F 178

INSTITVTIONES IVRIS CIVILIS D. IVSTINIANI IMP.

Cum Annotationibus SYLVESTRI ALDOBRANDINI Patris CLEMENTIS VIII. Pont. Max.

Francisci Cornelij Brixiani, aliorumque Iurisconsultorum crucis, vel asterisci nota præmonstratis, editæ.

NECNON ALIIS ANNOTATIONIBVS EIVSDEM Cornelij, ac Virgilij Caprioli I. C. Histoniensis illustratæ.

NVNC VERO EX TRACTATV NOVELLARVM, Et Dissolutione antinomiarum Fabij Ranuccij I. C. Maceratensis, auctæ.

Hac omnium nouissima editione diligenter emendatæ, & quæ in alijs omissa fuerant ex veteribus codicibus fideliter insertis, in cupidæ legum iuuentutis gratiam, atque vtilitatem in publicum emissæ.

Quibus præter XII. Tabularum fragmenta, ac lectionum varietates accessit Index materiarum iuridicarum locupletissimus.

CVM PRIVILEGIIS.

VENETIIS, APVD IVNTAS.

M DC XVIII.

INDEX PER ALPHABETVM
RVBRICARVM
INSTITVTIONVM.

a 2 Qui-

INDEX RERVM ET VERBORVM,

QVAE TOTO HOC OPERE CONTINENTVR.

Post pag. 295. correctio numeri sequentium pagg. lectori remittitur.

Actio-

Et

actio

Belli

Cedere

Do-

Excu-

Exten-

Nec

Insu-

Iudex

Lega-

Lex

In

Et

Mors

Pecu-

Pro-

Quod

Et qua-

Ser-

Quod

Et

FONTES IVRIS CIVILIS
LEGES ROMVLI.

I.
NE Quid inauguratò faciunto.

II.
Patres sacra magistratusque soli peragunto, ineuntoque.

III.
Sacrorum omnium potestas sub regibus esto, sacra patres custodiũto.

IIII.
Plebeij agros colunto.

V.
Populus magistratus creanto leges sciscunto, bella decernunto.

VI.
Deorum fabulas ne credunto.

VII.
Deos peregrinos præter Faunum, ne colunto.

VIII.
Nocturnas in templo vigilias ne habento.

IX.
Ne quis præsentibus feminis obscæna verba facito.

X.
Quisque demissam ad talos togam in vrbe habeto.

XI.
Patricidas omnes capite puniunto.

XII.
Ne quis nisi per portas vrbem ingreditor, neue egreditor. Mœnia sacrosancta sunto.

XIII.
Mulier viro legitime coniuncta fortunarũ & sacrorum socia illi esto, vtque domus ille dominus, ita hæc domina.

XIIII.
Filia vti patri, ita defuncto viro hæres esto.

XV.
Adulterij conuictam vir & cognati, vt volent, necanto.

XVI.
Si vinum biberit, domi vt adulteram puniunto.

XVII.
Parentum libertos omne ius esto relegandi, vendendi, & occidendi.

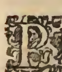
XVIII.
Monstrosos partus sine fraude cedunto.

QVÆ-

QVÆDAM DVODECIM
TABVLARVM CAPITA,
Ex antiquorum monimentis collecta.

I.

Riuilegia nisi centuriatis comitijs ne irroganto.

II.

Qui sepem in confinio ponet, terminum excedito, qui murum, pedem dereiinquito, qui domum, pedes duos, qui sepulchrum foueamve, quantum id profundum erit, qui puteum, passum, qui oliuam, ficumve, pedes nouem, qui denique alias arbores plantabit, quinque pedes ab alieno loco ponito. in controuersia de finibus, quinque pedum vsucapio nulla est.

III.

Eius arboris, quę in alienum agrum impenderet ramos quindecim pedes altius a terra, ius esto vicino.

IIII.

Viæ latitudo in porrectū, octo pedum esto. in anfractum, sedecim.

V.

Ne quis vnciario fœnore ampilus exerceto.

VI.

Sodalibus, qui eiusdem collegij sunt, & ius coeundi habent potestas esto pactionis, quam volent inter se ineundæ, dum ne quid ex publica lege corrumpant.

VII.

In contractibus ea præstantor, quæ lingua nuncupata sunt.

VIII.

Venditæ, & traditæ res non aliter emptori acquiruntur, quā si is venditori pretium soluerit, vel alio modo satisfecerit.

IX.

Vsus & auctoritas fundi, biennium esto, ceterarum rerum vsus annuus esto.

X.

Aduersus hostem æterna auctoritas esto.

XI.

Rei furtiuæ æterna auctoritas esto.

XII.

Tignum iunctum ædibus vineæ suæ ne soluito, sed duplum cui iunxit dato.

XIII.

Glandem in alienum fundum decidentem colligere liberum esto.

XIIII.

Si in tuo alienum pecus pascatur, de pastu pecoris actio esto.

XV.

Si quadrupes pauperiem fecerit, ei cuius interierit, aduersus eum, qui dominus erit quadrupedis, actio noxalis esto.

XVI.

Patricij plebeijs coniugium ne contrahunto.

XVII.

In decem mensibus hominem gigni.

XVIII.

Parentibus liberos ter vendendi ius, atque potestas esto.

XIX.

Statuliberos venundari posse.

XX.

Vtiquis legassit, super pecunia tutelave suę rei, ita ius esto.

XXI.

Parētibus tutorum liberis in potestate dandorum testamento ius esto.

XXII.

Quibus testamento tutor datus non est, agnati tutores legitimi sunto.

XXIII.

Si furiosus est, agnatorum gentiliumque in eo pecuniave eius potestas esto.

XXIIII.

Prodigo bonis interdicto esto, isque in curatione agnatorum esto.

XXV.

Suspecti tutoris iudicio esto.

XXVI.

Vti quis legassit suæ rei, ita ius esto.

XXVII.

Intestatorum hæreditates primo suorū hæredum, velint nolint, sunto, & in locum filiorum, nepotes ex ijs succedunto.

XXVIII.

His deficientibus agnatus proximus familiam habeto.

XXIX.

Intestato liberto mortuo primum sui succedunto, si hi non fuerint, patronus.

XXX.

Si pluribus hæreditas iure delata sit, atq; hi a communione discedere volent, familiæ erciscundæ iudicio inter eos res hæreditariæ diuiduntor.

XXXI.

Hominem mortuum in vrbe ne sepelito, neve vrito.

XXXII.

Rogum bustumve nouum propius sexaginta pedes ne adijcito ædes alienas, inuito domino.

XXXIII.

Hoc plus ne facito, rogum ascia ne polito.

Ma-

XXXIIII.

Mulieres genas ne radunto, neve lessum funeris ergo habento.

XXXV.

Homini mortuo ne ossa legito, quo post funus faciat.

XXXVI.

Qui coronam parit ipse pecunia ve eius, virtutis ergo arguitor, ipsi mortuo parentibusve eius, dum intus positus esse, forisve fertur, sine fraude imposita esto.

XXXVII.

Forum bustumve ne usucapito.

XXXVIII.

Inter hæredes pro hæreditarijs portionibus obligationes hæreditariæ ipso iure divisæ sunto.

XXXIX.

Si quis lege agendo plus petierit, causa cadito.

XL.

Si quis in ius vocatur, si morbus æuitasq; vitium esset, qui in ius vocabit, iumentum dato, si nolit, arceram ne sternito.

XLI.

Si iudex, vel alter ex litigatorib. morbo sontico impediatur, iudicij dies diffusus esto.

XLII.

Si status dies sit cum hoste venito.

XLIII.

Assiduo vindex assiduus esto, proletario ciui quiuis volet, vindex esto.

XLIIII.

Virisque superstitibus, id est præsentibus, vindiciæ sumuntor ab ijs, inter quos controuersia est.

XLV.

Vindiciæ secundum libertatem dantor.

XLVI.

Aeris confessi rebusque iure iudicatis, 30. dies iusti sunto. Post deinde manus iniectio esto, in ius ducito, ne iudicatum facit, aut qui pseudo eo in iure vim dicit, secu ducito, vincito, aut neruo, aut compedibus 15. Pondo nec minore, aut si volet, maiore vincito, si volet, suo viuito, in suo viuit, qui eu vinctum habebit libras farris in dies dato, si volet, plus dato. Tertijs nundinis partes secanto, si plus minusve secuerunt, sine fraude esto.

XLVII.

De capite ciuis, nisi centuriatis comitijs, ne rogato.

XLVIII.

Perduellionis crimen capite punito.

XLIX.

Sanatibus idem iuris esto, quod fortibus.

L.

Qui falsum testimonium dixerit, e Saxo Tarpeio deijcitor.

LI.

Index qui ob rem dicendam pecuniam accepisse conuictus est capite punitor.

LII.

Si quis actitauerit, siue carmen condiderit, quod infamiam flagitiumve alteri precetur, capite punitor.

LIII.

Qui malum carmen incantarit, frugesve excantarit, coercetor.

LIIII.

Qui iniuria ceciderit alienas arbores luito in singulas æris xxv.

LV.

Frugem aratro quæsitam furtim noctu si pauerit secueritve pubes, suspensus Cereri necator, impubes verberator, noxiamque duplionemve præstato.

LVI.

Fur manifesto furto prehensus si aut cum faceret furtum nox esset, aut interdiu se telo, cum deprehenderetur, defenderet, impune occiditor, ex ceteris manifestis furtibus liberi verberantor, & ei cui luci factum furtum erit, si se telo non defendat, addicuntor serui verberibus affecti, de saxo præcipitantor.

LVII.

Furta per lancem liciumque concepta sicut manifesta vindicantor.

LVIII.

De furto pacisci licitum esto.

LIX.

Si membrū rupit meum e pacto talio esto.

LX.

Si iniuriam alteri faxit, xxv. æris pœnæ sunto.

INSTI-

INSTITVTIONES IVRIS CIVILIS

D. IVSTINIANI IMP.

QV AM EMENDATISSIMÆ.

Cum annotationibus cùm aliorum Iurisconsultorum, tùm verò Syluestri Aldobrandini iam. ex eius scriptis.

Francisci Cornelli opera, multò, quam ante, locupletioribus factis, Additis quoque eiusdem Cornelli annotationibus, nunc primum in lucem emissis.

SYL. Diuisio.

†IN NOMINE DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI.[a]

IN nomine Domini.

¶ Diuiditur hæc rubrica in quatuor partes: in prima ponitur inuocatio: in secūda nomina & cognomina Iustiniani: in tertia cui dirigat̃ liber: in quarta (quę re vera in bonis codicibus nō inuenitur) ponitur particularis intitulatio procemij: quā ideo posui, quia glo. eam præsupponit. Non continuatur, quia est principiū & procemiū operis secundum glo. in rubr. ff. de condi. fur. & decla. Ange. hic col. penult. Nota nomen Domini inuocandū esse. Item dignitates suas a se scribi licite posse. item stylum scribendi, vt præponatur nomen scribentis nomini eius, ad quē scribitur: quod est vtile pro rescriptis, contra quæ, si aliter in eis scriptū reperiatur, præsumitur, secundum Spec. in ti. de rescript. præsen. Quæ vero de iuuentute, cupiditate, genitiuo, & de triplici Imperatoris corona notantur hic per Ange. non bene colliguntur ex hac rub.

a ¶ Iesu Christi. Ex hoc nota; q̄ Christianus fuit: aliàs nō posset imperare i. imperij iurisdictionē exercere, vt in auth. iusiu. q̄ præstatur. in princ. ibi. Et cōicatur ecclesiæ col. ij. vbi dicitur, quod quilibet administrator debet iurare, se esse cōicatorē sanctæ catholicæ ecclesiæ.

† aliàs nō sunt hæc verba, in noīe dñi. nostri Iesu Christi.

¶ Adde, q̄ illud est iuramentū aliorū administratorum: iuramentū aūt Imperatoris, de quo hic agitur, ponit̃ in cle. j. §. ego. de iureiu.] Sic & aliàs, incipit̃, vt C. de off. præf. prę. af. l. in noīe Dñi, & in auth. de armis, in prin. col. vj. Ex hoc. n. seqnit̃ bonū initiū, meli⁹ mediū, & optimus finis, vt in auth. quomodo oportet episc. ĩ prin. col. j.]

SYL. Nois diuini inuocatio. ita bona faciat.

Cæſar vn a de dicitur. Luc. ij.

¶ Cæſar. A Cæſare Auguſto qui regnabat tẽpore natiuitatis Chriſti. Vnde illud, Exijt edictũ a Cæſare Auguſto, vt deſcriberetur vniuerſus orbis. i. vt quilibet æſtimaret bona ſua, & exinde quilibet Imperator dictus eſt Cæſar. Vel dicitur Cæſar, qa fuit cæſus de ventre matris ſuæ.

SYL.

** ¶ Adde, quod non ab Auguſto, ſed à Iulio Cæſare dicti fuerunt, vt hic in noſtris Annotationibus apertius oſtendimus.

Imperator Cæſar[a] Flauius [b] Iuſtinianus, [c] Alemanicus, [d] Gotthicus, Francicus, † Germanicus, Anticus, Alanicus, Vãdalicus, † Africanus, pius, [e] felix, [f] inclytus, [g] victor, [h] ac triũphator [i] ſemper Auguſtus, [k] cupidæ [l] legum iuuentuti S.

¶ † Incipit [m] procemium.

Arma legeſque, vt in bello, & pace recte imperet, Imperatori neceſſaria ſunt. h. d

IMperatoriam ma-

† Nõ loquitur de Gallia ſecũdũ Fab ſed de quadã Frãcia quę eſt in Alemania, de qua fit mẽtio ĩ c. j. extr. de ſpõſ. Blondus cõtra. li. 7. de inclinatione imperij. Sed verius Frãcici nomen vnde acceperit Iuſti. docet Alciat. li. Diſput. 2. c. 22.

** ¶ Dubiũ nõ eſt, quin Iuſtinianus Cæſaris nomẽ à Iulio Cæſare duxerit, hoc ipſe palam atteſtatur in nouella conſtitut. xxx. cui titulus, De Proconſule Cappadociæ, in princ. quæ extat in editione Haloandri.

b ¶ Flauius. Quia erat de familia Flauiorum: vel quia deuicit Flauios, vt dixi. ff. eo in princ.

¶ Adde quòd Flauius eſt nomẽ, aut potius prænomen, quod arbitror Iuſtinianum a Conſtãtino ſumpſiſſe. ſolebãt enim poſteriores Imperatores nomina anteriorũ, qui egregia aliqua virtute excelluiſſent ſibi aſſumere, vt de Cęſare, de Auguſto, de Pio eueniſſe traditum eſt: nec probare poſſum, ꝙ fuerit de familia illa Flauiorum antiquiſſima, quæ ex agro Reatino duxit originẽ. habuit quippe Iuſtin. Aniciorum familiã, gens vero flauia auctore Tranquil. in Domitiano extincta eſt.

c ¶ Iuſtinian⁹. Quia fuit fili⁹ Iuſtini, vt in ſta de donat. §. eſt & aliud & inf quib⁹ nõ eſt per. fa. te. §. pen. Sed in decr. cõtra, diſtin. xvj. habeo librum, vbi dicitur ꝙ fuit filius Cõſtantini. Sed forte ibi loquitur de alio Iuſtiniano q̃ hic. Vel dic ꝙ fuit filius Cõſtãtini, quia ſucceſſit ei in regno. Vel dr̃ à iuſtitia, quã ſemper coluit, & ſubditis iniũxit colendam, vt C. de Sum. Trin. & fid. Cath. l. j.

SYL.

¶ Adde, ꝙ fuit nepos ex ſorore Iuſtin. fuerũt autem plures Iuſtiniani, cuius hoc nomen proprium eſt, de cuius deriuatione diſputare pinacis eſt ſecundũ gl. in prin. inſ.

† Cur Vandalicus & Aphricanus appelletur videre licet apud eundem Iuſt. l. 1. C. de off. præf. pręt. Afr.

d ¶ Alemanicus hoc nomen, & omnia ſequentia nomina ſunt ab euentu ſibi impoſita: vt puta qa vicit Alemanos, & ſic d̃ alijs vt in auth. de here. & fal I prin. coll. i & hęc ſunt omnia nõia prouinciarũ, quas deuicit.

SYL.

** ¶ Adde ꝙ Anticus (ſic enim legendũ eſt, non atticus) idem fuit appellatus, quia Antas Hiſtri fluminis accolas debellauit * Vãdali autẽ fuerunt veteris Germanię populi, qui Honorij principatu in Hiſpaniam penetrarũt. Iuxta fluuiũ Hiſpalim: Beticæ tractu occupato, qui ab ipſis olim Vandalia; ab hoc Hiſpanis vulgo Vãdalaſia appellatẽ.

e ¶ Pius A Pio Antonino, vt in auth. Vt lib. de cete. col la. vj §. nobis autem. † vel pius pietate animi, vt C de Sum. Trinit. & fide Cath. l. j. in princ. & C. de nup. l. Imperialis. & C. de caduc. tol l. vnica. vl. reſpon.

† Verba ſequentia non ſunt Acc.

f ¶ Felix a virtute animi vel felix. i. proſper quia omnia ſibi ad votum ſuccedebant.

g ¶ inclytus. A geſtis magnificis. Accur.

h ¶ Victor in fugando hoſtes. Accur.

† Sicuti fuit in donationem facta per Conſtantinũ Papæ Syluestro & videtur nõ valere: ſed contrarium tenet gl. in l. ij. §. cũ vrbem de off. p̃t. vr. ſed illa eſt communior.

i ¶ Triumphator poſt victoriam glorioſus enim erat propter magnifica geſta ſua.

** ¶ Triũphauit Iuſt. de Vãdalis & Perſis.

K ¶ Semper auguſtus. Quia huius debet eſſe propoſiti quilibet Imperator vt augeat: † licet hoc ſemper non faciat: ſic in diffinitione matrimonij, vt inf. de pa. po. in prin. licet interdum diuidatur, vt C. de rep. l. cõſenſu. ſic in diffinitione iuſtitię, vt inf. de iuſtit. & iu. in princ. ſecundum Ioann.

SYL.

¶ Auguſtus, hoc eſt ſacer & maieſtatis plenus: & non auguſtus ab augendo, vt hic voluit glo. cuius & ſuorum ſequaciũ errorem dicit eſſe ridiculum Nicolaus Perotus in ſuis commentarijs epigrammate iij. in verbo Cæſar. * Primus autem hoc cognomine appellatus eſt a Senatu Octauianus Rom. Imp. vt ex Suetonio docuimus hic in noſtris Annot. quòd ceteri Imperatores poſtea ſibi vendicarunt.

l ¶ Cupidæ legum iuuen. ſcilicet mittit ſuam gratiam & hunc lib.

† aliàs nõ adiunt verba iſta.

m ¶ Incipit. More recte ſcribentiũ pręmittit procemium, in quo reddit lectorem attẽtum, docilem, & beneuolum. Attentum, cũ dicit Summis vigilijs. nam per hoc, ꝙ ipſe vigilauit, reddit nos attẽtos, vt vigilare debeamus: nam ius ciuile vigilantibus ſcriptum eſt, vt ff. quæ in fraud cred. l. pupillus. in fi. & ibi, ſumma prouidentia, vt inſ. proxi. §. Docilem, cum dicit: & cum ſacratiſſimas conſtitutiones antea confu. &c. vt inf. eod. §. omnes, docilem enim facit qui ſummam rei breuiter comprehendit: nam per hoc, ꝙ ipſe abbreuiauit, poterunt amodo, facilius edoceri. Beneuolum. i. bonę voluntatis ad addiſcendum, vbi dicit: & quod priori tempore. & ibi, ſumma itaq ope. vt inf. eo § cumq. in fi. & §. ſumma itaq. &c.

SYL.

* ¶ Accur. æquiuocat in aſſignandis partibus procemij, ſecũdum rhetoricam rationem, de hac re vide hoc in loco noſtros Commentarios.

Diuiſio.

IMperatoriam. Diuiditur in tres partes principales totũ hoc procemium vſq. ad

ad finē, licet Ioan. Pla. diuidat in quinque. Nam primo ponit in quibus debet versari Imperator. Secundo ponit qualiter Iustinianus illud adimpleuit. Tertio nos ad studiū exhortatur, ostendendo fructus, qui sequuntur ex assiduo studio, secūda ibi in §. Quorū tertia ibi, Sūma itaq.] Iterum prima diuiditur in duas partes: quia primo ponit dictum secūdo ponit tres causas: secunda ibi, Vt vtrumque.

iestatem [a] non solum armis decoratā, [b] sed etiam legibus oportet [c] esse armatam: [d] vt vtrumque tēpus, & bellorum, [e] & pacis [f] rectè possit gubernari: [g] & princeps [h] Romanus non solum in hostilibus [i] prelijs victor existat, sed etiā p legitimos† tramites [k]

SYL. ¶ Imperatoriam. CASVS in procemio nō est figurandus, cum in eo nō intendat Imper. aliquid pro l. disponere, sed tantū consilium suum aperire, & modum narrare, quo librum hunc componi curauit. Si tamen vis ponere, potes pro ratione dubitandi adducere, quòd cum Imperator nomen sit ducis exercituum, & militum, & pariter militis. l. j. ff. de testa. milit. nihil aliud ab eo exigi videbatur quam vsus armorum. l. fi. in prin. C. de iur. deli. cuius contrarium respondetur, ex eo, quia cum ad eum spectet nō tantum milites regere, sed prouincias, quibus præest, tempore belli & pacis, eidē non minus ll. sunt necessariæ, quam arma, ex causis in tex. expressis. Not. summariū. Item quod appellatione principis Romani venit Imperator. Item calumnias vitādas, & calumniatores repellendos. Item idem esse rectè, quod iustè. Item quod Imperator dicitur religiosus, quòd largè accipitur, vt declarat iaf. in l. j. in j. lectura in princ. C. de Sum. Trin. Item nota attributionē armorum factā ll. & econuerso ad demonstrandam coniunctionem, & colligātiam ipsorū: & q dictio, vt, est redditiua rationis. Itē ibi, vtrūque, q expressio verborū, quæ inerant, toleratur pro maiori declaratione.]

a ¶ Maiestatem. i. Imperatorem, qui est in maiestate, vt C. de leg. & const. l. digna.

SYL. ¶ Adde, q maiestas est decus, amplitudo, & dignitas cuiusque: quam etiam pro Dea honoris & reuerentiæ filia prisci coluerūt.] Similis est loquēdi ornatus infra quib. mod. ius pa. po. sol. §. filius, ibi, Imperatoriā celsitudinem. Et nota, q antipophorizat respondendo ad tacitam quæstionem, hanc scilicet, quare Imperator non facit, quod suum est, scilicet armis intendere, cum milites magis arma scire, quam iura oporteat, vt C. de iur delib. l. fi. ad quod respondet, Imperatoriam maiestatem &c.

b ¶ Armis decoratā. Quæritur quare quod erat armorum attributū legibus, & cōtra? Respondetur, vt ostenderet alterum alterius auxilio semper egere, vt Cod. de Iusti. co. cōfir. in prin. & ff de rei vē q restituere. Vel dic propriè poni; nā arma sunt ad decoré, leges sunt ad armandum: vnde dī: Militāt namque &c. vt C. de aduo. diuer iud. l. aduocati. Et leges dicūtur armare homines vt C. ad l. Iul. de adult. l. cum vir nubit. Vel ideo posuit, vt euitetur malus sonus verborū. s. cacophaton, idest turpis sonus.

¶ Prima expositio verior est, vt abunde tam ex eodem Iusti. quam ex alijs scriptoribus demōstrauimus hic in nostris annotationibus.] SYL.

c ¶ Oportet, id est opportunum est.

¶ Adde, quòd immo necesse est, vt C. de iusti. co. confir. in princ. exponuntur autem hæc verba necessitatiua secundum subiectam materiam, Iaf. in l. j. col. v. in princ. ff. de iust & iur. SYL.

d ¶ Armatam, scilicet ad hanc vtilitatem, quæ sequitur Accursius.

e ¶ Et bellorū. Et sic quo ad vsū armorū.

f ¶ Et pacis. Sic quo ad vsum legum.

¶ Hinc not. q iudex debet esse iuris peritus aliter repellitur a munere iudicandi nisi causarū habeat experimentum, auth. de iud. in prin. & gl. in c. sciscitatus. de rescrip.

g ¶ Gubernari. Alterum legibus. s. tempus pacis: alterum armis. s. tempus belli.

¶ Adde, q non tempore belli. ll. seruari nō debeant, sed quòd eo tempore minus seruētur, sumpta denominatione ab eo, quod plerumque fit. l. nam ad ea. ff. de legi] SYL.

h ¶ Et Princeps, scilicet Imperator.

¶ Hic intelligitur de Imp. vel per excellentiā, vel propter adiectionē illius dictionis, Romanus: nā alioquin principis appellatio latius patet, vt not. gl. in cle. j. de bap.

i ¶ In hostilibus. Qui sunt hostes, dicitur, ff. de capti. & postli. reuer. l. hostes, & ff. de verb. signif. l. hostes.

K ¶ Per legitimos tramites. i. leges quæ sūt via gradiēdi sicut tramites eundi, secundū Ioannem. Bene dico calumniantes puniri, per leges: nā in criminibus, siue ordinarijs, † siue extraordinarijs, ad similitudinē supplicij punitr calūniator, vt C. de accu. l. fi. & ff ad Tur. l. & in priuatis. vbi dicit, Et in priuatis, & in extraordinarijs criminibus omnes calūniosi pro qualitate admissi plectūtur. Item in ciuilibus, modo pecuniaria pœna, modo sacramento calumniæ, modo nota infamiæ, vt infra de pœ. te. lit. per totū & infra de actio. §. si quis agens, & C. de plus peti. l. vnica, & C. de iudi. properandū. § & si quidē. vbi punitur contumax in expensis. Vel dic, q septem genera pœnarum vocat legitimos tramites, vt ff. de pœn. l. si quis forte. in fine, cū duabus seq. Vel dic, q magistrat⁹ vocat tramites. p quos iura reddūtur; nam parū valeret iura esse in ciuitate,

Calūniatorū puni tio.

† Extraordinaria crimina, & priuata quæ sint not. glo. j. in d. l. Et in priuatis.

† Legum tramitem notat idē Iustin. l. j. in princ. C. de ve. iu. enuc. & iustum tramitē in l. consensu. C. de repud. Magistratus sunt tramites legitimi.

tate. nisi essent qui ea executioni mãdarẽt, vt ff. de orig. iur. l. ij. §. post originẽ, qui puniunt in criminalibus, puniũt & in ciuilibus in expensis, & in viatico, vt ff de iudi. cũ quẽ, quæ vltima verior est. Accursius.

SYL. ¶ Adde tramites hic vocari modos, quib⁹ ll. vtuntur; & q̃ iudex criminalis cognoscit incidenter de causa ciuili, dummodo sit accessoria, etiã in eadem sententia. l. interdum. §. qui furẽ; & ibi doct. ff. de fur.

¶ Sic in l. j. C. de vete. iu. enu. in prin.

calumniantiũ a, iniquitates expellat: † & fiat tam iuris gloriosissimus, b quàm victis hostibus triũphator magnificus.

¶ Vtrumque assecutus est Iustin. quod testantur populi ab eo deuicti, & ll. latæ, præsertim. C & ff. h. d.

SYL. a ¶ Calũniantium. Calumniator est qui falsa crimina scienter intẽdit, vt ff. ad tur pi. l. j. in princ. & facit ad hoc. ff. de ijs qui no. infa. l. athletas, §. calũniator, quis autẽ sit præuaricator & tergiuersator, dicit in prædictis legibus.

¶ Adde calumniantẽ hic accipi pro quocunque aliquid cõtra ius faciente, calumniatoréque aliàs puniri in ordinarijs pro motu iudicis, vt per doct. l. d. § calũniator & in l. j. §. t. ff. ad turpil. quod plenı⁹ explicauimus hic in nostris Annotationibus.

b ¶ Religiosissimus. Nota quẽ fieri religiosum per leges: nã ipsæ sunt sacræ, vt C. de leg. & consti. l. leges.

SYL. * ¶ Religiosus, vt ait Cic. lib. ij. de nat. deo. dicit, qui diligẽter ac fideliter tractat, quæ ad cultum deorũ pertinẽt, & quia iustitia olim pro Dea colebatur, factũ est vt eius obseruatores religiosi, iuris recti appellẽt, quemadmodũ in nostris Annotationib⁹ ostensum est: vnde & sacratissimũ templum iustitiæ dixit idẽ Iustin. in l. j. §. cũ pique, C. de vete. iu. enu.] itẽ nota hic quatuor proportionabilia. s. arma, vsus armorum, victoria, triumphus, item leges, vsus legũ, calũniæ repulsio, iuris religio. ADDITIO Nã sicut se habent arma & vsus armorũ ad victoriã, sic victoria ad triumphum: & sicut leges & vsus legũ ad calumniæ expulsionẽ, sic calũniæ expulsio ad religionem. Ioan. Fab.

¶ Quorum ¶ Diuiditur in duas partes. Primo dicit, q̃ Impe. perfecte se habuit circa arma & circa leges. Secundo hic suum dictum probat ab effectu. Secunda ibi. Et bellicos item secunda subdiuiditur. Nam primo exemplificat qualiter se habuit circa arma: secundo circa iura. secunda ibi, Omnes vero populi. Ang.

SYL. ¶ Quorum. CASVS ¶ Cum hic tantũ tractetur: qualiter quod maxime principẽ decet, fuerit in Iustin. non exigit̃ alia casus figuratio: pẽdet enim hic. §. à generali propositione supra facta. Not. q̃ licet seipsũ laudare: & q̃ quãdo quis ad aliquid faciẽdũ tenetur, debet illud omni opera & diligentia adimplere. Item quod ea quæ facimus, a Deo sũt omnia: & qđ differunt promulgare, & cõponere. Item quod confusa debent distingui. Itẽ quod iugum ponitur p̃ iurisdictione & potestate. Item qđ innumerũ dicitur quod est multiplex licet numerari possit: & quod dictio iterum, importat secundam vicem.]

¶ Quorum vtramque c viam cum summis d vigilijs, sũmaque prouidẽtia, e annuente f Deo: perfecimus. Et bellicos g quidem sudores nostros Barbaricæ h gẽtes sub iuga nostra † deductę i cognoscũt: & tam Africa, k quã

† aliàs redactæ.

Pro casu.

c ¶ Quorum vtramque. Si ista debẽt esse in principe, tu Iustiniane quid fecisti? Respon. quorum vtramque.

Vigilantibus iura subueniunt.

d ¶ Cum summis vigilijs. id est cũ summo labore quo ad leges: nã ius ciuile vigilantibus, & nõ dormiẽtibus, scriptũ est, vt ff. quæ in fraudẽ credito. pupill⁹. in fi. Acc.

SYL. e ¶ Prouidẽtia. scilicet quo ad arma, & nota tres esse hominis stat⁹, memoria præteritorum, scientia præsentiũ, & prudẽtia futurorum.

¶ Dic per vigilias, intelligi labores corporis: per prouidentiã, prudens animi cõsilium. Nã prouidentia, vt diffinit Cicer. de Inuen. est per quã futurũ aliquid vr̃, antequã eueniat. facit l. j ff. de legi. tut. in princ.

f ¶ Annuẽte Deo. Deo gratias refert, cui⁹ auxilio triumphũ meruit obtinere, vt C. de offi. præf. præt. afri. l. j. in princ.

g ¶ Et bellicos. Quod coniũctim dixerat dicẽdo, Vtramque viam &c. nunc diuidit, dicẽdo primo qualiter se habuit circa arma. Accur.

Barbari.

h ¶ Barbaricæ. Barbari sũt qui extra Romanum imperiũ sunt, & maxime hostes.

SYL. ¶ Adde, q̃ barbari ponũtur hic pro indomitis & incultis aliàs enim barbari dicũtur qui nec Latini, nec Græci sũt, à linguę duritie: quo barbari dr̃ antiquo vocabulo, qui duro atque aspero sermone erant.]

i ¶ Deductæ de nouo.

** ¶ Quod ait, Sub iuga nr̃a deductę, dictum videtur ex priscorum more, cũ victos, inermes, ac discinctos transire cogebãt sub iugum, quòd fiebat duabus hastis in terra defixis, tertiaque superligata, vt Festus memoriæ prodidit.

K ¶ Tã Africa. Sub qua multæ prouinciæ continentur.

** ¶ Victoriã de Africa partã, & quæ p̃uinciæ in ea cõtineantur, copiose explicat Iusti.

Iust.in l.j.C.de offic.praef.praet.Afri.

a ¶ Prouinciae. Sic cōstrue, Tā Africa, quā aliae innumerabiles prouinciae iterū additae.i.adiūctę ditioni Ro.i.iurisdictioni, nostroq; imperio post tāta &c.† protestatur

† aliàs numerosae.

nostris victorijs caelesti numine praestitis: nam istae prouinciae prius fuerunt de Ro. Imperio. post defierunt & post cētum & quinq. annos redierunt, vt hic: & hoc innuit quādo dicit iterum.

† i.testantur, vt accipitur ēt in c. cum qui.de dolo & cont. in vj.

SYL.

¶ Adde, quòd aliquando significat prima vice, c.tua nobis.de appella. quandoque bis

aliae † innumerae prouinciae, a post tanta temporum spacia, nostris victorijs à caelesti numine praestitis, iterū ditioni Romanae, nostroq; additae Imperio,† protestantur. Oēs b vero populi legibus tā à nobis promulgatis c quam cōpositis d reguntur.

†Id est, p testimonio sunt, cū sit notorium.

vt hic, aliquando pluries. l.veluti, §. haec vox.ff.de eden.] Et quando dicit. Et post multa temporum spacia &c. vt C. de officio praefec.praeto.afri.l.j.]

b ¶ Omnes vero. vsque huc dixit qualiter bellicam curam habuit: nunc qualiter legalem. Accursius.

Promulgare & cōponere, quod sint. † Verba sequentia non sunt Accursij.

c ¶ Promulgatis. Scilicet à nobis: & dic de nouo. Et est promulgare, aequitatem rudē & naturalē occultā iuris laqueis innodare. Componere aūt est difficile promulgata in ordinē compendiose redigere. † Vel dic, quod promulgare legē est eā condere, & conditā recitare, proferre, pronunciare, patefacere, prodere, vel manifestare. Sed cōponere, pprie est disponere & cōstituere, & quasi simul ponere, vt patet i gl.seq.

d ¶ Compositis. Scilicet ab alijs, quare reformauimus in melius. Vel dic compositis à nobis: quasi diceret compilatis à nobis: quasi simul positis à nobis: quales sūt leges ff. & C. & aliorum Imperatorum: suas enim & promulgauit, & composuit.

SYL.

* ¶ Dic quòd promulgatas intellexerit à se latas, compositas vero collectas atq; in ordinem digestas: quae differentia non est perpetua, cū componere, vt hic diximus in Annot. nō minus proprie significet inuenire & primo facere. quā ab alijs inuenta aut facta colligere. l.ij. §.deinde ex his legib. ff. de orig. iu. Promulgari vero lex proprie dicitur, cum primum in vulgus editur, quasi prouulgari, vt Festus ait.

e ¶ Confusas.s. in tribus Codicibus positas. Gregoriano, Theodosiano, & Hermogeniano, vt C.de no.co.fac.l.j. in prin.

f ¶ Consonantiam, scilicet in vnū Codicem, quē nō habemus, sed ex eo factus est iste q, à habem°. vt C.de vet. iu.enuc.cir. princ.& l j.de emend.cod iust.

¶ Adde quod hic factus est post institutiones, ille, scilicet, quem nunc habemus, l.meminimus.C.de legi.haered. ponit Ias. in §.rursus col.xiij.inf.de actio. SYL.

g ¶ Tunc, id est statim post compositionem illius Codicis fecimus Digesta.

Et cū sacratissimas constitutiones antea cōfusas e in luculentā ereximus cōsonātiā, f tunc g nostrā extēdimus curā h ad immēsa i veteris prudentiae volumina, & opus k desperatū, quasi p medium profundum l euntes; caelesti fauore m iam adimpleuimus. n

h ¶ Curam Vt nulla contrarietas possit reperiri, nullaq; supinacua, aut similitudo. vt C. de no. Cod. con. §. quibus.

i ¶ Ad immensa. Nam erant tricies centena millia versuū. id est, legū vel §. vel responso. & duo millia librorum, & aliae multae leges, vt C de veter.iur. enuc.l.ij. §.omnia.& in prooemio, ff.§.& antea.

** ¶ Veterem autem prudentiam appellat ius vetus. quod ab vrbe Roma condita, & à Romuli tempore ad saeculū vsque Iust. fermè per mille quadringētos annos confusissime sparsum erat: quod postmodum idem Iustin.in tit.de vet.iu.enuc. mādauit enucleari, id est exponi, & in certum librorum ordinem redigi.

K ¶ Desperatum scilicet à Constantino, nam Constantinus voluit hoc facere, sed non potuit. †

† cogitauit & Iuramitem, qui ab vrbe Romana condita lius Caes de iure ciuili in ordinem redigendo auctore Sueto.

l ¶ Profundū. Reperit enim omnīū legū & Romulis descendit temporibus, ita esse confusum, vt in infinitū extenderetur, & nullius humanae naturae capacitate cōcluderet, vt C.de vet.iu.enu.l.j.in prin. Accur.

m ¶ Caelesti fauore. Subaudi mediante

n ¶ Adimpleuimus. Post Digesta ergo & post primā compositionē Codicis, quem non habemus, factus fuit hic liber. sī ante compositionem secundi Codicis, quē habemus: vnde quod hic dr̄, quandoquē per Codicē corrigit, vt facit de anno vtili, qui obijnet secundum hunc librum, in restitutione minorū & maiorum, vt j.de act. §.rursus.secus est per Codicē in dictis restitutionibus, vt C. de temp. in integ restitut. l fi. Item in secunda eius compositione facit mentionem Institutionum iā compositarum, vt C.de emen.Iustin.Cod. & secunda eius editione, l. 1 §. supradictis.

Institutio nes factae sunt ante Codicem.

* ¶ Adde q, cum Instin.concordasse primū suū C. cum Digestis & Institutionibus fateatur, quisquis velit asserere, in C. quē hodie habemus, subesse correctionē Digestorū, aut Institutionū, oportet, vt id ab vna ex quinquaginta constitutionibus

secúdo Codici insertis,& post primú promulgatis,esse factum,ostēdat:cuius rei sciētia ex eo haberi pōtest: si ad finem scripti sit,datas Lampadio & Oreste Coss. vel post Lampadij & Orestis cōsulatum semel aut iterum,vel tertio aut quarto Iustiniani, & Paulini consulatum, vt rectissime Alciatus noster docuit in Parer.

ADDITIO. De hoc etiā casus in l. meminimus.in prin. C. de leg. hæc. vbi text. facit mentionem de hoc libro facit.l. j. C. de ve. iu. enu. quod not. quia si aduersantur adinuicem, debet magis stare legi. C.tanquam vltimæ, quam huic libro: nisi in illis legibus de quibus hic fieret mentio. Ang.

¶ Peracta.C. & ff. cōpilatione mādauit Institutiones cōponi, vt principia huius scientiæ auspicarentur à ll. Imperatorijs: quod ante nō nisi per quadriennium licebat. h. d. vsque ad §. igitur.

SYL. ¶ Cumque.¶ Diuiditur in duas partes.Primo ponitur qualiter mandauit fieri hunc librum,secūdo ponit causas propter quas: secunda ibi, Vt liceat.Ang.

¶ Cumque. CASVS. ¶ Pro casu hic aduertetés qualiter Iust.declaratur,qualiter,& per quos fecerit hūc librum condi:& illius vtilitaté ostendit per modos expressos in tex.Nota igitur summā.Item φ quis pluribus officijs cōpatibilibus fungi pōt: & φ tria requirunt ad impléda iniuncta scientia,diligentia,& fides.Itē nota significatū verbi,antecessor. Itē φ scientia diligentia, & fides,experientia comprobantur,& φ ex vnico actu non dignoscuntur.Itē quòd institutiones sunt principia ll. & quòd introducēdū est quod cōferat animæ & corpori:& quòd hęc sciētia habet principiū & & finē.§.& quod pęne,in procem. ff.Itē φ cōdere ll.à principe delegari & demādari alteri potest,dummodo id specialiter fiat,]

a ¶ Hoc.C.volumen Digest.& Codicis.

b ¶ Deo propitio.i.Deo coadiuuante.

c ¶ Peractum est,id est completum.

d ¶ Triboniano hoc nomé & sequétia sūt datiui casus,& eūt dictio cōuocatis & cōstruūtur cū illo verbo inserí⁹,mādauim⁹.

e ¶ Exquæstori.Pro suo simplici ponitē sci licet quæstori. Nota φ tribus modis dicitē quæstor. Primo,ille,qui quærebat pecunias tributorum per mundū & seruabat. Secundo ille,qui præerat capitalibus causis. Tertio, q. stabat vt legeret libros principales,qui candidatus principis dicebat:& ita hoc tertio modo accipio hic, vt.ff de officio quæstoris.l.j.in fin.& de orig.iu.l.ij § deinde cū ærariū. Vel secundū Ioan. quod iā fuit in illo officio,sed nunc nō est: inde exquæstor vt C. stor,i.extra quæsturam positus. Vel dicas tertio,esse nomē dignitatis vt exconsul, vt,

† aliās q̄stori. à l. exquæstore.

Quæstor dicitur tripliciter.

† Et hic in lute diuersis nominibus nūcupatur: susceptor & opinator vt C. de suscep.

C.de adiloc.diuer.iur.l.petitionem,ibi,ægre dientem.

* ¶ Quæ nam fuerit Tribonlani quęstura seu exquæstura (vtroque enim nomine idem puto significari) & quantæ esset potestatis,id quod nemo fere adhuc bene declarauit, vide hic nostras Annotationes, vbi demonstratū est hanc sacri palatij quæstu ram summum fuisse magistratum,& principatui proximum.

& Archi. l. nisi opinatores lib. 10. SYL.

¶ Cūque hoc [a] Deo propitio [b] peractum [c] est Triboniano [d] viro magnifico, magistro, & Exquęstori [e] sacri palatij nostri, nec non [f] Theophilo, & Dorotheo, viris illustribus, [g] antecesso-

† Eiusmodi quęstor apud Gręcos appellat paredros,au ctore Procopio lib. primo de bello Persico. Eratq; fere eiusdē potestatis, cuius est hodie apud Gallos Cancellarius & inter alia munera cōstat eū principis responsa & rescripta dictasse.l vlt.C.de diuer.rescri. Iustinianus in auth.de exhiben.reis.Appellat gloriosissimū quæstorē diuinis nostris ministrantē litteris, in auth. vt diuinæ iussiones col.viij. iubet, vt diuinæ iussiones à quæstore subscribantur, in l.præcipimus. C. de appellation. quæstor dicitur sacrorum iudiciorum præses. nam cum præfecto prætorio iudicabat de appellationibus, quæ ab omnibus spectabilibus iudicibus in sacrum adiutorium principis deferebantur, vt etiam colligitur ex auth. de appellat. palatium autem dicebatur locus habitationi Principis dicatus.l.j. C. de pala.l.quicunque.de ope pub.

f ¶ Nec non.Nota duæ negationes faciunt vnam affirmationem, vt hic & ff.de verb. signific.l.duobus.

† Alia litera non habet nostris. SYL.

¶ Adde quòd Alciat.ibi optime declarat:& ex mente Ang hic dic gl. verā,nisi de mēte cōtraria cōstet:vel nisi simus in rustico,secundū Bald.in l. qui se patris.col.iij.C.vnde lib.vel nisi ad diuersa referantur, secundum Bar.in l. manifestæ.ff de iureiur.

g ¶ Illustribus, Quatuor sunt ordines dignitatū:maximi,vt superillustres: magni, vt illustres : medij,vt spectabiles:minimi, vt clarissimi : quos specifica,vt in auth. de appell.§.j.ij.iij.& iiij coll.iiij. & in auth.vt ab illustri,& qui supra eos sunt.col v.Sunt & infimi,vt defensores ciuitatum, & magistratus municipales & isti non habent merum imperium,sed superiores sic.

Imperiū merū certis dignitatibus est cōcessum.

ADDITIO. Et ideo potestates & rectores ciuitatum non deberent posse ingerere pœnam sanguinis : quamuis contrarium de facto obseruetur, vt hic per Angel. sed superiores sic.

¶ Antecessoribus Sciētia,vel ætate:vel quia fuerāt cum præcedentibus Imperatoribus.

a ¶ Ve-

a ¶ Verius est antecessores dictos fuisse, qui ius ciuile profiterentur, ex eo quòd scholasticis quodam modo præirent illos docendo, vt manifeste deprehenditur ex procemio. ff. in princ. versic. Sed cum vos.

b ¶ Quorum. Hic est Interpositio vsq. illuc, Conuocatis &c. Et nota quòd in tribus hic commendatur qui sunt huic arti. inēti. Primò i solertia, id est in cautela, vel ingenij scientia, vt l. j. C. si ma. fac. alie. fac. sine decret. rahab. Item in legum scientia. Eligendus est enim talis magister, q in se laudabilem vitā probis moribus mōstrauerit: & docendi peritiam, facundiam dicendi, interpretandiq. subtilitatem, & copiam disserendi se habere patefaceret, vt C. de profes. qui in vr. con. doc. l. j. lib. xij. Item in fidelitate: nā ex quo hactenus fideles extiterūt, præsumitur pro eis ff. de re mili. nō omnes. §. à barbaris. depreteritis enim sumimus coniecturā ad futura. ff. de accusa. l. si cui. § eisdem, & quandoque occultam coniecturam sumimus ad præteritum, vt C. ad l. Iul. de adul. l. si quis adulterij.

Magister qualis esse debet.

Præsumptio à varijs sumitur.

ribus a nostris (quorum b omnium solertiam, & legum scientiam, & circa nostras iussiones fidem, iam ex multis rerum argumētis c accepimus) d conuocatis mandauimus e special ter: vt ipsi nostra auctoritate, nostrisque suasionibus f Institutiones g componerent: vt liceat vobis h prima legum cunabula i non ab antiquis fabulis k discere, sed ab Imperiali l splendore appetere: & tam aures quam animi vestri, nihil m inutile, nihilque perperam n positum, sed quod in ipsis o rerum obtinet argumentis, accipiant: & quod priore tēpore vix post quadriennium prioribus contingebat, vt tunc cōstitutiones Imperatorias legerent, p

ADDITIO. Vide glo. in c scribam, de præsumpt.

Prouerbium.

c ¶ Ex multis rerum argumentis, idest ex multis reb⁹ vel negotijs, quę sunt argumēta, Vnde dicit puerbiū. Opus laudat magistrū. sic in auth. de mora. §. sancimus. col. j.

d ¶ Accepimus, id est recepimus.

e ¶ Mandauimus, id est præcepimus.

f ¶ Suasionibus. In bona parte accipe, aliàs in mala accipitur. ff de ser. cor l. j. §. persuadere, & C. de fur. & ser. cor. l. si quis persuaserit.

g. ¶ Institutiones. Ideo sic dictas, quia in statum Romani iuris nostram erigunt intelligentiam, vt infra. tit. j. § his igitur.

SYL. ¶ Adde quòd ab instituendo dictæ sunt, sicut & opus Quintiliani. Oratoriæ Institutiones appellantur, quid autem differant instituti ab institutionibus. Vide Lau. Val. in lib. elegan. iiij. cap. xj.

h. ¶ Vobis. Loquitur iuuenibus.

i ¶ Cunabula. Per simile loquitur: quia sicut in cuna infantes primo morant̄, ita iuris acceptor institutia primo legere dēt sic. ff. de offi. præ. prætor. l. j. §. his cunabulis.

¶ Sic Inst de libert. §. libertinorum, ibi, à primis vrbis Romæ cunabulis.

k ¶ Fabulis. Quia in antiqs Institutionib. erāt fabulæ, q̄ fabulæ nec vera, nec verisimilia continent secūdū Tulliū. li. j. de Inu.

SYL. * ¶ Per fabulas vt intellexisse prima illa exercitamenta iuuenū in sciētia legali, cum pceptores rhetorū more ipsis casus ppónerent fabulosos, vt ita illecti, deinde ad difficiliora ducerent̄. Aut certe sensit de adulterina illa doctrina, q̄ antea tradebatur. § Hæc autem, in procem. ff.

l ¶ Ab Imperiali splēdore. i. ab Imperatore, qui splēdet.

ADDITIO. Vel dic. Ab Imperiali splendore. i. ab Imperialibus constitutionibus quæ splendere dicuntur.

m ¶ Nihil inutile. Quo ad animam: vel nihil inutile. i. inusitatū: vt patet ex eo, quod dicit inf. proxime. Sed quod &c.

n ¶ Perperam positum quo ad aures. Vel dic id est male positum & contra ius.

¶ Theophilus vertit ibi, hoc est, temere, frustra: vt sit sensus, nihil esse in hisce Institutionibus otiosum, & sine causa positum.

o ¶ In ipsis. Id est in ipsa rei veritate vel in his, quæ quotidie emergere possunt. Non autem inueniuntur hic ea, quæ non possunt euenire: quia de his non curant legislatores. vt in authent. vt sine prohib matres debi. & cred § quia vero. col. vij & ff. de legib l. nā. & l. nam ad ea.

* ¶ Melius est accipere argumenta, vt & Quint. sæpe, pro speciebus seu casib qui proponuntur, vt sit sensus, his libris illa solum tradi, quæ in decidendis casibus obseruantur: nō quæ abrogata sunt legib. aut cōsuetudine abolita: quod latius hoc loco in Annotationibus explanauimus.

† Adde, quod eadem locut. vtitur Imp. inf. titu. de satisda. §. vlt. & planius sensus huius §. percipitur ex §. sed cum perspeximus. l. ij. C. de ver. iu. enu.

p ¶ Legerent. Nam & olim à principio legebant Imperiales constitutiones, scilicet institutiones antiquas, vt in procem. io. ff §. discipuli.

* * ¶ Hic locus intelligēdus est nō de institutionibus antiquis, vt intellexit Accur. sed de constitutionibus primo Codici inser-

tis, quæ quinto anno olim prælegebátur, §.duabus in proœm.ff.

a ¶ Primordio, i.tantū primo anno profi cietis, quantum proficiebaris in quatuor. Et nota quod adulatur nobis imperator.

hoc vos primordio [a] ingrediamini, digni [b] tanto honore, tantaque reperti felicitate, vt & initiū [c] vobis, & finis [d] legū eruditionis, à voce principali [e] procedat.

¶ Post cōpleta ff.iussit componi Institutiones, in quibus principia huius scientiæ sunt posita cum correctionibus iuris antiqui.quibus auctoritas per ipsū data fuit.hoc dicit vsque ad § fin.

SYL. *¶ Inepta expositio.Sensus enim est, hodie primo anno hasce Institutiones tradi, quæ & ipsæ, ppterea quod ab Imperatore compositę sūt recte Imperatoriæ constitutiones appellantur.§.sed & quod. infra de iu. na. gen. & ciu. cum olim non nisi post quadriennium primus Codex, qui liber constitutiones Imperiales cōtinebat, prælegeretur. § duabus. in proœmio.ff.

b ¶ Digni.vos dico digni &c.

c ¶ Initium.Scilicet liber iste.

d ¶ Finis.id est Codex. Nam primo anno institut.legi debent, in quinto legitur Codex,vt in proœmio ff. §.duabus ibi;Quibus si bene.Ac.flor.

e ¶ Principali,i. principis. Et nota, quod hæc scientia caput habet & finem:licet in alijs artibus hoc non fit, licet vilissimæ sint,vt proœm.ff. §.Et quod pene.

¶ Igitur.Diuiditur in duas partes: in prima ponitur cōmissio cōpilationis, cū ijs, quæ in Institutionibus continentur.'in secunda, vnde sint extractæ & q; auctoritate Imperiali confirmatæ sunt.ij. ibi,quas.

SYL. CASVS in narratione Imperatoris non figuratur. Not.q; facere dicimur quod p aliū facimus. Itē q; per desuetudinē tollit̄ vel vmbratur. l.itē quod non sufficit principē committere.l.cōpilationē,nisi postea approbet. Itē quod quotidiana diligenter sunt attendenda: & q; breuiter dr̄, ſm subiectā materiā l.antiquitas.in fi. C.de vsu fr. Itē quod nō sufficit simpliciter legere, sed reqrit̄ cognitio.& examinatio. Itē qđ accōmodare importat idē,qđ tribuere:& obtinere, esse in viridi robore & obseruātia.

Cōtinuatio. f ¶ Igitur.Ita continua secūdū Ioan. quia prædictorū virorū scientiā & auctoritatē probauimus, nec per alios poterāt cōmodius expediri: igitur mandat per eos diuidi: vel quia ab imperiali splēdore † approbat̄,& ideo mādat diuidi,vt meli⁹,possint

† aliàs appetit.

intelligi. ff.de verb.sign.l.ij.§.cuiusque.

¶ Adde tamen, quòd §.continuatio non est facienda.glo.in l.Gallus in princip. in verbo,posthumos.ff.de lib.& posthu.

g ¶ Quinquaginta, qui comprehendūtur intra ff. vetus, & Infortiatū, & ff.nouum. SYL.

¶ Igitur [f] post libros [g] quinquaginta [h] Digestorum seu Pādectarum, [i] in quibus omne ius antiquū collectum est, † quos [k] per eūdem virum excelsum Tribonianū, necnon & ceteros [l] viros illustres & facundissimos confecimus, in † hosquatuor libros easdem [m] Institutiones partiri iussimus, [n] vt sint totius legitimæ scientiæ prima elemen-

h ¶ Digestorū. Ideo dicuntur Digesta, quia omnia ibidē decidenda digerūtur,& soluūtur. Accurs. Digesta vnde dicūtur.

† Hoc optime declaratur ab eodem imp.in l.ij. §.omnia igitur,C.de vet. iu. enucl. † aliàs qđ

* ¶ Quare libri Digestorū hac nota. ff. significentur, & an rectè, vide Alcia.li.iij. Dispunct. ca.xvj. SYL. † aliàs de est hos.

i ¶ Pandectarum à pan, qđ est totum, & dectē quod est doctrina, quia ibi est doctrina omnium iurisconsultorum, vt C.de veteris iuris enue.l.ij.§.omnia. Pandectæ vnde dicuntur.

¶ Adde, quod aliter intepretatur Gell.lib. xij. c.vlt. * ad quod vide Budæū in l.j. in fi.ff.de iusti.& iu. nā hoc nomē deriuatur a pan.i.omne,& decomai.i.cōplector,contineo,vt innuit ēt imperat. in d.§.omnia. SYL.

K ¶ Quos.Scilicet quinquaginta libros,ff. Accurs.

l ¶ Et ceteros.Scilicet xv.ex permissu Iustiniani electos, vt C.de vet.iur.enuc.l.i.§.2. & l ij.§.quæ omnia.

m ¶ Easdē Institutiones,i. eadē instituta. SYL.

¶ Adde,quòd hanc expositionē reprehendit Lau.Val.lib.4.c.11.* ait enim instituta dici bonos mores cōsilio,& ratione sumptos:institutiones vero pceptiones,quibus instituimur & docemur,rectè igitur institutiones iuris ciuilis appellant̄ hi quatuor libri, qbus ius ciuile docetur: sicuti Fab. quoq.Quint.opus suū de artis oratorię p̄ceptis inscripsit de institutione oratoria.]

Vnde collige hunc librū sumptum ex volumine Digestorū: vel proprie dicit Institutiones, quas mādauit fieri.nūc mandat partiri: nam partitio animum legētis incitat,mentem intelligentis præparat, memoriā artificiose reformat, vt inf. de leg. §.sed non vsque.& ff.de excep. doli lib.r. Diuisio tria oportatur.

n ¶ Iussim⁹,q.d.Institutiones iussim⁹ fieri ex libris antiquorū,ita vt continerēt quicquid in rebus,quæ in p̄senti æuo versant̄,

consen-

consentaneum est, vt C. de vet. iu. enu. l. ij. §. sed eum despeximus. Accur.

Elementa & eorum qualitates sunt quatuor.

[a] Prima elementa. Quia sicut ex quatuor elementis oīa corpora conficiuntur, scilicet vt ex terra & aqua, ex igne & aere, idest ex virib⁹ horū quatuor elementorum totus mūdus gubernatur, ita hic liber cō prehēdit omnia iura.

SYL. ¶ Adde quòd melius diceretur oīa principia & fundamenta. l. ij. §. sed cum perspeximus. C. de vet. iu. enucle. simili 1si locutione vs⁹ est ēr Cic. in Topi. vt admonuim⁹ hoc loco in Annot.]

Et nota quod terra est frigida & sicca: aqua frigida & humida: ignis calidus & siccus: aer calidus & humidus. Primum habet naturam melancholiæ: secundū scilicet aqua phlegmæ: ignis cholere: sanguis respondet aeri.

ta; [a] in quibus [b] breuiter expositum est, & quod antea obtinebat, [c] & quod postea desuetudine, [d] inumbratum, Imperiali remedio illuminatum est: quas [e] ex omnibus antiquorum Institutionibus, & præcipue ex cōmētarijs Caij [f] nostri tam institutionū, quā rerum quotidianarū, [g] alijsque multis commētarijs compositas, cum tres [h] viri prudentes prædicti nobis obtulerunt: & legimus, & recognouimus, & plenissimū nostrarum cōstitutionum robur eis accommodauimus.

¶ Hortatur iuuenes ad studia, vt ijs perfectis possint rempub. administrare. Ir. d. vsque ad fin

¶ Summa itaque ope, [i] & alacri [k] studio has leges [l] nostras accipite, & vosmetipsos sic eruditos ostendite, [m] vt spes [n] vos pulcherrima foueat; toto legitimo opere perfecto, [o] posse etiam nostram [p] rempublicam in partibus eius [q] vobis [r]

SYL. ¶ Summa itaque. Cum hic §. vnicū tantum habeat contextū, non recipit diuisionem: & cum sit simplex cohortatio, non exigit casus figurationē. Nota ll. nostras dici ex hoc, quod eis à nobis sit tributa auctoritas: & qđ in quolibet opere perficiendo requiritur sūma diligentia. Itē qđ ambitio virtuti innexa nō dānatur, & spes, & desiderium honorū & dignitatum. Itē quod nihil actum videtur, quando aliquid superest agendum. Itē quod à ll. studijs discedere nō dēmus nisi perfecta omnis iuris cognitione. Item quòd respub. administratio per iuris peritos facienda est.

[b] ¶ In quibus, scilicet institutionibus.

[c] ¶ Obtinebat, id est erat in vsu: & nunc desijt. Accur.

[d] ¶ Desuetudine. Nota legem tolli per desuetudinem.

SYL. ¶ Adde, quod communis doct. sententia est, quòd si non vsus non habet in se actū contrarium, non tollat l. Ias. in l. de quibus. in vj. not. ff. de legi.]

¶ Vel per contrariam consuetudinem: & iterum eandem consuetudinem, per superuenientem legem tolli: sic. ff. de sepul. vio. l. 3. §. Diuus. & in auth. de hær. & fal. §. sed quoniam. col. j. & subijcit, Ab Imperiali &c. & est optimum exemplum. C. de iusti. l. rem non nouam.

[e] ¶ Quas, scilicet Institutiones: & accipere legimus, & recognouimus, id est esse cōpositas ex omnibus &c.

[f] ¶ Caij nostri commentarijs, dico factis super libros institutionum antiquarum.

SYL. [g] ¶ Quotidianarum. Liber erat sic appellatus, eo q̄ singulis diebus gerenda à magistratibus cōtinebat, qualiter iudicarent.

¶ Adde, vel dic rerum magis vulgatarū, & quæ quotidie in controuersiam venire poterant.

[h] ¶ Cum tres, interpositio est.

[i] ¶ Ope. Quātū ad corpus. Vnde Virg. li. j. Geor. Labor omnia vincit Improbus. Accursius.

[K] ¶ Et alacri. Affectio enim operi tuo nomen imponit, vt C. ad l. cor. de sic. l. j. ff. de fur. l. qui iniuriæ. in prin.

[l] ¶ Leges nostras. Scilicet Institutionum. Accur.

[m] ¶ Ostendite, idest ita proficite in hoc libro: vel ita moribus informati sitis, nā boni mores plus quàm diuitiæ operantur, vt ff. de tuto. & cura. da. ab ijs. l. scire, §. fin. & ff. de verb. obl. si quis stipulatus sit stichum, in fin.

* ¶ Nihil hæc ad mores: sed plane intelligendus est hic locus, ostendite o iuuenes vos ita doctos, & legū scientia excultos, vt optimam spem concipiatis, rempublicā nostram studio perfecto rectè à vobis posse administrari, ac gubernare.

[n] ¶ Vt spes, id est hæc spes sit de vobis nostram rempubl. posse gubernari.

[o] ¶ Perfecto, idest lectis alijs libris.

[p] ¶ Nostram. aliàs vestram.

[q] ¶ Eius reipublicæ.

[r] ¶ Vobis. Idest à vobis credendis, lectis etiam alijs libris. Vel si habes credendā, idest committendā, vobis datiue legitur: & hoc dico legitimo opere perfecto, id est cū quinquennio legeritis: nā tunc opus consummatur, vt in procemio. ff. §. duabus alijs. Et quod dicit in partibus eius, ideo est,

† Hoc est Datū Cōstantinopoli. xj. calen. Decēbris D. Iustiniano patre patriæ tertiū Consule.

est,quia multę sunt partes eius,vt pręfectu ra,consulatus,& alię multæ,vt patet ex tra ctatibus de offic.js,in ff.& in C.

a Credendis.id est quia creditur secundũ primam expositionem,vel si habes creden dam , dic vt in glos supra Accursius.

Vero modo legatur,siue credendis siue credendam , vna est verbi credere significatio : accipitur enim pro committere : quo genere loquendi vtitur etiam in l.ij.§. Nos itaque. C. de veter. iu. enucl.

SYL. Hoc est Datũ Cõstantinopoli xj.calen Decẽbris D Iustiniano paterpatriæ tertiũ Consule.

credendis [a] gubernari. † D.C.P. xj. Calend. Decemb. † D. Iustinia. PP.iij. Consu.

¶† Institutionum seu elementorum D. Iustiniani sacratissimi principis.

LIBER PRIMVS.

¶ De iustitia [b] & iure.

¶ [c] Iustinianus veluti optimus præceptor

Iustitia est mater. b De iustit. & iure rubrica.

alias Institutionũ Imperialium. l j. Iustinianus tractaturus iura populi Romani præmittit. de iustitia . quæ est mater iuris.

SYL. Adde quod Ias.hic intelligit de iustitia in actu .] Et ideo ab ea incipit : sic obligatio mater est actionis,vt ff.de procu.licet.§.ad obli & ideo prætermittitur in tractatu , vt infra de obli.in prin & de ae.in princ.

Adde,quod ideo pręposuit,quia iuri operam daturum prius nosse oportet, vnde nomen iuris descendat , quòd à iustitia dicitur.l.j.ff.eod titulo.

c Et iure.s.quod ius iustitiam prosequitur vt minister,vel filius.

SYL. Adde , quod potius vt effectus iustitiæ & vt administratiũ ,quia si iustitia est voluntas tribuẽs ius,ius nõ est minister iustitiæ, sed ipsa iustitia est illa , quæ ius administrat] Sed quare de hoc ponitur in rubrica

Quæstio. cum in textu nihil dicatur diffiniẽdo, licet diuidendo sic ? Rñdet quidã, ideo non posuit in textu de iure, ne grauaret rudes ani mos secundum Py.quod nihil est. Vel dic hoc plerumque fieri,vt aliquid ponatur in rubrica quod in textu non ponitur , vt C. de relig.& sump.fu & de lu.alex.nam nihil in textu ibi dicitur de ludo alex.

Rubr. qñque est generalior nigro.

SYL. Adde,q̃ tũc fuerunt addita illa verba in rubrica , qñ fuit addita illa cõstitutio græca: antiquiores enim codices nõ habent.] Vel dic(quod est verius)vt diffiniatur,vt di cemus infeo.tit.§.iuris præcepta.in gl.

SYL. Diuisio.

Vstitia . Diuiditur titulus in sex partes. In prima diffinitur iustitia : In secunda iurisprudentia. In tertia ostendit qualiter ad iuris cognitionem sit procedẽdum.In quarta ponit præcepta iuris. In quinta diuidit inter publicum & priuatum In sexta proponit dicendum de priuato . Casus figurari nõ potest cum ponat diffinitionem, ratio autem dubitãdi & decidendi inde colligitur, q̃ dixit Cicer.j.offic.q̃ omnis de aliqua re dispu tatio debet à diffinitione proficisci , vt sciatur id , de quo disputatur Nota diffinitionem iustitiæ . Item ibi , vnicuique , q̃ non est habeu da acceptio personarũ.Itẽ ibi, constans.quod iudex nõ debet moueri passionibus.Item ibi, tribuens, quòd vera iustitia consistit in administratione, non in cognitione. Item

imitatus est rectum ordinem procedendi , qui debet esse diffinitiuus , diuisiuus , & exemplorum positiuus : & primo ponit diffinitionem iustitię & iurisprudentiæ ,ex l.iustitia. ff.eodem titulo.

IVstitia [d] est constans & perpetua voluntas , ius suum † vnicuique

quod iuris prudentia versatur etiam in cognitione rerum diuinarum, & quod est cognitio iusti & iniusti. Item quod enumeratio contrariorum non est superflua , nisi super vtroque detur doctrina

d Iustitia. Hæc iustitię diffinitio põt intelligi de diuina iustitia . q.d.Diuina iustitia est volũtas cõstãs & perpetua &c.& sm hoc,hęc verba in ea posita sunt plana.Sed nonne iniustum fuit, q̃ tñ datũ fuit mercenario sero venięti,quantũ illi, qui mane venerat (quod tñ Dei iustitia laudat) vt ff. de annu.leg.l.ij. & de verb sig.l.ij.§.cuiusque:Respõ.illud diuinũ mystice dr,q d.tantum habebit de paradiso ille,qui decedit in hoc vltimo sæculo,si faciat bonum,quantum & ille, qui decessit in primo sæculo.

ADDITIO. Et hoc ideo est , quia ecclesia nunquã claudit gremium redeuntibus , vt in epistola.Inter claras.C.de sum.trin.c.su per eo.extra de hære. lib. vj.Angel.& Iaso.

ADDITIO. Immo non fuit iniustum : quia paterfa. tanquam moderator rei suæ potuit in ea talem legem statuere , vt C. man.in re mandata secundum Iason.

Adde q̃ illud iustum fuit,quia sic fuerat conuentum.l.j.§.si conueniat.ff.depo. dixit enim . Amice non facio tibi iniuriam , nonne ex denario conuenisti mecum ?] SYL.

Vel dic secũdũ Ioã.q̃ de fragili hominis iustitia loquitur q.d. iustitia humana, vel q̃ est in hoĩe,est volũtas cõstãs &c.& secũdũ hoc illa duo verba,cõstãs & perpetua;abijciuntur: quia homini nõ põt cõuenire , cũ scriptũ sit,q̃ septies in die cadit iustus , & ideo nũquã in eodẽ statu permanet, vt in

† concor. cum hoc princ. xij. q.ij.ca. cũ deuotissi. ma. & gl. in c. forus ver. iustitia extra de verbor. sign.

† alicuiq; tribuendi.

in auth. de non ali. aut permu. §. vt autem.

SYL. ¶ Adde q intelligit quatenus homini con uenire potest. l. si quis venditor. ff. de ędil. edic.] Item quod in fi. dicit, Ius suum vnicuiq. tribuens, intellige quantū ad affectionem, quia ad actū nō potest q.d habēs affectū tribuendi, sicut sup. in rubrica procemij dī de Augusto: sic & de matrimonio, quod est indiuiduū, vt infr. de pa. po. in prin. licet interdum diuidatur, vt

tribuens. a Iurisprudētia est diuinarū atque humanarum rerum notitia, b iusti atque iniusti scientia.

¶ Primo leuia, deinde difficiliora sunt docenda: ne scholares

aut studium deserant, aut cum magno labore ad scientiam difficilem aut tardius perducantur. hoc dicit Aretin.

¶ His igitur c generaliter cognitis, d &

publici partem, quæ in sacris & sacerdotibus consistit, vt plene tam in Annotat. quam in Commentarijs in hoc loco declarauimus.] Item quę est differentia inter iustitiam, & ius, & iurisprudentiā? Respōd. Iustitia est virtus: Ius est eius virtutis executiuum.

ADDITIO. Angelus non putat hoc verum: quia immo magistratus est ille, qui exequitur ius, vt l. ij. §. post originē. ff. de orig. iur. Ang.

patet C. de repu. l. cōsensu. Vel tertio expone, vt in summa huius tituli, vt voluntas. id est mens: constans. i. bona, quasi habitus mētis bonus. Sed Tullius sic diffinit, Iustitia est habitus animi, cōmuni vtilitate seruata, suam cuilibet tribuens dignitatē, secundū Pla. Iustitia est virtus, quæ plurimū potest in ijs, quæ minimū possunt. Vel pro vt ego credo, Iustitia est animi congrua dispositio in singulis rebus rectè dijudicans.

Iustitiæ diffinitio secūdum Tul.

Iustitiæ secūdum Pla.

ADDITIO. Dicite q hic iustitia diffinitur generaliter. Ad argumēta vero breui distinctione facile sic respōdebitis. Aliqñ cōsideratur iustitia prout est in abstracto, tūc iustitia est cōstans & perpetua. Aliquando cōsideratur prout est in concreto, vt est posita in corpore hominū administrātium, & tunc dicitur corruptibilis non ratione essentialitatis iustitię, sed ratione mali contenti, hoc est praui hominis. Exēplū posset poni in rustico, qui posuit vinum optimū in prauo vase & destructū est. Christoph.

SYL. ¶ Adde q fuit opin. Albe. in l. iustitia. ff. eo. quòd hic diffiniretur iustitia in abstracto, secus in concreto: pro pleniore tamen & vera huius diffinitionis intelligentia, vide quæ hic scripsi in Annot.

a ¶ Tribuens, vt honestè viuat sibi: & sic alterum non lædat, immo proficiat: vel dic ius suum, id est hominis meritum.

SYL. ¶ Adde, quòd hic est potius effectus iustitiæ, quam ipsa iustitia, vt dicit August. lib. xix. de ciui. Dei.

b ¶ Notitia. Potest rectè legi vt illa dictio, sciētia, sit ablatiui casus: vel cōtra sit nominatiui casus, & hęc dictio, notitia, sit ablatiui casus, † sic inf. tit. j. in prin. Sed nūquid secundū hoc oportet, quod quicunq; vult iurisprudens, vel iurisconsultus esse, debeat theologiam legere? R. non, nam in corpore iuris hæc omnia inueniuntur, vt C. de sum. trin. & fid. cath. & C. de sacrosan. eccles. & de epis. & cle. & in auth. sub multis titulis: vbi specialiter de diuinis tractatur.

† Immo vtraq. est noiatiui casus secū dū Chrōpho. quia punctus sub verbo notitia obtinet vī copulæ.

* ¶ Dic verbū, diuinarū, positum in hac diffinitione, referendum esse ad illam iuris

SYL.

¶ Iurisprudentia est scientia illius iuris. † Item iustitia est summum bonum, ius medium, iurisprudentia infimum. Item iustitia vult tribuere vnicuique ius suum. Ius vero coadiuuat, Iurisprudentia docet qualiter illud fiat.

† Hoc verum sim doct. hic. si cōsideretur hic verbaquo ad ordinē prioritatis & posterioritatis & tūc dic summū bonū .i. primū & c. vt inf. de iure p-so. i prin. aliās sec. SYL.

¶ Adde, q cōis resolutio est, qd hæc verba accipiātur nō quo ad essentiam, sed quo ad ordinem, quia iustitia tanquam in abstracto est primū: Ius vt in concreto secūdū: iurisprudētia tertiū, sicut sciētia post scibile.

¶ His igitur. ¶ Diuiditur in duas partes. in prima ponit, consilium suum docendi primo leuia: in secunda rationem reddit per locum ab inconuenienti. secunda ibi, alioquin.

¶ CASVS ¶ Quærebatur visa diffinitione iurisprudentiæ quo ordine deueniendum esset ad illius cognitionem & respondetur vt in text. * nec placet ratio dubitandi aliās assignata per §. discipuli, in proœ. ff. cum illa epistola facta fuerit post cōpilationem Institutionum, vt ibidem apparet, vnde ille. §. nullā potuit præbere materiam dubitandi: sed loco casus legendū est quę in proœmio viij. lib. scribit Quint. aurea sanè. & ad hunc locum maximè pertinentia. Not. quòd ea, quæ diffinitionibus cognoscuntur, dicūtur cognita generaliter. Item quòd à facilioribus est inchoandum. Item quòd rudis animus rerum multitudine onerari non debet. Item quod non debemus causare quod iuuenes studia deserāt. Item quòd faciliore via eūdum est: & quòd doctrina debet procedere à generalibus ad specialia: & quòd ea doceri debent, quæ auditoribus conueniunt. viij. quæst. j. ca. oportet. Item quòd diffidentia plerumque remouet animum à studijs. Item quòd in quacunque re est habendus ordo: quòd multitudo parit confusionem quòd illud est simplex cui nihil additur.

c ¶ His igitur generaliter. Nunc vult dicere, qualiter leges sunt docendæ.

d ¶ Cognitis. id est posita diffinitione iustitiæ & iurisprudentiæ. Accursius.

a ¶ Et

incipiētibus [a] nobis [b] exponere iura populi Romani; ita maxime videntur [c] posse tradi commodissime; si primo levi [d] ac simplici [e] via, post deinde diligētissima [f] atque exactissima [g] interpretatione [h] singula tradātur: alioquin, si statī ab initio rudē † adhuc, & infirmū aīum studiosi, multitudine ac varietate rerū onerauerimus, duorū alterum, aut desertorē studiorū efficiemus, aut cū magno † labore, sæpe etiā cū diffidentia (quæ [i] plerumque iuuenes auertit [k]) serius ad id perducemus, ad quod leviore via ductus, sine magno labore, & sine vlla diffidētia maturi [l] perduci potuisset.

¶ Tria iuris præcepta, ex l. iustitia. ff. eo. titul.

¶ Iuris [m] pręcepta † sunt hæc honeste [n] viuere: † alterū [o] non lædere, ius suū [p] cuique tribuere.

a ¶ Ei incipientibus. Datiue possunt legi cum verbo infra, videntur: vel ablatiue, vt superius respiciant: & hæc verior.

b ¶ Nobis. Loquuntur cōpilatores huius libri in persona Iustiniani, qui debet exponi per eos.

SYL. ¶ Adde, quod immo loquitur Iustin. vt supr. i proœ. §. j. vbi dicitur, perfecimus.]

c ¶ Videntur, s. iura populi Romani.

d ¶ Levi, quo ad verba.

e ¶ Simplici. quo ad sententiam.

SYL. † Rudem intelligit nouū, & adhuc nō firmū, sicuti & Neratius parietes nouos & recentes, rudes appellat. l. vsufructuarius de vsufructu. Eodē loquendi modo.

* ¶ Levem ac simplicem viā dixit i. facilem quemadmodum etiam in §. sed quia, inf. de fideic. hæreditatibus & in l. vlt §. Tales, C. de furt. quare probanda non est differentia Accur. inter verba & sententiam, nec illatio de respondendo positionibus simpliciter, quam hinc colligunt Doctores.]

f ¶ Diligentissima. quo ad subtilia verba.

g ¶ Exactissima. quo ad subtilem materiam, & scientiam.

h ¶ Interpretatione. id est facili sententia.

i ¶ Quæ. scilicet diffidentia.

k ¶ Auertit. no contra inconstantiam.

SYL. vtitur idē Iustin. in hac ipsa fere sntā explicanda. li. ij §. sed cū. de veter. iu. enuc. ibi, hoīes rudes, & qui in primis legū vestibulis stāt.

* ¶ Variatio qñ permissa sit, vide Dyn. in c. Mutare de reg. iur. lib. vj. & Dec. in l. Nemo potest mutare. ff. eod.] Sic ff. de procu. in causæ. in princ. & in auth. demon. § si quis autem forte. vnde Salomon, Tria sunt mihi incognita, & quartū quod penitus ignoro: via colubri super lapidē: via auis volantis in aere: via nauis in medio maris: quartū difficilius, † via iuuenis in adolescentia sua: vnde dantur in integrū restitutiones eorum facilitatibus. vt infra de hered. qua & diff. § extraneis.

l ¶ Maturius. Hic Nota prouerbium, Qui vadit planè, vadit sanè.

SYL. ¶ Iuris præcepta. Tex hic non recipit diuisionem, summam, aut casum: & notabilia alia non colligūtur nisi ea, quæ in tex. dicuntur.

m ¶ Iuris pręcepta. id est iura præcipiētia: præcipiunt aliquid, quod pertinet ad aliquod istorum trium: nam non omne ius præcipit, immo quoddam punit; quoddā permittit, vt ff. de legi. l. legis, quoddā consulit, vt ff. de rei vend. l. is qui. & quoddam hortatur, vt C. de transa. l. age.

SYL. ¶ Adde quod non intelligit, quòd omnia iura præcipiāt, sed quod omnia iura reducantur ad ista tria: aut enim respiciunt honestatem vitę, aut tribuere quod suū est cuique.]

† sic in proœ. decre. in gl. honestè. & in prin. decreti c. humanū genus.

n ¶ Honeste. scilicet quantū ad se: quæ honestas & circa matrimonia est, vt ff. de ri. nupt. l. semper & circa mores seruatur, vt ff. de tut. & cu. rat. da. ab ijs. l. scire oportet, §. penult.

ADDITIO. Et ideo dicit Ange. mulierē honeste viuere quę viuit secundum mores loci: sed caste viuere non itelligitur quæ transit ad secunda vota scilicet respectu mariti defuncti, vel filiorum eius: sed respectu aliorum secus.

† An autē seipsū liceat offendere vel alteri offensionē sui pmittere, vide hic p Io. Fa & Angel. & per Aret. in c. si non licet, xxiij. q. v.

o ¶ Alterū non lædere. vnde illud, Quod tibi nō vis fieri, alij ne feceris. vt i decr. in pri.

p ¶ Ius suum, vt non solū non lædat, sed etiam adiuuet. nam nō sufficit abstinere a malo, nisi fiat quod bonū est, vt argum in decret. lxxxvj dist nō satis. Sed nunquid hæc verba accipiuntur hic sicut in diffinitione iustitiæ in fine? Rñd non, immo ibi hæc tria comprehēdit: hic autem illud solum quòd extra duo prima relinquitur. Et not. quòd in hoc reprobo op. Py. & aliorū, q dixerunt, quod in hoc titulo non diffiniebatur ius, quod est ars boni & æqui, cuius merito quis nos sacerdotes appellat. nam dico quod hæc verba, quæ hic sunt, tantūdem præstant: nā quod hic dicit: precepta iuris: per hoc dicit, ars, cū ars sit collectio multorū præceptorum. Itē per hoc quod dicit: honeste viuere: alterum non lædere, valet tantum, quantum, boni & æqui. Itē per hoc, quod dicit, ius suum vnicuique tribuere, colligo, cuius merito quis nos sacerdotes appellat, i sacra vel iura sua cuilibet ministrantes, vt hic & ff. eo. li. ij resp.

Quæstio.

Iuris diffinitio.

SYL. * ¶ Iuris diffinitionē, quam tradit Vlpia. in d. l. j. explicauimus hoc loco diligenter in nostris Commentarijs, post Budæum in Annot. ad d. l j.

ADDI-

¶ Ius aut publicũ est, aut priuatũ. publicũ, quod ad rem Romanã: priuatum, quod ad priuatos spectat dicẽdũ est de priuato h.d. ex l.j § huius studij. ff.eo.tit.

¶ Huius [a] studij duæ sũt positiones; [b] publicum, & priuatũ. Publicum ius [c] est, quod ad statum rei [d] Romanę spectat. [e] Priuatũ est, quod ad singulorũ vtilitatẽ pertinet. [f] Dicẽdum est igitur de iure priuato: [g] quod est tripartite [h] collectũ. Est enim ex naturalibus [i] præceptis, aut gentium, [k] aut ciuilibus [l]

ADDITIO Glos. hic loquitur inutilia & remota. vnde Py. verũ dicit, ꝙ hic Imperator nõ diffinit ius: aliud enim est ius diffinire, aliud iuris pręcepta enarrare, Ioã. Fa.

¶ Huius Diuidit in duas partes. In prima diuidit ius: in secũda proponit dicere de iure priuato.

SYL. CASVS In diuisione non figuratur. Not. ius diuidi in publicũ & priuatũ: & quod sit publicũ, & quod priuatũ. Item ꝙ res Romana ponitur pro oĩbus rebus publicis.]

a ¶ Huius studij. id est artis adipiscendæ per studium.

b ¶ Positiones i. species, secundũ Pla. sed secũdũ Azo. sic. i. super duobus generibus, nõ speciebus, ponit hæc ars studio discẽda, nec enim placet, quòd ex multitudine rerũ multa dicãtur iura: sic enim diceretur ius aliud equinum, quod super equo tractaret: aliud asininũ: & sic de singulis: sed credo qđ iste nõ fuit Pla. intellectus, sed ille, qui est pręceptoris mei. Accursius.

SYL. * ¶ Ego positiones hoc loco, reiectis subtilitatibus, ꝓ speciebus aut generibus accipi existimo: ius enim aut publicum est, aut priuatum; tametsi aliter Budæus interpretetur in l.j. ff. eod.

c ¶ Publicũ ius. Et cõsistit in sacris, in sacerdotib⁹ (i) & magistratib⁹. ff. eo. l.j. §. publicũ, & in auth. vt iu.ma. & auiæ. §. qa vero ita. col. viij. & C. de sũ. tri. & fid. cath. l. iter claras. & ff. de ori. iu. l 2. §. post originẽ.

SYL. * Cur publicũ ius in sacris & sacerdotib. cõsistere dicat, vide Alc. li. ij. Parer. c. xxxv.

ADDITIO (i) Notat hic Ang. ꝙ cum ius publicũ cõsistat in sacerdotibus sacerdos est persona publica: nõ põt tñ alteri stipulari, nisi de eo, qđ spectat ad sacerdotis officiũ, vt vsuras restitui, vt notat Ioã. And. in c. quamquam. extra de vsu. lib. vj. Aug.

d ¶ Rei Romanę. id est, Romani Imperij. sic ponitur infra de pat. pote. §. ius autẽ.

e ¶ Spectat. scilicet principaliter, nã & singulorũ est vtilitas, rẽpublicã conseruari.

f ¶ Pertinet s. principaliter: secundario autem ad publicam vtilitatem pertinet. expedit enim reip. ne quis re sua male vtat; vt infr. de ijs, q sũt sui, vel alieni iu. §. fin.

** ¶ Annotandũ est, quatuor modis publicã vtilitatẽ accipi: alia enim vtilis est & publ. & cuilibet singulariter, vt illa quę in sacris, & magistratibus cõsistit. d. l. j §. publicũ altera, quæ publice quidẽ vtilis est, nõ tñ singulariter, qualis est illa, quæ ad fiscũ pertinet. l. penult. C. de princ. lib. xij. Alia, quę & ipsa publice quidẽ sed magis singulariter vtilis est: vt quod dotatæ sint mulieres, vtile est id ĩ primis ipsis mulieribus, deinde & ciuitati, nẽpe repleat liberis hominibus, l.j ff solut. matri. Quarta & vltima, quæ actu singulorum vtilis est, publice vero non nisi collectim, & cuiusdam. vniuersi cõtemplatione, commoditatem quãdoque afferre potest: vt quod subiecti sint locupletes: quòd nemo re sua male vtat. d. §. fi. infr. de ijs qui sunt sui vel alien. iur. Sed hæc a proxima nõ multum distat, nisi quòd à publico commodo lõgius abest. Alciat.

g ¶ De iure priuato. Sed quid de publico? Respõ. non dicet in hoc libro: sed ff. de iur. fisc. & C. eod tit. & in alijs tit. sequẽtibus: & ferè per oẽs tres libros Codicis, vbi de iure pub. tractat. Et nũquid illud est tripartite collectũ? Respon. sic vt statim dicã, & ex eisdem præceptis. Cũ ergo eadẽ sint exẽpla publici & priuati, quare de priuato tantũ dixit, ꝙ est tripartite collectũ? Respõdeo. qa plura erat de eo priuato dicturus. Item cũ fecisset hũc librum causa rudiũ, nolebat eos multũ aggrauare: quod fecisset, si tractasset de iure publico ĩ hoc li.

h Tripartite. In iure enim priuato, vt in suo toto, tripartita sũt pręcepta naturalia, vt hic, Neminẽ cũ alterius damno fieri locupletẽ, vt ff. de cond. inde. l. nã hoc natura. Itẽ gentiũ: vt, Quod quisque ob tutelã sui corporis fecerit, iure fecisse existimetur, vt ff. eod. l. vt vim. Itẽ sunt præcepta ciuilia: vt pręcepta de vsuca. qa de priuata vtilitate est vsucap. vt inf. de vsuc. in princ. ibi, Ne dominia &c. Et sic publicum est ex eisdem exemplis: & pone eadem exempla. vt ecce, à iure naturali, vt non locupletetur cum iactura alterius respu. à iure gẽtiũ, vt liceat reipubl. propulsare iniuriã. Itẽ a iure ciuili, vt respub. vsucap. sicut priuat⁹: quæ exẽpla posuimus supra statim in iure priuato.

Iuris priuati tripartiti exempla.

Iuris publici tripartiti exempla.

i ¶ Naturalibus, id est, iuris naturalis.

K ¶ Aut gentiũ. id est pręceptis iuris gẽtiũ.

l ¶ Aut ciuilibus, scilicet præceptis.

De iure naturali.

¶ Dictum est supra, quòd ius priuatũ est collectum ex naturalibus pręceptis gẽtiũ, & ciuilibus: nũc de eis dicit. Et primo de iure naturali, Accur.

Ius na-

IVs naturale est.

¶ Totus iste titulus diuiditur in quinque partes. Primo ponit de iure naturali. Secundo de iure gentiũ & ciuili. Tertio ponit vnam diuisionem iuris ciuilis. Quarto rediens ad ius ciuile; & naturale ponit vnam differẽtiam inter ipsa iura. Vltimo ponit circa quæ versatur ius ciuile. Secunda ibi, Ius autẽ ciuile. Tertia ibi, Cõstat autẽ. Quarta ibi, Sed naturalia. Quinta ibi. Omne autem. Et hoc principium etiam diuiditur in tres partes. Primò ponit diffinitionem iuris naturalis Secundo declarat illam. Tertio probat per effectum. Secunda ibi, Nam ius. Tertia ibi, Hinc descendit. Angel.

† Vide c. ius naturale. i. distinct. cũ glos. ibid.

† aliàs solius.

aliàs non humani generis ꝓpriũ est, sed omnium animalium.

¶ De iure naturali, gẽtium, & ciuili.

¶ Ius naturale est qđ omnibus animalibus cõmune est, vt maris & fœminæ cõiunctio liberorum procreatio, & educatio h. d. ex l. 1. §. ius naturale. ff eod.

IVs [a] naturale [b] est, quod natura omnia animalia docuit. Nã ius [c] istud non solum humani generis proprium est, sed & omniũ animaliũ, quæ in cælo, [d] q̃ in terra, [e] quæ ĩ mari [f] nascunt̃. Hinc [g] descẽdit maris [h] atque feminæ † cõiugatio, [i] quã nos matrimoniũ [k] appellamus.

SYL. * Labitur Accurs. dũ putat ius naturale vocari ius p̃toriũ: nã vt hic admonuimus in Cõmẽtarijs, licet Prætores in edictis suis naturalem æquitatem sequantur, porrò tamen sunt edicta illorum iuris ciuilis, non naturalis. §. Constat, infra eodem titul.

† aliàs cõiunctio.

¶ ius naturale. CASVS. Quia in fine p̃cedẽtis tituli dictum fuit, quòd ius priuatum ex tribus præceptorũ generibus collectũ fuit: videlicet naturalibus, gentium, & ciuilibus: quæsitum est ab imp. quid esset ius naturale: ad quod respõdet, prout in tex. declarando qualiter sit commune omnibus animãlibus: sed quia gratia iuuenum expediebat rem apertius declarare, posuit exẽpla cõiunctionis maris & feminæ procreationis & educationis liberorum. Not. quid sit ius naturale. Item quod ius naturale est cõmune omnibus animãlibus. item quòd cõiũctio maris & feminæ est de iure naturali. Item liberorũ procreatio & educatio. Item quòd licita cõiũctio maris & feminę à iure ciuili matrimoniũ appellatur. item quòd animalia irrationalia ex instinctu naturæ dicuntur habere peritiã iuris naturalis, & eo vti. Item quòd verbũ, videmus, refertur ad oculũ intellectus, & ad ea quę intellectualiter percipiuntur qđ no. pro dictis testiũ. itẽ quòd quãuis animalia ex humo consistent vt homines, tamen genus humanum ad homines tantum refertur.]

SYL.

† Hæc nõ est legis intentio: & naturale hic accipitur pro virtute insita cuilibet rei. Bar. Nic. Fa. & Pia. Tu dic ꝙ gl. bene sẽsit: q̃a nihil aliud ꝑ natura intellexit text. quam vim illã diuinã q̃ Deus est secũdum Sene. & dixi in l. vt vim. ff. eo. super tex.

a ¶ ius naturale est quod natura. i. Deus: † & nominatiue & ablatiue potest legi: sic supra tit. j. §. j. Et nota ꝙ quatuor modis ius naturale ponit̃. Quãdoque pro iure gentiũ, vt infra de rer. diui. §. singulorum. Quandoque pro iure pactorum, & sic pro iure prætorio, vt ff. de pactis l. j. Quandoque pro eius contrario, scilicet pro eo, quod rescindit pacta, vt in restitutione minorum, vt ff de mi. l. j. Quãdoque pro instinctu naturæ, vt hic, & ff. eo. l. j. § ius autẽ naturale. Sed secundum cano, ius naturale dicitur, quod in lege Mosayca, vel in Euãgelio cõtinetur, vt in prin. decre. Et istud (quod) hic est nominatiui casus, quando hæc dictio, natura, est ablatiui casus: & contra est accusatiui, quãdo, natura, est nominatiui, tunc & dic, natura. i. Deus.

SYL.

* * Porro verbũ natura hic esse casus nominatiui, hodie inter omnes conuenit.

b ¶ Nã ius benedico omnia animalia: Nã ius istud &c. non solũ est hominum, sed commune & omniũ animalium. Accur.

c ¶ humani, idest hominum.

d ¶ in cælo, in aere: vt aues, q̃ in arboribus & aere nascuntur, vt inf. de re. diui §. apium. * ¶ Similis expositio in l. Aequissimum. §. si tamen. ff. de vsufru.

SYL.

e ¶ in terra. Vt feræ bestiæ quæ in suis lustris. i. cubiculis nascũtur, & ẽt quedã aues.

f ¶ In mari, vt pisces, idẽ dico & si in qualibet alia aqua nascuntur.

g ¶ Hinc. i. ab hoc iure naturali, s. Deo, qui primo Adam Euæ coniunxit, & in paradiso deliciarum posuit.

h ¶ Maris, id est masculi.

i ¶ Coniugatio. Scilicet animorum non corporum, vt ff. de re iu. l. nuptias.

¶ Adde quod immo corporum, quia cũ loquatur de coniunctione communi omnibus animantibus non potest intelligi animorũ, sed corporum quamuis licita coniunctio restricta ad homines possit dici animorum potius, quam corporum.]

SYL. Matrimonium à tri plici iur. est.

ADDITIO. Est tamen differentia secũdum Ang. quia securo solo consensu, possibilis est separatio per ingressum monasterij, vt C. de episc. & cle. l. Deo nobis. circa prin. & in decret. Ex pub. de conuer. cõiug. secus autem secuta carnali copula.

† Vel secũdũ lo. fa. ne parẽtes sint incerti de filijs quos alere tenent̃, ratio naturalis dictat matrimonium.

k ¶ Matrimoniũ. i. effectum matrimonij. Et sic nota, quòd matrimoniũ quo ad originẽ est de iure naturali, s. à Deo, vt hic dicitur: † de iure gentium etiã dici potest, quia ab eo receptum est: † de iure ciuili ẽt dici potest, quia ei formã adiũxit & solẽnitatem vt patet infra de nupt. per totũ titulum, cũ dicit à quibus nuptijs sit abstinendũ, & ff. de rit. nup. per totũ: vnde debet dici

† Vt quo ad substãtiam consensus.

de

de iure ciuili, vt ff. de iusti. & iu. l. ius ciuile. ¶ Adde, quòd quo ad formam verborum dicitur de iure canoni. & de iure diuino quo ad prohibitionem graduum ascendentium, & descendentium. c. litteras. de restit. spo. sed dici potest, quòd non coniunctio sed prohibitio fit de iure diuino.

Hinc [a] liberorū procreatio † & † educatio. [b] Videmus etenim cetera [c] quoque animalia istius [d] iuris peritia censeri.

¶ Quilibet popul⁹ aut suo proprio iure vtitur à se statuto, quod dr̄ ius ciuile: aut cōmuni omniū hoīum naturali rōne introducto, quod ius gētium vocatur, & po. Rom. vtroq vsus est hoc dicit ex l. omnes populi ff eod.

¶ Ius autem ciuile † à iure gentium ita † distinguitur, [e] quòd omnes populi, qui legibus [f] & † moribus reguntur partim suo

† aliās hic educatio.
† Nā ipse naturalis stimulus parētes ad liberorum suorū educationem hortatur, vt ait idē Iust. l. j. §. filear. C. de rei vx. act.
† Quod sequitur nō est Accur.

a ¶ Hinc liberorū procreatio. Nam Deus operatur ad liberorum procreationem, & naturalis instinctus.

b ¶ Et educatio. Nam hoc iure s. naturali mouetur parens ad educationē filiorum suorū potius quam alienorū, vt ff. vnde lib. l. scripto hære. in fi. † & ad hoc ēt tenetur parens, nisi per se sit sufficiens, vt ff. de lib agno. l. si quis. §. Sed & si filius.

SYL. ¶ Adde q̄ in tantum est verum, vt teneatur ad alimēta filii, etiam si legitimā assignasset. l. Libertus operarū. ff de ope. lib. Alex. in l. si cum dotem. §. 1. ff. solut. matr. * & considerādo hoc modo educationem, nēpè vt redacta est ad necessitatem, nō est dubitandum, quin sit iuris ciuilis: inspecto vero illo instinctu naturæ, quo ducimur ad educandū liberos nostros, à iure naturali descendit, vt tradit Dec. in l. pe. nu. xxvj. C. de pac. Adde, quòd licet pater non teneatur alere filium, qui ex aliquo artificio alere se potest, hoc tamen intelligendum est, si illud artificium honestum sit, & possit secundum qualitatem personarum honeste exerceri. l. Nepos. de verb. sign. & ita declarat Bart. in d. l. si quis à liberis. item adde, quod pater non tenetur alere filios illicitè natos, vt not. glo. §. fi. inf. de nup. secus tamen est de æquitate canonica.

c ¶ Cetera Scilicet aīalia, nedum homines.

d ¶ Istius iuris. Scilicet naturalis, de quo loquimur. Ex eo enim quòd auis volat, piscis natat, gallina oua calefacit, mouentur isto iure naturali.

SYL. ¶ Adde pro declaratione istorum verborū Budæum in suis Anno. l. j. ff. eo. qui exponit verbum censeri. l. admirationi nobis esse ob huius iuris peritiam.

** Ego vero cum sciā apud Latinos sæpe ea dici censeri, quæ in aliquem ordinem & numerū referuntur, & in eum quasi cēsum ascribūtur, crediderim verū sensum huius loci esse, quasi Iustinianus dicere voluerit non solum hominem, sed cetera quoque animalia ascribi, & referri siue recēseri inter ea, quę instinctu hoc naturali mouent, & legē hanc à natura sensibus inditā exequuntur: quod & verba Gręca Theophili hoc loco manifeste demōstrant. Vel simpliciter accipe verbū censeri id est prædita esse, vt & Iustinus dixit Scythas virtute animi & duritia corporis censeri: quo sensu etiā Vlpian accepit. ff. videt. l. j. ff ad munícip & Suet. in libello de illustr. Grammat. qui loquens de Arteio Phil. ait, multiplici variaq. doctrina censebatur.

† aliās vel gentium.
† al às diuiditur.
† mores quomodo hic accipiē di sint, vide Budæū ad Ius ciuile. ff. de iust. & iu.

¶ Ius autem. Diuidit in iiij par. in prima ponitur dictū, quòd omnes populi aut proprio iure vtuntur, aut cōi omnium gentium: in ij. declaratur quid sit ius proprium & ciuile: in iij. quid ius gentium: in iiij. quòd pop. Roma. vtroque vsus est. ij. ibi, nam quod. iij. ibi, quod vero. iiij. ibi, & populus.

CASVS. Declaratum fuerat quid esset ius naturale: & quia dictū fuerat, quòd constabat ius omne ex præceptis naturalibus, gētium, & ciuilibus declarandum, modo veniebat, quid esset ius gentiū & ciuile, dubiū autem faciebat, quia cum ista iura essent communia hominibus tantum, non videbantur etiā in nomine diuersificanda, sed esse eiusdem speciei. Attamen contrarium deciditur. & diuersitas sumitur ab origine, declarando, quòd quoties aliquod ius obseruatur apud omnes gentes peræq. ratione quadam naturali, tunc est ius gentium: quoties autem ius seruatur ex dispositione particulari alicuius ciuitatis, illud vocatur ius ciuile, quasi illius ciuitatis. & quia declarandū erat ius Romanorū, dicit pop. Roma. vtroq. iure vsum esse. Not q̄ oēs populi possunt sibi cōdere statuta, & q̄ talia statuta dn̄r ius ciuile. Itē q̄ relatiuū, quis vel qui stat restrictiue secundū gl. hic. Item q̄ dfferūt ll. & mores, & sic cōsuetudo. Item q̄ oēs populi partim vtuntur suo proprio iure, partim cōi. Itē quòd ius cōe hic appellatur gentiū. Item vnde dicatur ius ciuile & quare. Item q̄ ius gentium introducitur naturali ratione. Item q̄ ius gentiū dicitur quod apud oēs gentes peræq. obseruatur: & vnde dicatur. Item q̄ pop. Rom. habet suas ll. partim à iure gentiū partim à se ipso. Itē quòd singulæ materiæ sunt tractandæ suis locis, & non sunt confundendæ.]

e ¶ Distinguitur. i. vnum ab altero sic cognoscitur Accur.

f ¶ Legibus & moribus. Nam quidā sunt qui reguntur tantum moribus: & etiā quidam qui nec moribus nec legibus, vt homines

mines sylueſtres: & etiam quidā legibus tantum, & non moribus.

SYL. ¶ Adde, quòd hæc glo. communiter reprobatur hic & in l. oēs populi, quia hoc relatiuū ſtat declaratiue, & cōperit cuilibet de genere.

Defendi tamē pōt declarādo vt hic in nr̄is Cōmētarijs & Ann.** Theophilus hęc verba legit diſiunctiue, Legibus, aut moribus: & Salomoni⁹ quoq. ſia legi oportere, ex antiquis exēplarib⁹ aſſeuerat: ſecūdū quam lectură nō paucæ ſopiuntur difficultates, quas hic doctores excitarunt.

proprio partim cōi [a] omniū hominum iure vtuntur. Nā quòd quiſq; populus ipſe ſibi ius conſtituit, id ipſius propriū ciuitatis eſt; vocaturque ius [b] ciuile, quaſi ius propriū ipſius ciuitatis. Qđ vero naturalis [c] rō inter oēs gētes conſtituit, id apud oēs populos peręq; cuſtoditur; vocatq; ius gētiū, quaſi quo iure oēs gētes vtūtur. [d] † Populus itaq; [e] Romanus partim ſuo [f] proprio, partim cōi omniū hominū iure vtit̃: quæ [g] ſingula qualia ſint, ſuis locis ꝓponem⁹. [h]

¶ Ius ciuile denominat à populo cōdēte: & iuris ciuilis appellatione ius Romanū intelligitur per antonomaſiam. hoc dicit.

a ¶ Communi. Id eſt eo iure, quod eſt in communi apud omnes, ſiue ſcriptum ſit, ſiue non.

Ius ciuile ſex modis dicitur.

b ¶ Ius ciuile. Vt ſunt ſtatuta terrarum q̃ iura municipalia dicūtur, vt C. de eman. li. l. 1. & ſic dr̄ ad differentiam iuris naturalis. i. iuris gentiū: & ita accipitur hic. Secūdo mō dr̄ ius ciuile lex xij. tabularum, vt ff de iuſ. & iu. l. ius ciuile. §. hoc agitur.

SYL. ¶ Adde hoc verū ſecundū interpretationē glo. ibi: ſed tñ non ſe reſtringit tex. magis ad xij. tab. quā ad aliud ius Romanorum. Tertio dicitur ius ciuile omne ius, quod non eſt prætorium: & ſic accipitur. ff. de iuſt. & iu. l. ius autem ciuile. in prin. & §. ius prætorium. Quarto dicitur diſputatio prudentiū, quæ fuit facta ſuper l. xij. tabul. vt ff. de ori. iur. l. ij. §. hæc diſputatio. ſecundum Ioan Quinto quicquid ſcriptū habemus de iure, dicitur ius ciuile: vt cū dicitur. Eſt enim ſanctiſſima res ciuilis ſapientia, quæ pretio nummario non eſt eſtimanda, vt ff. de va. cog. l. j. §. proinde. Sexto dicitur quoties adijcitur aliquid iuri naturali, vt in matrimonio modo diximus: vel detrahitur iuri naturali, vt in vſucapionib⁹, vt inf. de vſuc. in princ. † vel adijcitur iuri gentiū, vt in tutela inuenta a iure ciuili originaliter, vt inf. de tut. in princ. vel detrahitur, vt in poteſtate ſeruorum reſtricta, vt inf. de iis q ſui vel alieni iuris ſunt §. ſed hoc tēpore. hoc enim ius dicitur, vt ff. de iuſtit. & iur. l. ius ciui. j. reſpon. & hæc exempla ſunt ibi notata.

† In hoc ſ. quia eo iure omnia erant cōia ſecundum Iaſ. hic, alias ſi gl. præſup. ꝙ illo iure eſſet dare meū & tuū, eſſet fal. vt per

¶ Adde, quòd hæc glo. dr̄ magiſtraliter ab Ange. hic, tñ dicendū eſt clarius, quòd qñque ius ciuile capit̃ ſtricte; & ponit̃ ad differētiā prætorij: qñque largius, & comprehēdit prætorium, & oē id, ꝙ à po Ro. eſt conſtitutū, qñdoque largiſſime, & capit̃ ēt pro naturali vel gentiū recepto à iure ciuili, ſiue ſit ſimpliciter receptū, ſiue aliquid additū vel mutatū: quæ ꝓbantur in l. ius ciuile. ff. eo. tit.]

SYL. Iaco. de Are. Bal. & Alb. ī l. ius ci. ff. đ iuſ. & iure.

† alias & populus.

† Tex. eſt not. ſecundum Iac. in l. j. §. & generaliter. ff. de vē. in po. ml. quem Bal. reputat ſing. ī l. matres. C. ad tert. & cui potius ſit parendū vide p Ang. Are. hic.

c ¶ Naturalis rō. Noia, ꝙ ius gentiū naturali rōne eſt inductū, vt hic, & j. de re. diui. §. ſingulorū. vnde eſt immutabile, vt if. eo. §. ſed naturalia. Accu.

d ¶ Vtuntur. Vt eſt religio erga Deum, vt parentibus & patriæ pareamus, & cōtra violentiā reſiſtamus, vt ff. de iuſt & iur. l. j. in fi. & l. ij. & iij. Item conuentiones ſiue pacta, quæ apud omnes gentes valent, vt inf. eo. §. ius autem gentium. & ff. de pact. l. iuris gen. in princ.

** ¶ Adde, non eſſe parēdum patri, ſi turpia aut impia, imperarit, veluti proditionē patrię, matris necem, & id genus alia. l. minime de reli. & ſumpt. fu. qua de re pulcherrime A. Gel. lib. ij. c. vij. Amplius, ſi pater violata pace hominem occiderit, ei filius alimenta præſtare non tenetur, c. j. §. ſi quis hominem, de pace ten. in feu.

e ¶ Itaque. Quia omnis populus vtitur partim iure communi, partim &c.

f ¶ Suo. Quod pro ſe tantum compoſuerūt alias eſſet lex generalis, vt inf. eo. §. lex.

** Dic generaliter ſuo iure, i. à ſe cōpoſito non pro ſe. Ius enim ciuile eſt, qđ po. Ro. pro ſe & imperio ſuo ſtatuit, ſiue lex ſit generalis, ſiue alia pars. §. conſtat. inf. eo.

g ¶ Quæ ſingula. Scilicet iura gentium, & ciuilia, quibus vtuntur ciues Romani, & effectus eorū iuriū dicetur inf. de re. diui. §. ſingulorū, vſque ad finē tituli, vbi dicitur qualiter acquirūtur dñia iure gentiū: item inf. de vſuc. & in tit. ſequentibus, in quibus dr̄ qualiter acquiruntur dñia iure ciuili, & ſecundum hoc refertur ad proximum dictum. & illud intelligas de iure ciuili Romanorum generali. Vel aliter dic: proponemus. inf. eo. tit. §. penult. vbi dicit alterū variabile, vt ciuile, alterum non, vt gentium, & ſecundum hoc non refertur ad proximum dictum, ſed ad id, quod dicit ſup. Nam &c. & etiā, Quod vero, &c.

SYL. ¶ Adde, quòd prima verior eſt propter illa verba, Suis locis.]

h ¶ Proponemus. Sed vbi? Reſpōdeo forte

inf. de

† Ista glo. contradicit gl. pce. sed ambæ sũt bonæ vt referatur ad proximũ dictum vel ad remotum, cum secũdum ambas ex positiones loquimur de iure gentium & ciuili secundum Ni.

Inf. de re. di. §. singulorum. † & refertur non ad proximum dictum, sed ad id, quod dictum est: Nã quisque &c. & ibi. Quod vero &c. ¶ Sed ius quidem. Diuiditur in duas partes: in prima declaratur, quod ius ciuile ab vnaquaque ciuitate cõdente appellatur: in ij. quid venit appellatione iuris ciuilis. secunda ibi, sed quoties

CASVS Quia dictum fuerat vnamquamq. ciuitatem ius sibi constituere posse, idque vocari ius ciuile: quæsitum fuit an, in iure ciuili esset particularis aliqua appellatio. dubium faciebat quia cum esset positũ ad differentiam iuris gentium, quod vno vniformi nomine appellatur, videbatur eodem modo esse etiã ius ciuile. Cuius contrariũ deciditur, dicendo ius ciuile nomen recipere ab vnaquaque ciuitate condente. Ratio differentiæ est, quia cum illud sit ius gentium, quod pleræque apud omnes seruatur, non potest esse nisi vnicum: at ius ciuile diuersificatur secundum diuersas qualitates dispositionum à diuersis populis factas. Sed tunc dubitatum fuit: quid si reperiatur facta mentio iuris ciuilis inter tot iura ciuilia, de quo intelligẽdum erit? & dubiũ faciebat, quia cũ tot essent quot ciuitates, nomen videbat æquiuocũ quia casus præsupponitur remotis oĩbus coniecturis, & posito simpliciter iure ciuili in eius simplici denominatione: & ideo ea videbatur capiẽda interpretatio, quæ solet fieri in similib. æquiuocis. l. duo sunt Titij. ff. de testa. tut. Tñ cõtrariũ dr̃ disponẽdo quod intelligitur de Romano per antonomasiã. quæ rõ per se tollit rõnẽ dubitandi: quia alijs cessantib. excellẽtia ipsa est cõiectura, q̃ ostẽdit, q̃ fuerit mẽs disponẽtis, & nominantis ius ciuile. Not. qđ ius ciuile ab vnaquaq. ciuitate appellatur. Itẽ vñ sunt dicti Romani, & vñ Quirites. Itẽ qđ nõ adiecto alio noĩe, iuris ciuilis appellatione, intelligit̃ de Romano: & ita ĩtelligas hũc tex. q̃a q̃uis a plurib. allegatur hic tex. nñ, qđ appellatione iuris veniat ius Romanorũ, tñ qui ita intelligũt, non bene intelligũt, decidit̃.

enim hic, non quid veniat appellatione iuris, sed quid veniat appellatione iuris ciuilis. ita enim probat aduersaria illa (sed) quæ facit retineri eosdem terminos Alex. in l. filius à patre, ff. de libe. & post. I. em tex. ibi, si nõ addimus nomen cuius sit ciuitatis. hẽ no. quod verba æquiuoca in dubio intelliguntur in digniori & potentiori significatu.]

¶ Sed ius [a] quidem ciuile ex vnaquaque ciuitate appellatur: [b] veluti Atheniẽsium: nam siquis velit Solonis, [c] vel Draconis leges appellare ius ciuile Atheniensium, non [d] errauerit. Sic [e] enim & ius, quo Romanus populus vtitur, ius ciuile Romanorum appellamus: vel ius [f] Quiritum, quo Quirites vtuntur. Romani enim à Romulo; Quirites à Quirino [g] appellantur. Sed quoties non addimus nomẽ, cuius sit ciuitatis, [h] nostrum [i] ius [k] significamus: sicuti cum poetam dicimus, nec addimus ei nomen, subauditur apud Græcos egregius Homerus, apud nos Virgilius. [l]

¶ Ius gentium omnibus hominibus est cõmune, & à gentibus factum vsu & necessitatibus ita exigentibus: ex quo bella licita oriuntur, & captiuitates, & seruitutes, & contractus quibusdam exceptis. h. d. vsque ad §. constat. ex l. manumissiones, & l. ex hoc iure, ff. eodem.

a ¶ Sed ius quidem & c. Diximus autem populos omnes aut ꝓpriũ ius habere: Sed &c.

b ¶ Ciuitate appellat̃. i. nomẽ illius ciuitatis, vbi factũ est ius ciuile, dẽt ei imponi.

c ¶ Solonis. Nomina sunt cõpositorũ statutorum in illis ciuitatibus sicut si appellat quis ius ciuile Bonon. statutum a compositoribus inuentum & consilio confirmatum.

** Solon leges scripsit Atheniensium Tarquinio Prisco Romæ regnante anno regni eius 33. teste Gell. lib. 17. c. 21. primus tñ omnium Draco tulit, ll. quibus Athenienses vterentur, auctore eo. Gell. l. 11. c. 18.

d ¶ Non errauerit. immo benedixerit.

e ¶ Sic enim & ius. Quod pro se tãtum cõposuerunt. alias esset gnalis lex. vt inf. eo. §. lex est & đ hoc. l. iurecius li gñali ꝑt hic loq.

f ¶ Ius Quiritũ. Pro eod. licet nõĩa mutet.

g ¶ A Quirino qui fuit eorum rex: dictus a Quiris quod est hasta: quia magna hasta in bello vtebatur. — Quirinus vnde dicitur.

¶ Adde, quod Quirinus & Romulus idem est † ita dictus ab hasta, quam erat solitus gestare, quæ Sabinorum lingua curis dicitur, sicut & Iuno curitis est appellata.] — SYL. †Ex Ouidi. lib. 11. Fast.

h ¶ Ciuitatis. Sed simpliciter dr̃ ius ciuile.

i ¶ Nostrum. s. Romanorũ per excellentiã.

ADDITIO. Et ideo dicit Io. Fab. quod in supplicãdo pro præbenda ecclesię cathedralis, specificatio ipsius ecclesiæ vitiaret: quia sufficit qđ dicatur: In Ecclesia Lugdunensi, vel Parisiẽ. & qđ ita đ facto vidit obseruari.

K ¶ Ius. s. iure Romanorum propriũ, vel generale, si est factum vt sit generale — Diuisio.

l ¶ Virgilius. Idẽ in Apostolo. nam Paulus,

in diuina scriptura intelligitur. Item vbi dicitur, sapiens, intelligitur Salomon.

¶ Ius autem. Primo ponitur vnū dictum. Secundo ponitur ratio, quare ius gentium sui inuentum. Tertio ponuntur exempla rationis. Secunda ibi, Nam usu. Tertia ibi, bella, Angelus Aretin.

SYL. ¶ Ius aūt gentium, CASVS.

¶ Visum fuit in quo differet ius gētium a iure ciuili & vtrunque satis declaratū: vnde quæsitum fuit, an sicut ius ciuile habebat suas dispositiones, ita & ius gentium. Ratio dubitandi fuerat, quia supra dictum fuerat, quod illud erat gentiū, quod naturali ratione peræque custodiebatur: non videbatur ergo esse debere aliquod ius constitutum in ipso iure gentium, sed quasi omnibus gētibus à natura pariter infusum. Respondetur tamen contrarium, & assignatur ratio in tex. ibi, nam vsu. In hoc tamen differt à iure ciuili, quia hæ constitutiones omnium gentium consensu factæ sunt, illæ particulari alicuius vrbis. Not. ius gentium esse cōe omnibus gentibus, & quod constitutiones iuris gent. vel ex commoditate, vel ex necessitate gentium sunt introductæ. Item quo iure bella & seruitutes ortæ sunt, & seruitutes naturali iuri esse contrarias: & quod de iure naturæ oēs homines liberi nascebantur: & quod oēs ferè contractus sunt de iure gent. Item no. quod ll. & statuta debent fieri aut pp commoditatem, aut propter necessitatem hominum: item quod ius gentium derogat iuri naturali: item quod dictio, ex, denotat principium temporis.]

‡ Primi omnium Afri. præ- lium contra Ægyptios fecere fustib. quos phalangas vocant.

hortum alterius intraret, & hoc sequitur: & probatur. ff. de iusti. & iu. l. ex hoc iure.

d ¶ Bella. Sed quomodo a iure descendit bellum, cum sicā iure prohibitum, vt ff. de iure fisci l. æquissimum? Responde loquitur de bello ducto, eo quod à populo Rom. est indictū hostibus, vt ff. de ca. & postlimin. reu. l. hostes. Bellū est a ductum.

** ¶ Adde, quod bellum natura lt ratione inductū est, vt pax habeat, & nos nostraq. tueamur, c. milita. ca. noli existimare, & cap. apud veros. xxiij. q. j. de qua re abunde dis- SYL.

Ius [a] autem gētium omni humano [b] generi commune est. Nam vsu [c] exigente, & humanis necessitatibus, gentes humanæ iura quædam sibi cōstituerunt. Bella [d] etenim orta † sunt, & captiuitates secutæ, & seruitutes: quæ sunt naturali iuri contrariæ. Iure enim naturali omnes homines ab initio [e] liberi nascebantur: Et ex hoc iure gentium omnes penè [f] cōtractus introducti sūt: vt emptio & venditio, locatio & conductio, societas, depositum, mutuum, &

seruimus in nostris Anno. Eleganter quoque M. Tul. lib. 1. de of. docet quod bellum sit iustum.

ADDITIO. Immo à quocunque et priuato pro suo recuperando: & de licentia superioris, si per ipsum recuperare nō valeat: & hoc nedum contra suum detinentes, sed etiam eos iuuantes: secundum Io. & Docto.

¶ Itē propulsare violentiā, qđ est licitū: vt ff. de iust. & iu. l. vt vim, & ff. de vi & vi ar. l. 1. §. vim vi. cū moderamine tn, vt C. vnde vi. l. j.

¶ Adde, quod aliàs declarabāt hoc moderamen, esse iniuriæ illatæ vel inferendæ subitā propulsationem, periculo proportionatam vitæ rerum vel honoris, in d. l. vt vim.] SYL.

e ¶ Ab initio. Sed nunquid hodie? Quidam dicunt sic: nos contra: nam seruus nascitur, vt inf. de iu. per. §. serui. el ij. & ff. de natu. restit. l. interdum.

f ¶. Penè. Penè dicit † pp quatuor contractus, vt stipulationem, vt inf. de act. §. de constituta. Item pp literarū obligatio. vt inf. de lit. obli. Item pp contractum emphyteoticū vt inf. loca. §. adeo. Item propter spontaliciā largitionē, i. donationem propter nuptias, vt in auth. vt spons. largi. §. 1. & 2. colla. 9.

** Non ab re Accur. exposuit sponsaliciam largitatem, i. donationē pp nuptias, quemadmodum & in d. auth. vt spons. lar. ne forte intelligeremus de donatione, quæ propriè sponsalitia dicitur, quam dubium non est à donatione propter nuptias differre, quia inter sponsos tantum fit, non inter coniuges: nec eam doti æqualem esse necesse est, cum ea pp dotem non detur, vt Accur. ait in d. auth. in princ. & differre inter se has donationes, satis arguit etiam titul. us ille Codicis, de donationibus pp nuptias, & sponsalitijs, id quod & Accur. ibidem annotauit.]

** Adde, quod etiam obligatio, quæ ex iudicato prouenit, a iure ciuili descendit. nam & hæc xij. tabul. verbis inuenta est. Alciat. in l. cre- dito.

‡ Idē Bar. & Nic. & vide glos. similē in l. ex hoc iure, ff. de iu. stit. & iur. & in l. legitima. ff. de pac.

a ¶ Ius autem. Autem, pro sed: & repetit de iu. gen. vt aliquid addat.

SYL. ¶ Adde notandum esse hanc glo. vt non dicatur superfluum, quando aliquid repetitur, vt aliquid addatur.]

Genus humanū est vnicum.

** ¶ Adde, quod repetitio eiusdem rei alio quoque casu toleratur, cū. s. fit, vt quod ante dictū est, clarius & dilucidius enarretur, gl. j. in c. canon. de ele. li. vj. & in c. 1. in ver. & fi. lo. de sur. ri. eod. li. qua de re late Dec. in l. 2. §. vlt. si cer. pet. & in l. q dubitatio de reg. iu.

‡ Vel expone. i. totū secundū Nica. & Io. Fab.

b ¶ Oi humano. Sed nunqd plura humana genera sūt? Rñ. non: expono † ergo. i. oib. hoib.

** Similis torquis apud Marcum c. vlt. eūtes i mūdū vniuersū, pdicate euāgeliū oī creat.

c ¶ Nam vsu. Ab initio. n. pauci erant homines: indiguerunt tū aliquo cōi vsu. & qn plures fuerunt, tunc magis suas consuetudines habebāt & statuta: puta vt nullus vineā vel

ctiores de verborum significatione.

¶ Et no. q hic dr oẽs contractus esse de iure gentiũ, sed non oẽs obligationes: nã quæ ex maleficio vel quasi sunt, nõ sunt de iure gẽtiũ, sed vel à lege, xij. tabularũ, vel alia lege.

alij innumerabiles. [a]

¶ Ius Romanum aut scriptum est, aut non: scriptum est, lex, plebiscitum, senatusconsultum, constitutiones, edicta prætorum, & prudentum responsa. Quorum lex est quæ à populo, plebiscitum à plebe, senatusconsultum à senatu fertur. h. d. ex l. ius ciuile. cum l. seq. ff. eod.

¶ Constat autem ius nostrum [b] quo vtimur, [c] aut ex scripto,

ADDITIO. Prout gloss loquitur in quasi maleficijs, approbatur: quia in his contingit aliquem obligari ex facto alieno, qđ ius gẽtium non considerat: sed prout loquitur in maleficijs, reprobatur per. l j. ff. de furt. vt per Angel. & Christo hic.

a ¶ Innumerabiles. id est, non facile ad numerandum habiles, vt infr. de re. corpo. & incorpora. in princ.

SYL. Diuisio.

¶ Constat autem. Postquam doct. simul legum vsque ad § sed & quod princip. diuiditur illue vsque in v. partes: in prima declarat ex quo ius nostrum constet: in secunda quid sit ius scriptũ: in tertia quid sit lex: in quarta quid plebiscitum: in quinta senatusconsultum: partes patent.

CASVS non est ponendus, quia procedit partiendo, & describendo. Nota ius Romanum aut. l. scripta constare aut cõsuetudine, itẽ nota partes iuris scripti. Item modum ferendarum legum, plebiscitorum, & senatusconsultorum. Item quod consul dicitur magistratus senatorius & tribunus dr plebeius. Item quo differat plebs à populo. Item quid veniat appellatione populi. Item q patricij & senatorij veniunt appellatione populi secus appellatione plebis, item quid sit plebs. Item quod plebiscita ex lege Hortensia sunt eiusdem potestatis, cuius sunt leges, item quod difficile est multos similes adunare.

b ¶ Ius nostrum. Id est ciuile Romanorũ, de quo diximus sup eo § sed ius: Large vocatur ius ciuile, quicquid scriptũ habemus de iure generali, vidimus sup. eo. in glo. Vt sunt statuta terrarum &c. ibi, quinto &c. itẽ quicquid habemus de moribus hic comprehendit ĝnalibus, vt patet ex inferioribus.

c ¶ Ex scripto. De hoc dicit vsque ad §. ex nõ scripto inf. eo & de nõ scripto ibi dicit Acc.

ADDITIO. Nõ tñ ẽ necessaria scriptura ad substãtiã legis. sed ad probationem tñ, arg. l. contrahitur, ff. de pigno. secundũ doc. hic,

d ¶ Vt. pro sicut.

e ¶ Apud Grecos. Nã & Greci vtebãtur iure scripto & si scrip. vt inf. e. § & nõ inelegãter.

f ¶ Scriptum autem ius. Scilicet ciuili Romanorũ, de quo dixit sup. eo. §. sed ius. Acc.

aut non scripto † vt [d] apud Græcos, [e] τὸ μὲν ἄγραφον τὸ δὲ γομικόν.

¶ Scriptum autem ius [f] est, lex, plebiscita, senatusconsulta, [g] principũ placita, magistratuum edicta, responsa prudentium.

¶ Lex est, [h] quod populus Romanus, senatorio magistratu interrogante (veluti [i] Consule [k]) constituebat.

¶ Plebiscitũ est, quod plebs, plebeio magi-

g ¶ Senatusců. Quare dicti sũt consules, vt not. ff. de orig. iur. l. j. § exactis. ij.

h ¶ Lex est. Hæc diffinitio quo ad sententiam concordat cum ea, quæ est, ff. de leg. & senatusconsult. l. j. licet quo ad verba dissentiat. Diffinitur & alio modo. Lex est sanctio sancta, iubens honesta: prohibens contraria. quæ sumitur ex lege Græca, ff. de leg. & senatusconsult. lib. ij. Item diffinitur tertio modo, vt in alia lege Græca colligitur in eod. tit. de ll. & senatusconsultis. l. 2. Accur.

† aliàs aut scripto, aut sine scripto.

Legis diffinitio.

† l. partim non scriptum. partim legitimum & legibus proditũ.

† Vide ad hunc locũ Budæũ in l. ius ciuile. ff de iustit. & iur. & Alciat. lib 2. prætermis.

SYL.

¶ Adde, q hic non diffinitur lex: sed describitur modus l. ferendæ, quia in essentia non differunt, sed in auctorib & modo cõdẽdi.]

i ¶ Veluti. Exemplificatiue ponitur, vt inf. §. proximo. nã facta conuocatione po. Ro. magistratus; s. senatus, nõ totus, sed qui maior erat omnibus, interrogabat populum, scilicet consul. an sic placeret.

** Rectè ait Accur. verbũ, veluti, poni causa exẽpli: nã non solũ Consules: sed & Dictatores, Prætores, Interrex, & quidam alij, ius ferẽdi leges ad populũ, & rogãdi habebãt: quẽadmodũ ex veterũ monumentis facile licet ĩtelligere, & accuratissime oĩum docuit Paulus Manutius li. de leg. Ro. Porro illud animaduertendũ est, q licet primũ quidẽ ex solo Senatorũ ordine Consules crearentur, vt hic quoq; significat, tñ post multas īter populũ & plebẽ cõcertationes obtẽtũ fuit, vt ex plebe quoq; possẽt creare, 2. §. deĩde cũ. de ori. iu.

ADDITIO. Et ideo dicit Ang. q non valeret statutum in cuius confectione cõstaret, q non fuerit in consilio per Priorem facta propositio: secus tamen in dubio. Ang. Are.

i ¶ Et sic ad libitũ populi fiebat, vt ff de ori. iu. l 2. in princ.

k ¶ Consule. Nam consul vice Senatorum interrogabat populum, & sic ipse senatores videtur interrogare. Nam qui per alium facit, per se facere videt, vt ff de vi & vi arm.

ſtratu interrogāte (veluti[a] Tribuno) conſtituebat.

¶ Plebs autē à populo eo differt, quo ſpecies[b] à genere: nam appellatione populi vniuerſi ciues ſignificantur, connumeratis etiam[c] patricijs[d] & ſenatoribus. † Plebis autem appellatione, † ſine patricijs & ſenatoribus ceteri ciues ſignificantur.

¶ Sed & plebiſcita[e] lege Hortenſia[f] lata non minus valere, quam leges cœperunt.

¶ Senatuſcōſultum eſt † quod ſenatus iubet atque conſtituit.[g] Nam cum auctus eſſet populus Rom in eum modum, vt difficile eſſet in vnum cum conuocari legis[h] ſanciendæ cauſa, æquū viſum eſt, ſenatum vice populi conſuli.[i]

¶ Principum, conſtitutiones, præcepta, vel decreta, quæ perſonalia non ſunt, habent l. vim. h. d. ex l. 1. ff. de cōſtit. princ.

l.j.§ deieciſſe, & ff. de adminiſt. tut. l. itā autem § geſſiſſe.

ADDITIO. Debet tamen in libello exprimi, quod per te vel alium tuo nomine tale quid cōmiſſum fuerit: aliàs agēdo cōtra te, & probādo de alio tuo nomine ſpoliante, non obtinere: ſecun. Ioan. Fab. & Ang.

¶ Nam rectè: oīa noſtra facimus, quibus à nobis auctoritas impertitur, vt C. de vet. iu. enuc. l. 1. §. ſed & ſiquid. verſi. omnia.

a ¶ Veluti. Exemplificatiue ponitur vt ſup. §. ꝓximo, erat enim vnus noīe Tribunus: qui præerat plebeis & eorū magiſtratui, q. interrogabat plebeios, vt ff. de ori. iu. l. 2. §. augeſcente. & §. ijſdem temporibus, & multas leges habemus de his, vt l. aqui. vt inf. ad l. aqui. §. ex hoc tamen c. & ne præſides accipiāt niſi eſculenta, vt ff. de offi. procon. l. ſolent, §. fin. & ff. de offi. præfſi. l. plebiſcito.

ADDITIO. Sed nec hodie illa, ſi habent ſalarium vt ibi no. ſecus in deleg. extra de reſcri. c. ſtatutum. §. inſuper lib. 6. Ioan. Fab.

b ¶ Species a genere. Eſt autem genus, quod dicatur de pluribus differētibus ſpecie vt animaliū rationale, aliud irrationale: & ſic ſe habet populus, vt ſequitur, ad nobiles & ignobiles. Species autem, quę prædicatur de pluribus differentibus numero: vt hominum alius Titius, alius Seius: ſic ſe habet plebs: nam minores tantum comprehendit, vt ſequitur.

¶ Adde, ꝙ melius dixiſſet Imperator. Quod pars a toto: quia differētia ſpeciei & generis non poteſt accommodari: quia hic poſita plebe non ponitur populus, ſicut ſpecie poſita ponitur genus; tuemur tamen Imperatorem hic in noſtris Annotationibus.

* Nam ſicut latior eſt generis quam ſpeciei ſignificatio ita lati⁹ patet populi quam plebis nomen: & ita interpretandus eſt hic locus, non autem quod plebs ſit ſpecies populi, Alciatus l. inter donum, de verborum ſignificatio. Et ſciendum eſt, genus aliter accipi apud Legiſtas, aliter apud Dialecticos, vt tradit Bart. in l. meuius, §. duobus de lega. 2.

c ¶ Etiam. q. d. Non ſolum plebeij appellatione populi cōnumerantur, ſed et patricij.

** Adde, populi appellatione eius vrbis incolas contineri, aduenas non contineri, Fel. in c. Rodulphus de reſcr.

d ¶ Patricijs. Qui erant quaſi patres principis, vt inf. quibus modis ius pat po. ſolut. §. ſi ijus.

*¶ Patricij qui appellarentur, vide Budæum ad l. vlt. ff. de Senator. & Ale. lib. 12. C. in tit. de conſ. & nō. ſpar. pec. Olim enim patricij dicti ſunt, qui à cētum patribus, quos Romulus inſtituerat, originē traxerant: Accur. vero cōfundit patricios veteres cum patricijs ab Imperatoribus inſtitutis, inter quos longam fuiſſe differentiam conſtat.

poſſent ſua per principi reſeruatis ſtatuere puta ad famā ſeu ius genitur æ aliquē reſtituere, ſpurios legitimare, aut veniā ætati concedere.

SYL.

e ¶ Sed & plebiſcita. Videbatur minus valere, quaſi loco, & argumento ſumpto ab auctoritate; quia maior eſt patriciorū & ſenatorum auctoritas, vt C. de legi. l. humanum & ff. de eden. l. ſi quis ex argentarijs. §. 1. ſed hoc ſublatum eſt per legem latam ab Hortenſio rege, vt ſequitur, & ff. de orig. iu. l. 2. §. augeſcente.

f ¶ Lege Hortenſia. Sic dicta ab Hortenſio, qui pacē cōpoſuit inter nobiles, & plebeios & inter eos ſic ſtatuit, ꝙ valeret plebiſcitū.

* ¶ Quo tēpore lata fuerit, & quam longe erret Accu. exiſtimās Hortenſium fuiſſe Regem, legito quæ hoc loco dixi in Annot.

* Nam fuit Q. Hortēſius Dictator, qui eam legem tulit, vt ex Lælio Felice tradit Gellius lib. xv. c. xxvij. SYL.

g ¶ Cōſtituit. Nam poterat facere legem, vt hic & ff. de leg. & ſe. l. non ambigitur.

h ¶ Legis ſanciendæ cā. Nam idem eſt ſi ex alia, qa difficile erat tot hoīes cōuenire Acc.

i ¶ Conſuli .i. interrogari. Nam antea populus interrogabatur, vt ſup. eo. tit. § lex. vt ſicut populus interrogabatur prius, ſic poſtea ſenatores (qui centū erāt numero) interrogabantur à cōſule, vt l. 2. §. ſed quia difficile ſi. de orig. iu. & C. de peti. hæred. l. ſi. in princ.

¶ Adde, ꝙ tex. in d. l. ſi. nihil probat, quia loquitur de iudicijs cētumuiralibus, quæ aliàs erant à ſenatu, vel declarat Feſtus, & Budęus in ſuis Annot. in l. ſi. ff. de ſena.] SYL.

Cōcor. ꝛc. poſt ectioné glo. ſu er verſ. ullaten⁹ oſt prin. ꝑ ſic no nine po uli extr. cle. & l. in c. ſe es. ſuper er. maio es. prope . Ibi ple is āt ap ellatione t. de reſ.

* pro ſtel- ctu hu- is loci, ide Barr. l. j. col. lj. verſic. lud er- , C. de gni. li. j. G ſis ffinitio. peciei dif nitio. Dicit ſi ngel. q: uis lo- o ſenato ō: hodie cceſſe- int conſi arij ſeu ecurio- es nō ſū

¶ Sed

¶ Sed & quod. iste §. diuiditur in quatuor partes. Nam primo ponit dictum. Secundo eius rationem. Tertio ponit illationẽ. Quarto dictum modificat & declarat. Secunda ibi, Cum lege. Tertia ibi, Quodcunq;. Quarta ibi, Plane.

SYL. Ang. de Are.

¶ Sed & qđ prĩcipi placuit,[a] legis habet[b] vigorẽ: cũ lege[c] Regia, quæ de eius imperio[d] lata, popul9 ei[e] & in eũ omne imperiũ suũ, & ptãtẽ † cõcessit.[f] Quodcunq; ergo Imperator per ep'lam[g] cõstituit, vel cognoscens decreuit,[h] vel edicto[i] pręcepit, legẽ[k] esse cõstat.

¶ CASVS. Quærebatur exẽpliũ eius quod dictum fuerat de principum placitis, quũ & ipsa efficerentur lex: & responsum est, ex auctoritate l. Regię, quod principi placet, legis habere vigorem. sed tunc quærebatur, an omnia passim, an vero cum delectu aliquo quæ principi placerẽt vim legis obtinerẽt: & ratio dubitationis poterat esse, quia q; populus, plebs, aut senatus decernebat: semper erat lex in re decreta, ita ergo videbatur in placitis principum, quæ in iure scripto æquiparabantur: cuius contrariũ deciditur: quod generales dispositiones principũ vim habent legis, personales vero personã non egrediuntur: ratio autem decidendi ea esse potest, quia actus agentium non debet operari vltra eorum intentionem, l. nõ omnis, ff. si cert. petat. sed quando princeps aliquid generaliter statuit: tũc quia vult generalem vim habere: vim l. obtinet: quãdo vero vult aliquem beneficio afficere vel pœna, nõ habet vim l. quia non est illa mens condentis. No. qđ lex est quidquid animo condendi legem princeps disponit. Itẽ qđ, l. Regia translata est in Imperatorem omnis potestas populi. Item no. quod totale imperium potest alteri concedi. Item quod verbum cõcedo, importat trãslationem dominij. Item quod epistola, sententia, & edictum principis habent legis auctoritatem. Item quid sit constitutio. Item quod personale priuilegium personam non egreditur.]

a ¶ Placuit. Causa faciendi communem legem, † alias non esset lex communis, vt sequitur, & C de sent. & inter. om. iud. l. ex stipulatione l. nam ibi dicitur non omnis vox iudicis est sententia. & sic non omnis vox principis est lex.

† Dũ mõ sit iustũ, & honestũ secundũ Ang. & Ias. hic per ea q̃ pulchre not. Bald. in l. qđ ex lib. ra. C. de op. lib. SYL.

b ¶ Habet vigorẽ. i. lex est. & p lege seruat.

c ¶ Lege Regia. hac lege cautum fuit vt potestas legis faciendæ transiret de populo ad principem, vt hic, & ff. de ori. iu. l. 2. § nouissime & facit ad hoc, ff. de cõst. prin. l. 1. vbi sunt eadem verba. Et hanc legem Regiam non habemus: nam facta fuit super regno, id est imperio transferendo.

* ¶ Quænam esset lex regia, quod nemo ferè ante hac rectè explicauit: in Annotat. nostris clarissime ostenditur.

** Meminit. l. Regiæ Iust. et in l. 1. §. Sed & hoc. C. de ver. iu. enu. eãq; fuisse legẽ antiquã significat, alibi di lex imperij. l. 3. C. de testa.

d ¶ Imperio. Transferendo de populo ad principem.

e ¶ Ei, scilicet principi quo ad honorem: & in eum quo ad onus.

f ¶ Concessit. i. transtulit, sic vt ipse populus amodo nõ hẽat sibi hoc ius. sic C. de vete. iu. enu. l. 1 §. sed & hoc studiosum. & de leg. & se. con. l. fin. Sed alij dicunt, q; adhuc popul9 potest facere legem.

† aliàs cõtulerit, & rectius, vt hr̃ in l. 1. ff. de cons. princ. vñ hic locus sumptus est. SYL.

¶ Adde tu, quod hodie facere potest, nõ sua auctoritate, sed cõcessa a principe. Illa enim sua auctoritas, l. Regia omnis translata est: colligitur resolutio hæc ex hoc tex. & l. non ambigitur ff. de legi. & l. humanum, & l. fi. C. eodem.

* Item adde, quod licet Acc. exponat, concessit. i. transtulit, valde tamen inter se differunt, vt annotauit Decius in leg. Non vult, ff. de re iudic.]

ADDITIO Quod est verum. s. municipalẽ vt sup. eo §. ius autem, seu particularẽ, dummodo habeat collegium approbatum, non autem generalem: vt per Ioan. Fab. & Ang. Are. hic.

¶ Et quòd dicitur solum principem hoc posse, verum est, solus id est nullus alius solus, secundum Ricardum.

g ¶ Per epistolam, vt inf. de ijs qui sunt sui, vel alieni iuris, §. sed & maior. vel dominorum, & ff. de const. princ. l 1.

** Addit Vlpia. in l. 1. de const. princ. & subscriptionem, meminit euismodi epistolæ Paulus in l. regula. § si quis ius. de iu. & fact. igno. intellige autem principis epistolam habere vim legis, si is princeps non recognoscat superiorem, alias secus, secundum Angel. in l. 1. ff. de terijs. item, adde, ita demũ principis epistolas obtinere vim legis, postquam redactæ sunt in corpore iuris, non autem, vt declarat Paul. Cast. in d. l. 1. de const. princ.

h ¶ Decreuit. vt C. de legi. & const. l. si imperialis. Accur.

* ¶ Quod tex. ait, cognoscens decreuit, intellige. i. sedens pro tribunali dando sententiã diffinitiuam: sententia enim principis habet vim legis, quando causa cognita eã protulit, aliàs non interlocutio vero principis ita demum vim habet legis, si hoc expressit a principio, alias secus, vt habetur in d. l fi. C. de legi. & latè tradit Ias. in l. 1. in 3. not. ff. de constit. princ.

i ¶ Edicto. vt C. eo. l. 4. & de secundis nupt. l. hac edictali.

K ¶ Legem, generalem quam potes cognoscere quattuor modis, † vt Cod. de legi. & constitutio. l. leges, vel specialem, vt sequitur.

† sequuntur Nic. Io. de Pla. Por. & Ia. dicit th Ioan. Fab. quod sex mod.

† Hæ [a] sunt, quæ constitutiones appellātur. ¶ Planè ex his quædam sunt personales, [b] quæ nec ad exemplum trahuntur, quoniam non hoc princeps vult. Nam quod ob meritum [c] indulsit alicui, [d] vel † si cui pœnam irrogauit, [e] vel si cui sine [f] exemplo subuenit, [g] personam non transgreditur. [h] † Aliæ autem, cum generales sunt omnes proculdubio tenent. [i]

¶ Edicta Prætorū habent vim legis, & edicta Aediliū Curulium sunt pars iuris prętorij. h.d.ex l.ius autem.ff.de iustit.& iur.

¶ Prætorum quoque edicta [k] non modicam [l] obtinēt iuris auctoritatem. Hoc etiam ius honorarium solemus appellare, quod [m] qui honores gerunt, idest magistratus, [n] auctoritatem huic iuri dederunt. [o]

¶ Proponebant & Aediles curules edictum de quibusdam causis: [p]

a ¶ Hæ sunt s. quas cōstituit Imperator.

b ¶ Personales. Dūmodo in iuris corpore non sint clausæ: † alias omnes sunt generales, vt C.de no. Cod.faciēdo. l.vnica in §.fi.

** Adde, nisi ea intētione clausa sint, vt sint priuilegia, vt declarat Deci. in c.1. in 2 lec. in 2. colum de consti.]

c ¶ Ob meritū. Quia multum seruierat principi: † & ideo aliquam pœnā, quam debebat ille pati propter delictum, quod forte fecerat, ei remisit.

* ¶ Male declarat Accurs. nam de remissione penæ loquitur in vers. vel si cui sine exemplo. Verus igitur sensus est: si cui ob merita quępiam concesserit, hoc enim significat verbum, indulgere, vt ostensum est hic in Annota.

d ¶ Alicui. Pœnam merenti.

e ¶ Irrogauit. Scilicet non merenti: vel merenti, sed maiorem forte, quam esset dignus. vt pœna eius metus sit multorum, vt ff. de pęn.l.aut facta §.fin.

* ¶ Melius est exemplificare, quando princeps pœnam aliquam legibus nō statutam irrogat, quę causæ intuitu nonnunquam fieri licet, l.si vindicari, C.de pœnis. nec enim pręsumendum est Principem non merenti penā inferre: quoties vero grauior, quā per leges liceat infertur, vt alij deterreātur, legem generalem constituit in similibus casibus, hoc est, quandocumque opus erit exemplo,

f ¶ Sine exemplo. id est vt alij non caperent exemplum.

** ¶ Melius Accur. in l.1. ff de constitu princ. simpliciter enim intelligendus est hic locus vt si quem puta restituat, vel pœnam in eū statutam condonet.

g ¶ Subuenit. Vt clericis in quibus multa sunt specialia, vt in authent. vt clerici apud propr. episc.& C.de episc.& cleri.cum cleric. & l.omnes qui.& curiæ & alijs, vt C.de leg. & constit.l.2. Sed numquid intelligitur sine exemplo subuenire, si cui simpliciter rescribat? Respon. sic, dūmodo nō sit ibi aliquod signū ex ijs quatuor q̄ dn̄r. C.de le.& cō.l.3.

h ¶ Non trāsgreditur ff. quod quis iur.l.1. contra Sed distingue: an ad sui postulationem sit concessum, quo casu transgreditur, vt ibi, alias non, vt hic & ff quod quisque in l 3. † Et sic soluitur aliud cōtra. C de fruc.& lit. expen.l fi. Vel dic ad vtrumque cōtra, quod ad aliud extenditur, hoc non est dicere, vt alius habeat priuilegiū: † Vel melius, licet egrediatur personam, nō est tamen generale ius: nec videtur alius, s. aduersarius prorsus, cum sit contingens occasione controuersiæ.

i ¶ Tenent. Id est ligant.

¶ Prætorum quoque. Diuiditur in tres partes, in 1. ponitur qualiter edicta prætorū habent auctoritatem l. in 2. quòd appellatur etiam ius honorarium & vnde: in 3. quod edicta ædilium curulium sunt pars iuris prætorij: partes patent.

CASVS. non figuratur, quia procedit describendo & exemplificando. Not. quod edicta prætorum obtinent vim legis. Item quod vocatur ius honorarium. Item quod magistratus dn̄r honores. Item quod suis edictis dabant prætores auctoritatem, & sic contra. Doct. in rub. C. qui admi. qui voluerunt edicta prætorum habere auctoritatem le. dummodo approbarentur. Item quod edicta ædilium habenda sunt vt portio iuris prætorij. Item vnde dicatur ius honorarium: quāuis alibi senserint aliqui, quod ideo dicerentur, quia honorabantur, ex hoc quod eorum edicta habebantur, pro legibus.]

K ¶ Edicta. Quæ scripta erant in albo prætoris, vt ff. de iurisdict. omn. iudic. l. si quis id quod. In primo respon. Accur.

* Album Prætoris appellabatur tabula albo colore inducta, in qua Prætores edicta sua describebant, palamque proponebant: Græce leucoma dicitur, non autem erat paries dealbatus, vt aliqui sensere, quos refellit Alciat. lib.1. prætermisi.

l ¶ Non modicam. Sed magnam.

m ¶ Quod. Id est, ideo quia.

n ¶ Magistratus. s. ipsi Prætores. vt ff. de iust. & iu. l. ius autem. §. ius autem prætorium.

o ¶ Dederunt, vt ff. de orig. iu. l 2. §. eod. tpe.

p ¶ Quibusdā causis, vt de morbis & morbosis

† Idē Nl. & Fa.

† aliàs hęc

† Istā glo. & sec. in ver. irrogauit sequuntur Ang. & ēt Io. de Pla. & Por.

† alias si quam.

† Cōcor. in proœ. decreti aliū in glo. vlt. post prin. ibi, & indulgentia, & cap.1. post prin. ext. de calum.

SYL.

† Fallit in casibus not. hic per Ang.

† Vel dic quod illud est spāle in illa l. C. de fru. & lit. expen. quod per æqualitatem in iudicijs obseruandam. ar. C. de postul. l. prouidēdum.

quod † & ipsum iuris honorarij a portio est.

¶ Prudentum responsa sunt opiniones iurisconsultorum, qui habebant a principe auctoritatem legis condẽdæ: a quorũ sentẽtia iudici recedere nõ licebat. h. d.

¶ Responsa prudẽtum sunt sententiæ b & opiniones c eorum, quib. permissũ erat † iura cõdere. Nã antiquitus constitutum erat, vt essent qui iura publice d interpretarentur: quib a Cęsare e ius respõdendi datum est, qui iuris consulti appellabantur: quorũ omniũ sẽtẽtię, & opiniones, eã auctoritatẽ tenebãt, vt iudici f recedere a rñso eorũ non liceret, vt ẽ cõstitutũ. g

¶ Quod diu vsus comprobauit. l. habet vigorem: & ius ciuile in scriptum, & non scriptum diuiditur ratione originis ipsius. hoc dicit ex l. de quibus, ff. de leg.

¶ † Ex nõscripto ius venit, h qđ vsus approbauit † nã diuturni i mores

bonis & vitiosis animalibus vt patet. ff. de ædil. ed. c. l. 1.

a ¶ Honorarij. Qualiter? Rñdeo: quia ædiles erant ex prætoribus, vt inf. de diui. stip. §. prætoriæ, & ff. de verb. oblig. l. 5. §. prætoriæ.

SYL. ¶ Adde, quod hoc est falsũ: quia diuersitas erat in magistratu, vt patet in l. 2. ff. de orig. iur. sed bene vtebantur eodem modo pponendi sua edicta, vt prętores: & erat magistratus ad instar pturę: vnde Saluius Iulianus in componendo edicto ppetuo fertur inter edicta pretorium retulisse etiã Ædilium edicta, sicque appellatum est, illud ius prætorium vt latius exposui hic in Comm.

Rñsa. Diuiditur in 2. partes: in prima ponitur dictũ, in 2. ratio, secunda ibi, nam. CASVS non figuratur, cũ procedat simpliciter declarando, & Imper. ipse assignet rationem decidendi, nimirum quia ita cõstitutum erat, quæ ratio tollit omnem rationem dubitandi. No. quod opiniones iurisconsultorum non sunt necessariæ, nisi hoc disponatur. Item quod interpretes iuris omnium a publico deputabantur: & 2. dicebantur iureconsulti: & quòd iudices ab eorum opinionibus recedere non poterant.

b ¶ Sententiæ. Sententia est firma & indubitata responsio, secundum Ioann.

SYL. ¶ Adde, quod quamuis doct. hic approbent hanc dñiam, est tamen falsa. l. eos, §. pen. C. de appell. sed exponitur vnum pro alio.]

c ¶ Opiniones. Opinio est cum dubitatione responsio, † secundum Ioannem.

d ¶ Publice. Idest quorum interpretatio fiebat publica auctoritate concessa a Principe, vt Vlp. Pap. & similes qui fecerunt leges. ff. de ori. iu. l. 2. post originem, & §. iuris ciuilis scientia.

ADDITIO. Hodie tamẽ sententia doctorũ est probabilis, & non necessaria, vt no. gl. in l. 1. C. de leg. & legendi, seu interpretandi licentia in doctoratu collata operatur, vt hæc possint publice fieri, quod aliàs non liceret, l. 1. C. de studi. l. 10. vr. Ro. lib. 11.

e ¶ A Cæsare. Aug. vt sup. in 1. rub. ponit. Ac.

f ¶ Vt iudici, scilicet nulli.

g ¶ Vt est constitutũ. l. sicut ipsi cõstituerũt. * Intellige. l. sicut ipsi Imp. constituerunt.

¶ Ex non scripto. Diuiditur in tres partes. in prima ponit, quid sit ius non scriptum, in secunda qualiter ius ciuile diuidatur in has duas partes, in tertia assignat rationẽ. secunda ibi, & non. 3. ibi, nam origo. CASVS. Quia su. dictũ fuerat, ex non scripto ius etiã constare, hic declarat quod nõ scriptũ tale ius, qđ ex non scripto venit, & dicit illud esse, quod vsus approbauit. Sed tunc dubitatũ fuit, an tacitus consensus populi. l. vim obtinere posset. Ratio autem dubitãdi poterat esse duplex: quia minor vř virtus taciti quã expressi. l. expressa. ff. de re. iur. item quia cum populus trãstulisset omnem auctoritatem in Principem, non videbatur posse amplius condere, nec expresse, nec tacitè, quibus non obstantibus decidit contrarium ea ratione, quia continuatus ille, & diu obseruatus mos censetur habere vniuersalem consensum populi & voluntatem ipsorum: sicut habet, l. expressa. Nec obstat prima ratio, quia immo par est virtus taciti & expressi, l. cum quid, ff. si cert. petat. Item quia in isto tacito consensu censetur consensus etiam illius cuius auctoritate, l. condi. potest: quia iste text. & alij sic intelligi debent de illo populo, qui habet auctoritatem l. condendę: & in effectu rationem decidendi vide in l. de quibus, ff. de legi. Nota quod vsus diu obseruatus habetur pro le. Item quod diuturnum dicitur quod constat spacio x. annorũ. Not. quod duæ negationes affirmant: ibi, non ineleganter, Not. diuisionem iuris ciuilis factam esse ab origine. Itẽ quod vna ciuitas potest solis consuetudinibus, vel solis legibus regi. Not. ibi, scripto argumentum ad hoc, quod l. ad sui essentiam exigit scripturam.]

h ¶ Ex non scripto ius venit. De iure scripto vidimus, quod in sex partes diuiditur: sequitur de non scripto, vt sup. eo. §. constat.

i ¶ Diuturni. S. d quanto tempore vsus facit mores, vel consuetudinem? Respondeo, decem annis, vt ff. qui & a qui. ma. li. nõ fi. l. si cum

† aliàs qđ edictũ iuris, &c.

† aliàs de iure respõdere.

Sententia.

Opinio quid.

† Approbatur per Nic. An. & Ioan. de Pla.

† aliàs sine scripto cum text. c. ceterum cum glo. extra de testi. cog.

Consuetudo inducitur ex cursu x. ann.

cōsensu [a] vtentiũ comprobati, legē imitant.[b]

¶ Et [c] non inelegāter in duas species ius [d] ciuile distributum esse videtur: nam origo [e] eius ab institutis [f] duarum ciuitatum, Athenarum.s. & Lacedæmoniorũ, fluxisse videtur. In his enim ciuitatibus ita agi solitum erat, vt Lacedæmonij quidem magis ea, quæ pro legibus obseruarent, memoriæ mandarent: Athenienses vero ea, quę in legibus scripta comprehendissent, custodirent.

¶ Ius naturale est immutabile: sed ius ciuile sæpe mutātur quandoq. per aliud ius, quādoq. per contrariā consuetudinem. hoc dicit.

si cum fideicommissaria. §. Arist. licet secundum quosdam exigatur tempus, cuius non extat memoria, arg. ff. de aqua plu. arc. l. 1. in fi. de aqua quotid. & æsti. l. 3. §. ductus, & C. quę sit longa cōsue. l. consuet. & C. de sacros. eccl. l. fin. item quia dr̃ longa, vt patet i rub. C. eod. & ff eo. longa autē decem annis dr̃, vt inf. de vsuc. §. 1. sequitur ergo, quòd decē annis sit robusta.

SYL. ¶ Adde, q̃ hæc opi. communiter approbat reprobata illa, quòd requiratur tēpus, cuius initij memoria in contrariũ non existat, vt per Ias. in l. de quibus col. 11. ff. de le.] Sed nunquid semel sufficit, vt inf. decem annos secundum eam iudicetur? Resp. non: imò debet ad minus bis secũdum eam iudicari. vt C. de epi. audi. l. 3. in fi. vel querimoniam, vel libellum propositum contra consuetudinem talem spernere, vt ff. de legi. l. cum de consuetudine.

SYL. * ¶ Ista opin. cōmuniter improbatur hic, & in d. l. de quibus, & in c. fi. de consuet. vbi Abb. post alios quos hic retulimus in Commen. qui consentiunt necessario non requiri actum vllum iudicialium in consuetudine inducenda, sed consensum, atque vsum populi sufficere. d. l. de quibus.] Numquid ergo iudicatur exemplis? Respondeo, nō, vt C. de sent. & inter. om. iudi. l. nemo iudex. & facit, ff. de offi. præsi. sed licet. sed ex cōsuetudine quæ approbatur exemplis: & sic conceditur aliquid per obliquum, quod directo non conceditur: sic & ff. quæ res pign. ob. poss. l. Aristo. in fine.

SYL. ¶ Adde, quod potest esse ratio, quia illa exēpla per receptionem dicuntur comprobata ab habente auctoritatē. l. condendæ, cuius exempla in iudicando bene attenduntur. c. afferte. de præsump. gl. in c. fi. 30. dis.]

* Quod dicit Accur. aliquid cōcedi per obliquum, q̃ directo non conceditur, intelligas verum esse, quando quod directo prohibitum est, venit necessario in consequentiam eius, quod per obliquũ permittitur vt hic, aliàs non, vt in l. athleta. §. siue autem de ijs qui not. infam. vt declarat Barto. in l. 1. ff. de auct. tu. nā regula est, cũ quid vna via prohibetur alicui, ad id alia via eum non debere admitti. c. cum quid. de reg. iur. lib. 6.] Sic ecōtra, pro ex promissione q̃ promissio ꝓbat ex lōgo vsu. vt ff. de vsu. l. cũ in rē ver,

a ¶ Consensu. Aliàs non potest esse consuetudo, cum dicatur consuetudo quasi cōmunis assuetudo, & error consuetudinē impediat, vt ff. de le. & se. con. quod non ratione.

¶ Adde, q̃ immo tollit. l. consuetudo per errorem inducta sed non trahitur ad similia. Ita loquitur d. l. & declarant cōmuniter doctor. in d. l. de quibus.] SYL.

b ¶ Imitātur. Idest tantũ valet consuetudo vbi lex scripta non est, quantũ lex vbi scripta est. Et nota tres virtutes cōsuetudinis. Imitādi legem, vt hic. Item interpretandi legē, vbi est lex dubia, vt ff. eod. si de interpretatione, in fin. Item corrigendi, vt ff. de leg. & se. con. l. de quibus in fi. & inf. eo. §. ea vero. Quod distingue aut est generaliter consuetudo per totum mundum, & tunc vincit legem vbique, vt ff. de l. & se. con. de quibus. §. si. aut specialis, & tunc vincit legem in eo loco vbi est. vt ff. commu. præd. l. venditor. §. si constat dummodo, post legem fuerit inducta: aliàs vincitur a lege superueniente, vt ff. de sepul. viol. l. 13. §. Diuus. In alio autem loco consuetudo specialis non vincit legem, vt C. eod. l. consuetudinis: & hoc secundum Ioan. & Py. licet alij aliter distinxerint.

¶ Adde, q̃ ista distinctio approbatur communiter, vt per Ia. in d. l. quibus. super gl. fi. SYL.

c ¶ Et non. Hic §. communis est ad duo supradicta, s. ad ius scriptum & nō scriptum: ideo bene est hic §.

d ¶ Ius ciuile largè accipe, vt no. in §. cōstat.

e ¶ Origo. in l. 12. tab. quæ fuit origo totius iuris ciuilis, & principium.

f ¶ Institutis. i. ordinamentis. Nam Romanus populus decem viros pro isto iure misit: qui decē tabulas eburneas retulerũt tam de iure scripto Atheniensiũ quam non scripto Lacædemoniorum: sed quia postea aliquid deerat, vel emendationem desiderabat, data fuit potestas per vnum annũ his decē viris, vt ius & leges corrigerēt addēdo, & detrahendo, & si opus esset interpretarētur, qui vt ea, quę necessaria erant facerēt, duas tabulas addiderunt: & sic lex 12. tab. ex accidenti dicta est, vt ff. de orig. iu. l. 2. §. 1. Lex 12. tabularum vñ ortũ habuit.

g ¶ Immo tres tantũ misit, non decem, vt a Liuio lib. 3. ab vrbe condita proditum est. SYL.

¶ Sed naturalia. Diuiditur in duas partes in prima ponitur qualiter ius naturale est immuta· SYL.

mutabile: in secunda quòd ius ciuile mutatur. secunda ibi, ea vero.

¶ CASVS. Positę erant differentię inter ius ciuile & naturale: quæsitum fuit, an sicut ciuile ius secundum qualitates personarum & temporum mutatur, ita mutet̃ ius naturale: ratio autem dubitandi potuit esse, quia cum respiciat ipsos homines quorum status est in continuo motu, videbatur alterandũ secũdum mutationem, & exigentiam ipsorum, cuius cõtrarium decidiuur ex eo, quia cum naturalia perpetua ratione cõstent, & ab ipsa natura. id est

† vñ dicit Bal. ĩ c.1. §. vlt. qui reuenda. pos. quod ius natus est potentius quã principatus.

¶ Sed naturalia [a] quidem iura, quæ apud omnes gentes peræque obseruantur, diuina quadam prouidentia constituta, semper firma † atque immutabilia permanent: ea vero, quæ ipsa sibi quæque ciuitas constituit, [b] sæpe mutari solent, vel tacito consensu [c] populi, vel alia [d] postea lege lata.

Deo regantur, & infundãtur mẽtibus hominũ, certe nõ p̃nt recipere mutationẽ aut alterationẽ aliquã, sicut recipiũt ciuilia. No. quòd ius gentiũ est in sui totalitate immutabile, & quòd hic loquat̃ de iur. gen. decla. tex. in §. qđ vero. sup. eo. vbi ponũtur hæc verba. Itẽ quod ius gẽtiũ oritur ex diuina prouidẽtia. Itẽ quòd statuta & ius ciuile mutantur vel contrariale, vel consuetudine. Itẽ quod eo vinculo quid tollitur, quo introducitur.]

a ¶ Sed naturalia. Hic §. potest intelligi de iure naturali primęuo, quo mouentur omnia animalia ad aliquid faciendum, vt no. sup. eo. ti. in prin. Sed quid dicit esse immutabile, est contra id, quod de seruitute dicitur, quæ est contra ius natural. & tunc præualet, vt sup. eo. §. ius aũt. Sed dic, non derogetur ob hoc, licet non seruetur in illo casu: nã nihilominꝰ æquũ & bonũ est. † Et eodẽ modo rñdeo ad illud, quod dr̃, inf. de ca. di. §. qđ aũt. qđ est cõtra. Vel ibi nõ tollit̃ cognatio, sed ius succedẽdi. Itẽ eodẽ modo: vt priꝰ. rñdeo ad illud, quod de vsucapione dr̃: inf. de vsucap. in prin. quod cõstat cõtra ius naturale, vt ff. de condict. inde. l. nã hoc natura. Vel dic, quòd iste §. loquitur de iur. gẽtium: qđ patet ex illa litera. Quæ apud omnes gent. sup. eo §. quod vero naturalis. Accursꝰ.

† Hoc est quantũ in se est. s. in abstracto viget. sup vniformiter, sed quãtũ est in cõcreto

SYL. pôt in aliquo mutari secundũ Ang. hic.

¶ Adde, quod ista est vera, vt dixi in primo no. & intelligit̃ quod nõ mutatur in sui totalitate, vt dñi docto hic.] ** Intellige hic agi de eo iure gẽtiũ quod inditũ appellamꝰ, quasi mentibus nostris insitũ Dei prouidẽtia absque vllo hominũ decreto, vel p̃suasione. Hoc. n. p̃petuũ & immutabile est: cuius exẽpla sunt illa, Religio erga Deũ, cultus parẽtũ, & id genus alia, de q̃bus ĩ l. 2. & 3. ff. de iusti. & iur. Sed ius gentiũ constitutũ hoc est, non à Deo ipso nobis infusum principaliter & p̃p̃ se, sed quod mortales ipsi introduxerunt, naturali ratione suadente ob bonũ publicum, & conseruandæ hominũ societatis causa, aliquando mutatur propter varias humanarũ rerũ circumstantias, si id publicũ hominum expostulet, & ratio cõseruationis societatis humani generis suadeat, quod videre est in dominiorum distinctione, & vsucapione: in seruitute, & manumissione: in cõtractibꝰ, & innumeris alijs exemplis.

¶ Ius ciuile autem ad personas pertinet, aut ad res, aut ad actiones: & prius videndum est de personis. hoc dicit ex l. 1. & 2. ff. de statu homin.

¶ † Omne [e] autem ius quo vtimur: vel ad personas [f] pertinet, vel ad res, [g] vel actiones. [h] Et prius de personis videamus: nã parum est ius nosse, si personæ, [i]

† aliàs hic incipit ti. de iure p̃sonarum.

b ¶ Cõstituit. scilicet de consuetudine speciali, vel l. municipali scripta.

c ¶ Tacito cõsensu, s. contraria consuetudine, vt ff. de leg. & se. con. l. de quibus in fi.

d ¶ Vel alia. i. contrario statuto: & sic redduntur singula singulis.

¶ Omne ius. Diuisio & casus per se patẽt. Cũ. n. sup. dixerit se tractaturũ de iure priuato, quęsitum est an aliquam diuisionem huiusmodi ius recipiat: & respondetur, quòd ius, quo vtimur, & in practica obseruatur, aut respicit personas distribuendo vnicuique functionem suam, aut res vtilitate quadam vsib. personarum commutandas, aut actiones, quibus incidentes, controuersiæ dirimuntur: sed prius ait Imperator se locuturũ de p̃sonis, quatũ causa nõ mõ ius est cõstitutũ, sed oĩa quoq; aĩalia genita. §. in pecudũ. inf. de re di. No. diuisionẽ. item quòd appellatione rerũ hic nõ veniunt actiones, quamuis alibi sic. l. rei, ff. de verb. sign. Item quòd digniora sunt præferenda. Item quòd cognitio eorum, quorum non cognoscitur finis, est superuacua & habetur pro nihilo.] SYL.

e ¶ Omne. quid sit ius & qualiter diuidat̃ diximus: nũc differẽtiã inter ipsa iura ponit.

f ¶ Ad personas. De hoc dicitur inf. in toto primo lib. vsque ad titulum de rerum diui.

g ¶ Ad res. De hoc dicitur, inf. lib. 2. & 3. vsque ad tit. de oblig.

** Rei appellatio ad oẽm contractũ & obligationem pertinet. l. 6. de verb. & re signif.

h ¶ Ad actiones. De his dicitur. inf. de act.

i ¶ Personæ. Nam homo est dignissima creaturarũ, vt ff. de ędi. edic. l. iustissim. Vnde Ouidius: Pronaque cum spectent animalia cætera terram: Os homini sublime dedit,

Ouid. 1. Meta.

cœ-

cælumque videre iussit. & erectos ad sydera tollere vultus. Et Virgilius : Igneus est ollis vigor. & cœlestis origo Seminibus. *(Vir. in 6. Æneid.)*

a ¶ Ignorentur. Et sic statim ponit de iure personarum. Et no. hic, quòd digniora proponenda sunt sic infra de tro. pos. §. aliâ vero, & per hoc facimus multas formationes † titulorum.

† Id est cōtinuationes titulorum.

¶ Adde, quòd quum concurrunt dignior, & potentior, præfertur potentior. l. Quæritur. ff. de sta. homi. *(Continuatio.)*

quarum causæ constitutum est, ^a ignorentur.

¶ De iure personarum.

¶ Homines aut liberi sunt, aut serui, diffinitur libertas, & seruitus: & serui a seruando dicuntur ; sicut mancipia, quia manu capta. h. d. ex l. summa. & l. seq. ff. eod.

Svmma ^b itaque diuisio de iure personarum hæc est ; quod omnes homines, ^c aut liberi sunt, aut serui ^d.

SYL. ¶ De iure personarum.

¶ Continuatur titulus per Imp. in proximo §. finali tit. praced. ibi, & prius de personis.

Diuisio. Svmma. Totus iste titul. diuiditur in sex partes. Nam primo ponit diuisiones personarum. Secundo diffinitionem libertatis : ibi, Et libertas. Tertio diffinitionem seruitutis: ibi, Seruitus. Quarto quare dicantur serui: ibi, Serui autē. Quinto quot modis quis efficiatur seruus: ibi, Serui autem. Sexto ponit differentiam inter seruos & liberos: ibi, In seruorum. Aretinus.

SYL. ¶ Summa itaque. CASVS. non figuratur, quia diuidēdo & diffiniendo procedit. No. quòd homines aut liberi sunt, aut serui. No. quòd dictio, omnes, stat distributiue. item quid sit libertas, & quòd liberi à libertate dicuntur. Item quid sit seruitus : & quòd illa procedit a iure gentium contra ius naturæ: & quod serui dicuntur à seruando : & quod capti in bello vendi possunt per ducem, & vnde dicantur mancipia. Item quod licet arguere a deriuatione vocabuli. Item secundum aliquos, quòd dictio, solet, importat necessitatem.

* Illud quoque obseruandum est, quod hic dicitur in rub. De iure personarum, in ff. dicit. De statu hominum : & sic ius ponitur pro statu.

b ¶ Summa. Id est prima, quia & aliæ sequuntur, vt infra de iis qui sunt sui, vel alie iuris in principio. & infra de tute. in prin. Vel dic summa, id est maxima: quia partim est de iure naturali. vt libertas, & partim de iure gentium, vt seruitus : quorum vtrumque scilicet, ius naturale & gētium. ante quàs est iure ciuili, vt infra de rerum diui. §. singulorum. Vel dic, summa, id est breuis. sic inf. de obligat. §. i.

SYL. ¶ Adde, quòd prima communiter approbatur, ex eo, quia intelligitur, quòd prima omnium diuisio hæc est, sicut infra de obliga. §. j. Dicitur autē summa, quia vt dicit Boetius in quarto Arit. maxima, & minima cuiusuis rei pars, dimidia est ? maxima, quia nulla maior quota pars, maior est dimidia: minima, quia nulla diuisio minori quā duarum partium numero fieri potest.]

c ¶ Homines. Sed pone, quòd hic sint duo homines, vnus liber. & alius seruus: tunc hæc propositio est falsa. D. c. quòd pluralis oratio conuertitur in singularē : & tunc est vera, & non falsa. vt ff. de cōd. & dem. l. falsa, §. fi. & ff. de petit. hæred. l. diuus. in fi. & de origi. iu. l. ij §. exactis, & de verb. signif. non est. Ecōtra singularis pro plurali, vt eod. tit. l. in vsu. & ff. de testa. tu. si quis ita. § j. & dic has quæstiones positas, ff. eod. l. iij.

SYL. * ¶ Dic secundum Bald. in l. iij. nihil interesse, vtrum dicatur, omnes, an omnis, & sic obstant oppositiones: sensus tamē huius loci satis patet: voluit enim dicere Imperator, quòd hominum aliqui sunt liberi, aliqui serui: quem sensum & Theophilus secutus est.

ADDITIO Dicas, quòd plurale resoluitur in singulare, vbi non potest remanere in propria significatione quia sequeretur iniquū, vel inconueniens, alias non resoluitur. Item singulare in plurale, quando nomen est collectiuum, vel rationis patitas, seu cōnexitas hoc inducit: alias non. Ioan.

† Adde, Quando pluralitas resoluatur in singul, latissimè differit Hierony. Zanchus in repeti. §. Cum ita. l. Hæredes mei. ff. ad Treb. vbi quid in substitutionibus, contractibus, iudicijs, & alijs materijs, incipiendo a nu. 280. vsque ad nu. 341.

SYL. d ¶ Aut serui. Sed quid de statu libero ? Videtur liber. ff. si ex no. causa ag. l. fin. Sed contra est ff. de statuli. l. statuliberum. †

* ¶ Statuliber est, qui statutam & destinatā in tempus, vel in conditionem habet libertatem. l. j. ff. de statuliberis. res ambigendum est, quin statuliberi comprehendātur sub membro seruorum: nam licet spes sit libertatis, tamen dum sunt statuliberi, id est donec libertas nondum venit, serui sunt. Non obstat dic. l. fin. quia quamuis dicatur ibi, in eadem causa sisti, si liber sistatur, hoc est ex eo, quia nil noui circa eiusmodi seruum factum est, quod non habeat originem in tempore promissionis illum sistendi, vt considerant ibi Doctores] Item quid de ascriptitio. vel censito ? Videtur quod serui sint. vt C. de agri. & censi. l. ne diuitis. l fi. lib. 11. & C. in quibus cau. colum. cen. l. fin. lib. 11. † Sed contra est secundum Ioan. (licet alij aliter distinxerint) cum possint fieri clerici, & contra dominorū voluntatem, quod non

† Hic quo ad quædā hī pro libero. & quo ad quædā pro seruo, vt no. in l. 1. ff. si ex nox. causa agatur secundū omnes doct. hic.

† Et libertas [a] quidem (ex qua etiam liberi vocantur) est naturalis facultas eius, quod cuique facere liber, nisi † quod vi, aut iure prohibetur.

Seruitus autem est constitutio [b] iurisgentium, qua quis dominio [c] alieno contra naturam [d] subijcitur.

Serui autem ex eo appellati sũt, quòd Imperatores † captiuos vendere † iubẽt, ac per

---

non est in vere seruis, vt C. de episcop. & cle. l. iubemus. § seruos & in authen. de san. episcop § ascriptitio, collat 9. Item in dubio pro libertate iudicandum est, vt ff. de re iudic. l. libertas, & quoad seruitia, quibus astrictus est, quare poterant prædicti & facere testamentum, & ferre testimoniũ, & alios actus ciuiles exercere, nec alienari possunt fine solo, vt C. de agri. & censi. l. quemadmodũ lib 11.

† Libertatis templũ in Auentino colle fuerat constitu-ctum.

† alias si quid.

SYL. Adde, quòd hæc opin. communis est, contra quam disputando tenet præpo. senen. in 3. causa. quæst 2.

* sũt autem ascriptitij serui aut coloni, qui glebæ seu prædio colendo perpetuo ascripti atq; addicti sunt, inde numquam recessuri dominisq. annuos reddlius omnes præter sumptum & victum reddituri.]

Adde, quòd ascriptitius seruus est portio fundi, & inter res immobiles annumeratur l. iubemus. C. de sacrosan. eccles. & l. 3 ff. de diu & temp. præscri. idque Bald. annotauit, l. 1. col. 6 C. de ser. fug.

Item quid de monacho vel regulari canonico? Respondeo: liberi sunt & ideo † possunt reddere testimonium: quod dic, vt diximus in auth. demonia. §. cognãdum col. 1. licet quo ad actus quosdam fingãtur mortui, vt in authen. de mona. § illud, & §. si quis autem, col. j & in authen. de nup. §. secundũ occasionem, col 4. †

Dũ mõ fuerent cũ licẽtia sui superioris: aliàs non valerei eorum depositio secũdum Io. Fab. & Ang. hic.

ADDITIO. Adde, quòd licet monachi dicantur mortui mundo, vt in c. 2. extra de postulan. & l. Deo nobis. C. de episc. & cleri. tamen hoc verum est quo ad actus ciuiles, non quoad actus naturales.

a Libertas, Hæc diffinitio tribus modis potest legi. primo secundum Ir. vt diffinitur libertas eo iure quo inuẽta est, id est naturali & sic etiam serui secundum hoc sunt liberi: nam & ipsi possunt facere quid volũt nisi quod vi j de facto: vel iure. s. quolibet prohibeãtur & hæc verba, Ex qua etiam liberi &c. possunt esse de diffinitione. nam & ipsi liberi vocantur secundum idem ius, vt infra de libe. §. 1. Alij dicunt diffiniri libertatem liberi, non libertatem serui: quia ex prima vocantur, scilicet hodie liberi, non ex secunda, scilicet quam habẽt serui: Est ergo libertas alia in seruo, alia in libero: & secũdum eos verbum, vi, exponitur vt prius. Sed nec prima, nec secunda placet, ꝙ serui sint aliquo iure liberi, cum ius gentium in hoc derogauerit iuri naturali, vt inf. §. seruitus. Et expone vi, id est iure gentium: quod quadam necessitate induxit seruitutem, scilicet per captiuitatem, vt supra tit 1 § ius autem. & iure, scilicet ciuili, quando maior 20. annis vendit se ad pretium participandum, vt infra § serui. q d. liber quilibet est, nisi fiat seruus iure gentium, vel ciuili & hęc verba, Ex qua etiam liberi &c. non oportet, quòd sint de diffinitione, sed quędam effectum libertatis demonstrent.

SYL. Ultimã expositionem sequitur hic Doctor.

Adde, quòd ex quo hic diffinitur libertas ad differentiam seruitutis, necessario diffinitur secundum tempus, quo erat seruitus, & sic falsa est opin. Iacob. Butr. Nec opin glos hic est vera: quia per eam non excluditur seruus, qui potest facere ea, quæ vel iure gentium vel ciuili eidem prohibita non sunt: vnde dicas quòd non intelligitur, quæ prohibita sunt ipsis particulariter, sed ea quæ absolute & de se prohibita sunt. Nam ita intelligendo, testari, contrahere, non sunt de se prohibita, & tamen seruo non competũt: intelligatur ergo vis & ius proprie, quia quamuis prohibitũ alicui sit a iure homicidium, non per hoc minus est liber: sicut non minus est liber per hoc, quod de facto ipsa vi prohibeatur, & impediatur aliquid facere.]

† Hoc est belli duces, vnde hic Theophilus 1.6 vertit.

† alias nõ hi iubẽt.

b Constitutio. idest vnum de statutis iuris gentium: nam & alia multa statuit ius gentium, vt sup. tit. 1. §. ius autem, sed hodie dici potest seruitus de iure ciuili formatione: † nam alia olim. & alia hodie est hæc potestas, vt infra de ijs qui sunt sui vel alien. iu §. penult. & fin. quare est de iure gentium inuentione, sed ciuili formatione, vt ff. de ius. & iur l. ius autem ciuile.

c Domino. Aliquando sine dominio, vt ff. de re. diui. l. 1. §. 1. & ff. pro derelic. l. fin. & ad idem ff. de stipul. seruo. l. quod seruus. & ff. de libe. causa l. si vsum fructum.

* Imo posito seruo, necessario ponitur dominus, & econuerso, cum sint correlatiua: nec leges per glo. allegatæ probant contrarium, vt late in Commentarijs ostendi.] SYL.

d Contra naturam. i. contra ius naturale cum eo iure omnes liberi sunt, vt inf. de liber § j & supra tit. 1. ius autem.

Adde, ꝙ debes intelligere. i. contra illud quod natura dictabat I primo statu, sicut in l. 2. ff de nata. resti. dr restitutus natalibus, q natus est seruus, sed intelligitur. i. libertati, quam a principio homines habebant, non in qua nascitur quãdo seruus nascitur: & si vis plura circa quæ causa disputandi, vide Fortu. in l. manum. missiones ff. de iu. sti. & iu.] SYL.

Ser-

Seruus tabellio usus: non i pō..

a ¶ Seruare. Nota seruum dici à seruando, & non à seruiendo secūdum Isidorum: sed tabellio dicitur seruus publicus a seruiēdo, vt ff. de ado. l. nō aliter, & ff. rem pupilli sal. for. l 2. qui tamen seruus non potest esse, vt C. de tabul l. generali. lib x. Accur.

* Vide similē gl. ff. de adopt. §. cum autem. a † Capiūtur, ff. de stat. hom. l. 4. in fin.

¶ Serui autem. Diuiditur in tres partes. In prima ponitur diuisio: in secunda: declaratio illius in tertia, differentia inter conditionem liberorum & seruorum, & declaratur, secunda ibi, nascuntur. tertia ibi in seruorum.

SYL. ¶ CASVS. non ponitur, quia diuidendo procedit, & diuisionem exemplificando. Not. qualiter serui fiant, & qualiter nascuntur. Item quòd ius ciuile introduxit, quòd homo pateretur se vendi ad pretium participandum. Et quod quis est dominus suæ libertatis etiam vsque ad vēditionem. Item quod liberorum alij ingenui sunt, alij libertini.]

b ¶ Aut fiunt ex accidenti.

c ¶ Ex ancillis. Licet patrem liberum habeant, vt inf. tit. 1. C. de rei vendic. l. partum. Quid si ex ascriptio & libera? Respond. sequitur vētrem, vt in auth. con. quæ ex ascripti & lib. nat. §. 1. col. 5.

d ¶ Captiuitate. Quæ occasione belli contingit: quod est de iure gentium, vt sup. tit. prox. § ius autem.

* Adde, q; hodie capti, in seruitutem non trahuntur, Bart. in l. hostes in ff. de capti. & postli. reuer. sed solū redemptionis pretiū soluere coguntur, Salyc. in l. ab hostibus. 2. C. de postlim. re.

e ¶ Iure ciuili. Est & tertius modus, vt C. de assertı. tol. 1 § penul & est quartus, vt per ingratitudinem reuocationis in seruitutē, vt in authen. vt liberti de cetero, §. 1. in fin. & §. illud vero. colla 6. Dic. hos modos esse iuris ciuilis, & ita comprehēdi sub diuisione posita hic per Imperatorem, nam quod dicitur in tex iure ciuili seruum fieri, cum homo liber maior 20. ann. patitur se venundari ad pretium participandum: exempli gratia dictum est. & ideo non restringit hoc seruus iure ciuil fieri possit.

Vt liber fiat seru9 per venditionem, quatuor requiruntur

f ¶ Maior In quo facto sunt quatuor necessaria, s. q; sit maior 20. annis, vt hic & C. de lib. cau. l si in ministerium.

SYL. ¶ Adde, q; ratio est, quia cum minor annis viginti annū libertatem seruo dare nō possit, §. Eadem lege, inf. quibus ex cau ma. non licet, tanto minus in se potest seruitutē constituere, d l. si ministeriū, & quamuis, § ea. corrigatur per §. Ergo. eod. tit. tamen non operatur in hoc casu: quia introducta fauore libertatis redundarent in odium, contra l quod fauore, C. de legi.] Item & vt eo animo, vt pretij accipiat partē, vt hic, & C. de lib. cau. l. non ideo. Item & q; vere habeat partem, vt ff. quibus ad lib. procla. nō lic. l. j. Item quòd vendatur ignoranti cōditionem vēditi, vt ff de li cau. l. liberis. § si quis sciens. Item & quintum, vt hic sciat conditionem suam, vt ff si lib. ingen. esse dict. l. 2. & si quid horum defuerit, iure communi prouocat in ingenuitatem: alias non poterit prouocare in ingenuitatem etiā si manumittatur, vt ff. de stat ho. l. homo lib. & ff. de li. ca. l. cum pacto: nisi redderet pretium, & dominus sponte acciperet.

SYL. ¶ Adde sextum requisitum, q; seipsum vendat per interpositam personam: nam si seipsum venderet, non esset emptor in bona fide: quia si credit seruū est in mala fide: quia debet scire esse alterius: si credit liberum, nō potest d. § si quis sciens. nec etiam dominus accipere compellitur pretiū. licet quidā contradicant, vt ff. si lib. ing. esse dicat. l. 2. §. respon. & C. quando licet ab empt. d. l. 1. & inf. tit. 1. in fin. Sed numquid habet in integrum restitutionem, cum sit minor 25 annis, maior tamen 20. Respon. non quia non est mutanda tanta solennitas, & quia non est locus restitutioni, vbi res mutat statum, prorsus amittendo, vt ff. de mi. si ex causa, § Papinianus. & ff. de in integ. rest. l. Diuus. Sed nūquid patri vel affini permittitur reuocatio vel per officium iudicis, vel per rei vendicationem vtilem, cum ad eorū ignominiam respiciat, vt ff. de rei vend. l 1 & de lib ca l. 2. 3. 4. & 6. Respond. non, vt ff. de ea. dim. l. tutelas. §. si libertatem, licet quidam dixerint contra ar. dictarum legum. Sed certe ibi non mutauerat statum, sed mutare volebat.

Restō in integrum nō datur min. 25. annis qui se vendit.

SYL. ¶ Adde, q; hanc q. late examinat & disputat præpo. sen. 3. q. 6. per totum.]

ADDITIO. Dic glo. esse verā si parēs, coniunctus, vxor, vel affinis fuerint scientes tēpore, quo liber homo vēditus fuit: tūc enim eorum scientia. s. eis præiudicat, vt non possint vēdicare, quia dicta venditioni videntur con-

hoc seruare [a] nec occidere solent, qui etiam mancipia dicti sunt, eo quòd ab hostibus manu capiuntur.

¶ Serui vel nascuntur ex ancillis, vel fiūt captiuitate, vel vendūtur ad pretium participandum: inter quos, sicut inter liberos, nulla est differentia. h.d. ex l. v. ff eodem.

¶ Serui autem aut nascūtur; aut fiunt: [b] nascuntur ex ancillis [c] nostris: fiunt aut iure gentium, id est, ex captiuitate, [d] aut iure [e] ciuili, cū homo liber maior [f] viginti annis ad pretium participā-

conses sisse: secus autē si fuerint ignorantes, quia illorū interest illū nō esse seruum: vnde pro eorum proprio interesse, etiam cōtra voluntatē dicti venditoris, possunt agere & reduci facere illum in pristinā libertatē restituendo pretium. Ang. cui adde Ias. qui tenet indistincte quòd possit reuocari, siue parentes aut affines sciuerint, siue ignorauerint venditionem.

dum sese venundari a passus est.

¶ In seruorum conditione nulla est b differentia, in liberis autem multæ c † differentiæ sunt: aut enim ingenui, aut libertini sunt.

† allàs nō est, differentiæ.

a ¶ Venundari. Idē si quolibet alio titulo patitur se trāsferri in alium: quod verum est, si aliquod lucrum sentiat vt C. de lib. causa. si ministerium. & ff. de lib. ca. si vsumf. §. r.

b ¶ Nulla est differentia. Sed videtur contra, nam quidam sunt in dignitate.

ADDITIO. Idest in meliori statu & opinione, non autem in dignitate propria per l. generali, C. de tab. lib. 11. Ang.] quidā nō, vt infr. de iniur. §. sed pœna. & ff. de vsufr. i. sed & si quid. la pti. Item quidam ordinarij q. uidam vicarij, vt inf. quod cum eo. §. cū au té. Itē alij veterani, alij nouitij, vt ff. de ædil. edi. l. fi. & ff. de publi. l. interdum. §. quoties. Sed dic. † quod nullus est magis seruus quā alter, licet quoad actus, & quoad militias. & similia, fit differētia: licet olim magis vnus quam alter esset seruus, vt C. de nu. iure quir. toll. l. vnica. nam olim quidam habebāt nudum dominium in seruos, quidam plenum, quidam semiplenum.

† eodem modo soluit etiam Bart. in l. & seruorū, ff. eod.

SYL.

¶ Quis sit seruus veteranus seu veterator, & quis nouitius, declarat Alcia. lib. 3. de verbo. signif. & Budæus in l. vlt. ff. de ædi. edi. q. vero dicantur ordinarij, item qui vicarij, expo. infr. tit. quod cum eod. §. cum autem.

† Credit hic Pe. qd hęc dictio duo importet pluralitatem nō multitudinem.

c ¶ Multæ. Quidam ponunt hic falsam notā, vt duo † sint multa, ar. ff. ad sil. l. 1. §. hoc rescriptū. Sed certe ibi sunt tria appellata, nō duo tm. Dic ergo, quod quatuor sunt driæ liberorum hominum: vt ingenui, & libertini, & latini, & dedititij, vt hīc, & inf. ti. 1. de li. §. libertinorum, ar. ff. vi bon. rapi. l. 4. §. 1. 2. r. ñ. pro prima est in auth. de depo. & denun. ibi, Cum & alia multa coll. 6.

SYL.

¶ Adde text. in §. singulorum, inf. de redi. Alex. in l. 1. in 7. col. ff. de leg. 1. * Ceterum Accur. dum ponit quatuor differentias liberorum hominum fallitur: cum & Latini, & dedititij cōprehendātur sub libertinis, & hi quoq; hodie sublati sint, vt patet ex d. §. libertinor.

¶ Adde, q, ex hoc tex. non recte colligitur, duo esse multa. nam hic vna sola dria liberorum ponitur, q, sunt aut ingenui, aut libertini; sed dixit esse multas, quia preter hanc cuius materiam persequitur vsque ad tit. de ijs, qui sunt sui vel al. iu. sunt aliæ duæ, quarū vna traditur in d. titul. de ijs qui sunt sui vel alie. iur. altera in tit. de tute.

¶ De ingenuis Quia supra dixit de iure personarum, quarum quædam sūt seruę, quædam sunt liberæ: liberorum autem quidam ingenui, quidā libertini: ideo de his tractat ius ꝑmlnde de ingenuis tanquam dignioribus. Porcus,

¶ De ingenuis.

¶ Ingenuus est qui ex liberis, aut libertinis nascitur; seu ex matre libera, quāuis pater vel seruus, vel incertus sit, quā sufficit aliquo tempore dum in vtero est, liberā fuisse h d ex l. &

INgenuus. ¶ Diuiditur in duas partes. Nam in prima tractat, qualiter quis dicatur ingenuus: in secunda qualiter ingenuitas perditur. Secundi ibi, Cum autem. Prima subdiuidi ur in quinque. Nam in prima ponitur dictū: in secūda illud declaratur: in tertia rīdetur tacitæ quæstioni: in quarta alteri quæstioni responde tur: in quinta deciditur incidens quęstio Secunda ibi, Sine ex duobus: tertia ibi, Sed & si quis, quarta ibi. Et econtrario, quinta ibi, Ex his. Porcus. SYL.

¶ CASVS. Dubitatum fuit propter proxime præcedentem distinctionem quis diceretur ingenuus; & diffinitur qui ex duobus ingenuis nascitur, quod nullam habet in se difficultatem: sed dubium erat, si ex duobus libertinis vel eorum altero, quia non videbatur, quod possent sibi dissimilem filium generare: nec in alium plus dignitatis aut iuris trāsferre, quam ipsi haberent. l. nemo plus. ff. de reg. iur. sed respondetur contra rium ea ratione: quia qualitatis libertinitatis non potest competere illis: qui serui non fuerunt, sunt enim liberi, dicuntur tamen libertini in memoriam illius seruitutis, quę qualitas cum cohæreat personæ ipsorum, non est transfusibilis in alium: sed tunc dubitabatur, quid de eo qui matre libera, patre seruo nascebatur: dubium autem faciebat, quia cum ingenuitas species sit cuiusdam dignitatis, videbatur in ea sequendus pater. l. liberos in fine ff. de sena. sed contrarium respondetur, quòd quo ad libertatem, & ingenuitatem spectatur venter * quod ratione certitudinis consti uium censeo: mater enim semper est certa, pater vero non: item vel ob maiorem partus fauorem, qui, si matrem spectes, tribus temporibus, scilicet conceptionis, partus, & medio tempore adipisci potest libertatem & ingenuitatem, sin autem patrem sequeretur, haberetur solum ratio temporis, quo concipitur, cum eo tantum tempore circa generationem pater agat in filium.]

Sed fuit etiā dubitatum quo tempore foret necess-

neceſſarium matrem liberam eſſe:& videbatur partus ſpectandus, quia tunc propriè in lucem editus homo dici poteſt. l. cum inter.C de fideicom. lib cuius contrarium reſpondetur, quòd ſufficit quocunque tempore fuiſſe: & ratio aſſignari poteſt, quia cum quo ad fauorabilia qui in vtero eſt habeatur pro nato, ſtatim quòd aliquo tempore mater eſt libera, preſumitur tūc natus. l qui in vtero ff. de ſtat.hom. No. qui ſit ingenuus. Item quòd dictio ſed & ſi, ponit diuerſitatē in iure. Itē quòd ſufficit, matrē eſſe liberam, dato quod pater ſit ſeruus vel incertus, vt natus dicatur ingenuus. Item quòd ſufficit aliquo tēpore liberam fuiſſe, etiam quod concepe rit & pepererit in ſeruitute. Item quòd materna calamitas non debet nocere filijs non natis. Item quod partus quo ad ſtatū ſequitur ventrem. Item quod vulgo conceptus dicitur, cuius pater incertus eſt.]

† concor. cum hoc princ.c.1. iūcta glo. extra. de pur.can.

ſeruorum, §. ingenui. ff. de ſtat. hom.

INgenuus [a] † eſt is, qui ſtatim, vt natus eſt, liber eſt: ſiue ex duobus [c] ingenuis matrimonio editus eſt: ſiue ex libertinis duobus, ſiue ex altero [c] libertino, & altero ingenuo.

¶ Sed & ſiquis ex matre naſcitur [d] libera, patre vero ſeruo, ingenuus nihilominus [e] naſcitur: quemadmodum qui ex matre libera [f] & incerto patre natus eſt: quoniam vulgo conceptus eſt. Sufficit [g] autem liberam fuiſſe matrem eo tempore, quo naſcitur, licet ancilla conceperit. Et econtrario, ſi libera conceperit, dein de ancilla facta pariat: placuit eum, qui naſcitur, liberum naſci: † quia nō debet calamitas [h] matris ei nocere, qui in vtero eſt. Ex his illud quæſitum eſt: ſi ancilla prægnans manumiſſa ſit, deinde ancilla poſtea facta pepererit, liberum an ſeruū pariat Et † Martianus probat liberum naſci. Sufficit enim ei, qui in vtero eſt, liberam matrem [i] vel [k] medio tēpore [l] habuiſſe: quod & verum eſt.

a ¶ Ingenuus. Quandoque aliter: quia per ſententiam, vt ff de ſtatu hom. l. ingenuum. Item per reſtitutionem natalium, vt ff. de nata. reſt. l. 2. & l. patrono. §. fin.

Partus ſēper ſequitur vētrē.

* Dic, quòd huiuſmodi nō arguunt defectiuam deſcriptionem ingenui huius tex. nam quo ad l. ingenuum. illud eſt, quia lex fingit eum natum ingenuū, vt aliquando finis litibus imponatur. Quo ad reſtitutionem natalium hoc facit indulgentia principis, qui cū legib. ſolutus ſit, minime inſiſtendū eſt.

† Dic iſtd verū indiſtincte in non edito ex legitimo matrimonio alias quo.

b ¶ Ex duobus. ſic conſtrue. Siue ex matrimonio: ſubaudi: conſtare ex duobus ingenuis editus &c. ſic expone omnia ſequentia capit.

c ¶ Ex altero. Sic. C. de oper. lib. l. quod ex liberta.

SYL. ¶ Adde quod quandoque naſcitur liber ex duobus ſeruis in caſu l. cum in er. C de fideicom. li. Item in caſu l. cum Syllanianum C. de iis qui. vt indi.)

ad ſtatū libertatis ſequitur matrem, ſed

d ¶ Naſcitur, ſecundum ſe.

e ¶ Nihilominus. Quia ventris ſtatus ſemper conſideratur, vt hic & in auth. conſtitutio quæ ex aſcripti. § 1. col 5. & C. de rei ven. l. partum. † niſi in caſu, vt C. de ſer. fug. l. fin. & niſi in murileg. vt C de murileg. qui aut patre, & l. 2. qui. & l. ingenuæ lib 2. hoc iure Romano, ſec[9] iure Lōgobardorū quia ſemper in deteriorem ſtatū trahitur, vbi ſit matrimoniū: aliud ſi concubinatus: nam tunc ſeruatur ius Romanū, quòd ſequatur ventrem.

quo ad originem, familiam, & honores, ſequitur patrem ſecundum oēs ſcrib. hic, & rōnē diuerſitatis vides in figuratione caſus.

† Et ſic ſpectatur initium, facit c. 2. cū glo. ſu. verbo cōcepti. extra qui ſi. ſint le.

f ¶ Libera. puta meretrice.

g ¶ Sufficit. Quantum ad conditionem, ſecus quātum ad honores vt ff. de ſenat. l. filiam & l. liberos. §. fin & ſecus quo ad patriam, vt ff. ad mun. l. aſſumptio. §. filius. & ff. mand. l. ſi procuratorem & ff pro ſoc. l. ſi id quod, §. ſi filius, ff. de negot. geſt. ſed an vltro.

† aliàs Marcell[9]

h ¶ Calamitas, quaſi cadamitas: † quia iterum fuit facta ancilla; & ſic quodammodo rurſus cadit in ſeruitutem.

† Hic accipitur pro infortunio.

¶ Adde: quod do. aſſignant rationem quia ius iam quæſitum non debet tolli: ſed eſt neceſſarium declarare vt dixi ſupr. in caſu.

SYL.

* Tu dic, quod ratio eſt, quia nullus debet alterius odio prægrauari. l. non debet. de regul. iur. puniretur, enim partus ſine culpa, quod eſſe non debet. c. ſine, de regul. iur. in 6

i ¶ Liberam matrem. Facit ad hoc, C ſi mā. ira. fu. alie. vt ma. l ſi iuſta.

* ¶ Adde aliud ſeruari vbi agitur de patria poteſtate. vt eſt tex. & ibi not glo. in §. penul. inf. quibus mo. ius pa. po. ſol. rationem autem diuerſitatis ponit ibi Aldo. in figuratione caſus.

K ¶ Vel. pro ſaltem, Accur.

* Sic inf. titul. 2. §. licet. verſ. valde Exponi quoque poteſt pro etiam, vt & inf. tit. 1 §. ſeruit, ibi vel in tranſitu.

l ¶ Medio tempore. ff. de acqu. rer. domin. l. adeo, § cum quiſquis.

¶ ...am autem. ¶ Diuiditur in duas partes in

In prima ponit dictum, in secunda rationē. ii ibi, sæpissime.

* ¶ CASVS. Natus est aliquis ingenuus, qui modo reperitur in statu seruitutis de facto & iniuste, quæritur vtrū si manumittatur, libertinæ conditionis efficiatur, & videretur quod sic, quia per manumissionē libertini efficiuntur: vt infr. tit. i. in princ. & iste patiendo se manumitti videtur quodā modo seruitutē huiusmodi approbare l. il lud. ff. de acq. hæred attamē respōdetur cōtrarium, quia is non vere erat seruus: sed de facto in seruitute detinebatur: vnde eius ingenuitati non potuit obesse talis manumissio, quæ re vera non est manumissio, cum ille esset liber, sed potius remotio liti, & libertatis ipsius declaratio. Not. quod manumissio de facto facta non nocet ingenuitati. Item quod non sufficit aliquid de facto fieri vt sequatur effectus iuris.

¶ Ingenuus natus, qui iure seruus non erat, si manumittatur, fit ingenuus. h. d.

¶ Cum autem [a] ingenuus aliquis natus sit, non officit [b] ei in seruitute [c] fuisse, & postea manumissum [d] esse. Sæpissime enim cōstitutum est, natalibus [e] non officere [f] manumissionem.

¶ De libertinis.

¶ Libertinus is est qui manumittitur: & manumissio est datio libertatis, sic dicta à manu id est potestate, qua liberatur, iure gētium: ta: quo tria hominum genera esse cœperunt vbi prius vnum erat. h. d. ex l. libertini. ff. de statu ho. & l. manumissiones, ff. de iust. & iur.

Libertini sunt qui ex iusta [g] seruitute [h] manumissi sunt.

¶ [i] Manumissio autem

a ¶ Cum autem sup. dixit qualiter cōtingat ingenuitas, nunc qualiter perseueret.

b ¶ Non officit. Nisi post manumissionem talem quinquennio steterit, vt ff. si lib. ingen. esse dic. l. i. sed illud hodie correctum est, vt hic, & C. vbi causa sta agi debe. l. fi.

c ¶ In seruitute. i. in statu seruili.

* Not. quod aliud est seruum esse, aliud esse in seruitute. sic aliud est possidere, aliud esse in possessione l. si quis ante, ff. de acq. poss.

Scriptura pconizata facit fidē apud oēs. d ¶ Manumissum. scilicet de facto.

e ¶ Natalibus. i. ingenuitati, quæ probatur per natales. Erant autem natales scripturæ cum annis domini, & præconizatæ, quæ dicebant, Lucium esse natum & ingenuum: & deinceps sic erat, nisi tunc contradiceretur, vnde & in legendis sanctorum intitulatur natale sancti Nicolai quando moritur, quasi tunc nascatur nunquam moriturus: & scribuntur gesta in vita. Vel dic, quod natale appellatur prima natiuitas, quæ est de iure naturali, & omnem hominem dicit esse liberum: vnde dicitur, seruus iste restituitur natalibus, id est, illi libertati, quam habet de iure naturali: ff. de na. rest. l. i. & ff. de stat. hom. l. Imperator. SYL.

¶ Adde, quòd vocat natales statum illum hominis, in quo natus est.]

f ¶ Officere. Nisi vēdiderit sese, vt sup. tit. i.

§. pen. iunc. n. nō redit in statū primū, vt ff. de stat. homin. homo liber. qui est contra. SYL.

¶ Adde rōnem esse pp semel eius voluntate abdicatā libertatē, & quia vere erat seruus.]

¶ De libertinis. ¶ Hic ponitur secunda pars distinctionis positæ in tex. supr. tit. 2. § fi. & ista est cōtinuatio huius rubricæ, Accu. Continuatio. Diuisio.

Libertini. ¶ Totus iste titulus diuiditur i quinque partes. Primo ponit, qui sunt libertini. Secundo quid sit manumissio. tertio quot modis serui manumittantur. Quarto quod serui multipos sunt manumissi. Quinto quia liter de iure antiquo status libertinorum erat tripartitus, & correctiones status libertinorum. Secunda ibi, Manumissio. Tertia ibi, Multis. Quarta ibi, Sed vero. Vltima ibi, Libertinorum.

¶ Libertini. CASVS. non figuratur, quia diffiniendo & declarando procedit. Not. qui sint libertini. Item quid sit manumissio. Itē quod manus idem importat quod potestas: & quod seruitus, & manumissio fuit inuentio iuris gentium, item quod priuatio præsupponit habitum, & quod nihil potest esse prius in priuatione, quam sit in habitu: & quicquid est causa causæ, est causa causati. Item quod infirmis est opus medela: & quod quæ de nouo emergunt, nouo indigent auxilio. Item quòd iure naturali vnicum erat genus hominum, iure gentium tria: quod vide in tex.] SYL.

g ¶ Ex iusta, id est vera.

¶ Adde secundum doctor. hanc esse veram expositionem, quia si non sit vera seruitus, efficeretur ingenuus. §. ti. sup. tit. i.] sic econtra, vt infr. tit. i. § semel. vel iusta, quia adeo iuste seruiebant domino, vt meruerint manumitti. Vel dic iusta, quia est de iure gentium, vt sup. tit. 2. seruitus. & ff. de iusti. & iur. l. manumissiones. SYL.

h ¶ Seruitute. Et huius manumissi filius est ingenuus, vt sup. tit. i. in prin. licet Grāmatici dicant eum libertinum; sed & manumissum † libertum dicunt. † alias libertinū.

¶ Adde, quod glo. æquiuocat: fuit enim olim diffā inter libertū & libertinum: quia libertinū vocabant non manumissum, sed eius filium ingenuum, vt decl. Budæus in l. fi. ff. de sena. in Annot. quamuis hodie pro eodē suppo- SYL.

supponant. sed differūt respectu correlationis nam libertus dr respectu patroni, libertinus respectu ingenui, vt declarat Vall.l.4.] a ¶ Datio. idest detectio, secundum It. sic, ff.de acquir.rer.domin. l.adeo, §.cum quis & in fi. Vel dic secundum Pla. Ioann. & Azo. quod dat libertatem, quā prius ille seruus nō habebat: aliàs, id est si diceremus dari illā, quam ante habebat, non diceretur dari, vt infra de act. §. sic itaque. Sed opponitur: aut quam habebat ei dabat: & sic illi quidē nulla remanet, cū nō habebat nisi vnam: aut quam non habebat, quod est absurdum. Sed dic, quod dat quā non habebat: & hoc plerumque contingit, quòd quis dat quod non habet, vt infra qui. ali.lic. §.j. & ff.de vsufr.l. quod nostrum, & ff.de acquirend.rerum domin.l.non est.

† aliàs de manu dano.

in sequentem numerum: sic ff.quemad.serui.amit.l.1. ¶ Multis autem. CASVS. Quaesitum fuit cognitio quid est manumissio, an per quālibet voluntatem, & vbilibet concedi posset: & dubium faciebat, quia cū libertas inęstimabilis res sit, l.2. §.2. ff.ad l.rho.de iac. videbatur perpēso iudicio tribuenda: cuius tamen contrarium ea ratione deciditur, quia vt ad statum pristinū homines reducantur libertatis, iura maxime fauerūt in modo relinquendi & dandi, voluerunt que iurisdictione voluntaria expediri, ideo in quolibet loco & tempore potest expediri & tribui. Not. quòd datio libertatis est actus pius: aliàs enim non posset fieri in ecclesia. Not. modos dandi libertatem, inter quos quę datur per epistolam, & per consequens & per nūcium, quia sunt pacificata aliquid per epistolam vel per nuncium dari, l.1. ff. de contrah. empt. secus per procuratorem: rationem assignant hic doct. Item quòd in quocunque loco & tempore potest exerceri actus voluntarię iurisdictionis.

SYL.

est † datio a libertatis. Nam quamdiu aliquis in seruitute est, manui & b potestati c suppositus est: & manumissus liberatur à † domini potestate. Quę res d à iure gentium originem sumpsit, vtpote cum iure naturali omnes homines liberi nascerentur, nec esset nota manumissio, cum seruitus esset incognita. Sed postquam iure gentium seruitus ingenuitatem inuasit, secutum est beneficiū manumissionis: & cum vno communi nomine omnes homines appellarentur, iure gentium tria hominum genera e esse cœperunt; liberi, & his contrarium serui, & tertium genus libertini, qui desierant esse serui.

¶ Serui ex qualibet voluntate, & vbilibet manumittuntur. h.d.

¶ Multis autem modis manumissio procedit: † aut ex sacris constitutionibus in sacrosanctis ecclesijs, f aut † vindicta, g aut inter amicos, h aut per

† aliàs aut etiā ex sacris constitutionibus in sacrosanctis ecclesijs

† alias vindicia.

SYL.

¶ Adde, quòd est vera ratio: nec ex hoc manumittens dicitur dare aliud, quàm habeat, sed bene aliter quam habeat, sicut in l. quod nostrum, ff. de vsufruct. habens causalem vsufructum concedit formalem. Ita creditor, qui habet ius obligationis, dat liberationem.

† aliàs nō est dñi.

* Sed pro recta intelligentia huius diffinitionis videnda sunt, quę hic in Annotat. & Commentarijs scripsi.]

¶ Adde, quòd Festus deducere videtur verbum manumissionis a manu membro, quia scilicet dominus seruum manumissurus eius caput, aut aliud membrum manu tenebat, dicens: hunc hominem liberum esse volo, atque ita eum manu sua emittebat.

b ¶ Et pro id est.

c ¶ Potestati, ff.de iustit.& iur.l.manumissiones.

d ¶ Quę res, id est manumissio.

e ¶ Tria genera. Si erat vnum, & addita sunt tria, ergo sunt quatuor? Respond. non sequitur: nam si habes tres filios, & nascatur hodie vnus, incipis habere quatuor, & prius habebas tres, ergo septem: quod falsum est, quia quod primo erat computatur

Vindicta quid sit.

f ¶ Ecclesijs, scilicet sub aspectu populi, & antistitis, & interueniente qualicunque scriptura vice actorū, vt C.de ijs qui in ecclesi. manu.l.1.& 2.

g ¶ Vindicta, id est causa cognita coram prętore: qua tantummodo poterat antiquitus maior viginti annis manumittere, vt infr.tit.t. §.eadem quę ideo dicitur dari vindicta, quia Vindex quidam, seruus Vitelliorū, primo sic fuit manumissus. ff. de ori. iu.l.2.§.initium, & §. & cum placuisset. Vel (vt quidam dicunt) secundum Aretium: vindicta erat virga prętoris, qua ter percutiebatur manumissus & dicebat prętor ter, Aio te liberum esse more quiritium. ar.C.si aduers.li.l.2. ibi vindi &c.

† Vide Li.lib.2.

* Quę solennitates adhibebātur olim in manumissione, quę fiebat vindicta, & quā efficax esset pręter alias manumissionum species, videto hic nostros Commen.

† Hoc verū in vld ma voluntate, nam inter vivos sufficiūt duo.

SYL.

h ¶ Inter amicos, † Et in hoc & sequēti casu Ioan.Fab.

fu

su necessarij sunt quinque testes, vt C.d. lat. li.tollen.l.1.§.sancimus,& §.sed & si quis.
a ¶ Quamlibet, vt in codicillis, vel in testamento minus solenni: quia valet inter patrem & filios vt C.de testa.l.hac consultissima,§.ex imperfecto.

Quarto de latinis. Quinto qualiter omnes libertos reduxit ad vnum genus. Sexto quod alijs etiam modis serui efficiuntur liberi. Secunda ibi. Sed dedititiorum. Tertia ibi, Et deditios. Quarta ibi, Latinos, Quinta ibi, Et oēs. Sexta ibi, Multis Aretinus.

epistolam, aut per testamentum, aut per aliam quamlibet[a] vltimam voluntatem. Sed & alijs[b] multis modis libertas seruo cōpetere potest, qui[c] tam ex veteribus[d] quam ex nostris[e] constitutionibus introducti sunt.

¶ Serui[f] vero à dominis semper manumitti solent; adeo, vt vel in transitu[g] manumittātur: veluti cum prætor, aut præses, aut proconsul, in balneum,[h] vel in theatrum[i] eunt.

¶ Libertinorum hodie vna conditio est, sublatis antiquis differētijs latinorum, & dedititiorum. h.d.

¶ Libertinorum[k] aūt status tripartitus antea fuerat. Nam qui manumittebantur, modo[l] maiorem, & iustam† libertatem consequebantur, & fiebant ci-

SYL. * Intellige simpliciter de codicillis, & qualibet vltima voluntate perfecta, non autem imperfecta: nā quamuis testamētum minus solēne valeat inter patrem, & filiū, tamen quo ad extraneū nullius est momenti. d.§. ex Iperfecto.]
b ¶ Sed & alijs præter supradictos.
c ¶ Qui. scilicet modi.
d ¶ Ex veteribus, s.ex legibus aliorum Imperatorum, vt C. quibus ex caussis ser. pro præ.liber.ac per totum † Accur.
e ¶ Nostris, vt C.communia de manu.l.fi. & in auth.de man. prin.§.2.coll.3.& in authen. de mo.§.ij.coll.1 †
f ¶ Serui. q. d. quandocunque etiam inuiti, vt C.de testa. manumis.l.fin § fin vero quidam, licet secus si in filijs, vt in auth.quib. mod. nat.ef.sui.§.generaliter, coll.7.
g ¶ Transitu.l dum transit: & est ratio quia sine eo fieri poterat.
¶ Adde, quòd hæc gl.no.pro sing.ad hoc, vt vbi non requiritur præsentia iudicis, si interueniat incompetens, & minus legitime, non obstet. vide Ias. in l.2. in 5.co. ff.de iu. om.iu. Et generaliter ex hac glo. not. quòd vbi quid non est necessarium, si id fiat minus rectè, non ideo actus vitiatur, Ias.inf.de act §.1.col 25.ver.Nomen autem actionis] vnde aliud est qn manumissio non poterat fieri sine Prætore, vt inf tl t. § ea. Item aliud est in contentiosa iurisdictione, quæ.s.redditur in inuitum, † vt ff de verbor.oblig.inter stipulantem,§.1. & C.de dilata.procedente.
h ¶ In balneum. Tunc.n. videbatur non valere: quia præ gaudio cuilibet concederet.
i ¶ In theatrum.1. in locū vbi homines stāt ad videndū; & dr̄ a theo, quod est video: & idem multo magis, si alio quocunq; vadat.
¶ Libertinorum ¶ iste §. diuiditur in sex partes. Primo tangit qualiter status libertinorū erat tripartitus olim. Secundo qualiter redactus est ad vnum, cū correctione facta per eū. Tertio id quod generaliter dixerat, specificat in dedititijs, qui fuerunt expulsi,

¶ CASVS Nō ponitur: quia nō cadit, cum referat suā correctionē, & reductionem libertinorū ad vnam speciē: sed loco casus referā aliquantisper clarius q essent latini & dedititij, & Caius lib 1.instit. eo.tit. declarat sub his verbis. Liberti aut ciues Rom. sunt, aut latini, aut dedititij. Ciues Romani sunt, qui his tribus modis, i. testamento, in ecclesia, aut ante consulem fuerunt manumissi. Latini sunt, qui aut per epistolam, aut inter amicos, aut conuiuij adhibitione manumittuntur. Dedititij vero sunt, qui post admissa crimina supplicijs subditi, & publice ꝑ criminibus cæsi sunt, aut in quorum facie, vel corpore quæcunque indicia, aut igne, aut ferro impressa sunt, vt deleri non possint: hi si manumissi fuerint dedititij appellantur. Sed inter hæc tria genera libertorum, ideo ciues Rom. meliorem statum habent, quia & testamenta facere, & ex testamento quibuscunque personis succedere possunt: nā & latini, & dedititij, nec testamēta cōdere: nec sibi ex testamēto aliorū aliquid dimissum possunt aliqua rōne vendicare: sn latini certis rebus priuilegia ciuiū Rom. libertorum cōsequuntur: dedititij vero nulla rōne possunt ad ciuium Roman. libertorū beneficiū peruenire: nam latini patronorum beneficio.1 si iterum ab ipsis, aut testamento, aut in ecclesia, aut ante consulem manumittantur, ciuium Rom. priuilegia consequuntur. hæc ille. Not. statum libertinorum antea tripartitum. Item quòd non vsus tollit l. Item quòd non frequentatio l. non tollit l. quia hic fuit necessaria derogatio vt sequitur. Itē quòd ab initio vna erat libertas. Item ibi, & omnem, quòd sublato principali tolluntur accessoria, & quæ ab eo pendent. Item quod quis vere potest fieri ciuis, quamuis non sit.]
K ¶ Libertinorum. Idem erat de seruis, vt C de nu.m.qui ti toll.l.1.§.t.
l ¶ Modo, id est aliquando.

† Et l.cū precū, C. de liber. caus.
† Et l.1. C. de lat. lib.toll.
SYL. † Hoc reprobat Iaso. quia ēt manumissio redditur in inuitum, & mittit ad not. per Bartol. & Bal. in l 2. ff. de off. procō defenditur tn̄ hic a Syl. Aldobrand in Commentario, quē ad hunc lib. cōposuit.
SYL.
† .i. plenā & oībus numeris absolutā sic dicitur iusta volūtas infra de testa. in princ. & iusta vxor de adult. & iustæ nuptię, infra de nupt. in prin.

ues Romani, modo minorem,[a] & latini ex lege † Iunia Norbana fiebant: modo inferiorem, & fiebant ex lege † Aelia Sentia dedititiorum [b] numero. Sed quoniam † dedititiorum quidem pessima conditio iam ex multis temporibus in desuetudinem abierat, Latinorum vero nomen non frequentabatur: ideoque nostra pietas [c] omnia augere, & in meliorem statũ reducere desiderãs duab. Const. [d] hoc emendauit, & in pristinum statum reduxit: quia a primis vrbis Romæ cunabulis vna atque simplex libertas competebat, [e] id est eadem, quam habebat manumissor: nisi quòd scilicet libertinus [f] sit, qui manumittitur, licet manumissor ingenuus sit. Et dedititios [g] quidem per constitutionem nostram expulimus, quàm promulgauimus inter nostras decisiones per quas, suggerente nobis Triboniano, viro excelso, Quæstore nostro, antiqui iuris altercationes [h] placauimus. Latinos autem Iunianos, [i] & omnem, quæ circa eos fuerat obseruantiam, alia con-

a ¶ Minorem. i. mediam, vt inf. de ca. di. §. 1. & ff. de auro & arg. leg. l. qui lancem. secundum Ioan.

b ¶ Dedititiorũ numero, id est vocabantur dedititij: & erant inducti hac lege Aelia Sentia, & quę multa alia induxit. Et erant hi toto tempore vitæ suæ serui, & tunc fiebant liberi cum moriebantur: † qđ proderat, quia bona vt peculium à domino non occupabantur: sed in latinis aliter fiebat, vt colligitur hic, & ex eo, quòd minus habebant dedititij, quam latini, vt infra de suc. li. §. fin.

† De l. Iunia Norbana vide hoc loco anno. Aldobr.

† D. l. Aelia Sentia eleganter Aldobrãd. hic in suis Annot.

† De dedititijs vide Polit. in Miscel. c. 83.

¶ Adde, ꝙ aliter dicit & declarat Caius libr. 1. Insti. tit. 1. vt dixi in casu, & copiosius in Comment.

ADDITIO. Facit l. 1. §. illud, C. de lati. lib. tollen. Ang.

SYL. * Adde, Latinos libertos sic fuisse dictos ad exemplum Latinorum populorum. nam vt illi deuicti a Roman. suis legibus relicti sunt, ac primum quidem ius ciuitatis Roman. non habuerunt, sed tantum spem illius adipiscendæ: Ita hi liberti non consequebantur cum libertate ciuitatem, sed eius assequendæ spem, quod eueniebat, si iterum a domino manumitterentur, vt ex Caio supra relatum fuit. At dedititij liberti appellati sunt ad similitudinem dedititiorum populorum. dedititij enim populi primum ij dicti sunt, qui cum defecissent, rursus victi sese dediderunt, & a victoribus Rom. infima quadam libertate donabantur, sed absque vlla spe assequendæ ciuitatis Rom. quales fuerunt olim Gabij populi.

c ¶ Pietas, id est nos qui sumus pii.

d ¶ Constitutionibus, vt C. de lati. lib. tol. l. 1. & C. de ded. lib. tol. l. 1.

e ¶ Competebat. Scilicet manumissis: secundum hoc nota tria tempora, id est primo & vltimo (. s. deinceps) idem iuris est: sed in medio hoc ius pessimum fuit inductum. vt inf. de suc. lib. §. 1. li.

f ¶ Libertinus: Ex quo contingit multiplex effectus: † in primis circa obsequiales operas. s. quæ sunt in faciẽdo, vt de assurgendo, & seruiẽdo: siue in non faciendo, vt de non vocãdo in ius: quæ ipsa natura patrono debentur etiam sine impositione, vt C. de in ius voc. l. venia & ff. de cõdi. inde. l. si nõ sortem. §. libertus, & si vocauerit in ius patronũ sine venia, punitur in quinquaginta aureos. ff. de in ius vocand. l. pen. & vlt. qui aurei accipiuntur quilibet ꝓ vno solido, vt inf. de pœn. teme. litigan. §. fina. Et ex his iuribus sumitur argumentũ, † ꝙ aureus pro solido accipitur in iure nostro, ex quo pro eodem delicto tales sententię promulgantur. Et ijdem intelliguntur esse dandi filio emancipato. si sine venia patrem in ius vocauerit, vt C. de in ius vocand. l. fin. Item contingit reuocatio in seruitutem propter offensam, vt C. de lib. & eorum libe. l. si manumissus, & alia multa. Sed hodie hæc omnia tolluntur, præter ea, quæ ipsa natura debentur, vt in Authent. vt liber. de cæte. §. 1. col. 6. quæ est contra. † Tu dic, vt nota in d. l. si manumissis.

Libertinus quas operas dẽt patrono.

† Vide consimilẽ & plenio rem gloss. in §. sed nostra ĩ ẏ. repleatur inf. de suc. lib. & in l. vlt. C. de bo. lib.

† Vide Budæũ, in his quæ vulgo. ff. de ædil. edi.

¶ Adde, ꝙ hæc glo. reprobatur per doc. in l. fi. C. de bo. liber. vbi vide glo quæ latius enumerat hæc, & alia beneficia patroni, & qualiter amittantur.]

† Sed hic reprobando nisi patronus renũciet expresse. SYL.

g ¶ Et dedititios. Quod dixerat in genere, nunc per species ponit. Vel quod cõiunctim dixerat, nunc diuidit.

h ¶ Altercationes: quas non habemus: Sed quarẽ non erant serui, sicut illi qui penitus sunt serui, cum toto tempore vitæ suæ seruire cogerentur? Respondeo secundum ioã. quòd erant liberi, licet seruire cogerentur, vt C. commu. de manu. l. 1. §. fin autem proprietarius.

i ¶ Iunianos. id est ex l. Iunia Norbana inductos, vt sup. eo. §. libertinorum.

a ¶ Om-

a ¶ Omnes, sic construe, Et omnes libertos decorauimus, id est honorauimus ciuitate Romana, id est plena libertate, vt supra eod. §. libertinorum.

b ¶ Discrimine, id est nulla differentia habita, nec ætatis manumissi, vt etiā infans possit manumitti immo etiā in ventre: cum quantum ad hoc habeatur pro nato, vt ff. de sta. ho. l. qui in vtero. nec domini manumittentis: dum tñ habeat xx. annos, vt infra tit. 1. §. eadem, nec in modo manumittēdi, scilicet in testamento, seu inter viuos quoquo modo, vt supra eo. §. multis.

† al's do minij.

* Adde, in hoc text. omnino legendum esse, nec dominij manumissoris, vt referatur ad sublatum discrimen dominiorum, quorum alterum dicebatur in bonis esse, alterū ex iure Quiritum, de quo in l. 1. C. de nu iu. qui toll. Olim enim, vt hic Theophilus tradit, necesse erat, ex iure Quiritum dominū esse serui, qui vellet manumittendo eum ciuem Romanum fieri, neque satis erat eum in bonis esse. Vel legas domini pro dominij eo modo, quo Virg. dixit, tuguri pro tugurij, & peculi, pro peculij, quod placet Ant. SYL. August. lib. Emen 3. c. 7.

¶ Adde no. ex hac glo. q̄ dispositio generalis restringitur per aliam le. l. quamuis, ff. de in ius voc. cum si.]

c ¶ Antea. scilicet quam veniret ista praua conditio.

d ¶ Ciuitate Romana, id est plena libertate.

e ¶ Decorauimus, id est honorauimus.

f ¶ Additis, scilicet à nobis eis quos habuimus supra eod. §. multis autem, & sunt addita nomen. Primum si dominus ægrotantem seruum suum eiecit. Secundus, si ancillam vendiderit ne prostituatur: & prostituta fuerit: vel si venditor sibi retinuerit manus iniectionem, & eam ad ipsum reuertentem prostituit postea. Tertius, si serui pileati defuncti funus præcesserint. Quartus, si etiam expressit eum velle esse latinum. Quintus, si sub conditione relicta libertate hæres ante conditionem manumiserit. Sextus, si in iudicio liberali à domino superatus fuerit, & pretium pro eo domino solutum fuerit: & ipse postea receptr. Septimus, si ancillam suam maritauerit alicui libero. Octauus, si coram actus filium nominauerit seruum suum. Nonus, si instrumenta seruitutis redd:derit coram testibus,

Serui liber tatem con sequuntur multis mo dis,

Et probantur hi modi, C. de la. lib. toll. l. vnica §. sed scimus. vsque in fi leg. s.

g ¶ Sola, scilicet libertas plena.

h ¶ In præsenti, id est in consuetudine. Tu intelligas in præsenti, id est hodie. SYL.

stitutionē per eiusdem Quæstoris suggestionem correximus, quæ inter imperiales radiat sanctiones. Et omnes a libertos, nullo nec ætatis manumissi, nec † domini manumissoris, nec in modo manumissionis discrimine b habito (sicut iam antea c obseruabatur) ciuitate Romana d decorauimus: e multis modis additis, f per quos possit libertas seruis cum ciuitate Romana, quæ sola g est in præsenti, h præstari.

† aliàs donauimus.

¶ Quibus ex causis manumittere nō licet.

¶ Quibus ex causis manumittere non licet. Modis manumittēdi narratis & expositis, de iis, qui manumittere possunt: dicendum restat, & quibus casibus & cōtinuat op time glo. r.

† aliàs qui & quibus ex causis manumit tere non possunt.

NOn tamē. iste titulus principaliter diuiditur in octo partes. Primo, qualiter quis inter viuos in fraudem creditorum seruum proprium manumittere non potest. Secundò, qualiter in vltima voluntate cum libertate hæredem instituit. Tertio, qualiter in vltima voluntate instituit simpliciter. Quarto, qualiter præsumatur quòd manumittat in fraudem creditorum. Quinto, qualiter minor viginti annis prohibetur manumittere nisi certis causis. Sexto, quæ sint causæ iustæ. Septimo, an causa semel approbata possit improbari. Octauo, si quis attigerit decimum & octauum annum potest in testamento manumittere. Secunda ibi, scilicet autem. Tertia ibi, Idemque. Quarta ibi, In fraudem. Quinta ibi, §. Eadem lege. Sexta ibi, Iustæ autem. Septima ibi, §. Semel. Octaua ibi, Cum ergo. Aretinus.

¶ CASVS. Quærebatur, an omnes manumittere possent:* & videbatur quòd sic, cū in re sua quisque sit moderator & arbiter l. In re mandata, C. manda. contrarium tamē respondetur, quòd qui soluendo non est, si in fraudem creditorum seruos manumittat, nihil agit, quia l. Aelia Sentia hoc non permittit, nec obstat ratio in contrarium allegata: nam etsi vnusquisque re sua ad libitum vti possit, ita tamen vti debet, ne alterius conditionem faciat deteriorem. l. non debet. ff. de regul. iur. Immo non rectè dicitur disponere de rebus propriis, qui non existens soluendo de bonis à se possessis disponit, cum nihil dicatur esse in bonis nostris, nisi quod deducto ære alieno superfit, §. fin. infra de leg. Falcid. Item quæritur, an debitor in fraudem creditorum manumittens conferret libertatem: & videbatur dicendum quòd sic, ex eo quia alienata in fraudem creditorum valent, licet rescindi possint. §. Item si quis in fraudem. infra de action. & tamen hic dicitur, quòd non valet ipso iure, ratio autem est, quia liber- SYL.

las semel collata non reuocatur nisi ex magna causa, §.semel infra eodem, l.si ex causa. §.fin. cum l.seq. ff.de mino. ideo l.ipso iure impedit ab ipso initio * & ita ex mete aliorum doct. declarat Ias. in d.§. item si quis in fraudē colū. 3.

da rationem : in tertia ampliationem d. &i: in quarta rationem ampliationis, secunda ibi, idque : tertia ibi, idemque, quarta ibi, cum non fit.

SYL.

¶ Lege Aelia Sentia prohibetur domino, qui non est soluendo, dare seruo libertatem. hoc dicit ex Insti. Caij titu. I.

Non tamen cuicū que [a] volēti manumittere, licet. Nam is, qui in fraudem [b] creditorum manumittit [c] nihil agit, [d] quia lex [e] Aelia Sentia impedit libertatem.

¶ Dominus non soluendo seruum cum libertate solum instituere potest: qui simpliciter institutus omnino liber est. h.d.

No. quòd non omnis dominus manumittere potest. Itē quòd libertas data in fraudem creditorum non valet. item quòd ista verba, Nihil agit, apposita in l. important ipso iur. Item no. quòd valet hęc ratio: hoc fieri non potest, quia l. prohibet. item quòd actus pius in fraudem alterius non valet. Item q quando l. resistit, facit quòd actus etiam pius sit ipso iure nullus.]

¶ CASVS. Quia dictum fuerat, libertatem datam in fraudem creditorum ipso iure nullam esse, quęrebatur, qd si seruus institutus sit hæres, an hoc modo præiudicet creditoribus, si eidē seruo data sit libertas cum hæreditate: & dubium faciebat §. pręceden. ibi, nihil agit. contrariū tamen deciditur ratione allegata in text. sed tunc dubitabatur, quid si sit institutus hæres; non tamen sit ei data libertas, an tunc idem censendum sit? & dubitationem faciebat, quia quod non dicimus, velle non præsumimur. Vnde cum non sit dictum aliquid de libertate, non videtur de mente testatoris velle creditoribus pręiudicare. nec dare quod non exprimit. l. Labeo. ff. de sup. leg. Contrarium deciditur ratione allegata in text. ex verisimili mente testantis, & quia volendo illum habere hæreditatem, quam sine libertate habere non potest, consequēs est, vt habeat libertatem: quia qui vult consequens, vult etiam necessarium antecedēs. l. illud, ff. de acquirend. hęred. No. quòd aliqua permittuntur in vltima voluntate, quæ non permittuntur inter viuos. Item quòd seruus institutus, est hæres necessarius. Item quòd dominus non soluendo potest in fraudem creditorum, sibi hæredem instituere seruum: quis autem dicitur non soluendo declarat Decius in cap. ex ratione columna 9. de app. Item quod paria sunt quem nō esse scriptum hæredem, vel adire nolle, aut non posse. Item q quādoque paupertas prodest, & quod pauperi subueniendum est. Item q seruus institutus a domino nō soluendo tenetur satisfacere creditoribus. Item quòd si non satisfaciat, possunt bona hæreditaria sub nomine tamen serui hæredis vendi. Itē quòd est iniuria defunctorū, quòd sub eorū nomine bona vendantur. Item quod diuersitas casuum facit diuersitatem decisionū. Item quòd qui vult consequens, vult antecedens. Item quòd valet argumentum a verisimili. Item quòd non est præsumptio, q quis velit facere actum frustratorum, & q semper debet fieri interpretatio, vt actus valeat: & quod non est capienda interpretatio impugnatiua volūtatis alicuius. Item quod mens magis quàm verba attenditur.

a ¶ Non tamen cuicunque. Quamuis supra titu. I. §. multus, & §. fin. dictum sit quemlibet manumittere posse, non tamen &c. sic infra de exhæred. lib. in princ.

b ¶ In fraudem. Hoc expone, vt infra eodem tit. §. in fraudem.

c ¶ Manumittit, scilicet inter viuos, vel in vltima voluntate, scilicet non instituendo: nam tunc esset liber & hęres, vt inf. proximo, § & ff. qui & a quibus, l. si mortis.

* Ex hac glos. quidam notāt, quòd contractus fieri possunt in testamento: quod licet in se verum sit, vt per doct. in l. hæredes palam, ff. de testa. tamen male elicitur ex hac glo. nam non agitur hic de datione libertatis, per viam contractus, sed testamenti, puta per viam legati, vel fidei commissi iuxta tex. in d. l. si mortis.

d ¶ Nihil agit. Scilicet vt noceat creditoribus, (1) vt ff. qui & a qui. l. si mortis. domino tamen nocet, si velit reuocare, vt C. de ser. pi. da manu. si creditoribus.

ADDITIO. (1.) si sic est nulla ipso iure alias enim esset irreuocabilis, vt l. & si fine. §. sed quod Papi. ff. de mi. secus in alijs reuocabilibus, vt l. si seruus. in fin. ff. de contrah. empt. & ita not. glo. in l. si noxali. in princ. ff. de noxa. lat.

e ¶ Quia lex Aelia Sentia. similis est ratio, quia lex vult, infra de vsucap. §. furtiuæ.

* Huius legis auctores fuisse dicuntur, Sext. Aelius Catulus, & L. Sentius Saturninus, qui tempore Augusti Consulatum gessere. Alciat. vero existimat latam fuisse ab Aelio Sentio. in l. verbis, & l. sciendum, de verborum significat.

¶ Licet autem. Diuiditur hic §. In quatuor partes, in prima ponit dictum: in secunda rationem: in tertia ampliationem d. &i:

a ¶ Li-

¶ Licet [a] autem domino, qui soluendo non † est, in testamento seruum [b] suum cum libertate hæredem instituere, vt liber fiat, hæresque ei solus [c] & necessarius: [d] si modo ei nemo alius ex eo testamento hæres extiterit, aut quia nemo hæres scriptus sit, aut quia is, qui scriptus est, qualibet ex causa hæres ei non [e] extiterit. Idque eadem [f] lege Aelia Sentia prouisum est, & recte. [g] Valde enim prospiciendum erat, vt egentes [h] homines, quibus alius hæres extiturus non esset, vel [i] seruum suum necessariũ hæredem haberent [k] qui satisfacturus esset creditoribus: aut hoc eo [l] non [m] faciente, creditores res hæreditarias serui [n] nomine vendant; ne iniuria [o] defunctus afficiatur. Idemque iuris est, & si sine [p] libertate seruus hæres institutus est. Quod nostra constitutio [q] non solum in domino, qui soluendo nõ est, sed generaliter constituit noua humanitatis ratione: vt ex ipsa scriptura [r] institutionis [s] etiã libertas ei cõpetere videatur. Cum [t] non sit verisimile cum

a ¶ Licet, id est licitum est.

b ¶ Seruum, s. vnum & non plures, vt ff. de hær. insti. l. qui soluendo, in fin. cum l. seq. & etiam in fraudem creditorũ, vt C. de neces. ser. l. 1. in princ. nisi specialiter pignori datus fuerit vt ff. de hæred. instit. l. pignor. qui nõ potest fieri necessarius, nisi dñs creditori satisfaciat, vt d. l. pignori.

† .i. cui tot bona non sũt, vt creditoribus in totum satisfacere possit. l. soluendo, ff. de ver. sign.

c ¶ Solus. Et in casu etiam cum alio, vt ff. de hære. instit. l. si is. & l. qui soluendo.

d ¶ Necessarius. Quia siue velit, siue nolit, cogitur esse hæres, vt infra de hære. qua. & diff. §. 1. nisi in tribus casibus, quos habes, ff. de hære. instit. l. si seruo.

e ¶ Non extiterit. Quo vltimo casu seruus substitutus est hęres.

f ¶ Eadem lege. s. quæ prohibuit, eadem & ex iusta causa concedit, vt hic. & inf. eod. §. eadem.

g ¶ Recte. Scilicet est prouisum.

h ¶ Egentes. Nota quòd prodest paupertas, † quia fauetur paupertati, vt ff. de transac. l. cum 2. §. si in annos, & C. de episc. & cler. l. si quis ad declinandam. §. penul. & ff. de offi. pres. l. illicita. § fin. Arg. contra. ff. de excus. tut. & cura. l. spadonem, § fin. & in auth. de testi. § 1. col. 7. & illud, Pauper vbique iacet, licet econtra dicatur, Cantabit vacuus corã latrone viator.

† Immo paupertas nũquam prodest, sed in quibusdã casibus potiꝰ pauperi fauetur quã diuiti secũdum Petr. de Bellapertic. & dixit Cy. in d. l. si quis ad declinãdam. §. fi. ꝙ a tali prodesse liberet nos Deus.

* Non est verum, quod hæc legis Aeliæ Sentiæ prouisio introducta sit intuitu paupertatis, cũ diuiti etiã liceat seruũ suum necessariũ hæredem facere, sed potius contemplatione existimationis & famæ, vt dẽ in text. ibi, ne iniuria &c. Sunt tamẽ plurimi casus, in quib. fauore paupertatis à communibus iuris regulis recedimus. quos diligenter congessit And. Alcia. lib. 1. de verb. signif.

i ¶ Vel pro saltem.

k ¶ Haberent. Sic ff. de interro. act. leg. & quia. in prin. & inf. de bono pos. §. adhuc.

l ¶ Eo. seruo nunc libero facto.

m ¶ Non faciente, id est non satisfaciente creditoribus.

n ¶ Serui. Quondam, sed modo liber est.

¶ Adde, ꝙ per hanc gl. colligitur, quod verba quæ non possunt verificari in præsenti verificantur in præteritum per subauditum intellectum verbi, quondam: & est in fin. glo. in l. eius, ff. si cert. pet. in l. viro. ff. solut. matrim.] SYL.

o ¶ Iniuria. Quo ad famã, quę etiam post mortem quandoque damnatur, vt ff. de accus. l. ex iudiciorum.

¶ Quàm insignis apud veteres esset ignominia illorũ, quorum bona à creditoribus distrahebãtur, diserte constat ex Ora. Ciceronis pro Quintio, & dixi hic in Annotat.] Lex xij. tab. de hac re ita concepta erat: Defuncti iniuria ne afficiantur. SYL.

p ¶ Sine libertate. Non quòd dicat, instituto te sine libertate, quia tunc non esset hæres vt statim dicetur in fi. huius §. sed prætermisit dationem libertatis, vt in fi §.

¶ Adde, quòd rõnẽ assignat glo. in l. quoties. §. si in ver de die. ff. de hære. insti. quia tunc constat de contraria mente testantis.] SYL.

q ¶ Constitutio. vt C. de nece. ser. hære. insti. l. quidam. in princip.

r ¶ Scriptura, sic ex datione tutelæ, vt, infra qui da. tu. pos. in princ. † de qua prædixit modo, & C. de necess. ser. l. quidam.

† In antiquo exemplari non sunt verba sequentia.

s ¶ Institutionis. Ar. ꝙ aliquo concesso, illud conceditur sine quo illud esse non potest, vt ff. de iurisd om. iud. l. 2.

t ¶ Cũ non. Hæc est noua ratio, de qua prædixit modo: sed lex ipsa antiqua fuit, † vt infr. de hære. insti. §. 1. quæ est contra.

* Solue vt ibi per glo in vltima solutione.

¶ In fraudem. Diuiditur iste §. in tres partes. Primo docetur qualiter dicatur manumissio in fraudẽ: secũdo, ꝙ propter fraudẽ impediatur manumissio siue libertas cum ratione: tertio ex ratione infert. Secunda ibi, præualuisse. tertia ibi. (itaque.) Aretinus.

¶ CASVS. Dictum fuerat, ꝙ qui in fraudẽ manumittebat, nihil agebat quæsitum fuit,

quem heredem sibi elegit, si prætermiserit libertatis dationem, seruum remanere voluisse, & neminem sibi hæredem fore. †

¶ In fraudem dicitur manumitti, etiam si manumittendo desinat esse soluendo, & quando re, & consilio fit fraus. h. d. ex l. in fraudem. ff. eod.

¶ In fraudem [a] autem creditorũ manumittere videtur, qui vel iam eo tempore, quo manumittit, soluendo [b] non est: [c] vel qui datis libertatibus, desiturus est soluendo esse. Præualuisse [d] tamen videtur (nisi animũ quoq; fraudandi manumissor habuerit) non impediri [e] libertates, quamuis bona eius creditoribus non sufficiant. Sæpe [f] enim de facultatibus suis amplius, quam in ijs est, sperãt homines. Itaque tunc intelligimus impediri libertatẽ, cum [g] vtroq; modo fraudantur creditores: id est, & cõsilio [h] ma-

quis diceretur in fraudem manumittere: & responde prout in tex. l. secũdo quæsitũ est, an qui re ipsa fraudat, quia soluendo nõ est, dicatur in fraudem agere, si animus fraudãdi cesset & ratio dubitandi videbatur, quia cum in fraudẽ committendã effect⁹ ipse inspiciatur, satis videbatur effectus ipse absq; consideratione animi. l. 3. C. de institut. & substit. Sed cõtrarium deciditur ea ratione: quia fraus ipsa sine animo fraudandi non censetur, quia fraus sine dolo nõ existimat l. iuris gẽt. § sed & si fraudandi. ff. de pact. vbi omnes not. ad rationem dubitandi responderi potest ex his quę not. in glo. Not. quod siue ante, siue post statim, sit non soluendo, debitor non potest manumittere. Item quòd animus & intentio distinguunt facta. Item quòd quo ad libertatem non sufficit creditores damnificare, nisi adsit animus damnificandi. Item quòd quis potest verisimiliter ignorare vites sui patrimonij.]

a¶ In fraudem. sic. ff. eod. tit. §. qui & à qui. ma. li. non fi. l. in fraudem.

ADDITIO. Multis modis quis pręsumitur alienare in fraudẽ. Primo si omnia bona sua alienauit. Secũdo, si alienauit in personam cõiunctam. Tertio, si post alienationẽ nihilominus alienãs reperiatur possidere. Quarto, si alienatio est facta clam. Quinto, si de proximo sequatur delictum vel fuga alienantis. Sexto, si alienatio est facta sub conditione; si contingat bona sua publicari, vel per creditores auferri Ang. * Adde Ias. in §. item siquis in fraudem. inf. de act.

b¶ Soluendo. Cum & sciat se habere creditores, vt ff. quæ in fraud. cre. l. omnes. §. Lucius.

SYL. ¶ Adde si fit de facto suo recenti, aliàs secus, arg. l. fi. ff. pro suo. secundum Ang.]

c¶ Non est. Et tunc erit peius soluendo.

d¶ Præualuisse. Nam quidam dicebant, quòd sufficiebat solus euentus: & alij dicebant quòd exigebatur vtrumq. scilicet fraus & euentus: & ista sententia præualuit: tamen ex prædictis videbatur sufficere euentum solum, tamen, &c.

¶ Adde nota casum quem omnino vide in l. si quis eum habebet. ff. quæ in frau. cre.

e¶ Non impediri libertates. Hic diligenter attende, q; si directe detur libertas, nõ solum inter viuos, sed etiam in vltima voluntate, duo necessaria sunt scilicet cõsilium, hoc est fraus: & euentus, vt hic, & ff. eod. l. in fraudem, & C. eod. c. 1. in fideicõmissaria sufficit euenus, vt C. qui man. nõ pos. l. fin. Et est ratio, quia facilius libertas de facto data ab hærede † reuocatur, q̃ à defuncto, cuius videbatur dispositio lex vt ff. de fideicom. li. l. 2. & 4. §. si quis autẽ exemplũ. Alia ratio not. C. eod. l. fin. In alijs autem alienationibus, quæ in fraudem creditorum fiunt, dic vt inf. de acti. §. item si quis in fraudem.

¶ Adde quod ratio de qua in d. l. in fraudẽ, cõmuniter reprehenditur per doct. hic aliàs rationes assignat glo. in l fi. C. qui ma. non poss quarum vlt. approbatur per doct. hic: & aliam tradit Ias. in §. Item si quis in fraudem. inf. de acti. col. 12.

f¶ Sæpe. Respondet tacitæ obiectioni, quomodo potest esse animus bonus, cum ipsa veritate fraudet eos? Respon. Sæpe enim &c. Sed argu. contra. C. de rescin. vendit. l. quisquis.

¶ Adde, quòd de hac ratione assignata in hoc versi. sæpe. & de eius veritate, videnda sunt quæ ponit Bart. in authent. sed cum testator. C. ad l. fal. & Ias. in d. §. item si quis in frau. coll. x.]

ADDITIO. Dic ad contrarium. d. l. quisquis. quòd ibi loquitur in contractu inter viuos, hic in vltima voluntate. Ange.

g¶ Cum vtroque modo. scilicet cũ fraus & euentus interuenit: vt subijcit: & facit ad hoc. ff. qui & a qui. manu. lib. non fi. l. in fraudem.

h¶ Consilio. Nota quem teneri de consilio. Sed contra. ff. man. l. 2. §. fin. sed hic fuit fraus, & ideo fuit tale consilium obligatorium, quia fuit fraudulentum.

¶ Adde, quod male sumitur hic hoc ne. q a verbum

In dubio .n. fa... ẽdũ est validita... actus. l. ... uoties ĩ ... tipula... onibus ... e verb. ... blig.

SYL. Libertas in fraudẽ data an possit reuocari.

† Quia in ea non est volũtas testatoris, vt est text. not. secundum Iaso. in l. si pr. I princ. ff. de ijs quæ in te. s. quòd fraudẽtur creditores, l. creditor. §. fin. ff. man. Itẽ nec hæredis, quia vr̃ facere ex debito non sua voluntate l. 1. C. de lib. & eod. lib. & ita hãc glo. approbat Iason. quis Angel. teneat gloss. in contrarium. SYL.

verbum consilium, hic pro proposito sumitur, prout quando dicimus donationem re & consilio inofficiosam. * Ex consilio autem an quis obligetur, vide Decium in l. consilij. ff. de reg. iur.

Eadem. Iste §. cum §. sequē ti diuiditur in tres partes. Primo ponit, qua liter minor viginti annis nō potest manumittere nisi ex causa. Secundo ponit, quæ sint causæ iustæ. Tertio limitat vnam prædictarum causarum. Secunda ibi, Iustæ. Tertia ibi, Et seruus. Aret.

SYL. Eadem lege. CASVS. elicitē ex §. seq. vbi ponitur ratio dubitandi, ibi qd non erat ferendum. & ratio

numittentis, & ipsare, eo quòd eius bona nō sunt suffectura creditoribus.

¶ Minor viginti annis causa probata penes consilium vindicta manumittit: quæ approbata, licet falsa non reuocatur: & quæ sint iustæ causæ. hoc dicit ex l. iusta, & l. si minor. ij. cum se. ff. de man. vind.

¶ Eadem [a] lege Aelia Sentia domino mino-

ri b 10. annis nō aliter seruos suos manumittere permittitur, quàm si vindicta [c] apud consilium, [d] iusta causa manumissionis approbata, fuerint manumissi. Iustæ autem manumissionis causæ [e] hæ sunt: veluti si quis patrem [f] aut matrem, filium filiamue, aut fratres sororesve naturales, [g] aut pædagogū [h] aut nutricem, aut educatorem,

decidendi exprimitur in text. ibi, sed cum. Not. formam manumissionis minorum, & quæ sint iustæ causæ. Item quod pædagogus, nutrix, & alumnus, æquiparantur consanguineis. ** Item quod seruus non potest esse procurator, nec matrimonium contrahit cum serua.] Item quod procurator esse potest qui excedit 17. an. Item non sufficere causam allegare, nisi approbetur: & quod semel approbata non retractatur.]

a ¶ Eadem. Scilicet de qua habita est mentio supra eo. in principio.

b ¶ Minori. Sufficit ergo, si non sit minor 20. annis, etiam si non sit maior, vt quia ieti git vltimum d. ē vicesimi anni, vt ff. de manu. l. 1. sicut in testamento fauore sui: vt ff. de testa. qua ætate.

SYL. ¶ Adde, q in dispositione legali, in qua loquimur nos, debet distingui, aut loquimur de odio, & non habetur pro finita: aut de fauore, & habetur, vel non secundum quod fauor est haberi vel non haberi pro finita: ita concludunt communiter doct. hic & in l. 3. §. minorem. ff. de mino.

† Et hæc vera, secūdū quam text. non superfluit cū cōsiliū & verbū vindicta expositū, vt in gl. 2. §. 1. supra de l. fine diuersa & sic est speciale vt hic, manu

c ¶ Vindicta. Hoc expone vt supra titu. 1. §. multis.

d ¶ Apud consilium, id est apud locū illū vbi habetur sup. hoc consilium, i. delibera tio. & sic ponitur id, quod fit, pro eo. vbi fit, vt ff. de iusti. & iu. l. pen. §. fi. † Vel dic apud eos qui præsunt consilio, vt sunt omnes habentes ordinariam iurisdictioné, etiā minimi magistratus, cū hoc fit de voluntaria iurisdictione, vt ff. de offi. procō. & le. l. 2. & in

Auth. de defens. ciuit §. nulla. col. 3. missio si.
¶ Adde legendum concilio, vt habetur in l. si minor. ff. de manu. vind. * quāuis vtraque lectio defendi possit: sed declara, vt hic in nostris Annot. & Comment.]

SYL. at in loco maiorū: quia exigit plenā causæ cognitioné.

* Consiliū appellat conuentum iudicium quod adhuc cō silium appellamus, vt ostendit Cic. in ora. pro Sex. Roscio. Theophilus autem hoc loco scribit, cō silium esse consessum certorū virorum statis anni dieb. coeūtium: quod latissime explicat: quamuis & cōcilium recte legi possit, vt in d. l. si minor. ē autem concilium proprie conuentus con fusé di gratia cōgregatus: dictum a concalando. i. in vnum conuocando. quo sensu accipit Virg. cum ait, Conciliumque vocat diuū pr, atque hominum rex.]

e ¶ Iustæ autē manumissionis causæ, facit ff. de manu. vin l. si minor. cū. l. seq. vsq; ad l. apud. vbi iustæ causę connumerantur, connumeratur enim inter iustas causas manumittendi, si dominum a periculo vitæ vel infamiæ liberauit seruus, vt ff. de man. vind. l. iusta.

f ¶ Patrem. Sed qualiter potest filius habere seruum suum patrem, vel econtra, vel fratrem fratrem suum, siue sororem? R. bene pōt: vt quia instituit dñs filiū serui sui hæredē, vel filium ancillæ, vel ecōtra, & sic de alijs: quo casu sic institutus hæres liber est & dominus omnium bonorum, quorum dominus fuerat testator, vt sup. eod. § 1. & ff. de acquir. pos. cum hæredes: item pōt esse, vt si habeat quis filium ex ancilla sua: nam est seruus & filius, vt. C. commu de ma. l. fin. & ecōtra si seruus habeat filiū ex dña: nā filius est & liber & dñs, cum ventrē sequatur, quo ad statum, vt C. de rei vend. l. partum. licet possint ipse & domina accusari, vt Cod. de mu. q seruis propri. l. 1. & if. de her. inst. § j.

g ¶ Naturales, Et legitimos: vel naturales tantum.

h ¶ Pædagogū, scilicet qui ab initio instruit pueros, a pais quod est puer, & ago quod est ducere: quasi ductor siue gubernator puerorum.

* Dic: quod d citur a paispuer, & agogos ductor, quasi pueri ductor.]

alũnũ [a] alumnãve, aut collactaneum [b] manumittat, aut seruũ procuratoris habendi gratia, aut ancillã matrimonij habẽdi cã, dũ tñ intra sex mẽses in vxorẽ ducat, [c] nisi iusta cã [d] impediat: & seruus, qui manumittitur procuratoris habẽdi gratia, nõ minor decẽ & septẽ [e] annis manumittatur. Semel autem causa [f] approbata, [g] siue vera sit, siue [h] falsa, non retractatur. † [i]

† aliàs retractetur.

¶ Qui xviij. annũ attigit, põt testõ seruo libertatẽ relinquere, q̃uis iure antiquo ante xx. non posset. h.d.

¶ Cum ergo certus modus manumittendi minoribus 20. annis dominis per legem

SYL. a ¶ Alumnũ, passiue. quem vel quam dominus aluit, vt differat à superiori.

¶ Qui proprie dicatur alumnus, & q̃ coniunctis æquiparetur in omnibus, quamuis matrimoniũ inter eos non prohibeatur, vi. Decium in l. legem. in prin. C. de pact.]

* Rectè Accursi. interpretat̃ verbũ alũnũ hoc loco passiue. comprobat hoc & tex. in l. alumnos, ff. de man. vi. licet aliàs actiuã quoque significationem habeat, vt tradit glo. & doc. in l. 1. C. quæ res pign. ob. pos.

b ¶ Collactaneum, qui simul mecum lactauit: quem fratrem Bon. appellant.

SYL. ¶ Adde hæc vera dummodo habeat plures seruos, vt est. tex. in l. si collactaneus. ff. de ma. vin.]

c ¶ Ducatur: præstito sup. hoc sacr̃o, vt ff. de manu. vin. si collactaneus. in fine.

d ¶ Iusta cã. Vt infirmitas, q̃ tribuit dilationẽ, vt ff. si quis cau. l. 2. §. 3. & 4. ff. de re iud. l. quæsitũ. vel alia qualibet iusta caus. vt ff ex qui. cau. ma. l. 1. in fi. * Tu exẽplifica secundũ Theophilũ, veluti si manumissor interim fiat senator, quod innuit &̃ text. in l. si rogatus. §. matrimonij. de man. vin. libertinam enim vxorem duci à senatore. l. iulia prohibetur. l. lege. ff de ri. nupt. nã exẽplum infirmitatis nõ vr̃ bonũ quia cũ nuptias. de reg. iu excusãdus non vr̃ ob infirmitatẽ, q̃ iurauit ducere libertã vxorẽ si m̃rimoniũ nõ cõtrahat, q̃ cõtrahi põt etiã à cõstituto ĩ extremis, vt no. Io. And. ĩ c. sine culpa. de reg. iur. & Alex. ĩ l. si qs posthumos. ff. de lib. & post.

e ¶ Decem & septem annis. Sed quomodo minor 25 annis potest esse procurator, vt C. de procu. l. exigendi. & ff. de procur. l. si minor? Respond. hic ad negotia fuit: non autem in iudicio esse potest: † sic aliàs est differentia inter hos procuratores, vt ff. man. l. si procuratorem §. 1.

† Et hęc ẽ veritas hodie decisa ĩ c. q̃ gñaliter, de pc. li. 6. fallit tñ in casu dictæ l. exigẽdi. secundum doct. hic.

* Adde, q̃ text iste nõ põt intelligi de procuratore ad negotia, cũ is cõstitui possit seru⁹ ẽt si nõ manumittatur l. sed & si quis, § par ui ff. de inst. & l. deniq. § si de min. quinimmo & minor 17 ann. l. nam. ff. de instit. Intelligas ergo de procuratore ad lites, qui licet hodie s̃m ius canonicũ cõstitui nõ possit nisi 25. an. c. qui generaliter. de pcu. lib. 6. tñ de iure ciu. ætas 17. an. ad postulãdũ idonea est, dr̃ in § seq & in l, 1 ff. de postul,

f ¶ Causa. Scilicet manumissionis.

g ¶ Approbata. Scilicet apud consilium.

h ¶ Siue falsa. q. d. si dixit filium, licet nõ sit: vel patrem, vel similia, licet hæc ita nõ sint, secundum quosdam: quod reprobo: cũ id, quod falsum sit, nihil sit, nec præstet causam, vt ff. de verb. signific. Paulus & C. si ex fal. instru. per totum. & ff. de except. l. qui agnitis, vnde dic vera, id est iusta. falsa, id est iniusta: vt quia dixi eũ socium meũ fuisse in armis vel in scholis, quod inducebam pro iusta causa: & fuit talis causa vel similis approbata, licet non debuerit approbari: & sic vera ponit̃ pro iusta sic. ff. de leg. 1. si fideiuss. §. 1. & ff. de in inte. rest. l. oẽs. sic ecõtra iusta pro vera, vt sup. tit. 1. in prin.

SYL. ¶ Adde p̃ expositione hui⁹ gl. tex. in l. iusta. § 1. ff. de man. vin. ibi qualiscũq. cã recepta.

* Adde, quod tex. potest intelligi, vt iacet, per tex. in l. iusta. § j. de ma. vin. quia vt ibi dicitur, causæ probationi contradicendum est, non autem causa iam probata retractãda: nã libertas data nõ nisi ex maxima cã retractatur l. si ex cã. in fi. & seq. ff de min. & sic ratio fauoris libertatis tollit obiecta glo.

i ¶ Nõ retractat̃ sic ff de ma. vin l justa. qa nihil facile immutandũ est ex solẽnibus. vt ff. de in inte. rest l. diuus. Sed cõtra. ff de excusa. tu. l. sed & reprobati. 1. respõso. sed hoc fauore libertatis, illud fauore sanitatis. Acc.

* Melior est rõ, quia libertas semel coll. no. retractat̃ nisi ex magna cã. l. si ex cã. in fi. cũ l. seq. ff. de min. & quia cã iã probata, qa antea poterat cõtradici, nõ debet retractari. d. l. iusta. & quia cum semel sit quæsita libertas quodammodo per sententiam approbationis causæ, prejudicat quo ad omnes sicut causa ingenuitatis, cũ p̃ veritate habeatur. l. res. de reg. iur. & l. ingenuũ de stat. homin.

* Quid de sententia lata ex falsis allegationibus, testibus, vel instrumẽtis, an & qn dicat̃ nulla, seu retractet̃, vide ti. & ibi doct. præsertim Bar. C. si ex fal alle. & tit. si ex fal instr.

¶ Cum ergo. Diuiditur in duas partes. in prima recitatur ius antiquũ, & incõueniens quod ex eo insurgebat. in tertia ponit decisionẽ & correctionẽ suã: secũda, ibi sed cũ.

SYL. * * ¶ CASVS ita figurari potest. visum est sup proxime, q̃ l. Ælia sentia prohibet minoribus 20. ann. manumittere nisi iusta cã apud consiliũ approbata, vñ cum indistincte

ete loqueretur, videbatur indistinctè interpretanda, & ita vt nec testaméto quoque aliter dari posset libertas, quia i generaliter loquẽs generaliter debet intelligi l. 1. § & generaliter. ff. de leg. praest. licet sit maior ratio I vno, quam in alio. l. 1. ff. de aleç lu. & alea. Sed hinc oriebatur magnũ absurdũ, quod posset maior 14. annis in testamento de omnib^9 bonis disponere, & sic etiã omnes seruos legare: vni auté seruo longe minoris pretij libertaté relinquere nõ permitteretur. si esset minor xx. ann. Neque enim videbatur habẽdam esse in animad uersione ipsã libertaté, quã daret minor, sed damnum

manumittendum prolaberetur] No. quod argumentum ab inconuenienti valet. Item quod cui conceditur quod est plus, conceditur quod est minus. item quod vna determinatio respiciẽs plura determinabilia debet aequaliter determinare. Ité quod libertas est res inaestimabilis. Item quod in dubijs ex aequitate debet eligi media via. Ité qđ vbi est eadem ratio, idem ius debet constitui. Et quod attingens xviij. an. potest libertatem dare seruo. Item quod maior ann. 14. potest testari, & legare. Item quod maior 17. an. põt postulare, allegare, & aduocare pro alio.

Aeliam Sentiam constitutus [a] esset, eueniebat, vt qui quatuordecim annos expleuerat, licet testamentum [b] facere, & in eo sibi heredem instituere: legataque relinquere posset: tamen si adhuc minor esset viginti annis, libertatem seruo dare non † poterat. Quod non erat ferendum † si is, cui totorum suorum bonorum in testaméto dispositio data erat, † vni seruo dare libertatem nõ permittebatur: quare † non similiter ei, quemadmodum aliàs res, ita & † seruos suos in vltima voluntate disponere, quẽadmodum voluerit permittimus, vt & libertatem eis possit praestare: Sed [c] cum libertas inaestimabilis res sit, & propter hoc ante xx. aetatis annum. † antiquitas libertatem seruo dare prohibebat: Ideo nos mediam [d] quodammodo viam

† aliàs posset.

† aliàs nã cui &c.

† aliàs nõ sunt haec verba. Vni seruo dare libertatem nõ permittebatur.

† aliàs no

† aliàs de seruis suis.

† ob fragile & infirmum huius aetatis iudicium. l. 1. ff. de mino. l. illud. đ mã. vin.

quod hinc ferret, si eius dñi vitandi gratia constitutum erat. His tñ non obstantibus Iusti ait moram antiquitatem ad ita decidédum ob ipsam libertatem inaestimabilem: ipse vero mediam quandam viam eligendo concessit, vt quam primum minor xx. ann. attigit 18. ann. libertatem in testõ dare possit, cum haec aetas satis iudicij habere visa sit maiorib qui huius aetatis adolescentibus postulare permiserint. l. 1 §. pueritiam, ff. de post. nec non & iudicandi munus suscipere. l. quidam ff. de re iud nam qui adeo sapit. vt possit alios tueri, & iudicare, is v͂ si bi commode cõsulere posse. verum fuit põrius haec quaedam decisio rusticana absque rõne, quam qđ re vera tollantur suprascripta obiecta Et ideo tãdé abrogata fuit prorsus haec dispõ l. Aeliç Sentiç, & sancitũ, vt liceat dñis seruos manumittere in ea etate in qua licet sibi testari, auth. vt spõsa. largi §. j Illud tñ etiam admonere vos libet, q̃ tne pta sit ratio pp quam putat Iustin. l. Aeliam Sẽtiam vetuisse minorem xx an. dare seruis libertatem: nã etsi libertas inaestimabilis res sit, quod attinet ad seruũ cui datur, attamé respectu dñi qđ ex manumissione dño inferetur, ad qđ lex Aelia Sẽtia videtur spectasse certã recepit aestimationé singul. n. serui olim xx. aureis aestimabãtur. i. si mulier. ff. de mino. & l. Papi. 1 ff. de inof. test. itaq; probabilior est ratio, quã perpendisse v͂ Vlpia in l. illud. ff. de manu vind. ne illecebris seruorum circumuenti, imbecillitate iudicij ad

a ❡ Constitutus. Nam cum dicit sine causa non posse manumitti, ergo econtra cum causa valet manumissiõ. sic. ff de eden. §. si quis ex argentarijs §. praeter. & §. prohi. & ff de pãc. iuris gen. § praetor. & §. dolo malo.

b ❡ Testamentum. s si est masculus: femina vero in 12. vt ff. de test. qua aetate. & ff. de libe. le. l. Aurelio. § Caius.

c ❡ Sed cum libertas. Vsque huc allegando innuit quod eodem tempore possit manumittere quod testari: nunc ecõtra duas rõnes considerat, & quia inaestimabilis est libertas, nam si vendat quis se, pretium ad venditorem non transit; imò penes emptorem eundemq. dñm remanet † vnde est inaestimabilis, vt hic, & ff. de re. iu. libertas. & ff. de tabu. exhi. l. 1. §. fi. & quia antiquitas aliter statuebat, cui est deseruiendum, vt C. de testa. l. testamenta. quare visis allegationibus soluit, mediam eligens viam. sic inst. de rerum diui. §. cum ex aliena. sed ar. cõtra. ff. de neg. gest. l. Nesennius. in fi. & ff. de in ré ver. si pro patre. §. idem quaerit.

ADDITIO. Dic qđ si est maior praesumptio pro vna parte quã p alia, tunc nõ eligitur media via, vt l. Nesennius Secus quando non esset maior praesumptio pro vna parte, quã pro alia. ita notatur l. sed si leg. §. adeo, ff. de pet. haer. Ang.

d ❡ Mediam. Nota mediam viam sic. ff si pars haered. pet. l. ant qui. & inf. de rerum diui §. cum ex aliena.

❡ Adde, quod vbi rationes sunt hinc inde pares.

† Sed hoc reprobat Chro. hic per l. 1. ff. qui. ad li. proc. non li. & glo. fu. vel si. maior. in §. pe. sup. de iure p. so. ad istũ text. rñdet qđ hic nõ libertas sed seruus putatiua aestimatur, cum emptor putet cũ seruũ, vt not. in d. glo.

pares,& opiniones contrariæ, poteſt eligi hæc media via,de quo late Deci. in cap.1.in 1.lect.in 11.col.de conſtit. & in c.1. in 4.notab.de probat.

a Impleuerit.Sed hodie ex quo teſtari poſſent, & libertates relinquere poſſent, vt in Auth. vt ſpon. lar. §.1. coll.9. quod exaudio, ſi in vltima voluntate velit qs libertatem relinquere: quod patet ex verbo relinquere, qđ in dicta auth. poſitum eſt, quod ad morientes tantum ſpectat, vt ff.de tab. exhib. l.1. §.final.

SYL. * Verum eſt in dubio, Bar. in l. Vnum. in prin. ff. de leg. 2. ſed quando eadem ratio eſſet in contractu, vel actu inter viuos,tunc diſpoſitio, loquens per verbum,relinquo,vel derelictis, haberet etiam locum inter viuos vt declarat Deci. in conſ. 499.ad fin.ver.nec obſtat.] Sed quid inter viuos velit quis manumittere? Reſpond.non poteſt,niſi habeat 20.annos: vel niſi cauſa cognita:cum nec liber iſte, nec authen. loquantur niſi in vltima voluntate. Vnde ſeruatur tenor eiuſdem legis Aeliæ Sentiæ,cum non ſit correctus, vt C.de appell.l.præcipimus in fi.

SYL. * Et ſic nota,ꝙ licet alias bonũ ſit argumentum de contractu ad vltimas voluntates inf. tit.1.tamẽ, l.noua corrigens quippiã in vno æquiparatorum a l.veteri.non trahitur ad alterum,quod limita, niſi facta fuiſſet æquiparatio per modum regulæ, vel in eo caſu,ſuper quo proceſſit correctio, ſecundum Dec.in cap.Tranſlato. in 1.lectu.2.col. de conſtitut.]

b Antiquitas. vt ff. de poſtu. l.1. §. initium.

c Poſtulare. Id eſt deſiderium amici ſui, vel clientuli ſui coram iudicibus exponere, † vt ff.de poſtu.l.1.§.1.non autem pro ſe po teſt: ut eſſe in iure, vt C. de auc.præſ.l.clarum. & eſt ratio,quia quando pro alio accedit,ſibi imputet qui tali commiſit cauſam ſuã, vt ff.d: mino.l cum mandato.

d Peruenire. Interrogatiue legas & reſpondeas:non eſt ratio,quare ſit diuerſum,eſt ergo & idem ius ſtatuendum, vt ff.de verbor. oblig. l.a Titio.in fi. nam vbi eſt eadem ratio,idem ius ſtatuendum eſt, vt ff.ad l.aquil. l.illud,& C.ad l.fal.l.vlt.

† Snia ſi contra eũ lata valet, & ſed reſcin datur per in inte. re ſti. l. cum maiores. ff.ſi aduer ſus rẽ iud.

elegentes nõ aliter minori xx. annis libertatem in teſtamento dare ſeruo ſuo concedimus, niſi xvij. annum impleuerit,[a] & decimum octauum attigerit. Cum enim antiquitas[b] huiuſmodi ætati & pro alijs poſtulare[c] conceſſerit, cur non etiam ſui iudicij ſtabilitas ita eos adiuuare credatur, vt ad libertatem dandam ſeruis ſuis poſſint peruenire[d]?

De lege Fuſia Caninia tollenda.

Sicut inter viuos, ita in vltima voluntate, omnibus ſeruis licet hodie dare libertatem. h.d.

Lege Fuſia Caninia certus[e] modus[f] conſtitutus erat in ſeruis teſtamento manumittendis: quã[g] quaſi libertates im--

De lege Fuſia Caninia tollenda.

Viſo ex quibus cauſis manu. fieri poſſit: & quia manumiſſio interdũ prohibebat̃ a l.Fu. Can. ideo de ea nũc ſubdit Por. Ege Fuſia. Diuidit̃ in tres partes. Primo facit mentionem legis Fuſiæ caninịæ. Secundo eam corrigit. Tertio aliam rationẽ aſſignat. Secunda ibi, Quam quaſi, Tertia ibi, Cũ ſatis.Aret.

SYL. Caſum figurare non expedit, cum corrigat, & rationẽ correctionis adducat: ſed loco caſus, libet referre veterem diſpoſitionem l.Fuſiæ, quam refert Caius li. 1. Inſti.tit.1. ea enim cauebatur,quod habens duos ſeruos, ambos poſſet manumittere:qui tres,duos tãtum: qui quatuor,duos: qui ſex,tres: qui octo, quatuor: qui 10.quinque vſque ad xviij.qui xviij. ſex: & ab hoc numero vſque ad xxx. tertiam partem: a xxx. vſque ad centum, quartam partem:& ab inde ſupra quintam partem: dum tamen non excedat centum, latius tamen ibi videndum eſt. * Rationem autem huius legis credo eam fuiſſe, quam refert Sueto.in Auguſto, vt difficilior eſſet aditus ad libertatem, ne ſcilicet Romana ciuitas ſeruili ſanguine pollueretur, aut ne cura rei ruſticæ dereſeretur.] No.diſpoſitionẽ.l. Fuſiæ.Item debere tolli impedimenta libertatis. Item quod inuidia reprobatur. Item quod inhumanitas damnatur. Item quod valet argumentum ab inconuenienti, & quod non debet minus concedi in vltima voluntate quam in contractibus & inter viuos. Item quod generalis diſpoſitio præſupponit omnia alia habilia: ibi, niſi alia cauſa.

e Certus. Vt vltra duos vel tres forte non poſſet manumittere in vltima voluntate, vt inf.eod.in fin.

SYL. Adde declarationem & numerum vt dixi in caſu.]

f Modus,id eſt,numerus.

g Quam.ſ.legem Fuſiam Caniniam: & forte a quodam,qui canis nominabatur,inductam:vt in publiciana dicitur, vt infra de actio.§.aliæ: nam canis ſeruabat naturam, qui ſtat in palea:qui nec ſibi pot̃ habere paleam,nec alij permittit accipere: ſic nec ſibi poterat tenere ſeruos,quia moriebatur, vt infra

fra de donatio. §. 1. nec libertatē patiebatur eis dari: vnde merito canina dicitur, vt sit consequens nomen rei, vt 1. de donatio. §. est & aliud.

SYL. * ¶ Adde, quod fuit dicta Fusia Caninia à Furio Caninio eius auctore, vt docui hoc loco in Anno-ta. post Alciatum in l. verbis legis, ff. de verb. signific. *Nam Fusios, & Valerios pro Furijs, Valerijs, veteres dicebant, l. 2. vers. inde Appi⁹, ff. de orig. iur. Sed Ant. Aug. Hispanus iurecōsultus, rerumque antiquarū non incuriosus, censetā Furio & Caninio rogatam fuisse, quòd ambo nomina sint familiæ Romanæ, sicuti Aelia Sentia, Papia poppæa.

alias fue

alias libertate.

pedictem,[a] & quodam modo inuidam,[b] tollendam esse cēsuimus: cum satis † fuerat inhumanum, viuos quidem licētiam habere totam suam familiam[c] † libertati donare, nisi alia causa[d] impediat libertatem, morientibus[e] autem huiusmodi licentiam adimere.[f]

¶ De ijs, qui sui vel alieni iuris sunt.

¶ Personarum aliæ sui iuris, aliæ alieni, & videndū de ijs quæ alieni iuris sunt, quæ aut patri, aut domino subsūt: quia ijs cognitis reliquæ cognoscuntur. h. d. ex l. 1. ff. eod.

Sequitur de iure personarum alia[g] diuisio. Nam quænam personæ sui iuris[h] sūt,

a ¶ Impedientem, i. impedimentum afferentem.

b ¶ Inuidia. Nota contra inuidos, sic C. de cadu. toll. l. 1. in princ.

c ¶ Familiam, i. omnes seruos, quia familia dicuntur, vt ff. de ver. sign. pronunciatio, §. i.

d ¶ Causa. Vt fraus, vel ætas manumittentis, vt sup. tit. 1. In prin. & § eadem.

e ¶ Morietibus. Sed quō potest aliquid adimi, cum nihil habeāt: nā mors omnia abstulit, vt in auth de nup. §. deinceps. colla. 4. Resp. dic morientibus, i. ad mortem tendentibus, quia laborabāt in extremis, vel quasi: vel ēt erāt sani, sed timore mortis hoc faciebant ff. de don. cau. mor. l. 3. 4. 5. & 6

* Dic, q̄ non dixit morientubus, vt significaret defunctos, vel in extremis laborantes, sed eos, qui aliquid disponunt in vltima voluntate, quemadmodum dicimus actus inter viuos, contractus, quamuis & contractus fieri possint in extremis, vt per doct. In l. hæredes palam, ff. de testam. & ille, qui testatur, faciat etiam ipse actum inter viuos, sed quia debet habere locum post mortem, & confirmari morte, dicitur fieri quasi à moriente habito respectu ad tēpus, quo confirmatur.

f ¶ Adimere. No. hic arg. q̄ ea, quę fiunt inter viuos, trahuntur ad voluntates vltimas & econtra, ff. de pac. l. pactum, & C. de lega. l. fi. & ff. de pign. act. l. non est mirum.

¶ Adde hoc verū, vbi est eadem ratio, aliàs secus, l. seruum, § eum qui ff de leg. 1. in dubio autem vltimæ voluntatis pientius interpretantur, l. in testamentis, ff. de regul. iuris. * nam vltimis voluntatibus defunctorum fauendum est, l. 1. C. de sacros. eccl.]

alias qui pōt contra- s ad vltimas voluntates.

SYL.

¶ De ijs qui sui vel alieni iuris sunt.

¶ Posita prima diuisione personarum, restat videre de secunda. Textus seipsum satis continuat, ponendo secundam diuisionem personarum, quæ magis specialis est.

Sequitur. ¶ Totus iste titulus diuiditur in quinq; partes. Primo ponit duo genera personarum. Secundo, qui sunt in potestate dominorum: & quo iure fuit introductum eorū dominium. Tertio ponit nouum statutum, restringens potestatē circa mortem & puniens cōtrafacientes. Quarto aliam restrictionem potestatis, etiā circa sæuitiam de occidendo. Quinto ponit verba nouæ constitutionis. Secunda ibi, In potestate. Tertia ibi, sed hoc tempore. Quarta ibi, Sed & maior. Quinta ibi, Cuius. Et diuiditur hoc principium. Primo ponit vnam diuisionem personarum bimembrem. Secundo secundum subdiuidit membrum. Tertio dicit se velle tractare de secundo membro subdiuisionis. Secunda ibi, Rursus. Tertia ibi, Videamus. Quarta ibi, Ac prius. Accr.

Diuisio.

¶ [illegible] non figuratur, quia diuidendo procedit. Not. quod sunt quædam personæ sui iuris, quædam alieni. Item quod persona rum subiectarū alieno iuri, aliæ sunt in potestate parentum, aliæ dominorum. Item q̄ cognito vno de cōtrarijs cognoscitur aliud.

g ¶ Alia diuisio. Quæ est de iure ciuili, cū in ea ius gētium distinguatur, vt ff. de iust. & iur. l. ius ciuile, superior autem quam habuimus, supr. de iu. pers. §. 1. respon. est de iure gentium, cum non sit seruitus iure naturali cognita, vt sup. de lib §. 1.

¶ Adde, quod communiter concluditur, qd̄ hæc diuisio respectu potestatis dominorum sit de iure gentium inuentio § j. infeo. licet receptione & reformatione sit de iure ciuili §. fi. inf. eod. respectu autem potestatis patrū sit de iure ciuili, Inf. tit. 1. per tot. & alio modo saluat gl. Bar. in l. 1. ff eo.] SYL.

h ¶ Sui iuris sunt. † Hic restringitur primū membrum primę diuisionis positæ, sup. de iure perso. vt non comprehendat quosdam liberos homines s. fil os fam lias. item statim, cum dicit. Alieno iuri ampliat secundū membrum dictę diuisionis, vt comprehendat etiam quosdā liberos. 1. filiosfamilias. Cum ergo sint additio & detractio dictæ diuisio

† hęc glo. in aut. contradicibus est sub rubr.

uifioni,iam eft de iure ciuili hæc diuifio,vt ff de iu & iur. l.ius ciuile. At fuperior de iure perfonarum, fuit fecundum ius naturale & gentium,vt ibi diximus:& ideo immutabile,vt fup.de iu.na.gen.& ci.§ pe.Accurf.

¶ Adde hoc verũ, quo ad cognitionem abfolute, fed quo ad iuris difpofitioné ita demum,fi fit eadem ratio,vt cõcludunt communiter doct. in rub. ff.de acqu.pofs.]

¶ in poteftate. ¶ Diuidit in tres partes. Primo ponit, qui fint in dominorum poteftate. Secũdo, vnde dicta poteftas defcendit. Tertio, duos eius effectus. Secunda ibi, Quæ quidem. Tertia ibi,Nam apud Ang.

quædam alieno [a] iuri fubiectæ † funt. Rurfus earum, quæ alieno iuri fubiectæ funt,aliæ funt in poteftate [b] parentum, aliæ in poteftate † dominorũ. Videamus itaque de ijs, quæ alieno iuri fubiectæ funt. Nam fi cognouerimus quæ iftæ perfonæ funt, fimul [c] intelligimus quæ fui iuris funt. Ac prius infpiciamus de ijs, quæ in poteftate dominorum funt.

¶ Olim poterant ferui à dominis impune occidi: hodie autem non fine caufa legibus permiffa. hoc d. ex l.1.§.1.ff.eod.

¶ In ptãte itaq; dñorũ funt ferui. Quæ quidẽ poteftas iuris gẽtium [d] eft. Nam apud omnes peræque gentes ani-

† aliàs nõ eft,funt.

a ¶ Quædam alieno. Quædam neutro iure tenétur,vt filij, quorum patres fint capti ab hoftibus,vt inf. qui. mod. ius pa.po.fo.§. fi ab hoftibus. nam & aliæ quædam funt in pendenti, vt ff de vfufruct. fed & fiquis §. interdũ. & in auth de nõ eligen. § hoc autem.colla.t. & hoc fecundum quofdam. Nos contra, nã fui iuris funt:cum enim pater fit feruus hoftium, & in eorum poteftate,vt fup. de iur.perfo § ferui:ergo alium habere non poteft in poteftate, vt ff. de acqu.rer.do.l.homo liber.§.quicquid. ff. de acqui.poff. l.cum hæredes circa me.& ff. ad l.Iul.de adul. l.fic eueniet. & præterea eorum.ratio vel fententia eft abfurda, qui dicunt,quod hæc diuifio recipiat medium, vt G.de fenten paf.l fi.circa princip.

† Id eft dñio,Iaf. §. rurfus. col.8.inf. de actio.

SYL. ¶ Adde,quod hęc gl. cõiter approbatur,quia licet ex futuro euentu dicantur in pendenti, tñ attento præfenti ftatu dicuntur liberi.]

b ¶ Poteftate. Hoc verbum quinque modis accipitur,vt ff.de verb fign. l.poteftatis.

SYL. ¶ Adde,quod capitur etiam pro ipfis magiftratibus,quos poteftates appellamus: Iuue. Gabiorum effe poteftas.accipitur etiam pro qualibet iurifdictione.l.3.§.j. ff de rebus. eo. quandoque (vt antiqui accipiebãt) pro maioribus magiftratibus, iuxta illud Pauli ad Rom.c.fi. de iudi. & qui merum imperium haberent.l.eum qui. de iurifd.om.iudi. dicitur etiam epifcopum habere in poteftate bona ecclefiæ.i.In cura.c.t. de reb.eccl.& tutorem in caput pupilli:quòd pro auctoritate accipimus, inf de tu.in princ. & fua poteftate facere dicitur in authen de defen.ciui. in prin.pro fua & pro propria auctoritate, & fui poteftatem non facere, pro eo quod eft lautate l.3. ff.ex qui.cau.in poff ea.

Prio.Topic.c 11.

c ¶ Simul intelligemus nam, vt dicit Arift. cõtrariorũ eadẽ eft difciplina,vt hic, & inf. de tutel t.tñ & ff eo. l.1. † Et eft hic arg. qđ per notitiã vnius immediatorũ peruenit ad alterius notitiã. & faciũt ad hũc.§.ff.de pc. l Pomp §.pe.& ff.eo.l.1. & ff de præt.ftipul. 1.§ ftipulat,.ftatum,inf.de tute.circa princ,

† Quod é verũ in directo contrarijs,&

¶ CASVS. Quia dictum fuerat, qđ aliq erant in poteftate dñorum, querebatur cuius effectus effet hæc poteftas:& refertur ius antiquum, cuius difpofitio erat, quod dñi haberent poteftatem vitæ & necis in feruos:ea ratione, quia cũ feruus pleno iure effet ĩ bonis fuis, videbatur qđ in re fua effet fuo arbitrio moderator & arbiter l.in re mandata,C.mand. etiam abutendo. l fed & fi lege. § confuluit de peti. hære. quod hodie corrigitur ratione expreffa in text.ibi, expedit.n. in §.feq. Not. quod ferui funt in poteftate dominorum. Item quod talis poteftas eft de iure gentiũ. Item quod illud dicitur effe de iure gẽtium, quod apud omnes gentes peræque obferuatur. Item quod de iure antiquo dñi poterãt occidere feruos fuos proprios. Item quod quicquid acquirit feruus, acquirit domino. Item quod hodie fine caufa non licet dominis in feruos fupra modum fæuire. Item quod non fufficit caufam fubeffe, nifi probetur. Item quod ita punitur occidens feruum proprium,ficut alienum.Item ibi,fub imperio noftro potes notare, quod ll.nõ ligant extra iurifdictionem conftituentis]

d ¶ Iuris gentium. i.de iure gẽtium introducta,vt fup.de iure perfo.§ feruitus.

* Adde,quod feruorum conditio. iure gentium melior fuit,quam iure ciuili, quo iure eorum ftatus pro nihilo habetur l.quòd attinet,de reg.iu fed iure gentium non videntur ferui pro nihilo habiti. l.nec feruus.de pac. ideoque poffunt dici naturaliter poffidere l.ftipulatio ifta §.hæc.de verb.obli.& l. quod feruus de acqu pofs quin etiam eo iure in iudicio contra dños ftabant, Iob c.31. & dño fine filijs decedenti fuccedebant,Genefis c 15. Item ad militiam affumebantur. Genefis c 14 & bona poffidebãt.2.Regũ c 9. & 16.& fi paulo honeftiores erant: affumebantur

bantur ad munera publica, Arist. lib 5. c 15. Polituces sed & apud priscos Germanos. qui iure gentium viuebant, non multum à liberis distabant quod Corne. Tacitus tradit.

a Animaduertere, i. in animo vertere & cogitare, vt dixit Cato.

b Esse. Impro prie ponitur pro fuisse, vt statim colligitur, & ff eo. l. 1.

alias esse.

SYL. ¶ Adde: quod apud Grammaticos locutio nõ est impropria.] Et erat eadẽ patris in filiũ, vt colligitur secũdum vnam lecturam ff de libe & postum. l. in suis & infra de noxa. §. fi. & C. de pa. po. l. fina.

maduertere a possumus, dominis in seruos vitę necisque potestatẽ † esse: b & quodcunque per seruum acquiritur, c id domino d acquiri. e Sed hoc tẽpore nullis hominibus, qui sub Imperio nostro sunt, licet f sine causa legibus cognita g in seruos suos supra modum sæuire. Nam ex constitutione h diui † Pij Antonini, qui sine causa seruum suum occiderit, non minus puniri iubetur, quàm si alienum seruum i occiderit.

c ¶ Acquiritur. f. instat secundum quosdam, vt ff. de acqui. poss. quod seruus. in fi. Sed certe hoc esse non potest: nã si acquiritur, ergo domino: quia sibi nõ, vt inf. per quas perso. no. acqui. §. Item vobis, & ff de acqui. hered. l. placet Quare dic, quod semper dño quæritur, etiam siquid per dolum, vel metum seruus acquirat, vt ff. pro empto. l. 2. §. Celsus. & §. Pomponius. & § si seruus.

SYL. ¶ Adde hoc verum in domino: quia recessit à priori domino, & nõ potest stare in pendenti l si ego ff de nego. gest secus in possessione, quæ potest stare absque eo, quod sit apud aliquem: quod declaratur per doct in d. l. quod seruus.] sed hoc solo inspecto, an quæratur puta, si seruus stipuletur operas à liberto, vt ff. de stip. ser. l. antepen. vel si aliud factum sit in stipulatione, vt inf. de stipu. ser. §. sed cum factũ. nisi in casibus: quod dic, vt inf. de stipu. ser. § sed cum. Nec ob. d l. quod seruus quia non quærit domino, vt sibi remaneat: nam tenetur reddere. Sed numquid libertas data à dño. vel à lege (quod fit interdũ, vt C. de ser. qui pro præmio liber. ac. pro totũ, & in auth. de nio. § 2. col. 1.) dño quæritur? Resp. non: nã licet quæratur seruo, libero tamen nõ potest dari libertas, vt inf. de actio. §. sic itaq. & ff de fideicommis. lib. generaliter, §. si homini: si eo ipso momento sic fit liber, vt dominum non habeat: † & sic hæc oppositio est de puncto: sic & alias, vt hic vadit Romã & hic facit murum: non est tamen verum eum iuisse, vel opus fecisse. licet sit in vltimo momento perficiendi. similis quæstio sit ff. quod metus causa. l. extat.

Intelli- e istud erum in s q̃ nũ- nam phit ri dño, ed bene osi seruo, lias secus n d. l. pla- er. in gl. lle. secũ- lum Ias.

d ¶ Domino. Vel quasi domino, vt fructuario, & bonæ fidei possessori: quibus quæritur ex duabus causis, vt inf. per quas perso. nob accu. §. de ijs. & seq

e ¶ Acquiritur, Not. hic ditos effectus dominicæ potestatis: & est tertius, vt nõ torqueatur in dominũ, nisi in casibus, vt C. de quæstio. l. 1. & l. seruos.

Ptãtis dominicæ triplex est effectus.

f ¶ Licet i. licitum est legibus, quia si seruus sciat insidias dño parari, & ipse auxilium nõ tulerit, supplicium debet præstare, quod mortem interpretamur. sed & si accusauerit eum criminaliter (excepto crimine lesęmaiestatis) vel si dominũ viderit periclitantem, & eum non adiuuerit, vel si inuiserit se vxori sue, vel alijs modis.

† alias de est, Pij.

SYL. ¶ Adde, quod hæc glo. non est Accursij, sed quædam additio, quæ in bonis codicibus non reperitur.

g ¶ Cognita. vt quia eum cum vxore inuenerit. vel simili delicto, quo casu etiam occidere licet, vt ff. de verbo. obl. qui seruum. & ff. de leg. 1. qd ergo. §. si hæres. & ff. ad l. Iul. de adult. marito § 1. si autem alias deliquit, vel dño non obedierit, legitime eum corrigere potest: non tamen vltra modum boni viri arbitrio comprehensum, vt C. de emen. seru. l. 1. Sed numquid sine causa verberare potest? Rñ. sic modice secundum Io † vt C. de emẽ. ser. l. 1. sed Pla. dicit, qđ nõ aliter, si nimis corripiat sine culpa tenetur, vel vendere, vel dare, vt ff. ad l cor. de sic. l 1. § 1. & hic sequitur, & ff. eo. tit. l. 1.

† Ista opi. Io. approbant hic per Pet. de Bellaper. & Ang.

¶ Adde, quod hæc gl. communiter tenetur: de qua late dixi in l. vt vim. in 6. exemplo in gl. 1. ff. de iust. & iur.]

h ¶ Constitutione. cuius verba sunt infra eod. §. fina.

i ¶ Alienum seruum. Sed certe qui seruum alienum occidit. l. aquilia tenetur, vt ff. ad l. aqui. l. 2. in princ. & inf. de l. aquil. i princip. quæ actio hic habere locum nõ potest: cum non dño, immo contra dñm datur: quod esse non debet, vt ff ad l. aquil. Item Mela. §. legis. Sed dic, quod hoc est verum quantum ad criminalem pœnam legis Cornelię de sicarijs, vt inf. de pu. iu §. item lex. quæ pœna tã in seruis quam in liberis locum habet, vt ff. ad l. corn. de sica. l 1. §. (i) interdum etiam ciuiliter tenetur si alterius interest, vt creditoris, vt ff. de pig seruum quẽ quis. vel fructuarij, vt ff. ad l. aquil. sed & si proprietatis, & ff. de dolo. l. & eleganter. §. si seruum vsuarium.

ADDITIO. (i) N si probaret eum non ex vulneribus mortuũ: vt quia post triduũ surrexit, & cum baculo incedit, vt no. glo. in l. 1. C. de emen. ser. secundum Ias.

¶ Sed

¶ Dñi, qui atrocius, quã par est, seruos tractant, vendere coguntur, & pretiũ recipere. h. d. ex l. 1. in fi. & l. seq ff. eod.

¶ Sed † & maior [a] asperitas dominorum eiusdem principis constitutione coercetur. Nã Antoninus consultus [b] à quibusdã Præsidibus prouinciarum de ijs seruis, qui ad ædem [c] sacrã vel ad statuam principum cõfugiunt, præcepit, vt si intolerabilis videatur sæuitia dominorum, cogãtur [d] seruos suos bonis [e] conditionibus vendere, vt pretium dominis daretur: & recte. [f] Expedit enim reipublicæ, ne sua re quis

¶ Sed & ¶ Diuidit iste. §. in quinque partes. Primo ponit dictum in genere. Secundo illud exẽplificat, & rationẽ reddit. Tertio ponit verba rescripti, de quo fit mẽtio in principio §. Quarto concludit. Quinto minatur officiali non obseruanti legem istam. Secunda ibi, Nã Antoninus. Tertia ibi, Cuius rescripti. Quarta ibi, Ideoque. Quinta ibi, Qui Sabinus.

† Non esse contemnẽdam seruorum cõditionem disputat grauissime Macrob. c. 11. lib. 1. Satu. vbi vide pro ornamẽto materiæ huius loci.

SYL.

¶ CASVS.

Quia iam supra prohibitũ fuerat seruos proprios occidi: dubitatum fuit, an saltem citra mortem illibata remanserit potestas dominiorum: quod ea ratione videbatur dicendum, quia licet abuti re propria, l. sed si leg. §. consuluit, ff. de pet. hæred. At contrarium respondetur ex rescripto diui Antonini, inducto ea ratione ne quis re sua male vtatur. * Nam cum serui quoque homines sint, indignum visum est optimo Imperatori, quod dñi i eos ita imperiũ exercerent, sicut in iumenta.] Not. ꝙ nimia seueritas dominorum in seruos dãnatur. Item ꝙ confugiens ad ædem sacram, vel statuam principis, est securus. Itẽ quod ex causa quis cogitur vẽdere rem suam, contra l. nec emere, C. de iur. delib. Item quod publice interest, quem re sua non male vti. Itẽ ꝙ ius suũ non est alicui auferendum, & ꝙ iuste petẽtibus non est negandus assensus. Item ꝙ seruus contra dominum potest habere recursum ad iudices. Item ꝙ punitur qui aduersus l. fraudẽ facit: circa quod aduerte, quia aliqui (vt Ang. hic) videntur intelligere hoc in officiali, quasi iste Sabinus fuerit officialis, quod est falsum. Nam Sabinus erat dominus seruorum male habitorum, vt colligitur ibi, Qui ex familia Iulij Sabini &c.]

a ¶ Maior. Id est magna, vel maior quam æquum sit.

SYL. ¶ Adde, ꝙ hæc gl. no. ad hoc, ꝙ comparatiuus ponitur aliquando pro positiuo. sed hic ponitur comparatiuus ad ostendendũ magnam quandam sæuitiam, sicuti appellatur vis maior in l. si merces, §. vis. ff. loca.]

b ¶ Consultus. i. interrogatus: sic, ff. de pac. l. item quia, § si vnde illud: Consulo te quærens: tibi consulo consilium dans. Accursius.

Versus.

c ¶ Aedem sacram. Ad quę loca olim & hodie confugiunt: circa quæ distingue, vt diximus in auth. de man. prin. §. neque autem collat 3.

* ¶ Vnde originem duxerit mos iste confugiendi ad ædem sacram, & ad principũ statuas, exposui hoc loco in Annota. SYL.

* Idem, si quis confugiat ad sacerdotem ferentem corpus Christi, nam & is multo magis tutus est, vt not. Hosti. in c. sane. de celebrat. missar & Alex. in rubr. ff. de oper. no. nunc.]

ADDITIO.

Et iuuantur secundum Ioan. Fab. & Angel. quãdo sine armis nullo pręcedẽte delicto sed propter domini sæuitiã, vel etiam sui criminis grauiorem punitionem confugiunt vt hic: aliàs non, vt l. si seruus, & l. si §. & hoc quidem, C de ijs qui ad eccles. confu. & c. inter alia extra de immu. eccl sed de iure canonico non iuuatur delinquens in eccle c. fi. extra eodem titu. aliàs sic: nisi esset publicus latro, vt d. c. inter. & idem per omnia intelligas, de cœmeterio, vt 17. q 4 cap. si quis contumax. Ias.

d ¶ Cogãtur. Not. hic quod aliquis cogitur vendere rem suam.

* Hoc est contra, l. inuitum, C de contrah. emptio. Sed dicas hoc tolerari ob immanẽ dñi sęuitiam, nam & alias quoque propter nimiam seueritatem à communibus iuris regulis recedi vidimus: vt ecce, ex hac causa pater cogitur filium emãcipare. l. fin. si quis à par. vxor à viro separatur, c literas, de restit. spoliat. societas dirimitur, l si conuenerit pro soc. Sunt tamen & alij casus, quibus vendere cogimur ex quibus multos colligit glo. in d l. inuitum, & in l. Iulianus, §. idem Celsus, ff. de actio. empti. & in l. nec emere. & ibi Ias. C de iure delib.

e ¶ Bonis conditionibus. s. vt pretium habeat & ad dominum primum nõ reuertãtur, vt inf. §. prox. & §. fin. Et ne simili pœna atrociorum efficiantur, vel ne exponantur, vel prostituantur, ab eodem, vt inf. proximo, §. & § fina.

* ¶ Tu dicas quemadmodum declaraui hic in Commen. ex Theophilo. ideo dixisse bonis conditionibus, ne forte iratus seruo dominus in venditione graues aliquas conditiones apponeret, veluti, vt aliquandiu in vinculis contineatur, vel nunquam manumittatur, vel in aerem insalubrem ablegetur.] SYL.

* Huic declarationi congruit. l. Statuliberos. 2. de statulib.]

f ¶ Recte, scilicet præcepit.

a ¶ Ma-

male vtatur. a Cuius rescripti ad Aeliũ Martianum b missi verba sunt hæc; Dominorũ c quidem potestatem in seruos suos illibatam d esse oportet, nec cuiquã hominũ ius suum detrahi: sed & dominorum interest, e ne auxilium contra sæuitiã, vel famem, vel intolerabilem iniuriam f denegetur g ijs, qui iuste deprecantur. Ideoque cognosce de querelis eorum, qui ex familia Iulij Sabini ad sacram statuam confugerunt; & si, vel durius habitos, quam æquum est, vel † infami h iniuria affectos esse cognoueris, venundari iube, ita vt in potestatem domini non reuertantur: qui Sabinus si meæ cõstitutioni fraudem i fecerit, sciat me hoc admissum aduersus se seuerius executurum.

¶ De patria potestate.

¶ Descendentes ex iustis nuptijs in potestate nostra sunt, & quid sint nuptiæ. hoc dicit ex l. item, ff. de ijs, qui sunt sui, vel alien. iur.

IN pote-

a ¶ Male vtatur. Quia interest principis locupletes sub se habere subiectos, vt in Auth. vt iu. sine quoquo suf. in prin. collat. 2. quod non contingeret, si cui libero seruos suos liceret occidere. Et nota, ꝗ illud idem, quod interest priuati principaliter, & reipublicæ interest secundario. vt supra diximꝰ de iusti. & iur. in fi. argu. contra. ff. solut. matr. etiam. §. licet. † & l. si constante, §. si maritus. Accur.
* Quod dicit de subiectis locupletibus, potest interesse reip. secũdum Alex. in l. 1. ff. solut. matr. pp collectas imponendas, quãdo resp. egeret pecunia pro expediendis militi. & de multiplici vtilitate publica, vide quæ dixi sup. de iu. & iu. §. vlt.
b ¶ Martianũ. Proconsulẽ Eticæ aliàs Eutícæ vrbis, vt ff. eodem l. 2. §. si dominus.
* Legendum est Beticæ.
c ¶ Dominorum. Hinc inde allegat, & primo duas pro dñis rationes, vel dicta ponit.
d ¶ Illibatam. i. non diminutam.
e ¶ Interest. i. eis proderit, vt seruos nõ perdant: & dic denegetur. s. a nobis, vel dic interest. i. ad eos pertinet, ne denegetur. s. a se dñis: cum forte vxor, vel filij, vel alij domini familiares inferãt hoc: sed prima verior.
* ¶ Verius est quod ait Theophi. in Institu. Græcis: ne serui oppressi nimia dominorũ sæuitia, desperantes ab huiusmodi iugo se liberatum iri, aut manus sibiipsis inferant, aut arrepta fuga pretium sui domino auferãt: cuius rei exemplum celebre posuimus hic in nostris Annot.
f ¶ Iniuriam quã patiũtur iure naturali inspecto nõ iure ciuili, vt inf. de iniu. §. seruis.
* Dic, ꝗ vere iniuriam patiuntur. quia id, ꝗ contra eos fit, non iure fit. l. 1. ff de iniur. sed non habent iniuriarum actionem, quia iuris interpretatione dño fieri cẽsetur iniuria.
g ¶ Denegetur sic. ff. de offic. præt. vt l. 1 §. quod autem.
h ¶ Infami. i. infamata, seu magna iniu.
* Infamem appellat, quam sup. dixit intolerabilem, vel intelligit impudicam & turpem violationem, l 2 ff. eo.
i ¶ Fraudem vel euidenter, quia non obedit, vel callide, dicens non esse istum seruũ qui fugit.
¶ Adde, quod hæc glos. male intelligit: quia text. intelligit, de fraude commissa a dño, nõ a seruo, cuius fraudis exẽpla vide hic p Christopho. & Ias.] * Sensus autem huius loci est, si Sabinus non paruerit, vel callido aliquo commento sententiam, & vim meæ constitutionis eluserit: & potest poni exemplũ veluti si hic Sabinꝰ submitteret emptorem, qui seruum pecunia ipsius Sabini emeret, & eius inuitu postea semper in vinculis haberet. Fraus enim legi fit, cum quis saluis verbis legis, sententiam eius circumuenit l. contra, ff. de legi.
¶ De patria potestate. ¶ Continuatio clara est ex diuisione facta in prin. tit. præcedent. sed circa hanc rub. considera, ꝗ videtur male posita: quia cum patria potestas, sit causata ex nuptijs, vt inf. in nostro in princ. & ex adoptione, ergo illi tituli erant præponẽdi: quia causa debet præcedere causatum: & ita aliàs vidi Marta. Soci. Iuniorem opponere: sed responsio est, ꝗ causa immediata est ius ciuile, non nuptiæ, aliàs patria potestas diceretur de iure gentium, quod est falsum: & dictio, exposita hic in text. exponi potest. i. ppter l. 1. §. ex incendio, ff. de incen. ruin. nau. vel dicas causata causis postponi quo ad ordinem intellectus, vt per doct. in rubr. infra de obligatio.
IN potestate. Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primo ponit dictum in genere, qui sunt liberi in nostra potestate. Secundo diffinitionem nuptiarum, vel matrimonij. Tertio qui habet filios in potestate. Quarto ex prædictis infert, specificando

† Solus secũdũ doc. hic & dicitur qui non tenetur de culpa vt ibi. s. de sæuitia & dolo maxime in hoĩe, sic vt hic qui dolus ex facti acerbitate diu.

† aliàs immani.

SYL.

SYL.

cédo quod primo dixerat. Secunda ibi, Nuptiæ. Tertia ibi, Ius autem. Quarta ibi, Qui igitur Angel.

¶ CASVS. Non ponitur, cum diuidédo, & diffiniendo procedat. Not. qui ſint in poteſtate noſtra. Item quid ſint nuptię, & quid matrimoniū: & dic aliter diffinit nuptias in l.i. ff. de ritu nup.]

† Cõcor cum hoc text. c. ult. ext. de cõuer. inſid. imme. ibi cum ar.

ſtare a † noſtra ſunt liberi noſtri, quos ex iuſtis b nuptijs procreauimus. † Nuptię c autẽ ſiue matrimoniũ eſt viri & mulieris coniunctio d † indiuiduã e vitę conſuetudinẽ cõtinens.

† Concor. 27. q. 2. in ſumma.

a ¶ In poteſtate. Hoc verbũ multis modis ſumitur vt ſup proxi. tit. diximus § 1.

b ¶ Ex iuſtis. Quæ ſint iuſtæ, dicitur inf. tit. proxim.

¶ Ex hac glo iuncto tex. no. qđ filij ſpurij vel aliter illegitimi, nõ ſunt in poteſtate paréris, niſi poſtea legitimétur §. ſi inf tit. 1.]

SYL. * Adde, quòd non ſolũ p matrimonium, & legitimationem inducitur patria poteſtas, ſed etiam per adoptionem aſcendentium, & arrogationem §. 1. inf. tit. 2.

† His adde. quod hæretici non habent filios in poteſtate c. 2. in ſi. lib. 6.

¶ Nuptiæ unde dicãtur.

c ¶ Nuptiæ, & dicuntur ab obnubendo, id eſt velando, quia velatæ incedere debent, vt ait Iſidorus.

¶ Adde quòd rationem aſſignat tex. in cap. hæc imago. xxxiij. quæſt. 5. quia non eſt gloria, aut imago Dei.

* Adde, quòd ideo velabantur, vel pudoris gratia c nec illud. xxx. q. 5. vel vt ſcirent ſemper maritis ſubditas futuras, & humiles c. feminæ. ead. q. 5.

Mrimonium unde dicatur.

Sed matrimonium dicitur ideo, quia mulier nubit, vt mater fiat: † id eſt, & hęc duo nomina (licet diuerſis rationibus) idem ſignificant. Item coniugium, & connubium, & conſortium, vt ff de ritu nup l. in eo iure. §. hoc caput. licet hoc vltimum quandoque inter ſeruos accipiatur, vt C. de ſeruis fugitiuis, l. fin. inter quos proprie dicitur contubernium, vt C. de inceſtis nupt. cum ancillis.

† Facit text. I c 1. de frig. & malef. ad de Gella. li. 18. c. 6.

ADDITIO. Ideo ab ea potius, quam patre, denominatur, quia maiora ſuſtinet onera. Eſt enim ante partum oneroſa, in partu doloroſa, & poſt partum laborioſa, vt ext. de conuer. infid. ex literis. Io. Fab. & Ang.

d ¶ Coniunctio animorum, nõ corporum tantum, vt ff. de reg. iu. l nuptias. & illa coniunctio animorum ſignificat vnionem, quę conſiſtit inter Deum, & iuſtam animam. Vnde Apoſtolus. Qui adhæret Deo, vnus ſpiritus eſt cum eo. Reliquum, ſcilicet, coniunctio corporum, deſignat conformitatem, quæ cõſiſtit in carne inter Chriſtum, & ſanctam eccleſiam, id eſt humanum genus. Vnde Euangeliſta. Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis.

Ioannes.

SYL. ¶ Adde tamen, quod ſola coniunctio animi ſufficit cum intentione cõiungendi corpus d l. nuptias. ff. de reg. iu. & vltima verba glo. ſunt verba tex. in c. debitum de biga.]

e ¶ Indiuiduam: Quo ad affectionem: ſic ſupra de iuſt & iu. in princ. actu enim plerũque ſit ſeparatio, tam iure veteri, quam nouo permittente, vt C. de repu. l. conſenſu, & in Auth. de nuptijs, §. ſi igitur col. 4. in Auth. vt li. ma. & aui. §. quia vero plur. coll. 7.

¶ Adde hoc verum de iure ciuili, ſecus de iure canonico. c. de infidelibus de cõſang. & affi. quod ius canonicum in materia peccati ſeruatur. cap. 1. de operis noui nuncia.]

* † concor. 32. q. 2. c. ſolet.

** Adde, quòd ad demonſtrandum hanc vitæ indiuiduam, quæ eſſe debet inter coniuges, conſuetudinem olim cingulo noua nupta præcingebatur, & illius caput comebatur haſta celibari, quæ in corpore gladiatoris abiecti, occiſiq; ſtetiſſet, quod latius explicat Feſtus in ver. celibari. & ver. cingulo.]

¶ Sed nunquid hanc affectionem habet aliquis ad concubinam quandoque? Certe ſic: & ideo adijcias huic diffinitioni, Diuini & humani iuris communicatio. vt ſſ. de ritu nup. l. 1 Diuini quia eiuſdem ſectæ debent eſſe vt non ſit vnus Chriſtianus, & alter Iudæus, vt C. de Iudæ. l. ne quis humani, quia forum viri ſequitur vxor, ff. ad muni. l. fi. §. 2. ſed ſecus in concubina, vel qualibet minus legitima vxore, vt ff ad muni. de iure. §. ſi. licet concubinatus iure permittente ſit, ff. de concu. l. in concubinatu, in ſi. i. Neque valet oppoſitio de matre ad filium, quia ibi non eſt talis conſuetudo qualis ad vxorem, vt infra tit. 1. §. ergo. & in Auth. quomodo opor. epiſ. §. 1. coll. 1 & § quinta ibi, Sed aut ſole &c.

Mrimonij diffinitioni aliquid addẽdum eſt. Concubinatus an ſit pmiſſus.

¶ Adde, quod Chriſto. hic dicit. quod hæc gl. peccat in Spiritum ſanctum. i in Imperatorem, volendo ſupplere: ideo dicit tenendum eſſe tex vt iacet & ad oppoſitionem de concubina dicendum eſt, quod non continet concubinatus indiuiduam conſuetudinem vitæ, quia ex voluntate ſola dirimi poteſt, vt per eum hic.

SYL. * Adde præterea, quod falſa eſt expoſitio gl. circa verbum, diuini. poſitum in d. l. 1. de ritu nup. Nam, vt docui hic in Annot Modeſtinus loquitur de communicatione ſacrorum, quod ſcilicet vxor tenetur ſeruare ritus ſacrificiorũ viri: olim enim quælibet familia propria ſacra habebat. Quod autem dicit, concubinam non ſequi forum concubini, intellige ex eo quod ſit concubina, ſed bene alio reſpectu poteſt effici, de eius foro, uel luti, ſi eo conferret maiorem partem fortunarum ſuarum, uel ibi domicilium ſuum collocaret, ut declarat Bart. in d. l. ult. §. 2. ad municipa.

ADDITIO Id eſt. Dummodo unum de quatuor, quæ habentur in l. 1. eo. tit. interueniat,

niat, vt ibi no.glo.& Bart. in l.fi.eod.tit. Sed hodie secundū fidem, & iura canonica, cōcubinatus nullo modo est, permissus, immo quælibet etiam simplex fornicatio, est peccatum mortale vt in cle. ad nostrā. extr. de hæred.lo.Fab. & Ang. Aret.

¶ Ius autem. ¶ Diuiditur in tres partes, in prima ponitur qui habeāt filios in potestate: in secunda qui sint in potestate: in tertia exceptionem in descendentibus ex feminis. Secunda ibi, Qui igitur.3. ibi, Qui autem.

¶ Ciues Romani tantum filios habent in potestate, & descendentes ex masculis non feminis. hoc dicit ex l. item cum sequen. ff. de

SYL. ¶ CASVS. Quæsitum fuit, qui haberent filios in potestate, & ex definitione, sup. in prin. huius tit. facta videbatur, quod omnes qui eos susceperant ex iustis nuptijs: contrarium deciditur, quod soli ciues Romani: rō decidendi est, quia cum hæc sit inuentio iuris ciuilis Romanorum, non potest talis l. ligare ext. iurisdictionem disponentis. l. fin. ff. de iur. om. iud. sed tunc in secundo loco fuit dubitatum, an nepotes vel alij descendentes essent in potestate aui, vel patris, & videbatur dicendum, quod patris, quia cum inter ipsum & vxorem sint iustæ nuptiæ, & ij habeant in potestate qui ex iustis nuptijs generant, vt sup. in prin. videbatur esse in potestate patris generantis. Contrarium tamē deciditur, quia immo sunt in potestate aui, ea ratione, quia qui in potestate alterius est, non potest alium habere in potestate. §. itē vobis inf. per quas perso.no. acqui. Vltimo dubitabatur, an idem esset in descendentibus ex filia: & dubiū faciebat proxima decisio, cuius contrarium respōdetur ea ratione, quia filij patris familiam & dignitatem sequuntur, non matris. l. liberos. ff. de sena. No. quod soli Ro. ciues habēt filios in potestate. Item quod verba non dicūtur superflua, quæ ad maiorem declarationem ponūtur: non enim erat necessaria illa clausula. Nulli enim, cum esset dictum, proprium, ꝙ est, quod alteri non competit. l. omnes populi, ff. de iusti. & iur. & ad hoc allegatur iste tex. per Dec. in consi.262.col.1. Item ꝙ dictio igitur, est illatiua. Item ꝙ eandem potestatē habet auus in nepotem, quam pater in filiū. Item ꝙ descendentes ex filia non sunt in potestate aui materni: & sic quod descendentes seq. patrem non matrem, quo ad patriā potestatem, & familiam.]

Potestas patria in septem cōsistit. a ¶ Ius autem. Quod consistit in septē. Primo, quia necessitate famis pater filiū vendere ꝑ, vel obligare. vt C. de pa.q.fi. distr. l. 2.

* Caute gl. loquitur de patre non enim hoc liceret auo, vt tradit Saly. post alios ī d. l. 2.] Secundo, quia ab eo in ius vocari non potest, vt C. de in ius voc. l. fi.

* Hic non est effectus patriæ potestatis: nam nec filius emancipatus vocat in ius patrem sine venia d. l. fin. idemque est in patre naturali, & in matre. l. 4. & l. 6. ff. de in ius vocā. hoc autem introductum est propter reuerētiam omnibus parentibus exhibendam. d. l. 6.]

ijs, qui sunt sui vel alie. iur.

¶ Ius autem a potestatis, quod in liberos habemus, proprium est ciuium Ro-

Tertio, quia nec cum eis agendo iudiciū habere possumus, vt ff. de iudi. l. lis.

* Excipe causā castrēsis peculij, & alios casus: ibi relatos ꝑ gl.] Quarto, quia per eū acquirimus, vt inf. per quas perso.no.acqui. §. j. Quinto, quia in iudicio contra aliū sine licentia nostra esse non potest, vt C. de bo. quæ li. l. fi. §. 1. (i)

* Limita hoc multis modis, quos prosequitur Soc. in trac. reg. & fall. reg. 196. incip. filiusfa. in iudicio.] Sexto quia eo inuito sua bona aduentitia administramus, vt inf. per quas perso.no.acqui. §. 1. Quidam tamen dixerunt: quod alimenta ad inuicem hoc iure præstantur. quod falsum est cum in emācipatis hoc fit, vt ff. de lib. agno. l. si quis a liberis. in princ. † melius facit l. 1. C. de bo. ma.

Item ciuilis obligatio inter nos esse nō potest, vt inf. de inuti. sti. §. item inutilis. †

* Hinc est, quod donatio p̄ris facta filio est inutilis, eamque reuocare potest. l. donationes quas. C. de dona. int. vir. & vxo. nā alioqui videretur sibi redonare, cum quicquid acquirit filius: patri acquirat, quæ obligatio non consistit. l. liber homo. ij. in princip. de verb. oblig. naturalis autem obligatio bene inter eos contrahitur. sicuti etiam cum seruo. §. 1. de fideiusso.] Est & octauus, vt possim petere filium in meam potestatem. Circa quod distingue. quod aut a nullo detinetur, aut ab aliquo, si ab aliquo, volēs, aut inuitus. Primo casu petam eum per officium iudicis. ff. de lib. exhi. l. 3. §. hoc autem. & præiudiciali actione in rem agam. vt inf. de act. § præiudiciales. non interdicto, nisi in casu, vt si volo eum adire hæreditatē. in qua factus est hæres, vt ff. de acqui. hær. l. si quis mihi. §. iussum. & ff. de lib. exhib. l si eum. In secundo eadem auxilia locum habent, & plura, scilicet rei vendicatio de iure Romano, vt ff. de rei vendi. l. 1. §. 1. In tertio locum habet interdictum. De libe. homi. exhi. Item actio in rem de iure Quiritium, vt ff. de rei vendit. l. 1. §. 1. & de lib. exhi. l. 1. respon.

† Adde alium secūdū doct. quia in atrociorib⁹ delictis filius, qui est in pātre patris, ꝑ iussum patris minus puniē licet non excusetur in totum, vt ff. de te iud. l. ad ea secūdū Pe. de Belfape. hic. * Vide Bu dæ. in l. In anditum, ff. ad l. Cor SYL. nel. de sic. & Ale. l. 1. 2. Disp. c. 22. & Ald hic in Anno. & Cōment.

* Adde nonum, quod olim habebat in filium ius vitæ & necis. l. in suis. ff. de lib. & posthum. hodie vero emendandi & moderate corrigendi. l. 1. C. de emend. prop. Decimus est quod filius non poterat vti alijs sacris, atque pater vtereiur, vt inquit Alciat. li. Prætermis. 1. in ver. sacra. Vndecimus ꝙ nō

¶ Lege Aelia Sentia prohibetur domino, qui non est soluendo, dare seruo libertatem. hoc dicit ex Insti. Caij titu. 1.

Non tamen cuicumque [a] volenti manumittere, licet. Nam is, qui in fraudem [b] creditorum manumittit [c] nihil agit, [d] quia lex [e] Aelia Sentia impedit libertatem.

¶ Dominus non soluendo seruum cum libertate solum instituere potest: qui simpliciter institutus omnino liber est. h.d.

las semel collata non reuocatur nisi ex magna causa, §. semel infra eodem, l. si ex causa. §. fin. cum l. seq. ff. de mino. ideo l. ipso iure impedit ab ipso initio * & ita ex mente aliorum doct. declarat Ias. in d. §. item si quis in fraudē colū. 3. No. quòd non omnis dominus manumittere potest. itē quòd libertas data in fraudem creditorum non valet. item quòd ista verba, Nihil agit, apposita in l. important ipso iur. Item no. quòd valet hęc ratio: hoc fieri non potest, quia l. prohibet. item quòd actus pius in fraudem alterius non valet. item q quando l. resistit, facit quòd actus etiam pius sit ipso iure nullus.]

a ¶ Non tamen cuicunque. Quamuis supra titu. 1. §. multus, & §. fin. dictum sit quemlibet manumittere posse, non tamen &c. sic infra de exhæred. lib. in princ.

b ¶ In fraudem. Hoc expone, vt infra eodem tit. §. in fraudem.

c ¶ Manumittit, scilicet inter viuos, vel in vltima voluntate, scilicet non instituendo: nam tunc esset liber & hęres, vt inf. proximo, § & ff. qui & a quibus, l. si mortis.

* Ex hac glos. quidam notāt, quòd contractus fieri possunt in testamento: quod licet in se verum sit, vt per doct. in l. hæredes palam, ff. de testa. tamen male elicitur ex hac glo. nam non agitur hic de datione libertatis, per viam contractus, sed testamenti, puta per viam legati, vel fidei commissi iuxta tex. in d. l. si mortis.

d ¶ Nihil agit. Scilicet vt noceat creditoribus, (1) vt ff. qui & a qui. l. si mortis. domino tamen nocet, si velit reuocare, vt C. de ser. pi. da manu. si creditoribus.

ADDITIO. (1.) Et sic est nulla ipso iure aliàs enim esset irreuocabilis, vt l. & si fine. §. sed quod Papi. ff. de mi. secus in alijs reuocabilibus, vt l. si sciens. in fin. ff. de contrah. empt. & ita not. glo. in l. si noxali. in princ. ff. de noxa. lat.

e ¶ Quia lex Aelia Sentia. similis est ratio, quia lex vult, infra de vsucap. §. furtiuæ.

* Huius legis auctores fuisse dicuntur, Sext. Aelius Catulus, & L. Sentius Saturninus, qui tempore Augusti Consulatum gessere. Alciat. vero existimat latam fuisse ab Aelio Sentio. in l. verbis, & l. sciendum, de verborum significat.

¶ Licet autem. Diuiditur hic §. in quatuor partes, in prima ponit dictum: in secunda rationem: in tertia ampliationem dicti: in quarta rationem ampliationis, secunda ibi, idque: tertia ibi, idemque, quarta ibi, cum non sit.

¶ CASVS. Quia dictum fuerat, libertatem datam in fraudem creditorum ipso iure nullam esse, quęrebatur, qd si seruus institutus sit hæres, an hoc modo præiudicet creditoribus, si eidē seruo data sit libertas cum hæreditate: & dubium faciebat §. pręceden. ibi, nihil agit. contrariū tamen deciditur ratione allegata in text. sed tunc dubitabatur, quid si sit institutus hæres; non tamen sit ei data libertas, an tunc idem censendum sit? & dubitationem faciebat, quia quod non dicimus, velle non præsumimur. Vnde cum non sit dictum aliquid de libertate, non videtur de mente testatoris velle creditoribus pręiudicare. nec dare quod non exprimit. l. Labeo. ff. de sup. leg. Contrarium deciditur ratione allegata in text. ex verisimili mente testantis, & quia volendo illum habere hæreditatem, quam sine libertate habere non potest, consequēs est, vt habeat libertatem: quia qui vult consequens, vult etiam necessarium antecedēs. l. illud, ff. de acquirend. hęred. No. quòd aliqua permittuntur in vltima voluntate, quæ non permittuntur inter viuos. Item quod seruus institutus, est hæres necessarius. Item quòd dominus non soluendo potest in fraudem creditorum, sibi hæredem instituere seruum: quis autem dicitur non soluendo declarat Decius in cap. ex ratione columna 9. de app. Item quod paria sunt quem nō esse scriptum hæredem, vel adire nolle, aut non posse. Item q quādoque paupertas prodest, & quod pauperi subueniendum est. Item q seruus institutus a domino nō soluendo tenetur satisfacere creditoribus. Item quòd si non satisfaciat, possunt bona hæreditaria sub nomine tamen serui hæredis vendi. Itē quòd est iniuria defunctorū, quòd sub eorū nomine bona vendantur. Item quod diuersitas casuum facit diuersitatem decisionū. Item quòd qui vult consequens, vult antecedens. Item quòd valet argumentum a verisimili. Item quòd non est præsumptio, q quis velit facere actum frustratorum, & q semper debet fieri interpretatio, vt actus valeat: & quod non est capienda interpretatio impugnatiua volūtatis alterius. Item quod mens magis quàm verba attenditur.

SYL.

a ¶ Li-

¶ Licet[a] autem domino, qui soluendo non † est, in testamento seruum[b] suum cum libertate hæredem instituere, vt liber fiat, hæresque ei solus[c] & necessarius:[d] si modo ei nemo alius ex eo testamento hæres extiterit, aut quia nemo hæres scriptus sit, aut quia is, qui scriptus est, qualibet ex causa hæres ei non[e] extiterit. Idque eadem[f] lege Aelia Sentia prouisum est, & recte.[g] Valde enim prospiciendum erat, vt egentes[h] homines, quibus alius hæres extiturus non esset, vel[i] seruum suum necessariũ hæredem haberent[k] qui satisfacturus esset creditoribus: aut hoc eo[l] non[m] faciente, creditores res hæreditarias serui[n] nomine vendant; ne iniuria[o] defunctus afficiatur. Idemque iuris est, & si sine[p] libertate seruus hæres institutus est. Quod nostra constitutio[q] non solum in domino, qui soluendo nõ est, sed generaliter constituit noua humanitatis ratione: vt ex ipsa scriptura[r] institutionis[s] etiã libertas ei cõpetere videatur. Cum[t] non sit verisimile eum

a ¶ Licet, id est licitum est.
b ¶ Seruum. s. vnum & non plures, vt ff. de hær. insti. l. qui soluendo, in fin. cum l. seq & etiam in fraudem creditorũ, vt C. de neces. ser. l. 1. in princ. nisi specialiter pignori datus fuerit vt ff. de hæred. instit. l. pignor. qui nõ potest fieri necessarius, nisi dñs creditori satisfaciat, vt d. l. pignori.
c ¶ Solus. Et in casu etiam cum alio, vt ff. de hære. instit. l. si is. & l. qui soluendo.
d ¶ Necessarius. Quia siue velit, siue nolit, cogitur esse hæres, vt infra de hære. qua. & diff. §. 1. nisi in tribus casibus, quos habes, ff. de hære. instit. l. si seruo.
e ¶ Non extiterit. Quo vltimo casu seruus substitutus est hęres.
f ¶ Eadem lege. s. quæ prohibuit, eadem & ex iusta causa concedit, vt hic. & inf. eod. §. eadem.
g ¶ Recte. Scilicet est prouisum.
h ¶ Egentes. Nota quòd prodest paupertas, † quia fauetur paupertati, vt ff. de transac. l. cum 2. §. si in annos, & C. de episc. & cler. si quis ad declinandam. §. penul. & ff. de offi. præs. l. illicita. § fin. Arg. contra. ff. de excus. tut. & cura. l. spadonem, § fin. & in auth. de testi. § 1. col. 7. & illud, Pauper vbique iacet, licet econtra dicatur, Cantabit vacuus corã latrone viator.
* Non est verum, quod hæc legis Aeliæ Sentiæ prouisio introducta sit intuitu paupertatis, cũ diuiti etiã liceat seruũ suum necessariũ hæredem facere, sed potius contẽplatione existimationis & famæ, vt dr̃ in text. ibi, ne iniuria &c. Sunt tamẽ plurimi casus, in quib. fauore paupertatis à communibus iuris regulis recedimus. quos diligenter congessit And. Alcia. lib. 1. de verb. signif.
i ¶ Vel pro saltem.
k ¶ Haberent. Sic. ff. de interro. act. leg. & quia. in prin. & inf. de bono pos. §. adhuc.
l ¶ Eo. seruo nunc libero facto.
m ¶ Non faciente, id est non satisfaciente creditoribus.

n ¶ Serui. Quondam, sed modo liber est.
¶ Adde, ꝙ per hanc gl. colligitur, quod verba quæ non possunt verificari in præsenti verificantur in pręteritum per subauditum intellectum verbi, quondam, & est in fin. glo. in l. eius. ff. si cert. pet. in l. vito. ff. solut. matrim.] SYL.
o ¶ Iniuria. Quo ad famã, quę etiam post mortem quandoque damnatur, vt ff. de accus. l. ex iudiciorum.
¶ Quàm insignis apud veteres esset ignominia illorũ, quorum bona à creditoribus distrahebãtur, diserte constat ex Ora. Ciceronis pro Quintio, & dixi hic in Annotat.] Lex xij. tab. de hac re ita concepta erat: Defuncti iniuria ne afficiantur. SYL.
p ¶ Sine libertate. Non quòd dicat, instituto te sine libertate, quia tunc non esset hæres vt statim dicetur in fi. huius §. sed præterm. sit dationem libertatis, vt in fi §.
¶ Adde, quòd rõnẽ assignat glo. in l. quoties. §. si in ver. de die. ff. de hære. insti. quia tunc constat de contraria mente testantis.] SYL.
q ¶ Constitutio. vt C. de nece. ser. hære. insti. l. quidam. in princip.
r ¶ Scriptura, sic ex datione tutelæ. vt, infra qui da. tu. pos. in princ. † de qua prædixit modo, & C. de necessa. ser. l. quidam.
s ¶ Institutionis. Ar. ꝙ aliquo concesso, illud conceditur sine quo illud esse non potest, vt ff. de iurisd. om. iud. l. 2.
t ¶ Cũ non. Hæc est noua ratio, de qua prædixit modo: sed lex ipsa antiqua fuit, † vt infr. de hære. insti. §. 1. quæ est contra.
* Solue vt ibi per glo in vltima solutione.
¶ In fraudem. Diuiditur iste §. in tres partes. Primo docetur qualiter dicatur manumissio in fraudẽ: secũdo, qñ propter fraudẽ impediatur manumissio sine libertas cum ratione: tertio ex ratione infert. Secunda ibi, præualuisse. tertia ibi. (itaque.) Aretinus.
¶ CASVS. Dictum fuerat, ꝙ qui in fraudẽ manumittebat, nihil agebat quæsitum fuit,

† .i. cui tot bona non sũt, vt creditoribus in totum satisfacere possit. l. soluendo, ff. de ver. sign.

† Immo paupertas nũquam prodest, sed in quibusdã casibus pot⁹ pauperi fauerit quã diuiti secũdum Petr. de Bellapertic. & dixit Cy. in d. l. si quis ad declinandam. §. fi. ꝙ à iali prodesse liberet nos Deus.

† In antiquo exemplari non sunt verba sequentia.

quis diceretur in fraudem manumittere: & responde prout in tex. l. secūdo quæsitū est, an qui re ipsa fraudat, quia soluendo nō est, dicatur in fraudem agere, si animus fraudādi cesset & ratio dubitandi videbatur, quia cum in fraudē committendā effect⁹ ipse inspiciatur, satis videbatur effectus ipse absq; consideratione animi. l. 3. C. de institut. & substit. Sed cōtrarium decidiur ea ratione: quia fraus ipsa sine animo fraudandi non censetur, quia fraus sine dolo nō existimat! iuris gēt. § sed & si fraudandi. ff. de pact. vbi omnes not. ad rationem dubitandi responderi potest ex his quę not. in glo. Not. quòd siue ante, siue

In du-
o .n. fa-
idū est
lidita-
actus. l.
noties ī
ipula-
onibus
verb.
olig.

quem heredem sibi elegit; si prætermiserit libertatis dationem, seruum remanere voluisse, & neminem sibi hæredem fore. †

¶ In fraudem dicitur manumitti, etiam si manumittendo desinat esse soluendo, & quando re, & consilio fit fraus. h. d. ex l. in fraudem. ff. eod.

¶ In fraudem [a] autem creditorū manumittere videtur, qui vel iam eo tempore, quo manumittit, soluendo [b] non est: [c] vel qui datis libertatibus, desiturus est soluendo esse. Præualuisse [d] tamen videtur (nisi animū quoq; fraudandi manumissor habuerit) non impediri [e] libertates, quamuis bona eius creditoribus non sufficiant. Sæpe [f] enim de facultatibus suis amplius, quam in ijs est, sperāt homines. Itaque tunc intelligimus impediri libertatē, cum [g] vtroq; modo fraudantur creditores: id est, & cōsilio [h] ma-

post statim, sit non soluendo, debitor non potest manumittere. Item quòd animus & intentio distinguunt facta. Item quòd quo ad libertatem non sufficit creditores damnificare, nisi adsit animus damnificandi. Item quòd quis potest verisimiliter ignorare vires sui patrimonij.]

a ¶ In fraudem. sic ff. eod. tit. l. qui & à qui. ma. li. non fi. l. in fraudem.

ADDITIO. Multis modis quis presumitur alienare in fraudē. Primo si omnia bona sua alienauit. Secūdo, si alienauit in personam cōiunctam. Tertio, si post alienationé nihilominus alienās reperiatur possidere. Quarto, si alienatio est facta clam. Quinto, si de proximo sequatur delictum vel fuga alienantis. Sexto, si alienatio est facta sub conditione; si contingat bona sua publicari, vel per creditores auferri Ang. * Adde Ias. in §. Item si quis in fraudem. inf. de act.

b ¶ Soluendo. Cum & sciat se habere creditores, vt ff. quæ in fraud. cre l. omnes. §. Lucius.

SYL. ¶ Adde si fit de facto suo recenti, alias secus, arg. l. fi. ff. pro suo. secundum Ang.]

c ¶ Non est. Et tunc erit peius soluendo.

d ¶ Præualuisse. Nam quidam dicebant, quòd sufficiebat solus euentus: & alij dicebant quòd exigebatur vtrumq. scilicet fraus & euentus: & ista sententia præualuit: tamen ex prædictis videbatur sufficere euentum solum, tamen, &c.

¶ Adde nota casum quem omnino vide in l. si quis cum haberet. ff. quæ in frau. cre.

e ¶ Non impediri libertates. Hic diligenter attende, quod si directe detur libertas, nō solum inter viuos, sed etiam in vltima voluntate, duo necessaria sunt scilicet cō silium, hoc est fraus: & euentus, vt hic, & ff. eod. l. in fraudem, & C. eod. c. 1. in fideicōmissaria sufficit euenus, vt C. qui man. nō pos. l. fin. Et est ratio, quia facilius libertas de facto data ab hærede † reuocatur, quā à defuncto, cuius videbatur dispositio lex vt ff. de fideicom. li. l. 2. & 4. §. si quis autē exemplū. Alia ratio not. C. eod. l. fin. In alijs autem alienationibus, quæ in fraudem creditorum fiunt, dic vt inf. de acti. §. item si quis in fraudem.

¶ Adde quod ratio de qua in d. l. in fraudē, cōmuniter reprehenditur per doct. hic alias rationes assignat glo. in l fi. C. qui ma. non poss quarum vlti. approbatur per doct. hic: & aliam tradit Ias. in §. item si quis in fraudem. inf. de acti. col. 12.

f ¶ Sæpe. Respondet tacitæ obiectioni, quomodo potest esse animus bonus, cum ipsa veritate fraudet eos? Respon. Sæpe enim &c. Sed argu. contra. C. de rescin. vendit. l. quisquis.

¶ Adde, quòd de hac ratione assignata in hoc versi. sæpe. & de eius veritate, videnda sunt quæ ponit Bart. in authent. sed cum testator. C. ad l. fal. & Ias. in d. §. item si quis in frau. coll. x.]

ADDITIO. Dic ad contrarium. d. l. quisquis, quòd ibi loquitur in contractu inter viuos, hic in vltima voluntate. Ange.

g ¶ Cum vtroque modo. scilicet cū fraus & euentus interuenit: vt subijcit: & facit ad hoc. ff. qui & a qui. manu. lib. non fi. l. in fraudem.

h ¶ Consilio. Nota quem teneri de consilio. Sed contra. ff. man. l. 2. §. fin. sed hic fuit fraus, & ideo fuit tale consilium obligatorium, quia fuit fraudulentum.

¶ Adde, quod male sumitur hic hoc ne. qa verbum

SYL.
Libertas in fraudē data an possit reuocari.

† Quia in ea non est volūtas testatoris, vt est text. not. secundum Iaso. in l. si pr. ff princ. ff. de ijs quæ in te. s. quòd fraudētur creditores, l. creditor. §. fin. ff. man. itē nec hæredis, quia vř facere ex debito non sua voluntate l. 1. C. de
SYL.
lib. & eod. lib. & ita hāc glo. approbat Iason. quis Angel. teneat gloss. in contrarium.
SYL.

verbum consilium, hic pro proposito sumitur, prout quando dicimus donationem re & consilio inofficiosam. * Ex consilio autem an quis obligetur, vide Decium in l. consilij.ff.de reg.iur.

¶ Eadem. Iste §.cum §. sequēti dividitur in tres partes. Primo ponit, qualiter minor viginti annis nō potest manumittere nisi ex causa. Secundo ponit, quæ sint causæ iustæ. Tertio limitat vnam prædictarum causarum. Secunda ibi, Iustæ. Tertia ibi, Et seruus. Aret.

SYL. ¶ Eadem lege. CASVS. elicit ex §.seq. vbi ponitur ratio dubitandi, ibi qđ non erat ferendum. & ratio decidendi exprimitur in text. ibi, sed cum. Not. formam manumissionis minorum, & quæ sint iustæ causæ. Item quod pædagogus, nutrix, & alumnus, æquiparantur consanguineis. ** Item quod seruus non potest esse procurator, nec matrimonium contrahi cum serua.] Item quod procurator esse potest qui excedit 17. an. Item non sufficere causam allegare, nisi approbetur: & quod semel approbata non retractatur.]

numittentis, & ipsa re, eo quòd eius bona nō sunt suffectura creditoribus.

¶ Minor viginti annis causa probata penes consilium vindicta manumittit: quæ approbata, licet falsa non reuocatur: & quæ sint iustæ causæ. hoc dicit ex l. iusta, & l. si minor. ij. cum se. ff. de man. vind.

¶ Eadem [a] lege Aelia Sentia domino minori [b] 10. annis nō aliter seruos suos manumittere permittitur, quàm si vindicta [c] apud consilium, [d] iusta causa manumissionis approbata, fuerint manumissi. Iustæ autem manumissionis causæ [e] hæ sunt: veluti si quis patrem [f] aut matrem, filium filiamue, aut fratres sororesve naturales, [g] aut pædagogū [h] aut nutricem, aut educatorem,

a ¶ Eadem. Scilicet de qua habita est mentio supra eo. in principio.

b ¶ Minori. Sufficit ergo, si non sit minor 20. annis, etiam si non sit maior, vt quia tetigit vltimum d.ē vicesimi anni, vt ff. de manu. l. 1. sicut in testamento fauore sui: vt ff. de testa. qua ætate.

SYL. ¶ Adde, ꝙ in dispositione legali, in qua loquimur nos, debet distingui, aut loquimur de odio, & non habetur pro finita: aut de fauore, & habetur, vel non secundum quòd fauor est haberi vel non haberi pro finita: ita concludunt communiter doct. hic & in l. 3. §. minorem, ff. de mino.

c ¶ Vindicta. Hoc expone vt supra titu. 1. §. multis.

d ¶ Apud consilium, id est apud locū illū vbi habetur sup. hoc consilium, i. delibera- rio. & sic ponitur id, quod fit, pro eo, vbi fit, vt ff. de iusti. & iu. l. pen. §. fi. † Vel dic apud eos qui præsunt consilio, vt sunt omnes habentes ordinariam iurisdictionē, etiā minimi magistratus, cū hoc sit de voluntaria iurisdictione, vt ff. de offi. procō. & le. l. 2. & in Auth. de defens. ciuit. §. nulla. col. 3.

† Et hæc vera, secūdū quam text. non superfluit cū cōsiliū & verbū vindicta expositū, vt in gl. 2. §. 1. supra de li. sint diuersa & sic est speciale vt hic, manumissio si.

SYL. ¶ Adde legendum concilio, vt habetur in l. si minor. ff. de manu. vind. * quāuis vtraque lectio defendi possit: sed declara, vt hic in nostris Annot. & Comment.]

SYL. at in loco maiorū: quia exigit plenā causæ cognitionē.

* Consiliū appellat conuentum iudicium quod adhuc cō silium appellamus, vt ostendit Cic. in ora. pro Sex. Roscio. Theophilus autem hoc loco scribit, cō silium esse consessum certorū virorum statis anni dieb. coeūtium: quod latissime explicat: quamuis & cōcilium rectè legi possit, vt in d. l. si minor. ē autem concilium propriè conuentus consulendi gratia cōgregatus: dictum a concalando. i. in vnum conuocando. quo sensu accipit Virg. cum ait, Conciliumque vocat diuū pr̄, atque hoīum rex.]

e ¶ Iustæ autē manumissionis causæ, tacit ff. de manu. vin l. si minor. cū. l. seq. vsq; ad l. apud. vbi iustæ causę connumerantur. connumeratur enim inter iustas causas manumittendi, si dominum a periculo vitæ vel infamiæ liberauit seruus, vt ff. de man. vind. l. iusta.

f ¶ Patrem Sed qualiter potest filius habere seruum suum patrem, vel econtra, vel frater fratrem suum, siue sororem? Rñ. bene pōt: vt quia instituit dñs filiū serui sui hæredē, vel filium ancillæ, vel ecōtra, & sic de alijs: quo casu sic institutus hæres liber est & dominus omnium bonorum, quorum dominus fuerat testator, vt sup. eod. § 1. & ff. de acquit. pos. cum hæredes: item pōt esse, vt si habeat quis filium ex ancilla sua: nam est seruus & filius, vt. C. commu de ma. l. fin. & ecōtra si seruus habeat filiū ex dña; nā filius est & liber & dñs, cum ventrē sequatur, quo ad statum, vt C. de rei vend. l. partum. licet possint ipse & domina accusari, vt Cod. de inu. q̄ seruis propri. l. 1. & ff. de her. inst. § j.

g ¶ Naturales, Et legitimos: vel naturales tantum.

h ¶ Pædagogū, scilicet qui ab initio instruit pueros, a pais quod est puer, & ago quod est ducere: quasi ductor siue gubernator puerorum

* Dic: quod dicitur a paispuer, & agogos ductor, quasi pueri ductor.]

SYL. a Alumnũ, passiue, quem vel quam domi nus aluit, vt differat à superiori.

Qui proprie dicatur alumnus, & q. coniunctis æquipararetur in omnibus, quamuis matrimoniũ inter eos non prohibeatur, vi. Decium in l. legem. in prin. C. de pact.]

* Rectè Accur si. interpretatur verbũ alũnũ hoc loco passiue. comprobat hoc & tex. in l. alumnos, ff. de man. vi. licet aliàs acti uã quoque significationem habeat, vt tradit glo. & doc. in l. 1. C. quæ res pign. ob. post.

b Collactaneum, qui simul mecum lactauit: quem fratrem Bon. appellant.

SYL. Adde hæc vera dummodo habeat plures seruos, vt est. tex. in l. si collactaneus. ff. de ma. vin.]

c Dicatur: præstito sup. hoc sacro, vt ff. de manu. vin. si collactaneus, in fine.

d Iusta cã. Vt infirmitas, q̃ tribuit dilationẽ, vt ff. si quis cau. l. 2. §. 3. & 4. ff. de re iud. l. quesitũ. vel alia qualibet iusta cause vt ff ex qui. cau. ma. l. 1 in fi. * Tu exẽplifica secundũ Theophilũ, veluti si manumissor iterim fiat senator, quod innuit ẽt text. in l. si rogatus. §. matrimonij. de man. vin. libertinam enim vxorem duci à senatore. l. lulia prohibetur. l. lege. ff. de ri nupt. nã exẽplum infirmitatis nõ vr bonũ quia cũ nuptias. de reg. iu excusãdus non vr ob infirmitatẽ, q iurauit ducere libertã vxorẽ si mrimoniũ nõ cõ trahat, q. cõtrahi põt etiã à cõstituto ĩ extre mis, vt no. Io. And. i c. fine culpa. de reg. iur. & Alex. i l. si qs posthumos. ff. de lib. & post.

e Decem & septem annis. Sed quomodo minor 25 annis potest esse procurator, vt C. de procu. l. exigendi. & ff. de procur. l. si minor? Respond. hic ad negotia fuit: non autem in iudicio esse potest: † sic aliàs est differentia inter hos procuratores, vt ff. man. l. si procuratorem §. 1.

† Et hęc ẽ veritas hodie decisa ĩ c. q gñaliter, d pc. li. 6. fallit tñ in casu dict. l. exigẽdi. secundum doct. hic.

* Adde, q. text. iste nõ põt intelligi de procuratore ad negotia, cũ is cõstitui possit seru? et si nõ manumittatur l. sed & si quis, § par ui ff. de inst. & l. deniq. § si de min. quinimmo & minor 17 ann. l. nam. ff. de instit. Intelligas ergo de procuratore ad lites, qui licet hodie sm̃ ius canonicũ cõstitui nõ possit nisi 25. an. c. qui generaliter. de pcu. lib. 6. tñ de iure ciu. ætas 17. an. ad postulãdũ idonea est, dr̃ in § seq & in l. 1 ff. de postul.

alũnũ a alumnãve, aut collactaneum b manumittat, aut seruũ procuratoris habendi gratia, aut ancillã matrimonij habẽdi cã, dũ tñ intra sex mẽses in vxorẽ ducat, c nisi iusta cã d impediat: & seruus, qui manumittitur procuratoris habẽdi gratia, nõ minor decẽ & septẽ e annis manumittatur. Semel autem causa f approbata, g siue vera sit, siue h falsa, non retractatur. † i

¶ Qui xviij. annũ attigit, põt testõ seruo libertatẽ relinquere, q̃uis iure antiquo ante xx. non posset. h. d.

¶ Cum ergo certus modus manumittendi minoribus 20. annis dominis per legem

f Causa. Scilicet manumissionis.

g Approbata. Scilicet apud consilium.

h Siue falsa. q. d. si dixit filium, licet nõ sit: vel patrem, vel similia, licet hæc ita nõ sint, secundum quosdam: quod reprobo: cũ id, quod falsum sit, nihil sit, nec pręstet causam, vt ff. de verb. signific. Paulus & C. si ex fal. instru. per totum. & ff. de except. l. q agniris, vnde dic vera, id est iusta. falsa, id est iniusta: vt quia dixi eũ socium meũ fuisse in armis vel in scholis, quod inducebam pro iusta causa: & fuit talis causa vel similis approbata. licet non debuerit approbari: & sic vera ponit pro iusta sic. ff. de leg. 1. si fideiuss. §. 1. & ff. de in inte. test. l. oẽs. sic ecõtra iusta pro vera, vt sup. tit. 1. in prin.

† aliàs retractetur.

SYL. Adde p expositione hui9 gl. tex. in l. iusta. § 1. ff. de man. vin. ibi qualiscũq. cã recepta.

* Adde, quod tex. potest intelligi, vt iacet, per tex. in l. iusta. § j. de ma. vin. quia vt ibi dicitur, causæ probationi contradicendum est, non autem causa iam probata retractãda: nã libertas data nõ nisi ex maxima cã retractatur. l. si ex cã. in fi. & seq. ff de min. & sic ratio fauoris libertatis tollit obiecta glo.

i Nõ retractat sic ff de ma. vin. l iusta. q a nihil facile immutandũ est ex solẽnibus, vt ff. de in inte. rest l. diuus. Sed cõtra. ff de excusa. tu. l. sed & reprobati. 1. respõso. sed hoc fauore libertatis, illud fauore sanitatis. Acc.

* Melior est rõ, quia libertas semel coll. no. retractat nisi ex magna cã. l. si ex cã. in fi. cũ l. seq. ff. de min. & quia cã iã probata, q a antea poterat cõtradici, nõ debet retractari. d. l. iusta. & quia cum semel fit quæsita libertas quodammodo per sententiam approbationis causæ, preiudicat quo ad omnes sicut causa ingenuitatis, cũ p veritate habeatur. l. res. de reg. iur. & l. ingenuũ de stat. homin.

* Quid de sententia lata ex falsis allegationibus, testibus, vel instrumẽtis, an & qn dicat nulla, seu retractet, vide tt. & ibi doct. præsertim Bar. C. si ex fal alle. & tit. si ex fal. instr.

¶ Cum ergo. Diuiditur in duas partes. In prima tectatur ius antiquũ, & incõueniens quod ex eo insurgebat. in tertia ponit decisionẽ & correctionẽ suã: secũda, ibi sed cũ.

** ¶ CASVS Ita figurari potest. visum est sup proxime, q. l. Ælia sentia prohibet minoribus 20. ann. manumittere nisi iusta cã apud consiliũ approbata, vñ cum indistincte SYL.

Aeliam Sentiam constitutus [a] esset, eueniebat, vt qui quatuordecim annos expleuerat, licet testamentum [b] facere, & in eo sibi heredem instituere: legataque relinquere posset: tamen si adhuc minor esset viginti annis, libertatem seruo dare non † poterat. Quod non erat ferendum † si is, cui totorum suorum bonorum in testamento dispositio data erat, † vni seruo dare libertatem nō permittebatur: quare † non similiter ei, quemadmodum aliàs res, ita & † seruos suos in vltima voluntate disponere, quęadmodum voluerit permittimus, vt & libertatem eis possit pręstare: Sed [c] cum libertas inæstimabilis res sit, & propter hoc ante xx. ætatis annum † antiquitas libertatem seruo dare prohibebat: Ideo nos mediam [d] quodammodo viam

ĉte loqueretur, videbatur indistinctè interpretanda, & ita vt nec testaméto quoque aliter dari posset libertas, quia i generaliter loquēs generaliter debet intelligi l. 1. § & generaliter. ff. de leg. præst. licet sit maior ratio i vno, quam in alio. l. 1. ff. de aleę lu. & alea. Sed hinc oriebatur magnū absurdū, quod posset maior 14. annis in testamento de omnib⁹ bonis disponere, & sic etiā omnes seruos legare: vni autē seruo longe minoris pretij libertatē relinquere nō permitteretur, si esset minor xx. ann. Neque enim videbatur habēdam esse in animaduersione ipsā libertatē, quā daret minor, sed damnum quod hinc ferret, si eius dāni vitandi gratia constitutum erat. His tñ non obstantibus iusti. ait nouam antiquitatem ad ita decidēdum ob ipsam libertatem inæstimabilem; ipse vero mediam quandam viam eligendo concessit, vt quam primum minor xx. ann. attigit 18. ann. libertatem in testō dare possit, cum hæc ætas satis iudicij habere visa sit maiorib qui huius ætatis adolescentibus postulare permiserint. l. 1 §. pueritiam, ff. de post. nec non & iudicandi munus suscipere. l. quidam ff. de re iud nam qui adeo sapit. vt possit alios tueri, & iudicare, is vr̄ sibi commode cōsulere posse. verum fuit pōtius hæc quædam decisio rusticana absque rōne, quam qd̄ re vera tollantur suprascripta obiecta Et ideo tādē abrogata fuit prorsus hæc dispō l. Aelię Senuę, & sancitū, vt liceat dñis seruos manumittere in ea ętate in qua licet sibi testari, auth. vt spōsa largi §. j Illud tñ etiam admonere vos libet. q inepta sit ratio pp quam putat Iustin. l. Aeliam Sētiam vetuisse minorem xx an. dare seruis libertatem: nā etsi libertas inæstimabilis res sit, quod attinet ad seruū cui datur, attamē respectu dāni qd̄ ex manumissione dño infertur, ad qd̄ lex Aelia Sētia videtur spectasse certā recipit æstimationē singul. n. serui olim xx. aureis æstimabātur. l. si mulier. ff. de mino. & l. Papi. 1. ff. de inof. test. itaq; probabilior est ratio, quā perpendisse vr̄ Vlpia in l. illud. ff. de manu vind. ne illecebris seruorum circumuenti, imbecillitate iudicij ad manumittendum prolaberētur] No. quod argumentum ab inconuenienti valet. Item quod cui conceditur quod est plus, conceditur quod est minus. item quod vna determinatio respiciēs plura determinabilia debet æqualiter determinare. Iē quod libertas est res inæstimabilis. Item quod in dubijs ex æquitate debet eligi media via. Itē qd̄ vbi est eadem ratio, idem ius debet constitui. Et quod attingens xviij. an. potest libertatem dare seruo. Item quod maior ann. 14. potest testari, & legare. Item quod maior 17. an. pōt postulare, allegare, & aduocare pro alio.

a ❡ Constitutus. Nam cum dicit sine causa non posse manumitti, ergo econtra cum causa valet manumissiò. sic. ff de eden. si quis ex argentarijs §. prætor. & §. prohi. & ff de pāc. iuris gen. § prætor. & §. dolo malo.

b ❡ Testamentum. s si est masculus: femina vero in 12. vt ff. de test. qua ætate. & ff. de libe. le. l. Aurelio. § Caius.

c ❡ Sed cum libertas. Vsque huc allegando innuit quod eodem tempore possit manumittere quod testari: nunc ecōtra duas rōnes considerat, & quia inæstimabilis est libertas, nam si vendat quis se, pretium ad venditorem non transit; imò penes emptorem eundemq. dñm remanet † vnde est inæstimabilis, vt hic, & ff. de re. iu. libertas. & ff. de tabu. exhi. l 1. §. fi. & quia antiquitas aliter statuebat, cui est deseruiendum, vt C. de testa. l. testamenta. quare visis allegationibus soluit, mediam eligens viam. sic inst. de rerum diui. §. cum ex aliena. sed ar. cōtra. ff. de neg. gest. l. Nesennius. in fi. & ff. de in rē ver. si pro patre. §. idem quæric.

ADDITIO. Dic qd̄ si est maior presumptio pro vna parte quā p alia, tunc nō eligitur media via, vt l. Nesennius Secus quando non esset maior præsumptio pro vna parte, quā pro alia. ita notatur i l. sed si leg. §. adeo, ff. de pet. hær. Ang.

d ❡ Mediam. Nota mediam viam sic. ff si pars hæred. pet. l. ant qui. & inf. de rerum diui §. cum ex aliena.

❡ Adde, quod vbi rationes sunt hinc inde pares.

† alias posset.

† alias nā cui &c.

† aliàs nō sunt hæc verba. Vni seruo dare libertatem nō permittebatur.

† aliàs non

† aliàs de seruis suis.

† ob fragile & infirmium huius ætatis iudicium. l. 1. ff. de mino. l. illud. ď mā vin.

† Sed hoc reprobat Chrō. hic per l. 1. ff. qui. ad li. proc. non li. & glo. su. vers. maior. in §. pe. sup. de iure p-so. ad istū text. videt qd̄ hic nō libertas, sed seruit' putatiua æstimat, cum emptor putet cū seruū, vt not. in d. glo.

pares,& opiniones contrariæ, potest eligi hæc media via,de quo late Deci. in cap.i.in i.lect.in ii.col.de constit. & in c.i. in 4.notab.de probat.

a Impleuerit.Sed hodie ex quo testari possent, & libertates relinquere possent, vt in Auth. vt spon. lar. §.i.coll.9. quod exaudio, si in vltima voluntate velit qs libertatem relinquere: quod patet ex verbo relinquere, qd in dicta auth. positum est, quod ad morientes tantum spectat, vt ff.de tab. exhib. l.i. §.final.

SYL. Verum est in dubio, Bar. in l. Vnum. in prin. ff. de leg. 2. sed quando eadem ratio esset in contractu, vel actu inter viuos,tunc dispositio, loquens per verbum,relinquo,vel derelictis, haberet etiam locum inter viuos vt declarat Deci. in cons. 499.ad fin.ver.nec obstat.] Sed quid inter viuos velit quis manumittere? Respond.non potest,nisi habeat 20.annos: vel nisi causa cognita:cum nec liber iste, nec authen. loquantur nisi in vltima voluntate.Vnde seruatur tenor eiusdem legis Aeliæ Sentiæ,cum non sit correctus, vt C.de appell.l.præcipimus in fi.

SYL. Et sic nota,q; licet alias bonũ sit argumentum de contractu ad vltimas voluntates inf. tit.i.tamẽ, l.noua corrigens quippiã in vno æquiparatorum a l.veteri.non trahitur ad alterum,quod limita, nisi facta fuisset æquiparatio per modum regulæ, vel in eo casu,super quo processit correctio. secundum Dec.in cap.Translato. in i.lectu.2.col. de constitut.]

eligentes nõ aliter minori xx. annis libertatem in testamento dare seruo suo concedimus,nisi xvij. annum impleuerit, a & decimum octauum attigerit. Cum enim antiquitas b huiusmodi ætati & pro alijs postulare c concesserit, cur non etiam sui iudicij stabilitas ita eos adiuuare credatur, vt ad libertatem dandam seruis suis possint peruenire d?

b Antiquitas. vt ff. de postu. l.i. §. initium.

c Postulare. Id est desiderium amici sui, vel clientuli sui coram iudicibus exponere, † vt ff.de postu.l.i.§.i.non autem pro se poterit esse in iure, vt C. de auc.præs.l.clarum. & est ratio,quia quando pro alio accedit,sibi imputet qui tali committit causam suã, vt ff.de mino.l cum mandato.

† Snia tñ contra eũ lata valet, sed rescinditur per in inte. re. sti. l. cum maiores. ff.si aduersus re iud.

d Peruenire. Interrogatiue legas & respondeas:non est ratio,quare sit diuersum,est ergo & idem ius statuendum, vt ff.de verbor. oblig. l.a Titio.in fi. nam vbi est eadem ratio,idem ius statuendum est, vt ff.ad l.aqui. l.illud,& C.ad l.fal.l.vlt.

¶ De lege Fusia Caninia tollenda.

¶ Sicut inter viuos, ita in vltima voluntate, omnibus seruis licet hodie dare libertatem. h.d.

Lege Fusia Caninia certus e modus f constitutus erat in seruis testamento manumittendis: quã g quasi libertates im-

¶ De lege Fusia Caninia tollenda. Viso ex quibus causis manu. fieri possit: & quia manumissio interdũ prohibebat a l.Fu. Can. ideo de ea nũc subdit Por. Lege Fusia. Diuidit in tres partes. Primo facit mentionem legis Fusiæ caniniæ. Secundo eam corrigit. Tertio aliam rationẽ assignat. Secunda ibi, Quam quasi, Tertia ibi, Cũ satis.Aret.

Casum figurare non expedit,cum corrigat, & rationẽ correctionis adducat: sed loco casus, libet referre veterem dispositionem l.Fusiæ, quam refert Caius li. i. Instit.tit.i. ea enim cauebatur,quod habens duos seruos, ambos posset manumittere:qui tres,duos tãtum: qui quatuor,duos: qui sex,tres: qui octo, quatuor: qui 10.quinque vsque ad xviij.qui xviij. sex: & ab hoc numero vsque ad xxx. tertiam partem: a xxx. vsque ad centum, quartam partem:& ab inde supra quintam partem: dum tamen non excedat centum, latius tamen ibi videndum est. * Rationem autem huius legis credo eam fuisse, quam refert Sueto.in Augusto, vt difficilior esset aditus ad libertatem, ne scilicet Romana ciuitas seruili sanguine pollueretur, aut ne cura rei rusticæ desereretur.] No.dispositionẽ.l. Fusiæ.Item debere tolli impedimenta libertatis. Item quod inuidia reprobatur. Item quod inhumanitas damnatur. Item quod valet argumentum ab inconuenienti, & quod non debet minus concedi in vltima voluntate quam in contractibus & inter viuos. Item quod generalis dispositio præsupponit omnia alia habilia: ibi, nisi alia cautum. SYL.

e Certus. Vt vltra duos vel tres forte non posset manumittere in vltima voluntate, vt inf.eod.in fin.

SYL. Adde declarationem & numerum vt dixi in casu.]

f Modus,id est,numerus.

g Quam.s.legem Fusiam Caniniam: & forte a quodam,qui canis nominabatur,inductam:vt in publiciana dicitur,vt infra de actio.§.aliæ: nam canis seruabat naturam, qui stat in palea:qui nec sibi põt habere paleam,nec alij permittit accipere: sic nec sibi poterat tenere seruos,quia moriebatur, vt infra

sta de donatio. §.1. nec libertatē patiebatur eis dari: vnde merito canina dicitur, vt sit consequens nomen rei, vt t. de donatio. §. est & aliud.

SYL. * Adde, quod fuit dicta Fusia Caninia à Furio Caninio eius auctore, vt docui hoc loco in Anno-ta. post Alciatum in l. verbis legis, ff. de verb. signific. *Nam Fuslos, & Valerios pro Furijs, Valerijs, veteres dicebant, l. a. verb. inde Appi⁹, ff. de orig. iur. Sed Ant. Aug. Hispanus iurisconsultus, rerumque antiquarū non incuriosus, censet à Furio & Caninio rogatam fuisse, quòd ambo nomina sint familiæ Romanæ, sicuti Aelia Sentia, Papia poppæa.

aliàs fue

pediētem,[a] & quodam modo inuidam,[b] tollendam esse cēsuimus: cum satis † fuerat inhumanum, viuos quidem licētiam habere totam suam familiam[c] † libertati donare, nisi alia causa[d] impediat libertatem, morientibus[e] autem huiusmodi licentiam adimere.[f]

† aliàs libertate.

¶ De ijs, qui sui vel alieni iuris sunt.

¶ Personarum aliæ sui iuris, aliæ alieni, & videndū de ijs quæ alieni iuris sunt, quæ aut patri, aut domino subsū.: qu ijs cognitis reliquæ cognoscuntur. h. d. ex l. 1. ff. eod.

Sequitur de iure personarum alia g diuisio. Nam quænam personę sui iuris[h] sūt,

a ¶ Impedientem, i. impedimentum afferentem.

b ¶ Inuidia. Nota contra inuidos. sic C. de cadu. toll. l. 1. in princ.

c ¶ Familiam. i. omnes seruos, quia familia dicuntur, vt ff. de ver. sign. pronunciatio, §. j.

d ¶ Causa. Vt fraus, vel ætas manumittentis, vt sup. tit. t. in prin. & § eadem.

e ¶ Morietibus. Sed quō potest aliquid adimi, cum nihil habeat: nā mors omnia abstulit, vt in auth de nup. §. deinceps. colla. 4. Resp. dic morientibus, i. ad mortem tendentibus, quia laborabāt in extremis, vel quasi: vel ēt erāt sani, sed timore mortis hoc faciebant ff. de don. cau. mor. l. 3. 4. 5. & 6

* Dic, q non dixit morientibus, vt significaret defunctos, vel in extremis laborantes, sed eos, qui aliquid disponunt in vltima voluntate, quemadmodum dicimus actus inter viuos, contractus, quamuis & contractus fieri possint in extremis, vt per doct. in l. hæredes palam, ff. de testam. & ille, qui testatur, faciat etiam ipse actum īter viuos, sed quia debet habere locum post mortem, & confirmari morte, dicitur fieri quasi à moriente habito respectu ad tēpus, quo confirmatur.

Argu͂t pōt e contra- ¶ Adimere. No. hic arg. q ea, quę fiunt inter viuos, trahuntur ad voluntates vltimas & econtra, ff. de pac. l. pactum, & C. de lega. l. fi. & ff. de pign. act. l. non est mirum.

SYL. Adde hoc verū, vbi est eadem ratio, aliàs secus, l. seruum, § eum qui ff. de leg. 1. in dubio autem vltimæ voluntatis plenius interpretantur, l. in testamentis, ff. de regul. iuris. * nam vltimis voluntatibus defunctorum fauendum est, l. 1. C. de sacros. eccl.]

¶ De ijs qui sui vel alieni iuris sunt.

¶ Posita prima diuisione personarum, restat videre de secunda. Textus seipsum satis continuat, ponendo secundam diuisionem personarum, quæ magis specialis est.

Sequitur. ¶ Totus iste titulus diuiditur in quinq; partes. Primo ponit duo genera personarum. Secundo, qui sunt in potestate dominorum: & quo iure fuit introductum eorū dominium. Tertio ponit nouum statutum, restringens potestatē circa mortem & puniens cōtrafacientes. Quarto aliam restrictionem potestatis, etiā circa seuitiam de occidendo. Quinto ponit verba nouæ constitutionis. Secunda ibi, In potestate. Tertia ibi, sed hoc tempore. Quarta ibi, Sed & maior. Quinta ibi, Cuius. Et diuiditur hoc principium. Primo ponit vnam diuisionem personarum bimembrem. Secundo secundum subdiuidit membrum. Tertio dicit se velle tractare de secundo membro subdiuisionis. Secunda ibi, Rursus. Tertia ibi, Videamus. Quarta ibi, Ac prius. Aret.

Diuisio.

¶ ... non figuratur, quia diuidendo procedit. Not. quod sunt quædam personæ sui iuris, quædam alieni. Item quod personarum subiectarū alieno iuri, aliæ sunt in potestate parentum, aliæ dominorum. Item q cognito vno de cōtrarijs cognoscitur aliud.

g ¶ Alia diuisio. Quæ est de iure ciuili, cū in ea ius gētium distinguatur, vt ff. de iust. & iur. l. ius ciuile, superior autem quam habuimus, supr. de iu. pers. §. 1. respon. est de iure gentium, cum non sit seruitus iure naturali cognita, vt sup. de lib. §. t.

¶ Adde, quod communiter concluditur, qd̄ hęc diuisio respectu potestatis dominorum sit de iure gentium inuentio § j. inf. eo. licet receptione & reformatione sit de iure ciuili §. si. inf. eod. respectu autem potestatis patrū sit de iure ciuili, inf. tit. 1. per tot. & alio modo saluat gl. Bar. in l. t. ff eo.] SYL.

h ¶ Sui iuris sunt. † Hic restringitur primū membrum primę diuisionis positæ, sup. de iure perso. vt non comprehendat quosdam liberos homines s. filios fam. lias. item statim, cum dicit. Alieno iuri ampliat secundū membrum dictę diuisionis, vt comprehendat etiam quosdā liberos, i. filiosfamilias. Cum ergo sint additio & detractio dictæ diuisio

† hęc glo. in ant. codicibus est sub rubr.

ttifioni,iam eft de iure ciuili hæc diuifio,vt ff de iu & iur. l.ius ciuile. At fuperior de iure perfonarum, fuit fecundum ius naturale & gentium,vt ibi diximus:& ideo immutabile,vt fup.de iu.na.gen.& ci.§ pe.Accurf.

† aliàs nō eft,funt.

a ¶ Quædam alieno. Quædam neutro iure tenétur,vt filij, quorum patres fint capti ab hoftibus,vt inf. qui. mod. ius pa.po.fo.§. fi ab hoftibus. nam & aliæ quædam funt in pendenti, vt ff de vfufruct. fed & fiquis §. interdũ. & in auth de nõ eligen. § hoc autem.colla.1. & hoc fecundum quofdam. Nos contra, nã fui iuris funt:cum

† Id eft dñio,Iaf. §.rurfus. eo1.8.inf. de actio.

quædam alieno a iuri fubiectæ † funt. Rurfus earum, quæ alieno iuri fubiectæ funt,aliæ funt in poteftate b parentum, aliæ in poteftate † dominorũ. Videamus itaque de ijs, quæ alieno iuri fubiectæ funt. Nam fi cognouerimus quæ iftæ perfonæ funt, fimul c intelligimus quæ fui iuris funt. Ac prius infpiciamus de ijs, quæ in poteftate dominorum funt.

¶ Olim poterant ferui à dominis impune occidi: hodie autem non fine caufa legibus permiffa. hoc d. ex l.1.§.1.ff.eod.

¶ In ptãte itaq; dñorũ funt ferui. Quæ quidẽ poteftas iuris gẽtium d eft. Nam apud omnes peræque gentes ani-

enim pater fit feruus hoftium, & in eorum poteftate,vt fup. de iur.perfo § ferui:ergo alium habere non poteft in poteftate, vt ff. de acqu.rer.do.l.homo liber.§.quicquid. ff. de acqui.poff. l.cum hæredes circa me.& ff. ad l.Iul.de adul. l.fic eueniet. & præterea eorum.ratio vel fententia eft abfurda, qui dicunt,quod hæc diuifio recipiat medium, vt G.de fenten paf.l fi.circa princip.

SYL. ¶ Adde,quod hęc gl. cõiter approbatur,quia licet ex futuro euentu dicantur in pendenti, tñ attento præfenti ftatu dicuntur liberi.]

b ¶ Poteftate. Hoc verbum quinque modis accipitur,vt ff.de verb fign. l.poteftatis.

SYL. ¶ Adde,quod capitur etiam pro ipfis magiftratibus,quos poteftates appellamus: Iuue. Gabiorum effe poteftas.accipitur etiam pro qualibet iurifdictione.l.3.§.j. ff de rebus. eo. quandoque (vt antiqui accipiebãt) pro maioribus magiftratibus, iuxta illud Pauli ad Rom.c.fi. de iudi. & qui merum imperium haberent.l.cum qui. de iurifd.om.iudi. dicitur etiam epifcopum habere in poteftate bona ecclefiæ.i.in cura.c.r. de reb.eccl.& tutorem in caput pupilli:quòd pro auctoritate accipimus, inf de tu.in princ. & fua poteftate facere dicitur in authen de defen.ciui. in prin.pro fua & pro propria auctoritate, & fui poteftatem non facere, pro eo quod eft latitare l 3. ff.ex qui.cau.in poff ea.

Prio.Topic.c 11. c ¶ Simul intelligemus nam, vt dicit Arift. cõtrariorũ eadẽ eft difciplina,vt hic, & inf. de tutel 1.rñ.& ff eo. l.1. † Et eft hic arg. qđ per notitiã vnius immediatorũ peruenit ad alterius notitiã. & faciũt ad hũc.§.ff.de pc. l Pomp §.pe & ff.eo.l.1. & ff de præt.ftipul. l § ftipulat.,ftarum,inf.de tute.circa princ,

† Quod ẽ verũ in directo contrarijs,&

¶ Adde hoc verũ, quo ad cognitionem abfolute, fed quo ad iuris difpofitionẽ ita demum,fi fit eadem ratio,vt cõcludunt communiter doct. in rub. ff.de acqu.poff.]

SYL. quo ad cognitionẽ vt hic,fecus quo ad effect vel iuris difpõnẽ, vbi cõtraria eft l.inter ftipulãtem §.facrã ff de verbo obl. & l. ff. fol ma & l. pen. C.de fol.

¶ In poteftate. ¶ Diuidit in tres partes. Primo ponit, qui fint in dominorum poteftate. Secũdo, vnde dicta poteftas defcendit. Tertio, duos eius effectus. Secunda ibi, Quæ quidem. Tertia ibi,Nam apud Ang.

SYL.

¶ CASVS. Quia dictum fuerat, qđ aliq erant in poteftate dñorum, querebatur cuius effectus effet hæc poteftas:& refertur ius antiquum, cuius difpofitio erat, quod dñi haberent poteftatem vitæ & necis in feruos:ea ratione, quia cũ feruus pleno iure effet ĩ bonis fuis, videbatur qđ in re fua effet fuo arbitrio moderator & arbiter l.in re mandata,C.mand. etiam abutendo. l fed & fi lege. § confuluit de peti. hære. quod hodie corrigitur ratione expreffa in text.ibi, expedit.n. in §.feq. Not. quod ferui funt in poteftate dominorum. Item quod talis poteftas eft de iure gentiũ. Item quod illud dicitur effe de iure gẽtium, quod apud omnes gentes peræque obferuatur. Item quod de iure antiquo dñi poterãt occidere feruos fuos proprios. Item quod quicquid acquirit feruus, acquirit domino. Item quod hodie fine caufa non licet dominis in feruos fupra modum fæuire. Item quod non fufficit caufam fubeffe, nifi probetur. Item quod ita punitur occidens feruum proprium,ficut alienum.Item ibi.fub imperio noftro potes notare, quod ll.nõ ligant extra iurifdictionem conftituentis]

d ¶ Iuris gentium. l.de iure gẽtium introducta,vt fup de iure perfo.§ feruitus.

* Adde,quod feruorum conditio, iure gentium melior fuit,quam iure ciuili, quo iure eorum ftatus pro nihilo habetur l.quód attinet,de reg. iu fed iure gentium non videntur ferui pro nihilo habiti. l.nec feruus.de pac. ideoque poffunt dici naturaliter poffidere l.ftipulatio ifta §.hæc.de verb.obli.& l. quod feruus de acqu poff quin etiam eo iure in iudicio contra dños ftabant, Iob c.31. & dño fine filijs decedenti fuccedebant, Genefis c.15. Item ad militiam affumebantur, Genefis c 14 & bona poffidebãt.2.Regũ c 9. & 16.& fi paulo honeftiores erant: affumebantur

bantur ad munera publica, Arist. lib 5. c 15. Politices sed & apud priscos Germanos, qui iure gentium viuebant, non multum à liberis distabant quod Corne. Tacitus tradit.

a Animaduertere, i. in animo vertere & cogitare, vt dixit Cato.

b I ffe. Impro prie ponitur, p fuisse, vt statim colligitur, & ff eo. l. r.

¶ alias fuisse.

SYL. ¶ Adde: quod apud Grāmaticos locutio nō est impropria.] Et erat eadē patris in filiū, vt colligitur secūdum vnam lecturam ff de libe & po stum. l. in suis & infra de noxa. §. fi. & C. de pa. po. l. fina.

maduertere[a] possumus, dominis in seruos vitę necisque potestatē † esse: [b] & quodcunque per seruum acquiritur,[c] id domino[d] acquiri. [c] Sed hoc tēpore nullis hominibus, qui sub Imperio nostro sunt, licet[f] sine causa

c ¶ Acquiritur. Iniusta secundum quosdam, vt ff. de acqui. poss. quod seruus. in fi. Sed certe hoc esse non potest: nā si acquiritur, ergo domino: quia sibi nō, vt inf. per quas perso. no. acqui. §. Item vobis, & ff de acqui. hered. l. placet Quare dic, quod semper dño quæritur, etiam si quid per dolum, vel metum seruus acquirat, vt ff. pro empto. l. 2. §. Celsus. & §. Pomponius. & § si seruus.

SYL. ¶ Adde hoc verum in domino: quia recessit a priori domino, & nō potest stare in pēdenti l si ego ff de nego. gest secus in possessione, quæ potest stare absque eo, q, sit apud aliquem: q, declaratur per doct in d. l. q, seruus.] sed hoc solo inspecto, an quærat' puta, si seruus stipuletur operas à liberto, vt ff. de stip. ser. l. antepen. vel si aliud factum sit in stipulatione, vt inf. de stipu. ser. §. sed cum factū. nisi in casibus: q, dic, vt inf. de stipu. ser. § sed cum. Nec ob. d l. quod seruus quia non quærit domino, vt sibi remaneat: nam tenetur reddere. Sed numquid libertas dara à dño. vel à lege (quod fit interdū, vt C. de ser. qui pro præmio liber. ac. p ioui, & in auth. de nio. § 2. col. 1.) dño quæritur? Resp. non: nā licet quæratur seruo, libero tamen nō potest dari libertas, vt inf. de actio. §. sic itaq. & ff de fideicommis. lib. generaliter, §. si homini: si eo ipso momento sic sit liber, vt do minum non habeat: † & sic hæc oppositio est de puncto: sic & alias, vt hic vadit Romā & hic facit murum: non est tamen verum eum iuiste, vel opus fecisse. licet sit i vltimo momento perficiendi. similis quæstio sit ff. quod metus causa. l. extat.

¶ Intelligo istud verum in ijs q̄ nūquam fit dño, sed bene ipsi seruo, aliás secus vt d. l. placet. in gl. alle. secūdum las.

d ¶ Domino. Vel quasi domino, vt fructuario, & bonæ fidei possessori: quibus quæritur ex duabus causis, vt inf. per quas perso. nob accu. § de ijs. & seq

e ¶ Acquiritur, Nota hic duos effectus dominicæ potestatis: & est tertius, vt nō torqueatur in dominū, nisi in casibus, vt C. de quæstio. l. 1. & l. seruos.

Prātis dominicæ triplex est effectus.

f ¶ Licet i. licitum est legibus, quia si seruus sciat insidias dño parari, & ipse auxilium nō tulerit, supplicium debet præstare, quod mortem interpretamur. sed & si accusa uerit eum criminaliter (excepto crimine lesæ maiestatis) vel si dominū viderit periclitantem, & eum non adiuuerit, vel si immiscuerit se vxori sue, vel alijs modis.

legibus cognita[g] in seruos suos supra modum sæuire. Nam ex constitutione[h] diui † Pij Antonini, qui sine causa seruum suum occiderit, non minus puniri iubetur, quàm si alienum seruum[i] occiderit.

† alias de est, Pij.

SYL. ¶ Adde, quod hæc glo. non est Accursij, sed quædam additio, quæ in bonis codicibus non reperitur.

g ¶ Cognita. vt quia eum cum vxore inuenerit, vel simili delicto, quo casu etiam occidere licet, vt ff. de verbo. obl. qui seruum. & ff. de leg. 1. q d ergo. §. si hæres. & ff. ad l. Iul. de adult. marito § 1. si autem alias deliquit, vel dño non obedierit, legitime eum corrigere potest: non tamen vltra modum boni viri arbitrio comprehensum, vt C. de emen. seru. l. 1. Sed numquid sine causa verberare potest? R sı. sic modice secundum lo † vt C. de emē. ser. l. 1. sed Pla. dicit, qđ nō aliter, si nimis corripiat sine culpa tenetur, vel vēdere, vel dare, vt ff. ad l cor. de sic. l 1. § 1. & hic sequitur, & ff. eo. tit. l. 1.

† Ista opi. lo. approbatur hic per Pet. de Bellaper. & Ang.

¶ Adde, quod hæc gl. communiter tenetur: de qua late dixi in l. vt vim. in 6. exemplo in gl. 1. ff. de iust. & iur.]

h ¶ Constitutione. cuius verba sunt infra eod. §. fina.

i ¶ Alienum seruum. Sed certe qui seruum alienum occidit, l aquilia tenetur, vt ff. ad l. aqui. l. 2. in princ. & inf. de l. aquil. i princip. quæ actio hic habere locum nō potest: cum non dño, immo contra dñm daretur: quod esse non debet, vt ff ad l. aquil. Item Mela. §. legis. Sed dic, q, hoc est verum quantum ad criminalem pœnam legis Corneliæ de sicarijs, vt inf. de pu. iu. §. item lex. quæ pœna tā in seruis quam in l. beris locum habet, vt ff. ad l. corn. de sica. l 1. §. (i) interdum etiam ciuiliter tenetur si alterius iure est, vt creditoris, vt ff. de pig seruum quē quis. vel fructuarij, vt ff ad l. aquil. sed & si proprietatis, & ff. de dolo. l. & eleganter. §. si seruum vsuarium.

ADDITIO. (i) N si probaret eum non ex vulneribus mortuū: vt quia post tiduū surrexit, & cum baculo incedit, vt no. glo. in l. 1. C. de emen. ser. secundum las.

¶ Sed

¶ Dñi, qui atrocius, quã par est, seruos tractant, vendere coguntur, & pretiũ recipere. h.d. ex l. 1. in fi. & l. seq ff. eod.

¶ Sed † & maior [a] asperitas dominorum eiusdem principis constitutione coercetur. Nã Antoninus consultus [b] à quibusdã Præsidibus prouinciarum de ijs seruis, qui ad ædem [c] sacrã vel ad statuam principum cõfugiunt, præcepit, vt si intolerabilis videatur sæuitia dominorum, cogãtur [d] seruos suos bonis [e] conditionibus vendere, vt pretium dominis daretur: & recte. [f] Expedit enim reipublicæ, ne sua re quis

¶ Sed & ¶ Diuidit iste. §. in quinque partes. Primo ponit dictum in genere. Secundo illud exẽplificat, & rationẽ reddit. Tertio ponit verba rescripti. de quo fit mẽtio in principio §. Quarto concludit. Quinto minatur officiali non obseruanti legem istam. Secunda ibi, Nã Antoninus. Tertia ibi, Cuius rescripti. Quarta ibi, Ideoque. Quinta ibi, Qui Sabinus.

† Non esse contemnẽdam seruorum cõditionem disputat grauissime Macrob. c. 11. lib. 1. Satu. vbi vide pro ornamẽto materiæ huius loci. SYL.

¶ CASVS

Quia iam supra prohibitũ fuerat seruos proprios occidi: dubitatum fuit, an saltem citra mortem illibata remansetit potestas dominiorum: quod ea ratione videbatur dicendum, quia licet abuti re propria, l. sed si leg §. consuluit, ff. de pet. hæred. At contrarium respondetur ex rescripto diui Antonini, inducto ea ratione ne quis re sua male vtatur. * Nam cum serui quoque homines sint, indignum visum est optimo Imperatori, quod dñi ĩ eos ita imperiũ exercerent, sicut in iumenta.] Not. ꝙ nimia seueritas dominorum in seruos dãnatur. Item ꝙ confugiens ad ædem sacram, vel statuam principis, est securus. Itẽ quod ex causa quis cogitur vẽdere rem suam, contra l nec emere, C. de iur. delib. Item quod publice interest, quem re sua non male vti. Itẽ ꝙ ius suũ non est alicui auferendum, & ꝙ iuste petẽtibus non est negandus assensus Item ꝙ seruus contra dominum potest habere recursum ad iudices. Item ꝙ punitur qui aduersus l. fraudẽ facit: circa quod aduerte, quia aliqui (vt Ang hic) videntur intelligere hoc in officiali, quasi iste Sabinus fuerit officialis, quod est falsum. Nam Sabinus erat dominus seruorum male habitorum, vt colligitur ibi, Qui ex familia Iulij Sabini &c.]

a ¶ Maior. Id est magna, vel maior quam æquum sit.

SYL. ¶ Adde, ꝙ hæc gl. no. ad hoc, ꝙ comparatiuus ponitur aliquando pro positiuo. sed hic ponitur comparatiuus ad ostendendũ magnam quandam sæuitiam, sicuti appellatur vis maior in l. si merces, §. vis. ff. loca.]

b ¶ Consultus. i. interrogatus: sic, ff de pac. l. Item quia, § si vnde illud: Consulo te quærens: tibi consulo consilium dans. Accursius.

Versus.

c ¶ Aedem sacram. Ad quę loca olim & hodie confugiunt: circa quæ distingue, vt diximus in auth, de man. prin. §. neque autem collat 3.

* ¶ Vnde originem duxerit mos iste confugiendi ad ædem sacram, & ad principũ statuas, exposui hoc loco in Annota. SYL.

* Idem, si quis confugiat ad sacerdotem ferentem corpus Christi, nam & is multo magis tutus est, vt not. Hosti. in c. sane. de celebrat. missar & Alex. in rubr. ff. de oper. no. nunc.]

ADDITIO.

Et iuuantur secundum Ioan. Fab. & Angel. quãdo sine armis nullo pręcedẽte delicto sed propter domini sæuitiã, vel etiam sui criminis grauiorem punitionem confugiunt vt hic: aliàs non, vt l si seruus, & l. si §. & hoc quidem, C de ijs qui ad eccles. confu. & c inter alia extra de immu. eccl sed de iure canonico non iuuatur delinquens in eccle c. fi. extra eodem titu. aliàs sic: nisi esset publicus latro, vt d. c. inter. & idem per omnia intelligas, de cœmeterio, vt 17. q 4 cap. si quis contumax. Ias.

d ¶ Cogãtur Not. hic quod aliquis cogitur vendere rem suam.

* Hoc est contra, l. inuitum, C de contrah. emptio. Sed dicas hoc tolerari ob immanẽ dñi sęuitiam, nam & alias quoque propter nimiam seueritatem à communibus iuris regulis recedi vidimus: vt ecce, ex hac causa pater cogitur filium emãcipare. l. fin. si quis à par. vxor à viro separatur, c literas, de restit. spoliat. societas dirimitur, l si conuenerit pro soc. Sunt tamen & alij casus, quibus vendere cogimur ex quibus multos colligit glo. in d l. inuitum, & in l. Iulianus, §. idem Celsus, ff. de actio. empti. & in l. nec emere. & ibi Ias. C de iure delib.

e ¶ Bonis conditionibus. s. vt pretium habeat & ad dominum primum nõ reuertãtur, vt inf. §. prox. & §. fin. Et ne simili pœna atrociorum efficiantur, vel ne exponantur, vel prostituantur, ab eodem, vt inf. proximo, §. & § fina.

* ¶ Tu dicas quemadmodum declaraui hic in Commen. ex Theophilo, ideo dixisse bonis conditionibus, ne forte iratus seruo dominus in venditione graues aliquas conditiones apponeret, veluti, vt aliquandiu in vinculis contineatur, vel nunquam manumittatur, vel in aerem insalubrem ablegetur.] SYL.

* Huic declarationi congruit. l. Statuliberos. 2. de statulib.]

f ¶ Recte, scilicet præcepit.

a ¶ Ma-

a ¶Male vtatur. Quia interest principis locupletes sub se habere subiectos, vt in Auth. vt iu. sine quoquo suf. in prin. collat 2. quod non contingeret, si cui libero seruos suos liceret occidere. Et nota, quod illud idem, quod interest priuati principaliter, & reipublicæ interest secundario. vt supra diximus de iusti. & iur. in fi. argu. contra. ff. solut. matr. etiam. §. licet. † Solus se † & l. si concūdū doc. stante, §. si mahic & dic ritus. Accur. quod non te * Quod dicit net de cul- de subiectis lopa vt ibi, cupletibus, po- .f. de sæui test interesse tia & dolo reip. secūdum maxime Alex. in l. 1. ff. in hoīe, sic solut. matr. pp vt hic qui collectas impo dolus ex nendas, quādo facti ac ci resp. egeret pe tate diu. cunia pro expediendis militi. & de multiplici vtilitate publica, vide quæ dixi sup. de iu. & in. §. vlt.

b ¶Martianū. † aliàs im mani. Proconsulē Eticæ aliàs Euticæ vtbis, vt ff. eodem l. 2. §. si dominus.

* Legendum est Beticæ.

c ¶Dominorum. Hinc inde allegat, & primo duas pro dñis rationes, vel dicta ponit.

d ¶Illibatam. i. non diminutam.

e ¶Interest. i. eis proderit, vt seruos nō perdant: & dic denegetur. s. a nobis, vel dic interest. i. ad eos pertinet, ne denegetur. s. a se dñis: cum forte vxor, vel filij, vel alij domini familiares inferāt hoc: sed prima verior.

* ¶Verius est quod ait Theophi. in Institu. Græcis: ne serui oppressi nimia dominorū sæuitia, desperantes ab huiusmodi iugo se liberatum iri, aut manus sibiipsis inferant, aut arrepta fuga pretium sui domino auferāt: cuius rei exemplum celebre potuimus hic in nostris Annot.

f ¶Iniuriam quā patiūtur iure naturali inspecto nō iure ciuili, vt inf. de iniu. §. seruis.

* Dic, quod vere iniuriam patiuntur quia id, quod contra eos fit, non iure fit. l. 1. ff. de iniur. sed non habent iniuriarum actionem, quia iuris interpretatione dño fieri cēsetur iniuria.

g ¶Denegetur sic. ff. de offic. præt. vt i. 1. §. quod autem.

male vtatur. a Cuius rescripti ad Aeliū Martianum b missi verba sunt hæc: Dominorū c quidem potestatem in seruos suos illibatam d esse oportet, nec cuiquā hominū ius suum detrahi: sed & dominorum interest, e ne auxilium contra sæuitiā, vel famem, vel intolerabilem iniuriam f denegetur g ijs, qui iuste deprecantur. Ideoque cognosce de querelis eorum, qui ex familia Iulij Sabini ad sacram statuam confugerunt: & si, vel durius habitos, quam æquum est, vel † infami h iniuria affectos esse cognoueris, venundari iube, ita vt in potestatem domini non reuertantur: qui Sabinus si meæ cōstitutioni fraudem i fecerit, sciat me hoc admissum aduersus se seuerius executurum.

¶ De patria potestate.

¶ Descendentes ex iustis nuptijs in potestate nostra sunt, & quid sint nuptiæ. hoc dicit ex l. item, ff. de ijs, qui sunt sui, vel alien. iur.

IN pote-

h ¶Infami. i. infamata, seu magna iniu.

* Infamem appellat, quam sup. dixit intolerabilem, vel intelligit impudicam & turpem violationem, l. 2 ff. eo.

i ¶Fraudem vel euidenter, quia non obedit, vel callide, dicens non esse istum seruū qui fugit.

SYL. ¶ Adde, quod hæc glos. male intelligit: quia text. intelligit, de fraude com missa a dño, nō a seruo, cuius fraudis exēpla vide hic p Christopho. & Ias.] * Sensus autem huius loci est, si Sabinus non paruerit, vel calido aliquo com menio sententiam, & vim meæ constitutionis eluserit: & potest poni exemplū veluti si hic Sabinus submitteret emptorem, qui seruum pecunia ipsius Sabini emeret, & eius inuitu postea semper in vinculis haberet. Fraus enim legi fit, cum quis saluis verbis legis, sententiam eius circumuenit l. contra, ff. de legi.

SYL. ¶De patria potestate. ¶Continuatio clara est ex diuisione facta in prin. tit. præcedent. sed circa hanc rub. considera, quod videtur male posita: quia cum patria potestas, sit causata ex nuptijs, vt inf. tit. nostro in princ. & ex adoptione, ergo illi tituli erant præponēdi: quia causa debet præcedere causatum: & ita aliàs vidi Maria. Soci. iuniorem opponere: sed responsio est, quod causa immediata est ius ciuile, non nuptiæ, aliàs patria potestas diceretur de iure gentium, quod est falsum: & dictio, exposita hic in text. exponi potest. i. propter l. 1. §. ex incendio, ff. de incen. ruin. nau. vel dicas causata causis postponi quo ad ordinem intellectus, vt per doct. in rubr. infra de obligatio.

IN potestate. Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primo ponit dictum in genere, qui sunt liberi in nostra potestate. Secundo diffinitionem nuptiarum, vel matrimonij. Tertio qui habet filios in potesta.e. Quarto ex prædictis inferri, specificando

cedo quod primo dixerat. Secunda ibi, Nuptiæ. Tertia ibi, Ius autem. Quarta ibi. Qui igitur Angel.

¶ CASVS. Non ponitur, cum diuidêdo, & diffiniendo procedat. Nos. qui fint in potestate nostra.

† Cōcor cum hoc text. c. ult. ext. de cō. uer. infid imme. ibi cum ar.

Item quid sint nuptiæ, & quid matrimoniū: & dic aliter diffinit nuptias in l. I. ff. de ritu nup.]

state a † nostra sunt liberi nostri, quos ex iustis b nuptijs procreaui mus. † Nuptiæ c autē sūue matrimoniū est viri & mulieris coniunctio d † indiuiduā e vitę consuetudinē cōtinens.

a ¶ In potestate. Hoc verbū multis modis sumitur vt sup prox. tit. diximus § I.

¶ Concor. 27. q. 2. in summa.

b ¶ Ex iustis. Quæ sint iustæ, dicitur Inf. tit. prox. m.

¶ Ex hac glo iuncto tex. no. qđ filii spurij vel aliter illegitimi, nō sunt in potestate patris, nisi postea legitimētur §. fi. inf. tit. I.]

SYL. * Adde, quòd non solū p matrimonium, & legitimationem inducitur patria potestas, sed etiam per adoptionem ascendentium, & arrogationem §. I. inf. tit. 2.

† His adde, quod hæretici non habent filios in potestate c. 2. in fi. lib. 6.

¶ Nuptiæ unde dicātur.

c ¶ Nuptiæ, & dicuntur ab obnubendo, id est velando, quia velatæ incedere debent, vt ait Isidorus.

¶ Adde quòd rationem assignat tex. in cap. hæc imago. xxxiij. quæst. 5. quia non est glo ria, aut imago Dei.

* Adde, quòd ideo velabantur, vel pudoris gratia c nec illud. xxx q. 5. vel vt scirent sem per maritis subditas futuras, & humiles c. feminæ. ead. q. 5.

Mrimonium unde dicatr.

Sed matrimonium dicitur ideo, quia mulier nubit, vt mater fiat: † id est, & hęc duo nomina (licet diuersis rationibus) idem significant. Item coniugium, & connubium, & consortium, vt ff. de ritu nup l. in eo iure. §. hoc capiu. licet hoc vltimum quandoque inter seruos accipiatur, vt C. de seruis fugitiuis, l. fin. inter quos proprie dicitur contubernium, vt C. de incestis nupt. cum ancillis.

† Facit text. I c t. de frig. & malef. ad de Gella. li. 18. c. 6.

ADDITIO. Ideo ab ea potius, quam patre, denominatur, quia maiora sustinet onera. Est enim ante partum onerosa, in partu dolorosa, & post partum laboriosa, vt ext. de conuer. infid. ex literis. Io. Fab. & Ang.

d ¶ Coniunctio animorum, nō corporum tantum, vt ff. de reg. iu. l nuptias. & illa coniunctio animorum significat vnionem, quę consistit inter Deum, & iustam animam. Vnde Apostolus. Qui adhæret Deo, vnus spi ritus est cum eo. Reliquum, scilicet, coniunctio corporum, designat conformitatem, quæ cōsistit in carne inter Christum, & sanctam ecclesiam, id est humanum genus. Vn

Ioannes. de Euangelista. Verbum caro factum est, & habitauit in nobis.

SYL. ¶ Adde tamen, quod sola coniunctio animi sufficit cum intentione cōiungendi corpus d l. nuptias. ff. de reg. iu. & vltima verba glo. sunt verba tex. in c. debitum de biga.]

e ¶ Indiuiduam: Quo ad affectionem, sic su pra de iust & iu. in princ. actu enim plerūque fit separatio, iam iure veteri, quam no uo permittente, vt C. de repu. l. consensu, & in Auth. de nuptijs, §. si igitē col. 4. in Auth. vt li. ma. & aui. §. quia vero plur. coll. 7.

¶ Adde hoc verum de iure ciuili, secus de iure canonico. c. de infidelibus de cōsang. & affi. quod ius canonicum solūt. in materia peccati seruatur. cap. I. de operis noui nuncia.]

* † concor. 32. q. 2. c.

** Adde, quòd ad demonstrandum hanc vitæ indiuiduam, quæ esse debet inter coniuges, consuetudinem olim cingulo noua nupta præcingebatur, & illius caput comebat hasta celibari, quæ in corpore gladiatoris abiecti, occisiq; stetisset, quod latius explicat Festus in ver. celibari. & ver. cingulo.]

¶ Sed nunquid hanc affectionem habet aliquis ad concubinam quandoque? Certe sic: & ideo adijcias huic diffinitioni, Diuini & humani iuris communicatio. vt ff. de ritu nup. l. I. Diuini quia eiusdem sectæ debent esse vt non sit vnus Christianus, & alter Iudæus, vt C. de Iudæ. l. ne quis humani, quia forum viri sequitur vxor, ff. ad muni. l. fi. §. 2. sed secus in concubina, vel qualibet minus legitima vxore, vt ff ad muni, de iure. §. fi. licet concubinatus iure permittente sit, ff. de concu. l. in concubinatu, in fi. I. Neque valet oppositio de matre ad filium, quia ibi non est talis consuetudo qualis ad vxorem, vt infra tit. I. §. ergo. & in Auth. quomodo opor. epi. §. I coll. I & § quinta ibi, Sed aut sole &c.

Mrimonij diffinitioni aliquid addēdum est. Concubinatus an sit pmissus.

¶ Adde, quod Christo. hic dicit, quod hæc gl. peccat in Spiritum sanctum, i. in Imperatorem, volendo supplere: ideo dicit tenendum esse tex vt iacet & ad oppositionem de concubina dicendum est, quod non continet concubinatus indiuiduam consuetudinem vitæ, quia ex voluntate sola dirimi po test, vt per eum hic.

SYL. * Adde præterea, quod falsa est expositio gl. circa verbum, diuini. positum in d. l. I. de ritu nup. Nam, vt docui hic in Annot Modestinus loquitur de communicatione sacrorum, quod scilicet vxor tenetur seruare ritus sacrificiorū viri: olim enim quælibet familia propria sacra habebat. Quod autem dicit, concubinam non sequi forum concubini, intellige ex eo quod sit concubina, sed be ne alio respectu potest effici, de eius foro, ue luti, si eo conferret maiorem partem fortunarum suarum, uel ibi domicilium suum collocaret, ut declarat Bart. in d. l. ult. §. 2. ad municipa.

ADDITIO Id est. Dummodo unum de quatuor, quæ habentur in l. I. eo. tit. interueniat,

niat, vt ibi no.glo.& Bart. in l.fi.eod.tit. Sed hodie secundũ fidem, & iura canonica, cõcubinatus nullo modo est, permissus, immo quælibet etiam simplex fornicatio, est peccatum mortale vt in cle. ad nostrã. extr. de hæreti.Io.Fab. & Ang. Aret.

¶ Ius autem. ¶ Diuiditur in tres partes, in prima ponitur qui habeãt filios in potestate: in secunda qui sint in potestate: in tertia exceptionem in descendentibus ex feminis. Secunda ibi, Qui igitur. 3. ibi, Qui autem.

¶ Ciues Romani tantum filios habent in potestate, & descendentes ex masculis non feminis. hoc dicit ex l. item cum sequen. ff. de ijs, qui sunt sui vel alie. iur.

SYL. ¶ CASVS. Quæsitum fuit, qui haberent filios in potestate, & ex definitione sup. in prin. huius tit. facta videbatur, quod omnes qui eos susceperant ex iustis nuptijs: contrarium deciditur, quod soli ciues Romani: rõ decidendi est, quia cum hæc sit inuentio iuris ciuilis Romanorum, non potest talis l. ligare ext. iurisdictionem disponentis. l. fin. ff. de iur. om. iud. sed tunc in secundo loco fuit dubitatum, an nepotes vel alij descendentes essent in potestate aui, vel patris, & videbatur dicendum, quod patris, quia cum inter ipsum & vxorem sint iustæ nuptiæ, & ij habeant in potestate qui ex iustis nuptijs generant, vt sup. in prin. videbãtur eis in potestate patris generantis. Contrarium tamẽ deciditur, quia immo sunt in potestate aui, ea ratione, quia qui in potestate alterius est, non potest alium habere in potestate. §. itẽ vobis inf. per quas perso. no. acqui. Vltimo dubitabatur, an idem esset in descendentibus ex filia: & dubiũ faciebat proxima decisio, cuius contrarium respõdetur ea ratione, quia filij patris familiam & dignitatem sequuntur, non matris. l. liberos. ff. de sena. No. quod soli Ro. ciues habẽt filios in potestate. Item quod verba non dicũtur superflua, quæ ad maiorem declarationem ponũtur: non enim erat necessaria illa clausula. Nulli enim, cum esset dictum, proprium, q; est, quod alteri non competit. l. omnes populi, ff. de insti. & iur. & ad hoc allegatur iste tex. per Dec. in cons. 262. col. 1. item q; dictio igitur, est illatiua. Item q; eandem potestatẽ habet auus in nepotem, quam pater in filiũ. Item q; descendentes ex filia non sunt in potestate aut materni: & sic quod descendentes seq. patrem non matrem, quo ad patriã potestatem, & familiam.]

Potestas patria in septem cõsistit. a ¶ Ius autem. Quod consistit in septẽ. Primo, quia necessitate famis pater filiũ vendere p̃, vel obligare. vt C. de pa. q. fi. distr. l. 2. * Caute gl. loquitur de patre non enim hoc liceret auo, vt tradit Saly. post alios ĩ d. l. 2.] Secundo, quia ab eo in ius vocari non potest, vt C. de in ius voc. l. fi.

* Hic non est effectus patriæ potestatis: nam nec filius emancipatus vocat in ius patrem sine venia d. l. fin. idemque est in patre naturali, & in matre. l. 4. & l. 6. ff. de in ius vocã. hoc autem introductum est propter reuerẽtiam omnibus parentibus exhibendam. d. l. 6.]

¶ Ius autem a potestatis, quod in liberos habemus, proprium est ciuium Ro-

Tertio, quia nec cum eis agendo iudiciũ habere possumus, vt ff. de iudi. l. is. * Excipe causã castrẽsis peculij, & alios casus: ibi relatos p gl.] Quarto, quia per eũ acquirimus, vt inf. per quas perso. no. acqui. §. j. Quinto, quia in iudicio contra aliũ sine licentia nostra esse non potest, vt C. de bo. quæ li. l. fi. §. t. (i) * Limita hoc multis modis, quos prosequitur Soc. in trac. reg. & fali. reg. 196. incip. filiusfa. in iudicio.] Sexto quia eo inuito sua bona aduentitia administramus, vt inf. per quas perso. no. acqui. §. 1. Quidam tamen dixerunt: quod alimenta ad inuicem hoc iure præstantur. quod falsum est cum in emãcipatis hoc fit, vt ff. de lib. agno. l. si quis a liberis. in princ. † melius facit l. 1. C. de bo. ma.

Item ciuilis obligatio inter nos esse nõ potest, vt inf. de inut. sti. §. item inutilis. † * Hinc est, quod donatio pr̃is facta filio est inutilis, eamque reuocare potest. l. donationes quas. C. de dona. int. vir. & vxo. nã alioqui videretur sibi redonare, cum quicquid acquirit filius: patri acquirat, quæ obligatio non consistit. l. liber homo. ij. in princip. de verb. oblig. naturalis autem obligatio bene inter eos contrahitur. sicuti etiam cum ser. tio. §. 1. de fideiusso.] Est & octauus, vt possim petere filium in meam potestatem. Circa quod distingue. quod aut à nullo detinetur, aut ab aliquo. si ab aliquo, volẽs, aut inuitus. Primo casu petam eum per officium iudicis, ff. de lib. exhi. l. 3. §. hoc autem. & præiudiciali actione in rem agam. vt inf. de actio. § præiudiciales. non interdicto, nisi in casu, vt si volo eum adire hæreditaté. in qua factus est hæres, vt ff. de acqui. hær. l. si quis mihi. § iussum. & ff. de lib. exhib. l si eum. In secundo eadem auxilia locum habent, & plura, scilicet rei vendicatio de iure Romano, vt ff de rei vendi. l. 1. §. 1. In tertio locum habet interdictum. De libe. homi. exhi. Item actio in rem de iure Quiritium, vt ff. de rei vendit. l. 1 §. 1. & de lib. exhi. l. 1. t. respon.

† Adde alium secũdũ doct. quia in atrocioribus delictis filius, qui est in potẽte patris, pp iussum patris minus punitur licet non excusetur in totum, vt ff. de re iud. l. ad ea secũdũ Pe. de Beilape. hic.

* Vide Bu. dæ. in l. In audiuum, ff. ad l. Cor nel. de sic. & Ale. li. 2. Disp. c. 22. & Aid hic in Anno. & Cõmen.

SYL.

* Adde nonum, quod olim habebat in filium ius vitæ & necis. l. in suis. ff. de lib. & posthum. hodie vero emendandi & moderate corrigendi. l. 1. C. de emend. prop. Decimus est quod filius non poterat vti alijs sacris, atque pater vteretur, vt inquit Alciat. li. Prætermiss. 1. in ver. sacra. Vndecimus q; nõ

obligatur ex voto facto reipub. l.2. §.voto. ff. de polli 12. quod non potest testari, nec codicillos facere. l.pen.& fi. C.qui testa. fa. pos.13. quod debet institui aut nominatim exhæredari, inf.de exhær.lib.in prin.14.quod non potest donare causa mortis absque consensu paterno. l. Tam 15. ff.de donat. cau. mor. 15. quod non potest contrahere matrimonium secundũ ius ciuile nisi patre consentiente. inf.tit.1. in princ. quos supraſcriptos effectus latius in Comment. declarauit.

ADDITIO.

(i) Scilicet speciali: nec sufficeret generalis siue vniuersalis. Item nec ratihabitio postea sequens, vt no.glo. in l.3. §.sed vtrum. ff.de mi. Et hæc vera. nisi simul cum patre agat, vel conueniatur. Item nisi in causa criminali, vel in casibus vbi patri non queritur vsusfructus, secundum Angel.hic. Item nisi sit tutor alicuius vel procurator. c.qui generaliter.de procur.lib.6 las.

† aliàs ãt.

manorum. a † Nulli enim alij sunt homines, qui talem in liberos habeant potestatẽ, qualem nos habemus. Qui igitur ex te, & vxore b tua nascitur, in tua c potestate est. Itẽ qui ex filio tuo, & vxore eius nascitur, id est nepos tuus, & neptis, æque in tua sunt potestate: & pronepos, & proneptis, & deinceps ceteri omnes. Qui † tamen ex filia tua nascuntur, in potestate tua non sunt, d sed † patris eorum.

† aliàs in patris.

¶ De nuptijs.

¶ Iustæ sunt nuptiæ, quæ secundum ll. fiunt inter puberes, & in filijs cum consensu parentis: dato etiam modo filijs furiosi, quomodo nubere iure possint. hoc dicit ex lege secun.& sequent. ff. eodem.

† aliàs de iustis nuptijs.

IVstas autem nuptias inter se

a ¶ Romanorum i. omnium † qui sunt de Romano imperio: aliæ vero gentes: quædam vt seruos tenent filios, vt Sclaui: aliæ vt prorsus absolutos, vt Francigenæ ideo caute dicit inf. Talem, qualem.

† Hoc inductum fuit ex cõstitutione D. Antoni.

SYL. quia oẽs q in orb.R. sunt eiu. Ro.effecti sunt. l.in orb. de sta.ho.

¶ Adde, quod ex gl. alias referebat Decius, quòd in Gallia non daretur suitas, & quod filij Gallorum testari possent etiam in aduetitijs quòd tamen dicit falsum, quia in Gallia habetur ratio patriæ potestatis: Dec. in l.qui se patris, col.2. C.vnde lib. * licet non eodem modo, de quo vide Alciat. lib.2.Dispun.cap.22.]

* Adde, quod hoc ius potestatis moribus receptum fuit. l. patre. ff. de his qui sunt sui vel ali. iu. & sic a lege 12. tabul. descendit: sed eum constitutione Antonini, de qua in l.qui in orbe, de sta.ho.qui in orbe Romano sunt, ciues Rom. effecti sint, sequitur ad omnes christianos hodie illud pertinere, quapropter & Francis communicatum est, quia & ipsi pars sunt Romani Imperij, eoque iure viuunt, licet Regibus Germanorum, quos Imperatoris titulo Romani Pontifices insigniuerunt, non subsint, secundũ Alcia. in l potestatis, de verb. signific. hodie tamen ex consuetudine Francię filiusf. sibi acquirit, non parentibus, vt testatur And. Tiraq. in tract.de retract.lignag. §.1. glo.9. nu. 60. vbi vide circa hanc gl.]

b ¶ Et vxore. Aliud si ex concubina, vt inf. tit.1.§.fi. vel incesto coitu natus, vt in Auth. qui.mo. na.eff. si. le. collat. 6. §.fin.

* Adde, quod si sit vxor illegitima, alter tamen coniugum ignorauerit impedimentum, de iure canonico filij sunt legitimi, & succedunt patri etiam scienti cap.2. & cap.ex tenore. qui fil. sint legi.

c ¶ In tua. Si tamẽ tu sis sui iuris, non aliàs vt si. ad l. Iul. de adult. sic euenerit.

d ¶ Non sunt. Quia qui nascuntur patrisfamiliam sequuntur, vt infr. de legit.agnat.tut.§.1. & in hoc sequitur conditionem patris, vt ff.de sta.ho. l.cum legitimæ.

¶ De nuptijs. Supra tit.prox.dictum est, q. in potestate nostra sũt liberi nostri, quos ex iustis nuptijs procreauimus: ideo hic subiungitur inter quos dictæ iustæ nuptiæ contrahuntur. Aret. Cõtinuatio.

IVstas. Iste tit. diuiditur in octo partes. In prima ponit qui possunt contrahere matrimonium, & qualiter subijciẽdo q. de filio & filio furiosi. secũda ibi, Ergo nõ omnes. vbi ponit quasdam esse personas, inter quas non potest esse matrimonium .C. inter ascendentes & descendentes, tertia ibi, Inter eas vbi ponit inter quas personas ex collateralibus, etiam coniunctis per adoptionem, potest fieri & nõ fieri matrimonium,4.ibi, Affinitatis, vbi ponit inter quas personas nõ potest fieri matrimonium ratione affinitatis.§ ibi. Illud certũ. vbi ponit: qualiter matrimonium prohibetur ratione seruilis cognationis.6. ibi. Sunt & aliæ, vbi ponit generaliter quasdã esse alias personas, inter quas non potest cõstitui matrimonium. 7.ibi, Si aduersus. vbi annullat matrimonia contracta cõtra iuris præcepta, & quicqd secutum est exinde, & punit contra facientes. Octaua ibi, Aliquando, vbi ponit de filijs naturalibus & quomodo possunt legitimari. Itẽ prima pars principalis diuiditur in tres partes. Nam ut prima ponit dictũ generale: in secunda illud declarat; in tertia determinat incl-

Incidentem quæstionem. Secunda ibi, Masculi. Tertia ibi, vnde quæsitum. secundum Por.

S Y L. ¶ CASVS. Quærebatur quæ essent iustæ nuptiæ. & respōdetur, q̄ intelliguntur illæ, quæ factę sunt secū dum præcepta legum: quia tamen ex hac generali declaratione non habebatur particularis doctrina, quæsitum fuit, an circa ætatem esset limitatus terminus: & cum nuptias faciat consensus, non concubitus. l. nuptias. ff. de regu. iur. videbatur considerari debere tēpus, quo homines habēt perfectum consensum, & sic tempus 25. annor. l. 1. ff de min. quia sumus in casu: in quo restitutio non potest ponere in pristinum. Hoc tamen non obstante deciditur, quod attendatur pubertas, quia hoc tempore & mulier est viripotens, & mas aptus ad generandum: & statim quod quis est habilis ad generandum, dicitur habilis ad matrimoniū: quia hac ratione inuenta est cōiunctio: quæ ætas ad obligationes habilis est. §. pupillus, infra de inutilib. stipula. Successiue qua situm est, an filijfamil. dummodo essent puberes, absolute cōtrahere possent nuptias, & videtur dicendum quod sic: nec quicquam obstare patriam potestatem, quia cum hic agatur de coniunctione naturali, non videtur, quod patria potestas aliquid operetur. §. sed naturalia. sup. de iur. natur. gent. & ciui. At contrarium deciditur, & ratio decidēdi ponitur in tex. Quo factum est, vt sit dubitatum, an filij furiosi, cuius nullus est consensus, possint nubere: & dicendum videbatur, quod non: quia cum consensus eius sit impossibilis: * tam expressus, quia scilicet mente caret. §. Itē furiosi, infra qui testa. fa. pos. quam tacitus. quia is tacendo consentit, qui contradicere posset.] lex autem consensum paternum exigat, priuatus videbatur filius ex hoc impedimento. Attamen deciditur oppositum. & dicitur, quod quāuis iure antiquo hoc esset, tamen Imperator ad remouenda matrimonij impedimenta dedit modum nubendi. l. si furiosi. C. eod. * Promptior autem fuit antiquitas in permittendo filiæ furiosi nubere absque patris consensu, quia in conseruanda eius pudicitia plus suberat periculi, tum ob naturæ stimulos in mulieribus acutiores, tum ob sexus imbecillitatem. Videmus enim eadem ratione constitutum. vt in neptis matrimonio consensus aui sufficiat, in nepote vero iam aui, quam patris voluntas exigatur. l. oratione. ff de ritu. nup.] Not. quę sint iustæ nuptię. Item in qua ætate contrahere matrimonium liceat. Item quod in filio contrahente matrimonium requiritur consensus paternus ex ciuili & naturali ratione. Item q̄ non solum consensus, sed iussus requiritur. Item quod filij furiosi sine paterno consensu contrahunt nuptias. Item quod statutum de filia furiosi non extenditur ad filium, contra hic not. per Angel. alias enim non fuisset necessaria decisio Imperatoris, nec fuisset variatum, vt dicit. Item ibi, Ciues Roman. no. q̄ matrimoniū est tantum inter liberos.]

ciues a Romani cōtrahunt, qui secundū præcepta b legum coeunt: masculi quidem puberes, c feminæ autem viri potentes: d siue

* Iustas nuptias dixit, hoc est legitimas & in quibus nihil iure possit desiderare. Nam iustū dicimus, quod Græci acribes. i. numeris omnibus absolutum. sic iustos liberos & iustam vxorem appellamus. l. si senatori de ri. nup. & l. cum quis. C. de na. lib.

a ¶ Ciues Romani. i. liberi homines, vt sup. de lib. §. fi. serui ergo non faciunt matrimonium, † sed contubernium, vt hic, & C. de incest. nup. cum ancillis & in auth. de nupt. §. si vero ab initio. coll. 4. † Sed aliud est iure canonum (!) quod præualet, vt in auth. de eccl. ti. §. 1. coll. 9. vbi dicitur, quod canones sunt seruandi pro legibus.

¶ Adde, quod de iure cano. matrimonium est inter seruos, & potest contrahi etiam inuitis & contradicentibus dominis. cap. 1. de coniug. seruo.]

b ¶ Præcepta, quæ sunt, inf eo. tit. per totum & ff. eo. & C. eo. tit. per totum, vt colligemus in magna gl. inf. eo. §. sunt & aliæ.

c ¶ Puberes. i. maiores 14. annis, vt inf. quibus modis tu. fi. in prin.

d ¶ Viripotens. id est maiores 12. annis, infra qui. mo. tu. fi. 1. respon. sed in sponsalibus 7. anni sufficiunt, vt ff. de spon. l. in sponsalibus.

* Ratio, cur maturius feminæ nubant, quā mares, est, quia prius generationi aptæ sunt, qđ tradit Macrob. lib. 7. saturna. c 7. in sponsalibus autem contrahendis ęquiparantur, & septem anni sufficiunt in mare & femina, quia in his consensus solus requiritur, qui par est in vtroque.

¶ Sed numquid hodie 15. anni sunt necessarij ad matrimonium. vt in auth. de tem. non so. pe. §. naturaliter, col. 7. Respond. lex illa consuetudinem & frequentiam hominum ponit. Item quid si aliquis, antequam istud tempus attingat, inuenitus sit sufficiens ad matrimonium? Videtur quod nubere possit, † vt ff. quando di. le. ce. l. pe. quasi felici diplomate vsus, vt ff. de verbor. obligat. l. continuus §. cum ita. Sed cōtradico, immo. l. iulia de adulterio & stupro commisso poterit puniri, vt ff de adul. l. inter liberas 1. respon. & est pro hoc, ff. de concub. l 1. §. fin. Si autem de facto intra dictum tempus vxorem quis acceperit tunc etsi vxor cum ad ætatem prædictam peruenerit, vt ff. de ritu nup. l. minorem.

¶ Adde hoc verum de iure ciuili, sed de iure cano. considerãtur potentia coeundi: & si an-

matrimonium non est inter seruos.

* *

† Innuit hoc & Pla ut. & in prologo Casi.

S Y L. † Simile est in cap. sane. extra de cle. cōiug. vbi matrimonia cōtracta per sacerdotes dicr contubernia.

† Ista est vera secū dum oēs scrib. p. c. puberes & c. continebatur ext. de despō. pu. & i. si vxor. § fi. ff. de adul.

si ante ann.14. vel 12 ann. inueniatur, contrahitur matrimonium. c.puberes. c.de illis 2.de despon.impub.
a ¶Patresfamilias.f. qui sunt iuris sui, cuiuscunque ętatis sint: sic & matresfa.sed filij & filiæfamilias,qui sunt in ptãte, cuiuscunque ætatis sint, vt ff. de ijs qui sunt sui, vel alie.iuris l.nam ciuium.Accur.
b ¶In potestate. Quid ergo de emancipatis? Vr idem,ut C.eod.l.uiduæ. Sed illud consilium est,† non præceptũ q̃ autẽ possit filius emancipatus . di ff. de contra tab. l. 3. §.si emancipatus.& ff. de rit.nup.l. filius emancipatus.
* ¶Vera resolutio est, q̃ filius emancipatus indistincte potest absque interuentu patris contrahere matrimonium.d.l.filius. filia vero nubere debet secundum modum datum in l. in coniunctione. C. de nupt. & hoc intelligẽdum est secundum ius ciuile, aliud enim secundum ius cano.quod in hac materia præualet.

¶Si consiliũ sit reuerentiæ, est de necessitate obedienđũ, secus SYL.

si perfectionis gl. est ord.in c.ad aures. de æta. & qualit.

patresfamilias [a] sint, siue filijfamilias: dum tamen si filijfamilias sint,cõsensum habeant parentum, quorum in potestate [b] sunt. Nam hoc fieri debere, & ciuilis, [c] & naturalis [d] ratio suadet: in tãtum, vt iussus parentis præcedere debeat. [e]

¶Vnde [f] quæsitũ est, an furiosi filia nubere, aut furiosi filius vxorem ducere possit: [g] cumque super filio [h] variabatur,nostra processit decisio [i] qua [k] permissum est, ad exẽplum filiæ furiosi, [l] filium quoque furiosi posse & sine patris interuentu matrimonium sibi copulare,secundum datum [m] ex nostra constitutione modum.

¶ Matrimonium non potest contrahi inter ascendentes & descendentes vsque in infinitum, etiam per adoptionem: & etiam adoptione finita per emancipationem. hoc dicit ex l.nuptiæ consistere. 1j. cum ll. seq. ff.eod.

** Adde,quod nepos ducat vxorem. non solum requiritur consensus aui,in cuius potestate est. sed etiam patris, si vero neptis nubat, sufficit consensus aui.l.ratione.ff.co. & ratio diuersitatis est, vt ibi scribit Accursius quia mulieres oportet accelerare nuptias,ne quid turpe committatur.]
c ¶Et ciuilis. Quia est in potestate de iure ciui.Roman.vt sup.tit.1.§.ius.
** Quid si nolint parentes consentire? & videtur eos cogi posse. l.qui liberos. de ritu nuptia.]
d ¶Et naturalis. Quia pater,vt ff.de iust.& iur.l.2.
e ¶Debeat. Alias non valet, vt ff.de sta.ho. l.Paulus respondit, videtur tamen consentire,nisi contradicat expresse,vt ff.de spon.l.in sponsalibus.in fi.
¶Adde hoc falsum de iure canon. quia sine consensu patris contrahere potest c.fin. vbi gl.32.q.2.& est communis opin. contra quã non valeret statutum hodie disponens idẽ, quod hic dicitur, vt prose q. Dec.in c.eccles. sanct.ma.colum.6.de constit. SYL.

f ¶Vnde. Quia patris consensus exigitur.
g ¶Possit. Videtur,quod non, cum pater non possit consentire, ut ff.de iur.co. l.2. §. furiosus.
h ¶Super filio.Nam de filia facile concessum fuit:qa forte calidior sanguis est in ea, vt in Auth. de non elig. §. cum igitur col lat.1.Vel veriꝰ propter fragilitatem sexus,ar gu.inf. qui.ali. si. in princ. sed prima non placet.
* ¶Veram rationem posui in figuratione casus. SYL.
i ¶Decisio. id est sententia vel lex.vt C.eo. l.si furiosi.
K ¶Qua. Decisione.
l ¶Furiosi. Idẽ & si captus fuerit,& absuit pater per triennium:Vel si nescitur an viuat,vel non.vt ff. eo.l.si nepos.§.fin.& l.si ita.
** Adde, quod tamen valet matrimonium ante effluxum triẽnium captiuitatis,vel absentiæ paternæ,dummodo ducat talem,cuius conditionem certum sit patrem non esse repudiaturum.l.si filius.ff.eo.]
m ¶Secundum datum. Scilicet cum auctoritate curatoris patris, & dote secundum quantitatem patrimonij patris data, vt C. eod.l.si furiosi. in fi. sed iure canonum sufficit * consensus eorum, de quorum matrimonio agitur:sed illud forte in alijs, & non in filijsfamilias intelligitur. Vel credo,quod hoc corrigitur quia ita honesta est res contrahere matrimonium,sicut & intrare monasterium, vt in Auth.de san.epi.§.sed & hoc præsenti.coll.9. † c. suffic. 27.q. 7.
¶Adde hoc corrigi per Cano.vt dictum est sup.in glo.in ver.debeat.** & declarat late Dec.in l.nuptias.de reg.iur. dum auté æquiparat gl.matrimoniũ spirituale,& tpale,dicit verum,vt patet per tex.in c.quoniã.§.porro.vt lite non conte.c.inter. & c.fi. de transl.episc. c.cum inter, de elec.bonus text. in auth.nisi. vbi Cyn.Saly.& alij. C.ad Trebell. SYL.
¶Ergo.Diuiditur in quinque partes. In prima ponit regulam in secunda exempla: in tertia quid accidat ijs, qui contra regulam nubunt; in quarta ampliatio exempli: in quin-

¶ Ergo [a] non omnes [b] nobis vxores ducere licet. Nam à quarundam [c] nuptijs abstinendum est. Inter eas enim personas, quæ parentum, † liberorumve † locum inter se obtinent, contrahi nuptiæ non possunt: veluti inter patrem, & filiam, vel auum, & nepotem, vel matrem, & filium, vel auiam, & nepotem, & vsque in infinitum. [d] Et si tales personæ inter se coierunt, nefarias † atque incestas nuptias contraxisse dicuntur. Et hæc adeo vera sunt, vt quamuis per adoptionem parentum, liberorumve loco sibi esse cęperint, non possint inter se matrimonio iungi: in tantum, vt, etiam dissoluta adoptione, idem [e] iuris maneat. Itaque eam, quæ tibi per adoptionem filia, vel neptis esse cœperit, non poteris vxorem ducere, quamuis eam emancipaueris.

Fratres & sorores iure non coniunguntur, etiam adoptiui, nisi alter emācipatus sit. h.d.

¶ Inter eas quoq; personas, quæ ex transuerso gradu cognationis iungūtur, † est quędā similis obseruatio,

quinta ampliatio ampliationis. Secūda ibi, inter eas. Tertia ibi, & Quarta si tales. ibi, & hæc adeo. Quinta ibi, in tantum.

SYL. ¶ CASVS. Quæsitum fuit, an cum quocūque iustæ nuptiæ cōtraherentur, & videbatur dicendum, quod sic, quia cum maris, & feminæ coniunctio de iure naturæ sit, & ius naturale sit inuariabile, vi deamusq. animalia cetera passim cōmisceri, nulla habita distinctione, videbatur dicendum hoc idem in hominibus esse seruādum. Cuius contrarium dicitur, quia cū aliud ratio hominis exigat, quam impulsus ille naturę, iure gētium & ciuili sunt prohibiti certi gradus ratione honestatis, qui in animalibus non considerantur. Vnde quāuis illa coniunctio naturalis sit, tamen modus coniunctionis de iure ciuili est. Non variatur itaque, quod naturale est, sed aliquid additur inter homines, quod ratione naturali dispositum est: veluti inter ascendentes, & descendentes: & quamuis inter adoptiones non sit tanta ratio, maxime adoptione soluta, idem tamen statutum est, in memoriam reuerentiæ debitæ, & quia iam fuit iure ciuili filia: quia adoptio quantum potest naturam imitatur, §. minorem, infra de adoptio. Not. quod regula nuptiarum est prohibitoria certarum personarum, & ideo qui non prohibentur contrahere, intelliguntur permissi. Item ꝙ inter ascendentes, & descendentes in infinitum, etiam adoptiuos, & soluta adoptione non sunt iustæ nuptiæ. Item quod incestus & nefarius coitus dicitur cum consanguineis. Item quòd cessante causa quandoq. nō cessat effectus.

† declarat gl. ver. parentis. infra titu. 2. in princ.

† Vide gl. in §. ita ver. personis. inf. de hære. quæ ab intest.

† No. ꝙ licet aliás nefariæ nuptiæ ꝑprie dicatur inter ascendentes, & descendentes, incestæ autē inter collaterales & affines, attñ qñque his appellationibus promiscue vtimur gl. i auth. de incest. & nefa. nu. coll. 2. circa prin.

a ¶ Ergo. Quia secundum præcepta legum fiunt matrimonia, ergo &c.

b ¶ Non omnes. scilicet mulieres.

c ¶ Quarundam. id est mulierum.

d ¶ In infinitum, adeo vt si Adam hodie viueret, nō posset habere vxorē, secundū lo. vt ff. de ritu nup. l. nuptiæ consistere.

ADDITIO. Et hæc vera, siue sint ex legitimo matrimonio, siue non, vt ff. de ritu nuptiarū. l. & nihil. Apud quasdam tamen gentes aliud seruari, ait Ouid. lib. 10. Meta. Gentes tamen esse ferūtur, in quibus & nato genitrix, & nata parenti iungitur, & pietas geminato crescit amore.

e ¶ Idem iuris vt non possint coniungi.

ADDITIO. Et est ratio secundum Petr. quia licet filiatio sit finita ꝑ emācipationē, tamen prohibetur honestatis causa: quia in copulandis nuptijs semper inspicitur honestas, l. semper, ff. de ritu nup. Aret.

¶ Inter eas. ¶ Diuiditur in quatuor partes. Primo ponit dictum in genere in trāsuersalibus: secūdo illud specificat in transuersalibus coniunctis per sanguinem: tertio de coniunctis per adoptionem: quarto infert ex prædictis vnū casum. Secunda ibi, Sane. Tertia ibi, Sed & si Quarta ibi. Et ideo. Aret.

† Huius prohibitionis triplicem affert rationem Plu. in probl. quę vide. SYL.

¶ Inter eas. CASVS. Quærebatur an inter collaterales quoque seruanda esset suprascripta prohibitio: & videbatur dicēdum, quod non, quia cessabat ille ascensus & descensus sanguinis, qui est inter liberos & parentes, cuius contrarium deciditur in fratribus, & sororibus, ratione cuiusdam honestatis, quæ in nuptijs maxime spectatur, l. semper, ff. de ritu nupt. licet sint adoptiui, quia adoptio quoque naturam imitatur. Sed tunc dubitatum fuit, quid iuris soluta adoptione: & videbatur idem respondendum ex proxime præcedente §. vbi dissoluta per emancipationem adoptione durat adhuc impedimentum: sed contrarium deciditur: quia cum adoptio sit tantum iuris ciuilis vinculum, alio ciuili instrumento. i. emancipatione penitus est dissolutū. l. nihil tam. de regu. iur. diuersitatis autem ratio inter hunc casum, & casum præcedentis §. illa est, quia paternum illud nomen pudori semper esse

oportet,cum maneant adhuc reliquiæ prioris potestatis, arg. l.vnius , §. seruus in eius capite, ff.de quæstio. quod non est inter fratres & sorores. Abhorret enim a publica honestate,vt quis iungatur cum ea,quam loco filiæ prius habuit. l. si quis alumnam C. eo.] Not.quod maior est prohibitio descendentium quam collateralium , quia illa est in infinitum,hæc vsq. ad certos gradus , item q. inter fratres & sorores non sunt iustæ nuptiæ . siue ex vtroque , siue altero se parente contingant. Item quod adoptiua, durante adoptione, nõ ducitur in vxorem. Itẽ quod emãcipatio inter adoptiuos collaterales soluit penitus affinitatem. Item qđ finita causa impedimenti finitur impedimentum.]

† Quod eleganter deplorat Bybis apud Oui. li.9. Met.

† alias ab.

sed non tanta. [a] Sane enim inter fratrem sororemque nuptiæ prohibitæ sunt, † siue ab eodem patre, eademq. matre nati fuerint, siue † ex altero eorum.

¶ Sed si qua per adoptionem soror tibi esse cœperit, quamdiu [b] quidem constat adoptio, sane inter te, & eam nuptiæ consistere non possunt cum vero per emancipationem adoptio sit dissoluta, [c] poteris eam vxorem ducere. Sed & si tu emãcipatus fueris, nihil est impedimento nuptijs. Et ideo constat, si quis

a ¶Sed non tanta scilicet vsque ad gradum septimum,secundum canones. vt xxxv.quæstio.3. cap. progeniem.&c. de consanguinitate.& cap.in copulatione. & cap.nulli. sed secundum leges vsque ad quartum , vt Infra eodem, §.fratris. Idem hodie † iure canon. † vt extra de consanguinitate. & affinitat. non debet.& capit.vlt. sed tamen aliter accipitur gradus secundum canones, quam secundum nos,vt dicetur.inf. de gra. cog.

¶ Adde , quod hodie de iure canonico prohibitio est vsque ad quartum gradum cap. non debet,§.prohibitio.de consanguinit.& affinitat.]

b ¶ Quamdiu , Sic. ff de verborum obligat.l si stipulatus fuero.in fin.alias si stipuler.§.t.&ff.de libe.& posthum.l.si quis posthum.in fi.

** Ratio est . quia per adoptionem efficitur agnata fratris , vt declarat hic Theophilus]

c ¶Dissoluta , quia ipsa est emancipata , vt differat a sequenti casu.

d ¶Generum.id est maritum filiæ.

e ¶Eum.Scilicet patrem.

f ¶Antea.id est primo.

† Aliter antiquitus vt legitur de Abraham, qui SYL. habuit vxorẽ suã cõsanguineã,Gen. c.20. quod institutũ deinde ꝓhibitum fuit, vt est Leu.c 18.

† .f.C.inclusiue.sed de iu.ciu.exclusiue.vt infr.cod.

g ¶ Filiam hoc ideo,quia emancipatione §. §. duo si facta definit esse agnata patri : ergo per pa- & ideo trem non potest fieri agnata tali adopti- hâc glo.re uo, vt ff.de adopt l.qui In adoptionem. ho- prehendit die vero non definit , vt inf. de legit. agnat. hic Ias. succes.§.fin. & ita hoc consilium hodie nõ valet.

¶ Adde , quod licet ita communiter teneât doctor. tamen hodie etiam emancipatione tollitur agnatio per istum text.& §.si.inf. de leg. agn. tu. Nec obst. §.fi. quia non deferet patri hære ditatem , vt agnato, sed vt emãcipanti cõ tracta fiducia. Nec ibi dicit , quod iure nouo sit agnatus, sed quod semper videtur cõ tracta fiducia emancipare : quæ fictio ma nente agnatio- ne nõ esset necessaria.]

SYL.

generum [d] adoptare velit debere eum [e] antea [f] filiam [g] suam emancipare: & si quis velit nurum [h] adoptare, debere eum antea filium suum emancipare.

¶ Filiam, vel neptem fratris naturalis vxorem ducere prohibetur: secus adoptiuam. hoc dicit.

¶ Fratris vero vel sororis filiam, vxorem ducere † non licet. Sed nec neptem fratris, vel sororis quis ducere potest, quamuis quarto gradu sint.

** † Aliter olim,vt scribit Plutar. in probl.

h ¶ Nurum. id est vxorem filij, vt probatur,infra eod. §. affinitatis.

¶Fratris. ¶Diuiditur in quatuor partes. In prima ponit dictum: in secunda extendit:in tertia assignat rationem : in quarta ponit quid in adoptiuo. Secunda ibi,sed nec.tertia ibi, cuius.quarta ibi,eius.

* ¶ CASVS.Figuratio facilis est. Dicitur enim quod filia fratris,sororis ve vxor duci non potest,in quo nulla est difficultas; cum sit in tertio gradu.l.Iurisc.§.3. ff.de grad.Solum videbatur subsistendum in eorum nepte,quæ cũ sit in quarto gradu,qui regulariter est permissus,videbatur , quod cũ ea nuptias liceret contrahere , & tamen respondetur cõtrarium ex regula posita in tex. cuius enim.& illud preterea quæsitũ est , an vxor duci posset filia sororis adoptiuæ,& videbatur quod non, cum teneat tertium gradum : attamen deciditur contrarium ex ratione in tex.allegata, quam optime declarat gl.hic,& apertius in l.si qua. ff.eod.] Not.quod inter patruum & neptem ex fratre , vel etiam inter patruum magnum, non licet contrahere nuptias.Itẽ quod de iure ciuili neptis fratris, vel sororis est in quarto gradu . Item quod cuius filiã prohibeor vxorem ducere , ita & eius

SYL.

eius neptem. Item quod filia sororis adoptiuæ non coniungitur nec ciuili, nec naturali iure mecum. Item quod fortius est vinculum naturale quam ciuile. Itē quod vinculum legale tantum est inter adoptantem & adoptatum.

a ¶ Cuius. Sed opponitur; filiam aui vel auiæ non possum ducere, tamen neptem possum, quæ est mihi consobrina, vt inf. eod. tit. §. duorum. Respon. hanc regulam stricte intelligi in eo casu, in quo loquitur, & in omni simili, scilicet quando ego & ille, cuius filiā ducere non possum, sumus in gradu primo ad stipitē, & in potestate eiusdem: & sic, cuius, scilicet fratris, vel sororis meæ filiam &c. & hoc in naturalibus, secus in adoptiuis vt infr. §. proximo.

Cuius a enim filiam vxorem ducere non licet, neque eius neptem permittitur.

¶ Eius b vero mulieris, quā pater tuus adoptauit, filiam non videris impediri vxorem ducere: quia neque naturali, neque ciuili c iure tibi coniungitur.

¶ Duorum fratrum filij iure coniunguntur, secus in amita, & matertera etiam magna. hoc dicit.

¶ Duorum d autem fratrum vel sororum liberi, vel fratris & sororis, coniungi possunt.

¶ Item amitam e licet adoptiuam f ducere vxorem non licet: item nec materteram: g quia parentum loco habentur. Qua ratione verum est, magnā quoque amitam, & materteram magnam ducere in vxorem, etiam qd adoptiuæ sint, nō possumus.

SYL. ¶ Adde, quod Ias. hic aliter declarat, quod si loquitur in collateralibus æqualibus, cessat ista: si vero in ijs qui ab. inf. sunt durat ꝓpter reuerentiam: quæ satis placet.* Vel dic, vt declaraui in Annot. quod Imperator in vers. Sed nec neptē. ibi, quamuis quarto gradu sint. docet nos responsionem, quia cum iam sit expresse decisus ille casus, qui obijcitur, in §. duorum. non potest comprehendi sub reg. l. doli clausula. ff. de verb. obl.

b ¶ Eius. Sic construe: Non videris impediri ducere vxorem filiam eius, quam pater, &c.

c ¶ Ciuili iure. De naturali constat, de ciuili sic probo. Illa filia sororis adoptiuæ non est in potestate matris, vt inf. de hæredum qualit. & diffe. §. quia de causa. ergo non transit in potestatem illius, qui adoptat matrem, licet mater transeat, quia illi transeunt cum alijs, qui sunt in potestate, vt inf. tit. 1. §. illud. & ff. de adop. l. si pater. at ipsa mater adoptata est mihi coniuncta per agnationem per patrem, in cuius potestate est. ff. de adopt. l. qui in adoptionem.

SYL. ¶ Adde, quod gl. in l. si qua, in verbo Adoptiuæ. ff. de rit. nu. apertius declarat, & assignat aliam rationem.]

Diuisio. ¶ Duorum. Diuiditur in tres partes. Primo ponit de duobus consobrinis: secundo de amita: tertio de matertera. Secunda ibi. Item amitam. Tertia ibi. Item nec materteram.

SYL. ¶ CASVS. Primo dubitatū fuit, quid in descendentibus fratrum & sororum, an istas inter se nuptias cōtraherent: & ratio dubitandi oriebatur ex eo, quod nuptiæ prohibitæ erant in quarto gradu sup. §. proxi. decl dicitur tamen contrarium, quia in æqualibus non cadit ratio honestatis & reuerentiæ, quæ cadit i superioribus qui quasi loco patris sūt: qua ratione fuit etiam idem responsum in amita & matertera quāuis adoptiua, & ratio est assignata i tex. No. quod filij duorum fratrum iure inter se nubunt. Itē quod amitam & materteram etiam magnam ducere in vxorem, etiam qd adoptiuæ sint, nō possumus. Item, quòd amita & matertera sunt loco parentum.

d ¶ Duorum. Hoc secundum leges, vt hic, C. & eo. l. celebrandis. secus iure canonum. Vel dic hunc §. loqui de adoptiuis, secus in naturalibus.

¶ Adde, quod loquitur in vtrisque, & de iu. cano. hodie corrigitur. c. non debet. §. prohibitio. de consang. & affi.] SYL.

e ¶ Item amitam. quæ est soror patris.

f ¶ Adoptiuam. Ab auo paterno.

** Exemplifica, si auus ipse paternus habens filium, qui est pater meus, adoptat puellam. hanc enim pater meus habebit sororem adoptiuam, mihi vero erit amita adoptiua.]

g ¶ Materteram. Caute non repetit, adoptiuam materteram &c. † quia matertera vel auunculus non fit adoptione, vt hic, & sup. eo §. eius, & ff eo. l. si qua, §. fi. Sed cōtra vē. ff. de ritu nup. l. per adoptionem. §. fi. Respō. illud intelligitur, quando adopto in nepotē quasi ex filia natum, vel in pronepotē quasi ex nepote nato ex filia, quod possum, si cui si nullum habere filiū, vt inf. tit. 1. §. licet, tūc enim soror & frater eius, loco cuius filij facta est adoptio, est matertera, & auunculus: alij mihi filij sunt, vt patet: & sic non imitatur naturam, quia aliter nepos ex filia naturali & legitima nō est in potestate: hic autē cum suis concordantiis loquitur, quando aliquam adopto in filiam: hæc quidē nō erit matertera filij nati ex alia mea filia & naturali & legitima. Sed quæ est ratio diuersitatis? Respondeo, quia altero casu scilicet quando adopto in nepotem ex filia, est cō-

** † hoc idē animaduertit hic Theophilus in Instit. Gracis.

modum materteræ & auunculo: quia maiores quidem parentes imperãt minoribus, quod fecus est in aduerso casu:& ex hac dependet alia. vt naturales & legitimi sint ado priuo subiecti.& est riduculũ, econtrario ca su esse æquũ.

SYL. *¶ Ad declaratione istius glos. videnda sunt quæ post Ang. & Christo.dixi hic in cõmen. latius enim necesse est declarare, quam capiat additio.

materteram magnã [a] ꝓhiberis vxorẽ ducere. ¶ Non potest aliquis contrahere matrimonium cũ nuru, vel priuigna præsenti, vel præterita. h.d.

¶ Affinitatis [b] quo

*¶ Dic ex mente doct. rationem diuersitatis esse, quia in priore exemplo glo. ad d.l. per adoptionem.cum adoptatus loco nepotis efficiatur de agnatione & familia auiadoptantis, in cuius potestatem transit, (qua in re adoptio non imitatur naturam) agnascitur & filijs,& filiabus, & alijs existẽtibus in familia eiusdem aui.l.p.l.qui in adoptionem.ff.de adopt.qui filij & filiæ sunt auunculi,& materteræ ipsius nepotis. Et hec quidem agnatio parit impedimentum nuptiarum. At in posteriore exemplo gl.cum adoptatur aliqua in filiam nulla resultat agnatio inter eam,& nepotem ex alia filia naturali & legitima adoptantis, quia illa (vt ita eam vocem per similitudinem) matertera non potest agnasci illi nepoti ex filia, cum extra familiam adoptantis sit, §.fin. sup. de pat.pot.& consequenter nec eidem iure cognationis iungitur. l.patris. ff de in ius vocand.quippe cum in adoptione pro nulla reputetur cognatio,quæ natura contingit, vt scribit hic Theophilus. merito igitur non impediuntur nuptiæ.

Matertera magna, Amita magna, Frater aui materni, an dicar patruus magnus.

a¶ Materteram magnam. Magna matertera, soror auiæ maternæ est, amita magna, soror aui paterni est, vt infra de gra. cog. §.4. Sed quid de fratre aui materni? Respond. est patruus magnus, vt C. de success.edi. l.t. licet Plat.contra vt ibi not. Sed cum sint in quarto gradu, quare prohibentur, vt sup.eo. §.fratris? Respond.quia hæ Personæ sunt de superioribus transuersalibus, quæ habentur loco parentum, vt in hoc §. & quia ipsa est in primo gradu stipitis, vt not. sup. eod. §. sed nec neptem. & sic nota caute, quia ordo transuersalium subdiuiditur in tres partes, sup. infra,& ex latere, vt infr. de gra. §.3.4.5.& 6. & maior est abstinentia versus superiores, vt hic, & inferiores, vt sup. eod. §. fratris, quam transuersales, vt sup.eo.§. duorum.

Diuisio.

¶ Affinitatis a Diuiditur in septem partes. Nam primo ponit quandam prohibitionẽ in genere. Secundo illam prohibitionem exemplificat in nuru & priuigna. Tertio rationem prohibitionis factæ de nuru & priuigna assignat. Quarto dictam prohibitionem de nuru factam modificat. Quinto rationem dictæ modificationis assignat. Sexto modificat prohibitionẽ circa priuignã. Septimo rationem dictæ modificationis assignat. Secunda pars incipit ibi, Vt ecce. Tertia ibi, Quia vtraque. Quarta ibi, quod ita.f. Quinta ibi, Quia eadẽ. Sexta ibi, Item si. Septima ibi. Quia duas. Areti.

¶ Affinitatis. SYL.

CASVS Quærebatur, an ꝓhibitio nuptiarum ratione agnationis traheretur ad affines: & ratio dubitandi erat, quia affinitas, vtpote contracta per feminas, non videbatur paris potentiæ cum agnatione: * quemadmodum nec antiquitus erant pares in successionibus, infra de legi.agnat.suc.& de succes.cogna.l prin.] cuius contrarium respondetur ex eo, quia nurus & priuigna, de quibus primo loco fuit dubitatum, filiæ loco habentur etiam dissoluta affinitate; nam ea cõstante alia ratione abstinendum est ab ipsarum nuptijs:quia quis duas vxores habere non potest, vt hic dicitur. * Abhorret enim lex con iunctionem illarum personarum, quæ inter se parentum liberorumve locum obtinẽt. §.ergo.sup.eo.] Not.quod ratione affinitatis prohibentur etiam nuptiæ. Item quod nurus & priuigna filiæ loco sunt. Not.quod vbi sunt duæ rationes finales, vna cessante, alia non, non cessat dispositio: * quod intelligas verum esse, dummodo singulæ rationes efficaces sint, & sufficiant, alioquin secus.l.si familia.de iur.omn.iud. Item quod l.in dubio debet interpretari in casu probabiliter dubio. Item quod non licet eodẽ tempore habere duas vxores. Item quod dictio, quoque, est implicatiua. Item quod nomina affinitatis durãt ea soluta: & verba præteriti temporis sunt abnegatiua præsentis temporis.

Affinitas quid.

b¶ Affinitatis. Est autem affinitas, regularitas personarum ex nuptijs coniunctarum omni carens parentela. s.sanguinis, † vt ss. de gra.aff.non facile.§.affines. & §.sciẽdum est.ideo dicit, ex nuptijs † quia sine nuptijs contrahi non potest: sed secundum canones etiam sine nuptijs.

† Vel iõ dr affinitas, quia vnus tendit ad finẽ alteri⁹, & ecõuerso scdm Christof. † hoc procedere ꝓbat Ang. quo ad matrimoniũ prohibẽdũ, per l. adoptiuus, §.seruiles. ver. SYL. idem ss. ff.eo.& ff. de ri.nup. l.& nihil.

¶ Adde, quod affinitas est proprie personarum proximitas ex coitu prouenientis, omni carens parentela. ita diffinitur communiter per can.] Sed cũ vxor videatur affinis viro, quare permittitur matrimonio vti? Respõ. nõ est affinis, sed causa affinitatis: sicut vnitas nõ est numerus, sed principiũ numeri.

¶ Adde, quod hæc est communis opinio, vt per doctor. in leg. prima, C. vnde vir. & vxor.

* Adde, quod quamuis statuta loquẽtia de affinibus non verificentur in viro & vxore secũdum proprietatem verbi, tamen verificãtur ex ratione, per regulam, propter vnũquodq. tale & illud magis;& est tex. in ꝓpo sito

fito in d. l. 1. C. vnde vir. & vxor. vt ibi declarant Cast. & latius Alex. in princ.]
a¶ Quarundam. s. mulierum.
b¶ Priuignam. Hæc nomina exponuntur statim Proxi. in versi. quod ita &c.
c¶ Loco sunt. Facit ad hoc. ff. solu matr. l. quia. 2. & 1 rei. in §. fin.
d¶ Quod. l. q prohibitio.
† aliàs de est. in. e¶ Nurus est. Quæ cõtineantur appellatione nurum, dic vt ff. eo. l. adoptiuus. §. nunc videamus.
† aliàs fuit. f¶ Nupta est. Argumen. sumitur hic, & ex proximo. §. q siquis habet generale auxilium, non potest petere speciale, vt ff. de mino. l. in causæ 2. & de ver. obliga. doli, & ff. de eden. l. quædam sunt in princ.
† aliàs possit. g¶ Alia rõne. Nõ solum supradicta.
h¶ Non licet. imò efficitur infamis, vt Cod. ad l. Iul. de adul. l. eum qui.

que veneratione, a quarundam [a] nuptijs abstinere necesse est: vt ecce priuignam [b] aut nurum † in vxorem ducere non licet: quia vtræque filiæ loco [c] sunt. Quod [d] ita scilicet accipi debet, si† fuerint nurus, aut priuigna tua. Nam si adhuc nurus [e] tua est: idest, si adhuc nupta est [f] filio tuo, alia [g] ratione vxorem eam ducere non † poteris: quia eadem duobus nupta esse non potest. Item si adhuc priuigna tua est, id est si mater eius tibi nupta est, ideo eam vxorem dicere non poteris, quia duas vxores eodem tempore habere non licet. [h]

ADDITIO. Idem in habente duas sponsas, vel concubinas: seu vxorem & cõcubinam, vt est glo. not. in §. antepen. sup. verb. consistente, in auth. quibus modis na. effi. sui. licet de facto non obseruetur, vt hic per Ias.
Diuisio. ¶ Socrum. ¶ Diuiditur in quatuor partes: quia primo ponit vnum dictum prohibitiuum cũ ratione: secundo illud modificat: tertio modificatum declarat circa nouercã cum ratione: quarto declarat circa socrum cũ ratione. Secunda ibi, quod & ipsum. Tertia ibi. Alioquin. Quarta ibi, Item si. Aret.
SYL. ¶ CASVS. Eodẽ modo figurari potest, quo in superiore, §. cum prosequatur eadẽ exempla. Ratio dubitandi erat, quia soluta affinitate, tanquam cessante ea, videbatur impedimentum deficere: cuius contrarium respondetur ex eo, q matris loco sunt, sicut superiores filiæ loco erant. Nota, q dissoluta affinitate non licet socrum, aut nouercam ducere vxorem. Item q hæ matris loco sunt. Item quod cessante vna ex causis, alia remanente, non cessat effectus.
i¶ Socrũ. Quæ sint hæ personæ, dic vt ff. eo. tit. de ri. nup. l. adoptiuus. §. nunc videamus.
K¶ Prohibitum est. iure affinitatis: & ad hoc refertur illud, Quod & ipsum &c.

¶ Cum socru, vel nouerca, præsenti, vel præterita, matrimonium contrahi non potest. Aretin.

¶ Socrum [i] quoque & nouercam prohibitum [k] est vxorem ducere: quia † matris loco sunt. Quod & ipsum dissoluta demum affinitate [l] precedit. Alioquin si adhuc nouerca [m] est, idest, si adhuc patri tuo nupta est: communi iure impeditur tibi nubere: quia eadem duobus nupta esse non potest. Item si adhuc socrus est, idest, si adhuc filia eius tibi nupta est, ideo impediũtur tibi nuptię, quia duas vxores habere non potes. [n]

l¶ Affinitate. Hæc litera sibi contraria vr: nã si dissoluta est affinitas, nõ ergo debet nuptiæ rõne affinitatis impediri. Sed dic. Dissoluta &c. i. dissoluto matrimonio, ppter quod contingit affinitas; sed ipsa affinitas nõ est dissoluta. Adde, q quo ad impedimẽtum matrimonij, & quo ad successionẽ durat: quoad alia non, ita communiter tenetur in l. 3. §. affinitatis. ff. de postul. in l. sicut, vbi Ias. ff. de re iud.]
* * Et ideo statutum, q affiniũ causæ cõpromittantur, nõ procedit soluto matri. vt tradunt doct. in l. fin. C. de verbor. signif. & refert Ias. in d. l. sicut.]
† nouercã esse loco mris qũo intelliga- SYL. tur, declarat Deci. in l. j. col. 1. C. de in ius voca. & Alex. in l. generaliter. col. 2. ff. eo. tit.
m¶ Nouerca. sic dicta, quasi nocens arcus. Vel quia noua est arca, quasi sine fructu: & facit ff. de inoff. test. l. 3. in fin & l. 4.
SYL. ¶ Adde, q dr quasi quæ noua domus princeps a patre superinducatur, quasi nearcos.
n¶ Non potes, aliás. Non possis. s. eodem tempore subaudi, vt sup proxi. §.
¶ Mariti. Non diuiditur propter vnicam verborum structuram.
SYL. ¶ CASVS. Quæsitum fuit, an filij duorum coniugum ex alio matrimonio iure copulãtur, & dubitationem faciebat: quia cum sint priuigni patris, vel matris sue, & per cõsequens loco filij, videbatur quòd admuicem præsumerentur loco fratrum: quia se affinitate attingunt: cuius contrarium respondetur ea rõne, quia (vt dixi) non ita par gradus transuersalis est in consideratione, sicut dispar, propter affinitatis venerationẽ, licet ergo habeantur tertio modo loco filiorum, tñ non sunt, & reuerentia, quæ facit con-

¶ Filij coniugum ex alijs matrimonijs licite contrahunt. h d. ex l. generali, § inter priuignos. ff. eo.

¶ Mariti [a] tamen filius ex alia vxore, & vxoris filia ex alio marito, vel contra, [b] matrimonium recte contrahunt, licet habeant [c] fratrem, sororemve ex [d] matrimonio postea [e] contracto natos.

¶ Non licet in vxorē ducere filiam vxoris quondam tuæ natam post diuortium, sicut nec sponsam patris, aut filij. hoc dicit ex l. si qua. ff. eod.

¶ Si vxor tua post diuortium ex alio filiam procreauerit: hæc non est quidem priuigna [f] tua, sed Iulianus ab hu

consideratiquem pro patre, matre, vel filio, cessat existente gradu æquali: & quia, quamuis agnati vxoris fiant affines viri, & econtra, tamen inter affines vtriusque non contrahitur aliqua affinitas impeditiua matrimonij. c. quod super his. de consan. & affi. Not. summarium. Item quod dictio, recte idē importat, quod iuste & legitime & in hoc differt a dictione rite, quæ importat idē, seruatis solennitatibus, l. iuste. & ibi not. ff. de acquirenda possessione.

a ¶ Mariti. licet inter se frater & soror prohibeantur, vt sup. eod. §. inter eas, tamen &c.

b ¶ Vel contra. id est econtrario.

c ¶ Habeant. illi minores.

d ¶ Ex matrimonio. maiorum.

e ¶ Postea † .i. post natiuitatem istorum: & sic aduerbium, postea, determinat dictionē contracto, uel dic, quòd determinat uerbū habeant: & dic, & contracto, id est prius. Nā qui ex eo matrimonio, scilicet maiorum, nascuntur, fratres sunt ex parte matris illi, qui natus est uel nata prius ex femina. Idem dicas econtra, quòd erit frater uel soror ex parte patris illi, qui fuerat ex illo patre natus: & tamen isti nullo iure sibi inuicem iunguntur: uiro enim cognati uxoris iunguntur, & non alijs cognatis uiri. idem econtra, quia cognati uiri uxoris iunguntur, non autem alijs cognatis uxoris Vnde reprobatur quorundam opinio, qui dixerunt, quòd nullus de arbore ducit alium: nam in ea continentur cognati uiri & uxoris, & tamen iunguntur, ut hic dicitur. Nec inter se ante matrimonium inter duos cognatos uiri, & uxoris contractum succedunt, ut C. communia de succes. l. amitæ. nec postea, nisi sicut facit uir uxori, deficiente omni parentela, & excluso fisco. ut C. unde uir & uxor, l. 1. & in Authen. ibi signata.

† Dum dicit in secūdo intellectu, quod verbū postea, posset referri ad uerbū habeant, & contracto s. prius, intelligitur prius. s. quod isti duo contrahebāt matrimonium, Ias.

* Quòd inquit glo. quòd nullus de arbore &c. hūc habet sensum, id est nullus, qui positus est in arbore, ducit alium. ad affinitatem, scilicet contrahendam, quæ tamen opi. reprobatur, cum uideamus maritum ducere ab arbore omnes eius coniunctos, eosque facere affines uxoris.

¶ Adde, quòd de hoc est casus in c. quod super his. de consang & affi * & si uerba d. l. amitæ. uidebuntur adolescētibus subobscura, adeant hoc in loco nostros Commentarios, vbi in eorum gratiam posuimus figurationem casus.

** Adde, quòd dum glo. ait in fin. (vt pleriq; oēs eam intelligunt) quòd consanguinei vxoris succedunt viro, deficientibus cōsāguineis eiusdem, excluso fisco, & econuerso, communiter reprobatur, vt tradunt doct. in l. 1. C. unde vir. & uxor. & diffuse Tiraq. in tract. de retra. ligna. §. 14. glo. 1. nu. 19. optim⁹ tex. in l. affinitatis. C. cō. de succe. ubi dicitur, quod affinitatis iure nulla successio permittitur.]

¶ Si uxor. Diuiditur in duas partes in prima ponit dictum: in 2. rationem per locum a simili. 2 ibi, nam constat.

¶ CASVS. Quærebatur, an filia uxoris q. meæ, a qua diuortium feci, possit duci in uxorem: & uidebatur dicendum, quòd sic, * quia cum non sit priuigna mea, ex quo nata non fuerit ante nuptias cum eius matre contractas, sed post diuortium. nec alio ullo iure mihi iungatur.] non uidebatur subesse aliquod impedimentum: cuius contrariū deciditur propter rationem publicę honestatis sicut in sponsa patris & filijs obseruatum est. * Valde enim abhorret ab honestate, quæ in primis spectanda est in nuptijs, quod quispiam matrem, & filiam uxores habuerit.] No. summarium. Item quòd publica honestas seruatur in matrimonijs. Item quòd appellatione nurus non uenit sponsa filij: nec appellatione nouercæ sponsa patris. Item quòd ex hoc text. uidetur quasi, quòd si contractum sit matrimonium, non dirimatur, quod hodie secus est c. sponsam. de spon. Item quòd ualet argumentum a simili.

f ¶ Priuigna. quia illa est priuigna mea, quæ ex mea uxore est nata, antequam esset uxor: & feminæ ille est priuignus, qui ex marito natus fuit, antequam suus esset maritus, ut sup. eo. §. affinitatis, & § socrum. sed hęc postea fuit nata, tamen dicit Iulianus abstinēdum ratione honestatis (.i.) ut subijcit, & ff. eod. l. si qua. §. si uxor. & l. semper. & ad hoc inducit duo argumenta. Nam &c.

ADDITIO (.i.) Quæ oritur etiam ex spōsalib. de futuro, & de facto cōtractis, ut nō possit cōtrahi cū aliquo primi contrahentis cōsanguineo. c. 1. de despon. impu. in 6. Ang.

SYL

a ¶ Na-

a ¶ Nurum esse. Licet sit sponsa, tamen non est nurus, antequam eius fiat vxor: & econtra: licet sit sponsa patris, quia vxor non est patris adhuc, ideo non est filij nouerca, vt hic, & ff. de ri. nup. si qua. §. 1. & tamen licet nulla sit affinitas, est abstinendum, vt subijcit, Rectius &c.
* Not. ex hac glosa quòd ex solis sponsalibus affinitas non contrahitur. Et ratio est, quia affinitas cõtrahitur ex copula, vt liquet ex eius diffinitione.
b ¶ Rectius. A simili concludit in casu proposito primo in hoc §.
* ¶ Ioan. Fab. & Ang. putant hoc esse consilium, ac per hoc valiturum matrimonium, si de facto contraheretur quorum opin. videtur huic text. maxime repugnate: etenim si iure facient qui abstinebunt ab huiusmodi nuptijs, non iure igitur facturi sunt qui contrahere audebunt, & consequenter matrimonium erit inualidum, §. Si aduersus, inf. eodem. de quo latissime disserui hic in Commen.]
c ¶ Facturos. f. scimus, vel constat.
* Not. facti verbo etiam nõ factum cõtineri, de quo vide Alcia. in l. facete de ver. sign.

Idem in sposa alicuius, quod nullus eõsãguineorũ sponsi pôt ducere vxoré, vt in ca. sponsam. extra de spõsa, & matrimonio.
alias de est se.
SYL.

iusmodi nuptijs abstineri † debere ait. Nam constat, nec sponsam filij, nurum esse: a nec patris sponsam, nouercam esse: rectius b tamen & iure facturos c eos, qui ab huiusmodi nuptijs † se abstinuerint.

¶ Inter seruos etiã manumissos cognatio impedit matrimoniũ contrahendum.

¶ Illud certum est, seruiles d quoque cognationes, e impedimento nuptijs esse: si forte pater & filia, aut frater & soror manumissi f fuerint.

¶ Sunt & aliæ personæ, quæ propter diuersas rationes nuptias contrahere prohibentur: quas in libris Digestorum seu Pãdectarum, ex veteri iure collectarum, enumerari g permisimus. †

Nec obstat. § quod autem, quia verum est perimi cognationem quo ad effectus iuris ciuilis, vt quo ad successionem & tutelam, non quo ad sui essentiam, matrimonijve contractum, qui fundatur super ratione naturali, quæ dictat non esse honestum, vt qui tam arcto naturæ vinculo iuncti sunt, matrimonio etiam copulentur.] Not. quòd seruilis cognatio est impeditiua matrimonij. Item quòd sufficit allegare librum absque eo quod allegetur lex. hic.
d ¶ Seruiles. id est dum durãt serui.
e ¶ Cognationes, id est cõsanguinitates, duæ sunt inter seruos, impediunt nuptias inter eos: item affinitas, vt hic, & ff. eod. adoptiuus, §. seruiles. Sed quomodo hoc, cum nulla cognatio sit inter eos, vt inf. de cap. dim. §. quod autem? Sed illud in iure succedendi, & in tutela, vel hæreditate dicitur: hoc autem in iure sanguinis, quod nullo iure ciuili tolli potest, vt hic & ff. de reg. iur. l. iura sanguinis, & per consequens etiam in prohibitione matrimonij. Sed nonne & alia ratione inter eos matrimonium impeditur: quia sunt serui, vt sup. eo. tit. & C. de incest. nup. cum ancillis? Respon. durante seruitute hæc sunt duo impedimenta: & eis manumissis durat hoc vnum vt sequitur.
¶ Adde hoc de iure cano. esse correctũ c. 1. de coniu. ser. quod præponitur etiam in foro ciuili quo ad matrimonia, vt dictum est. SYL.
f ¶ Manumissi fuerint. Vel ambo, & tunc tantum est impedimentum sanguinis. vel vnus tantum. & tunc duo sunt, quæ impediunt, vt modo diximus. De seruilibus nuptijs disserit Alc. lib. 6. c. 21.
g ¶ Enumerari. Possunt autem enumerari quatuordecim modi, cum ijs, quos in hoc titulo habemus. Primus est ratione seruitutis. sup. eodem. t. respon. & C. de incest nupt. l. cum ancillis.
¶ Adde, quod hoc corrigitur in d. cap. 1. de coniu. ser.] Secundus est ratione ætatis, vt mares minores 14. ann. feminæ minores 12. vt sup. eod. 2. resp. SYL.
¶ Adde, quod de iure cano. attenditur potẽtia coeundi, c. puberes. de despon. impub.] Tertius ratione sanguinis; quod in tria diuiditur SYL.

† l. mãdauimus, vt & in l. 1. §. quib. C. de no. C. comp.
† f. contractæ.

SYL.
Illud certum est seruiles.
¶ Diuiditur in duas partes. In prima ponit dictum. in secunda remittit se ad ff.
¶ CASVS Quæsitum fuit, an quod dictum est de liberis, habeat locũ in seruis & videbatur dicendũ, quòd nõ quia cũ ista agnationis, & cognationis iura sint a iure ciuili, ea non videbãtur ptinere ad seruos l. quod attinet, ff. de re iud. ** & quia inter seruos nõ datur matrimoniũ. l. cũ ancillis. C. de ince. nup.]
* Quod si loquamur post secutam manumissionem, sicuti intelligendus est hic, §. idem quoque videtur dicendum, vt cognationis causa in seruitute nulla debeat haberi consideratio. Videmus enim, quod filij ber efficiatur seruus, perit ius cognationis propter seruitutem §. quod autem inf. de ca. dimi. ergo multo minus dicẽdum est, quod in seruitute causetur cognatio, cum facilius impediatur aliquid fieri, quã postea quam factum est tollatur. l. patre. ff. de ijs qui sunt sui vel alie. iur. cuius cõtrariũ decidit, quia ad sunt iura sãguinis pariter i seruis sicuti in liberis, q nullo iure ciuili, aut gentiũ tolli pñt.

dicitur.s.ascendentes & descendentes, & collaterales, vt sup.eod.§.ergo,& §.inter eas,& § fratris,& §.eius.& § duorum.

* Adde, q̧ inter ascendentes, & descendentes prohibetur in infinitum, inter collaterales æquales, vsque ad quantū gradum excluſiuè, si sunt inæquales prohibetur etiā vlterius propter reuerentiam. vt dictū est sup.eod.in §.fratris. hodie vero secundum ius Cano. in collateralibus prohibitio non egreditur quartum gradum cap. Non debet de consan.& affi.

¶ Omni effectu, & nomine matrimonij etiam quo ad filios carent, qui contra ll. coeunt: nec dotes repetunt, & pœnas ll. incurrunt.hoc dicit.

¶ Si aduersus ea, quæ

Quartus ratione adoptionis. vt sup.eo.§. ergo, & §.inter eas.in fi.vtriusque.

*¶ Adde,q̧ (etiam de iure Cano.) est perpetua prohibitio inter adoptantem, & adoptatum, & inter adoptatum, & vxorem adoptantis: inter alios vero, dum durat adoptio tantum.c.1.de coniu.lega.

Quintus ratione affinitatis præsentis, præteritæ, & futuræ, ut sup.eo.§.affinitatis,& §. socrum, & §.si uxor.

* Dic, q̧ affinitas superueniens non dissoluit matrimonium. ca.pen.de eo,qui cogno. consan.vx.suę. Et dū glos. allegat.§.si uxor. confundit impedimentum propter affinitatem, cum eo, quod introducitur propter publicam honestatem.

Sextus ratione matrimonij. Nam si habet unam, non debet habere alteram eodem tempore, aliàs est infamis, ut sup.eo. §.socrum.in fi.& §.affinitatis. in fi.& C.ad l.Iulia.de adult.l.eum.

Septimus per senatusconsultum,quod uetat fieri matrimonium inter tutorem & curatorem, & filios eorum ad quondam pupillam & adultam suam uel patris, ut C. de interd.mat.inter.tu.l.1.

¶ Adde,q̧ de iure cano. corrigitur hoc c.fi. de secund. nupt.& ibi Abb.]

Octauus per legem Papiam.& Iuliā.s.inter senatores & eorum liberos, & libertas,uel aliàs vilis conditionis feminas, ut ff. de ri. nup l.lege Papia. & C. de nup.l.si libertam. quod capitulum hodie correctum est, ut in Auth. ut lib.de cet.an.§.si quis aut. collat.6.

** Limita,nisi filia senatoris corpore qſtū, uel artē ludicram fecerit, aut iudicio publico damnata fuerit. l. senatoris, ff.de ri.nup.

SYL. ¶ Adde, q̧ & hoc corrigitur, d c.fi.vbi Abb.

Nonus est,vt inter præsidē & sibi subiectā ratione iurisdictionis, vt C. de nuptijs: & si contra, & C. si quacunque præ.po.i.r.

** Adde, idem esse in filijs masculis Præsidis, vel aliorum officium aliquod gerentium, l.qui in prouincia.ff. eo.secus verò in filiabus.l.si quis offi.:iū, in fi eo.tit. Limitat id,nisi illud officium gerant in patria sua, quia tunc non prohibentur illic vxorem ducere,l.eos.ff.de ri.nupt.

Decimus est per constitutionem principis: vt cum ea,quam quis de sacro fonte leuauit vt C. de nupt.si quis alumnam: in fin.Idem seruatur de ipsa commatre,licet nostro iure cautum non reperiatur.

¶ Adde q̧ idē seruetur de iure can c.j.& 2. de cogn.spi.de qua cognatione spirituali dixi plenissimè hoc loco in Commen.] Vndecimus est ratione honestatis,vt sup.eo.§.si vxor.& ff.eo.l.si qua. Est & duodecimus ratione ordinis annexi; vt cum clericis in sacris ordinibus constitutis,vt in auth.quomodo opor. epis.§.hæc autem. col.1.& in auth.de sanctis epis.§.si quis, coll.6. † Est & tertiusdecimus, vt in monachis conuersis & monialibus, licet non sint in sacris ordinibus constituti, vt in authēt. de mona.§. antepen.coll.1.& in authent. de pup.§.per occasionem coll.4.

*¶ Adde, q̧.§. per occasionem. loquitur de eo, qui est impotens ad coeundum. ** & sic erit 15.casus.]

Est & 14.in muliere rapta,quæ proprio nubit raptori: quod prohibetur, vt in auth.de rap.mulie.quæ prop.rap.nu §.1.coll.9.

¶ Adde, quòd de iure cano. hoc corrigitur. c.fi.de rap.& quia in his ipsum ius cano.attēditur,dicas de iure can.esse aliqua impedimenta, quæ impediunt contrahendum, & dirimunt contractum, quæ clauduntur his versibus.*

Error.cōditio,votū,cognatio,crimen:Cultus, disparitas, vis,ordo,ligamen,honestas. Sexus, & affinis: si forte coire nequibis.Hæc socianda vetant connubia,facta retractant.

Aliqua vero impediunt, sed non dirimūt, de quibus his versibus.

Incest⁹, raptus,sponsari,mors mulieris:Susceptus propriæ sobolis, mors presbyteralis. Vel si pœniteat solenniter, aut moniale. Accipiat prohibent hęc coniugium sociandum: Ecclesia vetitum. nec non tempus feriarum, impediunt fieri, permittunt facta teneri. Quorum versuum declarationem ponit Henri. Boyc. in c.Iræ. de frig.& male.

¶ Si aduer.A Diuiditur in tres partes,in prima ponit dictum quātum ad contrahentes contra ll. in secunda quantum ad filios.in tertia quantum ad alias pœnas. secunda ibi. Itaque:tertia,Qui autem.

* CASVS. Nō est figurādus nisi liberaliter. Cū Imperator diffinierit iustas nuptias esse illas,quæ secūdū pcepta legū cōtrahūtur, similiq; exposuerit casus in quib. mr̄imoniū cōtrahi leges vetāt, nūc infert. q̧ qui aduersus supra scriptas ,phibitiones coierint, initi stas nuptias contraxisse intelliguntur, quo fit, vt cū iuris effectu exutæ sint, carere etiā debeant noīe à legibus imposito l. nō putauit.§.nō quæuis, ff.de bon.poss.cōtra tab. Itaque

SYL. Ordo facer impedit matrimonium.

† Secus in constitutis in contacris, vel minorib⁹ ordinibus qui si incedat in habitu & tōsura gaudet priuilegio c.si quis suadente 17. q 4.& priuilegio fori,vt c.1. de cle. cōiuga. li.6.

SYL.

SYL.

Itaque nec vir, nec vxor, nec nuptiæ, nec dos appellatur:& qui ex eo coitu nascuntur, non sunt in potestate parentum, cum sint ex iniustis nuptijs procreati. supra de pat. pot.in princ sed quantum ad patriam potestatem similes sunt vulgo, cõ ceptis: quia sicut illi patrem nõ habere fin guntur,quia il lum habẽt incertum, ita & hi perinde existimantur ac si patrem non haberent,quia illum habent, quem habere non licet, reliqua in tex. sũt plana.] Not. q appellatione viri, vxoris,nuptiarum matrimonij, intelligitur de legitimis: & sic quòd d spositio loquens de aliquo: intelligitur de legitimo. Item quod filij ex coitu illegitimo non sunt in potestate, quia non sunt ex iustis nuptijs. Item nota, q spurij æquiparantur vulgo conceptis: & vulgo cõcepti intelliguntur non habere patrem Item vnde dicantur spurij. Item, quòd vbi non est matrimonium legitimum,non est dos: & dissoluto tali matrimonio non est locus exactioni alicuius dotis. Item, quòd coitus contra ll.punitur alijs pœnis. Item q actus contra ll caret non solum effectu,sed nomi ne. Item ibi, Nec hi patrem not. quòd idem operatur fictio,quod veritas, quo ad iuris effectum. Item quod verbum, intelligitur, denotat fictionem.

† aliàs,nã nec hi patrẽ habere intelligũtur, eũ & ijs pater incertus est.

Diximus, [a] aliqui coierint: nec vir, nec vxor, nec nuptiæ, nec matrimonium,nec dos intelligitur. Itaque [b] ij, qui ex eo coitu nascuntur, in potestate patris non sunt; sed tales sunt, (quantum ad [c] patriam potestatem pertinet) quales sunt ij, quos mater vulgo [d] concepit, † Nam nec hi [e] patrem habere † intelligũtur: cũ & his pater incertus sit. [f] Vnde solent spurij appellari, vel à Græca [g] voce † σποράδην, idest vulgo concepti: vel ἀπάτωρες, quasi sine patre [h] filij. Sequitur [i] ergo, vt dissoluto tali coitu nec dotis, nec donationis † exactioni [k] locus sit.

¶ Qui autem prohibitas [l] nuptias contra-

a ¶ Diximus, vt sup.eo.per totum, & etiam adiecimus in proximo.§.

ADDITIO. Vide cle.1. de consan. & af.

b ¶ Itaque bene infertur vt sup.n.t.in prin.

c ¶ Ad patriam potestatem. Propter hunc casum posuit de nuptijs post titulum de pa tria potestate.

d ¶ Vulgo. Scilicet qui patrem demonstrare non possunt, vel illicitum, vt ff.de statu hom.l.vulgo.

e ¶ Nam nec hi. Scilicet vulgo concepti. Vel dic hi, de quibus loquitur, scilicet illicite concepti.

SYL. * ¶ Prima expositio verior, quam intellige, vt declaraui in figuratione casus,] sed quod dicitur de illicite conceptis,adde hoc verũ,si vterque sciuit.si verò alter coniugum ignorauit. filij legitimi sunt de iure cano.c.2.qui filij sint legit.& succedunt patri etiam scienti.c.ex tenore.eo.tit.

f ¶ Incertus sit. Cui pater est populus, pater est sibi nullus,& omnis, Cui pater est populus,non habet ille patrem, & secundum hoc dic his.s.vulgo conceptis. Vel dic his.s.incestuosis,& tũc dic iuris fictione est incertus.

g ¶ A græca voce sporadin.i.passim & sparsim. & apator dicitur quasi sine patre: simili ratione amator dicitur sine matre.

† simil. tex.in §. vulgo infra, d suc. cog.

SYL. ¶ Adde, q hoc vocabulũ spurij late declarat Budæus in suis Annot. in l. vulgo. ff. de sta. ho. * Alciatus libr 1.Prætermiss. reponit hic sporadin, id est vulgo, passim,& sparsim,cuius sententiam amplexus sum hic in Annota.

† Idẽ passim, vulgo,& sparsim. hinc sporades insulæ q. dã sic dictæ quod in mari sparsæ siut.

* Adde, q Plutarchus in Proble.aliũde trahit etymologiã spurij.Cum veteres(inquit)prænomina notis scriberent,vt Sex. pro Sextus Ser. pro Seruius,Spu. pro Spurius, eos autem qui vulgo concepti erant, ita notarent S. P. quasi sine patre,hoc errore factum est, vt qui sine patre dici deberent spurij appellati sint.

h ¶ Sine patre. Iure ciuili inspecto.

i ¶ Sequitur. Bene infert :cũ enim sine matrimonio esse non possit.s.dos & vbi nõ est dos,actio dotis nõ est.vt C.de do. ante nup. l.fi.ibi.sicut enim &c. †

k ¶ Exactioni scilicet per actionem ex stipulatu * quę datur pro dote,vt inf.de actio. §.fuerat.Sed numquid per condictionem sine causa, vel ob causam, quasi ob causam datum fuerit,nec causa fuit secuta? Respon. Pla.sic: siue ignorans, siue sciens dederit,vt ff. de condi.sine causa. l.fi. Sed Io.dat talem conditionem ignoranter non scienter dan ti,vt C.de condi.ob causam.l.1.& ff.de condi.ob causam l.1.§ fin.& l.2.nec immerito, cum turpiter danti nulla sit repetitio, vt ff. de cõdi.ob tur.cau.l.si ob turpẽ.& hæc omnia locum habent, quando non fuit secutũ matrimonium.

† Melior tex. in pro positio in l. 3. cum alijs ibi relatis per gloss.ff.de iu.do.

SYL. ¶ Adde,quòd opin.glos.hic & in l.fin.communiter approbatur per doc.hic,& in d.l.fi. q si mater sciebat matrimoniũ illicite contrahendum non repetat:si ignorabat, secus, matrimonio non secuto; ita dicunt Angel. & Christoph.hic, & nouissime in d.l.fin.

l ¶ Prohibitas. Per aliquem de 14. modis licet Hyrne. has pœnas imposuerit tantum eis,qui incestas nuptias faciunt,vel nefarias non qui alias inutiles vt in authẽ. de incest. nupt.§.1.colla.2.

** Adde,

** Adde, q communis opin.est contra glo. quo ad pœnas contentas in d.auth.de incest. nupt.secus quo ad pœnas contentas in l.qui contra.C.de incest.nupt.nam eas incurrunt omnes contrahentes nuptias contra ll.& sic contra quascũque prohibitiones non tm̃ iure sanguinis sed etiam alijs rationib⁹ hoc tit.comprehensis, ita Sali. in auth. incestas. C. de incest. nupt.]

hunt, & aliàs pœnas [a] patiuntur, quæ sacris constitutionibus continentur.

¶ In potestatem patris rediguntur, qui per oblationem curiæ legitimãtur, vel per subsequẽs matrimonium, hoc dicit.

¶ Aliquãdo est aut euenit, vt liberi, qui statim vt nati sunt, in potestate parentum [b] non † fiant, postea † autẽ redigantur in potestatem

a ¶ Aliàs pœnas. Vt ẽ amissio bonorum, & incursus infamiæ, vt C. de incest. nupti. l. qui contra. & l si quis incest. Hodie vero & confiscatio bonorũ & exilium, & cinguli siue dignitatis depositio, & verberatio simul eis imponitur, vt in Auth.de incest.nup.§.1.coll.2.

† aliàs fiunt aliàs sunt.

† aliàs vacat autẽ.

ADDITIO. Adde secundum Ioan. Fab. q contrahentes incestas nuptias sunt infames: & ita approbantes & defendentes, vel patrocinium præstantes, vt 3.q.4.c.consanguineorum, & ipso iure sunt excommunicati, vt in cle.1.de consan & affi. Ang.

¶ Aliquando. ¶ Diuiditur in 2. partes, prout duos casus decidit. Secunda ibi, nec non.

SYL. ¶ CASVS. Quæsitum fuit, an alio modo patria potestas, quam ex iustis nuptijs, acquireretur iure ciuili: & videbatur q non, ex regula generali affirmatiua posita sup. in pri. tit.1. & ex negatiua posita in §.præced.vers. itaque. cuius contrarium deciditur in duobus casibus ex constitutionibus Imperatoris. s.per oblationem curiæ, & per subsequẽs matrimonium. primum fauore curialium, §.si quis igitur. I auth. qui.mo na effi.sui. in si. secundum fauore matrimonij & filiorũ l.nuper.C.de nat.lib. Not. q ius ciuile alios modos inuenit reducendi filios in potestatem, quam ex iustis nuptijs, s. per oblationẽ curiæ, & per subsequens matrimonium: & ita naturales sint legitimi.

b ¶ Parentum non fiant. Hoc mirabile per duo probat exempla. Accurs.

¶ Adde similem tex. inf. de hær. quæ ab incesta.defer. §.1.ver. Quibus vsque in fin.§.

c ¶ Naturalis. Scilicet tantum.

d ¶ Curiæ. Cum enim vult aliquis naturalem filium tantum, qui in potestate patris non est, vt hic, & sup.tit.1. in princ. facere in potestate, datur in seruitio imperatoris, vel Præsidis prouinciæ. Nam in potestate efficitur loco meriti patris, & efficitur legitimus loco meriti filij, † vt hic & in authẽ.quibus mo. na.ef. sui, § si quis igitur coll.7.

† Qđ Angel. intelligit verum ficte, non vere, quod nota pro statutis vt

patris: qualis est is, qui dum naturalis, [c] fuerat, postea curiæ [d] datus, potestati patris subijcitur. Nec non [e] is, qui à muliere libera ꝓcreatus, cuius matrimonium minime legibus interdictum [f] fuerat, sed ad quam pater consuetudinem † habuerat, postea ex nostra constitutione [g] do talibus instrumentis [h] compositis in potestate patris efficitur. Quod

* ¶ Dic, quòd per curiam intellexit ordinẽ decurionum, qui erat quasi quidam senatus municipalis, sumebantur.n.in municipijs eo munere, quo Romæ senatores. Hi autem inter alia munera exigebant omnia tributa, eaque vel antea quæstoribus mandantibus persoluebant, vel postquã ea exegissent, ita tamen vt quod à tenuioribus exigi non poterat, ipsi de suo penderent. vnde & prohibita illis erat prædiorum alienatio, ne solum verterent euitandorum munerum causa. Sed quo magis allicerentur homines ad dandum se ordini eiusmodi decurionum, visum fuit Imperatoribus eum ordinem plurimis priuilegijs exornare, vt legitur in nouella Maiorani, & Leonis, quæ hodie impressa est cum C. Theodosiano, & inter cetera hoc quoque additum fuit à Iustiniano vt naturales filij per oblationem curiæ legitimi fierent, vt manifeste ostendi hoc loco in Annot.

SYL. est tex. in l.3. C. de nat. lib. & quare succedant, vide hic per eum.

† Intellige non vt ad vxorẽ, sed vt ad meretricẽ aut concubinam, vt declarat hic Theophil.

e ¶ Nec non. Nunc ponitur aliud exemplũ.

f ¶ Interdictum. Nam aliam vxorem non habuit tempore concubinatus: aliàs contra, vt C de concu.l.1.

¶ Adde, q ratio est, quia subsequente matrimonio fingitur illam semper fuisse vxorem & maxime tempore partus, per fictionem trãslatiuam: & si illo tempore, quo peperit, erat impedimentum tale, quod cum ea matrimonium esset interdictum, non fit legitimatio: quia extremum ad quod fictio trahitur, non est habile.] SYL.

g ¶ Constitutione. Vt C. de natu. liber. l. cum quis.

h ¶ Instrumentis. † Sed numquid sine instrumentis est matrimonium tale? Dicunt quidam quod non. vt Pla. & Azo. quãdo decorati maximis dignitatibus faciunt matrimoniũ, vt in Auth.vt li.mat. & auiæ, §.quia vero legem dudum.collat.8. melius autem,

† Vide gl. in §.1.ver. instrumẽta. infr.de hær. quæ ab incest. defer.

quibus

quibus mo. natu. effic. legi. §. hæc ergo casta. colla. 6. Sed dic, quod matrimonium nudo consensu perficitur sine scriptura, vt in Auth. de nupt. §. nuptias. colla. 4. & ff. de reg. iur. l. nuptias. Sed filij primogeniti non sunt legitimi, si dotalia instrumenta non sunt facta, vt hic: & facit ad hoc. C. de natu. libe. l. cum quis, & l. nuper, & l. fin. & in Authent. de hæredit. ab intesta. venien. §. 1. collat. 9. & in Auth. de filij.s ante do. in

† Cū hoc tex. cōcor. §. 1. prope fin. inf. de hære. quæ ab intest. defer.

& alijs liberis, qui ex eodē matrimonio postea fuerint procreati, similiter nostra constitutio a præbuit. †

¶ De adoptionibus.

¶ Adoptiui etiam sūt in potestate, qui sui iuris, rescripto principis arrogātur: alieni, adoptantur imperio magistratus, h. d. ex. l. 1. & 2. ff. eod.

Non solum autem naturales b liberi secundum ea, quæ dixi

stru. nat. circa med. colla. 3. & in Authen. de incest. nup. § fi. coll. 2. & de trien. & semis. §. fi.

¶ Adde, quod hoc hodie in vtroque foro de iure canon corrigitur: secundum quod talia instrumenta non requiruntur. c. tanta. qui fil. sint leg. & ibi communiter doct. vt per Abb. in 1. not.]

** Declara tamen hoc esse verum quo ad legitimationem nō quo ad successionem, in qua ius ciuile attenditur non enim talis legitimatio operatur quo ad successionem nisi confectis instru dotal. vt post multa concludit Car. Alex. in d. c. tanta. in 10. q. versic. descendo ad tertium. & Socin. Iun. consi. 52. col 2. volu. 1.]

a ¶ Constitutio. vt C. de nat. lib. nuper. Sed si non fecerit eam sibi vxorem, adhuc huiusmodi naturales sunt alendi a patre. Item succedunt ex testamento in totum, si pater vult, legitimis non existentibus, vel parentibus iam defunctis, alias liberi in vnam vnciam tantum permittunt naturales succedere: superiores, quando ipsi tantum supersunt: non impediunt eos, nisi in sua legitima. quæ superioribus debetur: ab intestato vero duas habent vncias paternę substantiæ, cum matre eorum viriliter diuidendas, quando non sunt ascendentes, nec descendentes aluni & ipsi pattem, & hoc in licite natis: sed si illicite nati sunt, non: immo omni beneficio sunt exclusi, vt in Auth. qui. mo. na. effi. sui. §. discretus, vsque in fi. consti. colla 7.

Filij naturales tantū an succedant.

¶ Adde, quod illicite nati sunt alendi a patre de benignitate canonica c. cum haberet. in fin. vbi gl. de eo. qui du. in mat. quā pol. p. adul.

¶ De adoptionibus. Dicturus Imperator de his qui in potestate parentum sunt, posuit titulum particularem de hoc: ad cuius declaratione fuit necessarius tractatus de nuptijs: sed quia etiam per adoptionem iure ciuili sunt in potestate, qui adoptantur, ideo sequitur tractatus de adoptionibus prout optime ipsemet Imper. in princ. continuat.

Non solum. Iste titulus diuiditur in nouē partes principaliter. Primo ponit, quòd adoptiui sunt in potestate adoptantis. Secundò, qualiter fiat adoptio, & arrogatio. Tertiò primum dictum limitat, & declarat. Quartò de impubere qui se ad arrogandum dedit. Quintò quòd adoptans debet filium adoptatū præcedere 18. ann. Sexto, quando aliquis vt nepos vel pronepos adoptatur. Septimo, in quibus adoptatus æquiparatē naturali. Octauo, in quibus conueniunt, & in quibus non ad optio, & arrogatio. Nono, quòd serui adoptati à dominis sunt liberi. Secunda ibi, Adoptio. Tertia ibi, Sed hodie. Quarta ibi, Cum autē. Quinta ibi, Minorem, Sexta ibi, Licet autē. Septima ibi, in plurimis. Octaua ibi, illud. Nona ibi, Apud Catonem. Aret.

¶ CASVS. non figuratur, quia partiēdo & declarando terminos adoptionis & arrogationis procedit. Not. filios adoptiuos in potestate nostra esse. Item quòd adoptio sumitur dupliciter; vt genus, & comprehendit etiam arrogationem: vt species, & est illa, quæ fit eorum, qui in alterius erant potestate, imperio magistratus. Item quòd arrogatio est de reseruatis principi. Item quod difficilius liberi & sui iuris uåscunt in potestatem alterius, quam ij, qui in alterius potestate erant: ex quo not. potes, quod in habentibus symbolum facilior est transitus.] SYI

b ¶ Naturales subaudi, & legitimi. Quare distingue: quia filiorum alij sunt naturales & legitimi, vt ex legitimo matrimonio nati, vt hic, & supra de patria potestate in princ. Alij naturales tantum, vt nati ex concubina, vt supra titu. 1. §. fina. Alij legitimi tantum, vt adoptiui: de quibus hic intitu. loquitur. Alij nec naturales, nec legitimi, iuris præsumptione, vt incestuosi, uel aliās illicitè nati, vt in Authent. qui. mo. na. eff. sui. §. fin. coll. 7. Alij sunt qui prius non fuerunt legitimi, sed nunc sunt, id est efficiuntur duobus modis, vt in authen. qui. mo. natur. effi. sui. §. quod vero. & supra tit. 1. in fin.

¶ Adde tu clarius septem esse species filiorū qui diuersimode a iure considerantur: prima est legitimorum & naturalium, qui sūt nati ex vero vel putatiuo matrimonio, sup. tit 2. in prin. secunda est species naturalium tantum, qui sunt nati ex vnica cōcubina in domo retenta, indubitato affectu cōiunctā, si vterque sit solutus, vt not. in rub. ff. de cōcubi. dicti naturales, quia eos natura nō honestas genuit. c. liberi 32. q. 4. tertia species dicuntur spurij, nati ex coitu non approbato nec improbato a l, vt vulgo concepti, &

Similes.

similes: quarta species est eorum, qui ex damnato coitu nascũtur, vt adulterini, incestuosi, sacrilegi, & similes. §. fi. in Auth. qui.mo. na.eff.sui. quinta species est, legitimorum tantum, de quibus hoc tit. sexta species est legitimatorum, de quibus. §. fi. sup. tit. proxi. septima est spiritualiũ, quos ex sacro fonte, vel confirmatione leuauimus, de quib⁹ in tot. titul. de cog. spir.

** Adde, quòd sũt aliquot casus, quib⁹ adoptiuus non habetur pro filio, quos annotauimus in §. in plurimis. inf eo.]

mus, in potestate nostra sunt, verumetiam ij, quos adoptamus. a

¶ Adoptio b autem duobus modis fit: aut principali rescripto, c aut imperio magistratus. d

a ¶ Adoptamus, scilicet in potestate nostra sunt: & hoc iure veteri, vt hic, & ff. eod. l. 1. sed hodie distinguitur, vt inf. eod. §. sed hodie.

** Pulcherrimum s.c. ad adoptiones pertinens P. Mario l. Asinio Coss. tempore Neronis factum refert Cornel. Tacitus lib. 15. ex quo etiam ostenditur, quantam differentiã antiqui inter iustos filios, & adoptiuos cõstituerint.]

b ¶ Adoptio. Est autem adoptio secundum Pla. & Io. legalis actio ad solatium eorũ, qui liberos non habent, pene. i. fere naturã imitans, sed certè & ab ijs, qui liberos habẽt, fit adoptio, vt ff. eod. l. nec ei. §. prætere a, & inf. eo. §. licet, quare potest sic simpliciter definiri. Adoptio est legitimus actus per quem fit quis filius, qui non est, pene, id est fere naturam imitans: & est hæc veritas, vt ff. eo. l. 1. & inf. eo. §. minorem.

SYL. * ¶ Dic q̃ reperitur adoptio in genere, quæ postea diuiditur in adoptionem in specie, & arrogationem. Adoptio in genere sic rectè diffinitur: Est actus, per quẽ auctoritate iuris ciuilis, qui filius non est, instar naturæ filius efficitur. Adoptio vero in specie hoc modo. Est actus, per quem qui in alterius potestate est imperio magistratus instar naturæ alterius filius efficitur, concurrente naturali vinculo, in potestate non concurrente habilis ad succedendum. Arrogatio autẽ est actus, per quẽ qui sui iuris est. principis auctoritate instar naturæ filius efficitur, & in potestate. Sed & hoc loco libet apponere verba A. Gellij lib. 5. c. 19. noc. atti. Inquit ille. Cum in alienam familiam, inque liberorum loco extranei sumuntur, aut per prætorem fit, aut per populum: quod per prętorem fit, adoptio dr: quod per populũ, arrogatio. Adoptantur autem, cum à parente, in cuius potestate sunt, tertia mancipatione in iure cedũtur, atque ab eo, qui adoptat, apud eum, apud quem l. actio est. vindicãtur. Arrogantur ij, qui, cum sui iuris sunt, in alienã sese potestatem tradunt, eiusque rei ipsi auctores fiunt: sed arrogationes non temere nec inexplorate committuntur. Nam comitia arbitris pontificibus præbentur, quæ curiata appellantur. Aetas quoque eius, qui arrogare vult, an liberis potius gignendis idonea sit, bonave eius, qui arrogatur, ne insidiose appetita sint, consideratur: iusq. iurandũ à Q. Mutio Pontif. maxim. conceptum dicitur, quod in arrogando iuraretur: sed arrogari non potest nisi iam vesticeps. Arrogatio autẽ dicta, quia genus hoc in alienam familiã transitus per populi rogationẽ fit: eius rogationis verba hæc sunt: Velitis. iubeatis, vt L. Val. Titio tam iure legeque filius sibi fiet, quam si ex eo patre matreque fami. natus esset, vtiq; ei vitæ necisque in eum potestas fiet, vti pariẽdo filio est hæc ita, vt dixi, ita vos Quirites ergo. Hæc ille, quæ in Annota. nostris late exposuimus.

¶ Imperatoris auctoritate adoptare quis potest eos, easve, qui quæve sui iuris sunt: quæ species adoptionis dicitur arrogatio. e

¶ Imperio magistratus adoptamus eos

* Adde, quòd apud veteres de causis adoptãdi Pontifi. iudices erant, deinde si causę probarentur, curiata lex ferebatur, quã qui ferret, is omnia seruare debeat, quæ in ceteris legibus ferendis seruari mos fuit: atque ita adoptio fiebat, quod vtrũque indicat Cicero. in orat. pro domo sua, & latius explicat Paulus Manutius libro suo De leg. Rom.

c ¶ Rescripto. Hoc est, vel ante ipsũ principem, vel ante alium magistratum delegatione facta per rescriptum à principe. vt Cod. eod. leg. 2. in fin. & l. arrogationes. Sed quid si Imperator non est? Respond. non potest fieri, licet imperium semper sit, vt in Authent. quomodo oportet episc. §. fin. colum. 1.

¶ Hoc verũ de iure ciuili, sed de iure canonico succedit vacãte imperio Pont. vel iud. ecclesiasticus, secundum quod habetur in c. licet ex suscepto, de foro compet. SYL.

d ¶ Magistratus. Scilicet cuiuscunque ordinarij, etiam defensoris ciuitatis, qui minimus est, vt i Auth. de defen. ciu. §. nulla. col. 3. Nec mirum, cum sit de voluntaria iurisdictione, vt ff de off. proc. & le. l. 2.

e ¶ Arrogatio. quia adoptator interrogatur, an velit eum, quem adoptat, sibi iustum filium esse: & adoptatus, an id fieri patiatur, vt ff. eod. l. 2. Vnde ver. Arrogo qui suus est, sed habet meus esse necesse. Patris adopto suum, sed patris permanet idem.

¶ Adde, quòd quamuis hanc ordinationem alleget iurisconsul. in l. 2. ff. eo. tamen verisimilior videtur illa, quam ponit Gel. vbi supra quia fiebat per populi rogationem.]

a ¶ In-

a ¶ Inferiorem. id est sequentem.
¶ Sed hodie. Diuiditur in duas partes. In prima ponit regulam prohibitiuam: in secunda dispensationem in ascendentibus, secunda ibi, si vero.

SYL. ¶ CASVS

Querebatur, an perpetuo verū esset, quòd in adoptantis potestatem transiret filius adoptatus: dubitationem faciebant verba generalia Imper. in prin. tit. nostri, & omne ius antiquum: cuius contrarium respond. ex correctione Iustin. scilicet vt nisi adoptetur ab aliquo ex ascendentibus patris, vel matris, nō transeat in potestatem: ratio fuit quia eueniebat vt adoptatus aliquando, & patris naturalis, & adoptiui successione privaretur: prout ratione sitæ dispositionis latè explicat in l. cum in adoptiuis. in princ. C. eo. Not. quòd extraneus adoptans filium, non habet eum in potestate. item quòd per adoptionem ab extraneo factam, iura patris naturalis non dissoluuntur. Item quod filius adoptiuus sic cedit patri extraneo ab intest. Item quod ascendentes adoptantes habent adoptiuos filios in potestate. Item quod duo vincula magis ligant. Item quod adoptiuus dicitur de familia patris adoptantis. Item quòd in vna persona naturalia, & ciuilia iura concurrere possunt.]

¶ Extraneum hic accipe omnem, qui non sit ascendens.

easve, qui quæve in potestate parentū sunt: siue primum gradum liberorum obtinent, qualis est filius filia; siue inferiorem, a qualis est nepos, neptis, pronepos, proneptis.

¶ Per adoptionem non transit quis in potestatem nisi ascendentium, quamuis patri adoptiuo extraneo succedat. hoc dicit ex l. cum in adoptiuis. Cod. de adop.

¶ Sed hodie ex nostra constitutione b cum filiusfamilias à patre naturali c extraneæ † personæ in adoptionem datur, iura patris naturalis minime dissoluuntur: nec quicquam † ad patrem adoptiuum transit, nec in potestate eius est, licet ab intestato iura successionis ei à nobis tributa d sint. Si vero pater naturalis e non extraneo, sed auo filij sui materno, f vel si ipse pater naturalis fuerit emancipatus, g etiam auo paterno, vel proauo simili modo paterno, vel materno filium suum dederit in adoptionem; in hoc casu, quia concurrūt h in vnam personam & naturalia, & adoptionis iura, i manet stabile ius patris

b ¶ Constitutione, vt C. de adopt. cum in adoptiuis.
c ¶ Naturali. & legitimo.
d ¶ Tributa. scilicet in prædicta constitutione (.i.) & tacit ad hunc. §. infra de hæred. quæ ab intestat. §. sed ea omnia, & infra de exhær. lib. §. circa adoptiuos. & infra de inoffic. testa. §. 2.
ADDITIO. Etiam cōcurrentibus legitimis & naturalibus, quamuis inter se nihil habeant parentelæ: quod no.. secundū Ang. & ideo non transit in potestatem, cum per emācipationē priuaretur hæred. tam virtus.

que secundum communem opinionem, vt l. cum in adoptiuis. C. eo. sed cum hodie nemo emancipetur in iuitus, §. generaliter, in Auth. qui. mo. nat. effi. sui. videtur iste. §. esse correctus, de quo vide Ias. hic.

* ¶ Adde, quod nec patrē adoptiuum in ius vocare potest sine venia. l. generaliter. l. qa. & l. adoptiuū. vbi glos. ff. de in ius vocan. & verba vice adoptiuus filius præfulget dignitate patris adoptiui quamuis extra nei, l. Senatoris, ff. de senat.
e ¶ Pater naturalis, et legitim⁹.
f ¶ Materno. in cuius potestate prius nō erat, sed modo efficitur, vt subijcitur, vt supr. de pa. po. in fi. Accurs.
g ¶ Emancipatus, Alias cum esset in potestate aui, quomodo adoptaret eum quem habet? Certe non potest plus esse, quam filius vel nepos, vt hic, & ff. eod. si pater, §. qui duos. & intellige emancipationis tempore filium non esse conceptum, qui nunc datur in adoptionem alias in potestate aui remansisset, vt infra tit. §. fi.

** † s. iuris patris naturalis, ita remouēatur. aliog enim non pauca et transeunt ad patrem adoptiuū vt ius corrigendi, & ne vocet in ius sine venia.

* ¶ Simili modo .i. similem facias distinctionem: nam materno proauo, indistinctè: paterno vero, secundum quod modo distinxit in auo, datur in adoptionem.
h ¶ Concurrunt. Sed si ergo adoptem filium fratris mei, numquid potestati meæ subijcitur? Respond. secundum ioan quod non: & quod hic dicitur, naturalia, expone, id est naturalia, quia ab eo auo contrahit naturitatem, & originem: quod non est in filio fratris mei.
* Hoc idem significat Theophilus, qui verbum naturalia vertitur τα φυσικὰ δίκαια. sed & aliter responderi potest, quod textus dicit non simpliciter, non extraneo, nec non coniuncto. sed nominatim auo vel proauo, & ideo nō sit extensio extra personas expressas in exceptione. l. nam quod si. de pen. leg.
i ¶ Iura. Vnde patet tenendus est et, in quem vnum tantum concurrit, & sic duæ rationes

præualent viri, vt in authen. de consang. & vter. fra. §. 1. colla. 6. & C. de edi di. adri. tol. l. si. nisi vna sit melior duabus, vt colligitur. ff. de inoffi. testa. nam & si, & ff. vnde liberi. scripto.

SYL. ¶ Adde, quòd doct. qui not. hoc, quòd duæ rationes vincunt vnam, intelligunt vnam ex illis duabus: vt si in vna persona vna ex illis concurrat, in alia duæ, illa præferatur. ita colligitur ex ll. allegatis, & ita intelliges: quo casu non est ad propositum limitatio glo.]

† aliàs cõstitutum.

* Adde quòd alia quoque ratione text. in l. Nam etsi, non probat limitationẽ glo. Nam ibi vna ratio nõ est potior duabus, sed eis æquipollet. vera tamen est ista limitatio, & pbatur apertè in l. r. §. omnibus. C. de vete. iu. enu. nam non est nouũ, vt vnum vinculum validum arctius liget, quàm duo infirmiora, vt quia aduersus illa duo stet vitiũ formæ. l. 1. §. si quis ita. vbi las. vlt. noi. de verb. oblig. vel nou ad idem concurrant, sed circa res diuersas distrahatur. l. spadonem. §. qui iura. de excus. tut. l. si sub conditione. in fin. quibus mo. vsusf. amit.

* Adde, quod & vnum vinculũ æquiualet duobus, cum agitur de materia, in qua alterum illorum duorum nullius sit considerationis. Vnde in feudis, frater ex latere patris tantum coniunctus, non minus admittitur ad successionem, quam frater vtrinque coniunctus, quia in feudis ad cognationem matris non attendimus, Bald. in c. 1. vers. quæro ergo. de grad. succe. in feud.

adoptiui, & naturali vinculo copulatum, & legitimo adoptionis modo † constrictum: vt & in familia, & in potestate huiusmodi patris adoptiui sit.

¶ Impubes arrogatur causa cognita: & cauet arrogator, si impubes decedat, de restituẽdis bonis pupilli iis, qui illi successuri essent, si arrogatio facta non esset: nec arrogatus, nisi ex causa, emancipari, exhæredarive potest: alioquin præter bona propria cõsequitur etiam quartã partem bonorum arrogatoris. h. d. ex l. si paterfamilias, §. fi. ex l. nec ei. & l. sequen. ff. eod. & ex l. fin. ff. si quid in fraudem patro.

¶ Cũ autẽ † impubes per principale rescriptum arrogatur.

Diuisio. ¶ Cum autem. ¶ Diuiditur in quinque partes. Primo quod arrogatio fiat causa cognita. Secundo, quòd sit iusta causa. Tertio ponit modum, sub quo fiat. Quarto quòd non potest arrogator ipsum emancipare sine causa. Quinto quod quartã partem bonorum suorum eidem, siue in vltima voluntate, siue inter viuos, relinquat. Secunda ibi, Et exquiritur. Tertia ibi, Et eum. Quarta ibi, Item non aliter. Quinta ibi, Sed & si. Ater.

SYL. ¶ Cum autem. * ¶ CASVS. Quæsitum fuit, an pupillus posset dare se ad arrogandũ. & videbatur quòd non, quia in arrogatione in primis exploranda est mens illorum, qui arrogantur. l. in adoptionibus. ff. eodẽ, pupillum autem nullam habere mentem quàm traditum est, l. pupillus, ff. de regul. Iur. Econuerso autem videbatur, quòd talis arrogatio permitti deberet absque aliis adminiculis, ex quo celebratur auctoritate principis. quæ omnem suspicionẽ submouere videbatur, & quia nihil addi posse videbatur principali confirmationi. Sed supradictis nõ obstãtibus, deciditur, imputetur arrogari posse, dummodo id fiat causa cognita, caueatque arrogator se bona arrogati, si impubes decesserit, illis restituturum, ad quos peruentura erant, arrogatione non facta. Exigitur autem causæ cognitio ea ratione, quia nisi adhiberetur, facile eueniret, vt non haberetur ea ratio honestatis, quæ in patribus, & filiis requiritur. Adhibetur autem & satisdatio, vt occurratur illis, qui forte inhiantes patrimonio pupilli, illum ideo arrogare excogitassent, & ex his rationibus temperantur, quæ pro rationibus dubitandi supra allegabantur. Successiue quæsitum est, an arrogator possit quotiescunque velit, arrogatum emancipare: & videbatur quòd sic. §. præterea. infra titul. prim. Cuius contrarium deciditur illa ratione, quia, cum in constituenda arrogatione leges voluerint causæ cognitionem adhiberi, similiter voluerunt eam solui non posse absque eiusdem causæ cognitione, l nihil tam naturale, digest. de re iudic.] & quia cum talis emancipatio incommodum affert emancipato, quia iura omnia soluuntur, ideo eo inuito sine causa fieri non debet, & facienti pœna imponitur, vt sequenti.

† In hoc derogatũ fuit legi veter. qua non nisi vesticeps, id est pubes arrogari poterat aucto. Aul. Gelli. lib. 5. c. 19.

Nota, quòd arrogatio impuberis requirit causæ cognitionem, vtrum vtilis, vel honesta sit filio arrogato. Item not. ex ordine literæ quòd prius attendenda est honestas, quam vtilitas. Item no. cautionem requiri de restituendis bonis illis, qui ei successissent, si arrogatus non fuisset. Item quòd tabellio dicitur persona publica, & quòd per eum nobis quæritur. Item quod arrogatus non potest emancipari non cognita causa. Item quod arrogatus quicquid quærit, quærit patri arroganti. Item quod dictio, præter, includit.]

a ¶ Re-

ptum [a] arrogatur, causa cognita [b] arrogatio fieri permittitur. Et exquiritur causa arrogationis, an honesta [c] sit, expediatque pupillo. Et cum quibusdam † conditionibus arrogatio fit, id est, vt caueat [d] arrogator personæ publicæ, † hoc est tabellioni, [e] si intra pubertatem pupillus decesserit restituturum se bona illis, qui si adoptio facta non esset, ad successionem eius venturi [f] essent.

¶ Item non aliter emancipare eum potest

a ¶ Rescriptũ. Vt quia sui iuris est, vt supra eod. in princ.

b ¶ Cognita. Quæ autem in causæ cognitione vertuntur, per ordinem scripta sunt. ff. eodẽ l. si pater, §. in arrogationibus, & l. sequen. vsque ad §. final. & quædam etiã hic dicuntur in persona impuberis, quæ & ibi dicũtur.

* Adde, circa causas adoptãdi, quæ grauiter ac eleganter scribit Cicero in oratio. pro domo sua cum ait. Qd̃ est Pontifices ius adoptionis? nempe vt is adoptet, qui neque procreare iam liberos possit, & cum potuerit sit expertus: quæ deinde causa cuique sit adoptionis: quæ ratio generum, aut dignitatis, quæ sacrorum, quæri a Pontificum collegio solet &c. ex quo loco colligere etiam licet olim Pontifices de causis adoptandi notionem habuisse, de quo diximus supra eod. in princip. extat & pulcherrimum caput Au. Gellij de hac materia, scilicet c. 19. lib. 9. cuius verba, sup. retulimus.

† no. pluralem nume. poni pro sin. nõ enĩ subijcitur nisi vna cõdi. sic & aliàs vt l. 2. §. ex actis, vbi gl. de ori. iu.

* Adde, quod in arrogando requiritur consensus omnium tutorum glo. 1. §. 1. inf. quibus mo. iu. fin.

c ¶ An honesta. Id est non eo proposito, vt eius res deuoret, vt ff. eod. l. nec ei. §. eorum.

d ¶ Vt caueat, id est vt cautionem promittat: cum fideiussione tamen, vt ff. eod. l. nec ei § fin. & C. de verb. sign. sancimus.

SYL. Adde, quod hoc est ex eo, quia ab alia l. hoc declaratur. l. si verbis ff. eod. alias enim cum simus in lege ciuili, intelligitur verbũ, cautio, pro nuda promissione, quando est simpliciter prolatum, vt est communis omnium doctrin. in l. diuortio. §. interdum, ff. solut. matrim.]

e ¶ Tabellioni. Qui seruus publicus dicitur, vt Cod. eod. l. 2. aliàs enim seruus purus tabellio esse non potest, vt Codice de tabul. generali. lib. x. Sed certe ideo sic dicitur, quia publice seruit.

Notarius nõ põt eẽ seruus.

** Vnde compellitur conficere instrumenta, & si recusat est periurus, & abdicatur officio. secundum Bart. in l. 1. §. 1. ff. fur. adner. nau. & Hostien. in summa de fide instrum. §. ex quibus. & Deci. l. inuitus. de reg. iur.]

* Adde, quod in iure tabelliones, quandoque appellantur serui publici, quia antiquitus serui ciuitatum præponebantur tabulis, & scripturis publicis: licet postea id prohibuerit Arca. Impera. in dic. l. generali. Vnde factum, vt eosdem seruos publicos tabularios, interdum seruos ciuitatis appellauerint Iurisconsulti. l. fin. ff. quod cuiusque vni. no.

f ¶ Venturi. Vel iure successionis ex testamento, vel ab intestato, vel ti. vniuersali, vel singulari, vt legatarius. omnib. enim consulit hac cautione, pupillo decedente in pupillari ætate: aliàs si postea, pupillaris substitutio euanescit, vt hic, & ff. eod. l. non aliter, & l. his verbis & infra de pupil. sub. §. 1.

† aliàs persona publica appellat magistratus, vt §. nos autem, infra de attil. tut.

Satisdatio arrogatoris quibus prodest.

SYL. Adde, quod ratio est, quia per arrogationem pupillaris substitutio tanquam filij testamentum euanescit. l. nec ei. §. eorum. ff eo. vnde consulendum est substitutis per cautionem, alij enim substituti præterquam directi pupillares, quia habent actionem non ex testamento filij præsumpto, sed ex testamento paterno, non possunt aliquod præiudicium pati; de quo vide Ang. hic.]

Sed nonne sine hac cautione facta admittuntur supradictæ personæ ex testamento? Respon. non, cum testamentum sit ruptum minima capitis dimi. scilicet arrogatione, vt infra quib. mo. testa. inf. § non tamen. Item numquid legitimi sine hac cautione admitterentur? Respond. non, quia pater arrogator omnia iure peculij occuparet, vt ff. de cast. pec. l. 2. Hæc tamen cautio omissa, pro facta habetur, vt ff. eod. l. his verbis. in fin. vt & alias. C. de rei vxo. act. l. vnica, §. 1.

* Adde, quod est differentia inter hanc cautionem præstitam, & subintellectam, quia si præstatur, adhibetur & fideiussor. si autẽ subintelligitur. est simplex cautio.

Sed quare legitimi non stipulantur etiam vltra pupillarem ætatem, & postea erant admittendi ad successionem, si adoptio facta non esset. Respond. illud est de fortuna & aduentitium erat, vnde non fuit considerandum, vt d. gest. qui & a qui. lege Iulianus. potuisset enim post pubertatem testamentum fecisse, vt supra qui. ex caus. §. cum ergo.

¶ Adde declarando mentem gl. secundum Christo. hic, quia vult dicere quod ideo legitimi, inf. pupillarem ætatem stipulari possunt, quia non facta arrogatione, & decedẽte pupillo; omnino erãt habituri successionem: & ideo, quia læduntur, stipulantur, sed in maiore. quia non omnino lædũtur, quia poterat esse, quod conderet testamentum, ideo non stipulantur: quod tene.]

a ¶Nisi causa, veluti si ita hæres instituitur iste adoptatus, si emancipatus fuerit: & tunc quar am perdit, quam tunc deberet habere de bonis arrogantis, vt infra prox. respon & ff. si qu d in fraud pa. l. fin. secundum quosdam. Vel dic quòd tunc non perdit quartá, vt infra proxi. respon probatur, quod cum isto continuatur, & quod d l. con ... tur, in telligit. quando erat iusta cau sa con ra filiú, vt quia prouocabat pa rem

arrogator nisi a causa cognita dignus emancipatione fuerit, & tūc sua bona ei reddat. Sed & si decedens pater eū exhæredauerit, b vel viuus sine iusta causa eū emancipauerit, iu-

ad iram, & in tantum, vt etiam exhæredari po uer t, & beneficium collatum, vel confeetendum reuocari, vt C. de reuocan. donatio. lege finali. & in Authent. vt lib. de cetero. §. illud versic quis etiam. collatio. 6. & secundum hoc in e ge prox. respon. quod sequitur.

SYL. ¶Adde, quòd qu do filius emancipatur ex causa proue ente ex delictu ipsius, perdit quart m, liter non, siue sine causa emācipetur, si e causa aliunde proueniat: ita refidé hic doct.* ex omnibus au em illis causis ema: cipari potest ex quibus & exhæredatur am exhæredatio, & emancipatio æq ipa antur a iure l. quidam cum filium. ff. de verbor. oblig. q ad latius ostendi hoc loco in Comment]

b ¶Exhæ daue it, el præterierit, vt ff. eo. si arrogator.

SYL. * ¶Male supplet glo. tum quia præterito arrogato testamé um est nullu § adoptiul. inf. de ex hære l b. & ff. nl. succederet in totum, si fi legitim & ales non superessent. l. pen. § fi. C. eo tum qu a. l. si arrogator. non loquitur in filio præterito, vt ibi admonet Iat in 4. col.]

c ¶Iubetur. Not. non auet sic se relictum: tuas enim non valeret, vt C. de inuti. stipu l. ex eo. & C de inoffi test. l. si quando. §. 1. sed ei iubetur per legem, vt sic faciat.

d ¶Quartam partem. Quid ergo si alios filios sex, vel plures habeat, nunquid hic plus quam habet? Respo. sic, secundum Bul. quasi debeat impu ari ei, quate arrogauerit. Vel d c (vt puto) quartam suæ partis per conditionem ex l. dui Pripetit, vt hic, & ff. eo. si arrogator. & ff de inoffic. testam. l. Papinianus §. si quis impubes, & hoc ad instar naturalium & legitimorum, vt ff. de inoffi. test. Papinianus § quoniam & C. de inoffi. testamen. cum quæritur, & l. parentibus Absurdum est enim hunc legitimum plus iuris habere, q am naturalem & legitimum, vt sup. eod. §. sed hodie. in fi. Accursius.

Arrogat⁹ non plus iuris hére debet, quā naturalis & legitimus.

SYL. ¶Adde, quod hæc opi. glo. communis est, si aliter intelligerem⁹ adoptatis quinq; (quod fieri potest. l. si pater. § fin. ff. eo.) quintus remaneret sine quarta: quæ quarta secundum communem sententiam in d. l. si arrogator. hodie non est aucta ad trientem.

betur e quartam d partem ei bonorum suorum † relinquere: videlicet præter bona, quæ ad patrem † adoptiuum transtulit, & quorum commodum c ei postea acquisiuit.

e ¶Commodum repete, Et præter ea bona s adueniitia, cómodú quorum filius, arrogatus post ar rogationé acqsiuit patri. s. vlumfructū: nam & hæc ac qsita restituit nō dico vsum fructum, qué debet lucrari, pater, vt C. de bo. quæ l b. l. cū oportet. § si quis itaque, ad instar mariti in rebus dotalibus, vt ff. fam. ercisc. l. si filia. §. 1. & sic hoc verbum, præter, non excludit, vt ff. de pign. act l. 1. in fin. & ff. de procur. sed & hæ §. pe. & facit. ff. de vulg. sub. l. sed si plures. §. in arrogato.

† aliàs restituere vel relinquere &c.

† .i. arrogationem nā alioqui adoptiuus pōt libere emancipare, nec tenetur relinqre quartā, glo in l. cum in C. eod & Ias. l. si arrogator. ff. eod.

* ¶Dic q; dictio, præter iuncta termino cōtento sub præcedenti dispositione, fiat exceptiue. l. nam quod. §. fin. ff. de pen. leg. aliàs stat inclusiue. l. Seio. §. vxori. ff. de ann. leg. nisi induceretur, vel prohibitio actus alias de iure permissi, vel permissio actus aliàs de iure prohibiti, secundum Curt. iun. in l. Actione C de transact.]

¶Minorem natu. Diuiditur in duas partes: in prima ponit vnum dictum cum ratione: in secunda illud declarat, secunda ibi, debet.

* ¶CASVS. Quærebatur, an in adoptionibus habéda esset ratio ætatis: & videbatur q; non, quia cū adoptio fuerit ad solatiú carentiū liberis introducta, eaq; solo cōsensu, adoptāts. f. & adoptati expediatur, nō videbatur tā benigna facultas adsciscédi sibi filios, ratione ætatis coangustanda, sed solū agentium voluntas specta..da. Quo nō obstante cōtrarium respōdetur, q; cum adinuenta hæc via sit ad similitudinem naturæ, vt qui natura liberos nō haberet, posse hoc ciuili modo sibi procreare, eam debet imitari. ideoque statuitur, minorem natu maiorem adoptare non posse. Sed tunc dubitatum est, quot annis oporteret esse maiorem adoptantem, quàm is, qui adoptatur: & cum adoptio naturam imitetur, videbatur sufficere, quod eum excederet xv. annis, quia post quartūdecimum annum quis censetur habilis ad generationē naturalem supra de nupt. in princ. Quo non obstante deciditur, qđ debet illum præcedere xviij. anno, quia licet præsumatur potentia gignendi in decimo quarto anno, tamen cum per adoptionem quis certe, nō præsumptiuæ, filium efficiat, placuit etiam illud tempus statuere ad hanc rem, quo certum est omnes à commu-

¶ Maior 18. ann. esse debet adoptans adoptato. h. d. ex l. arrogato. §. non tantum, & ex l. adoptio. ff. eodem tit.

¶ Minorem natu [a] maiorem non posse adoptare placet.

Adoptio enim naturā imitatur, [b] & pro [c] mōstro est, vt maior [d] sit filius, quam pater. Debet itaque is, qui sibi filium per adoptionem vel arrogationem facit, plena pubertate, i. 18. annis [e] praecedere.

¶ Potest quis etiam filium alienum adoptare in nepotem, & deinceps, licet filium non habeat, & nepotem in locum filij; sed vbi adoptat aliquem in nepotem quasi ex filio, quem in potestate habet, natum requiritur consensus filij: aliud, si nepotem ex eo alij velit in adoptionem dare. hoc dicit ex l. adoptare ex l. si paterfam. §. qui duos. & l. cum nepos ff. eo. tit.

¶ Licet autem & in locum nepotis vel neptis

munster accidentibus secundum naturā generare posse, prout hanc rationem eleganter deducit Ias. in l. si is qui pro emptore. ff. de vsucap dum tractat materiam fictionis inductiuae, allegando. l. si paterfamil. in fin ff. eodem.] Not. quòd minor natu maiorē adoptare non potest * quod pulcherrime p sequitur Mar. Tul. in ea oratio. quam pro domo sua dixit, dum conqueritur Fōtejum adoptasse P. Clodiū natu grādiorem vt Tribunus pl. in ipsius perniciem fieret.] Item quòd ars & ius imitatur naturam, in quâtum potest. Item quòd plena pubertas est in 18. ann.

a ¶ Natu. i. natiuitate. sic. ff. de min. l. 1. §. 1.

b ¶ Limitatur plerumq; quandoque tamen nō vt inf. eo. §. sed & illud. & § in plurimis.

* Solue, quòd adoptio & lex ciuilis imitatur naturam in genere, non in specie: quod latè declarat Bar. in l. eadem. ff de duobus reis. & in l. si is qui pro emptore, ff de vsucap. & ibi latissime Ias. dum tractat materiā fictionis inductiuae.

c ¶ Pro monstro est. i. non secundum naturam, sed contra naturam, vt & aliàs ff. de sta. ho. non sunt liberi.

d ¶ Maior, s. tempore, non persona.

e ¶ 18. annis. id est tot annos debet habere plus adoptans, quam adoptatus, qui faciant vnam plenam pubertatem tanti temporis. Sed nūquid qui plures adoptat, debeat pluribus vicibus praecedere in tanto tempore? Respon. non (vt puto) cum secundum naturā etiam in vno anno ex diuersis feminis. vel etiam vna possit habere filios plures: & in hoc adoptio imitatur naturam, vt hic. Et nota pluribus modis dici plenam pubertatem. Nam interdum 14. annis, vt infra qui. mo. tute. fin. §. 1. & supra tit. 1. pri. respō. aliàs 15. annis, vt in Auth. de tempore non so. pec. super dote. §. generaliter coll 7 aliàs 17. ann. vt supra, qui manu. non poss §. fina & ff. de postul. l. 1. §. pueritiam, interdum 18. ann. vt hic, & ff. de ali. & ci. le. l. Mela.

SYL, ¶ Adde tu, quòd glos. non intellexit plenam pubertatem: nam vt primum masculus implet 14. an. incipit esse pubes, tunc enim dicitur pubes, & ante id tempus impubes: & hoc est quod dicitur in tex. in d. §. 1. inf. qui. mo. tute. fi. plena autem efficitur pubertas in 18. anno: alia enim iura allegata in glo. nihil faciunt; & ita declar.]

¶ Licet. Diuiditur in duas partes: in prima ponit vnū dictum: in secunda illud modificat, secunda ibi: sed si quis. SYL,

¶ CASVS. ¶ Quaerebatur, an liceret adoptare loco nepotis: dubium faciebat: quia cum in defectum generationis induct⁹ videatur modus adoptionis, non videbatur vltra filium extendendus: cuius contrarium deciditur, quia sicut optamus perpetuitatem generationis naturalis. l. liberorum. in fi ff. de verborum significatione. ita & ciuilis, quae illam imitatur. Tunc dubitatum est, an posset alienus filius loco nepotis adoptari aut ecōuerso, videbatur enim seruandus ordo naturae, attamen deciditur contrarium: vt latius pateat ista facultas generandi liberos ciuiliter. item dubitatum est, an cum nepos adoptatur quasi ex filio natus, consensus filij exigatur: & videbatur quòd non, quia, cum adoptio fit, non requiritur voluntas eorum inter quos iura agnationis consequuntur. lege cum adoptio. ff. eodem. quod eò magis dicendum erat hoc casu, quia hic filius est in potestate adoptantis, vnde videbatur eius consensum non esse requirendū. Sed contrarium deciditur, & ratio assignatur in text. Laederetur enim filius, & ideo adhiberi debet. lege nam ita. ff. eodem. quod non est, vbi auus daret illum in adoptionem, vt patet ex glosa in versiculo consentire secunda, vbi habetur ratio dubitandi, & decidendi huius dicti. Not. quòd datur fictio fictionis in adoptione loco nepotis.

Item quòd is. qui laedi posset, requirēdus est.

Item quòd nullus potest agnasci inuito.

Item quòd nepos datur in adoptionē absq; consensu filij.

pronepotis, vel pronepotis, vel deinceps adoptare, quamuis filium quis non habeat. a Et tam filium alienũ quis in locum nepotis adoptare poteſt, quàm nepotem in locum b filij. Sed ſi quis nepotis loco adoptet, vel quaſi ex eo filio, quem habet iam adoptatum, vel quaſi ex illo, quem naturalem in ſua poteſtate habet: eo caſu, & filius conſentire c debet ne ei inuito ſuos hæres agnaſcatur. Sed ex contrario, ſi auus ex filio nepotem det in adoptionem, non eſt neceſſe filium conſentire. d

a ¶ Non habeat. Vel licet vxorem non habeat, quo caſu tamen eſt contra naturam, vt ff.eo.l.& qui vxores.

SYL. ¶ Adde non eſſe contra naturam, quia poteſt habere: & quamuis actu non habeat, habet habitu. Repugnat enim natura in ijs, quæ nec habitu, nec actu eſſe poſſunt, ſicut in §.minorem, ſed non in ijs, quæ habitu, vtputa in adoptione nepotis, non exiſtente filio, immo eo nunquam nato, vt hoc §.]

b ¶ In locum. Item nepotem ex vno, quaſi ex altero natum, vt ff eo ſi pater.§.qui duos. Non autem loco fratris, vt C.de hæred.inſtit.nec apud.

* Ratio eſt, quia nec per naturã, quam adoptio imitatur, frater fratrem procreat.

c ¶ Conſentire. Quod non eſt in alijs agnatis, qui poſſent ſperare ſucceſſionem, vt ff. eo.l.cum adoptio.

* Ratio in promptu eſt, Licet enim agnati ſperent ſucceſſionem adoptantis, ea tamen ſpes nullius eſt conſiderationis cum teſtari, & alios ſibi hæredes facere poſſit. Sed filius, cui nepos iſte agnaſci debet, merito requiritur, ne inuitus eum hæredem habeat neceſſariũ.] Et ſic not.ex hoc tex. iun.gloſ.quod in vnoquoque actu requirẽdus eſt is, de cuius præiudicio principaliter agitur, ſecus ſi per quandam conſequẽtiam, facit, l.de vno quoque. ff.de re. iud.vbi doct.]

Et ſiquidem filius conſentiat, bene eſt, & recidet nepos adoptiuus in poteſtatẽ ſuam, ſcilicet filij, mortuo patre, vt ff.eo.l.ſi quis nepotẽ. Si autem non conſentiat filius, tunc agnaſcitur ſeu agnatus fit ei, id eſt, auo, hic nepos, & ſuus efficitur hæres, etiã filio inuito: nec recidit in poteſtatem eius: ſiue dicas eum ſuccedere vt filium, licet non ſit filius, ſiue vt nepotem, quaſi ex altero filio præmortuo natum, quo caſu æqualiter cũ patruo admittat, vt inf.de hær.quę ab inteſt. §.cum autem. Alij dicunt hoc totum, Et inuito, id eſt filio inuito. & Agnaſcatur, id eſt, iuxta eum quaſi naſcatur, quo ad ſucceſſionem, quod ſatis in idem redit. Alij hoc totum, Et inuito, id eſt auo inuito, qui voluntate filij propoſuerat adoptare, nunc autem cõtra ſuum propoſitum facit: & ſic dicitur inuitus ratione propoſiti primi. Et ſecundũ iſtos hic nepos inuito auo & filio adoptat⁹ non ſuccedit vna cum filio, ſed demum eo mortuo: prima verior eſt.

¶ Adde, quòd tex. eſt clarus, & intelligitur ei filio inuito, cũ loquatur de adoptione nepotis facta tanquam ex eo filio, cuius conſenſus exigitur. * Fallitur autem gl.inquiẽs, hunc nepotem fieri ſuum hæredem auo. nõ enim poteſt, filio exiſtente in medio, §. ſui, inf. de hæred. qua.& dif. Item & aliud animaduertẽdum, quod auus non prohibetur iuito filio adoptare loco nepotis: ſed ſi adoptet, filius non habebit hũc nepotem, mortuo auo, nec in poteſtate, nec ſuum hæredem, & hæredem, & ideo vt adoptio pariat hos effectus, neceſſarius eſt conſenſus filij, alias non.l.cum nepos, & l.ſeq.ff.eo.] SYL.

Sed quare hic filius impediret matrimonium ſui filij etiam auo volente, & nõ impedit hunc ciuilem actum, vt ff de ritu nup. l. oratione. §.1. Reſpon. quia matrimoniũ eſt vinculum magis indiuiduum, vt ſup.de pa.poteſta.i. reſpon.

** Quinimmo concordant, quia licet filius non poſſit impedire adoptionẽ. Impedit tñ ortum ſuitatis, quæ inde proueniret, ſi eo conſentiente fieret ipſa adoptio, & ſic cum non producat effectus ipſi filio præiudiciales, pro eo eſt, quaſi facta non eſſet quo ad eum. vnde nihil facit ad caſum ratio indiuiduitatis, quam glo. perpendere videtur.

d ¶ Cõſentire. Sed videtur quod ſic: nã læditur filius in duobus, & in hereditate ſiue in bonis, quæ ad filium ſuum proponebat ex voto tranſmittere, vt ff. vnde libe.l.ſcripto, quod non facit, vt inf.de hære.quæ ab inteſt.deſe. §. at hi. & quia in poteſtatem illius tranſit: quare in patris ſui naturalis poteſtatem nõ recedit iure iſto veteri, vt ſup. eo.i. reſpon. Ad primum reſpondeo, quia alio modo poteſt euitare inſtituendo eum. Ad ſecundum dico, quod non poteſt æſtimari patria poteſtas, vt ff. de lega.i. filiusfamilias.§. ſecundum vulgarem.

† Sed hodie vterque timor ceſſat: nam, & ſuccedet, & in ſuam poteſtatem recidet, vt C. de adoption. cum in adoptiuis, §.ſcimus & ſup.eo.§.ſed hodie.

† Sed facit contra glo.ſecundũ laco. quia ſi de æſtimabili agitur piudicio videt neceſſarius conſenſus.

* Adde hoc eſſe verum, niſi adoptio ſit facta ab auo paterno vel materno, vt dicitur in d.§.ſed hodie.

* ¶ In plurimis. CASVS Quæſitum eſt an pater adoptiuus poſſit filium alij in adoptionem dare. & videbatur quod nõ, quia cum tam ſit ficte filius, ſi alij quoque in adoptionem SYL.

nē traderetur, superinduceretur alia fictio, contra.l.1. C.de dot.prom. Sed hoc non obstante deciditur contrarium, ob similitudinemque inter adoptioné & naturā intercedit: quæ facit, vt, sicut pater naturalis potest filium alij adoptandum dare, idem possit & adoptiuus. nec obstat, quod sit fictio fictionis, quia cū veniat in cōsequētiam primæ, non incōuenit, vt tradit Bart. & alij I l. si is qui pro emptore. ff. de vsucap. Nota, quod in plurimis filij legitimi tantum comparantur legitimis, & naturalibus. Item quod adoptatus potest dari in adoptionem.]

¶ Arrogatus, vel adoptatus à non extraneo, potest ab eodē alij in adoptionem dari, hoc dicit.

¶ In plurimis [a] autem causis assimilatur is, qui adoptatus, vel arrogatus est, ei, qui ex legitimo matrimonio natus: & ideo si quis per Imperatorem, vel apud Prætorem, vel Præsidem prouinciæ non extraneum [b] adoptauerit, † potest eundem in adoptionem alij dare.

¶ Spadones adoptare possunt, castrati autem non. h.d. ex l.2. §. illud. ff. eo.

¶ Sed & illud vtriusque adoptionis [c] commune est, quòd & ij, qui generare non [d] possunt (quales sunt † spadones [e]) adoptare possunt. castrati autem non possunt.

bium faciebat, quia cū debeat imitari adoptio naturam, non videbatur danda illi facultas generandi filios ciuiliter, qui non poterat gignere naturaliter, quia fictio non potest habere locum nisi vbi & veritas, secundum Bart. in l. si is q pro emptore, ff. de vsucapio. cuius cōtrarium deciditur in spadone, non autem in castrato: rationem videbimus in glo. Nota quod adoptio fieri non potest ab ijs, qui non habent potestatem generandi de facto secus si a natura. Item quod impossibilitas de facto magis impedit quam naturalis.

† Hoc verū, si filius vult. ff. eo. l. in adoptionibus, Ioa. Fab.

† De varijs specieb. spadonū vide text. in l spadonū. & omnino. ibi Alc. q hoc eleganter declarat. d. verb. sig.

a ¶ In plurimis. Quandoque enim contra. vt inf. de hær. quæ ab intesta. §. minus. secūdum Azo. Item in eo, q adoptiuus pater nō tenetur eum instituere, vt inf. de hæred. quæ ab intest. §. Sed ea, ibi, testamento autem.

* Adde duos casus, quibus adoptiuus pro filio non habetur. Primus, cum nō de successione adoptantis agitur, sed de alterius. Vnde in fideicōmissis, quibus non ipsi grauato sed testatori succeditur, l. coheredi. §. cum filiæ. ff. de vulg. & pupil. conditio. si decesserit absque filijs, non deficit adoptione, l. si ita quis. de leg. 2. Quod & in feudis receptum est, cap. 1. §. adoptiuus. si de feud. de fun. & quoties de munerum excusatione agerteur, non enim hæc facto adoptantis mutari possunt. §. 1. infra de excusat. tutor. l. sextum, §. adoptiui. de vaca. muner. Secundus casus est, cum lege municipali masculi excluduni filias feminas, intelligitur enim de masculis legitimis, & naturalibus non de adoptiuis: vt tradit Anania. cons. xxvij. & Ias. in l. quique. §. Prætor. ff. de in ius voc.

b ¶ Extraneum, vt sic transeat in suam potestatem, vt sup. eo. §. sed hodie.

** Animaduerte, quod hæc verba text. non extraneum, referenda sunt tantum ad illa verba. vel apud Prætorem, vel Præsidem, non autem ad verb. per Imperatorem, nam si fiat adoptio apud Imperat. quæ peculiari verbo appellatur arrogatio, nihil refert, vtrum sit extraneus, nec ne, qui arrogatur, omnes enim indifferenter transeunt in potestatem arrogatoris.

SYL. * Sed &. CASVS. Dubitatū fuit, an adoptare possit inhabilis ad generandū: & dubium faciebat, quia cū debeat imitari adoptio naturam...

c ¶ Sed vtriusque. Quarum vna vocatur arrogatio, alia adoptio, vt sup. eo. §. Imperatoris.

d ¶ Non possunt, Qui omnes Eunuchi vocantur: sed ab hoc genere detrahit castratos, qui generare non possunt. i. caste sic natos, vt nunquam potuerint generare.

ADDITIO. Pone, q aliquis generare potest, sed illicite, vt clericus, numquid poterit taliter adoptare? vide Christophor. hic versic. Hinc insurgit dubium vbi concludit quod non.

e ¶ Spadones, quibus testiculi vel genitalia abscissa sunt cultello, vel spatha: & est ratio, quia fortius impedimentum est naturę, quā accidentis, vt hic, & ff. de libe. & posth. l. sed est quæsitum. §. 1. & 2. Et no. quod vulgariter promiscui appellantur.

Natura fortius impedimētū est q accidentis. SYL.

¶ Adde, quod magna fuit æquiuocatio in his nominibus glo. vt tamen verum discas, dic duobus modis accipi spadonem, vt & adoptio: large. prout comprehendit omnes inhabiles ad generandum iam ex accidēti, quam à natura: stricte vero ad differētiam castrati, (& hoc est quod dixit tex. in l. spadonum. de verb. signific. & l. si serua. in fi. de iur. dot.) & tūc ille significatur, quia natura inhabilis est: castrat' enim a castro dicitur, cui virilia sunt amputata, facit lege tertia, & quarta. ff. ad l. Cornel. de Sica. quod & sensisse Alcia. videtur li. 1. Prætermiss. in ver. castrati, licet in d. l. spadonum. castratum eē quoque diei putet qui sine testibus naturaliter progenitus fuerit, cuius opin. meritò hic in nostris Anno. improbauimus. Intelligit ergo spadonem hic stricte, qui ideo potest adoptare, quia nō est desperandum naturæ auxi-

auxilium, in quibus omnino virilia nō sunt amputata. l. si quis posthumos. in prin. ff. de libe. & posthu. castrati vero, quia carent genitalibus, aliquo modo generare non possunt ideo & nubere & adoptare prohibentur, & hæc est veritas: q̄ probatur. in l. ædiles aiunt. §. iumentorum. ff. de ædil. edi. & apertius declaraui hic in Annotat.

¶ Feminę quoque. ¶ CASVS Dubitabať an feminę adoptare possent: & videbatur qđ sic, quia in l. adoptio. ff. eo dicitur, qđ adoptio habet locum in ijs personis, in quib⁹ natura potest locum habere & ita cum vera filiatio in feminis reperiatur, videbatur etiam posse concurrere legitima: cuius contrarium deciditur in text. ratione in eo expressa cum limitatione No. quòd femina non adoptat, nec habet filios in potestate.

† aliâs sed ex cōstitutione & indulgentia.

a ¶ Feminæ. Non possunt, sed ipsæ arrogari possunt, vt ff. eo. nam & feminæ.

* Adde, quod olim arrogare non poterant, quia cum feminis nulla comitiorum communio erat, quod attestatur A. Gellius lib. 5. capit 19.

b ¶ Habent. Nota feminas non habere filios in potestate, & facit ad hoc. ff de suis & le. l. nulla & inf. de hær. qua & d. ffer. §. ceteri. & ff. de contra ta. l. illud §. ad testamenta.

SYL. ¶ Adde, quod ideo potestas in feminis, quando loquimur de filijs, interpretatur. i. tutela, vt pulchre Dec in c ex parte. el 2. de appel.

* Adde, quod non videtur prima facie ratio huius text. bona esse, femina adoptare non potest, quia nec naturales filios habet in potestate, non enim quæuis adoptio trahit adoptatos in potestatem, vt sup. eod §. sed hodie. Respon. quod cum olim omnes adoptiui transirent in potestatem, vt in princ. huius titu. & per hoc tunc vera esset huiusmodi ratio, non ideo minus hodie etiam vera est, licet aliquo casu adoptio non pariat patriam potestatem. ad ea enim quæ frequentius fiunt, leges referendæ sunt. l. nam ad ea ff. de leg.

c ¶ Sed ex indulgentia. de nouo iure concedenda, vt C. eo. mulierem.

d ¶ Amissorū. in acie principis, vt hic innuit. & infra de excu tut. § sed si in bello. ff.

¶ Feminę non adoptāt, nisi ex indulgentia principis ob amissos filios. h. d. ex l. mulierem. C. eo.

¶ Feminæ quoque adoptare non possunt, [a] quia nec naturales liberos in sua potestate habent: [b] † sed ex [c] indulgentia principis ad solatium liberorum amissorum [d] adoptare possunt.

¶ Arrogatus transit in potestatem arrogantis cum liberis, quos in potestate hēt. h. d. ex l. 2. §. hoc vero, & l. arrogato. ff. eo.

¶ Illud proprium [e] est adoptionis illius, quæ per sacrum oraculum [f] fit, q̄ is, qui liberos in potestate habet si se † ad arrogandum dederit, non solum ipse potestati arrogatoris subijcitur, sed etiam liberi [g] eius in eiusdem fiunt potestate, tanquā nepotes. Sic etenim

de inoffic. testam. l. si suspecta. §. fi. Sed numquid & tunc habebit in potestate? Videtur, q̄ sic, cum beneficia principum sint extendenda. vt in Auth cōstit. q̄ de dign. §. penul. coll. 6 & ff. de constitut. princ. l. fi. Sed tamen cōtradico, ad instar scilicet naturaliū: nā naturam imitatur adoptio, vt sup. eod. §. minorem. † & facit ad hoc. C. eo. mulierē.

† Et ad cōtrariū respondent hic

¶ Adde, quòd hæc q. deciditur in d. l. mulierem, vbi patet. q̄ non conceditur aliud potestatis per dictam indulgētiam, quam hēat ipsa mater in naturalibus & legitimis in quibus non habēt potestatem: * & quamuis glos. videatur restringere hunc text. ad mortuos in acie, est tamen generaliter intelligendus, vt probant hoc loco in Commen. quia vbi amittantur, luctum adferunt parentibus, (quæ est ratio text. nostri) nec restringenda videtur principis indulgentia ad amissos in acie tantum, sed late interpretanda.

SYL. do. q̄ imò debet moderari sīn. ius cōe. l. ex facto. § prin. ff de vulga. & pup. sub.

† aliâs deest ad.

* ¶ Illud. CASVS Fuit dubitatum, vtrum liberi, quos in potestate habet qui arrogatur, transeant in potestatem arrogatoris. Et videbatur quod non, sicut videmus in adoptione, quod dato in adoptionem filio, nepotes ex eo remanent in potestate aui natural s. l. arrogato. ff. eo. & quia iste actus videtur fieri solum inter l. arrogatorem & arrogatum: contrarium tamen deciditur, quia cum arrogatus alienæ potestati subiectus sit, alium habere in potestate non potest. l. sic eueniet. ff. ad l. Iul. de adult. & hoc est proprium huius adoptionis, quæ fit imperiali auctoritate, ideoque cessat obiectio. l. arrogato. Not. quòd liberi eius, qui arrogatur, transeunt in potestatem arrogatoris.

e ¶ Illud Oraculum, id est per principem, vt de eo, qui sui iuris est: ideo transit etiam hodie in potestatem arrogatoris, vt supra eodem in princip ideo sic dictum, quia oramus sine deprecamur eū, vt in talibus præstet auctoritatem.

f ¶ Oraculum appellat rescriptum, & auctoritatem imperialem, vt latius exposui hoc loco in Annot.]

g ¶ Liberi. Oēs nati & nascituri, & ēt reuersi ab hostibus, vt ff. eo. si paterfamil. in princ.

¶ Adde, q̄ secūdum Ias. intelligitur, si nati

sint

sint: secus si in vtero essent. l.fin.ff. de colla.bon.

a ¶ Diuus Augustus. Hic Imperator volebat adoptare quendam nomine Germanicum, & hic Germanicus noluit consentire: vnde nõ poterat procedere adoptio vt inf. titu.1.§. sed & si pater. & ff.eod. l.2.in princ. vnde Augustus callide suasit cuidam nomine Tiberio, vt illum Germanicũ adoptaret, quod fecit, & hunc Tiberium postea arrogauit princeps: quare & per consequens habuit Germanicũ loco nepotis.

diuus [a] Augustus non antea Tiberium adoptauit, quam is [b] Germanicum adoptasset; vt protinus [c] adoptione facta [d] inciperet Germanicus Augusti nepos esse.

¶ Seruus à domino adoptatus, vel in iudicio vt filius nominatus, efficitur liber. h.d. Aret.

¶ Apud Catonem † bene scriptũ refert antiquitas, † seruos, si à domino adoptati [e] sint, ex hoc ipso posse liberari. Vnde & nos erudi ti, in nostra cõstitutione [f] etiam eum seruũ, quem dominus actis [g] interuenientibus filiũ suum nominauerit, † liberum esse constitui mus, licet hoc ad ius filij accipiendum ei non sufficiat.

SYL. † Quis hic Cato fuerit, hr in l.1 §. deinde ver. nos se ftatus. ff. de ori.iur. † sic infra ct her.qua sir. & d.ff. §.1. SYL.

* ¶ Toto (vt aiunt) cœlo aberrat Accur. in enarranda historia. vide Sueto. in Tiberio & in Caligula.

b ¶ Is Tiberius.

c ¶ Protinus. id est statim. †

d ¶ Adoptione facta à principe.

¶ Apud Catonem. CASVS Quærebatur an ex adoptione, vel ex nominatione filij, seruus liber efficeretur, & videbatur dicendum quod non, quia nõ videbatur hic modus dandi libertatem introductus à iure, &c. sup. qui.ex cau.ma.non lic.per totum. cuius contrarium dicitur ea ratione, quia non cõ uenit filium seruum esse patris liberi, in cuius potestate est. eum facere liberum, &c. quia verisimile est, vt in necessariam antecedentiam velit quis, eum esse liberum, quẽ sibi libero filium facit, quia dans quod plus est, videtur vtique dare quod minus est.

* Sed inde quæsitum est, an valeret huiusmodi adoptio. dubium faciebat, quia qui voluit seruum suum adoptare in filium, vtique censetur voluisse illum prius esse liberum, sicut dicimus vbi quis scripsit hæredẽ seruum proprium simpliciter, quod videtur in antecedentiam necessariam dedisse illi libertatem, §.1. supra qui.ex cau. manu.nõ li. vnde videbatur dicendum, quod teneret adoptio, vti facta de libera persona. attamen &c. respondetur contrarium, quia iste actus nõ potest geri nisi inter liberas personas, vt tradit Gellius lib.5.cap.19. quod secus est in institutione, infr.de hær.instit.in princip.

* Et hic est verus intellectus huius loci, quẽ senserunt etiam Theophilus & Harmenopolus, Græci interpretes, non autem, quod seruo adoptato ius filij acquireretur vt plerique ex Latinis crediderunt, cum solam eo nomine libertatem tribui voluerit Cato.]

Not. quod per adoptionem serui efficitur liber. Item quod libertas non solum expresse, sed tacite dari potest. Item quod seruus, si ius nominatus, fit liber, si nominetur in actis, licet non acquirat iura filiorum. Item q̃d verba blanda & adulatoria in iudicio emissa, fauore libertatis operantur. Item quod si non valet quod ago vt ago, valet vt valere potest. hic & in c. * item no. secundum Ang. gel & alios, q̃ ex sola nominatione quæritur ius. Sed mihi videtur probari contra hic, quia non quæritur ius quod nominatur, id est filiatio, sed sola libertas.

† aliàs serui si à dño adoptati sint, ex hoc ipsos &c.

† Et sic ex nominatione alicui acquirit, vt gl. ver. ap. per tuas. cũ pellauit post med. ibi itẽ est hic argu. ext. qui fil. sint legit.

* * Et hoc ideo, quia hoc loco constabat hũc esse seruum. Alter enim ex ipsa nominatione filij resultaret saltem præsumptio iuris, vt habetur in leg. si vicinis. Cod. de nup. & in cap. per tuas. de probat. cũ sim. vt ibi per Deci.]

e ¶ Adoptati. Scilicet à domino: ab extraneo autem non potest etiam libertus, vt ff eo. si pater. in fi.

f ¶ Cõstitutione, vt C. de la. lib. tollen. l. vnica. §. similiter quoque modo.

g ¶ Actis. id est coram iudice, dicendo hæc verba, Veni huc fili: secundum Azo. Vel (vt puto) coram iudice agebatur, vt filius fieret adoptiuus, & inde fuit facta scriptura non tamen res peruenit ad perfectionem, vt differat à proximo casu superiori, aliud si extra iudicium talia fierent vel agerentur, vt Cod. de lib. cau. l. pen & sic collige ex hoc & superiori ver. quod si id, quod ago, non valet vt ago, valet tamen vt valere potest, sic. Cod. de lati. lib. tol. l. vnic. §. similiter quoque modo. & ff. de pact. l si vnus. §. si acceptulatio. Arg. contra. ff. de iu. codicil. l. 1.

ADDITIO. Respondent doct. q̃ ibi constabat testantem nolle codicillari. Ang. SYL.

* ¶ Errat Accur. vt diffuse ostendi in Commen. putans in primo casu huius tex. seruum fieri filium adoptiuum, & quod in secundo dominus intendebat illum adoptare: quare inde temere infert ad dictum illud. Si id quod ago &c. vt animaduertit etiam Alciatus in l. 1. §. si quis ita. vbi videndum de isto articulo. ff. de verbo. oblig. Ideo exem-

exemplifica, quãdo vel de liberate inter acta filius nominaretur, vel etiam enunciatiue causa demõstrationis: vt puta, Solutionem misit per Stichum filium meum. nam talia verba fauore libertatis disponunt, vt declarat Bar. in l. ex hac.col.2.ff. de dona. vbi docet an, & quando verba enunciatiua disponant.

* Not. etiam quod acta ea proprie dicuntur, quæ fiunt in iudicio. cap. quoniam contra. de probat. & declarat Bar. in l. quæ acta. ff. de offi. proc. Cæs.]

Quibus modis ius patriæ potestatis soluitur. Continuat hunc titu. Imperator in princ. cum dicendum proponat de dissolutione iilius iuris, de quo supra proxime dictum fuit.

¶ Quibus modis ius patriæ potestatis soluitur.

¶ Morte naturali patris, filius sui iuris efficitur: & nepos ita demum, si filius in potestate non supersit. hoc dicit ex. titu. 6. Instit. Caij.

Videamus nunc, quibus modis ij, qui alieno iuri sunt subiecti, eo iure liberentur. Et quidem [a] quemadmodum liberentur serui à potestate [b] dominorum; ex ijs intelligere possumus, quæ de seruis manumittendis superius exposuimus. Ij vero, qui in potestate parentis [c] sunt, mortuo eo [d] sui iuris fiunt. Sed hoc [e] distinctionem recipit. Nam mortuo patre [f] sanè omnimodo filij filiæve sui iuris efficiuntur. mortuo vero auo, non omnimodo [g] nepotes, neptesque sui iuris fiunt: sed ita, [h] si post mortem aui in potestatem patris sui recasuri non sunt.

gandum. l. legata inutiliter. ff. de adi. lega. tamen contrarium deciditur ea ratione, quia bene à principio sui ortus debeat in potestate patris esse, quia tantum sui iuris pater nõ erat, non poterat habere alium in potestate. l. sie euenit. ff. de adul. sublato itaq. de medio illo impedimento, detegitur potestas, nõ proprie cõceditur: & quod habitu erat in filio tuo ad nepotem, incipit esse actu: quod non habet locum vbi prius erat emancipatus, quia hi nepotes tunc non fuerunt in potestate aui tam quam sustinentes partes filii, sed immediate. Not. quod verbum, videam9, refertur ad oculum intellectus. Itẽ quod cognito quomodo aliquid conquiratur vel acquiratur, cognoscendum est quomodo dissoluatur, vel amittatur. Item quod morte patris vel aui, filii vel nepotes efficiuntur sui iuris cum distinct. de qua in sum.

Diuisio. Videamus. ¶ Totus iste tit. diuiditur in sex partes. Primo qualiter dissoluatur patria potestas morte naturali. Secundo qualiter morte ciuili ex delicto prouenienre. Tertio, qualiter propter dignitatem filio acquisitam. Quarto, qualiter propter captiuitatem patris, vel filij. Quinto, qualiter emancipatione. Sexto, qualiter per dationem in adoptionem auo paterno, vel materno. Secunda ibi, Cum autem. Tertia ibi, Filius familias. Quarta ibi, Si ab hostibus. Quinta ibi, Præterea. Sexta ibi, Sed & si pater. Item hoc principium subdiuiditur in quatuor. Quia primo ponit de quo est tractaturus. Secundo, qualiter alias supra dixit de seruis. Tertio, qualiter filij liberentur à patria potestate, generaliter responden do. Quarto dictam responsionem diuidit. Secunda ibi, Et quidem. Tertia ibi ij. vero. Quarta ibi. Sed hoc.

SYL. ¶ CASVS. nõ ponitur, quia procedit tradẽdo regulam, q. morte patris extinguitur potestas patria. dubiũ tñ videbatur in nepote ex eo filio, qui ipse paterni obitus i potestate te nebatur, quia, cũ nũquã fuisset in patris potestate, sed aui, videbatur dissoluto illo vinculo liberati, sicut & filius: mors enim, quæ venit ad dissoluẽdũ. §. deInceps. in Authent. de nup. nõ videbatur posse venire ad li-

a ¶ Et quidem. q. d. quid sit circa seruos de absolutione potestatis eorum, diximus su. de liber. §. 1. & §. multis.

b ¶ A potestate. subaudi dominica.

c ¶ Parentis. Stricte accipe pro ijs tantum, qui sunt superiores ex linea masculina. nam feminæ non habent in potestate filios, vt su. titu. 2. §. ergo.

Adde. l. quique. ff. de in ius voc. & quod parẽtes proprio vocabulo appellantur vsque ad tritauum, superiores autem, maiores. l. iurisconsul. § parentes. ff. de grad. affi.

d ¶ Eo, scilicet parente.

e ¶ Hoc scilicet quod dixi morte superioris inferiores effici sui iuris.

f ¶ Patre. Scilicet familias subaudi scilicet supra quem nullus est ratione potestatis.

g ¶ Non omnimodo, id est generaliter.

* ¶ Adde, quod dictio, omnino, habet naturam præcisam: non tamen excludit qualitatem à statuto requisitam, recipitque congruam interpretationem secundum alia iura. Decius consilio 356. columna 2. & tertia: SYL.

h ¶ Sed ita, scilicet fiunt sui iuris.

a ¶ Eorum scilicet nepotum.
b ¶ In potestate & non exiuit. nam si exiuit & postea rediji, quia est arrogatus, non recideret filius in potestatem eius, vt ff. de adop. si pater filium. & ratio, vt ibi notatur.

SYL. ¶ Adde, quòd prima ratio ibi assignata cõmuniter approbatur hic, & ibi: ego vero in Cõment. vtramque rationem coniũxi, scilicet q ideo non recipit iste filius filios suos in potestatem, quia per adoptionẽ non reuertitur in eũdem gradum & in eandem causam, ita vt nepotibus sit auferen

Itaque si moriente auo pater eorum [a] viuit & in potestate [b] patris sui est, tunc post obitum aui in potestate patris sui fiunt. Si vero is, [c] quo tempore auus moritur, aut iã mortuus [d] est, aut per emancipationem exijt de potestate patris, tunc ij, qui in potestatem eius cadere non possunt, sui iuris [e] fiunt.

¶ Deportatio, & seruitus pœnæ patriam potestatem soluunt, relegatio non, quæ restitutione principis recuperatur h. d.

¶ Cum [f] autem is, qui ob aliquod maleficium in insulam deportatur, [g] ciuitatem

dum ius iam quæsitum, cum non vt ille met filius, qui fuit emancipatus arrogetur, sed extraneus, per iura prædicta.
c ¶ Is, scilicet filius prædictus.
d ¶ Mortuus est. Scilicet filius prædictus.
e ¶ Sui iuris. Nisi in casu, vt quando per dignitatem filius sui iuris factus fuisset, vt in Authenti. constitutio. quæ de dign. §. illud. colla. 6.

SYL. ¶ Adde, quod ratio est, quia quod fauore introducitur, nõ trahitur in odium. l. quod fauore. C. de legi. & quia dignitas sicut priuilegium non tollit dignitatem, aut priuilegium. l. hac saluberrima. C. de præpo. agẽ. in re. lib. 12.
* Inepta tamen est exceptio Accur. quia Imper. non loquitur vniuersaliter, quomodocunque filius exierit de potestate patris, sed vbi morte, vel emancipatione.]

Diuisio. ¶ Cum autem. Diuiditur in quinque partes. Primo de deportatione patris. Secundo de deportatione filij. Tertio de indulgentia principis. Quarto de relegatis. Quinto de seruis pœnæ. Secũda ibi, Pari ratione. Tertia ibi, Sed si indulgentia. Quarta ibi, Relegatus. Quinta ibi, Pœnæ. Arct.

SYL. Cum autem is. CASVS Quærebatur, an ex deportatione, relegatione, vel seruitute pœnæ, patria potestas tolleretur: & dubium faciebat, quia, cum adhuc pater viuus remaneret, non videbatur tolli, quia, cum iura filiationis sint naturalia nullo casu videbantur posse amoueri. §. fi. inf. de leg. agn. tu. hoc tamen non obstante contrarium deciditur in deportatione, & seruitute pœnæ, quia, cũ dictum sit hoc esse proprium ci. Roma. sup. de pat. pot. vt per deportationẽ desinat esse ciuis, per seruitutẽ aũt pœnæ, & ciuis, & liber desinunt necessariò omnia, quę ex ciuilitate consequebantur: tanquam causa cessante ipsorum.
* Nec obstat, quod dicebatur de filiatione, quia longe aliud est filiatio aliud patria potestas, cum quis possit habere patrem, & in eius potestate non esse. Et ex his intelligitur quare diuersũ fuerit decisum in relegatis: nẽpe quia, & libertas, & ciuitas salua permanet.]
Sed tunc dubitabatur, qd facta restitutione, & videbatur filios semel liberatos non recidere in potestatem patris per rationem. l. si pater, ff. de adop. cuius cõtrarium deciditur. quia, cum per eam omnia in pristinum statum reponãtur. l. quod si minor. § restitutio. ff. de min. est, ac si iure postliminij reuerterentur ab hostibus sicut enim illa est restitutio. l. mortuæ, sic hæc est principis, & sic. l. viuæ. Not. quod deportatus perdit ciuitatem.
* Sunt autem deportati, quos lingua vulgi confinatos vocamus, quibus damnatis certo spacio circumscribitur pœnæ pendendæ locus. l. 1. §. deportatos. de leg. 3.]
Item quod qui desinit esse ciuis Rom nõ habet filios in potestate. Item, quod dictio, perinde, denotat similitudinem, licet non per omnia, quod maxime procedit in pœnalibus, vt p Bart. in l. sacrilegij. ff. ad leg. Iul. pecul. Item quod mors ciuilis æquiparatur naturali. Item quod deportatione filij soluitur patria potestas, ex quo notatur, quod patria potestas est ciuium Roma. actiue, & passiue: exigit enim in patre & filio ciuilitatem. Item quod restitutio reponit omnia in pristinum. Item quod relegatio non tollit patriam potestatẽ, secus in seruitute pœnę. Item qui dicatur seruus pœnæ.
f ¶ Cum autem. Dictum est supra qualiter soluitur patria potestas morte naturali, nũc ponit quando morte ciuili.
g ¶ Deportatur. Hic no. quod hæc sententia deportationis vt valeat, id est vt statum & ciuitatem perdat, non potest dari nisi a quatuor iudicibus, scilicet ab Imperatore, vel ab eo qui eius vice iudicat, & a præfe. præto. & præfe. vrb. vt ff. de pen. l. 2. §. 1. & de leg. 3. l. 1. §. à præfecto. & de inter. & relega. l. inter pœnas. §. 1. — Deportare possunt tantũ quatuor iudices.
¶ Adde, quod nisi intelligas proprie in terminis. d. l. 1. §. à præfecto. glo. male diceret. si enim intelligitur de vice gerente principis, — SYL.

non

non haberet dubium: sed debet intelligi proprie secundum terminos. d. l. vt aduertit hic Angel.]

¶ Idem credo in senatoribus, qui parem sententiam, id est parem habent effectum principi, vel maiorem quam prædicti, vt ff. a q. appe. non licet l. 1. §. 1. † Si autem alius iudex talem sententiam det, non valet, nec mandatur executioni, nisi princeps ap.p. beteam, vel insulam. siue locum assignet, vt ff. de leg. 3. l. 1. § 2. & §. deportatos. & ff. de iniu. ru. & irri. test. l si quis. § eius.

† Sed tunc vt obstare l. 1. C. de sen. præf. præto pro cuius sol. Ias. dubitat dicens contra sententias senatorum forte non posse supplicari. SYL.

† aliàs pinde quasi eo mortuo,

tem amitti, sequitur, vt qui eo a modo ex numero ciuium Romanorum tollitur, † perinde est, ac si eo mortuo b desinant liberi in potestate eius esse. Pari c ratione & si is, qui in potestate parentis sit, in insulam deportatus fuerit, desinit esse in potestate parentis. Sed si ex indulgentia principis d restituti fuerint, per omnia pristinum statum e recipiunt. ¶ Relegati autem pa-

¶ Adde, quod rationem assignat glo. in l. illicitas. §. qui vniuersas. ff. de offi. præse. quæ communis est, quamuis Angel. hic eam reprobet.

¶ Quæ autē sunt delicta, pro quibus in insulam debeat deportari, dicemus, inf. de pu. iud. per totum titu. sed relegare potest quilibet qui habet merū imperium, vt ff. de interd. & releg. l. relegatorum. 1. respon. Et no. quod primo de media, secūdo de relegatione, tertio de maxima dicit. Prima & vltima tollunt patriam potestatem, sed relegatio non sic: cum ibi status non est mutatio, nec capitis diminutio.

a ¶ Eo modo, id est per istam deportationem in insulam.

b ¶ Mortuo. Not. deportatum mortuū. s. ciuiliter, sic. ff. de contra tabulas. l. 1. §. quidā filium, & ff. pro soc. l. verum. § societas.

* Adde, quod huius rei rationem hanc Caius Institutionū libro primo refert, quia non potest ciuem Rom. in potestate habere homo peregrinæ conditionis effectus: vnde eiusmodi exilium hoc casu idem pōt, quod naturalis mors posset. An autem aliàs mors ciuilis æquiparetur morti naturali, & quibus casibus, vulgaris est quæstio, quā tractāt doct. in l. Gallus. §. & quid si tātum. ff. de li. & posth. & diligēter Aldobrandinus meus hic in suo Comm.

c ¶ Pari. Hic no. vbi est eodem vel similis ratio, idem ius constituatur, sic. ff. de verb. obl. l. si Titio in si & inf. qd cū eo, qui in alie. po. §. istas. & ff de eden. l quædam. §. nūmularios. & ff. ad l. Aquil. l. illud Arg. contra. ff. de col. bo. l. si quis in si. t. respon.

SYL. ¶ Adde, quod quamuis non sit illa eadem ratio non tamen est contraria, sed est alia, per quam idem dicendum est, quod nō inconuenit. §. affinitatis. sup. de nupt. & ita declarat Bar. in d. l. si quis.

d ¶ Principis, aliàs principali, Sed nunquid per alium poterit restitui. Respon. non, nisi forte per senatorem, qui potest restituere statum, vt ff. de posthum l. 1. §. de qua. & §. an autem.

¶ Adde restitutionem fieri per omnem, qui auctoritatē supremā, & principis habet, siue sit senatus, siue ciuitas Bari. in d. §. de qua. & in l. infamen. ff. de pub. iud.

e. Statum, scilicet, quantum ad honores, vel ordines, & similia, vt C. de sen. pas. l. 1. ergo & patriā potestatem, & hoc vult hic dicere. Sed contradicitur. C. de sen. pas. l. in insulā & l si pater. Sol. hic specialiter ad omnia fuit restitutus secundum M. & sic facias pūctum ibi, per omnia hanc reprobo, quia semper intelligitur ad omnia restitui, nisi contradixerit expressim: nam verbum, restituo, generale est, vt ff. de vsur. videamus 2. §. in Faniana. Alij hoc intelligunt ad patrem reuertentem tantum referendum: cui debet restitui filius in potestate, sed filio restituto, non sic, quia sic noceret ei restitutio, ar. C. de le & con. quod fauore, sed hanc opinionem reprobo. nam libertus deportatus & restitutus. in libertinitatem recidit, vt ff. de iu pa. si ue libertus. Dic ergo interesse, vtrum princeps dicat hæc verba, Restituo te, & tunc ad omnia restitutus videatur, vt hic, an hæc, indulgeo tibi, quo casu de pœna tantum remittenda cogitasse videatur, vt in contrarijs, argumen. C. de sen. pas. l. generalis, & l. tutor. & l cum indulgentia. & Cod de gene. abol. l. fin.

¶ Adde, quod hęc gl. in terminis nostris vera est, ex eo quia restitutio generaliter facta restituit omnia ea, quæ trahunt immediate casum ab ipsa condemnatione, quia ipso iure perduntur, secus si essent de perdita mediante alienatione vel facto hominis, ita est cōis opi. in l. Gallus. §. & quid si tantū. vbi Ias. col. 15. in 3 lect ff de lib. & posth. SYL.

* Ego tamen in Commen. aliam & pleniorem distinctionem posui, simulq. plurimas leges in hac materia, quę mutuo pugnare videbantur, nouiter placaui.] Quid autem importet indulgentia, & cuius sit virtutis & potentiæ, ponit elegāter Dec. in c. 1. in prin. de rescrip.]

** Adde, quod quoties verba sūt dubia, ita vt referri possint ad indulgentiam & restitutionem, ea interpretanda sunt, vt restitutionem significent, secundum Bar. in l. 3. §. si quis vltro de quæstio. quem sequitur ibidem & Marſ.]

a ¶ Re-

Deportat⁹ & relegatus differunt.

a ¶ Retinent. Nō differentiam inter relegatum & deportatum quo ad familiam, vt hic & sup. proxi. §. Item hic bona tenet, ille nō, vt ff. de interd. & releg. l. 1. (1) Item hic ciuitaté retinet, ille non, vt ff. de interd. & rele. l. legatorum, §. siue ad tempus & § ad tēpus. Item quia hic ad tempus vel in perpetuum, ille autem tantum in perpetuum deportatur, vt ff. de interd. & rele. l. re legati. & l. relegatorū. § hæc est differentiá, sed in libertate non est differentia. nam vterque liber remanet, vt ff. de bo. dam. l. sed si alia. §. primo.

tres in insulam, in potestate liberos retinent. a Et ex contrario liberi relegati in potestate parentum remanent.

¶ Pœnæ b seruus effectus, filios in potestate habere desinit.

* Adde aliquando cathacaristos relegatos dici, qui re vera deportati sunt. l. amissione, ff. de cap. dimi.

Banniti quibus cōparentur.

¶ Sed bānitos nostri temporis quibus comparamus? Resp. si propter maleficium, vt & cum ciuitate & bona sua publicétur, vel de iure, vel de consuetudine ciuitatum, tunc deportato comparabo, alias relegato, vt ar. ff. de bo. dam. l. 1.

ADDITIO. Hoc verum, nisi esset relegatus in perpetuum, quia posset illi pars bonorū adimi. l. relegati. in fi. & l. relegatorū. §. ad tempus. ff. eo. tit.

* ¶ Iste articulus de æquiparatione bannitorum est mirum in modum intricatus & secundum Alex. in l. 1. C. de hær. insti. repetibilis, ideo cum non possit de eo doctrina cōpendiaria tradi, videant adolescentes, hic Comm. nostrum, vbi illū ita explicauimus, vt nemini non facillima futura sit eius resolutio.

SYL. * Adde, communem opi. esse, vt banniti nostri temporis, etiam ex crimine, vnde pœna mortis affici debeát, non æquiparentur nec damnatis in metallum, nec deportatis, quia amittunt tantum iura municipalia illius ciuitatis vel prouinciæ, a qua sunt banniti, nō autem iura communia. hanc dicunt cōmunem omnes docto. in l. 1. C. de hær. instit. & Curt. cons. 60. Dux. col. 10.

¶ Non aūt dico, q̃ possit deportari à præside de iure, vt su. § prox. diximus, nec relegari à defensore ciuitatis, cum sit de imperio mero, vt in Auth. de def. ci. §. nulla. in fi. §. coll 3.

** Adde, q̃ Bar. in l imperium. coll. 4. ff. de iur. om. iu. ponit relegationem in inferiore gradu imperij, cuius opin. est communiter approbata]

b ¶ Pœnæ id est supplicij: supplicium enim suus dominus est, non fiscus, vnde et nihil quæri, vt ff. de ijs, quæ pro non scrip. ha. l. 3.

sed de nouo iure nemo ingenuus fit seruus ex supplicio, vt in Auth de nupt. §. quod autem. & §. si vero coll 4.

Ingenuus ex supplicio non fit seruus.

ADDITIO Dic secundum Angel. istud esse verum, si remanet viuus, aliud si in eo fiat executio mortis naturalis.

Serui autem pœnæ efficiuntur, qui in metallum c damnantur, & qui bestijs d subijciuntur.

¶ Sola Patriciatus dignitas liberat à patria potestate. hoc dicit.

* Adde, quod serui pœnæ sūt peloris conditionis, quam alij serui, nam nō possunt manumitti l. 2. C. qui a d liberta. procla. non li. item sunt prorsus incapaces. Itē in metallū. de ijs quæ pro non scri. ha. quod non est in seruis priuatorum, qui saltem acquirunt dominis, l. si pater simul de hær. in st.

c ¶ In metallum. i. opus metalli ad fodiendum metallum, vel etiam deportandum, & cuā ne fugerent ligabantur, & pondere quodā opprimebantur, vt ferro, vel alio modo. Alij vero erant, qui dicebantur damnati in opere metalli, & hi non tanto pondere opprimebantur, & qui hinc fugiebant in metallū ponebantur. Alij vero erant, qui in ministerium, vel in seruitium metallicorum tantum ponebantur, & hoc si perpetuo fieret erat seruus, alias contra. ff. de pœ. l. aut dānum §. inter eos. & §. quisquis, & §. in ministerium. Sed quid si prouincia non habeat metalla aliqua, vel ferri, vel similis, et ndiuo n's? Resp in vicinam prouinciam mittebantur, vt ff. de pœn. l. aut damnū. §. est pœna. Alij sunt in opus publicum perpetuo dati, vel ad tempus, qui sunt similes relegatis, vt ff. de pœn. l. quidam. Sed huiusmodi pœnæ non sunt in vsu hodie.

d ¶ Bestijs. Deducendis forte, vel etiam vt comederet eū eis, vel alia bestialia faceret, de hac pœna dic, vt no. ff. de pe. l qui vltimo.

SYL. ¶ Adde, q̃ qui bestijs subijciebantur, dabantur eisdem dilaniandi, & obijci bestijs dicebantur, vt de Daniele leonibus obiecto proditum est. * Damnati vero ad bestias ij erant qui in pœnā delictorum suorum seruabantur, vt in publicis venationibus eum bestijs depugnarent, cuius rei exemplū extat memorabile apud Gell. lib. 5. c. 14. vtū elegāter hanc differentiam annotauit Budæus in l. aut damnum ff. de poen.]

¶ Adde, q̃ & pp. hæresim pr̄is filij desinunt esse in eius potestate c. 2. ad fin. de hær. lib 6.

¶ Filiusfamilias. ¶ Diuiditur in quatuor partes. Primo ponit dictum in genere. Secundo reddit rationem. Tertio excipit a dicto. Quarto assignat rationem. Secunda ibi, Militia. Tertia ibi. Sed ex constitutione. Quarta ibi, Quis enim, Ang.

* ¶ CA-

* ¶ CASVS ¶ Postquam visum est pœnas soluere patriam potestatem, quærebatur an econuerso dignitates aliquæ, aut militia, soluerent, quasi duorum extremorum debeat esse eadem ratio, dubium autem faciebat, quia cautum est, vt seruus adeptus militiam, vel dignitaté, sciente dño naneiscatur libertatem. l. super ser tis, & l. si quis. C. qui mil. non pos. lib. 12. vnde multo magis deberet effici sui iuris filius, quia facilius persona libera fit sui iuris, quã seruus liber, vt patet hoc tit. cuius tamé cótrarium deciditur ea ratione, quia patria potestas impedire nõ pôt filiũ, quo minus militet magistratusq; gerat. l. honor. §. plebeij. ff. de mun. & hon. l. q cũ vno. §. qui filium. ff. de re mili & ideo cum nihil obesset, nõ erat necessaria dissolutio ipsius: excipitur tamen Patriciatus, ratione in tex. allegata. Nec obstat quod opponebatur de seruo adepto militiam sciête domino, quia eo casu consequitur libertatem, nõ propter militiam, aut dignitatem, sed ex voluntate domini, qui, cum sciat solum liberas personas posse militare, aut dignitatibus fungi, patiendo seruum militare, aut honores gerere, censentur in antecedentiam necessariam illi libertatem dare voluisse.] No. quod hoc iure filiusfa. miles non liberatur à patria potestate. Item nec senator, nec consul. Secundo, quod non inconuenit, quod ratio sit eadem cum dicto. Sed dic, quod hoc est ex eo, quia intendit dicere, quod manet in potestate, quia non habet priuilegium liberandi, id est quia non est tributum hoc priuilegium: sicut dicitur in l. fi. ff. de offi. proc. Cæs. Item not. patriciatum liberare à nexu patriæ potestatis. Item quod argumentum ab inconuenienti valet. Item quod argumentum de minori ad maius valet affirmatiue. Item q dignitas patriciatus est summa & maxima, Item vnde patricij dicantur.]

† aliàs & si.

† aliàs nõ est si.

¶ Filiusfamilias † si militauerit, [a] vel † si Senator, vel Consul factus fuerit, remanet in potestate patris, Militia enim, vel Consularis dignitas, de patria potestate filiũ non [b] liberat.

¶ Sed ex constitutione [c] nostra summa Patriciatus [d] dignitas illico, [e] imperialibus † codicillis præstitis, fi...

a ¶ Militauerit. i. miles fact⁹ fuerit ad quod multa sunt necessaria, vt in Authen. de man. prin. §. fin. coll. 3. diximus etiam in l. pen. ff. ex quib. cau. ma. Vel dic militauerit, id est in exercitio militiæ fuerit.

Dignitates 12. liberant à patria potestate.

b ¶ Non liberat. hoc iure isto: nam nulla dignitas præter patriciatum reuelat filium a potestate patris, vt subijcitur: sed hodie duodecim sunt dignitates, quę liberant aliquem curialem à curiali conditione vt C. de decu. l. fi. lib. 10. & illę eædem liberant à patria potestate, vt in Auth. cõ stit. quæ de digni. §. 1. & §. generaliter. coll. 6. vnde cum sit ibi consul, corrigitur, quod de eo hic dicitur.

SYL. ¶ Adde, quod & per dignitatem sacerdotalem soluitur patria potestas, secundum Hostien. in c. Indecorum. de æta. & qualit. Item per monachationem. d. c. Indecorũ. & glos. in l. si ex causa. §. pe. ff. de mino.]

** Adde etiam clericos, qui sunt vltra primam tonsurã, de iure canon. in potestate patris non esse, secundum Ias. in l filiæ. C. de colla. Item declara, quod dicitur de consti tutis in dignitatibus prædictis, vt intelligantur remansisse in potestate patris quo ad eorum commodum. §. fin. d. auth. consti. quæ de digni. l. facit l. nam quod. ad sena. Treb.]

† Codicillos appellat diplomata, con stimoniũ dignitatis à principe collatæ. Patricius qs est.

c ¶ Constitutione. vt Cod. de consul. l. fin. libro duodecimo.

d ¶ Patriciatus. Erat enim patricius quasi principis pater. Vnde Salustius: O patres cõscripti. Nam scripta erant eorum nomina in aliquo loco, vel in corona capitis eorũ, vel alias.

¶ Budæus ad l. vlt. ff. de sena. & Andr. Alciat. lib. 12. C. tit. de cons. & non spar. pecu. damnant Accur. hic, quod cõfundit patriciatum, cuius fit mẽtio hoc loco, cum patriciatu veterum, quos plurimum inter se differre palam est.

SYL. ¶ Adde, quod patres conscripti dicebantur apud Romanos, quos Brutus ex equestri ordine in senatorum numerum assumpsit, & primis illis senatoribus à Romulo lectis, quorum numerus iam cædibus Regis diminutus erat, adscripsit, quód scribit T. Liuius in princip. secundi libri ab vrbe condita. Patricij autem appellabantur nobiles Romani, qui à primis Romuli patribus oriundi erant. Sed apud Grçcos alij fuere Patricij, qui præerant supremo consilio, quasi patres patriæ: de qua dignitate Suidas, patricios hoc patir tu Kinu, Patricius, inquit, pater est cõmunis Reipublicæ, vt non immerito eum, Iustinianus hic patris nomine dignetur.

e ¶ Illico. Hoc est speciale in patricio & cõsule, hodie etiam, vt sola collatione, id est donatione codicillorum, id est dignitatis scriptæ, vel per aliquod priuilegium, fiant sui iuris, etiam sine administratione, in alijs decem, tunc demum cum cœperint administrare, vt in Auth. consti. quæ de digni. §. 1. coll. 6. quæ est, C. de episc. & cler. auth. sed dignitas, & C. de decur. l fin. lib. 10. Item in tertio casu; cum ordinatur episcopus, qui est & vltra supradictos casus, vt in Auth. cõstit. quæ de digni. §. palam coll. 6.

¶ Imo idem est etiam in alijs ibi enumeratis, vt simul atque codicillos, seu diplomata receperint, liberentur a patria potestate, licet nondum cœperint administrare, vt ex

recta

recta translatione d. auth. oſtendi hoc loco in Comment.]
a ¶ Libeat. ſcilicet dignitas.
b ¶ Quis enim ? quaſi dicat, ſi quilibet pr etiam viliſſimus, filium ſuum emancipat quādo vult, vt inf. eo §. admonendi & §. præterea. quare hoc Imperator non poterit facere? Vel dic in caſu electi patricij: quaſi dicat, cum ipſe pater patricij poſſit emancipare, & ad hoc cōpellitur cum alapis & verberibus, vt in auth. conſtitut. quæ de dig. 1. reſpond. quare & ipſe Impera tor &c.

lium a patria poteſtate liberat. a Quis b enim patiatur, patrem quidem poſſe per emācipationis modum poteſtatis ſuæ nexibus filium † liberare. Imperatoriam autem celſitudinem non valere eum, quem ſibi patrem elegit, c ab aliena eximere poteſtate ?

† aliàs relaxare.

SYL. ¶ Adde, q̄ argumentū text. procedit reſpectu dignitatis, quia alias non procederet à pari: pater quilibet emancipat filium. ergo Imperator, vt filius non poſſit emancipare & liberare patrem.
c ¶ Elegit quod raro fit, vt l. fi. C. de conſul. lib 12 ſecundum Ma.

¶ Patre vel filio ab hoſtibus capto, pendet ius patriæ poteſtatis propter ius poſtliminij, quo omnia recuperantur hoc dicit ex l. in bello. §. ſiquis capiatur & § cetera. ff. de capt. & poſtlimin. reuer.

Diuiſio. ¶ Si ab hoſtibus. ¶ Diuiditur in tres partes principales. Primo loquitur quando pater fuit captus. Secūdo, quādo filius. Tertio declarat, quid ſit poſtliminiū. Secunda ibi, ipſe quoque. Tertia ibi, Dictum eſt. Aret.

SYL. ¶ CASVS. Quæſitum fuit, an captus ab hoſtibus retineret, vel perderet ius patriæ poteſtatis, & videbatur dicendum, quod perderet, quia cum efficiatur ſeruus hoſtiū, & ſit in poteſtate alterius. §. item ea. in f. de rer. diui. nō poteſt alium habere in poteſtate. l. ſic eueniet ff. de adult. eodem modo in filio capto, quia tranſit in alterius poteſtatem, videbatur abſolute liberari, vt in monacho dicimus, qui tràſit in poteſtatem Abbatis c. indecorum. de ætat. & qualit. cuius contrariū reſpondetur, quod immo nec perditur, nec retinetur, ſed ſtat in ſuſpenſo, attento futuro euentu, vt ſi reuertatur, non præſumatur amiſſa, propter ius poſtliminij, quo fingitur fuiſſe ſemper in ciuitate, ſi decedat ibi, præſumatur ex l. Corn. deceſſiſſe præambula hora captiuitatis. Ratio autem æquitatis huius fuit, ne remedio deſtituerentur illi, qui fortiter pro patria pugnando capti eſſent, ita demum eis reuerſis. No. quod captus ab hoſtibus etſi ciuis Rom. efficitur ſeru⁹ hoſtiū. Item, quod ſi pater capiatur ab hoſtibus, pē det ius liberorum, Item, quod reuerſi ab hoſtibus omnia iura recuperant. Item no. quid ſit poſtliminium, vnde dicatur, & eius effectus, & quod licet arguere ab etymologia vocabuli, & quid ſit limes.]

d ¶ Ab hoſtibus. Hoſtes ſunt, quibus populus Rom. bellum indixit, vel ipſi populo Rom. vt ff. de cap. & poſt. re. l. hoſtes. — Hoſtes q dicantur.
* ¶ Quod dicitur in tex. captus, intellige, & in præſidia hoſtium deductus. ante enim manet ciuis. & liber. l. 5. ff. eodem. tit. de cap.

¶ Si ab hoſtibus d captus fuerit parens, quamuis ſeruus hoſtium fiat, tamen pendet e ius liberorum propter ius poſtliminij: f quia ij, qui ab hoſtibus capti ſunt ſi reuerſi fuerint, omnia priſtina iura recipiūt:

e ¶ Pendet. Hic colligitur quoddam hominum genus eſſe in pendenti, vt diximus, ſup. de ijs qui ſunt ſui, vel alien. iu. §. 1. Sed certe quod hic dicit, pendet, verum eſt propter iuris fictionem: nam quo ad veritatem ſui iuris eſt filius, vt ff. de teſt. l. lege Cornelia. in fi. & ff. de lib. & poſth. l. penul. & C. de ſen. paſ. l. fin. ibi, quod maxime &c. & ff. ad mace. l. 1. §. 1. nam pater ſeruus eſt hoſtiū, vt ſup. de iur. perſo. §. ſerui. ergo alium in poteſtate habere non poteſt. vt ff. ad l. iul. de adul. l. ſic eueniet. Dic ergo, quod nulla præterita vel præſentia pendent inſpecto ſtatu præſenti. ſed futuro, vt infra de verb. oblig. §. conditiones. — Fili⁹ capti ab hoſtib. in veritate ē ſui iuris.
¶ Adde meliorem tex. cū gl. in l. qui res, §. 1. ff. de ſol. l. cum hæredes, §. 1. de acquir. poſſ. l. pen. ff. de ſuis & leg. l. in bello. §. ſi quis capiatur. ff. de cap. & poſtlim. reuer. l. bona. §. quod ſi filius. eo. tit. — SYL.
** Adde, quod & alias in pendenti eſt, an quid acquiri debeat l. ſeruus. § 1. ff. de acqu. ter. domin. & vtrum quid valeat necne. l. ſi ſic legatum. §. vlt. ff. de lega. 1. vbi Bart. Alberic. & Ang.
f ¶ Poſtliminij. Eſt autem poſtliminium ius amiſſæ rei recuperandæ ab extraneo, moribus & legibus conſtitutum, vt colligitur, ff. de cap. & poſtlimin. reu. l. poſtliminium. 1. reſp. — Poſtliminiū quid eſt.
¶ Adde tamē pro declaratione, quod poſtliminium habet duo capita, primum, quod reuerſus recuperat omnia: & hoc eſt fundatum ſuper veritatem: ſecūdum, quod fingatur ſemper fuiſſe in ciuitate, & ſemper habuiſſe illa iura, quod eſt contra veritatem ita eſt de mente Bar. in l. nec vtilem. col fin. ex qui. cau. ma. q̄ diſtinctio in hac materia — SYL.

ape-

aperi: mentem ad multa.

* Illud quoque animaduertẽdum, quod Seruius (vt est relatum apud Cicero in Topi.) aliunde deducit verbum postliminij: inquit enim, dici a post, & liminiũ productionem esse verbi: sicut in finitimo, legitimo, æditimo, non plus est timũ, quam in meditullio, tullium.

a ¶ Idcirco. Quia reuersi omnia iura recuperant. †

b ¶ Captus. Et reuersus, vt ff. de capt. l. retro.

** Adde, quod ex hoc text. annotat. Bar. in l. si is qui ꝑ emptore. col. pen. ff de vsuc. permitti, qđ duæ fictiones concurrant circa idem. quoties vna succedit in consequẽtiam alterius: quod trahitur etiam ad duas specialitates, vt ita ad hoc citatur per Neguſ. in trac. de pign. In pri. mem. §. par. nu. 16.

† Excepta possessione rerum suatũ. l. cũ niq. & l. nec vulé, ff. ex quib. cau. ma. Ias.

† aliàs ne posue ex eo.

idcirco a reuersus etiã liberos habebit in potestate: quia postliminium fingit eum, qui captus b est, in ciuitate semper fuisse. Si vero ibi decesserit, exinde, ex quo captus est pater, filius sui iuris fuisse videtur. Ipse quoque filius † neposve, si ab hostibus captus fuerit, similiter dicimus, propter ius postliminij, ius quoque potestatis parentis in suspenso esse.

Dictum est autẽ postliminum, a limine, & post. Vnde eum, qui ab hostibus captus est, & in fines nostros postea peruenit postliminio reuersum recte dicimus. Nam limina, sicut in domo finem quendam faciunt: sic & imperij finem esse limen veteres voluerunt. Hinc & † limen dictum est, quasi finis quidam & terminus. Ab eo postliminium dictum est: † quia ad idem limen reuertebatur, quod amiserat. Sed & qui captus, e victis hostibus recuperatur, postliminio redijsse existimatur.

† aliàs limes dict⁹.

† aliàs q̃a codẽ limine reuertebat quo amisi⁹ erat.

c ¶ Captus. Infra fines nostros, nec vltra deductus. ita improprie reuersus dicitur postliminio. Vel dic, captus fuerat vltra fines, & tunc dicitur etiam redijsse, antequam ad limina redeat, quia sic recuperat statum, licet improprie: & facit ad hunc. §. ff de cap. l. in bello. § 1. Item ad idem. ff. de vi & vi arma. l. qui poss. ssionem.

SYL. * ¶ Text. est intell'gendus simpliciter, videlicet; quod qui captus est, l[icet] per se non reuertatur, sed deuictis hostibus recuperetur, postliminio redijsse intelligatur.

¶ Præterea. ¶ Diuidit̃ in sex partes. 1. qualiter per emancipationẽ liberatur filius a patria potestate. Secundo, qualiter fiebat emancipatio de iure antiquo. Tertio, qualiter fiat hodie. Quarto, quod pater habet legitimam in bonis emancipati, sicut patronus in bonis liberti. Quinto, ꝙ pater legitimus est tutor filij impuberis emancipati. Sexto, ꝙ nepotem potest emãcipare retento filio in potestate, & econtra. Secunda ibi, Sed emancipatio. Tertia ibi, Nostra. Quarta ibi, & tunc. Quinta ibi, & præterea. Sexta ibi, Admonendi. Aret.

¶ Præterea. CASVS in prima parte aliter non figurabitur, quia cum fauore parẽtum a iure ciuili fuerit introducta patria potestas, consequens est, vt eidem renunciare, ac eam a se abdicare possint. l. penul. C. de pac. SYL.

Sed loco casus referam ex Caio Iureconsulto modum. d. emãcipationis antiquæ, vt aperiatur intellectus multorũ iurium & precipue text. nostri. Is tit. 6. ll. 1. Institut. sic ait: Emancipatio, hoc est manus traditio, quędam similitudo venditionis est, quia & in emancipationibus præter illum, hoc est certum patrẽ, alius pater adhibetur qui fiduciarius nominatur. ergo iste naturalis pater filiũ suũ fiduciatio patri emancipat, hoc est manu tradit, a quo fiduciario patre naturalis pater vnum, aut duos numos, quasi in similitudinem pretij, accipit, & iterum eum acceptis numis fiduciario patri tradit: hoc secũdo & tertio fit, cum fiduciario patri emancipat ac tradit, & sic de patris potestate exit: quæ tamen emancipatio solebat ante præsidem fieri, modo ante curiam facienda est, vbi quinque testes ciues Roma. in præsenti erunt. & pro illo, qui libripens appellatur, id est stateram tenẽs, & qui antestatus appellatur, alij duo, vt numerus septem testium impleatur: tamen cum tertio emancipatus fuerit filius a patre naturali fiduciario patri, hoc agere debet naturalis pater, vt ei a fiduciario patre mãcipetur, & a naturali patre manumittatur, vt si filius ille mortuus fuerit, ei in hæreditate naturalis pater, non fiduciarius succedat. Feminę vel nepotes masculi ex filio. vna emancipatione de patris, vel aui exeunt potestate, & sui iuris efficiuntur, & hi ipsi quàlibet vna emancipatione de patris. vel aui potestate exeunt, & nisi a patre emancipati fuerint, & a naturali patre manumissi, succedere eis naturalis pater non potest, sed fiduciarius, a quo manumissi sunt: nam si remancipatum sibi natu-

¶ Emancipatione tollitur patria poteſtas coram quocunque iudice: idemque iuris habet emancipans, quod patronus, & tutelam filij impuberis: & poteſt filius emancipari nepote retento in poteſtate, vel econuerſo. hoc dicit ex l. fina. Cod. de emancipat. libe. & l. liberum. ff. de adopt.

¶ Præterea [a] emancipatione quoque deſinunt liberi [b] in poteſtate parentum eſſe. Sed emancipatio ante quidem, vel per antiquam legis obſeruationem procedebat, [c] quæ per imaginarias [d] venditiones, & intercedentes manumiſſiones celebrabatur: vel ex imperiali reſcripto [e] Noſtra autem prouidentia etiam hoc in melius per conſtitutionem [f] reformauit, vt fictione [g] priſtina exploſa, [h] recta [i] † via † apud competentes iudices, vel magiſtratur, [k] parentes intrent, [l] & filios ſuos, † vel filias, vel nepotes, vel neptes, ac deinceps, a ſua [m] manu dimittāt.

naturalis pater, vel auus manumiſerit, ipſe eis in hæreditate ſuccedit. Hæc Caius. Addam præterea verba Boetij lib. 3. com. Topi. Mancipatio, inquit, imaginaria quædā venditio eſt, quod ipſum ius proprium eſt Roman. ciuium. Ea res ita agitur, adhibitis non minus quinque teſtibus ciuibus Rom. puberibus, & eo, qui libripens dicit̃, is qui mācipium accipit, æs tenens, ita dicit: Hinc ego hominem ex iure Quiritū meū eſſe animo, iſque mihi eſt emptus hoc ære æneaque libra: deinde per cutit libram, idque æs dat ei, a quo mancipiū accipit, quaſi pretij loco. * Pro quorum verborū intelligentia lege quæ hic ſcribit Theophilus. vel ſi liber, noſtras in hūc librum Annot.] Not. modum emancipandi de iure antiquo. Item quod hodie emancipatione ſoluitur patria poteſtas, & quod idem iuris habet pater, quod patronus, & quod poteſt emācipari filius retento nepote in poteſtate, & econuerſo. Item circuitus & fictiones reprobari.]

a ¶ Præterea. Non ſolum ſupradictis modis ſed præterea, &c.

* ¶ Adde, quod emancipatio dicitur, quaſi emācipatio & dominio noſtra emiſſio. Eſt enim mancipium, dominium, vnde emancipare fundum pro alienare, Suetonio, & Plinio.

b ¶ Liberi. Generale nomen eſt ad omnes inferiores, vt inf. ti. 2. §. fi.

† Melior text. in l. liberorum. ff de verbor. significat.

c ¶ Procedebat. i. ea demum ad effectum perducebatur Accur.

d ¶ Per imaginarias. Id eſt fictitias ſic & ff. de re. iu. l. imaginaria. nā pater vēdebat filium. pro vno numo forte, & emptor eum manumittebat, vt hic, & ff. de ca. di. l. liberos, §. 1 & C. eo. l. fi. 1. reſpō. & fa. ad hoc inf. de teſt. § 1. & propter hoc dicebat̃ filius capite minui. Sed cum hodie talia non fiant, vt ſequitur: numquid dicitur capite minui?

† Hāc eandē q. mouet glo. in §. minima. ſuper ver. vel contra. in fi. inf. de ca. di. vbi vide quia melius ſe ipſam declarat.

† Reſpon. ſic, quia ſtatum mutat ad minus vt inf. de ca. di. 1. reſpon. & §. minima.

* ¶ Adde, quod dixit imaginarias venditiones, quia in emancipatione quædam ſimilitudo venditionis interueniebat, imaginariū enim dicitur, quod ad imaginem, vel ſimilitudinem introductum eſt auctore Alciat. lib. Parer. 3. cap. 11. qui etiam declarat. d. l. imaginaria. SYL.

e ¶ Ex imperiali reſcripto. Et hoc modo etiam ſine vēditione fiebat, vt puto.

ADDITIO. Et eſt ratio ſecundū Angel. hic, quia fruſtra precib. imploratur, qđ datur a iure. l. j. ff. ad munic.

f ¶ Per conſtitutionem, vt C. de emācip. li. l. fin.

g ¶ Fictione. aliās functione.

† aliās nō eſt via.

† aliās ad

* ¶ Legendum fictione: intelligit autē Imperator imaginariam illam venditionem de qua dixi in figuratione caſus.] SYL.

h ¶ Exploſa. i. expulſa. ſic. Inf. de fideicom. hære. §. ſed quia ſtipulationes.

i ¶ Recta via. vel indirecta, non curo. Vel dic. i. recto iure.

* ¶ Dic recta via. i. non per antiquas ambages, & circuitus, opponitur enim recta via circuitus de quo loquitur iſte text. & l. fin. C. de eman. lib. ibi, Iubemus huiuſmodi circuitu in poſterum quieſcente. SYL.

k ¶ Vel magiſtratus quoslibet, & ſi non habent merum imperiū, vel miſtū, vt in auth. de defen. ci. §. nulla coll. 3. & & extraordinarios vt duo Bonon. coram iudice Mutin. vt ff. de manu. vin. l etiam. §. fi. C. de iudi. l. vlt. aliās pen. † Merū, & miſtū imp. quid ſit diffinit text. in l. imperiū, ff. de iur. om. iud. etiam no. q̃ emācipatio facta coram notario, ſine iudice non tenet niſi aliter ſit de conſuetudine loci, Dec. conſ. 13. nu. 2.

† medius probat l. 2. de offi. proc. & le. SYL.

† Et ita cōiter obſeruat̃ ſecundum Angel. qñ fit inter pſentes, ſecus ſi īter abſentes, vt hic ſequitur.

l ¶ Intrent ſi iudex eſt in domo, idē vbicūq; ſit, dummō non in loco turpi, vt ff. de iuſ. & iu. l. pe. & ff. de arbi. l. ſi cum die. §. pen.

* ¶ Vſus eſt Iuſt. verbo intrent ꝓdeāt, ſicut in l. fi. C. de emā. lib. dixit intrare tribunal.]

m ¶ Sua manu. † id eſt debet capere eū per ma-

† alias &

manum, & relaxare eum per verba ad hoc idonea. Vel dic manu, id est potestate, nam quandoque & non capta manu emancipatur, vt C. de eman. li. l. pen.

SYL. ¶ Adde, quod formam hodiernæ emancipationis ponit Angel. hic.]

Et tunc [a] ex edicto [b] prætoris in bonis [c] huiusmodi filij, vel filiæ, vel nepotis, qui quæve a parente manumissus [d] vel manumissa fuerit, eadem iura præstantur parenti, quæ tribuuntur patrono [e] in bonis liberti. Et præterea si impubes sit filius, vel filia, vel ceteri, ipse parens ex [f] manumissione tu-

a ¶ Et tunc, id est ex tunc, nam prius occuparet pater omnia iure peculij, vt infra, qui. nō est per mi. fa test. §. t. & est simile tunc. ff. de conditio. & demōstratio. l 4. in fin. & ff. si certum petat. l. lecta. & ff. de vulg. substit. l. in substitutione. §. t.

b ¶ Ex edicto. C. posito. ff. si quis à pa. fue. man. l. 1. in fi. t. respon.

c ¶ In bonis acquirendis, vel acquisitis, vel a patre sibi nunc collatis.

d ¶ Manumissus, id est emācipatus, impropriè enim ponitur, vt ff. quando actio. de pec. est an. l. t. §. alienatio.

SYL. ¶ Adde, quod non est impropriè attenta forma antiqua, qa immo erat propriè manumissio, quamuis atteta forma hodierna sit impropriè dictum, capiendo manumissionē in sua specie, prout competit seruis: sed si capiamus verbum, manumittere, in suo primordiali significatu, ita applicatur ad dimissionem à patria potestate, sicut ad dimissionem à potestate dominica.

Patronus qualiter succedit liberto. Pater in quibus casibus succedit filio, & in quibus non.

e ¶ Patrono. patronus autem succedit liberto in totum ab intestato, filijs non extantibus: ex testamento, in tertia parte bonorum liberti: liberis existentibus in nihilum: licet olim esset aliter, vt inf. de suc. li. §. t. & 2. & §. sed nostra: sic erit hic in patre. Sed hæc similitudo interdum fallit, nam interdum habet totū pater, vt si filius turpem personam instituit hæredem. vt ff. si à pa. quis fu. ma. l. Patronus. in princ.

SYL. * ¶ Ratio differentiæ potest esse, quia hæreditas debetur patrono tantum ex l. (nam non debetur nisi illa tertia pars, quam l. statuit esse debitam) parēti vero etiam ratione miserationis: quæ ratio est naturalis, & respicit totam hæreditatem.]

¶ Interdum nihil ex successione, vel alio modo, vt in sex casibus scilicet, quando pretium emancipationis accepit pater à filio.

SYL. * ¶ Potest forte esse ratio, quia in liberto clarum est, quod pretium, quod dabatur, erat peculiare, & ipsius domini: vnde nec repetitur postquam fuerit datū, quamuis dominus non manumittat. l. si liber. C. de cōd. ob cau. at in filio poterat esse peculium Castrense vel quasi, in quibus pater nullum ius habet, & ideo amplius teneatur, quia pretium vere sit ipsius.]

¶ Item quando filius est miles, & habet castrensia, vt ff. si à pa. quis fu ma. l. t. §. si parens & § est & alius. & ff. de testa. mil. l. si a milite. §. si. & l. seq.

SYL. ¶ Adde, quod nec patronus vllum ius habet in bonis castrensibus liberti. l. etiam, §. patronus. ff. de bo. lib.]

¶ Item filijs alijs patris, licet hæredibus, non datur, vt ff. si à pa. quis fue. manu. l. t. §. liberos. secus est in filijs patroni.

SYL. Ratio est illa, quam assignat Imper. infra de fid. tu. vers. quoniam filius.]

¶ Item quando emancipauit coactus, vt ff. si à pa. quis fue. manu. l. fi.

SYL. ¶ Hæc non est propriè differentia, quia casus iste nō cadit in domino, qui si male habet seruum cogitur vēdere, non manumittere. §. fin. supra de ijs qui sunt sui, vel alien. iu. & si quo casu propter necessitatem manumittit, in ipso quoque resoluuntur iura patronatus l. t. C. de lib. & eo. lib. & l. 1. C. de bo. lib. vbi hoc sentit Albe.

¶ Item Caluisiana nō ita patri, vt patrono datur, vt ff. si quis à pa. fue. man. l. 1. §. si parens, & l. non vsque.

SYL. ¶ Ratio redditur in dicta lege non vsque.

¶ Item nec operas à filio, vt à liberto patronus habet, vt ff. si quis à pa. fue. manu. leg. penul.

SYL. * ¶ Rationem affert Iurisconsul. in l. pen. ff. de obseq. à lib. vel liber. par. & patr. præst.] licet hæc prædicta specialia in patrono † vera non sint, vt colligitur ex generali capite illius tituli. Si quis a pa. fue. man. l. t. primo respon. & 2. & in specialibus casibus, qui in illo titulo ponuntur, vt dictum est. Sed secundum hoc semper videtur pater amittere, cum semper præmium emancipationis habeat hodie, vt infra per quas person. nobis acquiri. §. hoc quoque, Cod. de bonis, quæ lib. cum oportet. § penul. Sed dic istud legale, non conuentionale præmium esse, & ideo licitum, nec puniendum, vt Cod. de admini. tut. l. sancimus, 1. & C. ad l. Iul. de adul. l. Gracchus. †

† Dic, q. de consuetudine aliter obseruatur, q. pater in emancipatione donat aliqd filio secūdum Angel. & Ias. hic.

** Not. ergo ex hoc tex. ibi. eadem iura. iuncta glo. in ver. patrono, quod non vitiatur generalis æquiparatio, quamuis existant aliquæ differentiæ per alias leges inductæ. idem probatur in l. illud. ff. de donatio. cau. mor. iuncta. l. iam is. §. t. eod. tit. & inf. de dona. §. mortis. vbi glo.]

f ¶ Ex manumissione, Id est, ex emancipatione.

a ¶ Nan-

a Nanciscitur. concordat huic verbo. inf. de leg. par. tut. & inf. de fidu. tu. in princ.
b Liberum arbitrium nisi in casibus, vt inf. eod. in fine dicimus: & fa. ad hunc. §. ff. de adop. l. liberum.
c Habebit. vt sup. de pat. po. §. qui igit.
d Manumittere. i. emancipare.
e Vel omnes. repete, liberum esse.
SYL. † alias habes.

telam eius nancisci- tur. [a]

¶ Admonendi autem sumus, liberum [b] arbitrium esse ei, qui filium, & ex eo nepotem, vel neptem in potestate † habebit, [c] filium quidem de potestate dimittere, nepotem retinere: & econuerso filium quidem in potestate retinere, nepotem vero vel neptem manumittere, [d] vel [e] omnes sui iuris effice- re. Eadem, & de pronepote, & pronepte, dicta esse intelligantur.

¶ Adoptatus ab ascendente exit patriam potestatem, & transit in potestatem adoptantis. hoc dicit ex l. cum in adoptiuis. §. si vero pater. & l. fin. Cod. de adopt.

¶ Sed & si pater filium, quem in potestate habet, auo vel proauo naturali † secundum nostras constitutiones [f] super his habitas, in adoptionem dederit: id est, si hoc ipsum actis† interuenientibus apud competentem iudicem manifestauerit, præsente [g] eo, qui adoptatur, & non contradicente, [h] necnon eo præsente, qui adoptat: soluitur quidem ius potestatis patris naturalis, transit [i] autem in huiusmodi parentem adoptiuum, in cuius persona, & adoptionem esse plenissimam antea diximus. [k]

Sed & si. ¶ CASVS. nō figurabitur aliter: quia dubitandi, & decidendi ratio assignata fuit supra in §. sed hodie. de adopt. Not. quod dictio, sed & si ponit diuersitatem facti, & identitatem iuris. Item, quod adoptio exigit scripturā. Item quod præsentia, & taciturnitas habetur pro cōsensu. Item, quod eodem tempore quis transfir de potestate vnius, in potestatem alterius omnibus viuētibus. Item no. quod hęc adoptio non posset fieri cum absentibus. Item, quod non inconueniens, quod vna decisio respectu diuersorum titulorū, & sic diuersę materiæ repliceтur, nec per h. d. superflua.

f Cōstitutiones. vt C. de adop. cū in adoptiuis. & sup. de ado. §. sed hodie. & §. si vero.
g Præsente eo. nisi sit infans, vt C. de eman. lib. l. penult.
** Adde, quod est melior tex. in l. etiam infantem. ff. de adopt. & ratio, cur non exigatur consensus in infante est, quia nec consentire pōt. requiritur. n. in ijs, qui consentire pñt.
h Non contradicente. No. patientiam consensui comparari: sic qui tacet affirmat, sic. ff. de pig. l. fideiussor. 2. § pater. & ff. sol. mat. l 2. §. fi. Arg. contra. ff. de adop. l. 2. §. 1. † & ff. de procur. filius fa. §. inuitus Accurs.
† Sed ibi secūdum Christop. requiritur expressus consensus pro forma.
Adde, quod hæc est materia l. quæ dotis, ff. sol. matr. vbi las. ponit xvij. casus, in quibus præsens, sciens, & tacēs habetur pro cōsentiente, & vij. casus contrarios, ex quibus omnia iura soluuntur. Ego vero in Comment. vt consulerem iuuenum studijs omnem hanc materiam in pauca capita reduxi, ac quam simplicissime explicui.]

** Adde, quod ideo in casu text. nostri tacens consentire videtur, qa nō poterat inuitus dari in adoptionem. l. cum in adopti uis. vers. cum enim. C. de adopt. Nam qui potest contradicēdo actum impedire, si est præsens, & tacet, habetur pro cōsentiente. l. sæpe. ver. sed scientibus. & vers. cur. ff. de re iud.]
† Subaudi, & legit. mo, vt sup. de ado. §. sed hodie, vbi gl. ver. naturali.
† Acta dicūtur scripturę quæ fiūt in iudicio l. acta. vbi glo. ff. de re iud.
i Transit. Ergo non tollitur patria potestas, sed trāsfertur. Ad qd ergo hic casus in hoc titulo ponitur? Resp. quia, & si non tollitur incommutabiliter, tollitur tamen quo ad primū, idem dico in eo, qui iudicatur in potestate mea non esse: nam nō efficitur sui iuris, cum sententia non faciat ius: immo remanet in potestate, licet quo ad me pro emancipato habeatur. vt ff. de cond. indeb. l. Iulianus. in princ. & l. vlt.
* Vltimum dictum gl. præter quam quod est impertinens, quia qui pronunciatur esse sui iuris, habetur pro omnia pro tali. l. res iudicata. ff. de regul. iur. quod non contingit in adoptato ab ascendente, cum transeat in eius potestatem, tum est etiam falsum, quia sententia vtpote iuris ciuilis potest patriam potestatem tollere, quæ similiter est iuris ciuilis, licet non possit tollere obligationem naturalem. d. l. Iulianus. SYL.
k Diximus, vt sup. tit. 1. §. si vero.
Illud autem. ¶ Diuiditur in duas partes. Primo dicit de filijs ante emancipationem patris conceptis. Secundo de conceptis postea, secunda ibi, quod si post. Diuisio.

¶ Emãcipato filio, vel in ad: ptioné dato, nepos .unc conceptus remanet in ptãte aui. h.d.

¶ Illud [a] aũt scire oportet, ꝙ si nurus tua ex filio [b] tuo conceperit, & filiũ postea emancipaueris, vel in adoptioné dederis prægnante nuru tua, nihilominus qđ ex ea [c] nascitur, in potestate tua nascitur. Qđ si post emancipationé, vel adoptionem conceptus fuerit, patris sui emancipati vel aui adoptiui ptãti subijcitur.

¶ Nemo inuitus cogit̃ emãcipare. h. d. ex l. non potest. ff. de adoptio.

¶ Et [d] quidem neque naturales [e] liberi, neque adoptiui, vllo pene [f] mõ põt cogere parentes de ptãte sua eos dimittere.

¶ De tutelis.

¶ Nõ sũmat̃, quia præfat̃ de quo sit dicturus; diffinit tutelã: declarat, si sint tutores, & vñ dicti sint, ex l. 1. ff. eo. tit.

¶ CASVS Quia dictum fuit, ꝙ emancipato filio soluitur patria ptãs. quærebatur, an nepotes ex eo, qui tempore emancipationis reperiuntur concepti: nascantur in ptãte filij? dubium autem faciebat, quia cum antequam nascãtur, non possint: dici esse in potestate aui. l. fin. ff. de colla. bono. postea vero quã nati sunt, reperiãt patrem capacem patriæ ptãtis, videbat̃ ꝙ deberent ei applicari. sicut videmus in ancilla prægnante, quæ si manumittat̃, partus postea editus non quærit̃ dño, sed efficit̃ liber. §. sufficit sup. de ingen. quo nõ obstante deciditur cõtrarium quia, cum iã sit quæsitũ ius ipsi auo in d. partu si non tunc dũ est in vtero, saltẽ postea eo nato per retrotractionem. d. l. fi. de coll. bo. liberando filiũ non censetur velle liberare nepotem, sicut nec cum emancipat filium natis iam nepotibus. §. præterea. ver. Admonẽdi. sup. eo. nec obstat, §. sufficit. sup. de ingen. quia vt ait Io. Fab. illud est introductum fauore libertatis, vt. s. sufficiat ad eam cõsequendam matrem aut conceptionis, aut natiuitatis, aut medio tpe, liberam fuisse, nepoti vero supradicto necesse est omnino subiectam esse, nec ei magis expedit esse in potestate patris, quam aui, imò magis aui, tum propter præsumptioné vitæ breuioris, tum quia censetur auus habere plura bona, quam pater. no. sum.

a ¶ Illud, hic, §. tradit duo præcepta, vt sup. de adopt. §. sed hodie.

b ¶ Ex filio. s. naturali, & legitimo. secus in legitimo tantum, vt in adoptiuo: nam tunc filio emancipato etiam nepos ex eo emancipatus vr̃ secundũ quosdã, vt ff. de cap. dim. l. liberos. §. emancipato. & ff. de adopt. l. sed & nepos. Vel melius † dic in eo idem, quod in naturali, vt in fi. huius tit. & ff. de adop. l. liberũ. & ff. de cap. & postl. reu. l. si me tibi. — † Hæc op. est tenenda.

c ¶ Ex ea nascitur. secus in ancilla prægnante manumissa, vel alienata, vt sup. de ing. §. sufficit. ff. de acq. re. do. l. fi. & C. đ ꝓb. matrẽ.

SYL. ¶ Adde rationem differentiæ, quam posui supra in positione casus.

* ¶ Et quidem. CASVS. in §. tradente regulam non est figurandus, regula enim iuris est, ꝙ nemo inuitus cogitur iuri suo renunciare, & sicut iura patriæ potestatis non possunt solui inuitis filijs, §. generaliter. in Auth. qui. mo. nat. effi. sui. eodem modo non potest filius ratione cuiusdam relationis cogere patrem sese emancipare. Cum enim negotium vtriusque agatur, vtriusque etiam voluntas exigitur. l. pen. C. de emãcip. lib. sola enim emancipatio infanti, vt ibidem dicitur, vnius tantum consensu fieri potest. Nota summarium.

d ¶ Et quidẽ. hoc est secundum præceptũ & repete: Scire oportet, quod neque &c.

¶ Adde, quod hæc subauditio non est necessaria. nam est. §. separatus à superiore, & contextus orationis per se subsistit. — SYL.

e ¶ Naturales subaudi, & legitimi, nam naturales tantum non sunt in potestate, vt sup. de nup. §. fin.

f ¶ Pene. hic not. talem regulam, ꝙ nullus potest compellere patrem, vt emancipet eũ. quod fallit in quatuor casibus, & ideo dicit penè. vt si pater agnouerit legatum sibi relictum hac contemplatione, vt liberos emãciparet. nam tunc compellitur extra † ordinem emancipare, vt ff. de condit. & dem. l. si cui. Item si Titius adoptauit priuignum suum: compellitur emancipare cũ eo pubere facto, si probauerit sibi non expedire esse in potestate, vt ff. de adop. l. nonnũquam. & l. sequẽ. Idem in quolibet adoptiuo, vt ff. de min. l. 4. §. si quis minor. Itẽ si filiæ peccandi necessitatem imponat, vt C. de epi. au. l. si lenones. Item, si filium male, & contra pietatem effecerit, vt ff. si quis à pa. l. fi. Itẽ econtra filius non potest compelli, vt emancipetur, vt in Auth. quib. mod. nat. effi. sui. §. generaliter. collat. 7. — Emãcipare filium pater cogitur in quatuor casibus. — † l. 1. officio iudicis, Bart. in d. l. si cui.

SYL. ¶ Adde, ꝙ secundum opi. gl. etiam ex iusta causa nõ cogitur, attamẽ cõis opi est in cõtrarium, in l. quidã cum filium. ff. de verb. obl. in l. vtrum eo. tit. vt ibi refert Ias. qui dicit, ꝙ sicut ex iusta causa cogitur pater emãcipare, ita cogatur filius emancipari.]

De tutelis.

¶ Imperator continuat hunc tit. Vel sic: Dictum est sup. de quadam diuisione personarum, quia quædam sunt sui iuris, quædam alie- — Cõtinuatio.

alieno iuri subiectæ sunt: verum quia est te perire aliam diuisionem, quia quædam sunt in tutela &c. ideo sequitur videre de tu.

Diuisio. TRanseamus. ¶ Iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primo subdiuidit primum mébrũ personarũ possium sup. titu. de ijs, qui sunt sui vel alie. iu. Secundo diffinit quid sit tutela. Tertio, qui sunt tutores, & vnde dicantur. Quarto, qui sunt illi, qui possunt tutores ex testamento dare. Secũda ibi, Est autẽ. Tertia ibi, Tutores. Quarta ibi, Permissum. Atetin.

TRanseamus nunc ad aliam [a] diuisionem personarum. Nam ex ijs [b] personis, quæ in potestate non sunt, [c] quædam vel in tutela sunt, vel in curatione, quædam neutro [d] iure tenentur. Videamus ergo de ijs, quæ in tutela vel in curatione sunt: ita enim [e] intelligemus cæteras personas, quæ neutro iure tenentur: ac prius dispiciamus de ijs, quæ in tutela [f] sunt.

¶ Est autem tutela (vt Seruius [g] † diffiniuit) vis [h] atque potestas

SYL. ¶ CASVS. non figuratur, quia procedit diuidẽdo & diffiniendo. No. quod personarum, quæ non sunt in aliena potestate aliæ sunt sub tutela, aliæ sub cura, aliæ neutro iure tenentur. Item, quod cognitis ijs, qui sunt in tutela vel cura, cognoscentur qui neutro iure tenentur, & vtitur Impera. eodem modo arguẽdi, quo vsus est sup. in tit. de ijs qui sunt sui vel alie iur. in princip. attamen hoc argumentum non videtur bonum in hoc tex. quia cum disiunctiue dicat, Cognitis ijs, qui sunt sub tutela, aut cura, cognoscentur qui neutro iure tenentur, argum. erit fallax: quia si cognoscentur qui sunt sub cura, non cognoscentur qui neutro iure, quia potetũt esse sub tutela. ideo, vt bonum sit argumen. necesse est intelligere copulatiue, non disiunctiue. Item not. quod cognito vno contrariorũ cognoscitur aliud. Item diffinitionem tutelæ. Item, quod tutela datur principaliter personæ. Item quod tutela est de iure ciuili. Item quod tutor est, cui diffinitio tutelæ competit. Itẽ, quod propria deriuatio vocabuli sumitur ex diffinitione. Item quod valet argumẽ. ab etymologia, & quod tutores dicuntur defensores pupillorum. Itẽ secundum dictam declaratioẽ. not. quod dictio, vel. ponitur pro. &.]

a¶ Ad aliam, nam diximus duas, vt supr. de iure perso. in prin. & sup. de ijs qui sũt sui, vel alieni iuris in princ.

b¶ Ex ijs nota ergo, quod hic distinguit illud membrum. Quædam sui iuris sunt, quod est oppositum illi, Quædam alieno iuri subiectæ sunt, vt sup. de ijs, qui sunt sui vel alieni iuris.

c¶ Non sunt, qui ergo in tutela, vel cura sunt, sui iuris sunt. filiusfamilias ergo non potest habere tutorem vel curatorem, vt hic, & Cod. de curat. fur. l. finali in principio.

¶ Adde curatorem dari filiofam. vel potius eius bonis, in quibus patri non quæritur vsusfructus. l. fin. §. fin autem patre recusante, C. de bonis quæ liberis] Sed contra, C. de sen ten. pa. l. fin. §. 1. quia filius eius, qui est apud hostes, est in tutela, & tamẽ non est sui iuris. vt sup. tit. t. §. si ab hostib. sed ibi vere nõ erat in potestate, cum pater deportatus esset, vt diximus sup. tit. 1. §. cũ autem. SYL.

d¶ Neutro. nec tutela, nec cura.

e¶ Ita enim, quia contrariorum eadem est disciplina, vt hic, & supra de ijs qui sunt sui vel alien. iuris in principio.

*¶ Intellige quo ad cognitionem, quia cognito vno contrariorum, cognoscitur etiã alterum, vt hic, non quo ad dispositionem, quia cum contrariorum sit contraria ratio, dispositio est etiam contraria. l. fi. §. fi. ff. de leg. 3. Bal. in l. fi. C. de solu.

f¶ In tutela sunt. de alijs dicetur infra de curat.

g¶ Est autem. Seruius nomen est Iurisconsulti, & facit ad hunc. §. ff. eo. l. 1.

h¶ Vis atque potestas. id est violenta potestas.

¶ Adde, quod hæc expositio reprobatur per doct. post Bar. in l. t. ff. eo.] SYL.

Nam datur tutor inuitus, cum enim sit munus publicum, vt inf. de excu. tut. & curat. in princ. ergo inuitus datur, vt C. de decur. l. nullus. t. lib. 10.

*¶ Adde cautelam, ne quis inuitus cogatur suscipere tutelam, licet non habeat aliqua excusationem, vt scilicet faciat seu procuret, quod nõ repetatur qui velit fideiubere pro eo pro prædicta administratione, vt docet Cepol. cautel. 16. per tex. in l si quis §. fi. ff. de excus. tut. & ita ait notare Bal. in l. 1. in fi. & l. 2. C. quod cum eo.

¶ Item inuito datur, vt ff. de tu. & cur. da. ab ijs, nec non. & ff. de tu. l. 2. vnde pater, ꝙ hæc est alia potestas, quã patris in filium, & domini in seruum, cum illa ad commodum. vt inf. per quas perso. nob. acqui. §. 1. & supra de ijs qui sunt sui vel alie. iur. §. 2. hæc vero ad onus, tenetur enim de dolo, & lata culpa, vt C. arbr. tut. l. 2. Item per hoc quod datur, inuito, differt à curatore, qui volenti datur, vt inf. de cura. §. item inuiti. & ff. eo. l. 3. §. si pupillus. Vel dic, vis, ad cogendum, potestas ad imperandum.

¶ Adde, quod doct. hic, & in l. t. ff. eod. impugnant hanc glos. dum vult, quod si ante SYL.

sua interpretatione tutor volens & volenti non decretur tutor: sed et salua, quia verba diffinitionis & ipsa diffinitio saluatur. ff a communiter accidentibus comprehenda t casus & rem, quæ diffinitur, text. est clarus in l. situs quoque. §. puto ff. de hære. instit. ponit Aret. in l. 1. ff de testa. quamuis aliter voluerint quidā Mod quorum dictis alibi respondi.

¶ alias se ipse.

* Verius tamé est, duo hæc nomina idem significare, & ad maioré expressionem potestatis tutelæ is coniuncta fuisse. est enim honesta locutio, quam & Teren. in Heauton. & M. Tull. lib. 4. de natu. deo. vsurparunt: quin etiam idem Iustinia. infra de interdic. §. Retinendæ. versiculo Quorum.]

¶ aliâs ex qua ipsa re nomé.

in capite libero [a] ad tuendum [b] eum, qui propter [c] ætatem † se defendere nequit: iure [d] ciuili data, [e] ac permissa. Tutores autem sunt, qui eam [f] vim, ac potestatem habent: † ex qua [g] re ipsi nomen acceperunt. Itaque appellantur tutores, quasi tuitores, atque defensores [h] sicut æditui dicuntur, qui ædes [i] tuentur.

¶ Filio in potestate testamento tutor dari potest: & nepoti, nisi in patris potestatem recasurus sit, hoc dicit ex l. 1. ff. de testam. tut.

* ¶ Adde, quod potestas hic accipitur pro auctoritate, secundum Alcia. in l. potestatis, ff. de verbo. significa. & recte nam alioquin pugnaret hic tex. cum eo, quod dicitur supe rius, personas, quæ in tutela sunt minime in potestate esse. Nec est dubitādum, quin hic legi oporteat, vis, non ius, vt quidam falso opinantur. id enim demōstrat Iustinia. paulo post ibi, tutores auté sunt, qui eam vim ac potestatem habent.

a ¶ Libero. Nam nisi sit liber pupillus, nō potest habere tutorem, cum si seruus sit, nō sit sui iuris, qd est necesse, vt sup. eo. in prin. Item & si dubius est potest habere tutorem, vt ff. de tuto. & curat. da. ab iis. l. ei qui. Est tamen casus, vbi seruo datur tutor, vt ff. de tu to. & curat. da. ab iis. l. si impuberi, i. respon. cui tamen legi signatur contra. ff. ad Treb. l. si res aliena §. seruus & l. cogi. §. fina. & his duabus est alia contra. ff. eod tit. l. mulier. §. non est. Quæ legum contrarietas ita soluitur: cum libertas fideicommissaria, & hæreditas relinquitur ab eodem præstanda poterit seruus cogere, vt institutus hæreditatem adeat, & tunc datur etiam seruo tutor, vbi vero ab vno hæreditas, & ab alio libertas re licta est, non potest, nisi prius præstita ei libertate: tunc enim coget alium hæredem hæreditatem adire, & sibi restituere, secundum Ioann.

Tutor qñ que seruo datur.

SYL. * ¶ Adde, quod hæc verba, In capite libero, designant personam tutoris, nō pupilli, vt apparet ex sequentibus, dum dicitur: Ad tuendum eum &c. & apertius ex l. 1. ff. eo. quemadmodū hoc loco in Commen. demonstratum est.]

b ¶ Ad tuendum propter hoc etiam remouet patriam potestatem, quæ nō est ad tuendum (1) sed ad gubernandum prout vult, & sibi acquirendum.

ADDITIO (1) Scilicet principaliter, sed bene in consequentiam l. fin. §. necessitate. C. de bon. quæ libe. vnde non con sideratur. l. 1. ff. de auct. tut. vide hic per Christ.

Non tantum administratne gotia pupilli, nisi prius tria fecerit. s. quod fecerit inuenta rium, & quod iuret vtilia facere, & inutilia prætermittere, & quod caueat sub hypotheca rerum suarum. Spe. tit. de tut. § 5. ver. hoc autem notandum.

c ¶ Propter ætatem ad differentiam curatorum, qui dantur furiosis & mente captis, qui propter morbum se defendere nō possunt, vt inf. de cur. §. furiosi.

Adde, quod talis curator furiosi datur principaliter personæ, prout declarat Salyc. in l. in copulandis. C de nupt.] SYL.

d ¶ Iure ciuili. † Not. tutelam esse de iure ciuili, licet omnes fere contractus sint de iure gentium, vt sup de iure nat §. ius autem.

† Et ideo differt a tutela propria persona rerum que proprietatum, qa est de iure gentium. l. vt vim. ff. de iust. & iu. & l 3. ff. ad l. Aquil secundum Christ.

e ¶ Data s. a lege, vel iudice, permissa vero. à testatore dicitur vt inf eo. §. permissū Vel dic data personæ principaliter permissa secundario rebus. vt inf. tit. t. §. certæ. & inf. de excu. tut. §. datus.

* ¶ Ego datam à l. intelligo, quantū attinet ad legitimam, permissam autem ab eadem l. vt. s. vel a iudice, vel a testatore detur, vt inf. eo. & ff. de tuto. & cura. da. ab iis.

f ¶ Eam vim. Quæ est dicta. sup. prox. §.

g ¶ Ex qua re. i. vi, & potestate.

h ¶ Defensores. & secundum hoc etiā curatores sunt tutores, secūdum Io. & plerumq; sic appellantur. ff. de leg. 3. cum filio. §. 1. ff. de min. l. 1. §. 2. & l. etiam. §. ex causa.

ADDITIO. Hanc gl. reprobat Ias. quia licet allusio vocabuli cōueniat, non tñ procedit, quia repugnat diffinitio, vt no. Bart. in l. 1. ff. de test.

i ¶ Quicūque. vt est præfectus vigilū, & qui cum eo de nocte vadunt, vt ff. de offic. præf. vig. l. 3 §. sciendum. Accur.

¶ Adde, q̃ quāuis hæc deriuatio possit eos ēt in sui generalitate comprehendere, tamē proprie æditui sunt (si Festo credimus, quē sequitur & Papinianus n oster in l. cum pater. §. donationis. de leg 2.) qui ædes sacras tuentur, non alias, cuius verbi significatum attigi diligentius hic in Annot, SYL.

¶ Per-

Diuisio. ¶Permissum. Diuiditur in tres partes. Primo ponit dictum in genere. Secundo illud modificat. Tertio modificationem exemplificat. Secunda ibi, Nepotibus. Tertia ibi, Itaque.

SYL. ¶ CASVS.

Dubitatū fuerat, an testamēto tutores filijs & nepotib. dare licet. dubitationem facere poterat, qa cum (vt supra dictū est) mortuo patre vel auo, l. faciat filios sui iuris ipso iure. §.1. supra tit. 1. non videbatur in potestate esse illius, qui ex dispositiōe l privabatur mediāte morte potestate patria, imponere hoc onus filijs, aut nepotibus suis eo tempore, quo non poterant esse amplius in sua potestate, cuius contrarium deciditur, quia quamuis efficiantur sui iuris, tamen, quia huiusmodi impuberes egent aliquo, qui personam, bonaque ipsorum tueatur, quem ex se eligere non possunt ob infirmum animi iudicium, concessit. l. paternæ prouidentiæ, vt posset etiam prouidere eo tempore de eo, qui personam ipsorum regeret, gubernaret, ac tueretur. * Sed hoc distinctionem recipit, nam filijs indistinctè possunt dari tutores a patre illorum, cuius potestati subiecti sunt: nepotibus vero ita demum possunt parentes testamento tutores dare, nisi post mortem eorum in potestatem patris sui sint recasuri, quia eo casu cum sint filijfamil. non possunt tutores habere. sup. hoc titu. in princip. Not. quod quilibet ascendens in infinitum, qui habet liberos in potestate, potest testamento de tutore prouidere, intellige tamen concurrentibus requisitis in hoc text. Item quod dictio, omnino, importat idem, quod generaliter.

¶Permissum[a] est itaque parentibus, liberis impuberibus,[b] quos in potestate[c] habent, testamento[d] tutores[e] dare Et hoc in filios, filiasque procedit omnimodo: nepotibus vero, neptibusque ita demum parentes possunt testamento tutores dare, si post mortem eorum in potestatem patris sui non sunt recasuri. Itaque si filius tuus mortis tuæ tēpore in potestate tua sit,[f] nepotes ex eo non poterunt[g] ex testamento tuo tutores[h] habere, quamuis in potestate tua fuerint, s. quia mortuo te in potestatē patris sui recasuri sunt.

Tutela est triplex. a ¶Permissum. quia quædam generaliter vidimus de tutelis, & omnis tutela est vel testamentaria, vel datiua, vel legitima, itaque prius de testamentaria, vtpote de digniore videamus in hoc tit. & seq. De legitima autē dicetur infra de leg. agna. tut. vsque ad titu. de atti. tu. De datiua dicetur, infra de attili. tut. per totum.

* ¶ Quod hic dicitur permissum, intellige. l. 12. tab. vt scribit Caius in l. 1. ff. eod. verba autem l. 12. tab. refert Riuallius hæc fuisse, Tutores liberis in potestate testamento parentes danto.

b ¶ Impuberibus. etiam mutis, vt ff. de tutel. l. muto, hoc etiam Pr.ætori & Præsidi licet, vt ff. de tutor. & curator. datis ab ijs. l. nec mandante. § fin.

c ¶In potestate. Naturalibus etiam dari possunt in ijs, quæ sibi relinquuntur, vt C. de confi. tu. l. fin.

SYL. ¶Adde, quod potest intelligi de naturalibus dupliciter: vel quia solutum sit vinculum ciuile emancipatione vel quia nati sint ex concubina: & vtroq. casu dic non esse uim in potestate dandi tutorem: quia vtrisque dare potest & in bonis per eū relictis, & in alijs: sed in hoc vis est, quod in vno casu confirmatur sine inquisitione, in alio cū inquisitione: ita est doc. Bar. in l. naturali. §. 1. ff. de cōfirm. tuto. vbi vidēdum, & hic in meis Comment.

d ¶ Testamento. vel codicillis testamento confirmatis, vt ff. de test. tut. l. 3.

* Adde, quod cum hodie semper confirmati censeantur. §. non tantum. inf. de codicil. etiam codicillis indistinctè tutor dari pōt: quod intellige. si testamentum est factum, alias secus, vt ait Bar. in d. l. 3.

e ¶ Tutores. sed non curatores, vt infra de cur. in princ.

* ¶ Ratio diuersitatis assignatur ibi in figuratione casus.

f ¶ Tua sit. & nunquam exiuit: alioquin nō recidit, vt ff de adop l. si pater filium. & de hoc dixi. sup. tit. t. § 1.

g ¶Non poterunt. licet miles sit testator, vt ff. de testa. tute. l. 2.

* ¶ Adde, quod ratio est, quia priuilegia militum ad alterius damnum non porriguntur, l. impuberi. ff. de adminstr. tutel. quod fieret, si patri auferretur ius patriæ potestatis.

h ¶ Tutores. Si autem filius vel emancipatus est, vel mortuus: tunc nepotes ex eo sunt sui iuris mortuo auo, vt sup tit. t. §. t. in fin. Vnde ex testamento aut possunt habere tutorem, vt hic innuitur.

* Intellige de natis ante emancipationem. §. pen. sup tit. t.

SYL. ¶Cum autem. CASVS. Quia dicitur, filijs tutores dari posse, itē & nepotibus, quæsitum est, an posthumo tutores dare liceat, & videbatur dicendum, quod non, quia cū ad hoc, vt tutor dari possit, sit necesse, qd ij, quibus datur, sint sui heredes, id est qd sint in potestate, & teneant primum locum, cū posthumus non sit in potestate, quia non

natus.l.fi.ff de coll.bon.non vr, quod el tutor dari possit, cuius contrarium deciditur ratione expressa in tex. quia habetur pro nato, quia tutela respectu pupilli est commodum, l.quod dicimus.ff.de verb. signific.

* Nec obstat d. l.fin.quia illud est verum vete, sed postea nato posthumo fictio retro trahit, fingitur fuisse natus tépore testaméti saltem confirmati, & mortis, & cósequenter fuisse in potestate: ita probat eadem l. ibi, sed nato có fertur. Not. q posthumo tutor dari pót, & qn. Ité quod tutela est cómodum pupilli.] SYL.

¶ Pater potest dare tutorem posthumo, qui, si natus esset, in potestate sua esset. hoc dicit ex l. 1. §. Item scire, ff de tes tut.

¶ Cum autem in compluribus [a] alijs causis posthumi pro iam natis habeantur, & in hac causa placuit non minus posthumis, quàm iam natis, testamento tutores dari posse: si modo in ea causa sint, vt si viuis parentibus nascerentur, sui hæredes, & in potestate eorum fierent. [b]

a ¶ In compluribus, vt quoties de cómodo eorum quæritur, vt ff.de statu hom. qui in vtero.non si de commodo aliorum, vt ff de verbor.signif.quod dicimus. Vel si de incommodo matris.vt ff.de stat. hom.l.Imperator.

ADDITIO. Et est ratio, quia etiam tractatur de commodo ventris, quia peréptа matre periret & partus secúdum Bar.in d.l.qui in vtero.facit.l.prægnantis. & quod ibi not. per Bar.& alios.ff.de poe.Ang.

SYL. b ¶ Fierét.vt quia ex vxore nasciturus erat, vel nuru, aliud si ex cócubina, nisi in ijs quæ sibi dimitterentur, vt C. de con. tuto.l.fi. tales enim tunc non nascerentur in potestate, supra de nup.§.fin.

¶ Adde, q hic videtur tex. q sultas esse possit sine patria potestate, alias enim text. esset superfluus & ineptus, cum copula ponatur inter diuersa, nisi dicas hoc factum esse gratia maioris declarationis.

* ¶ Adde, quod sui heredes appellantur liberi, qui in potestate paténs sunt, priorem que locum obtinét inter illos, qui eius potestati subiecti súi.§ sui.& §.sed vt nepos.inf. de her.qual.& diff. Ité no. quod iste.§. & similis tex.loquétes de tutoribus datis posthumis, intelliguntur, vt sint tutores, ipsis posthumis natis.l.si nemo.§.fin. de testa.tu.nã ventri tutor dari non potest, sed tãtisper dũ est in vtero ei curator datur, qui statim, ac infans editus est, decidit suo munere.l.ventri.ff.de tuto.& curato. da.ab ijs, & glos. in rub.ti.de tute. Ratio autem quare tutor non detur ventri, sed curator, ea esse videtur, quia tutor datur principaliter personæ; at is, qui in vtero est, non est persona, nec homo, nec animal, vt ait glo.in l. qui in vtero. de stat. hom.& l.cum inter.C.de fid.liber.

¶ Sed & si emancipato.

¶ Tutor datus filio emancipato confirmandus est sine inquisitione: hoc dicit, ex l.qui a patre, ff. de confir.tut.

¶ Sed & si emancipato filio tutor a patre datus fuerit testamento, confirmandus [c] est ex sententia Præsidis omnimodo,

¶ CASVS. ¶ Quærebatur, an filio emancipato dari tutor testamento posset, & dubium faciebat, qa hoc videbatur tãtum permissum patribus ratione patriç potestatis. sup. eod. §. permissum. * vnde cum ea extincta esset propter emãcipationem, nó videbatur illi tutoré dari posse. Quo non obstante deciditur verũ esse, mero quidem iure, & stricto dationé non valere ex prędicta ratione, sed tamen iudices necesse habere, illum confirmare, quia licet fuerit solutũ vinculum patriæ potestatis, durat nihilominus vinculum illud naturale charitatis & affectionis paternæ, quę tam efficax est, vt credibile non videatur alium æque bene prospecturum esse pupillorum vtilitati, qua ronе vetitum est etiam inquiri de facultatibus, & moribus, ipsius, itemque satisdationé exigi existimantibus legibus paternum sufficere testimonium.l.de creationibus. C. de episc. audien. Hæc tamen vera sunt, quoties in proximo mortis tempore tutorem dederit pater, ita vt verisimile non sit ignorasse conditionem illius, alioquin contra. lege in confirmando. cum duabus sequentibus, digestis, de confirmatio. tutor. Not. summa.] SYL.

c ¶ Confirmádus. non ergo valebat datio per se, cum non esset in potestate, vt sup. eo. §.permissum. Sed nunquid hic tutor confirmatur dicitur testamétarius: qđ si esset, preferretur legitimo, vt inf.tit.2.in princ. an datiuus? quod potest admitti.

SYL. ¶ Adde, quod communis opin. est quod sit datiuus: contrarium tamé disputando defendit præpo. sen. in 1. casu. quæstione tertia, de quo articulo videndus est meus Comment. vbi illum per quam diligenter tractaui.

¶ Et facit pro hoc. ff.de verb.sign. l.lege, & in Auth.de defen.ci.§.decreto.coll.3.ita legitimus tutor huic præfertur, vt infr.de atil. tut.in princ.

¶ Adde, q hęc gl. communiter reprobatur;

** nec

** nec obstat obiectio de tex.inf.de attil. tut. quia illud procedit in mere datiuo: secus autem est in eo, qui habet testimonium testatoris, quia is præfertur omnibus. l. de creationibus. C. de episc. aud.] eam tamen saluat Præpos. Senen. in r. casu. q. 4. per totum. Sed de veritate vide hoc in loco Cōmen. meū.

¶ Et ideo glossauit, id est sine inquisitione, nō quòd vellet eū confirmari. si alius esset legitimus, sed quia non quæritur, an sit locuples, vel non. Sed ar. contra. ff. de cur. fu. si furioso puberi.

id est, sine inquisitione. a

¶ Qui testamento tutores dari possunt.

¶ Etiam filiusfam. & seruus proprius dari tutor potest, si vel expresse liberetur, vel simpliciter detur, & nisi errore ductus dederit. b. d

DAri autem tutor potest testamēto, non solum paterfam. b

† Similis glo. infra de atti. tu. §. sed ex his. ver. ex inquisitiōne. SYL.

a ¶ Sine inquisitione, id est quia nō satisdat, scilicet rem pupilli saluam fore. Item locuples sit vel non, hoc enim non quæritur, vt ff. de confir. tuto. l. 1. Sed aliud in matre dante tutorem filio, ibi enim & si non satisdetur, tamen cum inquisitione datur, vt d. l. dicitur, & C. de confir. tu. l. 1. Sed quare diuersum in matre dante tutorem filio? Respōd. in memoriam præcedentis potestatis, vt ff. de quæst. l. vnius. § seruus. 1. & ff. qui pe. tu. l. fin. & facit ad hoc inf. de satisd. tut. & eu. in princ. ff. de lib. ag. l. 1. §. Iulianus. & C. de epi. aud. l. de creationibus. Sed argu. contra. ff de in li. turan. l. videamus.

* ¶ Quamuis verum sit, hunc tutorem non satisdare rem pu. sal. fore, eo tñ non pertinet inquisitio, sed ad inuestigationem morum, & facultatum. Veriorem autem rationem, quare diuersū fuerit statutū in tutore a mře dato, reddit tex. in d. l. fi. ff qui pet. tu. nempe ob infirmitatem iudicij muliebris.

ADDITIO. Dic, quod licet mater ibi habeat affectionem ad filium sicut pater, tñ cum consilium matris sit fragilius paterno vt not glo. in l. 1. C. de confir. tut. ideo magis patri, quam matri cōceditur, quod tutorem filio dare possit, Aret.

¶ Qui testamento tutores dari possunt.

Continuatio. ¶ Dictum est supra qbus testamēto, tutores datur, sequitur dicere de ijs qui dari possunt.

Diuisio. DAri autem. ¶ Totus iste titulus diuiditur in quinq; partes. Primo, qui possūt tutores dari. Secundo, quomodo seruus alienus potest in testamento tutor dari. Tertio quādo furiosus vel minor tutor dať. Quarto, qñ ad certum tempus, vel sub conditione vel certę rei datur. Quinto, quando filijs vel filiabus datur, quibus datus videatur. Secūda ibi, seru⁹ autē. Tertia ibi, Furiosus. Quarta ibi, Ad certum tempus. Quinta ibi, Si quis filiabus. Et hoc principium subdiuidiiur in quatuor partes. Primo, quòd paterfamilias & filiusfamil. potest tutor dari. Secūdo, quādo seruus proprius datur cum libertate. Tertio, quòd si sine libertate, tunc tacite videtur sibi dari libertas. Quarto, quando credebatur liber. Partes de se patent.

¶ CASVS. ¶ Proposito titu. qui testa. tut. dari pos. quæsitum est, an filiusfamil. dari tutor posset testamento; & videbatur dicendum quod nō; quia cum sit in alterius potestate, & tutela sit potestas in alium, non videtur posse habere alium sub sua potestate. l. sic eueniet. ff. de adul. cum enim non possit ipse semetipsum regere obstante patria potestate non videbatur posse alios regere. Quo non obstante deciditur contrarium, quia tutela est munus publicum: infra de excus. tut. in princ. & filiusfamil. in publicis caussis loco patrisfamil. habetur. l. filiusfam. ff. de ijs qui sunt sui, vel alie. iu. Idem quæsitum est de seruo proprio, an recte tutor testamento dari possit & videbatur dicendū, quòd non, cum serui ad munera publica aspirare nō possunt, l. in seruili, C. qui da. tut. poss. Sed contrarium respondetur, quando datur tutor cum libertate, quia cessat tunc impedimentum seruitutis: vel etiam prætermissa libertatis mentione, quia cum non sit verisimile testatorem voluisse facere actum inutilem, & seruus tutor esse non possit, dict. l. In seruili. censetur in antecedentiā necessariam illi libertatem dedisse, quę presumptio non fit, vbi per errorem, quasi liber tutor datus sit, cum nihil sit magis contrarium consensui, quam error. l. nihil consensui, ff. de regulis iuris, & ideo tunc remanet seruus, & per hoc tutelam gerere non potest.] Not. quod filiusfamil. potest esse tutor. item quod seruus proprius cum libertate, vel simpliciter, recte tutor datur. Item quod dando eum tutorem, censetur libertate: & sic quod qui vult consequens, vult omne necessarium antecedens: & qui vult vnum, vult omne id, per quod ad illud peruenire potest. Item, quod quandoque error in re propria toleratur, & vitiat etiam si sit error in qualitate. Item, quòd libertas tacite dari potest.

SYL.

b ¶ Paterfamilias. Nisi sit mutus, vel surdus: † quia tutor & loqui, & audire debet, vt ff. de tut. l. 1. §. pen. & fin.

¶ Adde secus in minus audiente, l. pen. & l. fi. ff. de leg. tut.]

** Ratio est, quia cum mutus non loquatur & surdus nō audiat, auctoritatem, ob quam potissimum dantur tutores, interponere non possunt dict. l. 1. §. penul. de tut. quæ ratio cum non militet in minus audiente vel balbutiente, quia eam licet tardiuscule, verbo præstare possint, merito ad munus tutelæ admittuntur.]

† s. penit⁹, alias sec⁹, l. fi. ff. d le. tut. licet hoc verū in psonalib. vt hic, etiā si talis morbus superuenerit q a definit, ipso iure, ēt si ad mod labiorū intelligeret hic p Bal. secus tñ in muneribus patrimonialibus. l. oēs, §. 1. ff. de mun. & ho.

sed etiam filiusfamil.[a] Sed & seruus proprius testamento [b] cum libertate recte tutor dari potest. Sed sciendum est, eum & sine libertate [c] tutorem datum, tacite libertatem directam [d] accepisse videri: & per hoc recte tutorem esse. Planè si per errorem, quasi liber tutor datus [e] sit: aliud dicendum est. [f]

a ¶ Filiusfamil. Cum enim tutela sit ius publicum, vt infra de excu.tut in princ.nō curatur ius pa.pote.vt ff.ad Trebel.nam quod 1.respon.& ff.de his qui sunt sui,vel alie iur. l. filiusfam. quo casu pater de peculio tenetur, nisi agnoscat.tunc enim (scilicet quando agnouit) in solidum. vt ff. de tut.l. si filius & ff. de admi. tut. leg. Lucius Titius.

** ¶ Adde secundum Doct. q. l.si filius.loquitur de filiofam. tutore dato à iudice, sed l.Lucius de tutore testamento & veram rationem diuersitatis harum legū vide apud Ioann.Fab.hic ** nempe, quòd lex non ita solicita fuerit circa obligandum patrem tutoris testamentarij ob testimonium paternum, quo omnis remouetur suspicio, sicut circa tutorem datiuum.]

SYL. ¶ Adde, quòd non obstat testamentum esse publici iuris,& tamen impediri à patria potestate.l.3.ff.de testa. quia in eo non agit filiusfa. vt publica persona,vt in tutela & magistratu sed vt priuatus.]

b ¶ Testamento. sed à præside tutor dari non potest seruus, vt Codice,qui dari tutor. pos.l.in seruili.

* Adde, quòd ratio differentiæ est, quia nemo nisi cum libertate tutor esse potest, iudex vero seruo alieno libertatem dare non potest nisi eius domino consentiente, arg.l. si.ff.de nat.resti.iuncta glo.

c ¶ Et sine libertate. Nō expresso hoc,quod sine libertate det:sed omisit libertatis dationem,vt sup.qui manu.non pos.§.licet.in fi. & C de neces ser.l.quidam.§.cum igitur.

d ¶ Directum.Immo videtur, quòd fideicōmissariam, vt C.de fideicom lib.l.& si non ascripta.contra.Sed certe hic testaméto hoc fit ibi alia voluntate puta codicillis, vel per epistolam. Vel dic,quòd ibi alienum credebat,hic suum sciebat.

SYL. * ¶ Rectius, vt hic ostendi in Comment. soluit glo.in d l.Et si non ascripta, quod illa l corrigatur per istum text. quæ solutio placuit & Saliceto ibi,& Clau. Cantiunculæ hic.]

* ¶ Adde,quòd libertas directa dicitur quæ ita datur à testatore, vt factum aliquod hæredis necessarium non sit :quòd si hęres dare libertatem iussus fuerit,ea erit libertas fideicommissaria.§.pen.& vlti.infra de sing. re.per fid.relit.]

Item alia ratione nō videtur valere datio, quia ille solus datur tutor.qui testaméti habet factionem,vt ff.de testa.tut. l.testamento. (aliàs incipit siquidem.) Respō. illud intelligi in passiua significatione, in qua etiā seruus dicitur habere testamenti factionem vt Inf.de hæred.quali. & diff.§.testamenti.

SYL. * ¶ Vera est responsio glo.q; intelligatur de passiua testamenti factione,& ita respondet etiam in d.l.Testamento. neque enim illic dicitur, qui habent testamenti factionē. sed cum quibus testaméti factio est: vt recte ibidem perpendit Bar. Sed an seruus proprius sub conditione si liber erit, datus tutor à domino, putāte alienum, detur viriliter,vt. Præpo.sen.in t.casu q.6.per totum.]

e ¶ Datus si.f.proprius seruus: licet hoc nō sit verisimile,vt C.de tescin ven. l.quisquis, sed forte ex causa hereditaria noutter habebat,vt ff.de reg.iur.l.qui in alterius & inf.de vsucap.§.quod autem.

* ¶ Adde quod cum hic agatur de testaméto & sic de actu quo mens humana cogitat de morte, ea etiam ratione in re licet propria facile errare potuit, quia humana fragilitas mortis cogitatione turbata minus potest, plures res memoria consequi. l.hac consultissima. §. at cum. C. qui testam.fac. poss.

f ¶ Dicendum est.f.vt neque liber,neque tutor sit:idem multo magis in alieno, vt ff.de fideicom lib.l.generaliter,§ si quis tutorem. & ff de testa.tut.si quis tutorem.

SYL. * ¶ Seruus autem. CASVS. Viso quomodo seruus proprius detur tutor,quæsitum fuit, an seruus alienus possit pure testamento tutor dari, ita vt consequatur directā libertatem tacite, sicut dictum est de proprio:& respondetur quod nō, quia ad dominū pertinet datio libertatis directæ: consequitur tamen fideicommissariam ex verisimili mente testantis l.si hæreditas.§ fin. ff.de testa.tu. Item dubitatum est, an recte tutor daretur sub hac conditione, cum liber erit: & videbatur quod non, cum tutoris datio non recipiat conditionem.l. actus. ff. de regn. iur. cuius contrarium deciditur, quia præsumitur ei relicta libertas fideicommissaria & grauatus hæres illum redimere, & manumittere, vt possit esse tutor.d.l.si hæreditas. Sed tunc dubitatum est,an proprius seruus eo modo vtiliter detur.& videbatur quòd sic, arg d.l. si hæreditas, attamē respondetur cōtrariū.] Assignant doct.rationem, quia libertatis datio habetur pro non adiecta, quæ est falsa, & cōtra hūc tex.ideo enim vitiatur hic, quia constat testatorem voluisse dare libertatē, quod cum esset in potestate sua, & noluerit facere,volendo eum esse tutorem, qui sine libertate esse nequit, resultat quædam perplexitas in eius voluntate,quæ est contra naturam tutelæ:ideo vitiat. l.si Titius. ff. de cōd. insti. * * Sed illa melior est ratio,quia quod

in potestate nostra est, id in casum conferre non debemus, vt ait hic Teoph.] Not. seruus qualiter tutor dari possit.

a ¶ Seruus autem. Inutiliter. s. vt statim sit, sed cum liber erit.

b ¶ Dat. Quia directo nõ erit liber, sed per fideicõmissum, vt ff. de testa. tut. l. si hæreditas. §. fin. & C. de fideicomm. lib. l. & si non ascripta.

c ¶ Eo modo scilicet cum liber erit: nam non erit tutor: inutilis enim dicitur etiam stipulatio pp inutilem adiectionem, vt ff. de stipu. seruo. l. sed si sibi vel aliter inutiliter: quia pro non adiecta, vt & alias inf. de hære. instit. §. impossibilis. Vel dic tertio secundum P. non erit tutor

¶ Seruus alienus pure tutor dari non potest, sed cum liber erit: sic, quod in proprio non potest. h. d.

¶ Seruus autem alienus pure inutiliter [a] testamento datur [b] tutor: sed ita: cum liber erit, vtiliter datur. Proprius autem seruus, inutiliter eo [c] modo tutor datur.

¶ Furiosus, vel minor, dari tutores, recedente furore, vel adueniente maiori ætate, tutores erunt. h. d. ex l. si hæreditas, §. si furiosus, ff. eodem.

nunc, sed conditione extante. Hæc non placet, quia sic non esset differentia inter suum & alienum, † sed prima verior est, vt ff. de reg. iur. l. actus.

¶ Quãuis opin. Pla. sit reprehēsibilis: ista tñ rō SYL. reprehensionis est SYL. falsa, per l. si hæreditas §. fi. ff. de test. tut. secundū Ang.

¶ Adde rationem, quam sup. posui in positione casus. quia rationes Accursij veræ non sunt.

** Adde, q d. l. actus. nõ facit, quia nõ procedit in tutela testamentaria, quam constat admittere conditionem. §. ad certum inf. eo.

* ¶ Furiosus. CASVS Quæsitum est, an furiosus recte tutor detur pure in testamẽto, & videbatur q nõ, cũ sit inhabilis ad tuẽdum seipsum, nedum alios. §. furiosi inf. de cura. nec moueat, q fieri possit. vt aliquãdo furor recedat. l. cum furiosus, ff. de iud. quia ex quo inuenitur incapax tẽpore testamẽti. & mortis testatoris, non videtur referre, q ex aliquo tractu temporis possit resipiscere, § in extraneis, inf. de hære. qual. & differ. cuius cõtrarium deciditur, quia. cum furiosus tutor datur: ita datus existimat͂, cũ suæ mentis esse cœperit. l. furiosus. ff. de tut quæ conditio a lege subintellecta eundem habet effectum, quem haberet expressa a testatore, sicut dicimus in seruo alieno tutore dato. l. si hęreditas. §. fi. ff. eod. cum itaque cõferatur datio tutelæ in tempus, quo erit compos mentis, merito sequitur, quod valebit. Nec obstat, §. in extraneis, quia loquitur in hæredibus, & legatarijs, de quorum commodo agitur: aliud vero in tutoribus, qui dãtur ad commodum pupillorum, vt declarat hic Ioã. Fab. Tunc fuit dubitatum, an & minor 25 annis tutor dari posset: & videbatur dicẽdum q sic, cũ testari, & libertatẽ relinquere, & pro alijs postulare possit. § si sup. qui. ex cau. ma. nõ li. Sed contrariũ deciditur ea ratione, qa cum detur tutor principaliter ad tuẽdum personam pupilli. § certæ infra eo. ea vero ætas fragili & infirmo cõsilio sit, & multis captionibus supposita, & ob id ipsi quoque curatorũ auxilio regantur, noluit lex illos aliorum tutelam subire, sed ita demum, cũ peruenerint ad 25. annos. no. sum.]

¶ Furiosus, vel minor viginti quinque annis, tutor tunc erit, cum cõpos [d] mentis, aut maior viginti quinque annis fuerit factus.

¶ Ad certum tempus, ex certo tempore, vel sub conditione, & ante hæredis institutionem tutor dari potest: secus autem ad rem certam, vel causam, hoc dicit ex l. tutor. §. tutorem. & l. certarum. ff eodem.

d ¶ Compos siue hoc dictum fuerit à testatore, siue non, vt ff eo. l. si hæreditas, §. si furiosus. & facit ad hoc, ff. de iudi. cum furiosus, primo responso.

* ¶ Intellige tamen hunc tex. in furioso, cuius speratur sanitas, vt quia habet dilucida interualla, vel qui ex aliqua infirmitate ita affectus est: alioquin, si perpetuo duraturus esset furor, crediderim illico inutilem esse dationem exemplo muti, surdi, & ceci. l. 1. §. fi. de tut. & d. l cum fur. SYL.

** Adde, q interim dũ furiosus resipiscat & minor fiat maior 25 annis, dabitur a iudice alius tutor, etiam si adsit idoneus tutor legitimus. l. si quis sub cond. ff. de testa. tut. SYL.

* ¶ Ad certum tempus. CASVS. Dubitatum est, an dies vel conditio, posset apponi in datione tutoris testamentarij: & videretur dicẽdum quod non, ex l. actus ff. de re. iur. item inf. qui. mo. tu. fi. in prin ideoq. non videtur, vt contra legum censurã testator possit facere, quod tutela filiorũ suorũ prius finiatur. l. nemo. ff. de leg 1. In eo vero quod dicitur, tutorem dari posse ante hæredis institutionem, dubium faciebat ius antiquum, disponens nec libertates eo modo dari posse. Quibus non obstantibus decisum est cõtrariũ generali ratione, quia quæ pure fieri possunt; Possunt ẽt in diẽ, ex die, & sub con-

conditione fieri, vt in proposito tradit Deci. in d.l.actus. tantum enim confidit lex de paterno consilio, vt quoquo modo prouiderit, habeat eius dispositionem ratam. Non obstat, l.actus. quia procedit in tutela datiua: & quę sit ratio diuersitatis, videbimus in gl. Non obstat et dispositio iuris antiqui circa ordinē, cū hodie sit correcta, §.ante inf. de leg. Postremo quęsitum fuit, an testator possit dare tutorem certę rei, vel causę, & ratio dubitandi sumi potest ex l.1. §.si ex fundo. ff.de hære. instit. quòd hæres quoque in re certa institui potest. Sed contrarium deciditur ratione allegata in text.] Not.ex die, ad diem, sub conditione. ante institutionem hæredis, rectè tutorem dari: certæ autem causæ vel rei non rectè.Item quòd tutor personæ, non rei.aut causæ,datur: & quòd non valet argumentum de tempore ad rem, vbi nō est eadem ratio.]

¶ Ad certum [a] tempus, vel ex certo [b] tempore, vel sub conditione, vel ante [c] hæredis institutionem, posse dari [d] tutorem non dubitatur.

¶ Certæ, [e] autem rei vel causæ [f] tutor dari non potest: quia personæ,[g] nō causæ,vel rei, tutor datur.

¶ Tutor datus filiabus vel filijs, etiam filiæ, vel filio posthumis, nō nepoti aut nepti datus intelligitur: datus liberis, etiam nepotibus posthumis: datus vero posthumis, omnibus descendentibus posthumis datus videtur. hoc dicit ex l.si quis. & seq. ff.eodem.

¶ Si quis filiabus suis vel filijs tutores dede-

a ¶ Ad certum tempus, vsque ad pascha.

† Similis per l.inf. de atti. tu. §.1. ver.ex certo.

b ¶ Ex certo.id est a paschate in antea, † vt ff.de act. & obl.l.obligationum fere.§.1.

c ¶ Vel ante hæredis: cōtra videbatur. inf. de le.§.ante hæredis.

d ¶ Posse dari. a testatore, non à iudice, vt ff.de regu.iur.l.actus.

SYL. ¶ Adde, quòd Ioan. Fab. dicit ratione diuersitatis esse, quia actus iudicialis nō stat in suspenso quam rationem impugnat Bar.in l. multo.§.1.ff.de tut.& ratione glos. hic, quòd sit actus legitimus, dānat Bald.hic,quia etiā testamentaria est actus legitimus. Præterea l. actus.refert actus legitimos qui nō recipiūt, non disponit omnes actus legitimos nō recipere cui non obstat.c.actus.eod.tit.lib 6. quia debet intelligi secūdum l.actus. ex qua elicitur?rationem assignat gloss. in l.1.C.de test.tu.propter confidentiam patris,quā Cy. in rub.ibi reprobat,quia etiam confidit.i.de iudice. Assignatur ratio communis. quòd in dubio interim careret tutore, in testamentario interim prouidetur: sed tu dic, quòd illa non est vera, quia tutor dari posset à iudice sub conditione,vel ad diem: & interim per eum dari alius tutor:quod est inconueniēs, & contra. l.actus. Præpo.Senen.t.casu. q.6. aliam assignabat, quia conferendo iudex in tempus conditionis, euenire poterat finito eius officio, & sic dispositio esset collata in tempus prohibitum, contra l.quod sponsæ, C.de don.ante nup.de qua ipse disputat. * Mihi vero probabilior videtur ratio, quā assignat Accurs. in d.l.1. de testa.tu. nam & si lex non parum etiam iudici cōfidat, multis tamē exemplis ostendi potest longe magis confidere de paterna prouisione. Videmus enim tutorē testamentarium ceteris anteferri, quinimo vetari prætorem,alium dare: itē inquisitionem ac satisdationem ei fuisse remissā. Quod cum ita sit, nihil mirum debet videri,si & in modo dandi amplior facultas tributa fuerit patri,quam iudici. Præterea cum pupilli non debeant sine tutore relinqui a iudice,nonne frustra iudex ex die, ad diem,vel sub conditione tutorem daret, cum interim omnino alium substituere teneretur.§.1.inf.de attil.tu.]

e ¶ Certæ autem rei. sed Africanæ,vel Syriacæ vtiliter datur, vt ff.eodem. l.si tamen tutor.

f ¶ Causæ scilicet certæ, vt ad rei vend. sed videtur contra.C.de in lit.dan.tut. l.ad litē, sed ibi tutor pro curatore ponitur. † Item videtur contra.ff.de testam.tutel. l.si tamen tutor,sed ibi vniuersitati rerum datur, non rei certæ.

† Sic in l. curatores C. de suspe. tut.l. pater, §.cōditionum, ff.de cōdi. & demōst.

* ¶ Adde,quòd imo in d.l.si tamen, intelligitur datus certæ rei, non vniuersitati rerū, sed hæc datio vi consuetudinis,& vsus sustinetur,licet secundum rigorem iuris nō subsistat, quæ interpretatio colligitur ex illis verbis,hoc enim iure vtimur, quæ vt ibi ait Bart.innuunt id vsu,& consuetudine obtentum esse contra stricti iuris rationem.

g ¶ Personæ s.pupilli,principaliter, vt eum instruat bonis moribus, & etiā salaria præstet magistris eius,vt ff.de admi.tu.cum plures, §.cum tutor. & C.de alim. præstan.l.fi. ad hoc enim principaliter datur, secundario autem rebus datur,vt inf.de excu.tut. §. datus,sed in curatore contra: nam principaliter rebus, secundario personæ datur,vt C. de nup. l.in copulandis.

¶ Si quis filiabus. CASVS. ¶ Quærebatur SYL. an tutor filijs datus intelligeretur datus posthumis:dubitationem faciebat, quia tutela est onus, & ipsi diuersimode appellantur. l. si idem. C.de codic. contrarium deciditur, quia appellatione filiorum continentur posthumi,

sthumi. & ratio est quia est potius qualitas filiorum, quam differentia realis. * Tam.n. filij sunt posthumi, & quidem proprie, quia qui iam nati sunt. Sed tunc quæsitum est, an & nepotibus posthumis datus videtur, videbatur enim sic, quia filiorum verbo comprehendun- tur etiam nepotes. l. filij, & l. iusta. ff. de verb. sign. Contrarium tamē decidunt, quia aliter filij, aliter nepotes vocantur: quòd si liberis datus fuisset, tunc etiam nepotes includerentur, cum liberorū appellatio ad omnes pariter descendentes pertineat. l. liberorum. ff. de verb. signific. Demum quæsitum est, cum pater tutorem dedit posthumis suis, quibus dedisse censeatur, & respondetur quòd omnibus posthumis, siue sint filij, siue nepotes, & deinceps, & ita intelligendus est iste tex.] Not. quòd filiorum appellatione veniūt posthumi, & liberorum appellatione veniunt omnes descendentes, & quod filiorum appellatione non veniūt nepotes ex vsu. Item quòd posthumorum appellatione veniūt omnes filij & nepotes posthumi.]

† alias Quod.

† alias si filios dixerit.

rit, etiam posthumæ vel posthumo [a] dedisse videtur: quia [b] filij vel filiæ appellatione, & posthumus & posthuma continentur. † Quid si nepotes sint, an appellatione filiorum & ipsis tutores dati sint? Dicendum est, vt & ipsis quoque dari videantur, si modo liberos dixerit: ceterum † si filios, [c] non continebuntur: [d] aliter enim filij, aliter nepotes appellantur. [e] Plane si † posthumis dederit, tam filij posthumi, quā ceteri [f] liberi continebuntur.

¶ De legitima agnatorum tutela.

¶ Deficientibus testamentarijs, sunt tutores legitimi agnati: qui sunt coniuncti per virilem sexum, sicut cognati per femineum, h. d. ex l. 1. & l. sunt. ff. eod.

a Posthumo, scilicet filio.

Masculinum cōcipit femininum & non econuerso. Natorum appellatione continentur nondum nati.

b Quia filij. Hæc dictio, filij comprehendit posthumum & posthumam: cū masculinum possit cōcipere fœmininum: sed hæc dictio filia, nō comprehendit vtrumq. & sic nec posthumum, cum fœmininū nō concipiat masculinū, vt ff. de leg. 2. si ita scriptū. & ff. de l. 3. qui duos. & l. seruus legatis. Item nota, quòd appellatione natorum etiam non nati continentur cum de eorum commodo tractatur, vt ff de sta. ho qui in ventre, & sup. titu. 1. §. cū autem, & facit ff. de test. tu. si quis ita, §. 1. & l. si quis filiabus, & l. quod si.

SYL. * An & quando masculinum concipiat femininum, vide Dec. in l. 2. ff. de regul. iur. An autem filiorum appellatione contineātur posthumi: & doctores distinguūt, quod vbi constat de mente disponētis, illi acquiescendum est: in dubijs vero, si quidem sumus in materia tutelari, & tunc continētur. in legatis autem minime. Ego tamen crediderim appellatione filiorū posthumos quoque ex sermonis proprietate contineri: tam in tutela, quam in legatis, atque alia quauis materia, nisi de contraria mente disponentis euidenter appareat, vt manifeste ostendi hoc loco in Commen. ita enim proprie est filius posthumus, sicut iam natus.

c Si filios. scilicet dixerit.

d Non continebuntur. s. nepotes.

e Appellant. Ab omnibus in vsu vel consuetudine: sed secundum veram significationem verbi. (quia filius dicitur a philos, quod est amor) etiam nepos dicitur filius, & etiam quilibet, quem aliquis diligit paterna dilectione vt ff. de verb. sign. l. liberorum. §. sed & Papini⁹, quæ videtur contra.

Filius vnde dicitur.

† alias posteris.

* Hæc glos. cōhet dānatur quia proprie loquendo filij appellatio non intelligitur de nepote. l. iusta. ff. de verbo. signif. & quod dicitur in d. §. sed & Papinius. non procedit ex propria significatione, sed magis ex vsu quodam, aut ex præsumpta mēte disponentis: pro pleniore tamen doctrina, an & quando filiorum appellatione veniant nepotes. vide Bar. & alios in l. Gallus. §. instituens. & in d. l. liberorū. & Alcia. lib. 3. Parado. ca. 14. illud vtique expeditum est, filiorum appellatione contineri nepotem, quem amis consueuerat nominare & tractare vt filiū. Bar. in l. alimenta. ff. de ali. & cib. lega. & quamuis deriuatio nominis filij, quā tradit Acc. sit communiter recepta, improbatur tñ ab Alciato in l. filij. ff. de verb sign. quia syllaba refragatur, putat q; Alc. ita dictū a Græ. nole vos, adduo ex more Aeol. digamma. fuios.

SYL.

f Ceteri. etiā nati secundū quosdam: quod falsū est, vt ff. de ver. sig. nomē. Dic ergo cæteri, i. ex filijs nascituri, qui sui posthumi sūt p L. Velleiā, vt ff. de iniu. rup. te. l. posthumorū. & inf. de exhę. lib §. posthumorū. & ff. de lib. & posth. l. Gallus. t. respon.

Adde, quòd posthumus dr̄ plurib. modis, vt per gl. in rubrica. C. de posthu. hæred. instit.]

¶ De legitima agnatorum tutela.

Supra duobus titulis præcedentibus dictū est de tutela testamentaria. hic autem ponitur de tutela legitima, quæ sequitur testamētariam. Ang. Aret.

* Adde, quod dr̄ legitima non quia & testamentaria, & datiua nō sint legitimæ. l. lege. & l. verbis. ff. de ver. sig. sed quia solū legi innixa est, neq; pēdent à dispōne testatoris, aut iudicis auctoritate, quemadmodū illæ.

Quibus

Diuiſio.

QVibus autem. ¶Totus iſte titu.diuiditur in quatuor partes. Primo ponit, qualiter lex 12.tabu. dat agnatos tutores pupillis deficientibus tutoribus teſtamentarijs. Secundo, qui ſunt agnati, & qui non. Tertio, qualiter intelligenda ſunt illa verba poſita hic in princip. videlicet. Quibus autem in teſtamento tutor datus nõ eſt. Quarto qualiter ius agnationis perimitur. Secunda ibi, Sunt autẽ. Tertia ibi. Quod autem. Quarta ibi. Sed agnationis. Et ſubdiuiditur hoc principiũ in tres partes. Quia primo dicit, qualiter deficiente tute. teſtamẽtaria vocantur legitimi. Secundo, qui ſunt agnati. Tertio, qui cognati. Secunda ibi, ſunt autem. Tertia ibi, At qui. Aretin.

† Vide Alciat. lib.3. Parer. ca. pen.& olno.Ann. Aldo.hic.

QVibus [a] autem teſtamento tutor datus non eſt, his ex lege duodecim [b] tabul. agnati [c] ſunt tutores, qui vocantur legitimi. ¶Sunt autem agnati, cognati [d] per virilis ſexus cognationem coniuncti: quaſi à patre † connati: veluti frater ex eodem patre natus, fratris filius, nepoſve ex [e] eo: item patruus, [f]

SYL.

¶Quibus autem. CASVS non figuratur ex quo tex. ponit regulam & terminos declarat, niſi dubium faciat, quòd in defectum teſtamentarij videbatur ſuccedere datiuus, & ſic miniſterium iudicis, arg. l. ſi quis ſub conditione, ff. de teſta. tutel. cuius contrarium deciditur rõne aſſignata in l.1 ff. eod. ibi, Ex ſumma prudẽtia. Not. quòd teſtamẽtarius præfertur omnibus tutorib⁹. item ꝙ his deficientibus ſunt legitimi tutores agnati. Item qui ſint agnati, & qui cognati. Item, quod cognatio eſt, ſicut adoptio quia ponitᷣ vt ſpecies & vt genus. Item ꝙ diſpoſitio in vno ex correlatiuis habet locũ in alio: ibi, inuicem. Item ꝙ filij ſequuntur familiã patris, non matris.

a ¶Quibus, ſcilicet pupillis.

b ¶Duodecim tab. quos ipſa lex vocat verbis, & ſententia, & niſi gerãt, eorum periculo agitur, vt ff. eo. l. legitimos. † aliàs autem quandoque ex ſententia legis dantur, nõ ex verbis, vt inf. tit. 2. & 3.

† iũcta gl. 1. ſed melius facit. l. 1 in pri. de admi. tuto.

* ¶Verba l. 12. tab. ſic ſe habebant: Tutores liberis in poteſtate teſtamẽto parẽtes danto. Si non ſint dati, agnati qui ſucceſſionem ſperant, tutores ſunto.

ADDITIO. Qui tamen non adminiſtrabunt, niſi prius facto inuentario, & præſtito iuramento de vtilibus faciendis & prætermittendis inutilibus, promittendo etiam expreſſe ipſum pupillum defendere, & ſatiſdare, rem pupilli ſaluã fore, & decreta ſibi per iudicem adminiſtratione, vt tradit hic Angel. & ante eum Bart. in d. l. legitimos, poſt gloſ. ibi.

c ¶Agnati ſunt. Si ſint maiores 25. annis, vt inf. de fid. tu. in fi. & minores 70. ann. aliàs excuſantur, vt inf. de excu. tut. §. item maior.

& patrui filius, nepoſve ex eo.

¶At qui per feminini ſexus perſonas cognatione iũguntᷣ, agnati [g] non ſunt, ſed aliàs naturali iure cognati. Itaq; amitæ [h] tuæ filius, non eſt tibi agnatus, ſed cognatus: & inuicẽ tu illi eodem iure [i] coniungeris: quia qui ex ea naſcũtur, patris, non matris, familiã [k] ſequuntur. †

d ¶Cognati. Nomen ergo cognationis generale eſt, agnationis nomen ſpeciale, nam omnis agnatus eſt cognatus: ſed nõ conuertitur, vt hic, & infr. de leg. agn. ſucce. 1. reſpon. & ff. eod. l. ſunt autem.

cognatio & agnatio ſe habent ſicut gen⁹ & ſpẽs.

* ¶Pro intelligẽtia huius gl. & tex. vide l. iuriſconſultus. §. 1. & l. non facile, §. 1. ff de gradi.

† Cõcor. c. ex parte M. cũ glo. in princ. extra de appell. & c. 2. iuncta per glo. ſu per verbo poteſtate de cõuer. inſi.

* ¶Adde, ꝙ nomen cognationis. poteſt eſſe nomen generis, & ſpeciei, ſicut & de adoptionis verbo dictum eſt, nã ſi accipimus cognationem in genere, cõplectitᷣ agnatos, & cognatos, cognatio vero in ſpecie pertinet tãtũ ad eos, qui per feminini ſexus perſonas cõiuncti ſunt: & hoc modo eſt ſpecies diſtiйcta ab agnatione, quæ agnatio & cognatio in ſpecie, cõprehenduntᷣ ſub verbo cognationis generaliter ſumpto: vnde ſequitur, veram eſſe argumentationem Accurſij, quæ etiam clariſſime probatur in l. inter. ff. vnde leg.

e ¶Ex eo. filio fratris.

f ¶Patruus. Repete, ſi fuerit natus eodem patre cũ patre tuo: alioquin is eſt cognat⁹, vt C. de legi. hære l. fi. §. ſed nec. & §. cũ autẽ.

g ¶Agnati. etiamſi maſculus interueniat: vt puta ſi ſint duo fratres vterini: filius vni⁹ fratris ſui patris non erit agnatus ſed cognatus, inſpecto feminino ſexu, propter quem ad inuicem ſunt cognati, ſecundum Ioan.

h ¶Amitæ. Sed ipſa amita eſt tibi agnata; quia per patrem tuum tibi coniungitur.

i ¶Iure, ſcilicet cognationis.

k ¶Familiam. i. agnationem, licet & aliàs multas habeat ſignificationes hæc dictio familia ff. de verb. ſignifi. l. pronunciatio. §. familiæ, & facit. C. de verb. ſignific. l. fi. & ſup. de pa po. §. fin.

* ¶Adde, quòd dicitur, filios ſequi familiã patris, non matris, locum habere in legitima prole, alioquin ſpurij, ceterique illegitimi ventrem ſequuntur. l. cum legitimæ. ff. de ſta. hom. Alc. l. familiæ. ff. de verb. ſign.

¶Quod autem. CASVS. L. 12. tab. inteſtato defuncto legitimis tutelam deferebat:

quæ

quærebatur qualiter verbum intestato, intelligeretur & dubium faciebat propria vocabuli significatio. l. 1. ff. de suis & leg. decidi tur autem contrarium ea ratione, quia satis dicitur in hac materia intestatus qui de tutela nihil in testamento disposuit, vel si dispositio irrita facta est. No ta. qualiter verbum, intestatus, in materia tutelæ accipiatur. item, quòd limitata causa limitatum parit effectum. Item, quòd paria sunt inspecto præsenti statu, aliquid factum non fuisse, vel factum euanuisse.

a ¶ Significationem. s. tantum. †

b ¶ Si omnino. Vel aliud contingat, quod tantundem valeat. quod diximus, inf. de her. quæ ab intest. 1. respon. & facit ff. quod cuiusque vniuer. no. l. 1. §. & quidem.

¶ Intestatus quo ad tutelam dicitur etiã, qui in testamento de ea nihil cauit, vel si eius dispositio euanuit. h. d. ex l. intestato. ff. eo.

¶ Quod autem lex xij. tabularum ab intestato vocat ad tutelam agnatos, non hanc habet significationem, [a] si omnino [b] non fecerit testamentum is, qui poterat tutores dare: sed si, quantum ad tutelam pertinet, intestatus decesserit: quod tũc quoque accidere intelligitur, cum is, qui datus est tutor, viuo testatore decesserit.

¶ Agnatio qualibet capitis diminutione plerumque perimitur, cognatio vero non qualibet. h. d. ex l. 1. ff. eo.

¶ Sed [c] agnationis quidem ius, omnibus modis [d] capitis diminutione plerumque perimi-

†. l. intestato. ff. de legi. tut.

¶ Sed agnationis. CASVS. ¶ Quærebatur quia in tutelis capitis diminutionis ratio habetur. l. tutelas. ff. de cap. dimin. * & fundamentum legitimæ tutelæ est agnatio, an, sicut capitis diminutio non perimit cognationem, ita nec agnationem perimeret. Dubium faciebat, quia videbatur fortius ius agnationis, vtpote naturali & ciuili vinculo copulatum: nam qui est agnatus, idem est & cognatus sup. eod. in princ. Item, quia videmus in multis agnatos præferri cognatis, vt apparet infr. de leg. agna. suc. & in princ. text. nostri.] cuius contrarium deciditur, quia agnatio iuris ciuilis vinculum est, cognatio naturalis: ciuilis autem ratio, vt ipsa cap. dimin. iura naturalia non perimit, vt dicitur in glo. No. quòd capitis diminutione tollitur agnatio. Item, quòd est nomen, iuris ciuilis. item not. secus esse in cognatione. Item, quòd ius ciuile per aliud tol itur, secus ius naturale, quod non tollitur per ius ciuile. Item, quòd ea, quæ fortiori vinculo sunt l gata, difficilius tolluntur.]

Agnati præferunt cognatis in duobus.

e ¶ Sed agnationis. No. diligẽter hunc. §. Est autem ius agnationis, & ius cognationis sicue cognatorũ Agnati enim habent ius prerogatiuum ad cognatos, scilicet vt præferantur in hereditatibus agnatorum mortuorũ, vt inf. de leg. agna. suc. t. respon. Item præferuntur in tutelis, agnatorum paruulorũ, vt sup. hoc tit. 1. respõ. His autem deficiẽtibus, in hereditatibus, & tutelis cognati suo iure admittuntur, inter quos etiam agnati vocatur, qui desierunt esse in iure agnatorum, vt per ca. di. vt inf. de hær. q ab intest. §. admonẽdi. Illud autem ius pręrogatiuũ, quod habẽt agnati (quã vltra iura communia habent per l. xij. tab.) facile perdunt.

Agnatorũ prærogatiua facile perditur.

¶ Adde, quòd hodie, ex quo est sublata differentia agnatorum, & cognatorũ, quo ad successionẽ, ad quam commensuratur tutela, est etiam sublata quo ad tutelas, auth. sicut. C. eod tit. & tradit Bart. qui communiter approbatur, in l. 1 ff. eo.

SYL,

** Adde, & declara glo. q nã demum is, qui desinit esse agnatus, remanet cognatus, si desinit esse minima ca dimin & non aliter, iux. d. §. admonendi, item non procedere in ijs agnatis, qui desierunt habere iura agnatorum per renunciationem simpliciter & scienter factam, quia hi non admittuntur postea nec vt cognati, sed vtrique capiti renunciasse intelliguntur, arg. l. illud, & l. in plurium de acquirenda hæreditate.]

d ¶ Omnibus modis capitis diminutione. i. per omnem capitis diminutionem, vt per maximam, vel per mediam, de quibus duabus non est dubium, cum & iura cognationis perdantur, vt inf. tit. 1. § quod autem.

SYL,

¶ Adde, q non perditur ipsa cognatio, & sic ipsa consanguinitas, sed effectus illi, qui a iure ciuili cognationi tribuũtur sunt: vnde ius ciuile tollitur tunc non naturale.

† item per minimã tollitur ius agnationis, vt hic dicitur, & ff de ca. dim. tutelas nisi in duobus casibus tantum: † vt inter fratres licet alter emancipetur, vt C. de leg. tut. l. iij. Item inter patrem, & filium, vt inf. de leg agn suc. §. fi. † & propter hos duos casus, qui de minima ca di. excipiuntur dicit hic, plerumque: at iura cognationis non commuiã tur omnibus modis: quia non tolluntur minima capitis diminutione, & est ratio, vt subijcit.

† ista gl. refert ad ius nouũ de quo in l. 4. ff eo. secus de iure antiquo vt ibi no. Ang.

† adde gl. j. inf. tit. 3.

Adde, q de iure antiquo secus est, quia penitus tollebatur illud ius: quod corrigitur per ius. C. in l. 1. a.

SYL,

† Adde, q cum emancipatione tollatur agnatio, consequens est, vt nati post emancipationem non dicantur agnati, glos. communiter

*muniter approbata in l.qui se patris.C. vnde lib.id tamé declara,vt non procedat quo ad successionem, hi enim succedunt instar agnatorum.l.meminimus C.de legi. hæred. Dec.cons 13.col.1.nu.1.

a ¶ Nam pro quia.

b ¶ Agnatio iuris ciuilis nomen est, id est a l. 12. tab. est inducta hæc prioritas agnatorum: sed ius cognationis est naturale nomen, nā ratione sanguinis hoc nomé impositū est, vnde & vnum ius ciuile potest per aliud facile tolli, vt hic,& ff.de re iud.l.nihil est.

tur. Nam a agnatio b iuris ciuilis nomen est. Cognationis vero ius non omnibus modis commutatur: quia ciuilis ratio ciuilia quidem iura corrumpere potest, naturalia c vero non vtique. d

¶ De capitis † diminutione.

alias de minutione.

c ¶ Naturalia, id est iura cognationis: (sic dicta,quia ea quis consequitur per natiuitatem,vt sup.de adop.§.sed hodie,in fin.§.) nō sic de facili tolluntur.

*¶ Adde,q̄ quantum ius cognationis contrahatur natiuitate, non tamen ideo dicitur naturale, sed quia secundum naturam est, quæ respicit pariter mares,& feminas,l.maximum vitium.C.de lib.præter.vt latius declaraui hic,in Anno.

d ¶ Vtique.i.certe non tolluntur capitis diminutione, cū sint immutabilia hęc iura, vt sup.de iu.na §.sed naturalia.

SYL. ¶ Adde,quòd hæc ratio non est bona. sequeretur n.q̄ per deportationem non tolleretur qđ est falsum.§.q̄ aūt.inf.tit 1.ideo dic,non vtique.i.nō ita simpliciter & indistinctè,q a si nō tollere,pōt limitare d.§ sed naturalia.]

Item nec ea, quæ naturalē æquitatem habent,vt ff.de ca.d.l.eas & l.legatum. Itē not. quia & cognatio est ciuilis tantum: vt per adoptionem,vt ff de adop. l qui in adoptionem. Item naturalis tantum,vt ad filios,naturales tantum. Item naturalis & ciuilis, vt ad eos,qui legitimi sunt. & de hac intelligit' hic,vt ff.de gra.non facile,§.1. Item no.quia & ciuili iure hæc,s.tutela, & hǽditas tribus modis deferuntur: vt ex verbis & sententia legis 12.tab.vt in agnatis. itē ex sola tantum vt inf.de le.pa.tu.& inf. de fid.tu. itē ex alijs legibus veteribus vel nouis, vt ff. de ca.di.l. tutelas Nūquid ergo hæc oīa facile perduntur per oém capitis diminutionem? Rñ sic in duobus primis tātū,non in tertio, vt hic & in d.l.tutelas.itē quæro,an futuras tutelas requirendas & hæreditates tantū tollat, an etiam præteritas adimat?Rñ.futuras tantū, vt ff. vnde lib. l. fin quid.n. potuit diuinare lex deferens hæreditatē, vel tutelā, de futura ca.di.vt C.de test.l.iubemus,in fi. Certe nullo modo,vt ff.man.fideiussor.l.respon,

¶ Adde, quod gl.cōmuniter reprobatur per § sed & capitis.inst.qui.mo.tu.fi. & per text. in l.legitimos.§ fi ff.eo.ratio autem differentiæ inter tutelam & hæreditatē est, quia hereditas actu ipso statim acquiritur & quęsita non est amplius hæreditas, l.1. §. veteres.ff. de acqu. pos.tutela vero habet act° successiuos, & durat eadem per singula tempora.] Hodie vero istam differentiam agnationis quærere non oportet, cum agnati an te cognatos ni- hil habeant,vt in Authent. de hær ab inte.ven̄en § ex his.coll.9. Item not. quod licet prædicta iura cognationis tollantur maxima & media capitis diminutione, ipsa consanguinitas tamen non tollitur, vt si.de teg.iu.l.iura sanguinis.Accur.

¶ Capitis diminutio est status mutatio: & est triplex: maxima, libertatem: media, ciuitatem: minima, familiam perdimus. hoc dicit ex lege prima, & fin.ff.eod.

Est autem capitis diminutio † prioris status e commu-

† aliàs nō ē prioris.

SYL. ¶ Ratio enim naturalis auctoritate iurisconsulti mutari non potest. l.2 ff. de vsufr. ea re.quæ vsu consu. & declarat Dec. in d.l. iura.]

¶ De capitis diminutione.

¶ Continuatur.quia sup.visum est de legitima agnatorum tutela, quæ capitis diminutione corrumpitur.§ fi. sup.tit.1 merito sequitur videre de capitis diminutione. Continuatio.

Est autem. ¶ Totus iste titulus diuiditur in quinque partes.Primo ponitur quid sit capitis diminutio,& quotuplex sit.Secundo,de maxima capitis diminutione. Tertio de media. Quarto, de minima Quinto remouet certa dubia. Secunda ibi, Maxima, Tertia ibi, Minor. Quarta ibi, Minima. Quinta ibi, Quibus autem. Et hæc diuisio sufficit,licet alij aliter diuidant. Azo. Diuisio.

¶ CASVS. non figuratur: quia diffiniendo procedit.No.quid sit capitis diminutio. Itē, q̄ est triplex.Item.q̄ minor & media supponunt pro eodem.Item,q̄ maxima cap dimi nutione perditur libertas & ciuitas. Item,q̄ seruus pœnæ,liberius reuocatus in seruitutem & qui se vendit ad pretium participandum,perdit ciuitatem,& libertatem. Item, quod deportatis,& cui interdictum est aqua & igni, remanet libertas, sed ciuitas amittitur. Item q̄ emancipatus,vel arrogatus dicitur capite minui. SYL.

¶ Status. Hic status consistit in tribus: In libertate,ciuitate,& familia. Cum enim primum,id est libertatem quis perdit,per consequens & duo vltima perdit, & tunc maximam capitis diminutionem patitur. Cum vero secundum perdit: per consequens perdit & vltimum,sed non primum;& tunc de media

mediã ca. di. Cum vero vltimum perditur. non perduntur duo prima: & tunc minimã ca. di. paritur, vt inf. §. 1. 2. & 3. ff. eo. l. fin. sed Pla. dicit statum hominis, id est, conditionem, in qua quis plurimum potest.

ingratitudinis. quæ reuocatio fit per actionem ingrati, vt dicunt quidam. vt C de li. & eorum lib. l. pe. vel per vtilem rei ven. secundum alios, ad instar donationis causa mortis, quæ reuocat, vt ff de dona. cau. mor. si mortis causa res. vel (quod est verius) accusatione, vel actione extraordinaria per quam officiũ iudicis imploratur, vt C. de li. & eorum li. l. non est. Et fit hæc reuocatio propter omnem offensã, etiam leuem, vt C. de lib. & eorum lib. l. r. non autem fit propter omissionem obsequij, vt C. de li. cau. l. solo, nisi in casu, vt cũ denegat alimenta, vt ff. de libe. agno. l. alimenta. §. Imperatoris. Nam tunc etiam occidere velle videtur eum, vt ff. de lib. agn. l. necare. & hoc nisi rem. sit ius patronatus, tunc enim ex ijs solum reuocatur caussis, ex quibus & donatum, vt in Auth. vt lib. de cæ. §. illud. coll. vj. quæ caussæ sunt numeratę C. de reuoc. dona. l. vlt. & hæc vera sunt, cum quis ex volũtate propria manumittit, vt C. de li. & eorum li. l. 1. sed si non ex voluntate, non reuocaret, vt C. de lib. & eorum li l. 1. Sed quid si manus in patronum iniecit? Respon. Damnatur in metallum, si vero conuitia dixerit, mittitur in exilium, vt ff. de iure pat. l. 1.

Libertus ingratus qua actione in seruitutẽ reuocetur.

SYL. ¶ Adde, quod hãc opin. Pla. probat text. in l. fin. ff. vnde lib. quamuis cõmuniter hic damnetur.]

† Intelligit de Paulo iurisc. l. vl. ff. eo.

a ¶ Commutatio. non ergo accipitur hic ad literam, vt dicatur capitis diminutio, quando caput abscinditur, sed quando status mutatur, vt caput status dicatur, vt ff. ad Tertul. l. 1. §. capitis. Sed videtur hæc diffinitio non conuerti cum suo diffinito. Nam morte patris filius mutat statũ, quia fit sui iuris, vt sup. qui. mo. iu pa. po. sol. §. 1. non tamen dicitur capite minui, vt ff. ad ma. si filiusfamilias. 1. §. fin. Sed dic subaudiri hic, facto hominis interueniente: vt emancipatione, vel deportatione patris, vel simili modo: vel etiam quasi facto: quod dico propter filios arrogati, quia vna cum patre mutãt statum, vt ff. eo. l. liberos, & supra de adoptio. §. pen. Arg. contra in Auth. consti. quæ de dig § palam. coll. vj. vbi non ab homine, sed a lege quis efficitur sui iuris. At moriente patre non interuenit factum hominis, immo magis Dei. Quid si interficiatur pater? Respon. idem; quia mors semper Dei † dispositione aduenit.

† aliàs permissione.

tatio:[a] eaq; tribus modis accidit. Nam aut maxima est capitis diminutio, aut minor (quam † quidam mediam[b] vocant) aut minima.

¶ Maxima capitis diminutio est: cum aliquis simul & ciuitatem & libertatem amittit: quod accidit ijs, qui serui pœnæ efficiuntur atrocitate[c] sententiæ: vel libertis[d] vt ingratis erga patronos condemnatis: vel ijs, qui se ad pretium participandum venundari passi[e] sunt.

¶ Minor, siue media capitis diminutio est, cum ciuitas quidem amittitur, libertas vero

¶ Dic, vt plene probaui in Annot. quòd hic non diffinitur capitis diminutio, sed describitur, ita autem recte potest diffiniri: Est status mutatio, libertatem, vel ciuitatem, vel familiam adimens. l. si ff. eo. igitur cum is, qui morte patris efficitur sui iuris, neque libertatem, neque ciuitatem amittat, neq familiam mutet, vt contingit in emancipato, sequitur, vt capite non diminuatur.]

b ¶ Mediam sic. ff. de aur. & arg. lega. l. qui lancem, & supra de lib. §. libertinorum.

* ¶ Adde, quòd aliquando magna vocatur. l. 1. ad S. C. Tertul. & l. cognitionum. de var. & extraor. cogn.

c ¶ Atrocitate. est autem atrox, & dura hæc sententia licet iuste feratur, vt sup. qui. mod. ius &c §. pœnæ seruus. † sed hodie propter huiusmodi pœnas nemo ingenuus fit seruus, vt in Authen. de nupt. § si vero. coll. 4. & § quod autem prius.

† similis gl. supra qui. mo. ius pat. po. sol §. pœnæ.

d ¶ Libertis. s. condemnatis, vt subijcit: & quod dicit, Ingratis aliàs est, Ingrati id est,

SYL. ¶ Adde pro resolutione materiæ, quod si necessario quis manumittit, qa manumittere tenebatur, nõ reuocat quia non vtitur liberalitate. l. rem legatam. ff. de adi. leg. l 2. C. de oper. lib. Iudex autem punit secundum qualitatem delicti l. iure, ff. de oper lib. si nõ tenebatur, & non remisit ius patronatus, & delictum sit in faciẽdo, reuocat, nisi patronus velit aliter punire, vt dicũt Doct. hic: si in omittendo, ex leui non fit reuocatio: ex graui sic d. §. imperatoris, si sit remissum ius patronatus, tenet glos & sequuntur alij, quod ex illis caussis reuocetur, ex quibus reuocatur donatio d. §. illud. Dic tu tamen, quod quo ad hoc remissio nihil operatur: sed solum quo ad alia iura: qa sicut remissio iuris reuocandi donationem ex ingratitudine non valet, vt est communis opin. doct. post Bar. in l. stipulatio hoc modo cõcepta. ff. de ver. oblig. eadem ratione ius reuocãdi libertum remitti nõ debet. ne irã de facili delinquendi materia concedatur.]

e ¶ Passi sunt. hic multa sunt necessaria, vt sup. de iure persona. § pen.

retinetur, quod accidit ei, cui aqua & igni interdictum [a] fuerit, vel ei, qui in insulam [b] deportatus est.

¶ Minima capitis diminutio est, cum ciuitas retinetur, & libertas, sed status † hominis commutatur, quod accidit ijs, qui cum sui iuris fuerint, cœperunt alieno iuri subiecti esse, [c] vel contra: [d] veluti filiusfamilias, si a patre emancipatus fuerit, est capite diminutus.

¶ Seruus manumissus, vel dignitaté mutans, non dicitur capite minui hoc dicit ex l. 3. ff eodem.

¶ Seruus autem manumissus capite non minuitur, [e] quia nullum caput habuit.

Deportatus æquiparatur excõicato.

a ¶ Interdictum. hanc pœnam in vsu non habemus, sed eius loco successit deportatio, vt ff. ad l. iu. pec. l. 3. nam instar excommunicatorum habebantur quibus talia denegabantur. Sed videtur hunc etiam fieri seruũ, licet hic denegetur. vt ff. de var. co. l. cognitionũ in fi. contra: sed perditur libertas, vt ibi dicitur, vt non possit facere testamẽtum cui sic est interdictum, vt ff. de iniu. rup. testa. si quis filio. §. eius. non quòd fiat seru⁹ vere.

† id est familia. l. vl. ff. eo.

SYL.

* ¶ De pœna aquæ, & ignis interdictionis pulchre Bude⁹ in Annot. in l. 2. ff. de pœnis. Qualiter autem eius loco successerit deportatio, exposui in Commenta. in §. cum autem. sup. quibus mod ius pat. pot. sol. Et quatenus ait Accur. eos, quibus aqua & igni interdicebatur, similes fuisse excommunicatis, intellige quo ad hoc, q̃ carerent fere hominum commercio & subsidio: nam in alijs excommunicatis potius æquiparantur relegatis. Ias. in l. si col. 3. C. qui admit. Qualiter autem intelligenda sit. d. l. cognitionum. vide hoc loco Comm. meum, vbi varias interpretationes tradidi.

¶ Adde, quod dicitur in d. l. cognitionum per deportationem, & cum aqua & igni interdicitur, libertatem amitti, ita accipiendũ esse, nõ quod vere libertas amittatur, sed q̃ amissa ciuitate qui plenã libertatem habere non videtur, amittit enim quæcunque iuris ciuilis sũt, & sic quodammodo partem pristinæ libertatis, licet quæ iuris gentium sunt retineat. Vnde Cic. in orat. pro Cecinna, Qui enim potest iure Quiritũ liber esse is, qui in numero Quiritum non est?

b ¶ In insulam, secus si in metallum, vt supra quib. mod. ius pat po. sol. §. pœnæ, in casu tamen etiam libertatem perdit dãnatus in insulam, vt C. nemo pri. l 2. §. cum autẽ.

SYL.

† l. 3. ff. eo.

† Conuenitur tamen in solidum pro obligationibus contractis sub pat. pot. vt l. 1. §. 1. ff. eo. nisi in casib. no. in l. 1. & 2. ff. quod cũ eo. vbi põt excipere, q̃ nõ condemnetur nisi quatenus facere põt. l. pater filio ff. qđ cũ eo. per Angel. & Io. Fa. hic.

* ¶ Glo. decipitur. Dicimus. n. non solum deportare in insulam, sed etiã in metallum, l. fi. §. fin. C. de postlim. reuer. quinimmo cũ d. l. 2. inquit, Deportandumque non solum ciuitate, sed etiam libertate priuari censemus. apparet deportatum simpliciter in insulam non amittere libertatem: si quidem quoties aliquis deportatur, vt libertate priuetur, solet in metallum deportari. d. l. fin. C. de postlim. reu.]

c ¶ Subiecti esse, vt in arrogatis. †

d ¶ Vel contra, Aliàs est in littera, Si filius a patre emancipatus fuerit, est capite minutus. † & secundum hoc est expositio huius verbi, vel contra: alias vero hoc totũ deest, & tunc idem subintelligo. Alij dicunt, quando qui sui iuris non est, transfertur in potestaté alterius: puta aui materni, vel etiã paterni, vt supra de adopt. §. sed hodie, q casus est contrarius illi, quã do qui sui iuris est in arrogationé datur. Sed quare filiusfamil. cum emancipatur, capite minui dicitur? Resp. propter imaginariã venditionem, quæ fiebat, vt supra quib. mod. ius pa. po. sol. §. præterea. in princ. Sed cum hodie non fiat hæc venditio, vt in eo. §. cõtinetur, videtur, quòd hodie non minuatur capite, sed certe illa sola non erat ratio: immo & alia, quia mutat familiam. vt ff. eo. l. liberos. in princip.

¶ Adde, quod ego alias ex illo tex. tenebam contra glo quia ibi ratio assignatur expressa & vnica, quæ hodie cessat. No. tamẽ ex hac glo. q̃ correcta vna ex rõnib. l. remanet lex.

SYL.

† Seruus. CASVS. Quærebatur, an sicut liber homo effectus seruus dicit̃ capite minui, ita capite diceretur minui seruus, quando manumittitur, cum contrariorum eadem sit disciplina, nam & seruus potest cõditioné mutare ex seruitute in libertatem, sicut filius ex potestate paterna in sui iuris (erant enim in pluribus æquiparati) & ex deteriore conditione in meliorem mutatus dicitur capite minutus, supra proxime: attamen dicitur contrarium eo, quia non habuit caput. * nam cum (vt dixi sup. in princip.) non omnis mutatio status dicatur capitis diminutio, sed ea solum, qua vel libertas, vel ciuitas amittitur, vel familia mutatur: l. fin. ff. eo. seruus autem nullum ex his habeat, sequitur, vt quamuis mutet statum, non possit capite minui.] Eadem ratione fuit dubitatum de mutante dignitatem, quia omnino est mutatio status, sed deciditur cõtrarium: & ratio assignatur in text. quia magis dignitas, quam status mutatur, & capitis diminutio est mutatio prioris status. Not. quod priuatio præsupponit habitum. Item, quòd non potest perdi, quod non habetur: & quod mutatio dignitatis non facit mutationem status.]

e ¶ Nõ minuitur, id est eius status nõ mutatur; cum primo nullum habuerit statũ,

vt

† Ibi caput sumit naturaliter, hic ciuili.

† Facit l. moueor. cum ibi not. p glo. C. si seru. exp. ven.

vt hic, & ff. eo. l. liberos. in fi. & l. seq. sed contra est. C. de bon. proscri. l. 1. † Sed dic, quod ibi crimine capitali seruus accusatur, id est tali, quod esset aliàs in libero capitale. Item quid si quandoque habuit caput, quia fuit liber, & nunc seruus est. & manumittatur? responde. idê, quia præsens têpus considero. † Accursi.

a ¶ Quibus autem. Dixi aliquê aliquo de tribus modis capite minui, vt supra eo. in princip autem pro sed.

b ¶ Constat, vt ff. de senat. l. 3. & hic. si fuerit remotus pp turpitudinem, non potest iudicare, vel testimonium dicere, vt ff. ad l. Iuliam re. l. eadê. §. 1. & ff. de sena. l. 2.

¶ Quibus autem [a] dignitas magis quam status permutatur, capite non minuuntur: & ideo senatu motos capite nô minui constat.[b]

¶ Minima capitis diminutio non tollit ius cognationis, secus in maxima, vel media. h. d. Aret.

¶ Quod autê dictum [c] est, manere cognationis ius etiam post capitis diminutionem, hoc ita est, si minima capitis diminutio interueniat; manet. n. cognatio.[d] Nã si maxima capitis diminutio interueniat, ius quoque cognationis [e] perit; vt puta seruitute alicuius cognati; & ne quidem si manumissus [f] fuerit, recipit cognationem.

SYL. * ¶ Adde, quòd mouebantur senatu ciues à Censoribus, vt ex M. Tullio, Sallustio, & Pediano ostendi in Commen.]

SYL. ¶ Quod autem. CASVS. Dictû fuerat, ius cognationis non perimi capitis diminutione, § fi. sup. ti. 1. quæsitum fuit, an hoc generaliter intelligeretur: & videbatur dicêdum quòd sic, propter generalitatem illius tex. l. j. §. & generaliter. ff. de leg. præstan. item propter rationem in tex. assignatam, quia cognatio naturalis est, & ciuili iure perimi nô potest: sed contrarium deciditur, in hoc tex. in maxima & media: tali enim casu licet ipsum ius cognationis non perimatur tanquã naturale, quia impossibile est illum nô esse aut fuisse cognatum, tamen tollitur effectus talis iuris datus à iure ciuili. * Nec obstat d. §. fi. quia, cum loquatur per vniuersalê dictionem affirmatiuam, cui præposita est negatio pro eo est, ac si diceretur, Aliquib. modis non: & ideo impletur illa oratio dato vno ex modis capitis diminutionis, qui ius cognationis non perimat.] Sed tunc quæsitum fuit, an manumisso seruo recuperetur cognationis iura: & videbatur dicendum, quod sic, quia detegitur quasi libertas, & tollitur impedimentû impedimentum talis effect9, & cessante causa effectus cessare videtur, cap. cû cessante de appe. Quo non obstãte deciditur contrariû: quia semel extinctû non reuiuiscit l. qui res §. areã. ff. de sol. & cessante causa extinctionis. l. si filius qui in potestate. ff. de lib. & posth. Nã q̃ l. sequens potest declarare pcedentê. Itê q̃d cognatio maxima, & media capitis diminutione tollit: dico aût media pp exêplû deportati. Itê, quod seruus nô recuperat cognationê ẽt eo manu misso. Item, quod semel extinctum non reuiuiscit, etiam cessante causa extinctionis. Item, q̃ a priuatione ad habitum nô datur regressus.]

c ¶ Quod autem dictum est. sup. titu proxi. §. fin.

d ¶ Cognatio, id est i[us] cognationis a Prætore inductum, ex quo ad bonorum possessionem vocantur per vnde cognati, infra de hæreditatibus que ab intesta. §. admonendi.

* ¶ Dic, quòd manet ius cognationis, interueniente sola minima capitis diminutione, quo ad omnes effectus ex ipsa cognatione resultantes, nedum quantum ad ius succedendi, iuxta d. §. admonendi.

e ¶ Cognationis, id est ius succedendi, & ad tutelã vocandi, perit: sed ipsa consanguinitas nô perit, vt ff. de reg. iu. l. iura sanguinis. cum sit de iure naturali, vt sup. de iur. na §. pen. contra. & sup. de nup. §. illud, côtra. Sed qualiter cognatis defertur immo agnatis, vt sup. tit. 1. in princ. Respond. post † agnatos, vt inf. de hæred. quæ ab intest. §. admonêdi.

f ¶ Si manumissus. aliud, si restitutus † secundum Io. vt ff. ad Tert. l. 1. §. filio qui mortis, contra. & C. de sen. pas. l. fin. contra, & ff. de conia tab. l. 1. §. fi. & l. 2. contra. Item contra est in eo, quod hic dicit, tolli ius cognationis per maximam, & mediam capitis diminutionê, ff. de rebus dub. si cognatis. Sed aliud in legato, in quo vertitur ius naturale, vt ff. eod. l. legatum. Vel ibi loquitur de cognatione iuris ciuilis, quæ per adoptionem constituitur, vt inf. de leg. agna. succes. §. per adoptionem, & ff. de adop. l. qui in adoptionem, hic vero naturali cognatione, vt ff. de gra. cogna. non facile. §. 1. & sic ibi de minima capitis diminutione loquitur.

* ¶ Secunda solutio est verior iuxta. l. 1. & quæ ibi notat Soz. ff. de reb dub.] Item contra, inf. de serui. cogna. in fin. primi respôs. Sed hic loquitur in ijs, qui primo fuerunt liberi, & postea serui: quod totû delicto contingit: vnde non debent habere commodum, vt ff. solut. matr. si ab hostibus. § 1. & ff. de mino. l. Papinianus. ibi, Indignum. licet ibidem illa ratio corrigatur: ibi vero semper fuerant serui. Vel illa notta corrigit istam: nam ex græca constitutione illa est extracta, vt ibi dicitur.

† Hodie nulla est inter eos differentia, gl. vlt. supra tit. proxi. & hoc ti. glo. pen.

† Et est ratio diuersitatis secundum Chr. quia testô intelligitur vt fiat pleno iure. vt d. SYL. l. si. sed manumissio delet tantum nube culam seruitutis. l. manumissiones. ff. de iusti. & iur.

 * ¶ Prima

SYL. a ¶ Prima solutio verior.** nam illa naturalis cognatio contracta in seruitute non perimitur per manumissionem: at vbi quis ex libero seruus fit, perit cognatio liberi hominis propter seruitutem, ampliusque non reuiuiscit, licet is rursus manumittatur, quia manumissio non venit ad restituendum extincta, sed ad abstergendum labē seruitutis.]

a ¶ Sed & si in insulam. hic ponit exemplū de media, sed supra modo posuit exemplum de maxima.

b ¶ Cognatio. id est ius cognationis, vt supra prox. §. dlximus.

Sed & si in insulam [a] quis deportatus sit, cognatio [b] soluitur.

¶ Tutela defertur proximiori in gradu: & si plures sunt de eodem gradu, defertur ad omnes hoc dicit ex l. si plures. ff. de legi. tuto. Arect.

¶ Cum autem ad agnatos tutela pertineat, [c] non simul ad omnes pertinet, sed ad eos tantum, qui proximiores gradu [d] sunt: † vel si plures eiusdem gradus sunt, ad oēs pertinet: veluti si plures [e] fratres sunt, qui vnū gradū obtinent: † ideoq; pariter ad tutelam vocantur.

SYL. ¶ Cum autem. CASVS. Quia dictum est, sup tutelam agnatis deferri, titu. proxi. in princ. quæsitum fuit, an omnibus, & quibus & videbatur omnibus, quia illa indefinita in dispositione, l. videtur æquipollere vniuersali, i. iura non in singulas. ff. de lega declarat Bart. in l. si pluribus. ff. de lega. 2. contrarium tamen dicitur ea ratione: quia cum tutela commēsurata sit successioni, l. 1. ff de leg. tut. debet deferri proximiori, & plurib⁹ existentibus in eodem gradu, omnibus, vt dicitur in tex. * quia eodem modo defertur etiam successio. §. si plures, inf. de legi. agna. succes. præterea cū l. deferat tutela agnatis propter præsumptam affectionē, rationabile visum est, illos prius vocari, quos verisimile est magis dilecturos esse pupillū, vt tradunt Doc. in l. Gallus, §. Quidā recte. ff. de liber. & posth.] No. q tutela defertur proximiori: & existentibus pluribus in eodē gradu ad omnes. Itē not. q potest sub vno tit. poni. §. q nihil habeant commune cū materia tituli, dummodo pertineat ad declarationem proxime præcedentium titulorum. Item, q vocatio. l. fit ordine successiuo.]

c ¶ Pertineat. vt supra titulo primo, primo respon.

d ¶ Gradu. facit ad hunc §. ff. de leg. 3. si plures, & infra de leg. agnat. succes. §. si plures, & ff. de sepul. vio. leg 3. §. si ad plures. hodie vero hic. §. corrigitur, quia æqualiter tam ad agnatos, quam ad cognatos defertur tutela, sicut hæreditas, vt in authent. de hæred. ab intest. §. ex his. coll. 9.

* ¶ Adde, quòd licet hodie vocentur pariter agnati, & cognati, nihilominus stat, & seruatur ordo hic traditus, quòd præferentur pximiores gradu: & plurib⁹ eiusdē gradus cōcurrētibus, omnis æque admittūtur, vnde bene titulus proxime superior corrigitur, non autem hic §.

e ¶ Si plures. alias isti duo versiculi desunt. Si plures fratres sunt, qui vnum gradum obtinent: ideoque pariter ad tutelam vocantur, sed ego habeo. Accurs.

¶ De legitima † alias sed patronorū tutela.

† alias nō est, ideoque.

¶ Supra visū est de legitima agnatorum tutela, verū quia est & alia, quæ appellatur legitima, scilicet tutela patronorum, ideo de ea tractaturus subdit. De legitima patronorum tit. Porc. Continuatio.

EX eadem. ¶ Diuiditur in sex partes. Primo qualiter tutela libertorum patronis deferatur. Secundo, quomodo vocetur: & est legitima. à lege 12. tabularū prouenlens. Tertio illud per rationem probat. Quarto confirmat per exemplum. Quinto exemplum probat per rationem. Sexto rationem declarat. Secunda ibi, Quæ & ipsa, Tertia ibi, Eo enim. Quarta ibi, Cum & agnatos. Quinta ibi. Quia plerumque. Sexta ibi, Ideo autem. Aret. Diuisio.

SYL. ¶ CASVS. Dubitatum fuit, an inter legitimas tutelas ea, quæ patrono defertur, connumeranda esset: & dubium faciebat, quia ea dicta est legitima tutela, quæ à l. 12. tab. defertur supra titu. 2. in princip. Cum ergo in l. 12. tab. nominatim non sit cautum aliquid de ea, non videbatur esse posse legitima: cuius contrarium deciditur, & respondet ipse Imperator obiectioni, & assignat rationem decidendi: & est not. & sing. titulus. Not. quòd dictio ex, denotat causam mediatam. Item, quòd dicitur ex lege quid esse, quando est ex ratione ipsius. Item, quòd ita dispositum censetur, quod deciditur per rationem, sicut illud, quod deciditur per verba. Item, quod dictio perinde, est nota similitudinis. Item, quod illud, quod sumitur ex ratione dicitur venire per interpretationem. Item, quod l. defert tutelas secundum naturā successionum regulariter, quia vbi est commodum, ibi est incommodum. Item, quod dictio plerumque, idem importat, quod regulariter. Item quòd fœmina manumittens succedit, & tamen non est tutrix. Item, quòd illud censetur dispositum, quod verisimiliter potest esse de mente disponentis. Item, quòd extensio fit de casu ad casus ex identitate rationis.]

a ¶ Ex-

¶ De legitima patronorum tutela.

¶ Patroni vocantur ad tutelam libertorum ex mẽte.l.12.tab. propter successionem eisdẽ tributam.h.d.ex l.3.ff.de leg.tut.

EX [a] eadẽ leg.12. tabularum, libertorum [b] & libertarum tutela ad [c] patronos liberosque eorum † pertinet: quæ & [d] ipsa legitima [e] tutela vocatur, non, quia nominatim in ea lege de hac tutela caueatur, sed quia perinde accepta est per interpretationem, [f] ac si † verbis legis introducta esset. Eo enim ipso, † quo hæreditatis libertorum libertarumque, si intestati decessissent, iusserat lex [g] ad patronos, liberosve eorũ pertinere, crediderunt veteres [h] voluisse legem [i] etiam tutelas ad eos pertinere: cum & agnatos, quos ad hæreditatem lex vocat, [k] eosdem & tutores esse † iussit: [l] quia plerumque vbi successionis est emolumentum, ibi & tutelæ onus esse debet. Ideo autem diximus, plerumque: [m] quia si à fœmina impubes manumittatur, † ipsa ad hæreditatem vocatur, cum alius est tutor. [n]

a ¶ Ex eadem, scilicet per interpretationem, non ex verbis eius, vt subijcit, & ff.de legi. tuto.l.tutela.1.respon.
b ¶ Libertorum, s. Impuberum.
c ¶ Ad patronos quocunque modo manumittentes, nisi libertas detur a l. vt ff.de leg. tut.l.tutela, vsque ad §. fin.
d ¶ Quæ & ipsa. quasi dicat, non solum aliæ quædam legitimæ sunt. sed & ista.
** Expone, nõ solum. s. superior agnatorũ, sed etiam hæc dicitur legitima non enim hæc verba referuntur ad infra dicenda, sed ad iam dicta.]
e ¶ Legitima scilicet ex mente legis, non ex verbis: non tamẽ satisdãt, nisi eorum personæ sint vulgares & min[9] honestæ: aut modus tutelæ, quia magnum patrimoniũ ; vel magna tutela nimis: aut persona, quia suspecta, vel non diligens pupillum, vel nõ honesta: aut causa admittat, id est recipiat satisd. vt ff. eodem l.legitimos,§.1.& 2.licet alij legitimi indistincte satisdẽt, vt infra de satisd.tut.§.1.
SYL. ¶ Adde, quòd quamuis hanc differentiam reprobet Baldus, & sequatur Porcius hic tamẽ Iasõ hic defendit optima ratione glossam, & assignat rationem differentiæ inter agnatos & patronos.
f ¶ Per interpretationem, scilicet iurisconsultorum.
* Not quòd illud quoque, quod venit ex vi rationis, dicitur venire per interpretationẽ ex quo sequitur, quod non semper interpretatio arguit improprietatem, vt supponere videtur Bartol. in leg.1.quæst.1.de verborũ significat. siquidem nõ minus ex lege dicitur, quod ducitur ex eius sententia & mente, quam quòd ex verbis, leg. nominis.de verbor. sign. & dispositio legis dicitur proprie comprehendere omnes casus eandem rationem habentes, non autem per extẽsionem, vt probat hic tex. & confirmat gl.in c. si postquam, ver. mente.de elec.lib.6.& Bal. in auth.post fratres,2. C.de legi.hære.
g ¶ Lex. scilicet 12.tabul. vt infra de success. lib.1.respon.
h ¶ Veteres, scilicet sapientes.
i ¶ Legem, scilicet eadẽ duodecim tabularum, vt inf. de legi.agna. suc. §.primo.
k ¶ Vocat scilicet lex duodecim tabularum, vt infra de legit. agna. succ.§.primo.
l ¶ Iussit. vt supra de le.agn. tut. primo respon.& sic notabis hic, ꝙ vbi est eadem æquitas, idem ius debet statui: sic ff.ad legem Aquil. l. illud. ff.de fur. l.1.§.1.
m ¶ Plerumque. Quare hoc dicit, statim subijcit: & facit ad hãc regulam. ff.de regul. iur. l.secundum naturam & infra de contrahen.emptio.§.cum autem.& C.de fur.l.si.§. sed cum in secunda. C.de cad.tolli.l.1.§.pro secundo. alias est, §.pro non scripto.& ff.de peri.& com.rei ven.l id quod.
* ¶ Limita hanc regulam nõ procedere, qñ adest inhabilitas personæ vt in exẽplo text. nostri: siquidẽ tutela est munus virile.l.fin. ff.de tute. ita limitat Dyn. in reg.qui sentit. de reg.iur. lib.6.Item quãdo esset diuersa ratio commodi,& incommodi, secundũ Bar. & Dec. in d.l. secundũ naturam. de reg.iur.
n ¶ Tutor. Et ita apud alium est hæreditas & apud alium tutela, scilicet agnatum, vel cognatum, vt hic, & ff.de leg.tut.l.1.§.1.Itẽ minor 25.ann. manumittens succedet in hęreditate, vt patronus: nõ tamen erit tutor vt inf.de fid.tu.in fi.& C. de leg.tu.l.vlt.§ fi. †
¶ Adde, ꝙ hæc declaratio posita in text.non erat necessaria nisi gratia inuentũ.ex eo ꝗa, quando l.præsupponit regulam, præsupponit omni alio respectu habilitatẽ, iõ qui alio respectu est inhabilis, & ideo nõ admittitur non corrumpit regulam.c.1.de æta.& qual.

† ordine tamẽ successiuo. l. tutela, §. si duo, vers. sed si oẽs & seq. ff. de leg. tut.

† Facit l. nois. de verb. sign.

† alias ꝙ.

† alias iusserit.

† alias, Vt ipsa ad hęreditatem vocetur, tamen alius est tutor.

† adde text. optimum. In Authen. si cui C. de leg. tut. SYL.

De legitima parentum tutela.

Cõtinuatio. ¶ Supra visum est de legitima patronorum tutela: verum quia est & alia, quæ legitima appellatur, vt parentum; ideo de ea subdit. Porc.

Diuisio. E Xemplo. ¶ Diuiditur in tres partes. Primo, q tutela, quæ defertur emancipatori est simi lis illi, quæ defertur patrono. Secundo, q etiã est legitima. Tertio exemplificat. Secunda ibi, Quæ & ipsa. Tertia ibi, nã si quis.

SYL. ¶ CASVS nõ figuratur, attamen potes dicere rationem dubitandi facere, q emancipans filium videtur velle eum liberare

De legitima parentum tutela.

¶ Emancipans impuberem exemplo patroni, est legitimus tutor h.d. ex l.3.§.fin. ff. de leg. tut.

E Xemplo patronorũ recepta [a] est & alia tutela, quæ & ipsa legitima vocatur. Nã si quis filium, aut filiã, nepotem, aut neptem ex filio, & deinceps, impuberes emancipauerit, legitimus eorum tutor [b] erit.

De fiduciaria tutela.

¶ Liberi emancipantis, eo mortuo fiduciarij tutores sunt impuberis emancipati, quãuis liberi patroni sint legitimi, hoc dicit ex l.1.§.fin. cum l. seq. ff. de legi. tutor.

E St & alia [c] tutela, quæ fiduciaria appellatur. [d] Nam si parens filium, vel filiam, nepotem, vel neptem,

à sua potestate, sup. quib. mo. ius pat. po. sol. at tutela est potestas, ideo & ab ea videtur liberare. Sed deciditur contrarium exemplo patroni: quia hodie semper emancipans videtur contracta fiducia emancipare: ideo nimirum, si ex quo defertur successio, defertur & tutela. per regulam ti. prox. Not. patrẽ emancipantem esse legitimum tutorem. Itẽ, q æquiparatur patrono. Item, q ista nõ est ex verbis, nec ex mente, sed per interpretationem, secundum Angel. tamen dic, quod exemplo patronorum. vult dicere. id est vt tutela patroni. Vnde sicut illa est ex ratione l. 12. tab. propter delatam successionem, ita & eodem modo ista est ex eadem causa & ex eadem ratione introducta: & ideo eodẽ modo dicitur ex mente vna, sicut alia. Item, quòd statutum in vno æquiparatorum habet locum in alio.]

a ¶ Recepta. s. per interpretationem iurisconsultorũ, vt superior, cũ definebat esse agnatus, † nisi contracta fiducia emanciparet: q hodie semper presumitur, vt i f. de leg. succes. §. fin. vñ hodie est semper legitimus.

† §. vlt. supra de leg. agn. tut.

SYL. b ¶ Tutor erit. s. qui emãcipauit, si ipse est maior 25. an. vt inf. ti. i. in fi. & facit ad hoc sup. quib. mo. ius pa. po. sol. §. ptereа, vers & prætereа si impubes: & inf. tit. 1. primo fi.

Cõtinuatio. ¶ De fiduciaria tutela. ¶ Imperator continuat seipsum in princip. ex quo dictum est de legitima parentum tutela, veniebat declaranda fiduciaria, quæ abea pẽdet.* Fiduciariæ autem tu. appellatio vnde fluxerit, vide Ann. nostras hic & sup. tit. j. vbi præter, alios id declarauimus. quod etiã retulimus in §. prætereа. sup. quib mo. ius pa. po. sol. & §. fi. inf. de leg. agn. suc & inf. hoc tit.

Diuisio. E St & alia. ¶ Diuiditur in quinque partes. Primo ponit dictum. Secundo illud exẽplificat. Tertio ponit diuersum in filio patroni. Quarto diuersitatis rationem assignat. Quinto ponit aliud dictum. Secunda ibi, nam si. Tertia ibi. Atqui. Quarta ibi: Quoniam. Quinta ibi, Ita tamen.

SYL. *¶ CASVS. Facile figuratur, videbatur enim quod liberi emancipantis essent † legitimi tutores, sicut liberi patroni, cum exemplo patronorũ esset introducta tutela parentum emancipantium: cuius contrarium dicitur, & assignatur ratio decidendi in text. Not. summarium.

† aliàs pater.

c ¶ Est & alia tutela. id est alio nomine vocata.

d ¶ Fiduciaria appellatur. de qua diceretur infra vers. quo defuncto.

* ¶ Adde, quòd Alciat. lib. 2. Parer. cap. vlt. huius fiduciariæ tutelæ originem tradit, his verbis: Sed & fiduciarius pater in iure dicitur is, cui filium naturalis pater imaginaria venditione mancipat: vt ille eum manumittat, quod supra ex Caij Institutionibus retulimus. Vnde cum iste non verus patronus, & manumissor esset, vt qui imaginario contractu emancipationes causa emisset, talis emancipati, si impubes esset, non legitimus tutor, sed fiduciarius dicebatur, idemque post eius mortem in suis filijs, vt emancipati fratris, vel filij fiduciariam tutelam gerant. Verum cum deinde hæc solennitas fiduciarij patris exoleuerit, simplexque emancipandi modus placuerit, seruauit tamen fiduciaria tutela nomen, quoties frater vel pater impuberis à patre vel auo emancipati, post eius mortem tutelam suscipit. Hæc ille. At nonnulli alij ex eo appellati tutelam hanc fiduciariam existimant quia lex maxime confidat de fratribus. Nam post parentes nullius est certior synceriorque fides, quam fratris: vt merito parentis loco succedat, qua de re præclare Plutar. in libello, peri philadelphias,

a ¶ Im.

vel deinceps, impuberes [a] manumiserit, [b] legitimam nanciscitur eorum tutelam. Quo [c] defuncto, si liberi [d] eius virilis sexus existant fiduciarij † tutores filiorum [e] suorum, vel fratris, vel sororis, [f] † vel ceterorum efficiuntur.

¶ Atqui [g] patrono legitimo tutore mortuo, liberi quoque eius legitimi sunt tutores: quoniam filius quidē defuncti, si non esset à viuo patre emancipatus, post obitum eius sui iuris efficeretur, nec in fratrum potestatem recideret, [h] ideoque

a ¶ Impuberes. Nam si puberes, non erit eorum curator legitimus, vt ff. de excus. tut. l. amicissimos. §. Lucius. Arg. cōtra in Auth. vt ij. qui ob. per. §. 1. coll. 6. Ioan.

SYL. ¶ Adde, q hæc glo. communiter approbatur, cum non detur curator legitimus, nisi furioso, mente capto, & pdigo.]

b ¶ Manumiserit. id est emācipauerit, vt ff. quando actio. de pec. est an. l. 1. §. 1. & facit supra titu. 1. & ff. de leg. tut. l. tutela. §. fin. & l. seq.

† aliàs tutores vel fratris vel sororis efficiuntur.

† alias &.

SYL. ¶ Adde, quòd si attendimus ius antiquū, bene dicitur manumitti, quia vere manumittebatur. vt dixi sup. in tit. quibus mo. ius pat. pot. sol.]

c ¶ Quo. s. patrefamilias, qui erat tutor filiorum & nepotum.

d ¶ Si liberi. Qui remanserunt in potestate patris. Idem puto, & si filij fuerunt emancipati. si autem tam impuberes, quàm pubeeres, remanserunt in potestate, ipso iure recidūt in potestatē sui patris, illi, qui filij sūt, sed fratres recidunt in tutelam fiduciariam semper, vt supra quibus modis ius patriæ po. sol. §. 1. & supra detur. §. permissum.

¶ Adde, quòd hæc glo. secundum Ias. pessime loquitur. quia imò frater fratris impuberis in potestate retenti est legitimus tutor ex mente & verbis, l. 12. tab. l. tutor. in princ. ff. ad Velle. * Sed potest dici, quòd forte Accur. voluit dicere, quod cum tex. vtatur verbo. liberi, intelligi debet non solum in filijs sed etiam in nepotibus ex filio emancipato retentis in potestate, vt sint fiduciarij tutores, si maiores sint, vel alterius filij, vel alterius nepotis, & deinceps impuberum emācipatorum: & quod subditur in ver. sed fratres. intelligitur similiter, si frater emācipatus sit impubes, maior vero remansit in potestate, ** quam Accur. sententiam plenius in commen. nostro exposuimus.

e ¶ Filiorum suorum. s. nepotum defuncti.

* ¶ Recte exponit Accur. sic & verba illa sequentia (vel fratris, vel sororis) sunt plane intelligenda: quando frater vel soror à communi patre fuit emancipatus & quod subijcitur (vel ceterorum) quando puta auus nepotem ex filio præmortuo emācipauit, quo defuncto filius emācipantis, qui patruus est emancipato, fit eius tutor fiduciarius. Et hic videtur verus sensus huius loci, quem vna cum ratione in eo allegata diffusius explicaui hic in Annot.

f ¶ Sororis. Sed certe frater videtur esse legitimus, vt C. de excep. l. aduersus. quæ est cōtra. sed certe qui fiduciari9 est, legitimus est per interpretationem. licet aliud nomen habeat, s. fiduciarius: & illū respectum habuit ibi, vt legitimū fiduciariū appellaret.

¶ Adde, quod hæc glos. communiter reprehenditur per hunc text. in ver. sequen. cōtrarium enim loquitur in fratre non emancipato. * p plena autem resolutione, quando frater fit fiduciarius tutor, & quando legitimus: item an iste tex. locum habeat. vbi frater maior esset etiam ipse emancipatus: & quid dicendum, cum impubes remansit in potestate, maior vero fuit emancipatus, vide hic meum Comment.]

g ¶ Atqui. pro certe. aliàs at quin, † & tunc dic, at, pro sed, & quin pro certe: & est oppositio quare filij patronorum sūt legitimi, vt supra de leg. patro. tut. 1. respons. & isti filij non sic. Ad quod respon. Quoniam filius quidem &c. Sed hæc ratio non tenet, nisi inter fratres, qui non dicuntur recidere in potestatem fratrum suorum, sed filij, id est nepotes erant recasuri in potestatem, ergo in tutelam legitimam. Sed respondeo: non reciderunt filij iure hæreditario in potestatē, sed iure paternitatis, & filiationis. At seruus, si non esset manumissus. iure hæreditario erat futurus seruus apud filios domini: & nisi essent hæredes, non essent domini: sed filius, etsi non sit hæres patris, tamen filium suū in potestate habet, vt sup. qui. mo. ius pat. pot. sol. §. 1. Erat & alia ratio iure veteri: quia emācipatione tollebat' ius agnationis minima c. dimi. etiā inter patrē & filiū. (nisi esset emancipatus contracta fiducia) nedum inter fratres, vt C. de leg. tut. l. 4. & sup. de leg. agn. tute. §. fi. sed hodie corrigitur, vt d. l. C. & inf. de leg. agn. suc. §. fi. Vnde dicunt quidam, vt Azo. hodie fiduciariam esse legitimam ex verbis & sententia. l. 12. tab ex quo, hæc secunda ratio cessat: sed potest dici contrarium, quia remanet prima.

† similis expō in l. & eleganter. ff. de dolo.

* ¶ Dic, q verus intellectus est is, quem annotaui supra ad gl. filiorum, nec obstat rō in tex. allegata, quia cum non sit generalis potuit esse impulsiua. Bar. in l. 2. §. fin. ff. de don. & Dec. in c. cum cessante. col. 1. extra de appel. quæ autem sit ratio finalis huius dispositionis, vide hic nostras Annot.]

h ¶ Recideret, dicunt quidam, q si nō esset

emancipatus, non erat futurus in potestate fratris, sicut erat patris: & ideo emancipatus nõ ita erit apud fratrem, sicut erat apud patrem. l. in simili tutela. Io.

a ¶ Nec in tutelam. scilicet legitimam, sed fiduciariã, Accursius.

** Adde, quod cõtrarium est verius, quia frater, patre defuncto, est alterius fratris impuberis, qui a patre nõ fuit emãcipatus, nõ fiduciari⁹, sed legitimus tutor. l. tutor. ff. ad velleia. l 1. §. si apud. ff. de legi. tut. & sup. de legit. agn. tut. in prin.

b ¶ Eodem iure. Seruus enĩ si non manumittatur erit in potestate filij patroni iure hereditario: sed filius in potestate patris, iure patriæ potestatis. Accur S.

nec [a] in tutelam: libertus autem, si seruus mã sisset, vtique eodem iure [b] apud liberos domini post mortẽ eius futurus esset.

¶ Tutor, & curator esse nõ potest minor 25. annis. h. d. ex l. fi. C. de legi. tut.

¶ Ita tamen hi ad tutelam vocantur, si perfectæ [c] sint ætatis: quod nostra constitutio [d] in omnibus tutelis, & curationibus, obseruari generaliter præcepit. [e]

SYL. ¶ Ita. CASVS clarus est: dubium poterat facere generalitas legum vocantium ad tutelam personas in eis expressas absque distinctione ętatis, l. non distinguemus, ff. de arbit. ratio autem decidendi ponitur in l. final. Cod. de legit. tut. vnde hic. §. sumptus est. & in §. item maior. inf. de excus. tut. Nota summa]

** Item, quod hæc verba. ita tamen, restringunt & declarant præcedentia, de quo est ẽt tex. no. in l. Lucius. §. quæ ff. ad treb]

Ætas pfecta q̃ est. c ¶ Perfectæ. Id est viginti quinque annorum. Nam quoties fit mentio de ætate perfecta, vel de maiore annis, de viginti quinque annis intelligitur, vt Codic. de ijs qui veniam ætatis impetra. l. fin. & ff. de leg. 3. cum filio §. fin.

SYL. ¶ Adde tu, quod ista est vera in se, tamen verius dicetur, ętatis appellatione, maxime perfectæ, venire tempus secundum subiectam materiam: nam in matrimonijs & beneficijs, ætatis perfectæ appellatione venit pubertas in vno, & in alio diuersimode capitur, vt per Abb. in ca. cum in cunctis de elect. Alex in l quod Seruius. ff. de condi. ob. cau.]

d ¶ Constitutio. vt C. de leg tut. l. fin.

e ¶ Præcepit, scilicet vt sit perfectæ ætatis, & est ratio, vt infra de excus. tut. §. item maior. Accur.

¶ De Attiliano tutore. ¶ Supra visum est de testamentaria tutela, & de legitima, sed quia cessante testamẽtaria, & legitima opus est prouidere de datiua, ideo subdit de Attiliano tuto. Christ.

Cõtinuatio. ¶ De Attiliano tutore. id est de eo tut. qui dabatur ex l. Attilia, quæ a P. Atilio, & Cl. Martio tribunis plebis rogata fuit]

¶ De Attiliano tutore & eo qui ex lege Iulia & Titia dabatur.

¶ Deficiente testamentario, & legitimo tutore, olim datiuus dabatur ex lege Attilia per pretorem cum Tribunis in ciuitate, in prouincijs per præsides ex lege Iulia & Titia. hoc dicit. Aret.

Diuisio. SI cui nullus.

¶ Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primo ponit ius antiquũ circa dationẽ tutoris. Secundo ponit ius nouum. Tertio ius nouissimum. Quarto ponit nouũ casum, videlicet, quod naturali ęquitati cõuenit impuberes esse sub tutoribus, & q̃ finita tutela tenetur ad rationem reddendam. Secunda ibi, Sed hoc iure ꝯ. Tertia ibi. Nos autem. Quarta ibi, Impuberes.

SI cui nullus omnino tutor [f] fuerat, ei dabatur † quidẽ in vrbe Romana a Prætore † vrbano, & maiore [g]

** † l. si quis sub. ff. de testa. tut.

† aliàs in vrbe quidẽ a Prætore, &c.

* † Qua ex cã creatus sicque appellat⁹ fuerit, vide. l. 2. § cumq. Consules, ff. de ori. iur.

Item prima subdiuiditur in alias quatuor partes. Primo, ex quibus legibus tutor dabatur deficiente omni tutore testamentario, & legitimo: & a quibus dabatur:

Secundo, quando testamentario dato sub conditione, vel in diem, vel pure, tutor detur. Tertio, quid si testamentarius tutor sit captus ab hostibus. Quarto, quomodo istæ leges ab vsu recesserunt, & causam propter quam. Secunda ibi, Sed & si. Tertia ibi, Ab hostibus. Quarta ibi, Sed ex his. Angel.

¶ Si cui nullus. CASVS. non figuratur, quia recitatur ius correctum, & procedit tradendo regulam. Not. ergo, quod non habenti tutorem testamentarium vel legitimum dabantur tutores datiui ex l. Attilia & alijs in tex. expressis. Item, quod licet referre l. correctam ad ponendum correctionem, & vt melius intelligatur.]

f ¶ Tutor fuerat. scilicet ex testamento: nã quamdiu testamentaria tu. superest, † nõ est locus alij. Item nec legitima: nam nec datiua tunc locum habet, vt C. qui dari tut. po. l. si sororis.

g ¶ Et maiore, id est à duobus. Erant enim tres, vt arg C de offi. prætio. l. 2. & ff. de orig. iur l. 2. § ijsdem.

*¶ Adde, q̃ fuerunt diuersi numeri. anno .n, 16 a regibus exactis, quo primum creati sunt,

sunt Virginio & Verusio Coss. creati duo tantum fuerunt, C. Licinius. & P. Albinus, q postea sibi tres collegas assumpserunt, vt quinq. numero essent singuli ex singulis class sib⁹. Deinde anno circiter 30. rogāte L. Trebonio, statutū est, vt decem crearētur: quod ex Liuio lib. 2. ab vrbe condit. deprehēdi potest. Horum igitur maior pars exigebatur in dandis tutoribus, quæ varia fuit: secūdum diuersita tē numeri Tribunorum.

† quorum appellatio nē cōtinētur oēs re gentes pro uincias. l. 1. ff. de off. pr.

* Non igitur duo ex tribus, vt Accur. ait, Sed vel tres ex quinque, vel sex ex decem, si modo præsētes essent, requirebantur.

parte Tribunorum plebis, tutor ex lege Attilia: in prouincijs vero a Præsidibus † prouinciarum ex lege Iulia, & Titia.

¶ Quoties spes est testamentarij tutoris, & pendet; datiuus habet locum: qui tutor est, quousque testamentarij impedimētum cesset. hoc dicit ex l. si quis sub conditione, ff. de testa. tu. Arec.

SYL. ¶ Sed & si in testamento tutor sub conditione, aut ex die a certo datus fuerat; quamdiu conditio, aut dies pendebat, ex eisdem legibus † tutor dari poterat. b Item si pure datus fuerat: quamdiu ex testamento nemo c hæres existebat, d tamdiu ex eisdem legibus tutor petendus erat: qui desinebat e esse tutor, si conditio f existeret, aut dies veniret, aut hęres existeret.

CASVS. Quærebatur, an pendente conditione, vel die testamentarij (quia ita dari potest. §. ad certum, supra qui testa. tu. da. pos.) vel subsistente aliquo impedimento, daretur datiuus, & videbatur dicendum, quod potius deueniendum esset ad legitimum, tum quia in effectu daretur à iudice ad tempus, quod non licet. l. actus. ff. de reg. iu. & declaratum fuit in d. § ad certum. * tum quia datiuo locus non est nisi, deficiente testamentario, & legitimo, supra hoc tit. in princip. cuius contrarium deciditur, quod locus est datiuo, non legitimo: ratio affertur in l. si quis sub conditione ff. de testa. tut. quia quamdiu testamentaria tutela speratur, legitima cessat. ratio autem rationis est, quia cum tutela legitima detur secundum ordinem hæreditatis. l. 1. ff. de leg. tut. sicut quousque subest spes testamentariæ successionis cessat legitima. l. Quamdiu. ff. de acquir. hered. ita & in tutela, & ideo lex voluit deueniri ad datiuum. Non obstat. l. actus. quia hic non inest vlla dies aut conditio, nec expresse, nec tacite, sed simpliciter datur tutor, ita quod in mēte, aut dispositione iudicis nō est aliqua consideratio cōditionis, vel diei arg. l. si hæreditas. in princ. ff. de test. tu. Non obstat q non deueniatur ad datiuum existente legitimo, quia hic cessat legitimus, cum subsit spes testamentarij. d. l. si quis sub conditione.] No. tutorem dari posse ad tempus. item quod testamentaria tutela non cōfirmatur nisi adita hæreditate. Item quod datus propter alterius impedimentum, durat eo durant e, & non vltra.]

a ¶ Ex die certo, vt à paschate in antea sic tutor. †

† similis gl. sup. qui test. tut. §. ad certu. versi. ex certo.

b ¶ Dari poterat. i. Et hodie datur, vt ff. de testa. tu. l. si quis sub conditione.

c ¶ Nemo. Nā si vnus de pluribus hæredib. adierit, (1) valet tutela, vt de test. tut. l. si nemo. idem in libertate testamento relicta, vt ff. de ma. testa. l. testamen. to manumiss. sus. §. testamen to.

† aliās tutor ali⁹ interim dari poterat.

ADDITIO. (1) Etiā si fuerit institutus in re certa, alijs vniuersaliter institutis non adeuntibus, vt ibi no. Bar. per l. 1. §. si ex fundo. ff. de hær. insti, Angel.

d ¶ Existebat, sed quid si nullus fuit institutus cum pupillo, sed tantum pupillus est hæres? Potest dici, † quod auctoritate iudicis adeat, vt C. de iu. deli. l. si infanti. & ex tunc valebit tutela, & incipit tutor administrare.

† Similis gl. in d. l. si nemo.

¶ Adde, quod communis practica est, quod tali casu detur Attilianus ad adeundum per se, si institutus sit infans alias pupillus adit cum eius auctoritate, & statim desinit esse tutor, ita omnes hic, de quo vide hic Commē. meum, vbi hunc articulum attigi latissime.

e ¶ Desinebat. i. ille, qui sic erat datus in subsidium, desinebat, cum testamētarius venit, vt subijcit.

f ¶ Conditio. Hic tutor tacite vsque ad diē, vel conditionem existentem datur, expresse non potest, vt ff. de reg. iu. l. actus.

SYL. ¶ Adde hoc magis procedere, quia conditio est intrinseca, *ex natura rei prouenies.] vt declarat hic Christo & Dec. in d. l. actus. vbi assignat rationem, quare hæc conditio, quæ tacite inerat, si exprimatur, vitiat, propter vitium formæ secundum docto. in l. 3. ff. de leg. 1. *Sed melius est respondere, vt dixi in positione casus, quod ab initio nō est in ani maduersione aliqua tacita cōditio, vel dies, quamuis postea existente cōditione, aut die adueniente, resoluatur illa datio tutoris, resoluitur enim eo modo, quo resoluitur in casu sequentis §.

SYL. ¶ Ab hostibus. CASVS Quærebatur, an tutore capto ab hostibus datur datiuus, * an

an vero vocarentur legitimi:& videbatur, quod tutela pertineret ad agnatos, quemadmodum si testamẽtarius decessisset. l. si quis sub conditione. vers. quod si tutor. ff. de test. tut. (in plurimis enim casibus captiuus pro mortuo habetur) vel saltem omnia in suspenso retinenda esse. §. si ab hostibus. supra quibus modis ius patriæ po. solu. cuius contrarium respondemt, quia cũ speretur reditus testamentarius propter ius postliminij tutela ad legitimum tutorem peruenire non potest. d. l. si quis sub cõditione. Nec obstat, quod ꝑ alia ratione dubitandi adduci posset quod deportato tuto re testamentario succedit legitimus, quam uis spes sit illũ posse redire, vt dicitur in eadẽ l quia (vt declarat Bartol. ibi) spes alia fundatur in iure speciali, hæc vero postliminij in iure communi] No. summariũ, & quod cessante impedimẽto cessat dispositio facta ex causa dicti impedimenti. Item, quòd fictio postliminij habet locum etiam in tutela.]

¶ Tutore ab hostibus capto datur datiuus, quamdiu reuertatur. hoc dicit ex l. 1 §. si apud. ff. de leg. tuto.

¶ Ab hostibus quoque tutore capto, ex his legibus tutor petebatur: [a] qui [b] desinebat esse tutor, si is, qui captus erat in ciuitatem reuersus fuerat; nam reuersus recipiebat tutelam iure postliminij. [c] †

¶ In lege Attilia, & in l. Titia non cauebatur de satisdatione, & compulsione tutoris. ideo ex his desierunt tutores dari. hoc dicit Aretin.

Sed ex his [d] legibus [e] tutores pupillis desierunt dari, postea quam primo [f] Consules pupillis vtriusque sexus tutores ex inquisitione [g] dare cœperunt, deinde Prætores ex constitutionibus. Nam supradictis [h] legibus, neque de cautione à tutoribus exigenda rem saluam pupillis fore, [i] neque de compellendis [k] tutoribus ad tutelæ administrationem, quicquam cauebatur.

¶ Romæ Præfectus vrbis, & Prætor, tutores hodie dant: in prouincijs Præsides, si maiores quingentis solidis pupillorum facultates sint: si minores, Defensores ciuitatum cum Episcopo, vel alij magistratus. h. d.

** Rõ est, qa fingit eũ in ciuitate sẽper fuisse, § si ab' hostibus, supra, qui. mod. ius pat. po te. sol.

a ¶ Petebatur. nec erat locus legitimæ, vt ff. de leg. tu l. 1 §. si apud.

* ¶ Quid iuris si econuerso, scilicet capto pupillo, docetur infra quibus modis tut. fin. §. 1.]

b ¶ Qui desinebat. s. iste talis, qui erat datus in subsidium.

c ¶ Iure postliminij quo iure etiam omnia alia recuperat, vt su. quib. mo. ius pa po. sol. § si ab hostibus. nec de administratis interim tenetur hic reuersus, vt arg. ff. si quis cau. l. 4. §. illud sciendum.

SYL. ¶ Adde text. qui hoc probat, in c. 1. de offi. vi ca. li. 6. * ratio autem est, quia cum eius culpa factum nõ sit, quo minus administrare posset, nec hunc tutorem ipse substituerit, sed iudex, non debet teneri de gestis, aut neglectis ab eo.

¶ Sed ex his. CASVS non figuratur, quia recitatur ius antiquum. Not. l. tolli per non vsum. Item quod datiuus datur ex inquisitione. Item, q̃ tenetur cauere rem pupilli saluam for. Item q̃ potest cogi administrare. Item no. q̃ lex noua supplet veterem.] SYL.

d ¶ Sed ex his. Nunc recitat secundum ius: nam quatuor sunt iura, quæ hoc dt. notari possunt.

e ¶ Legibus, scilicet Attilia & Iulia, & Titia, vt sup. eod. tit. in princ.

f ¶ Postea quã primo. alias, quam primũ. SYL.

* ¶ Hoc à Claudio statutum fuisse, constat ex Tranquillo: Tutelarem autem Prætorem (vt ait Capitolinus) instituit M. Antoninus Philosophus.

g ¶ Ex inquisitione, scilicet inquirendo facultates eorũ, an sint pares oneri iniũcto, vt inf de execu. tut. §. sed & propter. Item bona conuersatio requiritur, vt & aliàs in parte arrogatore. vt ff. de adopt. l. nec ei. §. eorũ. & sup de adop. §. cum autem. Tutores dans qd I quirere debet.

SYL. ¶ Adde tex. in materia, in l. scire. §. fin. ff. de tut. & cu. da ab ijs. & glo. su. de tu. §. vlt. ver. sine inquesitione.

h ¶ Nam supradictis. Bene dico, quod desierunt per has leges tutores dari, postea quã Consules dederunt ex inquisitione, & bonũ fuit propter duas rationes, quas ponit. Nam pro quia.

i ¶ Fore. Hanc cautionem præstant tutores, & curatores, vt ff. rẽ pup. sal. fo. l. non quasi. §. 1. & l. & si ad species.

k ¶ De compellendis. s. captis pignoribus, vt inf. de satisd. tut. §. pen.

¶ Sed hoc iure. CASVS. non figuratur, quia ponitur relatio & correctio iuris antiqui, & assignatur ratio correctionis, * vt scilicet SYL.

lice: facilius esset prouisum pupillis, nõ expectato iussu Præsidum. Correxit autem Iustin. eo solo casu ius antiquum, vbi pupilli substantia non excedit quingentos solidos, & disposuit vt tunc possint Defensores ciuitatum absque iussu Præsidis, vna cum episcopo, vel alij magistratus, &c iuridicus Alexandriæ, in sua iurisdictione, tutores dare. Vnde & Romæ relictum est intactum ius antiquum Præfecto, & Prætori, quantæcumque fuerint pupilli facultates, & in prouincijs ipsi Præsides dabunt, si ampliores sint quingentis soldis.]

† aliàs vrbi.

¶Sed hoc iure vtimur, a vt Romæ quidem Præfectus b † vrbis, vel Prætor secundum suam iurisdictionem: c in prouincijs autem Præsides ex inquisitione tutores † creent, d vel magistratus iussu Præsidum, e si non sint magnæ pupilli facultates.

No. quod datio tutoris potest fieri à Prætore & Præsidibus. Item, quod consuetudo facit l. & l. vim habet. Item, quod dantur à magistratibus. Item quod Episcopus vna cum iudice sæculari dat tutorem pupillis. Item. quod satisdatio pupilli rem saluam fore, capitur à magistratibus eorum periculo, si non sit idonea.]

* a ¶Sed hoc iure vtimur. Hoc est tertiũ ius, quod erat tempore Iustiniani, & hodie est quartum additum, quod est, infra proximo §.]

b ¶Præfectus. Ad Præfectum cognitiones criminales, ad Prætorem ciuilia negotia veniebant, vt patet. ff. de offic. præ. vrb. per totum tit. & ff. de offi. prær. per totum tit. sed tutelam dabat vterque, vt hic.

SYL. * ¶Adde, quod Præfectus vrbis ab initio fuit creatus, non solum ad coercenda crimina, sed vt curaret quæcumque ad mores & quietem ciuitatis spectarent, vnde non mirum si de causis etiam ciuilibus ius dicere poterat, vt late ostẽdi hoc loco in Commẽ.] & dum doct. hic volun: quod Præfectus haberet cognitionẽ ciuiliũ, per §. cura carnis. & §. quies. l. 1. ff. de offi præfe. vr. non vr̃ verum, quia in tuenda quiete ciuitatis, & in custodiendis carnibus vertitur * nõ simpliciter cognitio ciuilis, sed etiam criminalis.]

c ¶Iurisdictionem. Præfecti vrbis est iurisdictio vsque ad centum milliaria, sed Prætoris Romæ tantum, vt ff. de off. præ. vrb l. 1. §. cũ vrbem. & in summa Azo. de off. præto. Dabunt ergo eum, & ei qui est de sua iurisdictione, vt statim in præside notabis.

* ¶Adde, quod iurisdictio præfecti vrbis non semper fuit eadem, sed varia pro tẽporum vicissitudine, quod longe lateque ostẽdit Alexand. de Alex. lib. 6. die. genia. c. 20.

d ¶Creent. scilicet eũ, qui est de sua iurisdictione, dabit, vt ff. de tut. da. ab ijs. l. ius dãdi. Si vero ibi non inueniantur idonei, etiã in alio loco quæret, & Præsidi nunciabit, vt ff. eo. l. diuus. Item ei, qui sit de sua iurisdictione, vel ratione originis, vel ratione possessionis, vel ratione domicilij, vt ff. eo l. 1. §. vlt. & l. diuus. Si autem in altero horum trium locorum nõ inuenitur, sed in quarto loco, reducendus est ad alterum locum de his tribus, vt ibi tutelam accipiat, vt C. vbi pe. tut. vel curat l. 1.

† alias crearent.

** Adde, quòd iudex originis pupilli, & sic ille, qui habet iurisdictionem in personam potest dare tutorem, qui administrabit omnia bona, etiam quæ non sunt in eius territorio secundum Azo. cuius opi. veriorẽ esse ait Bar. in d. l. 1. C. vbi pe. tut. eandemque dicit cõmunem ibi Alex. fatetur tamen Barr. & alij, quod etiam iudex bonorũ poterit dare tutorem de bonis, quæ sunt in territorio suo, & alius dabit quo ad alia bona, in suo territorio existentia, quia dari videtur vniuersitati bonorum.]

e ¶Iussu Præsidum. ergo delegatur. Sed contra ff. de tu. & cur. dat. l. nec mandante. Sed ibi mandatum est, quod non importat necessitate hic iussus, q importat, vt ff. quod iuss. l. 1. § 1. & ff. mand. l. 1. Vel ibi erant magnæ facultates pupilli, hic paruæ. Sed certe & si sint paruæ, adhuc videtur idem, nã datio tutelæ est mixti imperij, vt ff. de iu. l. muto, §. tutoris datio. vbi dicitur. quod tutoris datio illi soli competit, cui nominatim hoc dedit vel lex, vel senatusconsultum, vel princeps: ergo nõ potest delegari, vt ff. de officio eius, cui mand. est iurisd. l. 1. primo respon. Sed dic, quod non potest delegari nõ habẽti iurisdictionem, sed habenti sic, vt ff. eod. l. ius dandi. vt hic dicitur.

¶Adde, quod ius dandi tutores non cõpetit iure magistratus, sed ijs tantum, quibus specialiter a l. vel principe id tributum est. d. §. tutoris. & ideo delegari non potest. d. l. nec mandante, obstante regula l. 1. ff. de off. eius, in princ. nec me mouet iste tex. & similes quia, vt dixi in Commẽ. hi magistratus non ideo dabant tutores, quod id Præsides illis permitterent, sed quia * concessum erat à iure, quod tunc inualuerat, (siue originem duceret ab aliqua Principis constitutione, siue ab vsu,) vt Præside iubente ius dandi tutores haberent. SYL.

¶Sed quæ sunt magnæ facultates? Respon. quinquaginta aurei, vt C. de defen. ciui. l. 1. Vel decem libræ auri, vt in Auth. de appe. §. 2. col. 4. vel 300. aureorum, vt in Auth. de defen. ciuita. §. & iudicare. colla. 3. Vel verius vsque ad quingentos solidos sunt paruæ: si vltra sunt magnæ, vt proximo §.

facultates quæ dñr magnæ.

Adde, quod hæc disputatio hodie sublata est per tex. nostrum, aliàs enim magnæ, vel SYL.

paruæ

paruæ facultates dicuntur ex arbitrio iudicis inspecta personarum, locorum, & rerum qualitate, secundum Bar in l. si constante. in 1. q. ff sol. matr.

a ¶ Nos autem. Per constitutionem. Quam non habemus.

Mandatū & iussus differunt.

b ¶ Iussione. id est delegatione, siue præcepto. Nam in hoc differt à mandato, quia mandatum ex voluntate est, sed iussus necessitatis, vt ff. quod iussu, l. 1. §. 1. & ff. mand. l. 1.

SYL. ¶ Dic secundum Deci. in rub. C. de mād. princip. quod data puritate terminorū nō differūt: quod late in Comment. declaraui.

c ¶ Solidos. i. aureos, vt inf. de pœ. te. liti. §. fin. † quorum septuaginta & duo faciunt libram auri, vt C. de suscep. & arch. quoties. lib. 10.

† quale esset eorum munus, vi de Anno. Aldo hic & patet in tit. de defen. ciu. C. † i. formulam & tenorem.

*¶ Solidus vnde dictus, quantum valeret, quot conficerent libram auri, explicat diligēter Budæ. l. b 5. de affe. & in l. quia vulgo. ff. de ædil. edict. quibus adde quæ annotauimus. inf. de pœn. te. lit. §. vlt.

† Ex quo infertur, quod statutum loquens de moneta simpliciter, dēt intelligi secundū præsumptionem alterius statuti. Sed in ter contra hentes ta. lis locutio intelligitur secundum com munē cursum regionis.

SYL.

d ¶ Vna. id est simul.

e ¶ Vel alias. hoc quando extra ciuitatem, vt in municipio, tam magistratus municipalis dabit.

*¶ Tex. est intelligendus simpliciter, quod non solum defensores ciuitatum, sed etiam alij magistratus municipales, & iudex Alexandrinus, habet ius dandi tutores.

SYL.

f ¶ Alexandrinæ. hoc quando tutor datur in ciuitate Alexand.

*¶ De Iuridico Alexand. vide hic nostras Annota. vtitur verbo iuridicus, pro iudice, etiam Scæuola in l. Thais § Lucia. ff. de fideicomm. lib. ** sed iuridicus Alexandriæ erat specialis quidam iudex Alexandriæ, & forte inferior. nam erat ibi & præfectus Augustalis, qui præerat toti Aegypto, institutus ab Augusto deuictis Antonio, & Cleopatra. De iuridici Alex. officio extant tituli speciales in ff. & C.]

g ¶ Eorum. Scilicet tabellionum & aliorum non vero ipsorum maiorum iudicum qui habent potestatem dandi tantum, vt inf. de satis. tut. & cur. §. pe. & fi. qui sunt contra.

h ¶ Eam. f. satisdationem.

Rem pupillis saluam fore.

¶ Nos autem per constitutionem [a] nostram huiusmodi difficultates hominum resecantes, nec expectata iussione [b] Præsidum, disposuimus, si facultates pupilli, vel adulti vsque ad quingentos solidos [c] valeant, † Defensores ciuitatum vna [d] cum eiusdem ciuitatis religiosissimo Antistite, vel [e] aliàs publicas personas, id est magistratus, † vel Iuridicum Alexandrinæ [f] ciuitatis, tutores, vel curatores creare: legitima cautela secundum eiusdem constitutionis † normam præstanda: videlicet eorum [g] periculo, qui eam [h] accipiunt.

† aliàs velint.

¶ Tutela ratione naturali introducta est: qua finita redditur ratio administrationis. hoc dicit.

¶ Impuberes [i] autem in tutela esse naturali iuri [k] conueniens est: vt is, qui perfectæ ætatis non † sit, alterius tutela regatur. Cum ergo pupillorum pupillarumque tutores negotia † gerunt: [l] post pubertatem [m] tutelæ iudicio [n] rationem reddunt.

† aliàs est

† aliàs gerant.

¶ Impuberes. CASVS. non figuratur, cum ponat qualiter ratione natura li introducta est tutela, & regula, quod tutor rationem reddere teneatur. * Cum enim palā esset, quanta daretur occasio tutorib[9] nocendi bonis pupillorū voluit l. illos teneri ad reddendū rationem de gestis pariter, & neglectis. Notādum est, quòd tutela ratione naturali introducta est. Item quod ius naturale capitur pro illa ratione & dictamine rationis, quod a natura insitum est hominibus. Item, quòd tutor tenetur reddere rationem administrationis. Item, quod non potest conueniri actione tutelæ nisi ea finita.]

i ¶ Impuberes. ¶ Hic §. est generalis ad omnes præcedentes ti. de tutelis.

k ¶ Iuri. i. æquitate.

l ¶ Gerunt. aliàs egerunt. i. gesserunt.

m ¶ Post pubertatem. sed & ante, si finita tutela fuerit prius, vt ff de tu. & ra. di. l. nisi finita † alias, l. nisi esset finita tutela, non nascitur actio tutelæ, sed aliæ actiones nati sūt sed non exercentur, vt ff. de tu. & ra. d. l. si tu tor. § fi. & l. sed non dantur.

† vide fi. mi. glo. in §. fi. infra

SYL.

¶ Adde, quod ratio diuersitatis est, quia cum actio tutelæ sit generalis, non potest pluries nasci quod secus est in speciali actione neg. gest. secūdum Bal in l. 1. pen. col. C. vt actio. ab hære. & contra hære.

n ¶ Tutelæ iudicio. i. actione tutelæ, quæ datur in simplum, & propter dolum, & culpā latam, & leuem. Est & alia actio, qua tutor tenetur scilicet. De rationibus distrahendis: sic enim nominatur, vt ff. de con. trar. action. tutel. lege secunda, & datur in duplum, & propter dolum † tantum. & in duplo continetur rei persecutio. Prima

Actio tutelæ, & actio bus distrahendis differunt. † Imò & cum fine dolo quia quā abstulit, glo. i. in l. actione, ff. eo.

ma datur contra tutorem & contra hæredes.posterior contra tutorem tantum, vt ff. de tut. & ra.di l r. §.pen. & l.2. item vna intentata altera denegatur, licet plus sit in ea: & econtra: secus in actione tutelæ, & furti, quæ secum cōpetit, vt ff. de tu. & ra. di.l.1. §.in tutela.

¶ Adde pulchram rationem assignatam per glo.in l. tres tutores. §.1. in verbo, hac actione ff. de admin.tut. * Item adde, quod * agere actione de rationibus distrahendis, est accusare fraudem tutoris, qui rē ex bonis pupilli abstulit, nec in rationes retulit.d.l.2.ff de ratio distrah. vnde & actio. De rationibus distrahendis ita appellatur, quia per eam rationes per tutorem datæ tan quam minus recte, vipote in quas non retulerit quæ ipse abstulit. Veniunt distrahendæ & dilaniandæ.]

SYL. * ¶Adde, quod actio tutelæ, quæ datur pupillo, vt tutor reddat rationem administrationis, est actio directa. Est autem & alia actio tutelæ contraria, quæ pariter finita tutela competit tutori contra pupillum, si vel impenderit aliquid in rem pupilli, vel pro eo fuerit obligatus.§.tutores, infra de oblig. quæ ex quasi contra.nas.]

¶ De auctoritate tutorum.

Cōtinuatio. ¶ Dictum est supra qualiter tutores, creātur: nunc quando creati sunt, qualiter se regere debeant, & auctoritatem præstare.

SYL. * ¶ Auctoritatis verbum qualiter hoc titu. accipiatur, satis aperte declarat Iuriscon.in l.3.ff.eo. * accipitur enim pro approbatione eius, quod agitur.

Diuisio. Auctoritas. ¶ Totus iste titu. diuiditur in tres partes principales Primo ponit in quibus casibus necessaria est auctoritas tutoris & in quibus non. Secundo, quando ista auctoritas debeatur impartiri. Tertio remouet quoddam dubium. Secunda ibi, Tutor autem. Tertia ibi, Si inter tutorem. Item prima pars vsque ad §.neque tamē.subdiuiditur in quatuor. Primo ponit dictum bimembre. Secundo exemplificat quodlibet ex dictis membris. Tertio rationem annectit. Quarto infert, & illationem clarificat per exempla. Secūda ibi, Vt ecce. Tertia ibi, Namque. Quarta ibi, Vnde in ijs. Aret.

¶Auctoritas. CA > V ita figurari potest. Quæsitum est, an in singulis actibus expediendis à pupillo tutoris auctoritas esset necessaria; & dubium faciebat, quia cum in §.fin.supra tit. proxi.dictum sit, quòd ratione naturali tutela inuenta est, vt qui se per ætatem regere non potest, ab alio regatur. videbatur in quolibet casu necessaria auctoritas, * quia huiusmodi ætas neque scire * neque discerne re aliquid pōt l.pupillus.ff.de acquiren. hæred. Quo non obstante respō deatur meliorem conditionem etiam sine tutore fieri posse, quia in hoc nullum animi iudiciū requiritur, tutoris vero auctoritas non nisi in ijs, quæ animi iudicio fiunt, necessaria est. l. pupillus ff. de re iud. Quod vero subiungitur de contractibus, ex quibus mutuæ obligationes oriuntur, in eo dubium faciebat, quod vulgo proditū est, contractus claudicare non debere. l r ff de rescin.vend.cuius contrarium deciditur speciali fauore pupillorum] Not.quod auctoritas tutoris in certis casibus non est necessaria, vbi scilicet alij se obligant pupillo. Item, quod licet non possint per se pupilli facere conditionē suam deteriorem, possunt per se eam facere meliorem. Item quod vbi nascitur mutua obligatio est necessaria auctoritas, vt pupillus obligetur, nō autem vt obligetur qui secum contrahit, quia eo casu cessat ratio, quare introducta est auctoritas tutoris, ne ætatis imbecillitate decipiantur.

¶ De auctoritate tutorum.

¶ Vbi præiudicium pupilli vertitur, tutoris auctoritas est necessaria. h.d. ex l.obligari. ff.eo. & l.pupillus, ff.de acq. re.do.

AVctoritas autem tutoris in quibusdam causis necessaria pupillis est, in quibusdam non est necessaria. Vt ecce, si quid dari sibi stipulentur, non est necessaria [a] tutoris auctoritas: quod si alijs promittant [b]

a ¶ Non est necessaria. vt Cod. de contrahenda, & committenda stipulatione. lege neque, & lege prima, Codice de auctorita. præstan.

* ¶Adde, quod iste text.intelligitur de maiore infante: nam infans nec ad suum quidem commodum quicquam facere potest, l.1.in princip. & l.mulier, ff. de verborum obligatio. diffuse Tiraquel.in tract.de retra. §.primo, glo.duodecima, numero vigesimo & vigesimoquinto.

b ¶Promittant, quia tunc est verisimile, quod male agant, & facit ad hoc infr. qui. ali.li.vel non.§.nunc admonend:. & §.at. ex contrario.& inf.de inut. stip. §.pupillus. & ff.de acqui.rer.dom.pupillus & ff de pact.l. contra iuris. † idem de muliere super dote pacíscente, vt digestis de pac. dot. lege de die. †

* ¶Adde hoc esse verum, si paciscatur mulier cōstante matrimonio, alias secus, vt notat gl.pen.in l.cum dos.ff.de pac.dot.& Bar. in l. & hæredi.§.filiafam.ff. de pac.Item limita, nisi iusta aliqua causa subsit, l.licet.ff. de pac.dot.vt ecce, si ad commodū fratris, vel

† Intellige, qd valet auctoritas in cōtractibus ex quibus pōt vtilitatem reportare, aliàs non, quia etiam cū auctoritate tutoris donare nō pōt, C.de adminiſt. tut.l. non omnis secundum Ias.& Pe. * * † Adde l. Atilicin⁹, eod. tit.

vel ob merita aliquid faciat in præiudiciũ dotis, secundum Dec.con.536.]

¶ Idem in alimentario transigente, vt ff. de transact.l.cum ij. §.quid ergo. Item facit, C. de contrah.& com.stip. l.nequ.

** Quod dicitur de alimentario, ita intelligendum est, vt transigendo possit conditionem suam meliorem facere, etiam sine auctoritate Prætoris, deteriorem vero nequaquã, ne interueniente quidem Prætore. Operatur itaq. Prætoris auctoritas, duobus casibus, vnus est, cũ sumus dubij, vtrum melior, vel deterior fiat conditio. alter, si neque melior neque deterior fiat. ĩ his enim duobus casibus valet ipsa transactio auctore Prætore, quæ alias non valeret sed præsumeretur damnosa. ita declarat glo.1. in d l. cum ij.§.si prætor. quam ibi sequuntur Doctor.declarando etiam, quod ita demũ possit facere conditionem suam meliorẽ, si nõ mutetur forma alimentorum.]

pupilli, necessaria [a] est tutoris auctoritas. Namque placuit, meliorem quidem suam conditionem licere eis facere, etiam sine tutoris auctoritate, deteriorem vero non aliter, quam cum tutoris auctoritate. Vnde in ijs causis, ex quibus obligationes mutuæ nascuntur, vt in emptionibus, venditionibus, [b] locationibus, conductionibus, mandatis,

a ¶ Necessaria est. In duobus tamen casibus obligatur pupillus sine tutoris auctoritate. ff.de actio.& obligatio.l.furiosus, vbi.s.ex re actio venit.

** Adde cautelam, quod volens tutor cõtrahere cum tutore faciat illum obligari tutorio nomine & suo, vt docet Cin.in l.post ff. quando ex fac.tut.quẽ refert Cepol.cau.142.

b ¶ Venditionibus. Si autem pupillus petat rem ex venditione, repellitur exceptione doli mali, nisi pretium dare velit, vt ff.de rescin. vend.l.si id quod.§.vlt.in fi.

c ¶ Depositis. Pupillus tamen doli capax tenetur depositi, si quid doli commisit, vel locupletior factus sit, vt ff.deposit.l.1.§.an in pupillum.

d ¶ Non obligantur. Et sic nota, quod contractus claudicat quandoque vt hic, † & ff. de act.empt. Iulian. §.si quis à pupillo, Arg. contra ff.de arbit.l litigatores.§.pen.& fi. & in Authen.de non elig.secundo nu.§.hoc aũt 250. t. Item hoc verum, nisi locupletior sit pupillus, alias excipitur, si agat, & contra eũ poterit agi, vt ff.de admi.tut.l.si minoris.& C.pro emp.l.fin & ff.eo.l.5.§.1, & de rescin. vendit.si id quod.§.fin.

De hoc qñ cõtractus claudicat, est bona glo.in c.de illis. ext de despõ. impub. quam vide, & in

** ¶ Adde, quod hic, & in d.§.si quis à pupillo. toleratur claudicatio fauore pupilli, & in §.hoc autem fauore filiorum. Idem est in ecclesia & in principe, vt eorum fauore contractus claudicet c.1. & ibi Felyn. & Archid. extra de prob. Præterea in odium dolosi.l. Trãsactione finita, C.de tran sac. regulariter autem contractus non debet claudicare l.1.ff.de rescin. vend.]

SYL. c.1. iuncta gl.fi. extra de eo qui duxit in matri.

depositis, [c] si tutoris auctoritas non interueniat, ipsi quidem, qui cum his contrahunt, obligantur: at inuicem pupilli non obligantur.[d]

¶ Pupillus sine tutore neque hæreditatẽ, neq; bonorum possess. neque fideicommissum licet lucrosum accipit. h. d. ex l. obligari. §. pupill. ff eod.

¶ Neque tamen hæreditatem [e] adire, neque bonorum [f] posses-

* ¶ Neque tamen. SYL.

CASVS. Quærebatur, an pupillus hæreditatem adire, bonorum poss. petere. ac fideicommissũ capere posset sine tutoris interuentu, & videbatur dicendum quod sic, saltem quando apparerent lucrosa, cum sup. proditum fuerit, posse ex se conditionem suam meliorem reddere, cuius contrarium respondetur, ne q̃ damnum ex ea re sentiat pupillus. Quãuis enim prima facie videantur lucrosa, ex aliquo tamen temporis tractu posset grande æs alienum emergere, aut litibus etiam vexari in exigendis nominibus, quod non parum esset incommodum. l.minoribus. ff.de minori.] No.summarium. Item, quod cum auctoritate tutoris pupillus adit, & etiã de iure prætorio.Itẽ, quod hæres institutus non potest restituere hæreditatem pupillo, etiam lucrosam sine auctoritate tutoris. Itẽ, quod ex aditione hæres quasi contrahendo obligatur.]

e ¶ Hæreditatem quæ ex testamento, vel ab intestato defertur, scilicet iure ciuili, vt ff. de pet.hær.l.1.2.& 3. Et hæreditas est successio in vniuersum ius, quod habuit defunctus tempore mortis suæ, deducto ære alieno, vt ff.de verb.sign.l.nihil.

Hæreditas quid sit.

* ¶ Rationem vide in glo.in ver.lucrosa, & sup.in significatione casus. Cui adde. quod dicit Bar.in l.obligari.secunda oppo.ff.eod. ideo non posse pupillum adire hæreditatem sua sponte, quamuis constaret esse lucrosã quia hic acquirendi modus fit per actum obligandi, quod lex non permittit fieri, nisi tutore auctore l.more.de acqui.hære.

f ¶ Bonorum possessionem ex testamento. vt, Secundum tabulas, vel ab intestato, vt vn de liberi, & similes, quæ sunt omnes de iure

Bonorum possessio.

præ-

prætorio, vt infra de bonor. possess. §. quos ante. Et est bon. possess. Ius persequendi retinendique patrimonij, quod cuiusque fuerit, cum is moritur, vt ff. de bono. poss. l. 3. §. bonorum, hoc tamen in bonorum possessione fallit in casu, cum pupillus non habet tutorem, tunc enim prætor aucto. tut. potest supplere, vt C. qui admi. ad bon. poss. l. bonorũ, idem in hæreditate, vt C. de iur. deliber. l. si infant. in fine.

sionem petere, neque hæreditatem ex a fideicommisso suscipere aliter possunt, nisi tutoris b auctoritate, quãuis illis lucrosa c sit, † ne vllum d damnum habeant. e

¶ Tutor præsens debet auctoritatem interponere, aliàs non valet. h. d. ex l. obligari. §. tutor. ff eo.

¶ Tutor autem statim

† alias nec vllũ dam nũ hẽat, SYL. & ita legẽdum ex Theophilo, & vetustis exẽplaribus: ait Anto. Aug. lib. 3. Emẽd. c. 7.

SYL. ¶ Adde idem, si tutor sit absens in partibus valde remotis. d. l. si infanti. a contrario sensu, & declarat Bart. in l. si curatorem. 2. col. C. de in inte. rest. mi.

a ¶ Ex fideicom. vt per senatusconsul. Trebellianum, vt inf. de fideicom. hæred. §. sed quia. (i.) Idem dico, & si bona velit recipere causa seruandarum libertatum, cum & ibi possit timere damnum, quia est successio in vniuersum ius, vt infra per quas personas nobis acqui. §. fin.

ADDITIO. (i.) Si tamen sit infans potest soli tutori fieri restitutio. l. testituta. §. si. ff. ad Treb. & solus tutor adire. l. si infanti. C. de iure delib. alias secus. l. potuit. C. eodẽ. Item potest solus bonorum possessio. agnoscere, quia in facto consistit, secundum Angel. & Iason.

b ¶ Tutoris. l. administratoris, cui administratio sit concessa in testamento, alioquin non valet, nam & si ab eo, qui tutelam non gerit, sciens alium gerere emam, dominus non efficiar. vt ff. eod. l. 4. Item nunquid curatoris pupilli sufficit auctoritas ad adeundam hæreditatẽ, vel bonorum possessionẽ delatam pupillo? Respond. non, vt ff. de appellat. cum in vna. §. tutor. vsque in fi. legis.

¶ Dic, quod ratio est, quia tales curatores pupillis dati non possunt auctorari, vbi iuris solennitas requiritur, & sic vbi obligaretur pupillus. l. curatorem. ff. eo.

SYL. c ¶ Lucrosa sit. i. appareat lucrosa: ne occasione lucrosæ adeat damnosam, quia adeundo oneratur legatis, & fideicommiss. & alijs oneribus, & ita obligatur, sed non potest obligari sine tutoris auctoritate, vt sup. eod. in prin. Sed si obijciatur, Cessante causa &c. hoc raro accidit, quod hæreditas nõ sit onerosa, sed frequẽter contrarium, & ad ea, quæ frequentius accidunt iura adaptantur, vt ff. de leg. & senatusc. nam ad ea.

SYL. ¶ Adde, quod alibi glo. in l. si quis mihi bona. §. si seruus. ff. de acqui. hæred. declarat hunc tex. & seipsam hic, & in hæreditate lucrosa: secus in opulenta, quæ nulla habet incommoda, quæ licet reputetur sing. tamen communiter reprehenditur per tex. in l. pupillus. ff. de acquir. hæred. Siue enim sit hæreditas opulẽta, siue lucrosa, militat illa ratio, quod pupillus non intelligit causam suæ aditionis.

d ¶ Ne vllum. est & alia ratio etiam si sit lucrosa, quia litibus & sumptibus vexaretur, vt ff. de min. l. minoribus 25. annis.

* Adde aliam rationem, quia adiens hæreditatem debet scire causam suæ aditionis, l. is potest. ff. de acquir. hæred. quod a pupillo cognosci non potest. l. pupillus. ff. de acquirenda hæredit. Est & alia ratio, quia sine tutore alteri obligari non potest, hæreditatis autem aditio obligat nos creditoribus hæreditarijs. §. hæres. infr. de oblig. quæ ex quasi con. nascun.

¶ Et ex eisdem etiam rationibus, nec in iudicijs ciuilibus vel criminalibus † potest esse sine tutoris aucto. vt C. si aduer. rem. iud. l. cum & minores. C. de aucto. præst. l. clarũ.

** † Nisi in quatuor casibus, vt in possessione momẽtanea, vt C. si per vim, vel alio mo do. l. 1. & C. qui leg. perso. l. momentaneæ.

** Declara. dummodo nõ sit proximus, infamiæ, vt dicit ibi Castr. col. 2. Item in violato thoro minor sine curatore accusat, vt ff. de adul. l. si maritus. 2. §. lex. sed hoc in adulio. Item, si veniam ætatis impetret, vt C. de ijs qui ve. æta. imp. l. 1. & 2.

** Adde, quòd hic casus nihil attinet ad pupillos, quia venia ætatis non petitur, nisi per maiorem 20. ann. d. l. 2. Item neque attinet ad iudicia, item interdicto, De libero homine exhibendo, vt ff. de lib ho. exhi. l. quod & lex. §. sed & si mulier.

* Adde, quod valet nihilominus sententia lata in iudicio ciuili in fauorem pupilli, licet in eo interuenerit absque auctoritate tutoris. l. non eo minus, & ibi not. Doctores. C. de procur.

e ¶ Damnum habeant. quia forte subest æs alienum latens.

* ¶ Tutor. CASVS. Quæsitum est, an auctoritas tutoris quocũque tempore interposita validaret actum pupilli, & videbatur quod sic, quia idẽ operari solet ratihabitio ex post facto, quod consensus ab initio. l. quo enim, ff. rem. ra. hab. Item, quia videm⁹, quod iussus paternus potest præire aditionem filij l. si quis mihi bona. § iussum. ff. de acq. hęred. ex quib⁹ videbatur sufficere, quod tutor accommodaret cõsensum suum ante vel post ipsum actum. Tamen cõtrarium decidĩtur, quod requir tur, quod sit præsens, & in ipso negotio auctoritatem præstet. Ratio est, quia tunc actus fundatur in commixtione harum

† Contrariũ tenet Ias. quia pt toique ri sine tutoris auctorit. quã supplet iudicis psen tia. vt no. Bal. l. §. itẽ sacr. in ti. de pace iur. fir.

** Melius facit text. in l. acta, §. fin. & l. contra. ff. de re iud. SYL. & l. j. C. q legi. pers. hab.

harum duarum voluntatum simul, & maxime in voluntate pupilli integrata a consensu & auctoritate tutoris, quod nō fieret, quando præcederet, vel sequeretur, quia tunc solum fundaretur in persona pupilli, quæ tamē non esset integra: vnde cum talis auctoritas exigatur ad habilitādam personā pupilli per modum cuiusdā solennitatis. l. curatorem. ff. eod. debet formaliter in ipso actu interponi ne a forma recedatur. Non obstat quod dicebatur de ratihabitione, q̄a verum est, quoties actus posset fundari in persona, quæ illum gessit, quod est hic.d.l. curatorem. Quod vero dicitur de iussu, illud est, quia iussus exigitur ob vinculum patriæ potestatis, cum enim filiusfamil. sit, sua sponte ad actum explicandum accedere non posset, & ideo, vt actum gerere possit, præcedere debet iussus paternus. Nota summarium.

in ipso negotio præsens debet auctor [a] fieri, si hoc pupillo prodesse existimauerit: [b] post tempus [c] vero, vel per epistolam, [d] aut per nuncium interposita auctoritas nihil agit.

a ¶ Auctor. i. probare & laudare quod sit per pupillum, vt ff. eod. l. etiam.

b ¶ Existimauerit. non enim compellitur. Primo, quia est iniquum, secundo, quia tenetur pupillo damnum resarcire tutor, vt ff. eo. l. si tutor. Accur.

c ¶ Post tempus. scilicet non modicum, aliàs valet auctoritas, vt ff. de acquirenda hæreditate, siquis mihi. §. iussum. quæ est contra & est ratio, quia videntur inesse, quæ in continenti fiunt, vt ff. si certum petatur. l. lecta.

SYL. ¶ Et ita communiter tenetur, dummodo vno contextu fiat, vt not. docto. in dicto §. iussum.

* Nam auctoritas debet statim in ipso negotio interponi, id est, vel modicum ante, vel in continenti post, nō interueniente medio actu contrario. l. continuus. de verbor. oblig. Aliud autem est in consensu qui potest etiam postea interuenire, vt tradit Bart. in l. obligari. §. tutor. ff. eo.

d ¶ Per epistolam. No caute, & redde singula singulis. Nā dixerat duo, scilicet, statim, ad quod refertur, Post tempus &c. Item in ipso negotio præsens, ad quod refertur hoc, Per epistolam, quæ inter absentes mittitur, vt infra de oblig. ex consen. §. fin. Idem & si alio modo inutiliter auctorizetur, vt ff. eo. l. 1. §. fi. & l. seq.

* ¶ Ratio est, quia patria sunt, auctoritatem non interponere, & interponere, sed nulliter vel illegitime l. quoties ff. qui satisd. cog. vbi late las.

SYL. * ¶ Si inter tutorem. ¶ CASVS. in correctione iuris antiqui non est, vt figuretur nisi literaliter. Olim, cum inter pupillum tutoremque lis erat futura, cum satis absurdum videretur tutorem illum posse in casu propria auctorari, ob vehemētem suspicionem deceptionis pupilli, alius tutor a Prætore cōstituebatur, qui in ea re auctoritatem pupillo præstaret. Sed quia visū est postea legibus aduersari, vt tutorem habenti tutor adiungeretur. l. licet. C. in quib. caus. tut. hab. tuto. da. poss placuit, vt non amplius tutor, sed curator in eius locum detur, qui eo iudicio peracto curator esse definit.] Not. quod potest esse lis inter tutorem & pupillum. Item quod nemo in causa propria auctoratur. Item, quod habenti tutorem tutor non datur, sed curator. Item, quod curator datus ad certam causam ea finita desinit esse curator.

¶ Tutor non potest auctorare pupillo cum eo litiganti, sed dandus est curator, cuius officium finitur finita lite. Areti.

¶ Si inter tutorem pupillumque iudicium [e] agendum sit:

e ¶ Iudicium, scilicet, rei vendicationis, vel alterius personalis, vel realis actionis præter actionem tutelæ, quæ contra tutorē erit dāda: quæ durante officio non datur, † vt ff. de tut. & ra. dis. nisi finita. §. fi. & l. si cum tutore adhuc, & idem in vtili generali negotiorum gestorum, † quæ datur contra curatorem adultis, vt ff. de administratio. tutor. l. cum curatore. & C. de admi. tuto. & cura. l. 2. & l. rationes. — Iudiciū v. trū īter tutorē, & pupillū possit esse. — † ** idem ait gl. sup. tit. 1. §. fin. *

SYL.

* ¶ Dic, quod. le. secunda. loquitur quando vnus curatorum vellet agere cum alio: nā id prohibetur. l. actus. ff de administratione tutor. l. autem Cum curatore, loquit' in adult to, qui etiam manente administratione, potest ex quacunque causa cū curatore agere, dicta l. si cum tutore. in fin. præterquam vbi curæ administratæ ratio pateretur, dicta l. rationes.] Sed certe nec aliæ videntur interim posse intendi, vt ff de tut & rat. distrahen. l. sed non dantur. Sed illud intelligo, vt ipsemet exerceat, non dantur: sed per curatorem sic, vt hic dicitur. — † vtilis nego. ge. datur, vbi qs necessitate vel necessitatis suspicione gessit. l. 3. §. hac. ff. eo.

SYL. * ¶ Hæc glos. communiter reprobatur per Doct. ibi, vt dixi in Comment. * quia. l. sed non dantur. loquitur in illis actionibus, quæ occasione tutelæ proueniūt, qualis est actio furti, & damni, quas pupillus, nec ipse, nec per alium durante tutela exercere potest, tex autem noster loquitur in actionib⁹ extra causam tutelæ.] Item nunquid hæc correcta sunt hodie per Authen. vt ij, qui ob se pethi. ha res mi. §. 1. coll. vj. cum nullus creditor, vel debitor possit esse tutor, vel curator? Respond. sic, nisi in tutore testamentario, in quo poterit adhuc hodie hic § loquitur,

qui, cum fides talis tutoris ab ipso testatore sit comprobata, vt infra de satisd.tut. vel cur.§.1. & C.de episcopali audien. de creationibus. Vel idem in eo † quod in alijs, vt in prædict. Authen. diximus, sed magis credo cōtrarium, ut dixi in d. Authent. ut ij qui obl. se perhi.hab.res mi, §.1.

¶ Et ista est cōis opi. si testator sciuerit, non si ignorauerit, secundū Ange.

SYL.

¶ Adde, quod ista opin.est tenenda, ut dicit hic Christop. cuius opin. mihi placet, & secundū eā alias consului]

** Adde, quòd hodie quoque mater, & auia, licet sint debitrices, aut creditrices, non prohibentur a tutela, Authent. ad hæc.C.quan.mul.tut.offi. fun. pos. Item no:. quòd si durante tutela superueniat ipsum debitum, aut creditum, uelut si tutor hæres fiat creditoris pupilli, non desinit esse tutor, sed ei adiungitur curator. §.sed & si quis.in d.Authen.ut ij qui obli.& est glo. in ver.creditor.in d.auth.minoris. & C.qui da.tu. uel cu.] Item & circa reales actiones hunc. §.hodie facimus loqui, cum in eis non sit obligatio, unde Authen. (alias actio) cessat, ut inf.de act.§.1.

SYL. ¶ Adde, quod hæc gl. communiter reprobatur, quia idem timor est in actione reali, qui est in personali.

a ¶ In rem suam, & pupilli, que sua dicitur, cum bene administrat, ut ff. de fur. l.interdum.2. §.qui tutelam.

SYL. * ¶ In rem suam dixit.i. ad utilitatē & commodum proprium.l.2. ff de nego.gest. quæ perquam elegans locutio est.]

b ¶ Auctor esse non potest. Facit ad hoc.ff. de verb. sig.l.quod dicimus. & C. ne quis in sua causa.l.vnica.† & C.de testi.l.omnibus. & ff.eo.l.5.1.respon Arg. contra C. de fideicom l fi.ibi, cū ipse sibi iudex & testis &c. Sol. ibi improprie dicitur iudex testis. Ratio autem textus præsentis est, quia sequeretur, vt in eodē negotio esset quis actor, & reus, quod est incōueniens, vt patet per iura primo inducta.

† Pōt tñ in consequentiā ēt ad pprīa rē auctorari & sibi soluere ac tradere rē debitam ēt immobilem sine iudice, vt l fistulas, ff.de cont. emptio.

c ¶ Vt olim. nam olim in tali casu dabatur tutor prætorius: quod hodie non est, vt hic dicitur.

* ¶ Prætorius appellabatur, quia a Prætore dabatur, vt scribit hic loco Theophilus.]

d ¶ Sed curator. C. de in lit.dan.tu.l.1.

* ¶ Declara hoc procedere, nisi adsint alij tutores, quia tunc altero tutore auctore agi potest.l.si plures.ff de testa.tur.

e ¶ Datur etiam inuito, vt ff. de tut.l.3.§. idem Cassius.

f ¶ Et eo, scilicet iudicio.

quia ipse tutor in rem [a] suam auctor [b] esse non potest, non Prætorius tutor (vt olim [c]) constituitur, sed curator [d] in locum eius datur: [e] quo curatore interueniente iudicium peragitur, & eo [f] peracto curator esse desinit.

¶ Quibus modis tutela finitur.

¶ Tutela finitur pubertate pupilli, quæ in masculo est statim completo 14. anno, in femina 12. Aret.

PVpil-

Quibus modis &c.

SYL. Cōtinuatio.

¶ Quia dictum est, qualiter, & a quibus tutores dentur, & de eorum auctoritate, restat uidere qualiter hæc potestas soluatur, ut fecit, sup. quibus mod. ius pa.po.sol. & sic secundum Aretin. dictum erit de principio, progressu, & fine tutelarum.]

Tutela multis modis finitur.

Notandū est, quod modi, q. tutelam finiri faciunt, sunt octo, & ad istos oēs alij modi possunt reduci. Et sunt hi. Suspicio, quando tutor remouetur tanquam suspectus. Crimen, quando propter crimen deportatur, vel in seruitutem redigitur. Mors naturalis pupilli, vel tutoris. Conditio adimpleta. Status, id est capitis diminutio. vbi status mutatur, vt quando capitur ab hostibus, vel arrogatur. Aetas scilicet pubertas. Tempus adueniens scilicet, si ad certum tempus datus sit tutor, & sit finitum tempus. Causa, quando propter aliquam causam tutor excusatur. Vnde ver.

Versus.

Suspicio, crimen, mors, conditio, status, ætas, Tempus, causa, solent tutelæ ponere metas.

Diuisio.

PVpilli. ¶ Totus iste titulus diuiditur in septem partes. Nā primo ponitur, qualiter pubertate tutela finitur, & quæ sit pubertas. Secundo qualiter arrogatione, vel deportatione, vel seruitute pupilli, vel temporis finitione. Tertio, qualiter morte pupilli, vel tutoris. Quarto, capitis diminutione tutoris. Quinto, etiam minima capitis diminutione pupilli. Sexto, propter aduentum temporis, vel conditionis. Septimo, propter remotionem factam de tutore. Secunda ibi, Item finitur. Tertia ibi, Simili modo. Quarta ibi, Sed & capitis. Quinta ibi, Sed pupilli. Sexta ibi, Præterea. Septima ibi, Desinunt.

Item prima subdiuiditur in tres. Nā primo ponit, qualiter tutela finiatur pubertate. Secundo, qualiter pubertas accipiatur de iure antiquo. Tertio qualiter de iure nouo. Secunda ibi, Pubertatem. Tertia ibi, Nostra autem.

SYL.

¶ Pupilli. CASVS non figuratur in l.corrigente. & rationem suæ correctionis assignante, & ponente regulam, cuius ratio est, quia, cum tutela introducta fuerit ad tuendū eū, qui per ætatē se tueri nequit, sequitur vt finiatur adueniente ea ætate, quæ iudiciū animi videtur afferre. l. adigere. §.quātus. ff. de iur.patron. Ab ea autem ætate credebant veteres iudicium incipere, tn quia

videbãr naturam virilitatis ſigna in corpore prę ſe ferre, tam cum ipſo corpore animũ etiã pubeſcere, & (vt ita dicam) matureſcere.] No. tutelam finiri pubertate. Item quod olim pubertas iudicabat ex aſpectu, & habitudine corporis in maſculis. Item, quòd pubertatem in maſculis hodie diſpoſitum eſt eſſe in 14. anno, in feminis in 12. Item, quòd cum imperator præſumat, & ſuper præſumpto diſponat, quòd iſta eſt præſũptio iuris, & de iure quo ad tutelas, & teſtamenta & ſimilia: ſecus quo ad matrimonia. Item requiri maiorem caſtitatem in feminis, quã in maſculis. Itẽ, q̃ hodie pubertas non debet probari per aſpectum. Item ibi, bene poſitã not. q̃d quando recitatur aliqua opinio, vt confirmetur, debet approbari, & laudari.

li [a] pupillæque, cum puberes eſſe cœperint, a tutela liberantur.

¶ Pubertatem autem veteres quidem non ſolum ex annis, ſed etiam ex habitu [b] corporis, in maſculis æſtimari volebant. Noſtra autem maieſtas, dignum eſſe caſtitate noſtrorum temporum exiſtimans, bene putauit, quod in feminis † etiam antiquis impudicum eſſe viſum eſt, id eſt, inſpectionem habitudinis corporis, hoc [c] etiam in maſculos extendere. Et ideo noſtra ſancta conſtitutione [d] promulgata, pubertatem in maſculis poſt 14. annũ completum illico initium accipere diſpoſuimus: antiquitatis normam in feminis bene poſitam, ſuo ordine relinquentes, vt poſt duodecim annos completos viripotentes eſſe credantur. [c]

† aliàs nõ eſt etiam.

¶ Arrogatione, deportatione, ſeruitute, vel aduentu conditionis ſub qua data erat, tutela finitur. h. d. ex l. ſi arrogati. ff. de tute.

¶ Item finitur tutela, ſi arrogati ſint adhuc [f] impuberes, vel † deportati. Item ſi in ſeruitutẽ pupillus redigatur, [g]

Pupilli.

a ¶ Pupilli. No. quod pupilli ſunt, qui de poteſtate patris impuberes exierũt, vel morte vel emancipatione, vt ff. de verb. ſign. l. pupillus. 1. reſpon. licet improprie dicatur aliquando pupillus, qui eſt in poteſtate, vt ff. de ver. oblig. l. fi. §. ſi pupillus. Accur.
** Adde, q̃ tutor, cui⁹ tutela finitur pubertate pupilli, tenetur petere ei curatorem, aliter tenetur iudicio tutelæ. l. ita autem §. pen. ff. de adminiſt. tut. quod nota.]

b ¶ Ex habitu. i. inſpectione, vtrum haberet barbam vnam, vel alteram, vt infra innuit, & facit. ff. de mino. l. minor 25. annis, ibi, adito præſide ex aſpectu &c. Et not. pro opi. Marti. qui ſecundum conſcientiam dicebat iudicem debere iudicare, & facit ff. de ter. l. 2. in fi. & ff. fin. reg. l. ſi irruptione. §. fi.

Iudicare an iudex debeat ſecundũ cõſcientiam. SYL.

¶ Adde hoc eſſe verum regulariter, quod tenetur iudicare ſecũdum acta, & probata * l. illicitas, §. veritas. vbi Barto. ff. de offic. præſ. non ſecundum ſuam opinio. ſed ſi haberet aliquod notum nõ per opinionem, ſed certitudinatie, tunc debet iudicare ſecundum conſcientiam, & hæc eſt veritas, de qua vi. late Felin. in cap. paſtoralis. §. quia vero. de offic deleg. in fi. in gl. in ver. tenetur. vbi ponit regulam cum octo limitationibus, ea vero, quæ quidã in additionibus hic poſuerunt, non pertinẽt ad cognitionem iuuenũ, quia reſolutio totius materię ponitur vbi ſup.]

c ¶ Hoc etiã. ſcilicet, quod ſit iudicãdum per aſpectum impudicum.

d ¶ Conſtitutione, vt Cod. quando tut. vel curat. eſſe deſi. l. finali.

e ¶ Credãtur. Facit ad hoc ſupra de nup. 1. reſpon.

¶ Itẽ finitur. CASVS nõ figuratur ĩ poſitione regulæ, & illius declaratione. SYL.

* Primi caſus ratio eſt, quia cum tranſeat in poteſtatem patris arrogãtis, non poteſt eſſe in tutela, quę in iis perſonis ſolũ habet locum, quæ in poteſtate non ſunt. ſup. de tut. in princip. item quia minimam patitur capitis diminutionem. §. minima. ſupra de cap. dimi. quæ & ipſa tollit tutelam. §. ſed & capitis. infra eodem. Ratio ſecundi & tertij caſus eſt, quia deportatione amittitur ciuitas. §. minor. ſup. de ca. di. ſeruitute vero etiam libertas: quo fit vt merito pereat tutela, quæ iuris ciuilis eſt, & in perſonis liberis ſolum cadit. ſup. de tut. in princip. Vltimi caſus ratio pendet a veriſimili mente teſtatoris, qui cum dederit tutorem vſque ad certam conditionem, puta donec venerit nauis ex Aſia, videtur voluiſſe, vt exiſtẽte illa conditione tutela finiatur.** ſicuti idem videmus in dato ad certum tempus in teſtamento. §. præterea inf. eo.] Nota ſumma.

† pro ĩtelligẽtia. vide §. maxima. cum glo. in ver. libertus. ſup. de c. dim. vnde ſimul põt exẽplum huius lo.

f ¶ Adhuc impuberes, id eſt ĩ pupillari ętate adhuc exiſtentes, vt hic, & ff. de adop. nec ei. §. eorum, & hoc cum conſenſu omnium tutorum, vt C. de auctor. præſtan. l. fi.

g ¶ Redigatur. Ex ingratitudine. † ſi ſit doli capax: non autem ex vẽditione, quia non tũſi ſit maior 20. annis, poteſt per venditionẽ fieri ſeruus, vt ſupra de iure perſo. §. pe.

Contra est C.de inoffic.testamen. l si quis.§. finali. Sed ibi de eo dicit, qui doli capax non est.

SYL. ¶ Adde, quod hæc glo. communiter approbatur per docto.post Bart.in l.2.in princip. in 4. colum ff.

ficiente fundamento legitimæ tutelæ: ceteræ autem non pereunt, quia tam filiusfamil.quam paterfam.tutores dari possunt.supra qui testam.tut.da.pos. in princ.cum in publicis muneribus patriæ potestatis ratio non habeatur. l. filiusfam. ff. de ijs, qui sunt sui, vel alien. iu. Cur autem quamuis capitis diminutione pupilli tutela extinguatur, assignant rationes sup.in §.1. No.summarium.]

† Hoc contingere pt cum proximi sunt pubertati quia tunc sunt doli capaces,& obligantur ex delicto l.pupillũ, ff.de regu. iu. vbi De ci. l.excipiuntur. ff de sen. cõs.Sylla.

† Quid dicendũ,tutore capto, vide sup.de atti.tu. §.ab hostibus.

de vulg. & pupil.]

* ¶ Adde,quod licet finiatur tutela captiuitate pupilli, eius tamen bonis curator plerumque cõstituitur, ne medio tempore pereant. l. ab hostibus.§. primo, ff. ex quibus caus. maio.& l.muto.§.vltimo de tute.

a ¶ Certam.i. specificatam, vt quando Titius erit Consul.

b ¶ Testamento. Not. quod dixit testamento: nam à lege, vel iudice non fit, vt ff.de regul. iuris, l. actus.

vel si ab hostibus † captus fuerit.

¶ Sed & si vsque ad certam [a] conditionem datus sit tutor testamento, [b] quæ euenit, vt desinat esse tutor existente conditione.

¶ Morte naturali pupilli, vel tutoris, tutela finitur. hoc dicit ex l. nisi.in princ.ff.de tut.& ra.distr.

¶ Simili modo finitur tutela morte [c] vel pupillorum, vel tutorum.

¶ Capitis diminutione tutoris maxima, vel media, vel etiam minima pupilli, omnis tutela finitur: minima autem tutoris, solũ legitima finitur. Aretin.

¶ Sed & capitis diminutione tutoris, per quam libertas, [d] vel ciuitas [e] eius amittitur, omnis [f] tutela perit. Minima autem capitis diminutione tutoris, veluti si [g] se in adoptionem dederit,

d ¶ Libertas. & tunc maxima, vt supr.de capi. d.§.maxima

e ¶ Ciuitas. Et tunc media,vt sup.de capi. diminutio.§.minor.

f ¶ Omnis tutela. Etiam testamentaria, vel datiua, cũ ea,quæ sunt iuris naturalis tollantur, vt sup.de cap.dimin. §.quod autem

¶ Simili modo. CASVS non figuratur. * Ratio decidendi est, quia cum mors omnia soluat.§.deinceps. in Authent.de nup.soluit etiam tutelam, quæ ad alium hæreditario iure trãsire non potest.l. Tutela. ff de tute. Adde, quod tutela est ius quoddam relatione tutoris & pupilli cõstans, & ideo sublato vno correlatiuorum, alterum quoque cessare necesse est. Notabilia patent.

c ¶ Morte. naturali,nam de ciuili iam dixit supra proxime,scilicet vbi dixit, de deportato, & seruo facta per ingratitudinem, quia mors omnia soluit, nedum tutelam, vt in Authen.de nup.§.deinceps.coll.4.

Mors oĩa soluit. ** Ex hoc loco colligitur, quod appellatione mortis in dubio intelligitur de naturali.

SYL. * ¶ Sed &. CASVS non est figurandus, sed potius exquirenda ratio regularum, quę hoc tex. traduntur. Finitur itaque tutela per seruitutem tutoris,quia tutela munus est publicũ, seruus vero muneribus publicis fungi non potest, l.cum prętor.ff. de iudi. Item per amissionem ciuitatis, quia cũ tutela iure ciuili fuerit introducta, nõ potest geri ab eo, qui iura ciuilia perdiderit. Ratio autẽ, quare minima capitis diminutione tutoris tollatur tutela legitima est, quia cum is,qui vt agnatus tutelam sumpserat, desinat esse agnatus per assumptionẽ alterius familiæ, non potest amplius esse tutor,tanquam de-

¶ Adde, quod hanc gl. reprehendit hic Angel. Sed tu dic, quod intellexit de effectu iuris naturalis, non de existentia, vt declaratũ est in §. quod autem supra de capi. dimi.] SYL.

* Veras autẽ rationes decisionis tex. nostri videas sup. in formatione casus.

g ¶ Si se in adoptionem. Sed emancipatione filij legitima tutela non finitur, quia filiusfamilias legitimus tutor esse non potest: cum scilicet pater eum præcedat, vt sup.de capitis diminutio.§ si.

¶ Adde, quod hæc glo.reprobatur,quia existente impedimento perpetuo in patre, tunc succedit in iure tutelę,l.3.§.pen ff.de leg.tut. l.non solum.§.si quis.ff.de excu.tuto eam tamen defendo in Commen.] Nisi in casu, vt cum manumittit seruum maternum delatum sibi, vt supra de leg. pat.tu.§. 1. † & tunc defertur, cum iuris erit vt ff.fami.erci. si maritus. SYL.

† aliàs sed forte & tunc.

SYL. ¶ Hanc glo.reprobat hic Ioan. Fab.sed eam defendit Christoph.

** Et ego in Comment. siquidem exceptio glo. intelligitur,cum filiusfamil.manumittitur consensu patris, quod quidẽ fieri potest, nec obstat tex. in §.filijs autem, l.vlt.C. de bon. quæ lib. qui in contrarium allegantur, quia loquitur, cum citra voluntatem patris alienat.]

a ¶ Sed legitima. Sed quare hæc legitima tantum perit? Respon. quia agnatio perit minima capitis diminutione, vt supra de legitima agn. tut. §. fina. & legitima inter agnatos tantum consistit, vt sup. de leg. agn. tut. 1. respon.

SYL. ¶ Dic secundum Ang. hoc nõ esse verum hodie, quo tempore tutela deferrur ita cognatis, sicut agnatis: remanet enim cognatus.

b ¶ Ceteræ. scilicet testamentaria, & datiua: secundum Mar. Vel Azo.

c ¶ Licet minima sit. Vt quia detur in arrogationem vt supra codé, §. r.

legitima a tantum tutela perit: cetera b non pereunt. Sed pupilli & pupillæ capitis diminutio, licet c minima sit, omnes tutelas tollit.

¶ Temporalis tutela tempore adueniente finitur

¶ Præterea qui ad certum d tempus testamento dantur tutores, finito eo deponunt tutelam.

SYL. * ¶ Præterea. CASVS clarus est. Ratio dubitandi poterat esse, quia cum tẽpus nõ fit modus inducendæ, aut tollendæ obligationis. l. obligationum fere. §. placet. ff. de ac. & obli. non videbatur, quod obligatio, quæ inter tutorem & pupillum nascitur, §. tutores. infra de obli. quæ ex qua. con. nas. ad tempus cõstitui posset, aut tempore dissolui, cuius contrarium deciditur duplici ratione, prima, quia limitata causa limitatum debet parere effectum, ideoque cum tutela restringitur ad certum tempus, non debet vlterius progredi. l. in agris. ff. de acquir. rer. domin. Altera ratio est, quia ad tempus permissa, ab eo tempore censentur prohibita. l. si ita. ff. de vulgar. & pupil. Nec obstat ratio dubitandi, quia illud est, quod ad tempus constituatur obligatio, aliud qđ ad tempus constituatur causa, ex qua oritur obligatio, vt prima tutela ad tempus, quæ licet finiatur tempore manet tamẽ obligatio inde contracta.]

d ¶ Ad certum. Idem si ad incertum tempus, scilicet ad conditionem, vt sup. eo. §. sed & si. quæ conditio ad esse, & ad non esse se habere potest, vt infra de verbor. oblig. §. conditiones.

** Adde idem esse, si datus esset ad incertũ tempus, posito etiam quod esset certum, vtputa vsque quo Titius moriatur, nam eo moriente finitetur tutela.]

¶ Desinunt. ¶ CASVS figurabitur suis locis in titulis sequen. * Qui enim remotus iam est ob suspicionem, consequens est, vt deponat tutelam, quia a hoc remouetur, & qui se excusat, cum se excuset, vt non sit tutor, ideo liberatur ab onere tutelæ.] Notduos alios modos finiẽdi tutelam. Item quòd tutela est onus.

¶ Qui remouentur a tutela propter suspicionem, vel qui in perpetuum excusantur, tutores esse desinunt. Aretin.

¶ Desinunt † etiam tutores esse, qui vel remouentur a tutela ob id, quod suspecti visi sunt: vel qui ex iusta causa sese excusant, c & onus administrandæ tutelæ deponunt, secundum ea, quæ inferius f proponemus.

e ¶ Excusant. scilicet in perpetuum, vt qa mutuis, quod dic vt ff. de mi no. l. verum. §. ex facto. nam si ad tempus. non desinunt esse tutores, † vt inf. de excu. tur. & cu. §. itẽ qui reipublicæ.

f ¶ Inferius. vt inf. de susp. tut. per totum, & inf. de excusa. tuto. & cur. per totum. Et nota, quod eisdem modis finitur cura, si quos habeant pupilli † curatores, & eodem tempore, vt C. quando tuto. vel cur. esse de. l. j. Adultorum vero curatores tunc finiuntur, cum virilem vigorem compleuerit minor, scilicet 25. annos, † vt ff. de min. l. 1. in fin. & infra tit. 1. primo respon. nisi ad certam causam, vel speciem fuerint dati, nam tunc finito negotio finitur officium vt supra tit. 1. § finali. Item curatores aliorum, vt infra tit. 1. § furiosi, & §. sed & mente captis. tunc desinunt, quãdo sanam mentem prædictæ personæ recipiunt, vt ff de cur. furiosi. l. 1 §. 1. & §. fin.

† aliâs &c.

† sed interim datur curator.

Cura qñ finitur.

† qđ multis casibus accidit, vt inf. tit. 1. §. interdũ.

† nisi maiores 20. an. veniã ætatis a Principe impetrassent. l. 2. C. de iis qui ven. æta. Ipe. & glo. 1. inf. tit. sequen.

¶ De Curatoribus.

¶ Curatores dantur adultis vsque ad vigesimum quintum annum completum, & ab

ADDITIO Nota. quod eisdem modis quibus finitur tutela, finitur etiam auctoritas officij adiuncti tutori, quod est in multis casibus, vt infra tit. 1. § interdum, in verbo idoneus, & in l. potuit, & in l. propter. C. in quibus cau. tuto. hab. Nam finito officio principalis, etiam finitur illud coadiutoris adiuncti. l. 1. C. quando tut. vel cur. esse desi. & ideo coadiutor datus debili, vel suspecto episcopo, de quo in cap. venerabili extra de offic. delega. definet morte prælati esse, per dicta l. 1. Ioan. Fab.

De curatoribus.

¶ Finita tutela pupilli indigent curatoribus, ideo de ipsis subdit. Io. Fab. Cõtinuatio.

Ma-

Diuiſio.

MAſculi. ¶ Totus iſte titulus diuiditur in tres partes principales, Primo ponit de curatoribus datis puberibus. Secũdo, de datis illis, qui laborãt aliquo morbo, vel vitio. Tertio de curatoribus datis pupillis, Secunda ibi, Furioſi. Tertia ibi interdum, Itẽ prima pars diuiditur in tres partes. Primo, qualiter puberibus dãtur curatores. Secundo, a quibus dantur. Tertio, an inuitus quis cogatur curatorem accipere. Secunda ibi, Dantur. Tertia ibi, Item inuitu Are.

illis magiſtratibus, a quibus tutores: non autem teſtamento dantur, ſed dati confirmantur: inuitis autem non dantur, niſi ad litem.

MAſculi quidem puberes, & feminę viripotentes, vſque ad viceſimũ quintum annum [a] completum curatores accipiunt: quia, licet puberes ſint, adhuc tamen eius ætatis ſint, vt ſua negotia tueri non poſſint.

¶ Dantur autem curatores ſub eiſdem magiſtratibus, [b] à quibus & tutores.

¶ Maſculi quidem. ¶ CASVS. Quæſitum fuit, dato curatore, quando cura finiretur in maſculo & femina & videbatur adhibẽdam diſtinctioné, ſicut in tutela, vt citius femina maior efficeretur, ſicut videmus in impetratione veniæ ætatis. l. 2. C. de ijs, qui æta. ve. imp. Tamen contrarium reſpondetur, quod imò pariter ĩ vtroque finitur cura 25. ann. * Ratio differentiæ eſt, quia cum tutela detur, principaliter perſonę, in femina vero citius pubertatis ſigna natura oſtendat, quam in mare, lex quoque, vt naturæ æmula, feminã prius fieri aptam ad ſe tuendam credidit, q̃ marem, ideoque non eodẽ tempore in mare finitur tutela quo in femina, ſed tunc cũ natura oſtendit cõceptum eſſe robur virile, at in cura aliud viſũ eſt, quia datur rebus, & femina eſt imbecilliori ingenio in illis adminiſtrandis, tum ob naturæ, vim, quæ fortior eſt in viro, tum ratione experientiæ quæ in femina non inuenitur niſi perraro. Nec obſtat quod dr̃ de venia ætatis, quia nõ aliter conceditur feminis. niſi prius commendatæ fuerint & morũ honeſtate, & mẽtis ſolertia, quo caſu cũ preuenerint generalem ſexus infirmitatem, nõ mirum ſi parui refert quo tempore concedatur. Deinde quæſitum eſt, à quibus magiſtratibus détur curatores, & reſpondetur, ꝙ ab eiſdem à quibus & tutores, in cauſa autem eſt ſimilitudo muneris tutelæ, & curæ. Sed tunc dubitabatur an teſtamento daretur curator, & videbatur dicendum, ꝙ ſic, eadem ratione. quia cum parificentur tutelę cura in multis, in hoc etiam videbatur parificãda ſup. qui. teſt. tu. da poſ. in princ. cuius contrarium deciditur quia curator datur principaliter rebus. l. in copulandis C. de nup de quibus non poteſt pater directe diſponere poteſt pubertati filij. l 2. ff. de vulg. & pup ideoque non poteſt etiam teſtamento cauere, per quem velit d. bona adminiſtrari. Subditur tamen, quòd ſi fuerit datus, confirmandus eſt a iudice, ratio eſt, quia lex de patris electione plurimũ confidit. l. de creationibus. C. de epiſc. aud. ob quam æquiparationem tutelæ & curæ, cum quæreretur, an inuito curator daretur, videbatur dicendũ ꝙ ſic, quia & pupilli tutorem inuiti accipiunt. l nec nõ. ff. de tut. & cura. da. ab ijs. Sed contrariũ reſpõdetur, quia cum aliquem habere intellectum adoleſcẽtes iura præſupponãt, quibus omniũ bonorũ diſpõnem conceſſerunt, merito noluerunt illis niſi petentibus curatores dari. Exiſtimarunt. n. leges eo ingenio pollere id ętatis iuuenes, vt ſi rebus ſuis ſe minime ſupereſſe poſſe cognoſcant, curatorem petant. Excipitur tamen caſus litis, quod eo inductum eſt, ne iudicium eludatur. l. acta. ff. de re iud. Quare autẽ detur curator ad certã cauſam, tutor vero non aſſignatur ratio in d. §. ad certum. ſupr. qui. teſt. tu. da poſ.] No. ꝙ viripotens. & pubes, pro eodem ſupponũt. Item ꝙ eodem tempore finitur cura maſculorũ, & feminarũ. Item no. rationem introducendæ curę. Item ꝙ curator non datur teſtamento, ſed datus confirmatur. Item ꝙ adultus cogitur accipere curatorem ad litem, quia non habet legitimam perſonam ſtandi in iudicio. Item quod quamuis tutor non detur ad certam cauſam, datur tamen curator.

a ¶ Viceſimum quintum annum, niſi impetrent à principe veniam ętatis: maſculi in 20. annis, feminæ in 18. vt C. de ijs qui ve. æta. impe. l. 1. & 2.

* ¶ Adde, quod M. Antonin[9] philoſophus, primus ſtatuit, vt omnib[9] adultis curatores darentur, cum ante non niſi ex L. Lectoria vel propter laſciuiam, vel propter dementiã darétur, quod Iulius Capitolinus memoriæ prodidit. Item quod dicitur de venia ætatis impetrata vt tunc repræſententur maiores, declara non procedere in alienatione, & hypotheca rerum immobilium, quas facere non poſſunt, ſine decreto. d. l. 2. in fine, & l. 3. eodem tit.

b ¶ Magiſtratibus. id eſt à Prætore, Præſide, Procõſule, Præfecto Aegypti, vt ff. de tu. & curato. da. ab ijs. l. 1. Item a Præfecto vrbis, & a Defenſore ciuitatis, vel iudice Alexandrię, vt ſup. de atil. tu. §. pen. alias fi. & in Authen. de defen. ciui. §. nulla col. 3. & ff. de of. præ. vr. l 1. §. item ſolent.

Tutores a quibus iudicibus dantur.

a ¶ Datus de facto.
Adde, quod curator datus testamento nō satisdat rem minorū saluam fore, sicut nec tutor testamentarius.glo.ver.probata, infra tit.1.in princ.
b ¶ Prætoris, † aliàs sed datus.
f.in vrbe.
c ¶ Præsidis in prouincia.
* ¶ Non accipiunt. Secus in tutore, vt ff de tutor. & curat. da.l.nec non. & de tute.l.2. vt diximus supra de tute.§.est autem.Idē videtur contra ff. de min.l.1. in fi. Sed quod ibi dicitur, non committi eis, adultis res suas ante 25. annū, verum est, vt sint rata. quæ fiunt per eos: committuntur tamen, vt hic, sed restituuntur, vt ibi.& in fra de act.§.si quis agens. † aliàs āt.

¶ Sed curator testamento non datur, † da tus tamen a confirmatur decreto Prætoris,[b] vel Præsidis.[c]
¶ Item inuiti adolescentes curatores non accipiunt, præterquam in litem:[d] curator[e] † enim & ad certam causam dari potest.

¶ Furiosis, prodigis, vel perpetuo vitio laborantibus, curator datur.h.d.

** Limita hunc tex. vt non procedat in curatore furiosi & ꝓdigi: quibus datur ex officio etiam nemine petente, glo.1 in l.hæc autem.ff.ex qui cau.in pos.ea.idem in principe, cui etiam inuito datur, vt scribit Iaso. post multos alios in l.licet.in 2.not.C.de testam.milit.]
d ¶ In litem. Tunc enim cogitur.
¶ Dic hoc verum. si conueniantur.secus si agant,Bar. in d.§.si pupillus,sed pupillus in litem non cogitur, vt ff.de tut.l qui habet §. si pupillus, quod expone, vt ibi.
** Distingue, quod pupillus agere volens debet petere curatorem, alioquin repelleretur, quia non habet legitimam personā standi in iudicio sine. tutore, aut curatore.l.1.& 2. C.qui legi. perso. tunc autem non dicitur eū inuitus accipere sicuti nec inuitus agere cogitur,& ita procedit tex.in d.§.si pupillus, sed quando conuenitur, tūc datur ei inuito, quod tamen declara, vt non cogatur ad accipiendum tunc vel illum in specie, sed cogitur velle in genere, ne iudicium reddatur elusoriū, & ita declarat tex. in l.tutori.C.de neg.gest. Illud tamen animaduertendum,ꝙ hæc cessant in infante, contra quem si quis agere velit, potest petere ei curatorē per iudicem dari.l.1.C. qui per.tu.aut sit missio in possessionem bonorum suorum.l.hæc si ex quib. cau.in pos.ea.Adde, ꝙ curator ad litē nō tenetur facere inuentariū gl. in l. de creationibus. in ver. conscripto.C.de epi.aud.&

Spe.tit.de actore ab vniuersita.&c. ver.pubertis autem, iurabit tamen,quod faciet in causa vel in causis quæ sibi pro minore vtilia videbuntur, & alia omittet d.l.de creationibus & in auth.ibi posita,& Spec.vbi sup.

¶ Furiosi[f] quoque, & prodigi, licet maiores 25. annis sint, tamen in curatione sunt agnatorum, ex lege † duodecim tabularum.
Sed[g] solent Romæ † Præfecti vrbis, vel Prætores, & in prouincijs præsides ex inquisitione eis curatores dare.[h] Sed & mente captis, † & surdis, & mutis, & qui perpetuo morbo laborant, quia rebus suis superes-

e ¶ Curator. q.d. non dubites de hoc, licet aliud sit in tutore, vt sup. qui da.tut.pos. §.certæ.
¶ Furiosi.
¶ CASVS in nouissimis regulis non figuratur.*Dici tamen potest, quod ex generalitate principij huius tituli non videbatur dandus curator psonis hic enumeratis, si maiores essent 25.ann. Sed contrariū respōdetur, & ratio assignat̄ in tex. quia licet maiores

SYL.
** † cōsonat legi Platonis de qua lib.11. de legi.
† aliàs præfectus vrbi.
† Et erunt tunc duo actus secūdū Bald.C. interdictio administrationis subueniēs prodigalitati & decretum tutelæ subueniens ætati,& qñ naturalis causa accidentali præpō deret, & econtra vide in §. pmissum in glo.2.sup. de tu.
SYL.

sint,res suas tamen nequeūt tueri. Not.prodigum furioso æquiparari. Itē,quòd furiosi & prodigi cura legitima est ex l.12. tab. Itē, quod curator datiuus tunc datur,quando legitimi deficiunt. Item, ꝙ iura subueniunt iis,qui rebus suis superesse non possunt.
* Item, ꝙ differunt furiosus, & mēte captus quod declaraui.inf.qui testa.fa.pos.§.præterea. Verba autem L.12.tab quorum meminit Iustinia. refert M. T.lib Rheto.1.ad Heren.in hunc modum:Prodigo bonorū suorum administratio interdicta esto:Si furiosus existet, agnatorum gentiliumque,in eo, pecuniaque eius,potestas esto.
f ¶ Furiosi quoq. & ꝓdigi. Not.hos duos accipere curatorem à lege, alij omnes sunt datiui, vt caute hic colligitur, & inf prox.§. & C.de episc.aud. l.de creationibus. Accur.
¶ Hæc gl. communiter reprobatur, ꝙ omnes habentes defectum mentis accipiant ex l. curatores.quamuis Ang. hic defendat.
g ¶ Sed solent.s.agnatis deficientibus, vel non habilibus constitutis,vt C.de cu.fu.l.fi. §.sin autem testamentum.
h ¶ Curatores dare. & hoc ratione furoris,vel dementiæ, nisi istæ personæ sint minores 25. ann. & tunc ratione ætatis tutores vel cura. recipiunt, vt ff. de tu.qui habet.§. quod autem † Item nisi sint in potestate. vt C.de cur.fu.l fi.§.1.
¶ Attēditur enim causa naturalis d.§.quod autem.
* Certe in prodigo secundum Alexan.in l.is cui,

** † Diuersos modos cognoscendi mente captum ponit Deci. cons.448.

cul,ff.de verb.oblig. communis opin. est,quod interdicta prius administratione detur illi curator,non vt prodigo, sed vt minori, & ita obseruatur in practica.

SYL. a ¶ Dandi.scilicet his. quos modo in superiori §.diximus.

** Adde,quod perpetuū morbū quibus morbus intelligitur, cuius nulla sub est spes sanitatis,l.si cū dotem.§.si maritus.ff.sol.matri. & l.pen.de vaca.mu.

esse non possunt, curatores dandi a sunt.

¶ Tutore idoneo non existente, vel ad tempus excusato datur pupillo curator. hoc dicit.

*¶ Interdum. CASVS. Cum supr. visum sit tutores dari pupillis vsque ad pubertatem puberibus vero curatorem vsque ad 25.ann.non videbatur dati posse pupillo curatorem,cuius contrarium deciditur in casibus hic expressis ob rationem in text allegatam.Sciendum tamen,hunc magis administratorem rerum quam curatorem esse.l.solet.ff.de tute. Not. quod tutore idoneo non existente datur curator pupillo. Item,quod habenti tutorem tutor nō datur. Item quod tutori testamentario minus sufficienti adiūgitur curator. Item,quod vacante tutela per excusationem ad tempus similiter datur curator pupillo.

b ¶ Nō sit idoneus. vel ratione paupertatis vel quia non est industriosus, vt decet, fidelis tamen est & diligens: alias repelleretur prorsus,vt inf.de susp.tut.§.pe.& fi. & C. de suspe.tut.l.pietatis. Et bene dico curatores, & non tutores,quoniam &c

c ¶ Dari non potest. Fallit hæc regula in casibus sex,vt si detur tutor loco tutoris surdi,vel muti,vel furiosi, vt ff.de tut.l.pe.†

† Qd ē ue rū ī ppetuo surdo, secus ī hñte dilucida interualla, ut l. nō solū.§. fi. et l.post ff.de excu. tu. secūdū Ang.hic.

* ¶ Adde, hoc intelligendum esse, quando surditas mutitas,furor, superuenerunt post susceptam tutelam, alioqui non ualeret datio eiusmodi tutorum.l.1.§.vlt. ff.de tute.& §.furiosus sup.qui test.tu.da.pos. Item & si habet tutorem ratione rerum vnius prouinciæ, poterit habere aliū ratione rerū, quas habet in alia prouincia,vt ff. de excus.tuto. l.propter litem. (alias l.licet.) §. fin. & C. in quibus cau.tuto.ha.da.tur. non pos. l.finali. Item & mater, antequam nubat, exi stens alium petit tutorem dari, vt in Auth. de nupt.§.si autem tutelam. Sed ratio est, quia abire nunc speratur, vt C.communia. de leg.l.fi.§.2.

* ¶ Adde, quod hæc non est exceptio, nec in aliquo vitiat regulam, de qua in textu nostro nam mater tutrix simul atque adiu iudice mentem suam ei aperuit de contrahendis secūdis nuptiis, ideoque prouidendū pupillo de alio tutore,illico desinit esse tutrix, secundū receptioē opi.quam firmat Bar.in l.si quis sua conditione.col.pen.ff de test.tu. quo fit, vt cum iudex dat postea tutorem, illum non dat habenti, quia iam finita erat tutela matris: & sic non datur, quia mater abire speretur, sed quia iam abiit, & quidē vt suspecta,vt declarat Barto.in d.l.siquis.] Item,& quando ad tempus est relegatus, vel excusatus, vel remotus: nam interim tutor datur, vt C. in quib. cau.tuto. ha.l.pen.

¶ Interdum autem & pupilli curatores accipiunt; vt puta, si legitimus tutor non sit idoneus: b quoniam habenti tutorem tutor dari c non potest.

SYL. * ¶ Imo d.l.penul. vt rectius sensit ibi gl. loquitur in relegatis,excusatis, & remotis in perpetuum:nam aliās daretur curator.l.Tutor petitus §.fi.cum l.seq. ff.de exc.tu. quod latius comprobaui in Commen.] Item siquis tutor sit apud hostes,non vt seruus,sed vt legatus,vel transfuga,alius datur,vt ff.de tut.l.si quis tutor.

SYL. * ¶ De intellectu huius. l. vide nostros Cōmen.]Item si reipublicæ causa absit, potest alius dari,vt ff.de tute. l.quæsitum. & ff. de suspe.tu.l.3.§.si quis ab futurus.

SYL. * ¶ Sed verius esse putarim hoc casu dandū curatorem.§. Item qui reipub. infra de excu.tu.non obstantibus ll.in contrarium adductis,vt clarius demōstraui in Commen. cum sæpe tutor pro curatore accipiatur, & econtrario,a propria enim verborum vi recedere est necesse, cum ex aliis ll.constat aliam interpretationem fieri oportere.] Sed secundum Pla.in his omnibus casibus tutor pro curatore accipitur,& hæc regula nō fallit. Sed cum litera in omnibus supradictis legibus de tutore faciat mentionem, ab ea non discedamus,vt ff.de leg.3.non aliter. & ff.de exerci.l.1.§.si is,ibi,in re igitur. Sed quæ est ratio, cum vbique dari possint curator habenti curatorem vel tutorem, sed tutor non potest dari habenti tutorem? Respondeo,quòd tutor,qui prius dabatur, habebat plenam potestatem.infra ti.2.§.datus. & supra detur.§.1.ita quod alium secum in eadem plenitudine admittere nō potest: sed non sic in curatore,qui rebus datur, vt C.de nup.l.in copulandis. Vnde tutor auctorizaru hæreditati adeundæ: quod in curatore pupilli non est,vt ff.de appel.l.cum in vna. §.tutor. Tutor quare dari nequit hñti tutorem.

SYL. ¶ Hanc eandem rationem approbat glo.in l.non omnium. ff. de legi. Sed nonne tota die inuenimus vnum pupillum plures habere tutores, vt C.de diui.tut.l 2. Respon. illud est,quando simul dantur,nam quedam fiunt simul bene, quæ non valent si fiunt separatim,vt duorum reorum obligatio, ut infra de duo.reis stipul.§.1. Tutores poterit plures pupill' habere.

ADDITIO. Contra finem huius glo. facit l.2.C de test.tut.ibi simul non dantur,& tamē vterque administrat: sed dic,quod ibi simul dicuntur dari habito respectu ad tempus

pus mortis,quo vterque tutor confirmatur. Sed de hac materia plenius videas hic per Angel.

a ¶ Item si testamento. Posuit exemplum de legitimo, nunc de datiuo & testamentario minus idoneo.

b ¶ Idoneus. .i. sufficiens.

c ¶ Ad tempus. Excusatur enim aliquis quandoque in perpetuum, quandoque ad tempus, vt patet per multa exépla. infra de excu. tuto §.1. & quasi per 10 tum iii.

Arg.a contratio sensu est vali dú,nisi in duobus ca sibus.

d ¶ Curatores vel etiam tutores,vt sup.proximo. §. dixi scilicet prout indici videbitur, vt C.i qui bus cau.tu.ha. l.1.& 2. Sed qd si tutor pupillo non sit, an dari possit curator? Respon. sic,vt in argumento a contrario sensu sumitur. ff.de tut. & cur.da.ab ijs.l.curator. quod est validú, ff.de offi.eius cui mand est iurisd. l.1.§. huius rei. Accur.nisi sit contrarium legi. l.nemo.C.de iurisd.omn.iudic. vel rationi naturali,vt Cod.de episc. & cleric. l. conuenticula.

Additio. SYL.

¶ Item [a] si testamento datus tutor, vel a Prætore, aut Præside, idoneus [b] non sit ad administrationem,nec tamen fraudulenter negotia administret, solet ei curator adiungi.

¶ Item loco tutorum, qui non in perpetuum, sed ad [c] tempus a tutela excusantur, solent curatores [d] dari.

¶ Si pupillus sit infans, vel absens, & tutor infirmitate vel alia necessitate impediatur,potest actor pupillo constitui. hoc dicit, ex l. decreto. ff. de admi.tut.

¶ Quod si † tutor aduersa [e] valetudine, vel alia necessitate [f] impediatur, quo minus negotia pupilli administrare possit, & pupillus vel absit, [g] vel infans sit, quem velit [h] actorem, [i] periculo ipsius tutoris. Prætor, vel qui prouinciæ pęerit,decreto cóstituet.

* ¶ Adde,quod illa lex non probat a côtrario sensu,quia sensus contrarius illius.l.est, quod si absit tutor,dari possit curator, non autem, (vt glo.ait) si nullus datus sit tutor, cum argumentum a contrario sensu sumatur iuxta limites vetborum directorum, secundum Dec.in d.l.1. colum. 20. est tamen de hoc casus secundum Di. in l.curatorem. ff.de aut.tut.quid autem possit hic curator, declarat Bar.in d.l.curator.

SYL. * ¶ Quod si. CASVS. Cum dictum sit, quod tutore ita impedito,vt iustam excusationem habeat ad tempus,interim detur curator, videbatur idem dicendum, & cú infirmitas,vel alia necessitas superuenit,quę illum impediret gerere pupilli negotia: tamen tex.distinguit,quod si pupillus, vel infans sit,vel absit,tutor potest suo periculo sibi adiutorem decreto iudicis eligere. nam cum non sit tale impedimétum, quod pręstet legitimam excusationem, vt possit dari curator,qui ex persona sua bona administret,nec etiam pupillus,qui vel absens, vel infans est,possit procuratorem constituere, l.neque.C.de procu.aut sibi curatorem petere,lex permisit ipsi tutori,qui alias teneretur de male gestis & neglectis, vt actorem constituat suo periculo, & iudicis auctoritate, quia ita dictus est, quod personam tutoris agat & pro eo administret.]

Not. quod infirmitas tutoris est causa,ex qua actor pupillo cóstituatur. Item, qđ necessitas tutoris est causa dádi actorem pupillo. Item, quod actor debet constitui a iudice.

e ¶ Aduersa valetudine. id est infirmitate, que valetudini & sanitati contraria est.

f ¶ Necessitate.Vt quia longo tépore absfuturus est,vel sua maiora negotia habet pertractare,vel alias similes necessitates, vt ff de procu.l.filiusfamil.§.fina. & l. sequen. & l.post litem,& ll.seque.vsque ad l.quę omnia. Et nisi huiusmodi necessitas sit, non potest secundum quosdam, vt C. qui.da.tuto. vel cura poss.l.curatorem. & l. curator. immo certe & si quæcunque alia sit iusta quoquo modo, vt ff.de adm. tut l.decreto. † & hæc eadem sunt in curatore, vt C.de appel. l.si actor.

g ¶ Absit. Si enim præsens sit, & habet intellectum etiam procuratorem cum auctoritate tutoris facere potest, vt C. de procur.l.neque.

h ¶ Velit. scilicet tutor.

i ¶ Actorem. Qui hic dicitur actor, alias adiutor dicitur, vt ff.de tu.l.soler. alias curator, ff.de tutor.& curat.dat.ab ijs.leg.in omnem. alias procurator, vt Cod. de proc. l. neque.

* ¶ Labitur Accur.ná in l. in omnem. verbum,curator, proprie accipitur, cum abesset tutor reipublic.causa: tunc enim datur curator. §. item ij,qui reipublic.infra de excusatio.tuto. nec in l.neque. procurator sumitur pro actore, immo distinguuntur, vt patet ex illis verbis. Neque procuratorem facere possunt, sed actorem constituere,
 bene vetum est, quod quandoque vnum ponitur pro alio, vt hic dixi in Commentario.]

† Adde,quod actor constituitur decreto iudicis,

† Facit ad hunc §.c. significauit.cú gl. 2.ibi, qđ si. extr.de appell.

† Et ita tenet Ang. hic &Bar. l l.acto.ff. rêra. quis idê Bar.& Di. in d.l. decre. tenenant, qđ possit etiá finealiqua causa.

† Dic qđ imo differunt secúdú lo.Fab. quia curator a iudice, actor vero iudicis decreto constituitur.

dicis, & formulam eum constituendi ponit Spec. tit. de actore ab vni. cõst. &c. vers. porro. Et nota hic varia nomina eorum, qui aliorum facta agunt: vt actor, vt hic iam dictum est. Item tutor, qui datur pupillis supra de tut. §. est autem. Item curator, qui datur adultis, vel etiam furiosis vel similibus, vt supr. eod. in princ. & §. furiosi. & §. sed & mente captis. Item procurator, qui aliena gerit negotia cũ mandato, vt ff. de procu l. 1. Item negotiorũ gestor, qui sine mandato gerit, vt inf. de oblig. ex quasi cõtractu. §. 1. Item œconomus, cui res ecclesiastica gubernanda mandatur ab Episcopo cum consensu fratrum vel capituli, vt C. de sacrosan. eccles. l. iubemus. ij. & C. de episc. & cler. l. omnes. §. hũc enim procul dubio. alias est. §. hoc nihilominus. versic. hunc enim sine dubio. Item idem dicitur apocrisarius, vt in Authẽ. quomodo opor. episc. §. si vero non, ibi. præsertim, & § si vero metropoli. coll. 1.

Curator. Procurator. Negotiorũ gestor. Oeconomus. Apocrisarius.

* ¶ Atqui valde differunt, vt patet in eod. Auth. §. & neque vllũ & in Auth. de sanctis. epis. §. reuerendissimi. vnde colligitur etiam quod apocrisarius est nuncius Papæ vel epi.] Item syndicus, qui sic græce dicitur, latine singulorum dicens causas, vt ff. de mune. & hono l munerum. §. defensores.

Syndicus.

* ¶ Syndicus proprie quis sit, declarat Budæus in d. §. defensores.

SYL.

*Sane i iure accipitur pro defensore vniuersitatis, & quis ab ea eligitur ad certã causam agendam vel defendendam, vt probant. ll. hic allegatæ.] Quandoque tamen actor syndicus pro eod. ponitur, vt ff. quod cuiusque vniuer l. 1. §. quibus, & §. pen & l. item eorum, §. actori. Facit ad hoc. ff. de aucto. tu. vel cur. per totum. Vel etiam dic, quod differunt, vt ibi notatur, scilicet in d. l. 1. quod cuiusque vniuersit. nomine. §. quibus. Adde, quod in constituendo syndico debent interesse saltẽ duæ partes totius vniuersitatis & maior pars duarum partium debet concordare. Specu. tit. de Synd. col. 1.

Cõtinuatio.

¶ De satisdatione tutorum. ¶ Ista rub. sic continuatur. Dictum est sup. de tutoribus & curatoribus, & quia ipsi tenentur satisdare, ideo videndum est de satisdatione tutorum & curatorum eorundem. Por.

* ¶ Adde. quod satisdare proprie dicitur, qui dat fideiussores. l. 1. ff. qui satisda. cogant. fideiussores autem dicuntur qui pro alio obligantur, inf. de fideiuss in prin.

¶ De satisdatione tutorum, vel curatorum.

¶ Tutores & curatores tenentur satisdare, nisi fuerint testamentarij, vel datiui ex inquisitione.

Ne tamen [a] pupillorum pupillarũve, & eorum, qui quæve in curatione sunt, negotia à curatoribus, tutoribusve consumantur, [b] vel diminuantur: [c] curet Prætor, [d] vt & tutores, & curatores, eo nomine satisdent. [e] Sed hoc non est perpetuum. [f] Nam tutores

Ne tamen. ¶ Totus iste tit. diuiditur in tres partes principales. Primo ponit, quod teneantur satisdare & qui non. Secundo, quod illi qui non tenentur satisdare, si satisdant, præferuntur socijs in administratione. Tertio, qui officiales teneantur de satisdatione non exacta vel non idonea. Secunda ibi, Sed & si. Tertia ibi, Sciẽdum. Item prima subdiuiditur i duas partes. Nam primo ponit regulam. Secũdo ponit duas fallẽtias. Scda ibi, Sed hoc Aret.

Diuisio.

¶ Casum figurare nõ expedit. Ponitur enim regula, quæ arctat tutores ad satisdandum; & assignatur ratio, ne consumantur aut diminuantur facultates pupillorum à qua excipiuntur duo casus, videlicet testamẽtarij, & ratio assignatur, quia fides eorum à patre vel alio dante tutorem est approbata: item datiui dati ex inquisitione, quia a iudice similiter fides eorũ probata fuit. Ideo autẽ legitimi satisdant, quamuis approbentur à lege, quia. l. approbat gradum agnationis vel cognationis, non mores, & qualitates personarum in eo existentium. No. tutores & curatores teneri satisdare rem pup. sal. fore. Itẽ quod talis satisdatio est inuenta fauore pupilli, vel adulti. Item quod testamentarij & dati ex inquisitione, excusantur à satisdatione.

SYL.

a ¶ Ne tamen. Diximus dandos tutores, vel curatores ratione ætatis: ne tamen &c.

b ¶ Consumantur. in totum.

c ¶ Diminuantur: pro parte.

d ¶ Prætor, sic & Præfectus vrbis, & Præses prouinciæ, vt sup tit. 1. §. 2.

e ¶ Satisdent rem pupilli saluam fore, vt diximus su. de tu. §. fi. scilicet cum fideiussore, vt ff. rem pup. saluã fore. l. nonquasi. in prin. & ff. de præt. stip. l. prætoriæ. ia vlt. & ff. qui satisd. cogan. l. 1.

* *Adde, quod vbi lex requirit satisdationem cũ fideiussoribus, omnino adhibendi sunt, & ideo nõ supplebitur datione pignorum, nec deposit one. secus si simpliciter satisdari iubeat. l. 1. ff. qui satisda. cog. & glo. in d. l. prætoriæ. la vlt. & ita communiter tenetur per doct. vt attestantur Alex. Soc. & Ias. in d. l. 1.

f ¶ Perpetuum, id est generaliter verũ: alias perpetuum, id est generale. vt C. de edend. l. edita. alias pro tempore ponitur. s. quamdiu vita durat, vt inf de verb. oblig. §. at si ita, & ff. pro soc. l 1. vbi de hoc.

Perpetuũ multipliciter sumit.

* ¶ Adde, quòd verbũ, perpetuum, Interpretatur secundũ subiectã materiam, vt tradũt doct. maxime Alexan. & Ias. in l. 1. ff. solut. matri.

matrim. & nos varia exēpla posuimus hic in Comment.secundum tamen proprietaté nullam habet temporis determinationem. l.pure.§.vlt ff.de excep.do.]

Curatores dati i testō liberātur à satisdando.

a ¶ Probata est. Idem in curatoribus in testamēto, datis licet curatores non dentur in testamento regulariter: tamē si dati fuerint, confirmātur decreto prætoris, vel Præsidis: sic sup.tit proximo. §2. & tunc liberantur à satisdando. vt tutores, vt hic, & ff. de confir. tut. l. si filio.& l.in cōfirmando,& l. seq.& l.vtilitatem. Secus in dato à matre, vt ff. de confirm.tuto.l.1. ad fin. legis: aliàs C.eod.tit.l.1.

† aliàs approbata.

Tutor datus à matre i testō tenetur satisdare.

tisdare non coguntur: quia fides eorum, & diligentia, ab ipso testatore † probata [a] est. Itē ex inquisitione [b] tutores vel curatores dati, satisdatione non onerantur: quia idonei [c] electi sunt.

¶ Si fuerint plures tutores dati ex testamento, vel ex inquisitione, potest vnus offerre satisdationem, & solus administrare, nisi etiā alius voluerit satisdare. Si autem nullus satisdat, ille solus geret, quem testator elegerit vel maior pars eorum: & si discordant, cogentur à iudice concordare, hoc dicit ex l. Testamento. 2. cum ll.sequ. ff.de testa.tut. & l. 3. ff. de admi.tut.

SYL.

¶ Intellige, quod dati à matre confirmantur ex inquisitione: dati à patre, simpliciter: * Et ratio diuersitatis est ea, quam hic affert Accur. Sed quo ad satisdationem paribus passibus ambulant: neutri enim satisdant. l.1.& 2. ff.de confirm. tuto. licet diuersa ratione: nam dati à matre ideo non satisdant, quia cum inquisitione confirmati sunt: dati vero à parente, ob rationem in isto text. expressam.]

† Facit l.2. §.verb. si. ad Velleia.

¶ Sed quare secus? Respon. quia firmum est consilium patris & non matris, vt † arg. infra qui.al.li.in fin.1.respon & infra de iniur. §.1. Et quod dicit in testamento, idem in tutoribus in codicillis datis dicam, vt ff. de testam.tutc.l.4.(aliàs 3.) & facit ad hoc. C.de episc.aud.de creationibus.

b ¶ Item ex inquisitione, id est dati à iudice cum inquisitione, vt supra de atti. tut. §. sed hoc iure.

Curator furiosi & cū inquisitione dat⁹ satisdare debet.

c ¶ Idonei, scilicet præsumptione iuris, contra quam non admittitur probatio in contrarium: sed si contra apparet, tenebitur ille qui dedit, vt infra eod. §. sciendum. Sed hoc fallit in curatore furiosi, qui satisdant, si nō habeat idoneam substantiā, licet sit cum inquisitione datus. C.de curat. fur. l.fin.§. & si quidem. & §.si vero non talis.

SYL.

¶ Item fallit in dato ex inquisitione à minore magistratu, & ita intelligitur §.nos autem. supra de attilia. tu.]

¶ Item debent iurare isti omnes bene agere, id est, non prætermittere vtilia, & nō facere inutilia, vt in authé. vt ij qui obli.se ha.perh. res mi.§.fin.col.6. Si ergo nec testamentarij, nec datiui satisdāt, qui erūt illi, qui satisdāt? Respon. legitimi: nisi in casu, scilicet patronus liberto, vt ff.de leg tut. l.legitimos. §.1. Item datiui, quando non fiunt cum inquisitione, † vt C.de aucto.præstan. l. fin & nisi satisdent, non administrant, vt C. de tut. vel cur.qui non satisde.l.1.& fin.

Satisdatio a q̄b⁹ tutorib⁹ dāda est.

SYL.

¶ Dic plenius, quod primo exigitur, quod iudex declaretur ipsum esse curatorem legitimum, & q̄ ipse conficiat inuentarium, quòd satisdet, quòd iuret, vt supra, quòd p̄mittat eum defendere: tandem quòd iudex decernat eidem administrationem, prout late prosequitur hic Christo.]

† Idé & si cū inquisitione, q̄n dant̄ a minorib. magistratib. §. pe.supr. d̄ atil.tut.

Tutorum gn̄a quatuor.

¶ Et secundum hoc sunt quatuor genera tutorum. f.testamentarij. Item legitimi. Item datiui cum inquisitione. Item datiui sine inquisitione, vt dictum est.

Diuisio.

¶ Sed si.. ¶ Diuiditur in quatuor partes. Primo, quod contutor tenetur contutori satisdare, vt in administratione præferatur. Secūdo, quid fiet, si nullus ex contutoribus vult satis offerre de indemnitate. Tertio, quid agendum, cum tutores discordant in eligendo. Quarto extendit ad datiuos dictum in testamentarijs. Secunda ibi, Quod si nemo. Tertia ibi, Sin autem. Quarta ibi, Idem & in pluribus. Ang.

SYL.

¶ CASVS potest figurari. Dubitabatur, an pluribus existentibus tutoribus, quorum fides vel a iudice. vel à testatore, pariter esset approbata, posset aliquis ipsorum administrare, & præferri ceteris: & videbatur, quòd non, quia cum essent pares, non videbatur cadere prælatio inter eos: cuius contrarium dicitur ex eo, quia altero offerrente satisdationem, ille præfertur in administratione: quod ea ratione factum est, vt magis pupillis cautum sit satisdatione præstita, infra de fideiuss. in princip. cum potuerint falli & testator, & iudex: alij autem casus infra positi clari sunt, & eorum ratio in aperto est, quia quod à maiori parte fit, præsumitur firmius, & conducibilius. * Vltimi autem casus ratio ponitur in l.3.§. apparet. ff.de admin. tuto. quod tutela incommodius geritur per plures, quàm per vnū.]

Not. quod possunt dari plures tutores tam à testatore, quam à iudice. Item, quod tutor satisdans præfertur ceteris. Item, quod tutor debet offerre satisdationem. Item, quod existētibus pluribus tutoribus, vni potest decerni administratio. Item, quod testator

tor potest declarare quem ex tutoribus datis velit administrare. Item, quòd tutores inter se possint conuenire, quis administret. Item, quòd pluribus discordantibus, cogũtur à iudice concordare.]

quo casu maior pars vni non potest præiudicare, vt tenent doct. post gl. in c. cum omnes de constitut.

e ¶ Edicto prætoris, quod non habemus.

f ¶ Partes suas. i. se & officiales suos, & milites iustitiæ.

Sed si ex testamento, a vel inquisitione, duo pluresve dati fuerint, potest vnus † offerre satisdationem de indemnitate pupilli, vel adolescentis, & contutori suo, vel concuratori præferri, vt solus administret: vel vt contutor, aut concurator, satis offerens præponatur ei, † vt & ipse solus administret. Itaque per se non potest petere satisdationem à contutore suo, vel concuratore, sed offerre debet, vt electionem det concuratori, vel cõtutori suo, vtrum velit satis accipere, an satisdare. b Quod si nemo eorum satis offerat: siquidem adscriptum c fuerit a testatore, quis gerat, ille gerere debet. Quod si non fuerit adscriptum: quẽ maior d pars elegerit, ipse gerere debet, vt edicto e Prætoris cauetur. Sin autem ipsi tutores dissenserint circa eligendum eum, vel eos, qui gerere debent: Prætor partes f suas interponere debet. Idem g & in pluribus ex inquisitione datis

* ¶ Adde, quod satis accipere dicitur, cui dantur fideiussores, vt hic, & l. stipulationum. §. satis acceptio. ff. de verbor. obligation. Item, quòd satis offerre, idem est, quod satisdationem offerre.]

a ¶ Sed si ex testamento. Duo ponit, & vnum tantum nunc prosequitur, scilicet de testamentario: (1) sed in fine. §. dicit de alio. Item hæc eadem in curatoribus pluribus locũ habent, vt † ff. de administr. tut. l. 3. § quod in tutoribus,

* ¶ Verius est partes accipi pro auctoritate, & officio. l. 2. §. fi. ff. de admi. tut. sic accipitur etiam in l. Et suum. §. final. ff. de pact.] Sed cur non committitur fortunæ, vt aliàs. C. cõmun. de leg. l. fin primo responso, & infra de legat. §. optionis? Respondeo, non ita alterius factum scilicet pupilli possũt fortunæ committere vt suũ proprium: & concor. huic, ff. de lega. 1. l. huiusmodi. §. fi. & ff. de vsufru. leg. l. si vsufructus. § sed si vsusfructus. §. sed si inter duos: Arg. cõtra in eo. tit. l. quoties duobus. 1. respon.

† l. f. ex con tutoribus, vel concu ratoribus, obliñã aliquis extraneus non audi. retur. l. fine mo. in pri ff. de test. tu.

Immo & text. noster hoc aperte decidit.

† Reo si postulante vnum ex eis eligi, plures si agere non põt, & si vnus velit diuidere, & alij gerere, fiet diuisio certis inuitis per officium iudicis, arg. d. & puto. ff. fa. erc. & l. communi diuidundo. nisi duo. §. cõi di. ff. Angel. in.

Item quid in legitimis? Respon. idem, cũ sit eadem ratio, ne deterius negotia per plures exerceantur, vt ff. de administ. tuto. l. si plures §. apparet ergo. Vnde versus. Segnius expediunt commissa negotia plures.

* ¶ Adde text. in terminis in l. legitimos. §. in legitimis, ver. an. igitur ff. de leg. tut.]

ADDITIO. ¶ Immo vtrunque vsque ad versic. quòd si nemo. Ang.

b ¶ An satisdare. Sic infra de inutil. stipulat. §. sed & si quis.

c ¶ Adscriptum. scilicet in testamento, vel aliter appareat eius voluntas euidẽter, quia dixit in satisdatione quis præferri debet: quod si non fuerit adscriptum: quem maior pars elegerit, ille gerere debet.

d ¶ Maior pars. dummodo omnes velint per vnum administrare. aliàs enim non cõpellerentur, sed omnes gerere possunt, si velint, vt ff. de administ. tuto. si plures. § fi. & l. vel in partes. † Et nota hic argu. quòd statur maiori parti: sic. ff. de pac. l. iuris gentium. §. vlt. & l. maiorem. & l. præced. §. fi. & ff. de testi. l. 3. § 2. ibi, alias numerus testium &c. Argumen. contra ff. de seru. rust. præd. l. per fundum. & ff. com. præd. l. fi.

¶ Sed doct. intelligunt illa iura, quando aliqua sunt communia pluribus, vt singulis

* ¶ Adde, quod gl. communiter approbant docto. hic, & in d. l. fi. Posset tamen & aliter responderi, quòd ideo hic forte nõ dirimitur, sed recurritur ad iudicem, quia sors non habet locũ nisi in casibus à iure expressis, vt voluit Bald. in l. meminimus. C. quando & quibus quar. pars deb. lib. 10. quẽ sequitur Iason. in d. l. vlum. in princ. col. 2. dicens hoc esse cordi tenendum.]

* ¶ An & quando iudicio sortis standum sit, & de rationibus legum allegatarum per Accur. vide Iason. in l. fi. super gloss. in uer. fortunam. C. commu. de lega.]

g ¶ Idẽ Per omnia, vt supra, nisi quia hic a testatore non potuit scribi quis gereret, cũ nihil dixerit de tutela. nam non darentur ex inquisitione, si essent testamentarij, vt supra de atti. tuto. 1. respon.

¶ Sciendum. Diuiditur in quatuor partes. Primo, quod officialis conueniatur subsidiaria actione. Secundo, quando & in quibus casibus teneatur. Tertio ad hæredes extendit. Quarto ponit nouum casum, videlicet, quòd tutor cogitur satisdare. Secunda ibi, Subsidiaria. Tertia ibi, Quæ quidem. Quarta ibi, Quibus constitutionibus, Ange.

* ¶ CA-

SYL.

id est vt maior pars eligere possit, per quem administratio fiat.

¶ **Non satisdantibus tutoribus, vel minus idonee, tenetur magistratus, qui debebat cogere, & eius hæredes.**

¶ Sciendum autē est, non solum tutores, vel curatores, pupillis, vel adultis, ceterisque [a] personis ex administratione rerum teneri: sed etiam in eos, qui satisdationem accipiunt, [b] subsidiariam actionem esse, quæ vltimum eis [c] presidium possit afferre. Subsidiaria [d] autē actio datur in eos, qui vel omnino a tutoribus vel curatoribus satisdari non

* ¶ CASVS. ¶ Quærebatur, ex quo tutores & curatores, rem pupilli, adolescentisque saluam fore satisdare tenentur supra eod. in princip. an si non satisdent, vel non idonee, negligentia doloue magistratus, qui satisdationem exigere debebat, is magistratus teneatur pupillo aut adolescenti: & videbatur quod non, quia nec contraxit nec quasi contraxit vt tutor aut curator, § Tutores infra de oblig. quæ ex qua. cōtra. nasc. nec aliquid ꝓmisit, vt fideiussor: quod si in administratione officij defecit, videbatur potius teneri reipub. quā pupillo, aut adolescenti: cuius contrarium deciditur. Visum enim est reipub. maxime interesse, pupillorum adolescentiumque res saluas esse: & ideo quo magis illis cautū esset, hanc actionem legislatores prodiderūt, quam etiam in eorum magistratuū hæredes intendi posse decreuere. Tenentur autē ex quasi delicto, dum officio suo male funguntur, & cum damno reipub indemnitati pupillorum & minorum non prouident.] No. ergo, quod tutor & curator ex administratione obligantur: & non solum ipsi, sed magistratus, qui vel receperunt satisdationē minus idoneam, vel non receperunt. Item, quòd paria sunt, aliquid nō fieri: vel minus idonee. Item quod actio subsidiaria transit ad hæredes. Item, quod qui potest cogi à iudice, potest cogi captis pignoribus.

a ¶ Ceteris, vt furiosis & mente captis. vt sup. tit. 1. §. furiosi, & §. sed & mente captis.

b ¶ Accipiunt, vt magistratus: quod hic, vt diximus, inf. cod. §. neque autem.

* ¶ Expone accipiunt, id est accipere tenentur, * nō enim omnis magistratus tenetur, sed ij tantum, qui satisdationem accipere obligati sunt, qui tenentur, etiam si non exigant, vt hic.]

c ¶ Eis, id est pupillis, & similibus.

d ¶ Subsidiaria. scilicet tutelæ vtilis contra eum, qui malum dederit tutorem: vel vtilis negotiorum gestorum, quando malum curatorem: nam eadem vtilis in magistratum datur, † quæ in administratorem directa datur, & vsuræ veniunt, vt in prima, vt ff de magistr. con. l. fin. & C. eo. l. penult.

† Contrariū tenet glos. in l. actio. ff. de neg. gest. & ibi Bar vbi vide q̃ sit actio directa, & q̃ vtilis.

* ¶ Dic, secundum Hugo. quòd datur vtilis actio in factum, vt dixi in Comment. quæ subsidiaria vocatur eo quod deficiētibus alijs remedijs conceditur, * l. quoties, & ibi glos. ff. de præs. ver.] Subsidiaria autem dicitur aptitudine, vt l. Aquiliç actio dicitur pçnalis aptitudine, vt infra ad legem Aquil. §. his autem. nam nec illa semper pœnalis est, nec hæc sēper in subsidiū datur: quia quandoque agitur, antequā cōueniant̄ omnes tutores, vt colligitur ex ijs, quæ dicuntur in hac glo. circa fi. Quare ad horum euidentiam distingue: aut fuit vnus tutor, vel curator, aut plures. Primo casu, conuenitur prius tutor vel curator, & postea magistratus, vt hic.

Tutores plures, & magistratus quo ordine conueniri possunt.

* ¶ Adde. quòd non solū conuenitur prius tutor, vel curator, verum etiā eorum fideiussor: quòd si nec ab eo satis exigi potest tūc demum agitur aduersus magistratum. l. aduersus. C. de magist conue.]

¶ Si vero plures: & tunc aut omnes gesserūt tutelam aut curam, aut nullus, aut alter tantum. Primo casu omnes conueniuntur ante magistratum, ut ff. de admi. tu. Lucius. ij. § pen. & de magistr. con. l. duo.

* ¶ Limitatur hæc conclusio secundum Doct. ut non procedat, quando tutores sunt diuersi ordinis, scilicet quia unus sit testamentarius, alter datiuus, d. l. Lucius, §. cum in testamento.]

¶ In secundo idem, ut ff. de adminis. tu. si plures. In tertia subdistingue: aut fuit diuisa tutelæ administratio per iudicem uel testatorem, aut non. Primo casu pro sua gestione quilibet tenetur, & non pro alterius, & postea magistratus in subsidium. ff. de admini str. tu. l. Luc. §. pen. & C. de diui. tu l. 2.

* ¶ Adde. q̇ licet hæc conclusio sit uera non tamen hoc inferri potest ex d. l. Lucius. non enim apparet ibi diuisionem ullam factā esse per testatorem, uel iudicem: nec tex. ille se fundat in diuisione, sed in eo, quod ille tutor testamentarius erat, & suspectum alium fecerat ibi, Non est uisum &c.

¶ Sed tamen in quattor casibus unus pro alterius parte tenetur, tamen post magistratum, scilicet si tutorem ut suspectū remouē dum non remouit, uel tarde remouit, uel remouendo iura pupilli prodidit, uel non exegit satisdationem rem pupilli saluam fore, cum uideret eum non soluendo, ut in dict. l. 1. Cod. de diui. tute. & ff. de admin. tut. l. Lucius. § penult.

Tutor vnus pro altero tenetur in quatuor casibus.

* ¶ Adde,

Add. , quòd his casibus prius est conueniendus contutor, quam magistratus, vt dicunt Docto.in d.l.2. & in specie Salic. col.2. in 7 q.]* Intellige primum & secundum casum interueniente dolo, vel culpa saltem lata ipsius tutoris in non remouendo, aut tarde, contutorem, iuxta tex. in d.l.2. nam alioquin nō tenetur iudicio tutel. l.quid. C.arbi. tu. Item adde quintum casum, qui ponitur per glos.in d.l.2. s. si vnus nō instruat alterum de eo, qd alter ignorat ad suam gestionem pertinere.l.Titium,§.tutores.ff.de adminiſt.tut. Secundo casu conuenitur primo gerens: secundo magistratus: tertio non gerens: nisi in dictis quatuor casibus, vbi conuenitur etiam qui non gessit ante magistratum, vt C de diui.tu l.2.& ff. de admi.tu l.etiam. & l.Aemilius in fi. & l.tres tutores † de hoc diximus in l.1.ff.de tu. & ratio. distra. & in l.1. C.de transact.

curauerunt, aut non idonee [a] passi sunt caueri Quæ [b] quidem tam ex prudentum responsis, [c] quam ex constitutionibus [d] imperialibus, etiam in hæredes earum extenditur. Quibus [e] constitutionibus & illud exprimitur, vt nisi caueant [f] tutores & curatores, pignoribus captis coerceantur. [g]

¶ Actione subsidiaria non tenentur, qui tantum dant tutores: sed qui satisdationem exigunt. hoc dicit ex l.1.§. neque.ff.de magist.cōuen.

¶ Neque autem Præfectus vrbi, [h] neque Prætor, neque Præses, neque quisquam alius, cui instar eorum tutores dandi ius competit, vt puta Proconsul, vel Proconsulis legatus, hac actione tenentur: sed ij tantummodo, qui satisdationem ex legibus, vel moribus exigere solent: nam cum huiusmodi actio quasi ex delicto nascatur, non possint peccare, nisi ij, quibus incumbit satisdationem exigere: quæ quidem cura ad hos maiores magistratus non pertinet, quippe qui si dant ex inquisitione, lex adeo confidit de eorum electione, vt releuarit sic electos ab onere satisdandi, perinde ac si dati essent testamento a parentibus, § 1.supra eodem.sin autem dant sine inquisitione,solent satisdationis exactionem minoribus magistratibus mandare.l 1.§.si curatores.ff eod

† Verba sequentia SYL. nō sunt in antiquis codic.b.

*¶ Vera conclusio est, quod siue non fuerit facta diuisio, siue facta fuerit, non tamen a testatore aut a iudice, sed ab ipsis tutoribus inter se, potest pupillus quem velit ex tutoribus in solidum conuenire.dicta l 2. in 1.& 2 respon. hoc tamen fallit in tribus casibus,quos attigi hic in Comment. post doct. in l.1.C.de transact.

ADDITIO. Et nota, quod in omnibus prædictis casibus pupillus conueniens tutorem præfertur ceteris creditoribus, l.dabimus.ff de priui.credi. secus si conueniat iudicem.l.1 §. priuilegium.ff. de magist.con.

a ¶ Idoneæ aduerbium est. & facit ad hoc. ff de magistrat.conu.lege prima,§.sciendū. & § exigere

b ¶ Quæ.s. tutelæ actio subsidiaria, vel negotiorum gestorum vt diximus.

c ¶ Responsis, vt ff.de magist.conue.l.1. §. sciendum, & l.quod ad hæredem.

d ¶ Ex constitutionibus, vt C.de ma.con.l. 2.& in alijs græcis constitutionibus.sed aliter hæres tenetur,quia de dolo,& lata culpa tantū, aliter defunctus,qui etiam de leui culpa tenetur,vt ff de mag.con.l non similiter.

e ¶ Quibus constitutionibus.s. græcis.

f ¶ Caueant.s.rem pupilli saluam fore.

g ¶ Coerceantur. Facit ad hoc, ff.de admin strat. tut.legitima, primo respon. & ff.de damn inf. l.4.§.& ff.de li.agnosc.si quis a liberis,§.si quis ex his, & Codice,de suspe,tut, l.3.& ff.de vent. insp.l.1.§.quid ergo.

* ¶ Neque. CASVS. Visio, quòd magistratus in subsidium tenentur, dubitabatur de quibus intelligeretur: & videbatur quod generaliter de omnibus, cum enim lex voluerit tutores & curatores satisdare, videbatur quod magistratus, qui tutores vel curatores darent quasi ex delicto actiōe subsidiaria tenerentur, si satisdationem non exigerent, vel minus idoneā. Quo non obstante respondetur, quod neque Præfectus, neque Prætor, neque Præses,

h ¶ Neque. Vrbi.Scilicet Romanæ, per excellentiam. vt supra de iure nat. §.sed quoties. Item facit ad hunc § ff.de magistrat. con.l.1.Sed contra est ff. de admi.tut.l.Aemilius. Sed distingue tria genera iudicum. Quidam possunt dare tutorem, & non exigere satisdationem, de quibus hic loquitur. Alij & dare, & exigere de quibus ibi dicit † Alij exigere, & non dare, vt tabelliones, & aliquis miles iussu æ, cui talia committuntur, & isti tenentur in sui fidem, vt supra de attitut.§.pen. & C.de magistr.con. l fin. Item æstimatores patrimonij pupillorum, propter quorum prauam æstimationem viliores fideiussores accepti sunt, vt ff.de mag.con. l.1. §.duus qui erant dādi pro rei qualitate, vt ff.de in ius vo.l.1. & qui satis. cog. si vero.

† Et si differat accipere satisdationē, vel expedire processum, vt hoc onus trāseat ad successorem, pote rat conueniri in syndicatu, vt dict. l 1.§. sciēdum. laso.

*¶ Adde tex. apertū in l.cū ostendimus, §. vit de fideiuss.tut. Et nota, quod in relatione faciēda, per eiusmodi æstimatores seu approbatores requiritur partis citatio, vt cōcludit Rom.consi.72.circa primum. in princip.]

a. ¶Dan-

a ¶ Dandi, scilicet tantum.
b ¶ Solent. aliàs debent: sed isti nec debent, nec solent, vt diximus.
* ¶ Legendum, solent, vt ostendunt hic verba Theophili, intelligit enim Imper. eos, qui vel ex lege, vel consuetudine cautionem exigunt, vt sunt magistrat⁹ municipales, Defensores ciuitatum, Iuridicus Alexandriæ, & ceteri eiusmodi minores magistratus.]

† f. similis vt puta procõsul, legatus Proconsulis, præfectus Aegypti, et alij eiusmodi qui instar supra scriptorũ tutores dare possunt. l. 1. ff. d. ei. & cu. da. ab ijs.

Prætor, neque Præses prouinciæ, neque quisquam † alius, cui tutores dandi [a] ius est, hac actione tenebitur: sed ij tantummodo, qui satisdationem exigere solent. [b]

¶ De excusationibus tutorum, vel curatorum.

¶ De excusationibus tutorum, vel curatorum.

¶ Tres liberi Romæ, & quatuor in Italia, & quinque in prouincijs, præstant excusationem à tutela, vel cura. Adoptiui vero non computantur. Nepotes vero in locum filij vocantur. Nec liberi mortui computantur, nisi pro rep. decesserint. Ang.

Excusantur autem tutores, & curatores varijs ex causis. Plerumque † aũt propter [c] liberos, siue ĩ potestate sunt, siue emancipati. [d]

Cõtinuatio.

¶ Nunc dicit quod supra, q. bus modis tut. fin. §. fin. promisit. Accurs. Vel sic: Supra visum est de tutoribus & curatoribus, verum quia ij varijs ex caussis excusari solent, ideo merito subdit de excusationibus tutorum, & curatorum. Porcus.

Diuisio.

Excusantur. ¶ Diuiditur hic titu. in 16. partes. In prima ponitur, qualiter quis ob numerum filiorum excusetur. In secunda ob negotia publica. In tertia, propter iurisdictionem. In quarta: propter litem præcedentem. In quinta propter numerum tutelarum. In sexta, propter paupertatem. In septima, propter infirmitatem. In octaua, propter imperitiam literarũ. in nona, propter inimicitias. In decima propter controuersiá status. In vndecima, propter ætatem. In duodecima, propter militiam. In 13. propter studium artium liberalium. In quarta decima infra quantum tempus possit quis proponere excusationem. In decima quinta, qualiter quis excusetur à cura pupilli sui vel vxoris. In decima sexta, quod falsa excusatio non prodest. Partes de se patent.

SYL. ¶ CASVS in toto hoc titulo nõ potest aliter figurari: sed bene possunt assignari rationes priuilegiorum, pp quæ datur excusatio: ideo in hoc tantum, loco casus instabimus: verba enim, & sensus clarissimi sunt, Dicitur ergo, ꝙ numerus taxatus in tex. præstat excusationẽ: circa quod aduertas, ꝙ quo ad numerum non est ratio, quare magis tres, q̃ quatuor, vel sex posuerit: quia huiusmodi sunt positiui iuris. l. 1 §. pueritiam. & ibi glo. ff. de postu. Sed ratio priuilegij filiorũ est occupatio propria circa suos filios. Item fauor reip. expedit enim ciuitatem, & prouincias repleri hominibus, l. 1. ff. sol. mat. vnde inuitatur ad generationem propter huiusmodi immunitates & hinc est, ꝙ arrogati & adoptati præstant generanti immunitatem, nõ patri ciuili: * quia occupatio, quam quis propria culpa incurrit, sibi debet imputari. capit. damnum. de regul. iur. in 6. Itẽ quia quo ad patrẽ adoptiuum resp. alium ciuem non habet, sed eiusdem abalio genitum, cui decet quòd præstet excusationem.] & emãcipatus similiter numeratur in numero filiorum.

* Nepotes autem ideo non prosunt auo nisi patre defuncto, quia dum pater viuit, ipsi genitori prosunt. † aliàs tfi,

Non enim lex voluit in hac causa quempiam duobus prodesse, vt in exemplo nepotum ex filia licet videre, qui auo non annumerantur inter liberos, vt excusetur a tutela vel cura, propterea quòd patri, qui illos patriæ genuit prosunt. Ratio autem quare defuncti nõ prosint, est quia cessat ratio occupationis, item & causa fauoris, cũ respub. opera illorum vti amplius non possit. Aliud tamen statutũ est in ijs, qui in acie pro patria occubuerunt, ex ratione in text. relata. Quod vero nõ idem numerus filiorũ vbique excuset, ex eo potest videri inductum, quod respub. magis vteretur opera ciuium, quàm Italorum, & magis Italorum, quàm prouincialium, in dandis nominibus militiæ: ideoque maiori fauore prosecuta est eos, qui suis necessitatibus facilius & sępius succurrerent.] Not. quod liberi excusent à tutela. Item, quòd emancipatus iure ciuili quoad hoc cõnumeratur ĩ numero filiorũ. Item, quod tutela est munus publicum. Itẽ, quod filius legitimus tantum non præstat excusationem patri legitimo tantum, sed naturali. Item quod nepotes succedunt in locum filij. Item solos viuos numerandos. Item, quod defuncti in bello pro republica viuere credũtur per gloriam, & de ijs idem quod de viuis iudicatur quo ad beneficium patris.]

c ¶ Propter liberos, superstites, & incolumes, vt ff. de vaca. mu. l. 2.

* Adde, liberos esse debere legitimos & naturales l. 2. ff de excusa. tut. SYL,

d ¶ Emancipati. nisi pater filio emancipato curator petatur; tunc enim non excusatur

Si enim tres liberos superstites Romæ [a] quis habeat, vel in Italia quatuor, vel in prouincijs [b] quinque, a tutela, vel cura potest excusari, exemplo ceterorum munerum. [c] Nam & tutelam, & curam, placuit publicum [d] munus esse.

¶ Sed adoptiui liberi non prosunt: [e] in adoptionē autem dati, naturali [f] patri prosunt.

¶ Item nepotes ex filio prosunt, vt in locum patris [g] sui succedant:

tur a cura emācipati, vt ff. eo. amicissimos. §. fi. † Vel dic, quod licet faciat contra stimulos naturales, tñ bene potest, vt ibi innuitur. ¶ Adde, quod iste intellectus est verissimus, quicquid dicant Iac. de Are. & Bart. vt aperte probat ex verbo, oportere, ibi posito, & declarat optime Bal. ibi.

a ¶ Romæ. Hoc est in ciuitate Romana, & vsque ad centesimū miliarium, vt ff. de offic. præ. vr. l. 1. §. cum vrbem.

* ¶ Adde, ꝙ in §. cum vrbem extenditur vrbis appellatio, non Romæ: idque ea ratione, quod Principis beneficia late sunt interpretanda. l. fi. ff. de constit. princ. quam interpretationē non reor in hac materia admittendam, tāquam restrictiuam commodi pupillorum.

b ¶ In prouincijs. Sed numquid illæ prouinciæ, quæ alias habent ius Italiæ, & hoc habebunt? Respond. non, quia illud propter tributa conceditur eis, vt ff. de censi. l. 1. & fin.

* ¶ Ad interpretationem huius glos. vide omnino Alcia. lib. 12. dispunct. capit. 21. vbi pulcherrime differit, quale esset ius hoc Italicum, quę commoda afferret, & quā multis nationibus olim fuerit concessum. Quæ autem dicantur prouinciæ, & vnde, docet idem Alciat. in l. notionem. §. continentes. ff. de verb. sign.

c ¶ Munerum, id est onerum ciuilium, vt decurionatus, secus si patrimonij sit onus, vt ff. de vaca. mu. l. sextū decimum. §. numerus, & §. quæ patrimoniorū, & l. his onerib. 1. respon. & C. qui num. libe. l. 1. lib. 10.

¶ Tunc enim exigitur maior numerus secundum Bartol. in l. semper. §. 1. ff. de iur. immu.

** Adde, ꝙ munera ciuilia, & munera publica pro eodem supponunt. l. fi §. hæc. ff. de mu & hon. præterea scire oportet, quòd gl. errat dicens, quòd hic numerus filiorum excusat in decurionatu: nam decurionatus est honor. l. a decurionatu. ff. de vac. mu. cōstatque hunc numerum nō excusare ab honoribus, sed solum a muneribus ciuilibus. l. 2. §. 1. eo. titu. de vac. mu. & ideo aptius ponetur exemplum muneribus personalibus, de quibus meminit. l. 1, & vltim. ff. de mu. & hono.

¶ Item secus in honoribus, vt ff. de vac. mune. l. 2. §. numerus, & l. in honoribus.

† Item secus in oneribus, quæ honori inhærent, vt ff. de vac. mune. l. sextum decimum, §. numerus.

d ¶ Publicum, Auctoritate; nam datur inuitis, vt C. de decur. l. nullus lib. 10. & facit. ff. de verb. sign. l. pupillus. §. munus, & l. munꝰ proprie. & ff. de mu. & ho. l. 1. § illud. Sed cōtra, ff. eo. l. athletę. §. tutela. Sed non est publicum munus (vt ibi dicitur) vtilitate, licet auctoritate, vt hic dicitur: sed vtilitate publicū est secūdario, q̄a expedit reipublicæ, & cet. vt supra d̄ ijs, qui sunt sui, vel alieni iuris §. fin. Item contra. ff. eod. spadonem. §. qui accipit, & l. nō tantum. §. non omnia. Sed licet ibi generaliter remissionem publicorū munerum habuit, tamen in generali remissione non continetur tutela, vel cura fauore pupillorum, & adultorum, † sicut & alias de generali dicto quædam excipiuntur, vt ff. de leg. 3. l. vxorem. §. felicissimo. & ff. de procur. Pomponius. 1. respō. & ff. de lib. leg. l. Aurelio, §. Caius.

* ¶ Adde, quòd regula, quæ habet, quod dispositio generalis generaliter est intelligenda limitatur in 15. casibus, de quibus hic in nostris Comen. vberrime differuimus.

e ¶ Non prosunt. Et hoc dico ad excusationem; sed bene acquirebant ei. s patri adoptiuo. vt hic. & ff. de va. mu. l. sextum decimū, §. adoptiui. maxime hodie, cum nihil ad patrem adoptiuum trāseat, vt sup. de adoptio. §. sed hodie.

* ¶ Intellige istum text. generaliter tam in adoptatis quocunque, quam in arrogatis, ex rationibus in positione casus adductis.

f ¶ Naturali patri. Licet adoptio non prosint, vt supra proxim. respon. † & secundum hoc puncta ibi, dati. Vel dic, dati in adoptionem naturali patri, id est auo vel proauo, prosunt, scilicet arroganti, cum transeant in familiam eius, vt supra de adoptio. §. sed hodie. in fi. §. & §. seq. & secundum hoc fiet hic mentio illius noui iuris, & punctabis ibi, naturali patri.

g ¶ In locum patris. Apparet quod eo mortuo tantum prosunt: eo autem viuo non prosunt, vt hic, cum dicit, In locum patris, & cet. & l. 2. §. non solum. ff. eod. & C. de ijs, qui numero li. l. 3. lib. 10. Sed numquid omnes loco vnius computantur? Respondent quidam, quòd non. Sed contradicunt leges expresse: nam loco vnius numerantur quotcunque sint, vt in græca lege. ff. eodem. l. 2 §. quotcunque. nam etiam in successione loco vnius computantur. vt infra de hæred. quæ ab intesta. §. filius. ar. ff. de contra. tab. l. 1. §. 1.

ADDITIO. Hoc est mirabile, cum auus habeat curam, & onus alendi eos; sed ratio

est,

† Et ista ē verior s̄m Ang. quia

SYL. bñficiū ꝙ habeo pp te, non debeo vti cō tra te, salté vbi tu participas de eodem, s̄m Christ. pl. si iudex circūcisio. ff. d̄ mi. alias secus

SYL. vt in d. l. amicissimos.

† Ab eo in̄ excusant 12. liberi, vt tenet glo. in l. si §. numerus. q̄s decur.

C. d̄ decu. li. 10 q̄ ap probāt Angel. & Por. hic. licet gl. in l. 1. C. de ijs, q̄ nu. libe. dicar, ꝙ requirātur 16.

† Et sic generalis immunitas

SYL. nō extēdit ad munus publicum auctoritate, & vtilitate priuatum; & ita nec ad reale ordinarium,

SYL. sed extraordinariū sic, vt notat Bar. & Dy. ibi. § qui accipit.

est, quia prosunt patri suo: & non debent prodesse duobus. Ioan. Fab.
* Ratio quare loco vnius computentur est, quia non sensit respub. beneficium ab auo, nisi ex generatione vnius filij.]

ex filia, non [a] prosunt. ¶ Filij autem superstites [b] tantum ad tutelæ vel curæ muneris excusationem prosunt, defuncti autem non prosunt. [c] Sed si in bello amissi sunt, quæsitum est, an prosint. Et constat eos solos prodesse, qui in acie [d] amittuntur. Ij enim, qui pro republica ceciderunt, in perpetuum per gloriam viuere [e] intelliguntur.

¶ Administrans res fisci excusatur a tutela durãte administratione. h. d. ex l. administrantes ff. eo.

¶ Item Diuus Marcus in Semestribus [f] rescripsit: cum, qui res fisci administrat, a tutela, vel cura, quamdiu administrat, [g] excusari posse.

¶ Absens causa reipublicæ, a tutela vel cura noua in totum excusatur: ab antiqua autẽ, durante absentia. h. d. ex l. non solum. ff. eo. Aret

a ¶ Non prosunt. Quia nõ sunt in potestate sua, vt supra de pat. po. §. fi. hæc ratio non est bona, vt supra eo. in princ. dicit. n. de emancipato: vnde dicas, nõ prosunt auo materno, quia alij ** prosunt, vt C. qui num. libe. l. §. & l. fin.

** l. patri, uel eo mortuo, auo paterno.

b ¶ Superstites. id est viui.

c ¶ Defuncti. Idem & in nõ natis, licet conceptis, qa quo ad hũc casum non sunt pro iam natis, vt ff. eodem. l. 2. §. qui autem in ventre.
* Ratio est, quia non habentur pro iam natis, vt alij prosint, sed solum, quo ad eorum cõmodum. l. qui in vtero la 1. ff de sta. ho.]

d ¶ In acie. l. Principis, vt supra de adopt. §. feminæ.
* ¶ Adde, in acie amissos etiam eos dici, qui accepto vulnere in conflictu, alibi pp illud vulnus periere. l. 1. §. 2. ff. de incen. rui. nau.]

e ¶ Per gloriã viuere. Nota mortuum viuere per gloriam, vt ff. ad l. Aquil. qua actione. §. siquis in colluctatione. Et contra quis fingitur mortuus, qui viuit per vituperium, vt deportati, vt ff. de cõtra tab. l. t. §. 1. & §. pen. in fi. & ff de do. inter virum, & vxo. l. cum hic. §. si donator. (aliàs. §. si seruus) vbi seruus viuit, & tamen pro mortuo reputatur quo ad ius ciuile, vt ff. de re. iur. quod attinet & l. seruitutem.
¶ Præclare Cic. Philip. 9. His enim (inquit) maiores nostri, qui ob rempub. mortẽ obierunt, pro breui vita diuturnam memoriã reliquerunt, & Plau. in Capt. quisquis per virtutem perijt, is numquam interit.

SYL. ¶ Item Diuus. CASVS sic figuratur. Quæsitum fuerat, an administrans res fisci excusaretur a tutela: & videbatur quòd non, quia cum tutela etiam ipsa sit munus publicũ, vt supra ostensum est, non videbatur impediri ex alio munere publico. Sed cõtrarium dicitur ex eo, * quia fieri nõ posset, quin dũ rebus pupilli vel adulti operã darentus, fiscus in multis læderetur: & econuerso: quæ ratio traditur a Theophilo in Instit. Græcis.] Not. quòd procurator fisci durante eius officio excusatur a tutela. Item, quòd cessante causa imped: menti cessat immunitas. Itẽ quòd vtilitas publica auctoritate, & vtilitate præfertur publicæ auctoritate, sed non vtilitate.]

f ¶ In semestribus, id est in sex mensibus, quibus dabant operã studio. Nam alternis sex mẽsib[9] dabant operam Imperatores bello & studio, vt ff. de orig. iur. l. 2. §. ex his, in princ. vltimæ chartę, vel dic, quod nomen erat libri illis sex mensibus compositi: quod in idem recidit. Semestre quid.
¶ Tu dic, quòd sicut annales dicebantur ex eo, quod anni unius res gestas continerent: ita semestres libri, * in quibus lex mensium rescripta constitutionesque descriptæ erant. Hos D. Marcus scripsit, ut hic, & in l. pactum. ff. de pact.] SYL.

g ¶ Administrat. qui dicitur procurator fisci, & facit ad hunc. §. sup. de cur. §. itẽ loco.
** Extende ad omnes, quibus princeps curam alicuius rei propriæ, uel publicæ commisit, ut sunt exactores tributorum, præfecti annonæ, præfecti uigilum, mensores frumentarij, rationales.]
ADDITIO Idem si administrat res aliorum principum. Io. Fab.
* ¶ Item qui. Casus positio clara est. & ratio ipsius est, quia si quis & pupillaribus, & publicis rebus, uellet uacare, necessario aut pupilli, aut reipub res negligẽtius curarentur, ut dictum est in præced. §. uel dic (ut alias dicebam) quod tutela respicit utilitatem publicã secundario, in exemplo autem huius & præceden. §. uertitur utilitas publica principaliter: & ideo tutela præponderat.] SYL.
** Ideo autem susceptam iam tutelam fini ta absentia recipiunt statim, nec anni uacationẽ habent, quia ius reponit illos in eo statu, in quo erant ante absentiam, nec priuilegium illud uacationis anni tributum a lege simpliciter tum ad resumendas uires, tum ad curam suarum rerum instituendam, in præiudicium tutelarum iam susceptarum ope-

operatur, quia immunitas à tutelis eatenus tantum vires habet, quatenus nominatim priuilegium indultum est. l. non tantum. §. non omnia. iuncta l. spadonem, §. qui accipit, ff. eo. tit.] Not. quod absentia causa reipubl. præstat excusationem a munere de nouo delato: sec' ab antiquo. Item quod durante absentia datur curator.]

stratum, l. potestatis. ff. de verbor. significat. * Sed in l. eos. proconsularis potestas interpretanda est imperium, & auctoritas Proconsulis.]

e¶ Sed susceptam, vt supra proximo, §.

¶ Item qui reipublicæ causa absunt, ᵃ a tutela, vel cura excusātur. b Sed & si fuerint tutores, vel curatores dati, deinde reipublicæ causa abesse cœperint, a tutela, vel cura excusantur, ᶜ quatenus † reipublicæ causa absunt: & interea curator loco eorum datur, qui, si reuersi fuerint, recipiunt onus tutelæ. Nā nec anni habent vacationem, vt Papinianus libro quinto Responsorum scripsit: nā hoc spacium habent ad nouas tutelas vocati.

¶ Habens publicam potestatem, a tutela habet excusationem, sed non a iam suscepta. hoc dicit ex l. non tantum, §. lanc. ff. eod.

¶ Et qui potestatem ᵈ aliquam habent, se excusare possunt, vt Diuus Marcus rescripsit: sed ᵉ susceptam tutelam deserere non possunt.

a ¶ Absunt. vel absfuturi sunt, vt ff. de procu. l. filiusfamilias, §. fin.

† pro quādiu, sic l. r. in princ. ff. de ope. nou. nūc.

ADDITIO. Quia paria sūt esse, vel de proximo sperari, l. pen ff. de test. mil. Aret.

* ¶ Abesse reipub. causa qui dicātur, liquet cum ex multis alijs legib. tum ex l. Item ij. ex l. Reipublicæ. ex l. Abesse, & seq. ff. ex quib. cau. maio.

** Rationem diuersitatis inter absentem causa reipub. & magistratum, circa tutelam iam susceptam, hanc esse cēseo, quia qui reipubl. caus. absunt, plerúque interim quicquam in rem suam agere prohibentur. l. legatus. ff. de lega. quæ prohibitio nō cadit in gerentibus magistratum, & ideo non mirum, si legislator ipsos reipub. causa absentes ob huiusmodi incōmodum releuauerit interim ab onere tutelæ iam susceptæ. l. eum qui. ff. de iureiur.]

Milites a bello missi quot annos excusationis habent.

b¶ Excusantur. Hoc primum responsum loquitur, quādo eo existente in absentia reipublicæ causa, datus fuit tutor, vel curator: quo casu, perpetuo excusatur, si per viginti annos militauerit, vel compleuerit militiæ spacium, & non ignominiose missus est. Alias qui infra quinquennium missus est, puta quia infirmus, nullam habet excusationem: qui post quinque annos, habet annum: qui post octo annos, habet biennium: qui post duodecim, habet triennium: qui post sexdecim, habet quadriennium: qui post viginti, excusationem perpetuam habet, vt dictum est, ff. eodem. l. sed & milites. §. 1. 2. & 3. & 4. & 5. & § quandoque vsque ad §. qui autem post.

c¶ Excusantur. Si hoc postulauerint prius, & etiam alium actorem, vel curatorem petierint, alias non, vt C. si tut. reipu. cau. l. 1. & ff. de admi. tut. tutores, §. qui se.

SYL. ¶ Et qui potestatem. CASVS. non figuratur. & ratio clara est fundata i administratione principaliter publica. Not. summarium. Item, quod multa impediuntur facienda, quæ facta tenent.]

d¶ Et qui potestatem. Vt quia sit Præfectus vigilum vel annonæ, vt ff. eod. l. administrantes & similes, qui potestates vocātur, vt C. de mo. muit. l. eos, secus si sit circa latus principis: cœptam enim non complebit, vt ff. eo. l. iurisperitos.

SYL. ¶ Dic potestatem, id est publicum magi-

*¶ item propter. CASVS est clarus. Ratio dubitandi poterat esse: periculum subitationis instrumentorum pupilli, ceteraque alia quæ referuntur ab Imperat. in Authēt. vt ij qui obligat perhi. se ha. res mi. in prin. ex quibus videbatur, quod tutores vel curatores non solum excusandi essent, sed remouendi: cuius contrarium deciditur, nisi de omnibus bonis, vel hæreditate cōtrouersia existat, quia tunc quasi de capite agitur, capitalesque excitantur inimicitiæ, ob quas etiam quis excusatur a tutela. §. inimicitiæ, infra eodem, & ideo prouidendum fuit, ne ex hoc tutor moueretur ad subtrahendum ipsi pupillo iura sua: at in cæteris litibus aliud placuit, quia neminem tam impium fore creditum est, vt cum tanta existimationis iactura, fraudulenter in rebus eorū, qui suæ fidei essent commissi, versaretur: proinde cum visus postea docuisset, ob lites quoque leuiores non raro pupillos adultosque suis facultatibus spoliari a tutoribus, & curatoribus nouissime hæc regula per supradictā Auth. correcta est]Not. quòd potest esse lis inter pupillum, & tutorem durante tutela. Item, quòd ex maxima lite etiam ciuili finitur tutela. Item quòd q. hæreditatis pupilli maxima est, & æquiparatur q. de omni bus bonis, cum verisimiliter nihil habere possit proprium, qui acquisiuit patri illucuique quicquid quæsiuit.] SYL.

a Nisi forte. immo & sine forte, vel etiam si de maiori parte bonorum pupilli fit con trouersia, vt ff. eo. l. propter litem, 1. respon. & facit. C. eo. l. si vt allegas, & sup. de aucto- rita. tuto §. si. & C. qui da. tuto. pos. l. credito- rem, sed hodie non potest cre ditor, vel debi- tor, esse tutor, vt in Authent. vt lj qui oblig. per §. 1. colla- tio. 6.

*Adde, q d. Authent. non habet locum in creditore modicæ sum- mę, secundum gl. Bar. & alios in Auth. mino ris. C. qui da. tu. poss & la- tissime Marc. consil. 103. nu- mer. 29.

b Hæredita- te. scilicet ipsi pupillo a pa- tre delata, vel à quocũque, non curo: propter magnitudinem enim litis ponit de hæredi- tate. ** Intellige text. nostrum de hæreditate paterna indifferenter, siue in ea contineatur tota maior ve pupilli substantia, siue non, l. si pupillum. ff eo. etenim plerumque omnia pupilli bona in hæreditate patris consistũt hucque, veluti q frequentius eueniat legisla tores respexere l. nam ad ea. ff. de legi. in teli quis autẽ illibus dispiciemus, vtrum cõtro- uertat de omnibus bonis, aut plurima eo- rum parte d. l. propter. ff. eo. vnde recte Sali. interpretatur d. l. si allegas. in hæreditate. in qua agar de maxima parte bonorũ pupilli]

*Idem in quæstione status, vt notatur in §. item is, infra eod. nam controuersia sta- tus mortis accusationi æquiparatur, vt ibi inquit. Accur.

SYL. *Item tria. CASVS apertus est. & ratio ipsius est difficultas rationum conficienda- rum, l. si is qui. §. si. ff. eod. & ne multitudine negotiorum tutore onerato res pupillares male administrentur: quæ ratio cessat in tu- tela complurium fratrum, qui idem habent patrimonium. quia, vt ibidem dicitur, non numerus personarum, sed diuersitas patri- monij, diuersæque rationes conscribendæ expendi debent. Affectatæ autem tutelæ, vel curæ ea ratione non prosunt, quia qui sponte & volens oneri se subiecit, non est il- li succurrẽdum. l 2. § si quis tamen. & §. si. ff. si quis ca. & c damnũ de reg. iur. in 6. Not. q affectatum onus non excusat. Item, quod tutor plurium pupillorum fratrum, dicitur tutor vnius tutelæ tantum.]

Item tria onera. Nota, dicit onera, qua- tuor enim posset habere tutelas, quæ sibi ex- cusationem non darent, si sint leues, vel le- uissimæ, † vt hic. † Item nota, quod dicit, tria onera: tres enim posset habere, & tamen pro vna computatur, puta fratrum, vt sequitur. Non enim nu- merus pupil- lorum plures tutelas facit, sed patrimo- niorum sepa- ratio, vt ff eod. tria. & l. si is. Item quod di- cit nõ affecta- tæ: nota, nam si dedisset ope- ram, si affe- ctasset eas ha- bere, non pro- dessent, quia non videretur onerosæ, vt & aliàs qui data opera reipubli cę causa abest, vt ff. ex quibus cau. maio. l. & qui data. & fa- cit ff. si quis cau. lege secunda. §. simili, & ff. ad leg. Corn. de fal. l. vxori. §. 1. iuxta illud: Hoc portat leuiter, quod portat quisque li- benter. Item hæc tria onera in domo vna esse sufficit: vt si pater, vel filius gerat, om- nes excusentur: sed non cõputentur, nisi ob alium vtrorem teneantur. vt ff. eod. l. dixi- mus, §. fin. & l. sequen. & ff. de ritu nup. si- quis tutor.

¶ Propter litem, quam quis habet cum pupil- lo, non excusatur a tu- tela, nisi sit omnium, vel maioris partis bo- norum. h. d. ex l. pro- pter. ff. eo.

¶ Item propter litem, quam cum pupillo, vel adulto tutor, vel cura- tor habet, excusari non potest: nisi forte [a] de omnibus bonis, † vel hæreditate [b] contro- uersia sit.

¶ Tres diuersæ tutelæ non affectatæ, donec durant, præstant excu- sationem. h. d. ex l. tria. ff. eod.

¶ Item [c] tria onera tutelæ non affectatæ, vel curæ, præstant va- cationem, quamdiu ad- ministrantur: vt ta- men plurium pupillo- rum tutela, vel cura eo- rundem bonorum, ve- luti fratrum, pro vna computetur.

† quia eas affectasse vt. l. spa- donem. §. vlt. ff. eo.

† quia eas affectasse vt. l. spa- donem. §. vlt. ff. eo. † itẽ si al- tera. ipsa- rũ, vel ẽt quarta sit proueniens sit breui tpe finiẽ- da. puta inf. seme- stre. l. eũ. tm. l pri. ff. eo.

SYL. ** Adde, q etiam vna tutela, si tam diffusa, & negotiosa sit, vt pro pluribus cedat, excu- sat ab onere secundæ tutelæ. Nam in his ex- cusationibus attenditur ad difficultatem ad ministrationis, l. si is qui. ver. ceterum. ff. eo. Item honorarius hoc nomine non compu- tatur, vt ff. eo. l. spadonem, §. si ciuitatis.

* Honorarius tutor est, qui honoris tan- tum gratia datur, non vt administret. l. 3. §. si patens, ff de admi. tu.]

ADDITIO Item duæ excusationes im- perfectæ diuersi generis, puta duæ tutelæ cũ duobus filijs, non faciunt vnam plenam, i. excusatur, §. amplius. ff. eo. Ang.

SYL. *Sed & propter. CASVS clarus est, & in vtroque casu ratio exprimitur in tex. No- luerunt enim ll. quempiam obligari ad im- possibilia, & præterquã q satis inhumanũ esset, vt qui suo labore victum sibi quærere necesse habet, aliena negotia suis posthabi- tis agere cogeretur. tunc etiam damnosum esset pupillo hunc habere, quia vel segniter res eius gereret ptr inopia, vel non ex fide, l. pen. ff. eo. quę rationes militant etiam in ca- su aduersæ valetudinis. Quid enim tã im- pium excogitari posset, quã si is, qui ne suis quidem negotijs superesse potest, aliena cu- rare

rare compelleretur, cum summo etiam pupillorum dãno? No. ꝙ paupertas non præsumitur, sed debet probari. Item, ꝙ præstat excusationem à munere publico. Item, ꝙ non omnis mala valetudo præstat excusationẽ, sed ea, propter quam suis rebus superesse non potest.

¶ Paupertas, & infirmitas, propter quam quis non potest proprijs negotijs superesse, excusant. h.d ex l. paupertas, & l. non solum. in fi. ff. eo.

¶ Sed & propter paupertatem excusationem tribui, tam Diui † fratres, quam per se Diuus Marcus rescripsit, si quis imparem [a] se oneri iniuncto possit docere. [b]

¶ Item propter aduersam [c] valetudinem, † propter quam ne suis quidem negotijs interesse potest, excusatio locum habet.

*¶ Adde quòd & in pluribus alijs casibus fauetur paupertati contra ordinarij iuris regulas, quos videre est relatos apud Alci. l. 1. de uerbor. signif. quod tamen limita nõ habere locum, ubi quis incidisset in paupertatẽ culpa sua: quæ ordinata esset ad casum paupertatis, nam tunc nusquã ei subuenitur. l. bona fides. ff. depos. l. pen. de in. do. & tradit Alex. late in l. quamuis. sol. mat. nisi alias fame periturus esset, vt ait Alex. vbi sup. & Deci. in c. pastoralis. §. verum. coll. 3. de appel.]

† M. Antoninus, & L. Verus.

† Intellige suam non ẽt suorũ, vt patris, & filiorũ quia tunc non excusat, sicut nec ab alijs muneribus personalibus l. vlt. C. qui morbo.

Paupertas aliqñ non excusat a tutela.

a ¶ Imparem. id est si non habeat tãtum in bonis, quantum & pupillus cui datur tutor, vt hic, & ff. eo. l. paupertas, aliàs autẽ dicitur pauper, qui non habet quinquaginta aureos in bonis, vt ff. de accu. nonnulli. Vel dic verius eum esse hic pauperem & imparẽ oneri, qui sic laboribus est implicatus propter paupertatẽ, vt tutelę superesse non possit, cũ forte in agro eum tota die esse oporteat. Nec enim placet prima expositio, cũ hoc munus magis obsequio personæ, quã in aliqua erogatione cõsistat: vnde paupertas talis nõ nocet, dummodo possit superesse tutelæ, vt ff. de mu. & hon. cura. § inopes, & inf. tit. 1. §. fi.

SYL.

¶ Adde communiter teneri, paupertatem distingui arbitrio iudicis, attẽta qualitate personarum, & patrimoniorum, nisi aliter nominatim cautum sit, vt per doct. in l. si constante. in 1. q. Bart. ff. sol. matr.

b ¶ Docere. id est probare.

c ¶ Aduersam valetudinẽ. Vt si est surdus, vel mutus, vel perpetua valetudine detentus, vt C. qui mor. l. 1. q morbus prout durauerit, excusat: sed furor non excusat, sed interim curator datur, secundum Ioã: vt ff. eo.

l. non solum. §. fin. & seq. duabus, ll. vsque ad §. sunt & alij. Sed quidam ex supradictis, etsi velint, non admittunt: vt surdus, & mutus, vt ff. de tu. l. 1. § pen. & §. fi. Quare dic, ꝙ quãtũ ad eos impropriè ponit excusatio, vt inf. eo. §. minores.

¶ Qui literas nescit, a tutela excusatur, tametsi aptus sit negotij gerendis. h.d. ex l. athletę. §. fi. ff. eod.

¶ Similiter eos, qui literas nesciunt, [d] esse excusandos Diuus Pius rescripsit, quamuis & imperiti literarum possint ad administrationem negotiorum sufficere.

¶ Datus tutor in testamento propter inimicitias, excusationem habet: qui vero promisit administrationẽ, excusationem perdit. h.d ex l. athletæ. §. dat & l. spadonem. §. 1. ff eo. Aret.

**Declara hoc procedere in tutela delata postquam inciderint ĩ morbum, nam tũc nec uolentes admitterẽtur, l. agnato. §. ult. ff. de leg. tu. secus aũt si fiant surdi, aut muti, post susceptam tutelam. d. l. post susceptam. & l. etiã si tutor. ff. de auct. tut. ratio aũt est, qa hoc casu pos sũt cõstituere actorẽ suo periculo, qui tutelam gerat. §. fin. supra de cur. qd non licet in priore casu, quia datio eorũ in tutores nulla ẽ.]

* ¶ Similiter. CASVS. Dubitatũ fuit an qui literas nesciunt tutores, vel curatores dari possent: & videbatur ꝙ sic, si apti essent ad gerenda negotia l. athletæ. in fi ff. eo. cuius cõntrarium deciditur, quia cum tutor facere inuentarium teneatur, & rationes scribere, qui autem literas nescit, id est, qui nec legere, nec scribere nouit, (ita enim hic accipiendum est) hæc nõ nisi per alium facere possit, ex qua re tam ipse tutor, quam pupillus, facile possent damnificari, merito constitutum est, vt potius excusetur. Et hic est verus sensus huius §. quem apertius explicaui hoc loco in Commen. & conciliaui cum l. athletæ. ff. eodem.] No. ignorantiam literarum excusare a munere publico. Item, ꝙ quamuis sit quis diligens ad administrandum negotia, si nescit literas, reputatur insufficiens muneribus publicis.]

SYL.

d ¶ Literas nesciunt. Et simplices sunt, vel rudes: aliud si sunt sagaces in negotijs: tunc enim non excusantur, vt subijcit, quamuis & c. vt ff. eo. athletæ, §. pen. & fi. Et not. literatũ ad aliqua admitti, ad quæ non recipitur illiteratus, † vt C. de postu. l. 2. & in Authent. de iudi. §. 1. coll 6. Et no. melioris conditionis esse sapientem, quam stultum.

* ¶ Literas nescire hoc tex. qui dicantur, declara,

† Sic iure cano. illiteratus non p̃t obtinere beneficiũ vt ca. cũ nfls. extra de con cess. præb. vbi per In noc.

clata, vt in formatione casus.

* ¶ Item si propter inimicitias. In primo dicto dubium faciebat, quòd cum quispiam datur tutor testamento post inimicitias contractas, videtur quodammodo remitti odiũ: & ideo non videretur, quòd deberet excusari. l. athletæ. §. dat. ff. eo. cuius contrariũ respondetur. Nec obstat supradicta præsumptio, quia iste text. loquitur, quando ex aliquibus coniecturis apparet datum fuisse tutorem ob inimicitias, vt scilicet debitis, & negotijs implicaretur: vnde cessat præsumptio reconciliationis, vna enim præsumptio tollit aliam. l. non est, digest. quod met. caus. Ratio autem decidendi habetur in lege prima, Cod. si prop. inimic. libro decimo. Secundi autem dicti ratio est, quia promittẽs se administraturum, videtur iuri se excusandi renunciare, l. spadonem, §. 1. ff. eo.] Notabilia clara sunt ex lectu. tex.]

¶ aliàs pro miserunt.

¶ Item si propter inimicitias [a] aliquem testamento tutorem pater dederit, hoc ipsum præstat ei excusationẽ: sicut per contrarium non excusantur, qui se tutelam administraturos patri pupillorum † promiserant. [b]

¶ Ex eo, quod quis non cognoscit patrem pupilli, non excusatur a tutela h. d. ex l. spadonem, §. fin. ff. eodem. Aret.

¶ Non esse autem admittendam excusationem eius, qui hoc solo vtitur, quod ignotus [c] patri pupillorũ sit, Diui fratres rescripsere.

¶ Inimicitiæ capitales, si reconciliatio non sit secuta, præstant vacationem a tutela. hoc dicit ex l. athletæ. §. dat. ff. eod.

¶ Inimicitiæ, quas qs cum patre pupillorum, vel adultorum exercuit, si [d] capitales fuerunt, nec reconciliatio

a ¶ Inimicitias. Vt quia ideo eum dedit tutorem, vt debitis supponatur, & à pupillo vexetur. Et nota quod tribus casibus excusat inimicitia, vt si ideo dedit. vt dictum est, vt hic. Item & quando interuenit † post testamentum. Item (secundum quosdam) etiam quando ante testamentum, si tamẽ fuit capitale certamen. In quarto casu non: vt si ante testamentum facta fuit, & non capitalis, quia videtur remisisse, ex quo in testamento dedit tutorem, vt ff. eod. athletæ. §. dat remissionem. prout est ibi in litera, Prius vt & inf. eod. §. inimicitiæ.

Inimicitia tribus casibus excusat a tutela.

† l. capitalis, §. inimicitiæ. infra eo. & d. l. athletæ, §. dat

* ¶ Errat Accur. circa sensum versic. Nisi positis in dicto § dat. intelligendus est enim in capitalibus, prout loquitur regula, vt sit bona exceptio: pro cuius §. vera & plena interpretatione vide hic nostros Comment. * Quod autem attinet ad non capitales, illud in vniuersum tenendum est, minime præstare excusationem a tutela, §. inimicitiæ. infra eod.

& male, S Y L. quia ex testamento præsumitur facta recõciliatio.

b ¶ Promiserant. Licet aliàs habeant excusationem, vt hic, & ff. de test. tut. l. ex sententia in fin. & hoc vbi promisit, vel sic se iactauit.

* ¶ Intelligendus est text. in promissione secundum quod loquitur etiam §. primo. in l. spadonem, vnde sumptus est: iactationes enim à regibus non considerantur. l. fin. & ibi doct. ff. de testa.] Quid autem si in testamento se tutorem scripsit? Respond. non erit tutor, nisi vel euidenter idoneus appareat, vel pater eum confirmauerit, vt in dicta l. ex sententia, & tunc de cetero erit tutor. ff. ad l. Corn. de Fal. lege vxori. §. primo, Accursius. S Y L.

¶ Non esse. CASVS facile poni potest in eã aperta regula.* cuius dubitandi ratio potuit esse, quod traditur in l. illud, & l. fin. ff eod. si extranei, & alterius prouinciæ homines, tutores eligantur, competere ius se excusandi: si quidem perabsurdum videbatur dari quempiam tutorem ab illo, quem numquam cognouisset: attamen deciditur cõtrarium: & ratio est quia quamuis ignotus quis sit ex visu (ita enim accipitur hic verbum, ignotus) potest esse cognitus aliter: veluti ex testimonio bonorum virorum de illius morum honestate, & vitæ probitate: amare enim possumus inuisa: & ita intelligitur text. incognita aliquo modo nequaquam. Not. ignotum tutorem dari posse. S Y L.

c ¶ Ignotus. sed is excusatur, quia ibi domicilium non habet, vbi datus est, vt ff. eod. l. fin. in fine.

¶ Inimicitiæ. CASVS facilis est, & ratio manifesta. nõ enim præsumunt iura tuendos esse pupillos ab inimico paterno: inimicitiæ enim præsumuntur durare cum filijs ex identitate voluntatis, & sanguinis. Not. non omnes inimicitias excusare, sed capitales tantum. * Item, quod ille, qui fuit inimicus patris, censetur etiam inimicus filij, licet pater decesserit.]

Inimicitiæ dñr capitales dupliciter.

d ¶ Si capitales. Capitales accipe, vt quia accusabat eum de aliquo crimine, quod ingerebat pœnam capitis, id est status vel quòd ingerebat pœnam sanguinis, vel quia insidiabatur morti ipsius: secũdũ Azo. Et nota hic fieri aliquid ratione inimicitiæ, quod non fieret alias sic ff. de arb. non distinguemus

mus.§.cum quidam, & l.licet autē. & ff. de li.ca.si pariter. Nam inimicus, iudex esse nō potest, vt ff. de procura.l.filiusfam.§.fin.& l.vel exilio.

SYL. ¶ Quæ dicantur inimicitiæ capitales,declarat Bart. in l.3. §. fin. ff. de adi. leg.* quod & ego latius hic in Commen. pertractaui.]

* Adde, quòd sūt & alij plurimi effectus inimicitiæ, vt, q inimicus nō admittatur ad perhibendum testimonium. l.testium, ff. de testi. quinimmo si examinetur non facit iudiciū, Bart.l.maritis. in princip. de quæst. nec ad accusādum ēt in notorijs,Roma. consil.323. Item excusatur vasallus si ex hac causa nō fuerit petitum inuestiturā intra annum & mensem .cap.1.quo tem. mi. inuesti.per.de.vbi glo. & plures alios effectus recensuit Alcia. lib.1.de verb.signific. Animaduertendum tamen est, q inimicitiæ ex propria culpa prouenientes nō excusant,Deci. in c.vt debitus col.7.de appellat. Et quomodo probetur inimicitia , est text. vbi Ias.late hoc prosequitur, in l. liberi. C. inoffic.testam.

interuenit, a [a] tutela, vel cura solent excusare.

¶ Qui passus fuit controuersiam status a patre pupilli, habet vacationem. Aret.

¶ Item is,qui status cōtrouersiam a pupillorum [b] patre passus est, excusatur a tutela.

¶ Maior septuaginta ann. a tutela se excusat: minor 25.& miles,nec volentes admittuntur.

h.d.ex l.2. ff.eod.ex l. fin.C.de legi. tuto. & l. militiæ, C. qui da. tu. pos.Aret.

¶ Item maior septuaginta [c] annis a tutela, & cura se potest excusare . Minores autem xxv. annis , olim quidem excusabantur:nostra autem cōstitutione prohibentur ad tutelam vel curam aspirare:adeo, vt nec [d] excusatione opus sit.

par putatur oneri:& quia semper apud Romanos senectuti idem honor tribuitus est, qui & magistratibus,l.semper.ff. de iu. immun.Sicut ergo datur excusatio magistratibus & potestatibus, ita & senibus.Ratio autem secūdi dicti est,quia qui alterius auxilio eget , non pōt alteri auxilio esse: & qui suis rebus regendis impar est , non debet eidem committi administratio aliorum. Ratio autem tertij dicti est propter publicum interesse, ne à militia distrahantur, ob quod plurima sunt in iure priuilegia eisdem concessa. Not. summarium.

† Intelligo istud verū si non studiose,vel p calumniā mouit q̄stionē vt ibi,alias se cus scdm Ang.hic.

a ¶ A tutela. vel datiua, vel legitima : si aūt testamētaria,dic,vt sup.in gl.Vt quia,&c. †

† in §. itē si propter.

* ¶ Item is. CASVS facile figuratur. Ratio huius regulæ pendet a superius dictis: nā cū ex cōtrouersia status oriantur inimicitiæ capitales,vt dicit glo in §.præcedente,super vers.capitales.sequitur , quod est iusta causa excusationis ,§.inimicitiæ, supra eod. Maxima enim ignominia afficitur is , qui super statu inquietatur,nec non eius coniuncti. l. 1.& 2.ff.de li.cau. No.summarium.**Item, q ille,qui passus est quæstionem status, censetur inimicus,& excusatur.

b ¶ A pupillorum patre , vt quia pater pupillorum quandoque dixit hunc, quem dat modo tutorem,suum seruū fuisse,vel libertum.Istæ enim sunt quæstiones de statu, vt infra de actio. §.præiudiciales. † Et est rō, quia mortis accusationi hæc quæstio similatur, vt ff. quod met.cau. isti quidē.§.1.Idē est econtra,si hic mouit quæstionem status ipsis pupillis,vt ff.eo.athletæ.§.amplius.†

† Adde pulchrum text.in l.nō solum,§.si status, ff. de proc.

SYL. ¶ Item maior septuaginta. CASVS clarus est.Ratio primi dicti est, quia senex im-

c ¶ Item maior septuaginta annis , scilicet iam cōpletis , vt ff. de iur.imm.l.3.& ad Sc.Trebel.l.qui filium & filiam.§.1.alias non esset maior,vt ff.de min.l.3.§.minorem.† Sed in alio personali publico munere statuitur tempus.55. annorum,vt C.qui ætate.l.si.lib.10.

† Qn autē requiratur annus cōpletus vel sufficiat cœptus : vel qn tempus requiratur de momento ad momē tum,dic vt ibi per gl. Bar.& doct.Ang.

¶ Ratio autem differentiæ assignatur, quia administratio vnius prouinciæ est maius onus quam vnius tutelæ.Vel secundū Christo.hoc factum est,vt plures inueniantur tutores fauore pupillorum.] Et no.ratione senectutis aliqua fieri , quæ alias non fierent, vt hic, & ff.de iure immu.l.semper.1.respond.& C.de postu.prouidendum.

* ¶ Adde,q in re dubia , confusisque testimonijs, potius creditur antiquioribus, gl.& doct.in l.cum quid.in ver.nouum, ff. si cer. pet. in habēda quæstione incipitur a iunioribus,l.1.§.1.de quæstio.Tabulæ quoque testamenti penes antiquiorem deponuntur.l. vlt. de fide instrum . Sic, ceteris paribus, senior sedet digniore loco glo.§.aliā. infr.de bon.possess. Et primus requiritur in cōsilijs dandis Rom. sing.81.per c.1.de contr. apud par.ter.Item dispositio testatoris loquens de maioribus,interpretatur de maioribus nat. Alexand.consi 4.lib.4.& plura alia senectutis priuilegia tradit Felyn. ca.in nostra,col. fi.& c.quoties.3.nota.de testi.

d ¶ Nec excusatione.Sed in larga significatione etiam qui prohibentur, excusantur,vt ff. de postu.l.1. §.initium, & C. qui morbo, l.vnica, & ff.de tute.l.1.§.pen.& fi.& inf.eo. §.penul.& fin.& facit ad hoc, ff. de re iud.l. eius est nolle.

a ¶ Constitutione.C. de leg. tu.l fin. & facit supra de fidu.tu.§ fin.

b ¶ Sublite. facit ad hoc in Authent.de sanc. episc.§.1.coll 9 & ff. de eden.l.si quis ex argẽ tarijs, §. penult.

qui in vrb.cōst.lib.12. quæ fuit interpretatio Ant.Aug. Iuriscō. Hisp. ac vtriusque linguæ peritissimi. Vix enim probare possum,ꝙ significentur philosophiæ professores, vt ex. Cic. lib.1.de nat. deo. docuit. Aldob. cū ibidem.Iurisconf. Paulus inferi⁹ agat de Philosophis.]

Qua constitutione [a] cauetur,vt nec pupillus ad legitimam tutelam vocetur, nec adultus: cum sit in ciuile eos, qui alieno auxilio in rebus suis administrādis egere noscuntur, & ab alijs reguntur, aliorum tutelã vel curam subire [b]

¶ Idem & in milite [c] obseruandum est, vt nec [d] volens ad tutelæ onus admittatur.

¶ Docentes Grammaticam, vel Rhetoricã, vel Medicinam,vel Romæ, vel in patria sua, intra numerum deputatum, excusantur à tutela. hoc d.ex l. si duas. §.1.ff.eo.

¶ Item Romæ Grammatici, [e] Rhetores,

c ¶ Idem & in milite, scilicet in militia existente: secus in veterano.quod dic,vt d ximus supra eod. §. item qui reipublicæ.

* ¶ Adde,ꝙ in hoc differunt, quia miles in militia existēs nec volēs admittitur, vt dicitur hoc in loco: veteranus autem recte quidem dat tutor, sed potest se excusare, nisi vocetur ad tutelā filiorum conueterani, vel militis l.vlt.C de excus.vetera.]

¶ Ad hoc autem,ꝙ aliquis sit miles,sex sūt necessaria, vt diximus in Authent. de mand. prin.§.fi.& in l.pen.ff. ex quibus cau. maio. & inf.de mili.testa.super rub.

d ¶ Nec volens. Et ita ipso iure non tenet datio, vt hic, & C.q. da.tut.pos.l.militię ni si à commissione deiut, vt ff.eo.propter magistratum,§ fi.†

† Sed Iac. de Are.ibi tenet contrariū & illū tex. intelligit in veterano. SYL.

** Adde,ꝙ & plura alia interdicta fuere militibus fauore militiæ,ne ea abstraherētur, vt l.filiusf.§.milites.ff. de proc l.militem.l. qui stipendia. C. de proc. l.milites,C.loca.] Aliud in cælesti militia,vt in clerico qui admittitur vsque ad quartū gradum , vt in authen. de san. episc.§ presbyteros. quam habes.C.de episc.& cler.super l.generaliter.

¶ Adde, ꝙ illud, quod dicitur de quarto gradu,non probatur l.sed potius cum tutela reguletur ab hæreditate, dicendum est,ꝙ sicut hodie admittitur vsque ad 10.gradū ad successionem , ita ad tutelam l.1. §.1.ff.de legi. tut. de iure autem canon. possunt suscipere tutelam intuitu pietatis etiam promoti,non tamen coguntur, nisi quando alius tutor nō reperitur.c.peruenit.86.distin.

SYL. ¶ Itē Romæ. CASUS sic figuratur,vt sup. in alijs casibus: cuius cō est in prōptu, ne distrahantā ã proficua & necessaria disciplina, sicut dictum est de militibus. Not.ꝙ omnes hi docentes artes triuiales excusantur.]

Scientiæ triuiales excusant tutores.

e ¶ Grãmatici.i.magistri de Grãmatica: & idē dicas de sequentibus. Et adiunge his sophistas.i.Dialecticos: ita vt oēs, qui docent triuiū, excusentur vt hic & ff.eo.si duas.§.1.

** Adde, quòd in d.l. si duas, sophistarum verbo significantur qui oratoriā artē Græce docerent, sicuti & in l. vnic.C.de profess.

Et hoc si doceant Romæ, vbi est communis patria, vt ff. ad mun. l.Roma.& hic. Item si in patria sua, vt hic subijcit. Item oportet, quòd sint intra numerum.Habebat enim quælibet ciuitas numerum secundum quantitatem, & Grammaticos, & Dialecticos & Rhetores, & Physicos siue Medicos. Ita tamen quod nulla vltra decem haberet,quibus hanc immunitatem daret, vt ff.eodē.si duas,§.fi. Sed aliud videtur in ijs, qui docent quadriuium, vt Musicam, Astronomiam, Geometriam, & Arithmeticam: nam non videntur habere excusationem,vt ff.eo.Geometræ.

Scīæ quadriuiales non excusant a tutela.

* ¶ Quid gl. appellet triuiū vel quadriuiū declarat hic Christ.] Quid de legum doctoribus? Non excusantur nisi Romæ,vt ff.eo. sed & reprobari.§.fi.& §.pen.

Doct.ll.an excuset ē a tutela.

** Adde,ꝙ ratio diuersitatis ea est secūdum Aldob. meum, quia non ita passim permittebatur leges doceri,vti alias sciencias aut artes.nam eas tradi fas erat tantum Romæ,& Constantinopoli,quę & ipsa Roma vocatur & Beryti.§.hęc autem tria. in proœ.ff.vnde non mirum si alibi docētes contra decretū principis non potiuntur priuilegijs ab eo concessis, cuius voluntati non parent. ca. ex eo. de reg. iur. lib 6.] vel nisi in consilium principis sint assumpti, vt ff.eo.iurisperitos. Vltra numerum autem, vel extra patriam suam nemo excusatur, nisi sint aliqui multū disciplinati, vt ff eo. sed & reprobari, §. amplius.Item Philosophos,qui docēt in naturalibus, conflat excusationem habere,vt ff.eo sed & reprobari.§.amplius.

Philosophi a tutela excusātur.

* ¶ Not. ex hac glos.ꝙ propter excellētem scientiam a communibus iuris regulis recedimus. Sic ex delicto ad bestias damnatus, propter singularem scientiam veniam consequi poterit l. ad bestias. de pœnis. Eadem ratione & qui alias legitimus est dispensari poterit, vt in Episcopum eligi possit,cap. innotuit.de elect. sicut & duplex sacerdotiū consequi,c.de multa. in fi.de præb. quod fusius explicat And.Alc,lib,1,de verb.sign.

¶ Qui

SYL. ¶ Qui autē vult. CASVS. Fuit dubitatum, an habens plures excusationes, si vnā proponat tantum, & eam non probet possit alias postea proponere & probare: & videbatur, quod nō, quia proponēdo vnam ex pluribus, illi videtur se astrinxisse, & alijs renunciasse, arg. l. si mulier. §. vlt. ff. quod met. cau. l. cū prætor. ff. de iud. l. illud. ff. de acquir. hær. contrarium tamen deciditur ea rōne, quia cum excusationes sint separatæ, non præsumitur quis per propositionem vnius, alteri renunciare. l. quoties duplici iure. ff. de regul. iur. expressa enim remissio ipsius non extenderetur ad alia, secundū Bart. in l. si domus, ff. de ser. vrb. præd. maxime quia inducta ad excusandum, sicut est propositio vnius causæ, non debent inducere contrarium effectum. l. legata inutiliter. ff. de adi. leg. cum si. Not. quod proponens vnā excusationem, cum habeat plures, non videtur alteri renunciare, sed potest intra tempora statuta illis vti.

¶ Cōcor. cū hoc §. c. pastoralis, cū gl. sup verbo, audiātur. in pri. extra de exce.

& Medici, & qui in patria sua † has artes exercent: & intra numerum sunt, a tutela & cura habent vacationem.

¶ Proponēs vnam excusationem, & nō probans, potest intra statuta tempora, aliam proponere & probare. hoc dicit ex l. propter. ff eo. Aret.

¶ Qui autem † vult se excusare, si plures habeat excusationes, & de quibusdam nō probauerit, alijs vti [a] intra tempora [b] constitu-ra non prohibetur.

¶ Constitutus intra centesimum lapidem habet quinquaginta dies ad proponendum excusationes a die scientiæ: constitutus vero vltra, habet vnam dietam pro quolibet vigesimo milliari, & triginta dies: dummodo nō sint pauciores quinquaginta. h. d. ex l. scire. ff. eo.

¶ Qui autem excusare se volunt, non appellant: [c] sed intra quinquaginta dies [d] continuos, ex quo co-

¶ Et tunc sufficit qd vnā pbet & hic tpa currunt ēt si ignorauerit ius sibi cōpetere secun dum Doc. hic.

a ¶ Alijs vti. dummodo in initio omnes proposuerit secundum quosdam: † alias nō potest, vt ff. eod. scire oportet. §. scire autem. Vel (quod verius) secundum Ioa. dic, quod illud, quod ibi dicit, quod similis est ei, qui se non excusauit, qui omnes prius non proposuit, verum est, quo ad non nominatas: quia oportet, quòd adhuc proponat, si non est lapsum tempus, vt hic, & ff. eo. propter litem §. 1. & ff. de except. nemo. & ff. de transac. cum ij. §. si prætor.

SYL. ¶ Et hæc solutio vera est, & tenenda, licet verba videantur a principio velle omnia esse proposita.] contra. C. de inoffic. test. contra maiores. Sed ibi ab initio duas proponere non potuit, quia sibi esset contrarius, & ita verum est.

b ¶ Tempora. Quæ sunt ista tempora, habes, infr. prox. §.

SYL. * ¶ Adde. quod ad proponendum excusationes & earum causas allegandū dantur quinquaginta dies cōtinui, & amplius, secūdum dispositionem, §. sequentis: sed ad illas propositas prosequendum probandumque, & diffiniri hoc negotium faciendum, datur quadrimestre. l. quinquaginta, ff. eo.

¶ Qui autem excusare. ¶ Casum nō expedit figurare, quia terminus hic statut*, vtpote positiui iuris, non habet in se certā rationem, & it era plana est. * Exquirenda tamen est ratio, cur non liceat appellari, & videtur esse in promptu: nam testamentarius ideo nō appellat, quia non datur appellatio a facto priuati l. 1. in princ. ff. de appell. legitimus vero, quia à dispositione l. appellari nō potest. l. si qua. ff de verbor. signific. In datiuo vero potest assignari ratio ex l. fin. ff. de appellat. recip.] Not. quod a tutela non appellatur, sed excusanda est infra quinquaginta dies. Item, quod tales quinquaginta dies sunt continui. Item, quod tale tempus currit à die scientiæ. Item, quod quilibet tutor potest se excusare. Item, quod dieta est 20. milliariorum. Item, quod inductum ad augmentum non debet operari diminutionem.]

SYL.

c ¶ Non appellant. Sed contra. ff. de appellat. cum in vna. §. tutor. Sed ibi appellatum fuit ab ipsa sententia lata contra excusationem, sed ab ipsa datione appellari non potest, vt hic, & ff. quando appel. sit. l. 1. §. siquis tutor, sed in alijs muneribus contra. quia à datione appellatur, vt C. de appel. l. 2. qui. & C. de tēp. & re. l. 1. & C. de decurio. l. 2. lib. 10. ¶ Ratio differentiæ est propter maius periculum in muneribus vtilitate & auctoritate publicis, ideo celerius expediri oportet, vt assignant communiter doct.]

Appellari an possit ab iniunctione munerum.

d ¶ Intra quinquaginta dies. Ita tāmē, quod infra quatuor menses contineātur isti quinquaginta dies: licet cognouerit se forte datū circa finem quatuor mensium, vt ff. eo. quinquaginta. arg. eius quod est ff. ad l. Iul. de adult. mariti. §. præterea, & hoc secundum quosdā. Vel dic, quod hi quatuor mēses currūt à die cognitionis, sicut & qnquagīta, &

hoc quantum ad cursum causæ. Sed initiū est vsque ad quinquaginta dies, & sic parū vltra duos menses potest hæc causa durare post quinquaginta dies: & sic intelligit' prædicta l.quinquaginta. Et quod ibi dicit in fine, ex die nominationis. subaudi, & cognitionis: aliàs vero regulariter trienio durant lites, vt C.de iudi. properandum. in princ.

SYL. ¶ Tu respon. quòd hic à die scientiæ intelligitur vtrumque tempus, quia aliter præscriberet' prius cognitioni 4. mensium, quā propositioni, quæ habet tēpus vtile: cuius contrarium est in §. præterea. quia ibi vtrumque tempus datur ad incipiendam accusationem, nec potest illud inconueniens oriri quod hic.]

a ¶ Cognouerint. Sed numquid in dubio præsumetur eum scire, vel ignorare? Respō. videtur, quòd semper scire præsumatur, etiā ex die nominationis, saltem ex tunc quādo ad eum notitia venire potuit: nisi probet se ignorasse, vt C.de peri.tut. l.si tutor. Sed tamen contradico. s. vt præsumatur semper eum ignorasse, nisi probetur eius scientia, vt ff.de admin. tut. hoc autem, & C. qui mil. non pos. super serui.lib.12. & ff. de prob.verius. Nec obstat prædicta.l.si tutor. quia ibi publice erat notum: vnde nec iste tutor potuit ignorare, vt ff.de iu.& facti igno. regula. Vel quod dicit ibi, Idque liquidis probationibus ostenderis. s. eo quod non probetur contra: vel aliter, vt ibi solet dici.

* ¶ Not. ex hac glos. quod licet regulariter ignorantia præsumatur, c.præsumitur. de reg.iu.li.vj. hoc fallit, in publice notis. quòd vsque adeo verum est, vt ne iuramento quidem eiusmodi ignorantia probetur, secundum Ias in §.sed istæ. col. 20. infra de actio. Hanc tamen limitationem declara, nisi & tunc subsit probabilis causa ignorantiæ, veluti ob absentiam seu distantiam loci, in quo id notum est, aut propter diuturnum morbum præsentis in ciuitate, aut ob alia multa, quę impedimento sunt, ne etiam publica sciantur, vt late comprobat And. Tiraquellus suo tractatu de Retractu. §. 36. glo.2.nu.57.]

b ¶ Se excusare. scilicet dādo initium excusationi, vt modo diximus, & eam redigēdo in scriptis per libellum, vt ff.eo.scire oportet.§.oportet. non tamen solus libellus hic sufficit, nisi & probet excusationem, quæ ibi continetur, vt ff.eo.l.excusare. Accur.

** Intelligas libellos supplices, non autem libellos (vt barbare hodie nominantur in foro) quibus actor actionē suam proponit, & reo edit. sensus igitur est d. §. oportet, qđ is, qui se excusare velit, debet excusationem ipsam viua voce apud iudicem excusationis causam allegando testari, aut aliàs apud acta, aut supplices libellos dare. Deinde verò probanda est causa excusationis, demum ferenda sententia, qua admittatur, aut reijciatur excusatio.] † aliàs qđ. † aliàs dē.

[Co]gnouerint [a] se esse tutores, vel curatores datos, se excusare [b] debent, cuiuscunque generis sint, id est, qualitercunque dati [c] fuerint tutores, si intra centesimum lapidem [d] sunt eo loco, vbi tutores dati sunt: si vero vltra centesimum lapidem habitant, dinumeratione facta viginti [e] millium diurnorum, & amplius triginta dierū: [f] † qui tamen [g] (vt Scæuola dicebat) sic † debent cō putari, [h] ne minus sint, quàm quinquaginta dies.

¶ Tutor simpliciter datus, intelligitur datus vniuerso patrimonio. hoc dicit ex l. propter. §. licet. ff. eo.

¶ Datus autem tutor,

ADDITIO. Quod facit, vt terminus datus ad opponendum seu excipiendū, intelligatur etiam datus ad opposita seu excepta probandum, secundum Christo.

c ¶ Dati fuerint. Siue à testatore, siue à lege, siue à iudice, vt infra tit.1.§.2.

d ¶ Lapidem. id est milliarium. lapidibus etenim significabantur milliaria.

* ¶ Hoc patet ex Plin.lib.3. cap.5. & passim apud T. Liuium.

e ¶ Viginti millium. Vt pro vnoquoque die viginti milliaria computentur, vt ff si quis cautio.l.1.

f ¶ Triginta dierum, scilicet debet dari terminus, intra quem se excusent. Vel dic excusare se debent facta dinumeratione triginta dierum &c.

g ¶ Qui tamen. Repete, debent se excusare intra illos viginti dies: qui tamen &c.

h ¶ Computari. Caueas, ne fallaris in hac computatione: si enim per centum milliaria abest, vel minus, tantum habet dies quinquaginta: si autem abest vltra, etiam per vnum milliarium, habet pro quibuslibet viginti milliaribus vnam diem: & sic pro centum milliaribus habet quinque dies: cum quinquies viginti faciant centū: item forte † vnum diem. quia vltra est per milliarium vnum, vel parum plus. Item triginta dies habet: & sic habet 36. dies: & ita est in deteriori conditione qui remotior est. Sed tamen, vt subijcit, ita est facienda computatio, ne sint minus, quam l. dies. Et sic apparet, quod nisi per 21. dietas vel plus sit vltra centesimum milliarium, non prodest adiectio 30. dierum, vt hic, & ff. eo. scire. §. aliud autem. † Est de hoc aperta decisio i l.2.ff. de verb.sign.

¶ Datus autē. CASVS. Dubitabatur simpliciter

pliciter dato tutore vel curatore, an vniuersę hęreditatis tutor esset & videbatur, quod non censeretur datus, nisi bonis illius prouincię, in qua est l.non solum.§.& qui testamento.ff.eo. Sed contrarium dicitur, si simpliciter datus est, quia ad totum datus intelligitur, cum natura tutelæ sit, vt prius personam tueatur secundo bona, quæ cum sine distinctiōe aut limitatione indefinite cōmissa sint, omnia intelligunt cōmissa. Illud.n. quod dicitur I d.§.& qui testamento habet locum, vt possit se excusare non autē, quod ab initio non intelligatur datus ad totum. Nota, quod dicitur in tex.

ad vniuersum patrimonium [a] datus esse creditur.

¶ Qui tutelam alicuius gessit, non cogitur postea eiusdem pupilli esse curator. h.d. ex l. curator. C. eo.

¶ Qui tutelam alicuius gessit, inuitus curator eiusdem fieri non [b] compellitur: intantum, vt licet paterfamilias, qui testamento tutorem dedit, adiecerit se eundem curatorem dare, tamen inuitum eum curam suscipere non cogendum, [c] Diui † Seuerus, & Antoninus rescripserunt.

¶ Maritus, etiam si se immiscuerit in cura vxoris suæ, habet excusationem. h.d. ex l. 1. §. fi. ff. eo.

¶ Ijdem rescripserunt, maritum [d] vxori suæ curatorem [e]

a ¶ Patrimonium facit. ff.eo.propter litem. §.fina.Sed contra, sup.qui da.tu. pos, §.certæ. Solue vt ibi.

SYL. ¶ Qui tutelam. CASVS sic figurari potest. Dubitabatur, an qui filij, cuius tutelam gesserat, eiusdem curā gerere astringeretur, & videbatur quod sic, * quia cura est munus publicum, ad quod suscipiendum omnes coguntur, sup.eo.in princi.nec eo quod tutelam eiusdem gessit, videtur esse excusandus, tum quia nisi sint tres tutelę, non excusant, tum quia, quando iniungitur cura, iam finita est tutela pubertate, & tutela finita non præstat excusationem. §.item tria.supra eo] Sed contrarium respondetur. sufficit enim vel in paucis amici labore consuli. l.tutori.C.de negotijs gestis. No. quod curator esse non cogitur quis illius, cuius fuit tutor. Item quod curator inuitus à testatore non datur.]

b ¶ Non compellitur, quasi sufficiat ei tantum seruisse, vt Cod. de negotijs gestis tutori.

c ¶ Non cogendum. Facit ad hoc. C.eo. tit. curator. Sed contra est ad hunc. §. C.eo. libertas. §. fi. Sed speciale est in liberto, vt non excusetur, licet tutor fuerit.

* ¶ Ratio est, quia cum ab eo libertate donatus fuerit, quo nihil carius sub sole esse potest, minime æquum visum est, vt se excusare possit, quo minus persoluat gratitudinis officia illi, à quo tanto munere affectus fuerit.]

SYL. * ¶ Limita nisi per fideicommissum manumissus esset, aut propria pecunia emptus, l. nequaquam. & l. libertum. §. qui propria, ff. eodem.]

* ¶ Quod dicitur in text. Diui Seuerus &c. Alciatus lib. 3. cap. 8. Dispun. mauult legere, Verus, quod is cum Antonino imperauit. Sed certe nihil impedit, quo minus legamus etiam Seuerus vt intelligamus de Lucio Vero Commodo Marci Antonini fratre, quem cum imperij consortem sibi fecisset, etiam Seuerum nominandum censuit, vt diserte enarrat Bud. in l. si adulterium ff. de adul.

† aliis Verus.

* * Quem tamen reprehendit Ant. Augu. libro, quē scripsit ad Modesti. intelligens per Seuerum, & Antoninum, Seuerum patrem, & Antoninum filium, fuisseque Seuerum patrem Antonini magni, quod quidem multis testimonijs cōfirmat, & mihi verius videtur.]

¶ Ijdem rescripserunt.

¶ CASVS. Quærebatur, an maritus esse posset curator vxoris, & videbatur quod sic, quia procurator & curator æquiparantur, at potest esse procurator, l. maritus. Codice de procurat. ergo & curator. cuius contrarium deciditur, & intelligitur secundum gloss. quod datio non tenet, dicta l. maritus. Codice qui da. tut. poss. mutuus autem amor impeditiuus donationis, est etiam impeditiuus curæ, propter remissionem, & propter timorē scandali, si ante finem curæ vellet eum remouere vt suspectum, §. suspectus. ij. infra titu. primo, quod non est in procuratore, qui ex simplici voluntate reuocatur, §. mandatum. infra, mand. sed an hæc ratio consistat, vide quæ annotaui ad glo. super versic. excusare. vbi veram rationem attuli. SYL.

* ¶ Adde, quod maritus potest dari curator vxori ad litem, secundum Speculat. in titulo de curat. paragrapho. Vt autem. versicul. sed numquid vir. quem sequitur Baldus in lege prima, in fine, ff. eodem, dicens, quod ita seruatur in practica. idem tenet Barto. in leg. si quis. §. vltimo, ff. de procurat.]

d ¶ Maritum. Idem de sponsa, vt ff. eod. leg. 1. §. fina.

e ¶ Curatorem, Sed procurator potest esse.

Maritus pōt esse p-curator vxoris.

esse, vt C.de procur.l.maritus.ideo tamē non ponit hic tutorem: quia aliqua vxor non est pupilla, vt sup.de nup in prin..

Mariꝰ nō pōt esse tutor vxoris.

† Istud dictū gl. reprobat, & ē rō, qa reuocatio ꝑ reuocatoris pendet ex mero arbitrio dñi vt īf. mā. §. itē mandatū. secūdum Ang. hic.

datum excusare a se posse, licet se immisceat. b

¶ Falsis excusationibus liberatus, non est excusatus, h. d. ex l. 1. C. si tut. vel cur. fal. alle. ex.

¶ Si quis autem falsis c allegationibus excusationem tutelæ meruerit, non est liberatus d onere tutelæ.

a ¶ Excusare. Impropriè ponitur. Nam & si vellet, non admitteretur, vt C. qui da. tu. pos. l. maritus: Et est ratio, quia propter affectū vxor omnia sibi remitteret. † * ¶ Ista ratio reiecta est à Doc. tam in d. l. maritus. quā in l.2.C.de procu. quia eadem viget in mandato. & nihilo minus potest esse procurator. Vera ratio est, quam considerat ipse Imperator in l.licet. C.eo.ne sci licet fiat fratis Senatusconsulto prohibenti nuptias contrahi inter curatore, & adultas: sic enim ad eū casum res perueniret, in quo ab initio consistere non potuisset.] Et hæc omnia sunt vera, vbi datus sit curator postquam fuit spōsus vel maritus, si vero prius fuit tutor vel curator, non posset postea esse maritus, vt Cod.de interd.matrimo. per totum titu.

SYL. ¶ Adde hodie secus de iure canonico, c. pe. de secun.nup.]

¶ Item hic maritus, qui post matrimoniū fuit datus curator ignorans forte alium debet petere substitui, vt C.eod. l.amplissimi. & l.licet.

b ¶ Immisceat. Sed si alius, scilicet de prædictis, qui excusationem habēt, se immiscuit, non posset excusare, vt C.si tut. vel curato. fal.all.2.

SYL. * ¶ Adde, quod ratio est, quia suscipiendo videntur iuri suo tacite renuntiare, verum hoc fallit in multis casibus, quos enumerat glo.in d.l.2.

¶ Si quis autem. CASVS clarus est, & eius ratio * * dubitandi poterat esse, quod statutum est in sententia, vt scilicet lata ex falsis causis non sit ipso iure nulla. l.prima, §. item eum, ff. quæ sen. sine appellat. rescind. l. cum putarem, ff. famil. erciscun. tamen deciditur contrarium, & ratio decidendi est manifesta, ne quis ex sua improbitate commodum consequatur. l.1. Codice, si tuto. vel cura. fals. alle. ex. * * non obstat ratio dubitandi, quia illud procedit in sententia diffinitiua. secus in decreto vt hic, quia est ipso iure nullum, nec vlla requiritur restitutio.]

Falsum est mutatio veritatis.

c ¶ Falsis. Vbi veritas fuit mutata. Nam falsum nihil aliud est quam immutatio veritatis, vt in Auth.de fide inst. in princ. coll.6.

** Adde, legendum esse, imitatio, ex Græco exemplari, vbi habetur vox, mimisis. & ita vertit etiam Haloan.]

d ¶ Non est liberatus. Immo ex tempore dationis tenetur, vt C.si tu.vel cura. fal. alle. 1. in fi. & facit ad hunc. §. ff. de re iu. Diuus. & de excep. qui agnitis. & C. si ex fal. instru. per totum tit. Quid si est iniusta excusatio licet non falsa, vel nō gratiosa? Respon. potest adhuc idē dici, vt non teneat in minoris præiudiciū vt C.si ex fal.al leg.l.1. Quid si per ignorantiam? Respon. idem, vt C.si ex fal.alleg. l.vlt. licet alias sententia gratiosa teneat, vt ff.ad trebel. seruo in tuto. §.cum prætor.

¶ De suspectis tutoribus, vel curatoribus.

¶ Crimen suspecti descendit ex lege duodecim tabularum, & Prætor Romæ, & Præses in prouincia de eo cognoscit. hoc dicit ex l.1 ff. eo.

Sciendum est

¶ De suspectibus tutoribus, vel curatoribus.

Continuatio. ¶ Supra visum est de tut.& cur. ac etiam eorum excusationibus, verum quia hi aliquando non excusantur, immo inuiti tanquam suspecti remouentur, ideo de his subdit. Porcus.

* ¶ Adde, quod facere suspectum tutorem, est detegere & iudicia approbare suspicionis causas.l.2.C.de vsu.pup.Alc.]

Diuisio. Sciendum. ¶ Totus iste titulus diuiditur principaliter in quinque partes. Primo, vnde habuit exordiū crimen suspecti. Secūdo, qui possunt de suspecto cognoscere ꝯ. Tertio, qui possunt fieri suspecti. Quarto, qui possunt accusare tutorem de suspecto. Quinto, quibus causis quis fit suspectus, & si accusatur de suspecto, quid sequitur. Secunda ibi, Datum. Tertia ibi, Ostendimus. Quarta ibi, Consequens. Quinta ibi, Suspectus. Ang.

SYL. ¶ Sciendum. CASVS non figuratur vsque ad § ostendimus. *Sed loco casus admonendi sumus verba.l.12. tab. quarum mentio habet hoc principio, sic se habuisse. Suspecti tutores remouentur. Et alibi: Intercessor rei malæ salutaris ciuis esto. Hinc intelligitur, quomodo suspecti crimen ex l.12.tabu. descendat, ex quo enim ea lege cautum est, vt suspecti tutores remoueantur, ex tali dispositione deprehenditur, hoc inter delicta annumerari. Quid ergo dicemus (inquit Pau.ad Rom.) lex peccatum est? absit, sed peccatum non cognoui nisi per legem: nam & concupiscentiam non nouissem, nisi lex dixisset. Non concupisces.] No. quod crimen suspecti tutoris descendit a l.12.tab. Item, quod maiores magistratus de hoc cognoscunt tā

Ro-

suspecti [a] crimen ex lege [b] duodecim tabularum descendere.

¶ Datum est autem ius remouendi tutores suspectos Romæ [c] Prætori, [d] & in prouincijs præsidibus [e] earum, & Legato [f] Proconsulis.

¶ Quilibet tutor potest de suspecto accusari: & etiam patronus, dummodo ei fama conseruetur, secus in alijs. hoc dicit ex l. 1. § ostendimus, ff. eod. Arec.

Romæ quam in prouincijs, & per cõsequẽs est delegabile.

a ¶ Suspecti crimen. id est huius criminis accusationem scilicet de suspecto. Vel simplicius, crimen suspecti.i. suspicionis.

** Adde, quod suspecti tutoris iudicium.l. 12. tabul. capitale fuit, vt apud Ciceronẽ annotasse se ait P. Manutius libro de leg. Ro.

b ¶ Ex lege. Ex quo est legitimum crimen, nunquid se inscribet qui accusabit? Respond. potest dici, quod sic, vt ff. de priua. delic. l. fin. & de mu. & hono. rescripto. §. si quis. Alij contra. vt ff. eo. l. 3. §. præterea. Sed illud potest intelligi, quãdo sine accusatore res procedit. † Aliud est, si cum accusatore, vt dictum est supra.

† Quo casu iudice per inquisitionẽ procedente,

* ¶ Quomodo suspecti crimen ex l. 12. tab. dicatur descẽdere, docuit in formatione casus. nam ita dicitur, quia ab ea lege venetur.

SYL. non oportet causã suspicionis exprimere, nec sequitur infamia secũdum Bal.

* Et adde, quod quamuis legitimũ dicitur quodcunque ex l. descendit, non recte tamen quispiam dixerit crimen legitimum, sed ex l. descendere intelligitur, eo quod ab ea vetetur puniaturque, vel interpretemur secundũ glos. præced. crimen pro accusatione. hoc enim vsitatissimum est l. 2. C. de gen. abo & l. 1. C. de his qui ad eccle. cõfu. pro resolutione autem q. glo. dic, quod aut agitur ciuiliter tñ. vt vel remoueatur tutor, vel vt vti suspecto curator adiũgatur, iuxta l. si tutor. ff. eo. & nulla requiritur inscriptio: aut criminaliter, vt remoueatur, & ob crimen condemnetur & tunc exigitur, & sic primo casu interuenit procurator, in secundo non, vt dicit Barto. quem alij seq. in l. 1. ff. eod. in fin.]

¶ Sed quæ erit hic pœna talionis, cum accusator non sit tutor, vt remoueatur? Respõ. infamia, vt inf. eo. §. suspectus.]

SYL. ¶ Adde, quod per hoc non requiritur inscriptio, quia infamia est intrinseca, & sequitur ex ipsa remotione absque sententia, vt dicit Bart. vbi sup. in actione de dolo.]

¶ Item quia quandoque erit puniendus vltra remotionem, vt infra eodem. §. sed si quis præsens.

** Et hoc casu talis erit, vt calumniose accusans suspecti tutorem, extra ordinem arbitrio iudicis puniatur, prout punitus fuisset ipse tutor pro qualitate criminis si cõuictus fuisset. l. & in priuatis. ff. ad turp.]

c ¶ Romæ. Sic in auth. de defen. ciui. §. decreto. coll. 3.

d ¶ Prætori. Et illi, cui a Prætore mandata est iurisdictio, vt ff. eo. l. 1. §. 1. Sed dicũt quidam quantum ad cognitionem, non quantum ad remotionem, & dicunt tantum esse speciale in legato a Proconsule, vt ipse possit remouere, non sic in legato à Præside, sed cognoscere tantum potest.

e ¶ Præsidib. Sub hoc vocabulo continetur Proconsul, vt ff. de offic. præsi. l. 1.

f ¶ Legato Proconsulis, id est delegato a Proconsule. Sed hic non habet ordinariam iurisdictionem: ergo remouere non potest, vt ff. ad tut. l. 1. §. suspecti. quæ est contra. Sed dicunt quidam nomen præsidis ibi generale esse, vt etiam hunc delegatum, & sic omnem delegatum comprehendat, vt ff. de offic. præsi. l. 1. Sed verius est in hoc Legato duo esse specialia, vnum est, vt de hoc crimine possit cognoscere, & diffinire, vt hic, & ff. eod. l. prima, §. primo, & § cui autem. & ff. de offic. eius, cui man. est iuris l. cognitio. Item & aliud, vt de omni crimine cognoscat, licet non pronunciet, vt ff. de offi. procon. solet. Restat ergo vt per alium delegatum hoc fieri non possit, nisi per istum, & Prætoris, vt sup. proxime dixi.

¶ Tu dic secundum Bar. in d. §. suspecti. quẽ sequuntur communiter doctor. vt tradit Alex. in d. l. cognitio. & in l. 1. col. 10. de offic. eius, quod suspecti tutoris postulatio habet duplicem finem: aut scilicet ad puniẽdum, & habet locum §. suspecti, aut ad remouendum, & tunc cognitio a quolibet & cuilibet potest mandari d. l. cognitio. in princ remotio autem est duplex, altera, quæ remouet statim, ac quis postulatur suspecti, vt §. siqs autem inf. eod & hæc poterit declarari per quemcunque iudicem, qui possit de causa cognoscere. altera est effectualis remotio, quæ fit per sententiam, & hæc non potest delegari nisi delegato prætoris, vel legato proconsulis. l. 1. §. an autem. ff eod. de veritate tamẽ dictorum hic per glo. vide hoc loco meum Comment. SYL.

*¶ Ostendimus. CASVS. Cum quæreretur, an omnes tutores suspecti fieri possent, in testamentarijs dubium faciebat, quia eorũ fides a testatore probata fuisset, qui optimũ consilium pro filijs capere censetur. l. cõ. filio. C. de cur. fur. ob quam rationem leges quoque & satisdationem, & inquisitionem ipsis remiserunt. sup. de tute. & de satisd. tu. in princ. Idem uidebatur dicendũ & de datis a iudice, cum tempore dationis, morũ, & facultatum habita sit inquisitio, atque idonei

idonei inuenti fuerint. Simili modo in patrono atque alijs legitimis videbatur, quod non essent accusandi, sed potius illis adiungēdus curator. l. si tutor. ff. eod. Quibus non obstantibus, deciditur contrarium vtilitatis pupillorū causa. Quamuis enim supradictæ approbationes inducant præsumptionē pro tutoribus tamen si postea detegatur illorum improbitas, nō est ferendum, vt in administratione diutius perseuerēt arg. l. in confirmādo. & l. vtilitatem. ff. de confirma. tut. sed cum patrono tutore. ll. hortantur, vt modestius agatur, vel petēdo curatorem adiungi, vel temperando talibus verbis accusationem, vt fama integra remaneat. quod & in alijs tutoribus pupillo cōiunctis obseruandum erit. l. si tutor. ff. eod.

† alias patron⁹ fit.

Ostendimus, [a] qui possunt de suspecto cognoscere, nunc videamus, qui suspecti fieri possint.

† Et omnes quidem tutores [b] possunt fieri suspecti, siue sint testamentarij, siue non sint, sed alterius [c] generis tutores. Quare & si legitimus fuerit tutor, accusari poterit. Quid si † patronus? Adhuc idem erit dicendum, [d] dummodo meminerimus famæ patroni parcendum [e] esse, † licet vt suspectus remotus fuerit.

† Quilibet admittitur ad accusandum tutorem de suspecto, etiam mulier, si ex pietate pupilli mouetur: alias secus. hoc dicit ex leg. 1. §. consequens, ff. eodem.

No. summarium.

a Ostendimus vt sup. proxi. §. & ff. de suspe. tuto. 1. §. ostendimus.

b Omnes quidē tutores, id est omnis generis tutores, siue sint testamētarij, siue datiui, siue legitimi, non autem omnes, id est, boni & mali, quia boni, etiam si pauperes sint, non remouentur, vt infra eod. §. vltim. ponit ergo genera singulorum tutorum, & non singula sub generibus posita, seu singula generum. sic & alias. vt supra quibus mod. tu. fin. §. sed & captis. & infra de fideius. in princ. & ff. de pecul. quam Tuberonis. §. peculium. & ff. de iust. & iur. l. 1. §. ius naturale. Sed numquid eadem seruantur in quolibet alio curatore, puta furiosi, vel prodigi? Resp. sic, vt ff. eodem, l. 3. §. non tantum. & §. sed & si quis.

c Alterius. puta datiui.

d Dicendum. Scilicet vt possit accusari, & remoueri. Sed certe immo videtur debere curator adiungi tam patrono, quam cuilibet legitimo non autem remoueri, vt ff. eo. l. si tutor. quæ est huic contraria? Respon. illud est consilium, non præceptum, sic & alias. C. de nup. l. viduæ.

* Quod dicitur patronum tutorē suspectū posse accusari, intellige ab alijs, quam a suis libertis, hi enim non possunt accusare. l. 3. §. liberti. ver. sed si. ff. eod. qui vers. nō rectē interpretatur à docto. vt loquatur consulēdo, cum verba ad iudicē, non ad libertum postulatorem dirigantur. Multo minus igitur libertus, cuius, tutela geritur, ad accusandum poterit procedere, cum & alia ratione impediatur, quia scilicet impubes. §. impuberes. inf. eo. * Quisquis autem (præter libertū) videt patronum, aut alias legitimū tutorem, non ex fide tutelam gerere debet, vel postulare ei curatorem adiungi, iuxta dictā l. si tutor. aut si velit eum omnino remoueri, ita petitionem suam concipere, ne eius fama lædatur, vt dicitur in text. nostro.]

e Parcendū. Sed qualiter parcetur? cum condēnatus ob dolum statim fit infamis, vt infra eodem, §. suspectus autem. Respon. causa non exprimetur in sententia, † vt digestis eodem. l. hæ enim. in principio, primo respon.

Item nec in libello, sed temperatis verbis & habita bonæ fidei mentione fiet, secundum Angel. hic * Vel petendo remoueri ob animi segnitiem, vel rusticitatem, vel inertiam: vel vt illi adiungatur curator. lege tertia, §. fina. cum lege sequent. ff. eodem.]

† Et sic patronus remotus a tutela nō efficitur infamis, vt hic, & in c. per tuas, in glo. sup ver. amoueri, in me ext. de sim. S Y L.

† Vel etiā exprimendo, quod cū remouet ob culpam vel similē causam, sic vt doli mentionē non facias. S Y L.

Consequens. CASVS. Quæsitum est; vtrum suspecti accusatio publica esset, necne, & cum omnibus pateret, videbatur dicendum, quod si cuius contrariū respondetur; non publicam, sed quasi publicam esse, quia ea solū iudicia vere publica sunt, quæ ex l. publicorum iudiciorum veniunt. l. 1. ff. de pub. iud. quæ ibi enumerantur. Tunc dubitatum est, an mulieribus liceret suspectos postulare: & videbatur dicēdum quod non, cum regulariter accusare prohibeantur. l. 1. & 2. ff. de accu. ne contra pudorem sexui muliebri maxime congruentem virorum cœtibus immisceātur. l. maritus. C. de procur. cuius contrarium deciditur in ijs, quæ affectu quodam pietatis erga pupillos ad accusandum accedunt. Placuit enim pupillorum fauore ab ordinario iuris tramite declinare, vt facilius tam perfidiosum crimen ex hominum euellatur societate.] Not. accusationem tutoris quasi publicam esse. item, quod & mulieres de suspecto accusant, quas verisimile est pietate moueri, etiam si sint extraneæ.]

¶ Consequens est, vt videamus, qui possint suspectos postulare. Et sciendum est, quasi [a] publicum esse hāc † accusationem, hoc est, omnibus patere, quinimmo & mulieres admittuntur ex rescripto Diuorum Seueri & Antonini, sed eæ solæ quæ pietatis † necessitudine ductæ ad hoc procedunt: [b] vt puta mater: † nutrix quoque, & auia: potest & soror. sed & si qua alia mulier fuerit, † quam Prætor propēsa [c] pietate intellexerit, sexus verecundiam non egrediētem, [d] sed pietate productam, non sustinere [e] iniuriam † pupillorum, admittet eam [f] ad accusationem.

¶ Impuberes de suspecto non accusant: sed puberes sic ex consilio coniunctorum, hoc dicit, ex lege impuberibus, ff. eod.

¶ Impuberes non possunt tutores suos suspectos postulare: puberes autem, curatores suos ex consilio necessariorum [g] suspectos possunt arguere; & ita Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

a ¶ Quasi publicam. Ideo dicit, quasi, quia non cuilibet indistincte accusare permittitur, vt statim probatur.

¶ Adde hoc falsum, vt dicatur quasi publicum quia mulieres nō admittunt, nam omnia alia non dicerentur pub: cum feminæ non admittantur, vt aduertit hic Christ. vnde bene rationem, quam tradidi in figurādo casu.

¶ Publica autem deciditur quasi populica, id est cuilibet de populo competens, vt infra de pub. iudi. §. primo.

b ¶ Procedunt. etiam impudicæ, & facit ad hoc. C. eod. pietatis, §. fin. & ff. eod l. 1. §. consequens. & ff de procur. l feminis secus in alijs accusationibus, vt ff. de accus. l. qui accusare. & tectis in postulatione, vt ff. de postu. l. 1. §. sexum.

* ¶ Adde, quod interdum pro qualitate criminis admittūtur ad accusandum, item cū suam suorum ve iniuriam persequuntur. l. 1. & 2. ff. de accus. & in aliquot alijs casib⁹ relatis per glo. in d. l. qui accusare, & latius per Saly. in l. de crimine. C. qui accu. Sed cōtra, ff. de reg. iu. l 2. cum suis concord. Solu. hoc est speciale. Item in eo, quod dicit matrem admitti, est contra. ff. de in lit. iurand. videamus. §. sed nec. Sed certe si iuraret in litē pro filio, plus matri committeretur, quia quasi esset iudex, quam si filij nomine accusaret, cum magis sit in iudicis arbitrio, vtrum sit suspectus iudicandus, vel non. Sed non sic sacramentum est in arbitrio iudicis, maxime iure nouo, secundum quod non refrenatur secundum quosdam, postquam est præstitum, vt in Auth. de iudi. §. oportet. collat. 6. vel licet postea taxetur, raro vel parū minuit de eo, quod iurauit.

¶ Dic arbitrarium esse iudici, vel primo iuramentum taxare, vel postea limitare. l. videamus. §. penult. ff. de in lit. iur.

* ideo verior est ratio, quam tradit Barto, & ceteri in d. l. videamus in princip. quia iuramentum illud nō defertur nisi domino, vel quasi domino. l. vulgo. ff. de in li iur. qua ratione solet etiam matri deferri, quādo tutrix existeret, quia tunc est quasi domina rerum pupillarium, alias nō, vt declarat Bartol. & Iaso. in dicta l. videamus.

c ¶ Propensa. id est magna.

d ¶ Egredientem. Quod fecit Calphurnia, vt ff. de postulando. l. 1. §. sexum.

e ¶ Sustinere. Subaudi posse.

f ¶ Eam. s. fœminam.

* ¶ Impuberes. CASVS in tam aperta regula non figuratur, rationem tamen dubitandi elicere possum⁹ ex superioribus. Cū enim viderimus fauore pupillorum personas aliās inhabiles ad accusandum admitti, videbatur dicendum, vt eadem via aperienda esset etiam impuberibus, saltem vbi accederet cōsensus necessariorum, aut cum essent proximi pubertati cuius contrarium deciditur ob suspectam infirmitatem iudicij illius ætatis, quæ ad accusandū facile prorueret, vt se tutorum potestate subtraheret: adultis vero quia firmioris sūt ætatis, accusare permittitur dummodo interueniat voluntas coniunctorum: cum enim id ætatis adolescentes adhuc non satis maturato sint cōsilio, constitutum est, vt ita demum accusare possint, si necessarij consentirent, quos vtiq; consensuros credendum non est, nisi e re adolescentium fore cognoscant, argu. l. transactionem. C. de transact. Nota summariū.]

g ¶ Necessariorum, scilicet parentū. & facit. ff. de in lit. iu. l. videamus, §. adolescens.

* ¶ Adde, quod & tenentur sequi consilium necessariorum, vt scribit Bar. in l. 1. §. si plures, col. 3 ff. de exerci. act. quòd si absunt, vt assentire non possint, iudex supplebit. l. 3. §. præterea, & l. fin. ff. eod, Sin autem adsunt, nolunt

† De verbis necessitudinis, vide Au. Gell. li. 10. c. 3.

† aliâs nutrix quoq; & auia possunt, potest & soror.

† alias cuius Prætor propensā pietatē intellexit, nō sexus verecundiam egredientis, sed pietate productæ non continere iniuriam &c.

† i. dānū, vt infr. de leg. Aquil. in prin.

Calphurnia fuit mulier inuerecūda.

nolunt tamen consentire, siquidem id maliciose & fraudulenter agunt, poterit nihilominus iudex tutorem suspectum remouere, si ei videbitur iusta causa suspicionis secundum Ang. hic post Bart. in l. si cum dotem, §. eo autem, ff. sol. matrim. de quo videnda sunt, quæ ponit idem Bart. in d. §. si plures & Dec. in c. ex parte col. 2. de consti.]

SYL. * ¶ Accipit gl. parentes secundum vulgarē sermonē, quo parentes vocamus quicumque aliquo necessitudinis vinculo coniunguntur, de quo vide hic nostrum Commen.]

¶ Qui non administrat bona fide, (licet aliàs sit soluendo) potest vt suspectus remoueri. Et iussus à iudice administrare, ante, quam administret, potest vt suspectus remoueri. Angel.

¶ Suspectus [a] autem est, qui non ex fide [b] tutelam gerit, licet soluendo sit, vt Iulianus quoque scripsit. Sed & ante, quàm incipiat tutelam gerere tutor, posse eum quasi suspectum remoueri, [c] idem Iulianus scripsit, & secundum eum constitutum est.

¶ Remotus propter dolum est infamis: propter culpam non. h. d. ex l. fi. C. eo.

¶ Suspectus aūt remotus, siquidem ob dolū, [d] famosus [e] est: si ob

SYL. * ¶ Suspectus. CASVS. In prima parte, quia dicitur, quod suspectus est, qui non ex fide tutelam gerit, licet soluendo sit, dubium faciebat, quod suspecti accusatio ideo inducta est, vt cōsulatur indemnitati pupillorum, quando autem tutor est soluendo non videtur vllum posse fieri præiudicium pupillo, quia, siquid non ex fide gestum fuerit, cum eo agi postea poterit actione tutelæ. Sed contrarium respondetur, & ratio est, quia longe melius est anteuertere damnum, quam per vexationem litium id postea consequi. l. 1. C. quando lic. vni. si. iudi. se vind. Sed in secunda parte dubitationem faciebat ipsa diffinitio, quia si suspectus dicitur, qui non ex fide gerit, ante, quia gerat, non debet posse remoueri: cuius contrarium deciditur fauore pupillorum, & subsistēte legitima causa suspicionis, quę si arbitrio iudicis videatur potens ad eum remouendum, remouetur etiam ante susceptam administrationem. Not. quis sit suspectus. Item, quod etiam ante susceptam administrationem quis potest remoueri.]

a ¶ Suspectus. sic infra eo. §. nouissime.

b ¶ Ex fide. s. bona.

c ¶ Remoueri. Quia forte in alijs tutelis male sit versatus vt ff eod. l. 3. §. idem erit. ibi, si autem & dic remoueri, sed non accusari, vt ff eo. l. hæ enim in fi. quæ huic est cōtraria. † Vel ibi nō possunt accusari suspecti ex verbis l. 12. tabu. sed ex sententia sic, vt hic dicitur. Vel dic, quod ante, quā gerat, ex dolo tantum accusatur suspectus, vt C. eo. l. 3. pro culpa non. † Et quod dicitur in d. l. hæ enim. hoc verum est, quando ob ignauiam fecerunt, id est administrauerunt: postquam vero cœperit gerere, & propter dolum, & propter culpam. potest accusari suspectus, vt infra proximo §.

† Ista solutio non est bona pp. ex. in l. 3. ff. eod. Ang.

† Et hæc est bona; secūdum quam in accusatione tm, non in remotione sit differentia, quia ita pp culpam sicut pp dolum remoueri poterit, si ille impediri administrare: iuxta distinctionē Ang. hic non autē de suspicione accusari, nisi pp dolū, secūdm Ias. SYL.

¶ Hæc vltima sol. communiter tenetur per docto. qui tamen latius eam declarant in l. 2. C. eod. & de eius veritate vide hic nostrum Commen.]

SYL. ¶ Suspectus. CASVS. in tam notissima regula non est aliter figurandus. Quis enim ægre ferat famosum fieri tutorem, qui pupillum fidei suæ commissum fraudauit, remotum vero ob animi segnitiem, inertiam, vel simplicitatem, integræ existimationis remanere? In nulla enim parte iuris culpa & dolus pariter afficiunt l. 1. C. si aduer. delic. & l. 3. §. fi. ff. eod. & quamuis infametur remotus ob culpam, infamatur infamia facti, nō iuris, vt dicetur in glo. Not. quod dicitur in summario.]

d ¶ Ob dolum. Expressum in sentētia, puta sic, Remoueo te, quia in dolo tali fuisti. Acc.

* ¶ Adde, idem esse, & si in sententia non exprimatur causa remotionis, dūmodo in libello petitū sit eum remoueri propter dolum. Nam cum verba sententiæ ita interpretētur, vt relationem habeant ad petitionem secundum Bar. in l. hæ enim. §. si Prætor. ff. eo. videtur sentētia prolata ex causa expressa in petitione, l. vt fundus, ff. comm. diui.]

e ¶ Famosus est. Excepto patrono, vt supra eod. §. ostendimus. in fin. §. & ff eod. l. 1. § ostendimus.

¶ Hæc gl. falsa est, quando ob dolū remouetur, vt tradit Bar. in l. si tutor. ff. eo.]

¶ Sed quid si remouetur simpliciter, non expresso dolo vel culpa? Videtur, quod semper remaneat integræ famæ, vt ff. eo. l. 3. in fi & l. hæ enim. § quid ergo. Potest tamen distingui, vtrū accusatus fuerit ob dolum, an ob culpam, aut ob vtrūque. In primo sit famosus. In secundo, non æque. In tertio intelligitur semper culpa, nisi in contrarium probetur: pœnæ enim non sunt augendę, sed molliendæ, vt ff. de pœn. l. pe. & de excep. rei iud. si cum testamēto. & ff. de lib. & posthum. l. cum quidam. & ff. eo. l. 4 in 2. & 3. respon.

SYL. ¶ Ratio omnium prædictorum est, quia ad acta assertoria sententia debet referri. l. in summa, ff de re iud.]

a ¶ Ob

AA ‡ VV

SYL. a ¶ Ob culpam. Scilicet leuẽ, vel leuissimã. ¶ Hæc glo. reprehenditur, quia tutor non tenetur de leuissima. l. quicquid, & ibi glos. & doct. C. arbi. tut.]

¶ Adde, quod sub nomine culpæ, quando sic simpliciter profertur à lege, intelligitur de leui, nisi sub iecta materia aliud suadeat, vt docuit Dec. in l. cõtractus. nu. 18. de reg. iur. * quid autem sit dolus, lata culpa, leuis, leuissima, declaratur in §. præterea. infra quib. mo recontrah. obli.]

culpam, a non æque. b ¶ Pendente accusatione de suspecto, interdicitur accusato administratio, qui si decesserit, extinguitur accusatio, h. d. ex l. cum quem. C. eo Ang.

Culpa lata an dolo cõparet. ¶ Secus si propter latam, quia tunc videtur infamis, vt ff. eo. l. impuberibus. §. si fraus. Et est ratio, quia dolo comparatur, vt ff. si men. fal. mo. dixerit. l. 1. §. hæc actio. & ff. de precar. l. quæsitum. §. cum quoque, & ff. depositi. l. quod Nerua, nisi in duobus casibus. Primus est in criminibus publicis, vt ff. ad legem Cor. de Sic. l. in lege.

** De veritate huius dicti, quod est communiter receptum, quod scilicet in criminalibus, præsertim vbi agitur de pœna corporali, lata culpa non æquiparatur dolo, vide Dec. in c. 2. in 1. lect. in gl. fi. de constit. & in l. in actionib. in gl. in verb. culpam. ff. de in litiur.] Secundus in delatione sacramenti in litem, vt ff. de in lit. iur. l. in actionibus. §. sed iudex.]

** Ratio est, quia in delatione iuramenti lex nominatim exigit dolum, quo casu culpa lata non æquiparatur dolo, vt communiter tenent doct. in d. l. quod Nerua. post Bartol. in fine.] his enim casibus lata culpa dolo non comparatur. Vel dic secundum Azo. & de lata etiam intelligi vt sicut in perditione personæ, dolo non comparatur, vt dictum est: sic in perditione famæ, vt non fiat infamis. Nec obstat d. l. ff. eod. impuberibus, quia de dolo intelligitur. † Vel dic, vt infra statim dicam in glo. 1. non similiter in fine.

Fame periculũ æquiparatur periculo vitæ.

† Immo ibi lata culpa æquiparatur dolo quo ad remouendũ tutorẽ, nõ quo ad infamãdũ secũdum Ang. hic.

b ¶ Non æque. Id est nõ similiter sit famosus damnatus ob culpam leuem, sicut ille qui remouetur ob dolum: sit tamen infamis de facto: sicut & alias quis fit famosus de facto solo, vt in condictionibus ex turpi causa descendẽtibus, vt ff. de act. & oblig. l. cessat. Itẽ in interdictis ex famosa causa similiter venientibus, vt ff. de vi & vi arm. l. neque. vnde vi Sed videtur, quòd etiam ex culpa leui quis fit infamis, ut ff. de iis qui no. infa. l. liberorũ. §. notatur. quæ est huic contra in eo, quod ibi dicit, ignorantiam iuris non excusare ab infamia. Sed certe potest dici, quòd iuris ignorãtia sit lata culpa: quod sic probo: quia omnes debent scire iura, exceptis paucis, scilicet, mulieribus, minoribus, & militibus, vt ff. de iuris & fac. igno. l. regula. C. de legat. & con. l. leges sacratissimæ. & C. de iur. & facti igno. l. cõstitutiones, ergo si quis ignorat, est in culpa lata, cum culpa lata sit id ignorare, quod omnes sciunt, vt ff. de verb signif. l. lata culpæ. Non est ergo mirum, si est infamis, vt ff. eo l. impuberibus. §. fin. Vel verius secundum Azo. lata culpa non infamat per sententiam dãnatum, sed ipso facto sic, si est tale factũ, vt in d. l. liberorum. §. notatur. Et sic sunt tres casus, vbi lata culpa non comparatur dolo: vnus hic: duo in glossa superiori, quæ incipit, Scilicet leuem &c.

Ignorãtia è lata culpa.

SYL. ¶ Et hæc declaratio de lata culpa communiter tenetur hic per doct. & in l. quod Nerua. ff. depo. * Zasius tamen in intellecti. singul. c. 2. scribit duas esse latæ culpæ species: vnam versutiæ, alteram ignauiæ: & latã culpam versutiæ, dolo comparari: ignauiæ vero nequaquam: quæ distinctio verissima videtur, & innumeris exemplis in nostris Commen. comprobata est.]

SYL. ** Adde, quòd non pauci sunt effectus infamiæ facti, quos collegit Dec. in ca. licet causam. col. 6 de proba. inter quos est, vt huiusmodi infames repellãtur prorsus à testimonio in causis criminalibus & alijs arduis: & similiter in casibus, in quibus requiruntur testes integræ opinionis, alias etiam minus creditur eis.]

¶ Si quis autem. CASVS. Quærebatur, an pendente iudicio suspecti tutoris, administrare teneretur, aut posset tutor iam accusatus & videbatur quòd sic, quia quousque non est declaratus suspectus per sententiam, non debet ex sola accusatione priuari, ne medio tempore eidem præiudicium in administratione tutelæ generetur. * Nam quid prodesset sententia, si sola accusatio remoueret? arg. cap. venerabili. de offic. deleg. contrarium tamen respondetur, quod immo interim administratio interdicitur fauore pupilli, voluit enim l. prius pupillo prouidere, postea remedia quærere, arg. l. fi. Cod. in qui. ca. re. in inte. non est necess. non enim administratio de facto aufertur, sed potestas iuris de facto interdicitur seu suspenditur pupilli fauore, prout declarat Salyce. in l. cum quem. Cod. eod. * ne irritatus multo minus ex fide, quam ante in posterũ tutelam gerat. Sed tunc quærebatur, an iudicium suspecti transiret ad hæredem, & videbatur quod sic l. si cum hominem, ff. de fideiuss. Lite enim contestata crimen morte non extinguitur. l. 1. C. ex del. defun. cuius contrarium respõdetur ea ratione, quia causa finalis huius iudicij est terminata. nam tutor, qui petebatur remoueri per iudicem, remotus est per mortem, & sic causa iudicij repetitur finita, quod non est in d. l. si cum hominem.

* Præterea nihil damni hac ex re pupillo irroga-

rogatur, quippe qui quodcunque sibi debebitur, poterit tutelæ, aut negotiorum gestorũ actionibus consequi.] Not. quod interdictio administrationis propter accusationem suspecti durat durante lite. Item, quod morte accusati extinguitur accusatio suspecti.]

Prelat⁹ suspect⁹ an sit ab administratione remouẽdus.

a ¶ Quo ad. i. donec.

b ¶ Interdicitur. Argumentum, vt donec prælatus accusatur, quod nõ debeat administrare ecclesiastica bona & facit ad hoc. C. de sent. pas. l. fi. & ff. eo. im puberibus. C. eo. l. cũ quem vt suspectum, & ff. de sol. qđ si forte. §. r.

SYL. * ¶ Ad q. de prælato vide. ca. venerabili. vbi Abb. & alij extra, de offic. deleg. & de similitudine, q̃ est inter tutorem, & prælatum, vide Dec. in l. pactum eu ratoris. num. 2. C. de pact. post glos. notabi. in c. vlt 5. q. 3.

c ¶ Suscepta. i. incœpta.

d ¶ Decesserit

¶ Si quis autem suspectus postulatur, quo ad [a] cognitio finiatur, interdicitur [b] ei administratio, vt Papiniano visum est. Sed si suspecti cognitio suscepta [c] fuerit, posteaque tutor vel curator decesserit, [d] extinguitur [e] suspecti cognitio.

¶ Si tutor latitat, ne pupillo per iudicem decernantur alimenta, pupillo in possessionem bonorum misso, & dato curatore, vt suspectus remouetur. hoc dicit ex l. impuberibus §. præterea. ff. eo. Angel.

¶ Si quis tutor copiam sui non faciat, vt alimenta pupillo decernantur, [f] cauetur epistola Diuorum Seueri & Antonini, vt [g] in possessionem bonorum eius [h] pupillus mittatur: [i] & quæ mora deteriora futura sunt, dato curatore distrahi iubentur. Ergo, vt suspectus remoueri poterit, qui non præstat alimenta.

¶ Tutor præsens, qui per mendacium negat alimenta pupillo posse decerni, remittitur ad Præfectum puniendus. Idem in eo, qui per pecuniam tutelam acquisiuit. Et in liberto, qui male administrat hoc dicit ex l. 2. & 3. §. tutor qui. ff. eod. Aretin.

scilicet accusatione pendente.

e ¶ Extinguitur, quia nõ nisi, vt ab ea remoueatur, intenditur, sed ex quo mortu⁹ est vere remotus est, & quod hic dicitur, si tutela morte tutoris finiatur, idem est, si quocũque alio modo finita tut. sit, vt ff eo. l. pe. §. pen.

SYL. * ¶ Siquis tutor. CASVS. Quærebatur cum erant pupillo alimenta decernenda, si tutor latitet, ne decernantur, an vt suspectus remoueri possit, & quid agendum, & cum decretum alimentorum spectet ad iudicem l. ius alimentorum, ff. vbi pup. edu. deb. non videbatur impũtãdum tutori, si latitaret, cũ enim iudex possit tutore inuito alimẽta decernere, multo magis eo latitante. l. qui potest inuitis. ff. de reg. iu. cuius cõtrarium decidit, quia cum alimenta sint decernenda pro modo patrimonij. d. l. ius alimẽtorum & in hoc versetur maxime officium tutoris, qui & vires patrimonij nouit, & æris alieni summam, merito quando tutor in hoc desi

est in officio suo, iudex rerum seruandarum causa mittit pupillum in possessionem bonorũ tutoris, & quæ ex illius mora deteriora futura sunt, dato curatore, distrahi possunt, imò & tanquã suspectus remoueri potest, cum latitando se suspectũ sua sententia fecerit. Limpuberibus. §. fin. ff. eo. Nota summarium.]

f ¶ Decernantur per iudicẽ. ADDITIO. Ita, quod semper ex reditu patrimonij aliquid supersit. l. ius alimentorum, ff. vbi pu. edu. de Ang.

g ¶ Vt in possessionem. Sed & multa indici poterit, vt ff. de arbi. l. non distinguemus. §. si arbiter. & facit. ff. eo. impuberibus. §. fina.

* ¶ Puto ego, vel remouendum, vel seruãdum modum traditũ hic, aut in l. fina. ff. vbi pup. edu. deb. vt scilicet curatore addito decernantur alimenta.] SYL.

h ¶ Eius. Alias est tutoris in textu, alias non est, sed tamen subauditur, vt ff. eod. impuberibus. Sed alij dicunt eius, scilicet pupilli, vt ita administratio tutori auferatur.

¶ Hæc opin. falsa est, quia non esset contumacia tutoris punita, ideo tene primã. præterea non esset bona grammatica, si verba ad pupillum referantur. SYL.

i ¶ Mittatur. Causa custodiæ, non vt ex eis alatur, sed vt cautum sit pupillo, si male gessit tutor, de suo, vt ff. vbi pup. edu. debe. l. fina. in fi.

¶ Sed si quis præsens. CASVS clarus est, ratio enim dubitandi in singulis tribus casibus erat, quia satis videbatur tutorẽ, vt suspectum remoueri, & pupillũ mitti in possessionem bonorum, vt supra proxi. sed cõtrarium respondetur, quod immo vlterius punitur, ratio autem primi dicti est, quia cũ delinquat hic tutor circa vitam pupilli, eum dicitur necare, qui alimẽta denegat. l. necare. SYL.

ff. de

ff.de lib.agn. merito venit magis puniẽdus. * In secũdo vero casu hoc operatur odium illius, qui corruptis iudicis ministris, vt negligenter de vita, & moribus inquirerent, tutelam redemit, neque enim interest id agere quenquam, vt corrupta fide Inquisitionis tutor constituatur, an bona fide constitutum velut prædonem bonis alienis incumbere. l.3. §. tutor qui. ff.eod. In tertio autẽ maius vinculum quo tenetur & astringitur filijs patroni libertus, facit, vt qui plus tenetur, plus delinquat. l. si mandato. §.1. ff.mand. Not. quod tutor mẽtiens de facultatibus pupilli, vt careat alimentis, punitur. Item quod iudex non habens alicuius rei, vel facti iurisdictionẽ remittit ad competentem. Item, quod tutela non potest redimi pecunia, alias punitur. Item, quòd idem est in liberto, qui fraudulenter gerit.]

† aliàs vrbis.

† aliàs vrbis.

¶ Sed si quis [a] præsens negat propter inopiam alimenta posse decerni: [b] si hoc per mẽdacium [c] dicat, remittendum [d] eum esse ad Præfectum † vrbi puniendum, placuit: [e] sicut ille remittitur, [f] qui data pecunia ministerium tutelæ acquisierit, vel redemerit.

¶ Libertus quoque si fraudulenter tutelam filiorum, vel nepotum patroni gessisse probetur, ad Præfectum † vrbi remittitur [g] puniendus.

a ¶ Si quis, l. tutor.

b ¶ Decerni. Puta si negat alimenta posse decerni, id est dari: & quod sequitur, si hoc per mendacium. & cet. fit de responsione.

c ¶ Per mendacium. Quid si non dicat per mendacium, immo verum dicat, numquid de suo alere tenetur? Respon. non, vt ff. vbi pup.educ.d:b.l.3.§.fi.

** Adde, quòd hoc casu ei debent præstari alimenta ex venditione mobilium, & si hæc quoque non sufficiunt immobiliũ, vt Iacobo ab Arena visum est, & rectè, nam si licet ea distrahere etis alieni soluẽdi gratia, quãto magis id licere debet necessitate famis.]

d ¶ Remittendum. Sed non remouendum, vt ff. eo l.tutor §.tutor.

e ¶ Placuit hoc ideo, quia maior pœna imponetur, quam remotio, vt ff. de offi. Præf. vrb.l.1.§.item solent.

f ¶ Remittitur, sc. licet puniendus extra ordinem, vt ff.de tut.l.in eos.

** Adde, quod cognoscens extra ordinem de crimine potest imponere pœnam arbitrio suo, vel grauiorem, vel leuiorem pro qualitate delicti, l.hodie.ff.de pœn.]

Et nota hic arg. contra eos doctores, qui pecunia data sibi acquirunt scholares, vt ff. de offic.præfect.vrb.l.1. §.item solent, & in Authen.vt eã q̃ dicuntur insinua.§.1 col.5.

¶ [illegible]

g ¶ Remittitur ob hoc etiã vt ingratus accusari potest, vt C. de lib. & eorum lib. l.liberti. & fa. C. eod.l.1. & 2. & ff. eod. l.libertus.

¶ Nouissime [h] autem sciendum est, eos, qui fraudulenter tutelam administrant, etiam si satis offerant, remouendos esse à tutela, quia † satisdatio tutoris propositum maleuolum non mutat, sed diutius grassandi [i] in re familiari facultatem præstat, [k]

¶ Nouissime. Quærebatur, an satis offerẽ eo, qui tutelam dicitur fraudulenter administrare, fit remouendus, & videbatur quod non, quia cum satis fit satisfactum indemnitati pupilli, non est curãdum, quis administret: mala enim administratio resarcietur per tutorem. contrarium dicitur ratione satis morali allegata in hoc pulcherrimo tex. quam no. * Item, quia longe melius est in tempore damno occurrere, quam postquã fuerit illatum, confugere ad remedia, quibus resarciatur. l.fi.C.in quib.cau.in integ resti.] No.non esse standum cautioni, vbi periculum apparet. Item, quod non est danda occasio delinquendi. Item, quod plus valent boni mores, quam diuitiæ.] SYL.

† Cõcor. c.2.in glo. fin. extra de so.

h ¶ Nouissime, id est in vltima parte huius tit. sic, ff.de insti. l. nouissime, nam & ibi in vltima parte tractatus sui Vlpianus ponit. Nouissime.

† Adde similem gl. inf. de vsuc.§.nouissime.

i ¶ Grassandi .i. delinquendi, vel.i.animandi ad delinquendum, sic ff.de pen.l.capitalium, §. grassatores. inde grassor grassaris, id est nitor ad malum. Grassor grassaris.

* ¶ Grassari est impetu, & auiditate quadã ferri ad nocendum, vnde & qui vias obsessas tenent, grassatores dicti videntur, dicto §.grassatores, quod plenius in Annotatio. declaraui.] SYL.

k ¶ Præstat. facit ff eodem.l.suspectus, & l. quia satisdatio. Et facit in arg.ad q. talem, si emi librum, & antequã soluã pretium, comperiam alienum, vel vitiosum, q̃ non teneat

Suspectum a † enim eum putamus, qui moribus talis est, vt suspectus sit. Enimuero tutor, vel curator, quamuis pauper sit, fidelis tamen, & diligens, remouendus b non est quasi suspectus.

¶ Finis Primi Libri.

† alias suspectum eū eum putamus.

teneat soluere pretium, quia expedit potius non soluere, quam cautionem de reddendo in causam euictionis vel vitij recipere, quibus consonant, ff. de compensa. l. 2. alias 3. Præterea lex dicit, quod non debet quis se cōmittere fragilitati cautionis. ff. ad Trebel. l. cogi. § idē quærit. & C. in quib. cau. in integ. resti. & l. fi. & C. quando li. vnicuique. l. 1.

SYL. * ¶ Adde, quòd & vbi compertum est rem esse alienam, & super ea mota est lis, dato mihi fideiussore, teneor soluere pretium. l. si post. C. de euic. qui fideiussor non solum obligari debet pro illa lite, sed pro quacunque euictione in futurum, vt est tex. notab. in l. vlt. ff de rescind. vendi. vbi Bar. si vero non sit mota lis, potest emptor venditori pretium petenti opponere exceptionem rei non liberæ. secundum gl. in l. qui rem. C. de euic. de qua materia. itē quid si res vendita reperiatur alij obligata, vide Ang. & Ias. hic, & Sal. in d. l. si post. qui tangit quæcunque in dubium venire possunt in hac materia: Sed quoties res empta detegitur esse vitiosa, dic quod si emptor eā non fuisset empturus, si vitium sciuisset, habet locū actio Redhibitoria: sin autem empturus quidem fuisset, sed minoris, & tunc datur actio Quanto minoris.]

ADDITIO. Nota, quòd quotiescunque imminet euictio in limine contractus ante solutionem pretij, emptor non tenetur soluere pretium, nisi venditor det idoneos fideiussores. d. l. si post perfectam. C. de euiction. per Bart. de quo in l. 1. §. stipulatio duplæ, ff. de præto. stipula. & an venditor compellatur satisdare iure actionis, vel ope exceptionis, dic quod ope exceptionis, & solum tenetur respectu illius dumtaxat mouētis quæstionem, d. §. stipul, & ibi per Bar. Ias.

a ¶ Suspectum. nam tutorem suspectū non facultates paruæ, sed fraudulenta, vel callida conuersatio in rebus pupillaribus commendat, id est probat. hæres vero solis facultatibus paruis suspectus haberet creditorib. vt hic, & ff. de priuileg. cred l. si creditores. * Ratio differentiæ est, quia creditores nihil aliud agunt cū hærede, nisi vt eis satisfiat de eorum creditis, & statim atque satisfecit, nihil præterea possunt prætendere: At tutores non pecuniam præstare debent, sed fidem: ideo ex moribus, & fide æstimandi sunt.]

b ¶ Remouendus non est. immo videtur, quod sic, vt C. de tu & cur. qui non satisde. l. 2. quæ est huic contra. Sol. ibi non repellitur propter paupertatem, sed quia non satisdabat, hic autem satisdedit.

SYL. ¶ Dic, quod sol. gl. est vera, & patet ex text. nostro ibi, Remouendus non est quasi suspectus. non enim dicit non esse remouendum, sed non esse remouendum quasi suspectum, si fidelis, & diligens sit: potest tamen repelli eo, quia ob nimiam egestatem satisdare non valet. & ita concordat cū l. 2. * Et hæc, cū agitur de remouēdo, seu repellendo tutore, procedunt. nam alioqui pōt inops, q ad tutelæ onus vocatur, se excusare si velit, vt subdit gl. ex. §. sed & sup. tit. 1. & ideo grauissime errarūt, qui non distinguētes casū remotionis à casu excusationis, solutionem nostrā, immo Accursij, impugnare tentarunt.] Posset tamen iste se excusare, quod dic, vt sup. tit. 1. §. sed & propter paupertatem. Est tamen huic curator adiungēdus, vt sup. de cura. §. interdum, & C. eo. l. pietatis, & C. de peri. tut. l. 1.

Finis liber Primus.

INCIPIT SECVNDVS LIBER.

De rerum diuisione, &c.

Cōtinuatio. ¶ Dictum est de personis, sequitur de rebus, vt promisit supra de iure natu. gen. & ciuil. §. fi. de quibus dicit vsque ad tit. de oblig. Et in hoc medio dicitur, qualiter acquiruntur res iure naturali, vt a § singulorum. vsque ad titulum de vsucapionib⁹. Item qualiter iure ciuili, vt ab inde in antea. Item qualiter iure singulari, vt vsque ad titu. de test. Item qualiter per † vniuersitatem, vt ex testamento, vel ab intestato, vel simili modo, vt a titulo de testamentis vsque ad titulū de obligationibus. Accurs.

† Istā glo. tenet & sequitur Angel hic.

INCIPIT liber Secundus.

¶ De rerum diuisione & acquirendo ipsarum dominio.

¶ Quia principium huius tituli ponit continuationem, & duas rerum diuisiones, ideo non summatur. Sumptum est ex l.2. ff. eod. Aretin.

Diuisio. Svperiore libro. ¶ Iste tit. diuiditur principaliter in duas partes. Primo continuat istum librum ad præcedentem. Secundo incipit tractatum. Secunda ibi, Modo videamus. Item ista secunda subdiuiditur principaliter in duas partes. Nam primo ponit de rebus communibus iure naturali, de publicis, & de ijs quæ sunt vniuersitatis, & de ijs quæ in nullius bonis sunt, & omnia ista per exempla clarificat. Secundo ponit, qualiter res acquirantur de iure gentium, & efficiantur priuatorum. Secunda ibi, Singulorum autem. Et illa secunda subdiuiditur loco suo.

Redeo ad primam, quæ subdiuiditur in quatuor partes. Primo ponit exempla de communibus, Secundo de publicis. Tertio de ijs, quæ sunt vniuersitatis. Quarto de ijs, quæ nullius sunt. Secunda ibi, Flumina. Tertia ibi, Vniuersitatis. Quarta ibi. Nullius autem. Aret.

¶ CASVS. in distinctione, & diuisione non figuratur. SYL. Not. est distinctio text. Item, quod continuatio facieda est. Item, quod dictio, modo, est demōstratum præsentis temporis.]

Vperiore libro de iure [a] personarum exposuimus: modo [b] videamus de rebus, quæ vel in nostro patrimonio, [c] vel extra [d] patrimoniū

a ¶ De iure p̄sonarum. Ab illo tit. de iure personarū vsque huc.

b ¶ Modo. Sicut promisim⁹ sup. de iure natu. § fin.

c ¶ Patrimonio. Scilicet aptitudine: aptæ enim sunt esse in patrimonio, vt res pro derelicto habita.

¶ Hanc suppletionem aptitudinis reprehendit hic Ang. ostendens quod litera de se plana est. SYL.

* ¶ Res in patrimonio nostro, seu in bonis nostris esse dicūtur, quas possidentes, exceptionem: amittentes autem ad eas recuperādas actionem habemus. l. Rem. ff. de acq. rer. do. vbi vide auream glo. distinguētem, quasdam res dici in bonis nostris, aliàs; extra, aliàs nec in bonis, nec ext. aliàs ex bonis.

d ¶ Vel extra. Scilicet aptitudine: quia non sunt aptæ, vt sint in patrimonio, vt sunt res sacræ, vel religiosæ, vt infra eod. §. nullius. Interdum tamen dictæ res sunt in patrimonio, vt si ab hostibus captæ sint, vt ff. de religio. l. cum loca.

a ¶ Habẽtur. Talis diuiſio hic ſumitur. Rerum enim aliæ ſunt in patrimonio, aliç extra, quæ videtur inſufficiens, nam aliæ ſunt nec in patrimonio, nec extra, vt ſeruitutes, vt ff. de vſufr. le. l. 1. contra. Sed Io. dicit, qđ hic pueris loquitur ſimpliciter: nã quædam pro docendis pueris dicuntur, quæ alias non dicerentur, vt ff. de ac. & obl. l. obligationũ. in fin. quod non eſt veriſimile, quod propter pueros male loquatur, vnde non placet. Alij dicunt, hic de corporalibus rebus tantum loqui, quod eſt falſum, quod colligitur ex continuatione huius tit. ad ſequentes. Nos dicimus ſeruitutes eſſe in bonis, cum earum nomine agamus, & excipiamus, vt ff. de acquir. rer. dom. l. rem. & l. ſtatuas, quod autem in d. l. dicitur, eas non eſſe in bonis, nec extra, dicit ideo, quia per ſe non cenſentur, vt eſt poſſeſſio tigni in domo poſiti, quia non intelligitur tignum, dum durat domus, per ſe, vt ff. de vſucap. eum qui.

ſeruitutes ſunt in bonis noſtris.

SYL. ¶ Et hæc glo. communiter approbatur. * ſeruitutes enim in bonis computantur, verum dictio (id) quæ habetur in dicta l. 1. non eſt referenda ad ſeruitutem, ſed exponere oportet, id, ſcilicet ius, cuius vſusfructus legabatur, dum eſt apud dominum, non poteſt tã quam ſeruitus annumerari bonis illius, cũ rei ſuæ nulla poſſit eſſe ſeruitus. l. in re communi. ff. de ſeru. vrb. præd. & cum non ſit, nec poteſt cõſequenter dici extra bona, quia non entis nullæ ſunt qualitates, & iſte eſt verus intellectus illius. l. qui plenius expoſitus eſt hic in Commen.]

ADDITIO Quia non poſſunt ſtare ſine re: vel perſona, cuius ſunt. l. ſi aliena. §. hoc iure. cum ſi. ff. de vſuc. Ang.

b ¶ Quædam, hic fit alia diuiſio.

c ¶ Communia ſunt. Non tamen agitur communi di. ſecundum Pla.

SYL. * ¶ Nam iudicium communi diuid. inductum fuit ad diuidendas res, ex quarũ communione poterant oriri diſcordiæ, hç vero, quæ hic enumerantur, cum dominia diſtinguerentur, relictæ ſunt in naturali illa communione, quia ex eorum vſu nõ videbatur perturbari tranquillitas humanæ ſocietatis, ſed potius earum diuiſio præbuiſſet materiam rixarum.]

d ¶ Omnium, Scilicet vſu, non proprietate, vt dicitur, infra eodem, §. & quidem.

e ¶ Publica, id eſt quaſi populica. i. omniũ populorum, vt ſup. titu. 1. §. conſequens, & inf. eo. §. flumina. Alias dicitur publicum, quod eſt vnius populi, vel illius tantum, vt campus Martius, vt C. de ſacroſan. eccleſ. l. fi. & hoc dicitur magis vniuerſitatis.

f ¶ Vniuerſitatis. vt inf. eo. §. vniuerſitatis.

g ¶ Nullius. vt infra eod. §. nullius.

h ¶ Quæ: ſcilicet quæ ſunt ſingulorum, nec enim ad ſuperiora refertur.

i ¶ Ex ſubiectis infra eod. §. ſingulorum. vſque ad fin. titu.

noſtrum habentur.[a] Quædam[b] enim naturali iure communia[c] ſunt omnium,[d] quædam publica,[e] quædam vniuerſitatis,[f] quædam nullius,[g] pleraque ſingulorum, quæ[h] ex varijs cauſis cuique acquiruntur, ſicut ex ſubiectis[i] apparebit.

¶ Aer, aqua profluens, mare, & littora ſunt communia, quibus quiuis vti poteſt dummodo a rebus ſingulorum abſtineat. hoc dicitur l. 2. & l. nemo. ff eo. tit.

¶ Et quidem naturali[k] iure communia[l] ſunt omnium hæc, aer, † aqua profluens,[m]

¶ Et quidem. ¶ Diuiditur in quatuor partes. Primo ponit dictum Secundo ex dicto infert. Tertio illationẽ reſtringit. Quarto rationem reſtrictionis aſſignat. Secũda ibi, Nemo. Tertia ibi, Dum tamen. Quarta ibi, quia non ſunt. Ang. — Diuiſio.

¶ CASVS in declaratione primæ partis diſtinctionis non figuratur aliter, cuius ratio in aperto eſt, quia cum huiuſmodi, natura ita comparata ſunt, vt omnibus pateant, in diuiſione dominiorum de iure gentium communia remanſerunt. No. quæ dicantur communia de iure gentium. Item quod ius gentium appellatur ius naturale. Item, quod accidentia concreta debent regulari ſecundum eorum ſubiectum. Item, q; littus maris non prohibetur alicui, dummodo ab ædificijs ibidem poſitis abſtineat.

† Tu dic. qđ immo iure naturali primæuo, qa qñ Imperatori placuit de iure gentiũ intelligere illud expreſſit, vt i §. riparũ. & §. littorum. infra eodẽ nec ob. arg. gl. quia ius gẽtium iuri naturali derogauit quantũ ad alias res: alias nõ eſſet differẽtiæ inter ius cõe, & publicũ, ſecũdum oẽs doct. hic.

* k ¶ Naturali iure. ſ. iure gentium, quod eſt naturali ratione inductum, vt ff. de iuſti. & iu. l. omnes, §. quod vero, de quo hic loquitur vt inf. eo. §. ſingulorum. † & in fi. huius §. nam iure naturali primæuo etiam alia eſſent communia.

¶ Quãuis Chriſt. hic dicat gl. ſolere reprobari, pro ea tñ eſt tex. clarus hic in fi. vbi poſtea dicit ædificia iuriſ. nõ eſſe ſicut ẽ mare.

l ¶ Communia. Non tamen agitur cõi diuidundo, ſecundum Plac. niſi poſtquam facta fuerint occupantium. Et quod dicit omniũ, ſcilicet vſu, non proprietate, vt prædixi.

* ¶ Adde autem, q; in mari poteſt quis ius proprium acquirere, vel ex longa conſuetudine, vel ex priuilegio. l. ſane, vbi glo. ff. de iniu. & ideo videmus Dños Venetos ex lõga conſuetudine habere iuriſdictioné in eorũ mari, quod tradit Bar. in l. vlt. §. ſi quis. eo. ti.

m ¶ Profluens, id eſt de cçlo cadens.

* ¶ Ad-

* ¶Addo, q Theophilus vertit, tu doo tu aennaon, quod sonat, aqua semper fluens: ne quis putet hic agi de aqua pluuia.]

a ¶ Et mare. Sic ff. de iniur. l. Iniuriarum, §. si quis me prohibeat. †

b ¶ Et p hoc. id est per consequens. † cum sit accessio maris, arg. infra eod. §. si tamē. Sed contra. ff. ne quid in loc. pub. l. littora. vbi dicitur littora esse, populi Romani. Sed illud est verum quo ad iurisdictionem, vere tamen sunt cōmunia, vt hic. sic C. de quad. præ. l. bene à Zenone secus in ripa fluminis, quæ non est publica, licet flumē sit publicū vt inf. eo. §. riparum, ibi, sed proprietas. Et potest esse ratio, quia inundatio fluminis raro venit, & ideo esse potest vtilitas in proprietate ripæ, at mare assidue inundat, vnde paruula esset vtilitas, non ergo proprietas quæritur, vt C. de bo. quæ lib. l. fi. §. fi.

† & l. venditori. in pri. ff. cōmu. præd.
† Similis locutio in ff. de stip. ser. in pri.
† aliàs a villis.
† aliàs se abstineat.
† aliàs sicut & mare.

& mare, a & per hoc b littora maris. Nemo igitur ad littus maris accedere prohibetur: dum tamen † villis, c & monumentis, & ædificijs c † abstineat: quia non f sunt iuris gentium, † sicut est mare. g

¶ Flumina & portus

SYL. ¶ Dic tria consideranda, primo vsus, & hic est de iure naturali primæuo cōmunis omnibus animantibus, secundo potestas acquirendi dominium per occupationem, & hęc est de iure gent. & solis hominibus conuenit, tertio iurisdictio & protectio, & hæc est populi Romani. solutio tamen gl. hic communiter tenetur.]

c ¶ Villis ab alio positis, & habet duas significationes dicitur enim casa, vel insula quædam, In qua non habitatur, sed vel retia ponuntur, vel propter aquam illuc confugitur, vel fructus reponuntur, vt hic, & ff. de vsuf. arboribus, in princ. Si vero habitaretur, esset prædium vrbanum, vt inf. de serui. præ. §. prædiorum. Item dicitur villa congregatio hominum.

SYL. * ¶ Villas accipe hic & in d. l. arboribus quæcūque ędificia in littore facta vel ad habitandum, vel ad pisces, aut fructus reponēdos, vel alia quauis causa, in §. vero, Prędiorum vilia accipitur pro rure.

d ¶ Monumentis. Quid sit monumentum, habetur. ff. de relig. l. 2. §. monumentum.

* ¶ Latius hoc declaratur in l. monumentum. eo. tit., diciturque à mouendo, sed munimentum à muniendo, nam munimentum est quod alicuius loci muniendi causa factum est. l. funeris. eo tit.]

e ¶ Aedificijs, scilicet alijs.

** Hinc igitur not. q licet ædificare in mari, & littore, & ædificium fieri ædificantis, quod intellige, nisi vsus publicus impediretur. l. in littore. ff. ne quid in loc. publ. aut ædificādo aliquis damnum sentiret. l. 2. §. aduersus. eo. tit.

f ¶ Non sunt iuris gentium, id est communia de iure gentium, sicut est mare, immo eorū, qui ibi ædificauerunt, † vt ff. eod. l. in tantum.

† Dūmō iuste ædificauerit, s. cum decreto prætoris alias per quem libet iure publico phiberi pt, secundū Ang. hic. SYL.

sunt publica: ideoque ius est [illegible] omnibus piscandi. & [illegible] quatenus hybernus fluctus maxime excurrit h. d. ex l. nemo. in fi. ff. eod. & l. [illegible] ff. de ver. sig.

¶ Flumina autem omnia, h & portus, publica sunt: ideoque ius piscandi omnibus i

g ¶ Sicut est mare. hic continua quod est infr. statim. §. est autem &c.

¶ Flumina. CASVS non figuratur, quia ponitur mera declaratio terminorū quę scilicet publica sint. Ideo autem volunt ll. hæc remanere publica, quia nullum controuertendi locum habere videbatur illorū communis vsus.] No. flumina & portus esse publica. Item, q piscādi ius in eis omnibus commune est. Item, quid sit litus.]

h ¶ Flumina autem omnia. Scilicet perpetua, vt Padus, & Rhenus: quædam enim sunt priuata, vt fossata in agris posita, quæ crescunt, & decrescunt, quæ quandoque currunt, quandoque non, vt ff. de flumi. & ne quid in flumi. l. 1. §. 2. & ff. eo. nemo. in fin. Idem iuris est in fossatis existentibus inter fundum & viam, nam & ea sunt illorum quorum est fundus, cui sunt contigua. Bart. in tractat. Tiber. ver. agro. nu. 6.

i ¶ Omnibus. Nec qui sibi primo longo tēpore piscatus, alium superuenientē repellere potest, vt ff. de vsucap. l. fi. nisi forte spacio trigintia annorum, vt ff de diuer. & tempo. præscrip. si quisquam. Vel secūdum Ioā. intellige hanc. l. si quisquam. quando erat in possessione piscandi.

¶ Adde, quod si volumus acquiri ius ex pręscriptione, & non acquiritur: aut consuetudine, & acquiritur: ita communiter resoluunt docto. de quo latissime vide Ioa. Fraā. Balbū in tract. præscript. in 6. quæst. 4. par. 5. par. princip. col. 215. nisi sit præscriptio tāti temporis, cuius initij memoria in contrarium non existat. SYL.

* Verior tamen est intellectus ad l. fi. quem ibi tradit Paul. de Cast. quod qui solus pluribus annis piscatus fuerat, tempore prohibitionis iā desierat esse in quasi possessione piscandi: hunc enim intellectum innuere videtur illa disiunctiua (vel) quæ secundum Bal. in l. filiæ. C. de coll. diuersitatē inducit eisdem retentis terminis.]

ADDITIO Et dicitur constitui in possessione piscandi, quando iste, qui primo piscatus est, prohibuerat alios volentes accedere

dere piscatum, & isti prohibiti acquieuerãt prohibitioni, nec contrauenerant. Et hæc faciunt ad q. vetum ille, qui tenuerit molendinum per triginta annos in aliquo flumine, possit alios prohibere, ne ibi molendum habeant, Christoph.

primum a plano vergere incipit vsque ad aquam, l. pen. ff. de flu. & ne quid in flum.

f ¶ Iure gentium. i. de iure gentium: vel. i. omnibus gentibus publice patet.

g ¶ Earum s. riparum.

**

¶ Diffinit in l. port. ff. de verb. sign.

† s. pu. alias secus. l. iniuriarum. in fi. ff. de iniu.

commune [a] est in portu, fluminibusque † Est [b] autem littus maris, † quatenus hybernus [c] fluctus maximus excurrit. [d]

¶ Vsus riparum publicus est: proprietas vero illorum est, quorum prædijs adhærent. h. d. ex l. riparum. ff. eo. Aret.

¶ Riparum [e] quoque vsus † publicus est iure gentium, [f] sicut † ipsius fluminis Itaque naues ad eas † appellere, funes arboribus ibi natis religare, onus aliquod in ijs reponere, cuilibet liberum est, sicut per ipsum flumen nauigare. Sed proprietas earum [g] illorum [h] est, quorum prædijs † adhærent: [i] qua de causa arbores quoque in eisdem [k] natæ eorundem [l] sunt.

¶ Vsus littorum est publicus de iure gentium, sed proprietas earum nullius est, sicut ipsius maris. Aret

a ¶ Commune. id est in cõmuni omnib. patet, non autẽ est commune, immo publicum secundũ Ioan

b ¶ Est autem littus. vt ff. de verbo. signific. l. litus.

c ¶ Hybernus. id est hyemalis quando vento vnde trahuntur: quasi dicat quantumcunque mare aliquo tempore plus extenditur in hyeme, vel æstate, tantum est littus eius.

† aliàs publicus est & iuris gẽtium.

* *

† facit l. fluminũ, ff. de dam. infect. in princ.

† aliàs applicare.

SYL.

d ¶ Excurrit. hic continua quod est infra eod § littorum.

* ¶ Riparum. [casum] non expedit figurare, dubium tamen poterat facere, quod exẽplo littorum, quæ (vt dicitur in §. seq) eiusdem iuris sunt quo ad vsum & proprietatẽ, cuius est mare, ripæ quoque naturã fluminum etiam quo ad proprietatem sequi deberent. Quo non obstãte dicitur, quod vsus quidem riparum publicus est, sicut & fluminis, eo quod alias vsus fluminis inutilis esset, nisi liceret ad ripam accedere. aliquo enim concesso intelliguntur concessa esse omnia, sine quibus illo vti non possemus. l. 2. ff. de iurisd. omn. iud. sed proprietas earum illorum est, quorum prædijs adhærẽt: cuius rei rationem reddit Bal. in l. riparum, ff. eod. quia & si ruant vel aliter vitientur, ex eorundem prædijs reficiẽdæ sunt. l. si locus. in fin. ff. quemad. ser. amit. * nam cuius est onus, eiusdem & commodum esse debet. cap. qui sentit. de reg. iur. libro sexto.] Nota summarium.

e ¶ Riparum. i. fluminis.

* ¶ Discrimen ripæ, & littoris expressit etiam Ouid. lib. 6. Metamor. cum loquẽs de fluminibus influentibus in mare, ait, Campoque recepta, liberioris aquæ pro ripis littora pulsant. Ripam autem diffinit Vlpian. lib. 1. de flumi, & nequid in flumi. esse id, quod flumen continet, naturalem rigorem cursus sui tenens.]

** Adde, quod cõfinia ripæ sunt à loco, quo

h ¶ Illorum scilicet hominum quorum, &c.

* ¶ Rationem reddit Aldo. in figuratione casus.

i ¶ Adhærent. Sed quid si via publica est in medio inter flumẽ, & agrum? Respond. idem quod hic. vt ff. de acquir. rer. dom. l. Martius.

† aliàs hærent.

** Idẽ de fossis existentibus inter viam publicam, & agrum, secundum Veron de seruitu sti. præ. c. de ripa. Item declara hunc tex. vt licet riparum proprietas sit illorum, quorũ prædijs adhærent, tamen non possunt disponere de ripis, sicut alij domini de re sua, quia vsus est publicus, & ideo deteriorare non possunt arg. l. pen. & fi. ff de vsu & hab.

K ¶ In eisdem. s. ripis.

l ¶ Eorundem. Sed quid si piscator vult ligare, dominus vult incidere? Videtur dominus præferendus, vt sup. de ijs qui sunt sui vel alien. iur. in fi. ibi, nec cuiquam &c. & C. de iudæ. nemo exterus. & ff. solu matri cuã. §. licet. Sed contra credo, vt ff. de vsu & ha l. fin. & de vsufr. si cuius. §. item Netua. alias est in l. æquissimum.

¶ Et hæc verior ratione publicę vtilitatis, si simul veniunt: secus si vnus post alium, gl. in l. nemo, ff eo. & declarat hic Christ. SYL.

¶ Littorum. [CASVS] Quærebatur de littoribus, & eorum vsu, cuius iuris sint, & videbantur communia, vt sup. dictum erat in §. 1. Tamen contrariũ dicitur, quod immo eorũ vsus publicus est: & hoc est ex eo, quia ibi non loquitur de vsu, sed de ipsa re, & de ipso mari, & littoribus, illa enim sunt communia, vsus vero eorum est publicus, prout declarant Bald. & Christoph. hic Not. quod vsus littorũ publicus est, sicut maris. SYL.

Item, quod licet ædificare, siccare retia, & huiusmodi. Item, quod proprietas littorum in nullius bonis est. Item, quod illud, quod est omnium, potest dici esse nullius.

a ¶ Lit-

¶ Littorum [a] quoque vsus publicus [b] est & † iuris gentium [c], sicut & ipsius maris: [d] & ob id cuilibet liberum est casam ibi † ponere, in quam se recipiat, sicut retia [e] siccare, & ex mari deducere. Proprietas † autem eorum [f] potest intelligi nullius [g] esse, sed eiusdem iuris esse, cuius & mare, & quæ subiacet mari, terra, vel arena.

¶ Quæ sunt communia ciuitatum, dicuntur vniuersitatis. h. d. ex l. in tantum. §. vniuersitatis. ff. eo.

¶ Vniuersitatis [h] sunt non singulorum, † quæ in ciuitatibus [i] sunt theatra, [k] stadia, [l] & his similia, [m] & si qua alia [n] sunt communia ciuitatum.

¶ Ea, quæ sunt ... iuris, in ... bonis ... hoc dicit ex l. in tantum, §. sacræ, & l. 1. §. 1. ff. eodem. Angel.

a ¶ Littorum. s. maris, vt sequitur.
b ¶ Publicus sup. eo. §. & quidē. ibi, & per hoc &c. contra. So. dicit Pla. omnia communia esse publica, & econtra scilicet ratione quorundam vsuum, vt ecce tam mare, quā flumina, & littora, & ripæ, in vsu animantium sunt, & in

† aliàs iuregerium.

inhibendo, & in abluendo, & commorando, & similib. duæ exigit natura: sed ius piscandi, quod in his est, solū competit hominibus. & retia siccandi, & sic infr. §. quædam similia, potius tamen dicit esse publicos, non cōmunes. Sed Ioan. dicit nulla communia esse publica, vel econtra. ea. n. demum sunt cōmunia, quæ cum sit in vsu omnium animantium, occupantibus conceduntur, vt lapilli, & gemmæ in littore maris, vt inf. eo. §. item lapilli, & ff. eod. item lapilli. Sed publica non solum non conceduntur occupāti, immo interdicta proponuntur, ne quid in eis fiat, vt ff. ne quid in loco publi. & de flum. & alijs tit. Præterea quomodo potest esse, quod ait Pla. eum in diuisione supra posita velut duæ species oppositæ ponantur, communia, & publica, vt sup. eod. in princ. & quod dicit hic publicus, id est communis, vel publicus quo ad vsum † communis vero quo ad proprietatem.

† aliàs imponere.

† i. dñium sic infr. §. interdum hoc. eo. ti.

† Et tunc vera est SYL. opinio Pl. vt cōia dicantur publica, sed non econtra, nisi respectu quorūdā vsuum.

¶ Et hæc opin. tenenda est, & sic opin. cuiuslibet in casu suo vera est, vt declarat hic Christoph.
c ¶ Iuris gentium. i. de iure gentium.
d ¶ Maris. scilicet est.
e ¶ Sicut retia. Hysteron proteron, i. ordo conuersus, vt ff. eo. riparum.
f ¶ Eorum. scilicet littorum.
g ¶ Nullius, i. hominis singularis omniū autem sunt, & sic differt ab illo. §. nullius. infra statim posito.
¶ Vniuersitatis. CASVS non figuratur in positione declarationis, seu descriptionis, si tamē vis formare, dic quod ista videbantur publica, nō vniuersitatis. l. inter publica. ff. de verb. sig. quasi populica .i. illius populi, sed contrarium dicitur, quod immo sunt vniuersitatis, quia publicū in hac materia non capitur pro eo, quod est vnius populi, sed vniuersorum populorum, vt declarat gl. i. inf. eod §. No. summa. Item no. quæ dicantur vniuersitatis.
h ¶ Vniuersitatis. Quæ etiam publica quandoque dicuntur, id est vnius populi, vt C. de sacrosan. eccl. l. fi. in princip. Sed aliter accipitur supra eo. §. flumina, nā loquitur ibi de illo, quod est publicum omnium populorum.
i ¶ In ciuitatibus. Et ciuita tum sunt.

† aliàs voluti quæ.

K ¶ Theatra. A theorando, id est inspiciendo, vt in arena Veronensi.

Theatrū.

¶ Dic, quod est dictum a theomæ, hoc est, video: latine dici potest spectaculum.

SYL.

l ¶ Stadia. sta dium est octaua pars milliarij, quod Hercules currebat vno anhelitu, vt legitur in historijs.

Stadium.

* ¶ Hic accipitur pro loco, in quo homines vel equi, ludorum causa currunt, quem Latini curriculum vocant. sic Cice. in Tuscul. In stadio Censores exclamant.

SYL.

m ¶ Similia. Quæ sunt ad delectationem populi, vt latæ viæ, & picturæ in palatio.
n ¶ Et si qua alia. scilicet necessitatis causa facta, vt curia communis, palatium, nauigium, & sunt suprad cta vniuersitatis dominio & vsu. Sed Pla. dixit vsu tantum esse vniue. sitatis, alia sunt quæ dominio & fructu sunt vniuersitatis, non vsu, vt fundi ciuitatis, & serui, vt ff. de in ius voc. sed si hac. §. qui manumittitur, & ff. de verbotū significa. l. inter publica, & de contrahen. empt. sed Celsus. §. 1.
ADDITIO. Dicite ex mente doct. quod hæc omnia dicuntur vniuersitatis & quo ad dominium, & quo ad vsum communem, vt hic, & l. sicut. §. 1. ff. quod cuiusque vniuer. Est tamen differentia inter res vniuersitatis, quia quædam vniuersitatis appellantur, & quo ad dominium & quo ad vsum cōmunem, vt sunt theatra, & stadia. Quædam vero sunt vniuersitatis quo ad dominium, & quo ad vsum particularia, vt sunt prata vniuersitatis, ex quibus commodum percipitur in particulari: & ita dicunt doctor. Christoph.
¶ Nullius. ¶ Ista pars vsque ad §. singulorū

diuiditur in quatuor partes. Primo ponit, quæ sunt in nullius bonis. Secundo ponit exemplum de rebus sacris. Tertio de religiosis. Quarto de sanctis rebus. Secunda ibi, Sacræ. Tertia ibi, Religiosum. Quarta ibi, Sanctæ. Et quamlibet partem summabo per se. Aret.

a ¶ Nullius. Scilicet hominis, vel hominum, nec possunt esse, sed sunt in bonis Dei censura sue dispositione, & sic non obstat qd possit dici de cõmunibus, & publicis reb. vniuersitatum, quæ videntur nullius esse, quia esse possunt, & sunt hominũ licet non hominis singularis. Itẽ cõtra infra eodem, §. feræ. So. vt ibi.

¶ Nullius [a] autem sunt res sacræ, & religiosæ, & sanctæ, quod enim diuini iuris est, id nullius in bonis est.

¶ Res sacræ sunt, quæ rite per Pontifices Deo dedicatæ sunt, seu ad diuinum ministerium deputatæ: quæ non possunt nisi pro captiuis redimendis alienari, hoc dicit ex leg. in tantum, §. sacræ, ff. eodem.

SYL. ¶ Sacræ res. Casum nõ expedit figurare, quia sumus in declaratiõe terminorum, & litera clara est. Not. qd sit sacrũ. Item quod sacra etiã imperialibus decretis prohibentur alienari, excepta causa redemptionis captiuorum. Item, quod nemo sibi sacrum propria auctoritate constituit. Item, quod locus, vbi est ecclesia, ea diruta, remanet sacer.

¶ Sacræ res sunt, quæ rite per Pontifices [b] Deo consecratæ sunt: veluti ædes sacræ, [c] & † dona, [d] quæ rite ad ministerium Dei dedicata sunt: quæ etiam [e] per nostram constitutionem [f] alienari, & obligari prohibuimus, excepta [g] causa redemptionis captiuorum. Si quis autem auctoritate sua quasi sacrum sibi constituerit, sacrum non est, sed profanum. [h]

† alias donaria.

b ¶ Sacræ. Pontifices, scilicet Papas, & episcopos. Sed nũquid Imperator dedicare potest? Videtur, quod sic, vt ff eo. l. sacra. §. 1. vbi dedicat, id est potestatẽ dedicandi dat. nã olim Imperatores erant sacerdotes, vt in canonibus dicitur: † Vel dic dedicat, alij (puta episcopo) permittendo sine requisitione, vel concedit, scilicet requisitus.

† cap. Cleros. §. Põr. 11. dist. SYL.

¶ Vera solutio est, quod loquitur secundum tempora antiqua, quando potestas religionis non erat restricta ad Pontifices, vt hodie.

c ¶ Aedes sacræ. Hic locus dicitur sacer, vt hic, & sanctus, vt C. de sacrosan. eccles. l. sancimus, item religiosus, vt in auth. vt religiosæ domus.

d ¶ Et dona. (alias donaria) id est thuribula & cruces, & calices. Accur.

e ¶ Quæ etiam. scilicet donaria, non autem referat ad ædes sacras, nã illæ nullo modo possunt alienari, vt in authẽ. de alie. & emphy. §. & quoniam cognouimus. coll. 9.

f ¶ Constitutionem, vt C. de sacrosanct. eccles. l. sancimus.

¶ Dic tamen, quod illa constitutio nihil valet, quia cõmuniter cõcludunt docto. in c. ecclesia San. Mariæ. de constit. quod etiam illæ. ll. quæ in beneficiũ. ecclesiarum sũt factæ ab Imperatore, ex defectu potestatis non valent. SYL.

g ¶ Excepta. Nam hominum animæ quibuslibet rebus præponendæ sunt, vt C. de sacros. eccles. sãcimus, in fin. Item propter debitum, si quod habet ecclesia, vt in authen. de alie. & emph. §. hoc autem super ipsis. coll. 9. Item propter alimenta pauperum vt 12. q. 2. c. aurum habet ecclesia.

Sacræ res aliqñ alienati pñt.

¶ Vide tex. in auth. hoc ius porrectum. C. de sacros. eccle. & ibi. doct. SYL.

¶ Adde, quod traditur hic, licere pro redemptione captiuorum alienare donaria ad ministerium Dei deputata, extendi per docto. etiam ad carcere inclusos propter delicta, quod attestatur Crot. in repeti. l. si cõstante. col. 18. ff. solu. matrimo.

h ¶ Profanum. i. non sacrum.

¶ Locus autem, in quo ædes sacræ sunt ædificatæ, etiam diruto ædificio, sacer adhuc manet, [i] vt & Papinia. scripsit. †

i ¶ Sacer adhuc manet. definit tamẽ esse sacer, si ab hostibus capiatur, vt infra de inuti. stipula § primo, & ff. de reli. cum loca. Item locus esse religiosus desinit, quando ea remouentur, quæ talem eum reddebant, vt ff. eodem, sacra, § illud. & de reli. l. antepenul. in fin.

Locus desinit esse sacer dupliciter.

¶ Religiosus locus fit ex mortui illatione: fieri autem non potest nolente domino, vel habente ius communis proprietatis, vel vsusfructus: sufficit autem semel consensisse. hoc dicit ex leg. in tantum. §. religiosum. ff. eodem.

¶ Religiosum. CASVS figuratio nõ esset neces-

* † in l. cęde. ff. de con. emptio.

necessaria in declaratione termini: * si tamen vis ponere, dic quòd primi respõsi poterat esse dubitandi ratio, quòd in §. præcedente vidimus res sacras priuatorum auctoritate constitui non posse: at diuersum statuitur in religiosis, propterea, quia tunc minus afficitur locus, quam cũ efficitur sacer, idque ex reg. l. in re mandata. C. mand.] & dum dicitur, quòd inuito socio nõ potest inferri in communẽ locum, vel alienum, quamuis sepulchro cõmuni quis inuito socio vti possit: ratio dubitandi erat fauor religionis, & quòd satis erat solui pretium loci. Videmus enim aliàs fauore religionis quẽ ita astringi. l. fi. §. 1. C. de com. ser. manu. & ibi Bald. sed contrarium dicitur, quia non debet vni per aliũ iniqua cõd. inferri. l. nõ debet. ff. de reg. iur. nec astringi quis ad vendendum, l. nec emere. C. de iure delib. & sine facto nostro nostra à nobis non abdicantur. l. id quod nostrum. ff. de regu. iur. * res enim religiosa (vt dictum est) nullius in bonis est. In commune autem sepulchrum idcirco etiam inuito socio licet inferre, quia cum iam locus sit religiosus, non debeo prohiberi vti re communi ad vsum destinatum, veluti re mea. vltimi autem responsi illa est ratio, quia volenti non fit iniuria neque dolus. l. nemo videtur. de reg. iu.] No. quæ dicuntur in summario.

† Concor. c. cũ oẽs. i gl. 1. post medium, ibi, nisi ré concedant extra de cõstit.

¶ Religiosum locum vnusquisque [a] sua voluntate facit, dum mortuum [b] infert in locum suum. In communem autem locum purum [c] inuito socio inferre [d] non licet. In commune vero sepulchrum etiam inuitis [e] † ceteris licet inferre. Item si alienus vsusfructus [f] est, proprietarium [g] placet, (nisi consentiente [h] vsufructuario) locum religiosum non facere. In alienum locum consentiente domino licet inferre: & licet postea ratum non habuerit, quam illatus est mortuus, tamen locus religiosus fit.

a ¶ Vnusquisque. Aliud in sacro, vt supra eodem §. sacræ.

¶ Numquid autem secundum canones hoc dicatur religiosum? dic quod non, vt dicit Dec. in c. quanto. col. pe. de iud. vbi alios refert.

† Non isi fundũ totum, sed locũ cadaueris solũ efficit religiosũ. Angel.

b ¶ Mortuum. scilicet totum † vel saltem caput cuius imagine cognoscimur, vt ff. de relig. cum in diuersis. Quid si partialiter caput est in diuersis locis? Respond. illum esse religiosum vbi est maior pars, vt argu. ff. de statu ho. l. quæritur & inf. de vul. sub. §. & si ex disparibus. Si autem æqualiter, neuter: secundum Ioan.

ADDITIO. Et nota qđ si pars anterior appareat, illa tanquam nobilior inspicitur, ar. l. quod conclaue. ff. de dam. infec. Angel. * sed verior est ratio, quia inde cognoscitur cuiusque imago d. l. cum in diuersis. Syl.

Locus purus qs est.

c ¶ Locum purum, i. qui neque sacer, neque sanctus, neque religiosus est. ff. de religio. & sump. fun. l. 2. §. purus autem.

d ¶ Inferre nõ licet. Extraneos. nam ipse socius recte ibi sepeliri potest, etiam sine consensu ceterorum: maxime cũ nõ est alius locus, in quo sepeliatur, vt ff. de relig. & sum pt. fun. l. si plures.]

e ¶ Inuitis. Hoc fauore religionis iã factæ, aliàs contra, vt sup. pr. §. & ff. cõm. di-ui. l. Sabinus.

ADDITIO. Hoc non videtur verum: & gl. melius soluit in d. l. Sab. Vnde dic latius, quia aut socius vult vti, facere, seu residere in re communi ad eum vsum ad quẽ parata est, & potest alio prohibente, aut ad vsum, ad quem res parata non est, & tunc subdistingue: quia aut intereſt prohibentis non vti, & est melior conditio prohibentis: aut non interest: & tunc melior est conditio facientis: Ioan. Fab. post Dy. in reg. in re communi de reg. iur. lib. 6.

f ¶ Vsusfructus. scilicet loci puri, argu. ff. de vsu. & hab. l. fin.

g ¶ Proprietarium. Nisi consentiat fructuarius: vel nisi testatorem, qui vsumfructũ legauit, vel sepelire hæres, vt ff. de relig. l. 2. §. si vsumfructum.

h ¶ Consentiente. Quid si primo consensit, post pœnituit ante illationem? Resp. sufficit semel voluisse, vt ff. de aqua plu. arcen. l. in diem & inf. proximo respon.

* ¶ Adde, in tex. ibi. Ratum non habuerit, expungendam esse negationem: idque ex pandectis Florentinis, & Theophilo hic manifeste probat Ant. August. lib. 1. Emenda. cap. 2. sensus autem erit, locum religiosum fieri quamuis non concedente domino illatus sit mortuus, si modo postea id ratum habuerit: nam in maleficiis quoque ratihabitio mandato comparatur. l. hec. iure. de reg. iur.

¶ Sanctæ. CASVS. Quærebatur quid sanctum diceretur & respondet Imperator, quòd portæ & mœnia ciuitatis: cuius cõtrarium videbatur, quia non videbantur ea esse in bonis nullius, sed publica, sicut viæ, theatrum, & similia, seu magis vniuersitatis, contrarium tamen dicitur ex ratione assignata in tex. * nõ quidem abnegando quin sint vniuersitatis vel publica: sed quia addita est his alia qualitas, quòd sanctione quadam firmata sunt, idcirco sancta dicũtur, exemplo earum partium legum, quæ sanctiones appellantur.] No. quæ dicantur res sanctæ, & quare. Item, quòd valet argumentum

mentum ab allusione vocabuli. Item, quod pœna capitalis est in transcendente muros ciuitatis Romanæ. Item quæ proprie dicantur sāctiones: quam quidem deriuationem approbat etiam Macrob. lib. 3. Saturna. c. 3.

nihil enim facit. l. non dubium. ad verum intellectum huius loci.

e ¶ Sanctiones, in stricta significatione. Quandoque ponitur largius pro qualibet imperiali lege, vt C. de no. Co. fa. § quibus. ibi, colligentes vero &c.

¶ Res sanctæ sunt portæ, & muri ciuitatum, quasi pœna legis firmati. Item leges pœnales propriæ vocantur sanctiones. hoc dicit ex l. sanctum, & l. sacra. ff. eod. Ang.

¶ Sanctæ † quoque res veluti muri, [a] & portæ ciuitatis, quodammodo diuini iuris sunt & ideo nullius in bonis sunt. Ideo autem muros sanctos [b] dicimus, quia pœna capitis constituta est in eos, qui aliquid in muros deliquerint. [c] ideo & legum eas partes, quibus pœnas constituimus [d] aduersus eos, qui contra leges fecerint, sanctiones [e] vocamus.

¶ Res fiunt nostræ aut iure naturali, aut iure ciuili: & à vetustiori inchoandum est, h. d. ex l. 1. ff. de acquir. rer. dom. Ang.

¶ Singulorum autem hominum multis modis res fiunt. Quarundam enim rerum dominium nanciscimur iure naturali, quod (sicut diximus [f]) appellatur ius gentium, qua-

quod autem & vnde dicatur sanctum, docet Bud. in titu. ff. eo in suis annota.* vt autem recte percipiatur quid sit sanctio, sciendum est, olim moris fuisse, cum aliqua l. rogabatur, & in scriptis redigebatur, vt posteaquam apposuissent omnia legis capita, in extrema parte adderent quoddam aliud caput, quod sanctionem vocabāt, in quo pœna aduersus illos statuebatur, qui contra capita suprascripta fecissent.

* quo ad hūc §. vide Bud. in Annot. ad Pande. in l. t. in pri. de iust. & iur. vbi agit de vero sāctū.

a ¶ Muri. scilicet ciuitatis Romanæ.

SYL. ¶ Et tunc est pœna capitis l. fi. ff. eodem. & ibi nota.

* ¶ Adde, quòd vetus lex Romuli fuit his verbis. Mœnia sacrosancta sunto: quam videtur Cice. significasse lib. 2. de natu. Deo. cum ait, muros à Pontificibus habitos esse sanctos, quos violare nefas esset. Sane licet Iustinianus dicat & portas sāctas esse, olim tamen sanctas non fuisse, sicut muros, liquet ex Plut. in Problema. qui plures huius differentiæ causas recenset.

¶ Quid de ciuitate alia, vel castro? Respon. nec ibi quicquam facere licet sine auctoritate Præsidis, vt ff. eod. sacra. §. muros. † Vel forte vniuersitati licet, non priuato, vt C. de ope. pub. l. omnes.

† Adde. l. sanctū. §. vlt. eo. tit.

¶ In tali casu punitur extra ordinem arbitrio iudicis. l. t. in fin. ff. ne quid in lo. sacro.

e ¶ Sanctos, id est firmos, à sancio sancis nō calce, vel lapidibus, sed lege firmatos. vt sequitur.

Lucanus. c ¶ Deliquerint, scilicet transcendendo, vel rumpendo sicut fecit Remus frater Romuli, vt hic, & ff. eod. l. fin. vnde Lucanus. Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

d ¶ Constituimus, vt C. de le. & con. l. non dubium Accur.

SYL. * ¶ Declarat, vt docui in figuratione casus;

Quandoq; largissime p collectione totius iuris ciuilis, vt in procem. ff. in princ.

¶ Singulorū. Diuisio. Ista est secunda pars principalis huius tituli, quæ diuiditur in quinque partes principales. Primo, qualiter acquirūtur nobis res, quæ in nullius bonis sunt. Secundo qualiter acquiruntur ea, quæ sunt alterius, ex facto nr̄o, ex permistione, vel fabricatione. Tertio, quando vsufructuarius, vel bonæ fidei possessor facit fructus suos, & quid contineatur appellatione fructuum. Quarto ponit vnum casum exceptum à prima parte: videlicet quòd ea, quæ sunt in nullius bonis, non tamen in totum efficiuntur occupantis. Quinto quando per traditionem vel non in personam certam, vel incertam dominium transferatur. Secunda ibi, in §. Cum ex aliena materia. Tertia ibi, Siquis autem. Quarta ibi, in §. Thesauros. Quinta ibi, in §. Per traditionē. Angel.

SYL. ¶ CASVS nō figuratur in diuisione. No. quòd appellatione multorum, veniūt duo, secundum communem intellectum. Item quòd ius gentium appellatur ius naturale. Item quòd ius gentium est antiquius iure ciuili. Item, quòd à vetustiori, inchoandum est. Item, quod ius gent. productum est cum ipso genere humano à natura. Item, quòd iura ciuilia locum & principium habuere. Item, ibi ll. scribi cœperunt: quod ad substantiam l. non requiritur scriptura, sed tamen hic tex. probat contrarium. quia etiam magistratus creari cœperunt, qui ante non erant: ergo ll. scribi, quæ ante non erant, non dico scripturα, sed ipsæ ll. & ita intelligit Deci. in rub. de constit. in 3. col. Tamen hic tex. potest optime probare vtrumque intellectum.]

f ¶ Diximus. Sed vbi? Respon. supra de iu-

re

re natura.§.1. ibi, quod vero naturalis. Vel supra de iure natu §.sed naturalia. Vel melius,sup.eo.§.& quidem.
* Vltima opin. verior est: nam nec in §. quod vero. nec in § sed naturalia. ius naturale appellatur ius gentium, sicut in §. & quidem.]

SYL. a Iure ciuili. Vt vsucapione, arrogatione, successione, deportatione, manumissione, de quibus incipiet dicere, infra de vsucap.
*Adde gl. i ver. nostræ l.1.ff.de acqu.rer.dom. & Bart. in l.in rem. in prin.ff. de rei vendicatio. Et quibus modis probetur dominium, docet ample Ias. infr. de act.§.1. col.13.
b Vetustiore, sic ff.de iur. immu.l.super.
c Rerum natura,i.Deus.

rundam vero iure ciuili. a Commodius est itaque a vetustiore b iure incipere. Palam est autē vetustius esse ius naturale, quod cum ipso genere humano rerū natura c prodidit. d Ciuilia autem iura tūc esse cœperunt, cum & ciuitates condi, & magistratus creari, & leges scribi cœperunt.

Feræ, volucres, & pisces capientibus etiam in alieno conceduntur: quæ durant capientis, quousque custodiam eius non effugerint: & dominus potest prohibere, nec venandi aut aucupandi gratia fundum eius ingrediaris, si præuideat.h.d.

Feræ e igitur bestiæ, & volucres, & pisces, & omnia animalia, quæ mari, cælo, f & terra nascuntur, simul atque g ab aliquo capta fuerint, iure gentium statim illius esse incipiunt. Quod † enim ante nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur.

d Prodidit, id est statim cum procreauit Deus gentes, statim fuit ius gentium.
SYL. * Adde, quòd prodidit hoc loco exponēdum est prodidit, & in esse emisit. sicut inf. si quid pau.fe.di. prodita actio dicitur,i.data,& concessa,non autem inuenta: & simili modo accipitur in §.huic autem.inf de act.

SYL. Feræ. CASVS Quærebatur exemplum eorum,quæ iure gentium nostra efficiebantur: & responsum est quod aucupium,piscatio, & venatio, acquirebant nobis iure gent. feras,aues,& pisces,& assignatur ratio,quia cum natura ipsa mundi decori, & voluntati hominum, ea omnia creauerit, nec huic aut illo loco ascripserit, voluit ea omnibus cōmunia esse, & ita quòd nullius sint, possint tamen omnium effici, & ideo occupanti concedantur. Sed tunc fuit dubitatum, an si capta sint in fundo alieno, sua sint: & dubitandi ratio erat, quia tunc, cum erant in illo fundo, videbantur quasi accedere fundo, & esse quædam pars,& accessorium ipsius: vnde videbatur iniquum,quòd ex fundo alieno quid commodi domino inuito caperetur. cuius contrarium dicitur ea rōne quia nulli particulari loco sūt ascripta hæc animalia, adeo quod, quāuis in alieno fundo capta fuerint, non per hoc erant minus in bonis nullius ante capturam. Sed & fuit adiectum, an dominus posset venatorem aut aucupem prohibere, ne fundum suum ingrediatur: & videbatur quod non, gratia exercendi aucupij, & persequendi feram, quam persequi quocunque iure gent. licebat: tamen contrarium dicitur de iure ciuili, si præuideat. est enim iniuriæ species contra voluntatē domini ingredi ipsius fundū. l.iniuriarum, §. fina. ff. de iniu.
* Deinde fuit quæsitum, an perfecte per occupationē hæ res acquirantur, ita vt sine facto nostro illas non amittamus: & videbatur quod sic per d. l. id quod. ff.de regu.iur anamē deciditur nostras esse desinere, si rursus se in naturalē libertatem receperint: hoc autem statutū est, vt auferatur occasio rixandi quia captus postea eisdem ab alijs facile in contentionē veniret, vtrum illius essent, qui prius ceperat illas, an nullius, vt nunquam ab aliquo capiæ] Not. eliciantur clare per te ipsum.

Diuisio.

† Intellige, si id venire pōt in bonum cōmerciū: regula enī cetera habilia.c.1. de ætat. & qualit.

e Feræ. Quia a vetustiori incipiendum est, igitur &c.
* Adde, feras bestias accipiendas esse ex præsenti magis feritate, quam ex animalis genere. nam quid si leo sit, sed mansuetus, vel alia de natura mãsueta? vtique feræ bestiæ non sunt.l.1.§.bestias.ff.de postul.
f Cœlo,id est aere.
g Simul atque. id est statim,postquā &c. Sed numquid res sacræ conceduntur occupanti, vt supra eo.§.nullius? Respond. Res dicitur esse in nullius bonis sex vel septē modis. Natura,vt hic. Facto,vt infra eo.§.pen. Item tempore, vt ff. de acquir.rer.do.l.nunquam.§. thesaurus & in his tribus locū habet hæc regula: nisi quòd in thesauro de æquitate dimidium domino soli restituitur, vt infra eo.§.thesauros Item cāsu.., vt sup. eod.§.nullius.Item casu, vt in hæreditate iacente,quæ vicem domini repræsentat,vt infra de stipul.ser.in princ.Item culpa hominis, vt si eijciam seruum ægrotantem,vt C. de lat.lib.toll.l.1.§.sed scimus.& etiam hic. Item iuris naturalis constitutione, vt liber homo, vt ff.de ver.obl.inter stipul.§.sacrā.

Res dr esse in nullius bonis septem modis.

Nec

Nec [a] interest feras bestias, & volucres, vtrum in suo fundo quis capiat, an in alieno. Plane qui alienum fundũ ingreditur venandi, [b] aut aucupandi gratia, potest a domino, si † is præuiderit, prohiberi, † ne ingrediatur. [c] Quicquid autem eorum ceperis, eousque tuum esse intelligitur, donec tua custodia coercetur. Cum vero tuam euaserit custodiam, & in libertatem [d] naturalem sese receperit, tuum esse desinit, & rursus occupantis fit. Naturalem, autem libertatem recipere intelligitur, cum vel oculos tuos effugerit, vel ita sit in conspectu tuo, vt difficilis [e] sit eius persecutio. [f]

¶ Sola vulneratio feræ non facit eam suam, nisi capiatur. hoc dicit ex l. naturalē § illud, ff. de acquir. re. dom.

¶ Illud [g] quæsitum est, an si fera bestia ita vulnerata sit, vt capi [h] possit, statim tua esse intelligitur. Et quibusdam placuit statim esse tuam. & eousque tuam videri, donec eã persequaris: quòd si desieris persequi, desinere esse tuam, & rursus fieri occupantis. Alij vero putauerunt, non aliter tuam esse, quam si eam ceperis. Sed posteriorem [i] sentẽtiam nos confirmamus, quod multa accidere [k] soleãt, vt eam non capias. [l]

a ¶ Nec interest, quo ad acquirendum dominium.

b ¶ Venandi. Aliud si causa requirendi fugitiuum meum, vt C. de ser. fug. l. 2.

* ¶ Melius facit, l. 1. §. hoc autem, ff. de seru. fugi.] quod in odium seruorum inductũ est: secus in alijs rebus. nisi sint indicia: quia non perquiruntur in fundis, aut domibus alienis vt hic per doc.

† aliàs id.

¶ Vel glandis colligẽdæ caussa, vt ff. de glã. le. l. 1. vel vt recipiam pecuniam, quam ibi abscondi, vt ff. ad exhi. thesaurus, vel si vindemiam, quam emi, tollere me venditor prohibeat, vt ff. de ac. em. qui pendentem.

* † vide pulcherrimum tex. in l. diuus. ff. de ser. rust. prædio.

SYL.

¶ Adde idem, si via erat diruta. l. si locus. §. fin. ff. quemad. ser. amit.]

Adde complures alias fallentias, quas tradit Cępo. tit. de ser. rusti. præd. c. 1. nu. 24.

*c ¶ Ingrediatur. Quid si post prohibitionem quid ceperit? Respond. non facit suum, † vt C. de rei vend. si fundum & l. certum. & facit, inf. eo. §. apium. vers. plane.

* † contrariũ tenet gl. in l. diuus. de ser. rusti. præd. & in §. apium. inf. eod.

¶ Hæc glos. communiter damnatur: tenetur tamen actione iniuriarum. l. iniuriarum §. fin. ff. de iniur.

** Ratio autem est, quia solus ingressus est prohibitus, non etiam captura. Floria. tamẽ in l. diuus. ff de ser. rusti. præd. vt refert Cæpol. in tractat. de serui. cap. de aucup. tradit hanc gl. defendi posse, si fundi fructus consistat in venatione, vel aucupio, vt tunc captum prohibente domino fundi, non efficiatur capiẽtis, per l. venationem ff. de vsuc. & l. vsufructuarium. ff. de vsufru.

d ¶ In libertatem. id est laxitatem, vt statim sequitur, vt ff de acquir. re. dom. naturalem. & l. Pomponius.

e ¶ Difficilis, id est impossibilis: sic ff. pro soc. l. de illo, & econtra, ff. de ijs qui deic. vel effude. l. 2.

¶ Male exponit glos. quia arbitrarium est cognoscetur an ita effugerit, vt libertatem receperit, vt est de mente glo. in seq. §. in verbo capi.] SYL.

f ¶ Persecutio. Sic. ff. de acqu. posses. l. 3. §. Nerua.

¶ Illud. CASVS non figurabit, quia in tex disputatur, & assignatur ratio dubitandi & decidendi. No. modum consulendi, vt primo adducãtur rationes partis contrariæ, postea suæ, tertio ponatur opinio. Item no. inspici quid euenire potest. Itẽ, quod vulnus etiã tale, vel fera ita affecta sit quod capi possit, non facit eã vulnerãtis, sed exigit captura. SYL.

g ¶ illud. Sic ff. de acqui. re. do. naturalem §. illud.

h ¶ Capi possit. Considerata natura hominis, & animalis, non diuina possibilitate: sed nec omnino facilitatem considero.

i ¶ Sed posteriorem. S c. ff. eo. in laqueum.

* ¶ Adde, quòd priorem sententiam, quæ fuit Trebatij amplexa est consuetudo, & ita seruatur, vt etiam attestatur Accur. in §. sequen. super ver. examẽ. & in d. l. naturalem, in ver. verius.]

k ¶ Accidere. licet enim probetur vnum, id est eam vulneratam, non tamen sequitur, vt capi possit, vt C. de probat. l. neque natales.

l ¶ Non capias. Nota quod inspicitur, quod euenire potest, sic ff. loc. si quis domũ. §. idẽ quæritur si sumptus. & ff. ad treb. l. Luc. §. pen. & ad l. falc. l. in quantitate. §. magna. & ff ex qui. cau. ma. sed & si per prætorem. §. si ferię. & ff. de ser. rust. præ. qui sella, § 2. & de dam. infec. qui bona. §. inter argu. tamen contra, ff. de pecul. l. eo tempore. 1, respon.

¶ Dic,

SYL. ¶ Dic, q; ideo ibi non inſpicitur, quia ſecundũ naturam nõ erat poſſibile, cũ nihil eſſet in peculio, ſecundum Ang. hic, vel non erat ciuilis aut honeſtus, ſecundum Chriſto. hic. ** Adde, quòd & fera beſtia exempta ex alieno laqueo, in quem inciderit, fit occupantis l. in laqueum. ff. eod. tit. quod tamẽ declara verum eſſe, niſi adſit ſtatutum, vel conſuetudo loci in contrarium. Circa vero, id quod inſpiciatur qđ euenire poteſt intellige id maxime procedere, cum eſt ex diſpoſitione legis aut ſtatuti. d. §. ſi feriæ, quod multi alijs comprobant auctoritatibus Tiraquel de retrac. lignag. in §. 1. gloſ 18. nu 41. & 42.]

¶ Apes occupanti conce[illegible]r, & earum [illegible]ui. pot[illegible]st tamen dom[illegible]us fundi prohibere ingre[illegible]entem: & quod ex alueo tuo examẽ euolauerit, eouſque tuum eſt, quouſque perſequeris hoc dicit ex l. naturalem. §. apum. ff. de acquir rer. dom.

¶ Apium [a] quoque fera [b] natura eſt. Itaque apes, quæ in arbore tua cõſederint, antequam à te alueo [c] includantur, non magis tuæ intelliguntur eſſe, quam volucres, quæ in arbore tua nidum fecerint: ideoque, ſi alius eas incluſerit, [d] is earum dominus [e] erit. Fauos quoque, ſi quos effecerint, eximere quilibet poteſt. Plane integra [f] re, ſi præuideris [g] ingredientem fundũ tuũ, poteris eum iure prohibere, ne ingrediatur.

¶ Examen [h] quoque quod ex alueo tuo euolauerit, eouſque intelligitur eſſe tuum, donec in cõſpectu tuo eſt, nec difficilis pſecutio eius eſt, alioquin occupantis fit.

¶ Pauonum, columbarum, & ceruorum fera natura eſt: & animum reuertẽdi habere deſijſſe creduntur, quando reuerti deſuenerit. h. d. ex l. naturalem §. pauonum. ff. de acq[illegible]r. re[illegible]. dom

¶ Apium. CASVS Dubitabatur, an ſi apes in arbore mea conſederint, mea intelligantur factæ ac ſi ceperim: & videbatur quod ſic, quia ex quo ſe in arbore mea incluſerunt, & ibi fauos fecerunt, videbatur effectæ pars & fruct⁹ arboris meæ cuius contrarium reſpondetur, quia earum natura fera eſt, & nõ magis fiunt meæ, quã aues, quæ nidum poſuerunt in arbore: qua ratione omnia ſubſequentia deciduntur.

* Hoc tamen intelligendum de apibus, quas natura abſque hominum cura produxit: nã quæ hominum ſtudio paſcuntur, incluſæq. ſeruantur, tanquã occupatæ illorum eſſe intelliguntur, donec reuolare non deſinunt. No. quod in apibus quãtum natura fera eſt, neceſſaria eſt occupatio ad tranſlationẽ dominij. Item quod eouſque dominiũ retinetur, quouſque non eſt difficilis perſecutio.]

a ¶ Apium. Concordat. ff. de acq. re. domin. l. naturalem. §. apium.

b ¶ Fera. id eſt non manſueta.

Alueus duo ſignificat. * ¶ Adde, q; Pli. natura. hiſ li 11. c. 5. ſcribit apes eẽ medię naturę, i. nec mãſuetę, nec ferę.

c ¶ Alueo. Vas eſt vbi apes manẽt. Q hq. pro loco, vbi flumẽ currit, poniẽ, vt if. e. §. Inſula.

d ¶ Incluſerit. quod Bul. facere noluit, in his ſimilibus dicens: Magis timeo ſcandalũ, quam futurum iudiciũ, vt no. ff. de acqu. re. dom. in l. in laqueum. Scãdalum timẽdum eſt.

SYL. ¶ Et hæc communiter tenetur. vt atteſtatur hic Chriſto.]

e ¶ Dominus erit. Nec furti tenetur, vt ff. de fur. ſi apes.

f ¶ Integra re. id eſt antequã litet, vel priuſquã eximãtur. ** Adde, quòd põt prohiberi propria auctoritate. l. quemadmodũ. circa prin. ff. ad l. aquil. & no. gl. in l. 3. in verſ. plane. de acqu. re. do. põt etiã cum eo agi actione iniuriarum, ſi me inuito ingrediatur. l. iniuriarũ. §. ſi quis me. ff. de iniur.

g ¶ Præuideris, quid ſi fuerit ingreſſus, an poterit retinere eum, vt reddat quod accepit: cum homo qlibet poſſit prohibere, ne quis intret fundum ſuũ: Reſp. cum dñs factus ſit per occupationem non video quare deſinat eſſe dñs, argumen. huius §. qui tantum præuidenti conſulit.

h ¶ Examẽ. i. vniuerſitas apiũ, alias ꝑ approbatione ponitur. aliàs ꝑ iudicio, vt C. de ad uo. diuer. iudicio. l. nemini. Et forte ſeruatur aliud de conſuetudine in hoc §. & in ſuperioribus duobus. Examen tripliciter accipitur.

SYL. * ¶ Dic, q; hic accipiẽ ꝑ fętu apiũ, & noua illa ſobole, quę cũ grandiuſcula eſt, parentes alueo emittũt, vt nouas ſedes ſibi cõparet: nõ aũt accipiẽ ꝑ collectione apiũ aluearib. incluſa, quæ mellificat, & iã nr̃a eſt. Et dum dicit gloſ. quod forte aliud ſeruatur de conſuetudine, adde quod non, eſt credendũ Doctori teſtanti aliquid eſſe de conſuetudine, ſecundum Alexan. in l. poſt dotem. colum. penul. ff. ſoluto matrim.

* ¶ Pauonum. CASVS non aliter figurandus, quia tex. ex ſe planus eſt, & imper. ipſe ponit rationem dubitãdi, & reſpõdet. Not. ſummarium. Item, quod actus ſequens demonſtrat, qualis fuerit intentio pręcedens]

a ¶ Pauo,

¶ Pauonum quoq; & columbarũ fera [a] natura est: nec ad rem [b] pertinet, quòd ex consuetudine euolare, & reuolare solent: nam & apes idem faciunt, quarum [c] constat feram esse naturam. Ceruos quoque quidam ita mansuetos habent, vt in syluam ire, & redire soleant, quorum [d] & ipsorum [e] feram esse naturam, nemo negat.

¶ In ijs autem animalibus, quæ ex consuetudine abire, & redire solent, talis [f] regula comprobata est, vt eo vsque tua esse intelligamur, donec animum reuertendi habeant. Nam si reuertendi animũ habere desierint, [g] etiam tua esse desinũt, & fiunt occupantium. Reuertendi autem animum videntur desinere habere † tunc, cum reuertendi consuetudinem deseruerint.

¶ Gallinæ, & anseres quamuis conspectum exierint, non desinunt esse nostræ: & qui animo lucrandi eas retinet, furtum facit. hoc dicit ex l. naturalem. § fin. ff. de acqu re. dom

¶ Gallinarum [h] † autem, & anserum nõ est fera natura: † idque ex eo possumus intelligere, quod aliæ sunt gallinæ, quas feras [i] vocamus: item alij sunt anseres, quos feros appellamus. Ideoque si anseres [k] tui, aut gallinæ [l] tuæ aliquo † modo turbati [m] turbatæve euolauerint, licet cõspectum tuum effugerint, quocunque tamen loco sint, tui, tuæve esse intelliguntur: & qui [n] lucrandi animo ea animalia detinet, furtũ cõmittere intelligitur. †

a ¶ Pauo. Fera, id est non prorsus domestica, vel mansueta.
b ¶ Nec ad rem pertinet, id est non obstat iis, quæ diximus.
** Not. ex hoc text. & glo. quod data instantia corruit argumentum.
c ¶ Quarum scilicet apum.
d ¶ Quorum. Scilicet ceruorũ in genere.
e ¶ Ipsorum: scilicet, & singulorum in specie.
f ¶ Talis regula. Hic nota tria genera animaliũ. Mansueta, vt sunt gallinę, in quibus habet locũ hæc regula, vt vbicũque sint, domini esse intelligantur. vt infra ꝑ xi. §. Item fera prorsus, & in his habet locum alia regula, quia occupanti conceduntur, supra eo. §. feræ, & §. illud. & §. apum. & §. examen. Item fera naturaliter, sed accidentaliter mansueta: † & in his obtinet hæc præsens regula. & facit ad hoc. ff. eo. l. naturalem. per totam, vsque ad §. final.
g ¶ Desierint. exteriora indicant animi secreta interiora: facit ff. de ædil. edic. l. si ramen. §. 2.
*¶ No. quod actus sequẽs demonstrat qualis fuerit intentio præcedens: ita not. ex hoc tex. Deci. in l. petens num. 11 C. de pact.]
ADDITIO Et hoc comprehenditur, si viso domino vel familiaribus non redeũt, vt solebant, nisi per aliquos dies hinc inde, non tamen si in syluis aberrassent, secundum Angelum.
SYL. ¶ Gallinarum. CASVS. Apum, ceruorũ, pauonum, & columbarũ exemplum dubitationem faciebat in casu nostro cuius cõtrarium tamen deciditur, eo quòd natura earum non est fera, & ideo non minus suæ, sunt, cum euolant, quam quando stant: & in eis furtum fit. Not. gallinarum & anserum duplicem esse speciem. Item ꝙ gallinarum dominium nõ amittimus eo si exeant conspectum, ratio est, quia nunquam fuerunt liberæ, & ideo non reuertuntur ad libertatẽ. Item, quod furtum nõ cõmittitur sine animo: & potest fieri etiam in vna gallina.]
h Gallinarum. Scilicet omniũ, vt statim innuit. vel dic singularũ in specie.
i ¶ Feras. vt phasianos.
* Varro lib. de re rust. 3. ca. 9. & Colum. lib. 8. cap. 2. tradũt tria genera gallinarum.]
K ¶ Anseres, scilicet: dome.
l ¶ Gallinæ. scilicet domesticæ.
m ¶ Turbati, vt per vulpem, vel miluum.
n ¶ Qui lucrandi animo. Scilicet vt habeat pennas vel oua: aliàs enim non cõmittitur furtum, nisi lucrandi animus interueniat, vt ff. vt fur. lege prima. §. finali. Sed nunquid dolus fit in vno ouo? Respon. sic, sed de dolo non agitur in re minori duob aureis, vt ff. de dol. si oleũ. §. fi. & l. seq. ¶ Sed quare non agitur de dolo cum quo agitur furti, vt hic? Respon. furtum fit plerũque, & ideo frequentius puniendum, secundum Ioan. vt ff. de pœn. l. aut facta. §. fi.
¶ De hac ratione & eius veritate dixi latius in l vt vim. ff. de iust. & iu.* at Ioan Fab ait quòd actione de dolo agitur ad rescindendum actum consensu partium firmatum, quod difficilius est tollere. & iõ nõ datur ꝓ modico,

† aliàs nõ est tunc.
† aliàs quoque.
† aliàs id quod.
† aliàs casu.
† Facit in prooem. decre. in gl. vl. vbi dicitur, ꝙ pro vna gallina furtũ cõmittitur post medium gl. & gl. fi. in fi. in c. cũ te. extra de re iud.
SYL.

¶ Capta in bello iure gent. nostra fiunt, etsi liberi homines sint: & eatenus durant, donec a nobis aufugiunt. hoc d. ex l. naturale. §. fin. & l. adeo. ff. de acq. re. do.

¶ Item ea, quę ex hostibus [a] capimus, iuregentium statim nostra fiunt: adeo quidem, vt & liberi homines in seruitutem nostrã deducantur: qui tamen, si euaserint [b] † nostram potestatem, & ad suos reuersi fuerint, pristinum statum recipiũt. [c]

¶ Inuenta in littore maris, & nata ex animalibus nostris, nobis quæruntur. h. d. ex l. itẽ lapilli. & l. item quę. ff. de acqui. re. dom.

¶ Item lapilli, [d] & gemmæ, & cetera, quæ in littore maris inueniuntur, [e] iure naturali, [f]

† alias nostra potestate.

modico. l. scio. ff. de in integr. restitut. l. res bona. ff. de contrahend. empt. quam rationem approbat Angelus pro cuius confirmatione * & illud addi potest, quod furtum habet nescio quid casus fortuiti, qui vix humana ratione præuidetur. gl. in l. cum duobus. §. damna. ff. pro soc. dolus autem à contrahentib⁹ facilius præcaueri potest.]

¶ Et not. ex hoc. §. quòd quælibet actio etiam pro vno nũmo datur, vt ff. de dam. infec. si proprietarius, l fi. 1. respon. & ff. de cõmun. cum eman. ll. l. 1. §. illud. sed fallit in casibus: vt ecce, si commodo tibi seruum, & tu eum alis, non repetis a me expensas modicas, vt ff. commo. in rebus. §. possunt, & ff. de impen. in reb. dot. fa. l. omnino. Et excepta actione doli, vt dictum est. item excipe quod est. ff. de damn. infe. ex damni. in princ.

SYL. ¶ Item, quod est in l. scio. ff. de in integrum restitut. quia ibi remedium est extraordinarium: regulariter enim pro quacunque minima re datur quælibet actio competens de iure communi. * Sed de isto articulo vtrum, & quando minimi ratio habeatur, vide Deci. in capit. de appellationibus. in 2. not. de appellat. & Alciat. lib. 1. de verb sign.

SYL. * ¶ Item ea quæ ex hostibus. CASVS. in regula huius §. dubium faciebat, quod cum nihil tam contrarium sit iuri, quàm violentia, non videbatur esse legitimus modus dominium acquirendi.

Item cum ius naturale sit immutabile, non videbatur posse hominem liberum ab eo statu deijci, in quo illum natura creasset. Contrarium deciditur ea ratione, quia & bella ratione naturali suscepta sunt ad propulsandam iniuriam, resque nobis ablatas recuperandas. Quod vero statutum est de liberis hominibus, vt fiant serui hostium capientium, summam habet æquitatem, cum naturæ magis conueniat vos seruari, quam interfici. §. serui. supra de iur. perso.] Nota quòd capta in bello, etiam si liberi homines sint, nostra fiunt. item quod captus recuperat libertatem, statim quando ad suos redit, & euadit custodiam: quæ not. quia ambo requiruntur, cum copulatiue hic ponantur.

a ¶ Quæ ex hostibus. Vt quib⁹ populus Romanus bellum indixit, vel ipsi populo Romano, vt ff. de capt. & postli. reuer. hostes, & ff. de verb. sig. l. hostes, & l. quos nos hostes. * ¶ Amplia hunc text. vt locũ habeat etiã in locis sacris, & religiosis. l. cum loca, ff. de relig. Quod vero subijcitur de liberis hominibus, vt capti fiant hostiũ serui, hodie nõ seruatur si bella inter Christianos sunt, vt admonet Bart. in d. l. hostes, in fi. ff. de capt. sed lytron, id est redẽptionis pretium cogũtur soluere: qđ tradit Sal. in l. ab hostibus. 2. C. eod.]

b ¶ Si euaserint. animo & corpore, vt ff. de cap. l. nihil. in princ.

c ¶ Recipiunt. Iure postliminij, vt supra quibus modis ius pat. pot. fol. 9. si ab hostibus.

** Adde, idem esse in alijs rebus in continenti recuperatis ex hostibus, argu. l. tertia, §. cum igitur, & l. qui possessionem, ff de vi. & vi armat. sunt enim prioribus dominis eas agnoscentibus restituendæ, argu. l. Pomponius. de acquir. rer. dom. Idem si ex interuallo, dummodo res immobilis sit. l. si captiuus. §. 1. ff. de cap. vel etiam mobilis, in qua tamen ius postliminij sit, vt seruus. l. ab hostibus. 2. C. de cap. & res in vsum belli, quæ sine dedecore amitti potuerunt. l. 2 ff. de capt. In continenti autem intelligitur res recepta, antequam intra præsidia hostium ducatur. l. postliminij. ff. de cap. arg. l. siquis in seruitute. ff. de furt.]

¶ Item lapilli. CASVS non figuratur in tam noto & claro exemplo: cuius ratio est, quia ea, quæ in littore maris sunt, in nullius bonis sunt, sicut & ipsum littus. §. littorum. supra eod. in secundo vero casu, ideo nostra efficiuntur, quia rei nostrę fructus sunt. §. in pecudum, infra eod. Not. summarium.] SYL.

d ¶ Item lapilli. Scilicet pretiosi. Et quæ sit inter eos lapillos, & gemmas, & margaritas differentia, dic vt ff de au. & ar. le. l. & si non sunt. §. fin.

e ¶ Inueniuntur, quæ tamen non sunt alicuius. alias contra, vt infra eo. § fi.

** Adde aliud esse, si in agro alieno, secundum Bald. in l. 1. ff. eo. col. 1.

f ¶ Iure naturali, Id est gentium, vt sup. eo. §. singulorum.

a ¶ In-

a ¶ Inuentoris. ita demum si occupet siue apprehendat, † non aliàs, secundum Azo. nam in superiori. §. & in alijs præcedẽtibus de ijs, quæ per occupationem quæruntur, tractatur. vnde quod idem prosequatur hic vicinitas scripturæ innuit, vt ff. de testa. l. hæredes. §. sed & si notam, & ff. de legat. 1. l. si seruus plurĩũ. § fin. & aduerbium similitudinis, scilicet item, quod est in prin. § aperte dat intelligere aliud esse in thesauro, cuius tractat⁹ est valde ab hoc separatus, vt infra eo. §. thesauros & ideo primũ videnti & inuenienti, non capienti quæritur.

† Hoc verũ in vacãtib⁹, vt hic. & l. si Barsatorũ. C. de fideius. Quod no. p̃ statuto loquẽte de eo q inuenerit bannitũ. Itẽ nõ vacãtibus si possidẽtis anim⁹ nõ cõcurrat, aliàs solo acquiruntur aspectu.

SYL. * ¶ Opinio Azon. verissima est, & probatur apertissime l. 1. in prin. ff. de acq. possef.

statim inuẽtoris a fiũt.

¶ Item b ea, quæ ex animalibus c dominio tuo d subiectis nata sunt, eodem e iure tibi acquiruntur.

¶ Per alluuionem fluminis d est [illegible] incrementum [illegible] res nobis acquiruntur: non autem per vim fluminis terram euellentis, nisi radices arbores emiserint. hoc dicit ex l. adeo. §. 1. ff. de acq. re. do. Aretin.

est acquisitio iuris gen. & quid ea fit. Item, quod impetus fluminis non potest alteri applicare fundum meum. Item, quod emissio radicum facit quæri, quod non esset aliàs quæsitum.

¶ Præterea quod per alluuionem agro tuo flumen adiecit f iure gentium tibi acquiritur. Est autem alluuio incrementum g latens. Per alluuionem autem id videtur adijci, quod ita paulatim adijcitur, vt intelligi h non possit, quantum quoque tẽporis momento adijciatur. Quod si vis fluminis de tuo prędio aliquã partẽ detraxerit, & vicini prædio † appli-

f ¶ Adiecit. ponendo iuxta tuũ prædium. * ¶ Adde, q̃ generaliter qualecunque ius habes in fundo, illud habebis, & in ea parte, quę p̃ alluuionem accessit. Vnde alluuionis vsusfruct⁹ ad fructuariũ pertinet. l. itẽ. §. huic. ff de vsufr. sic pign⁹ alluuione crescit. l. si fund⁹, de pignor. itidem & fundus seruiens. l. hoc iure. §. 2. de aqua quotid. eadẽ ratione redempto fundo ex pacto, transibit in redimentem etiam incrementum alluuionis, Pau. de Castr. cõs. 388. videtur. li. 1. & legatum, cuius dies nondum cessit, dicitur interim alluuione augeri. l. quod in rerum. de leg. 1. Idem in multis alijs iuris articulis apparet, quos hic referre operæpretium non est.]

† aliàs apulerit, aliàs attulerit.

b ¶ Item ea. Nũc mutat stylum & materiã, & dicit de ijs, quæ acquiruntur per accessionem discretam, & in sequenti §. præterea. dicit de decessione concreta.

c ¶ Ex animalibus fœ. generis: siue rationabilibus, vt ex ancillis, vt supra de iu perso §. serui, & C. de rei vendi. l. partum. siue irrationabilibus, vt ff. de rei vend. l. si frumentum (aliàs incip. idem Pompon.) §. idem scribit.

d ¶ Dominio tuo. Vel quasi, vt si bona fide possides animal irrationale, vt ff. de acq. re. domi. l. bonæ fidei. § fi. non ita in rationali, vt inf. eo. §. in pecudum. & est ratio, vt ibi. * ¶ Intellige hunc text. de dominio, quod enim proprietate coniunctum habet vsumfructum, nam alioquin ad vsufructuarium pertineret §. in pecudum infra eod. & quod dicitur hic, nata sunt, declara. etiam si apud alium concepta sunt. l. vlt. ff. de acq. re. dom.

e ¶ Eodem iure, scilicet gentium.

SYL. ¶ Præterea. [illegible] V S non figuratur aliter cum optime declaret seipsum text. * si quis tamen velit figurationem, sumi potest ratio dubitandi ex regula. l. id quod. ff. de reg. iur. ratio autem decidendi in alluuione fuit incertitudo, quæ cuiusque esset terra & quãta, quod non est vbi vi fluminis pars fundi alicuius applicatur fundo vicini. vltimi autẽ dicti eadẽ est ratio, quæ & vsucapionis, nẽpe negligentia patientis terram suam cum fundo vicino coalescere. Not. quod alluuio-

g ¶ Incrementum, id est augmentum. * * Materiã alluuionis plene tractauit Bart. in tract. Tyberiadis, ad quem vnusquisq. recurrere potest, vbi inciderit aliqua dubietas in hac materia.]

h ¶ Intelligi non possit, licet tota die ibi figas intuitum: & hoc propter imbecillitatẽ naturalis visus, qui tam subtilia perpendere non potest, vt in cucurbita patet, quæ cito crescit, quæ tamen percipi non potest, quantum crescit quoquo momento temporis. Sed in quoddam genere agrorum cessat ius alluuionis, vt in agris militibus assignatis a Principe, qui limitati dicũtur, vt ff. eo. l. in agris. quæ sit ratio diuersitatis, dic vt ea. l. in fi.

SYL. ¶ Ex quo enim agros limitatos certo numero iugerum princeps concessit militibus, ex hoc videtur alluuionem prohibuisse, quia is numerus augeretur. l. testam. C. de testa. * Qui autem dicantur agri limitati, & cur ita vocentur, & de intellectu. d. l. in agris. vide Alc. lib. 1. Prætermiss. & lib. 1. Parer. ca. 38. * & de huiusmodi prædijs: quæ quandoque à principibus assignabantur veteranis in præmia, habet text. in l. Lucius. ff. de euict.

a ¶ Appli-

cuerit,[a] palam est eam tuam permanere. Plane si longiore [b] tempore fundo vicini tui hæserit, arboresque, quas secum traxit, in eum fundum radices egerint, ex eo tempore † videntur vicini fundo acquisitæ [c] esse.

¶ Insula nata in mari efficitur occupantis: secus si in flumine, sed est eorum, qui habent prædia vicina, pro modo latitudinis fundi, si est in medio: alias illius, cuius prædio est viciuior. Si vero ex diuisione fluminis vnius fundus includatur, remanet antiqui domini hoc [illegible] ex l. adeo. §. in[illegible]la. ff. de acquir. rer. dom.

¶ Insula,[d] quæ in mari nata est, († quod [e] raro accidit) occupantis fit: nullius enim esse

SYL. a ¶ Applicuerit. Aliàs appulerit. i. apposuerit, vt subijcit, puta crustam terræ forte vineatæ, & arboratæ.

** Quid vero, si in fundum alicuius delata sint vi fluminis ligna, vegetes, vel aliæ res, velitque dominus agri efferri, quia forte damnum dent agro, quid agere debeat, docet Vero. de seru. rust. præd. cap. 27.

b ¶ Longiore. id est longo scilicet tanto, vt faciãt radices, vt sequitur: vel etiam ipsa terra apposita vnitionem alteri terræ fecerit: cui apponitur, vt ff. de dã. infe. l. hoc amplius. §. ita demum. † Sed quomodo scitur, quando hæc vnitio vel immistio erit facta? Respond. per rusticos, qui talia sciunt, vt in Authent. de non alien. aut permu. §. quod autem dictum est. coll. 2.

** Ex hac glos. collige standum esse peritis in arte, facit. l. 1. ff. de vent. inspi. & l. semel. C. de re mili. lib. 12.

c ¶ Acquisitæ. Vtilis tamen rei vendicatio priori domino datur, secundum M. vt ff. de rei ven. si frumentũ. (alias est l. idem Pomponius.) §. de arbore: Sed nos contra. sed in factum ad æstimationẽ damni, vt ff. de rei vend. l. in rem 1 §. itẽ. Sed rei ven. nõ dat, vt ff. de dam. infect. hoc amplius. §. Alphenus.

¶ Dic, quod aut facto fluminis applicuit, & cessant omnes actiones: aut facto hominis, & procedit disputatio præsens.

¶ Insula. CASVS sic figurari potest. Quærebatur cui[9] esset insula in mari nata, & videbatur effici illorum principum, qui dominium viciniores terræ haberent, vel saltem quod efficeretur communis, sicut & mare est; contrarium respondetur, quod immo, quia nullius est efficitur occupantis, §. feræ. sup. eo. quod autẽ nullius fit: ex eo probatur. quod nihil aliud est insula quã terra in mari apparẽs, quæ a natura sublata est è profundo maris ad superficiẽ. Sicut igitur cum mari subiacebat, nullius in bonis erat. §. littorum. in fin. sup. eodẽ. ita & postquam emersit, eodem iure debet cẽseri, & per hoc concedenda occupãti.] Iterum videbatur, ꝙ nata in flumine publici iuris fieret, sicut & flumen. Contrariũ deciditur, ꝙ efficitur eorũ, qui habent vicina prędia, ea fortasse ratione, quod præsumatur nata ex terra ipsorum vicinorum: vel in quoddam præmiũ oneris, quod illis incumbit, ripæ muniendæ, & reficiendæ. Nec obstat, quod alueus fluminis publicus sit, sicut & flumen ideoque insula etiam, quæ dũ subsidebat, aluei loco erat iuris publici esse deberet, quia verum est alueum fluminis publicum esse, donec flumen super illo labitur, non etiam vbi ad aliam partem fluere cœperit, vt dicitur in §. sequen.] Ideo autem disponitur in tertio casu dominium cõseruari, quia non mutatur forma agri. Nota, quod insula nata in mari in nullius est bonis. Item, ꝙ ideo conceditur occupanti. Item, ꝙ ad raro contingentia iura etiam aptantur. Item, quòd insula nata in flumine efficitur vicinorũ pro modo latitudinis: cetera dic vt habetur in summario. SYL.

d ¶ Insula. Dicitur locus vndique circundatus aqua, vt hic, & ff. eod. l. adeo §. insula, & l. insula. (i) aliàs quandoque pro domo in mari posita, quæ in salo, id est, salso posita est secundum Isidorum. Item quandoque pro qualibet domo, vt ff. de eo, quod certo loco da. l. 3. §. si quis insulam. Insula tria significat.

¶ Dic, quod quando capitur pro domo, pro ea accipitur, quæ vndique via circundatur, ad similitudinẽ insulę circũdatæ ab aqua.] Item nota diligenter ista 7. responsa vsque ad §. alia sane, &c. SYL.

ADDITIO (i) Dic, ꝙ Insularum alia est naturalis, vt Corsica & Sardinia, alia casualis, vel accidentalis, quæ in flumine sępe nascitur, i mari perraro. Naturales insulæ sũt principis, nõ in dominio patrimoniali, sed in dominio iurisdictionali, vt l. insulę ff. de iudi. l. illicitas. §. qui vniuersas, ff. de officio præsidis. sed de hac materia plenius videas hic per Ang. & Bar. in tractat. de Isula. & Veron de seru. rust. præd. c. 33.

e ¶ Quod raro accidit. Sed opponam: ad ea, quæ frequentius accidunt, potius iura adaptãtur, vt ff. de leg. & senatuscon. l. nam ad ea. Respõdeo, quod illud verbum potius solutionem inducit: nam bene infertur potius ergo ad alia.

¶ Itẽ hoc dictũ fuit, ne ex decisione ponẽda

Institu. L in

in fluuiatili insula argueretur ad oram in mari.
a Creditur, scilicet antea.
b In flumine. id est in medio fluminis.
** Adde, tribus modis in flumine insulam fieri, quos eleganter docet Iuriscon. in l. ergo, §. tribus. de acquir. rer. domin.]
c Mediam partem. Scilicet. quod poterit sciri accepta chorda & puncto posito in medio inter vtrunque agrum. & tunc si punctum est ex vna parte tantum, alij cedat: aliàs secundum quod punctum extenditur, vt colligitur. ff. de acquir. rer. do. inter eos, & l. seq. Ex his patet, quod pro diuiso possident insulam & habent dominium circumdantes flumen, vt ff. eo. pro regione.
d Latitudinis, existentis ab vna parte, cum plures sint ex vna parte, & vnius fundus alicuius latior est, quam fundus alterius, & in hoc tantum frontem agri considero, vt ff. eod. Insula. in princip.
e Parte. scilicet superiori.
f Infra. scilicet inferiori parte.
g Vnitum. Scilicet flumen, id est coadunatum, & hic sit punctum. † Vel dic vnitum agrum, &c. & tunc puncta ibi Infra.
¶ Quod si naturali. ¶ CASVS positio facilis est.* Videbatur enim alueum à fluuio destitutum debere publicum manere, sicut erat antea: vel in bonis nullius, quasi pro derelicto habitum à flumine, & consequenter occupanti concedendum, aut reuerti velut iure quodam postliminij ad priores dominos, quibus à fluuio fuerat ablatus quib. nô obstantibus statuitur eorum fieri, qui prope ripam prædia possident pro modo latitudinis cuiusque: quod nô alia ratione dispositum fuisse arbitror, nisi quia ad illos est spectat onus ripæ muniendæ: nouus autem alueus ideo publicus fit, quia fluuij censitorum vice funguntur, & ex priuato in publicum adducunt. l. ergo. §. flumina. ff. de acquir. re. do. circa casum inundationis ratio assignatur in text. Nota. clara sunt, & eliciuntur de facili ex summa rio.
h Alueus. a quo nunc vltimo recessit flumen.
** Alueus prior appellatur in comparatione sequentis, arg. l. 1. § priorum, ff. de aqua quo ud. & æsti. nouus aût alueus dicitur ad differentiam veteris, vnde & si per multos annos steterit, appellatur nouus, donec alius nouus superuenerit, argum. l. ex vsu. cum seq. ff de vi. tri. & ole. leg. aliquando demonstrationis gratia appellatur nouus, qui non est modo, sed iam fuit, vt infra, qd si post aliquod. arg. l. insula, in fin. ff. de acquir. rer. domi.]
i Incipit. quantum ad strictam rationem. nam de æquitate vix obtinet, id est non obtinet, vt ff. eod. l. adeo. §. insula. in fin. Et not. hic. quod flumina vicem iudicum tenent: & dant, & auferunt dominia, vt hic, & ff. eo. ergo. §. alluuio. Accur.
** Collige ex hoc text. ibi, nouus autem alueus eius iuris &c. vnû speciale nota dignû, nempe quod licet regulariter quicquid solo super imponitur, cedat solo. §. cû in suo, inf. eodem. tamen secus est in aqua, quæ est sup. solum, quia solum ei cedit, & est speciale in mari, flumine, & quibusdam aquis in quibus habet locum ius alluuionis. secundum

creditur. a At insula in flumine b nata, (quod frequenter accidit) si quidem mediam partem c fluminis tenet, communis est eorum qui ab vtraque parte fluminis prope ripam prædia possident, † scilicet pro modo latitudinis d cuiusque fundi, quæ latitudo prope ripam sit. Quod si alteri parti proximior sit eorum est tantum, qui ab ea parte prope ripam prædia possident. Quod si aliqua parte e diuisum sit flumen, deinde infra f vnitum, g agrum alicuius in formam insulæ redegerit, eiusdem permanet is ager, cuius & fuerat.

¶ Alueus nouus efficitur publicus, sicut ipsum flumen est: vetus autem dominis fundorum propinquorum côceditur. Idem de nouo alueo, si flumen in antiquum redeat. Item inundatio fluminis nô mutat dominium fundi h. d. ex l. adeo. §. quod si toto. ff. de acq. rer. dom.

¶ Quod si naturali † alueo in vniuersum derelicto, † ad aliam partem fluere cœperit, prior quidem alueus h eorum est, qui prope ripam eius prædia possident, pro modo. s. latitudinis cuiusque agri, quæ latitudo prope ripam sit: nouus autem alueus eius iuris esse incipit, cuius & ipsum flumen est, idest publicus. Quod si post aliquod tempus ad priorem alueum reuersum fuerit flumen, rursus nouus † alueus eorum esse incipit, i qui prope ripam eius prædia possident.

† .f. iure dñi nâ ad fructuarium non pertinet, l. vsé, §. huic. ff. de vsuf.

† Hæc verior. SYL.

** † .i. antiquo, ad aliam noui.

† aliàs alia defluere cœperit.

** † .i. q paulo ante erat nou⁹.

dum Bar. in tract. de alluuio col. vj.]

a ¶ Speciem. id est faciem fundi. Sed contra ff. de flu. & ne quid in flu. pu. l. 1. §. si fossa. in fi. §. Solu. ibi totum occupauit. hic partem. Vel hic eodem impetu recessit, quo venit ibi non, sed diu coopertum tenuit.

* ¶ Dic. quòd imò. §. si fossa. concordat cum text. nostro, vt etiam Angel. hic animaduertit.]

b ¶ Manere. Fuit ergo dominus etiam tunc temporis, quando aqua inundabat. Sed contra. ff quib. mo. vsusfr. ami. l. si ager. so. ibi improprie dicit amitti, scilicet quantum ad commodum fruendi. Vel hic inundauit propter impetum aquarum, ibi vt faceret alueum, vt probatur prædicto titu. l. quid tamen. § agri. Et hæc vera sunt quantum ad proprietatem: sed possessio indubitanter tempore inundationis amittetur, vt ff. de acquir pos. l. 3. §. Labeo, & l. qui vniuersas. §. 2. & l. Pomponius. 1. respon. tamen aqua recedente etiam possessio restituenda est, vt ff. de iti. actuque priua. l. 1. §. sed & si quis.

* ¶ Si spectatur tempus inundationis, verum est tunc dominium amissum intelligi. d. l. si ager. ibi, amittitur vsusfru. nisi simus in casibus, quibus nec possessio per inundationem amittitur, quos refert Ias. in l. 3. §. Labeo. ff. de acq. pos. sin tempus recessus aquæ, vt hic, & tunc verum est, intelligi dominium durasse, quia l. restituit omnia in pristinum statum, & per subductionem temporis inundationis dominij continuationem inducit. d. l. si ager, ibi, quemadmodum. diuersum est autem in possessione, quia solo animo amittitur. l. eum vnus. §. si ff. de bo. aut. iud. pos. dominium vero non. l. si quis vi. §. differentia. ff. de acquir. pos.]

¶ Cum ex aliena. Diuiditur in quinque partes. Primo ponit thema. Secundo quæstionem. Tertio per exempla thema declarat. Quarto ponit responsionem. Quinto per exempla responsionem declarat. Secunda ibi, Quæri solet. Tertia ibi, Vt ecce. Quarta ibi, Et post multam. Quinta ibi, Vt ecce vas.

SYL. ¶ CASVS figuratio plana est: ponit enim in tex. rationes autem dubitandi plures allegabantur. quia illius nouæ speciei confectæ nunquam ille fuerat dominus, cuius erant ea, ex quibus erant confectæ. Contra videbatur, quia quauis species fuisset in nullius bonis. tamen materia erat in alterius dominio: vt autem tolleretur hæc ambiguitas, media via electa est. s. quod aut reducibilis est species ad priorem, & remaneat domini, quia est ac si species non sit alterata, & materia in dominio alterius fuerit: aut non est reducibilis, & cedat specificanti: quia illa species non fuit in alicuius bonis.

Nota, quod specificans quærit dominium rei specificatæ non reducibilis ad priorem formam: intellige si bona fide specificauit, ignorans alienam. Item not. iura concordanda, & mediam viam eligendam.]

¶ Alia sane causa est, si cuius totus ager inundatus fuerit, neque enim inundatio fundi speciem [a] commutat: & ob id, si recesserit aqua, palam est eum fundum eius manere, [b] cuius & fuit.

¶ Speciem nouam ex aliena materia faciens, eius dominus efficitur, nisi possit ad pristinam reduci. h. d. ex l. adeo. §. cum quis. ff de acqu. rer. dom.

¶ Cum ex aliena materia species aliqua facta [c] sit ab [d] aliquo, quæri solet, quis eorum

c ¶ Aliqua facta. Facta autem intelligitur etiam cœpta, licet non perfecta, vt ff. de aur. & arg. lega. l. & si non sunt. §. quid ergo. † Ratio huius est, quia quæ in opere sunt, inesse videntur. ff. si cer. pet. l. lecta. & c. officij. extra de elect. † aliàs deest, quod sequitur. SYL.

* ¶ Licet hæc glos. communiter improbetur, tamen verissima videtur, dummodo declaretur secundum distinctionem tex. nam si opere incœptæ res ad priorem materiam redire non possunt, vt in calcatis vuis videmus, cur dominium acquisitum non vere quis dixerit? est vtique noua quædam species constituta, tametsi illa non sit, ad quam opera facientis principaliter tendebat.

* ¶ Speciem hic & sequentibus paragraphis accipit Impe. pro te, quæ ex rudi conficitur materia, & noua quasi facie assumpta simul & nouum accipit nomen, deposito ipsius rudis materiæ nomine. ** materia autem est vnde quid conficitur, vt in scypho metallum, in contractu consensus: at forma est, quæ certæ illi speciei nomen dat.]

d ¶ Ab aliquo. Scilicet bona fide, vt ff. ad exhiben. de eo. §. si quis, & suo nomine, vt ff. de acq. rer. do. adeo. §. cum quis in princ. & l quicquid. §. Vbi. Item & tertium, scilicet, quod non possit redire ad priorem materiam, secundum Ioan. vt in fi huius §. Quid si duo specificauerunt, vnus bona fide, alius mala fide? Respon. communis est domini, & specificantis bona fide: non autem mala fide, † vt ff. qui. ad li. proclama. non licet. si duo. Azo. Eodem modo quæro, & soluo ea, quæ sequuntur. Quid si ex diuersorum materijs speciem fecit, & in vna habuit bonam fidem, & in alia malam fidem? Item, quid si in materia vnius partim bonam, partim malam fidem habuerit? Item, quid & si partim suo specificantis nomine, partim nomine domini. † Immo nomine proprio, & bona fi de secundum Christop.

* ¶ Intellige secundum Doct. hic, dum sit æqualitas in pretio, & in potioribus iuxta l. qui-

quicquid. §. vlt. ff. de acq. rer. dom. & dummodo in ea parte, in qua suo nomine agit, bonam fidem habeat, alias secus.

a ¶ Naturali ratione. Id est iure gentium.

b ¶ Fecerit. id est detexerit quo ad spicas, vt ff. eod. l. adeo. §. cum quis. in fin. sic sup. de liberti. §. 1.

exempli pro pueris, secundum Pla. † quædã enim gratia docendi dicuntur, quæ alias non dicerentur, vt ff. de actio. & obl. l. obligationum substantia. §. fin. Vel dic secundo secundum Azo. illam per istam corrigi.

naturali ^a ratione dominus sit: verum is qui fecerit, ^b an potius ille, qui materiæ dominus fuerit. Vt ecce, si quis ex alienis vuis, aut oliuis, aut spicis, vinũ, aut oleum, aut frumentum fecerit: aut ex alieno auro, vel argento, vel ære, vas aliquod fecerit: vel ex alieno vino, & melle mulsum ^c miscuerit: vel ex medicamentis alienis emplastrum, aut collyrium ^d composuerit: vel ex aliena lana vestimentum fecerit: vel ex alienis tabulis nauem, vel armarium, vel subsellia fabricauerit. Et post multam Sabinianorum ^e & Proculianorum ambiguitatem, placuit ^f media ^g sententia existimantium, si ea species ad priorem & rudem materiam reduci possit, eum videri dominum esse, qui materiæ dominus fuerit: si non possit reduci, eum potius intelligi dominum, qui fecerit. ^h Vt ecce, vas conflatum potest ad rudem materiam æris, vel argenti, vel auri reduci: vinum autem, vel oleum, aut frumẽtum, ad vuas, vel oliuas, vel spicas ^i reuerti non potest: ac ne mulsum quidem ad vinum, & mel resolui potest.

¶ Speciem constituens partim ex sua, partim ex aliena materia, sibi speciem quærit. hoc dicit.

¶ Quod si partim ex sua materia, partim ex

SYL.

c ¶ Mulsum. id est nectar, siue stalladiam.

* ¶ De mulso vide Pallad. li. 11. & Plin. lib. 22. c. 24.]

d ¶ Collyriũ. id est vnguentũ ad oculos.

e ¶ Sabinianorum. i. Sabini, & suorum fautorum, qui dixerũt speciem cedere domino materiæ. Sed Proculus cum suis sequacibus contra, scilicet vt specificanti tantũ cedat, vt ff. eo. l. adeo. §. cum quis.

** Hic ille est Massurius Sabinus, qui publice primus respondit. l. 2. prope fin. de orig. iu. a quo Sabiniani appellati, qui ei i schola successere. Sic Proculiani a Proculo, qui & ipse magnæ fuit auctoritatis, & plurimũ potuit, vt refertur ibidem in d. l. 2.

f ¶ Placuit. scilicet nobis.

Medium est seruandum.

g ¶ Media sententia. quæ nec vni in totum, nec alteri concordat, vel discordat: sed distinguit, vt sequitur. Et nota medium seruandum: sic supra quibus ex cau. ma. non licet. §. penult. Argu. contra, ff. de neg. gest. l. Nesennius, in fin.

ADDITIO. Dic, ꝙ media via est eligẽda, qñ nõ põt magis iꝰ ad vnã partẽ adaptari, q̃ ad aliã. vt hic: aliàs diceret̃ diuisio rusticana, vt d. l. Nesennius, in fi. cum gl. Aret.

h ¶ Fecerit. Si & alia duo interuenerunt, quæ in princ. huius. §. diximus.

i ¶ Vel spicas. Et ita apparet, ꝙ frumentum cedit specificanti. Sed contra, ff. eodem. l. adeo, §. cum quis, in fi. §. Sol. hæc posuit gratia

* ¶ Melius est supplere istũ tex. ex versi. videntur tamen. posito in d. §. cum quis, qui in curiam Triboniani huc relatus nõ est. Ridiculum enim est dicere, quòd propter iuuenes male exemplificet, vel quòd iste text. sit correctorius, §. cum quis, cum Iustinia. vbicunque ius antiquũ corrigit, id apertissimis verbis soleat indicare.] Item ad hæc omnia exempla, in quibus dicitur speciem specificanti cedere, est cõtraria regula, quæ dicit. Quod ex re mea est, vel nascitur, meum est, vt ff. ad exhiben. de eo. §. si quis. in fin. ff. de rei vendi. solum. §. meũ. Solu. illa regula locum habet in quinque casibus, scilicet. vbi dominus specificanti. Item, vbi alius eius mandato. Item, vbi sine mandato, sed ratum habet. † Item, vbi alius mala fide, & suo nomine. Item, vbi bona fide, sed res potest ad priorem materiam reduci, quorum nullum hic est. Item, si hæc vera sunt, quod specificanti cedant, contra est regula, quæ dicit, Neminem cũ alterius iactura fieri locupletiorem, vt ff. de condict. indeb. nam hoc natura? Respond. licet fiat sua species quo ad dominium, tamen actione in factum tenetur ad æstimationem, vt ff. de rei vend. l. in rem. 1. §. item quæcũque, & ff. de donat. inter vir. & vxor. l. si mulier. §. 1. & l. seq.

¶ Quod si partim. CASVS. positio pendet ex superiori, ideoq. minus dubitabile deciditur, vt innuit Imperator ibi, dubitandum non

† qui reprehẽdit. supra in princ. tit. in gl. ver. habetur.

Meũ est, quod ex meo nascitur.

† Intelligas gl. qñ noĩe dñi specificauit, alias si non fuisset specificata noĩe dñi, non posset habere tãtũ, cum sit factũ in sui fauorẽ vt l. si pupilli. §. si ego ff. de neg. gest.

non est, cuius decisionis ratio eadem est, & maior, quia duo vincula arctius ligant, auth. itaque. C. com. de succes. Intellige tex. tamen in terminis. in quibus loquitur, scilicet quando non posset reduci ad priorem materiam. vt declarat. glo. fin. Not. summarium. Item, quod duo vincula potentius ligant. Item argumentũ de minori ad maius affirmatiue.]

a ¶ Ex aliena. s. materia.

b ¶ Ex aliena scilicet lana.

c ¶ Dominũ. Sed si possit reduci ad priorem materiã, fit communis habita ratione materiarũ, vt non cedat specificanti, vt ff. eod. l. quicquid. § fi. in fine. Idem forte erit, & quando mala fide fecit, licet reduci non possit, vt ff. ad exhib. l. de eo. § si quis.

aliena, [a] speciem aliquam fecerit quis; veluti ex suo vino & alieno melle mulsum miscuerit, aut ex suis & alienis medicamentis emplastrum aut collyrium, aut ex sua lana & aliena [b] vestimentũ fecerit, dubitandũ nõ est, hoc casu eum esse dominum, [c] qui fecerit: cum non solũ operam suam dederit, sed & partem eiusdẽ materiæ præstiterit.

¶ Aliena purpura intexta vestimẽto cedit vestimento, ille autem qui dominus fuit, habet actionem contra furem. Ang.

¶ Si tamen alienã purpuram [d] vestimento suo quis intexuerit, licet pretiosior [e] sit purpura, tñ accessionis † vice cedit vestimento: & qui dñs fuit purpuræ aduersus eũ, qui surripuit, [f] hẽt furti actionem, & cõdictionẽ, [g] siue [h] ipse sit, qui vestimentum fecit, siue alius. Nam extinctæ [i] res, licet vendicari non possunt, condici tamẽ à furibus, & quibusdã † alijs possessoribus [k] possunt.

† alias iure.

† alias quibusque. & ita legisse vr̃ Theophil' qui vertit cata pantõ nomion intellige ifi de malę fi dei possessoribus.

specificationis, vt supra proxim. § & præcedenti. Hic autẽ §. aliquid vult adijcere supra dictis, s. de acquisitione iure accessionis; ne ergo nihil operetur, adiungit hoc, quod nũc dixi, vt ff. de leg. 1. l. si quando, in prin.

e ¶ Pretiosior. No. pretiosius accedere vilior i, sic. ff. de con trahen. empt. l. si in emptione. Sed contra. ff. de ædil. edic. l. iustissime. Sed ibi speciale in homine. Sed contra, infra de fideiuss. §. fideiussores. Sol. vt ibi. Item loquitur hic, §. quando dicta purpura gratia ornãdi, vestimento fuit apposita: sin autem ecõtra, vt vestimentũ seruiret purpuræ, vt forte eã seruaret, tunc cedit vestimentum purpuræ, vt in duabus legibus contra rijs, vt ff. de v. suc. l. tertiũ mistura. § quid ergo & ff. de aur. & arg. leg. l. & si non sunt § peruenia mus. Si autem neutrum causa alterius apponatur, tunc neutrum alteri cedit, & vtrumque possidetur, vt ff. de vsucap. l. terum mistura. § quid ergo. ADDITIO. Dic secundum doct. quod neutrum possidetur communiter, sed quod libet de per se sic, vt not. in d. cto §. quid ergo Angel.

SYL. ¶ Imo amittit dominium suæ materiæ. §. ex diuerso, inf. eod.

SYL. ¶ Si tamen. CASVS. Si purpura vestimento intexta sit, dubitabatur, an vesti accederet, vel econuerso: ratio autem, quod vestimentum ipsi cederet, videbatur, quod pretiosior ipsa veste videbatur ad se trahere min' dignum l. præcipimus. in fin. C. de appel. contrarium tamen decidit Imperator, ex eo, quia cũ purpura vesti accedat, debet à principali trahi, non econuerso & ita patet ibi, accessionis vice. * Sed quia iniquum est. vt alterius facto res nostræ efficiantur alienæ. l. id quod. ff. de reg. iur. ideo domino purpuræ datur furti actio. item & condictio in eũ, qui illam surripuit.] Not. summarium. Itẽ quod accessoriũ, & si pretiosius & dignius eo cui accedit, sequitur principale. Item quod sicut per confusionem dominium rerum alienarum nobis quæritur, ita per accessionem. Item, quod quamuis dominiũ sit trãslatum in furem, omnino datur saltem condictio furtiua. Item, quod rei suæ potest cõmitti furtum.

d ¶ Purpurã. vt manicam vel gyronem: si autem ipsa fila, puta in tela, tunc alia ratio ne est dominus factus purpuræ, scilicet iure

f ¶ Surripuit. si surripuit: alias istis actionibus famosis non tenetur.

* ¶ Dic quod condictio furtiua non infamat, sicut actio furti. l. cessat. ff. de act. & obl. & de ratione diuersitatis vide Ias. in l. certi in princ. col. 8. ff. si cert. per. SYL.

g ¶ Et condictionem. s. furtiuam, vel sine causa, vt ff. de condi. sine causa. per totum.

h ¶ Siue ipse. s. fur: nam forte erat sartor.

i ¶ Extinctæ, quantum ad dominium, quod perdidit dominus eius: & ideo quantum ad eum extinctum est: quia quãdiu est intexta purpura, extincta est: nec potest vendicari. sed agi potest ad exhibendum, vt exhibeat, & post vendicetur, vt ff. ad exhiben. l. gemma & ff. de rei ven. l. in rem actio.

k ¶ Possessoribus. veluti a prædonibus: & malæ fidei possessoribus, vt iste fuit vt hic

¶ Commistio voluntaria, vel fortuita, facit rem esse communem. hoc dicit ex l. adeo §. voluntas. ff. de acquir. rer. dom.

¶ Si duorũ [a] materiæ ex voluntate dominorum [b] confusæ [c] sint, totum id corpus, quod ex cõfusione fit, vtriusque cõe est: veluti si q vina sua confuderint, aut massas argenti, vel auri conflauerint.

¶ Sed & si diuersæ materiæ sint, † & ob id ꝓpria species facta sit forte ex vino & melle mulsum: aut ex auro & argento electrum, [d] idem iuris [e] est, nã & hoc casu cõem esse speciem non dubitatur.

† alias & ex his.

¶ Quod si † fortuito, & non voluntate dominorum confusæ fuerint, † vel eiusdẽ generis materię, vel diuersę, idẽ iuris esse placuit. [f]

† alias for tuito.

† aliàs vel diuersæ materiæ, vel quæ eiusdem generis sunt, idem &c.

¶ Species duorum a volentibus mistæ, cões fiunt: secus si casu. h. d. ex l. idem Pompon. in prin. ff. de rei vend.

¶ Quod si [g] frumentũ Titij frumento tuo mistũ fuerit: si quidem ex volũtate vestra, cõe est quia singula corpora, i. singula grana, quæ cuiusque propria fuerunt, ex cõsensu vestro cõicata sunt. [h] Quod si casu id mistum fuerit, vel Titius id miscuerit sine tua voluntate, non videtur cõe esse: quia singula corpora in sua substantia durant. [i]

& inf. de act. §. sic itaque, & ff. vsufru. quemadmod. ca. l. fin. in fi.

¶ Si duorum. Diuiditur principaliter in duas partes. Primò, quando voluntate dominorum: secundo, quando casu sunt confusæ. Secunda. ibi, Quod si fortuito. Item prima subdiuiditur. Primo quando eiusdem generis materiæ confunduntur. Secundo quando diuersi generis. Secũda ibi, Sed & si diuersæ. Arct.

SYL. ¶ CASVS clarus est, & nullam prorsus habet dubitationẽ, cum enim incõueniat, quem priuari dominio suo eo inuito, si quid ex volũtate vel casu confundatur, debet fieri cõmune: & hæc est regula. in qua ratio dubitandi non exigitur, cum loquatur ĩ casu, in quo separatio est impossibilis, vt dr̃ in gl. Not. ex commistione volũtaria vel casuali quæri & communicari dominia rerum. Item no. differentiam inter confusionem & commistionem. Item, quod casus fortuitus & volũtas dñi in hoc equiparantur.

a ¶ Si duorũ. Acquiritur dñium non solũ specificatione, vt sup. eo. §. cum ex aliena. & §. quod si & accessione, vt sup eo. §. si tñ, sed etiã cõfusione, vt hic. Item immistione, vt infra proxi. § quod si frumentum.

b ¶ Dominorum. bene dicit dominorum voluntate. Nam si vnus dominus fecit inde speciem. i. mulsum. vel vas ex argento meo & suo: sua est iure specificationis, non communis, vt sup. eo. §. quod si partim, & de rei vend. l. si frumentum. §. 1.

ADDITIO. Hoc intellige bona fide, & suo nomine, vt vidistis. in §. cum ex aliena. sup. eo. per gl. vt hic. Ang.

c ¶ Confusæ, id est simul fusæ.

Electrum quid est.

d ¶ Electrum genus est vasis, vel species metalli; & ad hoc est, ff. de aur. & argen, legat. l. pediculis, §. Neratius.

SYL. * ¶ Electrum teste Plin. lib. 33. c. 4. vocatur aurum, in quo quinta portio est argenti.]

e ¶ Idem iuris vt sit commune, vt subijcit.

f ¶ Placuit. s. vt sit commune, nisi separari possit. veluti si ex ære meo & plumbo, vel argẽto tuo species facta sit, q. bus casibus separari põt, & quilibet vendicat suum, vt ff. de rei vend. si frumentum. §. sed si plumbũ & ff. de acq. re. do. l. lac⁹. §. fin.

SYL. ¶ Quod si frumẽtũ. CASVS facilis est, si q. dem formatur in text. * ratio autem dubitandi ĩ primo dicto non est q̃renda, q̃siquidem dominorum consensu facta est communicatio, cũ etiam in cõfusis sup. prox. §. Imperator dixerit non esse dubitãdũ. Sed quoties mixtio fortuito fit tunc dubiũ facere poterat. §. præcedens, vbi idẽ statuitur, siue ex consensu, siue casu, materiæ confundantur.] Quãuis enim non fiat realis commistio, fit tamen talis in granis frumẽti, vt impossibilis sit separatio: magis enim facile separatur aurum ab arg. quam frumentum a frumẽto: dicitur tamen contrarium.

* Ratio decidendi assignatur in tex. ibi, quia singula &c. & confirmatur per simile Hinc infert Iustin. q̃ cũ frumentũ non fiat cõe, cõpetit in rẽ actio pro quantitate cõmunicata, sed iudicis erit æstimare. quatenus excedat, vel minor sit æstimatio bonitatis vnius, vel alterius frumenti. Nor. collige per te.]

Continuatio.

g ¶ Quod si frumentum. † Diximus quando confunduntur ita, vt separari non possint nũc videndũ est qñ singula corpora in sua substantia durant, quo casu dñr immisceri.

† istâ glo. non credo esse Accur. quia nõ repetitur in antiquis originalibus nec de ea doct. aliquam faciunt mentionem.

h ¶ Communicata sunt, & ideo locum habet Communi diuidundo actio, vt ff. de rei vend. l. si frumentum. 2. respon.

i ¶ In sua substantia durant, Sed numquid

idem

idem, si nostra voluntate fuissent immista? Videtur quod sic. nostra enim contēplatio vel voluntas non potest mutare substantiā granorū, quin semper discreta sint a se inuicem, quod videtur esse contra §. præcedentem. Sed resp. non est mirū: alias enim simile reperimus: nonne tempus continuum est sui natura, cum tempus sit mēsura mot⁹ primi mobilis, qui motus est vniformis, & cōtinuus, vt dicit Arist. in 7. Phys. & tamē partes in ipsa cōtēplatione distinguimus & assignamus, dicentes quoddam præsens, quoddam præteritum, quoddam futurum? sic in granis frumenti dicimus, ꝙ licet eorū corpora sint discreta in suis terminis, cōia tamen ea possumus facere, ita ꝙ aliqua non sit particula in tuo grano, quam tu non cōmunices mihi: nulla in mea, quam ego tibi non communicem: quod non esset deficiente nostra voluntate: sicut nec in tempore distincto generarentur hæ diuersitates, nostra significationes vel respectu deficiente.

Tempus quid est. + alias de est sed.

Tēporis diuisio.

¶ Sed nec magis istis casibus commune fit frumētum, quam grex intelligitur esse communis, si pecora Titij tuis pecoribus mista [a] fuerint. Sed si ab alterutro vestrum totum id frumentum [b] retineatur, in rem quidem actio pro modo [c] frumenti cuiusque competit: [d] arbitrio autem iudicis continetur, vt ipse æstimet, quale cuiusque frumentum fuerit.

a ¶ Mista. quod fit per errorem, quo casu dominium non transit, vt ff. eodem. l. si procuratorē. vel vt melius pascantur: & facit infra ad l. Aquil. in princ. vbi dicit, quod gregatim pascuntur. Sed contra. ff. de sol. si alieni. So. ibi est speciale in pecunia numerata, vt ibi dicitur, vt ff. si cer. pet. singularia.

SYL. ¶ Et hic & ibi hæ gloss. communiter approbatur.]

b ¶ Frumentum. nondum bona fide consumptum: tunc enim in factum actio datur, vt ff. ad l. Aquil. qui occi. §. si quis alienum vinum.

c ¶ Pro modo. id est mensura.

d ¶ Competit. id est quod cuilibet tantum frumentum restituatur, quantum fuit suū, quando non apparet quod fuerit suum: & hoc propter impossibilem discretionem, vt ff. de vsufru. l. vsufructuarium. §. si in vliarijs. si autem apparet quod cuiusque fuerit, hoc iudex æstimet, vt subijcit, secundum Azo. & secundum hoc dic quale, i. quod, & sic cuilibet sua grana restituantur. Vel dic prox. respond. arbitrio &c. esse de eo de quo est istud, scilicet quando non apparet quod fuerit suum: & hoc innuit hoc verbū quale: non enim dicit quod, sed quale vt in qualitate officium versetur, & quantitate, nō autem in corpore: cum illud sit impossibile discernere: & sic probabit, qui dicit suum fuisse melius.

SYL. ¶ Tu dic clarius, quod aut a volentibus cōmiscetur, & efficitur commune: & datur actio communi diuidundo: aut præter voluntatem, & tunc si facilis est separatio, vendicari sua grana a quolibet poterunt. l. si frumento, §. sed si plumbum, ff. de rei vend. Aut est difficilis, & iudex tā circa qualitatem, quam circa quātitatem arbitrabitur, dūmodo non faciat separari grana, vt hoc tex.] Et no. triplicem esse differentiam inter hunc. § & superiorem. species enim dicuntur misceri. vt hic materia confundi, vt sup. sed Pet. contra. Item hic remanet in eadem substantia, ibi non. Item confusa fiunt communia etiā sine dominorum voluntate, vt supra prox. §. hic non.

¶ Materia ædificij dedit solo: duplum tamē soluitur per ædificantem, nec vendicatur nisi diruto ædificio. h. d. ex l. adeo. §. cum in suo. ff. de acq. re. dom.

SYL. * ¶ Cum in suo. CASVS. Quærebatur, si in solo meo ex materia aliena ædificem, vtrius ædificium esset; & cum noua species fiat partim ex re facientis, partim aliena, videbatur quæst decisa. supra in §. quod si partim. attamen traditur noua regula, quod ædificium cedit solo. nam cum solum à Deo creatum sit, vt firmamentum quoddam, sine quo ædificia non consisterent, merito placuit, vt tamquam pars potentior ædificij ceteras ad se traheret. Sed cum iniquum esset quenquam re sua absque eius voluntate priuari, subditur, quod nihilo magis dominus materiæ desinit esse dominus illius. Nam quemadmodum possidens domum non censetur res singulas possidere. l. eum qui ædes. ff. de vsucap. ita non debet absurdum videri, si quis intelligatur dominus totius ædificij, non huius, vel illius rei, & consequenter si is, qui dominus erat materiæ, remaneat dominus eiusdem, cum non concurrat cum domino totius integralis. Ceterum quia si daretur vēdicatio, necesse esset ædificium rescindi, ex quo vrbs deformaretur, id: irco constitutum est, vt tā diu, dum ædificium constat, is suā materiam vendicare non possit, sed duplum pro ea consequi.] No. ædificium solo cedere. Itē ꝙ nemo cogi potest eximere tignum alienū iniunctum suis ædibus. Item, quod quamuis dominus soli fiat dominus totius, tamē dominus materiæ remanet dominus. Item, quod rei vendicatio non datur domino. Itē quod actio de tigno iniuncto est ex l. duodecim

decim tabul.& quod licet sit ciuilis, est pœnalis. Item, quid veniat appellatione tigni. a ¶Cum in suo solo. Suū est etiam si alius habeat ibi vsumfructum, vt infra de hęred. inst. §. 1. vbi proprius seruus dicitur, in quo proprietatē nudam habet testator.

* ¶Adde, q hoc casu fructuarius agit cum proprietario: siquidem ei non licet quoquo modo rei speciē mutare: etiam in meliorem statum eam commutando. l. repeti. §. vlti. cū duabus li. seq. ff. quib. mod. vsusfruct. amit. & l. vltim. de vsufruct. & habi.]

† Hoc limitat singul. Soc. in tract. fall. in regul. 310. limitat. 10.

¶Cum in suo [a] solo aliquis ex aliena materia ædificauerit, [b] ipse intelligitur dominus ædificij: † quia omne, quod in solo ædificat', [c] solo cedit. Nec tamen ideo is, qui materiæ dominus fuerat, desinit [d] dominus eius esse, sed tantisper [e] neque vendicare eam potest, neque ad exhibēdum [f] de ea re agere, propter legē Duodecim tabularum, [g] qua cauetur, ne quis tignū alienum ædib. suis iunctū, eximere cogatur, sed duplū pro eo præstet, per actionem, quæ vocatur, De tigno [h] iniūcto.

b ¶Aedificauerit. scilicet bona fide: alias non, immo tignum suum vendicaret, vt ff. de rei vend. l in rem. §. tignum. † ar. à cōtrario: sensu. Vel ex ea exceptione quæ ibi ponitur, & iurabitur in litem, vt ibi nota.

† Et quis nō possideat malę fidei exi stēs p l. eū q ædes. ff. de vsuc. cō uenit̄ ip̄, q a dolo desijt possidere. l. is q dolo. ff. de rei vendi. Et vendicabit̄ qui dē non vt eximatur sed vt i lité iuretur, secūdum Chr. hic.

SYL.

* ¶Imò & si mala fide æd ficarit l 2. Cod. de rei vend. nam nec actio de tigno iniuncto, quæ in casu huius §. ad duplum competit, aliter datur, quam si mala fide iniunctum fuerit tignum. l. de eo. ff. de do. inter virum & vxorem & l. 1. ff. de tig. iniunc.]

c ¶Aedificatur. id est in ipsa terra confligitur. Quid ergo de domo non affixa solo. Respond. non cedit solo, vt ff. de acquir. re. dom. l. Titius. & facit ad hanc regulam. C. de ædi. pri. l. si is contra quem.

* ¶Adde, aliud esse in ædificio sine calce constructo, (quod maceria seu maceries dicitur, vulgo paries ficcus.) nam & hoc cedit solo. l. si precario ff. cōmun. præd. vbi Bal. not. & Alex. in l. 1. §. nunc in fi. de oper. non. nunc.

Idem in satis, & plantatis, quod hic in ędificatis dicitur, vt infr. eo. §. si Titius. & §. qua ratione. Vnde versus. Quicquid plantatur, seritur, vel inædificatur: Omne solo cedit, radices si tamen egit.

SYL. ¶Dicas hoc verum regulariter vt hic, tamē primo non procedit vbi ædificium esset illicite constructum, & veniret destruendum l fideicommissi. §. si quis illicite ff de le. 3. vbi Bald item in clerico ædificante de pecunia ecclesiæ, g'of in cap. apostolicos. 12. q. 2. item quando dominus soli & ædificans essent tales, inter quos cadere non posset expressa donatio. glos. in l. si vxor. ff. de donat. inter virum, & vxor.]

* ¶Has, & alias complures limitationes vide latius apud Socin. in suo tractatu de Regul. & fallen. regula 311. in vers. Ædificium.]

¶Sed contra hanc regulā est. ff. de re. diui. l. in tantum in princ So. illud speciale est.

* ¶Dic, quòd non est aliqua specialitas, immo & ibi ædificiū cedit solo: quia quando ædificatur in littore, solum, super quo ponitur ædificium, cum sit nullius, efficitur propriū occupantis, licet diruto ædificio rursus in pristinam con ditionem reuertatur: i qua sententia. Ang. quoque Aret. fuisse videtur. SYL.

d ¶Desinit, scilicet ex causa ædificationis: sed & ex alia causa potest desinere, vt ff. vsucap. l. rerum mistura. §. Labeo. quę huic regulæ signantur contraria.

* Declara, q verbum (ideo) positum in hoc tex. tollit contrarium, quia in §. Labeo. qui materiæ dominus fuerat, nō desinit esse dominus eius propter ædificationem, sed ex præterita negligentia: nam licet vere non posset perfici vsucapio. quia possessor ædificij non intelligitur possidere singulas res in ædificium conîectas, ex quo tamen possidetur corpus illud, cui insunt res particulares, noluit lex interrumpi vsucapionem ob id, quod adhuc decem dies requirerentur: ad illam perficiendam, cū in tam diuturna mora aduersarius antea fuisset.] SYL.

e ¶Tantisper. id est interim.

f ¶Ad exhibendum. Scilicet vt eximatur, nisi mala fide fecerit, vt ff. de rei vend. l. in rem. §. tignum. & ff. de tigno iniun. l. 1. in fi. sed tunc nō eximitur, sed in litem, iuratur, vt ff de soluto. l. qui res. §. fi. quia arbitrariæ sunt istæ actiones vt ff. de in litem iur. l. in actionibus & inf. de actio. §. præterea.

g ¶Duodecim tabularum. lex quædā fuit, de qua dic, vt supra de iur. natu. §. & nō ineleganter. SYL.

* ¶L. Duodecim tab. refert Fes. Pōpeius in hæc verba: Tignum iūctum ædibus vineęve ne vendicato, nec soluito.]

* ¶Riualius lib. 11. historiæ iu. ciui. hanc legem his verbis tradit: Tignum alienum furtiuum ædib. vel vineis tuis iniunctum ne quis eximere cogitor, sed duplum pro eo per actionem de tigno iniuncto præstare compellitor.

h ¶De tigno iniuncto: qua actione tenetur & qui iniunctum habet, licet non iniunxerit, & qui iniunxit, licet nō possideat, sed altero soluēte alter liberatur, vt ff. de his qui deie- Actio de tigno iniuncto.

deiece.vel effu.l.si vero.§.si id quod.& de flu.l.1.in fi.& quod vi aut clam.l.compet. §.fin. Sed quid si velit magis rem reddere & eximere.quam duplum prestare? Resp.non auditur, quia propter publicam vtilitatem hoc fuit statutum, vt inf.eo.§.qđ ideo &c. & ff.de oper. noui nuncia.l. prætor.& ff.de leg.1.l. cetera. §.si duobus. Itē numquid hæc actio competit etiam contra eum, qui bona fide iniunxit? Respōd. sic, vt hic, licet contradixerint q-dam.

SYL. * Opi. istorū verior est. L. enim 12. tabu.loquebatur solū de tigno furtiuo. l.1.ff. de tign. iniun.

(Appellatione [a] autē tigni, omnis materia [b] significatur, ex qua ędificia fiunt.) Quod ideo prouisum est, ne ædificia rescindi necesse sit. Quod si aliqua ex causa dirutum sit ædificium, poterit materiæ dominus, (si nō fuerit duplum iam consecutus [c]) tunc eā vendicare, [d] & ad exhibendum de ea re agere.

credendum tamen est legem voluisse. vt & qui bona fide iniunxisset teneretur saltem ad veram estimationem rei, non etiam ad duplum l.de eo.& ibi glo. ff.de donat. inter vir.& vxor. in l.in rem. § tignum, ff. de rei vend.facit.l.bona fides. ff. de regu.iur. Sed contra mala fide iniungentem, alia præter hæc auxilia competunt, vt rei vendic.Item, ad exhibendum. Item furti. Item furtiua conditio.

SYL. ¶ Sed dic dari, vt æstimetur, non vt vendicetur, cum l.veter interim eximi. l.qui res. in fi.ff.de solu & ideo quasi dolo malo desierit possidere, tirabitur in litem. l.1. in fi. ff.de tigno iniunct. l.in actionibus. ff.de in lit.iur.

¶ Item hæc actio de tigno iniuncto, vt infra de actio.§ sic itaque, & ff. de tigno iniuncto. l.1.in fi.& l.fi.

a ¶ Appellatione. Facit ad hoc. ff.de verbo. sign.l.tigni.& ff ad exhi.l.gemma.& l.tigni. & ff.eo.adeo.§.cum in suo. Item quod in domibus dicitur, idē dic in † caupona, siue domuncula, vt subijcit, quod ideo &c. ad hoc, ff de ver.sig.vrbana prædia. Quidam tamē contra. Item idem in vinea, vt ff. de tigno iniun.l.1.

† Aliàs caupona.

b ¶ Materia. vt cæmenta, & lapides.

* * Valla.lib 6.c.52.reprobat Accur. hic, inquiens a iurisconsultis exponi materiam pro ligno ad ædificia vtili. & quidem materia ita diffinit ab Vlpia. dum eā distinguit à ligno, vt materia sit, quæ ad ędificandum sulciendumque necessaria est. lignum, quicquid comburendi causa paratum est. l.ligni. ff de leg.3. verum, quod ad hunc locum attinet, fallitur Valla, recteque locutus est Accur. vt patet ex l.1.ff.de tigno iniun. nam text. non dicit simpliciter materia, sed omnis materia, sicut i.l.tigni ff de verbo. significa. omne genus materiæ, ad denotandum qualemcūque materiam nedum lignorum.

¶ Aedificans de sua materia in alieno solo scienter dominium amittit: bona vero fide ædificans, si possidet, repellit domin.ū agentem exceptione doli, nisi soluat impēsas. hoc dicit ex l.adeo. §. ex diuerso. ff.de acquir.rer.dom.

¶ † Ex diuerso, si quis in alieno solo ex sua materia domum ædificauerit, illius † fit

† aliās & ex diuerso.

† alias sit.

c ¶ Consecutus. Hic est cōtra. ff.de tigno. iniun.l.fin. Sed ibi non cum effectu fuit cōsecutus duplū, quia licet egit, nō tamen percepit adhuc duplum, vt argu. ff.de ijs qui deie.vel effu.l.perceptione.

d ¶ Vendicare. Nulla temporis præscriptione obstante in rei vendicatione, vt ff. de rei vēdi. l. in rem. §.fina. quia nec prius agere potuit, vt Cod. de anna.except.l.1.§ fin. Aliud ergo si mala fide iniunxit, quia tunc agere potuit, vnde triginta annis repellitur à rei vendicatione, vt Cod. de præscript. triginta annor. sicut.

ADDITIO Quam commoditatem non ex sua mala fide, sed ex negligentia non petentis consequitur. alias esset absurdū, secundum omnes doctores hic.

¶ Ex diuerso. CASVS. Quærebatur econtrario. si ex sua materia in alieno solo ędificatum sit, quid iuris, & videbatur idem ..., quod scilicet cederet solo, daretur tamen actio ædificanti ad pretium materiæ, quia nō præsumitur donatio l.campanus, ff de ope. liber. Sed contrarium deciditur distinguendo. quod scilicet si ædificetur a sciente, cum sciat se contra iuris regulas ædificare, priuatur commodo ædificij ex præsumpta donatione, sicut in soluente scienter indebitum, §.1.inf quibus mo.re contrah.oblig. Si vero ædificetur bona fide, datur exceptio doli, * si dominus agens nolit soluere pretium materiæ, & mercedes fabrorum. videtur enim dolo facere, qui vult aliena iactura locupletari. Ratio autem quare datur potius exceptio, quam actio. est, quia actio conceditur de rigore iuris, exceptio non, sed de æquitate & facilius, leg. prima, §.præterea, ff. de superfic.

Nota, quod ædificans in solo alieno, ex sua materia videtur materiam alienare, & donare si scienter ædificat. Item, quod facilius datur exceptio, & retentio, quam actio.)

domus, cuius & ſolum eſt. Sed hoc caſu, materiæ dominus proprietatem eius amittit, quia voluntate eius intelligitur [a] eſſe alienata: vtique ſi non ignorabat ſe in alieno ſolo ædificare, & ideo licet diruta ſit domus, materiam tamen vendicare non poteſt [b]

¶ Certe illud conſtat, ſi in poſſeſſione conſtituto ædificatore, ſoli dominus petat domum ſuam eſſe, nec ſoluat pretium materię, & mercedes fabrorum, [c] poſſe eum per exceptionem [d] doli mali repelli: vtique ſi bonæ fidei [e] poſſeſſor fuerit, qui ædificauit. Nam ſcienti alienum ſolum eſſe, poteſt obijci culpa, quod ædificarit [f] temere in eo ſolo, quod intelligebat alienum eſſe.

¶ **Planta ſtatim ac radices egit, cedit ſolo. hoc dicit ex Ladeo, §. ſi. ff. de acq. rer. dom.**

¶ Si Titius alienam plantam in ſolo ſuo poſuerit, ipſius erit. Et ex diuerſo, ſi Ti-

a ¶ Intelligitur. ſic C. de ædi. pri. l. ſi is contra quem.

b ¶ Non poteſt. Quæ alienata eſt, non poteſt vēdicari. Sed contra C. de rei ven. l. 2. in fi. Sed ibi ex aliena materia, & in alieno ędificauit, hic de ſua in alieno. Quare dic: aut de mea materia & in meo ædifico, & tūc planū eſt, aut de aliena in meo, vt ſupra proxi. §. aut de meo in alieno vt hic, aut de aliena in alieno, vt in d. l. contraria continetur.

Aedificari pōt quadrupliciter.

SYL. * ¶ Dic, quod iſte tex. loquitur, quādo nulla ſuberat cauſa, ex qua poſſet præſumi aliquid aliud agere voluiſſe ædificantem, quam donare, nam ſi alia cōiectura capi poſſet, præterquam donationis, tunc verū eſt, quod ædificans, ſiue bonæ fidei ſit, ſiue malæ diruto ædificio ſit dominus ſuæ materiæ d l. 2.]

c ¶ Fabrorum. i. magiſtrorum de lignamine, vel murorum, ſic. ff. eod. quod cer. loco. l. 2. (aliás 3.) §. item Iulianus.

d ¶ Per exceptionem. quę locum habet, vbicunque æquum ſit exceptionem locum habere, ſiue alia competat ſiue non, vt ff. de excep. do. l. 2. §. & generaliter. & argum. infra eod §. literæ.

e ¶ Bonæ fidei. Scilicet ab initio, & ex poſt facto, cum ędificauit. nam ſi ante, quam ędificet, ſit bonæ fidei & eum ædificat malæ fidei ſit, eligitur quædam media via, ita vt neque malæ fidei puniatur, neque vt bonæ fidei expenſas conſeruet, quia permittitur abraſio, vt ff. de rei vendi. l. Iulianus. ſi in aliena, quæ eſt huic contraria. & facit ad hoc. ff. de mi. l. intra. §. vendentibus.

Impēſę in alienis negotijs factæ qualiter recuperantur.

f ¶ Ædificauerit. Cum de nouo ædificat. Et vt hæc plene ſciantur, dic. Cum impendi in rem alienam, aut ſuo, aut meo nomine. Primo caſu loquitur ille tit. de nego. geſt. & ff. & C. eo. Si meo, tunc aut fructuum gratia & tunc ex fructibus deducitur, alias nullus fructus intelligitur. vt ff. ſolu. mat. l. fructus. & ff. fam. erc. fundus qui. † Aut cauſa rei ſeruandæ, & tunc aut de nouo faciendo, aut

† Eſt tamē cōtraria ſcdm

nō. Primo caſu, ſi bona fide, habeo exceptionem, non actionem, ſecundum Ioan. vt ſup. proxi. §. & ff. de condi. indeb. ſi in area. & ff. de excep. do. Paulus. ſed M. etiam actionem dabat, & eſt pro eo. ff. de pet. hære. l. hęreditas. § 1. & ff. ſi pars hær. pe. l. fin. & C. de rei vendi. l 2. & l domum. Sed ibi ipſo geſtu negotium fuit hæreditarium. quod neceſſe habuit facere, vnde actionē dabat. Sed Ioā. contra. vt dictum eſt, & facit etiam pro eo. ff. de rei vēdi. ſumptus. & ſi. de actio. emp. idemque. & ff. de pet. hæred l. plane. Si vero mala fide, tūc nec excipiendo, nec agendo conſeruo, vt hic. nam neminem mihi volui obligare. vt ff. com mu. di. in hoc iudicium ſecūdum Io. ſed M. etiam dabat negotiorum geſtorum actionem, vt ff. de nego. geſt. ſi pupilli. §. ſed & ſiquis. Sed ibi nomine alieno gerebat. Item & pro eo. C. de rei vend. l. 2. Sed ibi loquitur, quando ex aliena materia & in alieno impendi, vt ibi plene notatur. Si vero in reficiendo, aut bona fide, & tunc neceſſarias & vtiles per doli exceptionem, voluptarias per abraſionem ſeruamus, niſi dominus vellet tantum dare, quantum poſſet habere his ablatis, & corraſis. vt ff. de rei ven. l. in fundo Si vero mala fide, neceſſarias per officium iudicis, cum tamen poſſideo, vtiles per abraſionem cōſeruo, voluptarias nullo modo, vt C. de rei vendic. domū. hinc eſt, quod dicit Bal. hic, quod expenſas repetam quandoque per a. i. per actionem, vt ff. de nego. geſt. l. ſi pupilli. § . ſed & ſi quis. Itē per e. id eſt. per exceptionem, vt hic. Item & per o. id eſt, per officium iudicis. vt per l. C. de rei vend. l. domum, vt modò diximus. Et hæc in rei vend. locum habent. In petitione vero hæreditatis bonæ fidei poſſeſſor ſeruat omnes. At malæ fidei poſſeſſor neceſſarias & vtiles per officium iudicis, aliás per exceptionem doli re exiſtente meliori in qua factæ ſunt, voluptarias vero abradit, vt ff. de pet. hære plane.

Ang. q̄a p̄ peti. hęr. malę fidei poſſeſſor nō deducit expēſas ſi fruct⁹ non extent, ſed bonę fidei ſic.

Impenſæ neceſſariæ vtiles, voluptariæ.

Expenſæ repet. per a. e. & o.

¶ Adde, quod quia gl. non declarat perfecte,

&

& materia excedit vires additionis, videnda sunt quæ ponit Bart. in l. in fundo. ff. de rei vendic.

** Adde Negusant. in tracta. de pignor. in 3. membro 5. par. num. 9. vbi hanc communem materiam in 12. conclus. digessit. & quidem diligentissime ita vt nihil desiderari possit.]

SYL. ¶ Si Titius. CASVS facile figuratur, vi debatur enim in hac q. concludendũ plantam eius durare, cuius erat, & posse potius agi pro interesse soli a domino eius, quia non mutabatur forma ipsius, quemadmodũ in materia, ex qua ædificium construebatur, cum nostra sine facto & voluntate nostra, vt diximus, a nobis non abdicentur, cõtrarium tamen decidi- tur, quia cum arbor ex radicibus ipsis viuificetur, merito videtur potius attendendum, quo ad dominium ipsius, solum, ex quo durat, quã dominium primum ipsius arboris quod sine illo solo esset corruptum & parum dubitabile. No. summa.]

tius suam plantam in Mæuij solo posuerit. Mæuij planta erit; si modo vtroque casu radices egerit. Ante enim, quam radices egerit, eius permanet cuius fuerat. Adeo autem ex eo tempore, quo radices egerit planta, proprietas eius commutatur, [a] vt si vicini arbor ita terram Titij presserit, vt in eius fundum radices [b] egerit, Titij effici arborem dicamus. [c] Ratio [d] enim non permittit, vt alterius arbor esse intelligatur, quam cuius in fundum radices egerit. Et ideo prope confinium arbor posita, si etiam in vicini fundum radices [e] egerit, communis fit.

¶ Sata, sicut plantæ, & ædificatum, cedunt solo, & iisdẽ regulis procedunt. hoc dicit ex l. qua ratione, ff. de acqu. rer. dom.

¶ Qua ratione autem plantæ, quæ terræ coalescunt, solo [f] cedunt: eadem ratione frumenta quoque, † quæ sata sunt solo cedere intelliguntur. Ceterum sicut is, qui in alieno solo ædificauit, si ab eo dominus petat ædificium, defendi potest per exceptionem doli mali, secundum ea, quæ diximus: [g] ita eiusdem exceptionis auxilio tutus esse potest is, qui alie-

a ¶ Commutatur. sed videtur non commutari, cum primo domino rei vendicatio detur vtilis, vt ff. de rei vendic. si frumentum (alias incip. idem Pomp.) §. de arbore. quæ est contra Solu. licet ibi dicat, Varus, & Nerua dabant, non tamen sequitur, nos damus: † vel damus de æstimatione, sed non de plã ta, vt diximus, sup. eo. § præterea. vel si planetur si longiore tempore.

† Facit l. hoc. §. Alphen. ff. de dam. infe.

ADDITIO. Et hæc vltima communiter approbatur per l. in rem. §. item quæcunque. ff. de rei vendic. Christ.

b ¶ Radices. omnes, vt differat a sequenti.

c ¶ Dicamus. Immo videtur eius, in cuius fundo originem, duxit, vt ff. ar. fur. cæ. si plures. §. ti. Solu, hæc corrigit illam. Vel dic, ibi potetat viuere arbor ex fundo primo, hic non. Vel efficitur Titij, pro parte, scilicet vt hic in totum, vt ibi.

* Dic, φ iste tex. loquitur, quando arbor posita in confinio egit radices tam in meum, quã vicini fundum. §. vero si, quando arbor alicuius egit in agro eius radices postea illas etiam in vicini fundũ porrexit, quo casu credibile est, principale alimentum ab ip sa origine elici, non autem a fundo vicini in quem extremas duntaxat radicum partes coniecit.]

SYL.

** Adde secundum Cepol. de ser. vrb. præ. c. 8. nu. 10. quòd §. fin. l. si plures. intelligitur. quando arbor alitur a solo vicini, non tamẽ occupat, vt qa tangit per longitudinem & latitudinem, & quando potest viuere ex radicibus, quę sunt in solo, vnde ducit originẽ, alias secus, vt hic.]

† cõcor. l. qui scit. §. in alieno. ff. de vsuc.

d ¶ Ratio. Facit. ff. eo. §. de acquir. rer. dom. l. adeo. in fi. & l. seq. & l. qua ratione.

e ¶ Radices pro parte.

** Adde, φ si arbor vicini porrexit radices in fundum meum, nõ licebit mihi propria auctoritate eas recidere, sed agere oportet ne gatoria, ei non esse ius, ficum lignum aut pro iectum immissum habere. d. l. si plures. §. vlt. ff. arb. fur. cæs. Cæpol. vbi sup. nu. 2. & 9.

SYL. ¶ Qua ratione. CASVS figuratur, vt in §. præcedenti, quia omnia dependent ab eadem ratione dubitandi & decidendi. Nota summ. Item, quod faciens aliquid in alieno fundo, si quod facit, ab eo petatur, recuperat expensas ope exceptionis.

f ¶ Solo cedunt. vt sup. proxi. §.

** Coalescere terræ est vnitatem cum terra facere. l. hoc. §. Alphenus. vet. ita demum. de dam. infec.

g ¶ Diximus, sup. eo. §. certe. Sed quid si aliquis

quis ex semine meo in alieno fundo seminauit, contra quem agam? Respondeo, contra seminantem non, quia non possidet, nec dolo fecit, quo minus possideret, ita nec contra possidētem, quia eius facto nihil actum est. Sed tamen dic eum teneri instar tigni iuncti qui tenetur etiam si positum ab alio habeat. vel teneat, vt diximus, sup. eo. §. cum in suo. p l. ff. de ijs qui deie. vel effu. si vero. §. si id qp positum. † Et eadem quęstio fit in plantis, & eodem modo soluitur, cū sit ratio similis, vt ff. manda. Lucius in fi. i. respon.

† intellige totā hanc glo. qñ & ferens & satum habens sunt in bona fide.

† Limita secūdum Ioā. Andr. in Specul. in rub. de instr. edi. colu. 3. in addi. SYL.

a ¶ Conseuit. id est plātauit vel seminauit.

¶ Literę quoque. CASVS figuratio accōmodetur secūdum superiores casus. eadē enim constant ratione. Nota summarium.

b ¶ Chartis. vt de bombyce, vt sūt hæ, quæ de Pisis veniunt.

Mēbrana vnde dr.

c ¶ Membranis. quæ de mēbris animaliū etipiuntur.

* ¶ De membranis vide Pli. li. 13. c. 11. & 12.

d ¶ Solo. vt supra eo. §. cum in suo.

e ¶ Carmen. metrice.

f ¶ Historiam, noui & veteris testamenti. idem dicā in fabula, vel chronica. vel quolibet libro prosaico.

g ¶ Orationem ad Deum, vel ad populum, vel ad principem.

h ¶ Corporis. id est libri.

i ¶ Non Titius. scilicet scriptor bonæ fidei.

K ¶ Petas. directa in rem.

. ¶ Bona fide. Si autem mala, laborem donasse videtur, vt sup. eo. §. cete. Sed numquid actionem scriptor habet reddito lib. † Respon. sic, si bonam fidem habuit, actionem

† Si aūt sit scriptor.

dico scilicet in factum, vt ff. de rei vendicat. l. in rem. §. item quæcunque si malam fidē habuit, non habet actionem, quia nec exceptionē habet, vt hic. Sed cum hodie pretiosior sit scriptura, quam charta, nūquid mutatur hoc? Respondent, quidam, vt Azo. quòd sic: nos, quòd non † ar. Cod. de testamen. sācimus. & C. de appell. præcipimus, in fin.

ad mercedē, & sibi de suo labore non satisfiat, pōt retinere quinternos, vt no. glo. in l. si non sortē. §. si centū. & ibi Bar. & Bal de cōdict. in. de. Ang.

¶ Hæc opi. vera est, vt late declarat præp. Senen. in 3. casu. in 1. q. col. 2. & 3.]

† Et bene secūdum Ange. hic per istum tex. SYL.

dum sua impensa bona fide conseuit.[a]

¶ Scriptura cedit chartis: quas si dominus petat, repellitur à bonæ fidei possessore exceptione doli. hoc dicit ex l qua ratione. §. literæ, ff. de acquir. rer. domin.

¶ Literæ † quoque, licet aureæ sint, perinde chartis,[b] membranisve[c] cedunt, ac solo[d] cedere solent ea, quæ inędificantur, aut † seruntur: ideoque si in chartis, membranisve tuis carmen,[e] vel historiam,[f] vel orationem[g] Titius scripserit: huius corporis[h] non Titius,[i] sed tu dominus esse videris. Sed si à Titio petas[k] tuos libros, tuasue membranas, nec impensas scripturæ soluere paratus sis, poterit se Titius defendere per exceptionem doli mali: vtique si earum chartarum membranarumve possessionem bona[l] fide nactus est.

¶ Tabula cedit picturæ: repellitur tamen pictor doli exceptione, nisi soluat tabulæ pretium, sicut & dominus tabulæ, nisi picturæ impensam persoluerit, nisi tabula sit furtiua; tunc enim datur domino furti actio. hoc dicit ex l. qua ratione. §. literæ ff. de acqui rer dom.

¶ Si quis in aliena tabula pinxerit,[m] quidam putant tabulam[n] picturæ cedere: alijs videtur, picturam (qualiscumque sit) tabulæ cedere, sed nobis videtur melius esse, tabu-

* ¶ Si quis. CASVS. Quæsitum est, vtrum tabula cedat picturæ, an e conuerso, & cum sup. visum fuerit. rē alij rei cedere, sine qua esse nō potest. videbatur dicendum, simili modo picturam cedere tabulæ. l. in rē, §. sed & id. ff. de rei vendic. contrarium nihilominus deciditur, & ratio assignatur in text. reliqua autem, quæ in text. disponuntur, pendent ex rationibus allegatis in præcedentibus paragraphis, quas repetere nimis superfluum esset.

Nota valere argument. ab absurdo temouendo.]

m ¶ Pinxerit. siue bona fide, siue mala fide, secundum Plac. nos contra, quia bona fide, vt inf. eo. §. ibi, vtique &c.

n ¶ Tabulam. Quid si in marmore? Respō. contra seruari forte, arg. tamen contra, infra de testam. §. pen.

* ¶ Dic, secundum Ange. idem & si in tabula marmorea pingatur, dum tamen non sit affixa parieti, nam tunc pictura cederet marmori ex mente pingentis, velut causa ornatus adium posita. l. & si non sunt. §. peruenimus, ff. de aur. & arg. leg. SYL.

a ¶ Ce.

lam picturæ cedere. [a] Ridiculum est enim, picturam Apellis, [b] vel Parrhasij in accessionem vilissimę tabulæ cedere. Vnde si à domino tabulæ, imaginem possidente, is qui pinxit, eam [c] petat, nec soluat pretium tabulæ, poterit per exceptionem doli mali summoueri. At si is, qui pinxit, eam possideat, consequens est, vt vtilis [d] actio domino tabulæ aduersus eum detur: quo casu, si non soluat impensam picturæ, poterit per exceptionem doli mali repelli, vtique si bonę fidei possessor fuerit ille, qui picturã imposuit. [e] illud enim palam est, quod siue is, qui pinxit, surripuit [f] tabulas, siue alius, [g] cõpetit domino tabularum [h] furti actio.

a ¶ Cedere. ff. de rei vendic. l. in rem. §. sed & id quod in charta. cõtra. Solutio: hęc corrigit illam, vel distingue an pretiosior sit illa scriptura, quam tabula. secũdum Placen. qui ait locum habere quod hic dicitur, si pictus est homo, non visus: bono colore, non atramento.

SYL. * ¶ Prior solutio verior est, non quidem, vt Imperator corrigat, sed quod ex varijs veterum altercationibus sententiam Caij comprobarit, vt tabula cedat picturæ, d. l. qua ratione §. literæ. ff. eo.]

ADDITIO. Quod glo. dicit de homine vel vrso. non bene loquitur, quia non est requirendum quid depictum. dummodo honestum, vtrumque enim habet exornare materiam, sed bene est inquirẽdum, qualis sit color. Christ.

b ¶ Apellis vel Parrhasij. propria nomina pictorum.

SYL. * ¶ De quorum præstãte artificio vide Pli. lib. 35. cap 10.]

c Eam petat. scilicet directa rei vendicatione, vt ff. de acquirend. rerum domin. l. qua ratione. §. sed non vt literæ, secundum Azo.

Vendicat aliqñ non dñs à domino.

d ¶ Vtilis actio. In rem, non directa, quia desijt dominus esse & sic est mirabile, quod non dominus à domino vendicat. sic contingit alias in publiciana in quibusdã casibus, vt nõ infra de ac. §. aliæ alias. §. nanque si cui.

Possidẽtis conditio qñque deterior quã petentis.

e Imposuit. Hoc mirabile contingit hic, quod cõditio possidentis est deterior, quam petentis, alias cõtra, vt inf. de interd. §. commodum. sic & alias ff. de noxa. si quis a multis. & ff. si ex noxa. cau. aga l. 1. in fi. & l. 2. ff. de petit. hær. cum idem. Sed ad hoc resp. quod in causa noxali esse poterit, quod secũdo agens non probabit. Item in petitione hæreditatis si bona iura habuit in vincendo, hec eadem habuit in defendendo, & sic non est eorum conditio deterior. Item cum hic habeat actionem pictor, si nõ possideat multo magis exceptionem debet habere soluto pretio, vt ff. de superfi. l. 1. §. quod autem, & ff. de reg. iu. l. cui damus. Sed numquid domino quondam tabulæ idem cõceditur, si possideat, si pretiũ picturæ soluat. Resp. Ro. quod sic, cum sibi actio detur. Ego cõtra, vt sit differentia inter dominum & pictorem. Item quis præfertur, si ambo cõtra extraneũ possidentem agant? Respon. is, qui directam habet actionem. l. pictor. secundum lo. Sed nũquid si tabula fuerit abrasa remanet picturis? Respond. sic vt ff. de rei vendi. l. in rem. §. item quæcunque. vel §. & quod semel. Sed quare aliud in picturis, quam in scripturis? Respond. quia pictura pretiosior est, quam scriptura, secũdum lo.

Pictura pretiosior scriptura.

* ¶ Aliam rationem tradit Bar. in l. qua ratione. §. literæ, ff. de acqui. rer. do. nẽpe, quia non occupatur tota charta, & ideo ei cedant literæ, tãquam minor pars.

f ¶ Surripuit. Antequam pingatur.

g ¶ Alius. post picturam.

SYL. * ¶ Accurs. male subaudit, quia etiam ante picturam si surrepta sit, competit domino tabulæ furti actio. potuit enim etiam res furtiua bona fide venire in potestatem pictoris.

h ¶ Tabularum. Etiam, subaudi nam & pictori contra extraneum furem datur, secũdum Azo. Vel melius. (vt mihi videtur) hic loquitur quãdo fuit surrepta ante, quam esset picta: sed etiam contra dominum tabulę sibi surripientem posset dari pictori furti actio, facto furto tabulæ iam picta, vt inf de obl. quæ ex delic. nascun. §. aliquando.

SYL. ¶ Si quis a non domino. CASVS Quærebatur, an possessor, quamuis bonæ fidei, faceret fructus suos, si reuera alius sit domin⁹, & videbatur quod non, quia fructus ex ipsa re illius esse videntur, cuius est res, contrariũ deciditur in ijs fructibus, in quibus labor & ĩdustria possessoris vertitur. Aequitati enim naturali consonum est, quod quisque fecit sua impensa, labore, & cura, vt fructus percipiat, credens rẽ ad se pertinere iustis de causis, lucretur eos pro sua cura & labore, l. bona fides tantum ff de reg. iur. secus est autem in malę fidei possessore, quia operas suas creditur donasse, qui eas exposuit scienter in rẽ, quam sciuit alienum. Nota bonæ fidei possessorem facere fructus suos. Item, quod malæ fidei possessor restituit rem cum fructibus.

a ¶ Bona fide quae in initio exigitur. l. vt credat sibi dantem habere ius distrahendi, vt ff de vsur. qui scit. § fina. † Nec obstat, quod est. ff. de acqu. rer. dom. l. bonae fidei, §. in cõtrarium. quia ibi opponendo loquitur, non ponendo.

teneatur possessor? Respon. non tenetur possessor rei vendicatione, quia non possidet, nec dolo desijt possidere, sed cõdictione sine causa tenetur in quantum locupletior est, argum. ff. si cert. pet. l. si & me.

† Dic hoc verum in alijs contractibus praeter q̃ in emptionibus, qa in illis requiritur, qd duob⁹ tẽporib. habeat bonã fidem, videlicet tẽpore contractus, & ipe traditionis. l. 2. ff. pro emptor. & q̃ sit rõ differentiae, ibi, notat Ang.

* ¶ Adde, q̃ bonę fidei emptor non solũ dicitur is, qui credidit venditorem esse dominum, verũ etiam si eum putauit ius vẽdendi habere, puta procuratorem aut tutorem esse. l bonae fidei. ff de verb. signi. & l. quia quolibet. de contrahen. empt.

b ¶ Iusta. Cũ multae sint causae, siue tituli acquirendi, vt in ff colligitur in varijs titulis sub titu. de vsuc. vsque ad tit. de re iudic. idem tamen & si titulum non habeat, vt arg. ff. fi. regun. l 4. §. sed ante.

¶ Bonaefidei possessor facit fructus suos, nec eos consumptos cogitur restituere: secus si fuerit malae fidei. Arem.

¶ Si quis à non domino, quem dominum esse crediderit, bona [a] fide fundum emerit, vel ex donatione, aliaue qualibet iusta [b] causa aeque bona fide acceperit, naturali [c] ratione placuit fructus. [d] quos percepit, eius esse pro cultura, [e] & cura. [f] Et ideo, si postea dominus superuenerit, & fundum vendicet, de fructibus ab eo consumptis agere non potest. [g] Ei vero, qui alienum fundum sciẽs possederit, non [h] idem concessum est: itaque cum fundo etiam fructus, licet consumpti sint, cogitur [i] restituere.

¶ Fructuarius non facit fructus suos, nisi sint à solo separati, vel per se, vel per aliũ eius nomine. Et ideo non collectos non transmit

** Adde, quòd fructus naturales sunt poma, ficus, & similia, industriales, qui industria hominis quaeruntur, vt segetes, vinum & consimilia. glo. l. & ex diuerso. ff. de rei vend. & in capit. grauis. de resti. spol. Et in materia fructuum, de qua in hoc text. & in glos. vide pulcherrimam glo. inf. de offi. iu. §. 1. ver. cum fru.]

ADDITIO

Sed si non sit effectus locupletior non tenetur, nisi esset malę fidei. An.

SYL.

SYL. ¶ Ratio autẽ est, quia in accessorijs praescribendis satis est titulus pro suo. Bald. in l. 1. col. 2. C. de vsuc. & fru. lega.]

c ¶ Naturali ratione, id est iure gentium, de quo loquitur hic titulus, cui naturalis insita ratio est.

* ¶ Adde, quod non solum facit suos fructus iam perceptos, sed etiam illos, qui tantum à solo separati sũt, nec interest, siue ipse bonae fidei possessor eos percepit, siue alius. l. bonae fidei. ff. de acqui. rer. dom. & l. qui scit. §. praeterea ff. de vsur. & not. gl. 1. & 2. in §. seq. inf. eod.

d ¶ Fructus. scilicet industriales, aliud in naturalibus, vt ff. de vsur. l. fructus. Nõ obstat. ff. de acqui. rer. dom. l. bonae fidei. in princ. quod enim ibi dicit, omnes, exponitur siue facto possessoris, siue alteri⁹ percepti, industriales tamẽ. vt ff. de vsu. qui scit §. preterea.

SYL. ¶ Regula enim est, quod quilibet possessor etiam cum titulo tenetur restituere fructus naturales etiã consumptos, & ratio est, quia in eis agitur de mero lucro, cum acquirantur sine impensa & industria hominis, & ideo cessante ratione curae, & solicitudinis, non cadit etiam disputatio an error iuris sufficiat. communis est haec resolutio doct. in l. & ex diuerso. ff. de rei ven.]

¶ Sed naturalibus fructibus consumptis an

e ¶ Pro cultura. vt segetes.

f ¶ Et cura. vt lac, & pilus, & lana.

* ¶ Adde, quòd iudex ipse aestimabit qui fructus sint naturales, & qui industriales. Bart. in l. & ex diuerso, ff. de rei ven.]

g ¶ Non potest. nec ad pretium, vt infra de offi. iud. §. si vero. & ff. fi. regũ. l. 4. §. sed ante si tamen extant, nõ rei ven. quia percipiẽtis sunt, sed officio iudicis tenetur reddere, vt C. de rei ven. certum. §. bonae fidei.

¶ Et ita communiter tenetur, vt late Cur. in consil. 71. per totum.]

h ¶ Non idem. vt faciat fructus suos.

i ¶ Cogitur restituere Distingue tamen. qa si habet titulum malae fidei possessor, de cõsumptis conditione sine causa: de extantibus, rei vendicatione tenetur: de percipiendis, propter titulũ excusatur: vt C. de rei vẽ. si fundum. nisi in quatuor casibus. Primo, quando emit ab eo, quem scit vendere in fraudem creditorum, vt ff. quae in frau. cre. l. ait praetor. §. per hanc. Secundo. quando emit ab eo, qui metu cõpulsus est, vt ff. quod met. cau. sed & partus.

Fructus percipiendi, sunt quatuor casibus restituendi à malae fidei possessore etiã titulũ habente.

SYL. * ¶ Adde, quòd in primo casu ratio est, quia titulus habetur pro nõ titulo. d. §. per hanc. vbi Albe.] in secundo vero hoc introductũ est in odium inferentis vim vel metum.]

¶ Tertio, quando emit contra interdicta legũ sciens, C. de agri. & cen. quemadmodũ. libr. 11.

¶ Adde,

SYL. ¶ Adde, quod hoc operatur contumacia ementis rem a l. prohibitam.
¶ Idẽ in quarto, s. quando emit a fisco non solenniter vendente, vt C. de fid. instrum. & iu. hastæ fisc. l. 1. lib. 10. (1) Isti quatuor casus etiam not. ff. quod met. cau. l. sed & partus, & l. si fundum C. de rei vend. Si non habet titulum, de consumptis, condictione sine causa, de extantib. rei vendicatione, vt C. de cõdi. ex lege l. penul. & C. de rei vendic. si fundum. de percipiendis. officio iudicis. ff. de rei uendi. si nauis. § fi.

fructuarius facit suos naturales fructus, bonæ fi. posses. non, vt ff. de vsufru. l. vsufructu leg. & de vsur. l. fructus.
* ¶ Perceptis fructus æque in fructuario. atque in bonæ fidei possessore dicuntur, simulatque a solo separati sunt, etiam si adhuc excussi, aut repositi non fuerint, sed fructuari9 ita demum eos suos facit, si suo nomine a solo separati fuerint, bonæ fidei autem possessor, a quocunque a solo separentur, vt est text. in d. l. si vsufructuarius, & declarat ibi Bar. & Tiraq. de retract. conuen. §. 5. gl. 4. num. 1.

Fructuarius & bonæ fidei possessor differunt in eo, quod faciunt fructus suos.

rit ad hæredes suos. Et idem in colono. A. et.

¶ Is vero, ad quem vsusfructus fundi pertinet, nõ aliter fructuum dominus efficitur, quã si ipse a eos perceperit. Et ideo licet maturis fructibus, nondum tamẽ perceptis. b decesserit, ad hæredes eius non pertinent, sed domino proprietatis c acquiruntur. Eadem fere & de colono d dicuntur.

¶ In fructu pecorum sunt foetus, lac, & lana. foetus vero ancillæ in fructu non est: & fructuarius tenetur in locum demortuorum supplere gregem, agrum, vel vineas hoc dicit ex l. in pecudum, ff. de vsuris.

ADDITIO.

(1) Hoc enim procedit, quia ille emit circũscripta solẽnitate iuris secundum Christo. *idem tamen, & si ematur ab alio, non adhibitis solennitatibus requisitis.]

* ¶ Adde, quod licet malæ fidei possessor restituat fructus etiam cõsumptos, hoc tamẽ intelligendum est deductis impensis factis, præsertim in cultura, & collectione. l. fruct9 qui dotis. ff. fam. ercisc. & l. si a domino * §. ulti. ff. de peti. hær.

SYL. ¶ is uero. CASVS Quærebatur, an fructuarius, uel colonus facerent fructus suos, & uidebatur eadẽ ratione, quod sic, pro labore & cura, cum teneant bona fide. & ideo pendentes transmitti ad hæredes, cum in eis sit illi ius quæsitum. Contrarium tamen dicitur ea ratione, quia cum habeant ius utẽdi & fruendi durante tantum uita, §. finitur. infra de usufru. statim eo mortuo, fructus illi, qui pendent, censentur pars ipsius rei. l. fructus. ij ff de rei uend. & spectant ad dominum, quia ius percipiendi eos morte est extinctum. No. summa.]

a ¶ ipse. alio enim percipiente non fiunt sui, sed fiunt bonæ fidei possessoris, etiam si eos alius percipiat, ut ff de usur. qui scit, §. præterea.

¶ Adde, quod ibi glo. limitat, nisi alius nomine usufructuarij percepisset] Vel aliter si ipse percepit, nõ etiam hæres eius. nec enim ad hæredem transmittit.

b ¶ Perceptis. ut si in horreo repositi sunt, facit suos fructuarius, sed bonæ fide posses. statim ut a solo separati sunt, ut digestis quibus modis ususfruct. ami. si usufructuarius.

SYL. ¶ Idem si nõ sint repositi, dum tamen sint excussi & percepti actualiter. d. l. si usufructuarius messem.] Et est alia differẽtia, quia

c ¶ Domino. Sed per quam actionem resp. per rei uend. cum dominus sit, uel condictione ex hac lege.

d ¶ De colono. Qui nũmis colit, nam omnes fructus facit suos, ut usufructuarius, sed d. fierunt, quia colonus talis facit fructus suos. ut a solo decerpti sunt, ut ff. de fur. l. si apes. §. fin secus in usufructuario, ut hic dicitur. Vel dicas de partiarijs, ut ff. loca. & conduct. cum in plures. §. messem, secundum Azon.

Colonus & usufructuarius differunt.

* ¶ Adde, quod etiam usufructuarius fit dominus fructuum, simul atque percepti sunt, ut dixi supra ad glos. in uer. perceptis. dummodo percipiantur ab eo, uel alio eius nomine: & §. messem, potest intelligi generaliter tam in colono nũmis colente, quàm in partiario: quare uerius est, uerbum (fere) eam ob causam additum esse, quę postremo loco ab Accur. refertur: qui autem sit partiarius colonus, exposui in §. item seruiana. infra de actio.] item dicit, ferè, propter aliud: quia colonus transmittit ad hæredem. ut infra de loc. §. fin. sed fructuarius non, ut hic.

SYL. ¶ In pecudum. CASVS facile figurari potest. In primis enim ponitur regula, ex qua uidebatur inferri ad casum ancillæ, in qua contrarium deciditur ex ratione posita in tex. in tertio uero casu dubitabatur, an teneretur summittere in locum demortuorum, & uidebatur quod non, quia cũ dominium esset penes alium, uidebatur illi perire. l. incendiũ, C. si certũ petat. unde onus supplẽdi ad dominum uidebatur spectare, cuius contrariũ dicitur ea ratione, quia debet uti fructuarius bona fide, salua rerum substãtia, infra de usufruct. in princ. quod non est, nisi

supple-

supplerentur, vt dixi, & quia sicut bonus paterfa. vti debet, vt dicitur in tex. No. quod fœtus animalis irrationalis est in fructu. Item, quod omnes fructus sunt producti gratia hominum. & quod homo non est in fructu. Item, quod fructuarius supplere tenetur gregem, agrũ, & vineas.]

ergo. §. sed quod dicitur, in fin. ADDITIO Hæc glos. communiter approbatur, vt non solum ex fœtu allarũ suppleat capita: sed etiam opus habeat aliunde quærere, & supplere. Christ.

¶ In pecudum † fructu etiam fœtus [a] est: sicuti lac, pilus, [b] & lana. Itaque agni, hœdi, & vituli, & equuli, & suculi [c] statim naturali [d] iure dominij fructuarij sunt. Partus vero ancillæ in fructu non est: † itaque ad dominum proprietatis pertinet. [e] Absurdum [f] enim videbatur, hominem in fructu [g] esse: † cum omnes fructus rerum natura [h] gratia † hominis comparauerit.

¶ Sed si gregis [i] vsumfructum quis habeat, in locum demortuorum capitum, ex fœtu [k] fructuarius summittere [l] debet, vt & Iuliano visum est, & in vinearum demortuarum, vel arborum locum alias debet substituere † recte enim colere, & quasi bonus paterfamilias vti debet.

¶ Thesauri in loco proprio, sacro, vel religioso, casu inuenti, cedunt inuentori: in alieno, diuiduntur inter dominum, & inuentorem. hoc dicit.

† Similis text. inf. de usu & habi. § sed & si pecorum.

a ¶ Fœtus, q.d. ita fœtus sicut &c.

b ¶ Pilus. Bouis, vel etiam caprarum ad bortam sellarum.

c ¶ Et suculi i. paruli sues.

† hęc fuit Bruti snia quam obtinuit aduersus P. Scæuolã & M. Maniliũ. Cic. in l. de Fin. Vlpi. l. Vetus. de usu fruct.

d ¶ Naturali iure. i. gẽ ium. de quo loquitur sup. eod. §. singulorum.

e ¶ Pertinet, quãtum ad plenã proprietatem. nisi etiam & in partu sit vsusfructus legatus, vt ff. de vsufru. vetus.

† Idẽ Cic. lib. 1. off. ubi tractat de iur. & copiosius § l. 1. de legi. & ll. 2. de Natu. Deo

* ¶ Adde, quod & ad bonæ fidei possessoré pertinet partus ancillæ saltem vtiliter, vt not. gloss in l. in pecudum. ff. de vsur quia pro domino habetur, & ideo ei competit actio Publiciana ad persequendum ipsum partum. l. si ego §. partus. de publi. nam vsucapit, §. sed tamen ver. Item si is. inf. de vsuc.

† aliàs hominum.

f ¶ Absurdum, sic ff. de vsur. l. in pecudum.

g ¶ In fructu, scilicet vt ipse sit fructus, sed tamen in eo relinquitur vsusfructus.

Li. 1. Metamor.

h ¶ Rerum natura. id est Deus, sic supra de iure natura. in prin. vnde dicitur apud Ouidium: Pronaque cum spectent animalia cetera terram: Os homini sublime dedit, cœlumque videre iussit, & erectos ad sidera tollere vultus, sic ff. de ædi. edic. l. iustissime, & ff. de fur. qui vas. §. ex furtiuis. & ff. de pe. hę. l. ancillarum.

* ¶ Huc pertinent, quæ scripta sunt Genes. cap. 1. quæ omnino legãtur, ut admirabilia Dei Opt. Max. beneficia erga hominem agnoscas.]

Grex quid cõprehendit.

i ¶ Gregis. grex est numerus decem ouium, uel quinque porcorum simul & congregatim consistentium, ut ff. de abig. l. oues, & facit ff. de usuc. l. rerum mistura §. tertium.

K ¶ Ex fœtu. Aliunde enim non summittit secundum quosdam, uel forte summittet etiam aliunde, argumen. ff. de usufruct. quid ergo. §. sed quod dicitur, in fin.

l ¶ Summittere. Quæ summissio nõ fit, si in singulis capitib. sit vsusfructus, vt ff. e. quid ergo. §. sed quod dicitur, in fi.

* ¶ Ratio, quare fructuarius in vinearũ, vel arborũ demortuarum locũ aliàs debeat substituere, illa est quia ad eum pertinent. vnde aliud in deiectis vi ventorum, quę pertinẽt ad proprietarium. l. agri. & l. arbores, & ibi glos. ff. de vsufru.

† Facit ff. de usufr. in prin.

¶ Thesauros. CASUS Reuocabitur in dubium, thesaurus cui cõcedendus esset, & cuius fieret. In primis enim uidebatur, quod cum in bonis nullius esset, cederet totus occupanti. §. nullius. sup. eod. Ex aduerso uero uidebatur, quod ne pars quidem illi deberetur, sed in totum acquireretur hæredibus illius, qui eam pecuniam deposuisset, cum non ideo condita esset, ut pro derelicto haberetur, sed quo tutius custodiretur: Adrianus tamen naturalem æquitatem intuens, quia non extat, qui sibi fieri præiudicium dicere possit, cum thesaurus sit pecunia a dominis ob uetustatem ignotis cõdita. l. 1. C. de thesau. lib. 10. statuit, ut inuentus in suo, inuentoris totus esse debeat, in alieno uero, ut diuidatur æquis portionibus inter inuentorem & dominum loci.] Not. thesaurum inuentum in loco proprio proprium effici: in alieno. siue ille locus sit publicus, siue religiosus, siue sacer, cedit pro dimidia inuentori, pro dimidia domino.]

SYL.

* ¶ Adde, quid de thesauro ab emptore inuento in re uendita, durante tempore pręstito ad reuenditionem, & antequam res redimatur, utrum pertineat ad ipsum emptorem, an ad uenditorem redemptione facta, an ad utrumque, uide text. in l. diuortio. §. si fundum, & ibi gl. Bar. Bal. & alios. ff. solut. matrim. & latius remissiue apud Andr. Tiraq.

¶ Thesauros, [a] quos quis in loco [b] suo [c] inuenerit, Diuus Adrianus † naturalem æquitatem secutus, ei concessit, qui eos inuenerit. Idemque statuit, si quis in sacro, aut religioso [d] loco fortuito [e] casu inuenerit. At si quis in alieno loco, non data [f] ad hoc opera, sed fortuitu inuenerit, dimidium domino [g] soli concessit, & dimidium inuentori. Et conuenienter, si quis in Cæsaris [h] loco inuenerit, dimidium inuentoris, & dimidium esse Cæsaris statuit. Cui conueniens est, vt si quis in fiscali loco, [i] vel publico, [k] vel ciuitatis [l] inuenerit, dimidium ipsius esse debeat, & dimidium fisci, [m] vel ciuitatis.

¶ Ex traditione dominium quæritur quorumcunque bonorum, etiam stipendiariorum, & huiusmodi. hoc dicit.

Tiraq. in tracta. de retract. conuentionali, in fi. num. 97.

Thesaurꝰ quid est. a ¶ Thesauros. Est autem thesaurus pecunia ab ignotis dominis vetustioris tempore abscondita, vt C. de thesau. l. 1. lib. 10. in princ. vel depositio pecuniæ, cuius memoria non extat, vt ff. de acqui. rer. do. l. numquam. §. thesaurus. quandoque improprie dicitur, vt ff. de acquiren. pos. l. peregre. in princi. & ff. ad exhib. l. thesaurus.

† Vide Æliū Sparc. in Adriano.

* ¶ An in dispositione huius §. sufficiat sola inuentio sine apprehensione, est gl. supra eo. tit. §. itē lapilli. in vers. inuentoris, quæ sic. Sed Bartol. contra, in l. 1. ff. de acquiren. posses. in prin. cuius sententia recepta est.]

** Adde, quod hic §. non habet locum in pecunia perdita, si ab aliquo reperiatur, nam illius permanet, cuius fuerat. l. a tutore. ff. de rei vend. sed quid si non inuenitur, cuiꝰ sit, licet fuerit diligenter perquisitum, nūquid possum retinere? & Bal. in l 1. col. 1 ff. eod. tenet, quod debeat cōsignari episcopo loci, qui eam det pauperibus, arg. auth. omnes peregrini. C. eo. de success.]

b ¶ Loco. alias solo.

c ¶ Suo. iure directo, vel vtili, vt si feudatarius, vel emphyteuticarius, vel similes, licet Pla. aliud dixerit in his.

SYL. ¶ Opin. glo. approbatur in casu posito, & infertur, quod si dominus directus in fundo emphyteuticario inueniat, pro dimidia spectabit ad emphyteutam, quod si extraneus inueniat, dimidia erit extranei, alia emphyteutæ. Quid si mercenarius, dum laborat in alieno, vel creditor in pignore inuenit thesaurum? Respon. dimidiū eius est, in cuius fundo inuenitur, & dimidium sibi acquirunt, vt ff. de acq. rer. dom. l. si is qui. §. quod si creditor.

SYL. * ¶ In mercenario contrarium tenent Ang. & Io. Fab. & recte.

* ¶ Adde, quod & fructuarius non acquirit sibi thesaurum inuentum in fundo, in quo habet vsumfructum, nisi pro dimidia, perinde ac si in alieno loco illū inuenisset. siquidem thesaurus in fructu nō est, l. fructus. §. si fundum. ff. solut. matr.]

d ¶ Religioso. ff. de iure fisci. l. 3 §. pen. contra. Solu. hic corrigit secūdum Bulg. vel hic secundum naturalem rationem, vt patet in litera, ibi secundum ciuilem rationem, quæ præualet sic in vsucapione cōtingit, secundū Ioan.

¶ Hæc vltima tenetur secundū Christoph. hic. Hodie autem dimidia erit inuentoris, alia prælati.]

Casus fortuitus. e ¶ Fortuito casu. Casus est inopinatæ rei euentus, ex diuersis causis proueniens, ob aliud, & aliud inceptis.

f ¶ Non data ad hoc opera. alias totū redditur domino. in suo loco tamē potest operam dare, non tamen magica arte, alias esset fisci, vt C. de thesau. l. vnica, lib. 10. Accurs.

g ¶ Domino. Sed per quam actionem? Respon. per rei vendicationem, cum dominus sit, vel condi. ex hac l.

ADDITIO. Pecunia tamen recondita in muro domus venditæ non cedit emptori, sed remanet reconditoris. Angel. An autem sufficiat solus oculorum aspectus, vel etiam requiratur apprehensio, & quis præferatur, vide Christ. hic.

h ¶ In Cæsaris loco. id est, patrimoniali.

i ¶ Fiscali loco. non tamen publice deputato.

k ¶ Vel publico. i. publice deputato,

l ¶ Ciuitatis. quæ loco priuatorum sunt. vt ff. de verb sign. eum qui vectigal.

m ¶ Fisci. sed si fisci partem suppresserit, cum altero tantum reddit, vt digest. de iur. fisc. l. 3. §. fin.

¶ Per traditionem. CASVS in tam generali regula nō est ponendus, cuius ratio assignatur in tex. ibi, nihil enim. No. traditione dominium quæri, * quod intellige secundum rationem, si tradens dominus sit, & velit dominium transferre. Item quod nihil conuenientius est, quam quod voluntas dn̄i impleatur circa alienationē rei suæ. Item, quod naturali rationi conuenit, quod quilibet rerum suarum sit moderator, & arbiter. Item, quod stipendiaria & tributaria prædia per traditionē SYL.

¶ Per traditionem [a] quoque iure naturali [b] res nobis acquiruntur. [c] Nihil [d] † enim tam conueniens est naturali æquitati, quam voluntatem [e] domini volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi. & ideo cuiuscunque [f] generis sit corporalis [g] res, tradi potest, & a domino [h] tradita alienatur. [i] Itaque stipendiaria [k] quoque & tributaria [l] prædia eodem modo alienantur. [m] Vocantur autem stipendiaria, & tributaria prædia, quæ in prouincijs [n] sunt: inter [o] quæ necnon & Italica prædia ex nostra cōstitutione [p] nulla est differentia: [q] sed si quidem [r] ex causa donationis, aut dotis, aut qualibet alia ex causa tradantur, [s] sine dubio transferuntur.

¶ Dominium rei venditæ non transit in emptorem, etiam si res tradatur, nisi pretium sit solutum, vel aliter satisfactum, aut habita sit fides de pretio, hoc dicit, ex l. qua ratione. §. hæ quoque, ff. de acquiren. rer. domi. Arec.

alienantur. Item, quid sint stipendiaria, & tributaria prædia.]

a ¶ Per traditionem quoque. Nō solum inuentione, vt supra. §. proximo.

b ¶ Iure naturali. id est gentium, vt infra. §. proximo.

c ¶ Acquiruntur. causa præcedente, uera uel putatiua. † ut indebitum, aliàs non, ut ff. eo. l. nūquam. & infra hoc. §. ibi, sed si quidem, &c.

* ¶ Quod dicitur de causa putatiua, declara procedere, si traditio sit uera, non etiam ficta, ut per cōstitutum, Cyn. & alij in l. qui rem. C. loca]

† De iure canonico transfert̃ bñficiū p sñiam pa SYL. pę, ét sine traditione, ut in c. proposui. cū gl. sup uer. uacare. ext. de cōce. p̄b.

† In qua, & tradens & accipiens cōueniāt puta qa ambo eā sciant, uel credāt subesse.

d ¶ Nihil. immo Deo seruire, sed hyperbolice loquitur. sic. ff. de pact. l. 1. in princ. & ff. de act. empt. l. ex empto. in princi. & C. de transact. non minorem.

e ¶ Voluntatem. dum tamen legitimam, nam cui bonis interdictum est, non alienat, vt ff. de cur. fur. l. 1. in princ.

* ¶ Adde, quod verbum voluntas, excludit errorem, & ideo si rem meam, existimans esse tuam, tibi tradiderim, dominium in te non transferam. l. si procurator. ij. ff. de acq. rer. dom. & l. 3. §. subtilius. ff. de condi. causa. Item declara regulam huius tex. non habere locum, vbi lex prohibet alienationem. l. vlt. C. de reb. alie. non alie.]

f ¶ Cuiuscumque i. siue mobilis, siue soli.

g ¶ Corporalis. incorporales enim tradi nō possunt, vt ff. de acqui. rer. dom. seruus. §. incorporales.

h ¶ A domino. hoc quādoque fallit, & eius contrarium inuenitur verum, vt inf. qui. ali. licet vel non. Sed hoc est regulare, vt hic, & ff. eod. traditio.

i ¶ Alienatur. i. dominiū transfertur. Accu.

* Alienatio enim est omnis actus, per quē dominium transfertur. l. 1. C. de fun. dot. Illud quoque est maxime notandum quod licet dominium non transferatur nisi re tradita, tamē secuta ipsa traditione dominium intelligitur translatum statim tempore contractus, Alber. in l. si filius fam. §. cū fundū, de verb. oblig. & Salyc. post Cy. in l. contra. C. de inof. test.]

k ¶ Stipendiaria. s. quæ militibus pro stipēdijs dantur, vt ff. de rei vend. item si verberatum. §. 2. & de euictio. l. Lucius, & de acqu. rer. domin. in agris.

Prędia stipēdiaria.

* ¶ Stipendiaria, seu tributaria prædia (idem enim sunt) uocabantur illa, pro q̄bus a prouincialibus tributum po. Rom. pendebatur.

SYL.

l ¶ Tributaria. q̄ tributa Romæ reddunt.

Prędia tributaria.

m ¶ Alienantur. per traditionem.

ADDITIO.

Quæ quot modis fieri intelligantur, uide Ang. Et an per uerbum, tradidit, positum in instrumēto p̄betur. uide Bartol. & Christ. hic.

n ¶ In prouincijs, quasi dicat talia prædia non sunt in Italia.

* ¶ Recte interpretatur Accur. Nam stipendiariæ, seu tributariæ omnes prouinciæ po. Rom. erant, Italia nō erat, etsi aliquæ vrbes ius Italicum haberēt, vel cōfœderatæ essent, l. vlt. C. sine censu, & l. 1. ff. de censi.]

o ¶ Inter quæ. s. prouincialia.

p ¶ Constitutione, vt Cod. de vsucap. trans. l. vnica.

q ¶ Nulla est differentia. s. quantum ad dominij translationem, vt C. de usucap. transfor. l. unica. sed quantum ad tributa est differentia. C. de epi. & cle. de his.

** Adde pulcherrimam glo. in l. ult. C. sine censu, uel reli.]

r ¶ Sed si quidem. uere nulla est differentia, sed si &c.

s ¶ Tradantur. scilicet stipendiaria prædia, & tributaria.

t ¶ Transferuntur. scilicet prouincialia prędia, sicut Italica, & est uerum in omnib', nisi scriptura necessaria sit. secundum Io. ut C. de suffr. l. unica. §. quod si prædia. Item sunt uera, si accipiens inducatur in uacuam possessionem, secūdum quosdam; ut C. de proba. cum res. Io. contra, ut ff. de fun. do. si fundum, & de acquir. rer. domin. homo liber, §. quio-

§. quicquid. sufficit enim induci in possessionem, licet non vacuam. Quod autem in d.l. de probat. dicitur, demonstratiue, quod sic euenerit, non causatiue dicitur.
Et hæc communiter approbatur secundū Christ. hic.

SYL. Facit ad húc §. gl. 2. in c. fin. ext. de pi.

Venditæ. CASVS. Quia dictum erat, quòd ex iusta causa facta traditio transferebat dominium: fuit dubitatum, an hoc haberet lo cū in emptione, & venditio ne cuius cōtra ctus frequentis simus est in do minij translatione l. 1. ff. de contrah. empt.

† l. fideiussore. l. 5. §. satis ac ceptio. ff. de verbor. oblig. † alias qui dem.

Venditæ † vero [a] res [b] & traditæ, non aliter emptori acquiruntur, quam si is venditori pretium soluerit, vel alio modo ei satisfecerit: veluti † expromissore, aut pignore [c] dato, [d] quod † quanquam cauetur lege [e] duodecim tabularum, tamen rectè dicitur, & iure gentium, id est, iure naturali [f] id effici. Sed si is, qui vendidit, [g] fidem emptoris [h] secutus fuerit, dicendum est statim rē emptoris [i] fieri. Nihil [k] autem interest, vtrū ipse dominus tradat alicui rem suam, an

& videbatur, quod sic, causa enim venditionis erat iusta, & cōtractus erat talis, qui solo consensu contrahitur, ideo videbatur ex sola volūtate, iuncta traditione, dominium transferri, cuius contrarium dicitur, * quod quanquam sit perfecta vēditio, simul atque de pretio conuentum est, licet nondum numerato, infra de empti. in princ. tamen dominium non transfertur, nisi vel pretium sit solutum, vel alio modo satisfactum, vel de eo habita fides. lex enim voluit tantisper quasi pignus rem venditam apud venditorem manere l. Iulianus, §. offerri. ff. de actio. empt. licet alias suæ rei pignus non constituatur. In vers. nihil autem. casus est in facili, ratio decidendi sumitur ex reg. qui per alium facit, &c.] No. in contractu emptionis pretium necessarium, vel quod de eo fides habeatur, vt dñium ex traditione trāsferatur. Itē, q idem operatur procurator vel negotiorum gestor in transferendo dominio, quod operatur ipse dominus. Itē, q qui per alium facit, per se facere videtur.]
a Vero. pro sed.
b Res. quæ loco pignoris a venditore teneri possunt, vt ff. de actio. empt. Iulianus, §. offerri.

SYL. Intellige impropriè, quia dominium & pignus non concurrunt. l. neque pignus ff. de regu. iur. est enim dominium reuocabile, & quasi pignus, & sic dominium, & pignus ferè impropriè.
** Adde post traditionem, non posse dici hypothecatam pro pretio, nisi ita ab initio venditor pepigisset, secundum Bal. in l. vlt. C. commo. & in l. eum cui. Cod. de actio. & oblig.]
c Pignore. Quod sic intelligo, si placeat vēditori aliud, quam pretium accipere, alias non vt ff. si cert. pet. l. 2. §. 1.
d Dato, poterit ergo vendicare venditor, scilicet si nō fuit de pretio satisfactum, vt ff. de tribu. l. procuratoris. §. sed & si dedi mercem. nisi emptor tunc pretium offerat, vt ff. man. diligēter. §. 1. i fi. & ff. de prec. l. ea quæ.
* Adde, q ne pretio quidē soluto trāsfert dñium rei venditæ, & traditæ si venditor nō fuerit dñs. vt sup. §. pce. alias enim solū trās fertur in bonæ fidei emptorē i° causa vsuca piendi. l. de pre tio. ff. de publi.
e Lege 12. tabu. quæ est ius ciuile, vt ff. de iust. & iur. l. ius ciuile. §. hoc igitur, non solum gentium.

SYL. Hæc verba ostendunt, q gl. mereretur declarari & suppleri, vt per Christ. hic, qui debuit aduertisse dum dixit, quod non solum iure gent. sed etiam iure ciuili, receptione. f. & approbatione dominium transfertur.
* Verba l. 12. tab. hoc modo cōcepta fuisse Riuallius scribit. Venditæ res, & traditæ, post pretium solutum, aut si alio modo satisfactum existat, emptori acquiruntur.
f Iure naturali. sic dictum est, q naturali ratione inductum fuit, vt sup. de iure natu. §. quod vero, & §. sed naturalia.
g Vendidit. & tradidit.
h Fidem emptoris. Quid si dedit diem ad soluendum? Respon. non facta solutione vendicat, secundum Io. † vt C. de pact. inter empt. & vend. l. commissoriæ, potest tamen contradici, quia aliud est simpliciter diem solutioni statuere, aliud pactum legis commissoriæ ponere. Itē, quid si simpliciter tradat? Respon. videtur sequi fidem, nisi cōtra probetur, vt quia forte dicebat emptor præsentem habere pecuniam. vt argu. ff. de pig. act. l. 2. Et arg. contra. ff. de trib. procuratoris. §. sed & si dedi.

† In cōtra riū est verius, quia túc videt hre fidem de pretio. & trāsfert dominiū. nisi protestat° esset se nō concedere vltra decem dies secū. An.

Hæc glo. communiter approbatur, vt dicit hic Christoph.
i Emptoris fieri. Nisi in casibus, vt ff. de iu. fi. l. si procurator. §. fi. & ff. de re iudi. à Diuo Pio. §. sed si emptor.
** Sed quid si ita vendatur, vt non transeat dominium in emptorem, nisi prius soluto pretio, vtrum teneat hoc pactum? & est hic arg. q sic, sed in contrarium videtur tex. in l. pen. §. vlt. ff. de contrah. emp. de qua q. vide Bal. in rub. C. eo. tit. & latius Tiraq. de retrac. lign. §. 1. gl. 2. nu. 34. cum seq. & receptius est, valere eo modo conceptum, sed si concipiatur simpliciter, ne transeat dominium rei emptæ, secus est, vt in d. §. fin.
k Nihil, Quod enim quis per aliū facit, ipse

voluntate eius alius, cui eius rei possessio permissa [a] sit. Qua ratione si cui libera [b] vniuersorum negotiorum administratio permissa fuerit a domino, isque ex his negotijs rem vendiderit, & tradiderit, faciet eam accipientis.

¶ Venditione, vel alio titulo habili, transfertur dominium in eum, penes quem res erat sine traditione. hoc dicit ex l. qua ratione. §. interdum, ff. de acqu. rer. dom.

¶ Interdum etiam sine traditione, nuda [c] voluntas domini sufficit ad rem transferendam, veluti si rem, quam tibi aliquis commodauerit, aut locauerit, aut apud te deposuerit, postea aut vendiderit tibi, aut donauerit, aut dotis nomine dederit, quamuis enim ex ea causa tibi eã non tradiderit, eo tamẽ ipso quod patitur tuam esse, [d] statim tibi acquiritur proprietas, † perinde ac si eo † nomine tradita tibi fuisset.

¶ Traditio clauium transfert dominiũ mercium repositarum sub clauibus. hoc dicit ex l. qua ratione, §. item si quis, ff. de acquirend. rerum domin.

ipse facere videtur. vt ff. de vi & vi. arma. l. 1. §. deiecisse, & inf. de iniur. §. non solum, & ff. de iniur. l. item apud §. fecisse.

a ¶ Permissa sit. Vel ab ipso domino, vel ab alio domini voluntate.

b ¶ Libera. Secus in generali procuratore, q nõ habet liberam, vt ff. de procu. l. ꝓcurator cui. & l. procurator totorũ. sed Mat. distinxit inter ꝓcuratorẽ totorum bonorum. vt ibi, & vniuersorum, vt hic.

¶ Prima opin. verior est secũdũ Christoph. hic.

SYL. ADDITIO. Dic plene per Bar. i l. procurator cui libera, ff. de procu. & quando, & quomodo dicatur libera concessio, vide ibi Bart. & Ang.

SYL. ¶ Limita hũc. §. non procedere, vbi lex inhibet alienationem, licet concurrãt omnia requisita in hoc §. glo. ver. si vult. in c. cos. 1. quæst. 1.

¶ Interdum. CASVS Quærebatur, si tibi commodauerã, vel in depositum rẽ meam dederam, quam postea tibi vendam, an sine noua traditione dominium quæreretur? & videbatur quod non, quia traditionibus, nõ nudis pactis, dominia transferri solent. l. traditionibus. C. de pact. Contrariũ deciditur, quia reuera traditio fuit facta. & licet facta fuit ex causa inhabili ad dominium trãsferendum, tamen cum postea successerit titulus & causa habilis, ex quo cõcurrit voluntas mea intendentis rem in alium transferre, coniungitur traditio præcedens cum tit. seq. & medium ipsius non nocet. l. sed & si. §. solemus. ff. de hær. insti. No. quod traditio ex causa inhabili cõualidatur ex causa habili subsequenti. Item, quod titulus dotis est habilis ad dominium transferendum.]

c ¶ Nuda. Scilicet à traditione, sic, C. de pac. l. traditionibus. Item in alijs casibus dominium sine traditione datur, qui possunt his legibus notari, vt ff. de acquir. posses. l. 1. §. si

[illegible]nium sine [illegible]raditione [illegible]liquando [illegible]ransfert.

iusserim, & §. idemq; respon. & l. quod meo, §. si venditorem.

¶ Ratio. quia eo casu iussus est loco traditionis.] Et l. quarundam. SYL.

¶ Ratio, quia persona custodis sustinet vicẽ personæ meæ. Item C. de acquir. poss. l. minus, & C. de dona. l. 1. SYL.

¶ Quia illa traditio instrumentorũ subrogat vice traditionis rei. Et l. quisquis. SYL.

¶ Ratio, quia constituendo me vsufructuarium, tu necessariam antecedentiam dicor transferre dominium, quod aliter esse non potest.] Item si volens tibi tradere dominium, nomine tuo me constituam possidere, vel conducam a te. vt ff. de acquir. poss. l. quod meo & de rei vend. quædam mulier. SYL.

† .i. dñi iure sicut & supra eo. tit. §. item ... & inf. sæpe.

† .i. causa.

* ¶ Ibi non agitur, quod dominium sine traditione trãsferatur, sed quod traditio facta censeatur. Limita tamen hunc text. vltra gl. non procedere in transactione Iaso. in l. postquam liti. in princip. C. de transact. nec quando ex illo titulo oritur obligatio naturalis, non etiam actio. Soci. in l. 1. col. 2. ff. de condit. indeb. nec in contractu conditionali, Aretin. in l. certi condictio. §. deposui. ff. si cert. petat. nec vbi venditor ignorat rem esse apud emptorem, secundum Ias. in d. §. deposui. col. 2. Item declara, sufficere titulum habilem ad transferendum dominium sine noua traditione, cum res ab initio existebat apud te ex voluntate mea, non si citra voluntatem meam, Bart. in d. §. deposui. SYL.

d ¶ Tuam esse. Si res est præsens, vt ff. de rei ven. eius, & l. hæc si. Vel hic in vera vẽditione. ibi in ficta, vt ff. pro empt. l. 2.

* ¶ Declara secundum glos. & Docto. in d. l. hæc si rem intelligi præsentem, si est penes possessorem, licet non sit coram partibus, cũ cõtrahitur ad transferendum dominium.] Item hoc est verum, si pretium sit solutum, vel satisfactum, vt sup. eo. §. venditæ. SYL.

¶ Item

¶ Item si quis[a] merces in horreo depositas[b] vendiderit, simul atque[c] claues horrei † tradiderit emptori, transfert[d] proprietatem mercium ad emptorem.

¶ **Missilia & habita pro derelicto fiunt occupantis. hoc dicit ex l. qua ratione. §. hoc autem. ff. de acquiren. rerum dom.**

¶ Hoc amplius,[e] interdum & in incertam[f] personam collata voluntas domini transfert rei proprietatem. Vt ecce, Prætores & Consules, † cum missilia[g] iactant in vulgus, ignorant † quid eorum quisque sit excepturus, & tamen quia volunt, quod quisque exceperit, eius esse, statim eum dominium efficiunt. Qua ratione verius esse videtur, si rem pro derelicto a domino habitam occupauerit quis, statim eum dominum effici. Pro derelicto autem habetur, quod dominus ea mente abiecerit, vt id in numero rerum suarum esse nolit:[h] ideoque statim dominus eius esse desinit.[i]

SYL. ¶ Item si quis. CASVS. Quærebatur an ex traditione clauium puta domus, merciũ ibi inclusarum traditio recte facta intelligeretur, & videbatur quod non, quia cum claues non sint quid cohærens mercibus, non videbatur ex eis inferri posse ad traditionem realem ipsarum mercium. Cuius contrarium deciditur hic, & in l. clauibus. ff. de contrah. empt. quia ex traditione clauium traditur instrumentum immediatum, per quod ingredimur ad possidendum. Nota, quod ex traditione clauiũ censetur tradita possessio eorum, quæ clauduntur sub clauibus.

† alias est sui.

a ¶ Item si quis. † Hic est casus, vbi sine possessione tradita acquiritur dominium, & alios habes notatos. ff. de rei vendi. l. si ager.

† Ista glo. nõ est Accur. sed ẽ additio.

b ¶ Depositas. id est repositas.

c ¶ Simul atque. id est statim postquam, vt sup. eo. §. feræ, & inf. de empt. & ven. in prin.

d ¶ Transfert proprietatem, & possessionẽ. Et quod dixi de proprietate verum est, si dominus est tradẽs alias causam præstat vsucapiendi, si hæc fiant coram horreo, & hoc propter præsentem visionem rei, vt ff. de cõtrah. empt. clauibus. & de acquir. possess. l. 1. §. si iusserim.

SYL. ¶ Limita per c. contingit de dol. & contu. si non potest. venire in conspectum rei iusta ex causa.] Et sunt hæc in ar. vt si vendam equum, quem tradam per frenum, vel capistrum, vt dominium transeat. Accur.

SYL. *¶ Hoc amplius. CASVS. Quærebatur, an ex traditione in incertam personam facta dominium transferatur, & videbatur dicendum, quod non, cũ in dominio trãsferendo concurrere oporteat animum ab vtraque parte contrahentium. l. in omnibus rebus. ff. de actio. & oblig. cuius contrarium deciditur, quia cum dominus omnino velit dominium in quemcũque accipientem cõferre, nihil magis conuenit æquitati naturali, quam vt eius voluntas rata habeatur. Quod vero subditur de re pro derelicto habita, manifestam habet rationem, nam cum dominus eam abiecerit eo animo, vt nolit esse in numero rerum suarũ, & per hoc effecta sit in bonis nullius, consequens est, vt occupanti concedatur. Not. donationem collatam in personam incertam valere quamuis legatum non valeat. Itẽ, quod inueniẽdo, vel accipiẽdo rem habitã pro derelicto, statim efficitur dominus. Item, quã dicatur haberi res pro derelicto.]

*alias q.
†alias q.

e ¶ Hoc amplius. s. est hic quam supra in alio casu, quia supra semper in personã certam, hic in incertam.

f ¶ In incertã, arg. cõtra. infr. de leg. §. tutor.

g ¶ Missilia. Sic dicta, quia in populũ mittuntur siue proiiciuntur, vt illuc currente multitudine possint Prætores, vel Consules pertransire, vt in coronatione domini Papæ vidit, vt ff. pro derelic. l. si id quod. §. id quod. & in Auth. de consul. coll. 4. §. hæc itaque. ibi, argentum &c.

Missilia vnde dicãtur.

*¶ Antiquitus principes Romanos spargere solitos esse missilia nõ solum pecuniarum, sed etiam aliarũ rerum, obseruari licet ex Sueto. in Nerone.]

h ¶ Nolit. vere, vel legis interpretatione, vt in Authent. de nupt. §. & multo potius, collat. Quarta, & Cod. de infan. expo lege finali, Cod. de lat. lib. toll. lege prima, §. sed scimus.

i ¶ Definit. si abiecit, vel habere desijt rẽ immobilem, alioquin possessionem perdere potest, non dominium, vt ff. de acquirẽ. poss. l. si quis. §. differentia. & ff. pro derelicto l. 1. & 2.

*¶ Adde, diuersum esse in missilibus: quorum dominiũ manet prioris domini, donec ab aliquo excepta sint. neque enim regulariter quisquam dominium rei suæ ante amittit, quam alteri. cui velit, acquisitum sit, vt no. Bar. in l. si ego. ff. de negot. gest. per l. nec vtilem. ff. ex quib. cau. maio.]

* ¶ Pro declaratione istius glo. & materiæ vide Alex. in d. §. differentia. in prin. gl. 1. qui optime declarat.

ADDITIO Aut stat in possessione, & habet animũ habendi pro derelicto, & non perdit dominium, vt l. si quis vi. §. differentia, ff. de acquir. poss. Aut exiuit de possessione: & nunc etiã perdit dominium. & habetur pro derelicto, & ita tenet gl. secundũ vnam opin. in d. §. differentia. quam ibi seq. Bar. & doctor. Ang.

† alias est maris. SYL.

¶ Alia sane causa.

CASVS aliter non figuratur, quia clara est decisio.

* Cum enim dictum sit res pro derelicto habitas fieri occupantium, videbatur idem iuris esse debere in proiectis in mare nauis leuandæ causa, cum proijciens verisimiliter credat esse perituras. Cuius contrarium respondetur, & ratio assignatur in tex. ibi, quia palam est, non enim habentur pro derelicto hæc, ideo non conceduntur occupantibus. No. quod factũ gratia periculi euitandi, vel necessitatis euitandæ mortis, non dicitur factum animo amittendi rem, quamuis appareat primo aspectu contrarium. Item, quod siue quid sciente, vel ignorante domino ciciderit de naui, vel de curru, aut ipsi domino, si quis animo lucrandi accipit, committit furtum.

a ¶ Alia sane causa. Alias alia causa scilicet proijciendi, & ideo aliud ius statuitur. l. qua ratione. § fin ff. de acq. rer. dom.

* ¶ Adde, quod hodie extat noua constitutio Imp. Friderici. I. auth. nauigia. C. de fur. qua tuetur res naufragio eiectas, dominisque integras conseruari iubet.

b ¶ Fluctibus. id est vndis.

c ¶ Furtum. ff. de fur. l. falsus. §. si iactũ. contra. Solut. distingue animum proijcientis, quod patet, vt si librum apertum proijciam, secundum Ioann. vt ex hac l. & illa colligitur, & arg. ff. de dam. inf. l. si finita, §. si quis metu.

¶ Proiecta in mari tẽpore tempestatis, vel cadentia de curru alicuius, non fiunt occupantis. h. d. ex l. qua ratione. §. fin. ff. de acqu. rer. dom. Aret.

¶ Alia [a] sane causa est earum rerum, quæ in tempestate † leuandæ nauis causa eijciuntur. Hæ enim dominorũ permanent, quia palam est, eas non eo animo eijci, quod quis eas habere nolit, sed quo magis cum ipsa naui maris periculum effugiat. Qua de causa, si quis eas fluctibus [b] expulsas, vel etiam in ipso mari nactus, lucrandi animo abstulerit, furtum [c] committit.

¶ Nec longe [d] videntur discedere ab his, quæ de rhæda [e] currente non intelligentibus [f] dominis caduut.

¶ De rebus corporalibus, & incorporalibus.

¶ Corporalia tangi possunt de sui natura, incorporalia vero non, licet in eis contineantur corporalia, siue sint seruitutes reales, siue personales. hoc dicit ex l. 1. §. quædam. ff. de re di. Aret.

QVædam

* ¶ Dicas secundum Alciat. in l. interdum, §. quod ex naufragio, ff. de acquir. poss. quod res naufragio amissæ vel eiectæ remanent domini, in dubioque non videntur pro derelictis habitæ, ad euitandã tamen criminis suspicionẽ, ne furti actione quis conueniatur, plerumq. credendum est existimasse reũ talem rem pro derelicta habitam fuisse. d. §. si iactum.

Item quid distat hoc furtũ ab illo ti. ff. de incen. rui. nau. Respon. hoc locum habet, quando non in ipso naufragio, aliquid quis furatur, ibi in ipso naufragio, vt ff. de incen. ru. nau. l. 1. in fin. & l. 2. & 3. & ff. pro dereli. li. 1. 2. & 3.

d ¶ Nec longe. Nam in aliquo distant, quia hoc sciente, illud ignorante domino fit, vt ff. de acquir. possessio. interdum.

e ¶ De rhæda. Id est de curru ducto ab equis.

f ¶ Non intelligentibus. Id est non videntibus.

* ¶ Adde idem iuris esse, & si hi scientes, cũ nimis onerati essent, in viam rem aliquam abiecerint, mox reuersuri, vt eandem auferrent. d. l. qui leuand. ad l. Rho. de iac.

¶ De rebus corporalibus, & incorporalibus.

¶ Continua hunc titulum, vt per glo. 1. infra eodem.

SYL. Cõtinuatio pulcherrimum de hac diuisione M. T. lib. Topic. vbi Doc. li. 3. Diuisio.

QVædam. ¶ Totus iste titulus diuiditur in quinque partes. Primo ponit vnam diuisionem rerum. Secundo diffinit res corporales, & per exempla demonstrat. Tertio diffinit res incorporales, & per exempla demonstrat. Quarto respondet cuidam tacitæ quæstioni. Quinto prædicta extendit. Secunda ibi. Corporales sunt. Tertia ibi, Incorporales. Quarta ibi, Nec ad rem. Quinta ibi, Eodem numero.

¶ CASVS non figuratur aliter in declaratione duorum terminorum notissimorũ: presertim cum in membro incorporalium respon-

SYL.

respódeat Imper. tacitæ obiectioni, ibi, Nec ad rem pertinet, sed loco casus non mireris, vt facit Ioann. Fab. infra de actio. in quarta colum. quod hic non ponantur actiones, quia satis fuit Iustinia. ponere aliqua exempla, non enumerare singula, non per hoc quod alia iura non enumerata nō sint incorporalia, quia exempla non restringunt regulam. l. nam quod li quide. ff. de pe. le. No. quę sint corporalia, & quæ incorporalia.

Rerum diuisiones quot sunt. a Præterea, id est preter p̄dictā diuisionem, sup. ti. 1. in princ. est & alia, quia quædam communes, quædam publicæ, quædam vniuersitatis, quædam nullius, quædā singulorum. Item quædam corporales, & quædam incorporales vt hic subijcit.

** Adde, quod Impe. inst. tit. de acqui. per arrog. in princip. constituit nomina debitorum tertiam speciem inter res corporales & incorporales.

b Corporales. Sic ff. de rerum diui. l. 1. §. quædam,

c Quædam incorporales. Quid de hac diuisione nos iurisconsulti egemus? Respon. quia multa in corporalibus locum habent, quæ non seruantur in incorporalibus. Incorporalia enim non traduntur, nec vsucapiuntur regulariter, † vt ff. de acquir. rer. do. l. seruus. §. incorporales, & de vsucap. l. vsucapionem.

† f. per se sed cū re b⁹ corporalib. sic, dūmodo concurrat sciētia aduersarij: li cet in alijs p̄scriptio nib. nō re quirat^r, vt S Y L. l. si. C. d̄ p̄ script. lō. tē. secūdū Ang. hic.

Ex quo enim non traduntur, quia tangi non possunt, possideri etiam nō possunt; & cum non possideantur, non vsucapiuntur per se, scilicet sed cum corporalibus aliquādo sic. l. si aliena. §. hoc iure. ff. de vsuca. Non vendicantur, vt ff. de rei ven. l. vendicatio, ac non transferuntur penitus, vt ff. pro soc. l. 1. 2. & 3. non possidentur, vt ff. de acq. pos. l. 3. in princ.

* Adde, quod & incorporalia vendicātur, quando veniunt accessorie ad corporalia d. §. hoc iure.

d Sui natura. Nam secus, si propter difficultatem, vt res in profundo maris, vel cælo affixa.

S Y L. Rei enim natura, non facti accidentia consideratur. l. si quis posthumos, ff. de libe. & posthum.

e Innumerabiles. id est nō habiles ad numerādum. Io.

S Y L. Hanc eandē expositionē habes. supra. in tit. de iu. natu. gen. & ciui. in §. Ius autem gētium.

f Quæ in iure consistunt. id est sub hoc prędicabili, ius continentur: in quarum diffinitionib⁹ ponitur hæc dictio, ius, in prædicato. qualia sunt oīa iura scilicet incorporalia, vt ff. d̄ re. diui. l. 1. §. quædam. † alias tū.

g Hæreditas, vt ff. de verbo. signifi. l. nihil.

h Vsusfructus. infra de vsufructu. in princ.

praeterea a res corporales b sunt, quædam incorporales. c Corporales eæ sunt, quæ sui natura d tāgi possunt, veluti fundus, homo, vestis, aurum, argentum: & denique aliæ res innumerabiles. e Incorporales autem sunt, quæ tangi non possunt: qualia sunt ea, quæ in iure f consistunt: sicut hæreditas, g vsusfructus, h vsus, & obligatiōes i quoquo k modo contractæ. Nec ad rem l pertinet, quod in hæreditate res corporales continentur: nam & fructus, qui ex fundo m percipiuntur, corporales sunt: & id quod ex aliqua obligatione nobis debetur, plerumque n corporale est: veluti fundus, homo, pecunia. † nam o ipsum ius p hæreditatis, & ipsum ius vendi, fruendi, q & ipsum ius obligationis, r incorporale est. Eodem numero f sunt iura t prædiorū vrbanorum, & rusticorum, quæ etiam seruitutes vocantur. u

i Obligationes. infra de obligatio. in principio.

k Quoquo modo. id est siue ex contractu, vel quasi, vel maleficio, vel quasi, vt infra de oblig. §. fin.

l Nec ad rem. Respōdet tacitæ obiectioni. q. d. quomodo hæreditas est incorporalis, cum in ea sint res corporales.

m Ex fundo, in quo vsumfructū hēmus.

n Plerumque, propter seruitutes, quæ per actionem vel obligationem debētur, vt infra de actio. §. 2. & propter actionum cessionem, vt ff. mand. l. si procuratorem. §. fin. & ff. de rei vendic. l. si hominem. alias, Iulianus. §. vsque adeo.

o Nam. pro sed.

S Y L. Fum⁹ aer corporalia sunt. Potest etiam hic stare pro quia, tamē hāc expositionem sequitur Dec. in l. si donatione. col. 1. C. de colla.

p Ipsum ius hæreditatis i. ipsa hæreditas, & sic intransitiue hæc tria leguntur.

q Fruendi. s. vsusfructus.

r Ipsum ius obligationis. Id est obligatio ipsa.

s Eodem numero. i. incorporalia.

t Iura. i. seruitutes.

* Recte exponit, sunt enim & alia iura prædiorum. l. quod aliud. ff. de ver. sign.

u Vocantur. De quibus infra tit. proximo

mo dicitur statim. De quibusdam queritur, licet ad nos non pertineat, vt de aere, fumo, & de flatu animalis. Respon. secūdum Philosophos, hęc esse corporalia. Item quid de angelis bonis, & malis, & anima hominis? Respon hęc in corporalia esse.

Continuatio. ¶ De seruitutibus prædiorum.

¶ Dictum est supra de rebus in corporalib⁹ in genere, sequitur videre in specie, & ideo a seruitutibus initium facit, quæ sunt incorporales, vt sup. tit. t. in fin. Ang.

¶ De seruitutibus prędiorum.

¶ Itinere homo tantum, actu & via homo etiam cum iumento, & vehiculo vtitur. Aquæductu vtimur aquam per alienum ducendo. hoc dicit ex l. prima, fine.

* ¶ Seruitus prædiorum, vt diffinit Bart. in l. t. ff. de serui. est quoddam ius prędio inhærens, quod eius vtilitatem respicit, vicini diminuit.

** Adde, quod appellantur seruitutes prædiorum, quoniam sine prædijs constitui non possunt. §. ideo. inf eo.]

RVsticorum. Iste titulus diuiditur in quinque partes. Primo ponit de seruitutibus rusticorum prædiorum. Secundo, de seruitutibus vrbanorum prædiorum. Tertio redit ad seruitutes rusticorū. Quarto ponit quare appellantur seruitutes prædiorū. Quinto ponit qualiter dictæ seruitutes cōstituantur. Secunda ibi in §. Prædiorum. Tertia ibi in §. Inter rusticorū. Quarta ibi, Ideo autem. Quinta ibi in §. Si quis velit. Arer.

SYL. ¶ Rusticorum. CASVS non figuratur in definitione terminorum. Not. quatuor species seruitutum rusticarum. Item, q̄ iter est tantum ius eundi hominis, actus etiam iumenti, vel vehiculi, via, iter, & actum continet: aquæductus vero est ius aquæ ducēdæ. quæ autem sit differentia inter actum & viam, cum ex declaratione tex. idem videantur importare, dic vt in gl. in ver. continet.

a ¶ Rusticorum. sic & ff. eo. l. t.

*¶ Adde, quod seruitus denominatur vrbana, vel rustica, a prædio vrbano, vel rustico, cui debetur, vt docet Accur. in l. t. in glo. vlt. ff. de ser. vrb. præd. vnde licet via sit seruitus rustica, tamē si debeatur domui, & sic prædio vrbano, cēsebitur seruitus vrbana, glo. in l. pater. in verf. plenum. de ser. leg.

b¶ Iura. i. seruitutes. Et nota hic tria genera seruitutum, quædam a persona personę debentur, de quibus dicit sup. de iure perso.

SYL. ¶ Et ista regulariter nō est seruitus formalis, sed causalis, nisi operæ serui legarentur alteri, vt tradit Iac. in §. æque. colum. 1. infra de actio.]

† Quæ postq̄ tūc ¶ Quædam ab vna re alteri rei, de quibus dicitur in hoc tit. †quædā a re personæ, vt vsusfructus, & vsus, & habitatio, vt inf. d. 1. & 2. Potest & quartum dici, vt a persona rei debeatur, vt ff de cond. & demon. Titio. §. Titio. 2. & de alimen. & cib. leg. l. seruos.

* ¶ Dic, quod ibi nulla est seruitus, sed in ui atio ad on⁹ sub certo com modo, siquidē & liberi homi nis operæ lega ri possunt, nec tamen ob id li bertas infringi tur. l. tertia. ff. de vsufruc. lega Potest & de alijs concessio nibus queri de quibus per Ias. in d. §. æque columna 1. in fine.

constituit̄ trāseūt cū re ipsa ad quecūque

SYL. vadat, sec⁹ si esset promissæ in Et ī ip sauū constitutione dēt tā con stituēs fundi seruientis, q̄ is cui constituit̄ fundi dominaris ī solidū habere domi niū. Ang.

SYL.

ff. de serui. rust. præd.

RVsticorum [a] prædiorū iura [b] sunt hæc, iter, actus, via, aquæductus. Iter est ius [c] eundi ambulandi [d] hominis: non etiam iumentum [e] agendi, vel vehiculum. Actus

c ¶ Ius eundi. Solus, vt per hoc discrepet a sequenti.

¶ Approbant hanc differentiā Paul. & Angel in l. t. ff. eo. * quæ tamen non est vera, quia qui iter habet, eo & eques commeare potest, & lectica gestari, quæ olim a pluribus seruis lecticarijs ferebatur. l. inter. & l. qui sella ff. de seru. rust. præ. sed ire est commodi & vtilitatis causa, ambulare autem etiam voluptatis.]

d ¶ Ambulandi. s. cum alio.

* ¶ Declara, vt dictum est in proxima annotatione.]

** Adde, quod iter ab eundo dictum est, & ideo ius est eundi hominis. Actus ab agendo, vnde ius est iumentum agendi, via a vehendo, & ideo continet in se ius etiam vehiculum ducendi, tamesi & qui habet actū, in consequentiam iumentorum etiam vehiculum adducere possit.]

e ¶ Iumentum, scilicet separatum a se, vel armenta separata a se, sed super equo ire potest, vt ff. de serui. rust. præ. qui sella. in prin. & l. inter.

¶ Nō autem mittere ante vel post se, vel ire super curru aut rheda onerata. si principaliter intendat ducere, quod superimpositum est, non ipse aduehi, gl. in d. l. qui sella, & declarat Vero. in c. de seru. iure.] SYL.

** Veteres a iungendo iumenta dixerunt, quod curru iungerentur, ea erant equi, & muli, boues vero armenta potius appellantur ab arando. l. boues. de verbor. signific. & ideo traditum est, eos iumentorum appellatione non contineri. l. legatis. §. vltim. de legat. 3. & l. ædiles, §. iumentorum. de æd edi.

¶ Quandoque iter non est seruitus, vt si vsufructuario detur a domino alterius prędij, vt ff. si seruitus vend. l. 2. §. 1.

* ¶ Quia seruitus seruitutis esse non potest. l. t. ff. de vsufruc. legat. Tertio grosse dicitur quælibet via per quam itur. SYL.

** Vt

** Vt est tex. cum glos. fin. in l. quantum. de verb. sign.
a ¶ Iumentum. Vel sub se, vel ante se: & idem si in vehiculo.
** Idē de armentis, l. inter. de ser. rust. præd.

† aliàs nō sunt ista verba eūdi, ambulandi hominis.

b ¶ Actū non habet. Per consequentiam.
c ¶ Iter habet, quo ad commodum, non quoad seruitutem. sunt enim duæ seruitutes diuersæ, vt ff. si ser. vend. loci. § 1. & ff. de adi. leg. l. 1.

† aliàs ambulādi hominis.

d ¶ Eoque. s. itinere contento. sub actu.
e ¶ Eundi hæc verba expone, vt sup. eo. §. 1.

Act° & via differunt.

f ¶ Continet. Sed quę est differentia secundum hoc inter actum & viā? Respō. qui habet viam, potest trahere trabem, & lapides, & recte ferre hastam: (i) quæ non permittuntur habenti actum, vt ff. de seruit. rustic. præd. l. qui sella. §. 1. hē certa viæ latitudo est 8. pedū in directū, in angulis 16. nisi maiorem vel minorem placuerit facere constituentibus, quod non est in actu, vt ff. de seruit. rustic. præd. l. viæ. & l. certo. §. latitudo. & l. via constitui.

SYL. ¶ Hæc gl communiter approbatur, vt per Veron. in titul. de serui. actus. col. 2. & in tit. de serui. viæ. in prin.]

** Quanta autem debeat esse actus latitudo, vide eundem Vero. in d. ti de ser. actus. vers. tertio videamus, & quanta itineris. in tit. de seru. itin. num. 10.

ADDITIO (i) Dummodo ciuiliter gerat, & non deuastat fructus. Ang. & Iaco.

g ¶ Aquæducendæ. Siue inuentæ, siue inueniendæ, vt ff. eo. l. Labeo.

** Intellige, vt sit seruitus, aqua inuenta, nō ante, vt dicit ibi gl. & in l. fi. si ser. ven. & sequuntur doct.]

SYL. ¶ Prædiorum. CASVS non figuratur in declaratione terminorum, nisi literaliter.

*Solum. n. videbatur subsistēdū, cur dicerētur seruitutes vrbanæ, quando ædificia ruri essent; sed rō assignatur in l. vrbana prædia, ff. de verb. sign. quia vrbanū prædiū nō locus facit, sed materia.] Not. q. seruitutes vrbanæ dicuntur etiam illę, quæ ruri sunt, dūmodo ædificijs cohæreant. item quę sint seruitutes vrbanorum prædiorum.]

est ius † eundi ambulandi hominis, agendi iumentum, a vel vehiculum. Itaque qui habet iter, actum b non habet, qui habet actum, & iter habet, c eoque d vti potest etiam sine iumento. Via est ius eundi, e & agendi, & † ambulandi, nam & iter & actū via in se continet. f Aquæductus est ius aquę ducendæ g per fundum alienum.

¶ Seruitutes, quę ędificijs debentur, licet in villa constitutæ, dicuntur seruitutes vrbanorum prædiorum. h d. ex l. 1. ff. de seru. rusti. prædi. & l. vrbana prædia. ff. de verbor. significat.

¶ Prædiorum vrbanorum seruitutes sunt eæ, quæ ædificijs inhærent: ideo vrbanorum prædiorum dictæ, quoniam ædificia omnia vrbana prædia appellamus, & si in villa h ædificata sint. Item vrbanorum prædiorum seruitutes sunt hæ, vt vicinus i onera vicini sustineat: vt in parietem eius liceat vicino tignum immittere: * vt stillicidium k vel flumen recipiat, quas in ędes suas, vel in areā, vel in cloacam, † vel non l recipiat: & ne altius quis

h ¶ In villa, non enim locus, sed materia facit vrbanū prædiū: q. dic, vt ff. de verb. sign. l. vrbana prædia.
* Intellige de ædificijs habitand: hominis causa factis. cū enim pro pecorum cōmoditate, aut fructuum, causa structa sūt, naturam rusticorū sequuntur, vt declarat Alciat. in d. l. vrbana per l. eod. iure §. stabula. ff. in quibus cau. pign.]
i ¶ Vicinus. i. domus vicini.
* ¶ Adde, q. distant inter se hæ seruitutes oneris ferēdi, & tigni immittendi: quia qui tenetur sustinere onera ædium vicini, pōt cōpelli ad reficiendū parietē seruientē: alter vero tenetur tm pati, vt tigna immittatur. l. eum debere. de ser. vrba. prę. iuncta l. sicut. in prin. vbi gloss. ff. si ser. vendi.]

† aliàs nō sunt hæc verba vel non recipiat.

K ¶ Stillicidium. Quod stillat, & interdum directo cadit, interdum non, propter ventum forte: sed flumen directo cadit, & maxime per docliam. i. cānale, vt ff. de ser. vrb. pręd. seruitutes. §. stillicidium. Accur.

SYL. * ¶ Adde, quòd stillicidium dicitur proiectum tegularū, vnde aqua decidit guttatim, quasi stillarum cadium: flumen vero quādo nō guttatim, sed filo quodam perpetuo defluit; quod accidit vel ob collectionem aquarum in tegulis factā, vel quia ex humili loco cadens ventorum vi frangi dispergique nequit. Dic autē, q. duplex est seruitus stillicidij. s. auertendi, vel non auertēdi super domum tuam. vna est seruitus proprie, altera proprie libertas. l. 1. & ibi no. ff. eo. & dicitur hic, recipiat, vel non recipiat.]

l ¶ Non recipiat. hoc scilicet non recipere est ius, nō seruitutis, immo potius libertatis: & hanc negatiuam referas ad omnia exēpla proxi-

proxime dicta. Vel dic, sicut recipere talia est seruitus;ita ecôtra,si desinit recipere, est mihi quondam recipienti seruitus & onus: & sicut in præscribenda seruitute indigebã aliquo facto.sic econtra in præscribêda sua

aliàs offi. ciant. libertate indiget facto. s. vt foramina obturet, vel similia faciat, quæ non sunt necessaria in præscriptione libertatis contra rusticam seruitutem: & ideo tantû affirmatiua lex dicit de eis.s.ius eûdi agendi &c. vt ff. de ser. vr. pd. lib. s. & su. eo. circa princ.

SYL. Ratio assignat, quia seruitus vrbana longe nobilior est rustica ideo difficile perditur: Præscribitur autem talis libertas in vtraque seruitute ex 10. ann. inter præsentes, viginti inter absentes. l. pen. C. de seru. & aqua. de quo late Vero. de ser. vr. c. 24.]

tollat [a] ædes suas, ne luminibus vicini † officiat.

¶ [illegible] seruitutes numerantur hic descriptæ sumuntur ex l. 1. in fin. ff. de ser. rust. præd.

¶ Inter rusticorû prædiorum seruitutes quidam côputari recte putant aquæ haustum, [b] pecoris [c] ad aquam appulsum, ius pascendi, calcis coquendę, [d] arenæ fodiendæ.

a ¶ Tollat. vel nô tollat, q pôt prodesse mihi ad lumina refulgenda: vnde dicitur in lib.

1. Macha. 6. c. Machabæorum. Refulsit Sol in clypeos aureos, & resplenduerunt montes ab eis, vt ff. eo. si arborê, §. interdum. Vel dic, q tollat, vt sit seruitus. vt modo in alijs diximus. Dic, q duæ sunt seruitutes, altius tollendi, & altius nô tollendi. Nã pôt multis modis nřa, inter esse, vt vicin⁹ tollat altius ædes suas, veluti ne noceat vêt⁹, vel ne videamur ab alijs, vel si sis mercator, ne merces ab emptorib⁹ cã bñ inspiciant; vel vt habeat lumê ex reuerberatione magis q̃ p directû, vt in exêplo gl. quã latius declarat Cæpo. de ser. vr. præ. c. 26.

SYL. ** ¶ Inter rusticorum. CASVS. Videbat, q seruitutes hic enumeratę essent potius tura quædã personalia, q̃ hominibus debeantur, q̃ seruitutes: nam pôt quis habere ius hauriendi aquã ex fonte, eoque vtêdi, iuxta. §. fi. in l. Mela. ff. de ali. & cib. leg. item & pecoris ad aquã appellendi vel pascendi, & tamê hic non potest considerari vllum prædium dominans, sed tantû cômodû dñi pecoris, vel gregis, aut armenti: attamen côtrariû decid t: quia quatenus sunt seruitutes, psupponunt non ius aliquod personale, sed meram seruitutem, quæ nullo modo deberi pôt, nisi quis vicinû prædiû habeat l. ergo. in princ. ff de serui. rusti. præ. ex quo tollûtur ea, quę in contrariû adducebantur. Not. summa.]

b ¶ Aquæ haustum. s. ius hauriendi aquam necessariam agro meo, vel laborantibus in eodem, ex fonte vicini. ADDITIO Dic quatenus est necessarium pro vtilitate fundi mei, vt l. ergo. §. Neratius. ff. de serui. rust. præd.

¶ Seruitutes prædiorû ideo dicuntur, quia vtrinque prædia requiruntur hoc d. ex l. 1 in princ. ff. commu. præd.

¶ Ideo autem hę seruitutes prædiorum appellantur, quoniam sine prædijs côstitui nô possunt. Nemo enim seruitutem potest acquirere vrbani vel rustici prædij, nisi qui habet prædium: † nec [e] quisquam debere, nisi qui prædium habet.

** Adde, quòd cui conceditur aquæ haustus, ei iter quoque ad hauriendû concessum intelligitur. l. 3. §. qui habet. ff. de ser. rust. præd.]

c ¶ Pecoris, s. constitui ad stercorandum agrum meum & sic bibent, vel pascentur in tuo vicino agro: & sic sûc reales seruitutes. Sed contra ff. de ali. & ci. le. l. Mela. § fi. Rñ. ibi personales dicûtur, qr ia cû personâ durant, & arg. ff. de ser. rust. præd. l. pecoris, vel si non habeo prædium, cui supradicta expediant, non erit seruitus, sed magis aliud ius, s. pactionis, vel conuentionis, vt ff. de ser. vt pomum.

† aliàs nô sunt hæc verba: neo quisq̃ dře nisi qui p̃diû hêt.

SYL.

** Hæc gl. côiter approbatur, vt per Veron. de ser. rust. præ. c. 7. & 8. pecoris autem appellatione continentur oẽs quadrupedes, quæ gregatim pascuntur. l. legatis. §. pecoribus. de leg. 3. Et not. multum interesse, vtrum sit seruitus realis, vel personalis obligatio tãum, nam ex hoc sequûtur multæ vtilitates, quas annotauit Cępol. de ser. vr. præ. c. 2. ver. item prædicta sunt magni effectus.]

d ¶ Calcis coquendæ. necessariæ ad domûculam in agro meo conficiendam propter fructus percipiendos. Idem dicas de arena fodienda.

** ¶ Ideo. CASVS non esset figurandus in ratione denominationis: tamen pro ratione dubitandi illud potest adduci, q & qui prędium non habet, viam potest permittere l. hæredes, §. an ea. ff. famil. erc. quo nô obstãte decidituir, q ideo dicuntur seruitutes prædiorum, quia sine prædijs constitui nô possunt, & ad §. an ea. respondet glo. 1. No. sum marium. Item, q interdum nomen imponitur secundum materiã, ex qua res constat.]

e ¶ Nec quisquam. s. vt seruitus sit, obligatio tamen esse potest, vt ff. de eict. fundum. §. 1. & ff. fam. erc. hæredes, §. an ea. vers. contra si promissor viæ &c. ADDITIO. Et not. q debent esse domini in solidum, aliàs fundo communi non pôt per vnum ex socijs libertas acquiri, nec seruitus

bitus imponi, quãuis sibi præiudicet. alijs po stea et singulariter cõsentientibus, põt ipi pa scribere, seu petere declarari ipsã deberi. Itẽ plurib' socijs pmisã vnus ex eis in aliorũ præiudiciũ remittere põt: secundũ Ang. hic.

* ¶ Adde, q nec fructuarius acquirere aut imponere potest prædio seruitutem. l. sed & siquid. §. vlt. ff. de usufruct.

** & ibidem dicitur quid in proprietario, sic nec maritus imponere potest serui tutem prædio dotali. l. iulianus. de fund. dot. secus in emphyteuta. l. 3. ubi gloss. de seruí.]

¶ Per omnem contractum, & etiam per vltimam volũtatem, potest seruitus constitui. h. d ex l. potest. ff communia præd. Ar et.

¶ Si quis velit vicino aliquod ius [a] constituere, pactionibus [b] atque stipulationibus id efficere debet.

¶ Potest etiam testamento quis hæredem suum damnare, ne altius tollat ædes [c] suas,

SYL. ¶ Si quis. CASVS in tã generali regula non ponitur: quia ea, quæ in cõmercio sunt hominum, possunt tam ex contractu, quam testamento, acquiri. & concedi, vt toto tit. ff. de acqu. rer. do. Ratio decidendi sumitur ex §. per traditionem. supra. de re. diu & l. 1. C. de sacrosan. eccles.] Not. q iam pactis, quam stipulationibus, & vltimis voluntatibus ser uitutes constitui possunt.]

a ¶ Ius. i. aliquam seruitutẽ de superioribus,

b ¶ Pactionibus. i. pactionalibus stipulationibus, similis expositio est ff. de acq. pos. l. si rem. in fi. † Vel pactionibus, i. contractibus alijs, vt venditione, & donatione & qd subijcit, stipulationibus, id est obligationibus verborum tantum.

†Hæc ulterior.

Aedificare licet usq; ad cęlum.

c ¶ Aedes suas. Quibus seruitutibus non impositus cuilibet vsque ad cęlũ liberũ est ædificare. vt ff. quod vi aut clam. l. si §. penul. & de serui. l. fin.

d ¶ Ducere. His deficientibus, cuilibet res sua libera est: & poterit aliũ prohibere volentem ingredi in suum agrum, vt sup. de rerum diuisio. §. fere. & §. plane.

SYL. ¶ Nec obstat. c. oẽs. 1. dist. quia loquitur qñ iter est noxiũ, alias secus: põt tñ ingrediens prohiberi exceptis quibusdã casib. no. sup. ti. 2. dd §. & ita intelligit' tex. in l. p agrũ. C. de serui. & aqua. & gl. ibi. dũ oppo. de d. c. oẽs. communiter reprobatur, ut per Christ. hic.]

Cõtinuatio. ¶ De Vsufructu. Visum est de seruitutibus realibus, sequitur uidere de personalibus. ideo sequitur de vsufructu, qui est seruitus personalis, ut l. 1. ff. de seruitutibus, quia plu res sunt species seruitutis, ut notat gloss. sup. tit. 2. in princ. Ang Aret.

Vsusfructus. ¶ Totus iste tit. diuiditur in quatuor partes. Primo ponit diffinitionẽ vsusfructus. Secũdo, qualiter vsusfructus cõstituat. Tertio, super q bus rebus cõstitui debeat. Quarto, qũo finiatur. Scda ibi, Vsusfructus. Tertia ibi cõstituitur autem. Quarta ibi, Finitur autem. Diuisio.

ne luminibus ædium vicini officiat: vel vt patiatur eum tignum in parietem suum immittere, † vel stillicidium habere: vel vt patiatur eum per fundum ire, agere, aquamue ex eo ducere. [d]

¶ De vsufructu.

¶ Quia res non est sine subiecto. h. d. ex l. 1. & 2. ff. eod. Aret.

Vsusfructus [e] est † ius [f] † alienis

SYL. ¶ Vsusfructus. CASVS non figuratur ĩ desinitione. dum uero dicitur vsumfructũ perimi fundo pe rempto, dicas q ratio est, q a cum talis seruitus debeatur à re psonę, extincta re non potest deberi, quia non entis nullę sunt partes, & remoto subiecto accidentia esse nõ possunt. Not. quid sit usufructus. Item, q usufructus extinguitur extincta re, quæ debet usumfructum: sicut etiam extincta persona, cui debetur infra eod §. finitur.

† alias stillicidiũ ve aduersus eũ hére.

† Hæc diffinitio vsusfructus ponitur ẽt in glo. sup uer. utat in c. si extra de pigno.

† alias alienis utẽdi fruendi rebus.

e ¶ Vsusfructus, sic. ff. eo. l. 1. & 2.

f ¶ Est ius. s. seruitus, & per hoc patet. quòd non loquitur de ipsis fructibus fundi, qui sunt corporales: immo de iure utẽdi, ut in. pra de reb. cor. & incor. §. 1. sicque p hoc uerbum. s. quia expono ius, id est seruitus, remouetur uasallus, superficiarius, & qui alias uti le dominium habet.

* ¶ Adde, q superficiarius dicitur, qui in alieno solo superficiem possidet, est autem superficies omne, quod supra faciem terræ est: ut in prædijs urbanis, parietes & tecta, in rusticis, arbores, herbæ, fruices, & superficiarius quidẽ in hoc distat ab emphyteuta, q il le & solum, & meliorationes suas à domino recognoscit, certamque ex hac causa pẽsionem præstat: hic plerumque nihil pẽdit, nec meliorationes a dño habere dicitur, nisi superficiem quoque contraxerit, immo finito cõtractu indistincte eas illi aufetre licet. Alcia l. bonorum. de uerb sign.]

¶ Item hoc ius est etiam personale: quia cũ persona extinguitur, ut inf eo. §. finitur. Itẽ est forma quædam a proprietate separata: cum apud unũ possit esse proprietas, apud alium usufructus, ut ff. de acq. poss. l. per mi sceri. Ius autem, quod dominus fundi habet in fructibus percipiendis, est cum causa, id est cũ proprietate, ut ff. de excep. rei iud. si cum testamento. §. pen.

Vsusfructus formalis.

Vsusfructus causalis.

¶ Et tunc nõ est seruitus. l. uti frui. in prin. ff. si

ff si vsusf.pet. vbi tex. assignat rationem. Est igit vsusfructus duplex, formalis, qui est separatus à proprietate. & hic est seruitus. de quo in hoc tit. tractatur: & causalis, qui coniunctus est cum proprietate, a qua dependet tanquam à sua causa. Ias. infr. de act. §. neque col. 1.

rebus [a] vtendi [b] fruendi, [c] salua [d] rerum † substantia. Est autem [e] ius [f] in corpore, quo [g] sublato & ipsum [h] tolli necesse est.

¶ Vsusfructus potest constitui tam inter viuos, quam in vltima voluntate: & ne proprietas perpetuo sit inutilis, certis modis finitur. h. d. ex l. vsusfructus pluribus. & l. 3. ff. eod. Aretin.

† Debet. n. vsufructuarius recte colere, & quasi bonus pr̃ familias vti. §. sed si gregis. in ñ. sup. de re. di. cautio nõ est de substantia vsusfr.

a ¶ Alienis. nã sua res nemini seruitutem debet, vt ff. de ser. vrb. præ. l. in re cõi. & ff. si vsusfru. pe. l. vti frui. in princ. Itẽ quod subijcit, rebus dic. s. quibuslibet, nisi vsu cõsumantur, vt inf. eo. §. constituitur & ff. si cer. pet. l. 1. in fin.

b ¶ Vtendi ad differentiam creditoris, qui vti non debet pignore, vt inf. de oblig. quæ ex delic. nascun. §. furtum.

c ¶ Fruendi, ad differentiam nudi vsus, in quo tantum vti & non frui permittitur. vt inf. tit. 1. in princip.

SYL. ** Adde, quod fructuarius etiam propria auctoritate fruct⁹ capere potest l. fundi. Treb. & ibi not. ff. de vsusf. leg. quod nõ est in emptore fructuum etiam pendentium, l. qui pẽdentem. ff. de actio. emp.]

d ¶ Salua rerum substantia, id est præstita cautione vel satisdatione de saluanda substantia rei, secundum quosdam & sic dicũt cautionem esse de substantia vsusfructus. arg. pro eis. C. eo. l. 1. & ff de vsufruct. leg. l. vxori. Nos cõtra. dicimus enim, quod hæc cautio non est de substãtia vsusfructus: nã sine ea vsusfr. est plus dico, quia in casibus nullo modo præstatur. ff. vt le. vel fideicommiss. no. ca. l. 1. §. si ad fiscum. & Cod. de bonis quæ lib. l. final. §. hoc procul dubio. & ff. vsufruct. quemad. ca. l. si vsusfructus. §. illud & § plane. †

† Quod ẽ verũ respectu rerũ, q̃ vsu nõ cõsumuntur aliàs secus vt infr. eo. § cõstituitur. in fine q̃uis Iac. dubitet p l. hoc senatus. § 1. ff. de vsufru. ea. re. quæ vsu cõsu. & pp speciasia huius glo.

¶ Et hæc opin. communiter approbatur regulariter. in l. 1. C. eo.

** Adde, quòd vsusfructuarius nõ facit fructus suos, nisi præstita cautione de vtendo fruendo arbitrio boni viri: quod intelligas nisi fruatur sciente, & patiente proprietario secundum Bart. in l. hac edictali. §. his illud. C. de secund. nupt. Item not. quod licet vsufructuarius teneatur præstare idoneam cautionem de vtendo arb. bo. viri, iux. l. 1. ff. vsufruc. quemadmod. cau. hoc tñ non habet locum in eo, qui donasset retento vsufructu, quia tunc satis erit promittere cum hypotheca bonorum, vt tradit Deci. post alios in l. Diuus ff. de reg. iur.]

¶ Dic ergo salua rerum substantia .i. ne pereat rerum substãtia q. d. tamdiu durat vsusfructus, quamdiu durat substantia. & hoc statim probatur ibi est autem &c. & sic verba sunt de diffinitione, sed non cautio. SYL.

¶ Vsusfructus [i] a proprietate separationem recipit: idque pluribus modis accidit: vt ecce, si quis vsumfructum alicui legauerit: nam hæres nudam [k] habet proprietatem, legatarius vero vsumfructũ: & contra, si fundum legauerit. deducto vsufructu, legatarius nudam habet proprietatem, hæres vero vsumfructum. Item alij

¶ Dic, q͂ verba sunt posita ad differentiã vsusfructus earũ rerũ, q̃ vsu cõsumũtur in quibus proprie vsusfructus nõ constituitur: * vel ad excludẽdum abusum: ita enim vti frui debemus ne lædatur proprietas. l. vsufr. C. eod.

e ¶ Est autem. s. vsusfructus.

f ¶ Ius. id est seruitus, vel forma corpori inhærens.

g ¶ Quo. scilicet corpore perempto, † vt domo destructa, vel fundo chasmate perẽpto vel iumento mortuo in quo vsusfructus habetur † vt ff pro so. verum. §. pen.

† vel mutato. l. repet. §. rei. ff eod. tit.

h ¶ Ipsum. s. ius vtendi fruendi.

¶ Vsusfructus. CASVS. non potest nisi literaliter figurari: quia cum hoc ius vsusfructus sit in commercio hominum, est sub regula, q͂ põt deduci in pactionẽ, & cõtractũ, & etiam in testõ relinqui quæcunque enim nostra sunt, in alium transferri possunt, etiã aliter, q̃ apud nos sint: quia tñ proprietas remansisset inutilis, semper abscedente vsufructu, placuit non solum interempta re, (vt dictũ est sup. in princ.) quo casu nulla adhuc esset vtilitas proprietatis, finiri vsumfructũ, sed etiã alijs modis. inf. notatis. No. vsũfructum tam in vltima voluntate legari posse, quam trãsferri inter viuos. Item not. rationem, quare inductũ sit, vsumfructum certis modis finiri. SYL.

i ¶ Vsusfructus. Sed oppono: ante separationem non est vsusfructus: sed nec post separationem recipit separationem? Resp. vsusfructus. i. qui postea dicitur vsusfructus.

¶ Dic, quòd est idem vsusfructus sed aliter penes illum, quando est separatus; tūc enim habet formã subsistẽtem de se: prius tamẽ non erat nisi cau. sed re vera idem est ante separationem. & postea.

K ¶ Nudam, sic C. de muli. quę ser. prop. l. j. §. fi. j.

§.filij.sic & C.comm.de man.l.1.

* ¶ Adde, legatarium habere totum vsumfructum, nisi vsusfructus legatus excedat æstimationem dodrantis hæreditatis, nam & vsumfructum per legem Falcidiã minui constat: & sic pro ea portione illiũ suæ proprietati accedere cõsequens est. l. omnium, & l.5 ff. eo.

a ¶ Deducto. Not. deducto. si n. vni simpliciter fundum, alij vsumfructũ legauerit, ambo concurrunt in vsufructu, vt ff de vsufr. accresc. l. idẽ Neratius. §. non solũ. & de vsufr. ea. re. quæ vsu cõsu. l. si tibi.

* ¶ Idem dicẽdum & si sit vsusfructuari⁹ omnium bonorum? Bart. in l. Sẽpronio, in princ. ff. de vsufru. leg. & est communis opin. vt per Pa. de monte pico in rep. l. Titi §. Tit. 22. q. ff de le. 2.

vsumfructum, alij deducto [a] eo fundum legare [b] potest. Sine testamento vero si quis velit vsumfructum alij constituere, [c] pactionibus [d] & stipulationibus id efficere debet. Ne tamen in vniuersum inutiles essent proprietates, semper abscedente [e] vsufructu, placuit certis [f] modis extingui vsumfructũ, & ad proprietatem reuerti.

¶ Vsusfructus constituitur in omnibus rebus, exceptis ijs, quæ vsu cõsumuntur, in quibus quamuis realiter non constituatur, præstita cautione, ex senatusconsulto, quasi constituitur. h. [illegible] ex l. [illegible] §. constituitur. ff. eod.

¶ Constituitur autem vsusfructus non tantum in fundo [g] & ædibus verum etiam in seruis, & iumentis, & cet. rebus, exceptis ijs quæ ipso vsu consumuntur. Nam hæres, neque

** Sed quid si legetur fund⁹ ad vsumfructũ vel ad vsufructuandum: vtrum tunc videatur relictus vsusfructus, an proprietas? Dic, quod proprietas. l. libertis. in prin & ibi per Bartol. & alios. ff. de ali. & cib. leg. & per Veron. de ser. vr. c. 4. & ibidem, quid iuris si legetur fundus in gaudimentum.

b ¶ Legare potest. Item & alijs modis, vt ff. e. ti. l Proculus. datur autem, cum inducitur in possessioné fructuarius, & proprietarius patitur eum vti frui, vt ff. eo. l 3. in princ.

¶ Adde, quod vsufructuarius regulariter debet accipere possessionem bonorũ vsufructui subiunctorũ ab hærede, vel executoribus testaméti, & nõ propria auctoritate ingredi possessionem, aliàs amitteret vsumfructum, vt scribit Caual. trac. de vsuf. mul. rel. num 9. post multos ab eo citatos.

c ¶ Constituere inter viuos.

d ¶ Pactionibus. expone, vt supra titu. 1. diximus in §. fin.

e ¶ Abscedente. id est separato existente. Et erit pro quæstione illa, quòd liber homo non poterit locare operas suas in perpetuum, ne libertas sit inutilis. quod Ir concessit, argum. ff. de condi. & demonst. Titio. §. Titio centum. de lib. hom. ex. l. 1. Sed Ioan. contra, cum possit per substitutum seruire. (i) vt C. de episcop. & cle. quisquis censibus, & l. ad similitudinem, cum hoc non

Operas suas an possit qs in perpetuum locare,

agatur, vt per se tantum operetur, vt C. de cad. tol. l. vnica, §. ne autem. & ff. de duo re. l. nemo est. Vel etiam possit interesse præstare. vt ff. de re iudi. si quis ab alio. §. fin.

¶ Et hæc glos. in principali q. communiter approbatur, vt per Christop. hic.

ADDITIO.

(i) Periculo tamen suo, etiã si fuerit approbatus à iudice prout requiritur. Item debet esse talis, qui aliàs principaliter per se esset idoneus. Item verum si non fuit electa industria personæ, & non possit per semetipsum seruire, aliàs secus. Ang.

f ¶ Certis mo. vt inf. eod. §. finitur.

¶ Constituitur.

CASVS similiter non figuratur nisi literaliter, quia cum vsusfructus constet in ijs, quæ in commercio nostro sunt, debet in singulis posse tale ius constitui, exceptis ijs, quæ vsu consumuntur: quia interempta substantia cessat vsusfructus, nec proprietas ab vsufructu separari potest, quia nullam affert vtilitatem nisi consumatur. quia tamen potest aliqua vtilitas considerari ex dilatione temporis, & commoditate ipsius, dicuntur quod quamuis essentialiter non constituatur, tamen senatusconsulto vtilitatis causa introductum est, vt satisdatione præstita, quasi constituatur vsusfructus, & sic vsufructuarius vti poterit, & substantia salua remanebit proprietario, & hæc declaratio sit loco casus. Not. vsumfructum in qualibet re constitui posse: exceptis ijs, quæ vsu consumuntur. Item quod in ijs, quæ vsu consumuntur, nec naturali, nec ciuili ratione constituitur vsusfructus. Item, quod pecunia connumeratur in ijs, quæ vsu consumuntur quia assidua permutatione quasi extinguitur. Item, quod ex senatusconsulto, vtilitatis causa per cautionem quasi constituitur vsusfructus. Item no. formam cautionis.]

g ¶ In fundo, etiam sterili. vt ff. eodem. l. statuæ. §. 1.

* ¶ Intellige sterilitatem, cum plus impenditur, quam de eo acquiritur: alioquin rei omnino infructuosæ vsusfructus nullus esset, l. si infans, ff. eo.]

naturali a ratione, neque ciuili b recipiunt vsumfructum: quo in numero sunt, vinum, oleum, frumentum, vestimenta: c quibus proxima est pecunia numerata: † namque ipso vsu assidua permutatione d quodammodo extinguitur. Sed vtilitatis causa Senatus e censuit, posse etiam earum rerum vsumfructum constitui: vt tamen eo nomine hæredi vtiliter caueatur.

Itaque si pecuniæ vsusfructus legatus sit, ita datur legatario, vt eius fiat, & legatarius satisdet f hæredi de tãta pecunia restituẽda, si morietur, aut capite minuetur. g Ceteræ quoque res ita traduntur legatario, vt eius fiant: sed æstimatis his satisdatur, h vt si moriatur, aut capite minuatur, tanta pecunia restituatur quanti hæ fuerint æstimatæ. i Ergo Senatus non fecit quidem

a ❡Naturali. quia non potest esse salua substantia: quod esse debet vt sup. eo. in princ.

* ❡Sic Cic. lib. Topic. vbi agit de loco à cõtrario. Non debet (inquit) ea mulier, cui vir bonorum suorum vsumfructum legauit, cellis vinarijs & olearijs plenis relictis, putare, id ad se pertinere: vsus enim, non abusus legatus est. ea sunt inter se contraria.]

b ❡Ciuili. q̃a transit in dominium legatarij: vnde sibi seruire non potest, vt ff. si vsusfruct. per l. vti frui. in princ.

† Hæc uerba recitantur in gl. penul. ibi, itẽ per. nu men. in c. fi. extr. de pign.

c ❡Vestimenta. ff. eod sed & siquid. §. & si vestimentorũ. contra. Sol. ibi loquitur de q̃busdã vestimẽtis, quæ perpetuo durabant. hic de temporalibus. Loquitur.

SYL. ❡Vide gl. ibi, quæ melius intelligit & loquitur secundum Ioa. Fab. hic, aliter tamen intelligit hic Ias.]

❡Dic q̃ ille tex. loquitur ĩ vestibus scenicis & funeribus, quæ cũ solum ad spectacula exhibeantur, non facile consumuntur.

d ❡Permutatione, nam quæ hodie est mea, cras erit tua: sic extinguitur quo ad dominiũ meũ, quod definit, sic supra de re. diui. §. si tamen. Item, si cum alia misceatur, extinguitur, vt ff. de so. si alieni.

SYL. ❡Aduerte quia benedixit, quodammodo, quia de se pecunia est de rebus, quæ seruando seruari possunt, vt in proposito Alex. in l. 1. §. fuit quæsitum. ff. ad Trebel. & quod dicit Accur. de commistione, declara si id bona fide fiat. Bar. in d. l. si alieni.]

* ❡Imo pecunia computatur inter ea, quæ seruando seruari nõ possunt: facit tex. in Authẽ. vt ij, qui obl. se hab. perhi. res mi & in l. Arist. §. vlt. & l. seq. ff. de iure delib. & ita communiter tenent doct. vt tradit And. Tiraq in trac. de retrac. lignag gl. 1. §. 1. nu. ciiij. & cv.

e ❡Senatus. cuius nomen non habemus.

f ❡Satisdet. Sed nonne hæc satisdatio, vel illa, qua satisdat legatarius, vel vsufructuarius se vsurum arbitrio boni viri, potest remitti à testatore? Respõ. non, vt ff. vt in pos. leg. l. si pecuniæ. & C. de vsufr. l. 1. & C. vt le. no. ca. le. pe.

** Ratio, quare cautio, quæ pro vsufructu rerum consumptibilium præstatur, nõ possit remitti à testatore, est, q̃a pertinet ad substantiam vsusfructus. l. 2. ff. de vsufr. ea. re. in alia vero de vtendo fruendo arbitrio boni viri, ratio est, quia habet inclusam causam, dolum malum abesse, absuturumque esse l. 5. in prin. vsusfruc. quemad. cau. quæ doli remissio inuitaret ad delinquendũ. l. conuenire de pac. dot.]

SYL. ❡Cõmuniter tenetur, quod quamuis testator non possit remittere, hæres tamen possit, Bart. in l. 1. C. de vsufruc.] Illa autem satisdatio. quam præstat hæres de legato soluendo, bene potest remitti vt ff. vt le. no. c. licet. & l. fin. Et est ratio q̃a hæc satisdatio contemplatione hæredis interponitur, illa autẽ de legato præstando, gratia testatoris. vt sua voluntas adimpleatur, vt C. vt le. no. ca. (aliàs, vt in pos. lega.) l. 2. Non est ergo mirũ, si illud, quod sua gratia introductum est, testator potest remittere: aliud autem non, vt C. de pac. si quis in conscribendo, & ff. de pact. l. pactum. & de oper. lib. l. cerdonem. & ad l. Fal. quod de bonis. §. fin.

Fauori p̃prio renũciare licet.

SYL. ❡Hæc ratio est falsa: quia ita potest testator rẽ hæredis remittere, sicut propriam. l. vnum ex familia. § si rem. ff de lega. 2. Nec etiam est uera alia ratio, quod sit de substãtia: quia supra est contrarium ostẽsum. Dic ergo, q̃ ratio est, quia legatarius inuitaretur ad delinquendũ, & dolus futurus remitti non potest. l. si unus, §. illud ff. de pact.]

g ❡Morietur, aut capite minuetur. His. n. duobus modis tantum amittitur usufructus, ff de usufruct. ea. re. quæ usu consu. l. in stipulatione, & l. quoniam.

h ❡Satisdatur, à legatario.

i ❡Æstimatæ. s. eo tempore, quando dantur legatario. sic ff. de usufruct. ea. re. quæ usu consu. l. si tibi uini.

* ❡Quid si finito usufructu malit, nõ æstimationem, sed eiusdem qualitatis res restituere: uel etiam easdem res, quia forte usus non sit uino, aut oleo legato, cum eiusdem, sint bonitatis an possit? Et Alciat. lib. 7. parergon hoc ei licere scribit per l. si tibi uini,

earum rerum vsumfructum, (nec enim poterat [a]) sed per cautionem [b] quasi vsumfructum constituit.

¶ Finitur vsusfructus cessione, consolidatione, extinctione rei, morte naturali, vel ciuili vsufructuarij, & non vsu. hoc dicit.

¶ Finitur autem vsusfructus † morte [c] vsufructuarij, & duabus capitis [d] diminutionibus, maxima, [e] & media, & non vtendo per modum [f] & tempus: quę omnia nostra statuit constitutio. [g]

¶ Item finitur vsusfructus, si domino ꝓprietatis ab vsufructuario cedatur: (nam cedendo [h] extraneo nihil agitur) vel ex contrario,

ni, de vsufruct.ea. re.& arg. inf. quib. mo.re contra.obl.ver.quãdoque, glo.l.2. in prin. si cert.pet. Idem putat, etiam si imminuta esset bonitas, dummodo id detrimentum resarciat pecunia, vt quod de simplicibus proditum est, ad casum mistum extendatur.l.2. de verb.obl.]

a ¶ Poterat. s. cum substãtia in his non saluetur, & dominiũ mutetur, vt supra dictum est.

b ¶ Cautionẽ. Improprie: nã satisdare debet, vt Cod. de verb.sig. l.sancimus, & ff. de vsuf.ea.re.quæ vsu cõ. l.Trib. in fi. quæ cautio loco proprietatis erit apud hæredem.

¶ Finitur. CASVS. Quærebatur, quia dictum fuerat per extinctionem subiecti finiri vsumfructum, & alijs modis, ne proprietas esset inutilis, an essent & alij modi finiendi, & respondetur vt in tex. Ideo enim morte extinguitur, quia interijt illa persona, cui debetur, sicut interempta re, ex qua debetur, cessat & resoluitur illud ius. * Qua ratione & si vsufructuarius maxima, aut media capitis diminutione afficiatur vsusfructus finitur, cum ciuiliter moriatur, q̃ mors ciuilis naturali similis est l.verum. §.societas.ff.pro soc. finitur etiam non vtendo per decennium inter præsentes, inter absentes vero per vicennium, quia eodem modo tollitur etiam dominium, cuius pars est vsusfructus.l. vsusfructus in multis.ff.eo.] Idem si renuncietur, quia omnia, quæ in dominio nostro sunt, in alium transferri possunt. *nã vnusquisque iuri suo potest renunciare. l. pen.C.de pac.] & sicut dominus potest in re sua constituere vsumfructum, ita ab vsufructuario cedi in eum potest, in alium vero extraneum cedi non potest, quia est ius personale, quod a persona euelli non potest. No. vsumfructum finiri morte, & duabus capitis diminutionibus: itẽ abutendo. Item, si vsufructuarius domino proprietatis cedat, vel si vsufructuarius acquisierit proprietatem. Item interitu rei.]

c ¶ Morte. s. naturali. Sed contra. ff. de noua. si vsusfructus. Solu. nõ contradicit. ibi enim ante, quã essem vsufructuarius, delegaui. vnde ex eius persona, cui delegaui, finitur: qa in eius persona incœpit: si autem postea delegassem, ex mea persona finiretur, vt ff. de peric.& commo.rei vend. l.necessario. §. fi.

* ¶ Adde secundũ Bar, in d.l. si usufructus, ꝙ sicut vsusfructus non potest cedi, ita nec actio ad illum consequendum, nisi accedat voluntas proprietarij: quo casu etiam non transfertur ille vsusfructus, sed alius nouus constituitur in personam illius, cui facta est cessio: & ita intelligenda lex. d.l. si vsusfructus. secũdum Paul. de Castr. ibi.]

* ¶ Quid si plures fructuarij sint. & eorũ aliquis moriatur: vide l.1. ff. de vsufr. accresc. & not. glo. vlt. inf. eo. Item quid si vsusfructus patri per filiumfamil. acquisitus sit, vtrum finiatur morte patris, an filijfam. uide l.ult. C.de usufru.& habi.]

d ¶ Capitis, sup. de cap. dim. §.1.2.& 3.

e ¶ Maxima & media. quæ mortes ciuiles sunt, ut ff. pro so. uerum, §. societas, non autem minima capitis diminutione, ut inf. de acquir. per arro. in princ.

f ¶ Per modum & tempus, scilicet ut bonus paterfamilias. † Vel melius per modum & tempus. i. per moderatum tempus, scilicet decem annorum inter præsentes, 20. inter absentes, ut C. de usufru. l. corruptionem. Sed relictus ciuitati durat centum annis, ut ff. eod. tit. an ususfructus. Actio uero competens pro ususfructu non ipso iure tollitur, cum tempus non sit modus tollendæ obligationis, sed per exceptionem dicto tempore tollitur, licet in alijs modis quam tempore finiendi ipso iure etiam actio tollatur, ut ff. de actio. & obligat. l. obligationum fere. §. placet.

¶ Et licet alias actiones personales non tollantur nisi spacio 30. ann. tamẽ ex quo tollitur ipsum ius ususfruct⁹ intra dicta tẽpora, debet tolli etiam actio, quæ ex eo prouenit.

* ¶ Adde, quod hunc locum ita uertit Theophilus, tottoporito. & orismeno crono. quasi hic dictum sit, per modum conuentum, & statutum tempus. Et sane quod ad tempus attinet, potest commodissime intelligi de tempore a testatore, & contrahentibus ipsis præstituto. l. si ususfructus mihi. de usufru. leg. & l. quæ fiium ff eod. & l. & pro to, famil. ercisc.]

g ¶ Constitutio, Cod. de usufruct. l. corruptionem.

h ¶ Cedẽdo. inf. tit. 1. in fine primi casus, cõtra. Sol. hic dicit de iure uẽdi, quod cedi nõ põt: in nio tunc ad proprietatẽ redit, ut hic, & si, de iure do. si ususfruct⁹, ibi de ipsa fructuum

† Sic ẽt clerici cẽsenť usufruct. SYL.

rerũ bñficiorũ, ut i c. si extra d. pig. & c. ul ti. i gl. li. d pecu. cle. et eorũ morte finiť usufruct⁹, ut i dictis capi.

SYL.

† Immo tũc si finitur, sed agit contra actio. l. aquiliç cautione ĩterposita, ut l. æquissimi. §.1. cũ duab. seq. ff. de usufr. SYL.

si vsufructuarius proprietatem rei acquisierit, a quę res b consolidatio appellatur. †

¶ Eo amplius constat, si ædes incendio consumptæ c fuerint, vel etiam terræmotu, vel vitio suo corruerint, extingui vsumfructū, & ne d areæ quidem vsumfructum deberi.

¶ Cum autem finitus fuerit totus e vsusfructus, reuertitur, scilicet, ad proprietatem, & ex eo tempore nudæ proprietatis dominus incidit plenam in re habere potestatem.

¶ De vsu & habitatione.

¶ Vsus iisdem regulis procedit, quibus vsusfructus: minus tamen iuris habet, non enim potest domino, neque cultoribus impedimento esse, nec ius suum in alium transferre. h. d. ex l. 1. ex l. plenū. § 1 ex l. denique. & ex l. sed neque. ff. eod.

Iisdem illis modis, quibus vsusfructus constituitur, f etiam nudus vsus constitui solet: g iisdemque illis

ctuum perceptione. argum. de pe. & com. rei vend l. necessario. §. fi.

** Adde hanc distinctionem siue resolutionem gl. videri communiter receptā. Quantum tamen attinet ad verum sensum huius loci, animaduertendum est, q Imper. non prohibet fructuarium cedere, vel alienare vsumfr. extraneo, sicuti plerisque visum est, immo permittit: (nam alias repugnaret l. arborib. §. vsufructuari⁹. l. non vtitur cum seq. & l cui vsufruc. ff. de usufruct. & inf. tit. t. in fi. princ.) sed intellige, quod ita cedendo nihil agitur respectu scilicet cōsolidationis. de qua hic tractatur, aut quo ad præiudiciū proprietarij, & ad effectū constituendi in ipso extraneo nouum usumfr qui ex eius persona durare & censeri debeat, nam nihilominus attendi debet ius & uita (ut ita dixerim) ipsius usufructus ex persona primi usufructuarij, nec ex mutatione personæ fructuarij quicquam in hoc nocetur proprietario, quin ad eum reuersurus sit usufruct. eodem modo & tempore, quo reuerteretur, si mansisset primi fructuarij: Et hanc interpretationem, quæ uerissima est, eleganter & docte declarat, & tuetur Ari. Pine. Lusit. in l. t. C de bo. mat.

* l. 2 §. cū ųs. q hęr. uel ac. uē. & l. 4. §. nō solū. de usufr. accr.

a ¶ Acquisierit, scilicet finitur usufructus. Accur. Flo.

b ¶ Quæ res, id est talis acquisitio.

c ¶ Consumptæ fuerint, scilicet in totum, ut ff. eo. si cui insulæ.

d ¶ Ne areæ. sic ff. quibus mod. usufruct. amit. l. repeti. §. penul. Arg. contra. ff. de pig. actio. l domo.

SYL. *¶ Dic, q loquitur in pignore, quod cum detur, ut creditū magis sit in tuto. erit utiq; cautū saltem pro parte etiam in area: ususfructus uero domus ideo perit, quia non durat ille usus, ad quem fuerat concessus, cum domus amplius inhabitari non possit.]

e ¶ Totus. Nota totus, si enim pro parte, non redit ad proprietatem, ut ff. quib. mod. usufruct, amit. l. excepta, Item si sunt duo confructuarij, vno perdente alteri accrescit, vt ff de vsufru. accrescen. l. t. §. pen.

¶ De vsu & habitatione. Supra tractatum est de vna seruitute personali, videlicet, de vsuf. hic sequitur de alijs. Aret. Continuatio.

Iisdem illis. ¶ Tot⁹ iste tit. in tres partes diuiditur. Primo ponit de vsu. Secundo, de seruitute habitationis. Tertio facit qddam præambulum transiens ad alias materias. Secunda ibi, Sed si cui. Tertia ibi, Hæc de seruitutibus. Diuisio.

¶ Iisdem. CASVS non figuratur in declaratione terminorum, nisi iuxta literam. Not. qđ vsus, & vsusfructus parificātur ī modo constituendi, & finiendi. Itē, quòd plus iuris est ī vsufructu, quam in usu. Item, quod usuarius potest morari in fundo, dum tamen non sit molestus domino, aut cultoribus. Item, quod usuarius ius suum alteri cedere non potest.

f ¶ Constituitur. s. in testamento, & inter uiuos, ut supra tit. t. § 1.

g ¶ Solet. Nisi quod usus pro parte constitui non potest, ut ff. eo. l. usus pars, sed aliud in usufru. ut ff. de usufr. l. usufructus ab initio. Et ratio est, quia diuiduus est, quod nō est in alijs seruitutibus, ut ff ad l. Falc. l. t. §. si usufructus. Nec obst. si duobus usus constituitur, quod concursu partes fiunt: quia occasione. i. necessitate magis, quam ratione contingit. ut ff. de riuis. l. Labeo. Seruitutes sūt indiuiduæ ꝑter usumfr.

*¶ Rationem, iudicio meo, reddit text. in l. usus pars. ff. eo. tit. quia frui pro parte possumus, uti pro parte non possumus, ratio autē quare pro parte uti non possimus, illa est, quia cum usus diffiniatur esse ius alienis rebus utendi pro necessitate utentis, nō etiam fruendi, salua earum substantia, ut ex hoc tex. colligitur, & ait glo. in l 1. in princ. ff. eo. diffinitio autem ostendat substātiam & essentiam rei, sequitur, q si usus diuideretur, ita q non esset pro necessitate utentis, necessario corrumperetur, cum a quocunque remouetur diffinitio, intelligatur remota eiꝰ substantia, l. stipulationes non diuiduntur.

ff. de

ff. de verborum obligatio.
a ¶ Modis. quos supra tit. 1. §. finitur. habuimus.
b ¶ Minus iuris. Sed in casibus æquales sunt fructuarius, & vsuarius, vt in vsu pecuniæ, vt ff. de vsufr. ea. re. l. hoc senatusc. §. fin.

Vsuarius, & fructuarius quando sunt æquales.

SYL. ¶ Ratio est, quia legato vsu harum rerū videtur legata proprietas. l. quoniam, ff. de vsufruc. ea. rer. & ideo quod ex his prouenit, suum facit vsuarius, quod non est in alijs.]

† Concor. cū hoc §. c. fi. in gl. sup verb. fruatur. extra de pig. vbi ponitur tenor huius §.

Item in fundo, de quo tantum fœnum tollitur, quantum soli sibi sufficit, vt ff. eod. fundi.

Item in sylua remota, ex qua vterque ligna vendere poterit, vt ff. eod. Diuus.

SYL. ¶ Ratio est. quia aliàs inutilis aliquando esset vsus ex distantia, & loci remotione, vt dicitur in d. §. Sabinus ibi, præter hæc bona.]

¶ Concor. c. quæ in ecclesiarū. in glo. sup verb alienandi.

SYL. circa prin. extra. de constit.

que illis modis [a] finitur, quibus & vsusfructus definit. Minus [b] autem † iuris est in vsu, quam in vsufructu: nam is, qui fundi nudum habet vsum, nihil vlterius habere intelligitur, quam vt oleribus, pomis, floribus, fœno, [c] stramentis, [d] & lignis ad vsum quotidianum [e] vtatur: [f] in eoque fundo hactenus ei morari licet, vt neque domino fundi molestus sit, neque ijs, per quos opera rustica fiunt, impedimento: [g] nec vlli alij [h] ius, quod habet, aut locare, aut † vendere, aut gratis cōcedere potest, cum [i] is, qui vsumfructum habet, possit hæc omnia [k] facere.

¶ Habēs vsum domus potest in ea habitare cum marito, vel vxore, & familia, & hospitem recipere, sed tale ius non potest alteri cedi. hoc d ex l. 2. §. domus. ff. eod. Ang.

¶ Item is, qui ædium vsum habet, hactenus ius habere intelligitur, vt [l] ipse tantum inhabitet: nec hoc ius ad alium transferre potest: & vix exceptum esse videtur, vt hospitem ei recipere liceat; & cū vxore, liberisque suis, item libertis, nec non personis alijs liberis, quibus non minus, quā seruis vtitur, habitādi ius habeat: & cōuenienter, si ad mulierem

c ¶ Fœno. id est herba.
d ¶ Stramentis. i. melega, genus est bladi.
* ¶ Stramenta vocantur calami ex tritico, ordeo, & id genus frugibus, postquam grana sunt excussa: quod autem hodie vulgus melegam appellat, veteres, vt ex Plinio constat, milium nigrum vocabant.]
* ¶ Stramentum propriè dicitur stipula, a stando, vel a stratu, quod solo substernatur pecori quiescendi gratia, auctor Var. lib. 1. de re rustic.]
e ¶ Quotidianum. Quid si hodie vsus, qui mihi sufficit, constituatur, & cras ab alio in alio fundo constituatur? Resp. locus erit electioni, vel gratificationi in toto, vel in parte: arg. inf. de le. §. si generaliter, & ff de relig. l. fin.
f ¶ Vtatur. Numquid in vino, vel in frumento, & oleo? Respond. quidam, nullo modo. Alij contra, quorum sententia est verior, vt ff. eodem, l. plenum. §. præter. Item quis colet agrum? Respond. proprietarius si vult, † aliàs vsuarius, vt ff. eo. si domus vsus. & ff. de vsufr. l. hactenus.
g ¶ impedimento, aliàs. i. si alia de causa inueni at dominium, & eius familiam poterit prohibere, vt ff. eo. l. si habitatio. § fin. Intellige hūc tex. quando operarij operantur ad petitionem proprietarij: quia si operarentur ad petitionem vsuarij, eos quoque remouere posset, nedum eis molestus esse. Ang.
h ¶ Alij, quasi dicat nisi proprietario.
i ¶ Cum, id est quamuis.
k ¶ Hæc omnia, sup. tit. 1. §. finitur, contra. Solu. vt ibi. li ff. loca. l. locare. contra. Sol. ibi in prædialibus serulutibus loquitur, hic in personalibus.
¶ Item is. CASVS Quærebat, an vsuarius ædiū posset secum hēre vxorem, familiam, & hospites: & videbatur, quòd non. quia cum tale ius in alium transferri nequeat, ut dictum est sup. prox. §. non videtur quoquo modo communicabile: quia quod vna via prohibetur, per aliā non conceditur.* Præterea cū vsus, vt dictum est sup. fit ius alienis rebus vtendi pro vtentis necessitate, non videtur. ꝙ debeat deseruire aliorum necessitatibus, cum hoc ius ita cohæreat personæ, vt in alium transmitti non possit. l. vsus aquæ. ff. eo. Contrarium tñ deciditur, non de rigore quia militant rationes prædictæ, sed ex consuetudine, ibi, vix receptū est, & ex bono, & æquo, propter id quod nimis durū videtur ab vxore & familia separari. Not. ꝙ vsuarius ipse tantum vti potest. Item, ꝙ vsuarius ædium potest ipse cum familia habitare.
l ¶ Et ipse tantum. ff. eo. l. 2. §. 2. contra. Solu. ibi ponitur solus pro solummodo, vt ff. de vulg. subst. l. qui liberis. in princ.
* ¶ Adde, quod etiam inquilinum recipere potest,

† Vt puta quia fundus plus fructuum affert, quā sit de necessitate vsuarij.

SYL.

Instit. N

potest, dummodo & ipse quoque vsuarius inhabitet. l. 4. ff. eo.]

a ¶ Cum marito. præsenti & futuro, vt ff. eodē l. ceterum. §. mulieri, & gñaliter omnes recipiet, quos & masculus, dūmodo honeste, vt ff. eo l. non solum, & l. non aliter.

SYL. ¶ Et est ratio, quia testator videtur hoc prohibuisse. vt dicit gloss. in dicta l. non aliter.

ADDITIO. Et inducitur iste text. vt statuta, & sententiæ, quamuis sint stricti iuris, tamen recipiant interpretationem extensiuā, quando aliàs non possunt sortiri effectum, quod not. secundum Ang.

¶ Item is. CASVS figuratio pendet a pdictis: est. n. illatio regulæ, quòd ipse tantum uti possit vt habeat locum in iumēto, & seruo: quod vero dicitur de pecoribus, & nuibus, habet rationē positam in tex. ibi quia ea in fructu sunt: fructus autem non pertinent ad vsuarium, vt dr̄ in princ. sup eo. ratio autem dubitandi ea poterat esse, q̄a videbatur deseruire debere omnibus familiaribus, vt in ædibus dictū est.]

vsus ædium pertineat, cum marito [a] ei habitare liceat.

¶ Qui habet vsum serui, ipse tantum vti potest: & idem in iumento: sed si pecoris vsum habet, solum vtitur ad impinguandum agrum. hoc dicit ex l. plenum. §. si vsus, & §. sed si pecoris. ff. eo. Aretin.

¶ Item is, ad quem serui vsus pertinet, ipse tantum opera, atque ministerio eius vti [b] potest: ad alium vero nullo modo ius suū transferre ei concessum est. Idem scilicet iuris est & in iumento. [c]

¶ Sed & si pecorum, vel ouium vsus legatus sit: neque lacte, [d] neque agnis, neque lana vtetur vsuarius, quia ea in fructu [e] sunt. Planè ad stercorandum agrum suum pecoribus vti potest.

¶ Habitatio est ius distinctum ab vsufructu, & vsu: & ideo eam habens locare potest, hoc dicit ex l cum antiquitas. C. eod. Angel.

¶ Sed si cui habitatio [f] legata, siue aliquo [g] modo cōstituta sit: neque vsus [h] videt, neq; [i]

cari potest, sicuti vsusfructus, prout hic dicitur: itē vsui. q̄nquidem his, qui habet habitationē, easdē personas recipere potest, quas vsuarius. l. si habitatio. ff. eo. & respondetur q̄ cum neque vsui, neque vsufructui, per omnia similis sit, imò quædam singularia habeat, neutri eorum competētia, ut quæ neo diminutione capitis amittatur, nec per nō vsum. d. l. si habitatio. §. ad hæredem. est propria species seruitutis ab eis distincta.]

Not. quòd habitatio differt ab vsu, & usufructu. Item, quod qui habet habitationem, non tantum ipse cum familia ibi habitare potest, sed etiā alteri locare potest. item, quod l. sub congruo titulo ponenda est.]

b ¶ Vti potest. non autem locare potest: si tamen aliquid conducat faciendū. in eo poterit vti opera vsuarij serui. Item ipse eidem seruo suas operas poterit locare. acquirit autem ex re, non ex opera vsuarij, vt ff. eodem plenum. §. si. & l. seq.

c ¶ Et in iumento. facit ff. eod. plenum, §. sed si boum, & §. equitij.

d ¶ Neque lacte. nisi modico, vt ff. eod. plenum, §. sed si pecoris, alijs nullo modo. secundum P. lo. contra, dicit enim omnibus his ad suum vsum & suorū posse vti, vt in fundo sup. diximus.

SYL. ¶ Et hæc communiter approbatur in d. §. sed si pecoris secundum Ang. hic.

e ¶ In fructu. sic sup. de re. diu. §. in pecudū.

¶ Sed si cui. ¶ CASVS. Dubitabatur vtrū seruitus habitationis idem esset, quod vsus, vel vsusfructus. Videmus enim eam conuenire vsufructui in hoc, q̄ & ipsa lo-

f ¶ Habitatio. Siue dicatur habitatio, siue vsus fructus habitationis idem est, vt C. eo. cum antiquitas.

g ¶ Aliquo modo, scilicet inter viuos pactionibus, & stipulationibus; sic sup. de ser. § si. & de vsufr. §. 1.

h ¶ Neq; vsus. quia locat, vt C. eo. cū antiquitas, sed vsuari⁹, nō vt sup. eo. circa prin. Acc.

* ¶ Rationem differentiæ ponit Bal. in d. l. cum antiquitas quia. s. vsus cōstitutus videtur ob necessitatem personæ cohærentis, & ideo ab ea seorsum esse nō potest: habitatio autem est species alimenti, quæ non minus locando, quam habitando percipitur.

i ¶ Neque vsusfructus, quia hæc non finitur nisi † morte, vt ff. eo. si habitatio, circa prin. licet vsusfructus multis modis, ut supra de usufruc. §. finitur.

† Et ideo non transit ad hæredes nisi relicta esset in gaudimentū.

** Rō autē, quare habitatio nō perit capitis diminutione, est, quia est species alimētorū, l. legatis, ff. de ali. & cib. leg. in quib⁹ potius inspicitur factū, q̄ personæ conditio. l. legatum, ff. de capi. dimi. Eadem ratione, nēpe, quia est pars alimentorū, nō finitur nō utēdo. item quia usufructus denominatur ab actu ex usu, & ideo per non usum tollitur habitatio vero ab habitu, & potentia habitandi. Veronen. cap. 6. de ser. vrb. præd.

a ¶. De-

a ¶ Decisione, ut C. eo. cum antiquitas.
b ¶ Hæc de seruitutibus. Excusat se, quare de hæreditatibus, & obligationibus non dicit, cum videtur hic dicere debere, ut supra de re corp. § 1.
c ¶ Proponemus. s. infr. de hæred. inst. usque ad tit. de obligat. & exinde usque ad tit. de act.
d ¶ Exposuimus. Hæc continuatio refertur sup. de re. diui. §. singulorum.
e ¶ Et, pro id est.

Continuatio. f ¶ De usucap. &c. Hæc rubrica continuatur per Imperatoré ad præcedentia, ut uisum est supra, titu. prox. in fi. Quia supra dictum est, qualiter res iure gétium nobis acquiruntur, nunc sequitur videre, qualiter iure ciuili nobis acquirūtur. Acc.

usus fructus, sed quasi proprium aliquod ius: quanquam habitationé habentibus, propter rerum utilitatem, secundum Marcelli sententiam, nostra decisione a promulgata, permisimus, non solum in ea degere, sed etiam alijs locare.

¶ Hæc [b] de seruitutibus, & usufructu, & usu & habitatione dixisse sufficiat. de hæreditatibus autem, & obligationibus, suis locis proponemus.[c]

¶ Exposuimus [d] summatim quibus modis iure gentium res acquirūtur: modo videamus quibus modis legitimo, & [e] ciuili iure acquiruntur.

¶ De usucapionibus,[f] & longi temporis præscriptionibus.

¶ Hodie res mobilis triennio cum titu. & bona fide usucapitur: res vero immobilis. 10. annis inter præsentes, & inter absentes. 20. annis ubique locorum. hoc dicit ex l. 1. C. de usucapio. transfor.

Iure [g] ciuili constitutum fuerat, ut qui

Usucapio est rerum mobiliū, præscriptio immobiliū. f ¶ De usucap. s. mobilium: sed præscriptio immobilium ut patet, inf. eo. in princ. & C. in qui. ca. cess. lon. temp. præ. l. 2. sed in ff. eod. usucapio large sumitur per totū tit. & maxime in l. quare. Accur.

* ¶ Adde, q usucapio nihil aliud est, q capio. i. acquisitio, quæ fit per usum. i. possessionem. l. neque i. denique, ex qui. cau. maio. l. quæstio. de uerb. sig. & i. 3. ff. eo. Item sciendū est ueteres appellasse usucapioné etiam immobiliū rerū, d. l. 3. l. si fur. in fin. l. eū. de usucap. præscriptioné uero accepisse p exceptione ipsa, quæ ex usucapione descēdit. unde gl. 16. q. 3. in summa, diffinit præscriptionem esse exceptioné quæ ex temporis lapsu substantiam capit, & actioni obijcitur. Alc.}

Diuisio. Iure ciuili. ¶ Totus iste titu. diuiditur in nouem partes. Nam ponit primo, q ad usucapioné requiritur bona fides, & iustus tit. & spacium temporis. Secundo, quòd licet prædicta interueniant, non tamen procedit usucapio propter naturam, uel uitium rei. Tertio, rediens ad primam regulam ponit qualiter in re aliena mobili possit tradens habere bonam fidem. 4. quòd in rebus immobilibus nó uitio possessis mala fides auctoris non nocet successori. 5. ponit casum in quo res furtiua potest usucapi. 6. an res fisci possit usucapi. 7. qualis debeat esse res uel titu. 8. an possessio auctoris prosit successori. 9. quāto tempore res aliena alienata a fisco, uel donata ab Imperatore usucapiatur. Secunda ibi, Sed aliquando. Tertia ibi, Sed tamen. Quarta ibi, Quod autem. Quinta ibi, Aliquando. Sexta ibi, Res fisci. Septima ibi, Nouissime. Octaua ibi, Diutina. Nona ibi, Edicto. Item primam subdiuiditur. Nā primo ponit ius antiquum. Secundo illud corrigit. Secunda ibi, Et cum.

¶ Iure ciuili. CASUS non solet in l. correctoria figurari. Attamen iuuenum gratia, ita dici posset, quod ratio dubitandi illa esset, qđ sicut tempus nō solet esse modus tollendæ obligationis, multo minus debet esse modus auferendi dominium: quia plus est dominium, quam oblig. l. qui actionem. ff. de re. iu. Contrarium tamen dicitur inductū in usucapione & præscriptione, quia aliàs dominia rerum essent in incerto, ut dicitur hic in tex. Ratio autem temporis assignari non potest: quia hoc est inter ea, quæ sunt positiui iuris. glo. in l. 1. §. pupillam. ff. de postu. est igitur introducta usucapio fauore publico principaliter, ne rerum dñia sint in incerto, & ut sit litiū aliquando finis, l. fi. ff. pro suo. & rationes propter quas fuit introducta, uide late per Pet. de Anch. in reg. possessor. in 2. col. de reg. iu. lib. 6. Not. quod usucapio est introducta de iure ciuili. Item, quod in ea regulariter requiritur titulus, & bona fides. Item not. rationé introductionis usucapionis. Item, q dominus de facili iure suo priuari non debet. Item, quod l. debet esse generalis. Item, q mobilia 3. ann. immobilia 20. inter absentes 10. inter præsentes usucapiuntur.} SYL.

g ¶ iure ciuili. id est leg. 12. tabularum, vel Romanorum per excellentiam, ut sup. de iure nat. §. sed ius.

* ¶ M. Cicero. in orat. pro Cecinna. Lex

(inquit) vſum & auctoritatem fundi iubet eſſe biennium. Idem in Topicis Auctoritas vſus fundi biennium eſt, ſit ergo & ædium.

a ¶ Qui bona fide. quod præſumitur, ſi à domino credat ſe emere, vt ff. de contrahē. emptio. l. qui a quolibet. vel quod putat vēdentem habere ius vendendi, ut ff. de uerborum ſignificatio. l. bonæ fidei emptor.

¶ Adde text. in l. ſi exiſtimans, & ibi Barto. ff. pro ſo. & Azo. in ſumma. in tit. Cod. de uſuca. pro empt. colum. 3.] Quæ bona fides præſumitur ſemper, vt ff. de prob. uerius.

SYL. ¶ Et ita communiter tenetur, quando concurrit titulus l. penult. C. de euic. declarat Bart. in l. Celſus, ff. eo. vbi Balbus, colum. 30.] Exigitur autē in venditione duobus temporibus bona fides, ſcilicet tempore contractus, & tempore traditionis. in alijs autem cōtractibus tēpus traditionis ſufficit: nec nocet poſterior ſcientia: (1) ſecus, in petitione hereditatis, vt ff pro ſol. l. pen. & pro emp. l. 2. C. de vſuca. trāsfor. l. vnica, §. hoc tātum modo, & ff. de pet. hæred. ſed & ſi. §. quod ſi ab initio.

Bona fides in contractibus quo tpe exigitur.

ADDITIO. (1) Dic hoc verum de iure ciuili, vt l. 1. C. de vſuc. trāsfor. ſecus de iure canon. quia omni tempore, donec præſcriptio ſit completa, requiritur bona fides, extra de preſcript. c. vigilanti. c. ſi diligenti. c. veniens, & c. ſi. & c. ſanctorū. & in reg poſſeſſor de regul. iur. lib. 6 Quid autem ſi in principio, & in fine habuit bonam fidem, ſed medio tēpore malam. Item quid ſi poſt bonam fidē, incipit dubitare vtrum res fuerit tradentis, uel non. Item, quid ſi poſt completam præſcriptionē ſuperueniat mala fides uide hic per Angel & per Panormit. in d. cap fin. & per Ioan. Aud. in d. regu. poſſeſſor. in Mercurialibus.

* ¶ Quo tempore exigatur bona fides in pſcriptione, vide latiſſime apud Balbum in ſuo tract. de præſcripr. in ſecunda par. tertiæ par. princ. quæſt. 7. & ſeq.

† Hæc rō recitatur ī c. vigilanti. eū gl. ſuper verb. ſegnitiē, extra. de præſcript.

** Adde, ꝙ non obſtāte mala fide ēt de iure can. præſcribitur actioni, qn̄ is, qui debet, nō tenetur offerre, nec aliud facere, niſi ab eo petatur Abb. in c. eccleſia. col. 15. de conſti. & in c. quod clericis, col. pen. de fo. cōpe. & plures alios refert Tiraq. in l. ſi vnquam, in ver, reuertatur, n. 390. & gnaliter pſcribitur actioni nondū ortæ, cū eſt in facultate partis illā oriri facere, vt in legatario ante agnitionem legati, vt tradit Soc. in conſ. 63. col. 4. & Balb. in tract. præſcript. in 3. q. 5. par. 5 par. princ.

bona [a] fide ab eo, qui dominus nō erat, [b] cum crederet eum dominum eſſe, rem emerit, vel ex donatione, aliaue [c] quamuis iuſta cauſa acceperit, eam rem, ſi mobilis erat anno vbique vno: ſi immobilis, biennio tantum in Italico [d] ſolo vſucaperet: ne [e] rerum † dominia in incerto eſſent. Et cum hoc [f] placitum erat, putantibus [g] antiquioribus, dominis ſufficere ad [h] inquirēdas res ſuas præfata [i] tempora: nobis melior ſententia reſedit, [k] ne domini maturius [l] ſuis rebus defraudentur [m] neque certo [n] loco beneficiū hoc concludatur. Et ideo conſtitutionem [o] ſuper hoc promulgauimus, qua [p] cautum eſt, vt res [q] quidem mobiles, per [r] trienniū. im-

b Dominus non erat. Si. n. erat dominus accipiēs fit dominus per traditionem: unde non uſucapit. ff. eo ſequitur. §. lana, & de capti. l. in bello. §. ſi quis ſeruū, & ſup. de rer. diuiſ. §. per traditionem.

c ¶ Aliaue. Cum ſint multæ cauſæ iuſtæ, ſiue tituli, vt ff. de publicia. l. 1. § ſed cur. uſque ad l. eum qui.

d ¶ In Italico ſolo id eſt in Italia: non ergo etiām in prouinciali, ut C. de uſucap. transfor. l. unica.

e ¶ Ne rerum dominia. hæc eſt ratio, quare uſucapio ſit inducta † eſt & alia, ſ. ut aliquis ſit litium finis, ut ff. pro ſuo. l. ſi. Accur.

† Puta qa ſine ipſa ſēper hñs rē aliquo titulo eſſet incertus, an eſſet effectus domin⁹: vel quia aliàs eſſet difficile probare dñiū. Iaſo.

* ¶ Et ſic propter bonum publicum, vt ait l. 1. ff. eod nam ſi rerum dominia in incerto eſſent innumerabiles exiſterent controuerſiæ de ipſo dominio, & ita ſcopus omnium legum deſtrueretur. qui eo maxime pertinet vt pax & concordia vigeat inter mortales, vt docetur in proœ. Decre.]

f ¶ Et cum hoc placitum erat, id eſt cum iſtud placebat.

g ¶ Putantibus. ſ. iureconſultis.

h ¶ Ad inquirendas, vel amittendas.

i ¶ Præfata tempora. ſ. anni, vel biennij.

K ¶ Reſedit. ſ. in animo.

l ¶ Maturius, id eſt maturè.

m ¶ Defraudentur. Quod iura nolunt, vt C. de vſufruct. corruptionem, & de præſcript. 30 ann. l. fin.

n ¶ Certo loco, ſcilicet ſolo Italico, vt olim, vt ſupra eodem.

o ¶ Conſtitutionem. C. de vſucap. tranſ. l. 1.

p ¶ Qua. ſ. conſtitutione.

q ¶ Res quidem mobiles, & ſe mouentes, vt ff. de verb. ſign. mouentium.

r ¶ Per triennium. Quæ tempora tam præſcriptionis, quam vſucapionis, continua ſunt, vt ff. eo. nunquam, 2. §. 1.

SYL. * ¶ Adde vſucapi res mobiles triēnio, quando hæc tria concurrunt, titulus, bona fides, & poſſeſſio continua: quod ſi aliquod ex his deficeret, puta titulus non præſcriberentur minori tempore, quā res immobiles, l. ſeruum.

unm. eum ibi not. C. famil. erciſc. & ibi hoc not. Ang. dicens requiri 30. annos, quod etiā obſeruauit Cæpol. cautel. 132.

SYL. ¶ Communis eſt hæc opin. glo. in rub. ff. de diuer. & temp. præſcr. & ibi Bar. Paul. in d. §. 1. Et in vſucapione ſufficit tetigiſſe vltimum diem, in præſcriptione vero quæritur de momento ad momentum. vt ff. eod. l. in vſucapionibus, & ff. de actio. & obligatio. l. in omnibus. Et eſt ratio, quia vſucapio fauorabilis eſt, præſcriptio verò odioſa. vt C. de edi. d. l. adr. tol. l. fi. & ff. de lib. & poſthu. l. cum quidam.

mobiles vero per longi temporis poſſeſſionem (id eſt [a] inter præſentes [b] decennio, inter abſentes 20. annis) vſucapiantur: [c] & his modis non ſolum [d] in Italia, ſed etiam in omni terra, quæ noſtro imperio gubernatur, dominia [e] rerum, iuſta [f] cauſa poſſeſſionis præcedente, acquirantur.

¶ Homo liber, res ſacra, vel religioſa, & ſeruus fugitiuus, non poteſt vſucapi etiam bona fide. h. d.

¶ Sed aliquando etiam ſi maxime quis bona fide rem poſſederit, nō

SYL. ¶ Intellige de præſcriptione 30. annorum: aliæ enim procedunt vti fauorabilibus ſicut vſucapio: & ita vbique tenent doct. l. 3. §. minorem, ff. de min.

a ¶ Id eſt, quandoque longum tempus aliter ponitur, vt ff. de damn. infec. ſi finita. §. nō autem. Itē aliud in perſonalibus actionibus, vt C. qui. non obſt. long. temp. præſcrip. neque, & conſti. pec. l. 2.

¶ De iure enim ciuili eſt regula, quod (ſiue cū bona, ſiue cum mala fide) præſcribatur ſpacio 30. anno. l. 2. C. de cōſt. pecu. * de quo vide Balb. in tract. præſcrip. in 4. part. in 3. part. princ. in 1. q.

b ¶ Præſentes. ſcilicet in eadem prouincia degentes: ſed abſentes in alia, vt C. de præſc. long. temp. l. fin.

¶ Et ita cōiter tenetur: & eadem prouincia quæ dicatur, ponit gl. in d. l. fi. in verb. 1.

* ¶ Adde, quod ſiquis fuerit partim præſens, partim abſens: ad præſcriptionem complendam tot alij anni addi debent ad decenniū, quot ex ipſo decennio abſens fuit, §. rurſus in fi. in Auth. vt ſpon. largi. coll. 9.

c ¶ Vſucapiantur. Proprie pro mobilib. accipitur: improprie pro immobilibus quantū ad hunc titulū. ſic ff. de offic. procon. l. 2. ** Adde, quod actiones competentes ad res ſiue mobiles, ſiue immobiles eodē tēpore. quo res ipſæ vſucapiuntur, vt tradit Tiraq. de retract. lignag. §. 1. glo. 7. nu. 2. Et ideo etiā de iure can. quod requirit 40 ann. ad præſcribēdum rem immobilem eccleſiæ, idem tēpus requiritur ad præſcriptionem actionis, quæ pro ea competit, c. ad aures. de præſcr.

Præſcriptione an dñiū quęratur. d ¶ Non ſolum in Italia ex differētia enim locorum &c. vt C. de tempo. in integr. reſtit. ſuperuacuam.

e ¶ Dominia rerū. Ex hac litera voluit dicere M. quod præſcriptione. 10. vel 20. ann. dominium quæratur, pro eo eſt ff. eo. l. eum qui. in fi. 1. rñ. B contradicit, † arg. ff. de iure iur. ſi duo, §. 1. & C. de præſcr. 30. ann. ſi quis emptionis. in prin. & eſt arg. pro B. ff. de pig. l. 1. §. cum prædium. & C. de pign. l. vſucap. & quod hic dicitur. Et his modis referas, ſecundum B. ad vſucapionē tātum, per quam ſecundum omnes dominiū quæritur, vt C. de pac. l. traditionibus. Vel qd dicit dominiū ponitur proprie quantum ad vſucapionē, improprie vero quantū ad præſcriptionē hoc eſt pro effectu dñij ſ. vt poſſidentes habeamus exceptionē, nō poſſidentes habeamus actionē vtilem, vt ff. de acqui. re. do. rem in bonis, & C. de præſcriptio. 30. ann. ſiquis emptionis. in princ. Et eſt ratio, quare vſucapione magis dominium quæratur: quia mobilium rerū vilis eſt poſſeſſio, vt ff. de acquir. poſ. ſi rem.

† Quę ſequitur vltramontani, vt refert Chriſtoph. hic & pcedit ſecūdum aliquos, qn̄ pſcribit dño patiēte & ſciente: alias procedit opi. Bul. vt refert Ang. opin. tn̄ gl. eſt cōmunis.

SYL. ¶ Dic, quod quæritur regulariter vtile dominium in præſcriptione, in vſucapione directum: & ita communiter tenetur. late Felyn. in rub. extra eodē. col. 1. in 6. limita plenius Balb. in tract. præſcr. in 2. par. princip. q. 2. & Iaſ. & Dec. in l. traditionibus. ſuper. gloſ. in verſ. vſucapionibus. C. de pact.

f ¶ Iuſta. Vel quaſi, vt dicemus inf. eo. §. error.

SYL. ¶ Sed aliquando. CASVS. Quærebatur, an hic enumerata pſcribi aut vſucapi poſſent: & videbatur quod ſic: cum ſuppoſita ſit regula vniuerſalis, vel ſaltem indefinita, quæ in ll. æquipollet vniuerſali, res mobiles triennio, immobiles longo tempore vſucapi: nec non militet ratio, qua introducta eſt uſucapio, ne dominium ſit in incerto, & ut litium ſit quandoque finis, ut dictū eſt, præſertim cum liberi hominis uenditio conſtet ab ignorante. l. liberi. ff. de contrah. emptio. contrarium deciditur. quia cum tales res nō ſint in commercio noſtro, ut ſup. de re. diui. In princ. & inf. de inuti. ſtipul. in princ. cum non poſſint per aliquem contractum tranſire in dominium alterius, non uſucapiūtur: quia præſcriptiones ſunt inuētæ, ut ius creatū in aliū transferāt, nō ut ius nouū inducāt, & ut aliorū iura & dñia, quæ in rebus habētur, præſcriptionibus mediantibus acquirātur, & in præſcribentem transferantur, unde cum nullum ius ſit in libero homine, immo nec ipſe in ſeipſo ius habet, l. liber homo. in princip. ff. ad l. Aquil. & idem ſit in rebus ſacris, §. ſacrę, ſup. de re diu. quomodo

ergo &c. Item quia talia possideri non possunt l. qui vniuersas. ff. de acqu. possess. ergo nec pscribi l. fine possessione ff. de vsucap. in seruo autẽ fugitiuo ratio est, quia sui ipsius committit furtum, ideo tanquam res furtiua nõ vsucapitur, vt dicetur in §. pro xim. Nos sum marium.]

tamen illi vsucapio vllo tempore a procedit: veluti si quis liberum hominem, vel rem sacrã, b vel religiosam, vel seruum c fugitiuum possideat.

¶ Furtiua res, vel vi expulsiua possessa, non potest vsucapi, vel praescribi etiam per bonae fidei possessorem. Et vendens rem alterius scienter, committit furtum Aret.

¶ Furtiuae quoque res, & quae vi d possessae sunt, nec si praedicto lõgo tempore e bona fide possessae fuerint, vsucapi possunt. f Nam furtiuarum g rerum lex 12. tab. & lex † Attilia inhibet vsucapionem: vi h possessarum, lex Iulia, & Plautia.

SYL.

a¶ Vllo tempore. etiam 40. annorum, vt C. de praescript. long. tẽpo. quae pro lib. l. fin.

¶ Immo nec tanto tempore, cuius initij memoria in contrariũ nõ existat, ex quo l. afficit rem, secundũ Bald. in l. omnes C. de praescrip. 30. anno. Fely. in c. accedentes. colum. 4 de praescrip.]

emptori, & sic non praestat vsucapiẽdi causam. Nos furtiuas & vi possessas res vsucapi non posse. Item, quod sufficit rõ, quia l. dicit. Item, quod ex duabus rationibus si vna remanet, illa sufficit. Item, quod malae fidei possessor non praescribit. Itẽ, quod in rebus mobilibus nõ facile procedit vsucapio. Itẽ quod vendens scienter rem alienam dicitur eius committere furtum.

d¶ Vi s. expulsiua non com pulsiua, vt C. quod me. cau. l. si ut, vel metu.

¶ Dic, quod ratio d fferentiae est, quia si est possessa p uim expulsiuã, est impraescriptibilis, donec purgetur illud vitium, & res peruenerit ad priorem dominũ, si mobilis est, vel adauquũ possessorẽ, si immobilis, secundũ Bart. in l. certae. §. iul. ff. de preca. secus per vim compulsiuam, quia non afficitur viuo reali, nec impeditur vsucapio. dummodo alia extrema concurrant. l. 3. vbi gloss. Bart. & doct. C. quod met. cau. * quae autem sit vis expulsiua, & quae cõpulsiua, exponit gl. in l. 1. C. quod met. cau.]

† alias Atinia & rectius, vt colligitur ex A. Gell. lib. 17. c. 7.

SYL.

b¶ Rem sacram vel religiosam, nisi desinant esse sacrae, vel religiosae: quod fieri potest, vt ff. de reli. cum loca.

Seruus fugitiuꝰ an 30. annis vsucapiatur.

c¶ Seruum fugitiuum. qui facit furtũ sui ipsius, vt C. de seru. fug. l. 1. Sed numquid 30. annis fugitiuus vsucapitur? Respon. nõ cũ possessio retineatur, vt ff. de acqu. pos. l. 1. §. per seruum, & l. rem quae. in fi. ergo nõ currit vsucapio possidenti, vt C. de praescrip. 30. vel 40. ann. l. malae, nisi ex tunc quando ab alio coeperit possideri, vel steterit diu: † quia ex tunc definit possideri, vt ff. de acquiren. possess. leg 3. §. si seruus, & l. per eum. §. per seruum.

† Scilicet pro libero bona fide, SYL. item si paratus sit subire iudiciũ liberale secundũ Doct. hic.

¶ Tria secundum Christo. hic debent concurrere: primum, quod diu moratus sit in libertate: secundum, quod exhibuerit se aduersum dominum pro libertate obtinenda: tertium, q. fuerit ab alio possessus l. si is qui pro emptore. §. si seruus. ff. eo.

SYL.

** Fugitiuus diffinitur in l. fugitiuus. ff. de ver. & re. sign.

¶ Furtiuae CASVS. Querebatur, an furtiuę res, & vi possessae possent vsucapi: & q̃. uis ex regula generali, q. malę fidei possessor vllo tpe non pscribat, ipse fur videretur impediri vsucapere, tñ si bona fide quis ab eo emat, credens eum dñ m, videbatur saltẽ in eum transire vsucapiendi conditio, ex regu. posita in princ. huius titu. cuius contrariũ dicitur hic. ratio autẽ assignatur, quia l. inhibet, & prohibet praescriptionem. l. vbi lex. ff. eo. ratio autẽ quare. l. prohibuerit, est, quia iam res est affecta vitio reali: & (vt dicebat Bal. in l. inciuile. C. de fur.) titulus habitus a fure hr̃ pro non titulo, nec patrocinatur

*¶ Nam vi possessa res hoc loco accipienda est, quę vi ablata sit, de quo extat tit. infra vi bon. rapt. vel de cuius possessione quis vi eiectus deturbatusque sit, vt in §. Recuperã. inf. de interdict. Aliud enim esset, si quis vi rem distrahere cogatur, vt declarat Accur. & post eum Aldobran. meus.]

e¶ Praedicto longo tempore. s. triennij, vel viginti ann. sed triginta vel quadraginta annis possunt, vt C. de praescript. 30. vel quadraginta ann. l. omnes, & l. sicuti, & de ann. excep. l. 1. §. ad haec.

ADDITIO. Quod procedit in eo, qui ab ipso emit bona fide: alias secus, de iure canonico, vt dixi sup.

f¶ Pnt nisi purgato vitio, vt inf. eo. §. aliqñ.

g¶ Nam furtiuarum. Similis ratio, quia lex vult, est sup. quib. ex cau. manu. non licet, in princ. vnde illud: Sic volo, sic iubeo: sit pro ratione voluntas. Est & alia ratio: quia res vitiosae sunt, vt inf. eo. §. nouissime.

Voluntas est pro ratione.

* L. 12. tab. verba, vt scribit Riuall. erant haec. Furtiuae res non vsucapiuntur. Legis autem Atiniae verba refert haec Gellius lib. 17. cap 7. Quod surreptum erit eius rei aeterna auctoritas esto, id est aeternũ tempus, antequam vsucapiatur.

h¶ Vi possessarũ, scilicet si expulit, & possedit,

sedit: nec sufficit expulisse, vt ff. eo. sequitur. §. si tu vi.
a ¶ Non eo pertinet, Scilicet tantum.
b ¶ Nam his. scilicet possessoribus violentis, & furibus.
c ¶ Alia ratione. Not. quòd prævalet generalis ratio speciali. sic sup. de nup. §. affinitatis. & §. socrū. Ar. contra. ff. de eden. quædam.
Coacta voluntas est voluntas. d ¶ Sed nec vllus. Cod. quod met. causa l. si vi vel metu. cōtra. Sol. hic de vi expulsiua, ibi de compulsiua, quæ voluntatem licet coactā habet in se, vt ff. qđ metus causa. si mulier. §. penult. * * Non tamē dicitur propriè voluntas. l. vel le. ff. de reg. iu. vbi hoc late explicat Dec.
e ¶ Vn. Quia in rebus mobilibus alienis fit furtum contrectando, vt inf. de obl. quæ ex delic. nasc. §. 1. & ex eo. fit furtiua, & sic nō vsucapibilis, vt supr. prox. vnde sequit. quod in rebus mobilibus, &c.
Auctoris vitium an successorē comitet. f ¶ Competat. Sed videtur, quod culpa auctoris nō comitetur, i. non sequatur accipiētem, vt ff. de diuer. & temp. præ. l. an vitium & ff. de excep do. l. apud Celium. §. si cum legitima. Respond. si vitium est rei, comitatur vt hic. si personæ, comitatur in vniuersum succedentem vt C. de acquir. pos. l. vitia & C. communia de vsuca. l. fin.
SYL. ¶ Hæres enim est successor vitiorum: etiam si velit incipere præscriptionem ex persona sua, secundū com. opi. cōtra Dyn. & seq. Ias. in l. Pompon. §. cum quis. ff. de acq. pos.
¶ Sed si in rem singularem succedat, non comitatur, vt ff. de except. do. l. apud. §. de auctoris, & C. de per. & com. rei uen. l. dolum, nisi quando vtetur accessione temporis eius auctoris, vt ff. de acq. poss. l. Pompo. §. fin. (1) Sed hodie vitium personæ nocet singulari successori, per Auth. malæ fidei.
SYL. ¶ Declara & limita vt per doctor. in dict. l. Pomponius, §. cum quis, ff. de acqu. pos. * & Balb. in tract. præscrip. in 2. par. 5. part. prin. in 12. q. vbi limitat 12. modis.
ADDITIO. (1). Et quæ sint realia, & quę personalia vitia, & an contra successorem agentem in iudicio possit opponi de vitio auctoris, vide Ang. hic.

¶ Quod autem dictū est, furtiuarum, & vi possessarum rerum vsucapionem per leges prohibitam esse, non eo [a] pertinet, vt ne ipse fur, quiue per vim possidet, vsucapere possit, (nam [b] his alia [c] ratione vsucapio non competit, quia, scilicet mala fide possident.) sed nec [d] vllus alius, quamuis ab eis bona fide emerit, vel ex alia causa acceperit, vsucapiendi ius habeat. Vnde [e] ī rebus mobilibus non facile procedit, vt bonæ fidei possessoribus vsucapio competat. [f] Nam qui sciens alienam rem vendiderit, vel ex alia causa tradiderit, furtum eius cōmittit.

¶ Hæres alienando bona fide rem alienā inuentam in hæreditate, non committit furtū: & in ea procedit vsucapio. Idem in fructuario ancillæ alienante partum ipsius, quem ad se spectare putabat. Aret.

¶ Sed tñ id aliqñ aliter se habet. Nam si hæres [g] rem defuncto cōmodatam, aut locatā, vel apud eum depositā existimans hæreditariam esse, bona fide accipienti [h] vendiderit,

SYL. ¶ Sed tamen. CASVS facile ponitur dubium enim faciebat posita superius regula in rebus alienis venditis: tō autem decidēdi est, quia nō furtum nō cōmittatur sine animo furādi, non impeditur transferre vsucapiendi conditionem. No. q̄ hæres vendendo rem inuentam in hæreditate, quæ tñ nō erat defuncti, non facit furtum, & transfert vsucapiendi conditionē, si hoc bona fide faciat. Item, quod hæres præsumitur ignorare ea quæ in hæreditate sūt quo iure ad defunctum pertineant. Item, quod error iuris non impedit vsucapionem. Item, quod partus ancillæ ad fructuarium non spectat.
g ¶ Nam si hæres. sic. ff. eod. titul. poiest. & l. sequen.
h ¶ Accipienti. An ipse hæres vsucapit titulo pro hęrede? Respon. non, vt ff. de diuer. & temp. pręscr. l. cum hæres. Alij contra, si vellet ex sua persona continuare possessionē, vt C. de præ. long. tempo. l. 1. quod falsum est. Quādo ergo locum habet vsucapio pro hęrede: cum nec in suis hæredibus locum habeat, vt ff. pro here. l. 2. §. filiū, & C. pro hęr. l. nihil? Rñ. qñ defunctus retinebat aliquam rem, credens suā, sed non vsucapiebat, quia deficiebat titulus, & hæres est extraneus.
¶ Ratio autem, quare in suis non habet locum est, quia bona continuantur, nō de nouo quæruntur. l. in suis. ff. de libe. & posthu, quod declara verum esse, quādo filij veniūt vt sui, non etiam quando vt agnati vel vt cognati, per successorium edictum: Socin. in reg. 197. Filius hæreditatem. in 1. limit.] Vsucapio p hęrede qñ hēt locū.
ADDITIO. Aduertas tamen, quod licet

hæres possit inchoare præscriptioné in persona sua,& vsucapere, tamen tenetur exonerare conscientiam defuncti,& sic rem restituere: Anto.de But. in ca.si diligenti.de præscrip.& Io.de Imo,i c.si.in 4.col.eo.tit. Ang. singularem successorem. Sed contrariũ decidirur,quia vitium reale rem afficiens.l.vitia.C.de acqui.pos.non contrahitur ex l. 12. tab.& Atinia, nisi ob furtum aut violentiã expulsiuam, quæ qualitates cum hic nõ adsint merito cessat inhibitio vsucapionis. No. summa.]

a ¶ Dotis.pro filia, vel alia: nam & hic iustus est titu. vt ff. pdote.l.1. b ¶ Furtũ non committit & ita vsucapitur. Sed nonne fuit in iure erratum, vt supra de rerum diui. in pecudũ? ergo vsucapio non procedit, vt ff.eo. nunquam.in prin. & si fur. § 1. Respond. hic errauit tradés, ibi accipiens, vt ex illis legibus colligitur.

† Et est tô diuersita- tis, qa in pscriben- SYL. te requirit nedũbona fides, sed & iust⁹ ti. quẽ hic et rot impe- dit: sed in tradẽtesuf ficit bona fides.

† Vel non prodest vt ibi, sed non nocet, vt hic. ¶ Ratio differentię est, quia in possidente requiritur bona fides & iustus titulus,sed in tradente solũ bona fides: & ita commu nitet tenetur secundum Christoph. hic. & sic tenenda est j.solut.]

dotis [a] nomine dederit: quin is, qui acceperit, vsucapere possit dubium non est: quippe cum ea res in furti vitium non ceciderit: cũ vtique hæres, qui bona fide tanquam suá alienauerit, furtum non committat. Item si is, ad quem ancillæ vsusfructus pertinet, partũ suum esse credens vendiderit, aut donauerit, furtum [b] non committit. furtum [c] enim sine affectu furandi non cõmittitur. [d]

¶ Alijs [e] quoq; modis accidere potest, vt quis sine vitio furti, ré alienam ad aliquem transferat, & efficiat, vt a possessore vsucapiatur.

¶ Malæ fidei possessor transfert in bonæ fidei possessorem rem non vi possessam cum vsucapiendi conditione. Item in rebus soli non committitur furtum: sed illi, qui possidet cum titulo,& bona fide, principalibus constitutionibus subuenitur.h. d.ex l.furtum. & l.quare.ff.eo. Aret.

¶ Quod autem [f] ad eas res, quæ solo continentur, expedit, ius ita procedit: vt siquis loci vacantis [g] possessionem propter [h] absentiam aut [i] negligentiam domini, aut quia sine successore [k]

f ¶ Quod autem, hucusque de vsu rerum mobilium dictum est, nunc pcedit ad ius immobilium. g ¶ Loci vacantis. Locus interdum dicitur plenus vt qui possidetur. Interdũ semiplenus: vtile, in quo aliquis est causa legatorum, vel rei seruandæ causa, vt ff.de acquir. poss. l. 3. §. fi. & de act. empt. l. 2. §. 1. interdum vacuus: & hoc tribus modis, vt hic: sic ff. de acquirenda possess. l. si id quod. Istam glo. multum cõmendat Alexand. in l. in conuentionalibus, §. vlt. ff.de verbo. obligatio.]

c ¶ Furtum enim sine affectu. Sed probo, q sine affectu furtum committitur. Nã in interdictum Vnde vi incidit sine affectu: q similé est furto, ergo & furtum fit sine affectu,vt C.vnde vi.cum quærebatur.ibi,& generali.& ibi,cum talis &c. Respon.in interdicto est affectus,licet non cõtra personam certam sed hic suam esse credebat.

d ¶ Non committitur, sic inf.de oblig. quæ ex delic.nascun.§.placuit.

e ¶ Alijs.Vt si iusto errore credam me hęredem,cum non sim,vt ff.eo.potest. Ité mihi legatum,cum sit ademptũ,vt infr.de act. §.si quis agens.sic ff.pro leg.l.4.in fi.& alias vbicunque quis putat rem suam.

SYL. *¶ Quod autem. Casum ita potes figurare. Quærebatur, an si fundum ad me non pertinentem sciens absque vi occupaui, tradendo illum alij bona fide accipiẽti, pręsté vsucapiendi facultaté:& videbatur q non, propter malã meam fidé,qui rem quasi vitiosam feci, quod vitium transit etiam in

h ¶ Propter absentiam.Sed hoc vr falsum, q propter absẽtiã amittatur possessio, vt ff. de acq.poss.clam.§.qui ad nundinas. Sed responde,hoc propter effectum absentiæ dicitur.s.obliuionem:vt quia long.temp. absuit, præsumitur q pro derelicto habuit, tps.n. inducit obliuionem, & possessio obliuione amittitur,vt ff.de dam.infec.l.si finita. §. nõ autem,quod tempus erit in arbitrio iudicis. vt ff.de iure deli.l.1.§.fin.& l. se. dummodo longum sit, & obliuionem inducat, & animum retinendi habere desinat,vt ff.eo.l.furtum.§.1.& ff.de acq.poss.quemadmod.

¶ Quod intelligitur spatio 10.an.l.1.vbi gl. & do.C.de seru.fug. * de quo vide late apud Balb.in trpe.l.Celsus,ff.eodem.num.65. SYL.

i ¶ Aut negligentiam tãtam, vt respuat rei possessionem, quod facile fit. vt ff.de acqui. poss.l.si quis vi.§.differentia.

* ¶ Declara vt per Bar.in l.si de eo.§.si forte.ff.de acquit.poss.] SYL.

K ¶ Sine successore.Idem,& si cum successore,

sore,dummodo non fuerit apprehēsa, vt ff. de acqui. poss.cum hæredes.

* ¶ Collige igitur notabiliter ex hoc text. illum dici malæ fidei, qui sciт,vel scire debet rem non esse suam, quod tamē limita,& declara secundū Bario.in l.2. §. sed si. ff. pro emp. vbi dicit, q̄ ī materia vsucapionis, licet quis non putet sedſm, tamen est bonæ fidei,si eredidit tradētem esse dñm.& ibi sequuntur Ange.& Imol. sane regulariter bonam fidem habere dicitur qui domini cogitatione possidet,l.apud antiquos, in ver. domini cogitatione. vbi Bar. C. de furt.quātis autem sit dare medium inter bonā fidem, & malā fidem,scilicet non bonam fidem, quæ cadit in dubitante,vt est tex. cum glo. in l.3.§.genera.ff de acquir.poss.& in ignorante, vt in eō,qui acquisiuit per procuratorem,ante notitiam,& per eum possidet,vt declarat ibidē Alex.col.1.attamen dicit Bal.in cap. vigilanti.de præscript.quod vbi non est bona fides, nec mala,potius præsumitur bona per l. eius qui.ver.quod si stipul.cum glo.parua.ff. si cer.pet.

✝ oēs eni scire dēnt, q̄ nō suū est hoc ad aliū pertinere.l.vlt. C.vnde vi.

✝ Vide A. Gell.l.11. c.18.

decesserit, sine vi nanciscatur: quamuis ipse mala fide possideat, quia intelligit se ✝ alienum fundum occupasse, tamen si alii bona fide accipienti tradiderit, poterit ei longa [a] possessione res acquiri,quia neque furtiuum, neque vi possessum acceperit. [b] Abolita [c] est enim quorundam✝ veterum sententia, existimantium [d] etiam fundi, locive furtum [e] fieri. Et eorum vtilitati, qui res soli possident, principalibus constitutionibus prospicitur, ne cui longa & indubitata possessio debeat auferri.

¶ Furtiua,& vi possessa possunt vsucapi vitio purgato. hoc dicit. Aret.

¶ Aliquando etiam furtiua, vel vi possessa res vsucapi [f] potest, veluti si in domini [g] potestatem reuersa [h] fuerit, tunc enim vitio rei purgato procedit eius vsucapio.

a ¶ Longa.s.decē vel 20.ann.Sed hic. §.duabus rationibus est hodie correctus,nā præsumitur hodie talis possessio violenta.vt C.vnde vi cum quæ tebatur.ergo non habet locū hæc præscriptio,vt sup.§.furtiuæ. Item alia ratione,quia bona fides desideratur ab vtraque parte,aliàs 30.ann. tantum præscriptio currit,vt in Auth. vt spō.lar.§.rursus,coll.9.

SYL. ¶ Hæc glo.communiter reprobatur secundū Balb.in tract. præscrip. in 2.par.3. parte princ.q.12.nu.6.

* ¶ Adde, quod licet iste text. non sit correctus, recipit tamen declarationem secūdum distinctionem auth.malæ fidei.C.de præscr. lon.tem.& d.§.rursus,vt tradit Balb. vbi su.

✝ Qđ verū ē,siue debitor furti- puit siue aliud sīn cōem opi. licet gl. in

b ¶ Acceperit.vere,non furtiue. ✝

c ¶ Abolita.i.perempta. inde abolitio.i. accusationis peremptio.

d ¶ Locive. id est partis fundi, sed fundus totus dicitur, vt ff.de verbor. significatio.l. locus.

e ¶ Furtum,& est simile,ff.eod. l.quare. Sed contra,ff.de furt.si quis vxori,§.si sulphurariæ,& l.si creræ.Solu.ibi non loci, sed terræ, quæ eximebatur,furtum fiebat.Et quod sub ijcit,& eorum &c. sic construe, & prospicitur principalibus cōstitutionibus ne cui eorum, qui possident res soli.lō ga &c. ✝ &c. tūc non est necesse, quod in textu sit,vtilitati.Vel sic & clarius,& prospicitur princ. cō sti. vtilitati eorū,qui pos. res soli, ne alicui, ipsorum subaudi, pos.long.& indu.de.auferri. & sunt hę principales constitutiones, vt C. de præscri. lon. temp. per totum titu.Accu.

¶ Aliquando. CASVS In nouissima regula non figuratur,cuius ratio elicitur ex tex.quia res ipsa ab initio erat affecta, quæ quando reuersa est ad dominum, purgatur eo vitio,& ad priorem naturā redit, & ideo secundum glo.r.hic est vsucapibilis quod declara,vt dixi,sup. in §. furtiuæ. in gloss.1. Not.summa.]

vltimo casu variauerit vt hic per Christ.

* ✝ Quæ sequunt, vsque ibi, & sunt, non extant in antiquis exemplaribus.

SYL.

f ¶ Vsucapi.duabus rationibus stare nō potest quod hic dicitur. Prima,quia desiji esse vitiosa, vnde non erit mirabile, quod videtur velle inducere contra id, quod est, supra eo.§.furtiuæ. Resp.hic furtiua, vel vi possessa,scilicet quondam. ✝

¶ Adde in simili gl.in l.eius, ff.si cer.pet.

¶ Secunda,quia dominus non vsucapit, cū sua sit, nec alius ab eo accipiens,cum transeat dominiū, vt ff.eo.sequitur, §.lana,& §. tunc in potestatem. Sed resp.vsucapi potest, id est vsucapibilis est,vt si ab aliquo non domino alienatur, non committente furtum eius,vsucapiet emptor.

g ¶ Domini.Vel quasi,vt tutoris, vel creditoris,si alienā rem debitor obligauit, vt ff. eo.sequitur.§.si pupilli, & pro sol. l.si. aliud si suam, vt si.eo.sequitur.§.si rem. Accur.

* ¶ Adde, quod satis est, rem vi possessam reuerti in potestatem expulsi, l.certe.§.iulianus,de preca.at res furtiua omnino reuerti debet in potestatem domini, non eius, cui surrepta est.d.l.sequitur. §.quod autē,cuius diuersitatis rationem affert Bar.in §. si dominus.ead.l.

✝ Et hoc fit cit p̄ saluā SYL. do d.cōtestis d̄ponē tis : d̄ filio alicui⁹, q̄ iā sit mortuus, quia subaudit, quōdam.

h ¶ Reuersa, vel quasi, vt ff.de furt. quamuis,

uis,& ita quod non possit ab eo auelli, vt ff. eo, sequitur. §. tunc.

*¶ Intellige, dummodo dominus, qui sciuit rem fuisse sibi subtractam, sciat etiam re uersam. l. qui fundum. §. pen. ff. pro empt.]

¶ Res. † C A.

SVS. Quaerebatur, an res fisci vsucapi possent, intelligendo de bonis, quae possidentur, & videbatur, quod sic quia in huiusmodi viitur iure priuati fiscus, gl. in l. item veniunt. §. in priuatorum. ff. de pet. hę sed contrarium deciditur ea ratione, quia talia fiscalia alienari regulariter nõ possunt. c. intellecto. de iureiur. licet secundum quosdam hoc sit in priuilegium fisco tributum. Tunc fuit dubitatum, moritur aliquis sine hærede, quo casu bona dñt vacantia, vtrum siquis ea vendiderit bonæ fidei emptori ante, quam fisco denuncientur, vsucapio procedat? & videbatur, quod non, quia cum vacent, & l. deferat fisco successionem mortui absque hærede, nõ deberent tanquã bona fiscalia vsucapi posse cuius contrariũ respondetur, quia cum nondum denunciata sint, non videntur versa in patrimonium fisci, & ideo æquius est, vt non gaudeat eo priuilegio, quod sibi concessum est in bonis delatis, & quæ sua irreuocabiliter facta sunt. Not. summa.]

¶ Res fisci vsucapi non possunt: ante tamen, quam denunciatæ fuerint, vsucapiuntur, h. d. ex l. quamuis, ff eo. Are.

¶ Res fisci a nostri vsucapi non potest. b Sed Papinianus scripsit, bonis vacantibus fisco nondum nunciatis, c bonæ fidei emptorem traditam d sibi rem ex his bonis e vsucapere f posse, & ita Diuus Pius, & Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

miserabilibus personis, & in ecclesia contra ecclesiam, vide latissime Balb. d. tracta. in 1. par. 5. par. prin. q. 1. vbi ponit regulam cum ampliationibus, & limitationibus.

¶ Item res pupilli non vsucapitur, vt ff. de acquir. rer do. bonæ fidei, in princi. ver. nec interest.†

¶ Ratio est, q a alienari nõ potest. l. lex quæ tutores. C. de admi. tut.

¶ Item res filijs patre alienata, nisi 30. ann. à tempore quo est sui iuris, vt C. de an. exce. l. 1. in fi. & in authen. de nup. §. si vero. expe. coll 4.

¶ Ratio est, quia durante patria potestate non potest agere. l. 1. in fi. C. de ann. excepi.]

¶ Item res data Præsidi cõtra legem Iuliam repetundarũ, vt ff. ad leg. Iul. rep. quod contra leg.

¶ Ex quo enim lex resistit traditioni, vsucapio currere non potest. l. vbi lex. ff. eo.]

¶ Item fundus dotalis, vt ff. de fundo dotali, l. si fundum.

¶ Ratio est propter prohibitam alienationẽ eius. l. 1. §. & cum lex. C. de rei vxo. actio.]

† ipse th. ? re aliena pstai vsucapiẽdi cõditionem. SYL.

Et not. q cœpta cũ maiore cõtinuatᷣ cõtra minorẽ, sed ex clausula gñali restitui pr, nisi SYL.

si longissimi tẽporis, q̃ dormit durãte pupillari ętate. Aret. SYL.

a ¶ Res fisci. id est imperij.

*¶ Proprie tamen veteres ærarium dixerunt pecuniam publicam & imperij. fiscum vero pecuniam Imperatoris, quod verbum ductum est a fiscis, id est sportulis vt docet Asconius.]

b ¶ Non potest. triennio mobilis, vel decẽ vel viginti annis immobilis. Idem in patrimonio principis, vt Cod. ne rei domi. vel temp. in l. 1. Idem in re ciuitatis, vt C. de sacrosanct. eccle. l. fi. Idem in re ecclesiastica, vt C. de sacrosan. eccl. l. fi. Præscribuntur tamen dictę res spacio quadraginta annorum excepta re mobili ecclesiastica, non sacra, quæ triennio vsucapitur, vt C. de præscript. triginta an. omnes, & in Auth. de eccle. tit. §. pro temporalibus. coll. 9. & tit. hæc consti. inno. constitutiones. colla. 8. item exceptis publicis, quæ sunt vsui publico deputata, vt ff. de via publ. l. viam.

Præscribi nõ possũt multę res.

¶ De hac materia vide Bar. in l. in omnib. ff. de diuer, & temp. præscrip. * Contra ciuitatem autem communis opin. docto. est in d. l. fi. quod currat præscriptio sicut cõtra priuatos, præterquã in quatuor casibus ibi expressis. Quanto autem tempore præscribat contra ecclesiam, & quid in hospitalibus &

SYL.

c ¶ Nondum nunciatis. ab aliquo, cum variæ sint causæ, quibus ad fiscum denunciatio fieri solet, vt ff. de iure fisci. l. 1. in prin.

¶ Adde, quod bonis vacantibus nunciandis præscriptum est quadriennium leg. intra. ff. eodem.

d ¶ Tradita. s. ab eo, qui acceperat possessionem horum bonorum.

e ¶ Bonis, scilicet alicuius morientis sine hærede, cui successit fiscus, non idem in ciuitate, vt Cod. de bo. va. l. 1. & l. vacantia. libro. 10.

*¶ Intellige in ciuitate recognoscente superiorem. alioquin idem iuris esset, quod in fisco. Bar. in l. 1. §. de qua. ff. de postul.

f ¶ Vsucapere posse. s. triennio, vel decem, vel 20. ann cum habeat titulum. si autem titulum non habet, & vult ex tempore delationis sibi computare tempus, habet quatuor ann. vt ff. de iure fisci. l. 1. §. diuus & ꝺ diuer. & temp. præ. l. intra. §. 1. Sed si ex tempore, ex quo cœperunt ad fiscum peruenire. 20. ann. habet, vt ff. de iure fisci. l. j. §. pręscriptio † & hæc vera sũt, siue in re singulari, siue in vniuersitate, & sic loquitur. ff. de peti. hær. l. etiã si putauit. §. item si quis à fisco.

† Verba sequẽtia nõ sunt Acc.

*¶ Dic secundum Balb. in tract. præscript. in 2. par. 5. par. principa. q. 1. quod regulariter bona vacãtia, nondum fisco denunciata, si quidem possideatur bona fide tãtum. absque titulo, præscribuntur 20. annis. l. in omnibus ff. de diuer. & temp. præscripti. si cum

ut, &

¶ **Res vitioſa non poteſt vſucapi, vel præſcribi, & facti error iniuſtus vſucapionem nõ parit. h. d.**

¶ Nouiſsime [a] ſciendum eſt, rem talem eſſe debere, vt in ſe non habeat vitium, [b] vt a bonæ fidei emptore vſucapi poſsit, vel qui ex alia iuſta cauſa poſſidet.

¶ Error [c] autem falſæ cauſæ vſucapionem non parit, veluti ſi quis, cum non emerit, emiſſe ſe exiſtimans, poſsideat: vel cum ei donatum non fuerit, quaſi ex donatione poſſideat.

¶ **Poſſeſsio defuncti continuatur in hæredem, etiam malæ fidei: mala fides vero defuncti nocet hæredi, tam in præſcriptione, quam in vſucapione. Aret.**

tit. & bona fide, ſufficiunt decẽ uel 20. an. §. quãuis, ff. eo. Si uero præceſſit denunciatio, pſcribuntur quadriennio. d. l. intra. niſi ſint fiſco incorporata, nã tunc requiritur ſpaciũ 40. annorũ, l. cõperit. C. de præſc. 30. uel 40. ann & ita procedit gloſs. noſtra in uerbo, non poteſt, ſupra hoc §. Fallit tamen in quibuſdam caſibus, de quibus per Bar. in d. l. in omnib. & per Balb. vbi ſup. in dicta 1. q.

SYL. ¶ Nouiſſime. CASVS Quamuis in iſta generali regula ex ſuperioribus pendẽte non fuiſſet neceſſaria caſus poſitio, tamen ita dici poteſt, quod dubitatũ fuit, an res uitioſa impediret præſcriptionem, quamuis hic tradatur pro regula generali, & uidebatur quod non, per tex. in l. 1. C. de præſcript. long. temp. in l. ſi nulla. C. de acqui. poſ. ubi res uidetur uitioſa, & tamen nõ impedit pręſcriptionem inchoari in perſona ſingularis ſucceſſoris, cuius contrarium hic deciditur, quod immo impediat uſucapionem, ſed loquitur de uitio conſiſtente in re, ut conſtat ex illis uerbis, in ſe non habeat uitiũ. Sunt enim quædam uitia realia in hac materia, quæ dicũtur realia, quia ad quẽcunq. uadat res. uit. ſit cum eo donec ſit purgatũ, ut dictum eſt ſup. ſunt & alia uitia perſonalia, prout uitium litigioſi, in d. l. 1. & ingreſſus poſſeſſionis uacantis, quæ non afficiunt ipſam rem, & non impediunt præſcriptionẽ inchoari. Secundo dubitabatur, an error impediret præſcriptionem, & uidebatur ꝙ nõ. l. ſed & ſi lege. §. ſcire. ff. de pet. hęre. ubi Bar. cuius contrarium dicitur hic in errore iniuſto facti, ut declarabitur inferius. Not. ſum.

a ¶ Nouiſſime. l. in ultimis, ut breuiter dicam. ſic ſup. de ſuſpe. tut. §. nouiſſime.

b ¶ Vitium. uel quaſi, ut ſup. proxi. §. & §. aliquando, ſunt autem uitia, ut quia furtiua, uel ui poſſeſſa, ut ſup. eo. §. furtiuæ. Numquid precaria poſſeſſio eſt uitioſa? Reſp. nõ, argu. ff. comm. di. l. communi diuidundo. §. inter prædones.

SYL. * ¶ Declara ſecundum Bar. in l. Põponius. §. cum quis. ff. de acqu. poſſ.] Numquid litigioſa? Reſpon. non, ut C. de præ. lon. temp. l. 1. Numquid clãdeſtina? Reſpon. non dicitur res clãdeſtina aliqua lege, ſed poſſeſſio. Quidam tamen dicunt omnia ſupradicta eſſe uitia rerum, ut arg. ff. de acquir. poſ. l. Põpon. §. cum quis.

SYL. ¶ Cõmunis Doct. reſolutio eſt, quod uitiũ precarij & clãdeſtinitatis ſint perſonalia, ſicut & uitium litigioſi, ita tradunt in l. Pomponius. §. cum quis. ff. de acq. poſſ. & in l. 2. in fi. C. de edẽ. vbi Iaſ.

Error duplex eſt. c ¶ Error. de errore facti loquitur, idem magis in errore iuris, ut ff. eo. l. nunquam. 2. Sed hic error facti quandoque prodeſt, ut ff. pro empto. quod vulgo & ff. pro leg. l. pro legato. & ff. pro ſolut. l. 3. & ff. pro ſuo l. hominem. in quibus caſibus dicunt quidam locum habere titulum pro ſuo, & tantum in his, & alijs, qui à lege ſpecialiter inueniuntur. ut ff. de iu. do. l. Proculus. ſecundum Azo. Nos idem ſecundum Ioan. † In omnibus, & de his gratia exẽpli poſuit lex, & tit. emptionis, uel ſimili uſucapietur, nõ pro ſuo tantum, ut tamen in emptione iuſtiorem errorem exigamus, ut ff. pro emp. l. 2. & 3. in princ.

† iſta opi. cõmunis eſt.

¶ Non diſcedendo a terminis tex. noſtri dicas, quod cum loquatur de errore facti proprij, dicitur error iniuſtus, niſi facto aduerſarij ita crederet, ita diſtĩguit & firmat Bar. quem ceteri ſequun. in l. Celſus. ff. de uſuc.

¶ Item quid ſi non errat, ſed ſcit? Reſp. non poteſt ſibi cauſam pòſſeſſionis mutare, (i) ut ff. de acqui. poſ. l. 3. §. illud. & ff. eo. non ſolum §. quod uulgo.

ADDITIO Et no. ꝙ ad hoc, ut ex iuſta cauſa quis poſſit mutare, ſecundum gl. in d. l. nemo. oportet, quod primam poſ. penitus à ſe abdicauerit ſecundum Ang. hic.

SYL. ¶ Diutina. CASVS. Quęrebatur, an ſuperueniẽs mala fides in perſona ſucceſſoris impediat præſcriptionẽ cœptam bona fide in pſona auctoris, & uidebatur quod ſic. c. poſſeſſor. de regu. iur. lib. 6. ſi enim mala fides auctoris corrumpit poſſeſſionẽ ſucceſſoris, licet bona ſit fide, multo magis deberet corrũpere propriã. Contrarium dicitur hic, quod mala fides ſuperueniens non nocet, quod uerum eſt de iure ciuili, ſecundũ ea quæ ponunt Doct. in l. 2. §. ſi defunctus. §. ſi eam. pro empt. in præſcriptionibus enim ſolet initiũ ſpectari, l. cum hæres, in fi. ff. de diu. & temp. præ-

præscrip.] De iure autem canonico, secundum quod fides bona cōtinua exigitur, iste §. procedere hodie non potest. Not. quod attenditur initium possessionis in auctore an sit vitiosa vel non. Item, quòd hæres vtitur accessione temporis ex persona defuncti. Item, quod mala fides superueniens in persona hæredis non rumpit præscriptionem de iure isto.

¶ Diutina [a] possessio, quæ prodesse cœperat defuncto, & hæredi, [b] & bonorum possessori continuatur, [c] licet ipse sciat [d] prædium alienum esse. Quod si ille initium iustum non habuit, hæredi, & bonorum possessori, licet ignoranti, & possessio non † prodest. Quod nostra [e] constitutio similiter [f] & in vsucapionibus obseruari constituit, vt tempora continuentur.

¶ Tempus venditoris coniungitur, cū tempore emptoris. Aret.

¶ Inter venditorem quoque & emptorem coniungi tempora, [g] diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

¶ Emens a fisco rem alienam vt fisci, statim est securus: sed datur domino regressus contra fiscum quadriennio. Idem in rebus habitis ab Imperatore, vel ab Augusta, hoc dicit ex l. bene à Zenone. C. de quadr. præscr.

† concor. l. cū hrs, ff. de diuer. & tēpo. pscr.

SYL.

a ¶ Diutina. scilicet decem annorum inter præsentes, vel viginti inter absentes, vel triennij, vt ff. qui & a qui. si cum fidei. §. Aristo. & sup. eo. in prin. tit. & C. eodem. l. diutina.

* Diutinam possessioné accepit pro continuata; non vt Accu. exponit: etenim eo tempore vsucapio per defunctum potest perfici per hæredem, etiam si defunctus vno tantum die inueniatur possedisse tpe mortis.

* ¶ Præsentes & absentes intellige, vt supra per glo. in §. 1. in ver. præsentes.

b ¶ Et hæredi. Hæres iure ciuili, bonorum possessor iure prætorio, vt inf. de bon. pos. §. quos autem.

c ¶ Cōtinuatur. nisi ipsi hæredi tradita sit possessio, vt ff. eo. l. hæres eius.

SYL. ¶ Et ratio est, quia tunc incipit præscriptio in persona hæredis.

* ¶ Adde, possessionem testatoris ita hæredi prodesse, si medio tempore à nullo possessa sit, l. possessio. ff. eo.]

d ¶ Sciat. ff. de acquir. rer. do. quæstiū. 2. respon. contra. Solu. ibi hæres sciebat rē esse eius, qui causam à testatore habet, vt legatarij, quod nocebat, hic alterius sciebat, quod non nocet ad vsucapionem.

SYL. * ¶ Sol. vt hic per Iaso. cuius solu: est verissima.]

e ¶ Nostra constitutio. vt C. de vsucapione transfor. l. 1.

f ¶ Similiter non solum in præscriptione.

SYL. * ¶ Inter. CASVS Quærebatur, an si emi rem ab aliquo bona fide possidéte, possim vti eius possessionis accessione ad implendam vsucapionem. dubium faciebat, quia per traditionem mihi factā generata est in me noua possessio l. 1 §. si vir. vbi hoc ne. Cuma. ff. de acqui. poss. & ideo videbatur interrupta præscriptio. l. naturaliter. in princ. ff. eo. cuius contrarium deciditur, quod duæ hæ possessiones coniungūtur, idque ex quadam æquitate, l. de accessionibus. in princip. ff. de diu. & tēpo. præsc. No. quod successor singularis vtitur accessione temporis sui auctoris ad perficiendam præscriptionem.]

g ¶ Inter. Tempora. scilicet vt continuentur, sed in hoc differt, quia in titulo singulari vtrūque, scilicet emptorem & venditorem bonam fidem hēre oportet, vt ff. pro emp. l. 2. §. si eā rem, alias cōtra. secus in vniuersali tit. vt hic. Et est ratio, qa si hæres non adiret, hæreditas compleret, vt ff. eo. nūquam. 2. §. vacuum. quia est eadem persona, vt in Authen. de iureiuran. à mor. præ. colla. 5. concor. cū hoc, §. ff. pro empt. l. 2. §. emptori, & §. si defunctus, & fit hæc cōiunctio ad lucrum & ad damnum, vt ff. quemadmodum serui. amit. l. si quis alia, §. tempus.

Præscribit hæres cum mala fide.

a ¶ Edicto.

SYL. ¶ CASVS figuratio non est necessaria in lege positiui iuris. * dici tamen potest, quod dubium faciebant leges omnes, quæ longum tempus requirunt, vt quis eius negligentia dominio rei suæ priuetur. & quia permissum est ius euincēdi res nostras ab emptoribus, l. rem alienam, ff. de contrahen. emp sed ratio decisionis consistit in sola principum voluntate, qui id priuilegiū sibi permittēdum rati sunt ob labores, quos continue sustinent pro tuēdo imperio: trāslatum autem postea fuit etiam ad Augustā quia eadem censeatur persona cum ipso imperatore, l. bene à Zenone. C. de quadr. præscri.] No. est, quod emens hodie à fisco statim habet, vt dominus actioné & exceptionem, quamuis res sit aliena: sed domino ius reseruatum est contra fiscum infra quadriennium.

Item, quod hoc beneficium tributum est ementibus ab Imperatore, vel Augusta.]

a ¶ Edi-

¶ Edicto [a] Diui Marci cauetur, eum, qui à fisco [b] rem alienam emit, [c] si post venditionem quinquennium præterierit, posse dominum rei exceptione repellere. Constitutio [d] autem diuæ memoriæ Zenonis bene prospexit [e] ijs, qui à fisco per venditionem, aut donationem, vel alium titulum accipiunt aliquid, vt ipsi quidem securi statim fiant [f] & victores existant, siue experiantur, siue conueniantur. Aduersus autem sacratissimum † ærarium, vsque ad quadriennium [g] liceat ijs intendere, qui pro dominio vel hypotheca earum rerum, quæ alienatæ sunt, putauerint sibi quasdam competere actiones. [h] Nostra autem diuina constitutio, [i] quam nuper promulgauimus, etiam de ijs, qui à nostra, [k] vel venerabilis Augustæ domo aliquid acceperint, hæc statuit, quæ in fiscalibus alienationibus præfatæ Zenonianæ constitutionis continentur.

¶ De donationibus.

¶ Donationis duplex est genus: mortis causa, & inter viuos. Mortis causa ea dicitur, quæ propter suspicionem mortis fit, quia non secuta, in donante remanet, reuocaturque per pœnitentiam, vel præcece-

a ¶ Edicto. l. præcepto generali, aliàs prætorum dicuntur edicta, vt quod me causa, & similia, vt ff. quod met. causa, l. si mulier. circa princip.
De edictis prætorum habetur. su. de iu. nat. gent. & ciui. §. prætorum.

b ¶ A fisco. Vt à procuratore Imperialium rerum, nam de patrimonialibus dicitur, infr. eod. in fi.

c ¶ Emit. scilicet à fisco vendente vt suam, à quo edictores minorum excipiuntur, vt C. si aduer. fiscum. l. fi. Si autem vt alienã, vt quia cessatũ est in solutione tributorum tria exiguntur, & quod sit debitũ, & quod sit cessatum, vt C. si aduer. fis. l fi. & C. si propter pu. pen. l. fi. 2. respon. forte biennio, vt ff. loca. l. quæro, §. inter. Item tertio. quod res subhastetur. i. præconizetur, vt C. si propt. pub. pen. l. final.

¶ Vt autẽ perfectam habeas doctri breuiter dic, quod regula est iuxta istũ text. quæ procedit in Imperatore, & quocunque principe habente regalia, secundum Bal in c. ad apostolicam. de re iudi. libr. 6. Item interueniente traditione, Bal. in c. 1. §. si col. fi. de no. for. fide. Itẽ, quãdo fiscus tempore alienationis possidebat, Bat. in l. fi. C. si contra ius vel vti. pub. Item, quando fiscus bona fide uendidit. gl. in l. 2. C. de com. rerum alie. Item, quãdo princeps uendit iure proprio nõ creditoris, Bal. in secundo procemio decr. col 4. Item non procedit in ecclesia glo. in c. quicũque. 12. q. 2. Itẽ præcedentibus subhastationibus, ut per gl. hic Bal. in l. 1. colum. 2. C. de hære. vel actio. ven Item de iure canonico, glo. in c. 2. de re. eccle. non alienan. Item si faciat de plenitudine, secundum Bald. in d. procem. decre. Item non procedit in præiudicium minoris vel doris, vt hic.]

*¶ Adde. idem esse, cum fiscus vendit rem sibi cum alio communem. l. 2. C. de comm. re. alie.]

d ¶ Constitutio. C. de quadrien. præscri. omnes.

e ¶ Prospexit corrigendo edictum Diui Marci.

f ¶ Statim. vt ff. de peti. hær. etiamsi. §. Item siquis. contra. Solu. ibi in vniuersitate, hic in re singulari loquitur. Alij dicunt, quod hic corrigitur. (i) Et eodem modo (scilicet primo, & non secundo) respon. ad legẽ C. de hære. vel act. ven. l. 1. Itẽ ibi erat res fisci.

ADDITIO.
(i) Et istam cõmuniter approbant omnes, quia illo iure hæc præscriptio erat incognita. Ad l. 1. respon. quod ibi conueniebatur ex natura rei, quæ continet credita & debita, non ex eo, quod esset aliena, quia ad tẽ ipsam scilicet hæreditatem, non emptor, sed fiscus conueniretur. las.

g ¶ Quadriennium, nisi sit minor, vel reipublicæ causa absens, vt C. de restitu. mili. lege neque.

h ¶ Actiones. Sed quæ? Resp. conditio ex hac l. secundum Io. sed P. in rem dabat hic non domino contra dominum.
¶ Hęc gl. negligitur à doc. & si simpliciter intelligit, male loquit, iõ declara vt p Chr hic. SYL.

i ¶ Constitutio, C. de quad p. bene a Zenon.

K ¶ A nostra. id est à priuata nostra substãria, sed supra de fiscali dixit, vt C. de quadr. præ. bene à Zenone.

De donationibus.

¶ Ista rubr. continuatur per Imperatorem. Dictũ est sup. de quibusdã modis acquirẽdi, Continuatio.

Fiscus vẽdit rẽ vel, ut suã uel ut alienã.

† De dñia fisci & ærarij uide Budæ. in annot. ad Pan. tit. de offi. quæst. SYL.

scili-

scilicet de acquisitione, quę fit per vsucapionem & præscriptionem nunc dicendum est de alio modo acquirendi, qui fit per donationem.

** Donatio proprie loquendo ita diffiniri potest, est concessio ex mera liberalitate & munificentia procedens, per quam quis aliquid ea mente dat, vt statim velit accipientis fieri, nec vllo casu ad se reuerti. l. 1. & l. donatio. ff. eod.

dentiam donatarij, æquiparanturque legato, h.d. ex l. 1. & l. senatus, §. sed mortis. ff. de dona. cau mor.

Est & aliud genus acquisitionis,[a] donatio.

¶ Donationum autem duo sunt genera, mortis causa, & non [b] mortis causa.

¶ Mortis [c] causa donatio est, quæ propter mortis fit suspicionem, cum quis ita donat, vt si quid [d] humanitus ei contigisset, haberet is, qui accepit, sin autem superuixisset, [e] is, qui donauit, reciperet, vel si eum donationis pænituisset: [f] aut prior decesserit is, cui donatum sit.

Diuisio. Est & aliud. ¶ Totus iste titulus diuiditur in quinque partes. Primo ponit continuationem cum distinctione bimembri. Secundo, de donatione causa mortis. Tertio, de donatione inter viuos. Quarto, de donatione propter nuptias. Quinto, de vna acquisitione de iure ciuili, quæ est correcta. Secunda ibi, in §. Mortis causa. Tertia ibi, in §. Aliæ autem. Quarta ibi, in §. Est & aliud. Quinta ibi, in §. Erat olim. Arct.

¶ Est & aliud. ¶ CASVS in diuisione, & declaratione non figuratur nisi literaliter. Nota duplex genus donationis. Item, quid sit donatio causa mortis. Item nota tribus modis donationem causa mortis reuocari, expressa pænitentia, per conualescentiam, & per prædecedentiam donatarij. Item, quod fere per omnia æquiparatur legatis. Item, quod qui causa mortis donat, vult magis ipsum habere, quam donatarium & magis donatarium, quam hæredem.

a ¶ Acquisitionis. s. de iure ciuili. nam per stipulationem tantum cōtrahebantur, s. donatio, quæ. s. stipulatio est de iure ciuili: sed hodie fit nudo pacto, † vt C. eo. si quis argentum, § fi. & inf. de actio. §. de constituta. Vel dic eam esse iuris ciuilis approbatione, non inuentione, sed iuris gentium, vt sup. de rer. diui. §. per traditionem.

† Etiam si sit donatio causa mortis, secundum cōiter omnes, de quo vide Ang. in §. in personam inf. de actio. & Chris. inf. eo. in gl. manifestauerit.

* ¶ Dic, quod quamuis donatio sit iuris gentium, acquisitio tamen, quæ fit per donationem, est iuris ciuilis. cum hodie fiat immediate ex donatione per stipulationem, vel pactum nudum ex dispositione, d. l. si quis argentum. Olim enim acquisitio, quę fiebat ex donatione, ita demum, si res tradita fuisset, non ex donatione, sed potius ex traditione fieri dicebatur. d. § per traditionem.

b ¶ Et non mortis. Si large hæc duo membra accipiuntur, in tex. nihil deest, & proprie ponuntur genera, nam multæ species sub quolibet continentur, & hæc approbo. Vel accipe stricte pro duabus speciebus tantum donationum, scilicet simplicis inter viuos, & simplicis causa mortis, & adde alias donationes, vt legatum, vt inf. de leg. in princ. Item donationes propter nuptias, vt infra eo. §. est & aliud. Item & quod est. infra §. fin.

¶ Communiter approbatur prima, secundum Christoph. hic. * Verius tamen est hic sumi genus pro qualitate. ff. ut & in l. 3. §. genera. ff. de acquir. poss. & supra de excusa. tu. §. qui autem vt declarat Zasius in intelle. sing. c. 1. nam cum genus proprie contineat species, Bal. l. 2. C. de iu. au. an. donatio causa mortis non potest esse species donationis, quia non est proprie donatio. l. s. ff. eo. SYL.

** Adde, an & quando verbo donationis simpliciter veniat donatio causa mortis, late doceri per Tiraq. in l. si vnquam, ver. donatione largitus. nu. 245. vsque ad num 249. C. de reu. don. vbi omnino videas, & est pulcher tex. in l. alienatum. §. vlt. vbi optime declarat Alcia. de verb. sign.

c ¶ Mortis. s. instantis, vel futuræ, vt ff. eo. l. 2. 3. 4. 5. & 6. Si quidem vbique mors timenda est, cum eius dies incertus sit, vt ff. eo. senatus, § mortis, & de cond. & demonst. l. 1. — Mortis incertus est dies.

d ¶ Si quid humanitus ei contigisset. i. si moriatur, ff. de verb. sign. l. in vulgari. §. fin. & debet hoc exprimi, alias non est mortis causa donatio, vt ff. eo. Seia. §. fi. Accur. — Donatio cā mortis nō est nisi exprimatur mors.

* ¶ Siquidem non facta mentione mortis, intelligitur donatio inter viuos, vt not. glo. Bar. & plerique alij in d. l. Seia. & idem Bar. & alij in l. contra dotis. ff. solut. matr.

e ¶ Superuixisset. i. conualuisset, & ita tribus modis reuocatur, vt hic subijcitur, & ff. si cer. pet. non omnis.

Addunt quartum Doct. in d. l. non omnis, videlicet per alienationem factam de re donata, quia & hoc modo reuocatur legatum. l. fideic. §. si rem. de leg. 3.

f ¶ Pænituisset. Quia voluntas est ambulatoria vsque ad mortem, vt ff. de adi. leg. l. 3. in fi. & l. seq. & quia donatio est ob causam, scilicet si moriar, & sic possum pęnitere, vt ff. eo. senatus. §. 1. in fi. & ff. de condictio. causa da. l. 3. §. 2. — Voluntas est ambulatoria vsque ad mortem.

* ¶ Quod dictum est de pęnitentia, limitata vt non habeat locum, quando in instrumento

¶ Hę mortis causa donationes ad exemplum [a] legatorum redactæ sunt per omnia. [b] Nam cum prudentibus ambiguum fuerat, vtrum donationis, [c] an legati instar eam obtinere oporteret, & vtriusque causæ quædam habebat [d] insignia, & alij ad aliud genus eam retrahebant. [e] a nobis constitutum est, vt per omnia ferè legatis [f] connumeretur, & sic procedat, quemadmodum nostra constitutio eam formauit.

mento donationis extant illa verba, quę per notarios apponi solent, scilicet promittens dictus donator omnia, & singula suprascripta attendere, obseruare, & in aliquo nõ cõtrauenire, quia per hęc verba donatio causa mortis efficitur irreuocabilis, & assumit naturã donationis iter viuos; l. si alienam, in fin. & l. vbi, ff. eod. & no. Bar. I d l. vbi, quod absque dubio verissimũ est, cũ præter clausulam, de qua supra, interuenit etiam iuramentum donantis, de quo tamen vide omnino Dec. In l. non omnis, vbi hoc declarat num. 11. Secundo limita hunc text. vt non procedat, cum in instrumento fit mentio hæredum donatarij, secundum Ias. in l. non omnis, ff. si cert. pet. & latissime tradit Thom. Ferra. in tract. suo cau. cautela 30. vbi omnino vide de his tribus cautelis.

a ¶ Ad exemplum legatorum quantum ad vim, & potestatem, quia sicut legata morte confirmantur, ita donationes causa mortis, vt reuocari non possint.

** Adde, quod don. cau. mor. non est propria vltima voluntas, & ideo non comprehendetur in staturis loquentibus de vltimis voluntatibus, quorum verba proprie interpretari debent, vt ex facto bellissime respondit Dec. consil. 196. nisi ratio ipsius statuti aliud suadere videatur, vt tradit Alcia. lib. 2. de verb. signif.

b ¶ Per omnia subaudi fere, vt statim dicet, nam in multis differunt.

* ¶ No. ex ista glo. & tex. quod non vitiatur generalis ęquiparatio legis, etiam per dictiones vniuersales facta, licet æquiparata in aliquibus casibus differant, quando eiusmodi differentiæ inducuntur per alias leges. hoc idem notatur, supra quib. mod. ius pat. pot. sol. §. præterea, iuncta glo. in ver. patrono, & in l. 1. ff. de leg. 1.

c ¶ Donationis. Scilicet simplicis & inter viuos, alias nulla esset huiusmodi distinctio, cum omne legatum sit donatio, vt patet ex diffinitione eius, vt ff. de leg. 2. l. legatum.

d ¶ Habebat. s. donatio causa mortis, nam cum donatione inter viuos habet insignia, vt sit liberalitas cum legato, vt morte confirmetur, & vt detrahatur Falcidia, vt Cod. ad leg. Falc. l. fin. — *Donatio-nescã mortis & legata differũt in multis.*

e ¶ Retrahebant. subaudi, & alij ad aliud.

f ¶ Fere legatis. dicit fere, quia in quibusdã discrepat a legatis, ecce enim, si donas in annos singulos, donatio vna est, sed legata plura, vt ff. de donatio. cau. mor. senatus, § fin. Item legatum ab hærede semper traditur, vt patet ex diffinitione legati. inf. de leg. in prin. donatio autem, vel ab hoc, vel ab alio.

* ¶ Adde idem esse etiam in legato, l. Lucius, ff. de leg. 2 nec in emendatis exemplaribus, habentur illa verba in diffinitione legati, ab hærede, &c. Item in donatione obligatur donans, in legato non. SYL.

* ¶ Declara, vt per Bartol. in l. 1. ff. de donat. cau. mor. Item si testamentum accuso, perdo legatum, non donationem, si tamen accuso vt falsum, arg. ff. de ijs quib. ut indig. post legatum, §. qui mortis. † SYL.

* ¶ Ratio est, ut ibi ait gloss. quia donatio morte, non testamento confirmatur. Item aliter substituitur in legatis secundum quosdam, ut ff. de don. causa mortis, si cui mortis, & de leg. 2. ut hæredibus. Item filiusfamilias donat, sed non legat ut ff. eo. tam is, & inf. quibus non est permiss. fac. test. in princip. Item in legato tria tempora considerantur, ut sit capax legatarius, ut inf. de hær. qua. & diffe. §. in extraneis, in donatione non, ut ff. de donat. causa mor. l. in mortis. SYL. — *† Hoc intel ligas, ut dicit gl. I l. ĕ ff. de inof fic. test. & plene per Io. de Im. I l. si. ff. de don. cau. mortis.*

* ¶ Atqui etiam in legatis spectatur capacitas uel incapacitas legatarij solum tempore mortis. Bartol. in l. non oportet. ff. de leg. 2. Item quia pro legato datur interdictum. Quorum legatorum, non pro donatione, quod dic ut in summa, C quorum lega. l. 1. & in L. Marcellus, §. Paulus. ff. de do ca. mor. SYL.

¶ Dicas tu, quod communis omnium resolutio est quod si consideramus donationem prout in esse producitur, illa æquiparatur magis contractui, quam ultimę uoluntati, si uero loquimur de donatione, postquam est in esse producta, tunc talis donatio magis æquiparatur ultimæ uoluntati, quam resolutionem totus mundus sequitur, ut dicit Ias. in l. 2. col. 3. ff. de leg. 1. SYL.

ADDITIO. Immo habet locum. Quorum legatorum, saltem in eo quod excedit Falcidiam, uel si per donatarium, sit occupata, secundum Ioan. Fab. & Ang. *quod declara secundum Rip. in l. 1. §. si quis ex mortis, ff. quo leg. & Dec. cons. xcvj. col. 2. Syl.

** Adde aliam differentiam, quod tacita hypotheca inducta a lege pro legatis, ut infra de leg. §. 1. non censetur inducta in donatio. causa mor. ut habetur per Alexan. & alios I l. 2. ff. de lega. 1. & Neguś in tracta, de pign.

in

in 4 memb.2.par princ.num.162.

** ¶ Constitutio. scilicet coram 5. testibus, scriptura interueniente, vel non, vt C. eo.l.fi. Adde, quod licet 5.testes requirantur in donando, tamē duo sufficiunt in donationem reuocando per pœnitentiam, Deci. in l. non omnis, nu.10. si cer. pe.

eo.si quis argumentum. §.fi.Accur.

ADDITIO. Si tamen donatur factum, requiritur stipulatio, & traditio sicut olim. Item præsentia donantis, & donatarij, vbi fit certæ personæ secus si incertæ.

Donatio an possit fieri sine stipulatione.

¶ Et in summa, [a] mortis causa donatio est, cum magis se quis velit [b] habere, [c] quàm eum, qui donat, magisque eum, cui donat, quam hæredem suum. Sic [d] & apud † Homerum Telemachus donat Piræo.

¶ Donatio inter viuos non comparatur legatis, quæ perfecta non reuocatur, & perficitur sola voluntate, necessitatemque habet traditionis, & excedens 500. aureos insinuationem plerunque exigit, & per ingratitudinem reuocatur. hoc dicit.

¶ Aliæ [e] autem donationes sunt, quæ sine vlla mortis cogitatione fiunt, quas inter viuos appellamus: quæ non omnino comparantur legatis. quæ, si fuerint perfectę, temere [f] reuocari † non possunt. Perficiuntur autem, cum donator suam voluntatem [g] scriptis, aut sine scriptis manifestauerit. [h] Et ad exemplum venditionis, [i] nostra constitutio [k] eas etiam in se habere necessitatem traditionis voluit, vt etiam [l] si non tradantur, habeant plenissimum, & perfectum ro-

† Carmina Homeri refert, & latine vertit Alc. 11. alienatū, §.1. ff. de ver. sig.

a ¶ Et in summa. id est breuiter de hac donatione expediamus, vt ff. eo.l.1.

b ¶ Velit. id est vellet.

c ¶ Habere. Scilicet, si superuixerit, vt ff eod. senatus. §1.

d ¶ Sic & apud Homerum, id est sicut recitat poeta Homerus, quod Telemachus dictis verbis expressis donauit.

SYL. ¶ Aliæ autem. CASVS non figurabitur aliter, cum hic solum declarentur termini notissimi donationis inter viuos, reciteturque constitutio Iustiniani tam respectu perfectionis donationis, vt scilicet nudo consensu perficiatur. quá quod vsque ad 500. solidos insinuatione non egeat. No. quod donatio simplex non habita mortis mentione dicitur inter uiuos, nec æquiparatur legato. Item, quod donatio perfecta non reuocatur, nisi ex modis expressis in l. Item, quod scriptura non est de substantia donationis. Item, quod donator rem donatam præstare tenetur, vt venditor rem venditam. Item, quod donatio excedens 500. aureos eget insinuatione. Itē, quod donatio quamuis perfecta reuocatur per ingratitudinem. Item, quòd non conuenit ab eo iniuriam pati, in quem beneficium est collatum.]

e ¶ Aliæ autem. Nunc prosequitur aliud genus donationis, dictum est de do.ca.mort. nunc de don. simplici, i. inter viuos dicit.

f ¶ Temere. ideo dicit temere, quia quandoque reuocatur, vt inf. eo. §. sciendum.

* ¶ Temere dixit. i. sine causa & passim. sic in l.1. ff. de dolo: & in l. prætor, §. si quis. ff. de iniu.

g ¶ Voluntatem, etiam nudo pacto, vt C.

** Adde, q; donatio fieri nō pōt absenti sine epistola, aut nuncio. l. absenti. ff. eo. nisi ob benemerita, vt p Alb. in l. ambitiosa, nu.3. ff. d decr. ab or. fac.

h ¶ Manifestauerit. s. per verba futuri tpis, vt dabo, vel donabo, ad instar stipulationis, vt ff. de ver. obli. l.5. §. stipulatio. Vel præsentis tpis, vt do, vel dono, cum nudo pacto fiat, & pactū etiam fiat per verba præsentis tēporis, vt C. eo. l. si qs argentū, § fi. ff. de pact. l. tale.

† Vt hic & ca. fi. in gl. 1. in fi. ext. eo. tit.

* ¶ Tu dic per verba præsentis tēporis, nā per verba futuri temporis nō contrahitur donatio, sed pactum de donando, quæ longe lateque distant, Alex. in l. iuris gent in princ colum.3. de pac.

SYL.

i ¶ Venditionis ex hoc ver. dicebat. M. venditorem præcisè teneri ad rem tradendam, sic ff. de verb. oblig. vbi autem non apparet. in fi. 10. contra scilicet interesse dando liberetur, vt ff. de act. emp. l.1. & similitudo, quę hic fit, est in hoc, ut sicut necessitas imponitur venditori ad aliquid, sic & donanti, licet a principio nullus cogebatur, vt C. de act. & obl. l. sicut.

¶ Dicas, q; de hoc est gl. cōiter approbata in ver. tradatur. ins. de emp. & ven. vbi dicitur. Sed numquid donator de euictione tenetur? Resp. si incœpit a traditione, nō vt ff. eo. l. Aris. in fi. † si a pactione, sic, vt C. de iu. dot. l. j.

¶ Et hæc dist. cōis est, secūdum Ang. hic. * q̈ limites in donatione ob merita, nam tali casu tenetur de euictione, etiam si incœperit a traditione, Bart. & Ias. in l. Iulian. §. qui fundum, ff. de ver. obli. Item declara, q; nunquā tenetur de euictione, quoties illa fit culpa donatarij, Rui. in cons.184. nu.13. lib.1.

† Nisi d ipsa ēt nude eēt pmissū, vt l.2. C. d euict. sīn Aug. et Ias. Itē dēr intelligi, q; præcesserit cōuētiosal tē ordinē ītellect' cū aliás ex sola traditione nō trās ferat dñiū secūdum Chr. hic.

K ¶ Constō. vt C. de don si quis argētū, §. fi.

l ¶ Etiā si si tradat. i. si tradere nolit dōator.

* ¶ Re-

bur, & traditionis necessitas a incumbat donatori. Et cum retro principum b dispositiones insinuari eas actis interuenientibus volebant, si maiores fuerant ducentorum solidorum: constitutio c nostra eam quantitatem vsque ad quingentos solidos ampliauit, quam stare etiam sine insinuatione d statuit. Sed & quasdam donationes inuenit, e quæ penitus insinuationem fieri minime f desiderant, sed in se plenissimam habent firmitatem. Alia g insuper multa ad vberiorem exitum donationum inuenimus, quæ omnia ex nostris constitutionibus, quas super his exposuimus, colligenda sunt.

¶ Sciendum est tamē, quod & si plenissimæ sint donationes, si tamē ingrati existant homines in quos beneficium collatum est, donatoribus per nostram constitutionem h licentiam

* ¶ Remanet tamen dominus donator ante traditionem, & sic potest rem donatam alieni obligare, l. vlt. §. Lucius, ff. de donat. gl. in verb. perfectam. in l. 1. & ibi Barto. C. de iu. fisci.

a ¶ Necessitas. Per condictionem ex lege, quæ stricti iuris est. ff. eo. cū qui. & C. eod. si quis argentum, §. fin.

** Adde, quòd qui ex donatione sua conuenitur, solum in id, quod facere potest, cōdemnādus est, l. Diuus, ff. de regul. iur. propter quod beneficium donator deducit æs alienum. Item & ratio habetur ne egeat, l. inter. ff. de re iudi. & §. sunt præterea, ver. idem est, si quis ex donat. vbi glo. in versi. conueniatur, infra de actio.]

b ¶ Retro principum. i. eorum, qui ante nos fuerunt, & nostra etiam prima, vt C. eod. l. sancimus, in fi.

c ¶ Constitutio. vt C. eo. l. pen. in fi.

d ¶ Insinuatione, id est scriptura facta in præsentia publicarum personarum. (i) & in actis vbi superfluum est testes adhiberi, cū publica monumenta sufficiant, vt C. eo. l. data, & l. in donationibus.

SYL. * ¶ Dic, q̄ nil aliud est insinuare, quam redigere in actis donationem, seu eam intimare, vel publicare apud acta iudicis, vel ipsam donationem facere apud acta, iudice præsente & auctorante.]

ADDITIO. (i) Puta qualiscunque iudicis etiam extranei, nec habet necesse decretū interponere. Et possunt hæc omnia fieri etiā ex interuallo, quæ si non interuenerint, non annullant totam donationem, sed pro parte tantum in qua excedit. Ang. Et an insinuationi possit renunciari, & sine ea donatio validari, & an in simplici remissione ipsa insinuatio, item in cessione debitoris citatio requiritur, vide Ang. & Ias. hic.

* ¶ Insinuatio introducta fuit, ne quis facile circumueniretur in prodiga maioris alicuius rei donatione.

e ¶ Inuenit. Scilicet nostra constitutio, vt si donetur in redemptionem captiuorum, vel a magistro militum donetur militibus.

* ¶ Quia videtur quædam remuneratio laborum, quos pertulerunt in bello, quæ quidem donatio remuneratoria non eget insinuatione, l. Aquilius, & ibi glo. in ver. merā, ff. eodem.] vel in refectionem domus donetur alicui, vt C. eodem l penult. idem & si donet Imperator. SYL.

¶ Siue per modum donationis, siue priuilegij, l. 1. iuncta gloss. Cod. de quadrien. præscripti.] vel et donetur, vt in Authen. de nō alie. §. finimus. coll. 2. & in Authenti. vt non fiant pi. §. fina. coll. 5. idem in donatione ꝓpter nuptias, vt in Authent. vt spons. lar. columna 9. in princip. Idem in remissione vsurarum futuri temporis, vt ff. eod. Modestinus. Accurs. SYL.

* ¶ Adde, quòd nec donatio causa mortis requirit insinuationem. l. vltim. C. de dona. cau mor.]

* ¶ Plures alios casus, quibus non requiritur insinuatio, videre potes apud Anton. de Cana. in tract. de insinuatione.] SYL.

* ¶ Generaliter si vis, quod donatio valeat licet non fuerit insinuata, dicatur in instrumento, quod donator facit ipsam donationem propter benemeritum donatarij, & ita recenseantur in specie ipsa merita, vt est apud Tho. Ferra. Caut. 33.]

f ¶ Minime desiderant. licet quingentorum solidorum summam excedant.

g ¶ Alia. veluti, ne plures donationes diuersis temporibus facta coaceruentur, vt Codice eodem sancimus, paragrapho si quis autem.

* ¶ Intellige, quando sunt factæ in diuersis contractibus. & diuerso tempore, alioquin secus. Bartol. in dicta l. Modestinus. q. penul.] SYL.

Item vt ij qui pecuniam recipiunt in redēptionem captiuorum, iurent se ibi bona fide expendere.

Item vt sacramēto domini domus quæstio dirimatur, vt C. eo. l. pe. in fi.

h ¶ Constitutionem, vt C. de reuo. don. l. fi.

* ¶ Adde, quòd donatio remuneratoria nō reuocatur ob ingratitudinem, l. si pater. Instit. §. vlt.

Donationes inter viuos certis ex causis reuocantur.

§.vlt. iuncta glo. in verf. irreuocabilis, ff.de don. nisi quatenus excederet merita, Bar.in l.frater, & ibidem Ial.ff.de cond.indeb.]
a ¶ Ex causis. quinque.s. vt si atroces iniurias in eum effundat, vel impias manus inferat, vel graue damnū in bonis, vel vitæ periculum inutulit, vel si legi dictæ in donando non paruerit, vt C. de reuo.dona. l.fin.

licet. Nota dispositionem iuris antiqui circa donatione ante nuptias.
Item, quod constante matrimonio licet augere dotem, & dona, propter nuptias.
Item quod æquiparantur inter se.
Itē, quod nomen debet esse consonum rei.
* Quod Felyn. in proœ. Gregor. columna sexta, dicit procedere in nominibus appellatiuis, non in proprijs.
Itē, quod dos & don. propter nuptias non solum potest augeri constante matrimonio, sed de nouo fieri.

præstitimus certis ex causis [a] † eas reuocare, ne illi qui suas res in alios contulerunt, ab ijs quandam patiantur iniuriam, vel iacturam secundum enumeratos in constitutione nostra modos.

¶ Olim constante matrimonio donatio ante nupt. non fiebat: hodie & ante, & post fit, & augetur, & vocatur propter nuptias. hoc dicit ex l.fin. C.de donat. ante nupt.

¶ Est & aliud genus inter viuos donationis, quod veteribus quidem prudentibus penitus erat incognitum, postea autem a iunioribus Diuis principibus † introductum [b] est, quod ante nuptias vocabatur: & tacitam in se cōditionem habebat, [c] vt tunc ratum esset, cum matrimonium esset insecutum. [d] Ideoque ante nuptias appellabatur, quod [e] ante matrimonium efficiebatur, & nunquā post nuptias celebratas talis donatio procedebat. Sed primus quidem Diuus Iustinus pater [f] noster, † cum [g] augeri dotes, & post nuptias celebratas fuerat [h] permissum: si quid tale [i] eueniret, † etiā ante nuptias augeri donationē, & constante matrimonio, sua constitutione permisit. [k] Sed tamen nomen inconueniens remanebat cum ante nuptias quidem vocabatur, post nuptias autem tale accipiebat incrementum. Sed nos plenissimo fini tradere sanctiones cupientes, & consequentia [l] nomina rebus esse studentes,

† s. pp ingratitudiné, vt hic dr̄ & 16. q.7.c.inuē tum, & 56. d.c.sa-

SYL.

tis peruersum. & ex tr.de don. c.vlt.

* ¶ De causis reuocatorijs donationū legito Ripā, qui reperitur d.l.fin.in 3. lib. interpreta. vbi plenissime attingit oīa, q̄ in hac materia a Doct. tradita sunt.] Sed donatio liberto facta, solo obsequio nō præstito reuocat, aliud in libertate, vt C.de reuo don. l.1. & de lib.causa.solo. Et est hic argum. pro dn̄o, vt his causis possit reuocare feudum: sic in Authen. vt lib. de cete. §.illud vero. coll.6. & ff.de libe. agn. l.alimenta.

SYL.

† Per iuniores prīcipes Fer. existimat intelligi Aurelium Diocletia. & Maximinum.

¶ Die tria principaliter requiri: vt donatio reuocetur, q̄d probatio fiat in iudicio, q̄d si ingratus, q̄ sit plena, item quod causa cognita fiat, vt dicit hic Angel. & tale ius reuocandi non transit ad hæredes d.l.fi. vbi Bal. & Sal.& docto.hic.]

r* Adde & perpetuo not.quod reuocata donatione non reuocantur fructus, glo. in l.generaliter, §.plane si minus, in verf.ex causa, ff.de fid.lib. quod late comprobat Tiraq. in l. si vnquam, in ver. reuertatur, num.281. C. de reuoc.don.

b ¶ Introductum. in Cod. de donat. ante nuptias, per totum tit. Hanc donationē fuisse de iure, ff. senit, glo.in l. prima, versic. si fit, ff de collat.dot.
c ¶ Habebat. Et hodie habet, si fiat donatio prius: nā & postea fieri potest, vt infra eo.§.
d ¶ Insecutū. de iure & de facto.
e ¶ Quod. id est quia.
f ¶ Pater noster. Sic infra quibus non est permis. face. testam.§.cæcus.

† adoptiuus fuerit añt reuera nepos Iustin. ex sorore, ut dictum fuit. supr. in proœ.
† aliàs &.

g ¶ Cum augeri. id est cum hoc non esset. Accur.
h ¶ Fuerat. etiam ante se.
i ¶ Tale puta, quia augeatur dos.
K ¶ Permisit. scilicet Diuus Iustinus, vt C.de dona.ante nup.l.pen.
l ¶ Et consequentia. aliàs conuenientia, sic C.de episcopis, & cleric. l.decernimus, & de offi. præfec.vrb. l.1. in fi. & de defen. ciui.l. defensores.2. Argument.contra, Cod.de constitu.pen.l,2.§.pen.& ff.de adim.le.l.3.§.conditio.

SYL. ¶ Est & aliud. CASVM in recitatione iuris antiqui, & eius correctionis, cum exprimatur præsertim ratio principis corrigentis, non est necessarium figurare, nisi litera.

a ¶ Con-

Dos, & don. pp nup. dent eſſe in æqualitate.

a¶ Conſtituimus. Cod. de dona. ante nupt. l. fina.

b¶ Exequentur. Si de nouo fiat donatio, vel dos poſt matrimonium, vel vetus augeatur, eſt æqualitas, vt C. de don. ante nup. l. fi. §. ſi igitur dote. Si ante matrimoniũ poterat eſſe inæqualitas, vt C. de pact. con. l. ex morte. Sed † hodie æqualitas eſt ante, & poſt in conſtituendo, & in pactis lucrorum, vt quantum dat uxor in dotem, tantum det in donationem propter nuptias maritus, & ſicut hic fit dominus dotis, ſic illa donationis propter nuptias.

† Auth. æqualitas, C. de pac. conuen.

conſtituimus, [a] vt tales donationes non augeantur tantum, ſed etiam conſtante matrimonio initium accipiant, & non ante nuptias, ſed propter nuptias vocentur, & dotibus in hoc exæquentur, [b] vt quemadmodum dotes conſtante matrimonio nõ ſolum augentur, ſed etiam fiunt, ita & iſtæ donationes, quæ propter nuptias introductæ ſunt, non ſolum antecedant matrimonium, ſed eo etiam contracto [c] augeantur, & conſtituantur.

¶ Hodie ſi vnus ex dominis manumiſit

SYL.

*¶ Adde quòd cautela eſt, quod dicta pacta etiã inæqualia valeant, videlicet quod fiant ante, quam contrahatur matrimonium de præſenti, quia tunc bene valebunt & eſt ratio, quia pacta inæqualia sũt prohibita conſtãte matrimonio, ne mutuo amore ſe ſpolient. l. 1. ff. de don. inter vi. quæ ratio ceſſat ante contractum matrimonium, & iſta eſt doctrina Innoc. in c. donatio. extra de don. inter vi. quam valde extollit Angel. in l. ex morte. C. de pact. con. & tradit Bart. Cæpol. caute. 62.]

Dos dat, vt inde mãtrimonij onera ſupportẽtur.

¶ Vtrum autẽ habeat eadem priuilegia dotis, videnda ſunt, quæ ponit Bal. nouell. in Tract. de dote in 8. par. in 6. priuileg. in fin.] Vſumfructum tamẽ habeat maritus, ne accidat, matrimonij oneribus dotem non ſeruire. Nam equitas ſuggerit, quod dos debeat eſſe ibi, vbi ſunt onera matrimonij, vt ff. de iure dot. l. dotis fructus, & l. plerumque, §. ſi ſerui, cum itãtundem reddatur vxori, ex qua donatione conſulitur mulieri ſoluto matrimonio, ſi res dotales nõ exiſtant, & quia nõ potuit alienare maritus etiam ea conſentiente, † vt inf. tit. proxim. in prin. licet alias iuri hypothecæ poſſit renunciare, vt C. ad Velle.

† Niſi poſt bienniũ iterũ

l. etiam, & l. iubemus, & in Authẽ. ſiue à me. Et ſicut dos vxori, ſic & talis donatio iure redditur viro, ſoluto matrimonio, cum ſit æqualitas, vt in Authen. de æqualitate do. §. 1. colla. 7.

ſeruum communem, ſeruus efficitur liber, & ſocius conſeruatur indemnis, dato ſibi precio partis ſuæ, hoc dicit ex lege prima, C. de com. ſer. man. Aretinus.

¶ Erat olim, & alius modus ciuilis acquiſitionis, per ius accreſcendi, quod eſt tale: Si communem ſeruum habens aliquis cum Titio, ſolus libertatem ei impoſuerit, vel vindicta, vel teſtamento, eo caſu pars eius amittebatur, & ſocio accreſcebat. Sed cum peſſimum fuerat exemplo, [d] & libertate ſeruum defraudari, & ex ea humanioribus qui-

cõſentias & ex alijs bonis, quod ſuperſũt, ſibi ſit cõſuliũ, nec tunc, ſibi ꝑuindicat, niſi quatenus ꝓbet verſum ĩ rem ſuã. Ang. Hodie tñ de conſuetudine talis donatio nõ cõſtituitur, vt vult glo. in Auth. equalitas. C. de pac. con. & Bal. ĩ Auth. dos data, C. eo. Iaſ.

SYL.

¶ Poteſt tamen mulier retinere, donec ſibi ſoluta ſit dos, nec dominiũ retro tranſferẽt, aut hypotheca perditur, quia nõ tantum datur propter lucra nuptialia, ſed pro maiori ſecuritate dotis ſecundum Angel. hic. Eſt & ſpõſalitia largitas, quando ſpõſus ſponſæ per verba de futuro, vel e contra donat pure, non reſpectu dotis, quæ ſimiliter conditionẽ matrimonij habet, vt C. de don. ante nup. l. cũ veterum, & l. ſi à ſponſo. Accur.

SYL.

¶ Dicas ſecundum Ang. hic, quòd aliquãdo fit ex mera liberalitate hoc expreſſe, quod reuocari nõ poſſit, & habet locum l. ſi mater, C. de don. ante nupt. aliquando fit ſimpliciter, nullo expreſſo, & tunc olim erat irreuocabilis, & præſumebatur ex mera liberalitate, l. 2. l. ſi filiæ, l. ſi tibi, C. eo. hodie vero ob cauſam futuri matrimonij, l. cum veterum, eo. tit.

c¶ Sed eo etiam contracto. Hodie hoc corrigitur in Auth. de æqual. do. coll. 7.

¶ Erat olim.

SYL.

¶ CASVS in lege corrigente, & aſſignante rationem correctionis, aliter non figurabitur, ſatis enim erit literalis figuratio caſus. Nota, quod licet olim portio domini liberantis ſeruum accreſceret alteri pro parte, hodie tamen ſecus eſt, & ſeruus ſit liber, ſoluta portione ſua alteri domino.

Item nota, quod fauore libertatis cogitur quis vendere rem ſuam. Item quod laudanda eſt humanitas. Item quod inuidia remouenda eſt.]

d¶ Exẽplo, ſic, C. de probationi. l. exẽplo,

dem dominis damnum inferri, † sæuioribus autem dominis lucrum † accrescere, hoc, quasi inuidia plenum, pio remedio per nostram constitutionem [a] mederi necessarium duximus, & inuenimus viam, per quam & manumissor, & socius eius, & qui libertatem accepit, nostro beneficio fruantur, libertate cum effectu procedente, (cuius [b] fauore antiquos legumlatores multa etiam contra communes [c] regulas statuisse manifestum est) & eo, qui eam † libertatem imposuit, suæ liberalitatis stabilitate gaudente, & socio indemni conseruato, pretiumque serui secundum partem dominij, quod nos definiuimus, [d] accipiente. [e]

¶ Quibus alienare licet, vel non.

¶ Maritus non potest alienare, vel obligare prædium dotale, etiam consentiente muliere, non solum in Italia, sed etiam in prouincia. Aretin.

ACcidit aliquando, vt qui dominus rei sit, alienare non possit, & contra, qui dominus non sit, alienandæ rei potestatem habeat. Nam dotale prædium [f] maritus

a ¶ Nostram constitutionem. Cod. de communi ser. manu. l. 1. §. ne autem, & §. fin autẽ socius.

b ¶ Cuius. s. libertatis.

c ¶ Communes, scilicet, vt libertates per legem Falc. non minuantur. Item ibi non valet testamentum, libertates non reuocantur. ff. de inoff. testam. l. Papinianus, §. sed an & libertates §. fin. Item & ff. de fideicommiss. lib. l. generaliter, §. si quis seruo.

d ¶ Definiuimus, C. de cõmu. ser. manu. l. 1. §. ne autem. & §. fin autem socius.

e ¶ Accipiente, vel eo deposito, vt Cod. de communi seruo manu. l. 1. §. ne autem, & §. fin autem socius. Et nota, quod compellitur, quis vendere, quod est speciale † contra regulam, vt C de contra hen. empt. inuitum, & C de iure delibер. l. nec emere, quod plene not. in auth. de fideiuss. § pen.

* ¶ Vide ad hoc quæ annotaui. supra tit. de ijs qui sunt sui, vel alie. iu. §. vlt.

¶ Quibus alienare, &c.

¶ Supra dictum est quomodo quis efficitur dominus iure gẽtium, vel ciuili, hic tractare intendit de quadam specialitate quæ contingit circa eos, qui dominia rerum acquirunt, generale enim est, vt qui dominus est, possit alienare, & qui dominus non est, alienare nõ possit, hic, & in specialibus casibus contingit contrarium Accur. vel sic cõtinua secundum Aret. dictum est supra de acquisitione facta per vsucapionem, vel per donationem nunc dicit per quos alienatio possit fieri, & per quos non.

ACcedit. ¶ Totus iste titulus diuiditur in tres partes. Primo qñ dominus non potest alienare res suas. Secundo econtra, qñ non dñs alienat, Tertio, redit ad primũ casum Secunda ibi, Contra autem. Tertia ibi, Nunc admonendi sumus. Vel diuide subtilius. Primo, quando prohibetur alienatio propter rem, quæ est inalienabilis. Secundo, quando permittitur ex pactione, vel propter publicam vtilitatem. Tertio, quando prohibetur ratione personæ alienantis, vel ratione personæ in quam fit alienatio, quia pupillus est. Ang.

¶ Accidit. CASVS Quæsitum fuit, an vito alienatio rei dotalis permitteretur saltẽ consentiẽte vxore, & videbatur quod sic primo: quia ipse erat dominus. l. in re mãdata. C. mand. præsertim consentiente vxore, quia vnicuique licitũ est renunciare fauori pro se introducto l. pen. C. de pact. sed contrarium respondetur, & assignatur ratio in text. ibi, ne sexus muliebris fragilitas, &c. Item quia interest reipub. mulieres dotatas esse ad sobolem procreandam, l. 1 ff. sol. ma. Nota, quod dominus regulariter potest alienare, non dominus. Item quod res dotales, vel quasi, prohibentur alienari etiam volente vxore, ex rationibus allegatis. Item no. dispositionem. l. Iuliæ, quæ approbatur in ijs, quæ directo disponit. in ijs vero, quæ a contrario sensu colligi poterãt ex ea, corrigitur. Item, quod l. Iulia facilius permittebat fundum alienari, quam obligari. posset forte ipsius ratio colligi ex tex. in l. si pupillorum §. si prætor. ff. de reb. eo. Item no. fragilitatem sexus mulierum]

f ¶ Dotale prædium. s. inæstimatum, vt C. de rei vxo. act. l. 1. §. & cum lex. †

¶ Si vero interueniat iuramentum, de iure canonico alienatio procedit. c. licet, de iureiu. lib. 6.]

* ¶ Adde, quod, cum talis alienatio iuramẽto vxoris vallata est, cautela est, vt compareat

Libertatis fauor quib9 cõsistit.

† aliàs seuerioribus.

† alias accedere.

† aliàs liberalitatem.

Vendere quis compellitur aliquando.

† fauore libertatis vt dicitur in tex.

Continuatio.

Diuisio.

SYL.

† Et in his casibus, vbi nõ pt alienari an fideiussor dat9 a ultro obligetur, vide B. hic.

reat filius, & contraueniat tali contractui. ad pōt. quia illud iuramentum matris nō afficit hæredem, Bartho. Cepol. caut. 138. Item alio modo sustinetur alienatio rei dotalis, licet vxor non iuret, & nēpe si ipsa cū marito recipiat pretiū quia videtur illud habere loco dotis, vt post gloss. & Bartol. tradit idem Cepol. caute. 174. incip. omnes. Et adde aliā cautelam eiusdem Cepol. qua fit tutus emens fundum dotalem, num. 131. incipien. Qui vult.

inuita a muliere per legem Iuliam prohibetur b alienare, c quamuis ipsius d sit, dotis causa ei datum, quod nos legem Iuliam corrigētes, e in meliorem statum deduximus. f Cum. n. lex g in solis tantummodo rebus locum habebat, quæ Italicæ h fuerāt, & alienationes inhibebat, quæ inuita i muliere fiebāt, hypothecas autem earum rerum, etiam volente k ea, vtrique l remedium imposuimus, vt etiam in eas res, quæ in prouinciali solo positæ sunt, interdicta m fit alienatio

¶ Alias, si æstimatum esset, posset alienari, nisi æstimatio fiat, vt sciatur quantū valet, vt C. de iur. do. l. quoties, & l. si inter virum, & defun. do. l. 1. Et dic dotale, vel quasi, vt ff. de fun. dot. l. 3. & 4. Quid si res mobilis est? Resp. potest alienari, si maritus est soluendo, C. de ser. pig. da. ma. l. 1. facit l. si ex lapidicinis, ff. de iur. do. Accur.

SYL. ¶ Adde, quod contrarium tenuit glo. in l. 1. §. & cum lex, C. de rei vxo. act. & in l. fina. C. de fun. do. cuius opin. communiter approbatur vt per Christ. hic.

** Adde, quod plerique tenent, nouissima Iustin. lege, quę est Authen. vt immob. ver. & multo potius, etiam rerum mobilium alienationem phibitam censeri, vetat enim generaliter, ne quid rerum dotaliū alienetur, quod tamen intelligunt de rebus, quæ seruādo seruari potuissent, ar. l. lex quæ tutores, in ff. C. de admin. tuto. Alcia. tamen censet d. Auth. solum loqui de immobilibus, quoniā verba præcedentia, rubricaque ipsa id indicat, & veteres, qui eius contextū Codici inseruerunt, ita existimasse videntur, auth. siue, C. ad Velle. ver. immobile.

a ¶ Inuita muliere. ergo ea volente poterat, vt innuit: quod corrigitur statim.

b ¶ Prohibetur. Nisi prouocetur ad diuisionem fundi dotalis, vt C. de fun. dota. l. final.

¶ Secus si ipse prouocet alium, secundum Christ. hic.]

SYL. ¶ Item nisi ex necessitate, vt C. de libe. cau. l. 1. item nisi cum vniuersitate, vt ff. de fun. do. l. 1. Item nisi veritatur ad vtilitatem mulieris. vt ff. de iu. do. l. fin.

c ¶ Alienare. Hoc large accipias siue domi nium mutetur, siue ius alijs constituatur, vt C. de rebus alien. non alien. l. fin. & in Auth. de non alien. § alienationis. coll. 2. & ff. de fun. do. l. Iulianus. Accur.

** Quod dicitur in d. l. Iulianus. maritum non posse fundo dotali imponere seruitutē, intellige de inæstimato, quia ille reputatur vxoris. l. in rebus, C. de iu. dot. secus si esset æstimatus tali æstimatione, quæ faceret emptionem, vt ibi not. quod in dubio præsumitur, vt est glos. not. in l. si inter, Cod. de iu. do. & tenet Veron. de ser. vrb. præd. capitulo 14.

Dotis dominiū an sit mariti vel uxoris.

d ¶ Ipsius sit. Scilicet de iure gent. vt per traditionem, & ciuili scilicet approbatione, secundum lo. Alij dicunt de iure ciui. scilicet fictione, non iure gentium, ut C. de iu. do. in reb. Sed q. ibi dr de iu. naturali vxorem dominam esse, verū est primæuo iure, quod dicitur: Quicquid calcauerit pes tu & cet. non naturali .i. iure gentium: sed rerum domina dicitur quo ad spem, & quantum ad hoc, vt ex eis sustentetur: sicut filij dicuntur domini rerum paternarum, vt infra de hær. qualit. & differ. §. sui. & C. de furt. l. quamuis. & C. ter um amo. l. 1. vel domina est inspecto exitu: sicut filius: dicitur dominus. vt ff. de lib & posth. l. in suis.

¶ Concluditur communiter, q. si data sit æstimata, solus maritus fit dominus l. quoties. C. de iure dot. si inæstimata, tunc opin. Mar. fuit eam dominam de iure gent. maritum vero de iure ciuili, contrarium tamen tenet glo. in l. in rebus, C. de iure dot. cuius opin. & communis, & vera est secundum Sa lyc. ibi. SYL.

e ¶ Corrigentes. in duobus capitulis, & in alijs non.

f ¶ Deduximus, vt C. de rei vxo. actio. §. & cum lex.

g ¶ Lex, scilicet Iulia.

h ¶ Italicæ. i. in Italicis prohibebat alienationem, & hoc erat primum eius vitium.

i ¶ Inuita muliere. sed ea volente concedebat, & hoc erat secundum vitium.

K ¶ Volente ea. similiter prohibebat.

l ¶ Vtrique. s. vitio.

m ¶ Interdicta. Quid si fiat? Resp. vendicat maritus cōstante matrimonio, cōtra factum suum veniens, cūm fuerit contra legem, vt C. de agri & censi. quemadmodum. lib. 11. & de rei ven. l. doce, sed dissoluto eo mulier repetit, vt C. de iu. do. l. in rebus. † Quid si in prælato ecclesiæ alienante rem ecclesiæ, quia potest eam repetere prælatura durāte, vt extra de rebus eccl. non alien. cap. si quis presbyterorum.

Alienans petit q. alienauit.

** † Qui sequitur. i. ō est Accur. vt apparet ex vetustis libris.

** Redde secundū gl. in l. 1. C. de rei vx. act. ver.

ver. alienare, & est communiter recepta, secundum Ar. Pinel. in l.1. C de bo.mat. in 3. par. sub num 63. Et collige ex hac gl. quod licet venire contra factum proprium, quãdo ei legis prohibitio resistit, & secundum hoc limita tritam illam reg. quę de euictione tenet actio eundem agentem repellit exceptio, de qua in l. vendicantẽ, ff. de euict. vt non procedat, quando alienatio fuit contra legem, ita declarant Alber. & Sal. & Iaso. alios referens in l. iusiurandum §.procurator nu.30. ff. de iureiu.

† Id est ne fragilitate naturæ in repentinã deducant inopiam. l.1.§.& cũ lex, C.de rei vxor. act.

tio, vel obligatio, vt neutrum eorum neque [a] consentientibus mulieribus procedat, ne sexus muliebris fragilitas † in perniciem [b] substantię earum conuertatur. [c]

¶ Creditor, licet non sit dominus, potest tamen pignus alienare ex pacto, vel sine pacto, seruata forma legis. Aret.

¶ Contra [d] autem creditor pignus ex pactione, quamuis eius ea res non sit, alienare † [e] potest. Sed hoc forsitan ideo videtur fieri, quod voluntate debitoris intelligitur pignus alienari, quia ab initio contractus pactus est, vt liceret creditori pignus vendere, si pecunia non † soluatur. [f] Sed ne creditores ius suum persequi impedirentur, [g] neque debitores temere [h] suarum rerum dominium amittere viderentur, nostra constitutione [i] cõsultum est,

a ¶ Neque cõsentientibus, Speciale, vt suo fauori nõ possit renunciare, quia etiam reipublicæ interest, vt ff. soluto matrimon. l.1. sic ff de pact.do. l.de die.

** ¶ Adde modos aliquot, quibus emens fundum dotalem securus esse potest, quos tradit Bartho Cepol. caut.131.

b ¶ In perniciem. i. destructionem.

c ¶ Conuertatur. similia sunt, vbi etiam dominus non alienat. vt C. ad l.Iul.ma.l.fin. & C. de hær. & ma.l.manichæos, §.pen. & C. de prædi. decu.l.fi. lib.10. & inf eo. §.nunc admonendi.

ADDITIO. Vnde versus: Coniunx, ecclesia, furiosus, menteque captus, Prodigus, atque minor, existens sub patre natus, Aduersans fidei, maiestatis reus, isti Res alienare proprias de iure vetantur. Prætacto debet sub iure decurio scribi.

SYL. ¶ Contra autem. CASVS. Quærebatur, an creditor, penes quem erat pignus debitoris, posset alienare ex conuentione, ratio autem dubitandi erat, quia cum penes ipsum rei dominium non sit, non videtur quod in alium transferre possit, l. nemo plus iuris, ff. de reg. iur. nemo enim dat quod non habet, sed contrarium respondetur, hoc autem virtute cõuentionis, sicut enim dominus ipse alienare posset, ita & ipse creditor ex voluntate domini potest. Not casum, in quo non dominus transfert dominium. Item, quod eo ipso, quod debitor noluit pignus, videtur dare licentiam vendendi. Item, quod creditor non est impediẽdus ius suum prosequi, Item, quòd ex abrupto non debet amitti res sua a domino debitore.

d ¶ Contra l. e contrario.

** Adde, quod res pignori data pleno iure manet debitoris. l. generaliter, ff. qui & a quibus, & ideo eã alienare potest etiam inuito creditore, l. si debitor, C. de distrah. pig.]

e ¶ Alienare potest. Idem in iudice, vt ff. si ex nox. causa aga. l.2. & infr. de offic. iud. in fin.

† Et sic plus iuris trãsfert in alium, q̃ ipse hẽat de quo uide glo. fi. 11. c. pastoralis extra de iure patron.

¶ Ratio est, quia quod iudex facit contra partem contumacem, censetur factum ab ipsa parte, leg. si ob causam, de euic.

SYL. † alias soluerετur.

¶ Idem in flumine, vt ff. de acq. rer. domi. l. ergo. §. alluuio. Idem in Imperatore, & Augusta, vt sup. de vsuc. §. vlt. Idem in prælatis ecclesiarum, vt in Auth. hoc ius porrectũ C. de sacros. eccles. Idem in tutoribus, qui dominorum locum obtinent, vt ff. de furt. interdum, §. qui tutelam. Idem in procuratore, qui habet liberam administrationem, † vt sup. de rerum diui §. venditæ vers. nihil autem. Idem in seruis habentibus liberam peculij administrationem, vt ff. de pig. ac. si conuenerit, §. fi. & l. seq.

† In qua non uenit dolus nec qđ possit donare

¶ Dic, q̃ rationes omnium prædictorum sunt, q̃ aut a l quamuis non dominis tributa est hæc potestas, quia vice dominorum sunt, aut ab homine, ita q̃ effectus translationis dominij fundatur in persona domini, non serui, vel procuratoris, aut tutoris.

SYL. nisi exprimatur, & tune intelligitur de donatione inter uiuos non causa mortis.

ADDITIO. Vnde versus: Princeps, Augusta, iudex, ac officialis, Tutor, curator, procurator, fluuiusque, Creditor, exactor, prælatus, seruus, habentur. Hi numero bis sex alienantes aliena.

Et qualiter libera administratio cõcedatur. vide Angel. hic.

f ¶ Non soluatur. s. tempore constituto.

* ¶ Intellige in totum. nam alioquin creditori liceret pignus distrahere, tametsi creditum suum pro maiore parte consecutus esset, l. quamdiu, C. de distra. pign.]

g ¶ Impedirentur. vbi non esset pactio de pignore vendendo.

h ¶ Temere. i. nimis cito, vt su. de vsuc. i pri.

i ¶ Constitutione, C. de iure do. impe. l. fin. §.1. & 2.

a ¶ Cer-

& certus [a] modus impositus est, per quem pignorum distractio possit procedere, cuius [b] tenore vtrique parti creditorum & debitorum satis † abunde prouisum est.

¶ Pupillus sine auctoritate tutoris non alienat, & si det mutuo, non obligat accipientem, si pecunia extet, si consumpta sit bona fide, condicitur, si mala, agitur ad exhibendum. h.d.

¶ Nunc † admonendi sumus, neque pupillum, neque pupillam, vllam [c] rem sine tutoris auctoritate alienare [d] posse. Ideoque si mutuam pecuniam sine tutoris auctoritate alicui dederit [e] non cō-

† Et p̄ pactū nudū, nec est necessaria aliqua d̄nūciatio d̄ pignore luēdo, q̄ not. p̄ limitat.

SYL. no l. si cōuenerit, ff. de pig. ac. Ang.

† alias ab vndeque.

a ¶ Certus modus, vt si actum sit de vendēdo, iuxta conuentionem vendere † possit. Sed si nihil fuit dictum de hoc nunciabit semel, & tunc elapso biennio vendet, vt C. de iu.do.imp.l. fin.§.1.& 2. Si autem dictū fuit vt non vendatur, ter nunciabit, & tunc vendet, vt ff de pigno.ac. si conuenerit. ¶ Cui beneficio creditor renunciare non posset, quia est contra publicā vtilitatem, secundum Bart. in d.l. si conuenerit.]

ADDITIO. Et inter denunciationes quæ interualla sint necessaria, itē quid si emptor non reperiatur, vel pignus plus vel minus valeat, quam creditum. Item quid in pignore iudiciali vel prætorio, & an huic beneficio de vendendo pignore possit renunciari, vide Angel. hic.

*¶ Adde, quod non solum valet pactum de vendendo pignore si pecunia ad tēpus præscriptum non soluatur, vt dicitur hic, sed ēt vt creditor ipse iure emptionis possideat pignus iusto pretio tunc æstimandum, l. si fundus, §. vlt. ff. de pignor. Ceterum ita pacisci non liceret, vt si debitor nō soluerit, pignus fiat creditoris, nam pactum illud, (quod legis commissoriæ appellatur) in pignoribus reiectum est, l. vlt. C. de pact. pig. Quę autem requirantur priusquam deueniatur ad venditionem pignoris, vide apud Neguf. in tracta de pigno. in primo memb. 6. par. princ. nu. 3. & seq. vsque ad 7.

b ¶ Cuius. s. constitutionis.

¶ Nunc. CASVS. Quæsitum fuerat, an pupillus dominium rei suæ in alium transferret alienando: & videbatur quod sic ex d. regula generali, q̄ in re sua quilibet est arbiter & moderator. l. in re mandata, C. man. contrarium deciditur propter facilitatem ætatis pupillatis, quæ non consulto agit, sicut ex fragilitate mulierum inducta est decisio posita in princ. supra eo. Secūdo dubitabatur, an ex mutuo obligaret sibi alium, & videbatur q̄ sic, quia pupillus contrahendo alterū sibi obligare potest, ipse vero non potest obligari. §. pupillus. inst. de inut. stip. cuius contrarium deciditur, quia ex quo in mutuo requiritur ad sui essentiam, quod fiat de meo tuum, & sic dominium trāsferatur ipse autem transferre facilitate ætatis prohibeatur, sequitur quod non potest contrahi obligatio ex mutuo, & hoc est, quod tex. dicit. Quia pecuniam non facit accipientis, hinc sequitur, q̄ cum remaneat dominus, vendicare nūmos poterit, si vero bona fide consumpta sit pecunia, quamuis a principio non valuerit, tamen cōsumptione bona fide facta dicitur mutuum recōciliari. l. quamuis, ff. si cer. pe. Si vero mala fide consumpta sit, poterit agi ad exhibendū, non q̄ possit exhiberi si consumpta sit vtēdo, & expendēdo, & in alium trāslata, sed iuretur in litem, eo exhibere nō valente l. ad exhibendum, C. ad exhibend. Not. collige per te, quia clara sunt, inter, quæ illud præcipuum est, quod pecunia, licet transeat per plures manus, tamē si extat non dicitur consumpta, quod annotauit Decius in l. non omnis, §. si pupillus, num. 3. si cert. petat.

† alias nūc autem.

c ¶ Vllam rem. Neque ratione proprietatis neque ratione possessionis, quæ animo retinetur. licet, corporalem sine tutore perdere possit, vt ff. de acquir. rer. do. l. pupillus. & de acqui. pos. l. possessionem.

¶ Ratio clara est, quia quæ meri facti sunt potest sine tutore, l. quamuis, §. 1. ff. de acqu. posses.

*¶ Adde, quod nec tutore auctore alienare quiduis potest, sed ea tantum, quæ commode seruari non possunt, nam in alijs requiritur etiam iusta causa, & iudicis decretum, l. lex quæ, C. de admin. tuto. & l. 1. ff. de rebus eo. qui sub tut.]

¶ Quid in adulto? Respon. si non habet curatorem, potest alienare quæ seruando seruari non possunt, si habet curatorem, similis est prodigo, vt C. de in inte. rest. mi. l. si curatorem.

Adultus an possit alienare.

¶ Dic, quod mobilia valide alienat, sed ex læsione restituitur, exceptis ijs, quæ seruādo seruari non possunt, in quibus non simplici læsione, sed ex immodico tantum damno restituitur, in immobilibus nō valet alienatio, nisi iuret, Auth. sacramenta puberū, C. si aduer. ven.]

SYL. † Pro hac expositiōe ē l. 1. ī pri. iūcta glo. ff. d̄ pos. d̄ quo plene p̄ Bart & alios in l. fi. ff. de cōdi. ob. cau.

d ¶ Alienare posse. Sic sup. de auct. tutor. in prin. & ff. de sol. l. quod si forte. in fi. & l. pupillo, ff. si cer. pet. l. non omnis, § fi.

e ¶ Dederit, i. tradiderit: † cum dare sit accipientis facere, vt infra de actioni. §. sic itaque si poneres proprie, non haberet locum

quod sequitur, ideoque vendicari &c.

a ¶ Obligationem. Scilicet personalem ex mutuo.

b ¶ Quia pecuniam. Bona est ratio. vt inf. quibus mod. re. con. ob. in prin. & ff. si certũ pet. l. 2. §. appellata.

c ¶ Non facit. Quod est necesse, quia dicitur mutuum, quia de meo fit tuum, vt ff. si certum pet. l. 2.

d ¶ Bona fide. Credens eum maiorem, vt ff pro emp. l. 2. §. si a pupillo, vel etiam errans in iure. licet sit argumẽtum contra, ff. pro empto. l. 2. §. si a pupillo.

SYL. ¶ Ratio diuersitatis est, quia ibi de vsucapienda pupilli re, & sic de lucro tractabat͛, hic secus. error enim iuris tũc non excusat, vt sup. de vsuc. §. sed tamen. ver. item si is ad quem.]

e ¶ Consumpti. Quod fit expendendo, vel cum alijs immiscendo, v. supra de vsufruct §. constituitur, & ff. de solutio. l. si alieni.

trahit obligationem, [a] quia [b] pecuniam non † facit [c] accipientis: ideoque vendicari nummi possunt, sicubi extant. Sed si nummi, quos mutuò minor dederit, ab eo, qui accepit bona fide [d] consumpti [e] sunt, condici [f] possunt, si mala fide, ad exhibendum [g] de his agi potest.

¶ Si debitor soluat pupillo cum tutoris & iudicis auctoritate, habet plenissimam liberationem, si vero soluat sine iudic.., & sine tutore, liberatur ope exceptionis, si pecunia est salua, vel pupillus factus fuit locupletior, aliter vero soluens non liberatur vllo modo,

* ¶ Et sic hoc casu conualescit mutuum, quod ab initio non valuit, quod & alijs modis accidit, vt no. in gl. seq.

Mutuũ tripliciter reconciliat͛. f ¶ Condici possunt. Scilicet condictione certi ex mutuo reconciliato per consumptionem, vt ff. si cer. peta. si a furioso, & l. sequẽ. Item stipulatione reconciliatur, vt C. si cer. pet. l. quamuis. Item vsucapione, vt ff. de iure dot. Proculus, & no. inf. qui. mod. re. con. oblig. in princip. †

* * g ¶ Ad exhibendum quia tenetur qui dolo fecit, quo minus possint exhiberi, vt C. ad exhiben. l. ad exhibendum, & sic iuratur in litem, ex eo quòd interest pupilli, cuius pecuniam redditam esse ut ff. de in litem iur. l. in actionibus, & l. nummis.

† In uer. tuũ fiat, & melius in §. item is. uer. mutuum.

SYL. ¶ At ex contrario. CASVS. Quærebatur, an econtrario pupillus recipiendo obligaretur, & cautum esset soluenti, & videbatur indistinctè, quod non, per d. §. pupillus, inf. de inu. sti. quia ipse contrahendo alteri non obligatur, sed contrarium respondetur in certis casibus scilicet quando pecunia extat, vel est factus locupletior. ratio est, quia licet ex æquitate introductum sit pupillo soluentem non liberari, ne præiudicium afferatur pupillo, æquissimum tamen est, ipsum cum aliena iactura locupletiorem non fieri, ideo datur exceptio doli ex l. qui æquitate. de excep. doli. No. summarium.

& pupillus soluendo creditori sine tutore non liberatur. hoc dicit.

¶ At ex contrario, omnes res pupillo, & pupillæ sine tutoris auctoritate rectè [h] dari [i] possunt. Ideoque si debitor pupillo soluat, necessaria est debitori tutoris auctoritas, alioquin non liberabitur. [k] Sed hoc etiam euidentissima ratione statutum est in constitutione, [l] quam ad Cæsarienses aduocatos ex suggestione Triboniani viri eminentissimi, Quæstoris sacri palatij nostri promulgauimus, qua dispositum est, ita licere tutori, vel curatori

h ¶ Recte. vt res fiat accipientis non vt debitor liberetur, & hoc sequitur.

i ¶ Dari. Ex quacunque causa.

ADDITIO. Quod in pupillo procedit indistinctè. Infans vero obligationem iuris sine tutore non acquirit: item nec possessionem ex sua occupatione tantum, sed ex traditione possessoris sic, nec dominium, sed est necesse, quod alij nomine ipsius tradatur. l. si quis in emancipatum. C. de dona. Ang.

K ¶ Non liberabitur. Scilicet debitor pupilli. Sed contra, ff. de solu. si stipulatus fuero. Resp. ibi pupillus erat adiectus, nec quicquã sibi debebatur, cum ad solutionẽ tantũ ponatur, ut in eo. tit. de solu. quod stipulatus, & l. qui res §. at ubi.

l ¶ Constitutione. ut C. de admi. tut. l. sancimus. & l. constitutionem.

* ¶ Cesariẽses aduocatos accipere debem⁹, .i. in Cesarea, Metropoli Cappadocię, domicilium habebant, quæ Archelao pulso hoc nomẽ sortita est a Tyberio, aut certe ab Augusto. prius autem appellabatur Mazace, quã Strabo. lib. 12. scribit, uel maxime celebrem egregijs iurisperitis fuisse, ab his sępe cõsultus

tus fuli Iuſtin. ad eoſque multas ſcripſi cõſtitutiones, ut l. ſi maior, C. de pact. §. item uerborum, inf. de inuti. ſtip.]

a ¶ Debitorem. Ex mutuo uel ſimili cauſa, non ex penſione uel reditu, ut C. de adm. tu. l. ſancimus. & l. conſtitutionem.

liberatur, ut infra, ibi nihil proderit, &c.

g ¶ Locupletior. Quod eſt, & ſi non eſt factus pauperior. ut ff. de ſolut. in pupillo.

¶ De ueritate huius glo. uide Decium in l. ex pœnalibus, in fi. ff. de regu. iur. SYL.

debitorem [a] pupillarẽ † ſoluere, vt prius iudicialis ſententia, [b] ſine [c] omni damno celebrata, hoc permittat [d] quo ſubſecuto, & ſi iudex pronunciauerit, & debitor ſoluerit ſequatur huiuſmodi ſolutionem pleniſſima ſecuritas. [e] Sin autem aliter, quàm diſpoſuimus, ſolutio [f] facta fuerit, pecuniam autem ſaluam habeat pupillus, aut ex ea locupletior [g] ſit, & adhuc eandem pecuniæ ſummam petat, [h] per exceptionem doli mali poterit ſummoueri. Quod ſi male conſumpſerit, aut furto, aut vi amiſerit, nihil [i] proderit debitori doli mali exceptio, ſed nihilominus condemnabitur: [k] quia temere ſine tutoris auctoritate, & non ſecundum noſtrum diſpoſitionẽ ſoluerit. [l]

¶ Sed ex diuerſo, pupilli vel pupillæ ſoluere ſine auctoritate tutoris non poſſunt: [m] quia id, quod

† l. liberare.

ADDITIO. Tunc enim ſine iudice pleniſſimam ſecuritatem conſequitur, dummodo penſio, nec duos ann. nec cẽtum flo. ſummam excedat ſecundũ Ang.

Snia ĩterlocutoria & ꝑceptũ iudicis idẽ.

b ¶ Sententia. Scilicet interlocutoria: quam præceptũ uulgariter appellamus: ut ſi dicat, Decerno, uel præcipio tibi ſoluere uel deponere, vt ff. de min. l. ait prætor. §. quid tamen.

c ¶ Sine omni damno. Vel ſportularum, uel pretiorum Tabellionum.

SYL. ¶ Hoc uidetur expreſſum in l. in ſacris. C. de prox. ſacro. ſcri. lib. 12.]

¶ Sed numquid debitor pro ſua parte ſoluet? Reſp. non, ut C. de fruc. & li. ex. l. fina. & facit ſic C. de epiſc. audien. l. iam dementis. § fi. & in Auth. de ſanc. epiſ. §. ſportutiarum, coll. 9. Accur.

ADDITIO. Priuilegium enim litis ordinationem ſiue proceſſum reſpiciens, uni conceſſum, tranſit ad aduerſarium: ſecus ſi deciſionem, niſi uerba reſcripti hoc ſonent. Angel.

d ¶ Permittat. nota, quòd tutor, & iudex neceſſarij ſunt. ſecundum P. ſed ſecũdum nos ſolus iudex ſufficit, ut ff. de min. ait prætor, §. quid tamen. & l. quod ſi minor. in fine. Accurſ.

ADDITIO: Et hoc eſt uerum in caſu noſtro, & in alienatione rerum mobilium, alias in alienatione immobilium opus eſt utroque. Aret.

e ¶ Securitas. Vt nec reſtitutio detur, ſecus in prædio alienato cum decreto: quia emptio ex uoluntate, ſolutio de neceſſitate fit, ut ff. de minor. ait prætor, §. quid tamen. & l. quod ſi minor in fi. & C. de præd. mino. ſi quidem. Accur.

Solutio fit de neceſſitate.

f ¶ Solutio. Vt ſoli pupillo, uel adulto curatorem habenti ſine eo, unde ipſo iure non

h ¶ Petat. Et ſic eſt de prædo ſolicitus: unde non auditur, C. pro empt. l. eum qui. Accur.

i ¶ Nihil proderit. Apparet ergo, quod ipſo iure non eſt liberatus: ſi autem cum auctoritate tutoris, ipſo iure liberaretur: ſed tunc reſtitueretur minor perdita pecunia, ut C. ſi aduer. ſo. l. 1.

K ¶ Condemnabitur. Scilicet ipſo minore petente, uel alio ſuo nomine, † non extraneo, ut ff. de ſolu. l. filius.

† Vel ab eo cām hñte, g a bñficiũ reſtõnis cedi põi, & trãſit ad hęredẽ extraneũ, ut l. q ſi min. fi. d mi. Ang.

l ¶ Soluerit. Circa hãc diffuſam materiam diſtingue. Cum debitor pupillo ſoluit, aut conſequitur plenam, aut pleniorem, aut pleniſſimam ſecuritatem, ſi ſoluat pupillo ſine tutoris auctoritate, & pupillus habeat ſaluam pecuniam, uel ex ea locupletior eſt, liberatur, non ipſo iure, ſed exceptione: niſi eſſet adultus ſine curatore, ut hic. & ff. de ſolu. l. in pupillo. Si autem ſoluat tutoris auctoritate, ipſo iure liberatur: poteſt tamen in integrum reſtitui, ſi non habeat rem ſaluam, ut Cod. ſi aduer. ſolut. l. 1. niſi in quatuor caſibus, ut Cod. de adminiſtr. tuto. l. ſancimus & l. conſtitutionem.

¶ Quod ex nimio labore introductum eſt in huiuſmodi exceptis, ut per Chriſtop. hic.]

SYL. ¶ Quod enim legitime factum eſt, ex euentu retractari non debet, ut C. ad ſenatuſcon. Treb. ſancimus. Pleniſſima eſt, ſi iudex interueniat cum tutore, uel ſine eo, ut ff. de mino. ait prætor. §. quid tamen. Et de hac materia ibi plene notatur.

m ¶ Non poſſunt. Diſtingue: aut id, quod erat ſoluendum, non poterat alienare ſine decreto: quo caſu decretum interponendum eſt in ſoluendo, ut eſt, de rebus eo. qui ſub tutor. l. magis, §. ſi pupillus alias non tenet, & poteſt uendicari quod ſolutum eſt, niſi conſumpſerit creditor,

ditor, vt hic, & ff. si cert. pet. nõ omnis. §. fin. Aut poterat: quo casu solus sufficit tutor, vel curator, vel adultus non habens curatorẽ: nec restituuntur, cum non sint decepti. Si sine tutore soluerit, non liberatur, nec dominium trāsit nisi per consumptionem, vt hic, & ff. si cer. pet. non omnis, §. final. Et hoc, quando debitum erat ciuile & naturale: si autem naturale tantum, per restitutionem poterit repetere, si legitime soluerit. alias suo iure condicet, vt ff. de cond. inde. interdũ. ADDITIO. Et tunc quia minor ætas facit medium concludendi, satis est dicere se minorem indebite soluisse, & si non exprimat per ignorantiam: quod alias in maiore requiritur, ne donasse videatur, quod no. secundum Ang.

+alias curique.

non fit accipiẽtis, cum scilicet nullius rei alienatio eis sine tutoris auctoritate cõcessa sit.

¶ Per quas personas nobis acquiritur.

¶ Acquiritur nobis nõ solum per nosmetipsos, sed etiam per personas hic descriptas. Accur.

Acquiritur vobis, non solum per vosmetipsos, sed etiam per eos, quos in potestate [a] habetis. Item per seruos, in quibus vsumfructum [b] habetis. Item per homines liberos, & per seruos alienos, quos bona [c] fide possideris: de quibus singulis diligentius dispiciamus.

¶ Quicquid quærit filius, quærit patri, ex ibi, Hactenus.

¶ CASVS non figurabitur in traditione regulæ. Not. per quas personas nobis quęratur. Item, quod liber homo bona fide possessus ita nobis acquirit, sicut seruus.] SYL.

a ¶ In potestate habetis, vt inf. eod. §. 1. & §. item vobis.

b ¶ Vsumfructum vt infra eodẽ. §. de ijs. Qu d si nudũ vsum? Respõ. ex re nostra acquirit, (i) nõ autem ex opera, vt ff. de vsu. & habi. per seruum, & infra per quas perso. no. obl. acqui. §. per eum quoque. Vide supra §. item is ad quẽ in gloss. 1. de vsu & hab. & inf. hoc titu. §. de ijs in glos. r.

¶ Intellige ex opera exposita in re aliena, quia illa est in fructu, secus in re vsuarii. l. alienum. §. fin. co. tit.] SYL.

ADDITIO. (i) Dummodo stipuletur mihi: alias acquiritur stipulanti, quamuis is teneatur mihi restituere per conditionem sine causa, vt l. penult. ff. de stip. seruo. Angel.

c ¶ Bona fide, vt inf. eod. §. idem placet, quæ bona fides in possidente non in possesso requiritur, vt ff. de acquirend. possess. cum hæredes, §. fin. & ff. de stipu. seruo. l. si seruus ex testamento, & de acquir. rerum domin. homo liber. in princ. & exigitur bona fides in principio possessionis, & continua in libero homine, quo ad aliquid acquirendũ per eum, non in vsucapione: quia non vsucapitur, vt ff. de acquir. rer. domi. l. qui bona fide, §. 1. & C. de præscr. long. temp. quæ pro liber. l. sola. Sed in seruo sufficit, & quo ad vsucapionem & quo ad fructus, in initio bonã fidem habere, vt ff. de vsur. qui scit. §. vltimo & C. de vsucapi. transfor. l. vnica, §. hoc tantummodo. Accur.

ADDITIO. Sed de iure canonico requiritur bona fides continuata vsque ad perfectionem præscriptionis, cap. fin. cum ibi no. extra de præscrip. Et facit iste textus, q̃ monachus trãsiẽs de vno monasterio ad aliud acquirat secundo bona fide possidenti. *monachus enim & seruus æquiparantur. c. cũ olim. de priuil. Ang.

Continuatio. ¶ Per quas personas, &c. ¶ Ista rubrica sic continuatur. Dictum est sup. de multis modis acquirendi dominia, nunc sequitur videre de personis, per quas dominia acquiruntur. Vnde dicit hic Accursius, allegans duos versus Horatij in primo sermonum: †Est modus in rebus, sunt certi denique fines, Quos vltra citraque nequit consistere rectũ. Nam licet multis modis res acquirantur, vt à §. illo, Singulorum. de rerum diuis. vsque nunc traditum est, tamen certi sunt homines, per quos acquiritur: & sunt sex, scilicet per nos, per filios, per seruos nostros, per alienos, in quibus vsumfructum habemus: per alienos, quos bona fide possidemus: per liberum hominem, quem bona fide possidemus. Et est septimus, scilicet ille, in quo nudum vsum habemus. Est octauus quandoque vt liber homo, id est procurator: de quibus hoc tit. dicit. Differt autem a quodam alio inf. per quas personas nobis acquiritur obl. quia ibi de obligatione acquirenda, hic de rebus tractatur. Accur.

† Sequitur gl. Accur.

ADDITIO. Adde, quod etiam sunt alij, qui acquirunt alijs: vt religiosi suo monasterio vt extra de statu monac. c. ad monasteriũ circa prin. & beneficiati suis beneficijs. C. de episc. & cler. auth. licentiam. Aret.

Diuisio. Acquiritur. Totus iste titulus diuidit' in tres partes principales. Primo ponit per quos nobis acquiratur. Secũdo illud exequitur sigillatim & in specie. Tertio facit præambulum transiens ad alios titulos & materias. Secunda ibi, igitur liberi vestri. Tertia

¶ Igitur. ¶ Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit de acquisitione facta per liberos, & per quos, & quid acquiratur. Secundo, quando per seruos nostros, & per quos, & quid acquiratur. Tertio, de acquisitione

per

per liberam personam, an possit acquiri. & quid. Secunda ibi. Item vobis. Tertia ibi, Ex his. Item prima subdiuiditur in tres partes. Nam primo ponit ius antiquum. Secundo rationem correctionis. Tertio ponit suum statutum. Secunda ibi, Quod nobis. Tertia ibi, Sanctitum. Aretin.

SYL. ¶ Igitur liberi.

CASVS figurari non debet, nisi literaliter, in §. tradente regulam, & referente correctionem iuris antiqui, totum enim pendet ab hac regula, quod quicquid filius quærit, quærat patri ab hac regula excepta sunt tam de iure antiquo, quam nouo, castrensia, vel quasi ratio aût fuit, quia in his patria potestas non fuit in consideratione, quæ causa est talis acquisitionis: profectitia autem pertinent, prout antiqui us, pleno iure ad patrem, & ratio assignatur ibi. Quæ enim inuidia est, non.n. est inhumanum aut odiosum, vt quod ex re patris quæsitum est, ad eum reuertatur, redeuntibus facile rebus ad naturam suam. l. si vnus. §. actus. ff. de pact. ibi, quod in spe. Aduentitia vero quæruntur patri quo ad vsumfructum: remanet tamen proprietas penes filium & ratio assignatur in tex. ibi. Ne quod ei suis laboribus. Not. summarium. Item inhumanitatem fugiendam. Item, quod patri debitus honor seruandus est. Item, quod nemini iniuria fit, si res reuertitur vnde profecta est. Item, quod nemo debet ex alienis laboribus ditari. Item, quod prospera fortuna debet cedere beneficio eius, cui fauere voluit.]

ceptis castrensibus, vel quasi: & profectitia pertinent pleno iure ad patrem: aduentitia, tantum quo ad vsumfructum correcto iure antiquo. h. d.

¶ Igitur [a] liberi vestri vtriusque sexus, quos in potestate habetis, olim [b] quidem quicquid ad eos peruenerat (exceptis videlicet castrensibus [c] peculijs) hoc parentibus suis acquirebant, sine vlla distinctione: [d] & hoc ita parentum fiebat, vt etiam esset eis licentia, quod per vnum, vel vnam eorum acquisitum esset, alij [e] filio, vel extraneo donare, vel vendere, vel quocunque modo voluerant applicare, quod nobis inhumanum visum est: & generali constitutione [f] emissa, & liberis pepercimus, & patribus honorem debitũ reseruauimus. Sancitum etenim a nobis est, vt si quid ex re [g]

a ¶ Igitur. quia de singulis dicere vult, de filijs vt de dignioribus primo dicit. Accur.

b ¶ Olim. antiquitatem primo recitat: & hoc ideo, vt nihil antiquitatis penitus ignoretur, vt infra titul. proxim. in princ. nam id, quod tollitur, vel reformatur, non debet esse incognitum, vt Cod. de cad. tol. l. i. §. & cum triplici.

SYL. c ¶ Castrẽsibus peculijs, idem in quasi castrensibus, etiam iure veteri, vt ff. de coll. bo. l. 1. §. nec castrense, non solum iure nouo, vt Cod. de bon. quæ liber. cum oportet. §. exceptis, & §. eadem obseruando. † Et antem castrẽse, quod filius familias à quolibet in castris acquirit, non acquisiturus alias, † vt ff. de castren. pecul. l. si forte. & l. castrense. Quasi castrense est, qd magistri liberalium artiũ, medici, clerici, & aduocari de publico acquirunt, vt Cod. de inoffi. testam. l. fin. & Cod. de episcopis, & cleric. l. sacrosanctæ, & l. cum lege. † Dic idem, si non ex publico. sed particular ter a clientibus, glo. in l. for. C. de aduo. diuers. iud.]

d ¶ Sine vlla distinctione, aduentitij, vel profectitij: pro prieratis, vel vsus fructus.

e ¶ Alij. scilicet fratri, quod grauius esse videtur, vt Codice de bon. quæ lib. l. cum oportet. §. primo.

f ¶ Constitutione, vt Cod. de bon. quę lib. cum oportet.

g ¶ Ex re, large pone, id est propter rem vel fructus ex rebus patris, vel occasione patris quocunque modo quæsita, (1) vt ff. de incen. rui. naufrag. l. 1. § 2. & ff. de vsu. l. in fideicõmissi. §. cum Pollidius, & de vulg. substitut. sed & si plures, §. in arrogato. & de castren. nec si forte & l. castrense, nisi & aliunde filius sit habiturus per se, vt ff. de iure dot. l. 5. §. si pater. Et sic ponitur ex re, id est, pp̃ter rem ff. de acquir. hæred. l. additio. in fi. Arg. contra. ff. de pecul. eo tempore, in fi. Argum. similiter contra. ff. de actio. empt. Iulianus. §. si quid seruo. Accurs. Sol. dictio, ex, proprie & stricte sumpta denotat, immediate, vt ibi: secus si large, vt hic.

ADDITIO (1) Scilicet licite: & tunc id, quod tribueretur personæ propter laborem, & industriam, censetur aduentitium & ipsius filij proprium, alias ex delicto puta (vsuris) nec patri quæritur, nec fratribus cõfertur, sicut nec cetera aduentitia, vt l. fin. C. de col. Angel.

* ¶ Adde, q. hic §. non habet locum in his quæ immediate a patre obueniũt filio: nam ea nõ pertinent ad patrem, vt ex Ias. & alijs tradit Tiraquel. in Tract. de retract. lignag. §. 1.

† Qd est verum si dentur necessaria ad bellũ alias dist̃ guẽ an de tur annis pp castra, an alias, vt in l. si forte in gl. alleg. & ita potest intelligi l. 1. C. de castre. pecu. lib. 12. ubi latius ponitur hæc dist. sed in Ang.

Peculium castrense.

Peculium quasi castrense.

Additio.

§.1.gloss.6.num 65.per not. per glos.magnã in fin. in l. frater, ff. de condict. inde. facit optime tex. in l. rerum, §. si seruo communi, & ibi glos. & Bal.ff.pro soc. & l.si heres. de op:io.lega.l sicut §. idem Papinia.quibus mod.vsusfruc.amit.

C.de do. inter virum, & vxo.l.etiam & ff.de don.inter virum,& vxo.l.Quinius.Nos contra, † & distingue, an filius sit diligens, vel diues pater inops: vel econtra: vt ex bonis diligentis (alias diuitis) quæsitum fingamus, vt C. arb. tu si

tris ei [a] obueniat, hoc secundum antiquam obseruationem totum parenti acquiratur: (quæ enim inuidia [b] est, quod ex patris occasione profectum est, hoc ad eum reuerti? [c]) quod autem ex alia causa sibi filiusfamilias acquisiuit, huius vsumfructum [d] patri quidem acquirat, dominium autem apud eum remaneat: ne quod ei suis laboribus, vel prospera [e] fortuna accesserit, hoc in alium perueniens, luctuosum ei procedat. [f]

¶ Emancipans filium potest retinere dimidiam vsusfruc. aduentitiorum, quamuis olim posset tertiam bonorũ. hoc dicit.

Pr̃ quandoque in aduentitijs non habet vsumfructum.

a ¶ Ei. scilicet filio.

b ¶ Inuidia est. Scilicet filio qui acquisiuit.

* ¶ Inuidiam hic accipias p obtrectatione vt sæpe apud Latinos: quasi dicat iust. quis hoc iure reprehẽdere vel dãnare queat?]

c ¶ Reuerti, quasi dicat nulla.

d ¶ vsumfructum. Quem habet in aduentitijs, nisi remiserit, vt C.de bo. quæ lib. cum oportet.§.fin autem res,vel nisi ab aliquo sibi detur,vel relinquatur hoc pacto, vt ad patrem non pertineat vsusfructus: vt in Auth. vt li.ma.& aul.in princ.col.8.Vel nisi succedat filius vna cum patre in hæreditate fratris vel sororis, vt in Authen. de hæredit. ab intest.ven.§.si vero.coll.9. Vel nisi seruus donetur filiofamilias eo pacto, vt manumittatur statim, vt Codic.de bon.quæ lib.l. vltim. ad fin. Vel nisi quando pater noluit consentire filio adeunti hæreditatem aliquã vt C. de bon.quæ lib.l.fin.in fin.§.1.& 2.Vel nisi parente minus legitime dinenente bona filijs applicentur, vt in Auth. vt nulli iu. §.quia vero aliqui, colla 9.Item,quando pater contraxit incestas nuptias, vt in Auth. de † Adde, incest.nupt.§.1.coll.2. †

SYL. ¶ Adde quando filio relinquitur vsusfructus, quia seruitus seruitutis esse non potest, glos. quę l.1.ff.de ser.lega.]

oprimam gloss.

ADDITIO Et alios casus vide per Ang. hic in quibus omnibus licet non habeat pater ius vsufruct. debet tamen habere commoditatem ipsius iuris, nisi de ipsa in pacto,vel permissione fiat expressa mentio, vt hic per eum.

alios casus refert. in Authẽ. idem est. C. de bo. quæ lib.

¶ Adde, quod hic tex. non habet locum in clerico etiam existente in minoribus, nam in eius bonis aduentitijs patri non acquiritur vsusfruct. Auth. presbyteros,C. de episc. & cler. Dec.late,c.in præsentia,col. 34. vers. ex supradictis de prob.

e ¶ Prospera fortuna. Quid dicemus in dubio vnde prouenerit? Respond. quidam ex bonis patris p̃sumitur habuisse: sicut si vxor habet, præsumitur ex bonis mariti, vt defunctus, & ff. de hær. vel act. vend. venditor ex hæreditate, ibi,pretium enim hominis &c. & ff. ad l. Falc.si hætes Institutus.in princ.

† Simili glo. est in l. cũ oportet. § prin. in ver. ex eius. C. de bon. quæ lib.

¶ Dic clarius, quod præsumitur quæsitum in dubio ex ppria industria, quando propria industria nõ haberet secum præsumptionẽ delicti, dicta l. Quintus.

SYL.

ADDITIO. Et hæc est cõmunis secundũ Ang.licet Ioan Fab. hic sentiat contrarium, & male: quia in dubio non præsumitur delictum,vt l.merito.ff.pro soc.Ang.

f ¶ Procedat. Collige peculium aliud castrense, aliud quasi castrense,aliud rusticanum siue paganum, quod diuiditur in profectitium, & aduentitium, C. de inoffic. test.l. fin. in princ.de quibus omnibus dicitur in hoc tit. quid iuris sit,& C.de bon.quæ li.l.cum oportet.

* ¶ Adde, quod peculium profectitium dicitur,quod filiusfam.habet propter patrem: aduentitium, quod aliunde. Habẽt & serui peculium, quod illis dominus administrandum permittit. Illud quoque animaduertendum, quod peculij,nomen in ijs tantum cadit: qui in aliena sunt potestate:& cum sui iuris fiunt, amplius peculiare nõ est.d.l.vlt. in fi.& paterfam.ff.de verb.sign.]

SYL.

¶ Hoc quoque. CASVS. Quærebatur,an pater emancipando priuaretur commodo patriæ potestatis iam quęsito in bonis aduẽtitijs: & videbatur quod sic, quia deficiente patria potestate,quæ est causa acquisitionis, vt dictum est, deficit etiam ius, quod ex eã procedit. cuius contrarium deciditur: & recitatur ius antiquum, quod volebat patrem posse retinere tertiam bonorum, quasi portionem quandam legitimam in bonis filij: quod tamen a Iusti. corrigitur & datur dimidia vsusfructus: sicque magis vtique cautum est: quia pater amplio- ri parte vtitur eo viuente, & filius dominium suorum non amittit. Not. summationi. Item speciem pro casu & themate poni. Item, quod hic ponitur liber pro filio in

in singulari, quod rari est exempli. Item, q honor est esse sui iuris. Item, quod honor non debet afferre incommodum bursale.]
a ¶ Hoc quoque. Scilicet, vt parentibus honorem seruemus, & filijs parcamus.

honor sine emolumento non potest esse cã oneris. quamuis quandoque contingat honorem esse sumptuosum. Ioan Fab.
h ¶ Dimidia. q̃ semper retinet, nisi expresse remittat, vt C. de bon. quæ li. cum oportet. §. cũ aũt. Accur.

¶ Hoc quoque [a] à nobis dispositum [b] est, & in ea specie, [c] vbi [d] parens emancipando † liberum suũ, ex rebus, quæ † acquisitionem [e] effugiebãt, sibi tertiam partem retinere (si voluerit) licentiam ex anterioribus constitutionibus [f] habebat, quasi pro pretio quodammodo emancipationis. Et inhumanum quiddam accidebat, vt filius rerũ suarum ex hac emãcipatione dominio pro parte tertia defraudaretur, & quod honoris ei ex emãcipatione additum erat, quod sui iuris effectus esset, hoc per rerum diminutionem decresceret [g] ideoque statuimus, vt parẽs pro tertia parte dominij, quam retinere poterat, dimidiam [h] nõ dominij rerum, sed vsusfructus retineat. Ita etenim res intactę apud filiũ remanebũt, & pater ampliore summa fruetur, pro tertia, [i] dimidia potiturus.

¶ Seruus domino inuito, & ignoranti acquirit: hæreditatem tamen sine eius iussu nõ adit: querit & possessionem, & ideo vsucapit. h. d.

¶ Item vobis † acquiritur, quod serui vestri ex traditione nanciscũtur, siue quid stipulentur, [k] vel ex dona-

b ¶ Dispositũ est, C. de bon. quæ lib. cum oportet. §. cum autem.
c ¶ Specie. i. casu. Accurs.
d ¶ Vbi. Id est in quo. Accursius.
e ¶ Quæ acquisitionem effugiebant. id est patri non acquiruntur, quantum ad proprietatem. Sed secundum quæ tempora locum habebat, quod hic dicitur? secundum antiqua non. quia sola castrensia, & quasi non acquirebantur de quibus nihil detinebat pater, vt C. de bo. quæ lib. cum oportet. §. 1. secũdum moderna vero non, quia non erat adhuc statutũ in aduẽtitijs, vt non acquirãtur patri, tempore huius legis antiquæ, quæ recitatur hic. Respond. quatuor iura hic successiue considerari: antiquissimum, quo sola castrensia. vel quasi, nõ acquirebantur, vt sup. §. 1. antiquum, vt tempore Constantini, res maternæ, & ex maternali linea delatæ, vt non acquirantur patri, statutum est, vt C. de bo. mater. l. 1. 2. & 3. tertium, quod hic recitatur, vt pater emancipando filium de his maternis tertiam teneat pro præmio: quartum, quo cauetur, vt omnia aduentitia acquirantur filijs, quantum ad proprietatem, patri quãtum ad vsumfructum. ex quo corrigitur illud, quod iure antiquo cautũ erat, vt hic, & supra §. 1. & C. de bon. quæ lib. cũ oportet. §. cum autem.
f ¶ Constitutionibus. Scilicet Constantini ante Iustinianũ, vt recitatur, C. de bon. quæ li. cum oportet. §. pen.
g ¶ Decresceret. Arg. contra, sup. de le. pa. tute. per totum, & C. de cadu. tol. l. unica, §. pro secundo Accur. Floren.
ADDITIO. Tu dic: q onus cum emolumẽto pecuniario põt causare honorẽ: sed

Pater secundum diuersa tẽpora diuersa iura habuit in bonis filij.

* ¶ Aliud est in peculio profectitio, quod nisi expressim adimatur, donari censetur. l. donationes in cõcubinam §. pater, ff. de dona. cuius diuersitatis ratio, est secundum Fab. quia patri liberum erat ante emancipationẽ uno uerbo adimere peculium profectitium: cum ad eum pleno iure spectaret, secus in aduentitio, cuius proprietas est filij.
i ¶ Pro tertia. i. loco tertiæ, quam habebat olim in bonis maternis ratione proprietatis, habet hodie dimidium vsusfructus, in omnibus aduentitijs, vt C. de bon. quæ lib. cum oportet. § pen.
¶ Sed dubium est, an habeat dimidiã vsusfructus bonorum iam quæsitorum tãtum, an uero etiam quærendorum post emancipationem: & oẽs indistincte tenent, q in iã quæsitis tantum. Ego tamen aliàs legendo & disputando defendebam contrarium. & idem defendit Præp. Sen. in 5. casu q. 5. in 2. colum. ubi uide, quia materia excedit uires additionis satis fui admonuisse.
¶ Item uobis. CASVS in tam nota regula nõ figuratur nisi naturaliter. ratio autem primi dicti assignatur in text. ibi, ipse enim seruus. ratio autem iussus domini in hæreditate adeunda est, non quia sit actus iuris ciuilis, sed quia non debuit esse in potestate serui facere conditionem domini deteriorẽ adeundo hæreditatem damnosam.
Not. regulam, q seruus quærit domino non solum ex traditione, sed uerbis etiam. Item, non solum dominium, sed possessionem, quæ tamen est facti. Item, quod seruus adire non potest non præcedente iussu.]
k ¶ Stipulentur. Et ita obligationem domino

† aliàs incipit iste, §. item qđ serui, & ita cõmuniter allegatur sed tunc subaudi, vobis acquiritur.
SYL.

tione, vel ex legato, siue ex qualibet [a] alia causa acquirant. Hoc enim vobis ignorantibus, & inuitis [b] obuenit. Ipse enim seruus, qui in potestate alterius est, nihil [c] suum habere potest. Sed si [d] hæres institutus sit, non aliàs, nisi vestro iussu, hæreditatem adire potest. Et si vobis iubentibus adierit, [e] vobis hæreditas acquiritur, perinde [f] ac si vosipsi hæredes instituti essetis. Et conuenienter .s. vobis legatum per eos acquiritur. [g] Non solum autem proprietas per eos, quos in potestate habetis, vobis acquiritur, sed etiam possessio. Cuiuscunque.n. rei possessionem adepti [h] fuerint, id vos possidere videmini. [i] Vnde etiam per eos vsuca-

no quærit, vt infra per quas perso.nob.obl. acquir.circa prin.

Beneficiũ confertur in inuitũ.

a ¶ Ex qualibet. Vt per occupationem, vel specificationem, vel inuentionem, vt sup. de rer.diu.§.feræ.& §.cum quis.& §. thesauros.

b ¶ Inuitis obuenit. Sic.ff.de acquir. rer.domin.etiam inuitis, sic & ff. de ver.obl. seruus vetante argum. cõtra. ff. de do.hoc iure §. non potest. Accurs.

SYL. ¶ Dic q quæritur inuito, sed non retinetur, quia remittere potest, & ita aliàs respondet gl.in d.l.seruus vetante, sed aliter respõdetur, & melius: q inuito directe nõ acquiritur, sed per indirectũ sic. Sed quomodo potest quærere inuito, quia ideo quærit seruus, quia eius vox præsumitur vox domini.§.ei vero infra de inuti. stipu. Respond. quòd repræsentat seruus dominũ generaliter, non specialiter l debitor .§. seruo. ff. de leg.ij.quia res domini potest legari seruo, & tamen non posset legari domino. nõ potest ergo affectum dominicę potestatis impedire dominis.l.nemo potest. ff.de leg 1.

† facit ad hoc l.1.in §.t.vbi ẽt gloss. ff. si quis om. cau.test.

SYL. ADDITIO. Sol. dic, q inuitis acquiritur ipso iure. sed non incommutabiliter, vt ibi arg.l inuito.ff.de re.iu.Ange.

c ¶ Nihil suum, scilicet ad suam vtilitatem: sed ad domini vtilitatem potest: vt infr. de stip ser.§.sed cũ factum. quæ est cõtra, immo etiam ad suam vtilitatem quandoque, vt si dominus seruo legatum relinquat, vt. C. de nec. seru.quidam.§.illo. Resp. illud de æquitate, non ratione dicitur, quia in alimẽta erat relictum, vt.C.de leg.l.seruis.& ff.de alimen. & cib. leg. seruos. aliàs autem non tenetur hæres nisi velit.

Seruus an possit habere aliqd suum.

SYL. ¶ Melius respondet gloss. in contrario, cuius opinio communiter approbatur, vt per Christoph.hic.]

ADDITIO. Quod facere debet de vrbanitate, si suam grauare nolit opinionem vt ibi not.glos. Ang.

Hæreditas per seruum acquiri non potest, nisi tria concurrant.

¶ Hoc verum secundum ius ciuile: nam iure gentium serui non omnino aliquid habere vetabãtur, vt annotauimus, sup.de ijs qui sui vel alieni iur.§ 1.]

d ¶ Sed si hæres. Not. in heredit. adeunda à seruo tria esse necessaria, quæ sunt, iussus, vt hic, & quòd præcedat, vt ff. de acquir.hær. si quis mihi.§.iussum, & serui voluntas, vt. C. de hæred.instit.cum proponas. In Trebellianica restitutione seruo faciẽda solius domini sufficit voluntas.

SYL. ¶ Rationem diuersitatis hic assignat Christo.] At in bonorum possessione seruo delata seruũ consentire, & dominum velle, siue ante siue post, oportet, vt ff. ad Treb. seruo inuito. † & rem ratã hab. l. pen. in legato non est opus iussione, cũ emolumentum tantum contineat, vt ff. man. si hæred.

† Adde l. si legatus. §. si filiofa. eo.tit.

SYL.

* Quasi dicat, hæreditas vero etiam damnum, & ideo requiritur voluntas domini, ne inuitus æri alieno obligetur, & damnum sentiat, argum. l.qui in aliena. in prin. ff.de acq.hær.§.neque. sup.de auct.tut.

e ¶ Adierit, scilicet, seruus.

f ¶ Perinde. Quandoque non perinde: vt si filio meo substituam eos, quos hæredes mihi fecerim nam vocantur ex substitutione qui per se, non qui per seruos hęredes sunt, vt ff de vulga. & pupill. substit.l.q libertis. §.hæc verba. item alibi, vt. ff. de legatis.j.cũ filio.§.ipsi vero.& §.ideo. Accur.

g ¶ Acquiritur siue seruus tantum velit, siue dominus tantum vt ff.de don.cau.mor.l.fi. & de adimen.leg.si seruo.

† Et hæc tenet Angel. in l.q seruus, ff. de acquir. poss.quod facit, vt lucrum ex vsuris nõ quæratur patri: nec sit fratribus conferendũ nisi vtatur cautela de qua p eũ h'c.

h ¶ Adepti fuerint si iuste, † secũdum quosdam. Vel aliter: quod dic, vt diximus, sup.de ijs qui sunt sui vel alieni iur.§.1.

i ¶ Videmini etiam ignorãtes, vt ff. de acq. poss.l.3.§.saltus. †

† Idem dr̃ in l.1.in §. itẽ acquirimus, ff. eo.tit.

* Distingue tres casus, aut.n.in peculiarib9 loquimur, & dubium non est, ignoranti domino acquiri possessionem, & vsucapiendi conditionem, l.1.§. item acquirimus, ff. de acq.pos. aut in non peculiaribus & si possessio sit iuste à seruo quæsita, idem erit.l.quod seruus eod. titu.cum verisimiliter dominus sit concessurus, vt iuste acquirat.l.non solũ, ff. de pec. aut loquimur in poss iniusta, & hæc ignoranti non quæretur d. l. quod seruus, nec enim verisimile est, dominum consensurum.l si procurator de cõd. ind. Quod ergo hic dicit de possessione iusta intelligẽdum est. iniustam enim quatenus corporalis & facti est sibi tenet, nobis vero nõ acquirit, cum animus noster non adsit. At domi-

nium

nium siue iustum, siue iniustum, nullo modo in persona serui consistere potest, quia iuris est, cuius incapax est seruus, l. quod autnet. de reg. iuris.]

¶ Non tamen inuiti, sicut in dominio. l. 1. §. hæc, quæ de seruis. ff. de acquir. poss.]

ber homo similiter bon. fide possessus: & ille. in quo habemus vsumfructum, paribus passibus ambulant: excepto casu in text. expresso, cetera nota. collige per te, quia pendent ex summario.]

pio, [a] vel longi temporis possessio [b] vobis accidit.

¶ Seruus, in quo habemus vsumfructum, acquirit nobis ex re nostra, & operis suis: ex alijs vero causis acquirit domino proprietatis Arc:

¶ † De ijs autem seruis, in quibus tantummodo [c] vsumfructum [d] habetis, ita placuit: vt quicquid ex re [e] vestra, vel ex operis suis acquirunt, id vobis adijciatur: quod vero extra eas causas † consecuti sunt, id ad dominum proprietatis [f] pertineat. Itaque si is seruus hæres institutus sit, legatumve quid [g] ei aut donatum fuerit: non vsufructuario, sed domino proprietatis acquiritur.

¶ Liber homo, & seruus alienus, bona fide possessus, acquirit possessori ex re ipsius, & operibus suis: ex alijs vero causis liber homo acquirit sibi, & seruus domino suo: & non tantum per prędictos acquiritur nobis dominium, sed etiam possessio. h. d. Aretin.

¶ Idem placet [h] & de eo, qui a vobis bona fide possidetur; siue is [i] liber sit, siue alienus seruus. Quod enim placuit de vsufructuario, idem placet & de bonæ fidei possessore. Itaque quòd extra istas duas causas [k] acquiritur, id vel ad ipsum pertinet, si liber [l] est: vel ad dominum, si seruus est.

a ¶ Vsucapio. in rebus peculiarib[us] statim: in dominicis, postquam dominus scit, vt ff. pro sol. l. 2. & de vsucap. l. Labeo.

b ¶ Possessio. id est præscriptio, quę est effectus lōgę possessionis, vt ff. de vsuc. l. 3.

† Concor. cū hoc §. l. si serui, ff. de usuf.

c ¶ De ijs. Tantummodo, vt ff. de do ca. mor. l. vlt. & de adi. le. l. si seruo.

d ¶ Vsumfructum de eo, in quo usum tantummodo habemus. dic, quod ex operis tantum nō acquirit: quia operæ serui in fructu sunt, ut ff. de usu, & habi. per seruum. Adde glos. 2. supra eodem in princip. & inf. per quas pers. no. obli. acqu. §. per eum.

† alias per secuti.

e ¶ Ex re. expone, ut sup. §. 1.

f ¶ Ad dominium proprietatis: nisi † contemplatione usufructuarij sit institutus, vel aliud sibi datum fuerit: quo casu ex re eius scilicet usufructuarij sibi quæsitum esse uidetur, ut ff. de usufruct. leg. sed & siquid, non tamen usufructuarij iussus sufficit ad adeundam hæreditatem, ut ff. de acquir. hæred. l. aditio. §. præterea. Accur.

† Vt si eū nominauerit testator in institutione. l. cū aliqs, C. d' iu. delib.

ADDITIO. Sed adibit iussu domini, qui fructuario restituet: & si nolit iubere, cogetur, ut not. eo. tit. l. si quis mihi, in prin. & ff. de usuf. leg. si serui.

SYL.

g ¶ Quid. i. aliquid.

¶ Idē placet. CASVS Figuratio clara est: ideo forma literaliter, cūm tradat Imperat. regulam dependentem ex supradictis. Not. quod seruus alienus bon. fide possessus, & li-

h ¶ Idem placet. s. quoad acquisitionē, vt statim sequit[ur], nā in alio differt, vt inf. eo. §. versi. sed bonę fidei.

i ¶ Is liber. hic dic, quod diximus sup. eod. § princ.

K ¶ Extra istas duas causas. veluti si fuerit hæres institutus, vel legatum fuerit ei aliquid, vel donatum.

l ¶ Si liber est, Præter possessionem, quę sibi, scilicet libero possessio q[uæ]ri non potest. cum ipse ab alio possideat[ur], vt ff. ad l. Iuliam de adul. l. sic eueniet. hē præter vsucapionem, quæ sibi non quæritur sine possessione, vt ff. de acquir. rer. dom. homo liber. §. quicqd, de vsucap. h. sine possessione. † Sed in hæreditate per liberum hominem mihi quærenda sex sunt necessaria, quorum si quid defuerit, non quæritur, scilicet ut mei contemplatione instituatur. Item, ut sciat conditionem suam institutus. Item, quod iussu meo adeat. Item. quod uolens adeat. Item. q[uod] uelit mihi quærere. Item, q[uod] bona fide possideam. Bene dico oportet, ut sciat conditionē suam, nam ignarus suæ cōditionis nulli acquirit. sibi enim non, ut ff. de acquir. hæred. qui putat. § qui bona fide, & l. 6. §. 1. quia se obligare non uoluit. item possessori non, si non interuenirat iussus, ut ff. de acq hære. si quis mihi bona. §. iussum. Idē & si interuenit, ut ff de acq. hær l. 6. §. Celsus, & §. 1. nam seruili necessitate creditur hoc fecisse, ut ff. de neg. gest aiq. §. si libero. quare non potest acquirere, ut ff. de hæredit. instit. liber homo

Possessio. i nē possessus non quęrit.

in

Sed bonæ fidei possessor cum vsuceperit seruum:(quia eo modo dominus [a] fit) ex omnibus causis per eum sibi acquirere potest. Fructuarius vero vsucapere non potest: primum, quia non [b] possidet, sed habet [c] ius vtendi fruendi: deinde, quia [d] scit seruum alienum esse. Nō solum autem proprietas per eos seruos, in quibus vsumfructū habetis, vel quos bona fide possidetis, aut per liberam personam, quæ bona fide vobis seruit, vobis acquiritur, sed etiam possessio. Loquimur autē in vtriusque [e] persona secundum distinctionem, quam [f] proxime exposuimus: id est, si quā possessionem ex re vestra, vel ex suis operis adepti fuerint.

¶ Per extraneam personam nihil potest nobis acquiri: per procuratorem vero acquiritur nobis possessio, & dominium, & vsucapio h.d. Aug.

¶ Ex his itaque apparet, [g] per liberos homines, quos neque vestro iuri subiectos habetis, neque bona fide possidetis: item per alienos seruos, in quibus neque vsumfructum habetis, neque possessionem iustam, nulla ex causa vobis acquiri [h] posse. Et hoc est, quod dicitur, per extraneam personā nihil acquiri posse: excepto eo, quòd per liberam personam (veluti per procuratorem) placet non solū scientibus, sed & ignorantibus vobis acquiri possessionē, [i] secundum Diui Seueri constitutionem: [k] & per [l] hanc possessionem etiam dominium, si dominus fuerit qui tradidit, vel vsuca-

In princ. Si sciat conditionem suam, volens quærere mihi, quærit sibi: sed restituit mihi possessori per cōdictionem sine causa, cuius intuitu fuit institutus: sicut volens quærere possessori cui⁹ intuitu fuit institutus. † iussu eius adeundo quærit: sed si non eius contemplatione, nihil fit, vt ff. de acq. rer. do. l. liber ho. & l. homo liber. in princ. (i) hīc potest dici, ꝙ ignarus quærit sibi, vt ff. de acquir hær. l. qui putat. §. de eo, cum nō contemplatione possessoris instituatur, vt ff. de acq. hær. l. qui in aliena. in fi. & §. cum autem. †

ADDITIO.

(i) Dic secundum Ioā. Fab. ꝙ hoc potest esse verum in quo iussus non interuenit: qa tūc nō videtur sibi velle acquirere in dubio, vt ff. de acquir. hæred. l. qui in aliena. §. 1. sed de hac materia plenius videas hic Ang.

a ¶ Dominus fit. sic Cod. de pact. traditionibus.

b ¶ Non possidet. s. ciuiliter, sed naturaliter, vt ff. de acq. poss. l. naturaliter. † Vnde vtile interdictum Vnde vi sibi datur, vt ff. de vi & vi arma. l. 3. §. vnde vi.

** Alcia. l. 1. nu. 31. ff. de acq. poss. censet fructuarium ius ipsum vtendi fruēdi ciuiliter & naturaliter quasi possidere. l. vti frui. si vsufr. pet. l. 3. in fin. ff. vnde vi. ideoque & illud vsucapere l. fin. C. de præscript. long. tēp. & l. ait prætor. §. item, ff. ex qui. cau. ma. fundum vero ipsum non possidere, sed tantum detinere vt hic, potest tamen latiore sensu dici possidere. vnde dict. l. naturaliter. vtitur verbo videtur, quod denotat improprietatē, nam & detentio improprie, & crassiore Minerua possessionis naturalis appellatione comprehenditur, l. 2. §. quod vulgo. ff pro hær. & l. communi, §. neque. com. di.]

c ¶ † Sed habet, sic. ff. de acq. poss. l. 1. §. per eū, sic est. qui satisdar. cog. l. sciendum. § 2.

d ¶ Quia scit. Vnde nō vsucapit cum malam fidem habeat, vt sup. de vsuca. in prin.

e ¶ In vtriusque, no. de tribus, vtriusque dici. Vel meli⁹ dic vtriusq; fructuarij, & bo. fid. posses.

f ¶ Prox. vt supra eo. §. de ijs, & §. idē placet.

g ¶ Ex hoc. Apparet. s. arg. a cōtrario sensu sumpto. Nā si tantum per dictos homines acquiritur ergo non per alios, vt ff. de offic. eius cui manda. est iur. l. 1. in princ. & sup. de tut. in princip.

¶ Dic melius, quia exceptio firmat regulā in nō exceptis. l. nam quod liquidæ. ff. de.

h ¶ Acquiri. Fallit in tutore, & curat. & similibus personis, vt dicemus inf de inutili. stipu. §. si quis alij.

ADDITIO.

Vide ibi gl. plenam, qui potest pro alio stipulari, & ibi dicam, de quo late per Bartol. & doct. in l. stipulatio ista, §. alteri, & §. si quis insulam. ff de verb. oblig. Ang.

i ¶ Possessionem, C. de acq. poss l. 1. & ff. de acq. poss. l. possessio quoque, §. & si possess.

K ¶ Constitutionem, quæ est, C. per quas person no acq. l. 1.

¶ Hæc gl. male loquit', quia illa l. non est. Se rieri. vnde debuit allegare. l. 1. C. de acq. poss.

l ¶ Per hanc. Ita aliás itaque, ꝙ per procuratorem namque sola possessio (cū res inanimata

† l. aditio. in fi. ff. de acq hær.

† E i i l. cū aliqs, C. d iu. delib.

† Hæc est cōis opi. licet Ra. ibi cōtra, cui⁹ ēt opinioni inhæret Angel. hic quem videas.

† Ista & sequēs gl. nō habent in veteribus codicibus.

SYL.

SYL. Possessio sola non quærit.

mata fi)mihi non quæritur. nā & per traditionem res mihi quæritur, & possessio, sed illa eadem & per me acquiritur, vt sup. de re. di. §. per traditionem. & sup. eo. in prin. Alij dicūt, vt Azo. per solam possessionem acquiri dñiū, vt hic, & C. eod. l. 1. Sed ibi non dicit simpliciter, excepta possessione, sed dicit excepta causa possessionis .i. dominio, quod est causa possessionis secunda post vsucapionem, vt ff. de vsuc. l. 3.

a ¶ Præscriptione. Vobis scientibus, vt C. de acquir. pos. l. 1.

b ¶ Hactenus. Admonuisse. supra de re. di. §. singulorum.

c ¶ Acquirantur per vos, & alios vt in tit. isto.

d ¶ Nam legatorum. Rñ. ta. obiect. quæ fieri posset de singularibus acquisitionib⁹ legatorum.

e ¶ Referemus. Vt infra de leg. per totum, ut infra de sing. rebus per fideic. relict. per totum.

pionem, aut longi temporis præscriptionem,[a] dominus non fit.

¶ Epilogando transit ad alias materias cum quodā præambulo. Ar.

¶ Hactenus tantisper admonuisse[b] sufficiat quemadmodū singulæ res vobis acquirantur.[c] Nam legatoriū[d] ius, quo & ipso singulæ res vobis acquirūtur: item fideicommissorum: vbi singulæ res vobis relinquuntur, opportunius inferiore loco referemus.[e]

¶ Videamus itaq; nūc, quibus modis per vniuersitatē res vobis acquirantur. Si cui ergo hæredes[f] facti sitis, siue cuius bonorū[g] possessionem petieritis, vel si quē arrogaueritis,[h] vel si cuius bona libertatum cōseruandarum causa vobis addicta fuerint,[i] eius res omnes ad vos transeunt. Ac prius de hæreditatibus despiciamus: quarum duplex cōditio est. nam vel ex testamento,[k] vel ab intestato ad vos pertinēt. Et prius est, vt de ijs dispiciamus, quæ ex testamento vobis obueniēt; qua in re necessariū est initiū de ordinandis testamentis exponere.

¶ De testamentis ordinandis.

¶ Testamētum dicitur a mentis testatione: & triplici forma antiqui testi sublata, fit hodie in scriptis testm̄ cū subscriptione testatoris, & testiū: itē & sigillo eorū, vnoq; contextu. h. d.

f ¶ Hæredes. s. de iu. clu. vt infra de hæred. instit. vsque ad tit. de bonorum possess.

g ¶ Bonorum. s. de iure prætο. vt infra de bonorum possess. per totum tit.

h ¶ Arrogaueritis. inf. de acq. per arro. per totum.

i ¶ Addicta fuerit. Infra de eo cui li. causa bona addi. per totum.

k ¶ Ex testamento. De quibus vsque ad tertium librum dicetur.

De testamentis ordinandis.

¶ Ista rubrica, & sequentes, continuantur per Imp. vt sup. tit. 1. §. fi. dic vt ibi.

Continuatio. ADDITIO. Vel dicas sic, & familiarius. Dictū est sup. in fi. tit. præcedentis, q̄ per vniuersitatem res nobis acquiruntur, vt per hæreditatem, & alios modos ibidem positos: verum quia hæreditates quandoque deferuntur ex testamēto, & quandoque ab intestato, ideo primo sequitur videre de testamentis.

Diuisio. Testamentū. ¶ Totus iste titulus diuidit principaliter in tres partes. Nā primo ponit deriuationē, siue etymologiā testamenti. Secundo, de testamētis in scriptis, tā de iure veteri, quam de iure nouo. Tertio, de testō nuncupatiuo. Secūda ibi, Sed vt nihil. Tertia ibi, Sed illa quidē. Item, secunda pars principalis subdiuiditur. Nam primo recitat ius antiquum, & multiplicē ordinationem testamentorū, & eorū noīa cū eorū correctione. Secundo, de sigillatione facienda p testes. Tertio, qui testes possūt adhiberi, & qui repelluntur in testamento. Quarto, q̄ nō refert, in qua materia testamenti scribatur. Quinto ponit vnum casum, q̄ de vno testamento possunt fieri plures scripturæ. Secunda ibi, possunt autem. Tertia ibi, Testes autem. Quarta ibi, Nihil autē. Quinta ibi, Sed & vnum. Item hæc prima, & secunda pars subdiuiduntur in quatuor partes. In prima ponitur etymologia vocabuli. In secunda refert processum antiquitatis, ponendo tria genera testamentorum fuisse olim de iure ciuili, quæ in desuetudinem abierunt. In tertia, qualiter fiebant de iure prætorio, & quid à iure ciuili fuerit additum. In quarta ponit additionem Iustiniani. Secunda ibi, sed nihil. Tertia ibi, postea vero. Quarta ibi, sed his omnibus.

¶ Testamentum. CASVS non figuratur, quia procedit recitando ius antiquū, & eius correctionem: qui enim hic figurāt casum, potius declarant text. quam quod causam dubitandi, & decidendi assignent. Fuit enim proposita deriuatio vocabuli ex eo, quia necessaria est ad intelligentiam testamenti, vt inquit iuriscons. in l. 1. ff. de iusti. & iur. Ideo autem recitatur ius antiquum, vt

nihil antiquitatis ignoretur ,& quia præstat interpretationem ad noua iura.l.1 ff de orig.iur. Not. etymolog á testamenti : diffinitio autem ponitur in l.1 ff. eo.ité. q́ iì.correctæ possint allegari, vt cognoscamus in quo sit correctio secuta, sicut, & ratio. l. correctę etiam allegari pōt, glo.in ver.quicunque. in ca. noui.de iudic. Item ,quod pace otium, bello calamitates quæruntur l.1. C.de cadu.toll. in princ. Item ibi, ad ius ciuile. no. q́ testamētum est de iure ciuili . Ité ibi, in vnā consonantiā, q́ iura iurib. cócordari debent . Ité, ibi, adhibitis,q́ in testō testes debent esse rogati.ité ibi. Vno contextu, q́ testamentum debet vno contextu fieri,& vno contextu in eo testes adhiberi . Item, q́ de iure isto requirebaī expressio noīs hæredis per manū testatoris vel testiū.Ité ex fine no. q́ forma tradita à l. debet seruari. Item no. formam testīs in scriptis.Item secundū Ang. q́ valet argm̄ ab etymologia vocabuli: * qđ limita multis modis, vt per Iaſ in l. 2.§.appellata.ff.si cer.pet.verè :ñ hic allusio est,non etymologia. item.q́ l.per nō vsum tollitur . Item, quod numerus septem testiū est de iure prætorio . item, quod ex duobus contrarijs fit optimum temperamentum.]

& in l. 1. ff.eo. quia verbum iusta, tollit difficultatem.l.cum filio,§.fin.ff. de leg.3]

* ¶ Adde,quod verbum , iusta , positum in diffinitione testamenti , accipitur pro solenni & perfecta.] SYL.

† Hàc diffinitioné testī recitat. glo.in ca.1.extra de testa.& ibi vide concord.

† Hàc etimol. irridet A.Gel. lib.6 c.12. & Vall.li. 6.Eleg. ca. 36.Alciat[9] th defendit ii 4. de ver.sig. & li.9. Par c. 21.non.n. etymologia hic traditur, sed allusio.

TEstamentum [a] † ex eo appellatur, † quòd testatio mentis sit.

¶ Sed vt [b] nihil antiquitatis penitus ignoretur, sciendum est, olim quidem duo genera testamentorum in vsu fuisse, quorum altero in pace & otio vtebantur, quod Calatis [c] comitijs appellabant: altero cum in prælium exituri [d] essent, quod Procinctum [e] dicebatur.

¶ Accessit [f] deinde † tertium genus testamentorū,quod dicebatur, per æs [g] & libram .s.† quia per † mancipationem,i.imaginariam quandā venditionem [h] agebatur, quinque testibus, & libripende, [i]

b ¶ Sed vt C. de cadu.toll. l. vnic. § & cum triplici, argu. contra. in eod. tit. §.in pro nō scriptis. Accursius.

¶ Adde sol. secundum Ioan. Fab. & Aretin. quod aut ius antiquum est prolixum , & onerosum : & non debemus legere:aut breue & tale,quod per cognitioné ipsius deueniamus in cognitionem iuris noui : & bonum est scire . Vel dicas,quod relato iure antiquo per Imperatorem non debemus vlterius quærere:& ita procedit contrarium : aut non facit mentionem de iure antiquo: & possumus videre.

† De his trib. generib. testōrum lege Aul.Gel. li.15.c.27.

† Aliàs quod.

† Aliàs emancipationem.

ADDITIO. Sed dic,quòd licitum est scire & allegare ius correctum ad declarationem iuris noui , non ad decisionem . l.1. in prin.C de latina liber.tollen.

c ¶ Calatis comitijs.i. bonis initijs , vel bonis conuentibus:calos.n. bonum interpretatur:comitia sunt cōuentus . Vel a calo,quod est voco: quia vocatio personarum fiebat : vnde calendæ dictæ sunt.Accurs.

Calos. Calendæ. Comitia.

* ¶ Calata comitia quæ essent , docet Aul. Gel. lib.xv. c.xxvij. * vbi vide de his tribus generibus testamentorum.]

d ¶ Exituri essent de domibus.

e ¶ Procinctum . Eo forte , quod succincte fiebat . & in his duobus testamentis hæres erat,vt inf.eo.§.sed neque.

* ¶ Adde , quod sic dicebatur, quia fiebat a milite iam procincto, nā apud antiquos pugnaturi togis se præcinxisse dicuntur , vt essent ad præliū expeditiores.quod Festus scriptum reliquit,& aperte ostendit Plu.in Coriolano. Vnde in procinctu versari dī apud Vlp.l.1.de bon.poss.ex test. milit. qui eo loci est,vbi iam castra hostium sunt in propinquo,& ad prælium accincta instructaque.]

f ¶ Accessit. Similiter de iure ciu.

g ¶ Per æs & libram. Proprium nomē testī . SYL.

* ¶ Vide Aul.Gel. d.c.xxvij. & Bu. tam in 2. lib.de Asse , quam in Annot. ad Pand.l.2. de orig.iur.vbi agit de mancipatione.

h ¶ Venditionem . Sic supra quib. mod. ius pat.pote.sol.§ præterea.

i ¶ Libripende . Id est æstimatore , qui libripen.

Libripens quis dī.

* ¶ Adde,q́ testandi ius L.xij.tab.est introductum,quæ adhuc extat his verbis: vti quisque legassit (i.legauerit) suæ rei, ita ius esto, l.verbis, de ver.sig.& inf.ad l Fal.in prin.** iure,n.antiquissimo soli successioni ab intestato locus erat, indulsit aūt id lex ex quadā humanitate & per viam dispensationis.l.in tempus de hær. insti. quia secundum naturalem rationē nemo potest disponere de re in casum . quo fit mortuus:nec amplius ipsius rei dominus,gl l.illa.de hær.instit.]

Lapis vñ dicitur. Argm̄ vñ dicitur Mutuum.

a ¶ Testamentū ex eo appellatur. Ponit etymologiā:vt dī lapis, quasi lædens pedem: & argm̄,quasi arguens mentem: & sic mutuū. q́ ex meo tuum fit, vt ff. si cert.pet.l.2.§.appellata,& secundū hoc codicillus † potest dici testm̄.Diffinitur autem sic:Testamentum est voluntatis nostræ iusta sententia de eo, quod quis post mortē suam fieri voluit, vt ff.e.l.1.& est addendū.cum instōne hæredis , vt inf.de leg.§.añ hæredis , quia sine hæredis institutione nullum dicitur testamentū , vt ff.de iur.codi.l.fi.& inf.de fideic.hær.in prin. ¶ Adde,q́ hæc glo.cōiter reprehenditur hic,

† qñ non est testm̄ , vt in fin. idē tit.de cōdi.Ang.

bripendebat, vel æstimabat familiam vno nummo, deinde emptor manumittebat totam familiam cum omnibus bonis.

¶ Adde, quod nõ manumittebatur, sed vendebatur familia æstimata hæredi futuro: vel si habeat filios, illi emancipabantur antiquo iure, vt declarat hic Iason.]

* ¶ Adde, quòd ** libripens dicitur ponderator a libra, & pendendo: & olim in omnibus alienationibus interueniebat libripẽs. siquidem prisci ære graui. & rudi vsi sũt: neque numerabant, sed pretium appendebant: fiebatque omnis alienatio sub imagine venditionis. Proinde, & futurus hæres, qui familiæ, id est hæreditatis emptor dicebatur, fingebat se emere, & aliquid æris loco pretij dabat.]

a ¶ Ciuib. Romanis. i. liberis hominibus, vt supra de libe. §. fin.

b ¶ Puberibus sup. quib. mod. tu. fi. in princip.

c ¶ Familiæ. l. hæreditatis, vt ff. de verb. sig. pronunciatio. §. familiæ.

d ¶ Emptor. qui erat loco hæredis, vt inf. §. sed neque.

e ¶ Libram. Scilicet adæquatam, id est æstimatam rem: & dicitur libra hæreditas, quia sicut libra diuiditur in duodecim vncias, ita hæreditas. vt infra de hær. instit. §. hæreditas. vnde dicitur adæquata libra, id est hæreditas æstimata.

f ¶ Partim. quia numerus testiũ remansit.

g ¶ Sed prædicta. Alias præfata, & ita alle-

gatum quandoque inuenitur.

h ¶ Ad ius ci. quia ius ciuile inuenit.

i ¶ Postea. s. de media iurisprudentia.

k ¶ Honorario. i. prætorio, vt sup. de iu. natu. §. prætorum.

ciuibus Romanis a puberibus [b] præsentibus, & eo, qui familiæ [c] emptor [d] dicebatur.

¶ Sed illa quidem priora duo genera testamentorum, ex veteribus temporibus in desuetudinem abierunt: quod vero per æs, & libram [e] fiebat, licet diutius permanserit, attamen partim [f] & hoc in vsu esse desijt.

¶ † Sed prædicta [g] quidem nomina testamentorum ad ius [h] ciuile referebantur. Postea [i] vero ex edicto Prætoris forma alia faciendorum testamentorum introducta est. Iure enim Honorario [k] nulla † mancipatio desiderabatur, sed septem testium signa sufficiebant: cum iure ciuili signa testium non essent necessaria.

¶ Sed cum paulatim tam ex vsu hominum, quam ex constitutionum emendationibus, cœpit in vnam consonantiam ius ciuile, & Prætorium iungi, constitutum est, vt vno eodemque tẽpore (quod ius ciuile quodammodo [l] exigebat) septem testibus † adhibitis, & subscriptione [m] † & testium (quod ex constitutionibus [n] inuentum est) & (ex edicto Prætoris) signacula testamentis imponerentur: ita vt hoc ius tripartitum esse videatur, † & testes quidem, & eorũ præsentia, vno contextu [o] testamenti celebrandi gratia, a iure ciuili descendant: subscriptiones autem testatoris [p] & testium, [q] ex sacrarum constitutionum obseruatione adhibentur signacula autem & testium numerus, ex edicto Prætoris.

¶ Sed his omnibus a nostra constitutione

l ¶ Quodammodo. Quia cõputato libripende, & emptore 7. erant.

¶ Adde, quòd hæc glo. cõmuniter reprehenditur, quòd emptor non erat in numero testium, §. sed neque. infra eod. Item nec iure antiquo septẽ erant, quia nũc a Prætore inuentum est, vt hic dicitur, ibi. & testium numerus ex edicto prætoris.]

** Huic loco conuenit, quod ex Liuio tradit Prisc. lib. 8. quod impubes libripens esse non poterat. nam nec testis esse potest, §. testes, inf. eod. glos. l. 3. §. leges, ff. de testi.

m ¶ Et subscriptione. Vt subscribant se testamento affuisse, & cuius sit, vt ff eod. l. penul. & antepenult.

n ¶ Constitutionibus. Vt C. de testamen. hac consultissima.

o ¶ Vno contextu. i. nullo actu interposito, nisi necessario naturæ, vt ff. eo. hæredes, in fi. & C. eo. cum antiquitas. Accur.

ADDITIO. Propter quem si aliqui recedãt, ante quam loco ipsorum alij subrogẽtur, potest aliquid fieri, si imminet periculum vitæ testatoris, aliàs non.

p ¶ Testatoris, potest, vt C. eo. iubemus.

q ¶ Testium. Si non potest testator scribere, Sed hodie indistinctè per alium scribere

P 2 potest

† aliàs &.

† aliàs emancipatio.

† Idem in c. cum esses, ex ea eo. tit.

† aliàs subscriptio.

† aliàs vt.

Vo contextu qui fit caiur, ad fieri.

propter testamẽtorum synceritatem. vt nulla fraus adhibeatur, hoc additum est, vt per manus testatoris, vel testium, nomen hæredis exprimatur, & omnia secundum illius constitutionis tenorem [a] procedant.

¶ Vnico etiam annulo, & alieno, potest ab omnibus testibus testamentum signari. hoc dicit.

¶ Possunt † autem omnes testes, & vno annulo [b] signare testamentum [c] † Quid enim si septem annuli vna sculptura fuerint, secũdum quod Papiniano visũ [d] est? Sed & alieno quoque annulo licet signare testamentum.

¶ In testamẽto potest esse testis quilibet, qui potest hæres institui, exceptis hic enumeratis. Angel.

¶ Testes autẽ adhiberi possunt ij, cum quibus testamenti [e] factió est. Sed neque mulier, [f]

potest nomen hæredis, vt in Auth. vt sponsa larg. §. quia vero. coll. 9.

a ¶ Tenorem. Est autem tenor: si potest scribere, faciat: aliàs dicet coram testibus: & scribetur per alium, vel per aliquos de eis alias non valet immo falsi pœna tabellio tenetur? vt C. eod. iubemus. in fi. Accur.

ADDITIO. Quod est verum: quando solẽnitas non fuit obseruata, nec scripta in testamento, secus si fuit obseruata, licet non scripta, vt si librarius, ff. de regul. iur. Ang.

** Adde, quòd est periculosũ facere huiusmodi testamẽta in scriptis, quia si moreretur vnus ex testib[us] ante aperturam, qui nõ posset recognoscere suam subscriptionem & signum, non valeter, vt no. Bart. in l. 2. in princ. ff. quemad. testa aper. verum ad euitandum hoc periculum, adhibeas cautelas quas tradet Bart. Cępol. caut. 88.]

† oncor. cihoc §. ca post ceðnem in lo. 1. poi pri. ibi & alien annul ext. de rob,

SYL.

¶ Possunt. CASVS. Quæsitum fuit, an vno annulo tãtum testamentũ signari posset à testib. & videbatur dicendum, quod non cum signacula facta sint: vt difficilius falsificari possit, inuenta enim est ad hoc tanta Iuris solennitas in testamẽto. l. fi. & ibi not. C. eod. Tamen deciditur contrarium: assignat autem Imperator rationem a possibili, ex quo possibile est annulos vnicam, & eandem habere imaginem, quo casu liceret ita liceat vnico vti. Sed tunc quæsitum est, an alieno annulo signari possit: & dubium faciebat quod alias videtur proprium signum apponendum, cap. inter dilectos de fide instrum. l. decernimus. C. de aquædu. lib. 12. cuius cõtrarium deciditur, quia satis est hoc attestari & recognosci à teste, vt infra dicetur. Not. quod testamentum ab omnibus testibus, vel pluribus ex eis potest vno annulo signari. Item, quod si sint septem annuli vna sculptura, valet sigillario. Item, quod valet argumentum a possibili. Item, quod alieno annulo signari potest testamentum.]

b ¶ Annulo, scilicet habente characteres: qui signatorius dicitur, & sic est in eo sigillum, non autem alio signo, vt ff. eod. ad testium, §. signum, & de verb. sign. l. signatorius.

Adde, quod signans alieno annulo, seu sigillo debet in eius subscriptione id dicere. Specul. de prob. §. videndum. versic. & not. quod & Ang. hic tradidit.

c ¶ Testamentum, vel etiam linteum, scilicet quo inuolutũ est testamentum, vt ff. eodem. ad testium, §. fin.

† Aliàs q̃d enim si septẽ annuli vna sculptura fuerint? secundũ quod (vt Papin. visum est) & alieno quoque, &c.

d ¶ Visum est. Hac ratione & cum tribus vel paucioribus, vel pluribus potest signari testamẽtum. argum inf. man. §. is qui exequitur.

¶ Alij dicunt tantum cum septem, vel vno debere signari.

SYL.

¶ Adde, quod hæc vlt. opin. est falsa ex argumento Papiniani quia in septẽ signis possẽ esse tres eiusdem imaginis & tamen valeret testamentum. eodem modo si sunt plures annuli arguendo. vt arguit Imperator hic.

SYL.

¶ Testes autem. CASVS non figuratur, quia procedit tradendo regulam in hac materia: dubium tamen faciebat, quia edictum de testibus est prohibitoriũ certarum personarum. l. i. ff. de testi. ideo quicunque non prohibebantur, videbãtur admitti. R. ad Imp. prout in tex. rõnes autẽ videbũtur sigillatim in glos. Not. quod ille põt esse testis in testõ, qui põt hæres institui. Item, quod mulier nõ potest esse testis in testõ propter sexus fragilitatem. Item impubes propter imbecillitatem ætatis: seruus, quia testamẽtum est iuris ciuilis. de quo iure ipse pro nihilo habetur: furiosus, quia non est mentis cõpos: mutus, quia non potest exprimere mente conceptũ: surdus, quia nõ potest audire nomen hæredis: is, cui bonis est interdictum, quia similis est furioso. Item infamis. ex l. prohibitione.]

e ¶ Testamenti factio. Passiue accipe hic: vt bona sit exceptio, s. neque mulier, &c.

SYL.

¶ Adde secundum Io. Fab. & bene, quod hic Imper. non procedit excipiendo, sed addendo per illa verba, sed neque.]

Mulier vbique testificari põt pterquam in testis.

¶ Aliàs etiam accipitur actiue, vt inf. de hæred. qual. & difte. § testamenti.

f ¶ Neque mulier. in alijs autẽ casibus omnibus recipitur: præterquam in testamentis, vt ff. eo. qui testamento, §. mulier.

SYL.

¶ Adde hoc verum, nisi sit testamentũ inter libe-

liberos, vel militis, gl. in Auth. quod sine C. eo. Item in testamento ad pias causas, vt est communis opin. in l. 1. C. de sacrosan. eccl.]
¶ Ratio est, vt C. de fideicomm. l. fin. & est timor falsitatis.

SYL. ¶ Adde hoc esse propter fragilitaté sexus, secundum glos. in dict. §. mulier.

Hermaphroditus an in testô possit esse testis. ¶ Quid de hermaphrodito? Respon. si præualet in masculino sexu, recipitur. vt ff. de statu hominum. quæritur. & de testi. l. repetundarú. §. 1.

Testificamur de ijs quę uidimus in pueritia.

† Quod é verum de eo quod vidit proximus pubertati, secus si pro ximus infantiæ. Ioan. Fab. & Ang.

¶ Neque impubes. Quid de eo quod vidit in pupillari ætate? Respõ. alias, id est præterquam in testamento, posset † testificari: sicut & seruus, vt ff. de verb. sig. l. notionem. §. instrumentorum, & C. de hæret. & manich. quoniam, in fin. sed hic non, quia faciunt ad substantiã testamenti, vt hic dicitur.

neque impubes, [a] neque seruus, neque [b] furiosus, neque [c] mutus, neque surdus, neque is, cui bonis interdictũ [d] est: neque ij, quos leges iubent improbos intestabilesque [e] esse: possunt in numerum testium adhiberi.

¶ Seruus communi opinione reputatus liber,

SYL. ¶ Adde hoc verum, si proximus est pubertati, alias secus, secundum doct. hic, argu. l. excipiuntur, ff. ad Sylla. * de quo vide Dec. in l. 2. §. impuberes, ff. de re. lu.]
** Adde ad id, quod dicitur in tex. de seruo, quod ait Geta apud Teren. in Phorm. seruũ hominem orare leges non sinunt, nec testimonij dictio est.

b ¶ Neque furiosus. Nisi habeat dilucida interualla, vt ff. eodem. qui testamento, §. nec furiosus.

SYL. ¶ Adde, & quod tẽpore actus gesti & examinationis factæ non esset in furore, alias secus. l. t. & ibi no. C. eod.]

c ¶ Neque mutus. Qui nihil loqui, vel audire potest, vt inf. quibus non est permis sa. te. §. item surdus.

ADDITIO. Etiam si talem morbũ habeat à casu, & sit literatus: quamuis tunc possit testari secundum Ioan. Fab. hic.

d ¶ interdictum est. Vel à lege, vt quia cõmisit in legem Iuliam maiestatis, vt C. ad l. Iul. maiest. l. fin. Vel à iudice, vt ff. eod. is cui. in fin. t. respon.

e ¶ Intestabilesque. Vt de crimine famoso damnatus, vel muliebria passus. vt ff. eo. is cui. §. fin. & l. cum lege, & ff. de testibus ob carmen. in princ.

SYL. ¶ Adde hoc verum, quando notorie erat infamis, alias secus, secundum glo. in l. cum lege in fin. ff. eod.]

SYL. * ¶ Adde, qđ intestabilis dicitur, qui nec testis adhiberi, nec testamentũ facere, nec ex testamento aliquid consequi potest, cuique alius testimonium dicere prohibetur, d. l. is cui. l. cum lege. ff. eod.]

¶ Sed cum aliquis. CASVS. Quærebatur, an seruus communiter pro libero habitus, posset adhiberi in testem, & dubium faciebat, quia seruus prohibetur esse testis, vt supra dicitur proximo §. & ipsa veritas opinioni præualere solet, §. si quis rem suam, inst. de lega. cuius cõtrarium respondetur, quia cum tunc communiter liber reputaretur ab omnib. nec aliquis eidẽ status q. mouisset, sed esset in quasi possessione libertatis, non est quod imputetur ipsi testatori. Not. ergo, quod non sufficit probare ad inualidandũ testamentum, q; aliquis ex testibus esset seruus, sed necesse est dicere, quod ita cõmuniter reputabatur: ita Bart. in l. ad testium, §. conditionem. ff. de testa. quamuis contrarium magis communiter teneant ibi doct. item, q; debet reputari liber omniũ consensu: intellige eũ cognoscentium, nõ aliorũ: facit gl. in ver. subtilitaté. In l. 1. C. de sent. quæ pro eo quod interest, q; debet probari cõis opin. hominũ tẽpore signati testamenti, non aliter. Itẽ, quod communis opin. quandoque præualet veritati, Item, quod communis error facit ius.

potest in testamento esse testis. Aitem.

¶ Sed cum aliquis ex testibus testamẽti quidem faciendi tempore liber [f] existimabatur, postea autem seruus apparuit: tam Diuus Adrianus † Catonio Vero, quã postea Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, subuenire

† Rescriptum hoc Adriani extat. l. 1. C. eod.

f ¶ Libertate. scilicet putatiua.

SYL. ¶ Adde, q; glos. rectius hoc loco ponitur, & ita habetur in uetustis codicibus. nam inepte super ver. liberalitate, quasi Accur. fuerit tam hebetis iudicij, vt ibi legendum censuerit libertate, non enim illic legi debet, libertate, sed liberalitate: quia hoc intendit imp. quod licet de rigore testamentũ, in quo seruus esset testis adhibitus, non subsisteret tamen hi principes rescripserunt, se ex benignitate subuenire testamento propter communem errorem.

Opinio præfertur veritati. ¶ Et sic valet plus quod est in opinione, quam quod est in veritate, sic ff. de legat. 1. l. 4. in princip. Argum. contra infr. de leg. §. si quis rem suam.

SYL. ¶ Adde, quod sol. est, quia ibi opinio erat vnius tantum, quo casu plus operatur veritas: hic vero omniũ sic, eiũ præfertur cõis error veritati, qñ reip. interest, prout in casu tex. nostri propter conseruationem testamẽti, l. vel negare ff. quemad. testa. aper. & pp validitaté actus, vel euitationẽ dãni l. 3. ad

macedo . alias enim magis attenditur veritas.l.fi.ff.de hæred.instit.

ADDITIO. Dic, quòd aut veritas patens est : & attenditur: aut occulta , & tunc non. vel dic, quod aut attendendo opinionem fauor ampliatur: & attenditur, vt hic & ibi : aut non,& tūc non. dic vt ibi Ioan.Fab.

† alias haberetur.

a ¶ Signaretur . Quidam hoc intelligūt generaliter verum , vt siue ostendatur testamentum in scriptis conditum,siue nuncupatiuum , debeat ei credi : siue desierint testes esse, siue non : & sic se habet consuetudo,vt argum. Co.de edi.diui adri.tollen.l.fin. & Codic.de donat.l. in donationibus, & arbitri. tute.l.fin. Nos contra , scilicet in nuncupatiuo de iure, & quod hic dicitur, in testamento condito in scriptis loquitur.

† Alias liberorum loco fuerit.

† alias moueret .

· Hic §. sumptus est ad verbum ex l. ...ater.ff.de testi.

SYL.

seex sua liberalitate testamento , vt sic † habeatur firmum, ac si,vt oportebat , factum esset:cum eo tēpore , quo testamentum signaretur, [a] omnium consensu, [b] hic testis † liberi loco fuerit, neque quisquam esset,qui ei quęstionem status moueret. †

¶ Potest in vno, & eodem testamento esse testis pater cum filijs,& fratribus,dummodo sit alienum: secus autem si proprium,vel domesticum. Aret.

¶ Pater, † nec non is, qui in potestate eius est: itē duo fratres, qui in eiusdem patris potestate sunt, vtique testes in vno testamento fieri possunt: quia nihil nocet, ex vna domo plures testes alieno [c] negotio haberi .

¶ In testibus autem non debet esse is,qui in potestate testatoris est. † Sed si filiusfamilias de castrēsi peculio post missionem [d] faciat testamentum , nec pater eius recte adhibetur testis, nec is , qui in potestate eiusdem patris est. reprobatum est enim in ea [e] re domesticum testimonium.

quia nūc scriptura probabit absque eo,quod testes producantur.Angelus.

b ¶ Omnium consensu . Not.errorē prodesse, vt ff. de sup.le.l.3.in fi.& C. de lat.lib. tol.l.1 .§.sed & siquis.& ff.de offic.præt. Barbarius.

Error cōmunis facit ius.

¶ Pater. CASVS. Quærebatur , an in eodem testamento pater & filius , vel duo fratres , adhiberi possent testes, dubium faciebat, quia suspectum videbatur testimonium pluriū , & aliqualiter periculosum , quod euitant ll. in testamenti confectione, l.fin. C.eodem . quo non obstante deciditur contrarium : & assignat tex. rationem , quæ est eadem cum dicto : vnde potes dicere rationē esse: quia cū nihil eorū interfit,& testamentum sit extranei , non est in consideratione talis suspicio,cum vocentur a testatore, quamuis enim inter se sint domestici,nō sunt domestici testatoris , vel hæredis,Not. summarium.item,quod ex vna domo plures vni negotio recte adhibentur in testes. Item , quod ratio eadem cum dicto tolerat. Item,quòd filius non est idoneus testis in testamento patris, nec pater in testamento filij testantis extra castra , nec frater in testamento fratris. item,quod domesticum testimonium reprobatur in testamentis.]

SYL.

¶ Adde hoc verum in testamento in scriptis redacto per publicum tabellionē : alias enim quamuis esset in scriptis , omnino deberent recognosci signa. ita hanc glo. intelligit Bar.in l.1.C.eod.]

¶ In nuncupatiuo enim si proferatur,non debet ei credi sine testibus. cum in eis consistat tantum substantia testamenti.

¶ Adde, quod glo.communiter reprobatur in l.hæredes palam. in prin.ff.eod.]

¶ Ipsum tamen valet , licet probatio deficiat. (i) vt ff de test.tut.l.duo.Quid si seruus factus est , vel infamis , & velit recognoscere sigillum suum? Respon. non admittitur. vt ff. de Carb. edi.l.Carbonianum.§.duę autem sunt causæ.

SYL. ¶ Adde , quod hæc gloss. communiter reprehenditur : quia quando testis adhibetur ad solennitatem , conditio eius inspicitur tempore quo adhibetur, secundum doct. in l.1.C.eodem.]

ADDITIO (i) Nisi de eo sit facta publica scriptura : vel pars confiteatur testamentū sic fuisse factum : aut testes deponāt ante , quam ipsorum defectus appareant ; quia nūc scriptura probabit absque eo,quod testes producantur.Angelus.

c ¶ Alieno. aliud si in suo, vt inf.prox.§.& ff.de testibus.testis.

d ¶ Post missionem . id est remissionem: aliud si ante,vt ff.eod.qui testamento . §.per contrarium,

ADDITIO. Et est ratio secundū gl. ibi, quia tunc testes nec rogati , neque ad solennizandum actum exiguntur , quamuis duo requirantur ad probandum veritatē . Ang.

e ¶ In ea re. idem & in alijs,† vt C. de testibus,l.2.(i)Sed quis est domesticus ? Respon. colonus, & ascriptitius, vel similes, vt C. de ijs qui ad eccl.confu.l.fin.§.sane enim si seruus.& C. de quasi l.pridem. item vxor marito, & econtra,vt supra de vsu & habita.itē is,

† Sic M. T. titul. 4. Rhetor.

Domesticus quis dicatur.

¶ Hæres, filius, pater, aut frater hæredis prohibentur esse testes in testamento sublata iuris antiqui dispositione. hoc dicit.

¶ Sed neque hęres scriptus: neque is, [a] qui in potestate eius est: neque pater eius, qui in potestate eum habet: neque fratres, qui in eiusdem patris potestate sunt, testes adhiberi [b] possunt: quia hoc totū negotiū, quod agitur testamenti ordinandi gratia, creditur hodie inter testatorem & hæredem agi. [c] Licet † autem totum ius tale conturbatum [d] fuerat, & veteres quidem familiæ [e] emptorem, & eos, qui per potestatem ei coniuncti fuerant, a testamentarijs testimonijs repellebant: hæredi [f] autē, & ijs, qui per potestatem ei coniuncti fuerāt concedebant testimonia in testamentis præstare, licet ij, qui id permittebant, hoc iure minime abuti [g] eos debere suadebant: nos tamen eandem obseruationem corrigentes, & quod ab illis suasum est, in legis ne-

† Intellige istud verū, si sint seruitores cō mēsales vt quia viuūt expēsis domini, alias cōtra, nisi habuissēt licētiā sine spe reuertēdi tēpus .n. productionis & depositionis īspicit sm̄ Ioan. Fab. hic.

is. Item † seruientes, siue dapiferi, vt ff. de pœnis. l. respiciendum. §. furta.

¶ Adde meliorem glo. in cap. in literis. de testi. (vbi doct. maxime mod. tractant, an, & qn̄ domesticus possit pro domestico testificari) & in sum ma. ʒ. quæst. ſ. q̄ illi dicuntur domestici, qui bus ratione patriæ, vel dominicæ potestatis īperari potest: & omnes qui in domo habitant.

¶ Adde, q̄ de cōsuetudine colonus admittitur pro domino, sed minor fides ei adhibetur. Nell. in tracta. de testi. ver. Domestici. quod sūpsit a Spe titu. de teste. §. 1. col. 2.

ADDITIO. (i) Tu dic, q̄ filius qn̄ nihil sibi quærit, potest pro patre testificari, secū dum Ioa. Fab. idem econtra in eo negotio, ex quo nec patri, nec filio resultat commodum, vel interesse, & quid de matre, & fratribus, vide Ang. hic.

* ¶ Domesticum testimonium hic accipiendum esse non tam ex sanguinis coniunctione, quam ex ea vnione, quæ per potestatem contingit, docet hic Theophilus his verbis.

τὴν δὲ οἰκειακὴν μαρτυρίαν οὐκ ἐκ τῆς συγγενείας, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς ἑνώσεως τῆς ὑπεξουσιότητος λαμβάνομεν.

Vnde colligitur filium emancipatum testē adhiberi posse testamento patris, & versa vice patrem, filij emancipati testamento, nam & magis agitur de hæredis. quam ipsius testatoris causa.]

SYL. ¶ Sed neque CASVS non figuratur, quia ponitur iuris antiqui correctio. ex ratione assignata per imper. quia cum totum negotium agatur hodie inter hæredes, & testatores, domesticum testimoniū repellitur. Not. quod hæres non potest esse testis, in testamē to: & sic q̄ quis in causa propria testificari prohibetur: & eadem ratione nec pater: quia cum ei acquiratur, agitur de eius cōmodo: & eadem ratione frater, quia cum talia bona patri quærantur, per consequens quæruntur postea etiam filio. Item not. q̄ ll. correctæ non sunt scribendæ in libro ii. item, q̄ principale negotium testandi agitur inter hæredem & testantem.]

a ¶ Neque is. no. q̄ his tribus modis dicitur quis contingere me per potestatem. SYL

b ¶ Adhiberi. Quia eorū negotium est: cū & lucrum & damnum ad eos pertineat. ff. quando appel. sit l. 1. §. in propria. (i) & vere eorum, quia &c.

¶ Adde, quod militat etiam ratio præsumptæ affectionis, quæ non cessat cessante commodo patris & ideo in ijs, in quibus hodie nihil q̄ritur, patri omnino repelleretur, vt per Aretin. hic.]

ADDITIO. (i) Monachi tamen in monasterio possunt esse testes cap insuper, extra de testibus. Idem in hominibus vniuersitatis, pro ipsa vniuersitate, vel castro in negotijs, ex quibus non resultat commodum in particulari, sed in communi Ang. SYL.

c ¶ Agi. Caute ponit, agi, cū sit generalissimum, vt ff. de verb. sign. l. labeo. 2. in princ. & l. verba. habet enim se ad eius testandi, & contractus.

d ¶ Conturbatum. Nam olim hæres duobus primis generibus testamentorum poterat esse testis: in tertio vero, ille, qui erat loco hæredis, non poterat esse testis: & sic erat turbatio iurium: & ad eius similitudinem verus hæres hodie testis non erit, vt sequitur.

e ¶ Familiæ emptorem, dicitur ille, qui constituebatur hæres per æs & libram.

f ¶ Hæredi. qui erat ex primis duobus generibus testamentorum.

g ¶ Abuti sic, C. de caduc. tollen. l. 1. §. 1. & ff si fam. fur. fe. d. l. fin. & sup. quibus ex causis ma. non l1. §. 1. Accur.

¶ Legatarijs. CASVS Dubitatum fuit: an legatarij & fideicommissarij, recte adhiberentur testes in testamento, & ratio erat

in promptu, quod non, propter eorum com modum: quia inualidato testamento corrū punt legata. l. t. §. 1. ff. de leg 3. quo nō obstante deciditur contrarium, ex eo, quia cōmodum eorum est in consequentiam, non principaliter, cū totum negotium cum hærede agi credatur, supra proxi. §. Not. quòd valet legatum factum testi. adhibito in testamento: & quod legatarius est idoneus testis, quàuis de eius cōmodo agatur. Item & fideicommissarius particularis: secus vniuersalis, quia est loco hæredis.

cessitatem transferentes, ad imitationem pristini familiæ emptoris, merito nec hæredi, qui imaginem vetustissimi familiæ emptoris obtinet, neque alijs personis, quæ ei (vt dictū est) coniunctæ sunt, licentiam concedimus, sibi quodammodo testimonia pstare: ideoq; nec eiusmodi veteres constōnes nr̄o Codici inseri permisimus.

¶ Legatarij, & fideicommissarij, & eorum coniuncti, testes adhiberi possunt. h. d.

¶ Legatarijs [a] autem, & fideicommissarijs, quia nō iuris [b] successores sunt, & alijs personis eis coniunctis, testimonium † non denegamus: immo in quadam nostra constitutione [c] & hoc specialiter eis cōcessimus. Et multo magis ijs, qui in eorum potestate sunt, vel qui eos habent in potestate, [d] huiusmodi licentiam damus. [e]

a ¶Legatarijs. Discrepant hi iure veteri a fideicom. vt inf. de fideicomm. hære. §. præterea, sed hodie non: vt inf. de le. §. sed non vsque, † quidam. §. hunc intelligunt: quando legatum fuit repetitum a successoribus ab intestato, vt tunc non videatur ferre testimonium in testamento iure, quia iuris successor est, qui in quota parte hęres institutus est.

† Hoc qđ sequitur vsq. ad fin. glo. reperitur ī vetustis codicibus. SYL.

b ¶ Non iuris sed rei, & sine onere, vt ff. mand. si hæreditatem.

¶Adde, quòd debet intelligi iuris scilicet vniuersalis, quia legatarius est successor iuris particularis. l. id tempus, ff. de vsucap.

ADDITIO Et per hoc patet secus esse in fideicōmissario vniuersali. quia habetur loco hæredis, §. restituta. inf. de fideicom. hær. Ioan. Fab.

c ¶Constitutione. Græca: vel dic de illa, quę est ff. eodem. l. qui testamento. in princ. quæ est Iustiniani per approbationem, vt C. de vete. iure enucle. l. t. §. sed neque. versic. omnia enim. p tima verior.

d ¶In potestate. Item tabellioni, vt ff. eod. l. Domitius.

¶Declara hanc gl. vt per Ioan. de Pla. hic.]

SYL.

e ¶Damus. C. de testibus, l. omnibus, contra. Solut. hic agitur de viribus testamenti inter hæredem, & alium agentem contra testamentum: aliàs coniunctus coniuncto nō feret testimonium, & minus vnus legatarius alij. Et secundum hoc falso hic sumitur argumētum, quod socius in causa socij admittitur in testimoniū. Vel dic hoc speciale, † vt coniunctus pro coniuncto admittatur quasi in re sua, fauore testamenti & vltimæ voluntatis, quæ debet dominari, si legitima est, vt Cod. de lega. cum quæstio. in fi. & erit bonum argumentum supra dictum. Sed argumentum contra est. C. de testibus. quoniam. in fi. Sed respondeo: finis illius legis non refertur ad totum, quod erat dictum. Distingue igitur, an lucrū redeat ad eum sociū, vt tūc nō admittatur, aliàs sic, vt ff. quādo ap pel. sit. l. 1. §. in propria.

† Istā approbat Bar. ī l. q testō. ff. eod. & idē hic Angel. & Placen.

Adde, quod communis solut. est, quia nō interrogatur directo super legato, sed in cōsequentiam, secundum gloss. in d. l. omnibus, quæ communiter approbatur.]

†Sic ēt clericꝰ pt ferre testimoniū in cā suę ecclesię vt in c. nuntiꝰ, ext. đ testi. vbi vide gl. vnicā đ illa materia. SYL.

Adde Lanfran. de Oria. in cap. quoniam contra ver. testium nu. 118. extra de prob. & Soc. in l. si quis ita. ff. de reb. dub. & Io. Dilec de arte testam. tit. de test. caut. 9.

¶Nihil. CASVS. Quæsitum est, an in qualibet materia testamentum scribi posset: & videbatur quod non, sed quod deberet scribi in chartis, vel membranis, tanquā quod commune sit, ex insolitis enim fraus præsumitur, de qua valde timetur in testamento: cuius contrarium deciditur, ex eo, quia in testamentis ipsis voluntas quomodocunque cum debitis solennitatibus expressa est satis. SYL.

Item fuit dubitatū, an plura exempla fieri possent testamentorum: & videbatur dicendum quod non, propter ambiguitatem: & quia vnicum faciendum est testamentū, non plura, cuius cōtrarium deciditur, quia cum sit quid intellectuale testamentum, & si fiant mille exempla, semper vnum est. Not. testamentum in qualibet materia scribi posse. Item, quòd de vno eodemque testamento plures scripturæ confici possunt: quia semper intellectualiter erit testamentum. Item, quod pluralitas scripturarum non facit præsumi pluralitatem factorum.

Item, quod quandoque est necessarium confici plures scripturas. Item, quòd in multis est periculum homini. Item, quòd innumerabile dicitur, quod difficile numeratur.]

a ¶ In

a ¶ In chartis. sic sup. de rerum diuisio. ne§. literæ. † Accur.
ADDITIO. Et dic in chartis etiam rasis, secus tamen in aliis instrumentis.
b ¶ Et vnum sic, ff. eo. l. vnum.

† Adde l. chartæ, in princ. ff. de bo. possessione. cũ tab.

¶ Testamentum potest in quali et materia scribi, & in pluribus codicibus. Aretinus.

¶ Nihil autem interest, testamentum in tabulis an in chartis, [a] membranisve, vel in alia materia fiat.

¶ Sed & vnum [b] testamentum pluribus codicibus conficere quis potest, secundum obtinentem tamen obseruationem omnibus factis, quod [c] interdum etiam necessarium est, veluti si quis nauigaturus & secum ferre, & domi relinquere iudiciorum suorum contestationem velit, vel propter alias innumerabiles causas, quæ humanis necessitatibus imminent. [d]

¶ Iure testatur etiam quis sine scriptis, declarata voluntate coram septem testibus. h.d.

¶ Sed † hæc quidem de testamentis, quæ † in scriptis conficiuntur, sufficiunt. Si quis autem sine scriptis voluerit ordinare iure ciuili testamentum, septem testibus [e] adhibitis, [f] & sua voluntate coram [g] eis nuncupata, [h] sciat hoc perfectissimum testamentum iure ciuili firmumq; constitutum.

¶ De militari testamento.

¶ Voluntas militis in expeditione existe-

c ¶ Quod. s. vt pluribus fiat codicibus.

d ¶ Imminét. Sic in auth. de cõsang. & vter. fra. §. quia vero. coll 6. † Sed nũquid ex his exemplis probatur? Respon. nõ, sine authẽtico, vt in authent. vt spon. lar. §. & hoc insuper coll. 9 & ff. de fide inst. l. quicũque, & ff. de bo. possess. secũdũ tab. l. 1. § sed & si vnũ, sed hic ambo sũt prĩcipalia.

† adde pulcrũ tex. in l. vlt. C. de præscr. 30. ann.

SYL. ¶ Adde, quòd hæc opi. communiter tenetur, non enim ita dispofuit hic testator, vt in l. 1. §. si quis in duobus. ff. de bon. possess. secundum tabul.

SYL. ¶ Sed hæc quidem. CASVS non figuratur, quia datur regula, & modus condendi testamentum nuncupatiuum. No. duplicem speciem testamentorum, in scriptis, & nuncupatiuum. Item quod in eo requiruntur septem testes. Item quod debent esse in præsentia testatoris. Item, quod testamentum nũcupatiuum totum est de iure ciuili, nec participat cum iure prætorio.

e ¶ Sed hæc. Septem testibus, quandoque nullus vocatur, vt si miles moriatur in bello vt no. C. de mil. testam l. milites. quandoque vnus, vt imperator: vt C. eo. omnium, quandoque duo, (1) vt inter filios, vt C. eo. hac consultissima. § ex imperfecto. Vel si in tentorio facit testamentum miles, vt ff. de milit. test. Lucius, quandoque tres, vel quatuor, vel pauciores, vt C. eo. si non speciali. quandoque quinque, vt in testamento rustici, † vt C. eo. l. si §. fin autem, quandoque septem. vt generaliter, vt hic, & C. eo. hac cõsultissima, quandoque octo, vt C. qui tes. fac. pos. hac consultissima.

Testiũ numerus, q i testamẽtis est adhibẽdus.

¶ Adde, quod & in testamẽtis ad pias causas sufficiunt duo, secundum communem opinio. vt inquit Iul. Clar. de testam. quæst. 6. & tempore pestis quinque, vt per eundem quæst. 56.

ADDITIO. (1) Etiã si sint mulieres, & qui aliàs non essent idonei, vt ibi no. per Angel.

f ¶ Adhibitis. idest rogatis vt intersint, & sint attenti, vt ff. eo. hæredes, § pen. & in Auth. de test. §. & licet, in fi. §. coll at 7.

Testes debent rogari.

¶ Adde, quod ita cõmuniter tenetur in l. hac consultissima. C. eo. quod in testamento nũcupatiuo requiratur rogitus testium, quãuis aliqui contrarium senserint.]

† Duplicẽ testãdimodũ indicat idẽ Iust. in Auth de hęred. & Fal. §. penul. † cõiter approbetur, vt p Alex. & Ias. in l. fi.

ADDITIO. Et sic debet articulari & probari.

g ¶ Coram. Scilicet palam nominãdo hęredes, vt ff. eo. l. hæredes.

SYL. ¶ Adde, quod si præsens sit is, quem hæredem esse volumus, satis erit eum demonstrare, & dicere: Hic mihi hæres esto. l. nemo ff. de hære. insti. & facit, l. certum, ff. si cer. pet.]

h ¶ Nuncupata. inde dicitur nuncupatiuũ testamentum.

* ¶ Alciatus lib. 2. Parer. c. 32. hanc vocem à nũcupandis testibus deriuat, sed (vt opinor) rectius Accu. a nuncupanda, id est viua voce notificanda voluntate.

¶ De militari testamento.

Continuatio.

¶ Visum est supra de testamentis in genere, nunc sequitur videre de testamẽtis in specie. Vel aliter: Visum est supra de testamentis, quę fiunt secundum communis iuris dispositionem, nunc sequitur videre de illis, quæ fiunt iure priuilegiato, vt est testamentum militare, ideo.

¶ Adde quod continuatio fit hic per Imperatorem in prin. dicẽdo, quod a supradicta

regula

regula excipitur testamentum militu, propter eorum imperitiam.& ideo dicto de his in genere, subiiciunt exceptiones & de testamento in specie.arg.l.item apud §. hoc edictum.ff de iniu.] Est autem miles, qui lurauit à signis nō recedere, vt ff. ex quibus cau. ma.l.penul. & scriptus est in matricula, vbi & alij milites scripti sunt, vt ff. eo.l.antepenul. & per totum tit.sunt & alia necessaria, vt aliquis sit miles, vt diximus.ff. quibus cau.ma.l.pen. & in Auth.de mand princ. §.fi.coll.3. itē miles dicitur à maio, quod su stinet pro alijs vel à mille, qa ex numero mil le hominum eligitur, vt ff. eodem. l. 1 §. miles. Accursius.

tis, quoquo modo declarata, vim obtinet testamenti.h.d.

SVpradicta diligens obseruatio [a] in ordinandis testamentis, militibus, propter nimiam imperitiam [b] eorum, constitutionibus principalibus † remissa est. Nam quamuis ij neque legitimum numerum testium adhibuerint, neque aliam testamentorum solennitatem [c] obseruauerint, recte nihilominus testantur, vi delicet cum in expeditionibus occupati sunt, quod merito nostra cōstitutio introduxit. [d] Quoquo enim modo voluntas eius suprema inueniatur siue scripta, siue † sine scriptura, valet testamentum ex voluntate eius.

¶ Miles testando extra expeditionem debet testari secundum ius commune, licet filiusfamilias sit, testari tamen potest. Aret.

nimmo. Quarta ibi, Sed hactenus. Quinta ibi, Sed & si quis, Aret.

¶ Supradicta. CASVS aliter non esset figurandus, cum procedat Imperator tradendo doctrinam excipiendoque à regula. dubium enim fa ciebat generalis dispositio supra facta ta tio autem decisionis ponitur in text.propter imperitiā militum quos sci re magis decet arma, quam ll.l fi. C. de iu. delit. No.quod voluntas militis in expeditione quoquo modo declarata, habet vim testamēti. itē, quod miles p̄sumitur ignorare iura,& sic quod in milite iuris ignorantia toleratur. Item, quod in testamento militis numerus testium, neque alia solennitas requiritur.]

†Alia: siue nō scripta.

✱ †Horū cō stitutionū diserte meminit Vl-pia. l.1.ff. eod.† ~~~ Miles vnde dicatur.

Miles cognoscit p̄ sex signa.

ADDITIO. Aduertendum est, quod in milite sex sunt necessaria ad hoc, quod habeat priuilegia militibus concessa. Primo, quod ense cingatur, ff.de test am. mili.l. pen. Secundo, quod in numero aliorum ponatur & in matricula scribatur, ff.de testa.mil.l.ex eo tempore. Tertio, quod præstetur sacramē tum, quod mortem nō euitabit pro republica, neque à signis recedet.ff.ex quib.cau.ma. l.penul.& de iis qui not.infam. l.2 §.miles. Quarto, q stigma.i.nota publica brachijs suis inscribatur, C.de fabri.l.3.lib.ij.Quinto quod examinetur.C qui milita. nō p̄ss. l.r. lib.12. Sexto quod nō sit negotiator, C. neg. nemi.l.1.lib 12. †

† Adde l. milites, C. de loc. & condu.

Diuisio.

SVpradicta.¶ Totus iste titulus diui.prin. in duas partes. Primo ponit de militibus testantibus in tentorio, vel in peculio castrē. Secundo de testamento in quasi castrensi. Secūda ibi, Sciendum. Item prima subdiuiditur. Nam primo ponit continuationem per modum remotionis siue exceptionis, cū positione noui statuti. Secundo, qualiter priuilegium cōcessum militibus, quod possunt testari quomodo volunt intelligatur. Tertio, quod etiam miles mutus, & generaliter defectiuus. potest testari. Quarto, qualiter post missionem testatur. Quinto, quod mutatio status ipsius militis, dumodo non interueniat noua voluntas, non vitiat testamētum factum. Secunda ibi, Plane. Tertia ibi, Qui-

a ¶ Obseruatio. quæ cōsistit in quatuor, vbi est in scriptis testamētum conditum. vel in sola nūcupatione hæredis coram septem testibus, vt supra titu.1.§. sed cum paulatim, & §.fi & ff.de hæred.insti.l.1.§.qui neque.

b ¶ Imperitiam. C.de iur.delib.l.fi.in princ. & de iu.& fac.ign.l.1.

✱ ¶ Adde, & propter militiæ occupationes, vt colligitur hoc eodem loco paulo infra, ibi, videlicet cum in expeditionibus occupati sunt: & §. seq. alioquin minoribus quoque, & mulieribus, & rusticis, in quibus tolerabil s est iuris ignorantia hæc tam diligens in testando solennitas remittenda fuisset, quod factum non fuisse credēdum est, quia saltem periciores consulere possunt: quod non licet militibus in expeditionibus occupatis.]

c ¶ Solennitatem, f.circa sigilla, & subscriptiones.

d ¶ Introduxit. sed tunc demum cum in militia sunt, habet priuilegium, vt C. eo. l. pe.& hic subijcit.

✱ ¶ Diuersi mode tamen. nam plenius habent priuilegium, cum sunt in conflictu, quam in castris nō congredientes, vt per gl. 1.inf eo. §. plane.

✱ ✱ Adde, q in dubio interpretamur militem iure communi vt voluisse.l.3.& l.in testamēto.C.de testa.mili. quod intelligendū si mo-

si modo actus valeat. alias enim præsumemus potius priuilegio vsum fuisse l.3.ff. de mil.test.

¶ Illis autem. CASVS. Quærebatur, an miles extra expeditionem testari posset iure militari sine solennitatibus & videbatur dicendum quòd sic. ratio enim imperitiæ assignata militari in expeditione sicut extra. Cuius contrarium deciditur ex eo, quia tunc possunt consulere peritiores, & ita excludere ignorantiam. & ea quę ratione occupationis militiæ conceduntur, cessant, vt dicitur in glo. Sed tunc quæritur, an filiusfam. miles testari possit: & videbatur, quòd non, per l.pen. & fin. C. qui testa.fac.poss. cuius contrarium deciditur, ratio autem assignatur in text. propter militiam: quia hoc militiæ tributum est, vt in castrensibus filij pro patribus fam. habeantur. Not. q cessante causa priuilegij cessat priuilegium. Item, q miles extra expeditionem debet testari iure cõmuni. Item quod filiusfam. miles testari potest dummodo testetur iure communi. Item, quod illi, qui non sunt milites appellantur pagani.

* Alias sc... libus, & ...ta legisse ...r Theophilus significatur ...utem hyema.

¶ Illis autem [a] temporibus, per quæ citra expeditionum necessitatem in alijs locis, vel suis † ædibus degunt minime ad vendicandũ tale priuilegium adiuuantur. [b]

¶ Sed testari quidem, & si [c] filijfamilias sint, propter militiam conceduntur: iure [d] tamen communi, eadem obseruatione & in eorum testamentis adhibenda, quam in testamentis paganorum [e] proxime exposuimus.

¶ Priuilegia militum tunc habent locũ, quando constat militem testari voluisse, aliter nõ. hoc dicit.

¶ Plane de testamentis militum Diuus Traianus † Catilio Seuero ita rescripsit. [f]

† Fuit hic Catilius proauus maternus Marci Imp.

¶ Id priuilegiũ, quod militãtibus datũ est, vt quoquo modo facta ab

a ¶ Autem pro sed.

b ¶ Adiuuatur. Et No. quod cessante causa cessat & effectus.

¶ Adde, quod causa expressa supra, propter nimiam eorum imperitiam, cessare non videbatur etiam extra expeditionem. Ideo dic, quod illa est causa remissionis in genere, sed causa constitutionis Iustinian. de qua meminit ibi, quod merito, est occupatio circa rem milit.] Et potest hic sumi argumen. quod cessante clerico ab ecclesia, † cessat prębenda, sic C. de episcop. & cleric. l. generaliter. 2.

...f. contu... ...aciter ...t quia cl. SYL.

¶ Adde, quod hæc q. hodie deciditur in c. relatum, & in c. inter quattuor. & in c. fin. de cler. non resi.] Sed arg. contra, ff. de postul. l.1.§. sexum, quia Calphurnia dedit causam edicto, vnde cessante causa cessare debet edictum, quod non est verum. Sed hoc vltimũ generale de causa impulsiua dicit, dictum primum de finali, sine qua res esse non potest.

...itus a su...eriore mi...ime in...ra tẽpus ...onueniẽs ...eniat, se...indum ...oft. hic. SYL.

¶ Adde, quod in dubio causa si est expressa in l.fi. præsumitur, vt dicit gl. in l. cum tale, §. falsam. in ver. cohæret, ff. de cond. & demon. alias secus gl. in l.ij.§.fi. de don. & illa dicitur causa finalis, quæ est generalis, vt per Bar. in d.§.fin.

c ¶ Et filijfamilias. Licet hi alias prohibeantur. vt infra. tit. 1. in pri. & ff. de do. causa mortis, l. iã is.§.1.

d ¶ Iure tamẽ communi. Scilicet quantum ad solennitatẽ nõ quo ad hoc vt detur querela contra eius testamentum, sicut in alio veterano, qui sui iuris est, vt C. de inofficio. testam. l. fin. § in his, & ff. de inoffic. testam. l. Papinianus, §. si quis in militia. Item hoc est verum, quando est domum reuersus, sicut supra prox. dixit alias vtitur speciali iure, sic & iste argumen. ff. eodem ex militari, §.1. & l. testamenta eorum, §. fin.

¶ Adde, q si loquimur de iure. ff. & C. glo. vera est, si de iure nouissimo, cõmunis opinio est, quod subiaceat querelæ, secundum glo. in l. aduersus. ff. de inoffi. testa.] SYL.

e ¶ Paganorum. A pago quod est villa dicit: quasi dicat non militum.

* ¶ Erantque proprie ij, qui domi relinquebãtur ad agrorum culturam, & reliqua ciuilia munera] vt inf tit. 1.§. vlt.

¶ Plane, CASVS. Quærebatur, an illa verba (quoquo modo voluntas constet, habeatur pro testamento) generaliter intelligerentur: & videbatur dicẽdum quòd sic, quia indefinite dicitur, quoquo modo inueniatur voluntas cum scriptura, vel sine, valeat. Tamen dicitur contrariũ, declarando quod intelligitur, quando re vera constat voluisse testari: quia alias illa non est voluntas: puta si per iocum, aut adulatorie quid dictũ sit. Not. q priuilegium concessum alicui actui intelligitur, si ille actus sit. Item, quòd per priuilegium militum tam latum nõ remittitur numerus duorum testium, quod est de iure naturali. Item, quòd mulier potest esse testis in testamento militis, verbum enim homo, ad eam trahitur. Item, quod in testamento militis requiritur rogitus testium. Item, q nomen hæredis debet exprimi a milite. Item, q verba iocosa non disponunt.]

f ¶ Plane. Rescripsit. Vt digest. eodem diuus.

a ¶ Ho-

his testamenta rata sint, sic intelligi debet, vt vtique prius constare debeat, testamentum factum esse, quod & sine scriptura, & a non militantibus fieri potest. † Si ergo miles, de cuius bonis apud te quæritur, † conuocatis ad hoc hominibus [a] vt voluntatem suam testaretur, ita locutus est, vt declararet, quem vellet sibi hæredem esse, & cui libertatem tribuere potest videri sine scripto hoc modo esse testatus, & voluntas eius rata habenda est. Ceterum si (vt plerumque sermonibus [b] fieri solet) dixit alicui, Ego te hæredem facio, vel, Bona mea tibi relinquo, non oportet hoc pro testamento † obseruari.

Nec [c] vllorum, magis interest, quam ipsorum, quibus id priuilegium datum est huiusmodi exemplum non admitti, alioquin non difficulter, post mortem alicuius militis testes existerent, qui affirmarent se audisse dicentem, se relinquere bona, cui visum sit, & per hoc vera iudicia subuerterentur.

¶ Miles, licet sit mutus, vel surdus, tamen testatur. Aret.

¶ Quinimmo [d] & mutus, [e] & surdus miles testamentum facere potest.

¶ Miles post missionem iure communi testatur, & ante factum testamentum valet infra annum, etiam quod conditio in eo adiecta duraret post annũ. h.d.

a ¶ Hominibus saltem duobus, vt ff. eod. Lucius, ff. de testi. vbi & hoc est, quando in tentorio. si autem in conflictu belli, nullo etiam teste vocato, vt C. eo. milites: (1) si aũt est domi, iure communi, vt sup. eo. §. illis. Adde similem glo. 3. tit. 1. §. vltum.

ADDITIO. Debet tamen aliquo modo de voluntate constare. vel per duos testes, vel per cõparationem literarum, vel alio modo, & facit vt remissa penitus omni solennitate, non de naturali, sed ciuili tantum intelligatur. Ang.

b ¶ Sermonibus. Forte causa demonstrãdi, vt magister discipulo, vel ludi causa, vt ff. de act. & obli. l. obligationum substantia, §. fi. vel affectionis, vt ff. de iure codici. literæ.

¶ Adde vel per antiphrasim. i. cum quidam, cum gl. in verbo, affectioné, C. de lega. vel obiatiuis. gl. in l. 2. C. in quib. ca. col. censibus. lib. 11. vel commendatiuis. l. si vero non remunerandi, §. cum quidam, ff. mand. vel enunciatiuis, l. ex hac, ff. de dona.]

c ¶ Nec vllorum. Sic inf. ad l. Falcid. circa princ. sic C. de rescin. ven. l. ratas.

¶ Quinimmo. CASVS. Quærebatur, an mutus vel surdus, milites, testari possint, & dubium faciebat tex. in §. item surdus, infra tit. 1. Tamen contrarium deciditur, quia in milite testante non requiritur formalitas solennitatum, sed sufficit quoquo modo de voluntate constare, de qua etiam constare potest per signa & nutus.

Ideo miles surdus, vel mutus, testari possunt.

No. summarium. Item, quod miles potest nutu instituere hæredem, intellige nisi aliter nominare possit. Item quod non solum mutus, vel surdus testari possunt, sed mutus & surdus simul.

d ¶ Quinimmo. Habet priuilegium circa solennitatem, quinimmo & circa substantiam testamenti vt qui alias testari nõ posset, hic tamen possit, vt ff. eo. l. 4.

e ¶ Mutus. siue natura, siue casu, vt sit priuilegium aliquod, vt C. qui testa. fa. pos. l. discretis. & hoc iure militari, vt ff. eod. iure militari. Accurs. Dummodo appareat ipsum sic voluisse testari per signa sua, quæ per notos potuerunt interpretari.

* ¶ Adde similem glos. §. Item surdus, in ver. certis, & ibi Aldobran. inf. tit. 1.]

¶ Sed hactenus. CASVS. Quæsitũ fuit, an post missionem durẽt priuilegia militũ, & videbatur, quod sic, in memoriam pristinæ militiæ, quasi hæc perpetuo concessa sint. Cuius cõtrarium deciditur, quia cum ratione occupationum militarium cõcedantur, his cessantibus cessat priuilegium, datur autem anni spacium ad mutandum testamentum, & ideo conditio veniens post annum non vitiatur, quia retrotrahitur ad diem mortis, vel aditæ hæreditatis, vt dicitur in gl.

Not. quod priuilegium concessum respectu certæ qualitatis durat ea durante. Item, quod cessante causa priuilegij cessat priuilegium.

Item, quod miles non exercens militiam non gaudet militum priuilegio. Item, quod testamẽtum iure militari factum durat per annum post missionem.

† Tu dic SYL. quod nulla verba operantur testamẽtum, nisi appareat, quod voluerit testari, & ad hoc se disposuerit secus in cõtractibus. vbi in dubio verba præsumũtur obligatoria, nisi aliud ex cõiecturis appareat.

An verbũ relinquo, SYL. importet institutionem, legatum, vel fideic. vide Ioan. Fab. hic.

† alias seruari.

SYL.

Item, quod conditio retrotrahitur. Item, quod ad validitatem testamenti inspicitur tempus mortis non conditionis existentis.]

¶ Sed hactenus [a] hoc illis [b] à principalibus constitutionibus conceditur, quatenus militant, & in castris degunt. Post missionem [c] vero veterani, vel extra castra alij, si faciant adhuc militantes testamentum, communi omnium ciuium Romanorum iure id facere debeant. Et quod in castris fecerint testamentum, non communi iure, sed quomodo voluerint, post missionem, intra annum tantum valebit. Quid ergo si intra annum quis decesserit, conditio autem hæredi adscripta post annum extiterit, an quasi militis testamentum valeat? Et placet valere [d] quasi militis.

¶ Testamentum factum ante militiam sine solennitate valet, si post militiam apparet de militis voluntate. idem, si miles post testamentum fuerit capite minutus. Aret.

a ¶ Sed hactenus. Quidam dicunt hic non esse, §. & asserunt, quòd omne priuilegiũ, quod habet miles, perdit, cum redit de militia. Sed nos dicimus, §. hic esse, & distinguimus † inter priuilegium, quod habet vt testetur qui aliàs testari non potest, vt filiusfamilias, & mutus, vt illud duret post reuersionem, vt supra proximi. §. & §. sed testari, & ff. eodem. Tribunus. in princip. Alia vero priuilegia, quæ habet in testando, finiantur, vt hic, & supra eodem. §. illis autem.

† Idem [...]la. hic.

¶ Adde, quod opin. glo. communiter tenetur hic, quod etiam post missionem filiusfam. & mutus testentur.]

Ad hanc glo. vide Iul. Clar. de testam. quæstio. 19. qui attestatur esse communiter approbatam.

b ¶ Illis. Scilicet militibus, vt reliqua priuilegia scilicet de numero testium habeant in testando, & sic non refertur ad proximum paragra.

c ¶ Post missionem honestam. Scilicet finito tempore militię, vel causariam. si ante tempus ex necessitate recessit. † si autem ignominiosa est missio, definit statim valere, vt ff. eodem. testamenta eorum, & C. eod. l. ex testamento. Sed si miles de capitali crimine dãnatus fuerit, si quidem de cõmuni vt homicidio, & simili non poterit amodo testari, ff. de ve. & mi. suc. lege prima in fin. Si autem militari vt quia alienauit arma, vel similia, quæ numerantur, ff. de re mil. l. secunda & tertia. (& idem etiam de fide rupta) non potest testari. vt ff. eodem. lege, ex militari. alias poterit in castrensibus tantum. si ei hoc in sententia permissum fuerit, aliàs non, † vt ff. de iniu. rup. testamen. si quis filio exhæredato. §. sed & si quis fuerit capite & de leg. 3. l. si quis in prin. §. miles.

† Et dicit Angel. quod scholaris absens à studio per quinquennium perdit priuilegium.

† Facit ad hoc text. in l. cum hic, §. si miles, ff. de donat. inter vir. & vxo.

Adde. quod hoc in pagano fieri non posset dicto §. miles. nisi ex causa. vt per Alexand. in l. & militibus, C. eodem, & dicunt docto. hic.

d ¶ Valere. Quia conditio retrotrahitur, vt ff. de peri. & com. rei vend l. necessario. §. 1. & qui po. in pig. hab l. vltimi & facit. ff. eodem, quod dicitur, & l. quod constitutum.

Sed & si quis ante militiã.

CASVS. Quæsitum est, an testamentum non iure factum à pagano, si miles efficiatur, & aliquid addatur, confirmetur, & videbatur, quod non, quia cum à principio nõ valuerit, non videtur, quod possit ex tempore aliquo modo confirmari. Cuius contrarium respondetur ea ratione, quia cum aliquid addat vel minuat, videtur nouum quid facere, lege ius ciuile, digestis de iustitia & iure, vnde sicut, si ita disposuisse, tunc valeret, ita debet valere, quando constat, quod illam voluit esse suam voluntatem. SYL.

Item dubitabatur, numquid capitis diminutione testamentum prius factum irritaretur in milite, & ratio dubitandi colligitur ex §. ex alio infra quibus modis testament. infir. Tamen contrarium deciditur fauore militiæ, quia si durauit in eadem voluntate, facit testamentum valere.

No. quod testamẽtum non iure factum ante militiam nõ valet, etiam eo effecto milite, & nihil aliud faciente.

Item, quod aperiens testamentum ante factum videtur illud velle inualidare, nisi alia adijciat, & ita colligitur hic in versicu. & quædam adiecit, ex quo nota imperitiam aliquorum hic qui intelligebant resignare, id est sigillare, nam resignare importat aperire.

Item, quod addens aliquid & detrahens in ceteris videtur approbare.

Item, quod addens, uel detrahens dicitur de nouo facere.

Item, quod agitur ex confirmante, non ex confirmatione.

Item, quod militis testamentum capitis diminutione non irritatur.

a ¶ Re-

a ¶ Resignauit. id est sigilla aperuit, & remouit, vt. ff. eodem l. Tribunus. §. cum aliquis.

b ¶ Adiecit. Vt. ff. de iure cod. l. conficiuntur. §. si miles.

c ¶ Detraxit.

castrense. †

g ¶ Constitutiones, vt C. de assesso. l. velint, & C. de aduocatis diuerso. iudicio, lege, Fori. & aliæ plures, Accurs.

h ¶ Quibusdam, vt Consulibus, & præfectis legionum, & præsidibus prouinciarū, qui sunt filijfamilias, vt C. de inoffi. test. l. fin.

¶ Sed & si quis ante militiam non iure fecit testamentum, & miles factus, & in expeditione degens resignauit [a] illud, & quædam adiecit, [b] siue detraxit, [c] vel aliàs manifesta est militis voluntas hoc valere volentis, dicendum est valere hoc testamentum, quasi ex noua [d] militis voluntate. Denique & si in arrogationem datus fuerit miles, vel filiusfamilias emancipatus est, testamentum eius † quasi ex noua militis voluntate valet, nec videtur [e] capitis diminutione irritum fieri.

¶ Filiusfamilias in quasi castrensi peculio potest facere testamẽtum secundum ius commune. Angel.

¶ Sciendum tamen est, quod ad exemplum castrensis peculij, tam anteriores leges, [f] quā principales constitutiones [g] quibusdā [h] quasi castrensia † dederunt peculia, & horum quibusdam permissum erat, etiam in potestate degentibus, testari, † nostra id constitutio [i] latius extendens permisit omnibus † in huiusmodi [k] peculijs testari quidem, sed iure communi, [l] cuius constitutionis tenore perfecto, licentia est nihil eorum, quæ ad præfatum ius pertinent, ignorare.

¶ Quibus non est permissum facere testamentum.

¶ Filius in potestate testari non potest, etiam patre consentiente, nisi de peculio castrensi, vel quasi, de quo & veteranus, patre etiam inuito, disponere potest. hoc dicit.

† Nota ex hoc verbo, quod detrahens in uno articulo, in alijs confirmare videtur. Et sic nota inducta ad vnū finem operari contrarium: quod facit, vt per instrumentum emphyteuticum probetur dominium. Ioann. Fab.

† Ista glo. non est Accur. sed Io. Fab.

d ¶ Ex noua. Nota, quod ab initio non valuit ex post facto tamen conualescit.

* ¶ Male notat hoc ex isto text. quia hæc est noua volũtas, & consequẽter nouum testamentum.

† aliàs quasi militis ex noua voluntate valet.

e ¶ Valet, qđ assignauit postea. Vel dic, sicut non de nouo facere pōt, vetus non rescinditur, & secundum hoc dic, noua voluntate, scilicet tacita, aliud in pagano, vt infra quibus mo. testa. in fi. § alio.

SYL. ¶ Sciendum. CASVS non est figurandus, cum referat concessionem & priuilegium quasi castrensibus tributum.

Nota quod filiusfamilias in quasi castrensibus recte testatur, si iure communi testamentum conficiat.

Item quod quando aliquid facere conceditur in priuilegium alicui. Intelligitur concessum, vt illud faciat secundum legum ordinationem.

f ¶ Leges. Scilicet Digestorum, vt digest. de collat. bono. lege prima, paragrapho neo

† Adde l. §. hoc aũ ad S. Treb. D

* ¶ Adde aliàs personas, quas enumerat Accursius, in §. 1. In ver. castrensibus, supra titul. 2.

† aliàs dederunt.

i ¶ Constitutio. C. de inoffi. test. l. fin.

† aliàs quæ nostra constitutio latius &c.

k In huiusmodi. Scilicet cast. & quasi: nam in aduentitio non potest, licet habeat proprietatem, vt C. de bon. quæ lib. l. fin § filijs autẽ familias.

† Aliàs in his tãtum modo peculijs.

¶ Adde hoc verum etiam in ijs aduentitijs, in quibus patri non quęritur vsufructus, secūdum communẽ opinio. in l. 1. §. in filiis, ff. ad Treb.] De hoc latissime Iul. Cla. de testa. q. 18.

SYL.

l ¶ iure cōi. Nisi sit miles in castris, vt supr eo. in princ. Item tale testamẽtum nō expugnatur per querelā inofficiosi testamenti, vt C. de inofficio. testamen. l. fin.

ADDITIO Dic, ꝙ hodie hoc non est verum, imo subiacet querelæ, secundum cōmunem sententiam, si parentes prætereat, vel exhæredet sine causa, ut §. & hæc quidẽ, in auth. vt cum de appell. cognosci Ang.

¶ Quibus non est permissum facere testamentum.

SYL. Continuatio.

Quia continuatio fit per glo. 1. quæ communis est, non expedit aliter continuare,

præ-

præsertim cum Impe. ipse annectat titulum hunc præcedentibus in primis verbis.

Diuisio. Non tamen. ¶ Iste titulus diuiditur in septem partes: quia enumerantur septem gradus personarum. Et primo ponit de filiosfamilias. Secundo, de impubere. Tertio, de furioso. Quarto, de prodigo. Quinto ponit de surdo, & muto. Sexto, de cæco. Septimo, de capto ab hostibus. Secunda ibi, Præterea. Tertia ibi, Item furiosi. Quarta ibi, Item prodigus. Quinta ibi, Item surdus & mutus. Sexta ibi, Cæcus. Septima ibi, Eius qui. Aret.

CASVS non figuratur. aliter cum tradat doctrina, & enumeret personas prohibitas testari, sola enim difficultas videbatur, quod

Non [a] tamen omnibus licet facere testamentum: Statim [b] enim ij, qui alieno iuri subiecti sunt, testamenti faciendi ius non habent, adeo quidem, vt quamuis parentes eis permiserint, [c] nihilominus [d] iure testari possint exceptis ijs, [e] quos antea enumerauimus, & præcipue militibus, qui in potestate parentum sunt, quibus de eo, quod in castris acquisierunt, permissum est ex constitutionibus [f] principum testamentum facere. Quod quidem ius [g] ab initio tantum militantibus datum est, tam ex auctoritate Diui Augusti, [h] quam Neruæ, nec non optimi† Imperatoris Traiani, postea vero subscriptione [i] Diui Adriani, etiam dimissus a militia, id est veteranis [k] concessum est. Itaque si quidem fecerint de castrensi peculio testamentum, pertinebit hoc ad eum, quem hæredem reliquerunt, si vero intestati decesserint, nullis [l] liberis, vel fratribus superstitibus,

quamuis quis filiusfam. testatus sit, si tamen cum tali testamento decesserit iam effectus paterfam. profecto videbatur testamentum valere, quia cum testamentum accipiat confirmationem ex morte illud tempus videbatur inspiciendum, quia eo tempore te vera potest dici testatorem id disponere, quod facit. Cuius contrarium deciditur ex regula. Quæ ab initio non valent, tractatu temporis non confirmantur, cum hic non præsupponatur aliquid aliud interueniss. nisi cursus temporis nõ aliquis actus positiuus, vt in §. sed & si quis, supra titu. 1. No. quod edictum de testamentis est prohibitorium certarum personarum. Item quod filiusfa. non testatur nisi in peculio castrẽsi, velquasi. item, quod per militiam quis non liberatur a potestate patris. Item, quod creditores patris non habent regressum contra peculium castrense filii ratione debitorum patris. Item, quod testamentum nullum, tractu temporis, etiam cessante impedimento ob quod non valet, non reassumit vires.

† Ista g'o est approbata per Ang. hic. a ¶ Non tamen. Videbatur quemlibet sernantem supradicta posse testari, sed contrarium est in tredecim casibus, qui in titulo isto pro parte dicuntur. † Et hoc est, quod dicit, non tamen &c. & nota. infra eodem, §. fin. Accur.

b ¶ Statim, id est, in primis, vel statim, id est eo ipso.

c ¶ Permiserint. Sed causa mortis filius donare potest patre consentiente, vt ff. de donatione causa mor. l. tam is in fin. Et ratio diuersitatis est, quia testamentum ex libero non alieno arbitrio debet procedere, vt ff. de hæred. institu. l. illa institutio.

¶ Adde, quod hoc non procedit ad pias causas. cap. licet, de sepul. lib. 6.

¶ Adde q; Bar. Cepo. caut. 113. docet duas cautelas, per quas filiusfam. põt facere testamẽtũ vna est, quod fiat clericus, & suscipiat saltem primã tonsurã. altera, quod pater emancipet filiũ quantũ ad istũ actum testãdi, & in reliquis retineat eum in potestate. quas quidem cautelas laudissime comprobat, & legibus & Doctorum auctoritatibus.]

Filiusfamilias, licet testari nõ possit, bene põt donare cã mortis.

Traianũ, optimi principis cognomine decoratũ fuisse a Senatu populoq; Rom. consensu omnium testatur Pli. in Paneg. SYL.

d ¶ Nihilomagis, id est, non ideo magis, habere enim in se negantiam sicut nihilominus, affirmatiuam. Accur. Nihilomagis, & nihilominus differunt.

e ¶ Iis. Scilicet castrense vel quasi castrẽse peculiũ habẽtibus, vt supra tit. proxim. §. fin.

f ¶ Constitutionibus. Extrauagantibus.

g ¶ Quod quidem ius. Scilicet posse testari in castrensibus.

h ¶ Augusti quam Neruæ, &c. quorum dicta non habemus.

i ¶ Subscriptione, cuius verba non habemus.

K ¶ Veteranis. Scilicet filijs familias, de quibus hic loquitur.

** Veteranus diffinitur etiam a Iureconsul. fere eodem modo quo hic ab Imp. in l. sed & milites, §. qui autem veteranus. de excusa tion. tutor.

l ¶ Nullis liberis, vel fratribus. Nam liberi defuncti militis, & fratres patrem excludebant, vt C. eo. de suc. l. si. hodie soli liberi militis, vt in Auth. de hær. ab intesta. veni. in prin. ver. siquis igitur coll. 11.

AVDI-

ADDITIO Quibus non extantibus succedit vna cum fratribus. vt eod. tit. §. si vero eum, dummodo castrense deferatur tanquã hæreditas. vt inf. proxi. Ioan. Fab. & Ang.

fideicõ. sit relictum, quia valet, si durat voluntas, vt ff. de leg. 3. l. 1. § 1.

¶ Adde tamen, q hanc durationem voluntatis oportebit probare per quinque testes, vt per Bart. in d. §. 1.

ad parentes eorum iure communi [a] pertinebit. Ex hoc intelligere possumus, quod in castris acquisierit miles, qui in potestate patris est, ueque ipsum patrem adimere posse, neque patris creditores id vendere, vel aliter inquietare, neque patre mortuo cum fratribus commune [b] esse, sed scilicet proprium eius esse, † qui id in castris acquisierit, quamquam iure [c] ciuili, omnium, qui in potestate parentum sunt, peculia [d] perinde in bonis parentum computentur, † ac seruorum peculia in bonis dominorum † numerantur, exceptis videlicet ijs, quæ ex sacris constitutionibus, & præcipue nostris, [e] propter diuersas causas non acquiruntur. [f]

¶ Præter hos igitur, qui castrense peculium, vel quasi castrense habent, si quis alius filiusfam. testamentum fecerit, inutile [g] est, licet suæ potestatis factus decesserit. [h]

¶ Impuberis, aut furiosi testamentum non valet, etiam si puberes, vel sanus decesserit, nisi ante furorem, vel eo tempore, quo intermissus est, sit factum. hoc dicit.

¶ Præterea † testamentum facere non possunt impuberes, [i] quia

a ¶ Iure communi nõ hæreditario, sed tanquam occupãti peculiũ profectitium, vel aduentitium, vt ff. de Castrẽ. pecu. l. 2. hodie videtur etiam iure hæreditario, vt in Auth. de hære. ab intes. c. §. si igitur d funct s, coll. 9

¶ Adde, quod idem erat de iure. C. l. quod scius, & ibi Bar. C. de bon. quæ lib.]

b ¶ Commune. Sic, sup. per quas perso. nobis acqui. §. 1.

c ¶ Iure ciuili. s. antiquo, sic sup. per quas perso. nob acqui. §. 1.

d ¶ Peculia. s. aduentitia, & profectitia, nã castrensia, vel quasi etiam iure veteri non acquirebantur patri, vt ff. de coll. bono. l. 1. §. nec castrẽse.

e ¶ Nostris. Et alienæ & nostræ sunt, vt Codice de bon. ma. & de bo. quæ lib. per totum.

f ¶ Non acquiruntur. s. nobis patribus.

g ¶ Inutile est. Quia quod ab initio non valet, ex tractu temporis non conualescit arg. inf. tit. 1. circa princ. (i) Arg. contra, C. de nupti. & si contra Sol. ibi. non valuit matrimonium ex primo, sed ex nouo post matrimonium consensu.

ADDITIO (i) Et hoc verum indistincte, si defectus sit in persona hçredis, idem si in persona testantis, vt quia sit intestabilis, secus si oneratus creditoribus seruos instituere nequeat, vt l. ei qui soluendo, ff. de hçred. insti. defectus quoque solennitatis, vt in numero septem testium rogatorũ, ex post facto confirmari non potest. nisi in casu l. 1. C. de fideicom. & l. testamẽto, C. de fideic. lib. secus si respiciat fauorem priuatum. l. filio præterito. ff. de inir. te. Ang.

h ¶ Decesserit. Nõ idem de seruo testante, si

¶ Amplia, vt nec filia, quæ est in potestate patris possit testari de dote sua aduẽtitia. Alex. in l. sentũ nu. 3. C. qui tes. fac. pos. nisi ad pias causas, & patris consensu Io. Dilec. de arte testan. tit. de his, qui non hab. fact. testa. cau. 1. SYL.

¶ Præterea testamentum. SYL.

CASVS eodẽ modo figuratur, vt in §. superiore, quia ex eisdem rationibus decisio constat, & dum queritur, an superueniẽte furore testamentum irritetur, dubium faciebat, qa res deuenerat ad casum, a quo incipere nõ poterat, & ideo videbatur non valere. Cuius contrarium dicitur ea ratione, quia inspiciendum est respectu habilitatis personæ testantis tempus cõditi testamenti, quando sumus in eo, quod fauore publico est introductum, No quod impubes testari non potest, & rationẽ quare. Item quod testamentum nullum respectu personæ testantis non reconualescit, licet persona fiat habilis. Item, quod testamẽtum recte factum nõ irritatur per furorem superuenientem. Item q facilius quid impeditur faciendum, quam factum tollatur, & quod quando furiosus habet dilucida interualla, potest testari.]

i ¶ Impuberes. sed ex quo tetigerunt de vltimo die 14. vel 12. anni, satis est, fauore testamenti, vt ff. eodem, qua ætate. Idem in vsucapione, vt ff. de vsuca. l. in vsucapionibus. Secus in prçscriptionibus odiosis, vt ff. de act. & obl. in omnibus. Item secus, vbi est fauor eius, qui vult protogare, vt in contractibus a minore factis, vt ff. de mi. l. 3. §. minorum.

† alias id quod in.

† aliàs ac si.

Tpis tractus nõ cõualidat inualidum.

† alias numerentur.

† Facit ad istũ §. qd dr in c. sicut tenor. iũcta glo. super ver. mẽtẽ. extr. de reg.

¶ Adde,

SYL. ¶ Adde, q, quando quæritur, vtrum dies cœpta habeatur pro completa. concludendum est, in fauorabilibus, quod sic, in odiosis, q, non, in mixtis attenditur fauor, ita Ioan. de Pla. & alij hic, & est glo. in l. 3. §. minorem. ff. de mino.]

Adeo quidem verũ est, quod dicitur hic de impuberibus, vt licet proximi sint pubertati, non tamẽ testari possunt ad pias causas, Barto. l. 1. C. de sacros. eccl.

† Etiã ad pias cãs. Bar. in l. 1. in 1. q. C. de sacros. eccl.

† aliàs itẽ furiosi nõ possunt.

a ¶ Iudiciũ est. id est discretio, vt ff. de iud. cũ prætor. §. non autem. Quandoque ponitur pro sententia, vt rei iudicatæ standum est, vt C de re iud. l. 1. Quãdoque pro instantia causæ triennij, vt C. de iud. l. properandum per to Quãdoque pro actione, vt iudicium familiæ erciscun. vel communi diuidundo, vt inf. de offi. iud. §. si familiæ ercisc. & §. fin.

† Ad hoc vide Deci. in l. in negotijs, ff. de reg. iur.

* ¶ Hanc glo. sequitur & commendat Iaso. inf. de actio. in prin. col. 1, & Dec. in rubr. extra. de iud. col. 5.]

ADDITIO. Quandoque pro lite siue cõtrouersia, vt iudicium pendet super hæreditate vt ff. ad Treb. l. 1. 2. resp. Quandoque pro auctoritate, vt negotia ecclesiastica nõ sunt disponenda laicorum iudicio. i. auctoritate, extra de iudi. c. decernimus. Quãdoque pro foro, vt causa iuris patronatus definiri debet ecclesiastico iudicio. i. foro. c. quanto. ext. de iudi. Qñque pro arbitrio, ff. qui satisd. cog. arbitrio. si. n. arbiter est iudex, ergo arbitrium est iudicium. Quandoque pro vltima voluntate, vt, iudicium testatoris cassum esse non debet, C. de sacrosc. eccles. l. 1. Quandoque pro quæstione, vt ciuilis causa in iudicium. i. in quæstionem deducta cum criminali, post criminalem est distinguenda. C. de ord. iud. l. fi. Quãdoque pro discussione siue iuris disquisitione, vt in rub de iud. ff. & C. quandoque pro potestate iudicandi, vt ff. de iudi. l. iudiciũ soluitur vetante eo, qui iudicare iusserat. Quandoque pro pernicie siue damnatione, vt ibi. Qui manducat & bibit indigne corpus, & sanguinem Domini, iudicium sibi manducat & bibit. Qñque pro pœna, vt ibi, Qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam, qui vero mala in resurrectionem iudicij. i. pœnæ æternæ, Quandoque pro processu iudiciali, vt c. r. de iud. lib. 6.

1. Cor. 11. Ioan. 5.

b ¶ Item furiosi. Repete, non possunt testamentum facere.

** Adde, quod furiosus, dum viget furor, non solum testamentum facere prohibetur, sed etiam nullum aliud negotium gerere potest, quia non intelligit quod agit, §. Mutum. ver. furiosus, inf. de inutil. stipul.

nullum eorum animi iudicium [a] est.

¶ Item † furiosi, [b] † quia mente carent. Nec ad rem pertinet, si impubes postea pubes, aut furiosus, postea compos mentis factus fuerit, & decesserit.

¶ † Furiosi [c] autem, si per id tempus fecerint testamentum, quo furor eorum intermissus est, iure testati esse [d] videntur: certe eo, quod ante furorem fecerint testamento † valente. Nam neque testamentum † recte factũ, neque vllum aliud negotium [e] recte gestũ, postea furor interueniens perimit.

¶ Non valet testamentum prodigi factum post interdictum, sed prius factum sic. Angel.

c ¶ Furiosi. Hac ratione idem in mente capto dicã, vt argum. ff. de verb. obl. a Titio. in fi.

† Tametsi illud superueniente furore inciderint l. vlt. ff. de iniu. rup.

SYL.

† alias rite.

* ¶ Adde, quod furiosus, & mente captus ita differunt, quod furiosus rabie quadam animi agitatur, mente captus magis in quiete est, nullaque extrinsecus signa ostẽdit, idemq; est qui & demens, ** quod discrimen ex Cice. quoque lib. 3. Tuscu. & ex Bald. l. 2. C. de cur. furi. & in l. si furiosi. C. de nup. cognoscitur, quamuis Alc. lib Parer. 2. c. 16. eos aliter differre censeat.]

d ¶ Testari, vt C. eodem, furiosum. in principio.

ADDITIO. Idem in dubio, si tempus testamenti erat remotum a tempore furoris, sed si vicinum, tunc ex qualitate ipsius actus præsumitur fuisse sanæ mentis. vel non. Et qualiter probetur furor, vide Angelum hic.

c ¶ Negotium, vt vsucapionem inchoatam, vt ff. de vsucap. iusto, §. eum, vel possessionem quæsitam, vt ff. de acquir. possessio. l. si is, qui animo, sic, ff. de pecu. l. quam Tubero. nis, in princ.

¶ Idem prodigus. CASVS non figurabitur in hoc & seq. §. quia idem poni potest, qui in superioribus cum eadem penitus sit dubitatio quo ad confirmandum testamentum ante vitium factum. Quando enim interdictum est bonis, vel quis surdus, aut mutus est a natura prohibetur testari ex impossibilitate iuris, aut facti. No. quod prodigus, cui interdicta est suorum bonorum administratio, testari non potest. Item quod hoc interdictum debet fieri per iudicem. Itẽ quod qui audire potest, sed cum difficultate, non impeditur testari. Item quod aliqui non loquuntur a natura, aliqui ex accidenti. Item quod hæc vitia muti, & surdi non tollunt testamentum iam factum. Item quod ille proprie dicitur mutus, qui nullo modo potest loqui, proprie surdus, qui nullo modo potest audire.]

poteſt nomen hæredis, vt in Auth. vt ſponſa larg. §. quia vero. coll. 9.

a ¶ Tenorem. Eſt autem tenoris poteſt ſcribere, faciat: aliàs dicet coram teſtibus: & ſcribetur per alium, vel per aliquos de eis alias non valet. imo falſi pœna tabellio tenetur? vt C. eod. iubemus. in fi. Accur.

ADDITIO. Quod eſt verum: quando ſolénitas non fuit obſeruata, nec ſcripta in teſtamento, ſecus ſi fuit obſeruata, licet non ſcripta, vt ff. librarius, ff. de regul. iur. Ang.

** Adde, quòd eſt periculoſũ facere huiuſmodi teſtamẽta in ſcriptis, quia ſi morerentur vnus ex teſtib⁹ ante aperturam, qui nõ poſſet recognoſcere ſuam ſubſcriptionem & ſignum, non valeret, vt no. Bar. in l. 2. in princ. ff. quemad. teſta aper. verum ad euitandum hoc periculum, adhibeas cautelas quas tradet Bart. C. pol. caut. 88.]

Adde, quod ſignans alieno annulo, ſeu ſigillo debet in eius ſubſcriptione id dicere. Specul. de prob. §. videndum. verſic. & not. quod & Ang. hic tradidit.

c ¶ Teſtamentum, vel etiam linteum, ſcilicet quo inuolutũ eſt teſtamentum, vt ff. eodem. ad teſtium. §. fin.

d ¶ Viſum eſt. Hac ratione & cum tribus vel paucioribus, vel pluribus poteſt ſignari teſtamẽtum. argum Inf. man. §. is qui exequitur.

¶ Alij dicunt tantum cum ſeptem, vel vno debere ſignari.

¶ Adde, quod hæc vlt. opin. eſt falſa ex argumento Papiniani quia in ſeptẽ ſignis poſſẽ eſſe tres eiuſdem imaginis & tamen valeret teſtamentum. eodem modo ſi ſunt plures annuli arguendo. vt arguit Imperator hic.

propter teſtamẽtorum ſynceritatem, vt nulla fraus adhibeatur, hoc additum eſt, vt per manus teſtatoris, vel teſtium, nomen hæredis exprimatur, & omnia ſecundum illius conſtitutionis tenorem [a] procedant.

¶ Vnico etiam annulo, & alieno, poteſt ab omnibus teſtibus teſtamentum ſignari. hoc dicit.

¶ Poſſunt † autem omnes teſtes, & vno annulo [b] ſignare teſtamentum [c] † Quid enim ſi ſeptem annuli vna ſculptura fuerint, ſecũdum quod Papiniano viſũ [d] eſt? Sed & alieno quoque annulo licet ſigna re teſtamentum.

¶ In teſtamẽto poteſt eſſe teſtis quilibet, qui poteſt hæres inſtitui, exceptis hic enumeratis. Angel.

¶ Teſtes autẽ adhiberi poſſunt ij, cum quibus teſtamenti [e] factio eſt. Sed neque mulier, [f]

† oncor. cũ hoc §. ca poſt cœnem in l. 1. poſt pri. ibi & a. Item an. nul. ext. de rob.

† Aliàs q̃d enim ſi ſeptẽ annuli vna ſculptura fuerint? ſecundũ quod (vt Papin. viſum eſt) & alieno quoque, &c.

SYL.

SYL.

¶ Poſſunt. CASVS. Quæſitum fuit, an vno annulo ſtatum teſtamentũ ſignari poſſet a teſtib. & videbatur dicendum, quod non cum ſignacula facta ſint: vt difficilius falſificari poſſit, inuenta enim eſt ad hoc tanta iuris ſolennitas in teſtaméto. l. fi. & ibi not. C. eod. Tamen deciditur contrarium: aſſignat autem Imperator rationem a poſſibili, ex quo poſſibile eſt annulos vnicam, & eandem habere imaginem, quo caſu liceret ita liceat vnico vti. Sed tunc quæſitum eſt, an alieno annulo ſignari poſſit: & dubium faciebat quod, alias videtur proprium ſignum apponendum, cap. inter dilectos de fide inſtrum. l. decernimus. C. de aquæd. lib. 11. cuius cõtrarium deciditur, quia ſatis eſt hoc atteſtari & recognoſci à teſte, vt infra dicetur. Not. quod teſtamentum ab omnibus teſtibus, vel pluribus ex eis poteſt vno annulo ſignari. Item, quod ſi ſint ſeptem annuli vna ſculptura, valet ſigillatio. Item, quod valet argumentum a poſſibili. Item, quod alieno annulo ſignari poteſt teſtamentum.]

b ¶ Annulo, ſcilicet habente characteres: qui ſignatorius dicitur, & ſic eſt in eo ſigillum, non autem alio ſigno, vt ff. eod. ad teſtium, §. ſignum, & de verb. ſign. l. ſignatorius.

S L.

¶ Teſtes autem. CASVS non figuratur, quia procedit tradendo regulam in hac materia: dubium tamen faciebat, quia edictum de teſtibus eſt prohibitoriũ certarum perſonarum. l. 1. ff. de teſti. ideo quicunque non prohibebantur, videbatur admitti. Rñ tñ Imp. prout in tex. rõnes autẽ videbũtur ſigillatim in gloſ. Not. quod ille põt eſſe teſtis in teſtõ, qui põt hæres inſtitui. Item, quod mulier nõ poteſt eſſe teſtis in teſtõ propter ſexus fragilitatem. item impubes propter imbecillitatem ætatis: ſeruus, quia teſtamẽtum eſt iuris ciuilis. de quo iure ipſe pro nihilo habetur: furioſus, quia non eſt mentis cõpos: mutus, quia non poteſt exprimere mente conceptũ: ſurdus, quia nõ poteſt audire nomen hæredis: is, cui bonis eſt interdictum, quia ſimilis eſt furioſo. Item infamis. ex l. prohibitione.]

e ¶ Teſtamenti factio. Paſſiue accipe hic: vt bona ſit exceptio, ſ. neque mulier, &c.

¶ Adde ſecundum lo. Fab. & bene, quod hic Imper. non procedit excipiendo, ſed addendo per illa verba, ſed neque.]

¶ Aliàs etiam accipitur actiue, vt inf. de hæred. qual. & diffe. § teſtamenti.

f ¶ Neque mulier. In alijs autẽ caſibus omnibus recipitur: præterquam in teſtamentis, vt ff. eo. qui teſtamento, §. mulier.

¶ Adde hoc verum, niſi ſit teſtamentũ inter lib.

SYL. Mulier vbique teſti ficari põt pterquam in teſtis. SYL.

liberos, vel militis, gl. in Auth. quod sine C. eo. Item in testamento ad pias causas, vt est communis opin. in l.1. C. de sacrosan. eccl.]

¶ Ratio est, vt C. de fideicomm. l. fin. & est timor falsitatis.

SYL. ¶ Adde hoc esse propter fragilitaté sexus, secundum glos. in dict. §. mulier.

Hermaphroditus an in testō possit esse testis.

¶ Quid de hermaphrodito? Respon. si præualet in masculino sexu, recipitur, vt ff. de statu hominum. quæritur. & de testi. l. repetundarū. §.1.

neque impubes, [a] neque seruus, neque [b] furiosus, neque [c] mutus, neque surdus, neque is, cui bonis interdictū [d] est: neque ij, quos leges iubent improbos intestabilesque [e] esse: possunt in numerum testium adhiberi.

¶ Seruus communi opinione reputatus liber, potest in testamento esse testis. Arg.

Testificamur de ijs quę uidimus in pueritia.

† Quod é verum de eo quod vidit proximus pubertati, secus si proximus infantiæ. Ioan. Fab. & Ang.

a ¶ Neque impubes. Quid de eo quod vidit in pupillari ætate? Respō. alias, id est preterquam in testamento, posset † testificari: sicut & seruus, vt ff. de verb. sig. l. nononem. §. instrumentorum, & C. de hæret. & manich. quoniam, in fin. sed hic non, quia faciunt ad substantiā testamenti, vt hic dicitur.

SYL. ¶ Adde hoc verum, si proximus est pubertati, alias secus, secundum doct. hic, argu. l. excipiuntur, ff. ad Sylla. * de quo vide Dec. in l.2. §. impuberes, ff. de re. iu.]

** Adde ad id, quod dicitur in tex. de seruo, quod ait Geta apud Teren. in Phorm. seruū hominem orare leges non sinunt, nec testimonij dictio est.

b ¶ Neque furiosus. Nisi habeat dilucida interualla, vt ff. eodem. qui testamento, §. nec furiosus.

SYL. ¶ Adde, & quod tépore actus gesti & examinationis factæ non esset in furore, alias secus. l. 1. & ibi no. C. eod.]

c ¶ Neque mutus. Qui nihil loqui, vel audire potest, vt inf. quibus non est permis. fa. te §. item surdus.

ADDITIO. Etiam si talem morbū habeat à casu, & sit literatus: quamuis tunc possit testari secundum Ioan. Fab. hic.

d ¶ interdictum est. Vel à lege, vt quia cōmisit in legem Iuliam maiestatis, vt C. ad l. Iul. maiest. l. fin. Vel à iudice, vt ff. eod. is cui. in fin. 1. respon.

e ¶ Intestabilesque. Vt de crimine famoso damnatus, vel muliebria passus. vt ff. eo. is cui. §. fin. & l. cum lege, & ff. de testibus ob carmen. in princ.

SYL. ¶ Adde hoc verum, quando notorie erat infamis, alias secus, secundum glo. in l. cum lege in fin. ff. eod.]

SYL. * ¶ Adde, qđ intestabilis dicitur, qui nec testis adhiberi, nec testamentū facere, nec ex testamento aliquid consequi potest, cuique alius testimonium dicere prohibetur, d. l. is cui. l. cum lege. ff. eod.]

¶ Sed cum aliquis. CASVS. Quærebatur, an seruus communiter pro libero habitus, posset adhiberi in testem, & dubium faciebat, quia seruus prohibetur esse testis, vt supra dicitur proximo §. & ipsa veritas opinioni præualere solet, §. si quis rem suam, infr. de lega. cuius cōtrarium respondetur, quia cum tunc communiter liber reputaretur ab omnib. nec aliquis eidē status q. mouisset, sed esset in quasi possessione libertatis, non est quod imputetur ipsi testatori. Not. ergo, quod non sufficit probare ad inualidandū testamentum, q aliquis ex testibus esset seruus, sed necesse est dicere, quod ita cōmuniter reputabatur: ita Bart. in l. ad testium, §. conditionem, ff. de testa. quamuis contrarium magis communiter teneant ibi doct. item, q debet reputari liber omniū consensu: intellige eū cognoscentium, nō aliorū: facit gl. in ver. subtilitaté. in l.1. C. de sent. quæ pro eo quod inter. lic, q debet probari cōis opin. hominū tépore signati testamenti, non aliter. Ité. quod communis opin. quandoque præualet veritati, Item, quod communis error facit ius.

¶ Sed cum aliquis ex testibus testamēti quidem faciendi tempore liber [f] existimabatur, postea autem seruus apparuit: tam Diuus Adrianus † Catonio Vero, quā postea Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, subuenire

† Rescriptum hoc Adriani extat. l.1. C. eod.

f ¶ Libertate. scilicet putatiua.

SYL. ¶ Adde, q glos. rectius hoc loco ponitur, & ita habetur in uetustis codicibus. nam inepte super ver. liberalitate, quasi Accur. fuerit tam hebetis iudicij, vt ibi legendum censuerit libertate, non enim illic legi debet, libertate, sed liberalitate: quia hoc intendit imp. quod licet de rigore testamentū, in quo seruus esse testis adhibitus, non subsisteret tamen hi principes rescripserunt, se ex benignitate subuenire testamento propter communem errorem.

Opinio præfertur veritati.

¶ Et sic valet plus quod est in opinione, quam quod est in veritate, sic. ff. de legat. 1. l.4. in princip. Argum. contra infr. de leg. §. si quis rem suam.

SYL. ¶ Adde, quod sol. est, quia ibi opinio erat vnius tantum, quo casu plus operatur veritas: hic vero omniū sic, etiā præfertur cōis error veritati, qñ reip. interest, prout in casu tex. nostri propter conseruationem testamēti, l. vel negare ff. quemad. testa. aper. & pp validitate actus, vel euitationē dāni. l.3. ad

P 3 ma-

macedo. alias enim magis attenditur veritas, l. si. ff. de hæred. instit.

ADDITIO Dic, quòd aut veritas patens est: & attenditur: aut occulta, & tunc non. vel dic, quod aut attendendo opinionem fauor ampliatur: & attenditur, vt hic & ibi: aut non, & tūc non. dic vt ibi Ioan. Fab.

† alias haberetur.

a ¶ Signaretur. Quidam hoc intelligūt generaliter verum, vt siue ostendatur testamentum in scriptis conditum, siue nuncupatiuum, debeat ei credi: siue defierint testes esse, siue non: & sic se habet consuetudo, vt argum. Co. de edi. diui adri. tollen. l. fin. & Co dic. de donat. l. in donationibus, & arbitri. tute. l. fin. Nos contra, scilicet in nuncupatiuo de iure, & quod hic dicitur, in testamento condito in scriptis loquitur.

† Alias liberorum loco fuerit.

† alias moueret.

† Hic §. sumptus est ad verbum ex l. pater. ff. de testi.

SYL.

se ex sua liberalitate testamento, vt sic † habeatur firmum, ac si, vt oportebat, factum esset: cum eo tēpore, quo testamentum signaretur, [a] omnium consensu, [b] hic testis † liberi loco fuerit, neque quisquam esset, qui ei quęstionem status moueret. †

¶ Potest in vno, & eodem testamento esse testis pater cum filijs, & fratribus, dummodo sit alienum: secus autem si proprium, vel domesticum. Aret.

¶ Pater, † nec non is, qui in potestate eius est: itē duo fratres, qui in eiusdem patris potestate sunt, vtrique testes in vno testamento fieri possunt: quia nihil nocet, ex vna domo plures testes alieno [c] negotio haberi.

¶ In testibus autem non debet esse is, qui in potestate testatoris est. † Sed si filiusfamilias de castrēsi peculio post missionem [d] faciat testamentum, nec pater eius recte adhibetur testis, nec is, qui in potestate eiusdem patris est. reprobatum est enim in ea [e] re domesticum testimonium.

¶ Adde hoc verum in testamento in scriptis redacto per publicum tabellionē: alias enim quamuis esset in scriptis, omnino deberent recognosci signa. ita hanc glo. intelligit Bar. in l. 1. C. eod.]

¶ In nuncupatiuo enim si proferatur, non debet ei credi sine testibus. cum in eis consistat tantum substantia testamenti.

¶ Adde, quod glo. communiter reprobatur in l. hæredes palam. in prin. ff. eod.]

¶ Ipsum tamen valet, licet probatio deficiat. (i) vt ff de test. tut. l. duo. Quid si seruus factus est, vel infamis, & velit recognoscere sigillum suum? Respon. non admittitur. vt ff. de Carb. edi. l. Carbonianum. §. duę autem sunt causæ.

SYL. ¶ Adde, quod hæc gloss. communiter reprehenditur: quia quando testis adhibetur ad solennitatem, conditio eius inspicitur tempore quo adhibetur, secundum doct. in l. 1. C. eodem.]

ADDITIO (i) Nisi de eo sit facta publica scriptura: vel pars confiteatur testamentū sic fuisse factum: aut testes deponāt ante, quam ipsorum defectus appareant; quia tūc scriptura probabit absque eo, quod testes producantur. Angelus.

b ¶ Omnium consensu. Not. errorē prodesse, vt ff. de sup. le. l. 3. in fi. & C. de lat. lib. tol. l. 1. §. sed & si quis. & ff. de offic. præt. Barbarius.

Error communis facit ius.

¶ Pater. CASVS. Quærebatur, an in eodem testamento pater & filius, vel duo fratres, adhiberi possent testes, dubium faciebat, quia suspectum videbatur testimonium plurium, & aliqualiter periculosum, quod etitant ll. in testamenti confectione, l. fin. C. eodem. quo non obstante deciditur contrarium: & assignat tex. rationem, quæ est eadem cum dicto: vnde potes dicere rationē esse: quia cū nihil eorū intersit, & testamentum sit extranei, non est in consideratione talis suspicio, cum vocentur a testatore, quamuis enim inter se sint domestici, nō sunt domestici testatoris, vel hæredis. Not. summarium. Item, quod ex vna domo plures vni negotio recte adhibentur in testes. Item, quod ratio eadem cum dicto toletur. Item, quòd filius non est idoneus testis in testamento patris, nec pater in testamento filij testantis extra castra, nec frater in testamento fratris. Item, quod domesticum testimonium reprobatur in testamentis.]

SYL.

c ¶ Alieno. aliud si in suo, vt inf. prox. §. & ff. de testibus. testis.

d ¶ Post missionem. id est remissionem: aliud si ante, vt ff. eod. qui testamento. §. per contrarium.

ADDITIO. Et est ratio secundū gl. ibi, quia tunc testes nec rogari, neque ad solennizandum actum exiguntur, quamuis duo requirantur ad probandum veritatē. Ang.

e ¶ In ea re. idem & in alijs, † vt C. de testibus, l. 2. (i) Sed quis est domesticus? Respon. colonus, & ascriptitius, vel similes, vt C. de ijs qui ad eccl. confu. l. fin. §. sane enim si seruus. & C. de quaest. l. pridem. item vxor marito, & econtra, vt supra de vsu & habita. itē is,

† Sic M. T. titul. 4. Rhetor.

Domesticus quis dicatur.

† Intellige istud verū, si sint seruitores cō mēsales vt quia vitā & expēsis domini, alias cōtra, nisi habuissēt licētiā fine spe reuertēdi tēpus. n. productionis & depositionis īspicit' sm̄ Ioan. Fab. hic.

is. Item † seruientes, siue dapiferi, vt ff. de pœnis. l. respiciendum, §. furta.

¶ Adde meliorem glo. in cap. in literis. de testi. (vbi doct. maxime mod. tractant, an, & qñ domesticus possit pro domestico testificari) & in summa. 3. quæst. 5. q̄ illi dicuntur domestici, qui bus ratione patriæ, vel dominicæ potestatis īperari potest: & omnes qui in domo habitant.

¶ Adde, q̄ de cōsuetudine colonus admittitur pro domino, sed minor fides ei adhibetur. Nell. in tracta. de testi. ver. Domestici. quod sūpsit a Spe titu. de teste. §. 1. col. 2.

ADDITIO. (i) Tu dic, q̄ filius qñ nihil sibi quærit, potest pro patre testificari, secū dum Ioa. Fab. idem econtra in eo negotio, ex quo nec patri, nec filio resultat commodum, vel interesse, & quid de matre, & fratribus, vide Ang. hic.

* ¶ Domesticum testimonium hic accipiendum esse non tam ex sanguinis coniunctione, quam ex ea vnione, quæ per potestatem contingit, docet hic Theophilus his verbis.

τὴν δὲ οἰκειακὴν μαρτυρίαν οὐκ ἐκ τῆς συγγενείας, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς ἑνώσεως τῆς ὑπεξουσιότητος λαμβάνομεν.

Vnde colligitur filium emancipatum testē adhiberi posse testamento patris, & versa vice patrem, filij emancipati testamento, nam & magis agitur de hæredis, quam ipsius testatoris causa.]

¶ Hæres, filius, pater, aut frater hæredis prohibentur esse testes in testamento sublata iuris antiqui dispositione. hoc dicit.

¶ Sed neque hęres scriptus: neque is, [a] qui in potestate eius est: neque pater eius, qui in potestate eum habet: neque fratres, qui in eiusdem patris potestate sunt, testes adhiberi [b] possunt: quia hoc totū negotiū, quod agitur testamenti ordinandi gratia, creditur hodie inter testatorem & hæredem agi. [c] Licet † autem totum ius tale conturbatum [d] fuerat, & veteres quidem familiæ [e] emptorem, & eos, qui per potestatem ei coniuncti fuerant, a testamentarijs testimonijs repellebant: hæredi [f] autē, & ijs, qui per potestatem ei coniuncti fuerāt concedebant testimonia in testamentis præstare, licet ij, qui id permittebant, hoc iure minime abuti [g] eos debere suadebant: nos tamen eandem obseruationem corrigentes, & quod ab illis suasum est, in legis ne-

SYL. ¶ Sed neque CASVS non figuratur, quia ponitur iuris antiqui correctio. ex ratione assignata per Imper. quia cum totum negotium agatur hodie inter hæredes, & testatores, domesticum testimoniū repellitur. Not. quod hæres non potest esse testis, in testamēto: & sic q̄ quis in causa propria testificari prohibetur: & eadem ratione nec pater: quia cum ei acquiratur, agitur de eius cōmodo: & eadem ratione frater, quia cum talia bona patri quærantur, per consequens quærun tur postea etiam filio. Item not. q̄ li. correctæ non sunt scribendæ in libro li. Item, q̄ principale negotium testandi agitur inter hæredem & testantem.]

SYL a ¶ Neque is. no. q̄ his tribus modis dicitur quis contingere me per potestatem.

b ¶ Adhiberi. Quia eorū negotium est: cū & lucrum & damnum ad eos pertineat. ff. quando appel. sit l. 1. §. in propria. (i) & vere eorum, quia &c.

¶ Adde, quod militat etiam ratio præsumptæ affectionis, quæ non cessat cessante commodo patris & ideo in ijs, in quibus hodie nihil q̄ritur, patri omnino repelleretur, vt per Aretin. hic.]

ADDITIO. (i) Monachi tamen in monasterio possunt esse testes cap insuper, extra de testibus. Idem in hominibus vniuersitatis, pro ipsa vniuersitate, vel castro in negotijs, ex quibus non resultat commodum in particulari, sed in communi Ang. SYL.

c ¶ Agi. Caute ponit, agi, cū sit generalissimum, vt ff. de verb. sign. l. labeo. 2. in princ. & l. verba. habet enim se ad eius testandi, & contractus.

d ¶ Conturbatum. Nam olim hæres duobus primis generibus testamentorum poterat esse testis: in tertio vero, ille, qui erat loco hæredis, non poterat esse testis: & sic erat turbatio iurium: & ad eius similitudinem verus hæres hodie testis non erit, vt sequitur.

e ¶ Familiæ emptorem, dicitur ille, qui constituebatur hæres per æs & libram.

f ¶ Hæredi. qui erat ex primis duobus generibus testamentorum.

g ¶ Abuti sic, C. de caduc. tollen. l. 1. §. 1. & ff. si fam. fur. fe. d. l. fin. & sup. quibus ex causis ma. non li. §. 1. Accur.

¶ Legatarijs. CASVS Dubitatum fuit: an legatarij & fideicommissarij, recte adhiberentur testes in testamento, & ratio erat

in promptu,quod non,propter eorum com modum: quia inualidato testamento corrũ puntur legata.l.1.§.1.ff.de leg 3. quo nõ obstante deciditur contrarium,ex eo, quia cõmodum eorum est in consequentiam, non principaliter, cũ totum negotium cum hærede agi cre datur, supra proxi. §. Not. quòd valet legatum factum testi. adhibito in testamento: & quod legatarius est idoneus testis, quãuis de eius cõmodo agatur. Item & fideicommissarius particularis: secus vniuersalis, quia est loco hæredis.

a ¶Legatarijs. Discrepant hi iure veteri a fideicom. vt inf. de fideicomm. hære.§.præterea,sed hodie non: vt inf.de le. §.sed non vsque. † quidam. §. hunc intelligunt: quando legatum fuit repetitum a succedentibus ab intestato, vt tunc non videatur ferre testimonium in testamento iure, quia iuris successor est,qui in quota parte hę res institutus est.

† Hoc qđ sequit' vsq. ad fin.glo. reperitur i vetustis eo dicibus.

SYL.

b ¶ Non iuris sed rei, & sine onere, vt ff. mand.si hæreditatem.

¶Adde, quòd debet intelligi iuris scilicet vniuersalis,quia legatarius est successor iuris particularis.l.id tempus, ff.de vsucap.

ADDITIO Et per hoc patet secus esse in fideicõmissario vniuersali.quia habetur loco hæredis,§.restituta.inf.de fideicom. hær. Ioan.Fab.

c ¶Constitutione.Græca:vel die de illa,quę est ff.eodem.l.qui testamento. in princ.quæ est Iustiniani per approbationem, vt C. de vete.iure enucle l.1. §.sed neque. versic. omnia enim.p.rima verior.

d ¶In potestate.Item tabellioni, vt ff. eod. l.Domitius.

¶Declara hanc gl.vt per Ioan.de Pla.hic.]

SYL.

e ¶Damus. C.de testibus, l.omnibus, contra. Solut. hic agitur de viribus testamenti inter hæredem,& alium agentem contra testamentum:aliàs coniunctus coniuncto nõ feret testimonium, & minus vnus legatarius alij Et secundum hoc falso hic sumitur argumẽtum, quod socius in causa socij admittitur in testimoniũ. Vel dic hoc specia-le,† vt coniunctus pro coniuncto admittatur quasi in re sua,fauore testamenti & vltimæ voluntatis,quæ debet dominari,si legitima est,vt Cod.de lega.cum quæstio. in fi. & erit bonum argumentum supra dictum. Sed argumentum contra est. C. de testibus. quoniam. in fi. Sed respondeo:finis illius legis non refertur ad totum, quod erat dictum. Distingue ergo, an lucrũ redeat ad eum sociũ, vt tũc nõ admittatur,aliàs sic, vt ff. quãdo ap pel.sit. l.1.§. in propria.

† Istã ap.pbat Bar. i l.q testõ. ff. eod. & idẽ hic Angel.& Placen.

Adde, quod communis so lut.est,quia nõ fierrogatur directo super legato, sed in cõsequentiam, secundum gloss. in d.l. omnibus,quæ communiter approbatur.]

†Sic ẽt cle ric' pt fer re testimo niũ in cã suę eccle siç vt in c. nuñ, ext. đ testi.vbi vide gl. vnicã đ illa materia.

SYL.

cessitatem transferentes,ad imitationem pristini familiæ emptoris, merito nec hæredi, qui imaginem vetustissimi familiæ emptoris obtinet, neque alijs pſonis, quæ ei (vt dictũ est)coniunctæ sunt, licentiam concedimus, sibi quodammodo testimonia pstare:ideoq; nec eiusmodi veteres constõnes nr̃o Codici inseri permisimus.

¶ Legatarij, & fideicommissarij, & eorum coniuncti, testes adhiberi possunt.h.d.

¶ Legatarijs [a] autem, & fideicommissarijs, quia nõ iuris [b] successores sunt, & alijs personis eis coniunctis, testimonium † non denegamus: immo in quadam nostra constitutione [c] & hoc specialiter eis cõcessimus. Et multo magis ijs, qui in eorum potestate sunt, vel qui eos habent in potestate, [d] huiusmodi licentiam damus. [e]

Adde Lanfran. de Oria. in cap. quoniam contra ver.testium nu.118.extra de prob. & Soc.in l.si quis ita.ff. de reb. dub. & Io. Dilec de arte testam.tit.de test.caut.9.

¶Nihil. CASVS. Quæsitum est, an in qualibet materia testamentum scribi posset: & videbatur quòd non, sed quod deberet scribi in chartis,vel membranis, tanquã quod commune sit, ex insolitis enim fraus præsumitur, de qua valde timetur in testamento: cuius contrarium deciditur, ex eo, quia in testamentis ipsis voluntas quomodocunque cum debitis solennitatibus expressa est satis.

SYL.

Item fuit dubitatũ,an plura exempla fieri possent testamentorum: & videbatur dicendum quod non,propter ambiguitatem: & quia vnicum faciendum est testamentũ, non plura,cuius cõtrarium deciditur, quia cum sit quid intellectuale testamentum, & si fiant mille exempla, semper vnum est. Not.testamentum in qualibet materia scribi posse. Item, quòd de vno eodemque testamento plures scripturæ confici possunt: quia semper intellectualiter erit testamentum. Item, quod pluralitas scripturarum non facit præsumi pluralitatem factorum.

Item,quod quandoque est necessarium confici plures scripturas. Item, quòd in multis est periculum homini. Item, quòd innumerabile dicitur, quod difficile numeratur.]

a ¶ In

¶ Addé l. chartæ, in princ. ff. de bo.pos. sec. cũ tab. a ¶ In chartis. sic sup. de rerum diuisio. in §. literæ. † Accur. ADDITIO. Et dic in chartis etiam tabulis secus tamen in aliis instrumentis.

b ¶ Et vnum sic, ff eo.l.vnum.

c ¶ Quod.s.vt pluribus fiat codicibus.

† adde pul ctũ tex. in l. vlt. C. de præscr. 30. ann. d ¶ Imminét. Sic in auth. de cõsang.& vter. fra. §.quia vero.coll 6.† Sed nũquid ex his exemplis probatur? Respon. nõ, sine authẽtico, vt in authent. vt spon. lar.§.& hoc insuper coll.9 & ff. de fide inst. l.quicũque, & ff.de bo.possess. secũdũ tab.l 1. § sed & si vnũ, sed hic ambo sũt prĩcipalia.

SYL. ¶ Adde, quòd hæc opi. communiter tenetur, non enim ita disposuit hic testator, vt in l.1.§. si quis in duobus. ff. de bon. possess. secundum tabul.

SYL. ¶ Sed hæc quidem. CASVS non figuratur, quia datur regula, & modus condendi testamentum nuncupatiuum. No. duplicem speciem testamentorum, in scriptis,& nuncupatiuum. Item quod in eo requiruntur septem testes. Item quod debent esse in præsentia testatoris. Item, quod testamentum nũcupatiuum totum est de iure ciuili, nec participat cum iure prætorio.

Testiũ numerus, q̃ i testaméťis est adhibẽdus. e ¶ Sed hæc. Septem testibus, quandoque nullus vocatur, vt si miles moriatur in bello vt no.C. de mil.testam l.milites. quandoque vnus, vt Imperator, vt C. eo. omnium, quandoque duo, (!) vt inter filios, vt C.eo. hac consult ssima.§.ex imperfecto. Vel si in tempore facit testamentum miles, vt ff. de milit.test. Lucius, quandoque tres, vel quatuor, vel pauciores, vt C.eo.si non speciali. quandoque quinque, vt in testamento rustici, † vt C.eo.l.si §.fin autem, quandoque septem, vt generaliter, vt hic, & C.eo. hac cõsultissima, quandoque octo, vt C.qui test.fac. pos hac consult ssima.

¶ Testamentum potest in quali et materia scribi, & in pluribus codicibus. Aretinus.

¶ Nihil autem interest, testamentum in tabulis an in chartis, a membranisve, vel in alia materia fiat.

¶ Sed & vnum b testamentum pluribus codicibus conficere quis potest, secundum obtinentem tamen obseruationem omnibus factis, quod c interdum etiam necessarium est, veluti si quis nauigaturus & secum ferre, & domi relinquere iudiciorum suorum contestationem velit, vel propter alias innumerabiles causas, quæ humanis necessitatibus imminent. d

¶ Iure testatur etiam quis sine scriptis, declarata voluntate coram septem testibus. h.d.

¶ Sed † hæc quidem de testamentis, quæ † in scriptis conficiuntur, sufficiunt. Si quis autem sine scriptis voluerit ordinare iure ciuili testamentum, septem testibus e adhibitis, f & sua voluntate coram g eis nuncupata, h sciat hoc perfectissimum testamentũ iure ciuili firmumq. constitutum.

¶ De militari testamento.

¶ Voluntas militis in expeditione existẽ-

¶ Adde, quod & in testaméťis ad pias causas sufficiunt duo, secundum communem opinio.vt inquit Iul.Clar. de testam. quæst. 6.& tempore pestis quinque, vt per eundem quæst.56.

ADDITIO. (!) Etiã si sint mulieres,& qui aliàs non essent idonei, vt ibi no. per Angel.

f ¶ Adhibitis. idest rogatis vt interesint, & sint attenti, vt ff.eo.hæredes, § pen.& in Auth. de testi.§.& licet, in fi.§.col lat 7. Testes debent rogari.

† Duplicẽ testiũ dimo dũ indicat idẽ Iust.in Auth d hę red.& Fal. §.penul.

¶ Adde, q̃ ita cõmuniter tenetur in l. hac consultissima. C. eo. quod in testamento nũcupatiuo requiratur rogitus testium, quãuis aliqui contrarium sensérint.] † cõiter approbetur, vt p Alex. & Ias. in l.fi.

ADDITIO. Et sic debet articulari & probari.

g ¶ Coram. Scilicet palam nominãdo hęredes, vt ff.eo. l.hæredes.

SYL. ¶ Adde, quod si præsens sit is, quem hæredem esse volumus, satis erit eum demonstrare, & dicere: Hic mihi hæres esto.l.nemo ff.de hære. insti & facit, l.certum, ff.si cer.pet.]

h ¶ Nuncupata. inde dicitur nuncupatiuũ testamentum.

* ¶ Alciatus lib.2.Parer.c.32. hanc vocem à nũcupandis testibus deriuat, sed (vt opinor) rectius Accu.a nuncupanda, id est viua voce nõsificanda voluntate.

¶ De militari testamento.

Continuatio. ¶ Visum est supra de testamentis in genere, nunc sequitur videre de testaméťis in specie Vel aliter: Visum est supra de testamentis, quę fiunt secundum communis iuris dispositionem, nunc sequitur videre de illis, quæ fiunt iure priuilegiato, vt est testamentum militare, ideo.

¶ Adde quod continuatio fit hic per Imperatorem in prin.dicẽdo, quod à supradicta regula

regula excipitur testamentum milit. propter eorum imperitiam.& ideo dicto de his in genere, subiiciunt exceptiones & de testamento in specie.arg.l.item apud §. hoc edictum.ff de iniu.] Est autem miles, qui iuratus à signis nõ recedere, vt ff. ex quibus cau. ma.l.penul. & scriptus est in matricula, vbi & alij milites scripti sunt, vt ff. eo. l.antepenul. & per totum tit.sunt & alia necessaria, vt aliquis sit miles, vt diximus.ff. quibus cau.ma. l.pen. & in Auth.de mand. princ. §.fi.coll.3. hîc miles dicitur à malo, quod sustinet pro alijs vel à mille, quia ex numero mil le hominum eligitur, vt ff. eodem. l. 1 §. miles. Accursius.

†Horũ cõstitutionũ differte meminit Vipia. l.1.ff. eod.† Miles vnde dicatur.

tis, quoquo modo declarata, vim obtinet testamenti.h.d.

SVpradicta diligens obseruatio [a] in ordinandis testamentis, militibus, propter nimiam imperitiam [b] eorum, constitutionibus principalibus † remissa est. Nam quamuis ij neque legitimum numerum testium adhibuerint, neque aliam testamentorum solennitatem [c] obseruauerint, recte nihilominus testantur, videlicet cum in expeditionibus occupati sunt, quod merito nostra cõstitutio introduxit. [d] Quoquo enim modo voluntas eius suprema inueniatur siue scripta, siue † sine scriptura, valet testamentum ex voluntate eius.

¶ Miles testando extra expeditionem debet testari secundum ius commune, licet filiusfamilias sit, testari tamen potest. Aret.

nimmo. Quarta ibi, Sed hactenus. Quinta ibi, Sed & si quis, Aret.

¶ Supradicta. CASVS aliter non esset figurandus, cum procedat Imperator tradendo doctrinam excipiendoque à regula. dubium enim fa ciebat generalis dispositio supra facta ratio autem decisionis ponitur in text. propter imperitiã militum quos scire magis decet arma, quam ll. l fi. C. de iu. delit. No. quod voluntas militis in expeditione quoquo modo declarata, habet vim testam̃ẽti. hîc, quod miles p̃sumitur ignorare iura,& sic quod in milite iuris ignorantia toleratur. Item, quod in testamento militis numerus testium, neque alia solennitas requiritur.]

†Aliã: sine nõscripta.

Miles cognoscit̃ p sex signa.

ADDITIO. Aduertendum est, quod in milite sex sunt necessaria ad hoc, quod habeat priuilegia militibus concessa. Primo, quod ense cingatur, ff. de testam. mili. l. pen. Secundo, quod in numero aliorum ponatur & in matricula scribatur, ff. de testa. mi. l. ex eo tempore. Tertio, quod præstetur sacramẽtum, quod mortem nõ euitabit pro republica, neque à signis recedet. ff. ex quib. cau. ma, l. penul. & de iis qui not. infam. l. 2 §. miles. Quarto, q̃ stigma. i. nota publica brachijs suis inscribatur, C. de fabri. l. 3. lib. ij. Quinto quod examinetur. C qui milita. nõ p̃. ll. l. 1. lib. 12 Sexto quod nõ sit negotiator, C. neg. nemi. l. 1. lib 12. †

† Adde l. milites, C. de loc. & condu. Diuisio.

SVpradicta. ¶ Totus iste titulus diui. prin. in duas partes. Primo ponit de militibus testantibus in territorio, vel in peculio castrẽ. Secundo de testamento in quasi castrensi. Secũda ibi, Sciendum. Item prima subdiuiditur. Nam primo pon't continuationem per modum remotionis siue exceptionis, cũ positione noui statuti. Secundo, qualiter priuilegium cõcessum militibus, quod possunt testari quomodo volunt intelligatur. Tertio, quod etiam miles mutus, & generaliter defectiuus potest testari. Quarto, qualiter post missionem testatur. Quinto, quod mutatio status ipsius militis, dumodo interueniat noua voluntas, non vitiat testamẽtum factum. Secunda ibi, Plane. Tertia ibi, Qui-

a ¶ Obseruatio. quæ cõsistit in quatuor, vbi est in scriptis testamẽtum conditum. vel in sola nũcupatione hæredis coram septem testibus, vt supra titu. t. §. sed cum paulatim, & §. fi & ff. de hæred. insti. l. 1. §. qui neque.

b ¶ Imperitiam. C. de iur. delib. l. fi. in princ. & de iu. & fac. ign. l. 1.

* ¶ Adde, & propter militiæ occupationes, vt colligitur hoc eodem loco paulo infra, ibi, videlicet cum in expeditionibus occupati sunt: & §. seq. alioquin minoribus quoque, & mulieribus, & rusticis, in quibus tolerabil s est iuris ignorantia hæc tam diligens in testando solennitas remittenda fuisset, quod factum non fuisse credẽdum est, quia saltem peritiores consulere possunt: quod non licet militibus in expeditionibus occupat's.]

c ¶ Solennitatem, s. circa sigilla, & subscriptiones.

d ¶ Introduxit. sed tunc demum cum in militia sunt, habet priuilegium, vt C. eo. l. pe. & hic subijcit.

* ¶ Diuersimode tamen. nam plenius habent priuilegium, cum sunt in conflictu, quam in castris nõ congredientes, vt per gl. 1. inf eo. §. plane.

* * Adde, q̃ in dubio interpretamur militem iure communi vel voluisse. l. 3. & l. in testamẽto. C. de testa. mili. quod intelligendũ si mo-

si modo actus valeat. alias enim præsumemus potius priuilegio vsum fuisse l.3.ff. de mil.test.

¶ Illis autem. CASVS. Quærebatur, an miles extra expeditionem testari posset iure militari sine solennitatibus & videbatur dicēdum quòd sic. ratio enim imperitiæ assignata militari in expeditione sicut extra. Cuius cōtrarium deciditur ex eo, quia tunc possunt consulere peritiores, & ita excludere ignorantiam. & ea quę ratione occupationis militiæ conceduntur, cessant, vt dicitur in glo. Sed tunc quæritur, an filiusfam. miles testari possit: & videbatur, quòd non, per l.pē. & fin. C. qui testa.fac.poss. cuius cōtrarium deciditur, ratio autem assignatur in text. propter militiam: quia hoc militiæ tribuitū est, vt in castrensibus filij pro patribus fam. habeantur. Not. q cessante causa priuilegij cessat priuilegium. Item, q miles extra expeditionem debet testari iure cōmuni. Item quod filiusfam. miles testari potest dummodo testetur iure communi. Item, quod illi, qui non sunt milites appellantur pagani.

* † Alias sedibus, & ita legitur Theophilus significātur autem hyperna.

¶ Illis autem [a] temporibus, per quæ citra expeditionum necessitatem in alijs locis, vel suis † ædibus degunt minime ad vendicandū tale priuilegium adiuuantur. [b]

¶ Sed testari quidem, & si [c] filijfamilias sint, propter militiam conceduntur: iure [d] tamen communi, eadem obseruatione & in eorum testamentis adhibenda, quam in testamentis paganorum [e] proxime exposuimus.

¶ Priuilegia militum tunc habent locū, quando constat militem testari voluisse, aliter nō. hoc dicit.

¶ Plane de testamentis militum Diuus Traianus † Catilio Seuero ita rescripsit. [f]

¶ Id priuilegiū, quod militātibus datū est, vt quoquo modo facta ab

a ¶ Autem pro sed.

b ¶ Adiuuatur. Et No. quod cessante causa cessat & effectus.

¶ Adde, quod causa expressa supra, propter nimiam eorum imperitiam, cessare non videbatur etiam extra expeditionem. Ideo dic, quod illa est causa remissionis in genere, sed causa constitutionis Iustinian. de qua meminit ibi, quod merito, est occupatio circa rem mili.] Et potest hic sumi argumen. quod cessante clerico ab ecclesia, † cessat prębenda, sic C. de episcop. & cleric. l. generaliter. 2.

† l. contumaciter vi quia cl. SYL.

¶ Adde, quod hæc q. hodie deciditur in c. relatum. & in c. inter quatuor. & in c. fin. de cleri. non resi.] Sed arg. contra, ff. de postul. l.1.§. sexum, quia Calphurnia dedit causam edicto, vnde cessante causa cessare debet edictum, quod non est verum. Sed hoc vltimū generale de causa impulsiua dicit, dictum primum de finali, sine qua res esse non potest.

tatus a superiore minime infra tēpus conueniēs veniat, secundum doct. hic. SYL.

¶ Adde, quod in dubio causa si est expressa in l. fi. præsumitur, vt dicit gl. in l. cum tale, §. falsam. in ver. cohæret, ff. de cond. & demon. alias secus gl. in l. ij. §. fi. de don. & illa dicitur causa finalis, quæ est generalis, vt per Bar. in d. §. fin.

c ¶ Et filijfamilias. Licet hi alias prohibeantur. vt infra. tit. 1. in pri. & ff. de do. causa mortis, l. tā is. §. 1.

d ¶ Iure tamē communi. Scilicet quantum ad solennitatē nō quo ad hoc vt detur querela contra eius testamentum, sicut in alio veterano, qui sui iuris est, vt C. de inofficio. testam. l. fin. §. in his, & ff. de inoffic. testam. l. Papinianus, §. si quis in militia. Item hoc est verum quando est domum reuersus, sicut supra prox. dixi alias vtitur speciali iure, sic & iste argumen. ff. eodem ex militari, §. 1. & l. testamenta eorum, §. fin.

† Fuit hic Catili9 proauus matern9 Marci Imp.

¶ Adde, q si loquimur de iure. ff. & C. glo. vera est, si de iure nouissimo, cōmunis opinio est, quod subiaceat querelæ, secundum glo. in l. aduersus. ff. de inoffi. testa.] SYL.

e ¶ Paganorum. A pago quod est villa dicit quasi dicat non militum.

* ¶ Erantque proprie ij, qui domi relinquebātur ad agrorum culturam, & reliqua ciuilia munera] vt inf tit. 1. §. vlt.

¶ Plane, CASVS. Quærebatur, an illa verba (quoquo modo voluntas constet, habeatur pro testamento) generaliter intelligerentur: & videbatur dicēdum quòd sic, quia indefinite dicitur, quoquo modo inueniatur voluntas cum scriptura, vel sine, valeat. Tamen dicitur contrariū, declarando quod intelligitur, quando re vera constat voluisse testari: quia alias illa non est voluntas: puta si per iocum, aut adulatorie quid dictū sit. Not. q priuilegium concessum alicui actui intelligitur, si ille actus sit. Item, quòd per priuilegium militum tam latum nō remittitur numerus duorum testium, quod est de iure naturali. Item, quòd mulier potest esse testis in testamento militis, verbum enim homo, ad eam trahitur. Item, quod in testamento militis requiritur rogatus testium. Item, q nomen hæredis debet exprimi a milite. Item, q verba iocosa non disponunt.]

f ¶ Plane. Rescripsit. Vt digest. eodem diuus.

a ¶ Ho-

a ¶ Hominibus saltem duobus, vt ff. eod. Lucius, ff. de testi. vbi & hoc est, quando in tentorio, si autem in conflictu belli, nullo etiam teste vocato, vt C. eo. militis:(1) si aũt est domi, iure communi, vt sup. eo. §. illis.

Adde similem glo. 3. tit. 1. §. vltim.

ADDITIO. Debet tamen aliquo modo de voluntate constare. vel per duos testes, vel per cõparationem literarum, vel alio modo, & facit vt remissa penitus omni solennitate, non de naturali, sed ciuili tantum intelligatur. Ang.

b ¶ Sermonibus. Forte causa demonstrãdi, vt magister discipulo, vel ludi causa, vt ff. de act. & obli. l. obligationum substantia. §. fi. vel affectionis, vt ff. de iure codici. literæ. ¶ Adde vel per antiphrasim. l. cum quidam, cum gl. in verbo, affectionẽ, C. de lega. vel oblatiuis. gl. in l. 1. C. in quib. ea. col. censibus. lib. 11. vel commendatiuis. l. si vero non remunerandi, §. eum qui dam, ff. mand. vel enunciatiuis, l. ex hac, ff. de dona.]

† Tu dic SYL. φ nulla verba operantur testm̃, nisi appareat, qđ voluerit testari & ad hoc se dispo- fuerit secus in cõtractibus. vbi in dubio verba præsumũtur obligatoria, nisi aliud ex cõiecturis appareat. An verbũ relinquo, SYL. importet institutionem, legatum, vel fideic. vide Ioan. Fab. hic. † alias seruari.

his testamenta rata sint, sic intelligi debet, vt vtique prius constare debeat, testamentum factum esse, quod & sine scriptura, & a non militantibus fieri potest. † Si ergo miles, de cuius bonis apud te quæritur, † conuocatis ad hoc hominibus [a] vt voluntatem suam testaretur, ita locutus est, vt declararet, quem vellet sibi hæredem esse, & cui libertatem tribuere potest videri sine scripto hoc modo esse testatus, & voluntas eius rata habenda est. Ceterum si (vt plerumque sermonibus [b] fieri solet) dixit alicui, Ego te hæredem facio, vel, Bona mea tibi relinquo, non oportet hoc pro testamento † obseruari.

Nec [c] vllorum, magis interest, quam ipsorum, quibus id priuilegium datum est huiusmodi exemplum non admitti, alioquin non difficulter, post mortem alicuius militis testes existerent, qui affirmarent se audisse dicentem, se relinquere bona, cui visum sit, & per hoc vera iudicia subuerterentur.

¶ Miles, licet sit mutus, vel surdus, tamen testatur. Aret.

¶ Quinimmo [d] & mutus, [e] & surdus miles testamentum facere potest.

¶ Miles post missionem iure communi testatur, & ante factum testamentum valet infra annum, etiam quod conditio in eo adiecta duraret post annũ. h. d.

c ¶ Nec vllorum. Sic inf. ad l. Falcid. circa princ. sic C. de rescin. ven. l. ratas.

¶ Quinimmo. CASVS. Quærebatur, an mutus vel surdus, milites, testari possint, & dubium faciebat tex. in §. item surdus, infra tit. 1. Tamen contrarium deciditur, quia in milite testante non requiritur formalitas, solennitatum, sed sufficit quoquo modo de voluntate constare, de qua etiam constare potest per signa & nutus. Ideo miles surdus, vel mutus, testari possunt. No. summarium. Item, quod miles potest nutu instituere hæredem, intellige nisi aliter nominare possit. Item quod non solum mutus, vel surdus testari possunt, sed mutus & surdus simul.

d ¶ Quinimmo. Habet priuilegium circa solennitatem, quinimmo & circa substantiam testamenti vt qui alias testari nõ posset, hic tamen possit, vt ff. eo. l. 4.

e ¶ Mutus. siue natura, siue casu, vt sit priuilegium aliquod, vt C. qui testa. fa. pos. l. discretis. & hoc iure militari, vt ff. eod. iure militari. Accurs. Dummodo appareat ipsum sic voluisse testari per signa sua, quæ per notos potuerunt interpretari. SYL.

* ¶ Adde similem glos. §. Item surdus, in ver. certis, & ibi Aldobran. inf. tit. 1.]

¶ Sed hactenus. CASVS. Quæsitũ fuit, an post missionem durẽt priuilegia militũ, & videbatur, quod sic, in memoriam pristinæ militiæ, quasi hæc perpetuo concessa sint. Cuius cõtrarium deciditur, quia cum ratione occupationum militarium cõcedantur, his cessantibus cessat priuilegium, datur autem anni spacium ad mutandum testamentum, & ideo conditio veniens post annum non vitiatur, quia retrotrahitur ad diem mortis, vel aditæ hæreditatis. vt dicitur in gl.

Not. quod priuilegium concessum respectu certæ qualitatis durat ea durante. Item, quod cessante causa priuilegij cessat priuilegium.

Item, quod miles non exercens militiam non gaudet militum priuilegio. Item, quod testamẽtum iure militari factum durat per annum post missionem.

Item

Item, quod conditio retrotrahitur. Item, quod ad validitatem testamenti inspicitur tempus mortis non conditionis existentis.]

a ¶ Sed hactenus. Quidam dicunt hic non esse, §. & asserunt quod omne priuilegium, quod habet miles, perdit, cum redit de militia. Sed nos dicimus, §. hic esse, & distinguimus † inter priuilegium, quod habet vt testetur qui aliàs testari non potest, vt filiusfamilias, & mutus, vt illud duret post reuersionem, vt supra proximi. §. & §. sed testari, & ff. eodem. Tribunus. in princip. Alia vero priuilegia, quæ habet in testando, finiantur, vt hic, & supra eodem. §. illis autem.

† Idem Pla. hic.

¶ Sed hactenus a hoc illis b à principalibus constitutionibus conceditur, quatenus militant, & in castris degunt. Post missionem c vero veterani, vel extra castra alij, si faciant adhuc militantes testamentum, communi omnium ciuium Romanorum iure id facere debent. Et quod in castris fecerint testamentum, non communi iure, sed quomodo voluerint, post missionem, intra annum tantum valebit. Quid ergo si intra annum quis decesserit, conditio autem hæredi adscripta post annum extiterit, an quasi militis testamentum valeat? Et placet valere d quasi militis.

¶ Testamentum factum ante militiam sine solennitate valet, si post militiam appareat de militis voluntate. idem, si miles post testamentum fuerit capite minutus. Aret.

¶ Adde, quod opin. glo. communiter tenetur hic, quod etiam post missionem filiusfam. & mutus testentur.]

Ad hanc glo. vide Iul. Clar. de testam. quæstio. 19. qui attestatur esse communiter approbatam.

b ¶ Illis. Scilicet militibus, vt reliqua priuilegia scilicet de numero testium habeant in testando, & sic non refertur ad proximum paragra.

c ¶ Post missionem honestam. Scilicet finito tempore militiæ, vel causariam. si ante tempus ex necessitate recessit. † si autem ignominiosa est missio, definit statim valere, vt ff. eodem. testamenta eorum, & C. eod. l. ex testamento. Sed si miles de capitali crimine dānatus fuerit, si quidem de cōmuni vt homicidio, & simili non poterit amodo testari, ff. de ve. & mi. suc. lege prima in fin. Si autem militari vt quia alienauit arma, vel similia, quæ numerantur, ff. de re mil. l. secunda & tertia. (& idem etiam de fide rupta) non potest testari. † si eodem. lege, ex militari. alias poterit in castrensibus tantum. si ei hoc in sententia permissum fuerit, aliàs non, † vt ff. de iniu. rup. testamen. si quis filio exhæredato. §. sed & si quis fuerit capite & de leg. 3. l. si quis in prin. §. miles.

† Et dicit Angel. quod scholaris absens à studio per quinquennium per dit priuilegium.

† Facit ad hoc text. in l. cum hic, §. si miles, ff. de donat. inter vir. & vxo.

Adde, quod hoc in pagano fieri non posset dicto §. miles, nisi ex causa, vt per Alexand. in l. & militibus, C. eodem, & dicunt docto. hic.

d ¶ Valere. Quia conditio retrotrahitur, vt ff. de peri. & com. rei vend l. necessario. §. 1. & qui po. in pig. hab l. vltimi & facit. ff. eodem, quod dicitur, & l. quod constitutum.

Sed & si quis ante militiā.

C A S V S. SYL.

Quæsitum est, an testamentum non iure factum à pagano, si miles efficiatur, & aliquid addatur, confirmetur, & videbatur, quod non, quia cum à principio nō valuerit, non videtur, quod possit ex tempore aliquo modo confirmari. Cuius contrarium respondetur ea ratione, quia cum aliquid addat vel minuat, videtur nonum quid facere, lege ius ciuile, digestis de iustitia & iure, vnde sicut, si ita disposuisset, tunc valeret, ita debet valere, quando constat, quod illam voluit esse suam voluntatem.

Item dubitabatur, numquid capitis diminutione testamentum prius factum irritaretur in milite, & ratio dubitandi colligitur ex §. ex alio infra quibus modis testament. infir. Tamen contrarium deciditur fauore militiæ, quia si durauit in eadem voluntate, facit testamentum valere.

No. quod testamētum non iure factum ante militiam nō valet, etiam eo effecto milite, & nihil aliud faciente.

Item, quod aperiens testamentum ante factum videtur illud velle inualidare, nisi alia adijciat, & ita colligitur hic in versicu. & quædam adiecit, ex quo nota imperitiam aliquorum hic qui intelligebant resignare, id est sigillare, nam resignare imponat apertine.

Item, quod addens aliquid & detrahens in ceteris videtur approbare.

Item, quod addens, uel detrahens dicitur de nouo facere.

Item, quod agitur ex confirmante, non ex confirmatione.

Item, quod militis testamentum capitis diminutione non irritatur.

a ¶ Re-

¶ Sed & si quis ante militiam non iure fecit testamentum, & miles factus, & in expeditione degens resignauit [a] illud, & quædam adiecit, [b] siue detraxit, [c] vel aliàs manifesta est militis voluntas hoc valere volentis, dicendum est valere hoc testamentum, quasi ex noua [d] militis voluntate. Denique & si in arrogationem datus fuerit miles, vel filiusfamilias emancipatus est, testamentum eius † quasi ex noua militis voluntate valet, nec videtur [e] capitis diminutione irritum fieri.

¶ Filiusfamilias in quasi castrensi peculio potest facere testamentum secundum ius commune. Angel.

¶ Sciendum tamen est, quod ad exemplum castrensis peculij, tam anteriores leges, [f] quàm principales constitutiones [g] quibusdam [h] quasi castrensia † dederunt peculia, & horum quibusdam permissum erat, etiam in potestate degentibus, testari, † nostra id constitutio [i] latius extendens permisit omnibus † in huiusmodi [k] peculijs testari quidem, sed iure communi, [l] cuius constitutionis tenore perfecto, licentia est nihil eorum, quæ ad præfatum ius pertinent, ignorare.

¶ Quibus non est permissum facere testamentum.

¶ Filius in potestate testari non potest, etiam patre consentiente, nisi de peculio castrensi, vel quasi, de quo & veteranus, patre etiam inuito, disponere potest. hoc dicit.

a ¶ Resignauit. id est sigilla aperuit, & remouit, vt. ff. eodem l. Tribunus. §. cum aliquis.

b ¶ Adiecit. Vt. ff. de iure cod. l. conficiuntur. §. si miles.

c ¶ Detraxit. † Nota ex hoc verbo, quod detrahens in uno articulo, in alijs confirmare videtur. Et sic nota inducta ad vnũ finem operari contrarium: quod facit, vt per instrumentum emphyteuticum probetur dominium. Ioann. Fab.

† Ista glo. non est Accur. sed Io. Fab.

d ¶ Ex noua. Nota, quod ab initio non valuit ex post facto tamen conualescit.

* ¶ Male notat hoc ex isto text. quia hæc est noua volũtas, & consequẽter nouum testamentum.

† aliàs quasi militis ex noua voluntate valet.

e ¶ Valet, qđ assignauit postea. Vel dic, sicut non de nouo facere pôt, vetus non rescinditur, & secundum hoc dic, noua voluntate, scilicet tacita, aliud in pagano, vt infra quibus mo. testa. in fi. § alio.

SYL. ¶ Sciendum. CASVS non est figurandus, cum referat concessionem & priuilegium quasi castrensibus tributum. Nota quod filiusfamilias in quasi castrensibus recte testatur, si iure communi testamentum conficiat. Item quod quando aliquid facere conceditur in priuilegium alicui. Intelligitur concessum, vt illud faciat secundum legum ordinationem.

f ¶ Leges. Scilicet Digestorum, vt digest. de collat. bono. lege prima, paragrapho neo castrense. †

† Adde l. a, §. hoc aũt, ad S. Treb.

g ¶ Constitutiones, vt C. de affesso. l. velut, & C. de aduocatis diuerso. iudicio, lege, Fori. & aliæ plures, Accur f.

h ¶ Quibusdam, vt Consulibus, & præfectis legionum, & præsidibus prouinciarũ, qui sunt filijfamilias, vt C. de inoffi. test. l. fin.

* ¶ Adde aliàs personas, quas enumerat Accursius, in §. 1. In ver. castrensibus, supra tit. 2.

† aliàs dederunt.

i ¶ Constitutio. C. de inoffi. test. l. fin.

† aliàs qđ nostra cõstitutio latius &c.

k In huiusmodi. Scilicet cast. & quasi: nam in aduentitio non potest, licet habeat proprietatem, vt C. de bon. quæ lib. l. fin §. filijs autẽ familias.

† Aliàs in his tãtum modo peculijs.

¶ Adde hoc verum etiam in ijs aduentitijs, in quibus patri non quęritur vsusfructus, secũdum communẽ opinio. in l. 1. §. in filijs, ff. ad Treb.] De hoc latissime Iul. Cla. de testa. q. 18.

SYL.

l ¶ Iure cõi. Nisi sit miles in castris, vt supra eo. in princ. Item tale testamẽtum nõ expugnatur per querelã inofficiosi testamenti, vt C. de inofficio. testamen. l. fin.

ADDITIO Dic, q̃ hodie hoc non est verum, imo subiacet querelæ, secundum cõmunem sententiam, si parentes præteréat, vel exhæredet sine causa, ut §. & hæc quidẽ, in auth. vt cum de appell. cognosci Ang.

SYL. Continuatio.

¶ Quibus non est permissum facere testamentum.

Quia continuatio ff. per glo. 1. quæ communis est, non expedit aliter continuare, præ-

præsertim cum Impe. ipse annectat titulum hunc præcedentibus in primis verbis.

Diuiſio. Non tamen. ¶ Iste titulus diuiditur in septem partes: quia enumerantur septem gradus personarum. Et primo ponit de filiosfamilias. Secundo, de impubere. Tertio, de furioso. Quarto, de prodigo. Quinto ponit de surdo, & muto. Sexto, de cæco. Septimo, de capto ab hostibus. Secunda ibi, Præterea. Tertia ibi, Item furiosi. Quarta ibi, Item prodigus. Quinta ibi, Item surdus & mutus. Sexta ibi, Cæcus. Septima ibi, Eius qui. Aret.

CASVS non figuratur. alter cum tradat doctrina, & enumeret p[er]sonas prohibitas testari, sola enim difficultas videbatur, quod

Non a tamen omnibus licet facere testamentum: Statim b enim ij, qui alieno iuri subiecti sunt, testamenti faciendi ius non habent, adeo quidem, vt quamuis parentes eis permiserint, c nihilominus d iure testari possint exceptis ijs, e quos antea enumerauimus, & præcipue militibus, qui in potestate parentum sunt, quibus de eo, quod in castris acquisierunt, permissum est ex constitutionibus f principum testamentum facere. Quod quidem ius g ab initio tantum militantibus datum est, tam ex auctoritate Diui Augusti, h quam Neruæ, nec non optimi† Imperatoris Traiani, postea vero subscriptione i Diui Adriani, etiam dimissus a militia, id est veteranis k concessum est. Itaque si quidem fecerint de castrensi peculio testamentum, pertinebit hoc ad eum, quem hæredem reliquerunt, si vero intestati decesserint, nullis l liberis, vel fratribus superstitibus,

quamuis quis filiusfam. testatus sit, si tamé cum tali testamento decesserit iam effectus pa erfam. profecto videbatur testamentum valere, quia cum testamentum accipiat cõfirmationem ex morte illud tempus videbatur inspiciendum, quia eo tempore re vera potest dici testatorem id disponere, quod facit. Cuius contrarium deciditur ex regula, Quæ ab initio non valent, tractatu temporis non confirmantur, cum hic non presupponatur aliquid aliud interueniſſe, nisi cursus temporis nõ aliquis actus possiuus, vt in §. sed & si quis, supra titu. t. No. quod edictum de testamentis est prohibitorium certarum personarum. Item quod filiusfa. non testatur nisi in peculio castrési, vel quasi. item, quod per militiam quis non liberatur a potestate patris. Item, quod creditores patris non habent regressum contra peculium castrense filii ratione debitorum patris. Item, quod testamentum nullum, tractu temporis, etiam cessante impedimento ob quod non valet, non teualescit vires.

† Iſta g'o eſt approbata per Ang. hic. a ¶ Non tamen. Videbatur quemlibet seruantem supradicta posse testari, sed contrarium est in tredecim casibus, qui in titulo isto pro parte dicuntur. † Et hoc est, quod dicit, non tamen &c. & nota. infra eodem, §. fin. Accur.

b ¶ Statim, id est, in primis, vel statim, id est eo ipso. Filiusfamilias, licet testari nõ possit, bene põt donare cã mortis.

c ¶ Permiserint. Sed causa mortis filius donare potest patre consentiente, vt ff. de donatione causa mor. l. tam is in fin. Et ratio diuersitatis est, quia testamentum ex libero non alieno arbitrio debet procedere, vt ff. de hæred. institu. l. illa institutio.

¶ Adde, quod hoc non procedit ad pias causas, cap. licet, de sepul. lib. 6.

¶ Adde q[uod] Bar. Cepo. caut. 113. docet duas cautelas, per quas filiusfam. põt facere testamẽtũ vna est, quod fiat clericus, & suscipiat saltem primã tonsurã. altera, quod pater emancipet filiũ quantũ ad istũ actum testãdi, & in reliquis retineat eum in potestate. quas quidem cautelas latissime comprobat, & legibus & Doctorum auctoritatibus.]

Traianũ, optimi pricipis cognomine decoratũ fuisse a Senatu populoq; Rom. consensu omnium testatur Pli. in Paneg. SYL.

d ¶ Nihilomagis, id est, non ideo magis, habet enim in se negatiuam sicut nihilominus, affirmatiuam. Accur. Nihilomagis, & nihilominus differunt.

e ¶ Is. Scilicet castrense vel quasi castrẽse peculiũ habẽtibus, vt supra tit. proxim. §. fin.

f ¶ Constitutionibus. Extrauagantibus.

g ¶ Quod quidem ius. Scilicet posse testari in castrensibus.

h ¶ Augusti quam Neruæ, &c. quorum dicta non habemus.

i ¶ Subscriptione, cuius verba non habemus.

K ¶ Veteranis. Scilicet filijsfamilias, de quibus hic loquitur.

** Veteranus diffinitur etiam a iureconsul. fere eodem modo quo hic ab Imp. in l. sed & milites, §. qui autem veteranus. de excusa. tutor.

l ¶ Nullis liberis, vel fratribus. Nam liberi defuncti militis, & fratres patrem excludebant, vt C. eo. de suc. l. si. hodie soli liberi militis, vt in Auth. de hær. ab intesta. veni. in prin. ver. siquis igitur coll. 11.

ADDITIO Quibus non extantibus suc cedit vna cum fratribus. vt eod. tit. §. si vero eum, dummodo castrense deferatur tanquã hæreditas. vt inf. proxt. Ioan. Fab. & Ang.

a ¶ Iure communi nõ hæreditario, sed tanquam occupa- tio pecul ũ pro- fectitium, vel adventitium, vt ff. de Castr. pecu. l. 2. hodie videtur etiam iure hæreditario, vt in Auth. de hære. ab intest. c. §. si igitur d functis, coll. 9

¶ Adde, quod idem erat de iure. C. l. quod seius, & ibi Bar. C. d. bon. quæ lib.]

b ¶ Commune. Sic, sup. per quas perso. nobis acqui. §. 1.

c ¶ Iure ciuili .s. antiquo, sic sup. per quas perso. nob acqui. §. 1.

d ¶ Peculia. s. aduentitia, & profectitia, nã castrensia, vel quasi etiam iure veteri non acquirebantur patri, vt ff. de coll. bono. l. 1. §. nec castrése.

e ¶ Nostris. Et alienæ & nostræ sunt, vt Codice de bon. ma. & de bo. quæ lib. per totum.

f ¶ Non acquiruntur. s. nobis patribus.

g ¶ Inutile est. Quia quod ab initio non valet, ex tractu temporis non conualescit arg. inf. tit. 1. circa princ. (i) Arg. contra, C. de nupti. & si contra Sol. ibi non valuit matrimonium ex primo, sed ex nouo post matrimonium consensu.

ADDITIO (i) Et hoc verum indistincte, si defectus sit in persona hęredis, idem si in persona testantis, vt quia sit intestabilis, secus si oneratus creditoribus seruos instituere nequeat, vt l. ei qui soluendo, ff. de hęred. insti. defectus quoque solennitatis, vt in numero septem testium rogatorũ, ex post facto confirmari non potest. nisi in casu l. 1. C. de fideicom. & l. testaméto, C. de fideic. lib. secus si respiciat fauorem priuatum. l. filio prætexto. ff. de inii. te. Ang.

h ¶ Decesserit. Nõ idem de seruo testante, si fideicõ. sit relictum, quia valet, si durat voluntas, vt ff. de leg. 3. l. 1. § 1.

¶ Adde tamen, quod hanc durationem voluntatis oportebit probare per quinque testes, vt per Bart. in d. §. 1.

ad parentes eorum iure communi [a] pertinebit. Ex hoc intelligere possumus, quod in castris acquisierit miles, qui in potestate patris est, neque ipsum patrem adimere posse, neque patris creditores id vendere, vel aliter inquietare, neque patre mortuo cum fratribus commune [b] esse, sed scilicet proprium eius esse, † qui id in castris acquisierit, quamquam iure [c] ciuili, omnium, qui in potestate parentum sunt, peculia [d] perinde in bonis parentum computentur, † ac seruorum peculia in bonis dominorum † numerantur, exceptis videlicet ijs, quæ ex sacris constitutionibus, & præcipue nostris, [e] propter diuersas causas non acquiruntur. [f]

† alias id quod in.

† aliàs ac si.

Tpis tractus nõ cõualidat inualidum.

† aliàs numerentur.

¶ Præter hos igitur, qui castrense peculium, vel quasi castrense habent, si quis alius filiusfam. testamentum fecerit, inutile [g] est, licet suæ potestatis factus decesserit. [h]

¶ Impuberis, aut furiosi testamentum non valet, etiam si pubes, vel sanus decesserit, nisi ante furorem, vel eo tempore, quo intermissus est, sit factum. hoc dicit.

¶ Præterea † testamentum facere non possunt impuberes, [i] quia

¶ Amplia, vt nec filia, quæ est in potestate patris possit testari de dote sua aduentitia. Alex. in l. seniũ nu. 3. C. qui tes. fac. pos. nisi ad pias causas, & patris consensu Io. Dilec. de arte testan. tit. de his, qui non hab. fact. testa. cau. t. SYL.

¶ Præterea testamentum. SYL.

CASVS eo-dẽ modo figuratur, vt in §. superiore, quia ex eisdem rationibus decisio constat, & dum quęritur, an superueniẽte furore testamentum irritetur, dubium faciebat, qa res deuenerat ad casum, a quo incipere nõ poterat, & ideo videbatur non valere. Citius contrarium dicitur ea ratione, quia inspiciendum est tẽpe ctu habilitatis personæ testantis tempus cõditi testamenti, quando sumus in eo, quod fauore publico est introductum, No quod impubes testari non potest, & rationẽ quare. Item quod testamentum nullum respectu personæ testantis non reconualescit, licet persona fiat habilis. Item, quod testamẽtum recte factum nõ irritatur per furorem superuenientem. Item quod facilius quid impeditur faciendum, quam factum tollatur, & quod quando furiosus habet dilucida interualla, potest testari.

† Facit ad istũ §. qd dr in c. sicut tenor. iũcta glo. super ver. mẽté. extr. de reg.

i ¶ Impuberes sed ex quo tetigerunt de vltimo die 14. vel 12. anni, satis est, fauore testamenti, vt ff. eodem, qua ætate. Idem in vsucapione, vt ff. de vsuca. l. in vsucapionibus. Secus in pręscriptionibus odiosis, vt ff. de act. & obl. in omnibus. Item secus, vbi est fauor eius, qui vult protogare, vt in contractibus a minore factis, vt ff. de mi. l. 3. §. minorum.

¶ Adde,

SYL. ¶ Adde, q. quando quæritur, vtrum dies cœpta habeatur pro completa, concludendum est, in fauorabilibus, quod sic, in odiosis, q. non, in mixtis attenditur fauor, ita Ioan. de Pla. & alij hic, & est glo. in l. 3, §. minorem. ff. de mino.]

nullum eorum animi iudicium [a] est.

¶ Item † furiosi, [b] † quia mente carent. Nec ad rem pertinet, si impubes postea pubes, aut furiosus, postea compos mentis factus fuerit, & decesserit.

¶ † Furiosi [c] autem, si per id tempus fecerint testamentum, quo furor eorum intermissus est, iure testati esse [d] videntur: certe eo, quod ante furorem fecerint testamento † valente. Nam neque testamentum † recte factū, neque vllum aliud negotium [e] recte gestū, postea furor interueniens perimit.

¶ Non valet testamentum prodigi factum post interdictum, sed prius factum sic. Angel.

Adeo quidem verū est, quod dicitur hic de impuberibus, vt licet proximi sint pubertati, non tamé testari possunt ad pias causas, Barto. l. 1. C. de sacros. eccl.

+ Etiā ad pias cās. Bar. in l. 1. in 1. q. C. de sacros. eccl.

+ aliàs itē furiosi nō possunt.

a ¶ Iudiciū est. id est discretio, vt ff. de iud. cū prætor. §. non autem. Quandoque ponitur pro sententia, vt rei iudicatæ standum est, vt C de re iud. l. 1. Quādoque pro instantia causæ triennij, vt C. de iud. l. properandum per 10 Quādoque pro actione, vt iudicium familiæ ercisc. vel communi diuidundo, vt inf. de offi. iud. §. si familiæ ercisc. & §. fin.

+ Ad hoc vide Deci. in l. in negotijs, ff. de reg. iur.

** ¶ Hanc glo. sequitur & commendat Iaso. inf. de actio. in prin. col. 1, & Dec. in rubr. extra. de iud. col. 5.]

ADDITIO. Quandoque pro lite siue cōtrouersia, vt iudicium pendet super hæreditate vt ff. ad Treb. l. 1. 2. resp. Quandoque pro auctoritate, vt negotia ecclesiastica nō sunt disponenda laicorum iudicio. 1. auctoritate, extra de iudi. c. decernimus. Quādoque pro foro, vt causa iuris patronatus definiri debet ecclesiastico iudicio. i. foro. c. quanto. ext. de iudi. Q̄nque pro arbitrio, ff. qui satisd. cog. arbitrio. St. n. arbiter est iudex, ergo arbitrium est iudicium. Quandoque pro vltima voluntate, vt, iudicium testatoris cassum esse non debet, C. de sacros. eccles. l. 1. Quandoque pro quæstione, vt cuius causa in iudicium. i. in quæstionem deducta cum criminali, post criminalem est distinguenda. C. de ord. iud. l. fi. Quādoque pro discussione siue iuris disquisitione, vt in rub de iud. ff. & C. quandoque pro potestate iudicandi, vt ff. de iudi. l. iudiciū soluitur vetante eo, qui iudicare iusserat. Quandoque pro pernicie siue damnatione, vt ibi. Qui manducat & bibit indigne corpus, & sanguinem Domini, iudicium sibi manducat & bibit. Q̄nque pro pœna, vt ibi, Qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam, qui vero mala in resurrectionem iudicij. i. pœnæ æternæ, Quandoque pro processu iudiciali, vt e. t. de iud. lib. 6.

1. Cor. 11. Ioan. 5.

b ¶ Item furiosi. Repete, non possunt testamentum facere.

** Adde, quod furiosus, dum viget furor, non solum testamentum facere prohibetur, sed etiam nullum aliud negotium gerere potest, quia non intelligit quod agit, §. Mutum. ver. furiosus, inf. de inutili stipul.

c ¶ Furiosi. Hac ratione idem in mente capto dicā, vt argum. ff. de verb. obl. a Titio. in fi.

* ¶ Adde, quod furiosus, & mente captus ita differunt, quod furiosus sabit quadam animi agitatur, mente captus magis in quiete est, nullaque extrinsecus signa ostēdit, idemq; est qui & demens, ** quod discrimen ex Cice. quoque lib. 3. Tuscu. & ex Bald. l. 2. C. de cur. furi. & in l. si furiosi. C. de nup. cognoscitur, quamuis Alc. lib. Pater 2. c. 16. eos aliter differre censeat.]

+ Tamets. si illud fu peruenien te furore inciderint l. vlt. ff. de iniu. rup. SYL. + aliàs ite.

d ¶ Testati, vt C. eodem, furiosum. in principio.

ADDITIO. Idem in dubio, si tempus testamenti erat remotum a tempore furoris, sed si vicinum, tunc ex qualitate ipsius actus præsumitur fuisse sanæ mentis, vel non. Et qualiter probetur furor, vide Angelum hic.

e ¶ Negotium, vt vsucapionem inchoatam, vt ff. de vsucap. iusto, §. eum, vel possessionem quæsitam, vt ff de acquir. possessio. si is, qui animo, sic, ff. de pecu. l. quam Tuberonis, in princ.

¶ Idem prodigus. CASVS non figuratur in hoc & seq. §. quia idem poni potest, qui in superioribus cum eadem penitus sit dubitatio quo ad confirmandum testamentum ante vitium factum. Quando enim interdictum est bonis, vel quis surdus, aut mutus est a natura prohibetur testari ex impossibilitate iuris, aut facti. No. quod prodigus, cui interdicta est suorum bonorum administratio, testari non potest. Item quod hoc interdictum debet fieri per iudicem. Itē quod qui audire potest, sed cum difficultate, non impeditur testari. Item quod aliqui non loquuntur a natura, aliqui ex accidenti. Item quod hæc vitia muti, & surdi non tollunt testamentum iam factum. Item quod ille proprie dicitur mutus, qui nullo modo potest loqui, proprie surdus, qui nullo modo potest audire.]

Instit. Q a ¶ Item

¶ Item prodigus, [a] cui bonorum suorum administratio [b] interdicta est, testamentum facere non potest, sed id, quod ante fecerit; quam interdictio bonorum suorum ei fiat, ratum [c] est.

¶ Mutus, & surdus possunt certis casibus condere testamentum, sed non semper, hoc dicit primo. Et vitium superueniens post testamentum perfectum nō nocet. Aret.

¶ Item surdus, & mutus, non semper [d] testamentum facere possunt. Vtique autem de eo [e] surdo loquimur, qui omnino non exaudit, non qui tarde exaudit. Nam & mutus is intelligitur, qui eloqui nihil potest, non qui tarde loquitur. Sæpe enim etiam literati, & eruditi [f] homines varijs casibus, & audiendi, & loquendi facultatem amittunt. [g] Vnde nostra constitutio [h] etiam his subuenit, vt certis [i] casibus, & modis secundum normam eius possint testari, aliaque facere, quæ eis permissa sunt.

¶ Sed si quis [k] post testamentum factum, aduersa valetudine, aut quolibet alio casu mutus, aut surdus esse cœperit, ratum nihilominus manet eius testamentum.

Prodigus quis est. a ¶ Item prodigus, prodigus est, qui neque finem, neque modum habet in expensis, vt ff. de cura. fur. l. §.

¶ No. quod furiosus, & prodigus æquiparantur. l. furiosi, vbi hoc Dec. declarat, ff. de regul. iur.

Et vsque adeo verū est quod dicitur in isto text. vt nec ad pias caussas testari possit Ba. l. 1. num. 17. C. de sacrosan. eccles. Alex. cons. 182. sub nu. 6. lib. 5.

b ¶ Administratio interdicta est. si dicas a iudice, planū est, si dicas a lege, vt quia crimē l. Iuliæ ma. commisit, multo minus testatur, sed & tunc prius factum rumpitur, vt C. ad l. Iul. maie. l. fin.

SYL. ¶ Adde, quod etiam si notorie sit prodigus, nisi ei sit interdictū, poterit testari, alienare, & contrahere. nisi hoc faciat in vsum manifestæ prodigalitatis, & sufficit proclama factum cum causæ cognitione ita communiter concludunt Docto. in l. is cui, ff. de verb. obligatio.]

c ¶ Ratum est. Quid si fiat interdictio, cum tamen non sit prodigus? Respon. forte non valet interdictio, arg. ff. de tut. & cura. da. ab ijs. l. Seiæ. (i) Sed contrarium verum est, cum sit facta contra ius litigatoris tantum, non contra ius legis ff. quæ sen. sine appellatio. re. l. 1. in princ. §. 1. & C. quando prouo. non est necesse. l 2. Vide c. cum inter. ext. de re iud.

Additio. SYL. ¶ Adde, quod hæc est communis opin. in l. is cui. ff. de verb. obl. & hic.]

ADDITIO. (i) Et hoc verum, quando datus est simpliciter curator impuberi tanquam puberi, vt l. si tutor petitus, ff. de tuto. & cur. da. ab ijs secus si tāquam prodigo, cū non sit, vt hic in fi. & est ratio, quia pupillū declarat natura, sed prodigum ipse iudex, vel quia curatoris datio facilius. i. solo tractu tēporis perdit vires, quam prodigalitas, vbi exigatur certitudo reditus ad sanam mentem. Ang.

d ¶ Item surdus. Non semper, sed quandoque possunt secundum distinctionem seq.

e ¶ De eo surdo. sic inf. de inut. stip. §. mutū.

f ¶ Et eruditi, scilicet in moribus.

* ¶ Literatos, & eruditos accipe, literis & doctrina præditos.]

g ¶ Amittunt. Et maxime imperij aduocati.

ADDITIO. Vt in eo puniātur, in quo deliquerunt, c. literas. de temp. ord. c. pastoralis. de su. pa. & c. fi. de immu. eccles. cum si. quia per quæ quis peccat, per hæc & torquetur.

h ¶ Constitutio. vt C. qui testa. fac. pos. discretis.

i ¶ Certis. vt mutus, & surdus casu, vel mutus tantū, siue natura, siue casu, si scribere nouit, sua manu scribat testamentū. Si autem per aliū scribere velit, impetret hoc a principe, vt sl. eod si mutus. Item si surdus tantum casu est, vel etiam natura testetur si vult, si potest loqui articulare, vt C. qui test. fac. pos. discretis, si autem natura est surdus, & mutus non potest, nisi sit miles, vt sup. tit. 1. §. quinimmo.

¶ Adde, quod surdus & mutus a natura nō potest testari, nisi sit miles, vel ad pias caussas secundum aliquos, vel ex dispensatione principis, si vero ex accidenti, & sciat scribere, & sua manu scribat, valet testamentum, surdus autem, siue a natura, siue ex accidenti, siue sciat scribere, siue nō, potest. l. discretis, & ibi per omnes, C. eo.] SYL.

K ¶ Sed si quis sic, supra eod. §. præterea, & §. furiosi.

¶ Cœcus. CASVS figuratur sic. Quærebatur, an cœcus testari posset iure communi, & videbatur dicendum ꝙ sic, quia in eo nullus erat animi defectus, sed tantum corporis, cuius contrarium deciditur, sed adhibe- SYL.

tur

¶ Cęcus cum solennitate communi nō potest facere testamentum, sed seruando quandam solennitatem specialiter ad hoc assignatam. Aret

¶ Cęcus a autem non potest facere testamentum, nisi per obseruationem, b quam lex Diui Iustini patris c nostri introduxit.

¶ Captus apud hostes testamentum facere nō potest, sed prius factum, si ibi moriatur, ex lege Cornelia valet, si redeat, ex postliminio. Aret.

¶ Eius, qui apud hostes d est, testamentum quod ibi fecit, non e valet, quamuis redierit. Sed quod, dum in ciuitate fuerat, f fecit, siue redierit, valet iure postliminij, g siue illic decesserit, valet ex lege h Cornelia.

¶ De exhaeredatione liberorum.

¶ Filius, aut institui, aut nominatim exhaeredari debet, aliàs testamentum non valet,

tur sua solennitas, vt scilicet testetur p nūcupationem, per modum traditum in l. hac consultissima. C. eo. item quaerebatur, an captius ab hostibus posset testari: & videbatur, q sic, saltē eo redeunte, quasi iure postliminij censeatur semper fuisse in ciuitate, & libertate cuius cōtrarium decidıtur, quia cum tempore conditi testamenti sit seruus, non potest testari, nec remoto impedimento consumatur, vt dictū est supra in alijs, secus in facto prius, per rationem positā in text. Not. summarium.

a ¶ Cęcus. Naturaliter, vel casu, & orbatus vtroque lumine, secus si vno tantum, vt C. de excu. tuto. l. frater.

Testi per cęcum faciendi solennitas.

b ¶ Per obseruationem, scilicet vt coram 7. testibus, & tabellione, vel alio loco eius, si non inueniatur tabellio, diiucidius voluntatem suā declaret, & in † haeredibus, & in legatis, & omnia in scriptis referantur, vt C. eod. hac consultissima.

† aliàs haereditatib.

** Adde, q de forma testamenti cœci est, vt praecedat haeredis institutio, & ideo si secus fiat, non valet, vt tenent Cy. & alij in d l hac consultissima, & Bart Cepol. caut. 90.] Vide circa formam testamēti cœci omnino, quae scribit Io. Diiec. de arte testam. tit. de ijs, qui nō habent fac. test. caut 8. dicet, quod etiam in testamēto cœci inter liberos duo sufficiāt testes, nec requiritur aliqua alia forma, vel solennitas, tradunt Doct. maxime Bald. & Ias. in d. l. hac consultissima.

c ¶ Patris nostri, alias mei. sic, supra de don. §. est & aliud.

** Adde, q cœc⁹ nec pro alio postulare, nec iudicandi officio fungi, nec magistratum gerere potest, sed ante adeptum retinet, l. 1. §. coecum ff. de postul. quem vide, quia est pulcherrimus.]

d ¶ Eius. Apud hostes, scilicet vt captius, vel obses, vt ff. eod. l. obsides.

* ¶ Bene admonet Accur. vt hunc locum intelligamus de illis, qui apud hostes sunt captiui, vel obsides, nā qui apud hostes aliter sunt, vt qui ibi legatione funguntur, vtique testari possunt. l. qui à latronib⁹, ff. de testa.]

e ¶ Non valet. Quia serui sunt, vel quasi, vt sup. de iur. pso. §. serui. & ff. de his ho exh. l. 2.

* ¶ Aliud est in codicillis apud hostes factis, si cōfirmati fuerint testamento ante captiuitatem cōdito, iisque testator redierit, l. in bello. §. codicilli, ff. de capt.

f ¶ Fuerat ante captiuitatē.

g ¶ Postliminij. Quod fingit eum semper in ciuitate fuisse, vt supra quibus modis, ius pat. po. sol. §. si ab hostib. non autem. l. Cornelia, & ita fingitur, & qd dicitur, C. de cap. l. 1. & l. captum. impropríe ponitur lex Cornelia p iure postliminij.

h ¶ Ex lege Cornelia. quę fingit eum prima hora captiuitatis mortuum, & sic liberum, vt ff. eo. l. lege Cornelia. aliud esset si nulla esset fictio, vt in seruo pœnae facto, vt inf. quib. mod. testa. infirm. §. non tamen.

Legis Corneliae fictio.

* ¶ Lex haec Cornelia dicitur lata primo Punico bello, cum tot Romanorum millia cum Regulo capta essent, nec redimerentur, vt eorum testamenta ante captiuitatē facta valerent, quasi hi praeuia hora captiuitatis decessissent.

Testū facere multis prohibet a iure.

¶ Adde, q in patre existēte apud hostes filius faciat testamentum deinde pater redeat, tale testamentum non valet, ita dicit glo. communiter approbata l l. vl. §. ita. C. de sen. pa.

¶ Vltimo not. q xiij. sunt personae & plures, quae testari non possunt. Filiusfamilias. itē seruus, vt sup. eo. in prin. & ff. eo. si filios. Itē impubes. Itē furiosus. item mēte captus. Item prodigus. Itē mutus. Item cœcus. Item surdus, vt sup. eo. §. praeterea & §. item furiosi, §. item prodigus. §. item surd⁹, & §. cœcus. Item damnatus ad mortem naturalem, vel ciuilem, vt ff. eo. l. eius. qui. §. 1. vsque ad finem. Item obses, vt ff. eo. tit. l. obsides.

¶ Adde, nisi sint obsides inter ciuitatem, & ciuitatem, inter quas captiui non fiunt serui l. siquis ingenuam, §. pen de cap.]

SYL.

¶ Itē de crimine famoso dānatus, vt ff. eo. is cui, §. fi. & l. cum lege. Item de statu suo dubitantes, vt ff. eo. de stat. & l. qui in domini,

Item monachus, vt in Auth. de monach. §. illud, sed hodie secūdum quosdam corrigitur, vt in Auth. de san. Episc. §. si qua mulier. Item is, cui interdicitur bonis a lege, vt C. de hær. & Manich. l. Manichæos, & ad l. Iul. ma. l. vlt. Vnde versus. Testari nequeunt, impubes, religiosus, Morti damnatus, & sub patre, filius, obses Prodigus, & stultus dubius, seruus, furiosus, Crimine damnatus, cum muto, surdus, & illum, Qui maiestatem læsit, cęcum quoque iungas. In monachis distingue, quod nouitius ante professionem potest testari, post vero professionem non, nisi inter liberos, siquidem est professus in monasterio capaci bonorum immobilium, ita Clarus de testam. q. 28.

Versus.

etiam si postea decesserit: filiæ vero & alij descendentes de iure antiquo præteriti habebant ius accrescendi, & inter ceteros exhæredabātur: exhæredatio autem nominatim fit dupliciter. h. d.

NOn tamen, [a] vt omnino valeat testamentum, sufficit hæc obseruatio, quam supra [b] exposuimus, sed qui filium [c] in potestate [d] habet, curare debet, vt eum hæredem instituat, vel exhæredem eum nominatim faciat. Alioquin si eum silentio præterierit, [e] inutiliter te-

imò debet nominatim exheredari. ratio aūt est forma ipsa, quę vt in pluribus nō habet particularem rationem. Itē quia posset quis mortis angustia, aut cogitatione impeditus præterisse filium ignoranter & inconsulto, l. inter cetera, ff. de lib. & posth. & ideo clare de mente testatoris constare non dicitur. Not. testamentum, in quo filius est præteritus, esse nullum, tanquam nō seruata forma. Item quod testamentum nullum ex pręteritione filij, eo mortuo nō reconualescit. Item, qualiter quid dicatur nominatim fieri. Item, q; nomen appellatiuum, q; non verificatur nisi in vno, habet vim nominis proprij.]

a ¶ Non tamen. Licet dicta obseruatio, sup. de test. ord. solēnis sit, non tamē &c. Vel sic sup. de ea obseruatione, quæ est circa fidem & probationem satis dictum est, nūc de ea, quæ est circa pietatem, dicendum est, & licet ea obseruatio, quæ circa fidem est, satis diligens sit, non tamen &c.

b ¶ Supra. scilicet in tit. de testa. ord.

c ¶ Filium, etiam militem, vt ff. de liber. & posthum. filiusfamilias.

d ¶ In ptāte. Secus in emācipato iu. ciu. sed idē iure ptorio, vt inf. eo. tit. §. emancip. Acc.

ADDITIO. Imò hodie præteritus dicit nullū ēt de iu. ciu. sicut in ptāte cōstitut⁹, vt p gl. l §. exhēdatos, i Auth. de hę. & fal. Ang. Adde idē esse in legitimatis, vt late per Iul. Cla. de test. q. 84. naturales autē possunt pteriri, vt per eundē q. 42. per gl. cōiter approbatā in l. 1. ver. naturales, ff de bo. pos. cont. tab.

e ¶ Præterierit. s. nec instituendo, nec exhæredādo, vt inf de hæ. quæ ab inte. §. ea nec ipso iure valet, † vt C. de lib. præte. l. maximū.

† cōiter approbāt Docto. in l. posthu. C. de contra tab.

* ¶ Et sic collige, q; dr̄ præteritus, licet de eo fiat mentio in testō, si id nataliter, quā vel instituēdo vel exhæredādo, q; ēt not. Ias. in l. inter. ij. no. ff. eo. Ratio autē, cur filiusfam. debeat vel nominatim exhæredari, vel institui est, quia per pteritionem, respectu quidē institutionis omissæ filio fieret iniuria, q; lex abhorret, §. aliud. vers. sola. n. in Auth. vt cum de appel. cog. respectu vero exhæredationis hoc sequeretur absurdum, q; cum filius viuo patre sit quodammodo dominus, & eo mortuo continuetur in filium dominium l. in suis. de lib. posth. adita hæreditate per hæredem institutum, duo reperirentur dñi in solidum. s. hæres, & filius, q; secūdum regu-

¶ De exhæredatione liberorum.

Cōtinuatio.

¶ Istā rubrica cōtinuatur per gl. 1. inf. in nigro. Ang. Vel sic, dictum est sup. de testamentis & eorum ordinatione, verum quia in testamentis quandoque liberi exhæredantur, ideo sequitur rub. de exhær. lib.

** Exhęredare est, dominio, q; quis iam habebat, priuare, & extra heredium, id est, dominium ponere, hæres enim idem est, quod dominus §. vlt. inf. de hæ. qual. & dif.]

Diuisio.

NOn tamen. ¶ Totus iste titulus diuiditur principaliter in tres partes. Primo ponit, quid iuris erat de iure antiquo circa exhæredationem liberorum, & qua forma exheredabantur. Secūdo qualiter hodie exhęredari debeant. Tertio aliqua dubia circa prædicta subinfert. Secūda ibi, Sed hæc quidem. Tertia ibi, Sed si in expeditione. Item prima subdiuiditur. Nā primo ponit quandam continuationem ad pręcedētia. Secundo ponit, qualiter exhæredationem fieri de iure antiquo sufficiebat de liberis natis & in potestate, & primum locum siue gradū obtinētibus. Tertio de liberis nascituris vel de natis non obtinentibus primum gradum. Quarto de emācipatis. Quinto de liberis ciuibus tantum, & de eorum exhæredatione. Secunda ibi, Sed qui filium. Tertia ibi, Posthumi. Quarta ibi, Emancipatos. Quinta ibi, Adoptiui. Are.

SYL.

¶ Non tamen. CASVS ita poni potest. Quæsitum est, an filius præteriri posset, & videbatur, q; sic, quia satis cōstat de mente testatoris, voluisse illum exhæredem facere, si præterierit, cuius contrarium dicitur, quod

stabitur, adeo [a] quidem; vt si viuo patre filius mortuus sit, nemo [b] hæres ex eo testamento existere possit, quia scilicet ab initio non constiterit [c] testamentum.

¶ Sed non ita [d] de filiabus, & alijs per virilem sexum descendentibus liberis vtriusque sexus antiquitati fuerat obseruatum, sed si non fuerant scripti hæredes, scriptæve, vel exhæredati exhæredatæve, testamentum quidem non infirmabatur, [e] † sed ius accrescendi eis ad certam portionem [f] præstabatur. Sed nec [g] nominatim eas personas exhæredare parentibus necesse erat, sed licebat inter ceteros [h] hoc facere.

¶ Nominatim autem quis exhæredari videtur, siue ita exhæredetur, Titius filius meus exhæres esto, siue ita, Filius meus exhæres esto, non adiecto proprio nomine, scilicet, si alius filius non extet. [i]

regulas iuris esse non potest, l. si vt certo, §. si duob. ff. commo. merito igitur, vt præcidatur hæc dominij cōtinuatio debet filiusfa. si non instituatur, exhæredari.]

a ¶ Adeo. Scilicet inutiliter testabitur. Declara nullū esse testamentum si velit filius dicere nullum, nō si semper taceat. l. filio præterito. vbi gl. ff. de iniu. rup. & irri. testam.

** Legata in debētur Auth. ex causa, C. de lib. præt. ꝙ tn̄ intelligas, cum nullum aliud præcessit testm̄ alias secus, vt tradunt ibi dō cto. & in l si filius eius. ff de lib. & posth.

SYL. ¶ Adde, quod miles pōt præterire filiū cū causa, & talis præteritio hē pro exhæredatione, Ias. in l. si cum, quam legit cum l. præced. post nu. 8. C. de test. mil.

b ¶ Nemo. ff. de iniu. rup. test. filio. §. si contra. Sol. ibi filius viuit, hic non. Vel hic de iure stricto, ibi æquo.

¶ Adde, ꝙ sol. est, ꝙ aut filius moritur viuo patre, & testamentum omnino est nullum vt hic aut superuixit patri, & si dixit testamentum nullum, non valet, si vero tacuit & approbauit, licet de subtilitate sit nullum, de æquitate reconualescit & ita communiter tenetur hic.

c ¶ Non constiterit, aliud si constitit, licet postea rumpatur. vt in posthumo, si postea idem moritur, vt ff. de iniu. rup. testa. posthumus, in princ. † & inf. eo. §. posthumi. ibi, ꝙ &c. † Nec est mirum, quia si ab initio rū pitur agnatione posthumi, eo mortuo conualescit, arg. ff. de reg. iur. l. quod ab initio.

¶ Adde hoc verum, si posthumus moriatur ciuiliter & naturaliter, secus si ciuiliter tantum quia testamentum non reconualescit. l. vxorem ff. de iniu. rup. test.

d ¶ Sed non ita. Nota ex vna parte ponit filios tantum, ex alia filias & omnes ex masc. vel fem. descendentes.

e ¶ Non infirmabatur, contra, inf. eod. §. sed feminini. Sol. vt ibi.

e ¶ Ad certā portionem. s. dimidiā eius, ꝙ ab intestato habituri essent, vt C. de lib. præ. maximū. circa mediū, ibi, cū. n. pcō. tab. &c.

g ¶ Sed nec. Hæc est secunda differētia inter prædictas personas.

h ¶ Inter ceteros. scilicet hoc modo Vnū de filijs meis exhæredo. vel vno instituto sic dico, Reliquos exhæredo. nam nisi diceret ceteros exhæredo, licet dicat filiū meū exhæredo, cū plures habeat, nemo exhæredatus videtur, vt ff. de libe. & posthum. l. 2. † sed secus erit in istis. nam bene valet, vt hic dicitur.

¶ Adde, quod tunc ratio incertitudinis filij exhæredati est in causa, quare non valet. * Vnde aūt dicta sit exhæredatio inter ceteros, declarat Alci. lib. 4. Parer. c 6.]

¶ Adde, ꝙ ideo exhæredatio nominatim. i. spāliter seu singulariter, non autem generali verbo fieri debet, quia non nisi certo iudicio filij ab hæreditate patris excludi possunt, l. sub conditione, ff. de bon. pos. con. tab. & quia exhæredationes odiosæ sunt, & in dubio aduersus eas pronunciamus, l. cum quidam. de lib. & posth. merito igitur in hac materia odiosa certitudo requiritur, exhæredatioque inter ceteros quā interpretatur hic Theo. aoristos seu indifinite factam, non sufficit, qualis est hæc, ceteri exhæredes sunto, cum. s. plures adsunt filij, non si vnus tm̄. d l. Tit. in prin. ** Nam quod generali nomine exprimitur non adeo certum est, sicut, quod specialiter, seu singulariter fit l. si quando in fi. C. de inoffic. test. c. nonnulli de rescrip.]

i ¶ Non extat. Item alijs modis, vt, Omnes liberi sint exhæredati, & si sit vnus tantum, vt ff. de lib. & posthu. Titius in princ. Item si dixerit alia verba quæcunque, dummodo certa, vt ff. si cert. pet. l. certum, & ff. de iniu. rup. test. posthumi, §. nominatim, & ff. de libe. & posthu l. 1. & 2. sed secus si dicat filiū meum, instituo, ceteros liberos exhæredo, vel Seium extraneum instituo, liberos autem exhæredo, & hic non dicit, omnes, vt non contradicat princ. gl.

Adde, ꝙ hæc gl. communiter reprehenditur, quia non differunt, omnes, & cetera, l. ceterorum, ff. de verb. sign.]

Exhæredatio inter ceteros qualiter fit.

† alias ius tn̄. alias ius autē.

† Sequentia nō sūt in antiqs codicib⁹.

† Et ibi in est casus hodie necessaria ē bon. poss. & alios vigintí vide per Ang. quod est magnę vtilitatis, quia eam liberi infra annū, cognati vero inf. centū dies tm̄ & non solo aīo, sed corā prætore agnoscēr, † alias deest quod sequitur vsque in fi glos.

¶ Nam dicor exhæredare filium inter ceteros, quia mistio fit cū ceteris in remotioribus gradibus constitutis, vnde non valet, cum debeāt exhæredari nominatim, vt hic dicitur.

SYL.

¶ Posthumi quoque. CASVS. Quærebatur, an idem esset in posthumo, & videbatur idem, quia cum quo ad sui commoda habeatur pro iam nato, videbatur pariter ab initio nullum testamentum, cuius cōtrarium deciditur, quia magis odiosū est præterire filium iam natum, quā nondum cognitū, maxime, quia in eo facilior cadit obliuio. Item dubitabatur quid in posthuma, & videbitur dicendum non rumpere testamentum, quia si iam nata non rumpit, & maius sit vitium præterire filium iam natum quam nasciturum, multominus ipsa rumpere videtur, cuius contrarium dicitur, ratio est, quia in non nata præsumitur potius patris obliuio, quam voluntas, quæ colligitur in iam nata ex præteritione, & probatur ex illis verbis ibi, nec per obliuionem. Not. quod posthumo præterito valet testamentum, sed rumpitur natiuitate illius. Item, quod posthumo præterito testamentum totum quo ad omnia olim infirmabatur. Itē, quod abortiuus non rumpit testamentum. Item, qualiter feminæ olim exhæredari poterant, & quomodo posthumi recte exhæredentur.

¶ alias vt. ** Adde, varias esse species posthumorum, glo. rubr. C. de posth. hær. inst. ex quibus illi sūt proprie posthumi, qui posthumationē. id est mortem patris nascuntur, l. 3. §. 1. ff. de iniust. § posthumi. vbi gl. inf. de hæred. quæ ab intes. alia est species eorum, qui ante mortem quidem testatoris nascūtur, sed post cōditum testamentum l. 3. ver. posthumos, ff. de lib. & posth. sed ita vocant improprie, gl. in d. §. posthumi. Tertia est spēs eorum qui post testm̄ adoptantur. l. filius a patre, §. 1. de lib. & posth. ꝙ hodie intelligendū est de arrogato, vel dato in adoptionē ascendenti, l. pe. C. de ado. & inf. quib. mo. te. infir. in pri. Quarta spēs est illorum, qui post conditum testm̄ legitimantur. Nam & hi iura suorum hæredum nanciscuntur, §. 1. inf. de hær. quæ ab intest. Quinta species ea traditur, cū quis facto testō monasterium ingreditur, videtur .n. monasterium loco filiorum esse. c. in præsentia, de proba. & §. sed hęc in auth. de sācti. Episc.

¶ Etiam posthumi debent institui, vel exhæredari, alias nato posthumo rumpitur testamētum, sed valet prius. Et femina posthuma olim inter ceteros poterat exhæredari cum legato, masculus vero posthumus nominatim. Aret.

¶ Posthumi quoque liberi, vel hæredes institui [a] debent, vel exhæredari. Et in eo [b] par omnium [c] conditio est, quod & filio posthumo, † & quolibet ex cēteris liberis, siue feminini sexus, siue masculini, [d] præterito, valet quidem testamentum, sed postea agnatione [e] posthumi siue posthumæ rumpitur, [f] & ea ratione totum infirmatur. [g] Ideoque si mulier ex qua posthumus, aut posthuma sperabatur, abortum [h] fecerit, nihil impedimento est scriptis hæredibus ad hæreditatem adeundam.

¶ Sed feminini quidē sexus personæ [i] vel

a ¶ Institui. Ista institutio nee ex præsenti mrīmonio nascituri, & ex futuro, instituti videntur, vt ff. de li. & posth. l. placet & l. ideoque. †

† Et ēt filij postea adoptari, qui dicunt posthumi ciuiles. l. si quis posthumos. ff. eo. An aūt naturales tantum, & quid si instituat vētrem uxoris suæ, vide per Angel. hic.

¶ Adde, ꝙ hoc est fauore testi alias verba indefinite prolata referunt ad tps testi. l. si ita quis. ff de aur. & arg. leg.

¶ Quid in exhæredatiōe posthumorū an oēs, siue ij, qui sunt in vtero tm̄, an alij qui sunt nascituri ex præsenti matrimonio vel futuri intelliguntur exhæredati? Resp. non tam masculi debeant nominatim exhæredari, vt infr. eo. §. masculos.

¶ Adde, ꝙ licet sint opi. circa istā gl. pp glo. contrariā in l. placet. tñ ista q̄ nullius est vtilitatis, qa hodie posthumus exhrdari nō pt vt no. in l. maximū vitium, C. de lib. præte. SYL.

b ¶ In eo. s. quod sequitur, quod & filio &c.

c ¶ Omnium. s. posthumorū ex se nasciturorum, & ex filijs suis, licet in iam natis non sit par conditio, vt eo. sed non ita.

d ¶ Masculini. siue ex masc. siue ex fem. Posthumi

e ¶ Agnatiōe. i. natiuitate. sic if. q b. mo. tes. ifi. hodie ex-

f ¶ Rūpit. Si vero exhrdabat, de inofficioso hæredari agebat. vt if de iof. te. §. posth. Hodie vero ex non pōt. hrdari nō pñt, vt C. de inof. te. l. si qs, §. legis.

¶ Adde hoc eē ex eo, qa cū exhrdatio nō valeat sine iusta cā posth. āt si possit cōmittere nō pt exhrdatio illius valere, & ponit glo. fi. SYL.

g Infirmat. Hic add ꝙ ē. ff. d te. mi. l. si fili9 f.

h ¶ Abortū. Qui ē p̄ n̄ nato, vt ff d ver. sig. l. q mor. & C. d posth. hęr. l. 2. Acc. idē si posthu. nat9 post testm̄ p̄ris in quo fuit p̄teritus decedat viuo p̄re, qa tale testm̄ ab initio nullū de iu. ciu. recōualescit de æquitate p̄toris.

ADDITIO. Idē in seminato mortuo, anteq̄ pfecte extrahat. Secus tñ in nato ex secto vētre, qui nō declinat ad monstrū, dummodo habeat pulsū, ēt si vocem nō emiserit. Ang.

i ¶ Personæ. Scilicet posthumæ, nam iam

iam natis fœminis non erat necesse legari. vt C. de lib. præte. l. maximum. in fi. & supra eo. §. sed non ita.

a ¶ Inter ceteros, hodie per constitutionẽ omnes nominatim, vt infra eod. §. sed hæc. versic. nostra. Sed nouissimo iure non, cum non sint ingrati, vt in Authen. vt cum de appel. cognosc. §. aliud. collat. 8. Accursius.

ADDITIO. Quę causa debet exprimi, & per hæredem probari, vt in Auth. ex causa, C. de libe. præte. Angel.

SYL. ¶ Posthumorum. CASVS Quærebatur, an hoc esset generaliter ĩ quolibet posthumo, & quid in posthumis nepotibus scilicet ex filio subducto de medio agnascentibus, & videbatur dicendum, quod nõ deberẽt exhæredari, vel institui, immo qđ non possent. §. posthumo, infra de leg. cuius contrariũ deciditur ex eo, quia illud ius antiquum, hodie fauore conseruandorum testamentorum est introductũ, quia multa rumpebantur agnatione ipsorũ, & id ex l. Velleia. introductum est, vt hic dicitur No. quod hi nepotes subintrantes gradum suitatis dicuntur quasi posthumi, & sic non vere. Item, quod suus hæres dicitur, qui obtinet primum gradum suitatis. Item, quod semper debemus interpretari, vt testamentum saluetur.

b ¶ Posthumorum, Sic ff. de iniusto, rup. testam. l. posthumorum.

c ¶ Loco. Non tamen veri posthumi sunt. vt infra eod. §. hoc in fine.

d ¶ In sui hæredis. infra de hæred. qualit. & differ. §. sui.

nominatim, vel inter ceteros exhæredari solebant, dum tamen si inter [a] ceteros exhęredarentur, aliquid eis legaretur, ne viderentur præteritæ esse per obliuionem. Masculos vero posthumos, id est filios, & deinceps, placuit non aliter recte exhæredari, nisi nominatim exhæredarentur, hoc scilicet modo. Quicunque mihi filius genitus fuerit, exhæres esto.

¶ Nepos ex filio, moriente patre viuo auo, succedit in locum eius, ideo institui, vel exhæredari debet, ne aliter præteritus rumpat aui testamentum, qui modus est introductus a lege Velleia. Aretinus.

¶ Posthumorum [b] autem loco [c] sunt, & ij, qui in sui hæredis [d] locum succedendo, quasi agnascendo, [e] fiunt parentibus [f] sui hæredes. vt ecce, si quis filium, & ex eo nepotem neptemve in potestate habeat, quia filius gradu præcedit, is solus iura sui hęredis habet, quãuis nepos quoque & neptis ex eo in eadem potestate sint. Sed si filius eius, viuo eo moriatur, aut qualibet alia ratione exeat de potestate eius, incipit nepos neptisve † in eius locum succedere, & eo modo iura suorum hęredum quasi agnatione † nanciscuntur. Ne ergo eo modo rumpatur eius testamentum, sicut ipsum filium vel hæredem instituere, vel nominatim exhæredare debet testator, ne non iure faciat testamentum, ita & nepotem neptemve ex filio necesse [g] est ei vel hæredem instituere, vel exhæredare, ne forte eo viuo [h] filio mortuo, succedendo in locum eius nepos ne-

e ¶ Agnascendo, id est subitus vel postea nascendo, sicut posthum9 verus, non .n. nascitur, cum natus sit, vt supra de adoptio. § 1. Vel dic agnascendo, id est incipiendo esse agnati, quo ad effectũ succedendi.

f ¶ Parentibus. Scilicet masculis. nam testamentũ feminæ non rũpitur per legem Velleiã, vt ff. de liber. & posthu. Gallus, §. nunc de lege, ibi, nam & si ita verba sunt, (i) sed per querelam irritatur, vt C. de inof. testa. l. 3. & inf. eodem, §. mater.

†Nepos q. succedat ĩ locum patris quõ itelligatur vide Th. Grã. decis. 63. nu. 5. & seq.

† alias nãciscitur.

ADDITIO. (i) Nota præteritionẽ matris factam de liberis non annullare testamentum, quod ideo procedit, quia pręteritio matris habetur pro exhęredatione, vt videbitis in §. mater. inf. eodem. Christ.

g ¶ Necesse ẽ. Causatiue, scilicet ne rumpatur testamẽtum, vt sequitur, non præcise vt C. de adop. l. pen. §. quæ in filio.

h ¶ Eo viuo. secus si post, vt ff. de iniust. rup. testam. si quis filio, & in hoc differt a vero posthumo. †

¶ Adde, quod ratio est, quia testamentũ viuente filio confirmatur. Licet enim postea decedat, nõ potest inualidari, q. secus est in posthu-

† s. testatoris sec9 in nepote [illegible], post mortẽ virtusq. SYL.

nato, vt hic p'doc.

ptisve, quasi agnatione rumpat testamentum. Idque lege † Iulia ‡ Velleia [a] prouisum est, in qua † similis [b] exhæredationis modus ad similitudinem posthumorum demonstratur.

¶ De iure prætorio filij emancipati debent hæredes institui, vel exhæredari: masculi nominatim, feminæ vero qualitercunque, alias datur eis bonorum possessio contra tabulas: secus de iure ciuili. h. d.

¶ Emancipatos liberos, iure [c] ciuili neque hæredes instituere, neque exhæredare necesse est: [d] quia non sunt sui hæredes. [e] Sed Prætor omnes tam feminini [f] sexus, quam masculini, si hæredes non instituantur, exhæredari iubet, virilis sexus, nominatim, feminini vero, inter ceteros. Quod si neque hæredes instituti fuerint, neque ita, vt diximus, exhæredati, [g] permittit eis Prætor contra tabulas testamenti bonorum possessionem.

¶ Filius adoptiuus adoptione durante habetur pro extraneo quo ad patrem naturalem, & habet idem ius, quod haberet filius legitimus, & naturalis, quo ad patrem adoptiuum, sed emancipatus a patre adoptiuo est extraneus quo ad eum, & habetur pro emancipato quo ad patrem naturalem. Angel.

† alias Iunia.
† alias Velleia.
*
† alias simul.

posthumo vero.] Item differt ab ascendentibus, vt ff. de inoffic. test. pater filium.

a Velleia. nomen est cuiusdam nouæ legis, sed ius Galli Aquilij antiquius est, & loquitur in vero posthumo, vt statim dicam, vt ff. de libe. & posthu. l. Gallus. §. si eius qui filium.

b Similis. In ueris posthumis talis erat modus: Si me mortuo nascetur mihi filius infra decé menses, vt ff. de liber. & posthu. Gallus. 1. resp. & §. 1. 2. 3. & 4. sic ergo & hic. per legé Velleiam: Si suus hæres esse desierit viuo testatore, vt ff. de libe. & posth. Gallus, §. nunc videndum, & in hoc habet locum lex Vellei. (i) sic ét est paritas ab intestato, vt inf. de hæred. quæ ab intestato, §. cum autem.

Sésus huius loci est, L. Iuniam Velleiam non modo prouidisse, quemadmodú nepotes agnascendo non rú perent testamétum, sed simul etiam modum eos exhæredandi tradidisse, vt scilicet eo modo exhæredarentur, quo & veri posthu.

ADDITIO. (i) Cuius legis difficultatem euitabis apponendo talem clausulam. omnes natos & nascituros, qui mihi agnasci poterunt, in tali re instituo. Quo autem ad exheredationem quasi posthumorum, qui sût iam nati, & quæ debet fieri nominatim, sic dices: Talem nepotem, vel pronepotem, si quando meus erit, ex tali causa exhæredo, proprie enim posthumi exhæredari hodie non possunt, vt per Ioan. Fab. & Angel. hic.

SYL. c Emancipatos. CASVS non figuratur, cum rectetur censura iuris antiqui. Nota emancipatos incognitos esse a iure ciuili. Item, quod ideo præteritio non valet, propter suitatem, & sic quod suitas est causa huius solénitatis, quãuis communiter reprehédatur hoc in l. in suis, ff. de lib. & posthum. Item, quod emancipati de iure pretorio possunt contra tabulare testamentum. Item, quod testamentum, in quo emancipatus est præteritus, nó est ipso iure nullum. Hodie tamen, ex quo differentia emancipationis & patriæ potestatis sublata est, nó est differentia inter ipsos.

c Iure ciuili. sic inf. de hæred. quæ ab intest. §. emancipati.

d Necesse est. Nam nihilominus tenet testamétũ. aliud in eo, qui est in potestate, vt supra eo. in princ. Distingue, quod si filius emancipatus præteritus sit sine insertione causæ, testamentú ét de iure ciui. est ipso iure nullum, si vero cum insertione causæ, valet mero iure. Sed potest p bon. possess. contra tab. impugnari gl. communiter approbata in §. exhæredatos ver. nouit, in Auth. de hær. & Fal. sed filio in potestate præterito indistincte, testamentum patris est nullum, vt in d. glo. nisi in milites cuius præteritio filij cum causa habetur pro exhæredatione, vt infr. eod. §. sed si.

e Sui hæredes. supple. & quia desierunt esse hæredes sui, alias nó esset bona rõ, cum filij necesse habeát patres instituere, licet nó sint patres sui hæredes ad filios. Filius auté emancipatus per capitis diminutionem desinit agnatus esse, & remanet cognatus, qui non cognoscitur a iu. ciu. vt inf. de hær. quæ ab int. de fer. §. emancipati. sup. de legi. agn. tu. §. fi. & ff. de bon. pos. sed cû patrono, §. 1. Accu.

f Feminini licet in suis eét differétia inter masculos & feminas iur. ciu. vt sup. eo. § t.

g Exhæredati. s. rite, alias aût exhæredato datur

datur cõtra tabulas, vt ff. de bonorum possess. contra tabul. l. non putauit. §. non quæritur. Item etiam institutis datur cõtra tabulas, si alius committat eis edictum, (i) vt ff. de contra tabulas. l. 3. §. plane. † & ff. de lega. præstan. l. si duo.

Cõmittere edictũ qd sit, enarrat ibidé glo.

SYL.

¶ Adde, quòd institutus beneficio præteriti poterit cõtra tabulas venire, siue aperiũ fuerit edictum: quia emancipatus fit præteritus, & institutus suus dict. l. non putauit. §. fin. siue vnus emancipatus præteritus, alter institutus. l. non nunquam. ff. de lega. præstand. siue suus vel emancipatus institutus, & venter præteritus. l. illud, §. fina. cum l. sequen. ff. de contra tabul. Nec expectat, quod per præteritũ intentetur, di. l. nonnunquam, & idem est, si suus præteritus sit, & emancipatus institutus. l. si duo ff. de legat. præstand. exhæredatis autem nunquam cõmittitur edictum per fratrem præteritum, l. post mortem, §. final. ff. de contra tabul. sed bene ius dicendi nullum. l. fin. ff. de libe. & posthum.]

ADDITIO. Quam potest intentare etiã committente Inuito, vt l. non nunquam, ff. de legat. præstand. Ang.

SYL.

¶ Adoptiui liberi, quãdiu sunt in potestate patris adoptiui, eiusdẽ iuris habentur, [a] cuius sunt iustis nuptijs quæsiti. Itaque hæredes instituendi, [b] vel exhæredandi sunt, secundum ea, quæ de naturalibus exposuimus. Emancipati vero à patre adoptiuo, neque iure ciuili, [c] neque eo iure, quod ad edictum Prætoris attinet, [d] inter liberos connumerantur. Qua ratione accidit, vt ex diuerso (quod ad naturalem parẽtem attinet) quamdiu quidem sunt in adoptiua familia, extraneorum [e] numero habeantur: vt eos neque hæredes instituere, neque exhæredare necesse sit, cum vero emancipati fuerint ab adoptiuo patre [f] tunc incipiunt in causa esse: in qua futuri essent si à naturali patre emancipati fuissent.

¶ Circa institutionem, & exhæredationem liberorum, non est hodie differentia in effectu, inter masculos, & feminas, & ceteros descendẽtes, posthumos, vel iam natos, suos, vel emancipatos. Aret.

¶ Sed hęc [g] quidem vetustas [h] introducebat.

¶ Adoptiui liberi. CASVS figuratio non est necessaria, cum hodie per adoptionem iura patris naturalis minime dissoluantur. l. cum in adoptiuis. C. de adopt. Ideo autem eos emancipatos Prætor non cognoscebat, quia cum iure ciuili filij essent, & iuris ciuilis vinculum sit dissolutum, Prætor autem naturalem sequatur æquitatem, eis alter non succurrit vt legitimis, in quibus per emancipationem iura naturalia non dissoluuntur. Nota summarium.

Item, quod durante adoptione, quo ad patrem naturalem habentur loco extranei.

Item secundum aliquos, quod adoptiui nõ dñr sui. Item, quod adoptiui emancipati nõ redeunt sui patri naturali; sed perinde sunt, ac si ab eo fuissent emancipati. debent ergo institui, vel exhæredari propter remedium prætorium.

a ¶ Habentur. quo ad adoptiuum patrem.

b ¶ Instituendi. ab adoptiuo.

c ¶ Iure ciuili. qd scilicet ius, ciuile. scilicet, adoptionis, quo vocantur sui adoptiui ad hæreditatẽ alio iure ciuili, scilicet per emancipationẽ sublatum esse: quod esse potest, vt supra de legit. agn. tu. §. fi.

d ¶ Attinet. quod vocare emancipatos, vt sup. prox. §. & est ratio, quia definũt esse filij: sed naturales non possunt definere esse filij per emãcipationẽ, vt infra de hæred. quæ ab intestat. §. minus ergo.

e ¶ Extraneorum ff. de contra tab. l. 1 §. & sui iuris.

f ¶ Patre. ff. de cõtra tabulas, l. si emancipatus, § penult. in fine.

¶ Sed hæc quidem. CASVS aliter non figuratur: quia ius antiquum corrigitur: dubitationem facit ipsa antiqua dispositio: ratio autem decidẽdi allegatur in text. propter similitudinem respectu naturæ: & propter dispositionem. l. 12. tabul. ad quam facilis fuit reditus: attendit enim Imperator in filijs ipsam naturalitatem, vt faciebat Prætor in casibus per eum consideratis. Not. quod quo ad formam exhæreditationis sublata est differentia sexus. emancipationis, & patriæ potestatis, & posthumorum & iam natorum, & in adoptiuis seruatur regula dic. l. cum in adoptiuis, & §. sed hodie. supra de adopt.]

SYL.

g ¶ Sed hæc. scilicet supradicta à principio tituli vsque ad §. emancipatos. Et dic hæc scilicet differentiam sexus, & gradus, & modi exhæredationis: vt supra eodem. §. 1. & §. posthumi. & §. sed feminini. nouantẽ dicit de ijs, quæ postea vsque modo dicta sunt à §. illo, emancipatos.

h ¶ Vetustas. id est media iurisprudentia, vt statim sequitur,

a ¶ Con-

Nostra vero constitutio [a] inter masculos & feminas in hoc [b] iure nihil interesse [c] existimans, quia [d] vtraque persona in hominum procreatione simili † naturæ officio [e] fungitur, & lege antiqua [f] duodecim tabularum omnes similiter ad successionem ab intestato vocabantur, (quod & Prætores postea secuti esse videntur [g]) ideo simplex [h] ac simile ius, & in filijs & in filiabus, & in ceteris descendentibus per virilem [i] sexum personis, non solum iam natis, sed etiam posthumis, introduxit: vt omnes siue sui, siue emancipati sint, vel hæredes instituantur, vel nominatim exhæredentur, & eundem [k] habeant effectum circa testamenta parentum suorum infirmanda, & hæreditatem auferendam, quem filij sui, vel emancipati habent, siue iam nati sint, siue adhuc in vtero constituti, postea [l] nati sunt. Circa adoptiuos autem filios certam induximus diuisionem, quę in nostra constitutione, [m] quam super adoptiuis tulimus, continetur.

† Alias similiter.

† Nota q́ ét ex l. 12. tab. ita admittebat̃ ab intesta to femina sicut masculus secũdum Ang.

a Constitutio, C. de lib. præte. vel exhæreda. l. maximum.

b In hoc, Aliàs enim multæ differentiæ sunt. vt ff. de statu hominum. l. in multis.

c Nihil interesse. In authen. quibus mod. nat effic. sui. §. non autem. coll. 7.

d Quia prima ratio.

e Officio, Id est, simili officio. vna. n. indiget altera ad procreationem sobolis, & hæc est prima ratio legis 12. tabularum vt C. de legi. hę red. l. lege duodecim tabularum.

f Lege antiqua. † argumẽtatur ex iure antiquo sic supra qui ma. nõ pos. § si. & hæc est secunda ratio.

g Videntur, scilicet dando filiæ bon. pos. contra tab. in totum, licet non possit dicere nullum vt suus, vt C. de lib. præt. l. maximum ibi, Et si præteritus &c. & hæc est tertia ratio.

Adde, quod hæc omnia latius ponit gl. & seq. doct. in d. l. maximum vitium.]

h Simplex. Ad differentiam antiquæ distinctionis. vt sup. eod.

i Per virilem sexum. Quid de descendentibus per femininum? Respondit. admittuntur, sed cum diminutione tertiæ partis, vt inf. de hær. quæ ab intesta. §. Diui. & C. de coll. bon. l. illam.

SYL. Adde, quod hodie sublata est hæc differentia & æqualiter & sine diminutione succedunt, authen. quæ tertiæ. C. de col.]

K Eundem habeant effectum, quo ad cõmodum, diuerso tamen iure. nam suus præteritus & vicit nullum, & contra tabulas habet, si non vult dicere nullum, quãdo preteritus est. Sed emancipatus, tantum habet contra tabulas, vt Cod. de liber. præt. maximum. § sancimus. itaque &c. & ff. de leg. præstan. is qui. Si autem exhæredentur, habent querelam omnes vt ff. de contra tab. l. non putauit, §. non quæuis. & de inoffi. test. Papinianus.

SYL. Adde, quod si suus est præteritus à patre vel eius linea, testamẽtum est funditus nullum, & habet duplex remedium, de quo in glo. si fuit exhæredatus non rite, habet contra tab. l. non putauit. §. non quiquis. ff. de cõtra tab. si rite cum causa, causa per heredem debet probari: qua probata, repellit̃, aliàs rescinditur institutio, cetera firma manent. §. aliud, in auth. vt cũ. de appel. cog. Si loquimur in emancipato, idem quod in suo, si exhæredatus fit: si em minus rite, dicit nullum: si rite, habet querelã, d. § aliud si vero emancipatus fuit p̃teritus: si fine causa, idem q́ in suo. nã habet vtrumque remedium: si causa, est differentia: nam suus habet vtrumq. emancipatus habet tantum contra tab. gl. in §. exhæredatos, in authent. de hær. & Falc. si vero loquimur in linea materna, non est differentia: sed si sint præteriti aut exhæredati cum causa, veniunt per querelam, §. mater. inf. eod. si sine causa, dicunt nullum, dict. §. aliud. in posthumo vero, cum non possit exhæredari, non cadit ista dubitatio, vt dictum est. Et ita communiter residẽt Doct.]

Hęres suus p̃terit⁹ hẽt duo remedia, emãcipatus vnũ. Quere ia datur emancipatis.

l Postea nati sunt. Qui exhæredari non possunt vt diximus sup. eo. §. posthumi. Adde, non rumpi testamentum agnatione posthumi, qui naturaliter non possit viuere, veluti si natus sit sexto vel octauo mense. Soci. iun. consil 35. nume. 15. lib. 2. qui attestatur hanc esse communem conclusionem.

m Cõstitutione, C. de adopt. l. cum in adoptiuis. & recitat̃, sup. de adopt. §. sed hodie. Adde, quòd licet ex causa præteritionis, vel exhæredationis testamentum reddatur nullum vel impugnari possit, hodie tamẽ præter institutionem hæredis cetera contenta in testamento firma permanẽt, auth. ex causa. C. de lib. præt.

SYL. Sed si in expeditione. CASVS. Quærebatur, an miles, qui in pluribus priuilegiatus est

est in condendis testamentis, vt sup de mili.test.per to.hoc eodem iure vtatur:& dubitationem faciebat,quia quamuis ea, quæ iuris ciuilis sunt, remissæ sint militi occupato in expeditione in confectione testamenti, tñ ea quæ iuris naturalis sunt, vel ab eo originẽ trahunt, non remittuntur, vt not. est sup. de mili.test. §. plane.vnde cũ instituto filiorum,vel exhæredatio respiciat ipsos filios, quia filios, vt probatum est supra in §.adoptiui. non videbantur priuilegia militũ ad hoc extendi. Cuius contrariũ deciditur ex eo, quia illa præteritio scienter facta facit con stare de volun tate ipsius: ad eo quod quamuis in pagano pariter constare possit dicatur, tamen cum pro forma requiratur à iure ciuili expressio, in ea dispensatur miles, vt dictum est sup.in prin.Not. summarium, & dic quod sumitur hic argumentum à contrario sensu, quia si ignotanter faciat,testamentum est nullum.]

¶ Præteritio militis in expeditione testantis,si scit se habere liberos pro exhæredatione habetur.Ang

¶ Sed si in expeditione occupatus [a] miles, testamentum faciat, & liberos suos iam natos: vel posthumos,nominatim non exhæredauerit,sed silẽtio præterierit,non ignorans [b] an habeat liberos: silentium eius pro exhæredatione [c] nominatim facta valere, constitutionibus principũ cautum est.

a ¶Occupatus. Quid si non est in expeditione? Respond.ius commune obtinet,vt supra de testa.mil.§.illis.

b ¶Non ignorans. Si enim ignorat, nõ valet testamentum, vt C.de testam.mil.l ficut certi iuris. † nisi fuerit eius animi, vt si filiũ haberet, esset ex hæres,vt ff de testam.milit. l.qui iure milit.

c ¶Pro exhæredatione Ideoque querela inofficiosi testamenti agitur.sed hoc,cum miles est paterfamilias. nam tunc non potest habere locum castrense peculium? si enim esset filiusfamilias, non haberet locum querela,vt C.de inoffi.test l.fi.§.fi.

¶Adde rationem quia cum filiusfam. non testetur n'si in castrensibus, vel quasi, non subiacent talia bona, & tale peculium querelæ l.fin.C.de inoffic. testam. Hodie vero indistinctæ subiacet querelę, vt per Bar.& alios in Auth.ex causa C.de lib.præte.

¶ Et si verba essent generalia apta comprehendere omnẽ nasciturũ secũdum SYL. Bald.licet Ang.dubitet hic, secus tamen in pagano vt hic per eum.

ADDITIO.Ista gloss. hodie est falsa, vt not. supra de testam.mil.in gloss.super verbo communi.

SYL. ¶Mater. CASVS Quærebatur, an quod dictum est sup.in patre,& ascendentibus paternis, haberet locũ in matre vel maternis, & videbatur dicendum quod sic: quia eum pariter sint filij & descendentes vtriusque, idem ius in eis videtur statuendum saltem quo ad edictum Prætoris, quod naturali æquitati innititur; cuius contrarium dicitur: & quod imo præteritio habetur pro exhæredatione? ratio est, quia ius istud consideratur fusta tem. § emancipatos. supra eodem. Hodie vero fallo in contrariũ adducta obtinet: quia debent præteriri cum insertione causæ, quod idem est. Not.ergo præteritionem maternam haberi pro exhæredatione. Item de hoc iure non dari contra tabu. contra testamentũ matris præterentis. Item quòd nec de iure ciuili, nec prætorio, requiritur exhæredatio in testamento matris vel eius lineæ. Item, quòd Prætor non annullat testamentum, in quo filius est præteritus, sed dat contra tabul. Item, quod præteritis à matre non datur ius dicendi nullum, aut contra tabulandi, sed querela inofficiosi. Item, quod dictio paulo post, verificatur in magno interuallo.]

¶ Præteritio materna, vel per maternam lineam ascendentium, habetur pro exhæredatione.Aret.

¶ Mater [d] vel auus maternus necesse non habent liberos suos aut hæredes instituere, aut exhæredare, sed possunt eos silentio omittere. Nam silentiũ matris, aut aui materni, &

Intellige quod traditur hic, præteritionem matris, & aliorum ascendentium per matrem,haberi pro exhæredatione,vbi fuit apposita causa legitima: nã nulla inserta causa. tale testamentum esset nullum,vt ait Iul. Clar.de testa.q.47.prope fi.

d ¶Mater. Idem intelligo in silentio liberorum ad maternã lineam, vt C. de inoffi. testam.l.cum filium.Accur.

¶Adde secus de iure nouissimo, si enim mater vel alius ascendens suu præteritus cũ causa competit querela, vt hic dicit glos.aut sine causa, & testamẽtum est nullum,auth. sed licet.C.de lib.præte. SYL.

Idem in patre.& alijs per patrem ascẽdẽtibus præteritus à filio emancipato. Si vero à filiofam.semper testamentum est ipso iure nullum.Clar.de test.q 43.

¶Ratio, quare præteritio matris habeatur pro exhæredatione,est,quia respectu matris filias non cõsideratur.l.illud §.ad test. de contra tab.quę ratio fuit Bar, in l.in suis. ff.de lib.& posthum.

a ¶De

ceterorum per matrē ascendentium, tantum facit, quantum exhæredatio patris. Neque enim matri filium filiamve, neque auo materno, nepotem neptemve ex filia, si eum eamve hæredem non instituat, exhæredare necesse est: siue de iure [a] ciuili quærimus, siue de edicto [b] Prætoris, quo Prætor præteritis liberis contra tabulas bonorum possessionem † permittit: sed aliud eis [c] adminiculum seruatur, quod paulo post [d] vobis manifestum fiet.

† alias permittit.

¶ De hæredibus instituendis. e

¶ Hæredes institui possunt liberi, & serui, tam proprij, quam alieni, & proprij sine datione libertatis, qui etiā respectu solæ proprietatis dicuntur. h.d.

a ¶ De iure ciuili. Quia non habet eos in potestate, inf. de hær.qual. & dif. §. ceteri. b ¶ Edicto. Quo emancipati vocantur, vt sup.eod.§.emancipatos, quia eos non potest emancipare: vnde contra tabulas locum nō habet, vt hic, & ff. de contra tabul.illud §.ad testamenta.

c ¶ Eis.s.descēdentibus per lineam femininam: datur tamen & alijs, sed his maxime. vt Cod de inoffic. testa. l. filiam.

d ¶ Paulo post, vt inf. de inoffic.testa. per totum.

* ¶ Scilicet q̄rela inofficiosi testamenti. nam bo. poss. contra tab.nō datur: quia p̄teriti a matre habentur pro exhæredatis exhæredati autē non habēt eiusmodi bon.posses.l.non putauit.ff.de bono.posses.contra tab.]

& dominus constituatur,§.fi.infr. de hęred. qualit.& differ.]

Adde, quod vt institutio valeat, hæres debet nominari ore proprio testatoris.l.hæredes palam.ff. de testam. quod docte limitat & declarat.Clarus, de testam. quæst 35.

Diuisio.

HAEredes. ¶ Totus iste titulus diuiditur in septem partes. Primo ponit regulam generalem, q̄ non solum liberi, sed etiam serui, & non tantum proprij. sed etiam alieni possunt hæredes institui. Secundo declarat, qualiter proprius seruus potest institui, & quis dicatur proprius seruus. Tertio quis dicatur alienus,& quomodo potest institui. Quarto, q̄ non tantū vnus, sed etiam plures possunt hæredes institui. Quinto ponit diuisionem portionum hæreditatis,& de effectu ipsius. Sexto, de institutione sub conditione. Septimo, q̄ etiam ignotus testatori potest hæres institui. Secunda ibi, Proprius autem. Tertia ibi, alienus seruus. Quarta ibi, Et vnū hominem. Quinta ibi, Hæreditas plerūque. Sexta ibi, Hæres & pure. Septima ibi, ij.quos. Vel diuidas, vt diuidit hic glo.rub.Aret.

Cōtinuatio.

¶ De hæredibus instituendis.

¶ Continuatur hoc modo. Vidimus supra de ordinatione testamentorum, in tit.de testa.ordi.verum quia causa efficiens fuit necessaria. ideo postea posuit de personis testantium, vt in tit de test.mili. & qui testari non possunt., in tit.quibus non est per.facere testamentū. Verū quia in testamētis hęredes instituūtur, videndum est, ergo de hoc titulo.Aret. Vel sic. Visum est sup.de filijs iā natis quā nasciturís hæredibus instituend. vel exhæredandis, nunc sequitur videre generaliter de extraneis hæredibus instituēdis.

¶ Cōtinuatio huius tituli fit per gl.in rub. ff. eod. Dictum est supr. qualiter alij alijque descendentes instituantur, modo videndū est de institutione extraneorum, de qua in hoc tit. tractandum est, vel aliter: quia testa olim ab institutione hæredis incipere solebant §.ante hæredis. infra de leg. ideo consequens est, vt post tractatum de ijs, qui possunt testari, & de modo testandi dicat de ijs qui possunt hæredes institui.

† Hoc dicit ratione contrarij, quia gerūdium denotat necessitatē, hic autem agitur de ijs, quos liberum est instituere, ver.nō instituere.

e ¶ instituendis.i qui possunt institui, † vt inf.eod. vsque ad §. si plures. & §.fi. Item & qualiter debeant institui, vt inf.eod §.si plures vsque ad §.fin.

* ¶ Hærēdes instituere, est scribere vel nūcupare hæredes,l.2.§.1.ff.eod.

** Adde, quod hæres sic dictus videtur, qd̄ hæreat, i. quod proxime & cōtinēter successionē post mortē eius,cui⁹ hęres est, capiat,

¶ Hæredes. CASVS. Quæsitum fuit qui possunt hæredes institui, & responsum est generaliter oēs tam liberi,quam serui, in seruis autem quæsitum est, an passim,an vero certa data regula instituerentur, & videbatur nō aliter hæredes institui posse proprios seruos,quam cum libertate alias.n. capaces hæreditatis minime videbantur l.quod attinet.ff de reg.iur. cōtrarium deciditur, quod etiam non adiecta mentione libertatis possunt institui: ratio est: quia l. interpretatur mentem testantis, vt in necessariam antecedentiam velit hæredem institutum esse liberum. Tunc quæsitum est, quis diceretur proprius seruus, vt in eo haberet locum hęc dispositio: & videbatur dicēdum, illum esse seruum propriū, in quo plenum dn̄ium habemus, iuxta ea, quæ habentur in l. certū, §.1.ff.de conf. Attamē cōtrariū dr̄, quia proprium quid dr̄ nedū ex cā ipsius proprietatis, sed & nudę possessionis, & declarat᷑ vt in tex. No. quemlibet tā liberū q̄ seruum institui posse. Itē, q̄ hodie pōt quis sine mētione

liber-

liberiatis hæres institui. hé, q libertas tacitè dari pōt. hé, q proprium di respectu nudæ proprietatis. Item, q opinio vnius doc. quādo est fulcita melioribus rationibus, attēditur contra opinionem plurium.

Attilicino placuit, & Paulo, sed in legis necessitatem non deduxerint, sic & sup. de testa. sed neque hæres. Iustinianus vero in legis necessitatem induxit, vt ex ipsa institutione liber esse videatur. †

HAeredes instituere a permissum b est tam liberos homines, quam seruus, & tam proprios, c quàm alienos. d Proprios autem olim quidem secundum plurium sententias nō aliter, quam cum libertate, rectè instituere licebat: hodie vero etiam † sine libertate, ex nostra constitutione e hæredes eos f instituere permissum est. Quod non per innouationem g induximus: sedquoniam æquius erat, & Attilicino placuisse Paulus suis libris, quos tā ad † Massurium Sabinum, quā ad Plautium scripsit, refert. Proprius autem seruus etiam is intelligitur, in quo nudam proprietatem h testator habet, alio vsumfructū habente.

¶ Seruus à domina, quæ secum adulterium commisisse dicitur, ob quod ipse accusatus est, ante sententiam nec manumitti, nec hæres institui potest. hoc dicit.

¶ Est † tamen casus, in quo nec cum libertate vtiliter seruus à domina hæres instituitur, vt constitutione i Diuorum Seueri & Antonini cauetur, cuius k verba hæc sunt. l

a ¶ Hæredes instituere. q.d. dominos intus in bonis suis facere. nam hęres. i. dominus, vt infr. de hær. qual. & diffe. §. fin. Item ideo dixi: Intus quia ita subintrat hæres in dñiū rerum defuncti, ac si eadem persona esset, vt in authent. de iureiurand. à mor. §. 1. coll. 5. & si quibus ex cau. ma. l. cum in les. Accurs.

¶ Adde glo. q hæc optime declarat in l. omnium. C. de testa. secus tamē est in possessione, l. cum hæredes. ff. de acquir. possess.

ADDITIO. Nō tamen est, idē dominium quod erat pęnes defunctū. sed fingitur esse idem. Secus autem in possessione, quam volens perdere, & in aliū transferre: statim pdet & noua renascitur statim quod est apprehensa: & intelligitur semper fuisse continuata si interim a nemine fuit occupata. Ang.

b ¶ Permissum est. s. à iure.

c ¶ Proprios. s. seruos.

* ¶ Vt. s. ex ipsa institutione intelligantur & libertatē adepti. qd nō habet locū: si eis legatū vel fideicommissum sine libertate relinquatur. l. quidam, §. illo. C. de necess. ser. hær. inst. vbi vide Bal. de ratione diuersitatis. J

d ¶ Alienos. Sic. ff. eod. non minus.

e ¶ Constitutione, vt C. de ne. ser. hæredib. instituen. l. quidam cum.

f ¶ Eos. s. proprios seruos.

g ¶ Non per innouationem. q.d. non induximus hoc de nouo, sed apud antiquos hoc idem dixerat Attilicinus, vt subijcit sed cōtra sup. qui. ex cau. ma. non licet. §. idemque iuris ibi. Noua humanitatis, &c. Sol. iste Iustinianus non inuenit, sed rationem reddit, cum non sit verisimile &c. vt ibi, Vel aliter

¶ Adde, q hác sol. seq. cōtet doct. hic, quicquid dixerit Petr. & Ias.

¶ Hé numquid corrigit quod alias dicitur. s. q pure institutus, & sub conditione liber: quia expectatur conditionis euentus, vt ff. eod. l seruus 3. §. 1. l. quoties. § fin. & l. qui si 110. §. 1. Respō. 76, quia istud locum habet quod hic dicitur: qū libertas nec est data expresse, nec fuit retardata: at ibi expsse fuit retardata.

¶ Adde, q hæc glo. communiter tenetur: si tamen expresse inhiberetur vitiaretur institutio dic. §. idemque iur. & si esset seru9 cū libertate institutus hæres, & postea libertas adēpta, oīno valet institutio: ita no. in l. si ita scriptum, §. regula ff. de lib. & pos. filh.

h ¶ Nudam proprietatem, vt iste liber & hæres necessarius sit, vt sup. eo. 1 resp. sed tamen vsufructuarius perinde vtetur, ac si esset seruus adhuc, vt C. communia de manu. l. 1. §. sin autem proprietarius.

¶ Est tamen. CASVS Quæsitum fuit, an seruus accusatus de crimine adulterij cū domina commissi. posset ab ea hæres institui; & videbatur quod sic, ex regula permissiua, sup. eo. in prin. sed contrariū deciditur pendente iudicio: ne ex suo delicto præmium consequatur. l. itaque fullo. ff. de fur. No. seruum dominæ non debere operas carnales. Item, quod pendente iudicio criminali nihil est innouandum. Item, q mulier nō potest manumittere seruum aut instituere seruum adulterio maculatum.

i ¶ Constitutione scilicet Græca, quam non habemus.

K ¶ Cuius, scilicet constitutionis.

l ¶ Verba hæc sunt, quæ sequuntur.

† Declara vt per gl. in §. 1. in ver. fine libertate supra, quib. ex ca. ma. non licet.

Possessio hæredis an sit eadem cū possessione defuncti. SYL.

* † Intellige de Annotationibus Pauli in lib. Sabini, & Plautij non de dedicatione operis. constat. n. Paulū diu post Sabinum & Plautium vixisse.

† Tu dic secūdum doc. quod primo fuit ius legis necessitate, postea abrogatum, ter tio per Iustinianū iterum ad legem redactum.

† ali. aūt.

a ¶ Ma-

a ¶ Maculatum, id est accusatum: nam aliàs est in litera accusatum, vt ff. eo. his verbis, §. interdū. vbi de verbo ad verbum sunt ista quæ hic dicuntur. similis expositio dicitur in lib. Sap. de ioseph. Maculauerunt me impij. Et alibi in diuina scriptura: Mendaces ostendit qui maculauerunt eum, id est accusauerunt eū.

Sap. 10. Ibidem.

b ¶ Manumissum, scilicet videri, vt postea subijcit: & dic manumissum simpliciter, nō institutum: & ex hoc infert, quod sequitur, quod nec cum institutione fieri potest liber, vt subijcit, qua re sequitur &c.

¶ Seruum adulterio maculatum, a non iure testamento manumissum b ante sententiam ab ea muliere videri, quæ rea fuerat eiusdem criminis postulata, c rationis est. Quare sequitur, vt in eundem à domina collata † hæredis institutio nullius momenti habeatur. d

c ¶ Postulata, id est accusata ex eodem adulterio cū seruo proprio commisso: pro quo grauiter punitur vterque, vt C. de mult. quæ ser. pro. se iunx. l. 1. in princip. (1) Quid si cum extraneo commisit adulterium? Resp. nec tunc manumittit vsque ad lx. dies, vt C. de adult. l. 5. & ff. de adulter. si postulauerit. §. iubet.

¶ Adde, quòd ratio est, quia eis manumissis non possunt torqueri ad probandum delictum. l. prospexit. ff. qui & à quib.]

¶ Item quid si adulterium tale cōmisit, nō tamen accusatur adhuc? Respō. bene potest manumittere: sed in crimine lesæ maiestatis est speciale, vt post commissum crimen tale non possit manumittere: vel testari, vt C. ad l. Iul. ma. l. fi. & ff. de don. l. post contra ctum. & l. donationes. §. fin.

SYL. ¶ Adde, q̃ hoc est verum, nisi maritus fecerit diuortium gratia accusandi, d. l. prospexit. § si cum l. seq. ff. qui & à quibus.]

ADDITIO (1) Puniuntur aūt & dña. & seruus: quia verberati traduntur igni. & idē non esset in domino qui cognouisset seruā, vt notat glo. in l. 1. & probatur in l. fi. C. cō. de ma. propterea, quia maior honestas requiritur in muliere, quam in masculo. Christo.

d ¶ Nullius momenti habeatur, quia si valeret institutio, valeret libertas, vt sup. eod. 1. respond. & sup. qui ma. non pos. §. 1. & ita nota arg. quod vbi aliquid prohibetur, fieri directo, similiter & per obliquum prohibetur: sic † ff. de cond. insti. l. quæ sub conditione. §. si quis. Item argumentum, q̃ cassato principali, cassatur quicquid sequitur ex eo, vel ob id, vt C. de legit. & constitut. l. non dubium.

† Concor. ca. cū quis vna via. de reg. iur. lib. 6.

SYL. ¶ Adde, hoc verum, vbi est eadem ratio. l. si is. C. de predijs mino. item vbi cassatum est quid ratione temporis. l. 2. & ibi gloss. ff. de luit. pig. Aduerte tamē, quia videbatur probari cōtrariū ex hoc text. quia institutio cōsequitur ex libertate, sed potius libertas ex institutione, cum libertas sine ea esse possit: nisi respon. quod attendatur ordo intellectus: quod ad hoc, vt institutio sequatur, requiritur libertas præcedens tacita vel expressa.

† aliàs hæreditatis, aliàs neutrum nec hæredis, nec hæreditatis.

* ¶ Quid si domina & seruus absoluantur, quasi iniuste vel facti? Et videretur, inst tutionem & libertatem sustineri, quia res iudicata ꝓ veritate habetur. l. res. de regul. iuris.

¶ Non potest breuius summari.

¶ Alienus seruus etiam is intelligitur, in quo vsumfructum testator e habet.

¶ Alienus. CASVS. Quæsitum fuit, an vsufructuarius serui posset illum heredē instituere quasi proprium: & videbatur dicēdum quod sic: quia cum dominij pars ita sic vsusfruct⁹, sicut proprietas. l. 4 ff. de vsufru. ex quo id cōcessum videmus proprietario, idem vsufructuario quoque concedi debet. Cuius contrarium deciditur: ratio autem ea est, quia dominus proprietatis sua proprietate priuaretur, quod non est in vsufructuario, l. r. §. fin autem, C. com. de manu. Not. q̃ nostrum non dicitur illud, in quo tātum habemus vsumfructum. Item, quod seruus a domino vsufructus sui non potest manumitti nec institui.]

e ¶ Testator. & ideo non potest eum cum libertate instituere, vt ff. eo non alienum in princ. (1) Sed contradicit ad hunc § ff. de bono. au. iu. pos. l. in venditione. Sed certe quo ad alia est loco domini. non quo ad hoc, vt possit fieri liber. Sed cum aliàs manumissus à fructuario simpliciter sine institutione erit tanquam liber, quamdiu duraturus erat vsufructus, vt C. communia de ma. l. r. §. fin autem fructuariu. numquid & hic erit tanquam liber, licet vere liber non sit? Respon non, quia ex morte testatoris protinus erat futurus quasi liber, si valeret hoc, quod ageretur, vt infra de hæred. quali. & d sic. in princip. Item & tunc erat vsusfructus perdendus, vt supra de vsufruct. §. finitur. vnde etiam si esset quasi liber, donec duraret vsusfructus, quia nihil duraret post mortem testantis, nihil valeret talis institutio, vt sit liber, sed domino suo hæreditatem quæreret, vt infra eodem. §. alienus, Sed quid si erat vsusfructus repetitus: in persona primi hæredis, vel etiam vlterius, quod potest, ut si quibus mod. vsusfruct. amitt. l. repeti. in princ. Respond. tunc erit quasi liber toto illo tempore, vt in d. l. communia de ma. l. r §. fin autem fructuarius.

SYL. ¶ Adde quod cum hac glos. transeunt communiter

munitet doct. hic.]

SYL. ADDITIO. (i) Et ff. ad Sylla. l. 1. §. domini de quo vide glo. in l. recte dicimus, ff. de verb. sign. Angel.

¶ Seruus autem. Casum figurare non expedit. litera enim plana est. ratio dubitandi per se patet, & rationes deciden di ponuntur expresse in text. Not. quod seruus institutus fit liber, & hæres necessarius. Item, quòd si manumiss⁹ fit in vita, omnino remanet hęres, sed voluntarius. Item, quòd vbi duo ad actum copulatiue requiruntur, nō sufficit alterū eorum. Itē, quod per alienationem serui institui videtur reuocata volūtas dādi libertatem, non autem hæreditatem.

Item, quod quælibet dispositio, quæcumque pia, in testamento facta, potest reuocari.

¶ Seruus a domino institutus fit liber, & hæres necessarius, nisi in vita testatoris fuerit manumissus, aut ab eo alienatus. h. d. Aret.

¶ Seruus autem a domino suo hæres institutus, si quidem in eadem causa [a] manserit, fit ex testamento liber [b] hæresque ei necessarius: si vero a viuo testatore manumissus fuerit, suo arbitrio adire hæreditatem potest: quia non fit hæres necessarius, cum vtrumque [c] ex domini testamento non consequatur. Quod si alienatus fuerit, iussu noui domini adire hæreditatem debet: & ea ratione per eum dominus fit hęres. nam ipse alienatus, neq; liber, [d] neq. hęres esse potest, etiam si cum libertate hæres institutus fuerit. Destitisse enim a libertatis datione videtur dominus, qui eū alienauit. [e]

Seruus alienus hæres institutus quærit domino suo hæreditatem, si iussu suo hæreditatem adit. Si vero fuerit alteri alienatus: debet iussu noui domini adire. Si vero ante, quam adeat, fuerit ma-

alienantur serui, vt ff. de adimen. lega. l. si seruo cum libertate, & est ratio, quia in lega to spectatur dies, quo cedit, an sit manumissus, vt ff. quando dies lega. ced. si post, §. si cum.

mē:orum est pferen da. vt d. l. testam n. eo. Chiist.

ADDITIO. Hæc ratio non est bona: quia sine inspiciamus diem cedentis legati, siue diem adiæ hereditatis, vtroque casu reperitur alienus: vnde quēadmodū eiā hæreditas venit acquirenda nouo domino, ita & legatum: & propterea noua reddatur ratio. quia facilius legata reuocantur, quam hæredum institutio. l. ex parte. ff. de adimen. lega. cū enim facilius legata instituātur facilius destruūtur, vt l Auth. ex causa, C. de liber. præter. Christopho.

e ¶ Alienauit. Scilicet alicui habenti factionem testamenti, vt si eodem l. seruum meum. in fine primo respond. & hoc nisi redimatur ab eodem testatore, qui eum instituit, & postea eum alienauit, tunc enim reuiuiscit libertas, vt ff. de ma. testa. l. verum, & ff. eodem quoties. §. fin. & l. si non lex, & l. antepenult.

a ¶ In eadem causa. i. seruus eiusdem domini. Ioan. vt ff. si ex noxa causa aga. l. 1 §. 1.

b ¶ Liber. nisi aliqua lex impediat libertatem, vt ff. eo. l. si non lex, vel conditio, vt ff. eod. quoties, § fin. Vel quia ex lege peruenit ad libertatem, vt ff eod. l. testamento secundum Ioann. †

† Ex hac glo. & l. in SYL. ea allegata colligitur sm̃ Bal. q vox publica pfert̃, priuatæ, vndedicit, q p statū poffer drogari vl timę volū tati, ppter ea, q vox statuentiū voci testa

¶ Adde not. ex illo text. quod vt quis seruus sit hęres necessarius exigit, vt sit seruus non tantum tempore mortis, sed aditionis.]

¶ Item fit liber a semetipso, nisi institutus fuerit ita, Cum quis mihi hæres erit, Stichus liber & hæres esto, nam tunc a cohærede accipit libertatem. vt ff. de acqui. hęred. l. ex parte. Item & ignorans fit hæres & liber, vt ff. si cert. pet. l. eius qui.

c ¶ Vtrumque. i. hęreditatem & libertatem. nā vt liber fit, & hæres necessarius, hæc duo cōsequi debet ex testamento domini, vt inf. de hęred. quali. & dif. §. 1.

d ¶ Neque liber. directa enim libertas in seruo alieno non potest habere locum. sed institutio potest habere effectum, vt hic. sed aliud in legatis, quæ adimuntur hoc ipso, &

¶ Alienus quoque. CASVS. Dubitatum fuit, si seruus alienus institutus, a domino alienetur, iussu cuius domini adire debeat hæreditatem & videbatur, q iussu illius, cuius erat dominium serui tempore mortis testantis, sicut dicimus in legato l. si post. § 2. ff. quando di. leg. ced. Contrarium respondetur ea ratione. quia in legato cum statim se cuta morte dominium eius trāseat, & quæratur; merito statim quæritur domino per seruum; at in hæreditate, in qua requiritur aditio ad quærēdum dominium, quousque non est adita hæreditas, non dicitur quæsitum domino aliquid l. pretia rerum, ff. ad l. Falc. ius enim adeundi seruo proprie quæritur, non domino l. cum proponas. C. eod. Not q seruus iussu domini tempore aditionis debet adire. Item, quod si institutus seruus

SYL.

tus liber efficiatur, nihilominus consequitur hæreditatem.

a ¶ Alienus. Qui sic institui potest, cum liber erit: prius non, vt ff. de cond. inst. seruus alienus & l. quia.

b ¶ Iussu. præcedente aditione, vt ff. de acq. hæredit. l. si quis mihi bona. §. iussum. ✝ & ita dominus quæritur: alias si seruus nolit adire (quod potest esse, etiã domino iubente) non quæritur, vt C eo. l. cum proponas.

✝ Quid facit, si ex statu vel ex lege requiritur iussus auctoritas consẽsus, vel voluntas, an possit dere dẽari vel sequi. Et vide not. in l. fi. §. necessitate, C. de bo. q lib. Aret.

ADDITIO. Si tamen coactus adeat, valet aditio: sed pater filia recusante, item monasteriũ monacho recusante adire, vel ante aditionem mortuo, possunt adire suo iure, vt per Angel. hic.

numissus, potest suo arbitrio adire. Aretin.

¶ Alienus a quoque seruus hæres institutus, si in eadem causa durauerit, iussu b eius domini adire hæreditatem debet, si vero alienatus fuerit ab eo, aut viuo testatore, aut post mortem c eius ante, quam adeat, debet iussu noui domini d adire. At si manumissus est viuo testatore, vel mortuo ante quam adeat, suo arbitrio e adire potest hæreditatem.

¶ Seruus alienus potest institui etiam post mortem domini sui, & etiam seruus hæreditarius, vel eius, qui est in vtero. Aret.

¶ Seruus etiam alienus post domini f mortem recte hæres instituitur: quia & cum hæreditarijs seruis est testamenti factio. g Nondum h enim adita hæreditas, personæ vicem sustinet non hæredis futuri, sed defuncti. i

c ¶ Post mortem eius. Etiam post iussum eius, antequam tamen adiret, vt ff. de acquir. hæred. Antistius. §. 1.

d ¶ Noui domini. Hoc est enim in hæreditate, vt illi acquiratur, qui tempore aditionis est dominus: vel sibi, si liber est tũc: sed in legato spectatur dies cessionis, vt si tempore mortis legantis sit meus, licet alienem, tamen mihi debetur legatum, vt ff. quando dies lega. ced si post. §. 2.

SYL. ¶ Adde rationem diuersitatis positam in figuratione casus.]

e ¶ Suo arbitrio. sic supra eod. §. seruus autem. versic si vero.

SYL. ¶ Seruus. CASVS Quæsitum fuit an seruus alienus post mortem domini recte institueretur, & videbatur dicendũ quod non. quia talis institutio ex persona serui valere non poterat, quia incapax. l. quod attinet. ff. de regulis iuris, nec ex persona domini, quia mortuus. Contrarium tamen deciditur ea ratione, quia hæreditas iacẽs sustinet vicem personæ, & repræsentat defunctum, vt dicitur in text. Not. quod seruus potest institui post mortem domini.

Item, quod hæreditarius seruus recte instituitur, sicut ille qui est in vtero.

Item, quod hæreditas iacens repræsentat personam defuncti, non hæredis. Itẽ, quod quamuis de iure antiquo posthum⁹ alienus non posset hæres institui, seruus posthumi alieni recte instituebatur, & sic quod aliquis potest consequi per alium, quod non consequitur per seipsum.]

f ¶ Post domini mortem verba legis sunt omnia, & secundum hoc planum est: vel testatoris: quia sic dicat, instituo seruum hæredẽ post mortem domini, & pbatur hæc lectio secunda. ff. eod. qui filio 1. respon. nec obst. quod videatur in diem fieri hæc institutio, vt infra eodem. §. hæres: quia incert⁹ est dies mortis, vt ff. de con di. & demon. l. 1. vnde valet vt ff. eodẽ. l. in tẽpus in princ. * Potest dici hic vtrumque casum decisũ esse, & quod verba illa, quia & cum hæreditarijs, &c. sint redditiua rationis, cur institutio serui alieni post mortem domini collata valeat, quasi dicat, hoc non est nouum, quia & defuncto quoque ipso domino, necdum adita hæreditate institui potest.]

Mortis dies est incertus.

g ¶ Testamenti factio. Scilicet passiue, non factiue infra de hæred. qualit. & differen. §. testamenti, & iussio hæredum spectatur, si modo cum defuncto fuit, licet cum hærede instituto non sit testamenti factio, vt ff. eod. seruus hæreditarius.

h ¶ Nondum. bene dico seruum hæreditarium posse institui, quia non est nullius, sed alicuius scilicet hæreditatis, quæ vicem defuncti obtinet.

i ¶ Defuncti. & est forte ratio, quia defunctus est certus, qui fuerit, sed non sic de hærede, quia & si certus sit institutus, poterit esse, quod non adeat hæreditatem: quia potest desistere multis de causis, vt infra quibus mo. testa. infir. § posteriore.

¶ Adde, quod quousque non aditur, repræsentat personam defuncti: adita autem, hæredis. & tertio ahitur, ita quod fingit̃ repræsentasse hæredem a morte defuncti. l. hæres quandoque. ff. de acqui. hær. & dicit hic Arc. & hanc rationem gl. seq. communiter doct. hic, & in l. si is qui pro emptore, in vlt. not. ff. de vsu. * In aliquibus tamen casibus non sustinet vicem personæ defuncti, quos not. glo. infra. de stipulat. seruo. in princ. SYL.

¶ Et facit ad hunc, §. infr. de stipula. ser. in princ.

princip.& ff.de acquir.rerum domi.l.i.in eo. in fi.& seq.

* ¶ Adde, quod in ijs, in quibus factum personæ, operæve substantia desideratur hæreditas non obtinet vicem personæ. l. hæreditas.ij.de acquir. rerum domin. Item in materia, quæ stricte intelligenda sit vt in lege municipali, vel pœnali, quod disponitur de persona, ad hæreditatem nō trahitur, vt eius ius perimatur, l.a Cin l.fi is, qui pro emptore. in vltim. no. ff. de vsucap. & post eum Alcia. ibidem, & libr. 2. de verb. signif. nec enim hæreditati negligentia imputari potest. Vnde & contra eam non currit præscriptio. l.fi seruus hæreditatis. de stipu.ser. doct.l.licet, C.de iu.delib.

d ¶ Iussu, dic quod sufficit vna iussio, licet sint plures domini, vt ff. de acquir. hæred. l. seruus duorum.

* ¶ Intellige, vt illi, cuius iussu adierit, pro sua portione acquiratur. Vnde hic eueniet, vt sæpius eadem hæreditas adeatur. l.cum solus, de acqu. hæred. Verum ceteris dominis adire non iubentibus, eorum partes accrescunt ei, cuius iussu adierit, l.seruus communis, ff. de acqui. hær. ne contingat, defunctū pro parte intestatū decessisse, contra l. ius nostrum. de reg.iur. quæ ratio cum cesset in legatis, & stipulationib⁹ merito in eis aliter constitutum fuit, l. si seruus pluriū de leg. i. & §. seruus cōmunis inst. de stip.ser.

† aliàs, cū etiam.

† aliàs instituatur.

† Passiue .i. qui ex alieno testō capere possunt.

¶ † Quin etiam eius,[a] qui in vtero est, seruus recte hæres † institui-tur.

¶ Seruus plurium capacium ab extraneo institutus, acquirit vnicuique pro parte dominica. Aret.

¶ Seruus autē pluriū, cum quibus[b] testamēti † factio est, ab extraneo[c] institutus hæres vnicuique domino rum, cuius iussu[d] adierit, pro portione dominij acquirit hæreditatem.

¶ Quot quis vult potest heredes facere. hoc dicit.

¶ Et vnum hominem & plures vsque in infinitum,[e] quot quis hæredes velit[f] facere, licet.

¶ Hæreditas proprie diuiditur in xij. vncias siue partes, quarū quælibet suo proprio nomine nuncupatur. Potest tamen diuidi in paucio res, vel in plures, prout voluntas extiterit testatoris. Aret.

¶ Hæreditas † ple-

a ¶ Eius, qui in vtero est. Cum pro nato sit habendus quo ad commodum, vt ff. de sta. tu homi. l. qui in vtero, & ff. eod. l. eius.

SYL. ¶ Seruus. CASVS. Quærebatur quomodo seruus communis institutus hæres acquireret hæreditatem, & videbatur quod æqualiter, quia institutis pluribus absque partiū assignatione, æqualiter instituti censentur. §. si plures inf. eodem vnde instituendo seruum plurium, cum videantur quodammodo, domini effectualiter instituti, videbatur quod pro numero personarum hæredes essent. Cuius contrarium dicitur, quod immo pro portione dominica, cum illa hæreditas videatur quodammodo effici serui, & fructus ipsius serui debeant: domini consequi pro rata bonorum, & sic pro rata dominij, vt dicitur in text. Not. summa. Item, quod capacitas serui pēdet a capacitate domini. Item, quod seruus institutus non omnibus quærit indistincte, sed tantum dominis præcipientibus.

b ¶ Cum quibus. s. dominis.

c ¶ Ab extraneo. Si vero ab altero ex dominis hic institutus, acquiritur ceteris socijs hæreditas: quod dic, vt ff. pro soc. l. verum. §. si tertio communi.

* ¶ Adde, quod idem est in contractibus, l. 1. §. seruus communis de stip. ser. l. promde. §. 1. eod. tit.

e ¶ Et vnum. In infinitum. Quid ergo si instituam omnes homines quicūque sunt in mundo? Vt nullum esse cum effectum hīc non possit puto tamen valere, vt hic. sed tā non poterit confirmari aditione propter nimiam difficultatem, vel impossibilitatem. Omnes homines mūdi posūt simul institui. SYL.

¶ Adde, quod hanc glo. communiter reprehendunt vltramon. & intelligunt, q̄ dictio, vsque, in text. nostro intelligatur exclusiue. Alij vero dīt institutionem valere, sed reprehendunt gl. q̄ dicit, q̄ propter nimiam difficultatem adiri non poterit, quia secūdū eos sufficit aditio vnius ad confirmationem testamenti, vt no. in l. 2. ff. si pars hære. peta.

f ¶ Velit cū sua voluntas sit lex, vt in Auth. de nupt. §. disponat. coll. 4.

¶ Hæreditas. CASVS. Quæsitum fuit, quomodo hæreditas in iure diuideretur: & responsum est regulariter in duodecim vncias. at statim quæsitum est: an in potestate testantis sit aliter diuidere; & videbatur dicendum quod non, quia cum esset a iure statuta diuisio non videbatur voluntatem testantis contra illam admittendam esse l. nemo potest, ff. de leg. i. Contrarium decidit ur: quia quamuis in plures, aut pauciores diuidat̄, effectus idem est, quia omnino ad assem hæreditas semp reducitur. No. diuisionē hæreditatis in 12. vncias, & earū noia. Itē, q̄ dictio plerumque, facit regulā. Item, q̄ SYL.

in ſtitutus in parte non dato cohærede habet totum. Item quod quis non poteſt decedere pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus, niſi miles.

a ¶ Hæreditas plerumque. Ideo dicit plerũque, quia quandoque in plures. ut inf. eo. §. & ſi plures quandoq; in paucio res diuiditur, ut Infr. eodem, § uerſ. non autem.

b ¶ Quæ ſcilicet unciæ ſimul collectæ.

c ¶ Appellatione. i. ſignificatione.

d ¶ Hæ partes inf. poſitæ, in quantitate differentes. Vel dic melius, hæ partes. ſ. unciæ 12. ad partes redactæ. eſt. n. ad ſuperiora facienda relatio.

rumque a diuiditur in duodecim vncias quę b aſsis appellatione c continentur. Habent † autem & hæ partes d propria nomina ab vncia vſque ad aſſem † hæc: ſeſcunx, e ſextans, f quadrans, g triens, h quincunx, i ſemis, k ſeptunx, l bes, m dodrans, n dextans, o deunx, p as. q

† aliàs habent enim hæ par.

† alias, vt puta hęc.

e ¶ Seſcunx id eſt vncia & dimidia, vt ff. de inoffic. teſtamen. Papinianus. §. quoniam autem quarta. Sed quare nõ poſuit nomen, quod vnciam ſignaret? Reſpond. quia plura ſunt negotia, quam vocabula, vt ff. de præſcrip. verb. l. natura.

SYL. ¶ Adde ſatis poſuiſſe, dum dixit aſſem diuidi in 12. vncias. quælibet enim pars, & ſic pars vna vncia dicitur.]

* ¶ Verbum ſeſcunx: aut, ſeſcuncia. non eſt in Tuſco libro, neque in Theophili inſtitutionibus, vt teſtatur Anton. Aug. cap. 8. lib. 11. Emendat.

¶ Et not. q̃ † primum, & ſecundum, & tertium, & quartum nomen interpretationem ſumit ex eo, quod quotam deſignat hæreditatis portionem. Seſcunx enim dicitur, quaſi ſemiuncia & vncia: & eſt tertia eius litera, ſcilicet non ſo Sextans, quia ſextam partem ſignat. id eſt duas vncias. Quadrans, quia quartam, & ita tres vncias ſignat, triens, quia tertiam partẽ, & ita quatuor vncias ſignat. Sequentia vero nomina etymologiam habent ex eo, quod certum numerũ vnciarum ſignant. dr̃ enim quincunx, non quia quintã partem habet, ſed quinque denotat vncias: ſemis, quia ſex, & ſic de ſingulis per ordinẽ.

† Sed hoc nõ eſt uerũ, quia ſeſcũx nõ à quota, eum ſit octaua pars aſſis, dr̃, ſed à numero unciarũ ſecundũ Io. Fab. aſſis partes declarãtur.

SYL. ¶ Adde veram etymologiam, & deriuationem horum nominum per M. Varronem lib 5. linguæ latinæ, vbi melius declarat, & dicetur infra]

¶ Item not. quod non omnes vncię, quæ ſignantur per iſta nomina, continentur in aſſe, licet hoc innui videatur. ſic. n. contineret 78. uncias, & dimidiam. Ideo autem ponit has partes, quia quælibet poteſt in aſſe contineri, hac ratione & homo dicitur riſibilis, & actio legis Aquilię pœnalis dicitur, vt inf. ad l. Aquil. §. his verbis. Item no. iſta tria nomina, as, pondus, libra idem ſignare. Item quãdoque as ponitur pro obolo: vnde illud, Nonne duo paſſeres aſſe veneunt? vnde verſus: As obolus pondus: as eſt poſſeſſio tota. id eſt hæreditas, vt hic: ſed & pondus large dicitur omne: quod eſt in ſtatera poſitũ, ſed hic ſtricte accipitur pro pondere 12. unciarum: unde dupondiũ quaſi duplex pondus ſcilicet 24. unciarum, ut infra eod. §. uideamus, uerſic. & ſi plures. & facit ad hunc §. ff. eod. ſeruum meum, §. fin.

¶ Non autem vtique ſemper duodecim vncias eſſe oportet: nam tot vnciæ aſſem efficiũt, quod teſtator voluerit. Et ſi vnum tantum quis ex ſemiſſe (verbigratia) hęredem ſcripſerit, totus r as in ſemiſſe erit. Neque enim idem ex parte teſtatus, & ex parte inteſtat s ſ decedere poteſt,

f ¶ Sextans id eſt, duæ unciæ. quaſi ſexta pars aſſis.

g ¶ Quadrans, id eſt tres unciæ, quaſi quarta pars aſſis.

h ¶ Triens, id eſt quatuor unciæ, quaſi tertia pars aſſis.

i ¶ Quincunx. i. quinque unciæ.

k ¶ Semis. i. ſex vnciæ. ſ. dimidium aſſis.

l ¶ Septunx id eſt ſeptem unciæ.

m ¶ Bes id eſt 8. ut olim des, quaſi dempto triente.

n ¶ Dodrans. i 9. quaſi dempto quadrante.

o ¶ Dextans. i. 10. quaſi dempto ſextante.

p ¶ Deunx. i. 11. quaſi dempta vncia.

q ¶ As. id duodecim, quaſi æs.

r ¶ Totus as. Nam in totum præſumitur inſtituiſſe defunctus, cum alium non inſtituit, ut hic, & ſi. eod. l. interdum. § 1. Idem quoque præſumitur in milite, ut C. de teſta. milit. l. 3. § nam cum.

¶ Adde, quod ita eſt communis opin. quicquid uoluerit hic Ang. ſecundum doct. maxime Iaſ. in l. 1. in gl. fin. C. de teſtam. mil.] SYL.

¶ Hoc ergo niſi, quod hic ſequitur, non ad ſuperius proxi. reſpond. ſed ad hoc, quod ſequitur. refertur ſ neque. n. &c. Sed ſi miles fecit teſtm̃ in caſtrẽſibus, poteſt decedere inteſtatus in paganicis, ut C. de teſt. mil. l. 1. & 2.

ſ ¶ Inteſtatus decedere. Immo videtur quòd ſic, ut ff. de inoff. teſta. l. nam & ſi parentibus §. pen. & ſi. quæ eſt contra. Sed hoc eſt verũ ab initio: ſed ex poſt facto poteſt, ut Cod. de inoffic. teſta. l. cum duobus. Et not. hic idem iuris non eſſe in parte quo ad partem, quod eſt in toto quo ad totum, ut ff famil. erciſc. l. in hoc iudicio. arg. contra. ff. de pact. l. iuris gentium. §. adeo, & §. ſeq.

¶ Adde,

SYL. ¶ Adde, quod solu. est secundũ oẽs, quod vbi eadẽ ratio in parte habet locũ regula, aliàs sec⁹.] ¶ Et facit ad hunc §. ff. de reg. iur. l. ius nostrum. Accur.

ADDITIO Et procedit iste tex. indistincte, siue simpliciter sit facta institutio in re certa, vel parte, de reliquo nõ facta mentione: siue dixerit testator, in residuo sese velle intestatũ decedere. Ioan. Fab Ang.

nisi sit miles,[a] cuius sola voluntas in testando spectatur.

¶ Et econtrario potest quis † in quantascunque [b] voluerit plurimas vncias suam hæreditatem diuidere.

† al. quotcunque.

¶ **Non distributis partibus a testatore, æqualiter succeditur: & institutus sine parte, habet reliquum assis: qui si expletus sit, habet dimidiam, h.d.**

¶ Si plures instituantur hæredes, ita demũ in hoc casu partium distributio [c] necessaria est, si nolit testator eos ex æquis [d] partibus hæredes esse. Satis enim constat, nullis partibus nominatis ex æquis partibus eos hæredes esse: Partibus autem in quorundam personis expressis, si quis alius sine parte nominatus erit: siquidem aliqua pars assi deerit ex ea parte hæres [e] sit: & si plures sine parte scripti sunt, omnes in eandem partem concurrunt: si vero totus as completus sit, † in dimidiam [f] partem vocantur, [g] & ille, vel illi omnes [h] in alteram dimidiam: Nec interest,[i] primus, an medius, an nouissimus sine parte hæres scriptus sit ea enim pars data intelligitur, quæ vacat.

† aliàs ij qui noiatim expssas partes habent in dimidiam partẽ vocantur.

¶ **Pars non distributa alijs accrescit sicut am-**

a ¶ Nisi sit miles. nam miles bene potest pro parte testatus decedere, & pro parte intestatus, vt C. de testa. milit. l. 2. Vide de hoc latissime, & distincte apud Iulium Clar. de testa. q. 16.

SYL. b ¶ Quantascunque. Id est quotcunque, & facit ff. eo. l. interdũ, §. paterfamilias, & l. seq. vsque ad l. ex facto.

¶ Si plures. CASVS. Quæsitum fuit, institutis duob⁹ aut plurib⁹ sine partis assignatione, quomodo succedetur, & respondetur, æqualiter: & hoc non habet dubium, propter voluntatem defuncti, quæ non potest magis vni, quam alteri accommodari. si vero in aliquibus sint expressæ partes, in aliquibus non habet locum distinctio text. vt si quid deest ad assem, id consequantur, quasi voluerit testator tacite in reliquo illos sibi succedere: & si expletus sit in dimidio, propter transitum ad dupondium. Not. quod aliquibus vocatis simpliciter, intelliguntur vocari æqualiter. Item summarium, & quod in tex. exprimitur.]

c ¶ Distributio. i. assignatio partium, quam partem vel testator quemlibet habere.

d ¶ Ex æquis partibus, facit ff. eo. l. quoties, §. hæredes.

e ¶ Hæres sit. eadem est ratio in dupondio vt ff. eod. item quod Sabinus, & inf. eo. §. videamus, ver. & si plures. Item est hoc verum si testator nõ ignorat, vt ff. eod. quo loco, §. 1. quæ est contra.

f ¶ In dimidiam partem. aliter enim si asse expleto scripsit. Ex reliqua parte hæres esto. tunc enim cum nihil reliquum sit, ex nulla parte hæres institutus est, vt ff. eod. l. item quod Sabinus, §. sed si asse.

g ¶ Vocantur. s. filii, qui erant instituti in tota hæreditate partibus expressis.

h ¶ Omnes, qui erant instituti sine partibus.

i ¶ Nec interest. hoc refertur nõ ad proximũ casum, sed ad superiorem, scilicet quãdo pars vacat. idem tamen in secundo, sed non haberet locum ratio, quæ redditur. Ea enim, &c. Vel dic, quod ad proxim. & statim cum sic fit institutio, intelligitur pars vacare. & facit ad hoc. ff. eod l. quo loco 1. respon.

¶ Videamus. CASVS. Dubitatum fuit, quid si portio aliqua vacet & videbatur dicẽdum remanere penes hęredes ab intestato, quasi ita voluerit testator, qui non disposuit l. conficiuntur, de iure codi. sed contrarium respondetur, quod accrescit institutis, ne contingat pro parte testatorem decedere testatum pro parte intestatum, cõtra §. hæreditas supra eo. sed tunc ambigebatur quid econuerso, si vltra assem sit distributum: & videbatur quod vltimo loco institutus, cuius portio assem transcendebat, haberet illud minus, cum nemo plus iuris in alium transferre soleat, quam ipse habeat. l. nemo plus. ff. de reg. iur. sed contrarium deciditur, & quod immo attenditur computatio assis, & quod ad eam reducuntur portiones, ita, quod attenditur quod proportionabiliter ex mente testantis consequi quilibet debebat. Not. summarium, quia vltra ipsum non sunt aliqua not.]

a ¶ Videamus, vt ff. eod. l. Interdum, §. paterfamilias, vsque in finem l.
b ¶ Et si plures. Dupondio. dicitur autem dupondiū pondus siue hæreditas in 24. Vncias diuisa. sic enim pondus dicitur ea, quę in 12. diuiditur. & tripōdium, quòd in 36. & quadripondiū, quod in 48. & sic de singulis.

Dupondiū, pondus, tripōdiū, quadripōdiū.

* ¶ Hinc in procemio. ff. dupondij iuuenes vocantur, studijs legalibus tatum initiati: vel a dupondio nummo, qui duos asses siue librales nūmos pendebat, quasi tūc iuuenes d[u]ob[us] assibus æstimētur. sunt enim adhuc modici valoris. Alciat. lib. 4. de verborum signif.

c ¶ Idemque erit. † scilicet, quod diximus si quis expleto asse fuit institutus hæres, in dimidiam vocatur: vel non expleto asse, in vacantem partem vocatur, vt supra eod. §. prox. vel sic. partibus autem, vel transcendente, in vacante vsque ad dupondium, vt sup. prox. respon. Idem est etiam, si dupondius sit expletus. Sed contra ff. eod. item quod Sabinus in fin. l. vbi dicit expleto dupondio institutum non habere partem vacantem vsque ad tripondium. Sed certe immo dicit, quòd sic, si recte illa litera intelligitur: & ita cōcordat. Item videtur contra. ff. eodem. l. ex vncijs. 6. Sed certe & illa est concordantia, si recte ibi fiat computatio vnciarum. Sed magis videtur contra. C. de leg. l. cum quæstio. vbi dicit non fieri transitum ad dupondium, vel tripondium. sed tantum vr̄ adimi primo, quantū confertur secundo. Sed distingue: aut voluit testator excedere assem, vel dupōdiū, quod potest, vt sup. eod §. non aūt. & ita hic intelligatur. Aut noluit, & tunc habet locum lex contraria. Item & tunc quando dubium est, similiter locum habeat. l. cum quæstio, quæ est cōtra, ¶ Adde, quod hæc solu. communiter approbatur, vt dicit Ias. in dicta l. cum quæstio. in 1. parte glo. Et pro resolutione dic, quod aut testator voluit ad dupōdium transire, & fit transitus: vt hic: aut noluit, & hoc cōstat, & nō fit. d. l. cum quæstio. aut sumus in dubio: & attenduntur cōiecturæ, quibus deficientibus non presumitur voluisse transire, sed quātum dedit secundo, adimere a primo, dic. l. cum quęstio.]

Alij dicūt hāc corrigi per illam. Accur.

ADDITIO.

Aduerte diligēter, quod si nominatim assē expleuit, videtur transire ad dupondium: alias nō, vt l. qui non militabat. §. filijs. ff. eodē. Et de effectu, an fiat trāsitus ad dupōdium, vel non, vide Ioan. Fab. hic, qui infert, ꝙ si Papa ex certa scientia prouideat duobus de ea præbenda, vterque admittatur: extra de rescriptis, cap. duobus in fi. lib. 6.

¶ Hæc gl. diuiditur i[n] quatuor partes in prima declarat textum. In secunda format vnū contrariū ad istum versiculū idemq; & soluit. In tertia format aliud contrariū nō ad istū vers. sed ad vers. & si plures proxime p[re]cedentem. In quarta format aliud contrarium, quod pōt esse cōe ad vtrumque vers.

plius erogata decrescit distributis autem vltra assem partibus, fit transitus ad dupondium. hoc dicit.

¶ Videamus, [a] si pars aliqua vacet, nec tamē quisquam sine parte sit hæres institutus, quid iuris sit veluti si tres ex quartis partibus hæredes scripti sunt. Et constat vacantem partem singulis tacite pro hæreditaria parte accedere, & perinde haberi, ac si ex tertijs partibus hæredes scripti essent, & ex diuerso, si plures hæredes scripti in portionibus sint tacitè, singulis † decrescere: vt si (verbi gratia) quatuor ex tertijs partibus hæredes scripti sunt, perinde habeantur, ac si vnusquisque ex quarta parte scriptus hæres fuisset.

¶ Et si plures vnciæ, quam duodecim, distributæ sint, is qui sine patre institutus est, quod dupondio [b] deest habebit. Idemque erit, [c] si dupondius expletus sit: quæ omnes partes ad assem postea reuocantur, [d] quamuis sint plurium vnciarum.

† aliàs decrescere incipiunt.

¶ Hæres pure, vel sub conditione institui potest, non ex die, vel in diem. hoc dicit.

d ¶ Reuocantur. Hęreditas enim non ideo augetur, quod in plures diuiditur vncias sicut nec libra, licet per solidum, vel alium numerum diuidatur: & ideo quotam partem quis debet habere in dupondio, totam potest partem habere de asse, vt hic, & ff. eo. ex vncijs.

¶ Hæres. ¶ CASVS. Quia sup. visum fuerat, voluntatem testantis attendi in erogatione sui patrimonij, fuit dubitatum, an etiam in qualitate, & conditione posset: & videbatur quod sic, ratione prædicta. dicitur autem quod siue pure, siue sub conditione instituat, valet institutio: in diem vero, vel ex die, secus: sed quod detracta diei mentione est, ac si pure hæres institutus esset: ea ratione, quia prout prohibitum est testatorem pro parte bonorū intestatum, & testatum decedere, ita etiam pro parte temporis: quāuis in institutione cōditionali videbatur hoc

hoc esse, non est verum: quia eueniente conditione retrotrahitur ad tempus mortis nō eueniente sed deficiente, est, ac si nunquā fuisset institutus. Not. summarium, quod nō valet institutio facta ad certum tēpus: secus ad incertū. Item, quod dies certa de medio tollit. Item, quòd superuacua non vitiant sed vitiantur.]

¶ Hæres & pure, & sub conditione institui potest: ex a certo tempore, aut ad certum tempus non potest: veluti, Post quinquenniū, quā moriar: vel, Ex calendis illis: vel, Vsque ad calendas illas hæres esto. Denique diē adiectum haberi pro superuacuo placet, & perinde esse, ac si pure hæres institutus esset.

¶ Conditio impossibilis in vltimis voluntatibus vitiatur: & plures copulatiuæ appositæ, omnes debent concurrere: secus in alterna tiuis h d.

¶ Impossibilis b conditio in institutionibus, & legatis, nec non in fideicommissis, & libertatibus, † pro non scripta c habetur.

¶ Si plures conditiones in institutionibus ascriptæ sunt: si quidem coniunctim, vt puta, Si illud & illud factum fuerit, omnibus parendum d est:

a ¶ Ex certo tempore sed in diem incertum quis pōt institui hæres, puta, cum ipse poterit capere ex testamento (i) vel, cum ipse morietur, vel, cum Titius morietur. vt ff. eod. l. in tempus. & in l. qui filio. 1. respon. & ff. de libe. & posthum. filius a patre. 1. respon. & C eo. l. extraneū. Miles aūt pōt extraneum ex certo tempore, vel in certum tēpus instituere, vt ff. de mil. testa. l. miles ita. in prin. & facit ad hunc . §. eod. hæreditas. arg. tamen est contra. ff de reg. iur. actus, sed ibi non loquitur de hoc actu, scilicet factio nis testamenti, vnde interpretandum est, vt magis valeat, quam pereat, vt ff. de reb. dub. l. quoties.

ADDITIO. (i) Quod est verum, quando incapacitas est respectu hæredis tantum secus si etiam respectu testantis, vt in spurio de quo vide Ang. hic.

*¶ Rationem diuersitatis inter diem certum, & incertum seu conditionem, affert Bart. in l. hæreditas ex die q 1. ff. eo.]

SYL. ¶ Impossibilis. CASVS. non est figurandus: cum tradat regulas, ideo autē decisum est impossibiles conditiones vitiari in vltimis voluntatibus, fauore earum, vt dicit gl. 2 quæ vero in versi si plures ponūtur, decidūtur ex manifesta voluntate testantis collecta ex verbis, & modo prolationis. Not. impossibilem conditionem vitiari. Item, quod alternatiue sufficit alterā partem impleri, copulatiue requiritur vtraque.

Conditio di impossibilis tribus modis. SYL. b ¶ impossibilis conditio. Tribus modis potest dici conditio impossibilis: vel de natura, vt, Si cœlum digito tetigeris, heres esto vt inf. de inut. stip. §. si impossibilis. (i)

¶ Adde, quod hoc est verum, nisi conditio sit de præterito vel pñti. tunc .n. vitiatur dispositio, l. 2. ff. de hær. inst. quæ tamē reputat impossibilis. l. verum ff. de regul iuris.

Item de iure, vt, Si patrem ab hostibus nō redemeris. vel similis. nam hoc facere nos non posse præsumitur, vt ff. de cond. instit. l. conditione, & l. filius. & in his duobus habet locum iste §. impossibilis.

¶ Adde verū hoc. quando. l. resistit, secus si l. nō assistat vt in captatoria institutione: tunc enim vitiat l. si quis Semproniū, ff. eod.] item de facto: vt si mō tem aureū dederis, hæres esto. & hoc casu non valet institutio, vel libertas, cum nec animus dā di fuerit iuris præsūptione, vt ff. de statu. lib. l. cum hæres. §. 1. Item est quædam quae ta impossibilitas propter perplexitatem: quæ vitiat. vt hæc, si Titius hæres erit, Seius hæres esto. vt ff. de cond. instit. si Titius, quæ. Lest huic contra. Sed certe hic de impossibilitate naturæ dicit, vt i. de inut. stip. §. si impossibilis. Sed certe idem videtur in primis duabus, quod vitietur institutio, vt i. de leg. §. fin. qui est contra. sed solue. vt ibi. Item facit. ff. de leg. 1. si mihi. §. 1. ff. de condit. instit. l. 1.

SYL. †Impossibilitas quæ vitiet actum, & quæ pro nō scripta habeatur, vide Dyn. in mo pōt. de regul. iur. in 6.

ADDITIO. (i) Et ista impossibilitas aliquando ponitur in dispositione: & tunc si fit circa substantialia, semper vitiat: si circa accidentalia, in vltimis voluntatibus vitiatur. idem in contractibus bonæ fidei, & in iudicijs, si a principio inerat. saltem vbi iudex eam non expressit. Aliquando ponitur in conditione: & tunc in cōtractibus vitiatur, vt hic, sed in iudicijs vel arbitrijs, vitiat sententiam. Ang.

SYL. c ¶ Pro non scripta. Sed cur secus in contractibus, vbi vitiat contractum impossibilitas, vt. i. de inut. stipu. §. si impossibilis. & ff. de actio. & oblig. l. non solum? Resp. hoc solum est fauore vltimæ voluntatis.

d ¶ Parendum est. si fit potestatiua: vt hæc, si decem dederis, vel mista, vt, si iueris Romam, vt ff. eod. l. suus quoque. §. pñto generaliter. si autem casualis, tunc sufficit primā existere, vt ff. de condit. instit. l. si plures institutiones. Condō est triplex.

¶ Adde, quod hæc gl. cōmuniter reprobatur, &

ad tex.in d. l. si plures respondet, q. ibi erát plures cõditiones adiectæ pluribus institutionibus in persona vnius: quo casu prima purificata, non est expectãda purificatio alterius: quia iam est hæres pro rata, & cõsequitur reliqui iure accrescendi.] quæ est huic contra.& ff.eo.l.sed & si in cõditione.§ solemus. Item sunt & alij, qui non possunt institui hæredes, vel hic cõmodũ ex testõ, quos notaui,inf.de leg.§.legati.

¶ De vulgari substitutione.

ratim,[a] veluti. Si illud aut illud factum erit, cuilibet conditioni obtemperare satis est.

¶ Etiam penitus ignotus, & quẽ testator nũquam vidit, potest hæres institui. Ang.

¶ Ij, quos nunquam testator vidit, hæredes institui possunt: veluti si fratris filios[b] peregrinãtes,[c] ignorãs qui essent, hæredes instituerit. Ignorãtia enim testantis inutilem institutionem non facit.

¶ De vulgari substitutione.

¶ Potest quis plures gradus hæredum facere, & in subsidiũ substituere seruum necessarium hæredem. Ang.

POtest † autem quis in testa-

a ¶ Si separatim. Id est subdisiunctiua conditione. Idem in legato seruatur, quod hic in institutione dicitur. Sed si in diuersis partibus testamenti inserantur, † nouissimæ debet obtemperari. Sed in libertate directa, cuilibet obtemperari sufficit, vt ff. de cond. & demon. sub diuersis. in fidcicommissaria, nouissimæ, vt ff. de cond & demon. per fideicommissum, & l.quod tradition, secundum Ioann.& facit ad hunc,§. ff.de verb.oblig.si ita quis stipuletur.

¶ Adde hoc verum in legatis, vt nouissime pareatur: sed in institutionibus alteri sufficit parere, ita concludunt hic omnes.

* ¶ Illud maxime ex hoc tex. annotandũ est, quod dictio, quælibet, non est vniuersalis, sed particularis, opponit enim hęc vox superiori verbo omnibus, & proprie significat vnam è multis, quam velis, vnde Theophilus recte vertit, ἐστὶν ἂν βούλεται.]

** Adde, quod in multis casibus coniuncta accipiuntur pro defunctis, & econuerso, cuius rei doctrinam facili methodo ac egregijs exemplis tradit Alcia. in l. sæpe ita. de verbor.signific.

¶ Ij, quos. CASVS ita figurari potest. Quæsitum fuit, an ignotum penitus instituere liceret & ratio dubitandi fuerat, quia institutiones solent plerumque fieri ob benemerita.l.nec adiecit.l.plerumque ff.pro soc. sed contrarium decisum est, quia possumus etiam penitus ignotos diligere, quos vel virtus vel vinculum, aliquod necessitudinis nobis coniungit: & quando hic dicitur, ignotos intellige secundum aliquos.i.inuisos, nõ eos, quorum nullam habemus cognitionẽ: inuisa enim amare possum⁹, incognita nequaquã. Not. inuisos institui & amari posse. Item, quòd peregrinus institui potest.

b ¶ Fratris filios, vel etiam suos seruos, vel quemcunque alium, vt C.eod l.extraneum.

c ¶ Peregrinãtes, puta. q̃a visitãt limina S.Iacobi, vel S. Pet. aliud si eẽt peregrin⁹, i. deportatus; tunc, n. institui non põt, vt C.eo.lib,1,

¶ Supra dictũ est de institutionibus primis, vt sup.ti. 1. § 1. nunc de secundis: quæ substitutiones dicuntur, † siue primo gradu fiant, vel alio, vt infra eod. in princ. (i) & quia vulgaris est magis cõmunis, quia & a quolibet, & cuilibet fieri potest ideo de ea vulgari præmittit Accurs.

* ¶ Substitutio, vt diffinit Alcia. lib 4. Parer. ca.6. * ex ij. lib. Inst. Caij.] est secundi vel vlterioris gradus hæredis institutio.

** Adde, quod vulgaris substitutio ita dicta est, quia omnibus vulgo permissa esset, omnibusque conueniret. olim.n. ante prudẽtũ consuetudinem nulla fuerat pupillaris, l.2. ff. eo.tit.§.his legibus.de or. iu. sicut & ante Iustin. nulla exẽplaris l.antep. C.eo.nec ante Augustum nulla fideicommissaria, §.1.infra de fideic. est autem vulgaris alia expressa, alia tacita, expressa, quę verbis aut specialibus, aut saltem generalibus, comprehẽditur. tacita, quæ nihil ex verbis, sed plurimũ à legis auctoritate sumpsit, exempla ponit glo.in § 1. vers. ad exemplum infr.tit.1. Est item alia mixta, vt quæ alicui⁹ casus respectu tacita sit, alicuius vero expressa, veluti si Titius hæres esse nolit, Seius hæres esto includitur enim & casus impotentiæ tacitus Bart.l.1.ff.eod.

ADDITIO. (I) Differunt tamen, quia substitutus in re certa. Per verbum commune nunquam trahitur ad totum, vt l.cogi.§. qualiter, ff ad Trebellianum. nisi esset substitutus in quota, alio non existente hærede: secus autem est institutione, vt lege prima, § si ex fundo. ff.de hæred. instituend. Angelus.

POtest. ¶ Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primo ponit, quod cuilibet liberum est facere pluralitatem graduũ hæredum. Secundo quod loco vnius instituti possunt plures substitui, & econtra. Tertio quando partes sunt in institutione expressæ, & nõ in substitutione. Quarto, quando seruus alienus vt paterfamilias instituitur. Secunda ibi, Et plures. Tertia ibi,

Et

¶ Quod ẽ verum in legatis, sed in instõnibus vẽ q̃ priori quę extiterit, vt d. l. si plures, & isto casu potest ve- SYL. rifi. glos. precedẽs.

Cõtinuatio.

† Facit gl. tub. C. de sec. nup.

† De forma huius substõnis vulgaris hĩ in glo. c. Raynut. sup verb. liberis. post prin. glo. extra de testa.

Diuisio. SYL.

Et si ex disparibus. Quarta ibi, Si seruum. Angelus.

¶ Potest. CASVS nõ figuratur, quia hic traditur regula, quod quis non solum primo gradu instituere potest, sed & secũdo, & deinceps: cuius facultatis rõ est se pôt, quod alias in simili dixit Imper. in l.1.C.de sacrosan. eccles. fauẽt.n.iura cau sç testati. l. vel negare, ff. quẽadmodũ test. aper. quæ eluderetur, si primus institutus nol'et. aut nõ posset heres esse. Not. est ex hoc tex. forma substitutionis vulgaris. Item q̃ quis plures hæredum gradus facere potest. Item, quod in subsidium fauore testamenti potest vltimo loco necessarium hæres institui seruus.]

† Alias si ẽ verbũ substituere.
† alias vt.
† alias nõ ẽ verbũ ponitur, alias legitur possit.

mẽto a suo plures gradus b hæredum facere vt puta. Si ille hæres nõ erit, ille hæres esto. & deinceps, in quãtũ c velit testator † substituere. d † Et nouissimo e loco in subsidium, vel f seruum necessarium hæredem instituere † potest.

¶ Possunt plures in locum vnius, & vnus in locum plurium, & singuli singulis, vel omnes inuicem substitui. Aretinus.

¶ Et plures in vnius locũ possunt substitui, vel vnus g in plurium, vel singuli in singulorum, vel inuicem h ipsi, i qui hæredes instituti sunt.

¶ Substituti reciproce veniunt pro portione institutionis h d.

¶ Et si ex disparibus partibus hæredes scri-

hær. inst. Estque receptũ, vt vulgaris concepta in alterũ casum vel volũtatis, vel impotẽtiæ, ad alterũ quoq. ex tacita testatoris volũtate, pducat. arg. l. vlt. C. de instit. & subst. l.4. ff. eod. quod Bar. tradidit in l 1. ff. eo. col. 3. & ideo appellatur huiusmodi vulgaris mixta, q̃a partim expressa, partim tacita. e ¶ Nouissimo. id est vltimo. sic sup. de suspec. tut. §. nouissime. Sed numquid in alio nisi in vlt. fieri pôt? Rñ. nõ cum enim ipse seruus omnino tñs hrs cõpellatur, vt hic subijcit. & int. de hæred. qual. & dif. §. j. patet aliũ, qui esset ei substitutus, non admitti, vt C. eo. l. post aditam.

SYL. ¶ Adde, qđ hoc est verum quoad caput voluntatis, quia nõ potest nolle esse hrs: sed si nõ posset esse, vel quia prædecessisset, vel q̃a esset incapax, valeret substitutio: & hæc gl. communiter commendatur ad hoc, qđ datio substituti vulgaris in seruo nõ tollit necessitatem, quamuis in filio tollat suitatẽ.]

f ¶ Vel pro saltem.

SYL. ¶ Et plures. CASVS. Ambigebatur an posset esse difformis substitutio instõni respectu personarũ: & videbatur, qđ nõ: quia cũ substitutus subrogetur loco primi instituti, videbatur qđ esse deberet eiusdẽ modi & qualitatis, sed cõtrarium dr: quia gradus ipse subrogatus loco primi, non persona. Item quia libera est suarum rerũ dispõ vnicuique. Not. formam substõnis breuiloquæ seu reciprocæ. s. vos inuicem substituo.]

g ¶ Vel vnus. s. substitui pt in locũ pluriũ.

h ¶ Inuicem. sic inf tit. 1. §. substituitur. & per talia verba fit substitutio compẽdiosa.

i ¶ Ipsi. s. possunt substitui.

SYL. ¶ Et si ex disparibus. CASVS. Fuit dubitatũ, an inuicem substituti, qui instituti disspariter fuerant, succedãt æqualiter: & videbatur dicendum quod sic: quia cum substituto fit secunda institutio. qñ in institutione non sunt adiectæ partes, æqualiter succeditur, vt sup ti. 1. §. si plures. ita videbatur dicendum hic. Cuius cõtrarium dicitur ea ratione, quia non sumus proprie in dubio, portiones enim institutionis indicant mentem testantis fuisse, vt secundum eas succedatur in substitutione, que voluntas totum facit, l. ex facto ff. de hær. instit. No. sum]

SYL. ¶ Adde, q. ita se habet communis opin. in l. Scæuola. sup. allegata, & in l. verbis ciuilibus. ff. eod. Et dic præsumi voluisse testari, quando in sua dispositione adest institutio, vel exhæredatio, quæ non fiunt in codicillis, alias præsumitur voluisse codicillari, vt per Aret. & alios hic.]

a ¶ In testamento. In alia autem volũtate, quã in testamẽto, vt in codicillis, vel aliqua alia, non fit. s. huiusmodi substitutio, vt directo valeat sicut nec institutio fieri potest † vt inf. de codic. §. pen. & C. de codicil. l. hereditatẽ fit tamen in codicillis ex certa scientia, vt per fideicommissum saltem directo substitutus per hæc verba, substituo, admittatur, vt ff. ad Trebellian. l. Scæuola, j. respõ. nisi testator putaret se facere testamentum, & faceret codicillos nõ destinasset, licet posset, nam tunc substitutus ex his nec directo: nec per fideicommissũm admitteretur, licet posset, vt C. de cod. l. fin. §. illud quoque & facit ff. eo. l. potest.

b ¶ Gradus. Ad similitudinem enim graduum sic dicuntur, qui faciunt scalas, sic & dicitur gradus cõsanguinitatis, vt ff. de gradib. l. Iurisconsultus, §. gradus.

c ¶ In quantum. s. quot. Sic supra tit 1. §. & econtrario.

d ¶ Substituere. s. potest.

** Sciẽdum est, illa vulgaris substitutionis verba, si heres non erit, duo capita seu duas partes cõtinere, nẽpe. q̃ heres non sit, q̃a nolit esse, vel q̃a nõ possit. l. cũ proponas, C. de

*¶ Collige ex hoc tex. ꝙ ſubſtõ recipit declarationem ab inſtõne. idẽ probatur in l. 1. C. de impub. & alijs ſubſt. vbi extat adhuc D. Pij reſcriptũ, cuius mentio fit hoc in loco]

¶ Diſparibus partibus, puta vnũ in ſex vncias, alium in 4. alium in 2. inſtitutum ponas. nam ſi nõ adeat inſtitutus in 6 vncias 4. accreſcũt habenti 4 & duæ habenti duas, vt hic. & ff eo. ſi in teſtõ & l. ſi plures, & C. eo l. 1.

a ¶ Expreſſit. contra. ff. ad Trebelli. quoties. & l. nonnunquam, ſed hic loquitur, cum non expreſſit proprio nomine, (i) nec pecuniam ex æquis partibus ſubſtitutos dare iuſſit.

ptos inuicem ſubſtituerit, & nullã mentionem in ſubſtitutiõe† habuerit partium: eas videtur in ſubſtitutione partes dediſſe, quas in inſtitutione expreſſit: [a] & ita Diuus Pius reſcripſit.

† alias fecerit.

¶ Subſtitutus inſtituto, qui cohæredi ſuo fuerat ſubſtitutus, ad vtriuſque partem admittitur. h. d.

¶ Sed ſi inſtituto [b] hæredi, † [c] & cohæredi [d] ſuo ſubſtituto dato alius [e] ſubſtitutus fuerit, Diui Seuerus & Antoninus ſine diſtinctione [f] reſcripſerunt, ad vtramque partem ſubſtitutum admitti.

† alias cohæde ſubſtituto dato alius ei ſubſtitutus &c.

ADDITIO (i) Scilicet ipſos ſubſtitutos: quia tunc admitterentur pro virili. idem ſi appellatiuo quando ſic fuiſſe apparet de voluntate teſtatoris, vt l. vtrum §. fin. ff. de rebus dub. quid autem ſi aliquos proprijs, aliquos appellatiuis, vel omnes ſimul vtriſque nominibus appellauerit: & quid ſi aliqui fuerint in ſubſtitutione coniuncti, & vnus ſeparatus. vide hic. Ang. Aret.

SYL. ¶ Sed ſi inſtitutor. CASVS figuratur per gloſſ. 1. ratio dubitandi erat voluntas teſtantis, ſecundum quam non videbatur ſubſtitutus niſi vni. Tamen contrarium deciditur, ne contingat quem & teſtatum, & inteſtatum decedere. Not. quod in ſummario dictum eſt. Item ibi, ad vtramque partem, ſecũdum Ang. hic videri caſum, quòd ſubſtitutus admittatur iure ſubſtitutionis, non iure accreſcendi.]

SYL. b ¶ Sed ſi inſtitutio. CASVS eſt: Titius & Seius inſtituti ſunt hæredes, & Titio Seius ſubſtitutus, & Seio fuit ſubſtitutus Mæuius: primo Titius, ſecundo Seius repudiauit: admittitur Mæuius in partem vtriuſque heredis, vt hic, & ff. eod. l. Titius, & l. cohæredi. in princip.

* ¶ Vtrum iure ſubſtitutionis, an iure accreſcendi, vide ibi Bartol. & alios, & Aretinus hic.]

c ¶ Hæredi. ſcilicet Seio.

d ¶ Cohæredi ſuo, ſcilicet Titio.

e ¶ Alius, ſcilicet Mæuius.

f ¶ Sine diſtinctione. ſcilicet ordinis pupillaris, vel vulgaris ſubſtitutionis, quaſi dicat nõ diſtinguitur ſi fuerit pupillaris vel vulgaris ſubſtitutio. & quæ fuerit primo facta, vel inſtitutio, vel ſubſtitutio, & idem in vulgari. Sed hanc reprobant quidam, quia debet ibi eſſe ordo, vt primo principalis, & poſtea ſubſtitutio fiat, vt ff. de vulgar. & pupillar. ſubſtit. l. 2. §. prius. Sed certè ille. §. prius. corrigitur per ſequ. §. vſque in finé dictæ l.

¶ Si ſubſtitutio vulgaris facta fuerit ſeruo alieno, quem teſtator liberum putabat, ſubſtitutus venit ad partẽ hæreditatis, quamuis ſeruus adierit hæreditatem iuſſu dñi. Aretin.

¶ Adde, quod hæc communiter hic damnatur per doc. qui aliter diſtinguunt. Sed ego hoc reprobo, quia nõ eſt hæc huius literæ intentio ſed hæc, quia ſic fuit de facto, quod non diſtinxerunt, cũ ab eis quæreretur. Eſt tamen diſtinguendum a nobis, ſic & alias, ff. de iudi. non alias. in fin. & de poſtu. l. Imperator, in fin. Item non dicitur hic de pupillari. ſed de vulgari tantum, † vt patet ex ſerie lit. Per quod etiam reprobatur ſuperior ſententia, ſcilicet quia in princip. gl. fuit dictum, ſecundum quoſdam, non diſtinguitur, an fuerit pupillaris, an vulgaris ſubſtitutio. Diſtingue ergo, vtrum inſtitutus adierit, vel cohæres, vel ambo, vel nullꝰ, ſi vterque adiuit, ſubſtitutus repellitur ſi cohæres tantum, ſcilicet Seius, idem quia Mæuius repellitur. Item ſi neuter, habet locum quod hic dicitur, ſcilicet quod Mæuius habeat totum. Si autem Titius tãtum. ſ. primus hæres adeat, & Seius non, in partem repellitur. ſ. Mæuius. nam in partem repellitur, quam adijt Titius, vt C. eo. l. poſt aditam. & ff. de vulg. ſub. qui habebat filium. r. reſpon.

† Et in ea tñ procedit iſte text. itẽ in caſu ſuo, vbi l. i. cohẽdi: ſubſtituto eſt facta ſubſtõ: tuno .n. q̃uis ꝑ ius accreſcendi haberet ſubſtitutꝰ partẽ illiꝰ, cui non fuit ſubſtitutꝰ, ſi nulla tali i eis facta diſtĩctiõe, hoc ẽ diuiſiõe, eã hẽbit iure ſubſtõnis: & hęc fuit forte mẽs iſtius lrẽ ſecꝰ ſi eſſet in pupillari, vel alias vbi ius accreſcẽdi locũ hrẽ ſi poſſet, vt per doct. hic.

¶ Si ſeruum alienum. CASVS. Dubiũ inſurrexit, inſtituto a teſtatore ſeruo, quem tamen liberum putabat, eique dato vulgari ſubſtituto, quid iuris eſſe deberet, & prima facie videtur nihil venire in ſubſtitutum, cuius ſubſtitutio expirauit aditione. l. poſt aditam. Cod. eo. ſed econtrario quoque videbatur ſeruum nihil habere debere: quia cũ putaſſet illum liberum, intellexit vt tunc ſubſtitutus admitteretur, quando non poſſet eſſe hæres, at eo exiſtente ſeruo, non poteſt: igitur videtur, quod omnia ad ſubſtitutum tranſeant. Deciditur tamen propter conflictum rationum, quod vtrique dimidiæ vendicatio competat, electa media via, prout in obſcuris fieri ſolet l. Neſennius.

nius, de nego. gest. No. quod dicitur in summa. item, quod existētibus hinc inde rationibus & dubijs, eligitur media via. Item, ꝙ error in persona hæredis instituti, quod sit liber vel seruus, non vitiat. Item, quod illa verba, si hæres non erit, in seruo intelliguntur, vel si aliū hæredem non fecerit. Item ꝙ princeps fuit iudex in causa propria.

a ¶ Patremfa. id est liberum hominem.

ADDITIO.

Et hoc verum, nisi error esset in ea personæ qualitate, quę præsumeretur causa finalis ipsius institutionis, puta in consanguinitate, l. si pater. Codice de hæredib. instituen. Angel.

¶ Si seruum alienum quis patremfamilias [a] arbitratus, hæredem scripserit, & si hæres non esset, Mæuium ei substituerit, isque seruus iussus [b] domini adierit hæreditatem: Mæuius substitutus, in partem [c] admittitur. Illa enim verba, [d] Si hæres [e] non erit in eo quidem, quem alieno iuri subiectum esse testator [f] scit, sic accipiuntur, si neque ipse hæres erit, [g] neque alium [h] hæredem effecerit, [i] in eo vero quem patremfamilias esse arbitratur, [k] illud significat, si hæreditatem sibi, vel ei, cuius iuri postea subiectus [l] esse cœperit, non acquisierit: [m] † Idque † Tiberius Cæsar in perso--

b ¶ Iussu. Quem iussum necessario oportet præcedere, vt ff. de acqui. hæred. l. si quis mihi §. iussum.

c ¶ In partem sed in quam? Respon. hæreditas in duas partes diuiditur, & iterum vnus semis diuiditur in duas partes, quę sunt duę quartæ totius, & vnam harum particularū habet dominus instituti, aliam substitutus, vt ff. de hæred. institu. l. si paterfam. in fi. Sed de alio semisse quid erit? Respon. quidam, ꝙ substitutus habet inspecta opinione testantis, scilicet qui credidit institutum liberum fuisse, & ita per cōsequens credidit substitutum admitti, si hæreditatem sibi institutus non acquisierit, vel alij, cuius iuri postea subiectus foret, vt in fi. huius, § ergo si aliquid istorum duorum non cōtingit, debet habere substitutus secundum opinionem testantis totam hæreditatem, sed quia non erat liber, vt testator credidit, de ęquitate datur domino ipsius quarta hæreditatis, & facit pro hoc illud generale, opinionem considerandam, vt ff. pro empt. l. 2. §. si à pupillo, & ff. de acquir. hæred. l. is qui putat. Alij dicunt, quòd domino datur, considerata veritate magis, quam opinione, quia vere seruus eius domini factus erat ille, qui institutus fuit, quod verius esse videtur, veritate magis attenta. vnde facit & illud generale, veritatem spectandam, vt infr. de leg. §. si quis rem. Accur.

Opinio an sit veritati ꝑferenda.

SYL. ¶ Adde, ꝙ hæc glo. communiter approbatur. Tamen contraria sententia saltem disputando sustentabilis est, cuius tota vis est in l. si paterfam. ff. de hæred. instit. vbi proprie deciditur dubitatio gl. pro substituto, & sic contra gl. dicitur enim in prin. substitutum admitti in parte, & cum non declaret in quam, de dimidia est intelligēdum. l. nomen, §. portionis, ff. de verbo. sign. ponit postea rationem ille tex. quare substitutus admittitur, tādē dicit duos semisses fieri, vnum diuidi inter eos, de altero videtur nihil dicere, quod ideo fecit, quia iam sup. dixerat ad substitutum pertinere, & stāte tali intellectu omnia argumenta gl. facilime resoluuntur.

ADDITIO.

Dic ꝙ vltima opin. gl. est verior, & ita nor. glo. & doct. in d. l. si paterfa. vt l. si pater, C. dominus serui habeat totum alium semissem. Aret.

† Vide Alc. lib. 1. Dispūct. c. 2.

† aliàs Titus.

d ¶ Illa enim verba nunc mutant casum. nam su. dixi, quando aliud arbitratur testator, & aliud erat, in his autem duobus respōsis quæ sequuntur, idem est, id quod arbitratur testator.

e ¶ Si hæres non erit, quæ apponuntur in substitutionibus vulgaribus.

f ¶ Testator scit & verum scit, aliàs enim nō diceretur scire, nisi esset, vt ff. de aqua pluuia arcen. l. 2. § item Labeo ait.

g ¶ Erit. s. liber factus.

h ¶ Neque alium. i. si neque sibi, si liber fieret, vel dño suo pręsēti, vel ei futuro quęrat.

i ¶ Effecerit. nam tunc quando est aliquod istorum duorum admittitur substitutus.

K ¶ Arbitratur. s. testator, subaudi, & verùm arbitratur.

l ¶ Subiectus. puta quia vendidit se ad pretium participādum, vel quia dedit se in arrogationem, quod potest.

m ¶ Acquisierit. supple in litera, At in nostro casu primo. s. huius §. aliud est, & aliud arbitratur, vnde ibi in partem admittitur, vt ibi diximus. & hæc omnia sic distinguēdo seruauit princeps; qñ seruus suus fuit institutus, & alius substitutus, vt hic dicit & ff. de hęr. insti. l. & hoc Tiberius. Collige ergo talem distinctionem, quia cum hęredem aliquem instituo, & si hæres non erit, substituo, aut scio liberū, aut scio seruum, & tūc seruatur ꝙ in ij. & iij. rñ. huius § dr̃, aut puto liberum falso, cum sit seruus, & tūc subdistinguo, aut per eum volui aut nolui aliū fieri hæredem, quia hoc expressi, & tunc seruatur mea voluntas, vt C. de hæred. insti. l. cum proponas, quæ est huic contraria;

aut

aut est dubium volui vel nō alium fieri hæredem per eum, & tunc seruatur quod in princ. huius §. dicitur. Si autem puto seruū cum sit liber, (i) hic casus indubitabilis est scilicet quod erit liber hæres.

na Parthenij serui [a] sui constituit.

¶ De pupillari substitutione.

¶ Liberis impuberibus, & in potestate testatoris existentibus potest substitui non solum vulgariter, sed etiam pupillariter, per quam substitutionem substitutus efficitur hæres ipsius pupilli. Aretinus.

Liberis † [b] suis impuberibus, quos in potestate quis habet, non solum ita, vt supra diximus, [c] substituere potest, id est, vt si hæredes ei non extiterint, alius sit ei hæres, sed

† Forma hui⁹ pupillaris substitutionis ponit̄ ī c. Raynut. in gl. sup verbo, liberis. post prin. ext. de test.

ADDITIO. (i) In dubio autem error non præsumitur. & tunc hoc consistit ī animo testatoris, qui non probatur nisi ex coniecturis. quid autem in filio, vel monacho institutis cum datione substitui vulgaris, quos testator credebat esse sui iuris, vel & sciebat esse alieni & an hæres primi instituti ex iure deliberandi præferatur, an substitutus, vide Ang. hic.

SYL. ¶ Cuius distinctio virtualiter est eadem cū distinctione glo.

a ¶ Serui. s. instituti.

ADDITIO Cui fuerat alius substitutus. Nam diuisa fuit hæreditas inter Tiberium dominum serui, & inter ipsum substitutum, vt patet in l. & hoc Tiberius. ff. de hæred. insti.

¶ De pupillari substitutione.

Continuatio. ¶ Continuatur, quia supra visum est de vulgari substitu. verum quia parentes non solum vulgariter verumetiam pupillariter liberis substituere possunt, ideo sequebatur videre de pupillari substitutione. Christophorus.

Diuisio. Liberis, ¶ Totus iste titulus diuiditur in sex partes. Primo ponit, qualiter quis possit facere pupillarem substitutionem. Secundo, de exemplari substitutione, cui fieri potest. Tertio, redit ad pupillaris substitutionis materiam. Quarto, quod etiam exhæredatis potest fieri illa substitutio. Quinto, circa pupillarem substitutionem aliquos casus ponit, & potissime vsque ad quam quātitatem possit fieri. Sexto, quod maiori, vel puberi, vel extraneo fieri non potest pupillaris. Secunda ibi, Qua ratione. Tertia ibi, Igitur. Quarta ibi, Non solum. Quinta ibi, Quæcumque. Sexta ibi, Extraneo.

¶ CASVS figurari non debet nisi literaliter prout ponit tex. cum declaret primos terminos, & quomodo substitutio pupillaris conficiatur. No. quod parentes filijs suis impuberibus possunt nedum vulgariter sed pupillariter substituere. Item no. ad essentiam pupillaris substitutionis quæ requirātur. Item no. formam concipiendæ substitutionis. Item, quod substitutio aliquādo duplex est, al quando simplex. Item, quod per vulgarem succeditur testatori, per pupillarē pupillo. Item, quod pupillaris expirat aduenïente pubertate. Item, quod hęc substitutio inuenta est moribus & consuetudine. Item, quod consuetudo potest tribuere formā testamento cōdendo. Item, quod consuetudo postquā est redacta in scriptis, adhuc dicitur consuetudo. Item, q̄ substitutio pupillaris inducta est ex ęquitate, vt qui sua imbecillitate impediūtur testamentū conficere, possunt habere ex testamento hæredem sibi datum à patre.]

b ¶ Liberis. No. ex hac litera tria esse necessaria: vt pupillaris substitutio teneat, primum, vt sit de liberis cui substituitur. nam extraneo substitui non potest, vt infra eodem, §. extraneo. Secundo, quod sint impuberes, nam puberibus non potest substitui, vt infra eodem, §. masculo. Item tertium, quod habeat in potestate, vt in hac litera probatur per ordinem, emancipatis autem nō potest substitui, vt ff. eodem, l. 2. §. 1. (i) Item est necessarium quartum, quod filij sint instituti vel exhæredati, alias nullum esset principale testamentum, vt sup. de exhęred. lib. in princ. & ff eodem. l. 1. in fin. vnde nec pupillare valeret vt infra eodem. §. liberis & hec omnia similiter in nepotibus seruātur, si non sint recasuri in sui patris potestatem, vt ff. eodem, l. 2. § posthumus, aliàs cum sint recasuri, non valet testamentum, cum in eo casu sint, vt eorum testamenta non valeant, etiam si ipsi essent maiores. — Subst̄ō pupillaris habet 3. necessaria.

¶ Dic, quod sunt octo requisita secundum Bar. in l. 1. ff. eodem in 2. quæstio. quem alij sequun. quinque hic postea, & quod non desierint esse in potestate ante mortem testatoris, vt ff. eodem l. cohæredi, §. cum filiæ. Item quod pater sibi facit testamentum, l. 1. in fi. vltimo, quod patris adeatur hæreditas. d. l. 1. ver. adeo. ff. eo.]

ADDITIO. (i) Et est ratio, quia substitutiones sunt de iure ciuili, secundum quod emancipatus habetur pro extraneo, fallit tamen hoc in milite, vt l. miles ita. §. exhæredato, ff. de testam. mil. dummodo filius nō sit in potestate aui, aliàs secus, l. cum filius. ff. eod. titu.

c. ¶ Ita, vt supra diximus scilicet vulgariter, supra tit. 1. & hoc idem hic subijcit, vt si hęredes &c.

a. ¶ Ho-

a Hoc modo. hic caute nota, quod primo ponit verba institutionis. Secundo substitutionis vulgaris. Tertio substitutionis pupillaris Accur.

ADDITIO Aliqui dicunt, quod omnia sunt verba pupillaris substitutionis, quo etiam non hæredi, vt exhæredato, fieri potest, cum hic textus non intendat exemplificare vulgarem. Io. Fab.

b Esto. hæc est institutio tantum.

c Et si filius. Ecce vulgaris.

d Siue hæres. Ecce pupillaris.

† alias desunt hæc verba expositiua.

e Pubes factus sit. Bene facit, quod exponit, alias interdum pro 14. annis, interdum pro 25. annis ponitur hæc oratio, cum in suam tutelam venerit, ff. de lega. 3. cum filio.

f Quo casu. supradicto.

g Patri fit hæres, & solus patris habeat bona, secundum Azonem.

eo amplius, vt si hæredes ei extiterint, & adhuc impuberes mortui fuerint, sit eis aliquis hæres, veluti si quis dicat hoc modo,[a] Titius filius meus hæres mihi esto,[b] & si filius[c] meus hæres mihi non erit, siue hæres[d] erit, & prius moriatur, quàm in suam tutelam venerit, † (id est antequam pubes[e] factus sit) tunc Seius hæres esto. Quo[f] casu, si quidem non extiterit hæres filius, tunc substitutus patri fit hæres,[g] si vero extiterit hæres filius, & ante pubertatem decesserit, ipsi filio[h] fit hæres substitutus. Nam moribus[i] institutum est, vt cum eius ætatis[k] filij sint in qua ipsi sibi testamentum facere non possunt, parentes eis faciant.†

¶ Ad exemplum pupillaris inuenta est exemplaris, qua substituitur mente capto, quo resipiente euanescit. hoc dicit.

¶ Qua ratione excitati,[l] etiam constitutionem[m] posuimus in nostro Codice, qua prospectum est, vt si qui mentecaptos habeant filios, vel nepotes, vel pronepotes, cuiuscunque sexus, vel gradus, liceat eis, & si puberes sint, ad exemplum pupillaris substitutionis, certas personas[n] substituere, sin autem

h Ipsi filio, & nihilominus patri, vt ff. eo. paterfamilias & bona pupilli, vndecunque quæsita sunt, habet, vt ff. eo. sed si plures, §. ad substitutos.

SYL. Quod dic verum, etiam si substitutus pupillariter sit substitutus in certa re, quia detracta illius mentione admittitur in totum, tex. est sing. in l. cohæredi, § fi. ff. eo.]

Nisi in duobus casibus, vt in testamento militis, & arrogatoris, vt ff. eod. sed si plures, §. in arrogato, & §. sed substitutos, in fi.

SYL. i Moribus. alias a maioribus, vt C. de im pub. & ali. substit. l. humanitatis.

** Expone verbum moribus .i. consuetudine seu iure illo, quod sine scripto, ex auctoritate tamen prudentium venit, introductum est l 2. §. his legibus, de orig. iu. §. media, inf. de legi. agna. sue. non autem intelligitur de Lacedæmoniorum moribus, vt Accursio alibi visum est, quod late confutat Alc. in l 2 ff. eo.

k Aetatis. vt masculi ante 14. an. feminę autem ante 12. ann ff de testa. l. qua ætate, & sup. qui ma. non possunt, §. cum ergo.

** Adde, quod ita consuetudine per prudentium interpretationem institutum fuit, propter vim patriæ potestatis, paternique testamenti cum pupillari coniunctione, l. patris & filij, ff. eod. non enim videbatur pater facere testamentum alienæ voluntatis, cum lex haberet patrem & filium pro eadem persona, l. vlt. C. de impub. & quod de pupillo vsque ad pubertatem permittebatur, postea ad furiosos Iustiniani humanitate extensum fuit, l antepen. C. eo. & infra § seq. nec hac in re amplius beneficio principis opus est, quod olim erat, l. ex facto, in prin. ff. eod. vnde subdit Iustin.]

† Et sicut pater pōt facere filio impuberi testām ita eidem pōt eligere sepulturā c. de uxore cū glo. in ver. definitum, ext. de sep.

SYL. Qua ratione. **CASUS** figurari potest hoc modo, quamuis poni non deberet in l. tradente primos terminos. Quærebatur, an substitutio facta puberi mentecapto valeret? & videbatur quod non, quia non vi permitti à l. quod aliquis alicui possit testamentum condere, ita quod substantia eius ab ipso pendeat, l. captatorias, ff. de hære. inst. Sed contrarium dicitur, quod ad exemplum pupillaris substitutionis inuenta est exemplaris facienda mentecapto, quia qua ratione iura concesserunt, quod pater possit testari pro filio, qui testari prohibeatur respectu ætatis, durante ætatis impedimento, eadem ratione concesserunt, quod durante impedimento impediente testandi facultatem, hoc fieri possit in mentecapto. Quæ non sunt in hoc tex. clara sunt, collige per te.

l Excitati. s. nos Iusti.

m Constitutionem. C. de impu. & ali. substitu. l humanitatis.

n Certas personas. Scilicet filios mentecaptorum si habeant, alias fratres mentecaptis

† In tantū quod ceteris exhæreda tis, vel ex SYL. iusta causa præteriri potest, vnum tantū mō substituere potest Ang.

pti: † alias quoscunque volet, vt in d.l.humanitatis continetur.

¶ Et in hoc discrepat à pupillari: & ratio est: quia pupillaris introducta est, secūdum iuris ciuilis rigorem ratione patriæ potestatis, quæ durat etiam si extraneus substituatur: sed exemplaris fit ex quadam humanitate & pietate, quæ cessat substituendo extraneos, eum furiosus haberet filios: vel fratres, & hæc est ratio Bart. in l. ex facto. ff. eo. col. 7. quæ disputatiue patitur difficultatem.

resipuerint, [a] eandem substitutionem infirmari: † & hoc ad exemplum [b] pupillaris substitutionis, quæ, [c] postquam pupillus adoleuerit, [d] infirmatur.

† Alias subnectitur verbū sancimus.

† Simile & plenior tem glos. habes in c. Raynut. extra de testa.

ADDITIO. Etiam supradictis existentibus, quæ sunt spurij, vel naturales tantum, aut etiam mente capti. Ang. Are.

a ¶ Resipuerint, id est cum compotes mentis, vel sani facti fuerint.

b ¶ Ad exemplum, & ita hęc vocatur exēplaris substitutio. Vnde vt plene de his habeas notitiam, † distingue quinque genera substitutionū & quia alia est vulgaris, alia pupillaris, alia exemplaris, alia breuiloqua, alia cōpendiosa. Prima. s. vulgaris subdiuiditur: quia alia expressa, vt quæ fit verbis negatiuis: vt, si hæres non eris, Titius erit hæres, vt sup. px. Alia tacita, quæ fit verbis affirmatiuis, vt hic, vos inuicem substituo, vt ff. de hær. insti. cum in testamento. §. 1. Item hæc, quisquis erit mihi hæres, sit filio meo impuberi hæres, vt ff. eo. l. qui liberis. § hęc verba. Hæc vulgaris adita hæreditate expirat, vt C. eo. l. post aditam Secunda autem s. pupillaris similiter subdiuiditur: quia alia expressa, quę fit verbis affirmatiuis, vt hic si hæres eris, & morieris in pupillari ætate. Titius sit hæres, vt sup. prox. Alia tacita. s. vt si vulgariter tātum pupillo substituatur, quo casu tacita subintelligitur pupillaris: sic & sub pupillari tacita vulgaris intelligitur, vt ff. eo. l. nam hoc iure. (alias, iam hoc iure) in princ. & C. de impub. & alijs subst. l. quamuis. Et hæc adueniente pubertate expirat, vt in fi. huius § Tertia. s. exemplaris, sic ideo dī, quia ad exemplū pupillaris substitutionis est inducta, vt hic dicitur. In multis tamen differunt, quia hæc etiam maioribus fit, sed illa tantū impuberibus. Item vsque ad certam ætatem fit pupillaris. s. quartum decimum annum, vel duodecimum in femina, vt inf. eo. § masculo. vel etiam minus tempus certum non maius, vt ff. eo. l. si ita quis substituerit. & l. in pupillari: hæc exēplaris in incertum. Item in hac. s. exemplari, certæ personæ substituuntur. vt C. eod. l. humanitatis. in pupillari autem quilibet potest substitui.

Substitutio vulgaris.

Substitutio pupillaris.

Substitutio exemplaris.

SYL. ¶ Item illa fuit introducta moribus hæc l. Item pupillaris non potest fieri naturalibus tantum, hæc sic, Item soli parentes masculi substituunt pupillariter, hic & matres, d. l. humanitatis. Item pupillaris potest fieri exhæredato, hæc non, quare saltem debet habere legitimam, differunt etiam in aditione hæreditatis.

Substitutio breuiloqua alias reciproca.

¶ Quarta autē id est breuiloqua, fit ita duobus hæredibus institutis, Vos inuicem substituo, & si ambo pupilli sunt, quatuor substitutiones his verbis breuibus comprehenduntur & appellat lex hanc reciprocam substitutionem, vt ff. eod. l. nam hoc iure, §. primo. Quinta. s. compendiosa, † fit his verbis aliquo instituto. Q̄scunq. decesserit, Titium substituo, & si quidem hęc fiat à milite pupillo vel non pupillo, valet iure directo, q̄ncunque decedat institutus, vt ff de mil. testa. miles ita hæredem, §. 1. nisi mater sit in medio: quo casu iure fideicōmissi valet, si pubes iam factus decedat institutus, vt C. eo. precib Si vero paganus siue non miles faciat eam, valet iure directo si moritur in ætat[?] in ætate pupillari: si vero postea, tūc aut per hęc verba fit. Substituo illum. & tūc trahitur ad fideicom. vt ff. ad Treb. Sceuola. aut per hæc verba, Te instituo, & si decesseris quandocunque, tibi illum facio hæredē. & hæc non valet, vt ff. eo. l. verbis ciuilibus.

Substitutio cōpendiosa.

† Sic dicta quia in verborū cōpendio plures substitutiones & ipsa comprehendit.

SYL. ¶ Materia huius glo. excedit vires additionis. & modum, & etiam captum iuuenum, ideo pertranseo.

** Adde, q compendiosa ita diffinitur, est quædam substitutionum adiectio, quæ sub motiis, vel alia conditione, plura comprehēdit tempora. dī autē adiectio. quia vulgari, vel pupillari, vel militari, vel precariæ seu fideicōmissariæ qualitatem compendij adijcit, quo plura tempora. i. plures casus substitutionum complectitur. complectitur. n. ante aditam hæreditatem vulgarem, post aditam vsque ad pubertatem pupillarem, deinde ab hoc tempore militarem, vel precariā.

c ¶ Quæ, scilicet pupillaris.

d ¶ Adoleuerit. Item finitur arrogatione impuberis, vt ff. de adoptio. nec ei. in fin. (*) Item si patris non fuit hæreditas adita, vt ff eod sed si plures § si ex asse.

¶ Intellige, nisi substitutus veniat per edictū, siquis omi. ca. testam. vt ibi. vel nisi existentia sui hæredis cōfirmet tabulas pupillares. l. si filius qui patri. ff. eod.

¶ Item si nascitur posthumus testatori, vt ff. eod. l. si pater filium.

SYL. ¶ Dic hoc verum olim, hodie secus, auth. ex causa C. de lib. præte.]

¶ Item per secundum testamentum, quod tamen valeat, vt ff. eod l. si quis eum. §. final. item si testamentum patrum rumpatur per querelam in totum, aliud si pro parte, vt ff. eo, in substitutione, & de inoff. testam.

LPa-

l.Papinianus,§.sed nec impuberis. sed contra tabul.bono. pos mota non facit pupillarem substitutioné cessare, quia ibi non quęritur de viribus testamenti, vt ff.eo.ex duobus.§ fi.& de inof.testa.filius,§.1.

¶Item si testamentum patris fiat irritum.l.si quis filio,§.irritum, ff. de iniu. rup. Item si substitutus tempore mortis sit incapax, l.si is qui hæres.ff.de hære. Insti.Itẽ, si ante mortem patris fuit emancipatus.l.cohæredi, §. cum filiæ.ff. eodem. Item,si daretur filius pupilli ante pubertatem,quod videtur impossibile finiretur. l. ex facto. in princip.ff. eodem.]

ADDITIO. (1) Et est ratio, quia tunc impeditur artogatus non solum ex defectu ætatis testari, sed ex alio defectu, quia est subiectus alterius potestati, cui per dationem pupillaris substituti non potuit prouideri,secundum Christ Por.

¶ Substitutio pupillaris habetur pro duobus testamentis, patris & filij h.d.

¶ Igitur in pupillari substitutione secũdum præfatum modum [a] ordinata, duo [b] quodammodo sunt testamenta, alterutrum patris, alterum filij, tanquam si ipse filius sibi hęredem instituisset,aut certe vnum testamentum est duarum causarum, id est, duarum hæreditatum.

¶ Pupillaris substitutio separatim à testamento paterno facta, & in eo etiá, valet. hoc dicit.

¶ Sin autem quis ita formidolosus [c] sit, vt timeat, ne filius suus pupillus adhuc, ex eo, quod palam substitutum acceperit, post obitum eius periculo insidiarum subiaceat: [d] vulgarem quidem substitutionem [e] palam facere, & in primis testamenti partibus ordinare debet, illam autẽ substitutionem, per quam,si hæres extiterit pupillus, & intra pu-

¶igitur in pupillari. CASVS. Quærebatur, an substitutio pupillaris faceret censeri vnũ vel duplex testamentum, & videbatur quod vnum quia cum filius in virtute propriæ personæ non possit testari, nõ videtur posse etiam per alium. Cuius cõtrarium dr̃, non quod pater testet' nomine filij, quia hoc nõ posset ex ratione opposita, sed pater dr̃ testari nomine proprio in virtute potestatis à l.tributæ, & ideo dr̃ potius vnũ testm̃ duarum hæreditatum,quamuis cõsideratis hæreditatibus possint dici duo testamenta, ex quo talis substitutio trahitur ad bona pupilli.Not.quod dictio, quodammodo, denotat improprietatem. Item, q hæreditas accipitur pro causa.C materiali testamenti. Nota etiam, quod substitutio pupillaris dicitur quasi testamentum patris & filij.]

a ¶Præfatum modum.vt sup.in princ.

b ¶Duo. No.q duo dicuntur quo ad quid, quia duobus fit,nam instituitur hæres duobus patri scilicet & filio.

Item duarũ hæreditatum. vnum vero dicitur, quia ab vno factũ,& facit ad hoc,ff.eo. l.patris,& filij,& ff.de condi.& demonstra, l.hæc scriptura, & ff.de bonorum possessio. secundum tab. si ita scriptum,§.si.& l.vt bonorum.

¶ Dic clarius, quod dicitur vnum respectu vnius testatoris, vnius solennitatis,& validitatis, & iuris accrescendi. l.qui patri, ff.de acquiren.hæredi-ta.dicuntur autem duo respectu hæreditatum, & quia duobus prouidetur, & quia possunt diuersimode repudiari & q a duobus temporib' cõfici possunt, l.si quis eum.§. fina. ff.eodem. est tamen re vera vnum, quia aliàs concurrerent, tres fictiones, quod factum à patre censeatur factum à filio. Item,quod impubes posset testari. Tertia,q factum ante mortem censeretur factum post mortem.

¶Sin autem quis. CASVS. Quærebatur primo an substitutio pupillaris posset fieri diuerso tempore, & diuersa scriptura a testamento paterno, & videbatur, quod non, quia cum re vera sit vnicum testamentum, debet fieri vno contextu, & vna solennitate, l.hæredes palam, ff. de testa. sed contrarium dicitur, quia id, quod dicitur in d.l.hæredes palam habet locum, quando est vnum testamentum omni respectu, secus si diuersis respectibus, nam tunc diuerso tempore fieri potest, vt in hoc casu.

Secũdo dubitabatur, an si eodem contextu fiat, valeat, & poterat esse dubitatio ex eo, quia sic videbantur quasi parari insidię pupillo, contrarium deciditur, quia.l.non præsumit hoc in eo, qui per patrem substituitur.

Not.sum̃marium.

c ¶Formidolosus.i dolosus multiformiter vel.i.timidus & meticulosus.

d ¶Subiaceat.quibus insidijs cum subijceret substitutus, vt haberet eius hæreditatem,vt fecit Zacharellus.

e ¶Substitutionem.scilicet cum ipsa institutione.nam hic est ordo, vt primo institutio, secũdo vulgaris substitutio,tertio pupillaris

fiat

fiat, vt supra eodem tit. in princip.
a ¶ Vocatur. quæ est pupillaris.
b ¶ Scribere. Vel etiam alia charta, quia & hoc fieri potest, vt ff eod. l. patris & filij.
** Ex hoc tex. colligi potest, vnde substitutionis verbum fluxerit. nam solebant testatores primo hæredis nomē scribere, §. ante infr. de lega. deinde alios subtus statuere, id est, quod Sueto. ait, in ima cera & Impe. hic, in inferioribus partibus.
c ¶ Proprio lino. Linum appellat ipsam chordulam, quæ fit de lino. vt videm⁹ fieri in literis domini papæ. in quibus chordulis testamēti apponebantur 7. sigilla de cera. Et ideo dicit proprio lino, quia si alieno, vendicaret dominus, † & ita aperiretur, & consilium legis, nullum esset. Vel dic proprio, id est, separato ab alijs partibus testamenti. Sed nonne magis insidiabitur substitutus, cum tantam constitutionem id est ordinationem videat, & propter se? Respon hoc ignotabit, an propter alium facta fuerit illa ordinatio. Accurs.

† aliàs nō est debet.

† Doctores contra PP publicam vilitatem ad similitudinem signi iniūct. vt p loā. Fab. & Angel. hic.

bertatem decesserit, substitutus vocatur, a separatim in inferioribus partibus scribere b † debet, eamque partem proprio lino, c propriaque cera consignare, & in priore parte testamenti cauere, d ne inferiores tabulæ viuo filio, & adhuc impubere aperiantur.

¶ Illud palam est, non ideo e minus valere substitutionem impuberis filij, quod in eisdem tabulis f scripta sit, quibus sibi quisque hæredem instituisset, quamuis pupillo hoc periculosum sit.

¶ Pupillaris fit etiam exhæredatis, & in ea veniunt omnia bona pupilli, & habet locum in posthumis. hoc dicit.

¶ Non solum autem hæredibus institutis impuberibus liberis ita substituere parentes possunt, vt si hæredes eis extiterint, & ante pubertatem mortui fuerint, sit eis hæres is, quē ipsi voluerint, sed etiam exhæredatis. g Itaque eo casu, h si quid exhæredato pupillo ex hæreditatibus, legatisve, aut donationibus propinquorum † atque amicorum acquisitum fuerit, i id omne k ad substitutum pertinebit.

¶ Quæcunque diximus de substitutione impuberum liberorū, tis, sed posthumis.

ADDITIO. Nec ideo inualidabit istud consilium, quia sub expressa vulgari tacita pupillaris contineatur, quia illud verū nisi de mente tacita vel expressa testantis contrarium appareat vt hic, & l. ā hoc iure, ff eod.
d ¶ Cauere. Idem est, & si hoc non caueat, dum tamen separatim signet.
e ¶ Non ideo minus. quasi dicat, diximus, quod si caute fieri potest, sed si non ita fecerit, numquid valet ideo minus? Respon. non ideo minus &c. vt hic dicit.
f ¶ Tabulis. s. apertis.
¶ Non solum autem. CASVS. Quæritur. an exhæredato possit substitui pupillariter, & videatur quod nō, quia cum substitutio pupillaris introducta sit intuitu cuiusdam pietatis, & humanitatis in patre, vt scilicet filio testamentum facere possit eo tēpore, quo propter ætatem impeditur testari, exhæredatio huic pietati aduersa videbatur. l. Titia. l. 2. ff. de inoffi. testa. Nō videbatur igitur patri cō cedendum testamentum facere pupillo, quem ita odio prosequebatur vt à paterna hæreditate excluderetur. videbatur enim tunc cessare fides illa, in qua l. confidit. Sed cōtrarium decidtur, quia quamuis negauerit hæreditatem propriā, non tamē per hoc debet denegari aliud beneficium ex alio capite cōpetens cum in conuenientia non sint multiplicanda. l. 1. §. 1. ff. eod. No. exhǣdatis substitui posse. itē quod in pupillari veniunt omnia bona pupilli. Item, quod substitui potest nō tantum iam natis, sed posthumis.

SYL.

g ¶ Exhæredatis. s. substituere possunt.
* ¶ Scilicet pupillariter. nam per fideicommissum non possunt. Et ratio differentiæ est, quia per pupillarem substitutionem prospicitur pupillo, ne intestatus decedat, §. igitur, sup. eo. at per fideicommissum onerare tur a patre, cum autem sit onus, non potest ei imponi, cui nihil relinquitur, secundum Dyn. quem refert & sequitur Bario. in l. 1. §. penult. ff eod.
h ¶ Eo casu. Scilicet, quando exhæredato substituitur.
i ¶ Fuerit. Vt quia gratiosus erat hic pupillus, & sic vt ei donaretur, vel legaretur.
k ¶ In omne. Immo videtur, quod tantū in eis bonis valet substitutio, quæ a patre peruenerunt ad filium exhæredatum, vt ff. de milita. testamen. l. miles. §. exhæredato, quæ est huic cōtraria. Sol. ibi milites emancipa-

to substituebat, quod in alio, scilicet pagano, non toleratur. vt inf. eod. §. extraneo, & ideo cum vnum pro eo inducitur, scilicet, quod potest substituere emancipato, & aliud contra eum inducitur, scilicet quod non potest substituere emancipato, nisi ijs bonis, quæ sibi dedit, vt arg. ff. de tutor. eum qui. in princ.

SYL. ¶ Pro solu. vide Christoph. hic, quia Ang. non bene intelligit.

¶ Ad substitutum. Qui substitutus nullo potest grauari legato, etiam in ea re, quæ pupillo fuit relicta, vt C. de leg. cum quidam. sed ipse exhæredat9 sic in re sibi relicta, vt ff. eodem. l. cohæredi, §. cum filiæ, in fin. §. (1)

† Facit ad hunc § c. in nostra in glo. 1. in fin. ext. de sepul.

vel hæredum institutorum, [a] vel exhæredatorum, [b] eadē etiam de posthumis intelligimus.

¶ Non potest pater pupillo suo substituere pupillariter, nisi sibi faciat testamentum, & si non valet testamentum patris, non valet etiam dicta substitutio. Ang.

¶ Liberis autem † suis nullitatem tabularum pupillarium.

c ¶ Et sibi. Hic nota, quod si filium exhæredat cui substituit, prius sibi, deinde debet facere filio testamentum. Si autem eum instituat, tunc vel ante, vel post, valet institutio, vel substitutio, vt ff. eod. l. 2. §. prius, & §. sed si quis, & §. sed & si. & § si.

testamentum nemo facere potest, nisi & sibi [c] faciat, [d] nam pupillare testamentum, pars [e] & sequela est paterni testamenti, adeo vt si patris testamentum non valeat, [f] nec filij quidem valebit.

¶ Hanc gl. seq. Bar. Ang. Alb. & Sal. in d. §. prius. tamen communiter dānatur, quia nō potest reddi bona ratio diuersitatis, quamuis Barto. assignet coloratā quę tamen dānatur. SYL.

d ¶ Faciat. hoc fallit in milite qui potest substituere pupillo, licet nō instituat sibi aliquem heredem, vt ff. de vulg. & pupil. subst. l. 2. §. quisquis.

¶ Pupillaris substitutio potest fieri singulis pupillis, vel ei, qui vltimus morietur. Ang.

Et no. hunc. §. non posse hodie habere locum, nisi talis sit impubes, qui possit esse ingratus, vt proximus pubertati, vt no. sup. quib. mod. tut. fin. §. item finitur, vers. item si in seruitutem aliās non potest exhæredari, vt C. de inoffic. testam. si quis in suo, §. legis.

ADDITIO. Et est ratio diuersitatis, quia substitutio in exhæredati est simpliciter testamentum filij, ita quod non patris, a quo nullam quotam hæreditatis accipit, & ideo in alieno testamento legare non potest secus si ex eadem voluntate quotam hæreditatis habere substitutus, & substitutioni locus esse posset. vt hic Ang.

a ¶ Institutorum. vt sup. eo. in princ. vsque ad proximum §.

b ¶ Exhæredatorum. vt sup. proximo §.

* ¶ Ratio est, quia pupillaris substitutio instituta fuit fauore liberorum impuberum: vt sup. eo. tit. in princ. vers. nam moribus &c. posthumi autem habentur pro natis, cum de eorum commodo agitur, l. quod dicimus de verb. signif.

¶ Liber. CASVS. Quæsitum fuit, an substitutio pupillaris posset fieri, quamuis testamentum paternum factum non sit, videtur quod sic. quia ex quo potest fieri separatim, vt dictum est sup. videtur, quod possit fieri etiam absque eo, quod fiat testamentum paternum, contrarium tamen deciditur, & assignatur ratio in tex. quia substitutio pupillaris est pars, & sequela testamenti paterni, ideo non potest stare sine eo. Not summa. Item, quod nullitas testamēti paterni influit in

e ¶ Pars. sic, ff. quemadmodum testam. aper. l. penult.

f ¶ Non valeat. s. a principio, vt quia filius fuit præteritus, vt ff. eo. l. si quis eum, in fi. l. Vel alias. s. non valet testa̅m a principio, cum multi sint modi, quibus testamentum non valet, vt ff. de iniu. rup. testa. l. 1. Idem etiam, si ex post facto rumpatur in totum. i. testa̅m patris. secus si pro parte t̄m quia tūc sub. stō remanet, vt ff. eod. in substitutione, & ff. de inoff. test. l. Papinianus, §. sed nec. Item hæc sunt vera si iure ciuili expugnetur testa̅m. aliter autem, si iure prætorio, vt si per contra tabulas expugnetur testamentum, quia remanet sub stitutio, vt ff. eo. l. ex duobus in fi. & l. seq. quæ huic l. contrariæ sunt.

¶ Ratio est, quia vltimo casu testamentum de iure ciuili valet, ideo sustinetur substitutio pupillaris. SYL.

¶ Sed certe aliud est, cum expugnatur iure ciuili, vt hic. aliud cum iure prætorio, vt ibi. nam prætor non potest facere effō nec diffinire hæredem, inf. de bon. poss. §. quos autē.

* * Receptior est sententia, hodie si testa̅m ex causa præteritionis nullius sit momēti, pupillarē substitutionē ipsi instituto factā cōseruari, auth. ex causa. C. de lib. præt. quod tamē quibusdā casibus nō procedit. vt cum pater nesciens se alium habere filium, illum præterit, ff. t., vel filio impuberi instituto datus esset extraneus substitutus. Idem, si contra tab. bo. pos. impetrata sit. d. l. ex duobus, § si. quia prætor non potest facere, quin adhuc institutus iure ciuili hæres sit. d. §. quos autē.

at secus,

at secus, si testamentum ex querela veluti inofficiosum expugnatum sit. d. §. sed nec impuberis. ad causam enim intestati omnia tunc rediguntur.] item no. hic quod de alienis rebus quis testatur, vt pater de bonis filij sic & alia, ff. de dona. inter vir. & vxor. cum hic. §. si miles, & ff. de inof. testam. si quis filio. § sed & siquis fuerit. Est & alius casus secundum quosdã, vt C. de secun. nup. feminæ, §. fin. Sed de iure cõmuni aliter est vt ff. de testa. l. eius qui. §. 1. & de codicill. l. conficiũtur, §. si post

¶ Vel singulis a liberis, vel ei, qui eorum nouissimus b impubes morietur, substitui c potest, singulis quidem, si neminem eorum intestatum decedere voluerit, nouissimo, si ius legitimarum hæreditatum integrũm inter eos custodiri velit.

SYL. ¶ Vel singulis. Casum nõ expedit figurare in tam aperta regula. Nota summarium. Item, quod substituendo vltimo videtur mens testatoris esse conseruare ius legitimarum hæreditatum.

¶ Substitutio pupillaris, potest fieri nominatim, aut generaliter, quo casu vocantur scripti hæredes pro rata institutionis, hoc dicit.

SYL. a ¶ Vel singulis. Potest enim esse, quod quis habeat plures filios. & omnes impuberes si cuilibet substituere vult, † poterit, si n autem vltimo loco morienti, & hoc potest, vt hic, & ff. eod. l. vel singulis. & hoc casu, vno moriẽte, defertur sua portio iure legitimo. s. per l. 12. tab. ad fratres, vt hic, & inf. de legi. agn. suc. §. 1. Sed certe ex eo, quod tantum vltimo morienti substituit, videtur eos inuicẽ substituisse vsque ad vltimum & ita iure substitutionis magis, quam legitimo inter eos succedi videtur, vt ff. de lega. 2. l. Titia Seio, §. Seia. in fi. quæ est huic cõtra. Sed certe ibi dixit plus scilicet, quod non alienarent, quod testator eis admittebat, & ex hoc ibi dr iure substitutionis succedere, non quia vltimo tantum substituit, vt ff. de lega. 3. is qui. in fi. ¶ Dic, q cõis solu. est, quia sic simpliciter est facta substitutio, ibi in toto, secundum Bar. in d. l. vel singulis. vbi cõiter approbatur.]

† Etiã vnica oratione, q facit, vt si filiabus legent centũ pro qualibet, quãuis verbis sint cõiunctę nõ tñ habeant ius accrescendi, vt l. huiusmodi, §. quib. ita SYL. ff. de leg. j. Ang.

* ¶ Non enim posset tota hęreditas per eũ, qui vltimus moriatur, restitui, nisi ad eum peruenerit. peruenisse autem nõ potuit, nisi in quẽ factã substitutionẽ proponamus.]

b ¶ Nouissimus. i. vltimus, puta his verbis, Qui ex liberis meis impubes vltimus morietur, ei Titius hæres esto.

** ¶ Idem, si duobus impuberibus institutis, his verbis substituat. Si vterque impubes decesserit. l. cum quidam, C. eod.]

o ¶ Substitui. s. pupillariter.

SYL. ¶ Substituitur. CASVS in nouissima regula non figuratur nisi literaliter, cuius ratio est libertas vltimarũ voluntatum. ideo autem admittuntur pro rata, quia cum non designent portiones, & certum est illum voluisse habere portionem, debet pręsumi eum, ita dilexisse in substitutione; sicut dilexerat in institutione. No. summa.

¶ Substituitur autem impuberi, aut nominatim, d veluti, † Titius aut generaliter, vt. Quisquis mihi hæres erit. e Quibus f verbis vocantur ex substitutione, impubere mortuo filio, illi, qui † & scripti sunt hæredes, g & extiterunt, h & pro qua i parte hæredes facti sunt.

† aliàs Titius hęres esto.

† Qui et scripti hæredes extiterunt.

d ¶ Substituitur. Nominatim. sic sup. de exhæred. lib §. nominatim.

e ¶ Hęres erit. Subaudi, sit hęres filio meo.

f ¶ Quibus. s. generalib. verbis.

g ¶ Hęres. scilicet patris.

h ¶ Extiterũt. scilicet ipsimet hæredes. nam secus si alijs quærant, vt puta patri vel domino. nam tales scilicet pater & dominus, qui sunt hęredes per filium, vel per seruum, ex his verbis generalibus non admittuntur ex substitutione idem dicas de hærede hæredis, vt hæc notantur, ff. eo. cum filio, & l. qui liberis. §. hæc verba, & l. sequen.

* ¶ Rationem vide in d. l qui liberis, ff. eod. & in l. sciendum. de verb. sig. vbi Alcia. eam doctissime explicat.]

i ¶ Pro qua parte. prout enim dilexit testator eos, instituit æqualiter vel inæqualiter, sic in substitutione præsumitur, vt hic, & ff. eo. si pater, & sup. ti. 1. §. & si ex disparibus.

* ¶ Animaduertendum est, q tex. noster dicit substitutos succedere pro qua parte hęredes facti sunt, non, pro qua hæredes scripti sunt. fieri non potest, vt maiorem habeant ex hæreditate testatoris portionem, quam ea qua scripti fuerunt, veluti si portio alicuius cohæredis repudiãtis eis accreuerit. in diuisione itaque hæreditatis pupilli hoc casu habetur ratio tam acquisitarum portionum, quam scriptarum. l. si in testamento, ff. eo.]

SYL. ¶ Masculo. CASVS hic etiam non figurabitur, cũ notissima sit regula inducta cessante ratione finali introductionis ipsi⁹ pupillaris substitutionis, quia cum ideo introducta sit, vt suppleatur per patrem defectus ætatis filiorum, profecto adueniente ętate, qua sibi possunt testãdo prouidere, debet cessare dispositio ex causa pterita introducta.

l. Titia,

¶ Pupillaris substitutio expirat adueniente pubertate.

¶ Masculo igitur vsque [a] ad quatuordecim annos substitui potest, feminæ vsque ad 12. annos, & si hoc tempus excesserint, substitutio [b] euanescit. †

¶ Extraneo, vel filio puberi, non potest fieri substitutio directa post aditam hæreditatẽ, sed solum per fideicommissum potest grauari de hæreditate alteri restituenda in totum, vel in partem Aret.

¶ Extraneo vero, vel filio puberi hæredi instituto, ita substituere † nemo potest, † vt si hæres extiterit, & intra aliquod tempus decesserit, alius ei sit hæres, sed hoc solum permissum est, vt eum per fideicommissum [c] testator obliget [d] alij hęreditatem eius, vel totam, vel pro parte restituere, quod ius quale sit, suo loco trademus. [e]

¶ Quibus modis testamenta infirmentur.

¶ Testamentum valet, donec rumpatur aut irritum fiat, rumpitur autem agnatione filij adoptati, vel arrogati. h. d.

l. Titia, § vsuras, ff. de leg. 2. No. quando expiret substitutio in masculo, & femina.

a ¶ Vsque ad quatuordecim annos. s. completos, nã pupilli esse desinunt, vt sup. quib. mod. tu. fi. in prin. sed inf. hos annos potest substitui, vt ff. eo. si ita quis, & l. qui plures.

b ¶ Substõ. s. directa, si tamẽ aliqua verba inueniantur fideicõmissi in testõ, iure fideicõmissi valebit, vt C. de fideicom. l. si frater tuus.

¶ Extraneo. CASVS Figuratio nõ est necessaria, ẽ regula notissima in materia substitutionum, q̃ post aditam directo à pagano non substituitur, cuius rõ in prõptu est, quia cũ semel factus sit hr̃s, nõ potest desinere postea esse hæres, sicuti non potest ex die, vel ad diẽ hæres quis institui, quod tñ concessum est per fideicommissum, vt dicetur, inf. de fideicom hær, No. summarium.

c ¶ Per fideicõmissum. quod semper fecisse vr̃, cum dicit: Si filius meus quandocunque decesserit, substituo ei Vitalẽ, quia verbum, substituo, cum sit generale verbum, & ad directam & ad fideicommissariam substitutionẽ possit trahi, ad id testi ingetur, qđ est rei aptius. l. ad fideicommissum, quia directa non habet locum, quandocunq; decedit, & probatur hoc. C. de impu. & alijs subst. l. precibus, §. si vero substituo. (1) & ff de vulg. subst l. cohæredi, §. cum filiæ, & ff. de legi. & senatuscon. l. in ambigua. forte idem si dicat, Vitalis hæres esto. nam trahitur ad fideicommissariam, quia de hæreditate restituenda rogasse videtur, vt ff. ad Trebel. l. ex facto. 1. respon. & l. Scæuola. Sed contra est, vt no. sup. in distinctione.

SYL. ¶ Dic, quod verbum hæres esto. est verbum directum, quod non obliquatur, vt dicit gl. & tradit Bartol. in l. centurio. colum. fina. ff. eodem.]

** Adde, verba directa seu ciuilia dici, quæ sui natura ius siue vniuersale, siue particulare in aliquem à testatore continenter transferunt, nec ministerium hominis requirũt, sed ipso iure effectum hñt, qualia sunt hęres esto, accipiat, accrescat, moriatur ei & similia. c. si pater. de test. in 6. vbi doc. Inflexa vero, seu obliqua vel precaria, q̃ ministerio hominis indigẽt, veluti, restituas quod verbum proprie pertinet ad fideicõmissa. l. cohæredi, §. cũ filiæ, ff. eo. titu. Illud tamẽ admonem[9] nullum adeo directum verbum esse, quin fiat precariũ, seu obliquum, si ita a testatore cõceptum sit, vt indigeat hominis ministerio, quod eleganter Bal. cen suit. l. fin. col. penul. C. de sacrosan. eccles. facit l. filiofa. §. vt quis. delegat. 1. & l. Lucius. §. fina. de leg 3. Obserua prẹterea, quod vbi substitutio põt valere iure directo, non trahitur ad fideicommissum. d. c. si pater, & gl. in l. verbis, ff. eo.

ADDITIO. (1) Not. q̃ substitutio compendiosa facta verbis cõibus valet omni tẽpore vt fideicom. & idem tenuit glos. in d. l. precibus, & est cõis opi. licet aliqui dixerint q̃ intra tẽpora valeat iure direc. post tẽpora vero iure fideic. dicatis, vt ibi Christoph.

d ¶ Obliget. rogando eum per fideicomm. vt restituat,

e ¶ Trademus, vt inf. de fideicomm. hæred. per totum.

* ¶ Adde multum interesse, an quis substituatur directo, an per fideicommissum, nã priore casu succeditur in totum, posteriore, detracto quadrante ex S.C. Trebelliano.]

¶ Quibus modis testamenta infirmentur.

¶ Vsque nunc qualiter firmẽtur testamẽta, nũc qualiter infirmẽtur. nam nihil est adeo firmum, quod non rumpatur, vt in Authẽt. de nup. §. nuptias. coll 4. Cõtinuatio.

T Estamentum. ¶ Totus iste titu. diuidi- tur in quinque partes. Diuisio.

SYL. † Cõcor. c. Raynu. in gl. sup verb. liberis, tamẽ med. ibi, pupillaris est. ext. de test.

† Non tñ inutilis erit hmõi substõ cũ tacitã vulgarẽ cõtineat, secũdũ Bart. in l. 1. col. fi. ff. eo. Substituo est verbũ gñale.

† Nisi sit miles. l. centurio, & ibi no. ff. eo.

Primo ponit, qualiter testamentum tollatur agnatione sui hæredis nouiter adoptati. Secundo, qualiter per secundum testamentum tollatur primum. Tertio, qualiter testamentum irritetur capitis diminutione testantis. Quarto an voluntas solennis possit tolli nuda voluntate testantis. Vltimo, quod etiam Imperator non capit ex testamento imperfecto. Secunda ibi, in §. Posteriore. Tertia ibi, alio quoque. Quarta ibi, Ex eo autem. Quinta ibi, Eadem oratione. Aret.

† Aliqui malũt legere, non manente sed deciplunt de hoc. n. agitur in §. alio. inf. eo.

SYL. † alias vis.

TEstamentum iure factum vsque eo valet, donec rumpatur, irritumve fiat. Rumpitur autem testamentũ, cum in eodem statu † manente testatore, ipsius testamenti † ius vitiatur. Si quis enim post factum testamentum adoptauerit [a] sibi filium per Imperatorem, eum, qui est sui iuris, aut per Prætorem (secundum nostrã constitutionem [b]) eum, qui in potestate parentis fuerit; testm̃ eius rũpitur, [c] quasi agnatione [d] sui hæredis.

¶ CASVS. in d. §. diffiniente, & procedente tradendo regulam, non est figurandus, poterat tamen dubitari, quod cum testamentũ iure factum esset, non posset tolli nisi saltem contraria expressa voluntate, & solenni, per reg. l. nihil tam naturale. ff. de reg. iu. Cuius contrarium dr̃, ꝙ rumpitur testamentum agnatione filij adoptati, vel arrogati. cuius ratio est, ꝙ cum a l. ciuili æquiparẽtur filijs legitimis & naturalibus, & agnatione filij posthumi testamentum rumpatur, quia de eo nulla est facta mentio, & tamen ad validitatem testamenti debet institui, aut exhæredari, ita rumpitur in casu isto. No. testamentũ nullum rumpi non posse, quia priuatio præsupponit habitum. Item, quod solenne testamẽtum potest rumpi, & irritari. Item, quod tunc rumpitur, quando manẽte testatore in eo statu, ius testamenti vitiatur. Item, quod arrogatione filij rumpitur. Item, quod dictio quasi, est nota improprietatis]

a ¶ Adoptauerit. i. arrogauerit. *

** Idem, si legitimauerit filium, Dec. consil. 52. in princ. & Iul. Cla. de test. q. 84.

b ¶ Constitutionem. Puta auus est, qui adoptat, vt C. de adop. l. cũ in adoptiuis, & sup. de adop. §. sed hodie.

c ¶ Rumpitur. si autem prius eum instituisset, non rumperetur, licet postea arrogetur, vt ff. de libe. & posth. filio. §. fi.

SYL. ¶ Ratio est, quia iam reperitur institutus, & cum testamentum sortiatur effectum secundum tempus mortis, illo tempore reperitur institut⁹, quo solet esse causa rupturæ. Si autem fuit exhæredatus filius emancipatus, & postea arrogetur, tunc non rumpitur, aut extraneus, qui postea arrogatur, & tũc rumpitur, vt ff. de contra tab. l. non putauit, §. si quis emancipatum.

Extraneum autem, nepotem accipe, qui non est suus hæres, cum alius eum præcedat † alias frustra tunc exhæredaretur, vt ff. de verb. oblig. quidam cum filium, & de liber. & posthum. si quis posthumos, §. si filium.

† Et intell. gl. extraneum extraneatę qua filius emancipatus est, & sic nõ inepte exhæredat̃ imo lex consuluit, vt §. posthumorũ. supra de exhæ. lib. & ita bene sequitur in gl. aliás frustra, &c. Ioan. Fab.

ADDITIO. Et hæc vera, quando ante testamentum fuit facta exhæredatio, quid autem si in eodem, vel in vno testamento instituatur, in alio postea simpliciter exhæredetur, aut si post ius quæsitum exhæreditatio conferatur, vide Angelum hic.

d ¶ Quasi agnatione. Id est, sicut natiuitate alicuius posthumi. nam tunc certum est rumpi, vt ff. de iniust. rup. testamen. l. 1. in fin. & l. 3. in princip. & l. certum. (1) Et hoc in masculi testamento, secus in testamento feminæ, vt ff. de liber. & posthum. l. Gallus. §. nunc de lege Velleia. in fi. §. & est ratio. quia præteritio matris habetur pro exhæredatione, vt sup. de exhær. lib. §. fin. sed de inoffic. testam. agit talis posthumus, vt C. de inoff. testam. l. 3.

** Adde, quod alt glo. de posthumo, nõ habere locum in posthumo nepote concepto & nato post mortem testatoris, quia is non rumpit testamentum, l. si quis filio. in prin. vbi Bart. de iniust. rup. te. & idem Bart. in l. nam ad ea. de legi.]

ADDITIO. (1) Testamentum tamẽ rite factũ postea per ingressum monasterij non irritatur, sed regulariter secundum authen. si qua mulier, C. de sacrosanct. eccle. dic vt per Ang. hic.

SYL. ¶ Posteriore. CASVS. Tritissima regula est in materia vltimarum voluntatum, posteriore testamento primum rumpi. Hoc tamen dubitandi materiam in text. nostro faciebat, quia videbatur ex voluntate testamentum pendere, ita quod quoquo modo constaret de noua voluntate contraria, primum testamentum videbatur rumpi, quia iam liquido apparebat a priori voluntate recessisse, sed contrarium dicitur, quod necesse est secundum testamentum iure factũ esse, vt primum tollatur quod enim solenniter factum est, eodem modo dissolui debet, l. nihil tam naturale, ff. de regul. iur. nisi concurrat longum tempus cum voluntate minus solenni, quia tunc cursus temporis facit præsumi obliuionem prioris voluntatis, l. sancimus, C. de test.

No. testamentum primum tolli ipso iure per secundum perfectum.

Item, quod est necesse, quod ex secundo possit adiri hæreditas, licet effectualiter non adeatur.

Item, quod tollitur, dato, quod in secundo

fi.

sit institutus hæres sub cōditione, quę etiam defecerit.]

a ¶ Rumpitur. hoc est verum secundum quosdam, quando secundum non concordat cum primo, & alias durat primum, vt C. de test. sancimus. Sed certe hoc stare nō potest, nam si valet secundū non valet primum, cum idem non possit duo testamenta facere cum ex secundo tantum adeatur hæreditas. (l) Econtra in sententia, nam valet §. prima, non secunda ab eodem, & super eodem lata, vt ff. de re iudic. l. Iudex.

✝ Plures notabiles ampliationes, & declarationes ad istum, §. ponit Decī. i conf. 475. & Clar. de tes. q. 94.

SYL. ¶ Ratio est, quia lata sententia expirat officiū iudicis, qui functus est officio suo, in testamento vero voluntas est ambulatoria vsque ad mortem]

✝ Secus in codicillis §. vlt. infr. de codi.

✝ aliàs adi rer.

✝ aliàs an te conditionem.

¶ Posteriore testamento, etiam quod ex eo hæreditas nō adeatur, primum rumpitur. hoc dicit.

¶ ✝ Posteriore quoque testamento, ✝ quod iure perfectum est, superius rumpitur, [a] nec interest, extiterit aliquis hæres ex eo, [b] an non; hoc enim solum spectatur an aliquo casu existere [c] potuerit. Ideoque si quis [d] aut voluerit hæres esse, aut viuo testatore, aut post mortem eius antequam hæreditatem ✝ adierit, decesserit: [e] aut ✝ conditione, sub qua hæres institutus est, ✝ defectus sit, in his casibus paterfamilias intestatus moritur. Nam & prius testamentum non valet ruptum a posteriore, & posterius æque nullas habet vires, cum ex eo nemo hæres extiterit.

¶ Primum testamentum iure perfectū tollitur per secūdum perfectum, etiam si in eo sit in re certa hæres institutus, nisi in secundo asseruerit se velle valere primum, quo casu institutus in re certa, omnia per fideicommissum restituit. Ang.

dum testm̄ non valuit etiam in principio. hic autem valuit, licet ex eo non adeatur hęreditas. Itē nota, q̄ id, quod valet plus, rumpitur per id, q̄ minus valet, sic. ff. de adimē. leg. l. legatum sub conditione. §. 1. Arg. con. ff. de rescindē. vend. l. si id q̄d. ✝ aliàs defunctus in prin. & §. fi. Dic, vt ibi notatur.

¶ Aliud est in legato, in quo sola vnius voluntas spectatur, aliud in cōtractu, vbi duorum consensus exigitur, secundum Ioā. Fab. hic.]

*¶ Testamentum an ita fieri possit, vt nullo modo possit reuocari, vide latissime apud Bart. in l. si quis in princip. de leg. 3. Salic. in l. sancimus. C. de testa. & post eos apud Cæpol. cautel. 117. incip. si pater, & Clar. de test. quæst. 94. & 99. vbi omnino vi deas.]

ADDITIO.

(l) Hoc verum vbi fiunt ex interuallo, aliàs in eodem contextu, & coram eisdem testibus possent duo originalia confici. Io. Fab.

*¶ Adde, quod posterius testamentū, etiam minus legitime factum, tollit primū, quando in posteriore testamento sunt instituti hæredes qui ab intestato venire possunt. l. 2. ff. de iniu. rup. & no. Bar. in l. omnes, col. 13. in princ. ff. de inst. & iu.]

*¶ Item intellige hūc §. procedere in testamentis paganorum. aliud enim est in milite, qui potest relinquere duo testamēta ęque valida, l. quærebatur, ff. de testam. mili. Sed quid iuris, si producantur duo testamenta eodem die confecta, nec appareat vtrū prius factum sit? Respon. neutri valere propter incertitudinem, glo. ver. missus, l. fin. C. de edicti Adr. tol. Clar. de tes. ad fi.

b ¶ Ex eo. s. posteriore testamento.

c ¶ Existere potuerit. No. non considerari, q̄ est, sed q̄ esse pōt, vt hic, & ff. de hær. inst. l. pater filio, & ff. de iniust. rup. tes. l. cū in secundo in princ. & §. in futurum. Sed contra, ff. de lib. & posth. l. si filius. (l) Solu. ibi secundum

d ¶ Ideoque si quis. Scilicet institutus hæres in secundo testamento. Et hic versus est exemplum, quando valet secundum testamentum, & non extitit in eo hæres, & vide tria exempla.

e ¶ Decesserit. quare nō transmittit, nec olim nec hodie ad hæredes, vt C. de caduc. tollen. l. 1. §. in nouissimo.

¶ Sed & si quis. CASVS. Quærebatur, an condito solenniter testamento, si fiat secundum in quo non vniuersaliter hæres instituatur, sed in certa re, dicatur validū, & videbatur, quod nō, quia posterius testamētum non æque perfectū est, vt primum, nec de toto disponit, cuius contrarium deciditur, nam aut instituit in re certa nihil addito, & tūc detracta rei certæ mentione, trahitur institutio ex dispositione, l. ad totum, l. 1. §. si ex fundo. ff de hær. instit. si vero dicitur, velle adhuc primum valere, tunc primum ipso iure tollitur, & l. exequitur officiū suū & applicatur hæredi in certa re omnia, sed vt seruetur volūtas testantis, tenetur primis hæredibus restituere retēta re, in qua est institutus, si ascendit ad quartam, aliàs retenta SYL.

quarta. Nota summarium, & quæ in positione casus dicta sunt.]

a ¶ Sed & si quis. Iste §. est lex. ff. ad Trebell. & incipit, si quis priore. Accurs.

b ¶ Priore testamento. Not. hic argumentū pro sententia appellationis, vtrum ex ea, vel ex prima agatur.

Snīa si geminet. ex qua tunc agetur.

SYL.

¶ Dic, qđ aut prima sententia cōfirmatur per lapsum tēporis, quia appellatio deseritur, & agitur ex prima, aut confirmatur à secunda: & ex ea agitur, glos. in l. eos. vbi Bart. C. de appel.] Sed contra argum. C. de do. inter vi. & vxo. l. ex verbis, & simile potest notari in l. pen. eiusdem tit. Accursius.

c ¶ Ex certis rebus. Quia totum habet, licet ex certa re sit institutus, & ideo rumpitur primum testamentum, vt hic, & ff. de hæred. insti. l. prima, §. si ex fundo.

etiam quartam, quam vocant Trebellianicam, designari, quod & aliàs sæpissime obseruauimus, vt in l. cum filiū, vers. denique. de leg. 1. l. pater filiam, ff. ad l. Falc. & l. 1. §. si is qui. ad Trebell.]

¶ Sed & si quis [a] priore [b] testamento iure perfecto, posterius æque iure fecerit, etiam si ex certis rebus [c] in eo hæredem instituerit, superius tamen testamentum sublatum esse, Diui Seuerus, & Antoninus rescripserunt, cuius constitutionis verba etiam hic inseri [d] iussimus, cum aliud [e] quoque præterea in ea constitutione expressum sit.

¶ Imperatores [f] Seuerus & Antoninus A A. Cocceio Campano. [g] Testamentum secundo loco factum, licet in eo [h] certarum rerum hæres scriptus sit, perinde iure valere, [i] ac si rerum mentio facta non esset, sed teneri hæredem scriptum, [k] vt contentus rebus sibi datis, aut suppleta [l] quarta ex lege Falcidia, hereditatem restituat ijs, qui in priore testamento scripti fuerant, propter inserta † verba secundo testamento, quibus, vt valeret prius testamentum, expressum [m] est, dubitari non oportet.

† aliàs fideicōmissi uerba.

¶ Et ruptum quidem testamētum hoc [n] modo efficitur.

¶ Per capitis diminutionem testamentum propriè fit irritum. Et largo modo testamentum ruptum, vel iniustum dicitur irritum, & econtra. Aret.

m ¶ Expressū est. Nam testator voluit primum testamētum manere. & tamen non potuit, nisi iure fideicōmissi ex tacitá tamen voluntate, quæ ex secūdo testamento percipitur, remanet primū, vt si dicam in secundo. Ideo instituo talē, quia mortuus est quem institueram in primo. nam si errauit, remanet primus hæres, & legata ex vtroque præstantur, scilicet a primo hærede, vt ff. de hæred. instituen. l. fin.

SYL.

¶ Iste text. probat contrariū, vt aduertit hic Christ.

ADDITIO. Et sic ex qualitate præfationis colligitur causa finalis ipsius dispositionis, & tunc ab ea licitum est arguere. Ang.

ADDITIO. Et hoc verum, quando in eodem testamento non est datus alius cohæres, alias haberetur loco legatarij, præterquam in querela inofficiosi testamenti, de quo dic. vt per Ang. hic.

d ¶ Inseri iussimus. hoc titulo statim.

e ¶ Aliud scilicet, quod expresse confirmari potest primum in secundo, & alia, vt patet in sequentibus.

f ¶ Imperatores. Ecce verba dictæ constitutionis.

g ¶ Campano. scilicet rescripserunt salutem.

h ¶ In eo. s. secundo testamento.

i ¶ Valere. Accipe, dubitari non oportet, quod est inf. Accur.

k ¶ Scriptum. scilicet in secundo testamento.

l ¶ Suppleta quarta. s. si res sibi datæ non faciant quartam.

* ¶ Annota. ex hoc text. Falcidiæ nomine

n ¶ Hoc modo. s. tribus modis, per arrogationem, & agnationem, vt sup. eo. §. 1. Item, & per secundi testamenti compositionem, vt sup. eo. §. posteriore quoque vsque huc.

SYL.

¶ Alio quoque modo. CASVS. Quærebatur, an capitis diminutione rumperetur testamentū, & videbatur quod non, saltem quando postea decedebat sui iuris, quia media ipsa non videntur nocere testatori, sicut nō nocent hæredi. §. in extraneis, inf de hæred. qual & diffe. contrarium deciditur, & ratio esse potest quia venit ad casum, in quo non posset testari. l. qui in potestate, ff. de testa. quæ ratio per aliquos hic reprobatur. Tamē potes eam defendere. Nec ob. §. in extraneis, quia defectus causæ efficientis non est purgabilis, sicut in causa suscipiēte, vt dicit hic Ias. per ea, quæ habētur in §. si eui fundus. inf. de leg. No. quæ dr̄ in summario.]

a ¶ Alio.

¶ Alio † quoque modo testamenta iure facta infirmantur, veluti cum is qui fecit testamentum, capite diminutus [a] sit, quod quibus modis accidat, primo libro retulimus. [b] Hoc autem casu [c] irrita fieri testamenta dicuntur: [d] cum alioquin [e] & quæ rumpuntur, irrita fiant, & ea quæ statim ab initio non iure fiũt, irrita sint. Sed & ea, quæ iure facta sunt, & postea † per capitis diminutionẽ irrita fiunt, possumus nihilominus rupta dicere. Sed quia sane commodius erat, singulas causas [f] singulis [g] appellationibus distingui, ideo quædam non [h] iure facta dicuntur, quædam iure facta rumpi, [i] vel irrita [k] fieri.

¶ Testamentum iure factum quod postea fit irritum capitis diminutione testatoris, reconualescit de æquitate Prætoris, si testator tẽpore mortis fuerit ciuis Romanus, & sui iuris. Ang.

¶ Non tamen per omnia inutilia sunt ea testamenta, quæ ab initio iure facta, † per capitis diminutionem irrita facta sunt. Nam si septem testium signis signata [l] sunt, potest scriptus hæres secundum tabulas testamenti bonorum possessionem agnoscere, si modo defunctus, & ciuis Romanus, [m] & suæ [n] potestatis mortis tempore fuerit. [o] Nã si ideo irritum factum sit testm̃, quia ciuitatem, vel etiã libertatem [p] testator ami-

a ¶ Alio. Diminutus fit, licet minima capitis diminutione, vt inf. eod § non tamen. in fi. & ff. de codicil. l. conficiuntur, § si post factum. sed contra. sup. de milit. test. §. penul. Sed illud speciale est in milite. Potest & alius modus irritandi testm̃ adijci quia per legem quãdoque cassatur in duobus casib⁹ vt in Auth. vt cum de appell. cogn. §. si quis de prædictis, & §. si vnum ex parentibus collat. 8. † ¶ Quid ergo si quis ingrediatur religionẽ, irritũ fiat eius testamentũ antea factum? vi de Bario. & alios Doct. in Authen. si qua mulier, C. de sacrosan. eccl. & Clar. de test. q. 78. vbi distinguit.

b ¶ Retulim⁹ vt supra de capit. diminu.

c ¶ Hoc autẽ casu. s. cũ quis capite diminuitur.

d ¶ Dicuntur. s. proprie.

e ¶ Alioquin. Scilicet si improprie velim & large.

f ¶ Causas. i. differentias.

g ¶ Singulis appellationib⁹. i. proprijs nominibus, & facit, ff. de supel. leg. l. Labeo. §. fina.

h Non iure facta. † vt sunt illa, quæ carent solennitate testium. Vel quando testator non habuit testamenti factionẽ, & facit. Vel quando filium in potestate constitutũ præteriuit, vt l. 1. ff. de iniust rup. test.

** Adde. q his tribus casibus testamentum iniustum dicitur, proprie tamen illud iniustum appellatur cui desunt solennia.

i ¶ Rumpi. C. tribus modis, videlicet per arrogationem, per agnationem, & per secũdi testamenti compositionem. Accur.

K ¶ Irrita fieri, vt per capitis diminutionẽ testatoris, vel quando hæres institutus non adit hæreditatem, quia tunc testamentum constituitur irritum, vt l. 1. ff. de iniust. rup. testam.

¶ Non tamen. CASVS. Ratio dubitandi in præsenti casu erat dispositio præc. §. & rigor iuris ciuilis, rõ autem decidendi fuit æquitas prætoria. Not. quod reconualescit, quod alias nõ valuit, cessante impedimẽto, saltem de æquitate. Itẽ, quod ad hoc, vt bonorum possessio secundum tabu. detur, necesse est, quod testamentũ sit solenne de iure ciuili.

l ¶ Signata sũt & postea testator capite diminutus est.

m ¶ Ciuis Romanus. vt quãdo maximam vel mediá capitis diminutionem passus fuerit, & postea restitutus.

n ¶ Suæ potestatis. vt in minima.

o ¶ Fuerit & aliquo iudicio voluntatẽ primam retinear, vt ff. de bono. pos. secũdum tabu. l. qui ex libreis. §. testamento.

¶ Hæc gl. cõmuniter approbatur, quæ voluntas debet declarari saltem coram quinque testibus, leg. hæredes, §. sed & si notan. ff. de testam. & ibi doct.]

p ¶ Libertatem. Immo etiam facto seruo testatore, vt quia capiatur ab hostibus, & ibi seruus moriatur, nam tunc valet testamentum. vt supra quibus non est per. fac. testamen. paragra. finali, qui est contra, sed illud est propter fictionem. l. Corneliæ, vt ibi, & ff. de vulg. subst. l. lex Cornelia.

ADDITIO. Et tunc quãdo impedimẽtum tollitur per viam fictionis, vt ibi,

† alias autem.

† Primus casus est, qñ ille, q cognouit se heredẽ scriptum in testõ, testatorem inopia laborantem nõ alimentauerit, immo illũ passus est fame necari. Scd's casus est qñ testatore ab hostibus captũ non redemit tunc indignatione quadam hæredis testamentũ viribus vacuatur, propterea q hrẽditas ex eo nõ aditur, scdm Christop.

† alias pp

† Istæ glo. cũ duabus sequentib⁹ non sunt Accur. sed additiones

SYL.

† alias præ

vel restitutionis in integrum à principe, vt l.si quis filio.§.pen ff. de iniust.test.reconualescit testamentum etiam de iure ciuili, nisi quo ad relictum tali damnato factum, vel ipsius institutionem secundum An.

re singulari quam iure communi,l.4.ff.de fideicommiss.liber.]

Item cõtra,ff.de iniust.rup.test.l.2.Sed ibi secundum, licet non sit perfectum iure communi,est tamen perfectum iure militari,vnde rumpit primum.

sit,aut quia in adoptionem se dedit, & mortis tempore in adoptiui patris potestate sit, non potest scriptus hæres secundum tabulas [a] bonorum possessionem petere.

¶ Posterius testamentum imperfectum, vel alia vltima voluntas nõ solennis,non tollit primum. Aret.

¶ Ex eo autem solo [b] non potest infirmari testamentum, quod postea testator id noluerit [c] valere, vsque adeo, vt & si quis post factum prius testamentum posterius facere cœperit, & aut † mortalitate præuentus, aut quia eum eius rei pænituit, id non † perfecisset, Diui Pertinacis oratione cautum sit, ne alias tabulæ priores iure factæ, irritæ fiant, nisi sequentes iure ordinatæ & perfectæ [d] fuerint. Nam imperfectum testamentum sine dubio

a ¶ Secundum tabulas. Nota, quod de iure ciuili non admittitur, cum sit irritum testamentũ, sed iure prætorio, quo inspecto non potuit infirmari quod erat factum, cum circa talia ius prætorium non habeat vim, vt infra de bonorũ possess. §.quos autem.

SYL. ¶ Ex eo autẽ solum. CASVS non figurabitur quia de ratione dictum fuit in §. posteriore, supr.eod. No.testm̃ solẽne nõ tolli nuda voluntate contraria. Itẽ, quod illud non dicitur testamẽtum quod quis post aliquarum rerum dispositioné morte præuentus perficere non potuit, No. regulam, de qua in summario.]

b ¶ Solo bene dicit solo,quia si plus interueniat,licet nõ sit perfectum, secundum tamẽ qñq.rũpit primũ, vt in fi. huius §.dicemus.

¶ Adde, quod & legatum vel fideicommissum relictũ primo testamento solenni non intelligitur tacite reuocatum per sequẽtem voluntatem inualidam, nisi sit inualida ex causa præteritionis vel exhæredationis, ideoque debebitur, nisi expresse ademptum sit in secundo minus solenni, vt tradit Bar.in l.si iure.de leg.3.

c ¶ Noluerit.s.dicendo hæc verba, Nolo testamentum,quod feci, valere.

d ¶ Perfectæ fuerint. Immo quandoque,si sint imperfectæ secundæ, rumpũt primo factas,vt C.de test. sancimus.quæ est cõtra.Sed ibi tam ex cursu decennij,quam mutatione voluntatis, illud euenit, nõ sola mutatione. Declara, si talis reuocatio fiat post lapsum decennium a die conditi primi testamenti, nam si fiat intra decennium,nihil operabitur,secundum gl.fi.in d.l.sancimus.vbi Ias. & Cla.de test.q.9t. Item contra.ff de test.mil. l.eius militis,§ si militia missus: sed ibi primum erat minus solenne iure cõmuni inspecto, vnde facile potuit rumpi.(i)

SYL. ¶ Facilius enim tollitur actus subnixus iu-

Item contra, C. de test. l.hac consultissima, §.si quis autẽ. Sed ibi in secundo fuerunt instituti. qui & alias ab intest. successuri erant, vnde facile rumpitur primum testamentum, in quo extranei sunt instituti, & facilius admittũtur venientes ab intestato.vt arg. ff. de vulga.& pupill.substit. l.si filius. Item contra,C.de testamen. l. nostram, & ad idem contra, ff.si ta.test.nullæ.ex.l.1.§.si heres Sed in istis legibus plus fecerat testator,vt rumperet primum quia incidit, quod magis est, quam si aliud testamentum facere voluisset, argum. ff.de ijs quæ in test.delen.l.2.

Item contra, ff. de acquirend. hæred. l. Claudius.

Sed ibi non valet primum, non quia ruptum sit a secundo, sed quia hæres institutus in primo non adiuit ex eo hæreditatem vnde non valet testamentum, quòd hæredẽ non habet, vt ff.de ijs quæ in test.del.l.proxime, nec potuit eam transmittere suo hæredi adeundam, vt C. de caduc.tollen.l.vnica, §.in nouissimo.

Item contra,C.de ijs, quibus vt indig.l.hæreditas.

Sed ibi dixit talia verba, quod hæres erat indignus, vel similia,quæ plus faciunt, quod si simpliciter diceret,nolo prius valere, vel quam si secundum cœpisset facere:& ideo ibi receditur à primo. Vel dic illud, quod hic dicitur, esse verum de iure directo,vt nõ rumpatur primum, sed tamen aufertur ei hæreditas vt indigno: vt ibi,cum hoc cogitauerit testator, vt arg.ff.de cond. inst.l.quidam in fine.

ADDITIO. (i) Vel dic, quod ille casus non est proprie exceptus à regula, quia hic primum erat validum de iure communi, sed ibi primum erat validum iure speciali ex priuilegio.Ang,

† alias mortes.

† alias g fecerit.

a ¶ Nul-

Nihil & i. pfectũ æ. qparanſ.

✝ Hęc rub. incipit, De ijs quib.m indig. &c.

nullum eſt. [a]

¶ Etiam princeps non capit ex teſtamento imperfecto. h d.

¶ Eadem oratione expreſſit, [b] non admiſſurum ſe hæreditatem eius, qui litis cauſa principem reliquerit [c] hæredem, neque tabulas non legitime factas, in quibus ipſe ob eam cauſam [d] hæres inſtitutus erat, probaturum, [e] neque ex nuda voce hæredis nomen admiſſurum: [f] neque ex vlla ſcriptura, cui iuris auctoritas [g] deſit, aliquid adepturum. Secundum hoc Diui Seuerus & Antoninus ſæpiſſime reſcripſerunt. [h] Licet enim inquiũt [i], legibus ſoluti [k] ſumus, attamen legibus viuimus. † [l]

¶ De inofficioſo teſtamento.

¶ Solis liberis præteritis, vel exhæredatis, parentibus quoque, & fratribus vel ſororibus, turpi perſona inſtituta, datur querela inofficioſi teſtamenti. h. d.

a ¶ Nullum eſt. No. nihil eſſe quod perfectum non ſit, C. ✝ ad ſylian. l. cum ſyllanianum, in fi. Sed contra, ff. quemad. teſtamen. ape. l. 2. §. teſtamentum.

Sed ibi abuſiue dicitur aliquid, quod non erat perfectũ.

Item contra, C. de teſtam. l. hac conſultiſſima. §. ex imperfecto.

Sed illud ſpeciale eſt fauore liberorum, vt ibi dicitur, ſicut & illud eſt ſpeciale in illis, vt d. ſficilius rumpat teſtator illud in quo ipſi inſtituti ſunt, vt in Auth. de teſta. imperfe. §. penul. coll. 8.

SYL. * ¶ Quod dicitur in hoc tex. teſtamentum imperfectum eſſe nullum, intellige quo ad infirmandum pri⁹ teſtamentum perfectum, eſt tamen utile ad demonſtrandam teſtatoris mentem, lege ultima. ff de rebus eo. & l. legatum ſub conditione ff. de adimen. leg. quod ad multa prodeſſe poteſt.

SYL. ¶ Eadem ratione. CASVS Figura per te. rationem dubitandi faciebat auctoritas principis, quia quo ad eum ſeruatur ius gẽtium potius, quam ius ciuile.

Ratio decidendi aſſignatur in text, Nota ſummarium.

item, quod quamuis princeps ſit ſolutus legibus illis tamen uiuere uult.

b ¶ Expreſſit. ſ. Diuus Pertinax.

** ¶ Huius orationis ſiue S. C. meminit Capitolinus in Pertinace his uerbis: Legem ſane tulit, ut teſtamenta priora non prius eſſent irrita, quã alia perfecta eſſent neve ob hoc fiſcus aliquando ſuccederet. ipſeque pro ſeſſus eſt, nullius ſe aditurum hæreditatem, quæ aut aduiatione alicuius delata eſſet, aut lite perplexa, aut legitimi hæredes & neceſſarij priuarentur.]

c ¶ Reliquerit. Scilicet in ſolenni teſtamento, quod facit, ut duriorem faciat aduerſarium ſuis aduerſarijs, quæ inſtitutio eſt odioſa, & inuidioſa, ut ff. de hære. inſti. l. pen. ✝

✝ Et ita in dubio pſũ miſ' pp. fiſci extre-

d ¶ Ob eam cauſam. ſcilicet litis, nam ſi legitimas non probat ſcilicet princeps, multominus probabit non legitimas.

e ¶ Probaturum. i. commendaturum.

f ¶ Admiſſurum. id eſt niſi ſolenniter ſit inſtitutus, nollet etiam nomen hæredis habere.

g ¶ Auctoritas deſit. Vt quia aliquid deſit, propter quod teſtamentũ nõ valet, cũ multa ſint in eius factione neceſſaria, vt ſup. de teſtamen. §. 1. & 2.

mã ptatẽ, ſecus ĩ priuato, ut l. ex hoc, §. ſed hrdẽ. ff. d ali. iu. muta. cau. fac. Ang.

h ¶ Reſcripſerunt. vt C. de teſt. l ex imperfecto.

i ¶ Inquiunt. Imperatores.

K ¶ Soluti. vt ff. de legi. & ſenatuſcõſult. l. princeps. & facit, ff. de iure fiſci, l. fiſcus 1. §. fin.

✝ Cõcor. c. 1. ĩ glo. ſu per uerbo ab oĩbus ĩ fi. ext. d cõſtitu.

l ¶ Viuimus. Id eſt viuere uolumus, ut hic. & C. d leg. & conſti. prin. l. digna uox. & facit, ff. de leg. 2. quod principi, & l. ſequen. & ff de lega. 3. l. imperfecto, & ff. de inofficioſo teſtamen. l. Papinianus, §. ſi Imperator.

SYL. * ¶ intellige quod uolunt uti iure communi ſcilicet in teſtamentis aliorum, non in ſuis, hoc eſt, cum ipſi teſtantur, ſecundum Pau. Caſt. & Iaſo. in l. ex imperfecto. Cod. de teſtam.

ADDITIO. Immo contra fiſcum in dubio eſt ferenda ſententia, ſi cauſa ſit mere lucratiua, alias ſecus, ut hic, Ang.

¶ De Inofficioſo teſtamento.

¶ Qualiter ipſo iure teſtamenta infirmentur, ſup. ti. 1. dictum eſt, nũc autem qualiter officio iudicis. i. per ſententiam iudicis intẽterut querela inofficioſi teſtamenti.

Continuatio.

** Inofficioſum teſtamentum eſt dicere, eſt allegare, quare exhæredari, uel præteriri non debuerint. l. 3. ff. eodem. Eſt enim contra officium pietatis, quod uel parentes liberos ſuos, qui ſunt quaſi portio uiſcerum ſuorũ, uel cõtra liberi genitores ſuos ſine cauſa exhæredent, & dominio rerum ſuarum priuent, uel tanquam ſuimet immemores (ſunt enim uelut eadem perſona) prætereant, uſque adeo, ut nec fas uideatur eccleſiam inſtituere, excludendi filios gratia. gl. l. Papin. §. ſi Imp. ff eod.

Quia plerūque parentes ſine cauſa liberos ſuos exhæredant, [a] vel omittunt: [b] inductum eſt, vt de inofficioſo teſtamento agere poſſint [c] liberi, qui [d] querun-tur [e] aut inique ſe [f] exhæredatos, ac inique præteritos, [g] hoc colore, [h] quaſi non ſanæ mētis fuerint, cum teſtamentum ordinarent. Sed hoc dicitur non quaſi vere furioſus ſit: ſed recte quidem † fecerit teſtamētum, non autem ex officio pietatis. Nam ſi vere furioſus ſit, nullum [i] teſtamentū eſt.

¶ Non autem liberis tantum permiſſum eſt teſtamentum parentum inofficioſum accuſare, verum etiam liberorum, [k] parētibus.

† alias fecit.

Diuiſio. Quia plerunque. ¶ Totus iſte titulus diuiditur principaliter in duas partes. Primo ponit quibus perſonis cōpetat querela. Secundo, quando querela ceſſat. Secunda ibi, Sed hæc ita. Itē prima ſubdiuiditur. Nā primo de querela deſcendentium contra teſtamenta aſcēdentium. Secūdo econtra. de querela aſcendentium contra teſtamenta deſcendentiū. Tertio de querela collateralium. Quarto, qđ querela eſt remediū ſubſidiarium. Secūda ibi, Non autē. Tertia ibi, Soror. Quarta ibi, Tam autē. Aret.

SYL.

¶ Quia plerūque. CASUS poſitio facilis eſt, ſtat enim tex. in declaratione terminorum, cui ſ. competat querela inofficioſi, & quia ſup. de exhæred. lib. viſum eſt clare filijs competere, cum hoc ſit indubitatum, prætereundum eſt, ſed in parentibus videbatur, quod non poſſet competere querela, quia filij non poſſunt condere teſtamētum. l. qui in poteſtate, ff. de teſtam. immo quādo præteriretur aſcendens, videbatur, quod nō haberet locum querela, ſed bon. poſſ. cōtra tab. l. 1. ff. ſi quis a pa. fue. ma. Cuius contrarium reſpōdetur, quod imo competat querela, vt dicitur hic in tex. ea ratione, quia cōtra officium pietatis filij fecere, quaſi furioſi, qui parentes exhæredauere, vel prætertere. Nec obſt. obiectum de patria poteſtate, quia iſte tex. debet intelligi in emancipatis teſtantibus quia ſi intelligeretur de filijs in poteſtate, teſtamentum eſſet nullum. Item quod dicitur de querela, habet locum indiſtincte, quando parentes exhæredantur, ſed differētia eſt in præteritione, quia ſi prætereuntur aſcendentes per lineam maternam, habet locum querela, quia habetur pro exhæredatione ſup. de exhær lib. §. fin. per lineā paternam, habet locum bonorum poſ. cont. tab. vt in contrario. De fratre autem & ſorore ratio introductionis pietas fuit, non ſimpliciter. ſed quando eſt admiſta odio turpis pſonæ inſtitutæ. Notabilia collige per te.]

a ¶ Exhæredant. Hoc refertur ad eos, qui aſcendunt per lineā maſculinā & femin. ſed ſequens clauſula reſpicit tm̄ femininam.

b ¶ Vel omittunt. Hoc tantum ad femininam lineam refertur. Nam illatum præteritio pro exhæredatione habetur, vt ſupra de exhær. li. §. mr̄. Si aūt aliquis de linea maſculina omitteret filium in ptāte, nullum ipſo iure eſſet teſtm̄ ſi emācipatum filium omitteret, valeret, ſed per contra tab. rumpitur, vt ſup. de exhæ. lib. in prin. & §. emācipatos. hodie ēt emancipatus præteritus poteſt dicere nullū ipſo iure, vt ſup. de exhær. lib. §. noſtra alias, ſed hęc quidem, & C. de lib. præt. maximum. Accur.

¶ Declara hoc verum qn̄ nō eſſet īſerta cauſa, quia tūc ēt hodie haberet ius dicēdi nullum, ſed inſerta cauſa, neceſſe eſt, ꝙ veniat per cōtra ta. ſicut de iure antiquo ſecundū gl. in l. ſi filius, ff. de min. quę communiter approbatur per doct.]

c ¶ Agere poſſint. ſ. ab adita hæreditate inf. quinquennium, † vt C. eo. ſcimus, §. fin. & l. ſi quis filium. in ſi & ff. eo. Papinian. in ſi. & C. in quibus cau. in integ. reſtitut. non eſt neceſ. l. 2. & hoc propoſita quadam petitione ad hoc, vt teſtamentum reſcindatur, quæ non eſt actio protſus nec accuſatio, ſed medium tenet, & quandoque actio, quandoque accuſatio dicitur, ſed proprie dicitur querela, vt no. ff. eo. poſthumus, §. ſi quis.

† Supplemētū autē legitimæ ēt ꝑparatū trāſmittitur, & durat 30. an. ſm̄ cōem opin. Ang.

d ¶ Qui. ſ. liberi.

e ¶ Queruntur. i. conqueruntur.

f ¶ Se exhæredatos, a qualibet linea.

g ¶ Præteritos. Ab aliquo de linea feminina.

* * Illud tamen oportet meminiſſe, quod non licet agere de inofficioſo teſt. niſi poſt aditam hæreditatem. l. Papin. §. ſi conditioni, ff. eo. & vt exhæredatio valeat, duo requiruntur. primum quod inſeratur cauſa legitima in teſtamento, ſecūdum, quod ea probetur ab hærede. Cur. iu. Authen. non licet, C. de liber. præteri.

h ¶ Hoc colore. id eſt hac honeſtate verborum.

* ¶ Sic & Rhetores, probabilem rationem, quam ad defenſionem commenti ſunt, colorem appellāt. hinc color quæſitus dicitur, cum id, quod vere agimus ſimulatione aliqua obtegimus ſiue fraudandæ legis gratia, ſiue alia ex cauſa fiat. l. ſed Iul. ff. ad Maced. metaphora a Rhetoribus accepta, qui verborum coloribus veritatem plerumque offuſcant.]

i ¶ Nullum teſtamentum. vt ſup. quib. non eſt permiſ. fa. teſt. §. item furioſi.

K ¶ Liberorum parentibus, ſ. eſt permiſ-

SYL.

ſum

sum accusare filiorum testamentum, quando sunt pagano emancipato: aliàs si esset miles non subijceretur querele, vt C.eod.l.si in fi.
SYL. ¶ Quod hodie correctum est secundum gl. quæ cōis est, in d.l.fin. quia datur querela.]
Item si esset in potestate, testamentū ipso iure non valeret, vt sup. quibus non est pmissa.te. in princ. & facit. ff.eo.l. nam & si parētibus.
* ¶ Quod mr quoque agat d inoffi.testa. filij, licet instituisset fratrem vel sororem, est text. in l.cū filium. C.eo.l.

¶ Soror autem [a] & frater, turpibus [b] personis scriptis hæredibus, ex sacris constitutionibus prælati [c] sunt. Non ergo [d] contra omnes hæredes agere possunt. [e] Vltra [f] fratres igitur & sorores cognati nullo modo aut agere possunt, aut agentes [g] vincere.

¶ Cessantibus alijs remedijs agitur querela, & quando nihil est relictum: aliàs agitur ad supplementum. hoc dicit.

¶ Tam autem naturales [h] liberi, quam se-

lud tamen meminisse oportet, quod in querela inofficiosi testamenti liberi præferuntur parentibus, l.nam. ff. eod. an autem patri prætorio competat hoc remedium, cum habeat bon. pos. contratabul. traditur in l. pater.eo.tit.]

a ¶ Soror autem & frater. Hoc accipe in cō sanguineis & vterinis. vel consanguineis tātum (i) nam vterini non possunt, vt C.eod.l. fratres. Et not. quod duo dicit iste, §. primū, quod frater & soror possunt agere querelā. Secundum, quod hoc verum est, quando turpes personæ instituuntur hæredes.
SYL. ADDITIO. (i) Dummodo sint ex legitimo matrimonio nati, aliàs secus, etiā si per rescriptum principis essent legitimati. Item procedit iste tex. siue sint exhæredati, siue pteriti: dummodo legitimam in totum vel in partem non habeant, quia tunc agunt ad supplementum, vt hic per Ang.

b ¶ Turpibus. s. infamibus ipso iure, vel per sententiam, vel etiam de facto.]

¶ Vt C.eo.l.fratres, & ibi Ias. declarat in fi. ADDIT. Et talis infamia iuris vel facti ét excludit à querela, vt l.in arenam, C.eo.An.

c ¶ Prælati sunt. i. admissi sunt, & sic turpibus personis, ablatiui sunt absoluti. Vel dic prælati sunt. i. præpositi turpibus personis, datiuæ legendo.

Adde, qd hoc casu rumpitur testm̄ in totū, idque odio turpis personæ institutæ, vt dicit Ias. in dic. l. fratres, & in fratrib. & sor. nil est mutatum per ius nouum quo ad quartā.

d ¶ Non ergo hoc refertur ad primum responsum, vel potius ad secundum.

e ¶ Possunt. s. de iure.

f ¶ Vltra. Hoc ad secundum, vel potius ad primum, si rite inspiciatur series textualis.

g ¶ Agentes vincere, scilicet etiam de facto agentes non vincerent: melius ergo facerēt si se sumptibus inanibus non vexarēt, vt ff. eodem, l.ij. Sed contra, ff. eodem, posthumus §. si quis ex his. Sed ibi nemo repulit agentē: repelli tamen potuit, vt hic. Sed an filij fratrum agant? Videtur ex hac litera eos excludi. Sed cum hodie vocentur ab intestato, & fratribus æquiparentur, forte & ipsis querela datur, vt in authen. de hæredit. ab intesta. venien. §. reliquum. & in Authen. vt fra. filij. §. primo, collat. 9. quæ est in C. de leg. hæred. authen. cessante. & argu. ff. de inofficioso testamen. l. posthumus. in princ. Sed responderet quidam, quod non admittuntur ad querelam: & tamen vna cum eo, qui potest agere, admittuntur ab intestato, vt Cod. de inoffic. testamen. fratris. & Codice communia de success. auth. itaque. Vel posset responderi, quod admittuntur iure diuerso: nam frater agit querela, & rumpit, & filius alterius fratris, cum sit ruptum testamentum, admittitur ab intestato. Accursius.

¶ Opin. glos. hic communiter tenetur, quia subintratio illa locum habet ab intestato, non facto testamento.] SYL.

ADDITIO. Si autem esset solus, à querela excluderetur. Ang.

¶ Tam autem. CASVS. Figuratio non est necessaria in declaratione nouissimæ regulæ in hac materia. potest tamē pro ratione dubitandi adduci, quod quamuis filius habeat legitimam, & vltra, iure legati, vel alio modo, potest agere querela, dummodo non habeat iure institutionis, §. aliud quoque capitulum. in authent. vt cum de appellat. cognosc. Contrarium dicitur hic. Sed dic, quod illud procedit de iure nouissimo, hoc autem est de iure antiquo: nam quo ad hoc. §. hic est hodie correctus.

Nota, quod filij, tam naturales, quam arrogati, vel adoptati ab auo paterno vel materno, qui transeunt hodie in potestatē patris adoptantis, habent querelam.

Item, quod talis querela competit etiam posthumis.

Item, quod hæc querela est remedium subsidiarium, deficientibus alijs.

Item, quod ad excludendum liberos à querela, sufficit aliquid eis relinqui: quo casu agunt ad supplemētum arbitrio boni viri.

h ¶ Naturales. Scilicet & legitimi: nam naturales tantum non agunt in bonis patris, sed matris, vt digest. eodem, si suspecta. §. primo.

¶ Ratio est, quia ab hæreditate matris non SYL.
exclu-

excluduntur, à patris, sic.l humanitatis. C. de na.lib.l.placet.C.ad orfic. vel quia contra votum patris non succedunt, glo.in l.1.§.1. ff.de contra tab.

*¶ Dic idem in spurijs, nisi mater sit illustris, §.sciẽdũ infra de senatusc. Orfi. vel nisi procreati sint ex eo coitu, qui possit accusari, vt puta adulterij, incestus, & simili, nam cum tales filij capere non possint ẽt volẽte matre, multo minus cõtra eius voluntatem, vt inquit ibi glo. & in d.l.si suspecta.]

a ¶ Diuisionẽ. vt ab auo paterno. vel materno.

b ¶ Adoptati.id est † arrogati: qui habẽt quartã ex constitutione Diui Pij, vt ff.eodẽ. Papinianus. §. si quis impubes. Item adoptati, si auo paterno dati sũt. vt C.de adopt. cum in adoptiuis. supra de adopt. §.sed hodie.& hoc prædixit.

† Ista expositio ẽ mala, q̃a arrogatis cõsulit̃ alio remedio.i.p cõdictionẽ ex l. vt ibi, & l. si arrogator ff.d̃ adop. igit̃ &c.

cundum nostrę constitutionis diuisionem [a] adoptati, [b] ita demum de inofficioso testamento agere possunt, si nullo alio iure ad defuncti bona venire possunt. Nam qui ad hæreditatem totam, vel partem [c] eius, alio iure veniunt, [d] de inofficioso agere non possunt.

Posthumi [e] quoque, qui nullo alio iure venire possunt, de inofficioso agere possunt.

Sed hæc [f] ita accipienda sunt, si nihil eis penitus à testatoribus testamento [g] relictum est: quod nostra constitutio [h] ad verecundiam naturæ introduxit. Si vero quantacunque pars hæreditatis, vel res eis fuerit relicta. de inofficioso querela quiescente, id, quod eis [i] deest, vsque ad quartam legitimę partis repleatur, licet non fuerit [k] adiectũ, boni viri arbitratu debere eam † compleri.

† alias impleri, alias repleri.

¶ Tutor legatum petendo nomine pupilli, non repellitur à querela. Idem, si querela nomine pupilli egerit, non amittit legatum sibi relictum. Aretin.

¶ Si tutor [l] nomine pupilli, cuius tutelam gerebat, ex testamẽto pa-

c ¶ Partem. Scilicet quartam: si autẽ minus, tunc ad supplementum agitur, vt inf.proxi.

d ¶ Veniunt. Id est venire possunt: vt iure legati vel donationis: vt infr.eo.§.penul.vel quia eorum filij, vel serui sunt instituti, vt ff.eo.l.nihil.

SYL.

e ¶ Posthumi. Scilicet exhæredati: nam si præteriti, ipso iure rumpitur testamentum, vt supra de exhær.lib.§.posthumi, sed hodie non possunt exhæredari, vt C.eo. si quis in suo §.legis.

f ¶ Sed hæc. Hoc refertur ad supr. dicta à princ. vsque huc.

g ¶ Testamento. Scilicet iure institutionis, cum testamentum facit, vt in Auth. vt cum de appel.cog §.aliud. sed si aliam voluntatem facit, sufficit quoque relinquatur ī. vt in Auth.de trien.& semis.§.1. coll. 3. Similis gl.in §.igitur.ver.iure legati, inf.eo.

h ¶ Constitutio, vt C.eo.omnimodo.

i ¶ Eis. Scilicet exhæredatis, vel præteritis.

K ¶ Non fuerit adiectum, vt C.eo. scimus in princ.

¶ Si tutor. CASVS Quærebatur an prętérito vel exhæredato filio, qui alterius pupilli tutelam gerebat, cui in testamento paterno erat aliquid relictum, si acceptabat legatum, an excluderetur à querela: & videbatur quod sic, quia statim approbato testamento, excluditur à querela: sed acceptando legatum videbatur approbare testamentum, ergo &c. Contrariũ dicitur ea ratione, q̃a quãuis vna p̃sona sit & eadem: tamẽ gerit vices duarum: quando ergo approbat testamẽtum vt tutor non censetur approbare vt ipse: quãdo vero im p̃bat vt tutor, similiter non vr̃ improbare vt ipse: & sic diuersitas hęc facit rationem decidendi in text. nostro, cũ sit officiũ necessariũ vt gl. Not. quod dictũ est in summario. Item, quod dictio, sed si, non aduersatur secundum suam naturam in iure, & in facto, sed in facto tantum.]

SYL.

l ¶ Si tutor. Testator extraneum instituit, & filium exhæredauit, & cuidam pupillo existẽti in tutela filij sui legatũ reliquit: quod petijt filius nomine pupilli sui: non tamen ideo repellitur à querela suo nomine. Sed contra. ff.eod.l.fi.1.respon. Sed ibi certe aduocatus vel procurator spõte faciebat, cum illa officia sint spontanea, vt infr. manda. §.mandatum. at hic etiam ex necessitate *, quia tutela ex necessitate suscipitur, vt ff. de tutoribus, & curat.datis ab ijs. l. necnon. & necessario geritur, vt ff.de admini. tuto.l.1. in princ.

Aduocati & p̃curatoris officiũ est spõtaneum.

*¶ Excusandus enim est, qui officij sui necessitate adactus aliquid facit, cum satis iniquum sit damnosum esse cuiquã officiũ suum.l.sed & siquis.ff.quemadm. testa.aperi. quod latius ex multis iuris decisionibus comprobat Alciat. noster lib.1. de verborũ significat.car.vlt.

¶ Quando autem etiam officium aduocationis esset necessarium, iuxta l. prouidendum,

dum. C. de posthu. cum si tunc non submoueretur à querela.]

a Nihilominus. Nam videbatur paternū iudicium approbasse. & sic non posse postea querela agere, sed tamē nihilominus potest. vt hic dicit.

SYL.

Ratio fuit assignata in positione casus.

b Parris. Scilicet ipsius tutoris: immo erat exhæredatus.

*alias pos sit.

** Adde, q̄ datur minori restituto in querela inof. test. l. 1. C. de in integ. restit. secus in alia accusatione. l. auxiliū ff. de min.

c Sed si econtrario. Hic testator filium suum pupillū exhæredauit, & tutori, quē ipsemet pater filio dabat, legatū dimisit: licet ergo agat de inofficioso nomine pupilli, & succumbat, tamen ad legatū admittitur. Et ita nota argu. ex hoc & superiori responso, quòd quis agit aliquid interdū non vt ipse, sed vt alius. simile, ff. de adopt. si pater, §. qui duos. & ff. eod. l. si is qui. §. si hæres. & l. aduersus. §. 1. & C. de admin. tut. cum quædam & ff. de compens. L pen. C. de dolo. l. 1.

tris sui legatum accepit, cum nihil erat relictum ipsi tutori a patre suo: nihilominus a † poterit nomine suo de inofficioso patris b testamento agere. Sed si c econtrario pupilli nomine, cui nihil relictum fuerat, de inofficioso egerit, & superatus est: ipse tutor, quod sibi in testamento eodem legatum relictū est, non amittit.

¶ Sufficit, quod filius habeat vnam quartam quoquo relicti titulo, ad hoc, vt excludatur a querela siue sit vnus, si ue plures. Ang.

SYL.

Igitur quartum. CASVS. Quærebatur, an habens quartam excluderetur à querela: & videbatur quod nō. per auth. nouissima. Cod. eod. vbi requiritur tertia vel semis secundum numerum filiorum, vt quis agere non possit. Item dubitabatur ex eo, quod dicitur in d. Auth. vt cū de appel. cogn. §. aliud quoque. quod requiratur titulus honorabilis institutionis, non autem sufficerent multi hic expressi. Item dubitabatur ex alio, quòd quamuis non haberet quartam, dummodo haberet aliquid, non posset agi querela, sed ad supplementum vt sup. dictum est. Contrarium vero hic deciditur, vt vides: de quo ibi dic, quòd aliud est de iure nouissimo, secūdum quod prædicta immutata sūt, aliud de iure antiquo. vt hic dicitur, & in gl. 1. & 2. Nos. collige per te, quia clara sunt.

d Igitur quartam. Contrarium formatur ex eo quod habes, sup. eod. §. sed hęc ita vbi dicit, etiam si minus quarta habet, non agit querela, sed ad supplementū. Sol. hic loquitur ante Iustinianum. vt C. eo. cū quæritur. & ff. eo. Papinianus, §. quoniam autem quartam. at supra secundū Iustiniani tēpora, per l. C. eo. omnimodo. Et illud, igitur, q̄ est hic, ponitur incœptiuè. non illatiue. sic ff. de iustit. & iur. ius ciuile. §. hoc igitur. vel lege illatiue, ex eo quod habes supr. eodem. §. tam autem. in fin.

igitur incœptiue, & illatiue sumitur.

¶ Igitur d quartā quis debet habere, vt de inofficioso agere nō possit, siue iure hæreditario, siue iure legati, e vel fideicommissi, vel si mortis causa ei quarta donata fuerit, vel inter f viuos in ijs tantū modo casibus, quorum mentionem facit nostra constitutio, vel alijs g modis, qui in nostris constitutionibus continentur: Quod autē de quarta diximus, h ita intelligendum est: vt siue vnus fuerat siue plures, quibus agere de inofficioso testamento permittitur, vna quar-

* Adde, quòd sunt aliqui modi priuandi filium sua legitima, quos tradit Bart. Cæpol. in tracta. cautelarū. caut. 21. vbi omnino vide.

e Iure legati, sed hodie iu. institutionis, si facit testamentū, vt in authen. vt cum de appell. cog. §. aliud. (1) si vero alia sit voluntas, sufficit quoquo relicti titulo, vt in Auth. de trien. & semis. §. 1.

SYL.

Quod introductum est tam respectu honoris, quia titulus est honorabilior, quam vtilitatis propter ius accrescendi.

** Verior ratio est, ne ei videatur facta iniuria, si nō instituatur, vt aperte significat idē Imp. in d. §. Aliud. ver. hæc autem.

ADDITIO. (1) Quod est verum etiam in legitima, quæ debetur parentibus. Et an sit necesse, quod expresse relinquant iure institutionis, an sufficiat relinquere pro legitima, vel Falcid. vide Ang. hic.

f Inter viuos, scilicet data ea conditione, vt hæc donatio inter viuos in quartā computetur, vt C. eod. si quando, §. generaliter, & hic subijcit.

ADDITIO. Quod satis videtur exprimere si dixit, Dono tibi hoc pro parte tua arg. l. peto in princ. ff. de leg. 1. Et est ratio istius gl. quia legitima debetur ex bonis, quæ reperiuntur tempore mortis, in quibus nō reperitur hæc donatio, cū iam in vita patris patrimonium perfecte exiuerat. Ang.

g Alijs modis, vt dotis causa, & donationis propter nuptias, vt C. de inoffic. testa. quoniam nouella.

h Diximus vt sup. proximo §.

a Pro-

ta eis dari possit: vt ea pro rata distribuatur eis, † id est, pro virili portione. a

¶ De hæredum qualitate & differentia.

¶ Triplices sunt hæredes. Ang. Aret.

HAeredes autem, aut necessarij b dicũtur, aut sui & necessarij, aut extranei. c

¶ Seruus proprius hæres a domino institutus, dicitur necessarius: quia est hæres velit no lit: bona tamẽ, quę post mortem domini quærit, propria sibi reseruantur. Ang. Aret.

a ¶ Pro virili portione. Vt.s.quilibet habeat † quartam huius partis, quã habiturus erat ab intestato, vt C.eod.l.parentibus & l. cum quæritur. hoc tamen est hodie iure Auth. mutatum.s. vt tertia detur, si sũt quatuor vel pauciores: si vero plures sunt filij exhæredati, hñt dimidiam, † vt in Authent. de trien.& semis. §. i. quæ est C. eod Auth. nouissima, Vnde versus. Quatuor, aut infra dant natis tu-ra trientem, Semissem vero dãt natis quinque vel vltra. Et not. in fin. huius tituli, quod quidam dicunt hunc titulum hodie non habere locũ nisi inter fratres turpibus personis hæredibus institutis & hęc fuit sententia M. per authen. quæ est. C. de lib. præt. Auth. non licet. & Authen. ex causa. Sed non dicimus, quòd habet locum, vt olim: quod plene diximus in Auth. vt cum. de app. cog. §. aliud in fin. & in d Auth. ex causa. nisi ꝙ quædam capitula in d. Auth. circa querelam sunt innouata: vt quia olim non transmittebatur ad hæredem etiam suum, nisi esset præparata. vt ff. eo. pòsthu. §. fin. & l. seq. † hodie sic ad suũ hæredem, vt C. eod. scimus. in fi. Item olim quarta dabatur, hodie triens, vel semis, vt dictum est. Item olim filij se gratos esse probabant, hodie hæredes probant ingratos, vt C. eo. omnimodo. † Item nota hunc titulum loqui de gratis filijs: si enim essent ingrati, nihil tenetur pater eis dimittere, vt in Auth. de hæred. & Falcid. §. exhæredatos. & in Auth. de immen. dona. in filios, §. fi. Et sunt causæ ingratitudinis: 14. quibus exhæredantur: & septem, quibus pater à filijs vt in Auth. vt cum de appell. cog. §. causas. & §. iustum autem. Et tres quibus frater à fratre, vt in Auth. de nup §. ingratitudinem.

¶ Plures autem in filio sunt, quam in alijs, quia magis tenetur. l. an tibi. C. de in litem dan. tut. l. altius. si ser. vend]

* * Animaduertite, quod d. Auth. vt cum de app. cog. §. aliud. quatuor habet capita noui iuris inductiua. Primum ꝙ non sufficit hodie quoquo titu legitimam filio relinquere vt exhæredari possit, aut ea præteritione omitti, quæ vim habet exhæredationis, vt olim d. l. Pap. §. si quis mortis. de inoffic. testam. & l omnimodo. C. eod. sed omnino instituendus est: sufficit tamen vel in obolo eum instituere. gl. l. 3. §. sed verum. versi. patrimonium. de min. Nam poterit agere nihilominus ad supplementum. Alterum, quòd causas exhæredationis enumerat, quæ olim variæ, nec certo numero traditæ erant. l. enumeratio de bo. dam. Tertiũ, quod iubet eas exprimi à testãte, ne alias hrdi pbeatur occasio falsas accusationes cogitãdi, quod prius non fuerat constitutũ. d. l. omnimodo vers. dixisset, in glo. ultimũ, quod expugnato testo per querelã legata confirmat, quæ iure veteri deficiebant d. l. Papi. §. fi. His addendũ, ꝙ non solũ permittitur exhæredate ex causis relatis i d. Auth. sed ẽt ex alijs æque grauibus vt tradunt doct. in Auth. licet. C. de lib. præt. & Crot. in l. si constante. col. 30. sol. mat.

¶ De hæredum qualitate & differentia.

¶ Quia hæredes. de quib. sup. dictum est, diuersi sunt. ideo de eorum drĩa, & qualitate. i. differenti qualitate videamus. Accur. Flo. — Cõtinuatio.

HAeredes. ¶ Totus iste notabilis tit. diuiditur principaliter in 2. partes. — Diuisio.
Primo ponit regulam, ꝙ hæredum sunt tria genera. Secundo illa genera prosequitur, & declarat seriatim. Secunda ibi, Necessarius hæres.

b ¶ Necessarij. s. tantum.

c ¶ Aut extranei. De his autem omnibus hic tit. dicit per ordinem, vt in proximo §. & § sui. & §. ceteri,

¶ Necessarius. Diuiditur in tres partes. Nã primo prosequitur primum genus hæredum. s. qui sunt necessarij hæredes, tantum. Secundo prosequitur secundum membrum siue genus, videlicet qui sunt sui & necessarij. Tertiò prosequitur, qui sunt extranei hæredes. Secunda ibi, Sui autem. Tertia ibi, Ceteri. Itẽ subdiuiditur prima pars in quatuor partes. Primo quis sit hęres necessarius tantum. Secundo rationem assignat, quare sic vocatur. Tertiò infert consulendo testatori, qui non est soluendo. Quarto prouidet ipsi seruo. Secunda ibi, ideo. Tertia ibi, Vnde qui. Quarta ibi, Pro hoc tamen. Aret. — Diuisio.

¶ CASVS non figuratur in declaratione terminorum nisi literaliter: ratio autẽ quare dicatur necessarius, exprimitur in vers. quia siue velit. Not. triplicem esse hæredũ differentiam. item quis dicatur necessarius hæres. item quare dicatur necessarius. item not. consilium eorum, qui nolunt bona sua post mortem distrahi sub nomine suo. itẽ quod hæreditas adita non dicitur amplius hæreditas: ibi, potius hæredis bona, quam testatoris. itẽ, quod bona quæsita post mortem non sunt obligata creditoribus. Item, quod qui in vno grauatur, in alio releuatur. — SYL.

Portio filijs debita iure naturę quę est. † alias desũt sequẽtia verba.

* † Intellige quartam bonorũ, nõ hęreditatis. i. deducto ęre alieno, funeris impensis, & seruis libertate donatis. l. Papinian. §. quarta. ff. eod.

† Idem in quarta debita parẽtibus. Secus in debita fratribus.

An autem portio vnius filij incapacis accrescat alijs, vide Ang. hic.

† Concor. gl. in §. cũ autẽ. infra de hære. q̃ ab intest.

† Adde l. liberi. in princ. eo. titu.

SYL. Pr̃ filium 14. casib⁹, filius patrem 7. & frater fratrẽ tribus exhæredare potest.

Item à speciali hic, quod hæres tenetur de suo creditoribus hæreditarijs.]

a ¶ Necessarius. Ad hoc vt sit necessarius, est necesse vt sit seruus testatoris tempore testamenti, vt hic, & ff. de hæred. institui. si alienum. in princip.† Item & tépore mortis, vt supra de hæred. institu. §. seruus. Item quod non sit alteri legatus: tunc enim legatario quæreret hæreditatem, & ipse eius esset: nisi idem seruus sibi substitutus esset hæres & liber, vt ff. de vulga. & pupil. substit. l. fin. §. 1.

*¶ Adde, quod nec tunc erit necessarius, cum ei omnino testator libertatem debebat, ut puta ex causa fideicommissi, uel alijs modis, qui continentur in l. si seruo. ff. de hæredibus instit.

** Item nec cum ei datus est substitutus, l. si is qui soluendo. 2 eo. tit.]

¶ Dic hoc uerũ, siue in solidũ: siue pro parte sit hæres, ut ibi not. gl.

† alias quia uelit nolit omnimõ.

¶ Necessarius [a] hæres est seruus hæres institutus: ideoque sic appellatur, † quia siue velit, siue nolit, omnino post mortem testatoris protinus [b] liber, & necessarius [c] hæres fit. Vnde [d] facultates suas suspectas [e] habent, solent seruum suum primo, aut secundo, aut etiam vlteriore gradu hæredem instituere: vt si creditoribus satis [f] non fiat, potius eius hæredis [g] bona, quam ipsius testatoris, à creditoribus possideantur, vel distrahantur, vel inter eos diuidantur. Pro hoc tamen incommodo [h] illud ei commodum [i] præstatur, vt ea, quæ post [k] mortem patroni [l] sui sibi acquisierit, ipsi reseruentur. [m] Et quamuis bona defuncti non sufficiant creditoribus, iterum tamen ex ea causa res eius, quas sibi acquisierit, non [n] veneunt.

b ¶ Protinus, id est statim, & si quidem pure institutus est, à seipso libertatem consecutus uidetur, ut ff. de acquiren. hæredit. ex parte, & ff. de hæredi. institu. sed & si in conditione, §. fin. & etiam ignorans, ut ff. si certum petatur eius qui. & ff. de testam. qui in domini.

c ¶ Et necessarius. Nisi sit institutus sub hac conditione si uellet: quæ uerba faciunt eum uoluntarium: sed in extraneo nil operantur, ut ff de cond. instit. uerba. & ff. de hæred. instit. Cornelius.

d ¶ Vnde. Quia necessarius.

e ¶ Suspectus, ut quia sciunt se non esse soluendo: & facit, supra quibus ex cau. ma. non lic. in princip. & supra de vulg. substitut. in princip.

f ¶ Satis non fiat. s. ab hoc seruo hærede & libero instituto.

g ¶ Hæredes. i. serui instituti: & hoc ne defunctus iniuria afficiatur, ut supra qui. ex cau. ma non licet. §. 1. in fin.

SYL. ** ¶ Not quod bona olim testatoris appellat bona hæredis. nam hæreditas adita non dicitur proprie amplius hæreditas, sed bona propria hæredis. Illud quoque obseruandum, quod ualde ignominiosum erat apud ueteres, cuiusquam bona publice a creditoribus distrahi, vt apparet ex Mar. T. in orat. pro P. Quintio, & supra & qui. & cau man. non li. §. 1.]

h ¶ Incommodo, quia inuitus hæreditati astringitur.

i ¶ Commodum præstantur. Sic & alias inuenitur in multis locis, vel qui in vno casu grauatur, debet in alio releuari, vt ff. de iureiuran. l. eum qui. in princ.

Grauatus in uno debet in alio releuari.

K ¶ Post mortem scilicet ante aditam hæreditatem, vt Cod. ad Sillan. l cum Sillania num. Vel certe hic protinus uidetur adita hæreditas: & dicta l. cum sillan. in alio casu loquitur.

ADDITIO Scilicet quando libertas est legata sine institutione, quæ statim non cedit, vt lege vnica. §. libertatibus. Codic. de cad. tol.

l ¶ Patroni. i. qui esset patronus, si esset liber in vita illius.

m ¶ Referuentur. Separatione impetrata, si bona patroni non attingat, id est, non incœperit administrare, vt ff de separ. l. 1. §. final. aliàs, id est, si incœpit administrare, non poterit postea impetrare separationem, nisi sit minor, vt ff de min. l. at prætor, § non solum, quo casu tantum scilicet cum est minor, separationem impetrabit, etiam, si iam attigerit hæreditatem, non autem, vt ab hæreditate se abstineat, vt ff. de acq. hæred necessarijs. §. fin.

¶ Vide gl. in l. 1. ff. de separa. quæ enumerat octo casus. SYL.

n ¶ Non veneunt. i. non venduntur.

¶ Sui autem. Iste. §. diuiditur in quattuor partes. Primo ponit, qui sunt sui, & necessarij hæredes. Secundo hoc limitat & restringit. Tertio rationem reddit, quare dicuntur sui hæredes. Quarto rationem ponit, quare dicuntur necessarij. Secunda ibi, sed vt nepos. Tertia ibi. Sed sui quidem. Quarta ibi, Necessarij. Diuisio.

¶ CASVS similiter non figurabitur in declaratione, & quasi descriptione huius termini sui, & necessarij, ponas igitur literaliter vt iacet. Not. qui sint sui, & necessarij. Item, quod nepotes ita demũ suitatem

talem nanciſcũtur, ſi obtinent primum locum. Item not. qui dicantur ſui. Item vnde neceſſarij. Item, quòd de iure ciuili cogebantur eſſe hæredes. Item, quòd ius abſtinendi habent à prætore.

iure ciuili, quod nõ cognouit emancipatos quia erant capite minuti, vt inf. de hęre. quæ ab inteſt. de. §. emãcipati. de iure aũt prætorio ſoli filij emancipati admittuntur, nõ nepotes, vt d. §. emancipati sed per edictum de

* His adde, ꝙ ſuitas ita diffinitur ab Alci. lib. 7. Parer. ca. 19. Eſt qualitas hæredum, qui primũ in poteſtate paterna locum tenent, continuationé dominij, neceſſitatemque ſucceſſionis ipſo iure inducens.

** Adde item duos eſſe præcipuos effectus ſuitatis, alterum tranſmiſſionis l. 1. C. de ijs qui ante aper. tabul. alterum confirmationis tabularum pupillarium. l. ſi filius ꝗ patri. de vulgar. & pupil.]

a ¶ In poteſtate. Alias ſi ſunt emancipati. ex traneiſunt, vt infr. eodem. §. ceteri.

¶ Filius, vel alius, quem nemo præcedit, in poteſtate, dicitur ſuus, & neceſſarius hæres. Suus ideo dicitur, quia eſt quaſi dominus in vita patris. Neceſſarius ideo dicitur, quia idem de iure ciuili hæres eſt etiam inuitus, habet tamen de iure prætorio beneficium abſtinendi. Aretinus.

¶ Sui autem & neceſſarij hæredes ſunt, veluti filius, filia, nepos: neptiſve ex filio, & deinceps ceteri liberi, qui in poteſtate [a] morientis modo fuerint.

¶ Sed vt nepos neptiſve ſui hæredes ſint, non ſufficit eum eamve in poteſtate aui mortis tempore fuiſſe: ſed opus eſt, vt pater eius viuo patre ſuo deſierit [b] ſuus hæres eſſe, aut morte † interceptus, [c] aut qualibet alia ratione [d] liberatus à patris poteſtate. Tunc enim nepos neptiſve in locum patris ſui ſuccedit. [e]

¶ Sed ſui quidem hæredes ideo appellantur, [f] quia [g] domeſtici hæredes ſunt, & viuo quoque patre quodammodo domini exiſtimantur. [h] Vnde etiam ſi quis inteſtatus moriatur, prima cauſa eſt in ſucceſſione libero-

coniungendis cum emãcipatis liberis eius, admittitur ſimul filius & nepos, vt ff. de coniung. cum emancip. lib. l. 1. 2. reſp. Quod (id eſt ꝙ ſimul nepos cum patre vel fratre patris admittatur) locũ hodie non haberet, cum ſit ſublata omnis differẽtia, quæ fiebat occaſione emancipationis, vt in auth. de hære. ab inteſt. ven. §. 1. coll. 11. Accurſius.

† Alias intercẽptus.

ADDITIO. Quod eſt verum, quando ab inteſtato ſucceditur, nullo facto teſtamento: vel facto, ſed non ſoleantter; aut eo per querelam penitus expugnato, ſecus ſi per cõtra tabulas de iure prætorio filius ſuccedat, quia etiam hodie procedit dictus tit. de coniungen. Ang.

* ¶ Adde, quòd filia quoque, quæ ex l. municipali extantibus filijs maſculis excluditur ab hæreditate patris, non eſt ſua, ſicuti nec filius exhæredatus, Bart. in l. prima, §. ſciendum ff. de ſuis. & legit. hæred.]

b ¶ Deſierit. Impropríe ponitur: quia viuo patre non fuit hæres, ſed dicitur deſinere quantum ad id, quod futurum erat ſic & alias, vt ff. vſufruct. quemadm. caue. l. 3. §. deſinere.

c ¶ Interceptus. Scilicet filius † & aliàs eſt intercẽptus alias interceptus, id eſt, remotus ab hoc ſeculo. Vnde Ouidius in ſua Metamorphoſi loqués de ranis dicit Colla intercepta videntur.

† Sequẽtia vacant in antiquis codicib⁹.

d ¶ Alia ratione. Veluti emancipatione, vel deportatione. vt ſup. qui. mo. ius patriæ pot. ſol. §. præterea. & §. cum autem.

* ¶ Adde, ꝙ & patre exhæredato nepos fit ſuus hæres, & neceſſarius. l. qui in alienat. §. interdum. ff. de acquir. hæred.]

e ¶ Succedit. Ita vt ẽt filius emancipatus repellatur, & nepos, qui remanſit in poteſtate, ex eo, vel alio filio natus, admittatur, & hoc

f ¶ Appellantur. ſ. ſupradicti filij & nepotes.

** ¶ Declara, ꝙ ideo dicuntur ſui hæredes, quia videntur quodammodo ſibi ipſi ſuccedere cum viuente quoque patre domini cenſerentur. l. 1. ſuis. ff. de liber. & poſthu.

** Adde, ꝙ ne ſubſtitutio corruat, etiam in femina ſuos hæredes intelligemus, quos ipſa in poteſtate non habet, nec hẽre põt: veluti ſi qs filiã & ſuos iſtituat. Gui. Pap. dec. 548.

g ¶ Quia domeſtici. Nota filiũ domeſticũ patri. Sunt & alij multi domeſtici, vt C. de ijs qui ad eccl. conf. præſenti. §. ſane. Accurſ.

** Vide glo. ſupr. de teſtam. §. pater. verſ. in ea re. & in cap. in literis. de teſti. & ſupr. q. 1. in ſumma.

ADDITIO. Et ideo ex furto facto per filium ſeruum aut vxorem, nõ oritur actio ciuilis vel criminalis cum ſit domeſticum, niſi eſſet magnum: quod nota ſecundum Angel.

h ¶ Exiſtimantur. ſ. ex artificio iuris ciuilis,

Pater, & filius eadē psona finguntur.

lis, quod fingit eādem personam patrem, & filium, vt C. de impu. & ali. sub. l. fi. Item eādem vocem vtriusque, inf. de inuti. stipul. §. ei qui. Item & ideo videtur dominus, quia in illis bonis patris alitur, sicut ipse pater: sicut vxor domina dotis dicitur, & habere possessionem.† vt C. de iure dotium. in rebus, & C. qui. pot. in pig. l. fin. Itē & possessionē viuo patre habere vt filius, vt ff. pro hær. l. 2. in fin. hinc est, quod sola administratio dicitur transferre ad filium, cum pater moritur, vt ff. de lib. & posthu. l. in suis.

rum.[a] Necessarij vero ideo dicuntur,[b] quia omnino, siue velint, siue nolint, tam ab intestato, quam ex testamento, ex lege duodecim tabularum hæredes fiunt.[c] Sed his Prętor permittit[d] volentibus abstinere ab † hæreditate, vt potius parētis, quam ipsorum bona similiter a creditoribus possideantur.

¶ Qui non est in potestate morientis tempore mortis, dicitur hæres extraneus. Ang.

¶ Ceteri, qui testatoris iure subiecti non sunt, extranei hęredes appellantur.[e] Itaque liberi quoque nostri, qui in potestate nostra nō sunt, hæredes a nobis instituti extranei hęredes nobis videntur. Qua de causa, & qui hęredes a matre instituuntur, eodem numero sunt: quia feminę in potestate liberos non habent.[f] Seruus quoque hæres a domino institutus, & post testamentum factum ab eo manumissus eodem numero habetur.[g]

¶ Extraneus debet esse capax tempore testamenti, mortis, & aditionis, & testamēti factio accipitur actiue, & passiue: & incapacitas

† Dic qđ imò maritus ē dñs, & possessor cōstāte mrimonio, nō vxor, vt l. doce. cum ibi not. p gl. & docto. C. de rei vend. sed mortuo viro dñiū trāsferť in vxorē, & pinde ē ac si sp fuisset apud eā, vt d. l. ī reb. C. de iu. do. sed ī filium nō transferť, sed continuaŕ, vt l. j. suis. ff. d lib. & posthum.

* ¶ Bene inquit Iusti. quodammodo. Et ideo viuente adhuc patre, generali dominorum appellatione nō intelligetur actū de filijs, Bart. l. scīendum. qui satisd. cogant. Alciat. lib. 2. de verb. sign.

† alias vacat ab.

a ¶ Liberorū, vt inf. de hęr. quę ab intes. §. 1.

b ¶ Dicuntur. s. dicti filij.

c ¶ Hæredes fiunt. Scilicet iure ciuili inspecto: aliud de prętorio, vt subijcit: quod præualet.

d ¶ Prætor permittit. Scilicet liberis in potestate positis, non vt habeant necessitatem ad repræsentorem, sed sufficit, si se non immisceant, vt ff. de acquir. hæred. ei qui se. & C. si mi. ab hær. se abst. l. 1.

* ¶ Est tamen casus. in quo suus hæres nō potest se abstinere ab hæreditate, quem ponit Ludou. Goza, in repe. l. qui se patris. col. 52. C. vnde lib.

¶ Ceteri. CASVS. Quærebatur quis diceretur extraneus hæres, & videbatur dicendum, quod ille, qui nullo iure testatori coniungeretur: ita enim sonat hæc vox. extraneus. cuius contrarium dicitur, quod in hac materia extraneus hæres dicitur, qui non est in potestate: sicut alibi extraneus dicitur, qui non habetur in potestate; nam extraneus dicitur, aut a cognatione, aut a filiatione, aut a suitate: hic autē capiť pro extraneo a suitate. Not. quod dictū est in summario.

e ¶ Appellantur. sic C. de rei vxor. actio. §. extranei. SYL.

ADDITIO. Alio modo dicitur extraneus ille, qui nihil attinet: vel nō est de ascendenti aut descendenti linea. Quæ faciunt ad quæstionem de eo, qui promisit non alienare in manum extraneam, secundum Ioan. Fab. & Angel. hic.

f ¶ Non habent. Vt supra de adopt. §. feminæ.

g ¶ Habetur. Scilicet, vt sit hæres extraneus: nam nō consequitur iste vtrumque scilicet libertatem & hæreditatem ex domini testamēto, quod est necesse, vt sit hæres necessarius vt supra de hęred. insti. §. seruus autem. 1. versi. si vero a viuo.

¶ In extraneis. CASVS non solet figurari in regula generali. Tamen ratio dubitandi poterat esse: quia in conditione testamenti videbantur quo ad capacitatem hæredis inspici solum duo tempora: nō tria. scilicet tempus mortis, quo die testamētum sumit vires, & tempus aditionis: nam tempus conditi testamenti non videbatur requiri, cum pendeat a confirmatione, & sic a morte: prout in simili videmus in legato, quod sufficit capacitas tempore, quo dies legati cedit, glo. in l. si alienum. § 1. ff. de hæredi. inst. quod tempus in legatis repræsentat tempus mortis, quo die cedit institutio, & tempus aditionis propter translationem dominij factam a lege l. a Titio. ff. de furt. Vnde ita pariter & in institutione videbantur attendi non debere, nisi illa duo tempora. Tamē contrarium deciditur ex eo, quod allegatur in text. vt scilicet consisterit institutio, id est, ad substantiandum testamentum: secundo autem tempore, & sic tempore mortis, propter confirmationem, & effectum ipsius institutionis: tertio tempore aditionis: quo ad executionem & effectum verum. Illius enim effectus tempore delationis, & sic mortis est fictus, l. hæres quādoque, ff. de

acqu-

acquirend.hæred. Not. in extraneis hæredibus tria tempora obseruari debere quo ad capacitatem. Itē quod mutatio status facta medio tempore non nocet. Item, quod testamenti factio accipitur actiue & passiue. Itē, quod mutus, surdus, furiosus, posthumus, infans, filiusfam. & seruus, habent testamēti factio. passiuā, quamuis non habeant actiuā.

Vnde eo manumisso non nocet ei manumissio, cum præsumatur nunc, quod & tūc fuerit capax. Item sunt argum. contra. ff. pro empt. l. 2. in princ & in Auth. vt cum de appe. cogn. § generalem.

contrariū incompatibilē puta intrādo religionē fratrū minorū: idē ī eo q̄ ipetrauit primū bñficiū vacaturū & īterim duxit vxorē, vel habitū dimisit: quo re- SYL. assūpto, vel mortua vxore vacat beneficiū, vt hic p̄ Ioā. Fab.

✝ Ista glo. nō est Accur.

a ¶ In extraneis. ✝ iste §. habet sub eadem verborū forma in l. si alienum seruum. ff. de hæred instit. circa prin. vsque ad fi. legis.

b ¶ Testamenti factio passiue accipe i. vt possi capere ex testamento, qd potest quilibet, exceptis quibusdam, quos no. infra tit. 1. §. legari.

c ¶ Eorum. Nam seruo instituto domini persona inspicitur, vt supra de hæred. institut. § seruus autem plurium.

d ¶ id scilicet qd sit capax.

e ¶ Duobus tēporibus. Alias tribus, & alias duobus: sed tamen tria spectantur tempora, vt subijcit.

medij temporis non nocet.h.d.

¶ In extraneis [a] hæredibus illud obseruatur, vt sit cum eis testamenti factio, [b] siue hæredes ipsi instituantur, siue ij, qui in potestate eorum [c] sunt: & id [d] duobus [e] temporibus inspicitur: [f] testamenti quidem facti tempore, vt constiterit institutio: mortis vero testatoris, vt effectū habeat. Hoc amplius, & cum adit hæreditatem, esse debet cum eo testamenti factio: siue pure siue sub conditione hæres institutus sit. Nam ius hæredis eo maxime tempore inspiciendum est, quo acquirit hęreditatem. Medio autem tempore inter actum testamentum, & mortem testatoris, vel cōditionem institutionis existentem, mutatio [g] iuris nō nocet hęredi: quia (vt diximus) tria tempora [h] inspici debent.

¶ Testamenti autem factionem [i] non solum is habere videtur, qui testamētum facere potest, sed etiam qui ex alieno testamento, vel ipso capere potest, vel alij acquirere, [k] licet non possit facere testamentum. Et ideo furiosus, & mutus, & posthumus, & infans, & filiusfamilias, & seruus alienus, testamenti factionem [l] habere dicuntur. Licet enim testamentum facere non possint, attamen ex testamento vel sibi, [m] vel alij, [n] acquirere possunt.

¶ Extraneus hæres ha-

ADDITIO. Dic prout loquitur ibi in contractu emptionis, concordat: sed cū loquitur in alijs contractibus, contradicit, sed ibi loquitur in capace, qui non patiebatur defectum in persona sua: sed hic secus.

¶ In secundo vero contrario dicunt, quod loquitur fauore furti, vt pœnitentibus remittatur.

h ¶ Tria tempora. s. i extraneo hærede: sed in suo necessario exigitur vnū secundū Ioan. s. tempus mortis, vt supra eo. §. sui. Vel secundum Azo. etiā tempus testamenti inspicitur: tempus autem aditæ hæreditatis non inspicitur, quia statim sunt hæredes patre mortuo. s. de iure ciuili, vt ff. de suis, & leg. in suis. In necessarijs autem tantum duo tempora inspiciuntur, scilicet testamenti, & tempus mortis. vt ff. de hæredit. instit. si alienum, 1. respon. & l. seruum.

✝ Ista glo. nō est Accur.

f ¶ inspicitur. ✝ Testamenti facti, vt constiterit institutio: & mortis testatoris, vt effectum habeat: ita est textus in l. si alienum, ff de hæt insti. & re vera melius, & ornatius quam hic.

✝ Nisi ex tali mutatione tacite inducetur repudiatio hæreditaria si q a facere actum

g ¶ Mutato iuris. Vt quia medio tempore efficiatur non capax. tamen his tribus temporibus bene inuenitur capax, ✝ vt hic. & ff. de hæred. instituend. sed & si in conditione, §. solemus, & l. si alienum. §. in extraneis. Sed contra, ff. de acquir. hæred. si seruus eius qui. Sed certe, quod seruus in seruitute non dicebatur capax, vt ibi, ex persona domini principaliter erat: nam dominus erat nō capax.

¶ Hæc glo. communiter approbatur secundum Christo. hic. SYL.

i ¶ Factionem. Scilicet In actiua significatione.

K ¶ Acquirere. s. potest.

l ¶ Factionem In passiua significatione.

m ¶ Sibi, si sunt sui iuris.

n ¶ Alij. Si sunt in aliena potestate, vt hic, & ff. de testa. l filiusfamil. & facit ff. de flu. l. 1. § finali.

¶ Extraneis autem. CASVS. Quærebatur, SYL.

tur, qui in semel se immiscuit: vel adiuit hæreditatem, posset postea repudiare, & videbatur q; sic: nam repudiatio, & aditio paribus passibus ambulant, l. is potest. ff. de acquir. hæred. sed ille, qui abstinuit, potest postea saltē intra trienium adire. l. si. C. de repud. hæred. imò olim perpetuo. l. si quis suus, ff. de iure delibe. ergo pariter videtur posse reuocare aditionem, inf. dictum tempus. culus contrariū dicitur hic etiam in suo. Ratio est differentiæ, quia vnus casus est fauorabilis filio, alius damnosus, secundum doct. quæ ratio est falsa: quia potest esse vtile, & filio repudiare damnosam hæreditatem: sed ratio est, quia su9 de iure ciuili est necessarius. Vnde quamuis a prætore habeat ius abstinendi, & abstineat, tamen remanēt reliquiæ sultatis, quæ etiam satis sunt ad confirmandum testamentū, quemadmodū aditio, l. cum quasi. §. sed & si quis, ff. de fideicom. liber. vnde !. propter illas reliquias permitti posse reuocari abstensionem, cū res de facili ad pristinum reducatur, quæ ratio cessat in contrario. Nota habere extraneum ius deliberandi. Item quòd hæres, siue suus, siue extraneus. post aditam non repudiat, nisi sit minor.

Sic in l. apud. & l. sed & is, ff. quib. ex causis in pos. ea. & in l. at si, q. s. §. plerique, ff. de religio. Hæres sui imiscent, & abstinent, adeunt, & repudiant extranei.

bet ius deliberandi. Quilibet hæres post aditam nō repudiat nisi sit minor, qui restituitur: quod ex tensum fuit etiam ad milites maiores. Hodie tamen adeūdo cum beneficio inuētarij securus est hæres non teneri vltra vires hæreditarias. h. d.

¶ Extraneis autem hæredibus deliberandi potestas est de adeunda hæreditate, vel non adeunda. Sed siue is, cui abstinendi [a] potestas est, immiscuerit se bonis hæreditatis: siue extraneus, cui de adeunda [b] hæreditate deliberare [c] licet adierit: postea relinquendæ hæreditatis facultatem non habet nisi minor sit 25. annis. Nam huius ætatis hominibus, sicut in ceteris omnibus [d] causis, deceptis, & si temere damnosam hæreditatem susceperint, Prætor succurrit. [e]

¶ Sciendum est tamen Diuum Adrianū etiam maiori [f] 25. annis veniam [g] dedisse, cum post aditam hæreditatem grande [h] æs alienū, quod aditæ hæreditatis tpe latebat, emersisset. Sed hoc quidem Diuus Adrianus cuidā speciali beneficio pstitit: Diuus autē Gordia-

Item quod minori data est restitutio ob facilitatem, & ne decipiatur. Item, quod speciali priuilegio alicui tributa nō trahuntur ad alios. Item not. effectum inuentarij, quod facit non teneri vltra vires hæreditarias.]

a ¶ Abstinendi. vt est suus hæres, cui datur abstinendi facultas per prætorem, vt supra eo. § sui autem. in fin.

b ¶ De adeunda. Nota hic † quattuor proportionabilia, scilicet immiscere, & abstinere: quæ duo pertinent ad suos hæredes. Item adire & repudiare, quæ duo pertinent ad extraneos. vt hic dicitur, Sed quandoque suus dicitur adire & repudiare, vt C. de legi. hæred. defunctis.

¶ Confunduntur enim quandoque vt l. & si fine, §. sed quod Papin. ff. de mino. in l. siue, §. fin. ff. de iur. pat.] SYL.

c ¶ Deliberare. Infra annum deliberationis petito tempore, & indulto ab imperiali culmine, a nostris autem iudicibus infra nouem menses: & non nisi semel peti potest, vt C. de iure delib. l. cim9. §. & hæc quidem. — Deliberandi tempus.

* ¶ Adde, q; nihilominus creditores hæreditarij possunt, si vident hæredem differre aditionē petere, vt ei statuatur, tempus ad adeundam hæreditatem, idque arbitrio iudicis statuitur: quo tempore præterito amplius hæres non auditur, glos. in l. quandiu institutus, in ver. institu-to. post medium, & ibi quoque omnes fere scribentes. ff. de acquir. hæred.

** Adde etiam, quòd pendente tempore deliberandi possunt alium cohæredes prouocare ad diuisiones, l. nisi ex pluribus. ff. pars hær. pet. & ita alias obdnui, quòd no. quia proderit, si videbis cohæredem velle deliberare animo differendi.]

d ¶ Omnibus. Nisi sint vsi iure communi, vt ff. de mi. l. verum. §. item non restituitur. SYL.

¶ Intellige, id est factu id, quod quilibet diligens paterfam. fecisset, non iure communi prout sonat, secundum Christ. hic] item nisi iurauerit adultus super contractu, vt in l. Federici, Hac edictali in tit. de pace tenenda. §. item sacramenta. lib. 2. feud. Ad tex. vide pulcherrimam glos. in c. ex parte. ver. quamuis ext. de restit. spol.

e ¶ Succurrit. Vt ff. de min. ait prætor. §. sed quòd si hæreditatem.

f ¶ Maiori. f. cuidam priuilegio.

g ¶ Veniam abstinendi. Accurs.

h ¶ Grande: æs, sic. ff. de condi. indeb. l. 2. §. si quid & l. 3.

a ¶ Gordianus. Sed vbi sunt leges istorum Imperatorum? Respon. non habemus, sed habetur mentio earum, vt C. de iu. deli. scimus. in princ.
b ¶ Præstitit alias præstauit.
c ¶ Hoc. s. vt aliquis nō grauetur propter improuisum debitum, vel etiā prouisum si est non sufficiens hæreditas, vt C. de iu. deli. scimus. §. ex omnibus, & hoc facto inuentario, si res præsentes sunt inf. tres menses, si absuerint, intra annale spacium, vt C. de iu. deli. scimus. §. fin aūt dubius & §. fin āt a locis.

Inuentarij faciendi tempus.

ADDITIO. Quot & quæ requirantur in inuentario, vide plene & ordinate per Angel. Aret.
¶ Addo, q; satis est incipi, & pficiinuētariū inf. tres mēses à die aditæ hæreditatis, Bart. & alij in l. fi. §. cum igitur, & §. si vero postquam. C de iur. deli. & Rol. à Valle tract. de confect. in ver. 152. & 55.
d ¶ Constitutionē. vt C. de iure deli. scimus.
e ¶ Acquissimam quantum ad tractatum.
f ¶ Nobilissimam quantum ad sententiam.
g ¶ Constitutionis. Quæ de compositione dicti inuentarij loquitur.
h ¶ Veteri grauamini. Sed quod erat grauamen? Respon. tenebatur in solidum omnib. creditoribus & legatarijs, etiam si excedant mensuram hæreditatis, vt C. de iur. deli. l. fi. §. si vero postquam. Si autem petit tempus ad deliberandum, & fecit etiam inuentariū, creditoribus quidem tenetur in solidum, sed de legatis detrahit Falcidiam, siue adierit hæreditatem infra deliberationis tempus, siue non recusauerit: sed si non fecisset inuentarium, omnibus in solidum tenetur, vt C. de iur. deli. l. fi. §. fi autem hoc al. quis, & §. fiquis autem.

Inuētariū non faciētes in quo grauātur.

* ¶ Adde, quod rō est, quia lex præsumit, q; hæres surripuerit de bonis hrēditatis, vt in Authent. de hæred & Falc. §. sancimus, quæ psumptio est iuris & de iure, quæ nō recipit probationem in contrarium, nisi per confessionem partis, vt late tradit Cepol. cau. 7. vbi vide, quia tradit caur. excusandi hæredē qui non fecit, aut minus legitime fecit inuentarium, in foro tamen conscientiæ hæres non tenetur vltra vires hæreditarias secundum Barr. in rubr. ff. de acquir. hæred. etiam non confecto inuentario, vt scribit Ias. post Barr. & Bald. & ibi per eum relatos in §. sed istæ. colum. antepenult. inf. de actio.]

dianus [a] postea militibus tantummodo hoc concessit.

¶ Sed nostra beneuolentia commune omnibus subiectis imperio nostro præstitit [b] hoc [c] beneficium: & constitutionem [d] tam æquissimam [e] scripsit; cuius tenorem si obseruauerint homines, licet eis adire hæreditatem, & in tantum teneri, quantum valere bona hæreditatis contingit, vt ex hac causa neq; deliberationis auxiliū sit eis necessarium, nisi omissa obseruatione nostræ cōstitutionis, & deliberādū existima uerint, & sese veteri grauamini [h] aditionis supponere maluerint.

¶ Hæres dicitur adire hæreditatem gerendo se pro hærede in aliquo actu, vel nuda voluntate re, vel verbis declarata: & ita potest repudiare, dummodo sciat hæreditatem sibi delatam, quamuis sit mutus. Aret.

¶ Item [i] extraneus hæres testamento institutus, aut ab intestato ad legitimā hæreditatem vocatus, potest aut pro hærede gerendo, aut etiam nuda [k] voluntate suscipiendæ hæreditatis hæres fieri.

¶ Item extraneus.

CASVS

in tā generali regula nō figuratur, nisi literaliter: cuius ratio est, quia iste quasi contractus a sola voluntate hæredis dependet & ideo qualitercunque constet, satis est. Not. quod solo animo aditur, & animo repudiatur hæreditas, siue verbis, siue factis ostēdatur. Item not. quid sit pro hærede gerere. Item, quod nihil impedit, quo minus mutus, vel surdus gerat pro hærede, si intelligat quod agit. Item, quod ad hoc, vt possit adiri, necesse est, quod sit certus de morte ipsius testatoris, & sciat sibi delatam hæreditatem.

i ¶ Item. Ad legitimam, scilicet iure ciuili: aliud si iure prætorio: tunc enim necesse habet coram prætore agnoscere, vt C. de iure delib. l. 1. & l. puberem. & l. suum, & C. qui admitt. ad bon poss l. vlt.

ADDITIO. Dic, quod sola agnitio bonorum possessionis facta coram prætore ēt nō auctoritante sufficit, siue sit bonorū possessio secundum tabu. siue ab intestato siue etiam contra tab. vt est gl. singularis in d. l. fi. §. 1. C. de cur. fu. in ver. pro antiqua. Ang.

k ¶ Nuda voluntate: oportet tamen, q; extrinsecus declaretur, si quid ergo pro hærede velut heres gessit, vt hic dicitur, tunc volun tatem illam declarat, nisi protestetur (l) se non vt hæredē facere, vt hic, & ff de acquir. hæred. l pro hærede. in princ. & l. gerit. Sed contra id, quod dicit hic, nuda voluntate est C. de iur, de lib. l. potuit, Sed certe est necessaria

tia voluntas & actus si ab actu incipias. sic & alias. ff. de acq. possess. quemadmodum.
ADDITIO. (1) Quæ protestatio non est necessaria, vbi facit actum pium, quia dilationem non recipit: nec releuat, vbi facit actum contrarium, vt c. cum M. Ferrariensis. de const. secundum Ioan. Fabrũ, & Angelum.
* ¶ Quod igitur dictum est, quempiam nuda voluntate, seu solo animo hæredem fieri, ita declarari debet, hoc est, licet nihil attingat hæreditarium, dum tamen de animo cõstet, vel ex aliquo actu, qui citra ius, & nomen hæredis fieri non potest, vel verbis, neq; enim sola nudaque cogitatio hæredem facit.]

¶ aliàs verbis vel literis.

Pro hærede [a] autem gerere quis videtur, si rebus hæreditarijs tanquam hæres vtatur, vel vendendo res hæreditatis, vel prædia colendo, locandove, & quoquo modo voluntatem suam declaret, vel re, vel † verbo, de adeunda hæreditate. dummodo sciat eum, in cuius bonis pro hærede gerit, testatum, intestatumve obijsse, [b] & se ei hæredem [c] esse. Pro hærede enim gerere est pro domino [d] gerere. Veteres enim hæredes pro dominis appellabant, sicut autem nuda voluntate extraneus hæres fit, ita contraria destinatione [e] statim ab hæreditate repellitur.

¶ Eum, qui surdus, vel mutus natus est, vel postea factus, nihil prohibet pro hærede gerere, & acquirere sibi hæreditatem: si tamen intelligit [f] quod agit.

a ¶ Pro hærede. id est factis ipsis gerendo pro hærede.
b ¶ Obijsse. Aliàs enim nisi hoc sciat, non præiudicat sibi aditio: nam nõ videtur adire. vt hic, & ff. de acqui. hæred. si is ad quem. & l. cum qui duobus.
SYL. ¶ Dic tamen, quod non requiritur scientia positiua causata ex actu corporeo, sed satis est vehemens opinio ipsius hæredis, vt declarat Bart. in l. is potest. ff. de acquir. hæred. & ibi moder.]
Hæreditatem adire volẽti quę sint necessaria.
c ¶ Hæredem esse. etiam pure: nam si sub conditione, non potest ante existentem conditionem adire, vt ff. de acquir. hæred. is qui hæres. Sunt & alia necessaria, scilicet, vt sit liber, & sui iuris, qui adit: alias non poterit nisi iussu patris, vel domini præcedente, vt ff. eo. si quis mihi. § iussum. & l. quoties. Item oportet, quod sit compos mentis, vt in fine huius tituli. Item, quod sit maior quatuordecim annis: alias non potest adire, vt C. de iu. deli. l. potuit. & l si infanti. Itẽ, quod sciat mortuum esse testatorem: alias non potest adire, vt ff. de acquir. hæred. is qui hæres, § si quis dubitet. & l. qui hæreditatem. & l. neminem, & l. qui superstitis. Item certus de conditione testatoris esse debet, vt ff. de acq. hæred. l. hæres, 1. §. fin. & l. seq.
ADDITIO. Simile in l. illud. si pars hæredit. pet. & l. is qui putat. de acquir. hæred. hinc est, quod vulgo dicitur, quod ille, qui vult adire hæreditatem, debet scire causam, ex qua defertur, vt l. si is ad quem. de acquir. hæred. secundum Christoph.
d ¶ Pro domino. vnde herus id est, dominus, vt ff. ad leg. Aquil. l. item Mela. § legis autem Aquiliæ. Item dicũt Theutonici her id est dominus.
** Fallitur Accurs. repugnat enim syllaba, quæ in hæred. propter vim d phthõgi producitur. in hero corripitur. dictus autem videtur potius ab herendo, eo quòd hæreat, id est proxime & continenter capiat successionem, & dominus constituatur.]
e ¶ Destinatione. dummodo & hoc actu extrinseco declaretur argu. tamen contra. ff. de pecu lega. non statim.
ADDITIO. Sed ibi erat acquisitum domino, vel ibi in actu, qui realitatem requirit Ioan. Fab.
f ¶ Intelligit. nõ ergo demens, vel furiosus.

De legatis.

¶ Dic, quod rex continuat istam rubricam, sic. Vel sic: Dictum est, supra de testamentis, in quibus legata relinquuntur, nunc sequitur, de ipsis legatis. Continuatio.

Post hæc videamus.

¶ Totus iste tit. diuidi͛ principaliter in qnq; partes. Primo cõtinuat se ad pcedẽtia. Sc̃do ponit diffinitionem legati. Tertio recitat quot gña legatorũ olim erãt. Quarto illud corrigit. Quinto icipit tractare materiã legatorũ. Sc̃da ibi, Legatũ. Tertia ibi, Sed olim. Quarta ibi, Nr̃a aũt. Quinta ibi, Nõ solũ aũt, & illa. Quinta suo loco subdiuidit͛. Diuisio.
¶ Post hæc. CASVS non est figurandus, quia tantum continuat hunc titulum Imperator. Poterat n. dubitari, cũ essemus in tractatu de ijs iuris figuris, quibus per vniuersitatem nob s res acquiruntur, quare præposita esset rubrica de legatis: & respõdetur, non sine causa fieri, cum simus in materia testamentorum, supponere tractatum de legatis. Not. quod materiæ sunt subordinandæ vna alteri, non quod titulus titu. continuetur. Itẽ ibi, quæ pars, quod aliquando appellatione partis non venit dimidia. Item, quod in hoc ut, non vi tractatu de legatis vniuersalibus.] SYL.

a Post hæc. Scilicet quæ diximus, sup. de testa.ordinan.hucusque.
b Pars s.quæ est circa legata. & longa est, vt patet ff.eo.per multas rubricas.
c Propositam; supra per quas perso.nobis acquir.§.fin.

SYL. Potest & alia ratio assignari: quia voluit prius supra tractare de acquisitione directa vniuersali, postea de particulari directa, deinde de vniuersali obliqua, vltimo de particulari obliqua.]

¶ De legatis.

¶ Ex causa licet immiscere in vna materia aliam materiam, licet nō sit omnino similis, dūmodo vna materia transeat, & conformitatem habeat cum alia materia. Aret.

POst hæc a videamus de legatis, quę pars b iuris extra propositam c quidem materiam videtur: (nam loquimur d de ijs iuris figuris, e quibus per vniuersitatem res nobis acquiruntur) sed cum omnino f de testamentis, g & de hæredibus, h qui in testamēnto iustituūtur, locuti sumus, non sine causa sequenti i loco potest hæc iuris materia tractari.

¶ Diffō legati. Ang.

Legatū k itaque est donatio l quędam a defuncto relicta, † ab hærede præstanda.

¶ Antiqua solennitate verborum, quæ in

d Loquimur id est locuti sumus. Et sic tempus pro tēpore ponitur, vt C.ex quibus ca.infa. irro. l. Possidonium.

SYL. Adde, quod hæc expositio est falsa: quia, cum supra tantum tractatum sit de testamētis, non verificaretur numerus pluralis dicendo de ijs iuris figuris. intendit ergo Imperator, dum dicit loquimur, idem ac si diceret, nos sumus in tractatu.] Vel loquimur id est, loqui deberemus, si materiam præcedentem prosequeremur. (i) sic in Auth. de consanguin. & vter.fra. §. igitur.coll.6.

ADDITIO. (i) Dic quod præteritū perfectum subiunctiui in contractibus, quando non potest verificari in præterito, trahit̃ ad futurum, vt l. cum stipulamur.ff.de verbor.oblig. sed in testamentis, & legibus, quæ dant formam & essentiam, capiunt à futuro, secundum Angel.

e Figuris i.patribus, vel formis: quæ quatuor sunt: per successionem ciuilem, per prætoriam, per arrogationem, per addictionem conseruandæ libertatis causa, vt supra per quas person.no.acqu.§.fin.

SYL. Adde, quod videbatur, quod essent tantum duæ nominandæ, scilicet ciuilis, & prætoria: quippe aliæ duæ sunt de iure ciuili, vt patet in illis titulis. Attamen quia sunt illæ multum dissimiles, cum sint successiones in vniuersum ius viuentis, illæ in vniuersum ius defuncti, sunt separaum positæ à glos. quamuis sint etiam de iure ciuili.

f Omnino.i.diligentissime.

g Testamentis. vt sup. de testamen. & tribus sequen.tit.

h Hæredibus. Vt supra de hæred. instit, vsque huc.

i Sequenti, quia nec debentur nisi in testō relicta, & post hęredis institutionē. Sed hodie contra in vtroque, vt inf.de fideic.hęr.§. præterea, & inf.eo.§.sed nō vsque, & §.ante,

Legatum. Diuiditur in septem partes. Primo ponit qualiter diffiniatur legatū. Secundo, quot erant olim genera legatorū. Tertio, qualiter vnūquodque genus legatorū fiebat, quia erant certa verba assignata. Quarto, qualiter dicta verborum solennitas est hodie sublata. Quinto, qualiter per iustin. omnes isti modi legandi, vel omnia ista genera legatorū sunt redacta ad vnam materiam: & legatarijs datur ius prosequendi legata altero de tribus modis. Sexto remouet differentiam, quæ erat inter legata & fideicommissa, & ea adęquat. Septimo respondet cuidam tacitæ obiectioni. Secunda ibi, Sed olim. Tertia ibi, Et certa quædam. Quarta ibi, Sed ex constitutionib. Quinta ibi, Nostra. Sexta ibi, Sed non vsque. Septima ibi, Sed ne in primis. Aret.

¶ CASVS in diffinitione non ponitur. Præmittitur enim diffinitio, vt sciatur id, de quo disputatur, vt inquit Cic. in lib.1.Officio. No. ergo diffinitionem legati. Item aduerte, quia (meo iudicio) illa verba, ab hærede præstanda. non debent esse text. quia in l. legatum.ff.eo.2.non sunt & gl. ibi, quæ hæc verba supplet, nō allegat hunc text. & gl. hic dicit legatum hic diffiniri vt in d.l.legatū, & aliter diffiniri in l. legatum de leg.1. Item Ang. hic dicit sup. ab hærede pręstanda, quę omnia ostendunt, quod in antiquis codicibus prout in meo non erant dicta verba.

† Verba ista ab hærede præstāda, non sunt in antiquis, & emendatis exemplaribus, & certe subuertunt diffinitionem, cū videamus, a testatore quoque ipso, nedum ab hærede legatū præstari. l. Lucius. de lega 2.

SYL.

K Legatum. sic ff. de leg.2.l.legatum. sed aliter diffinitur.ff.eo.1.l.legatum est.

Adde, quod nulla ex his diffinitionibus habet partes diffinitionis, vt disputādo defendit Præpo.sen. in 7.q.2.casu l suis disput.

l Donatio quædam. Sunt enim tres donationes, vt ff.de don.l.1. Et differt hæc a donatione causa mortis, vt diximus, sup.de don. §.1.in fi. Item a donatione inter viuos, cum legatum reuocari possit vsque ad mortē, vt ff.de adimen.leg.l.3.in fi & l.4. Sed in donatione

ſione inter viuos non eſt ita, vt ſup. de don. §.aliç. (1) Item differt ab hæreditate, cũ hoc ſingulare, & ſine onere ſit, illud vero vniuerſale, & cũ onere, vt ff. mand. ſi hæreditaté, & argu. ff. de eden. quædam, §. nihil intereſt. bis directis, ſiue obliquis: & nihil allegat, eſt tex. in l. 2. C. com. de leg. in prin. Quæ autẽ in legatis dicantur verba directa, quæ precaria, eſt glo. in d. l. 2. vbi Pau. de Caſt. optime declarat. * Sed vt recte diſcas quibus verbis quatuor hæc legatorum genera conciperentur, & quomodo inter ſe differrent, legito Alciatum. lib. Parer. 3. c. 1.

ADDITIO. Et hæc inducuntur ad quæſtionem ſi teſtator, dicat, dono Titio fũdum præſenti, & recipienti, an cenſeatur legatum vel donatio per Ioan. Fab. & Ang.

SYL. ** Legata quo differant ab alijs donationibus tradit eleganter Andr. Tiraqu. in rep. l. ſi vnquam. ſuper verſ. liberis. nu. 105. C. de reu. don.

¶ Adde, quod legatarius capiens rem legatam propria auctoritate, illã amittit. l. nõ eſt dubiũ, vbi oẽs doct. tradũt C. eo. põt tñ teſtõr ei licentiã cõcedere illã capiẽdi propria auctoritate. Barto. in l. nemo põt de leg. 1. & tunc illã non amittit, & ita eſt cõis doc. vt dicit Ripa in l. cẽturio. nu. 52. & ſeq. ff. de vulg. Plot. l. ſi qñ. num. 54. C. vnde vi.

legatis obſeruabatur, ſublata, necnõ legatorum fideicommiſſorumque differentia, hodie eorum vna eademque eſt natura, & quibuſcunque verbis relicta tribus actionibus perſequi poſſunt. h. d.

¶ Sed olim quidem erant legatorum genera quatuor: per vendicationem, per damnationem, per ſinendi modum, per præceptionẽ. Et certa quædam [a] verba cuique generi legatórum aſſignata erant, per quæ ſingula genera legatorum ſignificabantur, ſed ex conſtitutionibus [b] Diuorũ principum ſolennitas huiuſmodi verborum penitus ſublata eſt. [c]

¶ Noſtra autẽ conſtitutio, [d] quam cum magna fecimus lucubratione, [e] defunctorũ voluntates [f] validiores [g] eſſe cupientes, & non

** Seruius quoque nobiliſſimus Grammaticus lib. 5. Aeneid. Virgil. ſuper illo verſu. Sume pater &c. exponit verba ſume, id eſt, præcipe, aitque verbum eſſe peculiare iuriſconſultorũ, quo vtuntur, quoties legatum nõ ab hærede datur, ſed ex accipientis arbitrio, vnde conijcere licet, id verbum aſſignatum fuiſſe legato per vendicationem, vt cum teſtator dicebat legatario, tibi ſume illam rem, in quo genere legati non erat expectanda manus hæredis, ſed ipſe legatarius poſſeſſionem rei legatæ propria auctoritate capiebat.

SYL. ¶ Sed olim quidem. CASVS nõ figuratur, quia procedit corrigendo ius antiquum: rõ autem correctionis tn l. corrigente aſſignaſ. Not. formam & obſeruationes iuris antiqui circa legata. Item, quod volũtates defunctorum debent validiores, quam fieri poſſit, effici. Item, quod ll. debent imponi rebus non verbis. Item, quod legatis vna eſt natura. Itẽ, quod legatario cõpetit nedũ actio pſonalis, ſed realis, & hypothecaria. Si .n. res legata erat teſtatoris, & cõſiſtebat in ſpecie, cõpetit rei vendicatio & actio ex teſtõ: hypothecaria autem datur in alijs rebus, quæ peruenerunt à defuncto in hæredem. Item, quod qñ duo æquiparantur, illud, qđ eſt plus in vno, tribuitur alteri. Item, quod verbum, ſtudioſis, accipitur in bonam partem. Item, quod inerudití adoleſcentes ſunt diſtincte docendi, nec onerandi multitudine materiarum. Item, quod à facilioribus eſt inchoandum.

a ¶ Quædam verba. Vt ſi dicat legatario. Vendica tibi rem talem, vel hæredi dicat, Damno te illum ære alieno liberare, vt inf. eod * ſed & tale. Item ſi dicat, Sino illum habere talem rẽ. Item ſi dicat vni hæredũ: Præcipito rem illam, id eſt, ante partem capito, vt ff. eo. t. ſi à pluribus.

SYL. ¶ Adde, quod Angel. ampliat, ſiue fiat ver-

b ¶ Ex cõſtitutionibus. Quas nõ habemus.

c ¶ Sublata eſt. ſ. dudum retro.

d ¶ Noſtra autem conſtitutio. Quæ eſt. C. communia. de leg. l. 1.

e ¶ Lucubratione. i. vigilatione, maxime nocturna, nam ſecundum Philoſophos luna dicitur habere radios lugubres, ſed ſol claros, ſic in authen. vt iud. ſine quoquo ſuffra. in princ. coll. 2.

¶ Adde legendum lucubratione & expone, id eſt ſtudio.]

f ¶ Voluntates. Interdũ non eſt voluntas validior ſcriptura vt ff. de vſuf. leg. l. ſi alij, & ff. de ſup. le. l. Labeo. (1) Et facit ad hoc quod in tex. dr. ſ. quod volũtas ſit validior ſcriptura, quod eſt verum, vt ff. de le. 2. l. cũ pr, §. cum imperfecta, & de le. 1. l. 4. ſecundum Ioã. & hoc niſi ſit impoſſibilis vel probroſa, vt inf. eo. §. ſi. vel inepta, vt ff. eo. 1. l. ſeruo alie §. fin. SYL.

ADDITIO. (1) Non ob. hæc lex, ſi alij, quia reſpondetur ſolum contradicere, quia ibi attenditur ſcriptura, quia voluntas teſtatoris erat ambigua. Ceterum ſi eius fuiſſet clara voluntas, ab ea nõ recederetur: immo obſeruaretur, ſcripturæ relecta interpretatione, vt l. 3. C. de lib. præt. & hic. Iaſ.

g ¶ Validiores, quam ſint verba ſolennia vel quam ſit ſcriptura. Accur.

verbis, ſed voluntatibus eorum fauentes, diſpoſuit, vt omnibus legatis, [a] vna ſit natura: [b] & quibuſcunque verbis [c] aliquid relictũ ſit, liceat legatarijs id perſequi non ſolum per actiones perſonales, [d] ſed etiam per in rem, [e] † & per hypothecariã: [f] cuius cõſtitutionis perpenſum [g] modũ ex ipſius tenore pſectiſſime accipere poſſibile eſt.

¶ Sed non vſque ad eam [h] conſtitutionem ſtandum eſſe exiſtimauimus. Cum.n.antiquitatem inuenimus legata quidem ſtricte [i] cõcludentem, fideicommiſſis autem, quæ ex voluntate magis [k] deſcendebant defunctorum, pinguiorem naturã indulgẽtem neceſſariũ eſſe duximus, oĩa legata fideicõmiſſis exæquare: vt nulla ſit in-

** Nam etiam à propria verborum ſignificatione recedimus: cũ manifeſtũ eſt, aliquid ſenſiſſe teſtatorem l. non aliter. de leg. 3. qđ & in contractibus obſeruari videmus. l. ſi ibi. ſi cert. pet. idque latius cõprobat Alciat. lib. 1. de verbo. ſignif. non.n. ſemper ꝓprijs verbis vti poſſumus, eaque intentioni proferentis ſubſeruire conuenit.

a ¶ Omnibus legatis. l. omni ghi legatorũ.

b ¶ Vna ſit natura, quantum ad hoc, vt debeantur: ſunt tñ quædã fauorabiliora alijs, vt inf. de obli. quæ ex quaſi contractu. §. fi.

c ¶ Quibuſcũque verbis. Aptis tamen ad hoc. ſic. ff. de conſtit. pec. qui autem. in fi. & l. ſeq.

ADDITIO. No. ꝙ lex generaliter loquẽs recipit reſtrictionẽ de habilitate. concordat gl. 1. in l. 1. §. nũciatio. & ibi doct. ff. de oper. no. nu. & in l. vt gradatim, §. ſed ſi lege. ff. de mu. & hono. & Bart. late in l. omnes populi, ff. de iuſti. & iur. Ang.

d ¶ Per actiones perſonales. ſ. ex teſtamẽto.

e ¶ Per in rem. i. per rei vendicationem, nã recta via tranſit dominium in legatarium rei legatæ, vt ff. de fur. l. à Titio. Accur.

** Etiam ignorantem l. cum pater, §. fundo, de leg. 2. ſecus in fideicommiſſario vniuerſali, ad quem non tranſit ante reſtitutionẽ, l. reſtituta, ad Treb. gl. in § ſed quia, verſ. reſtituerit, inf. de fide. hæred.]

SYL. ¶ Adde, quod qñ dicimus dominium trãſire in legatis, aut querimus quo ad trãſmiſſionẽ: & quęrit̃ legatũ à morte. l. 1. § cũ igit̃. C. de cad. tol. loquendo de puro: aut quo ad acquiſitionem dñij: & hæc eſt triplex ficti, a morte teſtantis, d. l. à Titio, veri ſed reuocabilis ab adita ante agnitionem legati. l. ſeruo legato. ff. eo. 1. veri irreuocabilis, agnito legato. l. proinde, ff. ſi cert. pet.]

f ¶ Per hypothecariam, † ſcilicet in rebus alijs, quæ fuerunt defuncti.

¶ Adde, ꝙ hæc opin. gl communiter reprobatur: ego alias diſputando defendi ſententiam glo. quæ verior eſt in puncto iuris, quã etiam defendit Præp. Sen. in 10. q. 8. caſu.]

** Immo opin. Accur. eſt communiter recepta, vt per Neguſ. tract. de pign. in 4. memb. 2. par. nu. 158. nã cum dñium rei legatæ trãſeat in legatariũ, illa haudquaquã ſibi eſſe

Concor. c. Rayn. in glo. ſuper ver. dote. poſt me. ext. de teſt.

† Hæc gl. diuidit̃ in quatuor partes. In prima declarando tex. remouet quoddã contrarium taci-

poteſt obligata. l. neque de reg. iur. ſciendum tũ, in ſcđa tamen eſt, hanc hypothecam eſſe naturæ di. p modum uerſæ ab alijs hypothecis. illæ.n. dantur in ſolidũ contra quemlibet ex hæredibus, hæc vero pro ratis pro quibus ſunt hæredes. l. 1. C. ſi vnus ex plur. hær. & l. 1. in fi. cõmun. de leg.]

notabilis re mouet aliud cõtrariũ. in tertia remouet aliud contrariũ. In quarta & vlt. per modũ q̃ſtionis remouet aliud cõtrariũ, ſecũda, ibi, & nota, tertia, ibi non iſt, ſed omnibus, quarta ibi ſed ſi legatarius, las.

¶ Et nota, ꝙ ſi legatũ ſit in ſpecie, & ſit res teſtatoris, competunt illæ tres actiones. Si in genere, vt ſeruus, cõpetunt duæ, ſ. teſtamẽti, & hypothecę: ſed in caſu tãtum vna actio, ſ. ex teſtamento, & vna exceptio competit: vt ſi lego debitori liberationem, vt ff. de lib. le. l. quod mihi, & ff. vt in poſ. leg. l. 1. § ſi debitori. Si aũt ſit res aliena, duæ tantum competunt. ſ. perſonalis & hypothecaria, vt C. cõ. de leg. 1. Non tñ omnibus aget. i. actione in rẽ, & ex teſtõ: ſed vna, q̃ elegerit, vt ff. de le. 2. cũ filius, §. varijs. ſed ſi legatarius ſit dominus, qualiter perſonali aget, vt inf. de actio. §. ſic itaque? Reſpon. ratione poſſeſſionis, vt ff. de cond. triti. l. 2.

* ¶ Adde, ꝙ iſta hypotheca remitti pt per teſtatorẽ, gl. & Bal. in l 2. C. vt in poſ. le. Dec. in l. 1. in gl 1. in prin. C. de inſtit. & ſubſtit.

Adde, ꝙ iſtæ actiones perſonales oriuntur ex quaſi contractu, quia hæres adeũdo hrđitatem quaſi cõtrahere videtur cũ legatarijs gl. 1. §. hrs, inf. de obl. quę ex quaſi cõtra naſ.

ADDITIO. Et ſic ex teſtõ agitur ad pſtãdũ ſeu tradendũ, non aũt ad dandũ, vel dic, ꝙ §. ſic itaque loquit̃ in vero dño, facto per tradõnẽ de iure cõi, hic vero de iure ſpãli ſine traditione. igitur non eſt mirum ſi datur cõcurſus, vt l. in reb. C. de iu. do. ſm̃ doctor.

g ¶ Perpenſum. i. deliberatum.

h ¶ Sed non vſque ad eã. i. non fuimus, cõtenti. ſ. de cõſtõne: imo aliã fecimus circa iſtã & eandem materiam, vt C. communia de le. l. 2. Prima tamen remouet differentiam quatuor generum legatorum. ſ. in quo erat differentia inter ſe. Secunda vero remouet differentiam inter legata & fideicom.

* ¶ Quænã eſſet olim differẽtia legatorũ & fideic. belliſ. explicat Alc. lib. 3. Parer. c. 1.]

i ¶ Stricte. i. ſtricto iure, ſic vt ex teſtõ tantũ debeantur, vt inf. de fideic. hær. §. præterea. SYL.

k ¶ Magis. ſ. q̃ legata, vt ab inteſtõ ẽt debeãtur, vt inf. de fideic. hæ. §. præterea, Vel dic ex

vo-

voluntate magis, quam ex solennitate testi.

Exæquare, quantum ad sententiam & tractatũ, non quantum ad verba. nam non dñ hodie legataria libertas, & hæreditas, licet fideicommissariæ appellentur.

** Adde, proprie loquendo fideicommissa plerumque dici, quæ verbis precarijs fiũt. l.2.C.communia.de leg. qualia sunt rogo, mando, deprecor, cupio, desidero, fideltuç committo, & similia. §. fin. inf. de sing. rebus per fid. rel. l.& eo modo. l. etiam hoc modo. ff.eo.cũ.n. testõr de re principaliter non disponat, sed factũ hæredis verbis suis imploret. ei⁹ fidẽ secutus cẽsetur & ideo fideicommisisse l. Titia. r. de le.2. idem, si dicat testator, peto vt contentus sis, dirigens hoc verbum ad ipsum honoratum, l. peto. de leg.2. At legatum plerũque præceptiuis verbis cõcipitur, l. Sempronius, de vsuf. le. non est tamen dubium, quin verbum, lego fideicommisso quoque conueniat, l. Caius in fi. de leg. 2. l. vxorem. § felicissimo, de leg.3. itaque le gati significatione, & fideicõmissa, & mortis causa donationes contineantur l.& fideicommissam, de leg.3.

ter ea dñia, sed quod deest a legatis, hoc repleatur ex natura fideicommissorũ, & si quid amplius [b] est in legatis, ꝑ hoc crescat fideicommissorum natura.

¶ Sed ne in primis [c] legum cunabulis permistim de his exponẽdo, studiosis adolescentib⁹ quandã introducamus difficultatem, operæpretiũ [d] esse duximus, interim [e] separatim prius de legatis, [f] & postea de fideicõmissis [g] tractare: vt natura vtriusque iuris cognita, [h] facile possint ꝑmistionẽ eorũ, eruditi [i] subtilioribus aurib. † accipere.

¶ Legatum rei alienæ valet saltẽ quo ad æstimationem, si res sit in commercio hominũ, & sciat testator alienam, cuius probatio incumbit legatario. hoc dicit.

¶ Nõ solũ autẽ † testatoris, vel hæredis [k] res,

Item propter legatum non cogitur quis adire, sed propter fideicom. vniuersale sic, † vt inf. ad l. Falc. §. quantitas, vers. ex diuerso. & ff. ad Trebel. l. quia poterat & infr. de fideic. hær. §. ergo vers. sed si recuset.

† Intellige istam adæquationẽ ꝓcedere ĩ legatis particularib⁹ quoad particularia, & in vniuersalibus quoad vniuersalia, et non aliter vt doc. hic & in l.1.ff. de leg. SYL.

¶ Adde ꝙ gl. est falsa, quia sũt plures dñiæ, & saluantur iura exæquantia. videnda sunt quæ ponit Ias. in l.1.ff. eod. tit. in gl. in fi. ver. ego nouissimus, & ad vltimam partẽ gl. dic rationẽ diuersitatis esse, quia in secũdo casu hæres non patitur damnum, quia omnia iura actiua & passiua transeunt in fideicommissarium, l. apud Iul. §. Antistia. ff. ad Trebel. in 1. no. in l.1. §. si hæres, ff. eod. tit.] SYL.

a. ¶ Sed quod deest in trib. n. deest, vt inf. eo. §. post mortẽ & infr. de fideic. hær. §. prætera. & inf. de sing. rebus per fideic. re. in prin.

b. ¶ Amplius, s. vt ex necessitate dentur, ꝙ non erat in fideic. ve inf. de fideic. he. l prin.

¶ Adde, quòd hæc gl. est falsa quia tempore iust. fideicom erant necessaria, vt infr. de fidei, hæ. per totum.]

c. ¶ In primis legum cunabulis, l. hoc volumine. vt sup. eo. in proœmio, circa mediũ.

d. ¶ Operæpretium esse duximus. i. pulchrũ putauimus, & vtile, vt dicitur in Sallustio.

e. ¶ Interim, id est antequam veniamus ad illã constitõnem vbi tractantur cõia eorum.

f. ¶ De legatis, vt hoc titulo, & duob. seq.

g. ¶ De fideicommissis, vt inf. de fideicõ. hær. & alio ibi prox. tit.

h. ¶ Cognita. s. separatim.

i. ¶ Eruditi. Sic. sup. de iust. & iur. §. his igit̃ gñaliter.

† alias percipere.

¶ Non solum. CASVS. Quęsitum fuit, an sicut res testõris, & hæredis, ita & aliena legari posset: & videbatur, ꝙ non, quia nr̃a sine facto nostro a nobis non abdicantur, l. id quod nostrum, ff. de reg. iur. & nemo cogitur suum vendere, l. nec emere, C. de iur. delib. igitur videbatur legatum tanquam frustratoriũ non valere. Contrarium deciditur, quia tunc eius mentis fuisse testatorem præsumimus, vt velit æstimationem saltẽ præstari, hinc est, ꝙ eo ignorante rem alienam, aliter decidit̃ in tex. No. ꝙ res hr̃dis legari põt, sicut res testatoris. itẽ, ꝙ licet alias qui tenetur ex dispositione testõris, teneatur præcise. l. fideicommissa. §. si. ff. de leg.3. nec liberetur soluendo interesse, tamen in casu nr̃o præstatur æstimatio propter impossibilitatẽ, l. impossibiliũ, ff. de reg. iur. Item, ꝙ legatũ rei, quæ non est in commercio, non valet. ratio est, quia hr̃s nõ grauatur, nisi idẽ vel quid simile ex testõ consequat̃. l. plane. §. si. ff eo.1. itẽ, ꝙ legatum rei alienæ factũ a testõre sciente valet, secus si ab errante aut ignorante. Item, ꝙ actori incumbit onus probandi.] SYL.

K ¶ Hr̃dis. Et in his nil refert, si scíuerit hoc defunctus, vel ignorauerit, vt inf. eo. § si quis rem suam. & ff. de leg.2. l. vnum ex familia, §. si rem suam. itẽ de re cõi legata, secundũ Io. vt ff. eo. l.5. §.1. & 2. sed certe ibi nõ valet legatũ, nisi ꝓ ea parte, pro qua nõ est error.

¶ Adde, ꝙ Io. Fab. hic intelligit, ꝙ vbi credidit totam suam, non valeat nisi in parte: si vero sciret communem, non valeret nisi in totum: quod non voluit dicere gl. sed solũ ampliare text. dum dicit posse legari, rẽ testatoris & hæredis, vt etiam habeat locum

In re cõi, sed quod in cõi valet tñ in parte: & hoc probat text. allegatus, ea ratione, quia cum legatum valeat in parte, non est verisimile voluisse in plus grauare hæredem: & quia præsumitur tantum legati ius, quod quis habet l. si domus, §. si ff. eod. 1.]

* Adde Ioann. Dilec. de arte testan. titu. de leg. cau. 4. vbi docet quibus verbis legari debeat, cum testator vult rẽ communẽ in totum legare.

** Amplia hunc text. tamets hæres, cuius est res legata, solum pro parte hæres existat. Bar

quis alias si quis,

sed etiam aliena [a] legari potest: ita vt hæres cogatur redimere [b] eam, & præstare: vel si eam non potest redimere, [c] æstimationem eius dare. Sed si talis res sit, cuius cõmerciũ [d] non est, vel adipisci [e] nõ põt: nec æstimatio [f] eius debetur: veluti † si campum Martium, vel basilicas, [g] vel templa, vel quæ publico vsui destinata [h] sunt, legauerit: nam nullius momenti tale legatum est. Quod autem dixi alienam rem posse legari, ita intelligendum est, si defunctus sciebat alienam rem esse, non si ignorabat. † [i] Forsitan enim

to. cons. 51. ad fi. qui allegat no. in l. cum filius. §. dominus de leg. 1. item quod ait glo. de re communi legata, intelligendum est, nisi sit communis cum hærede: tunc enim receptior est sententia totam deberi, d. §. dominus, cum non minus de re hæredis videatur dispposuisse testator, quam de propria fecerit. dict. §. si rem.]

[a] Aliena. Etiam hostium, (i) vt ff. eodem 1. l. ab omnibus. §. etiam secundum lo. item ab hostibus capta, vt ff. eo. l. seruus ab hostibus. & l. id quod.]

ADDITIO. (i) Siue nostra quandoque fuerit, siue nũquam, dummodo legetur sub conditione, si nostra effic. vel. sit spes, quod effic. alias secus Ioan. Fab. & Ang.

* Amplius censuit Bald. in lege prima, Codic. pro empto. furtiuam quoque rem legari posse, illiusque æstimationem præstandam esse.]

[b] Cogatur redimere, speciale propter pceptum testatoris, sic. ff. communi diui. l. cõmuni diuid §. fin. Regulariter contra, vt C. de contrahen. empt. inuitum.

** Adde hoc procedere, etiam si nõ ideo res tota posset auocari, veluti quia pars rei indiuisæ tantum pro dote esset obligata, secundum Doct. in l. si domus. §. 1. de leg. 1.

[c] Non potest redimere. Vllo modo: quia non vult vendere: vel si vult, tamen nim petit pro pretio, vt ff. eod. non dubium, §. fi. & de leg. 1. apud Iulianum. §. constat.

No. quod hæres dãnatus a testatore emere, intelligitur iusto pretio emere damnat, facit. l. alienus ff. ad l. Falcid. & habes similem gl. infra de singu. re. per fid. reli. §. libertas. super ver. non vendat.

[d] Commercium non est. Id est, non potest super ea re contractus haberi.

[e] Commercium generale nomen est, pertinens ad omnes contractus. gl. super ver. cõmercium. §. 1. inf. de inut. stipu.

[e] Adipisci. Passiue accipitur, i. acquiri vel haberi.

[f] Nec æstimatio. Si apud nos nullum est rei cõmerciũ: vel etiam est, sed cum grandi difficultate non valet legatum, §. fin. nisi testator voluerit cõtrarium manifeste, vt ff. eo. si quis inquilinos, & nisi in alio casu: vt si liber hõ sibi legetur, qui fuerat redemptus ab hostibus, quo casu a pignore eximitur, vt ff eo. senatus. §. fin.

Legatum rei, cui cõmerciũ nõ est, an valeat.

Si autem commercium est in communi, sed non est ei, s. a quo relinquitur, valet vt ipsum detur, vel æstimatio, vt ff. eod. 2. l. mortuo boue. §. Labeo 2. respon. & sic intelligitur. ff. de leg. 1. l. sed si res. Si autem iãtum ei non est, cui præstari debet: si propter suũ delictum, vel sectæ diuersitatem, vt in Iudæo, & mancipio Christiano, vt C. ne Iu. Christia. man. l. 1. non valet, nec æstimatio datur, vt ff. de leg. 2. mortuo boue. §. Labeo. 1. respon. & de verbor. obligat. multum interest. Si propter status conditionem, vel corporis vitium: vt quia seruo militia, vel contracto legetur stipendium cursoris. si testator scit vitium inesse. datur æstimatio: alias non, vt ff. de leg. 3. fideicommissa. §. si seruo alieno. & ff. eo. l. 1. filiusfamilias. §. si quid alicui. Accurs.

ADDITIO. Vide glo. fere similem. ff. eo. 1. l. sed si res aliena. facit gl. in l. multum, fi. de verbor. oblig.

quia credebat esse suam.

[g] Basilicas. Basilica græce, Latine domus regis dicitur.

* Basilicarum loca adiuncta fuisse foro, indicant Vitruuius, Cicero, & alij sic dicta, quod ab initio eo principes: conuenirent ad ius dicendum, postea vero tribunali magistratibus extructo, basilicæ negotiatoribus cesserunt: quod idem Vitruuius tradit. porro ecclesiastici scriptores basilicas vsurpant pro sacris ædibus.]

Basilica.

[h] Destinata sunt. Vt via publica.

[i] Ignorabat. Quæ ignorantia nocet, nisi coniunctæ personæ sit relictum, vt C. eodẽ cum alienam.

Adde, quod coniuncta persona, dicitur vsque ad quartum gradum successibilẽ, secundum Bart. in l. 2. de accus. sed quo ad terminos nostros statur arbitrio iudicis, secundum doct. in d. l. cum alienam.

SYl

Adde,

¶ Adde, idem esse, si legatur valde amico. l. cum allegas, C. de Castr. pecul. las. in l. si res obligata, ff. eod. t. Et quod dr de coniuncto, ita accipe, nisi hæres sit coniunctior vt tradit lo. Dil. de ar. test. tit. 3. de leg. cau. 35. Vbi vide optimam cautelam pro legatario.

Legatū si euincatur hæres defuncti teneatur.

¶ Et nisi cum relinquitur libertas seruo alieno. vt ff. de fideic. lib. Paulus. 1. respons. Quid si res legata fuerit eui cta? Respon. si in spem, non debet teneri hæres de euictione, vt ff. de euictio. l. hæres, & ff. de leg. 1. l. si a substituto. §. hæres, si in genere siue extra iudicium, siue in iudicio tradita fuerit legatario non stipulanti, de euictione agit, ac si nihil sibi datum esset, si extraneus scilicet iste legatarius, vt ff. de leg. 1. l. si domus, §. 1. & l. non quocunque. & de leg. 3. qui concubinam, §. si hæres, & ff. de euict. hæres.

alias lega te, alias neutrum, nec legasse, nec legasse.

fi sciuisset, [a] alienam rem esse, non legasset, & ita Diuus Pius rescripsit. Et verius [b] est, ipsum, qui agit, id est, legatarium, probare oportere, sciuisse alienam rem † legasse defunctum, non hæredem probare oportere, ignorasse alienam, quia semper necessitas probandi incumbit il-li, qui agit. [c]

¶ Hæres tenetur luere rem testatoris alteri obligatam, si testator sciuit esse obligatam, nisi probetur de contraria voluntate testatoris. Ang.

¶ Sed & si rem † suam obligatam creditori aliquis legauerit, necesse habet hæres eam † luere. [d] Et in hoc quo-

SYL. ¶ Adde, quod ratio potest esse duplex, quia cum genus sit in abstracto, nō est qualificabile, cum non magis hoc quam illud censeatur legatum. l. Mæuius. §. duorū, ff. de leg. 2. In legato vero speciei talis pstari debet, qualis est d. §. hæres. Itē quia in legato generis, cū habeat hæres latas habenas, debet eligere talē, quo liceat vti effectualiter legatario, at in legato speciei tenetur ad illud præcise.

¶ Si de coniunctis est legatarius, vt si vni de fratribus est prælegatum, nō agit, ne crescat inuidia inter eos, vt C. de bon. quæ lib. cum oportet, & ff. de legat. 2. cum pater, §. euictis. Sed quando omnibus est prælegatum, omnes agunt, siue distributio prælegatorum fit per iudicem facta, siue per partes. Si autem a testatore excipiendo seruant, non agendo. vt C. communia vtri. iud. l. si fratres, & ff. de leg. 2. cum pater, §. euictis.

¶ Adde, quod hæc glo. debet intelligi, quod distinguat de coniunctione in legato generis, quod tamen est falsum, & aduertendum est ad §. euictis. in quo est tota vis, quod ille text. loquitur in legato speciei, primo, quia dicit, qui se dominum esse crediderat, quod ostendit legatum esse in specie. Item, quia ibi prædium fuerat legatum, si fuisset in genere non valuisset, cum potuisset dari gleba terræ, l. cum post. §. gener. ff. de iure doc.]

¶ Numquid & quibus casibus agi possit cū hærede de euictione, vide Bart. in d. l. si domus. §. de euictione, post gl. ibi, qui quatuor axiomatibus hunc articulū discutit, & nouissime Gasp. Caball. in tracta. de euict. §. 4. nu. 9. cum pluribus seq.

a ¶ Si sciuisset. In eo casu quo ignorauit.

b ¶ Et verius est, vt ff. de prob. verius, C. de rei vē. res, & C. d edē. qui accusare. C. d exce. siquidem infr. de interd. §. cōmodum, C. de act. & ob. l. negantes, & C. de prob. actor.

c. ¶ Qui agit. Nisi qui negat ius, & ni si præsumeret ius pro actore tūc enim probat reus negās, vt ff. de prob. ab ea parte, & ff. de do. inter vi. & vx. Quin tus.

† alias nō est suam.

† De varijs significationib. verbi, luo, est gl. not. l. licet, C. loc. & cōd. sed hoc loco significat liberare, l. licet, ff. de dot. præle.

¶ Sed si rem suam. CASVS. Quæsitum fuit, an res alteri obligata legari possit, ita q̃ hæres teneatur luere, & videbatur quod non, quia testator videtur solū legare ius, quod habet. Contrarium tamen deciditur, dummodo testator sciuerit, & contrarium non disposuerit, quia sicut legando alienam scienter, hęres tenetur redimere. ita quando obligatam. Nec ob. ratio dubitandi, quia secundum doct. cōmuniter intelligitur, quando ius testatoris non est tale, per quod tota res possit auocari, ita respondet Bart. in l si domus, §. de euictione ff. eo. t. & seq. communiter doct. quæ non videtur vera, quia quādo testator legat videtur legare solum ius, q̃ habet, etiam si legatū reddatur inutile. l. vxor, C. eo. Potest dici, illud ideo verum esse, quia per hęredē non poterat fieri, quo minus ius. q̃ habebat testator, per mortem eius nō extingueretur, sed in casu isto bene est in facultate heredis facere, ne res legata obligata possit per hypothecam auocari, eam liberando, ideo imputatur hæredi, si eam noluisset, ex quo testator sciebat eam obligatā. Not. quod dictio, sed & si, importat diuersitatem facti, non iuris. item, q̃ legatum rei obligatæ debet relui per hæredem. Item, quod si testator vult expresse legatarium luere quod ipse luit.

d ¶ Luere. Tribus casibus luit hæres. Si sciebat testator rem esse obligatam, vt hic. item si ignorabat, sed relinquit coniunctæ persone vt C. de fideic. l. prædia. Vel si pro tanto erat res obligata, quantū valet, vel pro maiori summa, vt ff. de leg. l. si res obligata, §. 1.

Legata res obligata p hęredē in trib. casib. est luēda.

¶ Adde, quod opi. glo. cōmuniter approbatur, cōtra quam tenent Ange. Peru. Raphal. Alex. in d. l. si res. & quia tota vis est in intellectu dictæ l. si res, in illis verbis, Vel nisi po-

que casu idem placet, quod in re aliena, vt ita demum luere necesse habeat hæres, si sciebat defunctus rem obligatam esse, & ita Diui Seuerus, & Antoninus rescripserunt. Si tamen defunctus voluerit legatarium luere, & hoc expresserit, non debet hæres eam luere.

¶ **Si legatarius factus fuerit dominus rei legatæ ex causa lucratiua, non debetur legatum: secus si ex causa onerosa. Angel.**

¶Si res aliena legata fuerit, & eius rei viuo [a] testatore legatarius dominus factus fuerit, si quidem ex causa emptionis, ex testamento actione pretium consequi [b] potest, si vero ex causa lucratiua, veluti ex donatione, vel ex alia [c] simili causa, agere non [d] potest. Nam traditum [e] est, duas lucratiuas causas

si potest esse aliquid superfluum ex soluto ære alieno. dic, q̃ potest aliter intelligi. primo q̃ illa verba veniant declaratiue ad p̃cedētia, & sic dictio, vel exponatur pro etiam, & verbū, nisi, resoluatur in, si non, & sit sēsus, quod non solum quando coniunctæ legatum est. sed etiam si non potest esse aliquid superfluū debito soluto, hæres teneatur. Secundo dici potest, quod dictio, vel, ster propriæ alternatiue, & verbum, nisi, pro, si non, sine subauditione, & secundum hoc est intelligendū, quod dictio posita in prima falētia referatur ad vtrāque & sit sensus, si nesciat rem obligatam, à fideicom. est luenda, nisi vbi hanc, vel aliā relicturus fuisset, si sciisset esse obligatam, vel si non potest esse etiam aliquod superfluum ex soluto ære alieno.

* ¶Adde, quod ratio vltimi casus est. quia credendum non est, testatorem voluisse inutili legato legatarium ludificari. Præterea animaduertendum est, quod hic §. non habet locum, vbi quis accepit in dotem res pignoratas, deinde dotē vxori prælegauit. hæres enim tales res liberare non cogetur. l. licet. ff. de do. præle.]

SYL. ¶Si res aliena. CASVS. Quæsitum fuit an effecto legatario domino habeat ius petendi legatum, ratio dubitandi potuit esse, quia in legato rei alienę videtur esse in obligatione æstimatio, quæ non impedit, quominus rem possim consequi, vt in secundo casu tex. nostri contrarium respondetur distinguendo. & ratio assignatur ibi. nam traditum est No. quod si legatarius effectus est dominus rei legatæ ex causa onerosa, potest agere ad æstimationem contra hæredem, quia cum pretium absit, non videtur quasi rem habere. Itē, quod titulus legati dicitur lucratiuus. Item, quod legatarius potest emere rem sibi legatam. Item, quod duæ causæ lucratiuæ non possunt in eundem hominem, & eandem rem concurrere.

a ¶Viuo testatore. Idem est, & si post mortem. vt infr. §. si cui.

SYL. ¶Adde secūdum Io. Fab. quod melius probat tex. in l. huiusmodi, §. qui seruum, ff. de lega. 1.]

b ¶Cōsequi potest. Not. caute ponit, consequi, nam pretium petere non potest: sed rē, quæ tantum est in obligatione secūdū nos, æstimatio tamē datur propter defectum rei vt ff. de verbo. obli. si seruū, §. effectus. Sed contra nos est. ff de lega. 3. l. si res mihi. Resp. ibi pp defectū iuris petendi, ex præsumpta volūtate defuncti rem legatā legatarius amisit, sed hic nō ex volūtate defuncti amisit emendo. Quidam tamen dicunt æstimationem esse in obligatione, vt ff. de cōd furt. l. in re furtiua, §. sed virū. i si.

SYL. ¶Adde, quod communis opin. in d. §. effectus est, quod vtrumque peti possit.]

Peto id, q̃ habeo quatuor casibus. ¶Et nota quatuor casus, qu ib⁹ peto id quod habeo. Primus est vbi res mihi data potest auferri, vt ff. de solut. si rem. & l. qui res. 1. respon. (i) Item, si habeo ex alia causa, quam debeam habere, quia non videor habere, cū pretium absit, vt hic. Itē, si aliquid iuris rei deest, id, adhuc tradendum est, vt ff. de sol l. etiam. & de verbo. oblig. Iulianus. §. si. Item si res deterior est dolo damnis, ex causa stricti iuris datur actio de dolo licet habeat rem. ff. de dolo. l. & eleganter. §. non solum. Sed in bonæ fidei agitur ex primo contractu, vt ff. commod. l. 3. §. si reddita.

ADDITIO. (i) Quæ leges non faciunt ad propositum, quia cum res sit euicta, non potest dici, quod eam habeat & petat, sed facit, ff. de leg. 1. l. non quocunque. in prin. Est & alius casus, quando res traditur. forma tamen mutata, vt l. mulieres, §. res abesse, ff. de verb. sig. secundum Io. Fab.

c ¶Ex alia. vt legati, vt ff. mand. si hereditatem. non dotis promissionis, vt ff. de actio. & oblig. l. ex promissione.

d ¶Agere non potest. Etiam si sua postea esse desinit, vt ff. de leg. 2. Męuius, §. duobus.

e ¶Traditum est. A iure, vt ff. de actio. & oblig. omnes & ff. de leg. 1. l. si seruus legatus, §. Stichum.

* ¶Causæ lucratiuæ enumerantur in l. prima, C. de impon. luc. descrip. lib. 10. C. & de

bis

his diffuse tractat Ias. in §. itē si quis in fraudem. col. 5. inf. de actio.]

a ¶ In eundem hominem ff. eod. 1. l. si seruus. § t. contra. Sol. ibi per obliquum cōcurrent, non directo, vt hic, argum. ff. de vulg. substitut. qui li beris. §. fin.

b ¶ Rem. id est speciem, aliud si quantitatem, vt ff. de leg. 2. l. Titia Seio. in princip.

c ¶ Non posse. Sed cur secus quando emit? Respondé, quia nec rē habere videtur cum pretium ei absit, & loco rei successerit, vt ff. de petit. hæred. & rem. & quod metus causa l. videamus. & l si ipsa.

d ¶ Hac ratione. s. supradictæ regulæ.

e ¶ Ex duobus testamentis. s. duorum hominum, si enim vnius essent, primum per secundum † corrigeretur, vt sup. quib. mod. testa. infir. §. posteriore. Quid si in codē bis legauit? Respon. distingue speciem à quantitate. vt ff. de lega. 1. plane t. §. si eadem. vsque ad §. si coniunctim.

† Aliud in codicillis, §. vlt. inf. de cod.

f ¶ Agere non potest. vt ff. de leg. t. plane. t. §. sed si duorum contra. vt sequitur ex eodē testamento. Solu. illa intelligitur secundum huius §. distinctionem.

g ¶ Agere potest. ff. de leg. 1. huiusmodi. §. t. contra. Solu. ibi testatoris, & hæredis restantis est eadem persona, vt in Auth. de tutelitran. à mo. in princ. coll. 5. Vel ibi in secundo legato commodum repræsentationis primi legati relictum videtur, vt inf. eo. §. ex contrario, quia non videtur legari bis in duobus testamentis, & ideo non habebit nisi semel.

in eundem hominem [a] & eandem rem [b] concurrere non posse. [c] Hac ratione, [d] si ex duobus testamentis [e] eadem res eidem debeatur, interest vtrum rem, an æstimationem ex testamento consecutus sit. Nam si rem habet, agere non potest, [f] quia habet eam ex causa lucratiua, si æstimationem, agere potest. [g]

¶ Etiam res futura, quæ tamen esse speratur, legari potest. Angel.

SY L. ¶ Ea quoque res. CASVS. Quæsitū fuit, an quod in rerum natura non erat, quis esse speraretur, rectè legari posset, dubitandi ratio fuerat, quia non entia non solent considerari. l. Diuus ff. de testam. milita. Contrarium deciditur ea ratione, quia cum spes sit futura, esse ratione spei considerantur & leganturl. l. spem. C. de donat. Not. summariū & aduerte, quod hoc legatum est tacite conditionale. l. interdum. ff. de verb. oblig. quæ tamen non impedit transmissionem, l. cum illud. §. fina. ff. quando di. le. ced. Item, quod spes est in consideratione, & legari potest, quod intellige, quando habet aliquod fundamentum de præsenti, Bar. in l. si vxor. §. r. ff. de donat.]

¶ Ea [h] quoque res, quæ in rerum natura non est, (si modo futura est [i]) rectè legatur, veluti fructus, qui in illo fundo nati erūt, aut quod ex illa ancilla natum erit. [k]

h ¶ Ea quoque res, Sic ff. de legat. 1. quod in rerum. & de legat. 3. l. etiam.

i ¶ Futura est, Si autem nec fuit res, nec est in rerum natura, nec erit, vt chimæra, vel fuit, sed non est, vt homo mortuus, non potest legari, vt inf. de inut. stipul. in princip. Si autem est dubium, an fit vel non fit in rerum natura, cauet hæres de prosequendo & redimendo, vt ff. de leg. 1. seruo legato. §. fi. Idem in seruo legato, qui fugerat ante testamentum, aliud in eo, qui fugerat post testamentum, qui scilicet est periculo legatarij, vt ff eo. tit. l. eum seruus & l. si seruus legatus t. resp.

¶ Si vna res ab eodem duobus legatur coniunctim, vel disiunctim, si ambo concurrunt ad legatum, medietas datur vni, & medietas alteri, sed deficiente legato in persona vnius, tota ad collegatarium pertinet. Aret.

¶ Si eadē res duobus [l]

SY L. ¶ Adde, q de hoc est gl. communiter approbata in l. cum seruus ff. de leg. t. quæ distinguit 4 tempora. s. testamenti, mortis, aditionis, & post aditam, de quo vide quæ disputando dixit Præpos. Sen. in 4 q. 5 casu.]

k ¶ Natum erit. Et tunc competit sibi exactio, vt ff. de verbor. obligatio. interdum. r. respons.

SY L. ¶ Si eadem res. CASVS. Non est figurandus, quia tradit regulā, cuius ratio est, quia vocatus quis ad partem, de dimidia intelligitur. l. nomen. §. portionis, ff. de verb. sign. No. quod plures legatarij eiusdē rei faciunt sibi partes per concursum, quādo omnes legatum acceptant, siue disiunctim, siue coniunctim legatum sit. Item quod inter legatarios habet locum ius accrescēdi & portio deficiens eis accrescit, non autem remanet penes hæredem. Item no. quomodo disiunctim & quomodo coniunctim legetur.]

l ¶ Duobus. Quid si dicat. Illi aut illi lego? Resp. duo rei stipulandi esse videntur, vt ff. de leg. 2. l. si Titio aut Seio.

SY L. ¶ Adde, quod vrget in contrarium tex. in l. pen. C. de verb. sign. Ideo distinguitur, quod aut electio datur heredi, & procedit. l. si Titio,

tio, & hoc verum, quãdo alternatiua esset expressa, secus si tacita, quia tunc hærede non eligente admittuntur omnes pariter ad legatum. l. si quis Titio. § si. ff. eod. Aut nõ datur electio, & resoluitur in coniunctam & copulatiuam, & omnes pariter admittuntur. d. l. pen. nisi ponatur inter personas, inter quas cadit affectio, l. cum pater. §. penult. ff. eo. 2.]

legata sit, siue coniunctim, a siue disiunctim, b si ambo perueniãt ad legatum, scinditur c inter eos legatum, si alter deficiat, quia aut spreuerit legatum, aut viuo d testatore decesserit, e vel alio quoque modo defecerit, f totum ad collegatarium pertinet. Coniunctim g autem legatur, veluti si quis dicat, Titio & Seio hominem. Stichum do lego. Disiunctim h ita: Titio Stichum hominem do lego: Seio hominem Stichum do lego: i Sed & si expresserit, Eundem hominem Stichum: æque disiunctim k legatum intelligitur.

a Coniunctim. Scilicet per copulatiuam coniunctionem, vt ff. de hære. instit. si ita quis.

b Disiunctim. id est separatim, vt infra prox. §.

c Scinditur. Viriliter, nisi simul duo coniuncti essent, qui locum vnius obtinent, vt ff. de hære. institu. Titius, & l. interdum.

d Viuo testatore. Nã si testatore mortuo legatarius decedat, ad hæredem suũ legatũ transmittit, vt C. de cadu. tol. §. cum igitur.

e Decesserit. Post testamentum tamen, vt differat à sequenti.

f Defecerit, scilicet legatarius, vt per mortem ciuilem: † Vel dic legatum, quod tribus casibus deficit, & accrescit legatario præter duos qui ponũtur hic. Primus, si nõ est collegatarius in rerum natura tẽpore testamenti, vt C. de cad. tol. §. in primo. Secũdo, si mihi & posthumo, qui postea abortiatur, vt ff. eod. l. si duobus. §. fina. Tertius, si mihi & hæredi suo legat, vt ff. eod. 1. plane vbi §. si duobus & sic sunt quinque casus. Econtra sunt tres casus, quibus deficit legatum, sed collegatario non accrescit. Primus si mihi & seruo suo legat, vt ff. eod. 1. l. plane vbi. §. si cõiunctim. Secundus, si mihi & tibi res tua legatur, vt ff. eod. 1. l. huiusmodi. §. si Titio. 1. Tertius, si mihi & non capaci legatur, vt ff. de legat. 2. l. si Titio.

† Similis glo. est in l. hmõi. §. si Titio. ff. de le. 1. Legatũ quando casũ b° deficit & legatario accrescit.

Legatũ in tribus casibus deficit, nec legatario accrescit.

SYL. Adde & declara per duas regulas positas in l. huiusmodi. §. si Titio. ff. de legat. 1. per Bartol.

g Coniunctim. s. re & verbis, vt ff. de le. 3. l. re coniuncti.

SYL. Adde, quod hæc glo. communiter approbatur per docto. in l. re coniuncti, ff. eodem, tertio.]

h Disiunctim. scilicet verbis tantum, nã re sunt coniuncti.

i Do lego. Sed nonne dando Seio, adimit Titio, vt ff. de pupil. substitut. l. si quis eum, & de adimen. leg. l. 3. & l. sicut? Respond. sic, si probatur testatorem hoc scilicet adimere Titio, & dare Seio voluisse, non alias, vt ff. eo. 1. l. si pluribus. §. 1.

SYL. Adde, quod in hac materia ita dicendum est. Quando testator legat vni rem, quam alteri legauit si ne commemoratione primi legad, & tunc ambo concurrunt. dicta lege si pluribus, quando vero testator legat cum aduersatiua sub commemoratione primi, censetur in totum adeptum, secũdum docto. in l. si Fortidianũ. C. eodem, & idem, quando in diuersa uoluntate legat alteri sub cõmemoratione primi, eidem censetur ademptũ. l. non ad ea. §. fin. de cond. & demonstr. qñ vero legatur alteri res prius legata, sub commemoratione primi, totum videtur ademptum, quando vero in eadem voluntate tẽ legatam vni alteri legat sub commemoratione primi, censetur facta ademptio pro parte. l. Iul. de hæred. instit. & dict. l. si pluribus, & ita communiter tenetur, quamuis in hoc vltimo alias disputando contrarium defenderim.]

K Disiunctim. scilicet verbis tantum, re tamen coniuncti sunt, vt ff. de leg. 3. res coniuncti. Sunt & alij re & verbis disiuncti, vt si ita dicam, lego Titio dimidiam serui, Sempronio lego dimidiam eiusdem serui, vt ff. eo. 2. & l. & Proculo.

Legatariorum quidam sunt coniuncti re tãtum, alij verbis tãtum, alij re, & verbis, alij prorsus disiuncti.

Nec obstat in eod. tit. l. Mæuio. in princ. quia ibi intelligitur, quando vnam dimidiam vtrique legauit. Et in istis non habet locum accessio, id est ius accrescendi, vt dicta l. & Proculo. Sunt etiam re disiuncti, sed verbis coniuncti, vt si dico, lego tibi, & Sempronio, pro æquis portionibus. Sunt & alij re & verbis coniuncti, vt supra proxime.

Et coniuncti vtroque modo præferuntur disiunctis vtroque, vel altero tantum modo coniunctis. Coniunctis vero vno modo tãtum, simul admittuntur scilicet re tantum coniuncti cum verbis tantum coniũctis, & & disiunctis re & verbis præferuntur, vt ff. de hære. instit. l. si ita quis hæredes, & ff. de leg. 3. l. re coniuncti. § pen. & §. fi. Si gl. habes in l. 1. §. fi. ff. de vsufruc. accrescen.

Additio.

SYL. Si cui fundus. CASVS. Quærebatur, si peruenit proprietas fundi legati ad me ex causa onerosa, vsusfructus, autem ex causa lucra-

lucratiua, an possim petere fundum, & videbatur dicendum quod non, quia cum duæ causæ lucratiuæ non possint concurrere videbatur quod sola proprietas peti posse: vel eius æstimatio: tamen cõtrarium deciditur quia ipse vsusfructus est tanquam seruitus, vnde non impedit petitionem, sed bene in ponenda ratione æstimationis, debet eius haberi ratio vt dicitur in tex. No. summarium. Item, quod quamuis appellatione fundi veniat plena proprietas, tamen libellus in quo peto fundum, cuius vsusfructus est apud me saluatur. Itẽ, quod vsusfructus, qui reuertitur ad proprietatẽ, quia finitur, dicitur reuerti ex causa lucratiua, quamuis proprietatem habeam ex titulo oneroso.]

¶ Si ad legatarium peruenerit proprietas fundi eidem legati ex causa onerosa, & vsusfructus ex causa lucratiua, potest peti totus fundus, tamen officio iudicis æstimatio proprietatis tantum debetur. Aret.

¶ Si cui fundus alienus legatus sit, & emerit [a] proprietatem deducto vsufructu, & vsusfructus ad eum peruenerit, [b] & postea ex testamento agat, recte eum agere, & fundum [c] petere, [d] Iulianus † ait,

a ¶ Emerit. s. legatarius.

b ¶ Peruenerit. s. morte vsufructuarij, vel capitis diminutione, vel simili causa, lucratiua tamen, vt sup. de vsufru. §. finitur, & sic factus est causalis.

SYL. c ¶ Et fundum. i. proprietatem plenam, de iudicis tamen officio aliter fit, vt inf. sequitur.

¶ Adde, quod de hoc est casus in l. si Titio fundus, ff. de vsufr. lega.

d ¶ Petere. hic repete quod diximus, supra eod. § si res.

e ¶ Quia vsusfructus. Dixit fundum peti, & sic in plena proprietate, sed opponitur plena proprietas constat ex duobus scilicet nuda proprietate & vsufructu & iam habet partem, id est, vsumfructum ex causa lucratiua, quomodo ergo petitur fundus in plena proprietate? Respon. vsusfructus hoc casu, cum fundus petitur in plena proprietate, nõ obtinet partem dominij, sed vicem seruitutis prædialis, quæ non est pars rei, cum non possit esse sine re, & ideo non videtur peti ea pars rei, quæ obuenit ex causa lucratiua scilicet vsusfructus, & hoc de rigore, sed contra de æquitate, vt subijcit.

Vsusfructus an sit pars dñij.

f ¶ In petitione. s. tali. i. prædicti fundi per actionem ex testamento, alias in multis locum dominij habet, vt ff. de damno infect.

Vsusfruct⁹ i multis locum dñij hẽt,

qui bona, §. & superficiarium, & ff de bon. auct. iu. pos. in venditione, & ff. fam. ercisc. l. & puto. §. ij. & ff. de vsufr. l. 4. & 5.

¶ Adde, quod non est pars prædicatiua seu subiectiua, sed integralis, secũdũ gl. in l. recte. ff de verb. sign. ita dicunt hic doct. sed tu dic, quod si loqueris de formali est pars subiectiua, si de causali est integralis.] SYL.

quia vsusfructus [e] in petitione [f] seruitutis [g] locum obtinet, sed officio iudicis continetur, vt, deducto [h] vsufructu, iubeat æstimationem [i] præstari. [k]

† Extat hoc Iuliani rhsum in l. non quocunque §. si fundus. ff. de leg. 1.

g ¶ Seruitutis. s. realis.

¶ Adde, quod potest defendi, quia debetur à te personæ, tamẽ proprie dicitur personalis. SYL.

¶ Legatum rei propriæ legatarij non valet, etiam si post testamentum sua esse desierit. Ang.

¶ Sed si † rem legatarij quis † legauerit, † inutile est legatum, [l] quia quod proprium est ipsius, amplius eius fieri non potest [m]

h ¶ Deducto vsufructu. l. æstimatione l. vsusfructus, quẽ .s. vsumfructũ ex causa lucratiua habet, & ideo non debet plus habere. vt supr. eod. §. si res.

† Concor. cũ hoc §. c. inter dilectos, ast fi. cũ gl. i. ver. meũ. ext. de fid. instr.

i ¶ Aestimatione. s. pprietatis

† aliàs gsci.

K ¶ Præstari, scilicet an hærede suo.

¶ Sed si rem legatarij. CASVS. Fuit dubitatũ, an res propria legari posset, ita quod saltem si postea propria esse desijsset, valeret in æstimatione, & videbatur dicẽdum quod sic, quia cum legatũ rei alienæ valeat & res legatarij testatori sit aliena, videbatur valere debere, cõtrarium deciditur ratione assignata in text quia dominium non debet multiplicari. Potest & alia ratio dubitãdi esse, supra prox. § dictũ est, quod si emam rem legatam, valet nihilominus legatum, & tamẽ testamentum non capit vires nisi à morte, quo tempore res ipsa legatarij est, quo casu nõ videtur differẽtia inter casum huius §. & præc. & sic videtur, quòd saltem in casu isto debeatur æstimatio, si est legatarij ex titulo oneroso, sed contrarium dr̃, quia attenditur tẽpus testamẽti confecti, quia secundũ illud tẽpus debet iudicari voluntas testantis, & ideo si tunc res est sua, nõ debetur, rõne assignata in tex. no. primo, quod legatum rei suæ non valet. Itẽ, quod illud, quod est meum non potest amplius effici meũ. Item, quod legatum ab initio inualidum non reconualidatur, licet veniat ad casum à quo posset incipere.

† s. pure. SYL. nam sub condõne legari põt mihi res mea, ff. de condit. & demonst.

l ¶ Legatum. ff. de lib. leg. l. contra. Sol. ibi liberatio relinquitur, quæ nõ erat debitoris.

m ¶ Non potest. sic infra de act. §. sic itaque, ff. de

ff.de leg.3.cum quis.1.respon. & ff.de excep. rei iud.l.& an eadem. §.actiones & de acqu. poss.l.3.§.ex pluribus.

** Declara tex.nostrum procedere, si res legata ita sit legatarij, vt ab eo auelli non possit, aliàs secus. l.apud Iul. §.si Titius.& l.non quocunque.l.1. de leg.1. & vbi que doct. Item intelligas, si res sit plene sua. nam si quid deesset in ea, perinde foret, ac si simpliciter rem alienam legasset, ideoque valeret legatũ. Imo. & Alexand. in l. si domus, §. fina.eod.titu. Idem si legetur sub conditione glo. §.1.ver. sua.1 de inut.stipul.]

Et licet alienauerit [a] eam non debetur nec ipsa res, nec æstimatio eius.

¶ Valet legatum rei testantis, licet testator putauerit alienam.

¶ Si quis rem suam quasi [b] alienam legauerit, valet legatum. Nam plus valet quod in veritate est, quam quod in opinione. [c] quam veritas, aliàs secus.]

d ¶ Exitum.i. effectum, vt ff.quemadmod. test.ape.l.vel negare, ibi, publice enim expedit suprema hominum iudicia exitum habere.i.res talis legatario acquiri potest.

Sed & si legatarij esse putauerit, valere constat, quia exitum [d] voluntas defuncti habere potest.

¶ Alienatione rei legatæ à testatore facta nõ amittitur legatum, nisi probetur animus adimendi.h.d.

¶ Si rem suam legauerit testator, postea quã eã alienauerit, [e] Cel- beri æstimatio, nec alienatio tendit necessario ad adeptionem, in datione enim est clara voluntas testantis, in alienatione est dubia, ideo certa dispositio per incertam tolli non debet. No.quod per alienationem aut pignorationem non adimitur legatum. Itẽ, quod in casibus, in quib⁹ hæres tenetur luere rem legatam, legatarius potest in libello concludere super ipsa luitione, id est, petere hæredem compelli, vt luat. Item quod per alienationem partis alia pars non censetur adempta. Item, quod idem iuris est in parte, quæ est in toto.]

¶ Si rem suã. CASVS. Quæsitũ fuit, an alienatione rei legatæ legatum reuocatũ censeretur, & videbatur dicẽdum quod sic, quia alienatio ostendit intentionem testantis esse alium habere rẽ, quã legatarium. l. rem legatam, ff.de adi.le. Cõtrarium deciditur cum distinctione, de qua hic, ea ratione, quia potest de-

SYL.

*¶ Limitatur regulã tex. nostri multis modis Soc. in reg.100.

† Hæc ratio nõ est bona, quia quantum ad conualescentiã legati nihil refert

SYL.

a ¶ Alienauerit. ff.de reg.Cato.l.1.in fi. contra.Sol.secundum B. † vbi viuo testatore alienauit, hic postea. Vel hic purum fuit, ibi conditionale, secundum Io. arg. ff.eod. cetera, §.2.

¶ Adde, quod secunda sol. vera est, quia legata conditionalia sunt suspensa ex conditione, ideo talis regula non potest in ea locum sibi vendicare.

an viuo testatore rẽ sibi legatã propriam alienauerit, an vero post ei⁹ mortẽ, ut l.cetera, §. 1.fi.de l.1.

¶ Si quis rem suam. CASVS. Quærebatur, an si testator putans rem alienam, cum esset sua, legauerit, valeat legatum, & videtur dicendum, quod non, quia in superioribus semper vidimus animum legantis attendi. cuius cõtrarium deciditur ratione expressa in tex. No.quod error testatoris circa dominium rei suæ, non vitiat, etiam si erret in eo, quod si verum esset, legatum esset inutile. Item, quod plus valet quod est in veritate, quam quod est in opinione. Item, quod dictio, quasi, relata ad personam disponentis, importat opin. titus. Item, quod semper debet fieri interpretatio, vt actus valeat.

b ¶ Quasi alienam. Id est credens alienam.

c ¶ In opinione. No. si: ff.de man.vin.si pater.§.quoties, & ff.de iur.& fac.ign. l.regula. §.qui ignorauit.argum.contra. ff.de acquir. hæred.l.s qui putat. † solu. ibi de re, quæ con sistit in animo.

† Dic qp ibi opin. præualet fauore testi, ut ex eo adeat hæreditas & ita testũ confirmetur.

*¶ Circa hoc Brocardum vide Præpos. Senen.1.quæstio.2.in fi.col. vbi plenissime distinguit.

*¶ Bar.in d.l.is qui putat. post Aceur.& Dinũ ab eo relatos, concludit, qp in his, quæ con sistunt in animo, potius attenditur opinio,

¶ Adde, quod hic §.locum habeat in legato puro. nam si inesset conditio, vtique legatum alienatione perimeretur.l.6. de leg 1. & l.scribit.§.vlt.de au.& arg.leg.

e ¶ Alienauerit. vendendo, sed donando in distincte videtur adimere, nec distinguitur, an valeat donatio, vel non, & etiam si reuocetur, vt ff.de adim.le.l.eum seruus, & l.rem legatam, & l.legatum sub cond.§.1.

** ¶ Quid si locauerit ad longum tempus? Et videtur idem dicendum cum æquiparetur ea locatio vẽditioni, glo. in l.vlt.vbi Bal. & alij, C.de pact.pig plenius Tiraq.de retra. lignag.§.1.gl.14.nu.8 & trib.seq.

¶ Adde.quod hæc glo. communiter approbatur. disputando tamen Præpo. Senen.in §. q. 2.casu, tenet, quod eadem distinctio text. nostri adhibeat in donatione, sicut in qualibet alia alienatione. Si ex alia causa a donatione, distingue animum. vt hic, & in dubio probat hæres mutatam voluntatem, vt ff. de leg.3.fideicommissa.§.si rem.& ff.eod. 2 l.Lucius.§.pen. & ff de proba. eum qui. SYL.

¶ Adde, quod hæc glo. intelligenda est in alienatione necessaria. & ratio, quare hæres SYL.

pro-

probat, est, quia habet iuris præsumptionem contra se, quam etiam legatarius nec allegare tenetur, quia non resultat ex facto suo, per docto. Alexand. in l. qui aliena. col. 4. de acquiren. hæredit.

sus putat si non adimendi animo [a] vendidit, nihilominus deberi, [b] idemque [c] Diui Seuerus, & Antoninus rescripserunt.

¶ Iidem [d] rescripserunt eum, qui post testamentum factum prædia, quæ legata erant, pignori [e] dedit, ademisse legatum non videri, [f] & ideo legatarium cum herede eius agere posse, vt prædia a creditore luantur.

¶ Si vero [g] quis [h] partem rei legatæ alienauerit, pars, quæ non est alienata, omnino debetur, pars autem alienata ita debetur, si non adimendi animo alienata sit.

¶ **Legatum liberationis valet, & potest fieri in perpetuum, & ad tempus. Et econtra non valet legatum factum a debitore suo creditori, nisi afferat sibi aliquam vtilitatem, Angel.**

¶ Si quis debitori † suo liberationem

a ¶ Non adimendi animo. Qui animus ex hoc probatur, quia si necessitate reifamiliaris † non videtur reuocasse, alias sic, quæ distinctio in donatione non cadit, vt ff. de adim. leg. l. rem legatam, & no. C. eod. l. qui post.

* ¶ Quod sentit. Accursi. de alienatione voluntaria, ita demum verum est, si vere alienatio, quæ per traditionem fit, interuenerit. l. traditionibus, C. de pact. alias ex nuda venditione non intelligeretur ademptum legatum l. prædia. §. liberto. de fun. instr. lega.

¶ Adde, quod vbi alienatio fit titulo oneroso non præsumitur testator habuisse animum adimendi. l. Lucius, ff eod. 2. cum alijs allegatis per Alex. cons. 168 lib. 6. & consil. 157. lib. 7. Ioan. Dilec. de arte testan. titu. de nuu. testamen. caut. 7.

b ¶ Debeti. s. rem legatario, arg. supra eod. §. non solum. vbi ab initio fuit aliena.

¶ Adde, vel æstimationem, secundum distinctionem gl. ibi.

c ¶ Idemque, s. iuris esse.

d ¶ Iidem. scilicet Imperatores Seuerus, & Antoninus.

* ¶ Extat adhuc horum Imper. rescriptum in l. qui post. C. de lega.

e ¶ Pignore dedit. Quid si rem obligatam creditori debitor legauerit, numquid valet legatum? Respond. sic, & nihilominus poterit petere debitum, nisi voluntas testatoris ostendatur volentis compensare, vt ff. de legat. 2. l. creditorem.

SYL. ¶ Adde hoc non procedere in eo. qui tenetur ex dispositione. l. vt in patre. qui tenetur dotare filiam. l. si cum dotem, §. si pater. & ibi Bart ff. solut. matr.

f ¶ Nõ videri. (i) Nisi sub dicta distinctione i. an habuit animum adimendi, vel non. Vel dic nullo modo, vt hic, & C. eo. qui post & hoc quia primo valuit relictũ, alias contra. vt C. de do. inter vir. & vxo. si maritus, 2. & ff. de dona. inter vi. & vxo. cum hic status, §. si maritus.

ADDITIO. (i) Nisi pro tanta pecunia esset pignorata, quod non sit verisimile eam redimi, vt l. g habebat, ff. de leg. 3. Ang.

SYL. ** ¶ Adde idẽ esse, & si testator tanti pignorasset rem quanti valeret, quia tunc non est verisimile, quod velit, aut speret redimere eam rem tanti pignoratam non magis, quam si ipsam penitus alienasset, vt voluerunt Cyn. Fulgos. Cast. Alex. & alij in l. qui post. C. de leg. & Bart. in l. rem legatam. in fi. de adi. legat. & ideo ne videatur inutiliter factum legatum, luenda erit ab hærede.

g ¶ Si vero. No. de toto † ad partem.

h ¶ Quis. s. testator.

¶ Si quis debitori. CASVS. Vertebatur q. an legatum liberationis factum debitori valeret, quia res sua eidẽ quasi legata videbatur, & deciditur quod valet, quia legata intelligitur liberatio, & remissio obligationis, quæ creditoris est & ideo nõ habet locũ §. sed si rem, sup. eo. sed tunc maior insurrexit dubitatio, an legatum factum creditori de credito valeat, & eadem ratione videbatur quod sic. Item, quia multiplicabantur actiones, quod nobis expedit. l. si actor. in prin. de tutelis. Contrarium dicitur, quia hoc legatum est contra substantiam legati, quę est donatio, vnde cum non afferat vtilitatem aut commodum, non debet dici legatum. Nec obstat multiplicatio actionũ, quia nõ consideratur, vbi nihil aliud afferretur. l. 1. §. 9. lex Falcid. & ibi no. ff. ad l. Falcid. Nota, quod legatum liberationis valet. Item, quod prodest non solum legatario, sed hæredi, & cuicunque locum hæredis tenenti. Item, quod legata liberatione non solum competit legatario exceptio, si ab eo petatur, sed habet actionẽ ad petendum, vt creditoris hæres liberet eum per acceptilationem. Item, quod legatum factum a debitore creditori, si nullam afferat vtilitatem, est inutile. Item, quod legatum ab initio validum propter commodum

† Bene facit tex. in l. scribit. § Item, ff. de au. & arg. leg.

† Facit l. q de tota ff. de rei vendit.

SYL.

† i. a quo inuito exigi pt l. debitor, ff. de verb. sign. alias secus l. si creditor, ff. de lib. lega.

modum repræsentationis, non fit inualidū, quamuis viuo testatore deueniat ad eū casum, a quo incipere non posset. Item, quod factum legitime nō retractatur etiam si veniat ad casum, a quo incipere non potuisset.

gauerit a legatum vtile b est, & neque ab ipso debitore neque ab hærede eius potest hęres c petere, d neque ab alio, qui hæredis e loco sit, sed & potest a debitore conueniri, vt liberet f eum. Potest † etiam quis, vel ad tempus g iubere, ne hęres petat.

¶ Ex contrario, si debitor h creditori suo, i quod debet, legauerit, inutile est legatum, si nihil plus est in legato, quam in debito, quia nihil amplius k per legatum

a ¶ Legauerit. Quod tribus modis fit. Primus. Peti nolo vel. Quod debet, relinquo vel, Actionem remitto. & sic liberandus est legatarius ab omni debito, vt hic, & ff. de lib. leg. l. si quas rationes, & l. Aurelio. 1. respon.

† alias ât. SYL.

¶ Adde, quod communiter glo. tenetur, quod hoc modo relicta liberatio includat etiam dolum, quod falsum est, & ego alias legendo latissime reprobaui, & vide Præpo. Senen. in 6. qu. 5. casu, vbi latius explicat.] Secundus est, si negotium testatoris gessisset, & testator dixerit.

† Tenebitur si pure vel grosso rationes reddere omissa scrupu... SYL.

¶ Rationes reddere nolo. & hic ab omni liberatur, nisi ab eo, quod penes eum sit, & ab eo, quod dolo fecit, vt ff. de libe. le. l. Aurelio, §. si cum suis concor. † Tertius si damnauit hæredem, ne exerceat actiones, quo casu si bonam causam habet testator, litis euentus, & sumptus ab aduersario facti legati videntur, vt ff. de lib. leg. peñor. si malā causam, nihil videtur legare, vt in eadem l. †

Glosa inquisitione, ut l. si seruus heritus, ff. de le. 1. §

† Similem gl. habes in l. Aurelio, ff. de lib. le.

¶ Adde non esse differentiam inter hūc tertium modum, & secundum, vt patet ex ijs, quæ ponit Præpos. Senen. in 6. q. 5. casu, in 2. col. & seq.

b ¶ Vtile est. licet res sua sibi legari videatur, vt ff. de li. leg. l. 1. 1. respon. & est hoc verum, nisi testatore viuo exactio fiat, vt infr. eo. tit. §. tam autem, & ff. eo. 3. l. fideicōmissa §. si rem.

** Adde multum interesse, vtrum legetur liberatio. an hæres iubeatur liberare debitorem. nam primo casu ipso iure debitor cēsebitur testamento liberatus, secundo liberādus erit ex contractu ab hærede. Bar. l. Aurelio, §. Caius, q. 4. ad fi. de lib. leg. Alex. l. si dignum. ad l. Falc. Alc. in rub ff. eod. Notādū quoque est, quod si legatur res pignori data ipsi debitori, censetur remissum solum ius pignoris, non etiam debitum principale. l. 1. vbi glo. de lib. leg. Negus. de pig. 3. memb 6. part. nu. 20. facit l. Labeo, & l. postquam, de pac. secus si legetur chirographum, quia cēsetur legatum etiam debitum, vt per Negusan. vbi supra.]

c ¶ Hæres, vel hæres hæredis, vt ff. de l ber. leg. l. 2. in fi.

d ¶ Petere. Cum effectu propter exceptionem, vt de libe. legat. l. 4. alias 3, §. non de effectu.

e ¶ Hæredis loco. sicut est bonorum possessor, & fideicommissarius vniuersalis. inf. de bon. pos. §. quos autem, & de fideicommiss. hæred. §. restituta.

f ¶ Vt liberet. Per acceptilationem, si solus est debitor, si hēt correum socium, idem, aliās correus non socius pacto est liberandus, vt ff. de li. le. l. 4. aliās 3. §. nunc de effectu in fi.

¶ Adde circa primū casum hoc verum, si liberatio fuit facta in perpetuum, si vero ad tempus tunc sufficit, quod legatarius officio iudicis cōsequatur, quod sibi silentium imponatur vsque ad illud tempus, l. Aurelius, §. centum, ff. eo. Circa secundum vero quando debitor habet correū non socium: dic, quod ratio est, quia acceptilatio extingueret obligationem, & consequenter etiam correus liberaretur, dictum hoc verum, nisi legatum esset factum contemplatione vtriusque, vt per Bart. in d. §. nunc de effectu.] SYL.

g ¶ Ad tempus. vt ff. de libe. leg. non solum nostrum, §. 2.

h ¶ Si debitor. Secus si alius, quia interest creditoris plures reos habere, vt ff. de liber. leg. si quis decedens, §. fin. alias incip. Iulian. alias est l. 3.

¶ Adde hoc verum in vltimis voluntatibus vbi præcisè cogitur, secus in contractibus, vt declarat Bart. in d. §. fin. SYL.

¶ Adde, quod si debitor aliquid aliud legat creditori non id quod debet, ita demū compensatur cum debito, si debitum sit necessarium. ut si uxor legat uito aliquam summam compēsabitur legatum cum lucro, quod ex legis necessitate descendit, i. si cum dotem, §. si pater, ff. sol. matr. & ibi per doct. dixi autem, si legat aliquam summam, quia si relinquere rei speciem, non fieret compensatio, ut per Bart. & alios doc. in l. huiusmodi, § cum pater, de leg. 1. cum debito autem uoluntario contracto facto hominis legatum non compensatur, l. r. §. sciendum, C. de rei uxor. act. Doct. in d. § si pater.

i ¶ Creditori suo scilicet ciuiliter & naturaliter, & cum effectu, & pure, alias ualet, ut ff. de lega. 1. l. si creditori, per totam l. & l. sin autem.

K ¶ Nihil amplius. Sed numquid hodie semper est plus. cum habeat statim rei legatę dominium, & hypothecariam aliarum rerum defuncti? Resp. non, ut ff. de leg. 3. l. 3. §. si rē, quia

quia plus tantum quatuor modis dicitur, vt infra. de actio. §. plus autem. Et iste modus non est aliquis de ijs. SYL.

¶ Adde, quod dum primo glos. vult, quod propter solam dominij translationem legatum speciei nō efficiatur vtile, communis opin. est in contrarium, dum vero secundo loco dicit, quòd propter commodum hypothecæ non valet legatum, communis opinio est cum glos. contra quam disputando tenuit Præpo. Senen. quæstio. 8. in quarto casu.

ad hanc regulam vt. ff. de verb. oblig. existimo, & l. pluribus. §. & si placeat. & de ijs que pro non scrip. ha. l. si in metallum. §. item si seru. & de serui. l. pro parte.

ADDITIO. De isto brocardo dic, vt per Dynum in reg. factum legitime. de reg. iur. in 6. & per Bartol. in l. plurib. §. 1. ff. de verb. oblig.

habet. Quod si in diem vel sub conditione debitum, ei [a] pure legauerit, [b] vtile est legatum: propter repræsentationem. Quod si viuo testatore dies venerit, vel conditio extiterit, Papinianus † scripsit, vtile [c] esse nihilominus legatum, quia semel constitit: [d] quod & verum est. Non enim placuit sententia existimantium extinctum esse legatum, quia [e] in eam causam peruenerit, a qua incipere non potest. [f]

¶ **Legatum dotis factum a marito vxori valet, etiam si maritus nullam dotem habuit, dūmodo in legato certum exprimatur.**

¶ Sed si vxori maritus dotem legauerit, valet legatum: quia plenius est [g] legatum, quam ...

† l. verbis ff. ad l. Falcid.

a ¶ Ei. scilicet creditori.

b ¶ Legauerit .s. debitor.

* ¶ Repræsentationem hoc text. accipe .i. præsentem solutionem. proprie autem repręsentare, est, ante diem soluere: quod apud Gręcos dicitur, pro Καταβάλλειν, quàquam & repræsentari dicitur quod pure debetur, si præsenti statim pecunia soluatur, vt apud Tranquil. in Augusto.]

¶ Sed si vxori. CASVS. Quærebatur, an legatum dotis valeret: & videbatur dicendum, quòd nō: quia cū habeat vxor actionem ad dotē, nec multiplicatio actionum operetur validitatē, non videtur aliqđ commodum, & ideo debet censeri, vt dictum est supra §. prox. Cuius contrarium deciditur propter commodum repræsentationis, quia etsi plus tempore legatum, §. plus. infr. de actio. Not. quod legatum dotis factum à viro vxori valet propter commodum repræsentationis. Item, ꝙ legatum sub falsa demonstratione debiti, si non exprimatur certa quantitas, vel aliter constet quid aut quantum legetur, non valet, si legans nullo modo est debitor. Item, quod falsa causa non vitiat legatum.

c ¶ Vtile esse. ff. de lega. 2. l. debitor. in prin. cōtra, vbi est inutile. Sol. hic corrigitur. Vel ibi dicit inutile, id est non vtile, cū & aliam habeat actionem: † potest tamen & ista agi, vt hic.

† Ista est vera, quā et sequitur SYL.

¶ Adde, quod Præpo. Sen. in 7. q. 8. casus, reprobat omnes responsiones aliorum, & ipse ponit duas: primo, quod ibi vitiatur legatum quia erat detentum sub pignore, vnde bene veniente die non remanet vtilitas quo ad repręsentationem, nec quo ad hypo. secus quando non esset pignorata: quæ est falsa: quia tex. noster solum cōsiderat repręsentationem, non hypo. secundo, quod ibi intelligitur esse inutile, quo ad commodum medij temporis, & quod illa verba. Tota x. debeantur, ponantur post verbum, Quod si viuo. ante verbum. Sic & in dote, quæ est falsa, quia verba vnius orationis non debēt in aliam transferri. Mihi alias visum fuit quod d. l. esset correcta, q a l. verbis. ad l. Falc. est Papin. & tex. noster approbat opin. Papi. & sic cōcordat, & ex verbis. Non. n. placuit, hic positis, colligitur fuisse qui contrarium tenuerunt, inter quos potuit esse Pau.

Bar. in d. l. debitor. Angel.

d ¶ Constitit. id est valuit.

e ¶ Quia ratio illius falsæ opinionis.

f ¶ Non potest. Nota arg. pro vtraque parte

g ¶ Plenius est. s. in commodo repręsentationis, cū legatū statim, dos vero annua, bima, trima die † olim: hodie post annū mobilia, sed immobilia statim. vt C. de rei vxo. actio. l. 1. §. cum autem. & ff. de dot. præleg. l. 1. §. verum est.

† .i. tribus annis. per singulos annos tertia pars.

¶ Adde, ꝙ hodie habet annum, etiam si habeat facultatem rei restituendæ statim, quāuis multi voluerint contrarium, moti, quia annus datur gratia miserationis, quia cum maritus in d. §. cū autem. habeat dilationem in iuribus, quę semper sunt in facultate mariti, & ea solo verbo potest restituere, patet ꝙ quamuis habeat facultatem rei restituendæ statim, oīno habet annum prędictum. Item pro dote datur actio in quantū maritus facere pōt, vel eius hæres, vt ff. sol. mat. l. et. 3. resp.

SYL. l. 3. de an. dotis.

Dotis legatum a marito vxori factum valet.

¶ Adde hoc verū in hf de filio cōi. secus in alijs, vt cōiter tenent doct. in d. l. etiam. At legatū in solidum: nisi in Falcidia per beneficium inuentarij, vt in Auth. de hær. & Fal. §. si vero nō fecerit. coll. 1. Item si qua pacta in præiudicium mulieris facta sunt, beneficio legati tolluntur, vt ff. de do. præle. l. 1. 1. resp.

SYL.

a ¶ Adde aliud commodum huius legati, quia non minuitur ob res donatas vxoria viro d.l.1.§.est & illud.de do.preleg.an autê deducâtur impensę, dic quod sic, si dos simpliciter legetur, vt in no.§.aliud si legei quicquid ad eum dotis nomine peruenisset, qa intelligitur sine deductione impensarum, vt scribit Bartol.in l.3. C.de fal. cau. quo in loco etiam gloss. & Bald. materiam commodi huiusce legati dotis tractarût.]

a ¶ Dotem.i. illam dotem, quam non recepit.

b ¶ Instrumenta dotis, scilicet in quibus confessus fuit se recepisse dotem, quam non recepit, vt ff. de do. præleg.l.fina.§. fina. & l.cum scriptum,§. item ei,quæ.

c ¶ In prælegando.i.legando abundat enim præ,vt ff de dote præ.l.1.1.resp.

gatum, quam de dote actio. Sed si quam non † accepit dotem,[a] legauerit, Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, si quidem simpliciter legauerit, inutile esse legatum, si vero certa pecunia, vel certum corpus, aut instrumenta [b] dotis in prælegando [c] demonstrata sunt, valere legatum.

¶ Si res legata facto hæredis etiam ignorantis præstari non potest, hæres tenetur: secus si non suo facto. h.d. Ang.

¶ Si res [d] legata sine facto [e] hæredis perierit, [f] legatario decedit.[g] Et si seruus legatus, sine facto [h] hæredis manumissus [i] fuerit, non tenetur hæres. Si vero hæredis seruus legatus sit, & ipse eum manumiserit, teneri [k] ipsum Iulianus scripsit, nec interest,[l]

S Y L. ¶ Si res legata CASVS. Quæsitum fuit an si res legata decedat, aut pereat cui pereat, & videbatur petire hæredi tanquam domino.l.incendium,C. si cert. peta sed deciditur côtrarium, ex eo, quia cum sine culpa hæredis res legata pereat, non est quod illi imputetur, cum non præstet. CASVS. In alijs patribus facile figuratur. No.quod debitor speciei legatæ liberatur, si illa intereat, vel fiat insolubilis, & desinat posse pręstari sine facto & culpa ipsius. Item,quod debitor speciei legatæ non liberatur, si facto suo mediato, vel immediato interueniête desinat posse præstari, siue scienter, siue ignoranter fecerit. Item, quod mora debitoris perpetuat obligationem.]

d ¶ Si res Puta seruus Stichus.

e ¶ Sine facto.i.mora, quo casu de interitu tenetur,(i) vt ff.de verb.obl.si seruum 1.respon.& de leg.1. cum res,§ fin.

S Y L. ¶ Rationem vide per gl. in l. diuortio in gl. 3.ff.de neg.gest.]

Vel quia sine causa occidit, vt d.l.si seruû. Aliud, si cum causa, vt ff. de leg.1. l.quid ergo,§.si hæres. tenetur enim de dolo, & lata culpa, & leui, vt ff.eo.1. l.cum res, §.sed si culpa,& §.culpa.

ADDITIO. (i) De negligentia vero non tenetur debitor actione personali, nisi fuerit in mora, vel petatur res, quæ fuit creditoris, vel negligentia fit circa rem seu peremptionem substantiæ rei debitæ. Angelus.

f ¶ Perierit, Vel non compareat, quo casu cauear hęres de dando, si ad eum redierit, & suis sumptibus recuperatur, quâdo post mortem fugit, aliás, id est, si in vita, sumptibus legatarij, vt ff. de lega 1. cum res.§.item si res.& de leg. 2.si quis seruum.

g ¶ Decedit, quia qui in specie tenetur, ei9 interitu liberatur, vt hic, & ff. de verbor. oblig.l.si ex legati.

** De materia huius, §.vide pulcherrimam distinctionem gloss.Inf.de lege Falcid. in §.quantitas,ver.solida.]

h ¶ Sine facto. in hoc quoque scilicet alieno seruo potest admitti culpa, puta non certificauit hæres dominû, qui si sciuisset se posse vendere, non manumisisset, scilicet forte cum videret eum velle manumittere, vt ff. eo.l.1.cum res §.sed si alienos & §.pen.& fi. item si fuerit in mora emendi, vt ff.de verb. oblig.si seruum, §.si autem alienus, & dic facto.i.culpa, vel mora.

i ¶ Manumissus. Nam manumissus similis est mortuo, vt ff.de solu si mihi alienum.

k ¶ Teneri.s.ad æstimationem, vt ff.eo. l.si quis inquilinos.§.1.& ff. qui & à quibus hæres. Sed hic non dicit tenere manumissionem, sed dicit, quod non minus valeat legatum, scilicet quo ad æstimationem.

ADDITIO. Et valet etiam manumissio, quia dominium serui hęredis non transit in legatarium, vt hic, & d.l.si quis inquilinos, secus in seruo hæreditario etiam subconditione legato, l. si seruum qui sub conditione,ff.de manumis.Ang.

l ¶ Nec interest cur secus, vbi seruum indebitum sibi solutum quis manumiserit, vt ff.de côd.indeb. in summa.§.si seruum, quæ est contra? io.respon. quia debuit scire, cum factum suum censeatur, vt in Auth.de iureiu.a mo.1.respon.

¶ Adde, quod hæc ratio non est generalis, quia sine sua culpa posset hæres ignorare, si

in

In codicillis postea repertis legatus esset, l. 3. §. cum transactio. de transa. ideo dic, quod ideo est, quia natura conditionis indebiti est, vt quis teneatur tantum, quatenus est locupletior. l. si non sortem, §. libertus, ff. de condit. indeb. vnde cũ nihil iuerit sen tiat, qui indebi tũ recipit, non habet locum, secus in hærede qui sentit commodũ ex hæreditate, & ita communiter resoluitur in d. l. in summa. & hic per Ang.

sciuerit,[a] an ignorauerit à se legatum esse. Sed & si alij donauerit[b] seruum,[c] & is cui donatus est, cum manumiserit, tenetur[d] hęres, quamuis ignorauerit[e] à se eum legatum esse.

¶ Extincta persona primo legata, remanet legatum in accessoria, quando fit per dictionem, cum: secus in rebus. hoc dicit. Aretinus.

a ¶ Sciuerit scilicet ipse hæres.

b ¶ Donauerit. s. hæres.

c ¶ Seruum. A testatore legatum, & erat hæredis.

d ¶ Tenetur. ad æstimationem, vt supra proxime dixi.

e ¶ Ignorauerit, s. hæres.

SYL.

¶ Si quis ancillas. CASVS. Vertebatur dubitatio, an si quis legasset ancillam cum natis, ea extincta, extingueretur legatũ etiam partus, & videtur quod sic, quia cum essent coniuncti per dictionem, cum, tanquam accessorij, extincto principali videbatur accessorium extingui. l. cũ principalis. ff. de reg. iur. Sed contrarium deciditur, quia licet in his duobus primis exemplis nati, & vicarij videantur nominati per modum accessorij, tamen reuera non est ita, nam præpositio, cum, coniungit accessorie solum illas res, quarum vna alteri accedit, sed quando ponitur inter personas quarum natura est, vt vna alteri non accedat, tunc non coniungit accessorie, sed sunt duo legata separata, & ex his habes rationes diuersitatis secundi casus hic positi. No. quod legatum hominis per modum accessorij ad alium hominem principalem non extinguitur, licet extinguatur legatum hominis principalis. Item, quod homo homini non accedit. item, quod accessorium non debet esse maius suo principali. item, quod legatum rei accessoriæ ad hominem principaliter legatũ, si exprimatur verbis accessionem importantibus, extinguitur extincto legato hominis. item, quod dictio, cum, quando ponitur inter res, quæ possunt vna alteri accedere, stat accessorie, alias secus. item quod extincto principali extinguitur accessorium.

f ¶ Suis natis, aliàs suo nato.

g ¶ Cedunt. quia duo legata sunt separata, vt ff. de pecu. le. l. & si ancilla. quæ est l. 3. Sed contra, ff. de ventre inspi. l. 1. §. ex hoc. vbi dicitur, quod partus est portio viscerũ matris. Resp. ibi loquitur, donec in vtero est.

¶ † Si quis ancillas cũ suis[f] natis legauerit, etiam si ancillæ mortuæ fuerint, partus legato cedunt.[g] Idem[h] est, & si ordinarij[i] serui cum vicarijs legati fuerunt, quia licet mortui sint ordinarij, tamẽ vicarij legato cedunt. Sed si seruus fuerit cum peculio legatus, mortuo[k] seruo, vel manumisso, vel alienato, peculij legatum extinguitur.[l] Idem est, si fundus instructus,[m]

† aliàs sed si quis.

h ¶ Idem est. sic, ff. de pecu. leg. l. 4.

i ¶ Ordinarij. Qui sunt hi? Dic vt infra, quòd cum eo. §. cum autem.

* ¶ Declara, ut ibi annotatum est ex Alcia. in l. urbana. de uerb. signif.]

k ¶ Mortuo .s. uiuo testatore, non si post, ut ff. de pecul. lega. tunc inutile.

l ¶ Extinguitur, quia accessio est, ut ff. de pec. le. l. 1. & 2. Sed quare non ita i superiori casu? Resp. propter hominis dignitatẽ, quia non ita accedit, vt ff. de ædil. edi. iustissime. in prin. † item quid si vicarij erant tantum in peculio, & legatus est cum peculio? Resp. idem, vt exprimere peculium noceat, vt ff. de cond. & demon. l. in diem in fi.

† Sec' aũt esset in fœtu aĩaliũ brutorũ, & in ijs q̃ nõ ueniũt per modũ principalis & accessorij, ut si legetur equus cũ asino, q a duo legata cẽsent. Et hæc inducuntur ad q̃onem de ingrediẽte monasteriũ, ut uiriato ingressu si ualeat bonorũ dedicatio, nisi expresse, & sua dedicasset secũdũ doct. hic.

SYL.

ADDITIO. Idem & si aliæ res erant in peculio eadem ratione. Si vero leget ordinarium cum vicarijs & peculio, obtinet, quasi separet vicarios à peculio, vt l. si peculium § si seruus, ff. de pe. leg.

m ¶ Instructus. Huic primo articulo cõtra dicitur, ff. de fund. instr. si cul. in fin. Sol. secũdum Rom. hic simpliciter propter rudes sic loquitur. Vel dic, quod sit idem, quod in partu & vicarijs, & quod sequitur. Cum instrumento, referatur ad proximum de peculio. Vel subtilius, refert inter instrumentum fundi, quod perit semper perempto legato fundi, & instrumentum patrisfamilias, quod non perit licet legatum fundi pereat, & hoc casu loquitur lex contraria, & alia contraria in eo. tit. l. 1. Argu. contra. ff. de fun. instruc. l. quæsitum, § sed si fundus, & §. instructo. quibus dicitur, si fundus instructus legatus sit, instrumentum patrisfamilias continetur. non agri. sed ibi subaudi, tantum.

¶ Adde, quòd hæc solu. tenenda, est quæ fuit Azo. aliæ enim falsæ sunt.]

Vel dic illam esse Pauli sententiam in l. si cui istam Labeonis à Iustiniano probatam, & sic corrigitur illa.

* ¶ Instructi legatum, quid differat à lega-

Instrum quid.

to instrumenti, vide Ant. August. lib. Emed. t. c. 4. ** qui etiam priorem Accursij interpretationem de voce, tantum, subaudienda in d. § sed si fundus probat.

a Instrumento. Est autem instrumentum apparatus rerū diutius permāsurarum, sine quibus nō posset exerceri possessio, vt ff. de fundo instruc. quæsitum. t. responsi. Et sunt instrumēta sū di, quæ fructus quærendi, cogendi, seruandi gratia comparata sunt, vt ff. de fund. instruc. l. instrumenta, quæ sunt illa, ibi habes.

SYL. b Alienatio. a testatore.

Si grex.

CASVS. Reuocabatur in dubium legato gregis facto, ex eo quod grex ad vnam tantum, vel pauciores oues redactus fuerat, an in remanētibus subsisteret legatum, & videbatur quod nō, quia ex quo nō erat amplius grex. Loues. ff. de abige. & legat⁹ erat grex. videbatur extinctum legatum. Cōtrarium respōdetur, quia eo legato legatur quid totale, & ideo singulæ eius partes legatæ intelliguntur, & ideo vna sola ouis debetur, vt hic. Nota, quod si grex legatus ad vnā ouem reducatur, nihilominus debetur. An vero hoc idē sit quando deficit grex ante mortem testātis, disputat late Præp. Senen. in t. q. s. casu. Item, quod legatum vniuersale recipit augmentum, & diminutionem.

Item quid sit grex. Item domus ex quibus constet.]

c Si grex. Qui ex decem ouibus constat, vel quatuor, vel quinque porcis, vt ff de abige. oues.

SYL. ADDITIO. Tres autem homines constituunt collegium. l. Neratius, ff. de verbor. signific.

SYL. d Ad vnam ouem. sic. ff. quod cu. vni. l. sicut. §. si. & ff. eo. tit. l. si grege.

Adde tamen, quod grex ad vnam ouem redactus non est grex, & tamen collegium ad vnum redactum remanet collegium, dicto §. fin.]

e Vendicari, potest. ff quibus mod. vsusfructus amit. l. si. contra. Solu. facilius perditur legatum vsusfructus, quā proprietatis, vt argumen. ff. eodem titu. repet. §. rei mutatione, & ff eodem. l. si grege. in fi.

SYL. Adde, quod solu. glo. communiter tenetur licet alias publice disputando contrarium tenuerim.]

ADDITIO. Hoc verum est, quando est relictus vsusfructus, vt grege, si gis secus si singulorum capitum. Ang.

vel cum instrumento a legatus fuerit. Nam fundo alienato b & instrumenti legatum extinguitur.

Grex etiam in vna oue retinetur, & legato grege veniunt oues adiunctæ gregi post testamentum. Idem est in legato ædium. Aret.

Si c grex legatus fuerit, & postea ad d vnam ouem peruenerit, quod superfuerit, vendicari potest. e Grege autem legato, f etiā oues eas, quæ post testamentum factum gregi adijciuntur, legato cedere Iulianus ait. Est † enim gregis vnum corpus g ex distantibus capitibus, sicut ædium vnum corpus est ex cohærentibus lapidibus.

Aedibus denique legatis, columnas & marmora, quæ post testam̄ factum adiecta sunt, legato dicimus cedere. h

f Legato. Sic ff. eod. l. grege. sic. inf. §. proxi. Adde secus esse, si testator leget equos † alias āt suos, nō enim debetur fœtus editus post testamentum. Ioan. Dilect. de arte testan. tit. de lega. caut. 10.

g Corpus ex distantibus capitibus. Tria enim sunt corpora rerum. Vnū quod vno spiritu, id est elementatione continetur, vt homo, lapis. Secundum, quod ex cohærentibus constat, vt domus, & armarium. Tertium, quod ex distantibus corporibus, vt grex, & populus, vt hic, & ff. de vsucap. rerum mixtura. §. 1. & ff. de rei vēd. in rem. §. at in ijs.

h Cedere. Sed columna, vel tignum domus legati pure non potest, vt ff. de leg. 1. l. cetera ne vrbs deformetur. †

† Facit l. est, ff. ne quid in lo. pub.

SYL. Si peculium. CASVS. Quæstio fuerat, an quod accederet, vel decederet peculio legato, pertineret ad legatarium, & videbatur dicendum quod non, quasi de eo peculio testator voluerit intelligere, quod erat tempore testamenti, arg. l. si cognatis, ff. de reb. dub. contrarium respondetur quia cum peculium sit quid vniuersale, quāuis recipiat augmentum vel diminutionem, tamen est semper Idem. Sed tunc quæsitum fuit, quid de eo, quod contingit post mortem testatoris, & videbatur, quod cuicūque legatum sit cum legatum cedat a morte testatoris, tale augmentum vel diminutio spectaret ad hæredem, sed contrarium deciditur in seruo, & ratio est, quia quando datur libertas seruo testamento, & sic directa, ita demū ei competit, quando aditur hæreditas, & ideo proprie propter commodum serui non dicitur cedere, nisi tempore aditæ. l. hæredem, §. fin. ff. quando di. le. ced.

Nota, quod legatum peculij recipit augmentum, & diminutionem viuo testatore.

Idem

c Idem quod augmentum peculij legati ser uo, contingens post mortem ante aditā, cedit lucro serui. Item, quod dies legati peculij seruo cedit ab adita. Item, quod augmentum contingens ex rebus peculiaribus post mortem ante aditam spectat ad legatarium aliter non. Itē, quod verbum, extraneus, diuersimode accipitur.]

a ¶ Legatum fuerit. seruo, vel extraneo.

* ¶ Peculium serui est, quod seruus domini permissu separatum a rationibus domini cis habet, & ad ministrat. l. depositi, ff. de pecul.]

b ¶ Peculio. Nam & futurum peculium legari potest, vt ff. de pecu. leg. l. ei quoque & facit ad hoc supra pro xi. §.

c ¶ Legatario. eidemque manumisso. Accursius.

¶ Augmentum, vel diminutio peculij legatario viuo testatore ad legatarium spectat, sed si post mortem ante aditam hæreditatem, cedit legato, si est legatum ipsi seruo: secus si extraneo. Aretinus.

¶ Si peculium legatum [a] fuerit, sine dubio quicquid peculio [b] accedit, vel decedit viuo testatore, legatarij lucro vel damno est. Quod si post mortem testatoris ante aditam hæreditatem aliquid seruus acquisierit, Iulianus ait, si quidem ipsi manumisso peculium legatum fuerit, omne, quod ante aditam hæreditatem acquisitum est, legatario [c] cedere: [d] quia [e] huiusmodi legati dies ab adita hæreditate cedit, sed si extraneo peculium legatum fuerit non cedere ea legato, nisi ex rebus peculiaribus auctum [f] fuerit. †

¶ Legata libertate non venit peculium, secus si manumittatur, & legatò peculio non intelligitur legatum, quod dominus debet.

d ¶ Cedere. Nota tria tempora, ante mortem testatoris, & post, ante aditam hæreditatem, item & post. in primo, tempore scilicet quo nō inuenitur cessisse dies legati, omnes sunt legatarij pares, nam quicquid eo tēpore acquirit seruus talis, ei, cui hoc peculiū est legatum, acquirit, siue ipsi seruo, siue alij extraneo sit relictum, quia non cedunt legata, similiter in tertio scilicet sunt pares. in secūdo distinguitur extraneus a seruo, vt hic, Nam quod legatum cedit extraneoā morte. hoc seruo ab adita hæreditate, quia nec libertas sibi prius debetur, vt C. de cadu. tolle. §. cum igitur, & §. in nouissimo. & §. libertatibus. Nam pura legata, vel in diem certam relicta, a morte cedunt, nisi in sex casibus, vbi ab adita hæreditate, vt C. de cadu. tolle. §. cum igitur. & §. in nouissimo. & ff. quādo di. lega. ced. l. 1. † inter quos legatum seruo manumisso relictum est vnus, vt hic. Conditionalia vel in diem incertum relicta, ex die vel conditione existente cedunt, id est transmittuntur ad hæredes.

† Et hæc vera, qñ dies é certa an & qñ si vero certa an, SYL. sed incerta quando

¶ Adde hoc verum in re de sui natura non transmissibili, quia tunc transit ab adita, vt in legato seruitutum personalium, l. si post diem, ff. quan. dies leg. ced. & idem in realibus. l. recepiū in fi. ff. com. prædio. & in pluribus casibus nor. in d. § in nouissimo.] ¶ Nam ante conditionem, vel diem venientem si decedit legatarius, non transmittitur, vt C. de cad. to. § fin autem. Nisi in tribus casibus. Prim°, vt ff. de condit. & demonst. cō ditiones. Secundus, ff. eod. t. l. 5. Tertius, ff. quando di. leg. ced. si cū præfinitione. Item verbum, cedere, duas habet significationes id est incipere deberi, vt ff. de verbor. signif. l. cedere. Item cedere quantū ad transmissionem, vt accipitur, C. de cadu. tollen. per totum, & in vtra que potest hic accipi.

vt in die motus, tunc si legatarij, hr̄ pro puro, si extraneí vel hr̄dis habet pro conditionali, sicut qñ est dies penitus in certa, sed qñ olo est extitura, vt si sol, vel ante Christus nascetr̄, hr̄ pro puro. secūdum Ang. hic.

† aliàs fuerit peculium.

SYL.

¶ Adde, quod dicitur cedere quatuor modis, aut quo ad transmissionē aut quo ad obligationem aut quo ad petitionem, aut quo ad dominij translationem, de quo per doct. in l. r. C. cōmun. de leg.

e ¶ Quia. Bona est ratio, si enim prius cederet, idem esset quod in extraneo. Est & alia ratio, vt ff. de pecu. leg. l. denique, §. fi. vbi dicitur, quod verisimile est, cum omne augmētum ad ipsum pertinere voluisse cui &c.

f ¶ Auctum fuerit. f. peculium.

¶ Peculium autem. CASVS. Dubitabatur, an legata libertate deberetur peculium, & videbatur quod sic, quia seruo manumisso, si nō adimitur, remanet peculium, & valet argumentum de actu inter viuos ad vltimas voluntates, sed contrarium respondetur, & ratio ponitur in gloss. in versiculo, quamuis. SYL.

Not. quod argu. de contractibus ad vltimas voluntates nō valet, vbi est diuersa ratio. Item quòd manumissio inter viuos tribuit peculium, secus in vltima voluntate. Item, quòd in legato peculij seruo facto in dubio non continentur debita a domino ipsi seruo ratione peculij.

Itē, q; si legata est libertas seruo, si rationes reddiderit, censetur legatum peculium,

¶ Peculium [a] autem, nisi legatum fuerit, manumisso non debetur, quamuis, [b] si viuus manumiserit, sufficit, si non adimatur, & ita Diui Seuerus, & Antoninus rescripserunt. Ijdem rescripserunt, peculio [c] legato, non videri id relictum, vt petitionem [d] habeat pecuniæ, quam in rationes dominicas impenderit. Ijdem rescripserunt, peculium videri legatum, cum rationibus [e] redditis liber esse iussus est, & ex eo reliqua [f] inferre. [g]

¶ Iura, & facta legari possunt. h.d.

¶ Tam autem corporales res legari possunt, quam incorporales, [h] & ideo quod defuncto debetur, pōt alicui legari, vt actiones suas hæres legatario præstet, [i]

a ¶ Peculium. Sic. C. de pecu. eius qui libe. me. l. 1.

b ¶ Quamuis. Cur tam varie? Respon. quia secūdo casu, scilicet quando inter viuos operas eius manumissor erat habitur⁹, vnde cōuersa donatio præsumitur, secundum Io. vt ff. mand. si vero non, §. inde Papin. (i) vel secūdum P. propter præoccupationē mortis, quia præsumitur auferte, si potuisset, vt in authent. de trien. & semis. §. illud quoque ibi, Præ tumultu mortis angustiatus, &c. & C. qui testa. fa. poss. hac consultissima, §. 1.

SYL. * ¶ Istam q. late examinat Præpo. Senen. 6. quæstione.

ADDITIO. (i) Istam rationem reputat inefficacem Io. Fab. hic, cum per manumissum debeant operę exhiberi filio, nec nisi ex conuentione debeantur. l. 1. C. de oper. lib. l. si operarum iudicio ff. eo. vnde dicit ipse, quod inter viuos est maior affectio domini, quia se priuat dominio serui & eius seruitio, quod retinere poterat, nō sic vbi moriens dat, quod sibi retinere nō potest. Alias rationes vide per Ang. hic.

c ¶ Peculio legato. s. seruo, & etiam libertas fuit legata, illud si extraneo, vt ff. de pecu. le. l. 6. §. fi. & l. si Sticho Accur.

d ¶ Petitionem. Nisi testator fuerit huius consuetudinis, vt redderet seruo, quæ sibi debebat, vt ff. de pe. leg. dominus Sticho, §. primo, in fin.

e ¶ Cum rationibus. Quasi diceret, si relinquo seruo libertatem rationibus ab eo redditis, eo ipso & peculium legare sibi videor.

* Quia alioqui nō posset seruus soluere de peculio suo, quæ debet ex rationibus dominicis, nisi et peculium legatum interpretarem vt. l. denique. §. interdum. de pec. leg.]

SYL. ¶ Adde, quod hanc glo. disputatiue reprobat Præposi. Senen. in 8. quæstio. 6. casus, colum. fina.

¶ Aliud econtra, si libertatem relinquo, & rationes reddere veto, quia non videtur legatum peculium, vt ff. de lega. 1. si seruus vetitus.

Rationes autem reddere dicitur, quando amoto dolo, & fraude reddit, vt ff. de fideicommiss. liber. lege Thais, paragrapho Stichus.

ADDITIO. Et sic nota, quod remissio redditionis rationum non cōprehendit reliqua, nec dolum, seu latam culpā, sed scrupulosam tantum inquisitionem, secundū Ang. hic.

f ¶ Reliqua, alias reliquas, id est alia quæ erant reddenda, reddere, eū iam quædam redd derat uel etiam si nihil, vt ff. de verb. signif. l. ceterorum.

* ¶ Dic quod reliqua inferre est ex peculio persoluere, quę rationibus redditis apparebit seruum domino debere.

Nā appellantur reliqua, q̄ facta collatione dati & accepti, soluenda restant. vnde & reliquari dicitur qui æs alienū integre non soluit, & reliquatores vectigalium, qui reliqua publico debent. l. Lucius Titius curator, ff. de admin. tut. & l. rescripto ff. de mun. & hon.

g ¶ Inferre. Repete, iussus est.

¶ Tam. CASVS in regula tradita in tex. nostro non figuratur. SYL.

No. quod omnia tam corporalia quam incorporalia legari possunt.

Item, quod edictum de legatis est permissorium.

Item, quod qui legat quod sibi debetur: censetur legare ius, quod habet.

Item, quod si quis legat nomē debitoris, & postea exigat, censetur reuocare legatum.

itē, quod hæres potest grauari ad aliquid faciendum in fauorem legatarij.

Item, quod liberatio à debito alieno valet.

h ¶ Tam autem. Incorporales, i. actiones, & seruitutes, vt sup. de reb. corpor. & incorpor. & ff. de leg 1. l. 1. & l. cetera. in prin.

i ¶ Præstet. Sine cessione tamen vtiles habet legatarius, vt C. eodem l. ex legato. Accursius.

ADDITIO. Nisi res sit litigiosa, vel lis cœpta. l. quicūque. & auth. nunc si hæres, C. de litig. secundum Ang. & not. quod quāuis directam personalem exercere nō possit, nisi cedatur, poterit tamen exercere directam realem, quę, quia non ossibus affixa est, trāsfertur in eum directa via. l. siue. §. fin. cum l. seq. ff. de cond. furti, Ang.

a ¶ Nisi

nisi exegerit a viuus testator pecuniam, nam hoc casu legatum extinguitur.

¶ Sed & tale legatum valet, Damnas † esto hæres meus domum illius reficere, vel illum ære b alieno liberare.

¶ Legati in genere in dubio electio est legatarij. h.d.

¶ Si generaliter † seruus, vel res alia c legetur, electio d legatarij est, nisi aliud testator dixerit.

¶ Hæres legatarij optionis optare potest. & pluribus in optione discordantibus, sorte dirimitur. hoc dicit.

¶ Optionis legatum, id est, vbi testator ex seruis suis, vel alijs rebus optare legatarium iusserat, habebat olim in se conditionem, e

a ¶ Nisi exegerit. Nam si exegerit, semper in dubio præsumo voluisse legatum extingui, vt ff. de adimen. leg. l. penul. § fi. & de libe. leg. non solum. §. liberatio. nisi probetur contrarium, vel quia debitor vltro obtulit eo non petente, vel quia exacta pro legatario deposuit, vt ff. de leg. 3. l. fideicommissa. §. si rem.

b ¶ Aere alieno liberare. Nam vtilitatem habet.

† Syncopa p dãnat⁹. Alciat.

¶ Si generaliter. CASVS per se patet, ratio autem dubitandi colligitur ex l. comprehensum. ff. de contrahen. empti. quia in dubio electio debitoris videtur, contrariũ deciditur, rationes sunt in gl.

SYL.

† Concor. cũ hoc §. c. inter ceteras, cũ gl. sup verb. qdcũque extra de rescri.

collligitur enim diuersitas ex distinctione ipsius. Nota summarium.

Legatum gñis an valeat.

c ¶ Res alia. vt equus.

d ¶ Electio legatarij. Et a principio, & ex post facto secũdum B. vt hic, & ff. de leg. 1. si seruus legatus, §. cũ homo. Sed Ro. a principio dabat electionem hæredi, sed ex contumacia transferebatur in legatarium arg. ff. de serui. si cui. & C. de solu. l. 1. Io. distinguit, aut in genere generalissimo, vel subalterno, vt si substantia, vel corpus, vel animal legatur. quo casu non valet, cum festucam, vel muscam dando liberetur, vel in eo genere, quod Dialectici speciem appellant, vt homo & similia, & tunc subdistingue, aut habebat in hæreditatem seruos, & tunc legatarius eligit, dummodo non meliorẽ, (i) vt hic, & ff. e. 1. l. legato, 1. respon, & l. qui duos, & de opt. le. l. 2.

SYL. ¶ Adde, quod ratio est, quia ex quo competit rei vendicatio ad vnum ex illis. l. huiusmodi, §. si cui homo, ff. de leg. 1. si non haberet electionem, non posset ea agere.

¶ Aut non habebat, & tunc hæres eligit, vt ff. de vi. tri. & oleo. le. l. 3. 1. resp. & l. 4.

SYL. ¶ Adde, quod ideo est, quia ex quo censetur legata res aliena, non videtur electio legatarij, l. 2. ff. de opt. leg.

¶ Si autem testator ex certis reliquit incertum aut ipse sensit de certo, (quod patet expresso nomine eius) & tunc eligit hæres; & eius voluntatem interpretatur, aut non sensit, & tunc legatarius eligit, vt ff. de legat. 1. l. si quis a filio, §. si quis plures, & lege qui duos.

¶ Adde, quod eo casu secundum communem opi. hæres potest dare deteriorem, quia dicunt hanc esse declarationem voluntatis, quæ de minimo intelligitur. SYL.

¶ In domo autem in genere legata, si habet testator domos, vnam ex ijs eligit hæres, si non habet, & relinqt, derisorium est legatum, vt ff. eod. si domus. In fundo in genere legato dic non valere legatum, cum vnius digiti possit fieri fundus, vt ff. de iure dot. cum post. §. gener. & ff. eo. 1. l. qd in rerum. §. si quis & l. locus, ff. de verbo. signifi.

¶ Adde, quod videtur eadem distinctio facienda, quod aut habet fundos, & vnum ex eis legasse intelligitur, & ita intelligitur, §. gener. aut non, & procedat gloss. nam ratio assignata non releuat, si præsumimus testatorem de vno suorum sensisse. non enim poterit hæres diminuere contra mentem testantis. SYL.

ADDITIO. (i) Quia non est verisimile testatorem voluisse id legare, quod non fuisset in specie concessurus, sed vbi electio est hæredis, vel debitoris, poterit dari vilius, dum tamen non sit omnino inutile, quia potuit testator vel creditor cogitare quod daret minus Io. Fab.

¶ Optionis legatum. CASVS sic figurari potest. Quærebatur, an hæres illius, cui optio relicta fuerat, posset optare, & videbatur, quod non, quia cum tale legatum hēat in se tacitam conditionem, non videtur quod transmitti possit, cuius contrariũ hodie dicitur, quamuis enim de rigore hoc esset de iure antiquo, placuit tamen Imper. hoc corrigere, vt plenius voluntates defunctorum implerentur. a quo etiam cautum est, vt pluribus discordantibus sors ipsa sit arbitra. Nota, quod legatum serui vel alterius rei, quam legatarius optauerit, erat conditionale. SYL.

Item, quod legatum conditionale non transmittitur.

Item, quod dissensio plurium sorte dirimitur.

e. ¶ Optionis legatum. Conditionem scillcet, si eligeret.

* ¶ Hæc interpretatio est ex l 3. §. vltimo, ff. qui

ff.qui & a quibus man.]

a ¶ Et ideo. Bona ratio, vt C. de cadu. toll. §.fin autem.

¶ Adde, quod quamuis docto. hic reprehendant glo. decipiuntur, nam bene tacita, quæ inerat, si exprimatur, non vitiat quoad trāsmissionem, tamen nō sequitur, quod non sint aliqua legata, quę hēant tacitam conditionem, quæ subaudiatur a l. quę impediat transmissioné vt dicimus in legato annuo. l. in singulos. de annu. leg.]

& ideo [a] nisi ipse legatarius viuus optasset, ad hæredem legatum non transmittebat. Sed ex constitutione [b] nostra & hoc in meliorem statum reformatum est, & data est licentia hæredi legatarij optare seruum, licet viuus legatarius hoc non fecerit. Et diligentiore tractatu habito, & hoc in nostra [c] constitutione additum est, siue plures legatarij extiterint quibus optio relicta est, & dissentiant in corpore eligendo, siue vnius legatarij plures hæredes sint, & inter se circa optandum dissentiant, alio aliud corpus eligere [d] cupiente, ne pereat legatum, (quod plerique prudentum contra beneuolentiam [e] introducebant) fortunam esse huius optionis iudicem, & sorte. hoc esse dirimendum, vt ad quem sors peruenerit, illius sententia [g] in optione præcellat.

¶ Illi possunt ex titulo legari capere, qui possunt hæredes institui. Ang.

¶ Legari autem illis solum [h] potest, cum quibus testamenti [i] factio est.

¶ Incertæ personæ legari, libertas dari aut tutela non poterat, nisi esset incerta de certis: ea tamen soluta non reperebant. hoc dicit.

¶ Incertis vero personis, neque legata, neque fideicommissa olim relinqui

b ¶ Ex constitutione. Quæ est. C. Cōmu. de leg. l. fina. in princ.

c ¶ In nostra constitutione. Scilicet prædicta.

d ¶ Eligere cupiente. Et alio aliud subaudi.

e ¶ Contra beneuolentiam. id est cōtra æquitatem. s. q. perirent, id est, de iure stricto perire deberēt, vt ff. eo. 1. l. huiusmodi. §. fi.

f ¶ Et forte. Vel cum taxillis, vel alio modo, sic. ff. d iud. in tribut. † Sed quare iudex non compellit eos ad consentiendum, vt ff. eo. huiusmodi, in fin. Resp. immo hoc modo compellit, vel ibi cōpellit in actione eligenda, quæ datur a iure hic autem non compellit in eo, quod datur a testatore.

† Et hoc verū, qñ dubiū exprimit sup iure, nec a l. decidit, & discordāt ĩ p̄iudiciū sui, alias si ad p̄iudiciū tertij iudex cōpellit ad cōcordiā aliqñ p̄cise, aliqñ cāue, dubiū ãt sup facta p̄bōne dirimit, vt l. actor. C. de p̄b. Ang.

* Adde, quod in iure rarum est, vt iudicium hoc per sortes admittatur, nisi cū res adeo perplexa, incertaque est, vt alium exitum nō habeat, lege si duobus. C. com. de leg. & Bal. in l. meminimus, C. quando, & quibus quar. pars. scribit, sorti locum non esse prę̨terquā in casibus lege expressis, sane vbi agitur de præiudicio tertij, palam est rem sorte non dirimi, glo. in ver. partes, §. t. sup. de satisd. cū. quam doct. ibi & in d. l. si duobus, communiter sequuntur.]

g ¶ Sententia, vt tamen ceteris æstimationem præstet suarum partium, vt C. com. de leg. l. fi. in princ.

¶ Legari autem. CASVS non figuratur nisi literaliter tã tam generali regula. Not. duas regulas, vnam affirmatiuam, quod qui testari potest, ille potest legare, alteram negatiuam, q. qui non potest testari, non potest legare, & qđ dicitur in summario.] SYL.

h ¶ Solum. Et ecōtra. i. solus legat, vt ff. de leg. 1. l. 2.

i ¶ Testamenti factio. In passiua significatione accipe, vt sup. de hęr. quali. & dif. §. testamēti. Sed qui sunt isti, q non habent testamēti factionem? Resp. incerta persona, vt inf. proxi. §. Item peregrinus siue deportatus, vt Cod. de hære. instit. l. t.

¶ Adde, quod ratio est, quia hæreditas, siue ex testamento, siue ab intestato deferatur, é de iure ciuili. l. lege obuenire, ff. de verbo. signif. & deportatus, licet naturaliter viuat, tamen perdit ea, quæ sunt iuris ciuilis, l. 1. §. pen. ff. de contra tab.] S,Y L.

¶ Item in metallum damnatus, vt ff. de ijs, quæ pro non scrip. ha. l. fi. in metallum.

¶ Rationem assignat ibi tex. quia efficitur seruus pœnæ, non Cæsaris.

¶ Item seruus de adulterio cū domina cōmisso accusatus vt sup. de hær. inst. §. 2. Item collegium, nisi probetur licitum, vt C. de hęre. insti l. collegium. Item incestuosi, vt in authen. quib. mo. na. effi. sui, §. vlt. col. 7. Itē hæretici maioris hæresis, vt C de hære. l. manichæos. Item apostatæ, vt C. de aposta. 2. qui sanctam. Item mulier nubens, inf. annum a tempore mortis mariti, & in auth. de nup. §. soluto, ver. si qui vero prioribus. SYL.

¶ Ad-

concessum [a] erat. Nam [b] ne miles quidem incertæ personæ poterat relinquere, vt Diuus Adrianus rescripsit. Incerta autem persona videbatur, quam incerta opinione testator animo suo subijciebat: veluti si quis ita dicat. Quicunque filio meo filiam suam in matrimonium dederit, ei hæres meus illum fundum dato. Illud quoque, quod ijs relinquebatur, qui post testamẽtum scriptum primi Consules designati [c] essent æque incertæ personæ legari videbatur, Et denique multæ aliæ huiusmodi species sunt.

¶ Libertas quoque incertæ personæ non videbat posse [d] dari, quia placebat nominatim seruos [e] liberari.

¶ Sub certa [f] vero demonstratione, id est, ex certis personis incertæ personæ recte legabatur; veluti; Ex cognatis meis, qui nunc sunt, si quis filiam meã vxorem duxerit, ei hæres meus illam rẽ dato.

¶ Incertis autem personis legata, vel fideicommissa relicta, & per errorem soluta, repeti [g] non posse, sacris cõstitutionibus cautũ erat.

¶ Adde, quod hodie hoc est correctum. c. si. de secun. nup.

* ¶ Adde, quod supramemoratæ personæ si eis legetur, non vsucapiunt rem legatam tamen si ex errore facti putauerit se legitimos. l. nemo. vbi gl. de vsucap. pro legat. quod latius comprobat Ari. Pinel. doctiss. I.C. Lusitanus in rub. C. de bon. ma. sub num. 43.]

¶ Incertis. CASVS non figuratur, quia ius antiquum corrigitur. No. quod legatum incertæ personæ non valebat de iure antiquo etiam in milite. Item, quod incerta persona ea dicitur, quæ incerta est testatori, licet alijs ex post possit fieri certa. Itẽ, quod hoc erat etiam in libertate. Itẽ, quod ratio fundatur aliquã in sola libertate. Itẽ, quod licet incertæ de certis & olim, & hodie recte legatur. Item, quod licet quis metu pœnæ non possit cogi ad matrimoniũ cõtrahẽdum, potest tamen inuitari spe lucri. Item, quod licet hæres ciuiliter olim non teneretur ex legato facto incertæ personæ, tamen obligabatur naturaliter: & ideo non dabatur repetitio soluti.

a ¶ Concessum erat. Hodie contra etiam ante legem Græcam inferiorem, in pauperibus, vt C. de episc. & clericis. l. id quod.

ADDITIO. Tu dic, quod aut incertitudo est in persona legantis: & valet legatum, quia hæredi onus iniunctũ intelligitur: aut in persona legatarij, & tunc aut certificanda ex futuro euentu, aut non: primo casu valet, etiam si erat incerta de incertis, vt leg. si quis ita scripserit, digest. de re. dub. Secundo casu valet, si per leg. certificatur. vt l. id quod. Cod. de episcopis, & clericis. sed de hoc vide Ang.

b ¶ Nam nec miles. Cuius scilicet militis voluntas seruatur pro lege alias, vt C. de testamento militari. l. 1.

c ¶ Designati essent. In calend. Ianuarij sortiebãtur, id est incipiebant honores administrare, & ante per tres menses designabãtur: vt ff. de condit. & demon. l. Publius. & C. de ma. mun. l. 1.

d ¶ Libertas. Posse dari. Vt si dicat ita. Illũ liberum esse volo, qui Capitolium primo ascenderit, vel simile fecerit: vt supra proximo. §. incertis. Vel Stichum liberum esse volo; cum habeat duos Stichos, vt ff. de manu. testam. cum ex pluribus.

e ¶ Seruos liberari.

ADDITIO. Aduerte, quod in aliquibus libris sequitur illa clausula. Tutor quoque incertæ personæ dari non potest. quam non inuenies in emendatis codicibus, & si ea, quæ sequũtur in tex. & glo. diligenter perspexeris, profecto eam prorsus superuacuam iudicabis.

f ¶ Sub certa. Sic. ff. de lega. præstan. l. 3. §. hoc amplius, sic, digest. de legat. 1. l. si seruus legatus, §. huiusmodi, sic digest. de reb. du. l. quidam, sic ff. eod. 1. l. legato. §. 1.

g ¶ incertis. Repeti non posse, quasi naturale debitum. vt ff. de condit. indeb. Iulianus, in fin. & l. frater à fratre, & l. si id, quod dominus in fine.

* ¶ Nam naturalis obligatio licet sit inefficax ad exigendum, impedit tamen soluti repetitionem. l. fideiussor. §. fideiussor, ff. de fideiuss. Porro regulariter fideicommissum vel legatum indebitum, per errorem facti solutum repeti posse, explorari iuris est. l. fideicommissum, C. de cond. indeb.

¶ Posthumo quoque. CASVS similiter non figuratur, cum ponatur correctio iuris antiqui, de quo iure quare non posset institui posthumus, summe laborant Doct. in l. Gallus. in princip. ff. de liber. & posthum. solum loco casus aduertẽdum puto ad versicul. posthumus autem alienus, quia quicquid dicant Doct. sensus illius est, quod ille posthumus alienus institui non potest, SYL.

qui

¶ Hodie posthumo alieno relinqui potest, nisi in vtero eius sit, quæ iure vxor esse non potest: tutor autem incertus nec hodie datur. h.d.

¶ Posthumo quoque † alieno inutiliter antea legabatur. [a] Est autem alienus posthumus, qui natus inter suos [b] hæres † testatoris futurus [c] non est. Ideoque ex emancipato filio conceptus nepos, extraneus erat posthumus auo.

¶ Sed nec [d] huiusmodi species penitus est sine iusta emendatione relicta: cum in nostro Codice constitutio [e] posita sit, per quàm & huic [f] parti medemur, non solum in hæreditatibus, sed etiam in legatis, & fideicõmissis: quod euidenter ex ipsius constitutionis lectione clarescit.

¶ Tutor autem nec per nostram [g] cõstitutionem incertus [h] dari debet: quia certo iudicio debet pro tutela quis suæ potestati [i] cauere.

¶ Posthumus aũt alienus † hæres institui & antea poterat, [k] & nũc potest: nisi in vtero eius sit, quæ iure no-

qui in vtero eius est, quę de iure vxor esse nõ potest, non testantis, sed illius ex quo concepit: & ratio est, quia quamuis possit filio incestuoso, vel spurio alterius relinqui. l.1. C. de na. lib. hoc verum, quando iam natus est: sed qñ est adhuc in vtero, quia necessaria institutione mouer contẽplatione parẽtũ, cẽser cõseq à pñe. l. sed si plures. §. in arrogato. ff. de vulg. & pu. vbi Areti. vnde sicut non potest consequi à patre. ita nec ab alio mediante pñe & intuitu ipsius: & ita alias dicebam disputãdo, q̃uis inuenerim quosdã mod. postea idẽ sensisse. No. quod olim posthumo alieno legari non poterat. Item, qui dicat posthumus alienus. Item, quod hodie incerta persona potest hęres institui, & ei legari. Item, quod illud euidenter apparere dicitur, quod constat ex lectura alicuius rei. Item, quod tutor incertus nec antiquo nec nouo iure dari potest: Item, quod posthumus alienus de iure prætorio olim institui poterat.

† Posthum⁹ alien⁹ quot modis ĩdicat. declarat Alcia. li. 3. Parer. c. 2. & li. 9. Parer. c. 1. quẽ vide as pro intelligentia istius §.

† aliàs testatori.

a ¶ Legabatur. Sed nec instituebatur iure ciuil. vt ff. de li. & post. l. Gallus. §. ille casus.

¶ Adde, quod de iure ciuili antiquissimo, l. 12. tab. solum institui poterat posthum⁹ futurus suus tempore testamenti, vt hic. Fuit postea tempus C. Aquilij quo concessum est institui posse posthumum futurum suum tempore mortis: Secutum est tẽpus primi capitis. l. Vell. quo inductũ est, institui posse illum, qui testamenti tẽpore erat alienus, tẽpore mortis erat futurus suus. Quartum tẽpus fuit Iul. iurecon. quo cõceditur institui illũ, qui tempore testi est alienus, & nascitur non suus; sed ex post facto effici suus, succedendo in locũ præcedentis. Quintum tẽpus est iuris prætorij, quo alienus poterat institui, & habebat bon. pos. Vltimum tẽpus est constitutionum, quo indistincte potest institui etiam non futurus suus.

b ¶ Suos; scilicet quondam ante emancipationem, vt sequitur.

* ¶ Eruditiores hunc text. ita interpungunt qui natus inter suos hæres & cet. quasi dicere velit, quod posthumus alienus, (qui extraneus quoque posthumus hic appellat) is est, qui cum nascetur, non est futurus suus hæres testatori. sanè apparet tex. loqui de concepto, nondum nato posthumo. hoc innuit verbum, conceptus & exceptio posita in vers. posthum⁹ autem alienus. ibi, nisi in vtero eius sit &c. iuxta dictum vulgatum, q; exceptio debet esse de regula. comprobatur etiã ex eo, quia collocatus fuit inter incertas personas. q; cõiunctio similitudinis, quoque, ostendit, & diserte Theophil. tradidit. natus. n. haud. quaquam dici potest incerta persona: sed dum geritur ĩ vtero propter dubiũ natiuitatis: neque est nouum, posthumum dici qui adhuc in vtero est. l. cum pater de neg. gest. l. si nemo. §. testamento. de test. tut.

† In hunc locũ vide Alc. lib. 9. Parer. c. 1. Alij autẽ sũt, q ĩtelligunt hũc locum in posthumo prorsus alieno q non est ex posteritate.

c ¶ Futurus. s. hæres.

d ¶ Sed nec. q.d. non solum in posthumo, sed omnia supra dicta ab illo, §. incertis. correcta sunt, vt arg. ff. eo. ʒ l. hoc legatum. j. respon. & l. ea tamen.

e ¶ Constitutio. Quam non habemus.

f ¶ Huic. s. posthumo.

g ¶ Tutor autem. per nostram constitutionem, scilicet supradictam constitutionem Græcam, nec veteri iure, vt ff. de test. tu. l. tutor incertus.

h ¶ Incertus, vt si ita dixit, Illum tutorem do, qui prius de Tuscia venerit, nec incertæ personæ datur, vt ff. de testa. tu. l. tutor ita.

ADDITIO. Et est ratio secundum Ioã. Fab. quia quamuis postea certificetur, tamẽ poterit venire talis ribaldus, quod pupillo prouisum non erit, contra id, quod iura intendunt. incertæ tamen personę post certificandæ testamentarius dari potest non datiuus, vt hic per eum.

Lege quod scribit Alcia. lib. 6. Parer. ca. 14.

i ¶ Posteritati. Id est, filijs.

K ¶ Posthumus. Poterat, s. de iure prętorio,

non

non ciuili, vt inf. de bon. poss. 1. respon. cōtra. & ff. de liber. & posthum. l. Gallus. § illæ. Accursius.

ADDITIO. Sol. ibi loquitur in posthumo alieno tēpore testamenti nato, non suo, qui postea succedendo in locū primi suus efficitur: hic vero etiam in eo, qui nūquā efficitur suus. Angel.

a ¶ Nostro. L. Romano.

b ¶ Non pōt. Sed est illa, q̄ vxor esse non potest? Respō. multæ sunt illæ, quæ vxores esse non possunt. vt sup. de nup. diximus, § si aduersus. Cod. de incest. nup. l. 4

¶ Si quidem in nomine. CASVS. Quærebatur, an error nominis vitiaret. ratio dubitationis esse poterat incertitudo, cuius contrarium decidirur ratione

stro [a] vxor esse non potest. [b]

¶ Error nominis, prænominis, agnominis, cognominis, non vitiat, si de corpore constat. Aretin.

¶ † Siquidē [c] in nomine, [d] cognomine, prænomine, agnomine legatarij testator errauerit, † cū de persona constat, nihilominus valet legatum. [e] Idemque in hæredibus [f] seruatur: & recte. Nomina n. † significandorum hominum gratia reperta sunt: qui si alio quolibet modo intelligantur [g] nihil interest. [h]

¶ Falsa demonstratio non vitiat legatum.

¶ Huic proxima est illa iuris regula, falsa demonstratione † legatū nō perimi: velut, si quis ita legauerit, Stichum seruum meū vernam [i] do lego. Licet enim nō verna, sed emptus sit: si tamen de seruo constat, vtile est legatum. Et conuenienter, si ita demonstrauerit, Stichum seruum, quem à Seio emi, sitque ab alio emptus, [k] vtile est legatum, si de seruo constat.

† Ant. Augu. lib. 3. emēd. c. 8. scribit hic abundare vocem agnomine quod & Theophil⁹ sensit. SYL.

† alias fide.

† alias significādorū.

assignata in text. Nor. q̄ error nominis legatarij, vel hæredis, si de corpore constet, non vitiat. Item ibi, seruatur: & recte quod non sufficit aliquid esse consuetum, nisi sit bonum. Item. quod nomina sunt imposita ad dignoscendum homines. Item quod nō curamus de mō dūmodo sequatur effectus.

Nomen, cognomē, prænomē & agnomen differunt.

c ¶ Siquidē sic. C. de testa. l. si in nomine.

d ¶ In nomine. Nomē est genus, sed ponitur hic pro specie sui: vt Albertus, quod dr̄ proprium personæ nomē. Cognomen, quasi commune cognationis nomen: vt Asinellus. Prænomen est quod causa dr̄iæ ponit: vt si sint duo Tullij, & vni superaddatur, Marcus, & dicatur Marcus Tullius. nā Marcus est prænomen. Agnomen est quod imponitur ab euentu: vt Africanus, qui vicit Africam: Alemanicus, & Gothicus, vt sup. in rubr. procemij huius libri.

* ¶ Hæc explicat plene Alc. li. 4. Dispun. c. 1. ostendens proprie apud latinos nomen referri ad familiam, cognomen propriū esse cuiusque hominis appellationem: prænomen, quod nomini gētilitio præponitur. Et in M. Tul. Cic. Cicero esse proprium nomē. Tullius cognomen. M. prænomen.]

e ¶ Valet legatum, sic, ff. si cert. peta. l. certū, & Cod. eodem. l. si Fortidianum.

f ¶ In hæredibus, scilicet si erret in eorum nomine.

g ¶ Intelligantur. s. a testatore & hoc in proprijs. In appellatiuis distingue secūdum lo. an parum erret, vt si libros mēbranas appellet: quo casu valet. maxime cum fuerit consuetus sic appellare, vt ff. de lega. 3. l. librorum, §. qd̄ tamē Cassius, an multum erret, & tunc contra, vt si eod. tit. lege 4. & desup. leg. l. Labeo. in medio legis.

† Concor. c. quia circa, cū glo. super verbo falsa, extra de consan. & affin. SYL.

¶ Adde, quod vera ratio differentiæ est in l. quoties. in fi. princ. de hære. instituē. & dic q̄ data paritate terminorū non est differētia: quia in proprio, si constat de corpore, valet, alias secus: idē ē i appellatiuo, gl. cōuer approbata i d. l. 4.

h ¶ Nihil interest. vnde liber homo sibi nomen mutare potest, licet seruus non possit, vt C. de mu. no. l. 1. ff. de falsis, l. falsi.

¶ Huic proxima. CASVS in huiusmodi regulis non solet figurari, ratio tamen dubitandi erat, quia cum demonstratum sit aliquid falso, videtur, ea demonstratione non existente vera, cessare voluntas testantis, cuius contrarium dicitur ex eo, quia rei satis demonstratæ frustra adijcitur demonstratio, & superflua adiectio non vitiat. l. 1. C. de rei vxoriæ actio. Not. summarium. Item, quod relatiuum, quis vel qui. adiectum prætermito tempori facit demonstrationem.]

i ¶ Vernam. Verna est seruus ex ancilla testatoris natus.

* ¶ Intellige hunc textum secundum exempla, hoc est, cū certa aliqua species legatur. nam si generi falsa demonstratio apponatur, aliud est: vt si dicat testator, lego vxori vestes, quas eius causa comparaui, etenim legatum non valet si nullæ vestes, eius causa comparatæ sunt. l. Quintus, 1. ff. de auro & argento legato.]

Verna qd̄ sit.

K ¶ Emptus. idē & si non emit, vt argum. ff. de vsuc. nunquam, §. fi. secus in venditione, vt ff. de contrah. empt. si quis fundum. SYL.

¶ Adde,

SYL. ¶ Adde, quod resolutio esse solet, q̃d aliud est in contractibus procedentibus ex mera liberalitate, in quibus procedit hic tex. aliud in vltro citroque obligatorijs: in q̃bus procedit contrarium.

¶ Falsa causa non viciat legatum, nisi per modum conditionis fuerit prolata. hoc dicit. Aretin.

¶ Longe magis [a] legato falsa causa adiecta non nocet: veluti cum quis ita dixerit, Titio, quia me absente negotia mea curauit, Stichum do lego. vel ita, Titio, quia patrocinio eius capitali crimine liberatus sum, Stichum do lego. Licet enim neque negotia testatoris vnquam gesserit Titius, neque patrocinio eius liberatus sit, legatum tamen valet. Sed si conditionaliter [b] enunciata fuerit causa, aliud iuris est: veluti hoc modo. Titio, si negotia mea curauerit, † fundum meũ do lego.

¶ Seruo hæredis pure non recte legatur, etiã si postea alienetur, secus si sub conditione. Legatum verò domino serui valet, si tempore aditæ in alterius potestate sit. h. d.

¶ An seruo hæredis recte legemus, quæri-

¶ Longe magis. CASVS sic figurari potest. Quærebatur, an falsa causa adiecta legato viciaret: & videbatur quod sic: quia cessante ratione legati videbatur cessare legatum. contrarium tamẽ deciditur ea ratione, quia talis causa non est finalis: (hoc enim importat dicere, quòd dicunt Doctor. legato non cohæret) secus autem si esset finalis. l. 2. ff. de donat. Ideo autem conditionaliter adiecta viciat, quia tunc non ponitur aliquod certum, sed dubium, & incertum, quàmuis apponatur verbo præteriti vel præsentis tẽporis: ideo voluntas pendet ab ea, secũdum Bart. in l. demonstratio. §. quod autem, ff. de condit. & demonstr.

Not. quòd falsa causa non viciat legatũ, nisi sit posita conditionaliter. Item, quod valet argumentum de falsa demõstratione ad falsam causam.]

a ¶ Magis. Ideo dicit magis, quia verba falsæ demonstrationis sunt de substãtia ipsius legati: vt cum dico, Stichum vernam do lego. sed verba falsæ causæ non ita.

SYL. ¶ Adde declarando glo. quod demonstratio non significat substantiam legati: quia plerumque significat accidens: sed intelligas de substantia, id est apponuntur a testatore ad demonstrandam substãtiam, id est corpus ipsum rei legatæ, & sic causam materialẽ: sed verba causæ apponuntur ad denotandũ finem, quo fuit motus testator: & ideo longe minus viciat falsa causa, si quidem importat finem impulsiuum.]

¶ Item quia causæ legandi non cohærent legato, vt ff. de condit. & demonstr. cum tale. §. falsam causam. (i) Item quia hic donãte præsumitur, vt ff. de condi. indeb. in summa. §. id quoque.

ADDITIO. (i) Puta quia de necessitate dispositio non consequitur ex causa, alias secus, vt hic per Ang.

b ¶ Sed si conditionaliter. No. conditio per, si, apponitur, & per, cum, vt hic. & ff. de condictio. inde. qui promisit. & ff. de verborum obligat. quodcunque §. non solum. nisi in casu, vt ff. de tut. l. muto. §. sub conditione. Modus per, vt, vt C. de ijs quæ sub mo. l. 2. Causa per, quia, vt hic. Demonstratio fit ostendendo aliquid, quod non est. vt sup. proxim. §. & ff. eod. si sic. §. 1. Circa hæc quatuor sic dicas: & primo. Falsa causa nõ nocet, vt hic. Conditio nocet, si deficiat, vt hic, & ff. si cert. petat. cum ad præsens, & l. itaque. Modus idem quod conditio operatur: excepto quod id, quod datur sub modo, etiam ante, quam modus impleatur, petitur cautione tamen interposita de modo implẽdo: quod non est in conditione, vt ff. de condit. & demonstr. qui hæredi §. fin. & ff. de ann. lega. l. liberto. §. Lucius. & ff. eo. 3. si ubi in demonstratione distingue, vt ff. eo. si sic. §. 1. & l. nõ quocunque Accurs.

Conditio.

Modus.

Causa.

Demonstratio.

† Hoc verbum accipiendũ est in præterito ipse, nõ in futuro: vnde & quidã vetusti codices habent, curauit, & ita et legisse vr Theophilus, vsus verbo.

¶ An seruo hæredis. CASVS. Quærebatur, an vtiliter seruo hæredis legaretur? & videbatur dicendum, quod si tempore mortis testantis esset seruus alterius, valeret: quia tunc consistere posset: & cum possit dari casus, quod sit vtile, videtur a principio etiam valere, vt in secundo casu dicitur, sed respondetur contrarium: quia alias dominus reperiretur hæres, & legatarius: quod esse non potest: nam a semetipso legari non potest. l. & quidem, ff. eodem. t. nec conualidatur tale legatum, quia Cato habuit pro absurdo, quod legatum purum penderet a casu, scilicet quod testator superuixerit. Ideo autem deciditur contrarium in legato facto domino serui, quia si tunc decederet testator, inueniret acquisitio dominij vbi quiesceret, quia non reperitur in domino aliqua repugnantia, vt in primo casu, cũ non reperiat illum hæredem. & ideo regula Catoniana non habet locum. SYL.

a ¶ Inu-

a Inutiliter. ff. C. de necess. ser. hæred. insti. l. quidam. §. illo. contra, Sed ibi non imponitur necessitas dandi. Vel in alimentis loquitur, vt ff de ali. & cib. le. seruos. † nam cũ fit putit, a morte testatoris cedit, vt C. de cadu. tol. §. cum igitur.

g N on fit. Nam si est adhuc seruus, non valet legatum, alias valet: sic ff. ad l. Falc. l. si a seruo.

h Apud eum. Id est, apud eundem. s. dominum qui fit hæres per seruum: quia adhuc non est. Accur.

† Vel dic secũdum Ioan. Fab. quod ibi testator legauerat seruo proprio, hic vero seruo hæredis.

& dominio ex persona serui acquiritur, vt supra per quas perso. nob. acquir. §. item quod serui. (alias est, §. item vobis acquiritur qd serui.) sed idem dominus erit hæres: ergo non valet legatum quia idem non potest esse hæres, & legatarius, vt ff. de legat. 1. l. legatum est. §. 1. Accursius.

† Et si: q ab initio nõ valuit tractu tẽporis non cõualescit simile in c. 2. cũ gl. fin. extra de eo qui duxit in matri. q̃ pollu. per adult.

ADDITIO. Quod est verum, si legatur sine libertate seruo testatoris, vel hæredis: secus si alieno, quia cederet ab adita hæreditate: nisi dies mortis & aditionis esset idem, vt l. si optio. ff. de op. le. quando vero, cum libertas legatur, cedit vel a die competentis libertatis, si sit sub conditione relicta: vel ab adita hæreditate si vtrumque sit purum, vt §. in nouissimo. C. eo. ti. de cad. tol. Ang.

tur. Et constat pure inutiliter [a] legari: [b] nec quicquam proficere, [c] si viuo testatore de potestate hæredis exierit: [d] quia quod [e] inutile foret legatum, si statim post factum testamentum decessisset testator, non debet hoc ideo valere, [f] quia diutius testator vixerit. † Sub conditione vero recte legatur seruo: vt requiramus, an quo tempore dies legati cedit in potestate hæredis non sit. [g] Ex diuerso, hærede instituto seruo, quin domino recte, etiam sine conditione, legetur, non dubitatur. Nam & si statim post factum testamentum decesserit testator, non tamen apud [h] eum, qui hæres [i] sit, dies legati cedere intelligitur, [k] cum hæreditas à legato separata sit, & possit per eum seruum alius hæres effici, si prius, quam iussu domini adeat, in alterius potestatem translatus sit, vel manumissus ipse hæres efficitur: quibus casibus vtile est legatũ. Quod si in eadem causa permanserit, & iussu legatarij [l] adierit, euanescit legatum.

i Hæres, hoc est dicere, mortuo testatore statim post testamentũ, non ideo statim dominus serui erit hæres per seruũ, & legatarius per se, & ita non erit apud eũ. i. eundẽ hrẽdẽ hrẽditas & legatum quod erat supe riori. §. immo ad hoc, vt sit hrs per seruũ, quit duo pcedere oportet, iussum dñi, & obedientiam serui: & interim serui conditio poterit variari: sed legatum tamẽ interim habebit: eñs, sunt ergo separata hæreditas, & legatum interim, cum legatum apud dominum sit, hæreditas apud nullũ, donec seruus vel manumissus sibi, vel iussu alicuius domini eam adeat.

Seruus hæres institutus nõ acquirit domino, nisi duo concurrant.

K Intelligitur. nam nemo est hæres adhuc, cum & domini iussus, & serui debeat sequi voluntas, vt C. de hæred. instituen. cum proponas.

Adde & declara hoc verum in directa institutione, secus in obliqua & fideicommissaria l. seruo inuito. ff. ad Treb. & ratio est. quia iura quærenda nõ quærũtur nobis per seruos, sed bene iura quæsita prosequẽdi ius & ideo aditio, quæ est ius quærendi, nõ quæritur, secus in restitutione, quę est iuris quęsiti executio.

Et licet hæreditatis dies cedat ea adita tamen legatum a morte testatoris cedit, vt C. de ca. to. §. in nouissimo vnde apud dominum erit legatũ, sed hæreditas apud nullum, quæ poterit esse vel apud hunc, vel apud alium, si alienabitur, scilicet seruus prius vt sequitur.

Legati dies cedit à morte testatoris.

l Legatarij. Qui & dominus est.

SYL. Ante hæredis. Casũ figurate nõ expeditet in l. corrigente. tõ.n. dubitãdi assignatur in tex. videlicet qa caput & fundamentũ totius testi est institutio, sine qua quicquid factum erat,

b Legari. Propter confusionem hæredis & legatarij. quia eadem persona sibi ipsi debere non potest.

c Nec quicquã proficere. quia actus mo rientium non possunt esse in suspenso, vt ff. commu. præd. l. si. & propter regulã Catonis. quæ sequitur.

SYL. Adde hoc verum in simplici volũtate defuncti, quæ non potest stare in suspenso: secus in actu ex coniectura mente defuncti. l. 1. § si pendeat. ff. ad Macedon. Item in executione vltimæ voluntatis, quæ potest stare in suspẽso. l. hæres quandoque. ff. de acquir. hęre. Item procedit regula post aditam, non ante, secundum Bar. in d. l. fi. in fin.

d Exierit. Seruus legatarius.

e Quia quod &c. hæc est regula Catoniana.

f Valere. Exceptis quibusdam casibus: vt cum res tua sit tibi legata, & ante mortem testatoris alienata,

erat, Inualidum reputabatur. Corrigitur tamen hoc per Iustin. ratione expressa in hoc text. quia incongruum videtur, potius ordinem scripturæ inspicere, quam voluntatem testantis, alia ratio potest assignari, quia, cum testamentum voluntate sit indiuiduum, l. Pædius, ff. de arbit. non est dare in eo prius & posterius, quia omnia vnico puncto clauduntur, licet in scriptura sit ordo: Nota institutionem esse de sos ma substantiali testamenti. Item, quòd ordo scripturæ contra voluntatem testantis non auditur. Item quòd libertas est fauorabilis.]

¶ Concor. cum hoc tex. c. Raynald. iuncta gl. sup vers. legauit, ppe fi. ext. de test. SYL.

a ¶ Legabatur. aliud in tutore etiam olim, vt supra qui. da. tu. pos. §. ad certum.

¶ Ratio autē iuris antiqui erat, quia legata debebant capi de manu hæredis, ideo debebat institō pcedere, quod nō erat in tutela.

** Adde, quod vero proprius est idem fuisse in tutore et olim, quia ratio iuris antiqui relata in hoc tex. est generalis, & ita conuenit tutelæ sicut legatis, parique modo & ratio iuris noui, quod scilicet attendi non debeat ordo scripturæ, sed testatoris voluntas. nec moueat coniectura, quam facit gloss. ex d. §. ad certum. forte quia ibi nulla fit mentio correctionis vt hic, cum ante cōpilationem institutionum fuisset iam hoc dispositum per ipsum Iust. vt hic testatur, vnde nō erat amplius necessaria mētio correctionis.

b ¶ Fundamentum. Cum fine illa nullum dicatur, vt ff. de iure cod. l. fi. & inf. tit. §. §. in primis & ff. de ijs quæ in test. dele l. pen. ibi, Calphurnius.

Ordo scripturæ an sit seruandus.

c ¶ Scripturæ ordinem. Not. ordinem scripturæ non seruandū, sic ff. de sol. non enim. Sed contra argu. ff de fideicom. lib. l. generaliter, §. quid ergo. & in authen. de hæred. & Falc. §. inordinatum.]

** Ordo scripturæ attendendus est, vbi non apparet de contraria volūtate testatoris, vel contrahentium. Et ideo voluit Angel. in d. §. inordinatum, ver. etenim, quod si in eodem instrumento, bona sunt obligata primo Titio deinde Seio, hypotheca Seij cēsetur posterior propter ordinē scripturæ, quia prior in ordine scripturæ est prior tempore, secundum Bal. in l. aduersus. C. de fur.]

¶ Legata & libertas hodie relinqui possunt ante hæredis institutionem, & postea, & inter institutionem, & substitutionem. Aret.

¶ Ante hæredis institutionem inutiliter antea legabatur, [a] scilicet quia testamenta vim ex institutione hæredis accipiunt: & ob id veluti caput, atque fundamentum [b] intelligitur † totius testamenti hæredis institutio. Pari ratione nec libertas ante hæredis institutionem dari poterat. Sed, quia inciuile esse putauimus, scripturæ ordinem [c] quidem sequi, (quod & ipsi antiquitati vituperandum fuerat visum) sperni autem testatoris voluntatem, [d] per nostram constitutionem, [e] & hoc vitium emendauimus: vt liceat & ante [f] hæredis institutionem, & inter medias [g] hæredum institutiones legatum relinquere, & multo magis libertatem, cuius vsus fauorabilior [h] est.

¶ Hodie ante & post mortem hæredis, & legatarij, & pridie mor-

d ¶ Voluntatem. Repete vituperādum erat.

e ¶ Constitutionem. Quā non habemus secundū quosdam. Vel dic verius, quòd loquitur de ea, quæ est in C. de testa. l. ambiguitates. & quod ibi dicit non ex mente referas ad alia non ad hunc ordinem.

f ¶ Ante hæredis institutionem. Quia primo potest legare, & postea hæredem instituere.

* ¶ Adde, quod hodie quoque in testamento cæci requirit, quod præcedat hęredis institutio, & nisi præcedat, non valet. l. hac consultissima. C. qui testa. fa. pos. vbi Cyn. & alij hoc tenent. vt refert Bart. Cœp. caut. 90.

g ¶ Medias. Quia primum instituit hæredē & postea legauit, & postea alium hæredem instituit, & ita legat inter medias hæredum institutiones.

h ¶ Fauorabilior est. Nisi in duobus casib[9] vt ff. de man. testa. cum ex pluribus, & de le. 1. si quis filio. §. pen. & ad Treb. l. patroni, §. qui fideicomm. — Libertas fauorabilis est.

¶ Adde, quod dum doc. dicunt, quod l. cum ex pluribus non facit, dic quod probat, quia ibi pariter vitiatur legatum libertatis: sicut quodlibet aliud cuius contrariū videbatur: bene verum est, quod tex. in §. pen. nō facit, quia ibi incertitudo est in re legata: quo casu electio est hæredis, si testator sensit de certa: sed in casu dict. l. cum ex pluribus, incertitudo est in persona legatarij: quo casu quādo constat, quod testator sensit de vno solo, & ille incertus est, legatum fit inutile, siue legatum sit libertatis, siue alterius rei. si vero constat testatorem velle pluribus deberi, nec potest nisi vni, tunc sorte dirimitur. Item dum doct. similiter dicunt text. in l. si patroni, non facere, dic quod glo. ita indu-

xit;

xit: si cogitur primus fideicommissarius a secundo, quando est retenturus: quarta, cum tractat de commodo pecuniario, multo magis erat cogendus, quando habuit libertatē, quæ est inæstimabilis.

SYL. ¶ Post mortē.

CASVS non figuratur, cū sumus in iuribus corrigentibus: dubitationem autem faciebat ius antiquum: ratio vero decidendi allegatur ī tex. ex quo enim exæquata sunt legata fideicōmissis, inconueniēs erat hāc inter ea differentiam remanere. Nota fideicommissa, & olim & hodie fieri posse post mortem hæredis, vel fideicōmissarij, & idem esse hodie in legatis, quamuis olim fuisset cōtrarium: verū tamen aduertendum puto, quod non pariter valent. Cū morietur hæres, & cū morietur legatarius. Primum enim est conditionale propter possibilitatē præcedentis legatarij: secūdum est purum, quia non conditione, sed mora suspenditur, ita declarat tex. in l. hæres meus, ff. de cond. & demon.

tis ipsorum legari potest. Aret.

¶ Post mortem quoque hæredis, aut legatarij, simili modo inutiliter legabatur: veluti si quis ita dicat, Cum hæres meus mortuus fuerit, do lego. item, Pridie, quam hæres, aut legatarius morietur. Sed simili modo hoc correximus, [a] firmitatem huiusmodi legatis [b] ad fideicommissorum similitudinem præstantes: ne in hoc casu deterior causa legatorū, quā fideicommissorum, inueniatur. [c]

¶ Hodie potest pœnæ nomine legari, & legatum transferri, vel adimi, nisi præcipiatur aliquid impossibile, vel legibus interdictum, vel probrosum. Ang.

a ¶ Correximus, vt C. vt action. ab hæred. & contra hæred. l. 1.

SYL. ¶ Aduerte, quia ibi non corrigitur, sed recitatur correctio. vt hic: originalis autem correctio ponitur in l. scrupulosam. C. de contrah. & comm. stip.]

b ¶ Legatis in stipulationibus idem, vt di. l. 1. C. vt ac. ab hæred. & contra hæred. Caue tamen, quia legatum sic incipit ab hærede vel hæredi deberi, quod primo nullo modo fuit: sed stipulatio fuit, licet inefficax, vt ff. de euic. qui a pupillo. & l. si per imprudentiam, §. non mirum.

SYL. ¶ Adde, quod quamuis alibi cōtrarium sentiat gl. & multi seq. tamen pro opin. glo. hic est casus in l. si quis spoponderit, C. de contrahen. & commi. stip.

c ¶ Inueniatur. vt ff. eod. l. 1. & supra eodem titu. §. sed non vsque.

¶ Pœnæ quoque nomine inutiliter antea legabatur, & adimebatur, [d] vel transferebatur. Pœnæ autem nomine legare videtur, quod coercendi hæredis causa relinquitur; quo magis aliquid [e] faciat, aut non faciat: [f] veluti si quis ita scripserit. Hæres meus, si filiam suam in matrimonium Titio collocauerit: [g] vel ex diuerso, si non [h] collocauerit, dato decem aureos Seio: aut si ita scripserit, Hæres meus, si seruum Stichum alienauerit: [i] vel ex diuerso, si non alienauerit, [k] Titio decem aureos dato. Et in tantum hæc regula obseruabatur, vt † perquam [l] pluribus principalibus constitutionibus † significaretur, nec principē

SYL. ¶ Pœne quoq; nomine.

¶ Casum non expedit aliter figurare: sed dubitādi & decidendi ratio colligit̃ ex hoc text. & l. 1. C. de iis, quę pœ. no. No. q̄ de iure antiquo pœnæ noīe inutiliter legabatur. Intellige tamen, quòd hoc erat de media iuris prudentia, per text. in l. 1. §. itē si ita. ff. ad leg. Falcid. Item, q̄ pœnæ nomine dicitur legatū quod coercendi hęredis gratia relinquitur. Item, quod hodie pōt adijci onus libertati. Item, quod legatum pœnæ nomine valet hodie etiam i hæreditatibus. Item, quod militis voluntas solet attentius quam ceteræ obseruari. itē not. summarium.]

* ¶ Iulius Capitolinus scribit, Antoninum Pium Imp. primum constituisse, ne pœnæ causa legatum relictum maneret.]

d ¶ Adimebat̃ hęc verba expone, vt inf. ti. j.

e ¶ Aliquid faciat, quod fieri vult, secūdum Ioann. hoc adiecto. s. in pœnam hæredis se committere: alias est conditio, & valet, vt ff. de iis, quæ pœn. l. 1. & 2.

f ¶ Non faciat, quod fieri non vult Accurs.

g ¶ Collocauerit. s. quod fieri nolo, scilicet eam collocari.

h ¶ Non collocauerit, scilicet quod fieri volo. s. eam collocari.

i ¶ Alienauerit, quod nolo.

K ¶ Non alienauerit; Nam vt alienet volo.

l ¶ Perquam, i. valde.

a ¶ Agno-

a ¶ Agnoſcere.ſ.poſſe,vt ſupra quib.mod. teſt infir.§.fin.in fine.
b ¶ Obſeruabantur, vt C.de teſta. milit.l.1.
c ¶ Collocauerit.ſ.quod fieri nolo.
d ¶ Conſtituimus.vt C.de ijs q̃ pœn.no.l.1.

aliás:pœnam impoſuit.nam in prædictis,& ſimilibus remanet hæres & legatarius : nec tenetur ad impoſſibile, vel legibus interdictũ,vel probroſum, nec etiã ad pœnã, ideo q; impoſſibile, vel legibus interdictum, vel probroſũ non impleuit.

quidem agnoſcere [a] quod ei pœnæ nomine legatum ſit. Nec ex militis quidem teſtamento talia legata valebãt, quamuis aliæ militum voluntates in ordinandis teſtamentis valde obſeruabãtur. [b] Quinetiam nec libertates pœnæ nomine dari poſſe placebat: Eo amplius, nec hæredem pœnæ nomine adijci poſſe, Sabinus exiſtimabat:. veluti ſi quis ita dicat, Titius hæres eſto.: ſi Titius filiam ſuam in matrimoniũ Seio collocauerit, [c] Seius quoque hæres eſto. Nihil enim intererat, qua ratione Titius coercere tur, vtrum legati datione,an cohæredis adiectione. Sed huiuſmodi ſcrupuloſitas nobis non placuit, & generaliter ea,quę relinquuntur, licet pœnę nomine fuerint relicta, vel adempta,vel in aliũ trãſlata,nihil diſtare á ceteris legatis, conſtituimus,† [d] vel in dãdo, vel in adimẽdo: vel in trãſferẽdo: exceptis videlicet ijs, quę impoſſibilia [e] ſunt,vel legibus interdicta, [f] aut alias probroſa. [g] Huiuſmodi enim † teſtatorum diſpoſitiones valere ſecta [h] meorum temporum non patitur.

¶ De ademptione legatorum. †

¶ Ademptio, & tranſlatio legatorum poteſt fieri in eodem teſtamento, vel alia ſcriptura. Ang.

e ¶ Impoſſibilia ff.de le 1. l.ſi mihi & tibi, §.1.contra. Solu. ibi non erat impoſſibile. poterat,n. eſſe, quod diu viueret, & infra triduũ poſſet id fieri, qđ fieri volebat. Vel dic, quod ibi voluit teſtator hæredẽ conſtituere ſe ſoluturum, ſi decederet.ſ. teſtator intra triduum : quod potuit:non autẽ ſoluere.† ſic contra.ſup. de hęre.Inſt.§.impoſſibilis. Solut. quidam dicunt non valere, ſicut teſtator voluit, vt hic : valet tamen pure, vt ibi. Vel diſtingue ſecundum Io.aut apponitur conditio impoſſibilis hęredi, aut legatario. Si hæredi, non valet legatũ, vt hic. Si legatario, valet, vt ibi.& quære exempla. C.de his quæ pœn:nom.l.1.Exemplũ,quando apponitur conditio impoſſibilis hæredi ſiue onerato: vt,Det hæres, ſi cælum digito non tetigerit, & tunc vitiat, quaſi non ſtet per eum,quo minus impleat:ſed per impoſſibilitatem, Quando legatario ſine honorato:vt Tibi relinquo, ſi cęlum tetigeris digito, & hæc non vitiat, ſed vitiatur, & pro non adiecta habetur. Et eſt ratio, quia non debet auferri beneficiũ honorato, cui prouidere voluit teſtator. Vide glo. notabilem in l. 1.ff.de condi.inſti.

† Iſtas ſolutiones reprehẽdit Io. Fab.hic.& dicit,q; ibi nõ valet legatũ quia nõ cõtinet impoſſibile ſed adiectio ipſis ẽ impoſſibilis, q̃ non vitiat. Additio.

¶ Impoſſibilia. De impoſſibili dic præcepit hæredem trãsferre montem: aliás ei adiecit cohæredem, vel aliam pœnam impoſuit.De legibus interdicto: vt,pręcepit hæredi,vel legatario,vt daret inquilinos ſine prędijs.De probroſo, vt præcepit reliquias ſuas in mare proijci,vel ſe cum veſtibus ſepeliri;

f ¶ Legibus interdicta. Vt inquilinos ſine prædijs, vt de leg.1.ſi quis inquilinos, vt patuit,ſup.

ADDITIO.
Et hoc verum vbi aliquid eſt per ius diſpoſitum, vel conſuetudinem, quod teſtator immutare nõ poteſt: vt quia forte ob ius publicum, vel fauorem; alias ſecus. Ioan. Fab.

† Sic ergo pœnę nomine legari põt, vt hic, & I c. Raynald⁹, iũcta glo. ſup verbo adijciẽs extra đ teſt.

g ¶ Probroſa. Vt veſtimẽta in funus, vt ff eo. 1. l. ſeruo. alieno. §. fin. vel reliquias ĩ mare, vt ff.de condit.inſtit.l. pen.in prin.

† aliás teſtamentorum.

** Quid ſi teſtator nolit cũ fletu tumulari,ſed cum cãtu, & alacritate,& ornamentis dignioribus, quod Ennium poetam iuſſiſſe tradunt ? Et ſunt qui hanc voluntatem minimè obſeruãdam arbitrantur ll.arg.in glo.alleg.alii contra,quaſi conueniant in funere ſigna lætitiæ ob melioris vitæ ingreſſum:qua ratione & cum pſallentium cantu,& ſono tumulari mortuos moris eſt,Alexand.l.ſi cum dotem.§.ſi maritus. ſol.matri.

† aliàs ſequitur, & trãſlatione eorum.

h ¶ Secta meorum temporũ. Id eſt ego,qui ſequor iuſtitiam, hoc tempore non patior ſic.ff.de pact.l.ſi.in ſi.

* ¶ Secta apud latinos ponitur pro certa quadam viuendi diſciplina, vel inſtitutorum ratione:quo ſenſu & hic locus interpretari poteſt.]

¶ De ademptione legatorum.

¶ Quia ambulatoria eſt defuncti voluntas, vſque ad ſupremum vitæ exitum, vt ff. de adim.le.l.3.§. ſi.& l. ſeq. ideo poſt data legata,& de eis adimendis videamus.Accur. Continuatio.

Adim-

Ademptio legatorum, siue eodem testamento adimantur, [a] siue codicillis, [b] firma [c] est: sed & siue contrarijs verbis fiat ademptio: veluti si quis ita quid legauerit, Do, lego. ita † adimat, Non do, non lego. siue non contrarijs, sed alijs [d] quibuscunque verbis.

¶ Transferri [e] quoque legatum ab alio ad alium potest: veluti si quis ita dixerit, Hominem Stichum, quem Titio legaui, Seio do lego. siue in eodem testamento, siue in codicillis hoc fecerit: quo casu simul, & Titio adimi videtur, & Seio [f] dari.

† aliàs adimatur.

¶ De lege Falcidia.

¶ Ne testatores sine hærede decedant, L. Falcidia cautum est, non posse eos legare vltra dodrantem. h. d.

Diuisio. Ademptio. ¶ Diuiditur in duas partes. Primo loquitur de ademptione. Secundo de translatione. Secunda ibi, Transferri. Aretinus.

CASVS in tradentibus generales regulas, vt hic, non solet figurari. ratio tamen dubitandi poterat esse, quia nõ videbatur, quod nec in eadem voluntate, nec in diuersa posset fieri ademptio, aut translatio legatorũ, quia quatenus est in eadẽ cum quid non censeatur illo testamento datum, nisi in vltimo puncto clausi testamẽti, non potest dici ademptũ, aut translatum, quod datum non est, eius tamen contrarium deciditur: quia satis dicitur datum ex verbis: & ideo potest dici adimi. Rursus dubitabatur, quomodo codicillis possent adimi data in testamento, cum incongruum videretur posse tollere illud, quod continetur in eo testamẽto, a quo ipsi sumunt vites & confirmationes, sed hoc nõ obstante dicitur contrarium, quia non aduersatur substantiæ testamenti, sed accidenti, potest enim adesse & abesse legatum in testamento, ideo dicitur accidens. Præterea videmus actionem ex contractu competere ad destructionem contractus, l. sed Celsus, §. 1. ff. de contrahend. emptio. Nota, quod ademptio, siue in eadem voluntate, siue in diuersa facta sit: valet. Item, quòd ademptio & translatio fieri possunt quibuscũque verbis. Item, quod translationis virtus est dare adimendo, ita quod si ille, in quem translatio facta est: non acceptet, omnino dicitur ademptum.]

a ¶ Adimantur. s. legata.

b ¶ Codicillis, scilicet testamento confirmatis, secundum quosdam: non aliter: Sed nos contra, vt in Auth. de restu. fideicom. §. manifestum. coll. 9. Accur.

ADDITIO. Et est ratio, quia non est ridiculum codicillos etiam contrarios per testamentum confirmari: quia videmus agi ex contractu, vt contractus rescindatur. l. sed Celsus, paragrap. primo, ff. de contrahend. empt. Ioan. Fab.

c ¶ Firma est. Vt si eodem testamẽto fiat, videatur nec datum: si alia voluntate videatur datum, sed postea ademptum, vt ff. de ijs, quæ in testa. de. le. 1. & ff. de leg. 1. l. si ita scriptum. Sed videtur, quod nulla talis voluntas valeat, cum videatur sibi repugnare, vt ff. de regul. iur. l. vbi repugnantia, quæ est huic contraria. Sed dic, quod ibi dicit de repugnantia, quæ fit propter perplexitatem verborum, vt ff. de cond. instit. l. si Titius. Vel habet locum prædicta regula, quando nõ apparet quæ sit vltima, quo casu neutra valet. Si autem apparet, vltima valeat, vt ff. eod. l. nihil prohibet. Accurs.

¶ Adde, quod legata adimi nõ possunt nisi coram quinque testibus l. fin. in fin. C. de codicill.

d ¶ Alijs. s. vt adimo, vel pæniteo eius, qđ dedi. vel similia. immo etiã nuda voluntate præsumpta: vt si inimicus postea factus sit legatarij, vt ff. de adi. le. 3. in fin. l. 4.

Legata volũtate præsumpta reuocant.

ADDITIO. Idẽ. si ab ignorãte fiat testõri ignoranti aliquid ẽt post mortẽ, quod si sciuisset testator, non fuisset legaturus. Angel.

e ¶ Transferri facit ff. eo. translatio.

f ¶ Et Seio dari. Sed si Seius est non capax, nũquid ademptio à primo facta valet? Respond. sic, vt ff. de leg. 1. plane. in prin.

* ¶ Intellige, legatum transferri eadem lege & cõditione, qua relictũ fuerat priori legatario l. legatũ sub cõditione. ff. de adim. leg.

** Sed quid, si ita scriptum sit, Quod Titio legaui, idem Seio do lego? Respon. legatum non intelligi ademptum & translatum in totum, sed ambos Titium & Seium ad illud admitti, quia pronomen idem habet inclusam copulam, pp quã censentur coniũcti. l. Iulianus. in princ. de hær. inst. secus si dictũ esset, id Seio do lego, tũ ꝓnomẽ id, ꝙ ad totũ refertur ideo totũ videret̃ adẽptũ. l. sicut. de adim. leg. quod Alc. pceptor meus docuit in l. re coniuncti. de le. 3. & lib. 3. Parer. c. 8.]

¶ De lege Falcidia.

Continuatio. ¶ Qualiter minuantur legata ademptione, vel trãslatione, dictũ est: nũc qualiter l. Fal. minuantur: & ideo dicit, Superest. Accurs.

¶ Adde, ꝙ hæc continuatio probatur. 1. l. ij. §. Quint⁹, C. de ve. iur. enu. vbi dicitur nihil etiã tam cõueniens, quam quod post tractatum legatorum ponatur tract. l. Falc.]

SYL.

ADDITIO. Differentia inter hunc titulum & sequentem habetur per hos versus: Tunc defalcabis, si per legata grataris Sed trebellabis, cum reddere cuncta rogatis.

Versus.

** Scire oportet, quod in iure Falci. nomine sæpissime appellatur etiam ea quartæ detractio quam vulgo Trebell. vocant, numquam vero appellatur Trebelliani. vt annotaui in §. sed quia inf. tit. 1. cuius rei rationem ibidem attuli.]

Diuisio.

Superest. ¶ Totus iste titul. diuiditur principaliter in 5. partes. Primo continuat se ad præcedentia. Secundo ponit effectum l. Falcidiæ. am de iure le. 12. tabula. quam de iure, quo nos vtimur. Tertio ponit vnū de dubio. s. an hæres nō grauatus respe ctu sui cohæredis grauati possit detrahere Falc. Quarto, ad quod præsens tempus redigatur, vt inspiciatur. an l. Fal. habeat locum. Quinto, quando l. Falc. imponitur, quid sit ante deducendum. Secunda ibi, Cum enim. Tertia ibi, Et cum quæsitū. Quarta ibi, Quātitas autem. Quinta ibi, Cum autem.

Superest, vt de lege Falcidia [a] dispiciamus, qua [b] modus nouissime legatis impositus est. Cum enim olim lege duodecim tabularum libera erat legandi potestas, vt liceret, vel [c] totum patrimonium legatis eroga re, (quippe cum ea lege ita cautum esset, Vti [d] quisque legasset suæ rei, [e] ita ius esto) visum est, hanc legādi licentiā coarctare: idq; ipsorum [f] testatorum gratia prouisum est, ob id, quòd plerumque intestati moriebantur, recusantibus scriptis hæredibus pro nullo, aut minimo lucro hæreditates adire. [g] Et cū super hoc [h] tam lex † Furia, quā lex † Voconia latæ sunt, quarum neutra sufficiens ad rei con summationem videbatur, nouissime [i] lata est lex Falcidia qua cauetur, ne plus legare [k] li-

¶ Superest. CASVS. Quæsitū fuerat post tractatum de legatis, an sicut quilibet cuilibet & quodlibet legare potest, vt visum est, nisi sit expresse prohibitum, ita in quātitate patrimonij eroganda sit aliqua regula, qua prohibeat quis legare, vel nō legare, & videbatur quod non ex l. 12. ta qua cautum erat. Vti quis legasset, ita ius esto. l. verbis. ff. de verb. sign. & quia in re sua quilibet est moderator & arbiter. l. in re mandata. C. man. sed tādem contrarium ratione expressa in tex. No. antiquam dispositionem l. 12. tab. Item, quod quilibet in re sua est moderator, & arbiter. Item not. rōnem introductionis l. Fal. Item, quod testatorum interest decedere testatos. Item, quod legata vltra dodrantem dīr facta contra l. Falc. Item, quod quamuis sint plures hæredes, satis est, quod quarta remaneat inter omnes.]

Falcidia lex vnde dicatur.

a ¶ Falci. ideo sic dicta, qa vt falx fœnū, sic hæc lex legata resecat. Vel dic a Falcidiæ auctore. vt & Publ. a Publ. d vt ff. de act. §. aliæ.

* ¶ Adde dictum est a C. Falcidio tribuno plebis, c. quædam 2. dist. tēpore Octauiani, ex quo cessat contrarium lo Fab. vt hr in epi stola Philelphi ad Federicum Cornelium. Verba autem l Falc. refert Alex. ab Alex. li. 5. die. genia cap. 23. & Alci. lib 5. Parer. c. 24. ex Dione. lib. 48. hist Rom. & Eusebio in chronicis: qua in re tamen eos plurimum à vero aberrasse idem Alcia. demonstrat.

SYL.

* ¶ Lata proeul dubio fuit l. Falcidia à C. Falcidio trib. Pleb. Cn. Domitio Caluino, & C. Asinio Pollione Coss.]

b ¶ Qua. s. Fal.

c ¶ Vel. pro etiam.

d ¶ Vt quisque legasset, &c. Hæc sunt verba legis 12. tabularum.

* ¶ Alc. l. ver. bis. de verbor. sig. legit legassit. id est legauerit.]

e ¶ Suæ rei. Idem in sua re tota, quā ipse legauit: vel etiam aliena: nam & aliena res legari potest & potest, vt hic & ff. ad l. Falc. l. 1. in princip. & supra de legat. §. non solum.

† Ac Furio lata.

† Sic dicta a Q. Voconio. Cicer. in oratio. Balbo.

f ¶ Ipsorum testatorum. Non tamē licet testatoribus eam renunciare, nisi in casu, vt ff. eo. quòd de bonis, §. si. & l. si debitor. at. contra, C. de pac. l. pen. ibi, cum & alia regula sit &c. Sed hodie per Auth. sed cum testator, quę est C. ad l. Falc. contra.

¶ Adde, quod communis opin. est, testatorē posse prohibere detractionem Falc. & ratio est, quia hodie nō potest venire casus destitutionis testamēti, Auth. hoc amplius. C. de fideic. quam rationem considerat tex. in Authent. sed cum testator. quicquid voluerit Bartol ibi. * Quare autem olim non liceret renunciare l. Falcidiæ, affert rationem Alc. lib. Paret. §. 5. c. 25 quia legi prohibitiuæ renunciari non potest gl. fin. ver. item an potest. coi. fin. l. 1. C. ne fid. dot. den.]

g ¶ Adire. facit inf tit. 1. §. sed quia hæredes. Accu fius.

** Operæpretium autem visum fuit prouidere, ne intestati morerentur, eo quod publice expedit, suprema hominum iudicia irrita non fieri, l. vel negare. quemad. test. aper.]

h ¶ Super hoc. id est super coarctanda legandi licentia.

* ¶ Quid cautum esset l. Furia. & l. Voconia, & a quibus latæ fuerint, declarat Alciat. lib. 5. Parer. c. 23.

SYL.

i ¶ Nouissime, id est vltimo. Accur.

k ¶ Legare. Vel etiam causa mortis donare, nā & ibi locum habet Falc. Item & in mor-

ceat, quam dodrãtem [a] totorum bonorũ: id est vt siue vnus hæres instiututus sit, siue plures, apud eum, eosve pars quarta remaneat.

¶ Potest nedum ex tota, sed ex parte hæreditatis detrahi Falcid. per hæredem in parte institutum. h. d.

¶ Et cum [b] quæsitum esset, duobus hæredibus institutis, (veluti Titio & Seio) si Titij pars, aut tota exhausta sit legatis, quæ noĩatim ab eo data sunt, aut supra modũ [c] onerata: a Seio vero, aut nulla relicta sint legata, aut quæ partẽ eius dũtaxat in partẽ dimidiam minuant: [d] an quia is [e] quartã [f] partẽ totius hęreditatis aut amplius habet; Titio nihil ex legatis, quæ ab eo relicta sunt, retinere † liceat, vt quartam partẽ suæ partis saluam habeat: [g] placuit posse [h] retinere. Etenim in singulis hæredib. rõ legis Falcidiæ ponenda est.

lis causa capione, vt C. eod. l. pen. licet de hac quidã contradicant, & est pro eis ar. ff. eod. l. acceptis. Item in fideicõmissis, vt C. eo. l. 2. † ** L. Fal. ab initio intelligebatur solum de legatis particularibus, quia eo tẽpore adhuc fideicommissa non erant inf. de fideic. hære. in princ. eis vero deinde approbatis, ad fideicommissa quoque particularia extensa est arg. l. in testã. 2. C. de testa. l. si tacitum, ff. eo. tit. idque vi extensionis quam vocant passiuam, l. 2. de le. t. vbi do cui hodie maxime est locus cum exæquata sint legatis fideicom.]

† Qđ est verũ in fideicõmissis particularibus, nõ vniuersalibus vt inf. tit. proxi. §. 2.

SYL. ¶ Adde, quod Falci. hẽt locũ in legatis. Trebel. vero in fideic. secũdum veriorẽ sñiam: quia nec origine fuit introducta Fal. pp fideic. nec postea circa eam aliqd immutatum: & ita semper, & legendo, & disputando firmaui. & idẽ tenet Præpo. Sen. in c r. q. 2 casu: liceat opin. cõis sit, q Falci. hẽat locum in legatis, & fideicõ. particularibus, Treb. vero in legatis, & fideic. vniuersalib⁹.

¶ Itẽ donatione inter viuos, quæ morte cõfirmatur, non aliàs, vt C. eo. in donationib. & in his hẽt locum quod hic de legatis dr.

SYL. a ¶ Dodrantem, id est nouem vncias totius hæreditatis: sic enim dodrãs dicitur vt supra de hær. insti. §. hæreditas. Si ergo fiat cõtrariũ, de singulis potest fieri sectio, id est quartæ partis detractio, & ipso iure, proposita etiam rei vendicatione, vt ff. eo. l. lineã, in fi. t. resp. & l. Plautius. & C. eo. l. 2.

¶ Adde hoc verum. quando res est penes legatarium sine voluntate hęredis. si enim ita dedisset hæres, errãs in iure, vel in facto, non repeteret: ita habetur in d. l. lineam.]

* ¶ Adde quod detractio, quæ fit ex l. Falcidia, & S.C. Trebelliano, non habet locum in foro conscientiæ, secundum Bal. in l cum à matre. C. de rei vend. & pro hoc est tex. optimus, & notabilis de iure ciuili in §. fin autem hæres. in Authen. de eccle. tit.]

Falcidia vna re nõ potest retineri. ¶ Iam ergo non est quæstio, an hæres possit retinere Falcidiam in vna re tãtũ, non potest. vt in d. l. Plautius. (i) Sed aliud, quando quis legat partem bonorum, tunc. n. succurritur sibi, siue rerũ partes, siue æstimationẽ dare maluerit, vt ff. de le. 1 non amplius. §. 1.

ADDITIO. (i) Hoc verum est. si plures, sint legatarij. secus si vnus: quia potest ex rei necessitate, vel legatarij voluntate, vt ibi & l. plane. & l. seq. §. si solus, ff. eod. Vbi autẽ non cadit commoda diuisio, diuiditur ad arbitrium iudicis, vt l. non amplius, ff. de le. t. § fin. De Trebellianica vero vel legitima, dic vt habetur in l. filium quem habentem. C. fa. er. Ang.

¶ Et cũ quæsitum.

CASVS. Quæsitum fuit, an hæres institutus in parte, & grauatus vltra dodrãtem suæ partis, si cohæs in nullo, vel modico sit grauatus, possit Falcidiam detrahere. & videbatur quod non, quia cum considerata tota hæreditate nõ legauerit testator vltra dodrantẽ, non videbatur habere locum l. Falc. vt patet ex tex. in prin. huius titu. sed contrarium dicitur. & ratio est eadem, quę fuit introductionis l. Falcid. ex quo. n. si in singulis hæredibus locum non haberet l. Falc. hæredes grauati non adirent: vt habeant testatores hæredes, quos elegerit, fuit interpretata l. Falc. habere locum ex ratione ipsius in parte etiam hæreditatis. Not. l. Falcidiam habere locum, quando portio vnius est onerata, quamuis portio alterius non sit.

SYL. † aliàs liberet.

b ¶ Et cum quæsitum esset. Facit ff. eodem in singulis.

c ¶ Supra modum, id est supra quartã. Accursius.

d ¶ Minuant. Et sic remanent ei tres vnciæ, quæ sunt quarta totius assis. Accur.

e ¶ Is scilicet Seius.

f ¶ Quartam partem. i. tres vncias.

g ¶ Habeat. Hoc interrogatiue lege, & postea responde. & placuit, &c.

h ¶ Posse retinere. Scilicet quartam partem suæ partis, quam iure hęreditario habet: nõ autem datum causa adimplendæ conditionis sibi ab aliquo imputabit sibi in quartã nisi a statu libero esset datũ. & de pecunia hæreditaria, de qua ei dare permittitur, vt ff. eod. id autem & de donat. causa mor. l. quod statu liber. item nec legatum à cohærede relictum sibi imputat, vt ff. eodem. in quartam

†Hæc glo. nisi testator hoc cauerit,† vt ff. eodem, quod sequuntur. autem. t. respon.

Sub Plac. & Ang. ¶ Adde, quod hæc glo. cōiter approbatur. ea tamen non habet locū, & limitatur ex equitate l. Nesennius. de neg. gest. & nisi de volūtate testantis appareat, l. cū quo, §. fi. ff. eo.

SYL. ¶ Quantitas autem. CASVS: quæstionis fuerat in ponenda ratione l. Falc. quod tēpus attēderetur quo ad inspiciendam patrimonij quantitatem: & videbatur, quod tempus aditionis: quia eo tēpore hæres efficiebatur verus dominus, & eorum, quæ tunc reperiebantur: attamen cōtrarium dicitur ea ratione, quia cum testator non possit legare, nisi dodrantem, quantitas patrimonij debet attendi eo tempore, quo est testatoris, secuta enim morte non est testatoris, sed hæred s: vere ab adita ficte a morte, l. hæres quandoque de acquir. hæred. cum si. Not. attendi tempus mortis in ponenda ratione l. Falc. Item, quod prouentus ex rebus etiam hæreditarijs ante aditam nō augent patrimonium quo ad Falcidiam. Item, quod legatarij particulares nō possunt cogere hæredem adire.

†aliās habeat.

¶ In ratione legis Falcidiæ cōsideratur quantitas patrimonij, quæ erat tempore mortis testatoris: nec augmentū, vel diminutio cōtingens postea ante aditā hæreditatem legatarijs prodest, vel obest. Ang.

¶ Quantitas autem patrimonij, ad quam ratio legis Falcidiæ redigitur mortis tpe [a] spectatur. Itaque v. g. si is, qui centum aureorum patrimonium in bonis † habet, centum aureos legauerit, nihil legatarijs prodest, si ante aditam per seruos hæreditarios: aut ex partu ancillarū hæreditariarū, aut ex fętu pecorū tātū accesserit hæreditati, vt centum aureis legatorū nomine erogatis, hęres quartā partē hǣditatis habiturus sit: sed necesse est, vt nihilominus quarta pars legatis detrahatur. Ex diuerso, si septuagintaquinque legauerit, [b] & ante aditā hæreditatem in tātum decreuerit bona, incendijs forte, aut naufragijs, aut morte seruorū, vt non amplius quā septuagintaquinq; aureorū substantia, vel ēt minus relinquatur, solida legata [c] debentur. Nec ea res [d] dānosa est hęredi, cui liberū est nō adire hæreditatē: quæ res efficit, vt sit necesse legatarijs, ne destituto testamento nihil consequantur, cum hęrede in portione pacisci. [e]

a ¶ Quantitas. Mortis tempore, sup. de leg. §. si peculium, cōtra. Sol. ibi remanet seruus quasi peculij dominus.

ADDITIO. In æstimatione tamen debitoris est secus: quia si post mortē testatoris & ante aditam hęreditatem efficiatur non soluendo, cedit damno hæredis: si econtra, cedit lucro legatariorum quo ad Falcidiam, vt l. cum quo. ff. eodem. Et est ratio, quia est spes, q; de inopia deueniat ad pinguiorem fortunam. l. si defunctus, C. arbi. tu. to. Fab.

* ¶ Hic. §. descriptus est ex responso Caij l. in quantitate, ff. eo. tit. vide ibi, & l. in ratione. ij. eod. titu. si plenius noscere cupis huius loci tractatum,

b ¶ Legauerit. s. tres partes hǣditatis, & quarta remanet: ita q; nō habet locum Falcidia, quia cētum habet in bonis, vt sup. dictū est.

c ¶ Solida legata debētur. Aliās dentur. Hoc locum habet: qñ res hæreditariæ non legatæ perierunt.

SYL. ¶ Adde, quòd in contrarium est text. in l. cū quo ff. eodem tamen tū reiectis aliorum solu. dic, quod ratio l. cū quo est, quia licet propter inopiā debitoris non posset exactio fieri, tamen ius debiti non deficiebat, sed integrum erat apud hęredē.]

¶ Si autem legatæ pereant, distingue: aut erant in pondere, numero vel mēsura, & tūc idē, quòd hic dicitur. †

¶ Adde, quòd ratio est, quia cū sit debitor generis, quod perire non potest non liberatur. l. incendium. C. si cer. pet.

¶ Aut non, & tunc aut incertū: vt puta hominē: & tūc idē q; hic: aut incertū ex certis: vt vnū de seruis suis: & tūc si oēs pereāt, legatarij dānū est, vt ff. eo. in rōne. §. diligéter, & §. incertæ. aut penitus certa vt Stichus, & tūc perit legatario, vt su de le. §. si res legata. Ac.

† Nisi talia essent legata, vt spēs puta talē vegetē vini. l. si vero §. si. cum l. seq. ff. solu. matrim.

Legatarij rei periculum ad quem pertineat.

¶ Aduerte, quia Barto. in l. in ratione. dicit hęc omnia hodie esse correcta, si hæres faciat inuentariū. quia tunc dāna post mortē non obueniunt hæredi: & ita communiter tenetur, quamuis ego alias contrarium tenuerim quia principium, l. in ratione, non est correctum: & l. scimus. §. & si præfatam. C. de iure delib. probat oppo. dum dicit heredes, teneri, quatenus res deuoluuntur: & sic tempore mortis: & licet dicatur, quod nō tenetur amittere aliquid de substantia, illud est verum respectu onerum ante mortem: nam de obuentis postea ibi nihil d citur. }

d ¶ Nec ea res. Rñdet tacitæ obiectioni q. d. nonne erit iniquum cōpelli adire, & non lucrari, & ita damnum sentire.

e ¶ Pacisci, i, aliquid oportet eos dare hǣdi, vt

,vt adeat. Et ita no. ꝙ nõ per oĩa etiã hodie sunt exæquata fideicõmissa legatis, nec legata fideicõmissis. nã fideicõmissarius cõpellit hrẽde scriptũ adire, & nil ei dat, vt inf. ti. 1. §. ergo. ver. sed si recuset. Sed illud est i generalibus fideicõmissis, hoc in specialib. Quæ autem sit differentia inter legata & fideicõ. dixi in l. 1. ff. de leg. 1.

SYL. ¶ Cũ autẽ rõ. CASVS. Quærebatur, an de tota substantia defuncti detrahẽda esset Falc. vel aliqd pri⁹ deduceretur & videbatᷣ de vniuersa, cũ defalcetur hæreditas, quæ est successio in vniuersum ius, ꝙ defunctus habuit tempore mortis. sed contrarium dr̃ ita dendo regulã, quæ sint detrahẽda: & rõ est, quia cũ bona sint ea, quæ remanent deducto ære alieno l. subsignatũ, §. bona, ff. de verb. sign. necesse est prius detrahi æs alienũ, & quod ad eius similitudinem debetur, quam ponatur ratio d. l. Falc. quia æs alienum non censetur esse in patrimonio. Not. summarium.

ff. de fideicomm. liber. l. decem, & ff. eodem sed & si non seruus. Si autem vt suum proprium legatarius manumitteret, tunc nullã patitur Falcidiam legatarius: † & ita hæc pretia deducuntur, vt Falcidiam non patiantur vt ff. eodem. si seruus. & l. si Iulianus.

† Hodie tñ est clarũ, ꝙ de legato libertatis & sic pio nõ detrahitᷣ Falcid. authẽ. similiter. C. eod.

ADDITIO. Ex quibus legibus nota, ꝙ quando vni legantur duo, quorum alterum tantum est defalcabile, quòd de illo Falcidia pro vtroque deducitur secus autem si diuersis esset legatum, vt not. gloss. in authen. similiter. C. eodem. Ang.

¶ In rõne legis Falcidiæ primo deducitur æs alienũ, funeris impẽsa, & pretia seruorũ: & de residuo quarta pars legatorum: & si plus est legatum, quam sint patrimonij vires, id primo deducitur, postea patrimonium defalcatur Aret.

¶ Cum autem ratio legis Falcidiæ ponitur, ante deducitur æs alienum, [a] item funeris [b] impensa, & pretia seruorum [c] manumissorum: tũc demũ in reliquo ita rõ [d] habeatur, vt ex eo quarta pars apud hrẽdẽ maneat, tres vero partes inter legatarios distribuãtur, pro rata [e] .s. portione eius, quòd cuique eorũ legatũ fuerit. Itaque si fingamus 40. aureos legatos esse, & patrimonij quantitatẽ, ex qua legata erogari oportet, quadringẽtorũ esse, quarta pars legatarijs singulis debet detrahi, quod si trecentos quinquaginta legatos fingamus, [f] octaua [g] debet detrahi. Quod si qngentos [h] legauerit: imtto quinta, deinde quarta detrahi [i] dẽt. Ante .n. detrahendũ est, quod extra bonorũ quantitatem est, deinde quod ex bonis apud hæredẽ remanere oportet.

d ¶ Ratio habeatᷣ. Habita .s. æstimatione rerum non ex affectione, sed communi æstimatione, vt ff. eodem, l. pretia.

e ¶ Pro rata. Vt ita quatiã detrahat hæres si nihil ei dimiserat testator. Vel si aliquid erat residuum penes eum, adhuc detrahat ad suppletionem, vel quintam, vel etiam millesimam, vt ff. eodem in quantitate. § final. & facit ad hoc, C. eod l. 2. & ff. eo. l. Plautius.

f ¶ Fingamus retento casu, quod habebat in bonis quadringenta.

g ¶ Octaua .s. quadringentorum, quæ est quinquaginta: & ita habebit hæres prima quinquaginta, & hæc alia quinquaginta detracta: & sic centum: & sic quartam.

h ¶ Quingentos. Retento casu, quod habebat in bonis quadringenta: & sic legauit vltra quam haberet .s. centum.

i ¶ Detrahi debet. Improprie autem ponitur, detrahi, quo ad id, quod excedit: & proprie quo ad quatiã, quæ est in bonis: & sic semel positum verbum proprie & improprie ponitur, vt ff. de offic. procon. l. 2.

Verbũ semel positũ proprie & improprie põt poni.

Item nota, ꝙ hæc Falcidia cessat in multis casibus, quos dicas vt diximus in l. in testamento C. ad l. Falc. & in auth. de hæred, & Fal. §. hinc nobis.

¶ Adde, ꝙ hi sũt casus, in quibus cessat: primus si testator ꝓhibeat, auth. sed cũ testãtor, C. eo.

† Quod ẽ verum hodie, si fecit inuẽtariũ, alias sec⁹, l. in imponenda, ff. eo.

a ¶ Aes alienum. Etiam quod ipsi hæredi debebatur tempore mortis, † licet confusione sit factum indebitum, vt ff. eo. qui fundum, & C. eod. l. irritum nisi expresse prohibeat, vt ff. eod. tit. si debitor creditore.

b ¶ Funeris non monumenti, vt ff. eo. l. 1. §. fin. Accursius.

ADDITIO. Nisi esset impensa necessaria: puta quia esset dedecus sepeliri in terra, secundum Angel.

c ¶ Seruorum. Mos erat antiquitus, vt qui seruos nõ habebat, vnũ vel plures emeret, ꝗ honoris causa fun⁹ testatoris pileati antecederent: quo facto statim intelliguntur manumissi: & sic illorum manumissorũ detrahitur pretium: & facit ad hanc positionem C. de la. lib. tol. §. sed & qui domini. Vel dic, ꝙ testator alicui decẽ legauit, vt alienũ seruũ redimeret legatarius, & manumitteret, de hoc .n. legato nõ detrahitᷣ Falcidia, nisi de eo, qđ superest, forte facta emptione, vt

Legatum alicui, vt seruũ manumittat non defalcatur.

C.eo. secundus. in milite iure militari testan te, & decedente in militia, vel inf. annum, l. in testamento. C.eod. tertius, si testator veterem legatum alienari, auth. sed in ea. C.eod. quartus, si hæres aliquid egerit, ob quod sit indignus. l. etiã. C.eo. licet tunc nõ cesset, sed ad fiscum pertineat. ver. si hæres solidum solum, non tr. ãs in iure aut facto. l. error. authen. sed cũ testator. C. eod. 6. si non fecerit hodie inuentarium. d. authẽ. sed cũ testator. 7. si fiat legatũ ad funus necessarium. l. 1. §. fin. ff. eod. 8. si legetur libertas vel pecunia ad seruum manumittendum, vt sup. in glo. ver. seruorum, 9 si legetur ad causam piam. d. auth. similiter, C. eo. 10. si legetur dos excepto commodo repræsentationis, l. cum dotem ff. eo. 11. si legentur instrumenta & cautiones fundi. l. si prædiorum, eo. C 12. si legetur instrumẽtum fundi. i. apparatus rerum prædij exercendi causa d. l. si prædiorum, secundum alium intellectum.

alias est solũ De fideicom.

¶ De † fideicõmissarijs hæreditatib. & ad S.C. Trebell.

¶ Olim fideicõmissa non erant necessaria: quæ postea facta sunt, & Prætor creatus, qui de eis ius diceret. h.d.

Nunc trãseam[9] ad fideicõmissa: sed prius est, vt de hæreditatibus fideicommissarijs videamus. Sciendum[a] itaque est, omnia fideicommissa primis temporibus infirma fuisse: quia nemo inuitus cogebatur præstare id, de quo rogatus erat. Quibus[b]

¶ De fideicommissarijs &c.

Continuatio. ¶ Iustinianus post tractatum legatorũ, de l. Falcidia prius, quã de fideicommissis tractauit, quia lex Falcidia in legatis prius fuit inuenta, quam in fideicõmissis secundum P. Vel sic: Dictum est de legatis: sed quia de fideicõmissis sumus polliciti dicere, vt supr. de lega. § sed ne in primis, ideo de fideicommissis tractemus. Et quia fideicommissorũ aliud generale, aliud speciale, generale vero dignius, de generali primo videamus, vt infra eodem in princ. & infra tit. t. in prin. Accursius.

¶ Vera continuatio est. Imperator in tit. de leg proposuit se tractaturum de legatis & fideicommissis separatim, & dixit de lega. & l. Falcid. quia nihil magis conuenit tractatui legatorũ, l. 2. §. quintus, C. de ve. iur. enu. vnde modo sequitur institutum, & dicit de fideicommissis, & bene declarat ibi, Nunc transeamus ad fideicommissa.

SYL. Nunc transeamus. ¶ Totus iste tit. diuiditur in 7. partes. Primo ponit, qualiter iure vetustissimo non de necessitate, sed verecũdia quadã fideicõmissa præstabãtur. Secũdo, quo tẽpore Augusti certis personis ex necessitate præstabantur, vel ẽt de iure pretorio. Tertio, quo fideicõ missum fieri debeat vt valeat. Quarto, qñ restituta erat hereditas quod ex senatusconsulto transibant actiones omnes in fideicommissarium. Quinto, qualiter ex senatusconsulto Pegasiano hæres institutus poterat detrahere quartam, & qualiter dicto iure hæres rogatus de tota hæreditate, vt trãsirent actiones pro rata in fideicommissariũ, stipulatio interponebatur si hæres volebat adire: si vero recusabat, ex dicto senatusconf. cogebatur. Sexto iustinian[9] ista duo senatuscõsulta æquiparat: & omnia, quæ senatuscõsultum Trebellian. statuit, eidem reseruat: & quæ senatusconsultũ Pegasianum statuit attribuit senatusconsulto Trebelliano: tã quã antiquiori. Septimo circa materiam fideicommissorum certos casus dubitabiles ponit. Secunda ibi, Postea. Tertia ibi, In primis. Quarta ibi, Restituta. Quinta ibi, Sed quia hæredes. Sexta ibi, Sed quia stipulationes. Septima ibi, Nihil autem interest. Angel.

¶ Nunc transeamus. CASVS non ponit, quia nihil decidtur, sed solum ius antiquũ recitatur, non. n. erant necessaria ab initio fideicommissa, quia, vt ex eorum appellatio ne cõstat, sola fide nitebantur, facta autem sunt necessaria ex cã in tex expressa. Not. fideicõmissa vniuersalia tãquam digniora pferri, quia est tit. vniuersalis. item, quod iure antiquo fideicommissa nõ hẽbant necessitatem. item, quod fuerunt olim inducta ex mala causa, quia fiebant in fraudem. ll. prohibentium incapacib. relinqui. item no. etymologiam vocabuli. item, quod princeps ex cã, põt vel ex gratia iubere aliquo casu id obseruari & effectum hẽre, quod de se est inualidum, item, quod iurisdictio datur tacite. itẽ, quod olim fuit prætor fideicommissarius.

a ¶ Sciendum itaque est. q d. tractaturis nobis de fideicommissis, quia eorum apud antiquos aliter se habebat tractatus, ne quid antiquitatis penitus ignoretur, itaque dicamus de fideicom. generalibus & specialib. vt arg sup. de testa. in princ.

b ¶ Quibus vt spurijs, & in his, nil innouatur. nam nec hodie valet fideicommissum, vt ff. de iure fi. non intelligitur, § 1. 2. & 3. & C. de nat. lib. l. 1. & 2. & C. ad l. Falc. l. etiam, secundum Azo. Sunt & alij, qui capere non poterant, nec possunt, vt sup. de leg § legari diximus, & in his omnibus nil innouatur, vt in muliere, quæ transit ad secunda vota, inf. tempus luctus, cui ab extraneo relinqui non potest, vt C. de ince. nup. l. si quis incesti. & C. de sec. nup. l. t. Quib. remedijs possit pater in filios non legitimos sua bona transferre, docet io. Dilect. de arte testam. tit. de his qui non hab. fact, test. cau, 14.

a ¶ Nullo

a ¶ Nullo vinculo.i.nulla actione,sed p offm iudicis, vt ff.de ver.sig.pecuniæ verb. §.acti. ** Primis illis tpibus testores pcarijs verbis vtebanť cũ hrde, vt tale quid particulariter vel vniuersaliter daret, & fideicõmissa tunc oĩ iuris auxilio destituta erãt,quia a sola hrdis fide, pudoreque pendebant. nã hrdis factũ verbis suis implorabãt, fidẽ illi⁹ sequenies: postea vero q̃ D. Aug.ex Trebatij consulto fideicõmissa ad iuris necessitatẽ pduxit vt dr in §.fi.inf.e.& de codi.in pri. implorato iudicis offõ,(q in iure persecutio appellatur solaq. sugerente æquita te concedit)est factũ tradebatur. d.§ actionis.Demum ex æquatis legatis & fideicõmissis etiam actio nes dari cœperunt sup.de lega.in princ.

¶ Adde ih, q persecutio fit vinculũ iuris:licet extraordinariũ, vt pbatur ex definitione obligationis iũc.l.obligõnũ.§.lege, ff.de acti.& obli. vñ dicẽdũ,qđ fideicõmissa iure prisco nec ẽt offm iudicis hẽbant: sed hodie vniuersalia habẽt psecutionẽ:particularia, quia legatis exæquata habent actionẽ: & ita intelligo.]

dũ q non cũ hoc mõ hrditas dari nõ pos. fit.§.hrs.sup de her.isti. & fideic. & hrs eqparentl.1.§ de illo.ff.ad Treb.isti cõtrarium dr.quia id illud contingit in hrditate, ne p parte tẽporis cõtingat illũ decedere intestatũ;q nõ cõtingit in fideic.vniuersali, ideo cessante rõne impeditiua cessat lex. No. legatũ relictum ab eo, q oĩno volebat testari sine instõne hęredis, esse nullũ. hić q fideicõmissum vniuersale dr tam de parte quã de toto. hić,q põt relinqui, vt in summar.

Iurisiuãd p salutẽ suã memi nit Vlp. l. q p salutẽ.ff.de iureiur.

† Graue enim est fidẽ fallere l.1.ff. de consti. pec.

SYL.

enim nõ poterãt hrditatẽ, vel legata relinquere, si relinquebat, fidei cõmittebãt eorũ:qui capere ex testõ poterant hrditatẽ. Et iõ fideicõmissa appellata sunt, quia nullo [a] vinculo iuris,sedtm pudore eorũ, qui rogabantur, continebanť.Postea D. Aug. primus, semel iterumque gratia personarũ [b] motus, vel quia per ipsius salutem † rogatus quis diceret, aut ob insignẽ quorũdã † perfidiã, iussit Cõsulibus auctoritatẽ suã interponere.[c] Quod quia iustũ videbať,& populare [d] erat, paulatim, conuersũ est in assiduã [e] iurisdictionem: tantusque eorũ [f] fauor factus est, vt paulatim etiam Prætor, pprius crearetur, [g] qui de fideicommissis ius diceret, quem fideicommissarium appellabãt.

¶ Hrs solẽniter institutus grauari põt fideicõmisso in totũ, vel in parte, pure sub cõditione, vel ex certo die.h d.

¶ In primis [h] igiť sciẽdũ est, opus esse, vt aliquis recto † iure testõ hrs instituať, [i] eiusq. fidei cõmittať, vt eã hęreditatẽ alij restituat: alioquin inutile [k] est testm in quo nemo hæres instituiť. Cũ igiť aliquis scripserit, Lucius Titius hæres esto: põt adijce-

h ¶ In primis. i.quia ius fideicom expositurí sumus: qm aũt fideicommissa vniuersalia & singularia hoc in sua hñt natura cõmuniter. s. vt hæres primo instituatur, igitur & de eo in primis notandum est sic, & ecõtra dicitur: & cõtinuatur,

† i.qui recta via ab ipso testatore, nõ ẽt ab alio hęreditatẽ accipiat. arg. §.pen. inf.ut.t.

b ¶ Personarũ capaciũ dumtaxat non earũ, quæ sunt non capaces, de quibus sup.locutus est:& dic personarum, quarundam.

c ¶ Interponere.s.vt fideicom. præstentur generaliter in omnibus.

d ¶ Populare.i.populo expediens.

e ¶ In assiduã iurisdõnẽ.i.vt assidue de hoc ius reddať ẽt ab alijs,q̃ a Cõsulibus.Accur.

f ¶ Forum,i.fideicommissorum. (Diuus.

SYL. g ¶ Crearet.vt ff.de orig.iu. l 2.§.post dcide

¶ In primis. CASVS. Dubitatũ fuerat,an in fideic. dãdis al quarẽ tetẽs solẽnitas. & videbať q nõ, qa in eis sola testantis volũtas rspicit̃ cũ virũ.C.d fideic. cõtrarũ decidiuť,qđ necesse est hrdẽ grauatũ recte eẽ institutũ.sl.n eẽt instõ nulla,tm hoc ius annulla reť ẽt fideic.sed iũc dubitaũ fuit. an ex certa die,vel quo,relinqui posset & videbať dicẽ-

sup.de leg.§.sed ne in primis.

i ¶ Hrs instituatur.põẽst etiam ab intest.vt Inf.eo.§.præterea,qui est contra.

K ¶ Inutile. Nota non valere testamentum sine hærede.sic ff.de ijs quæ in test. delen. l. proxime.& ff.de codi.l.fin.

¶ Adde,qđ aut constat quem velle codicilla fi: & tunc licet ibi non sit instõ valet fideicommissum etiam verbis directis datum ex mente disponẽtis l.Scæuola. ff. ad trebell.1.& hoc iũc dicitur apparere, qñ appositũ clausulã codicillarẽ,aut constat voluisse omnino testari: & iũc cũa sũt inualida sine instõne,l.1.ff.de iure codic & ita dẽt intelligi hic text.aut sumus in dubio: & verbis directis factum non valet,d.l.1.aut obliquis vel communibus & valet,dicta l.Scæuola. SYL.

** Adde etiã,qđ hrde nõ adeũte, fideicõmissum vniuersale euanescit,vt est receptior sẽtẽna.sm Ias.l.cam,nu.10.& 21. C.de fideic.]

* ¶ Sub conditione, quæ & a quo sunt implẽdæ conditiones dic vt ff. ad Treb. facta. §.si sub conditione.

¶ Adde,qđ gl.nõ intellexit text. hic.n.loquiť de cõditione adiecta fideicõmisso, in d. §. si sub

fub cōditione.de condictione adiecta hrdi•
¶ Restituta. CASVS. Quærebatur,an facta hæreditatis restitutione restituēs remaneret heres,& videbatur ꝙ nō: quia ex quo a l.ciuili.In cuius potestate est, aliquē facere hæredē, introducta est restitutio hæreditatis, non vr, ꝙ aliquis possit esse hæres sine hæreditate. contrarium deciditur ex regula cōmuni, ꝙ qui semel ē heres, non desinat esse hæres, l.ei qui sol uēdo. ff.de hęred.instit. No. quem non desinere esse hæredē etiā facta restitutione hęreditatis. Item no. ꝙ vtiles actiones trāseūt in fideicom.]

a¶ Restituta. Heres permanet, Not.quod semel est,semper erit: sic ff. de minori. l. ēt si fine, §.sed quod Papinia. & ff. de hæredib. instituendis,l ei qui soluendo in fine. Accur.

ADDITIO. Hoc obtinet ī immutabilib⁹ de natura, vel constitutione iuris, alias secus, argumen. §.vt autem, in authen.de non alien.Ioan.Fab.

† alias habetur.

cere,Rogo te Luci Titi, vt,cū primū poteris hrditatē meā adire, eā Caio Seio reddas,restituas. Pōt aūt quisq; & de parte restituēda hrdē rogare. Et liberū est vel pure,vel sub cōdōne relinquere fideicōmissum vel ex certo die.

¶Qui restituit hęreditatē, remanet hrs noīe, & ī fideicōmissariū trāseūt oēs actiones. Are.

¶ Restituta aūt hęreditate,is quidē, qui restituit, nihilominus hęres permanet, [a] is vero,qui recipit hæreditatē, aliqñ [b] hrdis,aliqñ [c] legatarij loco † hēbatur. Et Neronis quidē tpibus Trebellio [d] Maximo & Annæo Seneca Cōsulibus [e] senatuscōsultū factū est,quo cautū est, vt si hęreditas ex fideicōmissi causa restituta sit oēs [f] actiones, quæ iure ciuili [g] hæredi & ī hæredem cōpeterent ei & in eum darentur, cui ex fideicōmisso restituta † est hrditas. Post ꝙ senatusconsultū Prætor vtiles actiones ei & in eum,qui † recipit hæreditatē, [h] quasi hęredi,& in hæredē dare cœpit.

¶Hæres rogatus de fideicōmisso vniuersali, vel particulari, per senatusconsultum Pegasianum poterat quartam deducere, & in hærede omnes actiones remanebant, nisi cautio fuerat interposita inter eū, & fideicommissarium de actionibus diuidendis. Aret.

¶ Sed quia hæredes scripti, cum aut totam hæreditatem, aut penè totam plerumque restituere rogabātur, adire hæreditatē ob nullum, vel minimum lucrum

a Macedone,vt ff.ad Macedo.l.1.
*¶ Verba senatusconsulti Trebelliani extāt apud Vlpianum,l.1.ff.eod.
e¶ Consulibus.i.existentibus.
f¶ Oēs.immo nō oēs ēt per Trebel.vt infra eo. §.ergo.contra Solu. licet hic dicat, oēs: nō tñ dicit totæ, vel in totū, secundū Ioa.† Vel dic, ꝙ qñ de toto erat rogatus hēbat locum quod hic dr:si aūt retēta quarta de cetero erat rogatus,habet locū ꝙ dr inf.Acc.
¶ Adde:ꝙ vita que solu. pōt esse bona: & dña inter oē & totū est, ꝙ oē est plurīū, totū vnius.ifr. pro soc.l prin. & ibi gl.

† Et sic verbū, oīs ē distributiuum vniuersaliū, totus vero particulariū ꝙ no. sīn Ang. Sed Ioan. Fab.hic re ꝓbat,& tenet seq. solutionem.
† alias esset.
† alias recepit.

g¶ Iure ciuili vel ēt ꝑtoriæ, dūmodo tales sint ꝑtoriæ, ꝗ sunt trāsitoriæ, vt sūt persecutoriæ, vt ff. de actio.& oblig. in honorarijs, & ff. eo. l. 1.§. qq; secus ī pœnalibus vt inf. de actio.§.pœnales.
¶ Adde, ꝙ eatenus est hrs absque aliqua cautione tutus aduersus creditores, respectu actionum descendentium a defuncto,vt per Ang.hic & alios.

SYL.

*¶ Adde, ꝙ restituta hrditas intelligit, aut re ipsa,si forte hæres passus est possideri res hereditarias a fideicommissario:aut verbo, si dixit se restituere,l.restit. ff.ad Trebell.& est gl.in §.sed quia,in ver.restitueritir.f.e.]
b¶ Aliqñ.i secundū vnū ius, vt per Treb. vt statim dicet:nam omnia transibant.
c¶ Aliquando.i.secundū aliud ius non erat loco heredis,sed legatarij: vt per Pegasianū, secundum quod retinet institutus quartā, vt inf.eod.§.sed quia,& § post quod.
d¶ Trebellio. & hinc dictum fuit Trebellianū senatusconsultū, vt & Macedonianū

h¶ Hæreditatē, nō facta cessione actionū, alias.n.ēt directas hēt ex nomine cedentis.
*¶ Actio directa quæ dicatur,& quæ vtilis, docet gl.in l.actio.ff.de neg.gest.
¶ Sed quia. CASVS nō figurabitur,cū recitetur ius antiquū. assignat.n. rō introductionis in tex. Not.ꝙ defalcatio ex fideicōmisso fuit introducta ēt senatuscon. Pegasiano. Item,quod ipso iure ex Pegasiano diminuūtur fideicommissa. sicut legata ex l.Falc. Itē, quod detractio de fideicommissis nō est ex l Falc.etiam de particularibus, sed ex Pegasiano. Cetera no.vide hic per doct.]

a¶ Re-

recusabant, [a] atque ob id extinguebantur fideicommissa, postea Vespasiani Augusti tēporibus, Pegaso, & Pusione Consulibus, [b] Senatus censuit, vt ei, qui rogatus esset hęreditatē restituere, perinde [c] liceret quartam † partem retinere, atque ex lege Falcidia ex legatis retinere conceditur.

¶ Ex singulis quoque rebus, quæ per fideicōmissum relinquuntur, eadem retētio permissa est. [d]

¶ Post [e] quod senatusconsultum ipse hæres onera [f] hæreditaria sustinebat, ille autem, qui ex fideicommisso recipiebat partem [g] hæreditatis, legatarij partiarij loco erat, id est, eius legatarij cui pars bonorum [h] legabatur, quæ species legati, partitio vocabatur, quia cum hærede legatarius partiebatur hæreditatē. Vnde quæ solebāt [i] stipulationes inter hæredē, & partiarium legatariū interponi, [k] eædē interponebantur inter eum, qui ex fideicōmisso recepit hęreditatem, & hæredem id est vt lucrum & damnum hæreditarium pro rata parte inter eos commune [l] esset.

Quarta est multiplex.

† Cōcor. cum hoc tex. c. Raynutius, in glo. super ver. trebellianum. ante mediū extra, de tes.

a ¶ Recusabant. sic sup. tit. 1. in princ.
b ¶ Consulibus. s. existentibus.
c ¶ Perinde liceret quartam, &c. i. dicere, sicut per l. Falc. defalcātur specialia legata, vt sup. tit. 1. §. cum aūt. & §. 1. ita & gñale fideicom. defalcatur per Pega. senatuscon. vt hic. Et no. triplicē esse quartam. Vna dicitur iure naturæ debita, vt quæ debetur filijs & filiab. & inferiorib. & quibusdā transuersalibus, vt C. de inoff. testam. cū quæritur, & l. parentib quæ est aucta in auth. de triē. & sem. § 1. & hæc dicitur debitum bonorum subsidium, vt C. de inoff. dona si totas. Alia est, quæ debetur iure institutionis, vt ex singularibus legatis, & fideic. vt sup. tit. 1. Alia quæ dicitur Trebellianica, vt inf. eo. §. sed quia. licet fuerit per Pegasianum inducta, vt hic. Item est quarta quædam, quæ debetur ex constitutione Diui Pij filio arrogato, vt supra de adopt. §. cum autem.
ADDITIO. Item est & alia, quæ debetur concubinæ, quam quis acceperat ea intentione, q eam duceret in vxorem, qñ si postea animo mutato illā expellat, tenetur ei quartā partē suæ substātiæ dare, vt in auth. qui. mo. na. effi. legi. §. fit igit. alias & melius §. qñ autem. quasi circa fi. tit. coll 6. Et vide alias plures quartas per Io. Fab & Ang. hic. ** Adde, q Iurisc. hanc quoque quartā, quæ ex fideicom. vniuersalibus deducitur, falcidiæ nōe designant idque sępissime, vt l. cū filium ver. denique. de leg. 1. l. pr̄ filiam. ad l. falc. l. j. §. si is qui. & §. inde. ad Treb. Trebellianicam vero nūquam appellant, nec id sine rōne. nam verba S.C. solum de trāslatione actionū loquebātur, deductio vero quartæ vere ex l. fal. fiebat. quam Vespasianus & Pius Imp. ad hunc casum pp similitudines extenderūt, vt dr̄ in hoc §. & præcedēti, & l. filiusfam. ff. ad l. fal. Sunt tñ aliquę inter has quartas drīæ, ex quibus illa singularis, q hęres detrahit trebellianicam etiam non confecto inuentario, falcidiam non, Bar. l. Marcellus. in prin. nu. 8. eo. tit. Differunt & circa imputationem, qua de re tractant iurisc. & Doct. in l. in quartam. ad l. falc.]
d ¶ Permissa est. per senatusc. Pegasianum s. ab hærede, nō a legatario grauato alij dare, vel restituere, vt dicemus. ff. ti. j. § 1.
* ¶ Vide quæ ibi dixi, & Bar. in l. 1. § deniq. ad fi. ff eo.] SYL.
e ¶ Post quod senatusc. s. Pegasianum.
f ¶ Onera. scilicet omnia.
g ¶ Partem. s. dodrantem.
h ¶ Pars bonorum.
ADDITIO. Intelligas tamē sub nomine hęreditario, alias autem iste tex. non procederet, quia ille, cui relinquitur pars bonorū, nō sustinet aliqua onera, vt l. bonorum. ff. de verb. sign. & no. in l. non amplius, §. fin. cum l. seq. & ibi Bar. ff. de leg. 1. & facit text. cum gl. & Bar. in l. mulier, §. fi. ff. eo. Ang.
i ¶ Solebant. s. iure vetustissimo. scdm Planam legatarius non sustinebat onera, & iō hæc stipulatio interponebatur. Sed cū hodie legata fideicommissis sint adæquata, vt su. de le. §. sed non vsque, & in fideicom. diuidātur onera inter hr̄dem & fideico. vt inf. pro xl. §. ergo. & §. sed quia stipulationes, patet, q hęc le. vniuersalia seu particularia sine stipulatione dēnt transire cū onere. & facit ad hūc § ff de leg. 2 si quis seruum, §. fi & l. seq.
¶ Adde hoc nō pcedere legata parte bonorū scdm Bar. i d. §. fi. cum facta exęquatione. SYL.
K ¶ Interponi. puta, qñ legabatur dodrans.
l ¶ Commune esset. Sed hac stipulatione nō interposita omnia onera erant heredis rogati occasione quartæ, quam retinebat, vt infra eo. §. proxim. ver. at si plus.
¶ Ergo si quidem. CASVS. Quærebatur, an rogat⁹ restituere esset omnino immunis scdm ius antiquū, & rñdetur prout in text. corrigit. n. hoc q hic dr̄ ex §. proxi. seq. & assignatur ibi rō decisionis. Ideo non expedit aliter casum figurare, quia lr̄a plana est. Not. q quamuis iuris ciu. appellatione veniant SYL.

illæ

¶ Rogatus restituere dodrantem, actiones diuidit pro rata, si vero vltra dodrantem, ex Pegasiano remanent actiones penes hæredē, nisi stipulatio sit interposita, si sponte adit, aliàs omnes transeunt in fideicommissarium. hoc dicit.

¶ Ergo [a] siquidem nō plus, quam dodrantem hæreditatis scriptus hæres rogatus sit restituere, tunc ex Trebelliano senatusconsulto, restituebatur hæreditas, & in vtrumque actiones hæreditariæ pro rata [b] parte dabantur, in hæredem quodam iure ciuili, in eum vero, qui recipiebat hæreditatem, ex senatusconsulto Trebelliano, tanquam in hæredem. At si plus, quam dodrantem, vel etiam totam hæreditatem restituere rogatus esset, locus erat Pegasiano senatusconsulto, & hæres, qui semel adierat hæreditatem, (si modo sua voluntate adierat) siue retinuerat quartam partem, siue retinere noluerat, ipse vniuersa onera [c] hæreditaria sustinebat. Sed quarta quidem retenta, quasi partis, & pro parte stipulationes interponebantur, tanquam inter partiarium legatariū, & hæredem. Si vero tā hæreditatem restitueret, [d] emptæ & venditæ hæreditatis stipulationes interponebantur. [e] Sed si † recusabat scriptus hæres adire hęreditatem ob id, quòd † diceret eam sibi suspectam esse quasi dānosam, [f] † cauebatur Pegasiano senatusconsulto, vt desiderante eo, cui restituere rogatus † esset, iussu Prætoris † adiret, & restitueret hæreditatem, perindeque ei, & in eum, qui reciperet hæreditatem, actiones † darentur, ac iuris est, & ex Trebelliano senatusconsulto. Quo casu [g] nullis stipulationibus est opus, quia simul, & huic, qui restituit, securitas datur, & actiones hęreditarię ei, & in eum trāsferuntur, qui recipit hæreditatem, vtro-

illæ ς. partes, de quibus. sup. de iu. nat. gen. & ci. tamen in specie sumendo non comprehēdit etiā senatusconsulta. ita est tex. hic dū dicitur, in hæredem, quidem iure ciuili, in fideicom. ex senatusc. Item, quod hæres recusans adire cogitur ad petitionem fideicommissarij adire, & restituere. Itē, quod tali casu hęres est immunis ab omni damno. Item quod nihil lucri sentit, Item, quod regulariter hæres grauat⁹ cogitur inuitus adire & restituere, nisi testator contrariū disposuerit, gl. in l. debitor. in prin. ff. eo.]

a ¶ Ergo siquidem. Tunc demum locum habet senatusc. Pegasianum, quando vel totum vel vltra dodrantem hæres rogatus est restituere. ergo &c.

b ¶ Pro rata parte supra eodem. §. restituit. contra. Solu. vt ibi.

c ¶ Vniuersa onera. Nisi stipulationem supradictam interposuisset, vt sup. eod. §. post quod. & hic subijcit.

d ¶ Restituere. scilicet spōte. Nam poterat quartam retinere per Pegasianum, vt sup. eod § post quod.

e ¶ Interponebantur, Facit. ff. de pecu. si creditor, & ff. manda. hæredem, §. si.

¶ De stipulatione partis & pro parte, Paulus. lib. 4. sen. inter hæredem (inquit) & fideicommissarium, cui ex Pegasiano hæreditas restituitur, partis & pro parte stipulatio interponitur, vt hęredi instituto pro quarta actiones, pro ceteris vero portionibus fideicōmissario cōpetant. De stipulatione autem emptæ & venditæ hæreditatis, vide Accurs. in l. venditor ex hæreditate. super verbo interposita. vbi optime declarat, ff. de hære. vel acti. vend.

f ¶ Quasi dānosam. Licet causam nō assignet, quia variæ sunt hominum voluntates, vt ff. ad Trebell. l. quia poterat. Accursius.

¶ Adde. quod isto casu est volūtas pro ratione, quia hic agitur principaliter vt se exoneret, non vt alium grauet, alioquin sola voluntas si tenderet ad aliquem grauandum, ex vanis suspicionibus mota non sufficeret. lege hec autem satisdatio. in principio, ff. si cui plus quam per l. Falc.]

SYL.

g ¶ Quo casu. id est cum per Trebell. restituitur tota. Vel dic per Pegasianum scilicet in casu proposito, vbi coactus adijt, si vero non coactus, sed sponte, secus, vt supra eodem. §. versiculo si vero totam.

† alias recuset.
† alias dicat.
† alias cauerunt.
† alias est.
† alias adierat, & restituat.
† alias recipit.
† alias datur.

a ¶ Vtroque scilicet Treb. quia nil retinebat & Pegasiano, quia cogebatur, & ita quo ad sententiã concurrunt, quo ad verba non concurrunt: cum alio casu vnum & alio aliud loquebatur.

¶ Aduerte tamen, quia argum. non concludit, quia licet istæ similitudines sint repertæ, tamen nihil inferunt ad sententiam.]

f ¶ Quod postea. quia prius fuit Treb.

g ¶ Quartã. scilicet de bonis hæreditatis, detracto tamẽ alieno ære. vt C. eod. & fine scriptura.

¶ Sed quia stipulationes.

SYL.

CASVS non potest figurari quia ponit correctio iuris antiqui, est enim pro ratione dubitãdi ipsum ius antiquum, ratio autem correctionis ponitur in text. ibi sed qa. in princip. Not. igitur simplicitatem amicam. l. cal. lid. tatem inimicam, quod intelligendum est de prudenti, non desipina. l. nec. ff. de iu. & fact. ign. Item no. quod omnis virtus Pegasiani senatusconsulti est hodie tributa Trebell. etiam illud, in quo magis valebat, cetera nota: dic, vt per Angelum, & alios.]

b ¶ Sed quia. Dixi interponi stipulationes ex senatusconsul. Pegasiano &c.

que a senatusconsulto in hac concurrente specie.

¶ Omnis virtus Pegasiani senatusconsulti tributa est Trebelliano, & hæres restituit hodie retenta quarta, actionibus diuisis pro rata, & hæres hodie ex eodem senatusconsulto cogitur adire. hoc dicit.

¶ Sed quia b stipulationes ex senatusconsulto Pegasiano descendentes & ipsi antiquitati displicuerunt, & quibusdam casibus c captiosas † eas homo excelsi ingenij Papinianus appellat, & nobis in legibus magis simplicitas, d quam difficultas placet, ideo omnibus nobis suggestis e tam similitudinibus, quam differentijs vtriusque senatusconsulti, placuit exploso senatusconsulto Pegasiano, quod postea f superuenit, omnem auctoritatem † Trebelliano senatusconsulto præstare, vt ex eo fideicommissariæ hæreditates restituantur, siue habeat hæres ex voluntate testatoris quartam, g siue plus, siue minus, siue nihil penitus, vt tunc quando vel nihil, vel minus quarta apud eum remaneat, liceat h ei vel quartã, vel quod deest, ex nostra auctoritate retinere, vel repetere solutum, i quasi ex Trebelliano senatusconsulto, pro rata portione actionibus k tam in hæredem, quã in fideicommissarium competentibus. Si vero totam hæreditatem

ADDITIO. Potest tamen fideicommissario volẽte quarr tam totius hæreditatis deducere, & tunc tenetur creditoribus pro sua rata de quo, & qualiter legata rijs teneatur, vide Angel. hic.

h ¶ Liceat. Etiam cõtra voluntatem defuncti iure isto scilicet Institutionum, vt C. ad l. Falci. si vt allegas. hodie forte cõtra secundum quosdam vt in authen. de hær. & fal. §. si vero ex præsertim.

¶ Adde, quod communis opin. hodie est, quod prohiberi possit, cum hoc sit clarum in Falcidia, authen. sed cum testator, C. ad l. Falc. quæ hodie est æquiparata, l. Marcellus. §. quod autem, ff. ad Trebell.

†Idem ait Iusti. in §. quintus, C. de vet. iu. enu. & in §. inordinatũ, in authen de hr. & fal.

† Sic in authen. de hr. & fal. § inordinatum. & l. 1. §. quintus. C. de veter. iur. enuc.

SYL.

c ¶ Quibusdã casibus. 1. propter solennitatem verborum, vt hic dicunt quiddam, vel tunc, quando is, cui testamenta erat, non erat soluendo, vnde inutilis erat stipulatio. Vel verius, hos captiosos modos nescimus qui sint. Accurs.

d ¶ Simplicitas. No. simplicitatem amicam legibus, & facit, in f. de leg. ag. succe. §. nos vero, & ff. de dolo. l. 1. in prin.

†¶ Declaraui supra titu. de iust. & iur. §. his igitur.

ADDITIO. Intellige de simplicitate, quæ est contraria fraudi, non autem de fatuitate, quia illa est damnabilis. l. 3. §. fin. & ff. de suspe. tu.

e ¶ Suggestis. hic not. quod in sententia sunt allegationes repetendæ.

Simplicitas est legibus amica.

SYL. In sententia sũt allegationes repetendæ.

** Addi potest & hæc ratio, quia hæres cogi potest à fideicommissario ad adeundum hæreditatem sine eius dãno, vt dicitur hoc §. & in l. quia poterat ad Treb.

i ¶ Solutum. Propter facti, non iuris ignorantiam, vt C. ad l. fal. errore.

k ¶ Actionibus. Scilicet creditorum, non legatorum secundum B. vt ff. eo. l. 1. in fi. & l. apud. 1. respon. sed & legatarijs respondet hæres, cum eis fideicommissaria portio nõ sufficit, sic tamen vt totius hæreditatis quarta sibi reseruetur, vt ff. ad Trebel. l. 1. §. si is qui. secundum Ioan. Sed Azo contra, C. ad Treb. l. 2. Sed illa secundum supradictam distinctionem intelligitur.

¶ Ad-

SYL. ¶ Adde, quod aut hæres cogitur adire, quo casu nihil retinet, & tunc non tenetur, infr. ver. si vero totam aut etant facta tot legata, quod fuit necessaria detractio quartæ, & similiter in nihilo tenetur legatarijs, l. 1. §. fin. ff. eo. q. ad dēt hę res quartā salvam, aut habebat hæres plus quarta sub nomine quotæ, veluti si erat restituenda. puta, dimidia tantum, & tunc tenetur legatarijs pro rata tantū. intellige tamē pro rata totius, dūmodo quarta non lædatur l. 1. § pen. ff. eo. Aut testator assignauit hæredi aliquid, vt deducto eo totum vadat ad fideicommissarios, nam tunc qs habeat plus quarta, non tenetur legatarijs, nisi bona fideicommissarij non sufficerent. l. 1. §. si is qui 400. ff. eo.]

† aliàs nō petant.

sponte restituerit:[a] omnes hæreditariæ actiones fideicommissario & aduersus eum † competunt.[b] Sed & id, quod præcipuum Pegasiani senatusconsulti fuerat,[c] vt, quando recusaret hæres scriptus sibi datam hæreditatem adire, necessitas ei imponeretur totam hæreditatem volenti fideicōmissario restituere, & omnes ad eum & contra eum transferre actiones, & hoc transposuimus ad senatusconsultum Trebellianum, vt ex hoc solo necessitas hæredi imponatur, si ipso nolente adire fideicommissarius desideret restitui sibi hæreditatem, nullo nec damno, nec commodo apud[d] hæredem remanente.

¶ Quæ de tota hæreditate cauta sunt, habent locum in parte. h.d.

¶ Nihil autem interest, vtrum aliquis ex asse hæres institutus, aut totam hęreditatem aut pro parte restituere rogatur: an ex parte hæres institutus, aut totam eam partem, aut partem partis restituere rogatur. Nam & hoc casu eadem obseruari præcipimus, quæ in totius hæreditatis

a ¶ Restituerit. Quæ restitutio fit re, & verbo. † Re, vt si patiatur res hæreditarias à fideicommissario possideri, vel totas, vel aliquas earū, hac mente, vt restituatur hæreditas. Verbo autē sic. Restituo hęreditatem tibi, licet corporaliter rerum possessionem non tradam, & ex tunc res fiunt fideicommissarij in vtroque casu, vt ff. ad Treb. facta. Sed nūquid etiam ante factā restitutionem est fideicommissarius dominus, vt C. communia de leg. l. fin. §. sed quia? Respon. nō, quia ante restitutionem omnia facit hæres, & etiam manumittit seruum hęreditarium, quod nō faceret si alius esset dominus, vt ff. ad Treb. Marcell⁹, § si res. & l. si hæres institut⁹. §. si hæres Nec ob. d. l. communia de le. quę dicit dari rei vēdicationem fideicommissario generali, nā est intelligendum, ex quo hæreditas est restituta. Vel speciale in rebus alienatis, vt ante restitutam hęreditatem detur fideicommissario vtilis rei vendicatio.

† Probat in l. restituta. ff. eo.

b ¶ Competunt. Quia per omnia est, vt hę res, vt ff. quod eum eo l. filius, §. fi.

** ¶ Intellige si restituerit, ita, vt arrogat⁹ est à testatore, alioquin non transferuntur actiones, puta si ante diem, vel pendente cōditione restituat. l. sed & si ante. ff. eo.]

** Dictum glo. vtique procedit quo ad effectum. propter enim iurium translationem, quæ fit ex S. C. T. hæredi æquiparatur. l. postulante. §. pe. eod. tit. & ideo quæ de hærede dicuntur ad eum vtiliter extenduntur, l. 1. §. de illo eo. tit. vbi Doctor. At secus ex proprietate uerbi, & ideo in dispositione hominis hęredis appellatio ad fideicommissarium non trahit, repugnat enim vis verbi, quæ intelligitur de eo, qui continetur & directo est dominus, nō de eo, qui facto alieno idiget. Idem, si materia odiosa pœnalisque sit l si ante. & seq. ad Sillanianum. Alciatus l. hæreditatis, de verbot. signif. & in l. verbis. in princ. de vulgar. & pupillar.]

c ¶ Fuerat. vt supra eod. §. ergo. ver. sed si recusabat.

d ¶ Apud hæredē. Cui etiā cauebit fideicōmissarius de præstando eum indēnem futurum occasione hæreditatis, vt ff. ad Treb. cū hæreditas & etiā pro futuris hēt exceptionē vt ff. ad Treb. l. t. §. quamquam. Sed hæc cautio, de qua hic dr̄ qualiter fit? Resp. per officiū iudicis postulante, eo cui est restituenda hæreditas, vel quota pars, non autē si singulare fideicommissum sit relictum, vt ff. ad Trebel. l. nam q. §. non oīs. vel ēt postulāte procuratore eius, cui sit mādatū, nec sufficit cauere de rato, vt ff. ad Treb. quidam. §. 1.

ADDITIO Et not. ꝙ procuratori simpliciter & nihil speciale mandatum pōt fieri restitutio hæreditatis, non autem procuratori in rem suam sine cessionario l. cum mulier. §. ex alle. ff. de iure do. Aret.

¶ Nihil autem. CASVS non figuratur in tam generali regula, modicū. n. dubitationis habebat, ꝙ illud, & de toto dicebatur, haberet SYL.

restitutione diximus. [a]

¶ Si retenta certa re ascendente ad quartam rogatus sit reliquũ restituere, restituta hæreditate omnes actiones in solidũ transeunt in fideicommissarium, & heres ad nulla onera hęreditaria tenetur. h. d.

¶ Si quis vna aliqua re deducta, siue præcepta, quæ quartam [b] continet (velut fundo vel alia re) rogatus sit restituere hæreditatem, simili modo ex Trebelliano senatusconsulto restitutio fiet, perinde ac si quarta parte retenta rogatus esset reliquã hæreditatem restituere. Sed illud interest, † quod altero casu, id est cum deducta siue pręcepta aliqua re restituitur hæreditas, in solidum ex eo senatusconsulto actiones transferuntur, & res, quæ remanet [c] apud hæredẽ, sine vllo onere hæreditario apud eũ remanet, quasi ex legato ei acquisita Altero vero casu, id est cũ quarta parte retẽta rogatus est hæres restituere hęreditatem, & restituit, scinduntur actiones, [d] & pro dodrante quidem trãsferuntur ad fideicommissarium, pro quadrante remanent apud hæredem. Quinetiam licet vna re aliqua deducta aut præcepta restituere aliquis hæreditatem rogatus sit, in qua maxima pars hæreditatis contineatur, æque in solidum transferuntur actiones, & secum deliberare debet is, cui restituitur hæreditas, an expediat sibi restitui. Eadem scilicet interueniunt, & si duabus pluribusve deductis præceptisve rebus restituere hæreditatem rogatus sit. Sed & si certa summa deducta præceptave, quæ quartam, vel etiam maximam partem hæreditatis continet, rogatus sit aliquis hæreditatem restituere, idem iuris est. Quæ autem diximus de eo, qui ex asse institutus [e]

beret locum in parte l. quæ de tota. ff. de rei ven. No. summariũ, & q̃ idẽ est iuris in fideicõ. quote partis, q̃ i fideicõ. totius hrditatis. a ¶ Nihil aũt. Diximus, vt su. eo. §. sed quia stipulationes, & prox. §. Et not. q̃ idem iuris est in toto quo ad totum, q̃ in parte quo ad partẽ, vt ff. de acq. hær. seru⁹ & ff. de vsur. q scit. i princip. Arg. contra ff. de eui. ex mille.

ADDITIO. Tu dic, q̃ hæc regula procedit, quando est eadem rõ in parte, q̃ in toto, alias non, vt in cõtrario. vt ibi declarat glo. 3. * Adde, quod quoties hæres rogat̃ restituere pro parte, si is suspectã habeat hæreditatem, eam adire cogi non põt, nisi totam restituat & ita in fideicommissarium oẽs actiones transeant l. cogi. § si quis hæres, ff. eod.]

¶ Siquis. CASVS. Dubitabatur, relicta aliqua re particulari hæredi, si rogabatur reliquum restituere, an teneretur actionibus hæreditarijs, & ã habebit quartã, & videbat̃ q̃ sic, quia cũ debeat̃ sub noĩe quotæ, & de ipsa hrditate, nõ videbatur ẽẽ ã alijs dandã, cõtrariũ decidit̃ in vtroque, rõ est, quia satis est, quod habeat iudicio testatoris. l. in quartam, ff. ad l. Falci. habet tamen iũc liberam, quod secus est, si relinquitur quota. Nota summariũ. Item, quod quando hæredi assignatur vna

Ius idẽ est ĩ toto quo ad totũ q̃ in parte quo ad partem, & econtra.

SYL.

† Idẽ dr̃ in l. si legat⁹, §. multũ. ff. eo.

vel plures res, habetur loco legatarij. & omnia onera remanẽt apud fideicommissariũ. Item quod liberum est fideicommissario fideicõmissum futurũ inuitie repudiare.] b ¶ Quartam. Vel etiam minus † quarta, sed tamen agitur ad supplementum, vel retinebit, vt ff. eo. l. prima § si hæres præcepta in fin.

¶ Adde, quod in eo supplemento, quia habet sub nomine quotæ, subibit onera, vt dicunt gl & doctor. in dicto §. si hæres.

¶ Et hic etiam quod si coact⁹ adierit. restitutã etiam rem sibi a testatore relictam. l. ita tamen, §. si præceptis, ff. eodem.

c ¶ Remanet. facit. C. de hære institu. quoties.

d ¶ Actiones. Scilicet creditorum, non legatorum, quod dic, vt supra eodem, §. sed quia. in fin.

e ¶ Institutus. Vt restituat retenta certa re.

¶ Præterea. CA[illegible] Quærebat̃ nũquid venientes ab intestato grauari possent. & videbat̃ quod non quia habent à lege non a testatore, & c quem non honoro, nec onero. l. ab eo. Cod. de fideicommis. Contrarium deciditur, quia satis dicitur saltem tacite honorare, ex quo poterat alios instituere, & ipsos excludere. l. conficiuntur. de iur. codi.

† Quid si plus? dic, vt in l. i. §. sed si. ff. eo.

SYL.

& quia cum grauet, in cõsequentiam videtur honorare, & eis relinquere. No. quod nõ solum ex testamento, sed ab intestato hæredes grauari fideicommisso possunt. Item, q; legata de iure antiquo ab intestato relicta nõ valebãt. Itẽ quod fideicõmissarius & legatari⁹ grauari possunt.

a ¶ Rogare. in codicillis.

b ¶ Restituat. ideo potest ab his fideicommissum relinquere, quoniã suo sponte relinquere legitimam hæreditatem videtur non instituendo alium, vt. ff. de iure codicillo. l. conficiuntur. §. primo.

c ¶ Non valeant. Sed quo iure hoc est verum? antiquo non, vt ff. de legat. 1. l. 1. Itẽ nouo non, vt C. commu. de leg. l. 2. Dic ergo antiquiori iure locum habere quod hic dicitur.

¶ Adde, quod Barto. in d. l. 1. seq. hanc solu. in 2. colũ. sed hic tex. videtur obstare, cum dicat, non valeant, designando tempus, quo loquitur, nisi subaudias scilicet iure antiquiori, prout glos. in verbo, possit. tit. seq. in princ. vel ponatur tẽpus pro tempore vt sæpe Hodie vero communis resolutio est, quod valeant relicta ab intestato, quia non remanet hodie differentia inter fideicommissa & legata, nisi voce, nomine, & verborum conceptione, vt nota in d. l. 1. excepto legato libertatis.]

Vel dic, quod d. l. de leg. 1. secundum non iura loquitur, secundum quæ æquiparata sunt legata fideicommissis vt sup. de lega. §. sed non vsque.

est, eadem trãsferimus & ad eum, qui ex parte hæres scriptus est.

¶ Hæres ab intestato & fideicommissarius grauari possunt de restituendo. h. d.

¶ Præterea intestatus quoque moriturus potest rogare [a] eum, ad quem bona sua, vel legitimo iure, vel honorario pertinere intelligit, vt hæreditatẽ suam totam, partemve eius, aut rem aliquam (veluti fundum, hominem, pecuniam) alicui restituat, [b] cum alioquin legata nisi ex testamento non valeant. [c] Eum quoque, cui aliquid restituitur, † potest rogare, vt id rursum alij aut totum, aut partem, vel etiam aliquid restituat. [d]

¶ Qui primo negauit fideicommissum esse relictum, postea conuictus non potest dicere in minus solenni voluntate fuisse relictum. hoc dicit secundum opinio. Ioann. Vel sic: Quando testator noluit solenniter disponere, sed in fide hæredis committere, hæres tenetur iurare non esse relictum, vel soluere. hoc dicit Aret. Et hanc opinionem approbant doctores in l. fi. C. eo. tit.

¶ Et quia prima fideicommissorum cunabula á fide hæredum pendent, & tam nomen [e] quam substantiam acceperunt, ideo Diuus Augustus ad necessitatem iuris ea retraxit. [f] Nuper & nos eundem principẽ superare [g] cõtendentes, ex [g] facto, quod Tribonianus vir excellentissimus, † & Quæstor sacri palatij suggessit, constitutionem [h] fecimus, per quam disposuimus, si

d ¶ Restituat. Etenim in quantum quis honoratur, † & onerari potest, vt inf. tit. 1. §. 1. ver. hoc solum. Sed nũquid quartam retinebit? Respon. vt infr. tit. 1. §. 1. ver. hoc solum.

¶ Et quia prima, CASVS. Quæsitũ fuit, si hæres grauatus sit de onere tamen fidei commissi non constat, an saltem iurare teneatur se nihil scire de fideicõmis. & videbatur quod non, quia iuramentum hoc purgatorium non, solet deferri nisi aliquo ꝓbato. l. admonendi, & ibi doct. ff. de iureiurã. cõtrarium deciditur ea ratione, quia cũ in fide heredũ fundata sint fideicommissa, voluit Imper. fidem exuberare in his, & hæredem. si non ad præstandũ ex verbo fidei commissarij, ex eo saltẽ iurare teneri. Nota, quod nomẽ substantia, & receptio fideicommissorũ causam habuerunt á fide hæredis. Itẽ, quod non est malæ inuidiæ crimẽ sed bona æmulationis affectio, contendere alios virtute superare. Item, not. quod hæres, qui asseritur grauatus, cogitur aut soluere, aut iurare. Item, quod codicilli facti coram quinque testibus valent. Item, quod qui primo negauit, non potest postea confitendo se tueri prætextu inualide dispositionis.

e ¶ Et quia. Nomen. Not. nomen consequẽs rei. vt sup. de don. § est & aliud.

f ¶ Retraxit. Hæc iura sunt, sup. eo. in princ.

g ¶ Ex facto. i. ex quæstione de facto.

h ¶ Constitutionem, vt C. de fideicommiss. l. finali.

SYL. † Concor. l. 1. §. de illo. ff. eo.

† Amplia & declara vt dicetur SYL. inf. ti. proxi. in prin. super glo. nõ possit.

† aliàs ex quæstor. alias exquæstore.

¶ Ad-

b ¶ Adde aliam constitutionem, quæ est l. vlt. C. de reb. cre. qua cautum est, vt si cui le gatum, aut fideicommissum petenti hæres vltro detulerit iusiurandum, & is iurarit, deinde ex testaméto reperto appareat nil esse relictũ, nihil deberi, quamuis iurarũ sit.]

d ¶ Coarctari. Nota propter contumaciam non iurantis eum condemnari, vt C. de iura. calum. l. 2. §. fin.

e ¶ Eadem. Scilicet vt compellatur iurare, vel soluere.

Codicillis. a ¶ Legitimus. Not. testes qnque in codicillis necessarios esse, vt C. de codicil. l. fi. §. fi. & de fideicom. miss. l. fina. ibi, sed siue quinque &c.

b ¶ Iurauerit. Nam in omni casu erat olim iurandum, & in omni capitulo, vt C. de iura. calum. l. 1. in princ. hodie sufficit semel iurare, vt in Auth. de ijs, qui ingre. ad appel. §. fin.

SYL. ¶ Adde, & intellige in ijs, quę obueniunt post litem cõtestatam, sed ĩ ijs, quę contingunt ante, etiã hodie iuratur ĩ singulis, Bar. in Auth. hoc sacramẽtum, C. de iureiurã. propter calu. dan.]

testator fidei hæredis sui commisit, vt vel hęreditatem, vel speciale fideicommissum restituat, & neque ex scriptura, neque ex quinque testium numero (qui in fideicommissis legitimus [a] esse noscitur) possit res manifestari, sed vel pauciores, quam quinque, vel nemo penitus testis interuenerit, tunc (siue pater hęredis, siue alius quicunque sit, qui fidem hæredis elegerit, & ab eo restitui aliquid voluerit) si hęres perfidia tentus adimplere fidem recusat, negando rem ita esse subsecutam, si fideicommissarius iusiurandum ei detulerit, cum prius ipse de calumnia iurauerit, [b] necesse [c] eum habere, vel iusiurandum subire, quod nihil tale a testatore audierit, vel recusantem ad fideicommissi vel † vniuersalis, vel specialis solutionem coarctari, [d] ne depereat vltima voluntas testatoris fidei hæredis commissa. Eadem [e] obseruari censuimus, & si a legatario, vel fideicommissario aliquid similiter relictum sit. Quod [f] si is, a quo relictum dicitur, post quam negauerit, confiteatur quidem aliquid a se relictum esse, sed ad legis subtilitatem [g] recurrat, omnino soluere [h] cogendus est.

f ¶ Quod si di xi, quando contumax fuit nõ iurando, tunc quando iurauit, & per sacramentum fuit confessus, vel etiã antequam iuret, sed prius negauerat relictum, vt in fi. huius tit. dicemus statim.

g ¶ Subtilitatem. Quæ est, vt ex quo est voluntas non solennis, non valeant ea, quę facta sunt, vt C. de fideicom miss. l. si veritas & C. de test. nõ dubium, §. illud.

h ¶ Soluere cogendus est, sed quomodo coarctatur ex nõ solenni voluntate? sic ergo soluuntur inutiliter relicta, sicut & vtiliter, quod esse non debet, vt Cod. de fidei commiss. l. si veritas quæ est contra Sol. quidam dicunt, quod vbi solenniter testari voluit, & nõ fecit habet locum lex contraria, alias si noluit testari solenniter, habeat locum quod hic dicitur, † vt ar. ff. de iure cod. l. 1. sed hæc falsa est, quia & hic de testatore loquitur, qui solenniter facit, vt ibi. Si testator fidei hæredis sui commisit.

¶ Adde, qđ ista opin. communiter reprobatur hic. & in l. fi. C. de fideicommis. & probatur ex illis verbis, neque ex scriptura.

¶ Alij vt B. dicebant esse distinguendum an dicat hæres. Nõ est verum vbi legatum esse, quo casu cogitur probare esse verum, & solenne, vt in contrario, eo saluo, vt si deferatur sacramentum iuret, vt sup. proxime, an dicat: Non potes petere, quia est minus solenne. in quo casu cogitur, vt hic. Sed hoc non valet, quia secundum hoc expediret ei negare, quod esse non debet, vt ff. de trib. l. illud.

c ¶ Necesse eum habere. sed numquid hodie corrigitur hoc, cum nulli deferatur inuito, vt C. de iureiurando. l. fin. & l. generaliter, §. sin autem?

Respond. non, quia hęc est posterior constitutio Iustiniani, vt Cod. de fideicommis. l. fin. & ita est iste specialis casus, in quo quis compellitur iurare.

SYL. ¶ Adde, quod ratio specialitatis ponitur in l. fi. C. de fideicomm quia defertur iuramentum de conscientia sua, quod non potest referri. & licet Ang. ex opin. Salyc. videatur discedere ab opin. glos. tamen dicẽdum est, qđ si hæres probabiliter ignorat, puta quia erat absens, & fideicommissarius potest probabiliter scire, potest referri, si fideicommissarius absens fuerit, vel alias probabiliter nesciat, non poterit, prout in fin. in casu. l. lex Cornelia, §. hac l. ff. de iniur. secundum dis stinct. Bart. ibi.

† alias vniuersitatis.

† Et hęc lectu. vt sa. pbari istiũ tex. q sequunt Frã. Acc. Mart, Sil. & alij docto. vt refert Bar. i l. fi. C. e & Angel. hic sm q erit practica, qđ hęredi ab initio nõ negãti deferat fideicõmissarius sacramẽ testator volẽs solẽniter testari fideicõmissiset tale legatũ quo iurante erit securus, cõtra recusantẽ vero aget cõdictiõe ex isto §.

SYL.

Ind. §. pen. Dic ergo secundum Ioan. aut ab initio confitetur relictum, & tunc non tenetur ex non solenni voluntate, vt in illa leg. contraria.

SYL. ¶ Adde hoc verum, dummodo non sit relictū ab eo, qui solenniter nolebat testari, sed solum hęredis integritati confidere, dicta l. fin.]

¶ Et quis ēt in isto membro opi. Ioan. sit eōis, tamē Io. Fa. hic eā im pugnat, ēt si in testō vel codicillis fuerit relictū & respondet ad l. si veritas, qđ quādo hæres negat lit.

† ¶ Aut negauit, sed postea fuit per sacramentū, vel per pbationes eo vict⁹, vt delato iuraméto confiteatur relictū tunc iurare cō pellitur, vt ita ratione sui mē dacij tenetur, vt hic, & argu. in Authent. de trien. & semis. §. studium, & §. ad hoc.

SYL. confes. legatarius habet duo remedia, vel quod deferat iuramentū, & obtinet iste §. & d. l. fi. vel qđ oneret se probatione, & tunc sibi imputetur, quia debet probare dispositioné solennem, vt ibi.

¶ Adde & corrige hanc glo. quia corrupta est, secundum gloss. in l. fin. C. de fideicom miss.]

* ¶ Ita de mū enim ei qui semel negauit, responsum reuocare licet, si nulla sit alteri captio ex eiusmodi pænitentia. l. de ætate. §. vlt. de inter. actio. Nec audiendus est hæres, si ad legis subtilitatem recurrat, causando testamentū esse imperfectum, siue minus solenne, & per hoc non deberi, quæ in eo relicta sunt, cum ipse iam ex eo adierit hæreditatem, l. 1. §. pro secundo, C. de cadue. tollen.]

¶ De singulis rebus per fideicommissum relictis.

¶ Etiam res singularis, potest per fideicommissum relinqui, & tā ab hærede, quam a legatario. hoc dicit. Angelus.

Potest tamen quis etiam singulas [a] res per. fideicommissum relinquere, veluti fundum, argentum, hominem, vestem, & pecuniam numeratam, vel ipsum hæredem rogare, vt alicui restituat, vel [b] legatarium, quam uis a legatario legari non possit. [c]

¶ De singulis rebus per fideicommissum relictis.

Continuatio. ¶ De fideicom. generalibus, sup. tit. 1. dixit, nunc de specialibus dicit. Accur.

Diuisio. Potest tamen. ¶ Totus iste tit. diuiditur in tres partes. Primo ponit de fideicommisso pecuniario. Secundo de libertatibus. Tertio per quæ verba fieri debeant. Secunda ibi, Libertas quoque. Tertia ibi, Verba.

CASVS non figuratur, cum tradatur regula generalis. No. quod quælibet res, quæ tamen sit in commercio, per fideicommissum relinqui potest. Item, quod non solum hæres grauari potest, sed legatarius. Item, q; olim a legatario non legabatur.]

a ¶ Singulas. Non solum generaliter, vt supra titu. 1.

b ¶ Vel legatarium. Crogare, vt aliquid alicui restituat.

c ¶ Non possit. Antiquo iure inspecto, sed nouo iure aliter est. nam potest a quolibet, qui commodū quocūque modo habet, legari & fideicommitti, vt C. cōmunia de le. l. 1. §. fin. & hoc statim subijcit.

Adde, quod non solum ipsi grauari possunt, qui commodum sentiunt, sed eius hęredes, l. si fuerit. § si. ff. de lega. 3. & intellige de commodo æstimabili, l. plane. 2. §. si. cum l. seq. ff. de leg. 1.

¶ Res hæredis & aliena potest per fideicommissum relinqui in quā potest fideicommissarius grauari, dummodo non oneretur vltra commodum, & re aliena relicta ipsa, vel æstimatio danda est. h. d.

¶ Potest autem non solum proprias res testator per fideicommissum relinquere, sed & hæredis, aut legatarij, aut fideicommissarij, aut cuiuslibet alterius. [d] Itaque & legatarius, & fideicommissarius, non solum de ea re rogari potest, vt eam alicui restituat, quæ ei relicta sit, sed etiam de

SYL. ¶ Potest. CASVS. Quærebatur, an res hæredis vel aliena fideicommitti posset, & videbatur, qđ non, quia nostra siue facto nostro a nobis non abdicantur. l. id quod nostrum, ff. de reg. iur. & nemo cogitur vendere suum. l. nec emere, C. de iure deli. Contrarium dicitur, quia eius mentis dicimus testatorem fore, vt velit æstimationem solui, vt dictum est in §. non solum, sup. de leg. Not. summ. Item, quod legatum, vel fideicommissum non valet in eo pluri, quo grauamen excedit commodum.

Item, quod grauatus fideicomm. tenetur saltem ad æstimationem.

d ¶ Alterius. Refert tamen, an leget rem extranei, an hæredis: primo casu distinguitur, an sciuerit alienam, vel credit suam, secundo non, vt sup. de lega. §. non solum. vers. quod autem, ff. de lega. 2. l. vnum ex familia, §. si rem.

SYL. * Adde, quod non intelligitur cepisse ex testamento, ita vt rogari possit aliquid præstare, nisi apud eum certum remaneat emolumentum l. quidam testaměto, §. si tibi, ff. de lega. 1. & ideo nec cui seruus legatur manumittendus, fideicommisso grauari potest, vt quid eius rei gratia præstet l. plane. §. vlt. de leg. 1. l. nemo. §. 1. de reg. iur.

a ¶ Ipsius,

Alia, siue ipsius, [a] siue aliena sit. Hoc solum obseruandum est, ne plus quisquam rogetur alicui restituere quam ipse ex † testamento ceperit. Nam quod amplius est, inutiliter [b] relinquitur. Cum autem aliena res per fideicommissum relinquitur, necesse est ei, qui rogatus est, aut ipsam redimere & pręstare, aut ęstimationē eius soluere.

¶ Etiam libertas seruo per fideicommissum potest relinqui, & non tantum seruo proprio, sed etiam alieno vt quādo potest, ematur, & manumittatur, h.d. Aret.

¶ Libertas † quoque seruo per fideicommissum dari potest, vt hæres eum rogetur manumittere, vel legatarius, vel fideicommissarius. Nec interest, vtrum de suo proprio seruo testator roget, an de eo, qui ipsius hæredis, aut legatarij, vel etiam extranei [c] sit. Itaque & alienus seruus redimi, & manumitti debet.

a ¶ Ipsius.s.legatarij.

b ¶ Inutiliter. facit ff. de leg.1. plane.2.§.fin. & l.videndum, & ff. de leg.3.l.1.§.sciendum & l.3 §.Iulianus, & l. si legatarius. Sed cōtra in d.l.plane, §. si cui. Sed ibi stetit per legatariū, quo minus meliorem acceperit, vel melior videtur esse, quem elegerit, licet deteriorem elegerit, vt argu.inf. de act. §. præterea. Item arg. contra, ff. de lega. 2. Imperator. § 1. ibi .n. vero, &c. Sed hoc, quod hic dicitur, intellige, quando in quantitate legatur alicui, & in quantitate oneratur, ibi autem, quādo quātitas datur & in speciegrauatur, quo casu tantum videtur ęstimasse speciem suam legatarius accipiendo quantitatem, vt ex eadem.l.colligitur.† ¶ Adde tamen, quod quando grauatus debet restituere post aliquod tempus quantitatem & fuit honoratus in quantitate, licet iure ciuili teneatur computare vsuras secundum illud tempus.d.l. Imperator.§.si cētum, quæ hodie sunt prohibitæ.c.r.de vsur. poterit tamen hodie grauari in plus vsque ad quantitaté honesti lucri, vt tradit Bart.in d.l.Imperator.§.cum quidam.si vel d.lucrum perceperit, vel percipere potuerit. ¶ Ité contra.ff. ad l.Fal.sed & si non seruus. in prin.Sed & ibi eodem modo respon.quia quantitas erat legata, & onus erat positum in faciédo. Sed cum quantitas legatur, & in quantitate grauatur, sicut hic loquitur, nunquid quartam iure Falcidiæ potest oneratus retinere, siue sit legatarius, siue fideicōmissarius, qui sic grauatus? quidam dicūt, quod sic, vt arg.ff.ad l.Fal.l.pœnales, §.si. Nos cōtra, vt in cod.tit.l.lex Fal.si interueniat, §.nū quam.& de vulg. subst.cohæredi, §.cū filiæ. ¶ Adde hæc vera, nisi ex præsumpta mente defuncti aliud appareat, puta si patrē sit rogatus restituere, secus si totū secundum distin. quæ fit in d.§.fin.vel nisi ex liberalitate expressa, vel præsumpta hæredis, qui dum posset Falc. detrahere, totum soluit, nā tunc legatarius illud retinebit, l.1, §. inde Neratius ff.ad Treb.& ibi Bart.in fin.

** Illud, quod dicitur prope fi.tex.nostri, q̧ re aliena per fideicommissum relicta, oportet hæredem, aut ipsam redimere & pręstare aut eius æstimationem soluere, intelligi debet secundum text. in §. non solum supra de lega.

¶ Libertas quoque. CASVS non esset figurandus, quia prosequit̄ regulam, quam in prin. posuit, tamen videbatur relictum libertatis alieno seruo non valere, quia cum non cogatur quis vendere, nec seruus nostor fine nostra volūtate a nobis abdicari possit, non videtur valere, & si dicitur, præstabitur æstimatio, vt sup. prox.§.respon. quod cum libertas sit inæstimabilis, non poterit præstari, & per consequens nec re ipsa, nec in æquiualenti poterit adimpleri fideicommissum cuius cōtrariū dicitur ea ratione, quia posset esse, qd dominus ex voluntate venderet, præstita eidem æstimatione, ad quod tenetur grauatus, & tali casu libertas cōferri posset, quamuis regulariter aliter fit. No. q̧ fideicommissaria libertas dicitur, quādo grauatur, qui grauari potest, vt manumittat. Ité, q̧ fideicommissaria libertas potest relinqui etiā seruo alieno. Item, q̧ grauatus dare libertatem seruo alieno tenetur emere, & præstare, si potest. Item, q̧ dominus serui cui libertas est relicta, non cogitur manumittere, aut vendere, nisi aliquid consecutus sit a testatore. Item q̧ tale fideicommissum non extinguitur, si dominus nolit vendere, sed pendet. Item not. quod illud differtur, non aufertur.

c ¶ Extranei. licet etiam crederint suum, vt ff.de fideicommiss. liber. Paulus.1.respon.& l. alieno. in princ. Sed in pecuniario legato distinguitur, scierit: vel ignorauerit rem alienam, vt supra de lega.§.non solum.ver, quod autem.

¶ Adde tamen, q̧ in contrarium facit texs. in l. alieno, ff.de fideicom.lib.

* ¶ Adde, quod licet tex. noster videatur indifferenter loqui, est tamé aliqua differentia

Margin notes: ¶ Et hoc qn species SYL. erat sua, si vero aliena pcedit tex. hic. Vbi aūt relinquitur spēs, si simpliciter grauetur, habet locum iste tex. si alter natiue pcedit tex. in d. §. si cui. — SYL. — SYL. — * † Ex l. libertates, ff. de fid. liber.

virum quis fogetur manumittere seruum suum, an alienum, quam eleganter docuit Vlpia. in l. generaliter.§.si quis alienum,ff. de fid.liber.

a ¶ Non vendat. vel etiam si vendat,sed vltra iustum precium vendere vult, nam tūc perinde est, ac si non vendat, vt ff. de lega.3. non dubium, §.fin.

† aliás percepit. ** Similis gl. sup. de lega.§. non solum, vers. non potest redimere.

¶ Adde, q; si dominus dixerit se velle vendere certo precio, quod grauatus dicat im modicum, iudice declarante, tenetur postea dominus vēdere pro precio declarato, secūdum Bartol. in d.§.fin. qui mouetur per text. in d.l. non dubium. §. si is cuius. qui videtur potius dicere contrarium, ibi, idem & si plus iusto.& ibi,volenti domino.]

Quod si dominus eum non vendat, a (si modo b nihil c ex iudicio eius, qui reliquit libertatem,† recipit d) non statim extinguitur fideicommissaria libertas, sed differtur, e quia possit, tempore procedente, vbicumque occasio serui redimendi fuerit, præstari libertas.

¶ Manumissus per fideicommissum fit libertus manumittentis, directo, testatoris, & directo libertatem non quærit, nisi tempore testamenti; & mortis fuerit testantis.h.d.

b ¶ Si modo.interpositio est.

c ¶ Nihil. si enim aliquid etiam modicum relinquitur alicui, vt vendat, & ille legatum accepit, compellitur vendere, vt hic, & C. de fideicommis. libe. deberi. & l.si re donatam, & C.ad l.Falcid. si ea cuius filium.

Quod differtur nō aufertur. d ¶ Recepit.s.dominus istius.

e ¶ Differtur. quod differtur, non aufertur. sic ff. de iud.cum furiosus.Arg.contra.C.de inoffic.test.facimus,§.si.

SYL. ¶ Adde, quod ibi erat in potestate filij præparare querelam, & ideo ea delata aufertur, vt non transmittatur ad extraneos.]

SYL. ¶ Et.ff. de vsufr.si vsusfructus.

† De isto brocardo vide late apud Bar. in l. inter stipulātē. §. sacri.ff. de verb. oblig. ¶ Adde, quod ibi aufertur propter moram, & culpam suam.

¶ Item nota, quod inspicitur quod euenire potest, † sic ff.de iurisd. omn.iud.si idem, §.si.& ff.de adim.leg l.si seruo.

SYL. ¶ Qui autem. CASVS Quærebatur cuius esset libertus ille, qui per fideicommissum manumittebatur,& videbatur testatoris,quia per fideicommissum testatori succedit,non grauato,l.cohęredi,§. cum filię,ff. de vulga. & pup. cōtrarium deciditur,quia inspicitur manumittens, & huius mentis videtur fuisse testator non dando libertatem directo,sed per fideicommissum, & aliás supra dictum fuit. Item videbatur, quod non solum illa duo tempora essent inspicienda, sed tempus aditæ hæreditatis, cum libertas non cedat nisi ab adita.l. 1.§.in nouissimo. C. de cad. toll. sed dic,quod sufficiunt hæc duo tempora tantum, nam seruo alieno si potest directa libertas relinqui.l.seruo tuo C.de testa.ma. Vnde nisi esset testatoris tempore testamenti,non posset ei relinqui directa libertas, & idem si alienaretur,ante mortem,quia res ad casum deuenit, † aliás directa. a quo non posset incipere sed quando his duobus temporibus est testatoris, non potest ante aditam cadere hæc difficultas, quia non est qui eum alienet. ita declarat Ias. hic No. quod manumittens efficitur patronus. Item, quod directo manumissus fit libertus manumittentis. Item quis dicitur libertus orcinus. Item, quod non potest directam libertatem cōsequi, qui duobus temporibus nō fuit testatoris. Item quis dicitur dare directo libertatem.] SYL.

¶ Qui autem ex fideicommissi causa manumittitur, non testatoris fit libertus, etiam si testatoris seruus sit, sed eius, qui manumittit. f At is, qui directo testamento liber esse iubetur, ipsius testatoris libertus fit, qui etiam orcinus g appellatur. Nec alius vllus directo ex testamento libertatem habere potest, quam qui vtroque tempore testatoris fuerit, & quo faceret testamentum, & quo moreretur. † Directo autem libertas tunc dari videtur,

f ¶ Eius qui manumittit. Id est hæredis, vel legatarij, vel fideicommis. C.de fideicomm. lib.l.2.quibus.

* ¶ Adde, quod manumissus ex causa fideicommissi in quibusdam non habetur pro liberto,vt quantū ad operas,& quędam alia quæ annotauit Accur.in l.pen.ff.de diuor.]

Orcinus quis & vnde dicit. g ¶ Orcinus,sic dictus ab orco.i.manumissus ab eo qui tendit ad orcum.i. infernum. Vel ab orthos,quod est rectum, vnde orthinus.i.directe manumissus. Vel ab orco,quod est capio, (nam & inde archiorcus) quia multa capiunt manumissi in testamento,in quo multa sunt.

* ¶ Alc.lib.1. Prætermi.contendit legēdum esse orthinus, de quo latissime disserit Andr. Tiraq. in repe.l.si vnquam. in ver. libertus, nu,107,C,de reuo,don,]

* ¶ Ad-

** Adde, quod Theophilus verti caronia- non, i. charonium, a Charonte inferorum portitore, vnde huic textui magis congruit vox orcinus, quam orthinus.]

a Ex suo. non expectata manumissione ab alio facienda.

b Testamento. vel etiam codicillis testamento confirmatis, vt ff. de ma. test. libertas.

SYL. Hodie tamē etiam in codicillis ab intestato dari potest libertas directis verbis]

† In hunc locū vide Alci. lib 3. Par, in ti.

c Competere. quæ competit hæreditate adita etiam ab vno ex pluribus heredibus, vt ff. de manu. testa. l. testamē to. §. testamento.

d Verba. Maxime, ideo hoc dicit, quia quibuscumque verbis relinq possunt, vt sup. de leg. in princip siue directis, siue precarijs, vt C. eomm. de leg. omne verbum, & facit ff. ad Trebel. l. Scæuola.

cum non ab alio seruū manumitti rogat, sed velut ex suo [a] testamento [b] libertatem ei competere [c] vult.

¶ Siue præceptiuis siue rogatiuis verbis fideicommissum fiat, valet. Aret.

¶ Verba † autem fideicommissorum hæc maxime [d] in vsu habētur, peto, rogo, volo, mando, fidei tuæ committo, quæ perinde singula firma sunt, atque si omnia in vnum congesta essent.

¶ De Codicillis.

¶ Olim Codicilli non erant in vsu, hodie vero eorum vsus est vtilis, & necessarius, & illis primum robur Diuus Augustus de prudentum consilio attribuit. Aretinus.

Ante Augusti tempora constat codicillorum ius in vsu non fuisse, sed primus Lucius Lentulus (ex cuius persona etiam fideicommissa esse cœperunt) codicillos introduxit. Nam cum decederet in Africa, scripsit codicillos testamēto confirmatos, [e] quibus ab Augusto [f] pe- dicilli dicūtur, quia in breuiori chartula, vel codice, quam testamētum fiebant, & solum in eis quædam fideicommissa relinquebantur, & tales sunt ad testamentum, qualis est scapha ad nauem. Sed numquid secundum hoc possunt fieri sine scriptura? Quidam dicunt, quod non, sed tamē dico etiam sine scriptura hodie fieri posse, licet forte, olim in scriptis tantum fierent, vt C. de bon. lib. l. fi. in prin. Accur.

Codicilli sine scriptura fieri possūt.

Ante Augusti. Iste titu. diuiditur in 4. partes. Primo, quomodo fuerit introductus vsus codicillorum. Secundo quando codicilli testamento confirmati valent. Tertio, an hæreditas directo possit dari, vel adimi in codicillis. Quarto, an qs possit facere plures codicillos. Secunda ibi, non tantum. Tertia ibi, Codicillis. Quarta ibi, Codicillos.

Diuisio.

SYL. Adde. l. vnum ex familia § fi. ff. de lega. 2. l. peto. in princ. l. codicillis. §. matre. eo. tit & de verbis enunciatiuis vide Bar. in l. Lucius, §. filiam. ff. ad Treb & in d § fi.

** Imò dixit maxime, quia sunt, & alia, de quibus diximus. sup. de le. §. t. vix enim est, vt verbis directis fideicommissum cōcipiatur, quod à fide solo & pudore hæredis sumpsit denominationē. Nec mouet l. omne verbum, quia non habet illum sensum, sed quod omne verbum voluntatem testatoris demonstrans exequi debet, nec referre directum sit, an precarium.]

ADDITIO Et hoc verum, si verba important dispositionem. item fideicommissum, vel ad hoc extendi possint ex cōiectu rata mente testatoris, non alias, vt l. patre, §. pen. ff. de lega. 3.

† Adde, q̄ & nutu, nedū verbis, fideicommissum relinqui potest l. nutu. ff. de leg. 3. l. & in epistola. C. de fideicom.

De Codicillis.

Continuatio. Quia testamenta, & eorum accidentia dicta sunt, nunc codicillis. i. de paruula, vel de minima scripta voluntate. Nam ideo co-

Ante. CASVS. non figuratur, cum tantum ius antiquum recitetur. Not. quod ius codicillādi ab Augusto traxit originē. Item quod exempla principum sunt imitanda. SYL.

e Cōfirmatos. Hic no. quod quatuor modis codicilli conficiuntur, aut enim in futurum confirmantur, veluti testamento prius facto, in quo dictum est. Quicquid dixero in codicillis, valere volo, & postea codicilli facti sunt. Aut in præteritum: veluti codicilli prius facti, testamento facto postea confirmati sunt, & hi duo casus sunt. C. eod. l. fiue in initio.

Codicilli fiunt post testām.

Codicilli fiunt ante testām.

Et sic confirmatū præcedit confirmās in dispositione, sed non quo ad intellectum, & voluntatem, quia ea censetur præcedere, & facit ad plures, qq. quas mouet hic Ang. SYL.

Tertio fiūt cum testō, veluti cum testator, qui testām implere nequierit, addiderit vt vim codicillorū haberet, vt C. eo. l. fi. §. illud plane ibi, nisi id ille &c. Quarto sine testō. s. ab intestato vt ff. eo cōficiuntur. & inf. eo. §. non tantum. & C. eo. non idcirco, hic autem fuerunt confirmati vel ante, vel post.

f Augusto, cui aliquid relinquebatur.

a ¶ Eius.s.Augusti.
b ¶ Non debebat. Quia legata nõ debebantur nisi ex testamento iure antiquo, vt diximus.sup.ti.2.§.præterea.
c ¶ Non posset. Propter impotentiam facti, vt quia nõ habet tot testes, qui testamēto conficiēdo sufficiant, secus si propter impotentiam iuris, vt ff.eodem, l. Diuus. §. codicillos. quæ est contra. Et probatur hæc solutio, ff. eodem. conficiuntur. §.codicilli.

¶ Codicillis autem. CASVS non figuratur in regula, cuius ratio sola est obseruatio testamentorum inducta, ne confundantur, vt hic dicitur, quare autem non possit adimi hæreditas in codicillis, declarat hic Iac.

tijs per fideicommissũ vt, faceret aliquid. Et cum Diuus Augustus voluntatē eius implesset, deinceps reliq. eius [a] auctoritatē secuti, fideicõmissa præstabant & filia Lentuli, legata, quæ iure nõ debebat, [b] soluit. Dicitur autē Augustus conuocasse sapientes viros, † inter quos Trebatiũ quoque cuius tunc auctoritas maxima erat, & quæsisse, an posset recipi hoc, nec absonans a iuris ratione codicillorum vsus esset, & Trebatiũ suasisse Augusto, quod diceret vtilissimum, & necessarium hoc ciuib. esse propter magnas, & longas peregrinationes quæ apud veteres fuissent, vbi si quis testm̃ facere non posset, [c] tñ codicillos posset. Post quæ tempora cum & Labeo codicillos fecisset, iam nemini dubium erat, quin codicilli iure optimo admitterentur.

¶ Etiam ab intest. codicilli fie i possunt, sed quando ante testamentum fiebant, non aliter valebant, nisi erãt in testamento confirmati, hodie vero semper videntur confirmati. Angel.

¶ Non tantum autem testamento facto potest quis codicillos facere, sed & intestatus quis decedens fideicom mittere codicillis potest. Sed cum ante testamentum factum codicilli facti erant, Papinianus ait, non aliter vires habere, quam si speciali postea voluntate confirmentur. [d] Sed Diui Seuerus, & Antoninus rescripserunt, ex ijs codicillis, qui testamentum præcedunt, posse fideicommissum peti, si appareat eum, qui testamentum fecit, a voluntate, quam in codicillis expresserat, nõ recessisse.

¶ In codicillis hæreditas directo dari, vel adimi non potest, nec conditio institutioni apponi, nec substitutio fieri sed per fideicommissum sic Aug.

¶ Codicillis autem hæreditas, neque dari, [e] neque adimi po-

SYL. ¶ alias inter q. eos.

¶ Nõ tantum. CASVS similiter non figuratur, cum recitetur correctio iuris antiqui. No. codicillos fieri posse ab intestato, quia venientes ab intestato videntur tacite instituti, vel eis relicta hæreditas. l. conficiuntur, ff. de iure codicil. Item, quod codicilli quandocunque facti valent, dũmodo ab eis non sit expresse recessum.]

d ¶ Confirmētur, scilicet expressim vel et si quo iudicio retineatur prima voluntas, vt ff. eod. l. ante tabu. testi. Sed Io. cõtra. nam siue ante, siue post fiant, semper videntur confirmati, vt hic dicitur statim, & ff. eod. si quis cum. §. ti. & l. ab intestato. Accur.

SYL. ¶ Adde, quod in libertatibus remanet differentia secundum Io. Fab. hic,

Not. hæreditatem, nec dari, nec adimi directo posse in codicil. nec exheredationem fieri, nec substitutionē directam, secus si per fideicommissum. Item not. plures codicill. fieri posse, quamuis fieri non possit nisi vnicum testamentum. Item codicillos nullam iuris solennitatē desiderare.

e ¶ Neque dari. directo, sed per fideicommissum, siue ab eo, quem prius fecerat hæredem, siue a legitimis, bene potest relinqui vt ff. eo. l. 2. §. fin. & C. eod. hæreditatem. & inf. pro xi. ver.

ADDITIO. Et assignat gl. in d. l. hæreditatem. rationē differentiæ, qa non tantũ aufertur per fideicommissũ, sicut directo aufert. Vel dic secundum Salyc. aliqua virtus attribuitur vni, quæ non attribuitur alteri, vt l. fin. C. eod. & maiorē vim testamenta, quam codicilli habent, propter maiorem solennitatem in eis requisitã, Angel.

Vt adēptio facta codicillis efficax sit, ponit caute-

cautelam Ioan.Dilec. de arte test.tit.de mut. testam.cau.8.

* ¶ Quod dicitur, directo hæreditatẽ codicillis dari non posse, id verum est in codicillis pagani, non etiam militis l.quærebatur, & l.militis, ff. de milit. test.]

test, ne confundatur [a] ius testamentorum & codicillorum, & ideo nec exhæredatio scribi, [b] Directo autem hæreditas codicillis neque dari, neque adimi potest. Nam per fideicommissum hæreditas codicillis iure relinquitur. [c] Nec cõditionem hæredi instituto [d] codicillis adijcere, [e] neque substituere directo [f] quis potest.

¶ Plures codicillos vnus facere potest, omnes habentes effectum, secus in pluribus testamentis. Aret.

¶ Codicillos autem etiam plures [g] quis facere potest, & nullam [h] solennitatem ordinationis desiderant.

a ¶ Ne confundatur.i.ne istæ duæ volũtates sic misceantur vt vna ab altera discerni nõ possit, nam si idem significarent, quare diuersa nomina darẽtur, vt C. eo.si idem.

* ¶ Adde aliã rationem in l. quod per manus, ff eod. & sup.tit.2.§.præterea intestat. quod nec legata codicillis iure veteri dari poterant, vt Institutionum lib.2. Caius scribit, & ex recentioribus Raph.& Are. in l.1. de leg.1. nisi hi codicilli testamento confirmati essent, quòd & Alcia.annotauit.l.verbum erit, de verbor. signif.

b ¶ Scribi.s.vt de iure valeat.

c ¶ Relinquitur. Sed qua actione hæc hæreditas, vel etiam alia in codicillis relicta petẽtur? Resp.quidam condictione ex l.vt ff. de condict. ex le.l.1. Vel dic, vtili actione ex testamento, cum ad instar testamenti codicilli sint inuenti, vt ff.eo.l.1.§.1.

d ¶ Instituto.s.in testamento.

e ¶ Adijcere. Et cui cõditioni adiectæ necesse parere non habet, sed in eius cõditionis, defectum de ademptione hæreditatis cogitasse videtur, vt ff.de cond.inst.l.pe. in fi. (1) Sed forte in vanum cogitauit. vt ibi dixi.

ADDITIO. (1) idem econtrario, quia cõditio apposita, in testamento non potest in codicillis remoueri, quia tunc pure hæreditas dari videtur contra istum tex.nisi forsan ob fauorem liberorũ per no.in l.Diuus. ff.eo. clausula tamen derogatoria apposita in testamento potest in codicillis reuocari, vt per Ang.hic.

f ¶ Directo si tamen substituerit, videtur rogasse per fideicõmissum, vt restituat, vt ff. ad Trebell. l. Scæuola.

¶ Adde tamẽ, quod tutius est inseri in codicillis clausulã hãc. Et voluit hanc suam voluntatem valere iure codicillorum, & omni alio iure vltimæ voluntatis, quo melius & efficacius valere poterit, nam tunc valebit institutio & substitutio directa in vim fideicommissi, vt per Bart.in l.1.ff.eo. & Io.Dilect. de art. test. tit.de test.caut.10.

g ¶ Codicillos. Plures. Vt etiam omnes valeant, nisi contrarium contineant voluntatem, vt C.eo.l.cum proponas. aliud in testamentis, vt sup quib.mod.test. infir. §.posteriore, & fact.ff.eo.Diuus, §.1.

h ¶ Et nullam.s.de illis quatuor, quæ in testamento desiderantur, vel septem testium, vel sigillorũ, vel quod sua manu scribantur vel quòd subscribãt testes, vt sup.de test.§.1. Sed quædã solẽnitates & hic desiderantur, vt sunt quinque testes, vt diximus, sup.ti.2.§.fi.

** Adde, quod his solis licet facere codicillos, qui & testari possunt de iure.l.Diui.§.penul.eo.tit. Aliud in donatione causa mortis, l.tam is, de mort.causa donationibus.]

Explicit Liber Secundus.

LIBER TERTIVS.

¶ De hæreditatibus, quæ ab intestato deferuntur.

Continuatio. Aliqsi rubi. est generalior text. Hæc rubr. est generalis ad omnes sequentes titulos vsque ad titu de bonorum possessione, vbi mistim tractabit de testamento & ab intestato, sed text. huius tit. loquitur tantũ de suis hæredibus, sic & alias, ff. si cert. petat. de rebus cred.

LIB. TERTIVS.

¶ De hæreditatibus, quę ab intestato deferuntur.

¶ Intestatus dicitur quis decedere pluribus modis, qui hic describuntur. Ang.

SYL. ¶ Cõtinuatur hæc rub. per lu sti. supr. in tit. quib ali. li. vel non. in §. fina. vbi inquit, visis modis, quibus particulares res acquirũtur, sequitur videre quibus acquirantur per vniuersitatem, quod secundum eũ ibi sit 4. modis, per hæreditatem, bo. possess. arrogationem, & addictionem causa libertatũ conseruandarũ subdit, prius ergo est, vt videamus de hæreditatibus, quarũ duplex est conditio, ex testamento, & ab intesta. subiungit se statim dicturum de ijs, quæ in testamẽtis nobis relinquuntur, quod cum perfecerit Imp. subdit alterum mẽbrum intestatorum ꝓ quo est casus in l. 1. ff. si ta. testa. nul. exta. modus continuandi, licet sit ad remota, contra. l. a. ff. de sta. ho. non est ad remota respectu materiæ, & Imper. alias hoc modo continuandi vtitur in tit. de lega. & in tit. de vsu & hab. in fi. & Inf. de obli. quæ ex delic. nas.

Intestatus. ¶ Totus iste titu. diuiditur in 4. partes principales. Primo ponit, quis dicatur decedere intestatus. Secundo, quod prima causa est liberorum, & qui sunt liberi & sui. Tertio emancipatis, quomodo admittuntur, & de adoptiuis. Quarto ponit aliquas suas correctiones. Secũda ibi, Intestatorum autẽ. Tertia ibi, Emãcipati autem, Quarta ibi, Sed ea omnia. Angel. Aret.

Intestatus. CASVS. non figuratur, cum hic ponatur definitio seu descriptio intesta. Nota, hic esse textum cõtra illam regulam, quod qualitas adiecta verbo intelligitur secũdum tempus verbi, nam qualitas decedẽtię non competit viuenti, cum dicat. qui testamentum non fecit, cum fieri possit vltimo vitæ spiritu. l. quarta. ff. locati. tamen nõ est hoc inconueniens. vt est tex. in l. si quis posthumos, §. quod si moriente, ff. de lib. & posthum. Item no. quod intestatus dicitur ille, qui omnino testamentum non fecit. Item, qui non iure fecit testamentum. Item, quod paria sunt, testamentum non esse factum, vel factum & non legitime. Item quod dicitur intestatus ille, cuius hæreditas non est adita. SYL.

INtestat' decedit, qui aut omnino testamentum nõ fecit, [a] aut

a ¶ Non fecit. Vel quia non vult, vel quia non potest, vt pupillus, furiosus, licet hi improprie intestati dicuntur esse, quia & si vellent testari non possunt, vt ff. de suis & legi. l. 1. in prin.

¶ Adde, quod hi quantum ad hunc tractatum sunt intestati, sed de proprietate non, l. 1. ff. de suis, & legit, quod facit ad statutũ, quod Testari aliqui nolunt aliq non pñt.

quod mater non ſuccedat filio inteſtato ſtãtibus agnatis, an vendicet locum in inteſtabili, de quo per doct. maxime Dec. in l. generaliter, C. de inſtit. & ſubſtit.

non iure † fecit: [a] aut id, quod fecerat, ruptum, [b] irritumve [c] factum eſt, aut ſi ex eo nemo hæres extiterit. [d] †

¶ Prima cauſa ſucceſſionis eſt ſuorum, qui dicuntur, qui primum locum obtinẽt, ſiue naturales ſint, ſiue legitimi h.d.

¶ Inteſtatorum autem hęreditates ex lege 12. tabul. primum ad ſuos hæredes pertinent. Sui autem hæredes exiſtimantur (vt ſupra diximus [e]) qui in poteſtate morientis fuerint, [f] veluti filius filiave, nepos neptiſve ex filio, pronepos proneptiſve ex nepote ex filio nato [g] prognatus [h] prognatave. Nec inter-

a ¶ Non iure fecit. Quia caruit ſolẽnitate teſtium, vel non habuit teſtamẽti factionem, & fecit.

¶ Adde tex. in l. 1. ff. de iniu. rup. & dũ glo. ponit exemplum in eo. q de facto fecit teſtamentum, poteſt adduci tex. in l. ſi quæramus, ff. de teſta. Item in illo, qui præterijt ſup. de exhæred. libe. in prin.

b ¶ Ruptum. Arrogatione, vel agnatione poſthumi, vt ſupra quibus mod. teſtamen. infirm. 1. reſpon. †

¶ Adde, quod de hoc eſt text. in l. 3. in princ. ff. de iniuſt. rup. & in §. poſthumi. ſupra de exhære. lib.

¶ Et nota, quod non eſt per omnia idẽ, qñ rumpitur, ac ſi nullum factum eſſet, ſi tamen fecit codicillos, cum primo caſu ſcilicet quando rumpitur, legatum, vt ex codicillis non valeat, vt C. de codic. l. 1. ſecundo ſec, vt ſupra de fideicommiſ. hæred. §. præterea, & ff. de iure codicil. ſi quis eum. in fin. 1. reſpon. & id l. ab inteſtato, & ſupra tit. 1. §. non tantum.

SYL. ¶ Adde, quod in primo caſu ratio eſt, quia codicilli pendent a teſtamento l. ab inteſtato. in fin. ff. de iure codicillo. quod non eſſet, quando expreſſe vel tacite eſſent grauati venientes ab inteſtato, l. 1. Cod. de codicill. Item hodie non procedit hæc differentia, per authen. cauſa. Codice de libe. præte.

c ¶ Irritumve. Vt per capitis diminutionẽ teſtatoris, vt ſupra quibus mod. teſtam. infir. §. non tamen, & facit. ff. de verbor. ſignif. inteſtatus.

SYL. ¶ Adde, quod dicitur irritum, & quod non iure factum eſt. §. alio quoque modo, ſupra quib. mod. teſtam. infir. Item quãdo ſibi mortem conſciuit ob crimen, l. ſi quis filio. §. eius ff. de iniu. rup.

d ¶ Extiterit. Sunt & alij duo modi, vt per querelam, vel contra tabulas teſtamento reſciſſo, vt C. de col. vt liberis. Accur.

ADDITIO Hoc verum ſi ſit mota ante aditam hæreditatem, ſecus ſi poſt, quia prætor non poteſt facere deſinere quem eſſe hæredem, §. quos autem, infra de bonor. poſſeſ. Ang.

† No. patria eẽ, qđ nõ fieri, & SYL. nõ ſimile fieri. facit l. nõ puta uit. §. non ẽquis. ff. de bo poſ. cõ tra tab.

† i. hẽditatẽ nõ adierit. l. 1. ff. đ ſuis & le. hę. cõcor. cũ tex. hic §. cũ aũt i fra eod. §. proxim⁹. inſ. tit. 2. SYL.

Teſtm̃ p duo rũpit.

† Intellige vt ibi per Ioan. Fab. Porc. & Ang.

¶ Inteſtatorum. CASVS literaliter tantum figuratur, quia procedit deſcribendo & tradendo regulam. No. quod prima cauſa ſucceſſionis eſt ſuorum. Item, quod hæreditas inteſtati primo debetur liberis ex l. 12. tabularum. Item nota qui ſint ſui. Item, qđ dictio, ſupra, denotat ex interuallo, ibi, ſupradiximus. ex quo nota q̃ ſufficit allegare in genere ad probationẽ alicuius rei. Item, quod patria poteſtas requiritur tẽpore mortis in ſuitate. Item, quod viuens moritur. Item, quod verbum naturales, importat aliquando legitimos & naturales. Item, qđ per oblationem curiæ quis legitimatur. Item, quod filij per ſubſequens matrimoniũ legitimantur, & efficiuntur legitimi hæredes parentibus ſuis. Item, quod quis debet cõſequi meritum, & honorem ex eo bono, cuius eſt cauſa.

* ¶ Verba L. 12. tabula. cuius mentio habetur in hoc tex. hæc fuiſſe traditum eſt, inteſtatorum hæreditates primo ſuorum hęredum velint, nolint, ſunto. his deficientibus, proximus agnatus familiam habeto.

e ¶ Supra diximus. ſupra de hæred. qualit. & differ. §. ſui.

f ¶ Fuerint. Item aliud eſt neceſſe, vt nemo eos præcedat, vt ibidem dicitur, vt ſup. de hęred. qualit. & differ. § ſui.

g ¶ Ex filio nato Aliud ſi ex filia, vt ſupra de patr. pote. § fin.

h ¶ Prognatus. Id eſt procul a me natus, quia in quarto † gradu eſt mihi, qui vocatur abnepos, vt infra de gradibus, §. quarto. Vel hic † compoſitum poni pro ſimplici, id eſt natum, vel natã, & ſic pone pro pronepote prædicto. Vel dic melius, loquitur de omnibus deſcendentibus vlterioribus, & ideo dicit prognatus, quia vſque in infinitum ſuccedunt, vt in auth. de hær. ab inteſt. §. 1. & ſic proprie ponitur prognatus, id eſt procul natus.

¶ Adde, quod media approbatur, facit text. in l. cui certum, §. item Pomponius, ff. de poſthum.

* ¶ Adde, quod cum ſimpliciter fit mentio de prognatis, ſeu progenitis, proprie nepotes intelliguntur, præpoſito enim pro, hoc inducere videtur, ſicut cũ pronurum, proſocerum, pronepotem, dicimus. Alc. l. natorum, ff. de verbo. ſign.

Prognat⁹ & abnepos.

† Immo ſ. gradu ſm̃ Nic.

† Prima ſ melior ſecundũ eũdem Nic. SYL.

a ¶ Naturales.i & legitimi.
b ¶ An adoptiui. Quo ad hoc vt sui dicantur: (1) nisi emancipati fuerint tunc enim interest, cum naturales emancipati iure prætorio succedant, adoptiui non, vt ff.eod.l.1. §.suos,& infra eo.§.minus.

ADOPTIO.
(1) Scilicet ab intestato, secus ex testamẽto, de quo dic, vt per Ang. in §. sed hodie. sup. de adopt. Item hoc non obtinet i feudo nouo ẽt si cũ consensu dñi adoptetur agnatus. c. adoptiuis. in tit. si de feudo fuerit cõtrouersia.& de succes. feud.c.1. & p Io. Fab. & per Angel. Aret. hic.

† Similis tex.sup.de nup.§.vlt.

est, vtrum naturales a sint liberi, an adoptiui. b

¶ † Quibus c connumerari necesse est etiã eos, qui ex legitimis quidem nuptijs vel matrimonijs nõ sunt progeniti curijs d tamen ciuitatum dati, secundum Diualium e Constitutionum, quæ super his positæ sunt, tenorem, hæredum suorum iura nanciscuntur, nec non f eos, quos nostræ amplexæ sunt constitutiones, g per quas iussimus, † si quis mulierem in suo contubernio copulauerit, non ab initio affectione maritali eam tamẽ, cum qua poterat habere coniugium, & ex ea liberos sustulerit, h postea vero, affectione procedente, etiam nuptialia instrumenta i cum ea fecerit, & filios vel filias habuerit, non solum eos liberos, qui post dotem editi sunt, iustos, k & in potestate esse patris, sed etiam anteriores, † qui & ijs qui postea nati sunt, occasionẽ legitimi nominis præstiterunt. l

c ¶ Quibus. s. suis hæredib.
d ¶ Curijs. Erat enim curia siue corpus in qualibet ciuitate, q̃ curia indigebat officialibus, vt negotia expedirentur vt in Auth.de defen.ciu. §.nulla. in fin. colla.3. vnde quicunque vellet naturalem suum filium dare illi curiæ, vel ipsemet filius post mortẽ patris se offerre, non extantibus legitimis, vel pater testamento illud dicat, legitimus fiebat, vt in auth.quib.mod.nat.effi.sui.§.quod vero.& §.si quis igitur.

† alias vt si.

SYL.
¶ Intellige subsequente ratihabitione, §.cũ semel.d.auth. Nec potest pater vnum ex ita legitimatis facere melioris conditionis filijs legit.& natur.§.& quoniam variæ.ea.auth.
* Erant autem hæ curiæ decurionum, vt copiose ostendi in Anno. supra tit. de nupt. §.finali.]

Peccata remittuntur peregrinãtibus.

Sicut fit remissio peccatorum ijs, qui vadunt vltra mare.
* ¶ Adde, quòd etiam per ingressum religionis quis efficitur legitimus, exẽplo oblationis curię, quia a pari procedunt curia diuina,& humana, secundum Alex.in rub.ff. de ope.no.nun. nu.9. & in l. necessarijs. de acquiren.hęred.& Iaso.in l.1.C.quando non pet.par.num.30.]
e ¶ Diualium. Id est principum. id est Theodosij,& Leonis, vt Cod. de na. lib.l. si quis,& l.quoniam.
f ¶ Nec non eos.s.necesse est connumerari inter suos.

g ¶ Constitutiones.C.de nat.libe.cum quis; & l.nuper.
h ¶ Sustulerit.i. habuerit.
i ¶ Instrumenta. In quibus contineatur matrimonium inter Titium & Bertam esse cõtractum, & dotem datam esse, quæ instrumenta dotalia vel nuptialia dicuntur,& sine his duobus scilicet scriptura & dote dicit P. non valere matrimoniũ, quia lex plenũque d̃ his dixit tali casu vt hic & sup.de nup. §.si.non alias, vt ff de reg.iu. nuptias. Nos † dicimus valere matrimonium, † vt C. de nupt. si vicinis.& in Authẽ.de nuptijs. §.nuptias.coll.4. sed non fieri liberos legitimos, vt i Auth. de trien. & se. §.fina.coll.3.
¶ Adde, quod si loquimur de iure canon. opi. glo. est vera. c.tanta.qui fil.sint legi.si de iure ciuili, & in illustribus non requiruntur, §.illud.in Auth. quib.mod.na. effic.le. in liberatibus requiruntur, §.si quis igitur. in Authen.vt lib. de cet. in alijs autem communiter tenetur requiri.]

Matrimonium siue scriptura, & dote põt valere, sed nõ filij legitimarũ.

† Adde gl. sup.de nupt. §. vlt. ver. istru.
† idẽ Ang. i §. fi.sup. de nupt.
† Concor. cum hoc tex.c.tãta. cũ glo. 1.

SYL. extr. q filij sint legit. & sup. de nup.§.vlt.

K ¶ Iustos. Repete, iussimus.
* ¶ Iustos appellat filios, quos hodie dicimus legitimos,& naturales.
** Adde, q̃ talis legitimatio procedat, multa requirũtur. primum, q̃ sit procreatus ex muliere libera. 2 quòd cum ea nõ esset prohibitum matrimonium. §.vlt. sup.de nupt. 3. quòd tempore quo illũ succedit pater, nõ haberet affectũ, nec cõsuetudinem cũ alia, vt ait Bar.l.vl.in fi.de cõcub. licet ad hoc 3. requisitum non attendatur de iu.can. scd̃m gl. vbi Abb.in c.innotuit. de elect. & in d. c. tanta.4, quòd conficiantur dotalia instrũ, vt hic,& in d §.vl.sup.de nup. Sed hodie de iure can.in vtroque foro contrarium tenetur secundum Abb. in d.c.tanta.in 1. no. q̃ tamẽ declarat vt dixi sup.in d.§.vl. de nupt.5. q̃ non sit inter ipsos tã dispar cõditio, quin honeste nuptias contrahere possint, vt ingt Soc.in cõs.52.l.1. vbi multa allegat ad hoc, & attestatur hanc esse communem opin.
l ¶ Præstiterunt.s.primi.nam & ob hoc retinent

Mulieres aliq retinēt ad sobolis experimentū.

tinent quidam prius concubinas, vt experiātur, an ex eis possint filios habere, vt postea accipiant eas in vxores, vel repellāt: quod.s. vt repellātur, in vxore prohibitum est, vt in auth.qui.mo.na.eff.leg.§.quoniam.coll.7.

ADDITIO.

No. cautelā gl. ꝑ eo qui vult hr̄e filios: sed non est bona quo ad aīam, quia oīs fornicatio est hodie prohibita, vt dixi. supra de nupt. §. si aduersus. & §.si. Angelus.

Quod obtinere censuimus,[a] & si non progeniti fuerint post dotale instrumētū cōfectū liberi, vel ēt nati ab hac luce fuerint subtracti.

¶ Ad hoc, vt nepos, & alij vlteriores liberi in potestate, sui hæredes sint, requiritur, quod alius non procedat eos in gradu.h.d. Aret.

¶ Ita demū tamen nepos neptisve, pronepos proneptisve, suorum hæredum numero sūt, si præcedens persona desierit [b] in potestate parentis esse: siue morte id acciderit, siue alia ratione, veluti emancipatione.[c] Nam [d] si per id tempus, quo quis [e] moritur, filius in potestate eius [f] sit, nepos ex [g] eo suus hæres esse nō potest: idque & in ceteris deinceps liberorum personis [h] dictum esse intelligimus.

a ¶ Censuim⁹ q. d. nō solum si nascant̄ postea, & viuant cum primis, sed & si nō nascantur aliqui,

SYL.

siue etiam nascantur, & moriantur, vt C. de na. lib.l.nuper. Et not.quod etiam si legitimos habent ex vxore quondam, tamen hæc valent: † & siue ex libera, siue serua, quam postea manumiserit, & in vxorem duxerit, hæc seruantur, vt in authent. de incest. nup. §.final. & in Authen.de tri.& se.§.fin.column.3. & in Authent. de filijs ante do. instrumenta na. per totum ti.col.3.

SYL. ¶ Adde, non requiri manumissionem in serua, authen.noua alia, C.de natu.lib. Idem ex meretrice hodie, si proles est certa.cap.inter opera, de sponsa.

* ¶ Quibus modis filij natural. effic. legiti. & de varijs (vt vocant) cautelis quas adhibere possum⁹, vt legitimatio infringi nequeat vide Cæp.cau.223.250.& 251.

¶ Ita demum. CASVS non esset figurandus, cum pendeat hic versiculus à præcedenti, ibi, nepos, neptisve ex filio, pronepos pronepsisve. Illa enim verba faciebant dubitationem, cum esset dictum eos etiam suos hæredes esse, respondetur tamen declaranda illa verba. ita demum hoc esse, si nemo eos in suitate præcedat. & ratio decidendi fuit. quia suitas nō capit, nisi vnum gradū. l.posthumorū, ff.de iniu.ru. in ver. posthumi. rō dubitandi fuerat, ꝙ sup.dictū erat, necesse esse in ptāte pr̄is fore tēpore mortis, ꝙ non reperit̄ in posthumo. rō aūt decidendi fuit, quia nato eo fit retrotractio ad tp̄s mortis patris. No.suitatem nō capere nisi vnum gradum. Item, quod nepos ita demum est suus, si pater eum non præcedat in gradu. Item, quod quomodocunque quis exeat patris potestatem, facit locum secundo in suitate, item, quod posthumus est suus.

b ¶ Desierit. Sed nonne filius præcedit nepotē ex altero filio vno gradu, vt inf.de gra. co.§.1.grado, & §.2.& tamen nō excludit, & vt inf.eo.§.cum filius? Rn̄.non vr̄ præcedere cū sui patris locū obtineat, vt in d.§ inf. eo.

* ¶ Quod dicitur in tex. siue alia ratione, declara nisi id accidat ꝑ dignitatem, quia tunc retinerur ius suitatis, §.illud quoque. in Authē. consti. quæ de digni.]

c ¶ Emancipatione. Vel capitis diminutione maxima vel media non autem capitulitate, vt supra quibus mo.ius pat. pot.sol. §. si ab hostibus. & ff.eo. l.1. §. si filius. SYL.

ADDITIO Aduerte quod dicitur hic de emancipatione, est hodie correctum, quia sublata est differentia emancipationis, & patriæ potestatis. Ang.

d ¶ Nam si per id tempus. Contra. infr.eodem.§.cum autem quæritur, in prin, Solu.vt inf.tit.1.§.proximus.Accur.

** Collige ex hoc text. eum dici proximiorem defuncti, qui proximior est tēpore mortis, non qui postea nascitur, qua de re late Soc.in consil.1.lib.2. & nouissime Tiraquel. de retrac.lignag.§.1. glos.1.num.98. Et ideo si ex statuto in locum demortui subrogari debeat ad aliquod munus ꝓximior, præfereretur tempore mortis proximior ei qui postea natus est. vt post Oldr.consul Alb. in 1.par. sta.quæst.134.]

e ¶ Quis. Velitti auus.

f ¶ Eius, scilicet aui.

g ¶ Ex eo, scilicet auo.

h ¶ Personis. Cum omnes liberi appellent̄, licet post trinepotē improprie. vt ff.de gra. l.iurisconsultus.§.parentes, & ff. de verborū signific.l.liberorum.

¶ Adde, quod docto. communiter sequūt̄ hanc gloss. Tamen alias contrarium dicebam per text. in l.appellatione. j.ff. de verb. significatio. in l.liberorum. eodem titu. in l. quique.§.parentes, ff de in ius voc. vbi casus in l.1.§.generaliter, ff.de leg. præstand. Nec text. in §. parentes, videtur intelligi à doctorib. dicit enim quòd vsque ad illum gradum proprio nomine appellantur, id est habent nomina propria, non quod vlterius non sint proprie parentes, & liberi, & ita teneas.]

+ Idē Ang. § cū aūt sup. de tu. l Posthumus dī du plicher.

a ¶ Sui hæredes sunt. Cum habeantur pro natis quoties de eorum cōmodis quæritur, † vt ff. de stat. homi qui i vtero. Et no. quod posthumus dicitur proprie, qui post humationem patris nascitur: & dicitur etiam improprie ille, qui facto testō nascitur, vt ff. de iniust. rup. testa. l. 2. §. 1.
** Adde posthumum interdum accipi pro eo, qui ad huc est in vtero, l. cū pater. de neg. gest. & l. si nemo, §. fi. de test. tu. secūdum quam significationem hunc etiam lo cū accipit Ias. in l. si à primo. & l posthumo nato. de lib. & posth. & l leg. qui se patris. C. vnde libe. quod et Accur. sentit. Receptior tamen est sententia posthumum non dici suum hæredem, antequā nascatur, l. fin. de collar. bon. & l. si. de assign. lib. ideoque spes tantum, non existentia sui hæredis tunc considerari potest, l. 1. §. toties de ven. in poss. mit. quibus adde meliorem tex. in l. posthumus, in princ. de inof. testa. cum autem nascitur, eius natiuitas retrotrahitur ad tempus quo pater viuebat. l. intelligendus. de verbo. signifi. tex. vero nostro argute & docte respōd. Arius Pinel. in rub. C. de bo. mat. in 2. par. num. 37. post Cur. d. l. posthumo. & Gozad. in l. qui se patris, vt sci licet iste text. loquatur de posthumo nato, quod declarat vt per eos.]

¶ Posthumi quoq; qui si viuo parente nati essent, in potestate eius futuri forent, sui hæredes a sunt.

¶ Suus hæres statim post mortem parentis efficitur hæres, etiam ignorās, licet sit pupillus, vel furiosus, & sine aucto. itate sui administratoris. Aret.

¶ Sui autem hæredes fiunt etiam ignorantes: b & licet furiosi sint, hæredes c possunt existere: quia quibus ex causis ignorantibus nobis acquiritur, ex ijs causis, & furiosis acquiri d potest. Et statim à morte parentis † quasi e continuatur dominium, & ideo nec tutoris auctoritate opus est pupillis, f cum etiam ignorantibus acquiratur suis hæredibus hæreditas. Nec curatoris assensu acquiritur furioso, sed ipso iure.

¶ Reuersus ab hostibus fictione postliminij efficitur suus hæres, etiam si reuersus fuerit

SYL. ¶ Sui autem. CASVS. Quærebatur an ignorans vel furiosus efficeretur suus, & rō dubitandi erat quia in his personis non cadit obligat. regulariter, quia deficit cōsensus l. in negotijs, ff. de reg. iur. sed si obligantur oneribus hæreditarijs, ergo, &c. Cōtrariū decidit ea rōne, quia obligatio prouenit a l. fine aliquo facto ipsorū. Not. ignorantē quasi contrahere. Iiē, q nō dat mediū inter aditionem sui & mortem. Item, quod quo ad acquisitionē equiparant furiosi, & ignorantes.
b ¶ Etiam ignorantes, & inuiti, & statim licet de iure pretorio abstinere possint, vt su. de hered. qual. & dist. §. sui. & ff. si quis omis. causa test. l. 1. §. qui sunt.

SYL. ¶ Etiam hodie, secundum cōem opin. doc. ADDITIO. Quod prætoris beneficiū, ēt si nō impetretur, competit ipso iure, l. ei qui se immiscuit. ff. de acquir. hæred. Ang.

c ¶ Hæredes, scilicet sui. aliàs non nisi per curatorem, secundum quosdam, vt C. de curato. fu. l. si. § tali itaque.

¶ Ratio autem, quare est diuersum in furioso quo ad here ditatem alienam, & paternam est, quia hæreditas in suo acquiritur ipso iure, cetera non sic: & ideo transmittitur, sicut & legata, licet secus sit in hęreditate: & ita declarat Bald. in d. §. aaii.]

SYL. † cōcor. l. in suis. ff. de liber. & posth.

d ¶ Acquiri pōt. Sic, ff. de actio. & obl. l. si à furioso. & ff. si cert. pet. l. si à furioso.
** Adde, q furiosus, absentis loco est l. vbi non voce. de reg. iu.]

e ¶ Quasi, hoc ideo, quia in corporalibus dicitur proprie continuatio, sed dominium est incorporale, hoc reprobo, quia & possessor est res incorporalis, † & tamen vna cum alia continuatur, vt ff. de acq. pos. Pomponius 1. §. præterea. & §. in do tem, & §. si iussu. & §. sed & legatario. & §. pen. Dic ergo improprie fieri continuationem, quia inter diuersa, non inter eadem fieri debet: sed pater & filius vnum fictione iuris sunt, vt C. de imp. & alijs sub. l. fi. § fi.

possessio ē res incorporalis. † hoc verū sm Bar. d iure ciui. nō aūt de iure gētiū Fingit ius SYL. patré, & filiū esse eādem personam.

¶ Adde, q hic ideo non continuatur vere, quia dñium, quod erat apud filium viuente patre, erat fictum: quādo vero succedit, est verum: ideo dixit quasi cōtinuatur: quia alteratur qualitas subiecti, quod continuatur, ideo est impropria continuatio: & bene declarat hic Christ.]
** Dic, q tex. ait, quasi continuari dominiū in suos hæredes, per mortem patris, ad significandum eos quoque in eius vita quodammodo dominos fuisse l. i suis, de lib. & post.
f ¶ In pupillis. Alias si hæreditas extranei & non patris tutoris auctoritas, & pupilli actus necessarius est: nisi sit infans, quo casu sufficit tutor, vt C. de iure d elibe. potuit. & l. si infanti. §. parente, & ff. de tut. & cur. dat. ab ijs. l. impuberi.

SYL. ¶ Interdum. CASVS. In prima parte quęritur, an existens in potestate hostiū tępore mortis, reuersus fit suus: & videtur q nō, q a qui non est in potestate, nō est suus. vt sup. Contrarium dicitur, quia quamuis re vera non

non fit, l. tamen fingit eum esse. In secunda autem parte dubitabatur ex eo, quia qui semel est hæres, perpetuo est hęres, l. & si fine, §. sed quod Papi. ff. de min. cuius contrariū dicitur ex eo, quia non desinit, sed auferuntur bona ab eo tanquam ab indigno. Notquòd dictio, interdum, ponit regulam in cōtrarium. Item quod captus ab hostibus desinit esse in potestate patris. Item, ꝙ sufficit aliquē esse vere vel ficte in potestate tēpore mortis. Itē, ꝙ hoc est fictione postliminij. Item, ꝙ damnatus ob crimen lęsæ maiestat. non amittit potestatem, quam habeat in filios. Item, quod in crimine læsæ maiest. memoria damnatur. Item, quod est casus, in quo quis desinit esse hæres.]

post mortem patris: sed si testator perduellione damnatus fuerit, hæres suus esse desinit. Angel.

¶ Interdum [a] autem, licet in potestate parentis mortis tēpore suus hæres non fuerit, tamen suus [b] hæres parenti efficitur: veluti si ab hostibus quis reuersus fuerit, post mortem patris sui. Ius enim postliminij [c] hoc facit. Per contrarium autem hoc euenit, vt licet quis in familia defuncti sit mortis tempore, tamē suus hæres non fiat: veluti si post mortem [d] suam pater iudicatus fuerit perduellionis [e] reus, ac per hoc memoria [f] eius damnata [g] fuerit, suum enim hæredem habere non potest, cū fiscus ei succedat, sed

a ¶ Interdum, sic. ff. de suis & legi. l. t. §. interdum.

b ¶ Suus, ff de test. l. lege Corn. in fi. contra. Sol ibi ille, qui fuit captus, non fuit reuersus, sed hic sic.

c ¶ Postliminij. Quod fingit eum semper in ciuitate fuisse, vt supra quib. mod. ius pa. po. sol. §. si ab hostibus.

d ¶ Post mortem. † No. quædā delicta transire contra hæredem etiam lite non contest. vt læsæ maiest. in duob. casib. quādo quis cō tra principem, vel rempub. † fuit molitus, alias non, vt ff. ad l. Iul. ma. l. fi. & his duob. casibus tātum loquitur. Item de residuis, & peculatus, & repetundarum, vt ff. ad l. Iul. pecu. l. fi. Item apostatarum, vt C. de apostat. l. 2. & l. apostatarum, in fi. Quædam etiam non transeunt lite contestat. vt omnia alia publica: vt ff. de accu. ex iudiciorū. Alia contestata lite transeunt, alia non vt omnia priuata delicta, vt C. ex delict. defun. l. t. & infr. de perpe & tempo. actio. §. non autem.

Adde, ꝙ regula est, ꝙ delicta, siue publica siue priuata sint, nō trāseunt in heredes, nisi lis sit contestata d. l. ex iudiciorū. fallit in crimine lęsæ maiest. d. l. fi. secundū text. illius. l. In hæresi. l. manichæos, C. de hæred. In apostatis, vt in glo. In crimine repetūdarum. l. 2. ff. ad l. Iul. repe. Item in peculatu. l. fi. eo. tit. Item de residuis. l. fin. ff ad l. Iul. pecu. Item qñ vxor successit viro, & est accusata de morte viri, vel econtra, l. Lucius, de

† Vide fi. mi. glo. in l. ex iudiciorū, ff. de accus.

† C. Romanorū, ar. l. eū qui vectigal. ff. de vet. sig.

Idem in alijs ciuitatibus, secundū gl. SYL. in l. fallaciter, C. de aboli.

Quod est verum, si recognoscit superiorē, alias

iur. fis. Item in desertore militiæ, l. defuncto rum, C. de re mi. lib. 12.

e ¶ Perduellionis. Ideo dicit perduellionis quia perduellium fiebat certamen, si aliquis criminis huius dicebatur reus, ꝙ aliquid in ipsū principem, vel rempublic. fuisset molitus secundū Pla. Et potest dici hoc, & defendi: quia & secundum iura Romana videtur posse fieri de iure pugna. (1) & sunt aliqua, argu. vt ff. ad l. Aquil. qua acti one. § si quis in colluctatione, & ff. de re iud. commodis. & ff. de ijs, qui no. infa. athletas, C. de athl. l. t. & ff. de excusat. tuto. l. athletæ in princip. & C. quę res pig. ob. pos. specie, & ff. de don. donationes, in fin. his in legibus habetur mentio de tali pugn. quæ non fieret, nisi de iure esset. Vel dic perduellionis, i. hostilis criminis: nam perduelles hostes dñr, vt ff. de ver. sign. quos nos.

secus, vt ē glan d. l. t. in prin. ff. ad l. Iuliā maiest. dic vt p Ang. hic. Pugna an sit licita.

¶ Adde ꝙ hæc est vera, & declarat Alc. ibi. SYL.

¶ Perduellionis reus hic intelligēdus est qui contra principē, vel rempus aliquid hostili animo molitus est, l. vlt. ff. ad l. Iulian. maiest. Sed apud veteres, qui ciuem iniustè fecisset, is quoque perduellionis reus erat, & perduellis appellabatur, vt Horatius occisor sororis apud Liuium lib. t.]

ADDITIO. (1) De iure can. est prohibitum talibus pugnantibus in duello ministrari sacra, maxime qui prouocant, vt not. Spec. de accus. §. sequitur. ver. quid si.

f ¶ Memoria. nam ipse cum sit mortuus, non potest damnari nisi a Deo, vt ff. quæ sententiæ sine appel re. l. pen.

g ¶ Damnata, Hoc. s. modo pronuncio cōtra imperium Lucium fecisse, & ideo bona in fiscum inferri. † nam per hoc memoria damnatur, & infamia quadam defunctus afficitur, vt sup. quib. ex cau. ma. non ll. §. t. & ex tempore cōmissi delicti alienationes ab eo factæ non valebūt, vt C. ad l. Iul. mai. l. pen. in fin. & ff. de donat. l. donationes. §. fin. Accursius.

† Vide Tho. Grāmat. decis. 6. vbi hoc singulariter limitat, & declarat.

ADDITIO. Ex hoc loco notari potest, ꝙ de crimine alicuius etiam post mortē quærere licet: quod verum est, si agitur propter bona, vel contra personam & bona secus si contra personam, vel de persona tm̄ quia tunc non licet, cum crimina morte extinguantur,

Crimina an post mortem peti possint inquiri.

guantur. Vide pro hoc glo. not. in cap. a nobis. ij de senten. excommun. in notula, puta in hæresi, &c.

a ¶ Potest dici. Scilicet verius.

b ¶ Desinere. scilicet lata sententia. Nā non facit ipso iure desinere hæredē suum esse tale delictum.

SYL. ¶ Adde tamē. quod interim est interdicta administratio rerum propriarum, l. quæsitum, ff. qui, & à quibus.

SYL. ¶ Cum filius. CASVS sic figuratur. Quæsitum est, an nepos vna cū alio filio succedat. & videbatur ꝙ non. quia semper ꝓximior præfertur. §. si plures, infr. tit. I. contrarium dicitur, quia subintrat locum patris, nec succedit ex persona sua, sed patris, quæ est in gradu ęqualis personæ alterius filij. Nota, quod ita succedit auo nepos, vt filius.

† An & qñ idē iudicetur đ nepote ꝙ đ filio, & an nepos ex filio primogenito excludat in feudo filiū secundo genitū, ei⁹ patruū, vide Tho. Grāmat. decis. I.

potest [a] dici ipso quidē iure esse suum hæredē, sed desinere. [b]

¶ Nepos ex filio præmortuo succedit simul cum alio filio viuente: quia assumit locum patris sui: & ideo succedit cum patruo, & filijs patrui in stirpes, & non in capita. Arct.

¶ Cum filius filiave, & ex altero filio [c] nepos neptisve existunt, pariter ad hæreditatem aui vocantur, nec qui gradu proximiorem, vlteriorem excludit. Aequum [d] enim esse videtur, † nepotesve in patris sui locum succedere. Pari ratione, & si nepos neptisve ex filio sit, & ex nepote pronepos, proneptisve, simul vocātur. [e] Et quia placuit nepotes neptesve, item pronepotes proneptesve in parentis sui locum succedere conueniens esse visum est, non in capita, sed in stirpes [f] hæreditatem diuidi: vt filius partem dimidiam hæreditatis habeat, & ex [g] altero filio duo pluresve nepotes alteram dimidiam. Item si ex duobus [h] filijs nepotes, neptesve existant, ex [i] altero vnus [k] forte, aut duo, ex altero tres aut quatuor, ad vnum aut duos dimidia pars pertineat, ad tres vel ad quatuor altera dimidia.

Quod est verum, si succeditur titul. hæreditario, quia tunc iuris dispositio, quę talis est consideratur, secus si titu. fideicommissario, quia consideratur affectio, quæ naturaliter est maior erga filios quam nepotes. Ang.

** ¶ Adde hūc §. non habere locum in tutela. leg. tertia, §. si duo. secūdo respond. ff. de legit. tu. neo in iure patronatus, l. si liberius præterito. de bo. lib.]

f ¶ In stirpes infra titu. I. §. hoc etiam addendum. in fi. contra. Solut. vt ibi.

* ¶ Adde ..., quod in capita succeditur, cū hæreditas in tot æquales, partes diuiditur, quot sunt succedentium capita. In stirpes, cum habetur ratio tātum vni⁹ stirpis, cuius iureniuntur qui succedunt: vt in text. nostro, vbi in pluribus nepotib. cōsideratur eorum pater, & sic stirp. non autem ipsorū nepotum numerus.]

Itē, quod vsque ad pronepotē quis succedit in locū patris, vlterius non, secundum doc. cuius contrarium tenui alias per text. in §. ita demū, sup. eo. & per alia plura. Itē, ꝙ tali casu succeditur in stirpes. Itē, ꝙ quando plures inter se succedūt auo, similiter succedūt ĩ stirpes.

c ¶ Ex altero filio. secus si ex filia, vt infr. eo. §. item vetustas. & inf. eod. §. Diui.

ADDITIO. Hodie secus vt ibi not. & in l. lege. C. de legi. hære.

d ¶ Aequum, vt in Auth. quib. mod. na. effi. sui. §. ergo ibi: quid enim legalius. coll. 7.

e ¶ Vocantur. Item est, & si per bonorum possessionem vocentur, vt ff. de contra tab. l. I. §. vocantur. (i) Sed contra. ff. de contra ta. l. 3. §. I. Solu. non est contra, quia ibi præcedit filius, quia patris loco est adoptatus ad nepotem, vt supra. §. ita demum.

ADDITIO. (i) Et sic nepos assumit personam patris nedum ab intestato, sed etiā facto testamēto, quod postea impugnatur.

** Adde, quod generaliter in successione ascendentium descendentes cuiuscūque gradus subeunt locum patris. gl. §. multis ver. vsque ad quintum infra de succ. lib. & semper in stirpes vocantur, §. vlt. inf. eo. l. 2. vbi Alb. & auth. in succ. vbi Paul. Castr. & Corne. C. de suis & leg. latius Tiraq. de retract. lignag. §. 11. gl. 12. Aliud vero est in fideicōmissis successione in collateralium, vt late per Rub. Alex. cons. 37. 38. 39. 40.

g ¶ Ex altero, sic inf. eod. § fi. sic, ff. de inoffic. testa. Papin. §. pinde si ex duobus, sic, & C. de suis & leg. nepotes.

h ¶ Ex duobus filijs. præmortuis.

i ¶ Ex altero, scilicet filio.

k ¶ Vnus, scilicet nepos.

SYL. ¶ Cum autem. CASVS. Querebatur, an quo quomodo ex prædictis quis decedat intestatus, attēdatur idem tempus quo ad suitatem? & videbatur, quod nō, quia si requi-

titur patria potestas, quã volumus inspicere an quis sit suus: si quis moriatur, clarũ est, quod post mortẽ nõ hẽt filios in ptãte. contrariũ dr, quia satis est pria ptãs tẽpore mortis: quia ad illud tps retrotrahit̃ ex dispo. l.

i ¶ Mortuo. Antequam adeatur ex testõ hæreditas. Vnde cõstat, non transmitti ad filiũ de inoffi ioso querelam: immo etiã ea adita non trãsmittebatur olim, sed hodie contra, vt C. de inoffic. testam. l. scimus, §. fi. & l. si quis filium ibidem.

Querela inoffi iosi an possint ad hæredẽ trãsmitti. SYL.

** Cõcor. glo. supra de inof. te sta. §. vlt. in gl. pen.

¶ Cond. in testamento, quod postea destitui tur, ille dicitur propinquior, qui tempore destituti testamenti est proximior, etiam si nascatur post mortem illius, de cuius hæreditate agitur: dummodo fuerit conceptus in vita eius Aret.

¶ Cum autem [a] quæritur, an quis suus hæres existere † possit, eo tempore quærendum est, quo certum [b] est aliquem sine [c] testamento decessisse, quod accidit [d] † & testamento † destituto, hac ratione, si filius exhæredatus fuerit, & extraneus hæres institutus, & filio mortuo, [e] postea certum fuerit hæredem institutũ ex testamento non fieri hæredem, aut quia noluit esse hæres, aut quia non potuit [f] nepos auo suus hæres existet: quia quo tempore certum est intestatum decessisse patremfamilias, solus [g] inuenitur nepos & hoc certum [h] est. Et licet post mortem aui natus sit, tamẽ auo viuo conceptus, mortuo [i] patre eius, posteaq; deserto [k] aui testamento, suus hæres efficitur: Plane si & conceptus & natus fuerit post mortem aui, mortuo patre suo, desertoq. postea aui testõ, suus heres auo nõ existet: qa nullo iure cognationis patrẽ sui patris † tetigit. [l] Sed nec ille est inter liberos aui, quem filius emãcipatus adoptauit.

no. quod an qs sit suus, inspicitur tempus destituti testamẽti. Itẽ quod nepos conceptus tempore mortis aui, q̃uis natus post mortẽ, dr suus: secus in concepto & not. Itẽ, quod ille, quẽ filius emancipauit adoptauit, non est inter liberos aui. Itẽ, qđ qui non põt petere hereditatẽ vt agnatus, & cognatus, non põt petere bon. poss. Item, quod hic est text. quod emancipatus, & adoptiuus, non est suus: & probat̃ optime in illis verbis, hæc de suis hrđ: b. qui text. quod viderim non est ab alio ponderatus.

† aliàs potest.

† aliàs ex.

† alias deserto.

a ¶ Cum autẽ. Eo diligenter notato qui sũt sui hr̃edes, nunc nota quo tempore quærendum est, qui suus hæres sit.

b ¶ Certum est sup. eo. §. ita demum. contra Soli. vt ibi dixi.

c ¶ Sine testamento. Quod cõtingit vij. modis, vt sup. eo. in prin. diximus.

* ¶ Nam quamdiu subest spes hæredis testamentarij, nullus locus est successioni ab intestato. l. quamdiu. ff. de reg. iur. Destitutum autẽ siue desertum testamẽtum hic accipe, ex quo nemo hr̃s factus est, vel quia noluit, vel quia non potuit, forte morte præuentus, aut deficiente condõne instõni adscripta.]

d ¶ Quod accidit, scilicet vt videatur quis sine testamento decessisse.

e ¶ Filio mortuo, s. exhæredato.

f ¶ Non potuit morte præuentus, vt su. eo. §. ita demum.

g ¶ Solus. s. suus hæres.

h ¶ Certum est. s. nepotem suum hæredem esse, cum nullus præcedat eũ, vt sup. eo. §. 1.

¶ Adde, q̃ conclusio hui⁹ gl. limitat̃ in hæreditate ascendentis, secũdũ cõem opin. in d. l. scimus, §. fi. C. de inoffic. testa. Item in filio exhæredato, secũdum Ang. in l. nam & si, ff. d inof. test. Item vbicunque nõ potuit præparari. Iaso. in l. cum mota. C. de trã saction. Item quo ad extraneos. d. §. fi. Itẽ quando tales liberi essent sui gloss. in verbo hæredes. in l. si quis affirmauerit. ff. de dolo. Item nisi essent hæredes, Pan. in dic. l si quis filium.]

K ¶ Deserto, scilicet ab hærede, qui non vult adire.

† aliàs attigit.

l ¶ Tetigit. Nec enim fuit proximus cognatus, ei scilicet auo viuo, quo viuo nondum animal erat, vt ff. vnde cognat. l. 1. §. si quis proximus. Sed numquid hodie per authent. succedit, vt in authent. de hæred. ab intestat. veni. §. 1. collat. 9. P. dicit quod sic, quia naturalis causa tãtum spectatur. Iõ contra, † quia nec de iure prætorio, quo casu naturalis inspiciebatur, admittebatur, vt sequitur & inf. eod. §. emãcipati, & ff. de suis & legit. l. Titius. & l. pen.

† Sequunt̃ Io. Fab. & Ang.

ADDITIO. Et hæc est communis opin. vt per Ioan. Fab. & per Ang.

** Adde hos post mortem conceptos nõ cõprehendi in statuto loquente de nepote vel cognato, quia nulla iura cõsanguinitatis cũ auo habuerũt, Bal. in consi. 397. punctus l. 3. & consi. 111. ad conseruationem, col. 2. lib. 2. Et quod dr̃ hic de auo procedit etiã in aliorum successionibus, vt post multos tradit Tiraq. de retrac. lignag. §. 1. glo. 9. nu. 81.]

a ¶ Hi

a ¶ Hi autem, scilicet concepti & nati post mortem aui.

b ¶ Quasi proximi cognati, tanquam agnati. nam agnati sunt proximiores, quam cognati. Numquid ergo tertio ordine inter cognatos vocantur? Resp. M. quod sic, vt ff. eo. l. 1. in fi. lo. contra, quia ibi de conceptis prius natis, postea loquitur, secus si postea concipiuntur, & nascuntur, vt hic (1) & ff. de iniu sto rupt. test. si quis filio, §. nô fuisse.

ADDITIO.
(1) Et hæc communiter tenetur: quæ hodie procedit, quando filius fuit rite & iuste exhęredatus, nec secuta aditio, iuxta glo. singu. in §. exhæredatos in authent. de hæred. & Falcid. aliàs virtute transmissionis bene admittitur, vt per Ioann. Fab. & Ang.

c ¶ Emancipati. Quia bona ratio, vt suprâ de hæred. quali. & diffe. §. sui, & sup. eod. §. 1. ibi, sui autem, &c.

d ¶ Neque vllo alio iure. s. neque vt patroni, neque vt agnati, quos vocat lex 12. tabularũ, vt infra titu. 1. in princ. & infr. de successio. liber. in princip. aliud econtra, vt inf. tit. 1. §. fin.

Hi autem [a] cum non sunt sui (quantum ad hæreditatem) liberi, neque bonorum possessionem petere possunt, quasi proximi cognati. [b] Hæc de suis hæredibus.

¶ Emancipatus de iure ciuili incognitus ad successionem parentis non venit, Prætoris tamen beneficio per bonorum possessionem vnde liberi perinde admittetur, ac si in eius potestate mansisset. Aret.

¶ Emancipati autem liberi iure ciuili nihil iuris habent (neq; enim sui hæredes sunt, † quia [c] in potestate desierunt parentis esse) neque vllo alio iure [d] per legem 12. tab. vocantur. Sed Prætor naturali æquitate motus, dat eis bonorum possessionem vnde liberi, perinde ac si in potestate parentis tempore mortis fuissent: siue soli sint, [e] siue cum suis hæredibus, [f] concurrãt. Itaque duobus liberis † extantibus, emancipato vno, & eo, qui tempore mortis in potestate fuerit: sane quidem is, qui in potestate fuit, solus iure ciuili hæres est, & solus suus hæres: sed cum emancipatus beneficio Prætoris in partem admittitur, euenit vt suus hæres pro [g] parte hęres fiat.

† aliàs extantibus.

¶ Filius emancipatus, & postea arrogatus ab alio, non potest venire etiam de iure prætorio ad hæreditatem patris naturalis, nisi ante mortem suam fuerit emancipatus ab arrogatore. Si vero emanciparetur post mortem naturalis patris, haberetur vt extraneus quo ad hæreditatem vtriusque. Aret.

¶ At ij, [h] qui emancipati à parente in adoptionem [i] se dederunt, non admittuntur [k] ad bona naturalis patris

e ¶ Soli sint, s. emancipati.

f ¶ Cum suis hæredibus. scilicet cum alijs qui remanserunt in potestate.

g ¶ Pro parte. Scilicet dimidia, vt ff. de verb. sign. nomen filiarum §. portionis.

¶ At ij, qui. CASVS non figurabitur aliter, cum recitetur ius antiquum hodie correctũ. Not. igitur, quod emancipatus, qui de iure ciuili habebatur pro extraneo, & admittebatur de iure prætorio si dabat se in adoptionem, carebat beneficio prætoris cũ distinctione de qua in hoc text. Item quòd adoptiuus emancipatus ab adoptãte est penitus loco extranei. Item, quod dictio, nihilo magis, hic stat propriè. Item, quod sicut voluntas capiatoria reprobatur ex testamento, ita ab intestato.]

SYL.

SYL. ¶ Emancipati autē. CASVS non figuratur, quia recitat ius prætorium. ius enim ciuile nô cognoscebat, quia erat solutum vinculum ciuile patriæ potestatis: sed quia prior naturalem æquitatem sequit, & ipsi filij nô desinunt naturaliter esse filij, vt aliâs fuit declaratum, ideo eos prætor admisit. Nota, quod de iure, ff. & C. vsque ad tépora Iust. emancipati reputabantur extranei, & non succedebant. Item nota consequentiam, non sunt sui, quia desierunt esse in potestate. Item prætorem moueri naturali æquitate. Item, quod de iure prætorio admittuntur sui, & emancipati simul.]

h ¶ At ij. s. vocantur emancipati ad successionem patris, sed non omnes. & hoc sequitur, at ij, &c.

i ¶ Adoptionem. i. arrogationem.

k ¶ Non admittuntur. ff. de contra tab. l. 3. §. si quis filio, contra. Solut. ibi non valuit adoptio,

adoptio secundum Ioan. sed hic valuit. Vel distingue, an detur extraneo, vt hic, an detur in adoptionem nepos ex filio emancipato patri eiusdem, vt ibi, arg. supra de adoptio. §. sed hodie.

SYL.

¶ Adde, quod glo. errat, secundum Ioá. Fab. & Angel. hic: ideo declara, vt per eos.]

† alias fuerint.

¶ Item, C. de adop. l. pen. §. sed si quidem. quæ est cõtra. Sol. illã intellige, vt inf. eo. §. admonendi.

a ¶ Cũ is. l. pater naturalis.

b ¶ Viuo eo. scilicet patre naturali.

c ¶ Ab ipso. s. patre naturali.

d ¶ Fuissent. vt sup. de exhe re. lib. §. emancipatos.

e ¶ Extraneorum. Si autem morte patris adoptiuis facti essent iuris sui, durat agnatio .nis ius inter eos, id est inter adoptiuũ, & naturalem filium adoptã tris non emancipatum, vt sibi succedat, vt ff. de gra. co. l. si filium naturalem, & ff. vnde cognati. l. 1. §. cognatione, & de adoptio. l. antepen.

quasi liberi: si modo cum is [a] moreretur, in adoptiua familia † sint Nam viuo [b] eo emancipati ab adoptiuo patre, perinde admittuntur ad bona naturalis patris, ac si emancipati ab ipso [c] essent, nec vnquam in adoptiua familia fuissent; [d] & conuenienter, quod ad adoptiuum patrẽ pertinet extraneorum loco esse incipiunt. Post mortem vero naturalis patris emancipati ab adoptiuo patre, & quantum ad hunc adoptiuum patrem pertinet, æque extraneorũ [e] loco fiunt, & quantum ad naturalis patris bona pertinet, nihilo magis liberorum gradum nãciscuntur: Quod ideo sic placuit, quia iniquum erat, esse in potestate patris adoptiui, [f]

M. Item. & ipsi adoptiuo patri succedunt, vt inf. eod. §. sed ea.

f ¶ Adoptiui, post emancipationem, non prius, vt sup. eod. §. 1. vers. nec interest.

g ¶ Eius. s. naturalis patris.

h ¶ Ad agnatos. Nam si non emãcipat, certum est, quod filij non succedunt naturali patri, & ita agnati succedunt, vt sup. proxime, & ff. vnde liber. l. 1. Si autem emanciparet, succederent filij, vt sup. proxim. §. & sic in eius potestate esset ad quem bona naturalis patris pertinerent, quod est absurdum & contra regulam iuris, vt hic, & ff. de hæred. instit. l. illa institutio.

ADDITIO. Item quia tũc videtur aufer re ius quæsitum agnatis, quod est inconueniens. Et ex his nota, quod neq; ex testamento, neque ab intestato potest esse voluntas captatoria. Angel.

¶ Minus ergo iuris. CASV. Quæsitum fuit, an æquipararentur naturales & adoptiui emancipati: & videtur quod sic, ea ratione, qa quasi etiam respectu iuris habentur pro eisdem, supra de adoptionibus, per totum: & idem operatur fictio in casu ficto, quod veritas in vero. contrariũ respondetur ex ratione expressa in textu, emancipatio. n. iuris ciuilis vinculum tollit, non naturalis. Nota, quod plus iuris habẽt naturales, quam adoptiui. Item, quòd naturales emãcipati, quamuis iure ciuili gradum liberorum amittant, de iure p̃torio eis referuatur: quod secus est in adoptiuis. Item, quod ius ciuile non tollit naturale. Item quod iura sanguinis deleri non possunt.

SYL.

† alias pertinerent.

ad quos bona naturalis patris † pertineant: vtrum ad liberos eius, [g] an ad agnatos. [h]

¶ Naturalis emancipatus de iure prætorio retinet gradum liberorum: adoptiuus non, & nullo iure succedit. hoc dicit.

¶ Minus [i] ergo iuris habent adoptiui filij, quam naturales. Namque naturales [k] emancipati, beneficio Prætoris gradum liberorum retinent, licet iure ciuili perdant: adoptiui vero emancipati, [l] & iure ciuili perdunt gradum liberorum, & a Prætore non † admittuntur [m] & recte. Naturalia. n. iura ciuilis ratio [n] perimere non potest: [o] nec quia desinunt sui heredes esse, possunt desi-

† alias adiuuantur.

Item, quod emancipatio est actus ciuilis, sicut adoptio.

i ¶ Minus ergo iuris. Quia naturales emancipati iure prætorio vocantur, sed adoptiui emãcipati non, vt supra proximo, ergo, &c.

SYL.

K ¶ Naturales, & legitimi.

l ¶ Emancipati. Ab adoptiuo patre.

m ¶ Non admittuntur. Nisi sint de suis: quia auus adoptauit nepotem in filium, & postea emancipauit, vt ff. ad Tertullian. l. 2. §. adoptiui.

n ¶ Cuius ratio. Id est emancipatio, quæ de iure ciuili est, vt ff. de regulis iuris actus.

o ¶ Non potest sic supra de leg. agna. tut. §. finali sic, ff. de regulis iuris. nihil tam.

a ¶ Eman-

nere filij filiæve, aut nepotes neptesve esse. Adoptiui vero emancipati [a] extraneorum loco incipiunt esse: [b] quia ius nomēque filij filiæve, quod per adoptionem cõsecuti sunt, † alia ciuili ratione idest, emancipatione perdunt.

¶ Filius legitimus, & naturalis in potestate, vel emancipatus, habet bonorum possessionem contra tabulas de iure prætorio, si sit prȩteritus, nisi fuerit in adoptiua familia tunc temporis. adoptiuus vero secus. Ang

¶ Eadem [c] hæc obseruantur, & in ea bonorum possessione, quam contra tabulas testamē ti parentis liberis præteritis, id est neque hæredibus institutis, [d] neque, vt oportet, [e] exhęredatis [f] Prætor pollicetur. Nam eos quidem qui in potestate [g] mortis tempore fuerint, & emãcipatos, vocat Prętor ad eandem bonorum possessionem: eos vero, qui in adoptiua familia fuerint per hoc tempus, quo naturalis parens moreretur, repellit. [h] Item adoptiuos liberos emancipatos ab adoptiuo patre, sicut nec ab intestato, ita longe minus contra tabulas testamenti ad bona eius admittit, quia desinunt in numero liberorum eius esse.

a ¶ Emancipati, ab adoptiuo patre. & post mortem naturalis, vt sup. proxi. versic. post mortem.

b ¶ Incipiunt esse. Nota, quod si emācipetur filius, vel filia, vel deinceps non sunt sui hæredes: non tamen desinunt esse filij, vel filiæ.

SYL. ¶ Eadem hec. CASVS. Quærebatur, an idē obseruaretur ī bonorum posſessio contra tabulas, & videtur quod no, propter iniuriam a parēte factam in prȩteritione. ob quam mouetur prætor, cuius cõtrarium dicitur ex eadem ratione, quȩ multo magis militat in causa testati, quam intestati. Not. quod contra tab. dat̃ p̄teritis nō exhæredatis. Itē, q̄ ille est p̄teritus, q̄ vel non est institutus, vel est institutus, sed non rite. Item, quod bo. poss. contra tab. īducta est etiam pro filijs ī potestate. Itē quod p̄tor non admittit ad contra tab. emācipatos existētes tēpore mortis in aliena familia. Item, q̄ ad contra tab. vocantur filij, qui de iure ciuili solent vocari & eo ordine, secundum Ang. quod tamen non probatur hic, sed potius, q̄ ijs, quibus prętor subuenit ab intestato subuenit facto testamento.]

†Hic loc⁹ súpt⁹ ē ex l. 2. ff. vn. de lib.

c ¶ Eadem. Quæ obseruantur in bonorum pos. Vnde liberi, & in contra tabulas bonorum poss. seruantur.

Prætetit⁹ qñq; committit edictum.

d ¶ Institutis. His enim institutis non datur hæc bonorum poss. nisi præteritus rumpat testamentum, & huic, scilicet instituto viam aperiat: & hoc est, quod dicitur, nisi præteritus committat edictum, vt ff. de contra tab. l. 3. §. si quis ex liberis. 1. si autem præteritus nolit vti, postquam semel agnouit, † institutus habet contra tab. iure suo, & secundum tabulas: quod est mirabile: nec expectat prȩteritum, vt ff. de contra tab. l. si post mortē, §. fin. & de l. præstan. l. nonnunquam.

† Immo idē est, & si repudiat, vt ē casus, ī l. nōnunq̄. ff. d leg. post. Ang.

SYL. ¶ Adde, qđ verior est opi. cõtraria & cõior, quod non sit necessaria petitio, & probatur concludenter in di. l. nonnunquam, & in l. non putauit. §. a primo. ff. de contra tab.]

e ¶ Vt oportet. s. masculi nominatim feminæ inter ceteros, vt sup de exhære. li. § 1.

Matris p̄teritio h̃r p exhæredatione.

f ¶ Exhęredatis. Cum ergo matris præteritio pro exhæredatione habeatur, vt sup. de exhæred. li. §. vlt. cessat ibi contra tab. bono. poss. vt ff. cõtra tab. illud. §. ad testamēta.

SYL. ¶ Adde. quod assignat̃ ratio ī §. ad testamē ta, quæ declarāda est. vt per gl. aliter nō esset vera. hodie vero si mater prætereat sine insertione causæ habēt cõtra tab. sicut ius dicendi nullum, secūm commu nem sententiā, vt per Ias. in L. posthumo. in 4. col. C. de contra tab.]

g ¶ In potestate. Emācipatis cõmittentibus edictum, non alias, secundū Mart. vt ff. de contra tab. l. 3. §. si quis ex liberis. Sed Ioa. contra. nam nullum dicere possunt, & contra tab. suo iure habent, (i) vt ff. de leg. præst. l. si duo. & C. de lib. præ. maximum. Accur.

ADDITIO (i) Dic vt l. is, qui in potestate, ff. de leg. præstan. nam, vt hic est tex. clarus, licet pro emancipatis prætor adinuenerit bo. pos. quia erat eis necessaria, nō tamen voluit eam denegare suis: immo concessit in casu quo voluit, vt dictis iuribus: quia vocantur ad cõtra tab. non vocantur de iure ciuili, vt l. 1. §. vocantur, ff. de contra tab. Ang.

h ¶ Repellit. s. prætor. nisi sint instituti, & eis committatur edictum, vt ff. de cõtra tab. non putauit. §. in adoptione, & §. vt autem. Item contra ff. de contra tab. l 3. §. si quis filio. Sol. vt sup. eo. §. at ij. Accur.

¶ Admonēdi th. Casum nō expedit figurare quia ista verba veniunt ad declarationē eorum, quȩ dicuntur in §. at ij. No. summariū.

Item

Item qualiter procedit successio prætoria.]

a ¶ Admonendi tñ: Licet hos duos, qui sequuntur, non admiserim de iu.ciu. vt sup.eo.§.at ij.tñ admonendi sumus, i.admonemus, &c.

b ¶ Ad bonorum possessioné.s. vnde libert.

¶ f Sed ea omnia. Quæ supra eodem, §.at ij, dicta sunt, & supra prox.

¶ g Aliquã, quasi dicat, quædã correximus, quædam retinuimus.

¶ h Constitutione, vt C.de adop.l.nen.

¶ Licet filius emancipatus adoptatus non possit venire ad bona patris naturalis per vnde liberi, vel vnde agnati, venit tamen per vnde cognati.h.d. ideo nec querelam habet, neque contra tabulas licet ab intestato succedat, sed quo ad patrem naturalem vetera iura seruantur, nisi fuerit adoptatus ab ascendente naturali. hoc dicit. Ang.

¶ Admonendi [a] tamẽ sumus: eos, qui in adoptiua familia sunt, quive post mortem naturalis parentis ab adoptiuo patre emancipati fuerint, intestato parente naturali mortuo, licet ea parte edicti: qua liberi ad bonorum [b] possessionem vocantur, non admittantur, alia tamen parte vocari, scilicet quæ cognati defuncti vocantur. Ex qua parte ita admittuntur, si neque sui hæredes liberi, neque emancipati [c] obstent, neque agnatus quidem vllus interueniat. Ante enim Prætor liberos v[illegible]at, tam suos hæredes, quã emancipatos: deinde legitimos [d] hæredes: † deinde proximos [e] cognatos.

¶ Adoptatus ab extraneo hodie non transit in potestatem suam: &

¶ Sed ea omnia [f] quidẽ antiquitati placuerunt. aliquã [g] autem emẽdationẽ a nostra constitutione [h] acceperunt quã super ijs psonis † cõposuimus, quæ a patribus suis naturalibus [i] in adoptionem alijs dãtur. Inuenimus etenĩ nõnullos [k] casus, in qbus filij & naturaliũ parentum successionem propter adoptionẽ amittebant, & adoptione facile per emãcipationem soluta, [l] ad neutrius [m] patris successionẽ vocabãtur. [n] Hoc solito more corrigentes, cõstitutionem [o] scripsimus, per quam definiuimus, quando parens naturalis filium suum adoptandum, alij dederit, integra omnia iura ita seruari, atque si in patris naturalis potestate permansisset, [p]

c ¶ Emancipati. Qui sunt sui per prætorem. vt supra eod.§.emancipati.

d ¶ Legitimos id est agnatos, vt inf.titu.I. I. re spon.

e ¶ Proximos, Sic. ff.si ta. testam.l.1.sic ff. quis or. in bo. poss ser.l.t.

SYL. ¶ Sed ea oĩa. CASVS non figuratur, quia §. hic ponit correctionem Iustin. ratio.n. dubitandi erat ius antiquum: ratio vero decidendi ponitur in versicu. inuenimus. Not. quòd filius datus in adoptionẽ extraneo retinet iura pris naturalis. Itẽ, quòd adoptat⁹ ab extraneo ei succedit ab intestato. Item, q adoptatus ab extraneo non habet remediũ contra testamẽtum patris adoptiui, si pteteatur, vel exhæredetur, ratio assignatur in text. Item, quod necessitas exhæredandi & instituendi prouenit ex † sanguinitate. Item, q adoptatus ab ascendentibus transit hodie in potestatem sicut de iure antiquo. Item, quod duo vincula arctius ligant. Item, quod arrogatus transit in potestatem arrogantis, & ei succedit.]

† aliàs tertio.

i ¶ Naturalibus, & legitimis. Accur.

k ¶ Nonnullos. Id est aliquos. Accur.

l ¶ Soluta, scilicet post mortẽ secus si ante, vt sup.eo. §.at ij. Accurs.

m ¶ Ad neutrius vt supra eod §.at ij. Accurs.

n ¶ Vocabantur. Hoc idem videtur etiam contingere hodie in casu, quẽ habemus infr. eodem §. versicu. nostra autem. C. de adop.l.penultim.§.sed hæc. Sed dic, quod auus adoptans tenetur ei relinquere quartam, vt filio arrogato, vt infra eodem, §. in versiculo nostro, ibi, quemadmodum, &c.

† aliàs exposuim⁹.

† Ista glo. nõ est Accurs.

¶ Attẽde, quia loquuntur in arrogato. non enim redit in casu illo ad successionẽ patris naturalis aliquo modo, quia iam alteri quæsita est hẽditas, & qa pater testatus est rite, nec debet decipi.

ADDITIO. Sed hãc reprobat glo. in d.l. pen. quia vbi destituitur omni remedio, sibi imputet, qui se emancipari permisit.

o ¶ Constitutionem s. prædictam.

p ¶ Permansisset. Numquid ergo nõ permãsit?

nec penitus adoptio fuisset subsecuta: nisi in hoc tantummodo [a] casu, vt possit ab intestato [b] ad patris adoptiui venire successionem. Testamento autem ab eo [c] facto, neq; iure ciuili, [d] neque prætorio, [e] ex hæreditate eius aliquid persequi potest, neque contra tabulas bonorum possessione agnita, neque inofficiosi [f] querela instituta: cum nec necessitas patri adoptiuo imponatur, vel hæredem eū instituere, vel † exhæredatum eum facere, vt pote nullo vinculo naturali copulatum: neque si ex Sabiniano senatusconsulto [g] ex tribus maribus fuerit adoptatus. Nam & in huiusmodi casu neque quarta ei seruatur, nec vlla actio ad eius [h] persecutionem ei competit. Nostra autem constitutione [i] exceptus est is, quem parens [k] naturalis adoptandum susceperit. Vtroq; enim iure tam naturali, quam legitimo, in † hac persona concurrente, pristina iura † tali adoptioni seruauimus, [l] quemadmodum [m] si paterfamilias sese dederit ad arrogandum, quæ specialiter, & † sigillatim ex præfatæ constitutionis tenore possunt colligi.

¶ Olim nepos ex filia, vel pronepos ex nepte, vocabantur ad hære-

fit? Respond. Immo permansit, vt supra de adoptio § sed hodie. Sed hoc dicit referendo se ad factum. q. d. ac si de iure, & de facto in eius familia permansisset.

a ¶ Tantummodo. Numquid eum in ius vocabit sine venia? Item numquid alimenta tali filio dare tenetur? Rñ. non, per hanc literam, vt sup de adopti. §. sed hodie. † P. dicit contra. ¶ Add: quo ad Veniam, quod tenetur petere quia nō potest negari, quod ei non debeatur reuerentia: & licet non sit in potestate, non obstat patet in matre: sed quo ad alimenta non tenetur, patet in versiculo tantūmodo. Nec ratio Ioā. Fab. obstat, quia acquirit naturali patri.]

b ¶ Ab intestato. idest simul cum alijs naturalibus vt C de suis & legitimis. si testa. non tamē succedit alijs consanguineis sui patris adoptiui, vt C. de adopti. l. penultima, §. sed si quidem, in fine Accursius.

ADDITIO. Hoc verum de iure nouo: secus de iure antiquo, vt ff. de adopti. l. qui in adoptionem.

c ¶ Ab eo Scilicet adoptiuo patri.

d ¶ Neque iure ciuili. Quia nō est in potestate sua.

e ¶ Neque prætorio. Quia non est emancipatus ab eo, vt sup. de exhær. lib. in princ. & § emancipatus. & § fin.

f ¶ Inofficiosi supra de inofficio. testam. §. tam autem. contra Solu. illa intelligitur secundum distinctionem huius, §. vt ibi dicitur.

g ¶ Sabiniano senatuscons. Quod non habemus: sed dicebat, quod tres iuuenes arrogāti offerebantur, vt vnum eligeret: quo casu magna erat hæc solēnitas; vnde ex constitutione Diui Pij quartam ei dabat arrogator: quod hodie non est in vsu: immo idem hoc casu, vt & aliàs, vt hic, & C. de adopt. l. penult. §. quæ autem.

* ¶ Alciat. lib. 4. Parer. cap. 3. hic legendum putat, Tribus manib9, quod scilicet, de patris naturalis manu in fiduciarij manum traderentur, qui deinde in manum, & potestatem adoptiui parentis dabat. Vnde in l. vltima. Cod. de adoptio. dicitur. per tres mancipationes adoptionem fieri. Verum Theophilus videtur legisse, matribus, vt plerique codices habent, intelligique de dante in adoptionem vnum ex tribus suis filijs matribus.

h ¶ Ad eius. scilicet quartę.

i ¶ Constitutione, vt Cod. de adoptio. l. pen. §. si vero pater.

k ¶ Parens. Hoc in infinitum accipe, vt ff. de grad. l. iurisconsultus, §. parentes.

¶ Pro intellectu vide Præpo. Senen. in 3. casu, quæstio. fin.

l ¶ Seruauimus. Vt siue loco filij, siue nepotis adoptetur, habeatur ac si vere naturalis esset, scilicet, filio præcedente nepotem, vt C. de adoptio. l. pen. §. quæ autem in filio.

m ¶ Quemadmodum. Quasi dicat, sic transit, vt in hoc casu, qui sequitur.

¶ Item vetustas. CASVS non ponitur in §. correctorio iuris antiqui, ius enim vetus dubitationem faciens nouum habet rationem expositam in tex. ibi, non passi sunt talem contra naturam iniuriam. & ibi qui non solum naturæ, sed etiam veteris iuris suffragijs muniuntur. Not. quod iniuriam naturæ facit, qui plus diligit nepotes ex filio & descēdentes, quam ex femina. Item, quod appellatione nepotum veniunt nepotes tam ex masculis, quam ex feminis.

Item,

† Opinionē istius gl. contra P. approbat Ang. hic quo ad primā quæst. indistincte, licet Ioā. Fabr. videatur stare cum P. Item quo ad secundam, nisi operaretur ipsi patri adoptiuo argu. l. in rebus, §. phit. ff. cō mod. vel nisi pater naturalis egeret, & adoptat9 non heāt vn se alere possit, arg. l. pe. ff. de lib. agno. SYL.

† ali. hāc personā.

† aliàs in tali adoptione seruauimus.

† aliàs singulatim.

SYL.

SYL.

ditatem demum poſt agnatos: ſed ex aliquibus conſtitutionibus vocabantur cum diminutione tertiæ partis ſimul cum alijs deſcendentibus: quam partem etiam minuebant agnati tranſuerſales: hodie vero eſt ſecus. Et iſti tales deſcendentes ſuccedunt in ſtirpes, non in capita, hoc dicit. Aret.

¶ Item [a] vetuſtas ex maſculis progenitos plus diligens, ſolos [b] nepotes vel neptes, qui quæve ex virili ſexu deſcendunt, ad ſuorum vocabat ſucceſsionem, & iuri agnatorum eos anteponebat: [c] nepotes autem, qui ex filiabus nati ſunt, & pronepotes ex neptibus, cognatorum loco connumerãs, poſt agnatorum lineam eos vocabat, [d] tam in aui vel proaui materni, [e] quam in auiæ, vel proauiæ, ſiue paternæ, ſiue maternæ [f] ſucceſſionem. Dixi autem [g] Principes non paſsi ſũt talem cõtra † naturam iniuriam ſine competenti emendatione relinquere: ſed cum nepotis, & pronepotis nomẽ commune ſit vtriuſque tam qui ex maſculis, quam qui ex feminis deſcendunt, ideo eundem gradum, & ordinem ſucceſsionis eis donauerunt. [h] Sed vt aliquid amplius ſit eis, qui non ſolum naturæ, ſed etiam veteris iuris [i] ſuffragijs muniuntur, [k] portionem nepotum, vel neptum, vel deinceps (de quibus ſupra diximus [l]) paulo [m] minuendam eſſe exiſtimauerunt, [n] vt minus tertia parte acciperent, quam mater eorum, vel † auia fuerat acceptura, vel † pater eorum, vel † auus paternus ſiue maternus, quando femina mortua ſit, [o] de cuius hæreditate agitur: iiſque [p] (licet ſoli ſint) adeuntibus, agnatos minime vocabãt. Et quẽadmodum lex 12. tabularum filio mortuo nepotes, vel pronepotes vel neptes, pronepotes vel pronepotes in locum patris ſui ad ſucceſsionem aui ſui vocat: [q] ita & principalis diſpoſitio in locũ matris ſuæ, vel auiæ, eos cũ iam deſignata partis tertiæ [r] diminutione vocat.

tem, quod ſtantibus deſcendentibus nullus tranſuerſalis admittitur. Item, quod quando nepotes inter ſe ſuccedunt, admittuntur in ſtirpes.]

a ¶ Item vetuſtas. Correximus ius antiquũ circa liberos primi gradus naturales, ſiue adoptiuos, nũc circa vlteriores.

b ¶ Solos nepotes. In hoc male.

c ¶ Anteponebat. In hoc bene.

d ¶ Vocabat. Scilicet vetuſtas, non ciuilis iuris auctoritas, vt ſupra, ſed prætorij. vt inf. titu. 1. § ſed quia.

e ¶ Materni, ſcilicet moriente maſculo, de cuius bonis agitur, vt infr. §. proximo.

f ¶ Maternæ. ſcilicet moriente femina, vt inf. proxim. §. Accurſius.

g ¶ Diui autem Principes, vt, C. de ſuis, & legi. ſi defunct⁹: & C. de coll. l. illam.

h ¶ Donauerunt, ſcilicet Principes: ſed non idẽ commodum, vt ſequitur.

i ¶ Veteris iuris. Id eſt legis 12. tab.

K ¶ Muniunt. Nota duas rationes vincere vnam, vt ſup. de adoptio. §. ſed hodie, in fine.

** Declara, vt ibi annotauimus.]

l ¶ Diximus. ſ. q̃ nullo modo niſi in tertio ordine ſuccederent, vt ſup. prox. hoc §.

m ¶ Paulo. Nota parum de tertia parte totius rei dici: ſic in Authen. de exhib. & intro. reis. §. ſancimus.

¶ Adde, quod aliàs etiã quarta pars dicitur munuſcula. l. ſi quis in ſuo. in pri. C. de inoff. teſt. regulariter tamen dicitur arbitrio iudicis tanquam quid a iure indeterminatũ, ſed determinãdum pro qualitate rerũ, perſonarum, loci, & materiæ de qua agitur.]

n ¶ Exiſtimauerunt, ſcilicet Principes.

o ¶ Mortua ſit, Not. duos caſus. Si enim moritur femina, nepotes, vel neptes ex maſculis vel feminis in nihilum olim, niſi poſt agnatos: hodie cum diminutione ſuccedũt tertiæ partis. Si moritur maſculus, nepotes ex filio tantum vocantur cum diminutione tertiæ partis, vt hic dicitur.

** Adde glo. in ver. huiuſmodi. in l. illam, C. de colla.

p ¶ Iiſque. ſ. qui deſcendunt ex femineo ſexu.

q ¶ Vocat. Vt ſup. eod. §. cum filius Accur.

r ¶ Partis tertiæ diminutione. Quod de hac diminutione tertiæ dicitur, corrigitur per ſequentem §. ſecundum Mar. ſed nos ſecundum Bartol. dici-

SYL.

† Facit l. maximũ vitiũ, ibi quia tales differẽtias inducunt C. de lib. præte.

† Si agitur de hęreditate patris auiæ.

† ſi agitur de hęreditate auiæ paternæ.

† ſi agitur de hęreditate Proauiæ paternæ, vel maternæ.

dicimus sequẽ.§.loqui in quadam alia parte, quæ debebatur agnatis, scilicet quarta:nõ autem de hac tertia:sed per authẽ. dicimus de hac tertia correctum,scilicet vt æqualiter hodie veniunt,vt in Authen.de trien.& sem, §.neq; illo.collatio.5. Accursius.

a ¶ Constitutionis. Quam nõ habemus, vt sequitur.

* ¶ Extat tñ etiam hodie libro 5.C.Theodosiani, clausula subnexa sup. memoratæ. l. si defunctus. C.de suis & legi. in hæc verba. Quod si hic defunctus, de cuius bonis loquimur, habebit ex filia nepotes,& præterea filios non habebit: sed qui præferri nepotibus non possint, habebit agnatos. hi in quandam Falcidiam, & in dodrantem nepotes iure succedant, quæ quidem clausula omissa fuit in C. Iustiniani, vt dicitur hoc loco.

b ¶ Constitutione. Vt C. de suis & leg. l.fi.

c ¶ Transuersa linea. Sic in Authent.de nõ eligen. §.cum igitur. circa fi. col.1.

d ¶ Iis. scilicet nepotibus, & pronepotibus ex filia.

e ¶ Et tempora,vt in futuris casibus tantum valeat,vt C.de suis, & legi.l.vlt.Accur.

f ¶ Ita tamen, vt quemadmodũ hoc, quod sequitur,est referendum supra ad vers.Diul. non ad proximum.

g ¶ Antiquitas statuit, sup. eo.§.cum filios.

h ¶ Diminutione.s. quartæ, quæ debebatur agnatis, non tertiæ,quæ debebatur patruis, vt supra proxim.§.diximus,

¶ Sed nos, cum adhuc dubitatio maneret inter agnatos, & memoratos nepotes, quartam partem substantiæ defuncti agnatis sibi vendicantibus ex cuiusdam constitutionis [a] auctoritate, memoratam quidem constitutionem a nostro Codice segregauimus, neque inseri eam ex Theodosiano Codice iu eo con cessimus: nostra autem cõstitutione [b] promulgata toti iuri eius derogatum est,& sanximus, talibus nepotibus ex filia, vel pronepotibus ex nepte, & deinceps, superstitibus, agnatos nullam partem mortui successionis sibi ven dicare: ne ij,qui ex trãsuersa [c] linea veniunt, potiores ij [d] habeãtur, qui recto iure descendunt. Quam constitutionem nostram obtinere, secundum sui vigorem, & tempora, [e] & tunc sancimus: ita tamen, [f] vt quemadmodum inter filios, & nepotes ex filio antiquitas statuit, [g] non in capita, sed in stirpes diuidi hæreditatem, similiter nos inter filios & nepotes ex filia fieri distributionem iubeamus, vel inter omnes nepotes, & neptes,& inter pronepotes, & proneptes, & aliàs deinceps personas: vt vtraque progenies, matris vel patris, auiæ, vel aui portionem siue vlla diminutione[h] consequatur: vt si forte vnus duo ex vna parte,ex altera tres, aut quatuor extent, vnus aut duo dimidiam, alteri tres aut quatuor alteram dimidiam hæreditatis habeant.[i]

i ¶ Habeant. Immo in capita videtur d ult. di.vt inf.ti.i §.hoc etiam addendum,in fin. §.Sed ibi de collateralibus, hic de descendentibus loquitur.

ADDITIO. No.q; non tantum nepotes, sed pronepotes succedunt in stirpes, & veniunt per repræsentatione cuius contrarium videtur dici in Authẽt. de hæ. ab intest. venientibus. §. huiusmodi.Ang.

De legitima agnatorum successione.

¶ Supra titulo proxim. dictum est, qualiter succedant sui hæredes siue liberi: verum quia post suos vocantur prius agnati, quam cognati, vt inf.eo.§.fin. & l.1.§. post suos,ff. de suis & leg.ideo post tit. præce. posuit istum Aetin. Continuatio.

Si nemo. Tot⁹ iste tit.diuiditur in 7.partes. Primo,qñ admittitur agnatus. Secundo. quis est agnat⁹. Tertio, vsque ad quotũ gradũ agnati veniũt, & vsq; ad quo tas personas feminas deuoluantur,tam de iure vetustissimo, & de iure prætoris, quã etiam media iuris prudẽtia. 12. tab. & tempore Iustini. Quarto,quod generi agnatorum Imperator addidit vnũ cognatũ. Quinto, q; l.12.tab.prox.agnatus vocat, & quis dicatur proximus. Sexto,q; ex l.12.tab. proximo repudiante sequens non admittebatur,hodie vero sic. Septimo,q; filij emancipati hæreditas est legitima patri. Secunda ibi,sunt autem. Tertia ibi, Cæterum. Quarta ibi, Hoc etiam addendum, Quinta ibi, Si plures Diuisio.

¶ De legitima agnatorum successione.

¶ Deficientibus suis,

plures sint. Sexta ibi, Placebat. Septima ibi, Ad legitimam.

¶ CASVS non figuratur in prin. tanquã l. tradente regulam notissimam in materia successionum, & definiente, qui sint agnati, sed in versic. 2. etiã. dubitatio fuerat ex eo, quia ille. qui nondũ natus est, non potest dici agnatus morienti, quia non entis nullæ sunt qualitates. sed cõtrariũ dicitur, quod imo debet dici proximior, quia hic §. intelligẽdus est, vt intelligit gl. in eo, qui tẽpore mortis conceptus est, quo stante qui in vtero est, habetur fictione iuris pro iã nato quo ad commoda sua: & reuera est in rerum natura, licet non sit editus: & sic quę dicuntur hic, locum habent in iam conceptio tpe mortis: quæ dñr in contrario, in non concepto, prout optime declarat Iurisconf. in l. 1. §. si quis proximior, ff. vnde cognat. Not. quod prima causa successionis est suorum qualitercunque sit suus. Item, quod deficientibus descendentibus ex leg. 12. tabula, vocantur priores agnati. Item qui sint agnati. Item, quod sufficit allegare librum. Item qui sit frater consanguineus. Item, quod qualitas adiuncta verbo debet determinari secundum tempus verbi. Item, quod inter naturalem & adoptiuum est agnatio.]

† alias vñ legitimi, & non cognati.

† Quæ li. 1. Rheto. ad Heré. in hęc verba refert: si pr̃fa. intesta. moriť, familia pecuniaq. eius agnatorũ, gentiliũq. esto.

a ¶ Si nemo. ět vnus, vt ff. de te. tu. si nemo.

b ¶ Suus, sup. tit. 1. §. 1. Accurs.

c ¶ Prætor. sup. tit. 1. § emancipati.

d ¶ Constitutione, sup. tit. 1. § 1. vers. quibus connumerari. & §. item vetustas. versicul. Diui.

e ¶ Existat. Dico & amplectatur: nam hæc duo necessaria sunt.

* ¶ Quod ait, existat, intellige, si nec existere speretur. lege secunda, in princip. ff. de su. & le.]

f ¶ Successionem. defuncti.

g ¶ Quoquo modo. Scilicet ciuili, vel prętorio iure.

hæreditas defertur ad proximos agnatos, qui dicuntur coniuncti per masculos etiam adoptiuos: dummodo sint proximiores. hoc dicit.

SI nemo [a] suus [b] hęres, vel eorũ, quos inter suos hæredes prætor, [c] vel constitutiones [d] vocant, existat, [e] qui successionem [f] quoquo modo [g] amplectatur, tunc ex lege † duodecim tabularum ad agnatum [h] proximum [i] pertinet hæreditas.

¶ Sunt autem agnati [k] (vt primo quoque libro [l] tradidim⁹ cognati per virilis sexus personas cognatione [m] coniuncti, quasi a patre cõnati. Itaque ex eodẽ patre nati fratres, agnati, sibi sunt, qui & consanguinei [n] vocantur: nec requiritur, an etiã eandem matrem habuerint. Item patruus fratris filio, & inuicem [o] is illi agnatus est. Eodem numero sunt fratres patrueles, id est, qui ex duobus fratribus procreati sunt: qui etiam consobrini [p] vocantur. Qua ratione etiam ad plures gradus agnationis puenire poterimus.

h ¶ Agnatum. Capite non minutum, vt ff. de suis & legi. hær. l. capitis.

Verba. L. 12. tab extant in l. pronunciatio. §. 1. de verb. sig. & lib. 1. Rhet. ad Hæren.

i ¶ Proximũ. id est qui proximior est defuncto, infra eodẽ. § si plures, & §. proximus. Intellige, scilicet tempore mortis, vt d. §. prox. & sup. titu. 1. §. ita demum. & nor. gl. Bart. & alij in l. qui se patris, C. vnde liber.

** Vtrum probãda sit proximitas, an sufficiat probare se agnatum esse dicas, quod si extraneus possideat, satis erit pbare simpliciter se esse fratrem, aut alias agnatũ, si controuersia sit inter duos agnatos vtique qui obtinere velit, ei incũbit probare se propinquiorem esse. Alci. l. prox. de verb. sig. & latius Tiraq. de retrac. §. 12. glos. 1. nu. 5. & 6.

k ¶ Sunt aũt agnati. Sic ff. de le. tu. l. sũt ãt.

l ¶ Libro. Vt sup. de leg. agn. tut. §. sunt.

m ¶ Cognatione. Cognatio est genus, agnatio species. Vnde quisquis est agnatus, est cognatus, sed non conuertitur.

n ¶ Consanguinei. Quasi ex eodem sanguine nati: ceteri agnati † non dicũtur cõsanguinei, vt ff. de suis, & legi. l. 2.

¶ Vterini enim non dicuntur consanguinei l post cõsanguineos, in princ. ff. de suis & le. declarat Bart. & Aret. in l. cum quidã. § quod dicitur. ff de acq. hæred.

** Hic est, quod alibi dr̃ cõsanguinitatis ius eẽ spẽm agnatiõis. §. vulgo. inf. q suc. cog alias cõsan. appellať quoquo mõ sãguine cõiũcti siue ex latere pr̃is, siue mr̃is, siue quocũque alio gradu & sexu se auingãt, vt tot. tit. extra de cõs. & aff. & ita intelligit cõis vsus loquẽ di Bar. & alij i l. eũ qdã. §. q dr̃. de acq. hær. inde cõsanguinitas p coniunctione sãguinis & pr̃ni & m̃ni. l. 1. & l. cõsanguinit. C. de le. hær. & inf ti. 2. in princ. vers. cõsanguineis.

Cognatio est genus, & agnatio species.

† Vide gl. inf. de suc. cog. §. vulgo. ĩ vers. spẽs.

o ¶ Inuicem. s. filius fratris patruo.

p ¶ Etiam consobrini. Impropue, vt infra de gra. cogna. §. 4.

¶ Ij etiã, qui post mortem patris nascuntur, iura consanguinitatis [a] nanciscuntur.

¶ Non tamen [b] omnibus simul agnatis dat [c] lex hereditatẽ, sed ijs, [d] qui tunc † proximiores gradu sunt, cum certum [e] esse cœperit aliquem intestatum decessisse.

¶ Per adoptionem [f] quoque agnationis ius consistit: veluti inter filios naturales [g] & eos, quos pater eorum adoptauit: nec dubiũ est, quin improprie consanguinei appellentur. Itẽ [h] si quis ex ceteris agnatis suis, veluti frater, aut patruus, aut denique is, qui longiore gradu est, adoptauerit aliquem † agnatus inter suos [i] † heredes esse non dubitatur.

¶ Agnata præter sororem ad successionẽ defuncti ab intestato per mediam iurisprudentiam excludebatur, licet beneficio Prætoris per Vnde cognati suorum & agnatorũ gradibus deficientibus, admittebatur: postea vero per constitutiones imperiales in successione: Vnde agnati sublata est dr̃ia sexus: cõnumerantᷣ aũe inter agnatos descendentes ex sororibus et vterinis si primo gradu sunt. h d.

¶ Ceterum [k] inter masculos quidẽ agnationis iure hæreditas, et si longissimo [l] gra-

a ¶ Iura consanguinitatis. Scilicet ad suos fratres prius natos: ad reliquos vero agnatos agnationis tantum ius acquiritur, vt supra proximo diximus. Et est verum hoc, si viuente eo, de cuius hæreditate agitur, concepti saltem erant, vt ff. de suis & legiti. hæred. Titius & ff. vnde cogna. l. 1. si quis proximior. Accursius. ** Adde §. cũ autem. vbi gl. supra titu. 1. & latius Tiraqu. de retra. ligna. §. 1. gl. 9. num. lxxxj.

ADDITIO. Alias ex persona sua non succedit, sed bene ex persona patris. Ang.

b ¶ Non tamen, quamuis agnati vocentur ad hæreditatem, non tamen &c.

ADDITIO. Et sic no. secũdum Ang. dispositionem, absolutam debere intelligi secundum ordinis prærogatiuam. Quod facit ad eum, qui accipit in emphyteusim vel cui legatur aliquid pro se & filijs suis, vt videantur esse vocati secundum ordinẽ charitatis.

c ¶ Dat lex. Id est 12. tab.

d ¶ Sed ijs. Et omnibus ijs, vt infra eodem si plures.

e ¶ Certum. Quod est etiam, scilicet facto testamento, quod euanuit, quod dic, vt infr. §. proximus.

f ¶ Per adoptionem quoque, quasi dicat nõ solum iure naturali cõstituitur agnatio, sed etiam ciuili, vt per adoptionem. s. quamlibet iure isto, vt digest. de adopt. l. prima, & supra de adopt. in princip. sed hodie per hoc tantum, ex qua transit in potestatem arrogatoris, vt supra titu. 1. §. sed ea. versi. nostra autem, sed tamen licet non fiat agnatus, sci licet hodie, quia non transit in potestatem extranei arrogantis: succedit tamen ab intestato patri tantum, non alijs patris agnatis, vt C. de adop. l. pen. §. sed si quidem. Accur. ** Animaduertas, quod Accur. cõfundit verbum arrogandi cum verbo adoptãdi, nam arrogatus transit semper in potestatem arrogantis, §. pen. sup. de adop.

g ¶ Naturales. Et legitimos, non tñ emancipatos vt ff. d gra. co. l. si filium.

h ¶ Itẽ si quis Non solũ pr̃, de quo dict. ẽ.

i ¶ Suos hæredes esse. Id est, agnascitur alijs agnatis adoptantis, & eis cognatus fit, vt ff. de adoptio. qui in adoptionem.

¶ Ceterum. CASVS non figuratur in l. corrigẽte. Habes. n. in tex. rationes vniuscuiusque l. declarat. n. v. litera. Ius 12. tabu. quod pariter vocabat masculos agnatos & agnatas fem. s. ex virili sexu descendentes, etiam vltra sorores, secũdum ius erat media iurisprudentia, quæ restrinxit successionẽ agnatorũ, vt vltra sororẽ nõ succederẽt, quia cõmodius erat &c. vt dr̃ in tex. iõ sorores ex benignitate successibiles fecit. quia in 1. gradu, reliquas exclusit. Tertiũ fuit ius p̃toriũ, ꝙ cõpatiens feminis non vocauit eas inter agnatos, sed illis deficientibus inter cognatos. Quartũ fuit constõ. Iustin. q cõsiderata idẽtitate gradus & naturæ voluit, ꝙ agnatæ, et vltra sorores, pariter succedãt cũ mascul. Quintũ est ius authenticorũ hodie vigẽs, ꝙ remouit dr̃iã sexus, & pariter succedere voluit sñ gradus prærogatiuã. Not. collige ex prædictis & ex sũmario. Itẽ, ꝙ bona simplicitas est amica il. itẽ, qui dicatᷣ germanus.

k ¶ Ceterum. Id est certe. vel aliter, lex quidẽ 12. tab. deferebat hæreditatem agnatis proximis, sed media iurisprudentia cũ distinctione: & ideo hic dixit ceterum, pro sed.

l ¶ Longissimo gradu. Id est decimo, vt inf. de succ. cognato, §. si.

† alias ꝓximiori.

† alias q̃ ibi.

† alias agnatos.

† alias deest hæredes.

SYL.

a ¶ Fœ-

du sint, vltro citroque capit: Quod ad feminas [a] vero attinet, ita placebat, [b] vt ipsę consanguiratis [c] iure tantum capiant hæreditatem, si sorores sint, vlterius non capiant: masculi autem earum [d] hęreditates, etiam longissimo gradu sint: admittantur. Qua de causa fratris tui, aut patrui tui filiæ, vel amitæ tuæ hæreditas ad te pertinebat, tua [e] vero ad illas non pertinebat. Quod ideo ita constitutum erat, quia commodius videbatur ita iura constitui, vt plerumque [f] hæreditates ad masculos [g] confluerent. Sed quia sane iniquum erat, in vniuersum eas [h] quasi extraneas repelli, Prætor eas ad bonorum possessionem admittit ea parte, qua proximitatis [i] nomine bonorum possessionem pollicetur: ex qua parte ita, scilicet admittuntur, si neque agnatus vllus, neque proximior cognatus interueniat. [k] Et hæc quidem [l] lex 12. tabularum nullo modo introduxit, sed simplicitatem [m] legibus amicam amplexa, simili modo omnes agnatos, siue masculos, siue feminas, cuiuscunque gradus, ad similitudinem suorum inuicem ad successionem vocabat. Media autem iurisprudētia, quæ erat quidem lege 12. tabul. iunior, [n] Imperiali autem dispositione† anterior, [o] subtilitate quadam excogitata, præfatam [p] differentiam inducebat, & penitus eas a successione agnatorum repellebat, omni [q] alia successione incognita: donec Prætores paulatim asperitatem iuris ciuilis [r] corrigentes, † siue quod deerat adimplentes, humano proposito alium ordinem suis edictis addiderunt, & cognationis linea proximitatis nomine introducta, per bonorum possessionem eas

† alias antiquior.

† Epanoythosis.

a ¶ Feminas. Agnatas.
b ¶ Ita placebat. Not. Caute dicit placebat, & non placet, vt inf. eo. §. ver. nos vero. & hoc erat per mediam iurisprudentiam, nō per l. 12. tabu. neque per pretorem, vt inf. eo. §. vers. & hæc quidē, & versi. media.
c ¶ Cōsanguinitatis. i. agnationis.
** Pro hac expositione facit l. 1. C. de legi. hær.
d ¶ Earum. s. feminarum.
e ¶ Tua. s. hæreditas.
f ¶ Plerumq. hoc pp cōsanguineas sorores, de quibus modo dixit.

ADDITIO.

Et hinc sumit̃ ratio statutorum communiter p Italiā, quod stātibus masculis feminę non succedāt, quia statuta ex parte masculorum sūt fauorabilia, & ex parte feminarū odiosa, vt hic per An.
g ¶ Ad masculos, sic, sup. titulo primo, §. itē vetustas.
* Quia nostra interest, & priuatim & publice, vt salua sit familiarium dignitas, l. 1. §. sed & si seruus. de vēt. inspi. quę absque diuitijs cōseruari nō potest, Bal. in id multa allegās inter cons. Angel. consil. 68. repetito consil. 281. col. 2. facit. l. si in empt. ff. de mi.
h ¶ Eas, id est agnatas feminas.
i ¶ Proximitatis. id est cognationis.
** Adde pro hac interpretatione text. in §. vlt. & ibi glos. infra de succ. cogna. & in tit. de ser. cogn. in princ. vbi etiam glo. In vsu. n. iuris est, vt ꝓximitatis noīe de cognatione specialiter intelligamus, l. 1. & l. ad intestat. C. de leg hær. & inf hoc, §. ibi, & cognationis linea ꝓximitatis nomine introducta.]
k ¶ Interueniat. nec aliquis suorum, vt sup. tit. 1. §. admonendi. in fin. §.
l ¶ Et hæc q. dem. quæ. s. in §. ceterum, & §. sed quia. dicta sunt.
m ¶ Sed simplicitatem. remota differentia agnatorū inter masculos & feminas, sic sup. de fideicommiss. her. §. sed quia stipulationes.
n ¶ Iunior. Et sic no. quod lex 12. tabularum est vetustior, quam media iurisprudentia, & quam ius prætoriū.
* ¶ Virgilius. per mediā iurisprudētiam intelligit prudētium interpretationes, quas communi nomine ius ciuile vocamus.]
o ¶ Anterior, id est constitutione anteriori infr. scripta, quæ est. C. de leg. hæredit. l. lege 12. tabul. Accurs.
p ¶ Præfatam scilicet dicta. supra eodem, § ceterum.
q ¶ Omni. Nā ordo cognatorum non erat adhuc. Vel dic etiam deficientibus agnatis † ipsi tamen nō vocabantur.
r ¶ Iuris ciuilis. i. mediæ iurisprudentiæ, quod scilicet ciuile dicitur, vt ff. de orig. iur. l. 2. §. hæc disputatio. Accurs.

† alias ipsæ.

Nota quod ille est laudandus qui est inuentor alicuius ordinationis siue dispositionis, licet non æque perfecte adinuenerit, quia facile est inuentis addere, vt l.1. C. de vet. iure enuc. Ang.

Inuentis addere facile est.

adiuuabant, & pollicebantur ijs [a] bonorum possessionem, quę vnde cognati [b] appellatur. Nos [c] vero legem 12. tabul. sequentes, & eius vestigia in hac parte conseruantes, laudamus quidem Prætores [d] suæ humanitatis, non tamen eos in plenũ huic causæ [e] mederi inuenimus. Quare [f] etenim vno eodemque gradu naturali concurrente, & agnationis titulis [g] tam in masculis, quam in feminis, æqua lance constitutis, [h] masculis quidem dabatur [i] ad successionẽ venire omnium agnatorum, ex agnatis autem mulieribus nulli penitus, nisi soli sorori, ad agnatorum successionem patebat aditus? [k] Ideo nos in plenum omnia reducẽtes, & ad ius 12. tabularum eandem † dispositionem exequãtes, nostra constitutione [l] sancimus, omnes legitimas personas, id est per virilem sexum descendentes, siue masculini generis, siue feminini sint, simili [m] modo ad iura successionis legitim ab intestato vocari secundum sui gradus prærogatiuam: nec ideo excludendas, quia consanguinitatis [n] iura, sicut germanæ, non habent.

¶ Hoc etiam addendũ nostræ constõni existimauimus, [o] vt trãsferatur vnus tantummodo [p] gradus a iure cognationis in legitimam [q] successionem. vt non solum fratris filius & filia (secundum quod iã definiuimus†) ad successionem patrui vocẽtur, sed & germanæ, [r] cõsanguineæ, vel sororis vterinæ [s] filius & filia soli, & nõ deinceps [t] personæ, vna cũ his ad iura auunculi sui perueniant: & mortuo eo, qui patruus quidem est sui frĩs filijs, auũculus autẽ sororis suæ soboli, simili mõ ab vtroque latere succedãt, tan quã [u] si omnes ex masculis descẽdentes, legitimo iure veniant. f. vbi

† Supra eo. §. sunt.

a ¶ Iis. f. mulieribus agnatis vltra sorores,
b ¶ Vnde cognati sic dicta, quia per eam cognati vocantur. Accursius.
c ¶ Nos vero. Hic Iustinianus loquitur.
d ¶ Laudamus quidem prætores.

ADDITIO.

e ¶ Huic causæ, id est expulsioni agnatorum.
f ¶ Quare etenim. Bene dico fore prouidendum agnatis feminis, quare etenim, &c.
g ¶ Titulis, id est nominib. Accursius.
h ¶ Constitutis, id est ordinatis. Accursius.
* ¶ Aequa lance prouerbialiter dicimus de ijs, quæ similia sunt.]
i ¶ Dabatur. i. concedebatur. Accurs.
k ¶ Adit⁹. Certe non erat rõ iusta vel sufficiens licet aliqua sit, vt sup. eo. §. ceterum. in fine.

† Hinc not. Doc. quod illa interpretatio tanquã benignior amplectẽda est, quare vertimur ad ius antiquius, & cõmune.

l ¶ Constitutione vt C. de legi. hæred. l. lege 12. tabul. Accurs.
m ¶ Simili modo. i. hinc inde. Vel dic. ita feminæ vt mares.
n ¶ In Consanguinitatis, Id est, licet non sint sorores, quæ germanæ vocantur, quasi ex eodem germine natæ.

o ¶ Existimauimus, vt C. de leg. hæred. l. lege 12. tab. §. 1. & §. in his.
p ¶ Tantũmodo, id est non vlterior. proximior tamen sic: vt ipsæ sorores, vel fratres, vterini vel vterinæ, vt sequitur, vt C. de leg. hæred. l. fin. §. sed neque.
q ¶ In legitimam successionem, scilicet agnatorũ.
r ¶ Germanæ idest natæ ex eodẽ patre, & matre cum defuncto.
* ¶ Vetius est hic intelligi de sorore ex eodem patre nata, licet non ex eadem matre, quod indicat verbum, consanguineæ dictioni germanæ annexum, Iustinia. enim modo germanæ modo sororis nomine vtitur, vt vitet tautologiã, non quod ex se diuersa significent.
s ¶ Vterinæ. i. natę ex eadem matre tãtum.
t ¶ Deinceps. i. vlteriores, siue in gradu remotiores.
u ¶ Tãquam.

ADDITIO.

No. ex hoc textu, quod isti improprie sũt agnati: & iõ nõ cõprehenderẽtur in statutis loquentib⁹ de agnatis. Ang.
* * Adde idẽ eẽ in frẽ vterino itaque si (v.g.) lex municipalis præferat agnatos quocũque gradu cognatis extentque cõsanguineus, & frater vterinus, rhsũm est, vterinum non succedere, cessat. n. in eo agnationis conseruãdæ ratio; quæ sola legislatorem mouit, Bald. l. lege. C. de legi. hær.]

a ¶ Super-

frater & soror superstites [a] non sunt. His etenim personis præcedentibus, & successionem admittentibus, ceteri gradus remanent penitus semoti, videlicet hæreditate non in stirpes, sed in capita [b] diuidenda.

¶ Lege 12. tabul. gradus proximior vocatur, & in eo gradu plures sunt, omnes admittuntur. h.d.

¶ Si plures [c] sint gradus agnatorum, aperte lex 12. tabul. proximum vocat. Itaque si (verbi gratia) sint defuncti frater, & alterius fratris filius, aut patruus, frater potior habetur. [d] Et quamuis singulari numero † vsa lex 12. tabul. proximum vocet, tamen dubium non est, quin si plures sint eiusdem gradus, omnes admittantur. Nam & proprie proximus ex pluribus gradibus intelligitur, & tamen non dubium est, quin licet vnus sit gradus agnatorum, pertineat ad eos hęreditas.

¶ Proximus inspicitur tempore testamenti destituti, quando testamentum factū est, aliàs autem tempore mortis testantis. Arez.

¶ Proximus [e] autem (si quidem nullo testamento facto quisquam decesserit) per hoc tempus requiritur, quo mortuus est is, de cuius hæreditate quæritur. [f] Quod si facto testamento quisquam decesserit, per hoc tempus requiritur, quo certum esse cœperit nullum ex testamento hęredē extiturum. Tunc enim [g]

Filijs tuis succedunt cū patruo & in stirpes fit diuisio.

a ¶ Superstites. Hoc corrigitur per auth. cessante. C. de leg. hær. quia cum his admittuntur. Itē & in alio, quod subijcitur, hic §. corrigitur, quia in stirpes fit diuisio hodie, sed post hos filios fratrum fit diuisio in capita, vt in authē. de hær. ab intesta to veni. §. reliquum. colla. 9. & in authēt. vt fratrum filij, § 1. coll. 9. Vel dic, quod dicitur in auth. in stirpes diuidi, verum est quādo cum alijs. s. patruis vocantur nepotes, aliàs in capita, vt hic.

SYL. Dic quod in hoc articulo variæ fuerunt doctorum sententiæ, an scilicet quando filij pluriū fratrum succedūt patruo succedant in stirpes vel in capita. Io. Fab. hic dicit communē opi. esse, qđ inter filios fratrum hęreditas in stirpes diuidatur. inter ceteros vlteriores gradus in capita. Bal. vero dicit hic opi. cōem esse glo. hic. Tu vero tene opin. glo. quam defende vt per Præposi. Senē. in 7. casu. q. 6. per totum. & ego aliàs disputaui hanc conclusionem.

† verba l. retulimus sup. tit. 1. §. 1.

b ¶ In capita, sup. tit. 1. in fi. contra. Solu. ibi de descendentibus loquitur, hic de collateralibus.

SYL. ¶ Si ergo vis scire quando in capita, & quādo in stirpes hęreditas deferatur, dic, ꝙ quādo descendentes vocantur ad hæreditatem ascendentium diuiditur in stirpes. §. cum filius, sup. titu. 1. quando vero ascendentes soli vocantur, seruatur dispositio. §. consequens in auth. de hæred. ab intestato veni. quando vero ascendentes cum transuersalibus, diuisio fit in capita, §. si vero. d. auth. nisi essent ēt præmortui fratris filij, qui vocantur ad partē patris, auth. vt fra. filij. quādo vero succedunt plures collaterales in diuersis gradibus, fit diuisio in stirpes, quando vero sunt eiusdem gradus, est q. gl. præce. dic vt ibi.

** Varias opin. Doct. circa hoc refert Tiraq. in tract. de retra. lign. §. 11, gl. 12. quem omnino videas, quotiescunque acciderit aliqua quæstio huius rei, quia diligētissime omniū hanc materiā pertractauit.]

c ¶ Si plures sint sic i auth. de hære. ab intesta. veni. §. si vero neq. fratres. collat. 9. & ff. de suis & legi. hære. l. 2. §. hæreditas.

d ¶ Habetur. hoc corrigitur vt sup. dixi per auth. cessante. Accur. Not. ꝙ hæc correctio non habet locum in fideicōmissis, & sic in dispositione testamentaria. Rub. Alex. cōs. 37. 38. 39. & 40.

** Adde huic text. ꝙ proximus est, quem nemo antecedit, & proximi appellatione etiam ille continetur, qui solus est. l. proximus. & l. proximi. de verb. sign.

¶ Proximus &c. CASVS In §. regulam tradēte non esset figurandus, tamen ratio dubitandi poterat esse ex eo, quia videbatur semper inspiciendū tempus mortis illa ratione, quia quamuis testamentum destituatur, postea tamen re vera non dicitur tunc decedere intestatus, sed defertur hęreditas à morte. l. hæres quādoque. ff. de acquiren. hæredita. cuius contrarium dicitur, quia tunc est inspicienda proximitas, quando hæreditas defertur. Nota summarium, & text.]

e ¶ Proximus, sic sup. tit. 1. §. cum autem.

f ¶ Quæritur sic sup. eo. §. non tamen.

g ¶ Tunc enim, scilicet cum non aditur hæreditas ex testamento.

* ¶ Adde, ꝙ in quibusdam vetustis codicib.

verba

verba textus ita se habent. Tunc enim etiã proprie &c. cui cõgruit quod scribit Vlpianus in l.1. in princ. ff. de suis & legiti.

SYL. a ¶ Longo tempore. Id est post mortem.

¶ Placebat. CASVS solum literaliter figuratur in §. corrigēte. præsertim quia habet rõnes correctionis, ibi, cum satis absurdum. Nota summariũ, & bene attendant verba text. quia sunt satis obscura.]

b ¶ Placebat. scilicet ex lege duodecim tabularum.

c ¶ In eo genere scilicet iure successionis.

Successorium edictum. d ¶ Successionem non esse. Id est successorium edictum inter agnatos locum non habet scilicet de persona in personam, sed inter cognatos sic, vt ff. sequitur. & ff. de succ. edi. l. 1. §. quibus, sed de ordine in ordinem, seu capite in caput sic, † vt de liberis in agnatos, de agnatis in cognatos, & post in virum & vxorem, vt sequitur. vt ff. si tab. testa. nulle extabu. l. 1. 1. resp.

† aliàs successioni locum.

†No. prouidentia, qđ caput siue ordo ẽ gñalius & sñi qua tuor, vñ li beri, vnde agnati, vñ S Y L. cognati, & vñ vir. & vnum quodque dcõrũ cõtinet sub se plures grad⁹, puta in Vñ libe. sunt primo fi. lij, scdo nepotes, tertio prone

¶ An autẽ iste §. habeat locum in suis, est pulchra disputat. quã latè attingit post alios Lud. Gozad. in repe. l. q. se patris. C. vnde li. in 14. col. & seq.]

e ¶ Nihilo magis. Id est non ideo magis.

proprie quisque intestatus decessisse intelligitur. Quod quidem aliquando longo tempore [a] declaratur. In quo spacio temporis sępe accidit, vt proximio re mortuo proximus esse incipiat, qui moriente testatore non erat proximus.

¶ Hodie locus est successorio edicto de persona in personam, licet olim esset de ordine in ordinem. h. d.

¶ Placebat [b] autem in eo genere [c] percipiendarum hæreditatum † successionem [d] non esse, id est, vt quãuis proximus, qui secundum ea, quæ diximus, vocatur ad hæreditatẽ, aut spreuerit hæreditatem, aut antequam adeat decesserit, nihilo magis [e] legitimo iure sequentes admittantur. Quod iterum Prætores imperfecto iure corrigentes, non in totum sine adminiculo relinquebant sed ex cognatorum ordine eos vocabant, vt pote agnationis iure eis recluso. Sed nos [f] nihil perfectissimo iuri deesse cupien-

f ¶ Sed nos loquitur Iustinia.
g ¶ Protulimus. f. in Græco.
h ¶ Cum satis. ratio prima.
i ¶ Apertum est. f. successorium edictum de persona in personam.

tes, nostra constitutione, quam de iure patronatus humanitate suggerente protulimus, [g] sancimus successionem in agnatorum hæreditatibus non esse eis denegandam, cum satis [h] absurdum erat, quod cognatis à Prętore apertum [i] est, hoc agnatis esse reclusum, maxime [k] cum in † onere quidem tutelarum & primo gradu [l] deficiente, & sequens † succedit, & quod in onere obtinebat, non † erat in lucro permissum.

¶ Hodie parens præsumitur contracta fiducia emancipare semper, & ideo vocatur ad successionem, licet olim secus esset. hoc dicit.

¶ Ad legitimam [m] successionem nihilominus vocatur etiam parens, [n] qui contracta fiducia filiũ, vel filiam, nepotem, vel neptem, ac deinceps emãcipat, quod ex nostra constitutione [o] omnino inducitur, vt emancipationes liberorum semper videãtur quasi

K ¶ Maxime. ratio secunda.

l ¶ Gradu. agnatorum.

m ¶ Ad legitimã. Est enim filius agnatus patri proximus, vt ff. de suis & le. l. filius. non tollitur per capitis diminutioné, sicut neque inter fratres, vt hic, & C. de legi. tut. l. 4. Accur.

¶ Adde, quod docto. ex hoc text. inferunt patrẽ vt agnatum succedere filio emancipato, quòd est falsum, vt late probat &c. interpretatur hũc tex. Prep. Sen. in 8. casu. q. 9.]

n ¶ Parens. secus, contra, vt sup ti. 1. §. emãcipati.

ADDITIO.

Et erat ratio dĩ uersitatis quia pater multum conferebat filio per emancipationem se expoliãdo priuilegijs patriæ potestatis, ideo in recompensationem admittebatur: ad eius hæreditatem. Ang.

o ¶ Constitutione, vt Cod. de emancipat. liber. l. finali. Hoc idem refertur, infra de bonor. possess. patag. quæ autem.

a ¶ Con-

potes & deinceps, & eodẽ modo in quo libet capite.

Filius est agnatus patri.

SYL.

† alias onus.

† aliàs succedat.

† alias eẽt

contracta [a] fiducia fieri, cum apud veteres non aliter [b] hoc obtinebat, nisi specialiter contracta fiducia parens manumisisset.[c]

¶ De senatusconsulto †Tertulliano.

† alias Teryll.

¶ Lege 12. tabularum mater non succedebat filio ab intestato, nec contra filius matri, sed ex constitutione senatusconsulti Tertulliani, si ingenua tres, libertina quatuor liberos enixa fuerat, illis ab intestato succedebat. Aretinus.

a ¶ Contracta fiducia. Sic dicendo: Ius succedendi in bonis tuis mihi reseruo. vel etiã sic. Emancipo te contracta fiducia.

SYL. * ¶ Declara vt dixi, sup. tit. de leg. par tut. & tit. sequen. iam in Commen. quam in Ann. nã fiducia vocatur is cõtractus, quem vulgo pactum de retrouendendo dicimus. Itaque quoties pater in emancipatione, quæ olim per imaginarias venditiones fiebat, de quibus dixi late in Annot. & retuli. supra quibus modis ius pa. pot. sol. §. præterea cũ emptore illo imaginario paciscebatur de remãcipãdo sibi filio, vt scilicet ipse, non autem emptor illum manumitteret, contracta fiducia emãcipare dicebatur, quo casu pater naturalis, qui filium ita in seruilem casum deductũ recipiebat receptumq. manumittebat loco patroni habebatur, eademque iura in eius bonis acquirebat, quæ a l. 12. tabu. tribuuntur patrono in bonis liberti. Hinc successio filiorum sic emãcipatorum hoc loco vocatur legitima, quia ex l. 12. tabu. deferri intelligitur exemplo successionis libertorum. inf. de succ. lib. in princip. sicut & ipsa tutela, supra de leg. par. tut.]

† Ista gl. nõ est Accursij, sed additio parũ ad hunc text. pertinens.

b ¶ Non aliter. † quod non erat rectum, vt ff. de reg. iur. l. secũdum naturam, & sup. de legi. patro. tut. in fi. & inf de emp. & vend §. cum autem. circa med. nam qui sentit incõmodum, sentire debet commodum, vt dicunt iura superius allegata & econuerso. nõ est enim ferendus qui lucrum amplectitur, onus autem subire recusat, C. de cadu. toll. l. vnica. § pro secundo. in fi.

c ¶ Manumisisset. id est emancipasset. sic, ff. quando actio. de pecul. est an. l prima, §. alienatio.

¶ Dic, quod stat ꝓprie, quia de iure antiquo manumittebatur, qñ fiebat per imaginariã venditionem, vt alias suo loco declaraui.]

¶ De Senatusconsulto Tertulliano.

Continuatio. ¶ Post agnatos de quibus sup. succedũt cognati, ideo sequebatur videre de cognatis; verum licet mater & filius sint cognati, tamẽ ex speciali prouisione sibi ad inuicem, vt agnati succedunt, vt inf. de succe. cognat. in princ. ideo post alios agnatos ante cognatos ponit de successione matris ad filium, & econtra Areti.

Lex duodecim tabula. ita stricto iure vtebatur, & præponebat [d] Masculorum [e] progeniem, & eos qui per feminini sexus necessitudinem [f] sibi iunguntur, adeo expellebat, vt ne quidem inter matrem, & filium [g] filiamve vltro citroque hæreditatis capiendæ ius † daret, nisi quod Prætores ex proximitate cognatorum eas

† alias dateiur.

Differentia huius tit. & sequẽtis notari potest in his versib. Matri dat Mestæ geniti bona Tertullianum. Filii materinas tibi res dabit Orficianum. — Versus.

Lex duodecim. — Diuisio.

¶ Totus iste titulus diuiditur in quinque partes. Primo, q; ex lege duodecim tabularum mater ad hæreditatem filij, & econtra nõ admittebatur. Secundo, qualiter admittebatur ex senatusconsulto Tertulliano. Tertio, quæ personæ præponebantur tunc matri. Quarto constitutionem Tertulliani remouet. Quinto remouet alias constitutiones. Secunda ibi, Et primus. Tertia ibi, Præferuntur. Quarta ibi, Sed nos. Quinta ibi, Sed cum antea.

SYL. ¶ CASVS non figuratur aliter, quia hoc princip. refert iuris antiqui dispositionem, quod hodie tanquam correctum non est in consideratione. Nota summatim. Item, q; strictum ius est, quod spreta æquitate & humanitate rigorem imitatur. Item, quod vbi rigor & æquitas scripta sunt, præfertur æquitas. Item, quod ius quibusdam matribus a Claudio tributum, non trahebatur ad omnes.]

d ¶ Præponebat. Improprie. (1) nã cognatos nullo modo vocabat, vt sequitur.

ADDITIO (1) Nam proprie non dicitur præponi illi qui non sequitur, quamuis proprie proximus dicatur quẽ nemo sequitur, vt ff. vnde cog. l. 1. §. prox. Ang.

e ¶ Masculorum progeniem. id est agnatos, vt sup. tit. 1. in princ.

f ¶ Necessitudinem. i. cognationem, nam dñr cognati necessarij, vt ff. de iust. & iur. l. fi.

* ¶ Quid proprie significet necessitudo, & qualiter in iure accipiatur, explicauimus. sup. de susp. tu. in Ann. post Aul. Gel. lib. 13. c. 3.

g ¶ Matrem & filium. qui adinuicem sunt cognati, vt inf. de succe. cog. §. vulgo.

a ¶ Iu-

personas ad successionem bonorum possessionis Vnde cognati ac commodata, vocabant. Sed hæ iuris angustiæ [a] postea [b] emendatæ sunt. Et primus quidem Diuus Claudius matri ad solatium liberorum amissorum, [c] legitimam eorum [d] tulit hæreditatem. Postea autem senatusconsulto Tertulliano, quod Diui Adriani temporibus factum est, plenissime de tristi † successione matri, non etiam auiæ, [e] deferenda cautum est, vt mater ingenua trium liberorum ius habens, [f] libertina quatuor, ad bona filiorum [g] filiarumve admittatur † intestato mortuorum, licet in potestate † parentis [h] sit, vt scilicet cum alieno iuri subiecta est, iussu [i] eius adeat hæreditatem, cuius iuri subiecta est.

¶ Filij defuncti excludunt matrem vsque in infinitum. Idem in patre, & fratre, qui etiam matrem excludunt. Soror autem defuncti vna cum matre admittitur. Aret.

¶ Præferuntur autem matri liberi [k] defuncti, [l] qui sui sunt, quive suorum [m] loco sūt,

Ius q̄nque dr̄ iniquū. a ¶ Iuris angustiæ. Not. ius dici angustiosum, alias iniquū dicitur, vt inf. de suc. lib. in princ. & ff. quod quisque iu. l. 3. in princ.
b ¶ Postea. scilicet post legē 12. tab. & per Diuum Claudium, & per senatusc̄osul. Tertu. vt sequitur,
** Ratio S.C. Tertull. fuit, vt mulieres magis operam darēt liberis, eisque ciuitas repleretur, quod maxime veteres p̄curabāt, & ob id multa fœcundis mulierib⁹ præmia constituebant. Hinc l. quoque Colū. scribit, moris apud veteres fuisse, vt ancillis, quæ tres liberos peperissent, vacationem, † quæ plures, libertatem concederent. Eadem ratione, olim matronis, quæ filios progenuissent, lecticatum, ac margaritarum vsum permissum fuisse crediderim, cum alijs esset lege prohibitus, vt apud Eusebiū relatum extat.
† sic l. fin. C. de insti. & subst.
c ¶ Amissorum. scilicet in acie principis, vt argu. sup. de excu. tit. in princip. vel dic, q̄ generaliter statuit, vt C. de inoffi. testa. liberi prima vetior est.
SYL. ¶ Et ita est communis, si enim generaliter esset à Claudio prouisum, frustratoria esset dispositio Tertul.
* ¶ Tranquillus scribit Claud. Cæs. constituisse feminis ius quatuor liberorum.]
d ¶ Eorum. s. filiorum.
e ¶ Auiæ. Etiam hodie auia succedit sicut mater, vt in auth. de hæ. ab intest. veni. §. Consequens. coll. 9.
f ¶ Trium liberorum ius habens, i. tres habens filios, non autem in potestate, vt sup. de ado § feminæ. quos tres habere videtur, etiam si tergeminos peperit, secundum Ioā. vt ff. de verb sig. l. ter enixa.
* De iure trium liberorū Dio li 55. in hunc sentum scribit, Liuia in numerum matrū, quæ tres liberos peperissent, relata est, quibus. n. fortuna seu virorum, seu mulierū i. ō permisit toties parere, harum quibusdā lex primum quidem per Senatum, nunc autem per Imp. in beneficij loco iura earum, quæ toties pepererūt, tribuit, vt neq; ipsæ steriliū pœnis subijciantur, & præmia fœcundissimarum, præter pauca quædam, consequantur, quæ homines tantum, sed etiam Dij inuenerunt, vt si quis moriens aliquid eis reliquerit, id illæ accipiant.
† alias intestatorū.
† Concor. l. filij. ff. e.
** Extat etiam de iure trium liberorum pulcherrima epistola Pl. secundi lib. 10. epistola, epist. 2. Sed nec illud quoque prætereundum videtur, quod apud A. G. lib. 3. cap. 16. legi. hoc ius matribus profuisse, tam & si filij statim decessissent.]
g ¶ Filiorum, quod dic, vt supra de hæred. quæ ab intest. §. 1. & 2. & §. emancipati. & §. itē vetustas. ver. Diui.
h ¶ Parentis. s. mater. Et ita no. de iure Romanorum vxorem alicuius esse in potestate parentis, (1) non mariti, nisi quo ad debitum carnis, aliud de iure Longobardorū, vt hic, & C. de cond. inser si vxor. & in Longobarda qualiter mulieri alienare permissum sit. l. 1. Tenetur tñ operari viro vxor, vt l. sicut, cum ibi notatis. ff. de oper. liber.
Vxor non est in potestate mariti.
ADDITIO. (1) Et ideo non potest testari, nec codicillari, etiam cum consensu patris, vt per Ang. hic.
i ¶ Iussu. s. iure antiquo, cum quælibet hęreditas patri per filiū quæreretur, vt ff. de acq. hær. qui in aliena. Sed hodie in sola profectitia, non aduentitia. s. exigitur iussus, vt C. de bon. quæ lib l. fi. §. siue econtrario.
SYL. ¶ Et sic hodie in eis ita iussus exigitur, sicut olim, cōcor. gl. in l. fi. §. 1. C. de bon. quæ lib.
SYL. ¶ Præferuntur. Casum non figurabo, nisi literaliter eadem ratione, quia ius antiquū hodie correctū refertur. No. q̄ cōtinet in tū.
K ¶ Liberi. Et adoptiui, & ita d̄mū si ipsi succedere velit, vt ff. e. l 2. §. liberi. & §. ita d̄mū.
l ¶ Defuncti. s. filij, de cuius hǣdi. nūc agit.
m ¶ Suorum, q̄ dic vt sup. de hære quæ ab intest.

siue primi gradus,[a] siue vlterioris.[b]

¶ Sed & filiæ [c] suæ mortuæ filius, vel filia præponitur [d] ex constitutionibus matri defunctæ,[e] id est, auiæ suæ. Pater [f] vero vtriusque,[g] non etiam auus, & proauus, matri anteponitur, scilicet cum inter eos solos [h] de hæreditate agitur. Frater autem consanguineus tam filij, quam filiæ † excludebat [i] matrem, soror autem consanguinea pariter cum matre admittebatur.[k] Sed si fuerant frater & soror consanguinei, & mater liberis [l] onerata, frater quidem matrem excludebat. communis autem erat hæreditas ex æquis partibus fratribus, & sororibus.

¶ Hodie mater non attento numero filiorum admittitur ad hæreditatem filij. h. d.

¶ Sed nos constitutione, quam in Codice [m] nostro nomine decorato posuimus, matri subueniendum esse existimauimus, respicientes ad naturam, & puerperium, † & periculū, & mortem, sæpe ex hoc casu matribus illatam. Ideoque impium esse credidimus, casum fortuitum [n] in eius admitti detrimentum. Si enim ingenua ter, vel libertina quater non peperit, immerito defraudabatur successione suorum liberorum. Quid enim peccauit,[o] si non plures, seu paucos peperit? Et dedimus ius legitimum plenum matribus, siue ingenuis, siue libertinis, & si non ter enixæ fuerint vel quater, sed eū [p] tantum, vel eam qui quæve morte † intercepti [q] sunt, vt sic vocentur in liberorum suorum legitimā successionem.

¶ Mater præfertur omnibus alijs agnatis exceptis fratribus, & sororibus, & cum sororibus solum venit ad dimidiam, & cum sororibus, & fratribus pro virili. Aretinus.

Intest. §. 1 & 2. & §. emancipati. & §. item vetustas. ver. Diui.

a ¶ Primi gradus, vt filij.

b ¶ Vlterioris. vt nepotes, & similes.

c ¶ Sed & filiæ. q. d. non solū nepos ex filio masculo excludit matrem defuncti, sed & nepotes ex filia.

d ¶ Præponitur .i. præfertur.

e ¶ Defunctæ. s. filiæ.

f ¶ Pater. Non adoptiuus, vt ff. eod. l. 2. sed neque auus.

g ¶ Vtriusque. s. filij, & filiæ, hoc est mariti huius mulieris. volentis succedere filio suo mortuo.

h ¶ Inter eos solos. s. auum, & matrem defuncti. Si autē sit auus, & pater & mater defuncti, præfertū auus matri, & pater patri, ff. eod. l. æquissimum, §. 1. Et nota, quod hic regula fallit, Si vinco vincentem te, vinco &c. vt ff. de diuer. & tēpo. præscri. l. de accessionibus. nā auus patri defuncti præfert, vt ff. eo. l. æquissimum. § 1. & pater matri, nō autē auus, præfert matri, quādo soli sūt. Sic fallit in auth. de æqual. do §. his cōsequēs. coll. 7. Itē in authē. qui. mo. na. ef. sui. §. discreueris. colla. 6. Itē ff. q. po. in pig. ha. l. Clau. sic, ff. de inof. rup. te. l. p.

¶ Dic secundum Christ. hic quod tunc militat dicta regula, quādo sunt termini pares, aliàs secus, declara, vt per eum hic.]

i ¶ Excludebat. sed male hodie, vt infra eod. §. sed eum.

K ¶ Admittebatur, & bene, vt infra eodem §. sed cum.

l ¶ Liberis. tribus quatuor, vt supr. eodem, in prin. versic. postea autem.

¶ Sed nos constitutione.

CASVM non figurabo, quia ius antiquum rationem dubitandi faciebat, ius autem nouum fundatum est in ratione posita in textu, ibi, respicientes ad naturam. No. matrem hodie liberis succedere non habita distinctione numeri filiorum.

Item no. rationem, quia mulieres multa onera & pericula propter filios tolerant. Item, quod non debet imputari alicui, qd à fortuna procedit.

m ¶ In codice. non in eo, quē habemus, sed in primo C. remāsit, quę est, C. de iure delib. l 2.

n ¶ Fortuitū. s. hre vel non hre tot filios, cum ex diuina gratia hoc descendat.

o ¶ Peccauit. nā si peccatū est, magis fuisset mariti, vt C. de leg. hær. l. lege. 12. tabul. in fi. 1. resp.

p ¶ Eum. s. cui succedere vult.

q ¶ Intercepti. aliàs interēpti.

** Et sic nihilo differre à fœcunditate virginitatem sancitum fuit, quod Procopius auctor Græcus admodum culpat, causāq. euersionis Ro. Imp. inde ortā censet,

† Sniam huius loci explicat latius idem Imper. in authen. de nup. §. & qm̄ mr̄, collat. 4. Si vinco vincentem te, vinco te. quæque fallit.

SYL.

† cōtor. l. vlt. vers. si quis. n. C. qui pot. in pig. hab.

† aliàs interempti.

SYL.

censet, quod cũ homines propagationi prolis non consulerent, infrequentiores factæ ciuitates, a barbarorum ingenuibus exercitibus se tueri nequiuerunt.

¶ Sed cum antea. CASVS non figuratur nisi literaliter, quia recitatur constitutione imperatoria, quæ tanquam carens ꝓbabili rõne est hodie correcta No. sum marium.]

a ¶ Constitutiones, quas nõ habemus, secũdum lo.

b ¶ Personis. patruo, & filio & nepoti patrui, vt C. eo. l. fi. in fi. 1. resp.

c ¶ Contrariũ faciebant. i. nil dabãt nisi ptædictis.

d ¶ Visum est vt C. eodem. l. fina.

e ¶ Omnibus personis, etiã patri defuncti, nisi in vsufructu & toto, qñ habebat defunctum in potestate, aliás in bessem tãtum. sed & in hoc casu hodie ẽt in totum habet, vt C. eodẽ, l. fina. de legit. hær. l. de emancipatis. Iure vero Auth. ascendentibus defertur æqualiter paternis, & maternis, vt in authen. de hære. veni. ab intest. §. si igitur defunctus descendentes. coll. 9.

✝ aliás nec in solidũ.

¶ Sed cum ante constitutiones [a] iura legitimæ successionis perscrutantes partim matrem adiuuabant partim eam prægrauabant, † & non in solidum eam vocabant, sed in quibusdam casibus tertiam ei partem abstrahentes, certis legitimis dabant personis, [b] in alijs autem contrarium faciebant, [c] nobis visum [d] est recta & simplici via matrem omnibus personis [e] legitimis anteponi, sine vlla diminutione [f] filiorum suorum successionem accipere, excepta fratris & sororis persona, siue consanguinei sint, siue sola cognationis iura habentes, vt quemadmodum [g] eam [h] toti alij ordini legitimo præposuimus, ita omnes fratres & sorores, siue legitimi sint; siue non, ad capiendas hæreditates simul [i] vocentur, ita tamen, vt si quidem solæ sorores [k] agnatæ vel cognatæ, & mater defuncti vel defunctæ supersint, dimidiam quidem mater, alteram vero dimidiam partem omnes sorores habeant, si vero matre superstite, & fratre vel fratribus solis, vel etiam cum sororibus, siue legitima, [l] siue sola cognationis [m] iura habentibus intestatus quis vel intestata moriatur, in capita distribuatur eius hæreditas.

¶ Mater ab hæreditate filij repellitur, nisi infra annum tutorem eidem postulauerit, vel suspectũ remoueri petierit.

¶ Sed quemadmodum nos matribus prospeximus, [n] ita eas oportet suæ soboli consulere, [o] sci-

ADDITIO. Dic, ꝙ hodie filio defuncto relicta matre, & sorore, vel fratre aliei succeditur, auth. defuncto, C. eo. Ang.

f ¶ Diminutione. quæ fiebat per agnatos supradictos in prin. istius §.

g ¶ Quemadmodũ quasi dicat, qui in vno honoratur, in alio grauetur ff. de iureiurando. eum qui in princ. †

h ¶ Eam. s. matrem.

Cõmodũ sentiés sẽtiat onus.

† Facit optime proximus §. infra in prin.

i ¶ Simul. Scilicet cum matre.

K ¶ Sorores. hoc casu est hodie idem quod in sequenti §. vt in Authen. de nup. §. pen. & §. & quoniam. coll. 4.

l ¶ Legitima. quia sunt sorores ex vtroque parente.

m ¶ Cognationis. quia sunt tantum ex matre sorores.

¶ Sed quemadmodum. CASVS ita figurari potest, licet in §. tradente nouissimam regulã non esset figurandus, quod videbatur matrem non teneri ad petendũ, quia hoc iudicis officiũ est. sup. de Atil. tut. in princip. tamen contrarium dicitur ratione expressa in text. in princ. No. matrem teneri petere tutorem filio, aliter perderet legitimã filij successionem. Item, quod mater etiam vulgo quæsitis succedit. Item no. ex hoc tex. iũcta. l. 2. §. si mater. 2. ff. eod. quod appellatione filiorum veniũt nepotes, sicut appellatione sobolis, & liberorum, nam ibi loquitur in filijs, & tamen veniunt nepotes.]

SYL.

n ¶ Prospeximus in successione.

o ¶ Consulere. Scilicet in tutore petendo. Accurs.

ADDITIO. Et dic petendo, scilicet infra annum, vt hic.

¶ Et istam opinionem dicit Ang. esse communem, & eam tenet tanquam magis æquã, per l. sciant. C. de legi. hæred. quamuis Bar. & ibi doct. velint, quod teneatur petere statim cũ potest nisi fuerit impedita legitima causa, ita quod annum non transcendat.

a ¶ Sci-

a ¶ Scitutis eis. Scilicet matribus negligentibus, alias non perdunt, vt C qui petant tut. l. cum a matribus, & maioribus, alias similiter non perdunt, vt C si aduer. delic. l. 2. Accursius.

SYL. ¶ Dic, quòd ad hoc vt perdat, requiritur, quod sit maior 25. ann. quod moriatur filius impubes, quod esset vtile pupillo tutorem habere, quod mater non fuerit diligens, quod nulla causa excusari possit, secundū Christoph. hic, & pro declaratione videnda est sententia quę ponit Dec. 1 c. ex parte. in 4. col. de appellatio.* & Parisi. cons. 86. nu. 21. volu. 1. qui refert casus, in quibus non amlutitur successio ob nō petitionem tutoris.

* ¶ Adde, quod dispositio huius §. loquentis

turis a eis, quod si tutores libertis non petierint, vel in locum remoti, vel excusati intra annum petere neglexerint, ab eorum impuberum b morientium successione merito repellentur.

¶ Filio non tantum legitimo, sed etiam vulgo quæsito mater succedit. Ang.

¶ Licet autem vulgo quæsitus c sit filius filiave, potest tamen ad bona eius mater ex Tertulliano senatusconsulto admitti.

de matribus habet locum etiam in auijs. l. 2. §. quid si nepotibus. ff. eo.

b ¶ Impuberum. aliud si puberes moriantur, vt C. eo. matres.

c ¶ Licet. Vulgo quæsitus, nisi hæc mater sit illustris. Sic econtra talis filius illustri matri non succedit, vt Cod. ad Orf. si qua illustris.

ADDITIO. Idem, si esset natus ex damnato coitu, secus si ex concubina, etiam illustri, vt per Ang. hic.

* ¶ Vulgo quæsitos hic appellat, quos supra in tractatu de nuptijs vulgo conceptos nominauit, nempe quibus pater incertus est, vtpote natis ex muliere, quæ palam sui corporis copiam faciat.

¶ De Senatusconsulto Orphiciano.

Continuatio. ¶ Continuatio fit per glo. 1. & satis patet in text. in princ.]

Diuisio. Per contrarium. ¶ Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primo ponit, qualiter filij ad hæreditatem matris, & nepotes ad hæreditatem auiæ admittuntur. Secundo, numquid capitis diminutione tale ius succedendi tollatur. Tertio, qui sunt illi filij, qui ad hæreditatem matris admittuntur. Quarto subnectit nouum casum ad materiam ab intestato. Secunda ibi, Sciendum. Tertia ibi, Nouissime. Quarta ibi, Si ex pluribus.

¶ De senatusconsulto Orphiciano.

¶ Filij etiam in potestate parentum succedunt matri ex senatusconsulto Orphiciano, quod ex constitutionibus extensum est ad nepotes. h. d.

Per d contrarium autem liberi e ad bona matrum f intestatarum admittuntur ex senatusconsulto Orphiciano, quod Orphicio, & Rufo Consulibus factum est Diui Marci temporibus, & data est tam filio, quam filiæ, legitima g hæreditas, etiam

SYL. ¶ Per contrarium. CASUS positio nō cadit, declarat enim qualiter filij matri succedūt per Orphicianum. Nos. filios vocari ex senatusconsulto Orphic. ad successionem matrum intestatarum. Itē quod ex tali senatusconsulto non vocabantur nepotes, sed fuit extensum ad nepotes per constitutiones. Item, quod appellatione filij in materia legali non veniūt nepotes, nam aliter non fuisset necessaria talis extensio. Item, quod liberorum appellatio stricte aliquando pro filijs accipitur.

d ¶ Per contrarium. Id est econtrario. nam supra in t. tractatum est qualiter mater filio succedit, nunc dicit econtra. Vnde versus: Matri succedes o nate per Orphicianū. Inuidiam portans econtra Tertullianum. Accursius.

ADDITIO. An autem in correlatiuis seruetur æqualitas, vide Bartol. in l 2. C. de cupres. ex lu. lib. 11. Ang.

** Not. itaque, quod licet ex S.C. Tert. mater filio succederet, non tamen econuerso filius matri, donec deinde ex Orphi. ei quoq; prouisum fuit, & consequenter obseruandū est, quod quamuis æquum sit successiones esse reciprocas, §. filium. in Authent. quib. mod. nat. effi. sui. id tamen non sufficit, vt extensio fiat nisi quatenus noua lege caueatur.]

e ¶ Liberi stricte ponitur pro filijs tantum, vt infra eodem §. 1. alias contra, vt ff. de verb. sign. l. liberorum.

f ¶ Matrum. Ingenuarum, vel libertarum, vt ff. eo. l. 1. resp. imò & ancillarum, dummodo sit sibi facta mora in fideicommissaria libertate, vt C. eod l. fi.

g ¶ Legitima. Non quia lege 12. tabularum

dare-

daret,imò denegabatur,vt sup. ti. 1.in prin. sed senatusconsultum dat quod vicem legis obtinet.vt inf de excep. §. hæc exépli causa.

a ¶ Et præferuntur.s. filij.

b ¶ Consanguineis .i.cognatis.Accur.

h ¶ Ex lege 12.tabularum,sic ff eo.l.1.§.capitis.sic ff.de suis,& legitimis.l capitis.

i ¶ Deferuntur. Quare magis lege 12.tabularum data hereditas perditur per capitis diminutionem minimam,quam senatusconsulto delata? Respond quia illa agnatis defert, quę agnatio per capitis diminutioné minimam tollitur, at senatusconsultum filio, q matri est cognatus, & cognatio nõ tollitur per capitis diminutionem minimam,vt supra de leg.agn.tut. §.fina.

Hñditas p capitis diminutioné minimã qñque perditur, quãdoque non.

si alieno iuri subiecti sint, & [a] præferuntur consanguineis, [b] & agnatis defunctæ matris. Sed cum ex hoc senatusconsulto nepotes, & neptes ad auiæ successioné legitimo iure non vocarentur, postea hoc constitutionibus [c] principalibus emendatum est, vt ad similitudinem filiorum, filiarumque, nepotes [d] neptesque vocentur.

¶ Successio ex Tertulliano, vel Orphiciano non tollitur capitis diminutione.

¶ Sciendum autem est huiusmodi successiones, quæ ex Tertulliano, & Orphiciano senatusconsultis deferuntur, capitis diminutione [e] non perimi, propter illam regulam, [f] qua nouæ hæreditates legitimæ capitis diminutione non pereunt, sed illæ [g] solæ, quæ ex lege 12. tabularum [h] deferuntur. [i]

¶ Vulgo quæsiti matri succedunt. hoc dicit.

¶ Nouissime sciendũ est, etiam illos liberos, qui vulgo [k] quæsiti sunt, ad matris hæreditatem [l] ex hoc senatusconsulto admitti. [m]

SYL. ¶ Adde tame, quod in l. 1.C. eod. exponitur pro fratribus, quæ expositio cõmuniter tenetur, sed circa expositioné huius glo. vide aliquid per Ludo. Goza.in repet. l.qui se patris.C. vnde liber.col.16.circa medium.]

c ¶ Constitutionibus. quas non habem⁹.

d ¶ Nepotes. Idem in alijs descẽdentibus ex hac linea dicam. Sed quid si nepos iste fuit conceptus post mortem auiæ? Respon. vt supra de hę redi.quę ab intest. § cum autem. diximus.

SYL. ¶ Sciendum autem. CASVS. Quærebatur,an minima capitis diminutione hæreditates perderentur. & videtur dicendum,quod sic, quia sicut delatæ per leg.12.tab. perduntur.ita & hæ perdi videbantur,quæ ad illarum similitudinem datæ sunt, & pariter legitimæ dicuntur.cõtrarium tamen dicitur ex eo, quia lex 12.tabularum fundata est super agnatione,& secundum eam tribuit successionem: vnde ea extincta merito perditur successio, sed nouæ hæreditates legitimæ deferuntur attenta cognatione,quæ capitis diminutione non perimitur,& ideo non perditur successio ex ea data.No.summarium.]

e ¶ Capitis diminutione. scillcet minima, nam per aliàs omne ius etiam cognationis tollitur,vt supra de capi.dimin. §. quod autem.

f ¶ Regulam. Tenor cuius est hic, & ff.de capi.dimi.l.tutelas.1.resp.

g ¶ Sed illæ solæ. ff. vnde liberi. l. fina. in finè contra. Solu.hic dicit solæ, vt excludat eas tantum, quæ ex senatusconsulto deferuntur, non prætorias successiones, vt ibi nota.

SYL. ¶ Nouissime. CASVS non figuratur in regula,quæ modicam habet rationem dubitandi, & ratio decidendi clarissima est ex eo, quia semper mater est certa, vnde cum non sit admistum aliud impedimentum illegitimitatis, certe possunt succedere matri. cui coniunguntur, non aliter quam legitimi & naturales. Not. summarium.]

K ¶ Vulgo quæsiti. Quia non habent certum patrem, vt supra de nup. si aduersus, multo magis in naturali tantum, vt C.eod. l.penult.

l ¶ Hæreditatem.s.vna cum legitimis, nisi erat mater illustris, tunc enim cum legitimis ab intestato non veniunt,secus in naturalibus ex licita consuetudine procreatis,vt C.eod.l.penult.

m ¶ Admitti. Numquid hodie succedit vulgo quęsitus? videtur quod non, vt in Authé. quib.mod.nat.effic.sui.§.vlt. Sed tamen distingue,aut est ex tali coitu,qui possit damnari, vt incestus,adulterij,nefarij,& similis, quo casu non succedit, cum ob hoc ipsum damnandus est, vt in d.Auth.& ff.solu.matrim .si ab hostibus.(1)aut non,& tunc succedit matri, vt hic non patri,cum sit incertus.nam & si habet certum patrem naturalem, non tamen succedit ei, nisi in duabus vncijs ab intestato, nõ extantibus legitimis: aliás

Filius vulgo q̃situs an succedat de iure nouo.

aliàs in nihilum, vt in Auth. quib. mo. nat. effic. sui. §. discretis, coll. 7.
ADDITIO (1) De æquitate tamen canonica a parentibus sunt alendi. c. cū haberet. de eo qui dux. in ma. quam pol. per adul. ex quo inferunt doct. quod pater potest relinquere bastardis pro dote, & alimentis, sed vltra in fraudem non relinquat, secundū Angel.

¶ Portio hæredi ratio deficiens aliis accrescit, quod ius ad hæredes transmittitur: hoc ait.

SYL. ¶ Si ex plurib. CASVS ita figurari pōt. Quæsitum est, an portio vnius heredum venientium ab intestato deficiens ex caussis in text. allegatis accrescat alteri, & in hoc, quia est regula notissima, modica est ratio

¶ Si ex pluribus [a] legitimis hæredibus quidam omiserint hæreditatem, vel mortem, vel alia causa [b] impediti fuerint, quo minus adeant, reliquis, qui adierint, [c] accrescit [d] illorum portio, † & licet ante decesserint, [e]

† aliàs, & licet ante decesserit quā adierint ad &c.

dubitandi. Nam ideo introductum est ius accrescendi in hæreditatibus intestatorum, ne contingat pro parte decedentem habere hæredem, pro parte vacantem hæreditatem esse, bene poterat dubitari, vtrum tale ius ad hæredes transmitteretur, & videbatur quod non. quia sicut hæreditas non dum quæsita non transmittitur, ita nec pars eius. Cuius contrarium decisum est ex eadem ratione, quia cum accrescat ipso iure portioni, videtur eadē portio quæsita, quod patet, quia non requiritur noua aditio vt dicitur in glo.]

a ¶ Si ex pluribus. Iste §. est communis ad omnes titulos, quos in hoc tertio libro habuimus, non tantum ad hunc titulum, & de iure accrescendi inter legitimos tantum tractat, vt hic, & ff. eo. l. 1. §. si nemo. & C. de caduc. tol. §. his ita, idem etiam est in iis, qui de iure prætorio succedunt, vt ff. de bon. pos. l. 3. in fi. & l. 4. & 5.

ADDITIO. Nota, quod iste §. est lex, ff. de suis & legiti. hæred. & incipit, si ex pluribus.

b ¶ Alia causa, vt si defecerit conditio, sub qua instituti erant, vt sup. quib. mod. testa. infir. §. posteriore.

c ¶ Adierint. Sic ff. de leg. 2. cum pater, §. libertis. ibi, ceterum prout.

d ¶ Accrescit. Sed pro qua parte? Respond. prout erant instituti, vt C. de caduc. tollen. §. his ita. & sup. de vulga. substitutio. §. 1. (1) Item numquid est necesse iterum adire? Respond. non, nisi quando ex alterius persona, puta serui, fiat mihi augmentum, vt ff. de acquiren. hæredit. si solus. in fin. 1. respon. & in fine l.

ADDITIO. (1) Dic, quod in hæreditate pars deficiens accrescit etiam inuitis. Fallit, Primo, si iure speciali deficiat. Itē si ope exceptionis. Item si iure diuerso succedat. Item in plurib⁹ paribus prouenientibus ex pluribus hæreditatibus etiā ex eadem testamento, secundum Ang.

ad hæredes tamen eorum pertinet. [f]

¶ De successione cognatorum.

† aliàs vsi cognati.

¶ Post suos, & agnatos vocantur cognati de iure prætorio, qua parte veniunt emancipati agnati, nisi sint frater, & soror desuncti, qui ex veniunt cum agnatis. Ait.

Post

e ¶ Ante decesserint, quā accrescerentur eis. Vel dic, antequam illi repudiarent, vel antequam adirēt illorū portionem, non autē antequam suā partem adirēt, immo adiuerant, vt sequitur, alias non transmitterent olim vel hodie, vt C. de caduc. tollendis, §. in nouissimo. nisi in personis liberorum, vt C. de iis, qui ante aper. tab. l. 1.

¶ Intellige succedentium ascendentibus, vt ibi.] SYL.

ADDITIO Hoc verum in hæreditate ascendentium ex vtraque linea, non in hæreditate transuersalium, vel extraneorum, quia non adita ad posteritatē non transmittitur. Suus transmittit ad quoscunque etiam extraneos. dic, vt per Ang.

f ¶ Pertinet. scilicet augmentum supràdictum, vel portio illorum.

¶ De successione cognatorum.

¶ Continuatur per istum textum in principio ad præcedentia. Vel sic & clarius. Supra de successione suorum, & agnatorum dictum est, verum quia post illos vocantur cognati, ideo sequitur de successione cognatorum. Porcus. Cōtinuatio.

Post suos. ¶ Totus iste titulus diuiditur in tres partes. Primo, quando cognati admittantur, & quo iure. Secundo, qui sunt cognati. Tertio, vsque ad quotum gradum cognati, & agnati admittuntur. Secunda ibi, Qua parte. Tertia ibi, Hoc loco. Diuisio.

¶ CASVS non figuratur, quia procedit tradendo regulam totam in materia successionum, dubitandi tamen ratio poterat esse duplex, altera, quod agnationis successio fundata est in nobilitate, & dignitate familiæ, §. ceterū, sup. de leg. agna. succ. cognatio āt super SYL.

Instit. A a iure

iure naturali, & naturali coniunctione, ideo videbatur præferenda, cuius cõtrarium factũ est, quia antiquo iure est magis habitus ille respectus quam naturæ, licet male, vt in l. maximũ vitium, C. de lib. pręt. Alia ratio poterat fundari ex tex. in Auth. de hære. ab intesta. §. 1. vbi fit æquipa ratio agnationis, & cognationis, sed hoc non poterat fa cere dubitatione in hoc text. quia non erat, cum fit ius nouissimum, secundum quod corrigitur totus hic titulus. ideo docto. sicco pede pertranseunt. Not. ordinem successionum. Item, quòd fratres, quamuis emancipati, cõnumerabãtur etiam inter agnatos ex lege Anastas. Item, quòd capitis diminutio tollebat agnationem tanquam vinculum ciuile, & per consequens hæreditatem, & successionẽ ex illo capite.

† alias quorũ in numero.

suos [a] hæredes, eosque quos inter suos hæredes Prætor [b] & constitutiones [c] vocant, & post legitimos († quo numero sunt agnati, [d] & ij, [e] quos in locum agnatorum tam supra dicta senatusconsulta, [f] quam nostra erexit constitutio [g]) proximos [h] cognatos Prætor vocat, qua parte naturalis cognatio [i] spectatur. Nam agnati capite diminuti, quique [k] ex his progeniti sunt, ex lege 12. tabularum inter legitimos non habentur, [l] sed a Prætore tertio ordine [m] vocantur, exceptis [n] solis tantummodo emancipatis, non etiam liberis eorum, quos [o] lex Anastasiana [p] cum fratribus integri [q] iuris constitutis vocat quidem ad legitimam fratris hæreditatem, siue sororis, non æquis tamen partibus, sed cum aliqua diminutione, [r] quam facile est ex ipsius constitutionis verbis colligere. Alijs vero agnatis inferioris gradus, licet capitis diminutionem passi non sunt, tamen anteponit eos, [f] & proculdubio cognatis. [t]

¶ Transuersales per lineam feminin[...]m, & liberi in alterius famılia adoptiua existentes, vocantur ex isto ordine. Arer.

i ¶ Cognatio. Nũquid ergo inter sertius datur hæc bonorum possessio? Respõd. etiam si fiat postea liber, non datur, vt ff. eo. l. 1. §. pertinet, & l. is qui. Sed numquid adoptiuis, scilicet quia nõ videtur ibi naturalis causa? Respond. sic, quia quibus agnascis, & cognascitur, vt ff. eodem. l. prima, §. cognationem. Accursius.

ADDITIO. Sed hoc non obtinet iure nouo. Vide supra de hæreditatibus, quæ ab intesta. §. at ij. versic. post mortem, in fi. Ioann. Fab. & Ang.

k ¶ Quique. Breue debet esse illud, que.

l ¶ Non habentur. Vt supra tit. 1. §. sciẽdum.

m ¶ Tertio ordine. Nam sunt quatuor ordines succedendi, vt ff. si tabulę testam. nullæ ext. l. prima.

n ¶ Exceptis. Nam isti inter legitimos numerantur.

a ¶ Suos. Vt supra de hæred. quæ ab intesta. §. 1.

b ¶ Prætor. vt sup. de hæred. quæ ab intesta. §. emancipati.

c ¶ Constitutiones. Vt supra de hæredi. quæ ab intesta. §. 1. ver. necnon. & item vetustas. ver. Diui.

d ¶ Agnati. Vt supra de leg. agna. succ. in principio.

e ¶ Et ij. Scilicet qui sunt de numero legitimorum.

f ¶ Senatusconsulta. Vt supra proximis duobus titu.

g ¶ Constitutio. vt sup. de legit. agna. succes. §. hoc etiam.

h ¶ Proximos. Scilicet, quos nemo cognatus antecedit vel præcedit, siue vnus sit, siue plures, & inspicitur qui proximior sit eo tempore, quo bonorum possessio defertur, vt ff. eodem, lege prima, §. proximus, & §. gradatim.

** Concor. § fi. inf. de ser. cog.

o ¶ Quos. Scilicet fratres emancipatos, & sorores.

p ¶ Lex Anastasiana. Quam non habemus, sed de ea habetur mentio. Cod. de legit. tut. l. 4. & de leg. hæred. l. fina. §. primo. Accursius.

q ¶ Integri iuris. Id est, non emancipatis.

** Eadem expositio. infra de ser. cog. §. amotis.]

r ¶ Diminutione. tertiæ partis forte.

** Hoc hodie correctum est. l. vlt. §. cum igitur. C. de leg. hæred.

f ¶ Eos. f. fratres emancipatos. Accur.

t ¶ Cognatis. f. anteponit, & sic vocantur cum fratribus, & agnatis, & cognatis vlterioribus præferuntur.

¶ Eos etiam. CASVS in prima parte tex. non figuratur, cum notissimum sit ius cognationis in trãsuersalibus esse, sed in secunda parte dubium faciebat, quia adoptionis vincu-

SYL.

¶ Eos etiam,[a] qui per feminini ſexus perſonas ex tranſuerſo cognatione iunguntur, tertio gradu[b] proximitatis nomine Prætor ad ſucceſſionem vocat.

¶ Liberi[c] quoque, qui in adoptiua familia ſunt, ad naturalium parentum hæreditatē hoc eodē gradu[d] vocantur.

¶ Vulgo quęſitus non habet agnationem, ſed cognationem, ideo ſuccedit matri, & alijs ex ſua linea deſcendētibus iſto ordine. Ang.

¶ Vulgo quæſitus, nullos habere agnatos manifeſtum eſt, cum agnatio a patre ſit, cognatio a matre, hi autem nullum patrem habere intelliguntur. Eadem ratione, nec inter ſe quidem poſſunt videri conſanguinei eſſe, quia cōſanguinitatis ius ſpecies[e] eſt agnationis, tantum ergo cognati ſunt ſibi,[f] ſicut & matri cognati ſunt. Itaque omnibus[g] iſtis ex ea parte competit bonorum poſſeſsio, qua proximitatis nomine cognati vocantur.

¶ Agnati vſque ad decimū gradum, cognati vſque ad ſextum ſuccedunt, incluſo filio ſobrini, & ſobrinæ. Angel. Aret.

¶ Hoc loco,[h] & illud neceſſario admonendi ſumus, agnationis quidem iure admitti aliquem ad hæreditatem, & ſi decimo gradu ſit, ſiue de lege 12. tabularum quæramus, ſiue de edicto, quo Prætor legitimis[i] hæredibus daturum ſe bonorum poſſeſsionem pollicetur. Proximitatis[k] vero nomine ijs ſolis Prætor[l] promittit bonorum poſſeſsionem qui vſque ad[m] ſextum

vinculum ciuile eſt, vnde nō poterat acquirere ius cognationis, quod naturale eſt, ideo non videbatur, quo efficerentur cognati alicui etiā parenti, quia cognationē facit natura, non voluntas. Contrarium tñ reſpondetur, hoc tamen ſecundū intellectū Ang. qui intelligit hunc tex. vt efficiantur cognati & patri adoptanti, ſed ſecundū intellect. Chriſto. qui intelligit; vt vocentur ſcilicet per Vnde cognati ad ſucceſſionē patris naturalis, prædicta ratio nō obſtat, ſed conuenit, quia vinculū ciuile non poteſt tollere naturale vinculū inter patrem naturalem, & filium. quamuis träſferit in alienam familiam per adoptionem, & ita intelligit gl. in ver. liberi. dum allegat. §. admonendi. ſup. de hæred. quæ ab inteſt.]

a ¶ Eos. Non ſolum agnatos capite minutos vt ſup. &c.

b ¶ Tertio gradu. ſ. cognationis.

* ¶ Not. quod verbum proximitas accipitur pro cognatione. ſic in §. ſeq & in l. ad inteſtati, C. de leg hære. & in hac ſignificatione magis in vſu eſt.]

c ¶ Liberi. vt ſup. de hæred. quæ ab inteſt. §. admonendi.

ADDITIO. Hoc hodie immutatum eſt, vt habetur, C. de adoptioni. l. penultima. Angel.

d ¶ Eodem gradu. Scilicet tertio, puta cognationis.

SYL. ¶ Vulgo. CASVS non figuratur, quia text. aſsignat rationē decidendi, & dicit nullam eſſe rationem dubitandi, ibi, manifeſtū eſt. Not. collige, vt per Ang.]

e ¶ Species eſt. Nam agnatio genus eſt, conſanguinitas eſt illa, quæ inter fratres tātum eſt, vt ff. de ſuis & legit. l. 2. primo reſp. & ſupra de leg. agn. ſucceſſi. §. 1.

f ¶ Cognati ſunt ſibi. ſic ff. eodem. l. ſi ſpurius.

g ¶ Itaque omnibus. Inter ſe & cum matre, vt ſ. vnde cogna. hac parte.

¶ Hoc loco. CASVS non figuratur in regula, cuius ratio eſt maior fauor debitus agnationi, & familiæ quam cognationi ſecundum ius iſtud, ratio autem exceptionis ſobrinorū eſt propter frequentiam. No. ſumma.]

h ¶ Hoc loco. Iſte §. communis eſt ad totū iſtum titulum & illum. ſup. de legi. agnat. ſucc. ſic ſup. ti. 1. §. fin.

i ¶ Legitimis. ſ. agnatis.

K ¶ Proximitatis. i. cognationis.

l ¶ Prætor, caute tacet hic de iure ciui. Nam cognati de iure ciui. non vocantur.

m ¶ Vſque ad ſextum. immo videtur, quod vſque ad quintum tantum vocentur tam agnati, quam cognati, vt ff. de vetera. mi. ſuc. l. 2. §. fin. Sed reſpon. illa etiam in caſtrenſibus loquitur, hæc in alijs.

¶ Hæc Sol. communiter tenetur ſecundum Chriſtoph. hic.]

¶ Vel dic, ꝙ ibi ita erat de facto. ſ. quidā in quinto gradu, & ita factum narrat.

¶ Ex verbis huius gl. no. ꝙ nō licet ſumere argumentum a verbis enunciatiuis legis, ꝙ

sæpe accidit, habetur in l.ex his. C. de testa. mil.de quo multa tradit Dec.cons.13.col.4.
a Ex septimo. Subaudi, qui sunt.
* Sobrini, sobrinæque sunt, qui quæve ex fratribus, vel sororibus patruelibus, vel con sobrinis, vel amitinis progenerantur, §. sexto. inf tit.r.
b Natæve. Sed numquid sunt alij in septimo gradu? Resp. multi & alij esse possūt, vt colligitur in fra titu. t. §.6. Item & quare magis hi vocātur, quam alij, in septimo gradu? Resp. quia hi respiciunt inferius lineā trāsuersalem, alij omnes superius. vt arg. ff. vnde lib. scri pto. in fi.
Communis ratio differentiæ est frequentia, vt testatur Ang hic.
Sed nūquid corrigitur hodie distinctio huius §. per Auth. de her. ab intest. §. si vero neque. ver. nullam vero. vbi nulla inter agnatos, & cognatos differentia fit? P. dixit omnes in infinitum succedere, & sic corrigitur quod hic dicitur. Nos omnes vsque ad 10. gradum vocamus, non autem trahimus agnatos ad cognatos, cum extendere successionem debeamus, id est velimus, vt inf. de bono. pos. §. adhuc.
Hęc glo. communiter approbatur, secundum Doct. hic.
** Intellige hanc gl. in alijs successionibus, quam comitum & baronum, nā in his succeditur in infinitum, donec fint agnati primi stipitis, Bald. in c. 1. col. vlt. & ibi quoque Mart Laud. & Card. Ale. tit. de feud. March. & Dec. cons. 85.]
Argu. contra. C. de pactis com. l. lege. & in Auth. de nup. §. deinceps. coll. 4. (1) Quod dictum est, patet in auth. in successione. C. de suis & legit.
A D D I T I O (1) Sol. ibi maior trahitur ad minorem, quia constat partes in hoc tātum conuenisse, & hoc satis constat de mente legis successionem ampliare volentis. Præterea cum textus hodie vocet cognatos, & agnatos, constat eos censeri legitimos, & vt legitimos succedere vsque ad decimū gradum, vt hic, arg. sup. eo. in princ. Ang.

gradum cognationis sunt, & ex septimo, [a] sobrino sobrinaque nato, natæve.[b]

¶ De gradibus cognationum.

¶ Omnis agnatio est infra, aut supra, aut ex transuerso, & superior & inferior incipit à primo gradu, ex transuerso vero incipit à secundo gradu.

Hoc loco necessarium [c] est exponere, quemadmodum gradus [d] cognationis numerentur. Quare in primis admonendi [e] sumus, cognationem aliam supra numerari, aliam infra aliam ex transuerso, [f] quæ etiam à latere dicitur. Superior cognatio est parentum, inferior liberorum, ex transuerso fratrum sororumve, & eorum, qui quæve ex his generantur, & conuenienter patrui, amitæ, auunculi, materteræ. Et superior quidem & inferior cognatio à primo gradu incipit, at ea, quæ ex transuerso numeratur, à secundo.[g]

¶ De gradibus cognationum. Cōtinua- Quoniam in succedendo admittitur. qui tio. est proximior in gradu, vt comprehendatur quoto gradu quis sit, ponitur iste titul. Angel.

Hoc loco. Diuisio. Iste titulus diuiditur ī plures partes. Primo continuat materiā. Secundo incipit dinumerare gradus. Tertio dat vnam regulam generalem in gradibus ad cognatos. Quarto ponit, quomodo numerentur gradus agnatorū. Secunda ibi, Quare in. Tertia ibi, Hactenus. Quarta ibi, Agnationis.
Necessarium est. SYL.
C A S V S non figurabitur in hoc titulo, quia procedit per viam regulæ, & declarando terminos. Not. triplicem lineam. Item, quod duæ primæ à primo gradu, tertia vero transuersalium incipit à secundo gradu, qui gradus primus est respectu transuersalium.]
c Necessarium. Sed quid ad nos de his? Respond. propter hæreditates, quæ per gradus deferuntur, & tutelas, & propter testimonia non dicenda, vt ff. eo. l. iurisconsultus.
Adde, item propter matrimonia, & propter iudicium iniuriarum ex l. Cornelia. l. lex Cornelia, ff. de iniur. quæ cōputatio quo ad matrimonia abrogata est, quo vero ad hæreditates, & tutelas attenditur etiam in terris Ecclesiæ & inter personas ecclesiasticas, secundū communem sententiam in l. fin. C. de succ. edict.] SYL.
d Gradus. Quid sit, dic vt infra eodem §. hactenus.
e Admonendi. Sic ff. eo. l. 1.
f Aliam ex transuerso. Hæc superflua videtur. vt ff. eodem. stemmata. contra. Solu. ibi indirecta linea tantum loquitur, hic in indirecta. Cogna-
g A secundo. Sed quare non à primo? tio transuersalis. Respō. cum ego patri meo sim in vno gradu, & ipse pater fratri meo in alio, sumus ergo in duob. gradib? ego cū fratre, facto ascē icipit à primo gradu ad patrem quasi per quendā gradum, vt mo gradu, ff. eo-

ff.eodem. l.iurisconsul. §.gradus. (i) sed nullus ex transuerso proximior fratre inueniatur, ergo non potest inueniri primus gradus a latere, vt hic, & ff.eodem. l.prima in princip.

ADDITIO.

(i) In plano n. de iure ciuili nõ est gradus, & iterum a patre, descendis ad filium, & est sc̃d's gradus de iure autẽ canon. non ascenditur ad stipitem, immo per saltus etiam in linea plana fit computatio. vt per Ang.

duæ columnæ, postea vnaquæque columna superaddita facit aliam fenestram. Angelus.

b ¶ Filius, filia. Qui licet multi sint omnes sunt patri in primo, inter se autem in secundo, vt ff. eodem. lege iurisconsultus. paragra. transeamus.

¶ Ponit personas primi gradus tam ascendendo, quam descendendo.

¶ Primo gradu est supra pater,[a] mater, infra filius,[b] filia.

¶ Auus, & aliæ personæ hic enumeratæ sũt in secundo gradu. Aretinus.

¶ Secundo gradu supra auus, auia, infra nepos, neptis, ex transuerso[c] † frater soror.

¶ Proauus, & aliæ personæ hic positæ sunt in tertio gradu cognationis. Ang.

¶ Tertio gradu supra proauus, proauia, infra pronepos, proneptis, ex transuerso[d] fratris sororisque filius, filia, & conuenienter † patruus, amita, auunculus, matertera. Patruus est frater, patris, qui græce[e] πατράδελφος appellatur. Auunculus est frater matris, qui græce μητράδελφος dicitur. Et vterque promiscue θεῖος appellatur. Amita est patris soror, quæ græce πατραδέλφη appellatur: matertera vero matris soror, quæ græce μητραδέλφη dicitur, & vtraque promiscue θεῖα appellatur.

¶ Qui distat a stipite per tres personas, vel gradus, tam in linea ascendenti, quam descendenti directo, est in quarto gradu, sed in linea transuersali, si distat per duas personas. Angel. Aretinus.

¶ Quarto gradu supra abauus, abauia, infra abnepos, abneptis, ex transuerso fratris sororisque † nepos[f] neptisve, & conuenienter patruus[g] magnus, amita magna, id est, aui frater & soror, item auunculus[h] magnus, & matertera magna, id est, auiæ frater, & soror, consobrinus, consobrina, id est qui, quęve † ex sororibus aut fratribus procreantur.

† alias frater & soror.

† alias patruus & amita, auunculus & mr̃tera.

a ¶ Primo. Pater, mater. Si pater est mihi in primo, & ego sibi in alio primo, ergo sumus in duobus. Respond. Non sequitur, nã sum ei in primo, ita quod in eodem, & inter me & ipsum vnum tantum gradum facimus ad similitudinem fenestræ, nam duæ columnæ ex lateribus vnã faciunt fenestrã tertiam etiam adiecta fiet alia fenestra, & ita in gradu p̃sona adiecta, etiã vna, deinceps facit gradum, vt inf. eo. §. hactenus.

ADDITIO.

Nota hãc glossam, quod ad faciendum vnum gradum primum non sufficit ponere vnam personam, sed duæ personæ primæ faciũt vnum gradũ, quo primo gradu facto ex duobus personis vnaquæque persona sola, quæ postea adiungitur, facit alium gradũ ad similitudinem fenestræ, quia necessario ad perficiendum vnam fenestram requiruntur

c ¶ Secundo gradu. Ex trãsuerso. nunc de hoc gradu incipit, cum nemo ex hoc ordine in primo gradu inueniatur, vt ff. eodem. lege prima, in princ.†

d ¶ Tertio gradu. Ex transuerso.

¶ Nota caute, quod etiam illi, qui sunt ex transuerso, diuiduntur in superiorem, & inferiorem lineam, & sic reperies in sequentibus gradibus, & quandoque in parentibus, vt infra eodem, paragra. quarto.

e ¶ Græce. † Patradelphos, vt clare patet ex text. dicitur frater patris, & mitradelphos frater matris, & vterque potest dici theios.

¶ Similiter patradelphi est soror patris, mitradelphi vero soror matris, & vtraque theia dicitur.

f ¶ Quarto gradu. Nepos. Hoc inferius respicit.

g ¶ Patruus magnus.

¶ Hoc refertur ad superiorem lineã transuersalem.

h ¶ Auunculus magnus, hic autem con-

 stat,

stat, quod qui est mei patris patruus, mihi erit magnus patruus, qui meæ matris auunculus est, mihi erit magnus auunculus. Sed quid si erat patruus matris meæ, vel auunculus mei patris? Respond. Ioann. omnem illum mihi esse patruum, vel auunculũ magnum, qui est meo patri vel matri simplex, ut ff. eo. l. iurisconsultus, §. patruus, & C. de success. edic. l. prima. Sed Ro. contra.

a ¶ Quinto gradu. Filius filia. Isti nominatiui regunt superiores genitiuos ab illo versiculo, item fratris &c.

¶ Et sunt omnes isti in quinto gradu lineæ collateralis respectu descendentium.

b ¶ Propior sobrinus. Quasi dicat, qui filius dicitur propior sobrinus, & quæ filia dicitur propior sobrina.

ADDITIO. Vel dic, & forte melius sensum textualem esse, quod propior sobrinus, & propior sobrina sunt in quinto gradu, & qui sint tales, declarat textus subiungens, hi sunt patrui &c.

¶ Est enim propior sobrinus filius patrui magni, vel amitæ magnæ, & idem dicas de propiore sobrina, quod scilicet sit filia &c. ut clare patet in arbore, Qui

Sed quidam recte consobrinos eos proprie dici putant, qui ex duabus sororibus progenerantur, quasi consororinos, eos vero, qui ex duobus fratribus progenerantur, & proprie fratres patrueles vocari, si autem ex duobus fratribus filiæ nascuntur, sorores patrueles † appellari. At eos, qui ex fratre & sorores progenerantur, amitinos proprie dici putant. Amitæ tuæ filij consobrinũ te appellãt, tu illos amitinos.

¶ Atauus, & atnepos, & aliæ personæ hic enumeratæ sunt in quinto gradu. Ang.

¶ Quinto gradu supra † atauus, atauia, infra † atnepos, atneptis, ex transuerso fratris sororisque pronepos, proneptis, & conueniẽter propatruus, proamita id est proaui frater, & soror, & proauunculus, & promatertera, id est proauiæ frater & soror, item fratris patruelis, vel sororis patruelis, consobrini, & consobrinæ, amitini & amitinæ filius [a] filia, † propior: [b]

aliter intelligeret, arborem corrumperet.

¶ Glo. male exponit, & tex. seipsum declarat, dum dicitur, hi sunt.]

*¶ Adde, quod propior seu propius sobrino, qui et propius sobrinus appellatur, sic dicitur, quasi uno gradu nobis propior sit, quã sobrinus, sobrini autem sunt inter se duorum consobrinorum filij. Vbi igitur alter consobrinus filios non habet alter habet, ille huius filijs propior sobrino est, sobrini vero mei filius sobrino natus appellatur.]

SYL.

sobrinus, propior sobrina, hi sunt [c] patrui magni amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnę, filius filia.

¶ Tritauus, & aliæ personæ, hic enumeratæ sunt in sexto gradu. Angel.

¶ Sexto gradu supra tritauus, tritauia, infra trinepos, trineptis, ex transuerso fratris sororisque abnepos, abneptis, & conuenienter abpatruus, abamita, id est, abaui frater & soror, & abauunculus, abmatertera, id est, abauiç frater, & soror, item propatrui, proamitæ, proauunculi, promaterteræ filius filia: (itẽ † propioris sobrini sobrinæve filius, filia) itẽ sobrini, † sobrinæ, id est qui quæve ex fratribus, vel sororibus patruelibus vel consobrinis, vel amitinis progenerantur.

¶ Vnica persona adiecta alteri personæ per carnis propagationem facit gradum tam in cognatis, quam in agnatis. Aret.

¶ Hactenus ostẽdisse sufficiat, quemadmodum gradus cognationis numerantur; Namque ex his palam est

c ¶ Hi sunt. Subaudi, in quinto gradu lineæ collateralium ex parte ascendentiũ scilicet filius patrui mei magni, & similium, de quibus dicit hic, & ff. eodem, l. prima, in fi. & l. 2.

¶ Hactenus. CASVS non figuratur, quia stat in traditione regulæ, & notanda sunt verba tex. & summarij. Item, quod facilius percipiũtur ea, quę oculis subijciuntur, quam quæ auribus.

a ¶ Ge.

SYL.

† Anton. Aug. lib. 2. emenda. cap. 5. ait, hæc verba parenthesi inclusa, non esse in vetustis codicibus, & recte. nam alias verba sequentia essent super flua cum propioris sobrini, filij sunt ijdem, qui sobrini. † alias sobrinæque

a ¶ Generata persona gradum. Hoc est verum si vna ab vna non si plures ab vna, vt ff. eo. iurisconsultus, §. transeamus.

¶ Et sic in linea directa non est differētia, sed fit computatio pariter secundum quod in hoc versu cōtinetur. Personas numera quot sunt a stipite dempto. id est quot sūt personæ generatæ a stipite computatis et omnibus intermedijs, & ijs, de quorū gradu & coniunctione quæritur, dempto tamen, id est nō computato stipite, tot sunt gradus, & toto gradu distant eæ, de quibus quærimus. quæ regula de iure ciuili etiam procedit in collateralibus, sed de iure canonico procedit solum inter ascendentes & descendentes.]

intelligere, quemadmodum vlteriores quoque gradus numerare debeamus, quippe semper generata [a] persona gradum adijcit, [b] vt longe [c] facilius sit respōdere quoto [d] gradu quisque sit, quam propria cognationis appellatione quenquam denotare.

¶ Et hoc est verum ex omni ordine graduum, secundum nos. †

¶ Et sic in directa linea ascendētium & descendentiū nō est dīa, quia vtroq. iure sū psone, ð qb. agitur SYL.

¶ Sed secundum canones ex latere transuerso aliud est, nam quem nos dicimus in secūdo, ipsi dicunt in primo, & quem nos in quarto, ipsi in secundo, & sic de singulis vt in decret. 35. q. 5. c. 2. Sed fuit eorum consideratio bona propter matrimonia † nostra etiam bona propter hæreditates, quæ per gradus deferuntur, vt infra de bonorum possessione, §. adhuc autem, & ff. eod. l. iuriscon. in princ.

distant æqualiter, toto gradu distant inter se, si inæqualiter toto gradu distāt, quoto distat remotior.

¶ In linea ergo transuersali secundum cano. accipe hāc regulam, quoto gradu alteruter eorum, de quibus quæritur, distat a stipite, si ambo æqualiter distēt, vel quoto gradu remotior a stipite distat, si distant inæqualiter, toto gradu inter se distinguuntur. Regula autem secundum ius ciuile est, vt computatis ijs de quibus quærimus, & omnibus intermedijs, a quibus ipsi procedunt, dēpto stipite: quot sunt personę, tot sunt gradus, & ita teneas, quia regulę verissimę sunt, & quę præstant facilem intellectum graduum, & eorum computationis.

† Ipsi .n. īcipiunt a psona ex qua descēdūt illi, de quo tamē gradu agitur. Sed de iure ciuili incipim⁹ ab vno ex istis, de q-bus agit̄,

ADDITIO. Idem in statutis & pactis, vbi de pacto non agitur, secundum Angel. hic. Et no. hanc glo. quæ allegatur. quotidie, quod in concernentibus peccatum præualet ius canonicum etiam in terris Imperij, & econtra in non concernentibus peccatū præualet ius ciuile etiam in terris ecclesiæ, vt per Ang.

b ¶ Adijcit. Hic potest colligi diffinitio gradus, vt dicatur: Gradus est numeratio singularum personarum cognatione vel affinitate sibi cōiunctarum, quoto gradu vna persona distat ab altera. optime indicās Dictus quasi lapideus gradus, vt ff. eo. l. iuriscō sultus, §. gradus. Accur.

¶ Gl. male loquitur, qa numeratio est actus numerādi, nō genus, & gradus non est actus numerandi. Item dum ponit verbum gradus, in diffinitione, cum illud sit diffinitum. Vnde dic gradū cognationis, quā citatem esse propinquitatis, qua personę cognatę inuicem distinguuntur.

extēdendo ad stipitē, & ab eo iterū dscēdendo ad alium, & quoto gradu distat remotior, toto gradu distant inter se, vt hic per docto. SYL.

¶ In gradibus agnationis, & cognationis similis est computatio; Et quia facilius ostenditur res ad oculum corporalem, quam intellectualem, ideo necessarium est hic arborem consanguinitatis inscribi. Angelus Aretinus.

¶ Agnationis quoque

ADDITIO. Gradus secundum doct. aliter diffinitur.

¶ Gradus est distantia vnius personæ ab alia in linea consanguinitatis. Vel est habitudo distantium personarum, qua cognoscitur quota agnationis, vel cognationis, seu affinitatis distantia.

c ¶ Longe facilius sit. Propter duas rationes, & quia vltra trinepotem vel tritauum vocabula non inueniuntur specialia, sed superiores & inferiores vocantur, vt ff. eod. l. fina. § parentes: & quia sunt plura negotia quam vocabula, vt ff. de præscript. verb. l. 4. Sed vsque ad quem numerabimus? Respon. vsque ad septimum cognatorum, & vsque ad decimum agnatorum, vt ff. eod. l. non facile, & sup. titu. 1. § fin. nisi ratione demonstrandi vellemus vlterius numerare, non vtilitatis, licet decretistæ hic aliter dicant.

Negotia plura sūt, quam vocabula.

ADDITIO. Not. quod decretistæ contrarium dicunt solum in collaterali linea, non autem in directa. vt sup. dixi. Si vis ergo scire de duobus agnatis quoto gradu distant de iure ciuili, incipe ab vno, & computa ab illo ascendendo ad personam mediam, ex qua omnes descendunt, & postea descende ab illa vsque ad illam, quam vis computare, & apparebit quoto gradu sit. Sed de iure canonico incipias a persona, ex qua descendunt personæ, de quarum gradu agitur, verbi gratia, vis scire quoto gradu sunt filij duorum fratrum de iure canonico, incipe ab auo, & fac vnum gradum ad filium, & de filio ad nepotem ex alio fratre, qui similiter est in secundo gradu. Vnde quoto gradu quilibet distat a stipite, tali gradu sunt inter se, remotior autem addit gradum, vt in cap. ad sedem. 35. quæst. 5. Angel.

d ¶ Quoto gradu. Scilicet octauo, vel decimo,

gradus eodem modo [a] numerantur. Sed cum magis veritas oculata fide, quam per aures [b] animis hominum infigatur, ideo necessariũ duximus post † narrationem graduum eos etiam præsenti libro inscribi, quatenus possint & auribus, & oculorum inspectione adolescentes perfectissimam graduum doctrinam adipisci. [c]

† alias enarrationem.

a ❡ Agnationis. Eodem modo. scilicet adiecta persona.

b ❡ Per aures. Vnde Horatius in arte poetica: Segnius irritant animos demissa per aures: Quam quæ sunt oculis subiecta fidelibus.

c ❡ Adipisci. Vnde quidam habent hic arborem.

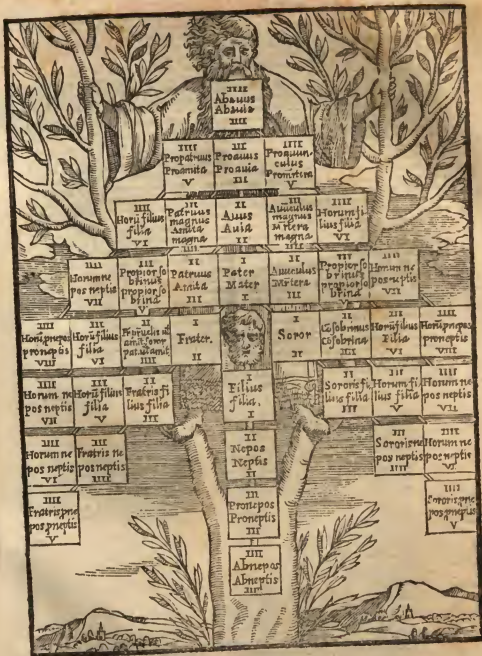
ADDITIO

Et in veritate esse debet, cum text. & glo. illã requirant.

Figura hæc arborea licet ad decimũ deberet gradũ agnatorum protendi, aut saltẽ vsque ad septimum cognatorum, cum vsque ad eum per leges deferantur successiones supra de succ. cog. §. fi. & ff. de gradi. l. non facile, eam tamen vsque ad quartum dũtaxat gradum impressori persuasimus extendendam, vt & aptiorem posset sedem occupare, & lectoribus quibusque faciliorẽ sui ipsius cognitionem exhibere. Nec id ipsum graduum notitiã quoquo pacto impedit, qui enim duorum, triumve computationem agnouerit, illam etiam in centesimũ vsque gradum & eo amplius (si opus sit) deducere poterit. Quippe semper ignota persona gradum adijcit, vt longe facilius sit respõdere, quoto gradu quisque sit, quam propria cognationis appellatione quenquã denotare, dicit §. hactenus. sup. eodem plura enim sunt negotia quam vocabula, vt ff. de præscriptis verbis. l. quarta.

SYL.

Sequitur arbor ciuilis;

IIII Abauus Abauia IIII
IIII Propatruus Proamita V
III Proauus Proauia III
IIII Proauunculus Promatertera V
IIII Horū filius filia VI
III Patruus magnus Amita magna IIII
II Auus Auia II
III Auunculus magnus Matertera magna IIII
IIII Horum filius filia VI
IIII Horum nepos neptis VII
III Proprior sobrinus proprior sobrina V
II Patruus Amita III
I Pater Mater I
II Auunculus Matertera III
III Proprior sobrinus proprior sobrina V
IIII Horum nepos neptis VII
IIII Horū pnepos proneptis VIII
III Horū filius filia VI
II Fratruelis uel amitinus pat. uel amit.
IIII
I Frater. II
I Soror II
II Cōsobrinus cōsobrina IIII
III Horū filius Filia VI
IIII Horū pnepos proneptis VIII
IIII Horum nepos neptis VII
III Horū filius filia V
II Fratris filius filia III
I Filius filia. I
II Sororis filius filia III
III Horum filius filia V
IIII Horum nepos neptis VII
IIII Horum nepos neptis VI
III Fratris nepos neptis IIII
II Nepos Neptis II
III Sororis nepos neptis IIII
IIII Horum nepos neptis VI
IIII Fratris pnepos pneptis V
III Pronepos Proneptis III
IIII Sororis pnepos pneptis V
IIII Abnepos Abneptis IIII

ARBORIS CIVILIS declaratio peculiaris.

GRADVS, lineæ, & consanguinitatis, diffinitionibus omissis sciendum, quod numeratio punctorũ, qui sunt in cellulis, est numeratio graduum habito respectu ad cellulam vacuã à qua omnes sumunt nomen exceptis ijs qui per genitiuum nominãtur. Hanc Ioann. Andr. nomine sui bidelli Petrucium vult vocari. Puncta, quæ superiora sunt, computationem iuris canonici denotant: illa autem, quæ inferiorem locũ retinent, computationem ciuilis iuris exprimunt: quod canonico subesse ipsa graduum situatio declarat. Ex prædicta computatione si diligẽter inspicitur, apparet, quod in ascendentium & descendentium numeratione ius vtrinque concordat: quia in eis persona addita personæ per carnis propagationem gradum adijcit.

Vt autem hæc arbor cunctis innotescat, notandæ sunt tres regulæ.

¶ Prima; Ascendentium & descendentium quot sunt personę, de quibus quæritur, computatis intermedijs, vna dempta, tot sunt gradus inter eas. Verbi gratia, abauus distat a Petrucio quatuor gradibus: & sic de alijs.

¶ Secunda (secundum ius ciuile, cuius tantum gratia hæc arbor fuit hic impressa) talis est. Collateralium in linea æquali quoto gradu quis distat à communi stipite, toto duplicato distant inter se, vel sibi attinent; vt P. & pronepos propatrui distant octo gradibus, cum abauum stipitem facit. Nam secundum leges quælibet persona gradum facit in collateralibus. Vnde duo fratres duos efficiunt gradus.

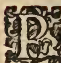
¶ Tertia. Collateralium in linea inæquali quot sunt personæ (stipite dempto) tot sunt gradus. Vnde Petrucius distat à propatruo quinque gradibus, a belus filio sex, & sic de alijs.

¶ Non inutile forsitan iudicabitur, si quid de computationis diuersitate inter ius ciuile & canonicum subiunxerimus. In legibus ob nihil aliud ipsa graduum mentio facta est, nisi vt hæreditas vel successio ab vna ad alteram personã inter consanguineos deferatur. In canonibus vero ob hoc progenies computatur, vt apte monstretur vsque ad quotam generationem à consanguineorum nuptijs sit abstinendum. Hac ergo de causa, quia hęreditates nequeunt deferri, nisi de vna ad alteram personam, idcirco curauit sęcularis Imperator in singulis personis singulos perficere gradus: quia vero nuptiæ sine duabus nõ valent fieri personis, ideo sacri canones duas in vno gradu constituere personas. Hæc habent plene, cap. 2. 35. quæstione quinta, & fermè per totam illam quæstionem. Et hoc idem notat hic Christophorus Porcus in versiculo, Circa primum ibi, secunda differentia. & Ioannes And. in declaratione huius arboris.

Multa dies, variusque labos, huiusce parauit
Artis notitiam, quæ modo clara patet.

CHRI.

CHRISTOPHORI PORCII IN arborem, & ipsius intelligentiam quæstiones plurimum utiles.

RO declaratione iuris canonici & ciuilis, & etiam intelligentia huius materiæ: & eorum, quæ pertinent ad illam, quædam vidēda sunt. Primo, qualiter fiat dinumeratio graduum de iure ciuili, & de iure canonico secundum vtriusque iuris rationum diuersitatem. Secundo, vsque ad quem gradum deferuntur hæreditas & tutelæ. Tertio vsque ad quem gradū copula matrimonialis impediatur. Quarto, vsque ad quem gradum possit Papa dispensare.

¶ Circa primū dicite ꝙ quo ad lineā ascēdentem nulla est differentia inter ius ciuile & ius canonicum, vtroque enim iure pater & mater sunt in primo gradu ascendentium, & similiter filius & filia descendentium: & sic supra & infra in infinitū: quia in dinumeratione graduum in linea ascendentium & descendentiū vtrumque ius habuit respectum ad stipitē.s. ad primū parentem, vt hic, cū glo.35.q.5.ad sedem. In linea transuersali inter ius ciuile & ius canonicū duplex est dria. prima, quia iure ciuili frater & soror sunt in secūdo gradu, iure canonico sunt in primo. Ratio differentiæ sumitur ex regula iuris ciuilis, quæ dicit, ꝙ vnaquæque persona adiecta nouū gradū generat, vt hic in vers. hactenus. vnde cum ego sim in primo gradu patri meo, si nascatur mihi frater vel soror, ex generatione huius personæ causatur nouus gradus, & cōsequēter appellatur in secundo. Sed iure canonico ideo appellatur in primo, quia ius canonicū non considerauit dinumerationē graduum in linea transuersali habito respectu ad stipitē.i.cōem parentem. sed cōsiderauit, ꝙ duo fratres, duæ sorores, tribuunt initiū lineæ transuersali: ideo in primo gradu illius lineæ illos constituit. Secunda differentia est, quia iure ciuili regula traditur, quod in linea transuersali sola persona adiecta facit nouum gradum, vt hic: iure autē canonico pro regula traditur, vt ad causandum nouum gradum duæ personæ requirantur. d. cap. ad sedem. Ratio differentiæ, quia ius canonicū dinumerat gradus ratione copulæ matrimonialis. Vnde cum ad causandum copulam matrimonialem requiritur concursus duarum personarum, ita ad causandum gradum quo ad eam. Sed ius ciuile dinumerauit gradus, quo ad hæreditates & tutelas: vnde cum tutela & hæreditas deferatur de vna persona in aliam, nimirum si vnaquæque persona generat nouum gradum. Ista fuit ratio posita in dict. capit. ad sedem. Quo igitur ad inhibendam vel permittendam copulam matrimonialem dinumerabantur gradus secundū ius canonicum: quo aūt ad tutelas & hæreditates deferendas cōnumerabātur secundū ius ciuile.

¶ Circa secundū dicite ꝙ vsque ad 10. gradū deferuntur hæreditates & tute. & vidistis. sup. tit. t. §. fin. cū sua glo. & sup. de capi. dimi. § fin. & de legi. agn. tu. in tex. & in gl.

¶ Circa tertium dicite, ꝙ olim erat prohibita copula matrimonialis vsque ad septimum gradum agnationis vel cognationis inclusiue: hodie autem est prohibita vsque ad quartum gradum inclusiue, dinumeratione facta secundum ius canonicum. c. nō debet. extra de consang. & affin.

¶ Sed hic dubitatur. Pone, quod vnus sit quinto gradu transuersalium, alius sit in quarto, an impediatur copula matrimonialis? Si inspiciamus personam existentem in quarto gradu, illa impeditur: si inspiciamus personam existētem in quinto gradu, permittitur. Dicite, quod copula est permittenda, quia quoto gradu remotior distat à stipite, eodem gradu distat a quolibet descendente. c. fi. extra de consang. & affin. Illud tamen est palam, quòd inter ascendentes & descendentes est prohibita copula matrimonialis in infinitum. Vnde si Adam viueret, vxorem habere non posset. §. ergo, & ibi gl. sup. de nupt.

¶ Sed quid de gradu affinitatis? Dicite quod licet olim ratione affinitatis esset prohibita vsque ad tertium gradum, vt aliqui dixere, veritas tamen hodie est, quod tolum prohibetur quo ad gradum primum, vt no. glo. in c. non debet. extra de consang. & affin.

¶ Sed numquid per coniunctionem illicitā causatur affinitas? In hoc articulo non parcam in totū verecundiæ? Archi. 35. quæst. 3. c. extraordinaria dixit per hanc dissolui matrimonium, & in hoc bene: sed non causari affinitatem propterea, quia affinitas est regularitas personarum ex nuptijs descendentium, l. non facile, §. affines, ff. de gradi. vbi ergo non sunt nuptiæ, ibi non causatur affinitas. Sed glo. tenuit contrarium in §. affinitatis, sup. de nupt. quæ communiter cōprobatur per c. tuæ. & per c. Iordanæ. & per c. discretionē. extra de eo qui cogn. cōsang. vxo. suę. Stat igitur conclusio, quod per illicitam coniunctionem contrahitur affinitas. Sed quid si quis non intrauit claustra vuluæ, in circuitu tamen palpitauit, vel seras reserauit, sed opus non expleuit, an contrahatur affinitas glo. in d. cap. extraordinaria dicit, quod non. Item dicit illud, quod non dico. Dicit Inno. ꝙ ad causandum affinitatem requiritur concursus vtriusque sanguinis, sed tamen causa euitandi peccata, ius canonicū & sancta mater ecclesia in dubio presumūt ex copula concursum vtriusque sanguinis & maris & feminæ interuenisse, c. iuuenis extra de sponsalibus.

¶ Addite prædictis, ꝙ si aliquis promiserit alicui illam accipere in vxorem, postmodū habeat copulam cū ea sine alijs verbis intelli-

telligitur validum matrimonium extitisse contractum: nec cum alia côtrahere posset, sed matrimonium postea contractum esset dissoluendum c. is qui fidem.extra de spon.

Circa quartú dicite breuiter, quod in gradu ascendentium, & descendentiú non posset Papa dispensare, vt copula matrimonialis contrahatur. Nô posset enim Papa dispésare, quod filia patri copularetur. Idem in linea transuersali in gradu 1. vnde nô posset Papa dispensare, quod frater sorori nubat. Item nec in gradu ij. linea existente inequaliter, vnde non posset dispésare, quod neptis patruo nuberet, vel auunculo. In linea vero æquali bene posset dispensare, vt consanguinea consanguineo copularetur, ita communiter concluditur in c. literas. extra de restit. spol. facit c. gaudeamus. extra de diuor.

Sed an Papa posset dispésare, vt matrimonium semel contractum dissoluatur? Dicite breuiter, aut matrimoniú fuit per copulam carnalem consummatum, aut nô. Priore casu non potest, posteriore auté sic: quia primo casu effecti fuere duo in carne vna, secúdo vero non. Item quia matrimonium côsummatum sortitur naturam ex côstitutione diuina, contra quam Papa non potest dispensare c. proposuit. extra de conces. præb. Sed matrimonium non consummatú sortitur naturam ex constitutione ecclesiæ côtra quá Papa bene potest dispensare, ista est gl. ord. in c. ex publico, ext. de côuer. côniug.

Mrimonium semel contractú an possit per Papá dissolui.

Sed numquid maritus & vxor possint se separare? Dicite, aut copula nô est subsecuta: & tunc quilibet eorú altero inuito pôt separare matrimoniú p ingressú religionis. secus si copula fuerit subsecuta, nisi vterq. côcordauerit, qđ vterq. pariter intret religioné vel aliter, qui remanet in sæculo, sit talis côditionis, & qualitatis, q̃ nulla suspicio fornicationis sinistra sit contra eú: vt quia sit ætate côfectus, c. quidá, c. verú, c. vxoratus, c. cú sis prædictus. extra de conuer. coniuga.

Cognationis spiritualis studiosissimis quibuscunque, præsertim ecclesiasticis, apta & vtilis materia.

CHristophorus Porcus iuris vtriusq. ꝓfessor acutissimus, quia difficultates aliquas circa cognationis spúalis materiam hic luculenter tractauit, eius mêtem verbis ferme non mutatis referre nô erit absonú, neque à proposito alienú: q̃ verba talia sút.

❧ Quæritur primo, an ratione cognationis spiritualis matrimonium impediatur. Circa quê articulum dicite breuiter, quod inter compatrem & cômatrem impeditur matrimonium, ac etiam inter patré spiritualem & filiam susceptam ex sacro fonte: & hoc, si ista cognatio spiritualis fuerit causata, siue per sanctum baptisma, siue per sanctum chrisma. 30. q. 4. c. si quis vnus.

❧ Addite pdictis, quod si maritus vel vxor tenuerint aliquem, vel aliquá ad baptismú vel chrisma, quilibet eorum efficitur côpater vel commater. d. c. si quis vnus. Et hoc verum, quando tempore cognationis spiritualis contractæ constabat inter eos matrimoniú: secus si ex post facto fuerit côtractum, c. Martinus, extra de cogn. spiri. cú sua glo. Econtra autem, si tenueris ad sacrum chrisma vel sanctum baptisma filiú vel filiam meam ex alia muliere quam vxore, nô efficitur tibi commater mea vxor. c. qui spiritualem. 30. q. 4. Ratio, quia in contrahenda cognatione spirituali maritus & vxor copulant sibi actiones, & non passiones. Quod igitur agit vnus coniugú, intelligitur alius agere, quia sunt duo in carne vna. dict. cap. si quis vnus. in fine.

Quæritur secundo, si fornicator teneat aliquem ad sacrum baptisma, an côcubina efficiatur commater. videtur quod sic, ná sicut vxor in hoc casu efficitur cômater, quia est eadé caro cum marito. d. c. si quis vnus. ita dicendum videtur & de côcubina: quia qui adheret meretrici, vnú corpus efficitur cum ea. 32. q. 4. cap. in eo. Alij ibi tenuerunt contrarium: quorum senténtia magis placet: quia absurde dictum videretur, quod spiritualitas super re improbata causaretur, ex vtraquê scriptura: & hominum opinione. Non obstat, quod concubina, & fornicator dicant duo in carne vna, quia illa verba exponuntur, id est duo conueniunt in eodem opere carnali: & ita exponit gl. in d. c. in eo.

Sed an vxore mea mortua potero mihi copulare eam, quæ fuit sibi commater ante matrimonium? Dicite quod sic. ca. post vxoris obitum, 30. q. 4.

Sed quid de filijs duorum compatrú an poterunt simul matrimonio copulari? Dicite quod sic, siue nati fuerunt ante compaternitatem siue post: dummodo matrimonium non contrahatur cum eo, vel cú ea, per quorum alterum deuentum fuit ad côpaternitatem, c. 1. & c. super eo. de cognatio. spiri. Christophorus Porcus iuris vtriusq. doctor acutissimus.

Quæritur tertio ad propositum materiæ præsentis de quæstione quotidiana & apud vulgares satis dubia. Pone, qđ duo vel plures tenent aliquem in baptismo, núquid isti inter se efficiantur compatres? Innocentius (& bene) dicit quod nô: vnde possunt adinuicem contrahere matrimonium. Ná quéadmodum compatres carnales, vt concubinarius & concubina, non prohibentur matrimonium contrahere, vt in c. tâta, qui filij sint legitimi. ita & isti, qui sunt compatres spirituales respectu baptizati, nô debét prohiberi contrahere matrimoniú. Et pro hoc facit text. & ibi gl. in c. si. 30. q. 4. vbi dicitur, quod maritus, & vxor non debent aliqué simul de sacro fonte leuare, ne infaméntur de facto: nam vulgares existimant illos esse côpatres. Hæc sunt verba Abbatis Siculi in ca. Martinus de cogna. spirit. de hoc in summa la pauperum. Masculus & mulier puerum

de

de fonte leuantes, legitime iungi poterunt, nec ſunt prohibendi.

¶Quæritur quarto. Pone, quod tenui aliquã puellam in baptiſmo: volo contrahere cum eius ſorore, an poſſim? Dicendum quod ſic. pater enim ſpiritualis, ſi copuletur ſorori filiæ ſpiritualis, bene tenet matrimonium, 30. quæſt. 3. ca. vlt. vnde verſus. Duco meæ natæ germanam ſpiritualis.

¶Quæritur quinto. Pone, quod filius meus tenuit in ſacris fontibus filiam: volo cum illa filia poſtquam ad annos nubiles peruenit, cõtrahere, an liceat? Dic quod ſic. Poteſt enim pater ſumere filiam ſpiritualem filij ſui carnalis, quia licet cognatio ſpiritualis de patre ad filios deſcendat vt c. 1. & c. ſuper eo. de cognat. ſpirit. non tamen aſcendit de filij ad patrem, cum iure cautum nõ reperiatur: & edictum de matrimonio prohibitorium eſt, adeo quod cuilibet licet contrahere, niſi expreſſe prohibeatur, c. cum apud. de ſponſa. & matri. Hoc notat Ioannes Teutonicus gloſſator Decreti. in c. fi. 30. q. 3. Hoc idẽ recitat & probat Ioan. And. in c. 1. de cogn. ſpirit. lib. 6. Vnde verſus: Eſſe mei nati coniunx mihi ſpiritualis Filia legitime poterit, nec iure vetatur. Deſcendũt & non aſcendunt talia vincla.

¶Quæritur ſextò, an per procuratorẽ talis cognatio ſpiritualis poſſit cõtrahi. Pro ſolutione recurras ad Bart. in l. Gallus, § forſitã. ff. de lib. & poſth. ad Angelum Aretinum in §. illud. ſupra de nupt. ad Ioann. Andr. in regula, poteſt quis per alium. de reg. iu. in 6. & ad Panor. in c. veniens de cogna. ſpi. Deciſionem tamen communem & magis approbatam potes notare per verſus ſequentes, in quib⁹ patet, quod licet matrimoniũ per procuratorem poſſit contrahi. c. fi. de procu. li. 6. non tamen cognatio ſpiritualis, vnde verſus. Procurator habet nodos vincire iugales, non tamen hos nexus domino dat ſpirituales. Adde, quod licet non debeat à principio quis admitti per procuratorem ad contrahẽdum hanc compaternitatẽ, ſi tamen admittatur, contrahitur ipſa compaternitas, vt tenet Abb. Panor. in d. c. veniens.

¶Quæritur ſeptimo ex quot ſacramẽtis deſcendit cognatio ſpiritualis. Reſpond. quod cognatio ſpiritualis, quæ impedit matrimonium contrahendum, & dirimit poſt contractum, oritur ex datione duorum ſacramentorum duntaxat, quæ ſunt baptiſmus, & confirmatio: nõ autem ex aliorum datione ſeu miniſtratione: patet in c. fi. de cogna. ſpiri. lib. 6. ratio eſt, quia in baptiſmo renaſcimur, & chriſmatio frõtis ipsũ cõfirmat: quod nõ eſt in alijs ſacramentis. Ioan. And. in dict. cap. fin.

Cognatio ſpiritualis oritur ex duobus ſacramẽtis.

¶Quæritur octauò & vltimo inter quot pſonas oritur impedimẽtum matrimonij ratione cognationis ſpiritualis. Reſpõd. quod ex hac cognatione 20. ſunt caſus prohibiti: decem ratione baptiſmi, & decem ratione confirmationis. Ratione. n. baptiſmi cõtrahitur cognatio ſpiritualis impediens, & dirimens, vt dictum eſt.

Cognatio ſpiritualis oritur inter 20. perſonas.

¶Primo inter has perſonas Baptizatum & baptizantem: Baptizatum & vxorem baptizantis prius cognitam. Baptizatum & filios baptizantis: Parentes baptizati & baptizantem: Parentes baptizati & vxorem baptizantis prius cognitam.

¶Secundo inter has perſonas: videlicet inter baptizatum & ſuſcipiẽtem: Baptizatum & vxorem ſuſcipientis prius cognitam: baptizatum & filios ſuſcipientis. Parentes baptizati & ſuſcipientem: parẽtes baptizati & vxorem ſuſcipientis prius cognitam. Ecce decẽ caſus prohibiti ratione baptiſmi. Totidem in confirmatione reperies: in qua ſunt confirmatus, & confirmans, & tenens ante confirmationem, qui ſcilicet ponit faſciolam ſupra frontem poſt cõfirmationẽ epiſcopalem, de hoc vide textum cum gl. in c. 1. de cognatio. ſpi. lib. 6. Iſta clariſſime referantur per carmina ſequentia. Gignitur his ſacris cognatio ſpiritualis: Quæ ſunt baptiſmus, ac confirmatio frontis. Perſonaſque decem connectis quolibet horum. Baptizans: huius vxor ſi cognita primo. Ac eius nati ſunt abluto ſociati. Cum conſorte thori baptizans, atque parentes. Fonte ſacro loti ſunt tali fune ligati. Baptizans & ſuſcipiens hic æquiparantur. In cõfirmato totidem reperire licebit.

Verſus.

Hæ nota diligenter, quia ſingularia ſunt, & plurimum vtilia: nec eſt plures caſus reperire qui matrimonium dirimant.

De seruili cognatione.

Continuatio. ¶ Quia supra de cognatione & successione cognatorum liberæ conditionis dictum est, nūc quia naturali iure inspecto inter seruos etiam cadit cognatio, & dubitari posset an inter seruos esset successio, ideo de seruili cognatione merito subdit. Nec obst. quod inter illum titulum de successione cognatorum & istum sit titul. intermedius de gradibus, quia ex quo pertinet ad materiam horum titu. continuatio non vitiat. l. duos reos. §. fin. ff. de duobus reis. Potius.

†aliàs promittitur.

Diuisio. Illud certū. ¶ Totus iste titul⁹ diuiditur in tres partes. Primo ponit, nūquid serui habeant ius cognationis contractæ in seruitute. Secundo infert ex rationibus præpositis, videlicet quod non semper sequitur, quod qui prior est in gradu, potior sit in iure. Tertio illa melius declarat. Secunda ibi, Repetitis. Tertia ibi, Amotis.

SYL.

¶ De seruili cognatione.

¶ Filij manumissorum etiam in seruitute concepti, excluso patrono patri succedunt, & inuicem sibijpsis. h. d.

Illud[a] certum est, ad seruiles cognationes illam partem edicti,[b] qua proximitatis nomine[c] bonorum possessio † permittitur, nō pertinere:[d] Nam nec vlla antiqua lege talis cognatio computabatur.[e] Sed nostra constitutione, quam pro iure patronatus fecimus, (quod ius vsque ad nostra tempora[f] satis obscurum, atque nube plenum, & vndique confusum fuerat) & hoc humanitate suggerente concessimus: vt si quis in seruili constitutus cōsortio liberum † vel liberos habuerit, siue ex se talis cōditionis muliere: vel contra, serua mulier ex libero, vel seruo habuerit liberos cuiuscunque sexus; & ad libertatem his[g] peruenientibus, ij, qui ex seruili ventre nati sunt, libertatem meruerint: vel dum mulieres liberæ erant ipsi[h] in seruitute[i] eos habuerint, & postea ad libertatem peruenerint:[k] vt hi omnes ad successionem patris, vel matris veniant,[l] patronatus iure in hac parte sopito. Hos enim liberos non solum in suorum parentum successionem,

c ¶ Proximitatis noīe, id est cognationis, vt sequitur, & ff. vnde cog. l. t. §. pertinet.

d ¶ Non pertinere. Sed nec aliam aliquam, vt vel ipse succedat, vel ei succedatur, vt C. com. de succ. seruus, nisi in trib. casib⁹, vt. C. ad Sylla. l. pen. & C. de suis & leg. l. apud hostes & Cod. ad Or. i. fin. ¶ Dic secundum Ange. q. in d. l. pen. & i l. fin. erat liber legis auctoritate, ne mora alterius libertati nocet in l. apud hostes, illud procedit fictione postli minij, vt ibi nota.]

e ¶ Computabatur. Hæc videtur mala ratio, cum magis iure prætorio, quod naturalē causā intuebat, deberet cōputari, vt su pr. de hęr. q̄ ab int. §. emācipati. q̄ ciuil. Sed dic, q. etiam ad alia, vt ad tutelas, & similia, nisi quo ad nuptias, vt supra de nup §. illud, & ff. de ri. nup. l. adoptiuus, §. seruiles.

ADDITIO. Not. quod in seruis quo ad matrimonium impediendum etiam post manumissionem dicitur esse cognatio, vt d. §. illud, quia etiam dicitur esse affinitas, vt d. §. seruiles. Ang.

¶ Illud certum. CASVS. non figuratur hic, cū ponatur correctio iuris antiqui, quo dispositum fuerat seruos successores habere non posse, nec cognationem habere, non tantum dum serui erant, sed etiam postea eis manumissis, quia iure patronatus omnia patrono quærebantur. Sed contrarium dispositum postea est: quia ipsa cognatio tanquā quid naturale in ipsis seruis esse potest sed fit impedimentum propter seruitutem effectu ipsius, & ab ipsa proueniente. vnde illa cessante cessat etiam impedimentum: & ideo potest dari cognatio & successio. Nota summarium & alia vt per Ang. hic.

a ¶ Illud. aliàs est hic rubric. de seruili cognatione, alias non. Accur.

b ¶ Edicti. Sunt enim 4. partes successionis ab ante, vt ff. quis ord. in bon possess. ser. l. i.

¶ Sed nūquid dñs ex sui persona succedit co gnatis serui? Respon. non, vt hic dr. Accur.†

ADDITIO. Not. ergo non acquiri domino ab intestato sicut ex testamento: & est ratio, quia ius solum defert hereditatem ab intestato, secundum quod seruus nihil est. l. qd attinet. ff. de reg. iu. sed ex testamento defert voluntas testatis, quam ius sequitur. Aliud tamen est in monacho, & monasterio, vt l. Deo nobis. C. de episc. & cler.

† Simi glo. e d. l. ser C. com succes.

f ¶ Nostra tempora. Loquitur Iustinianus.

g ¶ His. s. parentibus.

h ¶ Ipsi. s. parentes.

i ¶ In seruitute. i. donec serui erant.

K ¶ Peruenerint. Scilicet parentes.

l ¶ Veniant. aliud si liber factus seruum iterum

rum manumittatur, vt ff. vnde cog. l. is qui. contra.

SYL. ¶ Secus si restitutus. §. seruus. supra de capi. dimi. & declarat glo. in d. l. is qui.]

¶ Et supra de capi. dimi. §. quod autem, quia est ibi, quod ibi annotauimus. Sed nunquid etiam iste, qui est in l. is qui. hodie succederet ei naturali causa inspecta, vt C. de suis, & legitimis hæredi. Authent. in successione? Resp. non, secundum Ioan. qa prætor naturalē causam intuebatur, & tamē non vocabat eum, vt dictum est. Itē contra. C. de suis, & legitimis. l. ex libera. Solu. † hic nouum ius. Vel ibi loquitur, quādo nec de facto erat matrimoniū. ¶ Hæc gl. semper allegatur, qp spurius natus in figura matrimonij, licet de facto, potest legitimari per subsequens matrimonium, secꝰ si nullo modo etiam de facto erat: de quo per Ang. hic. ¶ Vel ibi quo ad honores loquitur, hic quo ad successiones.

† Hæc nō est bona, qa nō apparet expresse de correctione. SYL. ue vt arg. l. pcipimꝰ in fi. C. de ap. Ang.

¶ Hæc opin. Ioann. communiter tenetur, vt per Ang. hic ratio est, quia patronus, si legitima ei non relinquatur, habet contra tab. & potest impugnare iudiciū liberti, quod non est in fratre, §. soror, sup. de inofficio. testa. SYL.

sed etiā alterum in alterius [a] successionem mutuam vocauimus, ex illa [b] lege specialiter eos vocantes: siue soli inueniantur qui in seruitute nati, & postea manumissi sunt, siue vna cum alijs, qui post libertatem parentum cō cepti sunt: siue ex eodem patre, siue ex eādem matre, siue ex alijs nuptijs, ad similitudinē eorū, qui ex iustis nuptijs procreati sunt.

¶ In successionibus ab intestato primo vocantur sui hæredes, & ij qui inter suos nominātur: qui etiam remotiori gradu constituti præcedunt omnes ascēdentes, vel collaterales, etiam proximiores. Aretin.

¶ Repetitis [c] itaque omnibus, quæ iam tradidimus, [d] apparet nō semper eos, qui parem gradum cognationis obtinent, pariter vocari: eoque amplius, † nec eum quidem qui proximior sit cognatus, semper potiorem esse. Cum enim prima causa sit suorum hæredū, & eorum, quos inter suos hæredes enumerauimus, [e] apparet pronepotem, vel abnepotem defuncti potiorem esse, quam fratrē, aut patrem matremque defuncti: cum alioquin pater quidem & mater (vt supra quoque tradidimus) primum gradum cognationis obtineant, frater vero secundum, pronepos autem tertio gradu sit cognationis, & abnepos quarto. Nec interest in potestate morientis fuerit, [f] an non, quod vel emancipatus, vel ex emancipato, aut femineo [g] sexu propagatus est.

† aliàs ne.

¶ Post suos vocantur agnati, & post agna-

a ¶ In alterius successionem, id est parentes liberis, & econtra, excluso patrono: & hoc secundum omnes. Item libertum vnum alteri eidem fratri suo: & ita frater liberti præfertur patrono: & hoc secundum quosdam vt hic. Sed Ioannes contra: præfert enim patronum fratri, vt ff. de bonis liber. l. liberto, & ff. de suis & legitimis. l. intestato. & infra titulo primo, paragr. sed nostra, versicu. sin autem sine,

b ¶ Ex illa lege. Scilicet supradic. Græca. SYL.

¶ Repetitis itaque. CASVS. Difficultatem faciebat I hoc text. regula generalis tradita in §. si plures, sup. de leg. agn. succes. vbi habes, quod prior in gradu est potior in successione, sed hic cōtrarium dicitur, quia regula prædicta procedit ceteris paribus, & in ijs qui eiusdem sunt ordinis: sed quia causa successionis prima est liberorū, mox ascendētium, tertio transuersalium, nec datur aditus ad secundam causam nisi deficiente prima. non potest habere locum regula nisi in existentibus in eadem causa successionis: & ita declara loco casus.]

c ¶ Repetitis itaque. Hic §. communis est ad omnes titu. sup hoc lib. 3. positos: & idē in sequenti proxim. §. sic & alias supra de successio. cogna. §. vlt. & ad Orph § fin.

d ¶ Tradidimus. A princ. 3 lib.

e ¶ Enumerauimus. Vt curiæ datos & emancipatos, vt sup. de hæred. quæ ab intest. §. 1. & §. emancipati.

f ¶ Fuerit. Hoc subdiuiditur.

g ¶ Ex femineo sexu. Quitamen cum diminutione tertiæ partis succedit huius legis tempore, supra de hæred, quæ ab intestat. §. item

ros vocantur cognati proximi exceptis fratribus & sororibus emancipatis: qui licet cognati sint, tamen ceteros agnatos ulterio-res gradus excludunt. Aretinus.

¶ Amotis [a] quoque suis hæredibus, & quos inter suos hæredes vocari diximus, agnatus, qui integrum [b] ius habet agnationis, etiam si longissimo † gradu sit, plerumque [c] potior habetur, quam proximior cognatus, Nam patrui nepos, [d] vel pronepos, [e] auunculo [f] vel materteræ præfertur. [g] Toties [h] igitur dicimus, aut potiorem haberi eum, qui proximiorem gradum cognationis obtinet, aut pariter vocari eos: qui cognati sunt, quoties neque † suorum hæredum, quique inter suos hæredes sunt, neque agnationis iure aliquis præferri debeat secundū ea, quæ tradidim⁹, [i] exceptis [k] fratre, & sorore emancipatis, qui ad successionem fratrum, vel sororum vocantur: qui & si capite diminuti sunt, tamen præferuntur [l] ceteris vlterioris gradus agnatis.

¶ De successione libertorum.

¶ Olim patronus habebat e lege 12 tabularum ius in bonis liberti solum ab intestato, nullo suo hærede relicto. Ang.

item vetustas. verſ. Diui. hodie sine diminutione, vt in Auth. de triē. & semiſ. §. necnon.

¶ Amotis. CASVS. figuratio pendet ex ijs, quæ sup. dic. sunt in §. repentis itaque]

SYL.

a ¶ Amotis. Id est, cessantibus suis fallit adhuc hæc regula, Qui prior est in gradu, &c vt inf. eod. verſ. toties.

b ¶ Integrum ius habet, id est capite minutus non est. sic supra de succ. cognat. primo respon. in fine, nam secus esset, si esset capite minutus: quia illæ successiones, quæ veniunt ex lege 12. tabularum, pereunt per minimam capitis diminutionem, vt supra ad Orphi. §. sciendum.

† .l. decimo. § vlt. sup. d̄ suc cess. cog.

c ¶ Plerumque. Propter fratrem, & sororem emancipatos, vt infra eodem §. ibi, exceptis. Item propter quosdā cognatos, qui vocantur vt agnati, vt sup. de leg. agnat. success. §. hoc etiam. Item propter patrem, qui filium emancipatum, vt supra de legi. agn suc. §. fin.

d ¶ Nepos. Qui est in quinto gradu agnationis.

e ¶ Pronepos. Qui est in sexto gradu agnationis.

f ¶ Auunculo vel materteræ. Qui sunt in tertio gradu cognationis.

g ¶ Præfertur. In successione eius, qui tales habet agnatos.

h ¶ Toties. Nota regulam bonam, vt C. commun. de success. l. auunculo. † & C. vnde libe. l. 2. Et ad eius euidentiam nota tres esse ordines succedendi: scilicet inferiores, & superiores, & ex latere venientes, vt in Authen. de hæreditate ab intestato. in princip. Primo descendentes in infinitum vocantur, vt supra de hæredit quæ ab intestato, §. primo, & in Authent. de hæredit. ab intestato, §. 1. His cessantibus vocantur ascendētes, primo pater & mater: secundo auus & auia: & sic deinceps: sic tamen vt fratres ex vtroque parente defuncto coniuncti cum his superioribus vocentur: licet quidam dicant cū patre & matre tantū eos vocari, & alios inferiores p̄ fratres excludi: & pro nobis est Authen. de hæreditate ab intestato, §. si vero cum ascendentibus & ff. de su. & legi. ti. l. 2. §. hæreditas.

¶ Hæc opin. cōmuniter tenetur hic, & in Authēt. defuncto. Cod. ad Tertul.]

Superioribus cessantibus primo frater ex vtroque parente, & soror, & eorum filij. Secundo, & ex altero tantum & eorum filij. Tertio hæc regula, obtinet, vt qui prior est in gradu, &c. vt hic, & in Authen. de hæredit. ab intestat. §. reliquū, & §. si vero neque fratres, & Authen. vt fratrum filij, § 1. coll. 9. Accursius.

ADDITIO Dic, quod hodie est sublata differentia agnationis, & cognationis, vt in dict. §. primo, in Authen. de hæred. ab intest. veni. Christoph.

i ¶ Tradidimus, vt sup. proxim. §. & hoc eo. §. Accursius.

K ¶ Exceptis. Excipit ab eo, quod sup. dixerat, qui integrum, &c.

l ¶ Præferuntur, vt supra de success. cogna. primo respon.

---

lus q̄ est in tertio gradu, p̄fert fratri consobrino, qui est in quarto, licet gl. inf. ti. 1. §. mulieris, in ver. vsq; ad quartū gradū aliter dicat: sed ibi dicemus. Ang.

SYL. † alias suorū hæredū iure.

† No singulariter illā l. quia post nepotē, q̄si concurrit cū patruo, vel auunculo, qui prior ē in gradu iure: nec assumit p̄sonā p̄ris sui pater ibi, q̄ auūcu-

---

¶ De successione libertorum.

¶ Supra de successione ingenuorum visum est: & quia in bonis libertorum est dare successionem, ideo de his subdit. Cōtinuatio.

ADDITIO. Vnde nota, quod dicit hic Accurſ. De successione libertorum, passiue accipi, id est qualiter succedatur eis, nō actiue, id est qualiter ipsi succedant alijs.

Nunc

Diuisio. NVnc de libertorum. ¶ Totus iste titulus diuiditur in tres partes. Primo circa successionem libertorum ponit duplex ius antiquum. Secũdo ponit suum statutum circa successionem: & quod vsque ad quintum gradum agnati patronorum succedunt liberto. Tertio ponit aliam nouam constitutionẽ, circa personas, & genera libertorum. Secunda ibi, Sed nostra. Tertia ibi, Sed h ec.

SYL, ¶ Casum figura literaliter; quia sumus in iure correcto. No. dispositionem iuris antiqui in successione libertorum. Item, quod contra tab. patrono competebat tantum pro dimidia.

NVnc [a] de libertorum bonis videamus. Olim [b] itaque licẽbat liberto patronum suum impune [c] testamento præterire. Nam ita demum [d] lex duodecim tabularum ad hæreditatem liberti vocabat patronum, si intestatus mortuus esset libertus, hærede suo nullo relicto. Itaque intestato mortuo liberto, si is suum hæredem [e] reliquisset, patrono nihil [f] in bonis eius iuris erat. Et si quidem ex naturalibus [g] liberis aliquem suum hæredem reliquisset, nulla videbatur querela. [h] Si vero adoptiuus filius fuisset, aperte iniquum erat nihil iuris patrono superesse.

¶ Prætorio iure patronus in liberti bonis dimidiam habeat, non solum hærede instituto, sed etiam ab intestato, relicto filio adoptiuo. Ipsum tamen patronum excludebant liberi, siue essent in potestate, siue emancipati, siue etiam in adoptionem dati: dummodo instituti essent, aut præteriti bonorum possessionem petiissent. Angel.

¶ Qua de causa postea [i] prætoris edicto hæc iuris [k] iniquitas emendata est. Siue enim faciebat testamentum libertus, [l] iubebatur ita testari, vt patrono partem dimidiam [m] bonorum suorum relinqueret: & si aut nihil, aut minus parte dimidia reliquerat, dabatur patrono contra tabulas testamenti partis dimidiæ bonorum [n] possessio: siue intestatus moriebatur, suo hærede relicto filio adoptiuo, dabatur æque patrono contra hunc suum hæredem partis dimidiæ bonorum possessio.

¶ Prodesse autem liberto solebant [o] ad excludendum [p] patronum naturales [q] liberi, non solum quos in potestate mortis tempore habebat, sed etiam emancipati, & in adoptionem dati [r] si modo ex aliqua parte scripti hæredes erant, aut præteriti contra tabulas bonorum possessionẽ ex edicto prætorio petierant:

a ¶ Nũc. quia hucusq; de bonis ingenuorũ dixit.

b ¶ Olim, scilicet lege 12. tabul. & hoc est primum ius: quatuor non sunt, vt hic, & infra §.1. & §. postea, & §. sed nostra.

* ¶ Legis 12. tabu. verba (vt Riuallius ait) erant hæc: Si libertus ab intestato moriatur, nullum hæredem suũ relinquens, patronus ei succedito.

c ¶ Impune testamento. id est sine timore testamenti rumpendi, Accur.

¶ Ex hac glo. iũctotex. no. quod ruptela testi pro dici pœna.]

d ¶ Ita demum lex 12 tab. Et non aliter.

e ¶ Hæredem. Naturalem, vel adoptiuum, vt inf. innuit.

f ¶ Nihil, id est nullum, secundum Ioan.

g ¶ Ex naturalib. ad differẽtiã adoptiuorũ.

h ¶ Querela. id est non poterat patronus conqueri. Accursius.

i ¶ Qua de causa postea. Secundum ius.

k ¶ Iuris iniquitas. Dic vt supra ad Tertull. in principio.

l ¶ Libertus, nullum filiũ habens legitimum, & naturalem, vt infra eodem, paragrap prodesse.

m ¶ Dimidiã. Nisi in castris sint bona quæsita, vt ff. de bonis liber. l. tertia, §. patronus.

n ¶ Bonorum possessio. Vnde legitimi, vt infra de bonorum possess. §. cumque.

o ¶ Solebant. Hoc iure prætorio, nam de primo non erat dubium, vt supra ibi, itaque intestato, &c.

p ¶ Ad excludẽdum patronum. Scilicet in totum.

q ¶ Naturales. Et legitimi.

r ¶ In adoptionem dati. Si instituti erant, vt sequitur; aliàs nec Cõtra tabulas datur eis, vt ff. de contra tab. non putauit, §. in adoptionem.

a ¶ Repellebant. Quia pro mortuis habentur, vt ff. de coniug. cum emancipat. libe. l. 1. sed & patruus (i) nec a iure ciuili respiciuntur, vt in Authent. de hæredit. & Falcid. § exhæredatos, exhæredatum. Item, q præteritio matris habetur pro exhæredatione. Item quod legitima patronorum est tertia hodie, sicut liberorum, & parentum.]

ADDITIO.

(i) Nisi quãdo tractat de portione sua cui accrescat: computat. n. in numero filiorũ, vt faciat augeri legitimam fratrum: secus in fratre minore, & filia dotata per statutum successione priuata, quia non prosunt, Ang.

e ¶ Sed nostra constitutio. Quartum ius.

nam exhæredati nullo modo repellebant [a] patronum.

¶ Per legem Papiam patronus vocabatur ad successioné liberti vna cum filijs ipsius liberti pro virili, nisi tres, vel plures fuissent liberi, vel libertus minus centum aureis habuisset in bonis: siue decesserat intestatus, siue condito testamento. Angel.

¶ Postea [b] vero lege Papia adaucta sunt iura patronorum qui locupletiores libertos habebant. Cautum [c] est enim vt ex bonis eius, qui sestertiorum centum milliũ † patrimonium reliquerat, & pauciores quam tres liberos habebat, siue is testamento facto, siue intestatus mortuus erat, virilis pars patrono deberetur. [d] Itaque cum vnũ quidé filiũ filiãve hæredé reliquerat libertus, perinde pars dimidia debebatur patrono, ac si is sine vllo filio filiave intestatus decessisset: cum vero duos duasve hæredes reliquerat, tertia pars debebatur patrono: si tres reliquerat, repellebatur patronus.

¶ Hodie si libertus habeat minus quam centum aureos in bonis, & fuerit testatus, patronus excluditur. Si autem testatus non fuerit ei, succeditur in totum, non extantibus liberis. Si vero vltra centum aureos habuerit patronus, a liberis excluditur: liberis vero non extantibus succedit in totum ab intestato, sed facto testamento patronus habet tertiam sine onere. hoc dicit. Ang.

¶ Sed nostra [e] constitutio, quam pro † omni natione [f] Græca lingua compendioso tractatu habito cõposuimus, [g] ita hmõi cãm definiuit vt si quidé libertus, vel liberta minores centenarijs sint, id est minus centum aureis habeant substantiã, (sic [h] enim legis Papiæ summam interpretati sumus, † vt pro mille sestertijs

b ¶ Posteæ. Tertium ius.
c ¶ Cautum. Scilicet lege Papia, & male, vt & alias. C. de cadu. toll. in prin. Acc.
** Sic appellata à C. Papio Cõsule eius latore c. quædã. distin. 2. cuius mẽtionem facit & M. Tull. de offic.]
d ¶ Deberetur. Ex lege Papia.
¶ Sed nostra constitutio.

SYL. † .i. mille aureorũ.

CASVS pôt literaliter figurari, q a hec cõstitutio Iustin. vr̃ esse quidã ius postiuũ. Hæc. n. sua distinctio licet habeat rõné i se respiciẽtem tã filios, q̃ patronos, tñ q magis elegerit vnã summã q̃ aliã hoc tñ tũ fuit arbitrarñ, & de quo aliquæ colorate pot⁹ rões quam fundamentales excogitari pñt. Not. igit totã hanc dispositioné. Ité no. q paria sunt filiũ non esse, vel esse, &

f ¶ Omni natione. Alìàs omniũ natione. aliàs omnium notitia.
* ¶ Theophilus legisse vr̃, omnium notione, vel omnium notitia, vt Accur. quoque legit: verba Theophili sunt, dia to pasin einæ prodiluo.
g ¶ Cõposuimus. & huius, vt credo, habet̃ mẽtio in multis locis, vt sup. titu. 1. de seru. cogn. in princ. & sup. de legi. agnat. suc. §. fi.
h ¶ Sic. n. Interpositio est.
** Quasi velit dicere Iustin. quod disponebat l. Papia. in liberto possidẽte mille sestertios, eum disposuisse i eo, qui sua tempestate vnum aureum possidebat, nã si intelligeremus, q senserit, tempore quo lata est l. Papia, mille sestertios vno aureo æstimatos fuisse, eum nimię imperitiæ antiquitatis arguerem⁹, cum nemo vel mediocriter doctus ignoret, mille sestertios valuisse decem aureos sicuti singula sestertia neut. gen. & consequenter centum mille sesterrios æque, ac dena sestertia, id est mille aureos. Itaque Iustin. retta-

† aliàs omnium.

† Vide [illegible] hũc lo[illegible] Budæ. lib. 2. de Asse. & Alciar. lib. 3. Dispu. c. 9.

retraxit summam l. Papiæ ad decimã partem. cum suo tempore longe minores diuitiæ essent, quam ætate August.

a ¶ Nullum locũ. Et in hoc non corrigitur lex Papia. Et nota, ꝙ prodest paupertas filio liberti. sic & alias C. d Epis. & cleric. si quis ad §. fin aut.

ADDITIO. Not. ꝙ paupertas prodest, de quo in l. cũ nõ facile. ff. si cui plusquam per l. Falci. & in d. l. si quis ad declinandam, §. 1. & in Authēt. cui relictũ. C. de indi. vid. tollen. Ang.

** Adde, quod in multis fauetur paupertati, eiusque gratia sæpe a generali lege receditur. hinc est, ꝙ in multitudine causarũ, in primis pauperum contro uersias iudex definiet. ca. in primis, 2. q. 1. Eorum alimoniæ, si in carcere detineantur, prouidebit. l. iudices. C. de episc. & cler. ta bellionem, vt documenta illis ēt gratuito edat, ex officio coget. l. tam demens. C. de epis. aud. Si quis ob inopiam nõ appellauerit, vel post prouocatione fatalia labi permiserit, eum restituit. §. alij. in Auth. de ijs q ingre. multã ēt, si eius portio collitigatori debeat, absolebit. l. illicitas in fi. de off. præs.]

† Idem si fine centenarij, secũdum glo. in l. 1. C. de bonor. pos. cõtra tab. lib.

vnus aureus computetur) nullum locum [a] habeat patronus in eorum successione: si tamen testamentum fecerint. [b] Sin autem intestati decesserint, nullo liberorum relicto, tunc patronatus ius, quod erat ex lege 12. tabularum, integrum reseruauit. [c] Cum vero maiores † centenarijs sint, si hæredes vel bonorum [d] possessores liberos habeant, [e] siue vnũ, siue plures cuiuscunque sex[e], vel gradus ad eos, [f] successiones parentum deduximus patronis omnibus [g] modis vna cum sua progenie semotis. Sin autem sine liberis decesserint: siquidem intestati, ad omnem hæreditatem patronos patronasque vocauimus [h] si vero testamentum quidē fecerint: [i] patronos autē aut patronas præterierint, cũ nullos liberos haberēt, vel habētes eos exhæredauerint, vel mater [k] siue auus maternus eos præterierint, ita quod nõ possint [l] argui inofficiosi eorum testamenta, tunc ex nostra constitutione [m] per bonorum possessionē contra tabulas non dimidiam, vt antea, [n] sed tertiam partem bonorum liberti consequantur: [o] vel quod deest, eis ex constitutione [p] nostra repleatur, [q] si quando

b ¶ Fecerint. Scilicet isti liberti minores centenarijs.

c ¶ Reseruauit. s. nostra cõstitutio. s. vt in tota succedat, vt sup. eo. in princ.

d ¶ Bonorũ possessores. Id est filios emancipatos, vt sup. de her. q ab intest. §. emãcipati.

e ¶ Habeant. scilicet liberti.

f ¶ Ad eos. Scilicet liberos libertinorum, qui tamen hæredes instituti si se abstinuerint, vel missi hæreditate, in integrum restituti fuerint, dabitur patrono ius succedendi, vt ff. de bon. lib. & si ex modica. §. si filius.

g ¶ Omnibus modis. Sed numquid econtra moriente filio, qui est libertus, præponitur pater patrono? Respond. sic, vt sup. tit. 1. de sec. cogn. in fi. 2. respon.

ADDITIO. Not. quod sicut patronus excluditur per filios liberti, ita etiã per parentes liberti: & idem not. gl. sup. tit. 1. in fi. in verbo, in alterius. Angel.

h ¶ Vocabimus. Etiam ante fratres liberti, quod dic, vt supra tit. 1. in fin. 1. respon.

i ¶ Fecerint. scilicet ad extraneos.

K ¶ Mater siue auus. Quorum præteritio pro exhæredatione habetur, vt sup. de exhære. lib. 4. mater.

l ¶ Non possint. Quia iusta causa ingratitudinis intercessit, quæ sunt decimaquatta, vt in Authent. vt cũ de appellat. cognos. §. causas. quo casu nullo iure agunt, vt in Authent. de immensis do. §. fin. in fi. Sed quid si filium emancipatum pater præterea t sine causa vnde Contra tabulas habet, non aũt querelã? vẽ admitti patronus. Sed respõ. hic large accipi inoff. ut etiam contineat cõ tra tab. sic. C. famil. ercisc. l. filij. Accur.

Testm in officiosũ qsiq. continet ex hę redatione & præteritionem.

¶ Dic, quod potest etiam dici inofficiosum testamentum, in quo filius fuit præteritus, gl. in l. filij, C famil. ercisc. in l. cũ in adoptiuis. in princip. C. de adop. quia inofficiosũas tribus modis committitur, secundum Bald, in l pater filium, ff. de inofi. testam. SYL.

ADDITIO Nec obst. ꝙ hodie ad instar filij in potestate præteriti videatur posse dicere nullum &c. cũ sit sublata differētia emancipationis & patriæ potestatis, quia illud est verũ ab intestato, non autem ex testõ. Ang.

m ¶ Constitutione. s. Græca.

n ¶ Vt antea. Sicut erat de iure prætorio, vt sup. eo. § qua de causa. Accur.

o ¶ Consequantur. s. quocunque. tit. relicti, vt ff. de bon. lib. l. 3. §. fin.

p ¶ Constitutione. s. condictione ex l. Græca vt ff. de condict. ex leg. l. 1.

q ¶ Repleatur. Præter hoc ius succedendi est & aliud ius patronatus, scilicet, vt nõ vocet ab eo in ius sine venia, vt C. de i ius voc. l. 1. Ius patronatus in multis cõ sistit.

minus tertia parte bonorum suorum libertus, vel liberta eis reliquerit: ita sine onere,[a] vt nec liberis[b] liberti, libertæve ex ea parte legata vel fideicommissa prestentur:[c] sed ad cohæredes[d] eorum hoc onus redundet.

¶ Liberto non tantum patronus succedit, sed etiam cõiuncti ipsi patrono vsque ad quintum gradum, in capita tamen, & qui proximior est patrono, præfertur. Angel.

¶ Multis alijs casibus[e] à nobis in præfata constitutione congregatis, quos necessarios esse ad huiusmodi dispositionem iuris perspeximus, vt tam patroni patronæque,[f] quam liberi[g] eorum, necnon qui ex transuerso latere veniunt, vsque ad † quintum[h] gradum, ad successio-

Item vt alat eum, vt ff. de libe. agno. si quis à liberis §. Solẽt. itẽ vt turpem actionem, vel exceptionem contra eum non proponat, vt ff. de excep. do apud Celsum, §. aduersus, & ff. de obseq. l. honori. & l. parẽs. item vt possit eum in seruitutem reuocare, vt in Authent. vt lib. de cete. §. 1. coll 6. Item, vt vbi eum inuenerit, faciat ei reuerentiam, vt ff. de in ius voc. generaliter. Et hæc iura multis modis perduntur. Primo si patronus remiserit, vt in Authẽ. vt lib. de cetero, §. illud (i) Item si compulit libertum iurare ne accipiat vxorem, vel libertam ne nubat, vt ff. de iure patron. qui contra legem. & l. adigere. Item si denegat ei alimẽta, vt ff. de bo. libe. si patronus. Item propter tertiæ partis concessionem, vt hic. & ff. de bon. lib. etiam, §. totius. Item si alteruter eorum relegatus fuerit, vel deportatus, vt ff. de iure patron. siue. Item si natalibus restitutus est libertus, vt ff. de bon. lib. l. etiam. §. 1. Item si mercedem pro futuris operis ab initio liberto extorsit, vt ff. de liber. agno. l. si quis, §. si quis. Item si libertus domini mortem vindicauerit, vt ff. de iure patron. l. pen. Item si patronus eum capitis accusauerit, vt ff. de bon. liber. qui cum maior. 1. resp. itẽ si non suis nũmis emptus est, vel a principe factionem liberam testamenti impetrauerit, vt ff. de bon. lib. l. etiam. §. 2. Accur.

Ius patronatus multipliciter perditur.

¶ Adde gl. in l. fi. C. de bon. lib. & ibi doc. & signa hanc gl. ad quam semper recurritur.

SYL.

ADDITIO. Dic hoc verum ad ius succedendi: remanet tamen sibi ius reuerentiæ, quãuis remiserit sibi ius patronatus: ac etiã tali casu ex iniuria, nõ verbali, sed illata in personã tantum, potest etiam eũ in seruitutem reuocare. l. fin. C. de lib. & eo. lib. Angel.

a ¶ Sine onere. Sic in Auth. de hęred. & Falc. §. non autem.

b ¶ Liberis liberti, libertæve. Quibus dantur alias legata, etiam rupto testamento per contra tab. vt ff de lega. præstan. contra tab. bon. poss. peti. l. 1.

c ¶ Præstentur. Sed cum filij sint, quare non excludunt patronum, vt supra eodem, §. ver. cum vero maiores? Respond. Hi filij erant ingrati, vt supra eodem §. versic. si vero. Vel dic, quod hi liberi erant nepotes, qui & liberi dicuntur, vt ff. de verbor. signif. liberorũ, & eos præcedit eorum pater, & eis talia legata dabantur, vt ff. de leg. præstan. l. 1. §. generaliter.

d ¶ Ad cohæredes. Sed numquid in solidum tenebuntur cohæredes? Respondet nõ, vt ff. de leg. 3. l. fin. §. final. & de vulg. substi. & si contra tabulas.

¶ Multis alijs casibus.

CASUS Quæstiũ fuerat, an patroni tãtum ius in bonis libertorum haberent, an vero etiam descendentes, vel coniuncti patrono, & videbatur, quod patronus tantum, quia cum hæc successio detur intuitu libertatis concessæ, videbatur solum residere in persona ipsius, vel saltem filiorum, quibus debentur ex iure patronatus obsequia: vel saltem si transmittendum erat hoc ius, debuerat etiam in eos, qui hæredes erant illius cuius contrarium dicitur hic, quia quãuis maior reuerentia debeatur patrono, quã ceteris tamen eo deficiente, illi, qui sanguine coniunctiores sunt, in maxima reuerentia esse debent liberto in memoriam receptæ libertatis vnde hoc potius iure sanguinis quam successionis procedit: quia tamen successio ipsa datur intuitu libertatis iam concessæ, datur ad instar iurium sanguinis, & ideo in aliquo diuersificatur ab ordinario iure succedendi. Ratio autem, quare sit restricta successio ad quintum gradum, ponitur per Iustin. inf. de bon. poss. §. cumque antea. Not. summarium.

SYL.

e ¶ Multis alijs casibus. Qui sequuntur statim.

f ¶ Patronæq;, vt ff. de bonis liber. patronæ.

ADDITIO. Ex qua l. not. quod licet filij patroni, vt succedant liberto, non sit necesse quod sint hæredes patris debent tamen esse tales, qui patri, vel matri succedere possint. Ang. Aret.

g ¶ Liberi. Vt ff. de bonis liber. si pater exhæredato, & l. si ex patronis, §. Iulianus.

h ¶ Vsque ad quintum gradum. Numquid filius trinepotis ipsius patroni, vel etiam ipse trinepos admittetur, Videtur quod non,

quia

quia hic dicit vsque ad quintum gradum, si quis tamen velit contradicere, illud pro se inducet, quod omnes descendentes in sui patris loco succedunt, vt supra de hærede quæ ab intesta. §. cum filius, & in authent. de hæredit. ab intestat. §. 1.

nem libertorum libertatumve vocentur; [a] sicut ex ea constitutione intelligendum est.† Et si eiusdem patroni vel patronæ, vel duorum duarumve, vel plurium liberi † sunt: qui proximior est, ad liberti vel libertæ vocetur successionem & in capita, [b] non in stirpes diuidatur successio, eodem modo & in ijs, qui ex transuerso latere veniunt, [c] seruando. Plene [d] enim consonantia iura ingenuitatis & libertinitatis in successionibus fecimus.

¶ Differentia inter libertos est hodie sublata: & ideo prædicta procedunt in omnibus libertis, quia hodie omnis manumissus efficitur ciuis Romanus. Aretin.

¶ Sed hæc de ijs libertinis hodie dicenda sunt, qui in ciuitatem Romanam peruenerunt, [e] cum nec sint alij liberti, simul & Dedititijs & Latinis sublatis, † cum Latinorum legitimæ successiones nullæ penitus erant, quia licet vt liberi vitam suam peragebant, attamen ipso vltimo spiritu simul animam atque libertatem amittebant, & quasi seruorum † bona eorum iure quodammodo [f] peculij ex lege Iunia Norbana manumissores detinebant. Postea vero senatusconsulto Largiano cautum fuerat, vt liberi manumissoris non nominatim [g] exhæredati extraneis hæredibus eorũ [h] in bonis latinorum præponerentur. Quibus [i] etiam superuenit Diui Traiani edictum quod eundem hominem, si inuito vel ignorante patrono ad ciuitatẽ [k] Romanam venire ex beneficio principis festinaret, faciebat quidẽ viuũ ciuem Romanũ, Latinum vero morientẽ. Sed nostra cõstĩone [l] propter hmõi cõditionum vices, & alias difficultates, cum ipsis Latinis etiã legem Iuniã, & senatuscõsultũ † Largianũ, & edictũ D. Traiani in perpetuũ deleri [m] cẽsuimus, vt oẽs liberti

SYL.

¶ Et hæc est vera, & communiter tenetur, quòd descendentes in infinitũ, transuersales vsque ad quintum gradum succedant secundũ Christoph. hic & Ioann. de Pla.

* Hanc tamen gloss. improbat & declarat Aretin. in dic. §. cum filius, in 3. not.]

a ¶ Vocentur per nostram constitutionẽ. licet olim per bonorum possessionem tanquam ex familia vocarentur vt inf. de bon. possess. §. sunt autem. versic. quinto.

b ¶ In capita. Cum eodem gradu plures inueniantur, alias patruus nepotẽ ex fratre excludit, vt ff. de bon. libe. si libertus præterito, §. si libertus.

c ¶ Veniunt. scilicet ab ipsis patronis.

d ¶ Plene enim. Propter tria dicit plene & quia hic vsque ad quintum gradum succedunt, vt hic dicitur: alias vsque ad decimum, vel sextum, vt supra de successio. eodem, §. final. Item quia hic in capitã succedunt, vt hic dicitur, alias nõ ita, vt supra de hæred. quæ ab intest. §. & quia placuit. alias est versic. in § cũ filius. † Item quia vnus patroni filius excludit nepotes ex altero, quod non est ita in ingenuis, licet M. contradixerit, vt ff. de bon. lib. si libertus præterito, §. si libertus, & de leg. tut. l. tutela, §. si duo.

¶ Sed hæc. CASUS non ponitur, quia refert correctionẽ iuris antiqui ex rationibus alias su. in tit. de liber. deductis. Not. omnem differentiã libertinorũ sublatã esse. Itẽ no. antiquã spẽm libertorũ, itẽ quodammodo dictio, quasi, & dictio: quodammodo: important improprietatem. Itẽ, quòd l. censetur perpetua.

e ¶ Peruenerunt. i. qui facti sũt plene liberi.

f ¶ Quodammõ, non. n. est vere peculiũ, cum sint liberi, vt C. de inof. test. l. si. in fi.

g ¶ Nominatim. quid hoc sit, dic, vt supr. de exhær. lib. §. 1.

h ¶ Eorum. i. manumissorũ.

i ¶ Quibus. i. latinis.

K ¶ Ad ciuitatem Romanã scilicet vt ciuis Romanus efficeretur impetrando ius aureorum annulorum, vel natales: quod inuito patrono non est faciendum, vt ff. de natu. re. l. 3. in fin. & l. penult. & fi.

l ¶ Constitutione, vt C. de la. lib. tol. per totũ.

m ¶ In perpetuum deleri.

† alias vt.

† alias fiat.

Successio libertinorũ, & ingenuorum tripliciter differt.

† alias & Latinorũ.

† Et est rõ ga in successione ingenuorũ plures descendentes ex vno habentur, vt vnus secus in successione liberti vt hic fallit in patronis ecclesiæ, vt in c. cum plures, de iure patronatus.

† alias simul cum aĩal libertatẽ amittebant.

† alias ita bona.

ciuitate Romana fruãtur: & mirabili modo quibusdam adiectionibus [a] ipsas vias, quæ in Latinitatem ducebant, ad ciuitatem Romanã capiendam trãsposuimus.

¶ De asignatione libertorum.

Asignato liberto vni ex patroni liberis, siue filijs, siue nepotibus in potestate, ille solus liberto succedit, exclusis alijs etiam in eo gradu constitutis. Aret.

IN summa (quod ad bona liberorum attinet) admonendi sumus censuisse senatum, [b] † quamuis ad omnes patroni liberos, qui eiusdem gradus sunt, æqualiter bona libertorum pertineãt [c] tamen licere parenti, vni ex liberis asignare libertum, vt post mortem eius [d] solus is patronus habeatur, cui asignatus est: & ceteri liberi, qui ipsi quoque ad eadem bona, nulla asignatione interueniente, pariter admitterẽtur, nihil iuris in his bonis habeant, sed ita demum pristinum ius recipiant, si is, cui asignatus est, decesserit nullis liberis relictis. Nec tantũ libertũ, sed etiam libertam: & non tantum filio, [e] nepotiue, sed & filiæ, neptiue asignare permititur.

¶ Vni ex liberis in potestate potest libertus asignari in omni voluntate, & quibuscumque verbis.

¶ Datur autẽ hæc asignandi facultas ei, qui duos, pluresve liberos [f] in ptãte habebit, vt eis, quos in potestate habet, asignare libertum libertamve liceat. Vnde quærebatur, si eum, cui asignauit postea emãcipauerit, nũ [g] euanescat [h] assignatio: † Sed placuit euanescere: quod & Iuliano, & alijs plerisque visum est.

ADDITIO. No. qđ qñ fit derogatio alicuius iuris, intelligitur esse perpetua, quia lex semper loquitur, & est in viridi obseruantia, vt l. Arriani. C. de hære. An.

a ¶ Quibusdam adiectionibus. s. 10. vel 11. casibus, vt C. de la. lib. tol. p totum.

SYL. *¶ Aliter interpretatur Alciat. libro 1. Parer. cap 16 accipit n. adiectiones pro modis assequendi ius Romanæ ciuitatis familiarumque Romanarum.]

¶ De assignatione libertorum.

Continuatio. ¶ Supra visũ est queadmodũ patroni & eorum liberi succedãt libertis: verũ quia liberti interdũ consueuerunt assignari liberis patronorũ ideo de hac assignatione subdit. Porcius.

† alias vt quamuis. *¶ Assignare libertum est testificari cuius ex liberis libertum eum esse velit l. assignare. ff. de verbo. signif.

Diuisio. IN summa. ¶ Tot⁹ iste titulus diuiditur in tres partes. Primo, ꝙ pater potest vni ex liberis libertum assignare, & ille solus liberto succedit. Secundo declarat quibus liberis hic fieri potest. Tertio, quibus verbis & in qua voluntate. Secunda ibi: Datur autem. Tertia ibi, nec Interest.

SYL. ¶ CASVS: non figuratur in declaratione terminorũ habentiũ rationẽ manifestã, ꝙ ius patronatus possit, tanq̃ apud se existens & in cõmercio. distrahi, vt iubet, & assignari vni ex filia, sicut & legari possunt alia. Ratio autem dubitandi ea excogitari poterat, quod in iure patronatus non succeditur titulo hæreditario, sed iure filiationis: succedunt enim filij vt filij, non vt hæredes. l. vt iurisiurandi d. §. si liberi. ff. de ope. lib. Tamẽ assignatio concessa est, quia l. operatur non operante patrono, & non aliter. Not. summarium. Itẽ, res de facili redit ad naturam suam pristinam. Item, quod cessante impedimento cessat effectus ipsius.]

b ¶ Senatum. Cuius verba. sunt. ff. eo. l. 1.

c ¶ Pertineãt. Nulla scilicet facta assignatione.

d ¶ Eius scilicet patroni.

e ¶ Filio. Etiam posthumo, vt ff. eo. l. fin.

¶ Datur autem. CASVS non figuratur nisi vt sup. Nota collige. per tex.] SYL.

f ¶ Pluresve liberos. Nam in vno nõ est necesse.

g ¶ Num. id est an.

h ¶ Euanescat. ff. eodem l. vtrum et. cõtra. Sol. secundum Pla. ibi valet assignatio facta emãcipato, vt ibi. licet emancipatione hoc p datur, si antea facta fuerit assignatio, vt hic argu. ff. de arbit. non distinguemus. §. sacerdotio. Vel dic secundum Azo. ꝙ in l. contraria non dicit fieri assignationem in emãcipatum, sed an soli fieri in potestate possit. sed nec in d. l. de arbit. dicit solui cõpromissum, sed non cõpelli sententiã dicere. Accurs.

SYL. ¶ Prima solu. verior est, secũdũ Christoph. quia quando assignatio fit filio emancipato, pater est iam certus de conditione ipsius: & valet: sed si fuit in potestate, existente eo emancipato, euanescit.]

a ¶ Qui-

¶ Qd fa- a ¶ Quibuscunque verbis etiam nutu, † vt
cit vt obli ff. eod. l. 1 §. assignare. & pure vel sub condi
gatus assi- tione, vt ff eod. assignare.
gnare redi ** Quid si paterfam. assignauerit in testõ li
t⁹. non te- bertos suos vni ex filijs, deinde codicillis

neat trade
re fundos
nec dñiũ
eorũ, sed
sufficiat di
cere, super
tali fundo
recipiatis,
d quo hic
p lo. Fab.
† alias ẽt.
† ali. Suil
lo Rufio
& Hosto
rio Scapu
la Cõsuli-
bus sed in
l. s. ff. eo.
legit Vel-
leio Ruf-
fo, & Ho-
sterio Sca
pula Cõs.
idq. recti⁹,
vt ex Pãd.
Flor. atte-
stat. Ant.
Aug. lib. 3.
eméd. c. 8.

post aliqd tẽpus facts libertaté Titio legauerit, num is quoque assignatus erit? & videtur quod non, cum non sit verisimile de eo testatoré intellexisse, qa cum assignatio scripta est, ad huc libertas non erat. Sed Scæuolæ. I. C. aliud visũ est. l. Scæuola. de verb. sign. vbi videas Alciat. circa rationẽ decidendi.

¶ De bonorũ possessionib.

Supra visũ est de hrẽditatibus, quæ ex testõ, & ab intestato deferuntur iure ciuili & partim iure prętorio: verũ quia ptor interdum emendauit, interdum confirmauit ius ciuile in successione testati, & intestati, dando bonorum possessionem, ideo subdit de bonorum possessionibus.

¶ Nec interest, an testamento quis assignet, an sine testamẽto: Sed † & quibuscunque verbis [a] patronis hoc permittitur facere ex ipso senatusconsulto, quod Claudiani temporibus factum est † Sabellio Ruso & Asterio Scapula Consulibus.

¶ De bonorum possessionibus.

¶ Non solum emendandi, sed confirmandi iuris ciuilis causa bo. pos. inuentæ sunt a Prætore: qui vocat suos & agnatos. h. d.

IVs. ¶ Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primo ponit causas, propter quas fuit introducta bonorum possessio de iure prætorio. Secundo ponit quas bonorũ possessiones prætor facit. Tertio Imperator quasdam corrigit & emendat. Quarto, quãtum tempus & quale statutum sit ad agnoscendam bonorum possessionem. Secunda ibi, Sunt autem bonorũ. Tertia ibi, Sed eas quidem. Quarta ibi, Cum igitur plures.

¶ Ius bonorũ. CASVS non videbatur figurari posse in tit. tradente principia bonor pos. Attamen in exéplo posito in princ. dũ dr̃, quod emendandi gratia fuit introductũ ius bon. pos. iõ dubitadi erat, quia posthumus alienus tanquã non ens nõ videtur adhuc esse talis, vt in eo cadere possit instõ, sed contrarium decidit prętor ex eo quia cõceptus quo ad commoda habetur pro iam nato l. qui in vtero. ff. de statu homin. si tu vis subtilius inuestigare intelligentiam huius tex. prętер mentẽ doc. vide Fort. in l. Gallus. §. 1, in 7. & 8. col. ff. de libe. & posth. No, summarium. Item quid sit emẽdare. Itẽ, qꝫ de iure antiquo posthumus alienus nõ poterat hrẽs institui. Item ex fine qꝫ nr̃a interest admitti ex pluribus capitib⁹ ad successionẽ.

b ¶ Ius bonorum possessionis. i. bonorũ possessio. quæ est ius psequẽdi retinendiq. patrimonij, qꝫ cuiusque, cum is moritur, fuerit, vt ff. eodẽ, l. 3. §. bonorũ.

IVs bonorũ possessionis [b] introductũ est a Prætore emendandi [c] veteris iuris gratia. Nec solum in intestatorum hæreditatibus vetus ius eo modo Prætor emendauit, [d] sicut supra dictũ est, sed in eorum quoque, qui testamento facto decessérint: Nam si alienus [e] post humus hæres fuerit institutus, quamuis hæreditatem iure ciuili adire nõ poterat, [f] cum institutio non valebat, honorario [g] tamen iure bonorũ possessor [h] efficiebatur, videlicet cũ a Prętore adiuuabat.

Bonorũ possessio quid est.

c ¶ Emendandi, id est supplendi: quia minus plene dixerat ius ciuile nõ cognoscens emancipatos, vt supra de hæred. quæ ab intestato. §. emancipati sic st. ad legem Rho. de iactu. l. vltim §. 1. & fin. Vel dic emendandi ꝓprie, vt ĩ agnatis feminis, vbi ius prętorium contra ius ciuile induxit, vt supra de legiti. agnat. suc. §. sed quia. & in posthumo, vt infra versic. proxim.

¶ Dic. qꝫ aliter resoluit Fortu. in l. Gallus. in prin. in 10. col. ff. de lib. & posth. vt s. emendetur in vniuerso. l 12. tab. tanquam quæ ptermisisset, non quæ contrariũ disposuisset. * Et ad hanc glo. circa verbum, emendare, vide Deciũ in l. edita. col. 5. in fi. C. de eden.]

d ¶ Emendauit. expone, vt sup.

e ¶ Alienus posthumus quis sit, dic vt supra de leg. §. posthumo.

f ¶ Non poterat. sup. de leg. §. posthumus, contra. Sol. vt ibi.

g ¶ Honorario. ff. eod. non est, §. vbicunque contra. Sed hic specialiter ex illa regula excipitur per ipsum prætorem, & quo ad hoc derogatur illi regulæ generali, quia nõ est dubium, quin generi per speciem derogetur, vt ff. de pœn. l. sanctio. Gñi p speciem derogatur.

¶ Communis sol doct. est, quod regula illa loquitur, quando in odium ipsius aliquis prohibetur succedere, non ex rigore iuris ciuilis, vt in posthumo. Tamen sol. gloss. ibi semper plus placuit, quod ius ciuile non resistebat institutioni posthumi alieni, quãuis non assisteret: & ita, dum essem scholaris, disputando defendebam.]

h ¶ Bonorum possessor. secundum tabu.

Sed & is [a] a nostra constitutione [b] hodie recte hæres instituitur, quasi & † iuri ciuili nõ incognitus. [c]

Aliquando tamen neque emendandi, [d] neque impugnandi [e] veteris iuris, [f] sed magis confirmandi gratia, Prætor pollicetur bonorum possessionẽ, Nam illis quoque, qui recte testamento facto hæredes instituti sunt, dat secundum tabulas bonorũ possessionẽ. [g] Item ab intestato suos hæredes, & agnatos ad bonorũ possessionem vocat. Sed & remota [h] quoque bonorum possessione, ad eos pertinet hæreditas iure ciuili.

¶ Prætor solus non facit quem hæredem, sed loco hæredis. Aretinus.

Quos autem solus vocat Prætor ad hæreditatem, [i] hæredes quidem ipso iure nõ fiunt: nam Prætor hæredem facere non † potest: per legem enim tantum, vel similem iuris constitutionem hæredes fiunt. veluti per senatusconsultum, [k] & constitutiones principales, sed cum eis Prætor dat bonorum possessionem, loco hæredum constituuntur, [l] & vocantur bonorum possessores.

¶ Prætor ampliat successionis materiam vlterius, quam fit per l. 12. tabularum, hoc dicit Aretinus.

Adhuc ãt & alios cõplures [m] gradus Prætor fecit in bonorum possessionibus dandis, dũ id agebat, ne quis [n] sine successore moreretur. Nam [o] angustissimis finibus constitutũ

a Sed & is. s. posthumus alienus.
b Constitutione. s. Græca, vt sup. de lega. §. posthumus.
c Non incognitus. sed cognitus. Nã constitutiones sunt de iure ciuili, vt ff. de iustitia & iure Ius autem ciuile.
d Neque emendandi, vt supra eo. t. respon. Et dic emendandi. id est supplendi.
e Neque impugnandi, vt sup. prox. resp. Et dic. i. corrigendi.
f Veteris iuris. s. ciuilis.
g Bonorum possessionem. Nota tres vias prætoris.
h Remota. Quare ergo fecit prætor? Respond. vt successoribus vias ampliaret, vt infra eod. §. quos sic. & ff. de le. 2. cum filius, §. varijs. Aret. contra. ff. na. cau. stab. l. idem alias incip. & ita §. sed an sit, & §. sed si gratis.

ADDITIO. Dic, quod immo cõcordãt: q̃a ibi & si nõ necessariũ, vtile tñ fuit prætorem se intromittere: quia qui recipit, oĩno tenetur, vt ibi: quod non semper erat de iure ciuili, secũdũ Ange. hic.

Quos autem CASVS sic figurari potest. Visum est, sup. in §. prætorũ edicta. de iur. nat. gen. & ciui. ꝙ prætorũ edicta sunt portio iuris ciuilis vnde videbatur dicendũ q̃d pariter illi efficerẽtur hæredes ipso iure, qui ab edicto prætoris vocabantur, sicut ij, qui vocabãtur ab aliqua alia parte iuris ciuilis. arg. l. quę de tota ff. de rei vendi. Contrariũ dr̃, assignatur aũt cõis ratio, quia prætores non habent ius condendi. l. per prius, sed Per posterius. i. sequente receptione, vel cõprobatione iuris ciuilis, proponebant enim p̃tores edicta durãte suo magistratu, quæ si postea recipiebantur, efficiebãtur portio iuris ciuilis, ita cõmuniter tenent doc. in rubr. C. qui admi. vel dic quod ipsa simplici vocatione nõ efficiũtur hæredes, sed statim ꝙ est eis data bon. posses. sũt in omnibus loco hæredũ, prout intelligit hunc text. Fortu. in l. iurisgen. §. p̃tor ait. col. 4. ff. de pact. vbi videndum est pro declaratione huius text. quia loquitur satis subtiliter.

* Aliam tamẽ huius rei rationem tradit Alcia. li. 3. Parer. c. 3. quæ verior videtur.

i Ad hæreditatem. i. ad successionem: vt emancipatos ab intestato, & cognatos.
K Per senatusconsultum. Ter. & Orph.
l Constituũtur, vt Cod. de suis & legit. hæred. l. fin.

** Non ergo proprie hæredes sunt. Attamen cum non solum quoad nomen, sed etiam quoad effectũ pro hæredib. habeantur. q̃libet dispositio de hærede verba faciens bonorũ quoq. possessorẽ cõplectetur. l. in cõdit. §. si patronus, de cõd. & dem. l. 1. §. bonorum ad Treb. q̃d procedit etiã si mã. odiosa, pœnalisq. sit, Aiciat. l. hęreditatis. 2. de verb. sig.]

ADDIT. Idẽ in succedẽtibus ex constõne alicui⁹ baronis vel marchionis: q̃a cẽset eẽ ius p̃toriũ. Et no. ꝙ nõ hñt nisi actiones vtiles nec ciuiles efficiuntur pretoriæ sm̃. Angel.

Adhuc autem. CASVS non figuratur quia procedit enumerando bon. pos. a prætore introductas, quas no.]

m Complures. quam lex 12. tabularum, vel quam dixerat.
n Ne quis, sic, ff. de interro. actio. & quia.
o Nam angustissimis, nam sui hæredes

† alias iure.

† Rõnẽ affert Alci. lib. 3. Parer. c. 3.

SYL.

SYL.

& agnati tantum succedebant de iure ciuili ius integrum habentes, quia non sunt emãcipati, de alijs enim non dicitur. vt supra de hær. quæ ab intesta. §. 1. & de lega. agna. suc. in princip.

quare hanc præmisit cum Secũdum tab. dignior sit? Resp. quia donec ista competit illa dari nõ potest, vt ff. de cõtra tab. l. illud. §. fi. & de secun. tabul. l. 1. §. æquissimum. t. respon. aliàs est l. 2.

a ¶ Sunt autẽ. præteritis liberis, siue emancipatis, siue nõ vt C. de lib. p̃te. maximam. circa princip. Accur.

ADDITIO. Non tamẽ datur exhæredatis. Item nec institutis, nisi commisso edicto per præteritos, vt l. nõ putauit. in princ. & §. fi. ff. de cõtra tab. licet adhuc dictus p̃teritus non petat, nec amplius petere possit Contra tabulas, secundum. Ang.

per legem 12. tabu. ius percipiendarum hæreditatum, Prætor ex bono & æquo dilatauit.

¶ Decem bonorum possessiones hic numerantur, quarum duæ primæ competunt testamẽto facto, reliquæ vero ab intestato. Ang.

¶ Sunt autem bonorũ possessiones ex testamento quidem hę: Prima, quæ præteritis liberis [a] datur, vocatur- que Contra tabulas. [b] Secunda, quam omnibus iure scriptis hæredibus Prætor pollicetur, ideoque vocatur Secundum † tabulas. [c] Et cum de † testatis prius locutus † est, ad intestatos transitum fecit. [d] Et primo loco [e] suis hæredibus, & ijs, qui ex edicto Prætoris inter suos hæredes connumerantur, [f] dat bonorum possessionem, quæ vocatur Vnde liberi. [g]

SYL. ¶ Respectu ergo bon. pos. cõtra tab. non est dignior, respectu aliarũ, q[u]a datur, secũdũ volũtatem testantis, dr̃ dignior p[er] ut declarat Deci. in rub. C. de contra tab. in fin.] ¶ Item nũquid hęc parenti datur cont. tab. si filij emãcipati? Resp. sic ad instar patroni, vt ff. si à pa. quis fu. manu. l. 1. & arg. ff. d[e] bo. dam. l. fi. sic. ff. si tab. test. nul. ext. l. 1.

† aliàs tabulas testamenti.
† aliàs testamẽtis.
† alias ẽẽt.

c ¶ Secundum tabulas sic ff. si ta. te. nulle ext. l. 1. Item hoc quando testamentum factum est in scriptis, alias secundum nuncupationem, vt C. de secun. tab. l. 2.

Liberi p̃teriti habẽt duo remedia ad impugnandũ testm̃.

b ¶ Contra tabulas. Sed quare datur suis Contra tabulas, cum ipso iure nullum sit testamentum, vt sup de exhær. lib. in princ. Resp. duas habet vias, vnam de iure ciuili, per quam potest dicere nullum. aliam de iure prætorio per quã non dicit nullum sed annullandum, cum nec fieri, nec desinere possit hæres de iure prætorio, vt C. de li. præte. l. fi. & sup. eod. §. quos autem.

SYL. ¶ Adde pro intelligentia huius opin. quod quamuis articulus sit valde disputabilis, tamen communis doct. resolu. est, quod testamentum, in quo filius in potestate est pręteritus, sit ipso iure nullum in l. posthumo. C. de bon. poss. contra tab. Datur tamen contra tab. d. uersimode ad rumpendum. Nam si præteritus sit emancipatus. tunc datur proculdubio ad rumpendum testm̃, quia testm̃ valet iure ciuili, si pręterit[us] sit filius in potestate, tũc licet sit nullum, tamen datur ad rũpendũ, prout de facto processit, & ad declarandum nullum. Non enim erat necessaria filijs in potestate talis bo. possessio, sed occasione emancipatorum ipsis etiam concessa fuit sub vna determinatione. §. eadem, sup. de hære. quæ ab intesta. & ita resoluit pluribus verbis Decl. in d. l. posthumo. in 3. dub. in 11. col. & ita tene.]

Bonorũ possessio cont. tab. & sec. tab. cõpetũt ex testamento.

¶ Item quare Contra tabulas dicitur ex testamento, cum magis contra testamentum dici deberet, cum rumpit testamẽtum, vt C. de coll. vt liberis? Resp. ideo sic dicitur, quia sine testamẽto competere non potest, Item

d ¶ Fecit. sic. ff. si tab. te. nullæ exta. l. 1.

e ¶ Primo loco. s. inter eas, quæ ab intestato deferuntur. Et no. hunc ordinem, qui sequitur in edicto fuisse. licet non in obseruãdo, vt inf. sequitur.

f ¶ Connumerantur, vt sup. de hæred. quæ ab intest. § emancipati.

g ¶ Vnde liberi. Quid erit contra filio emãcipato mortuo? Resp. pater habet bonorum possessionem Vnde parentes, vel Vnde liberi vtiliter, cum æqua rõne vocent p̃rem ad hęreditatem filij, vt ff. de inof. te. nam est & fi. vnde li. scripto. Vel dic Vnde legitimi cũ semper contracta fiducia eum emãcipet, vt sup. de leg. agna. suc. § fin.

Pater quo iure venit ad bona filij emancipati.

¶ Cõis conclusio doc. citramon. est cõtra gl. hic. Tenet. n. q[uod] detur vtilis Vñ liberi, vel vñ parentes, vltramon. tenent contrarium, quæ opi. disputãdo sustineri p̃t, vt per Lud. Goz. in l. qui se p̃ris. col. 36. C. vñ lib. post alios, in quo aduerte, quia maxima est vtilitas. Nã si p̃r venit per Vñ liberi, poterit venire ex triplici cap. & sic hẽt tres annos vtiles ad succedẽdũ filio. s. per Vñ liberi, per Vnde agnati, & per Vnde cognati. l. 1. §. sed videndum, ff. de suc. edict. alias haberet tantum duos.]

SYL. ¶ Item numquid filio in bonis matris datur hæc bonorum possessio? Respon. d. non, vt C. de suis & legi. hæred. l. fina. Item numquid in alijs vlterioribus ex linea descẽdentibus

tribus supradicta seruiantur, scilicet vltra filios? Respond. sic, cum omnes inferiores dicantur liberi, vt ff. de verbor. significatio. l. liberorum.

res stirpis, cuius meminit Cicer. libro primo de Orato.]

e ¶ Sexto patrono. Quare primo agnati patroni vocantur, quam ipsi patroni? Respód. † Hic ordinem edicti seruat, non qualiter succedi de facto debeat, & hic error in alijs casibus inuenitur.

Secundo, legitimis [a] hæredibus. Tertio, [b] decem personis, quas extraneo manumissori præferebat. Sũt autem decem personæ hæ, pater, mater, auus, auia, tã paterni, quam materni: item filius, filia, nepos, neptis, tam ex filio, quã ex filia, frater, † soror, consanguinei, vel vterini, Quarto, cognatis [c] proximis, Quinto, tãquam ex [d] familia, Sexto, [e] † patrono patronæque, liberisque eorum, & parentibus, Septimo, [f] viro & vxori. Octauo, † cognatis manumissoris.

¶ Bonorum possessiones contra tabulas, & secũdum tabulas, item Vnde liberi, & vnde legitimi siue agnati, hodie sũt necessariæ. Are.

¶ Sed eas [g] quidé prætoria introduxit iurisdictio, à nobis tamen nihil incuriosum [h] prætermissum est, sed nostris constitutionibus [i] omnia corrigentes, contra tabulas quidem, & secundum tabulas, bonorum possessiones admisimus, vtpote necessarias [k] constitutas, necnon ab intestato Vnde liberi, & Vnde legitimi, bonorum possessiones.

¶ Bonorum possessio Vnde decem personæ, est hodie sublata, & in eius locum bonorum possessio, Vnde cognati, est collocata. Ang.

¶ Quæ autem in Prætoris edicto, quinto loco [l] posita fuerat, id est, Vnde decem personæ, eam pio proposito, & compendioso sermone superuacuam ostendimus. Cũ enim præfata bonorũ possessio decẽ personas pponebat extraneo manumissori [m]

a ¶. Secundo legitimis. i. agnatis, & eis, qui eorũ loco sũt, vt sup. de legi. agnat. suc. § 1. & §. hoc etiam & ff. vnde leg. l. 2. §. hæc autem 2. & l. 3.

b ¶. Tertio 10. personis, quas extraneo manumissori. id est ei. qui emebat filiũ a patre. & postea eũ manumittebat. † Nam sic fiebat olim emancipatio, vt supr. quib9 modis ius patriç potest. solui. §. præterea. Vel melius, vt infr. eod. §. quç autem.

* ¶ Pro vera declaratione vide Annot. nostras, sup. tit. de leg. par. tut. & titu. seq. & quæ docuimus ex Caio, sup. in d. §. præterea.

c ¶ Quarto cognatis. Qui iure ciuili non vocãtur, vt ff. vnde cogn. l. 1. 1. respon. & supra de leg. agn. succ. 1. resp.

d ¶ Quinto tãquam ex familia. quæ dabatur patrono, liberto moriente intestato. sequens dabatur idem, liberto moriente cum testamento, secundum quosdam. Vel dic, quod † hæc familiæ. i. agnatis transuersalibus patroni datur vsque ad quintum gradum, vt ff. de ver. sign. pronunciatio, §. familiæ & inf. eod. §. cunque, & sup de succ. lib. §. mulis, sequens patrono, & descendentibus, & ascẽdentibus vsque ad quintum gradum prima enim nõ valet, cum hic tractetur tantum de ijs, quæ ab intestato deferuntur.

* ¶ Vide Alci. lib. 1. Parer. c. 12. qui hunc locum intelligit in iure gentilitatis, quod vero sequitur de cognatis manumissoris, iniu

f ¶ Septimo. Deficiente parentela, etiam fisco excluso, vt C. vnde vir, & vxor. l 1.

* ¶ Idem videtur Alcia. loco supr. citato.

¶ Sed eas. CASVS non figuratũr nisi literaliter in l. corrigente, quç habet in se rationem correctionis, ibi, cũ enim. No. summa. Item, quod supuacua sunt eradicanda. Item, quod sublato fundamẽto tollitur çdificatum.

g ¶ Sed eas. scilicet supradictas decem bonorum possessiones.

h ¶ Incuriosum. id est sine cura.

i ¶ Constitutionibus. quæ remãserunt in græco. Accursius.

¶ De quibus, vide Alc. lib. 6. Parer. cap. 14. prope finem.

K ¶ Necessarias. id est vtiles, sic, ff. de offic. præf. præt. l. 1. in princ.

ADDITIO Dic, immo aliquæ sunt necessariæ, vt inf. eo. §. si. &c. Ang.

l ¶ Quæ autem. Quinto loco. Scilicet connumeratis bonorum possessionibus ex testamento & ab intestato.

m ¶ Manumissori. Expone vt supra, §. sunt vers. 3. Vel dic quod extraneus manumissor est ipse pater, quando non contracta fiducia emancipat. Sed si quæras quare sibijpsi præfertur? Respõ. sane intelligas, vt pater auum emãcipantem nepotem præcedat, vel si ipse

pater

† Placet Fab. & Ange.

† alias sororve.

SYL.

† alias patroni pronæq. liberis eorũq. parentib.

† Vide Alc. lib. 1. Parer. c. 3.

Bonorum possessio tanq̃ ex familia cui datur.

† Idẽ Ioã. Fa. Ang. & Ias.

† Idẽ An.

SYL.

pater emancipauit, inueniuntur tamen nonem personæ, quæ eum præcedunt.

* Declara vt docui in Anno, in locis sup. adductis.]

* Appellat extraneum manumissorem, imaginarium illum emptorem filij emancipandi, qui post tres patris naturalis venditiones, quæ vt scribit Theophilus supra quibus modis ius pat. po. sol. in emancipationibus antiquitas interueniebant, ipse tertia manumissione talem filium emptum quodammodo in seruilem causam deductum manumittebat. is .n. manumissor propter eiusmodi libertatis dationem acquirebat iura legitimæ successionis in filio instar patroni. ita vt omnibus cognatis ab intestato præferretur. quod ius postea Prætor restrinxit & decem personas ei anteposuit.]

emptore, vt sibi patri tandem filium remanciparet, vt non emptor, sed pater manumitteret, sicq. haberet omnia iura, quæ alioqui cõpetijssent emptori, si ipse manumisisset.

d Manumissionem .i. emancipationem.

nostra constitutio, [a] quam de emancipatione liberorum fecimus, omnibus parentibus, eisdemque manumissoribus, [b] contracta fiducia [c] manumissionem [d] facere dedit, [e] vt ipsa manumissio [f] eorum hoc in se habeat priuilegium, & superuacua fiat supradicta [g] bonorum possessio. Sublata igitur prædicta quinta bonorum possessione, in gradum eius sextam antea bonorum possessionem induximus, & quintam fecimus, quã Prætor proximis cognatis pollicetur.

¶ Bonorum possessio Tanquam ex familia, & Vnde liberi, & parentes patroni, sunt sublatæ. Ang. Aret.

¶ Cumque antea fuerat septimo loco bonorum possessio Tamquã ex familia, & octauo Vnde † liberi patroni patronæque, & parentes eorum, vtrãque per constitutionem [h] nostram, quam de iure patronatus fecimus, penitus euacuauimus. Cum enim ad similitudinem successionis ingenuorum, libertinorum successiones † posuimus, [i] (quas vsque ad quintum gradum tantummodo coarctauimus, vt sit aliqua inter ingenuos & libertinos differentia) sufficit [k] eis tam contra tabulas bonorum possessio, quàm Vnde legitimi, & Vnde cognati, ex quibus possunt sua iura vendicare, omni scrupulositate, & inextricabili errore istarum duarum bonorum possessionum † resoluto.

¶ Etiam hodie viget bonorum possessio Vnde vir, & vxor, & sextũ locum occupat. Et bonorum possessione, vnde cognati manumissoris, prorsus sublata, remanent tantum sex bonorum possessiones ordinariæ. Ang.

¶ Aliam vero bonorum possessionem, quę Vnde vir & vxor appellatur, & nouo loco inter veteres bonorum possessiones posita fuerat, & in suo vigore seruauimus & altiore [l] loco, id est sexto

a Constitutio. C de emancipationi. liberorum. l. fi.

b Manumissoribus. i. emãcipatoribus.

c Contracta fiducia. id est saluo iure succedendi. † alias nõ est liberi.

* Hoc declaraui. supra de legit. agn. succ. §. fi. Contracta enim fiducia emãcipare dicebatur pater, cum id pacto agebit cum imaginario filij

SYL.

e Dedit. i. cõcessit.

f Manumissio. i. emancipatio.

g Supradicta bonorum possessio. Vnde decem personæ. † alias posuerimus.

Cumque antea. CASVS literaliter figurandus est, quia correctiones enumerat, quarum ratio est superfluitas non necessaria, quæ ponitur in illis verbis, sufficit eis &c. Not. ergo iura, & bo. poss. antiquas esse sublatas. Item quod hodie sex sũt bono. possession. & septima, quę sequitur. † alias resoluta.

h Constitutionẽ nostrã. De qua habuimus mentionem, supra de successio. liber. §. sed nostra.

i Posuimus. Vt sup. de succes. lib. §. multis.

k Sufficit eis. s. tam cognatis quam agnatis patroni.

ADDITIO. Qui excludunt agnatos, & cognatos ipsius liberti, vt l. liberto sine liberis, ff. de bo. li. nec eis fit iniuria, quia si stetissent in seruitute, non habuissent cognationem.

l Aliã vero. Altiore. Hinc tra-

Digniores altiori loco sedere debent. trahe, quod digniores altiori loco sedere debent: (1) & est altior, qui proximior domini non est.

* Vide Cassan. in Catal. glo. mun. in prima par. q. 11. & 12. & Gramm. decis. 64. nu. 10. & 11. Tyrones

† alias veteri. † alias quoque. vero posterio ri, vt C. de tyro. l. fi. lib. 12. & ff. de aqua plu. ar. l. 1. §. pen. & C. de ofl. rec. p. l. potiores. Accursius.

ADDITIO. (1) Et ad hoc implorari potest officium iudicis, non autem agi actione iniuriarum secundum Io. Fab. hic.

a Decima. Bene dico sexto poni, & hoc dico sublata decima. Accu. b Enumeratas. sup. eod. §. cumque. c Septima. Introduxerût. vt ff. vt ex leg. & senatusconf. l. 1. 1. respon.

eam posuimus, decima a † vero bonorum possessione, quæ erat Vnde cognati manumissoris, propter causas enumeratas b merito sublata, vt sex tantummodo bonorum possessiones ordinariæ permanerent, suo vigore pollentes.

¶ Si lex dat alicui bonorum possessionem de nouo, ex testamento, vel ab intestato, illa dicitur septima extraordinaria. Angelus.

¶ Septima eas secuta, quam optima ratione Prætores introduxerût. c Nouissime enim † permittitur edicto ijs etiam bonorû possessio, quibus vt detur, d lege, e vel senatusconsulto, f vel constitutione g comprehensum est, quâ neque bonorum possessionibus, quæ ab intestato veniunt, neque ijs, quæ ex testamento sunt, Prætor stabili iure connumerauit, sed quasi vltimum & extraordinarium h auxilium

pone exemplum in eo, qui decessit apud hostes, in cuius bonis datur bono. pos. l. noua Cornelia, vt ff. de bono. possessio. l. tertia, §. sed & eius.

¶ Hæc exempla reprobantes per doct. maximè per Ale. in l. certum, C. vnde leg. Ubi Iaf. ponit alia exempla, quæ etiam iudicio meo difficile saluari possût tamen non est materia p iuuenibus.

SYL. † alias promittitur.

f Senatusconsulto Orph. & Tertu. vt ff. vnde legi. l. 2. in princ. & §. fin. nam eis datur bon. poss. ibi, & non succedebant de iure ciuili, vt sup. ad Tertul. In principio. debet ergo dari hæc, vt ff. vnde leg. lege tertia. g Constitutione. Ponunt exemplum supra de leg. agn. succes. §. hoc etiam. Item C. de eman. lib. l. fin. Sed hoc reprobo. cum lege non caueatur eis dati bon. poss. vnde habent Vnde legitimi, vt ff. vnde le. l. 3. Potest tamen dici, quod ibi subaudiatur, maxime. Vel melius dic, si aliqua noua constitutio fieret de nouo, quæ daret bonorum possess. ex ea daretur hæc septima.

Bonorum possessio septima extraordinaria, vt côpetat, duo sunt necessaria. SYL.

d Vt detur. s. bonorum possessio. Et nota duo esse necessaria, vt hæc bono. pos. côpetat. s. vt lege caueatur, vt bonorû possessio detur, & q de iure ciuili non possit succedere, aliâs competit Vnde legitimi, vt ff. vnde leg. l. 3. & ff. vt ex legi. & se. cô. l. 1. §. fi. Dic tu secundum Iaf. in l. certum. C. vnde leg. quatuor necessaria, primo, quod deferatur ex ll. nouis, & senatusconsultis, secûdo, q tales sint, ll. ciuiles, & non prætoriæ, tertio q per illas ll. nouas deferatur bo. pos. expresse & specialiter, non autem in indiuiduo nec nominatim, quarto, quod non sit vocatus per l. 12. tabu ad hæreditatem. quæ colliguntur ex dictis omnium doct.

Bonorum possessio septima qn habet locum.

e Lege. Ponunt quidam exemplû ex testamento, vt C. de inoffi. testa. l. 3. §. sed cum eô. ex eo quod filius natus in puerperio, institutus præsumitur. Ab intestato ponunt exemplû in agnatis feminis, & in quibusdam cognatis, qui efficiuntur agnatis similes, vt supra de legi. agna. succ. §. hoc etiam. Vtrûque reprobo, † quia nulla lex expresse dat supradictis bonorum possessionem, sed eos succedere dicit, ergo non datur hæc septima, sed Vnde legitimi vt ff. vnde le. l. 3. Pone ergo exemplum ex testamento in posthumo alieno instituto, vt supra eod. §. 1. item tam ex testamento quam ab intestato

† Placet Alexan. in l. fin. C. vñ leg. in 4. colum.

h Extraordinarium. Nota duobus modis fieri bonorum possessionem extraordinariam, quia vaga, vt hic.

¶ Item, quia non tribuit ius vt Carboniana, & si venter mittatur in possessionem, & illa quæ datur gratia agnoscendæ illis, quæ dantur sine causæ cognitione, vt ff. de Car. edic. l. 3. §. causæ. & de ventre in pos. mit. l. vbicunque, §. interdum. & ff. de inof. testament. Papinian §. 1. & aliæ cum causæ cognitione, (1) vt ff. de bo. poss. l. 3. §. si causa. & quis ordo in bonorum possess. ser. l. 3. §. dies, & §. in bonorum.

Carboniana possessio ius nô tribuit.

ADDITIO. (1) Hodie autem sine petitione, & sine causæ cognitione, & datione coram iudice agnoscuntur, arg. l. penul. & fi. & quod ibi no. per glo. & doct. C. qui admit ad bon. pos. & c. Ang.

¶ Cum igitur. CASVS in regula generali si non ponitur, quæ habet suâ rationem ibi, ne actiones &c. ideo autem ius accrescendi introductû est in bonor. pos. quia indu-

(prout res exegit) accõmodauit, scilicet ijs, qui ex legibus, senatusconsultis, constitutionibusve principum, ex nouo iure, vel ex testamento, vel ab intestato veniunt.

¶ Liberi, & parentes habent annum ad petendam bonorum possessionem, alij agnati habent centum dies, & portio deficiens accrescit pari in gradu, vel ad alium deuoluitur per successorium edictum. Aret.

¶ Cum igitur plures[a] species successionum Prætor introduxisset, easque per ordinem disposuisset, [b] & in vnaquaque specie successionis sæpe plures extent dispari gradu personæ, ne actiones creditorum differrentur, [c] sed haberent quos cõuenirent, & ne facile in † possessionem bonorum defuncti mitterẽtur, & eo modo sibi consulerẽt, ideo petendæ bonorum possessioni certum tempus præfiniuit. Liberis itaque & parentibus, tam naturalibus, [d] quam adoptiuis in petenda bonorum possessione anni [e] spacium, ceteris autem agnatis, vel cognatis, centum dierum dedit. Et si intra hoc tempus aliquis bonorum possessionem non petierit, eiusdem gradus personis accrescit, [f] vel si nullus sit deinceps ceteris bonorum possessionem perinde ex successorio edicto [g] pollicetur, [h] ac si is, qui præcedebat, ex eo numero non esset. [i]

Inductum est in hæreditatibus ab intestato poterat tamen pro ratione dubitãdi: allegari, quod aditio hæreditatis durat perpetuo, id est 30. annis, vnde eadem ratione videbatur durare ius agnoscẽdi bono. poss. Tamen restrictũ est ex causa prędicta quia etiam q̃ haberet ius deliberandi, hæres tamen põt statui tempus à iudice ad instantiam creditorum ad deliberandum, nõ minus c. dierũ & regulariter anni, vel triũ mensium, secũdũ alios, ideo quod necesse erat facere iudicem in hærede, ĩ bon. poss. taxatum est edicto. Not. q̃d non debet præiudicari creditoribus differendo solutionem, & alia vt per doct. hic.]

a ¶ Plures. Quia decem. quarum sex remanserunt ordinariæ, vt supra eodem, §. aliam vsq; ad §. septima.

b ¶ Disposuisset. Alio modo in edicto, quã de facto competit, vt diximus, supr. eod. titu §. sunt autem. ver. 6.

c ¶ Differrentur. Sic ff. de successio. edi. l. 1. 2. respon.

d ¶ Naturalibus. & emãcipatis, & emancipantibus, vt ff. de succ. edic. l. 1. §. fin.

e ¶ Anni. In honorem sanguinis, immo nõ videntur coarctandi, cum velut ad propria bona veniant, vt ff. eo. l. 1. §. largius. & de lib. & posth. l. in suis.

f ¶ Accrescit. Partes enim non petentium accrescunt petentibus, † vt C. quando non pe. par. pe. accresc. l. 1.

† Et hoc verum ẽt ipso iure qñ eodem iure succedunt, sec⁹ si diuerso, vt hic per Ang.

g ¶ Ex successorio edicto. Hoc intellige in cognatis. sed inter agnatos successorium edictum locum non habebat, sed hodie vtrũque locũ habet, vt sup. de legit. agnator. succes. §. placebat.

h ¶ Pollicetur. Scilicet prætor.

i ¶ Non esset. Exclusus tamen tanquam filius admitti potest vt agnatus, & exclusus vt agnatus admittitur vt cognatus, vt sibi succedere videatur, vt ff. de succes. edic. l. 1. §. sed videndum.

ADDITIO.

Tu dic, q̃ simplex repudiatio, vel relata ad hæreditatẽ, concernit omne ius, & omnes vias succedendi, quando habet substitutũ, secus si ad ius adeundi, quia ad illud tantum refertur, quod exprimitur, nisi esset adiecta causa generalis, puta quia hæreditas est damnosa, vel similis, nam ex tali ratione repudiatio ad vtrumque refertur, secundum Ang. Are. hic.

† Not. q̃ Iust. supra dixit bon. possess. significare ius succedendi, hic vero conuerso ordine verborum dicit po. bo. significare nudum factũ solãque naturalẽ detentionem.

** Sed nũquid audiẽdi sint remotiores si nõ expectato tempore præfinito a Prætore, de quo sup. hoc §. petant proximioribus statui certum aliquod tempus arbitrio iudicis ad petendum seu agnoscendum bon. poss. Et videtur dicendum quod sic, ex deductis per Tiraqu. de retract. ligna. §. primo gl. decima. nu. 57. 58. & 59.]

¶ Si quis itaque. CASVS. Ita potest figurari.

¶ Quærebatur, an tempus secundo in gradu inciperet currere statim primo repudiante, an vero expectandum sit tempus, quo terminus primo constitutus à i. finiret. & videbat expectandũ vsq. ad finẽ termini primi, quia in præiudicium sequentis non vĩ posse primum renunciare dilationi & tẽpori dato ad agnoscendum. iux. ea, quæ ponit Bar. in l. si arrogator. col. 7 ff. de adop. Cõtrariũ dicitur eo, quia cessat causa dilationis, quæ erat tps cõstitutũ primo, iõ repudiante stati admit-

admittitur sequens, quia frustra expectatur tempus cuius euentus nihil operatur. l. aliquando. in fi. ad Velleian. not. regulam text. nostri.
a ¶Repudiauerit. intra suum tempus.
b ¶Admittun. tur, vt C. eod. l. final.
¶In petenda. SYL. CASVS. in regulis generalibus in materia bon. pos. non figuratur, quarum ratio est, quia licet aliàs tēpus sit continuum regulariter, l. 1. ff. de diuer. & temp. praescri. tamen quia scit nō admittitur ad adeundum, qui nescit sibi delatā haereditatem, & ex quo capite, ita nec admittitur ad petendum bono. poss. cum ergo agere non possit, non debet posse ei currere praescriptio. l. 1. C. de anno. excep. quod autem sine solennitate hodie bon. poss. agnosci possit, hoc à principibus introductū est: solum in memoriam decreti, quod olim interponebatur, est introductum vt fiat, coram iudice, & sic quasi aequiparata est aditioni. quę quoquo modo fiat, valet, l. pro herede, ff. de acq. haer. No. summar.
c ¶Dies vtiles. in quibus tria concurrere oportet scilicet quod iudicis copia fit. item actoris. item rei, vt ff. de diuer. & temp. praescri. l. 1. & ff. quis or. in bonor. poss ser. l. 1. in princ. & §. dies.
ADDITIO. Hoc verum intellige de iure antiquo. hīc in illis bon. pos. quę tribuūt ius, secus in alijs, vt est bo. pos. quę datur gratia litis agnoscendae. Item Carboniana, & quae ventris nomine, de quibus, an tribuant ius in pos. & an hodie procedāt, & in eis locum habeat iste. tex. vide. Io. Fab. hic. Hodie autem indistinctè in omnibus bo. poss. dies dicūtur, vtiles, etiam si iudex pro tribunali non sedeat, & incipiunt currere à die scientiae, & currunt quādiu non dubitat, an sibi competat bono. poss. secundum Angelum in d ¶ Principis, C. qui admit. ad bono. poss. l. pen. & fin.
e ¶Pro petenda. Erat enim alia edictalis, quae ex edicto mortui praetoris competebat, hanc non erat necesse peti, vt ff. de bon. poss. l. 3. §. sed si nemo. Alia decretalis, quę à praetore viuo decernitur: (i) & hoc olim solēniter hodie sufficit quocunq. modo dicat, se velle agnoscere, quae iudicialis dici potest, quia in iudicis praesētia agnoscitur, vt hic, & Cod. qui admitti ad bon. pos. l. pe. & fin. Item numquid hodie bonorū possessiones locum habent? Resp. sic, nam & eas proponere quis potest, & contra tab. necessaria etiam est filio emancipato & praeterito. Item Vnde vir & vxor necessaria videtur, & vt olim aliae non erant necessariae, sic nec hodie, eis tamen vti possumus. Alij contra, cum nouus modus succedendi sit inuentus, vt in Authen. de haered. ab intest. per totum.
* ¶Tu dic secundum Alcia. in l. delata, ff. de verb. sig. bo. possessiones edictales esse quas ordinarias vocamus, de quibus hoc tit. tractatur, quae ius tribuūt, decretales autem extraordinarias, quae sunt facti, nec Praetoris edicto deferuntur, sed causa cognita eius decreto dantur, vt Carboniana, & quae litis agnoscendae gratia decernitur.] SYL.
ADDITIO. Hodie tamē recessit ab aula, quia nec decreto, nec partis citatione opus est, vt d. l. fi. secundum Ang.
f ¶ Ostenderit. Coram quocunque iudice.
¶ De acquisitione per arrogationem.
¶Quia bona, quae nobis acquirūtur vel vniuersali, aut acquiruntur per aditionē haereditatis, aut per bo. poss. aut per arrogationē, aut per aditionem bonorum causa libertatum Continuatio.

¶ Primo repudiante bonorum possessionem, statim sequenti incipit currere tempus. Ang. Aret.

¶ Si quis itaque delatam sibi bonorū possessionem repudiauerit, a non quousque tempus bonorum possessioni praefinitum excesserit, expectatur, sed statim ceteri ex eodem edicto admittuntur. b

¶ Tempus petendi bonorum possessionem est vtile, & hodie bonorum possessio potest qualitercunque sine solennitate peti. Aret.

¶ In petenda autem bonorum possessione dies vtiles c singuli considerantur. Sed bene anteriores principes d & huic causae prouiderunt, ne quis pro petenda e bonorum possessione† curet, sed† quocunque modo admittentis eam † iudicium (intra statuta tamen tempora) ostenderit, † f plenum habeat earū beneficium.

Bonorū possessio ē duplex.
† aliàs curat.
† aliàs sed si quocunque mō admittendi eā, voluntatem demōstrarit, & iudicium intra &c.
† aliàs iudicium.
† hoc est declarauerit.

¶ De acquisitione per arrogationem.

¶ Olim omnia bona arrogati acquirebantur arrogatori, exceptis ijs, quae per capitis diminutionem perdūtur, hodie vero acquiritur solus vsusfructus, vt par sit patri naturali. Aret.

latum conseruandarum, §.fin. sup. per quas personas no. acquir. ideo viso. sup. de hered. & bon. poss. sequitur videre de acquisitione per arrogationem. Porcus.

f ¶ Operarum. Hoc intellige de operis, quæ a libertis debentur, & non transeunt ad hæredem extraneum, vt sunt obsequiales, quæ in faciendo consistũt scilicet assurgere, & similia, vt ff. de ope. libe. l. liberti. Item in fabrilibus inceris, vt ff. de op. libe. si operarũ iudicio. Aliud si conduxerit ille arrogatus operas alicuius, nam istæ arrogatori quęruntur. — Operas obsequiales dent liberti pronis.

E St & alterius generis per vniuersitatẽ successio, [a] quæ neque lege 12. tabularum, neque Prætoris edicto, sed eo iure, quod consensu [b] receptum est, introducta est. Ecce enim cum paterfamilias sese in arrogationem dat, omnes res [c] eius corporales, & incorporales, quæque ei debitæ sunt, arrogatori antea [d] quidem pleno iure acquirebantur, exceptis ijs, quę per capitis [e] diminutionem pereunt, quales sunt operarum [f] obligationes, & ius agnationis: [g] (vsus etenim & vsusfructus, licet his antea connumerabantur, attamen capitis diminutione minima eos tolli prohibuit nostra constitutio. [h]) Nunc autem [i] nos eandem acquisitionem, quæ per arrogationem fiebat, coarctauimus ad similitudinem naturaliũ [k] parentum. Nihil enim aliud, nisi tantummodo vsusfructus, tam naturalibus parentibus, quam adoptiuis, per filiosfamilias acquiritur in ijs rebus, que extrinsecus [l] filijs obueniunt, dominio eis integro seruato.

¶ Arrogator succedit arrogato, nisi sint certę personæ, quæ ipsum excludunt. Ang.

¶ Mortuo autem filio arrogato in adoptiua familia, etiam dominium rerum eius ad arrogatorem pertransit, nisi supersint aliæ personæ, [m] quæ ex constitutione nostra patrem in ijs, quæ acqui-

Diuisio. E St & alterius. ¶ Totus iste tit. diuiditur in tres partes. Primo, vnde fuit introducta acquisitio per arrogationem. Secundo postea illud declarat tit. de iure antiquo, quã moderno. & quid arrogatori acquiratur. Tertio, an arrogator teneatur ad debita arrogati. Secunda ibi, Ecce enim. Tertia ibi, Sed ex diuerso.

SYL. CASVS in l. corrigente vel correctionẽ referente non ponitur nisi literaliter, cuius ratio est, ne plus iuris habeat ciuilis pater, quam naturalis, authent. itaque, C. cõm. de suc. Not. quod dictum est in summario.]

a ¶ Successio. vt ff. pro socio. l. actione, §. societas.

b ¶ Consensu. s. arrogãtis & arrogati.

* ¶ Alij interpretantur pro moribus: & consuetudine, quæ sententia & Theophilo, Græco interpreti, placuisse videtur.]

c ¶ Omnes res. Et etiam filij, vt sup. de adoptio. §. illud. No. ex hoc loco, quod appellatione rerum corporalium & incorporaliũ, non continentur res debitę, quod est singulare.

d ¶ Antea. id est, iure veteri.

e ¶ Per capitis diminutionem, scilicet minimam. nam dando se in arrogationem, minimam capitis diminutionem patitur, vt sup. de capi. dimi. §. minima.

* ¶ Adde, quod nec societas transit ad arrogatorẽ, sed ipse arrogatus permanet soci⁹, ne alioquin inuitus, quis socius fiat cui non vult l. actione. §. societas, ff. pro soc.]

g ¶ Ius agnationis. Ius succedendi, quod quis per agnationem consequitur, & hoc liod' e est, vt inf. eod. §. mortuo.

SYL. ¶ Hoc tamen secundũ Ang. nõ est verum, quia stante ęquiparatione cognationis & agnationis, sublata agnatione remanet cognatio, & iõ agnat⁹ retinet successionẽ patris naturalis.

¶ Item ius petendæ bonorũ possessio. perit, si ante eam petitam ad arrogandum se dederit. Aliud si iam perijt, vt ff. vnde li. i. fi. & de cõtratab. l. 3. §. si emancipatus. Accursius Floren.

ADDITIO. Ius tamen adeundi de iure ciuili indistincte retinet, & forte etiam inuitus adire cogi poterit ad instar naturalis.

h ¶ Constitutio. C. de vsufr. l. corruptionẽ.

i ¶ Nunc autem. Aduersatur ei quod supra dixerat, quod omnes res acquirebantur arroganti.

K ¶ Naturalium parentum. Vbi in aduentitijs tantum vsusfructus quæritur, vt C. de bonis, quæ lib. cum oportet.

l ¶ Quæ extrinsecus. i. in aduentitijs.

¶ Mortuo autem. CASVS nõ ponitur in regula gñali. No. quod si succedat arrogator, & quę sint personæ excludentes. dic vt in gl.] SYL.

m ¶ Aliæ personæ. Vt descendentes ex filio arroga-

Arrogato, quod personæ succedere dent.

arrogato, vt C. cõia de succes. l. fi. vbi est cõstitutio, de qua hic fit mentio. Itẽ si hic arrogatus esset impubes, & impubes decederet, admitterent etiã alij ex stipulatione, vt ff. de adopt. l. nõ aliter, & l. his verbis, & l. hæc autem. & sup. de adopt. §. cum autẽ. Sed quid in patre naturali, a quo hic arrogatus erat emancipatus? Respon. Placẽ. eum præferri arrogãti. (i) sed hodie fratres vtrinq; coniũcti vocãtur cũ arrogãte. vt in Auth. de hære. ab intest. §. cõsequens. col. 9.

ADDITIO Quod verum intellige, vbi arrogatus est sibi in secũdo gradu, vt quia est arrogatus tanquã nepos, aliàs secus, secundum Ang. hic.

a Non possunt. Vt in aduentitijs, profectitia enim sibi non auferuntur.

SYL. Sed ex diuerso.

CASUS Quærebatur, an arrogator de debitis ante contractis teneatur & videtur, quod sic, quia cum bona omnia transeant in eum, debet teneri, vt fiscus, l. 3. C. ad l. Iul. de vi. Item in eo, cui bona addicuntur gratia conseruandarum libertatũ, quia vtilibus tenetur l. 3. ff. de fideic. lib. Tamen contrarium dicitur hic, non tamen, quod non possit conueniri, sed habet facultatem reluendi se, permittendo bona arrogati possideri, prout dicitur etiam in fisco. l. 1. §. an bona. ff. de iu. fis. & ibi Bart.]

b Conuenitur de facto. nam non tenetur de iure, sed de ijs, quæ contraxit postquã fuit arrogatus, tenetur de peculio, vt ff. de pecu. in arrogatorẽ. (i) & si tunc non defendat pater, in bonis ipsius patris fit missio, vt ff. quibus ex caussis in pos. eatur. Fulcinius. §. si quis. Accurs.

ADDITIO (i) Quod verum, si contraxit de peculio, alioquin si sibi hæreditas delata fuerit distinguitur, an iussu patris quæsiuerit, vel non, & an filius repudiet, & pater

...ri non possunt, [a] antecedant.

¶ Arrogator non tenetur nomine proprio ad debita arrogati prius contracta, sed nomine filij tenetur. Ang.

¶ Sed ex diuerso, pro eo, quod is debuit, qui se in adoptionem dedit, ipso quidem iure arrogator non tenetur, sed nomine filij conuenitur, [b] & si noluerit eum defendere, permittitur creditoribus per competentes nostros magistratus, bona, quæ eius cum vsufructu futura fuissent, si se alieno iuri non subiecisset, possidere, & legitimo modo ea disponere.

adierit pro se, & econtra, sicut fit in naturali legitimo, vt l. fi. §. 1. C. de bo. quæ lib. Ang.

¶ De eo cui libertatis causa bona addicuntur.

Cõtinuatio.

Supra visum est de acquisitione, quæ fit per arrogationem. & sic tit. vniuersali, verum quia est, & alia quæ fit per addictionẽ bonorum libertatum cõseruandarum causa. §. fin. supra per quas personas no. acq. ideo subdit de eo, cui libertatis causa bona addicuntur. Christ.

SYL. * Addicere quid proprie significet, declarat Bud. in anno. ad Pand. titu. de in diem addi. est enim hoc titu. addici idẽ fere, quod adiudicari, vnde Prętoris verba erant, Do, dico, addico.

¶ De eo, cui libertatis causa bona addicuntur.

¶ Si hæreditas illius, qui libertates reliquit, non adeatur, potest ille, cui libertas est relicta vel alius, petere sibi addici bona defuncti, & satisfacere creditoribus, & erit tanquam successor defuncti, & ceteri, quibus libertas directe, vel per fideicommissum est relicta, erunt liberi etiam si bona forent a fisco occupata. Angel.

ACcessit nouus [c] casus successionis ex constitutione [d] Diui Marci. Nam si ij, qui libertatem acceperũt [e] a domino in testõ, [f] ex quo nõ aditur [g] hæreditas, [h]

Diuisio.

ACcessit nouus casus &c. Totus iste titulus diuiditur ĩ quatuor partes. Primo ponit acquisitionem causa libertatis conseruandæ. Secundo illud per rescriptum Diui Marci probat. Tertio verba dicti rescripti interpretatur. Quarto illud supplet. Secunda ibi, Et ita Diui. Tertia ibi, Hoc rescripto. Quarta ibi, Sed cum multas.

c Nouus. Et est hic quartus succedendi modus, vt supra, per quas personas nob. acqui. §. fin.

d Ex constitutione Diui Marci. Cuius verba sunt inf. eo. §. si Virginio.

e Acceperunt. destinatione.

f In testamento. Idem priuilegium datur cuilibet petendi bona hac contemplatione, vt C. de testamen. manu. lege finali. Accursius.

ADDITIO Et is præfertur, qui præuenerit, vt ibi in dicta lege finali, paragr. sancimus.

g Non aditur. s. ab hærede.

h Hæreditas, quomodo ergo valet, quod

in te

in eo relictum est, vt C. de fideicomm. l. eam quam. Resp. hic speciale est.
a ¶ Venire. i. vendi.
* ¶ Dic idem esse, & si bona ipsa iam venierint, nam fauore libertatum sustinendarum, eiusmodi

e ¶ Tui liberti fiant. subaudi, hoc tibi concedimus, sed operas neque ordinis, neque ab eo manumissis imponet, vt ff. de ope. lib. l. si quis hac l.
f ¶ Nam huic. Subaudi, concedimus.

velint bona sibi addici libertatũ conseruandarum causa, audiuntur. Et ita Diui Marci rescripto ad Pompilium Rufum cõtinetur. Verba rescripti ita se habent.

SYL. ¶ Si Virginio Valenti, qui testamento suo libertatem quibusdam ascripsit, nemine successore ab intestato existente, in ea causa bona eius esse cœperunt, vt † venire [a] debeant, is, cuius de ea re notio est, aditus, rationem desiderij tui habebit, vt libertatum tam earum quæ directo, quã earum, quæ per speciem fideicommissi relictæ sunt, tuendarum gratia addicantur tibi, si idonee [b] creditoribus [c] caueris de solido, quod cuique debetur, soluendo. Et ij quidem, quibus directa libertas data est, perinde liberi erũt, ac si hæreditas adita [d] esset, ij autem, quos hæres manumittere rogatus est, a te libertatem consequentur, ita, vt si non alia conditione velis tibi bona addici, quam vt ij etiam, qui directo libertatem acceperunt, tui [e] liberti fiant. Nam huic [f] etiam voluntati tuæ, si ij, quorum de statu agitur, consentiant, [g] auctoritatem nostram † accommodamus. [h] Et ne huius rescriptionis nostræ emolumentum alia ratione irritum fiat, si fiscus bona agnoscere voluerit, & ij, qui rebus nostris attendunt, [i] sciant commodo pecuniario præferendam [k] esse libertatis causam, & ita bona cogenda, [l] vt libertas ijs salua sit, qui eam adipisci potuerint, ac si hæreditas ex testamento adita [m] esset.

† aliàs venundari.

† aliàs accommodauimus.

vẽditio rescinditur intra annum. d. l. vlt. §. 1. de testamen. man.
b ¶ Idoneæ. fideiussoribus, vel pignoribus vel fide habita, vt ff. de fideicommis. liber. l. quarta. §. addici.
¶ Et sic verborum cautio, quæ sui natura importat nudam cautionẽ, propter adiectum verbum, idonea, exigit fideiussores. vel pignora, & ita cõmuniter interpretatur, patitur iñ plures exceptiones, de quibus late per Ias. in l. sancimus. C. de ver. sign.]
c ¶ Creditoribus. Vel omnibus, vel vni nomine omniũ, (1) vt ff. de fideicomm. lib. l. 4. §. creditoribus.

ADDITIO.
(1) Not. casum vbi priuatus potest stipulari pro altero, contra l. stipulatio ista. §. alteri, ff. de verbor obligat. & in §. alteri, infra de verborum obligation. & est ratio fauore libertatis, vt facilius possit dari expedimentum, quo libertatem serui consequantur. Ang.
d ¶ Adita esset Not. mirabile, quod ex hac pactione serui fiunt liberi, vt orcini, vt hic, & ff de fideicommis. lib. l. quarta, §. secundo, qui ad. Qui sint orcini, & vnde dicantur, dictum est, supra de sing. re. per fideicom. reli. §. pen.

** Nõ est opus aliquid subaudire, cum huc referantur verba illa sequentia, auctoritatẽ nostrã accommodamus.]
g ¶ Consentiant. Aliàs in seruitute remanent, & quem nolunt habere patronum, habebunt dominum, C. de manu. testa. l. fin. §. 4.

ADDITIO.
Vide quod no. in d. l. fin. quia quod dicitur hic, obtinet vbi extraneus petit addici, secus si sit aliqs de illis, cui sit relicta libertas. quoniam etiã potest petere dissentientibus alijs. Angel.
h ¶ Accommodamus, de fideicommiss. lib. l. quarta, §. 2. qui.
i ¶ Attendunt vt procuratores nostri.
k ¶ Præferendam. hoc est, quia cõpetent libertates.
l ¶ Cogenda. i. accipienda per fiscum.
** Cogere. præter alia, est cõtradere, & in vnum colligere. vtuntur peculiariter iurisconsulti, cum loquuntur de bonis in fiscum transferendis. l. Diuus, & l. in fraudem, §. eius. de iure fisci.]
m ¶ Adita esset. Olim prius fiscus admittebatur bonis non aditis ab alio, & etiam aditis, dummodo essent bona soluendo, alias aditio ab alio facta valebat, vt ff. de fideicõ. l. 4. § pen. hodie indistincte admittuntur, vt C. de test. ma. l. fin. §. pen.

a¶ Hoc rescri pto. Veneant .i. vendantur.
b ¶ Eã. Libertatem. Accurs.
c ¶ Successor. Nũquid ex testamento, vel ab intestato erit iste hæres? Resp. neutrum dici potest. Dic ergo hunc anomalum successorẽ esse, sicut illum, qui succedit heredi nõ implẽti defuncti voluntatẽ, vt in Authẽ. de hær. & Falci. §. in omnib. colla. 1. & iura se pulchrorũ habet. vt bonorũ possessor, vt ff. de fideicomm. lib. l. 4. §. is autem cui.
** ¶ Hanc glos. multum commendat Bar. in eo. Autheni. §. & hoc ad fi. & de isto hærede anomalo vide Zasium in intelle. sing. fol. 1.
d ¶ Neminẽ. hæredem ab intestato.

ADDITIO. Puta quia repudiauit, vel lapsus est terminus pfixus ad instantiam petentis bona sibi addici, sed si solum ad instantiam creditorũ fuisset præfixus, haberetur pro hfde. Ang.
e ¶ Si is, qui. Fieri. Et respondeo sic, vt ff. de fideicom. lib. l. 4. §. 1. Accur.
f ¶ Sed cũ. Diuisiones. i. casus.
g ¶ Constitutio. C. de te. mã. l. fi.
h ¶ Spẽs. l. cas9.
De

** † hæc eadẽ rõ mouit quoq. Iust. sup. tit. 2. §. cũ igitur. Successor anomal9.

SYL.

¶ Bonis addictis cessat venditio ipsorum. Aret.

¶ Hoc rescripto subuẽtum est & libertatibus, & defunctis, † ne bona eorum a creditoribus possideantur, & veneãt. [a] Certe si fuerint hac de causa bona addicta, cessat bonorum venditio: existit enim defuncti defensor, & quidem idoneus, qui de solido creditoribus cauet.

¶ Addictio bonorum tunc demum habet locum, cũ defunctus reliquit libertates ex testamento, vel ab intestato. Ang.

¶ In primis hoc rescriptũ toties locum habet, quoties testamento libertates datæ sũt. Quid ergo si quis intestatus decedens, codicillis libertates dederit, neque adita sit ab intestato hæreditas, an fauor constitutionis debebit locum habere? Certe si intestatus decesserit, & codicillis dederit libertatẽ, competere eã [b] nemini dubium est. Tũc enim constitutioni locum esse verba ostendunt, cũ nemo successor [c] ab intestato existat. Ergo quamdiu incertum erit, vtrum existat, annõ, cessabit constitutio, si vero certũ esse cœperit neminem [d] existere, tunc erit constitutioni locus.

¶ Dicet ille, qui repudiauerit hæreditatem, possit in integrũ restitui, & iterum adire, tamen addictio semel facta, & libertates non cessabunt.

¶ Si is, qui in integrum restitui potest, abstinuerit hæreditate, † an quãuis potest in integrum restitui, † põt admitti constitutio, & bonorum addictio fieri? [e] Quid ergo, si post addictionem libertatũ cõseruandarũ causa factam, in integrũ sit restitutus. Vtiq; non erit dicẽdum reuocari libertates, quia semel competierunt. †

Si libertates datæ fuerint inter viuos datur addictio bonorum, sed reuocatur in dubiũ, an datæ fuerint in fraudem creditorum. Aret.

¶ Hæc constitutio, libertatũ tuendarum causa introducta est. Ergo si libertates nullæ sunt datæ, cessat hæc constitutio. Quid ergo si viuus dederit libertates, vel mortis causa, & ne de hoc quæratur vtrum in fraudem creditorum, an non factum sit, idcirco velint sibi addici bona an audiẽdi sĩt? Et magis est vt audiri debeant, † & si deficiant verba constitutionis.

Supplet rescriptum Diui Marci. Angel.

¶ Sed cum multas diuisiones [f] eiusmodi constitutioni deesse perspeximus, lata est a nobis plenissima constitutio, [g] in qua multæ species [h] collatæ sunt, quibus ius huiusmodi successionis plenissimum est effectum, quas ex † ipsius lectione con-

** † in nonnullis veterib. exẽplarib. deest an, q le ctio forte melior & probabilior est. ita .n. tollitur interrogatio sequẽs suspẽsiua sine respõsione.
† aliàs posſit.
† Et sic collige ex hoc tex. secundũ Ang q concurrentibus duobus remedijs extraordinarijs, potentius habetur, q habuit effectum.
† no. locũ esse legis dispõni, nã etsi verba deficiant, dummodo vigeat eius ratio.
† no. q sæpe verbũ venditio ponitur p emptione & ecõtra, & aduerte q fortius dico. q licet simpliciter dicat vnũ intelligitur de vtroque, quia sunt correlatiua, vt l. fi. C. de indi. viduit. tol. & l. 1. fi. de acceptilat. Ang.
† aliàs q.
** † aliàs ipsa.

¶ De successionibus sublatis. Rube.

Cõtinuatio. ¶ Supra visum est de multiplici specie successionum sed quia sunt quædam, quæ hodie sunt sublatæ, vt est illa, quæ fiebat p bonorum venditionem, vel senatuscõsultum Claudianum: ideo subdit de successionibus sublatis. Christoph.

Diuisio. Erant ante. ¶ Totus iste tit. diuiditur in duas partes. Primo tollit venditiones, & successiones, quæ ex eis fiebant. Secundo, quæ fiebant ex senatuscõsulto Claudiano. Secunda ibi, Erat.

a ¶ Emptio. id est venditio, † vt sequitur, sic & ff. de act. empt. veteres. Accur.

ADDITIO. Quod facit, vt pœnale dispositum in vno, puta vendente habeat locum etiam in emente, cum sint correlatiua.

b ¶ Ambages. Nam proponebat creditor actionem, & si cadebat a syllaba, cadebat a causa, si vero non cadebat, bona debitoris absentis, vel præsentis vendebat sua auctoritate, quod hodie non est, vt hic, & Codic. de formu. & impe. lege prima, & secunda.

c ¶ Ordinaria. id est solennia.

** ¶ Hoc est in quibus conceptio formularum obseruabatur. l. actio. ff. de negotijs gestis.

d ¶ Expirauerunt. id est recesserunt.

e ¶ Bona. Scilicet omnia, vt ff. quibus ex cau. in pos. eat. l. 1. sed hodie pro mẽsura debiti declarati, vt in Auth. de exhi. & introi. re. §. si vero collat. 5.

ADDITIO. Dic hoc verum, quando agitur personali, secus si agatur etiam hodie reali, vel hypothecaria, quia iura antiqua remanent incorrecta, & sic fit missio in solidũ in pos. vt not. glo. in auth. et qui. C. de bon. auctori. iu. pos. & in l. 3. C. de procur.

f ¶ Libris. vt ff. quib. ex cau. in possessio ea. per totum. & de bonis auct. iud. pos. per totum.

g ¶ Erat. Bacchata. i. capta, vel decepta. Vt .n. vino quis capitur, vel baccho, ita & amore. Item furore amoris nil vehementius inuenitur, vt in Authen. quib. mo. nat. effic. legi. §. illud. colla. 6.

** Bacchati. n. veteres dici voluerunt, & quicquid vehementius commouetur. No. Marc.

ADDITIO. Et maxime, in iuuenibus, vnde ver. Militat in teneris annis amor hospes amœnus, Et in canicie ridiculosa venus. Facit c. cum in iuuentute. extra de præsumptio.

h ¶ Substantiam. Si coniungebat se alieno seruo contra domini nunciationem; vt C. ad senatuscons. Claudianum. l. 1.

*¶ Corn. Tacitus, lib. 12. scribit Cl. Cæsarem retulisse ad patres de pœna feminarum, quæ seruis coniungerentur, statutumque fuisse, vt ignaro domino ad id prolapsa, in seruitutem sui consensisse intelligeretur, & qui nati essent, pro libertis haberentur.]

Margin: Ebrius & mulier luxuriosa cõquiparantur.

Margin: ** aliàs erant autẽ præter dictã succ.

Margin: * concor. §. vlt. inf. de interdi.

stitutionis potest quis cognoscere.

¶ De successionib. sublatis, quæ fiebant per bonorum venditiones, & ex senatuscons. Claudiano.

¶ Successio facta per venditionem bonorum debitoris est hodie sublata. Aret.

Erant † ante prædictam successionẽ olim, & aliæ per vniuersitatem successiones, qualis fuerat bonorum emptio, [a] quæ de bonis debitoris vendendis, per multas ambages [b] fuerat introducta, & tunc locum habebat, quando iudicia ordinaria [c] in vsu fuerant, † sed cum extraordinarijs iudicijs posteritas vsa est, ideo cum ipsis ordinarijs iudicijs etiam bonorum venditiones expirauerunt, [d] & tantummodo creditoribus datur officio iudicis bona [e] possidere, & prout vtile eis visum est, ea disponere, quod ex latioribus Digestorum libris [f] perfectius apparebit.

¶ Successio, quæ fiebat per senatusconsultum Claudianum, est hodie sublata. Ang.

¶ Erat & ex senatusconsulto Claudiano miserabilis per vniuersitatem acquisitio, cum libera mulier seruili amore bacchata, [g] ipsam libertatem per senatusconsultum amittebat, & cum libertate substantiam, [h] quod indignum nostris temporibus esse existimantes, & a nostra ciuitate deleri, & non inseri nostris Digestis concessimus.

Continuatio Ang.

¶ De obligationibus.

Hic incipit tertia pars principalis diuisionis totius istius operis gratia commodioris diuisionis, & etiam materiarum facit, lege Caius, §.1 ff.de lega.3. cum fi. ibi no. quoniã hic tractatur de tertia parte, siue de tertia materia, ĩ qua versatur ius nostrum, quoniam versatur circa tria, aut circa personas, aut circa res, aut circa actiones & obligationes, vt supra de iur.na.gen.& ciui. §.fi. Vsque huc tractauit de personis, & rebus, vt dicit glo.rub. igitur aliam & tertiam partem faciemus de obligationibus & actionibus, & per consequens de tertia materia totius iuris ciuilis. Aretin.

¶ De obligationibus.

¶ Continuat, & diffinit obligationem. Angel. Aret.

Continuatio Acc.

¶ De obligationibus. Dictum est sup. de personis, lib.1. de rebus in secundo, & tertio vsque huc. Nũc de actionibus debet dicere, vt sup. de iu.natu.§.fi. sed quia obligatio mater est actionis, vt ff. de proc. licet. §.ea obligatio. ideo præmittitur de his obligationibus, & ideo dicit hic, Nunc &c. Accur.

¶ Aduerte, quia hoc dictum est falsum. Si n. esset mater, posita matre poneretur filia, quia sunt correlatiua, quod tamen est falsum, quia est dare obligationem sine actione, l.nisi.l.si tutor.2.§.fin.ff.de tut.& ra.distra. vbi statim, quod tutor incipit administrare, nascitur obligatio, & tamen actio non oritur nisi finita tutela. Nec obst §.licet, quia verbum, parit, non stat proprie, sed proprii stat in l. si bene collocatæ, ff. de vsur. in cap. si perfodiens de homi. in c. dilecto. de præben. * Limitanda itaque est gl. vt procedat in actione personali, non in reali. item in actione natiua, non in datiua, quæ datur à lege sine vlla obligatione, Ias. inf. de actio. in prin. in 3.col. ad fi.

NVnc transeamus. ¶ Totus iste tit. diuiditur in quatuor partes. Primo ponit diffinitionem obligationis. Secundo ponit vnam diuisionem obligationũ. Tertio ponit secundam diuisionem. Quarto illam diuisionem in aliam subdiuidit. Secunda, ibi, Omnium autem. Tertia ibi, Sequens. Quarta ibi, Prius est.

SYL.

¶ CASVS ita figurari potest. Cum simus aggressi tractatum de obligationibus, prius est, vt cognoscatur id, de quo disputatur, & eius diuisiones, vt ordinate in ipsa materia procedi possit, ad quod respõderur prout in text.& casus est literalis. Not. quid sit obligatio. Item, quod est ius. item, quod eius vigore quis dicatur victus. item, quod astringit ex virtute sibi a iure ciuili tributa. Item, quod obligationes aut ciuiles sunt, aut prætoriæ, & quæ sint ciuiles, & quæ prætoriæ. item, quod sunt ex cõtractu, vel quasi, delicto, vel quasi, & illæ, quæ ex contractu sunt contrahuntur aut re, aut verbis, aut literis, aut consensu.]

NVnc transeamus ad obligationes. Obligatio [a] est iuris [b] vinculum, quo necessitate [c] astringimur ali-

a ¶ Obligatio. Videtur, quod nulla obligatio diffiniatur. Nã ciuilis sola non habet effectum exigendi, vt patet in obligatione literarum ante biennium, vt infra de lite. oblig.

Obligatioͤnũ, quædã est ciuilis tantũ, quædã naturalis tãtum, quædã ciuilis, & naturalis simul.

¶ Hæc opi. cõmunis est, quã tenuis Vltramon. velint, nec naturalem, nec ciuilem natam, de quo in l. cum quis, C. de iuris & facti ign. Item pater in obligatione ciuili, & naturali simul. nam si pactum fieret de non petẽdo, tollitur naturalis & remanet ciuilis, vt ff. de solu. Stichum, aut Pamphilum, §. naturalis. & tamen non habet effectum istum, vt inf. de excep §.præterea. item nec, naturalis quia nec per eam fit exactio, licet impediatur repetitio. † vt ff. de don. l. hoc iure, § pen. & ff. de cond. indeb. l. iudex. & l. iulianus. Sed dic, quod simul vtraque hic diffinit. Itẽ si bonã est diffinitio, ergo conuertitur cum suo diffinito vbicumque ergo est iuris vinculũ, est obligatio, & econtra, vbi non est tale iuris vinculum, non est obligatio, ergo nec fideiussor adhiberi potest, vt ff. de verb. obl. l.1. §.2. in fi. quod est falsum, quia naturali obligationi accedit, vt inf. de fideiuss in princ. Sed dicas. quod hic est deceptio, nam si dicas non est obligatio, scilicet ciuilis, & naturalis, vera est si dicas obligatio, scilicet nulla, etiam naturalis, falsa est, & sic vis est in dictione, obligatio. Vbicumque enim dico, quòd naturali obligatione quis tenetur, intelligo de iure gentium, quia conuenit solis hominibus, & omnibus.

† Secus est in ciuili, quia nõ impedit repetitioné l. creditori. C. de pact.

Diffinitio bona conuertitur cum suo diffinito.

¶ Adde, quod hæc opin. communis est, contra quam disputando tenet Fortu. in l. si vnus, §. pactus, in 7. col. ff. de pact. vbi tenet, quod hic sola ciuilis diffiniatur.]

SYL.

b ¶ Iuris vinculum. i. ius vinciens, & sic est res incorporalis, vt sup. de rebus corp. & incorp. in fi. vt enim boues funibus vsualiter ligantur, sic homines verbis ligantur & intellectualiter, vt ff. de verb. sign. l. rei, § 1. † ADDITIO. Iuxta illud: Verba ligant homines, taurorum cornua funes. Cornu bos capitur, voce ligatur homo.

† Fortasse voluit allegare l. nominis & re. §.1. eo. tit. vel l. obligamur, ff de act. & obl.

c ¶ Necessitate. Tunc enim vere debitor est cum necesse habet soluere, vt ff de verb. sig. l. debitor, & ita secundum hoc nulla obligatio. cui opponitur exceptio, diffinitur hic l. non videtur cœpisse. de reg. iur. quod verum est, si apponatur exceptio, ideo quia desijt esse vinculum naturale, vel ciuile, nã quædam exceptiones proponuntur ẽt, quã vtrumque vinculum adest, vt Macedon. & Velleia.

SYL.

Obligatio effectualis hẽt radicé naturalé, & ciuilé.

¶ Rationem assignat Bart. in l.1. in pen. col. ff. de condict. indeb.

¶ Sunt. n. effectualis obligationis duæ radices,

ces, vna naturalis s. quæ consensu nascitur, quę inter omnes fieri potest, et inter seruos & hæc naturalis dr, vt ff. de pact. l. 1. §. adeo. hæc radix est cōtrario cōsensu tollitur, vt ff. de sol. l. Stichum. §. naturalis, quia nil tā naturale, &c. vt ff. de re. iu. l. nihil tā naturale, sed hæc naturalis vim nō habet exigēdi impedir th solui repetitionem, vt ď fideiuss. l fideiussor. §. fideiuss. Huic qhque accedit ciuilis et radix, quæ illi n'fali faciem dat, vel formam, vel vestē, vt possit parere actionem. Et hęc ciuilis tollitur contrario ciuili actu, non naturali, vt per acceptilationem, vt inf. qui. mo. tol. obl. §. 1. alias §. item per acceptilationem. Item per sniam remanente naturali. sed hoc non est ipso iure, sed per exceptionem, vt ff. de cond. indeb. l. Iulianus. snia. n. est de iu. ciu. cum omnia iudicia sint de iu. ciu. vt diximus. sup. de iu. na. §. ius autem. In glos. vt sunt &c. per l ff. de orig. iu. l. 2. §. hæc disputatio.

Obligatio ciuilis tollitur p acceptilationem, & sententiā.

cui[9] rei [a] soluēdę scđm [b] nostræ ciuitatis iura.

¶ Ponit primam diuisionem obligationum, quia aliquæ sunt ciuiles, aliquæ prætoriæ, na. i. secundū leges, et sic ciuilis & naturalis hic simul diffinitur.

SYL. ¶ Hæc gl. communiter approbat, quicquid voluerit gl. in l. 1. ff. de cond. indeb.

¶ Et hæc ciuilis non adhæret seruis, cū nil sint inspecto iu. ciu. ff. de reg. iur. l. seruitutē & l. q attinet. Item filio contra patrem. vel contra non nascitur, vt ff. de cond. indeb. l. frater à fratre §. quęsitum. cum inter eos nō possit esse iudiciū, vt ff. de iudi. l. lis, iu. ciu. impediente ratione patrię potestatis, vt sup. de patria po. §. ius autem. Accur.

Obligatio ciuilis quibusdā personis non adhæret.

SYL. ¶ Adde, quod vera ratio est, quia inspecto iure ciuili filius est eadem persona cum patre, & econtrario, & ideo actio & passio in eod. subiecto non cadit, quæ talis vnitas nō est considerata secundum ius gen. hoc autē verum de iu. antiquo, exceptis castrēsib. vel quasi, & hodie aduentitijs de quibus videnda essent, quæ ponit Bar. in l. si quis pro eo. §. item si filius. ff. de fideiuss.]

ADDITIO. Hodie th in aduentitijs fortè nascit' ciuilis obligatio, q̄uis durante pria potestate contra eum non exerceatur. Ang.

a ¶ Rei. Vel etiam facti, quia verbum rei generale est, vt ff si certum peta. l. 1. in fin. & ff. de verb sign. l. rei.

*¶ Adde, q & verbum, soluendæ, positum in hoc tex. pertinet ad omnē satisfactionē, non ad eam tantum, quę nummis fit. l. solutionis ff. de sol. & l. solutionis de verb sign.]

ADDITIO. No. appellatione rei factum contineri, ex quo dixerunt aliqui, q si statuto caueatur, q pro quacūque re petita soluatur solidus p libra, q habebit locū in facto petito, q verū limitat hic Bal. qn tale factū petitum erat æstimabile, vt librū scribi, domum ædificari, & fossam fodi. Si autē esset inæstimabile. vt facere vxorem consentire, tunc nihil esset soluendū, quia verba statuti debent intelligi in casu possibili, hoc est, quo res æstimari possit. leg. nō solum. ff. de actio. & obligatio & l. si ideo, C. ad Syllan. Christop.

b ¶ Secundum. Illud, secundum potest referri ad totā diffinitionē, quasi dicat, obligatio sic diffinitur secundum iura Romana. i. secundū leges, et sic ciuilis & naturalis hic simul diffinitur.

SYL. ¶ Adde, q hęc expositio est bona. quia est vltima dria perficiens diffinitionem quæ respicit causā formalem. & excludit illud iuris vinculū, quo quis astringitur alicuius soluendæ rei non scđm nostræ ciuitatis iura, quæ verba important vt vinculum obligationis, licet habeat naturalem causam, velut primam materiā & præexistentem, th formaliter causetur secundum nostræ ciuitatis iura, ita vt ciuilis obligatio naturali iuncta, tanquam cām formalis materialis & masfeminæ, efficiat vinculum necessitate astringens, secūdum nostræ ciuitatis iura, vnde tenetur seruus domino operari, & tamen non est hæc obligatio, sed vinculum iuris gentium, quod ius ciuile recipit, nihil tamen ei adiungit attributi formale.

¶ Vel dic, q refertur tm ad principiū. s. iuris vin. & q dicit, quo astringimur s. qhq. vt qn est ciui. & nat. qhque nō, vt qn est naturalis sola, vel ciuilis sola. & sm hoc qlibet diffinitur, hic nō etiam naturalis vel ciu. sola. Vel dic, q ponitur remotiue hæc dictio, sm q. d. illa obligatio est iu. vinc. quæ est sm ius, nō cōtra ius. ff. de verb. ob. gnaliter & l. veluti, & sm hoc refert' ad primū. Vel dic, q refert tm ad illā dictionem, soluēdæ. nam sm ius sunt faciendæ solutiones, vt res æque bona soluatur, vt ff. si cert. pet. l. cum quid. & ff. cō mo. l 3 §. si reddita. Item congruo loco & tpe, vt ff. de sol l. si solutui us. Itē de euictione promitti, alias non vr̄ soluere, vt ff. de verb. oblig. l Iulianus, §. qui fundum. & ff. de cond. causa data, l. fin. & de emctio. l. 2.

** Adde, q & si res soluta potest auferri, vt quia alteri pignorata, vel sub conditione legata, non vr̄ soluta. l. si rē. l. qui res. de sol. l. non q, de lega. 1. Idem, si non eo. tit. habuerim, quo mihi debebatur, sed pretiū præstiterim, q docet Alcia. l. Labeo. & Sabinus de verb. sig. Itē per cōpetentes actores & iudices fiat solutio, aliter nō valet snia, hæc solutio fieri, debet, vt C. si a non compe. iud. l. si.

SYL. *¶ Istā vltimā partē gl. dicit singularē las. in §. 1. col. pe. nu. 167, inf. de actio. & Soc. in rub ff. solut. matr. col 7. ad hoc, quod snia lata sup inepto libello sit ipso iure nulla.]

** Intellige glos. quando ex facie libelli apparet, q nullo modo competit ius agendi, vt si dicatur, peto tale fundū. quia rex est in Francia, Bart, Alex. in l. edi. C. de eden. vel si quis agendo rei vēdicatione contra Titium, narret eū nō possidere, Abb. c. cū di. in 3. no. de empt. & vēd. secus āt est, qn narrat' quidē apta

apta causa in libello, sed exprimitur inepta actio, veluti si dicam mutuaui Titio centum ideo peto eum mihi cõdemnari actione ex locato. nam tunc communis opin. doct. est, quod sustineatur talis libellus, vitesque habeat sententia super eo ferenda. Alexan. l. 1. col. fin. ff. de eden. & ita distinguit nouissime Maranta in sua practica in 3. par. 6. par. num. 67. 68. & 69.

gerebant, quod dic vt supra de iu. natu. §. prætorum.

g Sequens diuisio. s. obligationum.

h Ex contractu, vt infr. vsque ad titu. de obl. quæ ex quasi contractu.

¶ Omnium autem obligationum summa [a] diuisio [b] in duo genera deducitur, namque aut ciuiles sunt, aut prætoriæ. Ciuiles sunt, quæ aut legibus [c] constitutæ, aut certo iure ciuili cõprobatæ [d] sunt. Prætoriæ sunt, quas Prætor ex sua iurisdictione constituit, e quæ etiam honorariæ [f] vocantur.

¶ Ponit secundam diuisionem obligationum, quæ est quadruplex.

¶ Sequens [g] diuisio in quatuor species diuiditur. Aut enim ex contractu [h] sunt, aut † quasi ex contractu, [i] aut ex maleficio, [k] aut † quasi ex maleficio. [l]

¶ Obligationes ex cõtractu sunt in quadruplici differentia. Angel.

¶ Prius est, vt de ijs, quæ ex contractu [m] sunt, dispiciamus. Harum æque [n] quatuor sunt species, aut enim re [o] contrahuntur, aut verbis, [p] aut literis, [q] aut consensu, [r] de quibus singulis dispiciamus.

† alias ex quasi.

† alias ex quasi.

Diuisionis diffinitio.

a Omnium. Summa, i. prima, vel summa, i. breuis, sic sup. de iure perso. in princ. est enim quandoque maior, vt inf. eo. §. fin.

** Summa, i. præcipua potiorque, & qua nulla sit superior.

b Diuisio. Diuisio est innumerabilis materiæ breuis compositio, & diuisio ad multa facit, vt diximus in proœmio. §. penul.

SYL. Tu rectius dic, quod diuisio est alicuius totius vniuersalis, aut integralis sufficiens & distincta partium assignatio.]

Adde legendum hoc loco, deducitur pro diuiditur, vt in l. idem. ff. de rei ven. nõ aũt deducitur, qui error & alibi irrepsit, vt docet Bud. in Pand. in l. testium. de testi.

c Legibus. vt legis Aquiliæ obligatio, vt inf. de leg. Aquil. in princ. item de pauperie per legem 12. tabularum, vt ff. si qua pau. fe. d. l. prima. t. resp. Itẽ furti nec manifesti, vt inf. de noxa. §. sunt autem. secus autẽ est de furto manifesto, quia illa obligatio est prætoria, vt inf. d. perpe. & tẽp. act. §. furti quoque.

d Iure ciuili comprobatæ. vt sũt obligationes iure gentium inuentæ, vt sup. de iur. nat. §. Ius autem. quæ a iure ciuili sunt comprobatæ, vt ff. de iust. & iu. l. ius ciuile.

SYL. * Vide Fort. in l. iuris gentium in 1. not. in princ. ff. de pact.]

e Constituit. Vt obligatio de furto manifesto, vt inf. de perpe. & temp. act. §. 1. Itẽ ex rapina, & vbicunque prætor aliquã obligationem inducit, vt patet per multos titulos, vt ff. de iust. & iur. l. ius autem ciuile. §. ius prætorium.

f Honorariæ, quia prætores honores

i Quasi ex contractu. vt inf. de obligat. ex quasi cõtractu. Sequentes duo titu. vsque ad quartũ lib. sunt communes scilicet per quas perso. no. ob. acq. & quot mo. toll. oblig.

k Ex maleficio vt infr. de obli. ex malefi. vsque ad tit. de obl. ex quasi malefi.

l Quasi ex maleficio, vt infr. de obli. ex quasi maleficio. Et subaudi, aut ex varijs figuris causarum, vt ff. de actio. & obliga. l. 1. in princip.

* Decipitur Accur. nam in d. l. 1. per obligationes, quæ nascuntur ex varijs causarũ figuris intelliguntur quæ sunt ex quasi contractu, & ex quasi maleficio quam interpretationem & veriorem & crebriori calculo receptam ait Ias. infr. tit. de actio. §. 1. in glo. super. ver. alijs.]

m Prius est. Ex cõtractu propriæ ponitur, quo ad illos contractus, vbi hinc inde, nascitur obligatio impropriæ quo ad alios, vt ff. de verb. sig. l. Labeo 2. sic. ff. si cer. pet. l. certi cõdictio. in princ. & de offi. proc. & leg. l. 2.

ADDITIO. Not. appellatione contractus intelligi propriæ cõtractũ vltro citroq. obligatorium. Ex quo dixit Bald. quod si statuto caueatur, quod qui non petierit debitum ex contractu infra decem annos, cadat à iure suo, non habet locum in creditore ex mutuo, quia ille non est propriæ contractus, cum solum recipiens obligetur, nõ autem numerans. Christoph.

n Aeque, vt sup. Accurs.

o Re contrahuntur. vt inf. tit. prox.

p Verbis. vt inf. tit. 2. vsque ad tit. de lit. obligat.

q Literis, vt inf. de lit. oblig.

r Consensu vt inf. de oblig ex cõsen. cũ seq. tit. Sed quę est differentia inter actionẽ, & obligationem, & contractum? Respond. ferunt,

† Contractus obligatio, & actio differunt,

con-

¶ Quib. modis re contrahitur obligatio.

¶ Obligatio ex mutuo contrahitur re, & in ijs rebus, quæ pondere, numero, vel mensura constituunt. Et dicitur mutuum, quia de meo tuum fit. Angelus Aretin.

RE contrahitur [a] obligatio, veluti mutui datione. Mutui [b]

contractus est verborum conceptio vel cõsensus, vt patet, ff. de verbo. obliga. l. stipulationũ, § stipulatio. & est facti, vt ff. de cur. fur. l consilio. in fin.

¶ Adde, quod non est verum, conceptioné verborum esse qualitatem & formam essentialem omniũ contractuum, sed illorum tãtũ, qui verbis perficiuntur. vt stipulatio, nam aliorum essentialis forma est consensus, aut res, aut literę, vt hic dicitur, & verba in eis interueniunt. vt causa instrumentalis accidẽtalis, & ideo sine eis esse possũt. l. mutus. ff. de iure dotium. & declarat hic Ang. & no. quod illa verba posita in gl. vel consensus. non sunt Accursij, sed sunt additionalia & imperfecta, quia consensus sine alia forma non diceretur contractus eo modo quo hic accipitur. sed esset conuentio seu pactum simplex. l. 1. ff de pact.]

¶ Obligatio est, quæ inde nascitur, vt arg. ff. si cer. pet. l. 2. circa finem, Actio est quod postea inde surgit, & sic nullum est alterũ vt ff. de proc. licet. § ea. & inf. tit. 2. in prin. & hæc duo sunt iuris, vt in diffinitionibus patet.

** Hinc fluxit quod vulgo iactatur. Ex cõtractu actionem dari, ex obligatione vero nasci.]

¶ Quibus modis re contrahitur obligatio.

Continuatio. Continuatio istius titu. ad præcedentem patet, sup. tit. prox. in fi. Aret.

Diuisio. RE contrahitur. ¶ Totus iste titulus diuiditur in quinque partes. Primo ponit de mutuo. Secundo de indebito solutio. Tertio, de commodato. Quarto, de deposito. Quinto, de pignore dato. Secunda ibi, in §. is quoque. Tertia ibi, item is. Quarta ibi, Præterea. Quinta ibi, in §. Creditor quoque.

¶ Re contrahitur. CASVS non est aliter figurandus, cũ stetur in declaratione terminorum. Declarat enim, qualiter re obligatio cõtraharur, & in quibus mutuum cõsistat, & ad quid detur, & vnde dicatur, & quæ actio ex eo nascatur. Not. mutuum re contrahi. item, quod res existentes in pondere, numero, vel mensura, sunt illæ, in quibus mutuum consistit. Item, quod in his rebus ita demum mutuum contrahitur, quando dantur ad pondus, numerum, vel mensuram, & hæc est forma antecedens ipsius. item in prædictis rebus non contrahitur etiam mutuum, nisi ita dentur vt accipientium fiant, & hæc est vna ex causis finalibus ipsius, Item in prædictis rebus similiter non contrahitur mutuum, nisi ita dentur, vt factæ accipientium non eædem reddantur, sed aliæ non diuersi generis sed eiusdem. & hæc est alia finalis causa eiusdẽ. Item qui mutuum accipit debet rem eiusdẽ generis æque bonam reddere. Item nota mutui etymologiam. Item, ꝙ ex cõtractu mutui oritur certi cõdictio.

a ¶ Re contrahitur I primis nota vestiri pactum id, quod est nudum. 6. modis (i) Re, vt hic Verbis, vt inf. tit. 1. Literis, vt inf de liter. oblig. Consensu, vt inf. de oblig ex consen. Cohæren tia cõtractus, vt si iuxta contractum apponatur aliquod pactum ante vel post, vt C. de pact. petens. & ff. de pact. l iuris gen. §. quinimmo. Item interuẽtu rei, vt in contractibus innominatis, ex quibus nascitur actio demum re secuta, vt C. de rerum permu. ex placito. — Pactũ nudũ sex modis vestitur.

¶ Adde, quod ille tex. non probat nisi a contrario sensu, bonus tex. in l 1. §. item emptio in 2, resp. ff. de rer. permu.] SYL.

¶ Sed quid differt ea, quæ vestitur re, ab ea, quæ interuentu rei vestitur? Resp. prima habet vestimentum & robur statim, cũ nascitur, nam tacite agitur, vt reddatur mutuum vel commodatum, ff. si cer. pet. eũ quid. sed in alia dudum forte postea, quando res traditur. C. de pact. petens. & C. de re. permuta. ex placito. Et adde duos modos, vt no. d. §. quinimmo, scilicet quando vestitur legis auxilio, quod est, quoties nudum pactum actionem parit, vt in donatione, vt ff. de pactis. legitima. Item rei principio, vt in pollicitatione facta reipublicæ, vt ff. de pollic. l. 1. Accursius.

ADDITIO Item vestitur pactum auctoritate legis, vt C. de donat. si quis argẽtum, sed iste modus comprehenditur sub prædictis. item iureiurando, vt ff. de ope. l. be. vt iusiurandi.

¶ Adde sm̃ Ias. in l iuris gẽt. §. quinimmo. in 6. col. ff. de pact. quod vestitur etiam cohærentia voluntariæ traditionis. l. lege. C. de pact. item implemento conditionis. l. cum ad præsens. ff si cer. pet.* Et de istis vestimẽtis vide Fortu. in d. §. quinimmo col. 23. vbi late hanc materiam persequitur.] SYL.

ADDITIO (i) Et dicitur pactum nudũ, quod stat in puris finibus conuentionis, alias si transit in proprium nomen contractus, vel formam seu solennitatem, vel causam, per quam robur & efficaciam assumit, erit vestitum. Ang.

** Pactum nudum quod dicatur, colligitur ex l. si tibi. C. de loca. & cond. vbi est pulcherrimus tex. ad hoc.

b ¶ Mutui. Nota, quod quatuor debent

autem † datio in ijs rebus consistit, quæ pondere, [a] numero, mensurave constant, veluti vino, oleo, frumento, pecunia numerata, ære, argento, auro, quas res aut numerando, [b] aut metiendo, [c] aut appendendo [d] in hoc damus, vt accipientium fiant. Et † quandoque [e] nobis non eædem res, sed aliæ eiusdem naturæ, & qualitatis [f] redduntur. † Vnde [g] etiam mutuum appellatum est, quia ita a me tibi datur, vt ex meo tuum fiat, [h] & ex eo contractu nascitur actio, quæ vocatur condictio. [i]

¶ Si soluitur non debitum per errorem, re contrahitur obligatio, sicut ex mutuo, pupillus tamen sine tutoris auctoritate non obligatur. Aret.

¶ Is † quoque, qui nō debitum accepit ab

Mutuo quatuor sunt necessaria.

esse in mutuo. Natura, vt ad hoc sit inuenta, vt mensuretur, vel ponderetur, vel numeretur, sicut est in pecunia, vt ff. de contrahen. empt. l. 1. Item cōsuetudo. Item aptitudo, vt ad numerum, vel ad pondus suę naturę aptetur. Itē actus, scilicet vt detur secundum naturā suā, nā si dedero pecuniam in sacculo non numeratam, vt tandem reddas, non erit mutuum, sed innominatus contractus. Vide hos casus. ff. si cert. peta. l. 2. §. 2.

a ¶ Pondere. ff. si certum petat. l. 2. §. Item mutuum contra. Solut. ibi large accipitur nomen pecuniæ, vt ff. de leg 1. talis: Accursius.

† alias qm.

† alias ide.

b ¶ Numerādo. Vt pecuniam.

c ¶ Metiendo. vt vinum, oleum, frumentum.

Cōsuetudo & alia tria a mutuo sūt cōsideranda.

d ¶ Appendendo. Vt ære. & argento, & auro. Sed quid si librum ad pondus dedero? Respon. non est mutuum, quia consideratur consuetudo, & aptitudo, & natura rei talis. sic. ff eod. l. 2 § 1. Item quid si pecuniam in sacculo vt speciem? Respon. non est mutuum, quia actus mutuo similis exigitur, vt ff de leg. 1. plane. §. 2.

e ¶ Et quandoque incidenter enim quandoque eadem, quia nō indiget ea, vt arg. ff. si cert. pet. l. qui pecuniam, sed cum accipit, eius debet esse propositi, vt aliud reddat, vt ff. si cert. pet l 2 in princ. Accur.

¶ Adde, quod sēper placuit Intellectus Decij in l. 2. ff. eod. quod intelligamus quādoque. i. aliquo tempore, per tex. in l. res in dotem. ff. so. mat. qui tamen fuit antea Fulg. in d. l 2 *facit l 1. In §. 1. ff. quod quisque iur.]

SYL.

* ¶ Ant. Aug. lib. 3. emend c. 7. hunc locum ita ex antiquis codicibus legendum, & distinguendum ait. Quas res aut numerando, aut metiendo, aut appendendo in hoc damus, vt accipientiū fiant, & quandoque nobis non eædem res, sed aliæ eiusdem naturę & qualitatis reddantur. inde etiam mutuum appellatum est. interpretaturque, quādoque pro quandocunque. hoc est, quandocunque reddendæ sint, ita reddantur. quam scripturam & interpretationem comprobat etiam auctoritate tum Caij, tum Pauli. Quod vero, quandoque, pro quandocunque vsurpètur extant exempla. l. res. de iu. do. l. si vini. de vsufru. ea. re. & alibi passim.]

f ¶ Qualitatis. i. bonitatis, quod tacite semper præsumitur agi, vt ff. si cert. peta. l. cum quid, §. 2.

Mutuum vnde cōponitur.

g ¶ Vn. Quia fit accipientis. Accur.

h ¶ Tuū fiat. Cōponitur .n. ex integro & corrupto, vt hic, & ff. si cer. pe. l. 2. §. appellata. Et no. q̄ licet deseruite nomini, quia nomina debēt esse consonantia rebus, vt supra de dona. §. est & aliud. Et no. reconciliari mutuum tribus modis, vt no. ff. si cer. pe. l. 2. § 2. & infra eo. §. item is. in gloss.

† Facit ad hunc §. c. vlt. cū gl. 1. ah me. ext. de sol. vbi optima glo. in materia repetitionis indebiti.

¶ Adde, quod ex æquitate quandoque & ex causa mutuum contrahitur, licet non fiat de meo tuum, cuius exemplum ponit Deci. in l. cum filiusf. prope fin. ff. eo. Sed quid si res ita detur, vt fiat accipiētis, vt tamen eadem reddatur? vide Alc. lib. 2. Parad. cap. 21.

ADDITIO. Quibus adde duos alios modos. s. propter superuenientiam dominij in mutuantem ex causa de præterito, vt l. proinde. ff. si cer. per. Item ratihabitione secuta, vt l. si procurator. ff. de cond. indeb. & hæc vera in mutuo mere naturali, alias in mere ciuili cursu biennij. Item ciuile, cui natura cooperatur, reconciliatur stipulatione, siue præcedat, siue sequatur, vt per Ang hic.

Cōdictio certi spālis.

i ¶ Condictio. Scilicet certi specialis, quæ de mutuo datur, quæ appellatur a quibusdam. Si certum petatur, vt ff. de triti. l. 1. Sed dic, quod condictio certi ex mutuo specialis dicatur. Est & alia generalis, quæ datur ex omni causa, & omni contractu, ex quo certum petitur, vt ff. eod. l. certi condictio. in princip.

Cōdictio certi gñalis.

SYL.

¶ Hæc opin. communiter approbatur in l. certi condictio. in princ. ff. eodem, quamuis vltramon. tenuerint vnam esse certi condictionem.]

¶ Sed numquid ad interesse datur certi cōdictio? Quidam dicunt q̄ non, vt ff. si quis in ius voc. non ie. l. fi. Nos dicimus quod sic, & quod d. l. dicitur, incerti cōdictio, dic, id est certi condictio, quæ datur ad interesse, quod est incertum, & est ratio, quia licet

prima

eo, qui per errorem [a] soluit, re obligatur: daturque agenti contra eum propter repetitionem condictitia [b] actio. Nam † perinde ei, [c] & ab eo [d] condici potest, si apparet [e] eum dare oportere, ac si mutuum accepisset. [f] Unde [g] pupillus, si ei sine tutoris auctoritate indebitum per errorem datum est, non tenebitur indebiti condictione, non magis quã

prima facie sit incertum, certificatur tamen per iudicem, vt infra de actio. §. curare. † secus si ad factum. quia etiam in sententia nõ certificatur quãtitas, vt ff de verb. oblig. vbi autem. § qui id quod. & ff. de re iudic. si quis ab alio. §. fina.

† Et, p hoc allegat Ange. hic casũ i l. 2. C. de inutili. stip. Non est. n. i potestate actoris quã titas interesse, sed spectat ad iudicem.

¶ Hæc opin. cõmuniter tenetur i d. l. certi condictio. In princ. quando interesse petitur simpliciter.

¶ Is quoque.

† aliàs p. ide ab eo cõdici potest. aliàs perinde ei condici, &c.

CASUS. Quærebatur, an aliter re cõtraheretur obligatio, quam ex mutuo & respondetur quod sic, ex receptione indebiti soluti per errorem, cuius tamen contrarium videbatur, tum quia qui soluit magis distrahere intendit, quam contrahere: tum quia non soluit animo sibi obligandi illum: vnde non videtur, quod aliquo modo possit nasci obligatio sine consensu. Tamen contrarium dicitur, eo quia solutum est per errorem & sponte, obligatio autem, sicut in quolibet quasi cõtractu, subintelligitur à l. & oritur ex ipsa re soluta. Nota quando quis obligetur ex indebito recepto. Item, quod soluenti datur condictio indebiti. Item, quod valet argumentum de mutuo ad indebitum. Item, quod pupillus sine tutoris auctoritate non obligatur. Item, quod licet solutio indebiti effectu producat obligationem, quæ ipso effectu considerato dicitur obligatio ex contractu, tamen inspecta intentione agentium talis actus non est contractus, sed distractus.]

a ¶ Per errorem. Aliud si ex certa scientia, vt ff. de condict. indeb. l. 1. & ff. de reg. iu. cuius per errorem, & C. de iuris & fac. ignoran. cũ quis. Accurs.

* ¶ Adde, idem esse licet sciens indebitum soluit hac mente, vt postea repeteret, l. quod quis. ff. de condict. indebit.

Item intellige, hoc loco agi de errore facti non iuris, l. si per ignorantiam, & l. seq. Cod. eodem.]

ADDITIO. Ex quo not. modum concludendi esse, quod indebitum soluit per errorem iuris, vel facti, prout fuerit: & est necesse hoc exprimere: nisi qualitas personæ agentis esset causa dande condictionis vt in pupillo, in demente, vel furioso. Ang.

Cõdictio idebiti ad quid dat. SYL.

b ¶ Condictitia actio. id est condictio indebiti, quæ datur propter indebita soluta si facta sint accipientis, vt ff. eodem. l. indebiti. §. primo.

¶ Condicuntur enim respectu dominij quatenus dominium translatum est, l. si pœnę, paragr. si falso, digest. de condictio. indebit. & ibi gl.]

¶ Aliàs nulla condictio datur, nisi dominium sit translatum, vt ff. vsufruct. quem admo. ca. l. si. & infra de actio. §. sic itaque, & §. appellamus.

SYL.

¶ Intellige rationẽ ipsius. d. l. nam ratione possessionis translatæ cõpetit cõdictio d. l. indebiti. §. sed & si nũmi vbi vide Bart. in prima not. omnino, ff. de cõd. indeb. qui enim acturus est condictione indebiti, si diffidit de probatione dominij, debet petere tantummodo possessionem, & libellum de possessione sola concipere.]

¶ Item ad augmenta naturalia, vt ff. eo. l. indebiti, non ad ciuilia, vt C. eo. l. 1.

¶ Intellige, nisi debitor ageret de lucro cuiusiis accessionis: nam ad accessiones, in quarum præstatione non agit de damno vitando, tenetur, d. §. sed & si nũmi. vers. sic. sed & si possessionem.

¶ Et in quantum locupletior est accipiens, si bona fide percepit, vt ff. eodem. si nõ sortem §. libertus, alias si sciens acceperit, in totum, vt ff. eodem, l. in summa. §. si seruum, & quandoque furti, vt ff. de cond. fur. l. quoniam. Vel dic vt ibi.

c ¶ Ei, cui solutum est.

* * Similis locutio est inf. quod cum eo. §. fina. Est autem condicere idem quod repetere.]

d ¶ Ab eo. s. qui soluit.

e ¶ Si apparet. Si, id est quia. Sed videtur hic dici, quod primo appareat indebitum, & sic probetur, antequam actio proponatur: & ita ante litem contestatam: quod est falsum, nisi in casu, vt C. de testi. In authen. si quis. Sed respõd. hoc verbum, potest, quod hic est, intelligitur cum effectu, scilicet vt condemnetur reus.

* ¶ Adde, hæc verba, si apparet &c. esse verba veteris condicendi formulæ, & ideo oricos, siue enuncupatiue accipienda sunt: sicuti & Theophilus innuit.

f ¶ Accepisset. Vnde tenetur nisi in casibus; vt si soluitur ex causa, quæ inficiatione crescit, vt C. eodem. ea quæ. Item ex causa pietatis, vt ff. eodem cum is, § si mulier.

Item trãsactionis, vt ff. eodem in summa. Item rei iudicatæ, vt C. eodem, l. 1. Itẽ scientiæ, vt ff. eodem, l. 1. & hic dicitur. Item iuramenti, vt infra de actio. §. item si quis postulante. Et aliàs vt not. inf. de oblig. ex quasi contract. §. fi. & etiam in l. eleganter, §. fi. ff. de cond. indebi.

g ¶ Vnde pupil. Sed si pupillo solueris indebitum per errorẽ, credens teneri nõ poteris

contra

contra pupillum agere condictione indebiti, nec certi condictione ex mutuo, sed ista obligatio non videtur ex condictione descendere: quia soluit pupillo per errorem.]

¶ Hæc est inepta additio, quam dispungere tamen noluimus, sed aduertere.]

*¶ Adde, ꝙ illatio quam facit hic Imp. pendet ex parificatione mutui, & indebiti soluti superius facta.]

a ¶ Mutui, qa neutra, nisi sit factus locupletior.

b ¶ Datione. Sed qualiter tenetur ex mutuo?

mutui [a] datione. [b] Sed hæc species obligationis non videtur ex contractu [c] consistere: cũ is, qui soluendi animo dat, magis velit negotium distrahere, quam contrahere.

¶ Qui recipit commodatum, obligatur re: & differt à mutuo, quia in commodato non trãsfertur dominium, nec tenetur de casu fortuito, nisi culpa eius præcedat casum; & hoc si gratis concedit, alias si cum mercede, esset locatio vsus. Aretinus.

ctis vero agetur ad exhibendum, l.2. eod. tit. aut condictione sine causa, l.1. vlt. respon. de cond. sine causa.

¶ Vel quia sit salua pecunia, vel in aliã rem versa, vt ff. de sol. in pupillo, tunc enim tenetur & ciuiliter & naturaliter, & cum effectu vt, ff. eod. l. naturaliter, §. fin. & l. seq. & ff. com. leg. 3 His ergo eisdem modis & de indebito tenetur, vt hic dicitur. Et nota similitudinem inter mutuum & indebitum, quod valet ad multa, vt ff. eodem dum indebiti §. primo & secundo. vbi reconciliatur indebitum eisdem modis, quibus mutuum.

✝ Vide simi. gl. in l. pupill⁹. ff. d reg. iu. et SYL. ✝ l. 1. ff. de noua. ✝ Scilicet actione ex eo contractu, etsi ad eũ aliquid peruenit: tenetur tũc cõ dictione si ne cã, vel ad exhibẽ dũ vt l. 3 ∫ pri. ff. sin Ang. hic.

Distingue, aut est infans & tunc nullo modo tenetur, ✝ vt si. eodem, l. quod pupillus, & ff. de action. & obligat. l. pupillus.

¶ Adde idem in proximo infantię, §. pupillus, inf. de inut. stip. & cõmuniter tenetur.]

¶ Aut maior infante & tunc si tutori promittat, nullo iure debetur, vt ff. de auctor. tut. pupillus.

¶ Ratio est, quia l prohibet, & resistit. d l. pupillus. vnde nec naturalis nascitur, vt not. in l. cum lex. ff. de fideiuss. & est communis.

¶ Si alij promittat, & sine tutore, naturaliter tantum tenetur, vt ff. de noua. l. 1. si cum tutore, etiã ciuiliter & naturaliter obligatur: sed restituitur, vt ff. de auct. tut. l. impuberes, & C. si tut. vel cur. inter. per to.

¶ Intellige in actibus, in quibus tutoris auctoritas sufficit: secus in cõtractibus rerum prohibitarum alienari sine decreto. sunt. n. ipso iure nulli etiam interueniente tutoris auct. l. & si is. l. & si præd ũ, C de præd. mi. & dum dr restitui, dic quod hoc est verũ, si læsus sit, etiam si interuenisset auctoritas iudicis, l. si quidem, 2. resp. C. de præd mi.]

¶ Et in adulto habẽte curatorem idẽ quod in pupillo, vt C. de in integr. restitut. min. l. si curatorem: aliter, id est si curatorem non habet ciuiliter & naturaliter tenetur, (i) sed restituitur, & hæc omnia sunt vera, nisi factus sit locupletior.

¶ Aduerte tamen, ꝙ quando, l. resistit contractui, vt dictum est, sup. licet locupletior factus teneatur ciuiliter & naturaliter, tamen contractus à princ. fuit nullus, nec produxit aliquam obligationem, etiam naturalem; et consequenter non potest tractu tẽporis conualescere. vnde obligatio in d. casibus nõ pt dici descendere ex contractu, sed est fundata super l. nam hoc natura, ff. de condit. indeb. in alijs vero casibus, quia actus a princ non est nullus, potest conueniri actione ciuili ex illo contractu, l. 3. in princ, ff. com. In pręd-

c ¶ Ex contractu, nec est, immo ex quasi cõtractu, vt infr. de oblig. ex quasi contract. §. item is. Aliquid tamen tacite geritur. propter quod est potius hic casus inter obligationes ex contractu, vt ff. e. si in area. 1. resp. & ff. com. si is qui. §. vlt.

¶ Aduerte, quia gl. non videtur intelligere. nam verum est, ꝙ in solutione indebiti tacite nascitur obligatio, non tamen ex tacito negotio, sed expresso, d. l. si in area. de quo videnda essent, quæ subtiliter considerat Fort. in l. 1. §. 1. in 4. no. ff. de pact. SYL.

¶ Item is cui. CASVS. Quærebatur, an cõmodatarius, qui re quoque obligatur, teneretur, * mutuo accipiẽs, & videbatur quod sic: vtrique enim re obligatur: vtrique res traditur: & vterque de re restituẽda tenetur: & ita fit gratia mutuatarij mutuũ, sicut commodatum gratia commodatarij. Respondetur tamen contrariũ, ꝙ immo mutuo accipiẽs tenetur de casu, de quo commodatarius nõ tenetur. item quia in mutuo transfertur dominium, in commodato non: & sic in effectu in hoc tantum distat, teneri enim vel nõ teneri, de casu. hic est effectus dominij, quia res perit dño l. incendium, C. si cert. petat. & hæc sint loco positionis casus: in declarationibus enim terminorum nõ solet figurari. No. ꝙ finalis causa cõmodati est datio viẽdi gratia. Item, quod cõmodatarius re obligatur, & tenetur actione commodati. Item quod dominium nõ transfertur in commodatarium. Item quod tenetur ad idẽ indiuiduum restituendũ. Item, quod mutuatarius tenetur de casu, commodatarius, de omni culpa. Item quod qui culpã in alienis rebus committit, nõ excusatur, quod in suis sit ita solitus versari. Item, quod commodatarius tenetur de omni casu contingente propter culpam SYL.

culpam suam. hic, quod de forma essentiali cõmodati est liberalitas. & vt gratis det. Item, quod cõuentio rei ad vtendum dandę mercede in pecunia cõstituta est locatio: in alia vero re, quam pecunia, est cõtractus innominatus, l.1.§. si quis ser uum, ff. depo si. Item incen dium computari inter casus fortuitos. Item quod qui alias non tenetur de casu, si culpa sua inciderit in casum tunc tenetur etiam de casu.]

¶ Item is, [a] cui res aliqua vtenda datur, [b] id est commodatur, re obligatur, & tenetur commodati actione. Sed is ab eo, qui mutuum accepit, longe distat. Namque [c] non ita res dat, vt eius fiat: [d] & ob id de ea ipsa re [e] restituenda [f] tenetur. Et is quidem, [g] qui mutuum [h] accepit, si quolibet fortuito casu amiserit quod accepit, veluti incendio, ruina naufragio, [i] aut latronum, hostiumve incursu, nihilominus obligatus remanet. At is, qui vtendam accepit sanè quidem exactam [k] diligentiam custodiendę rei prętare iubetur:

a ¶ Itē is cul. q d. nō solum in duobus superioribus casibus. s. quādo aliquis accipit mutuum, vel quando accipit indebitū, obligatur re. sed etiam in hoc casu. Accur.

Ista gl. nō est Accur. b ¶ Datur. Id est traditur, quia dare est dominium transferre. vt l. vbi autem. §. si. ff. de verb. oblig. & infra de actio. §. sic itaque quod non fit in re commodata Christoph.

* ¶ Non ab re addidit Imp. hæc verba, i. cõmodatur: ne forte intelligeremus de precario, quod est simile commodato. nam & qui precario concedit, rem vtendā permittit, sicut & commodans: & vterq. sic tradit, vt non faciat rem accipiētis l.1.ff. de preca. Differunt tamen in multis, vt annotat Accur. ibi. & inter alia in hoc, quia precarium reuocari potest quandocunque, cõmodatū autem non nisi expleto vsu in quē conceditur. l. in commodato, §. sicut, ff. comm. sufficit tamen tantum temporis præterisse, quo potuerit perficere vsum ad quem fuit commodata, etiam si inciderit impedimentū, vt ibidem not. Bart. post gloss. Item cõmodatum debet esse gratuitum, & datur ad certum vsum etiam tempore siue expresse, siue tacite præfinitum: quod nō est in precario, quod conceditur ad libitū cōcedentis. Bar. d. l. 1. & Dec. l. contractus. de regu. iur. Vnde non male diffiniunt quidam, commodatū esse gratuitam rei concessionem ad certum vsum tempore limitatum, vt mox ipso vsu finito eadē res eiusdē qualitatis reddatur.]

c ¶ Namque. Prima differentia inter mutuum & commodatum.

d ¶ Vt eius fiat. Quod est in mutuo.

e ¶ De ea ipsa re. Quod non est in mutuo.

f ¶ Restituenda. Etiam non deteriore: alias non videtur reddita: vnde tenetur ad interesse, vt ff. com. l.3 § si reddita.

¶ Qua autem actione prosequi debeamus interesse deteriorationis, & libellum concipere declarat Bar. in d. l.3 § si reddita.]

** Declara gl. procedere, nisi sit deterior facta sine culpa commodatarij, illa vtendo ad id, quod fuit commodata, vt ait pulcher tex. in l. vlt. ff. commod.]

g ¶ Et is quidem. Secunda differentia.

h ¶ Mutuum. Hic no ta, mutuum esse triplex. Naturale tantum scilicet quando fit numeratio sine stipulatione de soluendo. Ciuile tantum, quando stipulatio interuenit de soluendo sine numeratione. Ciuile & naturale, quādo numeratio & stipulatio interuenit, vt ff. si cer. pe. l.2. Item nota, quod deficit mutuum ratione: vt in fure, vt ff. eo. l.2. §. mutui. & §. appellata. & ratione personæ, vt ff. si cert. pe. l. si a furioso & ratione dissensus, vt ff. si cert. pet. l. si ego pecuniam, & l. si & me, & Titium. Reconciliatur † autem mutuum consumptione, vt ff. si cert. petat. l. nam & si fur. stipulatione, vt C. si cert. pet. l. quāuis. vsucapione, ad instar alienæ pecuniæ datæ in dotem, vt ff. de iure do. l. Proculus.

Mutuum est triplex.

Mutuum deficit tripliciter.

Mutuum reconcilia tur pluribus modis.

SYL.

† Similis glos. in §. nunc. in ver. condi ci sup. qb. alie. lic.

¶ Adde, quod hæc non est glo. Accurs. sed additio transferens importune materiam mutui ad hunc locum.]

** Adde, quod consumptio fieri intelligitur non solum expendendo, sed etiā immiscendo cum alijs, glos. §. nunc ver. consumpti supra quibus ali. li.]

i ¶ Naufragio. Hic not. fortuitos casus melius quam in aliqua lege: sic enumerātur aliqui casus. C. de pign. actio. quæ fortuitis.

¶ Adde meliorē tex. in l. in rebus. in princip. ff. eodem.

SYL.

K ¶ Exactam. † Alias exactissimam: & sic ponitur positiuus pro superlatiuo.

† Similis est glo. in l. in re C. mand.

¶ Adde, quod aliqui tex. emendati habent, exactam. Expone ergo diligentiam exactā, id est solertiam, non vulgarem, neq mediocrem, sed hominis diligentissimi, diuersimode ergo accipitur hic & inf. eodem. §. si. vt ibidem dicit gl. & pro litera quæ hēt exactissimam, est text. in l.1. §. is vero qui sit de actio. & oblig. vbi ponuntur verba tex. nostri & dicitur, exactissimam.]

¶ Et distingue, quia interdum solus dolus venit in commodato: vt si commodo vxori meæ, vt compta veniant ad me, vt ff. eo. si vt certo. §. nunc videndum, & §. interdum. Quandoque dolus, & culpa leuis, vt si com modo

modo tibi scyphum, vt communes amici inuitentur ad cœnam, vt ff. eod. in rebus, §. hoc ita Interdum leuissima, & hoc generaliter, vt hic. Interdum, casus, vt si culpa præcedit casum, vt hic sequitur, & ff. eod. in rebus, in princ. vers. alioquin.

Commodatarius de quibus teneatur.

ADDITIO. Si quæratur, an commodato commodatarius teneatur de dolo, lata culpa, vel leui, dic ex mente docto. in dicta l. si vt certo, quòd si contractus celebratur gratia dantis, tunc recipiens tenetur solum de dolo & lata culpa. Sed si gratia recipientis tantũ, tunc tenet͛ de dolo & omni culpa, sed non de casu fortuito, nisi culpa præcedat casum, vt hic. Si gratia vtriusque tunc de dolo, & lata culpa, & leui. Quid si res commodata sit æstimata, antequam commodetur? Dic quod æstimatio semper addit vnã speciem obligationis primæ, vt per gl. & Bart. in d. l. si vt certo &c. secundum Iac. & Christoph. Porcum.

† Vis maior q̃ sit, enarrat Budæ. in Anno. ad Pand. in l. si merces, §. vis. de loca. Græci vocant recubian.

nec sufficit ei [a] tantam diligentiam adhibuisse, quantam suis rebus adhibere solitus est, si modo alius diligentior poterat eam rem custodire: sed propter † maiorem vim, maioresve casus [b] non tenetur: si modo non ipsius culpa is casus interuenit. Alioquin si id, quod tibi commodatum est domi peregre tecum ferre malueris, & vel incursu hostium, prædonumve, vel naufragio amiseris, dubium non est, quin de restituenda ea re tenearis. Commodata autem res tunc proprie intelligitur, si nulla mercede [c] accepta, vel constituta res tibi vtenda data est: alioqui mercede interueniente, locatus tibi vsus rei videtur: Gratuitum enim debet esse cõmodatum. [d]

¶ Depositarius obligatur re, & tenetur de dolo. h. d. Aret.

¶ Præterea [e] & is apud quem res aliqua deponitur, [f] re obligatur, teneturque actione depositi: quia & ipse de ea re, quã accepit, restituẽda tenet͛. Sed is ex eo solo tenet͛, si quid † dolo [g]

* ¶ Adde, commodatarium non solum teneri adhibere diligentiam rei commodatę, sed etiam illis rebus quæ rei commodatæ accedunt, d. l. si vt certo, §. vsque adeo. Item sciendum, impensas cibariorum pertinere ad cõmodatarium. d. l. in rebus, §. possunt.

** Adde, quod in dubio commodatum censetur factum rogatu commodatarij. Bart. d. l. si vt certo. § interdum, & Aret. hic.

a ¶ Ei s. commodatario.

b ¶ Casus, scilicet alios.

c ¶ Mercede. Sic Inf. loc. §. 1 sic inf. man. §. fi.

Additio. Cõmodati declaratio gñalis.

d ¶ Commodatum. Commodatũ est, si dedi tibi rem meam, vt viaris, nec inde accepi mercedem: si vero merces interueniat, erit locatio & conductio. gratuitũ .n. debet esse commodatũ: ideo teneris ad exactissimã diligentiã, sic infra locati, §. 1. sic. inf. man. §. fi. Suprascripta gl. non est Accurs.

SYL.

¶ Præterea. CASVS. Rõnem dubitandi faciebat casus præcedens, in quo re obligabat͛, & dominium nõ transferebatur, quo tamen non obstante cõtrarium dr̃ ratione allegata in text. & quia cõmodatum fit gratia cõmodatarij, depositũ vero gratia deponentis. Not. ꝙ ad essentiam depositi requiritur res: quia re contra hit͛ obligatio ex deposito. Item ex eo nascitur actio depositi. Item depositarius tenetur ad idem in diuiduum restituendũ. Itẽ tenetur solum de dolo, & lata culpa, nec regulariter tenet͛ de leui, aut leuissima. Itẽ negligentia depositarij imputatur deponenti. Item mala electio dicitur in culpa. Item ibi, ex eo solo tenetur, ꝙ taxatiua excludit casum æquiparatum, secundũ Ang. hic.

e ¶ Præterea. Id est preter supradictos modos accipiens depositum re obligatur. Vnde si deposui penes te rẽ meã mihi obligaris, & possum agere contra te actione depositi ad rem mihi restituendam, & teneris ex solo dolo, si dolum commiseris: sed si negligenter custodieris non teneris. Et ideo si depositarius rem sibi depositam per negligentiam suam amiserit furto, debet sibi imputare qui custodiendam rem suam amico suo tradidit negligenti, vt dicitur in fi. huius §.

† Concor. text. in §. sed is. inf. de oblig. q̃ ex delict.

f ¶ Deponitur. Id est custodienda datur, vt ff. depositi, l. 1.

g ¶ Dolo. nota in deposito solũ dolum venire, vt hic, & ff depos. l 1. §. illud. Itẽ venit lata culpa, quæ pro dolo accipitur, vt ff. eod. quod Nerua. Quãdoque leuissima, vt si hoc fuerit pactũ, vt ff eod. l 1. §. sæpe. Item si fuit in culpa, quia portauit rem depositã per locum periculosum, vt ff. com. l. in rebus. §. 1. & l. si vt certo, § interdum. item mora facta in restitutione, vt ff depos. si in Asia. §. fin. Et hic, & superior similiter tenetur de casu.

SYL.

¶ Adde gl. in l. 1. §. sæpe, ff. depo. cui adde aliũ casum, qui ponitur in tex. vt ibidẽ not. Bart.

** Intellige tex. nẽm ĩ deposito gr̃a deponentis facto, sicuti plerumque fit: si. n. fiat gratia depo-

depositarij, vel vtriusque, idem dicendum quòd in commodato, Bartol. l. quod Nerua. col. vlt. versic. 12. quarto ff. eo. Dec. l. contractus, nu. 1. & 2. de reg. iu.]

✝ Pro hac expositio ne facit gl. in ver. ex culpa. in l. in vē ditione. ff. de bo. aucto. iu. possit.

a ¶ Culpæ autem f. leuis. ✝

* ¶ Obserua ex hac glos. q̄d appellatione culpæ, cū profertur à lege, intelligitur de le ui vt annotat Deci. in l. contractus. nu. 19. de reg. iur. q̄d est verum nisi subiecta materia aliam exigat interpretationem, vt ex Bal. & Alexād. tradit idē Dec. eo. in loco, culpam autem leuem sic definit Alciat. in l. latæ. de verb. sign. vt sit negligentia, qua quis in rebus alienis eam curant non adhibet, quam ceteri patresfam. solēt, tametsi in suis minime diligentior sit.]

commiserit; culpæ a autem nomine, id est, desidiæ, ac negligentiæ, non tenetur. Itaque secutus est, qui parum diligēter custoditam rem furto amisit: quia qui negligenti amico rem custodiendam tradit, non ei, sed suæ facilitati id imputare b debet. c

¶ Creditor ex pignore recepto obligatur re, & tenetur solum de leui culpa. Ang.

¶ Creditor d quoq; qui pignus accepit, e re obligat, qa & ipse de ea re, quā accipit restituenda

b ¶ Imputare, sic infr. pro socio, § fi. & ff de mino. l. cum mandato. § fin.

** Adde notabiliter, tex. nostrum non habere locum, cum fit depositum in pecunia nūmerata, & cōuenit, vt tantundē restituatur, tunc. n. egreditur fines depositi, & cōparatur mutuo: & iō depositarius non excusatur ob casum, vel ubi obligatus in gñe, quod perire nō pōt, l. Lucius. ff. depo. l. incendiū, C. si cert. pet. & tradit latius Dec. d. l. contractus, nu. 5.

Dol⁹. Culpa lata: Culpa leuis: Culpa leuissima.

c ¶ Debet. Hic nota aliud esse dolum: vt qñ est machinatio studiosa, vt ff. de do. l. 1. §. 2. aliud latam culpam: vt nō intelligere quod omnes intelligunt, vt ff. de iur. & facti igno. l. regula, §. si filius, & de verborum sign. l. latæ, aliud leuem: vt desidiæ, & negligentiæ, vt hic. aliud leuissimam, vt si quocumque modo potuit præuidere, & non præuidit, Vnde furtum fieri ✝ non potest sine leuissima culpa, vt ff. pro soc. l. cum duobus, §. damna. versic. quod si vel incendium ✝ nasci: licet non noceat in culpabilibus, vt ff. de offi. præfe. vigi. l. 3. §. 1 & ff. de peri. & commo rei vend. l. si vendita, & sup. proximo. §.

✝ An furtum dicat̄ casus fortuitus, vid. las. in §. sed istæ. col. 8. inf.

¶ Adde, q̄ istæ illationes non sunt generaliter veræ. de furto vide bo. gl. in l. cum duobus, §. damna. in ver. subreptum, ff. pro soc. incendium vero numeratur inter casus fortuitos. vt no. Ang. sup. prox. §. Sed considera, quia casus pōt accipi duobus modis: vno, qñ habet culpā antecedentem. aut concomitantē: & tale plerūque est incendium. l. 3. §. 1. ff. de offi. pręfe. vigil. altero, qñ contingit sine culpa ipsius, de cuius obligatione quæritur: & hoc modo proprie dicitur casus, quo ad illam. Verificatur ergo secundum d. modum primum quæ hic dicuntur per gl.

SYL.

✝ Circa dictū glo. de incendio, vid. omnino Thomam Gramma. in 3. dec.

¶ Adde, quod leuis culpa tā in rebus cōmunibus alt cōsideratur, q̄ in reb. alienis; quod eleganter declarat Dec. d. l. contractus. nu. 35.

¶ Aliud casum fortuitum, qui n. præuideri non pōt, vt sup. prox. §. & C. de pign. actio. l. quæ fortunis.

* ¶ Adde pulcherrimū text. in l. 2. §. si eo tempore, ff. de admi. re. ad ciui. pertin.]

SYL.

¶ Creditor. CASVS. Ratione dubitandi faciebāt præcedētes dispositiones: in quibus re obligatio cōtrahebatur, dominiū non transferebatur, & gratia recipientis fiebant: vt in commodato. Pari. n. ratione videbatur materia pignoris accepti decidēda, recipitur. n. pignus. vt sibi sit cautum: & sic gratia recipientis. Contrarium deciditur, quod immo recipiens non tenetur nisi de leui, ratio est, quia in eo non tm̄ recipiētis, sed dantis cōmodū versatur: & sic celebratur grā vtriusque. Quēadmodū ergo in dictis c. sibus qñ hi cōtractus celebrantur gratia vtriusque cōtrahentiū, non tenetur recipiens nisi de leui, vt not. glo. in §. itē is cui. in verb. exactā, sup. eo. tit. ita in casu isto. Not. q̄ obligatio pignoris ex parte creditoris recipientis cōtrahitur re: ex parte debitoris dantis constituitur solo consensu, & ex solo pacto nudo iure prætorio nascit̄ actio. l. si t. bi, §. de pignore, ff. de pact. Item, q̄ creditor tenetur actione pignoratitia (intellige directa) ad restitutionem eiusdem rei, quam accepit: cōtraria vero pignoratitia tenetur ipse debitor creditori. Itē, q̄ cōtractus pignoris dr̄ celebrari gratia vtriusque. Itē, q̄ in ijs contractibus, qui gratia vtriusque celebrantur, venit regulariter leuis culpa. Itē, q̄ creditor nō amittit ius crediti, quis amiserit pign⁹ casu fortuito, aut culpa leuissima.

d ¶ Creditor. Creditorem accipe ex omni causa, vt in authent. de fideiuss. §. fin. & ff. de verb. sign. l. si cui.

e ¶ Accepit. Nota caute poni, accepit: aliter non dicitur re obligari, sed pignus creditori etiam nuda conuentione tenetur, vt ff. de pignor. actio. l. 1. & hypothecaria sibi nascitur ad pignus illud persequendum, vt inf. de actio. §. Item Seruiana. Accur.

* ¶ De differentia pignoratitię, & hypothecariæ, vide Bart. in l. si rem. §. proprie, ff. de pign. actio. & in l. pignore, C. de pig. & Are. in §. Actionum inst. de actio. & latius Neguf. tract. de pig. t. memb. 7. part.

SYL.

* ¶ Inter pignus & hypothecam quæ d̄ria sit, vide tex. & ibi glo. in dict. §. Item seruiana.

na, versic. inter pignus. Infra de actio.

ADDITIO. Pro hac gl. vide tex. in l. grege, §. & in superficiarijs, ff. de pign.

Actio hypothecaria, & actio tutelæ, quãdo nascũtur.

a ¶ Actione pignoratitia. Quæ nascitur demum soluta pecunia, vel alias satisfacto, vt ff. de pignor. action. si rem, §. omnis. Sic in actione tutel. quæ demum finita tutela nascitur, vt ff. de tutel. & rat. distra. si tutor. §. fin. l. sequen. licet quidam dicãt etiam prius eam nasci, sed non intentari, vt not. in d. §. omnis.

† aliàs qui ad.

tenetur actione [a] pignoratitia. Sed quia pignus vtriusque gratia datur: & debitoris, quo magis pecunia ei credatur, & creditoris, quo magis ei in tuto sit creditum: placuit sufficere, † si ad eam rem custodiendam, exactam [b] diligentiam adhibeat: quam [c] si præstiterit, & aliquo fortuito [d] casu rem amiserit, securum esse,

SYL. ¶ Adde, q vera est prima determinatio per §. omnis, quòd nascitur tunc, cum solutioni vel alio, quolibet modo dissolutum sit pignus: non tamen nascitur ex ipsa satisfactione, sed ex contractu pignoris re iam antea celebrata. nascitur ergo hodie, sed contractu præexistente. vt ibi declarant Bart. & alij. Si tamen exercendi ingenij gratia videre vis circa hoc, vide Fortu. in l. iuris gent. in prin. col. 31. ff. de pact.

** Adde duplicem esse pignoratitiá: vnam directam, quæ datur debitori ad repetendũ pignus soluto debito, vt hic: alteram contrariam, quæ datur creditori, veluti si ei res aliena, vel alij obligata, data fuerit. l. Tutor. de pig. actio item pro expensis factis in pignore. l. si necessaria, ff. eod. & in pluribus alijs casib⁹, de quibus late Neguſ. d. tractat. mẽbr. 7. par. n. 15. & plurib. seq. & has duas species act. pignor. tangit etiam gl. infra de actionibus, §. actionum, ver. pignoratia.]

b ¶ Exactam. propriè ponitur. non pro superlatiuo, vt supra eo. §. at is. nõ enim tenetur de leuissima, vt ff de pign. actio. l. si cum venderet, §. venit, & l. seq. Accurs.

** Hoc verum in pignore conuentionali, secus in prætorio vel iudiciali, in quo creditor solum de lata culpa tenetur. l. prætor. §. est præterea. de bon. auct. iud. poss. Bar. l. 1. ff. de pign. act.]

c ¶ Quam. Scilicet exactam diligentiam.

d ¶ Fortuito casu. Sed quis probabit hũc casum? Respon. creditor probat se amisisse, vt C. de pig. act. l. si creditor. Item debitor probabit dolum, vel culpam creditorem commisisse, vt ff. de prob. l. in exceptionib. & l. quoties. §. qui dolo. Sed tertio creditor probat casum, si vult euadere. licet Bulgarus aliter distinxerit, vt not. d. l. si creditor. Accurs.

¶ Adde, q ordo probationis est iste, q primo debet constare rem, quæ petitur, fuisse penes illum, à quo petitur, & si conuentus negat, onus actori incũbit: nec potest actor aliam à reo probationem exigere, quam iuramenti. Hoc constituto, vera, & communis est responsio gl. quod onus spectat ad creditorem, d. l. si creditor, siue sit actor, siue reus. Probata igitur amissione, cum dolus non præsumatur, clarum est illius probationem, incumbere dicenti. de culpa autem distinguendum est, vt per Bart. in l. si quis ex argentarijs, §. an vero, ff. de edẽ.]

[e] nec impediri creditum petere.

¶ De verborum obligationibus.

¶ Per stipulationem cõtrahitur verbis obligatio: ex qua oritur certi condictio, si est certum in stipulationem deductum: aliàs actio ex stipulatu. Aret.

VErbis obligatio contrahitur ex interrogatione [f] & re-

e ¶ Securum esse. Repete placuit.

¶ De verborum obligationibus.

¶ Ista rubr. continuatur ad præcedentia, vt patet in textu. supra, de oblig. in fi. Aret. Cõtinuatio.

VErbis. ¶ Totus iste tit. diuiditur in quatuor partes. Primo ponitur qualiter obligatio verbis contrahitur, & quæ actio ex ea resultet. Secundo quibus verbis olim & hodie concipitur. Tertio, quot modis stipulatio fieri potest. Quarto, illud per exempla declarat. Secunda ibi, in hac re. Tertia ibi, Omnis stipulatio. Quarta ibi, Pure vel in. Diuisio.

SYL. ¶ Verbis obligatio. CASVS in declaratione simplicium terminorum non figuratur nisi literaliter. Not. quod ad essentiam stipulationis requiruntur verba interrogantis & respondentis. item, quòd in stipulationem deduci potest non solum datio, sed factum. Item, q ex stipulatione certæ rei oritur certi cõdictio: incertæ vero, actio ex stipulatu. Item, quòd stipulatio dr̃ à stipulo, quod apud veteres significat firmum.

f ¶ Ex interrogatione s. præcedente, & responsione sequente, vt hic, & C. de vsur. l. 1. alias non valeret.

SYL. ¶ Sunt. n. hęc formula stipulationis: primo, interrogatio & respõsio: secundo, ordo. s. vt interrogatio præcedat: tertio, verborum auditus: quarto, intelligentia verborum. s. consensus, qui est basis & fundamentum omnium contractuum, probantur hæc omnia ex tex nostro. & ex l. 1. ff. eod.

* ¶ Adde secundum Alciat. lib. 8. Paret. c. 2. quod licet nostri Doct. vnam tantum speciẽ ponant obligationũ, quæ verbis contrahuntur illa, s. quę oritur ex stipulatione, Catus in lib.

lib.Instit.2. aliã addit, quæ dictio dotis vocatur, quæ hodie abolita videtur. Affert,& tertiam, quæ ex iureiurando oritur, quod libertus patrono præstat, cum donum, munus operam daturum se iurat: quam tamẽ subij cit non iã verborum solennitate, quam religione confirmari.]

a ¶ Dari, scilicet certum, quod appareat quid, quale, vel quantum sit in obligatione, vt ff. eo. stipulationum quædam certæ. & l.seq. Accur.

b ¶ Fierive. Vel etiam non fieri, vt ff.eod. vbi autem, §. id quod & inf.eo.§.fi. Accur.

sponsione, cum quid dari, [a] fierive [b] nobis stipulamur, [c] ex qua [d] duæ proficiscuntur actiones, tam cõdictio [e] certi, si certa sit stipulatio: quam ex stipulatu, [f] si incerta [g] sit: quæ [h] hoc nomine inde vtitur, quod stipulum [i] apud veteres firmum [k] appellabatur, forte a stipite descendens.

¶ Olim requirebatur quædam solennitas in stipulatione, quę hodie est sublata: nec refert ex qua lingua fiat interrogatio, & responsio, dummodo se intelligant. h.d. Aret.

¶ In hac [l] re olim ta-

¶ Adde satis fulsse dicere, dari fierive: quia facti appellatio comprehendit non facta l. 2. §.itẽ si in facto.ff.eo.late Dec.in l.id quod. num.2.de re.iur.

c ¶ Stipulamur. Est autem stipulatio verborum conceptio, qua aliquid dare, vel facere promittimus,&c. ff. eodem.leg.quinta. §.stipulatio.

d ¶ Ex qua.s.obligatione verborum.

Cõdictio triticaria. e ¶ Cõdictio.s.certi generalis: de qua dic vt supra titu.1.diximus circa princip. Item, & Triticaria locum habet, vbi petitur certum, vel incertum, nisi petatur pecunia numerata, vt ff.de tritica, lege prima.

f ¶ Ex stipulatu. Si autem incertum quid mihi debeatur, non ex stipulatione, sed ex alio contractu, agitur conditione incerti. nã dico, quod est proprium nomen actionis, vt ff.de condict.indeb.l.sed & si me.§.1.vbi de hoc notaui.Accur.

g ¶ Si incerta.nisi in casu.vt C. de rei vxo. actio.in princ.Sed quid si promitto aliquid in genere? Resp.non valet: nam dando muscam liberarer. Oportet.n.quod aliqua certitudo ibi sit, vt homo, vel equus, quę certis finibus contineatur, alias non valet, vt ff.eo. l.ita stipulatus.in prin.& ff.de iure do. cum pater.§.gener a socero.Accurs.

¶ Adde, quod quamuis doct. excipiant certos casus, puta studij, dotis, alimentorum, & intelligant incerta valere, male sentiunt: Ex quo enim secũdum qualitatem regionis, & personarum dispositum est iam à iure hæc deberi, non sunt omnino incerta illa incertitudine, quæ vitiat: sed sunt incerta incertitudine, quæ certificari potest, quod nota.

h ¶ Quæ.s.stipulatio.

i ¶ Stipulum. Alludit vocabulo, sic sup. de testam.in princ.& ff.de acquiren.pos.l.1. in princip. nam nomina consonantia debent esse rebus, vt supra de do.§.est, & aliud.

* ¶ De etymologia verbi stipulatio, vide Alciat.lib.1.Pater.cap.39. * qui mauult hic legere, apo tu stiptu hoc est firmo, & solido. quid enim (inquit) commune habet stipes seu truncus cũ contractu? SYL.

* ¶ Sed Iustinianus potius deducere voluit a verbo stipulo, secutus Iulium Paulũ Iurisconsultũ, qui libro sententiarum, cap. 8. ita scriptum reliquit: Obligationum firmandarũ gratia stipulationes inductæ sunt, quæ quadam verborũ solennitate concipiuntur, & appellatę, quod per eas firmitas obligationum constringitur. Stipulum enim veteres firmum appellauerunt, hæc Paulus. Varro autem stipulationem, a stipe, id est pecunia deducit: quã etymologiam Festus etiam probat: dicens, stipem esse nummum signatũ, testimonio est & id quod datur in stipẽdium militi, & cum spondetur pecunia, quod stipulari dr.]

K ¶ Firmum. Nam & baculum vel stipitẽ paleæ dabat vnus alteri pro inuestitura, vt hodie fit in Marchia, sed in Longobardia bibunt: alibi per mantellum inuestiunt. sic, ff de pac.l.1.§.1.Accur. Inuestiture forma.

* ¶ Adde, quod inuestitura est pręcedentia actus confirmatio.Dyn.in reg. beneficium. de reg.iur.in 6.]

ADDITIO Ista tamen inuestitura non est necessaria de iure ciuili, sed de consuetudine sic. Idem in beneficialibus de iure canonico, per eam tamẽ possessio non acquiritur, vt hic per Doct.

¶ In hac re. CASVS figurari non solet in l.corrigente. Erat enim ratio dubitandi ius antiquum: iuris autem noui dispositio ideo inducta est, quia quamuis verba sint de substantia stipulationis, satis est, quod sint talia: quæ determinant intentionẽ contrahentiũ, siue vnius sint, siue diuersæ linguæ. Nota, quod verba stipulationis possunt concipi qualibet lingua quam contrahentes intelligant, quod intellige siue per se, siue per interpretem, lege prima in fine.ff.eodẽ. SYL.

Item, quod diuersitas linguæ non vitiat stipulationem. Item, quod contrahẽtes aliena lingua stipulari possunt. Item, quod verborum solennitas sublata est. Item, quod in eis attenditur mens & intentio cõtrahentis idoneis verbis expressa.

l ¶ In hac re. Scilicet stipulatione contrahenda.

a ¶ Pa-

lia verba tradita fuerunt: Spondes? spondeo. promittis? promitto. fide promittis? fide promitto. fideiubes? fideiubeo. dabis? dabo. facies? faciam.[a] Vtrum autem Latina, an Græca, vel qualibet alia lingua[b] stipulatio concipiatur, nihil interest: scilicet si vterque stipulantium[c] intellectum eius linguæ habeat: nec necesse est eadem lingua vtrumque vti, sed sufficit congruenter ad interrogata respõdere quin etiam duo Græci Latina lingua obligationem contrahere possunt. Sed hæc solennia[d] verba olim quidem in vsu fuerunt: postea autẽ Leonina constitutio[e] lata est, quæ solennitate verborum sublata, sensum[f] & consonantem intellectum ab vtraque parte solũ desideret, † licet quibuscũque[g] verbis expressum † sit.

¶ Stipulatio vbi est pura, statim potest peti: si vero est in diem, non potest peti, nisi prætereat tota illa dies. Aretinus.

¶ Omnis stipulatio, aut pure, aut in diem, aut sub conditione fit. Pure, veluti, Quinque aureos dare spondes? idque confestim[h] peti potest. In

a ¶ Faciam. Quæ omnia dici debebant in stipulatione, vel aliqua de his. sic supra de singu.reb per fideicommi relict.§.si. Sed hodie, vel vnum ex his, vel etiam aliud dummodo aptum sufficit, vt inf.eod.§. sed hæc. qui continuari debet cũ isto §. vel olim per idem fiebat responsum, hodie etiam per aliud.

b ¶ Lingua. Vt Assyria, Latina, Græca, vel alia, vt ff. eo.l.1.§.fin.

ADDITIO

Dummodo se intelligant: aliàs erit necessarius interpres. Idem in Teutonico, cuius lingua non intelligitur, quia iudex eum interrogabit per interpretem. Et si ipse iudex & notarius, vel etiam notarius solus sit interpres, sufficit. Imò ipsius scriptura, vel instrumẽtum faceret fidem etiam contra nuncium, vel testem dicẽtes aliter denunciasse, vel deposuisse quàm scriptum sit. & hæc vera in iudicijs ciuilibus, secus in criminalibus, vt Ang. hic.

c ¶ Stipulantium. Proprie & improprie dicitur, sic in Authẽ. de æquali.do.§.1. collat 7. & sic improprie etiam promittens dicitur stipulari, vt hic, & ff. de condit. indeb. l. si non sortem §. si decem.

¶ Adde, quod æquiuocat gl. quia secundum Grammaticos, stipulor, est verbum cõmune, & æque proprie pro promissione accipitur: Iuue. Quantum vis stipulare, & protinus accipe quod do. & Sueton. lib. 4. Prætorum, Lectoria. quæ vetat minorem xxv. anni. stipulari. Plau. Nisi dolo malo stipulatus sis. quod ratione manifesta probatur, quia si stipulatio est interrogatio, & responsio simul iuncta, quare non tam bene debet dici stipulator promittens, sicut interrogãs, cum in ea vterque sit agens, * & idem videtur Fortun. in l. iuris gentium, in princip. col. 20. ff. de pact.

d ¶ Sed hæc. quæ diximus sup. eo. §. in hac.

e ¶ Constitutio, vt C. de contrahen. & commit. stip. l. omnes.

f ¶ Sensum. alias consensum, scilicet verbis expressum ab vtroque, & in cõtinenti, vt ff. eod. l. 1. in princ. & §. qui præsens. & §. si quis ita interroget. licet verba inutilia fuerit inseria, vt ff. eod. quæ extrinsecus. aliàs si dicere rei verba expressa non exigi, non differret ab ijs cõtractibus, qui consensu contrahuntur, vt inf. de oblig ex cõsensu. 1. respõ. Accursius.

g ¶ Quibuscunque. Habilibus tamẽ ad hoc. Quid. n. si dicam, a, & velim repræsentare, promittis, tu dicas, b, & velis repræsentare, promitto. non valet, vt ff. de consti. pec. qui autem. §. fin. & l. seq. & ff. de mune. & ho. vt gradatim, §. & si lege.

† alias q̃buscũque tandẽ verbis expressum sit.

† alias est, Stipulatio fieri dẽt verbis aptis.

¶ Adde, quod ratio est, quia tunc constaret solo consensu stipulatio, quæ tamen verba require sup. eod. in prin. * & ista gl. communiter recipitur a doct. secundum Ias. in l. 1. §. eadem col. 1. ff. eod. SYL.

¶ Omnis stipulatio. CASVS nõ figuratur, quia termini sunt, & clari. ideo autem cum adijcitur dies, nisi elapso toto die non petitur, quia dilatio fuit adiecta fauore debitoris, cui suum ius auferri nõ debet, peteretur enim plus tempore, §. plus, inf. de actio. No. diuisionem qualitatum ipsius stipulationis respicientium causam formalẽ ipsius. Item, quod pura est, quæ neque diem, neque conditionem habet. Item, quod ex stipulatione pura statim oritur obligatio, & actio. Item, q̃ stipulatio in diem est, quæ habet diẽ appositum gratia differendę solutionis. Item, q̃ ex stipulatione in diem obligatio statim nascitur, non tamen potest effectualiter intentari, nisi totus dies præterierit. SYL.

Obligatus pure an possit statim conueniri.

h ¶ Confestim. id est statim, vt ff. eod. l. eum qui calendis, §. fin. & hoc nisi ratione loci sit in diem, vt inf. eo. §. loca.

¶ Hæc

SYL. ¶ Hæc tamen respectu conceptionis verborum est pura, licet inspecta mente & sententia sit in diem d. §. loca.]
** Dictum gl. de tacito tempore ratione loci habet locum etiam respectu fideiussoris, l. si testamēto, §. fin. & l. si ut proponitur. de fideiuss.
Vel ratione rei, quæ adhuc non est in rerum natura, vt inf. de excep. §. antep. & ff. eo. interdum in princ. (l) & ff. de cond. & demon. l. 1. §. fin.

diem, a cum adiecto die, quo pecunia soluatur, stipulatio fit: veluti, Decem aureos primis b calendis Martijs dare spondes? Id autem, quod in diem c stipulamur, statim quidem debetur: sed peti prius, quam d dies venerit, non potest. e Atne eo f quidē ipso die, in quē stipulatio facta ē, g peti pōt: † quia totus is dies arbitrio soluentis tribui h debet. Neq;

** Adde, ex qualitate actus quandoque tempus tacite intelligi. Et ideo si quis promittit dotem puellæ, tacite intelligitur, cū erit nubilis ætatis, vt hic ait Christopho. Porc. per l. qui filium. vbi pup. edu. deb. quod alijs pulcherrimis exemplis ostendit. Deci. l. in omnibus, oblig. de reg. iur.] Sed ad quid sit promissio, cum non in continenti soluitur? Respond. non est sic praue intelligendum verbum, confestim, vt veniat statim cum sacco paratus. vt ff. de solut. quod dicimus. sed aliquod spacium puta x. dierum dandum est, vt inf. de inuti. stipu. §. fin. ff. de consti. pecu. promissor. Sic etiam fere vbique consuetudo interpretatur, vt infra 10 dies fiant præcepta a potestatibus, quæ est bona legum interpres, vt ff. de leg. & senatus. l. si de interpretatione, & c. cum dilectus. extra de consue.

Consuetudo est legum interpres.

SYL. ¶ Adde, quod hæc glo. falsa est in taxatione 10. dierum: verius loquitur glos. in §. fin. inf. de inuti. stipu. arbitrio enim iudicis statuitur, l. ratum ff. de solu.]

ADDITIO. Nō est tamen ibi nata actio, vel obligatio: quia cum sit incertum, an fructus nascantur vel non, dies, quæ tacite inest habetur pro conditione, vt l. 1. ff. de condit. & demonst. Angel.

Stipulatio an possit fieri sub conditione.

a ¶ In diem. Scilicet fit stipulatio. Sed nunquid stipulatio est actus ciuilis? Respon. sic; vt inf. de actio. §. de constituta. ergo non debet recipere diem, nec etiam conditionem, vt ff. de regul. iur. actus. Sed dic, quòd hic actus ibi non computatur: sic in nouatione, vt dicitur ff. de nouat. l. nouatio. Et illa regula, actus, habet locum in suis numeratis casibus.
** Pro intelligen. d. l. actus. lege quæ ibi scribit Decius.]

b ¶ Primis superflue hoc dicitur, ff. eo. eum qui calendis. in princ.

In diē & ad diē refert differunt.

c ¶ In diem. Aliud si ad diem: nam tunc vsque ad diem tenetur, & nō post. vt ff. de act. & oblig. l. obligationum fere. §. 1. & dic, qđ idem est dicere, ex die, quod in diem, vt d. l. in princ. & hic.

d ¶ Prius quam, Nam cessit, sed non venit dies: quod dic, vt ff. de verb. sign. cedere.

e ¶ Non potest. sic ff. si cert. pet. certi condictio. in princ. & si petat, repellitur per exceptionem, vt inf. de excep. §. præterea.
** Adde secūdum Alciat. in d. l. cedere, quod in obligatione in diem expressam receptior est opin. ante diem & obligationem, & actionem oriā esse. sed obstare exceptionē, cuius sententię illa est ratio, q; tempus adiectum, ipso iure effectum obligationis non tollit. d. l. obligationum. §. placet.]

†Concor. text. in §. appellatur infra de excep.

SYL. ¶ Hanc glo. disputatiue reprobat Fort. in l. item quia. col. 9. in princ. ff. de pact.

f ¶ Ne eo quidem ipso. N. si ab initio sic dicat. Hodie date spondes? quo casu pura est, vt ff. eod. l. liber homo. §. decem, sed si est pura, ergo peti nō potest ante 10. dies, ita enim determinatur verbū confestim, sup. eod. §. omnis. & in d. l. ff. eo. liber homo. dī, q; eadē die, ergo male. Sed ibi express: est dies.

Cōfestim determinatur per 10. dies.

SYL. ¶ Adde glo. veram, quia in dubio talis adiectio non videtur apposita gratia differendæ solutionis, sed repræsentandæ promissionis aut solennitatis accelerandę. d. §. decē. secus si aliter de mente constaret, vt dicit ibi Bar. & sequuntur doct.]

g ¶ Facta est, s. vt soluatur.
** Adde, quod regulariter cum simpliciter de aliquo die actū est, intelligitur de die naturali 24. horarū. vt docet Tiraqu. post alios in tract. de retrac. legn. §. 1. gl. 11. nu. 7.]

h ¶ Tribui debet. Hic not. q. de facto. iudex statuit terminū peremptorium partibus ad audiendam sententiam: puta diem louis: vna partium non veniente eadem die quæro quando debeat ea snīa ferri, an die statuta, vel sequenti? Et vr̄ q; nō die statuta, quia vt in cōtractib⁹, tota illa dies vr̄ sua, vt hic, & pro hoc est, ff. de fer. l. more Romano. per quam legem etiam si media nocte venisset, satis sufficeret. vnde patet, quod ea die ferri non debuit. Item alia rōne, quia post peremptorium debet eam partem absentem citare iudex, vt ff de iudic. & i post edictū. & inter vnam citationem, & aliam dēt esse spacium decem dierum olim, vt ff. de iud. l. per interuallum. hodie 30. dierum, vt in Authent. de litt. §. omnē. collat. 8. & secundum consuetudinem Bononien. vnius diei. Vnde patet, quod in die peremptorij non debet ferri. Sed in illa. l. & post edictū, exponitur, debet, id est potest. Item vr̄ contra, q; in die peremptorij debeat iudicari, vt C. qñ prouo. non est necess. l. cum non eo die. Item si fit ita prope sero. vt certum sit eam partē amiserit.

Snīa die pfixa dēt ferri etiā absente altera parium.

plius

enim certum est eo die in quē promissum est, datum a nō esse priusquam b is præterierit. ¶ Stipulatio annua quo ad quis viuet, pura & perpetua est, sed post mortē stipulatoris obstat exceptio hæredis. Aretin.

¶ At si ita stipuleris, Decē aureos annuos, c

pllus non posse venire, debet iudicare in die peremptorij, vt ff.de verb.obli. l.cum stipulatus sum mihi a Proculo.& l.liber homo. in fi. Et est verior opinio.

¶ Adde hoc esse hodie expressum in c.consuluit, de offi. deleg.& tenent communiter doct. in dic. §. decem.]

¶ Sed tamen post vesperas statim, vel in ipsis vesperis debet ferri, vt in Auth. de iudi.§. sedebunt,coll.6. sed nec in nocte debet ferri sententia:& ita paulo post excessum vesperarū debet iudicari. Et ita quidam electi, ad quoddā consiliū de facto iudicauerunt.

SYL. ¶ Adde, q̃ ita communiter tenetur in d ca. consuluit & in d.§.decē.nisi accēdantur tria luminaria, secundū Bart.in l.nō minorem, C.de transac. vbi quid in interlocutoria, de qua Angel.hic etiā, q̃ ferri potest de nocte.]

* ¶ Adde, quod aliud est in contractibus, nam etiam noctu fieri possunt.l.non minorem,C.de transactio.]

a ¶ Datum non esse.i. non est hoc verum incommutabiliter.

b ¶ Priusquam, vt ff.eo.quicquid,§.fin.& de pig.actio. si necessarias.§.si annua.

Ad hoc pertinet illud Spurinę aruspicis de fato C.Iulij Cæsaris, venisse,non præterijsse idus Martias, de quo meminit Sueto. in C. Iulio Cæsare & Valerius lib.7.c.11.

SYL. ¶ At si ita stipuleris. CASVS. Proponebatũ stipulatione hoc modo contracta. Promittis 10.annua quoad viuam? quærebatur an talis obligatio pura esset,& ad heredē transiret, & videbatur conditionalis vltra primū annum, sicut & sunt legata,l. in singulos ff. de ann. leg. & quod ad heredem non transiret, vt ibi dicitur: contrarium tamen deciditur ea ratione, quia ex quo limitatimus ad tempus vitæ,nō potest vlterius peti: quia ita censetur tacitè conuentum,ne post tempus petatur. transmittitur ergo obligatio, q̃a tp̃s nō est modus tollendę obligation:s.l. obligationū fere.§. placet ff.de act & oblig. sed dat̃ exceptio ex tacita conuētione,vt dixi. quare aūt secus fit in legato, videbimus in gl. Not.q̃ stipulatio annua pura est, q̃a tp̃s apponit̃ gr̃a multiplicādæ obligationis. Itē q̃ licet stipulatio annua limitetur tēpore vitæ stipulatoris,tñ ipso iure est perpetua, & transit ad hr̃des. Itē,q̃ obligatio non potest limitari tempore. Itē,q̃ quamuis ipso iure trāseat ad hr̃des tñ de æquitate dat̃ exceptio.

Promitto 10. aureos, & singulis annis. c ¶ Annuos, aliud si dixerit,singulis annis. Nam primo casu in initio cuiuscunque anni, secundo in fine committitur stipulatio: quia sic est ĩ legato sic relicto, vt C.q̃n dies leg.ced.l.1.& ff quando dies leg.ced.l.nec semel:vnde versus;Annua si debes tunc respicies caput anni.Anno si debes in fine tenebēris anni,vt dices,Inf.de inuti.stip. §.qui hoc anno.& ff.eo.l.qui hoc anno.

¶ Rō est, quia in primo casu tēpus non apponitur gratia solutionis differendæ, sed ad multiplicandā obligationē:in secundo vero tēpus apponit̃ gratia differendæ solutionis. Excipe tñ a primo casu relictum respectu certæ necessitatis, d.l.nec semel,§. si in habitationem. Item relictum fructuum, vel pecunię ex fructibus percipiendis.l. Firmior, §. pater, ff. quando dies leg.ced.]

¶ Sed nūquid est vna stipulatio, vel plures? Rñ.vna est,vt ff.eo. si Stichū,§.1.licet legata sic relicta sint plura, vt ff. de do.cau.mor.l. senatus.§.fin.Sed quæ est rō?Rñ quia semel in stipulatione inspicitur cōditio stipulātis vt si sit filius, acq̃rat patri, & vna est actio. vt ff.eod. si filius, sed in legatis pluries consideratur,scilicet singulis annis,cum singulis annis cedat dies legati, & plures sint actiones, vt ff.de an.leg.l.cū in annos, & q̃n dies leg.ced.l.cū ĩ annos. Sed M.dicebat hāc esse differentiā: quia in stipulatione est vna verborum cōceptio.sed quantum ad rei veritatem plures sunt,sicut legata: & facit pro eo.ff.eod. pluribus,§ 1. Sed ibi certe per alia verba fuit facta.s. per hæc annua bima trima die, vel dic, q̃ ibi quorundam sententia recitatur. Nec obst. q̃ vna est conceptio.

¶ Adde, quod rationes differentiæ assignatę in glo.sunt potius illationes:vnitas.n.actionis: est effectus vnitatis stipulationis. non actio. Vnde ab alijs assignatur ratio, quod cum stipulatio pendeat à cōsensu duorum, est firmior,& non ita multiplicabilis, sicut legatum: sicut videmus debilius legatum, quod efficitur caducum per mortem legatarij:qđ non est in stipulatione. Vel quia legata dātur ob benemerita.l. nec adiecit.ff.pro socio. & regulantur a mente testantis: quæ videtur esse, vt hic habeat, donec viuit, & non vltra:& ideo subest conditio, si viuat; secus in stipulationibus, vbi nō merita,sed sonus verborum attēditur.l.quicquid astringendæ,ff. de verborum obligat. vel quia in legatis in dubio fit interpretatio pro hærede contra legatarium, in stipulatione cōtra promissorem.l.veteribus ff.de pactis. SYL.

* Alciat.autem lib.parad.1. ca.15.ait, in stipulatione quam maxime verba operari, in legatis voluntatem & præstationes:quocirca cum stipulationis verba ita cōcepta sint, vt vnum dictum vnamve formam cōprehendant,merito vna est stipulatio: in legatis vero non verba, sed præstationes, quæ plurimæ sunt, & voluntas, quæ multas dationes

tiones

tiones ordinauit, considerantur.]
a ¶Quoad viuam .i. donec viuam.
b ¶Pure facta, scilicet ratione primi anni: sed ratione sequentium est in diem quo ad quid, quia ante annum non debetur, & conditionalis quo ad aliud: nam alias non debetur, nisi viuam, argu. ff. eodem l. hoc iure & l. in illa Vel dic, quod est pura a negatiue, id est non conditionalis.
¶Adde, quod glos. est falsa, quia si illa verba facerent conditionem, sequeretur, quod obligatio, qua post mortem stipulatoris tenetur promissor ipso iure heredi nō posset nasci. est ergo conditionalis inspecto effectu propter æquitatem pacti.

quoad viuam, [a] dare spondes? & pure [b] facta obligatio intelligitur, & perpetuatur: [c] quia ad tempus non potest deberi: sed hæres petendo, pacti exceptione summouebitur.

¶ Stipulatio collata in aliquem futurum euentum incertum, est conditionalis. Arec.

¶ Sub conditione stipulatio fit, cum in [d] aliquem casum differ-

c ¶Perpetuat. id est donec viuat. sic ff. pro soc. l. 1. secundum quosdam. Immo d. c. per omnia sæcula etiam post mortem: nam tempore non tollitur obligatio ipso, scilicet iure, (i) vt sequitur & ff. de actio. & obl. l. obligationum fere, §. placet, & ff. de serui. seruitutes, sed per exceptionem, vt sequitur, sed hæres petendo, &c. & ff. de action. & oblig. l. obligationum fere, §. placet, & ff. de serui. l. seruitutes.
ADDITIO. (i) Nisi expresse vel tacite ex stipulantis paupertate pro alimentis deducta censeretur: & ita secundum Bart. potest saluari glo. in l si Stichum, & huiusmodi. ff. eo. licet sit magna diuinatio. Vel dic, quod quoties agitur de multiplicanda obligatione, infinitas est euitanda, vt i fideicommissa, §. si decem ff. de le. 3. Aug.
SYL. ¶Sub conditione. CASVS non figurabitur nisi literaliter, quia est declaratio notissimi termini, in quo nulla est difficultas. Not. quòd in stipulatione conditionali obligationis natiuitas differtur in euentum conditionis. Item, quòd stipulatio conditionalis est illa, quæ differtur in aliquem casum futurum, vel non futurum, & quòd fit per coniunctionem, si.
* ¶Adde, quod stipulatio dicitur cōmitti, cum ex ea agi potest, & peti quod in stipulatione m deductum fuit.]
d ¶In aliquem casum .i. in aliquam fortunam inopinatā, vt possit se habere ad esse, & nō esse, quod in futuris tantum est, vt infra eo. §. conditiones.
e ¶Differtur obligatio. Nam ante euentum conditionis obligatio cessat, vt ff. si certum petatur. l. non omnis, & sic ea pendente non est debitor, sicut nec hæres sub conditione institutus interim est hæres, vt ff. familiæ erciscūdę, l. maritus.
¶Adde, quod nec pure institutus dicitur hęres antea ditam. l. hæres quandoque ff. de acq. hær. SYL.
¶ Argu. contra. C. de const. pec. l. 2. in eo, quod dicis cōditionale debitū posse constitui, quòd nō posset, nisi esset debitum, ut ff. de consti. pec. l. 1. Sed dic, quod

tur. [e] obligatio: vt si aliquid factum fuerit, vel non fuerit, committatur stipulatio: veluti, si Titius Consul fuerit factus, quinque aureos dare spondes?

¶ Conditio negatiua impletur morte. h. d.

¶Si quis ita stipuletur, Si [f] in Capitolium non ascendero, dare spondes: [g] perinde erit, ac si stipulatus esset, cum † morietur, [h] sibi dari.

sufficit debitum spe. Item nec illud interim debetur, vt ff. de consti. pec. id quod. itē arg. contra, ff. ex quib. cau. in pos. ea. l. in possess. & ff. de ver. sig. l. creditores. Sed tōnē spē creditores dicuntur, vt inf. eo. §. ex cōditionali.
* ¶Adde text. in l cōdōnales, & seq. de verb. sig. & l. is cui. de actio. & oblig. post euentum tantum conditionis censetur vsq; à principio creditores fuisse, quia conditio retrotrahitur in contractibus quod in legatis regulariter non est, Alc. in l. creditorum. de verb. signif.
ADDITIO. Improprie tñ, proprie autē creditor est, qui fidē alterius credēdo secut⁹ est. & ita intelligitur statutū de eo, qui credidit faciens mentionem, secus si de creditore simpliciter, quia intelligitur quomodocunq; alium habeat obligatum, dummodo non in diem, vel sub conditione. Ang. Creditor, propriè quis dicatur.
¶Si quis ita. CASVS. Quærebat, si promissum fit, si nō ascenderis Capitoliū, an hæc conditio verificaretur & videbat quod in vita, q̄ primū ascendere potuit, & non ascendit, quia vī eius animi esse cuius cōtratium fidit, quia cum sit in potestate mea quotidie ascendere, non pōt verba stipulationis verificari: nisi secuta morte: & ideo est, ac si promissum esset, cum morieris. No. summa.] SYL.
f ¶Si in Capitolium non ascendero, supra posuit in affirmatiua conditione, & negatiua nunc in negatiua tantum.
g ¶Dare spondes, scilicet 5. aureos, vel aliquid aliud.
h ¶Cum morietur. Similes sunt istæ duæ

stipulationes, in hoc, quia mortuo stipulante in vtroque casu committitur, vt hæredes agant: nam potest obligatio ab hærede sic incipere, C. vt actio. ab hæred. & contra hæredes. l. prima, dissimiles in hoc, quia prima conditionalis: secũda in dié. quem dié certũ est euenire, vt ff. de condictio. indeb. nã ff. licet nesciamus quando, vt ff. de condit. & demon. l. 1. & in Auth. de nupt. §. deinceps. collat. 4.

¶ Concor. l. condõnales. ff. de verb. sign.

†Sic econuerso, si ꝑmissor pẽdere conditione moriatur eius hæres remanet obligatus l. si quis Titius, ff. eo.

¶ Adde, quod non est intelligenda in diem vt supra, eodẽ §. omnis, sed ĩdem incertũ: quia aliàs diceretur nata obligatio, & actio, quod est falsũ. l. dies incertus ff. de condit. & demonstr.

¶ Stipulatio conditionalis transmittitur ad hæredes. Aret.

¶ Ex conditionali stipulatione tantũ † spes [a] est debitum iri: eamque ipsam spem in hæredem † trãsmittimus, [b] si prius quam conditio extet, mori nobis contigerit.[c]

¶ Locus solutionis adiectus afficit stipulationem in illam dié, qua verisimiliter possit ad locum perueniri, & impossibilitas vitiat stipulationem. Angel.

¶ Loca [d] etiam inseri stipulationi solent: veluti, † Carthagini dare spondes? quæ stipulatio licet pure fieri videatur, † tamen re ipsa habet tempus [e] adiectum, quo promissor vtatur ad pecuniã Carthagini dandam. Et ideo si quis Romæ ita stipuletur, Hodie Carthagini dare spondes? inutilis erit stipulatio, cum impossibilis [f] sit repromissio. †

†aliàs Carthagine.

* † Sic & Paulus, l. interdum, ff. eod.

¶ Ex conditionali.

CASVS. Quærebatur an stipulatio conditionalis præmoriente stipulatore, ante conditionis euentum transitet ad hæredes, & videbatur ꝙ non, quia cum ante euẽtum conditionis non sit nata, nec obligatio, nec actio, non vĩ posse in alium trãsferri, quod quis non habet l. nemo plus iuris, ff. de reg. iur. max. cum hoc videamus in legatis, vt præmoriente legatario non transmittatur spes legati conditionalis. l. 1. §. sin autẽ sub conditione. C. de cad. tol. contrariũ deciditur ex rõne posita in glo. in vers. cõtigerit. q̃ cõmuniter approbatur, quãuis & aliæ assignentur. Not. ꝙ spes futuri debiti ex contractu conditionali transmittitur ad hæredes.

Diẽ cedere, & venire, differũt.

a ¶ Spes est, non autem cessit, vel venit dies: sed in pura statim cedit, & venit. ff. de verb. signific. cedere, sed in illa, quæ est in diem, statim cedit dies legati, sed non venit, sup. eo. §. in diem.

b ¶ Transmittimus. Sic C. de ijs, qui ante apertas tabulas l. 1.

Legatari⁹ condõnalis legati spem non transmittit.

c ¶ Contigerit. Sed quare legatarius conditionalis legati spem ad hæredem nõ transmittit, vt C. de ca. tol. §. sin autem? Respond. in stipulatione interuenit factum stipulantis volentis sibi prospicere, & sic hæredi, vt ff. de probat. l. si pactum, quod non est in legatario, cuius nullum factum interuenit: & eodem modo respõde in hæreditate conditionali.

* ¶ Circa hanc rationem vide Dec. in l. 1, colum. 5. C. de pac. num. 19. Alciat. vero lib. 3. de verb. signif. aliam affert rationem, quia scilicet firmius vnicuiq; acquisitum id censetur, quod propria ope cõsecutus est. quam quod alieno beneficio adipiscitur, gloss. l. 1. Cod. si aduers. vend.]

¶ Loca etiam inseri.

CASVS. Quia ex pura stipulatione statim agi põt, §. omnis, sup eo. dubitabatur, an si in pura stipulatione sit adiectus locus, quo dari præstari ve quid debeat per hoc impediatur natiuitas obligationis, & actionis, & videbatur, quòd non, quia (vt dicit hic text.) pura est: dicit tamen contrarium ratione assignata in tex. nõ enim est verisimile contrahentes voluisse impossibile, l. non solum. de actio. & obligat. ideo coniectura fit, quod voluerunt inesse tacite tempus, quo ad locum perueniri possit. Et hinc est, quòd si promissi dare hodie Carthagini, quia mens apparet, vitiatur ratione impossibilitatis. Not. summar.

d ¶ Loca etiam. Non solum conditio, vel dies.

e ¶ Tempus. Quod bonus iudex arbitratur: quod vt dic, digest. eodem, continuus, §. cum ita.

ADDITIO. Nota, quod licet in actibus iudiciarijs tempus itinerandi, sit statutum. centum, vt 20. milliarium singulo die. vt l. 1. ff. si quis cautio. (& dic vt ibi per Bar. & doct.) tamen in contractibus nõ est determinatum, sed totum residet in pectore iudicis: qui multa debet considerare, & locum, & periculum, & qualitatem personæ, vt l. continuus, §. 1. & ibi vide Bart. & Imol. ff. eod. Angelus.

f ¶ Impossibilis. Ratione enim impossibilitatis stipulatio vitiatur, vt infra de inutilitat. stipulationi, §. si impossibilis, nisi vterque haberet ibi procuratorẽ, & egisset quilibet cum suo, vt eadem die fieret solutio, vt ff. eodem, l. fin. §. si inter eos.

¶ Adde hoc non procedere in contractibus bonæ fidei, vel etiam stricti iuris habentibus naturam bonæ fidei, l. insulam, §. 1. ff. loca. l. si mihi, & tibi. § si q̃s seruos. ff. de leg. 1.

SYL.

¶ Con-

SYL. ¶ Conditiones. CASVS non figuratur in notissima regula: nisi rationem dubitandi dicas esse ignorantiam nostram, quæ videtur suspendere quousque sciatur: quod tamen est falsum, quia conditio refertur ad veritatem rei, quæ licet incerta nobis sit, legi tamen est certa. Nota, quod conditio de præsenti, vel de præterito falsa statim infirmat obligationem, sicut vera facit statim stipulationem validam.

Item nota, quòd certa in contractibus non suspendunt obligationem, dummodo sint certa in rerum natura.]

¶ Conditio de præterito, vel de præsenti, nō suspendit obligationē. Aretin.

¶ Conditiones, quæ ad præsens vel præteritū tempus referuntur, aut statim infirmant obligationem, aut omnino non differunt: veluti, Si Titius Consul [a] fuit: vel, Si Mæuius viuit, dare spondes? Nam si ea ita non sunt, nihil valet stipulatio: sin autem ita se habēt, statim valet. Quæ enim per rerum naturā [b] sunt certa, non morātur [c] obligationem, licet apud nos incerta [d] sint.

¶ Etiam facta possunt in stipulationem deduci: in quib. vtile est adijcere pęnam, ne alias stipulator habeat probare interesse. Aret.

¶ Non solum [e] res in stipulatum deduci

* ¶ Hic addi possunt quæ scribit Bar. in l. cum quidam. §. suum de acquir. hæred. vbi dicit, quod lex certa est de omni eo, de quo potest esse certus homo, licet apud hunc vel illum hominem particularem id sit incertum: non etiā de eo, de quo solus Deus est certus, quale est id quod pēdet a futuro euentu, quia illud scit solus Deus, & de hoc est lex incerta.

ADDITIO.

(i) Not. ex glos. conditiones in futurum collatas, quæ necessariam habēt existētiam, nō differre obligationem: quod verum limita, si proferantur per tale quid, quod tempus significat: promitto cū morieris, §. ita autem, infra de inut. stip. Christophor.

a ¶ Consul fuit. sic, ff. si certum pet. itaque, & l. cum ad præsens tempus. patet etiam in l. conditio. ff. de verb. oblig.

Natura duplex. b ¶ Naturam. Ergo nec futurā morantur obligationem: nam etiam illa per rerū naturam certa sunt, vt ff. de iudic. sed & si restituatur, §. fin. contra, sed dic, quod aliud est esse certum per rerū naturam, id est per naturalem cursum naturæ: per quam sola præterita, & præsentia sunt certa: & ita hic accipitur, & etiam illa futura certa sunt, quæ non habent se ad vtrumlibet. vt, si moriar, nam & hæc non morantur obligationem, vt ff. de condit. indeb. nam si. & l. præced. & seq. & ff. de noua. si pupillus, §. qui conditione. (i)

SYL. Adde, quod glo. est falsa, quia in diem incertum suspendit. l. dies incertus, de condit. & demonst. & l. quodcunque, §. final. ff. eodē. quamuis videretur dicēdum, quod promittendo, si moriar, ista sit pura, quia certum est me moriturum: promittendo, cum moriar, suspendatur obligatio, quia videtur facta adiectio causa differendę solutionis.]

¶ Et aliud est in natura rerum, i. in scientia Dei, in qua omnia quæ sunt, vel fuerunt vel futura sunt. (teste Boethio) tanquā præsentia sunt. Item & alias, sunt mille anni ante oculos eius tanquam hesterna dies quæ præterijt, & dicitur, prima, natura naturata. sed secunda, natura naturans, quod idem est, quod ipse Deus.

SYL. ¶ Adde, quod hanc glo. disputatiue reprobat Fort. in l. iurisgentium, §. & ideo, 16. col. ff. de pact.]

c ¶ Non morantur, id est non suspendunt siue differunt. Accur.

d ¶ Incerta sint. ff. de reg. iuris, l. in totum contra. Solu. illa loquitur in ijs, vbi præsens solennitas exigitur, vt vij. testes in testamento, vt supra de testament. §. primo. Vel loquitur in illis casibus, vbi certa scientia, & intellectus de præsenti exigitur in contractibus puris, vt C. de donatio. nec ignorans. hic autem in conditionali.

SYL. ¶ Vltima verior, & patet ex verbis, l. in totum.

¶ Non solum. CASVS in notissima regula non ponitur nisi literaliter. Hoc tamen vnum aduertendum putaui, quòd ideo pœna non apponitur in stipulatione rerum, quia ad ea præstanda cogitur præcise promissor: quod cum non sit in stipulatione facti, vel non facti, * quia soluendo id, quod interest, liberatur, lege stipulationes non diuiduntur. ff. eodem.] vtile consilium est opponere. Nota etiam facta in stipulationem deduci: & dicuntur facta etiā non facta.

Item, quod vtile est in his stipulationibus subijcere pœnam. ratio assignatur hic, & alia ponitur in l. si. de præto. stipulatio.

Item, quòd petenti interesse incūbit onus probandi quantitatem certam.

e ¶ Non solum de stipulationibus, quæ in dando consistunt, hucusque diximus: nunc de ijs quæ in facto consistunt. Accursius.

possunt, sed etiam facta: vt si stipulemur aliquid fieri: & in huiusmodi stipulationibus optimum erit pœnam [a] subijcere, ne quantitas [b] stipulationis in incerto sit, ac necesse sit actori probare [c] quod eius intersit. Itaque si quis, vt fiat aliquid, stipuletur, ita adijci pœna debet. Si ita factum non erit, tunc pœnæ nomine decem aureos dare spondes? Sed si quædam [d] fieri, quædam non [e] fieri, vna eademque conceptione stipuletur quis, clausula [f] erit huiusmodi adijcienda. Si aduersus ea factum erit; [g] siue quid † ita factum [h] non fuerit, tunc pœnæ nomine decem aureos dare spondes?

† alias deest ita.

¶ De duobus reis stipulandi & promittendi.

¶ Duo rei stipulandi fiunt, quando separatim interrogant debitorē, & ipse simul vtrique respondet. Angelus Aretin.

ET stipulandi [i] & promittendi duo pluresve rei fieri pos-

a ¶ Pœnam subijcere. Sic.s.consiliū simile.ff.de præto stip.l.fin.

b ¶ Quantitas.ff.de arbi.l.non autem, contra. Solutio non interest quo ad hoc, vt valeat compromissum: interest tamē, quo ad vtilitatem stipulationis.

c ¶ Probare, sed quomodo interesse probatur? Respō. per testes, vt hic innuitur, & C. de sent. quæ pro eo. l. 1.§.1. nisi petatur ex dolo alterius: tunc per solum sacramentum: vt ff. quod vi, aut clā. l.semper. §.in hoc interdicto. & §.seq. & C.vnde vi.l. si quando. & C.de iu. do.impe.l.1.

d ¶ Quædam fieri. Puta ire Romam.

e ¶ Quædam non fieri. puta per Floren. nō ire.

f ¶ Clausula. s.pœnalis. Accursius.

SYL. g ¶ Factū erit. Hoc redditur secūdo dicto. ¶ Adde, q̄ si voluisset singula singulis referre, non præposterasset. Vnde dicat vtrāuis conceptionem debere ad vtrumq. referri, ita vt vnaquæuis earū sufficiat in pœnali stipulatione subiecta stipulationi vtriusq. s. facti & non facti, licet etiam ambæ conceptiones subijci possent.

h ¶ Factum non fuerit. Hoc refertur ad primum. Et si ex vno capite sit pœna cōmissa, non committetur plus, vt ff. de arb. l. si duo, §.si. nisi hoc actum sit, vt pluries committatur, vt ff. de transactio. qui fidem.

ADDITIO. Item nisi sit apposita super facto iterabili, vel continente plura capitula, si ratione interesse petatur, secundum Ioannem Fab. hic. Et nota, quod iuramentum de non contrauenienda habet vim istius clausulæ. Item facit, vt actus valeat eo meliori modo, quo potest. Ang.

¶ De duobus reis stipulandi & promittendi.

Cōtinuatio. ¶ Quia in stipulatione, de qua dictum est supra titulo primo, plures personæ interueniunt quandoque, quarum quædam dicuntur rei stipulandi, alia rei promittendi, ideo dicit de duobus reis stipulandi ac promittendi. Accursius.

ET stipulandi. ¶ Totus iste tit. diuidit in 4. partes. Primò ponit de duobus reis stipulādi, qualiter fiant. Secundo de duobus reis promittendi. Tertio ponitur effectus ipsius obligationis plurium reorum. Quarto redit ad duos reos promittēdi. Secūda ibi. §. duo pluresve. Tertia ibi, Ex huiusmodi. Quarta ibi, Ex duobus. Diuisio.

SYL. ¶ Et stipulandi. CASVS in declaratione terminorū non figuratur nisi literaliter. & impera. ipse literaliter format casum exemplificando: verba.n. & modus constituendi est clarus. Not. quòd in constitutione plurium reorum stipulandi debet præcedere omnium interrogatio, & sequi promissoris responsio vna omnibus. itē, q̄ duo stipulatores, q̄bus separatim promissor distinctis actibus promittendi r̄ndet, non sūt duo rei stipulandi: quæ intellige in dubio.

i ¶ Et stipulandi. Hic dicitur reus stipulandi, ille, qui rem aliquam, vt pecuniam stipulatur: a re, non a reatu dictus. Et econtra reus promittēdi, qui aliquam rem promittit, vt ff. eodem. l.1. alias reus tantum debitor dicitur, vt patet. C. de iur. calum. l.2. alias dicit̄ reus, qui conuenitur, vt C. de iud. l. properandum, §. & si quidem, & dic vt ff. eo. l.1. Potest dici & alio respectu reus stipulandi, & promittendi, vt dicitur in gl. Accur. Reus stipulandi. Reus promittendi.

* ¶ Ex his apparet reos hic non longe aliter accipi, atque apud Cicer. qui lib.2. de Orato. Reos. (inquit) appello non eos modo qui arguuntur, sed omne quorum de re disceptatur, & rursus paulo post, reos appello, quorum res est. Sic in l.5.§. conuentionales, ff. de verborum obligat. reorum verbo intelliguntur contrahentes, & tam stipulator, quam promissor. Dicitur & reus debendi, & reus credendi, vt reus debendi accipiatur pro obligato ex quocunque contractu

sunt. Stipulandi ita, si post omnium interrogationem promissor respondeat, Spondeo, [a] vt puta cum duobus separatim stipulantibus ita promissor respondeat, Vtrique vestrum dare spondeo. Nam si prius Titio spoponderit, deinde alio interroganti spondeat, [b] alia atque alia erit obligatio, nec creduntur [c] duo rei stipulandi esse.

¶ Si duo promittant eidem eandem pecuniam, efficiuntur duo rei promittendi. Angelus.

¶ Duo pluresve rei promittendi ita fiunt: Maeui, decem aureos dare spondes? & Sei, eosdem decem aureos dare spondes? si respondeant singuli separatim, Spondeo. [d]

¶ Nam duorum reorum est, vt quilibet teneatur in solidum: sed vnius solutione & receptione tollitur obligatio vtriusque. Aretinus.

¶ Ex huiusmodi obligationibus, [e] & stipulationibus, solidum singulis debetur: & promittentes singuli in solidum tenentur. In vtraque [f] tamen obligatione vna res vertitur: & vel alter [g] debitum accipiendo, vel alter [h] soluendo, omnium perimit [i] obligationem, & omnes liberat. [k]

¶ Diuersitas temporis

tractu vel obligatione quis debeat: qua de re diserte Alciat. in l. nominis. de verborum significat.

a ¶ Spondeo. Hoc adiecto, vt sint duo rei in solidū, etiam iure veteri, vt ff. eod. l. reos. §. fin. & §. cum in tabulis.

SYL. ¶ Adde, vel si aliter constat contrahentes voluisse facere duos reos, quia erunt nihilominus, vt patet ex communi opinio. post Bart. in l. 2. ff. eod. in 1. & 2. quæst.

Reorū debendi vel credendi constitutiō an per interuallū impediatur.

b ¶ Spondeat. Ex interuallo: puta si diuerterunt ad alios actus extraneos, vt ff. eod. l. duos §. fi. alias si non est extraneus actus, contradiceret. dict. l. ei, quod modo dixerat. ibi, nā si prius, & quod dr̄, ff. eo. l. 3. Accurs.

SYL. ¶ Dic, q̄ magnum interuallum, nedū vitiat cōstitutionem duorum reorum, sed impedit respōdentem obligari. leg. si ex duob. in princip. vbi Bart. ff. eodem. Hoc si intercedat inter interrogationem, & responsionem: secus si inter vnam obligationem perfectam & aliam, & constat de voluntate. l. 3. in princip ff. eod. secus in modico tempore non interueniente actu extrinseco. Longum autem aut breue spacium taxandum est arbitrio iudicis vt no. in l. continuus. ff. de verborum obligat.

c ¶ Nec creduntur duo rei, scilicet vt vna sit obligatio, & vnius rei, sed sunt creditores duo, & diuersarum rerum, vt infra eod. §. ex huiusmodi.

¶ Duo pluresve. CASVS similiter non ponitur, quia text. exemplificat. Nota, qualiter constituantur duo pluresve rei promittendi.]

SYL. d ¶ Spondeo. Hoc acto, vt fiant duo rei, & in solidum, vt ff. eo. reos, §. fi.

SYL. ¶ Ex huiusmodi. CASVM figurare non expedit, cū regula clara sit. statim enim q̄d tenentur in solidum, vel habent obligatos in solidum plures reos debendi sequitur, q̄d solutio vel receptio vnius alium liberat, vt infert Iurisconsul. in l 2. ff. eodē. Notabilia clara sunt, quod duo rei debent, vel eis debetur in solidū: & quod solutio vel receptio vnius liberat omnes.]

e ¶ Obligationibus. Hoc refert ad reos promittendi: & quod sequitur, ex stipulationibus, ad reos stipulandi, vt probat. inf. statim.

f ¶ In vtraque i. vtriusq. obligatione: nam vna est quo ad vnum effectū vt ff. eo. l. 3. in fin. sed plures sunt, quia plures tenētur, vt hic.

Obligatio eadem pōt esse vna, & plures.

¶ Dic plures et distincte essentialiter l. eādē. in fi. ff. eod.

g ¶ Alter. s. reorū stipulandi.

h ¶ Alter. s. reorū promittendi.

i ¶ Perimit obligationem. ille, qui accipit.

K ¶ Liberat. ille, qui soluit. Similis lectio seu implicatio verborum est ff. de arbi. l. si duo. Vel dic, quod quilibet istorum refertur ad vtrumque supradictum. Et possunt fieri in stipulatione duo rei, & in quolibet genere obligandi, vt ff. eo l. eandem.

¶ Intellige, dummodo constet contrahentes id agere velle.

¶ Adde, quod duo rei in solidum obligati videntur inuicem fideiubere, & ideo si alter solidū soluat, potest actione mandati consequi dimidiū soluti ab altero correo. Barr. in l. reos ff. eo. M. Ant. Natta cons. 658. vol. 3.

¶ Ex duobus. CASVS. Fuit dubitatū, an si ex pluribus, reis alter simpliciter & pure, alter sub conditione vel in diem promittat vitietur constitutio duorum reorum, & videbatur, q̄ sic, quia clarum est imparitatem vitiare talem constitutionē. l. eandem. §. sed si quis, ff. eo. Item quia cū debeāt in solidum vel eis debeatur, non possunt pariter conueniri, q̄a alicuius nata erit obligatio, & actio,

 alte-

alterius non. Contrarium tamen responde-tur, ratio autem est, quia disparitas est in qualitate, non in substantia. Item a principio speratur, quod reducatur ad æqualitatem: quo casu talis imparitas nõ videtur quo ad l. imparitas ab initio, & ideo cessat ratio dubitandi. Nota summar. item q; dies vel conditio alterius non erit impedimento, quo minus ab alio petatur]

a ¶ Potest. Sed nonne est hic imparitas, quæ esse non debet, vt ff. eodem, l. eandé, §. sed si quis? Respondeo secundum M. q; ibi regulariter dicitur, fallit hic. & ff. eod si ex duobus. §. fi. Alij vt P. dicunt, quod hic nõ est imparitas, cum adueniente, conditione vel die ambo æqualiter teneantur, sed adhuc medio tempore remanet imparitas. Quare dic, quod in quantitate debita, vel re quæ debetur, nõ potest esse imparitas, vt ibi, sed in alijs, potest vt hic, & ff. eo. l. si ex duob. §. fin.

Obligatio an possit imparitatem continere.

adiecti solutioni non facit cessare constitutionem duorum reorum. Aret.

¶ Ex † duobus reis promittendi, alius pure, alius in diem vel sub cõditione obligari potest: a nec impedimento erit dies, aut conditio, quo minus b ab eo, qui pure obligatus est, petatur.

¶ Dic rationem, vt dixi in positione casus.

SYL. ¶ Adde, quod decisio huius text. non habet locum in pluribus fideiussoribus, quorum vnus pure, alius in diem, vel sub conditione acceptus fit, nam qui pure fideiussit, pendente conditione non nisi pro virili conueniri potest, l. si plures. ff. de fideiuss.

b ¶ Quo minus. Sed, adueniente conditione socium poterit conuenire mandati, secũ dum quosdam vel verius neg. gest. vt C. eo. l. 1. Patet ergo cõstitui posse pure duos reos debẽdi & quemliber in solidum conueniri, vt C. eo. l. 1. Hodie contra, etiam si hoc actũ est expressum, nisi altero absente, vel inope existente, vt in Auth. de duobus re. § 1. & in authen. hoc ita. eo. titu. C. nisi renunciatum fuerit isti constitutioni, vt C. de pact. l. pen. & ff. de minor. l. iudex.

Rei debendi in solidum non possunt cõuenire.

Intellige absentem qui abest a ciuitate seu iurisdictione iudicis, sub qua facta est obligatio. Mars. in rubr. de fideiuss. nu. 14.

¶ De stipulatione seruorum.

Cõtinuatio. ¶ Supra tit. 1. & titu. præced. dictum est de stipulatione liberarum personarum: verũ quia interdum etiam serui stipulantur, ideo de his tractaturus intitulauit, de stipulatione seruorum.

Diuisio. Seruus. ¶ Totus iste tit. diuiditur in tres partes. Primò, quod seruus stipulando acquirit domino, in cuiuscunque persona stipulatio concipiatur. Secundo excipit a regula, quod factum non acquiritur. Tertio si sint plures domini, pro dominicis portionibus acquiritur. Secunda ibi. Sed cum factum. Tertia ibi. Seruus communis.

¶ Seruus. CASVS. Dubitabatur, an seruus stipulari posset, & stipulando cui acquireret: & vẽ q; non posset stipulari, cum stipulatio sit actus merus ciuilis, §. de constitu. infr. de actio. quorum solet esse incapax seruus, l. quod attinet. ff. de regu. iur. cuius contrarium dicitur, quia in ipsa stipulatione non cõsideratur vt seruus, sed stipulatur ex persona domini. Tunc dubitabatur quid in seruo hæreditario ante aditam: nam tunc non potest sumere vires ex persona domini. qui non est & si dicatur hæreditas repræsentat defunctum: hoc est per fictionem vnde non videtur, quod alia fictio possit superinduci, quod factum serui dicatur factum hæredis. Sed contrarium respõdetur ex ratione posita in text. quia hæreditas &c. Nec ratio duarum fictionum obst. quia non procedunt ex eodem fonte. l. sub conditione ff. de sol. Not. seruum ex persona domini ius stipulãdi habere. Item, quod hæreditas est persona imaginaria sustinens vices defuncti. Item quod seruus hæreditarius acquirit stipulando hæreditati. Item, quod quicquid hæreditati acquiritur, hæredi postea adeunti quæsitum est.]

SYL.

¶ De stipulatione seruorum.

¶ Etiam seruus hæreditarius potest stipulari, & acquirit hæredi futuro. Ang.

Seruus ex persona domini c ius stipulandi habet.

¶ Sed & hæreditas in plerisque d personæ

c ¶ Domini. Qui dominus caput est serui, vt infra de noxa. §. omnis. ex sua enim persona nihil potest, vt ff. de reg. iur. l. seruitutem, & l. quod attinet, nisi ex quo manumittitur: tunc enim incipit habere caput, vt ff. de capi. dimi. l. hodie.

Dñs est caput serui.

d ¶ In plerisque. Hoc propterea dicitur, quia hæreditati furtum fieri non potest, nisi in tribus casibus, vt ff. de fur. hæreditatiæ & l. sequen. Item propter vsumfruct. quod seruo hæreditario promitti non potest, vt hęreditati quæratur, vt ff. eo. l. vsusfructus.

¶ Adde, quod ratio est, quia persona ficta non est capax illius iuris, quod si prius defuncto quæsitum esset, morte extingueretur, vel quia vsusfructus non potest esse sine persona vera, aut ficta, certa tamé & permanente, & constante ex viris, vt puta collegio, vel populo.

Hæreditati furtũ fieri nõ põt nisi in tribus casibus.

¶ Adde, quod ratio illa est, quia hæreditas non sustinet personam defuncti in ijs, quæ

quæ facti ſunt, quia quæ facti ſunt, in hęreditarijs rebus non ſunt, vt animaduertit glo. in d. l. vſusfructus, & Alcia. l. nihil. de verbo. ſignific.

a ¶ Defuncti. Non hæredis, vt hic, & ſupra de hæred. inſti. §. ſeruus, & ff. de acquiré. rer. domi. hæreditas. Et quæ ſit ratio, quare pſonam defuncti, & non hęredis, dic vt d. §. ſeruus.

b ¶ Hæreditati. Sic ff. de iniu. l. 1. §. quoties autem.

SYL. ¶ Siue autem domino. CASVS non ponitur in manifeſta regula & clara, quã quodammodo exéplificat Imper. hic. Not. quod quocũque modo ſeru⁹ ſtipulationem conciplat, domino acquirit. Itẽ quod filij in poteſtate ſtipulando æquiparantur ſeruis. Item, quod valet argumentum de filio ad ſeruum & econuerſo.]

† Sic ff. e. l. j. I princ.

c ¶ Siue ſibi. Niſi in caſibus, vt cum factum eſt in ſtipulatione, quo caſu domino nõ acquiritur, vt inf. prox. §. & cum operas a liberto ſtipulatur, vt ff. eo. l. antepe. (i)

SYL. ¶ Intellige de incertis, & ratio ponitur in l. operæ in rerum. in 1. & vltimo reſpon. ff. de ope. liber. quicquid voluerit glo. in l. ſeruus patroni. eo. tit.]

¶ Et in alijs caſibus quos no. ff. eod. l. 1. & l. ſeq. † Sed nunquid frater poteſt ſtipulari fratri ſuo in eadem poteſtate exiſtenti? Dic ꝙ ſic, quia ſeruus cõſeruo ſuo ſtipulari poteſt vt hic, igitur frater fratri, argum. C. de diuerſis reſcript. l. 1. Item quia vox filij vox patris intelligitur, & vox ſerui vox domini intelligitur, vt inf. de inutil. ſtipul. §. ei vero qui. & §. poſt mortem.

† Qđ ſequitur nõ eſt Accurſius.

ADDITIO. (i) Nec valet talis ſtipulatio, quia cum perſonæ cohæreat, de perſona ſerui in dominum tranſire non poteſt. Itẽ quia operas nemo niſi dominus ſtipulatur, valeret tamen ſi eas vel imperſonaliter, vel domino ſtipularetur, vt per Ang. hic.

d ¶ Imperſonaliter. Nullius facta mentione, id eſt, vel ꝓprio nomine, vel appellatiuo vel facta mentione de nomine appellatiuo, ſed non proprio, vt ſu. de exhær. l. b. §. 1. Ac.

SYL. ¶ Abſona eſt hæc expoſitio, quia verbum, imperſonaliter, excludit etiam appellatiui mentionem, vt declaratur in l. proinde, ff. eo. tit.]

defuncti [a] vicem ſuſtinet, ideoque, quod ſeruus hæreditarius ante aditam hæreditatem ſtipulatur, acquirit hæreditati, [b] ac per hoc etiam hęredi poſtea facto acquiritur.

¶ Seruus ſiue filiusfamilias à quocũque ſtipuletur, & in cuiuſcunque perſona ſtipulationem concipiat, acquirit domino & patri. Aret.

¶ Siue † autem domino, ſiue ſibi, [c] ſiue cõſeruo ſuo, ſiue imperſonaliter [d] ſeruus ſtipuletur, domino acquirit. Idem iuris eſt & in liberis, qui in poteſtate patris ſunt, ex quibus cauſis acquirere [e] poſſunt.

¶ Si ſeruus ſtipulatur ire agere licere, ſolus ipſe, non etiam dominus eius ire poteſt. Aretinus.

¶ Sed cum factum [f] in ſtipulatione continebitur, omnimodo [g] perſona ſtipulantis continetur, [h] veluti ſi ſeruus ſtipuletur, vt ſibi ire [i] agere liceat ipſe enim tantum prohiberi non debet, non etiam [k] dominus eius.

ADDITIO. Idem per omnia dici poteſt in monacho ſtipulante. Angel.

e ¶ Acquirere. Vt ex cauſa ꝓfectitia & aduentitia iſto iure, quod dic vt ſupr. per quas perſo. nob. acqui. §. 1.

SYL. ¶ Sed cum factum. CASVS. Fuit dubitatũ quid in ſtipulatione meri facti, & ex regula generali, ſupra eo. in princip. idẽ videbatur, cuius contrarium deciditur, quia cum facta ſint naturalia, eorũ eſt capax ſeruus, l. cum proponas, C. de hær. inſti. No. quod ſtipulatio meri facti explicandi à ſeruo non poteſt per alium explicari. Item quod ſtipulatio itineris & actus in ſeruo eſt merum factum.]

f ¶ Sed cum factum. Sed ſi ſtipulatur ſeruus ſibi ſcribi librum, & ſic factũ, nonne acquirit domino? Reſpond. ſic, & quod hic dicitur, ſed cum factum &c. id eſt a ſeruo faciendũ, & non ab alio, vel etiam à domino.

SYL. ¶ Adde tñ ſecus eſſe, ſi dñs ipſe ſeruo ſtipuletur ire agere, quia inutilis eſt ſtipulatio. l. quod dicitur patrem ff. de verb. obli.

g ¶ Omnimodo. ſic ff. de vſu & hab. ꝑ plenũ §. ſi vſus. Acc.

h ¶ Cõtinetur. ſic ff. de conditio. & demon. qui hæredi. Accur.

i ¶ Ire agere. hæc verba expone vt ſup. de ſeruit. in prin. & ff. de ſerui ruſti. præd. l. j. Et no. quia hic per verba loquitur, aliud ſi per nomẽ puta iter, tunc enim domino acquiritur, vt ff. eo. l. ſi communis. Stipulatur ire, & ſtipulari iter ſe differũt

K ¶ Non et dñs. ſubaudi, prohiberi nõ dẽt, quaſi diceret, dẽt prohiberi. Sed cõtra ſup. ꝑ quas perſ. no. acqui. §. non ſolum & ſu. de ijs qui ſunt ſui vel al. iu. §. 1. Sed non eſt contra, quia & hic acquiritur dño commodũ, nam ad ſui domini vtilitatem ibit ſeruus.

a ¶ Ser-

¶ Seruus communis acquirit dominis suis pro portione dominica, nisi iussu vnius, aut vni fuerit stipulatus. Aret.

¶ Seruus a communis stipulando, vnicuique dominorum pro portione dominij acquirit, nisi iussu vnius eorum, aut nominatim b alicui eorum stipulatus c est, tunc enim soli ei acquiritur.

¶ Seruus communis stipulando rem, quæ non potest vni ex dominis acquiri, acquirit in solidum alteri. Aret.

¶ Quod seruus communis stipulatur, si alteri ex dominis acquiri non potest, † in solidum alteri acquiritur, veluti si res, quam dari stipulatus est vnius d domini sit.

a ¶ Seruus communis stipulando. impersonaliter, vel sibi, vel dominis suis sub nomine appellatiuo, aliud si propria nomina expressit, nā tūc acquirit pro virili, nō proportione dominij. Sed quid si proprium nomen & appellatiuum? Respō. si præponat proprium, pro virili, si appellatiuum præponat pro dominica, vt ff. de stipu. seruo. l si communis seruus ita. & ff de statulib. l. ita. §. 1. Accur.

SYL. ¶ Adde hęc vera esse in dubio, secus si cōstaret de intentione agentiū. d. l. si communis seruus. quæ probatur ex coniecturis collectis ibi & hic per doct.]

b ¶ Nominatim. Proprio nomine vt su. de exhære. li. be. §. 1. vel appellatiuo, dum modo intelligatur de quo domino dicat, vt C. de liberis præteritis. l. 2. & 3. & ff si certum pet. l certum. Accur.

c ¶ Stipulatus est hoc disiunctim. i. diuisim exaudi. Sed quid si vnus iussit seruo, & ipse alteri stipulatus est nominatim? Distingue ex cuius re, vt si ex rei iubentis, sibi quęratur aliàs nominato. vt C. per quas pers. no. acqu. l. fi. §. fi. & ff. eo. proinde. §. fi. & l. seq. licet antiqui aliter distinguebant.

d ¶ Quod seruus. Vnius domini sit. Nā cū sua sit, amplius quęri ei non potest, vt su. de leg. §. sed si rem. & infr. de actio. §. sic itaque restat ergo, vt soli alteri quęratur. Aliud si ex re vnius stipuletur. tunc omnibus quęritur. sed Communi diuidundo iudicio redderur. id est, cum ager Cōmuni diuidun. pro isto seruo, potest etiā deducere quod socius suus lucratus erat ex stipulatione facta ex rebus suis, & redditur illi, ex cuius re quæritur, vt ff. eo si ex re. §. 1.

¶ De diuisione stipulationum.

Cōtinuatio. ¶ Supra dictum est de stipulationum materia, verū quia earum multiplex est species, ideo subdit de diuisione stipulationum i Porcus.

Stipulationum. ¶ Totus iste titulus diuiditur in duas partes principales. Primo ponit diuisionem stipulationis. Secundo illam per exépla declarat. Secunda ibi, Iudiciales. Diuisio.

¶ Stipulationū. CASVS non figuratur nisi literaliter i declaratione, definitione, & exéplificatione terminorum, est enim textus per se clarus. Nota igitur diuisioné stipulationum, & earum species, & exépla.] † aliàs solidum. SYL.

¶ De diuisione stipulationum.

¶ Iudiciales stipulationes sunt, quæ à mero iudicis officio: Prætoriæ à Prætoris oriuntur, conuentionales à conuentione partium, communes quæ ab vtrisque. hoc dicit.

Stipulationū e aliæ sunt iudiciales, f aliæ prætoriæ, g aliæ

e ¶ Stipulationum. simile per omnia, ff. de verb. oblig. stipulationū. 2.

f ¶ Iudiciales. quando iudex cognoscit d aliqua causa, & pendente causa principali incidéter facit interponere cautionem, & dicuntur iudiciales à iudice.

SYL. * ¶ Alio modo declarat Alc. li. Parad. 1. c. 1. qui eas stipulationes iudiciales dictas validis argumentis asseuerat, quæ non coram Prætore, sed apud alios iudices expedirentur, tametsi ex edicto Prætoris descenderent.

g ¶ Prætoriç, quando non aditur iudex alia de causa, sed principaliter, vt talis cautio interponatur, veluti damni infecti, & cautio legatorum præstandorum, & talis est differentia inter ea, quæ dicta sunt.

SYL. * ¶ Alciatus vero d. c. 1. eas ait prętorias esse, quæ solius Prætoris iurisdictioni relinquuntur, nec alterius iudicis notioni suppositæ sunt.]

¶ Sed cū hic ponantur prætoriæ, vt species opposita iudiciali, quare, ff. de præt. stip. l. j. in princ. ponitur vt genus, scilicet pretoriç? Resp. ibi aliter accipitur iudicialis. s. a iudicio, hic à iudice, vt ff. mand. l. Lucius.

SYL. ¶ Dic quod fuit hæc gl. male collocata, quia ab illo ver. sed cum hic. vsque in fi gl. est Accur. & debet stare, inf. post gl. in ver cōmunes. & circa d. l. contrariam dic, quod ibi nō ponitur diuisio omnium stipulationum, sed

sed dũtaxat prætoriarum, vnde illa est subdiuisio secundi mẽbri diuisionis hic positæ, iudicialiter ergo ibi stricte sumitur pro ijs, quæ a prætore introductę sunt, vt iudicium sit ratum, id est effectum suum cõsequatur.

ADDITIO.
Gloss. ista non intellexit bene differentiam, sed melius dixit. inf. eodem in verbo, veniunt. Christ.

conuentionales, [a] aliæ communes, [b] tam prętoriæ, quam iudiciales.

¶ Iudiciales [c] sunt dũtaxat, quæ a mero iudicis officio proficiscuntur, veluti de dolo [d] cautio, vel de persequendo seruo [e] qui in fuga est, restituendove [f] pretio.

Cautio rẽ pupilli saluam fore est cõis.

a ¶ Cõuentionales, quæ ex conuentione partium fiũt, & de his certum est, & planum.

b ¶ Communes. Veluti, rẽ pupilli saluam fore, quia principaliter potest adiri iudex, vt interponatur cautio, cum pupillus habet tutorem, qui non satisdedit rem pupilli saluam fore, & sic dicetur prætoria. potest vero adiri iudex non principaliter vt cautio illa interponatur, sed ex alia causa, veluti cum pupillus non habet tutorem, potest petere coram iudice, & iudex, qui dat tutorem, ex officio suo facit interponi cautionem, rem pupilli saluam fore, & ita dicitur iudicialis. Item quidam dicunt illam cautionem, rem ratã haberi, esse communem, quia quandoque interponitur a procuratore actoris, quãdoque a procuratore rei, vt ff. de procurat. l. Pomponius, §. sed & is qui. Vel alia ratione dicitur communis, veluti, cum procuratorio nomine quis alium conuenit, iudex ex officio suo debet facere, vt cautio, rem ratã haberi, interponatur, & tunc est iudicialis. Prætoria est quando quis promisit mihi, q promitteret rem ratam haberi, modo volo, quod promittatur, & sic principaliter ob istam stipulationem vado ad prætorem, vt ipsa interponatur.

Cautio rẽ ratam hñ est cõis.

Hæc gl. in antiquis codicibus Accurs. non reperitur, & est additio quædam.

SYL. * Vtcunque tamen sit, adde secundum Alc. loco sup. relato, communes stipulationes esse, quæ tam apud Prætorem quam coram alijs iudicibus expediuntur.

ADDITIO. Residuum glo. quæ in alijs impressionibus hic communiter ponitur, in fi. gl. huius tit. habetur.

c ¶ Iudiciales. s. stipulationes.

d ¶ De dolo cautio. Vt si ago pignoratitia, caueas ne seruitutes dolo perdideris, vel rei ius in aliquo lęseris, vt ff. de pig. actio. creditor. item si rei ven. agam. pro re quã vsucepisti iam lite contestata, caues, ne dolo alienaueris, vel manumiseris seruũ, vt ff. de rei vend. si post, sic & ff. mand. si procuratorẽ. §. pen. & l. seq.

e ¶ De persequendo seruo, vt si meum mihi abstulisti seruum, quem postea perdideris, caueas de eo persequendo, vel eius pretio restituendo, vt ff. quod metus cau. si cum exceptione, §. q si homo. item emptor, q redhibet, & non habet seruum, quem reddere debet, quia aufugit, debet cauere de persequendo seruũ, & si habere poterit, restituat venditori, vt ff. de ædil edic. l redhibere, §. fin. sic & ff. de conditio. causa da. sic pecuniam, §. pen.

f ¶ Ve. pro vel.

¶ Prætoriæ [g] sunt, quæ a mero [h] Prætoris officio proficiscuntur, veluti damni [i] infecti vel legatorum. [k] Prætorias autem stipulationes sic exaudiri oportet, vt in ijs etiam contineantur ædilitiæ, [l] nam & hæ a iurisdictione Prætoris veniunt. [m]

g ¶ Prætoriæ stipulationes.

h ¶ A mero. i. puro, sic quod non iudicis officio. s. tali quali in superiori casu, vt statim dicam. Accur.

¶ Hanc gl. pro sing allegat Ang. in l. vt ff. de verb. oblig.] SYL.

i ¶ Damni infecti. vt ff. de dam. infect. l. prætor ait. §. in eum qui. Dicitur & alio respectu prætoria illa, quæ ab initio exigitur, siue sit prætoria inuentione, siue ciuilis siue quocunque modo inuenta, ex eo s. quod prætor eam approbat, vt ff. de verbor. signif. l. lege, & hoc sensu comprehendit prætorias, & iudiciales, & communes, & omnes præter conuentionales, & ita accipitur, ff. de præt. stip. l. 1. sic est de adoptione, vt ff. de adopt. l. 2.

SYL. ¶ Adde, q in quantũ gl. vult prætoriam stipulationem duobus modis accipi, non bene sentit hic, & in l. 1. ff. de prætο. stipul. dic ergo eo modo sumi hic & in l. 1. sed solum diuersificatur significatio iudicialis, quæ hic accipitur, vt species compar. & coæqua prætoriæ, ibi vt species subiecta.]

k ¶ Vel legatorum. vt ff. vt lega. vel fideicom. no. ca. l. 1. 1. resp.

l ¶ Ædilitiæ. s. stipulationes, vt si animal tibi vendo, de vitijs eius cauere debeo, vt ff. de ædil. edi. l. itaque & l. si venditor.

* ¶ Eiusmodi cautionis priscam formulã in emendis ouibus tradit M. Varro. lib. 2. c. 1. de re rust.]

m ¶ Veniunt cum Aediles erant ex Prætoribus, vt sup. de iu. na. §. proponebant.

* ¶ Errat Accur. putãs Aediles fuisse ex Prætoribus, leg. 2. § deinde cum placuisset, ff. de orig. iur. siquidem, vt in Commẽ. admonui in §. Prætorũ, sup. de iur. na. gen. & ciu. ideo dicitur

¶ Conuentionales sũt, quæ ex conuentione vtriusque partis concipiuntur, hoc est, neque iussu iudicis, neque iussu prætoris, sed ex conuentione contrahentium, quarum [a] totidem genera sunt, quot (pene [b] dixerim) rerum contrahendarum. [c]

¶ Communes [d] sunt, veluti rem saluam fore pupillo, (nam & Prætor [e] iubet rem saluam fore pupillo caueri, & interdum iudex, [f] si aliter hæc res expediri [g] non potest) vel de rato [h] stipulatio.

dicitur ędilitias stipulationes à iurisdictione Prætoris proficisci, quia in colligendis Prætorum edictis, vt perpetuum edictũ cõstitueretur, atque ita illud ius, quod Prætorium vocamus, componeretur, recepta sunt etiam Aediliũ curulium edicta, quippe quę instar Prętoriorum edictorũ proponi solerent.] Sed quæ erit intelligibilis differentia inter pretorias & iudiciales, cum hoc titu. accipitur prætoria vt iudicialis? Respõdeo, quia prætoria à Prætore mortuo inducta est, sed iudicialis à Iurisconsultis alijs. Item in prætoria inuenies iudicem ob hoc ipsum principaliter adiri, sed in iudiciali per consequentiam. vt patet ex supra dictis exemplis. Item iudiciales vagæ sunt per totum corpus iuris, sed prætoriæ, licet & ipsæ sint vagæ, comprehensæ tamen sunt simul in vno titu. vt ff. de præt. stip. l. i. item potes notare quartam differentiam, vt notatur, ff. de verb. oblig. l. 5. §. 2. Accur.

ADDITIO Hanc differentiam Ioã. addit. dicens, quia prætoriæ sunt quæ per solũ iudicem ordinarium interponũtur, † & iudiciales, quæ per quemlibet alium iudicem.

a ¶ Quarum. s. conuentionalium.

b ¶ Pene. ideo dicit. pene, quia in quibusdam valet alius contractus, vt venditio in libero homine & similibus, vt ff. de cõtrahen. empt. l. & liberi, & inf. de contrahend. empt. §. fi. in quibusdam non valet stipulatio, vt infra tit. 2. 1. respon. & §. 1.

c ¶ Rerum contrahendarũ, scilicet esse genera id est quot possumus dicere esse genera contractuum, tot sunt genera stipulationum. id est vbicunque potest contrahi, ibi potest stipulatio interuenire, nam stipulatio proprie non est contractus, vt ff. de ver. signif. l. Labeo.

¶ Intellige large, non proprie, vt declarant doct. in l. 5. ff. de verb. oblig.

d ¶ Communes. abnegatiue lege. i. nõ prętoriæ tantum, vel iudiciales tantum, vel cõuentionales tantum.

¶ Hoc non erat addendum ex ratione „Infra dicenda super gl. fin.

¶ Sed partim ex vno, partim ex altero naturam accipiunt, nam si non cauerit tutor pupillo, hoc ipsum peti potest, & quo ad hoc habet naturam prætoriæ, si petitur tutor, & per consequens pstatur satisdatio, & in hoc habet naturã iudicialis, vt supra de satisd. tut. §. 1. Sed de hoc dic plenius, vt ff. de veri oblig. l. 5. §. prætoriæ. vbi est hic titulus de verbo ad verbum. Item si petatur hęc satisdatio ab altero tutorum, vel curatorum, ex consequentia petitur, & nõ præcise, vnde & in hoc habet naturam iudicialis, vt ff. de administr. tut. l. 3. 1. respõ. & sup. de satisda. tut. vel cur. §. 1 & 2. vel dic cõmunes alio mõ, vt infr. eo. §. sed secundum hoc omnis prætoria potest esse cõmunis.

ADDITIO. Dic, quod hæc glo. secuta fuit errorẽ suũ qđ illa appellat cautio ptoria, pp quã interponendam iudex principaliter aditur, illa vero appellatur iudicialis, propter quam interponendam iudex non principaliter, sed in consequentiam aditur, quæ opi. ibi fuit reprobata secundum Christoph.

e ¶ Prætor. scilicet mortuus, cuius verba non habemus, sed sententiam, vt sup. de satisd. tut. in princ. & §. 1.

f ¶ Iudex. s. viuus.

g ¶ Non potest. Quia sponte non vult satisdare ex præcepto mortui prætoris, vnde inuitus compellitur à iudice viuo.

¶ Non bene exponit, quia omnis prætoria esset communis, quod est falsum.]

h ¶ De rato. Hæc est communis alia causa, quam superior. Nam hæc est conuentionalis quandoque, vt si fiat extra iudicium ex conuentione, vt ff. rem rat. hab. interdum.

¶ Hæc gl. falsa est, quia communis non dicitur respectu conuentionalium. sed prætoriarum & iudicialium, vt patet ex textu nostro.]

¶ Item iudicialis, quãdo interponitur a pcuratore actoris, cũ dubium est an sit procurator, vt C. de procur. l. 1. & de satisdan. l. 1. alias non potest res expediri, cum nõ admittatur vt inf. de satisd. §. penul. Alij dicũt eam communem scilicet de rato, quia & a procuratore rei præstatur quandoque, non solum actoris, vt ff. de procu. l. non solum, §. si status, & §. est & alius casus, & §. vlt. & l. Pomponius, §. 2. & l. si defunctum, §. vlt. Accurs. Quando dicatur dubium de mãdato, vide inf. de satisd. §. fin autem. in addi.

ADDITIO Et hæc melior, quod ideo dicantur communes, quia partim per Prætores, vt in procuratore actoris, partim per iurisconsul. vt in procuratore rei, fuerint inuentæ, vt hic. Cautio autem, quæ ex forma

statu-

Stipulationes prætoriæ & iudiciales multipliciter differunt.

† Hãc quoque dãu ãt aliqui vt per Io. Fabr. hic, qa cautio de dam. infe. quãuis sit prætoris p quemlibet etiã minimũ magistratũ expediri potest, vt l. 1. & l. 4. §. 1. ff. de dam. infec. Nisi forte dicas ibi speciale propter periculũ moræ. An.

SYL.

SYL.

SYL.

SYL.

Cautio à statuto inducit si sit factu à toto populo vel repræsentatibus ipsum, dicetur ciuilis, si vero ab episcopo, duce, vel marchione, dicet prætoria. Ang.

Cautio à statuto inducta an sit ciuilis aut prętoria.

De inutilibus stipulationibus.

Cötinuatio. ¶ Supra in tit. de verbo. obligationibus dixit in genere de stipulationib⁹ interpositis ab vno. verū quia tam ex parte creditoris, quā ex parte debitoris aliquando plures personæ interueniunt, & sunt duo rei, ideo subiecit titulum de duobus reis. Verum quia non tantum stipulatio interponitur à libero, sed etiam a seruo, ideo subiecit tit. de stipulatione seruorum. Verum quia stipulatio non est simplex, sed multiplex, ideo postea annectit titulum de diuisione stipulationum, vt sup. tit. proxim. Verum quia aliquando stipulatio est inutilis, & hoc potest contingere multis modis ideo ponit hic istum tit. de inutilibus stipulationibus. Aret.

¶ De inutilibus stipulationibus.

¶ Omnia dominio nostro subiecta stipulari possumus, quæ vero per rerum nauram impossibile est haberi, non. h. d.

Omnis res, quæ dominio nostro subijcitur, ^a in stipulationem deduci potest, siue mobilis ^b sit, siue soli. At si quis rem, quæ in rerum natura ^c non est, aut esse nō potest dari stipulatus fuerit, veluti Stichum, qui mortuus sit, quem viuere credebat, ^d aut hippocentaurum, ^e qui esse non possit, inutilis ^f erit stipulatio.†

Diuisio. Omnis res. ¶ Quoniam iste tit. est valde longus, & habet plurimos §. & vnusquisque habet materiam de per se, ideo non diuidam, quia esset valde longa diuisio.

SYL. ¶ Omnis res. CASVS non figuratur aliter quia ponitur regula, cui⁹ ratio est, quod tit. de stipulationibus est prohibitorius certarum rerum. Ideo autem non valet stipulatio hominis mortui, aut hippocentauri, quia præstatio est impossibilis de natura. l. impossibiliū, ff. de reg. iur. No. igitur. quod quælibet res stipulari potest, siue mobilis, siue immobilis. Itē, quod stipulatio rei, quā impossibile est esse in rerum natura realiter est inutilis, quamuis ipsa res sit imaginabilis intellectu.]

Dñium in quibusdā rebus hře non possumus.

a ¶ Subijcitur. Id est subijci potest. Sunt enim quædam res, quæ non possunt esse in nostro dominio, vel quia nec sunt, nec fuerunt scilicet in rerum natura, vt inf. prox. §. vel si sunt, impossibile est de natura, vt in Sole, & Luna, & similibus, vt inf eo. §. si impossibilis, vel de facto, vt aureum montem, vt ff. de sta. li. cum hæres, § 1.

† esse in dominio nostro.

¶ Intellige secundum exemplum glo. quia text. in d. §. 1. non ponit impossibilitatem simpliciter, vt no. in l. Arethusa. in fin. ff. de stat. homi.]

¶ Vel hominū dispositione, vt res sacræ & religiosæ. & sanctæ, & publicæ, & in vsu publico existentes, & aliæ similes, vt liber homo ex sui natura, vt inf. prox. §. & supra de rer. diui. 1. resp. & §. nullius, & ff. de verb. oblig. inter stipulantem, §. sacram. Acc.

b ¶ Mobilis. Cuius appellatione & per se mouentia, vt equi, cōtinentur, vt ff. de verb. sign. l. mouentium.

ADDITIO. Iura autem & actiones sub simplici bonorum appellatione continentur, & sunt quædam species de per se, quæ secundum rem, cui adijciuntur, mobilia vel immobilia esse ii dicantur, secundum Angelum.

c ¶ In rerum natura, l. apud aliquos homines sic. sup. de verb. obl'g. §. conditiones. Accursius Florent.

† Facit l. si ita stipulatus fuerit. de ver. obli.

d ¶ Credebat. Maxime subaudi, nā idem si sciret mortuum, nisi mora debitoris præcessisset mortem. vt ff. de consti. pecu. l. promissor Stichi. & ff. de verbor. obligatio. inter stipulantem, §. Stichum, quæ est contra.

ADDITIO. Et tunc res ipsa & in stipulationē, & in petitionem, & in condemnationem deduci debet, in eius tamen æstimatione fiet executio, l. si seruum, §. effectus vbi glo. & doct. ff. de verb. obl. Ang.

e ¶ Hippocentaurum. Animal forte natū ex equa & tauro, quod nūquam fuit visum: Vnde Horatius Humano capiti ceruicē pictor equinam Iungere si velit &c.

*¶ Non posse esse hippocentauros, longè, lateque demonstrant Lucre. lib. 5. & Galen. lib. 3. de vsu partium. cuius sententiæ fuit & M.T. qui libro secundo, de natura Deorum sic inquit, Quis enim hippocentaurum fuisse, aut chimeram putat? licet Plinius lib. 7. aliter sensisse videatur.]

f ¶ Inutilis. Id est vitiosa, quia est contra ius.

¶ Intellige ita vitiosam, vt ex ea nec natura lis, nec ciuilis oriatur obligatio. l. impossibilium ff. de reg. iur.

¶ Idem iuris. CASVS. Quærebatur, an stipulari posset, quę non erat in commercio, quam tamen contrahentes putarent esse & videbatur quod sic, haberet tamen stipulatio tacitam illam conditionem, si effecta esset res illa humani iuris, vel commercij hominum, argumē. l. si. ff. com. prædi. contrarium tamē respondetur, ex eo, quia talis expectatio, est vitiosa & reprobata l. iter stipulantem, §. sacram. ff. eod. quia nunquam debet malus euentus esse in consideratione,

d. §.

d.§.sacram.No.q stipulatio rei sacræ, religiosæ publico vsui destinatæ, liberi hominis, rei, cuius stipulator sit incapax, vel rei suę, nõ valet a principio. Itẽ, quod talis stipulatio non suspenditur, vt tractu temporis cessante causa inualiditatis, reconualescat. Item, quod stipul. valida ab initio, tractu tẽporis fit inualida. si sine culpa aut facto promissoris superueniat vna ex causis stipulationem vitiantibus. Item quod stipulatio ex causis prædictis inutilis est etiã si contrahentes expresse. Velint differre illius effectum in casum cessantis impedimenti.

SYL. † Totus §. hic sũptus est ex l. inter stipulantem, §. sacram. ff. de verbor. oblig.

¶ Stipulatio rei, quæ in dominio nostro non est, vel quæ est, sed postea desinit, licet possit effici in nostro commercio, non valet, siue pure, siue conditionaliter, fuit concepta. Aretinus.

¶ Idem † iuris est, [a] si rem sacram, [b] aut religiosam, [c] quam humani iuris esse credebat, vel publicam rem, quæ vsibus [d] populi perpetuo exposita sit, vt forum, [e] vel theatrum, [f] vel liberum hominem, quem seruum esse credebat, [g] vel cuius commercium [h] non habuerit, vel rem suam [i] dari quis stipuletur. Nec

a ¶ Idem iuris est. s. vt sit inutilis.

b ¶ Sacram. Licet non valet stipulatio, vt hic, valet tamen venditio inter ignorantes, vt actio d..ur, vt inf. de contrahen. emptio. §. fi. & ff. de contrahen. empt. l. libert, & l. sed Celsus. Sed quæ est ratio? Resp. quia in venditione non est necesse † transferri dominiũ, in stipulatione sic, vt ff de contrahen. emp. & ven. l. si ita. §. fin. Et est similis ratio. quare quis potest rem alienam vendere, vt ff. de cõtrahen. emp. l. rem alienam, sed nõ obligare, vt C. quę res pig. obl. pos. l. qui filios, † q a in pignore debet ius constitui creditori, qđ sibi det hypothecariam actionem, in vẽditione sola traditio cum obligatione euictionis sufficit, vt ff. de pig. l. & quæ nondum, §. quod dicitur. & de actio. empti. l. ex empto. Accursius.

Sacræ rei vẽditio valet inter ignorãtes.

† similis glo. inf. de empt. §. 1. aliena res vendi põt, sed non obligari.

† Nisi sit bonæ fidei possessor. l. si ab eo. ff. de pig. Et est rõ, quia ille reputatur quasi dñs, vt infr. de actio. §. alia.

¶ Hæc glo. in princ. nõ est vera simpliciter sed quando stipularer liberum hominem mihi dari, vel simpliciter, quia intelligitur dari, l. si ita distrahatur, §. 1. ff. de contrahen. emp. sed si stipularer mihi tradi, valet stipulatio, si ignorem liberum, quia possideri potest ab ignorante, §. idem placet. su. per quas perso. no. acquir. Item si stipularer ex causa onerosa, vel ex causa lucratiua, si promissor est in dolo, valet stipulatio quantum ad interesse euictionis secundum communem sententiam in l. liber homo. 1. ff. eo.

** ¶ Quod ait Accur. rem alienam obligari non posse, recipit non paucas limitationes. quas tradit idem Accur. in l. 1. in gl. ver. difficilius, vbi etiam Bar. de pign. & post eos Negus. in tract. de pign. 3. memb. 2. par. nu. 52. & pluribus seq.]

c ¶ Religiosam, Hæc verba, sacram, & religiosam, expone vt sup. de rer. diui. §. nullius. & §. religiosum.

ADDITIO. Dic hoc verum, quando res in totum est sacra, vel religiosa. Sin autem esset pro parte, an valeat stipulatio, emptio, vel alia dispositio, vide l. hãc, & l. in modicis. ff de contrahen. empti. Ang.

d ¶ Vsibus. aliãs si non est in vsu publico potest alienari vt ff. de contrahen. empt. sed Celsus. 1. resp. & l. pacta, §. fi. sic ff de via publ. l. viam.

SYL.

Dic, dum tamen eius comparatio non sit multum difficilis. l. apud Iul. § fin. ff. de leg. 1.

e ¶ Forum. s. vbi redditur Ius, vt ff. de instit. & iur. l. pe. vel rerum venalium. sed forus est bursa. Accur. — Forum.

ADDITIO. Itẽ forus dicitur locus exercendarum litium, vt c. forus. ext. de verbo. sign. item calcatoriũ. i. locus vbi vua calcatur, quod pede calcantis feriatur. Dicuntur etiam fori tabulata nauium, ab eo quod incessis ferant. Item spectacula, hoc est loca erecta, vt ex ijs spectetur. Item forus dicitur foramen illud, per quod remus immittitur, à forando. Vnde versus, Causatur, venditque forũ, signatq. foramen. Alta fori loca sunt, datque carina foros. Host. dicit, quod forum in neutro genere ponitur pro territorio cuiusque iudicis, intra quod potest in facinorosos homines animaduertere. Vnde tota dioecesis dicitur territoriũ episcopi 26. q. 7. omnes basilicæ. — Forus.

f ¶ Theatrum. expone vt sup. de rer. diui. §. vniuersitatis. Accur.

g ¶ Credebat. idem si sciebar, vt inf. prox. §. & ff. de verb. obl. inter stipulantem, §. sacrã, ibi casum enim, &c.

h ¶ Commercium. Generale nomen est ad omnes cõtractus † Vnde dicitur aliquis habere commercium rei, quando per emptionem vel alio modo potest eã habere. Quare Iudæus nõ habet commercium Christiani mancipij, vt C. ne christianum man. iud. &c. Vnde si iudęus iudæo promittit tale mãcipium non valet, vel christianus iudæo, vt hic. si autem christiano promittat iudæus, valet, vt ff. de verb. obl. multum interest & de leg. 1. apud Iulianum. §. fin.

Commerciũ cõprehendit oẽs cõtractus.

† Adde gl. supra de leg. §. non solum. in ver. commercium.

i ¶ Suam. Nam cum sua sit, plus sua fieri non potest, vt sup. de leg. §. sed si rem, & inf. de actio. §. sic itaq; nisi ratione possessionis

Stipulatio rei suę an valeat,

apud

apud alium constitutæ, vt ff. de contrahen. emp. l. si in emptione, §. 3. vel nisi sub conditione, dum tamen adueniente conditione stipulatoris res esse desierit, vt ff. de verbor. oblig. si rem meam, & l. existimo.

** ¶ Adde plures alias limitationes ad hanc reg. quas tradit Soc. in tract. de reg. & fall. reg. 100.]

Stipulatio pura non suspenditur, sed bene alij actus.

a ¶ Protinus. id est, statim, quia pura stipulatio suspendi non potest, vt ff. de stipu. seruo, l. vsusfructus. secus in alijs actib⁹ vi uotum, vt ff. commu. præ. l. fi. in fi. Acc.

† Concor. cum hoc tex. cap. ad audientiã. iũcta glo. SYL. super ver. hīc, circa me. ext. de spons.

¶ Aduerte, quia nulla est differentia inter stipulationem, & ceteros contractus, quia etiã illi non possunt pẽdere ex euentu, cuius expectatio sit illicita, l. si in emptione, §. omnium, ff. de contrah. emp. similiter quando vitium est in substantia l. vsusfructus. de stip. seru. sed quando non est defectus in substantia, ita potest pendere, stipulatio sicut alij contractus, quo ad acquisitionem iuris realis, vt in d. l. fi. & ibi Bart.

in pendenti erit stipulatio ob id, quod publica res in priuatam deduci, & ex libero seruus fieri potest, & cõmercium adipisci stipulator potest, & res sua stipulatoris desinere esse potest, sed protinus [a] inutilis est.†

¶ Item [b] contra, licet initio vtiliter res in stipulatum deducta sit, si tamen postea in aliquam eorum [c] causam de quibus supra dictũ est, sine facto [d] promissoris deuenerit, extinguitur [e] stipulatio. At nec statim ab initio talis stipulatio valebit, Lucium Titium, cum seruus erit dare spondes? & similia. [f] Quæ enim natura sui dominio nostro exempta sunt, in obligationem [g] deduci nullo modo possunt.

¶ Factum alienum non potest in stipulationem deduci. Aretinus.

¶† Si quis alium [h] daturũ facturumve quid promiserit, non obligabitur, [i] veluti si spondeat, Titium quinque

b ¶ Item contra. i. econtrario. nam, sup. dixit quando ab initio res erat sacra, vel similis, sed postea desijt, nunc econtra, quando prius non sacra, sed postea fit.

c ¶ Eorum causam. i. sacra, vel religiosa, vel similis, vt sup. proxi. §.

d ¶ Sine facto. Quod est cum erat res aliena aliàs si sua, semper suo facto factũ videtur, etiam si alienauerit post tempus stipulationis, idem & si erat aliena, dummodo post moram, vt ff. de verb. obl. si seruum, §. 1. 2.

e ¶ Extinguitur. Arg. contra, sup. de lega. §. si quis debitori. ver. quod si vino.

f ¶ Similia. Puta rem sacram, cum erit profana, & sic de singulis. s. sacra, vel religiosa, vt sup. prox. §.

g ¶ In obligationem. s. istam, hoc est stipulationem.

¶ Si quis. CASVS. Quærebatur an stipulatio facti alieni valeret? & videbatur quod sic, quia promittẽdo, quod alius faciet, videbatur saltem eo non faciente succedere obligatio ad interesse, & sic virtualiter stipulatio pendet a promissore. cuius cõtrarium decidiur, quia stipulationes sunt inuentæ, vt vnusquisque stipuletur, quod sua interest, eo quia impossibile est alium cogere ad faciendum. Tu declara, quod sicut illud, quod non est ĩ commercio, in stipulatum nõ deducitur, dato quod posset cadere, ita factum alienum, quod in potestate nr̃a non est, nõ potest deduci, quamuis esse posset, vel mea coactione, vel precibus. Satis enim est, quod factum tertij non est in potestate nostra, tunc enim stipulamur, quod bene probat, quia hic, §. sequitur ad præcedentẽ, in quo proprie continuatur materia præcedens. Not. quod stipulatio, per quam agitur, quod alius obligetur, non valet. Item, quod promittens operam suam circa factum aut dationem alterius obligatur.

† Pro declaratione huius §. atque ei⁹ materie vidẽd⁹ ẽ Paris. in cons. 109. cũ seq. li. 1. & Soci. in tract. de reg. & fall. reg. 126.

h ¶ Alium. prorsus extraneum.

i ¶ Non obligabitur. Et est ratio, quia nemo alienum factum promittere potest, vt hic, & ff. de verb. obl. stipulatio ista, in prin. nisi pœna promittatur, vt inf. eo. §. versa vice. Nisi in casibus, in quibus præsumit lex interesse promitti, nisi fiat, vt in cautione, iudicio sisti, vt ff. de verb. obl. quoties quis.

* Dic hoc esse generale in quibuscunq; prætorijs stipulationibus, d. l. quoties, quia in his magis æquitas, quam subtilitas iuris attenditur.

* * Adde, quod nihilominus promissor facti alieni euitabit pęnam, si probauerit omnem diligentiam adhibuisse, vt factum promissum sortiretur effectum, vt latissime comprobat Tho. Ferra. in tract. caut. caut. 43.

Item in stipulatione ista, habere licere, vt ff. de verb. obl. stipulatio ista t. respõ. † Item in stipulatione de rato, vt ff. rem ra. hab. l. in stipulatione. Item in stipulationibus ædilitijs, vt sanum esse seruum venditum, qui nõ furem, & similia, vt ff. de euict. l. si ita quis. Item in stipulatione, rem pupilli saluam fore, nã cum sit prætoria, exigitur fideiussor, vt ff. de præto. stipu. pręctoriæ. Stipulatur ergo pupill⁹ his verbis a fideiussore. Promittis rem

† Et hoc rõ ibi, quia pcessit contract⁹ emptionis de cuius natura tenetur ex facto oium etiã extraneorũ, puta de euictione sim. Ange. sed lo. Fa. contra, quia etiã tũc nõ nisi de fctõ suo vel heredis tenetur, nisi vel quanti interest, vel pœnã promiserit.

rem meam saluam fore per tutorem? nam & his verbis ab eis stipulatur, vt ff. rē pup. sal.fo.l.1.& l.cum pupillus. Præterea nonne quis semper promittit per se & suos heredes ea facta, quæ per alium possunt explicari, vt C. de contrah. stip. l.fin. licet cōtra sit, si nō potest per aliū fieri, vt ff.eod. centesimis, §. sed quod, & C. de cad. tol. l.j. ne aūt? Respō. nō est alius hę res, quā testator, imò idem præsumitur, vt in Auth.de lu teiu.a mo.præ.§.1.colla.5.

aureos daturum Quod si effecturum a se, vt Titius daret spopondε rit, obligatur.

¶ Alteri stipulari nemo potest, nisi ei cuius potestati sit subiectus.

ADDITIO. Adde alios casus, puta quando promittit alium dare vel facere, ad quod promissor tenebatur. Item quando iurauit, quia facit valere omni meliori modo quo potest, vt l.cum pater, §.filius. ff.de lega.2. Angel.

a ¶ Effecturum. Tunc enim suum factum manifeste promittit, idem si dixit se curaturum vt fiat, vt ff.si cer pet.l.si.§.si.

** ¶ Adde idem esse, si promissor facti alieni, spondeat dolum malum abesse, absuturumve esse. nam perinde est, quasi spopondérit se curaturum, quod ille, cuius factum promisit, faciet. l.Iter. de verb. obl. al'oqu'n stipulator decep us remaneret. Alciat.l. hæc verba, de verb sign.]

SYL. ¶ Si quis alij. CASVS. Quærebatur, an sicut quis alienum factum stipulari non potest, ita nec alteri promittere & videbatur saltem, quod hoc posset stipulari, vt alteri daretur, quia factū suum, quod promittitur, est in commercio tui promittentis, cuius tamen contrarium respōdetur ex eo, quod infra in §.alteri, dicitur, quod stipulationes inuentę sunt, vt vnusquisque quęrat sibi quod sua interest, quod non est in stipulatione alteri facta, nisi adijciatur extraneus solutioni, quo casu obligatio fundata est in persona stipulatoris, & habet cōtra adiectū actionem mandati, No, quod stipulatio alteri facta regulariter non valet, & nullā parit obligationem. Vide tamen ad intelligentiam huius tex. Fortu.in l.1.in prin.§13.col. ff. de pact. vbi notabiliter declarat. Item quod ex stipulatione, in qua persona solutioni adijcitur, ius stipulatori tantum quæritur. Item quod adiecto soluere promissor potest etiā stipulatore inuito, & quod tunc liberatur ipso iure. Item quod adiectus recipiens tenetur stipulatori mandati, aut neg. gest.

b ¶ Iuri, id est domino, vt seruus domino, cui acquirit, vt supra per quas person.nob. acquiri.§.item quod serui, alias, item vobis. Item reuerentia paterna, vt filius patri, vt supra, per quas perso.nob.acquiri.§.1.

¶ Item obedientia, vt monachus monasterio, cui quęrit, & se & alia, vt in Auth.de monachis.§.illud, collat.1. Idem dicas de seruo fructuario.

¶ Idem de vsuario. Idem de seruo bona fide possesso, & libero bona fide possesso, qui ex duabus causis quæruntur, vt supra per quas personas nob acquir.§. de his, & §.idē placet.

¶ Si quis alij, quam ei, cuius iuri b subiectus sit, stipulet, nihil c agit.

c ¶ Nihil agit. Et est ratio, qa inuēte sūt &c. vt infra eodē, §. alteri, & ff. de verbo.obligat. stipulatio ista §.alteri. Fallit tamen in casibus 16. In primis, si stipulantis intersit, vt quia si tutor eius cui stipulatur rem pupilli saluam fore. Secundo, quia procuratori stipulatur dominus. Tertio, si stipuletur creditori, vt infra eodem §. sed & si vis, & ff. de verborum obligation. stipulatio ista, §.si stipuler. & §.si quis ita sul m. Quarto fallit in omnibus prætorijs stipulationibus, vt ff. de prætor.stipulat.in omnibus, vt est damni infecti, vt ff. de damno infecto, damni. prima.§.fin. Item iudicatum solui & similes, vt ff.de procurat. in causæ.§.fina.† Item fallit in procuratore præsentis, vt ff.de verbor.obligatio.si procuratori, & ff.de procuratore. l. quod procurator. † Item fallit in actore municipum, ex cuius pacto quæritur municipibus. Idem in curatore furiosi, & consimilium personarum, & tutoribus, vt ff.de const.pecu. l.eum qui.§.si actori. Item fallit in institore, nam sibi actio ex pacto instituti quæritur, vt ff.de insti.l.1.in fin.& l.2.

¶ Item fallit in iudice, vel Notario, vel simili persona publica, ex quorū pactis, & stipulationibus alteri quæritur, vt ff.rem pupilli saluam fore.l.secūda, & tertia & quarta, primo respon.& in Authen.de execu. & ijs, qui con.§.primo, collat.septima, & in Authent. de hæred.ab intesta.§.ex his. collat.9. Item fallit in creditore, ex cuius pacto quæritur actio debitori, vt ff.de pigno.actio. l.si cum venderet.1.respon.

¶ Item fallit, si auus paciscatur dotem reddi nepti, quā etiam in potestate non habet, vt ff.solu.matrim.Caius Seius.

¶ Adde idem in omnibus pijs locis, secundum Bal.qui communiter approbatur in l. illud.in 1.col.C.de sacros.eccl.]

¶ Item fallit in procuratore vendentis, vt ff.de actio.empti.Iulianus.§.si procurator. Item fallit in deponente, si paciscatur alij rem restitui.

¶ Item fallit in commodante faciente simile pactum, vt ff.deposi.publica, & C.ad exhiben.si res.

¶ Item fallit in donante simile pactum faciente in euentum alicuius conditionis, vt Cod.de donatio. quæ sub modo. lege quoties,

Stipulatio alteri ter alteri sexdecim casibus.

† Etiamsi formētur verba in persona dñi, & ē ró authoritas iudicialis p q̄ interponūt. sup. ꝺ diu.stip. cir. princ. Io. Fab.

† Nec refert in cui9 psona vcrba cōcipiātur, vt per Io.Fab.hic

¶Hoc operatur dictum, quod est, si persona illius, qui stipulatur. Ex quo collige stipulationem alteri factam super re sua valere, & tenere secundum Christoph.

ries. † Item fallit, si pater stipuletur filio, vel alij posito sub sua potestate post mortem suam, scilicet patris, nam & filio quaeritur, licet haeres non sit, vt ff. de verb. obli. l. quodcunque. §. si quis ita. si vero pure, & nō post mortem, ipsi stipulanti quaeritur, vt ff. de verborū obligat. dominus seruo. His. n. casibus ex pacto, vel stipulatione alteri quaeritur non alias, vt hic, & Cod. per quas personas nobis acqu. l. 1. cum enim sint speciales, non sunt trahendi ad consequentiam, vt ff. de leg. & senatusc. ō. quod vero. Sed M. dicebat hos casus facere regulam, & si quis casus esset contra, illud speciale esse, & quod hic regulariter dicitur, & inf. eod. §. alteri, & C. per quas perso. nob. acqu. l. 1. dicebat iure directo non valere, sed vtiliter acquiri posse, & sic secundum eum semper ex pacto alterius quaeritur, quod falsum est, cum parum interesset, directo, vel vtiliter quaereretur, vt ff. de neg. gest. l. actio. Accurs. Floren.

¶ Potest extraneus solutioni esse adiectus, licet sibi non quaeratur obligatio. hoc dicit. Aretinus.

¶ Plane solutio etiam in extraneam personā conferri potest, veluti siquis ita stipuletur, Mihi aut Seio dare spondes? vt obligatio quidem stipulatori acquirat, [a] solui tamen Seio, [b] etiam inuito [c] eo, recte possit: vt liberatio ipso iure contingat, [d] sed ille [e] aduersus Seium habeat mandati [f] actionem.

SYL. ¶ Adde, quod hodie de iure canonico indistincte alteri stipulamur vtiliter, gl. in c. quoties, 1. q. 7 quae tamen communiter reprobatur, & sic iste text. etiam de iure canonico procedit in d. l. stipulatio ista. §. alteri. vnde dic hoc verum, apposito iuramento, per d. gl. quae in hoc communiter approbatur.

* ¶ Adde, quod hic, §. loquitur de stipulatione, & sic de modo, quo ciuili iure acquiritur, & ita intelligendus est. nam alioqui, quod naturaliter acquiritur, per quemlibet, etiam non suppositum potestati nostrę, volētibus nobis acquirimus, l. ea quae. ff. de acqui. rer. dom.

¶ Adde, ꝙ etiam amico stipulari potest glo. in l. si vnus, §. 1. ff. de pac. & alij mihi, quos citat Tiraquel. in l. si nunquam, ver. libertis. nu. 49. C. de reuoc. donar.

Solutio an possit fieri adiecto.

a ¶ Plane Acquiratur. s. tantum.

b ¶ Seio. non tamen haeredi eius. vt ff. de verb. obl. cum quis. Item hoc intellige statu huius adiecti non mutato, alias contra, vt ff. de solu. cum quis. Item hoc intellige ante litem cōtestatam a stipulante, alias contra, vt ff. de solu. si quis stipulatus fuerit 10. §. 1. Item licet solui possit adiecto, non tamen agere potest adiectus, vt ff. de constit. pec. l. sed & si filiofam. in fi. & l. si vero.

c ¶ Inuito eo. Qui stipulatur.

d ¶ Contingat. Nisi in casu, vt ff. de eo, quod cer. loc. l. 3. §. idem Iulianus. Sed ibi facta fuit solu. alibi, quam fieri debuit, vnde venit interesse, vt inf. de actio. §. loco, in quo non potuit domino praeiudicare accipiēdo sortem adiectus, vt ff. de reg. iur. non debet alteri, licet & ipse dominus noster, vt ff. de eo, quod cert. loc. l. centum, in fi. & l. fi. in fi.

e ¶ Ille. s. stipulator.

Adiectus, cui soluitur, diuersa actione tenetur.

f ¶ Mandati. Numquid adiectus mandati semper tenetur? M. dicit quod sic, vt hic & ff. de verbor. obligatio. Iulianus. §. final. Nam semper tacitū mandatum, & si nō expressum, interuenire dicebat, & in absentia, & sine nuncio, vel epistola, quod est contra. l. ff. de procurat. l. 1. §. 1. Quare dicemus, quod mandati agitur, si intercessit mandatum, vt quia praesente adiecto fuit stipulatus, vt hic, & ff. de verbor. obligat. Iulianus, §. fin. & ff. mandati qui fidem, aliàs aget nego. gestorum. cum non sit procurator, vt ff. de sol. l. vero procuratori, §. interdum, & infr. de obligatio. quae ex quasi contrac. in princip.

¶ Glo. haec communiter approbatur, nisi adijciatur animo donandi. dicta l. Iulianus, §. finali. l. sed & si quis in principio, ff. de vsufruct. SYL.

¶ Quod si quis. CASVS. Quaesitum fuit an si mihi & Titio dari stipuler, valeat stipulatio. & videbatur non valere, quia cum sit sub vna & eadem verborum conceptione, & quo ad Titium non valeat, cum sit alteri stipulatum, non videtur valere quo ad me, quia quod vnum est. non videtur scindi posse. deciditur tamen contrarium, quod Titio valet ea ratione, quia sicut in stipulatione plurium rerum cēsentur tot stipulationes diuisae intellectu iuris, ita quādo mihi & Titio promittuntur aliqua, est, ac si vnicuique nostrum dimidia realiter, & distincte promissa sit, l. prima, §. sed si mihi, ff. eodem, vnde vtile non vitiatur per inutile, cum simus in diuiduis, & hinc est, quod non habet locum ius accrescendi, quia realiter iuris intellectu censetur stipulatū pro dimidia vnicuique. Sed tūc fuit dubitatum, an haec regula procederet passim etiam in patre stipulante filio. & rationem dubitandi faciebat regula. §. alteri. cuius cōtrarium respondetur ratione apposita in text. & quia non cessat ratio interesse stipulantis, de qua in dicto §. alteri, quia cum filius patri quaerat, interest patris filio quaeri, quia sibi quaeritur. SYL.

¶ No. quod stipulatio rei diuiduę in qua persona copulatiue adijcit stipulatori, est vtilis

solum ex persona stipulatoris pro dimidia, pro alia est inutilis. Item, quod si dominus stipulatur seruo, uel pater filio, sibi quærũt. Item, quod patris & filij eadem persona, & uox finguntur.]

¶ Si quis sibi & alteri copulatiue stipulatur, dimidia tantum stipulatori debetur.

¶ Quod si quis sibi, & alij, cuius iuri subiectus nõ sit, dari decem aureos stipulatus est, ualet [a] quidem stipulatio, sed vtrum totum debeatur stipulatori, quod in stipulationem deductum est, an vero pars dimidia, dubitatum est, sed placuit, non plus, [b] quam dimidiam partem ei acquiri.

¶ Si pater stipulatur filio, acquiritur sibi. h. d. Aret.

¶ Ei vero, qui iuri tuo subiectus est, si stipulatus sit, tibi acquiris, [c] quia vox tua, tanquam filij [d] † sit, sicuti & filij vox tamquam tua intelligitur in ijs rebus, quæ tibi acquiri [e] possunt.

¶ Diuersitas in quantitate inter interrogationem, & responsionem viciat stipulationem, quatenus est discordia, sed diuersitas in qualitate vitiat in totum, & responsio simplex intelligitur qualis præcessit interrogatio. h. d Aret.

¶ Præterea inutilis [f] est stipulatio, si quis ad ea, quæ interrogatus fuerit, non respondeat, [g] veluti si quis

Vtile per inutile nõ uitiatur.

a ¶ Valet. s. pro parte dimidia, in subijcit, ut ff. de eo quod cert. lo. l. 3. §. si quis. Et collige quod non uitiatur utile per inutile. sic ff. de uer. obl. l. 1. §. Sed & si mihi. Arg. cõtra, ff. de arb. l. parui. alias, Pedius, §. 1. Et dic ut ibi.

SYL. ¶ Dic hoc uerũ in diuiduis, secus in indiuiduis, ut per Docto. in d. §. sed & si mihi.

b ¶ Non plus quam dimidiam ut ff. de uerbor. obli. l. si mihi. Sed cõtra, ff. de contrahen. empt. l. fundi. Sed dic ut ibi.

SYL. ¶ Dic, quod secunda sol. gl. in d. l. si mihi, communiter approbatur.]

c ¶ Acquiris. Sic. ff. de uerb. oblig. l. dominus seruo, & C. de contrahen. & commit. stipu. l. 2. & ff. de pac. l. & hæredi. § nos autem.

d ¶ Filij sit. Cum una persona censeantur pater & filius, ut C. de impu. & ali. sub. l. fin. sic & in seruo & domino est eadem uox, ut infra eo. §. post mortem.

SYL. * ¶ Adde, quod filius non censetur eadem persona cum patre in præiudicium ipsius patris, ut tradit Dec. in l. cum scimus. C. de agr. & cen. ubi dicitur, filium quodammodo partem esse corporis paterni, & quo loco pater est, ibidem & filium esse censeri.

e ¶ Acquiri possunt. Vt profectitio peculio, & aduentitio quo ad usumfructum, ut sup. per quas perso. no. acq. §. 1. Accur.

* ¶ Pro pleniore, & clariore intelligentia huius loci uide l. quod dicitur per patrem, ff. de uerb. oblig.]

SYL. ¶ Præterea. CASVS. Quæsitum fuit an diuersitas quantitatis, uel qualitatis stipulationẽ uitiaret, & uidebatur pariter uitiare, quia cũ stipulatio pro forma habeat interrogationem & responsionem, hæ si discordent, facere uidentur aliam & aliam stipulationem, & per consequens non conuenire, & non perficere stipulationem. Cuius tamen contrarium dicitur. Quando enim est diuersitas in qualitate, tunc quia illa qualitas ita qualificat & respicit totam stipulationẽ, sicut defectus formæ uitiat in totũ, quia qui detrahit qualitati, detrahit stipulationi, sed diuersitas in quantitate non respicit totã, sed solũ partem ipsius. Nota quod diuersitas quãtitatis uitiat eatenus, quatenus est diuersitas, sed diuersitas in qualitate inter interrogationem & respõsionẽ reddit stipulationem in totum inutilem. Item, quod absoluta, & simplex responsio in dubio non intelligitur discordare ab interrogatione, sed in ea censentur repetitæ uirtualiter omnes qualitates interrogationis.]

f ¶ Inutilis est. interdum in totum, interdum pro parte.

g ¶ Non respondeat. Scilicet congrue, diligenter tamen attende, quod ubicũque est diuersitas, si in continenti placet diuersitas stipulatori ualet stipulatio, ut ff. de uerb. oblig. l. 1. §. cum adijcitur. Si autem non placeat, † aut est in qualitate, aut in quantitate, aut in specie diuersitas. In primo casu nullo modo ualet, ut hic, ibi, aut si itie, &c. & ff. eo. l. 1. §. cum adijcitur. & §. si quis simpliciter. Si uero in quantitate, in eo, quod consonat, ualet, ne detrahat, siue adijciat, † ut ff. de uerb. obliga. l. 1. § si stipulanti, quod est cõtra. in alio non, ut hic, ibi, ueluti, &c. Si autẽ in specie, aut promittit una species pro altera, & tunc non ualet, ut infra eod. §. si de altera. & tunc nõ ualet, ut if. eo. §. si de alia, aut alia adiecta, & ita copulatiue, & tũc nõ ualet in alia, nõ in adiecta, ut ff. de uerb. oblig. l. 1. §. sed si. Si autẽ plures res stipuletur, tũc aut copulatiue fuit facta

† Quia pater & filius cẽsentur una persona, & cõiter gl. in c. super eo. ibi, & pater & filius ext. de tes. & ca. tua nobis in gl. super uer. lucro cir. med. ext. de decimis.

† Subaudi nec expresse displiceat, quia tũc nõ esset locus d. §. cum adijcitur, nec huic materiæ, Io. Fab.

† Nisi certe actũ stipulatione nõ ualere, nisi sub toto, uel nisi ualiditas stipulationis noceret stipulanti, ut l. si decem, ff. loca. & hæc uera, quando stipulatio, & mensio est de toto, & parte numerabili. Alias si de toto integrali, & parte propria uel impropria, dic, ut per Ioan. Fab. & Ange. hic.

cta interrogatio, & valet in eo, quod respon sum est, aut disiunctiue, vt. illam aut illam promittis? quo casu valet, siue ad vtrumque siue simpliciter respondeat, & in vtraque. Si vero in vna, non valet etiam in ea, licet in summis nō videtur alternatiua, si respōdeatur ad vnam tantum, vt ff. de verborum obliga. l. 1. §. si quis, & l. inter stipulantem, §. si stipulante. Accurs.

ADDITIO. Et est ratio diuersitatis, secūdum Ioā. Fab. quia in speciebus talis respōsio facit diuersitatem in qualitate, quia in qualibet sub conditione interrogasse videtur. Sed in alternatiua summarū minor est in obligatione. l. si ita stipulatus fuero decem, aut 5. ff. eodem, ideo de ea interrogatum, & responsum esse videtur.

a ¶ Expresserit. Quæ enim in præfationibus dicuntur, in cōtractibus repetita credūtur, vt ff. de verbo. oblig. l. Tria, §. idem respondit.

¶ Itē inutilis.

culum, sed naturale contrahitur, vt ff. de cōdictio. indebit. l. id quod & l. frater a fratre, §. primo, vnde fideiussor accedit, vt insta de fideiussoribus in principio. Et hæc vera sunt, nisi in castrensi peculio, vel quasi, nam tunc est loco pr̄is familias. vt ff. ad Macedo. l. 2. & ff. de colla. bonorū. l. 1. §. nec castrēse. tunc enim, & cum patre obligatur, & agitur cum effectu, ut ff. de iudic. l. lis nulla.

¶ Intellige pœna uenia. l. a. doptiuum. in princip. ff. de in ius uoc.]

c ¶ Stipuletur C. de pact. con. l. pactum dotale. contra Solu. maxime, ibi positum abundat. sic C. de testa. ma. l. fi. §. 1. Accursius.

d ¶ Obligari non potest. Scilicet ciuiliter. Accur.

e ¶ Obligari possūt. Ex omni causa, ut ff. de iudic. l. iam ex contractibus, & conueniri in solidū durante patria potestate, auctoritate tamē patris interueniēte, ad quòd pater compellitur officio iudicis, ut C. de bon. quæ lib. l. cum nō solum, §. 1. (1) & postea nisi in sex casibus, qui sunt, sl. quod cum eo. l. 2. Excipe duos casus, ut in mutua pecunia, ex qua non tenetur cum effectu propter exceptionem Macedoniani neque pater, ut Cod. ne filius pro patre. lege prima.

¶ Item in uoto, uel Deo, uel reipub. facto, ut ff. de polli. si quis rem. §. uoto. Nam licet aliàs scilicet ex contractu, uel iis conueniatur a prælato maiore loci illius, hic tamen non conuenitur, ut C. de episcop. & cleric. l. nulli. & in Authentic. de eccl. titu. §. si quis collat. 9.

† dūmodo nō sine SYL. res, aliàs secus. §. pupill⁹ iter. ul. Infeo. impube-

decem aureos a te dari stipuletur, tu quinque promittas, vel contra, aut si ille pure stipuletur, tu sub conditione promittas, vel contra, si modo, scilicet, id exprimas, id est, si cui sub conditione, vel in diem stipulanti, tu respondeas, Præsenti die spondeo. Nam si hoc solum respondeas, Promitto. breuiter videris in eandem diem, vel conditionem spopondisse. Neque enim necesse est in respondendo eadem omnia repeti, quæ stipulator expresserit.[a]

¶ Inter dominum & seruum, patrem & filium, non contrahitur stipulatio. hoc dicit. Aretinus.

¶ Item [b] inutilis est stipulatio, si vel ab eo stipuleris, qui tuo iuri subiectus est, vel si is a te stipuletur. [c] Sed seruus quidem nō solum domino suo obligari non potest, [d] sed ne quidem vlli alij. Filij vero familias alijs obligari [e] possunt. †

¶ Mutus & surdus omnino non possunt stipulationem contrahere. h. d. Are.

¶ Mutum neque stipulari, neque promittere posse, palam est, quod & in surdo receptum est, quia & is qui stipulatur, verba promittentis, & is, qui promittit verba stipulantis audire debet Vnde apparet; non de eo nos loqui, qui tardius exaudit, sed de eo, qui omnino non audit.

¶ Furiosus neque stipulari, neque aliter contrahere potest. Aretinus.

SYL. CASVS. non figuratur in iam nota regula, cuius ratio est inutilitas. frustra enim fieret in casibus stipulatio, in quibus eidē quæreretur, & effectualiter idem esset stipulator, & promissor. Nota, quod inter patrem, & filium stipulatio non contrahitur.

¶ Item, quod inter dominum, & seruum obligatio ciuilis contrahi non potest.

¶ Item, quod seruus nemini potest ciuiliter obligari.

¶ Item, quod filiusfamilias excepto patre potest alijs ciuiliter obligari, & naturaliter.]

b ¶ Item inutilis, Quantum ad ciuile uinculum,

Obligatio naturalis inter patrem, & filium pōt cōsistere.

SYL. ¶ Dic secundum docto. hic. non procedere in voto religionis. l.Deo nobis, §.hoc etiã, C.de episcop.& cleric. & in matrimonio de iure canoni.quod attenditur, cap.1.de coniu.seruo.]

ADDITIO. (i) Scilicet capitis pignoribus. Et si nullo modo velit cõsentire. si filius agat, & pater sit præsens, repellitur a iudicio, secus si pater sit absens longa absentia, vel filius conueniatur. Angel.

¶ Furiosus nullum negotium a gerere potest, b quia non intelligit, quod agit.

¶ Pupillus maior infante potest alium sibi obligare, etiam sine tutoris auctoritate, sed ipse alij non obligatur, nisi sit proximus pubertati, & tutoris auctoritas interueniat. Filij vero familias in ætate pupillari non obligãtur etiam cum consensu patris. Aret.

SYL. ¶ Mutuum. CASVS. Positio non est necessaria, quia regula clara est, & eius ratio aperte assignatur in tex. No. mutum & surdũ omnino stipulationem contrahere non posse, ita quod de forma stipulationis est, quòd audiatur sonus verborum a contrahentibus.

¶ Item, quod qui tarde audit, vel loquitur non per hoc prohibetur contrahere.

¶ Item, quod furiosus nullum contractum aut negotium, in quo requiratur consensus, gerere potest.]

* ¶ Concor. huic §.text.in l.1.in princip. de verb.oblig.& l.1.§.vlt.de act.& oblig.

a ¶ Furiosus. Nullum negotium, scilicet obligatorium. Idem est in prodigo, cui bonis interdictum est, vt ff.eod. is cui, quia furioso similis est, vt ff.de cu.furio.l.1. 1.resp. & ff.de reg.iur. l.furiosi, idem in mente capto, vt sup.de cura.§.1.

SYL. ¶ Hoc verum quo ad obligandum prodigum alteri, secus econtra, d.l.is cui.

* Sed pro ampliore declaratione istius §. & materiæ vide Dec.in l.in negotijs. ff.de reg. iur.quæ est lex consimilis sententiæ.

ADDITIO. Idem in fatuo. Et intellige de ijs, qui omnino, nihil rationis sapiunt, aliàs secus, secundum Angel. Item intellige glos.de prodigo, vel mentecapto, cui bonis interdictum sit, alioquin obligarentur, secundum Bald.]

b ¶ Potest.s.ciuiliter.

SYL. ¶ Pupillus. CASVS. Hi, qui enumerantur in quib9 stipulatio inutilis est, tales sunt vt potius regulæ quædam in hac materia dici possunt, vt sola eorũ ratio perquirenda sit in positione casus, quæ in §.nostro exquiren da non est, cum in eo assignetur, præterquã in vlt.resp. cuius ratio ponitur in glo. No. pupillum obligari sine auctoritate tutoris non posse. Item, quod qui excessit infantiam, alium sibi obligare potest sine tutore, sec9 in infante. Itẽ, quod infans æquiparatur furioso. Item, quod quãuis hoc verũ sit in multis, tamen quo ad obligandũ sibi alium æquiparatur proximo pubertati. Item, quod patria potestas nõ est potens ad filium impuberẽ obligandum.]

¶ † Pupillus c omne negotium † recte gerit, ita tamen, vt vbi tutoris auctoritas necessaria sit, adhibeatur tutor, veluti si ipse obligetur. d Nam alium sibi obligare etiam sine tutoris auctoritate e potest. Sed quod diximus de pupillis, vtique de ijs verum est, qui iam habent aliquem intellectum. Nam infans, f & qui infantiæ proximus g est, non multum h à fu-

† Ad istũ titu. vide Cronũ in l.1.col.fin. n.36. ff.de ver.obl. & ibi Socin. colu.pen. ad fi.

* Præter testm̃, vt sup.q non est permissa.testa. §. præterea.

c ¶ Pupillus.s. pubertati proximus, vt sequitur, & est ratio quia intellectũ habet, vt ff. de regu.iur.in l.in negotijs.

** Adde pulchrum text.in l.pupillũ, eo.tit. vbi habetur, pupillum proximum pubertati capacem esse & furandi, & iniuriæ faciendæ.]

d ¶ Obligetur.s.alij.

* ¶ Nam l. Lætoria minorem annis 25. stipulari vetabat. vt scribit Sue. li.4. Prætorum apud Priscianũ Gram.li.8. quo in loco Priscianus ait, ver. stipulari a Sue. passiue, pro latũ i.interrogari, an alteri stipulãti promittat. Idẽ significat Labrax leno apud Plau.i Rudẽte.

** Adde quod ẽt impuberis obligatio admittit sine tutore, qñ ex ea sequit vtilis liberatio gl. l.2.de accep.q̃ extollunt Soc. in l.condõnib. pupillus.de cõd.& dem. & Ias.in l.cõtra. de pac.alibi sępe & Ale.in l.mutũ de acq.hęr.]

e ¶ Auctoritate. sic sup. de auct. tu.in princ. sic, ff.de pac.l.contra iuris ciuilis.

f ¶ infans.i.vsque ad 7.annos, vt C. de iure delib.l.si infanti.1.resp. Proximus puberta.

g ¶ Infantie proximus.i.vsq; ad 10.an.& dimidiũ, & sic pro x.respicit, inf.sed cũ dico pubertati proximũ, a 10.an. & dimidio, sup.intellige. nã sic i masculis dẽt fieri dimidiatio in fęminis i 9.& dimidio, vt sup.qui.ex cau. manu.nõ li.§.fi.& sup. qui.mo.tute.fi.1.rñ.

* ¶ Limita hoc procedere i ciuilib.nõ in criminalib.I qb.q̃sq̃ nõ dr̃ proximus pubertati. nisi qñ est prope p sex menses, Ias.in Auth.sacra puberũ, nu.15. C.si aduer.vẽ.& in l.prope randũ.§.1. in 2.no. C.de iud. vbi ẽt militat aliud esse, quãdo malitia suppleret ætatem.

h ¶ Non multum. Nam distat aliquãtulũ,

vt

Hrditas trāsmittit per infantem, sed nō per furiosum.

vt in hæreditate quam transmittit infans, vt C. de in.deli. si infanti.§.2. secus in furioso, vt.C.de cur.fur.l.fi.§.fin autem, & hoc sm Azo. Sed certe sic posset dixisse qa vnus partus,alter magnus, alteri cōtinuum tempus alter habet interualla diluci da. Dic ergo di stant in stipulando in hoc, quia infans fine intellectu in terdum stipulatur,sed furio sus nunquam, vt ff. rem pup. sal. fore. l. seruum pupilli.

Stipulatur qhque infans,non aūt furiosus.

S Y L. ¶ Cōtter th tenetur, quod ille tex. loquatur in maiore infante.

¶ Itē dicit non multum, propter proximū infantiæ, qui intellectū habet,& ideo corrigitur statim, quod hic dicitur,ibi, sed in proximis.

a¶ Benignior quam supra dictum est.

b¶ Idem iuris habeant. vt alios sibi obligent. aliis vero non obligentur sine tutore, vt sup proxim.§.

c¶ Impubes. Aliud si pubes, nam obligatur,ac si esset sui iuris, vt ff. eo l. fin.§.1.nisi in duobus casibus, vt sup.eodem.§.itē inutilis.diximus.

Filius impubes etiā cū auctoritate patris nō pt obligari.

d¶ Patre. Sed quæ est ratio de hoc ad pupillum, cum tutore auctore obligetur? Respon.quidam,q; ob hoc ipsum datur tutor, sed patria ptās est ad corrigendum,& est ,p eis,C.de bo.quæ lib.l.fi.§.fin autem.Vel dic, quod tutorem habet obligatum,si male anctoratur,patrem non,vt C.de bon.quę liberum oportet,§.sub hac tamen.vers.non autem hypothecam.Accurs.

ADDITIO. Hoc verum, quando de pupillo mere obligando tractatur, secus si de mera vtilitate, quia potest etiam sine patre. Si vero potest esse vtilitas & damnum puta qn vsusfructus vel aliquid patri quæri pōt, quo casu de iure nouo pater legitimam administrationem habet, sufficit ipsius auctoritas nō in aliis, vt l.fi infanti.C.de iu.deli.

*¶ De ratione adducta ab Accur. vide Bar. in l.vlt.§.1.ff. de verb.obl.vbi similis tex.

¶ Si impossibilis. CASVS. Fuit dubitatum, an cōditio impossibilis vitiaret, & vē q; nō,§.pen. sup. de hær.insti. valet.n.arg.de cōtractibus ad vltimas voluntates,& econuerso,cuius contrariū deciditur, rō est,quia talis adiectio impossibilitatis remouet mentem disponētis ab actu, quia ille, qui adiicit conditionē impossibilem,non videtur habere animū obligandi, nec alteri stipulandi, vnde contractus tanquam euacuatus con sensu partium est nullus ad il lud. quod dixi de vltimis voluntatibus, shr in gl. t. Not.sti pulationem cō ceptā sub impossibili condi tione inutilem esse,sub necessaria vero purā esse.Item,quōd ea, quæ per rerum naturam existere nō possunt, dhr impossibilia.

riosoʼ distant, quia huiusmodi ætatis pupilli nullum habent intellectum. Sed in proximis infantiæ, propter vtilitatem eorū benignior [a] iuris interpretatio facta est, vt idem iuris habeant, [b] quod pubertati proximi. Sed qui in potestate parentis est impubes, [c] ne auctore quidem patre [d] obligatur.

¶ Conditio impossibilis vitiat stipulationē, conditio vero necessaria facit eam haberi pro pura. Aretin.

¶ Si impossibilis conditio obligationibus [e] adijciatur, nihil valet stipulatio.† Imposibilis autem conditio habetur, cui natura [f] impedimento est, quo minus existat, veluti si quis ita dixerit. Si digito cœlum attigero, dare spondes? At si ita stipuletur, Si digito cœlum non attigero, dare spondes? pure [g] facta obligatio intelligitur, ideoque statim [h] peti potest.

†Quia impossibilis nulla est obligatio, vt hic, & in c.ad au dien. iuncta glo.su per verb. hic. post princ.ex. de spō. & ma.Et facit c. vlt. S Y L. cum glos. super ver. impossibil lis ext.de cond. ap posi.

e¶ Obligationibus, quibuscunque, vt hic, & ff. de actio. & obli. non so lum (i) Secus in vltimis volūtatibus, quia tunc pro non apposita habetur, vt sup. de hære.insti.§.impossibilis.

¶ Dic vt per Bar.in l.1.ff.de cond.insti.

ADDITIO. (i) Et dum gl.ibi soluit contrariū de.l.si militē, C.de condict.ob.cau.est contraria huic gl.ista th est verior.Nec obstat.qa cōcor.cū hic & ibi condō & cā impossibilis annullet effectū.nō.n. ad eōficiēdū agit, sd solū ad reuocāda data sm Io.Fa. S Y L.

f¶ Cui natura. Non ita si verborum perplexio sit, vt ff.de cond.inst.si Titius.lo.cōtra.tunc.n. quandoque nō diceretur impossibilis, licet non posset existere, vt ff.de verbor.oblig.si Titius secundum Azo.

¶ Declara, q; idem est hoc,q; dicere,q; conditio impossibilis in casu d.l. si Titius. non viciat stipulationem,quia ibi non est omni modo perplexitas, quia est dissolubilis per pocupationem iudicij litem contestando. S Y L.

*¶ Adde impossibilē conditionē hri etiam cui ius repugnat, vt cū quis ita stipulatur si rem sacrā Titius vēdiderit, l.continuus,§.cū qs st.ff ver. ob. & if.hoc ti.§.cū qs. vbi Ac.

¶ Et facit ad hunc §.ff.de reg.iur. l.impossibilium.& ff.eo.l.impossibilis,§ 1.

g¶ Pure.i.sine conditione, & si dies esset apposita, vt ff.eo.l.in illa stipulatione, §.fin.

h¶ Statim.Cū spatio th quo solui possit, vt inf.§.fi.& ff.eo.eum qui calendis, & de hoc dixi.sup. de verb.obl.§.omnis stipulatio.

*¶ Vide Dec. in l. q; te.col.4. ff.si cert. pet.

¶ Item verborum. CASVS non figurabitur, quia regula clara est fundata in defectu formæ substãtialis ipsius stipulationis, quæ est præsentia & verborum conceptio. correctio autem Iusti. habet rationé in virtute instrumenti. No. stipulationem inter absentes non contrahi. Item contentionű lites amputandas. Ité, quòd instrumétostatur, si contrarium nő probatur. Item q̧ improba allegatio dici potest respectu initij, licet ex post facto dicatur iusta. Ité, qđ instrumentum non solum per aliud instrumétum, sed p testes reprobari pöt. Item modum probandi negatiuam eius, quòd continetur in instrumento.

¶ Stipulatio non potest contrahi inter absentes. Et si in instrumento continetur partes fuisse præsentes, vel stipulationi interfuisse, statur scripturæ, nisi contrarium probetur. Aret.

¶ Item verborum [a] obligatio inter absentes [b] concepta inutilis est. Sed cum hoc materiam litium contentiosis hominibus præstabat, [c] forte post [d] tempus tales [e] allegationes opponentibus, & non [f] præsentes fuisse, vel se aduersarios suos contendentibus, ideo nostra constitutio [g] propter celeritatem dirimendarum litium introducta est, quam ad Cæsarienses † aduocatos scripsimus, [h] per quam disposuimus, tales scripturas, [i] quæ præsto [k] esse partes indicant, omnino [l] esse credendas, nisi is, qui talibus vtitur improbis [m] allegationibus manifestissimis [n] probationibus, vel per scripturam, [o] vel per testes idoneos [p] approbauerit, † toto eo die, [q]

a ¶ Item verborum. Sicut per conditionem impossibilem, ita per absentiam fit inutilis stipulatio.

b ¶ Absentes. Ita intellige absentem, vt audire non possit. Vnde si est in turri, vel a remotis, & clamet, valet stipulatio si se audiant, † arg. ff. ad Syl. l. 1. §. eod alias accipit* multis modis, vt ff. de verb. sign. l. absétem, & notatur in auth. de fideiuss. §. 1. Sed contra est. ff. de don. iter vi. & vx. ea quę. Sed ibi intercesserat stipulatio ante absentiam, cuius verba etiam inter absentes nunc repetuntur. Item contra, ff. de pac. Labeo. in princ. Sed aliud in pacto quolibet alio, quod sine huiusmodi solénitate fieri pöt. sed stipulatio non, vt ff. de pac. l. 1. in fi. & inf. de act. §. de constituta. Item contra. ff. de spon. l. 4. & §. Sed potest dici ibi speciale, vt valeăt inter absentes. Vel dic, quod & per stipulationem fieri posset sponsalia, & tunc inter præsentes vt hic. Item consensu. l. solo possét fieri spősalia, & tunc etiam inter absentes. vt d. l. 4.

† Subaudi & intelligant.

Sponsalia inter absétes & pręsentes fieri possűt.

ADDITIO. Et hęc vltima cõiter tenetur in l. 1. in prin. ff. eo. facit c. vlt. de proc. lib. 6.

c ¶ Præstabat. Antiquitus.

d ¶ Post tempus. Post ideo dicit, quia quãdo conueniuntur post tempus contractus, talia apponuntur.

e ¶ Tales. Quales subijcit statim, & nő &c.

f ¶ Et non. Ecce allegationes.

g ¶ Constitutio. vt C. de contrah. & com. stip. optimam.

In strumẽta duo si sint eiusdem diei, sed diuersi loci, cui stabitur.

h ¶ Scripsimus. Loquitur Iustin. auctor illius constitutionis.

i ¶ Scripturas. Sed quid si vnus pferat instrumentum, in quo contineatur contrahentes esse præsentes Romæ tali die, alter, quòd Bon.? Dicunt quidam, quod neutri creditur. Alij, quod bon⁹ iudex debet animaduertere cui potius credendum sit, vt si stipulator ipso tempore tenebat scholas Bon. stabitur illi instrumento, quo continetur ipsű fuisse Bon.

† De Cęsariẽsib. aduocatis dixi sup. tit. qui. ali. li. §. at. ex.

K ¶ Præsto. i. præsentes.

l ¶ Omnino. Not. standum scripturæ, nisi contra probetur, sic C. de prob. cum precibus & inf. e. §. si scriptum & inf. tit. 1. §. fin. & hoc quando formam habet publicam, alias si priuatã, si pro scribente non valet, si contra scribenté, valet, si est cum causa, ut in auth. de iuretur. a mo. §. 1. & C. de nő nu. pec. gñaliter. Accur.

† alias ipso toto die.

ADDITIO. Scilicet sola, sed cum adminiculis sic, puta si a tribus testibus sit annotata, pro tertio tamen, si persona scribens sit legalis, scriptura priuata facit semiplenam probationem, ut per Io. Fab. & Ang hic.

m ¶ Improbis. s. prima facie, quæ forte probæ apparebunt tandem, sic C. de episc. & cle. l. omnes, qui. circa prin. secundum Io.

n ¶ Manifestissimis. quia contra scripturã.

* ¶ Nam statur instrumento, donec cõtrarium probetur. l. eum precibus, C. de prob. quid uero in scriptura priuata. dic ut infra de fideiuss. §. ult. in gl. & tit. de lit obl. in princip. in gl. super uer. si quis.

o ¶ Scripturam. s. aliam, quod est melius.

* ¶ Ann. hoc loco, æquiparari probationé quæ fit per testes, & illam, quę fit scriptura.]

† Adde pleniorẽ glos. circa solénitates instrũ in l. pe. C. de tab. lib. 10.

p ¶ Idoneos. Omni exceptione maiores. l. q̧ nulla exceptio potest iis opponi, ut C. de contrah. & comm stip. l. optimam. Accurs.

q ¶ Eo die. † No. q̧ dies debet inseri in instrumento, & alia sunt necessaria, ut dixi in

auth,

auth. vt præpon. nomen Impera. & facit C. de diuers. resc. si qua. Sed quomodo hoc probabitur, cum dies instrumenti non debeat exhiberi. vt ff. de ede. l. 1. §. editiones? Resp. Tribus modis petitur instrumentum edi. Primo, vt fundet intentionē ex instrumento reiactor, vel reus ex instrumento actoris fundet exceptionem.

SYL. ¶ Hoc falsa ē. l. fi. C. de eden. secundum cōmunem intellectum.]

SYL. ¶ Cum neutro casu aduersarius vteretur, quod non debet esse, & tūc nulla pars instrumenti debet exhiberi, vt C. de eden. l. fi. in fi. & C. de testi. l. nimis.

quo a cōficiebatur instrumentum, sese, vel aduersarium suum in alijs locis † fuisse. b

† alias eē.

¶ Stipulatio concepta post mortem stipulatoris, vel promissoris, vel pridie, quam alter moreretur, olim non valebat, hodie valet. Angel.

Secus intellige, si ad fundatam adiutandam Bar. in d. §. editiones.

¶ Secundo, scilicet quando aduersarius vtitur, nam tunc editur, vt videatur, an aliquid possit ei opponi, & tunc exhibetur, sed sine die & Consule, ne materia detur falsum fabricandi, vt d. l. ff. de eden. l. 1. §. editiones & ff. quemadmodum test. aper. l. 1. §. 1. Tertio, vt de falso accusetur, † & tunc etiam cum die & Consule est exhibendum, vt hic, & C. de contrahen. & commi. stipul. l. optimam & C. de fide instrum. l. fi. Alijs autem modis petuntur instrumenta edi, vel tradi per varia genera actionum, vt ff. de eden. l. quędam personæ sunt, sed dictis tribus modis petuntur edi vel demonstrari. Item quomodo hoc est, quod hic probat reus, contra iuris ordinem vt C. de eden l. qui accusare? Respō. hoc propter præsumptionem, quæ est contra eū propter scripturam, vt ff. de pac. iuris gētiū, §. quod fere. Item numquid duo testes hoc probantes, scilicet alterum contrahentium abfuisse sufficiunt? Respon. sic, vt ff. de testi. l. vbi. Sed non ne instrumentum vicem duorum tenet, vt C. de fide instrumen. In exercēdis, quare videtur, quod in dubio pro instrumentis. Sed certe non directe contradicetur instrumento, sed per obliquum, scilicet se fuisse in scriptura quadam facta Romæ, vel vt testis, vel vt contrahens. Si vero contra eā directe dicitur, plures quam duo exiguntur, vt vincant scripturam, vt ff. de testi. l. 3. ibi, alias numerus &c.

† Siue criminaliter siue ciuiliter, & contra quamcūq. partē instrū falsitas opponat, si alio bono mō pbari nō possit, alias illa pars tantū edit cōtra q̄ opponitur, dētsi ante exhibitionē accusator se subscribere ad pœnā talionis, vt p lo. Fab. & Angel. hic.

** Adde, requiri quatuor testes, cum quis vult directo probare contra instrumētum, gl. in § si vero tale in auth. de instr. cau. & si aut simulatione contractus etiā duob. testib. probari, vt tradit Spec. in titu. de instr. edi. §. restat & Bal. in d. l. in exercendis.]

¶ Vel dicas, etiā hic exigi tres. Sed nūquid, si aliqui testes dicant pro instrumento, vel in eo scripti, vel non tot, vel plures erunt necessarij cōtra instrumentum? Resp. sic, quia instrumentum per se vicem duorū tenet, vt dictum est. Item præter ipsum sunt probationes, vt ponis, vt ff. de pignor. cōtrahitur. Item quod dicit, eo die, idem dicas si alio casu, quod hic esse nō potuit, vt argum. sup. de verbo. obliga. §. loca. Accur.

¶ Post mortem suam dari sibi nemo stipulari poterat, c non magis d quam post eius mortem, a quo stipulabatur. Ac nec is, qui in alicuius potestate est, post mortem eius e stipulari poterat, quia patris, vel domini voce loqui † videretur. f Sed

ADDITIO. Ex hac gl. no. q̄d duo testes probantes per indirectū contra instrumētum, faciunt vacillare instrumentum, quia probant affirmatiuam, & etiam voci viuę magis creditur, quam mortuæ, authent. si quis aliquid. C de testi. Christoph.

† alias vP.

a ¶ Quo. Vel etiam alio, dummodo sit tantum remotus locus, in quo dicitur fuisse tēpore, quo dicitur instrumentum esse factū q. hic non potuit esse, vt ff. de verb. obliga. l. vi. §. fi. & sup. de verb. obl. §. loca. Accur.

b ¶ Fuisse. alias, esse, & tunc expone profuisse, sic sup. de ijs qui sūt sui, vel alien. iur. §. in potestate. Accur.

¶ Post mortem. CASUS non figuratur, cum sumus in l. corrigente. Ratio enim dubitandi erat ius antiquū, quod mouebatur, quia executio talium stipulationū videbatur impossibilis, & quia quando conferebatur in pridie mortem conferebatur in diem omnino incertā: cum non posset sciri, quando futurus esset ille dies, cum nesciretur dies mortis, a quo pendebat. Correctionis autē ratio est, quia tales stipulationes possunt habere effectū, cum inductum sit eas posse habere locum in persona hæredū, & posse ab hæredibus incipere. No. q. stipulatio cōcepta pridie, vel post mortem stipulatoris, vel patris eius, aut dn̄i aut ipsius promissoris, licet olim esset inutilis, hodie valet. Itē quod vox filij vel serui, fingit vox patris aut domini. Item, quod in stipulationibus attenditur potissime consensus contrahentium. SYL.

c ¶ Nemo stipulari poterat scilicet iure vetustissimo, quod hodie corrigitur, vt in fin. huius.

¶ Adde, quod immo iure, ff. alioquin superflua esset correctio. l. fi. C. de contrahend. & committen. stipu. Nec obstat. l. quodcūque, §. non solum. ff. eo. quia loquitur in stipulatione Cum moriar. de qua in seq. §. SYL.

d ¶ Non magis. Quia nec hæc valebat. Acc.

e ¶ Eius. s. patris vel domini.

f ¶ Videretur. Vnde sicut patre, vel dn̄o sic

stipulāte erat stipulatio inutilis, ita & seruo talia verba dicente vel filio, vt hic, & supra. eo §. ei vero qui & facit, C. de impu. & alijs substi. l. fin.

a ¶ Pridie. i. die præcedente mortem, vt ff. de feri. pridie.

b ¶ Erat. scilicet olim.

c ¶ Sed cum, vt iam. Nunc corrigit.

d ¶ Dictū est. s. sup. de verb. oblig. §. 1. vers. sed hæc.

e ¶ Placuit, vt C. de contrah. & committen. stip. l. scrupulosam.

ADDITIO. Et si quando constat de mēte contrahentium, secundū etiam fit interpretatio etiam in ijs, quæ stricti iuris sunt, quod facit, vt statutum recipiat interpretationem extensiuam etiā actiuam, si sic constet de mēte statuentiū, alias secus, vt per Ang. hic.

f ¶ Valeat. s. statim. efficax autē erit post mortem, vnde ab hærede & contra hæredem incipient actiones hodie, quod olim non erat, vt C. vt actio. ab hær. & contra hær. l. 1.

ctionem, hodie non esset stipulatio inutilis etiam iure veteri, sed vtilis & conditionalis, vt supra de verborum obligat. § sub conditione.

h ¶ Præposteræ. Primo enim debet venire nauis secundum naturam conditionalis stipulationis, vel conditionis, quam dari hodie.

† alias stipuletur.

& si quis ita † stipularetur, Pridie [a] quam moriar, vel, Pridie, quā morieris, dare spōdeas? inutilis erat [b] stipulatio. Sed cum, [c] (vt iam dictum [d] est) ex consensu contrahentium stipulationes valeant, placuit [e] nobis etiam in hunc iuris articulum necessariam inducere emendationem, vt siue post mortem, siue pridie, quam moriatur stipulator, siue promissor, stipulatio concepta sit, stipulatio valeat. [f]

¶ Ratione præposteræ conceptionis non vitiatur stipulatio. Aretinus.

¶ Item si quis ita stipulatus erat, Si nauis † cras ex Asia venerit, [g] hodie dare spondes? inutilis erat stipulatio quia præpostere [h] concepta est. Sed cum Leo inclytæ recordationi in dotibus eandem stipulationem, quæ præpostera nuncupatur, non esse reijciendam existimauerit, [i] nobis placuit, [k] & huic perfectum robur accommodare, vt non solum in dotibus, sed etiam in omnibus [l] valeat huiusmodi conceptio [m] stipulationis.

¶ Stipulatio cum moritur promissor, vel stipulator, vel post mortem tertij, valet etiam de iure veteri. h. d. Aretin.

† alias nō ē cras. & in li. quoq; Acc. vī nō extitisse. vt colligit ex gl. if. Theophi. tñ apparet dēte esse.

i ¶ Existimauerit. Scilicet cum ita stipulabatur mulier, Si sine liberis decesserit permittis mihi dotem reddere, vt de ea possim testari? cum prius testari proponebar, & ea mortua dotē reddi, vt C. de iu. do. l. si mulier.

SYL. ¶ Hoc exemplum non pertinet ad hunc tex. quia in d. l. si mulier. ratio dubitandi nō sumit ex causa præposterationis, sed ibi dubitabatur, nū quid illa verba, Vt de ea testari possit. importarent conditionem an causam, & vtrum finalem, an impulsiuam, & deciditur, quod important impulsiuam, vnde non facit, præsertim quia constitutio illa est Dioclet. non Leonis.

SYL. ¶ Item si quis. CASVS in l. corrigente ꝯ non figuratur. ratio autē l. antiquę erat ipsa præposteratio, q̄ semper videtur vitiare, ratio autem l. corrigentis est, quia in ijs, quæ coniunctim fiunt. non curatur quod prius. quodve posterius fit. l. quidam, ff. de pecu. lega. cum ordo non est formalis. No. quod stipulatio, quæ habet executionis diem præuenientem ortum obligationis. hodie valet, licet olim esset inutilis. item, quod præposteratio non vitiat stipulationem nec alios cōtractus. Item, quod stipulatio, cum moreretur promissor aut stipulator, etiam iure, ff. valebat.

¶ Item, quod stipulatio cōcepta post mortem tertij omni iure valida est.]

g ¶ Itē. Venerit. post hoc verbum, venerit, est punctum, & subaudi, quandoque vel vsque ad annum, si autem esset post illam di-

¶ Vel dic secundum ioann. cum stipulatur maritus sic. † Si dabis mihi 10. promittis te mihi nupturam. primo enim nubere, & postea dare debebat.

† alias si dabis mihi 10. noie dotis promittis &c. ordo scripture anēdendus nō est.

K ¶ Placuit. vt C. de test. l. præpostere.

l ¶ In omnibus. s. obligationibus.

m ¶ Conceptio. Exactio tamen fit post cō-ditionem existentem, vt C. de test. præpost. in fi. Et facit ad hunc §. s. q̄ non sit curādus ordo scripturæ, ff. de pec. leg. l. quidam, & sup. de leg. §. ante & ff. de sol. nec enim.

** Adde, q̄ quandoque ordo scrip. multum prodest, nā qui prior est in ordine scriptu. prior quoque tpe hr: hinc est, q̄ si in eo. instro bona sunt obligata, primū Titio, deinde Seio, hypotheca Seij censenda est posterior propter ordinem scripturæ, Bal. l. aduersus, C. de fur. An. in auth. de hæ. & fal. §. etenim.

a ¶ Ita.

a ¶ Ita. Vtilis erat. Vt ff. de bon. auct. iu. pos. l. hæreditarium.
b ¶ Alterius. f. tertij.

SYL. ¶ Si scriptum. CASVS in regula non solet figurari, ratio tamen dubitandi potuit esse, quia ad esse etiam stipulationis requiritur certa solennitas, quæ debet constare, vt dicatur stipulatio: quia aliàs alius esset contractus, sed contrarium decidi tur, quia quoties in scriptura dictum est, aliquem promisisse, fauore actus in potentiori significatu fit interpretatio. l. quoties ff. eo. Nota. q dr in summa. si tñ disputatiue vis videre alibi subtilem intelligentiam huius tex. vide Fortu. in l. t. in x. col. ff. de pa.
c ¶ Si scriptū. Numquid idē sit, si testes dicunt aliquem promisisse, vt etiam tunc intelligatur interrogatio? Vr q sic, vt C. d fid. instr. in exercendis. Sed tamen contradico, vt C. de vsu. l. t. Et est ratio secundum Ioan. quia testes non sic in iure instructi sunt, vt instrumenta, quæ à iurisperitis fiunt.
¶ Adde, q ita se habet communis sentētia, non tñ per rōnem gl. quia idē est in priuata scriptura, † quod in instrumento, quæ tñ ab imperitis plerique fit: & nō hēt locū in rebus peritis dic tñ, q rō est quā ponit Bar. in d. l. t C. de vsur. & in l. sciēdum col. 2. ff. eo.]
† l. t. C. de contrahē. stipu.
** Ratio est hæc quoniam verba testiū ambigua aduersus eum, qui produxit, interpretātur: id aūt verbū ambiguū ē certū est, cū etiam simplex pactio promissio dici possit.
d ¶ Perinde. nisi contra probetur, vt ff. de pac. iuris gentium, §. quod ferè.

SYL. ¶ Quoties plures. CASVS. Quærebatur, an si quis de plurib. reb. interrogasset, & responsio simplex esset, valeret stipulatio. & videbatur, q nō, quia nō erit seruata forma interrogationis & rñsionis. cuius cōtrariū dr ex eo; quia simplex rñsio in dubio continet intellectualiter non expressa: sed maius erat dubium in secundo casu ex eadem ratione, quia differebat interrogatio à responsione contra formam ipsius, cuius cōtrarium dr, quia tot censentur esse virtualiter stipulationes, quot sunt res in stipulatum deductæ: ideo vna per aliā nō vitiatur. Nō rñsio-nē simpliciter refertur ad oīa interrogata. item, q si rñsio fiat in aliqua ex rebus specificatis, valet in eis. itē, q si plures res copulatæ in stipulatū deducuntur tot censentur esse stipulationes, quot res.

† Facit ad hunc §. c. pterea cū g. o. 2. ibi, re arg. ex tra de verbor. sign.

¶ Ita autem stipulatio concepta, veluti si Titius dicat, Cum moriar, dare spondes? vel, Cum morieris: & apud veteres vtilis erat,[a] & nunc valet. Item post mortem alterius[b] rectè stipulamur.

Verbum, promisisse, in scriptis repertum importat stipulationē. Aretinus.

¶ Si scriptum[c] in instrumento fuerit promisisse aliquē, perinde[d] habetur, atque si interrogatione præcedente responsum sit.

¶ Si plures res deducā tur in stipulationem, & simpliciter respondet promissor, ad omnes tenetur: aliàs ad eas tantum, in quibus respondit.

¶ Quoties plures † res vna stipulatione comprehenduntur, si quidē promissor simpliciter respondeat, Dare spōdeo: propter omnes tenetur: si vero vnam ex his, vel quasdam daturum se spoponderit,[e] obligatio in ijs, pro quibus spoponderit, contrahitur, [f] Ex pluribus enim stipulationibus vna, vel quædam videntur esse perfectæ. singulas enim res stipulari, & ad singulas respondere debemus.[g]

Stipulatio de dando alteri non valet, nisi fuerit apposita pœna. h. d. Ang.

¶ Alteri[h] stipulari (vt

e ¶ Spoponderit, alias, respōdeat.
f ¶ Contrahitur. Immo videtur non valere. cum sit dl uersitas in respondendo, vt sup. eo. §. præterea. Sed distingue, vt ibi diximus.
g ¶ Respondere debemus. Si volumus in omnibus teneri, alias teneretur tantum in ijs, in quibus respondemus, vt h. c. Item & sufficit simplex responsio, vt diximus, cum æquiparetur ei, quādo ad omnes respondet sic. ff. de verbo. obl. l. Titia, §. idem respondit, & sup. eod. §. præterea.
* Adde, multū interesse vnane sit pluriū rerum stipulatio, an plures, quod docet Accu. in l. scire debemus, vbi tex. multum faciens ad hunc nostrum, ff. de verb. oblig.
¶ Alteri. CASVS non figuratur aliter; quia posita est supra figuratio ipsius in §. si quis alij, & in tex. assignatur ratio. Nor. igitur q stipulatio, per quam stipulator id agit, vt nō sibi, sed alteri acquirat, regulariter nō valet nisi apponatur pœna. itē, quod ad validitatem stipulationis penalis non attēditur, an sua intersit, item, quod in stipulatione pœna si, quæ sub conditione concipitur, inspicitur quantitas à partibus expressa. item quod si sua intersit, valet stipulatio.]
h ¶ Alteri. Sic ff. de verbor. obliga. stipulatio ista §. alteri.

** Adde

** Adde, quod huiusmodi stipulatio facta alteri vsque adeo inutilis est, vt non solum nõ pariat actionem, sed nec exceptionem quoque. l. si actionem, secũdum lect. Iac. Ra. Pe. Cyn. & Sal. C. de pact. Ex quo fit, vt si stipulatus sim, ne a me, neue à Titio quid petatur, non proderit Titio, etiam si mihi hĩs ex titerit. l. si tibi x. §. si pactus, de pact.

* Valet tamen stipulatio in vim pacti: & sic secundum ius canonicũ dabitur actio: de quo vide Fortu. in l. legitima, col. 30. ff. de pac. Sed aduersus hunc tex. adhibet multa remedia Fel. in proœm. Decre. col. 5. ver. circa quod dicunt.]

supra dictum est[a]) nemo potest. Inuentæ enim sunt huiusmodi stipulationes vel obligationes ad hoc, vt vnusquisque acquirat sibi quod sua interest, ceterum si alij detur, nihil ĩterest stipulatoris. Plane si quis velit hoc facere, pœnam stipulari † conuenit: vt nisi ita factum sit, vt est comprehensum, committatur pœnæ stipulatio etiã[b] ei, cuius nihil interest. Pœnã[c] n. cum stipulatur quis, non illud inspicitur, quod intersit eius, sed quæ sit[d]

a ¶ Vt supra dictum est. Supra eod. §. si quis alij. hoc tamen fallit in multis casibus, vt ibi diximus. Et not. ꝙ hic tribus modis alteri stipulamur. Nam interdum directam acquirimus actionem (subaudi alteri stipulando) vt filius patri, seruus domino, & econtra, vt sup. eodẽ. §. si quis alij. & §. ei vero. quandoque vtilem: vt tutor pupillo, & in similibus ratione officij, vt seruus publicus, vt ff. de consti. pec. l. eum qui. §. pe. & ff. rem pu. sal. fo. l. 4.

Stipulãdo alteri qñq. sibi actionẽ q̃rim⁹, qñque nõ.

SYL.

† Facit l. j. in §. plane ij. ff. d ma gist. conueni.

¶ Hoc verum etiam in conuentionalibus, & in quolibet publico officiali, Bar. in l. 2. ff. rem pu. sal. fore.]

¶ Interdum nullam, & tunc necessaria est pœna, vt hic dicitur. Item not. quod hoc vltimo casu verba stipulationis, & sortis, & pœnæ possunt formari tribus modis. Aut enim sic dico, Promittis mihi, quod dabis illi? & eodem modo pœnam, Aut sic, Promittis illi, quod dabis ei? & eodem modo pœnam. Et in his duobus casibus non valet neque sortis, neque pœnæ promissio, sed aliud, quando deberet vtilis, vel directa acquiri. vt in primis duobus casibus, vt ff. de consti. pe. l. eum. §. si actori. & §. Iulianus, & hic. Aut sic, Promittis mihi, quod dabis illi? at pœnã mihi tantum stipulor: quia & tunc habet locum quod hic dicitur. Aut quarto modo dico, Promittis, quod dabis mihi recipienti nomine eius? quo casu valet vtrũque & ego illi cedam, cuius nomine stipulatus sum, vt ff. de mand. si procuratorem, §. fin.

Stipulatio alteri facta potest trib. modis formari.

ADDITIO. Et hoc verum siue sim procurator habens mandatum, siue negotiorũ gestor saltem generalis, vt mihi acquiram, & postea cedam, sicut procurator cum ratihabitione &c. vt l. fi. C. ad Maced. & l. si ego ff. de negotijs gestis, vt per Ioan. Fab. & Ang. hic.

¶ Adde, quod leuilius modus glo. magis adaptatur huic tex. vt probatur ibi, Ergo si quis &c. vsque in finem.

b ¶ Etiam ei, scilicet stipulanti, cuius tamẽ nõn interest dari ei cui fuit stipulatus, nec mirum, quia sibi fuit stipulatus pœnam, vt modo diximus & facit, ff. de arb. l. cũ pœna. Sed cõtra ff. de arb. l. aduersus. §. sed si cum. Sed ibi nõ directo cõtra arbitrãtur, & ideo inspicitur, an intersit etiã in pœna, cum ad ea, quę frequenter accidunt, iura se referant, vt digest. de legi. l. nam ad ea.

† aliàs cõueniet.

¶ Referes ad 1. responsum d. l. aduersus, quia alia respon. sunt infrequentia.

SYL.

* ¶ Animaduertendum, quod adiectio pœnæ concipi debet in personam stipulantis, nam si eam alteri stipularetur, iudem nihil ageret, l. arbiter intra, digest. de arbitr. & l. qui res. §. qui stipulatur. digest. de solution.]

¶ Item contra. ff. si quis in ius voc. l. 2. §. fin. Sed ibi in pœna prætoria: hic autem in conuentionali dicit. Vel ibi ideo non committitur, quia non debuit venire, quia aduersarij non intererat, & ita per obliquum illa ratio redditur.

c ¶ Pęnam enim cum stipulatur. Not. quòd cãtte poni, stipulatur, nam secus est, cum paciscitur tantũ: cum pœna ex nudo pacto, etiam in continenti apposito, sicut vsura nõ possit peti, vt ff. de seruis expor. l. seruus, & C. de vsur. l. 3.

Pœna ex pacto non põt. peti.

¶ Declara, nisi paciscentis statim intersit pecuniariter d. l. seruus, ibi, acturus vtiliter, vel subsit causa affectionis, secundum Ang. hic & de ipsius veritate, vide Fort. in l. iuris gen. §. quinimmo, col. 18. ff. de pact.

† Dic ꝙ ibi loquit ĩ pęna legali, q̃ nõ excedit quadruplum, sed nos loquimur ĩ pœna cõuentionali quę põt excedere quadruplũ ex dispositione cõtrahentiũ. n. agit cũ lege, q̃ cũ hoĩe, vt l. si cũ dies. § fi. & l. se quẽ. ff. de arb. Chr.

d ¶ Quæ sit quantitas. id est quæ sit quantitas, & quæ sit conditio. Inspicitur conditio, vtrum sit possibilis, vel probabilis, vel non, vt sup. eo. §. si impossibilis, & inf. eo. §. quod turpi. Quantitas vero quæ sit, inspicitur, vt quãtacunque sit, petatur certi condictione, si est certa: aliàs si stipulatio est incerta: actione ex stipulatu, vt hic & sup. de verb. oblig. in princip. ista enim nomina, quis & quę, substantiæ sunt significatiua. non quantitatis, scilicet certæ, vel taxatæ, vel taxandæ: & hoc secundum Azo. Sed contra est, vt infra de actioni. §. omnes. Solue vt ibi. † Item contra, ff. de euictionibus, l. si dictum. Sed ibi sic agebatur. Item cõtra, C. de spon. l. mulier. §. pen. Sed illud fauore matrimonij, ne in infi-

nitum

nium pœna excedat, vt C. de inut. stipul. l. 2. Alij, vt M. dicunt vsque ad duplum, & in hoc consideratur hic quantitas, vt duplum non excedat, secũdum eum, vt C. de senten. quæ pro eo quod inter. l. 1. Alij, vt Ioann. distinguunt inter eum, qui scienter promittit vltra duplum, cum sciat se non teneri, vt ille teneatur, alias non, vt ff. si quis cautio, sed & si quis, §. fin. Alij dicunt, vsque ad quadruplum semper extendi, & non plus, vt infra de actionibus, §. omnes. Prima verior est, Accurs.

ADDITIO. Quę procedit, vbi datio quantitatis non est in obligatione, vt quia promittis daturũ te centum Titio, ad ea enim agere non possum, & sic facti obligationi pœna censetur apposita, secundum Io. Fab. & Angel. hic.

quantitas in conditione[a] stipulationis. Ergo si quis ita stipulet, Titio[b] dari? nihil agit. Sed si adiecerit pœnã. Nisi dederis, tot aureos dare spondes? [c]tunc cõmittitur[d] stipulatio.

¶ **Stipulatio, quòd detur ei, cui dari mea interest, tenet. Aret.**

¶ Sed & si quis stipuletur ålij, cum eius[e] interesset, placuit stipulationem valere. Nam si is, qui pupilli tutelam administrare cœperat, cessit[f] administrationem contutori suo, & stipuletur rem pupilli saluam fore; quoniam interest stipulatoris fieri, qđ stipulatus est, (cum obligatus futurus † esset pupillo, si male res gesserit) tenet obligatio.[g] Ergo & si quis procuratori suo dari stipulatus sit, habebit vires[h] stipulatio. Et si creditori suo quis stipulatus sit, ꝙ[i] sua interest, ne forte vel pœna cõmittatur, vel prædia distrahantur, quę pignori data[k] erant, valet stipulatio.[l]

† alias sit.

¶ **Promissio facti alieni non valet, nisi apposita sit poena. hoc dicit. Angelus.**

¶ Versa[m] vice, qui alium facturum promisit; videtur in ea esse causa, vt non teneatur, nisi pęnam[n] ipse promiserit.

¶ **Nemo potest stipu-**

cet Bar. in d. §. alteri, & ibi Alex. in fi. q. alios multos adducit: id quod & ex hoc loco manifeste deprehenditur.

¶ Adde, quòd hic dicitur de interesse, intelligi de pecuniario glo. Bart. & alij in l. fideiussoris, ff. de pac. Item, ꝙ si post stipulationem desinat interesse stipulatoris, non cõmittitur stipulatio, nec ex ea agi potest, l. prædoẽ, in princ. ff. rẽ rat. hab. Roman. cons. 193. incip. negari. vers. vlt.

f ¶ Cessit. Sic, sup. de sat. tut. § 2. alias, 3.

g ¶ Tenet obligatio. Nã vtilis actio pupillo dat, vt ff. de ma. conue. l. 1. §. pen. Itẽ ipsa stipulãti directa acquirit, vt hic dicitur.

* ¶ Vide Bar. in d. §. si stipuler. col. 2. vers. 2. fallit, ** & dictũ gl. nõ applices ad exẽplũ tex. nr̃i, q. a i hoc casu nulla acquiritur actio ipsi pupillo ex hac stipulatione, sed el prospectum fuit priori stipulatione, qua is, qui modo cessit administrationem, dum sibi fuit ab initio decreta administratio, tamdedit pupillo rem eius saluam fore.]

a ¶ In conditione stipulationis, id est in pœnali stipulatione, quæ est conditionalis, scilicet, si non pareat promissor principali promissioni. Accur.

b ¶ Titio dari, vt promittis Titio, vel mihi, quod dabis Titio?

c ¶ Spondes. s. mihi alias non valet hoc, vt modo diximus, Accurs.

d ¶ Committitur stipulatio, scilicet pœnę, eo non dante, non autem illa inutilis efficitur vtilis, sed pœnæ metu & illis statur, vt alias, C. de arb. l. 1. Accur.

* ¶ Neque enim conuenit, ut adiectio pœnæ quæ est quædam quasi accessio cõfirmet stipulationem principalem l. quod per manus, de iur. codicil.

e ¶ Sed & si quis. Eius. s. stipulantis.

* ¶ Hic §. sumptus est ex d. l. stipulatio ista, §. si stipuler. ff. eo. cuius dispositionem extẽde, ut idem sit, & stipulatio reconualescat, si post stipulationem incipiat interesse stipulatoris, licet ab initio suá nõ interesset, ut placet

h ¶ Habebit vires. interest. n. mea procuratori meo solui quæ in rem meam expendit. ut infra, man. §. tua gratia & mandantis.

i ¶ Quod sua interest. ꝙ id est quia. Accurs.

k ¶ Data. Ab isto. qui nunc stipulatur.

l ¶ Valet stipulatio, Non ut procuratori, uel creditori actio cõpetat, sed qui stipulatus est aget actione ex stipulatu ad interesse, quanti sua interest creditori, uel Procuratori, fuisse solutũ, ut C. de inut. stip. l. fin. & ff. de uerb. obl. l. liber hõ, §. fi. & C. de do. cũ res. Vel ĩmnos aget certi condõne ad interesse, ꝙ probamus, sup. quib. mo. re cõ. oblig. in princ.

¶ Versa uice. **CASVS** figuratio pendet ex dictis in §. alteri, & nihil notandum est ultra summarium.] Et l. nemo 2. ff. de uerbor. obli.

m ¶ Versa uice. Ad superiorem, §. alteri.

n ¶ Pœnam, Sed & tunc ad pœnam tantum tene-

teneatur,& facit supra eodem,si quis alium.

SYL. Item nemo. CASVS non figuratur nisi literaliter,ratio autē decisionis est,quia stipulationes inuentæ sunt, vt quisque stipuletur, quòd sua intersit, §.alteri.sup.eod. stipulari autem quod meū est, mea non interest, cum non possit amplius effici meum. Nota. nihil est vltra summarium.]

† Ex l.nemo 2. ff. de verb. oblig.

† alias stipulatus ē.

lari rem suam. Angelus.

Item † nemo rem, suam futuram, a in eū casum, quo sua sit, b vtiliter † stipulatur. c

Dissensus in corpore vitiat stipulationem.

Si de alia re stipulator senserit, de alia promissor, perinde nulla contrahitur obligatio, † ac si ad interrogatum respōsum non esset: veluti si hominem Stichum a te quis stipulatus fuerit, tu de Pamphilo senseris, quem Stichum vocari credideris. d

Stipulatio turpis, vel ex turpi causa descendens, non valet. hoc dicit Angel.

Quod turpi ex causa promissum est, e veluti si quis homicidiū, vel sacrilegium se facturum † promittit, nō valet. f

Stipulatio conditionalis transit ad hæredes stipulatoris, & promissoris. Aretinus.

Cum quis sub aliqua conditione stipulatus fuerit, licet ante

a Item nemo. Futuram. Vt partum ancillæ, vel fœtum animalium suorum, quæ sua futura sunt, vt supra de rerum diuisio. §.item ea. item multo magis stipuletur rem, quæ nunc est sua, vt sup. eodem, §.1.

† vt supra eo.§.præterea.

b Quo sua sit. Hoc ideo, quia in eo casu, quo sua futura non est valet stipulatio, vt ff. de verbo. oblig. si rem meam Accur.

* Huc pertinent quę scribit. Accur. supra eodem.tit.§.1.in ver.suam.]

c Stipulatur. Scilicet dari. Et est ratio, quia quod suum est, amplius suum fieri non potest, vt infra de actio.§. sic itaque. restitui tamen possum stipulari, vt ff. de verbor. obligat. nemo 1. respon. & ff. vsufruct. quamadmodum.caue.l.1.§.sed quod diximus.

SYL. Adde, quod quamuis docto. varie distinguant de datione & possessione pura vel cōditionali, omnia ad hoc reducuntur, an ex tali stipulatione tunc interest: & valet: aut interesse speratur:& attenditur euentus ille, ex ratione huius tex.

SYL. Si de alia re. CASVS. Quærebatur, si ab altero in stipulatione esset erratum, verba autem sint apta ad concipiendam stipulationem verum valeat, videbatur quod sic,quia cum forma verborū clara sit & ipsa stipulatio ex verbis ipsis essentiā capiat, valere videtur, cuius contrarium deciditur, quia cum deficiat consensus in illo,quod vere promittitur, quāuis verba ipsa aliud indicent, non potest cōuentio subsistere. No. summarium.]

d Crediderris. Hoc est verū, quādo certum est eos dissensisse, vt ff.de verb.oblig. l. continuus, §.1. alias autem si potest secundum vtriusque intellectū valere, valet secundum intellectum promissoris, vt ff.de verb. oblig.qui ex pluribus, & l.stipulatio ista §. eū qui. † Nec obstat quod dicitur minorem præstari debere, vt ff. de legat.1. apud Iulianum §.scio. quia minor ē, quā dare vult promissor, vt inf.de actio. §. præterea. Si autem secūdum vnius intellectum tantum valere potest, secundum eius intellectum valet: vt, Hodie dare mihi Bononiæ 10. promittis? si enim de hac Bononia, in qua sumus intelligatur valet: alias non, vt ff. de. verbor.obliga. l. quoties in stipulationibus. & de rebus dubijs. lege quoties.2.

† Nisi fauorabilius esset secūdum stipulatio rē interpretari lege in ambiguis, ff de regu. iur.

† aliàs promittat.

* Intellige hunc §.locū habere, vbi dissensus est in re, de qua principaliter agitur, non in accessorijs.l. si in emptione, in prin. ff. de contrahen.empt.

SYL. Quod turpi. CASVS in tam manifesta re quia nō figuratur, quia tex.seipsum exēplificat. No.ꝙ stipulatio cōcepta est turpi causa præterita vel futura non valet.itē,ꝙ promissio facti turpis omnino est inutilis.]

e Promissum est. Siue dicā, Promittis homicidium facere; siue dicam, Promitto,10. quia promittis facere homicidium vt ff. de verb.oblig.l. generaliter. Adde, ꝙ hæc fideiussio tenet.l.si a reo,§.vlt.ff.de fideiuss.

f Non valet. Huiusmodi enim cōditiones turpes, impossibiles præsumūtur à iure vt ff. de condit. instit.l. si filius. vnde non valet stipulatio, vt supra eodem.§.si impossibilis. Circa quod th dic, ꝙ aut ipsum, qđ promittitur, est turpe: vt facere homicidiū: & tunc non valet, nec etiam pęna apposita, Bar.in l. si a reo,§.fi.ff. de fideiu.ff.de verb. obl.g.aliter. & l. veluti.& l. si plagij idē dico & si sub condōne turpi,vt hic. Aut si honestū promittat,sed th turpiter: vt dare decē,sed metū,vel p dolū,& tunc valet pmissio facta. sed exceptione elidit,vt C.de inut. stipul.l.dolo.nisi in casu, vbi ipso iure non valet promissio facta per metum, vt ff. qđ metus cau.l. si mulier.§.si dos secūdū Ioan.

Dic,

cōditionem decesserit, postea existente conditione heres eius agere potest. Idem est† & ex promissoris parte.

¶ Qui promittit certo tempore dare, non pōt cōueniri, nisi totus terminus sit elapsus.

¶ Qui hoc anno, [b] aut hoc mense dari stipulatus est, nisi omnib. partibus anni, vel mensis præteritis, [c] non recte petet.

¶ Promissori datur tēpus habile ad soluendum. Aretinus.

¶ Si fundū dari stipuleris, vel hominem, nō poteris continuo agere, nisi tantum spacium præterierit, quo traditio fieri [d] possit.

¶ Dic, q ratio specialitatis est, quia cū pactum dotis remaneat nudum (debet enim intelligi, vbi sine stipulatione promissio facta est) producat autē actionē nō propter se. sed auxilio l. non est mirum, si tunc. l. nolit ipsam actionem producere: & quāuis hodie tale pactum habeat stipulationem, hoc est fictione iuris, quæ cessante æquitate nō hēt locum, si vero esset facta per stipulationē, tūc secundum Bartol. non hēt locum ille textculus opin. mihi placet ex rationib⁹ suis.

† Sic. ff. de ver. oblig. l. si quis Titius.

* ¶ Dispositio huius §. in tantum est vera, vt ne accedente quidem iureiurādo huiusmodi promissio teneat. l. iuris gen. §. si paciscar in fi. de pact.

¶ Adde pro ornamento materiæ huius §. ea quæ eleganter scribit M. T. lib. 3. de offic.

SYL. ¶ Cū quis. CASVS figuratio elicit ex ea, quā posuimus in §. ex conditionali, sup. de verb. obl. Not. q spes futuri debiti actiue & passiue trāsmittitur ad hēdes tā stipulatoris quā promissoris ex stipulatione conditionali.

a ¶ Agere pōt. Hoc in cōtractibus, vt hic, & sup. de verb. obl. §. ex cōdōnali, aliud in relictis, vt C. de cad. tollē. §. sin aūt aliquid. & ff. de man. test. l. si ita scriptum fuerit, in fi. l. Et facit ad hunc. §. ff. de peri. & com. rei vend. l. necessario, §. quod si pendente. i. respon.

SYL. ¶ Qui hoc anno. CASVS Dubitationē faciebant quę habentur. sup. de verb. obli. §. at si ita. de stipulatione annua. decidēdi rō est quia tēpus hoc est appositū gratia promissoris. vnde necesse est. vt trāseat ad eius beneficiū. in secūdo casu dubitationē faciebat tex. in §. omnis, sup. de verb. oblig. ibi cōfestim peti potest. decidendi ratio est æquitas, quæ non præsumit aliquem venisse cum sacco paratum. Not. collige per te, quia facilia.

b ¶ Qui hoc anno. Id est, qui stipulatus est his verbis. Promittis hoc anno, vel hoc mēse? Et nota quōd iste §. est lex. ff. de ver. obli. & incipit, qui hoc anno.

c ¶ Præteritis. id est elapsis: sed sec⁹ est in relictis, fauore vltimę volūtatis: nam in capite anni præstatio fit, vt C. quando dies leg. ced. l. 1. Vel distingue aut promittit per hæc verba, hoc anno, vel quolibet anno. & tunc in fine anni fit solutio, vt hic, & ff. de verborum obligatio. qui hoc anno. & l. eū qui certatum.

Solutio qn fiet, si hoc anno promissū sit.

¶ Aduerte in exemplo de quolibet anno; quia tūc idem est, ac si singulis annis sit promissum: quo casu tempus interpretatur appositū gratia multiplicandæ obligationis.

¶ Aut annuum & tunc in capite anni fit solutio, siue legatum sit, siue in contractu fiat reptom ssio secundum Ioan. & B. vt ff. de condi. io. & demonst. l. si in annos & ff. qn dies leg. ced. nec semel. † Vnde versus: Annua si debes, tunc inspicies caput anni. Anno si debes, in fine teneberis anni. Sed quid si vsque ad forum rem promiseris? Videtur, quod statim incœpto foro possit agi, vt ff. ad Treb. l. qui filiā §. Sabinus.

† Adde l. 1. C. eodē Versus.

SYL. ¶ Adde, quōd §. Sabinus non probat, quia non loquitur in termino. ¶ Item quia illa decisio est specialis fauore filij. l. non putabam. ff. de condi. & demon.

d Si fundum. Fieri possit cum commodo promissoris, vt ff. de verbo. signific. l. Nepos Proculo, nec tamen nimium expectatur, licet prius non possit soluere. vt ff. de verborum obligat. continuos, §. illud. item & si in continenti potest, non tamen ideo statim exigitur, vt ff. de solu. quod diximus, quoddam ergo tempus medium exigimus, scilicet 10. dierum secundum quosdam, vt ff. de constitu. pecu. l. promissor. Vel dic, arbitrio iudicis, cum lege non sit determinatum: vt ff. de iure delib. l. 1. in fin. qui iudex statuet tempus quoddam, nec nimium, nec modicum. vt ff. de solu. l. ratum. & rem rat. habe. l. quo enim, §. 1. & infra de officio iudic. i. respon.

Promissor an statim conuenīri possit.

* ¶ Vide ad hoc Bartol. in l. cedere diem. ff. de verborum significat. qui distinguit. Item nūquid idem in quantitatibus quod in speciebus hic dicitur? Respon. non, immo tempore tanto, quantum iudicatis datur, expectatur, vt ff. de iudic. l. si debitori, scilicet 4. mensium, (1) vt C. de vsu. rei iudic. l. 2. secundum quosdam vel verius, dic vt notatur supra de verborū obligat. §. omnis in glos. 1. statim. &c.

ADDITIO. (1) Quibus pendentibus capi poterit, nisi satisfaciet, quod aduenente termino satisfaciet: nec interim compensare vel aliquid exponere poterit, quia tale tempus miserationis causa conceditur, secundum Angel.

¶ De fideiussoribus.

Cōtinuatio. ¶ Continua sic. Visum est de ijs, qui principaliter obligantur ex pluribus contractibus uerum quia ut hic dicit text. in princ. pro eo, qui obligatus est, solet accedere fideiussor, ideo post illos titulos subijcitur iste de fideiussoribus. Aret.

** Fideiussores ex eo appellantur, quod pro alijs fidem suā astringāt, gloss. §. exceptiones, infra de repli.]

Diuisio. Pro eo. ¶ Totus iste titulus diuiditur in 5. partes. Primo, qualiter fideiussores accipiūtur. Secundo, in qua obligatione accedere possunt. Tertiò, quādo sunt plures fideiussores, an in solidū, uel pro parte quilibet obligetur. Quartò, quod nō potest fideiussor in plus obligari, quam principalis: & quando dicitur in plus obligari. Quinto quādo solennitas intrinseca, præsumitur. Secundo ibi, In omnibus. Tertia ibi, Si plures. Quarta ibi, Fideiussores. Quinta ibi, In stipulationibus.

SYL. ¶ Pro eo. CASVS non figuratur in declaratione terminorum nisi literaliter, præsertim cum ponat text. rationem introductionis lege, ut fit eis magis cautum, qui recipiunt: utile enim est duplici spe niti. l. 3. §. 1. ff. de liber. leg. Not. quod fideiussor est q pro alio obligatur. item, quod inuenti sunt, ut diligētius, & cautius res creditoris geraī.

a ¶ Promittit. Scilicet principaliter: scilicet per stipulationem: & idem si quocunque alio modo quis obligetur, ut infra eodem, §. 1. & ff. eodem l. 1. Nūquid autem accessoriæ obligationi accedere fideiussor potest? Respond. sic, ut ff. eodem l. Græce, §. fin. & de pig. act. si rem. §. 1.

b ¶ Quos homines. Id est, fideiussores.

c ¶ Solent. s. creditores.

d ¶ Cautum sit. Et est cautum sine dubio, ut inf. de replica, §. fi.

¶ Adde, quod promittens pro alio animo nouandi non dicitur fideiussor. Bald. in l. in persona. §. qui pecuniam. ff. de pact. & Dec. cons. 8. col. pen.

Cautio q̄ dr̄ plena, uel plenior, uel simplex. ADDITIO. Vnde plena cautio dicitur cum fideiussoribus: sed plenior cum pignoribus, simpliciter uero plata ab homine intelligitur sine fideiussoribus. secus si a lege uel a prætore, nisi procederet ultra declarādo nudam cautionem sufficere. Ang. Aret.

¶ De fideiussoribus.

¶ Fideiussor est, qui accessorie obligatur ad maiorem cautelam creditori. Ang.

Pro eo, qui promittit,[a] solēt alij obligari, qui fideiussores appellantur: quos homines [b] accipere solent, [c] dum curant, ut diligentius sibi cautum [d] sit.

¶ Omni obligationi accedere potest fideiussor, & ciuili tantum, & naturali tantum: & non tantum pro homine libero, sed etiam pro seruo. Aret.

¶ In omnibus [e] † autem obligationibus assumi possunt; id

¶ In omnibus autē. CASVS. Quærebatur, cui obligationi fideiussor accederet: & iam dictum erat pro promissore obligari: & uidebatur obligari tantum pro promittente, & sic ex stipulatione, iuxta text. in §. si scriptum, sup. titu. 1. item solū pro eo, qui efficaciter tenebatur, quia accessorium debet esse eiusdem naturæ, cuius est principale l. cum principalis, de regul. iur. nec in plus teneri possunt ea ratione quam principalis, §. fideiussores, infra eod. tamen dicitur cōtrarium, quia uerbum promittit, capitur large in dispositione l. Itē obligatur naturaliter & ciuiliter pro obligato naturaliter tantum quia potest efficacius teneri, licet non in plus, ut inf. SYL.

† Sic. ff. e. l. 1.

e ¶ In omnibus autē obligationibus. Id est in omni specie obligationum, dummodo non sit contra legem, ut ff. eo. cum lex.

¶ Et ratio est quia quando l. resistit, non oritur nec ciuilis nec naturalis. & ideo nulla subsistente obligatione non potest oriri accessoria obligatio: & quamuis naturalis obligatio oriens ex consensu a l. nō impediatur, impeditur illius effectus quo ad iuris dispositionem, quod idem est, ut dictū est sæpius, & maxime in §. sed naturalis, su. de iur. nat. gen. & ciui.] SYL.

¶ Sed contra. C. ne fideiuss. do. dentur, l. 1. Solu. illud speciale est. (1)

¶ Ratio autem specialitatis est, quia si persona commissa est sine fideiussore, turpe esset non committi pecuniam.

ADDITIO. (1) Hoc uerum in fideiussore de dote conseruanda. propter perfidiam euitandam inter eos, ut ibi dicit text. Quid autem de dote restituenda, vide in l. si constante, §. quoties ff. sol. matr. Ang.

** Adde, q pro dote danda marito potest accedere fideiussor, sed non pro dote vxori reddenda, ut late per Bald. Nouell. in tracta. dot. in 6. par. 21. priuileg.

¶ Item in præsentibus & futuris negotijs potest accedere fideiussor, ut ff. de iudic. l. nō quemadmodum, & inf. eod. § fideiussor.

** Adde, quod fideiussor simpliciter intercedens tenetur etiam de accessionibus & usuris, quæ ueniunt officio iud. mercenario secundum naturam actionis bonæ fidei, secus autem in actionibus stricti iuris, Et ideo cū actio

actio de dote sit bonæ fidei, tenebitur fideiussor simpliciter assumptus etiam pro alimentis, l. quæro. si loca. Neguf. de pignor. in 4. memb. 2. par. num. 56.

a ¶ Consensu. Siue etiam ex maleficio, vel quasi, vt ff. eo. l. græce. §. sed & si ex delicto.

¶ Hæc glos. vř velle ampliare text. quod non est necessariũ, quia obligationes ex maleficio comprehẽduntur, sub illis, quæ veniũt ex cõsensu, vt not. per glos. in l. seruus. ff. de ijs, qui notan. infa.

b ¶ Nec. i. nõ.

¶ Expositio gl. est defectiua,

est, siue re, siue verbis: siue literis, siue consensu a contractæ fuerint. Ac nec b illud quidem interest, vtrum ciuilis, c an naturalis d sit obligatio, cui e adijcitur fideiussor: adeo f quidem, vt pro seruo g quoque obligetur, h siue extraneus sit, qui fideiussorem a seruo accipiat, siue ipse dominus i in id, quod sibi naturaliter debetur.

¶ Obligatio fideiussoris est transitoria ad hæredem. hoc dicit. Aretinus.

¶ Fideiussor non tantum ipse obligatur, sed etiam hæredem relinquit k obligatum.

¶ Fideiussor potest adhiberi etiam pro futura obligatione. Aret.

nus seruo possit fideiussorem date. Et est ratio, quia talis fideiussor obligando se seruo per consequẽs domino obligatur. Item pro eodem. s. domino obligatur, quod esse non potest, vt idem pro eodem & apud eundem possit obligari, vt ff. eod. si quis pro eo. §. 1. & l. Vranius, & ff. ad Velleian. tutor.

¶ Fideiussor. CASVS in prima parte tex. facile pont potest. eius. n. ratio est ex illa generali regula, quæ hẽt, quòd obligationes ex contractibus transeunt in hæredes promittentium: sed bene dubitatio erat, quomodo posset præcedere obligationẽ principalem: quia cũ adhuc non sit dare obligationem, cui accedat, non uidetur posse accessorium sine principali stare sicut diximus, quando l. annullat uel resistit obligationi, cuius contrarium deciditur ea ratione, quia quamuis ex forma uerborum præcedat obligatio fideiussoris, tamẽ ex ordine intellectus sequitur in mente contrahentium. Nota summa.

quia dictio, nec, includit copulam: cuius effectus est, ꝙ ponatur diuersitas in facto, nõ in iure: cuius contrarium dicendum esset, si non adesset copula. secundum Bart. in l. patris & filij. ff. de vulg. & pup.

c ¶ Ciuilis. scilicet tantum, ut pro eo, qui fuit confessus spe futuræ numerationis, ut inf. titu. proxim. habet tamen eandem exceptionem, quam reus, ut C. de non nu. pec. in fin. & l. tam mandatori. Et sic nota ciuili tantum obligationi accedere fideiussorem, ut hic. & d. l. dicitur, & ff. eo. l. fideiussor obligari. §. 2.

d ¶ Naturalis. s. ut pro seruo, ut subijcit, & ff. eod. l. fideiussor obligari. §. fideiussor accipi ergo quantum ad dationem fideiussoris non interest: sed quo ad alia multa interest, scilicet inter ciuilem & naturalem obligationem. ut ff. de consti. pe. l. 1. §. debitum, & l. quòd si maritus, § si quis autem.

SYL. ¶ Ratio diuersitatis est, quia actio de constituta fuit inuenta a prætore ex æquitate, qua cessante cessat obligatio: sed fideiussoria fuit inuenta a l. per vim & puncta tatiquis, secundum Christ. hic.

e ¶ Cui, scilicet obligationi.

f ¶ Adeo, id est in tantum.

Seru⁹ ciuiliter neq. obligari. g ¶ Pro seruo. Qui seruus de iure naturali tenetur tantum, non ciuili, ut ff. de condict. indeb. si id quod, & sup. de liber. §. 1. & supra de inutil. stipu §. item inutilis. & huic naturali accedit hic fideiussor. At ipse seruus fideiubere non potest, ut ff. eod. l. seruus in fcio, & l. seq.

* ¶ Adde, ꝙ pro pupillo quoque fideiussor obligatur, l. Marcellus. ff eo.

h ¶ Obligetur. Fideiussor, qui pro eo intercedit.

i ¶ Dominus, Non idem e contra, ut domi-

SYL.

K ¶ Relinquit obligatum, siue hoc dictum sit, siue non: & idem in omni obligatione ex contractu, uel quasi, in ipso reo principali, vt digestis de actione & obligatione, l. ex contractibus. Sed quid si ad pœnam, nam furti obligatus est, uel alia actione, uel obligatione, quæ non transit ad hæredes? Respond. non puto teneri ex hoc casu hæredem, quasi naturam mutet hoc casu stipulatio, ut argum. ff. si quis cau. l. si eum, §. qui iniuriatum. & infr. de actio. §. fuerat autem. Fideiuſ. an ſp reliquat hidẽ obligatum.

SYL. ¶ Communis docto. resolutio est, quod si fideiussor accedit pro delicto cõmisso, & sit promissa certa quantitas, transit contra hæredẽ fideiussoris, ut hic. & in l. ad diem. ff de uerb. oblig. ubi doc. ait fuit promissum, q̃d delinquens in iudicio sisteret, uel iudicatũ solueret, si culpabilis reperiretur: & secundum Ioan. Fab hic procedit dictum glo. nostræ: quia hæc obligatio non transit contra hæredem fideiussoris: sicut nec contra hæredem principalis: facit. l. 4. in fin. ff. eodem nisi esset facta, vel condemnatio, uel litis cõtestatio, quia tunc transiret contra heredem principalis, l. 1. & ibi docto. C. ex delict. defun. tamen tu dicas, ꝙ etiam si litis nõ sit cõtestata in terminis glos. nostræ, obligatio fideiussoris transit in hæredem, per text. nostrum.

¶ Fideiussor [a] † & præcedere obligationem, & sequi potest.

† Concor. cũ hoc. §. l. si quẽad modũ. ff. de iud.

¶ Si plures pro eodem fideiubeant, quilibet tenetur in solidũ: sed beneficio epistolæ fit diuisio inter eos, qui soluendo sunt tempore litis contestationis. Et si vnus ex fideiussoribus, qui sit soluendo, soluat in solidum, a fideiussore repetere potest. Aretinus.

¶ Si plures sint fideiussores, quotquot erunt numero, singuli in solidum tenentur.[b] Itaque liberum est creditori, a quo † velit, solidum petere. Sed ex epistola [c] Diui Adriani compellitur † creditor, a singulis, qui modo soluendo sunt litis contestatæ tempore, partes [d] petere. Ideoque si quis ex fideiussoribus tempore soluendo non sit, hoc ceteros

** † Qđ si is quẽ elegerit satisfaciat, põt cõtra quẽuis aliorũ agere l. vlti. C. eo.

* † Nõ ipso iure, sed hoc petente, qui ĩ solidũ cõuenit l. ĩter. ff. e. & hoc §. in fi.

strum, qui generaliter loquitur, si enim fideiussoris morte finiretur obligatio fideiussoria, non sequeretur naturam principalis, contra. d. l. 4. sequitur ergo naturam principalis quantum ad hoc, vt extincta principali ipsa quoque finem habeat. l. si decesserit. qui satisd. cog. non autem sicut finit obligatio principalis morte principalis, ita fideiussoria morte fideiussoris, quia in ea mors principalis spectatur, non fideiussoris: & ratio est, quia viuente principali quamuis fideiussor decedat, non extinguitur fundamentũ obligationis: & ideo transit obligatio in hæredem fideiussoris: sed vbi moritur principalis, secus est, quia si fuit extincta penitus obligatio pœnę, non est fundamentum quo ista obligatio transeat in hæredem. & si bene inspiciatur, hæc probantur in l. si eum. §. qui iniuriarũ, ff. si quis cau. vbi obligatio accessoria non finitur ante principalem, & quo ad finem obligationis spectatur mors principalis, non fideiussoris, & ita teneas.

¶ Et facit ad hunc. §. ff. eo. l. 4. §. fin.

a ¶ Fideiussor & præcedere. Puta, fideiubeo in id, quod sibi credes, vel credidisti, vel credis. nam his tribus temporibus potest accipi, vt hic, & ff. de vsufr. ea. re. quæ vsu. con. l. quoniam. §. fin.

SYL. ¶ Si plures. CASVS. Quærebatur si plures intercederent, quomodo tenerentur: & videbatur quod pro virili: quia sic etiam tenẽtur debitores plures obligari alteri pro aliqua summa, l. reos, ff. de duob. reis. cuius contrarium respondetur, quod fideiussores in solidum tenentur, & ratio est, quia cum accipiantur, vt magis cautum sit creditori, magis est cautum, si in solidum teneantur: quæ ratio cessat in duobus reis, vt dicitur hic in gl. Not. fideiussores in solidum teneri. Item, quod creditor potest, quemlibet in solidum conuenire. Item, ꝙ fideiussores habent beneficium epistolæ di. Adri. quam opponunt in modum exceptionis. item, ꝙ imputatur ei, qui non vtitur beneficio legis.

b ¶ Tenentur, idem est in pluribus mãdantibus, vel iubentibus, vt ff. quod iuss. l. final.

Sed videtur iure nouo, quod pro parte sua tantũ quilibet teneatur ipso iure, vt iam nõ sit necessaria epistola de qua subijcitur hic, nisi expresse in solidum promittatur: & sic videtur corrigi quod hic dicit', vt in Auth. de duobus re. §. 1. colum. 7. Vel verius (vt puto) dicta Authen. loquitur in pluribus reis debendi, in quibus etiam iure veteri videt' fuisse cautum, vt ꝓ partibus teneantur, vt ff. de duobus re. l. reos. At secus sit in fideiussoribus, quorum quilibet tenetur in solidum, vt ipse reus pro quo intercedit: & ita habebit locum epistola hodie, vt olim.

ADDITIO. Et ista communiter approbantur. adhibentur enim isti pro securitate, vt supra eodem in princip. secus in duobus reis: ideo &c. Io. Fab. & Angel.

* ¶ Adde, ꝙ licet olim liberum esset creditori prius agere cum fideiussore, l. iure. C. eo. & innuit text. in §. 1. versic. tua gratia. infra mand. hodie tamen ante conueniendus est ipse reus, si præsens sit, vt habetur in Authẽ. de fideiuss. & mãd. in principio, nisi & fideiussor constituerit se debitorem principaliter, renunciaueritque beneficio illius legis, quod potest, vt ibi scribit Accur. & intellige præsentem, qui est in iurisdictione iudicis, sub qua contracta fuit obligatio. Mars. in rub. de fideiuss. nu. 14.

** illud quoque annotandum, quod quãuis creditor egerit cum vno eorum, & aduersus eum obtinuerit sententiam, potest nihilominus eo relicto alterum conuenire, l. creditor, man. quod tene perpetuo menti.

c ¶ Ex epistola. Sed vbi est hæc epistola? Respond. non habemus eam scriptam: multoties tamen de ea mẽtionem facit lex, vt hic, & C. de constit. pec. l. fin. & ff. eo. l. inter fideiussores, & l. seq.

d ¶ Partes. Hæc tamen epistola fallit in 5. casibus: vt in fideiussoribus tutorũ, qui non implorant beneficium, licet tutores implorent, vt ff. rem pup. sal. fo. l. fi. & ff. de iu. & ra. dis. l. 1. §. nunc tractemus. item fallit in fideiussore fideiussoris, vt ff. eodem. si plures. §. fi. Item fallit, quando ceteri fideiusso-

res

res soluendo non sunt tempore litis contestatæ, vt infra subijcit statim. Itē fallit quando eiusdem summæ sunt fideiussores, sed nō pro eodē debitore, vt ff. eo. si à Titio. Item, & quando inficiantur, vt ff. eo. si dubitet. §. i:a.

onerat. [a] Sed si ab vno fideiussore creditor totum consecutus fuerit, huius solius detrimentū erit, si is, [b] pro quo fideiussit, soluendo nō sit: & sibi imputare debet, cū potuerit [c] iuuari ex epistola Diui Adriani, & desiderare, vt pro parte in se detur actio.

¶ Fideiussor nō potest in plus obligari, quam principalis: & in plus obligari dicitur etiam

¶ Rationes singularum fallētiarum: vide in d. ll. allegatis in gloss. & per Christoph. hic & Ias. qui sigillatim prosequuntur.

¶ Sed nūquid hæc exceptio epistolę est peremptoria, vel dilatoria? videtur peremptoria, quia prorsus perimit id, in quo opponitur. Item econtra videtur dilatoria, quando ante litem contesta. opponi debet, vt hic, quare videtur dilatoria. vt C. de prob. l. exceptionem. Sed dico eam quasi anomalam, eum nec peremptorias prorsus imitetur, quæ vsque ad sententiam opponuntur: nec dilatorias, quæ tantum differunt, vt infra de exceptio. §. hæc exempli. & C. sent. rescindi non po. l. peremptorias.

Exceptio epistolæ Adriani ē anomala.

¶ Communis opin. est, quod vsque ad sententiam opponi possit: post sententiam nō, nisi sit appellatum. ita communiter tenent doc. in l. si dubitet. in princip. ff. eodem post Bart & Imol. ibi.

SYL.

¶ Sed quid si soluit, nūquid repetet quasi sit fauorabilis exceptio? Videtur quòd sic, vt in Velleiano, vt ff. de condit. indeb. l. qui exceptionem. & ff. eod. l. si contendat. Sed contradico: quia non inuenio, quod sit sic fauorabilis, & quia suum recipit, vt ff. de condict. indeb. repetitio.

a ¶ Onerat. argu. contra ff. ad l. Rho. de iac. l. 2. §. si quis. Accur.

ADDITIO. Solu. ibi non erat fideiussor obligatus, nisi pro sua parte.

b ¶ Si is scilicet, reus.

SYL.

c ¶ Iuuari. facit, ff. eo. l. vt si fideiussor.

¶ Fideiussores. CASVS non figuratur in regula: cuius ratio ponitur in text. ibi nam eorū, & ibi, plus est enim. Not. summariū. Item not. quòd plus dr̄ non solum re, sed tēpore. Item, q̄ plus est statim dare, quā post tempus. Item q̄ valet argumentum, de re ad tempus: cetera dic, vt per doct. hic.

d ¶ Obligantur, sed numquid in idipsum, in quo reus tenetur, saltem semanet obligatus, quando in plus fideiussit? Quidam dicunt, quod sic: pro quibus est hoc generale. Vtile per inutile non vitiatur, vt ff. eo. si a reo. §. t. & C. de don. si quis argentū, §. sed in ijs omnibus. Nos contra. s. q̄ in nihilum teneatur: & est pro nobis. ff. eod. Græce. §. illud.

qui citeriori tempore obligantur. Aretin.

¶ Fideiussores ita obligari nō pñt, vt plus debeant, quā debet is, pro quo obligātur. [d] Nam eorum obligatio accessio est principalis obligationis: nec plus [e] in accessione esse potest, quā in principali re, At ex diuerso, ut minus debeant, obligari pñt. Itaque si reus decem aureos promiserit fideiussor in quinque re-

¶ Et hæc opi. approbat hic, & in d. §. illud. Nec ob. regula in contrariū adducta, quia non habet locus in indiuiduis, prout ostendit Bartol. in §. illud. quòd est obligatio fideiussoria: & licet omnes sol. ad l. si a reo. impugnari possint, tamen solutio vltra omnes est, quòd ibi sunt duæ obligationes, cū vnaquæque cōditio hēat suā obligationem, ideo remota vna non vitiatur alia: sed in §. illud. sumus in quantitate & vna tantum obligatione.

SYL.

** Adde, q̄ And Alci. lib. 5. Parer. c. 17. contrariam opin. vti veriorem, ac magis bono & æquo consonam, nititur defendere, quod .s. fideiussor teneatur saltē eatenus, quatenus tenetur debitor principalis, confutatque erudite ac non insubtiliter argumenta in cōtrarium adducta: & pro eius opin. valde vrgere videtur tex. in §. is qui. vers. adeo. inf. manda.

e ¶ Nec plus. Contra hāc regulam est sup. de rerum di. §. si tamen alienam. Item ff. de contrahen. emp. si in emptione: in princ. Itē ff. de sol. qui res. §. mihi. 10. & §. qui stipulatur, & §. mihi Romæ. Sed his omnibus da generalem solutionem, vt sic exponas hanc literam, non plus esse pōt in accessione, &c. id est in accessoria obligatione, secundum Ioan. Item contra. ff. de iudi. non quemadmodum. Sol. ibi non est plus, quia licet fideiubeat ante reum, non tamen prius tenetur. Item contra. sup. eod. §. t. vers. at nec. Sed ibi, non est plus eo modo, quod dicitur plus. Dr̄ enim plus quatuor modis, quorū nullus est ibi, vt inf. de act. §. plus autem. Accur.

¶ Dic, q̄ aliquando tenetur in plus, quando reus habet priuilegium personale, vt magistratus, quod non extenditur ad fideiussorē, l. si reus. ff. iud. sol. SYL.

ADDITIO. Et est rō quia in dictis quatuor modis disparitas prouenit ex facto stipulatoris, ideo sibi imputetur. Dispa-

ritas verò in efficacia, seu substantia obligationis ex iuris ordinatione prouenit, ideo sibi magis succurritur.
a ¶ Contra. si reus. v. promisit, fideiussor. 10.
b ¶ Contra. si reus sub conditione promittat, & fideiussor pure.
c ¶ Plus est. n. facit ad hoc ff. de verborum signific. si cui. §. fi. & infra de action. §. plus autem, & ff. de solut. l. solidum. & ff. sol. mat. si constante, § quoties. Accurs.
* Huc spectat vetus prouerbium, Bis dat, qui cito dat.]

quòd stetisset in promissione tantum, vel fideiussione, & alios casus adde ad istam glo. vt per Ang. hic.
e ¶ Mandati iudicium, id est actionem si intercessit mandatum, vel etiam eo præsente fideiussisset, vt ff. man. qui fide. & l. ex mandato.

cte obligatur: contra a vero obligari non potest. Item si ille pure promisserit, fideiussor sub conditione promittere potest: contra b vero non potest: Non solum autem in quantitate, sed etiam in tempore minus, aut plus intelligitur. Plus c est enim statim aliquid dare: minus est, post tempus dare.

¶ Fideiussor soluens pro reo habet cōtra eū mandati actioné. Ang.

¶ Si quid autem fideiussor ꝓ reo soluerit, d eius recuperandi causa habet cum eo mandati e iudicium, † Græce f fideiussor ἐγγυητής dicitur: qui plerumque ita accipitur, λέγω ὅτι ἐγγυῶμαι, θέλω, quod pro eo est, ac si dixerit, Dico, quòd fideiubere, volo.

¶ In stipulationibus solennitas intrinseca præsumitur. Aret.

¶ In stipulationibus fideiussorum sciēdum est hoc generaliter accipi vt quodcunq; scriptum sit quasi actum, videatur etiam actū. g

SYL. ¶ Si quid. CASVS in regula non figuratur nisi literaliter: debet enim fideiussori competere actio, si soluat pro principali. Ideo autem competit mandati, quia fideiussor ex mandato & prece principalis tenetur. Nota summarium. Item, quod fideiussor obligatur ex stipulatione, non simplici pacto, secundum Doct. hic.

* ¶ Nā si mandatū non intercessit, vt quia ꝓ absente fideiussit, actio. Negotiorū gestorū, non Mandati competit, vt d. l qui fide, & q dicitur. mandati actionem dari. vbi quis pro ꝑsente fideiussit, ita itelligas, si reo non inuito id faciat: nam si eo vetante, nec Negotiorum gestorum, nec Mandati competit. l. si pro te. ff. man.
f ¶ Græce. Facit, ff. eo. Græce, l. rn. & inf. quibus mod. toll. ob. §. sed & Græce, & sup. de verb. oblig. §. 1. ver. vtrum autem. Accur.

† al. Græce ēt fideiussor ita accipitur si emi pisti celerio ego. Sed & si dixerit thelo, siue boulomæ sed & phimi: pro eo erit. ac si dixerit lego.

d ¶ Soluerit. siue per iudicem, siue non, vt ff. manda. idemq;, §. fideiussores. Sed etiam in casibus quatuor, antequam soluat, agit mandati: vt si hoc dictum sit, vt ad tempus teneatur. Item, si fuerit condemnatus. Item, si cœpit bona sua dissipare reus. Item, si diu stetit fideiussor in obligatione, vt C. manda. si pro ea. & ff. manda. l. Lucius. (i) alias non agit ante, quam soluat sed soluere debet, vt ff. de condict. inde. l. Indebitam Sed etiam in casibus nullo modo agit: vt si pro inuito, aut donandi animo, aut in rem suam fideiussit vt ff. manda. si remunerandi. §. si passus, & l. si pro te præsente. Item si hoc actum sit. vt non agam. vt ff. man. si remunerandi. § Marcellus. itē si mandatum nō sit obligatorū. vt inf. mād. §. illud. Item, & si fideiussor nō opposuit exceptionem, quam debuit opponere, vt ff. mand. si fideiussor. Accurs.

Fideiussor in quatuor casibus agit ante quā soluerit.

¶ Vide similem gl. in d l. si pro ea. vbi Doc. late prosequuntur singulos casus: non est materia additionis.

ADDITIO (i) Intellige diu arbitrio iudicis, secundum communem opin. & no. q̄ debūit stetisse in obligatione, nec sufficeret,

ADDITIO. Et aduerte, q̄ (vt etiam text. aperit) Engyitis Græce, dicitur, latine fideiussor. Deinde sequitur in text. lego oti engyome thelo: quod sic exponitur: lego, dico: oti. q̄, engyome fideiubeo: thelo, volo. dico, q̄ fideiubeo volo, & hoc est, quod latinum statim exprimit. Expositio Græci.

SYL. ¶ In stipulationibus. CASVS. Quærebat, quia solēnitas stipulationis requirit in fideiussione, an si simpliciter scriptū reperiatur, quē fideiussisse, dicamus præsumi stipulationē præcedentē interuenisse, & oīa solēnia. & videbatur, q̄ non: quia cū hæc facta sint nō præsumuntur. l. in bello. §. factæ. ff. de capti. contrarium dr ea ratione, quia cum sit solēnitas intrinseca, præsumitur. Item potes dicere noua rōne, quia cum fideiussio nō sit sine stipulatione, l. blādius. C. eo. si scriptum reperiatur fideiussisse, ex vi verborum scriptum est stipulationem interuenisse.

g ¶ Etiā actū, q. d. si ita dicit scriptura, ac si vere ita fuisset factū, qd forte fuit, vel nō fuit actum, certe præsumitur pro scriptura, vt sic videatur actū, & est hæc scriptura priuata: dicit enim, si quis se &c. & ex causa. vsi in continenti præiudicat, nisi contra probetur, vt C. de non num. pecun. generaliter, & facit ad

hunc

hunc §. ff. de verb. oblig. l. sciendum, & C. de contrahen. stipul. l. 1. & sup. tit. 1. §. si scriptu. In scriptura autem publica constat ei stādū, multo magis nisi contra probetur, vt C. de probat. cū precibus, & in Authē. de fide instrument. §. si vero moriantur. in princ. §. colla. 6. (†) Item not. hic præsumi omnia solēniter acta: qđ probant supra dict. ll. Accurs.

ADDITIO. Not. secūdum Ang. hic, quod falsitas instrumenti, item solennitas, vel error scribētis, pōt probari per testes. Idem in simulatione: dummodo cōtractus fuerit sine scriptis celebratus, licet in scriptis redactus fuerit; alias si in scriptis sit celebratus, non probatur nisi per contrariam scripturam: de qua materia vide supra titu. 1. §. item verborum. Ang.

Ideoque cōstat, si quis scripserit se fideiussisse, videri omnia solenniter [a] acta. [b]

De literarum obligatione.

Scribens se debere ex mutuo, quod nō recepit, sperans recipere, obligatur literis cum effectu, olim post quinquennium, hodie post biennium.

OLim scriptura [c] fiebat obligatio, quæ nominibus fieri dicebatur: quæ nomina hodie non sunt in vsu. Plane [d] si quis [e] debere [f] se

a Solenniter, id est etiam interrogationē factam fuisse: quam necesse est præcedere, vt sup. de verb. oblig. in prin. & C. de contrah. & commit. stip. l. 1.

b Acta. Sed contra. ff. de publi. in rem act. quæcunq; §. fin. Sol. ibi sunt extrinsecæ solēnitates de tutore, & iudice, qui debent adesse, cum pupillus vēdit. At hic actus promissionis nullus est sine actu interrogationis. Vnde ex quo dixi, fideiubeo, vel promitto, intelligitur interrogatio facta esse quasi pars promissionis: & sic non est extrinseca solennitas, cum sit pars stipulationis.

SYL. Et ita communiter distinguitur in dic. l. sciendum, ff. de verb. oblig. vbi est materia sua ordinaria.]

Adde, quod solennitas intrinseca est, quæ sine prolatorum verborum natura non potest verificari. extrinseca vero, quam prolatio verborum non comprehendit, Barto. in d. l. sciendum colum. 1. & satis colligitur ex exemplis positis hic per gl.

De literarum obligatione.

Cōtinuatio. Ista rub. cōtinuatur ad præcedentia. Quia sup. visum est de obligationibus, quæ contrahuntur re, & verbis, non ponit de ijs, quę contrahuntur literis. Aret.

** Adde, q̄ hæc species contractus ortum habet a iure ciuili, non a iure gentiū, vt fere omnes cōtractus, §. ius autem. vbi gl. in ver. pene, sup. de iusti. & iure.

Diuisio. OLim scriptura. Totus iste titul9 diuiditur in duas partes. Primo ponit, qualiter olim scriptura obligabat, & eius correctionē, & nouū statutū. Secundo ponit infra quantum tempus olim, & hodie potest opponi exceptio nō num. pec. Scda ibi, Multū.

Olim scriptura. CASVS erit solū literaliter figurandus: quia declarat tantū terminos huius obligationis literarū, & narrat rationem restricti tēporis ad biennium. * Verū ad pleniorem declarationem vide Fort. in l. legitima col. 5. ff. de pac. Nota, q̄ confitens se ex mutuo recepisse, quod nō recepit, obligatur effectualiter hodie post biennium. Itē, quòd multum tēpus dr̄ aliqū quinquenniū, aliquando biennium. Item, quod obligatio oritur ex ipsa scriptura concurrente lapsu temporis. Item, quòd ex ea nascitur conditio. Item, quod exceptio non numer. pec. vltra biennium non opponitur.

c Scriptura. i. solennitate quadam scripta, quæ per quædam nomina specialia fiebat, vt subijcit.

d Plane. Licet dicta verba in vsu esse desierint, plane &c.

e Si quis. scilicet homo priuatus. Idem est, & si fiat per alium, dummodo per publicā personam.

Quæ. s. scribat ipsum confessum esse recepisse: nam si scriberet ipsum recepisse, probaret instrūm, l. cum precibus, C. de proba.

Aliud si per priuatam vt, C. de prob. instrumenta. Arg. tamen contra. ff. de pign. l. si fideiussor. §. 1. Sed ibi in scribentis præiudicium creditur. † — Scriptura priuata q̄n fidem faciat.

ADDITIO. Nota regulariter scripturam priuatam non facere fidem. Fallit, quando hæc scriptura aliquid continet contra scribentem: quia nō est verisimile aliquem scribere contra se, quod veritati non innitatur. argu. l. exemplo, cum ibi nota. C. de probat. Fallit secundo, si talis scriptura priuata habet subscriptionem trium testium fide dignorum, Authen. si quis vult caute deponere. Co. qui pot. in pign. hab. Christoph.

† Vide gl. in §. item verborū in ver. oīno supra de inuti. stipul.

f Debere. Scilicet ex † causa mutui, & sine stipulatione. Hæc enim verba nō sunt apta ad stipulationē, vt sup. de verborum obligatio. §. 1. si autem sine causa, non præiudicat. ff. de probatio. cum de indebito, in fi. Quid si stipulatio interuenit? Respō. & tunc habet locum effectus huius titu. nam exceptionem in factum potest opponere, vt C. eodem l. cum vitra. & hoc si spe futuræ numerationis: alias si tanquam iam esset debitum, cum non esset, scienter confitetur, videtur donare, alias id est, si non vult donare

† Facit l. aduersus. C. de non nu. pecu. & vide oī no. glo. in ver. extendat cū ad dit. ibi positis, infra hoc tit.

sed quia credit se ei debere, non valet stipulatio: quia obiicitur exceptio. vt ff. de regul. iur. l. cuius, & ff. de exceptio. dol. l. 2. §. 2. Et nota caute. hic, quod per verba præsentis temporis fit hæc obligatio: vt per hæc, Scribo me debere, vel Confiteor me debere, vt hic dicitur, & sic est contra opinioné nostram, qua dicimus obligationem licitis debere fieri per verba futuri temporis tantum, vt C. de postu. l. si sub specie, vt Scribo me daturú tibi 10. ex causa mutui. ad instar stipulationis, quæ per verba futuri temporis tantum fit, vt ff. de verbo. obligat. stipulationum, 1. §. stipulatio. Sed certe nec hic dico, quod per hæc verba nascatur nunc & vt nunc, sed quasi etiam prius nata sit, si confiteor per verba præsentis, vel præteriti temporis: & facit. Cod. de episcop. audien. l. si præsens, & Cod. eodem. in contractibus. in princip. Vel apertius, nó faciunt hæc verba, vt obliger, sed vt obligatus præsumar, licet habeant exceptionem. Vel verius, licet apponam verba præsentis, vel præteriti temporis, tamen semper intelliguntur futura. Quid enim prodest dicere, Confiteor me accepisse 10. vel, debere 10. ex causa mutui, & hoc scribam, nisi intelligatur, & ideo reddam. Item quid si dicam. Recepi ab illo 10. ex causa mutui, & hoc scribam? Respond. quidam non teneri propter supradictam rationem, quia per verba futuri temporis debet fieri. Sed certe satis puto, quod præsumar obligatus: sicut & cum scribo me debere, vt hic. non enim verbis immo rebus legem imponimus, vt C. commu nia de leg. l. 2. vel dic, quód ibi intelligitur futurum, vt prædixi.

¶ excipe eos, q spáliaquo iure admittuntur, vt minores, & absétes iusta ex cã l. In cótractibus. in princ. vbi glo. in ver. potituris, C. eodem. Stipulatio tantú fit per uerba futuri téporis.

Lex nó est imponenda uerbis, sed rebus.

scripserit, [a] quod sibi numeratum [b] non est, de pecunia minime numerata post multum [c] temporis exceptioné [d] opponere non † potest. Hoc enim sæpissime constitutum [e] est. † Sic fit, vt & hodie, [f] dum [g] quæri non potest, scriptura [h] obligetur: [i] & ex ea nascatur

a ¶ Scripserit. Id est scriptura confessus fuerit.

* ¶ Intellige, quando hoc fit spe futuræ numerationis, vt placet Accur. supra in proxima alia gl. & in l. in contractibus, C. de non numer. pecun.]

b ¶ Numeratum non est. alias enim si numeratum esset, non literis, sed re obligatus esset, vt supra quibus mod. re contrahitur oblig. 1. responso.

* ¶ Quod ait, numeratum, subaudi, vel datum scilicet ex ijs rebus, quæ pondere, numero, mensurave constant nam hæc exceptio habet locum non solum in pecunia, sed in omnibus rebus, quæ in causa mutui cadere possunt. si eas quis confitetur ex causa mutui habuisse. l. in contractibus. In princ. vbi Accur. C. eod.]

c ¶ Multum. Hoc exponitur inf. proxi.

d ¶ Exceptionem, s. nó numeratæ pecuniæ, quæ potest proponi, siue petat actor, siue nó vt argum. C. eo. l. si quasi. & in scriptis, secundum quosdam, vt in Authen. de tempo. non so. pe. super dote, §. 1. collat. 7. vel forte illud speciale in dote. Primum tamen secundum Ioan. verius est. Accur.

¶ Et ita cóiter tenetur secundú Christ. hic & scdm Ange. hoc procedit qñ non prouocatus opposuit, quia tunc sustinet partes actoris.]

SYL. † húc ver. declarat subtiliter Soz. in l. 3. col. 2. nu. 18. ff. de cond. ind.

e ¶ Constitutum est. A multis Imperatoribus, qui fecerút leges tales. C. eod. per totum, vsque ad l. generaliter. nam postea Iust. sunt.

f ¶ Hodie. Hic loquitur, quasi supradicta loquantur ante tempora Iustin. & nunc subijcit, quod hodie fit idem. vel dicit hodie, id est postquam cócurrit hoc tempus. s. quinquennium olim, hodie biennium, vt infra prox. & secundum hoc non debet esse, & in tex. Accur.

g ¶ Dum quæri non potest. id est dum querimoniam proponere non potest de exceptione non nu. pec. quia ex quo cucurrit tempus obligabitur per scripturam ad dandum pecuniam non numeratam.

h ¶ Scriptura. id est per scripturam. Sed certe videtur neminé scriptura vel literis obligari. sed intellectu, qui ex literis percipitur & verbis, vt ff. de action. & obligat. l. non figura. quod quidam concedunt. Sed certe vtrumque facit ad obligationem, & ipsa figura literarú, & consensus quem exprimút, & quod d. l. dicitur. non figura. s. sola. Item numquid & per cótrariam scripturam obligatio ciuilis nata poterit tolli: vt si creditor sic scribit, Confiteor me non numerasse, vel te confessum non fuisse, vel illum soluisse? Respond. sic, vt ff. de regul. iur. l. nihil tam naturale. Accur.

Literarú obligatio tollit pp contra riá scripturá.

i ¶ Obligetur. s. ciuiliter & naturaliter post biennium. quasi biennium pariat naturalem obligationem. nam ante erat ciuilis tátum non naturalis, cum nihil numeratum fuerat. Item si ciuilis non esset, frustra diceretur habere locú exceptio. Dicimus ergo, q sola ciuilis fit ante biennium, sed post biennium naturalis adijcitur. Vel, quod est verius, non adijcitur, sed prima ciuilis incipit habere vim naturalis, & ciuilis, nam & stipulatio est de iure ciuili, & habet tamé effectum naturalis obligationis, & ciuilis, nam ciuilis per se non valet ad exigendum, vt diximus, sup. de oblig. §. 1.

¶ Communis Doct. conclusio est quod statim oriatur ciuilis, & naturalis post biennium gl. in l. cum quis, C. de iur. & fac. ign. si tamen disputando cupis contrarium defendere, vide For. in l. si vnus. §. pactus. ff. de pactis, colum. 18.

Item

¶ Item si est in re iudicata. Adhuc tamen di cunt quidam, vt Ioan. & Hu. qd si vult post biennium exceptionem opponere, & proba re sibi non numeratam pecuniam, quod ad mittitur, sed ante bienniũ probat creditor, vt C. eo. l. si ex cautione quod certe est æquũ, & ita biẽnium hoc solũ operatur, quod probationis conuertatur onus, & etiam pro his facit quod alias dicitur, quòd non fiat illicitę exactiones, vt. ff. de offic. præsi. l. illicitas. Sed certe aliter de iure videtur, scilicet, vt nullo modo admittatur etiam probans: nam sacramentum non potest deferre, qđ est species probationis, vt C. eo. l. in contractibus, §. illo. C. de iure delib. l. fi. §. licentia. Sed certe satis credo primum verũ & ęquum. Nec obst. quod de iuramento dixi, quia ex tempore illius l. in contractibus non habet iuramentum vim probationis, si non vult aduersarius, vt C. de iureiuran. l. generaliter. §. si autem.

†Hanc cõnem susius explicat Imper. in auth. de tẽpo. nõ sol. pecu. sup. do. ĩ prin.

Exceptio nõ nume. pe. ẽt post biennium S Y L. potest opponi. Iusm est spẽs probationis.

condictio, a cessante scilicet verborum obligatione.[b]

¶ Multum [c] autem tempus in hac exceptione antea quidem ex principalibus constitutionibus [d] vsq; ad quinquennium procedebat: sed † ne [e] creditores, diutius possint suis [f] pecunijs forsitan defraudari, per constitutionem [g] nostram tempus coarctatum est, vt vltra [h] biẽnij metas huiusmodi exceptio minime [i] extendatur.†

¶ De obligationibus ex consensu.

¶ In quatuor contractibus hic enumera-

¶ Et sic lapsus biennij solũ operatur trãslationem oneris approbãdi in aduersarios.

a ¶ Condictio. s. ex illa l. C. de non numer. pecun. l. in contractibus.

b ¶ Verborũ obligatione, id est stipulatione, quæ verbis fit: nam tunc titulus iste cessat, & habet locum, supra de verborũ obligat. quando accepit: vel habet locum exceptio in factum, vt C. eodem tit. l. cum vltra. quando non accepit.

c ¶ Multum. Quia post multum temporis exceptionem proponere non potest, vt supra modo dixi, quid sit multum, exponit hic. Et nota, multum, pro quinquennio poni: sed, diu, pro decennio ponitur, vt digest. qui & a quib. si cum fideicommissaria, §. Aristo.

d ¶ Constitutionibus. Quas nõ habemus.

* ¶ Si quis vult nosse tempora olim omnibus cautionibus tributa, perlegat constitutionẽ Diuorũ Honorij, Theodosij, & Cõstantij quæ adhuc extant lib. 11. C. Theodosiani. tit. si cert. petat. chirographis.

e ¶ Sed ne creditores. Non solum isti, sed veri.

f ¶ Suis pecunijs. Subaudi etiam. Nam occasione huiusmodi si daremus longum tempus, etiam veri debitores interdum talia opponerent: & ita occasione liciti committeretur illicitum, quod esse non debet: imo ẽt licitum coarctatur, vt vitetur illicitũ vt hic, & in authen. de eccl. re. immo. alie. in princ. collat. 5.

g ¶ Per constitutionem. Vt C. de non num. pecun. l. in contractibus.

h ¶ Vltra biẽnij metas. Sic. C. de omni agro deser. l. qui agros, lib. 11.

i ¶ Minime extendatur. Et hoc in causa mutui: si vero ex alia causa confiteatur in scriptis, veluti emptionis, vel simili incontinenti præiudicat sibi: nec po test cõtra probari nisi per aliam scripturam, vt C. de non numerat. pecun. lege generaliter.

Liciti occasione illicitũ non debet cõmitti.

†Concor. cum hoc tex. glos. r. asi me. ibi & hoc est verũ, in c. vlt. extr. de solu.

¶ Et ratio diuersitatis est propter facilitatem petentis pecuniam mutuam, ut declarat Christ. hic.]

¶ Itẽ hoc in debitore confitente: sed in creditore confitente sibi solutũ 30. dies statuũtur: nisi in casibus, ubi in continenti præiudicatur, ut C. de non num. pec. in contractibus, §. super cæteris, & §. sed quoniam.

¶ Ratio diuersitatis est, quia l. præsumit debitores egentes magis inclinare ad confitendum, ut suscipiant pecunias, quã creditores, qui non ita egent, ut tenet Christophor. hic. Volo tamen te notare aliquos casus, in quibus non habet locum talis exceptio. Primo, si confiteatur se in ueritate recepisse, talia. n. uerba faciunt, qđ talis exceptio nõ põt opponi, Bald. in c. ex insinuatione. col. fin. vers. si cõfiteor, de proc. de quo per Deci. in cap. qm contra. in 4. not. de prob. in l. 2. in 2. no. C. de eden. Secundò, si uerba fuerint geminata: de quo per Decium in l. 1. col. pen. C. de pact. Tertiò, si quis in mortis articulo confiteatur: de quo per Hippol. Marf. in l. 1. § præterea. in 2. col. ff. de quæstio. Quartò, si confiteatur in iudicio: de quo per Dec. in c. 1. in 11. col. in princ. de iudic. Et plura alia in proposito uide per Ias. in l. qui pecuniã. ff. si cert. pet.* & Fe. yn. in c. si cautio col. 10. de fide instrum. qui latissime omnem hanc materiam prosequuntur.]

¶ De obligationibus ex consensu.

¶ Supradictum est de obligationibus, quæ uerbis & literis contrahuntur, uerum, quia sunt aliæ, quæ consensu contrahuntur, ideo de his subdit. Porcus.

Consensus. ¶ Totus iste titulus diuidit in tres partes. Primò ponit quot casib[9] quis obligetur ex cõsensu solo. Secũdo, qua-

re in his magis consensu solo, quam in alijs obligatio contrahitur. Tertio ponit effectū huius obligationis ponendo differentiā inter hunc contractum & stipulationē. Secunda ibi, Ideo autem. Tertia ibi, Item in his.

¶ Consensu fiunt obligationes. CASVS ita figurari potest. Dubitabatur, an in his contractibus hic enumeratis solo consensu nasceretur obligatio: quippe in singulis alijs supra numeratis consēsus exigitur, sed contrariū dicitur ex illa ratione, quia quamuis consensus in illis requiratur, tamen non requiritur solus, sed vna cum alijs solennitatibus verborum, vel rei, vt dicitur in textu. Nota. qui sunt cōtractus, qui consensu solo contrahātur. Item, quare hi dicantur solo consensu cōstare. Item, quòd in his venit omne, quod æquum & bonum est, sed in contractibus stricti iuris, & præsertim in stipulatione venit quod est expressum. l. quicquid astringendæ, ff. de verb. oblig.

SYL.

tis solo consensu contrahitur obligatio hinc inde, etiam inter absentes med ante nūcio vel epistola. Aret.

CONsensu [a] fiūt obligationes in emptionibus, [b] venditionibus, locationibus, conductionibus, societatibus, [c] mandatis. [d]

¶ Ideo autem istis modis obligatio dicitur consensu contrahi, quia neque scriptura, [e] neque præsentia omni modo opus est: ac nec dari quicquam necesse est, vt substantiam capiat obligatio: sed sufficit eos, qui negotia gerūt, consentire, vnde inter absentes quoque talia negotia contrahuntur veluti per [f] epistolam, vel per nuncium.

¶ Item in [g] his contractibus [h] alter alteri obligatur in id, quod alterum alteri ex bono & æquo præstare oportet: [i] cum alioquin in verborum obligationibus alius [k] stipuletur, alius promittat.

¶ De emptione & venditione.

Emptio contrahitur eo ipso, quod de

a ¶ Consensu. Sic ff. de action. & obligat. l. consensu.

b ¶ In emptionibus. Vt ff. de contrah. empt. l. 1. §. fi. & inf. tit. 2. in princ.

c ¶ Societatibus. Vt inf. de societ. in princ. Sed contra ff. pro socio. l. 4. 1. resp. Sed certè ibi non negatur, quin consensu cōtrahatur societas: vnde non est contra.

d ¶ Mandatis. Sed nonne in stipulatione eō sensus debet interuenire, vt supra de verborum obligation. §. primò. versic. sed hæc. & ff. de pactis, lege prima, §. penultimo? Respondeo, ibi expressis verbis debet esse consensus, vt ff. de verborum obligat. l. 1. primo respōso: hic autem † etiam sine verbis: & inter absentes, vt infra proxime: ibi inter præsentes tantum, vt supra de inut. stipul. §. item verborum.

† alias animo.

e ¶ Nec scriptura. Hic eaute nota differentiam, quam facit inter hunc titulum, & superiores, Nam quod dicit, neque scriptura, in hoc discrepat ab obligatione literarum, † vt supra tit. 1.

Item in eo, quod dicit, neque præsentia, dicitpropter verborum obligationē, quæ inter præsentes fit, vt supra de inutili stipulat. §. item inutilis. Item in eo quod dicit, nō esse necesse qd dati, ideo dicit, vt discrepet ab illa, quæ fit re, vt supra quibus modis re contrahitur ob. per totum.

† Dic certè idem vido tur posse dici in oībus pactis, quib⁹ contrahit obligō ex consensu, vt ff. de sol. l. in ijs §. Imperator. & tñ regulariter non requiritur scriptura, non tñ in quatuor casib. hic descriptis, vt l pactū q bona fi de. C. de pact. & sic vr qd iste tex. fit defectiuus, dic sm lo. Fab. quod hic cōtrahunt obligationes efficaces, ibi, nō: vsi hic de obligationibus efficacibus loq intendit. Ang.

¶ Vel secundum Ioann. Fab. ad differentiam contractus innominati, qui tēt interuentu con trahitur, l. ex placito. C. de re. permuta.

f ¶ Per epistolam. Vt ff. de rei vendi. l. quædam mulier.

g ¶ Itē in his. Fuit superior differentia ad tria genera obligationū, hic autem fit differentia ad stipulationem, vel verborum obligationem.

h ¶ Contractibus. Qui fiunt consensu.

i ¶ Oportet. Quasi dicat hinc inde contrahitur obligatio etiam in ijs, quę non sunt dicta, nam veniunt vsuræ post moram, vt ff. de actionibus empti. Iulianus, §. ex venditio. idem est & in omnibus bonæ fidei iudicijs, licet non ex contractu, sed quasi nascantur, vt inf. de actio. §. in bonæ fidei.

* ¶ Aptius accommodari possunt exempla ad hunc textum ex l. Iulianus. §. offerri. ff. de actio. empti. l. insulam, §. vlt. locati. l. si nero non remunerandi, §. vlt. mand. l. si non fuerunt, pro soc.

k ¶ Alius stipuletur. Quasi dicat, necesse est, quòd omnia deducantur in stipulationem. Nam alias nihil venit in talem obligationem, vt si. de negotijs gestis, l. si pupilli, in fi. & l. quia tantundem. †

† Adde l. quicquid, ff. de verb. oblig.

¶ De emptione & venditione.

¶ Supra dictum est de obligationibus, quæ consensu contrahuntur: verum, quia illæ consistunt aut in emptionibus & venditionibus, aut locationibus & conductionibus, vel

Cōtinuatio.

vel

Vel societatibus, vel mandatis, vt sup. tit. 1. in princip. ideo de his tractaturus incipit de empt. & vend. Christoph. Porcus.

SYL. * ¶ Materiam emptionis, & venditionis tractat plene Aret. in §. actionum, inf. de actio.

** ¶ Venditionis verbo quęuis alienatio continetur. l. statuliberi. ad finé. de statulibet. & l. sicut §. venditionis, quibus modis pignus, vel hypothec. sol. qd ea videtur tatione introductum quod olim nullus prope contractus absque venditione vel vera, vel imaginaria fieret. quin etiam testamenta quæ per æs & libram dicebantur per imaginariam quandam venditionem fiebant. Verum vbi mentio sit pretij, de venditione proprie & stricte sumpta accipi debet, l. vlt. & ibi gl. & Bar. C. de pręd. cur. lib. 10. & gl. in l. cum dotem, C. de iure do. & de hac agitur hoc tit.

pretio conuentum est, licet nondum numeratum sit, vel aliqua arrha data, si fine scriptura fiat: aliter autem scriptura celebrata, erit emptio perfecta, & nō prius. Aretinus.

Diuisio. Emptio. ¶ Totus iste titul. diuiditur in quinque partes Primo, quando emptio & venditio contrahatur, & quando ab ea possit recedi. Secundo, quod pretium debet interuenire. Tertio, quando emptio est perfecta, ad quem spectat periculum rei venditæ. Quarto, an sub conditione possit emptio celebrari. Quinto, quibus casibus emptio esse non possit. Secunda ibi, Pretium autem. Tertia ibi, Cum autem. Quarta ibi, Emptio iam sub conditione. Quinta ibi, Loca facta.

¶ Emptio & venditio. Casus deberet potius literaliter poni. tradit enim regulam, qualiter emptio contrahitur, distinguendo, quod si contrahitur fine scriptis, satis est ad substantiandam venditionem pretij conuentio. Nulla enim requiritur ipsius rei traditio, qa alias non consensu, sed re cōtraheretur nec requiritur aliqua forma verborū vt in stipulatione, sed solus consensus sufficit. Si vero fiat in scriptis requiritur perfectio scripturæ publicæ, vel priuatæ, ante cuius perfectionem licet resistere cuilibet ex contrahentibus a contractu, nisi quid arrharū nomine datum sit. tūc enim quia res nō est integra, non licet recedere a contractu, & sic habes ex his rationes decidendi huius princip. ex quo not. quod emptio solo consensu perficitur, & ideo nec rei traditionem, aut numerationem pretij, aut dationem arrharum exigit, quia hoc non ad substantiā, sed ad probationem & executionem ipsius contractus requiritur.

Item, quod arrha est argumentū emptionis, non substantia. Item, quòd scriptura nō est de substantia huius contractus, Item, q̄ aliquādo cōtractus emptionis fit cū scriptura, & tūc nō dicitur perfectus nisi perfecta scriptura. Item, q̄ paria sunt scripturā factā esse manu propria, vel aliena & subscriptā a contrahentibus. Itē, q̄ si aliquē pœniteat, perdit arrhas si est emptor. si venditor, restituit duplū.

Emptio † & venditio contrahitur a simul atque b de pretio conuenerit, quamuis nondum pretium numeratum c sit, ac ne arrha quidem data fuerit. Nam quod ar-

† Ad hoc princ. vide cino For. in l. iuris gétiū, col. 4. in fi. ff. de pact.

a ¶ Contrahitur. Hic not. tribus modis perfici emptionem.

SYL. ¶ Intellige, q̄ si est facta fine scriptis & datione arrharū, quia alias procedunt quæ inf. dicuntur in ver. in his.]

¶ Vno modo. f ex quo non possunt discedere contrahentes, vt C. de act. & oblig. l. sicut in initio secundum quem modum etiā conditionalis emptio est perfecta.

SYL. ¶ Aduerte quia illa l. sicut, videtur potius facere in contrarium, quia dicit, quod consti tutæ obligationi non potest renunciari, sed conditionalis non est constituta. l. cedere diem, ff. de verbo. signifi. ergo &c. Tamen in contrarium facit. l. necessario. §. quod si pendente. l. vbi dicitur, quod transmittitur, ergo est: & ad l. sicut respon. quia est constituta, non orta.

* ¶ Adde, q̄ impleta conditione sub qua cōtracta fuit vēditio, perinde est ac si ab initio contractus fuisset purus, l. vlt. §. 1. & ibi Ang. & Alex. qui adsert concor. ff. de vulg. & pup. Dec. in l. pecuniam 2. no. ff. si cer. pet.

¶ Secūdo modo q̄ si est pura. & tunc incipit periculum rei ad emptorem pertinere, vt ff. de pericul. & commo. rei vend. l. necessario. in princip. & ita contrahitur hic siue perficitur. Tertio, quando res traditur, dicitur plus perfici adhuc siue impleri, vt ff. de actio. empti. si quis rem alienam.

* ¶ Nā contractus non omnino perfectus est ante traditionem, sed ab ea vltimā perfectionem accipit. l. 1. vbi gl. & Cyn. C. de peri. & com. rei vend. Vnde videmus simplicem venditionem fine traditione, non impedire, quin alij possimus rem eandem vēdere, & eius dominium tradēdo trāsferre, l. quoties, C. de rei vendit. atque etiam alteri obligare. l. vltima, §. Lucius, & ibi gl. in ver. obligauit, ff. de dona. Hinc publicatis bonis cuiuspiam, publicatur & res abeo vēdita, nec dum tamen tradita. l. si fundus, ibi, nam & si vendiderit. ff. loca.]

ADDITIO. Et ista inducit lo. Fab. ad decisionem quæstionis, an & quando ex consuetudine domino, vel proximo per rei venditionis aliquod quæsitum esse censeatur.

b ¶ Simul atque, id est statim postquam, vt sup de te. di. § fere.

c ¶ Numeratum sit. Nec aliquid datū loco

 pretij,

pretij, vt supra titul. 1. in princip.

¶ Nam potest, si placeat venditori. §. venditæ. & ibi gl. sup. de ter. di. non tamen dñium trãsfertur, n. si prius numerato pretio, vt ibi dem dicitur, vt in l. quod vendidi. ff. eod.

Verius est, contractum dici in scriptis fieri quando partes noluerunt eum habere pro confecto, donec de illo non fieret scriptura. Lanfr. in cap. quoniam contra ver. instrumentorum nu. 66. vbi apostil. allegans conf. Soc. de proba.

¶ Hæc gl. sentit, quod possit dati res pro pretio, & male: quia tunc esset permutatio, vt infra eodem, §. item pretiũ. Nec obstat textus allegatus, quia si referatur ad emptionem de qua habetur ibi in princip. debet intelligi secundũ. §. nẽ priũ si ad alios contractus, stat proprie & simpliciter procedit vt loquitur.]

a ¶ Arrhæ. vt ff. eod. l. sæpe in princ.

arrhæ [a] nomine datur, argumentum est emptionis [b] & venditionis contractæ: Sed hoc quidem de emptionibus & venditionibus, quæ sine scriptura [c] cõsistunt, obtinere oportet: nam nihil a nobis in huiusmodi emptionibus & venditionibus [d] innouatum est. In ijs autem, quæ scriptura conficiuntur, [e] non aliter perfectam esse venditionem & emptionẽ constituimus, [f] nisi & instrũ [g] emptionis fuerint conscripta, vel manu propria contrahentium, vel ab alio quidem scripta, a contrahentibus [h] autem subscripta, & si per tabellionẽ fiunt, [i] nisi & cõpletiones [k] acceperint, [l] & fuerint partibus absoluta. [m] Donec enim aliquid deest ex his, & pœnitentiæ locus est, & potest emptor vel vẽditor sine pœna [n]

¶ Sed cum fiat in scriptis huiusmodi venditio, & sine scriptura non valeret, quare non dr̃ obligatio literatũ? Rñ quia aliud habet nomen. s. emptio: & verũ est hoc nomẽ, at in mutuo † nõ est verum mutuatũ esse, tunc enim obligatio esset obligatio contracta, vt supr. de lite. obl. in princ. vers. plane.

† De quo agitur in literarum.

f ¶ Constituimus. Præteriti temporis est, & dic, vt C. de fid. instrum. contractus.

b ¶ Emptionis & venditionis contractæ. Non autem est de substantia contractus.

* ¶ Nã arrha est veluti quoddã pignus: hicque legislator quandoque arrhas & pignora pro eodem ponit l. 1. C. si rector prouin. idque (vt ego arbitror) exemplo Græci sermonis, nam quod nos pignus dicimus, illi ton arrabona appellant.]

c ¶ Sine scriptura. id est sine solennitate scripturæ.

d ¶ Venditionibus. s. q̃ fiũt sine scriptura.

e ¶ Scriptura conficiuntur. Patet hic, quod alia est emptio siue venditio in scriptis, alia sine scriptis. In scriptis dicitur, quando hoc agunt contrahentes, vt non aliter valeat contractus, nisi fiat scriptura, secundum quosdam quod non vidimus in vsu. Alij dicunt, vt P. quod sufficit, quod contrahentes, vel aliquis eorum dicat in principio contractus, quod inde scriptura fiat, licet nõ dicat, quod aliter non valeat nisi fiat, & hoc approbo, vt C. de fide instr. l. contractus ibi, illos tamen quos in scriptis fieri placuit &c. Si autem simpliciter fiat contractus, sed postea ad probationem fiat scriptura, valet quod actum est, & etiam valuisset sine ea, vt ff. de pig. contrahitur. Et eodem modo dico esse intelligendum vbicunque dicitur lege, contractum aliquem in scriptis fieri, vt dicti actum, vt C de testi. l. testium. & in authent. de test. §. & licet. coll. 7.

vẽditio fit in scriptis, & sine scriptis.

¶ Et hæc opin. Plac. communior videtur sm̃ Christoph. hic, quia actus in scriptis dr̃ ille, ad cuius substantiam requiritur scriptura non quando fit ad probationem.

SYL.

g ¶ Instrũ emptionis. Quæ vulgo rogationes dicuntur, secundũ Ioan. Ex hoc tex. no. instrũ appellatione etiam scripturã priuatã contineri. idem not. in l. notionem, §. instrumentorũ de verb. sign. Tiraq. de retract. lignag. §. 2. gl. 2. nu. 29. Lanf. in c. quoniam cõtra. ver. instrumentorum, nu. 8. de prob.

h ¶ A contrahentibus. scilicet vtroque, scilicet emptore & venditore: & talis subscriptio fit & alias, vbi contractus fit alius in scriptis, vt in auth. de fide instrum. §. si quis igitur, & § sed & si quis. Auth. mutul, & seque. Nor. quod subscriptio eandem vim habet, quam haberet scriptura si esset tota scripta a subscribente quia subscribens dicitur virtualiter scribere omnia præcedentia decis. Pedemon. 37. num. 3.

i ¶ Fiunt. s. hæc instrumenta, & subaudi, non aliter valeant, nisi & comple. &c.

k ¶ Completiones † .i. mundũ completum. ** Mundum vocat instrumentum, in quo post factã rogationem oĩa cõprehendũtur, a mũdicia, co quod sine vituperatione esse debet. gl. in d. l. contractus. ver. mundum.

† alias .i. cõplementum.

l ¶ Acceperint. Scilicet ab eodem Tabellione, & a partibus, vt subijcit.

m ¶ Absoluta. vt q a lecta fuerint partibus, & laudauerit. Vel dic absoluta. i. subscripta.

¶ Vide gl. in l. fideicommissã, §. primo, ff. de legatis 3.

SYL.

n ¶ Sine pœna. Sed quomodo sine pœna, cum statim in arrhis eum puniat? Respon. sine pœna interesse, & iurisiurandi in litẽ. Nam hæc pœna esset quantũ ad soluẽdem, licet

licet non quantum ad accipientem. vt ff. si quis ius dicen. non obtempera. l. 1. §. fi.

SYL. ¶ Vide ibi glo. in ver. metam pœnā, & dic ꝙ huiuſmodi pęnæ reſpectu ſoluentis tantum debentur etiam in foro conſcientiæ, vt per Dec. in c. 1. in 1. lect. in 11. coll. de conſti.

Non autem ab arrhis aliter liberatur, vt ſubijcit, ita tamen &c. Itē ratio talis non facit contra legem, C. de act. & oblig. ſicut. cum hoc lex ſibi pmittat. Et no. quod huius legis permiſſio eſt cum aliqua pęna. Argu. contra in auth. conſtitutio quæ de dig. §. illud coll. 6. Sed ſi non eſt ſubſcriptum. & tamen res eſt tradita, an valet translatio? Quidam dicunt ꝙ non, vt C. de ſuffrag. l. vnica. Alij contra, vt C. ſi quis alteri vel ſibi. l. mutuum intereſt. & ff. de dolo. l. & eleganter. in principio. Diſtingue, aut per errorem, aut ſcienter.

recedere ab emptione & venditione. Ita tamen impune eis recedere concedimus, niſi iam arrharum nomine aliquid fuerit datū. Hoc enim ſubſecuto, ſiue in ſcriptis, ſiue ſine ſcriptis, ſiue venditio celebrata eſt, is, qui recuſat adimplere contractum, ſi quidem eſt emptor, perdit quod dedit, ſi vero venditor, duplum reſtituere cōpellitur, [a] licet ſuper arrhis nihil expreſſum [b] † ſit.

l. ſi. facit melius, ff. de act. emp. & vend. prædia in fin.

¶ Prima opin. communiter tenetur, ſecundum Chri. hic.

¶ Sed quid ſi dederit pro arrhis & pro pagamento? Reſpō. pactum ſeruandum. i. non poteſt diſcedere, vt ff. de pact. in traditionib. Et no. duo operari, vnum, vt arrhæ debeant duplicari venditore pœnitēte. Item vt emptio remaneat firma, & agat ad intereſſe. Itē emptore pœnitente eadem duo operatur. Accur. Flor. † alias eſt.

ADDITIO. Et tunc non totum, ſed quod pro arrhis duntaxat datum eſt, duplicatur.

Et no. ꝙ vbi venditor ſe nomine emptoris poſſidere conſtituit, non poteſt agere ex empto, vt tradat, ſed aut rei vendicatione, vel publiciana ſimul, aut vti poſſidetis, vt dicit gl. in authen. ſacramenta puberum. C. ſi adver. vend. Angel.

** Adde, quod communis opin. eſt Doct. in l. contractus, C. de fide inſtrumen. quod transeat dominium rei venditæ & traditę in emptorem, licet nondum ſit abſolutus contractus, & ratio eſt, quia ſufficit, quod adſit conſenſus, qui eſt cauſa immediata translationis dominij, vt declarant ibi Bal. & Salyc. & refert ac probat Neguſ. in tract. de pign. in 4. par. princ. nu. 39.]

a ¶ Compellitur. Sed qua actione? Reſpon. condictione ex l. iſta. & ex l. illa, C. de fide inſtrum. cōtractus. Vel etiam per officium iudicis. vt argum. Cod. de reſcinden. vend. l. 2. Item per actionem ex empto, ſi tamen fiebat vēditio ſine ſcriptis, nam ſi fieret in ſcriptis, nec eſſet nondum completa, non ageretur actione ex empto, cum non eſſet adhuc venditio, vt hic dicitur, ſed per condictionem ex l. vel officio iudicis, vt dictum eſt. Sed numquid vltra hanc duplicationem arrharum tenetur venditor ad intereſſe, ſi nō tradat, vt ff. de actio. emp. l. 1. & l. ex empto, §. idem ait? M. & Azo dicunt, quod non, quia ſibi præiudicauit accipiendo arrhas, ſicut & alias ſibi præiudicat, quis ſibi eligendo, vt ff. de trib. act. quod in hærede, §. eligere. Item quia hoc videntur agere contrahentes inter ſe, vt amiſſione, & duplicatione arrharum debeant eſſe cōtenti, ergo pro expreſſo eſt habendum, vt ff. ſi certum petatur cum quid. Item facit, ff. de lega. 2. l. cum filius, §. varijs. B. & lo. contra. Dicunt enim adhuc poſſe agi ad hoc vt tradatur, vel ad intereſſe, ita vt arrhæ in intereſſe computentur. † & facit pro eis, ff. de teſt. mili. l. 3 & ff. de inofficio. teſtam. mater, & C. de pact. do,

Vēditor victū vltra arrhatū. duplicatū perditionē teneat ad intereſſe. † Et ſic ad intereſſe agit, quatenus ē vltra arrhas, q op. verior eſt, ſecundum Ang.

b ¶ Nihil expreſſum eſt. id eſt nihil dictum fuit à partibus quid ſuper arrhis fiat altero pœnitente.

¶ Pretium. CASVS ita figurari poteſt in ſecūda parte, nam prima, quod pretium debeat eſſe certum, cum ſit notiſſima regula requiſita ad perfectionem venditionis, non exigit caſus figurationem. Quæſitum fuit, an valeret empto pro pretio declarādo per Titium, & videbatur quod non, quia tunc non erat certum pretium. ſed deciditur contrarium, quod immo emptio non eſt pura, ſed conditionalis, ſi ille arbitrabitur, & ſic non eſt perfecta, ſed eius perfectio pendet. Sed tunc obſtare videbatur, quia alias habemus, quod eo non arbitrante, in cuius arbitrium remiſſa erat declaratio, recurritur ad iudicem, vnde ſic in emptione, eo non arbitrante non erit conditionalis emptio, quaſi expiret ſi non arbitretur, ſed itur ad iudicem, qui declarabit ipſe, iuxta l. ſi quis arbitratu. ff. de verb. obli. & ſic emptio ſuſcipiet perfectionem. ſed contrarium dicitur hic, quod imo expirat emptio, quia cōmiſſa in caſu noſtro eſt ſubſtantia contractus in arbitriū perſonæ certæ, tūc enim nō receditur à perſona certa, ſed euaneſcit actus vt hic dr. No. ꝙ ad ſubſtantiam emptoris requiritur certitudo pretij. Item, ꝙ paria ſunt pretium ab initio certum apponi, & ex poſtfacto certificari. Item, ꝙ declaratio quantitatis pretij conferri pōt in arbitrium tertij. Itē, ꝙ eo nō arbitrante deficit cōtractus. Item, ꝙ valet argumentum de emptione ad cōductionem.

¶ Iſte

a ¶ Esse potest vt ff.eod.l.2.& C.eo.l.emp.
b ¶ Sed & certum. No.duo,& quod pretium debet esse,& quod certum.
** ¶ Vnde & si quispiam rem emat pro marcha,aut libra auri,vel argenti, non erit emptio vt scribūt hoc in loco Fabert, & Aretinus.
** Adde,quod pretiū potest esse in parte incertum . hoc est, quod tradunt Doct.pa-ctum.quod apponitur in cōtractu vēditionis ad cōmodum venditoris,esse partem pretij , ob idq; rem vilius vēdi. l.fundi , ff. eod. & l.si sterilis . §. si tibi. de act. emp.]
c ¶ Pretium. Repetit de pretio quod debet interuenire, vt addat scilicet quod sit certum, item in pecunia numerata .

¶ Emptio non potest esse sine certo pretio , sed si pretium in alterius arbitrium confe-ratur, tunc videtur emptio facta sub cōditione , vt si ille fuerit pretium arbitratus , valeat emptio , aliàs secus , & idem in locatione . Aretinus.

¶ Pretium autem constitui oportet , nam nulla emptio sine pretio esse a potest . Sed & certum b esse pretium c debet, alioquin si inter aliquos ita conuenerit, vt quanti Titius rem æstimauerit, tanti sit empta , inter veteres satis abundeque hoc d dubitabatur , † constaretne venditio , aut non. Sed nostra decisio e ita hoc constituit, vt quoties sic composita sit venditio. Quanti ille æstimauerit, f sub hac conditione staret contractus , vt si quidem ille , qui nominatus g est , pretium definierit , h tunc † omnimodo secūdum eius æstimationem & pretium persoluatur , i & res tradatur, k &

d ¶ Hoc dubitabatur.i.de hoc.
e ¶ Decisio. Vt C.de contrahenda emptio. l.finali.
f ¶ Æstimauerit . No.quod caute ponit de tertia persona,nam secus si in contrahentis arbitrium. vt dicemus,inf.eo.§.emptio.
g ¶ Nominatus est . Quid si in innominatum contulimus, vt , Vendo pro quanto æstimabitur ? Respon.non valet,instar locationis si factæ,vt ff.loc si merces . in princ. nisi in vno casu,qui est de pig.l.si fundus,§. fin.Accurs.
ADDITIO. Sol.ex præcedentibus contractibus , quorum occasione deuenitur ad venditionem, potest super declaratione pretij officium iudicis implorari, vt ibi,secus si nullus præcessisset contractus, vt hic Ang.
h ¶ Definierit. Etiam inique,quia à persona inserta non receditur,vt ff.de verb.oblig. si quis arbitratu. (i)& hoc verum est,quando id,quod est de substantia cōtractus,apponitur, sed secus si conferatur quod est de accidente cōtractus,nam tunc ad arbitrium boni viri recurritur,vt ff.eo.hæc venditio.& ff. pro socio.l.si ita coita,& l.societatē, 2. & ff. loca.l.si in lege,in princip. quæ omnes huic sunt contrariæ,& hoc secundum Io.
¶ Hæc opin.communiter approbatur , & in gl, in l.in vendentis,in gl,magna,C.eo, vt,

SYL.

¶ Sed secundum Azo.hoc redigitur ad arbitrium boni viri,& sic non contradicunt dictæ leges.Nec obstat dicta lex ff.de verborū oblig.si quis arbitratu , quia ibi non fuerat arbitratus , quo casu concedo nō recurri ad boni viri arbitriū.Sed quando dicitur iniqueque definiri ? Respond.forte vltra dimidiā iusti pretij , vt arg C.de resci. ven.l.si volun tate & l. 2. Vel (Vt puto)iudicis officio expeditur, etiam si minor sit deceptio , dummodo non minima , vt ff.de in inte.restit.l. scio.nam non tantum sibi cōmittitur i alienis , quantum ipsis dominis liceret, vt ff.so lu.matr.l.etiā , §. 1.& l.si constante, §.si maritus.
* ¶ Ad istam gl. in versi. vel vt puto.vide Tiraq.in reper.l.si vnquam.super ver.omnia vel partem,num.30.Cod. de reuoc.don.]

Notabilis quæst.

† aliàs si cōstet venditio, siue non.

†aliàs omnino.

SYL.

ADDITIO. (i) Hoc reprobant doctor. quia quando non fuit arbitratus , receditur ab eius persona,etiam si de stando suę sententiæ iuratum fuerit. l.si libertus iurauerit, ff.de ope.liber.& c.Quintauallis. extra de iu relu.Ang.
i ¶ Persoluatur . Ita quod fiat accipientis , vt ff.de actio.empt.ex empto, §.1.etiam vsurę post moram,vt ff.de act.emp.l.Iulianus, §.ex vendito.
** Obserua verbum , persoluatur, nec non quòd in cōtinenti subijcitur, & res tradatur. debet enim prius integrum pretium solui , quam res vendita tradatur,quod indicat verbum persoluatur,l.vrbana familia,§.vlt. de verb.sig. alioquin si pars tantum offeratur, non cogetur venditor rem tradere.d.l.Iulianus,§.offerri.
K ¶ Tradatur . Caute dicit,tradatur, & non detur . nam non tenetur facere accipientis , † sed de euictione se obligare,vt ff.de actio. empt.ex empto.in princ.
¶ Communis,& fere omnium est hæc sententia.in l.fin.ff.de condict.causa da. contra quam tamen disputando tenet For. Hispa. in l.iuris gentium in princip.in §.eolum.ff. de pac.]

†Idem ait sup.de inuti.stipul. §.1.in ver. sacram.

SYL.

¶ Sed

Venditor an teneat& pcise ad rẽ tradendam, vel ad interesse.

¶ Sed nunquid præcise tenetur ad rem tradendam? M. dicit quod sic, & facit pro eo, quòd hic dicitur, omnino tradatur &c. & ff de rei vend. qui restituere, & sup. de do. §. aliæ. Sed B. contra. dicit enim eum liberari præstando interesse, & facit pro eod. ff. de actio. empt. l. 1. 2. respon. & l. ex empto. §. idẽ ait, & C. de act. empti. lege 4. Sed forte hic posset distingui, an uenditor habeat rẽ, & tunc sententia M. tenet p suas li. an non habeat rem, & tunc aut dolo vel culpa desijt eam habere in fraudem puta emptoris. & tunc sententia B. tenet, aut sine dolo & culpa, & tunc non tenetur venditor, vt infr. eodem cum autem. ec set enim ualde mirum, quod ait A. vt sic cõpellatur æstimationem pro re recipere, vt ff. si cer. pet. l 2. §. 2. & C. de fideicom. lib. l. fi. Item sic improbe pacta rumpere, cum prætor dicat, Pacta seruabo, vt ff. de pact. iuris gentium, §. ait prætor.

† alias placuerit.

venditio ad effectũ [a] perducatur, emptore quidem ex empto [b] actione, venditore ex vendito agente. Sin-autem ille, qui nominatus est, vel noluerit, vel non potuerit pretium definire, tunc pro nihilo [c] esse venditionem, quasi nullo pretio statuto. [d] Quod ius cum in venditionibus nobis † placuit, non est absurdum & in locationibus [e] & in conductionibus trahere.

In emptione & venditione pretium debet esse in pecunia numerata, alias est permutatio, quæ est contractus separatus ab emptione Aret.

¶ Item [f] pretium in numerata pecunia consistere debet. Nam † & in ceteris rebus an pretium esse posset, veluti an homo, aut fundus, aut toga, alterius rei pretium esse posset, valde quærebatur. Et Sabinus & Cassius etiam in alia re † putabant [g] pretium posse consistere, vnde illud est quod vulgo dicebatur, permutatione rerum emptionem & vẽditionem contrahi, eamque speciem emptionis & venditionis vetustissimam esse, argumentoque vtebantur

SYL. ¶ Concordia gl. cõmuniter tenetur a doct. quam gl. multum extollit, & confirmat doctus Ari. Pinel. in l. 1. in 3. par. num. 25. C. de bon. mat.

a ¶ Ad effectum perducatur. s. iam dicto modo. s. per traditionem rei, & pretij, vt inf. quib. mod. tol. ob. §. fi.

b ¶ Ex empto. No. quod ex empto emptor, ex vendito venditor agit, vt hic. & ff. de act. emp. l. ex empto. 1. respon. & l. Iulianus. §. ex vendito.

c ¶ Pro nihilo. vt nec ad boni viri arbitriũ recurratur, vt modo diximus, sed legatum non ideo est pro nihilo sic relictum, vt C. com. de leg. si duobus, §. sed & si quis. sed ibi fauore vltimæ voluntatis, ne pereat.

ADDITIO. Hoc verum intellige cum distinctione, aut fuit datum arbitrium cõditionaliter, aut nõ. iuxta l. 1. cum materia, ff. de leg. 2. Item quo ad substantiam legati, nõ quo ad pœnæ commissionem. vt l. multa in princ. ff. de cond. & demon. Ang.

d ¶ Pretio statuto sine quo esse non potest venditio, vt in prin. huius §.

e ¶ Et in locationibus. vt ff. loc. si merces in princ.

¶ Item pretiũ. CASVS aliter non figura bitur, quia tex. ipse ponit casum, & arguit ad partes, & approbat sententiam Proculi ratione ipsius, quæ hic non allegatur, sed in l. 1. in fi. ff. eo. qa sicut aliud est vendere, aliud emere, sic aliud est pretium, aliud merx, φ in permutatione discerni non potest, vter sit emptor vel venditor. No. quòd pretium debet esse in pecunia numerata, alias est permutatio & sic dẽt discerni a re vendita. Item, φ auctoritates poetarum possunt allegari. Item, φ illa sententia præualet, quę validioribus fulcitur rationibus.

SYL. † alias nõ est, &c. † alias putans.

f ¶ Item pretium. Dixit pretium debere certum esse, nunc dicit φ in numerata pecunia.

* ¶ Prudentissime Impe. eum superius dixerit pretium in venditione constitui oportere, nunc declarat pretium ipsum in pecunia numerata consistere debere. nã alias pretij appellatione continetur, quicquid pro re datur, l. fundi partem, ff eod. vbi Bal. qui multa allegat, & tradit Tiraq. de retract. lign. § 1. gl. 14. nu. 41. Quod autem hic dicitur, intellige quo ad essentiam venditionis, nõ quo ad numerationem simulatque enim de pretio conuenit, aliud loco pretij dari potest assentiente venditore, l. pretij. C de rescind. vend. nam conuentio nõ numeratio perficit emptionem sine scriptis, l. 2. ff. eo.

¶ Adde, φ & si aliqua res æstimata detur ꝑ alia est venditio, non permutatio vt late docet Tiraq. loco sup. citato, nu. 19. & 40.

g ¶ Putabant, sed male, vt inf. dicam.

ADDITIO. Pro illorum tamen opin, facit

facit quod scribit Iustinus lib.3. Emi singulas res non pecunia sed compensatione mercium Lycurgus iussit, aurique & argẽti vsũ velut omnium scelerũ materiam sustulit.

a Poeta Homero. No. argu. quod auctoritates auctorũ, & philosophorum sunt in caussis allegandæ, sic ff. de solu. l. si pater, & ff. de iud. proponebatur, & ff. de sta. hõ. l. septimo. Sed interdum redarguuntur, vt hic, & ff de re. di. in tm̃ §. fi. & l. sed Diui.

† alias Græci poetæ Homeri.

SYL. De hoc vidẽda sunt quę ponunt Docto. in l. 1. ff. si cer. pet. & ibi Dec. col. 6. Tu aduerte, quia hic merito allegabat, quia tractabat de proprietate verbi, emptio. quorũ verborũ significatio ne poetæ sæpe abutuntur.

† Græco poeta a Homero, qui aliquam partem exercitus Achiuorum vinum sibi comparasse ait permutatis quibusdam rebus, b his verbis: c

ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες ἀχαιοὶ

ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ,

ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτοῖσι βόεσσιν,

ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσι.

Diuersæ scholæ d auctores contra sentiebant, aliudque esse existimabant permutationem rerum, aliud emptionem, & venditionem alioqui non posse rem expediri e permutatis rebus, quæ videatur res venisse, & quæ pretij nomine data esse, † nam vtramque videri & venisse, & pretij nomine datam esse, rationem non pati. Sed Proculi sententia dicentis permutationem propriam esse speciem f contractus a venditione separatam,

* Hoc dictum Accurs. quòd ad hunc locum attinet, falsum est. non enim hic redarguitur dictum Homeri, sed quorũdam Iurisconsultorum dictum alia Homeri auctoritate confutatur. certe summa semper fuit etiam in iudicijs Homeri auctoritas, vsque adeo vt vel vnico eius versu Megareos ab Atheniensibus, cum de Salamine, celebri insula, contenderent, victos esse traditum sit.]

** Adde, quòd nec in d. l. sed Diui, redarguitur auctoritas Virg. sed Martianus, I.C. qui parum ad rem vtebatur, argumento Virg. non. n. Virg. in illis versibus lib. 3. Aeneid. ad quos allusisse vr Mart. (libabat cineri Andromache, manesque vocabat Hectoreũ ad tumulum viridi quem cespite inanẽ. Et geminas caussam lacrymis sacrauerat aras) loquitur de simplici cœnotaphio. i. inani tumulo vt intelligebat Martianus, sed de eo, ad quem geminæ aræ sacræ extructæ erant, & ad quẽ sacrificijs factis eliciti vocatique erant manes Hectorei, vt ex loco Virgil. colligitur, & declarat doctissimus Alcia. lib. 10. Parer. cap. 12.

b Rebus, puta equis.

c His verbis .s. Græcis, quæ legi non possunt Accursius.

* Vide Budæ. in Anno. ad Pande. in l. 1. eodem tit. & Alciat. lib. secundo, Prætermi. qui Homericos versus Latinos fecere.

ADDITIO. Hi Homeri versus sunt in Expositio septimo Iliados, quorum sensus est: Enthen Græci in oinizonto caricomoontes Achæi. i. Tũc iã vinum emebant comati Achiui. Alii men chalcho, alli deethoni sidiro, id est alij certe ære, alij splendido ferro. Alli de rhinis, alli deauti si boessin. i. Alij vero corijs, alij ipsis bob⁹. Alli deãdrapodessi. Alij mancipijs. Vide igitur mentẽ textus optime ꝓbari per istud græcum. Græci enim pro vino dederũt alii qui æs, alij ferrum, alij coria, alij ipsos boues, alij mãcipia.

tex. post ci.

† Facit ad hoc pulcherrim⁹ text. in l. sciendum §. vlt. de ædil. edi.

d Scholæ singularis numeri est hic, sic inf. mand. 9. is qui exequitur.

e Expediri. id est, cognosci.

f Speciem contractus .s. innominati, nã non habet nomen suum, vt ff. de re. permu. l. 1. §. item emptio. Sed quare dicitur innominatus, cum ita curiale nomen habeat? Respond. quia illi contractus sunt nominati, qui statim vt fiunt pariunt actionem, vt ff. de pact. iuris gentium, in prin. siue fiãt cõsensu, vt venditio, vt sup. eo. in princ. siue re, vt mutuũ, vt sup. qui. mo. re contr. ob. in prin. At ꝑmutatio nec ex pacto parit actionẽ, nec ex re, sed parit ex vtroq. s. postea dudũ re interueniente ex pacto primo, vt substantialiter colligitur, C. de rer. permut. ex placito. Et ex hoc contractu orit̃ actio pscr. verb. vt inf. de act. §. actionẽ, & cõditio ob caussam, vt ff. de præscr. verb. l. naturalis, §. 1.

Cõtractus nominati qui sunt.

Communis opi. est hic, & in l. iur. g. ff. de pact. quod permutatio sit cõtractus innominatus, cuius contrarium disputando tenet Fortũ. Hisp. ibi in princ. col. 15. melior tamẽ ratio est, quare dicitur innominatus, illa, quam ponit gl. in rub. C. de rer. permu. & illam magis communiter seq. doct.]

* Adde inter cetera hoc quoque differre permutationem a venditione, quod qui permutat, omnino dominium rei trãsferre debet, l. 1. in fi. ff. de rer. per mutat. at vẽditori sat est, si eam tradat, l. rem. ff. eod. & de alijs differentijs vide Accur. in d. l. 1. de rer. pmu. vbi

vbi collegit quinque differentias.
a ¶ Digestis,vt ff.eo.l.1.§.1.Accur.
b ¶ Latius.id est melius & apertius in ff dicitur quam hic.

SYL. ¶ Cum autem emptio. CASUS ita figurari pōt. Quæsitum est ante traditionē(per fecta nihilominus venditione)cuius sit periculum & videbatur esse tē ditoris,quia res perit domino, l. incendium, C.si cer.pe.dominus autem est vēditor ante traditionē, vt hic dicitur in fine.ergo ip si perire &c. damnum eius esse debet.Contrarium decidi tur hic ea ratio ne,quia cum tenea tur venditor ad tradendum,si res desinat posse tradi absque dolo & culpa sua, liberatur, & ideo quamuis quo ad dominium pereat ipsi, nō tenetur ad præstationē talis rei quia liberatur, vt dixi. No.quod emptio dicitur perfecta statim ac de pretio conuentum est.Itē,q perfecta venditione ante traditionem, periculum transit in emptorem, siue in totum siue in parte res pereat.Itē,quod commodū alluuionis spectat ad emptorem.Item,quod eius sunt commoda,cuius incommoda.Itē, quod venditor etiam recepto pretio remanet dominus quousque nō tradit,& per con sequens habet actionem persecutoriam, sed tenetur eam cedere.

¶ Vide Alcia.lt.Preter.2.tit.de ont.emp. vbi Homeri uersus tepo nit.
† aliās adiuuaretur.
† alias augumentetur.
† Vt Diocletianus, & Maximianus,l. emptionē C. de rer. permut. Permutatio duas actiones parit.

merito præualuit, cum & ipse alijs Homericis † versibus † adiuuabatur, & validioribus rationibus † argumentabatur, quod & anteriores † Diui principes admiserunt, & in nostris Digestis [a] latius [b] significatur.

¶ Rei venditæ in specie commodum & incommodum spectat ad emptorem etiam ante traditionem, nisi in eo dolum,vel culpam venditor commiserit, cuius nomine cōuenitur, & quoties quis ideo tenetur, quia actionem habet, eam cedendo liberatur.Ang Are.

¶ Cum autem emptio, & venditio contracta sit, (quod effici diximus, [c] simul atque de pretio conuenerit,cum sine scriptura res agitur)periculum rei venditæ statim [d] ad emptorē pertinet, tam etsi adhuc ea res emptori tradita

c ¶ Diximus.sup.eo.in prin.
d ¶ Statim. Sed certe immo non statim, sed nouem sunt necessaria.

SYL. Venditione facta non pertinet ad emptorē periculum rei venditę ni si 9. cōcurrant.
† Quia pēdente conditione uēditio adhuc perfecta nō est l.hæc vēditio.ff.eod.

¶ Io.Fab.hic dicit hęc non necessaria,sed q regula simpliciter procedit, sed fallit in quolibet casuum subscriptorum.
¶ Primo, quod venditio fiat nō in scriptis, alias.i.si fiat in scriptis venditio,non transit ad emptorem periculum, nisi mundum esset completum,vt hic,& C.de fid.instr. contractus,& C.de peri.& commo.rei vendi.cū tuter. Item, quod fiat pure, aliās non perit emptori,licet secus si facta sit deterior,vt ff. de peri.& cōmo.rei vend. l.necessario,§.q si pendente. † Item,q si facta uenditio in specie,nam si in genere,vtputa vendo hominē, † non perit emptori ante traditionem,vt ff. de peri.& commo.rei vend. l. cumque.& l. q si neque. Item,q sit certa species,quia si sub incertitudine sit uendita, licet sit species non tamen spectabit semper periculum ad emptorem,puta vēdo Stichum aut Pamphilum,primus.n.morit periculo vēditoris, vt ff.de contrah.emp.si in mentione, § penult.

† Quia genus non perit, l. incendiū, C. si cert. pet.

* ¶ Aliquando & sub incertitudine uenditio tenet,veluti cum quasi alea emitur, quod fit,cum piscīū, vel auium captus emitur, vsque adeo vt & si nihil captum sit, nihilominus venditio firma permaneat, quia spei venditio est, l.nec emptio. ff. cod.tit.
¶ Item q alio modo pereat, quam publicatione rei, nam tunc non perit emptori, ut ff. loc.si fundus.
* ¶ Declara,vt per Bar. in d.l. necessario.Item q nullum pactum sit insertum,quod periculum vēditorem respiciat, nam tunc nō periret emptori, ut s.eo.fi in venditione,& inf.proxi.ver.q si fugerit &c. siue specialiter esset de casu fortuito dictū. secūdum B.siue generaliter,secūdum M. vt dixim[9],ff.siquis cau.sed & si quis,§.quæsitū.

SYL.

ADDITIO Cautela tamen est,vt maximi casus,& terribiles exprimātur, quia clausula generalis subsequens non nisi ad alios minores,vel æquales refertur, imo,vbi quis tenetur de casibus,intelligitur solum de solitis & consuetis,l.fistulam,§.fi.ff eo.Ang.Itē quod uenditor non fuerit in culpa,vel dolo quare res pereat,ut inf.prox. ver.q si. Itē,q non sit in mora.nam tūc qui ultimam fecit moram,sibi perit, vt ff.de peri.& comm.rei uēd.illud :& hoc est uerū hoc casu siue res peritura erat penes emptorem , siue non,secundum Io.ut ff.leg.1. cum res . §.fin. licet M distingueret,arg. ff.de rei uend.l.itē si vet beratum.§.fi. Item q non sit res, quæ degustationem desideret, ut vinum, & zinziber, & similia . Nā tunc distinguitur,an uēdatur in specie,& tunc post degustationem est periculum emptoris,an in genere,& tunc sunt duo necessaria,ut sit emptoris periculo, scilicet degustatio, & mensura siue pondus, & hoc secundum Ioan.& B.& Pla. vt ff.de peric. & commo.rei uend.l.prima,in princ. & §.1.Sed Azo,dicit, quod in vino sit speciale,q statim facta venditione ēt ante degustationē sit emptoris pīculū, si sit in spē vēdō , vt ff.

dita non sit. Itaque a si homo mortuus sit, vel aliqua parte corporis læsus fuerit, aut ædes totæ, vel aliqua ex parte, incendio consumptæ fuerint, aut fundus vi fluminis totus, vel aliqua ex parte, ablatus sit, siue etiam inundatione aquæ, aut arboribus turbine deiectis, longe minor aut deterior esse cœperit, emptoris damnum est, cui necesse est, licet rem non fuerit nactus, pretium soluere. Quicquid enim sine dolo, & culpa venditoris accidit, in eo vẽditor securus est.

¶ Sed & si post emptionem fundo aliquid per alluuionem accesserit, ad emptoris commodum pertinet. Nam & commodum eius esse debet, cuius periculum b est.

¶ Quod si fugerit homo, qui venit, c aut surreptus fuerit, ita vt neque dolus, neque culpa d venditoris interuenerit, animaduertendum e erit, an custodiam eius vsque ad traditionem venditor susceperit. f Sane enim si susceperit, ad ipsius periculum is g casus pertinet, si non susceperit, securus est. Idem & in ceteris animalibus, ceterisque rebus intelligimus. Vtique tamen vendicationem rei, & condictionem h exhibere i debebit emptori, quia sane qui nondum rem emptori tradidit, † adhuc ipse dominus est. Idem est de furti, & de damni k iniuriæ actione.

¶ Etiam sub conditione potest emptio celebrari, & accidentalia contractus possunt in alterutrum ex contrahentibus celebrari. Aretinus.

¶ Emptio tam sub cõditione, quam pure, contrahi potest. Sub conditione, veluti, Si Stichus infra certum

† Qñ dicatur venditio ad mẽsuram. declara secũdũ Bar. in l. Iulian. §. si Titius ff. de act. emp.

vt ff. eod. l. quod sæpe, §. in his. Sed numquid distinguitur periculum peremptionis a deterioratione, vino vendito in mensura, † vt in venditione conditionali diximus modo per l. ff. de peric. & commo. rei vend. l. necessario, §. quod si pendente, vt sic effusionis ad venditorẽ, acoris, & mucoris ad emptorem pertineat? Bul. ait quod sic, quia hoc sub quadã conditione fit, scilicet si degustetur. Sed certe ipsemet mutauit cõsilium postea, & merito, qa aliud est in alia conditione, quę non est in potestate venditoris, aliud in hac, quæ in sua potestate est, cũ possit denunciare emptori, vt gustet & accipiat, alias potest effundere, (i) vt ff. de pericu. & commo. rei uend. l. 1. §. fin. Et sic indistincte periculum ante mensuram est venditoris.

SYL. * ¶ Vide ad id quod dicitur de degustatione, gl. in l. 1. ff. de peric. & cõmo. rei uendi. quæ secundũ Ang. hic dissentit ab ista.]

ADDITIO.

(i) Vel ab eo die in antea petere pessionem vasis. Et hoc verum, quãdo est appositum tempus ad mensurandum, alias debet conseruare, donec vasa erunt sibi necessaria, & hæc procedunt in vino, secus autem in aliis rebus, quia propter hoc effundi non poterunt. Ang.

a ¶ Itaque. Nunc ponit exempla.

b ¶ Periculum est, facit, ff. de peric. & commo. rei vend. l. id quod, & de reg. iur. l. secundum naturam, & supra de leg. patron. iu. §. finali.

c ¶ Venit. i. venditus est.

d ¶ Neque culpa. Etiam talis, qualis in commodato gratia vtriusque partis cõtracto venit, vt ff. de pe. & com. rei uendi. l. custodiam & ff. commod. si vt certo, §. interdum.

e ¶ Animaduertendum, id est distinguendum.

f ¶ Susceperit quod pactum valet, vt hic. & ff. eo. quod sæpe, §. si res, & ff. de peric. & cõmo. rei ven. l. 1. §. 1.

g ¶ Is casus. Etiam leuissima culpa contingens, secundum Ioan. non vero fortuito, licet M. contra vt C. de pigno. act. quæ fortuitis.

† facit §. venditæ, su. de re. diu.

h ¶ Cõdictionem. s. furtiuã, quæ. s. soli domino dabatur, vt hic, & ff. de cond. fur. l. 1.

SYL. ¶ Vel quasi, secundum Bart. in l. 1. ff. de condi. fur.]

i ¶ Exhibere. Scilicet cedendo actiones istas, & hoc quãdo non fuit in culpa, alias nõ liberatur cedẽdo, vt ff. pro socio. l. de illo. in princip. quę est contra.

K ¶ Et de damni. Puta si fuerit res vendita venditori subtracta, vel in ea datum sit damnum, vt in princ. huius §. nam hæc actio damni iniuriæ domino datur, vt ff. ad legem Aquil. l. nẽ. Mela. §. legis,

SYL. ¶ Intellige de directa, nam vtilis datur etiam non domino d. l. item Mela. §. final. &

not. glos. in dicto §. legis, in ver. hero.

SYL. ¶ Emptio tam. CASVS in tam nouissima regula non figuratur. Not. summar. item & exempla posita in tex. quod venditio potest conferri in alterutrum ex contrahentibus.

Emptio an possit i alteri⁹ cōtrahentiū arbitrium conferri. † alias fit.

a ¶ Placuerit. Sed videtur, quod in alterius cōtrahentis arbitrium confera tur emptio, quod esse nō potest, vt C. eo. l. in vēdentis, vel emētis, & ff. eod. l. quod sepe, §. 1. quæ sunt contrariæ. Sed dicerem ipsam hic conferri in arbitriū emptoris, aliud si commercium, vt, Sit tibi empta, si vis, vel pretium pro quanto voles. vt dictis legibus cō trarijs. (1) Item opponitur, hęc venditio, quæ hic fit, non videtur cōditionalis, vt ff. eo. l. 3. quę est contra. Sed certe ibi fuit empta pure, sed resolutio debebat, sub cōditione fieri, at hic sub conditione facta fuit, vnde non potest impleri nisi impleta conditione, vt ff. eod. hæc venditio. in princip.

† Facit ad hunc §. c. de iure. cū gl. fi. d iu. pat. & c. 2. cū glo. 1. de reli. & ue. san.

diem tibi placuerit, [a] † erit tibi emptus aureis tot. [b]

¶ Emens ignoranter rem, quæ non est in commercio, habet contra venditorem actionem ex empto ad interesse. Ang.

¶ Loca † sacra, [c] vel religiosa, item publica (veluti forum, basilicā) frustra quis sciēs emit, quæ tamen si pro profanis, vel priuatis [d] deceptus a venditore quis emerit, habebit actionem ex empto, quod [e] non habere ei liceat, v[t] consequatur quod sua interest eum deceptum nō esse. Idem iuris est,

si hominem liberum, pro seruo emerit. [f]

¶ De locatione, & conductione.

¶ Locatio perficitur consensu eo ipso, quod de mercede conuenit, & in voluntatem tertij merces cōferri potest, quemadmodū in emptione, & secundū eius naturam quasi per omnia locatio regulatur. Incerta vero mercede constituta, contractus innominatus efficitur. hoc dicit. Aret.

Locatio, [g] & conductio proxima [h] est emptioni, & venditioni, eisdemque iuris regulis consistit. Nam vt

SYL. * ¶ Vide gl. no. in d. l. in vendentis. C. eo.]

ADDITIO. (1) Tu dic, quod omnia ista sunt de substantia contractus, quæ in voluntatem alterius contrahentium committi non potest. etiā per verba importantia arbitrium boni viri, hic autem non substantia, sed accidens vel qualitas committitur. Ang.

SYL. b ¶ Aureis tot. Puta 10.

¶ Loca sacra. CASVS ita posset figurari. Valet argumentum de contractibus ad vltimas voluntates, & econtra, sed legatum rei, quæ non est in commercio, siue scienter, siue ignoranter fiat, non valet, §. non solum, sup. de leg. etiam quo ad præstationem interesse. eadem ratione idem uidebatur in emptione. sed contrarium dicitur illa rōne, quia qui se obligauit ad tradendam re, quæ tradi non poterat, in culpa est, & propter culpam tenetur ad interesse. No. summa.

c ¶ Loca sacra. quæ sunt ista, habes sup. de rer. diui. § flumina, & §. nullius. & §. religio.

d ¶ Priuatis. Redde singula singulis, nam priuata cōtraria est publicæ, profana sacræ & religiosæ, & facit, ff. eo. l. & liberi. & l. quia & l. liberi.

e ¶ Quod, idest quia.

f ¶ Emerit. Ignorās, vt ff. de contrahen. empti. l. liberi hominis.

* ¶ Quid dicemus, si quis vēdat rem vitiosam, veluti pecus morbosū, aut quid simile, & tradidit est? Si sciens distraxerit, eum teneri ad omne interesse emptoris etiam extra rem contingēs si ignorans, præstabit quanto minoris empta res esset si hoc scis set qui emit, l. Iulianus, ff. de act. emp. Sane si vitium palā apparebit, aliud iuris erit. l. ea. ff. eo.]

¶ De locatione, & conductione.

¶ Textus continuat rubr. Quia locatio est similis emptioni, ut in tex. & ff. l. 2. igitur post empt. sequitur uidere de locatione. Aret.

Cōtinuatio.

Locatio. ¶ Totus iste tit. diuidit in quinque partes. Primo ponit, quod iste cōtract⁹ habet similitudinem cum cōtractu emptionis. Secundo illud per exempla declarat. Tertio, quid ueniat in isto cōtractu. Quarto, ad quid teneatur conductor. Quinto, an iste contractus transeat ad hæredē. Secunda ibi, Nā ut emptio. Tertia ibi, in §. Cōductor. Quarta ibi, Qui pro usu. Quinta ibi, in fi. Mortuo.

Diuisio.

¶ Locatio. CASVS in declaratione terminorum & simplici equiparatione non figurabitur aliter nisi literaliter. No. æquiparationem contractus emptionis, & locationis, & quod ualet argumentum de uno ad alium. item, quod quando merces est incerta, agitur præscriptis uerbis.]

g ¶ Locatio. Sic ff. eod. l. 2.

h ¶ Proxima quo ad trac. & quo ad sententiam.

* ¶ Hincque uidemus legem loquentem in uendi-

venditione trahi ad locationem, §.pretium. in fi.sup.tit.prox.vbi & hoc protrahit Ang. in vlt.not.ad statutum etiam exorbitans,& correctorium,per gl.in l.quod vero,ff.de legi.& in l.si quis seruo.& ibi Bart.& alios,C. de fur.In pluribus tamen casibus differunt vt ecce per venditionem trāsfertur dñium, aut certe vsucapiendi conditio. l.ex empto.de act.empti. per locationem,ne possessio quidē mutatur,l.non solum, §. quod vulgo.ff. vsuc. venditor nō tenetur rem amplius quam semel tradere, l. qui pendentē. in fi. de actio. emp. conductor toties agere poterit ex cōducto, quoties sibi re locata frui nō licebit. l. si quis domum. l. ex

emptio & venditio ita contrahitur, si de pretio [a] conuenerit, sic & locatio & conductio ita contrahi intelligitur,si merces [b] constituta sit, & competit locatori quidem [c] locati actio, conductori vero conducti. Et quæ supra diximus, [d] si alieno arbitrio [e] pretium † promissum fuerit, eadem & de locatione & conductione dicta esse intelligimus, si alieno arbitrio merces †promissa fuerit. Qua de causa [f] si fulloni [g] polienda curandave, aut sarcinatori [h] sarcienda vestimenta quis dederit, nulla statim mercede constituta,sed postea [i] tantum daturus, quantum inter eos conuenerit, non proprie locatio, & conductio contrahi intelligitur, sed eo nomine [k] actio præscriptis verbis [l] datur.

¶ Si merces consistit in specie, non locatio, sed innominatus contractus nascitur, ex quo actio præscriptis verbis datur. Aret.

† aliàs per missum.

† aliàs per missa.

conducto.ff.loca. Edictum quoque ædilitium emptori, non conductori prospexit l. sciendum.de ædil.edi. Præterea multa sunt quæ locari permissa sunt,non etiam vendi, vt bona ecclesiastica, & ex diuerso quędam sunt quæ vendi possunt, quæ tamen locari prohibentur, vt ius seruitutis. l.locare ... ff.loc.]

Colonus partiarius nō est conductor.

a ¶ Si de pretio. vt sup.tit. §.pretiū autem.

b ¶ Si merces.s.certa,& in pecunia numerata,vt ff.depo.l.1.§.si quis seruum, & ff. de præscri.ver.naturalis,§ at cum do.vnde partiarius colonus, qui partem domino reddit fructuum,impropriè dicitur cōductor,imò socius magis,vt ff.eo.l.si merces, §.vis maior.Accurs.

SYL. ¶ Et agitur actione personali cōtra eum, vt vult ibi Barto. vide tamen tex.in l.1.§.si quis seruum,ff.depo.& Bald.in l. certi. in 3.q.C. eo.qui tenet,quod agatur pręscriptis uerbis. ** Quid si conueniat,ut certa quantitas tritici. uel uini, aut alia res præstetur domino in singulos annos, quotcunque fructus percipiat colonus? Et receptum est esse contractum innominatum do ut des, qui tamē ab similis non est locationi, & ideo quæ de locatione tradita sunt,eadem hic seruari oportere,glo.l.excepto & l.olei. C.loca.& in cap. propter extra eo.tit.& tradit Petr.de Vbal.in tract.de societ.in 11.par.q.9.

c ¶ Locatori quidem locati. Sicut venditori ex vendito,& emptori ex empto actio competit,vt sup.tit.1.§.pretium in fi.

d ¶ Supra diximus. Vt supra titu.primo,§. pretium.

e ¶ Arbitrio. ff.eo.si merces 1.resp.

f ¶ Qua de causa.Quia dixit certum debere pretiū interuenire.

g ¶ Si fulloni. Est autem fullo qui lauat, siue tingit,siue polit. Accurs. Floren.

h ¶ Sarcinatori, Sarcinator est qui fracta vestimenta resarcit, † vt dicimus, infra manda. in fin. Et proprius dixisset sartor secundum aliquos a sarcio, cis. Tamen etiam bene stat sarcinator, & dicitur a sarcina, & est proprie ille, qui plurimum uestium consuit, & aliquando ponitur pro sutore,ut hic.

† Sarcire .s.est integrū facere, Sex Pōp. Additio.

i ¶ Postea. No.postea,nam prius re non secuta,id est nondum tradita ad reaptandum, actio non daretur, ut C. de rerum permuta. ex placito.

K ¶ Nomine. Quasi ex nouo contractu innominato, ut ff. de præscriptis uerbis.l. prima.

l ¶ Præscriptis uerbis. infra manda. paragrapho finali. contra. Sed distingue. aut certa merces interuenit,& tunc agitur locati, ut supra eodem,in princip. aut incerta, & tunc præscriptis uerbis agitur, ut hic.aut nulla, & tunc est mandatum, ut digestis de præscript. uerb. si tibi polienda. & in contrario.

Merces qñque est certa, qñque incerta, qñque nulla.

ADDITIO Intellige si res erat solita locari, aliàs secus,ut l.naturalis,§.at cum do. ff.de præscrip.uerbis.Ang.

SYL. ¶ Præterea sicut &c. CASVS ponitur in text.dum Iustin.exemplificat in quotidiano rusticorum exemplo, in quo prima frōte ui debatur dicendum, non esse agendum præscriptis uerbis, sed potius esse societatem.d. boum, uel commodatum,quia & commodatum gratia utriusque quandoque celebratur, ut est no.supra in §. 2. quibus modis re contra. obl. sed contrarium deciditur, quia societas non est,quia dominiū aut usus non

sunt

sunt cõmunicata, nec commodatum, quia debet esse gratuitum, vt dicitur in text. nec etiam est permutatio eadem ratione, quia retentum est dominium. Not. summarium. Item not. quotidianum exemplum boum rusticorũ. Item commodatum gratuitum debere esse.]

a ¶ Præterea. Vulgo quærebatur, vt sup. ti. 1. §. item pretium.

b ¶ Commodarent. Improprie ponitur, vt sequitur.

c ¶ Bos perierit. Sua culpa, aliàs non tenetur, cum vtrius que gratia con tractum sit, vt hic. & ff. de præscri. verb. si gratuitam, §. si margaritas, & ff. commo. si vt certo. §. nũc videndum. 1.

d ¶ Quia non fuit. Bona ratio, vt sup. qui. mod. re cõtra. hi. obligat. §. 2. versic. commodata.

¶ Præterea sicut vulgo [a] quærebatur, an permutatis rebus emptio, & venditio contraheretur, ita quæri solebat de locatione, & conductione, si forte rem aliquam vtendam siue fruendam tibi aliquis dederit, & inuicem a te vtendam siue fruendam aliam rem acceperit. Et placuit non esse locationem, & conductionem, sed proprium genus contractus, veluti si cum vnum quis bouem haberet, & vicinus eius vnum, placuerit inter eos, vt per denos dies inuicem boues commodarent, [b] vt opus facerent, & apud alterum alterius bos [c] † perierit, neque locati, neque conducti, neque commodati competit actio, quia non fuit [d] commodatum gratuitum, verum præscriptis [e] verbis agendum est.

¶ Contractus emphyteuticus, qui perficitur, cum alicui res conceditur mercede in pecunia, vel in specie constituta, a locatione,

¶ Aliàs datur ex pactis incontinenti appositis, vt C. de rer. permu. rebus (i) aliàs datur, quando dubium est de nomine contractus, vt ff. de præscrip. verb. l. prima, §. finali, & l. 2. 3. & 4.

ADDITIO.

(i) Hoc verum si super accidẽtalibus apponatur, secus si super substantialibus, vt l. pacta, ff. de contrahen. empti. Ang. † aliàs perijt.

¶ Adeo autem.

CASVS in prima parte huius text. non necessario ponẽdus est, quippe qui declarat terminos contractus emphyteutici. Cum enim antiquitus dubitaretur, an certa mercede constituta si concedebatur perpetuo fundus, esset venditio, quia vtile dominium transferebatur, an locatio, quia remanebat dominus. fuit hæc controuersia sopita per declarationem factam, quæ vocatus est contractus emphyteuticus, quasi meliorationis. sed bene dubitari poterat eueniente damno, vel interitu rei, ad quem spectaret. SYL.

e ¶ Præscriptis verbis. Quæ competit ex contractibus tribus innominatis. do vt des, facio vt facias: do vt facias, vt ff. de præscript. verbis. l. naturalis. §. 2. & 3.

* ¶ De natura huius actionis plenius tractat idem Accursius, infra de actio. §. actionum autem. in versi. de æstimato. & in ver. ex permutatione.]

Præscriptis verbis agitur tripliciter.

* ¶ Præscribere lingua Latina est statuere, & certo modo ante ordinare. hinc actio præscriptis verbis dicta, quæ datur ex contractibus innominatis, in quibus certa forma verborum erat statuta, vt videlicet quẽadmodum se res haberet, describeretur. tum quæ species contractus esset, referretur, quod non erat in formulis actionum aliorum contractuum, quas ex facti differentia plerasque Prætor immutabat, vt diserte docet Alcia. noster. lib. vltimi. dispunc. cap. vlt.]

¶ In facto enim vt des, datur actio de dolo, & Bartol. in dicta l. naturalis, §. quod si faciam, assignat rationem, quæ omnia sunt secundum communes docto. sententias. Vide tamen, quæ disputando contradicunt Fortu. in l. iuris gẽ. §. & ideo. columna quinta. ff. de pact. & Præpo. Senen. in 4. casu q. 6. colum. 1.]

¶ Primo videbatur ad ipsum emphyteuticarium pertinere interitum totius rei, statim ac perfectus erat contractus, non aliter ac in emptore, vt supra titulo primo, §. cum autem, cuius contrarium dicitur ex eo, quia cum dominus remaneat dominus, ei perit.

¶ Item quia in emptione ille, qui vendit, tenetur ad tradendum, & ideo liberatur interitu sine culpa sua secuto, is vero, qui dat in emphyteusim, tenetur ad patientiam, & sic ad factum successiuum. l. ex conducto, ff. loca. & ideo cum habeat tractum in futurum incertum, periculum semper est ipsius domini.

¶ Secundo videbatur, quod damnum partis rei spectaret ad dominum sicut in locatione, in qua fiebat remissio ob similia damna, cuius contrarium dicitur ex eo, quia in emphyteusi merces est modica, quæ traditur in recognitionem dominij, ideo non est in damno sicut in locatione.]

a ¶ Adeo autem. Quia iisdem regulis, & cōstitutionibus consistunt, multa ergo habent inter se communia.

b ¶ Aliquam. Alias non est in litera, aliquam.

sterilia dabātur, vt meliorarentur, sed hodie non tantum sterilia dantur, sed etiam fertilia, nisi in ecclesia, quæ dat sola ea, quæ congrua videntur œconomo, & alijs gubernatoribus ecclesiæ. sic C. de sacros. eccl. Authen. perpetua quoque. Acc.

c ¶ Et venditio, scilicet ex vna parte.

d ¶ Et conductio. Scilicet ex alia.

e ¶ Vtrum emptio. Quod videbatur, cum talis datio alienatio fit, vt in Authent. de nō alien. §. alienationis, collatio. 2. quod locatio non facit, vt ff. eod. l. non solet.

f ¶ An locatio. Quod videbatur, cum mercedem soluere teneretur.

g ¶ Perpetuo. Aliter accipitur, ff. pro socio, l. 1.

* ¶ Simili modo exponit Paulus Iurisconsul. in leg. 1. si ager vecti, vel emphy. pet.

h ¶ Pensio in pecunia.

i ¶ Redditus. in specie.

† Ad interpretationē huius §. vide Fortu. in l. legitima col. 5. ff. de pact.

† .i. similitudinem.

& ab emptione in aliquibus differt, & multipliciter conuenit cum eis, qui iure ciuili fuit introductus. Et interitus totius rei pertinet ad dominum, & particularis ad emphyteutam. hoc dicit. Angelus.

¶ † Adeo [a] autem aliquam [b] † familiaritatem inter se videntur habere emptio, & venditio, [c] item locatio & conductio, [d] vt in quibusdam causis quæri soleat, vtrum [e] emptio & venditio contrahatur, an locatio [f] & conductio, vt ecce de prædijs, quæ perpetuo [g] quibusdam fruenda traduntur † id est, vt quādiu pensio [h] siue redditus [i] pro his domino præstetur, neque ipsi conductori, neque hæredi eius, cuive conductor hæresve eius id prædium vendiderit, aut donauerit, aut dotis nomine dederit, aliove quocumque modo alienauerit, [k] auferre [l] liceat. Sed talis contractus, quia inter veteres dubitabatur, & a quibusdam locatio, a quibusdam venditio existimabatur, lex Zenoniana [m] lata est, quæ emphyteuseos [n] contractus † propriam [o] statuit

* ¶ Emphyteusis descendit a verbo Grę co emphyteuein, quod est plantare, seu inserere. Vnde Alc. noster phytion dici posse ait emphyteuticam pensionem, seu mercedem meliorationis, quæ pro plantis pēditur, hincque vulgus corrupte fictum dicere.

o ¶ Propriam. Agitur ergo cō dictione ex lege ad omnia obseruanda, quæ conuenerūt. Sed numquid emphyteuta potest alij dare in emphyteusim? Respondeo sic. vt in hoc §. & in Authent. de nō alie. aut perm. §. alienationis. coll. 2. Item nūquid illud vtile dominium, quod solum habet, trāsfertur in eum? Respon. sic, cum rei vendicatio vtilis sibi detur, vt ff. si ag. vect. l. 1. & 3. Sed qualiter aget primus emphyteuta contra secundum, vt eum expellat? Resp. rei vendicatione quæ licet de iure sibi nō competat, exceptio tamen opponi nō potest, quia replicaretur, & sic non dominus dominum vincit. Vt C. de transf. l. vbi. vbi de facto tantum agit, & vincit, & ff. de except. rei iud. si quis rem. vel verius, aget præscriptis verbis. Vel dic, ex lege Zenonis ad mercedem.

† Sic exponit glo. 10. q. 2. in §. perpetua, q̄ ponit, quot modis accipit hæc dictio perpetuo.

† Concor. cum hoc tex. c. vlt. cum gl. 1. in princ. ext. eo. tit.

K ¶ Alienauerit. Cum multi sint modi alienandi, vt ff. de pub. l. 3. 4. 5. & 6.

* ¶ Intellige tex. nostrum, cum alienatio fit consentiente domino directo, alias ei auocare liceret debuit enim primo id ipsi domino denunciare, l. vlt. C. de iu. emphy.]

l ¶ Auferre liceat. Interdum autem datur ad certum tempus, interdū in tertiam personam, vel generationē, cum omnia pacta super hoc cōtractu habita valeant. vt infra proxi. Sed ecclesia dat in emphyteusim vsq; ad tertiam generationem tātum, vt in Auth. de non alie. colla. 2. § emphyteusim, Vel (vt puto) etiam in perpetuum dabit, quilibet priuatus. vt hic. & in Auth. de alie. & emph. §. licentiam, coll. 9. Accur. Flor.

Emphyteusis dat ad varia tempora.

¶ Ange. hic distinguit, quod aut seruatur in alienatione solennitas requisita, & valet, & transiret ad omnes, aut non, & non valet, c. 1. de reb. eccl. non alie. lib. 6.

m ¶ Lex Zenoniana, vt C. de iu. emph. l. 1.

n ¶ Emphyteuseos. Emphy. grecę latine dicitur melioratio, hoc ideo, quia olim tātum

¶ Communis doct. resolutio est, quod si requisito domino primus emphyteuta fecit secundum, & eum induxit in possessionem iuxta formam. l. fi. §. necessitatē. C. eod. tunc dominus agit condictione ex d. l. fin. si vero propria auctoritate, & tunc dominus potest eum expellere, & agere rei vēdicatione, non condictione ex l. quia illa est actio personalis, §. sic itaque inf. de actio.]

¶ Adde, q; vbi emphyteuta cōcedit alij prædium emphyteuticum pro certa pēsione annua

SYL.

naturam, neque ad locationem, a neque ad venditionem b inclinātem, sed suis pactionibus fulciendam, & si quidem aliquid pactū fuerit, hoc ita obtinere, ac si naturalis c esset contractus, sin autem nihil de periculo rei fuerit pactum, tunc si quidem totius rei interitus accesserit, ad dominum d super hoc redundare periculum, sin autem particularis, e ad emphyteuticarium huiusmodi damnum venire, quo iure vtimur. f

¶ Cum dominium rei concessæ transit pecunia pro mercede constituta, emptio non locatio dicitur. Aret.

¶ Item quæritur, si cū

nua dicitur contractus libellarius, vbi vero concedens est dominus, proprie dicitur contractus emphyteuticus, Iaf.l.1.nu.29 C.eod. sed ex communi vsu loquendi pro synonimis habentur contractus emphyteuticus, & libellari⁹, Cla. de iu. emphyt. pag.1.

Emphyteusis a locatione in septem differt.

a ¶ Neque ad locationē. Immo differt in 7. Nam hic etiā in specie præstatur pensio, sed ibi in pecunia tantum, vt hic scripsim⁹. Item hic possidet naturaliter sicut fructuarius, vt ff. de acqui.pos. naturaliter. sed conductor non, vt C. commu. de vsuc. l. 1. item hic habet dominium vtile, sed conductor non, vt ff. eod. l. non solet. † Item hic contractus fit in immobilibus tantum, ille etiā in mobilibus, vt in Auth. de alie. & emphy. §. licentiam, coll.9. Item hic agitur condictione ex lege, ibi ex conducto. Item hic contractus iuris ciuilis est, ille naturalis, vt hic dicitur. Item est hic in scriptura, ille etiā sine ea, vt C. de iu. emph. l. 1. & sup. de obliga. ex consensu, & sup. eo. in princ.

† nisi conduxissent ad nō modicū tps, vt ff. si ager vecti. per totū. Fab.

SYL. ¶ Hæc procedunt in conductione ad modicum tempus, sed in conductione ad longum tempus adhuc sunt differentiæ, quia in locatione remittitur pensio ob sterilitatem, in emphyteusi non. Item in caducitate, quia emphyteuta non cadit, nisi per triennium steterit quod non soluerit, conductor vero secus. Item quo ad meliorамenta, quia colonus repetit, emphyteuta vero non, vt tradit Iaf. in l. s. in glo. C. eod.]

Emphyteusis differt a uēditione i tribus.

b ¶ Neque ad venditionem, quia hic pēsio præstatur, ibi res libere transit. Item ab hoc res reuocatur, sed ab emptore non per venditorem, vt C. de rei vend. l. inciuile. Item hic vtile trāsit dominium, ibi directum, vt sup. de re. diu §. per traditionem.

Ius gētiū dr̄ ius naturale.

c ¶ Naturalis. id est iuris gentium, quod naturali ratione est inductū. vt sup. de iu. na. §. quod vero. hic enim est de iure ciuili, vt & alij, vt inf. de act §. de constituta pecunia.

d ¶ Ad dominium. Vt pensionem non hēat.

Emphyteutica res si pereat, cuius erit damnum. Additio.

e ¶ Particularis. i. medietatis vel minus, secundum M. & Io. arg. ff. de vsufruc. etiam & de verb sig. nomen filiarum, §. portionis, & ff. de dam. infe. inter quos §. damni. & de contrahen. emp. domum. Nos dicimus, si aliqd etiam parum remansit, damnū emphyteutæ esse, † arg. huius. 3. & C. eod. l. 1. De hoc dantur tales versus: Res perit tota, tunc nihil dabit emphyteuta. Si pro parte perit, non ita liber erit.

† idem ut Alc. in d. §. portionis. emphyteusis SYL.

¶ Alij dicunt iudicis arbitrio relinquēdum vt dicit hic Christ.]

duo tacita pacta continet.

f ¶ Vtimur. Sunt & duo alia naturalia siue tacita pacta in hoc contractu, vt de eijciendo emphyteutam, si nō soluerit pēsionē per triennium, vt C. eo. leg. 2. §. 1. & in Authent. de alie. §. scite, collat. 2.

* ¶ Adde, qđ potest expelli, vel si per vnū tm̄ annum soluere cessauerit, vbi in instrumento contractus emphyteutici adest iuramentum emphyteutæ, qui iurauit attendere, & obseruare omnia, & singula in ipso instrumēto contenta, & in aliquo non contrafacere, vt tradit Tho. Ferrarius caut. 20.]

¶ Hæc vera. nisi celeri satisfactione moram purgauerit. c. potuit. de loc. quæ arbitrio iudicis remittitur attenta qualitate personarum temporis.]

* ¶ Adde, quod si dominus lapso triennio, vbi sumus in emphyteusi priuati, vel biennio, vbi agitur de emphyteusi ecclesiastica, protestatur etiā absente emphyteuta, quod non intendit ipsum habere amplius ꝓ emphyteuta, non potest emphyteuta purgare moram nisi celeri satisfactione, non facta vero protestatione admittitur ad purgandum moram, secundum Bario. Cæpol. caut. 135. quam omnino vide, incip. Tuscis.

** Expelli quoque poterit, si arbores fingiferas cedāt, vel rem deteriorem faciat, vt not. Bal. in l. diuortio. §. si fundū. sol. matr. cuius opi. attestatur esse communē Pau. Pic. in §. Titia cum nuberet. nu. 120. de leg. 2. & latissime confirmat eruditus Pinel. I.C. Lusitan. in l. 1. in 2. par. sub nu. 60. C. de bo. mat. Item & si velit emphyteuta vendere, quod domino primo denunciare debet, vt C. eod. l. fin. §. 1. Accurs.

* Vide cautelam, vt possit alienare irrequisito domino, quam tradit Cæpol. caut. 22. consilium.]

** Adde, quod nisi sit processum ad traditionem emphyteuta per simplicem uenditionē nō incurrit pœnā caducitatis, Spec. in tit. de loca. §. nunc aliqua, & latius Negus. in tracta. de pign. in 2. par. 3. memb. nu. 79. Tiraq. de retrac. lignag. §. 1. glo. 2. nu. 43. Sed quid si

emphyteuta rem venditam recuperet? Et Barto.censuit non ideo liberari à pœna. in quam vendendo incurrit, in l.si a me, ff.ad l.Falc.de quo latissime differit ibi Alexan. & multo latius Iaſ.in l.vlt.car.pe.ver.20. quæro,C.de iu.emphyteu.]

aurifice Titius conuenerit,vt is ex auro suo a certi ponderis certæque formæ b annulos ei faceret, & acciperet (verbi gratia) decem aureos vtrum emptio & venditio, an locatio, & conductio, contrahi videatur? Cassius ait, materiæ quidem emptionem, & venditionem contrahi, operæ autem locationem, & conductionem. Sed placuit tantum emptionem, & venditionem contrahi. Quod si Titius suum aureum dederit,mercede pro opera constituta, dubium non est, quin locatio & conductio sit.

¶ In hoc contractu veniunt, quæ de natura ipsius venire debent,licet non fuerint expressa.

ADDITIO.

Quod dictum est,emphyteutam posse expelli non soluta pensione per triennium, verum est in emphyteuta priuati, quoniã emphyteuta ecclesiæ cessans per biennium in solutione expelli potest. auth. qui rem, C. de sacrosan. eccle.& no.C.de iur.emphyte.l. 2.& ext. de loc. c. potuit. & in Authẽt.de non alie. §.scire.colla.2.Sed in simplici colono indistincte biennium expectatur, vt ff.loca. quæro, §.inter locatorem.

¶ Adde, quod dominus directus non cogitur accipere pẽsionem ab alio quam ab emphyteutæ, etiã si velit soluere nomine emphyteutæ,quia solutio canonis non solum sit causa liberationis, sed etiam recognitionis domini, vt tradit no. Iaſ.l.2.nu.77. C.eo. Et hac ratione non potest etiam cogi accipere pẽsionem ab emphyteuta pro pluribus annis futuris.Dec.l. cum tempus nu.7.de re.iu.

SYL. ¶ Item quæritur. CASVS ponitur in text. sed prior decisio videbatur magis iuridica, nam auri,cuius dominium transferebatur, emptio erat, operæ autem ad conficiendos annulos loc. emp. enim operarum nõ videbatur considerabilis. Sed dic, quod ratio decidẽdi fuit,quia finis rei spectatur.ille enim nolebat emere aurum,sed annulos. vnde quamuis dominium auri transiret,non operarum.venditio erat in effectu annulorum. quia constabant ex materia,& opera,idcirco dicta est potius emptio quam locatio, quia annuli nõ aurum videbantur, & sic declares,quia alias esset vera prima distinctio tex.

* ¶ Interpretatio huius §.accipienda est ex l.2. ff.eod.vbi omnino videatur, quia inde sumptus est.]

¶ Conductor autem omnia secundum legem c conductionis facere debet, & si quid in lege prætermissum fuerit,id ex æquo,d & bono præstare.

¶ Conductor de leui culpa tenetur.Ang.

¶ Qui pro vsu, aut vestimentorum, aut argenti,aut iumenti, mercedem, aut dedit, aut promisit, ab eo custodia talis desideratur, qualẽ diligentissimus e paterfamilias suis rebus adhibet, quam si præstiterit, & aliquo casu fortuito eam rem amiserit,de restituenda ea non tenebitur.

¶ Contractus locationis ad hæredes transit conductoris Ang.Are.

a ¶ Suo. scilicet artificis.

b ¶ Formæ. Scilicet demonstratæ. Sed quid si certa non est materia demõstrata? Respon. non interest, vt ff. de contrahend. emptio. conuenit, & l. Sabinus. Vel facies punctum in dictione, suo.

¶ Conductor autem. CASVS in tã nouissima regula non est figurandus, nisi literaliter, & no. facile colliguntur ex summario. SYL.

c ¶ Cõductor. Legẽ.id est pacta, vt ff.deposi.l.1. §.si conueniat.

* ¶ Quod pactum sæpe in iure appellatur lex,vide latissime apud Dec. in l.legẽ. 1.no. C.de pact.& quod hic dicitur de cõductore, idẽ est & in locatore, l.ex conducto.ff.eod.]

d ¶ Ex æquo,& bono. Vt vsuras post morã, vt C.eo.præses. Idem econtra, nam conductor agit, vt domus,& ostia sibi reparentur, vt ff eo.ex conducto.

* ¶ De expensis in re conducta factis, vide Bal.in l.1.C.de iu.emph. SYL.

¶ Qui pro vsu. CASVS facile figuratur, quia litera clara est,cuius ratio est,quia contractus vtriusque gratia contrahitur. Ideo casum figura literaliter,& no.tex.

e ¶ Diligentissimus,i. diligens. sic exponitur,ff.eo.si merces, §.qui columnam. nam cum vtriusque gratia fiat locatio,non venit exactissima diligẽtia, vt ff.commo.si vt certo.§ nunc videndũ. Alij proprie ponunt, dicũt speciale in ijs rebus,quę facile possunt frãgi. Superlatiuus pro positiuo quandoque ponitur.

¶ Hæc

Hæc vltima videtur communior, secundũ Christop. hic. In alijs enim tenetur solũ de leui, vt tradit Dec. in l. contractus, in § no. de reg. iur.

* Amiserit. Vel damnum datum sit, quod præuideri non poterat, vt ff. eo. sed de damno.

SYL. Adde an conductor teneatur de incẽdio, Tho. Gramm. decis. 3.

a Mortuo cõductore proprietatis, secus in vsufr. vt C. de vsufruct. si domina. Vel dic vt ibi, & de iure do. si socrus. in fi.

SYL. Et hæc vera vbi iusvsusfructus constituitur, secus si fructus vsque ad certum tẽpus vendantur, vel locẽtur, ut hic per doct.

b Succedit: vt C. eodem.

Mortuo conductore a intra tempora conductionis, hæres eius eodem iure in conductione succedit. b

¶ De societate. c

¶ Omnium bonorũ, & vnius negotiationis tantum contrahi potest societas, in qua damni & lucri sunt partes æquales, nisi inter socios aliter conuentum fuerit. Arc.

Societatẽ coire solemus aut totorũ d bonorum, quam Græci specialiter † κοινωνίαν appellant, aut vnius alicuius negotiationis, veluti mancipiorum vendendorum emendorumque, aut olei, aut vini, aut frumenti emendi e vendendique.

Et quidem si nihil de partibus lucri, & dãni nominatim conuenerit, æquales f scilicet partes, & in lucro & in damno spectantur. Quod sic expressę g fuerint partes, hæ seruari

viam. Sed an moriente scholari, vel recedente substituere potest? Respon. sic de iure conductionis, sed ratio societatis prohibet, quæ preualet, vbi certa persona eligitur, vt infra tit. 1. §. soluitur.

SYL. Hoc verum nisi subrogetur socius æque idoneus. l. idemque, ff. pro soc.

De societate.

Ista rubr. sic cõtinuatur. Dictum est sup. de quibusdam contractibus, qui fiunt consensu, verum quia societas est etiam contractus, qui fit consensu, vt patet, sup. de oblig. ex consensu, §. 1. ideo sequitur rubrica de societate.

c De societate. Est autem societas (vt ait M. T.) duorum pluriumve conuentio honeste contracta ad vberiorem quæstum, & commodiorem vsum. Accur.

Societatem. Totus iste tit. diuiditur in quatuor partes. Primo ponit in quibus rebus possit contrahi societas. Secundo, quę partes possunt esse in lucro, & damno, & si non fuerint a partibus expressæ, quæ intelliguntur. Tertio quando societas, & quomodo finitur. Quarto, ad quid socius tenetur. Secunda ibi, Et quidem. Tertia ibi, Manet autem. Quarta ibi, Socius socio.

SYL. Societatem coire. CASVS in declaratione terminorũ non figuratur, nisi litera

liter, ceteris enim partibus in societate damnum & lucrum debet esse commune. l. si nõ fuerint ff. e. No. summarium.

d Totorum. id est omnium & expresse, vt ff. eo. l. 1. §. 1. & l. 3. §. primo. † Nam hoc nomen. s. totus to ta totum. totitatem ad vltã rem signat.

Omne vero ad plura, quod declara, vt per Dect. in l. omnia in 1 not. ff. si cer. pet.

ADDITIO. Hoc verum, si ad vnam adijcitur, al as si ad vniuersitatem, de illa tan quam de vno prædicatur. lo. Fab.

* No. ex hoc loco, ibi, aut vnius alicuius negotiationis, ꝗ dictio, ali qua, ex ꝓpria sui natura & vi refertur ad rem quampiã singularẽ, uel particularem. ad idem tex. in §. præterea in testatus, sup. de fideicom. hæred.

† Et tunc & socij in me. & me orum bonorum in

SYL. sociũ per medietate dominiũ fine tradi tione trãs fertur, & omnia lu cra vndecunque ẽt si ex publi cis stipendijs proue niant, cõi cantur, dã num tñ ex delicto eã ũi in parte tantum delinquen tis compu tabitur, vt l. cum duo bus, §. fin. ff. eo. Ang.

e Emendi. Item duobus alijs modis. s. simpliciter, vt ff. eo. l. coiri. & l. nec adiecit. Item vnius rei, vt ff. eo. l. societas.

f Aequales. Sic. ff. de hæred. institu. l. quoties, §. hæredes, & sup. de hæred. inst. §. si plures, & ff. eod. l. si non fuerint, & dic æquale fuisse capitale. Accur.

SYL. Vt ergo liqueat materia, dic, quod quandoque inter socios est conuentum de quota lucri, & damni, & illud seruandum est, vt hic, si modo ille, qui plus lucri ferre debet, plus contulerit, l. si nõ fuerint, ff. eo. aliquando est conuentum de lucro, vel de damno tantum, & conuentio facta in vno habet lo cum in alio, § illud, inf. eod. aliquando conuentum est, vt lucrum æqualiter diuidatur, & alter nullum damnum patiatur, & tunc aut is, qui operam posuit, est ille, qui damnum pati non debet. & valet societas, & con uentio, d. l. si non fuerint, §. ita coiri. aut con uerso, & communiter tenetur non ualere, si quis vult non pati damnum, qui ponit tantum pecuniam, aliquando nihil est conuen tum, sed vnus posuit pecuniam, alter operam, & habet locum. q. posita in lege prima. C. codem, ita declarat Salyc. & bene in d. l. si non fuerint.

g Expressæ. Etiam in solo lucro, vt infra eod. §. illud.

a ¶ Conuentio.ſ. talis vt ſequitur.

SYL. b ¶ Tertia ſ.pars lucri,& damni.

¶ De illa. CASVS poſitio non eſt neceſſaria,quia tex.eam facit.Ratio enim dubitã di erat natura ſocietatis, in qua omnia deberent eſſe cõmunia,l.ſi non fuerint, ff eod. Cõtrarium deciditur ex ratione expreſſa in tex.quia opera vnius quandoque eſt pretioſior & vilior ſocietati, quam ſors,& capitale alterius. Notabilia clara ſunt & ea optime colligit hic.Angel.

c ¶ Ad Titiũ. Cõputatio hic ita expedita fiat,vt ſi lucrum in vna re, in alia vero damnum contigerit, vt ſi deducto omni damno lucrum ſupereſt, vnus in duas partes, alius in tertiam partem admittatur eius lucri. Si vero tãtum damnum ſupereſt, is, qui duas partes dãni ferre debet, in rebus, quę ſuperſunt,tanto minus quã alter accipiat, quantum faciat tertia pars damni, vt ff. eo.Mutius.

debent. Nec enim vnquam dubium fuit, quin valeat conuentio, a ſi duo inter ſe pacti ſint, vt ad vnum quidẽ duæ partes & lucri, & damni pertineant, ad alium tertia.b

¶ Valet conuentio inter ſocios, vt maiorem partem lucri ferat alter quam damni, & econtra, & etiam quod lucrum participet alter,& damnum non ſentiat. Et lucrũ dicitur, quod ſupereſt omni damno deducto. Aret.

¶ De illa ſane conuentione quæſitum eſt, ſi Titius & Seius inter ſe pacti ſunt,vt ad Titiũ c lucri duæ partes pertineant, damni tertia, ad Seium duæ partes damni, lucri tertia, an rata debeat haberi conuentio. Quintus Mutius contra naturam ſocietatis talem pactionem eſſe exiſtimauit, & ob id non eſſe ratam habendam. Seruius d Sulpitius (cuius ſententia præualuit) contra ſenſit, quia ſæpe quorundam ita pretioſa eſt opera in ſocietate,vt eos iuſtum ſit conditione meliore in ſocietatem admitti. Nam & ita coiri poſſe ſocietatem non dubitatur, † vt alter pecuniam conferat, alter non conferat, & tamẽ lucrum inter eos commune ſit, quia ſæpe opera alicuius pro pecunia valet. Et adeo e contra Quinti Mutij ſententiam obtinuit, vt illud quoque conſtiterit poſſe conuenire, † vt quis lucri partem f ferat,de damno non teneatur, quod g & ipſum Seruius conuenienter h † ſibi † fieri exiſtimauit. Quod ta-

d ¶ Seruius. Hic Seruius ſibimet contradicere videtur,vt ff.eodem.

¶ L.Mutius. Sed non eſt verũ.nam ibi dicit de facto hoc eſſe non poſſe.ſ.vt damnum,& lucrum ſit in eadem ſocietate, cum damnũ lucro, & contra lucrum damno deducto intelligatur,vt ibi dicitur, & inf.eod. §.verſ. & adeo.

¶ Huic affine eſt quod tradit Accurſ.in d.l. illud, ver.lucrum, & ver.poterat per illum tex.& ibi Bal.& recentiores,C.de colla.lucrũ id dici,quod ſupereſt deductis oneribus.]

e ¶ Et adeo, Hæc pacta inæqualia tunc demum locum habent,quando alter plus contulit operæ vel induſtriæ quam alter,vt ff.e. l.ſi non fuerint.in princ. ver.ſi vero placuerit.ſecundum Azo.cum ſocietas ſit fraternitatis ius,vt ff.eo. verum lo.contra,& ſubaudit in l. illa, ſi nõ fuerint.maxime. Alij idẽ quod Io ſed alia ratione, qui a iure conuentionis valeant, non ſocietatis, ff.depoſ. l.1.§. ſi conueniat. Accur.

¶ Hæc communiter approbatur, vt per Chriſtop. hic, de quo dic, ut dixi, ſup.ſuper gloſſ.in verbo, æquales,in princip.& opin.lo. tenet Dec. in l. ſi paſcenda, in 2. not. Cod.de pact. vbi vide pro declaratione huius text. Doct.]

f ¶ Partem. non totũ, alias eſſet leonina, (i) vt dicitur in fabula Aniani,vel Aeſopi, † & ff.eo.ſi nõ fuerint,§.ſi. & l.ſi vnus, §.ſed ſi pretium. in fin.

ADDITIO: Idem ſi nõ habito reſpectu ad lucrum de certa quantitate cautum ſit, puta volo 10. annuatim.etiã ſi concedẽs pecuniam in ſe periculum ſuſcipiat, ſecũdum Angelum hic.

* ¶ Adde ſecundum Docto. in c.nauiganti. de vſur. quod hic tex. nõ debet intelligi de damno in capitali,ſed in alijs lucris & damnis, vt ſcilicet in illis valeat pactum, vt quis lucri partem ferat, de damno autem non teneatur.]

g ¶ Quod & ipſum, ſcilicet dictum hoc proximo caſu.

h ¶ Conuenienter.i. conueniens eſſe ſuæ ſententiæ,quam dixit ſup.eo.§.de illa.

¶ Illud, CASVS Sic figurari poteſt.Conuentum

† l.1.C.pro ſoc.

† Vide in hunc locũ Abb. in c. nauigãti, col.2.ve. nec obſt. §. de illa extra de vſur.

† Ex Apologo aſini, vulpis, & leonis.

† alias ibi, alias neutrum, nec ſibi, nec ibi.

† alias deeſt fieri.

SYL.

uentum su ... us pars lucri sit tertia, al terius reliquum, nec aliquid cautũ expresse fuit de damno contingente, dubitabatur quõ partiendum esset damnum, & videbatur ꝙ æqualiter, quia vbi in societate partes lucri aut dãni non sunt adiectæ, æquales sunt, sup. e. in prin. Cõtra xium dicitur ex illa ratione, quia eadẽ debet esse rõ lucri & dãni, & scdm naturã est, vt eatenus incõmoda ferant, quatenus feruntur commoda, l. scdm naturã, ff. de regul. iur. in contrariũ, allegata procedit ceteris paribus, & nullo sup hoc conuento, sed qñ data est forma lucro, vel dãno, censetur pariter data vtrique. No. sũmarium.]

natum tẽpus. notab. collige vt hic per Doc.]

b ¶ Manet. Renunciauerit. præsenti socio. (i) non absenti, vt ff. eod. sed & socius, §. si absenti.

¶ Intellige secundum glo. in d. l. allegata, ꝙ non valet quo ad renunciantem.]

men ita intelligi oportet, vt si in alia re lucrũ in alia damnum illatũ sit, compensatione facta solum quod superest intelligatur lucro esse.

¶ Particula adiecta in lucro, tacite videtur adiecta in damno, & ecõtra. Aret.

¶ Illud expeditum est, si in vna causa pars fuerit expressa, veluti in solo lucro, vel ĩ solo dãno in altera vero omissa, in eo quoque, ꝙ prætermissum est, eandem partem seruari.[a]

¶ Societas soluitur renunciatione, qua soluta, lucrum, quod post renunciationem acquiritur, non communicatur, nisi dolose fuerit renunciatum. Are.

¶ Manet autem societas eousq; donec in eodem consensu perseuerauerint. At cum aliquis renunciauerit[b] societati, soluitur societas. Sed plane si quis callide[c] in hoc renunciauerit societati, vt obueniens aliquod lucrũ solus habeat, veluti si totorum[d] bonorum socius, cum ab aliquo hæres esset relictus, in hoc renunciauerit societati, vt hæreditatem solus lucrifaceret, cogitur hoc lucrum communicare. Si quid[e] vero aliud lucrifaciat, quod non captauerit,[f] ad ipsum solum pertinet. Et vero cui renunciatum est, quicquid omnino post renunciatam societatem acquiritur, soli conceditur.[g]

¶ Morte vnius ex socijs soluitur societas. Item interitu rei, vel publicatione bonorũ. Item si vnus ex socijs bonis cesserit. Aretinus

a ¶ Seruari. No. eandẽ rõnem cõtrariorũ, sic, ff. de lega. 3. l. fi. § fin. & ff. fam. ercis. si filia. alias ẽ l. si vni. §. item Papin. arg. cõtra. ff. de lib. & posthu. commodissime, & ff. loca. l. ea lege. 1. resp. & ff. de nego. gest. si quis negotia.

¶ Sol ex distinctione Bart. in l. inter stipulantem, §. sacram, ff. de verb. oblig. & dic, vt per Ang. hic.

ADDITIO. (i) Vel eius procuratori, alias non tenet nisi in præiudiciũ renunciantis. Ang.

c ¶ Callide. Idem & si intempestiue renunciet.

** Adde, ꝙ ex causa licitum est ẽt ante tempus renunciare veluti si pmissa non seruentur, si socius sit rixosus & damnosus, si ea re frui nõ liceat, cuius gratia contracta est societas, si socius renuntiãs diu, & inuitus reipubl. gratia absuturus sit, l. si conuenerit, l. vel. l. idemque, ff. e. tit.] Item & si expediat non renunciari, vt ff. eod. actione §. Labeo, & l. sed & socius, §. fin.

d ¶ Totorum id est omniũ hoc expresso, vt ff. eo. l. 3. § 1 alias contra, vt ff. eodem, nec adiecit.

¶ Manet autem. CASVM non expedit figurare, quia plana est ratio, ꝙ ea, quæ cõsensu contrahuntur, eodem cõsensu distrahantur. Nec obstat, ꝙ pro rõne dubitandi posset adduci, ꝙ in contractibus re nõ integra, nõ licet alteri resilire a cõtractu inuito socio. l. sicut, C. de act. & obli. quia hoc est verum in contractibus habẽtibus certum & determinatũ finem, vt emptio, & huiusmodi. secus in societate, quæ aliquando finiri eadem voluntate potest, nisi sit contracta ad determi-

e ¶ Si quid. Alias, si quidem sic, ff. ex quibus causis in possessio. ea. l. Fulcinius, §. quod si aduersus, sic, ff. eo. actione. §. diximus.

f ¶ Non captauerit. i. non præcogitauerit.

* ¶ Alias captare est illecebris, obsequio, donis, spe maiorũ aucupari. inde captatoria institutio, quæ hac ex causa facta est, vt ab aliquo quis instituatur, vel legatum consequatur, l. captatorias, de hær. instit. qua de re Alc. meus, c. 31. lib. 2 Pater.

g ¶ Cõceditur. No. hic quinque modos soluẽdæ societatis, hic & sequẽtibus quatuor §.

SYL. SYL.

Sunt & alij duo, vt inter emptionem rerum naturali vel ciuili, vt ff.eo.verum,§.fi. Item cum ab alio stipulor animo nouandi, vel iudicium cũ aliquo dicto animo nouandi, vt ff.eo.actione, 1.resp.

Societas multis modis soluit.

** Adde tres alios modos, vnus est, cum separatim socij agere & negotiari cœperunt. l. itaque eo. tit. alter cũ vnus ex socijs agit, vt sua portio sibi detur. l.actione § principi.eod.tit.tertius, si seruus socius manumittatur vel alienatur. l. si id § vl.eo.titu. quos modos & alios relatos a gl.latius tractat Pet. Vbal. in tract. de societ. in 11. par. maxime in 1. tit.& 3.colum.

Soluitur adhuc societas etiam morte a socij, quia qui societatem contrahit, certam personam sibi eligit. Sed & si consensu plurium societas contracta sit, morte vnius socij soluitur, & si b plures supersint, nisi in coeunda societate aliter conuenerit. c

Item si alicuius rei d contracta societas sit, & finis negotio impositus est, finitur societas.

Publicatione quoque distrahi societatẽ, manifestum est, scilicet si vniuersa bona socij publicentur. Nam cum in eius locum alter f succedat pro mortuo g habetur. h

Item si quis ex socijs mole debiti prægrauatus bonis suis i cesserit, & ideo propter publica aut priuata debita k substantia eius veneat, l soluitur societas, sed hoc casu, m si adhuc consentiant in societatem, noua videtur incipere societas.

¶ Socius tenetur de leui culpa, vel de tali diligentia, qualem suis rebus solitus est adhibere. Ang.

¶ Socius socio vtrum

SYL. a Soluitur. CASVS figuratio clara est: Enumerat enim quib. modis societas finiatur, & assignat tex. rationem ibi, quia qui societatem & in casibus similiter inferius positis, & quia sunt termini eos nota.

a Morte. idem est in tutela, secus in deposito & mandato, vt ff.de ijs qui no. infa. fur, §.illud.

SYL. Ratio autem differentiæ assignatur ibi per gl.quæ tamen non est vera, nec concludit, sed bene posset reddi rõ huius rei, quia qui coit societatem, videtur eligere sibi personam. idem in tutela, non sic in deposito, sed in mandato idem vr̃ tamen potest dici. quod non requiritur illa diligentia, quæ in tutela & societate, in persona mandat. & deposit. vel dic, vt dicit Bar. in l.adeo, ff. eod. quod impediretur libera testandi facultas, l. cum duobus, §.idem respondit, ff.eo.

** Quod dicitur de morte naturali, extende etiam ad mortem eiusdem, quæ accidit maxima, & media capi. dimi. l.verum, §.fi. ff.eodem.

Societas transit ad hæredem nisi in duobus casibus.

b Et si.l.quamuis.Accur.

c Conuenerit, s. vt duret inter superstites etiam vno moriente, non autem ad hæredem transit, etiam ex pacto, vt ff.eo.l adeo & l.nemo.1. nisi in societate vectigalium, vt ff.eo.l.verum,§.in hæredẽ. & l adeo. 1.resp. tũ hæredem

† Oportet

Intellige tamen quòd transit ad primum hæredem tantum, non ad alium, glos. in l. nulla, ff.eodem.

Et nisi denuo consentiant, vt ff.e.l.plane.

SYL. perficere inchoata a defuncto l.heres socij, ff.eo.

ADDITIO. Item nisi iura mento hinc in de appositio, qa forte de iure canonico tenetur etiam in persona hæredis, nec morte omnius ex socijs solueretur p c. cum cõtingat. extra de iureiur. secundum Io.Fa.hic.

d Item si ali cuius rei. Vt duo tabernarij de vẽdendo vinũ in foro.

e Publicatione. quæ publicatio fit propter delicta, vt ff. de bo. dam. l.1.1.resp.

f Alter. Alias, alius. s.fiscus.

g Pro mortuo. Sic ff.eod. actione, § publicatione.

h Habetur. Sed quid si hoc socius, cuius bona publicata sunt ratione operæ socius erat, non rerum quod esse potest, vt sup.e.§.de illa. ver. nam. & ita? Resp.idem, eum libertatem, vel vitã vel ciuitatem amittat, vt ff.de bo.dam.l. 1. & inf.prox.§ innuitur.in fi.

i Bonis suis cesserit. Quod facere potest, † ne in carcerem detrudatur, vt inf.de actio. §.fi.& C.de cessio.bono.l.1.

* Non tamen omnino liberatur. sed in postea quæsitis quatenus facere potest conuenitur.d.§.fin.

Cessio bonorũ quare fit.

† Non tñ semp, vt p Soc.i trac. fal.reg.46.

K Debita. Quia fisco vel priuatis debebatur. ff.eo.actione, §.1.

l Veneat.i.vendatur.

m Sed hoc casu.q d. non sicut superiori proximo.s.quando bona fuerũt publicata, nam hic viuens & in ciuitate existẽs sibi postea acquirere potest, vt ff.de cessio. bon.l.5.

Socius socio. CASVS figuratio clara est. nam rationem dubitandi ponit tex. noster. rationem autem decidendi colligere potes ex tex. in §.fi.sup.quib.mo.re contra.ob. vbicunque.n.commoditas est communis, videtur tantum quod leuis culpa in eo contractu consideretur. Nõ socium de leui culpa.

tan-

tantum teneri. Item, q mala electio socij est in culpa, & imputari debet eligenti.]

a ¶ Pro socio actione. Quæ est directa ab vtraque parte, vt inf de pro. so. li. §. ex quibus dam, & finita societate nascitur, vt C. eo. tan diu. nisi in casu, vt ff. eodē. actione, §. nonnunquam.

b ¶ Passus est. Qui de solo dolo tenetur, & lata culpa, quæ dolum repræsentat, vt ff. dep. l. qd Nerua & ff. si quis test. li. esse iuss. fue. l. 1. §. non autem. Adde tex. in §. præterea, su. qui. mo. re cōtrahi. ob. & §. sed is, infra de obliga. quæ ex deli.

c ¶ Teneri, nisi alter tātam culpā præstiterit quantam & iste. & afferret par damnum: quo casu compēsatur culpa: idem dolus cū dolo, vt ff. de compē. si ambo. & de dolo l. si duo.

eo nomine tantum teneatur pro socio actione,[a] si quid dolo commiserit, sicut is, qui deponi apud se passus[b] est, an etiam culpæ, id est desidiæ, atque negligētię nomine, quæsitum est: prævaluit † tamen etiam culpę nomine teneri[c] eum. Culpa autem non ad exactissimam diligentiam dirigenda est. Sufficit enim talem diligentiam communibus rebus adhibere socium, qualem suis rebus adhibere solet.[d] Nam qui[e] parum diligentem socium sibi assumit, de se † queri, sibiq; hoc imputare debet.

† l. cū duobus. §. venit l. soci9 socio. ff. e.

† alias qui dēr, hoc ē sibi impātate debet.

¶ Intellige vt declarat Alexand. in d. l. si ambo. in addit. ad Bar.

SYL. ** Ad illud, quod dicitur in text. socium teneri nomine culpæ, vide Deci. in l. contractus versi. 9. de reg. iur. vbi infert etiā, quod cum socius teneatur de leui culpa tenetur de furto. l. cum duobus, §. damna. ff. eo.

d ¶ Solet. Ante contractā societatem, † & in hoc discrepat à depositario. qui vt in presenti tenetur, sic ff. dep. l. quod Nerua. sic est in eo, cum quo habeo rem cōem sine societate vt ff. fam. ercis. l. hæredes, §. non tantum. ¶ Declara hanc gl vt per gl. in l. cum duob. §. 1. ver. venit, ff eod.

† Scilicet si tūc erat diligērior aliàs secus vt per gl. i l. cū duobus §. j. ff. eod.

e ¶ Qui parum diligentem. Sic sup. qui. mo. re contrah. obli. §. præterea.

** Adde, q socius non condemnatur socio nisi in quantum facere potest i. deducto ne egeat, §. sed & si quis. inf. de actio. gl. in l. verum in ver. debetur ff. eodem.

¶ De mandato.

Cōtinuatio. ¶ Obligationum aliæ re contrahuntur, alię verbis, alię lrīs, alię consensu. vt sup. de obli. Itē earū, quæ ex cōsensu, aliæ per vēditionē aliæ per locationē & conductionē, aliæ per societatē, alię per mandatum. vt sup. de obl. ex consensu. in princip. de trib. primis dixit nunc de quarta. s. de mandato. Accur.

Mandatum. ¶ Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primo ponit quot modis mandatū contrahitur & illud per exēpla declarat. Secūdò q fines mandati non sunt prætereundi. Tertiò, quomodo mandatum finiatur, & quando mādatum possit renunciari. Quartò, q mādatum debet esse gratuitū. Secunda ibi, Is qui. Tertia ibi, Recte. Quarta ibi, In summa. Diuisio.

¶ De mandato.

¶ Mandatum obligatorium cōtrahitur pluribus modis: nec obligatur quis, si mandatarij gratia tantum mādet h. d. Aret.

Mandatū[f] cōtrahitur quinq; modis,[g] siue sua tantū gratia aliquis tibi mandet, siue sua & tua, siue aliena tantum, siue sua & aliena, siue tua, & aliena. At si tua tantū gratia † mandatum sit,

† aliās ibi mandatum sit.

¶ Mandatum. CASVS. non ponitur nisi literaliter in declaratione terminorū. Not. quibus modis mandatū contrahatur. Item q gratia mandatarij tātum non contrahitur.

f ¶ Mādatum. Mandatum est officium gratuito ab eo, qui susceperit, exhibendum. Nisi enim fiat gratis, incipit esse locatio, si non erat facturus a hās tale factum ideoque locari consueuit, vt infra eodem, § fin. & fit per verbum rogo, volo, mando, supplico, & similia, vt ff. eod. l. 1 §. 1. Mandati diffinitio.

SYL. * ¶ Adde, quod Accursi. in l. 1. in versic. sed ego, ff. quod iussu. constituit differētiam inter mandatum, iussum, & rogationem, sed aliud visum est Decio in tub. C. de manda. princ. vbi tenet, quod data terminorum similitudine nihil interest.

g ¶ Quinque modis. immo videtur quòd sex, vt sequitur. Sed dic quinque, scilicet obligatorijs. Vltimum enim, scilicet quando tātum tua gratia, non est obligatorium, vt ff. eod. tit. l 2. §. fi. Item secundum † o. est quodam aliud sextum obligatorium: vt cū sua gratia, & tua, & aliena aliquis tibi mandat, vt emas fundū pro se & te, & Titio. Accurs. & exemplifica, vt ff eodem si procuratorem §. si tutores, vbi tutor mandat cōtutori suo, vt seruum necessarium emat pupillo: & sic gratia mandantis, & mandatarij, & pupilli, contrahitur mandatum. Mandatū multis modis contrahitur.

¶ Reprobatur hęc opin. secundū Christ. per doct. Additio.

doct. quia talis casus tanquam mistus comprehenditur sub simplicibus, quæ respõsio est falsa, quia pariter esset superflua positio casuum cõpositorum hic facta: nec releuat respon. Christo. quod hic de duabus personis tantũ, quia eadem ratio erat in compositione pluriũ psonarũ, quæ erat in duab⁹: quia omnino dicitur casus mistus, quando mutatur vel additur noua persona. l. ius ciuile, ff. de iustitia & iure.]

a ¶ Obligatio. Nisi dolus & calliditas intercedant, (i) vt ff. de regulis iuris. consilij.

*¶ Declara secundum Decium ibi.]

ADDITIO

(i) Intellige si sit consilium rei honestæ, nec esset aliàs facturus. Et tamẽ tertio, qui ex hoc damnificatus fuerit, indistincte tenetur, vt per Ang. hic.

¶ Mandantis. CASVS similiter hic non figurabitur nisi literaliter, cum declaret terminos propositos. Nota quando cõtrahatur mandatũ gratia mandãtis tantum. Item quod credere sub vsuris potest esse gratia mutuãtis, & recipientis mutuum. Item, quod hoc tempore poterat prius conueniri fideiussor, quã principalis: cetera dic, vt per Angel. hic, qui sigillatim ea persequitur.

b ¶ Gereres, & tunc quia suscepit mandatum, non quia gessit, tenetur, vt ff. eodem. si remunerandi. §. 1.

c ¶ Sub vsuris. In hoc est vtilitas mutuantis propter vsurarium lucrum, Sed contra ff. de vsur. cum quidam, §. si pupillo in fin. Sed ibi debet subaudiri, tantum. Vel dic, nõ sunt propter lucrum inductæ, scilicet principaliter, vt ibi: secundario tamen sic, vt hic dicitur. Accursius.

¶ aliàs tibi mandatũ sit.

tia † mandatum sit, superuacuum est mandatum: & ob id nulla ex eo obligatio, a nec mandati inter vos actio nascitur.

¶ Ad cognoscendum cuius gratia mãdatum fiat, inspiciendum est cuius vtilitatem concernit illud, quod mandatur: & dicitur illius gratia celebratum. Aretinus.

SYL.

¶ Mandantis tantum gratia interuenit mandatum, veluti si quis tibi mandet, vt negotia eius gereres, b vel vt fundum ei emeres, vel vt pro eo sponderes.

¶ Tua gratia, & mandantis, veluti si mandet tibi, vt pecuniam sub vsuris c crederes ei, d qui in rem ipsius e mutuaretur, aut si volente te agere cũ eo ex fideiussoria causa, mãdet f tibi, vt cum reo agas periculo mandantis: vel vt ipsius periculo stipuleris ab eo, quẽ tibi † deleget in id, quod tibi debuerat.

¶ Aliena autem tãtum causa interuenit mandatum, veluti si tibi aliquis mandet, vt Titij negotia gereres: vel vt Titio fundum emeres, vel vt pro Titio sponderes.

¶ Sua & aliena, veluti si de communibus suis & Titij negotijs gerendis tibi mandet: g vel vt sibi & Titio fundum emeres, vel vt pro eo, & Titio sponderes.

¶ Tua & aliena, veluti si tibi mandet, vt Titio sub vsuris crederes: † quia si sine vsuris pecuniam crederes, h aliena tantum gratia intercedit mandatum.

¶ Mandatum gratia mandatarij tantum nõ est obligatorium, sed dicitur proprie consilium. Aret.

¶ Verior est sol. quam ponit hic Christoph. quòd aliquando vsuræ veniunt ex stipulatu: & dicũtur lucrum: aliquando propter moram: & secus, quia tunc veniunt tanquam interesse & damnum.]

d ¶ Et puta pcuratori mãdantis.

e ¶ Ipsius. Scilicet mandantis: & in hoc est vtilitas mãdantis.

f ¶ Mandet, scilicet fideiussor. & hoc casu agetur contra fideiussorẽ mãdantem actione mandati, non ex stipulatione prima si nouandi animo hoc mãdatum intercessit, vt ff. eod. si mandato meo, in fin. l. Si autem nõ nouandi animo, agitur ex prima causa, vt ff. de procur. l. licet. §. ea obligatio. in fin.

*¶ Quod hoc textu significatur, posse creditorem, omisso reo principali agere cum fideiussore, id iure veteri obtinebat: sed hodie reo præsente non permittitur prius intercessorem conueniri, quam reus inuentus sit minus idoneus, auth. præsente. C. de fideiuss.]

g ¶ Mandet. hic agi potest duabus actionib. mandati. s. contra mandantem & negotiorum gest. contra Titium, quæ datur & mandanti, vt C. de neg. gest. si mandatum.

h ¶ Crederes, scilicet mandauerit.

† Delegare e vice sua aliũ dare reum creditori, vel cui is iusserit l. delegare, ff. de noua.

† aliàs q̃ vt sine.

a ¶ Tu

a ¶ Tua tantum gratia. hic autem addunt Doctores sextum modum: quod dicunt supra eod. in princip. in gl. immo videtur &c. in fin. gloss.

b ¶ Ex consilio. Nota bonam regulã, quẽ de consilio nõ teneri. Fallit tamen in casibus, q. his casi bus dicitur, vt ff. de dol. q. si cũ scires. & ff. de proxene. l. 2. Sed certe ibi fuit fraudulentum consilium, vt ff. de reg. iur. l. consilij. Item fallit vt ff. ad l. aqui. l. liber homo. 1. respon. & infra de iniur. §. non solum. & ff. de iniur. l. non solum, in princ. & §. Proculus, & ff. q. vi aut clam. semper. § 1. & ff. de fur. si qs vxori. §. cum Titio. & ff. de ser. cor. l. 1. 1. respon. & §. persuadere. Sed hoc in maleficijs: ideo non datur mandati: tenetur tamen vel de dolo, vel alijs actionibus. Itẽ alias facturus nõ erat in prędictis casibus: alias obtinet hæc regula, vt hic, & ff. eodem. si remunerandi, §. plane. Sed certe nec his casibus videtur teneri, vt infra proxim. §. sed dic non tenetur illi, cui tale consilium præstatur, vt ibi: sed illi, in cuius læsionem consuluit, vt hic dicimus. Vnde dici potest, quod nec his casibus fallit dicta regula, cum dicat nõ teneri illi, scilicet cui consilium præstitum est, nisi in casu illius l. ff. de dolo. quod si cũ scires, & illius l. ff. de proxene. l. 2. Eandem glo. habes, ff. eo. l. 2. §. fi.

Cõsilium non facit quẽ teneri nisi in casibus quibusdam.

† Magis delinquit mandans quã consulens Bald. l. 1. col. 2. C. de seru. fugit.

¶ Tua tantum gratia [a] interuenit mandatum, veluti si tibi mandet, vt pecunias tuas in emptiones potius prædiorum colloces, quam fœneres, vel ex diuerso, vt pecunias tuas fœneres potius, quam in emptiones prædiorum colloces. Cuius generis mãdatum magis consilium, quam mãdatum est: & ob id non est obligatorium, † quia nemo ex consilio [b] mandati [c] obligatur, etiam si non expediat ei, cui mandabatur: cum liberum [d] cuique sit apud se explorare: an sibi expediat consilium. Itaque si otiosam pecuniam domi te habentem hortatus fuerit aliquis, vt rem aliquam emeres, vel eam crederes: quãuis non expediat eam tibi emisse, vel credidisse, non tamen tibi mandati tenetur. Et adeo hæc ita sunt, vt quæsitum sit, an mandati teneatur, qui mandauit tibi, vt pecuniam Titio fœnerares. Sed obtinuit Sabini sententia, obligatorium esse in hoc casu mandatum: quia non aliter [e] Titio credidisses, quam si tibi mandatum esset.

¶ Mandatum rei turpis, vel contra bonos mores, non valet. Ang.

¶ Illud quoque mandatum non est obli-

Deci. in l. consilij, ff. de reg. iur. * Et ibi & docet quis dicitur consilium præstare Quo modo autem cognoscatur, an qui consilio paruit, alias fuisset facturus, vide Ang. in l. 1. ff. de eo per quem fac. erit.

c ¶ Mandati, scilicet actione.

d ¶ Liberum, scilicet suscepto consilio: sed suscepto mandato necesse est consũmari, secundũ Ioan. nisi congruo tempore renuncietur, vt infr. eodem. §. mandatum, & ff. eod. si mandauero. § fina. & ff. commo. l. in commodato §. sicut.

e ¶ Non aliter. Hoc esse videtur pro opin. Pla. qui dixit duo, scilicet, vbi consulo certæ personæ mutuari te neo: ita demũ, si alias facturus non erat. vbi autem nõ est designata aliqua persona, non teneor, etiam si alias facturus non erat. Sed Ioan. in vtroque casu dicit contra. Nam primo indistincte teneor, siue alias eras mutuaturus, siue non. Secundo autem cum distinctione: non alias: & facit pro eod. ff. eo. si remunerandi. §. planè, & sup eod. §. tua & aliena. in fin. & ff. de neg. gest. l. 1. in fin. & l. 4. Nec obstat quod hic dicitur: quia & si alias etiam factu tus erat, tenetur quia mandauit, vt dictũ est: vnde potest subaudiri, maxime quia non aliter &c.

Additio. ADDITIO. Hæc opin. Ioan. veluti communior approbatur, de quo in l. si remunerandi. §. plane ff. eod. Christoph.

SYL. ¶ Dic, quod regula est, quòd consilium non obligat: & ratio est, quia consilium non necessitat cap. cum olim. de arbit. & explorare quis debet &c. vt hic dicitur in tex. & ideo si consilium necessitatet, vt in officiali, tenetur. Item si consilium sit dolosum, etiã si dolus sit causa impulsiua. Item in delictis, etiam si alias erat facturus, omnino punietur, licet mitius, prout latius declarat

¶ Illud quoque. CASVS. In notissima regula non esset figurandus: tamen pro ratione dubitandi posset adduci tex. in l. non solum, §. si mandato, ff. de iniur. vbi tenetur mandans iniuriam alteri inferri, sed responsio facilis est, teneri ex iniuria offenso, non offendenti: hic autem agitur de obligatione, quæ oritur inter mandantem & manda- SYL.

da:a-

datarium. Not. die vt per doctor.]

a Non est obligatorium. Etiam si iuramentum intercederet, vt in Authen. scenicas non solum, §. 1. coll. 5.

SYL. Facit cap. nō est obligatorium. de regul. iur. lib. 6. & intellige contra bonos mores de iure canonico, qui. s. inducunt ad peccandum, vel contra bonos mores qui continent turpitudinem: secus si sit contra bonos mores non continentes turpitudinem de iure ciuili: ita declarat Dec. in l. pactum quod dotali. in fi. C. de pact.]

Et facit ad hunc §. ff. eo. si remunerandi, §. rei turpis, & l. si mandauero. 2. §. qui aedem, & ff. de arbit. l. si cum dies. §. compromisso, & sup. de inutil. stipulat. §. quod turpi. & ff. de verbo. oblig. l. generaliter, & l. seq. & ff. de cond. instit. conditiones.

† Vide in hunc locum Au. Ge. lib. 1. c. 13.

gatorium [a] quod contra bonos mores [b] est: veluti si Titius de furto, aut de damno faciendo, aut de iniuria faciēda mandet tibi. Licet enim poenam istius facti nomine praestiteris, [c] non tamen vllam habes aduersus Titium [d] actionem.

¶ Mandatarius nō debet excedere fines mandati: & quatenus excedit, non habet actionē mandati. Angelus Aretinus.

¶ Is, qui exequitur mādatum, [e] † non debet excedere fines mandati: vt ecce, si quis vsque ad centum aureos mandauerit tibi, vt fundum emeres, vel vt pro Titio sponderes, neque pluris emere debes, neque in ampliorem pecuniam fideiubere, alioqui non habebis cum eo mandati [f] actionem: adeo quidem vt Sabino & Cassio placuerit, etiam si vsque ad centum aureos cum eo agere volueris, inutiliter te actu rum. Sed diuersae scholae auctores recte vsque ad centum aureos te acturum existimant:

b Contra bonos mores. Hic quaeritur, quid si mādaui tibi, vt illi nomine meo iniuriā inferres, an teneor? Resp. vtique, arg. ff. de damn. infect. l. damni. §. si mandato.

* Tenetur & mandans, & mandatarius l. non solum. §. si mandato, ff. de iniur.

c Praestiteris. s. ei, cui commissum est maleficium: vt poenam dupli: & ita licet intersit mandatarij, tamen non agit: quia nec interesse fingitur, vt ff. de cond. inst. filius, & melius, ff. de regul. iuris, l. quod quis ex culpa. in fin.

d Titium. s. mandantem.

Is qui. CASVS figuratur in exēplis positis in tex. & ratio clara est primi dicti. Sed dubitabatur, quando excedebantur fines mandati, an in concurrenti quantitate valeret, & videbatur, quod nō Sabino & Cassio, ea ratione qua dictū est, supra in § fideiussores, de fideiuss. at contrarium deciditur: quia hic non est indiuiduitas vt ibi, & maiori summae inest minor: & qui sine voluntate domini in re aliena facit aliquid, censet potius donare. Praeterea rationem dubitādi maximam faciebat tex. in l. diligenter, ff. e.

vbi dicitur, quod qui excedit fines mādati, aliud facit: vnde si aliud est, quod factum est, nō potest dici valere in concurrenti quātitate, quia illud totum est aliud, quod non debet scindendo aliud postea effici, sed ratio iā allegata decidendi fuit, quia maiori summae inest minor, & summa diuidua ē, nec obstat ratio dubitandi, quia dicitur aliud quatenus excedit. vel dic, quod ibi erat aliud tam respectu rei quā summae, vt in exemplis positis declaratur. Not. regulam, quae quotidie allegatur: quod mandati fines custodiēdi sūt. Item, quod mādati excessus valet in concurrenti quantitate.]

e Mandatū. scilicet certae formae. Nam quandoque habet certam formā, & tunc habet locū quod hic di: & ff. eo. diligenter: quandoque non & tunc bona fide facere debet, vt ff. eo. l. 3. & probatur etiā haec distinctio ff. eod. si quis pro eo.

* Pro plenissima cognitione materię huius, §. vide Ias. in l. si procurator. C. de proc. qui diligentissime illa persequitur.]

SYL. * Adde quod non dicitur excedere fines mandati, qui exequitur connexa mandatis, Mars. l. 1. §. Diuus Hadrianus. de quaestio.]

f Mandati actionem. Sed nec certe neg. gest. secundum B. & Io. & est pro eis. C. de neg. gest. l. vlt. & ff. de neg. gest. qui aliena, §. libertos, & de pec. si creditor, §. 1. Sed M. dabat vtilem neg. gest. actionem, & respondebat illi l. si. de neg. gest. quia specialis ibi fuit prohibitio. (1) Sed certe miror de hac opinione, cum videatur lex expedita, quae etiā vtilem denegat expresse, vt ff. eod. si pro te, & ff. de aedil. edi. l. 1. §. causa.]

Mihi semper placuit opinio Sal. in l. praeterea, ff. eod. quod ille, qui excedit fines mandati, non habeat actionem mandati, vt hic: de alia vero actione sit dicendum, quod aut emptio est facta nomine mandatarij: & nō compellitur tradere: non mandati actione, quia in tali summa non est mandatum. nō

neg.

neg. gest. quia suo nomine non est gestum: aut nomine mandantis: & potest habendo ratum, & offerendo pretium, rem habere: ꝙ si tradita iam sit res, dicendum, quòd aut in traditione notificauit pretium, & censetur rata habita, & tenetur ad totum neg. gest. aut non: & tenetur approbare totum.

ADDITIO (i) Quo casu non habet etiam vtilem, nisi in causis pijs & necessarijs: puta alendo liberos, vel faciendo quod tendit ad exonerationẽ vel euasionem personæ seu infamiæ mandantis, vt per Ioan. Fab. & Angel. hic.

a ¶ Mandati actionem. pro pretio dato. vt ff. de in rem verso. l. si fundum.

b ¶ Emeretur.

quæ sententia sane benignior est. Quod si minoris emeris, habebis, scilicet cũ eo mandati[a] actionem: quoniam qui mandat, vt sibi centum aureorum fundus emeretur, is vtique mandasse intelligitur, vt minoris (si possit) emeretur.[b]

¶ Mandatum re integra potest reuocari: & re integra finitur morte: succurritur tamen ei, qui ignorauit mandatum reuocatum. Aretinus.

Est autẽ illa ratio, quia maiori summæ minor inest, vt hic, & ff. de verb. oblig. l. 1. §. 2. & l. inter stipulantem. §. 2. & ff. de arbit. dic. §. si plures.

** Generaliter permissum videtur mandatario declinare a forma mandati, vt maiorem vtilitatem afferat mandatori. l. si quis mihi bona, §. sed si mãdauit. ver. quod si ex parte, ff. de acquir. hæred. vbi doct.

ADDITIO. Et hæc vera, vbi negotium, quod mandatur, respicit damnum vel vtilitatem mandantis, vel mãdatarij: secus si tertium tantum, quia non potest ampliari, nec restringi tanquam odiosum, vt in cap. cui, de non sacerdotali. de præben. in 6. Io. Fab.

SYL. ¶ Recte &c. CASVS ita figurari pōt. quærebatur, an mandatum reuocari posset saltẽ re integra, & videbatur ꝙ nō: ratio est, quia cum in contractu requiratur voluntas mandantis & mandatarij, non videbatur altero inuito per vnũ reuocari posse. l. sicut. C. de actio. & oblig. contrarium deciditur, & ratio assignatur in glo. in ver. euanescit.]

c ¶ Recte. Nam si non recte, non est necesse reuocari, vt sup. eo. §. illud.

Mandatũ facili⁹ reuocat̃ q̃ alij contractus.

d ¶ Euanescit. Speciale est in mandato: ut sic facile reuocetur per voluntatem vnius partis tantum: in alijs enim contractibus non sic, vt C. de action. & obligatio. l. sicut quæ est contraria huic. Et est ratio, quia hic non statim interest: & ideo non statim hinc inde nascitur obligatio, quæ ex interesse datur, vt ff. eodem. si procuratorem, §. mandati actio. & facit ad hunc §. ff. de iu. omn. iud. & quia, & ff. de minor. quod si minor. §. Scæuola, & C. de repu. hæ. l. fin. & ff. de ritu. nupt. l. plerique.

¶ Recte[c] quoque mandatum contractum, si dum adhuc integra res sit, reuocatum fuerit, euanescit.[d]

† ¶ Item si adhuc integro[e] mandato mors alterutrius interueniat, id est vel eius, qui mandauerit, vel illius, qui mandatum susceperit, † soluitur mandatum. Sed vtilitatis causa receptum est, †. si eo mortuo qui tibi mandauerat, tu ignorans eum decessisse, executus fueris mandatum,

SYL. *¶ Limita hũc tex. secundum Dec. in l. singularia. num. 24. ff. si cert. peta. nisi mandatũ interuenerit contemplatione mandatarij: quia tunc non potest reuocari.]

† Simile in c. 1 causis. ibi, cũ res nō esset integra cũ gl. sup verb. integra. extra de elect.

e ¶ Item si adhuc integro. Sed vsquequo dicitur integrum? Resp. si mandata fuit emptio, donec arrhas dederit vel alias se emptori obligauerit: & idem in similibus. Et (vt breuius accipias) si iã cœperit interesse mandatarij, non est res integra, alias sic, argu. ff. eod. si procuratorem, §. mandati. Si vero non est res integra, non finitur mandatum nisi in iudicio. vt ff. de iudic. tam ex contractibus, §. fi.

Vtrũ decisio isti⁹ §. locũ habeat ĩ mãdato ad pias cãs, uide Bai. l. fi. ff. de sol. & in l. mandatum. Co. mand.

† alias vt si.

(i) Sed quid prodest. si non finitur mandatum re non integra? Respond. quia per hæredem cœpta negotia debent consummari, vt ff. pro soc. l. fi. licet noua inchoare necesse non sit, vt ff. de neg. gest. nam & Seruius, §. si viuo. & ff. pro soc. hæres socij, quod non est re integra, cum nullum cœptum sit.

*¶ Adde, ꝙ post litem contestatam non nisi causa cognita potest mandatum reuocari. l. post. ff. de procur.

*¶ In quibus casib. extinguatur morte mãdantis, & in quibus nō, ostendit Ias. in l. more col. 3. & 4. ff. de iurisd. omn. iud. & Dec. in c. relatum, in 1. & 2. col. de offic. deleg.]

**Adde, ꝙ mandatum extinguitur morte prælati, vel rectoris, licet procurator effectus fuisset eo viuo dominus litis tex. est in clem. fin. de procu. secus in procuratore personæ sęcularis l. nulla, Codic. de procu. quomodo ergo hoc casu concipienda erit sententia, quia si nominabitur defunctus, videtur sententia non tenere? Alexan. in d. l. nulla elicit communem & tutiorem opin. esse, vt iudex dicat, cōdemno talem procuratorem, quōdã Titij defuncti, procuratorio nole hęredum,

vel

posse te agere mandati actione: alioqui [a] iusta & probabilis [b] ignorantia tibi damnum afferret. [c] Et huic [d] simile est quod placuit si debitores manumisso dispensatore Titij, per ignorantiam liberto [e] soluerint, liberari eos: [f] cum alioqui stricta iuris ratione non possent liberari, [g] quia alij soluissent, quam cui soluere debuerint.

¶ Mandatum potest ab initio non acceptari: sed postquam est susceptum, debet executioni mandari: nisi ex iusta causa, & congruo tempore recusatur. h.d. Aret.

¶ Mandatum non suscipere cuilibet liberū est: susceptum autem consummandū est, aut quam primum [h] renunciandum, vt per semetipsum, aut per alium eandem rem mandator exequatur. Nam nisi ita renuncietur vt integra causa mandatori reseruetur eandem rem explicandi, nihilominus mandati actio locum habet: nisi iusta causa [i] intercesserit, aut non renunciandi: aut intempestiue renunciandi.

¶ Se summat.

¶ Mandatū & in diem differri, & sub cōditione fieri potest.

¶ Mandatum debet esse gratuitum: alias transit in alium contractū. Aretin.

¶ In summa [k] sciendū est, mandatum, nisi gratuitum † sit, in aliā formam negotij [l] cadere: Nam mercede [m]

vel eorum, ad quos ea res pertinet, & ita valebit sententia.]

ADDITIO. Tu dic, quod in mandata iurisdictione res definit esse integra etiam per solam citationem. In mandato vero procuratoris ad iudicia, si sit actoris, per lit. contesta. si rei sufficit, quòd dominus pro eo sciēte, vel volente satisdederit. In procuratore autem ad negotia sufficit fecisse præparamenta necessaria? puta sine quibus principale negotium expediri non potest. Ang.

a ¶ Alioqui. i. si non posses agere. Accur.

b ¶ Probabilis ignorantia. Quæ est in facto alieno, † vt hic. & ff. eo. idemque. §. pen. aliàs non est probabilis, vt ff. ad Velleian. quamquam. & C. de rescindē. vend. quisquis & ff. de ædil. edic. l. 1. §. causa.

c ¶ Afferret. Quod esse non debet.

d ¶ Et huic simile. Scilicet proximo casui.

e ¶ Liberto. primo dispensatori, & seruo.

*¶ Dispensator, vt ait Alciat. in l. vrbana familia. ff. de verb. sign. est qui impendia domus curat, & victui præest, dictus ex eo, quod pecuniā expendat, vel quod rōnes dispendat. i. procuret & consideret, calculumque ducat.

f ¶ Liberari eos. Facit. ff. si cert. pet. eius qui in prouincia & C. de sol. l. si cum seruus.

g ¶ Non possent liberari. Nisi in casibus vt inf. quib. mod. tolli. obli. in prin. dicemus.

¶ Mandatū non suscipere. CASVS in tā notissima regula non figuratur nisi literaliter: cuius ratio est. i. sicut C. de actio. & obli. & sicut reuocari potest re integra. ita renunciari, quando iam non incœpit interesse. Nota, quod ea, quæ ab initio sunt voluntatis, ex post facto sunt necessitatis. Item. quod non

renunciari re integra: & quòd in diē & sub conditione differri, & mandari potest.]

h ¶ Quam primum. s. potest fieri.

i ¶ Iusta causa. Puta casus fortuitus. Nam de dolo tenetur, & lata culpa, & leui, & leuissima, secūdum B. & Ioā. vt C. eo. l. in re mandata. & l. à procuratore. Alij dicunt de leuissima mandatarium non teneri, sed de dolo tantum, quando gratia tantum mandantis sit: vel de leui culpa, quando vtriusque gratia, instar aliorum contractuū, vt ff. de reg. iu. cōtractus. Sed primum videtur verius, cū hic cōtractus multum discrepet ab alijs cōtractibus.

¶ Adde, quòd cōmunis conclusio secundum Deci. in l. contractus. versicu. primo in mandato, ff. de regu. iur. est, quod regulariter in mandato veniat dolus, lata, & leuis, in ijs scilicet quæ medio crem exigunt diligētiam: in ijs vero, quæ maximam, etiam leuissima. In ijs, quæ modicam, veniat tantum dolus & lata, quæ vera sunt in actione directa, secus in cōtraria, quia venit leuissima l. si seruus communis, §. quod uero & ibi Bart. ff. de fur.]

¶ In summa. CASVS in tam nota regula non figuratur nisi ad literam: nam lex ipse sui ipsius rationem ponit, dicendo, quod vbi merces constituitur, transit in aliam speciem contractus: quod notandum est.

k ¶ In summa. i. breuiter amodo hunc titulum expediamus.

l ¶ Negotij. i. contractus.

m ¶ Mercede. s. vt mercede, vt quia aliàs nō erat pariturus mandato: si autem alias pariturus erat, & constituatur aliquod salarium gratia remunerandi, non minus erit mandatum,

Mandatarius de quatuor tenetur.

SYL.

† Qualiter intelligatur gratuitū. vide Alex. in l. 1. §. fi. ff. eo. in additio. ad Bart.

SYL.

** † l. vlt. ff. pro suo.

SYL.

SYL.

datum, vt ff. eod. l. si remunerādi, 1. respon. Et ad huius rei euidentiam distingue. Quia aut est incertum re, & genere, puta si dicam tibi, Bene retribuam tibi hoc seruitium, vel recognoscam: & tunc non potest peti quicquam, vt C. eo. salarium, & ff. eodem, q mutuam, §. salarium. (i) Aut certum genere, licet incertum specie: vt dabo tibi equū vel par vestimentorum: & tunc potest dici, quod valeat conuentio salarij, cum non sit prorsus incertum, vt ff. eodem, l. fideiussor. secus in ijs, quæ ponde re, vel numero consistunt, vt ff. de lega. 1. l. si hominem. Si autem certum omnino: tunc, aut stipulatione pmittitur, & tunc certi condictio ne petitur. Si autem fine sti pulatione, & in continēti an te mādatum, vel post, petitur actione ex eo contractu, scilicet contraria mandati in formata. Si autem ex interuallo, s. postquam contrahentes ad alia diuertissent negotia, petitur officio iudicis, vt C. eo l. 1. & ff. eod. salarium, & C. de pact. petens, & ff. de duob. reis. l. duobus in fi. Accurs.

† Aliās de obligōnibus q̄ qua si ex cōtra ctu nascū tur alias d̄ obligatio nib. quasi ex contra ctu.

ADDITIO. (i) Potest tamen officio iudicis peti, sicut quando nullo modo fuit promissum: dummodo non constet: quod sine præfatis verbis gratis fuisset pariturus. Angelus.

constituta incipit locatio, & conductio esse. Et, vt generaliter dicamus, quibus casibus, sine mercede suscepto officio, mandati siue depositi cōtrahitur negotium, his casibus, interueniente mercede,[a] locatio & conductio intelligitur contrahi. Et ideo si fulloni [b] polienda, curandave quis dederit vestimenta, aut sarcinatori sarcienda, nulla mercede constituta neque promissa, mandati cōpetit actio.[c]

¶ De obligationibus, quę ex quasi contractu nascuntur.

a ¶ Interueniente mercede. Scilicet in pecunia numerata, vt diximꝰ supra loca. in prin. Item hæc regula generalis est vera, nisi sit talis persona, quæ non consueuerat locare operas suas: vel res talis, quæ non consueuerat locari. tunc enim non locari, sed præscriptis verbis agitur, vt ff. de præscri. verb. l. si tibi. & l. naturalis. §. at cum do.

Fullo Sarcinator. b ¶ Fulloni. Fullo est, qui lauat, & tingit pannos, & etiam polit eleuando superflua. Sed sarcinator econtra, qui sarcit, & addit vbi est scissum vestimentum, vel pannus & consuit: vnde & dicitur, iste habet sarta tecta: quia cum essent facta, sunt reparata ex quibusdam adiunctionibus, vt ff. de vsufruct. hactenus.

¶ Aduerte obiter, quia Docto. non videntur intelligere qd sit sartum tectum. Nihil enim aliud poterat, nisi integrū non diminutum. Qui ergo locabat ędesibi fieri sartas tectas intelligebat integras, & quibus nihil desit. ita declarat Festus, & latius Budæus in dic. l. hactenus. SYL.

¶ Valet argumentum a sufficienti partium enumeratione. Aret.

Post genera [d] contractuum enumerata, despiciamus etiā de ijs obligationibus, quæ quidem non proprie nasci ex contractu intelliguntur: sed tamē quia non ex [e] maleficio substantiam capiunt, quasi ex contractu nasci videntur.

c ¶ Actio. Immo videtur pscriptis verbis competere, vt sup. loca. §. 1. Solut. vt ibi.

¶ De obligationibus, quæ ex quasi contractu nascuntur.

¶ Ex gestione negotiorum absentis oritur hinc inde actio negotiorum gestorum: quæ datur directa domino etiam ignoranti, contraria vero gerenti. Angelus.

¶ Rubricæ Iustius continuatio sumitur ex §. sequens. supra in titulo de obligatio. vbi dicitur, quod obligationum quædam sunt ex contractu, quædā ex quasi contractu, &c. Et quia dictum est supra de obligat. ex contractu, sequitur de obligationib. ex quasi contractu. & etiam hic continuatur in tex. Ang. Continuatio.

¶ Et hæ omnes obligationes, quæ oriuntur ex his quasi cōtractibꝰ, sunt penitus de iure ciu. vt declarat Deci. in c. 1. in 2. col. de pbat. SYL.

Post genera. ¶ Totus iste titu. diuiditur principaliter in duas partes. Primo ponit continuationem rubr. & de quo est tractaturus. Secundo illud per exempla declarat. Secunda ibi, Igitur cum quis. Diuisio.

d ¶ Genera. i. materies, vel diuersitates contractuum, vt sup. de obli. §. si. vsque huc.

e ¶ Ex maleficio, Subaudi, vel quasi, vt sit bona argumentatio. sic inf. de oblig. quæ ex quasi male. in princ.

¶ Igitur. CASVS literaliter tantum figuratur in declaratione terminorum. Not. summarium. Item, quod vbi datum est mandatum, nō competit actio neg. gest. Item, quod sicut gestor habet dominum obligatum, si

bene

bene gerat: ita dominus habet obligatum gestorem, si male gerat. Item, quod in reddenda ratione a neg. gestore habetur ratio exactissimæ diligentiæ: & sic venit levis culpa. Item, quod non sufficit in alienis adhibere eandē diligentiam quam in suis, si modo diligentius administrari poterant.]

Hic locus sumpt⁹ é ex l. exma leficijs §. 1 ff. de acti. & oblig.

† Tā masculos, q̄ feminas cōplectit' l. 3. ff. eo l. uerbū hoc et uer. sig.

† Idē si pōteris absq; ei⁹ mādato glo. l. 1. ff. eod.

a ¶ Igitur. Quia de ijs obligationibus, quę ex quasi contractu sunt, dicere debemus, incipiamus de hac, quę ex sola prouenit amicitia, vt infra eod. §.

b ¶ Vltro citroque, i. hinc inde possibile est eas nasci. nam ex vna parte tantum quādoque agitur: vt si alterius non interfit, sed sua tantum.

ADDITIO. Nota verba legalia significare habilitatem & potentiam, licet semper significare non possint, vt no. sup. de iust. & iure, in princ. secundum Christophor.

† Adde l. 1. & fi. ff. de nego. gest.

¶ † Igitur[a] cum † quis negotia † absentis gesserit, vltro citroque [b] inter eos nascuntur actiones, quæ appellantur Negotiorum gestorum. Sed domino quidem rei gestæ aduersus eum, qui gessit, directa competit actio: negotiorum [c] autem gestori, contraria: quas ex nullo cōtractu proprie nasci manifestum est. Quippe ita nascuntur istæ actiones, si sine mandato [d] quisque alienis negotijs gerendis se obtulerit: ex qua causa ij, quorum negotia gesta fuerint, etiam ignorantes obligantur idque [e] vtilitatis causa † receptum est, ne absentium. qui subita festinatione coacti nulli de mandata negotiorum suorum administratione, peregre profecti essent, desererentur [f] negotia: quæ sanè nemo daturus esset, si de eo quod quis impendisset nullam [g] habiturus esset actionem. Sicut autem is, qui vtiliter gessit negotia, dominum habet obligatum [h] negotiorum gestorum: ita & contra iste quoq. tenetur, vt administrationis reddat rationem quo casu ad exactissimam [i] quisque diligentiam compellitur reddere rationem, nec sufficit talem diligentiam adhibere, qualem suis rebus adhibere solet, si modo alius diligentior commodius administraturus esset negotia.

c ¶ Negotiorum autem gestori. Licet etiam vnum negotium sit gestum. ff. de neg. gestis l. 3. §. negotia. sic inf. vi bon. raptor. in prin. & ff. vi bono. rapt. l. 2. §. quod ait Prætor.

* ¶ Directa actio quandoque in iure appellatur principalis, l. in commodato, ff. cōmo. sciendum est autem actionem directam dici bifariā, aliquando enim dicitur ad differentiam actionis contrariæ, vt hoc tit. aliquando eius, quæ vtilis appellatur. Directa est, quæ datur ex uerbis, & mente legis: vtilis quæ ex mente tantum, glo l. antepen. ff. de neg gest.

d ¶ Sine mandato. Scilicet eius, cuius negotia gesserit: & sic soluitur. C. de neg. gest. l. mandatum.

SYL. ¶ Dic ut hic per Christoph. quod aliquando quis mandat geri negotium ad se tantū pertinens: & habet locum actio mādati, & cessat actio negot. gest. aliquando mandat geri negotium commune cum alio: & quatenus est respectu sui oritur actio mādati respectu alterius, negot. gestorum. & ita procedunt tex. allegati.]

e ¶ idque. Scilicet, vt repetat quod impendit: nisi denunciatio inhibeat, vt C. cod. de neg. gest. l. fin. vel paterna affectio, vt C. eo. l. si paterno. & l. qd in vxorem, & ff. eo. l. si q. Vel obsequium: q̄ est, si libertus patroni negotia gerat, vt C. eod. l. officio. His enim casibus nihil repetitur: alioquin quandoque reperitur in quātum locupletior est, vt dicemus, infr. §. proximo.

Negotiorū gest. cet tis i casib. nō repetit q̄ īpendit.

* ¶ Similis gl. est, in d. l. si paterno.]

f ¶ Desererentur negotia. Quod in multis noceret, vt ff. eod. l. 1.

* * Negotiorū alienorū quatuor genera esse ait, & exponit glos. in l. si pupilli. §. idē ait in ver. ipso gesto. ff. eo. tit.

g ¶ Nullam. Cum neminē sit verisimile suam pecuniam iacere, vel effundere, vt ff. de prob. cum de indebito. §. 1.

Iactare suū nemo p̄sumitur.

h ¶ Obligatum, i. in solidum: dummodo sit vtiliter cœptum negotium: licet diuersus exitus sit secutus, vt ff. eo. sed an ultro. §. 1. in casibus tamen non tenetur in solidum, vt si pupillus est, cuius negotia sunt gesta.

¶ Considera an requiratur, quod sit gestum non cœptum, ut uidetur de mente Iurisc. in d. §. 1.]

SYL. Negotiorū dñs nō sp̄ ī solidū tenetur.

¶ Item si animo deprædandi gessit, ut ff. eo. l. pupilli. resp. & §. sed & si quis negotia mea. item & si ad noua negotia † gerēda accessit, vt ff. eod. si negotia. Item si pacto hoc actum est, ut C. eo. negotiorum. Item & si fuit in culpa gerens, vt ff. eo. l. siue hæreditaria. Item si fuit in mora, ut ff. de leg. 1. cum res, §. finali.

† Id est q̄ nō solitus fit dñs facere.

ADDITIO. Et est ratio, quia in omnib⁹ istis casibus gerēs tenetur etiā de casu fortuito & in eis non sufficit esse cœptum utiliter, nisi utilitas perduret, ut not. glo. in l. si negotia. in uer. b. sit solitus, ff. de neg. gest. Ang.

i ¶ Ad exactissimam. No. gestorē interdum

de

ficit talem diligentiam adhibere, qualem suis rebus adhibere solet: si modo alius diligentior eo commodius administraturus esset negotia.

¶ Actio tutelę directa, & contraria oritur ex quasi contractu.

¶ Tutores [a] quoque, qui tutelæ iudicio tenentur, non proprie ex contractu obligati esse intelliguntur: (nullum enim negotium inter tutorem, & pupillum contrahitur) sed quia sanè non ex maleficio [b] tenentur, quasi ex cõtractu teneri videntur. Hoc autem casu mutuę sunt actiones. Non tantum enim pupillus cũ tutore habet tutelæ actionem, [c] sed † & contra tutor cum pupillo habet contrariam [d] tutelæ, si vel impenderit aliquid in rem pupilli, vel pro eo fuerit obligatus, [e] aut rem suam creditoribus eius obligauerit.

Actio ꝓ tutelæ directa, & contraria est ex quasi cõtractu.

¶ Actio communi diuidundo, & familiæ erciscundæ, non oritur ex contractu, sed ex quasi contractu. A rer.

¶ Item si inter aliquos communis res sit sine societate, [f] veluti quòd pariter eis legata, donatave esset, & alter eorũ alteri ideo teneatur cõmuni diuidundo iudicio, ꝙ solus fructus ex ea re perceperit, aut ꝙ

de dolo solo & lata culpa teneri: vt si ad deserta negotia accessit, ff. de neg. gest. l. 4. §. interdum. Quandoque de dolo, lata culpa, & leui, & hoc regulariter, vt C. eo. tutori. & ff. eo. l. si pupilli. §. fi. Quandoq. de leuissima, vt qñ alius diligentius volebat administrare vt hic dicitur, & ff. eo. si pupilli, §. videamus.

* Regulariter tamẽ de leuissima culpa nõ tenetur, vt facilius inducantur homines ad gerendum negotia absentium quæ perirent, secũdum Bart. in l. quod Nerua. col. fin. in 11. q. ff. depositi.] Quãdoque de casu, vt in ijs casibus, vbi agitur in quantum dominus locupletior est factus, vt modo supra diximꝰ, eo. §. Accu.

ADDITIO. Et hæc vera in gestis: de neglectis autem tenetur, siue gerere incœpit, & postea dimisit: siue nõ incœpit, dummodo a principio, vt omnia gesturus accesserit. Idem si non vt omnia gesturus, si alius diligens erat gesturus, alias secus. Ang.

** Adde, quod in tutela obligatur tutor de dolo, lata culpa, & leui l. contractus. de verb. signif. & not. Bart. in l. quod Nerua. col. pen. in 10. q. vbi tamẽ excipit duos casus, in quibus tenetur tantum de lata culpa, rationemque affert, quare non teneatur de leuissima, quia. s. tale officium sumitur ex necessitate. At hæredes tutoris de lata tantum culpa conueniri possunt. l. 1. & toto titul. C de hære. tu.] Quid de actione pro tutelæ? Respõ. idẽ cum ad instar actionis tutelæ sit inducta, vt ff. de eo qui ꝓ tut. nego. gest. l. 1. § pro tutore.

d ¶ Contrariam. Quam finita tutela demum intendit, vt modo diximus de directa, vt ff. de contra. action. tut. l. prima, §. finito.

* ¶ Quoties par est ratio in vtroque contrahente, vtrinque nascitur actio directa. vt in emptione, & venditione, in qua æque interest emptoris habere rem, ac venditoris habere pretium. Idem in locatione, & conductione, societate, & similibus. At vbi potior est causa alterius contrahentis, qui potiore iure censetur, habet directam, alter contrariam, vt in commodato, deposito, mandato. potior enim causa est commodantis, deponentis, & mandantis. Scilicet pignus tam creditoris, quam debitoris causa detur. §. vltimo, supra quibus modis re cont. oblig. quia tamen potiore in causa versatur debitor, a quo res ipsa proficiscitur, ei datur directa pignoratitia, creditori contraria.

SYL. ¶ Tutores quoque. CASVS figuratio non exigitur, cum perstet tantum in declaratione terminorum. Not. quod tutor tenetur ex quasi contractu. Item, quod valet argumentum a sufficienti dinumeratione. Item, quod actio tutelæ est mutua: ꝙ directa competit pupillo, contraria tutori.

a ¶ Tutores. s. quondam. Nam quamdiu est tutor non oritur oblig. vt ff. de tut. & ra. di. l. si tutor reip. §. fi. & l. sed non datur. Azo.

SYL. ¶ Glo. est falsa, secundum Bart. in l. nisi finita, ff. de tu. & ra. di. quæ opin. verior est.

b ¶ Ex maleficio. Subaudi, vel quasi, vt bona fit illatio.

c ¶ Actionem. s. directam tenetur etiam alijs actionibus tutor, vt diximus. su. de acti. tu. §. fin. Et ita habes hoc §. actionem tutelæ directam & contrariam esse ex quasi contractu,

e ¶ Obligatus. Vnde absuturum est, quod perinde est, ac si iam abesset. vt ff. de negot. gest. l. 2. in fi. & l. si quis mandato. in fi.

¶ Itẽ si inter, CASVS nõ figurať nisi litteraliter cũ declaret notissimos terminos fa. er. & cõi diuidũdo. Notabilia collige vt ꝓ do. hic

f ¶ Sine, societate. Tunc. n. agerent pro so-

clo. (i).f.si esset societas. Vr̃ ibi q; hic.§.sibi ipsi contradicat: nã nunc dicit q; non est societas, & postea dicit, socius eius &c. sed dic, q; non est societas vera, sed quædã incidens, nam vera contrahitur consensu, vt supra de obliga. ex consensu. in prin. hæc autem præter spem, vt in hoc, §. dicitur.

ADDITIO. (i) Et sic præsupponit, quod non communi diuidundo quod est falsum, per l.2.ff. comm. diuid. Igitur dicit tex. sine societate, quia alias esset contractus nõ quasi, de quo hic intendit. An autem expẽsæ per vnũ ex fratribus factæ debeant sibi postea in diuisione imputari, vide Ioan. Fab. hic.

socius [a] eius solus in eã rem necessarias impensas fecerit, non intelligitur ex contractu proprie obligatus esse: quippe nihil inter se cõtraxerunt: sed quia ex maleficio [b] nõ tenetur, quasi ex contractu teneri videntur.

¶ Idem iuris [c] est de eo, qui cohæredi familiæ erciscundæ iudicio ex his causis [d] obligatus est.

¶ Hæres tenetur legatarijs, & creditoribus ex quasi contractu.

¶ † Hæres quoque legatorum nomine non

† Ex l. ex maleficijs §. hæres. ff. de act. & oblig. SYL.

a ¶ Socius, id est cõsors eius. improprie enim ponitur, vt modo diximus.

* ¶ Vide Deci. in c. cum M. Ferrar. in princ. de constit.]

b ¶ Ex maleficio. Subaudi, vel quasi, vt fit bona illatum, vt supra eodem in princ. & facit ad hũc.§ ff. fam. ercis. heredes. §. non tantum. in fin. §. ff. communi diuidun. l. 2. in fi. 1. respon. & ff. pro soci. l. vt sit pro socio. & l. actione. §. si post distractnm.

** Adde, q; in hac rerum cõsone quis tenetur de dolo, culpa lata, & leui. l. contractus. vbi Dec. de regul. iur. & not. q; leuis cul pa aliter cõsideratur in rebus communibus aliter in alienis. nam in cõibus sufficit talem pręstare diligẽtiam, qualem is rebus suis adhibere solet in alienis autẽ exigitur ea, quam diligẽs pater fa. eiusdẽ cõdõnis & professionis pstare solet. & ita declarat Bart. in d l. q; Nerua. col. 9. ver. ad primũ. & ver. ad secundũ & sequitur. Dec. in d. l. contractus. vers 10.

c ¶ Idem iuris. Non per omnia: quia superius. s. cõi diui. pro rebus singularib. cõpetit. hoc autẽ ad vniuersitatẽ. vt sup. §. proximo. & ff. pro soc. l. pro socio arbiter. Itẽ superius pluries intendi põt, hoc autẽ semel tantũ, vt ff. fam. ercis. l. si filia. §. familiæ, & C. eo. l. 1.

d ¶ Ex his causis. Quas superiori, §. dixim⁹.

¶ Hæres quoque. Casus eadem ratione non ponitur, quia stat in simplici declaratione terminorum. quicquid. n. geritur adeundo, dicitur tacite geri: ideo non contractus, sed quasi contractus dicitur. No. summarium.]

e ¶ Hæres. Ex maleficio. Subaudi, vel quasi.

proprie ex contractu obligatus intelligitur: (neque enim cum hærede, neque cum defuncto vllum negotium legatarius gessisse proprie dici potest) & tamen quia ex maleficio [e] non est obligatus, quasi ex contractu debere intelligitur. [f]

¶ Qui recipit indebitum solutum per errorem, ex quasi contractu dicitur obligatus ad restituendum illud. Aretinus.

¶ † Item is, cui quis per errorem non debitum soluit, quasi ex contra-

f ¶ Intelligitur, scilicet actione ex testamento, vt sup. de leg. §. nostra. Rei vendicatio autem, quæ datur, vt in eodem §. dicitur, numquid est ex quasi contractu? Respond. non puto: quia non est obligatio, vnde non debet dici ex contractu, vel quasi, vt infra de actio. §. 1. Idẽ, scilicet, quod in rei vendicatione, † de hypothecaria dico, quæ similiter legatarijs datur, vt C. cõmun. de legat. l. 1. & in dicto §. nostra supra de lega. (i) Sed vnde nascitur hic quasi contractus, vel vnde oritur actio ex testamento? Respond. adeundo hæreditatem hæres quasi contrahere videtur, vt ff. quib. ex cau. in possess. ea. apud Iulianum, §. fin. & l. seque. Item quid de petitione hereditatis? Respond. & hæc est ex quasi contractu: cum is non contraxerit, qui possidet pro hærede, vel pro possessore: nec etiã deliquit, vel quasi, vnde sequitur ex argumentis, quæ fiunt in hoc titulo, quod sit ex quasi contractu. Item quid de actione finium regundorum? Resp. idem, quia & illa habet similitudines multas cum actione familiæ erciscundæ, & cõi diuidundo, & cum petitione hæreditatis, vt inf. de actio. §. quædam, & ff. de petit. hæred. si bonæ fidei, §. petitor autem hæreditatis, & l. sed & si lege, §. petitio hæreditatis.

Rei vendicatio. quæ datur legatarijs non est ex quasi contractu.

† Hãc glo. hoc loco summopere extollit Franc. Aret. in l. 4. §. Cato. co. 7. ver. sed ista de verb. obli.

† Ex l. ex maleficijs, §. is quoque, ff. de act. & oblig.

Actio finium regũdorum ẽ ex quasi cõtractu.

ADDITIO. (i) Immo differunt. quia rei vendic. nulla præcedente obliga. ex solo dominio causatur? sed hypothecaria ex conuentione, & præsupponit obligationẽ personalem esse vel fuisse: ideo in ea dic idem, quod in actione ex testamento, secundum Ioan. Fab. & Ang. hic.

* ¶ Sed nũquid prohibitus ex iure municipali cõtrahere, prohibitus intelligatur adire hæreditatem? & communiter traditum est

non

non prohiberi, in l. more. de acquir. hæred. aditio enim hæreditatis etiam ex lata significatione verbo contractus non cōtinetur. Alciat. I. lib. de verb. sign.

¶ Item is. CASVS sic figurari potest, quā-

ctu debere videtur. [a] Adeo enim non intelligitur proprie ex contractu obligatus esse, vt si certiorem rationē sequamur, magis (vt supra diximus [b]) ex distractu, quam ex contractu possit dici obligatus esse. Nam qui soluendi animo pecuniam, in hoc dare videtur, vt distrahat potius negotium, quam contrahat. Sed tamen perinde is, qui accipit, obligatur, [c] ac si mutuum ei daretur; & ideo condictione [d] tenetur.

uis eadem ratione, qua superius, non esset figurandus. Contractuum alij contrahuntur re, alij verbis, alij literis, alij consensu. Inter contractus supra, §. primo, quibus modis re contra. obligat. est positus contractus indebiti: ergo non ex quasi contractu, sed ex contractu obligatur. Sed contrarium dicitur hic, & distinguitur, qd aliud est contractus, aliud obligatio. vnde stāt ista simul, quod ex tacito negotio expresse surgat obligatio, vt in toto hoc titulo, illa autē obligatio nō ex cōtractu est, sed quasi: sed quomodo contrahitur ipsa obligatio, hic dicitur, quod contrahitur re, id est, ipsa solutione, & ideo ponitur inter illas obligationes, quæ re ipsa contrahuntur, sed quia in ipsa solutione non agitur de obligando, immo magis de dissoluenda obligatione, non potest dici contractus, sed quia ipsa l. vult propter errorem dare repetitionem, obligat ipsa tacite recipientem: & sic est quidam quasi contractus, & ita declara. Notab. collige secundum Ang.

a ¶ Debere videtur. Nam eo ipso quod soluit, aliquid negotij contrahere videtur, vt ff. de condict. indeb. l. in area. Cum ergo sit ex quasi contractu, ad quid ponitur hæc condictio indebiti inter actiones siue obligationes ex contractu, supra quib. mod. re contra obligat. §. I. quæ est huic contra. Respon. vt ibi in fin. §. diximus.

SYL. * ¶ Immo vere geritur negotium solutionis, nedum geri videtur, secundum Fortu. in l. I. §. I. in 4. not. ff. de pact.]

ADDITIO. Responde, quòd ideo hæc condictio indebiti fuit apposita inter oblig. quæ re contrahuntur, non quia dicatur prouenire ex contractu, sed quia non potest sine re sustentari. ibi igitur posita fuit, vt eius substantia denotetur, hic autem etiam posi ta fuit, vt eius insinuetur origo. quia ex qua si contractu trahit originem. Christoph.

b ¶ Supra diximus, vt sup. quib. mod. re con trahitur obligatio, §. is quoque.

¶ Indebitum solutum ex causa, quæ crescit per inficiationem, non potest repeti: & legata indebita soluta venerabilibus, vel pijs locis non possunt repeti. Aretinus.

¶ † Ex quibusdam, tamen causis repeti non potest quod per errorem [f] non debitum solutum sit. Sic namque definierunt veteres, ex quibus causis inficiando lis crescit, ex ijs causis non debitum solutum repeti non posse. veluti ex lege

c ¶ Obligatur. Scilicet benignitate inspecta, quæ præualet, vt C. de iudi. placuit. Nā nemo debet locupletari cum aliena iactura, vt ff. de condi. indebit. l. nam hoc natura. — Locupletari nemo debet cū aliena iactura.

d ¶ Condictione. Scilicet indebiti, & ita transit dominium in accipientem, aliàs enim cōdictio nulla daretur, nisi contra furem, vt ff. vsufruct. quemadmodum ca. l. fin. sed contra. ff. de acquirend. rerum dom. si procurator ij. Solu. multum interest, an error sit in obligatione, an in re, primo casu transit dominium, vt hic dicitur & condictio oritur, secundo vero nec transit dominium. nec oritur actio, vnde agens exceptione repellitur, vt ff. man. seruum Titij. — † De hoc §. & glo. facit mentio l. in c. vlt. extra de solu. — Error an impediat dñij translatione

¶ Ex quibusdam causis &c. CASVS figuratio facilis est, ratio enim dubitandi surgit ex communi regula, quæ habet, quod indebitum solutū per errorem repetitur condictione indebiti, §. I. supra quib. mod. re contrah. oblig. decisitur tamen contrarium in ijs, quæ crescunt per inficiationem, ea ratione, quia si ab initio soluo, videor transigere, & potius velle soluere, quam in dubio litis ponere: & ideo sicut solutum ex causa transactionis non repetitur, l. eleganter, §. I. ff. de condi. indeb. ita in hoc casu non repetuntur etiam soluta legata pia, generali ratione fauoris religionis, l. sunt personæ, ff. de religio. & sumpt. fu. Not. collige, vt hic per Ang.

e ¶ Ex quibusdam. Iste §. non facit ad hunc tit. sed ponitur hic gratia vberioris doctrinę ad proximam materiam de indebito.

f ¶ Quod per errorem. Licet ponat vnum casum tantum, in quo solutum per errorem indebitum non potest repeti, tamen & alij sex sunt vt si scienter soluit indebitum, nam non habet locum repetitio, vt ff. de condict. indeb. — Soluŭ per errorē indebitū sæpe repeti non pōt.

indeb.lege prima. Item propter sententiam solutum etiam indebitum non repetitur, vt C. de condict. indeb. l. 1. Item propter transactionem, vt ff. de condict. indebit. in summa. in princip. versic. & quidem, & C. eod. l. 2. Item si iurauit quis sibi deberi etiam indebitum deferente aduersario, & fuerit solutum, non repetitur, vt ff. de iureiurand. nam postea, §. primo. Item, quando soluitur in causa, quæ per infitiationem crescit, vt ff. eodē. l. eleganter, §. finali. & Cod. eo. ea q̃, & hic dicitur. Item causa pietatis solutum indebitum non repetitur, vt ff. de condict. indebit. cum is, §. si mulier. Item si est ab alio debitum, licet sit indebitum ab eo, qui dedit, vt C. de petit. hæred. lege de hæreditate.

tum ad alium, vt & modo diximus in lege Aquilia, & hoc secundum quosdam. Sed B. contra. dicit enim de indebito a quolibet: & sic differt a superiori proximo casu: & est speciale in hoc legato, de quo hic dicitur. (1) alias autem, id est in alio legato distinguo: aut soluit sciēter indebitum legatum quocunque modo, & tunc non repetitur, vt ff. de condi. indebi. fideicōmissum. Si autem per errorē iuris idem est, ut non repetatur † sicut debitū naturaliter, sed ciuiliter indebitū, vt C. ad l. Falcid. l. error. nisi sit minor. q̃ repetit vtroque casu per restitutionē in integrū, vt C. si aduer. solut. l. 2. si vero per errorem facti repetitur. de cond. indeb. fideicommissum.

† aliàs si est.

Aquilia, [a] item ex legato: [b] quod veteres quidem in ijs legatis [c] locum habere voluerunt quæ certa cōstituta per damnationem [d] cuicūque [e] legata fuerāt. Nostra autem constitutio [f] cum vnam naturā omnibus legatis, & fideicōmissis indulsit, huiusmodi augmentum in omnibus legatis [g] & fideicommissis extendi voluit: sed non omnibus legatarijs [h] hoc præbuit, sed tantummodo in ijs legatis, & fideicommissis, quæ sacrosanctis ecclesijs, & ceteris venerabilibus locis, quæ religionis [i] vel pietatis [k] intuitu honorantur, relicta sunt: quæ si indebita soluantur, non repetuntur.

¶ Per quas personas nobis obligatio acquiritur.

¶ Obligatio acquiritur etiam per seruum

ADDITIO. Intellige si nomine debitoris soluerit: aliàs secus l. si pœnæ, §. 1. ff. de cond. indeb. Ang.

a ¶ Ex lege Aquilia. Vt si soluam emendando damnum ab alio datum, quasi ego dedissem. videor enim confiteri me damnum dedisse, quod ab alio datum est.† Nam si a nullo datum est, non impediat repetere: sicut nec mihi præiudicat confessio mea, si a nullo datum esset damnum, vt ff. ad leg. Aquil. l. inde Neratius, §. fin. & l. seq. & ff. de inter. act. qui seruum, §. 1. & §. 2. in fin. Sed numquid hæc sunt vera, siue in iure, siue in facto erret is, qui soluit? Respond. cum lex illa. C. eodem tit. ea quæ. non distinguat, nec ego distinguam: & est argu. ff. vt in posse. lega. l. 1. Sed quidam distinxerunt: vt si errauit in iure, non repetat: si in facto, repetat: primæ tamen sententiæ sto, vt ff. eodem. sed si & me putem. Sed contra hunc §. est, ff. de condictio. indebi. eleganter, §. fin. Solut. illa erat pœnalis à principio, hæc autem ex infitiatione, vt hic dicitur, & infra de actio. §. sed furti.

† Vel dicitionem, qa vī soluisse pp dubiū probōnis, vt euitet dolū: ex quo insurgit q̄dam ficti transactio quæ repetitionem impedit.

b ¶ Item ex legato. Quod & ipsum per infitiationem crescit, vt infra de actio. §. item mista. Accurs.

c ¶ In ijs legatis. Scilicet indebite solutis quantum ad soluentem, debite tamen quan-

ADDITIO. (1) Et est ratio, quia licet cesset causa indebiti, non cessat tamen coniectura pietatis, quæ impedit repetitionē. l. cū is, §. si mulier. ff. de cond. indebi. præsertim cum non sit euidenter relictū non esse. sicut dānū datū nō esse apparere nō possit. Ange.

d ¶ Per damnationem. Vt per hæc verba. Damnas esto hæres illum ære alieno liberare vt sup. de leg. §. sed & tale.

e ¶ Cuicunque. Alias, cuique.

f ¶ Constitutio, vt C. com. de leg. l. 2.

g ¶ In Omnibus legatis. i. in omnibus generibus legatorum: quorum antiquitus quatuor erant genera, vt supra de leg. §. 1.

h ¶ Legatarijs. Vt eis solutum indebitum non repetatur.

i ¶ Religionis. Vt monasterijs.

k ¶ Pietatis. Vt hospitalia, & similia quæ nominantur in Authent. de non alie. §. nos igitur. coll. 2.

¶ Per quas personas nobis obligatio acquiritur.

¶ Continua istam rubricā, vt hic in nigro in princip. vel sic. Dictum est supra de obligationibus, tam de illis, quæ contrahuntur re, verbis, literis, & consensu, quam de alijs: nunc sequitur videre, per quas personas nobis acquiritur obligatio.

Cōtinuatio.

vel filium: per seruum quidem in totum: per filium autem quo ad commodum vsusfructus Aret.

EXpositis generibus obligationũ, quæ [a] ex contractu, vel quasi ex contractu nascuntur: admonendi sumus acquiri nobis non solum per nosmetipsos, sed per eas quoque personas, quæ in nostra potestate sũt: veluti per seruos, & filios nostros, vt tamẽ [b] quod per seruos nostros nobis acquiritur, [c] totum nostrum fiat: quod autem per liberos, quos in potestate habemus, ex obligatione fuerit acquisitũ, hoc diuidatur secundum [d] imaginem rerum proprietatis, & vsusfructus, quam nostra decreuit constitutio, [e] vt quod ab actione commodum perueniat, huius vsumfructũ quidem habeat pater, proprietas autem filio seruetur: scilicet patre actionem [f] mouente, secundum nouellæ nostræ constitutionis diuisionem. [g]

Diuisio. EXpositis. ¶ Totus iste titulus diuiditur in tres partes. Primò ostẽditur, quomodo nobis acquiritur per illos qui sunt in totum in dominio vel potestate nostra. Secundo, quomodo per illos, in quibus habemus aliquod ius, vel qui seruiunt nobis bona fide. Tertiò, quomodo acquiritur per illos, qui sunt in dominio nostro pro parte. Secunda ibi, Itẽ per liberos. Tertia ibi, Cõmunem.

¶ Expositis, &c. CASVS non figurabitur nisi litteraliter in traditione regulæ, de qua supra late dictũ fuit in tit. per quas personas nob. acquir. in prin. Notanda collige ex summario.]

SYL. a ¶ Quæ. scilicet obligationes. Sed quid differt hic titul. a superiori, supra per quas personas nobis acquiri. Respond. ille dicit de rebus acquirendis, hic autem de obligatione, vt ibi diximus in rubr. Item quid differt iste ab alio supra. de stipulatione seruor. cũ ibi de obligatione dicatur? Respondeo ille specialis est in obligationibus quæsitis per stipulationem: hic autem in omni genere obligationum loquitur acquirendo per filium vel per seruum. præterquam si sint ex castrensi peculio, vel quasi: quibus casibus nec quo ad proprietatem, nec quo ad vsumfructum patri acquiritur, vt C. de bonis, quæ lib. cum oportet. §. secundo.

b ¶ Vt tamen. Alias est attamen. alias, vt quod, & hic similiter subauditur, tamen.

c ¶ Acquirit. Nisi ab alio possideatur seruus: qui possessori nec dominium nec possessionem quærit, si non ex re eius comparauit, vel ex opera sua: nec domino. si ex re bonæ fidei possessoris, vel opera sua acquisiuit: quia eum non possidet, vt Digest. de acquirendo rerum dominio, si seruus, primo respon. & l. homo liber. §. finali, & infra proxim. §.

d ¶ Secundum imaginem. q. d. fiat hæc diuisio imaginarie. & intellectualiter: nã visibiliter fieri non potest, cum sint incorporalia, quæ non diuiduntur, vt ff. de acquirend. rerũ domin. seruus. §. incorporales, & supr. de vsufruct. in princ.

e ¶ Constitutio. vt C. de bon. quæ libe. l. fi. §. vbi autem.

f ¶ Actionem. Proprietas tamen ipsius actionis est filij vt hic dicitur, & hoc obtinet hodie in omnibus aduentitijs. Sed olim tantũ v. actiones filiofamilias competebant ratione proprietatis: vt iniuriarũ, quod vi, aut clam, depositi, commodati, & actiones in factum, vt ff. de action. & oblig. filiusfamilias, & l. in factum. ¶ Item de dote. ff. solut. matrim. l. 2. & in gloss. in l. si longius. §. primo, in versic. dignitatem, ff. de iudic.

Filiofamilias olim v. actiões cõpetebant rõne proprietatis, quas tñ non exercebat.

SYL.

¶ Has tamen pater exercebat, vel suus procurator, non filius, vt ff. de iniur. sed si vnius, §. at prætor. & §. filio. & l. pater, in fi. nisi pater abesset, vt ff. de iudi. si longius, §. 1. quod etiam in mutuo erat, vt ff. si cer. pet. cum filius. Sed hodie ex omni causa aduentitia acquiritur ipsi filio proprietas, vt hic dicitur, ADDITIO. Dic, vndecũque dictæ actiones in factum descendunt, vel ex edictis prętorum, vel ex interdictis: & est ratio, quia prætor vsus est æquitate, & illa tantum motus: & in illis non tantũ quæritur patri, quin aliquid non remaneat penes filium, vt l. 1. cũ ibi not. C. qui admit. ad bono. pos. ergo non est mirum, si omnes actiones in factum filiofamilias competebant: & ita dicit Bart. in d. l. in factum. Ang. Aret.

Aduentitiorũ proprietas, filij est.

g ¶ Diuisionem. Quam diuisionem lõgum esset hic dicere, sed dicitur plene per ordinẽ in d. l. C. de bonis, quæ lib. l. fi.

¶ Item per liberos. Casus in traditione regulæ non figuratur nisi literaliter. No. summarium: & signa, ꝙ ex duabus illis causis tantum nobis bona fide possessi acquirunt.

* ¶ Item per liberos hoĩes. Not. ꝙ liber homo quãque bona fide possidetur: vt quãdo possessor credit eum seruum esse, & suum: quãque mala fide: vt quando credo eũ seruũ esse, &

Liber quãque bona, quãque mala fide possidetur.

scio meum nō esse, vt ff. de acqu. poss. l. 1. §. sed & per eum. quādoque nullo modo possidetur. licet detineatur: vt quando scit liberum esse. vt ff. de acq. poss. qui vniuersas, §. 1. & ff. de prob. si quis liberum.

a ¶ Vsumfructum. in quibusdam libris est in litera, vsumfructum vel vsum, & secūdum hoc videtur, q per eum seruum, in quo habeo vsum, ex duabus causis acquiram. Sed contra: ff. de vsu. & habi. p seruū. in princ. Solut. dicunt quidam illud corrigi. Vel dic secundum Ioann. q illud verbū, ex duabus, referatur ad solū vsumfructum, alterum vero. s. ex re, ad vsuariū: & sic erit in litera confusio, sicut. C. de collatio. illam. & sup. qui da. tu. poss. §. si quis. Sed in alijs libris non est, vel vsum, & tunc planum est, & nullum est cōtrarium. Accurs.

Seruus vsufructuarius quærit nobis ex re & operis. sed vsuarius ex re tātū.

¶ Liberi & serui alieni bona fide possessi, & serui vsufructuarij, & vsuarij, acquirunt nobis ex re nostra, & ex opera ipsorum Ang

¶ Item per liberos * homines, & alienos seruos, quos bona fide possidemus, acquiritur nobis: sed tantum ex duabus causis, id est, si quid ex operis suis, vel ex re nostra acquirant.

¶ Per eum quoque seruum, in quo vsumfructum,[a] vel vsum habemus, similiter ex duabus istis causis nobis acquiritur.

¶ Seruus communis acquirit dominis communiter pro portione dominica, nisi vni vel iussu vnius fuit stipulatus. h. d. Aret.

¶ Communem seruū pro dominica b parte dominis acquirere certum est: † excepto, eo qd nominatim vni stipulando, aut per traditionem accipiendo, illi soli acquirit: veluti cū ita stipulatur, Titio domino meo dare spondes? Sed si domini vni[9] iussu seruus fuerit stipulatus, c licet antea † dubitabatur, tamē post nostram † decisionem res expedita est, vt illi tantū acquirat, qui hoc ei facere iussit, vt supra dictum est. d

¶ Quibus modis tollitur obligatio.

¶ Si soluitur id, quod debetur, vel aliud loco

possit distribuere obligationem, cuius ipse non est dominus aut capax, in quē vult: ex dominus, cuius contrarium dicitur: & ratio assignari potest, quia stipulari est quidfacti. facta autem vtpote naturalia non sunt abdicata a seruis. l. cū proponas, C. de hæredibus instituendis. cogita, & nota summarium.]

b ¶ Pro dominica, Nisi cū propria nomina eorum stipulationi inseruit: vbi pro virilibus portionibus acquirit, vt ff. de stipul. seru. si communis seruus.

† §. seruus cōis, supr. de stipul. seruo.

c ¶ Stipulatus. s. simpliciter, vel sibi nō domino iubenti, vt statim sequ-tur, alias nullum esset dubium, vt sup. de su. ser. § pe.

† alias dubitaretur.

* † l. vlti. C. per quas per. nob. acquir.

d ¶ Supra dictum est, sup. de sti pul. seru. §. pen.

¶ Quibus modis tollitur obligatio.

¶ Visum est sup. de obligatione inducenda, sequitur videre de obligatione dissoluenda siue tollenda: quia nihil tam naturale est, quam vnumquodq. vinculo, quo ligatur, dissolui posse, l. nihil tam naturale, ff. de reg. iur. Aret.

Cōtinuatio.

SYL. ¶ Quod declara, vt dixi sup. per quas personas acqui. in princ. in gl. 2.

ADDITIO. Tu dic secundū doct. vsuarium poss: vti operis serui in suis fundis, non autem eas alteri locare. Ang.

* ¶ Theophilus respondet, ipsum seruum vsuarium posse saltem operas suas alij locare. Adde, ex operis quoq. quas in cultu agrorū nostrorū præstabit nobis acquiri posse.

SYL. ¶ Communem seruum. CASVS similiter nō figuratur, cum tradat regulam: cuius ratio est, q si simpliciter stipuletur seruus, debet fieri diuisio. sicut fructus rei immobilis, pro portione dominij, non personarum, secundum declarationem tex. in l. seruus cōmunis, 2. ff. de stipul. ser. sed bene dubium videbatur, q nō esset in potestate serui, quærere vni tantū eidem stipulando, quia quantum attinet ad ciuilia non habet voluntaté, l. quod attinet, ff. de reg. iu. nec videtur quod

Tollitur. ¶ Totus iste tit. diuiditur in 4. partes. Primò ponitur, qualiter tollat obligatio solutione. Secū do qualiter acceptilatione. Tertiò, qualiter nouatione. Quartò qualiter consensu. Secunda ibi, Item per acceptilationem. Tertia ibi, Præterea nouatione, Quarta ibi. Hoc amplius.

Diuisio.

¶ Tollitur. CASVS in tam vulgata regula non esset nisi literaliter figurandus: tamen in hoc videtur dubitandum, q solutio pro ignorante, & inuito fieri non possit, ex eo q beneficium regulariter non confertur in inuitum, l. inuito. ff. de reg. iu. contrariū tamen dicitur ex eo, quia hic agitur non solum de interesse debitoris pro quo soluitur, sed & creditoris; & ideo potest beneficium SYL.

in

in inuitum conferri, sed quãdo vertitur interesse tantum alicuius, tunc beneficium in eum inuitum non confertur, vt dicitur in regula. Nota, quod solutione eius qđ debetur, omnis tollitur obligatio, item, quod aliud pro alio inuito creditore solui non potest. sed eo consentiente sic. Item, quòd qs potest soluere pro alio sciente, & ignorante, & inuito: quia naturalis simul & ciuilis ratio dictant, vt quis possit alterius conditionem facere meliorẽ. l. soluendo, ff. de neg. gest. Item, quod quãuis principalis & fideiussoris duæ sint obligationes, tamen vnica solutione dissoluuntur: quia altera est accessoria, & sublata principali ipsa tollitur.]

illius, consentiente creditore, omnis tollitur obligatio, tam rei principalis, quam fideiussoris.

Tollitur autem † omnis obligatio b solutione eius, † quod debetur, vel si quis consentiente c creditore aliud pro alio soluerit. Nec interest quis soluat, vtrum ipse, qui debet, an alius pro eo: libe ratur enim & alio soluente, siue sciente, siue

¶ Cõcor. cũ prin. c. 1. cum sua glo. post med. ibi, itẽ tollitur solõne extra de re. iur. in antiq. *

¶ Solutionis verbũ ptinet ad oẽm obligationẽ, nedum ad eam quæ reqrit numeratio- nem l. solutionis ff de verb. sign.

a ¶ Tollitur. Alias tollitur, alias soluitur. Si tollitur, ergo non renascitur de cetero, vt ff. de solut. qui res. §. aream. & de noxa. l. si alienus, & Cod. de remiss. pignor. cum ex cau. sed contra. Cod. de seni. pac. si debitor. vbi magis suscitatur obligatio eius, qđ debetur, quam tollatur, vt ff de nox. l. electio. §. fin. Sed ibi æquitatis ratione nec sublata dicitur.

* ¶ Ad regulam istius text. vide Iaso. in §. æque. col. 5. inf. de actio. vbi illam limitat, & declarat.]

* * Adde hanc regulam non habere locum, vbi res, quæ debetur, corrupta redditur. Idem si res soluta potest auferri, vt quia alteri pignorata, vel sub conditione legata. Sed & si aliquod ius extrinsecus deficiat, vt quia de euictione cautum non fit, vel non eo titulo habuerim, quo mihi debebatur, sed soluerim pretium, res abesse videtur, & consequenter durat obligatio, Alci. l. Labeo. & Sabinus. de verborum significatione.]

** Circa glos. an actio extincta resuscitetur, & an in iis casibus, in quibus suscitatur, sit eadem cum prima, an alia, recurre ad Bart. in l. Mæuius. §. duobus. colum. 3. vers. sexto oppono. de leg. 2. & tangit Deci. in l. debitori ad fin. C de pac.]

b ¶ Omnis obligatio. Siue re, siue verbis, siue literis, siue consensu, nam de his. supra dic. est a tit. de oblig. vsque huc. Sed nũquid est idem in iis quę ex maleficio sunt, vel quasi? Respon. sic.

SYL. ¶ Hæc vera quo ad pœnam parti applicandam, secus in applicanda fisco. l. ius publicum, ff. de pact.

Obligõne ciuilis tñ solutione tollitur. ¶ Item hæc sunt vera, siue ciuilis & naturalis fuerit obligatio simul, siue naturalis tãtũ, vt hic, & ff. ad leg. Falci. si pupillus, in prin.

Sed numquid ciuilis tãtum tollitur solutione eius, quod debetur? Videtur, quod non, vt ff. de solut. qui hominem. §. fi. & hoc quidam dicunt. Sed contradico. si enim sciens me debere ciuiliter tantum, soluam. sicut econtra, si nudo pacto tibi decem debeam, & soluã causa meæ fidei implendæ, quare non liberer, vt ff. de condictio. indeb. l. fideicommissum? Quod autem in dict. l. qui hominem. dicitur, ideo est, quia aliud operabatur solutio, quam crederet soluens, scilicet repetitionem, cum errabat credens se teneri naturaliter, non ergo mirum, si non facit quod credebat soluens, scilicet liberationem.

¶ Produceret enim contrarios effectus, scilicet liberationem & obligationem, contra l. cum is §. 1. ff. de cond. indeb. SYL.

¶ Item est contra ad hoc. 1. resp. in Authen. vt ii, qui obli. se habe. per. res. § si vero tacuerit col. 6. (1) Sol. illud speciale est. Item contra, ff. de solu. l. si rem meam. item contra, ff. de verb. obli. Iulianus. §. qui fundũ. Item contra, ff. commo. l. 3. § si reddita Sed his legibus licet fuerit facta absolutio, nõ tamen fuit facta, sicut debuit fieri: vnde pro non facta quantum ad hoc habetur. Item contra ad id, quod subiicit, quod demum sciẽte creditore soluitur aliud pro alio. ff. de le. 1. non amplius, §. fi. & l. si domus, §. 2. & 3 & ff. de aut. & arg. leg l. 1. § fin. & C. de don. l. si quis argentum, ff. de sol. qui hominem, & de verb. oblig l. inter stipulantem. §. pen. & l. si seruus, in quibus legibus dicunt, quod liberatur quis soluendo aliud pro alio. Sed hæc specialia sunt, hoc autem regulare.

¶ Quia hæc materia videnda est ab omnibus iuuenibus necessario in lectura ordinaria in l. 2. §. 1. ff. si cert. pet. ideo remittimus ad locum ordinarium. SYL.

ADDITIO (1) Dic quod ideo in pdictis legibus solutio non parit liberationẽ, quia fuit facta aut aliter quam debuerit, aut alteri quam debuisset. Formãda est igitur regula per hunc modum. Solutione eius, quod debetur, facta pleno iure personæ, cui debetur, debitor liberatur, & cessabunt omnia contraria. Christoph.

* ¶ Quod dicitur, debitorem liberari, etiã alio pro eo soluẽte, extende vt idem sit, & si alius pro eo offerat & deponat quod debet secũdum Bar. Bal. & Salic. in l. cum & postliminiũ. C de cap. & postlim. re. l. imita tñ singulariter hunc tex. vt non habeat locum in emphyteusi, non enim cogi potest dñs ab alio recipere solutionem canonis, quam

ignorante debitore vel inuito eo solutio a fiat. Item si reus soluerit, ẽt ij, qui pro eo interuenerunt, b liberantur. Idem ex contrario contingit, si fideiussor soluerit: non.n. ipse c solus liberatur sed etiam reus.

¶ Per acceptilationem tollitur obligatio verbis contracta: aliæ aũt possunt in stipulationẽ deduci per Aquilianã stipulationẽ, & demũ per acceptilationem in totum, vel pro parte tolli, cuiuscunque formæ vel materiæ existant h.d. Ang.

¶ Itẽ per acceptilationem tollitur obligatio. Est autem acceptilatio imaginaria d solutio.

ab ipso emphyteuta, cum eius intersit, propter recognitionem dominij, secundum Bald. in l. acceptam. vlt. col. C. de vsu. & Ias. l. 2. col. 20. q. 26. C. de iure emph.

* ¶ Consentiente creditore. Interdum tamen etiã aliud pro alio soluitur creditori etiam inuito, vt diximus in Authen. de fideiusso. §. penult. & quosdam ex his notauim⁹, supra proxime.

a ¶ Solutio fiat. Patet hic, quòd beneficium confertur in inuitũ. Sed contra. ff. de regu. iur. l. inuito. Solu. illa regula in priuilegijs loquitur, hæc autem in alijs. Vel dic, quod nõ potest directò, potest tamen per medium. † Prima verior est. (i) Sed numquid econtra potest fieri alij solutio inuito creditore? Respon. non vt ff. de noua. l. si Stichum. §. fin. nisi creditori creditoris soluatur, vt ff. de nego. gest. si iib. vel procuratori creditoris, vel et cui exiterit hæres creditor, vel futuro debitori, vel similibus personis, quæ numerantur, ff. de solu. solutam. & ff. de pign. actio. solutum, §. solutam.

† Eodem mõ soluit in l. nec. C. de iu. de lib.

ADDITIO. (i) Tu dic, ꝙ contrarium loquitur, vbi beneficium respicit commodũ contradicentis tantum: secus si etiam alterius, vt in toto titul. de munet. & honor. & hic Angelus.

* ¶ Plau. in Trin. beneficium nullum esse duco id, quod cui facias, non placeat.

b ¶ Interuenerunt. Vt sunt fideiussores, mandatores, & sponsores, vt ff. de except. l. oẽs. & C. de nõ num. pec. l. tam mandatori.

** Not. dr̃iam inter istos. nam fideiussor & ante obligationem, & post accipi potest. mãdator solũ ante. spõsor est qui spõte & a nemine rogatus ꝓ allo intercedet. gl. in auth. de fideius. § 1. sed hi oẽs fideiussoris appellatione continentur, gl. in fi. §. Ins. de except.

c ¶ Ipse solus liberatur. s. fideiussor: & si q. de soluat nomine suo, (i) liberatur ipso iure: reum autem liberat per exceptionem, vt ff. man. si quis, & l. Papin. & ff. de petit. hæred. l. si quid possessor. Si vero nomine rei, liberat ipso iure reum, vt ff. de neg. gest. soluendo. & ff. de nou. l. si Stichum, in fin. Sed si hoc verum est, quod liberatur reus soluẽte fideiussore, quomodo cedet actionem creditor fideiussori, quod facere debet, vt ff. de solu. Modestinus, & ff. de fideius. l. fideiussoribus, quæ sunt contra hanc legem? Resp. illud potest fieri ante solutionem. s. cessio, vel ẽt postea, hoc acto prius: quia videt̃ incessĩ, probatur hæc solõ. ff. de fideius. cum is.

¶ Tu dic scd̃m Christ. ꝙ illa iura loquunt̃, ꝙ ille, cui soluitur, dẽt cedere actiones soluenti, q̃ñ soluenti non esset prouisum de alia actione: sed hic erat ꝓuisũ de actione mandati, ergo] SYL.

¶ Itẽ not. hic vnã obligatiõnẽ parere plures liberationes. & facit supra de duobus reis. §. ex huius modi, & ff. de arbi. si duo.

ADDITIO. Quod in dub. præsumitur ni si essent æque si essent æque principaliter obligati: vt duo rei & duo tutores: quia simpliciter soluendo totalem actionem quæ ambos ligat, dissoluit secundum Ang. hic.

¶ Item per acceptilationem. CASVS satis esset, ꝙ figuraretur literaliter, q̃a stat in declaratione terminorũ. tamen in vno videbatur dubitandũ valde, quare acceptilatio non tolleret alias obligationes, sicut tollit eas, quæ verbis contractæ sunt: & ratio affirmatiua posita hic non respondet huic obiectioni, quia bene fateor, ꝙ eodem vinculo dissolui naturalissimum sit: sed ꝙ volũtas tollendi obligationẽ deducta in acceptilationẽ non tollat alias obligationes, hoc videbat̃ absonũ: & licet videat̃ esse de iure ciuili, & nõ tollere obligationes de iure gen. hoc est falsũ: quia quãuis forma sit de iur. ciui. tñ cõsensus qui in ea est, est de iure gentiũ, quia cõtinet pactũ, & cõuentionem, quo nõ obstãte hoc deciditur quod vides in tex. sed dic vt dicit gl. in ver. ceteræ, quæ tangit hãc difficultatem, licet nõ ita latẽ, ꝙ verũ est, ꝙ non tollit iure acceptilationis, sed bene iure pacti & conuentionis in ea contentæ. SYL.

* ¶ Acceptilationem sic diffinit Modest. in l. i. ff. eo. tit. est liberatio per mutuam interrogationem, qua vtriusque contingit ab eodem nexu absolutio.

d ¶ Item. imaginaria. i. ficta: sic, ff. de regul. iur. l. imaginaria.

¶ Hæc interpretatio vera est.

¶ Vel dr̃ imaginaria. i. per momentũ duratura: sic in Auth. qũo oportet epis. §. 1. coll. 1. & in psal. in imagine pertrãsit homo &c. SYL. Psalm. 38.

ADDITIO. Ipsa acceptilatio tamẽ habetur pro solutione, vt l. si ex pluribus, ff. de accepti. vt in simili etiam dicimus de iurõ, ꝙ hr̃ loco solutionis inter deferẽtẽ & iurantẽ:

non

SYL.

non tamē etiā est proprie solutio, vt l.duobus,§.1.& ibi gl & doct.ff. de iureiur.Ang.

* ¶ Solutionis verbo. an & quando contineatur acceptilatio, docet eleganter Alciat. meus.l.liberationis,de verb.sign. Et not. ex hoc loco,quod tantum opera tur fictio quātum veritas,fa cit.l.qui ad certum, ff.loca.& quo vide Deci. l.singularia.vl ti. not. si cert. pet.]

Quod enim ex verborum obligatione Titio debetur, id si velit Titius remittere, poterit sic fieri, vt patiatur [a] hæc verba debitorem dicere: Quod ego promisi tibi habes ne acceptum? & Titius respondeat, Habeo. Sed & Græce [b] potest fieri acceptilatio, dummodo sic fiat, vt Latinis verbis solet exigi: ἐπερώτηθεν σοι ἔχεις πρόσδεκτον, ἔχω. Quo genere vt (diximus [c]) tantum eæ soluuntur obligationes, quæ ex verbis consistunt, non etiam ceteræ. [d] Consentaneum [e] enim visum est, verbis factam obligationem alijs posse verbis dissolui. Sed & id, quod ex alia [f] causa debetur, potest in stipulationem deduci, & per acceptilationem dissolui. [g] Sicut autem quod debetur, pro parte recte soluitur, [h]

a ¶ Vt patiatur. Et etiā respondeat ei, vt sequitur, & ff. eo. §. I fi.nam sola patientia non prodest. Accur.

b ¶ Sed & Græce. Non solum Latinis, sed et Græcis verbis, dum tamē aptis ad hoc, vt se quitur.& facit, sup.de verbo. obli.§.1.versi.verum,& ff.de verb.obl.l.1.§. fi. Vnde verba Græca in tex.posita sunt huic proposito apta si recte exponantur. Sunt autē talia, Hoper hyposcheßhin si echis prosdecton ? echo. Et sic intelliguntur: Hoper hyposcheßin si.i.quod promisi tibi echis prosdecton ? id est habes acceptum? & respondeatur echo.i.habeo.

Additio.

c ¶ Vt diximus. Supra eodem, §.ibi, quod enim ex verborum &c.

Acceptilatio nō tollit obligationes iuris gentiū.

d ¶ Ceteræ. Scilicet quæ sunt de iure gent. cum acceptilatio, quæ est ciuilis actus, vt ff. de reg.iur.actus.non possit iura gen.tollere, vt supr.de leg.ag.tu.§.fi.quæ sunt vetustiora & firmiora.vt supr.de re.diu.§.singulorum. Sed numquid alias obligationes iuris ciuilis tollet acceptilatio, vt literarum, & emphyt. & similes, vt diximus sup.de iure nat.gen. & ciui.§.ius autem ? Resp.non,cum solā obligationem verbis inductam tollat, vt hic dicitur. Sed certe licet nō possint tolli iure acceptilationis scilicet obligatio iuris gētium & aliæ ciuiles, tamen possunt iure pacti etiā acceptilatione facta,secūdum lo.vt ff.de re scin.vend.& emptio.l.cum emptor. Quod generaliter etiā dicebat M.q; vbicunque fieret acceptilatio inutilis, q; hēar vim pacti, & facit pro eo.ff.de pac.si vnus, §. pen. vbi de hoc.At B.totū contrariū,& est pro eo,ff. de accep.an.inutilis.1.r.fi.& ff. de const.pec. l.1.§.eū q.Sed nos dicimus idē q; M. vbi fuit inutilis rōne rei.vt dictum est.Item idem,q; Bulg. vbi est inutilis ratione cōceptionis, & facit pro nobis.ff.de accept. si acceptolatū.

¶ Et est ratio,quia defectus formæ circumscribit consensum,secus in defectu materię.

* Et latius quando acceptilatio inuulis valeat in vim pacti, vide Alexan.& Imo.in l.1. §.si quis ita, ff.de verb.oblig.& similem gl. habes in d.§. penul. & in d. l.an inutilis. [illegible] Et est ratio diuersitatis, quia minus est peccatū quod nō prouenit ex ppria culpa, vt i primo casu, quam quod puenit ex propria culpa, vt in secundo casu.lo.Fab.

Acceptilatio inutilis ratione rei habet vim pacti sec⁹ si inutilis rōne conceptionis inepte.

e ¶ Consentaneum. & facit ad hoc inf. eo. §.fi.& ff.de re.tur.nihil tam, & C.quando lice.ab emp.dis. l.2.& ff.de pa. ab emptione.

f ¶ Ex alia causa. scilicet quam verbis.

g ¶ Dissolui. Scilicet ipsum debitum. Et nota mirabilem productionem. Nam cum nō patietur contractus alius tolli fuo contrario actu scilicet per acceptilationē, decipitur, & deducitur in quendam non prorsus contrarium actum, vt in stipulationem, quod est obligatorium, & sic fit nouatio in distincte iure isto, vt infra eodem,§.præterea.& ff.de actio.& oblig.obligationum fere,§.fin.& ipsa stipulatio patitur se tolli per acceptilationem vt hic dicitur.

h ¶ Recte soluitur. scilicet volente creditore. Sed nūquid eo inuito debiti pars solui- tur.Respon.aut confitetur de toto debito,& tunc non potest soluere nisi totum, vt ff.de vsur.tutor.§.Lucius,quę est huic contra,nisi volenti creditori, vt hic dicitur.

Solutio particularis an creditore inuito fieri possit.

** Ratio est, quia particularis solutio non minima incommoda solet afferre. l. plane, fam.ercis. Et dictum gl amplia quinque modis primo, vt procedat etiam si solutio esset facienda in diuersis debitis ex eadem tamē causa,l.3.§ si reddita, ff.commo.glo. & ibi Bart.in l.eleganter,§.non solum,in fi.de dolo. Secundo, vt procedat etiam econuerso, scilicet, vt nec creditor possit cogere debitorem ad faciendum particularem solutionem,& Ias.& Alciat.in l.quidam, si cer.pet. Tertio, vt non cogatur recipere ne totum quidem debitum principale sine interesse, vt per omnes Doc.in d.l.quidam. Quarto, nisi etiam soluātur expensæ litis,& gabella soluta per creditorem, Saly.in l.2,C.si anti.cred.

Quin-

Quinto, non cogitur recipere rem debitam deterioratam, nisi & simul soluatur æstimatio deteriorationis. d. §. non solum. Bal. l. 2. C. de cond. fur.]

¶ Aut diffi etur, & tunc pars confessatã tantum recipietur ab initio, vt ff. si cer. peta quidam exi stimauerunt, & hoc etiam casu potest intelligi, q̃ hic dicitur.

** Adde aliàs 11. fallen. quibus cogit creditor particularem solutionem admittere, quarum to. traduntur à Iaso. post Alexã. in d. l. quidam 11. vero est, q̃n illud, quod debetur ex dispositione. l. non hominis, Ale. & Iaso. in l. in executione, §. 1. de verb obl. & Negu. ĩ tracta. de pign. 3. memb. 5. part. nu. 26.

¶ Hæc gl. cõmuniter approbatur.]

cunda enim transit ad tertiam. Et not. quod etiam realis actio deducitur in stipulationẽ facta rei æstimatione, & ita ipsa pecunia fitne rei æstimatio deducitur in stipulationẽ & in acceptilationem, nam ipsa res non potest, cũ nemo rem suam possit stipulari sibi dari, vt sup. de inutil. stip. §. 1. Sed quo modo deducã æstimationẽ, cum non debeatur? Respõ. imo quasi debita est, liberatur enim exceptione quasi a rei vendicatione, si præstat æstimationem, vt ff. de rei vẽdic. eius rei. & l. seq. Si autem ipsam rem in acceptilationẽ deducam, valet iure pacti, secundum B. vt diximus supra eodẽ §. in vers. quo genere. Accur.

Actio realis põt in stipulationẽ deduci.

ita in parte debiti acceptilatio fieri potest. Est autem prodita stipulatio, quæ vulgo Aquiliana appellatur, per quam contingit, vt omnium rerum obligatio in stipulatum deducatur, & ea per acceptilationem tollatur Stipulatio enim Aquiliana renouat omnes obligationes, & à Gallo Aquilio ita [a] cõposita est: Quicquid te mihi ex quacunque causa dare [b] facere oportet, † vel oportebit, præsens in diemve, † aut sub cõditione, quarumcunque rerum mihi tecum actio [c] est, quæque † aduersus te petitio, [d] vel aduersus te persecutio est, † vel erit, quodque tu meum habes, tenes, possides, doloue [e] malo fecisti, quo minus possideas, † quanti quæque earũ rerum res [f] erit tantam pecuniam dari stipulatus [g] est Aulus † Augerius, spopondit Numerius † Nigidius. † Item ex diuerso Numerius Nigidius interrogauit Aulum Augerium: Quicquid tibi hodierno die per Aquilianam stipulationem spopondi, id ne omnes habes acceptũ? Respondit Aulus Augerius: Habeo, acceptumque tuli.

† alias oportebit ve.

† alias desunt hæc verba aut sub cõdõne, sed vtro mõ legaẽ certũ est idẽ eẽ ĩ cõdõnali obligõne. l. si sub ff. eod.

† alias abs te.

† alias erit ve.

† alias q̃ue.

† alias quã ticunque earum.

† alias Agerius.

† alias Negidius.

† Alias q̃d numerius Nigidius A. Agerio spopõdit, id habeatne acceptum Numeri⁹ Nigidius. A. Agerius Numerio Nigidio acceptum fecit.

¶ Interuentu nouæ personæ olim fiebat nouatio, etiam si à pupillo stipulabar, quod alius mihi deberet, non autem à seruo: hodie vero non præsumitur nouatio, nisi expresse hoc agatur. Aret.

ADDITIO. Tu dic, quod quamuis actio realis nec obligationem, nec officium iudicis præsupponat, præsupponit tamen quãdam æquitatẽ, ex qua datur actio, & illa æquitas nouatur p acceptilationẽ. Ang.

¶ Præterea [h] † no-

a ¶ Ita composita est. i. his verbis quæ sequuntur, quicquid te &c. Et no. quod non potest sic legi, quin aliqua verba sint hic superflua, item numquid vnũ solum ex his duobus, scilicet dare vel facere, sufficit scilicet dare, cũ solum quod erat dandum in hanc stipulationem deducitur, vt inf. ibi, tantam pecuniam, &c. Respond. sic argu. sup. de verb. oblig. §. sed hæc solennia, & C. de don. l. si.

b ¶ Dare. Vbi debet dominium transferre. vt inf. de act. §. sic itaque & ff. de verb. oblig. l. vbi autem non apparet. §. si.

c ¶ Actio. In personam, at petitio in rem, persecutio vtrunque continet, vt ff. de ac. & oblig. actio in personam.

Persecutio continet actionẽ & petitionẽ.

d ¶ Petitio. In rem.

e ¶ Ve. pro vel.

f ¶ Res. i. æstimatio.

g ¶ Stipulatus. Nunc mutat personas, de se-

¶ Præterea nouatione. CASVS non figuratur nisi literaliter, quia ponit tantũ declarationẽ terminorum, item quia est l. cor rigens, quæ habetur pro ratione dubitandi, ratio autem decidendi ponitur hic per Iust. ad tollẽdas difficultates, quæ apud antiquos oriebatur. Nota, quod promissio eius, quod alius debebat, ipso iure obligat promittentem, item, quod ex inutili obligatione fit nouatio antiquæ obligationis efficacis. Item, quod si secunda obligatio est penitus nulla, prima non nouatur. Item, quod obligatio conditionalis ita demum nouat primam, conditione existente. Item, quod hodie non fit nouatio nisi expresse.]

h ¶ Præterea. Non solum solutione, vel acceptilatione

uatione a tollitur obligatio, veluti si id, quod tibi Seius debebat, a Titio dari stipulatus sis. Nam interuentu nouæ, b personæ noua nascitur obligatio, & prima tollitur, translata in posteriorem, adeo vt interdum, licet posterior stipulatio inutilis sit, tamen prima nouationis iure tollatur, veluti si id, quod tu Titio debes, a pupillo c sine tutoris auctoritate stipulatus fueris, quo casu res amittitur, nam & prior debitor liberatur, & posterior obligatio † nulla est. d Non e idem iuris est,

repetitione. vt dictum est supra.

¶ Et quia docto. passim dicere solēt, quod naturalis obligatio tollitur per ius ciuile in hoc casu. s. per stipulationem, aduerte, quia non intelligunt, qđ naturalis obligatio tollatur per ius ciuile, id est per solennem stipulationē, nā considerandū est, quod & si naturalis obligatio trāsfundatur in stipulationem, vel tollatur per stipulationem, tamen ius ciuile vel solennis stipulatio nō tollit obligationē naturalem, (a iure enim ciuili tolli non potest. l. eas obligationes. de capit. dimi.) sed tollitur vinculum naturale ex alio naturali, quod inest ipsi stipulationi, quia in stipulatione est conuentio. & quælibet conuentio habet vinculū naturale. l. 1. ff. de pactis. itaque ius ciuile non tollit ius naturale, quia stipulatio in quantum est solennis contractus a iure ciuili introductus non tollit ius naturale, sed in quantum est conuentio, quæ ab eodem iure naturali habet vinculum & ideo ius naturale tollit ius naturale, non ciuile, & ita declares.]

a ¶ Nouatione. Si fiat per stipulationē, vt subijcit, siue per iudicem, vt si alius nomine meo iudicium suscipiat animo nouandi, vt ff. de sol. l. solutionē, & ff de in rem ver. si pro patre, & ff. de verb. oblig. scire debemus in fi. 1. respon.

*¶ Adde, tolli non solum principalē obligationem, sed etiā omnes accessiones veluti hypothecam, fideiussionem, vsurarum obligationem, fortius, & periculum moræ commissæ. l. nouatione. l. si stichum. de noua. l. nouationem. C. de fide. & l. vnius, C. etiam ob chiro. pecu.]

b ¶ Nouæ personę. Etiam si hoc non agitur, vt fiat nouatio iure isto, hodie contra, vt inf eo. §. ver. sed cum.

c ¶ A pupillo. Qui naturaliter tenetur, vt ff. de nouation. l. 1. in fin, si est maior infante, alias nec naturaliter, vt ff. de actionibus & obligationibus. l. pupillus.

SYL. ¶ Et est ratio, quare quando sequens obligatio est penitus nulla, non potest habere locū nouatio, quia cessat subiectū, in quod prior obligatio transfundatur.]

d ¶ Nulla est Sed numquid restituitur creditor in priorem debitorem? Quidam dicunt q. sic, vt C. de repu. l. 1. §. 1. & ff. de fideiu. l. si Titius §. huic. quæ est contra, & quod hic dicitur? Res amittitur, scilicet, iure communi, sed nō per restitutionem, vt dictum est. Alij vt Pla. dicunt hanc in impubere (quasi stulte acceperit hic creditor tam paruulum) illā in pubere loqui. Vel verius, refert an minor iuuetur, vt non teneatur, per beneficiū restitutionis & tunc etiam restituitur creditor in veterem debitorem, vt ibi. An vero nō restituatur, qa non est necesse, cum tātum naturaliter sit obligat⁹, vt ff. de noua. l. 1. in fin. & tunc nec creditor restituitur, vt hic, nec etiam tūc quando dolo creditoris, n. tamen fuit obligatus, vt ff. de fideiuss. si Titius, § fi. (vnde huic doloso non succurritur, quia frustra legis auxilium inuocat qui committit, in legem, vt ff. de mino. l. auxilium. in fi & l. si ex causa, §. nunc videndum. & ad Velleiā. l. si decipiendi.) Quod etiam in muliere distinguitur, nam restituitur in primum debitorem actio, ea subducta per Velleianum. Vt C. ad Velleia. si mulier. nisi fuerit dolo inducta, vt ff. ad Velleia. quidā. & d. l. si Titius in fi. At secus esset, vbi nulla esset secunda obligatio, vt in seruo subijcitur, qui non potest etiam naturaliter teneri fideiubendo, vel intercedendo quoquo modo, vt ff. de fideiuss. seruus inicio. & l. seq. Idem etiam in infante dicam, qui secundo se obligauerit. Nam cum nulla sit, non tollitur prima, cū non habeat in quem transeat. quidā tamen dixerūt naturaliter seruum teneri etiam fideiubendo. quod falsum est, nam nec aliter tenetur nisi naturaliter, cuius occasione dominus tenetur de peculio, at hic non tenetur vt ff. de pec. l. 3. §. si filiusf. & facit ad hunc §. ff. de fideiu. si Titius, §. huic similis.

¶ Et hæc gl. communiter approbatur, secū dum Christ. hic, quod intellige, vt non obligetur naturaliter quo ad effectus naturalis obligationis, sed quo ad ipsas obligationes essentialiter obligatur, quia inspecto iure naturali est liber, & habet consensum, l. 1, ff. de pact.]

e ¶ Nō idem. Sed quæ est ratio diuersitatis inter hunc §. & superius responsum? Resp. quia ibi saltem naturalis obligatio fuit, hic nulla in seruo, vt ibi diximus. Itē hoc ideo quia pupillus potuit obligari naturaliter, & ciuiliter cum auctoritate tutoris, & per eum scilicet creditorē stetit, quare sibi imputet. Vnde prior actio tollitur, & posterior non manet. Seruus autem nullius auctoritate potest obligari ciuiliter, ideoque non imputatur,

† Limita hoc dictū nisi pupillus pmitteret pro eo, cui erat obligatus, nā tunc efficax esset eius obligatio secundum glo. in l. ceni condō. §. qm in ver. stipulatus. ff. si cer. pet. Seruus nō pōt obligari fide, iubendo.

tur.f.creditori, vnde etiã actio prior durat.
ADDITIO. Dic, quod seruus non põt esse fideiussor alicuius, nisi ex causa peculiari vt l.3.§.filiusf ff.de pecul.Ang.

olim ex verbis expressis insurgebat tacita coniectura nouationis, hodie non corrigũtur, quia in illis fit nouatio saltem ope exceptionis.Ang.

si a seruo quis fuerit stipulatus, nam tũc prior perinde obligatus manet, ac si postea nullus stipulatus [a] fuisset. Sed si eadem persona sit, a qua postea stipuleris ita demum nouatio [b] fit, si quid in posteriore stipulatione noui sit, forte si conditio, aut dies, aut fideiussor adijciatur, aut detrahatur. Quod [c] autem diximus, si conditio adijciatur, nouationem fieri, sic intelligi oportet, vt ita dicamus factam nouationem, si conditio extiterit alioquin si defecerit, durat prior obligatio. Sed † cum hoc quidem inter veteres constabat, tunc fieri nouationem, cum nouãdi [d] animo in secundam obligationem itũ fuerat, per hoc autem dubium erat, quando nouandi [e] animo videretur hoc fieri, & quasdam de hoc præsumptiones alij in alijs casibus introducebant, [f] ideo nostra processit constitutio, [g] quæ apertissime definiuit, tunc solum nouationẽ prioris obligationis fieri, quoties hoc ipsum inter cõtrahentes expressum fuerit, quod propter nouationem prioris obligationis conuenerunt: † alioquin manere pristinam obligationem, & secundam ei accedere, [h] vt maneat ex vtraque causa obligatio secundum nostræ constitutionis definitionem, quam licet ex ipsius lectione apertius cognoscere.

¶ Contractus, qui cõsensu contrahitur, contrario consensu, re non secuta, dissoluitur. Arc.

¶ Hoc amplius hę obligationes, quæ consensu [i] contrahuntur, contraria voluntate dissol-

Stipulor significat interrogo.

a ¶ Stipulatus.i. interrogatus. Stipulor.n. id est interrogo, secundum Priscianum, sic accipitur, ff. de cond. indeb. l. si non sortem, §.si decem.

SYL. ¶ Hæc expositio non est necessaria, cum possit referri ad interrogantem propriè: & vide quę posui sup. de uerbor. obli.§.1. in gl. in ver. stipulãtium.]

Nouatio triplici iure fit.

b ¶ Nouatio fit. No. hic tria iura circa nouationem. Antiquissimum, vbi etiam si nihil noui interueniret, fiebat tamẽ nouatio vt ff. de actio. & oblig. obligationũ fere, §.fin. Item no-

† alias qm

tium, vbi nouatio præsum ptiue fiebat. quoties noui quid interueniret, & semper intelligebatur hoc agi, vt hic, & ff. de noua. l.2. Item tertiũ qñ hoc expressim diceretur, vt C. de noua. l.fi. Vel dic tm (& verius) duo esse: Primo fiebat, si hoc agebatur expresse, vel tacite, vt ff.eo.l.2. & nouo iure, si id exprimatur, vt inf.eo.§.pxime, & in d.l. obligationum fere nouũ interueniebat.f.stipulatio pœnalis, & facit ad hoc supra quibus modis testam. infirmen. §. 1. & ff.de re iud.l.4.§.si ex conuentione.& §. sed & si pignora.

SYL. ¶ Dic q̃ tria sunt iura in hac materia cõsideranda, secundum primam opin. quę communiter approbatur secundum Christ. hic. ADDITIO. Et nota, q̃ casus, in quibus

*¶ Tex.ibi. Ita demum nouatio fit, intellige. f.prioris obligatiõis verbis initæ. alioquin si alia esset obligationis species, vtique fieret nouatio, licet nil noui sit in posteriore obligatione, quod & Theophil⁹ hoc loco tradidit.]

c ¶ Quod aũt facit, ff.de nouatio.l.quoties.

d ¶ Cum nouãdi. expresse, vel tacite.

e ¶ Quãdo nouandi.f.tacite.

f ¶ Introducebant, & alij in alijs, vt q̃a forte aliquid noui in obligatione erat adiectum, vt supra eo §. versic. sed si eadem.

g ¶ Constitutio. vt C.de nouatio, l.fin. Accurs.

h ¶ Accedere. Fit tamen exactio tantum semel de eodem, vt ff.de reg.iu. bona fides.

¶ Hoc ampli⁹ CASVM nõ expedit figurare in regula naturali, quæ habet, q̃ eodem vinculo dissoluitur quid, quo colligatum est l. nihil tam naturale, ff. de reg. iu. intellige ergo tex. re integra, quia tunc nudus consensus non reuocaret traditionem secutam vel pretiũ solutũ sed necessaria est retrotraditio. Tantũ enim destruit contrarius consensus, quantũ primo ędificatum erat a contrario consensu, vt dicit gl.

† Limita qđ sequit̃ nõ ꝓcedere in cõtractibus incompatibilibus, in quibus ipso facto absque aliqua express̃ione nouationis intelligit̃ per posterius pcm̃ esse derogatũ priori, vt per Dec. in l. pacta nouiss. in 1. not. C.de pact.

i ¶ Quæ consensu.f.solo. Sed quę sunt hæ? Resp. numerant̃ sup. de oblig. ex consensu. Item in quibusdam ex maleficio, vt nudo cõsensu etiam tollãtur ipso iure, vt iniuriarũ, item

itē furti, & similes, vt ff. de pac. si tibi 10. §. quædam actiones. (l) aliæ non ipso iure tol luntur consensu. s. pacto de non petēdo, sed p exceptionē, vt ff. de pac. l. si vnus. §. pactus. ¶Vide annotata inf. tit. t. in prin. super ver. iniuria.

ADDITIO. (l) hoc verum intellige quo ad præiudiciū partis, non fisci vel reipu. sicut ecōtra princeps faciendo gratiam malefactori nō tollit ius pœnæ q̄ fisc̄ patit. Ang.

a ¶Neque pretio soluto. Sed quid si partem pretij soluat? Resp. nō est res integra, & ideo non receditur nudo consensu, sed ita demū si hinc inde facta sit retrotraditio, vt C. quādo hic ab emptio. d. l. 1. & ff. de pac. l. ab emptione, & est ratio vtrobique, quia nil est tā conueniens naturali æquitati, quam eodem genere quodque dissolui, quo ligatum est, vt ff. de reg. iur. nihil tam. Accur.

uuntur. Nam si Titius & Seius inter se consenserint, vt fundum Tusculanum emptum Seius haberet centum aureis, deinde re nondum secuta, id est, neque pretio a soluto, neque fundo tradito, placuerit inter eos, vt discederetur ab ea emptione & venditione, inuicem liberantur. Idem est in conductione, & locatione, & in omnibus contractibus, qui ex consensu descendunt, sicut iam dictum est. b

Obligatio tam naturalis q̄ ciuilis ipso iure multis modis tollitur.

b ¶Dictum est. sup. eo. §. Et no. In fin. huius tit. 1 2. esse modos, per quos tollitur obligatio tam ciuilis quā naturalis ipso iure, vt nullæ maneant reliquiæ. Per solutionem, vt supra eo. in prin. Item per acceptilationem, vt sup. eo. §. item per acceptilationem. Item per nouationem voluntariam, vt sup. eod. §. præterea. Item per nouationem necessariā, vt per sententiam, & contestationē litis, vt si alius meo nomine subeat pro me iudicium animo nouandi, & liberandi me, vt ff. de noua. delegare. §. 1. l. 1. & l. aliam. Item per compēsationē, vt inf. de actio. §. pen. & §. in bonæ fidei. Item per delegationem, vt ff. de noua. l. delegare. 1. resp. Item per confusionem debiti, vt ff. de fideiuss. l. si debitori creditor. Itē per oblationem, (l) consignationem, & depositionem, vt C. de solu. l. obsignatione, & etiam ipso iure, vt ff. deposit. l. 1. §. si pecunia. in fi. §. Item per interitum speciei, vt ff. de verb. obl. l. si ex legati. Item maleficio suo mora non præcedente, vt per constitutionē, l. si quis in tantū. vel per edictū Diui Marci, vt C. vnd vi l. si quis in tantam, & ff. quod me. causa. l. extat, & ff. ad l. Iulia. de vi. pri. l. pe. Itē nudo cō sensu quīque, vt in hoc §. Itē nudo pacto, vt in maleficijs. Sed alijs modis tollitur non vtraque. s. ciuilis & naturalis, sed interdum ciuilis tantum, & remanet naturalis, vt per sententiam, vt ff. de cond. inde. l. Iulianus. Itē remanet ciuilis, & tollitur naturalis, vt per pactum, & chirographi redditionem & iusiurādum, vt ff. de sol. l. Stichum, §. naturalis. ipsa et ciuilis sic eliditur, vt non habeat vigorem. inf. de exce. §. præterea. Itē sunt & alij modi, quib⁹ tollitur obligatio per exceptionē, quos habemus inf. de except. per tot. Acc.

Obligatio ciuilis sola quando que tollit. Obligatio naturalis sola quandoque tollitur.

ADDITIO. (l) intellige factam cōgruo loco & tempore, & sola sufficit in iudicio. Idem extra iudicium, si res sit immobilis: alias secus, quia requiritur consignatio & depositio. Ang.

** ¶Adde, q; vsque adeo oblatio pecuniæ debitæ effectualiter fieri debet, vt non sufficiat habere pecuniam in marsupio, nisi extrahatur, & numeretur coram testibus, Bar. l. cum seruus, de cond. & demon.]

Explicit Liber Tertius.

LIBER QVARTVS.

De obligationibus, quæ ex delicto naſcuntur.

Cõtinuatio. ¶ Hanc continua vt in princ huius tit.continetur.Dictum eſt ſup. de obligationibus, ex contractu, & ex quaſi contractu, verum quia eſt reperire obligationes, quæ ſunt ex delicto,& ex quaſi delicto,ideo videndũ eſt de ipſis.Sed qa obligatiões ex delicto sũt maiores & generaliores, ideo de ipſis prius videndum eſt.

** Adde, quod quædam delicta ſunt nominata, vt furtũ, falſum.& ſimilia, quæ ſunt nomina iuris, quædam innominata,quæ tamen denominantur ab ipſo actu, vt percutere, vulnerare,qui actus poſſunt fieri cum dolo, & ſine dolo. primo caſu ſunt maleficia, ſecundo non, ſed prima non poſſunt fieri ſine dolo, vt not.Bart.l.1 § 1.ff.ſi quis teſt.lib. eſſe iuſ. fue.& l.1 in prin.ad Turp.]

LIBER IIII.

¶ De obligationibus, quæ ex delicto naſcuntur.

¶ Omnis obligatio ex delicto naſcitur ex re, id eſt maleficio. hoc dicit.Aret.

Diuiſio. Vm ſit. ¶ Totus iſte tit. in 9.partes diuiditur. Primo continuat iſtum lib. ad lib. præcedentem. Secundo ponit diffinitionem, allusionem, & diuiſionem furti, ibi, Furtum eſt contrectatio. Tertio ponit duo genera furtorum eorum pœnam annectẽdo,ibi.Furtorum Quarto,in quibus reb. fiat furtum,& quãdo fur excuſetur,ibi.Furtum autem fit.Quinto,quando quis præſtat opem,ibi,Interdũ quoque furti.Sexto,quando filii.qui sũt in poteſtate alterius, domino vel patri furãtur. ibi.Ij qui Septimo,cui cõpetit actio furti,ibi,Furti autem actio.Octauo, an impubes committens furtum teneatur, ibi,In ſumma. Vltimo ponit quæ ſit vera pœna furti manifeſti.

Vm ſit expoſitum ſuperiore libro de obligationib. ex cõtractu,[a] &† ex quaſi [b] cõtractu, ſequitur, vt de obligationib ex maleficio,[c] & quaſi ex maleficio diſpiciamus. Sed illæ [d]

a ¶ Ex contractu. vt ſupr.de obli.ex contractu,vſq. ad tit. de obligati.ex quaſi contractu.

b ¶ Ex quaſi contractu. vt ſup.de obliga. quæ ex quaſi contractu.

† aliàs quaſi ex.

c ¶ Ex maleficio. Caue tibi, quia licet hic promittat dicere de omnibus his, † non tamen dicit in hoc tit.de ijs quæ ſunt ex quaſi maleficio.ſed dicet,infr.de obl ex quaſi maleſic. Nec etiam de omnibus,quæ ex maleficio, ſed de ſolo furto agitur in hoc tit. ſicut & aliàs rubrica eſt generalior, quam ſit tex. vt ff.ſi cert.pet.& de cer.cond.& C.de rebus cred. & iureiur. Nam non dicit ibi de rebus cre.ſed in ſeq.tit poſt illum.

† Dic, q̄ iſta gl. nõ fuit neceſſaria,quia Imperator ſi dicit, q̄ in iſto titulo ſit de cibus ma SYL. leficijs tractaturus, ſed in iſto lib.Ang.

¶ inepta eſt glo.quia nullibi hoc pollicetur Imperator dicere,ſcilicet in hoc tit.ſed bene in ſequen.& hoc ſeruat.]

ADDITIO. Not.quòd non eſt inconueniens, quod rubrica ſit aliquãdo generalior tex de quo dic vt dictum eſt ſup. in rubr. de iuſt & iur.Ang.

d ¶ Sed illæ. Scilicet quæ ſunt ex contractu,

ctu,non autem reperit eas,quæ sunt ex quasi contractu.

a ¶ Diuiduntur,&c. verbis literis, & consensu,vt sup.de obl.§.fi.

b ¶ Hæ,scilicet quæ sunt ex maleficio, vel quasi.

Iniuria qualiter fit. c ¶ Iniuria. Sed nonne fit iniuria verbis, & conuicio,vt ff. de iniu. l. 1. §. iniuria? Item literis infamatorijs, vt ff.de iniur.l.lex Cornelia, §.si quis librum,& inf. de iniur. §. 1. Sed certe & tunc ex maleficio fit, & sic refit quia maleficium fit verbis, vel literis,& sic habet locum, quod hic dicitur.Accur.Floren.

quidem vt suo loco tradidimus) in quatuor genera diuiduntur, a hæ b vero vnius generis sunt,nam omnes ex re nascentur, id est, ex ipso maleficio, veluti ex furto, rapina,damno,iniuria. c

¶ Hic ponitur diffinitio,& allusio furti. Angel. Aret.

¶ Furtū d est cōtrectatio † rei e fraudolosa f lucrifaciendi grā, vel g ipsius rei,vel etiā vsus h

† aliàs nō est,rei Furari non possū rē immobilem,incorporalē, & meam.

* ¶ Et sic ex hoc tex.iuncta gl.obseruādum est,quod licet maleficium dicatur quasi malefactum,attamen,& quæ dicta,scripta,consultave mala sunt,maleficia appellātur, qua de re pulcherrime Bart.in l.ait: facta, ff. de pœnis. & Alcia.in l. verbum facere de verbor.signific.

SYL. * ¶ Vtrum autem in delictis oriatur obligatio naturalis ex consensu, vide gl.sup.tit. proxim.§.vlt.ver.consensu.& Fort.in l.legitima col.24.ff.de pact.(vbi præter alios censet potius oriri ex eo, quod æquum est delicta puniri,læsisque satisfieri) & Dec.in ca.1. col.9.in 1.lect.de consti.& Ant. Pinel.in Authen.nisi nu.31.C.de bo.mat. qui melius ceteris hoc explicat.

SYL. ¶ Furtum &c. CASVS in diffinitione,& etymologia non ponitur, & notanda clara sunt, & circa illud verbum rei, positum in diffinitione,essent videnda quę ponit Carolus Ruynus in rubr.ff.de oper.nou. nunc. in prin.nu.15.& 22.

d ¶ Furtum est contrectatio &c. Et facit.extra de electio.cap.dudum.2.hæc exigitur in furto,& sine ea non fit furtum, licet voluntas,vel alia verba,vel scriptura interueniāt, vt ff.eodem.si quis vxori, §.si quis asinum, & l.inficiando,in principio, & l.1 §. fola. Quandoque tamen sine contrectatione, vt in charta rasa, vt digestis eodem qui tabulas, §. finali & l.si quis vxori, paragrapho si quis asinum. Sed certe ibi contrectatio intercessit, cum generaliter contrectationem accipiamus,licet non fuerit ibi amotio. Accursius.

e ¶ Rei. Subaudi mobilis. Nam de immobili non potest fieri furtum,vt sup.de vsuc. §.quod autem.nisi in casu, vt in creta. Sed certe tam illa est mobilis,vt ff.eo.l.si crete. Item subaudi, corporalis,nam de incorporalibus nō fit furtum, cum nec cōtractio in his esse possit.vt ff.de acqui.rer.dom n.seruus,§.incorporales. Item subaudi, alienæ, quia rei meæ non facio furtum in eo, quod est meum,sed secus in communi, vt ff.eod. si socius. (i) Idem si est nullius,vt hæreditariæ non fit furtum, vt ff.eo.l.hæreditatię,& ideo dixi subaudiri,vel alienæ.

¶ Declara totam hanc diffinitionem, vt pulchre per Gādi.in tracta.de malefi.in c.de furibus.]

ADDITIO. (i) Dic tamen quod licet socius possit cōmittere furtū, tamen nō presumitur, vt l. merito.ff.pro socio,quod est, verum quando socius vtitur re ad eum vsum, ad quem est destinata,vt l.Sabinus. & l.si ædes,ff. cōmuni diuidun. Secus si aliter vteretur. ita quod auferetur socio cōmoditas partis suæ, vt dicta l.Sabinus.ita dixit Bart. in dicta l.si socius.Angel.

SYL.

f ¶ Fraudulosā. Hoc ideo dicit, quia si credat sibi licere,non facit furtum.inf.titu.1.§. quia tamen.Item si credat dominū permissurum,non facit furtum,inf.eod.§. placuit. in duobus tamen casibus videtur furtū fieri etiam sine fraude furādi,vt in eo, qui saccum pecuniæ surripuit. Nam etiā sacci nomine furti tenetur,licet saccum non proposuerit furari,sed pecuniam, vt ff.eo.qui saccum.Sed certe licet non principaliter,secundario tamen voluit saccum surripere. Alias casus est,vt ff.de condi.ob cau.l.penul.Item subaudi ad diffinitionem, quæ sit inuito domino. nam eo volente non potest committi furtum,vt inf.eo.§.placuit.

* ¶ Adde,quod Alciat.lib 1. Dispu.c.10. negat subaudiendum, idque ex l.inter. §. pen. ff.eodem.

g ¶ Vel ipsius rei, id est, proprietatis ipsius rei.

h ¶ Vsus.vt habes exemplum, inf.eod.titu. §.furtum autem fit. Sed qualiter quadruplicatur hic? Respond.vsus æstimatio tantum quadruplicabitur, vt non plus extendatur pœna quam delictum,vt Codic. de pœn. l. sancimus.& facit, ff. eod.l.vulgaris, & l. si quid fur.t. respon. §.primo & §. secundo.& l.verum est. Alij dicunt etiam ipsam proprietatem debere æstimari, quia non potest separari vsus a proprietate,vt ff.eod.qui iumenta,& l.si vendideto,§. cum autem. Prima tamen verior est.vt no.in l.2. C. de ser. fugitiuis.

ADDITIO. Primam opinio. quod vsus tantum quadrupletur, tenet glos. in l.secunda,C.de ser.fug.& ibi Cyn. & Docto. & glo. in l.qui furtum,ff.de condictio.fur.& istam opin.sequitur Barto.in d.l.qui iumenta, ff. eod.Ang.

a ¶ Possess.

a ¶ Possessionis. Ex hoc dico iam possessionem duplicari, cum aliud sit pretiũ rei, aliud possessionis, vt ff. vti pos. si duo. §. fin. & subaudi, quod hoc fecerit animo lucrãdi, alias non est verum, vt ff. eodem. l. prima, §. 1. Accur.

ra, & corrigente & seu magis exponente ius iam abrogatum, non est figurandus nisi literaliter, & notab. casus colliguntur ex summario.]

f ¶ Species, id est casus.

eius, possessionisve, [a] quod lege [b] naturali † prohibitum est admittere. Furtum autẽ † vel a furuo, id est, nigro dictum est, quod [c] clã & obscure † fiat, & plerũque nocte, vel a fraude, vel a ferendo, id est auferendo, [d] vel a Græco [e] sermone, quo fures appellantur φῶρες, Imò & Græci, ἀπὸ τοῦ φέρειν φῶρας dixerunt.

¶ Hic ponuntur duo genera furtorum. Et fur dicitur manifestus, qui cum furto inuentus est, vel in loco priuato, vel publico, antequam perueniat ad locum destinatum pro reditu, & ex hoc facile cognoscitur fur non manifestus. Aret.

¶ Furtorum autẽ duo sunt genera, manifestũ & † nec manifestum. Nam conceptũ, & oblatum, species [f] potius actionis sunt furto cohærentes, quam genera furtorum, sicut inferius apparebit. [g] Manifestus fur est, quem Græci αὐτόφωρον appellant, nec solum is, qui in ipso furto deprehenditur, † sed ẽt is, qui in eo loco deprehẽditur, quo † furtum fit, veluti qui in domo furtum fecit, & nondum egressus ianuam deprehensus fuerit, & qui in olíueto, oliuarum, aut in vineto, vuarum furtum fecit, quamdiu in eo oliueto aut vineto deprehensus fuerit. Imò vlterius furtũ manifestũ est extendendum, quamdiu eam rẽ fur tenens visus, vel deprehensus fuerit, siue in publico, siue in priuato, vel a dño, vel ab alio, [h] antequã eo peruenerit, quo deferre vel deponere [i] destinasset. Sed si ꝑtulit, quò destinauit, tametsi deprehẽdatur cum re furtiua, non est manifestus fur. Nec [k] manifestum furtum quid sit, ex ijs

b ¶ Lege naturali, id est diuina, vnde illud. Nõ facies furtũ &c. Itẽ illud. Quod tibi nõ vis fieri, alij ne feceris.

¶ Reprehendit Bart. & alij sequent. in l. ex hoc iure. ff. de iust. & iu. cũ soluit Fortu. in l. legitima. in 22. colum. ff. de pact. de quo vide Deci. in l. penulti. ver. prima cõclusio est, C. de pac.

* ¶ Immo verba illa, lege naturali, proprie accipiẽda sunt est enim furtũ natura turpe. l. ꝓbrũ. de verb. signifi. siquidẽ qui furtum cõmittit, tria illa iuris pręcepta, violat, quo qđ magis luci, &c. iustitię contrarium fingi potest? nec mouetur, quod & l. quoque diuina & ciuili ꝓhibeatur. hoc. n. nõ tollit, quin natura ꝓhibitum sit, de quo doctißime disputat Anton. August. lib. 4. emenda. c. 4.]

c ¶ Quod, id est quia.

* Sic Iustin⁹. Nullũ crimen apud Scythas, furto grauius, qui iure naturali iũ vetebantur. SYL.

† Vide in hũc locũ Au. Gell. lib. 1. c. 8.

† alias fit.

* Hoc ex verbis legũ 12. tab. sũptũ ẽ. olim. n. nec pro nõ dicebant, ꝙ annotauit Bud. in l. nec manifestum. ff. eo.

Expositio Græci.

g ¶ Apparebit vt inf. eo. §. cõceptum, & §. oblatum.

h ¶ Ab alio. Per hoc videtur infringi regula, per liberã personam nihil acquiri, vt C. per quas per so. nob. acq. l. 1 quod falsũ est, quia magis ex delicto suo ꝓprio, quam alteri⁹ facto hoc euenit, vt ff. de vsur. l. si quis solutionis, §. fin. & ff. quod vi aut clam. l. prohibere. Et sunt hæc vera, nisi in casu. s. cũ se occultauit ille, cui fiebat. Nam licet fur visus fuerit, tamẽ ẽ fur nõ manifest⁹. vt ff. de fur. l. si quis in seruitute, §. ceterum.

* ¶ Nãque solus visus non sufficit, vt quis censeatur esse fur manifest⁹ Bar. in l. si vendidero, §. cum raptor, ff. eo.]

i ¶ Deponere destinasset. Intantum (secundum H.) vt si vltra mõtes ꝑferre destinasset, tamẽ si deprehẽdatur ante, erit fur manifestus.

Libera ꝑsona alij non acquirit.

† Vide ad hũc locũ A. Gell. li. 11. c. 18.

† alias furtum factũ fit.

d ¶ Auferendo. Quia fur aufert.

e ¶ A Græco. phor græce, dicitur fur latine, & phores. i. fures, & epautophoro. i. manifestus fur, scilicet qui cum re deprehenditur, & est indeclinabile. Nam apud Græcos aduerbium est.

¶ Furtorum autem. CASVS in §. diuidente, & declarante furtorũ species, seu genera, & corrigente & seu magis exponente ius iam abrogatum, non est figurandus nisi literaliter, & notab. casus colliguntur ex summario.]

¶ Dic tamen, quod in sequen. casu, quando scilicet pertulit, iam licet non dicatur manifestus fur, est tamen fur, & furti actione tenetur, quod tamen non procederet in honesta persona, vt declarat Dec. in l. qui accusare in 2. col. C. de eden. SYL.

K ¶ Nec manifestũ. Scilicet quia cõtrariorũ eadem disciplina, vt supra de ijs, qui sui, vel alie-

alie.iur.sunt,§.1.& facit ad hunc, §.ff.eod.l. 2.3.4.5.6.7.& 8.

a ¶Conceptum. Testibus præsentibus. Nota, quod magis dicitur notus ille, qui præsentibus testibus in delicto deprehenditur. facit l. hæredes palã. in princ. ff. de testa. Ang.

c ¶Non fiat. immo fit. vt ff. de ser. fug. l. 1. §. hoc autẽ. Sed illud est spãle in persona serui. ¶Hæc vera cessantibus indicijs, nam his cõcurrentibus fit secundum Bar. in l. requirendi, C. de ser. fug.]

quæ diximus, intelligitur, nam quod manifestum non est, id scilicet nec manifestum est.

¶ Actiones furti concepti, & furti oblati, & furti prohibiti, & furti non exhibiti, recesserũt ab vsu. Et qui scienter rem furto subtractam recipit, & occultat, tenetur furti nõ manifesti. Ang. Aret.

¶ Cõceptum † furtum dicitur, cum apud aliquem testibus[a] præsentibus furtiua res quæsita, & inuenta sit. nam in eum propria actio constituta[b] est, quamuis fur non sit, quæ appellatur concepti.

¶Oblatum furtum dicitur, cum res furtiua ab aliquo tibi oblata sit, eaque apud te concepta sit, vtique si ea mente tibi data fuerit, vt apud te potius, quam apud eum, qui † dedit, conciperetur. nam tibi, apud quem concepta sit, propria aduersus eũ, qui obtulit, quamuis fur non sit, constituta est actio, quæ appellatur oblati.

¶Est etiam prohibiti furti actio aduersus eũ, qui furtum quærere testibus præsentibus volentem prohibuerit.

¶ Præterea pœna constituitur edicto prætoris per actionem furti non exhibiti, aduersus eum, qui furtiuam rem apud se quæsitam & inuentam non exhibuit.

¶ Sed hæ actiones scilicet concepti, & oblati, & furti prohibiti, necnon furti non exhibiti, in desuetudinem abierunt. Cum enim requisitio rei furtiuæ hodie secundum veterem obseruationem nõ fiat,[c] merito ex consequentia[d] etiam præfatæ actiones ab vsu communi recesserunt, cum manifestum sit, † quod omnes, qui sciẽtes rem furtiuam susceperint, & celauerint, furti nec manifesti obnoxij sunt.

¶ Pœna[e] manifesti furti quadrupli est, tam ex serui[f] quam ex liberi persona:

¶ Caius autẽ lib. 2. Institu. c. vlt. scribit, qđ conceptũ furtũ dicitur cũ res furtiua alicui ita a fure datur, vt apud ipsum furem inueniri non possit.]

b ¶ Constituta est. scilicet olim.

** Adde, quod si quis sit homo bonæ conditionis, & famæ, tollitur suspicio furti, licet res furtiua apud eum inueniatur, vt notat Saly. in l. 2. col. penult. de quæst. quæ refert, & sequitur Dec. in l. qui accusare. num. 7. C. de eden.

* ¶Adde, qđ olim res furtiua quęrebatur in domo aliena per lanceã, & licium. qui enim domum alienã furtum quæsiturus intrabat licio se cingebat, lanceque ante oculos tenebat, ꝓpter matrum fam. aut virginum pręsentiã cuius rei Fest. Põpon. auctor est. Licio autẽ cingebãtur ad iudicandũ nõ id propria auctoritate facere, sed magistratuum iussu, nam qui magistratibus præministrabant, licio transuerso cincti erant, Aul. Gel. lib. 12. c. 3.]

d ¶Ex consequẽtia. Hęc nõ est semper bona cõsequẽtia, vt sublata solẽnitate ideo id tollatur, ꝙ cũ solẽnitate fit, vt sup. de verb. obl. §. sed hæc, & C. de form. & pe. ac. sub. l. 1. & 2. Accurs.

e ¶ Pœna manifesti. quæ est de iure prætorio, vt infra de perpe. & temp. ac. §. 1.

* Adde secundum Ias. in §. sed istę. col. 22. inf. de actio. ꝙ istæ pęnæ non debentur in foro cõscientię.

** Adde, ꝙ ex l. 12. tabul. fur manifestus addicebatur in seruitutem ei cui furtum fecisset. A. Gel. li. 20. c. 1. Quinimo, & ex eadẽ l. occidere ius erat. Huius l. verba ita refert P. Manutius li. de leg. Si quis nocte furtum faxit & eũ aliquis occidit, iure cæsus esto. Fur manifesto furto prehensus interdiu, si se telo defenderit, & eũ aliqs occidit, iure cęsus esto. Macrob. autem Saturn. lib. 1. c. 4. aliter refert verb. primi versi. nẽpe. Si nox furtum factum sit &c. & exponit nox pro noctu.

f ¶Ex serui. Hoc tamẽ casu seruus pro noxa dari poterit, vt inf. de noxa. act. in princ. instit.

Disciplina eadem est contrariorum. Ista glo. nõ est Accur.

† Vide ad hũc. §. Au. Gel. li. 10. c. 18. Alc. li. 5. Parer. c. 8.

† aliàs dederit.

SYL.

SYL.

† l. eos. C. de fur.

Prætor plus punit quam lex 12.tab.

a ¶ Nec manifesti.f. quæ descendit ex l. 12. tab.vt inf. de nox.§.sunt autē. Sed quare minor pœna imponitur quam per prætorem?Resp.Quia minus delictū est, vt inf.in.prox.in princ. præterea tempore legis 12. tab.pauperiores erant homines,vnde minores pœnę imponebantur, vt inf.de iniur. §.pœna.

* ¶ Legē hanc 12.tab.in existimo ē Solonis lege acceptam, qua, vt Gel. testatur, dupli pœna furtum vindicandum existimauit. sunt enim & alia non pauca ex eiusdem legi. sumpta.l. vlt.ff.reg. l.vlt. de colle.l.2. §. exactis. de ori. iu. §.sed ius,& §.& non ineleganter, sup.de iur.nat.]

b ¶ Dupli. nisi in casu, vt C. de ser.fu.l.mancipia.

¶ Rationē diuersi auis penæ inter furtū manifestum, & nec manifestū posuit glo.inf. de act.§.ex maleficijs,ver.quadrupli.

† Quā variæ pœnæ olim statutæ fuerint in fures, lege A.Gel.lib. 11.c.18.

† Ad oīa infra scripta exempla. vide Aul.Gell. lib.7.c.15.

* ¶ Inuitum hic accipere debemus nō consentientem expresse.l. qui vas.§. vetare, & l. pen.ff.eo.tit.

** Quod habetur in tex.depositarium vientem re deposita furtum committere, fallit in pecunia deposita i nume rato,& non signata,qa tunc transfertur d'ominium, & possessio,& intelligitur data licentia deposi tatio illa vtendi, isq; tenetur ad tantundem in genere,vt est tex. in l.Lucius Titius Sempronio & ibi not. Paul.de Castr. iuncta l.die. §. fi.ff.de po.glo. in §.in bonæ fidei, ver.depo siti.inf.de act. tradit Negu.in tract. de pign. in 2.par.3.mē. 6 par.na.13.& in 3.part.nu.8.

nec manifesti, [a] dupli.[b] †

¶ Contrectatio rei alienæ inuito domino furti actionem parit. Ang. Aret.

¶ Furtum autē fit, non solum cum quis intercipiendi causa rem alienam amouet,sed generaliter cū quis alienam rem inuito [c] dño contrectat.† Itaque siue creditor pignore,siue is,apud quem res deposita est,ea re vtatur, siue is, qui rem vtendam accepit, in alium vsum eam transferat, quam cuius gratia ei data est, furtū committit,veluti si quis argentum vtendum acceperit, quasi amicos ad cœnam inuitaturus, & id peregre secum tulerit, aut si quis equum gestandi [d] causa commodatum sibi, longius aliquò duxerit, quod veteres scripserunt † de eo,qui in aciem equum produxisset.[e]

¶

¶ Contrectans rem, quam contrectare credit probabiliter domini voluntate furti non tenetur. Aret.

¶ Placuit tamen eos, qui rebus commodatis aliter vterentur, quam vtendas acceperint, ita furtum committere, si se intelligant [f] id inuitō domino facere, eūque si intellexisset non permissurum, atsi permissurum [g] credant,

d ¶ Gestandi causa.id est ducendi.

ADDITIO.

Not. contra illos, qui accipiunt in commodatū equū vsque ad villā, & postea ducunt eum Bononiam, tunc furtum committunt.Ang.

** † Vide Au. Gel. lib.5. cap.17. & Val.Max. lib.8.c.2.

¶ Furtum autem fit. CASVS ita figurari potest in 2.parte,(prima enim clara est,quia ex verbis diffinitionis decidebatur) videbatur,quod contrectans inuito domino, dato quod nesciret id fieri inuito domino,vel crederit contrarium, omnino deberet furti teneri,ratio est,quia cū actio ipsa oriatur ex te, non autem ex voluntate & consensu, vt dictum est, nō videtur attendendum nisi q3 est in veritate, nō autem quod fit in opinione,aut credulitate contrectantis, alias enim esset aperta via fraudibus, semper enim posset furans dicere se credidisse dominum voluisse, præsertim cum verba diffinitionis videantur verificari.Cōtrarium dicitur, quia imò verba diffinitionis non cōueniūt propter illud verbum, fraudulosa. necesse est autem quod ex probabilibus causis credat,vt declarat gl.in ver permissurum.

c ¶ Inuito domino. Et quandoque volente, vt inf.eo.§.vnde illud.Accurs.

e ¶ Perduxisset.Idem est & si alij commoda uit.species enim furti est de alieno largiri,vt ff.eo.si pignore §.1.

f ¶ Placuit.Intelligant. Et est ratio,quia voluntas distinguit maleficia,vt ff.eo.qui iniuriæ.in fi.i.resp. & facit, C.ad l.Cornel.de sica.l.1.& ff.si cert. petat. l.quod te.patet in c. cum voluntate.ext.de sent.excom.

* ¶ Quod ait, intelligant, ita accipiendum est, vt idem sit & si id intelligere deberent, secundum Aul.Gel.lib.11.c.vlt.ad fi.]

g ¶ Permissurum. Quid si hoc credidit.f.dominum permissurum, sed stulte credebat? Respond. furti non tenetur,cū non fiat furtum absque affectu,vt hic sub ijcit,& sup. de vsuc.§.item si is.& facit ff.de fur.lauter omnes,§.recte. sed actione ex eo contractu, vt commodati,vel si mihi bene tenetur,vt ff.eo. l.qui te sibi commodata, sed secus si stulte opinor te permissurum rem tuam accipere, vt ff.de fur.qui vas,§.vetare.

Furtum facit qui de alieno largitur. Maleficia voluntate distinguūtur. SYL.

¶ De-

¶ Declara hoc verum, quando ab initio habuit domini voluntatē, aliàs est præsumptio iuris cōtra furem. & nisi doceat qualiter mre crediderit, tenetur furti. & ita aliàs consului, & obtinuit.]

SYL. * ¶ An & qñ fletur assertioni alicuius in dependentibus ab eius animo vide Angel. in §. sed istæ, inf. de actio.

a ¶ Non committitur. Nisi in duobus casibus, vidi xi supra §. 1. †

† in gl. in SYL. ver. fraudulosa.

¶ Sed & si credat. CASVS ponitur in text. & ratio suæ decisionis ponitur ibi, tamen consiliū corruptoris. vbi respondetur rationi dubitādi, assignat & aliam rationem ibi, ne ex huiusmodi impunitate. Not. summarium. itē quòd consilium tendens ad perniciem alterius punitur. Item no. quòd hic ponitur effectus: quamuis non sequatur effectus.]

b ¶ Fieri. vt furti actio nascatur, furtum tamen fit, secūdū quasdam. Sed certe imò, nec furtum fit. vt ff. eo. l. inter omnes. §. pen.

c ¶ Dominio. f. Mæuio. Acc.

d ¶ Et ad eū. f. Titium.

e ¶ Pertulerit. id est domino hoc renunciauerit, vt C. de furtis. lege si quis seruo alieno.

f ¶ Decisionem. vt C. de fur. & ser. corrup. l. si quis seruo alieno.

g ¶ Furti actionem. Speciale est, quod hic dicitur, aliàs non fit furtum voleñ. vt supra proxim. §. & si de donation. inter virum, & vxor. l. de eo. in fi. quę est contra. Sed videtur quod nec hoc casu debeat esse speciale, vt C. de ser. fug. l. quicunque, §. fin. Sed ibi incœpit malitia a domino, hic autē ab ipso corrumpente.

h ¶ Licet. Id est quamuis.

i ¶ Regulæ. Quas regulas habemus, ff. de seru. corrupto. l. 1. in princip. & per totum titu.

k ¶ Perniciē. id est, destructionem.

l ¶ Impunitate sic infra. titu. 1. §. quia tamé, ibi, sed nedum talia. Accursi. Flor.

m ¶ Quibusdam. Item & vt vnius pœna fit metus multorum, vt C. ad legem Iuliam repetundarū. l. 1. Et nota in hoc §. puniri affectum, & si non sequatur effectus. sic C. de episcopis & cler. l. si quis non dicam, & C. de iis, qui ad ecclesi. confug. Argumen. cōtra. ff. de pœnis, l. cogitationis. Sed certe hæc cogitatio iā deuenerat ad aliquē actū, vnde nō erat nuda. Accur. Flor.

* ¶ Adde, quod quibus casib⁹ punitur affectus sine effectu, nō eadem pœna punitur sed leniore, vt late Thom. Grammatic. in decisione secunda & 74.

Furtū nō fit voleñ.

Pœna vni⁹ est metus multorū.

Affectus punitur, & si non sequatur effectus.

† Quid autē in filio fa. vxore. viro, vel monacho corruptis an habeat locū pœnā istius §. dic ut per Ang hic. † alias est.

extra crimen videri, optima sane distinctione, quia furtum sine effectu furandi nō committitur.[a]

¶ Contrectans rem domini voluntate, licet credat dominum inuitum, furti non tenetur, nisi in vno casu, scilicet in corrumpente seruum alienum. Angelus.

¶ Sed & si credat aliquis inuito domino se rem commodatam sibi contrectare, domino autem volente id fiat, dicitur furtum non fieri.[b]

¶ Vnde illud quęsitum est, cum Titius seruum Mæuij solicitauerit, vt quasdam res domino[c] surriperet, & ad eum[d] perferret, & seruus id ad Mæuium pertulerit,[e] Mæuius autem, dum vult Titium in ipso delicto deprehendere, pmiserit seruo quasdam res ad eum perferre, vtrum furti, an serui corrupti iudicio teneatur Titius, an neutro. Et cū nobis super hac dubitatione suggestum est, & antiquorum prudentium super hoc altercationes perspeximus, quibusdam neque furti, neque serui corrupti actionem præstantibus, quibusdam furti tantummodo, nos huiusmodi calliditati obuiam euntes per nostram decisionem[f] sancimus, † non solum furti actionem,[g] sed & serui corrupti contra eum dari. Licet[h] enim is seruus deterior a solicitatore minime factus sit, & ideo non concurrant regulæ,[i] quæ serui corrupti actionē introducunt: tamen cōsilium corruptoris ad perniciem[k] probitatis serui introductum est, vt sit ei pœnalis actio imposita, tanquam si re ipsa fuisset seruus corruptus, ne ex huiusmodi impunitate[l] & in alium seruum, qui facile posset corrumpi, tale facinus a quibusdam[m] perpetretur.

ADDITIO. Tu dic, circa istam materiam, quod aut quis non cogitat delinque-

¶ In filijs in potestate potest etiam furtum committi. Aret.

¶ Interdum etiam liberorum hominum furtũ fit,[a] veluti si quis liberorum nostrorum, qui in potestate nostra sunt, surreptus fuerit.

¶ Debitor, qui surripit rem pignoratam creditori, furti tenetur. Aret.

¶ Aliquando autem etiam suæ rei furtum quis committit, veluti si debitor rem, quam creditori pignoris causa dedit, subtraxerit.[b]

¶ Non solum principalis furtum committit, sed etiam opem præstans furti tenetur. Et qui per lasciuiam, non vt furtum fiat, furto præstat opem, non obligatur furti. Aret.

te, nec agit, nec perficit, & regulariter nõ tenetur. Fallit in casu. l. quisquis. C. ad legẽ Iuliam maiestatis, & l. secunda, C. de liber. & eorum liber. Aut cogitat tantum, & iure poli punitur, non fori. Aut cogitat, & agit, sed non perficit, & tunc ciuilis actio non datur nisi delictum de facili transeat in exemplum, vt hic. In criminali autẽ distingue, quia pro delicto accessorio (puta quia fregi, ostium, vel fenestras) punitur, nõ ꝑ principali, nisi processerit ad actũ proximũ ipsi delicto, qđ ex facti impedimento nõ perfecerit. Aut egit, & perfecit. sed non cogitauit, & tunc siue culpa id euenerit, siue casu, semper tenetur dummodo culpa præcesserit casum, mitius tamen punitur quatenus ex leuiori culpa fuit obnoxios. Quando autem agit, cogitat, & perficit, clarum est ipsum fore puniendum, nec est locus pænitentiæ. l. qui ea mente. ff. eodem, fallit in l. 2. ff. de crim. stel. Aret.

SYL. ¶ Interdum etiam, &c. CASVS Ratio dubitandi erat, quia liber homo quamuis sit in potestate patris, non tamen est in dominio patris, ideoque non potest dici contrectatio rei alienæ, quia non est res aliena, itẽ nec inuito domino, cum non sit dominus, & ideo vbi non verificantur verba diffinitionis, ibi nec diffinitum, l. 1. ff. de dolo, sed contrarium dicitur, quod quamuis non habeat dominium verum, tamen ad ipsum recuperandum proditæ sunt actiones, ac si esset in dominio ipsius. l. prima, §. primo, ff. de rei vendi. ideo nimirum si datur furti etiam.

a ¶ Furtum fit. Non ratione dominij, sed maleficij. Et ideo ex hoc maleficio non ciuiliter, sed criminaliter agitur. Nam cum sit liberum corpus, non recipit æstimationem, vt infrá de obligatio. quæ ex quasi delicto, §. t. vers. ob hominem, criminaliter autem extra ordinem agetur, vt ff. eo. l. fi. & de priua. deli. l. fin.

Corpus liberum est inæstimabile.

SYL. ¶ Hæc glo. reprobatur, quia loquitur contra hunc tex. qui dicit, furtum fit, vnde dic, vt in figuratione casus.

Cõdõ furtiua ad possessionẽ vel proprietatem competit.

¶ Mater vero non agit, sed & pater non agit condictione furtiua, cum ipsa ad possessionem, vel proprietatem competat, quorum neutrum in filio habet locum, vt ff. eodem, l. eum qui, §. si filius, & l. mater. in princ. & §. liberatum, & ff. de acquirend. possessio. l. cum hæredes, §. fina. & ff. de rei vend. l. 1. §. per hanc.

ADDITIO. Istam glo. reprobant Doct. quia inmo similiter agitur, & duplicantur operę vel damna, quæ pater sustinuit, qui licet non proprie, largo tamẽ modo habet in filium dominium, & possessionem, quod pater, qa habet rei vẽd. de iure Romano, vt l. prima, §. 1. ff. de rei vend.

¶ Aliquando autem. CASVS Ratio dubitandi erat verbum, alienæ, positum in diffinitione.

SYL. ¶ Item potest colligi ex tex. in l. si socius, ff. de fur. contrarium dicitur, & est ratio, quia cũ creditor excepto vsu pignus possideat, l. serui nomine, & ibi Bar. ff. de vsucap. ergo debitor subtrahẽdo furtum committit, tum respectu possessionis, vt supra eodem, §. 1. tum respectu iuris, & cautionis, quam habet creditor in incumbendo pignori, quia sua interest, l. itaque, §. 1. ff. eo. & hæc actio datur ei, cuius interest. l. manifestissimi, in princ. cum ibi no. C. eo.

b ¶ Subtraxerit. Sed hæc res non efficitur furtiua, vt ff. de vsucap. sequitur §. si rem. & ff. pro empt. si rem. Vnde dic, quod quandoque est res furtiua, & fit furtum, & nascitur actio furti, vt fere in toto hoc tit. & ff. eod. & Cod. eodem. Interdum nullum eorum est, vt si re mea vtar. Interdum furtum fit, & res furtiua, sed actio furti non nascitur, vt infra eodem, §. 2. qui. Interdum furtum fit, & actio nascitur, † licet non sit res furtiua, vt hic dicitur.

Fur, furtiua res, & condõ furti q̃nque separãtur.

† facit §. furti autẽ. inf. eo.

¶ Similiter est glos. in l. sequitur, §. si rem, ff. de vsucap.

* idem erit, & si vna aliqua res ex pluribus pignori datis surripiatur. licet in ijs, quæ relicta sunt, saluum sit creditum, quia non pignus, sed delictum perpetratum attenditur. lege cum, §. Papinianus, ff. eodem, fortius, furtum fit, etiam si loco pignoris subtracti aliud supponatur. l. cum æs. eodem titu.

¶ interdum furti. CASVS figuratio clara est, & ratio etiam decidendi, cum tota pendeat ex animo, voluntate, & effectu furandi, Cetera dic, vt per Ang. hic.

a ¶ In-

Interdum † quoque furti tenetur [a] qui ipse furtum non fecit, qualis est is, cuius ope, & consilio furtum factũ est. In quo numero est qui tibi nũmos excussit, vt alius eos raperet, aut tibi obstiterit, vt alius [b] rem tuam exciperet, aut oues tuas, aut boues fugauerit, vt alius eas acciperet. Et hoc veteres scripserunt de eo, qui panno rubro fugauit armentum. Sed si quid eorum per lasciuiam, [c] & non data ope ra, vt furtum admitteretur factum est, in factum [d] actio dari debet. At vbi [e] ope Mæuij Titius furtum fecerit, ambo furti tenentur. Ope † & consilio eius quoque furtum admitti videtur, qui scalas forte fenestris supponit, [f] aut ipsas fenestras vel ostium effringit, vt alius furtum faceret, quive sacramenta ad effringendum, aut scalas, vt fenestris supponerentur, commodauerit, sciens cuius rei gratia commodauerit. Certe qui nullam opem ad furtum faciendum adhibuit, sed tantum consilium dedit, atque hortatus est ad furtum faciendum, non tenetur [g] furti.

† alias nõ est quoq.

† De mate SYL. ria huius §. vide in c. qui cum fure. iũcta glo. ext. de fur.

Consiliũ sumitur multipliciter.

SYL.

† Hoc dictũ glo. approbat Dec. in l. pacta nouissima. nu. x. C. de pac.

† Concor. cũ hoc §. c. si culpa. iuncta gl. super ver. tulisti. ext. de iniur. & danda.

a Interdum. Furti tenetur. Non manifesti, licet etiam deprehendatur, vt ff. eodem, l. is qui.

b Alius. Facit ad hoc, ff. ad legẽ aqui. si ser uus seruũ. §. si quis de manu mihi, & ff. eo. l. furti, §. pen. & l. qui seruo.

c Per lasciuiam, i. stultitiam.

* Lasciuia quid sit, declarat elegãter Bu dæ. in annot. ad Pande. l. ex cõducto, §. sed & si labes. de loc. & condu.]

d In factum .i. vtilis legis Aquiliæ, si cor pora læsa sint alioquin subsidiaria, vt infra ad legem Aqu. §. fi. & § pen.

e At vbi. Aduersatur prox. dicto, vbi dixit dari in factũ.

f Supponit. No. hic dari cõ silium solo facto, alias dicitur consilium hominis intentio vel propositum, vt ff. eo. si quid fur §. 1. Item dicitur cõ silium, quod alij datur bonum, vel malum, vt ff. eod in furti, § pen. in fi. Itẽ consilium dicitur, quod capitur a multis, vt C. de leg. & consti. l. humanum.

* An & quando quis teneatur ex consilio, & quis dicatur consilium præstare, tradit la te Decius in l. consilij. ff de reg. iur.

Consilium accipitur duobus modis, hoc §. vno, pro animo, & dolosa adiuuantis intentione, vt ibi ope & consilio, &c. iuncto ver. sciens cuius rei &c. altero modo accipitur pro suasione, & ita accipit in ver. certe.]

g Non tenetur furti. Cum alias esset facturus furtũ etiam sine consilio huius, alias id est si non erat alias facturus, tenetur vt ff. de furt. qui seruo. & de verbo. signif. l. sepe. (i) Aliud videtur in actione serui corrupti, vbi tenetur etiã si alias esset facturus, nec enim oportet laudando augeri malitiã. vt inf. ad l. Aquil. §. ceterum, & inf. de actio. §. in quadruplum, & ff. de seruo corrup. l. 1. §. persuadere. Sed quæ est ratio? Respond. quia hic agitur de delicto secuto post persuasionem, non autem ex ipsa persuasione, & ideo distinguitur an erat alias facturus, vel non, sed in alijs casibus ex ipsa persuasione agitur, quicquid postea sequatur, vt supr. eo. §. vnde illud. dummodo non ex interuallo nimio sequatur, † vt ff. de ser. corr. l. in hoc & l. Neratius. Item est contra. inf. de iniur. §. non solum. Sed ibi non erat alias facturus, & fecit.

* Circa istã glos. videndus est Alexand. in l. non solum, §. Proculus, ff. de iniur. & facit ad q. vtrum si mandatum sit alicui, vt cõ mittat homicidium, deinde ex interuallo homicidium fiat, censeatur factum vigore dicti mãdati, de qua tractat Innocẽ. in c. ad audientiã de homicid. & tangit Decius in l. pacta. numero decimo, de pac. quomodo autem cognosci possit, quod alias facturus nõ fuisset, docet Ang. in l. 1. ff. de eo, per quem fac. erit. & Alex. vbi supra.]

* Adde, quod qui consuluerit ad furtum faciendum, furti tenetur, nisi ipse ostendat, etiam sine ipsius suasione futurum idẽ fuisse factum, nam tunc leuiore pœna arbitrio iudicis communi sententia afficietur, Ang. l. in furti, §. ope ff. eod. tit. c. sicut dignum. §. qui vero. ext. de homi.]

ADDITIO. (i) Dic vt per Bar. in l. non solum, §. si ex mandato, ff. de iniur. aduertas tamen quod isto casu concedendum est, q̃d tenetur de dolo, vt l. quod si cum scires, ff. de dolo. Ang.

Is qui. CASVS figuratio literalis sit, dubitandi enim ratio erat, quia cõtrectabatur res aliena inuito domino, ideo furtum, vt hic dr, & vbi furtũ videbatur esse debe te actio furti, sicut vbi est obligatio, est actio. Cõtrarium dicitur & ratio est nõ infamia oriẽs ex actione furti, vt aliqui dicũt, sed quia non interest patris, vel domini habere actionem, vt §. seq. quia effectualiter

¶ Filius & seruus furri piendo patri, vel domino furtum committũt, & res efficitur furtiua, licet actio furti non nascatur, qui tamen opem vel consilium dederit, tenetur furti. Aret.

¶ Ij, qui in parentum, vel dominorum potestate sunt, si rẽ eis surripiunt, furtum quidem faciunt, & res in furtiuam causam cadit, (nec ob id [a] ab vllo vsucapi potest, antequam in domini potestatem reuertatur) sed furti actio nõ nascitur, [b] quia nec ex alia vlla causa potest inter eos actio nasci. Si vero ope & consilio alterius furtum factum fuerit, quia vtique furtũ committitur, conueniẽter ille furti tenetur, quia verum est ope & consilio eius furtum factum esse.

¶ Actio furti competit illi, cuius interest furtum factum non esse. Angel.

¶ Furti autem actio ei competit, cuius interest [c] rem saluam esse, licet dominus non sit. Itaque nec domino aliter competit, quã si eius intersit rem nõ perire. Vnde cõstat creditorẽ de pignore † surrepto furti actione agere posse, etiam si idoneum debitorem habeat, quia expedit ei pignori † potius incũbere, quam in personam agere, adeo quidem, vt quamuis ipse debitor eam rem surripuerit, nihilominus creditori competat [d] actio furti. [e]

¶ Ille, qui tenetur ex locato in aliqua re, si surripiatur, habet furti actionẽ. Idẽ in bonę fidei emptore. h.d. Aret.

¶ Item si fullo [f] polienda curãdave, aut sarcinator sarcienda vestimẽta mercede certa cõstituta [g] accepit, eaque furto amiserit, ipse furti habet actionem, non dominus, quia domini nihil interest eam rem non perire, cum iudicio locati a fullone, aut sarcinatore rem suã persequi possit.

¶ Sed & [h] bonæ fidei emptori surrepta re, quã emerit, † quamuis dñs non sit, omnino cõpetit actio furti, quemadmodum & creditori.

¶ Fulloni vero & sarcinatori non aliter furti actionem cõpetere placuit, quam si soluendo fuerint, hoc est si dño rei æstimationẽ soluere possint. [i] Nam si soluendo non sint, tunc quia ab eis suum dñs consequi non possit, ipsi dño furti competit actio, quia hoc casu ipsius interest, rem saluam esse. Idẽ est, [k] &

agere contra se. Hinc est, quod si filius habet peculium, vt di in glo. filius tenetur, quia potest interesse habere actionem. No. colli ge vt per Ang.

a ¶ Nec ob id. Quod verũ est, ſ. rẽ furtiuam non posse vsucapi, nisi fuerit iis ęstimata vel dñs vendiderit furi. † vt ff. eo. l. quãuis. Accurs.

† Idẽ si reddeat 1 dñi potẽtem, de quo dic vt per An. in §. aliqñ su pra eo.

b ¶ Nõ nascitur. Nisi sit filius habens castrẽse peculiũ vel quasicastrẽse, vbi filius tenetur patri, & pater filio. Idẽ de vxore, quod hic de filio dĩ, vt ff. eo. si quis vxori, in prin. & §. 1.

SYL. ¶ Hoc declara nisi furtum sit graue, quia filij possunt puniri de furto, quòd dicitur secundum qualitatem personarum arbitrio iudicis. l. respiciendum, §. furta. si de pęn. & ibi doct.

Furti agit cuius interest. † l. is cuius, ff. eod.

c ¶ Furti autẽ. Cuius interest. etiam modice vt inf. titu. 1. §. fi. & ff. vi bon. rap. l. 2. §. & generaliter. Item oportet, quòd fuerit ex iusta causa & probabili. † nam si est malæ fidei possessor, vel huius rei furti non aget, vt ff. eo. l. itaque. circa prin. & l. cũ q enim. §. is ăt. † sed si bonũ

* † Aliud si res debito ris subtra cta non esset obliga ta credito ri, l. inter dũ. ff. eod.

† Adde l. q re. §. 1. eod. tit. de fur. furti qsique a git.

initiũ habuerit, vt quia sibi cõmodaui, vel locaui, habet actionẽ furti, & hic est casus in quo fur fur ti agere potest, vt ff. e. qui vas, § si ego tibi.

d ¶ Cõpetat. contra debitorem qui furripuit.

e ¶ Actio furti. Res tamen non fit furtiua vt dixi sup. eo. §. al. quando.

f ¶ Item si fullo. Fullo & sarcinator q sint, dic vt sup. mãda. §. fin.

g ¶ Cõstituta. ADDITIO. Supple in pecunia numerata, alias autẽ non esset locatio, vt l. 1. §. si quis seruum. ff depos.

h ¶ Sed & bonæ. facit ff. eo. l. itaque.

* ¶ Sec° si malę fidei, quia nemo de improbitate sua actionem consequitur, vt dicitur in dicta l. itaque.

i ¶ Possint. Imò vĩ, quod sp dñs debeat furẽ conuenire. vt ff. locat. & condu. l. cũ in plures, §. vestimenta. Sed ibi de actione in rẽ vel condõne furtiua dicit. hic autem de actione furti.

k ¶ Idẽ est. vt fur-

† Concor. l plus cautionis de reg. iur.

* † Ex l. itaque fullo, & l. fullo, ff. eo.

* † Et ẽpiã acceperit alioqui cõ peteret actio vendi tori non emptori, l. eũ qui. eod. tit.

furti actio cõpetat dño & facit ad hunc §. ff. de cõd. fine cau.l.ſi fullo.
* ¶ S quidem ſoluẽdo eſſe nemo intelligit niſi qui ſolidũ poteſt ſoluere. l.ſoluendo. de ver.ſign. & recte quidem de hoc cõſtitutũ videtur, ne cõpellatur dominus ex vno iudicio duo facere, vt videlicet contra fullonem ex locato agat, & quãto minus conſequetur, aduerſus furem condicat. id enim ei damnoſum eſſet.]

SYL. ¶ Quæ de fullone. CASVS literaliter potius eſt figurãdus, tñ pro cõne dubitãdi poteſt adduci, q̃ hr̃ in præcedẽtibus, q̃ creditori & vſufructuario datur actio furti, vñ & commodatario eadẽ ratione videbat̃ dãda. cuius cõtrarium dr̃ ea ratione, quia cõmodatarius nullũ hẽt ius in re, illi vero habent. & ſi replicetur, fullo nullum habet ius in re, & tñ ei competit, reſpondetur, q̃d ideo hic cõtrarium dr̃, quia cõmodati contractus fit tñ grã cõmodatarij, fullonis aũt contractus fit gratia vtriuſq. idõ ſimpliciter ſubuen ẽ ita re.

ſi in parte ſoluendo fuerit fullo, aut ſarcinator.

¶ Si res commodata fuerit commodatario ſurrepta, dominus habet electionem, vtrum velit agere contra furem actione furti, an contra commodatariũ commodati, & vno electo ſcienter alius liberatur, ſecus ſi fuerit ignorans vel dubitans. Aretinus.

¶ Quæ de fullone, & ſarcinatore diximus, eadem & ad eum, cui cõmodata res eſt, transferenda veteres exiſtimabant. Nam vt ille fullo mercedem accipiendo cuſtodiam præſtat, ita is quoque, qui commodatum vtendi cauſa accepit, ſimiliter neceſſe habet cuſtodiam præſtare. Sed noſtra prouidentia etiam hoc in noſtris deciſionib.[a] emendauit, vt in voluntate dñi ſit, ſiue commodati actionem aduerſus eũ, qui rem commodatam accepit, mouere deſideret, ſiue furti aduerſus eum, qui rem ſurripuit & alterutra earum electa, dominum non poſſe ex pœnitẽtia ad alteram[b] venire actionẽ, ſed ſi quidem furem elegerit illum, qui rem vtendam accepit, penitus liberari, ſin autem commodator veniat ad uerſus eum, qui rem vtendam accepit, ipſi[c] quidem nullo modo competere poſſe aduerſus furem furti actionem, eum autem, qui pro re commodata conuenitur, poſſe aduerſus furem furti habere[d] actionem, ita tamen, ſi dominus ſciens rẽ eſſe ſurreptam, aduerſus eũ cui res commodata fuerit, peruenit,[e] ſin autẽ neſcius, & dubitans rẽ eſſe ſurreptam, apud eũ commodati actionẽ inſtituerit, poſtea autem re cõperta voluerit remittere quidem commodati actionem, ad furti autem actionem peruenire, tunc quidem licentia ei cõceditur & aduerſus furem venire, obſtaculo nullo ei opponendo, quoniam incertus cõſtitutus mouit aduerſus eũ, qui rẽ vtendam accepit commodati actionem, niſi dño ab eo[f] ſatisfactum fuerit, tunc etenim omnino furem a dño quidem furti actione liberari, ſuppoſitum[g] autẽ eſſe ei,[h] qui pro re ſibi commodata dño ſatiſfecit, cum manifeſtiſſimum[i] ſit, etiã ſi ab initio dñs actionem commodati inſtituerit, ignarus rem eſſe ſurreptam, poſtea autem hoc ei cognito

ſpondet Bar. l. ſi. C. de furtis. §. j. Not colige vt hic p Ange. ſpẽaliter not. q̃ eligens vnum ius non videtur renunciare alteri q̃ ignorat, vel de quo dubitat quod non eſt alibi.
a ¶ Quæ de fullone. Deciſionib. vt C. de fur. & ſer. corrup. l. ſi. §. tales itaque.
b ¶ Ad alterã. vñ actio furti hoc caſu non eſt ãbulatoria.
c ¶ Ipſi, ſ. commodatori.
d ¶ Hẽre actionẽ. Et pœnam exactam dño reſtituere non cogit̃, quia vbi periculum, ibi commodũ, vt C. de fur. l. ſi. §. ſed cum.
e ¶ Peruenit. Agendo cõtra eũ actione cõmodati.
f ¶ Ab eo. ſ. cõmodatario.
g ¶ Suppoſitũ. ſ. furem.
h ¶ Ei. ſ. commodatario.
i ¶ Cum maniſeſtiſſimũ. Bene dico, q̃ eligẽdo vnam repellit̃ ab altera, ſi ſciens a principio fuit.
* ¶ Facit optime. l. q̃ in hærede. in prin. ff. de tribu. & l. ſed ſi ex parte, §. vlt. ff. q̃ cum eo.]
¶ Sed

Onus ſentiens, hẽat lucrum.

SYL. ¶ Sed is. CASVS non figuratur, quia tradit illatio ex §. furti aūt. cuius ratio est, quia si dolo carei, eius nō interest, quia tantum de dolo tenetur, si dolum commisit, non debet ex suo dolo cōsequi actionē, vt dicitur in l. eum qui, §. is autem, ff. eo.] a ¶ Dolo. sup. quib. mod. re contra. obli. §. præterea, & C. depo. l. 1. & l. pe. & l. final. idem, quod hic habemus, ff. eo. eum qui. §. is autem.

SYL. ¶ In summa. CASVS figuratio non est necessaria, quia habetur ratio in tex. affectus enim est q. furtum facit, vt hic dicitur, & visum est sup. in §. furtū autē, & patet ex diffinitione in bi. fraudulosa. vbi ergo nō est dolus aut fraus, non est furtū. b ¶ In summa id est, vt breuiter hūc tit. expediamus. c ¶ Proximus pubertati a 10. anno. & dimidio. sup. vi su. dix in imus de inutil. stip. §. sub hunc §. ff. e. l. impuberem, & ff. ad Syll. l. excipiuntur & ff. de reg. iur. l. pupillum. ¶ Hęc interpretatio crebriore calculo

† Nisi sua intereffet rē nō esse fur to amissā, vel vti si in re deposita culpam pmisisset, vel pretiū depositionis si quasi mercedem accepisset l. 2. §. dicet. ff. vi bon. ra. & inf. in 1. §. fin.

aduersus furem transierit, omnino liberari eū, qui rem commodatam acceperit, quemcunque causæ exitum dominus aduersus furem habuerit, eadem definitione obtinēte, siue in parte, siue in solidum soluendo sit is, qui rem commodatam acceperit.

¶ Depositarius, qui tenetur de dolo, non habet furti actionem, sed dominus. h. d. Aret.

¶ Sed is, apud quem res deposita est, custodiam non præstat, sed tantū in eo obnoxius est, si quid ipse dolo [a] malo fecerit. Qua de causa si res ei surrepta fuerit, quia restituendæ eius rei nomine depositi nō tenetur, nec ob id eius interest rem saluā esse furti agere † non potest, sed furti actio domino competit.

¶ Impubes non tenetur furti, nisi fuerit doli capax. Aret.

¶ In summa [b] sciendū est, quæsitum esse, an impubes rem alienam amouendo furtum faciat. Et placuit, quia furtum ex affectu furandi consistit ita demū obligari eo crimine impuberem, si proximus [c]

pubertati sit, & ob id intelligat se delinquere. †

¶ Actio furti est mere pœnalis, sed conditio furtiua, & rei vendicatio competunt pro re, & rei vendicatio datur contra possessorem, & conditio furtiua contra furem, & eius hæredē. h. d. Aret.

¶ Furti actio, siue dupli, siue quadrupli, tantum ad pœnæ persecutionem pertinet. Nam ipsius rei persecutionem extrinsecus habet dominus, quam aut vēdicando, [d] aut condicēdo [e] potest auferre. Sed rei vendicatio quidem aduersus possessorem est, siue fur ipse possidet, siue alius quilibet, condictio autem aduersus furem ipsum † hæredemve eius, licet non possideat, competit.

¶ De vi bonorum raptorum.

¶ Rapiens per vim rē alterius tenetur furti, & ēt actione vi bonorum raptorum, quæ datur in quadruplum infra annum, postea vero in simplum, & in quadruplo inest simplum. h. d. Aret.

recepta videt, vt scribit Aret. in §. pupillus. in vers. proxi. sup. de inut. sti pul. de quo vi de Dec. in d. l. pupillum. ¶ Item actio. CASVS figuratio in declaratione terminorum nō requiritur. Nota summar.] d ¶ Vendicando, id est dominium petēdo, si extet. e ¶ Condicendo .i. in persona agendo cōdone furtiua, si cōsūpta sit, & facit ad hūc §. ff. de cōdict. fur. l. si pro fure. §. furti. & l. in condōne, & inf. de actio. §. sic itaque, & C. de fur. l. ancillæ. ** Adde, q. re furtiua nōn extante datur cōdictio ad illius estimationem l. in re furtiua. ff. de cōd. fur. Et q. hæres furis defuncti tenet ex eius furto solum vsq; ad vires hæreditarias, & nō vltra, et nullo facto inuentario. ita tenent cōmuniter Doctor. vt tradit Neg. in trac. de pig. in 4. mē. 2. par. nu. 124. vbi ēt scribit, q. bona delinquētis sūt taci te obligata pro male ablatis.] De vi bonorum raptorum. ¶ Viso de furto sequitur de rapina, & consequen-

† Et sicut in delictis doli capacitas supplet ætatē vt hic, & in c. fi. iun cta gl. supra. uers. prudētia. ext. de despō. imp. SYL. Cōdō furtiua.

† Aliud ē in actione furti, q̃ si dat cōtra hrdē. fu. ris, §. non aūt. infra de perpet. & temp. actio.

Cōtinuatio.

Qvi res alienas[a] rapit, tenetur quidem etiam furti: [b] (quis enim magis alienam rem inuito domino cōtrectat, quā qui vi rapit? [c] ideoq. recte dictū est, eum improbū furē esse) sed tñ ꝓpriā actionem eius delicti nomine Prætor introduxit, quæ appellatur Vi bonorum raptorum: & est intra annum[d] quadrupli,[e] post annum simpli: quæ actio vtilis[f] est, etiam si quis vnam rem, licet minimam, † rapuerit. Quadruplum autem non totum pœna est, † & extra

sequenter, vt potes videre, sup. tit. 1. in princ.

** Verbum rapere, quam late pateat, vide l. Marcellus. vbi Alc. de verb. sign.

Qui res. ¶ Totus iste tit. diuiditur in tres partes. Primo q. raptor & fur inęquali ter puniuntur Secūdo, qñ qs rapit rem suā vel alienā putās esse suam. Tertio, quid sit subiectum in hac actione, videlicet, quid d. bet deducere actor. Secunda ibi, Quia th. Tertia ibi, Sanè in hac.

¶ Qui res. Casus nō figurat in declaratione terminorū nisi literaliter, præsertim stante rōne posita in tex. ibi, Quis. n. magis, & ibi, Ridiculū. n. est, sed loco cas⁹ aduerte ad ver. quadruplū. quia ibi est nō modica difficultas p p illam aduersatiuā, sed extra pœnā, licet in multis sit dictio & loco dictionis sed, q vr contrariū importare eius qđ dr in tex. nisi exponatur pro & dictio autē, sicut nō fiet exēplificatiue, sed demonstratiue, vt dicamus, quadruplum non est totum pœna, vt est in furto, sed &c. & ita inte ligendo erit minor difficultas in tex. vide tamen tex. in l. 1. §. dixeri. de publica qui videtur æquiparate, licet gl. ibi intelligat secundum tex. nostrum.

a ¶ Alienas. Large accipe, vt etiam si sint communes idem sit quo ad socij partem, vt ff. de fur. l. si socius. Accur.

b ¶ Furti, s. non manifesti, etiam si deprehendatur, secundum P. quod falsum est: † imo si deprehendatur, manif. stus est & in quadruplum pōt cōueniri, vt ff. de fur. si vēdidero, §. cum raptor. (1) alias si non deprehendatur, non manifesti tenetur: qua actione si fuerit actum tollitur vi bo. rap. nisi in id quod excedit, vt ff eo. l. r. item in casu nec manifesti, nec nō manifesti tenetur: vt si qs ex domo, in qua nemo erat rapuerit, licet tā tum hac actione vi bo. rap. teneatur secundum P. vt ff. de furt. l. si quis de domo, alias ex domo. Sed hoc est falsum, quia ibi erat actum furti non manifesti, † & ideo amplius cessat actio furti, & ideo datur hæc actio vi bon. rapt. quia excedit & in id quod excedit, vt d. l. ff. eo. l. 1. & ff. de actio. & obliga. l. qui seruum. §. fin.

ADDITIO. (1) Sed hoc est falsum, secundū Bar. in d. l. si vēdidero. qa opus ē vt accla met l. 2. & l. si qs i seruitute. ff. de fur Ange.

c ¶ Qui vi rapit. q. d. nullus, vt hic, & ff. qđ vi me. cau. l. si cum exceptione. §. qui vim.

d ¶ Annum, s. vtilem, vt C. eod. l. fin. & l. res. & C. de noxa. l pen.

¶ Prætoris edictum de vi bon. rapt. eiusq́ue interpretatio habetur in l. 2. ff. eo.

** Annus vtilis qui dicatur, docet glo. in §. rursus. ver. annum, inf. de actio.

e ¶ Quadrupli. Nisi in casu quo agit ad duplum tantum, vt C. de paga. l. christianis, quæ est huic contra. Sed illud est spāle.

f ¶ Vtilis, i. efficax & directa. Vel dic, q. directa compe tit, quādo plures res rapiæ sunt: sed vtilis qñ vnum tā ū bonum raptū est, i. vna res ra pta est. Et facit ad hoc, quod pluralis oratio. s. raptorū trahatur ad singularem. ff. de cond. & dem. l. falsa. §. vlt. & ff. de neg. gest. l. 3. §. negotia. ff. de pet. hær. l. regulariter, & l. licet.

¶ Queri solet communiter super hoc, quod dicitur in fi. §. q. ridiculū esset, q. ille, qui rapit, i. ēet melioris conditionis, quam ille, qui rem clam surripit. Contrarium videmus: maiorem enim pœna infligitur furibus quam raptoribus cum in pœna furti manifesti to sū quadru. sit pœna. in pœna autē raptoris solum triplum est pœna. Ad hoc autē diuersimode tidetur. Quidam. n. concedūt, quod maior pœna furibus quam raptoribus per l. infligit, & non sine causa: videlicet quia ie plus fit furtū, quam rapina. vnde ne huiusmodi maleficio impunito facilius talia faci nora perpetrentur, vt vnius pœna sit metus multorū, vt C. ad l. Iul. repe. l. 1. talis pœna ꝓ furto maior quam pro rapina introducta est. Alij aliter dicentes ridēt, q. qui in vno grauat, in alio dēt releuari. vnde pœna raptoris plus continet. Nam si criminaliter agitur cōtra eū, suspendi dēt. Vocat. n. d. raptores famosos latrones, ff. de pen. l. capitalium. §. famosi. In furto aūt non dēt aliquis mortē pati, vt in authen. sed nouo iure. Co. de ser. fug. propterea si cōueniatur ciuiliter raptor, æquū est vt ei minor pœna infligat q̄ furi. Dñs Guido huic adherēs dicit, q. qui in vno grauat, in alio dēt releuari, vt ff. de iurelur. l. eum qui. Raptor. n. in hoc releuatur, quia si eū rapina deprehēdatur, tenetur solū modo ad tripli, sed grauat in hoc, quia nō habet remediū aliquod, si non deprehendatur cū furto, quia semper tenetur ad triplū: sed fur in hoc releuatur, q. si nō deprehendatur cum furto, antequā deueniat ad locum destinatū, non tenetur nisi in duplū, & iō in alio grauat. s. q. si deprehēdatur cū furto, teneatur ad quadruplū. Et si dicas qs, qualiter potest raptor non deprehēdi? Hanc quęstionē habes

** † Sim. gl. inf. de act. §. ex male ficijs vers. quadruplo.

Raptor qua actione tenet.

† alias qui vi.

† alias actio.

† Ecōtrario rñdet gl. in §. ex maleficijs in ver. quadruplo. in fra eo. & i d. l. si quis de domo, alias qđ. s. ibi actu fuerat vi bo. rapt. & iō sublata erat actio furti non manifestis actio vi bo. rapt. ē duplex.

† Idē scribit Imp. i nouella sua cōstitu. 63. q insert bit de nouis operibus cōtra prospectū in mare. i exemplari Græco, & in versione latina Haloādri.

† alias sed SYL. alias desunt ista verba & ext. pœnā rei per secutio e.

pœnam a rei persecutio est, sicut in actione furti manifesti diximus: b sed in quadruplo † inest rei persecutio, vt pœna tripli sit, siue comprehendatur c raptor in ipso delicto, siue non. Ridiculum d enim † est, leuioris conditionis esse eum, qui vi rapit, quam qui clã e amouet.

¶ Actio vi bonorum raptorum competit ꝓ violẽtia dolo cõmissa: secus si rẽ suam bona fide rapuit: tñ raptor, si dominus est, cadit a dño suo: si vero nõ est dominus, tenetur ad tantundem, siue res fuerit mobilis, siue immobilis. Aretin.

¶ † Quia tñ f ita competit hæc actio, si dolo † malo quis rapuerit. Nam qui aliquo errore ductus rem suam esse existimans, & imprudens iuris, eo animo rapuerit, quasi dño liceat etiam per vim rẽ suã auferre a possessoribus absolui g debet.

habes sufficienter solutam in glo. signata in isto eodem. §. super illis verbis, Siue cõprehendatur, siue non. Alij ad hoc aliter respõdent dicentes, ꝙ nunquam est melioris conditionis raptor quam fur: eo ꝙ semper põt actio furti cõueniri. vt ff. de fur. l. si venditero. §. cum raptor. Sed hic notandum, ꝙ ** si fur furti manifesti acti. cõueniat in quadruplum condemnatur. Raptor quoq. in quadruplũ ꝑ acti. vi bo. rap. condemnatur & similiter ꝑ acti. furti manifesti punit conuictus: & ita adhuc restat primum, quod plus venit ĩ actio. furti quam in ac. vi bo. rapt.

¶ Sic inf. d actio. § ex maleficijs ver. vt aũt.

† alias eẽt.

a ¶ Extra pœnam. Repete, non. vt sit sensus, quòd rei persecutio non est extra pœnã, sed in quadruplo &c.

** Non est opus hac repetitione, quia inest copulæ quæ dependet continuatiue a priori parte clausulæ, vbi est ipsa negatiua: si quidem hæc vox, & connectit tam sensum quã verba præcedentia cum sequentibus quibus adijcitur, vt notissimum est.]

b ¶ Diximus. vt sup. tit. 1. in fi.

Raptor & fur distinguuntur.

c ¶ Comprehendatur raptor. Sed quõ potest raptor nõ deprehendi, cum dicatur eripere quasi de manu auferre, vt ff. ne quis eũ qui in ius. l. 4. §. 1.? Respond. distingue animum auferentis: vt si erat animus ei, palã & quasi per vim auferendi, licet ibi neminem inueniat, tamen est raptor. Sed fur est, qui habet animum, vt faciat clam, licet interdũ deprehendatur, ex qua deprehensione efficiatur manifestus, vt supr. tit. 1. §. 1. ver. furtũ autem vel à furuo.

ADDITIO. Vult dicere glo quod manifestus semper tenetur vi bonorum rapt. sed non manifestus ita demum, si habuit animum, &c. Ang.

d ¶ Ridiculum. Bene dixi, siue non. ridiculum enim &c.

Raptor in minus tenetur quam fur manifestus.

e ¶ Qui clam. i. fur nec manifestus. Nam raptor tenetur in quadruplũ hic autem. s. fur non manifestus, in duplum tantum, vel triplum cum re: sed qui palam furatur, certũ est in plus teneri quam raptorem, cum in quintuplum cum re teneatur, Accurs.

* ¶ Argutam differentiæ rationem affert Alcia. in l. Marcellus, ff de verb. sign. quia ex furto potuit maius damnum inferri domino, quippe qui nisi furem deprehẽdisset, nesciuisset aduersus quẽ ius suum persequeretur: raptor autem dominũ latere non potest: & ideo leuius punitur.

ADDITIO. Et est ratio diuersitatis secũdum Angelum quia raptor se exponit morti: & ideo cum incurrat maius periculum in persona, leuius punitur ĩ pœna pecuniaria, arg. l. quid ergo, §. pœna grauior, ff. de insa. Vel dic, quod ex rapina inducitur crimen publicum, & in hoc grauatur, quia a quolibet de populo potest accusari, ideo in alio alleuiatur, argum. l. eum qui in princ. ff. de iureiur. Quare autẽ in vi bon. rapt. prætor eandem pœnam in manifesto, & non manifesto imposuerit, cũ lex duodecim tabularum & ipse prætor in furto diuersas imposuerit. dic esse rationem propter eundem animum rapiẽdi, qui semper requiritur.

† alias ita tñ competit &c. q̃ lcõ probabilior est.

† l. 2. §. soli, ff. eo. tit.

¶ Quia tñ. CASVS figuratio facilis est: ratio enim dubitandi erat, quia cum maleficia ex affectu distinguantur, vbi dolus malus, & animus rapiendi non adest, cessare debet dispositio l. declarantis & punientis raptorẽ. qui ergo nõ vt alterius rẽ rapiat, sed vt suã recuperet, rem propriam rapit, vi bon. rapt. teneri debere non videbatur. Cuius contrarium dicitur, non ꝙ vi bo. rap. teneatur, sed ꝙ amittat rem, & incidat in pœnas de quib. in text. ratio assignatur in text. ibi, sed ne dũ talia excogitẽtur &c. non enim decet. l. præbere materiam scandalis & rapinis, vt ergo remoueatur inconueniens, quod sequi posset, quãdo violenter propria auctoritate quis rem suam acciperet, statutum est, vt medio iudice rem suam recuperet agendo, alias incidat in pœnas prædictas.

f ¶ Quia tamen istud, quia, videtur superfluũ. Vel pone, quia, pro sed. Alij, ita tamen. & tunc est planior.

g ¶ Absolui. s. ab actione vi bon. rapt. iudicis sñia, vt qdã dicunt. vel ipso iure, secũdũ Azo. † arg. ff. de public. & vec. l. cõmissa. § fi.

† Et vtraq. ꝓpositio est vera, s. prima, si fuerit iudicio deducta. Item secũda, si nõ fuerit deducta in iudicio, vt per doct.

a ¶ Sed

Cui.s. conueniens est, nec furti teneri eũ, qui eodem hoc animo rapuit: Sed [a] ne, dum talia excogitantur, inueniatur, [b] via per quam raptores impune suam exerceant auaritiã melius Diualibus Cõstitutionibus [c] hac parte prospectum † est, vt nemini liceat vi rapere, vel rem mobilẽ, vel se mouentem, licet suã eandẽ rem existimet: sed si quis contra statuta principum fecerit, rei quidẽ suæ dominio cadere: [d] sin autem aliena res sit, † post restitutionẽ eius, etiam æstimationem eiusdem rei præstare. Quod non solum in mobilibus rebus, quæ rapi possunt, constitutiones obtinere censuerunt, sed etiam in inuasionibus, quæ circa res soli [e] fiunt, vt ex hac causa ab omni rapina homines abstineant.

¶ Actio vi bonorum raptorum non solum competit illi, qui dominium habet in re, sed etiam illi, qui habet aliquod ius, & istud ius æstimatur. Arct.

¶ Sanẽ in hac actione [f] non vtique † spectatur rem in bonis [g] actoris esse: nam siue in bonis sit, siue non: si tñ ex bonis [h] sit, locũ hæc actio [i] habebit. Quare siue locata, siue commodata, siue etiam pignorata, siue deposita [k] sit res apud Titium, sic vt intersit eius eam rem per vim non auferri, (veluti si in deposita re culpam quoque promisit) siue bona fide possideat, siue vsumfructum quis habeat in ea, vel quid aliud iuris: vt intersit eius non rapi, dicendum est, ei competere hanc actionem: non vt dominium [l] accipiat, sed illud solũ, quod ex bonis eius, qui rapinam passus est, id est quod ex substantia eius ablatũ esse proponatur. Et generaliter dicẽdum est, ex quibus causis furti actio competit in re clã facta, ex eisdẽ causis omnes habere hanc actionem. [m]

a ¶ Sed nedum. pro tamen secundum quosdam: vel pone propter.
b ¶ Inueniatur via. Sic sup. tit. 1. §. vlt. illud.
c ¶ Cõstitutionibus. vt C. vnde vi. l. si quis in tantam. & in alijs sequentibus vsque in finẽ tit. sed hic prosequitur tantũ tenorem illius l. si quis in tantam. super qua materia longũ esset hic dicere. cum plures quæstiones ibi notentur supr. prædicta l.
* Extat & nouella constitutio 60. in auth. quæ huc pertinet: vulgo inscribitur, vt defuncti, seu funera eorum &c.
d ¶ † Caderet repete, prospectum est & ẽt ibi, præstare, nec est necesse ponere, cogitur, vel debet: quę verba non inuenies in libris emẽdatis. Limita hunc tex. vt not. procedat, vbi est pactum de ingrediẽdo & occupando propria auctoritate. gloss. in l. pignoris, vers. pfidialem C. de pign. actio. & in l. 3. capit. de pigno & latius Neguś. in trac. de pignor. in 4. par. princ. n. 9.
e ¶ Res soli. propriẽ: quandoque tamen impropriẽ, vt C. de act. emp. l. 2. Sed rei mobilis dicitur occupatio, licet etiam quãdoq; immobilia dicantur occupari, vt C. de rei vendicatio. l. domum.

SYL. ¶ Sane in hac actio. CASVS. Dubitationẽ faciebat principium huius tituli, dũ dr̃. Qui res alienas rapit, videbat. n. exigi in pœnalibus, vt verba l. in potiori significatu intelligerẽtur, ita q. si res rapta, nõ erat mea ppria & de bonis meis, nõ cõpeteret mihi actio bonor. rapt. Cuius cõtrarium dr̃, quia hęc actio non datur respectu dñij, sed respectu interesse. vt actio furti. Iccirco omnibus, quorum interest, cõpetit, & datur à l. non ad rẽ, sed ad ius, quod in re illa rapta cõpetebat, vt dicitur in textu.

f ¶ Sane in hac actione, scilicet vi bonorũ raptorum.
g ¶ In bonis, id est in dñio, vt ff. de acquir. rer. dom. l. rem in bon. & l. statuas, & ff. de verb. sign. l. bonorum appellatio. Vel si ẽt bona fide possidetur, idem est.
h ¶ Ex bonis sit, vt si aliqđ ius habeat, vt statim per exẽpla probat.
i ¶ Hæc actio s. vi bonorum raptorum.
K ¶ Deposita. Promissa custodia a depositario, vt sup. ti. 1. § antepen. Vel etiam si pretiũ acceperit depositionis, non tamen quasi mercedem tenetur, vt ff. eod. l. 2. §. dicet aliquis. alioquin esset locatio, vt supra mand. § fi.

ADDITIO. Dic vt habetur in l. naturalis, § 2. ff. de præscrip. ver. & fa. cti, l. 1. §. si quis seruum, ff. deposi. Ang. l.

l ¶ Dñiũ. i. dñij ęstimationẽ. vt ff. q. met. ca. l. si mulier, §. qui possess. & ff. vti pos. l. pe. §. fi.
m ¶ Hanc actionem, facit. ff. vi bon. rapi. l. 2. §. & generaliter.

† Similis tex. in §. recuperandæ vers. sed ex constitu infra de inter dic.
† Hæc gl. cõ. est Accurs.
† Facit. l. extat. ff q. met. cau.
† aliàs expectatur.
Rẽ esse in bonis, & ex bonis differunt.

¶ Colli-

** Colligitur ergo ex hoc text. raptum & furtum æquis passibus ambulare: quæ tamē æquipatatio non omninò admissa videtur in statutis seu legibus municipalibus, in q b. extēsionis locus nō est. Et ideo si lex municipalis ait qd de omnibus delictis pax fieri possit, excepto adulterio, homicidio, furto cū raptore pacem fieri posse receptius est. Alciat. libr. 2. de verbor. signific.

¶De lege Aquilia.

Cōtinuatio. ¶ Post maleficium rapinæ, sequitur de dāno quod per legem Aquiliā punitur. Acc.

Diuisio. Damni. ¶ Totus iste tit. diuiditur in 2. partes, & primo tractat de primo capite legis Aquil. Secundo tractat de tertio capite. Secūda ibi, Capite tertio. Itē prima subdiuiditur, quia primo ponit verba primi capitis legis Aquil. Secundò illa interpretatur. Secunda ibi, Qđ autem non. Item secūda prin. subdiuiditur in 2. par. nam primo ponit verba, secundo interpretatur. Secunda ibi, Itaque si quis.

¶ Damni iniuriæ. CASVS literaliter est figurandus, quia tex. primò ponit verba primi capitis, l. Aquiliæ. secundo quia poterat esse dubitatio propter verbum quadrupedē exponit de quibus quadrupedibus intellexerit: & dicit intellexisse de ijs, quæ gregatim pascuntur, & exemplificat. Nor. colligit hic Ang. Aretin.

¶De lege Aquilia.

¶ Qui occidit seruum alienum, vel pecudem alienam, tenetur ex primo capite legis Aquiliæ ad eorum æstimationem, quanti plurimi fuerint ab anno retro. Et pecudis appellatione continentur animalia domestica, quæ gregatim pascuntur.

Damni iniuriæ actio [a] cōstituitur per legem Aquiliam: cuius primo capite [b] cautum est, vt si quis alienum hominem, alienamve quadrupedem, quę pecudum numero sit, iniuria [c] occiderit, [d] quanti ea res in eo anno [e] plurimi [f] fuerit, tantum domino [g] dare damnetur. Quod autem non præcise de quadrupede, sed de ea tantum, quæ pecudum numero est, cauetur, eo pertinet, vt neque de feris bestijs, † neque de canibus cautum esse intelligamus: sed de ijs tantum, quæ gregatim proprie pasci dicuntur: quales sunt equi, muli, asini, oues, boues, capræ. De suibus quoque idem placuit, nā & sues pecudum appellatione continentur: quia & hi gregatim [h] pascuntur. Sed denique & Homerus in Odyssea ait, (sicut Aelius Martianus in suis † Institutionibus, refert. [i]

† quæ sint explicatur l. 1. §. bestias, ff. de postul.

† aliàs constitutionibus.

ADDITIO. (i) Not. differentiam inter actionem furti, vel bonor. rapt. & hanc, quia actio furti vel bon. rap. cōpetit, quando rem meam tecum asportas: secus quando occidis vel destruis, quia tūc competit hęc actio, licet vtroque modo fit dānum, & sic diminutio patrimonij, quod bene no. Ang.

b ¶ Primo capite. Habebat enim hæc tria capita siue capitula: & de primo capite dicitur hic. Secundum autē non est in vsu. De tertio dicit inf. eo. §. caput secundum, & §. capite tertio & ff. eodē. l. 2. Accur.

c ¶ Iniuria. i. nō iure. vt inf. eo. §. iniuria.

d ¶ Occiderit. not. occiderit, nam si alio mō læserit, ex tertio capite agitur, vt inf. eod. §. capite tertio.

e ¶ In eo anno s. præterito.

f ¶ Plurimi. habita ęstimatione non affectione singulorum, sed communi æstimatione, vt ff. eod. si seruum meum.

g ¶ Domino, vt ff. eo. item Mela. §. legis vel quasi domino, vt fructuario, vel alij, qui habet ius in re, vt ff. eo. item Mela, §. fi. & l. seq.

h ¶ Gregatim pascuntur. Facit ff. de leg. l. legatis seruis, §. pecoribus.

i ¶ Refert. Illud carmen Grecum ex Odyssea Homeri depromptū, scilicet Clangi daspetos orto syon aulitzomenaon. latine exponitur per hæc verba: Grūnitus autem ingens excitabatur suum stabulantium. Clangi, n, est grunnitus daspetos, i. autem ingēs. Est enim ibi vna collisio vocalium, in qua hæc particula, autem, includitur orto, excitabatur syon. i. suum, siue porcorum, aulizomenaon. i. stabulantium, siue qui simul in stabulo includebantur quod raro sit in animalibus diuersis pastus. Græci expositio.

SYL. a ¶ Damni iniuriæ actio. i. actio legis Aquiliæ, quæ competit pro damno dato, i. destructione alicuius rei facta (1) nam sic dicitur damnum diminutio patrimonij, vt ff. de dam. infec. l. 3. si autem rem alterius surripe res, licet videaris damnum inferre, tamen non infers tale, q per hunc tit. tenearis, sed actione furti, vt ff. eo. l. si seruus seruum, §. si oliuam. & §. idem & in sylua.

** Iniuriæ verbum, quomodo hic accipiēdum, docet tex, inf. tit, 1. in princ.

SYL. ¶ Iniuriæ autē. CASVS In declaratione terminorum nō ponitur nisi literaliter: tñ potes dicere rationem dubitandi esse, quia verbū, iniuria, aliter accipi solet. l. 1. in prin. ff. de

ff. de iniur. Ratio autẽ decidendi colligitur ex eadem l. prima vbi habetur, ꝙ verbum, iniuria, quãtum attinet ad legem Aquiliam, diuerso modo intelligitur, quã regulariter intelligatur. & sic ex eadem, l. vtranque rationem potes sumere, & not. quod sola culpa spectatur, vt quis teneatur. i. Aquilia & ꝙ supra culpam est, veluti dolus.]

teneas, quia hæc est veritas vt ibi ostẽdi, quã uis communis opin. docto. sit. ꝙ pro defensione rerum sit licitum homicidium.

c ¶ Alioquin. Si culpa interueniat. Collige ex hoc text. ꝙ qui aliàs non tenetur de casu, tunc tamen tenetur vbi culpa præcedit casum.

† Vide Alci. li. Præter. ij. tit. de lega. 3. qui hunc locum aliter legendum esse existimat.

a ¶ Iniuria. Facit, ff. eodem, sed & si quemcunque, §. iniuriam.

† Adde text. infra de iniur. in princ.

ADDITIO.

Ex quo tex. nota differẽtiam inter hãc actionem, & actionem iniuriarum: quia in illa non sufficit culpa, sed requiritur contumelia & dolus. Est & alia differentia: quia in hac agitur ad damnum: sed in actione iniuriarum agitur ad vindictam, & sapit instar causæ criminalis, vt ff. de iniur. l. prætor edixit. §. 1.

† aliàs nõ minus, q̃ ex dolo. ex culpa, &c.

b ¶ Latronem scilicet diurnũ, vt tamen clamet, & ille se defendat: sed furem nocturnũ, etiam si se non defendat, vt hic subijcit, & ff. e. l. 4. Accur.

κλαγγὴ δ᾽ ἄσπαστος ὄρτο συῶν αὐλιζομενάων.

¶ Quo ad legem Aquiliam iniuria dicitur occidisse, qui dolum vel culpam commisit occidendo: quoniam in actione legis Aquiliæ venit leuissima culpa. Casus vero occidẽtem excusat.

¶ Iniuria [a] autem occidere intelligitur, qui nullo iure occidit. itaq; qui latronem [b] insidiatorem occiderit, non tenetur: vtique si aliter periculum effugere nõ potest. Ac ne is quidem hac lege tenetur, qui casu occidit, si modo culpa eius nulla inueniatur, nam alioquin [c] † non [d] minus ex dolo, quam ex culpa, quisque hac lege tenetur. Itaque si quis dũ iaculis ludit, vel exercitatur, transeũtem seruum tuum traiecerit, distinguitur [e]. Nam si id á milite in eo campo, vbi solitum est exercitari, admissũ est, nulla [f] culpa eius intelligitur. Si alius tale quid † admisit, culpæ reus [g] est. Idem iuris est de milite, si in alio loco, quã qui ad exercitandũ militibus destinatus est, id admiserit.

¶ Ex qualitate loci iudicatur damnum datũ dolo, vel culpa incidenti. h. d. Vel sic: In putante dicitur adesse culpa, quando diligentia potuit prouidere, & nõ fecit.

¶ Item si putator ex arbore deiecto ramo seruum tuum transeuntem occiderit, si prope viam publicam, aut vicinalem † id factum est, neque † proclamati, vt casus euitari posset, culpæ reus est: sed si proclamauit, nec ille curauit præcauere,

d ¶ Non minus. i. non plus ex dolo, quam ex culpa, cum etiã leuissima culpa in hanc actionẽ ueniat, vt ff. eo. l. in le. 2 (1) Vel proprie lege, & cõuerte iteram: nõ minus &c. id est non minus ex culpa q̃ ex dolo. sic & aliàs. ff. de pac. l. iuris gẽ. §. pactorũ. & C. de secund. nup. l. cum apertissime, & ff. de pigno. Paulus. §. domus, & est figura † hyp. baron, secundum Ioan.

† aliàs admiserit.

† aliàs hysteron proteron.

¶ Hæc glo. est contraria glo. in di. §. pactorum, & in d. l. cum apertissime, vbi dicit, quod est hysteron proteron.

ADDITIO.

(i) Pone exemplum secundũ Old. in leuissima, si Titius aggreditur te, tu resistis: venit alius ad diuidendũ vos, & tu resistẽdo volens percutere aggressorem percussisti mediatorem, teneris, vt l. scientiam, §. qui cum aliter, ff. eo. Ang.

† quę sint vię publicę, & quę vicinales declarat Iuris. in l. 2. §. viarũ ne quid in loco pub.

† aliàs proclamauit.

SYL. ¶ Pro resolutione huius. q. quam ego hæc examinaui in l. vt vim. ff. de iustit. & iure, in glo dicas, quod quãdo quæritur, an pro defensione rerum liceat hominem occidere, ꝙ non licet, cum nõ reperiatur hoc permissum, alio non concurrente, sed quando ego video res meas exportari, tũc si in defensione rerũ incido in periculum, quia fur vult se defendere gladio vel ostẽdere, tũc nõ ꝑpter periculũ rerũ, sed personæ offendere licet: & ideo bene in tex. nr̃o duo ponũtur, quæ hoc inferunt, s. latronem & insidiatorem; & ita

e ¶ Distinguitur. Vtrum commiserit dolo vel culpa, vel non.

f ¶ Nulla culpa, Nisi data opera factũ est, vt ff. eo. l. item si obstetrix. in fi. & l. nã sicut

g ¶ Reus est. Quia hoc non est ei deputatum, argum. in authẽ. vt ij qui ob. ha. se per. res mi. §. si vero tacuerit. collatio. 6. & ff. eo l. idem iuris, in fin.

¶ Itẽ si puta. CASVS literaliter figuratur in tex. SYL.

text.cuius ratio est manifesta, quia cū in l. Aquilia propter culpam quis teneatur, culpa est, quod a diligente preuideri potuit, & non est prouisum, aut tunc denūciatum est, cum periculum euitari non potest. quæ fuit ratio Mutij, vt habetur in l. si puta tor. ff. eo.]

extra culpam est putator. [a] Aeque extra culpam esse intelligitur, si seorsum à via forte, vel in medio fundo cædebat, licet nō proclamauit: [b] quia in eo loco nulli extraneo ius fuerit versandi. †

a ¶ Putator. l. qui putat vitea in arboribus positas, vt in quibusdā terris sunt: vel etiam ipsas arbores, nam & arbores putantur.

† facit supra de ter. diui. §. feræ. & §. apum.

b ¶ Licet non proclamauit. Nisi forte dolo, vt ff. eodē. si putator.

SYL.

¶ Si medicus serui curationem reliquerit, aut imperitè curauerit, lege Aquilia tenetur. Aretinus.

¶ Præterea si Medicus. CASVS clarus est, & ratio assignatur in text. culpa enim facit quem teneri. l. e. Aquilia. imperitia autem culpæ annumeratur, & negligētia non minus. Nota Medicum, qui suscepit curationem, teneri etiam ad prosequendum curationem, item quod non prosequendo, dicitur in culpa. Item, quòd imperitia culpa est. intellige hoc præsertim in ijs, qui profitentur se scire aliquid quod ignorant.]

† Ex l. idē auctoris, ff. eo.

† aliàs est.

† Concor. cum hoc text. cap si culpa: cū glos. super ver. imperitia. extra de iniur.

† Ex l qua actione. §. vlt. & l. seq. ff. eo.

¶ † Præterea si Medicus, qui seruum tuum secuit, dereliquerit curationem eius, & ob id mortuus fuerit seruus, culpæ reus † erit. Imperitia [c] † quoque culpæ annumeratur, veluti si Medicus † ideo seruum tuum occiderit, quia male eum secuerit, aut perperam ei medicamentum dederit.

c ¶ Præterea. Imperitia. Facit ff. de reg. iur. l. imperitia. & ff loca. si quis fundum §. Celsus, & §. si quis vitulos, & ff. de suspec. tutor. l. tutor quoque. §. fin.

¶ De hoc vide Fely. in ca. tua nos. de homic. vbi ponit, an & quādo Medicus teneatur de imperitia, & ad quid teneatur.]

ADDITIO. In isto casu Medicus nō tenetur. de Sica. quia illa l. requirit dolum, vt l. r. C. de sicar. iuncta l. in l. ff. eo. tit. Et no. singulariter leges per glos. allegatas: quia probant non tantum in literatis, sed in hominibus aliquod artificium profitētibus: quia afferere videntur se esse peritos in illo ministerio.

¶ Si mulus vel equus propter imperitiā, vel imbecillitatem mulionis: vel equitātis seruum alterius occiderit, tenetur mulio, vel equitans lege Aquilia. h. d. Ang. Aret.

Et sic imperitia ascribitur culpæ etiam vsq; ad capturam vel vitulorum custodē. Aret.

¶ Impetu quoque. CASVS & notabilia clara sunt. totum enim, quod tendit ad culpā, facit quem teneri lege Aquilia, & sicut imperitus, & sic imbecillis in doctrina est in culpa profitendo eam artem, quā ignorat, ita imbecillis mulio est in culpa, quia debuit præcogitare casum, quem præuidere potuit.

SYL.

¶ † Impetu quoq; mularum, quas mulio propter imperitiam retinere non potuit, si seruus tuus oppressus fuerit, culpæ reus est mulio: Sed & si propter infirmitatem [d] eas retinere non valuerit, cum alius firmior eas retinere potuisset, æque culpa tenetur. Eadem placuerunt de eo quoque qui cum equo veheretur, [e] impetum eius aut propter infirmitatem, aut propter imperitiā suam retinere non potuerit.

d ¶ Infirmitatem. Nō enim debet infirmitatem suam in alterius læsionem conuertere, vt ff. eo. idē iuris. Accursius.

† Ex d. l. idem iuris §. mulionē. eod. tit.

† aliàs p.

ADDITIO. Dic hoc verū in infirmitate antiqua: nam secus si in itinere superuenerit infirmitas, quia non tenetur, cum non fuerit in culpa, vt l. si ex plagis, §. in cliuo. ff. eod. Aretinus.

e ¶ Veheretur. Puta in rheda, vel vehiculo, vel etiam ipso equo.

ADDITIO. Intelligas tamen istum textum, quando talia animalia dant damnum secūdum naturam sui generis: si autem contra naturam suam agitur actione in factum de pauperie, vt ff. si quadrupes pau. feci. dica. l. r. §. itaque. Aretinus.

¶ Actio legis Aquiliæ est pœnalis, quia æstimatur quanti plurimi

¶ His autē verbis. CASVS potest figurari ponendo rationem dubitandi ex verbis. l. Aquiliæ, de qua in princ. qua cautū videbatur. vt quis dati dāni aut iniuriæ pœnas lueret, itaq; videbatur occiso seruo vel quadrupede, q; ad id teneretur tantū occidēs, quod damni datum esset. cuius cōtrarium deciditur non aliqua ratione sed tantum voluntate statuentium extendentium verba l. Aquiliæ ex præsumpta mente, quæ mens, vt dixi pon

SYL.

non habet rationem nisi pœnam, vt infr. §. seq in princip. qui in pœnam induxerunt, vt nõ solum damnum datum resarc iretur, sed etiam id restitueretur, quod valuisset res occisa eo anno: quæ constitutio cum positiua sit, vt omnes aliæ pene. non habet in se specialem rationẽ: & hoc est quod dixit tex. qua rõne creditum est pœnalem esse huius l. actionẽ, Not. collige vt per doct. hic.

valuerit ab anno retro, & ideo non transit contra hæredes. Angelus Aretinus.

a ¶ Quanti id in eo anno. na turaliter hæc verba ponuntur & hẽs ea. supra eod. tit. in princ.

b ¶ Non transire. N. si ex dãno locupletior factus esset, vt ff. eo. inde Neratius, § hanc rationem.

c ¶ Aestimaretur. Opponitur de eo, qui hodie plurimi fuerit q̃ olim, & occisus est ab aliquo. Nã nõ videtur in hoc casu esse pœnalis hec actio: ergo videtur transire de bere in hoc casu ad hęredes. Sed non sequitur, licet enim reperiatur in hoc casu, quod non sit pœnalis, tamen non est apta nata vt transire debeat, vt in hoc exemplo: aliquis non videt, vel non ridet actualiter, tamen est aptus ridere, vel videre naturaliter, v. r argum. ff. de aqua quotid. & æstiua. l. 1 §. quotidiana, & ff. de flum. l. 2 §. item fluminum.

* Similis glo. in §. præiudiciales, in ver. præiud. vers. item quid si nulla, & in l. vendicatio. ff. de rei vend.

Concor. §. ex maleficijs. vers. sed & legis infr. de actio.

¶ His autem verbis legis, Quãti id [a] in eo anno plurimi fuerit, illa sententia exprimitur, † vt si quis hominẽ tuũ, qui hodie claudus, aut mancus, aut luscus erit occiderit, qui in eo anno integer, aut pretiosus fuerit. non tanti teneatur, quanti hodie erit, sed quãti in eo anno plurimi fuerit. Qua ratione creditum est, pœnalem esse huius legis actionem: quia non solum tanti quisq. obligatur, quantum damni dederit, sed aliquando longe pluris. Ideoque constat in hæredẽ eam actionẽ non transire: [b] quæ transitura fuisset, si vltra damnum nunquam lis ęstimaretur. [c] ¶ In actione legis Aquiliæ non solum ve-

ADDITIO. Et sic inspicimus propriam, & primęuam naturam actionis. Et secũdũ istam iudicamus: non autem secundum accidentalem. facit quod no. glo. in l. si creditori ff. de leg. 2. quando actio subrogatur, & capit naturam alterius, intelligitur secundũ naturam ordinariam & propriam, & primæuam, quod not.

rus æstimatio rei, sed etiam æstimatio extra rem. h. d. Aret.

¶ † Illud non ex verbis legis, sed ex interpretatione placuit, nõ solum perempti corporis æstimationem habendam esse secundum ea, quæ diximus, [d] sed eo amplius, quicquid prætorea perempto eo corpore damni vobis illatum fuerit: veluti si seruum tuum hæredem ab aliquo institutum antea quis occiderit, quam is iussu tuo hæreditatem adierit, nam hæreditatis [e] quoque amissę rationem esse habendam constat. Item si ex pari mularum, vnam, vel ex quadrigis equorũ, vnũ quis occiderit: vel ex comœdis [f] vnus seruus occisus fuerit: non solum occisi fit æstimatio, sed eo amplius id quoque computatur, quanti depretiati sunt, qui supersunt. [g]

¶ Illud nõ ex verbis legis. CASVS ita figurari põt, prout exemplificatur in text. dubitabatur tamẽ ex eo, quia in l. Aquilia tãtũ cauebatur damnum dantẽ teneri quanti plurimi homo, vel animal occisum eo anno fuerit, & in pœnis non videtur faciẽda extensio, regu. in pęnis de regul. iur. cuius contrarium dicitur, & fatetur Imperator, q; non ex verbis, sed interpretatione l. introductũ est hoc ex eo, quia cũ damnũ resarciendum sit, non potest dici non esse illatum damnum extra rẽ, etiam secundum decisionem hui⁹ text.

† Ex l. aie lex. & duabus seqq. eodit.

† alias adiect.

d ¶ Dicimus. per totũ hunc titu.

e ¶ Nam hæreditatis. in lege enim Aquilia damnum consequimur: & amisisse dicimur quod aut consequi potuimus, aut erogare cogimur, vt ff. eo. l. proinde si seruum occidisti, & l. si seruum meum.

f ¶ Vel ex comœdis. Qui cantabãt de comœdia, & vnus sine altero cantare nesciebat.

g ¶ Qui supersunt. Facit argu. contra, ff. de actio. empt. si sterilis, §. cum per venditorẽ, † & de peric. & commo. rei vend. l. fin.

† Soluę q̃ ibi in contractu sit

SYL. ¶ Præterea dici potest, quod nõ transeat ad hæredes ex eo, quia est ex maleficio, vt infra de perpe. & temp. act. §. non omnes autem.

¶ Liberũ. CASVS põ est nisi literaliter figuran-

¶ Actio legis Aquiliæ nō solum ciuiliter, sed etiam criminaliter potest intentari, hoc dicit. Ang. Aret.

¶ Liberum autem est ei, cuius seruus occisus fuerit, & iudicio priuato legis Aquiliæ damnum [a] persequi, & capitalis criminis [b] eum reum facere.

¶ Caput secundum legis Aquiliæ in vsu non est.

¶ Ex tertio capite legis Aquiliæ competit actio pro alio damno, quam mortis illatione, & pro omni re, in qua citra mortem damnum datum sit: & fit ęstimatio quanti plurimi fuit a 30. dieb. sup. Aret.

¶ Capite tertio de omni cetero damno [c] cauetur. Itaque si quis seruum, vel eam quadrupedem, quæ pecudum numero est, vulnerauerit: siue eam quadrupedem, quæ pecudum numero non est, veluti canem, aut ferā bestiam vulnerauerit, aut occiderit, hoc capite actio constituitur. In ceteris quoque omnibus animalibus, item omnibus rebus, quæ anima carent, damnum per iniuriam datum, hac parte vindicatur: Si qd enim vstum, aut ruptū aut fractum fuerit, actio ex hoc capite constituitur, quanquam poterat sola rupti [d] appellatio in omnes istas causas sufficere: [e] Ruptū enim intelligitur, quod quoquo modo corruptū est. Vnde non solum fracta, aut vsta, sed etiam scissa, & collisa, & effusa, & quoquo modo perempta, atque deteriora facta, hoc verbo continentur. Denique responsum est, † si quis in alienum vinum aut oleum, id miscuerit, quo naturalis bonitas vini, aut olei corrūperetur, ex hac parte legis Aquiliæ eum teneri. Illud palam est, sicut ex primo capite, ita demum quisque tenetur, si dolo, aut culpa [f] eius homo, aut quadrupes occisus, occisave fuerit: ita ex hoc [g] capite, de dolo, aut culpa, & de cetero damno [h] quemq.

† A Celso l. si seru⁹, §. cū eo. ff. e.

guādus in tam clara regula. Quoties enim seruus meus iniuria & dolo occisus est, possum nedum agere ciuiliter ad damnum ex l. Aquilia, sed etiā possum agere & accusare ex l. Corne. de sica. non tamen simul propo nendo, vt dicit in glo. & declarat, & limitat Barto. in l. 1. C. quando ciuil. actio q̄ nota.

a ¶ Damnum, scilicet quanti fuerit in anno tertio, vt supra eo. in princ. ** Adde, quod actio. l. Aquilię interdum datur in duplū, nempe contra inficiantem. §. sed furti. infr. de actio.

b ¶ Capitalis criminis. scilicet legis Cornelię de sica. vt ff. eodem. l. Inde Neratius, §. si dolo seruus. & §. sed & si. Nā & pro seruo occiso ea l. agitur. vt pro libero, vt ff. ad legem Corne. de sica. l. 1. §. 1. donec tamen agitur vna, nō poterit agi reliqua vt ff. de public. iudic. l. quarta, & ff. vi bon. rap. l. 1. §. sed peracto vno aget reliquo, vt C. quando ciui. actio præiud. crimi. l. 1. & ff. vi bon. rap. l. 2. §. 1.

¶ Limita, nisi fuerat secuta sntia absolutoria, secundum Bart. in l. 1. C. quando ciul. actio.

¶ Capite tertio. CASVS figuratio ī declaratione terminorū non ponitur, præsertim cum text. seipsum exēplificet. Pone igit secundū exempla text. literaliter: & ratio huius capitis est naturalis, vt culpa damnū datum ab eo resarciatur, qui damnū dedit: cū alteri per alterū non debeat iniqua conditio inferri. dū vero restringitur æstimatio dāni ad 30 dies, (vt dixit) non hēt aliq̄ specialem rōnem, nisi voluntatem plebis sancientis. not. quid contineatur in tertio capite l. Aquiliæ, quia in eo agitur de omni damno pręter mortem. Item quid contineatur appellatione verbi, rumpere. Itē, quòd ita dolus, vel culpa exigitur ī hoc capite, sicut in primo. Item, quòd plus delinquens plus punitur. Item, q̄ l. quantumcunque pœnalis habens plura capitula cēsetur repetere in sequenti, q̄ dictum est in præcedenti.

c ¶ Cetero dāno. Quod scilicet non continetur ī primo capite, vt sup. eo. in princ.

d ¶ Rupti. Q̄ verbū ē legis tertij capitis.

e ¶ Sufficere. Sed non est nouum, vt specialiter subijciatur verbū, in quo singula complectātur, vt ff. e si seru⁹ seruum. §. Inquit lex.

f ¶ Culpa. Etiā leuissima. vt ff. eo. l. ī l. Aqu. & leuissima, aliàs nō, vt sup. eo. §. iniuria.

g ¶ Ex hoc capite. s. tertio, q̄ est loco secūdi.

h ¶ Damno. s. dato in ceteris rebus.

in delicto in quo venit oē interesse, vt ff. de fur. l. inficiādo. §. 1. & ibi B. ff. de cō di. furt. l. 4. & ff. de vi & vi arma. l. 1. in- terdicto. & ad istū tex. facit, l. apud Iulianū, §. 1. ff. de le. 1. vbi post mortē, & sic post delictum hēs tenet non solum ad seruū mortuū, sed ēt ad hēditatem ī qua erat instit utus. l. si seruū ff. d ver. oblig. in princ.

Ex hoc tamen capite non quanti in eo anno, sed quanti in diebus triginta [a] proximis res fuerit, obligatur is, qui damnum dederit. Ac [b] † ne (plurimi) quidem verbum adijcitur: sed Sabino recte placuit, † perinde habendam æstimationem, ac si etiã hac parte (plurimi) verbum adiectum fuisset: nam plebem Romanam, [c] quę † Aquilio Tribuno † interrogãte hanc legem tulit, contentam fuisse, quòd prima parte [d] eo verbo vsa † esset.

¶ Damnum datum de corpore in corpus purgatur per directam actionem legis Aquilię. Sed si datur de non corpore in corpus, habet locum vtilis actio. Sed si ex non corpore in non corpus damnum datũ sit, habet locum actio in factum. Ang.

¶ Ceterum placuit, ita demum directam, ex hac lege actionem esse, siquis pręcipue corpore suo damnũ dederit. Ideoque in eũ, qui alio modo damnũ dederit, vtiles actiones dari solent veluti siquis hominem alienum, aut † pecus ita incluserit, vt fame necaretur, aut iumentum, ita vehementer egerit, vt rumperetur, aut pecus in tantũ exagitauerit, vt præcipitaretur, aut si quis alieno seruo persuaserit † vt in arborem ascenderet, vel in puteum descenderet, & is ascendendo, vel descendendo, aut mortuus, [e] aut aliqua parte corporis læsus fuerit: vtilis actio [f] in eum datur. Sed si quis alienum seruum aut de ponte, aut de ripa in flumen deiecerit, & is suffocatus fuerit, eo ꝙ proiecit, corpo-

a ¶ Triginta. Sed quare minus spacium in tertio capite quam in primo apponitur? Respon. quia in primo grauius deliquit; & ideo grauius punitur, vt ff. de offic. præs. l. Diuus, & melius facit lex præcedens.

b ¶ Ac ne plurimi quidem verbum adijcitur. Id est nõ est positum in hoc tertio capite.

c ¶ Plebẽ Romanam. Ergo est plebiscitũ, quod est verũ, vt ff. eod. l. 1. & sup. de iure naturæ, §. plebiscitum.

d ¶ Prima parte. Quæ enim in præfationibus dicuntur, in contractibus repetita esse creduntur, vt ff. de verbo. obligatio. l. Titia. §. idem respondit, & l. qui sic. & ff. de reb. dub. l. fin. & C. famil. erciscun. l. quoties, & ff. de condi. instit. l. cum seruus, & ff. de action. empt. l. si venditor hominis & ff. de contrahend. empt. qui fundum. 1. & de leg. 3. l. in repetendis, & de condit. & demon. l. auia, & l. libertis, & ff. de legat. 2. l. Latinus. & ff. de fun. instr. l. 3. & l. Seiæ. §. Caio. & ff. de pac. dot. cũ pater. Sed arg. contraria sunt, ff. de an. lega. l. Seio, §. pen. & ff. de fideic. lib. l. fi. §. fin. & ff de hær. instit. l. item quod Sabinus. secundum Ioan.

† alias nec

† l. quẽadmodũ. §. vlt. ff. eod.

† Facit §. stadiũ. in Authẽt. de trien. & semiss.

† alias rogante.

† aliàs est.

SYL. ¶ Aduerte plura circa hanc glos. Primo, ꝙ glo. in d. l. cum seruus, signat hunc text. pro contrario. Secundo, ꝙ d. l. Latinus, potius facit in contrarium: quia ibi non censetur facta repetitio fideicommissi, nisi a contrario sensu, vt per Bartol. in summa, & adde l. seruo alieno, §. secundo, ff. de legat. 2. Item & tertio, quòd illa l. fin. non facit, est tamen contra l. sub conditione. ff de hære. instit. & l. Iulius Paulus ff. de condi. & demon. Sol. vt per glo. in d. l. auia.]

¶ Ceterum placuit. CASVS non figuratur, nisi literaliter, cũ declaret in quibus casibus detur directa, in quibus vtilis: & sic dicitur, quod qui suo corpore dãnum dat, directa actione l. Aquiliæ tenetur, quia incidit in verba l. quando vero nõ corpore datum damnum est, sed causa corpus fuit dãni illati, quia tunc nõ verba l. ostẽduntur, sed mens ipsa, quia credendũ est l. quæ tantũ damnum cõsideraut, voluisse dãnũ, & effectũ respicere, non modum: ideo datur vtilis actio ex mẽte l. Aquiliæ. quoties autem neutra danda videtur, & dãnũ datũ est, vt in vlt. exẽplo, tunc dat' actio in factũ ad interesse eius cui damnum illatum est, quæ notanda sunt.

SYL.

† l. Qui in l. quãuis. ff. eo. tit.

† Est. n. psuadere plus, quã cogi parere, l. 1. §. psuadere. de ser. corrup.

e ¶ Mortuus. Quia qui occasionem damni dat, damnũ dedisse vĩ, vt ff. eo. l. q occidit. §. in hac quoque actione.

Dãni dans cãm dãnũ dedisse vĩ.

ADDITIO. Tu dic secundum F o. ibi, ꝙ aut quis dat operam rei licitæ, & adhibet illam diligentiã, quam potest, & tunc non tenetur de ijs, quæ postea sequuntur, vt d. §. in hac. in fin. secus si non adhibeat diligentiã, aut det operam rei illicitę: quia tenetur, arg. ff. eo. l. item Mela. in princ. & est glos. in c. sicut nobis. extra de testi. Ang.

f ¶ Vtilis actio in eum datur. s. l. Aquiliæ: & nihilominus in factum, vt ff. eo. item si obstetrix, §. siquis hominem.

* ¶ Vtilis actio datur, quoties deficiunt quidem

dem verba legis, sed tamẽ, vt detur, & mens legis, & æquitas suggerit. l. quia & l. quoties, ff. de præscr. verb. glos. in antepenult. de negot. gest.

a ¶ Non difficulter. imò facile, vt ff eo. qua actione. §. pen.

b ¶ Lege Aquilia. id est directa actione legis Aquiliæ.

c ¶ In factum actione i. subsidiaria: quę pro damnis datur, quæ lege Aquilia non comprehenduntur, vel non tenentur, vt ff eod. si seruum. §. fi. & videtur hæc esse prætoria, vt ff. de præscrip. verb. l. quia actionum.

d ¶ Si quis misericordia ductus. Sed si non ductus misericordia, datur furti, vt ff. de dolo. l. & eleganter. §. idem Labeo.

e ¶ Compeditum. Est enim dolo proximũ vt ff. deposi. si hominem, I. respon.

* ¶ Compeditus seruus quõ accipiatur, vide inf. ti. I. §. pœna autem.

re suo damnum dedisse non difficulter a intelligi potest: ideoque ipsa lege Aquilia b teneatur. Sed si non corpore damnum fuerit datum, neque corpus læsum fuerit, sed alio modo alicui damnum contigerit: cum non sufficiat neque directa, neque vtilis legis Aquiliæ actio placuit eum, qui obnoxius fuerit, in factum c actione teneri: veluti si quis d misericordia ductus, alienum seruum compeditum e soluerit, vt fugeret.

¶ De iniurijs.

¶ Iniuria potest capi generaliter, & specialiter, & specialiter sumitur tripliciter. Aret.

¶ Vt fugeret. Hic nota. quandoque damnũ datur a corpore in corpus, & tũc locum habet actio legis Aquiliæ directa. Quandoque a non corpore in corpus: vt patet per multa exempla, sup. prox. §. Quandoque ecõtrario de corpore in nõ corpus: vt si annuum excussi, vt in aquam caderet, vt ff. eo. si seruus seruum. §. si quis de manu. Et in his duobus casibus habet locum vtilis actio. l. Aquiliæ, & nihilominus in factum, secundum Ioã. vt ff. eod. l. quemadmodum §. magistratus municipales, cum vtroq; casu vtrãque reperiam dari, secundum Ioã. vt ff. vi bo. rapt. l. 2. §. si Publicanus. Qñq; a non corpore in nõ corpus: & tunc subsidiaria in factũ competit, vt ff. eo si seruũ, §. fi. de qua actione in factum quot habet naturas, dic, vt ff. de præscr. verb. in rubr. & vt dicemus, inf. de inter. §. fin.

¶ Vide fin. glos. in l. pen. C. eo. quæ latius hoc explicat.

Cõtinuatio.

¶ De iniurijs.

¶ Post alia priuata delicta, & de iniurijs ponit, quod priuatum est delictum. i. non publicum: nec enim cuilibet competit, sed iniuriato tantum. Accurs.

* ¶ De formula concipiendi libellum in actione iniuriarum, pulcherrime las. infra tit. de action. in prin. col. 8.

Generaliter f iniuria dicitur omne, † quod non iure fit. specialiter aliàs contumelia, quæ a contemnendo dicta est, quam Græci g ὕβριν appellant: aliàs culpa, quam græci ἔγκλημα dicunt sicut in lege Aquilia damnum iniuria datum accipitur, aliàs iniquitas, & iniustitia, h quam Græci ἀνομίαν καὶ ἀδικίαν vocant, Cum enim Prætor vel iudex non iure † contra quẽ pronunciat iniuriam accepisse i dicitur.

Diuisio.

† De iniurijs pclare M. Tullius. li. I. de Offic. vbi agit de duobus gñibus iniustitię.

¶ Iniuria committitur non solum facto, sed & verbo, & scriptura, & alijs multis modis. Are.

Generaliter. Totus iste titu. diuiditur in sex partes principales. Primo ponitur quot modis accipitur iniuria, & qualiter committatur. Secundò, ex cuius persona nobis iniuria illata intelligitur. Tertio, quæ est pœna actionis iniuriarum. Quarto, quando iniuria atrox æstimatur. Quinto, quod pro iniuria potest etiam criminaliter agi, & an tunc possit interuenire procurator. Sexto, quando tollatur ista actio. Secunda ibi, Patitur autē. Tertia ibi, Pœna autem. Quarta ibi, Atrox. Quinta ibi, In summa. Sexta ibi, Hæc actio.

† facit infra t i t. I. in princ.

¶ Generaliter. CASVS in declaratione terminorum non figuratur nisi literaliter. Not. summarium. & totum text. quia sunt omnes termini necessarij. SYL.

f ¶ Generaliter. Facit, ff eo. l. I. Accur.

g ¶ Græci hybrin appellant. hybris græce dicitur contumelia latine. vt asserit text. Enclima est culpa. Anomia iniquitas. Adicia est iniustitia. Inde adiceo, id est iniuria afficio.

Expositio Græci.

h ¶ Iniustitia. Iniquitatem committit iudex quando contra æquitatem pronunciat, iniustitiam, quando contra strictum ius. iniquitatem & iniustitiam, quando contra vtrumque pronunciauit. Accur.

Iniquitas & iniustitia diuersa sunt.

i ¶ Accepisse dicitur scilicet ille, contra quem iudicatur. Vel dic accepisse, id est fecisse iudicem, sic ff. de damn. infec. Proculus Accursius.

* ¶ Non tamen datur actio iniuriarum, l. iniuriarum, §. idem Labeo, ff. eo.

a ¶ Iniu-

¶ Iniuria [a] autem cōmittitur, † non solum cum quis pugno pulsatus, aut fustibus cæsus, vel etiam verberatus erit: sed & si cui cōuicium [b] factum fuerit, siue cuius bona quasi [c] debitoris, qui nihil deberet, possessa fuerint ab eo, qui intelligebat [d] nihil eum sibi debere: vel † si quis ad infamiam alicuius libellum, aut carmen aut historiam scripserit, composuerit, ediderit, dolove malo fecerit, quo quid eorum fieret: [e] siue quis matremfam. [f] aut prætextatum, [g] prætextatamve assectatus [h] fuerit: siue cuius [i] pudicitia attentata esse dicetur: & denique alijs plurimis [k] modis admitti iniuriam manifestum est.

¶ Si fit iniuria filio, vel vxori alicuius, etiā pater, maritus, vel socer dicitur eam pati, vt

† Hoc pertinet, quod Cic. lib. 4. Rhetoric. scribit: iniuriā esse ꝗ aut pulsatione corp⁹ aut conuicio aures, aut aliqua turpitudine vitam alicuius violat.

† Ex l. lex Cornelia. §. si quis liberi, ff. eo.

a ¶ Iniuria. Hic prosequitur prout hoc titu. accipitur.

* ¶ Inter pulsare & verberare hoc interest, quod verberare est cum dolore cædere, pulsare sine dolore, l. lex. §. inter. ff. eodem verberasse quoque abusiue dicitur, & qui pugnis cæciderit l. item. §. verberasse. eo. tit.

b ¶ Conuiciū. Quasi conuocium, cum in vnum plures voces proferūtur, vt ff. eodē. item apud Labeonem, §. conuicium.

ADDITIO. Not. quòd verbum iniuriosum dicitur, si uel genere, siue in spē improperat aliqd delictum cōmissum. vt not. Bart. B. & Doc. in l. 3. i prin. ff. d lib. & posth.

* ¶ Quid si quis alteri, saluo (inquit) honore tuo mentiris? Et Bart. Dyn. secutus intiriam fieri ait. l. si quis extraneus. de acquiren. hæred. verbum enim ipsum iniuriam irrogat, quā honoris illā seruatio non extinguit si qs ṫñ, q alicui verba dixerit iniuriosa euadere velit actionē iniuriarū, obseruet cautelā ꝗ ponit Tho. Fer. cau. 39. si quis dicit, &c.

SYL. c ¶ Quasi debitoris. Cum non esset, vt hic, & l. si iniuriæ.

¶ Glos. voluit potius allegare, l. item apud Labeonem, §. si quis bona.

d ¶ Qui intelligebat. Ex effectu enim fit iniuria, vt ff. eod. l. 3. Sed quid si erat vere debitor? Adhuc videtur idem, cum nihil adeo durum sit, quam familiarem pompā ostendi. Quid enim tam durū tamque inhumanum, quam publicatione pompaque rerum familiarium, & paupertatis detegi vtilitatē, &c. vt C. q̄n & quibus deb. quarta pars ex bon. defun. l. 2. §. 1. Sed dico cōtra i seq. casu, si iure eū prouocaui, vel meū debitorē appellaui, cū esset vt arg. ff. eo. eū qui. in prin.

Paupertatē detegere dubiū est.

* * Sed verius est, iniuriam quoq; fieri si cuius bona quasi debitoris, q vere sit debitor, eo non satisfaciente a creditorib. possideantur & vendantur, vt sup. qu ib. ex cau. man. nō licet. §. licet. ver. valde, sed iniuriarū actio non dat, qa non vī iniuriæ faciendæ causa hoc facere, qui iure. suo vtitur. nā iuris executio non habet iniuriam, l. nullus, de regu. iur. & l. iniuriarum. in princ. ff. eodem.]

* ¶ Adde vtrum teneatur iniuriarū, qui aliquem appellauit spurium, cum vere spurius sit, Tho. Gram. in decis. 37.]

e ¶ Fieret. nisi nocens erat. Nam peccata nocentium nota esse expedit, vt ff. eod. cum qui. in princ.

f ¶ Matremfa. Matremfamilias dicimus, quæ est notæ auctoritatis, & honestæ vitæ in domo sua, vt ff. de lib. exh. l. 3. §. si. ff. de his, qui sūt sui, vel alien. iur. l. nam ciuium. Adde l. pronunciatio, §. 1. ff. de verb. sig.

Materfamilias.

¶ Adde Aul. Gel. li. 18. c. 6.]

SYL. g ¶ Prætextatum. Prætexta gen⁹ est vestis, qua nobiliores ciues Romani solebāt vti. Vnde si alius, quā cui permissū erat deferre, deferebat in alicuius personæ certæ ignominiam, iniuriarum tenebatur illi, quem insectabatur. Acc.

Prætex quid est.

SYL. ¶ Pessime enarrat Accur. quid sibi voluerit Iustinianus dum inquit, prætextatum prætextatamve assectatus fuerit. nam intellexit pro eo, quod est pudorem pueri ingenui, aut puellę suggillare, & notā infamiæ tanquam scorto masculo fœmininoq; inurere. Solēt. n. hodie quoque perditi hoīes, dum suggillare volūt puellæ, aut matronæ opinionem, improbiore petulantia in publico eis obambulare, quasi scortum ad constitutum assectantes. Prætexta autem erat genus vestis, qua pueri vsque ad 17. annum vtebantur, quo tempore togam virilem sumebant, puellæ vero prætextam deponebant nubentes. inde prætextata ætas. prætextati mores, prætextatus sermo a latinis dicitur, vt discere larius a Bud. in Annot. in Pand. super l. fi. de sena.

Adde pulchrum text. de ætate prætextati, l. 3. §. v. de lib. exhib.

h ¶ Assectatus. Assectari est frequenter sequi. Sed attētare est blando sermone pudicitiam alicuius impetere, vt ff. eodem. item apud Labeonem, §. allud.

* ¶ Adde, eum quoque iniuriarum teneri, qui turpibus verbis vtitur, licet pudicitiam non attentet. d. l. item, §. qui turpibus.]

i ¶ Cuius, i. alicuius.

k ¶ Plurimis modis. Qui notantur. ff. eod. per totum, & C. eo per totum.

¶ Patitur. CASVS figuratur facile in tex. rationi. n. dubitandi ? fidet text. dū dicit patitur autem

autem quis iniuriam, & ratio decidendi in primis verbis ex dictis verbis sumitur. Item ex alijs postea positis ibi, id.n.magis praeualuit. & ibi, defendi enim vxores a viris &c. Et not.ex hoc text. q disp. facta de vno cor relatiuorū non habet locum in alio, vbi cadit diuersa ratio: ita ex hoc tex.no.Dect.in l.humanitatis. colum.3. C.de impub.]

a ¶ In potestate habet. Si ille, qui iniuriam facit, sciteos esse in ptāte: licet ignoret in cuius potestate sint; aliogn non, sicut nec marito, si mulierem viduā credat, vt ff.eo. l.eū qui nocentem.§.fi.Acc.

b ¶ Per vxorē suam. Vel spōsam, vt ff.eod. item apud. §. Sponsum quoque.

† Et l.2.ff. ...o.

c ¶ Sed etiam patris. licet in potestate patris eius non esset, vt ff.eod. l. 1.§.item.

habeat actionem iniuriarum. Aret.

¶ Patitur autem quis iniuriam nō solum per semetipsum, sed etiam per liberos suos, quos in potestate [a] habet: itē per vxorem [b] suam: id enim magis praeualuit. Itaque si filiae alicuius quae Titio nupta est, iniuriam feceris, non solum filiae nomine tecū iniuriarum agi potest, sed etiam patris [c] quoque, & mariti nomine. Contra autem, si † viro iniuria facta sit, vxor iniuriarum agere non potest. Defendi enim vxores a viris, non viros ab vxoribus, aequū est. Sed & socer, nurus nomine, cuius [d] vir in eius potestate est, iniuriarum agere potest.

¶ Ex iniuria facta seruo non agit seruus, sed eius dominus, si iniuria in suam contumeliam fiat, vel fuerit atrox. Aretinus.

¶ Seruis autem ipsis quidem nulla [e] iniuria fieri intelligitur, sed domino per eos fieri videtur, non tamen ijsdem modis quibus † etiam per liberos, [f] & vxores, sed ita, cum quid atrocius [g] commissum fuerit, & quod aperte [h] ad contumeliam domini respicit: [i] veluti si quis

scilicet inspecto iure ciuili, sed sic inspecto iure naturali, vt ff.eo. l.eum qui,§.1.& ff.de ijs qui sunt sui, vel alien.iur.l.2. & sup.de ijs qui sunt sui, vel alien.iu.§.fi.quae sunt cōtra.

* ¶ Adeo, vt nec postea manumissus eo nomine iniuriarum agere possit l.seruo. eodem tit.]

f ¶ Per liberos id est filios.

¶ Et alios etiā, qui liberorum appellatione veniunt, l.liberorum, ff. de verbor. sign. SYL.

g ¶ Atrocius, quam equū sit.

h ¶ Et quod aperte. Repete, & cum id cōmissum fuerit quod &c. Si autem non in domini contume liam, sed serui tantum.tamen adhuc non debet iniuria relinqui a praeto re.(1) vt ff.eod. item apud Labeonem. §. si quis sic fecit. † aliâs deest etiam.

ADDITIO.

(1) Not.q maleficiū non debet remanere impunitum, l.

¶ Cum hac gl.transit Barr.in l.sed si vnius, §.filiofam.ff.eo.quicquid dicit hic Ang.

SYL. ADDITIO. Ista gl.non est vera, per l.sed si vnius.§.ait praetor.ver.idem est, & si emancipatus.ff.eod.& ibi vide glo praeterea si nō competit patri actio iniuriarum, quādo credit pulsatum fore patrēfam. vt dic.l.eum qui,§.fin.ff.eo.ergo multo fortius non competit sibi, quando in veritate est paterfam.s. quando est emancipatus, secundum Io.Fab. quod credo verum.Ang.

d ¶ Cuius, s. feminae, vel nurus.

¶ Seruis autem. CASVS literaliter figurari potest, quia similiter enumerat & declarat quō per seruos domini iniuriē ur.i. qualiter iniuriarum agant domini pro iniuria facta seruis proprijs, & ponuntur in text.rationes decidendi, ibi, quod aperte ad contumeliam domini & in fin.tex.vbi dicitur, qd non pro portione Dominica, sed pro personarum numero actio competit dominis: quia non tem ipsam, & sic setuum respicit iniuria, sed ipsos dominos, & in dominis radicatur, & fundatur.]

e ¶ Nulla iniuria. quantum ad hoc vt agāt, ita vulneratus ff.ad l.Aquil. Ex quo nota. q si iniuriā passus non potest agere ex forma statuti, quia forte non soluit collectas, tamē iudex ex suo offic. potest iniuriantem punire, vt d.§. si quis sic fecit, & est bonus text. & ibi Bart.in l.nō solū.§.quamquā.ff.eo. Ang.

i ¶ Ad contumeliam domini respicit. His duobus casib9 domino datur actio hoc est, si ne ad eius contumeliam fiat iniuria, siue seruus atrociter verberetur: & sic dominus aget propter iniuriam seruo factam, non tamen serui nomine. (1) quasi seruo competat actio, sed in primo casu suo nomine pro iniuria, scilicet sibi commissa.

¶ Dic ex mente Ange.in 2.notabi.hic, quod haec glos. male loquitur, quia text.hic duo copulatiue exigit, scilicet, quod quid atrocius sit commissum, & quod aperte ad contumeliam domini respiciat: vnde vnum tātum non sufficit, prout vult glo.in l.si haeredi plures.ff.de condi.insti.]

** Imō Ang.intelligit hunc text.disiunctim, vt patet ex eius Summario.

ADDITIO. Not. modum libellandi, & agendi, quia dominus debet dicere seruum fuisse

alienum seruum atrociter verberauerit, & in hunc casum a actio pro ponitur. At si quis seruo conuicium fecerit, vel pugno eum percusserit, nulla in eum actio domino competit.

¶ Pro iniuria illata seruo communi agit vterque dominus habita distinctione dignitatis vtriusque. Aret.

¶ Si communi seruo iniuria facta sit, æquum est nõ pro ea parte, qua dominus b quisque est, æstimationem iniuriæ fieri, sed ex dominorũ c persona: quia ipsis fit iniuria. Quod si vsus fructus in seruo Titij est, proprietas Mæuij, magis d Mæuio e iniuria fieri intelligitur.

¶ Pro iniuria facta libero homini, & seruo alieno, qui seruiunt nobis bona fide, si facta fuerit in despectum cõpetit nobis actio iniuriarum, Aretinus.

¶ Sed si libero homini, qui tibi bona fide seruit iniuria facta sit, nulla tibi actio dabitur, sed suo nomine is experiri poterit, nisi in contumeliam tuam pulsatus sit: tunc enim cõpetit & tibi f iniuriarũ actio. Idem ergo est & in seruo alieno bona fide tibi seruiente, vt toties admittatur iniuriarum actio, quoties in tuam contumeliam g iniuria ei facta sit.

¶ Pœna iniuriarum est pecuniaria quanti fuerit æstimata, & per iudicem taxata, quæ æstimatio & taxatio crescit, vel diminuitur secundum personarum dignitatem & conditionem. Aret.

¶ Pęna aũt iniuriarum ex lege 12. tabu.† propter membrum h quidẽ ruptũ i talio k erat: propter os vero fractũ:

fuisse verberatum in cõtumeliam suam: & ideo quia sibi iniuria illata est, suo nomine iniuriarum agit: sin autem alio modo ageret, succumberet. Ang.

a ¶ In hunc casum. Non solũ in superiori casu quando ad contumeliam domini facta est iniuria.

SYL. ¶ Adde, quòd ex ratione sup. assignata in glo. præce. hæc gl. quoque falsa est.]

b ¶ Si cõmuni seruo Dominus. Imo pro parte dominij, vt ff. eod. l. sed non esse cõtra. Solut. non contradicit, si rectè intelligatur. Nam quilibet agit ratione dim. diæ vt si duo sunt, vnus nobilis, alius ignobilis: si seruus esset totus nobilis, ageret iniuriarum in 20. nunc ergo aget in 10. ignobilis autẽ ageret in 10. si esset totus suus seruus: nunc ergo aget in quinque, & ita quilibet pro parte sua: & ratio dignitatis habetur. Vel ibi erãt pates per omnia domini.

SYL. * ¶ Bar. autem in Litẽ, §. fin. ff. eodem inquit, quod vera solutio est, quod iste text. procedit cũ iniuria fit ad cõtumeliam dominorum: lex autẽ contraria, cum simpliciter seruo iniuria facta est.]

c ¶ Ex dominorum persona, q.d. non ex serui persona.

d ¶ Magis, quam Titio.

e ¶ Mœuio, nisi ad contumeliam vsufructuarij facta sit, vt ff. eo. l. item. §. si vsumfructum. & §. item si liberum.

f ¶ Sed si libero. Et tibi. Non solum ei.

g ¶ In tuam contumeliam, Nec minus ipse iniuriarum aget: ideo in fructuario distingui oportet, vt ff. eodem titu. item si liberũ. Accursius.

¶ Pœna autem iniuriarum &c. CASVS clarus est, & ratio dubitandi nascebatur ex ipsa, l. 12. tabu. qua constituta fuerat pœna talionis: hoc aũt introductum fuerat in d. l. 12. tab. vt Iustinianus asserit, ob magnã veterum paupertatẽ. Ratio autem decidendi sumitur ex ratione naturali, quæ habet vt iuxta modum iniuriæ, qualitatem personę iniuriatæ, & iniuriantis, bonus vir, & sic iudex æstimet, fiebat.n. quod ex l. nasceretur iniuria, vt puta si rupto mẽbro vilis, & inutilis personæ ab honesta & vtili nedum familiæ propriæ, sed ciuitati & vrbi, vt puta insignis alicuius artificis, datũ fuisset mẽbrũ illud, non esset vera æstimatio iniurię, quia non erat paritas & ęqualitas subiectorũ, decuit igitur id corrigi per prætores, qui ęquitatem habentes ante oculos statuerunt prout in text. dicitur. SYL.

† Vide omnino A. Gel. 9. c. 1. & Alci. li. 9. Parer, c. 9.

h ¶ Membrum. Puta manum, vel pedem.

ADDITIO No. ex text. & gl. quid dicatur membrum, & habetur in l. non sunt liberi, ff. de statu. ho. per. gl. & doc. & an dens dicatur membrum, habetur in l. cui dens, ff. de ædil. edic. de quo vide Bart. & Io. de Imol. in l. 2. ff. de pub. iud. Ang.

i ¶ Raptum. i. detruncatum.

K ¶ Talio. i. similitudo supplicij: vt membrum pro membro.

* ¶ Ver-

¶ Verba l.12.tabul. hæc sunt, si membrũ rapit meum, è pacto talio esto propter os vero fractum nummariæ pœnæ cõstitutæ sunt. pœna autem Talionis & vetus lex diuina infligi iubebat. Exodi 21. Deuteronomij 19. De alijs iniurijs, in qui bus nũmariæ pœnæ impositæ erant, eadem lege 12. tabul. ita scriptum erat, Si iniuriam alteri faxit. 25. æris pœnæ sunto, Aul.Gell.l. 20.c.1.

¶ Vide A. Gell. vbi supra.

a ¶ Quasi in magna. Hæc est ratio non ad proximum sed ad illud, quod erat pœna Talionis.

b ¶ Aestimauerit. per sacramentum taxatione iudicis.

SYL.

* ¶ Qualiter fiat æstimatio tradit Angel. in consil.95.& Roman. consil.97.

c ¶ Honoraria. facit supra de iur. natural. gentium, & ciuil. § prætorum.

d ¶ Aestimatio, Proposita actione iniuriarum prætoria quæ anno continuo tollitur. vt C.eod.l.si non conuicij, nisi in casu, vbi anno vtili datur, (i) vt ff. quod met. caus. l. si cum exceptione, §. post annum.

ADDITIO. (i) Dic quòd licet gl. inf. proxim. §. & in d.l. si non conuicij, ponat multas opi. & nullam approbet hic, & in l. lex Cornelia hanc approbat, quod ista actio sit ciuilis in trib. casib. §. prox. inf. eo. Ang.

SYL. e ¶ In seruo actore. i. castaldo.

* ¶ Actor hoc loco pro villico accipitur, quẽ lingua vulgari hodie factorẽ vocamus, vt dixit in Cõmen. sup. tit. de curat. in princ.

f ¶ Medij actus homine, qui mesonauta, alias mediastinus dicitur, ff. nau. cau. sta. l.1. §. qui sint, & §. caupones.

* ¶ Budæ. ibi exponit quis dicit͂ mesonauta, & quis mediastinus. * nã mesonauta ita in naui vile mãcipium est, vt mediastinus domi. q. ita dictus videtur, q. in media domo ad imperia omnium natusque præsto sit.]

nũmariæ pœnæ erant constitutæ, † quasi in magna [a] veterum paupertate. Sed postea Prætores † permittebant ipsis, qui iniuriam passi sunt, eam æstimare, vt iudex vel tanti reum condemnet, quanti iniuriam passus æstimauerit: [b] vel minoris, prout ei visum fuerit. Sed pœna quidem iniuriæ, quæ ex lege 12. tabul. introducta est, in desuetudinem abijt: quã autem prætores introduxerunt, quæ etiam honoraria [c] appellatur, in iudicijs frequentatur: Nam secundum gradum dignitatis, vitæque honestatem, crescit, aut minuitur æstimatio [d] iniuriæ: qui gradus condemnationis & in seruili persona non immerito seruatur: vt aliud in seruo actore, [e] aliud in medij actus homine, [f] aliud in vilissimo, vel compedito [g] ius æstimationis constituatur.

¶ Lege Cornelia de iniurijs tenetur quis etiam in tribus casibus hic specificatis: & domus nostra dicitur etiã conducta. Aret.

¶ † Sed & lex Cornelia [h] de iniurijs loquitur, & iniuriarum actionem introduxit: [i] quæ competit ob eam rem, quod se pulsatum [k] quis, verberatumve, [l]

g ¶ Compedito. id est eo seruo, qui nullam aliam affert vtilitatem, sed tñ ligatus stat.

¶ Non bene intelligit gloss. quia tex. voluit intelligere de ijs, qui compedibus fodiunt terram vel metalla.

SYL.

¶ Sed & lex. Casum nõ expedit figurare, quia ponit tantum tres casus qui comprehẽduntur in lege Corn. de sicar. quos not. & significatio domus ita extenditur, quia consideratur non dominiũ rei, sed refugiũ cuiuscunq. in eo loco in quo habitatur.

h ¶ Sed & lex Cornelia. Ideo sic dicta, quia Cornelius Sylla præfectus prius eam fecit, vt ff. de accu. l. hos accu. in fi. l.

i ¶ Introduxit s.d. lex Corne. in qua actione condemnatio fit æstimatione iudicis iureiur. in litem vt ff. eod. constitutionibus. Sed numquid his casibus, q. tres sunt ex l. Cornel. est hæc actio perpetua? Dicunt quidam, vt M. quod sic. cum omnis actio ex lege descendens sit perpetua, vt infra de perpet. & temp. ac in princip. Sed Io. contra. dicit enim semper eam anno continuo tolli, vt C. eodem l. si non conuicij. (i) Et not. qđ his tribus casibus est ciuilis, alias est vbique prætoria, cum a prætore sit inducta, vt ff. eod. l. prætor.

* † Ex l. lex Cornel. ff. eo. tit. L. Cornelia vñ dr̃.

Actio iniuriatũ an sit annalis in oĩbus casibus.

¶ Aduerte, quia glo. §. proximo, in vers. æstimatio. & Bart. in l. iniuriarum, ff. eo. ex opi. Azo. contrarium sentiunt.]

ADDITIO. (i) Ioan. Fab. dicit, quòd doct. tenent opi. Mar. & q. vidit seruari de facto. vide Henric. bo. in c. olim. extra eodem, in 2. dist. vbi videtur inclinare in partem Ioa. & idem tenet Io. And. in addit. ad Spe. tit. de iur. in verbo. actio.

K ¶ Pulsatum. Sine dolore.

l ¶ Verberatum. f. cum dolore, vt ff. eodem. l. lex Corn. §.1.

¶ Add

*¶ Adde, iniuriarum actione teneri & qui tantum manus aduersus aliquem leuauerit. licet non percusserit.] item apud. §.1. ff. eod. quod est notandum.]

a¶ Domum suam. (1) Facit, ff. de ijs qui deiece. vel effud. l.1. §. habitare.

*¶ Nam cuique dom' sua tutissimum refugium, ac receptaculum esse debet, l. pletique. de i ius voc. Quod autē dicitur hic, siue qs hospitio recept' sit, intellige, animo ad longū aliquod tempus ibi morari: non momentaneo, vt viator. d. l. lex Cornel. §. domum, vers. ego puto.

** Et nota, q appellatiōe domus siue habitationis etiā nauis continetur, l. pen. §. vlti. iuncta l. 1. ibi, in eum qui ibi habitauerit, ff. eodem quod procedit etiam in materia statutaria & pœnali, vt notat Tiraqu. de retract. lignag. §. 1. gl. 7. num. 88.

¶ Ex d. l. lex. Cor. §. domum.

¶ Concor. cū hoc §. c. vlt. in gl. sup verbo atroces, ex tra d̄ don. vbi tecitat tenoré huius, §. & gl. 1. paulo post me, & in c. fi. extra d̄ cōse. eccl. vel alia.

vel domum [a] suam vi introitam esse dicat. Domum autem † accipimus, siue in propria domo quis habitet, siue in cōducta, siue gratis, siue hospitio receptus sit.

¶ Atrox iniuria æstimatur ex qualitate facti, loci, & personarum. Ang. Aret.

¶ Atrox [b] † iniuria † æstimat, vel ex facto: [c] veluti si quis ab alio vulneratus sit, vel fustibus cæsus: vel ex loco: veluti si cui in theatro, vel in foro, vel in conspectu Prætoris iniuria facta sit: vel ex persona, veluti si magistratus iniuriam passus fuerit, vel si senatori ab humili [d] persona iniuria facta sit, aut parenti patronove fiat a liberis [e] vel libertis. Aliter enim senatoris, & parentis, patronique, aliter extranei, & humilis personæ iniuria æstimatur. Nonnunquam [f] & locus vulneris atrocem iniuriam facit: veluti si in oculo quis percussus fuerit. Parui autem refert, vtrum patrifamilias, an filiofamilias [g] talis iniuria facta sit: nam & hæc atrox iniuria existimabitur.

¶ Ex qualibet iniuria potest agi ciuiliter ad æstimationem, & criminaliter ad condemnationem extra ordinē: in quo iudicio criminali non potest interuenire procurator, nisi pro illustri persona. Aretin.

¶ In summa sciendum est, de omni iniuria eū,

† alias existimatur.

ADDITIO.

Not. q relatiuum, suus sua suum, non semper importat dominium: facit quod not. Bart. in l. Quintus, 2. §. argento de aur. & arg. leg. Ang. Aret.

SYL. ¶ Atrox iniuria æstimatur. Casus facile figuratur: nam tex. seipsum declarat, & assignat sui ipsius declarationem, & euidentiam exēplorum: & cum sit declaratio huius termini, atrox iniuria, non expedit aliter laborare. Nota text.]

b¶ Atrox. ideo atrox iniuria ab alia separatur, quæ sit minor, vt per hoc magis puniatur vt sup. eo §. pœna autem, & facit ff. eo. l. prætor edixit, §. atrocem, & §. fin. & l. vulneris, & l. seq.

¶ Quæ dicatur atrox iniuria declarat Spec. in ti de aduo. §. 7. vers. fin. * & Alexand. in consi. 202. vol. 2.]

L. 12. tab. hāc fuisse refert Spieg. R e. persona, tempore, loco, atrociores iniuriæ inducitor.

c¶ Ex Facto. Magis, quam ex pretio rei, vt ff. de incen. rui. nau. l. Pedius, § 1.

d¶ Humili persona. Quę sit persona humilis, dic vt C. de Incestis nuptijs, l. humilem.

e¶ A libertis vel libertis. Quibus aduersus parentes, & patronos agere permittitur si sit atrox iniuria facta eis a parentibus & patronis, vt ff. eo. l. prætor edixit, §. præterea, puta in oculo vel in ore, vt ff. eod. l. prætor, §. fin. & l. seq.

ADDITIO.

Dicas secundū Saly. in l. iniquum. Co. qui accusa. non poss. quod licet pro leui iniuria filius in potestate non potest patrem solenniter accusare, vt l. lis nulla, ff. de iudic. tamen iudicis officium potest implorare pro graui vt l. si leniones C. de epis. aud. Emācipatus vero filius pro leui delicto non accusat, sed p graui sic, dummodo ciuiliter agi non possit, aliàs secus, vt hic per Doctor.

f¶ Nonnunquam. Id est, aliquando: & sic duæ negationes faciunt vnam affirmationem.

*¶ Facit l. duobus, ff. de verborum significatione.

g¶ Filiofamilias. Nisi quia facta iniuria filio duæ actiones nascuntur, & vtriusq. exercitium cōpetit patri, vt ff. eo. l. sed si vnius, §. filiofamilias. & l. pater, sed facta iniuria patri, non ideo filius aget.

SYL. ¶ In summa. Casus clarus est, cum stet in traditione regulæ & relatione ad constitutionem Zenonis, quæ haberet suam rationem in dignitate personarum: quę in actione iniuriarum totum potest.

a ¶ Agere. Et sic tollitur vnum iudicium per aliud, cum vtrúque sit proditũ ad vindictam, vt ff. eo. prætor, §. 1. & l. quod Senatusc͡osul. secus si alterum esset de re familiari, vt C. quando ciuilis actio crimina. præ. l. 1. Et ideo si de iniuria atroci actum est iniuriarum, nihilominus potest agi. l. aquilia ad damnũ: & econuerso: nec enim in actione iniuriarum agitur ad damnũ, vt ad damnum, sed ad contumeliam, vt ff. eod. l. itẽ apud Labeonem, §. si quis seruo verberato.

¶ Hæc gl. sentit idem, quod glo. in l. dominum, C. eod. q̃ reprobatur a Bart. in l. qui seruum, ff. de act. & obl.

b ¶ Dictũ est. Vt supra eodẽ §. pœna. i fi. §.

SYL. c ¶ Pœna pecuniaria, scilicet actori danda.

d ¶ Extraordinaria. Scilicet capitis, vel status, si iudici sedeat, vel pecuniaria inferenda fisco, non actori, vt ff. eodem l. fina. Accursius.

† alias agatur.

qui passus est, posse vel criminaliter agere, [a] vel ciuiliter. Et si quidem ciuiliter † agitur, æstimatione facta secundum quod dictum [b] est, pœna [c] reo imponitur, sin autem criminaliter, officio iudicis extraordinaria [d] pœna reo irrogatur, hoc videlicet obseruando, quod Zenoniana constitutio [e] introduxit, vt viri illustres, [f] quique super eos sunt, & per procuratores possint actionem [g] iniuriarum criminaliter, vel persequi vel suscipere, secundum eius tenorẽ, qui ex ipsa manifestius apparet. [h]

¶ Faciens fieri iniuriam ita punitur, sicut faciens. Aret.

¶ † Non solum autem is iniuriarum tenetur, qui fecit iniuriam, id est, qui percussit: verum ille quoque tenebitur, qui dolo fecit iniuriam, † vel qui † procurauit, vt cui [i] mala [k] pugno percuteretur. [l]

¶ Actio iniuriarũ non nascitur, nisi ab initio iniuriatus ad animum suum iniuriam reuocauerit. Vel sic secundum glossam: Actio iniuriarum iam nata tollitur dissimulatione. Angel. Aretinus.

¶ † Hæc actio dissimulatione [m] aboletur: &

ADDITIO. Dic vt per gl. & omnes Docto. in l. fi. C. eo. Ang.

g ¶ Actionem. i. accusationem. Et est speciale in accusatione alias contra, vt ff. de proc. l. licet, § ad actionem, & ff. de pub. iud. l. pe. §. ad crimen.

* ¶ Est & aliud priuilegiũ in his, q illustri dignitate præditi sũt, vt scilicet non nisi ex scripto in ius vocari pos sint, l. quoties. C. de dignit.

**Hinc annotari potest, q propter dignitatem nonnunquã a regulis generalibus recedimus: quod multis exemplis ostendit Alcia. lib. 1. de verb. sign.

h ¶ Apparet. Dic ergo hic casum eius legis.

¶ Nõ solum. CASVS clarus est, quia ratio manifesta, qui enim per alium facit, per se facere videtur.

i ¶ Et cui. Id est, alicui, vel cuius, id est alicuius.

† Ex lege nõ solum ff. eod.

† alias tenetur.

† alias vel iuiqui.

† alias curauit.

SYL. ¶ Late disputat de hac gl. Vero. in l. si fugitiui. C. de ser. fug. in 7. col. & Dec. in cap. ex litteris de constit. vbi limitat octo modis, & in l. cum filiusfam. ff. si cet. per. in 2. nota.

Pœna arbitraria ad mortẽ extenditur.

ADDITIO. Et sic vbi pœna est in arbitrio iudicis, potest suum arbitrium extendere vsque ad mortem, quod est verũ pensata & attenta facti qualitate, l. Pedius, §. 1. ff. de incen. rui. nau. l. item ex hac glo. elici potest, quod si agatur de crimine ad pœnam pecuniariam fisco applicandam, iudicium dicitur esse criminale.

e ¶ Constitutio. vt C. eod. l. fi.

f ¶ Illustres. Hi sunt, qui tantum nomine illustres sunt, & non dignitate. Illi autem sunt supra eos, qui dignitatem & administrationem habent, supra quos nemo est nisi Imperator: (1) quod dic, vt notaui in Authent. vt ab illustri, & qui supeream digni sunt, collat. 5.

K ¶ Mala, id est maxilla.

l ¶ Percuteretur. Sed vr q, ex tali cõsilio nõ teneatur, vt sup. de obl. q̃ ex deli. nasc. §. ope. in fi. §. Sed dic, vt ibi diximus. Itẽ argu. contra. sup. eiã. §. tua tm̃. ibi, quia nemo ex cõsilio.

¶ Hæc actio. Dic loco casus, q ratio, quare si semel animo remissa est iniuria, non põt recoli, est, quia principaliter animo tenetur, l. 1. §. ait prætor, ff. si qua. pau. fe. di. & ideo dissimulatione aboletur, vt hic dicitur, & declarat Fortu. qui ex hoc multa infert notanda, in l. legitima, col. 24. ff. de pact.

m ¶ Dissimulatione. Vt si risi, vel lusi, vel comedi cum eo postea.

¶ Hoc verum, si voluntate, non si ex necessitate, vel honestate aliter fieri non potuit: vt si inuitati in conuiuio vel aliter.

* Et de aliis modis, quibus aboletur iniuria, vide Alex. in l. 1. in princ. ff. de pact.

¶ Item tollitur etiam nudo pacto ipso iure, vt Digest. de pact. si tibi. §. quædam actiones. Sed numquid est nata etiam si tam fasa

facta iniuria, an ita demum si dicat, Ad animum reuoco, quod vltimum dixit B. vt dicunt. Sed certe imo est nata statim, nec enim ex reuocatione ad animum vel ex verbis talibus nascitur hæc actio, sed ex cōtumelia, vt ff. de pact. l. si vnus, §. pactus. Item quo modo abolere tur hæc nisi est set nata, certe nullo modo, vt ff. de iniuf. rup. test. l. nam & si. § post defectum & ff. de verb. sign. l. decem.

ideo si quis iniuriam dereliquerit, hoc est, statim passus ad animum suum non reuocauerit,[a] postea ex pœnitentia remissam iniuriam non poterit recolere.

a¶ Non reuocauerit. id est, aboleuerit. Nō enim oportet dicere. Ad animum reuoco, sed sufficit si remaneat iratus & ei non reconcilietur (1) Sed quid si in vltima voluntate in pœnitentia remittit, quasi coactus morte, & postea conualescit, numquid renascitur? Videtur quod sic, vt arg. sup. de don. §. mortis causa. Item quia coactus remisit, vnde prætor ratū non habet, vt ff. quod met. cau. l. r. Sed cōtradico, quia fuit semel extincta, vnde in perpetuum resuscitari non potest, vt ff. de sol. qui res, §. aream. item præsumo, quod perpetuo voluerit remittere, siue conualuerit, siue non, nam alias non potuit bene pœnitere, præsumam ergo eum non fuisse immemorem suæ salutis. vt C. ad l. iul. repe. l. si.

SYL. ¶ Et ita communiter tenent Doct. hic.]

¶ Item est contra ad id, quod dicit nuda voluntate tolli hanc actionem, ff. de neg. gest. l. Pomponius ibi. Nam quomodo &c. Sed certe ab initio tollitur nuda volūtate & simplici, vel vnius tantum, sed si semel ad animum reuocauerit, non remittitur per nudam volūtatem, sed verbis, vel pacto expressam sic, etiam ipso iure, vt dictum est per l. si tibi, §. quædam, de pact.

SYL. ¶ Dic tamen, quòd si quis in confessione sacramentali remisit iniuriam, potest nihilominus agere, quia rancor remissus est, non interesse, ita est communis opi. doct. in l. si tibi, §. r. ff. de pac.]

ADDITIO. (1) Dic vt ff. de adim. leg. l. filio, §. Seia. & vide l. 3. §. fi. & ibi Bar. eodem tit. Ang.

¶ De obligationibus, &c.

Continuatio. ¶ Quia de obligationibus ex maleficio diximus, sequitur de ijs, quæ ex quasi maleficio sunt. Accur.

Diuisio. Si iudex. ¶ Totus iste ti. diuiditur in duas partes principales. Primo ponit casus, in quibus quis obligatur ex quasi maleficio. Secundo, qua actione his casibus agatur. Secunda ibi, In ius autem.

¶ De obligationib. quæ † ex quasi delicto nascuntur.

¶ Iudex, qui per imperitiam male iudicat, facit litē suam, & ex quasi maleficio tenetur in quantum æquum videbitur iudicanti.

SI † iudex[b] † litē suā[c] Non. collige vt per Aretinum hic.]

¶ Si iudex. CASVS. Quærebatur, quomodo teneretur ex malo iudicio suo per imperitiam facto iudex, & vtique cum profiteatur scientiam iudicandi, videbatur ex maleficio teneri, §. præterea, sup. ad l. Aquil. cuius cōtrarium hic dicitur, quod tenetur ex quasi maleficio, non ex maleficio, ratio attē differentię est, quia actus mendendi est volūtarius, actus iudicandi & munus iudicis est necessarium, l. munerum, §. iudicandi officium, ff. de mu ner. & hono.

SYL. †alias quasi de delicto.

† E i l. ex maleficijs, §. si iudex, ff. de ac. & oblig.

b ¶ Iudex. siue sit paterfamilias iudex, siue filiusfamilias, sed quando est filiusfamilias, pater de peculio tenetur in quantum fuit in peculio, cum filiusfamilias litem suam fecit vt ita sint duo specialia, & quia datur de peculio licet sit quasi maleficium, quod nō est alias, vt ff. de ijs qui deie. vel effu. l. r. §. si filiusfa. Item quia inspicitur tempus quo fecit litem suam in condemnando, licet alias rei iudicatę tempus spectetur, vt ff. de pec. l. quę situm, & probantur hæc. ff. de iud. l. si filiusfamilias. Vel dic, quod filius conuenitur, † vt not. in d. l. si filiusfamilias.

† Vide ad hunc text. Dec. in l. si qs in conscribēdo, in 6. not. & in ff. C. de pac.

† De peculio, cū pf conuenit.

SYL. ¶ Adde, quod communis Doct. resolutio est, quod quando per imperitiam iudicat, peculio tenus teneatur, quando vero dolo, teneatur in solidum, ita Doct. in d. l. si filiusfa. SYL. consueuit conueniri.

¶ Adde gl. in §. si filiusfa. ver. item, infr. eod.

ADDITIO. Not. quod iste titu. non habet locum quando iudex, per dolum vel corruptelam tulit sententiam, quia tunc tenetur proprie ex delicto, vt etiam no. Bart. in d. §. si filiusfa.

c ¶ Litem suam. i. controuersiam. vel litigiū vt in id teneatur ipse, in quo læsit aliquem, & hoc qū per ignorantiam vel imperitiam, vt inf. sequitur. Nam si dolo, tunc nō habet locum hic tit. sed ex maleficio tenetur, & fit infamis, vt C. de pœna iu. qui male iu. l. fi. Sed numquid hæc omnia in arbitro locum habent? Dicit io. q. sic, vt C. de pac. l. si quis in cōscribēdo. Alij cōtra. cū possit pęna peti iū & nec sńa valeat, vt C. de arb. l. 1. & l 2. & maxime secundum noua iura, quæ loquuntur, cū est iuratū ab arbitro, vel à partib. secūdū quæ nihil eis erit præter sacramentum vt in Auth de iu. §. quia vero. 2. coll. 6. Sed certe sētētia prima vera est, nec obst. hæc Auth. qa nihil erit ei. i. arbitro præter sacrā &c. i. vt possit cogere partes suo stare iudicio, vel eis i. partibus. nam vocabit alteram partem per iuramētū; sed & cōtra arbitrū nihilominus

Arbiter si facit litem suā an sit puniēdus, sicut iudex.

ag.

aget, vt dictum est, & per actionem in factum vt inf.eo § fi.

¶ Dic, quod in arbitro compromissario decisio gl nõ procedit.l.pen.vbi omnes, C.de arbit. In arbitratore magis communiter videtur tenere, si dolo iudicauit, quod declara (iudicio meo) in dolo ex proposito, non in dolo re ipsa.

iecerit, [a] non proprie ex maleficio obligatus videtur, sed quia neque ex maleficio, neq. ex contractu [b] obligatus est, & vtique peccasse aliquid intelligitur, † licet per imprudentiam, ideo videtur quasi ex maleficio teneri, & in quantum de ca re æquum religioni iudicantis videbitur, [c] pœnam sustinebit.

¶ Ille ex cuius domo aliquid proijcitur, quòd alteri noceat, ex quasi maleficio obligatur ad duplum æstimationis damni. Qui vero habet supra viam aliquod appensum, quod possit alteri nocere, tenetur pœna decem aureorum, Pro homine vero libero occiso est pœna quinquaginta aureorum, sed si viuit, & fuerit sibi nocitum, tenetur in quantum iudex æstimauerit. Arct.

a ¶ Fecerit.i. male iudicauerit.

** ¶ Litem suã facere quid sit. lege Bud in an not. ad Pande. in l.fi. de ædil. edic.]

b ¶ Ex contractu. Vel quasi.

c ¶ Videbitur. Vt si dubitauit circa legem Fusiam Caniniã durius puniatur, si autem in l. illa, Gallus Aquilius, mitius puniatur. (i)

SYL.

¶ Hanc gl. sequitur Iason. in l. quod te.col. pen. ff. si certũ petat. quem vide. & quod error probabilis faciat iudicem in nihilo teneri parti læsæ, dicit gl. 11.q 3. temerarium.

¶ Et hoc, quãdo non fuit data pecunia iudici, vel promissa, alias graues pœnas sequerentur, C. de pœn.iud.qui mal.iud.auth.nouo iure.& facit ad hoc respon. ff. de vari. & extraor. cogn.l.fi.

ADDITIO. (i) Et idem si fuerit secutus intellectus multorum Doctorum in vna lege, quæ habet plures intellectus, licet ille nõ sit communis vt dicit Bart. in l.cum prolatis. in fin.de re iud. valeret enim talis sententia. vnde opus esset appellatione, & iudex appellationis posset sequi aliam opin. & alium intellectum, & retractare vel cõfirmare sententiam, vt no. Bar. in l 4. §. hoc autem iudicium. in fi. ff. de dam. infec, De hac materia vide latius per Ang. hic.

¶ Item is. CASVS clarus est, & rationes sũt manifestę, cum enim culpa propria, vel alterius interueniat, conueniens est damnũ datum sarciri. cur autem ex maleficio non teneatur probat tex. in versi. ideo autem. vbi assignat rationem à cõmuniter accidentibus ad quę ll. se accommodant l.nam ad ea de legi. Not. summarium & text. & præsertim in ver. iudex enim ex quo habes, quod vbi homini nocitum est, licet non sit occisus, debet per iudicem impensa Medicorum, ac medicinatum, & merces operarũ, quibus caruit is, cui nocitum fuit, fieri refici.]

SYL.

¶ † Item is, ex cuius cęnaculo, † vel proprio ipsius, vel conducto, vel in quo gratis habitat, [d] deiectũ effusumve aliquid est, ita vt alicui noceret, quasi ex maleficio obligatus ĩtelligitur. Ideo autẽ non proprie ex maleficio obligatus intelligitur, quia plerumque ob alterius culpam tenetur, aut serui, aut liberi. Cui similis est is, qui ea parte, qua vulgo iter fieri solet, id positum, [e] aut suspensum habet, quod potest, si ceciderit, [f] alicui nocere, quo casu pœna [g] decem [h] aureorũ cõstituta est. De eo vero, quod deiectum effusumve est, dupli, quãtum damni datum sit, constituta [i] est actio. Ob hominem vero li-

† Ex ti. ff. de ijs qui deiec. vel effud.

† Cœnaculum quid sit, explicat Bud. in anno. ad Pãde. in l. æquissimũ. de vsufr.

d ¶ Habitat. Hospes plane non tenetur, sed is, qui hospitium dederit, vt ff. de ijs qui deie. vel effu. l 1. §. penult. Accur.

ADDITIO. (i) Not. quod quãdo quis debet citari ad domũ solitæ habitationis, non sufficit citari ad hospitium, iuxta l. 4. §. pretor. & ibi late Bartol. ff. de dam. inf.

** Habitare, vbi quis dicatur, docet Thom. Grammat. decis. 87. Et not. quod decis. huius §. procedit etiam in naue. l. pen ff. eo.]

e ¶ Id positum. Licet ipse non posuerit.

f ¶ Si ceciderit. Non enim spectatur, vt noceat.

g ¶ Pœna. Præstanda.

h ¶ Decem aureorum. Vel solidorum, vt ff. de ijs qui deie. vel effu. si vero, §. prætor 1. & §. fi. & idc dicas actiones in factum fore annales, vt ff. de popu. actio. l. fi.

i ¶ Constituta est actio. Perpetua, quæ heredi datur, sed in hæredem non datur, vt ff. de ijs, qui deiec, vel effu. l. si vero, §. hæc aũt actio.

¶ Nisi

berum occisum, quinquaginta a aureorum pœna constituit. Si vero viuat nocitumq. ei esse dicatur, quantum ob eam rem æquum iudici videtur, actio b datur. Iudex enim † computare debet mercedes Medicis præstitas, ceteraque impédia, quæ in curatione facta sunt, præterea operas, quibus caruit, aut cariturus est ob id, quod inutilis est factus. c

¶ Si ex cœnaculo filij habitantis seorsum a patre aliquid fuerit proiectum, vel aliquid fuerit appensum, vel fecerit litem suam, pater non tenetur.

¶ Si filiusfamilias seorsum d a patre habitauerit, & quid ex cœnaculo eius deiectum effusúve fuerit, siue quid positum suspensumve habuerit, cuius casus periculosus est, Iuliano placuit, in patrem nullam esse e actionem, sed cum ipso filio agendum esse. Quod † & in filiofamilias iudice obseruandum est, qui litẽ suam f fecerit.

¶ Pro furto, vel dolo commisso in naui, vel in stabulo, vel in caupona, tenentur domini eorum ex quasi maleficio, si damnum datum fuit per aliquem cuius opera vtantur. Aret.

¶ Item g exercitor nauis, aut cauponæ, aut stabuli, de dolo, aut furto, quod in naui, aut caupona, aut stabulo factum erit, quasi ex maleficio h teneri videtur, si modo ipsius

¶ Nisi iam lis fuerit contestata, vel aliud simile factum.

Et l. vlt. eod.

a ¶ Quinquaginta. Ideo certa pœna statuitur, quia non potest æstimatio liberi corporis fieri, vt ff. ad l. Rho. de iac. l. 2. §. 2. † (1) Et competit hæc actio intra annum, & nec hęredi nec in hæredem datur, cum sit pœnalis & popularis, quæ prius datur ei, cuius magis interest, vt ff. de ijs qui deie. vel effu. si vero, §. quæ autem.

l. vlt. ff. de ijs qui deiec. vel effu.

ADDITIO. (1) Not. illum text. quando fit cõtributio pp iactum non fit computatio liberi hominis. facit l. sed & si quis, §. si quis mulierem, ff. loc.

SYL. b ¶ Actio datur perpetua sibi, sed alij, puta hæredi pro eo, si mortuus est, annalis datur, vt ff. de ijs qui deie. vel effu. l. si vero plures, §. hæc autẽ actio. ibi, sed si libero. &c. ** Adde quod hæc clausula, in quantum iudici æquum videbitur, de qua in hoc text. & sup. hoc eod. tit. in prin. continet id, quod interest. Alci. l. inter hæc verba. de verb. sig.]

c ¶ Et factus. Quia difficilimum est æstimare futuras operas.

¶ Si filiusfam. CASUS clarus est, quia p Imperatoré ponitur, cuius ratio est in 1. casu, quia ideo tenetur pater pro filijs secũ habitantibus in tit. de effusis. propter præsumptam culpam in aduertendo eius familiã, ne quid ex domo sua nocuum alijs exeat, cũ vero pater non habitat in eadem domo, sed alibi, tunc deficit præsumptio illius culpæ. In secundo vero casu necesse est, quod interpretatio fiat secũdum gl. inf. eo. §. in ver. suã. ꝙ præsumendum est ex benignitate potius accidere, quia omnino custodia patris, qui nullas nouit literas, nihil põt facere circa filium iudicẽ, nec potest prætendi aliqua pręsumptio culpæ in p̃ns licet verba tex. parificantia secundum casum ad primũ inferant, ꝙ pater in hoc casu nullam actionem patiatur nec ẽt de peculio pp illa verba, ꝙ & in filio &c. vñr. p. ponere præcise identitatem iuris propter naturam copulæ.]

d ¶ Seorsum. i. separatur a patre.

e ¶ Nullã esse. Etiam de peculio, vt ff de ijs qui deie. vel effud. l. 1. §. si filiusfamilias.

† vide gl. 1. sup. eo. in princ.

f ¶ Item suã fecerit. s. si sine patre habitauerit, alias p̃r de peculio tenet. vt ff. de iud. si filiusf. scd̃m Io. Vel dic. idẽ s. vt teneat ipse filius, habitet cũ p̃re vel nõ, sed ẽt scd̃m Azo. p̃r hic tenet de peculio, vt dictũ est, per l. de ijs qui deie. vel effud. l. 1. §. si filiusfa. Filio vero condẽnato, & ibi pater tenet de peculio, cũ videatur quasi contrahi cũ filio per sententiã, (1) vt ff. de nox. actio. l. & si condẽnatur, & ff. de pecul. l. 3. §. idem scribit.

ADDITIO. (1) Dic scd̃m Ang. ꝙ ista vltima vr̃ verior q a ex cõtractu vel quasi p̃r tenetur de peculio, non ãt de delicto vel quasi.

¶ Item exercitor. CASUS clarus est, & ratio dubitandi esse poterat, quia videtur iniquissimũ genus pœnæ, vt quis ex facto alterius teneatur. c. 1. de iniur. & damn. da. lib. 6. sed ratio decidẽdi exprimitur in tex. nostro. aliquatenus. n. culpæ reus est, & in culpa d r̃, qui opera malorum hominum vtitur, quæ culpa licet non faciat aliquem teneri ex maleficio, saltẽ facit teneri ex quasi maleficio, quem textus not. in fi.]

g ¶ Item exercitor. quis sit, dic vt inf. quod cum eo. §. 2.

h ¶ Quasi ex maleficio, id est actione in factum

ctum in duplum, vt ff. nau. caupon stabu. l. fi. & ff. fur. aduer. nau. cau. stabula, l. i. Item est & alia in factum actio, quæ est ex eo contractu de recepto, vt ff. nau. caupon. stabula. l. i. in princip.

ADDITIO. Et hic dicit Io. Fab. qd si dominus fuit cōdemnatus, ex facto nautarū, ab eis potest repetere, arg. l. si colonus, ff. de aqua plu. arcē. & l. si vero, §. cum autem, ff. de ijs qui deie. vel effu.

nullum est maleficiū, sed alicuius eorum quorum opera nauem, aut cauponam, aut stabulū exercet. Cum enim neque ex maleficio, neque ex contractu [a] sit aduersus eum cōstituta hic actio, & aliquatenus [b] culpæ reus † sit, quod opera malorum hominū vteretur, ideo quasi ex maleficio teneri videtur.

† alias est.

¶ Ex quasi maleficio agitur actione in factum, quæ non transit contra hæredem. Aretinus.

¶ In his aūt casibus [c] in factum actio cōpetit, quæ hæredi [d] quidē datur, aduersus [e] hęredem autem non competit.

a ¶ Ex contractu. Vel quasi.

b ¶ Aliquatenus culpæ re⁹. Facit, ff. ad legem Aquiliā si seruus seruū. §. Proculus, & ff. fur. aduer. nau. cau. stab. l. i. §. pen.

c ¶ In his autem casibus. s. supradictis omnibus.

d ¶ Hæredi. Patientis iniuriam. Sed in casu de suspenso non datur hæredi, vt diximus sup. eo. §. i. ver. ob hominē. Et no. hic differentiam inter actionem ex maleficio, & quasi ex maleficio, nam vbi ex maleficio si plures sunt, quilibet in solidum conuenitur, sed secus in hac actione ex quasi maleficio, vt C. de cond. furt. l. i. ff. nau. cau. sta. l. i. & l. fin. §. si plures.

Actio ex maleficio, & quasi ex maleficio differunt.

Item in actione ex maleficio vnus soluendo nō liberat alium. sed in hac sic, vt ff. nau. ca. sta. l. licet. §. possumus, & d. l. i. de condi. fur. Item iure non ceduntur actiones ex maleficio, vt ff. nau. cau. stabu. sed & ipsi, sed in actione ex quasi maleficio ceduntur, vt d. §. possumus. Datur etiam hæc actio non cessa, vt ff. de ijs qui deie. vel effu. l. si vero plures, §. cum autem.

¶ Item hæ generalius dantur hæredibus actorum, vt hic, quam illæ, quæ sunt ex maleficio, vt inf. de perpe. & temp. act. §. sed hęredibus.

e ¶ Aduersus hæredem. Vt ff. de iud. leg. Iulianus autem, & ff. nau. cau. stab. l. finali, §. penult.

¶ De actionibus.

Cōtinuatio.

¶ Rubrica ista cōtinuari potest, vt dicit gl. sup. in tit. de obl. quam sequitur Bal. hic.

¶ Libuit animaduertisse, φ cū hic titulus propter profunditatem materiæ non soleat legi incipientibus, non est tit. super quo possit per modū additionis aliquid iuuari aut parum studium adolescentulorum. ideo leuius procedendū erit, quia hæ, quas in hunc tit. & in tit. de exceptionibus, fecimus annotationes, separatim legēdas nobis trademus. Sit igitur calūniantibus forsan his breuibus verbis satisfactum.]

¶ De actionibus. [f]

¶ Nō summatur, quia Imperator diffiniendo procedit: nec possunt diffinitiones breuius summari Aret.

SVperest, vt de actionib. loquamur.

f ¶ De actionibus. ideo ponit in plurali, quia plures actiones sūt, vt infr. eo. per totum. Sed cum sint plures quare in singulari numero diffinitur, vt infra eo. §. i. Respon. licet sit numeri singularis tamen ponitur, vt genus, vt in alijs diffinitionibus contingit, & sub se continet omnes actiones.

Actio in singulari recte diffinitur.

¶ Hæc opin. communiter tenetur, quamuis Hisp. hic reprobet.

¶ Item quare non dicit de agendo? Respon. quia illud est facti, hoc iuris.

¶ Ab hac responsione nemo dissentit, nisi Hispan. hic.

ADDITIO. Vult dicere gl. quod gerundia denotant actum, prout est in facto, vt est in exercitio, quia deriuatur a verbo, quod significat agere, vel pati, sed hic non tractatur de actionibus, prout sunt in actu, sed prout sunt iuris, ita dicunt doct. hic.

SYL.

SVperest. ¶ Tot⁹ iste tit. diuiditur in tres partes principales. Primo ponitur continuatio istius tit. ad præceden. materias. Secundo diffinitur actio. Tertio ponitur diuisio omnium actionum. Secunda ibi prope principium, Actio autem nihil. Tertia ibi, Omnium autem actionum.

¶ Superest. CASVS in simplici continuatione imperatoris non ponitur. Redit enim Imperator ad id, qd dixit in tit. de iur. nat. gen. & ciui. s. φ omne ius nostrum aut ad personas, aut res, aut actiones pertinet, & cū de duobus primis sit dictum, superest tantum, vt tertium membrum expediatur de actionibus.

† Istam sequuntur SYL.

g ¶ Superest. Sed quid superest? Respon. forma, vt sup. de iure natu. § fin. Vel dic, quod sup. tractatum est de obli. quarum filiæ sunt actio-

Cyn. Fab. Angel. & Ias.

Ex l.nihil aliud, ff. de act. & oblig.

actiones, vt ff. de procur. l. licet, §. ea obligatio, supr. de verbo. oblig. in princip. ideo de filia post matrem ponit, quasi ordine successorio.

¶ Declara quod dictum est non solum de obligationibus quæ sunt matres actionum personalium, sed de acquisitione dominiorum & aliorum iurium, quæ sunt matres actionum realium l. in rem. ff. de rei vend. ideo &c.

Actio † autē [a] nihil aliud [b] est, quā ius [c] persequendi in iudicio quod sibi debetur.

a ¶ Actio autem. No. quod actio quandoque pro acta ponitur, vt in Auth. de non alienā. §. finimus, in fi. & C. de sacros. eccl. auth. hoc ius porrectum, & ff. de dona. inter vir. & vx. l. 3. §. sciendum, circa medium. Quandoque pro accusatione criminali, vt C. quando ciuil. actio. cri. præ. l. 1. Quandoque pro iure agendi vel persequendi, vt hic, & in Auth. nihil. † Item not. quòd illud, quod de actione hic dicitur, voluit Pla. dicere de causa, scilicet quod causa sit actio, vt sicut apud Dialecticos dicitur argumentum, quòd est propositione, assumptione, & conclusione cōsistit nō tantū conclusio, sic apud Legistas actio causa agendi dicatur, vt si d eam. Conuenio te ad 10 quia vendidi tibi equum pro 10. sit idem ac si dicerem, Ago cōtra te actione ex vendito. Sed Azo dicit (quod & verum est) aliud esse causam, & aliud actionem. Nam obligatio est causa, & mater actionis, vt ff. de procur. l. licet, §. ea oblig. sicut ergo aliud est obligatio, & aliud est actio, sic aliud est causa, & aliud actio. Item, quia vendidi, est factum, † sed actio est ius, vt ff. de curat. fur. l. cōsilio, § 1. & fi. & hic. Itē potest esse quod vendidi, & non competit mihi actio, quia mihi solutum est. vel quia remisi: vnde hæc verba, quia vendidi, nō sunt actio. Item nomina certa actionum sunt à iure inducta, s. ex empto, & similes, nec hoc inductum est vt causa sit actio Si quis ergo hoc velit dicere, non potest, cum lex non dicat, vt ff. de supellec. l. Labeo. in fi. Item si causa esset actio, frustra diceret lex mutari actionis nomen, cum igitur de dolo patroni, vel parentis, vel similium personarum, de quorum dolo non agitur per actionem de dolo, † sed per actionem in factum. † nam ad quid mutaretur nomen, cum tamen causa maneret eadem, si esset ius in sola causa? Concludo ergo & dico. † quòd aliud est causa, & aliud est actio.

¶ Et cum hac sententia transeunt magis cōmuniter Doct.

¶ i. ē licet dixerim, quod nomina sunt actionum, ex empto, & similes, caue tibi, quia non sunt actiones, sed actionum nomina, sicut hæc dictio, homo, non est homo, sed significat hominem.

¶ Et ita communiter tenetur in §. actiones, inf. eodem.

b ¶ Nihil aliud est. Patet ergo, quod olim aliud erat, † Erat enim conceptio verborum formata à magistratibus, vt ff. de orig. iur. l. 2. §. deinde ex his, & §. omniū, vnde formula vulgaris dicebatur, vt ff. de fur. l. si seruus nauem. Sed hodie hæc solennitas est sublata, vt C. de formul. & imp. l. 1. & 2. & etiam circa interdicta est sublata huiusmodi solennitas, vt in. fra de interdi. §. fina. † Sed quæ erat olim differentia inter actionem, & interdicta? nā & interdicta erant verborum conceptiones, vt inf. de interdi. in prin. Respon. vt dicemus ibi. † At hodie nulla est differentia inter interdicta & actiones, cum interdictum nihil aliud sit, quam actio prætoria, vt infr. de interd. §. fin.

¶ Vera differentia est, quòd interdicta, tāquam à prætore inducta, prætoria sunt, actiones vero pro maiori parte à iure ciuili inductæ, vnde respectu originis dicuntur de iure ciuili.

ADDITIO. Idem tenuit glo. in rubr. de interdic. quę reprehenditur per Bar. & Doct. ibi, quia est differētia inter actionem & interdictum sicut inter matrem & filiam, cum ex interdicto oriatur actio in factum, vt in §. fi. inf. de interdic.

c ¶ Quam ius s. ciuile, vbi actio ciuilis, vel pretorium, vbi actio prætoria est: nam ciuiles actiones & prætorias dico hic diffiniri. Item nota, quod actio est ius, quo persequimur, sed obligatio est ius, propter quod persequimur. Et si quæratur quod sit istud ius, vel naturale, vel ciuile, prætoriū, vel gētium? Respon. † quia ciuile, vel prætorium, vt mo do diximus.

¶ Et ita communiter teneur, quòd sint de iure ciuili, hic, & in l. 1. §. sublata, ff. ad Treb. quā tenet hic Hisp.

† ¶ Quidam videntur libentius interpretari ius pro potestate, vt s. actio dicatur potestas agendi, quam Prætor tribuebat, vbi cognouisset actionis formulam sibi propositam negotio congruere; atque apte conceptam. nam tunc Prætor actionem dare dicebatur, vt docet Alc. noster, l. pecuniæ verbum. de verbo. sign. pro qua interpretatione videtur facere, quòd actio quandoque appellatur facultas agendi, quandoque facultas conuenienti in iudicio, l. 1. ff de eo quod cer. loc. l. item si alias, l. si pupilli, in fi. de neg. gest.

¶ Nec facias magnā vim ibi, quia cū multas habeat significationes hæc dictio, ius, vt ff. de iustit. & iure. l. penult. & fin. hoc est etiam vnum de significatis eius, vt dicatur ius agendi, vel persequendi. Sed ad cuius differentiam ponitur in diffinitione, ius, cum singula membra posita in diffinitione habeant suum ministerium? Respond. secundum M. quod ad differentiam rerum corporalium hic ponitur, vt det intelligere, quod actio sit res incorporalis, quod verū est, su. de reb. corpor. & incorp. §. 1. Vel melius dicas ad differentiā officij iudicis, quòd nō est actio, vt

Marginal notes (left): dicit istā ptē Ang. & Iaso. & addē, qd ... nō capit ... actio pro administratione, vt in §. iurandū, in auth. vt iudi. sine quo suf. ... ibello, l. ... C. de e... ... l. placet C. de epis. & cler. 7. pro ... ... tali gl. in ... extat. ff. ... met. ca. ... isti arg. ... impossibi... est rhide ... ... Fab. † Vt l. non ... ff. de dolo. † Verbis operatā, Bar. in l. in summ, ff. de pu. iu. † Et bene Dy. Fab. Ang. & ia. SYL. † Imo idē i substātia,

Marginal notes (right): An. & Ias. † Istā gl re probat. Ia. ideo dic, aliter vt per eum. † Dic qd olim erat dria solū in modo loquendi. Nic. Fab. & Ias. — Actio est iā de iure ciuili, quā prætorio. — † Sequunē ea Dynus, Nic. Bar. An. & Ias. — Ius ad qd ponitur i diffinitione actionis.

† Et bene Ias. Ofim iudic. an fit actio.

† vt ff.de minor.quod si minor.§.si.licet M. dicat, quod officium iudicis est actio, & est pro eo quod dicit lex, in actione iniuriarum fieri æstimationem iudicis officio, vt sup.de iniur.§.pœna autem.& §.in summa.Sed certe actio iniuriarum est actio, cui inhæret officium iudicis, non tamen illud officium est actio, sed in facto † potius hoc consistit. Ius enim petendi per actionẽ mihi competit, quod per hoc officium iudicis mitigatur.†

quendi [a] in iudicio [b] quod sibi debetur.[c]

†Id est exercitio. SYL.

Potes dicere, quod considerato officio de per se est iuris:considerato quo ad executionem,& administrationem est facti.]

† Et sic officium iudic. nõ est facti, sed cõsistit in facto, puta in exercitio. SYL.

Sed quid petam? Respond. † quod estimatiuero nam debeo æstimare, licet iudex possit refrenare. est tamen quoddam aliud officium quod vicem sustinet, & obtinet vim actionis, vt dicemus, infr. eo.§. prætetea. in fin.§.

Communis opin. hic & in l.1.§.sublata, ff.ad Trebel. est, quod officium iudicis non sit actio.* Alc.tamen lib.Parad.2.c.10.efficacibus argumentis contrarium defendit.

† Idẽ Angel. & Ias.

a Persequendi. Hoc dicitur ad differentiam exceptionum, quæ dantur reis, per quas defenduntur. Sicut enim actiones sunt † arma actorum, ita exceptiones sunt arma reorum, vt ff.de except.l.2.in princ.& §.illud.

† Sequuntur Bart. & Ang. SYL.

Et ita communiter tenent Doct.quod verbum persequendi, ponatur ad differentiam exceptionum.]

** Verbum, persequendi, teste Olden.hic latissime accipitur, vt complectatur omnes apud iudicem postulationes tã ordinarias, quam extraor. & quæ instar actionum obtinent, vt cautio damni infecti,& similes. id enim quod petimus, vel postulamus, vel imploramus, recte dicimur persequi.

b In iudicio. Hoc dicit ad differentiam eorum, quæ fiunt licite etiam extra iudiciũ. nõ tamen sunt actiones † vt si nocturnum, vel diurnum furem, vel militem deserẽtem militiam quis capiat, vt ff.ad legem Aquil. l.4. & C. quãdo lic.vnicuique sine iu.se.vin. l.1.& 2. Item & propter debitorem fugitiuũ quem capere † possumus, vt ff.de ijs quæ in frau.cre.l ait prætor.§.si debitorem.licet quidam † exponãt.l. illam ibi, quod captus fuit auctoritate iudicis.Accur.

† Idẽ Pla. Angel. & Ias.

† Singularis est secundum Bald.

Cum hac gl.omnes trãseunt, quam tamen aliter declarat Hisp.hic.]

ADDITIO. Dic idem in omnibus personis, quę pertinent ad obedientiam perpetuã, de quo non fit quæstio, vt in monacho, fratre, vel vxore, quia si aufugiant, poterunt capi propria auctoritate, vt per Bald.in l.1.C. vbi quis de curia.secus si esset quæstio.

† Et male Aug. SYL.

c Quod sibi debetur. Hoc duobus modis exponitur, vel ad differentiam realis actionis, secundum Azo. & ita stricte accipitur hic diffinitio pro personali actione tantum,

† sicut accipitur, ff.eod.l.actio in personam, vel largius.† vt etiam realem contineat, nõ tamen officium iudicis, vt ff.eo.l.actionum genera. quandoque largissime, vt etiam iudicis officium contineat, illud scilicet quod est loco actionis, vt per qđ restitutio minorum petitur vt ff. eodem,l. actionis verbo.

† Qđ nõ p statuti in quibus verba stricte intelligenda l.3.§. verba, ff. si neg. ge. l.quicquid ff.de re obl.

Prima diuisio actionũ est, quod aliquæ sũt

* Officium iudicis à veteribus persecutio appellatur d.l.actionis.l.creditores.& l.pecuniæ verbum de verbo. signifi. vbi Alc.iolaque suggerente æquitate conceditur, deficiẽte ciuili actione, cuius rei non pauca exeant exempla in tit.de var.& extraor.cog. ambigendum autem non est, quin sub hac diffinitione comprehẽdatur etiam officium iudicis hoc singulo verbum, debuit, d.l.pecuniæ, §. vlt. & verbum persequendi quod latissimum est, & deniq; verbum ipsum, actio. d.l. actionis verbo. qua de re latissime & doctissime Alcia. lib.2. Parad.c. 10.** & not. quod officium iudi.est multiplex, vt per gl.in §.præterea, l ver. satisfieri, infr. eod. & melius per Bart. in l.1. ff. de iurisd.omn.iud.

† Idẽ Ias. Fab. Nic. in glo. sup. verb. quæ ius supra eo.§.

Et quod sit actio, quæ non habeat obligationem, dicit Bartol. in l.iuris gentium, §. & ideo, ff.de pac. quamuis ibi Fortun. reprobet, & vtrum actio realis sit proprie actio, vide quę disputat Fortu.in l.Gallus, §.idem credendum.col.6.ff. de lib.& posthum. vbi tenet, quod sic.

SYL.

Vel ponuntur hæc verba ad differentiam criminalium actionum, per quas non persequor mihi debitum, sed ad vindictam,& secundum hoc etiam realem actionem dicas diffiniri hic licet enim non sit obligatus qui realiter tenetur, vt inf.eo.§ 1. ibi aut cum eo agit qui nullo &c. verum est personaliter, grosse † tamen potest dici quod sit realiter obligatus. Et facit pro hoc vt etiam realis hic diffiniatur. quia verbum, debere, & ad actionem in rem, & ad actionem in personam refertur, vt ff.de verb.significatio.l.pecuniæ,§.si.

† Ista glo. est no. quia verba in totiens intelligũtur grosso modo, non in statutis. SYL. Pla.Ang. & Ias.

Nec obstat si dicatur, verba in diffinitione proprie sunt accipienda. quia hoc verum in ver.diffinito, non in diffinientibus, vt declarat Dec. in rubr.de probat.col.3.* quinimo Alc.in l. creditores,ff.de verb.sign. eum quoque, qui in rem actione tenetur, proprie debitorem esse, non insubtilibus rationibus comprobat.

Item facit, quòd est in diffinitione verbũ, persequendi, quod est commune, tam ad realem quam personalem actionem. vt ff.eod. l.actio in personam. item facit, inf.eo.§.1.in princ. vbi actio realis species est actionis, sicut personalis, & ita large accipio hic verbum, debetur, sed in stricta significatione verbi huius, debere, tantum alienum & non meum mihi debetur.

Idem

¶ Idem firmat Dec. in l. si ubi in 3. no. ff. si cert. petat.

¶ Vnde personalis actio tantum diffiniri videtur, † vt inf. eo. §. sic itaq; & sup. de leg. §. sed & si rem. Sed certe quãdoq; ago etiam ad id, quod mihi non debetur, vt C. de pactis. l. si pacto quo pœnam. nam ibi non ago ad id, qđ est debitũ, sed ad id, quod ex nudo pacto cõuenit. Sed certe illud naturaliter erat debitum, quod nudo pacto debebatur, † vt ff. de fideiuss. l. fideiuss. §. fideiussor. Vel non agitur ibi ad id, quod nudo pacto debetur, sed ad id quòd vere debetur, sed prætextu eius cõsequitur etiam quod nudo pacto debetur. †

reales, aliquæ personales. Personalis est, quæ præsupponit debitorem obligatum, sed realis non, sed ideo contra cum com-

† Imõ etiã realis sm cõiter doc. hic.

† Ista sol. nõ pcedit sm Doct. quantũ ad materiam text. nři.

† Ista cõtinet merã veritatem, vt p doct. hic.

† Ista rep batur cõmuniter per doct. hic.

¶ Reprobat Præpo. Senen 4. casu, q. 5. 2. col. ¶ Item oppono de popularibus actionibus. Nam in eis non dicitur debitum, & tamen petitur, vt ff. depo. ac l. penult. Sed non obst. quia saltem post litem contest. debetur, vt l. si cui. ff. de verb. sign. Vel † dic, quod & sibi debitũ prosequitur, nam cum toti populo sit debitum, ergo & sibi. Item op. de actione iniuriatũ, quia non dicitur esse in bonis, vt ff. de iniu. l. iniuriarum 3. item non ad debitum, sed ad vindictam competit, vt ff. de colla. bono. l. 2. §. emancipatus, & tamen est actio Respõ. non est in bonis, vt transeat ad hæredes, vt ff. ad l. Falc. l. pœnalis. Item licet detur ad vindictam, tamẽ potest deberi mihi propter id, quod est in estimatione vindictæ, vel propter id quod est in alterũ, vt in dicta. Item oppono de petitione hæreditatis. Item de actione de peculio. Nam in his agitur etiam antequam, sit penes possessorem, vel antequam sit in peculio, vt ff de peti. hæred. l. 4. & l. si quo, & ff. de pecu. l. quæsitium, in princip. & ff. de lib. leg. l. si quis reum, §. † idem. Sed dic † esse subaudiendum hic, vel deberi speratur. Vel dic, quod quando fuit actio proposita, fuit efficax tantum pro eo, quod tunc erat penes possessorem, vel in peculio: & postea cum augebatur, eatenus & actionis efficacia crescebat: cum vniuersa. iis, vel in aliquo vniuerso fuit petitio, vt ff. de iud. l. solemus. Item opponitur de actionibus, quas intendunt aliqui pro aliis, vt pro curator, & tutor & prælatus & similes, nam agunt, & tamen non sibi debitum petunt. Sed dic, quod quasi domini sunt, vt ff. pro emp. l. qui fundum, §. si tutor. Vel dic sibi, id est ei cui actio competit, quæ intenditur. Vel subaudi, quod sibi debetur, vel ei cuius nomine agitur huius alternatiuæ, secunda pars est vera.

† aliàs est l. si fiinusf.

† Sed hęc reprobat, qa arguit Imperatorẽ de insufficientia.

SYL. ¶ Communis opi. est in hac gl. quod vtraque diffiniatur, quam defendunt hic Hisp.

Diuisio. ¶ Omnium autem. ¶ Ista pars diuiditur in sex partes, prout in hoc tit. ponuntur sex diuisiones actionum, quas enumerat per ordinem gl. magistralis in §. sunt preterea. infra eod. Et ibi gl. addit alias sex diuisiones, quæ ponuntur in aliis locis extra hunc titu. Prima diuisio actionum est, q respicit causã materialẽ, qa quędam actiones sũt reales, quædam personales, quędã causam mixtã habentes, & ista pars durat vsque ad §. sed istæ. Secunda diuisio est, quæ respicit causam efficientem, quia quędam ciuiles, quædam prætoriæ, & durat vsque ad §. sequens. Tertia est respiciẽs causam finalem, quia quædã sunt rei persecutoriæ, quædam pœnales, quædã mistæ rei & pœnę, & durat vsq; ad §. omnes. Quarta est respiciẽs causam formalem, quia quedam dantur ad simplum, quædam ad duplum, quędam ad triplum, quædam ad quadruplum, vsque ad §. actionum. Quinta est respiciens causam substantialem, quia quædam sunt bonę fidei, quędam stricti iuris, ibi vsque ad §. sunt præterea. Sexta est respiciens persecutionis effectum, quia quædam sunt persecutoriæ soli di, quædam non, vsque ad finem, vt sequitur Bald. hic. Item prima subdiuiditur in duas partes. Primo diuidit. Secundo membra declarat. Secunda ibi, Namque. Nam totus iste titulus procedit per diuisiones actionum.

petit, quia possidet. Aretinus.

¶ Omnium autem actionum quibus inter aliquos [a] apud iudices [b] arbitrosve [c]

¶ Omnium. CASVS in diuisione actionum, & declaratione terminorum non figitur nisi litteraliter. Declarat enim Imper. suam diuisionem per exẽpla dilucida. Not. est igitur, quod dictio, omnium, est vniuersalis. Item quod pariter proponendæ sunt actiones coram arbitris, sicut coram iudicibus. Item, quod valeat argumentum a sufficienti enumeratione partium. Item, quod ad causandam rei vendicationem duo extrema requiruntur. dominium vel quasi ex parte agentis, possessio vel quasi ex parte conuẽti. Item, quod qui tenetur actione reali: nullo iure dicitur obligatus. Item, quod actio est genus.]

a ¶ Inter aliquos. Videtur innuere, quòd aliæ actiones sunt, quæ coram aliis proponuntur: † sed non est verum. Accursius.

ADDITIO. Solutio, dic quod hic relatiuum fiat declaratiue, quia adiicitur qualitati conuenienti vnicuique contento sub genere.

b ¶ Iudices. Ordinarios, vel delegatos.

c ¶ Arbitrosve. Scilicet compromissarios, nam & apud eos actiones † proponendæ sunt, vt hic, & ff. de arbit. l. 1. Et etiam libellus offerendus, vt C. de arbi. l. cũ antea, §. si-

Quia rela tiuũ quis, vel qui ad iunctũ alicui qualitati sine copula, illã restringit. l. ea scilicet adiectio. ff. de le. 3.

† Idem Io. Fab. Plac. Ang. & Ias.

† Istam se quunt Bal. & P. in d. Auth. generaliter.

cet. circa fi. Sed contra secundum Plac. C. de episco. & cler. Authent. generaliter. Ad quod respon. † quia ibi non de libelli oblatione loquitur, sed de remissione cautionis, q̃ consensu partiũ fieri pôt, vt ff. de ser. l. 1. 1. resp.

† Vt ẽt factũ cõprehẽdat Bal. in l. j. ff. si cer. pet.

a ¶ De quacũque re. generaliter accipe verbum, rei. † vt ff. si certum petat. l. 1. in fi. nã pro corporalibus, & incorporalibus cõpetũt actiones, vt inf. e. §. proximo. & §. 2. & ff. si serui ven. l. 1. & 2. in princip.

de quacunque[a] re quæritur summa [b] diuisio in duo genera deducitur. Aut enim in rem [c] sunt, aut in personam. Namque agit vnusquisque, aut [d] cum eo, qui ei obligatus est, vel ex contractu, vel ex maleficio: quo casu proditæ sunt actiones in personam: per quas [e] intendit [f] aduersarium ei dare, [g] aut facere [h] oportere, & alijs quibusdam modis: [i] aut cum eo agit, qui nullo iure [k] ei obligatus

† Et hoc iõ, q̃a per eã cognoscitur causa mediata, & immediata actionum, Ias.

b ¶ Summa id est prima, quo ad tractatum scilicet † vel summa, id est breuis: breuior enim esse non potest quam bimembris, sicut ista est. Sed opponitur, infra eodẽ §. quędam. Respond. quia & illæ sunt reales, quando ad res agitur, item in personam, quando ad personales præstationes agitur: immo etiam si simul agatur non tamen egrediuntur hanc diuisionem, cum sint in rem, & in personam, nisi enim sic exponeretur, iam multæ inuenirentur breuiores, vt inf. eod §. aliæ, & §. actionum, & aliæ quædam diuisiones breuiores inuenirentur.

SYL. ¶ Communis opin. est cum glo. hic, vt patet ex dictis doc. hic, & in rub. ff. si cer. pet. q̃ actiones, de quibus in §. quædam, non faciãt speciem de per se.

ADDITIO. Dic, melius facit text. in l. quis ergo casus ff. de pec. Sed extra glo. instatur, quia actio in rem scripta rem comitatur, & tamen nõ est realis, vt infra eo §. quędam, sed solue, vt ibi quia ius agendi ex reali oritur ex ipsa re & ipsi rei competit, & cõtra ipsam rem, vt hic, & in simili dicimus de seruitute debita fundo. ff. de negot. gest. l. qui aliena, §. fi. & sic in actione personali in rem scripta, vt d. §. quædam. Ang. †

† Imò q̃a dant̃ occasione directi dñij, vtilis, vel quasi.

c ¶ Aut enim in rem sunt. Ideo in rem dicuntur, quia rem concomitantur. ff. de publica. l. Imperatores & in personam, quia non recedũt a persona obligati vel hęredis eius, cuius eadem est persona, vt ff. eod l. actionũ genera, §. 1. & 2 & in Auth. de iureiur. a mor. præ. in prin. coll. 5.

SYL. ¶ Hæc glo. male loquitur, quia bene finguntur, non autem sunt, sed sunt eadem persona interpretatione iuris.]

* ¶ Actio in rem est, per quam rem nostram, quæ ab alio possidetur, petimus, & semper aduersus eum est, qui rem possidet, l. actionum, de actione, & obligatione.]

d ¶ Aut. Hoc respicit aliud, aut, quod est infra eod. aut cum eo, &c.

e ¶ Per quas, s. personales actiones.

f ¶ Intendit † s. vnusquisque, vel actor.

g ¶ Date. Cũ datio est in obligatione, vt ff. de verb. obl. l. vbi autem non apparet. §. fi.

h ¶ Facere. Cum factum sit in obligatione, vt si promisisti scribere librum, quod petitur actione ex stipulatu, vt sup. de verbo. oblig. in prin.

† Ista gl. & gl. posita ĩ verbo dare & gl. in ver. facere declarant̃ p Ange. in glo. magistra ĩ isto. §. 1.

* Actionis ĩ personam verba solẽnia iure veteri erant in vsu, Aio te mihi dare oportere, itemque oportere facere, quorum verborũ meminit Val. Prob. In libello de notis antiquis. Est autem actio in personam, qua cum eo agimus, qui obligatus est nobis ad faciendum aliquid, vel dandum, & semper aduersus eundem locum habet d. l. actionum].

i ¶ Et alijs quibusdam modis, id est ex quasi contractu, & ex quasi maleficio, nec enim de his, sup. dixerat, quod reprobatur. † quia ex quo dixit de ijs, quæ sunt ex contractu, vel ex delicto, per consequens de ijs, quę sunt ex quasi contractu, & ex quasi delicto, vt supra de obl. quæ ex quasi contractu, in prin. & sup. tit. 1. in princ. † Vel dic omnia ista, sup. esse comprehensa, sed sunt supra dicta intelligenda, vbi pręcise agebatur ad dandũ, vel ad faciendum, hic autem quando non præcise, sed subalternatione, vt hoc, aut illud, sed & hoc reprobatur, quia sup. non dixit, quod præcise quid fieret. Dic ergo hic de conditione furtiua loqui, quæ est personalis, non tamen ex cõtractu, vel quasi, vel ex maleficio, vel quasi, sed ex varijs figuris causarum oritur, vt ff. de actio. & obl. l. 1. in prin. Item de interdictis omnib. potest dici, quod omnia sunt personalia, vt ff. de interdic. l. 1. §. fi. non tamen iure ordinario, sed extraordinario sunt introducta: vnde non continẽtur sub hac diuisione, ex contractu, vel quasi, ex maleficio vel quasi: ex delicto tamen vel propter delictum quandoque dantur, vt in interdicto, Vnde vi. potest videri: quandoque non vt in interdicto, Quod vi aut clam, quando contra eum, qui non fecit opus, sed factum habet, datur, vt ff. quod vi aut clam, l. 3. §. clam, & l. competit, §. fi. Et vt breuiter dicam, ille tertius articulus, qui dicitur, ff. eodem. l. 1. in princip. ex varijs figuris. &c. est quod hic dicitur. & alijs quibusdam, &c. Accur.

† Imò approbat̃ p Bar. Nic. Ang. & Ias. † Hãc primã expõnem licet gl. reprobet, tñ eam sequunt̃ cõiter doc. hic & inducũt ad hoc. l. 1. ff. eo. vide hic per d. Ias. qui lõge tractat an appellatione contractus veniat quasi cõtractus.

SYL. ¶ Communis opi. est cum glo. q̃ illa verba intelligantur de obligationib. ex quasi contractu & quasi delicto, pręsertim pp illa verba, & alijs, quæ designant similitudinem.

k ¶ Nullo iure. No. hic, q̃ ille, qui rem meã tenet, non est mihi ideo obligatus, sed ratione pos-

ne possessionis eum possum conuenire, vt C. de alien. iudi. mutan. causa facta, l. 1.

¶ Nec obstat difficile contrarium, quod actio de peculio est in rem, & tamen præsupponit obligationem, quia imo est in personam, §. in personam, inf. eo. vt dicit hic Hisp.

¶ Tu dic, nullo iure personã ipsam obligari, ratione tamen rei, quam tenes, debitorẽ te esse hinc que infertur eũ quoque non impropriè creditorem dici, cui in rem actio competit, l. creditores, de verb. signific. vbi Alc.

est, mouet tamen ei de aliqua re controuersiam: quo casu proditæ actiones in rem sunt, veluti si rem [a] corporalem possideat [b] quis, quam Titius suam esse affirmet, possessor autem dominum eius se esse dicat: [c] nam si Titius suam esse intendat, in rem actio est.

¶ Sed oppono: teneris mihi ad rem restituendam, ergo es obligatus. Respon. non est verum: quia, teneris, duobus modis accipitur. Nam si dicas teneris ideo, quia ex natura actionis sis mihi obligatus, falsum est: si vero dicas teneris, quia per officium iudicis debet tibi necessitas imponi, vt restituas, verum est, vt ff. de rei vend. qui restituere. & si hoc modo accipiatur, teneris, ergo es obligatus, non sequitur.

ADDITIO. Et est ratio, quia officium iudicis nullam præsupponit obligationem, l. qui per collusionem, in fi. ff. de act. empt. l. Quintus, ff. de annu. leg. nisi largo modo secundum quod dicit Bart. in l. fin. ff. de iniur. & vide glo. supra in prin. in verbo, debetur. Angel.

a¶ Rem corporalem. Bene dicit corporalem, quia incorporalia non vendicantur, vt ff. de rei ven. l. vendicatio.

b¶ Possideat. No. in actione in rem ex parte actoris alterum duorum debere interuenire: scilicet dominium, vt ff. de rei vend. l. in rem & hic: vel quasi dominium, † vt in emphyteuta, superficiario, & in bonæ fidei emptore (¹) & similibus vt inf. eo. §. aliæ, & ff. si ager vecti. vel emph. l. 1. §. fin. & l. 2. & l. 3. & ff. de superficieb. l. 1. in fi. 1. respõ. & §. quod ait. item ex parte rei similiter duorum alterum. s. possessionem, vel quasi, vt quia dolo desierit possidere, vt hic, & ff. de interro. actio. qui seruum §. in iure. & l. si seruus, & de noxa. act. §. 1.

† Vel ius in re, Dyn. Ni. Ang. Ias.

*¶ Adde secundum Ias. quod triplex est dominium directum, vtile, & quasi dominiũ. Directum est dominium plenariũ: quoties cũque nullus alius in ea re ius habet. & hoc producit directam rei vendicationem: vtile est quod directum agnoscit, quale est dominium emphyteutæ, vasalli, & superficiarij, & hoc producit vtilẽ rei vendicationẽ, quasi dominium est quod habet bonæ fidei possessor iusto ex titulo, quam rem per longi temporis possessionem acquirat, quo casu datur actio publiciana.]

ADDITIO. (¹) Dic, hoc non videtur bene dictum, quia imò habet tantũmodo Publicianam, vt inf. eo. §. sed istæ. alias si haberet vtile dominium, vt dicit glo. præferretur dño directo, l. 1. §. 1. ff. si ager vect. vel emph. & tamẽ hoc est falsum, quia regulariter excluditur a vero domino. l. pe. & quod ibi no. ff. de publi.

c¶ Dicat. hoc non est necesse pbare † vel dicere sed ex voluntate dñ hoc vt C. de eden. q accusare, & de rei ven. l. fi. & inf. de interdic. §. cõmodum.

† Onus in pbãdi pt assumere si vult. Nic. Fab. & Ang.

*¶ Rei vendicationis in petitione fundi, huiusmodiq; rei immobilis, olim hæc formula fuisse traditur: Fũdus, qui est in agro, qui Sabin⁹ vocatur, meus est. eum ego ex iure meũ esse aio. ibi ego te ex iure manu cõsertũ voco. Aul. Gel. li. 6. c. 9. Rei vero mouentis vendicatio sic fiebat. is qui vendicabat, in iudicio rem exhibitam tenens dicebat. Hãc ego rem ex iure Quiritium meam esse aio.]

¶ Æque. ¶ Supra, §. proxi. ponitur de actionibus in rem pro rebus corporalibus, nunc pro rebus incorporalib. Et sunt duæ actiones, confessoria, & negatoria. Et diui. iste §. in duas partes. Primo ponit de actione confessoria, quæ intentatur pro seruitute constituta conseruanda vel constituenda. Secũdo ponit de actione negatoria, quæ competit dño negando aduersario suo ius esse seruitutis, & sic competit pro libertate conseruãda. Secunda ibi, Contra quoque. Item totus iste §. sex facit. Primo ponit exẽplũ de confessoria, quę datur pro seruitute psonali. Secundo dat duo exẽpla de cõfessoria pro seruitute reali rusticana. Tertio ponit 4. exẽpla de cõfessoria pro seruitute reali vrbana. Quarto ponit plura exempla de negatoria. Quinto ponit drñam inter actiones reales, quæ cõpetunt pro reb. corporalib. & inter eas, quæ competunt pro rebus incorporalibus. Sexto infert quandã exceptionẽ. Secunda ibi, Vel p fundum. Tertia ibi, Eiusdem. Quarta ibi, Contra quoque. Quinta ibi, Quod genus. Sexta ibi, Sane. SYL.

¶ Æque si agat. CASVM ponere nisi literaliter non expedit, cum enim text. declaret terminos, & seipsum exemplificet, non est quod vlterius ex text. desideretur, & si quid ad perfectam cognitionẽ harum actionum deficiat, constat quod ipsemet imper. iudicauit non esse hoc in loco congerendã omnem materiam istam, sed reseruare cognoscendam in libris, ff. Nota igitur quod dictio, æque, est continuatiua ad præcedentia. Item, quod vbi est apposita dictio, forte, debet intelligi, vt idem disponatur in casu, in quo nõ est apposita, quod disponitur in eo, in quo est apposita. Itẽ, quod concessio aquę ductus est seruitus realis. SYL.

¶ Pro seruitute constituenda, vel non constituenda proditæ sunt actiones in rem, tam pro seruitutibus rusticis, quam vrbanis, realibus, vel personalibus, & in his etiam agit qui possidet, secus in rebus corporalibus regulariter. h. d. Ang.

¶ Aeque [a] si agat [b] quis, ius sibi esse fundo forte, vel ædibus vtendi, [c] fruendi, vel per fundum vicini eundi, agendi, vel ex fundo vicini aquam ducendi, in rem [d] actio est. Eiusdem generis [e] est actio de iure prædiorum vrbanorum, veluti si quis agat ius sibi esse altius ędes suas tollendi, [f] prospiciendive, vel proijciendi aliquid, vel immittendi tignum in vicini ædes.

¶ Contra [g] quoque de vsufructu, & de seruitutibus prædiorum rusticorum, item prędiorum vrbanorum, † inuicem proditæ [h] sunt actiones, vt si quis intendat ius non esse aduersario vtendi, fruendi, eundi, agendi, aquąve ducendi, item altius [i] tollendi, prospiciendi, ...

† Item quod confessoria & negatoria competunt pro seruitutibus rusticis, & vrbanis. Itē, quod seruitus prospectus est, qua cōceditur non simplex lumen, sed amenitas visus. Itē, quod est differētia inter proijcere, & immittere, de qua est text. in l. malū, §. 1. ff. de uerb. sign. & ulteri⁹ dicit Præpos. Senen. in 7. casu. quæstio. 1. quod hic text. adhuc a nemine fuit intellectus, & ipse ibi declarat, uideas.]

a ¶ Aeque, scilicet datur actio in rem.

b ¶ Agat, scilicet actione confessoria, quod sic uocetur, legitur, ff. si ser. uendicet. l. 2. in princ.

c ¶ Vtēdi. Hæc seruitus est personalis, sed sequentes reales, ut ff. de serui. l. 1.

+ Adde, quod re vera vsusfru ct⁹ & vsus sunt seruitutes mixtæ, ut ait Acc. in d. l. 1. & Vero. de serui. urb. præd. c. 3. quia nō debentur a persona personæ, prout est seruitus mere personalis, de qua habetur, sup. in ti. de iure perso. non etiam debentur a re rei, sicuti sunt mere reales, de quibus mox subijcitur in text. sed participant de natura utriusque. nam debentur a re personæ, & cum persona finiuntur, & hac ratione dicuntur personales in d. l. 1. item & tanquam inter realia uendicantur, l. vi frui. ff. si vsusfru. pet. & hic, & habetur in gl. al. ius ver. & econtra.

d ¶ In rem actio est. s. confessoria.

Ista gl. nō e⁹t Accursij. e ¶ Eiusdem generis. s. vt sit in rem.

ADDITIO. No. quod confessoria proponitur verbis affirmatiuis. & negatoria negatiuis, & ex hoc comprehenditur mediū concludendi in huiusmodi actionibus, de quo dic vt per Ang.

+ ¶ Actio confessoria. vt hic diffinit Iaso. ex Petro de Bellaper. & Ioā. Fab. est actio in rē, competens alicui ratione seruitutis sibi debitæ, vel fundo suo, uel quasi suo, contra impedientem, ad declarationem iuris sui. Negatoria autem est actio in rem competens alicui ratione rei suæ, uel quasi suæ, cōtra utentem aliqua seruitute in re illa, ad pronunciandū, aduersario ius non esse utendi tali seruitute.]

f ¶ Tollendi. Vt si eras in quasi possessione seruitutis domus meæ, ne mihi liceret altius tollere, me uolente ædificare, debeo agere negatoria, & ita hic interseritur † exēplum negatoriæ, ut ff. si serui. uen. di. & si forte, § 1. † Displicet Dyno Io. Fab. & An. & dicit Ias. q̄ derisio. SYL.

¶ Hæc opi. dānatur ab omnibus hic, & Præpo. Senen. in 7 casu. q. 1. in princ.

¶ In hac enim seruitute negatoria uerbis affirmatiuis, & confessoria negatiuis proponitur, ut ff. si ser. uēd. l. loci. Seruitus altius tollendi ab alijs differt.

Alia uero exēpla, quę ponuntur, bene ponū tur in confessoria usque illuc. contra &c. † aliās inuicē quoque. Vel pone hoc exemplum in confessoria, ut si talem mihi debeas seruitutem, ut altius teneas ædificatum, ut ff. de ser. urb. præd. si arborem, §. interdum, & l. eum debere.

¶ Hanc expositionem tenet Iaso. Aret. tamen & Hispan. contrarium sentiunt. * Verum autem intellectum tradit Zasius in intellect. singu.] SYL.

g ¶ Contra. Id est in contrarium. Nam supra de confessoria, per quam seruitutes debentur, nunc de negatoria, per quam seruitutes denegantur, ut ff. si ser. uend. l. secunda, in princip.

h ¶ Proditæ sunt actiones. Scilicet negatoriæ.

i ¶ Altius tollendi. Exemplum confessoriæ. † In his enim exemplis omnibus repetitur, non. Vel dic, non repeti. † non ad hoc exemplum, sed ad alia sic. Sed quæritur hic quare nomina talia dantur talibus actionibus? Respondet Placen. quia negatoria negatiuis uerbis proponitur, confessoria uero affirmatiuis. † Ridiculū est secundum Dy. Ioan. Fa. & Ias. † imò Dyn. & Ias.

¶ Communis conclusio est in hac seruitute altius tollendi, quod cōfessoria uerbis negatiuis, negatoria uerbis affirmatiuis proponatur, & ideo opin. Plac. non est uera respectu expressionis faciendę in libello, sed respectu in- Negatoria, & cōfessoria quare sic dicantur SYL.

intentionis agentis, vt declarant hic Ias. & Hisp.

¶ Hæc opin. reprobatur in seruitute altius tollendi, ibi enim confessoria negatiuis, negatoria affirmatiuis † verbis proponitur. Dic ergo potius inspiciendam esse naturam quam verba, vt confessoria ideo dicatur, q̃a ad hoc, vt confiteatur se debere, datur, negatoria autẽ, quia negatur. Iõe quare istæ dicuntur in rem? Respon. quia ad similitudinem rei vendicationis dantur. Sicut enim illa ratione dominij uel quasi datur. sic & istæ, ut ecce ratione dominij datur cõfessoria, scilicet domino fundi, cui seruitus debetur, ut ff. si ser. uend. l. 2. §. hæc autem, & ratione quasi dominij ut fructuario, creditori, † & superficiario. Item publiciana datur ei, cui seruitus est constituta a non domino fundi, ut ff. de remis. l. t. §. idẽ Iulianus. & de superfi. l. 1. §. fin. & si vsusfru. pe. l. t. & de publi. l. si ego. 2. & 3. respõ. Item sicut ratione possessionis, vel quasi datur rei uendicatio, sic & hæc confessoria ratione uerae possessionis aduersus eum, qui possidet agrum qui seruitutem debet, vt ff. si vsusfr. pe. l. vti frui, §. virũ, vel quasi possidet, vt ff. de vsufr. l. pe. l. fin. Hoc idem in negatoria, nam ipsa ratione dominij datur domino fundi, qui negat seruitutem deberi, vitijs autem quasi domina, quia ius habet in fundo, quem negat seruitutem debere, vt ff. si seru. vend. l. 2. Et econtra ratione possessionis intenditur contra eum, qui possidet rẽ ratione vsusfruc. vt ff. de acquiren. poss. l. naturaliter, vel quasi possidet, vt si re vtatur propter illam seruitutem, quam sibi dicit debitã, in quibus non est vera possessio etiam naturalis. arg. de seru. vrb. præ. l. si ædes, §. libertas, & §. seq. & ratione horũ & similium dicuntur in rem. Item no quod dicit Pla. quod negatoria ita demum datur, si fuerit seruitus constituta & postea amissa, sed falsum est. competit enim & si nulla fuit, vt ff. si seru. ven. l. loci. §. competit & l. final.

a ¶ istæ quoque actiones. De quibus supra proximo §. dixit. Nam ad proxima est facienda relatio, † vt ff. de lega. 1. l. si seruus plurium, §. fin. de testamen. hæredes, §. sed & si notam, nam aliæ non sunt negatiuæ, sed affirmatiuæ, sed in eo, quod dicit, in rem sunt, potest ad vtrumque referri.

b ¶ Quod genus actionis. Scilicet negatoriarũ & affirmatiuarum. Et nota, quod nomen actionis large hic ponitur. † aliàs vero pro personalibus tantum, vt diximus supra eodem §. 1.

c ¶ In his. s. in causis rerum corporalium.

d ¶ Possidet. s. in solidum. Si enim duo asserant se possidere, & vterque uincit, poterit alter uendicare, ut ff. uti pos sid. l. si duo. in fin. 1. resp

e ¶ Neget rem actoris esse. Hæc uerba restringuntur † præcedentia scili. cet ei vero, &c. Nam hoc perpetuo verum est, quod alias non datur actio possidenti, per quam neget rem actoris esse. Sed potest poni casus, ut possessor habeat actionem per quam dicat se dominum esse, ut ff. de rei uendicatio. l. officium. & ff. eodem, u sustuc. quemadmodũ cau. si usus fructus nomine. Constat enim commodatarium non possidere, & commodantem possidere. ut Digest. commo. l. rei. Idem in conductore, & locatore, vt ff. de usucap. l. non solum, paragrapho primo. Alij dicunt legem illam, c fictiõ. loqui, quando alius non possidens agit, ut sic ratione detentionis talis agatur. Sunt & alij, ut Bul. & Ioan. qui dicunt, quod eo ipso quod agit possessor rei uendicatione, tenũ ciat causæ possessionis, † eum hoc sit impossibile re possidere, & uendicare posse. prima verior est.

¶ Et ista communiter tenetur, quamuis non multum cognouit huic literæ.

f ¶ Vno casu. Vt in duplicibus iudicijs, † vt ff. de iudicijs, l. in tribus, & inf. eo. §. quæ. dam, & ff. vti possidet. si duo, §. 1. infra de interdict. §. tertia, & ff. famil. erciscund. l. 1. Vel dic, quod dicit de qualibet exceptione proponenda, nec enim hic dicit, quod sit actor sed caute dicit, quod partes sue onera actoris sustineat secũdum Ioan. vt ff. de exceptionibus, l. 1.

ADDITIO. (i) Dic, Nec etiam, placet hoc Petr. & Dyn quia secundum hoc essent plus, quam mille casus. Vnde Petr. ponit exẽplum quando reus susceptum in se onus probandi 1. q'od res petita pertineat ad eum, & non ad actorem, vt l. circa. ff. de probatio. & hoc exemplum placet hic Io. Fab nam litera non dicit, actor. sed, vicem actoris sustinet & sic non est proprie exceptio, sed quædam illatio. Ang.

g ¶ Apparebit. vt ff. de iudi. l. in tribus, secundum primum, vel ff. de excep. l. 1. secundum.

¶ Sed istæ, ¶ Diuiditur in duas partes. Pri.

ciendive, vel proijciendi, immittendive, istæ a quoque actiones in rem sunt, sed negatiuæ. Quod genus b actionis in controuersijs rerum corporalium proditum non est. Nam in his c is agit, qui non possidet, et vero, qui possidet, d non est actio prodita, per quam neget e rem actoris esse. Sane vno casu, f qui possidet, nihilominus is actoris partes obtinet, sicut in latioribus Digestorum libris opportunius apparebit. g

† Habẽdo respectũ ad mediũ concludendi, Ang. & Ias.

† Confessoria, & negatoria quare dñr actiones in rem.

† Ista duo exẽpla displicent Dyn. Bart. Ioan. Fab. An. & Ias.

Relatio fienda ad proxima.

† Hoc verum si ad ola non possit fieri, Dyn. & Nic.

† Idẽ Nic.

† Sequitur An. & Ias.

† Hoc verũ, cũ agit occasione possessionis, q̃ erat penes ipsũ, & p semetipsũ, scienſque possidebat. Ange. & Ias.

† Hoc exẽplũ sequitur Dyn. hic sed Io. & Pe. contra, SYL. qa exceptio dẽt esse de regula. nã in reb. corporalibus possidenti non dat actio nisi vno casu, sed secundum glos. essent plures. Præterea ĩ istis dupli cibus iudi cijs, qui agit, non negat rem actoris esse nec agit rei vend. prout litera requirit Ang.

mo ponit & declarat actiones præcedétium paragraphorum fore ciuiles. Scdo ponit de actionib. prætorijs ibi, Aliæ autem. Item ista secunda subdiuiditur. Ná primo ponit de actionibus in rem prætorijs. Secundo ponit de personalib.

Secunda inf. in §. in personá. Itē prima subdiuiditur. Ná primo ponit, quando res petitur, quasi viu capta, quę non est. Secundo, quando vsucapta est, & petitur ac si vsucapta nō esset.

¶ Secunda diuisio actionum est, quod quædá sunt ciuiles, de quibus iam dictum est, quædam verò prætoriæ, de quibus hic duo exempla ponuntur. Angelus Aretinus.

¶ Sed istæ [a] quidem actiones, quarum [b] mentionem habuimus, & si quæ sunt similes [c] ex legitimis [d] & ciuilibus causis descendunt.

Secunda ibi in §. Rursus. Item prima subdiuiditur. Nam primo ponit de actionibus prætorijs in rem: secundo de eis duo ponit exempla. Secunda ibi, Vt ecce plerumque. Primum exemplum prosequitur ibi, Namque si cui. Secundum in §. Rursus. Iam allegato. Aretinus.

SYL. ¶ Sed istæ. CASVS non debet aliter quam literaliter figurari. declarat enim Iustin. actiones pretorias, & ponendo ipse exempla ponit casum in exemplis. Ratio enim dubitandi fuerat, quia his casibus deficiebat iure ciuili actio in rem, quæ domino datur: ratio autem decidendi colligitur ex naturali illa prætoria æquitate, qua omnia prætoris edicta emanarunt, & colligitur ex illis verbis.

¶ Sed quia sane durum erat eo casu deficere actionem &c. Not. primo quod actiones, de quibus supra, sunt de iure ciuili.

Item, quod publiciana introducta est iure prætorio. Item, quod dictio, aliæ, est implicatiua. Item, quod prætor dabat actiones, & sic videtur colligi, quod statuta conderet. Item, quod in materia generali exempla sunt necessaria. Item quod dictio, plerumque, denotat regulam in contrarium. Item not. aliam diuisionem actionum. Item, quod in publiciana requiritur traditio, vel quasi. Item, quod si quis bona fide, & iusto titulo rem acquisierit a non domino, & eius rei possessionem emittat, datur etiam publiciana contra possidentem, vel contra illum, qui rei restituendæ facultatem habet.]

*¶ Diuisio actionum, de qua hic agitur, est ex causa efficienti.]

a ¶ Sed istæ. Latenter accedit ad secundam diuisionem scilicet aliæ sunt ciuiles, & aliæ prætoriæ: & de omnibus exempla ponit. Sed quæritur de duabus, scilicet de actione in rem, quæ datur contra eum, qui dolo desijt possidere, videtur enim prætoria, vt ff. de noxa. act. l. electio. §. 1. sed & ciuilis videtur inspecta persona actoris, quę de iure ciuili admittitur ad agendum, vt ff. de rei vendic. in rem. Sed dic eam ciuilem † inspecta potius persona actoris, quæ dignior est, vt ff. de excep. do. † pure, §. fina. & hæc consideratio semper habetur: nam hęreditatis petitio dicitur prætoria, quando bono. possessori datur, vel fidei-commissario, licet cōtra possidentem pro hærede, vel pro possessore detur, & econtra si detur hæredi de iure ciuili, dicatur ciuilis, vt ff. de pet. hæred. l. 1. Semper enim iudicamus, an actio sit ciuilis, vel prætoria, inspecta persona actoris. †

† Inuētione, sed extensione dr̄ p̄toria Fab. Ang. & Ias.

*

† Melius facit l. 1. ī princ. ff. si pars hær. pe. scd̄m Ias. hic.

¶ Communis opinio est, quod actio, hęc inuentione sit ciuilis, per extensionem tamen dici possit prætoria, vt dicit hic Ias.]

† Imo inspecta origine Bal. & Ias.

SYL.

¶ Secundo quæritur de actione. Commodati. Sed dic eam ciuilem, vt ff. commod. l. in commodato, §. sicut.

† Sequunť eam Fab. Ang.

¶ Et quod dicitur eodem titu. l. 1. ait prætor &c. vel approbando, vel confirmando dicit, non inueniendo: sic de petitione hæreditatis dicitur, ff. si pars hæredi. pet. l. prima in princip.

¶ Sed tamen ipsa ciuilis est, cum sit ex senatusconsulto, & centumuiralis dicatur, vt ff. de pet. hære. item veniunt, §. præter hæc, & Codic. de hæredi. peti. l. finali. in principio.

¶ Omnes. n. actiones, quæ oriuntur ex his quinque partibus iuris. s. legibus, senatuscōsultis, plebiscitis, principum placitis, & responsis prudentum, ciuiles sunt: † quæ vero a magistratibus, vel prætorum edicto descendunt prætoriæ sunt, vt supra de iure natur. §. constat, vsque ad §. ex non scripto. & ff. de iusti. & iur. l. ius autem, & infra de perpet. & tempo. ac. in prin.

† Sequunť glo. Ange. & Ias.

¶ Aliæ autem præter duas supradictas certæ sunt, vtrum sint prætoriæ, vel ciuiles. Accurs.

b ¶ Quarum mentionem. s. expressam vt de quibusdam dictum est.

c ¶ Et si quæ sunt similes. Vt quæ sunt ex contractu, vel quasi, vel ex delicto, vel quasi, vel ex varijs figuris causarum, vt supra eodem, §. 1. & 2.

¶ Quamuis Dyn. hic acerrime inuehatur in hac glo. tamen communiter docto. eam saluant præsertim cum loquatur exemplificatiue.] SYL.

d ¶ Ex legitimis. Id est ex lege 12. tabularū, & pro id est ciuilibus. Vel dic ciuilibus, id est ex auctoritate iurisprudentum, & eorum responsis, nam totum est ius ciuile, vt ff. de iust. & iu. l. ius autem ciuile, de orig. iur. l. 2. §. nouissime.

a ¶ Aliæ

Iſta gloſ. nō eſt Accurſij.

a ¶ Aliæ autē.† Aduerte, quod hic doctores ita diſtinguunt hunc §. incipiendo ibi, ſed iſtæ quidem. tamen communiter allegatur in materia publicianæ, §. aliæ. hic, & non ſuperius incipiendo.

b ¶ Tā in rem. id eſt tam in rem tantū, quā in perſonā tantum. Nec enim aliqua prætoria † inuenit̄ quæ ſit mixta, ſcilicet in rem & in perſonā, licet ciuilis talis inueniatur. vt inf. eo. §. quędam.

SYL. ¶ Dic non eſſe verum, talem petitionem hæreditatis eſſe mixtam, quia cōmunis opi. eſt in contrarium vt in rubr. ff. ſi cert. pet.]

†alias poſſeſſorē ad uerſariū, &c.

† Secundū gło. Fab. An. & Iaſ.

¶ Et primo hic de realibus dicit vſq. ad §. in perſonam. & poſtea de perſonalibus dicet. Accurſ.

¶ Aliæ a autem ſunt, quas Prætor ex ſua iuriſdictione comparatas habet, tam in rem, [b] quam in perſonā, quas & ipſas [c] neceſſarium [d] eſt exemplis oſtēdere. Vt ecce, [e] plerumque [f] ita permittit Prætor in rem agere, vt vel actor dicat [g] ſe † quaſi vſucepiſſe, quod non vſuceperit, vel [h] ex diuerſo † poſſeſſor [i] dicat aduerſariū ſuum non vſucepiſſe, quod vſuceperit.

¶ Actio Publiciana dicitur prætoria: & datur ex æquitate Prætoris illi, qui rem nactus eſt a non domino ex aliquo iuſto titulo qui eſſet aptus ad dominij translationem, & datur quaſi ipſe rem vſuceperit. Ang.

¶ Namque ſi cui ex iuſta cauſa [k] res aliqua tradita [l] fuerit, veluti ex cauſa emptionis, aut donationis, aut dotis, aut legatorum, & necdum eius rei dominus effectus [m] eſt, ſi eius rei poſſeſſionem caſu [n] amiſerit, nullam [o] habet in rem directam [p] actionem

eſt ſeruari, vt ſup. de rerum diui. §. per traditionem. & hoc dummodo talis tit. fuerit aptus dominium transferre, licet non transferat, quia traditio non plus transfert, quā ſit apud eum, qui tradit, vt ff. de acquirend. rer. domin. l. traditio. & nominātur huiuſmodi contractus, ff. de publ. l. 1. in fi. & l. 2. 3. 4. 5. 6. & 7. ſi vero contractus non eſt habilis transferri dominium, nō competit dub. vt ff. de pub. quæcunque, §. 1. & fi.

l ¶ Tradita. A non domino.

m ¶ Dominus effectus. Per vſucapionem. Nam per traditionē dominus factus non fuit. Si autem altero iſtorum modorū factus dominus fuerit, publiciana ei nō datur, ſed directa rei vendicatio, vt ff. de publ. l. 1. in princip. §. t.

SYL. ¶ Rationem aſſignant Doctor. in rubr. ff. ſi cert. petat.

c ¶ ipſas. ſ. prætorias, quaſi diceret, non ſolū ciuiles, quas expoſuimus.

d ¶ Neceſſarium. id eſt, vtile. Quod enim medicamēta morbis, hoc exhibent iura negotijs, vt in auth. hæc conſtitutio innou. in princ. coll. 8. Nec enim neceſſitas in principe poni poteſt, vt ff. de leg. & ſenatuſc. princeps. item quia per exempla aptius intelligitur. vt hic, & C. de tranſact. vt reſponſum, & ff. de colla. bon. l. prætor. §. Iulianus.

SYL. ¶ intellige neceſſarium quo ad intellectum, non autem quo ad legislatorem]

e ¶ Vt ecce. Hoc eſt primum exemplum, quod exponitur ſtatim, ibi, namque &c.

f ¶ Plerumque. Quia hoc ſemper dicere nō poteſt. ſ. contra dominum, niſi in caſibus, vt ſtatim dicemus.

g ¶ Dicat. Agendo Publiciana.

h ¶ Vel ex diuerſo. Hoc exponitur. infra §. rurſus.

i ¶ Poſſeſſor. Id eſt dominus quondam ad quem rediit nunc poſſeſſio. Vel dic poſſeſſor quondam, nunc petitor.

k ¶ Namque. Ex iuſta cauſa. l. ex aliquo cōtractu, qui deſcendit ex iuſta cauſa, id eſt ex affectione vtriuſque partis, vt ff. eodem, l. in omnibus 2. quam affectionem iuſtum

n ¶ Caſu. imo & ſi quocunque modo. Nā & ſi per furtum, vel rapinam, vel aliā vim amiſerit, nō tamen habet in rem actionem directā, ſed hanc, licet habeat & alias actiones vt furti, vel vi bon. rap. & ſimiles, vt ſupr. de obl. quæ ex delic §. ſed & bonæ fidei, & ſupra vi bon. rapt. §. fin.

¶ Et ſic no. ex hac gl. quod furtum non cōnumeratur inter caſus fortuitos, de quo late diſputat hic Hip. & Iaſ. SYL.

o ¶ Nullam. De alijs autem realibus, conſtat, ſed de hac rei vendicatione dubitatur.

p ¶ Directam. Sed numquid publiciana competit ratione vtilis dominij? Quidam dicunt quod ſic, dicentes vtile dominiū habet cui publiciana competit, & dicunt hanc eſſe cauſam publicianæ. ſicut directum dominium eſt cauſa directæ actionis in rem, vt ff. de rei vendicatio. in rem. Alij dicunt, quod nec vtile dominium habet, cum ille, qui vtile dominium habet, etiam contra dominum agat, vt ff. ſi ager ve. vel emphy. per. l. 1. 2. & 3. quod non eſt in publiciana, vt ff. de publ. l. pen. & fin.

Actio publiciana vtrū cōpetat habēti vtile dominium.

** Æquiuocat Accur. confundens vtile dominium cum quaſi dominio, quæ lōge inter

ad eam perſequendam, quippe ita proditæ ſunt iure ciuili actiones, vt quis dominium ſuum vendicet.[a] Sed quia ſane durum erat eo caſu [b] deficere actionem,[c] inuenta eſt a Prætore actio,[d] in qua dicit [e] is, qui poſſeſſio-

ſe differunt, vt annotauimus, ſup. §.1. ad glo. in ver. poſſideat. Et ideo cõclude, q̃ emphyteuta & vaſallus, qui ſunt domini vtiles habent vtilem rei vendicat. non publicianam quæ datur ratione quaſi dominij.

a ¶ Vendicet. Hoc videt̃ falſum. Nam aut habeo dominium, & tunc nõ vendico qđ habeo, ſi non habeo, nec tũc vendico. vt ff. de rei vendi. l. in rem, 1. reſpon. Item dominium eſt ius, & res incorporalis, quomodo ergo vẽdicatur? Sed dic dominium, id eſt rem ratione dominij.

b ¶ Eo caſu. ſ. iſto ſupradicto.

c ¶ Deficere actionem. Quod erat ſecũdum ius ciuile.

Actio ĩ factũ eſt p̃torta, condictio ex l. ciuilis.

d ¶ Actio. ſ. publiciana, vt ſtatim ſubijcit, alias niſi prætor actionis nomen diceret, in factum daretur, ſicut ex ciuili obligatione noua datur condictio ex lege ſi non caueatur de nomine actionis, vt ff. nau. cau. ſtab. l. & ita. (alias incipit idem.) §. ait. & de cõd. ex leg. l. 1.

ADDITIO. Not. gloſſ. ſecundum Dyn. quam tene menti pro regula, quæ actio cõpetat ex remedio ciuili, vel prætorio. pro qua facit tex. ff. de adult. l. quod ex his. Sed contra hoc opponitur de l. ſed & ſi poſſeſſori, in princip. de inrem. coniuncta gloſſ. vbi actio in factum & Publiciana videntur eſſe idem. Sed tu reſponde, vt ibi per glo. & do min Ang.

† Et male Fab. Ang. & Iaſ.

e ¶ Dicit. Et ſic videtur, quod prætor permittit mentiri, quod Plac. conceſſit. †

¶ Reprehendunt Doctor. maxime, quia hodie in text. eſt dictio, quaſi, tam in principio quam in fine.]

Libellus SYL. in publiciana.

¶ Et idem in ſequentibus caſibus tribus, & facit, C. de bo. mat. l. 1. vnde ſic libellum formabat: Peto talem rem, quã poſſides, & quã emi, vel alia ſimili iuſta cauſa habui a non dño, quia dico me vſucepiſſe. Nam licet hęc verba, Quia dico me vſucepiſſe &c. directã rei vendicationem magis videantur inducere, tamen ex adiũctis publicianam ſignant. Alij dixerunt ita eſſe formandum: Peto rem talem quam dico meam, ſed quia forte non poſſem probare meã, propono publicianã. †Alij dicunt vtramque alternatiue proponi ſcilicet rei vend. & publ. hoc modo: Peto talem rem iure directi dominij, vel quaſi, & hanc approbat conſuetudo. Sed certe duæ primæ non placent, quia quomodo diceret rem ſuam ſe vſucepiſſe, cum hoc non ſit verum? ſic enim peieraret in ſacramento calũniæ, vt C. de ſacra. calum. l. 2. Sed illi reſpondent, q̃ ita hoc facit, l. permittente, vnde non peierat, ff. qui ſatiſd. cog. l. fin. Sed nec vltima placet, quia vnam debet eligere, & non pluribus agere actionibus, vt ff. de reg. iur. l. nemo, §. quoties.

† Dic, q̃d iſtas duas libellandi formas gl. inf. reprobat & ibi ſm̃ docto. & maxime reprobat iſtã vltimã, quia hodie nõ eſt neceſſe, q̃ exprimat nomen actionis in libello, vt c. examinata, de iudic. Ang.

¶ Et iſte modus ap̃pbat̃ per Hiſp. An. & Iaſ.

¶ Dic ergo quarto eſſe formandum in hunc modum libellum, Peto rem talem mihi reſtitui iure quaſi dominij per inde ac ſi vſucepiſſem. Verbum enim quaſi, poſitum ſupra eo. §. aliæ, hic repete, & ſimilitudinarie ponatur, non affirmatiue, id eſt dicere, ſicut vendicarem quo ad effectum te vere vſucapta, ita nunc quaſi vſucapta, & idem in ſequentibus caſibus. Ex prædictis patet, quod quinque ſunt neceſſaria, vt detur publiciana, ſcilicet traditio, vel quaſi, quod dico propter res incorporales, quæ tradi non poſſunt, vt ff. de acquir. rerum domin. l. ſeruus. § incorporales, & ff. eod. l. 1. & l. eum qui, §. fin. & l. ſi ego, §. 1. Secundo, quod ex titulo apto ad mutationem dominij, vt hic dicit, vt ex venditione vel ſimilibus. Item, quod a non domino acceperit, nam alias dominium eſſet tranſlatum, vt ff. eo. l. 1. §. 1. Item quarto, quod bona fide acceperit, vnde credidit ſe dominum factum eſſe tunc, †vt ff. de public. l. eum qui a furioſo. §. prætor. Quinto, quod credat ſe dominum hodie non eſſe, cum proponit eam, alias eſſet ſibi contrarius. Sed tantum duo prima ex his quinque ſunt difficilia agenti ſcilicet probatio traditionis, & tituli, reliqua conſiſtunt in intellectu agentis, cum ſint de ſua conſcientia, quæ per teſtes probari non poſſunt. †Sed quid ſi dubitat hodie vtrum auctor fuerit dominus vel non? Reſpon. ſalua fide proponat quod ſibi melius videtur, vel rei vend. vel pub. ſed quando penitus eſt in dubio, proponat publicianam, & in ea obtinebit, niſi aduerſarius probet auctorẽ huius dominium fuiſſe, quod ſi probet, dabitur ei rei vendicatio, qui enim egit actione publiciana, & ſuccubuit, non repellitur à rei vẽdicatione directa, idem ecõtra, vt ff. de eui c. minor. §. ſi ſeruus. licet quidam dixerunt cõtra in vtroque caſu, quia ius ſuum vndecunque & qualecunque in primo iudicio deduxiſſe videtur, vt ff. de except. rei iud. ſi mater, §. eandem. Sed expone vndecunque & qualecunque, id eſt ſiue de iure ciuili ſiue iure gẽtium, dummodo directum, vt ff. de rei vend. in rem, in prin. At illi dicebant, ſiue directũ, ſiue vtile, & ita patet, quod cũ ſint contrariæ rei vendicatio directa, & publiciana, vno libello proponi non pñt, vt C ſi ſer. extero. l. 1. Sed ex cõſuetudinę contrariũ ſeruatur, nam vtraque ſimul proponit̃. licet ſuper vna probationes tm̃ inducat, ne ſibi contrarius ſit: q̃ certe eſt contra d. l. C. & regulam illam, ff. de reg. iur. nemo. §. quoties, & hoc ex parte actoris, Ex parte aut rei ſpectamus, an poſſideat

† Dic q̃d requirit̃ in contractu emptionis duob. tp̃ibus. ſ. tp̃e cõtractus & etiã tp̃e traditiõis p̃p frequẽtiam contractus. In alijs ãt cõtractib. inſpicitur tã tũmodo tp̃s traditionis. l. 3. ff. pro ſoc. & l. 2. in prin. & ibi gl. fin. pro emp. cõiũcta, l. iuſto §. & ſi poſſeſſionis, ff. de vſuc. Ang.

† Vide de hoc ſingulari dicto Iaſon. hic 23. col. & Soc. reg. 72. in nouiſ. & Bar. in l. 1. §. 2. col. 2. de ſtatuque priu. declarat hoc p̃cedere p̃cedente tit. alias ſec[a].

vel

vel dolo desierit possidere, vt in rei vendicatione diximus, nã cõtra oẽm possidenté datur præterquam contra dominum, vt ff. de pub. l. pen. & l. fin. Sed etiam contra dominum datur in sex casibus. † Primus est, si a non domino emi, q postea vero domino succedit, & ad eum possessio redierit: nam licet sit factus dominus, tenetur tamen publ. vt ff. de rei ven. si a Titio. Secundus est, si rem a nõ domino emi, & postea ver⁹ dominus voluerit a me vendicare, sed ego fui absolutus, & postea res ad illum redit, agam publicia. & si excipiat de dominio, ego replicabo, quia quandoq. eo agente fui absolutus, vt ff. de excepi. rei iud. quis rem. Tertius est si egi noxaliter contra bon. fid. pos. serui, & ipse dedit mihi eũ pro noxa. si ex enim contra me possidentem verus dominus agat, siue eo possidente ego agam publicianã, obuneo. vt ff. de nox. l. & generaliter, & l. præcedenti in fin. Quartus est, si ego fui missus in possessionem vicinæ domus, quam aliquis bona fide possidebat, possessore nõ cauente, & postea verus dominus inueniatur possidere, vt forte: & Vnde interdictum, & Publicianam habeo vt ff. de dam. inf. damni, §. non solum. Quintus est adijcitur, vt si rem possideo: & eam nõ dolo, sed culpa desij possidere, & sic litis æstimationem tantum secundum ius vendicanti præstiti, vt ff. de rei vendic. qui restituere, si postea res ad dominum redeat, agam publicianã contra eum, vt ff. de rei vendic. si culpa. Vel expone l. illam, vt habeat vtilem actionem, quam actor directam habebat, quasi nomen emisse videatur. Sextus adijcitur, si me mandante rem meam vendidisti, sed me prohibente tradidisti emptori, hac actione, vel exceptione defenditur, præterea etiam contra me dñm hac actione agit, vt ff. de pub. l. si qs prohibuit, alias est l. Pap.

† Istã glo. vsq. ad fi. sequuntur Nic. Dyn. Fab. Ang. & Ias.

ADDITIO. No. hanc glos. quæ ponit casus in quibus datur publiciana contra dominum.

¶ Idem notat glo. in l. fin. ff. eod. Et aduerte, quod licet Angel. in d. l. fina. addat casum l. si quis prohibuit, ff. eodem, secundum lecturam Dyn. ibi, quod procurator vendidit rem domini, tamen non est opus, quod addatur quia habes hic gl. ordinariam, dũ dicit: sextus adijcitur, si me mandante rem meam vendidisti, pondera ibi meam, & sic mandantis. Ang.

a¶ A Publicio. Sicut ab Aquilio Aquilia fuit inducta, vt sup. ad l. Aquil. §. capite tertio in fine.

* ¶ Hoc edictum Publicij his verbis cõceptum fuisse traditur, Si quis id, quod traditur ex iusta causa non a domino, & nondum vsucapiũ petet, iudicium dabo.]

...nem amisit, eam rem se vsucepisse, † quam vsu non cœpit, & ita vendicat suam esse, quæ actio Publiciana appellatur, quoniam primum a Publicio [a] Prætore in edicto proposita est.

¶ Præsenti contra absentem reipublicæ cã, vel in potestate hostiũ, vsucapientem rẽ præsentis, succurritur, rescissa vsucapione. Aretinus.

¶ Rursus [b] ex diverso, si quis cum reipublicæ [c] causa abesset, [d]

¶ Rursus. iste §. diuiditur in duas partes. Primo ponit de restitutione danda præsenti contra absentem. Secundo addit & extendit ad alios multos casus. Secunda ibi, Quod genus. Diuisio.

¶ Rursus ex diuerso. CASVS ita figurari potest. Quæsitum est, an præsenti contra absentem ex causa publica detur restitutio, & actio ad vsucapionem rescindendam, & videbatur, quod non: nam aut iste absẽs reliquit procuratorẽ aut alios cõsanguineos, quos præsens conuenire poterat: aut nec, si dimisit, non debet iuuari hoc remedio, cum posset agendo contra eos præscriptionẽ interrumpere, l. item ait, §. fi. cum l. seq. ex quibus cau. man. SYL.

¶ Aut nullos dimisit, & tunc non debet audiri, quia potuit præscriptionem interrumpere beneficio, l. vt perfectius. Cod. de anna. except.

¶ Hoc tamen non obstante deciditur hic contrarium propter æquitatem, quæ est qđ impeditus consequi suum restituatur, & rescindatur vsucapio finita.

¶ Non obst. oppo. facta, quia ad eam respõdet Ias. in primo not. & latius Hispan. in 3. Et quia notabilia clara sunt, & per Doct. hic colliguntur, vlterius non insisto.]

b¶ Rursus ex diuerso. id est contrario. Nã supra affirmando & se vsucepisse dicit, hic negando, & aduersarium non vsucepisse dicit.

c¶ Reipublicæ. i. ciuitatis Romanę, vt ff. de verb. sign. cum qui, idem tamen ex generali clausula posita, ff. ex quibus cau. ma. l. 1. §. fi. in ceteris ciuitatibus dicendum est. vt ff. ex quib. cau. ma. l. sed & si p prætorẽ, §. pen. Idem etiam in causa municipij alicuius, (1) vt ff. ex qui. cau. ma. l. legatis.

¶ Et ista opi. communis est, vt per doc. hic, & latius, Io. Fran. Balb. in tract. præscr. in 3. par. 5. par. prin. q. 2.] SYL.

A (1) Dic idem si esset absens pro facto vnius villæ vel castri, quia largo modo dicitur abesse causa reipub. vt not. gl. in l. legatis allegata. Ang.

d¶ Abesset. Alias absens esset. Iste, qui absuit reipublicæ causa, rem præsẽs duobus mo-

dis potuit vsucapere scilicet per se, vt quia rem illam secum detulit siue domi dimisit, & animo possedit, vt dicitur de eo, qui ad nundinas profectus est, vt ff. de acquirend. poss. l. etiam possidere, §. qui ad nundinas. Item per alium,

scilicet per filium, vel seruum vt statim in capitulo dicemus.

¶ Obseruetis ex hac glos. quod possidens tantum animo, & sic ciuiliter tantū, potest vsucapere, & ita communiter tenetur, vt admonet hic Ias. de quo articulo latissime tradunt Docto. post Bart. in d. l. 3. §. ex contrario, de acquir. poss.

vel in hostium a potestate b esset, rem eius, qui in ciuitate c esset, vsuceperit, permittitur domino, si possessor reipublicae causa abesse desierit, tunc intra annum d

a ¶ Vel in hostium. Qui sunt hostes, dicitur ff. de cap. hostes, & ff. de verbo. signific. hostes. scilicet quibus populus Romanus bellū indixit, vel qui populo Romano bellum indixerunt. Si ergo ab alio quis capiatur numquid hoc locum habebit, quod hic dicitur? Credo quod sic, † Sicut quando abest causa alicuius ciuitatis vel municipij, vt supra dictum est.

† Et bene qa qñ præsenti contra absentē datur restō non refert de cã absentiæ, Ang. & Ias.

¶ In hoc autem differunt, quia non fiunt serui talium hostium, vt ff de cap. hostes & sic poterit facere testamentum, quod alias nō posset, † cum esset seruus, immo & eius obsides non posset, vt ff. de test. l. eius qui. & l. obsides. Accurs.

† Sequuntur hanc glo. Ang. & Io.

ADDITIO. Idem si princeps vel Papa siue eius legatus de cōmissione Papæ alicui ciuitati subditæ ecclesiæ bellum indixerit, quia capti efficiuntur serui, & eorum bona efficiuntur capiendum, & sic in omnibus his habebit locum fictio postliminij, quod nota perpetuo.

† Meli⁹ dixisset, id est dominio Nic. & Ia.

b ¶ Potestate. id est seruitute, † alias accipitur pro iurisdictione, vt cum dicimus, potestas habet homines de districtu in potestate. i. iurisdictione. Item ponitur pro obedientia, in qua potestate est monachus sub abbate, & clerici sub prælatis. Item ponitur pro dilectione siue pietate, & hæc patria potestas dicitur, vt ff. de verbor. significat. potestatis. Sed quomodo iste ab hostibus captus poterit vsucapere, cum ipse ab alio possideatur, vt sup. de iur. perso. §. serui. ergo ipse possidere non potest, vt ff. ad l. iuliam, de adult. sic eueniet & ff. de acqui. rer. domin. homo liber. §. quicquid, ergo nec vsucapere. vt ff. de vsucapio. sine possessione? Resp. vsucapit per filium, vel per seruum in rē peculiari, † vt ff. ex quib cau. ma. item ait prætor, §. hæc autem, & l. denique, & l. ait prætor. §. 2. plane, & ff. de vsuc. insto §. si. Sed nec videmur, quod per serui possit captiuus vsucapere, vt ff. de vsuc. neque seruus. Sed dic, quod illa loquitur in causa non peculiari, quod verū est. Vel loquitur ipsa veritate inspecta, † hic autem iure postlim. inspecto,

Captus ab hostib. pt vsucapere.

† Sequitur hāc gl. Ias.

† Idē Dy. An. & Ia.

quod præualet veritati, vt supr. quib. modis ius pat. potest. sol. §. si ab hostibus.

ADDITIO. Doc. communiter sequuntur gl. & dom. Iacob. reprobat hic Ang. quē videas, & dum tex. noster dicit, quod captus ab hostib⁹ potest vsucapere, Iac. exemplificat de actione personali, in qua currit præscriptio nō ex possessione præscribentis, sed ex solo cursu temporis negligentia non petentis, vide hic per eum.

c ¶ In ciuitate esset. q. d. qui non abest. Quid ergo si vterque abest, & alter alterius rē vsucapit? Respond. & tunc habet locum hæc restitutio, † vt ff. ex quibus cau. ma. l. fin. videtur autem desinere abesse, cum domum redijt, vel redire potuit finito negotio, pro quo erat absens, & tūc dicitur desinere abesse, nisi iusta causa impeditus fuerit in redeūdo, statuuntur enim 20. milliaria diurna, vt ff. ex quib. cau. ma. si eui. §. tamdiu. Et sic patet, quod de necessaria absentia tunc intelligitur: † alias contra, vt ff. eodem, l. 2. qui. & l. sequen. sed verbum, desierit, hic positum strictius ponitur, id est quod possit cōueniri. item econtra, si præsens rem absentis vsucepit, vt ff. ex quibus causis manumis. l. 1. §. verba, & tunc siue completa est tota vsucapio in præsentia, id est, infra modicum tempus, siue in absentia, siue postea parum, idem est, vt ff. eo. ab hostibus, §. sed quod simpliciter.

† Istā glo. approbāt An. & Ia.

† Qñ absens cōtra præsentem restituitur alias nō fit distinctio sm Ias.

¶ Communis resolutio est, quod si vsucapio fit pro maiori parte completa in absentia & finita in præsentia, ille absens restituatur tantum ad tempus absentiæ, reliquum vero temporis cedat ad commodum vsucapientis, ita doct. in l. quod tempore, C. de restitu. militum.] SYL.

d ¶ Annum. scilicet vtilem, qui constat ex 365. diebus, vt ff. de statulibe. cum hæres, §. Stichus in quibus actor habuit facultatem agendi, nec impediretur per se, nec per reū, nec per iudicem. Nam hæc tria necessaria sunt, vt vtilis dies aut annus currat, vt ff. de diuer. & tempo. præscrip. l. 1.

¶ Communiter tenetur, quod in dispositione prætoria annus sit vtilis, in ciuili continuus, vt per Doct. hic.] SYL.

¶ Hodie vero in omnibus restitutionibus quadriennium continuum computatur, vt C. de temp. in integrum restitu. l. fina. Et ita no. hic, quod hic liber corrigitur per Co. in hoc anno vtili generaliter secundum quosdam.

¶ Sed dico contra, quia illa rantum in restitutionibus dicit, vnde in alijs remanet vtilis annus.

¶ Et hæc opin. communiter approbatur in d. l. fina.

a ¶ Re-

a ¶ Rescissa. per in integrum restitutionem petitā a iudice viuo, vt subducatur tempus vsucapionis, quo fuit absens, vt C. de restitu. mil. l. 3. sicut & minores petunt. ff. de exceptio. l. exceptiones quę personę in fi. l. & hoc ipsum scilicet, quod postulare possunt, à mortuo prætore conceditur eis. vt ff. eod. l. 1. per totum. restituit ergo eos prætor viuus, (1) vt sic agant antiqua actione, ac si res non esset vsucapta, vel actio præscripta ideo actio ad quam restituitur, dicitur rescissoria, non quòd sit nomen proprium actionis.

rescissa a vsucapione eam petere, id est, ita petere, vt dicat possessorem vsu b non cepisse, & ob id suam rem esse. Quod genus actionis c quibusdam d & alijs simili æquitate motus Prætor accommodat: sicut ex latiore

SYL. ¶ Et ita communiter tenetur.]

¶ Sed quæ erat primo realis siue personalis directa, nunc dicitur vtilis, vt C. ex quib. cau. ma. l. fin. & de postlim. reuer. l. ab hostibus. 3. † Alij dicūt. † quod statim eo reuerso habet rescissoriam: & dicūt esse proprium nomen actionis: & sic dicunt, quud maiores iure actionis, sed minores officio iudicis restituūtur. Dicunt tamen, quòd hæc rescissoria actio efficaciam non habet, antequam insufflet in eam prætor spiritum vitæ dando restitutionem: quod satis recidit in primam opinionem. Nam semper verum est hoc, q a prætoris mortui edicto hoc fit, & auctoritate prætoris viui.

† Istę duæ leges nihil faciunt ad proposi- tum.

† Et male secundum doct. hic.

¶ Et ita communiter tenent doct. quod rescissoria non competat, nisi prius præcedat iudicium rescindens.]

ADDITIO. Istud ergo, quo petitur restitutio, est officium iudicis: facit l. quod si minor, §. si. ff. de min. & est casus in terminis in l. si quis stipulatus ff. ex qui. cau. ma. & comprobatur ratione: quia quoties verba legis referuntur ad iudicem, tunc ex illo edicto oritur officium iudicis, vt not. glo. in l. si soror. Codic. de collat. & habetur in l. 4. ff. de alim. & cib. leg. & not. plene Bart. in l. prima. ff. de condi. ex lege, sed hoc edictum est huiusmodi, vt in l. j. in fi ff. ex quib. cau. ma. igitur &c. Ang.

b ¶ Vsu non cepisse. Et sic videtur concedere mentiri: quod P. confitetur. Sed dic, quod non mentitur, sed dicit sibi restituendum, ac si vsucaptum non esset, vt su. prox. §. diximus.

c ¶ Actionis. f. rescissoriæ supradictæ.

d ¶ Quibusdam, vt si tem absentis vsucapiat præsens. † Item si absens fuit probabili causa, vt studiorum. Item si in vinculis possit, vt ff. eod. l. 1. & l. sed & si per prætorem, in fi. & l. seq. & de illis legibus insf. facit mé-

† Istam te nent Dyn. & Bald.

tionem, cum dicit de volumine Digestorū. ¶ Item si quis. ¶ Diuiditur in duas partes. Primo ponitur dictū, ex quo tacita quęstio. Secundo determinatio quæstionis. Secunda ibi, permittitur.

Digestorum, seu Pandectarū volumine intelligere licet.

¶ Alienatum in fraudem creditorum permittitur ipsis ex sententia Prætoris bonis debitorum possessis reuocare A. et.

¶ Itē si quis e ī fraudē f

Item si quis in fraudem. CASVS literaliter figurandus est, habet enim literam claram, & rationem manifestam, quod fraus nemini debet patrocinari. Nor. colligeex summa tio, presertum quia doct. omnia expediunt in gl.]

* ¶ Adde cautelam pro debitore, ad fraudandum creditores, quam ponit Bart. Coep. nu. 240. incip. Ad hoc, quam omnino vide, nō vt viare, sed vt discas modum illam euitandi, & ne obsit creditori, nam & hoc ibi docetur.

e ¶ Si quis. f. debitor.

f ¶ In fraudem Not. q vterque tam debitor quam receptor oportet, quod fraudem patticipet, quando titulus non est lucratiuus.

¶ Hoc verum in creditore, secus in alienatis in fraudem patroni, l. 1. §. si quis in fraudem, ff. si quid in fraud pa. item non procedit in debitore ciuitatis, l. 2. C. de debito. ciu. lib. 11.

¶ Si autem est lucratiuus, puta donationis, vt si dedit: (& hoc intellige ad hoc: vt credi tor possit reuocare alienationem) tunc sufficit fraudem debitoris tantum interuenire, vt C. de reuocan. ijs que in fraud. cred. l. pen. & ff. quę in fraud. cred. qui autem, §. hoc edictum. & §. simili modo.

¶ Quæ tamen nō requiritur in casu, l. alt p. tor. §. si debitorem, ff. de ijs quæ in frau. cred.

¶ Et de hac fraude nota bonam distinctionem: quia aut adhibetur a debitore alienante inter viuos, aut in vltima voluntate, vel a liberto in fraudē patroni similiter inter viuos, vel in vltima voluntate. si in vltima voluntate: tūc aut per legata, aut per libertates: & si per libertates, aut directas, aut fideicōmissarias. Si debitor in fraudem alienet inter viuos, vno casu præsumitur fraus, scilicet quando omnia alienauit, vt ff. eodem omnes, §. Lucius. † si autem non omnia, nō præsumitur. sæpe enim de facultatibus suis amplius, quam in ijs est, sperant homines, vt supra quibus ex cau. ma. non lic. §. in fraudem. debet ergo probare eam creditor. Et hęc distinctio per omnia seruatur etiam in patrono, vt Digestis de probatio. patronus, & l. quoties. §. qui dolo. In vltima voluntate, si legatum, vel fideicommissum in frau-

† Qui tex. licet loquatur in alienatione lucratiua tñ etiā SYL. hēt locū ī tit. onero- so, vt est gl. in l. qui testā. In verbo modum. & ibi Bart. ff. de pb. & ista procedunt SYL. secundum la. qñ venditio oiū bonorū esset facta p valde minori pretio q valerent, idē si non oia bona, sed ma iorē partē alienauit, vt est glo. no. in l. nomé §. filio. ī verbo ois substātia, ff. de le. 3.

fraudem creditoris reliquit, solum euentum inspicimus, licet fraus non interuenerit, ut in donatione causa mortis, ut Cod. de iure deliber. l. fin. §. si uero creditores cum legata non debeātur nisi deducto ære alieno, ut ff. eodem, qui autem l. §. pen. & ad Trebel. l. 1. §. is q quadringenta. Idem in patrono, p omnia. si libertus in fraudem legauit, uel fidei-commissū reliquit, uel donauit causa mortis; nam solum euentum inspicimus, ut ff. si quid in frau. patroni. l. 1. in princ. & §. 1. In libertatibus autē in fraudem relictis distingue directas à fideicommissarijs. in primo casu consilium & euentum: in secundo euentum tantum inspicimus, † ut C. de ijs, qui ma. non possunt. l. fi. & l. 1.

creditorum a rem suā b alicui tradiderit: bonis eius à creditoribus possessis: c ex sententia præsidis, d permittitur e ipsis creditoribus rescissa traditione, eam rem petere, f id est, dicere eam rem traditam non esse, & ob id

† Istā glo. sequuntur Angel. & Ias.

¶ Ratio diuersitatis ponitur per glo. in l. fi. C. qui ma. non pos. quantum ult. approbant Doct. sed Iason hic assignat meliorē, quam ego alias sum secutus.]

SYL.

a ¶ Creditorum. Large accipe pro omni eo cui aliquid debetur, ut ff. de uerborum signi. l. creditorum, & l. creditores, & l. si cui. & in auth. de fideius. §. pen. colla. 1.

SYL.

¶ Conclude cum hac glos. quod creditoribus etiam large sumptis, etiam ex delicto, competunt actiones reuocatoriæ. Item & creditoribus futuris, quoties ex coniecturis constare posset alienationem factam fuisse in fraudem; uel quando futuri creditores successissent in locum priorum creditorū, l. ait prætor. §. ita demum. ff. de ijs quæ in frau. cred.

b ¶ Rem suam. Scilicet corporalem ex eo q dicit, tradiderit. idem tamen est in incorporalibus, ut patet per multa exempla, ff. quæ in frau. credito. l. 1. 2. & 3. usque ad leg. qui autem.

ADDITIO. Not. sing. illam l. in princ. q si debitor repudiat hæreditatem, uel legatū, uel alio modo, & titulo poterat acquirere, & nō uult, immo repudiat etiam in fraudem & despectum creditorum an habeat locum ista materia dicitur ibi quod non: quia dummodo non diminuat de suo patrimonio, nō habet locū dispositio huius §. quod not. bene Ang. Aret.

c ¶ Possessis. id est possideri iussis: nec enim re ipsa a creditoribus fuerant possessa bona debitoris, cum ipse alienauerit. Vel dic † possessis quæ remanserant & non sufficiebant. ut ff. eo. l. ait prætor.

† Istā tenēt Nic. Plac. Io. Fab. & Ias.

* ¶ Intellige igitur text. hunc excussis prius reliquis bonis debitoris. neque enim ante reuocantur ab eo alienata, quæ iam possidentur per alium, quam excussis cunctis eius bonis, compertum sit, eum soluendo non esse l. 1. C. eod. & auth. de fideiuss. & mand.

d ¶ Præsidis. Puta quia fuit condemnatus, & non satisfecit condemnationi, inf. tempus. unde missus fuit actor in possessionem bonorum.

e ¶ Permittitur. Scilicet infra annum utilē, ut ff. de ijs, quæ in fraud. credito. l. 1. primo respon. de eo tamen, quod peruenit ad eū, uel quod dolo fecit, quo minus perueniret perpetuo datur, † ut ff. eo. ait prætor. §. hæc actio.

† Sequuntur eam Nic. Plac. ioan. Fab. Ange. & ias.

f ¶ Eam rem petere. Sed qua actione? Resp. Pauliana, quę datur creditori ad reuocanda corporalia: sed in factum ad reuocāda iura, ut ff. de usuris. l. uideamus. 2. §. in Fauiana & ff. eo. l. hac in factum. † Vel uerius dic, quod nulla dicitur Pauliana nisi adiectiue, quia à Paulo fuit inducta: sed in factū Pauliana dicitur, quæ ad reuocanda corporalia & incorporalia competit. Et datur contra accipientem, & hæredem eius in quātum ad eos peruenit etiam non restituto ei pretio, ut ff. eo. ait prætor, §. fin. & l. seq. & l. si debitor & l. ex his. In eum autem, qui in fraudē alienauit actio non datur, cum nudus sit, nisi ita fraudulenter dispersit, ut res apparere non possit: quo casu etiam in carcerem detruderetur, ut ff. eod. l. si § fin. Est & Fauiana quæ datur soli patrono ad reuocanda ea quæ libertus in fraudem patroni alienauit inter uiuos uel ultima uoluntate, quominus patronus habeat tertiā, ut ff. si quid in frau. patro. l. 1. in princ. & § 1. & supr. de success. libe § sed nostra constitutio. Est & Caluisiana: & ipsa tam patrono quam creditori competit, ut ff. si quid in frau. pa. l. 1 Fauiana. Quidam tamen dicunt cōtra in eo, quod de Fauiana dictum est, argum. ff. de usur. l. uideamus, §. in Fauiana. Sed certe ita dicit ibi litera, per quam, & sic refertur ad proximam tantum, scilicet Paulianam. Et istæ duæ imitantur naturam superioris in factum Paulianæ. Sed quæro quare sunt hic hæ positæ inter reales prætorias, cum ipsæ personales sunt, quod probatur per id, quod dicit litera, In Fauiana quoque, ut ff. de usur. l. uideamus, §. in Fauiana. Nam proxime dixerat de personalibus unde continuat eam cum personalibus; & probatur, ff. si quid in frau. patroni. l. 1. §. hæc actio. Sed respon. † quia similitudinem habet cum superioribus duobus casibus in eo, q sicut ibi permittitur aliquid dicere. quod non sit: uel esse facienda aliqua, ac si non processissent q processerūt, sic & hic. Item sicut ibi sit reuocatio, ita & hic. ergo secundum hoc ita dici debent hæ reales, sicut superiores: quod quidam concesserunt. Sed respon. hic non petitur quod meum fuerit, ut in superiori casu: nec quasi meum, ut in Publiciana, ut supra eo. §. alię. Nec obstat, inf. §. proxi, quia hypotheca-

† Hāc gl. intelligunt Docto. in alienatis inter uiuos: sed in ult. uoluntate datur uel cō dictio indebiti, uel hypothecaria, ut l. fi. §. si uero creditores. C. de iure deli.

† Dic qd sunt personales in rē scriptæ. Nic. Ioan. Fab. & Ia.

in bonis debitoris mansisse. a

¶ **Actio Seruiana, vel quasi, est prætoria: & competit Seruiana pro rebus coloni, quasi Seruiana pro rebus aliorũ debitorum obligatis. Angel.**

¶ Item Seruiana, b & quasi Seruiana, quæ etiam hypothecaria vocetur, ex ipsius Prætoris iurisdictione substãtiam capiunt.

¶ Seruiana autem experitur quis c de rebus coloni, d quæ pignoris e

thecaria est i rem, nec tñ meum petitur: vel quasi. quia ibi quod peto, peto quasi meum. i possessionẽ per hypothecariã actionẽ, vel Seruianam: hic autem neque possessio, neq. dñium est meum, neque fuit, imò in accipiẽtem transfuit, licet in fraudẽ sit alienatum, vt ff. de cõtrahend. empt. l. sciens. in fi. & prædictæ tres actiones reuocatoriæ dñt. † Sed vnde oritur hæc act.o? Respon. ex quasi maleficio, † qñ dolus fuit in vendente & emẽte: si autem in vendente tantum, tũc potest dici ex quasi contractu, si agitur contra illum possidentem. Sed numquid habet retentionem: vt ab eo non reuocetur, si vult soluere quod sibi creditori reuocare volenti debetur? Quidam negant, vt arg. ff. rerum amot. l. si cum dos §. fin. & l seq. Sed cõtradico: † instar posterioris creditoris, si vult soluere priori, quod sibi debetur potest habere retentionem, vt ff. de euic. l. euictus. † quod dic, vt ff de ijs quę in frau. cred. au prætor. §. illud.

Actio hypothecaria.

† Immo ex maleficio Dyn. Nic. Ioan. Fab. Ang. & Ias.

† Et bene Nic. Ange. & Ias.

† Vide meliorẽ text. in l. prior. C. qui. po. in pigno. ha. Ias.

a ¶ Mansisse. Vñ ergo, ꝙ permittat mẽtiri: ꝙ non est verum, sed ita petit, ac si mãsisset i bonis debitoris, vt su. e. §. alie. & §. rursus.

SYL.

¶ Item Seruiana. ¶ Diuiditur in tres partes. Primò, ꝙ actio Seruiana vel quasi Seruiana est prætoria. Secundo, quæ sit differentia inter actionẽ Seruianam vel quasi. Tertio, quæ dña inter pignus & hypothecam. Secunda ibi, Seruiana autem. Tertia ibi, Inter pignus.

SYL.

¶ Item Seruiana. Casum non expedit figurare, quia stat tex. in traditione regulę, & declaratione terminorũ & actionũ, de quibus in pręsenti. §. No. igitur ex hoc tex. ꝙ dictio, item, est cõtinuatiua. Item quid sit actio Seruiana, & quid actio quasi Seruiana. Item, ꝙ actio quasi Seruiana & hypothecaria ꝑ eodem supponunt̃. Item, quid differat pignus ab hypotheca. Item, ꝙ Seruiana datur ꝑ pẽsione fundi rustici vel vrbani, vel deuastatione eiusdem, ex tacita obligatione. Item, ꝙ quasi Seruiana cõpetit cuilibet creditori contra quemcunque. Item, ꝙ actio Seruiana capit substantiã ab edicto prætoris. l. validitatẽ & robur: quia aliàs ista pignora cõuẽtional a oriuntur ex pacto. l si tibi. §. de pig. ff. de pac. ea. n. dicũtur pignora prætoria, quæ dantur a iudice viuo pp contumaciã, vel vt legata seruentur. Item, ꝙ dicuntur actiones istæ Seruiana & quasi Seruiana a seruando quia per eas seruantur obligationes.

b ¶ Item Seruiana q. d. nõ solum publiciana & rescissoria reales sunt & prætoriæ, de quibus dictum est; sed ẽt duæ istæ capiunt vim ex prætoria iurisdĩõne. l. ꝓter'ę sunt, vt hic, & ff. de pact. si tibi. § de pignore. Accur.

c ¶ Quis. s. fundi dñs: siue sit partiari9 † siue nũmis colat. Item ẽt pro deterioratione domus. † vt ff. quib. cau. pig. ta. contra. l. 2. licet ex locato sit actio, vt ff. loca. l. qui fundum. ** Amplia, vt idem sit in rebus secundi cõductoris, cui primus conductor sublocauit. quod intellige pro ea rata domus tantum, quam cõduxit secũdus cõductor a primo, nõ autem pro tota pensione si totam domum nõ conduxit, l. solutum, §. solutam. de pign. acti. Ampliatur & alijs septem modis, quos late tractat Neguſ. in tracta. de pign. in 4. membr. 2. par. nu. 128. & seq. vsque 143. vbi subijcit etiã aliquot exceptiones, seu fallentias.

† Ista glo. est singularis, iũ An. & Ias.

† Etiã pro alia obligatione. Ang.

* ¶ Partiarius colonus est qui agrum conductum colit parte fructuum sibi retenta: hocque distat a simplici colono, ꝙ hic pecuniam pro locatiuo soluit, ille fructus.

SYL.

d ¶ Coloni. subaudi, vel inquilini: † nam & eius res sunt tacite obligatæ, vt ff. in qui. cau. pig. tacit. con. l. 2. †

Et colonus in villa, inquilinus in ciuitate, vt ff de acq. pos. l. te pignoris. †

† Idẽ Nic. Ioan. Fab. Pla. Ange. & Ias.

† Et ita cõmuniter tenetur, licet Vltramontani contra.

¶ Intellige, ꝙ inquilinus non dr. in ciuitate nec respectu ciuitatis, sed respectu prædij ꝙ colitur. colonus ergo est, qui prædiũ rusticum colit, inquilinus qui vrbanum, l. te pignoris, ff. de acquir. poss.

¶ Dña tñ est i:er has duas tacitas obligationes. nã in rusticis ita demũ. si dñs sciat inducta & illata: in vrbanis, siue sciat, siue nõ & est rõ, quia sancta rusticitas omnia palã habet, sed inquilinus multa etiã clam apportat quæ locator ignorat, vt C. loca. certi iuris.

† Ista glo. & oẽs similes reꝓbant̃ cõtet ꝑ Scriben.

¶ Vide Fortu. Hisp. in l. item quia. in 3. col. in princ. ff. de pact. & in 5. col. vbi reprobat hanc rationem.]

SYL.

Inuecta seu inducta dñr manu, illata autẽ dolo, gl. 1. in l. si nõ inducta, & ibi Sal. C. loc.

¶ Ita tamen in vtroque, si eo animo sint inducta, vt ibi sint perpetuo, † non ad tempus, vt ff. de pig. debitor. & ff. qui. ca. pig. ta. contra in prædijs §. 1.

† Id est donec duratura sit cõductio.

** Adde, ꝙ hoc dignoscitur ex qualitate rerum, vt colligitur ex ll. allegat. per glo. & est arbitrium iudicis, an bona fuerint inducta, vt ibi permanerent vsque ad finem locationis, puta si esset lectus, & alia, quibus solent ornari cubicula, & instrumenta, ad cõficiendum panem, & similia. Neguſ. vbi supra, num. 150.

e ¶ Pignoris: scilicet taciti,

Fun-

iure pro mercedibus fundi [a] ei tenentur. Quasi [b] Seruiana autẽ est, qua creditores pignora hypothecasve persequuntur.

¶ Inter pignus autem & hypothecam, quantum ad actionem hypothecariam attinet, nihil [c] interest. Nam de qua re [d] inter creditorem & debitorem conuenerit, vt sit pro debito obligata, vtraque hac appellatione [e] continetur. Sed in alijs differentia est, nam pignoris appellatione eã proprie rem contineri dicimus, quæ simul etiam traditur creditori, maxime [f] si mobilis sit: at eam, quæ sine traditione nuda conuentione tenetur, ꝓprie hypothecæ appellatione contineri dicimus,

a ¶ Fundi, vel domus, vt sup. dictum est.
* ¶ Seruiana datur ad auocandã possessionem penes locatorem rerum illatarum, & inuectarum. l. si cum venditor. de euictio.
b ¶ Quasi. Hęc dictio ponitur ad differentiam superioris: vtraque tamen Seruiana dicitur, a seruando forte dicta: cũ omne ius aut in acquirẽdo, aut in cõseruãdo, aut in amittendo consistat, vt ff. de leg. & senatusc. l. fi. † Sed quę est differentia inter Seruianã actionem, & Saluianum interdictum, cum illud ad idem compellere videatur, vt infr. de interdict. §. interdictum? Respon. quia in Seruiana oportet, quod creditor probet debitorem fuisse dominum tempore obligationis, vt ff. de pignor. & quæ nondum sunt §. 1. sed in Saluiano sufficit, quòd probet eum possedisse, vt colligitur, ff. de salui. interdi. l. 1. in prin. & diximus, infra de interd. §. interdictum.
c ¶ Nihil interest. Nisi in sono vocis, vt ff. de pign. l. res hypothecæ, §. inter pignus, immo † etiam quantum ad actionem videtur interesse: nam præscriptio habendi pignus non currit, cum possideat.
¶ Vide Negus. in tract. de pig. col. 2. in fi.]
¶ Secus in hypothecaria, cui currit præscriptio interdũ 10. † interdũ 20. † interdũ 30. † interdũ 40. annorum, † vt C. si aduer. cre. l. 1. & 2. & C. de præscr. 30. vel 40. annorũ. cũ nouissimi, & de an. exce. l. 1. & § 1.
d ¶ De qua re. Mobili, vel immobili tradatur creditori vel non: corporali, vel incorporali: excepta tamen vrbana seruitute quę nõ potest obligari ne ruinis ciuitas deformetur, vt ff. de pign. si is qui. §. fi. & l. seq.
ADDITIO. Dic quod attenta ratione gl. si esset seruitus etiam vrbana, quæ non esset deformatio ciuitatis, posset obligari vt puta, obligo tibi seruitutẽ altius non tollendi, donec pecunia non soluatur: nam tunc valeret, ita dicit Bart. in d. l. si is qui. §. fi. Ang. & si quęratur an iurisdictiones, præeminentiæ, honores, ius percipiendi pedagium, ius patronatus, quid habetur in ecclesijs vel hominibus, & similia, possint pignori obligari, distingue vt per Bart. in d. l. si is, qui. §. fi.
e ¶ Hac appellatione. f. hypothecaria: vt hac actione peti possit a quolibet possessore.

f ¶ Maxime hoc abundat, vt C. de test. ma. l. fin. §. 2. Duo enim oportet interuenire, vt sit pignus: & quòd tradatur creditori, vt hic: & quod mobilis res sit, cũ pignus a pugno dicatur, vt ff. de verborum signific. plebs, §. pignus. Si autem mobilis est, & non tradatur. item si immobilis est tradatur vel non hypotheca est. † Patet ergo, quòd quatuor sunt prætoriæ actiones in rẽ, scilicet publiciana, & rescissoria, & seruiana, & quasi seruiana. item aliæ duæ reales præiudiciales, vt inf. eod. §. præiudiciales. Est & alia, quę datur superficiario, quando quis ad non modicum tempus conduxit, vt ff. de superfic. l. 1. in fi. 1. respon. & §. quod autem ait. & l. fin. & ff. de rei vendic. l. superficiario, & l. prætoriæ. Est & octaua actio in rem: vt quæ datur metum passo. nam illa prætoria est in rem, vt ff. quod met. cau. metum. §. volenti. Sunt & aliæ, scilicet bonorum possessoria hæreditatis petitio: item fideicommissaria hæreditatis petitio. Prima datur ei, qui succedit per prætorem. Secunda ei, cui per Trebellianum hæreditas restituta est, vt ff. de bonor. possess. hæred. peti. l. 1. & 2. & ff. de fideicom. hæred. per l. 1. 2 & 3. & sic decem sunt prætoriæ in rem †
In personam &c.
¶ iste §. vsque ad §. Pœnales, tractat de tribus actionibus personalibus & prætorijs. Et hoc principium vsque ad §. actiones autẽ. diuiditur, quia in principio præmittit de actione, de constituta, & de peculio, item de iuramento in genere: secundo in specie, & de vnaquaque dicit. Secunda ibi, De constituta. Item prima subdiuiditur, quia primo ponit, qualiter olim erat in actione de constituta & receptitia: hodie vero sunt omnia redacta ad constitutam. Secunda ibi, Sed ex nostra.
¶ Casum non expedit in huiusmodi declarationibus nisi literaliter figurare, cũ enim Imper. narret atq; exponat, qualiter a prætore inductæ sunt actio. de cõstituta pecunia, quæ receptitia dicitur: & actio de peculio seruorum: & actio ex iuramento: & quod ille dicitur teneri de constituta, qui sine stipulatione debitum se soluturum constituit: non est in huiusmodi perquirẽda ratio dubitandi, & decidendi, Not. ergo prætorem indu-

† Hypotheca aũt dr̃ ab hypo, qđ est sub, & thesis positio, quasi suppositio, vel obligõ, quæ idem sũt, & probatur, ꝑ rub. de re. alie. non alie. vel supp. † idẽ Ang. & iaso. & est de mẽte aliorũ. † Hoc verũ, qñ res possidetur ꝑ aliũ a debitore hñte bonam fidem & titulum & inter præsẽtes Pla. & iac. † inter absentes Ia. † Qñ res possidetur per aliũ a debitore nõ habente titu. i e. bonam fidem Ias. † Hoc verũ ẽt qñ res possidetur per ipsũ & Iason.

† Ista glo. vsque ad sui fi. est magistralis in sua materia, secundum Ias.

† Istã glo. sequũtur Fab. Pla. An. & Ias. Diuisio.

induxisse actiones personales. Item, quod iure fuit antiquo actio receptitia, quæ plenior erat: quippe in eam veniebant etiam nudo pacto omnia, siue in genere suo functionem reciperent, siue non, vbi in actione de constituta solum veniút ea, quæ functionem recipiunt. Quæ autem fuerint de actione receptitia transfusa in constitutam pecuniam, videre potes in l. receptitia, C. de cōstitut. pecu. Item not. quod quamuis aliquid fit de receptitia transfusum in constitutam, non per hoc amisit proprium nomen constitutæ. Item quòd l. correcta non est amplius reputanda nec allegāda in numero legum, Item, quod actio de peculio, & iuramēti, est prætoria. Item not. qui teneantur de constituta. Et pro intell. huius text. in versiculo, de constituta vide Hieron. Vetiū Senen. in rep. rubricæ: ff. de verborum obligatione, colum. 45.

¶ Actio de constituta, quæ habet omnes vires, quas habebat olim, & etiam illas, quas habebat receptitia: item actio de peculio, & per quam quæritur, an actor iurauerit, sunt personales, & prætoriæ. Aretinus.

¶ In personam [a] quoque actiones ex sua iurisdictione propositas habet Prætor: veluti de pecunia [b] constituta. Cui [c] similis videbatur Receptitia: sed ex nostra constitutione, [d] cum si quid plenius habebat, hoc in actionem pecuniæ cōstitutę trāsfusum est, & ea [e] quasi superuacua iussa est cum sua auctoritate á nostris legibus recedere. Item Prætor [f] pro omnibus competit actio de constituta, cum omnes res appellatione pecuniæ continentur, vt Codice de constitut. pecu. l. 2. §. penultimo.

posuit actionem de peculio seruorum filiorūque familias: & eam ex qua quæritur, an actor iurauerit, & aliàs [g] cōplures.

¶ Actio de constituta pecunia datur in eum, qui pro se, vel alio se constituit soluturum: & ex nudo pacto oritur: Et vbi habet locum remedium ordinarium, ad extraordinarium nō est recurrendum. Ang. Aretin.

¶ De constituta autem pecunia [h] cum omnibus [i] agitur, quicunque pro se, vel pro alio soluturos se constituerint, [k] nulla [l] scilicet stipulatione interposita: nam alioquin si stipulāti ꝓmi-

a ¶ In personam quod dicit dictum est de realibus prætorijs, sequitur de personalibus prætorijs: licet & quibusdam personalibus supra interposuerit in §. item si quis.

b ¶ De pecunia. Vt ff. de constitut. pecun. l. 1. in princ.

c ¶ Cui similis, scilicet quo ad quædam. quia vtraque dabatur, vbi quis constituebat se soluturum pro se, vel alio, sed & dissimilis videbatur. quia actio de constituta pro ijs tantum rebus in constitutionem deductis competebat, in quibus mutuum consistit, scilicet quæ pondere, numero, & mensura continentur: sed receptitia, qā aliæ res in constitutionem deducebantur; sed hodie

d ¶ Constitutione. Vt C. de const. pecu l. 2.

e ¶ Ea. s. receptitia. Accur.

f ¶ Item prætor. Hæc capitula exponuntur, infr. proxi. §. & ideo hic non dicas.

g ¶ Et alias. De quib. dicet inf §. pœnales.

h ¶ De constituta autem pecunia. i. hac actione, quæ sic vocatur.

* ¶ Pecuniæ verbo hoc loco omnes res contineri admonet Imp. l. pen. C. de const. pecu.]

i ¶ Cum omnibus. Scilicet ap:is alias obligati pro se, vbi pro se intercedunt constitutio: vel pro alijs, vbi pro alijs interueniunt constitutio. sic ergo fideiussoris, †cum nec pro se, nec pro alijs obligentur nec constituere se debere potest. Idem in prodigo, & in similibus. Item mulieres. eum aliàs pro se tantum obligētur & hæ constituent pro se tantum, & non pro alijs, vt ff. de constit. pe. l. 1. §. 1. & 2.

K ¶ Constituerint. Vt puta per hæc verba, † Constituo me soluturum quod ego vel ille debe: & similia, vt ff. de consti. pe. qui autem. in fi. & l. seq. † Et hoc ita, si sit debitum, quod præcedat: siue ciuile & naturale simul, siue naturale tantum, siue prætorium: secus si ciuile tantum, vt ff. de consti. pec. l. j. §. pen. & fin. & l. 3. §. 1.

l ¶ Nulla. Ergo ex nudo pacto orit actio hic, q̄ est cōtra ius cōe post. ū. ff. de pact. iuris gētium. §. sed cum nulla, & §. quinimmo, & §. idē Marcellus. & §. idē ipsum, & C. de pac. l. legē. Et est hoc ideo forte spāle: quia sicut vnum pro eo qui constituit, inducitur, vt non teneat nisi clapsis decem diebus, vt ff. de

† Idem de pupillo, Ang.

† Idē Pla. & Iaso. & est de mēte aliotū.

† Et iuxta hanc glo. ponit hic Ia. vnum notabile, q. si quis cōstituat. Titiū fideiussorē pro se valebit tale constitutum: secus si non ꝓ se, sed alio, vt hic per eum.

de constit.pec promissor. cũ aliàs statim teneantur, vt ff.de verb.oblig. eum qui calẽdis. §. quoties. & de verbo. sign.cedere diem. sic & aliud contra eum, vt ex nudo pacto teneatur, vt arg.ff de iureiuran.eum qui in princ.
¶ Verius est. hunc effectum operari geminationẽ pacti, vt recte animaduertit Alciat. lib. 1. de verbo.sign. nã

ferint, iure ciuili a tenentur.

¶ Ex contractu filij vel serui tenetur pater,

iteratio quacunque in re plurimum posset, cum maiorem animi siue in bonum, siue in malum, deliberationem ostendat: quod plurimis exemplis ibi demonstrat.** Nam dictum glo.de decem diebus procedit etiam in alijs promissionibus secundum Bar. in d l.promissor & gl.i §.omnis.ver.cõfestim, sup.de ver.obl.

¶ Sunt & alij adhuc sex casus, in quibus ex nudo pacto oritur actio: vt ecce in donatione hodie, licet olim fuerit necessaria stipulatio, vt C.de don.si quis argentũ,§.fin autẽ.† Item si mulier dotem sine stipulatione dare marito conuenit, vt C. de do.pro.l. ad exactionem & de rei vxo.act o.l.1.§.1.† Item si quis ob honorem decretum vel decernendũ palam pollicitus fuerit, i.sine interrogatione vt ff.de pol.l.1.§.1. & l. pactum liẽ in nautico fœnore, vt ff.de nau.fœno.l. periculi.in fin. † Item in accessione frumenti, vel vini, vel olei, vel hordei, vt C.de vsur.l.frumẽti.† Itẽ in vsuris ciuitati ꝓmissis, vt ff.de vsu.l. etiam. † Aliàs autem propter sui frigiditatẽ nudum pactum actionem parere nõ potest.

†Ista glos. cõuertere ꝓbatur per Doct quia & hodie nõ oritur actio ex pacto. sed condõ ex lege pp ipsũ pactũ: & illa lex hẽt locũ ĩ donatione cã mortis & pp nuptias,& in donatione præsũpta Ias.

ADDITIO. Adde alios casus: vt puta in curia mercatorũ, argum l. Quintus Mutius. ff.mand.& ibi Bart. Item si fieret in iudicio quia tunc fingitur stipulatio. Item quando per pactũ nudum aliquid abest patti, si nõ seruet promissa, quia cõtra non seruantem datur actio de dolo, vt est tex.not.in l.& eleganter.§.seruus,ff.de dolo.vt hic.per doct.

†iste,§.nõ procedit hic.cũ fingat tacite stipulatio. Ias.

a ¶ Iure ciuili. Vel actione ex stipulatu. vbi incertum est in stipulatione: vel condictione certi, quæ ex stipulatione oritur, vbi est certum, vt sup.de verb.oblig in princip.quę stipulatio est a iure ciuili inducta, vt hic, cũ de iure gentium ipsa non fuerit:licet alij cõtractus fuerint de iure gentium, vt supra de iure natural.gent.& ciuili,§.ius autem, non autem dicitur adeo de iure ciuili, quòd non habeat in se vinculum naturale: immo habet:quia sine consensu non valet,qui cõsensus est de iure naturali, vt ff.de pact.l.prima §.penultimo.

† in causa est periculũ, quod ĩ se suscipit
† Rõ spãlitatis est pp necessariũ vsũ ui ctualium Ias.

¶ Adde, quòd Albericus, & Oldradus fuerunt in opinione per hunc text. quod in stipulatione non inesset consensus naturalis, nec haberet naturale vinculum: tamen contrarium verius est, vt dicit glos. & ad hunc textum dic, quod non negat, quin etiam stipulatus naturaliter non teneatur,

† Hoc fauore publico introductũ est. Ias.

licet dicat iure ciuili teneri, & si fortius induceretur, quòd textus hic voluerit facere differentiam inter contractum de constituta,& stipulationis, & sic quod in primo sit naturalis ęquitas,l.prima.ff.de constitut. pecu.in stipulatione ergo nõ sit: responde, quod noluit facere talem differentiã prout cõmuniter sic textus intelligitur: sed voluit ponere differentiam inter actionem pretoriã, & ciuilem, de qua facta fuit diuisio supra in §. sed istæ, quam prosequitur etiam in hoc §. dicendo, quod actio de constituta est prætoria, nisi interueniat stipulatio: nam tunc est ciuilis: & sic intellige verba textus aliter, quam ab alijs intelligantur, scilicet, vt dicatur, iure ciuili tenetur,ergo non prætorio: non ergo non naturali, & hunc puto verum sensum huius textus.

Stipulatio est de iure ciuili.

& dñs peculiotenus de iure prætorio. Ang.

¶ Actiones autem de peculio b † ideo aduer

† Peculiũ diffinitur à Iurisc. l. depositi.§. fi. ff.eo.

¶ Actiones autem de peculio. Casus positio pendet à superioribus, colligiturq; ratio dubitandi & decidendi ex ipso textu. Videbatur enim,quod pater & dominus, tanquam qui se non obligauerint in aliquo,non tenerentur ex cõtractu filij vel serui, cum nemo sine volũtate sua alteri obligetur Sed cõtrarium decisum est ex æquitate,quam semper prætor intuetur, vt dominus & pater teneantur quasi castrensi peculio. cum enim peculium hoc tanquam quid vniuersale perueneri t ad patrem, vel dominum, æquum est, vt teneatur quatenus est in peculio.videtur.n. quod pater & dominus ex consensu ipsorũ obligentur,saltem præsumpto,propter concessionem peculij.Nota,quòd actio de peculio est pretoria.item,quòd peculium dicitur quasi patrimonium serui vel filij. Item not. figuram loquendi ibi peculio tenus.]

b ¶ Actiones. De peculio.volunt quidam † dicere hæc esse propria nomina actionũ: scilicet de peculio,& de in rem verso: & quod iussu.item exercitoria,& tributoria,& institoria,ex eo quod leges plerumque appellant eas actiones, vt hic. Sed verius est, vt adiectiue ponantur: sic enim dicitur mandati actio de peculio, vt ff.de pecu.l 3.§.cui congruit.† Accur.

† Vide gl. inf.quod cum eo.§. vlt.& quæ ibi not.

*¶ Secundam opinio. communiter tenent docto. & recte. actio enim hæc de peculio, quædã est qualitas, & veluti accessio aliarũ actionũ. Vnde dicitur actio ædilitia de peculio.l. cum autem,§.si seruus d: ædili.edi. actio depositi de peculio.l. depositi.de pecu. actio tutelæ de peculio,l.1.C.quod cum eo, comprobatur etiam ex hoc text.dum dicitur. Actiones autem &c. numero multitudinis, nempe ad iudicandum, non esse actionem de peculio certam speciem,sed potius qualitatem, quæ secundum diuersas actiones,quibus accedit,& ipsa quoque alia

†Ista scđa opi. cõuertere tenetur p Doct.

atque

utque aliam sumit vim.]

a Patrem, i. respectu filij. Accur.

b Dominumve scilicet respectu serui. Sunt enim correlatiua.

c ipso iure, scilicet ciuili; quod non vult, vt alter ex alterius persona obligetur: & sic pater non debet teneri pro filio † inspecto iure ciuili. sic eo inspecto, pro seruo non debet teneri dominus, quia seruus pro nullo est inspecto iure ciuili, vt ff. de reg. iur. quod attinet. Sed tamen praetor aequitatem considerat, vt quia peculium quasi patrimonium est filij vel serui, vt subijcit: quia peculium est, quod sibi quis parsimonia quaerit, vt ff. de pec. peculium, vere tamen non est patrimonium filij peculium, vt C. de inoffic. testam. l. fin. in fine. Item nec serui, vt ff. de verb. oblig. liber homo 2. Ideo tamen, quia quasi patrimonium est, patrem pro filio, dominum pro seruo teneri dicit. Diligenter tamen distingue vtrum contrahat filius vel seruus, vel quasi contrahat. Item vtrum delinquat, vel quasi. Si contrahat quilibet illorum, dominus vel pater actione ex eo contractu tenetur in peculium: in cuius condemnatione deducitur ex ipso peculio, quicquid seruus naturaliter domino debuit: vt quia dominus seruo mutuauit, vel alias secum contraxit. Item deducitur quod debetur ijs qui sunt in potestate domini, vel tutela, vel cura, cum videatur dominus praeuenisse, vt ff. de pecu. sed si damnum, §. 1. & 2. obligatur n. seruus domino naturaliter, vt supra de fideiuss. § 1. & sunt haec communia in seruo & filio, excepta causa mutui, ex qua nec filius, nec pater tenetur.

† Verum ita liceat statutum quo caueatur, vt pater teneatur pro filio, legito hic las.

Seruus pro nullo reputatur.

Peculium est pecunia, quae parsimonia quaeritur.

Pater pro filijs, & domini pro seruis an teneantur, actio de peculio.

sus patrem a dominumve b comparauit praetor, quia licet ex contractu filiorum seruorumve ipso c iure non teneantur, aequum tamen est, peculiotenus (quod veluti patrimonium est filiorum filiarumque, item seruorum) condemnari eos.

¶ Si quis iurauerit aduersario deferente in iudicio, datur ei ex sacramento actio. Angel. Aretinus.

SYL. ¶ Item in voto, l. si quis rem, §. voto, ff. de pollicita.]

¶ Secus in furto, vt inf. tit. 1 §. illud, & C. ad Maced. l. penul. Item quae dicta sunt quando contrahit filius, vel seruus, eadem & quando quasi contrahit: vt si alterius negotia gessit, vt ff. de negot. gest. si filiusfam. Praeter hanc actionem de peculio adhuc pater, vel dominus quandoque tenetur de in rem verso: quando scilicet filius in rem patris: vel seruus in rem domini conuertit: & est in solidum vsque ad quantitatem versam, vt infra tit. 1. §. praeterea. Azo. Sed de peculio agitur, quatenus peculium durat, vt infra eodem, §. iuni praeterea & infra tit. 1. §. praeterea. Item est actio. Quod iussu, quae est in solidum, quando filius vel seruus iubente domino, vel patre contraxit: videtur enim contrahi cum ipso patre, vel domino, vt ff. quod iussu. l. 1. in princ. & l. fin. Item sunt & aliae tres, scilicet exercitoria, quae datur contra dominum nauis, qui praeposuit magistrum nauis seruum suum, & eius rei gratia contractum fuit: & ideo dicitur exercitoria, quia exercitor dicitur dominus nauis. Item institoria, quae habet locum, quando aliquis seruum suum tabernae, vel stationi praeposuit. † Item tributoria, quae agitur ita, quod dominus vocatur in tributum, vt infra titu. 1. §. introduxit, & §. institoria, & §. 1.

Actio de in rem verso.

Actio quod iussu.

Actio exercitoria.

Actio institoria.

† In ista materia vide casum singularem in l. si. ff. de exercitoria.

¶ Adde tamen, quod omnes istae actiones de peculio, de in rem verso, quod iussu, institoria, tributoria, exercitoria, non sunt actiones, nec propria nomina actionum, sed adiectiones & qualitates: quod vtile est propter naturam scilicet bonae fidei, vel stricti iuris, vt dicit hic las.

SYL. ¶ In delictis autem, & quasi delictis idem olim seruabatur in filio & seruo, vt pro noxa dari possent, vt infra de noxa. in si. tit. Sed hodie pro seruis tantum agitur noxaliter, vt ibi dicitur, & pro delictis, vt infra de noxa. in prin. & ff. de noxa. l. 1 & in quasi delictis: vt si seruus habitans cum domino habuit suspensum vel appensum, vel effudit aliquid, quod alicui nocuit, vt ff. de ijs qui deiece. vel effu. l. prima, §. si seruus, & l. si vero, §. praetor. nisi in duobus casibus, vt ff. de ijs, qui deiece. vel effu. l. 1. §. cum seruus, vbi non habitat cum domino: & ff. de mino. quod si minor. §. si seruus. Porro licet in delictis, & quasi agatur noxaliter, tamen & de peculio agitur, si locupletatus est dominus, in quantum id peculium locupletius est, vt ff. de iudi. tam ex contractibus, vt ff. de pecu. l. licet, §. ex furtiua causa.

* ¶ Ipsi autem filijfam. tam ex contractibus quam ex delictis, uel quasi, in solidum tenentur. l. tam, ff. de iud. & l. filiusfam. 2. de actio. & obligatio.]

SYL. ¶ Item si quis &c. CASVS literaliter figurari potest: ratio autem dubitandi ea poterat esse, quia inducta ad unum effectum non solent diuersum operari: sed iuramentum, quod a reo defertur actori, ad hoc tantum deferri videtur, ut probatio fiat, & ut ex eo constet an & quid debeatur; unde tantummodo probationem inducere debere uidebatur, non autem actionem: actio enim oriri uidebatur ex eo contractu, quo agebatur, probatio autem aut releuatio ab onere probandi insurgere ex ipso iuramento. Cuius contrarium deciditur in hoc textu in quo dicitur, quod iustissime praetor accommodat ei talem actionem in factum, per quam non illud quaeritur, an pecunia debeatur, sed an iurauerit. Vinculum

enim

¶ Item a si quis postulante b aduersario iurauerit, c deberi d sibi pecuniam, quam peteret, neque ei soluatur: iustissime e accommodat ei talem actionem, f per quã non illud quæritur, g an ei pecunia debeatur, sed an iurauerit. †

¶ Qui edictum in albo Prætoris positum corruperit, vel qui vocat patrem, vel patronũ in ius sine venia, & eximens dolo aliquem vocatum in ius, vel eximi faciens, tenetur actione prætoria. Artic.

enim hoc iuramenti tantæ est auctoritatis reo deferente, vt non solum probationem, sed actionẽ inducat: licet vtrumque inducere possit: si quidem quando causa adiecta, & cum expressione conuentionis iuratur: puta me petente ex causa vẽditionis, vel mutui si reus iuramẽtum deferat, & ego iurem, oritur non tãtum actio in factũ ex eo contractu quo agitur, & licet dictũ sit, quòd hoc iuramentũ inducatur ad probationem nihilominus, quia deferente aduersario, & me acceptante oritur quædam tacita conuentio standi iuramento, iustissime prætor mutuo consensu actionem accommodauit. Nota, quod iuramentum litis decisiuum habet vim plenæ probationis. Item, quòd ex eo oritur actio in factum. Item, quòd præstatur altero ex colligitantibus deferente, & non aliter. Item, quod statim est iurandum secundum aliquos. Item virtutem hanc iuramenti.

a ¶ Item si quis. s. actor.

b ¶ Postulante. i. petente reo, vel deferente, si enim sine voluntate aduersarij iuraretur, nihil proficeret iuramentum, vt ff. de iure iur. l. 3. in princ.

c ¶ Iurauerit. Vel ei remissum fuerit, vt ff. de iureiurand. non erit, §. fina. & l. seq. & C. de reb. cred. actori.

ADDITIO. Idem si post acceptatum iuramentum, etiam antequam iureiurand. pæniteat deferentem: quia habetur pro remisso.

* ¶ Quod dicitur hoc textu pecuniam, accipe generaliter: nam de omnibus rebus deferri potest iusiurandum, l. iusiurandum, & ad pecunias, ff. de iureiur.]

Actio cõpetẽs actori qui reo deferẽte iurauit qualis est.

d ¶ Deberi. Sic simpliciter. s. non adiecta causa quare debeatur: quòd informiter dicimus. si autem cum forma, veluti quia vẽdidi, tunc agitur actione vtili ex eo cõtractu nata ex sacramẽto, cum pro veritate accipiatur, & aduersario similiter actionem tribuit, ac si vere contractus præcessisset. Idem est in alijs contractibus, vt ff. de iureiuran. si duo. §. si quis iurauerit, & §. idem dicemus, & §. Marcellus. Item circa actionem realem, si rem suam esse iurauerit, datur actio in rem vtilis: præterea in factum contra deferentẽ tantum, vel hæredem vt ff. de iureiur. l. nam postea, §. fin. & l. sequen. Et ita actori interdum datur in factum, interdum vtilis ex eo contractu, & vtilis in rem. Ex parte autem rei, si iuratio actione personali, tunc exceptionem tantum parit: si autem in actione reali, tunc distinguitur an iurauerit rem petitoris non esse, quo casu exceptio tãtum datur: suam esse, quo casu etiam actio, si res ad actorem redeat, nõ contra alium, & hoc quod dixi in actore, habet locũ, si nitatur ex sacramenti delatione: sed si nitatur ex traditione facta occasione iurisiurandi, tũc publiciana datur cõtra quẽlibet, cũ sit iusta causa traditionis, vt ff. de iureiuran. nã postea §. fi. & l. quia, & l. seq. & de publiciana. l. 1. in fin. usque ad l. eum qui. Nec obstat in eod. tit. l. eum qui. §. si petenti, quia ibi uerbum, duntaxat, dominum tantum excindit, contra quem publiciana non datur, ut ff. de pub. l. pen. & fi.

Iusiurandum rei quandoque exceptionẽ, quandoque actionẽ parit.

†l. nõ erit, §. dato, ff. e. de iureiu. Iusiurandum triplex est.

ADDITIO. Hæc gl. in ista parte fi. communiter reprobatur, uide hic ad longum per dominum Iasonem.

e ¶ Iustissime. Quia propter sacramentum datur.

f ¶ Actionem in factum, ut C. de rebus cre. actori.

g ¶ Non illud quęritur. Etiam si periurium uellet probare, quia sufficit diuina ultio, ut ff. de dolo. l. quod si deferente, & l. seq. & C. de reb. cred. l. 2. nisi in casib. ut C. de re. cred. l. fi. & ff. de iureiuran. admonendi. Et not. quod hoc sacramentum, quod est de re, ut ff. eodẽ quoties, id est, de ueritate, ut ff. ad l. Cor. de fal. l. 1. §. qui in rõnibus triplex inuenitur. Voluntarium, quod ex uoluntate datur, suscipitur, & recusatur, & extra iudicium fit, ut ff eo. l. iusiurandũ quod. Item necessarium, quod necessitate imposita a iudice defertur, & suscipitur, ut arg. ff. de in litem iuran. l. fin. Nec enim potest hoc sacramentum referri, uel recusari, nisi prætendatur iusta causa recusationis, † ut C. de rebus cre generaliter, §. sin autem. Item iudiciale, quod sic dicitur a iudicio, quando, s. pars parti sacramentum in iudicio defert: quod non est necesse subire, sed potest recusari & referri, ut C de re. cred. delata. & l. generaliter, §. sin aũt. sed iure ueteri non poterat recusari, ut ff. eo. manifestę. Sed secũdũ P. ita demũ actio in factũ datur ex sacro, si sententia nõ subsequatur: alias quare oriretur actio in factũ, cum ex sñia eadẽ nasceretur, ut C. de reb. credit. actori? Sed nos contra † licet enim duæ sint, & ad idem, & eodem nomine, non nocet, ut ff. de actioit. empt. non est nouum, & ff. de fideius. hęres a debitore semel tñ fiet actio tãtum, ut ff. de uerb. oblig. qui his, & de reg. iu. bona fides,

† Puta quia iã probauit. uel se offert probaturũ. c. 2. extra de probat. Item si semel reuocatũ uelit pars iterũ deferre, ut l. si quis iusiurãdũ. C. de re. cred. † Cõis opi. est quod d. §. fin aũt. declaret non corrigat. l. manifestę. ut hic late per Ias. † Istã glo. cõiter approbant Doct.

Pœna-

SYL. ¶ Pœnales quoque. Casus in diuisione literaliter est figurandus: cum enim Imperator dixisset de prætorijs actionibus rei persecutorijs, cōsequēs est, vt de pœnalibus subijciat. eā enim in persecutorijs res petatur, vt principale debitū: in pœnalibus petitur, vt pœna. licet enim viderentur rei persecutoriæ etiam istæ pœnales actiones, quia pr sequū tur pœnam, quæ pœna res est: tamen dicuntur pœnales, quia rem non principaliter debitam, sed ex quodam accedēti petunt: quod secus est in rei persecutorijs. Nota pœnales actiones differre ab ijs, quæ sunt rei persecutoriæ, quæ plus fauoris habent quam pœnales. item, quod dictio, multa est apta comprehendere insinuatem. Cum enim plurimæ sint actiones pœnales descendentes a iurisdictione prætoris, noluit simpliciter imperator multas dicere, sed cum temperamento illius verbi, pene. Item quod nemini impune licet corrumpere album prætoris: vel edicta in eo affixa. Item secundum Angel. quod literis sculptis aut scriptis in muro vel lapidibus fides habetur. Item, quod non sufficit petitio veniæ, nisi impetretur. Itē, quòd paria sunt eximere, vel dolo facere quod alius eximat. item, quod filius non potest parentes venia non impetrata in ius vocare: quod non intelligas in filijs natis ex dānato coitu: & parentes intellige in infinitū. Item, quod si quis aliquem vi eximat, qui in ius vocetur, tenetur ad pœnam quāti actor in litē iurauerit. item, quod dictio, innumerabilis: supponitur pro eo, quod est de facili non numerabilis.

¶ Pœnales a quoque actiones Prętor pene[b] multas ex sua iurisdictione introduxit: veluti aduersus eum, qui quid[c] ex albo[d] eius corrupisset: & in eū,[f] qui patronū[g] vel parētem[h] in ius[i]

a ¶ Pœnales quoque. Dictum est supra de prætorijs rei persecutorijs, nunc de pœnalibus prætorijs. Sed quæ est differentia inter pœnales & rei persecutorias? Resp. multæ, quia pœnales prætoriæ sunt annales excepta actione furti, vt infra de perpet. & tempor. actionibus in princip. sed rei persecutoriæ sunt perpetuæ, vt ff. de actio. & obl. in honorarijs. item pœnales odiosæ sunt, rei persecutoriæ non, vt ff. de pœnis, l. interpretatione. Item pœnales non transeunt contra hæredes nisi aliquid ad eos peruenit, vel lis sit contestata. vt C. ex delict. defunct. l. prima, sed persecutoriæ sic, vt ff. de actio. & obligatio. ex contractibus.

Item vbi plures tenentur rei persecutoria, vno soluēte ceteri liberantur: non ita in pœnali, vt C. de condi. fur. l. 1. & ff. de liber. cau. l. vltima, & ff. ad legem Aquil. item Mela. §. si plures.

b ¶ Pene, i. ferè. Vel melius dic, quod abundat: nam vere multæ sunt.

c ¶ Quid. i. aliquid.

d ¶ Ex albo. Erat enim album dealbatio quædam posita in loco eminēti, vt apparet in Auth. de lit. §. omnē ibi, vocem enim præconum &c. colla. 8. in quo albo erat scriptū vel de citando aliquo, vel de alio præcepto generali vel speciali, † vt ff. de albo scrib. l. 1. & 2. & ff. de iurisdictio. omnium iudi. l. si quis id. Accursius.

* ¶ Quid est album prętoris, declaratum est, sup. §. Prætorum. de iur. natur. ex Alciat. l. 1. Prætermiss.

e ¶ Corripuisset. Vel positum sustulisset, quamuis non corruperit, & siue per se, siue per alium; & tunc ambo tenentur, nec vnus liberat aliū, & est in quinquaginta aureos. vt in d. l. si quis id. & l. sequen. tenetur etiam ille corruptor lege Cornelia de falsis, vt ff. ad l. Cornel. de fal. l. pen. cuius pœna est deportatio, & omnium bonorum publicatio: in seruis etiam vltimum supplicium, vt ff. ad l. Corn. de fal. l. 1. in fi.

f ¶ In eum. Scilicet filium, vel libertum datur actio in factum, quę est mulier pœnalis, vt superior, in quinquaginta aureos: quæ datur patrono, vel patri: & si libertus non possit soluere dictam pecuniam castigabitur. † Idem forte in filio, licet noxaliter nō detur, vt ff. eo. scilicet de in ius vocand. l. penul. & infra de noxa. in fi. super hoc tamen punit solum dolum, hæc solum factum considerat, vt C. de in ius vocan. l. venia.

g ¶ Patronum. Subaudi, vel patronā. Item filios & patres eorum, vt ff. de in ius vocan. l. 4. §. primo. Et accipe hic patronū qui manumisit, vel pro quo iudicatum est in causa ingenuitatis, & libertinitatis: vel si ex causa fideicommissi manumisit, vel si emit eo pacto, vt manumitteret & manumisit: vel non manumisit, sed ex constitutione Diui Marci peruenit ad libertatem, vt ff. de in ius vocan. adoptiuum, §. primo, & l. is quoque. & l. sed si hac lege. item liberos patroni accipe mares, & feminas, & parentes etiam adoptiuos, vt d. l. sed si hac lege. §. liberos quoque. & § parentes.

h ¶ Vel parentem. Et hic accipe marem, & feminam, & vsque in infinitum, vt etiam si Adam viueret non posset vocari in ius sine venia. Item non refert si sunt legitimi parentes, vel naturales, vt ff. de in ius vocan. l. 4. §. 1. 2. & 3. & l. parentes. & l. patris, & l. adoptiuum. in princ.

i ¶ In ius vocasset id est iuris experiendi causa vocasset, vt ff. de in ius voca. l. prima. & hoc siue causa sit ciuilis, siue criminalis multo magis, nam & iūc. s. qñ causa est criminalis, etiam cum venia non potest, quia non conceditur, vt ff. de in ius vocan. ieo & ff. §. prætor ait. & ff. de accusa. qui accusare. in fin. & l. hi tamen, §. 2. Sed quid si solum

† istā glo. cōiter reprehēdunt Doct. quia pœna isti[9] edicti non hēt locū nisi in corrūpente album prioris ghale & perpetuum tecus in spā li: puta de citādo aliquem: sed tunc habe bit locum pœna arbitraria cū non sit taxata a iure, per l. 1. §. expilatores. cū seq. ff. de effra. & expil.

† Et sic habes ex glo. q. qñ soluit in ære, soluit in corp[9]. sed regula fallit, qñ id, q. ei ai sol uēdū, non debebatur ex pœna delicti, sed forte ex contractu. itē fallit in nobilib[9], vel alias honestis personis. Item nolē te eo, nec petēte cui pena pecuniaria erat applicanda. itē fallit in pœna extraordinaria, puta multa. itē fallit in minimis transgressionibus, vt hic per Doct.

libellum dedit? Respond. non incidit in hoc edictum, vt ff. de in ius vocand. libertus 2. Item quid si non veniat vocatus? Resp. semp incidit: sed facilius remittitur hæc pœna, quando vocatus nõ venit, vt ff. de in ius vocãdo, quamuis.

vocasset, cum id a non impetrasset: item b aduersus eum, qui vi exe- merit eũ, qui in ius vocaretur, cuiusve dolo alius exemerit, & aliàs

Sed quidam dicunt vocãtem nullomodo cadere in edictũ, si vocatus non venit. ex prædicta l. quamuis, & hoc ideo, quia verba cum effectu sunt accipienda, vt ff. ne quis eũ qui in ius vocat. est vi exi. l. penul. §. docere, sed prima sententia verior est: † quia dicta l. quamuis. non dicit, quòd nõ incidat in edictũ, sed quod nõ remittitur pœna nisi causa cognita. Item † numquid hæres potest vocare i ius sine venia? & certe si extraneus est potest, vt ff. de obseq præstan. a liber. l. hæres. si filius, non potest vocare in ius sine venia. Sed quare secus in hærede liberti & in hærede patroni? Respond. in primo odium versatur, quod debet restringi, in secundo fauor, qui debet protogari, vt ff. de liber. & posthum. l. cum quidam. item si aliet agat tutorio nomine, vel curatorio, argumen. ff. de in ius vocan. l. sed si hac lege. §. si. & l. quæsitum. Ratio, quia nemini officium suum debet esse damnosum. vt ff. quemadmod. testa. aper. sed si quis ex signatoribus.

† Cũ qua sm̃ Ioan. Fab. transeũt cõiter Doct. sed Ias. dicit, q̄ imo probant aliã opin. vt tunc non cõmittat̃ pœna quę rõne citationis venit committẽda.

† Hinc vsque ad fi. nõ est gl. Accur. vt ait Ias.

a ¶ Cum id non impetrasset. Id est non petijsset, & non accepisset. debet enim a prætore sic petere: Domine permitte mihi, vt possim conuenire patrem: vel patronũ meum, vt colligitur inf. de pœ. te. liti. §. final. & ff de in ius vocand. l. 4. §. primo. Illud etiam quæro, an hæc postulatio veniæ debeat fieri in personis omnium, quæ in ius vocari non possunt. quæ enumerantur, ff. de in ius vocand. l. 2. & si non fiat, quod cadat in pœnã? Quidam dicunt quòd sic. Nos quòd non. † quia hæc pœna in eum tantum statuitur, qui incidit i edictum, at illæ personæ in edicto non continentur: quod maximè probatur ex hoc §. Aliter tamen puto eos puniendos, prout placuerit iudici ad similitudinẽ istorum. † Sed numquid hæc petitio hodie est correcta: vt quia habent hodie liberi ius natalium, & regenerationis, vt in Authent. vt liber. de cæt. §. primo, col. sexta? Respond non, quia & ibi reseruantur iura patronis, maxime obsequialia, quæ natura debentur. Superiora quantum ad libertum plana sunt i filio distingue: aut erat emancipatus, aut in potestate. si emancipatus erat, habent locum superiora: si vero in potestate, tunc nec cum venia, nec sine venia pôt conuenire patrem, vt C. de in ius vocand. l. fi. & ff. de action. & obligat. actiones, nisi pro castrensi, vel quasi castrensi peculio, vt ff. de iud. l. lis nulla. & tunc cum venia, vt ff. de in ius vocand. l. adoptiuum, §. 1. † & hoc cum agit contra patrem. Si autem contra extraneum, tunc secundum vetera iura tantum in 5. actiones filiofamilias competebant, vt ff. de action. & oblig. l. filiusfamilias, & l. in factum actiones. Sed hodie omnes veniunt item, vt ex aduentitia causa, vt dixi in d. l. lis supra per quas nulla. §. 1. Itẽ quæro quis iurabit de calumnia, cũ filiusfamilias in iudicio erit? Respond. si filius emancipatus petita venia patrem conueniat, iurabit filius, si maior est: aliàs curator ei dabitur ad litem, vt in Auth. vt li. ma. & aui. §. primo, in fi. coll. 8 si autem sit in potestate patris, & agat d̃ castrẽsi, vel quasi castrensi peculio, tunc iurat filius, cum patersfamilias habeatur, vt ff. ad Maced. l. 2. si vero esset minor, detetur curator liti, non personæ, cum sit in potestate, vt C. de cura. furi. l. fi. in princ. & de bon. quæ liberis, l. fi. §. si autem patre. Si autem cõtra extraneum agat filius: si agat pater eius nomine, pater iurat, vt C. de iura. calum. l. 2. §. quod obseruari, si filius forte patre absente, vel secũdũ veteres ll. in 5. casibus, vel secundum nouas in omni aduentitia causa, iurat filius, cum suo nomine agat, & maior est: si modo pater in aduentitijs non habet vsumfructum, aliàs pater ageret, & responderet, & iuraret, vt C. de bon. mat. l. 1. in princip. vbi vero filius iurat, licet pater non habeat vsumfructum, debet pater consentire filio agenti, & respondenti, vt C. de bon. quæ libe. l. fi. in princip.

† Et bene Ni. Aug. & Ias.

† No. q̄ i ciuilib. & pęnalibus pcedit̃ de similibus ad similia, scd̃m Ang. hic.

† Idẽ dicas vbi sũ que filius in ptãte pôt agere contra pa no. p gl. psonas no. ac.

ADDITIO De isto iuramento vltra hãc gl. vide late per gl. 2. §. quod obseruari, C. de iuramento calum.

b ¶ Item aduersus eum scilicet datur actio in factum pœnalis: vt ecce, cũ vocatem Titium in ius, qui tenebantur mihi actione tẽporali, dum esset in itinere, detinuisti eum vi, vel capiendo eum per personam, vel faciendo dolo, vt alius eum detineret, & tantũ quod dies actionis meæ exiuit, teneris enim mihi quãti iurauero in litem: & sic est actio penalis ex parte mea, quia vltra rei veritatẽ forte iurabo, & ex parte tua, quia das mihi aliquid, & tibi nihil adest, vt ff. ne quis eum qui in ius vocat. vi ex. l. pen. §. 1. Super hoc §. primo quæro, cum duo sint tituli, vt ff. ne quis eum, qui in ius vocat. vi ex. & alius tit. de eo per quem factum erit. de quo fit mẽtio in hoc §.? Respon. de primo, quia inde oritur actio ex vtraque parte pœnalis, vt dictum est. sed ex alio est penalis ex parte rei tantum, cum ad interesse actoris detur, vt ff. de eo per quem factum erit, l. final. primo respon. † Item primus, de quo fit mentio hic, consulit actori tantum, vt patet in l. 1. & 4. §. eximere, at secundus consulit etiam vocato, non solum vocanti, vt ff. de eo per quem factum erit, l. prima, §. reus in fin. & l. fin.

† Et I hoc q̄ actio in factũ descendens ex edicto, de quo in isto, §. sit mere pœnalis ex parte actoris, & rei licet. Doc. antiq tenuerit cõtra. elo. sn ioã. Fa. & alij Doct. moderni tenent cũ gl. vt per Ias. hic.

l.fin. primo respon. Item primus habet locum, quādo aliquis exemptus est ante satisdationem.& post in ius vocationem: sed secundus post satisdationem† scilicet factam iudicio sisti, & alias, quæ firmant iudicium vt ff.de præto. stipu. leg. prima, I princip. Et patet hæc differentia ex ordine illorū titulorū. Item primus, quando vi exempt⁹ si quis, at secundus etiam fine vi. vt pa-

† Bart. in rub. ff.eo. improbat hanc opi. glo.q.ille ei.loquit et asi satis dationē. † Hæc cōl ter approbatur. † Placet Dyn.Ang. & Ias.

innumerabiles.a

¶ Actiones præiudiciales, quæ hic enumerantur, sunt in rē: quarū aliquæ sunt ciuiles, & aliquę prætoriç. Ac.

tet in l.1.§. si dolo de eo per quem factum est, & ritu.ne quis eum, qui.l.1.& 2. in fin.⁴ Vel satis † dici potest, quod de vtroque hic loquitur, quia licet duo sint illi tituli, tamen de vno edicto sunt.

† ista glo. reprobat quia hæc materia loquit qn quis iudiciali auctoritate imò iussu maioris iudicis fuit citatus.l.3.§. 1.ff.ne qs eum qui.

Item, & quod dicatur pœnalis actio etiā illa, quæ ex vna parte tantum est pœnalis. Super hoc §.secundo quæritur. Nonne per conuētionem solam etiam iure veteri perpetuabatur actio, vt ff.de action.& obligat. l.constitutionibus, non solum per noua iura, vt Cod.de præscript.30.anno.cum notissimi.& l.sicut? Respond.hic non per executorem, sed per suam denunciationem eum conuenerat. † Vel verbum, quasi, positum, in di.l. constitutionibus assertiue ponitur, non similitudinarie, & secundum hoc hodie esset correctum, quod hic dicitur. Vel dic † quod talis fuit conuentio in illa.l. constitutionibus, quæ per lite contestata habebatur: vt quia actio erat temporalis, & libellus fuit principi datus, vt Cod.quando lib princ.dat.lit.contest.fac.l.1.& 2. Vel dic secundum Ioan.quòd leges veteres circa personales actiones loquuntur, vbi nō perpetuantur per executorem: sed lex illa.cum notissimi,& l.sicut in rem, loquūtur in reali. Vnde adhuc etiam hodie non corrigitur quod hic dicitur.

† Displicet Ias.& est de mēte aliorū.

ADDITIO Hanc etiam impugnant doctores, quia d.l.sicut,& d.l.cum notissimi. loquūtur tam in personalibus quam in realibus, secundum Iasonem.

a ¶ Innumerabiles. Immo numerari possunt: sed dicuntur innumerabiles, quia de facili non possunt numerari. Vnde dicitur non posse fieri, quod cum difficultate fieri potest, vt ff.de verborum sign ficat. Nepos Proculo Enumera ergo aliquas: vt est actio in factum de calumniatoribus de qua dicemus infra § quadrupli.itē actio. Quod metus causa. Item furti manifesti. Item serui corrupti in duplum de quibus dicemus infra eo.§.omnes autem actiones. Sunt & aliæ in factum, vt de effusis, & deiectis,& de appensis, vt ff.de ijs qui deiec.vel effu.si verò, §.prætor. Et aliæ multæ sunt, quæ enumerare non expedit. Accursius.

Actiones pœnales prætoriæ sunt multæ.

¶ Præiudiciales,&c. CASVS literaliter est figurandus, perseuerat enim Imperator in declaratione terminorum. pro ratione tamen dubitandi dicendum videbatur, quod istę actiones, quæ inter prætorias reales con numerantur,

¶ Præiudiciales b † actiones in rem esse videntur: quales sunt per quas quæritur,† an aliquis liber, an libertus sit, vel de partu agno-

videbantur potius dici debere personales, cū sit quæstio super persona, vel inter seruum,& dominum, vel inter patronum, & libertum, vel inter patrem & filium. tamen contrarium deciditur, & ratio decidendi est secundum Doc.hic, quia quæstio, quæ vertitur super personis, non vertitur principaliter tanquam super persona, sed tanquam super mera re: attenditur ergo illud, quod principaliter inspicitur. Nota quod istæ tres actiones prę iudiciales dicuntur habere causam status, quia ipsa essentialis conditio hominis vertitur in quæstione.

† De præiudicijs vide Fab.Quin til.c.2.li.5. † alias an aliquis liber sit an seruus vel libert⁹ sic &c.alias, an aliqs liber vel libert⁹ sic an seruus vel de partu &c.

Item q, istæ tres actiones dicuntur prætoriæ & i rem. Item quod tres sunt causæ status, vt dixi in positione casus.]

b ¶ Præiudiciales. Pro constanti ponit, q, hæ prætoriæ sunt cum i tractatu, prætoriarum ponantur,& sunt in rem, quia res petitur & vendicatur. Vnde quæritur, quare nō posuit has supra inter reales prætorias? Respond. † quia quædam de eis est ciuilis, vnde eius occasione & de ceteris hic dicere reseruauit, & sunt tres. Prima est, per quam quęritur, an aliquis sit liber subaudi, vel seruus. Secunda, an aliquis sit libertus, subaudi vel ingenuus. Tertia est de partu agnoscendo, per quam quæritur an quis sit filius, vel non, vt omnia consequatur quæ filius à patre consequi debet. Alias autem agitur de partu agnoscendo propter alimenta tantum & tunc filiationi non præiudicatur, quia summatim quæritur, vt ff.de liber.agnos.l. prima, §.Iulianus, & l.si quis a liberis. §.si vel parens & de ijs qui sunt sui, vel alie.iu. l.si iudex. licet videatur contra. ff.de ord. cog.l.1.§.fi. Sed d c vt ibi. Sed dicūt quidā & male, quod tantum duæ sunt: & de duabus primis faciunt vnam hoc modo, an aliquis sit liber idest ingenuus, vel libertus, & hæc vna, aliam vero de partu agnoscendo non mittunt. Sed prima opinio verior est, cum sit commodius singulas causas singulis appellationibus distingui, vt supra quibus mo dis test a.infr.§.alio autem modo. Itē quia postea dicit, cetera &c.& ita loquitur de pluribus excepta vna. †In prima ergo, vbi quęritur an sit liber, vel seruus, dico q, siue seruus agas contra dominum, dicens se esse liberum, siue econtra dominus contra seruū, & seruus sit in possessione libertatis. hæc

† Ista cō'ter reprobatur quia secūdum hoc dēret poni supra in tractatu ciuiliū & sic post §.sed istę.

† Hanc approbant oēs, quia pluralis locutio nō potest esse contenta minori numero, quā duobus l. vbi numerus, ff. de test.

actio in rem, quæ intenditur, est præiudicialis, vt ff. de lib. causa. liberis, §. fin. Idem dico, siue patronus vendicet libertum in libertinitaté, siue libertus se védicet in ingenuitatem vtraque est præiudicialis, vt ff. si liber ingen. esse d. l. fi. in prin. & §. fin. Intenditur etiam hoc casu officium iudicis, vt ff. de iureiurando. l. duo patroni, in princip. & ff. si liber. inge. esse d. l. 1. & 2. & ff. de rei vendic. l. prima. §. primo. Idem dicas in tertia, vt siue agat pater petendo filium in filiationem: vel filius dicat se non filium, erit præiudicialis, & directa hinc inde. Sed quidam dixerunt, quod directa datur patrono, parenti, & domino: sed illa, quæ datur liberto, filio, & seruo, est contraria, quod nulla lege cautum inuenitur.

¶ Vide hanc glos. Deci. in l. in actionibus. in glo. in ver. bonæ fidei, ff. de in lit. iur.

¶ Licet aliæ quædam inueniantur directæ, & contrariæ, vt mandati, depositi, & similes † Sed qualiter formantur libelli in his? Respon. sic. peto Ioannem in filium meum iudicari: vt mihi patri debitam præstet reuerentiam, & alia quæ patribus a filijs debentur, & idem in patrono: & ex tunc lata sententia alimenta patri & patrono præstabuntur, vt ff. de liber. agnos. l. si quis a liberis, in princip. & §. solent. quia sententia pro veritate accipitur, vt ff. de stat. hominum. l. ingenuum. Et probatur hæc libelli formatio. Codice de fideicommiss. l. prima. In seruo & domino sic. Peto ta seruū meū talem pronūciari, quia eum meum dico: Econtra seruus, vel libertus, vel filius dicet: Peto me nō inquietari a Titio, qui me in seruum, vel libertum, vel filium tenet, quia me in tali vinculo nō subesse dico, vt C. de ingen. ma. l. diffamari. Vel sic. Peto vt ingenuus, vel liber, vel non filius pronunciet contra Titiū, quia sic se rei veritas habet. Et differt hæc ab ea, qua petit pater filium in potestatem ex iure Romano. cum ibi tantū de potestate quæratur, hic autem de filiatione, vt ff. de rei vend. l. 1. & 2. & hic dicitur. Itē hæc prętoria, vt hic, illa ciuilis. Quibus autem modis filius possit peti, diximus sup. de patria pote. §. ius autem potestatis. Item quare dicuntur præiudiciales? Respond. secundum quosdam, quia in modum exceptionis proponuntur, † & ita præiudicant: vt si agas cōtra me hæreditatis petitione, & ego obijciam tibi, quod seruus sis defuncti; vel quia ipse defunctus seruus fuit, vt ff. de pet. hære. l. si quis libertatem. tunc non potest esse lis inter nos, vt ff. de iud. l. lis nulla, & supra de oblig. quæ ex delic. §. 2. qui. & facit pro hac sententia. Codice de ordin. co. l. prima, & de hæredit. pet. l. liber. & ff. si liber. ingen. esse dicat. l. fin. Alij dixerunt, ideo dici præiudiciales, quia sententia lata super his fit præiudicium omnibus alijs quęstionibus, vt ff. de stat. homi. ingenuum, & ff. de lib. agn. l. 1. §. si. & l. 2. sed certe secundum hoc etiā quęrela inofficiosi testamenti dicitur præiudicialis, quia præiudicat alijs quęstionibus, vt ff. de inoffi. testa. Papinianus, §. fin. Sed contra hanc sententiam est ff. de lib. causa si seruus. Sed ibi nō fuit pronunciatus ingenuus: vel collusio ibi fuit. † Vel dic secundum Ioan. quod præiudiciales ideo dicūtur, quia omnes aliæ quæstiones, quæ interim inter eas personas mouentur, debent silere, vt C. de ordi. cogn. l. 1. & 3, & ff. de lib. cau. l. ordinata & ad hoc facit optime. ff. de noxa. l. penu. 1. respon. Nisi esset talis causa, quæ agere tur etiam si constaret eum fore seruum, qđ est quandoque, vt ff. de iud. vix. † Sed secundum hoc cum quæritur inter patronum, & libertum de libertinitate, non est hæc quæstio præiudicialis, cum aliæ quæstiones interim inter eos possint exerceri, venia tamen petita, vt sup. eodem §. pœnales, versic. & in eum. Sed dic, † quod illæ quæstiones quiescunt, quæ non competerent, si constaret eū libertum. vt ff. de in ius vocan. l. sed si hac, § penult. & fin. Item quid si nulla alia quæstio mouetur, nonne tunc istæ dicuntur præiudiciales, cum non habeant cui præiudicent? Azo. dicit, quod non. Sed Ioan. contra, † Inspicitur enim aptitudo, quia habilis est esse præiudicialis, † sicut Augustus dicitur, licet non semper augeat. vt sup. in rub. procemij. Itē numquid sunt plures præiudiciales nisi hæ tres? Respond sic: † vt hæreditatis petitio: nam & tunc cessant omnes aliæ quæstiones, donec ista intenditur, vt ff. de petitio. hæredit. l. si quis libertatem, & l. Diuus. in fi. licet hodie contrarium sit, vt C. de petitio hæred. l. fin §. 1. & 2: item quo iure ascriptitij coloni, censiti, & similes petuntur? Respond. vtili præiudiciali, non directa & ipsi coloni se petunt in libertatem cōtraria præiudiciali vtili, non directa. Ideo vtili, quia liberi sunt non serui, † vt in Authent. de sanct. Episcop. §. ascriptitios. & §. si seruus collat. nona. Item ideo præiudiciali, quia parum a seruis distāt quo ad seruitia, quæ facere debent, vt C. de agric. & censi. l. ne diutius lib. 11. Sed alij dicunt, quòd officio iudicis petuntur, & petunt, vt C. in quib. cau. col. cen. domi. accusa. possunt. l. 1. li. 11. Sed certe officium iudicis non potest locum habere ad futuras pstationes, † vt ff. de vsu. l. 1. Alij dixerunt habere locum negatoriam & cōfessoriam vtilem: vt quæ datur directa in seruitutibus alijs, hæc vtilis hic detur: ꝙ nihil est. † Itē si aliquis ad aliqua annua seruitia teneatur quo iure petitur, vt condemnetur vt præstet in posterum, & ipse quo iure petit absolui? Respond. Tatis puto, ꝙ iudicis offi. hoc fiat: siue promissa fuerint hęc seruitia, siue ex consuetudine debeantur hæc seruitia, siue ipsa pręstita longo temp. ex ꝓmissione petuntur. vt ff. de vsur. l. cum de in rem verso. quæ promissio probabitur ex lōgo vsu, vt ibi.

¶ Cur istæ actiones appellentur præiudiciales, vide Alciatum libro 8. Parer. cap. 24.

† Hæc gl. cōiter approbatur licet postea sit sibi contraria ibi, item quo iure ascriptitij, &c.

† Hæc opinio. sed̄ m Ias. nō est vera, quia quocūque mō ꝓponātur sem per sunt præiudiciales.

† Hæc opi. reputatur a docto. derisoria.

† Istā opi. doct. cōiter approbant.

† idē Ias. l. diuisione.

† Et bene Ias. & est de mente aliorum.

† Similis gl. sup. de l. Aquil. §. his. versi. æstimaretur, & in l. vendicatio, ff. de rei vend.

† imò nō sunt nisi tres capiē do præiudicialē in quātū ꝓiudicat ꝓ sonæ. Iai. & est de mēte aliorū.

† Concor. cum glos. sup. de iure perso. in princ. versi. aut. serui.

† Nisi rōne præsentis iuris. & dū glo. dicit, ꝙ si competit offi. iud. in hoc reprobat, quia imò pro istis ascriptitijs, & cēsitis cōpetit officium iudicis.

† Imo. Io. Fabr. & Ias.

qui

qui ex Institutionibus Græcis veram (ni fallor) assignat rationem.]

ADDITIO. Et nota, quod verba sententiæ. Condemno te ad soluendum par capponum tali dño omni anno, secũdũ q tui antecessores fecerunt, nullam penitus conditionẽ faciunt, sed cõdẽnatus simpliciter tenet, vt per Bar. in l. eũ qui, §. Iulian. 2. ff. de constitut. pec. & in extrau. ad reprim. in ver. prout.

allas illa.

scendo: Ex quibus [a] ferè [b] vna † illarum legitimã [c] causam habet, per quam quæritur, an aliquis liber [d] sit, cęterę ex ipsius Prætoris iurisdictione substantiam capiunt.

¶ Dominus rei nõ potest agere ad dandum rem suam, nisi contra furem odio furis. Et actiones reales competunt ad vendicandum, personales vero ad dandum, vel faciẽdum: quę abusiue dicuntur condictiones, a condicendo, id est, denunciãdo. Aretin.

¶ Sic itaque e discretis actionibus, certum est non posse actorem suã rem ita ab aliquo petere, Si apparet eum dare oportere. Nec enim quod actoris est, id ei dari oportet: [f] quia scilicet dari cuiquam id intelligitur, quod ita datur, vt eius fiat, nec res, quæ iã actoris est, magis [g] † eius fieri potest.

a ¶ Ex quibus .s. tribus præiudicialib9 q̃stionibus.

b ¶ Ferè. Ideo dicit, ferè, quia in ciuilib. quęstionibus quatuor considerantur, scilicet actor, reus, iudex, & ipsa res, hic autem est idem qui conuenit, & conuenitur, & res. Vel ideo quia prætor introduxit de partu agnoscendo, & a senatuscõsulto confirmatur.

c ¶ Legitimam. s. de iure ciuili.

d ¶ Liber sit. Subaudi, vel seruus.

Diuisio.

¶ Sic itaque. Diuiditur iste, §. principaliter in tres partes. Primo ponit regulã generalem illatiuam ex præcedentibus, secundum gl. sed secundum Doct. repilogatiuã. Secũdo ponit vnã fallentiã ibi, plane. Tertio naturam actionũ realiũ, & personalium, & earũ differentias, ibi, Appellamus. Itẽ prima subdiuiditur: quia primo ponitur quędã illatio, seu repilogatio ex supradictis. Secundo ponit rationes. Secunda ibi, Nec enim.

SYL.

¶ Sic itaque discretis. CASVS in §. tradente regulam non esset figurandus: attamẽ gratia iuuenũ potes dicere, q immo videbatur, q actione personali possit quis rem suam petere & prosequi, vt puta in cõmodato, & similibus: sed contrarium deciditur rõne assignata in tex. ex eo quia res mea nõ potest amplius effici mea: & quando in cõmodato & similibus actor actione personali prosequitur rem propriã, nõ agit vt detur, id est, vt eius dominium transferatur. In secunda vero parte text. habet suam rationem expressam odio furum. Not. ex text. quod dare est dominium trãsferre. Item, q illud, quod est meum, non potest amplius effici meum. Item, quod odio furum introductum est, vt domino detur actio personalis. Item ibi extra pœnam, secundum Angel. quod duplum vel quadruplum est totum pœna, & in eo non venit simplum rei sublatæ. Itẽ quo nomine appellentur actiones reales, & quo personales. Item, quòd debitor, antequam conueniatur, non est de necessitate interpellandus, sed de vrbanitate sic.

e ¶ Sic itaque. Formac hoc. i. itaque ex illa diuisione, quæ fit supra eodem, §. primo, q. d. dictũ est, quæ sunt in rem actiones, & q̃ in personam itaq. sic eis discretis, i. separatis & diuisis, patet, quod hęc regula est vera, quia personalis actio, q̃ competit ad dandum non competit pro re sua alicui, vt hic. Ideo dixi ad dandum, quia ad tradendũ bene potest dari actio personalis, vt commodati, depositi, & similes: & ita est vis inter dare & tradere: vt hic subijcit, & ff. de act. emp. l. ex empto. i princ. & ff. de verb. obl. vbi autem. in fi. & l. si rem tradi. & l. nemo. & quod subijcit si appater. i. quia apparet eũ dare oportere: & ita igitur in personam, vt aliquid detur. Sed quidam dicũt, vt P. q hæc verba, si apparet eum dare oportere, sunt nomina cuiusdam actionis. Accur.

¶ Adde, quod Vidatic. Zasi. hic exponit apparet id est videtur: vt sit sensus, ac si videretur eum dare oportere, qui intellectus mihi nõ placet, quia tandem se resoluit in intell. Dyni, qui voluit hanc esse formulam verborum.†

SYL.

ADDITIO. Dic quod istud, quod hic dicit gl. secũdum Pla. nihil est dicere: sed text. vult dicere, si apparet. i. si ad dare oportere, quia medium concludendi non debet esse illud, sed ad tradendum, vel constituendum, vt dicit gl. Ang.

† Imò verò ẽ opi. esse formulã verborum actionis in personã, vt patet ? hoc eo §. ibi, si apparet eos &c. vbi glos.

f ¶ Oportet. id est oportet quod non detur, est enim impossibile quod detur, vt subijcit quia † dare est accipientis facere, vt subijcit. nec res quæ &c.

g ¶ Magis. Sed opponitur: pluries deberi potest, vt ff. de excep. rei iudic. l. & an eadem. § actiones. in fin. §. ergo pluries dominium potest fieri meum. Sed non sequitur. nam licet pluries debeantur, tamen semel facta

Plane [a] odio furum, † quo magis pluribus actionibus teneantur, effectum est, vt extra pœnam dupli aut quadrupli, rei recipiendæ nomine fures etiam hac actione teneantur, Si † apparet [b] eos dare oportere: quamuis sit aduersus eos etiam hæc in rem [c] actio, per quam rem suam quis esse petit.

¶ Appellamus autem in rem quidem actiones, vendicationes, [d] in personam vero actiones, quibus [e] dare, aut facere oportere inten-

ita sua non debet plus fieri sua, vt ibidem dicitur, & ff. de acquir. possess. l. 3. §. ex pluribus, & sup de leg. §. sed si rem legatarij, nisi iterum desineret esse sua, vt ff. de verborum obligat. si rem meam.

SYL. ¶ Concor. cum hoc tex. c. inter dilect. ante fi. ibi cum suta legū cū gl. sup. verb. quod meū ext. de fide instru. & gl. in c. si diligendi, sup vers. iust⁹ titu. post princ. ibi. & quod meum est ext. de præscr. & su. dele. §. sed si rem. Dare est accipiētis facere. Meū amplius meū fieri non potest. † alias appareat. † similis text. supra de oblig. quæ ex dl. §. vlt. † Istā glo. sequitur Ia. & est de mente aliorum. † Odio furis, quia sē per fur dr in mora. & morosus interitu rei non liberatur Ias.

¶ Declara, quod illud, quod meum est, non potest amplius effici meum, hoc verum ex caussis successiuis, secus ex caussis eodem tempore concurrentibus l. si creditori, §. Marcellus, ff. de leg. 1. Item potest stipulari, si mea esse desineret, l. si rem meam. ff. de verb. obl. Item hoc verum, quando plene est mea secus si haberem vtile tantū dominium, quia possum quærere directum: & ita etiam si res non esset perfecta mea.]

** Adde & vide omnino glo. sup. de inutil. stipul. §. 1. ver. suam, & Soc. in tract. de reg. & fall. reg. 100.

a ¶ Plane odio. Sed in quo vertitur illud odium? Respon. † quia in condictione furtiua quis de facto infamatur apud bonos & graues viros, vt ff. de obs. l. honori. licet non infamia iuris, vt si de actio. & obl. l. cessat. sed in rei vend. neque de facto, neque de iure infamatur. Item multa veniūt in condictionē furtiuam, quæ non veniunt in rei vendicationem: vt quia interitu rei non liberatur: † sed in rei vendicatione sic, vt ff. de condictio. furt. l. in rem, & ideo malum est furi, quod etiam hac actione teneatur. Item sicut prodest alicui plures habere reos debitores, vt ff. de lib. le. l. si quis decedens, §. fin. & habere plures actiones, vt ff. de leg. 2. cum filius, §. varijs, ita ecōtra debet ei nocere, si pluribus teneatur actionibus, licet etiam nulla alia sit vtilitas. Item nūquid vna tollitur per aliā? dic quòd sic, vt ff. de condict. furt. si pro fure, §. furti.

b ¶ Si apparet. Id est quia apparet eos, &c. Id est dicere, actione in personam. Sed videtur hoc stare non posse, nam certum est eū, qui agit, dñm fuisse, ergo & nūc est, quia sine facto suo dñium ab eo discedere non potuit, vt ff. de reg. iur. l. id quod nostrū. & C. de prob. l. siue possidens, ergo non pōt agere: vt sibi detur qd est suū: & tñ hic dicit quod sic. Sed dic relationē esse faciendā ad genus, non ad speciem, q. d. ea actione, per quā alias agitur ad dandum scilicet personali: sed hic nō ad dandū intenditur. Et ita est mirabile, quod rem meam per personalē actionē peto restitui: alias contra, vt ff. vsufru. quemadmod. cau. l. fin. & ff. de cond. indeb. l. si vrbana. Sed est speciale, vt hic dicitur. Vel dic agi quam ad

dandum. s. possessionem dandam, quam amiseram per furtum, † vt ff. de acquir. possess. l. rem quæ nobis. & ff. de cond. trit. l. 2.

c ¶ In rem actio. Id est rei vendicatio, quæ pro dominio de iure ciuili, vel gentium, quæsito intenditur, vt ff. de rei vē. l. in rem. Item nota, quòd hic §. locū habet in quolibet malæ fidei possessore alienę rei, non solum in fure, vt sup. de rer. diui. §. si tamen, & ff. de cond. trit. l. 1. in fin. & lege 2. in princ. †

¶ Vide pro resolutione Dec. in l. si quis nec causam, §. fi. ff. si cer. pet. l. fi.

Interdum etiam contra bonæ fidei possessorem datur condictio ratione possessionis, vt ff. de cond. indeb. l. indebiti, §. sed & si nūmi. Sed numquid etiam rem suam pōt quis etiam a non fure per condictionē sine causa condicere, vt ff. de cond. sine causa, per totum? Respond. secundum quosdam, ibi dicitur condictio actio personalis, non tamen talis, per quam intendatur, vt aliquid detur. Alij dicunt, quod si alicubi inueniatur condictio sine causa pro sua re competere de vtili intelligendum est.

ADDITIO. Dic secundum Ioannem Fabrum quod prima est verior: nam per eam non agit dominus ad dandum, nisi contra furem, supple & malæ fidei possessorem vt hic in gloss. sed ad restituendum vel forte ad possessionem agi debet, secundum Angelum.

d ¶ Vendicationes. Siue rerum corporalium, de quibus dictum, vt Cod. de rei vendic. per totum, & Digest. de rei vendicat. per totum: siue rerum incorporalium, de quibus est, ff. si vsusfruct. pe. per totum & ff. eodem si seruit. vendic. per totum: siue sint directæ, siue vtiles istæ vendicationes, vt ff. de public. per totum & ff. si ager vecti. per totum.

e ¶ Quibus. Ideo dicit, quibus, quia sunt & aliæ, quibus nō intendimus dare, vel facere, sed restitui. vt commodati actio, & depositi, & similes: & istæ non appellātur condictiones in stricta significatione accepto vocabulo † vt hic dicitur. Vel dic, quod etiam in actione commodati, & depositi, & similibus, intenditur dari, vel fieri. s. ipsa detentatio rei: quasi ipsum factum possit quis in stipulationem deducere, vt ff. de verborum obligationibus, l. vbi autem non apparet. §. qui id, quod non fieret, nisi aliquid daretur, cum suæ rei nulla sit stipulatio, sed alienæ tantum, vt sup. de inut. stipul. §. 1.

† Istæ solutiones reprobant a Doct. vide hic eos. † Dic sm̄ Io. Fab. quod gl. procedit in malæ fidei possessore cōtrectāte rem mobilem qui sciēter contrectādo cōmittit furtum C. qd cum eo. l. si libera. & de fur. l. alienum, sed ego intelligo generaliter in omni malæ fidei possessore q rē aliq̄ detinet sciēter contra voluntatem dñi quia contra eū pōt cōdici & agi ad dandū d. l. si qs nec cām. §. 1. Ang.

† Hanc approbant Doc. quia hic sp loquitur solū de actionibus quæ competūt ad dandū: sed istę, de quibus in gl. competūt ad reddendū seu restituendū, l. 3. § si reddita, & l. si vt certo. §. rem tibi dedi. ff. cōmo.

a ¶ Con-

ditur, condictiones.[a] Cōdicere enim est denunciare,[b] prisca lingua. Nunc vero abusiue[c] dicimus, cōdictionē, actionem in personā esse, qua actor intēdit dari sibi oportere: nulla.n. hoc tpe eo nomine denunciatio fit.

¶ Cum persecutio iudicialis tria respiciat, rem, poenam, & vtrumque simul; reales & personales persequūtur rē, excepta actione depositi in casu tumultus, incendij, ruinae, & naufragij: tunc enim vtrūque complectitur. hoc dicit.

¶ Sequens[d] illa diuisio est, quòd quaedam actiones rei persequendae gratia comparatae[e] sunt, quędā poenae persequendae, quaedam mistae[f] sunt.

¶ Rei persequen[d]ę causa comparatae sunt oēs in rem actiones. Earum vero actionū, quae in personam sunt, eae quidem, quae ex contractu nascuntur, ferè[h] omnes rei persequendae causa comparatae videntur: veluti quibus mutuam pecuniā, vel in stipulatum deductam petit[i] actor: item commodati, depositi, mandati, pro socio, ex empto, vendito, locato,

a ¶ Condictiones. Scilicet appellamus.

b ¶ Denunciare. Dicunt quidam, quod qui volebant alium conuenire, primo sibi denunciare debebant. vt argum. ff. de seruit. vrba. praedio. l. quidam. Sed hoc non placet, quia ex volūtate, aut bonitate, hoc fit, non necessitate. Sed dic, ✝ q̄ haec denunciatio fiebat per magistratus, cum actiones constituebant vel dabant, vt ff. de orig. iur. l. 2. § omniū, quod est hodie sublatū, vt in fin huius §. dicitur, & C. de formu. l. 1. & 2.

c ¶ Abusiue. Vere abusiue dicitur condictio, idē actio in personam, quia non bene cōsonat nomen rei, quam signat: quod fieri debet, vt supra, de donatio. §. est & aliud.

d ¶ Sequens. Haec est tertia diuisio actionum in hoc titulo.

** Hęc diuisio est ex causa formali: qua ostenditur quid, & quomodo petatur.

e ¶ Comparatae. i. adinuentae.

f ¶ Mistae. Sed nonne quaedam sunt, quae nullum horum habent: vt si ago, ne quid fiat in loco sacro, vel sancto: vel si factū est, vt tollatur, & aliae similes, quae neque ad rē, neque ad poenam, neque mistim se habent, sed vel ad rei reuerentiam, vel ad publicam vtilitatem dantur? Respon. satis ad rei persecutionem. s. diuinę rei, vel publicae, pertinent, cuius nomine agere videor: vel etiam meo nomine, ✝ cum cuiuslibet intersit Deum venerari, vt C. de haeret. l. 4.

g ¶ In rem actiones. Scilicet quae decem sunt, vt diximus supra eo. §. Item Seruiana. Sed certe videtur, quod sunt omnes poenales: nam in eis iuratur in litem, vt ff. de rei vend. l. qui restituere. & ff. de in litem iuran. l. in actionibus. Sed dic, quod illud, scilicet iuramentum in litem, non fit iure actionis, sed officio iudicis, vt infra eod. §. praeterea, in fine. §. vnde non dicuntur poenales. Alij tamen dicebant, quod ideo non dicebantur poenales, quia non originaliter illud fit, quod crescant per sacramentum in litem, sed ex contumacia, vt ff. de in litem iuran l. prima. & ideo magis attendebant q̄d naturaliter erat, quàm quod incidenter. Sed certe actio depositi in quatuor casibus ab initio est rei persecutoria: & tamen dicitur poenalis inspecto q̄d crescit ex contumacia, vt infr. proxime, & infr. eodem §. quadrupli. alias, §. sed furti, versic. at illae. vnde primam responsionem approbo.

ADDITIO. Secūdùm Doctor. haec glo. videtur aduersari glos. magnae positae in §. poenales. in versic. itē aduersus. in princip. supra eod. quę videtur cōcludere, quod ibi illa actio dicatur poenalis, quia iurat in litem: & tamen secundum eos constat, quòd illud iuramentum venit offi. iud. sic in qualibet alia actione: & dicunt hanc gl. esse veriorem.

h ¶ Ferè. Ferè dicit propter actionem ex stipulatu, per quam poena petitur, nec inspicitur quod interfit, vt supra, de inutilibus stipulationibus, §. alteri, secundum quosdam, quod est falsum.

¶ Ratio est, quia illa poena venit ex conuentione, non autem ex dispositione legali, vt nos loquimur. Ita hic Nic. & Ias. declarant. SYL.

¶ Imò propter actionem depositi in quatuor casibus, vt infra subijcit. Item propter actionem redhibitoriam, quae datur in duplum aduersus venditorem, qui neque pretium, neque accessiones soluit, vt ff. de aedil. ed. l. redhibitoria.

i ¶ Petit actor. Ad vtrâque autem. s. ad mutuum, & ad eam pecuniam, quę in stipulatū deducta est, certi cōdictio datur, vt ff. si cer. pet. l. si quis certum, & sup. de verb. oblig. in princip. ita quod ad mutuum detur condictio specialis de mutuo, vt sup. quib. mod. re con. ob. in princ. ad pecuniam deductam in stipulationem detur condictio certi gńalis,

✝ Idem Io. Fab. Plac. Angel. & Ias. & est sing. secundum Ang. & Ias.

✝ ista gl. bsi dicit: & cum ea transeunt cōiter Docto. hic.

Iusm in litem praestatur in actionib. realibus.

Actio redhibitoria datur in duplum.

SYL. si certum sit, vt sup. de verb.oblig.in princ. ¶ In vtroque casu opi.gl.cōmuniter approbatur, vt dicit Deci. in l. certi condictio. in prin.in gl.1 ff.si cert.pet.

a ¶ Conducto. Sed nonne omnes istæ dantur ad interesse, etiam quod est extra rem, vt ff. de actio. emp l.prima. in princ. ergo peto aliquid, quod tibi non adest. ergo sūt pœnales. † Sed dic tribus modis dici actionem pœnalē. Primo illa, q̄ hinc inde est pœnalis, vt sunt ti, & similes, quando peto quod mihi abest, & quod tibi non adest: & hoc modo acceptæ, dicuntur hic istę nō pœnales. Secūdo, quando est pęnalis ex parte vna, scilicet ex parte rei tātum: quod est vbicunque actoris interesse excedit id, qd reo adest: & in hac significatione actiones istæ dicuntur pœnales, scilicet ex empto, & similes: & etiam rei vendicatio, quando in litem iuratur, & quod inspecta persona rei tantum pœnales dicantur, probatur ff. de eo per quem fac.erit l.prima, si plures, & l. fina. & supra eodem, §.pœnales. † Tertio dicitur pœnalis inspecta persona actoris tantum: vt si accepisti ab aliquo aliquid, vt me accusares per calumniam: nam repeto, licet nihil mihi absit, a te scilicet cui adest, vt probatur, ff. de calumn. l. & generaliter, §. illud erit notandum.

† Dic q̄ illud interesse nō veniūs iure actionis, sed officio iudicis. Fab. Ang.& Iaf.

† Istā glo. impugnāt Ioan. Fab. & Iaf. hic. Est enim ridiculū, q̄ actiones hic enumeratæ, & ceteræ bonæ fidei, propterea q̄d in eis iure tur in litē sint pœna les, per ea,

conducto. a

¶ Planè si depositi agatur eo nomine, quòd tumultus, incendij, ruinę, naufragij causa depositū sit, in duplum b actionem Prætor reddit: si modo cum ipso, apud quem depositum sit, aut cum hærede eius de dolo ipsius c agitur: quo casu mista est actio.

¶ Actionum descendentium ex maleficijs, quædam sunt persecutorię pœnæ tantū, quędam mistæ tam rei, q̄ pœnæ. primum per unum, vltimum per tria exempla declarat.

¶ Ex maleficijs vero proditæ actiones, aliæ tantum pœnæ persequendæ causa comparatæ sunt, aliç tā pœnę, quàm rei persequendæ, & ob id mistæ sunt.

¶ Pœnā tantum persequitᷣ quis actione furti. Siue enim manifesti agatur quadrupli, d siue non manifesti dupli, de sola pœna agitur, nam ipsam rem propria actione persequitᷣ quis, id est, suam esse petens: e siue fur ipse eam rem possideat, siue alius quilibet. f Eo amplius aduersus furē etiā condictio g est rei. Vi autem bonorum raptorū actio mista est: quia in quadruplo, h rei persecutio contine-

Noi.q̄ duplum vel quadruplum in actione furti est totum pœna. item q̄ pro furto non imponitur nisi pœna pecuniaria de iure. Itē, qd̄ in quadruplo in actione vi bo. rapt. comprehenditur æstimatio rei: & sic simplum est rei ꝑ secutio triplū pœna. Item, q̄ actio. l. Aquiliæ contra negantem cōpetit ad duplū. Item, q̄ qui sine causa & fraude differt præstare legata relicta piis locis, si fuerit in iudicio conuictus, tenetur ad duplum.]

tur supra in d. §. pœnales. in glos. mag. in vers. itē aduersus. in princ.

d ¶ Quadrupli. Sed quare plus manifestum furtū punitᷣ q̄ nō manifestū, cum clā facta magis punienda sint, vt ff. de admi.tu. l. non existimo. & ff. de ritu nupt. l. vlt. Resp. imò magis delinquit q̄ palā, † quàm qui clam amouet, vt supra, vi bonorū raptor. in princ. vnde magis punitur, vt argum. ff. de offic. præsid. Diuus. ADDITIO. Sed per hanc solutio. non respondetur contrario in gl. alleg. vnde dicas secundum Dyn. quem ceteri sequuntur, qd̄ iste tex. procedit in omnino illicitis: contrarium autem in ijs, quæ possunt esse licita & illicita, secundum Ang.

Crimina facta palā sunt oculis grauiora. † Hoc verū in ijs, q̄ sunt de sui prohibitorū, secus in ijs q̄ possunt esse licita, & illicita. Nic. Bald. Ioan. Fab. Pla. Ang. & Iaf.

e ¶ Petens. Scilicet rei vendicatione.

f ¶ Quilibet. Vt supra de oblig. quæ ex delicto nascuntur. §. fin.

g ¶ Condictio. s. furtiua: quæ soli domino datur, & hæredi eius, aduersus furem & eius hæredem, vt ff. de cond. fur. l. prima. & l. quinta, & supra de obliga. quæ ex delict. nascuntur, §. fin.

Condictio furtiua datur soli domino.

h ¶ Quadruplo. Vsque scilicet ad annum, post annum in simplum, vt supra vi bono. raptor. in princip. nisi in casu. † vt si iudęus contra Christianum agat: tunc in duplum tantum agit, vt C. de pag. l. Christianis. Sed numquid etiam raptor tenetur actione furti manifesti? Dic q̄ non secundum P. quia in duplum tantum tenetur si furti cōuenia-tur, vt ff. vi bon. rapt. l.1. nisi in casu vbi nec in

† Similis glo. sup. vi bon. rapt. in princi. vers. quadrupli.

Raptor q̄ actione cō uenitur.

b ¶ In duplum. s. si reus inficietur, vt infra eod. §. sed furti. Accurs.

c ¶ Ipsius. s. hæredis. Ex dolo .n. defuncti in simplum tantum, vt ff. deposi l.1. §.1. Et ratio quare in his quatuor casib. datur in duplum. & in alijs in simplū: quia hic ex necessitate deponitur, nec potuit pręuidere apud quē deponeret, vt ff. dep. l.1. §. merito.

* ¶ Vide similem gl. in §. actionum autem, in ver. depositi, in f. eod.

SYL. ¶ Ex maleficiis. CASVS. In declaratione terminorū nō figuratᷣ. tex. n. per se clarus est, quę habē-

in duplum tenetur, secundum eum, vt ff de furt. l. si quis ex domo. sed certe ibi erat actũ actione vi bo. rapto. vnde sublata erat actio furti non manifesti, † nisi in id quod excedit, vt ff. vi bo. rap. l. j. & ff. de actio. & oblig. l. qui seruum.

† aliàs desunt ista verba, nisi id quod excedit.
* *

sed satis videtur quod etiã manifesti furti noie conueniat. & in quadruplum, † vt argu. ff. de fur. l. si vendidero. §. cum raptor, & l. si qs ex domo, licet Pla. contra dixerit, vt dictũ est. †

a ¶ In simplũ. Vbi cõtra cõfitẽtem datur: nam tunc in simplũ, & cõtra negantem in duplum, vt hic, & infra eod. §. sed furti, & C. ad legem Aquiliam, l. contra negantem, & ff. de iniur. l. eum qui.

† Sin glos. sup. vi bo. raptor. in princi. in ver. furti.
† Cũ opin. istius glo. transeunt indistinctè Doct. hic. Ias.
† al. q sque

tur: pœna autem tripli est. Sed & legis Aquiliæ actio de damno iniuria dato mista est, non solum si aduersus inficiantem in duplum agatur, sed interdum & si in simplum [a] † quis agat, vel vti si quis hominem claudũ, aut luscum occiderit, qui in eo anno integer, & magni pretij fuerit, tanti enim damnatur, quanti is homo in eo anno plurimi fuerit, secundũ iam traditam [b] diuisionem. Itẽ mista est actio contra eos, [c] q relicta sacrosãctis ecclesijs, vel alijs venerabilibus locis [d] legati, vel fideicommissi noie dare distulerint, [e] † vsque adeo, vt etiã in iudicium, [f] vocarentur:

* ¶ Sic Vlpian. l. inde Neratius, §. hæc actio. ad leg. Aquil. & Imper. §. studium, in Auth. de trien. & semiss. hoc tamen locum non habet in minore inficiante; is enim in hoc restituitur, vt ne dupli pœna teneatur, sed pro confesso habeatur, l. si ex causa, §. nunc, ff. de minorib.]

b ¶ Iam traditam. Vt sup. ad l. Aqul. in prin. Nam ibi diuidit primum caput legis Aquiliæ à tertio capite, ex quo tertio fit condemnatio quantum res tetro valuit in 30. diebus proximis, vt sup. eod. tit. §. capite. ver. ex hoc tamen. Item adiunge actionem quod metus causa, nam & ipsa mista est. vt ff. quod met. causa, l. si cum exceptione, §. 1.

* * Adde plures alias, quas enumerat glos. in verb. pro pœna. hoc §.]

c ¶ Contra eos. Scilicet hæredes, vel alios qui legatis, vel fideicommissis grauari possunt, quoniã honorati sunt pecuniariter, vt sup. de sing. re. per fideic. relict. in princ. & ff. de leg. 1. plane 2. in fi.

** Adde idem esse contra executores vltimarum voluntatum cõstitutos à testatoribus. Fab. Aret. & Ias. hic.

d ¶ Venerabilibus locis. Quæ multa sunt, & enumerantur in Auth de non alien. §. nos igitur, coll. 2.

Procrastinatio nocet.

e ¶ Distulerint. Scilicet fraudulenter, vel sine iusta causa, aliàs non puniuntur, vt ff. si cert. pet. quod te. & ff. de vsur. l. sciendum, & ff. de pet. hære. l. illud. Et no. quem puniri ex procrastinatione, vel dilatione illicita, sic ff. de eden. l. prætor, §. sed & si seruus, in fi. Et est speciale in his legatis, in alijs legatis, vel fideicommissis non præstatur duplum, sed vsuræ currunt ex mora, vel saltem post contestationem litis, & fructus rerũ restituuntur, vt C. de vsur. & fruct. leg. seu fideicõmis. l. 1. item hæc legata habẽt in alio priuilegiũ, vt si indebitũ soluatur, non repetatur, vt su. de obli. quæ ex quasi cõtrac. in fi. Quid si primo negauit, postea confiteatur? Respõ. põt pœnitere, † cũ exoneret actorem à probando, vt ff. de iureiu. eum qui. Arg. contra ff de æd. l. edic. l. quis sit fugitiuur, in prin. Itẽ qd si confessus est, & postea negat? Rñ. punitur, cum vltima mora noceat, vt ff. de peric. & commo. rei vend. l. illud. (i) Item quid si non inficietur, sed dicat non valere, vel aliam proponat rationabilem causam. Respon quidam, q punitur, ne inueniatur via, per quam negantes suam exerceant auaritiam, vt sup. vi bon. rapt. §. quia tamen Alij contra, q verum puto, vt inf. eo. §. sed furti. ver. at illæ. Item numquid hoc in legato generali & speciali locum habet? Respon. sic, secundum Ioan. cum vtrûque sit legatum, vt sup. de fideicom. hær. §. fin. & C. de fideicom. l. fin. in prin. item quid si duplum non potest soluere? Resp. luit in corpore, vt ff. de pœn. l. 1. §. generaliter, & C. de ser. fugit. quicumque. & ff. de in ius voc. l. pen. & fin.

† Hoc verũ, qñ ecclesia vellet vti confessione, & per eã probare legatum, alias secus. Nic. Fab. Pla. & Ias.

† Non est opus litis cont. secũdum Ias.

* al. vsque eo.

Legata Ecclesiarũ sunt priuilegiata.

Corpore punitur vt uosus qui caret ære.

ADDITIO. (i) Hanc conclusionẽ & precedentẽ limita, nisi interuenisset iustus error, quia forte excusaretur, vt per Ioan. Fab. hic.

f ¶ In iudicium. Quid si in iudicium non vocantur, sed aliàs sunt in mora? Resp. quidam adhuc idem, vt dupletur. † sed hic lex contradicit. item in dubijs pœnæ sunt molliendæ, vt ff. de pœn. l. interpretatione. Sed dicam currere vsuras, & fructus deberi ex mora & ipsa re idest sine interpellatione, dicam morã committi ad instar minorum, † quibus legata debentur, vt C. in quibus causis in integ. restit. non est, nec. l. in minorum. Item quid si reipublicæ, vel fisco relinquatur? Videtur q idem sit q hic dicitur, cum ius diuinum & publicum simile sit, vt C. de sacrosan. eccl. l. fin. & in Auth. de non alie. §. finimus. coll. 2. Sed dic contra, quia pœnæ sunt molliendæ, vt diximus, vt ff. de pœ. l. penult. Item quid in redemptione captiuorum? Videtur idem, quasi sic rei venerabili sit relictum. Sed certè non extendam, f. id quod dicitur in hoc §. ad hunc casum, cum sit pœna. Item quid si Deo, vel alicui Sancto, vel

† Hoc verũ si negauerint, alias requiritur vocatio in iudicium. Ias.
* *

† Est sing. ista glo. ad hoc quod Ecclesia & minor æquiparantur, de quo latè Iason. hic.

Respublica, & fiscus nõ hñt priuilegiũ ecclesiæ in legatis sibi factis.

admi-

¶alias qui. administratori,† quę idem valent, vt in Authen. de ecc. ti. §. si quis in nomine, collat. 9. & ff. ad l. Falc. l. 1. §. si quis, & § ad municipium? Reip. locum habet hic §. quia venerabili loco est relictum, vt ff. de ann. leg. l. annua. §. à Titia.

SYL. *¶Hanc glos. mirum in modū extolli Alexan. in l. si quis seruo. in addi tio. 2. ad Bart. C. de furt.]

ADDITIO. No. ex hac gl. quod in pœnalibus nō fit extensio de similibus ad similia, quādo pœnæ imponuntur habito respectu ad priuilegiū alicuius personæ, etiā si ipsi casus essēt à iure æquiparati, vt pulchrè per Ias. hic, qui allegat duas glos. iuris canonici contrarias: vide per eum.

tunc enim & ipsam rē, vel pecuniam, quæ relicta est, dare compelluntur: & aliud tantum pro pœna, a & ideo in duplū eius fit condemnatio.

¶ Actio familiæ erciscundæ pro diuidenda hæreditate, & actio cōmuni diuidundo pro re particulari, & actio finium regundorum pro diuidendis fundis, dicuntur actiones mistæ, scilicet reales & personales, vel potius mistā causam habētes: in quibus iudici licitum est vni partium adiudicare rem, si æquum sibi videbitur. Aret.

¶Quædam b actiones mistam causam obtinere videntur, tam in rem, quàm in personā: qualis est familiæ c erciscundæ d actio, quæ competit cohæredibus de diuidenda hæredita-

Cōditio ex lege est sępe mista. a ¶Pro pœna. Si hæc est ratio vt fit mista, patet quod condictio ex l. illa. si quis in tantam fit mista, vt C. vnde vi. si quis in tantā. Item & illa condictio, quæ datur ex l. Constantini, vt C. finium regun. l. si constiterit, & omnes illæ actiones, vbi & res, & aliquid pro pœna petitur, quod verum est.

Diuisio. ¶Quædam actiones. Diuiditur in tres partes. Primo ponit dictum generale. Secundo illud per exempla declarat. Tertio ponit quæ possunt esse partes iudiciales in istis actionibus. Secunda ibi, Qualis est. Tertia ibi, In quibus &c. Aret.

SYL. ¶ Quædam actiones. CASVS figurari non debet in §. declarāte alias mistas actiones alio respectu, ideo not. ex hoc tex. quod hic verbum, videtur, importat veritatem, quia verè dicuntur & propriè mistæ, quicquid in contrarium hic dicant Doctores, vt declarat hic Zasius. Item, quod hæ tres actiones mistæ sunt. Item, quod actio familiæ erciscundæ datur inter cohæredes, ideo nisi quis sit hæres, non datur hoc iudicium, præterquam in quarta arrogati. l. per familiæ, §. si quarta, ff. eod. Item actio communi diuid. ad quid detur. & quod datur pro communi re diuidenda, qualitercunque sit communis. Item ad quid & quando detur actio. fin. regund. Item, quod in his tribus iudicijs permissum est (ex causa tamen) iudici tribuere vni totum vel partem, data alteri æstimatione in pecunia.

† Et male Bald. Fab. Angel. & Ias.

b ¶Quædam actiones. Hic adijcitur secundum quosdam † tertium membrum illi diuisioni, quam habes supra eodem, §. 1. vt ibi diximus.

* ¶ Adde, quod actiones de quibus hic agitur, non sunt nec merę reales, nec merę personales, sed habent naturam mistam, & ideo appellantur mistæ, vt declarat gl. hic. At sunt etiam quędam actiones, quæ sunt ab origine quidem personales, qa nascuntur ex contractu, vel ex maleficio, vel quasi, sicut ceteræ personales: sed quia sequūtur possessorē rei, sicut in rem actiones, nō simpliciter personales, aut in rē, sed personales in rem scriptæ appellatæ fuere, vt est actio ad exhibendum, non enim est ex maleficio, nec quasi, nec ex contractu, ergo est ex quasi contractu, supra de oblig quæ ex quasi contra. in prin. & sic personalis, quia habet personam obligatam ex quasi cōtractu, vt sup. hoc tit. §. 1. tamen quia datur in rei detentorem, dicitur in rem scripta, l. 3. §. Est autem. vbi glos maximè notabilis, enumerans id genus actionum, ff. ad exhib.

SYL. c ¶Familię ercisсūdæ. actio ista ideo sic dicitur, quia familia pro hæreditate ponitur.

¶Adde text. in l. pronunciatio. §. familiæ, ff. de verb. sign. & dixit Cic. in Topic. Proximus agnatus familiam habeto, l. fin. in fi. C. de verb. sign.

d ¶Et erciscundæ. id est diuidendæ. nam ercisco, cis, id est diuido, diuidis. quasi dicat, actio diuidendæ hæreditatis. Item ideo dicitur mista, † quia in qualibet re mihi adiudicata partem habeo iure meo, & quod ad hoc est in rem, iterum partem vice consortis, & vt ab eo, quia portio mea erat sua, & quod ad hoc est personalis. Vel ideo dicitur mista, † quia in ea petuntur dominia rerum corporalium non dari, sed tradi, vel assignari pro parte sua, & in hoc dicitur realis. Item petuntur fructus, si alter tantum eos percepit, vel ipse solus impensas fecit, & hæc petuntur dari, id est, vt fiant sui cui dantur, & propter hoc dicitur personalis, vt ff. familiæ erciscundæ, l. item Labeo, §. familiæ, & supra, de oblig. ex quasi contractu, §. item si inter. & supra eod. §. sic itaque. Sed quanto tempore durat? Respon. ann. 30. inspecto, potius quod sit personalis, vt C. de annali exceptio. l. 1.

† Hanc rationē sequitur Ias. supra §. primo, col. 1.

† Istam sequit Fab. Ang. & Ias. cui adde aliam gl. in l. 1. ff. finium reg.

Actio fami. erc. durat an. 30.

¶Ad-

te, item communi diuidundo, [a] quæ inter eos redditur, inter quos aliquid commune est, vt id diuidatur, item finium regundorum [b] actio, qua inter eos agitur, qui confines [c] agros habent. In quibus tribus [d] iudicijs permittitur [e] iudici, rem alicui ex litigatoribus ex bono & æquo adiudicare, [f] & si vnius pars prægrauari videbitur, eum inuicem certa pecunia alteri condemnare.

¶ Quarta diuisio actionum. Nulla actio extenditur extra quadruplum, & in simplũ agitur regulariter ex omni contractu: in duplum vero ex furto nõ manifesto, & ex lege Aquilia & ex seruo corrupto, & ex deposito in quatuor casibus, & ex legato facto venerabili loco: in triplum vero, quoties agitur in plus debito, vt aduersarius maioribus sportulis ab executore prægrauetur, in quadruplum verò furti manifesti, & quod metus causa. hoc dicit Aretinus.

SYL. ¶ Adde, quod hæc opin. vera est, sed non quòd elapsis 30. ann. diuisio peti non possit (nam hoc casu non prohibetur) sed ita demum nata actione, si per negligentiam quis prosequi desinat, non datur amplius actio, & hæc opin. Bart. est communis, de qua vide late Io. Franc. Balb. in Tract. præscr. col. 129. ver. 13. quæro.]

¶ Item quæro ex quo nascitur? Respon secundum Mar. ex voluntate agentium, vt ff. famil. ercisc. l. 1. Sed certe imò ex quasi contractu, vt supra de obl. quæ ex quasi contractu, §. item si inter. in fi. Accurs.

SYL. ¶ Substantia tamẽ actionis nascitur ex voluntate, vt declarat hic Zasius in 6. no.]

¶ Cõmuni diuidundo. Quæ sunt hic loco personalium præstationum, & quæ loco realium, dic eodem modo vt proxime diximus in actione familiæ ercisc. & idem in proximo casu, & facit ad hunc §. ff. communi diuid. l. per hoc iudicium. §. sicut.

SYL. ¶ Adde tex. expressum in l. si quis putans, §. pen. ff. communi diui.]

a ¶ Aliquid commune. s. sine societate, vel cum societate, vt ff. pro socio. l. quibus. & l. si actũ, & supra de obligationibus ex quasi contract. §. item si inter.

† Istã glo. sequuntur Fabr. & Ang.

** Adde multos casus, quibus quis inuitus cogitur stare in communione, quos refert gl. in l. si. C. commu. diui.]

† Dic & l. 2. in prin. eo. ti. & est rõ, quia in agris faciliter turbãtur confinia, nõ sic in vrbanis, ideo in rusticis in specie fuit prouisum. Ang.

b ¶ Item finium regundorum. Scilicet est mista. vt hic, & ff. fin. regun. l. sed & loci, §. in iudicio.

** Adde quod in actione fin. regund. venit diuisio fundorum, & quod termini ponantur, vel reponantur, si fuerunt a vulsi l. in finalibus & l. si irruptione in princip. ff. eod. item veniunt damna & sumptus, l. 4. §. post litem. ff. eodem.]

c ¶ Confines. Quid si domos habent conuicinas?

¶ Respond. non habet locum, si hinc inde sint domus, † vt ff. finium regund. l. 4. in fin. † Si autem ex altera parte tantum sit domus, ex altera fundus, tunc locum habet vtile iudicium finium regũdorum, vt ff. finium regundor. l. 2. in princip. Et adiunge his tribus actionibus mistis quandam aliã, s. hæreditatis petitionem, vt C. de petitione hæred. l. hæreditatis. & ff. de petit. hæred. l. siue bonæ fidei, §. 1. †

† alias est l. sed & si lege. §. petitio.

¶ Dic quod est realis, non mista, vt declarat Ias. in rubr. ff. si cert. pet. col. penul. & in l. fin. col. penul. C. de codicil.

SYL.

¶ Item quid de omnibus noxalibus actionibus? videtur enim, quòd sint in rem, quia contra quemlibet possidentem seruũ dantur, vt infra de noxa. actio. §. omnis autem. Item quid de actione de tigno iniuncto? nam & hæc datur contra quemlibet possidentem, vt ff. de tign. iniunct. l. 1. in fin. Item quid de actione. Quod metus causa? nam & hæc quemlibet possidentem persequitur, vt ff. quod metus causa. l. si cum exceptione, §. Pædius. Item quid de actione in factum, quæ datur contra eũ, qui aliquid habet in loco publico positum, vt ff. ne quid in loco publico, l. 2. §. antepen. Item quid de actione in factum, siue interdicto. Quod vi aut clam? nam & hæc contra possidentem datur, vt ff. quod vi aut clã. l. competit, in fin. Itẽ quid de actione. Ad exhibendũ? nam & illa possidentem persequitur, sicut & ceteræ superiores. vnde videntur omnes in rem, vt ff. de actio. & oblig. l. actionum genera.

¶ Quidam dicunt eas anomalas. i. nec in rem, nec in personam. Sed dic omnes esse personales, † vt patet in actione, Ad exhibendum, vt ff. ad exhibend. l. 3. §. est autem personalis hæc actio.

† In rem scriptas An. & Ias.

SYL. ¶ Adde, quòd sunt personales in rem scriptæ, vt late declarat Ias. in rubr. ff. si cert. petat. col. 1.]

d ¶ Tribus. s. fam. ercisc. communi diuid. finium regundorum.

e ¶ Permittitur. a lege. Accurs.

f ¶ Adiudicare. Et quod adiudicatur, statim fit eius, cui adiudicatur, vt inf. de offi. iu. §. fi.

** Hoc

** Hoc verbum proprie pertinet ad ista iudicia diuisoria, glo. in lege sed & si res. de publ.]

¶ Omnes autem. Hic ponitur quarta diuisio actionum, vt dicitur in gl. quia quædam dantur ad simplum, quædā ad duplum, & triplum, & quadruplum. Et diuiditur in tres partes. Primo ponit dictum generale. Secundo illud per multa exēpla in quolibet membro declarat. Tertio ponit aliquas differentias inter ista exempla. Secundo ibi, In simplum agitur. Tertia ibi, Sed furti quidem. Aretinus.

Diuisio.

¶ Omnes autem [a] actiones vel in simplum conceptæ sunt, vel in duplum, vel in triplum, vel in quadruplum, vlterius [b] autem nulla actio extenditur.

SYL. ¶ Omnes autem actiones. CASVS in §. aliam subdiuisionem ponente non est, nisi literaliter figurandus: sed solum loco dubitationis dici potest, quod positio huius §. fit superflua, quæ enim ponuntur in hoc §. posita iam & declarata erāt supra in §. sequēs, sed respon. vltra Doct. quod ibi declaratus est finis actionum, id est, quod quædā rei, quædam pœnæ persequendæ causa prodite sunt, quædam mistæ: sed hic tractatur in quantum se extendant actiones, & quia adduntur aliqua, non est quare hic, §. dicatur superfluus.

¶ Nota igitur primo diuisioné hanc actionum, vel potius subdiuisionem. item, quod nulla actio extenditur vltra quadruplum, & ponderando vniuersalem illā negatiuam, potest comprehendi etiam actio prouenienens ex partium conuentione, vt scilicet non possit etiam pœna conuentionalis quadruplum excedere. Item quod agere in simplum, & rem persequi, pro eodē supponunt. item, quod simplum non est pœna, licet numeretur inter pœnales actiones dupli, tripli, & quadrupli. item, quod actio serui corrupti datur ad duplum damni cuiuscunque & vndecunque prouenientis facti domino, l. in hoc iudicium, ff. de seruo corrup. Itē nota, quod sufficit quod seruus factus sit deterior, & sic cōparatiue ad priorem statum etiam quod prius esset malus, & quod alias fuisset idem facturus, quia nō hoc contemplatur, sed an sit suo cōsilio & hortatu factus deterior. Itē, quòd hæc actio non datur nisi in seruo corrupto, nō autem in libero homine, qđ intelligitur de actione directa, secus de vtili ex æquitate. l. vt tantum, §. 1. ff. eodem. Item nota, quod quis tenetur de consilio, ex quo consilium cadit in delictum.]

a ¶ Omnes autē. Hæc est quarta diuisio, quæ fit in hoc tit.

SYL. *¶ Hæc gl. cōmunis ē, quāuis Io. de Ereno, in arbore ponat hic quintam diuisionem, & Azo. præsupponat hic nullam poni diuisionem, tanquam hic §. pendeat a §. sequens. supra eodem. quælibet opinio potest sustineri.]

In simplum agitur, veluti ex stipulatione, & mutui datione, ex empto, vendito, locato, conducto, mandato, & denique ex alijs quamplurimis causis.

b ¶ Vlterius. f. vltra quadruplum. Sed contra in lege Aquilia, vbi occasione vilis serui interfecti agitur ad vnā hæreditatē per ditam, quæ valet centū marcas, † vt supra ad l. Aquiliā, §. illud. Item contra de eo, qui vilem clauum de naue abstulit, quare tota nauis perijt, nam ad totum damnum tenetur, quod etiam quadruplum, & vltra excedit, vt ff. de incend. rui. naufr. l. 3. §. senatusconſ. item aliud contra in actione ex empto, vbi occasione pecoris morbosi totus meus grex cōtaminatus est, vel occasione tigni vitiosi tota domus corruit, vt ff. de actio. emp. l. Iulianus in princ.

† octo vnciæ faciūt marcam, Ias.

¶ Sed certe his tribus contrarijs non agitur ad aliquid, quod sit pœna inspecta persona agentis, † sed totum est suum interesse, nam hunc §. intelligo, quando pœnalis est actio ex vtraque parte. Item contra in eo, qui manumisit seruum alienum in præsen tia principis, nam duo mancipia domino, & tria similia dat fisco, & ita in quintuplus damnatur, vt C. de ijs qui a non domino ma. l. fina. item contra in eo, quod dicit lex, si dedi tibi pecuniam, ne mihi calumniam faceres, & ab alio accepisti, vt calumniam faceres mihi, in octuplum mihi teneris, vt ff. de calumniat. l. & generaliter, §. fin. Sed certe primo casu præstatur pœna diuersis, non vni, nec est ibi aliqua præstatio vltra quadruplum, in secundo autem casu nō vna actione habeo octuplum, sed duabus. Item contra in eo, quod dicitur, si dedisti pecuniam, ne mihi fieret calumnia, nam tu repetis quod dedisti, & ego in quadruplum prosequor, vt ff. de calum. si quis ab alio in princip. Sed certe duobus sit præstatio, & neutri vltra quadruplum. Item contra in eo, quod dicit lex, seruum in seruitutem reuocari occasione leuis offensæ, & ita pœna in immensum excedit, vt C. de liber. & eorum l. si manumissus. Sed dic, quod illa est accusatio, non actio. Vel dic, quod non præstatur pœna habito respectu ad rem. Item contra in eo, qui surripuit seruum fiscalem nā damnatur in 12. lib. argenti, & seruo restituendo, vt C. de ser. fugit. l. si quis seruum. Sed ibi non fit relatio ad ipsam rem, vel ad simplum. Est enim hic §. intelligendus, † quando actio est pœnalis, & in pœna ad ipsam rem habetur respectus.

† istam sequuntur Dyn. Nic. Fab. Ang. & Ias.

Libertus tollitur p leuē offensam.

† Idē Nic. Fa. & An. dicit ist Ias. q̃ p̄cedens solutio ē verior & ad istud contrarium.

Item

Item contra sup. de inutil. stipulat. §. alteri. Nam ibi nō inspicitur quanta sit pœna, sed tota exigitur. Sed ibi non habetur respectus ad ipsam rem. Vel dic aliud in pœna conuentionali, vt ibi, quam in legali, vt hic. Itē contra in eo ꝙ dicitur, cum quis emit administrationem. Nam qui accepit pecuniā ab electo, quadruplum reddet, & sua bona confiscātur, & cingulo priuatur, vt in Auth. vt iud. sine quoquo suf. §. sic igitur, in fi. coll. ii. 2. Sed illud fit per accusationē, non per actionem.

¶ Quinque actiones hic positæ dantur ad duplum. h. d. Aret.

¶ In duplum agimus, veluti furti nec [a] manifesti damni iniuriæ ex lege Aquilia, [b] depositi ex quibusdam [c] caussis, item serui corrupti, quæ competit in eum, cuius hortatu consilio-ve seruus alienus fugerit, aut contumax aduersus dominum factus est, aut luxuriose viuere cœperit, aut denique quolibet modo deterior factus sit. [d] In qua actione earum etiam rerum, quas fugiendo seruus abstulerit, æstimatio deducit[e]

SYL. ¶ Dicas breuiter, quod regula est, quod supra, quadruplū pœna legis non extenditur. Primo fallit in l. Aquilia, in qua æstimatio potest excedere in quadruplum, & ratio fuit, vt compescerentur homines, & retraherentur ab occidendis hominibus. Secundo, in auferente clauum nauis, quo regebatur & in auferēte dolo malo quid ex naufragio, quorum ratio est priuilegium naufragis concessum propter frequentiam raptorum. Tertio, in venditione ligni vitiosi, aut pecoris morbosi, cuius ratio est, quia contractus est bonæ fidei. Quarto in l. fina. C. de ijs qui à non do. cuius ratio est, quia pœnæ illæ debentur diuersis personis, quia quādo plures actiones ex eodem crimine oriuntur in diuersis personis, vna non tollit aliam, §. patitur. supra de iniur. Quinto, in calumniatoribus, ad reprimendam eorum audaciam, quia tunc consequitur octuplum. l. & generaliter, §. fina. ff. de calum. sed hoc ideo est, quia super eodem delicto oriūtur mihi duæ actiones, quæ proueniunt ex diuersa radice. Sexto, quando sumus in re inæstimabili, puta in reuocatione serui in seruitutem, nam tunc non habetur respectus ad rem, sed ad nescio quam tacitam conditionem ex lege sumptam, quæ censetur esse in manumissionibus resolutiua libertatis. Septimo, quando per viam solennis accusationis pena imponitur, vt in ementibus administrationes. Octauo potes addere, vbicunque iuratur in litem, quia cum iuretur aliquando ex affectione, potest quadruplum excedere, licet iudex debeat moderari, l. in actionibus ff. de in litem iur.]

** a ¶ In duplum. Furti nec manifesti, vt supra de obligatio. quæ ex delicto nascuntur, §. pœna.

†Et supra §. ex maleficijs.

b ¶ Ex lege Aquilia puta per inficiationem, vt inf. eod. sed furti, ver. at ille. †

c ¶ Ex quibusdam caussis. Veluti quod tumultus, incendij, ruinæ, naufragij causa depositum est, vt supra eodem, §. rei persequendæ.

d ¶ Deterior factus sit. Scilicet in mente, nam si in corpore locū habet lex Aquilia, vt sup. ad l. Aquil. in princip. & hoc siue fiat de bono malus, siue de malo deterior, vt ff. de seru. cor. l. prima, §. persuadere vsque in fin. & l. seq.

ADDITIO. Nota differentiam inter istā actionem serui corrupti, & actionem legis Aquiliæ pro seruo, quia hæc competit, quoties in moribus seruus est deterioratus, sed lex Aquilia habet locū, quando mores non mutantur sed corpus læditur, vt ibi Ang.

* ¶ Verba edicti Prætoris de seruo corrupto refert Vlpianus, lege prima, eodem titulo.]

e ¶ Æstimatio deducitur. Vt omne cum ipsa re damnum dupletur: (i) siue peruenerit res, quam secum seruus portauerat ad ipsum solicitatorem, siue ad alium, vt Digestis de seruo cor. lege in hoc iudicium.

¶ Sed numquid iure actionis fit hæc æstimatio, vel iudicis officio?

¶ Respond. fit iudicis officio, secundum ita fit in actione. Quod metus causa, ff. quod met. cau. l. si cum exceptione, §. primo, & §. quadruplatur.

¶ Glo. communiter damnatur, quod immo totum veniat iure actionis, nec exemplum act. quod met. causa obstat, quia ibi est locus purgationi, quod non est in actione serui corrupti.] SYL.

¶ Sed pro filio corrupto vel pro filia qualiter agitur?

¶ Respond. habet vtilem hanc actionem, † vt ff. de ser. cor. lege vt tantum, §. primo, vnde dicunt, quod veniet interesse patris consistens in operis filij, quia non vult operari, & cum sit corruptus, aliud, quam opera, non potest æstimari, quia liberum corpus non recipit æstimationem, vt ff. de ijs qui deie. vel effu. lege finali, habet enim istam vtilem ac si esset in bonis, & erit in eam, scilicet summam, quam ipse æstimauerit suo iureiurando, vt de actione iniuriarum dicitur, vt supra de iniurijs, §. pœna, & ff. de iniur. lege constitutionibus.

† Sequunt hanc glo. Nic. Fab. Angel. & Ias. & idē in marito pro vxore, secūdū eosdem.

¶ De

SYL. De hoc est casus in l. vt tantum, §. 1. ff. de seruo cor.]

Vel dic, quod primo æstimat iudex summam, ad quam comperit, vt arg. ff. de custo. reorum, l. si quis reum.

ADDITIO.

(i) Scilicet tunc illatum & æstimatum, secus in eo, quod postea sequitur, quod facit, vt ille, qui deflorauit virginem, & persuasit alicui, vt semel vnum malum faceret, non teneatur de fornicationib. cū alijs viris, vel ceteris malis postea cōmissis, vt per Ioan. Fab. & Angel. hic.

Item ex legato quod venerabilibus locis relictum est, secundum ea, quæ supra diximus. a

¶ Actor petens per dolum in libello maiorem quātitatem quam debeat, vt reum maioribus grauet expensis, tenetur in triplo eius damni, quod reus passus est, in quo tripla continetur simplū pro damno. Ang Are.

¶ Tripli vero agimus, † cum quidam b maiorem † vera æstimatione quantitatem in libello c conuentionis inserunt, vt ex hac causa viatores, id est, executores litium, ampliorem summam

a ¶ Diximus. sup. eodem, §. ex maleficijs. ver. item mista.

SYL. ¶ Tripli vero. CASVS. Cum tex. exemplum vnicam ponat, in quo pœna tripli sibi locum vendicat non ex ratione aliqua, sed quia ita legislatori placuit, qui aliquid taxare debebat loco, & nomine pœnæ, nec magis ad triplum quam ad simplum astringebatur non est quærenda aliter ratio dubitandi aut decidendi in ijs, quæ positiui sunt iuris, præsertim cum simus in tex. correcto p consuetudinem, vt dicunt hoc doct. quia hodie nuncijs dantur salaria vel ex publico, vel pro distantia itineris. No. quod dicitur in tex. hīc, quod olim actiones proponebantur in scriptis, & ex hoc dicebantur libelli. Item not. libellum iudicialem dici conuentionalem, quod est notum, & contra tex. in l. in conuentionalibus, ff. de verb. oblig.

b ¶ Tripli. Cum quidam. s. actores.

c ¶ In libello. Hic no. duo. Primo, quod libellus est faciendus in causa, quod est verū iure nouo, vt hic, & C. de epis. & cler. auth. generaliter, & C. de lit. contest. Auth. offeratur, nisi in quattuor casibus, quos no. in Auth. de manda. prin. § sit tibi. coll. 3.

¶ Vide gl. ad quam semper recurritur ī verbo, libellum. in §. sancimus, in Auth. de exhib. reis in c. fi. de re iud. lib. 6 Spec. in tit. de lib. concep. §. nunc videndum. vbi enumerat 46. casus, in quib. non requiritur libellus.

¶ Aliud est iure veteri. † nam tunc non fiebat nisi ex voluntate. vt ff. de eden. l. 1. nisi in casu, vt C de digni. quoties lib. 12.

† In cā ciuili, secus in criminali. Fab. Pla. Ang. & Ias.

¶ Adde quod gl. vera est præterquam in criminalibus nam etiam iure veteri fiebant libelli de necessitate, lege libellorum, ff. de accusat.

¶ Item secundo nota quod quantitas certa est in libello comprehendenda vel res, & ita etiam in personali actione debet actor certificare reum, vt hic, & in Authēt. de litig. § ad excludendas, coll. 8. & ff. de rei vendicat. si in rem, §. & si vestimenta. † Tertio no. quod sportulæ, vel salaria, quæ dabantur executoribus, id est, nuncijs, qui faciunt homines repræsentari, & aliàs qui faciunt huiusmodi citationes p suis officijs, dabantur secundum quantitatem petitā, vt hic dicit. Sed hodie magis secundum consuetudinem † vel longitudinem itineris, ut C. de episc. & cler. auth. sed hodie. Et dicas quod hic dicitur, ex hac causa, esse causatiue non consecutiue dictum.

† Istam secūdū partē sequuntur Ang. & Ias.

† Intellectū huius §. exponit præter ceteros Alc. li. Dispū. 3. c. 17.

† aliàs uera æstimationis.

† Idē Iac. licet Fab. & Ang. dicant q est de iure.

* Vult dicere gl. quod hic §. procedit, cū quis dolose petijt maiorem summam, vt reū maioribus sportulis grauaret, non sine dolo, sed tamen nō ideo minus hoc ipsum damnum passus est, & hanc gloss. magis sequuntur Doct.

¶ Sed istę sportulæ, quæ iudicibus dabātur, certæ sūt, nec crescunt, licet quantitas petita sit magna, nec decrescunt licet si parua † vt in Authē. de iud. §. ne autem, coll. 6 Item no. quod reus soluebat huiusmodi sportulas, vt hic, & C. de episc. & cler. auth generaliter, sed actor ei restituebat, nisi iusta causa eum vocasset. vt ff. de iudicijs eum quem temere. hīc nota adhuc, quod huiusmodi sportulæ quibusdam protius remittuntur, vt pauperibus vt in Auth. de māda. princip. §. oportet, colla. 3. à quibusdam pauciores exigebantur, vt à clericis, vt C. de epis. & cler. cunt clericis, & auth. ibi posita, sed hodie. Alijs autem per priuilegium principis viuentis remittuntur in totum vel pro parte, vt C. de fruc. & li. expen. l. fi. Sed quæro si hæ personæ, quæ habēt priuilegium, id est de non soluendo sportulas sportulas soluant, an habeant actionem in triplum? Dicunt quidam, quod sic, ne fauor noceat eis, vt C. de le. & constitutio. q fauore. Alij dicunt quod non, quasi suo iuri & priuilegio stulte renūciauerint, cum volentes soluerint, quod possunt, vt C. de pact. l. si quis in cōscribendo quod verius est. † Si autem inuiti exacti sunt, in quadruplū contra exactorem uel executorem agitur, ut infra eodem, §. quadrupli. Sed cum hodie caueatur de duplo restituendo, vt in Authent. de executo. §. 1, colla. 7, uidetur corrigi quod

† dummō excedat sūmam centū aureorum Fab. Pla. Ang. & Ias.

† Idē Ias. quicquid dicāt. Pla. & Ang.

ING

Actio nul la hodie datur in triplum.

hic dicitur. Vnde hodie nulla est actio in triplum, quod verum puto. Sed alij dicunt. si cautio est omissa, habet locum quod hic dicitur, alias habet locum Authen. prædicta.

ADDITIO.

† al. nō est certum.

Hæc communiter reprehenditur, quia ille §. 1 in Authen. de executo. & Authent. libellum, C. de litis contestat. loquuntur in diuersis tit. a tex. nostro, vide hic per Dominum Ias.

a ¶ Sportularum. Ideo sic dicuntur, quia in sportulis quibusdam oblationes huiusmodi ponebāt. Est autem genus vasis sportula, vel sportarum.

SYL.

* ¶ Aliter interpretatur Alciat. lib. tertio Dispunct. cap. 17.

* ¶ Illud quoque cognitu dignum est, vt quod idē Alciat. scribit in l. pecuniæ, de verbo. sign. olim in iudicijs, lite ipsa contestata, moris fuisse deponi in æde sacra sportulā, in qua pecunia erat, quam qui vicisset, lucrabatur, & quia deinde cœptum est ex huiusmodi ære iudicibus honoraria persolui, sportulas iudicium inde nomen traxisse.

b ¶ Reus. aliç sportulæ. quæ iudicibus præstabantur, ab vtroque præstabantur, vt in Auth. † vt iudi. sine quoquo suffra. §. volumus, coll. 2. item istç sportulç quæ dabantur executoribus, dabantur ante litem contestatam, id est porrecto libello, istç aliæ in contestatione causç † dabantur iudicibus, vt in Auth. de exhib. reis, §. sancimus, coll. 5. & de iudic. §. ne autem circa hoc labor. coll. 6.

† Melius probat in §. ne autē, in Authē. de iud.

† Quo ad medietatē alia medietas in ff. c. Ange. & Ias.

c ¶ Consequetur. Conditione ex hac lege Græca, vt subijcit, quæ erat in alio Codice: non autem est in eo, quem habemus. Et patitur actor hanc pœnā tripli, siue sine dolo, siue cum dolo inferuit, & sic causatiuē, vel consecutiuē dicitur. † Sed nōne etiam causam amittit, vt C. de plus pet. l. 1. Sed certē ibi plus deliquit, quia in certamine negotij eam ... tionem de petitis exegit, vnde grauius punitur, vt argum. ff. de offi. præsi. D. Iuus.

Hęc ele... cit cōtra ... tium eius quod supra dicitur, & ideo reprobat.

d ¶ Codice. quem non habemus.

e ¶ Ex lege condictitia. Lex quædā erat, quæ condictitia vocabatur, & sub se quasdam constitutiones habebat, vt hic, & infra eo. §. proxi. vers. item ex lege condictitia, Accur.

sportularum [a] nomine exigerent. Tunc enim id, † quod propter eorum causam damnum passus fuerit reus, [b] in triplum ab actore consequetur, [c] vt in hoc triplo etiam simplum, in quo damnum passus est, connumeretur. Quod nostra constitutio introduxit, quæ in nostro Codice [d] fulget, quam proculdubio † certum est ex lege condictitia [e] emanare.

¶ Quadrupli. CASUM non expedit figurare in declaratione terminorum præsertim declaratorum in §. sequens, & in §. ex maleficijs. In §. enim nostro nihil aliud superest declarandum, nisi ea, quæ concernunt materiā actionis, quod metus causa, & cōdictionis ex lege contra exe cutores plus debito exigentes. Nota primo, quod pœna furti manifesti est quadruplum. Item, quod eadem pœna tenetur metū inferens. Item calumniatores & delatores, quod pecunia accepta aliquē deferunt, vel accusant. Item, quod cōtra executores magistratuum, qui plus statuto sibi pretio exigūt, agitur condictione ex l. ad quadruplum. Itē, quod pœna furti nec manifesti, serui corrupti l. Aquiliæ, legatorum piorum non solutorum, est dupli, sed in hoc differunt, quia in furto non manifesto & seruo corrupto ab ipso principio pœna est duplex in l. Aquilia, & legatis pijs non solutis duplum venit ita demum, si debitor negauerit, & sic venit. ex accidenti. Item quod citationes debent fieri iussu magistratuum, & sic de commissione.

¶ Iste §. summatus est cum §. omnes autem, tamen in specie dicit hoc: Quatuor actiones hic positæ dantur ad quadruplum. Angelus.

¶ Quadrupli autem agitur, veluti furti [f] manifesti: item de eo, quod metus [g] causa factum sit, deque ea [h] pecunia, quæ in hoc data sit, vt is, cui datur, calūniç causa negotium [i] alicui faceret, vel non

f ¶ Furti. Facit sup. de obliga. quæ ex delic. nascun. §. pœna. Accur.

g ¶ Quod metus. scilicet actio, quę ex contumacia fit in quadruplum, vt infra eod. §. item actio. & vsque ad annum tantum, post annum in simplum, vt ff. quod met. causa, si cum exceptione, § 1.

h ¶ Deque pecunia. Scilicet actio in factum de calūniatoribus annalis in quadruplum, & perpetua in simplum, vt ff de calum. l. 1. in prin. & §. 1. quæ locum habet, si do alicui aliquid, vt calumniose † aliquem vexet. datur enim actio in factū ei, ob cuius malum data fuit, non autem danti. Item danti, quando dedit, vt sibi negotium per calumniam non fieret, vt hic, & ff. de calumn. l. 1. & l. & generaliter, §. fin.

Actio in factum de calūniatoribus.

† In indicio, secus si extra iudiciū. Fab. licet Ias. contra.

i ¶ Negotium. i. malum.

* ¶ Adde, vt quis hac actione teneatur, satis esse, illum pecuniā accepisse calumniæ causa, tametsi nulla postea sequatur calumnia. l. 3. §. 1 ff. eodem. Vtrum autem totum quadruplum sit pœna, an in eo insit simplum dic

dic, vt notatur per Accurs. l. in hæredem, §. vlt. ff. eodem.

a ¶ Lege condictitia. De qua dic, vt sup. eod. §. tripli. in fi. §. diximus.

b ¶ Constitutio. Quam non habemus.

c. ¶ In quadruplum. Cuius quadrupli iure nouo triplum † fisco simpli damnum passo datur, vt in Auth. vt lit. iu. in exor. lit. §. & hoc quoq;. col latio. 9. & petitur per conditionē ex hac lege quam nō habemus, cum nō sit cautum quo genere actionis agam°, † vt ff. de condictio. ex lege, l. prima.

† Imò totū applicatur parti. Ang. & Ias. licet Fab. contra.

† Istam gl. sequuntur cōiter Doctō.

d. ¶ Constitutionis. Prædictæ, quam non habemus.

e. ¶ Normā. i. formā. Certa enim erat forma in constitutione, quam nō habemus.

f ¶ A reis. i. conuentis.

g ¶ Sed furti. Omnimodo. De actione furti cōstat, quod semper est in duplū, vt hic, & supra de obligat. quæ ex delicto nascū. §. pœna autē. item de actione serui corrupti, nisi in casu, vt quando marito in vxorē datur, & econtra, vt hic & ff. de ser. corru. l. doli verbum, §. hæc act. & l. fin. Vel dic omnimodo. id est siue neget, siue non; non autem in omni persona.

Furti actio semper est in duplum.

ADDITIO. Quid importet dictio, omnimodo, traditur per Bart. in l. fi. §. cum exceptione, §. quatenus, ff. quod met. causa. & in l. Græcę, §. illud, ff. de fideiuss. Ac etiam importat perpetuitatem actus, vt not. glos. 1. & ibi Pet. de Anchar. in clem. 1. de vita, & honest. cler. Ang.

h ¶ Depositi. Aliàs est in litera, de dolo depositi, & tūc dic actionem depositi propter dolum, nam vtraque non potest habere locum simul, scilicet de dolo actio, & depositi, vt ff. de dolo, l. 1. §. 1. aliàs non est de dolo, & tunc plana est litera.

faceret. Item ex lege condictitia a nostra constitutio b oritur, in quadruplum c cōdemnationem imponens ijs executoribus litium, qui contra nostrę constitutionis d normam e à reis f quicquam exegerint.

¶ Differunt inter se actiones, quæ dantur ad duplum. Ang.

¶ Sed furti quidem nec manifesti actio, & serui corrupti, à ceteris, de quibus simul locuti sumus, eo differunt, quod hę actiones omnimodo g dupli sunt, at illæ, id est, damni iniuriæ, ex lege Aquilia, & interdum depositi, h inficiatione duplicantur, i in confitentem autem in simplum dantur. Sed illa, k quæ de ijs competit, quę relicta venerabilibus locis sunt, non solum inficiatione l duplicatur, sed etiam si distulerit relicti solutionem† vsque quo iussu magistratuum nostrorum conueniatur, in cōfitentem vero, & antequam iussu magistratuum conueniatur, soluentem, simpli redditur.

† aliàs quousq;.

¶ Differunt inter se actiones, quæ dantur ad quadruplum. Angelus.

¶ Item actio de eo, quod metus causa factum sit, à ceteris, de quibus simul m locuti sumus, eo differt, quod eius natura tacite continetur, vt qui iudicis iussu ipsam rem actori restituat, n

i ¶ Duplicantur. Scilicet si legitimis probationibus non iureiurando conuincantur, vt C. de l. Aquilia, l. contra, & ff. de iureiuran. l. eum qui.

ADDITIO. Et sic probatio per iuramentum non censetur legitima. Adde aliam glossam in l. cū de indebito, in principio, vt in verbo, legitimis, ff. de probatio. Iason.

K ¶ Sed illa. scilicet actio ex testamento. Et construe, sed illa actio scilicet ex testamēto, quę scilicet actio cōpetit de ijs, quæ sunt relicta venerabilibus locis, duplicatur nō solum, &c.

l ¶ Inficiatione. Bene dicit inficiatione, quia si confiterentur, non tenentur, vel si iussu iudicis distulerit actori, quia exonerat eū à probatione, ff. de iureiur. eum qui.

Dic quod nō est necessaria nisi vna sententia, quis duæ possint fieri. Ang.

m ¶ Hæc actio. Simul. Cautè ponit illud simul. i. vna cū eis, de quibus aliàs dixit, vt supra eodem, §. quadrupli.

n ¶ Restituat. Vsque ad diffinitiuam sententiā, quod intellige de secunda sententia. Nam in actione, Quod metus causa duę fiunt sententiæ. Prima de restituenda re, alia de dando quadruplo, re computanda in eo, vt ff. quod met. cau. l. si cum exceptione, §. hæc autem.

¶ Adde, quod potest fieri condemnatio in vna tantum sententia hoc modo. Cōdemno te ad restituendam rem per metum habitam, & si infra certum tempus non restitueris, condemno te ad quadruplum, secundum Bart. in d. §. hæc autem.] SYL.

¶ Sed numquid vtraque est diffinitiua? Dic q; sic, quia vtraque diffinit controuersiam, vt ff.

vt ff. de re iu.l.1. Alij esse dicunt admonitionem quandam primam sententiam, vt in Authét. de hæred. & falc. §. si quis autem nõ. collat. 1. & ex eo, quod per primam sententiã admonetur, & tãdiu expectatur qui metũ intulit, ideo dicitur hæc actio arbitraria, vt inf. eo. §. prçterea.

SYL. ¶ Adde, quod dicitur diffinitiua, quia diffinit negotium, sed alio respectu potest potius dici executio primæ sententiæ, quam noua sententia diffinitiua, secundum Bart. in l. Titia col. 2. ff. de accu.

absoluatur: [a] quod in ceteris [b] casibus non est ita, sed omnimodo quisque in quadruplum condemnatur, quod est & in furti manifesti actione.

¶ Quinta diuisio actionum: Omnes actiones, exceptis ijs quæ hic in textu, & gl. enumerantur, sunt stricti iuris. Aret.

¶ Actionum [c] autem quædam bonæ fidei sunt, quædam stricti † iuris. Bonæ fidei [d] sunt hæ: ex empto, ven-

a ¶ Absoluatur. Scilicet a præstatione quadrupli.

b ¶ In ceteris casibus. Qui enumerantur supra eo. §. quadrupli. Accur.

Diuisio. ¶ Actionum. Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulam generalem. Secundo in specie ponit, quæ sunt actiones bonæ fidei. Tertio, quod licet olim esset dubitatio, tamen hodie clarum est, quod petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, Bonæ fidei. Tertia ibi, Quamuis. Aret.

SYL. ¶ Actionum autem quædam sunt bonæ fidei. Casum non expedit figurare nisi literaliter, quia Imperator stat tantum in declarando quæ sint actiones bonæ fidei, & dum posset dubitari, quare Imperat. appellauerit stricti iuris, & non malæ fidei, diuidendo ab oppositis, quod aliç sint bonç fidei, aliç malæ fidei, vel quædam largioris iuris, quædã stricti, potestis ex communi aliorum sententia respondere, quod hic liber directus est iuuenibus, in quo Imper. non considerat naturam verborum, sed effectum tantum. Et dum similiter dubitari posset, quare hæ magis sint bonæ fidei, quam aliæ, non potestis aliter rectius respondere quam quia ita Iulatori placuit, vt declarat hic Iaso. No. ergo ex hoc tex. primo quod actiones hic enumeratæ sunt bonæ fidei, & actiones, quæ non continentur in hoc text. & in eo non numerantur, non sunt bonæ fidei, & quod valet hoc argumentum, actio non enumeratur in §. nostro, ergo non est bonæ fidei, quod intellige non solum in actionibus directis, sed etiam in contrarijs, quia ipsæ etiã sunt bonæ fidei. Item no. figillatim singulas actiones hic enumeratas esse bonæ fidei. Itẽ. quod hodie petitio hæreditatis, sublata antiqua dubitatione, est bonæ fidei.

c ¶ Actionum. Hæc est quinta diuisio actionum. Sed quare actionum dicit, & nõ contractuũ? Resp. quia generalius & plenius loquitur dicendo, actionum, quam contractuum.

d ¶ Bonæ fidei sunt hæ. † Scilicet 17. actiones, quæ numerantur in hoc §. & seq. bonæ fidei sunt, aliæ autem omnes sunt stricti iuris. Nam quãquam hic non inueniam, stricti iuris eam iudicabo † quia posito vno de contrarijs, & omnia alia intelligẽda sunt, vt sup. de iis, qui sui vel alie. iu. sunt in princip. ver. videamus.

* Adde hoc falsum in actionibus contrarijs, quãuis posset dici satis comprehendi, cum non specificatur magis de directis, quam de contrarijs.

* Et sciendum est, quod quæcunque actiones ex contractu principis oriuntur, bonæ fidei sunt, licet aliás stricti iuris sint, Dec. in c. 1. in 2. lec. de cõstit. & in c. 1. col. 1. de prob. Sed quare magis hæ dicuntur bonæ fidei quã aliæ? numquid ideo, quia possit esse mala fides in alijs? Respon. non, quia in omni contractu debet bona fides interuenire, vt C. de act. & oblig. l. bonam fidem, imò si interueniat dolus in contractu bonæ fidei, qui det causam cõtractui, non valet ipso iure, vt ff. de do. l. & eleganter. in princ. Sed in contractu stricti iuris purgatur per actionem, vel per exceptionem doli, vt C. de inuti. stip. dolo. Si vero incidit in contractum, in bonç fidei. purgatur per actionem ex eo contractu, vt ff. de actio. empt. & vend. l. Iulianus, §. si venditor, sed in stricti iuris, de dolo agitur, vel excipitur, vt dictum est. vt ff. de dolo. & eleganter. §. non solum, & ff. de verb. obli. l. si quis cum aliter. †

¶ Hæc opi. communis est quamuis contrarium tenuerint Vltramontani.]

¶ Cum ergo dolus vbique puniatur, vel mala fides, ad quid bonæ fidei istæ dñr? Respõ. aliç stricti iuris, dicuntur, quia non venit in eis, nisi quòd stricte exigit natura actionis. Vnde non veniunt vsuræ ex mora in cõtractibus stricti iuris, vt ff. de negot. gest. l. quia tantũdem, & C. de vsu. l. 3. & de condict. indebi. l. 1. sed in contractibus bonæ fidei sic, vt ff. de act. emp. Iulianus. §. ex vendito. & ff. de vsu. mo: a. §. in bonæ fidei.

¶ Adde, quod hæc glos. non respondet ad propositum, dubitat enim quare hæ actiones hic enumeratæ dicantur magis bonæ fidei, quam aliæ, & non eur aliæ dicũtur stricti iuris, secundum Ias. hic.]

¶ Itẽ in actionibus stricti iuris fructus non veniunt ex mora, si petam, quòd non fuit meum, nisi a tempore litis contesta. tunc. n. Instit. Nn in-

† Similis gl. in c. cũ venerabilis in ver. bonæ fid. de except.

† Gl. pcedit in dicte ctis actionibus non in contrarijs bo. fidei, scdm Io. Fab. & Ang hic.

† Vtrum hẽat locũ iste tex. secundũ ius canonicũ vide Iaso. in l. cũ postea quã. in 2. not. C. de pac. & in l. & si post. in vlt. col. ff. si qs caut.

† Sed si cõ SYL. tractus sit duplex pu ta quia in contractu bo. fi. inter cessit stipulã, tunc dolus dãs cãm contractui an nullat ipso iure, vt per Bal. in d. l. dolo.

incipiunt venire fructus ex mora. Sed si petam quod aliquando fuit meum, veniunt fruct⁹ ex mora. secus in bonæ fidei iudicijs, vt ff. de vsu. videamus, 2. §. si actionem.

SYL. ¶ Adde, quod Alexand. in l. si marito, §. fin. ff. solut. matr. dicit, quod ista glo. communiter damnatur, quia iure non probatur.

Item non venit interesse. si rem dari est in obligatione, secus si rem tradi, vel factum, vt ff. de verb. obl. vbi autem, §. fi. & l. si fundum & ff. de re iud. l. si quis ab alio. §. fi. quæ veniunt in bonæ fidei iudicijs, vt ff. de act. emp. l. 1. in princ.

** Hanc gl. quæ habet, quod in obligationibus facti quis non compellitur præcise facere. sed soluendo interesse liberatur, limita non procedere vbi interuenisset iuramentum nec in sententia qua quis condemnatur ad faciendum aliquid, quia tunc præcise illud facere tenetur. vt hic traditur per Ias.]

SYL. ¶ Adde quod hæc glo. in fi. communiter reprobatur, vt per Ias. hic.

Ista ergo omnia, quæ vicem obtinent accessionum, nō veniunt in contractibus stricti iur. nisi vt dictum est. Nec obst. quod veniunt ista in arbitrarijs, quæ sunt stricti iuris, quia iudicis officio veniunt non iure actionis, vt inf. eo. §. preterea, & § sed istæ. in fi. Sed in bonæ fidei iure actionis † veniunt, præter vsuram, quæ venit ex mora officio iudicis, vt C. deposit. l. 4. & ff. de neg. gest. l. quia tantundem. Item in bon. fidei veniunt ea, de quibus nec actum, nec cogitatum est, vt rutta, cæsa, & similia, vt ff. de actio empt. fundi, § si ruta, † & C. de actio. emp. & ven. per to. Item ex hoc §. nota quādam differentiam circa compensationem, quam dic, vt inf. eo. §. in bon. fi. Patet ergo, quod exuberātius & pinguius iudex officium suum ad ea, quæ bonæ fidei sunt, extendit, quā in contractibus stricti iuris, & facit sup. de oblig. quæ ex consensu in fin. & ideo dicuntur bonæ fidei, & aliæ stricti iuris.

Actionū arbitraria rū notitia.

† Et est effectus, quia tunc si iudex omittat in sñia condemnare, nihilominus possent pe ti iure actionis, secus si veniret officio iudi. vt est glo. in l. nō solū in verbo cauere, ff. de rel vend.

¶ Adde Ias. in l. 1. col. 2. C. de ind. vbi late disputat de veritate huius glo. quæ communiter damnatur, secundum Alex. in l. si marito. §. fi. ff. sol. matr.]

Additio. **

† Gl. dicit cōtra illū tex. vnde merito reprobatur Ias.

¶ Vnde de talibus dantur tales versus: Empti, conducti, mandati, depositiq;, Pignoratis, circundæ, communi, pro socioque, Dotis, & hæredis, tutelæ, commoda, gestor. Præscriptis verbis, si mutat. fine. Ilicitur. Ista bonæ fidei sunt, stricti cetera iuris. Vide gl. fere similem in c. cum venerabilis, extra de except.

** Actiones stricti iuris. Martianus vocat actiones stricti iudicij, l. in actionibus de in lit. iur.

a ¶ Depositi. Hanc actionem dicunt quidā esse stricti iuris in quatuor casibus, qui nu-

dito, locato, conducto, negotiorum gestorum, mandati, depositi, [a] pro socio, [b] tutelæ, [c] commodati, pignoratitia, [d] familiæ [e] erciscundæ, communi diuidundo, [f] præscri-

merantur, ff. depo. l. 1. §. 1. Sed Io. contra. Et datur in duplum cōtra eum, qui depositum suscepit, de eo quod dolo fecit, sed in hæredē defuncti, ex dolo defuncti datur in simplū, vt in d. §. 1. aliàs semper tenetur in simplum qui depositum suscepit. Et est ratio, quare pl⁹ puniatur in p. dictis quatuor casibus, qui nu merantur, ff. depo. quia grauius est fidem fallere ei, qui ex necessitate deponit, quam qui ex volūtate, vt d. l. 1. § merito. Sed numquid in his casibus est bonæ fidei? Dicunt quidam quod non, arg. ff. de preca. l. 1. Nos contra, & dicimus, quod sit bonæ fidei, nam cum lex non distinguit, nec nos distinguere debemus.

¶ Hæc gl. communiter approbatur per doct. hic.] SYL.

b ¶ Pro socio. Quæ est vtrique directa ab vtraque parte, vt inf. de pœ. te. litig. § ex quibusdam.

c ¶ Tutelæ. Sed cum istæ tam contrariæ quam directæ inueniātur, numqu omnes sunt bonæ fidei? Respō. sic in dubio cum fauor sit extendendus, vt ff. de libe. & posthu. l. cum quidam.

¶ Adde quod glos. communis est, sed alia melior ratio allegari potest, eo quia in iudicijs seruanda est æqualitas. l. si cum dies, §. pen. ff. de arbit. SYL.

** ¶ Quid in actione Protutelæ? & videtur dicendum, sequi naturam actionis tutelæ, l. 1. §. in protutelæ, & l. penul. ff. de eo qui pro tut. neg. gest. in quam opi. inclinat Ias. fauore pupillorū & ex ratione huius glo. sed Dy. Io. Fab. & alij contra.]

d ¶ Pignoratitia. Tam directa, quę debitori datur soluto debito. vt sup. quib. mo. re contrahi. obl. §. fi. quam contraria, quę datur creditori. vt ff de pign. actio. tutor. §. contrariā. Actio pignoratitia ē duplex.

** Adde quę annotaui, sup. d. §. fi. ad glo. in ver. actione pignoratitia.]

ADDITIO. Quæ pignoratitia datur debitori contra creditorem ad repetēdum pignus traditum, & nascitur tempore solutionis, vel satisfactionis crediti quomodocunque de voluntate ipsius creditoris factę. vt l. si rem. §. omnis & ibi glos. Bart. & doc. ff. de pig. act licet nascatur ex contractu dudum facto & inito, vt sup. quib mod. re contrah. oblig. § fi. secundum Ang.

e ¶ Familiæ erciscundę. Quæ inter cohæredes datur, vt ff. fam. ercis. l. 1. & sup. de oblig. quæ ex quasi contractu, §. idem iuris.

f ¶ Communi diuidundo. Quæ datur inter eos, qui habēt rem communem cum societate, vel sine. vt diuidatur. vt supra de oblig. quæ ex quasi contractu, §. item si inter aliquos. & no. sup. eodem, § quædam. Sed quid de actione finium regundorum? Respond, qui-

Actio cōi diuidūdo. Actio. fi. reg. est stri cti iuris.

quidam idem propter similitudinem, quam habet cum his duabus, vt supra eo. §. quædam actiones. Sed contra dico. † cum hic de ea non inueniam, & potest esse ratio, quare secus sit in ista, quam in alijs duabus, quia in ista id, quod pure est meum potest alteri adiudicari, vt ff. fini. regun. l. 2. in fin. sed in alijs duabus cõmunis res, nõ propria adiudicatur. vt inf. de offic. iud. §. fina.

† Cũ ista opinione cõiter trãseũt Doc.

† Ad intellectũ, vide For. in l. iuris gen. in princ. col. 13. ff. de pact.

SYL.

† aliàs siue inter.

¶ Adde quod melior est ratio, quia in fami. ercisc. & communi diuidun. iudicio est quædam tacita societas, de qua dirimenda tractatur. vnde sicut actio pro socio, cuius naturam hæ actiones sequi videntur, est bo. fidei: ita debent esse illæ duæ participantes de natura eiusdem, quę ratio cessat in iudicio finium regundorum.

ptis † verbis, quæ de [a] æstimato proponitur, & [b] ea, quæ ex [c] permutatione † competit, & hæreditatis petitio. [d] Quamuis enim vsque adhuc [e] incertum erat † inter bonæ fidei iudicia connumeranda hæreditatis petitio † esset, an non, nostra tamen constitutio [f] aperte eam esse bonæ fidei disposuit.

¶ Actio rei vxoriæ, quæ olim pro dote competebat, est hodie transf-

Æstimatæ rei cuius est periculum.

a ¶ De æstimato. Vt si tibi rem meam do, & æstimo tibi eam 10. vt aut rem aut 10. reddas, si vero plus vendas, tuum sit, & est tuũc periculum accipientis indistincte, vt hic, & ff. de æsti. act. l. 1. in fin. Si vero sic dixi, Rem aut æstimationem reddas, tunc distinguatur, quis rogauerit, vtrum ego te de vendendo, aut tu me de tradendo, vt sit periculum rogantis, vt ff. de pręscrip. verb. l. si gratuitam §. primo.

b ¶ Et ea. s. actio pręscriptis verbis.

Actio quæ nascitur ex permutatione.

c ¶ Ex permutatione. † Quæ nascitur re demum altera parte secuta, & tunc non ex traditione rei, sed ex pacto dudum apposito. s. nascitur, vt C. de rer. per. l. ex placito. Sed cum istis duobus casibus sit bonę fidei, quęro vbi stricti iuris erit? Respon. vbi datur ex pacto in continenti apposito, quod euenit, vt ff. de pact. l. iuris gentium. §. sed cum nulla, & §. quinimmo. Et est ratio, quia non inuenio, quod sit bonæ fidei, nisi in duobus casibus. item in cõtractibus tribus innominatis, do vt facias, facio vt facias, & in tertio, de quo diximus do, vt des † quod est permutatio. In primis enim duobus pręscriptis verbis actio est stricti iuris, sed in tertio est bonæ fidei, vt hic dicitur. in quarto contractu innominato scilicet facio vt des, de dolo agitur, non præscriptis verbis, † vt ff. de præscr. verb. naturalis, §. quod si faciam, vt des. item in omni contractu, vbi est incertum de nomine actionis habet locum hæc actio, & est stricti iuris, vt ff. de præscript. ver. l. 2. 3. & 4. Sed quid de actione in factum numquid est bonæ fidei? Resp. quatuor sunt genera actionis huius in factum. † Vnum, vt detur ex omni edicto, vel interdicto prætoris, vbi nõ dedit prætor certum actionis nomen, vt inf. de interdi. § fi. & ff. nau. cau. sta. l. & ita (aliàs incip. idem ait.) §. ex hoc edicto. Secundum, vbi datur in subsidium legis Aquiliæ, vt sup. de l. Aqui. §. fi. Tertium, vt detur vbicunque præscriptis verbis actio datur, & tunc eadem, est quod actio præscriptis verbis, vt ff. de præscrip. verb. l. 1. i fin. Item quarto dicitur in factũ, quæ est ex varijs figuris causarum, vt C. de sacr. eccl. l. sancimus, quarum genus nõ potest sub regula comprehendi, sicut nec mora, vt ff. de vsur. mora. in princ. Numquid ergo est stricti iuris semper? Respon. sic, cum non inueniam, quod bonę fidei sit. Sed quidam dicunt, quod in tertio casu, vbi loco præscrip. verbis datur, quæ competeret ex permutatione, vel æstimatione, sit bonæ fidei, quod est falsum, quia in omni contractu, vbi certum debetur, habet locum certi condictio, ff. si certum pet. certi condictio, & tamen nemo dicit aliquã condictionẽ esse bonæ fidei. Item quid de actione præscriptis verbis, quæ pro precario datur? Dicunt quidam quod bonæ fidei est, vt ff. de precar. l. 2. §. hoc interdictum. Sed contra dico, † quia non inuenitur, quod sit bonæ fidei, vt ff. de precar. l. 2. §. hoc interdictum.

† Adhanc glos. vide Fort. vbi su. col. 12 qui eã improbat.

† Quñ ab vtraq. parte est certa spés pstanda, aliás secus Ias.

† Qñ verũ vbi ex facto meo nihil tibi adẽ, aliás secus vt p Iaso. hic ponẽtẽ ẽt qualiter ex pmutatione plures & diuersę, & ad diuersa tendentes competant actiones.

† Sim. gl. inf. de in ce. d. §. vl.

† aliàs ãt siue non.

† ista cõiter approbant doct. hic.

¶ Plurima fuissent examinanda circa hanc glo. sed superant vires additionis, ideo iuuenes stent cum dictis per gl.

ADDITIO. Nisi tale pactum sit æstimatio vel permutatio, vt quia ab vtraque parte sit species certa præstanda, quia tunc talis actio præscriptis verbis vt bonæ fidei. Ias.

d ¶ Hæreditatis petitio. Quæ datur contra possidentem pro hęrede, vel pro possessore, vt ff. de peti. hære. l. regulariter, & l. seq. & l. qui interrogatus.

** ¶ Hoc loco, pro hęrede possidere dicitur qui putat se hæredem esse, pro possessore vero possidet prædo, l. pro hęrede ff. eo. nam contra titulo possidentem non datur regulariter, l. hæreditatẽ. C. in quib. cau. ces. long. temp. præscri. quod tamen fallit in aliquib. casibus ibi annotatis per gl.

e ¶ Vsque adhuc. i. vsque ad tempora huius legis, vel nostræ constitutionis, de qua statim memoriam facit.

f ¶ Constitutio. vt C. de peti. hæredi. l. fi. in fin.

¶ Fuerat. CASVS ita potest figurari. Quærebatur, an actio ex stipulatu pro dote esset bonæ fidei, vel stricti iuris, & videbatur, quod eius debeiet stricti iuris, quia actio ex stipula-

tu est stricti iuris, nec enumeratur in §. præceden. contrarium deciditur per Imperator. & in text. assignatur ratio decisionis in illis verbis. Actio quæ pro ea introducta est, quæ nihil aliud inferunt, nisi quod ex quo hæc actio subrogatæ fuit per Imperator. in locum actionis rei vxoriæ, quæ erat bonæ fidei, merito ista actio ex stipulatu, quæ alias est stricti iuris, debuit fieri bonæ fidei ratione subrogationis, cuius natura est facere, quod in subrogatū transeant omnes qualitates primordiales eius in cuius locum subrogatur. Nota igitur, quod olim dabatur ad dotes exigendas duæ actiones, altera, quæ dicebatur rei vxoriæ, altera ex stipulatu, quando stipulatio intercedebat.

fusa in actionem ex stipulatu cum omni suo iure, quæ actio est priuilegiata respectu hypothecæ, & prioritatis, seu prælationis. h. d) Azo.

¶ Fuerat antea, & rei vxoriæ [a] actio vna ex bonæ fidei iudicijs, sed cum pleniorem esse ex stipulatu [b] actionē inuenientes, omne ius, quod res † vxoria antea habebat, cum multis diuisionibus in actionem ex stipulatu, quæ de dotibus exigendis proponitur, † transtulimus, [c] merito rei vxoriæ actione sublata, ex stipulatu actio, quæ pro ea introducta est, naturam bonę fidei iudicij tantū in exactione dotis meruit, [d] vt bonæ fidei sit. Sed

Item, quod actio ex stipulatu, propterea quia subrogatur in locum actionis rei vxoriæ, effecta est quo ad dotem exigendam bonæ fidei.

Itē, quod actio dotis habet priuilegiū tacitæ hypothecæ, quia bona mariti sunt tacite obligata pro restitutione dotis, qđ etiam intelligas esse & econuerso, vt etiam maritus habeat tacitam hypothecam in bonis vxoris pro consecutione dotis, lege prima, §. primo, C. de rei vxo. actio. Itē, quod mulier habet non solum priuilegium tacitæ hypothecæ, sed prælationis, vt scilicet præferatur cūctis creditoribus antiquioribus mariti. Itē, quod priuilegium tacitæ hypothecæ est, indultum actioni, non mulieri.]

a ¶ Rei vxoriæ actio. Nomen erat actionis. Vel dic, quod factum denotat. i. rem ipsam, vel quia pro re vxoris competebat soluto matrimonio.

b ¶ Ex stipulatu. Quæ similiter pro dote datur.

Actio ex stipulatu pro dote competit marito & vxori. SYL.

c ¶ Transtulimus. Vt C. de rei vxo. action. l. 1. in princip. & competit hæc actio ex stipulatu siue marito, (1) vt ei dos detur, siue vxori, vel patri eius, vt restituatur.

¶ Aduerte, ne te decipiat hęc glo. dum vult, quod hæc tacita actio ex stipulatu subaudita ab Imper. competat etiam patri, quia si intelligas de illa actione ex stipulatu, quæ est communis, patri, & filię, glo. bene procedit, sed intelligat de actione ex stipulatu, quæ competeret patri particulariter glos. esset falsa, quia quamuis omnes alij etiam extranei habeant hāc actionem subauditam, tamen pater nō habet specialiter hāc actionem nisi sibi eam specialiter stipulādo quęsierit, tex. est in l. auia. & ibi gl. no. C. de iure dot. & ratio vera est, quia cum patri pro uiderit lex de actione ex stipulatu præsūpta cōi patri, & filiæ, non expediebat vlterius eidem prouidere quod nō est in matre, auia, vel extraneo, quod no.

† alias antea.

† transtulerimus.

¶ Et siue vtiliter fuerit inter posita stipulatio, siue non, tamen semper creditur tacite vtiliter interuenire, vt C. de rei vxo. act. §. 1.

¶ Declara tu, q. si stipulatio interuenit vere, tunc etiam vere agitur ex stipulatu, si dubitatur an interuenerit, tūc datur præsumpta actio ex stipulatu, intelligas pręsumpta pręsumptione iuris, & de iure, si vero certum sit eam non interuenisse, actio ex stipulatu ficta datur, quia l. fingit interuenisse. SYL.

¶ Nam & aliàs intelligitur stipulatio tacita vbi non est, vt ff. de adop. his verbis, & ff. si cui plus quam per l. Fal. l. nisi. §. itē sciendū. SYL.

¶ Alios casus, in quibus fingitur a iure stipulatio, ponit glos. in ver. subsecuta, in d. l. vnic. in princ. Bart. in l. 1. in princ. in 1. opp. ff. de verb. oblig.

ADDITIO. (1) Nota quod non tantum vxori ad repetendam dotē pręsumitur stipulatio, vt hic, sed etiam ex parte viri ad consequendam dotem, & ex vtraque parte inest tacite hypotheca, vt est text. in l. 1. §. 1. C de rei vxor. action. ibi. stipulationem, & hypothecam, &c. Ang.

d ¶ Meruit. Scilicet actio ex stipulatu, vt hic, & C. de rei vxor. actione. §. sed & si nō ignoramus, alias enim stricti iuris est, cum non inueniatur, quòd sit bonæ fidei, vt supra eod. § actionum.

*¶ Vide Bart. in l. de diuisione. vers. ad secundum, ff. soluto matrimonio, vbi inquit, quod actio ex stipulatu de dote competens viro, & vxori est bonæ fidei, contra eos autem extraneo stricti iuris: de quo & Ruynus in rubrica eiusdem tit.] SYL.

** Quod ait Imperat. meruit, intelligas iure subrogationis. nam facit sortiri eandem vim & naturam, lege si eum, §. inuitatum. Digest. si quis cau. etiam si subrogatum aliqui in aliquo discreparet, nā nihilomi-

lominus in alijs sequetur eandem naturã, vt dicit Paul. de Cast. cõs. 73. incipi. licet ista pauIo ante fin. lib. 1. & Dec. consi. 190. colum. 3 & 553. colum. 2. vers. Tertio confirmatur.]

& tacitã [a] ei [b] dedimus hypothecã. [c] Præferri aũt alijs creditorib. [d] ĩ hypothecis tũc censui-mus, cum ipsa [e] mulier de dote sua experiatur: cuius solius [f] prouidentia hoc induximus. [g]

a ¶ Tacitam, Scilicet actionem hypothecariam.

b ¶ Ei. i. actiõi ex stipulatu, vel mulieri.

ADDITIO.

Quod verum intellige quantum ad priuilegium tacitæ hypothecæ: secus quo ad priuilegium prælationis, quia competit mulieri: & est effectus, quia tunc est personale. & non transit ad alium nisi ad filium, vt hic in gl. si. secus in primo casu, vt hic per doct.

Dotem petens mulier an præferat omnibus creditoribus.

c ¶ Hypotheca m. s. ex vtraque parte, siue ex parte mulieris ad repetendam dotẽ, siue ex parte viri ad petendam eam. Semper. n. sunt ibi tacitæ hypothecæ, vt C. de rei vxor. actio. §. 1.

d ¶ Creditoribus. Sed numquid omnibus indistinctè? Respond. secundum M. sic, siue primi habeant pignus expressum. hoc nõ, Sed hæc opinio nõ valet, quia l. distinguit, vt C. de iure do. l. vbi. Item fiscus & mulier pari passu ambulant, vt C. de pri. fisc. l. quã. uis. & fiscus non præfertur habentibus expressam. vt ff. qui po. in pign. hab. si pignus ergo nec mulier. Secunda est opin. vt distinguatur inter pignus, scilicet traditum & hypothecam scilicet non traditam: vt primo casu non præferatur mulier, secundo sic, vt argum. ff. in quib. cau. ta pign. contra. l. pen. Sed & hanc reprobo per id, quod est sup. eo. §. inter pignus. Tertia est opin. secundum B. & io. & Azo. vt habentibus tacitã hypothecam præferatur. non autem habentibus expressam: lex enim suum priuilegium, quod dederat primis, eis adimere præsumitur, ꝓpter mulierem: non autem id priuilegium qđ quis sibi adinuenisset: & hoc caute probatur p verba l. C. qui po. in pig. ha. l. si. ibi, licet anterioris tẽpis priuil. sint vallati, &c.

SYL. ¶ Hæc vlt. opin. cõis est, vt dicunt doct. hic & in l. assiduis. C. qui po. in pig. hab. & Bal Nouel. in tract. dotium, in prin. 10 par. vbi dicit, quòd hæc tertia opin. est communis, quamuis aliæ etiam sustineri possint.

e ¶ Cum ipsa. Vis facienda est in eo, quod dicit, ipsa nam alius non admittitur ad tale priuilegium agens pro dote etiam hæres mulieris, vt Cod. de priuil. do. l. 1. nisi sit de suis hæredib. id est, de filijs, & alijs descẽdẽtibus mulieris, vt C. qui po. in pign. hab. l. fi. in fi. Sed numquid procuratori mulieris datur hoc priuilegium? Respõ. sic, vt ff. sol. matrimonio. alia & ff. de procura. l. minor. §. quoniã. ¶ Itẽ quod hic dicit de dote sua, ideo dicit, quia aliud est in donatione ꝓpter nuptias: nam in ea non habet hoc pri-

Mulieris hæres in petitione dotis non potitur priuilegio mulieris.

† Hoc est verũ ĩ ꝓ.

uilegium, † vt C. qui po. in pign. hab. l. fin. in fin. Sed quando mulier potest experiri de dote? Respon. soluto matrimon. non prius, nisi maritus ad inopiã vergat, vt C. de iur. do. l. vbi. & ff. solut. matrim. l. si constante in prin & hoc siue ipsa dederit dotem, siue alius extraneus, qui tamen nõ fuit pactus de ea sibi reddenda: quo casu si bi, non mulieri daretur, vt C. de rei vxo. act. §. accepit. Si autem pater mulieris dederit dotem patri actio & fil ç simul dabitur: immo aliquantulum habet plus pater qui agit: & filia sẽper creditur consentire, nisi habeat iustam causam contradicendi, & contradicat, vt ff. sol. mat. l. 2. §. si. & l. non solum, & hanc dotem integram dẽt seruare pater pro filia.

curatore simplici: si vero sit ꝓ curator in rẽ suã distingue vt p las. hic. † s. prælationis: hẽt giũ tacitæ hypothecæ, vt per las. hic in sedo no.

SYL. ¶ Intellige in dote data, non in simplici: et promissa, secundum Ang. hic: de quo vi. gl. in auth, sed quamuis in gl. 1. vers. diminuere. C. de rei vxor. actio.

* ¶ Annota ex suprascripta gl. quòd pronomen, ipse continet præcisam & personalem demonstrationem eius rei: cui adijcitur. hincque infertur, quod si testator prohibuerit alienationẽ his verbis, ipse hęres ne alienato. prohibitio non extenditur ad hæredes hæredis, tanquam illa demonstratio (ipse) personam ipsam veluti ad oculum demonstret, nec eam egrediatur: quæ fuit sententia Bal. in consil. 404. lib. 5.

¶ Nisi clade, id est tempestate, vel vi suum fuerit patrimonium diminutũ, vt in Auth. de æqual. do. §. quia vero omnia. collat. 7. Sed numquid patri hoc priuilegiũ dabitur? Vr quod nõ: quia sua actione agit, vt ff. sol. mat. l. 2. §. voluntatẽ. Ecõtra ꝙ sic, vr quia p hoc filiæ prouidetur, cum pater hãc reseruare cogatur filiæ, vt dictum est: & hoc verum puto, † vt hic dicitur, cuius prouidentia &c.

f ¶ Solius, scilicet mulieris.

* ¶ Et ideo nec ad eius hæredem, nisi sit filius vel alius descendens, transit. l. 1. C. de priuil. eo. & no. gl. supr. hoc §. in ver. ipsa qđ intelligitur de priuilegio prælationis, vt innuit versic. præferri: nam aliud in beneficio tacitæ hypothecæ. ** Et ex eo, quod priuilegium prælationis competens mulieri soli, vt dicitur in text. ibi, solius extenditur etiã ad liberos, d. l. 1. de priuil. dot. collige, quod dictio taxatiua non excludit extensionem, quę fit per alias leges. l. ob cs, C. de pđ. mino. & habetur per Batt. in l. si constante, in prin. in 9. q. sol. matr.]

† Hoc verũ intelligas, qñ filia esset vitiã pe quo pater agit: alias secus vt hic per doct.

g ¶ Hoc induximus. s. vt alijs præferatur. ¶ Si bonæ. ¶ Diuidit in tres partes. Primo ponit qualiter compensatio fit in bo. fi. iud. Secundo, qualiter olim & hodie fit in stricti iuris. Tertio facit quandã exceptionẽ. Scda ibi, Sed & in stricti iuris. Tertia ibi, Exceptia

¶ In bonæ fidei iudicijs &c. CASVS non esset figurandus, quia Imperat. ponit vnam ex differentijs, quæ sunt inter actiones bonæ fidei & stricti iuris,& dicit,quod in actionibus bonæ fidei iudex habet liberam potestatem ex æquo & bono arbitrandi,quod sibi videtur restituendum, aut dandum per reum actori, etiam facta compensatione ipso iure. quod non erat in actionibus stricti iuris, in quibus nō habebat locum compensatio,nisi opposita prius per reum exceptione doli,quamuis ipse noua constitutione quo adhuc exquanerit actiones stricti iuris & bonæ fidei, vt scilicet in vtrisque ipso iure fiat compensatio in quantitatibus liquidis,excepta actione depositi,in qua compensatio non habet locum? Ratio enim t.dispositionis erat natura actionis bo. fid. quæ nō patitur nisi æquum,& bonum,& q; fiat ab actore exactio,vt postea fiat solutio. Ratio vero correctionis iustin. fuit similiter æquū & bonum, quia omnino fiebat compēsatio in actionibus stricti iuris,sed opposita exceptione doli.Vt ergo circuitus euitaretur,placuit Imperat.ex æquo & bono statuere,vt in quantitatibus liquidis fieret ipso iure compensatio, quasi breui manu facta esset ab actore solutio reo pecuniæ compēsandæ, & a reo actori.Rō āt, quare in actione depositi nō admiserit compēsationē Imp.declaratur p gl. vbi videbimus. Not.ergo primo dr̄iam antiq̄,q̄ erat inter actiones bo.fid. & stricti iuris. Item,q; hodie est correcta hæc differētia. Item, quod illa verba, iure aperto, important,id est,vbi sumus in quantitatibus liquidis. Item, quod in quibuscunque actionibus etiam in officio iudicis,imo in persecutione fideicommissi, datur compensatio. Item,q; in actione depositi non datur. Itē q; illa verba, libera potestas,restringunt ad ea, quæ ex bono & æquo procedunt Item q; illud verbū,iudicijs,importat.i.actionibus.

† Vide Bud.i An. no. ad Pā. in l.t. de iust.& iu.

¶ Hodie compensatio opposita ab homine perimit omnes actiones vsque ad concurrentes quantitates ipso iure:siue sit actio bonæ fidei, siue sit stricti iuris: excepta actione depositi, quæ per compensationem non tollitur. Ange. Aret.

¶ In bonæ fidei iudicijs libera potestas permitti videtur iudici ex bono† & æquo æstimandi quantum actoris restitui [a] debeat. In quo [b] & illud continetur, vt si quid inuicem præstare [c] actorem oporteat, eo compensato, [d] in reliquum is, cum quo actum est, debeat condemnari.

¶ Sed & in stricti iuris iudicijs ex rescripto Diui Marci, opposita doli mali [e] exceptione, compensatio inducebatur. Sed nostra constitutio [f] † eas compensationes, quæ iure aperto [g] nituntur, latius introduxit, vt a-

a ¶ Restitui. Large accipe, siue pro dando, siue pro restituēdo,vt ff.de verb.sig.l.verbū reddendi. & hoc intelligas siue in vsuris ex mora,vt ff.de vsu.mora.§.in bo.fid. siue in interesse agētis,vt sup.de obl.ex cōsensu i fi.

* ¶ Adde §.pen.sup.de loca.& cond.

b ¶ In quo.s.officio iudicis.

c ¶ Præstare.s.reo.

* ¶ Merito. Accur. subintelligit,reo, siquidē compensatio eius,quod alij personę deberet non admittitur,etiam si cōsentiat is, cui debetur l.in rē. de compens.]

d ¶ Eo compēsato.s. opposita exceptione cōpensationis tantum.

* ¶ Etiam si naturaliter tantum debeatur, l.etiam. de cōpensat.

e ¶ Doli mali exceptione, quæ exceptio ideo dabatur, quia dolo facit qui petit quod restituturus ē, vt ff.de except. do.l.dolo. † alias eadem.

¶ Adde, quod ratio compensationis est,qa melius est non soluere, quam solutum repetere,quam ponit tex. in l.3. ff.de compensat. SYL.

¶ Et ita no. quod quantum ad effectum nulla est differentia,sed quātum ad verba † vel rigorem iuris.

† ista glo. male loquitur secundum ias. cum leges non verbis,sed rebus impo-nant.l.2. C.cōia de leg.

f ¶ Constitutio, vt C.de compens.l.fin.

g ¶ Iure aperto. id est vbi quantitas hinc inde debetur. Nā speciei ad speciem,vel speciei ad quantitatem, vel quantitatis ad quātitatem,si est quantitas vt species, non fit cōpēsatio,quia non patet iure aperto, vt ff de pi.act.si cōuenerit,r resp.& ff. de cond.ind. si non sortē.§.si centū, & de impē.in re.do. fac.l.quōd dicitur,& l.fi.& ff.de pec. l.si creditor,§.t.

Compensatio in quibus rebus fit.

* Quod vulgo traditum est, non admitti compensationē non liquidi ad liquidū, vt hic & l.vlt.C.de compens.ita accipias, si liquidum fit per testes, vel alias probationes, non fit per confessionem partis,& iō cautela est,quod reus confiteatur debitum,& statim obijciat exceptionem compensationis, nā tunc admittetur,vt est tex.cum glo.valde notab. in d.l.vlt.ver.conuicta.C.de compē. & tradit Bart.Cępo.caut.83. vbi oīno vide.

** Item quod dicitur non fieri cōpensationem speciei ad quantitatem , declara non procedere in vltimis voluntatibus, Dec. in auth. præterea, nu.10. C. vnde vir & vxor.

¶ Quia materia est satis lata,& necessarium est ea videre apud do.hic,iō has regulas gňales tene, limitationes vero & extēsiones vide p Doc.hic.Sed nōne stati hic subijcit,q; actiōi in SYL.

in rem potest obijci compensatio, ergo videtur fieri de specie ad quantitatem? Sed dic quod fit in rei vendicatione, quando re non restituta iuratur in litem, vel in veram æstimationem, vt ff. de rei vend. qui restituere.

SYL. Cum hac gl. transeunt Doct. hic, sed vide glos. clarius respondentem in l. fi. in gl. 1. C. de compen.

SYL. Item quid si hinc inde debitum est in genere, vt debeo tibi hominē, & tu mihi hominem? Respon. fit compensatio, vt ff. si pars hær. pe. l. 1. §. item si eum me. & ff. de hæred. instit. qui non militabat. 1. tamen. & ff. de leg. 2. vnum ex familia, §. sed si vno.

[Ac]tiones a ipso iure b minuant, c siue in rem, siue in personam, siue alias d quascumque, excepta sola depositi e actione, cui aliquid cōpēsationis nomine opponi †. sane iniquum esse credimus: ne sub prætextu compensationis, depositarū rerum quis exactione defraudetur. f

¶ Actiones arbitrariæ

SYL. Hæc opin. communis est, quando genera hinc inde debita sunt simpliciter, quia debentur paris æstimationis.

Item quid si ab vna parte debitū est confessatum, ab altera negatum? Resp. non patet aperto iure. vnde non fit compensatio, vt C. de compen. l. fin. §. pen.

ADDITIO. Nisi tale debitum non confessatum posset de proximo liquidari, dicta l. fi. C. de compen. quando autem oppositio compensationis requirat altiorem indaginem, & quantum tempus detur ad probandum, vide hic per Doct.

a Vt actiones. Accusatiui casus. Est enim sensus, vt cōpensationes minuant actiones.

b Ipso iure. Adeo vt dixerint quidā non esse necesse voce hominis opponi compensationem, vt hic. Sed certe immo est necessarium vt opponatur, quod probo tribus rationibus. Nam fideiussor conuentus eligit, vt vel quod sibi, vel quod reo debetur, compenset: quæ electio sibi non daretur, si ius compensaret, vt ff. de compens. si quid. (i) Item & reus conuentus eligit in quam causam compēset, si debeat ex pluribus causis, vt ff. de compens. l. quod Labeo. Item lex dicit, eum male agere, cui obijci potest cōpensatio, vt ff. de compen. l. verum. sed qui male agit, habet actionē, sed eliditur exceptione, vt ff. quando di. vsus fr. leg. ce. l. 1. in fi. Sed secundū hanc opin. quid adijcitur in actione stricti iuris ad id, quod erat olim? Resp. quia doli mali tantū obijciebatur exceptio, per quam non extinguebantur actiones ipso iure, sed nunc etiam compensationis exceptio opponitur, per quam ipso iure hinc inde actio extinguitur, vt hic, & infra eod. §. pen. & nihilominus doli, cum generalis sit, vt ff. de excep. do. l. 2. §. & generaliter.

Cōpensatio nō fit ipso iure, sed debet opponi.

SYL. Gl. hæc cōiter approbatur, vt per Ias. hic.

ADDITIO. (i) No. illum casum, & gl. ibi, no. adducit plures alios casus, in quibus quis compensat non tantum debitum sibi, sed & debitum alteri. dic vt ibi Angel.

c Minuant. s. compensationes.

d Alias actiones. vt scilicet mistas, quæ sunt quatuor, vt sup. eod. §. quædam actiones. Item persecutio fideicommissorum. Item officium iudicis, & similia, quæ actiones sūt largissime accepto vocabulo, vt ff. de actio. & obli. l. actionis verbo. Vnde & petitiones cautionū occasione dāni infecti compensantur, vt ff. de damno infecto. l. 1. & l. qui bona. §. si quis quia. Accursius.

† aliàs satis impiū.

ADDITIO. Hoc verum intellige de debito officio iudicis, in quo nullum obstaculum est in medio, alias secus, vt per Bart. in l. fin. ff. de cond. indeb.

e Depositi, † quod tu intelligas, quando pecunia non signata est deposita; quo casu etiam aliam similem reddere potest, vt ff. deposi. l. Lucius, & l. die sponsaliorum, §. 1. Si autem esset depositio facta in specie, vel in pecunia, vt in specie quod esse potest, vt ff. de leg. 1. plane. §. sed hoc ita. tunc etiam alia ratione non obijcietur cōpensatio, quia in specie non fit compensatio. Item quod hic dicit in actione depositi, idem dicunt quidam in actione commodati, vt C. commod. l. prætextu. Sed certe immo est ibi ratio, quia in specie fieret. Nam solæ species commodantur, non quantitates, nisi quantitas vt species commodetur, vt ff. commod. l. 3. §. fin. Item cessat aliàs compensatio, vt quando per violentiam mihi rem abstulisti, vt C. de compensa. l. fin. in fi. (i) Item & fisco nō opponitur in quibusdam casibus, quos dic vt ff. de iure fis. aufertur. § qui compensationem, & C. eod. l. compensationes, & l. in ea. Item in curatore qui fraudatur publicam annonam, vt ff. de compensat. l. ob negotium.

Cōpensatio ī multis casib⁹ cessat.

† De non admittenda cōpensatione in causa depositi, est peculiaris constō in l. pen. C. deposi.

Species solæ cōmodantur.

SYL. Adde quod in d. l. ob negotium, est glos. quę enumerat omnes casus, in quibus compensatio cessat.

ADDITIO. (i) Istud de violentia intelligas, vt ibi not. gl. & doct. Ang.

f Defraudetur. Sed nonne hæc ratio vbique potest habere locum? Respon. non ita: quia si restitutio denegatur, est dolus, vt ff. mand. si procuratorem, §. dolo. Idem depositarius de dolo tantum alias tenetur, vnde si hic magis grauetur, non est mirum, vt arg. ff. de iureiur. eum qui. in princ.

Depositarius de dolo tantum tenetur.

Præterea. Diuiditur in tres partes. Primo, quare dicantur arbitrariæ. Secundo, quę sint istæ arbitrariæ. Tertio, quid iudex in his possit. Secunda ibi, Sed istæ. Tertia ibi, In his enim. Ang. Aret.

Diuisio.

SYL. ¶ Præterea quasdam. CASUS non est figurandus nisi literaliter. stat enim tantum in declarando actiones arbitrarias, quæ illæ propriæ sunt, circa quas ratione contumaciæ rei conuenti, quando scilicet non patet iudici vel sententiæ, iudex aliquid arbitratur, vel ratione loci, puta si debitor conuentus soluere debebat Venetiis, & soluit Florentiæ: nam iudex arbitratur quanti creditoris interfuit solutum non esse Venetijs: vel ratione iuramenti, quando scilicet est locus iuramento in litem, & creditor iurat, nam iudex taxat, & moderatur eius iuramentum. vel quando sumus in noxalibus, in quibus arbitrium iudicis est in interrogando, an malit seruum dare, vel damnum reficere, & facta electione de dando seruum. si postea nõ det, oritur arbitrium in cogendo ad dandum, vel ratione pœnæ, puta in actione de dolo, & quod metus causa, nisi enim id restituatur, quod metu solutum est, arbitratur iudex circa pœnam quadrupli. Nota igitur ex principio & fin. huius §. quod in actionibus arbitrarijs licet iudici ex bono & æquo æstimare interesse. Item, quod actiones arbitrariæ in rem sunt & in personam.]

ideo dictæ sunt, quia mere in arbitrio iudicis sunt: & sunt tam reales, quam personales. Aret.

¶ Præterea quasdam actiones [a] arbitrarias, id est, ex arbitrio [b] iudicis pendentes appellamus, in quibus, nisi arbitrio iudicis is, cum quo agitur, actori satisfaciat, veluti rem restituat, [c] vel exhibeat, [d] vel soluat, [e] vel ex noxali [f] causa seruum dedat, [g] condemnari [h] debeat.

¶ Sed istæ [i] actiones tam in rem, [k] quam in personam inueniuntur. In rem, veluti Publiciana, [l] Seruiana [m] de rebus coloni, Quasi Seruiana, quæ etiam hypothecaria vocatur. In personam, veluti quibus de eo agitur, quod vi aut metus [n] causa, aut dolo [o] malo factum est.

Actiones arbitrariæ sunt stricti iuris.

a ¶ Actiones arbitrarias. Sed numquid sunt bonæ fidei, vel stricti iuris? Resp. quidã, quod bonæ fidei sunt, quia in iudicis arbitrio sunt, vt infra prox. §. in fi. & sup. eo. §. in bonæ fidei iudicijs. Sed hæc non valeat, quia officium iudicis, quod in bonæ fidei iudicis venit, est iure actionis, sed hoc, quod est in arbitrio, merum est, & in iudice tantum est, vt ff. de eo. quod certo loco l. in bonæ fidei. Alij dicunt, quod nec sunt bonæ fidei, nec stricti iuris, immo est tertia species ad illam diuisionem, quæ est supra eodem, §. actionum. & facit pro eis ff. de in litem iu ran. l. in actionibus, §. plane, & ff. de vsur. l. fideicommissi, §. in his. hanc etiam reprobo. quia dicta diuisio est perfecta, & immediata. Alij dicunt (quod verius est) quod sint stricti iuris. cum bonæ fidei non inueniantur, vt sup. eo. §. actionum.

ADD. [illegible] Hæc vltima vera est, & eam sequuntur communiter scribentes hic.

b ¶ Ex arbitrio. Bene dicit, ex arbitrio, nec enim obligatus est rem restituere, vel simile quid facere, quod prompte dices esse verũ in actione in rem. In personalibus autem & arbitrarijs, quæ hic enumerantur, dices licet exhibitio, vel restitutio sit in obligatione. pœna tamen, id est, interesse; vel quãti in litem iuratum est, non nisi per officium iudicis præstatur, & ideo arbitrariæ dicuntur.

SYL. ● Doct. hic dicunt, q̃ ista gl. est valde notãda, quia melius declarat intellectũ huius §. quam aliqua alia gl.

c ¶ Rem restituat. Vt in rei vendicatione, quæ est arbitraria, cum primo rem restituendo liberetur, alias iudicis arbitrio in litem iuratur, vt ff. de in litem iuran. in actionibus, & ff. de rei vend. l. qui restituere, vel hypothecaria, vt inf. prox. §. vbi hæc omnia exempla diligentius dicuntur.

SYL. ¶ Adde tñ, q̃d Pau. de Cast. in d. l. in actionibus, limitat hanc regulam generalem, de qua per Bar. ibi. quando quis esset obligatus ad dandum, & iudex hoc ei præciperet, & non dederit, nã tunc nõ defertur iurm in litem, quam doctrinam passim seq. hic Doc.]

d ¶ Vel exhibeat. Cum ad exhibendũ agit.

e ¶ Vel soluat. s. cũ certo loco soluẽdũ ẽ. Acc.

f ¶ Vel ex noxali. Cum noxaliter agitur.

g ¶ Dedat. i. dat. Accurs.

h ¶ Condemnari. Diuersis modis fiet condemnatio, sicut diuersæ sunt istæ arbitrariæ, vt dicemus, inf. prox. §. in fin.

i ¶ Sed istæ actiones. s. arbitrariæ.

k ¶ In rẽ. Separatim intellige. Nã vna & eadẽ actio non põt in rẽ & in personã esse, nisi i quatuor casib. mistis. vt sup. e. §. q̃dã act.

l ¶ Publiciana. De qua habes, sup. eo. §. aliq.

m ¶ Seruiana de his duab. hẽs. su. e. §. itẽ Ser.

n ¶ Met° cã. licet sit in personã, vt hic, tñ in rem est scripta, vt ff. q̃ met. cau. l. metũ. §. cũ autem, & de hac dic vt sup. eo. §. item act.

o ¶ Dolo malo. Actio de dolo est arbitraria vt hic, quod ideo est, quia liberatur dolosus verum interesse præstando, si restituere non possit, alias iudicis officio iuratur in litem, vt ff. de do. l. arbitrio, in princ.

a ¶ Item

Item cum id, [a] quod certo loco promissum [b] est, petitur. Ad exhibendum quoque actio ex arbitrio iudicis pendet. In his enim actionibus, [c] & ceteris similibus [d] permittitur iudici ex bono & æquo secundum cuiusque rei, de qua actum est, naturam [e] estimare, quemadmodum actori satisfieri [f] oporteat.

¶ Iudex debet ferre sententiam certam etiam super libello incerto, si incertitudo est in potestate iudicis. Aret.

¶ Curare † autem debet iudex, vt omnino, quan--

† Bart. & communiter Doctores in d. l. si hæres, te probant istam glo. & dicunt, quod omnis actio stricti iuris propter adiectionem loci potest esse arbitraria, vt refert hic Iason. **

† Adde l. 2. ff. eod.

a ¶ Item cum id. scilicet pecunia.

b ¶ Promissum est. idem etiam si legatum sit relictum certo loco dandum: & idem si mutuum sit datum certo loco reddendum. Nam in his tribus casibus locum habet certi condictio arbitraria, vel ex testamento arbitraria, scilicet in promissione, & legato, & mutuo, & alias non, vt ff. de eo quod cert. loc. l. 2. §. hæc autem. & l. si hæres. & l. aut si. † & quod hic dicitur, petit si alibi quam vbi fuerat promissum dari: & venit ea vtilitas tam agentis, quam rei, vt inf. eo. § loco. † ** Nam si peteretur vbi solui debuit, actio non esset arbitraria. l. quod si ephesi. l. prin. ff. eo.

c ¶ Actionibus. s. personalib. & arbitrarijs.

d ¶ Similibus, scilicet in rem. Et sunt decem de quibus dixerat supra. Vel dic, quod & aliæ sunt arbitrariæ, quæ hic non numerantur. vt ecce actio in factum, quæ datur contra nautam, cauponem, stabularium, vt ff. nau. caup. stab. l. j. in prin. Sed quidam dicunt eam non esse arbitrariam, quia ibi non feruntur sententiæ duæ. Item est actio in factum, quæ datur contra publicanum, vt ff. de pub. l. 1. in princ. † item actio fin. regu. ff. fin. regu. l. 2. in fin. & l. 3. item actio redhibitoria. vt ff. de ædil. edi. redhibitoria. item actio ex stipulatu. quæ pro dote repetenda datur, vt ff. sol. mat. l. si filiusfamilias § maritum. Sed certe isto casu non ideo iuratur in litem, quia arbitraria sit, sed quia bonæ fidei est, vt supr. eod. §. fuerat.

† Glo. in l. hoc edict. verb. ab soluendum ff. de publ. tenet contrarium: quam sequitur ibi Bart. & Dyn. secundum Ias.

¶ Et cum hac glo. transeunt hic Docto.]

¶ Item actio rerum amotarum est arbitraria, vt ff. re amo. si cum dos. in fin. Accursi. Floren.

SYL.

e ¶ Naturam. i. bonitatem, vt dicunt quidam. Vel melius. i. secundum naturam actiones arbitrariæ, quæ intenditur. Nam triplex pôt modus condemnationis deprehendi in arbitrarijs: Vnus, vt duæ sententiæ ferantur: prima de restituenda re: & nisi restituatur, fiat condemnatio in pœnam vel interesse per delationem iurisiurandi in litem, vt patet in actione. Quod metus causa, & in actione de dolo, & rei vendicatione, & in actione ad exhibendum, & similibus. Est & alius modus, vt vna feratur sententia: & in ea statim interesse consideratur: vt quando certo loco aliquid dandum est: & hoc est in ista sola. Tertius modus est, vt non in quantitate condemnationis fiat arbitrium, sed in qualitate: vt in actione noxali, in qua arbitratur iudex, an liberetur dando seruum pro noxa: quod est, quando dominus ignorante vel prohibere non valente deliquit: alias in solidum tenetur, vt ff. de noxa. l. 2. in princ & l. in delictis. in princ.

Condemnatio in arbitrarijs potest fieri tripliciter.

f ¶ Satisfieri. Sed nonne hoc idem in bonæ fidei iudicijs fit? Respon. dic, quod triplex est officium. † Primum, quod obtinet actionis vicem: per quod officium petuntur salaria aduocatorum, & restitutiones maiorum & minorum, vt ff. de mino. l. quod si minor. §. fin. Aliud est, quod bonæ fidei actionib. inheret, quod iure actionis venit, vt ff. de eo. quod certo loc. l. in bonæ fidei. & vna cum actione perit, vt C. depos. l. 4. Tertium est, quod inhæret actionibus stricti iuris quibusdam. s. arbitratijs, & hoc ex solo motu iudicis descendit, vt quasi liberum sit ei hoc facere; sed in actionibus bonæ fidei astringuntur ad hoc. † item in actionibus bonæ fidei vna fertur sententia, in his autem plerumque duæ. vt modo diligenter notauimus.

† Sim. gl. in l. 4. ver. exceptione. C. depo. sed longe melius de hoc scribit Bar. in l. 1. ff. de iur. om. iud.

ADDITIO. Tu dic secundum Ias. quod in actionibus bonæ fidei officium iudicis eis deseruiens prouenit ex natura ipsarum, per quod statim quod debitor est in mora, potest condemnari ad vsuras, vel interesse; sed in actione stricti iuris prouenit ex quodam accidenti extrinseco: puta quia non præstatur res, in qua fuit facta condemnatio: & sic istæ actiones sunt arbitrariæ.

† Io. Fab. reprehendit hanc gl. quia in arbitrarijs iudex necessitatur impartiri officium, sed non necessitatur ad tale, vel tale, vt hic per eum. Diuisio.

¶ Curare. Diuiditur in tres partes: Primo mandat iudici deferendo certam sententiam ibi, Ceræ pecuniæ. Secundo limitat mandatum, si illud est possibile, ibi, Quantum, Tertio remouet vnum obiectum, ibi, Etiam si de incerta.

SYL.

¶ Curare. Casum non expedit figurare quia textus clarus est, & continet admonitionem iudicis vt certam proferat sententiam quantum in eo est, etiam si petitio esset incerta. Ratio autem dubitandi poterat esse, quia sententia debet esse conformis libello, & petitioni, l. vt fundus. ff. com. di. vnde quando petitio est incerta, videbatur ferenda etiam incerta sententia, cuius contrarium hic dicitur ea ratione, quia quando libellus est incertus, puta quia sit petitum factum, vel interesse, tunc si sententia proferatur certa, illa sententia non est difformis petitioni, sed conformis, quia aperte declarat & exprimit illud, quod virtualiter in petitione continebatur; quia quando petitio esset

esset absolute incerta, tunc non procederet, vt declarabitur in glos. No. ex hoc tex. quòd iudex in quantum potest, debet sententiam certam ferre. Item, quòd dictio, omnimodo, est vniuersalis apta comprehẽdere omnem casum. Item, (arguendo à contrario sensu) quod quando esset impossibile, iudex potest ferre incertã sententiam. Item quòd aliquando admittitur incerta petitio. Item quòd quamuis fit actũ de incerta quantitate, omnino iudex tenetur certam sententiam ferre.]

tum possibile ᵃ ei sit, certæ pecuniæ, ᵇ vel ᶜ rei sententiam ᵈ ferat, etiam si de incerta ᵉ quantitate apud eum actum est.

¶ *Plus petens in iudicio, loco, causa, re, vel tempore, olim cadebat à causa, nisi restitueretur legitima subsistente causa. Hodie verò plus petens tempore, venit aliter punien-dus: quia in eo induciæ duplicantur, & actor ad omne damnum litis tenetur: plus vero petens alijs modis, in triplum sumptus, quem sustinuit reus, litis nomine punietur. Angelus.*

¶ Si quis agens, intentione ᶠ sua plus ᵍ complexus fuerat, quàm ad eum pertinebat † causa cadebat. Id est, rem

Sententia nõ potest semp esse certa.

a ¶ Possibile. Hoc ideo dicit, quia interdum non potest certam ferre sententiam. Quid enim si homo in genere promissus petitur, vel sub alternatione, puta Stichum aut Pamphilum: aut damnum emendari, vel seruum pro noxa dari? † certe iudici nõ est possibile ferre certam sententiam: quia natura actionis non patitur, vt infr. de offic. iudi. in princ. Idem dico in hæreditatis petitione. Nam sicut sufficit in libello proponere vniuersaliter, ita & in sententia: puta Pronuncio te hæredem extitisse ex asse vel ex semisse: & ideo tibi hæreditatem restituendam.

† Istud exẽplũ de seruo cõmuniter reprobatur: qa in eau noxali sic iudex dẽt certam ser sententiã, * ¶ Idem in arbitrio. l. quid tamen §. Pomponius ff. de recep. arb. nam & arbitri iudicum munere funguntur. l. j. & l. idem, §. recepisse. ff. eod. tit.]

resnĩam, putta ad emẽdationem dam ni, cum illud solum sit in obligatione, vt hic per Doct.

b ¶ Pecuniæ. scilicet cum pecunia petitur.

c ¶ Vel rei. quando alia res petitur, quæ in quantitate consistat, vel non: & hoc si certum est petitum. alias enim non tenet sententia, nisi in aliqua parte actorum res certa scripta inueniatur, vt C. de sent. quæ sine cer ta quant. l. hæc sententia. si autem est interesse, quod debet coram iudice probari & deduci ad certitudinem, vt C. de senten. quæ pro eo quod interest. l. 1. §. 2. & tunc locum habet hic §.

* Hanc glo. sequunt̃ communiter Doct. post Bar. in l. certi condictio. ff. si cert. pet. in l. stipulationes non diuiduntur. ff. de verb. obligatio. & in l. vnica. C. de senten. quæ pro eo, quod interest, proferuntur.]

** Quomodo probetur interesse, lege Bart. in d. l. vnica. col. pen. ver. modo restat videre. & ibid. Bald. col 5. ver. quæro quomodo probetur interesse.

e ¶ At non potest deduci in certitudinem, vt in homine generaliter petito, & similib. quæ modo diximus: & tunc non habet locum iste §. Accur.

d ¶ Sniam ferat. Et in scriptis, vt C. de sent. ex breui. reci. l. fi. nisi in quatuor casibus, vt in Authent. de mãd. prin. §. fin. coll. 3. & in Auth. vt iud. sine quo suffr. §. necessitatẽ, collat. 11. & in Authẽ. vt eler. apud propriũ episc. conuen. §. 1. coll. 6.

Sententia est in scriptis ferenda.

** Adde alios casus, quos refert glo. in c. fi. de re iud. in 6. & Abb. in c. 1. de lib. obla. fal lit etiã in interlocutoria, gl. in l. 2. & ibi Doct. ff. de appell. & in causa matrimoniali, scd'm Inn. in c. Alb. extra de test.

† Vide ad hunc locũ Budæũ in Annot. ad l. 2. de ori. iuris.

e ¶ De incerta. Vi de interesse.

¶ Si quis agens. ¶ Diuiditur principaliter in duas partes. Primò ponit id, quod erat de iure antiquo, quando plus petebatur. Secundo id, quod est de iure nouo. Secunda ibi, Sed hæc quidem. Item prima subdiuiditur in tres. Nam primò ponit regulam generalem iuris antiqui, qualiter puniatur plus petens. Secundo, quot modis dicatur plus petere. Tertio, exempla vniuscuiusque. Secũda ibi, Plus autem. Tertia ibi, Re veluti.

Diuisio.

¶ Si quis agens. Casum non expedit figurare, quia hic recitatur ius antiquum correctũ hodie per Iust. videnda tñ erit cõ correctio nis. infra in versiculis, sed hæc quidem antea. No. primo, quod olim, qui plus petebat, cadebat causa. nec in integrum restituebatur, nisi minor esset, aut maior iusta subsistente causa. Item, quòd intentio hic sumitur pro actione. Item, quòd plus petens, siue sciens, siue errasse ignorans, incidit in pœnam: nec restituitur in integrũ. Item, quòd minori sua facilitate lapso succurritur per restitutionem. Adde, q̃ in dubio præsumitur sua facilitate lapsus, leg. 1. ff. de mino. Item, q̃ in facto alieno probabilis & iusta est ignorantia. Itẽ, quòd scientia testamenti non infert scientiam codicillorum.]

SYL.

f ¶ Intentione sua. id est in libello, vbi erat intentio sua.

g ¶ Plus etiam tempore, vt ff. de lib. le. non solum. §. primo, & §. fin. nam plus quatuor modis dicitur, vt inf. proxim. §. & in omnibus his locum habet §. iste. Ad materiam huius § & duorum sequentium, videomnino text & glo. in c. 1. extra de plus petit. quia ibi plene declaratur.

SYL.

¶ à Amir-

a ¶ Amittebat. Facit inf. de exce. §. appellantur. ver. temporales, (1) & quod hic dicit in priuato, idem erat in fisco, vt C. de iure fisc. l. iustas lib. 10.

¶ Adde, quod cum hac gl. f. q. d. l. iustas. hodie sit correcta tenet glo. in d. l. iustas & Bar. ibi, Nic. de Neapoli & Ias. hic, quamuis contrarium tenuerint Io. Fab. Io. de Pla. & Ang.

SYL. * ¶ Illud quoque notãdum, quod hoc loco dicitur, non habuisse locũ in arbitris, sed tantũ in iudicijs, cuius rei testis est Cice. in orat. pro Roscio Comœdo. qui etiam discriminis affert rationẽ.]

ADDITIO. Aduertas quod litera ibi dicit, quòd induciæ duplicantur, & quòd postea non cogitur litem suscipere, nisi refectis sibi expensis. idẽ dicit tex. in capi. 1. extra de plus peti. Ang. Aret.

b ¶ Huic minori. 25. annis.

c ¶ Causa cognita. Bene dicit, cã cognita, nam omnes in integrũ restitutionis causa cognita permittuntur, vt ff. de in integ. rest. omnes.

Hæc verba, atque ideo, sunt redditiua rationis.

amittebat: [a] nec facile in integrum restituebatur a Prætore, nisi minor erat 25. annis. Huic [b] enim, sicut in alijs causis, causa cognita [c] succurrebatur, si lapsus iuuentute [d] fuerat, ita & in hac causa succurri solitum erat. Sane si tam magna causa iusti erroris interueniebat, vt etiam constantissimus [e] quisque labi posset, etiam maiori 25. annis succurrebatur: veluti si quis totum legatum petierit, post deinde prolati fuerint codicilli, quibus [f] aut pars legati adempta sit, aut quibusdam [g] alijs legata data sint, quę efficiebant, vt plus petijsse videretur petitor, quam dodrantẽ, †atque ideo lege Falcidia legata [h] minuebantur. [i]

d ¶ Iuuẽtute. Id est, facilitate sup. idẽ multo magis, si dolo aduersarij, vt ff. de mino. l. 1.

e ¶ Constantissimus. Quia errauit in facto, in quo prudentissimi falluntur, ff. de iu. & fac. ign. l. 2.

f ¶ Quibus. s. codicillis.

g ¶ Quibusdam alijs. s. legatarijs.

h ¶ Legata. Scilicet ea quæ sibi in testamento relicta sunt.

i ¶ Minuebantur. Nam tot erant legata, vt lex Falcidia locum haberet. i. oportebat vt legata defalcarẽtur ad hoc, vt haberet hæres Falcidiam, quia dodrantem excedebant, vnde hæres debet detrahere Falcidiam, vt sup. de l. Falcid. §. 1.

¶ Plus autem quatuor modis. CASUS non est nisi literaliter figurandus: imper. enim stat in declaratione simpliciter minorum, & ita aperte & clare declarat, & per exẽpla tã dilucida, vt nullus sit dubitationi locus. SYL.

¶ Plus petitur quatuor modis, scilicet re, tempore, loco, & causa: & singuli modi exemplariter declarantur. hoc dicit.

¶ Plus autem quatuor [k] modis petitur, re, tempore, loco, & causa.

¶ Re, veluti si quis pro decem aureis, qui ei debebantur, viginti petierit, aut si is, cuius ex parte res est, totam eã, vel maiorem partem esse suam intenderit. Tempore, veluti si quis ante diem, vel ante conditionem petierit. Qua, enim ratione qui tardius soluit, quam soluere deberet, minus soluere intelligitur, eadem ratione [l] qui præmature petit, plus petere [m] videtur. Loco

No. ergo, q qui petendo creditum auget, dr plus petere, & hoc ad sẽsum clarissimũ est. Item quòd petens debitũ, ante diem dicitur plus petere. Item, quòd qui pendente cõditione petit, dicitur plus petere. Item, quòd istud comparatiuum, plus, stat interdum abusiue, nam debitum cõditionale nõ est debitum vnde non põt dici plus debito petere, qui petit indebitũ, & tñ hic dr plus petere. Itẽ, quod qui summã sibi debitam in vno loco petit, in alio dicitur plus petere. Itẽ, qd iudici conceditur arbitriũ æstimandi ex bono & æquo interesse partis. Item, quod pretia rerũ variantur ex varietate regionum.

k ¶ Plus autem quatuor. Vt omnibus his modis a causa videatur cadere iure antiquo vnde isti quatuor modi plus petendi patent in hoc versu, Plus petitur causa, tempore, reque, loco.

Plus petit quatuor modis. Versus.

* ¶ Adde, q olim qui pendente adhuc conditione petebat, licet causa caderet, nõ tamẽ ius suum amittebat, atque ideo existente conditione iterũ agere non prohibebatur, l. bouẽ, § si sub condõne, ff. de ædil. edi. ct. neq; .n. ante condõnẽ amittere poterat q nondũ habebat, l. cedere. de verb sig. hoc tñ loco casus iste non sine causa refertur cum eo, quo quis petit ante diẽ, vtroq;.n. casu æque cadit pœna legis Zenonianæ, de qua hic agitur.]

l ¶ Ratione. A simili per contrarium.

m ¶ Petere. Vt hic & supra de fideiuss. §. fide-

fideiussores ita ver. non solum.

¶ Ad hunc locum de tempore adde quæ docte scribit Tiraq. de retract. lignag. §.1. glos. 18. num. 34.

a ¶ Sine commemoratione. Id est, sine vtilitate rei debitæ, vel interesse rei. Nã est habẽda ratio eius vtilitatis, si sua interfit in loco destinato potius conueniri. Vel dic, commemoratione, id est, mentionem faciente de ipso loco: nam ipsum locum, vbi erat facienda solutio, in libello ponere debet, sic. Peto 10. vt mihi soluas hic, vel vbi soluere promisisti, vt hic, & ff. de eo, quod certo loco, l. 2. §. fin. post hæc nisi soluat, poterit eum conuenire, vbicunque voluerit: dummodo cõuentus habeat ibi forũ nõ alias, vt ff. de iudi. l. hæres absens. in fi. Sed Placent. dicit, q vbicunque poterit eũ conuenire, etiam ibi, vbi nõ habet forum, & est pro eodem ff. de iud. l. eum qui. & ff. de constit. pecu. l. si duo, §. sed certo. Sed certe quod dictis legibus dicitur, vt quolibet loco possit conueniri, verum est idoneo, vbi conuentus habeat forum, vt ff. de mun. & hon. l. vt gradatim, §. primo.

† Ex l. 4. ff. de eo, qđ cer. lo.

SYL.

SYL.

¶ Adde, quod opinio glo. communis est: scilicet quod debitor, qui in loco debito non soluit, possit vbique conueniri, vbi tamen sortitur forum, reprobata opinione Placen. qui voluit, quod conueniretur etiam vbi forum non sortiretur: quam opinionem ego alias late defendi.]

b ¶ Adimit. i. adimere desiderat: non tamen adimere potest.

c ¶ Arbitraria. Idest vtilis certi condictio ex stipulatu, vbi stipulatio intercessit, vt hic fuit: vel vtilis certi condictio ex mutuo, vbi mutuum certo loco reddendum. Vel vtilis actio ex testamento, vel legatum est dandum certo loco. Nec enim est propriũ nomen actionis, vt Digest. de eo quod certo loco, lege secunda, §. hæc autem actio. & lege, si hæres, & lege, aut si mutua.

co plus petitur, veluti cum quis id, quod certo loco sibi dari stipulatus est, alio loco petit, sine [a] commemoratione illius loci, in quo sibi dari stipulatus est: verbi gratia si is, q ita stipulatus fuerit, Ephesi dare spondes? Romæ pure intendat dari sibi oportere. Ideo autem plus petere intelligitur, quia vtilitatem, quam haberet promissor, si Ephesi solueret, adimit [b] ei pura intẽtione. Propter quam causam alio loco petenti arbitraria [c] actio proponitur: [d] in qua, scilicet, ratio habetur vtilitatis, quæ promissori [e] competitura fuisset, si illo loco solueret, quo se soluturum spopondit. Quæ † vtilitas plerumque in mercibus maxime inuenitur, veluti vino, oleo, frumento: quæ per singulas regiones diuersa habent pretia. Sed & pecuniæ numeratæ non in omnibus regionibus sub eisdem vsuris fœnerantur. Si quis tamen Ephesi petat, id est, eo loco petat, quo vt sibi detur stipulatus est: pura [f] actione recte agit, idque etiam prætor mõstrat, s. quia vtilitas soluendi salua est promissori.

¶ Declarat per exempla qualiter plus petitur causa: vnde nota, quòd in alternatiuis contractibus in dubio est electio debitoris. Aretin.

¶ Huic autem, qui loco plus petere intelligitur, proximus est is,

SYL.

¶ Non tamen intelligas, qđ in his tantum casibus actio sit arbitraria, sed generaliter in quacunque actiõe stricti iuris, quæ potest esse arbitraria propter locum.

d ¶ Proponitur, id est tribuitur vel datur, vt ff. de eo quod certo loco, l. q si Ephesi.

e ¶ Promissori. Sed & actoris vtilitas attenditur, & vtriusque vtilitas simul attendiur, vt Digesti. de eo quod certo loco. opor. l. secunda, primo responso.

ADDITIO. Dic, quod si interesse rei, si cõueniat in alio loco, semper æstimatur, sed nõ actoris, nisi reus fuisset in mora, vel culpa, vt no. gl. Bar. & doct. in d. l 2. in prin. Ang.

f ¶ Pura. id est non habita mentione vel ratione loci, vbi erat facienda solutio, vt diximus. sup. eo. §. Accurs.

¶ Huic autem qui loco. Casus eadem ratio ne qua sup. non est figurãdus. Perseuerat. u. Imper. in declaratione horum terminorũ, & descendit ad declarationem huius verbi plus, quatenus respicit causam, demonstrando, quomodo qs plus causa petere dicatur. & dicit hoc esse, qñ actor agit contra reum debitoré alternatiue. s. huius, vel illius rei. nam si vnam de promissis simpliciter tanquam sibi debitam petat, dicitur plus petere causa, quia cũ electio sit debitoris, licet vtraque sit in obligatione, tñ vna, quã. s. debitor

SYL.

elege-

qui [a] causa plus petit: vt ecce, si quis ita à te stipuletur, Hominem Stichum, aut decem aureos dare spondes? deinde alterum petat, veluti hominem tantum, aut decem aureos tantum. Ideo autem plus petere intelligitur quia in eo genere stipulationis promissoris † est electio, [b] vtrum pecuniã, an hominem soluere malit. Qui igitur pecuniam tantum, vel hominem tantum sibi dari oportere intendit, eripit [c] electionem aduersario, & eo modo suam quidem conditionẽ meliorem facit, [d] aduersarij vero sui deteriorem. Qua de causa talis in ea re prodita [e] est actio, vt quis intendat hominem Stichum, aut aureos decem sibi dari oportere, id est, vt eodem modo peteret, quo stipulatus est. Præterea [f] si quis generaliter hominem stipulatus sit, & specialiter Stichum petat, aut generaliter vinũ stipulatus sit, & specialiter Campanum petat: aut generaliter purpuram stipulatus sit, deinde specialiter † Tyriam petat: plus petere intelligitur: quia electionem aduersario tollit, [g] cui stipulationis iure liberum fuit aliud soluere, quam quod peteretur. Quin etiam licet vilissimũ sit, quòd quis petat, nihilominus plus petere intelligitur, quia sæpe accidit, vt ꝓmissori facilius sit illud soluere, quod maioris [h] pretij est.

¶ Hodie contra plus petentem tempore duplicantur induciæ, & fit condemnatio ad omne damnum litis, petens vero plus alijs modis, in triplum sumptus, quem sustinuit reus, litis nomine est condemnandus. hoc dicit. Ang.

¶ † Sed hæc quidem [i]

elegerit, est in solutione, & ideo quia vr̃ auferre agens electionem reo, petendo sibi certam rẽ assignari, dr̃ plus causa petere. Qua ratione similiter dr̃ plus causa petere, qui electionem debitori aufert non solum in obligatione alternatiua, sed in quacunq; obligatione, in qua electio fit debitoris. Nota, ꝙ plus causa petere dicitur, q in alternatiua promissione alterã eius partẽ simpliciter petit, cum electio sit debitoris. Item, quòd idẽ est plus causa petere, & aduersario electionẽ præripere. Itẽ, ꝙ obligatus in gñe potest soluere quã spẽm velit, quia debitor generis habet ipse electionem. Item quod cõclo in libello debet esse conformis qualitatis obligationis: quia si es obligatio in gñe, petatur & concludatur in genere, si alternatiua, alternatiue, & sic de similibus. Item, quod sæpe ea, quę sunt viliora, sunt cariora.

a ¶ Qui causa. Hanc causam electionem iã vocabit.

b ¶ Electio. nisi vnũ iam interijt: tunc. n. alterum quod superest, præstabit, ut ff. de eo quod certo loco. l. nõ vtique. & facit ad hũc §. ff. de iure do. l. plerumque in fi.

SYL. ¶ Pro declaratione vide Bart. in l. Stichum aut Pamphilum, in prin. col. 2. ver. reassume ergo ff. de solu.]

** Limita singulariter hãc regulam, vt procedat, qñ vtrumque est in obligatione & solutione, secus qñ alterũ est positũ ad cautelã siue fauorẽ creditoris: vt si debitor promisit soluere x. in paschate, vel dare pignora sufficientia solutioni. nam tunc est electio creditoris, vt tradit Bar. in l. quãuis. in princ. ff de pig. act. & latius. Negus. de pig. in 1. memb. x. pari nu. 5. 6. & 7. vbi erudite loquitur circa hanc regu.]

c ¶ Eripit. i. eripere vult.

d ¶ Facit. i. facere vult.

e ¶ Prodita ẽ, id est data. & ẽ actio ex stipulatu, hoc modo. s. alternatiue proponenda, vt dicitur hic.

f ¶ Præterea. Hoc est aliud exemplũ, qualiter causa plus petatur.

g ¶ Tollit. i. tollere vult.

h ¶ Maioris pretij est, facit ad hoc ff. loca. item queritur, §. 1. & ff. de cõdit. & demõst. quod traditum est, & l seq. & ff. de in diem addic. l. si venditor. §. sed si neuter. & ff. de vsu. & hab. l. final. † & ff. de vsufruct. hactenus, §. fin. & l. seq.

¶ Sed Casum non expedit figurare. qa tex. ponit tm̃ correctionẽ iuris antiqui, vt. s. plus tempore petentibus duplicentur induciæ: plus re, cã, vel loco petentes puniãtur pęna tripli. & hoc est, qđ notari debet ex hoc text.

i ¶ Sed hæc quidem. i. quæ diximus, vt plus petendo cadat à tota causa, vt supra eodem, §. si quis agens.

ADDITIO. Et consulit dominus Ias. ad euadendum istas pęnas quod in libello semper adijciatur illa salutaris clausula, Saluo iure superflui, &c.

** ¶ c. in alternatiuis de reg. iu. lib. 6.

† Ex Tyro insula q̃ optimã & pretiosiorẽ purpuram ferebat, aucto re Strabone lib. 16.

† Ista lex benefacit ad propositum, sed aliæ nihil faciunt.

antea in vsu fuerant: postea vero lex Zenoniana a & nostra, b rē coarctauit. Et si quidem tempore plus fuerit petitum, quid statui oporteat, Zenonis diuæ memoriæ loquitur constitutio. c Sin autem quantitate, d vel alio modo e plus fuerit petitum, in omne, si quod forte damnum ex hac causa acciderit ei, contra quem plus petitum fuerit, cōmissa tripli condemnatione (sicut supra diximus f) puniatur. g

¶ Petens minus quam ei debeatur, potest coram eodem iudice residuum petere. Aret.

¶ Si minus † intentione h sua complexus fuerit actor, quam ad eum pertineat: veluti si cum ei decem aurei deberētur, quinque sibi dari oportere intenderit: aut si cū totus fundus eius esset, partē dimidiam suam esse petierit: sine periculo agit: in reliquum enim nihilominus iudex aduersarium in eodem iudicio i ei condemnat, †

a ¶ Lex Zenoniana. Scilicet Græca, quam nō habemus.
b ¶ Et nostra. Scilicet Græca, quam non habemus.
c ¶ Constitutio. s. Græca, vt diximus: cuius sententia est, ut tempus debeat duplicari conuento, & omnes expensæ sibi restitui vt infra de except. §. hodie autem.
d ¶ Quantitate. Et sic. te.
e ¶ Alio modo. i. loco, uel causa, ut sup. §. plus autem. Accurs.
f ¶ Diximus. Vt supr. eod. §. tripli & ibi huius nostræ constitutionis Græcæ sententia recitatur. Sed si non solum petijt, sed etiam cautionem exegit, post litem cōtestatam amittit debitū etiam hodie, † vt Codice de plus pe. l. i. quæ est huic contraria. Si ante litem contest. pæniteret, non puniuit, † quia non petit, sed petere vult, vt ff. rem ra. ha. l. amplius non peti. & in dict. l. C. de plus peti. l. vnica.

† Idē Fa. Placen. & Ang.
† Sequūt Bal. Fab. Pia. Ang. & Ia. & ē gl. similis in c i. extra de plus pe.

*¶ Adde, quòd petens scienter & calumnio se debitum iam solutum incidit in crimen stellionatus. l. si fideiussor, §. in omnibus. ff. mand. vbi Bartol. quod verum est, si iudici obrepserit, per falsam suggestionem: nisi addidit etiā falsam probationem, quia punitur pœna falsi, secundum Bal. in l. i. col. 3. versic. secundo quæritur, C. de cond. indeb.]
g ¶ Puniatur. s. condictione ex l. illa Græca: cuius effectum habemus, sup. eo. §. tripli. & in hoc §. plus autem.
¶ Si minus. Diuiditur in duas partes. Primo, quando minus petijt. Secundo, quando aliud pro alio per errorem petijt. Secunda ibi. Si quis aliud Aret.
*¶ Si minus. Casus clarus est, aliquam tamen dubitationem faciebat in decisione text. nostri indistinctè volentis, quòd eius terminatio procedat, quia qui scienter minus petit, videtur quasi reliquum remittere, quo non obstante contrarium dicitur ea ratione, quia donatio non præsumitur quando alia capi potest coniectura. l. cū de indebito, ff. de probat. non enim debet impediri qui voluit tantum debiti partem exigere, ne exigat reliquum. Sed maior erat dubitatio, quomodo hoc posset in eodem iudicio & coram eodem iudice: non enim potest uideri in iudicium acceptum uenire, quod post iudicium acceptū venit, & sic post litē contestatam. l. non potest videri, ff. de iudi. cuius contrarium dicitur in text. nostro, sed tu intelligas text. nostrum ante litem contestatam, prout omnes declarant in l. edita. Cod. de eden. Nota. ex hoc text. quod petens minus debito potest ante litem contestatam reliquum petere in eodem iudicio. Item, quod petens minus debito non facit reum debitorem dum taxat in sum. ma petita, Item, quòd assertio libellātis hoc casu non nocet ei.]

† Gl. in c. inter dilectos. sup verba. addendi, dicit, quod arg. huius §. in libello sunt ponenda illa verba, Saluo iure addēdi &c.
† Si petatur aliàs secus l. vt fundus. ff. cōmuni diui. Donare nemo præsumitur.

h ¶ Intentione. Id est libello intentionis: & hoc per errorem: si enim scienter, donare præsumitur, secundum quosdam. Sed cōtra puto, quod numquid donare præsumitur, nisi tunc qn traditio fieret ab eo, qui donare præsumitur vt ff. de reg. iur. l. cuius per errorē. hic aūt non erat datio, sed quædā abstinentia. Vnde siue de reliquo sciat qui agit, siue non, per eos hoc iudicij, locum habet, §. iste.
ADDITIO Ista gl. in se, & relata ad text. nostrum est vera, & secundum Ias. vnica, & singularis. non tamen est simpliciter vera, in quantum dicit nunquam præsumi donationem, nisi interueniat traditio prosequere vt per eum hic.
i ¶ In eodē iudicio. i. quicunque ante sniam reliquū petierit sine noua contestatione, secundum quosdam, vt hic dr. & hoc propter duas rōnes falsas. Vna quia pōt emendare libellū qn̄documq; ante sniam, vt dicūt, & est pro e s. ff. de noxa. in delict. §. si detracta. & sic intelligunt. C. de eden. edita. Altera ratio est, quia secundum eos etiā si non petat, vel probet hoc actor, tamen iudex si sciat, det secundū suam conscientiā condemnare reū: & est pro eis ad hanc rōnem. ff. si regund. l. si irruptione, §. ad officium, & in hac sñia fuit domi-

dominium M. Sed certè, secundum Io. postrum est falsum, & duæ rationes malę. Nam potest quis immutare libellum.

SYL. ¶ Aduerte ne glos. te decipiat. quę supra vsa est verbo emendare, modo immutare quasi pro eodē quo ad terminos nostros supponant: quod est falsum: quia diuersam habent significationē. l. edita. C. de eden. ibi emendari, vel mutari.

¶ Nisi vsque ad litem contestatam: nec etiã hodie post datum libellum: † quia sic dicit Authent.

† Contrariũ tenent Fab. Pla. Ang. & Ias. q̃ potest vsque ad lit. cõtest.

ex constitutione [a] diuæ memoriæ Zenonis.

¶ Si quis per errorem aliud pro alio petierit, libellum mutare poterit. hoc dicit. Angelus Aretinus.

¶ Si quis aliud pro alio intenderit, [b] nihil eum periclitari placet: sed in eodem iudicio, [c] cognita veritate, errorem suũ corrigere [d] ei permittitur: veluti si is, qui hominē Stichum petere deberet, Erotē petierit: aut si quis ex testamento sibi dari oportere intenderit, [e] quod ex stipulatu debetur.

quòd habet necesse in primo libello persistere: vt in Authent. de litig. §. omnem. collat. 8. Item quia non videtur in iudicium venisse, q̃ post litis contestationem contingit, vt ff. de iudic. l. non põt videri. & ff. de except. rei iudica. cum quæritur, & l. egi. Nec obst. quod hic dicitur, quod dicit eodem iudicio. nam dic, id est coram eodem iudice, & ab eodem actore & reo. Nam & propter hãc causam. s. propter identitatem personarum, etiam vbi prorsus aliud petitur. tamen dicitur iudicium idem, vt inf. proximo §. Item non obstat. ff. de noxa. in delictis, §. si detracta quia ibi ex eadem causa, & eadem actione, & ad idem agebatur: licet esset variatio in quodam beneficio quod dñs habet per l. vt possit pro noxa dare, vt inf. de noxa. actio. §. summa, & ff. de re iud. miles, §. 1. Item alia ratio non est bona: quia non secundũ conscientiam: sed secundum allegata debet iudex iudicare & pronunciare, vt ff. de off. p̃si. illicitas, §. veritas. nisi habeat conscientiam vt iudex, vt in d. l. ff. fin. regund. si irruptione §. ad officiũ, & hoc in singularibus iudicijs. Sed quid in vniuersalibus? Respõ. potest in eis adijci quandoque ante sententiam, vt ff. de peti. hære. l. 4. & l. si duo tempore, & sic intelligitur, C. de appella. l. fi. §. fi.

Iudicium dr̃ idē p̃p personarũ identitatē.

Iudex non secũdũ cõsciẽtiã, sed secũdũ allegata debet iudicare.

† No. secũdũ Ias. q̃ iudex q est supra legē, vt Papa, Imperator, vel Princeps, eius dictũ hr̃ pro lege, debet semper secundũ cõsciẽtiã suã iudicare, qualitercũque eã habeat siue ex actis, siue et õ, aliàs peccaret. Item not. q̃ executor tenet exeq. sententiã euã

** Intell gas secundum Ias. si actum sit generaliter vniuersali iudicio, veluti peto a te quicquid de hæreditate Titij possides. secus quando esset actum specialiter ad aliquam rem, vt quia agitur per hære. ad certum fundum, quem possides, qui fuit Titij, cuius sum hæres.]

a ¶ Constõne. s. Græca: quã non habemus.

¶ Si quis aliud pro alio. CASVS figurato pendet a dictis sup. in præced. §. qui per multos simul legit; ideo figura casũ literaliter. Not. q̃ petẽs per errorem aliud pro alio potest errorẽ suum ante litẽ contestatã corrigere, & petere quod est sibi debitum vere,

b ¶ Intenderit. s. sibi deberi.

c ¶ In eodem iudicio. Id est apud eundem iudicem, & dicitur idem iudicium propter identitatem personarum, & iudicis, tamen verè aliud est. Sed numquid nouæ dilationes dabuntur? Respon. si potest esse instructus ex petitione prima etiã ad secundam, non dabũtur: cũ necessariæ non voluntariæ sint dandę dilationes, vt C. de dila. l. 1. Nã si primo agit actione vi bonorum raptorum: & postea mutetur, & agatur actione furti satis potest esse reus instructus. Si autem sunt diuersæ petitiones, vt in hoc §. dicitur, nouæ dilationes dandæ sunt, vt C. de dilat. l. 1. Item numquid iterum de calumnia iurabitur? Respond. sic, quia potest & in hac causa calumniari, vt ff. de dam. infec. l. qui bona fide. §. antep. & pen.

cõtra propriam cõsciẽtiã, nisi in causa criminali & corporali, quia tũc iudex non debet exequi cõtra suã cõsciẽtiã, vt pulchrè p eum.

d ¶ Corrigere. No. quòd permittitur alicui errorem suum corrigere. Sed nũquid in veteri habet necesse persistere? Respon. non secũdum hanc l. Sed hodie contra, † vt in Authent. de lit. §. omnem. collat. 8. & ita intentabit veterem & nouam, nisi reo absoluto in veteri obijciatur, exceptio rei iudicatæ in noua, vt quia sit eadem causa agendi, & eædem personæ & eadẽ res, licet alia sit actio, vt ff. de iniur. l. duobus. §. exceptio. & ff. de except. rei iudi. l. si mater, §. eandem. & l. cum quæritur. Vel nisi actio prima † ita se habeat ad secũdam, vt electione tollatur: quod in casibus contingit, vt C. de furt. l. 1. & C. si ser. exte. emi se man. l. 1. & C. de codic. l. fin. & C. de pact. inter empt. & vendi. l. commissoriæ. & ff. de trib. l. quod in hærede, §. eligere, & ff. de leg. 2. l. cum filius, §. varijs.

† Si petas, aliàs sec9. l. vt fundus. ff. cõi diuid.

e ¶ Intenderit. scilicet sibi deberi.

¶ Sunt præterea. Diuiditur in duas partes: In prima ponit vnum dictum generale, videlicet, quòd non omnis actio est persecutoria solidi. Secundo illud per plura exempla probat. Secunda ibi, Vt ecce. Item secunda subdiuiditur Nam primo ponit exemplum de peculio. Secundo de dote. Tertio, quando agitur contra patrẽ, patronum, socium, vel donatorem. Quarto, quando agitur per cõpensationem. Quinto, quando agitur contra illum, qui bonis cessit. Secunda ibi, Item si de dote. Tertia ibi, Sed & si quis cum parente. Quarta ibi, Compensationes. Quinta ibi, Cum eo quoque. Aretinus.

¶ Sunt præterea quę iam. CASVS figuratio clara est; dum enim primo declarat esse

etiam alias actiones, per quas quis solidum debitum consequitur, alias non solidum ex quo sumus in diuisione, nõ exigitur alia casus figuratio, dum vero primo exemplificat in peculio, vt scilicet dominus, vel pater aliquando in solidum teneatur, aliquãdo non, ratio clarissima est quia pater vel dominus concedendo peculiũ nõ obligantur, nisi quatenus est in eo: ita quod non possunt exigi, aut conueniri, nisi in id quod tenẽt. l. quoties, §. si semel, ff. de pecu. Nota, quod creditores peculiares serui, aut filij non exigunt, nisi quatenus est in peculio, deducto prius per patrẽ, vel dominũ quod eis debetur.

vt fuerit. l. summa & l. ĩ bo. fi. in fi. ff. de pec.

b ¶ Proponemus, vt inf. eo. ti. 1. §. cum autem.

¶ Ita si de dote. CASVS in hoc versi. non est, nisi literaliter figurãdus, cum sã dictum sit in superiorib. quę ad hunc casum ptinẽt.

¶ Actiones omnes aut sunt persecutoriæ solidi, aut in quantum quis facere potest, vel in quãtum habet: vt probatur in exemplis sequentibus. Aret.

¶ Sunt præterea quædam actiones,[a] quibus non semper solidum, quod nobis debetur, persequimur, sed modo solidum persequimur, modo minus: vt ecce, si in peculio filij seruive agamus. Nam si non minus in peculio sit, quam persequimur insolidũ dominus paterve condemnatur: si vero minus inueniatur, eatenus condemnat iudex, quatenus in peculio sit. Quemamodum autem peculium intelligi debeat, suo ordine proponemus.[b]

¶ In dotis restitutione condemnatur maritus in quantum facere potest. Aret.

¶ Item si de dote in iudicio mulier agat, placet eatenus maritum[c] condemnari debere, quatenus facere possit, id est quatenus facultates[d] eius patiuntur. Itaq; si dotis quantitati

a ¶ Sunt præterea quædã actiones. Innuit hic quandã diuisionẽ actionũ. s. quod aliæ sunt persecutoriæ in solidũ, aliæ non: & hãc prosequit vsq; in finẽ huius ti. & nõ est ista diuisio de 12. diuisionib. Nã prima est, quod alię sunt in rẽ, alię in psonã vt sup eod. §. omniũ. Secũda est, qđ alię sunt ciuiles, alię pretoriæ, vt sup. eo §. sed istę quidẽ actiones. Tertia fuit. † su. e §. sequẽs. Quarta. su. eo. §. oẽs aũt actiones. Quinta, su. eo. §. actionũ aũt q̃dam sunt. Sexta est, quod aliæ sunt tpales, aliæ perpetuæ. Septima, q̃ aliæ sunt trãsitoriæ ad heredes, aliæ nõ, vt inf. de perpet. & tẽpo. actio. § non omnes. Octaua est, q̃ aliæ sunt famosę, alię nõ vt inf. de pę. te. liti. § pe. Nona, quod alię sunt directę, alię vtiles, vt ff. si qua. pau fecit. di. l. pen. Decima quòd aliæ directæ, alię contrariæ, vt sup. de obli quæ ex quasi contractu. § 1. & 2. Vndecima, quod alię singulares, alię vniuersales, alię generales, vt ff. pro soc. l. pro socio arbiter. Duodecima diuisio † est, quod aliæ sunt simplices, aliæ duplices, vt fami. ercis. commu. ti. fini. regun. & quædam interdicta, vt inf. de interd. §. tertia diuisio. Est, autem, & hæc extrauagãtis, de qua hic dicitur.

* ¶ Quod ait patrem, & dñm solummodo teneri quatenus in peculio sit, declara id ita esse, si non dolo eorũ imminutũ, cõsumptũ

ratio. n. dubitandi poterat esse obligatio, qua quis tenebatur, quia sicut erat potẽs ad exigendum solidũ in ceteris, multo magis videbatur habere debere hanc potestatẽ in dote per infinita priuilegia dotium. l. 1. ff. solu. mat. cuius cõtrariũ dicit: visũ. n. est incõueniẽs, vt cõtra eum, qui fuit marit⁹ & socius diuinę, & humanę dom⁹, agatur, ita & procedatur, vt ipse egeat. Not. maritũ conueniri in quantũ facere potest. Itẽ, qđ facere posset, importat quatenus facultates patiuntur deducto ne egeat. Itẽ, quod dictio, id est, est dictio expositiua.]

e ¶ Maritum, vel eius hæredes. s. filios cões, secus in extraneis hrđ bus, vt ff. soluto mat. l. etiam filios mulieris, & l. maritum, & l. seq.

* ¶ Cum quæritur, quatenus maritus facere possit, rei iudicatæ tps spectat: & quod dr in marito, in socero quoq; seruãdũ est, vt in id solum dãnet, qđ facere possit, quia obtinet locum parentis. l. rei & seq. ff solu. matri.]

d ¶ Facultates. Vt tamen ipse maritus non egeat, † vt ff. de re iud. inter eos, & ff. de reg. iu. l. in condemnatione personarum, & hoc nisi dolo fecerit maritus, quo minus possit, cautione exposita ab eodem de solido soluendo, si ad meliorem fortunam peruenerit, vt C. de rei vxo. act. §. cum autem. & ff. solut. matr. l. etiam filios. §. licet, & ff. pro socio. l. verum est. §. id quod.

ADDITIO. Itẽ nisi mulier ipsa esset pauper, ita vt ad ipsius victum tota dos esset necessaria. Item si res dotalis, vel alia acquisita ex re dotali extarent, quia nõ haberet locum beneficium istius tex. vt per Doct. hic.

* ¶ Ju tantum hoc verum est, vt nec valeat pactum, quo vir renunciat huic beneficio, ut nõ quatenus facere possit, sed in solidum

teneat-

Actionum diuisiones sunt xij.

† Põt sustineri, q̃ tertia diuisio fuit in §. præiudiciales, & isto modo diuisio. §. sequens. erit quarta. Ias.

† Dic q̃ in isto ti. nõ ponũt nisi sex diuisiones, prima in §. j. scđa in §. sed istæ 3. in §. sequens. 4. in §. omnes. 5. in §. actionũ, 6. hic. Ias.

SYL. & est de mẽte aliorum.

SYL.

† Et I hc deducendo dẽt a tendi mo dus circ duo. pr mo. circ quantita rei conf deratis f culta tibu & cond ne perf ne, visi p sit oper ri, & h beat offi vel arrif cium, si cõputetu & fiat d ductio starũ op tarũ: n bilis ve plus exp dat quã stcus. Sec do. circ quantita tpis pu annorum ipsius m riti scđm formã hæredita tem. princ ff. a l. Fal. vt Ioan. Fab & Ia. hic † Rom. i. maritũ sol. mat

teneat. l. alia causa. §. vlt. sol. matr. q̃ introductum fuit propter reuerentiam, quæ mariti debetur, vt ibi dicitur, & latius in l. 1. §. cum autem. C. de rei vxor. actio.

SYL. ¶ Propter retentionem. CASVS clarus est & Imper. allegat rõnem suæ decisionis: q̃a impẽsę in rem dotalem factæ minuunt ipso iure dotẽ. Not. quòd marito concessa est retentio dotis pp impẽsas factas in res dotales. Item, quòd dos ipso iure minuitur propter expensas necessarias. Item, quòd licet allegare librum, absq; eo q̃ allegetur titulus.

concurrant facultates eius, insolidum damnatur: si minus, in tantum quãtum facere potest.

¶ Propter retentionem quoque dotis repetitio minuitur: nam ob impensas [a] in res dotales factas, marito, quasi retentio cõcessa est: quia ipso iure necessarijs sumptibus dos [b] minuitur: sicut ex latioribus Digestor. libris, [c] cognoscere licet.

¶ In his quatuor casibus reus condemnatur in quãtũ facere põt. An.

¶ Sed & [d] si quis cum parente suo patronove agat: item si socius cũ socio [e] iudicio societatis agat, non plus actor consequitur, quàm adversarius eius facere potest. [f] Idẽ est, si quis ex

a ¶ Impensas. † Dic, quòd impensæ aliæ necessariæ sunt, vt quibus non factis res erat peritura, vel deterior futura. Aliæ vtiles, vt quibus non factis res non erat peritura, sed eis factis res est melior futura. Aliæ voluptariæ, quæ tantum rem exornant, vt ff. de ver. sig. impensæ. & ff. de impen. in reb. do. fac. l. 1. & l. quod dicitur. 1. §. vtiles. & l. voluptariæ. In primis impensis dic, q̃ minuant dotem ipso iure, si consistat in pecunia & specie: vt si est fundus, & pecunia in dotẽ data, quantum in fundum impenditur, tantum, in pecunia ipso iure deberi desinit. Si vero solus fundus in dotem sit: tunc si tantum expenditur simul, vel ex diuersis vicibus, quãti est fundus, tunc ipso iure desinit esse dotalis.

SYL. ¶ Dic secundũ Ias. post text. in d. l. quod dicitur, quòd ipso iure non desinit esse dotalis, sed bene potest petere expensas, vel retinere fundum, donec sibi restituantur expensæ.

Nisi mulier infr. annum sponte marito impensas obtulerit. Si vero non tantum, nõ desinit esse dotalis, sed tamdiu totus, vel pro parte retinetur, q̃diu impensæ restituant̃, vt ff. de impen. in reb. do. fac. l. quod dicitur. & ff. de iure do. l. si is qui. §. pen. & fi. & hoc in necessariis impensis. Si autẽ vtiles sunt, tunc per actionem. neg. gest. vel mandati, si mandato mulieris fecit, repetuntur. Voluptariæ non repetuntur, etiam si mandato mulieris factę sunt, sed abraduntur sine læsione prioris status, vt C. de rei vxor. action. §. sed nec ob impensas & ff. de rei vend. l. in fundo. † Et secundum hanc distinctionem hunc §. intelligas. & quod dicit in litera, quasi, non denotat improprietatem, si est impensa necessaria, vt dictum est, sed si vtilis, vel voluptaria, nullo modo locum habet hic §.

* ¶ Hæredes quoque mariti, impensarum in res dotales factarum exceptione adiuuantur, si ab eis dos repetatur. l. rei. ff. solut. matrimon.]

** Not. ex hac glo. quod dictio, quasi, interdum est expressiua veritatis, quod est verũ, si hoc expoicat subiecta materia, vt in l. Lucius la t. in fi. ff. de adm. tut. & l. dedi. in princ. vbi glo. ff. de cõdi. cau. da. regulariter enim denotat improprietatem. l. hoc colore. vbi Bart. ff. de inof. test. l. diuortio §. si fundum. solu. mat. l. ẽ limita hũc tex. vt procedat, quando impensa respicit perpetuam rei vtilitatem. secus si ipalem quia tunc cõputaretur cũ fructibus sicut & impensa quę fit ad custodiam rei. l. 3. §. 1. & l. pen. & fi. vbi Bart. ff. de impen. in reb. dot. fac. Ias. hic.]

b ¶ Dos. in pecunia consistens.

c ¶ Libris, vt ff. de impen. in re. do. fa. per totum titu.

SYL. ¶ Sed & si quis. CASVS. Prosequitur Imper. casus, in quibus quis tantum conuenitur in quantum facere possit, & primo in parentibus ea ratione, quia si egeret, teneret filius alere. ad tollendum igitur circuitum exigendi, & postea alendi, introductum est, vt non exigantur a liberis, nisi in quantum facere possint. secundo in patrono ea ratione, vt coerceretur ingratitudo libertorum, & quia similiter tenentur eum alere. tertio, in socijs propter ius fraternitatis, quarto, in donatore propter ingratitudinis vitium. Not. collige ex prædictis.]

SYL. d ¶ Sed & si quis. Scilicet filius, vel libertus, qui agunt venia impetrata: alias, puniuntur. vt sup. eod. §. pœnales. vers. sic. & in eum.

e ¶ Socio. Et se cõfitente socium: aliàs non datur ei hoc beneficium, vt ff. pro socio. l. vnus. §. vlt.

ADDITIO. Quod verum intellige, si perseueret in negatione vsque ad lit. contest. & negauit in specie esse socium. alias secus: puta si in genere, vt Nego narrata prout narrantur &c. secundum doct. hic.

f ¶ Potest. quod semper accipe detracto tanto, q̃ possit inde viuere conuentus, vt ff. de reg. iur. l. in condemnatione.

** intellige cõmode, & honeste vt tradit ibi gl. habita rõne qualitatis personę, vt no. Bal. in l. 2. C. qd cũ eo, & animaduertit Dec. in l. Diuus, ppe fi. ff. de reg. iu. Et no. q̃ in exigẽdo aliquẽ in quãtũ facere põt, inspicitur quãtũ possideat

tate factę fuissent in re sua, bene repetũtur l. 2. §. 1. vers. sed si mutua. ff. de in rem ver.

† Ista gl. est magistra, & melior de toto iure in sua materia, sm. Fab. Pla. Angel. & Ias.

Impensæ voluptariæ an possint abradi.

† Et hoc ẽ spãle in vxore: sũ ab alio, cui⁹ volũ

de reditu, nō autem proprietas rerum, nec quantum ex venditione rerum redigeretur. l. qui bonis. de cess. bon. & l. Impe. ad Trebel. vbi Bar. Itē obserua, quōd hæc exceptio opponi potest etiam executioni sententiæ l. ex diuerso. §. fin. solu. matr. & l. Nesennius de re iudicat. Negus. de pign. 4. memb. 5. par. num. 10.]

a ¶ Ex donatione. Id est quando nō potest soluere, cū donare promisit.

b ¶ Conueniatur, scilicet condictione ex lege, vt C. de donat. l. si quis argentum. §. fin autem. Et nota quōd hic solus conuenitur in quātum facere potest deducto ære alieno, vt ff. de re iud. l. Inter eos. §. 1. & 2. & melius. §. fin.

donatione [a] sua conueniatur. [b]

¶ Ratione compensationis sæpe minuitur intentio actoris. Aret.

¶ Cōpensationes quoque oppositæ plerumque [c] efficiunt, vt minus quisque consequatur, quam ei debeatur. Nam ex bono, & æquo habita ratione eius, quod inuicem actorem ex [d] eadem causa præstare

* ¶ Illud non prætermittendum, hoc beneficium, ne quis vltra, quam facere potest, conueniatur, personale esse, & cum persona extingui, nec hæredibus alijsve successoribus nec fideiussoribus præstari l. vetū. §. videndū. ff. p soc. & l. & si fideiussor. ff. de re iud.]

¶ Cōpensationes. CASVS. Prosequitur Imper. exēpla ei⁹, quæ sup proxime proposuit, & dicit, quod quoties euenit, quōd reus, a quo petit, sit creditor actoris, compensatione proposita sit, vt minus cōsequatur actor, quām petierit. In quo aduertas ad duo, quæ iudicio meo male possunt saluari in hoc tex. primū est, quōd hoc exemplum non cadebat inter priora & sequentia. nam ille, cui cōpensatio opponitur, effectualiter consequitur suū ere ditū, quia re vera compensatio est solutio. l. si debitor. ff. qui pot. in pig. ha. nec est verū dicere, quōd cōsequitur minus, quā ei debeat, quia re vera consequitur totū. nihil. n. inter est, an soluat quis, an cōpēset, d. l. si debitor. & ideo neq. hoc exemplum cadebat in hac materia, neque verum est, quod dicit Impe. quōd minus, quā ei debeatur, cōsequatur, quæ no, licet sit ponere os in celum. Nō. tñ. quōd compensatione minuitur intentio actoris.

†Hec glo. pessime loquitur, secūdū las. quē videas pieni⁹. nā voluit dicere text.

c ¶ Plerumque. hoc dicit propter actionem depositi, & alias quasdam, in quibus non obijcitur compensatio, vt sup. eo. §. in bonæ fidei, & C. de compen. l. fi. Accurs.

d ¶ Ex eadē causa, hodie ex quacunq; causa, & in quolibet contractu bonæ fidei, vel stricti iuris, † vt sup. eo. §. in bonæ fidei.

e ¶ Iam dictum est. sup. eo. §. in bonæ fidei,

** Adde, quōd exceptio compensationis potest opponi etiam executioni sententiæ l. etiā C. de compensat. Alex. cons. 61. vol. 3. Negus. de pignor. 4. memb. 5. par. nu. 10.

¶ Cum eo quoque. CASVM figura p te. No. quōd cedēs bonis in postea quesitis habet priuilegiū, vt non conueniatur a prioribus creditoribus, nisi inquātum facere possit. Item not. inhumanum esse afflictis afflictionem addi.

ex eadem causa. i. si vterque sit debitor

SYL. quantitatis.

oportet, in reliquum eum, cum quo actum est, condemnat, sicut iā [e] dictum est.

¶ Impedit bonorum cessio, ne fiat insolidum condemnatio. Ang.

¶ Cum eo quoque, qui creditoribus [f] suis bonis cessit, si postea aliquid acquisierit, quod idoneum emolumentum habeat, ex integro [g] in id, quod facere

* ¶ Conditionem debitorū bonis cedentium omnium calamitosissimā vocat Imper. in Auth. vt deter. sit nu. cie. tinpason (inquiens) athliotatin hodon: alibi miserabile subsidium. l. vlt. C. qui bon. ced. pos. hodie tamen cautum est, ne quis cogatur bonis cedere, nouel. constit. 135. quæ habetur in editione Haloandri.

† Cessio bonorum in duobus prodest.

f ¶ Creditoribus, quod fieri non potest ante, quam debitum agnoscat, vel in iure confiteatur, vt ff. de ces. bon. l. pen.

*¶ Adde, an valeat pactū, quōd debitor non possit cedere bonis, Bart. in l. alia. & si. ff. sol. matr. Prodest autem hæc cessio, vt non deducatur debitor in carcerem, vt C qui bon. ced. pos. l. 1. & quōd in acquisitis postea conueniatur in quantū facere possit, vt subijcit.

* ¶ Fallit, nisi sub spe cessionis contraxit, vt per Dyn. in reg. peccatū. in si. li. 6. aut nisi in fraudem creditorum bona alienauit. vel si qñ contraxit, sciebat, se non esse soluendo, vt ait Bar. in l. alia. §. elegāter. ff. sol. matr. & denique in quā plurimis alijs casib. deficit reg huius §. quos diligenter retulit Soc. in tract. fallent. reg. 46. & seq. post las. hic, & in §. item si quis in fraudem nu. 91. cum seq. sup. eod.

* ¶ Adde, quōd cessio bonorū debitoris nō prodest eius fideiuss. §. vlt. ver. sane. inf. de replic.

g ¶ Ex integro. Vt sibi ipsi cōtraria ita quod ex integro, & in quantum facere pōt conueniatur, vt subijcit. Sed sic intelligit, quōd in solidum conueniat, quādiu pōt soluere. hoc tñ est deducto semper, ne egeat, vt ff. de cessi. bo. l. q. bonis & ff. de reg. iur. l. in condemnatione.

ADDITIO. Vel dic, & longe facilius ex integro, id est denuo, siue iterum, vt sit vna dictio: & ita exponunt doct. periti. Et hic. s. quod qui cessit bonis, pōt iterum conueniri si perueniat ad pinguiorē fortunam: verum

est

est, nisi, pro ea iã sustinuisset pœnas corporales, vel cessionem fecisset culo nudo super lapidem: de hoc glo. no. in c. sicut dignũ. extra de homi. & in c. peccatũ. de reg. iur. in 6.

Hæc glos. non hr̃ in vetust s exempla.

a ¶ Inhumanum enim. Bene dico, quod in quantum face re potest dedu cto &c. conueniatur, inhumanum, &c.

Cõtinuatio.

† aliàs, qd̃ cũ eo contractũ est q in aliena est potestate.

¶ Quod cum eo, &c. Qualiter conueniatur ex cõtractibus, vel furtis nobiscũ habitis, dictũ est, nunc qualiter conueniamur ex habitis cum ijs, quos in potestate habemus.

SYL.

* Adde, quòd est falsa continuatio. Imperat. enim continuat seipsum, & reddit rationem, quare de his actionibus modo proponat. dicendo, quòd quia supra habita est mẽtio de actione, quæ datur in peculio, op⁹ est modo dicere de his actionibus, &c.]

†alias sũr.

* ¶ Naturam omnium actionum de quib⁹ hoc titulo tractatur, & qñ locum habeat, breuiter & dilucide explicat Accur. sup. titu. 1. §. actiones autem. in verbo, ipso iure.

Diuisio.

Q Via tamen. ¶ Totus iste tit. diuiditur in sex partes. Primo ponit cõtinuationem rubr. Secundo, q̃ filius & seruus æquiparantur: ideo dictũ in vno põt intelligi dictũ in alio. Tertio prosequitur de cõtractib. seruorũ; qualiter & in quãtũ eorũ dñs teneatur. Quarto illud extendit ad filios. Quinto ponit vnum in filio, quod nõ habet locum in seruo. Sexto redit ad contractum serui. Secunda, ibi, Et quia. Tertia ibi, Si igit. Quarta ibi, Quia diximus. Quinta ibi. Illud proprie. Sexta, illud in summa.

SYL.

¶ CASVS in simplici cõtinuatione nõ est figurandus, quã declara vt sup. dixim⁹. Not. ergo continuãdos esse titulos. Item, q̃ actio, quæ datur in patrẽ, vel dominũ ex cõtractu serui vel filij, non dr̃ de peculio, sed in peculio. Itẽ qd̃ actio de peculio, & ceteræ, quę descendunt ex contractu filij, dantur in patrẽ nomine filij. Not. etiã, quod filius & seruus fere in omnibus æquiparantur. Item, quod

potest, creditores experiuntur. Inhumanum [a] enim erat, spoliatum fortunis suis in solidum damnari.

¶† Quod cũ eo, qui in aliena potestate est, negotium gestum esse dicitur.

¶ Cognito contractu seruorum ad obligandum dominum, erit cognitum quid de contractu filij ad obligandum patrem.

QVia† tamẽ superius [b] mentionẽ habuimus de actione, qua in peculium filiorũ familias, seruorũque agitur, opus est, vt de hac actione, & de ceteris, quæ eorundem nomine in parentes, dominosve dari solent, diligentius [c] admoneamus. Et quia siue cum seruis negotium gestum sit, siue cum ijs, qui in potestate parentum sunt, fere [d] eadem iura seruantur: ne verbosa fiat disputatio, dirigamus sermonem in personam serui dominiq;, idem [e] intellecturi de liberis quoque, & parentibus, quorum in ptãte sunt. Nã si quid in his [f] proprie seruetur, separatim ostendemus.

nõ est conueniens quod paucis exprimi potest, multis exprimere. Item, quòd cognito vno de similibus cognoscitur aliud. Item, quod dictio, ferè, est dictio diminutiua: itẽ, quod quãdo duo casus sunt l. antiqua æquiparati, correctio, vel dispositio facta in vno extẽditur ad alium, quod declara, si æquiparatio est facta in illo casu, vt per Iaso. in l. si constante, in §. col. ff. solu. mat. de quo videnda sunt q̃ ponit Decius in c. translato. in 1. & 2. lect. de constitut.

b ¶ Superius. vt sup. titu. primo. § actiones autẽ. & §. sunt præterea. SYL.

c ¶ Diligẽtius. q̃ supr. dictum sit. Vel dic diligentius. i. diligenter.

d ¶ Ferè. hoc dicit ꝓpter Macedonianũ qd̃ habet locũ in filijs, non in seruis. vt infra eodem. §. quæ diximus. & propter alios casus, quos ibi dicemus.

e ¶ idem intellecturi. Nam similium eadẽ est disciplina, vt hic, & ff. de in rem ver. l. 3. § proinde, & §. quoties. Similium eadem est disciplina.

¶ Dic tamen, q̃ similitudo in vno non arguit similitudinẽ in alio, vt per Aret. in l. ex facto. in 6. nota. ff de vulg. & pupil. SYL.

f ¶ In his. s. parente & filio.

g ¶ Ostendemus. Vt inf. eo. §. quæ diximus. SYL.

¶ Si igitur iussu dñi. CASVS in terminorũ declaratione simplici nõ est necessarius, nisi scias. in hoc. n. §. declarat Imp. tres esse actiones, in qb. pr̃. & dñs in solidũ tenentur pp eorũ cõsensum. Siue. n. iusserint, mãdauerint, cõsenserint ve alio modo, et per ratihabitionem, filium, vel seruũ certo casu obligari, tenentur naturali rõne, q̃ allegat Iureconsultus in l. 1. ff. eo. quia eum eo contrahi vr̃, qui iubet. siue et naui, vel negotiationi pr̃, aut dñs filium, vel seruum præposuerint similiter tenentur in solidum, & in exercitoria præsertim, quia æquum visum est, vt qui exercitorẽ naui imposuit, teneatur, quia plerumque locus, aut tempus nõ patiuntur dispicere de conditione exercitoris. maior. n.

est necessitas contrahendi cum magistro nauis, quam cum institore, prout declarat tex. in l.1.ff.de exerci. Similiter æquū visum est prætori, vt quemadmodum commoda sentimus ex contractibus institorū, ita etiam ex eorum contractibus obligemur, tacitè enim videmur hoc polliceri preponendo.l.1.ff.de institor. No secundum Angel. quòd de iure ciuili pater aut dñs nō tenebantur ex contractu filij, vel serui, & hic est, ꝙ prætor equitate motus hec adinuenit. Item, ꝙ pater & dñs tenentur. Quod iussu in solidum. Item ꝙ ille, qui cum filio, vel seruo contrahēte iussu patris, vel dñi contrahit, vr sequi fidem iubentis. Itē ꝙ vbi ē eadē rō, idē ius cōstituitur. Item, quid sit exercitoria, & quid institoria. Itē, ꝙ exercitoria ab exercitore, institoria ab institore est appellata. Item ꝙ tūc tenentur pater & dñs, qñ seru⁹, vel fili⁹ negotiātur in eo, in quo sunt ꝓpositi. Itē no. ꝙ huiusmodi actiones non solum dantur contra dominum, vel patrem præponentes seruos & filios sed etiam contra quemlibet præponentem, etiam liberum hominē stante identitate rationis. item, ꝙ identitas rationis facit, quod casus non expressus sit cōprehensus in casu iam deciso.]

¶ Dominus tenetur ex contractu serui in solidum, si contrahi iusserit, vel ipsum, vel liberum hominem, naui, vel alicui alij negotiationi præposuerit, actionibus cognominatis. Quod iussu, & Exercitoria, & Institoria. Aretinus.

¶ Si igitur iussu domini [a] cum seruo negocium gestum erit, in solidum Prætor aduersus dominum actionē pollicetur, scilicet, quia is, qui ita contrahit, fidem domini sequi videtur. [b]

¶ Eadem ratione [c] Prætor duas alias in solidū actiones pollicetur: quarū altera Exercitoria, [d] altera Institoria appellatur. Exercitoria tunc habet locum, cum quis seruum suum magistrum naui præposuerit, & quid cum eo eius, [e] rei gratia, cui præpositus erit, contractum fuerit. Ideo autem Exercitoria vocatur: quia exercitor is appellatur, ad quem quotidianus nauis quæstus [f] pertinet.

¶ Institoria tūc locum habet, cum quis † tabernæ forte, aut cuilibet negotiationi seruum [g] suum præposuerit, & quid cum eo eius rei causa, cui præpositus erit, cōtractum fuerit. Ideo autem Institoria appellatur, quia qui negotiationibus præponuntur, † institores vocantur. [h] Istas tamen duas [i] actiones Prætor reddit, † & si liberum quis hominem, aut alienum seruum naui, aut tabernæ, aut cuilibet negotiationi præposuerit, scilicet, quia eadem æquitatis ratio etiam

a ¶ Domini, scilicet volentis cum seruo contrahi: siue dirigat iussum ad seruum, siue ad contrahentem cum seruo, siue subscripsit, siue quocumque modo contractum ratum habuit, vt ff. quod iussu l.1.§.1.& §.sed & si serui chirographo, & §.si ratum.

b ¶ Videtur. Vt etiam ab ipso domino debitum condici possit, vt inf.eod.§.fin.

c ¶ Eadem ratione. Quia fidem domini sequi videtur, vt supra prox.§.in fin. Accurs.

d ¶ Exercitoria. Quæ perpetuo hæredi, & in hæredem datur, vt ff.de exer. si tamen, §.fin. (i) Idem in institoria, vt ff. de insti. l.nouissime. Idem etiā de in rem verso, vt ff.qñ actio de pecu. est an.l.quæsitum in fi.

ADDITIO.

(i) Dic hoc verum, si prima actio datur hę redi, vel cōtra hæredem, quia istæ non sunt propriè actiones, sed adiectiones, vt habetur in d.l.si tamen.§ fin.secundum Ang.

e ¶ Eius rei gratia. Bene dicit, eius rei gratia, nam si ob aliam rē, puta negotij sui, vel cum esset præpositus ad vehendum onus, ipse accepit mutuam pecuniam, non ad vtilitatem nauis, non tenetur dominus, vt ff.de exercito.l.1.§.nō autem.

** Quot requirantur ad hoc vt domin⁹ nauis conueniri possit exercitoria ꝓ pecunia mutuata eius magistro nauis in refectionē nauis, vide l.fin.ff.de exerc.actio, vbi Bar.& habetur per gl.in l.1.& ibidem per Bald C.eo.

f ¶ Quæstus, id est prouentus siue lucrum. Sed magister appellatur, cui totius nauis † anchora, id est gubernatio commendatur, vt ff.de exercito, l.1.§.magistrum nauis.

g ¶ Seruum. Vel liberum. vt in fi.huius §.

h ¶ Vocantur. No.quod institoria a præposito, sed exercitoria a præponente vocatur, vt hic, & sup.eo.§.ver.ideo autē exercitoria.

i ¶ Duas, per hoc quod dicit, duas excludit primam. Quod iussu.

* † Tabernæ appellatio quid significet, vide l.tabernæ de ver.sig.

** † l.3.& 4.& 5.ff.eo.

* † alias cura.

* † Ex l.1.§.cuius. de exer.act.& l.sed & si quis, §.1.de inst. actio.

Aequi-

Ius idem ftatuatur vbi eft eadem æquitas. SYL.

¶ Aequitatis. Not. quod vbi eadem eft æquitas, idem ius ftatuẽdum eft. fic, ff. ad l. aquil. illud, & fup. quib. mod. ius pa. po. fol. §. pari ratione.

¶ Introduxit. CASVS non eft figuran- eo cafu interueniat.

¶ Si feruus fciente domino in merce peculiari negotiatur, & tamen dominus aliquid recipere debet, vocatur in tributum vna cum alijs creditoribus. Aretinus.

¶ Introduxit & aliam actionem Prætor, quæ Tributoria vocatur. Namque fi feruus in peculiari a merce, † fciente † domino negotietur, b & quid cum eo eius rei c caufa contractum erit, ita Prætor ius dicit, vt quicquid in his mercibus erit quodque inde receptũ erit, id inter dñm, fi quid ei debebitur, & ceteros creditores, pro rata portione diftribuatur: & ideo Tributoria vocatur, quia ipfi domino diftributionẽ Prætor permittit. Nam fi quis ex creditoribus quæratur, quafi minus d ei tributum fit, quam oportuerit, hanc ei actionem accõmodat, quæ Tributoria appellatur.

¶ Ex contractu inito cum feruo domino ignorante tenetur dominus de peculio, vel in id quod in rem fuam verfum eft: & dicitur verfum in rem domini, fi aliquid in rem domini impenderit neceffario: iudex tamen debet prius infpicere, vtrum in rem domini fit verfum, quam de peculio condemnet. Aret.

¶ Præterea intro--

dus in declaratione fimplicis termini tributoriæ, fed potius aduertendum eft, quod dominus qui habet feruum habentẽ peculium, fi conueniatur a creditorib. peculiaribus habet priuilegium deducendi ante omnia, quod fibi, & illis, qui in fua funt poteftate debetur: fed quia aliqñ accidit, q̃ feruus in rebus & mercibus peculiaribus fciente & non contradicente dño negotiatur, & efficitur debitor alicuius: fi a tali creditore cõueniatur ex caufa prædicta tunc nõ habet dñs amplius illud priuilegiũ, fed vocatur in tributũ cũ ceteris, hac tamẽ inter eos diuifione remanente, quod dñs vocatur in tributũ ex quacũque caufa fit creditor, alij vero creditores peculiares vocantur folum, quaten⁹ caufa illarum mercium, in quibus sciẽte dño feruus negotiatus eft, fe extendit. Not. fummariũ & declarationẽ prædictam.

† Ad hũc locũ vide infr. eod. rurfus.

† Et nõ cõtradicente. l. 1. §. fciẽtiam. ff. d trib. act.

† Ex quo §. apparet inftitoriã locũ hr̃e in merce dñica, tributoriã aũt in merce peculiari.

† Scilicet peculiaris mercis nõ etiã alia.

a ¶ In peculiari merce. Hoc caute dicit, nõ in dominica, vt ff. de inftito. fed & fi pupillus. §. penult. †

b ¶ Negotiet. Ad oẽm quoq. porrigit negotiationẽ, † vt ff. de trib. l. illud. & l. 1. §. licet. Not. ex hac gl. cũ tex. quod verbũ negotiari, & negotiator, latius eft, q̃ mercari, & mercator, quod poft Ang. hic diferte explicatur a Benue. Stiac. trac. de merc. prima par. nu. 5.

c ¶ Eius rei caufa. No. quod ad hoc vt competat ifta actio, oportet, quod fit cõtractum illarum mercium caufa, alias non competeret, vt per Angel. hic.

d ¶ Minus. Hanc actionem tributoriam dicũt quidam non dari, nifi dominus primo diftribuat: & dicunt, quod cogitur officio iudicis: & hoc colligitur ex hoc §. quia dicit, minus. Sed dico, quod ante & poft competit, quia minus tribuit, qui nihil tribuit, vt ff. de tribut. l. illud, §. fi cuius dolo. & argu. ff. de verb. fign. l. minus, & l. verbum amplius, fecũdũ Ioan.

¶ Adde, quod hæc glo. cõiter approbatur p Docto. hic.

¶ Præterea. CASV figuratio non eft neceffaria, cum perfiftat in declaratione terminorum de peculio, & de in rem verfo, ita enim Imperator accurate examinat & declarat, vt nulla alia cafus pofitione egeamus exempla enim poffita p Imperat. rem omnem manifeftã reddunt. Not. igitur, quod actio de peculio, & actio de in rem verfo funt diuerfæ. Item dic, quod neceffaria erat actio de in rem verfo vltra actionem de peculio ex rationibus pofitis per tex. in l. 1. in prin. ff. de in rem verfo. Item, quod actio de in rem verfo oritur, quamuis fine volũtate domini negotium fit geftum: quia oritur ex ipfa verfione in rem, non ex confenfu: & propterea oritur etiam, quamuis geftum fit contra voluntatem domini, quando verfũ eft in eius vtilitatem,

Item, quod actio de peculio datur eatenus, quatenus eft in peculio: actio vero de in rẽ verfo datur ad omne id, quod verfum eft in domini vtilitatem.

Item, quid dicatur verfum in vtilitatem: pro cuius declaratione vide regulam, quam ponit iurifconf. in l. 3. §. & generaliter, ff. de in rem ver. Itẽ no. q̃ oẽs expenfæ hic enumeratæ dñr neceffariç. cetera collige per te.

ducta est actio de peculio, deque [a] eo, quod in rem domini versum erit, vt quamuis sine voluntate domini negotium gestum erit, tamen siue quid in rem eius versum fuerit, id totum præstare debeat: siue quid nō sit in rem eius versum, id eatenus præstare debeat, quatenus peculium patitur.[b] In rem autem domini versum intelligitur, quicquid necessario † in rem eius impenderit seruus: veluti si mutuatus pecuniam, creditoribus eius soluerit, aut ædificia ruentia fulserit, aut familiæ frumentum emerit: vel etiam fundum, aut quamlibet aliam rem necessariam mercatus [c] erit. Itaque, si ex [d] decem (puta) aureis, quos seruus tuus a Titio mutuo accepit, creditori tuo quinque aureos soluerit, reliquos vero quinque quolibet modo consumpserit, pro quinque quidem in solidum damnari debes, [e] pro ceteris vero quinque eatenus, quatenus in peculio sit, ex quo, scilicet, apparet, si toti decem aurei in rē tuam versi fuerint, totos decem aureos Titium consequi posse. Licet [f] enim vna est actio, qua de peculio, deque eo, quod in rem domini versum sit, agitur, tamen duas habet condemnationes. Itaque iudex, apud quem de ea actione [g] agitur ante dispicere solet, an in rem domini versum sit: nec aliter ad peculij æstimationem transit, quam aut nihil in rem domini versum intelligatur, aut non totum. †

¶ In peculio dicitur esse id, quod superest deducto eo, quod debetur domino, dummodo non debeatur vicatio serui. Aretin.

a ¶ Deque eodē. Caue tibi, quia de duabus actionibus simul dicit, scilicet de peculio, & de in rem verso.

b ¶ Patitur. Facit, ff. de pecul. l. si quis seruū, §. etiā, & hic adiunge, §. ceterū, qui est infra.

c ¶ Mercatus erit. Facit. ff. de in rem verso. l. 3. §. proinde.

d ¶ Ex decem. Quia quot sūt consumpti, in tot debet teneri, vt supr. proxim. §.

e ¶ Damnari debes, Facit, ff. de in rem verso. l. si pro patre, §. idem.

f ¶ Licet. Hoc punctum, quod est hic, ita praue intelligunt quidam, quod quicunque agit de peculio, videtur intentare illam formulam, & agere, scilicet de in rem verso. vt hic, & ff. de in rem vers. l. filiusfamilias. in fin. & ff. de pecul. lege prima, §. est autem, quæ opinio necessaria esse videtur. Nam cum de peculio agitur, debita peculiaria computantur: & ita quod seruus dēt domino, & dominus debet seruo naturaliter: quia quod seruus impendit in rem domini, venit in actione de pecul. vt ff. de pecul. l. quam Tuberonis, §. sed & id quod nihil aliud est, quam de in rem verso. agi: & ita qui agit de peculio, & de in rem verso agit. Sed Ioann. dicit, quod diuersæ sunt actiones, & actionū formulæ, nec qui formulam vnius proponit alterius formulam proponere videtur. Nec obstat, d. l. de pecu. l. prima, §. est autem, quia licet ibi videatur sub actione, & edicto de peculio actionē de in rē verso proponere, tamen non demonstratur edictum, quod sit de peculio tantum, sed generale, quod dicit de omni eo, quod fit cum eo, qui in aliena est potestate, vt in ea l. §. verba autē. Item non obstat dict. l. filius in fin. quia quo ad effectū proponit de in rē verso, qui proponit de peculio: non quo ad formulam. Et eodem modo expone qd̄ hic dicitur, vna est actio de peculio & de in rem verso: id est ille: qui proponit actionem de peculio, consequitur effectum actionis de in rem verso. Et quod subijcit, duas habet cōdemnationes, scilicet, actio de peculio: vnam, scilicet p̄ suo effectu, & aliam pro effectu, scilicet, actionis de in rem verso. Accurs.

ADDITIO.

Hæc opin. glo. q̄ sint diuersæ actiones verior est, quia habent diuersa nomina & diuersa mediacō cludendi.

g ¶ Actione. Scilicet, de peculio.

¶ Cum autem quæritur.

CASVS posi tio clara est, de clarat enim Imper. quantū sit in peculio, & dicit in peculio dici omne id, quod superest deducto eo, quod debetur domino, eive, qui in eius potestate est: & ponit casum, in quo ex credito domini non diminuitur peculium: de cuius ratione vide in gloss. verbo, si is. Nota quid dicatur esse in peculio.

Item,

† Vel vtiliter, l. si res, § qd̄ & l 3. ff. de in rē vers. secus si ad voluptatē vt dr̄ in d. l. 3. vbi oī no videt, p declarōne huius loci, & in l. si pro patre, §. in re. eod. tit.

Actio de peculio & de in rem verso sunt diuersæ.

Textū exponit.

† Nā de in rem verso dn̄s tenet, quatenus in rē eius versū apparet. l. si pro patre, §. in rem, ff eod.

¶ Cum autem quæritur quantum in peculio sit, † ante deducitur quicquid seruus domino, [a] ciue, qui in potestate eius sit, debet: [b] & qđ superest, id solum peculium intelligitur: Aliquando tñ id, quod ei debet seruus, qui in ptãte dñi sit, nõ deducitur ex peculio: veluti si is [c] in ipsius [d] peculio sit: quod eo [e] pertinet, vt si quid vicario suo seruus [f] debeat, id ex peculio eius [g] non deducatur.

¶ Cui competit actio Institoria, vel Exercitoria, vel Quod iussu, competit etiam de peculio. Et in actione de peculio totius eius, quod est in peculio, ratio est habenda, in Tributoria solũ eius, circa quod negotiatur. Quapropter quãdoque expedit agi vna, quãdoque alia. Aretinus.

¶ Ceterum [h] dubium non est, quin is quoque, qui iussu domini contraxerit, cuique Institoria, vel Exercitoria actio competit, de peculio, deque eo, quod in rem domini versum est, agere possit. Sed erit [i] stultissimus, si omissa actione, qua facilime solidum ex contractu consequi possit, se ad difficultatem perducat probandi in rem domini versum esse, vel habere seruum peculium, & tantum habere, vt solidum sibi solui possit.

** ¶ Peculiũ est quod seruus domini permissu separatũ a rõnib. dominicis hẽt, deducto inde si qđ dño debetur. l. deposita §. fi. ff. de pecu.

Item, q deducitur non tantum creditũ domini, sed etiam eius, qui est in ipsius potestate. rationem vtriusque ponit iuriscons. in l. sed si damnum, §. peculium. ff. de pecul. ratio enim, quare deducitur id, quod domino debetur est, q a dominus præuenisse videtur, & cum suo seruo egisse, ratio autẽ quare deducitur id, quod debetur existentibus in potestate domini, est, q̃a nemo ambigit hoc quoque domino deberi, cui quæritur omne, quod quæritur existentibus in eius potestate. Item not. casum, in quo non deducitur per dominum illud, qđ debet seruus: quod no.]

a ¶ Domino. Scilicet debet. Cum enim inspecto iure naturali seruus liber sit, apparet quod naturaliter potest obligari etiam domino suo. vt ff. de condict. indebit. l. si id quod. & ff. de pecul. nec seruus. & sup. de fideiuss. §. primo. Accursius.

¶ Adde, quod est intelligendum de iure naturali, i. de iure gentium primæuo, id est quatenus ius gentium fundatur ratione naturali, non constitutionibus generalibus gentium, si .n. intelligeremus de iu. naturali simpliciter communi omnibus animantibus, tunc non pt dici, quòd oriatur obligatio naturalis. prout declarat Bartol. quem communiter seq. Doct. in d. l. si id quod.]

b ¶ Debet. Quasi dicat: & id deducitur, qđ debet dare seruus ijs, qui sunt in potestate. vt conseruis suis, & filijs domini, & pupillis domini, vt ff de peculio, sed si damnum. §. peculium. †

† alias incipit. l. peculiũ autem.

c ¶ Si is. Scilicet cui debet: puta habeo seruum castaldũ, qui ordinarius dicit, qui habet sub se alium, qui vicarius dicitur: si ordinarius quid debet vicario, & conueniot de peculio ordinarij, non deducam qđ vicario debetur: & est ratio in promptu, quia si deduco pro vicario, adhuc remanet peculiũ ordinarij: & ita frustra fieret deductio: cum semper maneret ordinarij peculium.

*¶ Serui ordinarij sunt, q bus peculium dominus concessit, negotiarique sinit: vicarij autem qui ordinarij vices gerunt, quidãque quasi subinstitores. Alciat. in l. vrbana familia, ff. de verb. signif.

SYL. Seruus ordinarius, Seruus vicarius.

d ¶ In ipsius, s. ordinarij.

e ¶ Quod eo pertinet, id est, quod mõ sub nube dixi, obtinet in hoc casu.

f ¶ Seruus. s. ordinarius.

g ¶ Eius. s. ordinarij.

¶ Ceterũ. CASVS non est figurandus, in p̃senti §. vsq; ad §. illud in summa secundum quod legit Angel. quia imp. immoratur tãtum in declarando, quomodo & qualiter & in quibus casibus hæ actiones de quibus sup. proposuit, in iudicium proponantur. tex. est clarus, nec alia desuper declaratione indiget. Nota summarium, & continentiam text. vt scias proponere in iudicio actionem magis vtilem. Item, quod stultissimus, dicitur, qui potest vtiliorem viam ad suum consequendum eligere, & eligit deteriorem. Item, quod habens plures actiones debet faciliorem proponere. Item, quod negotiator non dicitur qui viuit ex redditibus prædiorum. Itẽ, quod fœnerans non dicitur negotiator. Item, quod dicta in seruo habent locum in filio. Item, quod Macedonianum senatusconsultum est lex prohibitiua. Item not. rationem senatusconsulti Macedoniani. Cetera collige per te.

h ¶ Ceterum. Diximus supra in illo §. præterea, quod is agit de peculio, qui contrahit

Is quoque, [a] cui Tributoria actio competit, æque de peculio, & de in rem verso agere potest. Sed sanè huic modo [b] Tributoria expedit agere, modo de peculio, & de in rem verso. Tributoria ideo expedit agere: quia in ea domini cōditio præcipua nō est, i. quod domino debetur, non deducitur, sed eiusdem iuris est dominus, cuius & ceteri creditores. At in actione de peculio, ante deducit, quod domino debetur, & in id, quod reliquum est, creditori dominus condēnatur. Rursus de peculio ideo expedit agere, quòd in hac actione [c] totius peculij ratio habetur: at in Tributoria eius tantum, quo negotiatur: [d] & potest quisq. tertia forte partē peculij, aut quarta, vel etiam minima negotiari, maiorem autem partem in prædijs, vel mancipijs, aut fœnebri pecunia habere. Prout ergo expedit, ita quisque vel hanc actionem, vel illam eligere[e] debet. Certe qui potest probare in rem domini versum esse, de in rem verso agere debet. †

¶ Dicta de dominis, & seruis intelliguntur in parentibus, & liberis. Ang.

¶ Quæ diximus [f] de seruo, & domino, eadem [g] intelligimus & de filio, & filia, & nepote, & nepte, & patre auove, cuius in potestate sunt.

¶ Ex contractu mutui filius non potest conueniri, nec eius pater, etiam actione de peculio, propter senatusconsultum Macedonianum. Aret.

¶ Illud proprie seruatur in eorum persona, quod senatusconsultum Macedonianum prohibuit, mutuas pecunias dari eis, qui in potestate parentis sunt: & ei, qui crediderit, denegatur actio tam aduersus ipsum filium, filiamve, nepotem, neptemve, (siue adhuc in potestate sint, siue morte parentis, vel emancipatione, suę potestatis esse cœperint) quam aduersus [h] patrem, auumve, siue eos habeat adhuc in potestate, siue, emancipauerit. Quæ ideo Senatus [i] prospexit, quia sæpe onerari ære alieno

cum seruo, inuito vel ignorāte domino: vnde dr̄, quod q contraxit eo volente, puta iussu suo non posset agere de peculio, sed tamen aliud est: ideo dicit, ceterum, pro sed.

Electio debet esse de meliori.

¶ Sed erit stultissimus: Nota, quem esse stultum, si eligar malū, cū possi eligere bonum, vt in Auth. qui.mo.nat. effi.sui. §. 1. collat. 6.

a ¶ Is quoque. Facit, ff. de tribu. l. aliquādo.

b ¶ Modo .i. aliquando.

c ¶ In hac actione .s. de peculio.

d ¶ Negotiatur. Et quod inde receptum est, vt ff. de tribu. l. procuratoris, §. per hāc & sup. eodem, §. introduxit.

Elector actionis nō potest variare.

e ¶ Eligere. Et postquam elegerit, non variauit, vt ff. de tribut. quod in hærede. §. eligere. nisi fuerit deceptus, qn̄ primum elegit, vt ff. quod cum eo qui in alien. pot. l. sed si ex parte, §. fi.

f ¶ Quæ diximus. A princi. tit. vsque huc.

g ¶ Eadē. Quātum ad actiones supradictas, sed in qbuidā non cōueniunt: vt in mutua pecunia: quod dic vt inf. proxi. §. Item filius potest subire iudicium & arbitrium, & patrē obligat quasi ex contractu de peculio, sed seruus non, vt ff de pecul. l. 3. §. si seruus, & §. idem scribit, & C. de iud. seruus. (i) Item filius fideiubere potest, & patrē de peculio obligare, vt ff. de pecul. l. 3. §. si filius, sed seruus non, vt ff. de fideiuss. l. seruus, & l. seq. & propter hoc dixit, fere. su. eod. §. 1.

† Subaudi, potius quā Tributoria.

Filius & seruus nō in oībus cōueniūt.

AUDITIO.

Qualiter autē fiat executio filio condemnato, hr̄. inf. tit. 1. §. fi. Ang. Aret.

h ¶ Aduersus patrē. Etiā de peculio non tenetur pater, vt hic dr̄, & C. ad Maced. si fili⁹, & caute colligitur. C. ne filius pro patre, vel pater pro filio, l. 1.

* ¶ Adde, quod nec fideiussor ex hac causa tenetur, l. sed & si, §. non solū, ff. eodem. immo ne hæres quidem filij, scilicet, si pater famil. obierit. l. item si. alias est. l. sed Iui. §. quanquam. eodem tit.

i ¶ Senatus, .s. senatusconsultum Macedonianum, vt ff. ad Maced. l. 1. qđ cessat in multis casibus .s. 11. Primò, si fuerit miles filiusfam. vt C. ad Maced. l. fi.

Macedonianum ī 11. casibus cessat.

Item

creditarum pecuniarum quas in luxuriam consumebant, vitæ parentum insidiabantur.

¶ **Actione, Quod iussu, vel De in rem verso, vel Institoria, vel Exercitoria, potest agi directo contra patrem, vel dominum ex contractu filij, vel serui. Aret.**

a Illud in summa admonendi sumus, id, quod iussu patris, domi nive contractum fuerit, quodque in re eius versum erit, directo a quoque posse à patre, dominove condici, tãquam si principaliter cum ipso negotium gestum esset. Ei quoque, qui Exercitoria, vel Institoria actione tenet directo posse condici b placet, quia huius quoque iussu contractum intelligitur. c

¶ De noxalibus actionibus.

¶ **Ex delicto commisso per seruum, domino ignorante, vel prohibere non valente, dominus tenetur noxaliter, quod æquitatis ratio introduxit, ne ex delicto rei propriæ, quis in plus grauetur, quam sit valor dictæ rei. Aretinus.**

Item si dixerit se patremfamil. vt C. ad Maced. l. I. Item si publice pater fam. videbatur, vt ff. ad Macedo. si quis pater famil. Item, si fuerit in scholis, vt ff. ad Macedo. sed Iulianus, §. quod dicitur & C. eo. l. Macedoniani. Item si alij cre ditori soluit, vt ff. eo. sed Iulianus, §. pe. Item, si factus paterfami. debitum primo contractum quocunque modo agnouit, vt C. eo. Zenodorus. Item si vertit in rem patris, vt ff. eo. sed Iulianus, §. proin de si a. ceperit. Item & si non accepit, vt verteret in rem patris, postea tamen vertit, vt ff. eo. sed Iulianus. §. sed & si ab initio. Item cessat, quando pater consensit, vel præsens non contradixit, vt ff. eod. sed Iulianus, §. quamquam, & l. si tamen sciẽte, & C. eod. si permittente. Item, si postea pater ratũ habeat, (I) vt C. eo. l. fi. in princ. Item si paterfa. factus soluere cœpit, vt C. eo. l. sed Iulianus, §. fi. & l. seq. Alias autem locum habet, vt non teneatur pater, vel filius, siue pecunia fuerit mutuo data, siue aliud in fraudẽ senatusc. vt ff. eo. si filiusfa. §. ius autem, & l. sed Iulianus, §. mutui datione.

ADDITIO. (I) Dic idem si tacite ratum habuisse dicatur, vt quia receperat literas à filio continentes, quod pecunias mutuo acceptas solueret, & nõ est statim protestatus de contraria sua voluntate, vt est text. sing. in l. si filiusfa. ff. ad Maced. Ang. Are.

* ¶ Suet. scribit, Vespasianum Impe. auctorem fuisse Senatui, hoc S. C. faciendi verba autem S. C. extant in l. I. ff. ad S. C. Maced. & no. quod filiusfa. excepta hac causa Maced. senatusc. ex quouis cõtractu in solidũ obligatur, potestque cõueniri, ac etiam in carcerem conijci, l. 3. §. sed verum, ff. de mino. verum si emancipetur a patre, nõ nisi in quãtum facere potest, condemnabitur, vt est casus no. in l. 2. ff. quod cum eo & in l. si ex alio, C. e. tit. & ibi hoc no, Bal. & Io. de Pla. in §. sunt præterea ad fi. sup. de act. quod tamẽ fallit in aliquib. casib. quos annotauit Bart. Cepol. caut. 14. ex delictis quoque filios fam. posse conueniri, nemo est qui nesciat, §. vlt. infra ti. I.

¶ Illud in summa. CASVS clarus est, qđ contra iubentem, vel imponentem agi potest actione directa ea ratione, quia cũ eis vr̃ negotium gestum, ex illa regula, qđ qui per aliũ facit, p se facere vr̃. No. illud verbum, in summa, cuius significatio est tandem & finaliter. Item quod de in rem verso, q̃ iussu, exercitoria & institoria, agitur ẽt directo contra dñm. Item no. casum, in quo mandans tenetur, ac si principaliter negotium gessisset.

a ¶ Directo. i. certi cõdictione directa, non adhibita hac adiectione de peculio vel de in rem verso. Sed † numquid supradicta sex nomina scilicet quod iussu, exercitoria, institoria, tributoria, de peculio & de in rem verso, sunt nomina actionum? Resp. quidam quod sic, & faciunt pro eis infinitæ leges, quæ dicunt de ac. de pecu. & sic de singulis vt patet ẽt in rubr. cuiuslibet tit. Sed Io. contra. Dixit. n. q̃ sunt actionum adiectiones, non actiones, facit pro eo. ff. de ne. ge. l. mandasti. & de pec. l. 3. §. cui congruit.

† Similis gl. sup. de acti. §. actiones ãt. ;

¶ Adde, q̃ hanc gl. dicit no. ad hoc Iai. sup. de actio. §. I. in II. col. in fi. vbi ponit multas gl. concor. & in §. rursus. in 15. col. cir. med. pro quo vide text. cũ gl. in l. 5. in gl. I. C. vbi conue. qui cer. lo. & idem vult Bat. in l. fi. in 2. q. C. ex quibus cau. maio.

Qđ iussu, SYL. exercitoria &c. n. õ sũt actiones, sed actionum adiectiones.

b ¶ Condici. s. certi condictione, non adhibita hac adiectione, institoria. Item & de in rem verso, vt ff. de in rem verso. l. I. in prin.

c ¶ Intelligitur. Facit ff. de eden. l. prætor. §. sed & si seruus. & ff. si cer. pet. si institorem.

¶ De noxalibus actionibus.

¶ Non solum ex cõtractibus eorum. qui in nr̃a pt̃ate sunt, cõueni mur, sed ẽt ex delictis, &

EX maleficijs [a] seruorum, veluti si furtum fecerint, [b] aut bona rapuerint, aut damnum dederint, aut iniuriam commiserint, noxales actiones proditæ sunt: quibus domino damnato [c] permittitur, aut litis † æstimationem [d] sufferre, aut ipsum hominem noxę dedere. Noxa autem est ipsum corpus, quod nocuit, id est, seruus, noxia [e] ipsum maleficium, veluti furtum, damnum, rapina, iniuria. Summa autem ratione permissum est noxæ deditione fungi: namque erat iniquum, [f] nequitiam eorum vltra ipsorum corpora dominis damnosam esse.

¶ Pro delicto serui dominus liberatur dādo seruum pro noxa, & in damnum passum trāsfertur dominium, quod auocari potest, si dominus emendet dānum, & velit cum manumittere. Angelus Aretinus.

& quia pro eis noxaliter agitur, ideo de noxalibus ponitur. Accur. Ad istam continuationem facit, l.i.ff. eo.

EX maleficijs. ¶ Totus iste ti.diu. principaliter in duas partes. Primo ponit, qualiter deditio ꝑ noxa habet locum in seruo delinquēte Secundo, an habeat locum in filiofamilias. Secunda ibi, Sed veteres.

SYL. ¶ Ex maleficijs. CASVS in hoc principio literaliter figurādus est, stat enim Impe. in declarando, vnde oriatur actio noxalis, & ad quid detur declarando hos duos terminos noxa, & noxia, assignando rationem. quare fuerit dispositum, vt esset in facultate dominorum tradere seruum offenso in locum refectionis damni aut iniurię. Litera plana est, solum aduertēdū est ad declarationem horum verborū, noxa, & noxia, quia Valla, & Beroaldus rident hanc declarationem Impe. sed noxa apud veteres à nocendo dicta significat etiam nocumētum: Oui. sine noxa luce bibuntur, merito seruus dicitur noxa, sicut & athi illa Homerica noxa appellatur. Noxia vero ipsa est culpa, seu maleficiū. Plau. in Bacchi. sat: sic suspectus sum, careo noxia. M. Manilius, Quin etiam infęlix virtus, & noxia felix. vnde merito Seruius Virg. noxam pro noxia dixisse scripsit. Vnius ob noxam. notabilia clara sunt.]

† Litis æstimatio quid sit, enarrat Alci. li.3. Parer. c.18.

a ¶ Ex maleficijs. idem est ex quasi maleficijs, vt ff. nau. cau. sta. l. fin. § seruorum, & de hoc plene diximus, supr. de actio. §. actiones autem.

* ¶ Intellige ex maleficijs priuatis, nam ex publicis accusatio dirigitur contra seruum delinquentem, non aduersus dominum, l. pen. §. vlt. C. de noxa. actio.

b ¶ Furtum fecerint. Supple extraneo, & idem in sequentibus articulis, nam cum domino talia committendo agi non potest, vt supra de obl. ex delicto. §. 2. qui. & ff. de noxa. cum seruus.

c ¶ Domino damnato. Nescienti cum delinqueret seruus, vel scienti, tamen prohibere non potuit, alioqui in solidum tenetur, vt ff. de noxa. l. 2. & l. in delictis, & C. eo. l 2.

d ¶ Æstimationem. Puta decem, ad quæ semper est obligatus sed liberatur dando animal, scilicet, quo vsque actione iudicati cōueniatur. ff. de re iud. l. miles, §. decem. & ff. de peti, hæred. item veniunt, §. idem recte. Hinc no. quod in conclusione libelli huius actionis debet peti emendatio dāni, non autem alternatiue, vel seruus pro noxa. nam seruus non est in obligatione sed facultatem dādi seruum pro noxa consequitur dominus condemnatus a lege, q̄ potestatem habet vsque ad litem contestatam super actione iudicati, d. §. idem recte. vbi glos. Bartol. & alij.

e ¶ Noxia. Vnde versus. Noxia delictum, delinquens noxa vocatur. sed quandoque vno pro alio vtimur. Noxia & noxa differunt.

* ¶ Vnde seruum noxæ dedere, hoc loco, id est maleficio, vel potius pœnæ, nā vtrumque significat noxa. à nocendo, vt eleganter probat Alc. noster lib. 4. de ver. sig. & l. plebs, §. noxæ, eo. tit.]

f ¶ Iniquum. s. iniquum esset factum alienū alijs esse damnosum, secundum Ioan. vt ff. de fur. si seruus communis, §. quod vero.

SYL. ¶ Dominus noxali iudicio. CASVS figuratio facilis est, continet enim hic text. tria dicta. Primum, quod dominus conuentus actione noxali ob delictum serui liberatur dando seruum noxæ: cuius ratio posita est supra in princ. ibi, nāque erat iniquum. Ratio autē dubitationis erat, quia seruus ille non erat in obligatione, ideo nō videbatur quod eius deditio & solutio tolleret obligationē, qua dominus astringebatur, cui aliud pro alio non debebat posse solui, qua ratione non obstante, præualuit æquitatis supra dictæ ratio, fuitque a lege potestas hæc concessa: ideo licet non sit seruus in obligatione, est tamen in solutione, l. miles, §. decem. ff. de re iu. Secundum dictum est, quod dominium serui dati noxæ transfertur perpetuo, intellige a domino dante, non autem in dominum

minum,cui datur,propter subsequentem casum,quia reuocabiliter fit dominus, si seruus pecuniā inueniat, & damnū resarciat, quod est sūme æquū ex vtraque parte.s.& quod dominus tradens seruum pro noxa perdat perpetuo dominium, quia iā in solutū dat, & seruus succedit loco æstimationis damni. & sic loco pecuniæ, quę soluta abdicatur in totum, & perpetuo a domino, eadē ratione seruus, qui in eius locū sufficitur. Item, summa ratione factū est, vt accepta pecunia dominus cogat manumittere, quia cum non possit sua interesse nisi ratione condemnationis damni dati, nimirum si ea soluta per seruum dissoluitur nexus ille seruitutis, quæ est ratio iterū dicti. Notabilia clara sunt.

¶ Dominus noxali iudicio serui sui nomine cōuentus, seruum actori noxæ dedendo liberatur, [a] nec minus [b] in perpetuū eius serui dominiū a domino transfertur. Sin autem damnum ei, cui deditus est, seruus resarcierit quæsita pecunia, auxilio [c] Prætoris inuito domino manumitteretur.

¶ Noxalium actionū quædam sunt ciuiles, & quædam Prætoriæ. Aretin.

¶ Sunt autem constitutæ noxales actiones, aut legibus, aut edicto Prætoris. Legibus, veluti furti [d] ex lege 12. tabul. damni [e] iniuriæ

a ¶ Liberatur. Sed cum seruus non sit in obligatione, sed damni æstimatio, vt ff. de re iud. miles, §. decem. quomodo dando seruum liberatur, cū aliud pro alio inuito creditore solui non potest, vt ff. si cer. pet. l. 2 §. 1.? Respond. speciale est. quia iniquum est serui nequitiam vltra ipsius corpus extendi, vt sup. eo. in princip. ver. summa.

SYL. ¶ Adde, quod hæc omnia vera sunt, quando agitur ciuiliter ad damnum datum, quia tunc condemnatur ad æstimationem damni, & reus dando seruum liberatur, vt hic dicitur, secus si ageretur criminaliter ad vindictam, ob iniuriam, a seruo illatam, nam tūc aliter pronunciatur scilicet vel ad ęstimationem damni, vel ad tradendum seruum verberandum, vel dandum seruum pro noxa. vt est tex. no. in l. sed si vnius. §. cum seruus, ff. de iniur. quem vide.

b ¶ Nec minus. q.d. licet detur pro alio, scilicet pro delicto, vel æstimatione delicti, tamen dominium transfertur.

c ¶ Auxilio. Sed nonne iniquum est auferri quod perpetuo sibi quæsitū est, vt modo dixerat, & probatur. ff. re. amo. l. nō enim? Sed certe est spāle fauore libertatis, sic & alias, C. de patr. qui. fi. dist. l. 2 & fi. ff. lib. inge. esse dt. l. 2. & sic. ff. de hær. insti. l. pignori. Accurs. ¶ Dic non esse speciale, vel saltē, quod ratio specialitatis est ea, quā supra posuimus in figuratione casus, & ad hanc gl. vide Præpo. Sen. in sua dispu. casu. 3 q. 4. in prin.

ex lege Aquilia: edicto prætoris veluti iniuriarum, & vi bonorum raptorum.

¶ Omnis, ad quē seruus delinquens transit, noxaliter conuenitur. Et noxaliter etiā quis punitur pro delicto liberi hominis facti postea serui. Arec.

¶ Omnis autem noxalis actio caput sequitur. Nam si seruus tuus noxiam commiserit, [f] quamdiu in tua potestate [g] sit, tecum est actio: si autem in alterius potestatem peruenerit: cum illo incipit actio esse: at si manumissus fuerit, di-

¶ Sunt autem. CASVS non est figurandus, quia tm̄ instat in declarando vnde originem traxerint actiones noxales, & dicit, quod aliæ oriūtur ab edictis prætorū, aliæ a legibus, & declarat per exēpla, quę no.

d ¶ Sunt autē. Furti, s. nō manifesti: nā actio furti manifesti est prætoria vt inf. de perpe. & temp. act. § 1. Furti nō manifesti actio ē ciuilis, furti vero manifesti prætoria.

¶ Adde, actionē furti manifesti ideo prætoriā appellari, quia quam pœnam, l. 12. tab. statuerat in furto manifesto, quam refert Au. Gel. li. 11. c. vlt. eam Prætores in quadrupli pœnā immutauerunt. arg. l. ius ciuile, ff. de iust. & iu. ac furti nec manifesti pœna, quę in duplū irrogabatur, minime mutata est, sed eadem est q̄ a Decēuiris in 12. tab. fuerit constituta.

e ¶ Damni. s. actio.

¶ Omnis autem. CASVS literaliter est figurandus, quia litera plana est, & nō manifesta, nam noxalis actio datur contra dñm non simpliciter, sed ita demum si vult iudiciū suscipere, quo fit vt re vera actio noxalis dirigatur in seruū, vñ liberū est dño seruū indefensū relinquere, & ita noxale iudiciū euitare l. non solū. ff. de noxa. vnde qñ suscipit, suscipit ex volūtate, idō caput sequitur, nō dñm quod nota. l. quod actio noxalis caput sequit̄, & quod datur contra possessorē tpe, quo agitur. Item, quod si seruus manumittatur, tenetur ipse directo, & extinguitur noxæ deditio. itē quod si liber homo damnum dederit & seruus sit effectus, pōt agi contra dñm noxali iudicio. SYL.

f ¶ Commiserit. s. extraneo.

g ¶ In tua potestate sit. Vel dolo fecisti,

quo

quo minus fit, nam tunc vtilis noxalis locũ habet, vt ff. e. si bonæ fidei, & l. electio, § si is. a ¶ Directo. Hic distingue, aut seruus deliquit, aut contraxit. Primo casu, si in dñm. non tenetur postea factus liber, vt supra de obli. quæ ex delict. §. 2. qui. & infr. prox. §. & ff. de fur. l. serui. & filij. Si in extraneum, tenetur directo, vt hic. Si autẽ contrahat, & fuerit connexa gestio illa, quã gessit in seruitute, cum ea, quam in libertate facit, tenetur, non alias, vt ff. de nego. gest. eum actũ & C. an seruus ex suo facto. l. 3. & in fin. nisi in casu, vt C. de peti. hæ. l. fi. §. pen. in fi.

Seru° manumissus an teneat de gestis i seruitute.

ADDITIO. Alios etiam casus habes notatos. in l. eum actum, ff. de nego. gest.

b ¶ Primo libro, vt sup. de iur. pers. §. pen. ¶ Si seruus. CASVS clarus est, & rationes eius manifestæ, assignatæ in text. Dicit enim primo Imperator. quod si seruus proprius damnum domino dederit, noxalis actio nulla nascitur, & assignat rationem, quia inter dominum & seruũ nulla potest oriri obligatio efficax, quo fit, vt vbi nulla fit obligatio, nulla sit actio, ex quo infert Impe. q; quamuis postea alienet. & in alterius potestatẽ transeat, vel liber factus sit, agi non põt, neq; contra ipsũ neque contra dominum, quia cum actio nata non fuerit a principio in ipsa datione dãni, non potest postea nasci, & ratio est quia extremum illud ad quod obligatio ad se radicandam retrotraheretur, esset inhabile. Pari ratione dicit Impe. si alienus seruus noxiã commiserit, & postea effectus sit seruus illius, cui damnum dedit, extinguitur per cõfusionem actionis, ratione assignata in tex.

SYL.

recto [a] ipse tenetur, & extinguitur noxæ deditio. Ex diuerso quoque directa actio, noxalis esse incipit. Nam si liber homo noxiam cõmiserit, & is seruus tuus esse cœperit, (quod quibusdam casibus effici, primo libro [b] tradidimus) incipit tecum esse noxalis actio, quæ ante directa fuisset.

¶ Ex delicto serui proprij nulla competit domino actio etiam si postea alienetur, vel manumittatur. Idem in seruo alieno, qui efficitur ipsius damnum pass[i]. Item ex delicto domini non datur actio seruo libero facto. Aretinus.

¶ Si seruus domino noxiam commiserit, actio nulla nascitur, nãque inter dominum, & eum, qui in potestate eius est, nulla obligatio [c] nasci potest. Ideoque & si in alienam potestatem seruus peruenerit, aut manumissus fuerit, neque cum ipso, [d] neque cum eo, cuius nunc in potestate [e] sit agi potest. Vnde si alienus seruus noxiam tibi commiserit, & is postea in ptãte tua esse cœperit, [f] interdicitur [g] actio, quia in eum casum deducta sit, in quo consistere non potuit. [h] Ideoque licet exierit de tua potestate, agere non potes: [i] quemadmodum si dominus in seruum suum aliquid cõmiserit, nec si manumissus, aut alienatus fuerit seruus, vllã actionem contra dominum habere potest.

¶ Olim pater pro de-

quia iã res deducta est ad casum, a quo incipere non potest, quod si etiam postea alienetur, non reuiuiscit actio, quia semel extincta actio & obligatio, etiã cessante causa extinctionis, non reuiuiscit. l. qui res, § aream, ff. de solutio. quæ omnia nota, & maxime regulas in tex. expressas.

c ¶ Obligatio scilicet, ciuilis, sed naturalis sic, vt sup. de fideiussor. §. 1. Accurs.

* ¶ Adde l. vltimam, C. an seru. ex suo facto.]

d ¶ Cum ipso manumisso, vt hic. & C. eo. l. 1 in fin.

e ¶ In potestate. Cum alienatus est, & facit, ff. de pecul. & ancillarum, §. sed & si alieno.

f ¶ Esse cœperit. Ante litem contestatam. Nam post litem contestatam non interdicitur, vt ff. eo. si alien° seruus. Est ratio, quia imputatur ei quare alienauerit, vt ff. eodẽ, quemadmodum. in princ.

g ¶ Interdicitur. facit ff. de mino. l. verum in fi. primi respon. & ff. de leg. 1. legatarius. in fin.

h ¶ Non potuit. Scilicet noxalis actio, & no. rem impediri, si deducitur in casum, a quo incipere non potest, argu. sup. de leg. §. ex contrario.

¶ Vide circa hoc Brocardum Bart. in l. pluribus. ff. de verb. oblig.

i ¶ Non potes. Arg. ff. de cap. & postlim. re. l. 2. § alias de ca. d. l. 2. et qui.

¶ Sed veteres. CASVS in l. corrigente & rationem correctionis assignanie nõ est figurandus nisi literalis. Nota, quod de iure antiquo filius etiam dabatur pro noxa, intellige ante ius ff. Item, quod hodie hoc est correctum. SYL.

Item,

licto filij, siue filiæ noxaliter tenebatur sicut pro seruo, hodie vero nullatenus: sed ipse filiusfamilias ex delicto suo, vt quilibet alius poterit conueniri. Aret.

¶ Sed veteres quidem hoc † & in filijsfamilias masculis, & feminis admisere: [a] noua autem hominum conuersatio huiusmodi asperitatem recte respuendam esse existimauit,[b] & ab vsu communi hoc penitus recessit. Quis enim patiatur filium suum, & maxime filiam, in noxam alij dari, vt pene [c] per filij corpus pater † magis, quam filius pericliretur? cum in filiabus etiam pudiciti† fauor hoc bene excludat. Et ideo placuit, in seruos [d] tantummodo noxales actiones esse proponendas, cum apud veteres legum commentatores inuenerimus sæpius dictum, ipsos filios familias [e] pro suis delictis posse conueniri. [f]

¶ Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur.

Pro damno per quadrupedem mansuetam dato actio noxalis directa contra dominum datur, cum animal contra naturam sui generis damnum dederit. Angelus.

ANima-

Item, quod lex tollitur per abusum vel per vsum contrarium. Item, quod asperitas est euitáda. Itē, q̄ pater magis affligitur ex pœna filij, quam ex propria, quod in criminalibus allegatur ad multa, de quib⁹ per Hippolyt. Marsil. in l.1. in principio, in 16. col. ff. de quæstio. & in §. primo, colum. 6. eadem l. Item, quòd fauendum est pudicitiæ, & maxime filiarum. Item, quod filij pro suis delictis conueniuntur.]

a ¶ Admisere. Iure veteri dabatur filius p̄ noxa vt seruus vt hic. Item occidebatur licite a patre, sicut seruus à domino, sed hodie non sic, vt supra de ijs, qui sunt sui, vel alieni iuris, §. 2. & supra de iure persona. §. 3. & ff. de libe. & posthum. l. in suis. in fi. & C. de pat. potesta. l. fin.

† alias deest &. Filius olī pro noxa dabatur & à patre licite occidebatur.

ADDITIO. (1) Et ideo q̄ a hoc non erat etiam de iure digestorum, necessario sequitur, quod iste tex. debet intelligi ante iura digestorum.

† Facit l. cū scim⁹, §. vl. C. de agri. & cē si. l. isti quidem §. vlt. ff. de eo quod met. cau.

¶ Prout est tex. in l. in suis. vbi declarant do cto. ff. de libe. & posthu.

b ¶ Existimauit. Vt hic, & C. de fur. & ser. cor. l. apud antiquos. in fi.

c ¶ Pene. i. fere. Vel pœnæ nominaliter scilicet per corpus pœnæ, & tunc diphtongatur. quasi dicat per corpus filij patientis pœnam.

d ¶ In seruos. i. propter seruos.

e ¶ Filiosfamilias, non etiam patres, vt si filiusfamilias, iudex litem suam fecerit male iudicando, vt ff. de iudi. si filiusfam. Vel si damnum alicui dederit proijciendo, eo separatim habitante à patre. vt su. de oblig. ex quasi deli. §. si filius f. & ff. de ijs, qui deie. vel effu. l. j. §. si filiusf. & de his legibus dicit hic. cum dicit antiquos commentatores.

f ¶ Conueniri. i. directo, vt ff. eo. noxali. & l. seq. quibus filijs condemnatis datur in patrem actio in factum de re iud. in peculium vt ff. eod. l. si condemnatus, & ff. de pecu. l 3. §. idem scribit. † Intellige. quatenus sit factus locupletior pater, alias secus, l ex pœnalibus. vbi Dec. de reg. iur. Sed quid si iudiciū accipere noluit Immo contumaciter nō venit, an mitti actor debet in possessioné peculij profectitij? Videtur q̄ non, quia ex delicto non debet conueniri pater, vt hic dicitur. Econtra videtur, quod sic, quia alias dicit lex, quod potest cedere bonis in peculio tali, vt Codic. qui bon. cedere pos. l. cum & filij. in co quod dicit. vel quod patre &c. Sed huic verbo respon. Aldricus, quod d. l. cum & filij. loquitur de castrēsi, vel de eo, quod habet à patre sibi eū et in castra donatum. quod etiam castrense dicitur, vt C. fam. ercisc. si filius.

† Nihilāt antiquius esse debere parentib. pudicitia filiarū docet memorabile illud facin. Virginij, relatū ēt à Pōponio nostro in l. 2. ver. initiū aūt de orig. iur.

Contumacia filij an faciat q̄ actor a mitti dēat peculiū p̄fectitium.

¶ Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur.

¶ De maleficijs seruorum dictum est, nunc de maleficijs irrationabilium animalium. Nam aūt dānum dat homo liber, & tunc locum habet tit. sup. ad l. Aquil. per totum, aut seruus, & tunc locum hēt, sup. tit. 1. per totū. Aut aliud animal, & tunc locum hēt hic tit.

Cōtinuatio.

¶ Vera continuatio, & non mendicata est, quia actio noxalis non tantum datur propter iniuriam, & damnum datum à seruo, sed etiam ab animali, ideo subnectit eius tractatum, cuius occasione postea ponit etiam casus, in quibus animal pauperiem faciēdo facit dominum teneri ædilitio edicto.

ANimalium. ¶ Totus iste titulus diuidit̄ in duas partes. Primo quādo actio de pauperie locum habet vel non. Secundo loquitur, qn̄ habet locum actio de ædil. edi. vel non. Secunda ibi, Hæc, āt vel ibi, Ceterū. ¶ Animalium nomine &c. CASVS positio

tio non est necessaria, quia Imperat. stat in simplici declaratione tituli, tam aperte rem omnem declarando, vt nullus restet dubitationi loc⁹. No. ergo, quomodo noxalis actio detur pro damno à quadrupede dato, & in quibus casibus.

† Cōcor. cū hoc to princ, ca. si culpa iuncta, gio. super ver. aīalia tua. ext. d̄ iniur. & dam.da. † gl. vers. bacchata sup.d̄ suc.

Item, quod in his terminis actio noxalis ꝓdita est à l. 12. tab. Item, quod ratio hæc bona est, quia ita l. disponit. Itē, quid sit pauperies. Item quod animal, cum intellectu careat, non potest iniuriā facere. Itē, quod sensus accipitur pro intellectu, quia animalia sentiūt, & in animalibus est sensus. Item nota illa verba, sine iniuria facientis, quod iniuria capitur abusiue respectu ei⁹ qui infert iniuriam.

* Cōcor. ca. si cuipa. in gl. super. ver. aīalia in me. extra de iniur. † alias genialis.

a ¶ Animalium. scilicet quadrupedū, vt ff. eod. l. 1. in princi. sed nomine damni dati à bipede vilis locum habet, vt ff. eod. l. pen.

lium a † nomine, quæ ratione carent, si quæ lasciuia, [b] aut † feruore: [c] aut feritate [d] pauperiem fecerint, noxalis actio [e] lege 12. tab. prodita [f] est. Quæ animalia, si noxæ dedantur, proficiūt reo ad liberationem: quia ita lex 12. tab. scripta est: [g] vt puta si equus calcitrosus calce percusserit, aut bos cornu † petere solitus, [h] cornu petierit. ¶ Hæc autem actio in ijs, quæ contra [i] naturam mouentur, locum habet. Ceterū si † genitalis [k] sit feritas, [l] cessat actio. [m] Denique si vrsus fugerit à domino, & sic nocuerit, non potest quondam dominus conueniri, quia desijt dominus esse, vbi [n] fera euasit. [o] Pauperies [p] autem est damnum siue iniuria facientis datum. Nec enim potest animal iniuriam fecisse dici, quod sensu [q] caret. Hæc [r] quidem ad noxalem pertinent actionem.

¶ Si quadrupes non mansueta iuxta naturam sui generis damnum dederit in liberum corpus non occidendo, dominus ex ædilitio edicto arbitrio iudicis condemnatur, in alijs rebus in duplū: vel noxalis actio his duobus casibus contra dominum dirigitur, & pœnales actiones pro eodem facto concurrentes non perimunt se concursu. Ang.

sit noxam, dato, aut noxæ æstimōnem ferto.

h ¶ Solitus. subaudi in vtroque exemplo etiam, nam idem est, & si non sit solitus, vt in princ. huius tit.

ADDITIO. Hoc verum, si fera nocens non euasit, quę habebat cōsuetudinem redeūdi, alias si euasit, nec vtili, nec directa tenetur dominus et si postea redierit, arg. l. qui res, §. arcā, ff. de sol. Ang.

i ¶ Contra naturā. i. consuetudinem gn̄is illius aīalis, licet sit consuetudo, sua, vt calcitret, vt sup. proxi. §. Nā maior pars equorum non percutit indat, & maior pars boum nō cornu petit. quia equi, & boues dn̄r mansueti. Et māsueta dicuntur quæ gregatim pascuntur, vnde secūdū hoc canis non est in numero ferarum nec mansuetorum. Nā maior pars canū non mordet, & maior pars nō gregatim pascitur. Sed videtur etiam, quod in his feris locum habeat hæc actio, vt infra eo. §. fi. quæ est contra. Sol. vtilis (vt ibi) locum habet, directa non, vt hic. & ff. eo. l. 1. §. in bestijs. Accurs.

Equi & boues sunt mansueti.

Canes aliqui non mordent.

† Et tunc dic, aut ꝓ. i. vt ponatur pro eo. † alias pullus.

b ¶ Lasciuia. i. luxuria. † Vel dic facilitate, vt facit † pupillus.

¶ Intelligas per lasciuiam. i. per quandam petulantiam, quam habēt animalia, præsertim quæ nondū domita sunt. lasciuire enim est blādo saltare, & huiusmodi iuuenilia facere.

*

c ¶ Feruore id est, amore, vt si equus tuus, vt equam meam adiret, ostiū meum fregerit, & dicitur feruor, quia calefacit amor, vt in Auth. quibus mod. na. effi. leg. §. illud. col. 6. † Adde gl. in §. vlt. supr. de suc. sub.

† De boue cornupeta mulcta. Exod. c. 21.

d ¶ Feritate. i. crudelitate. s. suas non sui generis natura, vt inf pro. §.

e ¶ Actio, quę vocatur in factum, vel simpliciter de pauperie.

f ¶ Prodita est. i. adinuenta.

g ¶ Scripta est. vt sup. tit. 1. §. sunt autem, ff. eo. l. 1. in princ.

* ¶ Verba. l. 12 tab. hec fuisse traditur. Si quadrupes pauperiem fecerit, animal q commi

k ¶ Si genitalis. i. si a genere hēat, q̄ sit fera.

l ¶ Feritas. i. crudelitas.

m ¶ Actio s. directa.

n ¶ Vbi. i. postquam.

o ¶ Euasit. vt sup. de rer. diui §. feræ.

p ¶ Pauperies. Mirabilis est hæc expositio et legalis, iō sic forte dicta, qa pauperē aliquā facit, sicut & dānum diminutio, vel adēptio patrimonij dicitur, vt ff. de dam. infect. l. 4.

Damnū dr̄ minutio, vel ademptio patrimonij dr̄.

q ¶ Sensu caret qn̄que tn̄ res inanimata iniuriam facere dicitur improprie, vt ff. cōm. l. si vt certo. §. plane si sic commodaui.

* ¶ Aliud l. Mosaica sancitum est, ea. n. & in bruta quoq. aīalia aduertebat̄ si quid morte dignū admisissent, Gen. 9. Leu. 20. Exod. 21.

r ¶ Hæc, s. supradicta duo, & quod nomine feræ.

feræ bestiæ non agatur hac actione, & quod nomine mansuetæ noxaliter tãtum agatur, vt sup. prox. §. & in prin. tit.

SYL.

¶ Ceterum sciendum est. CASVS. similiter in præsenti §. non figurabitur, litera. n. plana est, & decisio fundata naturali ratione, vt damnũ datũ culpa alicuius puniatur pro modo culpæ. Additur ẽt, quòd non solũ datur actio ex edicto ædilium: sed etiã de pauperie, ratione assignata in text. quia vbi agitur de pœna imponẽda, vna actio aliam nõ cõsumit. No quòd in dãno dato, vel potius in nocumento facto libero homini, æstimatio fit arbitrio iudicis, in ceteris in duplo æstimationis damni. Item, quod illo casu datur actio in factum de pauperie, & actio ædilitia. Item nota regulam, quod in pœnalibus vna actio aliam non consumit.]

¶ Ceterum sciendum est, ædilitio edicto [a] prohiberi nos canem, verrem, vrsum, aprum, leonem [b] ibi habere, qua vulgo iter fit, & si aduersus ea factũ erit, & nocitum [c] libero homini esse dicatur, quod bonum & æquum iudici videtur, tanti dominus cõdemnetur. [d] Cæterarũ vero rerum, quã ti damnum datum sit, dupli. Præter [e] has autem ædilitias actiones, & de pauperie locum habebit. [f] Nunquam enim actiones, † præsertim pœnales, de eadẽ [g] re concurrentes, alia aliam consumit. [h]

a ¶ Edicto. posito. ff. de ædi. edi. l. hi enim, §. deinde, & l. seq.

b ¶ Leonem. item lupum, pantheram, & generaliter omne animal, quod debeat nocere, siue solutum, siue ligatum, ita tamen vt damnũ nihilominus facere possit, vt ff. de ædi. edi. l. hi enim, & l. generaliter, & l. seq.

c ¶ Et nocitum in corpore, ita quòd non sit mortuus, aliàs ducenti solidi debentur, (1) vt ff. de ædil. edi. qua vulgo. 2 resp.

ADDITIO. (1) ista pœna secundum glo. in l. qua vulgo. applicatur pro parte fisco, & pro parte patri, alleg. ff. de ijs, qui deiece. si vero. §. pen. secundum Ang.

d ¶ Condemnetur. Ratione deformitatis non habita, sed impensarum tantum in curatione factarum, & operarum amissarum, & amittendarum, vt ff. eo. l. ex hac. Itẽ condemnatur in duplum occasione damni dati in alijs rebus ex hoc edicto, vt hic, & ff. de ædil. edi. qua vulg. 2. resp. in fi.

e ¶ Præter has. i. præter hos modos agendi ædilitio edicto.

f ¶ Habebit. s. vtilis, aliàs contra, vt supra eo. §. hæc autem.

g ¶ De eadem re, id est ex eodem facto, & delicto.

h ¶ Consumit. Hoc est intelligendum concursu, perceptione enim vna aliam consumit. Et ad euidentiam istorum dic, quod qñ competunt plures actiones eidem, & contra eundem, aut omnes pœnales sunt, aut omnes rei persecutoriæ, aut aliæ pœnales, aliæ rei persecutoriæ. Primo casu subdistingue, aut omnes ex vno delicto, & tunc vna tollit aliã perceptione nõ id, quod excedit, vt ff. vi bo. rapt. l. 1. & ff. de actio. & oblig. qui seruum. 1. respõ. & l. cum ex vno delicto, non autem cõcursu, vt hic dicit, vbi autẽ ex diuersis factis vna non tollit alteram etiã perceptione, vt ff. de priu. delict. l. nũquam. in prin. In secundo capite, quando omnes sunt rei persecutoriæ, dic, quod aut contra eundem dantur, & tunc tolluntur ad inuicem perceptione, non concursu, vt ff. loca. si merces. §. culpæ. aut contra diuersos, & tunc non tolluntur etiam perceptione, vt ff. de tabu. exh. l. locum, §. condemnatio. In tertio casu, scilicet, quando alia est pœnalis, & altera rei persecutoria. Iterum subdistingue, quia aut est pœnalis originaliter & tũc neutra per alteram tollitur, vt ff. de fur. si pignore. §. cum furti, & ff. de condi. furti si pro fure, §. furti, hoc tamen fallit in casu. ff. nau. cau. sta. l. & ita. (aliàs incip. idem) §. fi. quia ibi competebat altera de iure communi, altera de iure speciali. Aut non mere, vel originaliter pœnalis, & tunc vna per alteram tollitur, vt ff. quod met. causa. l. metum. §. licet. †

Actiones plures si cõpetant, an vna intẽtata tollantur aliæ.

† Similis text. in l. nũquam, ff. de reg. iur.

* Dic tu quantum attinet ad regulam huius text. quod illa procedit quo ad hoc, vt simul concurrant, ita quod vtraque eligi possit. sed bene vna electa, alia tollitur i & ita in fin. ff. na. cau. stab. etiam quod in actione electa succubuerit, secundum Bart. in l. hoc edicto. in 2. q. ff. de publica. Item hæc vera sunt, quando ex eodem facto & vnico criminis titulo procedunt, aliàs secus, l. 1. ff. vi bonor rapto. lege nunquam plura. ff. de priu. delictis.

† Similẽ SYL. glo. habemus in d. l. & ita. ff. na. ca. stabu. & in l. nunquã de re. iu.

¶ De ijs, per quos agere possumus.

¶ Actiones intentantur per nos, & per procuratores nostros, quorum vsus olim prohibitus erat, nisi in certis casibus: sed nunc necessarius est, quando principalis agere, vel defendere impedit. hoc dicit. Angel. Aretin.

¶ De ijs, per quos agere possumus.

Quia de actionib. diximus, videamus per quos exerceãtur, & in hoc incipit, Nũc, &c.

Nunc

Diuisio. NVnc. ¶ Totus iste tit. diuiditur in tres partes. Primo ponit vnum d ctum bimembre. Secundo vnum membrum assumit, & declarat tam de iure antiquo, quam hodierno. Tertio declarat quid est procurator, & tutor. Secunda ibi. Alieno veluti. Tertia ibi, Procurator.

● Nunc admonendi.

SYL. CASVS non est necessarius. traditenim primo Impera. regulam affirmatiuam. Inde refert ius antiquum: quo nisi certis casib. in tex. expressis agere pro alio nō licebat. No. quod quilibet non prohibit⁹ potest agere no mine suo, & alieno, & sic qd hoc edictum est prohibitorium certarū personarum. Item not. in q. bus casibus de iure antiquo agere liceret. Item not. ratio nem, quare adinuentum fuerit. quod quis alieno nomine agere possit, & est text. apertius declarans in l. 1. §. fin. ff. de procur. vbi non solum consideratur caput impotentiæ. s. quando homines suis negotijs non possunt superesse, sed etiam quando nolunt.

NVnc admonēdi[a] sumus, agere[b] posse quemlibet[c] hominem, aut suo nomine, aut alieno. Alieno, veluti procuratorio, tutorio, cum[d] olim in vsu fuisset alterius nomine agere non posse, nisi pro populo, pro libertate, pro tutela. Pręterea lege Hostilia ꝑmissum † erat, furti agere eorum[e] nomine, qui apud hostes essent; aut reipublicæ causa abessent, quive in eorū cuius[f] tutela essent. Sed quia hoc non minimam incommoditatem habebat, quod alieno nomine neque agere, neque excipere actionem licebat, cœperunt homines per procuratores litigare. Nam & morbus, & ætas, & necessaria peregrinatio, itemque aliæ multæ causæ sæpe hominibus impedimento[g] sunt, quo minus rem suam ipsi exequi possint.

¶ Procurator constituitur verbis habilibus interpositis, etiam aduersario, absente, & ignorante. Ang. Aret.

¶ Procurator neq. certis verbis,[h] neque pręsente † semper aduersario, immo plerumque eo[i] ignorante, constituitur. Cuicunque[k] enim permiseris

concludit Rot. de procur. decis. 34. in antiquis.

d ¶ Cum, id est, quamuis.

e ¶ Eorum nomine. s. si quis faceret furtum captiuis, vel reipu. causa absentibus.

f ¶ Cui⁹, id est alicuius. q. d. ꝑcurator potest agere nomine eorū, qui sunt in tutela captiuorum: & reipublicæ causa absentium.

g ¶ Impedimēto. Sed quid si nullum sit impedimentum? Resp. idem, vt ff. de procur. l. 1. §. vsus.

¶ Procurator, &c.

SYL. CASVS In traditione tam generalis regulæ nō est necessari⁹, nihil enim aliud hic dicitur, nisi quod non est tradita aliqua certa formula in cōstitutione procuratorum, sed quomodocunque constet, ꝙ velim res meas agi, & tractari per alium ille meus procurator constitutus cēsetur. No. ꝙ procuratoris constō non exigit aliquam certam formam verborum. Itē, quod absens potest cōstitui procurator.

† aliâs de. est sēper. Mandatū speciale I multis casibus exigitur.

h ¶ Neq. certis verbis. Imò quib. libet, aptis tñ ad hoc, siue gñaliter, siue spāliter. In casib⁹ tñ spāle mandatū exigit, vt in interdicto de lib. exhib. vt ff. de procu. l. Pomponius. in prin. Idem si mando alicui, ꝙ inueniat maritū filię meę, vt ff. de rit. nup. l. gñali. I prin. Item in cā suspecti tutoris, vt ff. de pro. n. nō solum. §. fi. Itē qñ duos generaliter facio ꝑcuratores, nam neuter ab altero exiget, nisi habeat speciale mandatum, vt ff. de procur. l. itaque, & l. qui duos. Item in integ. resti. petenda, vt ff. de mino. l. illud, §. si talis.

¶ Adde, ꝙ Angel. hic ponit 25. casus, in quibus speciale mandatum requiritur, & ego posui 120. casus, in quibus spāle mādatū requirit, in meo tractatu de regulis & fallen.]

i ¶ Eo. s. aduersario.

* ¶ Adde, quod & absens procurator vtiliter datur, l. 1. ff. de procur.]

k ¶ Cuicunque. Scilicet habili, non militi, vt ff.

**

† Sim. gl. a ¶ Admonendi sumus. id est admonemur. su. de leg. b ¶ Agere. s. hodie.

§. nostra, * ¶ Intellige ciuiliter, at criminaliter non ver. qbus. semper licet, quod expeditum est, vbi quis cunq. & sf. persequi vellet crimen publici iudicij. l. pen. §. seq. vers. de publ. iud.

cuicunq; c ¶ Quilibet. s. idoneum, † propter seruum, † Dic, ꝙ qui nec suo, nec alieno nomine admittitur, seruus nō vt C de iudi. l. seruus. † Item propter pupilpōt esse in lum, vt Cod. qui leg. perso. stan. habe. per toiudicio ni tum Accurs.

SYL. ¶ Facias tu regulam, quod quicūque potest si in certis esse in iudicio proprio nomine, potest etiā casibus de procuratorem cōstituere, quam facit Inno. quib. in l. in c. edoceri de rescr. sed ego addo, proprio vix certis. nomine, propter personas coniunctas, quæ ff. de iud. possunt esse in iudicio, & non possunt cōstituere saltem ante contesta. litem procur, vt Ang.

Procurato ris officiū quibusdā est interdi ctum. ✝ & §.pe. infra de excep.

vt ff. de procur. l. filiusfami. §. veterani. Item non feminæ, vt ff. de procu. feminas. ✝ Item non habent imminens impedimentū, quare non possit cogi, vt ff. de procur. l. neque fe- mina. Item non minori 25. ann. vt ff. de proc. l. minor. Item nō furioso, vel muto, vt ff. de procu. l. 2. §. furiosus, & l. mutus, t. re spon. Item nō accusato de cri mine capitali, vt C. de procu- rat. l. reum.

ADDITIO. Qui oēs prohi bentur esse pro curatores, nisi fuerit lis conte stata. Et est ra- tio, quia hæc exceptio debet opponi ante li. contest. aliàs habilitatur p- sona procura- toris, vt hic per doct. & in l. ita demum, & in l. exigen- di. Cod. de pro- cur.

* ◖ Quod di- cit de femina, vetū est in iu- dicio, præter q̄ in quibusdā ca sibus anno. per Dec. in l. 2. nu. 16. de re. iu. Nā ad negotia vel que, pcuratrix dari pôt, vt te- net Bart. per l. 3. §. 1. de negot. gest. quē sequit̄ Dec. post mul- tos alios per eum allegatos in d. l. 2. de reg. iur.]

rem tuam [a] agere, aut defendere, [b] is tuus pro curator intelligitur.

¶ Tutores, & curatores quemadmodum con- stituantur, primo li- bro [c] expositum est.

¶ De satisdatio- nibus.

¶ Olim conuentus a- ctione reali satisdabat, siue suo, siue alieno no- mine conueniebatur, sed agens reali nullam satisdationem præsta- bat, si suo nomine age- bat, secus si procurato- rio nomine, quia sa- tisdabat ratam rem do minum habiturum, a- gens vero personali, ad ea cogebatur, ad quæ agens reali: conuen- tus vero alieno nomi- ne satisdationem præ- stabat iudicatum sol- ui, si alieno nomine faciebat: si vero suo, ad nullam satisdatio nem cogebatur. An- gel. Aret.

a ◖ Rem tuā. Ergo & vnā, & plures, ergo nuncius est procurator, quod verum est. ff. de procu. l. 1. §. 1.

b ◖ Defendere. s. mādato interueniente. aliàs si simpliciter positum hoc verbum, defensor, intelligitur sine mandato, sed procura. cum mandato est, vt ff. de proc. si procura. §. per contrarium, & facit ad hunc §. ff. fam. ercis. l. plane, in fi.

c ◖ Primo libro, Vt sup. qui. da. tut. possunt, per totū, & de legi. agn. tu. per totum, & per alios seq. tit. vsque ad ti. de satisd. tut. & cur.

¶ De satisdationibus.

¶ Facta mentione procuratorum, a quib. sa- tisdatio exigitur, competenter de satisdatio- ne subiūgitur. Accur. — Cōtinua- tio.

* * Adde, quod qui tenetur sa- tisdare, liberat̄ a satisdando, si sit valde diues & idoneus, vt no. Bart. in l. q. cunque. 2. C. de fund. patri. lib. 11. & tradunt Alexā. & Mod. in l. 1. ff. qui sa tisda. cog.]

SAtisdationum mo- dus alius antiquita- ti placuit, alium noui- tas per vsum amplexa est. Olim enim si in rē agebatur, satisdare pos- sessor [d] compellebā- tur, vt si victus esset, nec rem ipsam restitue ret, nec eius litis æsti- mationem, potestas es- set petitori, aut cū eo [e] agendi, aut cum fide- iussoribus [f] eius, quæ satisdatio appellatur Iu dicatum solui: Vnde autem sic appelletur facile est intelligere. [g] Namque stipulabatur quis, vt solueretur si- bi quod fuisset iudi- catum. Multo magis is, qui in rem actio- ne conueniebatur, sa- tisdare cogebatur, si alieno nomine iudi- cium accipiebat. Ipse autem, qui in rem a- gebat, si suo nomine pe tebat, satisdare non co- gebatur. Procurator, si in rem agebat, satisda- re iubebatur, rem ratā dominum habiturum.

SAtisdatio- num. ◖ To tus iste tit. diui ditur i tres par tes. Primo po- nit quid iuris erat olim circa satisdationem in iudicio, siue quis agebat no mine suo, siue vt procurator. Secundo, quid iuris sit hodie. Tertio extēdit hanc legem ad omnes pro- uincias. Secun- da ibi, (Sed hodie.) Tertia ibi, q̄ formam. — Diuisio.

◖ Satisdationū CASVS in l. correcta non est figurandus refert enim ius antiquū, quoad satisdationes. Not. q̄ modus satisdationum hodiernus dif- fert ab antiquo Item, q̄ l. intro ducitur aliq̄n a principio ab vsu. Itē, q̄ l. tol litur per non vsum. Item no. ordinem anti- quum satisdationum. Item, quod nemo de- fensor in re aliena sine satisdatione idoneus esse creditur.

d ◖ Possessor. s. suo nomine conuentus.

e ◖ Cum eo. s. reo victo.

f ◖ Cum fideiussoribus. Ex fideiussione.

g ◖ Facile est intelligere. eum nomē sit con- sequens rei, vt sup. de don. §. est & aliud.

a¶ Periculum. Facit ff.de procur. non solum, §.item ait, & de iureiurando, l.nam postea.
b¶ Edicti. scilicet prætoris, quod edictum non habemus.

c¶ His.s.tutoribus & curatoribus. Sed quando hoc? Respon. forte, tunc, quando erant testamétarij, vel datiui.s.per inquisitionem. Nam tunc non caue bant de rato, vt sup.de satis. tut. in princ.
* ¶ Rectius Theophilus. inica omologi meni est iautō catastasis. Idest quando certa, & legitima est eorum constitutio, vt intelligamus tunc satisdationem remitti solitam, vbi constabat eos tutores, vel curatores esse. l. vulgo. ff.de admi.tuto.
d¶ Remittebatur.s.de facto.
e¶ Hæc i.a erant. Hic non debet esse, §.secundum Ioan. quia & quod sequitur est de antiquitate

Periculum [a] .n erat, ne iterum dominus de eadem re experiretur.

¶ Tutores vero & curatores eodem modo, quo & procuratores, satisdare debere, verba edicti [b] faciebant, sed aliquando [c] his agentibus satisdatio remittebatur. [d] Hæc ita [e] erant, si in rem agebatur. Si vero in personam ab actoris quidem parte eadem obtinebant, quæ diximus in actione, qua in rem agitur, [f] ab eius vero parte, cum quo agitur, si quidem alieno nomine aliquis interueniret omnimodo [g] satisdaret, [h] quia nemo [i] defensor in aliena re sine satisdatione idoneus esse creditur. Quod si proprio nomine aliquis iudiciū accipiebat in personam, iudicatum solui satisdare non cogebatur. [k]

¶ Hodie cōuentus suo nomine quacumque actione, non satisdat iudicatū solui, sed de iudicio sisti, si non possidet immobilia, quę aliquando est cum fideiussore, aliquando non. Aret.

¶ Sed hodie hæc aliter obseruantur. Siue enim quis in rem actione cōuenitur, siue personali, suo nomine, nullam satisdationem [l] pro litis æstimatione [m] dare compellitur: sed pro sua tantum persona, quod in iudicio perma-

ex ratione, sed ex quodā vsu, qui prȩualuit, vt patet in illis verbis, sed hodie hæc aliter obseruantur, non est necessario figurandus, sed tantum notandum est, quod satisdationes, quæ hodie attendūtur, ex vsu & obseruātia processere potius, quā ex i. quod consonat ad id.qđ dixit, supra in princip. huius tit. ibi, Aliud antiquitati placuit, aliud nouitas per vsū amplexa est. Item, quod cōuentus hodie suo nomine actione reali, vel personali non satisdat nisi de iudicio sisti aliquādo cum fideiussore aliqñ cum simplici eius cautione iuramento firmata.]
l¶ Nullam satisdationem, id est nullam promissionem per fideiussores facere, nam satisdatio per fideiussores fit, vt ff. qui satis. cogan.
** Adde, quòd quando quis tenetur satisdare, ille potest pignora vel fideiussores dare,

Satisdare est ꝓmissionē p fideiussores facere.

Satisdatio duplex ab actore exigitur.

f¶ Agitur. Vt suo nomine agens nō caueat, aliàs caueat rem ratam dominū habiturū, vt supra eo.§.vers.ipse autem, & ver.procu.
g¶ Omnimodo.s.siue cum mandato, siue sine mandato.
h¶ Satisdaret.s. iudicatum solui.
i¶ Quia nemo. No.antiquam regulam, que etiam hodie bona est, vt hic, & inf. eo. § si vero reus. & ff.de procura.l.non videtur, & l. qui proprio §.qui alium.
¶ Etiam si filius, vel pater fit.l.filiusfam. ff.qui satisd.cog.
k¶ Non cogebatur. In hoc solo casu differebat ab actione in rem, licet per multa verba hucusque inter eas notauerit differentiā.
SYL. ¶ Contrarium voluit gl.in rubr.ff. iud.sol. videlicet quod olim conuentus actione personali non satisdabat, sed hac gl. verior est, quam seq.Dy.& Batt.in d.rub. & Angel.hic.
¶ Sed hodie. CASVS in l. corrigente non

glo.Bar.& magis communiter Doct.in l.2. qui satisd.cog.& Negus.de pign.in 1.memb. §. par.] nam nec de defendendo nec de dolo (quod abs sit,) nec iudicatum soluere promittit, quæ tria continentur sub clausula hac.s.iudicatum solui, vt ff. iudi.sol.l.iudicatum solui, nec vllam aliam, nisi vnam, quam subijcit. Sed econtra nūquid actor aliquam facit satisdationē? Dic quod sic, duas. Primam, q̃ litē cōtestabitur vsque ad duos menses connumerandos a die libelli porrecti, vt i Auth.de execu.§.1.coll.7.quę est Authen.C.de lit.cont.libellum. Aliam q̃ persistet vsque ad finem, & si cōuictus fuerit iniuste se mouisse litem, decimā partem litis nomine expensarum dabit reo, vt in Authē. de lit.§.ad excludendas.coll.8.quæ est in C. de epi.& cler. auth.gñaliter, qñq; tñ hæ duæ ex consuetudine nō seruant̃, nec sunt in vsu. m ¶ Pro litis æstimatione, iudicatū solui. Accur.
a¶ In

a ¶ In iudicio permaneat. Hæc satisdatio appellatur iudicio sisti, vt hic patet.& ff. qui satisda.cogan.l.2.§.prætor ait.in fin. Et caue tibi in notāda d'nia horū capitulorū. Hic.n. primo loquitur, qñ immobilia non possidet, vt hic. & ff. qui satisd.co gan.l. sciēdū.

SYL. ¶ Aduerte, quod verū est, quod reus conuētus possidens immobilia excusatur a satisdādo: sed si agimus de satisdatione præstanda ab actore de prosequenda lite, non releuatur actor ab ea præstanda per possessionem immobilium, secundum Bart.& Doct.in l.de die.§. quidam.ff.qui satisd. cog. Alex. & alij in l. sciendum.eod.titu.quamuis las.ibi contrarium teneat,cuius rōnes debiles sunt.

maneat a vsque ad terminum b litis: vel committitur suæ promissio ni c cum iureiurando: (quam iuratoriam cautionem d vocant) vel nudam promissionem, e vel satisdationem pro qualitate f personæ g suæ dare compellitur.

Fideiussor iudicio sisti quādiu teneatur. b ¶ Ad terminum. Hoc est tempus diffinitionis sententiæ. Sed numquid fideiussor tādiu tenetur, scilicet quamdiu durat lis? Distingue, aut fideiussit in certum tempus, & tunc tamdiu tenetur, & non vltra, vt C. de fideiuss.l.pen. Aut non, nec in causa publica, nec in scriptis & tunc nō tenetur vltra duos menses, vt dicitur d.l. C. de fideiuss. Et est ratio, quia actor videtur sibi remittere, cū ꝓmiserit litem se contestaturum vsq; ad duos menses, vt in Auth.de execu.§.1.coll.7. Si autem in causa publica, vel in scriptis tūc perpetuo. vel (quod est verius) vsque ad triennium tenetur: cum tantum duret instantia causæ, vt C. de iudi.l. properandum.in prin.

Satisdatio iudicio sisti an possit sub pœna fieri. Sed numquid sub pœna fieri hæc satisdatio? Respon.non, nisi conueniat inter partes: sed interesse tantum venit, vt ff. qui satisd.cog.l. 2.§. Sed si est promissa, & est statutū tempus, intra quod teneatur fideiussor: si quidē sex mensium est, infra alios sex menses poterit fideiussor morā purgare: si maius, non habet tamen nisi sex menses, infra quos potest mora pœne purgari, si exhibeatur reus, licet primò exhibitus non fuerit: quæ dic. vt C. de fideiuss. l.antepen. (i) Sed quid si possidet immobilia tantum, quæ valent decē, & conueniatur in cētum, numquid satisdabit? Respon. sic ad minus in eo, quod excedit: quia quod iuris est in toto quo ad totum, idē erit in parte quo ad partem, vt ff. de acq. hær.l. si seruus eius. & di.xj.in l. quæ de tota. ff. de rei vendicatio.

SYL. ¶ Adde, quòd hæc gl communiter damnatur, vt dicit Alexā.in l. sciendum.col.fin.ff. qui satisd.cog. non enim requiritur, quod satisdatio æquiualeat valori litis, sed satis est, quod possideat tantum, quòd non sit suspicio fugæ, secundum opin. Bart.& Bald. ibi.

ADDITIO. (i) intelligas dispositionem huius l. procedere in casu suo, videlicet in stipulatione prætoria, & iudiciali, non tamē in stipulatione cōuentionali, vt ibi no. Bal. Ange.& Salyc.& not. Bart. in l.4. circa fin. de cust.reo. quod not. secundum Angel.

c ¶ Promissioni. s. vbi possidet immobilia.

SYL. ¶ Ioan. Fab. hic dicit, quòd de consuetudine seruatur contrarium, & de veritate vide Alexan. in l. sciendum. col. pen. ff. q satisf. cog.

¶ nē propter priuilegium, vt C. de prin. agen.in re.lib. 12.& de dig. l. quoties.eo.lib. Item in casu quando non possidet immobilia, vt Cod. vt omnes tam ciu. quàm cri.l.1. ibi, iuratoriæ tantum cautioni.

SYL. ¶ Regula est, quam ponit hic gl.s.q; pp impotentiam satisdandi statur cautioni iuratoriæ ponit tñ Ias. in l.1. ff. qui satisd.cog.14. limitationes, in quibus etiam stante impotentia satisdandi nō statur cautioni iuratoriæ.

d ¶ Iuratoriā cautionē. Scilicet iudicio sisti.

e ¶ Nudam promissionem. Repete, daro compelli tur, vt œconomus & alij clerici, vt in Authen.de sanc.episc.§. si quis autem pro pecuniaria causa, colla.9.

f ¶ Pro qualitate. Vt si sit parens, vel patronus rei vel actoris, vt quia vocet patronum vel parentem tunc enim quilibet fideiussor ꝓ idoneo accipitur, vt ff. in ius voc. vt cau. l.1.2.& 3.& §. qui satisd.cog. l 2.§ 2. & §.qđ ait prætor. Sed nūquid hodie indistinctè satisdandū est, vt in Authen.de exhi.& intro. re. §. susceptio.collatio.5. quæ est in C. de lit. contesta. Authent. offeratur? Respond. illa secundum distin. huius l. intelligitur. Nam posteriores per priores intelliguntur, vt ff. de legi. & senatuscons. l. sed & posteriores.

g ¶ Personæ scilicet rei.

* ¶ Sic & bonus vir, qui propter paupertatem satisdare non potest, promittens cū iureiurando admittitur, ne eum ad imp sibi lia obligare lex videatur, vel alias ius sibi iā quæsitum amittat, Iaso.l.1. in fin. qui satisd. cog. Alciat.l. satisdationis. de verb.signif.

SYL. ¶ Sin autem per procuratorem. CASVS clarus est, & dicta plura sunt, primò enim dicitur, quòd si lis fiat per procuratorem, tunc procurator actoris, aut exhibet in actis mādatum, & tunc non egemus alia satisdatione, quia iam constituendo procuratorē tenetur habere ratum factum per ipsum secū dum vires mandati, aut i iudicio cōsti matum personam procuratoris, & idem est, ac si mandatum dedisset: quia quo ad ratihabitionem procurator constitut⁹ cēsetur: quia vt vidimus.sup.tit. præceden. quibuscunque verbis constituitur, aut neutrum istorū factum est, & tunc procurator tenetur satisdare rem dominum ratam habiturum. ratio autem omnium est, ne reus fatigetur expensis, & eludatur postea, si absoluatur. Si vero sit procurator rei, tunc si præsens reus in iudicio

dicio personam procuratoris approbet, res de plano procedit, si vero non sit præsens, potest extraiudicialiter satisdando supplere, quæ omnia nota. Item no. quod contra mandatum factum penes acta non opponitur. Item, quòd qsi procurator agit præsente domino, non potest de defectu mandati opponi. Item, quod quando dubitatur de mandato, procurator cogitur cauere de rato. Item, quod dñs potest extra iudicium releuare procuratorē ab onere satisdandi. Item, qđ fideiussor de iudicato soluendo simpliciter receptus liberatur lata sententia secundum Ang. hic.

a ¶ Mandatū. extra ius factū.

b ¶ Insinuatū. id est corā iudice demonstratum.

SYL. Dic actis insinuatum .i. in actis productū & registratum.

c ¶ Confirmauerit. Repete, non. nam confirm potest, & tunc satisdare non tenetur vt inf. proxi. §. alias est in litera, non.

** Item scribit Vlpia. l. non solum, §. qui nomine. de procur.

d ¶ Habiturum. id est, quod dominus habebit tantum, quæ committitur, quando dominus scit, & potest habere ratum, & non habet, vt ff. rem ra. habe. quoenim. §. 1. & ff. de sol. l. ratum, vbi dicitur, ratum autem habere dominus debet, eum primum certior factus est. Hic tamen distingue: An sit certum habere mandatum, & tunc nō cauet. vt hic, & C. de satisda. l. 1. Aut certum est, quod nō habet, & tunc etiam cum satisdatione non admittitur, vt ff. de nego. gest. si pupilli, §. fi. Aut dubium est, & tunc secundum P. est in electione rei vtrum exigat probationē mandati a procuratore, an satisdationem recipiat. & est pro eo argumen. in Authentic. de coi. §. eos. in fin collat. 9.

¶ Sed ibi non loquitur de procuratore, sed de exactore tributorum. Sed Io. contra, dicit enim in electione procuratoris esse qđ duorum istorū facere vidit, quia quoties ad duo quis alternatiue tenetur, eius est electio, vt sup. de actio. §. huic. Bul. autē distinguebat vtrum diceret, non habes mandatū, & tunc probet mandatum, an dicat, dubito, & tunc satisdat. Sed Ioan. opin. verior est.

¶ Procurator domini actoris, vel quasi satisdat de rato, si dubium fuerit de mandato, procurator rei, etiam si de mandato certum extiterit, cauet iudicatum solui cū omnibus clausulis opportunis, pro quo reus potest existere fideiussor, quæ fideiussoria obligatio hypothecariā habere debet annexam, quæ stipulatio iudicatum solui, contra hæredem fideiussoris porrigitur, tenetur etiam idē procurator, si reus fuerit litem contestatus cauere, quod tempore ferendæ sententiæ reus in iudicio paratus erit, alias fideiussor pro eo intercedēs tenebitur pro eo, quod fuerit mādatum, nisi prouocatio intercedat. Angel. Aretinus.

¶ Sin autem per procuratorem lis vel infertur, vel suscipitur, in actoris quidem persona, si non mandatum [a] actis insinuatum [b] est, vel præsens dominus litis in iudicio procuratoris sui personam confirmauerit, [c] ratam rem dominum habiturū [d] satisdationem procurator dare compellitur: eadem † obseruando, & si tutor, vel curator, vel aliæ tales personæ, [e] quæ alienarum rerum gubernationem receperunt, litem quibusdam

SYL. ¶ Tunc autem dicitur dubiū de mādato, qñ aliquid probatum est, non autem per simplicem assertionem procuratoris, vt declarant Doct. in l. 1. C. de procur.

** Adde, q licet regulariter absque mandato alius p alio non audiatur, attamen amicus defensionis causa poterit stare ī iudicio sine mandato, quod intelligēdum in eo, qui artissima familiaritate iungatur, & cuius gesta soleat ab iens rata habere, Barto. l. non solum. §. qui alieno. de proc. Alciat. lib. 1. de verb. signif.]

† alias eodem.

¶ Præstat etiam aliam cautionem procurator actoris scilicet de defendendo eum, pro quo agit, vt ff. de procur. seruum, § fin. alias denegatur ei actio, vt ff. de procur. l. mutus, §. pœna.

SYL. ¶ Intellige de defendendo in causa reconuentionis, secundum dist gl. in l. sed & hæ. §. prætor. ver. satisdando, ff. de procur. quæ communiter approbatur, vt tradit Alex. in l. actionem. C. de procur.

e ¶ Personæ. Vt sunt patres in bonis filiorum. vt C. de bon. ma. l. 1. & de bon. quæ lib. l fina. §. vbi autem. Item orphanotrophi, & brephotrophi, vt C. de episcop. & cleri. orphanotrophos. Item œconomi, vel actores, vel syndici, vt ff. quod cuiusque vniuersi. no. l. 1. §. quibus, & l. nulli, & l. item, §. 1. & C. de sacrosan. eccles. iubemus, ij. circa principium, ibi, nulli œconomo. & C. de episcop. & cleric. omnes qui vbique. §. hoc nihilominus. Item apocrisarij, vt in Auth. quomodo opor-

Personæ alienarū rerum gubernationem habentes.

per alium inferunt.[a] ¶Si vero aliquis conuenitur: siquidem præsens[b] procuratorem dare paratus est, potest[c] vel ipse in iudicium venire, & sui procuratoris personam per iudicatum solui satisdationem, solenni stipulatione firmare, vel extra iudicium satisdationem exponere,[d] per quam ipse sui procuratoris fideiussor existat pro omnibus iudicatum solui satisdationis clausulis:[e] vbi & de hypotheca suarum rerum conuenire compellitur,[f] siue in iudicio promiserit, siue extra iudicium cauerit, vt tam ipse, quam hæredes[g] eius, obligentur. Alia insuper cautela vel satisdatione propter personam ipsius[h] exponenda,[i] quòd tempore sententiæ recitandæ in iudiciũ veniet,[k] vel si nõ venerit, oĩa dabit fideiussor, quæ[l] in condẽnatione continẽtur,[m] nisi fuerit prouocatum.

opor. epi. §. illud. collat. 1. Item magistratus nomine municipij, (i) vt C. de iura. calumn. l. 2. §. 1. isti enim possunt inferre per alium litem, vt hic subijcit.

** Vide sim. glo. supr. de cura. §. vlt. in ver. actorẽ. vbi declarat, qui sint œconomi, Syndici, apocrisarij. Orphanotrophi vero appellantur orphanorum & pupillorũ nutritores. inde orphanotrophium locus, vbi talibus p̃bentur alimenta. 23. quæst. 8. §. quamuis. Brephotrophi autem dicuntur gubernatores infantium pauperum, & orphanorum secundum Azo. in summa. C. de epis. & cler. & Brephotrophium locus, vbi huiusmodi infantes publice aluntur. l. illud. C. de sacr. eccl.]

ADDITIO. (i) Not. q̃ magistratus municipalis pro sua ciuitate vel municipio potest agere, vt est tex. in l. 3. §. planè, ff. quod vi aut clam. cum ibi no. Ang.

a ¶ Per alium inferunt. Scilicet per procuratorẽ: qđ est intelligendũ, si prius ipsi litẽ contestentur, & sic litium dñi efficiantur, vt C. de procurat. l. neque alias non: cum non dñi, sed administratores sunt: & p̃curator a dño debet institui, vt ff. de procur. l. 1. in princ. Sed si ipsæ supradictæ personæ agũt, numquid de rato cauent, vel de iudicato soluendo, si conueniuntur? Respond. non, vt C. de admin. tut. l. tutores debita. & l. sancimus. 2. §. defensionem. Sed ibi in tutore vr̃ dicere lex contra, si sit incertum de officio suo, vt ff. de admin. tut. l. vulgo. Sed certè ibi non dicit, quòd debeat de rato cauere: sed quòd reus damnum non subibit, propterea quòd iste non sit tutor. Sed quæ est ratio: quod procuratores satisdant, sed supradictæ personæ non? Respond. quia prædictæ personæ quasi domini sunt, vt ff. pro empt. l. qui fundum. §. si tut. & C. de episc. & cler. l. orphanotrophos, sed in procuratoribus secus: quia non sunt domini vere, sed ficte, vt ff. de procur. l. 1. in princip.

Procuratores satisdant, non ãt patres, orphanotrophi, &c.

Tutor an teneatur cauere de rato.

* ¶ Adde, quòd licet tutor non possit constituere procuratorem ante lit. cõtest. potest tamen constituere actorem, vel negotiorũ gestorem, vel quocunque alio nomine cum appelles, vt ait, hic Theophilus.]

b ¶ Præsens. Præsentẽ accipe, ẽt si sit in hortis, vel in continentibus ædificijs, vt ff. de procur. l. præsens. & l. qui in foro & l. & iõ.

c ¶ Potest. Id est, debet, scđm quosdam. Dicunt enim, q̃ si dominus est præsens, ipse tãtũ debet fideiubere pro procur. suo: si autem absens est, procur. potest & debet fideiussores solus dare. & facit pro eis, ff. iud. sol. si ad defendendum. & ff. de procurat. l. qui proprio. in princip. Vel dici potest, quòd etiam si dominus est; præsens, tamen potest procurator dare suos fideiussores: cum etiam sine mandato quilibet possit alium defendere, vt C. de satisdatio. l. 1. & C. de procur. l. exigendi. & etiam inuitum. vt ff. de solut. l. solutionem, & ita proprie accipitur hoc verbum, potest.

Defendit quilibet etiam sine mandato.

d ¶ Exponere. Actori, vel Notario scribenti procurationem: ex cuius stipul. quæritur actori vtilis actio, vt ff. rem pu. sal. fo. l. non quasi.

e ¶ Clausulis. Quæ clausulæ tres sunt scilicet de defendẽdo reo, & de dolo quòd absit, & quod sonat ipsum verbum, vt ff. iudic. sol. l. iudicatum solui. & hic dicitur.

Iudicatũ solui tres clausulas habes.

f ¶ Compellitur. Per iudicem. Accurs.

g ¶ Hæredes eius. Nam habet naturã hæc stipul. vt ad hæredes transeat, sicut illa, iudicio sisti. vt ff. si quis cau. l. si eum. §. qui iniuriarum.

h ¶ Ipsius. Scilicet rei. Accur.

i ¶ Exponenda à procuratore.

K ¶ Veniet. s. reus, qui litem prius contestatus est suo nomine.

l ¶ Fideiussor. Datus nunc a procuratore.

¶ m Continentur. Ergo debet condemnari procurator præsens.

SYL.

¶ Si vero reus. CASVS positio facilis est: dubitari enim poterat, quõ posset extraneus sine mandato admitti in cã, cũ enim in principio iudicij magis sit fauẽdũ actori. q̃ reo, & nemini alieno noĩe agere liceat sine mãdato. videbatr̃ multo minus admitti dr̃e defensor, cuius cõtrariũ dr̃ fauore defensionis

& ne quis indefensus remaneat, sed debet tunc demum admitti, si cauerit: ratio assignatur in tex. per antiquam regulam ex edicto elicitam, quod nemo, etiam si filius esset, admittitur ad aliquem defendendum sine mandato. l. filiusfam. ff. qui satis. cog. Nota quod nemo admittitur ad aliquem defendendum sine mandato, nisi caueat, siue sit mo in actione reali, siue personali. Item, quod potest ex hoc text. elici regula illa vulgata, de qua sup. quod experientia est rerum magistra. Item secundum Ange. quod ciuitates inferiores debent sequi consuetudinem dominantis, quod non elicitur ex hoc tex. in quo hoc expresse disponitur, immo posset elici contrarium. ne dispositio esset superflua.]

a ¶ Si vero reus præsto. scilicet post litem contestatã contra eum.

b ¶ Satisdationem. No. quod siue interueniat procurator ante litem contestatã vt supra eodem, §. si vero. debet satisdare, siue postea, vt hic, & C. de consor. eius. li. l. 2.

† alias perfectissime a quotidiano &c.

Procurator rei siue interueniat ante lit. contest. siue post, tenetur satisdare.

¶ Volens sine mandato quis reum defendere tam in actione reali, quam personali, potest hoc satisdando facere, & ordo satisdationum ex vsu iudiciorum plenius cognoscitur, & hæc forma vbique seruari debet.

¶ Si vero reus præsto [a] ex quacunque causa nõ fuerit, & alius velit defensionem eius subire, (nulla differentia inter actiones in rẽ vel personales introducenda) potest hoc facere, ita tamen vt satisdationem [b] iudicatum solui, pro litis præstet æstimatione. Nemo [c] enim secundum veterem regulam (vt iam dictum [d] est) alienæ rei sine satisdatione defensor idoneus intelligitur.

¶ Quæ omnia apertius † & perfectius quotidiano iudiciorum vsu in ipsis rerum documẽtis apparent.

¶ Quam formam nõ solum in hac regia [e] vrbe, sed etiam in omnibus nostris prouincijs (etsi propter imperitiã forte aliter celebratur) obtinere censemus, cum necesse sit omnes prouincias, caput [f] omnium nostrarum ciuitatum, id est, hanc regiam vrbem, eiusque obseruantiam sequi. [g]

¶ Nec obst. quod dicitur, quod debet fieri ante litẽ contestatam, vt ff. de procur. l. Pomponius. §. ratihabitionis, quia ibi interuenit procurator ante litem contestatam, vbi autem postea interuenit, & postea satisdat vt dictũ est. Adde quod procurator rei nonnũquam cauet etiã de rato, gl. sup. de diui. stip. §. vlt.

c ¶ Nemo. s. procurator, vt ff. de proc. qui proprio, §. 2.

d ¶ Dictum est. sup. in prin. vet. ab eius.

e ¶ Quam formam Regia vrbe. s. Constantinopolitana. Vel dic de veteri Roman.

f ¶ Caput. C. de vet. iur. enucl. l. 1. §. nulla, & §. sed & si quæ leges.

g ¶ Sequi. immo non videtur inspiciẽdum, quod ibi fiat, sed quod fieri debet, vt ff. de offi. præf. l. sed licet quę est contra. Sed hęc est intelligenda, quãdo ex certa sciẽtia est consuetudo vel lex, non per errorem, vt ibi & facit ad hãc ff. de leg. & senatuscons. l. de quibus. Accursius.

ADDITIO. Hoc verum quando lex tollit consuetudinem, alias vnaquæq. ciuitas abũdat in sensu suo, & sic obseruare debet suam cõsuetudinem. Et ex generali principis permissu inducere põt particulares cõsuetudines etiã contra leges, quibus stari debet vt habetur in §. ex non scripto sup. de iur. nat. gen. & ciu. Quæro tamen, an in fideiussore de iudicato soluendo fiat executio sine nouo processu, & cõiter doct. dicunt quod sic, vt in l. fi. C. de vsu rei iud. & Bar. in l. 1. ff. de iudi. sol. per text. d. l. fin. vbi dicitur, statim, quia dictio, statim, importat summariam cognitionem, sine ordine iudiciario vt l. momentaneæ, C. vnde vi, dic vt in dictis iuribus latius, per doct. Ang.

¶ De perpetuis & temporalibus actionibus, & quæ ad hæredes, & in hæredes transeunt.

¶ Actiones ciuiles tã reales, quam personales sunt perpetuæ, prætoriæ vero pœnales regulariter durant anno, quod fallit in actione furti manifesti, quæ perpetua est, sed pretoriæ rei persecutoriæ perpetuæ sunt.

¶ De perpetuis & temporalibus &c.

Cõtinuatio. ¶ Quia de actionibus est dictum, & quędã sunt perpetuæ, & quædam non, ideo de his ponit vt inf. eo. in princ. Item quia quædam transitoriæ sunt hæredibus & contra hæredes, & de his ponit inf. eo. §. non autẽ. Accur.

Additio. Sed melius resideret ista rub. immediate post tit. de actio. quia continuatur a remotis nimium.

mium, cum non simus in princip. libri.

Diuisio. Hoc loco. ¶ Totus iste tit. diuiditur in tres partes. Primo ponit regulã & exceptionem scilicet quæ actiones sunt perpetuæ. Secundo ponit regulam, & exceptionẽ scilicet quæ actiones sunt transitoriæ ad hæredes. Tertio ponit nouum casum. Secunda ibi, Non autem omnes. Tertia ibi, Superest.

Hoc loco admonẽdi sumus, eas quidem actiones, quæ ex lege, [a] senatusve cõsulto, [b] siue ex sacris constitutionibus [c] proficiscuntur perpetuo † solere antiquitus competere, donec sacræ cõstitutiones tam in rem, quam in personam actionibus, certos fines dederunt, eas [d] vero, quæ ex propria Prætoris iurisdictione pendent, plerumque [e] in-

SYL. ¶ Hoc loco. CASVS in traditione regulæ, præsertim in his terminationibus actionum, quæ sunt iuris positiui. non est aliter figurãdus, quam literaliter, litera autem plana est, nec aliqua declaratione indiget. No. igitur, qd actiones, quæ ex lege, senatuscõ. & principũ constitutionibus oriebantur ac dabantur, olim erãt perpetuæ, hodie vero varie termi natæ sunt aliæ longiori, aliæ breuiori spacio. item quod descendentes ex edictis prætorum sunt annales, quatenus etiam erat annale officium prætorũ. Item, quod dictio, perpetuum, non semper importat fine præfinitione temporis. Item nota actiones, quæ in perpetuum extenduntur, quamuis sint prætoriæ. Item, quod actio furti manifesti datur perpetuo. Item, quod valet argumentum ab absurdo.

a ¶ Ex lege L.12. tab. vt fam. ercisc. vt ff. fam. erc. l.1. Item noxalis de pauperie, vt ff. si quadrup. pau. fe. di. in princip. & ff. si qua. pa. fe. di. l. 1. in princip.

b ¶ Senatusve consulto. vt hæreditatis petitio, vt ff. de pe. hæ. Item veniunt; §. pridie, & C. de pe. hære. l. fi. in princip. Item si quis clauum de naui abstulerit, cuius causa tota nauis perijt, vt ff. de incend. rui. nau. l. 2. §. se natusconsul.

c ¶ Constitutionibus. vt condictio ex lege, quæ datur ex constitutionibus quibuslibet post l. 12. tab. constitutis. vt ff. de cõd. ex le. l. vnica. & ff. ad l. Iul. de adulter. quod ex his, & C. de do. l. si quis argentum. §. fin. & sup. de act. §. t. ipsi. Vel ex quacunque alia parte iuris vt plebiscito, vt patet i l. Aquil. vt sup. de le. Aqui. §. cæterũ & ff. ad l. Aqui. l 1. nam quinque sunt partes iuris præter prætorium vt sup. de iure natu. § constat. & totum est ius ciuile, vt ff. de iusti. & iur. l. ius autem ciuile. & actiones ex eo descẽdentes sunt perpetuæ, vt hic dicit, id est, sine præfinitione tẽporis, secundum antiqua tempora, sed sacræ cõstitutiones in personalibus metas imposuerunt 30 annorum, vt C. de præscrip. 30. vel 40 ann. l. sicut, & l. omnes, & C. quibus non obijcitur long. temp. præscr. l. neque, &

Actiones ex quinq. partib. iuris descendẽtes sunt ciuiles, & perpetuæ.

C. de anna. excep. l. 1. & de const. pec. l. 2. In realib. ãt imponitur meta per const. in reb. mobilibus triũ ann. in immobilib. 10. an. inter psentes 20. inter absentes, & hoc, quando titulum habet possessor alias 30. ann. vt C. de vsucap. transfor. l. 1. & sup. de vsucap. §. 1. (1) In hypothecaria etiam, quæ est in rem, certa statuuntur tempora, vel 10. vel 20. vel 30. vel 40. annorum, vt C. si aduer. credi. † l. diuturnum, & C. de præscript. 30. ann. l. cum notissimi, & de anna. excep. l. 1.

Actiones personales 30. annis durant. Actiones reales, quãto tempore durant.

Lib. 7.

** Quanto tempore præscribatur iuri hypothecæ, vide omnino, Negus. in tract. de pig. in 2 memb. 6. par. nu. 1. & 2. qui distinguit, & optime declarat.

¶ Sed quomodo erat perpetua rei vendicatio secundum antiqua tempora, immo tem poralissima. vt sup. de vsucap. in prin. Respõ. quod hoc dicit, quod erant perpetuæ. s. personales, sed meta imponitur tam in realibus, quam in personalibus. Item caue tibi, quia duæ personales sunt ciuiles, quæ durãt per annum tantum, vna iniuriatũ, quæ descendit ex l. Corn. & Cod. de iniur. l. si non conuicij.

SYL. ¶ Adde, quod de hac fallen. videnda sunt quæ ponit Io. Fran. Balb. in tract. præscrip. col. 111. in princip.

¶ Alia, quæ datur ex l. Iulia repetun. vt ff. ad l. Iul. repe. l. 2.

ADDITIO. (1) Et no. quod vltra titulũ requiritur etiam possessio, nam sine possessione non inchoatur vsucapio. l. sine possessione, ff. de vsucap. licet aliquando inchoata trahatur ad finem, vt l. cœptam ff. de vsu cap. coniuncta. l. 1. §. Scæuola, ff. si quis test. libe. esse iuss. fu. Ang.

d ¶ Eas. s. pœnales, & tunc non est necesse, plerumque, vel si habes, plerumque, expone vt infr. Accurs.

e ¶ Plerumque. h. d. propter prætorias rei persecutorias, quæ perpetuæ sunt, nisi in rescissoria, quæ annalis est, quia cõtra ius ciuile datur, vt ff. de act. & obl. l. in honorarijs, & sup. de act. §. rursus & inf. eod. §. item nisi in redhibitorijs, quæ dantur ad tempus. licet rei sint persecutoriæ, vt ff. de ædil. edi. sciendum. §. si. quia dantur contra id, quod cõueniunt contrahentes. Item fallit dicta regula, ff. qd fal. tu. l. huius actionis. §. has actiones & quæ in frau. cred i. aut prætor. §. annus C. de dolo. l. fin. & ff. de eo per quem factum est. l. 1. §. pen. Si autem sunt pœnales prætoriæ, locũ hẽt q hic dr, vt sint annales, siue

Prætoriæ rei persecutoriæ sunt, perpetuæ. Prætoriæ pœnales sunt annales.

sint pœnales ex vtraque parte, siue ex altera tantum, vt ff. de cal. l. 1. & de in ius voc. l. pe. & ff. de ali. iu. mu. l. vel post ann. Accur.

SYL. ¶ Vide pro declaratione Bar. in d. l. in honorarijs, ff. de act. & oblig.]

ADDITIO.

Sed secundum Ang. illa est pœnalis ex vna parte tantũ, & ideo non videtur bene excipi. Sed Bart. in l. i honorarijs. ff. de actio. & obl. concludit, quod omnes rei persecutoriæ ex vtraque parte sunt perpetuæ, ex parte aũt actoris rei psecutoriæ & ex parte rei pœnales finiũtur anno.

† l. magistratus sic l. pe. de iusti. & iu. l. pen. de offi. præs. & l. vl. de offic. procõ.

tra annum [a] viuere, nam & ipsius Prætoris intra annum erat † imperium. Aliquando [b] tamen & in perpetuum extenduntur vsque ad finem ex cõstitutionibus [c] introductum, quales sunt eæ, quas bonorum possessori, [d] ceterisque qui hæredis [e] loco sunt, accommodat. Furti quoque manifesti actio, quãuis ex ipsius Prætoris iurisdictione proficiscatur, [f] tamen perpetuo datur, absurdum enim esse existimauit, [g] anno

a ¶ Intra annum. s. vtilem. Nam de talib. annis pretores loquebãtur, vt patet, ff. de vi, & vi ar. l. 1. §. annus, & ff. de ędil. edic. l. sciẽdum. §. fin. Nisi in casu vbi est vtilis ad sui principium, sed continuus ad sui processũ, vt ff. de calum. l. annus.

b ¶ Aliquando. Ecce quare dicit, plerumque.

c ¶ Constitutionibus. de quibus dixit, supra eod. in princ.

d ¶ Bonorum possessori. i. cuilibet possessori, qui vult succedere de iure prætorio qui habet hæreditatis petitionem bon. possessoriã, de qua habes, ff. de bono. posses. hæred. petit. per totum. Accurs.

† l. postulante, ff. ad Trebell & §. restituta. supr. de fid. hære.

e ¶ Hæredis loco sũt, vt quibus restituta est hæreditas per fideicommissum, † quibus datur hæreditatis petitio fideicommissaria, de qua habes, ff. de fideicom. hæred. peti. per totum. Et hæ duæ sunt rei persecutoriæ. Accu.

f ¶ Proficiscatur. No. actionem furti manifesti esse prætoriam, sed non manifesti est ciuilis, vt sup. de noxa. §. sunt autem.

* ¶ Adde, ꝙ ex l. 12. tabularum manifesti fures liberi verberabantur, & ijs addicebãtur, q̃bus furtũ fecissent. si mõ luce faciebant, neque se telo defendissẽt (nocturni. n. fures aut interdiu se telo, cũ prehenderentur, defendentes, occidi poterant) serui verberibus cæsi de saxo præcipitabãtur, vt testatũ reliquit Aul. Gel. lib. 11. c. vlt. quę pœna postea a prætoribus in quadrupli pœna immutata est vnde non immerito hic dicitur, iã furti manifesti actionem ex prætoria iurisdictione proficisci, quod & Aul. Gel. loco citato significat.

** Hincque etiam colligitur ratio, quare detur perpetuo, nẽpe quia subrogata fuit hæc pœna a prætore in locum eius, quę imponebatur a l. 12. tabula.

eam terminari.

Pœnales actiones ¶ prætoriæ, vel ciuiles cõtra hæredes non dantur, nisi lis contra defunctos fuerit contestata, hæredi vero competunt, excepta actione iniuriarum, & similibus: ex contractu vero competunt contra hæredes, præter actionem de dolo, nisi aliquid ad eos peruenerit. Angel. Aretinus.

¶ Non autem [h] omnes actiones, quæ in aliquem aut ipso [i] iure competunt,

ex qua actio cõpetebat perpetuo, vt dictũ est, sup. in prin. huius tit. subrogatũ enim sapit naturam eius in cuius locũ subrogatur. l. si eũ §. iniuriarum, ff. si quis cau.

g ¶ Existimauit. s. prętor, & idẽ in qualibet pęnali reo, ꝙ peruenit ad delinquentem, vt ff. de vi & vi ar. l. 1. in princ. & ff. de dol. l. Sab.

¶ Nõ aũt oẽs. CASVS. In tã apertis iuris regulis nõ eẽt figurãdus primo. n. gñaliter regulã pponit, ꝙ non oẽs actiones, q̃ dantur contra aliquem, dantur cõtra eius hæredẽ, & procedit exẽplificando, ꝙ actiones pœnales ex maleficijs dant̃ hr̃dibus, sed non contra hæredẽ, nisi sit lis cõtestata, rõ est q̄a pœna dẽt suos tenere auctores. Itẽ in actione ex cõtractu vbi dolus interuenit. nã tunc si nihil ad hæredes ex eo dolo puenit, non tenentur, eadẽ rõne, qua supra dictũ est, & clarius declarabit̃ in notabilib. No. ꝙ non valet ista consequentia, actio dat̃ cõtra aliquẽ, ergo contra eius hæredẽ. Itẽ, ꝙ appellatione iuris venit ciuile, sed hoc est pcipue pp aliud membrũ distinctionis, videlicet, aut a ptore dant̃ licet in bonis codicibus ad sit illud verbũ, ipso iu. ciu. Item, ꝙ actiones pœnales ex maleficijs nõ dantur cõtra hr̃dẽ. Itẽ, ꝙ actio iniuriarũ denegat̃ hæredi, rõnẽ ponit gl. vbi videbimus. Itẽ, ꝙ actio de dolo, nõ datur contra hæredẽ siue actio descendat ex delicto, siue ex cõtractu nisi aliqd ad hr̃dẽ puenit. Itẽ ꝙ actiones pęnales, si fuerit cõtestatæ trãseũt ad hr̃des, rõ ẽ, q̄a ab ipsa cõtestatione orit̃ q̄dã quasi cõtract⁹ iter partes. l. 3. §. idẽ scribit, ff. de pec. & ibi Doc. adeo qđ actio postea trãsmittit̃ ad hr̃dẽ vigore illius quasi cõtractu, nõ ãt virtute prioris actiõis.

h ¶ Non autẽ, hic ponit diuisionẽ, qđ aliæ sunt transitoriæ, aliæ non, sed superior, fuit qđ aliæ erãt ppetuæ, aliæ nõ, vt sup. e. in pri. Actionis duplex diuisio.

i ¶ Ipso iure. s. ciuili.

a ¶ Da-

a ¶ Dari solent, scilicet iure prætorio.
b ¶ Ex maleficijs, scilicet priuatis, vt subijcit in exemplis, & subaudi, vel quasi maleficijs, vt supr. de oblig. ex quasi delict. §. fin. (1) Quid in publicis, de quib⁹ trac. inf. de publ. iud. respon. idē & plus: quia etiā hic conte. non transeunt contra hæredes, vt ff. de acc. l. ex iudiciorum: nisi in §. casib. primus est. l. Iuliæ maiestat. in duobus capitulis tantum eius legis. vt ff. ad l. Iul. maiestat. l. fin. Secundus est crimen hæresis, vt C. de apost. l. 2. & l. apostatarum. in fin. Tertius est crimen repetundarum. Quartus de residuis. Quintus peculatus crimen, vt ff. ad l. Iul. pecu. l. fina.

SYL. ¶ De hoc dixi late sup. de hæred. quæ ab intesta. defer. §. interdum vers. per cōtrarium. in versic. post mortem.]

ADDITIO (1) Dic, quòd est verum in quasi delicto omittendo commisso: secus si committendo, vt leg. quarta. paragrapho. fi. Dige. de damn. infect. vel dic vt ibi per Bar. & Ang.

aut à prætore dātur, & in hæredem æque cōpetunt, aut dari ᵃ solēt. Est enim certissima iuris regula, ex maleficijs ᵇ pænales actiones in hæredem rei non cōpetere: ᶜ veluti furti, vi bonorum raptorū, iniuriarum, damni iniuriæ. ᵈ Sed hæredibus ᵉ huiusmodi actiones cōpetunt, nec denegantur: excepta iniuriarum actione, ᶠ & si qua alia similis inueniatᵉ. ᵍ Aliquando tamen etiam ʰ ex contractu actio ⁱ contra hæredem non cōpetit: veluti cum

Actiones ex maleficio ī duobus casibus transeunt in hæredes.
SYL.

c ¶ Non competere. Nisi lis fuerit contest. vt inf. eo. §. pœnales. & ff. de accu. ex iudiciorum in fi. Item nisi aliquid ad hæredem peruenerit: tunc. n. tenetur. vt ff. de calum. in hæ tedem. & ff. quod me. causa videamus.
¶ Dic, quòd ratio est, quam ponit tex. in d. l. in hęredem. videlicet, quòd turpia lucra sūt ab hæredibus extorquenda, licet tria extinguantur. lucrari enim nō debet hæres ex delicto defuncti, de quo non tenetur: & quando ipse tenetur eo, quòd aliquid ad eum peruenit. tunc non tenetur actione ex illo delicto, sed actione in factum l. 1. §. fin. ff. de vi, & vi arm. & declarat Dec. in l. pupillum. §. in hæredes ff. de regu. iur. vbi vide pro declaratione huius materiæ.]
¶ In duob. tamen casib. est cōtra, vt in actione vi bo. rap. quæ non datur in hæredem, licet ad hæredem aliquid peruenerit, sed furtiua datur conditio, vt ff. vi bo. rap. l. 2. §. fin.

† Supra de obli. quæ ex deli. §. vlt.
† Item in interdicto vnde vi, quod non datur in hæredem sed in factum actio, vt ff. de vi & vi ar. l. 2. §. fin.

d ¶ Damni iniuriæ. i. legis Aquiliæ actio.
** Cōcor. cum hoc tex. §. his autem. ver. qua ratione sup. de lege Aquilia.]

Iniuriarū actio non datur hæredi ratione dupli.
e ¶ Sed hæredibus. i. hæredibus eorum qui passi sunt hæc maleficia.
f ¶ Iniuriarum actione. Nam hec nō datur hæredi, nisi lis contestetur: hoc ideo quia nō est in bonis nostris ante lit. contesta. vt ff. de iniur. l. iniuriarum. §. & l. iniuriarum. i. in prin. Et est alia ratio: quia nih. l mihi de patrimonio abest, nec reo adest, vt ff. de collat. bo. cum emancipati. §. emancipatus.

SYL. ¶ Ratio est, secundum glos. & Bart. ibi, quia nō habetur respectus ad ipsam rem, vel pecuniam, sed ad ipsam contumeliam.]
¶ Sunt & aliæ similes ei, vt subijcit, in qui bus nec actori aliquid de patrimonio abest, nec reo aliquod adest: vñ idem iuris est, quod & in ista: vt est actio in factū, quę datᵉ cōtra libertū vocātē patronū in ius sine venia ī quinquaginta aureos, vel filiū vocā ē patrē, vt inf. de pœna teme. lit. §. fi. & ff. de in ius voc. l. pe. Itē in popularibus actionib. vt si qs habeat positū vel suspēsū, vt ff. de tis qui deie. vel effu. l. si vero. §. q aūt.

Iniuriarū actio aliquas hēt similes cōuenientes.

SYL. ¶ Intellige nisi lis fuerit contestata: quia tūc dicitur sibi appropriasse. l. licet. in prin. ff. de procur. vt per Ang. hic.]
¶ Quidam dicunt, quòd idem de actione in factum de calumniatorib vt ff. de cal. l. hæc actio. Sed certe ibi alia est ratione; quia habet conditionem ob turpem causam vt ibi dī. Itē quia abest ibi aliquod actori, & ad est aliquod reo, vñ nō est similis supradictis.

SYL. ¶ Dic tu secundum Ang. hic, quòd hæc ratio nihil est, & distingue vt per eum hic.]
g ¶ Inueniatur. Hic continuatur ille §. pœnales, qui est. inf.
h ¶ Etiam ex contractu. Non solum ex delicto. Accur.
i ¶ Actio. s. ex dolo nata pp dolum habitum in contrahendo. Nā si dedit dolus cām contractui, non agitur actione ex eo contractu, cum nullus sit, sed de dolo vt hic, & ff. de dol. & eleganter. in princ. Si. n. esset incidens, ageretur actione ex eo cōtractu, vt purgaretur dolus. vt ff. de actio. empti. l. Iulianus. §. si venditor. & datetur in hęredes, vt ff. actio & obligatio, l. ex contractibus. Vel pone casum quòd dolus fuit incidens, vel superueniens: & remanet contractus, & non agitur contra hæredem, nisi peruenerit aliquid ad eum, vt in actione depositi, quæ datur in duplum contra eum, qui dolum commisit in deposito causa tumultus, vel incendij, vel ruinæ, vel naufragij, sed in hæredem non datur in duplum ex dolo defuncti, licet in simplum detur, vt ff. deposití. l. 1. §. 1. Item qualis est actio in factum, quæ datur contra agrimensorem, non autem aduersus hæredem, vt ff. si mensor fal. mod. dix. l. 3. §. pen. Item in actione ex stipulatu iudicio sisti,

Dolus aliquādo dat cām contractui, aliqn incidit in contractum.
Actio depositi datur in duplum in quatuor casib. non sit in hæredem.
† l. Pęnalia de reg. iu.

fisti, in eo, qui erat conuentus iniuriarum, vt ff. si quis cau. si eum, §. qui iniuriarũ, itẽ in actione tributoria, vt ff. de tribu. illud. §. fin. & de his casibus loquitur hic, § cum dicit, ex contractu in heredem non dari quandoque: alias autem ex contractu agitur contra hæredem etiam de dolo defuncti regulariter, vt ff. de action. & oblig. l. ex contractibus, & l. ex deposi. ti, quæ sunt huic contrariæ: & hanc specialitatem, si velis tenere primam opin. denotat hæc litera, cum dicit aliquando tamen &c.

Actiones, ex contractu descẽdẽtes quo dantur in heredes.

† pænalia de reg. iur.

testator dolose [a] versatus sit, & ad hæredem [b] eius nihil ex eo dolo peruenit. Pœnales autem actiones, quas supra diximus, [c] si ab ipsis principibus personis fuerint † contestatæ, [d] & hæredibus dantur, [e] & contra hæredes transeunt. [f]

¶ Condemnandus debet absolui ab obseruatione iudicij, si ante sententiam soluerit, quod debet. Aretinus.

¶ Superest, [g] vt admoneamus, quòd si ante rem iudicatam is, cum quo actum est, satisfaciat actori, officio iudicis conuenit eum absoluere: [h] licet in ea causa fuisset † iudicij

a¶ Dolose. Dolo dante causam contractui. Vel dic incidenti vel superuenienti, vt modo diximus. Accur. flor.

b¶ Ad hæredem. Sed si superuenisset, actio in factum perpetuo contra heredem & contra defunctum daretur, vt ff. de dolo. l. itaque. Sed de dolo olim infra annum vtilem, hodie infra biennium continuum datur, vt C. de dolo. l. fi.

c¶ Diximus, vt sup. eod. §. non autem omnes Accursius.

d¶ Contestatæ, Immo ut dentur heredi, sola præparatio suffi: it. vt ff. de inoffi. testam. posthumus. §. fi. ioã. Vel sine præparatione datur querela hæredi hodie.

SYL. ¶ Hæc gl. reprobatur secundum Angel. hic, quia illud est speciale in querela, nõ in alijs actionibus.

Operæ li berto impositæ nõ transeunt ad hæredẽ extraneum.

e¶ Dantur. Nisi in duobus casibus. Primus, cum agitur ad operas contra libertum, & moritur patronus extraneo hærede relicto, ad quem non transeunt operæ, etiam lite contesta, vt ff. de ope. liber. l. operarum iudicio. Secundus in patre repetente dotem filiæ q̃ à viro diuerterat, si decedat pater extraneo hærede relicto, etiam lite contestata, vt C. de rei vxo. act. l. vnica. §. videamus.

ADDITIO Nam eo ipso quod pater moritur, vel aliter filia efficitur sui iuris, statim actio consolidatur in filiam, vt dict. §. videamus, licet pater fuerit lit. contest. & sic propter hoc non facit transitum in suum hæredem. & sic est speciale in dote: quia est proprium patrimonium filiæ. vt l. 3. §. sed vtrũ in fi. ff. de min. fact. l. Pomponius Philadelphus. ff. fam. ercisc. Ang.

f¶ Transeunt, N. si in duobus casibus. Primus, in actione de dolo C. de dolo. l. fi. Secũdus, in retractione alicuius in seruitutem vel libertinitatem, qui per collusionem pronunciatus fuerat ingenuus, vt ff. ne de stat. defun. l. 1. §. sed interdum.

¶ Superest. CASVS planus est, videlicet, q̃ debitor conuentus, qui litem est cõtestatus, si ante sententiam definitiuã soluat quod debet, est absoluendus: ratio dubitationis est, quia videbatur, q̃ iudicio accepto non esset in potestate alterius ex litigatoribus recedere à iudicio, quia in ipsa contestatione celebratur quidam tacitus quasi contractus, vt sup. di. xi, à quo per alteram, ex partibus non videtur, quod in præiudicium alterius possit recedi. l. sicut C. de actio. & obligat. cuius contrarium deciditur, & ratio decisionis est, quia soluendo, qđ debetur, & quod petitur, extinguitur actio, qua agebatur, supra quib. modis tol. obl. in princip. ideo non mirũ si hoc pariat absolutionem ab obseruatione illius iudicij, vt infra dicitur. No. quod omnia iudicia sunt absolutoria. Item quomodo intelligantur ista verba, & quæ sit ratio, quare omnia iudicia sint absolutoria. Item, quod licet quandocũque ante rem iudicatam soluere quod petit. Item intellige, quod debent solui expensę legitimæ, vt nota, doc. in l. postquam liti. C. de pact. & tradit Dec. in c. interposita. §. ille denique. in 1. no. de appella. itẽ, quòd soluens quod petitur, potest petere se absolui: sed hoc est ex abundanti. nam talis sententia nõ est necessaria, secũdũ Bal. i c. dudũ, col. 7. de ele. No. q̃ soluens nõ cogitur subire iudicium.]

† l. litis cõ testationis. l. is qui destinauit. de rei vẽd.

g¶ Superest. Hæc de vita & transitu actionum, secũdum quod in rubrica promisit dicta sunt: nunc de iudicis officio dicit, quod cũ exponere debeat, iam pauca, vt modicũ respiret, deliberat: nã conceptũ sei mone q s retinere potest, qa igitur iam cõcepit in aio tractare de officio iudicis, quomodo potest tacere, quin dicat aliquid hic. Accur. flor.

h¶ Absoluere. s. ab obseruatione iudicij, nã principalis causa est sublata solutione, vt sup. qui mo. tol. oblig. in princ. Accur.

** Adde, huiusmodi sententiam esse interlocutoriam. Bart. in l. Titia. de accus.

*¶ Quod dicitur omnia iudicia absolutoria esse, prouerbialiter vsurpari posse Alciatus ait, cum. s. significare volumus pœnitenti parcendum esse, etiam si res non sit omnino integra.]

De

accipiendi tempore, vt damnari deberet: & hoc est, quod vulgo antea dicebatur, omnia iudicia absolutoria esse.†

¶ De exceptionibus.

¶ Exceptiones sunt arma reorum: & æquitate nituntur ad excludendum actiones, quæ competunt actori ipso iure: quales sunt metus, doli, & in factũ exceptiones. Arct.

Sequitur, vt de exceptionibus dispiciamus.

¶ Comparatę [a] autem sunt exceptiones defendendorũ eorum [b] gratia, cum quibus agitur. Sæpe enim accidit, vt liceat ipsa persecutio, qua actor experitur, iusta sit: [c] tamen iniqua sit aduersus eũ, cum quo agitur. Verbi gratia, si metu coactus, aut dolo inductus, [d] aut errorē † lapsus, stipulanti Titio promisisti [e] quod non debueras promittere, palam est iure ciuili te obligatum [f] esse: & actio, qua intenditur dare te oportere, efficax est, [g] sed iniquum est te condemnari: ideoque datur tibi exceptio. Quod metus [h] causa, aut doli [i]

¶ De exceptionibus.

Cõtinuatio. ¶ Quia exceptio tenet vicem actionis, vt ff. de excep. l. 1. ideo post actiones ponit de excc. Vel quia de armis actorũ vidimus. & de reorum armis videndum est, ideo dicit vt sequitur. Accu.

* ¶ Exceptio .n. est actionis exclusio l. 2. ff. de excepi. quæ mõ eximit reũ damnatione. modo minuit damnatione l. antepenult. eo. tit. latiorem tamen significationem habet verborum defensio, vt tradit. & declarat hic Ang. nu. 3.

† Vide Alcia. lib. 7. Pare. c. 12.

Continuat dicta dicẽdis. Sequitur vt. ¶ Tot⁹ iste titul. diuiditur in quinq. partes pricipales. Primo continuat ad præcedentia rubricã. Secundo ponit cãm, quare fuerunt exceptiones inuentæ. Tertio id demonstrat p exempla tam in actionibus realibus quã personalibus. Quarto ponit duplicem, vel potius triplicem diuisionem exceptionum. Quinto id exemplificat. Secũda ibi, Cõparatę autem sunt. Tertia ibi, Verbi gratia. Quarta ibi, in §. Appellantur, vel potius in §. alioquin quam ex multis. Quinta ibi, perpetuæ & peremptoriæ.

Diuisio. ¶ Sequitur. CASVS positio in hoc principio non est necessaria: in eo enim originē ac causam adinuentarum exceptionum exponit, dicendo quod causa defendēdorum reorum, qui conueniebantur, fuerunt adinuentæ, quia quamuis actio mero iure competeret alicui, attamen is qui conueniebatur, si ea procederet indebite vexaretur: & declarat per exempla. Not. modum continuãdi hunc tit. ad pręcedentes. Item quod exceptiones sunt arma reorũ. Item, quod fuerunt inuentę ad defendendum, nõ ad offendendũ. Item, quod actio aliqñ mero iure valet, tñ est iniqua respectu eius, qui conuenitur. Itẽ, quod licet ille, qui dolo, metu, vel errore ductus aliquid promisit, mero iure teneatur, habet tamen exceptionem a Prætore. Item, quod exceptio fundatur præcipue in æquitate: & ad rationem huius text. vide omnino Fortu. Hispan. in l. iuris gentium, §. prætor ait. in 11. colum. versic. 4. iter fero, ff. de pact. & singu. declarationem ad hũc text. vt per eundem in l. si vnus, §. pactus, ff. de pac. column. 10. in fi. Quomodo autem fuerit inuenta exceptio, & plura de ea vide per Hiero. Verũ in repetitione rubric. ff. de verbo. obliga. in 22. col.]

a ¶ Comparatæ. Alias, inuentæ.

b ¶ Eorum. l. reorum nam ipsi sunt cum quibus agitur, vt ff. de iure. iuran. l. 3. in prin. & in §. cum.

† l. Iulian. de dol. excep.

c ¶ Iusta sit. Prima facie.

d ¶ Dolo inductus. Hoc est in † stricti iuris iudicijs: in bonæ fidei autẽ iudicijs ipso iure non tenet contractus ff. de do. & eleganter. in principio.

† l. dolo. C. de inut. stip. & l. si quis cũ aliter. ff. de verb. obl.

ADDITIO.

Hoc verum in odiũ dolosi: sed in sui pręiudicium tenet contractus: & ex eo potest conueniri: nisi lex resistat actui: quia tunc ex neutra parte datur actio, vt est gl. in l. a Diuo Pio. ff. de re iud. & Bal. in l. 1. C. plus vale. quod agi.

e ¶ Promisisti, id est credens te debere, cũ non deberes, vt hic, & ff. de except. doli. l. 2. §. circa.†

† Sed sm Ange. ille tex. non facit ad propositũ qa loquitur qñ stipulatio fit sine causa: hic vero sec⁹.

f ¶ Obligatum esse. s. inspecto iuris rigore: sed de æquitate obligatus nõ es, vt ff. de lib. causa. l. vel obligatus est, § obligatum. & ff. de verb. sign. l. creditor. quæ sunt contra.

g ¶ Efficax est. s. in sui substantia. Nam ciuiliter & naturaliter est obligatus & pure, sed non est efficax quantum ad opem exactionis. Vel dic efficax ex inspecto genere, nam prima facie condemnandus videtur, sed inspecta qualitate, quia sit dolo facta vel metu, vel si nulla causa impediatur, est inefficax: & ita expone in seq. casibus.

h ¶ Metus cã. Hoc qñ metu fuit cõpulsus.

i ¶ Doli, hoc qñ inductus fuit per dolum.

* ¶ Differunt enim doli mali, & metus exceptio-

ceptiones, vt eleganter docet Vlpian. l. apud. §. metus. ff. de doli mali. & me. excep.]

a ¶ In factum. Redde fingula fingulis pro positis caufis fecundum ipfa. Sed nonne hoc tertio cafu. f. qñ per errorem promifi, datur doli exceptio? Certe fic, vt ff. de dol. except. l. 2 §. circa, qua te dic, quod hæc actio in factum eft pro ponêda in fubfidium doli exceptionis. f. cõtra patronum & parentem, contra quos, turpes exceptiones non proponuntur, vt ff. de except. dol. apud Celfum, §. aduerfus, & ita hic accipitur. Acc.

ta poffit agere: quia tamen iniquũ eft fidem fallere, adinuenta eft exceptio pacti de non petendo, qua oppofita cautum eft debitori. vt non moleftetur, & elidatur fua illa intentio. Nota, quod fimplici pacto obligationes non oino, vel omnimodo, id eft, non oẽs diffoluunt, quia vna tantum, naturalis .f. diffoluitur. Cetera clara funt.]

Exceptiones turpes non opponũtur in pſonos & parentes.

mali, aut in [a] factum, cõpofita ad impugnandam actionem.

¶ Exceptio non numeratæ pecuniæ debitori competit, qui confeffus fuit fe pecuniam recepiffe, quã non receperat, & ipfam per ftipulationem reftituere ꝓmiferat & in æquitate fundatur. Ang.

¶ Idẽ iuris eſt, † fi quis † quafi credendi caufa pecuniam a te ftipulatus fuerit, neque numerauerit: nam eam pecuniam a te petere poffe eum, certũ eft. dare. n. te oportet, cum ex ftipulatione tenearis. Sed quia iniquũ eft, eo nomine te condemnari, placet exceptione pecuniæ non numeratæ te

defendi debere. Cuius tempora nos (fecũdum quod iam fuperioribus libris fcriptum eft [b]) conftitutione [c] noftra coarctauimus.

¶ Exceptio pacti de nõ petendo actionem non tollit, fed eã elidit, quæ exceptio nititur æquitate. Ang.

¶ Præterea debitor, fi pactus fuerit cum creditore, ne a fe pecunia peteretur, [d] nihilominus obligatus manet: quia pacto conuento obligationes nõ omnino [e] diffoluuntur: qua de cã efficax eft aduerfus eum actio, quam actor intendit, Si apparet [f] eum dare oportere. Sed quia iniquum eft contra pactionem

¶ Idem iuris. CASVS facilis eft in pofitione tam clari exempli. Si quis enim fub fpe futuræ numerationis ꝓmifeit per ftipulationẽ centum, quæ poftea non fuerunt numerata, clarum eft, quod ex ftipulatione tenetur: fed æquitas illa ꝓpter quam sũt exceptiones introductæ, prodidit exceptionem non numeratæ pecuniæ, quæ tamen non fimpliciter habet locum, inf. tempora, de quibus in l. fin. C. de non num. pecun. de quo late fuit dictum fup. de lite. obl. in princip. ideo non expedit nunc infiftere.

† Noue & fubtiliter interpretatur hũc SYL. §. For. in l. fi vnus, §. pactus, col. 21. ff. de pact.

† l. quafi creditam mutuatã & numeratam.

b ¶ Scriptum eft. Supra de lite. oblig.

c ¶ Conftitutione. Vt C. de non num. pec l. in contractibus.

SYL. ¶ Præterea. CASVS clarus eft, quia procedit dando aliud exemplum in pacto de non petendo, vt fcilicet ille, qui erat creditor, puta ex ftipulatione, & fic ille, cui aliquis tenebatur obligatione naturali & ciuili, fi per pactum fimplex promifit non petere, certum eft, quod obligatio ciuilis non d ffoluitur: quia cũ in pacto nõ fit nifi vinculũ naturale, non pôt tollere nifi naturalẽ obligationem. l. nihil tã naturale, ff. de reg. iur. quo fit, vt creditor cui⁹ actio nõ ẽ fubla

d ¶ Peteretur. Not. ꝙ pactũ de non petendo iria operatur. Nam tollit naturalem ipfo iure, vt ff. de folu. Stichum. §. naturalis. item elidit ciuilem, vt in hoc. §. Item obligat naturaliter pacifcentem non petere. Nam & alias quis eft obligatus naturaliter aliquid non facere: vt non facere furtum, vt fup. de oblig. quæ ex delict. nafc. §. 1.

e ¶ Non omnino. Quia nõ ciuilis, fed naturalis tantũ, vt ff. de folut. Stichum, §. naturalis. In cafibus tamen etiam ipfo iure vtramque tollit pactum, vt in maleficijs factis, fi quis pacifcatur ne agatur. † Itẽ in pignore remiffo per pactum, vt ff. de pact. l. fi tibi, §. quædam actiones, & §. de pignore.

¶ Adde, quod ratio eft, quia in maleficijs agimus de odio, & ideo lex pertulit vt facilius tollerentur: vel quia in maleficijs non eft verus confenfus, quæ funt rationes allegatæ per Doct. fed ego alias dicebam, ꝙ rõ erat, quia in maleficijs oriebatur tantũ obligatio naturalis procedens ab illo tacito cõfenfu: quæ tñ nefcio quomodo recipiebatur a l. non per viam obligationis, fed nudi facti: vnde nimirum fi ex fimplici & folo pacto & fic ex contrario naturæ vinculo tollebatur.

f ¶ Si apparet oratio pofita loco actionis fecundum P. Sed fecundum Ioann. contra, vt diximus, fup. de actio. §. fic itaque.

SYL.

† Not. th ꝙ qui remittit actiones ex maleficio non videtur remittere damnũ, vel interefſe, vt per Dyn. Bartol. & Ang. in §. ꝗdã in gl. alleg. vbi etiã vide an per remiffionẽ iniuriarũ factam in foro pœnitentiali tollantur iftæ actiones ex maleficijs.

¶ Aequs

¶ Aeque si debitor. CASVS planus est in alio exemplo iurisiurandi. Si quis enim agendo detulerit iuramẽtum reo, & reus negauerit se aliquid debere, tunc si iterum actor agat, summouebitur exceptione iuramenti, quia æquitas suggerit, vt de periurio non quæratur, vt dicitur in text. qui enim ita consentit, rem decidit vt per aduersariũ eius iuratum fuit: vtique non dẽt posse vlterius quæri. Notabilia collige vt p Angel. hic. s. q iur̃m debet deferri a creditore. Item, quod iurans remanet obligatus, & opus est exceptione. item, quòd hæc exceptio, vt aliæ, prouenit ex æquitate.]

eum condemnari, defenditur per exceptionem pacti conuenti. †

¶ Exceptio iurisiurandi actionem non tollit, sed eam elidit, quæ etiam nititur æquitate: & contra realem actionem exceptio iurisiurandi opponi potest, quæ repellit agentem in rem. Aret.

¶ Aeque, si debitor creditore deferente iurauerit nihil se dare oportere, adhuc obligatus permanet: sed quia iniquum [a] est de periurio † quæri, defenditur per exceptionẽ iurisiurãdi. In iis quoque actionibus, quibus in rem agitur, æque necessariæ sunt exceptiones: veluti si petitore deferente possessor iurauerit, eã rem suam [b] esse, & nihilominus petitor eãdem rem vẽdicet, licet enim verũ sit, quod intendit. i. rem eius esse, iniquum tamen est possessorem condemnari.

¶ Absolutoria lata in personali siue reali eãdem actionem nõ perimit, sed exceptionem rei iudicatæ parit conuento. Ang.

¶ Item si in iudicio tecum actũ fuerit, [c] siue in rẽ, siue in personam, nihilominus obligatio durat: [d] & ideo ipso iure de eadẽ re postea aduersus te agi potest: sed debes per exceptionem rei iudicatæ adiuuari,

a ¶ iniquum est. Hoc no. sic ff. de in lit. iu. l. fin. & ff de iureiur. nam postea. §. iureiur. dato. & ff. de dolo. nam sufficit. hoc tamẽ fallit, quoties est cõtra legem iuratum quia non seruatur sacr̃m, vt in auth. sce. nõ solũ. §. 1. col. v. quæ esi. C de nup. auth. quod eis. & ff. de iur. pat. l. adigere. & C. de legi. & consti. non dubiũ, in fi. Itẽ qñ veritas alias per testimoniũ põt inueniri, vt C. de reb. cre. l. fi. Itẽ qñ defertur sacramẽtũ à iudice, vt ff. de iureiur. l. admonendi. alias autem obtinet, quod hic dicitur.

* ¶ Intellige hunc §. vt loquitur. s. creditore deferente vel etiam eius procuratore in tribus casib. traditis ĩ l. iusiurãdũ q. §. vlt. ff. de iureiur. alioqn si neutro deferẽte iurauerit, exceptio ei non datur. l. 3. ff. de iureiur.]

b ¶ Rem suam esse. Distinguitur hic, vtrum iuret suam rẽ esse, vel petitoris non esse: quia si iuret suã esse, datur sibi actio & exceptio: sed si iuret petitoris nõ esse, nascitur sibi exceptio contra petitorem tantum, vt ff. de iureiur. sed & si possessori. 1. & 2. respon.

* ¶ Generaliter sciendum est, quacunque actione quis cõueniatur, si iurauerit, el proficere exceptionem iurisiurandi, l. 3. §. quacũque, ff. eod. tit.]

† amplius si soluit p ignorãtiã, põt repetere l. creditori. ver si. fi. C. de pac.

† Facit supra de ac. §. itẽ si quis postulante.

Iur̃m contra leges nõ est seruandum.

Iuro rem meã esse, & iuro tuã non eẽ differunt.

¶ Item si. CASVS clarus est: & rõ dubitandi & decidendi assignatur in gloss. in versic. obligatio durat. Nota quod sententia, & res iudicata non tollunt actionem, & obligationem, quia cum sit ciuile tantum vinculum, non põt remouere nisi ciuilẽ obligationem, vt declarat gl. item quòd nõ opposita exceptione rei iudicatæ iudiciũ procederet. Item quòd conuentus reali potest certo modo dici obligatus.]

c ¶ Actũ fuerit. Subaudi: & fueris absolutus, sicut hic innuit.

* ¶ Limita hunc tex. secũdum Ias. in l. si vnus. §. pactus num. 17. ff. de pactis, nisi pactũ de non petendo præcessisset sñiam, quia hoc casu actio ipso iure sublata intelligitur.] SYL.

d ¶ Obligatio durat. s. si primo erat obligatus. vnde si soluat non repetit, cum debitum soluat, vt ff. de cond. indeb. l. Iulianus, & l. iudex. Et caue tibi, quia p iusiurandum, & per pactũ, naturalis tollitur obligatio, & remanet ciuilis, vt ff. de iureiur. l. fi. in princ. & ff. de sol. l. Stichum, aut Pamphilum. §. naturalis. Sed per sententiam tollitur ciuilis, & remanet naturalis, † vt ff. de condi. indeb. l. Iulianus. Sed cum actionem inducat res iudicata, vbi nulla omnino erat, vt C. de re. cred. l. actori, quare non tollit, vbi est? Respond. res iudicata de iure ciuili est, & ideo tollit & inducit ea, quæ sunt de iure ciuili, & ita obligationem ciuilem tollit, & actionem, quæ est de iure ciuili, inducit, vt ff. de orig. iur. l. 2. §. deinde ex his. Ea autem, quæ sunt iuris naturalis, non tollit, vt obligationem naturalem, vt arg. sup. de le. ag. tu. §. fin.

* ¶ Breuiter meminisse oportet, ita demum exceptionem rei iudicatæ competere, si quæstio de eadem re, de qua iam lata est sententia, inter easdẽ personas, & ex eadẽ cã agẽdi reuocatur, l. 3. 4. & 5. ff. de except. rei iud.]

Obligatio naturalis tollit̃ per pactũ, & iur̃m, & ciuilis per sententiã.

† gl. supra de oblig. ver. necessitate.

Snia est de iure ciuili.

¶ Hæ.

¶ Exceptiones, quarū vsus est valde necessarius sunt duplices: quia quædam sunt ciuiles, & quædam prætoriæ. Angelus.

¶ Hæc exempli causa retulisse sufficiat. Alioquin † quam ex multis varijsque causis exceptiones necessariæ sint, ex latioribus digestorū seu Pandectarū libris intelligi potest. Quarum quædam ex legibus,[a] vel ex ijs, quæ legis vicem obtinent,[b] vel ex ipsius Prætoris[c] iurisdictione substantiam capiunt.

† alias ex q̄ multis.

¶ Quædam exceptiones sunt perpetuæ, & quædam temporales. Item quędam exceptiones sunt peremptoriæ, vt doli, metus, pacti, & similes: quædam dilatoriæ, ideo sic vocatæ, quia negotium differre dicuntur: quæ olim actorem temere litigātem faciebant cadere à causa. Aret.

¶ Appellantur autem exceptiones aliæ perpetuæ & perēptoriæ, aliæ tēporales, & dilatoriæ.

¶ Perpetuæ & peremptoriæ sunt, quæ semper[d] agētibus obstāt, & semper rem, de qua agitur, perimunt, qualis est exceptio doli mali, & quod metus causa factū est, & pacti conuenti, cum ita conuenerit, ne omnino pecunia peteretur. Temporales atque dilatoriæ sunt, quæ ad tempus nocēt,

¶ Hec exempli causa. CASVS. In multis & varijs exemplis iam vidistis naturam exceptionum: & hæc exempli causa sufficiant: alioquin si plene velis videre naturam omnium exceptionum, poteris videre ex latioribus Digestorum, seu Pandectarum lib.

a ¶ Ex legib. Vt ne quis conueniatur nisi coram suo iudice, vt Cod. de excep. l. fin.

b ¶ Legis vicem obtinet, Vt senatusconsultis, vt supra titu. 1. in princ. sicut est excepilo Macedoniani, & Velleiani, vt ff. ad Macedonia. & Velleia. per totum titulum.

c ¶ Prætoris iurisdictione. Vt de dolo malo, & metus causa, vt ff. de except. dol. per totum. Item pacti, vt ff. de pact. iuris gentium, § prætor ait.

Diuisio.

¶ Appellantur. Diuiditur principaliter in tres partes. Primò ponit duplicē distinctionem exceptionum, quia quædam sunt perpetuæ, & quædam temporales. Item quædam sunt peremptoriæ, & quædam dilatoriæ. Secundo ponit exempla cuiuslibet. Tertio ponit quam pœná olim patiebatur, & quam hodie patitur qui pendente dilatione legali, vel lata ab homine ante dilationē finitam egerit. Secunda ibi, Perpetuæ & perēptoriæ. Tertia ibi, Alioquin. Aret.

¶ Appellantur exceptiones. Casus per se clarus est, & exempla manifestissima & cum simus in declaratione terminorum, non expedit vlterius instare. Notandum est, quòd aliæ exceptiones perpetuæ & peremptoriæ sunt, aliæ temporales & dilatoriæ. item quæ sint perpetuæ & perēptoriæ: & quæ sint tpales & dilatoriæ. Itē quæ esset pœna olim plus tpe petentium, & quæ sit hodie, & satisfuit sup. dictum in tit. de actio. §. plus autem.]

¶ Breuiorem & clariorem diffinitionem exceptionū perpetuarū, atque peremptoriarum, & temporalium atque dilatoriarū vide apud Caium. l. 3. ff. eo.

d ¶ Semper. Id est, sine præfinitione temporis, vt ff. de doli exception. l. pure. §. fin. ita tamen si ante sententiam opponantur, vt C. sententiam rescin. non poss. l. perēptorias. Nisi in septem casibus, in quibus etiam opponi possunt post sententiā: vt ratione ætatis, vt C. eodē. l. perēptorias, & ff. de minor. l. minor. 25. annis omissam. Item miles, vt Cod. de iur. & fac. ignor. l. 1. Item in Macedoniano. & Velleiano, vt ff. ad Macedo. l. iam etsi. Item in donatore, qui opponit vt conueniatur in quātum facere potest sententiam, vt ff. de re iud. l. Nesennius, §. fin. Item exceptio falsi procuratoris, vt Co. de procur. l. licet. Secus si ratione personę procuratoris opponatur exceptio, vt quia sit miles, vel mulier: quia talis exceptio est dilatoria, vt infra eodem, §. præterea. item vbicunque diceremus nullum fuisse iudicium, vt quia sit venalis sententia, vel falsis testibus, vel instrumentis iudicata, vt C. quando non est necesse prol. venales, vel cum iudex sit non suus, vt C. si à non compe. iudi. per totum. † Item si inique sub iudice compulsus est eo tempore, quo compelli non debuit, vt ff. de fer. l. 1. Sed dilatoria proponitur ante litem contestatam: sed probatur postquam actor monstrauerit quod † asseruat, vt C. de probationi l. exceptionē, & C. eo. l. si quidē. Secus in exceptione fori, quia ante litē contestatam opponi, & probari debet secundum quosdam, vt ff. eod l. penul. Sed quid de exceptione non numeratæ pecuniæ numquid est perpetua, vel temporalis? Respon. quidam anomalā eam esse. Nos dicimus, quod est temporalis, biēnij. s. vel 30. dierū, vt sup. de lite. obl. §. fi. & C.

Exēptiones peremptoriæ in 7. casibus post sniā opponi possunt.

† Hoc verū intellige, qñ post sniam oponitur tale, ex quo apparet dictum iudicē non habuisse iurisdictionē saltē in cā de qua iudicauit nec fuit facta prorogatio tacite, vel expresse: vt late per Angel.

† alias asseruerat.

& C. de non numer. pecun. l. In contractib. §. 1. & §. super ceteris. Sed in hoc potest dici anomala, quod cum alias probat qui excipit, hic tñ non probat, vt C. de non numer. pecu. l. si ex cautione. Item quare in exceptione non numeratæ dotis: & eodem modo solue. vt C. de dot. cau. nō nume. l. fin. & auth. ibi posita. Item quid de ea, quæ opponitur, vt q̄s conueniatr̄ in quantum facere possit? Respōd. eam temporalem: quia præsumo, q̄ aliqua acquiret: & sic postea poterit soluere, vt C. arbitu. l. si defunctus, nam non repetitur quod soluitur, licet facere nō possit commode, vt ff. de condict. ind. l. iam & maritus, quod fieret, si esset perpetua, cum sit fauorabilis, vt ff. de condi. ind. b. l. qui exceptionem. Et circa hoc vide, quod notatur in l. 1. C. de iu. & fa. igno.

SYL.

** Adde, quod licet regulariter exceptiones dilatoriç debeant opponi ante lit. côtest. vt not. gl. Bal. & alij in d. l. exceptionē, C. de prob. hoc fallit, quādo hęc exceptio superuenisset post lit. cont. quia in quacūq; parte iu dicij superueniat exceptio, opponi pōt, vt not. Alex. & Doc. in l. si mulier. sol. mat. item q̄n redderet processum retro nullum. d. l. licet. & ibi Bart. & Doc. C. de proc. & reliquas fallē. per quas exceptio dilatoria opponitur post litem contest. vide plenissime per Fel. in c. exceptionem. col. 9. vers. fallit octauo, de except. Item singulariter, q̄ nō fuerit opposita ante lit. contest. exceptio impediens litis ingressum, vel fuerit opposita, sed opponēs in probationib. succubuerit, dicta exceptio iterū opponi poterit in vim peremptoriæ. & plene, p̄bari, vt plenaria sequaẽ absolō. Ias §. actionū. col. 20. vers. hic aduertte. sup. de act.

& temporis dilationē tribuunt. qualis est pacti conuenti,[a] cum ita cōuenerit, ne intra certum tempus ageretur, veluti intra quinquennium: nam finito eo tempore non impeditur actor rem exequi. Ergo ij, quibus intra certum tempus agere volentibus objicitr̄ exceptio, aut pacti cōuenti,[b] aut alia similis[c] differre debēt actionē, & post tempus agere, (iō enim & dilatoriæ istæ exceptiones appellantur) alioquin si intra tēpus egerint, obiectaq. sit exceptio neque eo iudicio quicquam consequebantr̄ propter exceptionem, neque post tempus olim agere poterant, cum temere rem in iudicium deducebāt, & consumebant: qua ratione rem amittebant.[d]

Hodie si actor plus petat tempore, siue pendente dilatione, reo induciæ duplicantur, & eidem reo actor in expēsis factis in causa damnabitur: ante quarum refectionē super principali negotio audientia denegabitur. Aret.

¶ Hodie autem non ita stricte hoc procedere volumus; sed eum, qui ante tēpus pactionis, vel obligationis litem inferre ausus sit, Zenonianæ[e] constitutioni subiacere censemus, quam sacratissimus legislator de ijs, qui tempore plus peterint, protulit: vt † & inducias, quas ipse actor sponte † indulserit, vel quas natura actionis continet[f] † si contempserit, in duplum[g] habeant ij, qui talem iniuriam[h] passi sunt: &

a ¶ Pacti conuenti. s. exceptio.
b ¶ Pacti cōuenti. s. vsq; ad quinquenn ium.
c ¶ Alia similis. Veluti si qs stipuletur id, quod in vtero est: vel fructus futuros. vel domum certo loco ædificari: vel cū Romæ esset, Ephesi dari stipulat⁹ est, ff. de verbor. obligat. l. inter dum, secundū Azonem.
d ¶ Rem amittebāt. Facit. su. de act. §. si quis agens, & si. de lib. leg. l. nō solum. §. si & C. de iure fisc. l. iustas. lib. 10. Accur. floren.
e ¶ Hodie autem. Zenonianę constitutioni. Scilicet Grẹcæ, cuius meminit. sup. de actio. §. sed hęc quidem.
f ¶ Continet. Quod dic, vt modo dixi per l. interdum. ff. de verb. oblig.
* ¶ Inducias potuit pro tēpore quo ne agatur conuenit. Est autē Proprie verbū castrēse. l. post liminium. §. induciæ, de ca. & postli. reuer. vt verum sit, quod tradit Quintil. verba castrēsia sępe non sine maxima venustate in forum transferri.]
g ¶ In duplum. Sed vr̄, q̄ nullā patiatur pœnā, vt ff. de petit. hær. q̄d si in d é. in princ. q̄ est hic contra. Sed dic illā corrigi. Vel melius, spāle est ibi, quia ad hoc solū agebatr̄ vt eod. iure penes agentem haberetur, quo erat apud defunctū: vn̄ de non fuit plus petitum.
* ¶ Intellige duplum temporis, quod supererat, non totū tps conuentū, arg. l. aut dānū. §. quisquis. de pœn. quam interpretationem Theophilus quoque amplexus videtur.
h ¶ Iniuriā. Nō tn̄ talē, p̄p quā agere possit.

† aliâs si.
† Et humanitate sua potest cōtractā obligationem quod vero sequitur, referiur ad tēpus, de quo ab initio conuenit, vt hic Theophilus interpretatur.
† aliâs de est si.

¶ Tali pœna perterriti.facit C. ad l.Iul.repe.l.1.& ff.de pęn.l.capitaliū,§.pen. & C. de inoffic.test.si quis in suo.

** Adde,quod hæc exceptio,male agis, quia ante diem agis,licet sit dilatoria, tamen opponi potest ēt post lit. cōtest. sed in hoc est dīta,quia si opponitur ante litē contest.reus absoluitur ab obseruatione iud.& induciæ duplicātur, sed si post opponatur reus absoluitur diffinitiue , & pariter duplicant̄ induciæ , ita declarat Bal.in l. exceptionem , col.1. C.de probatio.]

post eas finitas non aliter litem suscipiant, nisi omnes expensas litis antea acceperint: vt actores tali pœna perterriti,a tēpora litium doceantur obseruare.

¶ Exceptionum; tertium genus est , quia quædam vocatur dilatoria iudicij, personam respiciens: vt exceptio incompetentis procuratoris,& similis. Ang. Aretinus.

¶ † Præterea etiam ex persona sunt dilatoriæ exceptiones quales sunt procuratoriæ: veluti si per militem , aut mulierem [b] agere quis velit. Nam militibus,nec pro patre , vel matre , [c] vel vxore , nec ex sacro

¶ Præterea.

SYL. CASVS iudē clarissim⁹ est.

*

† Ex l.2. §.vlt. & l.2,de excep.

Declarat enim Imp. q͏ qñque exceptio dr̄ dilatoria nō tm̄ respectu tēporis,vt in pręce. §. sed persona-rum: & exēplificat tā clare, vt nulla adsit dubitationis materia . Not. aliquas esse exceptionis dilatorias respectu personarū.Item,q͏ mulier & miles nō pñt exercere offm̄ ꝓcuratoris: nec interuenire in iudicio pro alio in milite est rō,ne distrahatur a militia:in muliere verò ratione publicæ cuiusdam honestatis: quod intellige in iudicio ,secus extra iudicium. l. 3.§.1.ff.de neg.ge. Itē in plurib.alijs casibus no.per Dec.in l.2.col.3.ff.de reg. iu. Item,q͏ miles pōt esse in iudicio, dūmō a disciplina militari non distrahatur:& per consequens q͏ iura attendunt in militibus plus publicū fauorē quā priuatū ipsorummet militū.]

Mulier ꝓ parentib⁹ agit.

b¶ Mulierem.Quæ pro alio agere non potest nisi pro parentibus , si morbus aut ętas eos impediat,nec sit qui eorū nomine agat , vt ff de proc.l.feminis.Accurs.

c¶ Nec pro patre , vel matre,&c. Nisi pro eorum libertate , vt ff.de lib.ca. l.3. quæ est contra,secundum Iason.

ADDITIO Dic , q͏ isto casu dicitur defendere causam propriam pro suo interesse,vt l. 1.2.3.& 4.ff.de lib.cau.facit.l.non tantum,ff.de appel.Angel.

rescripto procuratorio nomine experiri† conceditur: suis vero negotijs superesse sine offensa[d] militaris disciplinæ possunt.

¶ Infamis potest esse procurator , & potest procuratorem constituere. Aret.

¶ Eas vero exceptiones quæ olim procuratoribus propter infamiam, vel dantis , vel ipsius procuratoris opponebantur, cum in iudiciis frequentari nullo modo perspeximus cōquiescere [e] sancimus : ne dum de his altercatur , ipsius negotij disceptatio protelętur.

*¶ Numquid pro filio? & respondēdum videtur,non posse, quia disciplina castrēsis liberorum charitati anteponenda est l.postliminium.§.filius,ff.de capti.& postli.reu.]

d¶ Sine offensa , idest hoc fit sine offensa disciplinę:non autem sic intelligitur, vt & hoc non possit fieri, si disciplina , i.exercitium militare offendatur,sed siue offendat̄, siue non pręsumitur non offendi, vt hic & C.de procur. l. qui stipendia.

*

† l.militē. C.de ꝓc.

¶ Eas vero. CASVS similiter clarus est. Non enim in hoc text. aliud dicitur, nisi q͏ infamis hodie potest esse procurator . ratio dubitādi erat , quia infamis non pōt pro se esse in iudicio l. quos prohibet. ff. de post. ergo videbat̄, quod nec etiā infamis posset esse ꝓcurator , cōtrarium deciditur duabus rationibus : vna ne prætextu huius exceptionis lis in longum protraheretur . Item ,quia officium procuratoris est onus,non dignitas.Collige ex hoc text.quod infamis potest pro alio esse in iudicio. Item, quòd quædam conceduntur per alium,quæ non conceduntur per seipsum : Item, quod non sunt lites protrahendæ . Item , quòd non vsus est iusta causa derogandi antiquę legi .

e¶ Eas vero. Conquiescere.Sed contra,ff.de postul.l 1.§.secūdo loco,& in §.hoc edicto . Solu.ibi de maxima infamia, hic de parua. Vel illud de aduocato, qui emolumentum tantum habet : hic in procuratore, qui tantum habet onus.

Aduocatus lucrū, ꝓcurator onus hēt.

*¶ Adde , quod procurator infamis a munere suo summouebitur, si erit coram principe vel in eius prætorio, secundum Alciat. l.1.de verb.signific.vbi agit de loco, argu. l. sed & milites,§.scribit.l.si duas , §.Philosophi,de excus.tut. Episcopis quoque interdictum est habere procuratores infames cap. vlt.5.quæst.3.

De

¶ De replicationibus.

Cōtinuatio. Quia exceptio per replicationē eliditur, ideo per consequens de replicatione dicit. vt inf. eo. in princ. & ff. de excep. l. 2. replicatio. Accursius.

Diuisio. INterdum. ¶ Tot⁹ iste titul. diuiditur in 2. par. principaliter. Primo ponitur de replicatione, quę prodest actori, & quæ non. Secundo, quæ exceptiones competentes reo principali prosunt fideiussori, & quæ non prosunt. Secunda ibi, Exceptiones autem.

¶ Interdum. SYL. CASVS facilis est, declarat enim Imperator quid sit replicatio, & quare inuenta sit, & quòd eadē ratione introducta ē duplicatio, triplicatio. & ceteræ triplicationes vlteriores, dicendo quod in causa fuit. quia aliquādo euenit, q̄ quis habet actionē, contra quā militat aliqua exceptio, q̄ si nō eliderētur alia replicatione, vtique perimeretur actio, & tamē exceptio iniqua esset: ideo fuit necessarium adinuenire replicationes, quibus iniqua exceptio perimeretur: sicut & eadem æquitate fuerunt inuentæ exceptiones contra iniquas actiones. Exemplificat autem Impera. si quis creditor fecisset primo loco pactum de non petēdo debitori, quo parata est exceptio debitori contra actionem creditori competentem. & postea idem debitor fecisset creditori pactum de petendo. nam ex quo secundū pactum elidit primum danda est contra illam exceptionem replicatio, & sic deinceps, vt latius in libris ff. constat. Not. quæ dicta sunt in positione casus, & quòd replicatio fauore actoris adinuenta est. Item not. ista verba, prima facie quibus in consilijs vti solemus. Item not. quod per replicationē resoluitur ius exceptionis, circa quorum verborū intel. vide Fortun. Hispā. in l. si vnus, §. pactus. col. 28. ff. de pact. Item quod pactum secundum de petendo, nō elidit pactum de non petēdo ipso iure. Item, q̄ obligatio contratio pacto elisa pōt nouo pacto iuuari. Itē, q̄ pactum liberatoriū nō tollitur nouo pacto ipso iure, sed replicatione. Item quod dantur duplicationes, triplicationes, & vlterius quantum expedit.]

† alias nō est tamē.

* † l. 1. §. 2. ff. de exceptio.

* † ex l. 2. §. pen. ff. de except.

¶ De replicationibus.

¶ Replicatio exceptionem tollit, quæ ad tollendam eam nititur æquitate, quæ replicatio ad adiuuandum intentionem actoris competit: & contra replicationem duplicatio est inducta ad summouendam eandem, quæ prima facie æqua videbatur, contra quam duplicationem actori datur triplicatio. Aret.

INterdum euenit, vt exceptio, quæ prima facie iusta videtur † tñ inique noceat: [a] quod cum accidit, alia allegatione opus † est adiuuandi actoris gratia, quæ replicatio, vocatur, quia per eam replicatur, atque resoluitur ius exceptionis, veluti cum pactus est aliquis cum debitore suo, ne ab eo pecuniam petat: deinde postea in contrarium pacti sunt, id est, vt creditori petere liceat: si creditor agat, & excipiat debitor, vt ita demum condemnetur, si non conuenerit, ne eam pecuniam creditor petat, nocet ei exceptio. conuenit [b] enim ita. Nāque nihilominus hoc verum manet, licet postea in contrarium pacti sunt. Sed quia iniquum est creditorem excludi, [c] replicatio ei dabitur ex posteriore pacto conuento. Rursus † interdum euenit, vt replicatio, quæ prima facie iusta est, inique noceat: [d] qđ cum accidit, alia allegatione opus est adiuuandi rei gratia, quæ duplicatio vocatur. Et si rursus ea [e] prima facie iusta videatur, sed propter aliquam causam actori inique noceat, rursus alia allegatione opus est, qua actor adiuuetur, quæ dicitur triplicatio. Quarum omnium exceptionū vsum inter dū alterius q̄ diximus, varietas negotiorū introduxit, quas oēs apertius ex Digestorum [f]

* ¶ Annotat ex hoc tex. Alciat. in l. verbum oportebit. in fi. de verb. sig. qđ qui obijcit replicationē, procul dubio agere dicitur.]

a ¶ Noceat. i. non prosit. Vel dic propriè. s. actori. Accur.

b ¶ Conuenit. i. ita fuit conuentum.

c ¶ Excludit. s. per exceptionem, Accur.

d ¶ Noceat. i. non prosit. Accur.

e ¶ Ea. Scilicet duplicatio. Accurs.

f ¶ Digestorum, vt ff. de excep. l. 2.

latiore volumine facile est cognoscere.

¶ Exceptio reo competens, si est in rem proderit eius fideiussori propter actionem mandati, qua reus sibi tenetur. Exceptio verò personalis, vt cessionis bonorum, vel similes, ad fideiussorem nullatenus se extendũt. Aret.

¶ Exceptiones [a] autem, quibus debitor defenditur, plerumque † accommodari solent etiam fideiussoribus [b] eius, & recte: quia quod ab ijs [c] petitur, id ab eo ipso debitore peti videtur: quia mandati iudicio redditurus est eis, quod ij pro eo soluerint. Qua [d] ratione, & si de non petenda pecunia pactus quis [e] cum reo fuerit, placuit perinde succurrendum esse per exceptionem pacti conuenti illis [f] quoque, qui pro eo obligati sunt, ac si etiam cum ipsis pactus esset, ne ab eis pecunia peteretur. Sanè quædam exceptiones non solent his accommodari. Ecce enim debitor, si bonis suis cesserit, & cum eo creditor experiatur, defenditur per exceptionem, [g] † si bonis cesserit. Sed hæc exceptio fideiussoribus non datur, ideo scilicet quia qui alios pro debitore obligat: hoc maxime [h] prospicit, vt cum facultatibus lapsus fuerit

SYL. ¶ Exceptiones. CASVS est clarissimus, quod exceptio competens principali, competit etiam fideiussori: assignat text. rationem clarissimam, quia alias supervacuum esset dare reo exceptionem, si eius fideiussor conueniri posset, nec gauderet illa exceptione, quia creditor ageret contra fideiussorem, qui coactus soluere haberet actionem mandati contra principalẽ & sic creditũ, quod ad instantiam creditoris cogi nõ poterat soluere cogeretur per circuitum soluere ad instantiam fideiussoris, quod non habet locũ in ijs exceptionibus, quæ principali dantur intuitu eius personæ, vt puta cessionis bonorũ: quia illud miserabile præsidiũ liberat tãtum cedentem, non fideiussores liberat (dico) ab executione cõtra eos facienda. Rõ est clara, quia personale beneficiũ personam nõ debet egredi. Not. quod exceptio competens principali, competit regulariter fideiussori, præterquam in exceptione personali. Item, quod exceptio cessionis bonorum non prodest fideiussori cedentis. No. quod nihil frustra debet concedi, quod eludi possit. Item, quod fideiubens censetur habere mandatum de soluendo, ab eo pro quo fideiussit. Itẽ, quod datur regressus fideiussori contra principalẽ pro quo fideiussit, ita demũ si soluerit: quod intellige regulariter. Item, quòd debitor potest cedere bonis. Item, quòd personalia personam non egrediuntur. Item, quòd fideiussores ad hoc accipiuntur, vt ab eis exigatur, quod a debitore exigi non poterit.

† Hoc ait pp ver. sane posită inferius hoc eo. §.

Fideiussor est nomẽ gñale. & dr a fide.

a ¶ Exceptiones. hic, §. videtur, quod deberet esse in fine superioris tituli. Sed certe cũ & replicatio sit exceptio, bene ponitur hic, generaliter iam ad exceptiones, quam ad replicationes pertinent. Accurs.

b ¶ Fideiussoribus. Appellatione fideiussoris oẽ accessorium accipe, siue sit mandator: † siue fideiussor, siue alius: ex eo dictus fideiussor, quod pro alio fidem suam astrinxerit. Et not. quod dicit, plerumque: quia exceptio reo competens gña suæ personæ, vt quia sit minor, fideiussori non competit, vt ff de minori. lege in causæ. in princip. & ff. de except. l. exceptiones, 2. in fine. † item si est damnatus in omnib. bonis suis ratione sui delicti, vt Cod. de fideiussori. l. prima, vel si cessit bonis, vnde personaliter ei subuenitur, ne in plus conueniatur, quam in quantum facere potest, vt sup. de actio. §. fin. & inf. eodem in fine. Item vbicũque quis in quantum facere potest condemnatur: nam fideiussori non datur exceptio, vt ff. pro socio. l. verum, §. 1. & ff. solut. matrim. l. alia. † vbi autem exceptiones rei cohærent, vt pacti conuenti & rei iudicatæ, fideiussoribus competunt, vt hic, etiam inuito reo, vt C. de excep. l. defensiones, & ff. de excep. l. omnes.

ADDITIO. Dic vt in l. pen. & in l. tam mandatori, C. de non nu. pec. Ang.

* ¶ Ex diuerso autem exceptiones competentes fideiussoribus non adiuuant principales, nisi sit exceptio solutionis, vel quę vice solutionis fungatur, l. fideiussoris, ff. de pact. & ibi gloss.]

Exceptiones reo cõpetentes gña personæ fideiussori non cõpetunt: * sed bñ si rei cohærent.

† l. tã mãdatori. C. de non nu. pe. & quo differat fideiussor a mãdatore vide gl. in Auth. de fideiu. in princ. in ver. fideiussorẽ *

† Idẽ in exceptione declinatoria iudicis l. creditor, ff. manda.

† Vt ff. de re iudi. l. & si fideiussor. in prin. nisi fideiussor vt defensor conueniatur. tũc .n. aut defensori sit vt fideiussori datur.

c ¶ Ab ijs. s. fideiussoribus.

d ¶ Qua ratione. Exemplificat. Accur.

e ¶ Quis. s. creditos. Accurs.

f ¶ Illis quoque, scilicet fideiussoribus: & similibus.

g ¶ Per exceptionem, propter hunc casum dixi supra, in prin. huius §. plerumq; & propter alios, vt diximus.

h ¶ Maxime, Facit sup. de fideiuss. in princ.

De

De interdictis.

Quia interdicta vicem sustinent, seu obtinent actionum, ideo post actiones, de interdictis proponitur, vt inf. eod. in princip. Accursius. Sed ista rubrica congruentius posita fuisset ante titul. de exception. vt fecit Iurisc. in Digestis: quia ante thu. de exceptio. posuit istum titulū, sed de hoc nō est vis.

* Vel dic, quòd ideo in hunc locum reiecit hunc titulum, quia interdicta non sunt propriè actiones, & post titulum de proprijs, & veris actionibus iure sublungendus erat tractatus de exceptionibus.]

Continuatio.

debitor, posſit ab ijs, quos pro eo obligauit, ſuum conſequi.

¶ De interdictis.

¶ Interdicta olim nil aliud erant niſi certæ conceptiones verborū, latæ a Prætore interdictum interponente, cū inter duos de poſſeſſione agebatur. Aretinus.

Sequitur, vt diſpicia mus de interdictis, ſeu actionibus, [a] quæ pro his exercentur. Erant autem interdicta formæ atque conceptiones verborum, [b] quibus Prætor aut iubebat [c] aliquid fieri, aut fieri prohibebat, [d] quod tunc maxime [e]

Diuiſio.

Sequitur. Totus iste tit. diuidit' 14. partes. Primo ponit quid olim erāt interdicta. Secūdò ponit vnā diuiſionē interdictorū. Tertiò ponit aliam diuiſionē interdictorū. Quartò ponit vnā aliā diuiſionē interdictorū. Secunda ibi, Summa autem. Tertia ibi, ſequens. Quarta ibi. Tertia diuiſio.

* Sequitur. CASVS. In diuiſione non est figurādus: dicit enim & declarat quid olim eſſent interdicta: & dicit, quòd interdicta erant formæ, & conceptiones verborum, & decreta, quibus prætor aliquid, aut iubebat fieri, aut iubebat non fieri. Not. quòd dictio ſeu, ſtat hic ampliatiue, non expoſitiue, ſecundum Ang. hic. No. quòd interdicta olim erant decreta. Item, quòd conſiſtebant, aut in præcipiendo, aut in prohibendo. Item, quòd interdicta vt plurimum verſantur circa poſſeſſionem, vel quaſi poſſeſſionem rerum.]

a ¶ Actionibus, ſcilicet in factum, vt infra eod §. fin.

b ¶ Conceptiones verborum. Id eſt dicere, verba concepta, & formata a prętore proponente interdicta. Sed ſecundum hoc, quæ erat differētia olim inter interdicta, & actiones cum & actio erat formula, vt ff. de orig. iur. l. 2. §. deinde ex his? Reſpon. quidam, vt præceptor meus Azo, quod interdicta formabātur in perſona volētium ea intentare tantum loquendo eis. Vnde interdicta inter duos dicuntur reddi a prętore loquente duobus, vt infr. eod. §. exhibitoria, & hoc etiam colligitur ff. ſub multis titul. in tractatu de interdictis: ſic enim dicitur, Vnde vi illum deiecisti, &c. vt ff. de vi & vi ar. l. 1. in princ. Item, vti ædes de quibus, &c. vt ff. vti poſ. l. 1. in princi. & ſic de alijs. Sed actiones generaliter & in perſonam omnium formabātur: vt, Quicunque emerit, ex empto agat, & ſic de ceteris: quod colligitur. ff. de origi. iur. l. 2. §. omnium, & §. deinde ex his. Vel dic breuiter differentiam talem fuiſſe: quia interdicta a prætoribus, ſed actiones a ceteris magiſtratibus formabantur, vt patet ex eo, quod omnia interdicta ſunt prætoria, vt ff. de interdic. per totum librum. Sed hodie nihil aliud eſt interdictū, quā actio prætoria in factū, vt infra eod. §. fin.

Interdicta, & actiones olim differebant.

* ¶ Cōmunis reſolutio eſt, quòd olim nulla eſſet realis differentia, ſed ſolum in conceptione verborum. Vel declara ſecundum Ioan. Fab. hic, quem refert Iaſ. ſup. de actio. in prin. colum 5. Quomodo autem differant edictum & interdictum, explicat glo. in l. prætor ait §. 1. de ope. no. nun. Bar. eod. tit. l. 1. in princ. & longe eruditius. Alc. li. Parer. 3. c. 1. [...]

SYL.

ADDITIO. Dic ſecundum Ioan. Fab. immo eſt aliud: & poteſt agi vel interdicto, vel actione in factū ad electionem actoris, vt ff ne vis fiat ei. l. ſi quis miſſus. §. cum prętor. ff. vti poſ. l. 1. §. reſtituendæ. nota ff. de vi & vi arma. l. 1. §. fin. licet gloſ. notat idem quod hic in rubr. ff. eod. ſed Dyn. reprehendit glo. & hoc eſt verum. Ang.

c ¶ Iubebat. Quod eſt in interdictis reſtitutorijs & exhibitorijs, vt inf. eod. §. reſtitutoria. & §. exhibitoria.

d ¶ Prohibebat. Quod facit in prohibitorijs interdictis, vt infra eodem. §. prohibitoria.

e ¶ Maxime. Hoc ideo dicit, quia quandoque per interdicta non ſuper poſſeſſione, ſed ſuper iure rei contenditur: vt patet in interdicto de mortuo inferendo, vbi licet inferre, & ſepulchro inædificando, vbi licet inędificare, vt ff. de mor. infe. l. 1. in princip. & §. prætor ait. Item quandoque proprietatis, & poſſeſſionis ſimul, vt ff. de aqua quoti. & æſti. l. 1. §. fina, & ff. eod. l. interdictorum. §. quædam. Sed numquid alio modo quam per interdicta. 1. de iure ciuili agitur de poſſeſſione? Reſpond. ſic, vt per condictionem indebiti, vt ff. de condi. indeb. l. indebiti. §. ſed & ſi nummi. Item per triticariam, vt ff. de condit. trit. l. 1. in fin. & l. 2. Item per conditionem ex lege, vt C. de acquir. poſ. l. fin. in fin. & ff. de rei vendit. l. fin. & C. loca. l. ſi quis. Accur.

Interdictis, qñq; litigatur ſuper proprietate.

Poſſeſſio pōt peti ſi ne interdictis.

Res incorporales quasi possidentur. a ¶ De possessione. Siue retinenda, siue recuperanda, siue adipiscenda, vt inf. eod. §. sequens diuisio.
b ¶ Quasi possessione. Vt cum contenditur de possessione rerum incorporaliũ, vt viæ, & itineris, & actus, & aquæductus, vbi nõ est vera possessio. sed quasi, vt ff. de acquiren. rerum dominio lege seruus. §. incorporales. sed tamen est ibi quædam quasi possessio, & de ea retinenda competunt interdicta de itinere, & actu, & via, & aqua, quando contendo me esse in quasi possessione prædictorum iuriũ, vt ff. de itiner. actuque priua. per totum, & ff. de aqua quotid. & æsti. per totum, & ff. de seru. l. penult. & ff. si serui. vend. l. sicuti. §. Aristo.
** Hinc collige, q̃ possessio dicitur de rebus corporalibus, quasi possessio de incorporalibus: iura namque incorporalia non possidentur. l. sequitur. §. si viam. de vsucapion.]

fiebat, cum de possessione, [a] aut quasi [b] possessione inter aliquos contendebatur.

¶ Interdictorum quedam sunt prohibitoria, vt interdictum, ne vis fiat. item de mortuo inferẽdo; quædam sunt restitutoria, vt interdictum, Quorum bonorum: quędã vero sunt exhibitoria, vt interdictum de libero homine exhibendo, & similia. Aret.

¶ Summa [c] autem diuisio interdictorũ hæc est, quòd aut prohibitoria sunt, aut restitutoria, [d] aut exhibitoria.

¶ Prohibitoria sunt, quibus Prætor vetat aliquid fieri: veluti vim sine vitio possidenti: [e] vel mortuum inferenti, quò ei ius erat inferendi: [f] vel in sacro loco ædificari, [g] vel in flumine [h] publico, ripave eius aliquid fieri, quo peius nauigetur.

¶ Restitutoria sunt, quibus restitui aliquid iubet: veluti bonorum possessori [i] possessio-

SYL. ¶ Summa. CASVS figuratio in simplici diuisione, ac declaratione terminorum nõ est necessaria, dicit enim primam, & principalem diuisionem interdictorũ esse, quod aut prohibitoria sunt, aut restitutoria, aut exhibitoria: & quodlibet caput declarat per particularia exempla, & vltimo loco dicit: quod interdicta proprie dici solent prohibitoria, ab interdicendo. Tamen obtinuit, quælibet appellari interdicta, quasi quod inter duos dicantur, sumpto nomine ab eo, quod plerumque accidit. Nota, quòd principalis diuisio interdictorum est hæc, de qua hic agitur, intellige de diuisione specterum, & quamuis sint quædam interdicta mista, de quibus in l. prima, §. interdictorum, ff. de interdictis. tamen illa interdicta mista non continent diuersam speciem. Item quid sit interdictum prohibitorium, quid restitutorium, quid exhibitorium. Item exempla vniuscuiusque. Item, quod omnia sunt interdicta: licet non interdicant: & quod interdicta dicuntur quasi inter duos dicta: quod est falsum; sed dicuntur interdicta à specie principali interdicendi: quamuis aliqua non interdicant simpliciter, sed considera quia omnia interdicunt, nam in restitutorio interdicitur retentio, in exhibitorio interdicitur occultatio: tamen cogita.]

c ¶ Summa. Id est, prima, non minima, quia & de duobus membris aliqua inueniuntur, vt inf. eod. §. tertia.
d ¶ Restitutoria. quãdoque tamẽ quędam inueniunt mista, tam prohibitoria, quam exhibitoria, vt ff. eod. l. 1. §. interdictorũ. & ff. de libe. ho. exhi. l. 1. Nam petitur exhiberi, & prohibetur inuitus retineri. Vide gl. in d. §. interdictorũ, quæ plenius loquitur. Ange.
e ¶ Possidenti, vt si quis missus fuit in possessionem iussu prætoris, vt ff. ne vis fiat ei qui in possess. miss. est l. 1. in princ. Nam iuste possidet, & sine vitio, qui auctore prætore possidet, vt ff. de acquiren. poss. l. iuste. Additio.
f ¶ Inferendi. Quod interdictum est. ff. de mortuo inferendo, l. 1. in princ. & §. hoc interd ctum.
g ¶ Ædificari. Quod interdictum habes. ff. ne quid in loco sacro. l. 1. in princip. Accursius.
h ¶ Vel in flumine. Et hoc habes. ff. de flu. l. 1. in prin. & ff. ne quid in flu. pu. l. 1. in fine.
i ¶ Bonorum possessori. Non rerum, sed iuris. i. succedenti de iure prætorio tantũ, vt filio emancipato vel cognato, qui dicuntur bonorum possessores ex bonorũ possessione edictali & decretali, nam statim habent hoc interdictum directum, vt consequantur possessionem hæreditatis, quod appellatur. Quorum bonorum, vt inf. eo. §. adipiscẽdę. Vtile vero datur illi, q̃ succedit de iure ciuili, vel ex testamẽto, vel ab intestato, vt ff. quorum bono. l. 1. in prin. & C. quorum bono. l. 1. Sed contra est in hæreditatis petitione, Nam directa datur herędi de iure ciuili, vtilis vero ei, qui succedit de iure pretorio, vt ff. de bon. poss. hæred. pe. l. 1. Est & aliud nouũ auxilium per nouã cõstitutionẽ inuentum, per

Bonorum poss qs dr. Interdictum quorũ bonorũ est duplex. s. directum, & vtile.

Hęreditatis petitio est duplex.

per quod petitur possessio hæreditatis, si testamentum apparet non vitiatum, vel vituperatum, in aliqua sui parte. vt C. de edi. Diui Adriani toll. l. fi. Sed quare dicitur hoc restitutorium, cum nunquam hic bonorum possessor habuerit possessionem? Respond. improprie dicitur restituere pro dare, vt ff. de verbo. signi fication. l. verbum reddendi. & ff. de leg. 2. l. cum quidã. Vel dic, quòd inspecta persona defuncti dicitur restitutorium, licet natura sui dicitur adipiscẽdæ possessionis, vt ff. quorum bonorum l. 1. §. fin.

Restituere quãque sumitur pro dare.

ADDITIO. Hec vltima verior, quia licet vera possessio non transferatur ad hæredẽ vel cum hęredes. ff. de acqu. poss. in princ. fingitur tamẽ transferri, præsertim decreta bonorum possessio & hoc attento dicitur restitutorium, attenta tamen veritate, adipiscendæ, & saluatur iste tex. ibid. vbi dicitur adipiscendæ. Ang.

† alias sic.

tantum, vt fructuarius, vt ff. de vi & vi arma. l. 3. §. vnde vi.

nem eorum, quæ quis pro hærede, aut pro possessore [a] possidet [b] ex ea hæreditate: aut cum iubet ei, qui vi de possessione fundi deiectus sit restitui possessionem. [c]

¶ Exhibitoria sunt, per quæ iubet [d] exhiberi: veluti eum de cuius libertate [e] agitur: aut libertum, cui patronus operas indicere [f] veluti, aut parenti [g] liberos, qui in potestate eius sunt.

¶ Sunt tamen qui putãt, proprie interdicta ea vocari quæ prohibitoria sunt, quia interdicere † est denũciare & prohibere, restitutoria autem & exhibitoria proprie decreta vocari. Sed tamen obtinuit, [h] omnia interdicta appellari, † quia inter duos dicuntur. [i]

¶ Interdictorum quædam sunt adipiscendæ possessionis, quædam retinendæ, quędam recuperandæ. Adipiscendæ dicitur interdictũ, Quorum bonorum: quod competit hæredi de iure prætorio in possidentem res hæreditarias pro hærede, vel possessore, sic dictũ, quia antequam adipiscatur possessionem, competit. Item Saluianum interdictum pro rebus in fundum illatis. Arer.

d ¶ Iubet, scilicet prætor.

* ¶ Exhibere est præsentiam corporis præbere, vt videri, tangi, agnosci q. possit. l. deinde. de lib. exhiben. l. quod & lex. §. ait. de libe. ho. exhibẽ. l. plus est. de verb. sign.

e ¶ Libertate. Vt quia liber homo detinetur inuitus: quod interdictũ habes. ff. de lib. ho. exhi. l. 1.

† alias quã interim dicuntur.

f ¶ Indicere velit. l. iniunctas operas dicere velit, vel contientas iniungere: quo casu agere de libero homine exhibendo vt ff. de lib. ho. exhi. l. fi.

g ¶ Parenti. In hoc casu duo sunt interdicta: vnum de liberis deducẽdis, alterũ de liberis exhib. vt ff. de liber. exhib. l. 1. & 2. respon. & l. 3. 2. respõ. in princip.

h ¶ Obtinuit, inter sapientes.

i ¶ Inter duos dicuntur. i. a prætore formãtur, vt nota, sup. circa princ.

* ¶ Vide Alc. lib. Parer. 3. c. 15. qui ostendit ex Paulo lib. 5. sentent. appellari interdicta quasi interim dicta ** quo sensu vsus est etiam verbo interdicere auctor Rhet. ad Heren. lib. 2. c. 11. SYL.

* Quoties enim prætor non in perpetuum sed ad tempus donec pleniore iudicio de iure petitorij quæratur aliquid edicit, proprie est interdictum, vt latius declarat idẽ Alcia. l. 1. de oper. no. nunc.]

a ¶ Pro possessore. Duæ sunt viæ succedendi. s. iure ciuili, & iure prætorio. Prima subdiuiditur in possessorium per constitutionẽ Diui Adriani, & petitorium vt per petitionẽ hæreditatis directam. Item secunda similiter subdiuiditur in possessorium, vt per interdictũ, Quorum bonorum, per quod petit successor de iure prætorio se mitti in possessionem bonorum: quæ tenebat defunctus tpe mortis, vt hîc, item in petitorium, † vt per petitionem hæreditaris possessoriam.

† quo. s. agitur de proprietate.

b ¶ Possidet. vel dolo fecit, quo minus possideat, vt ff. quo. bon. l. 1. in princ. & expone hæc verba pro hærede & possessore, vt infr. eo. §. pro hærede & §. pro possessore. Accurs.

c ¶ Restitui possessionem: per interdictum vnde vi: quod intra annum locũ habet pro ijs, quæ pertinerint ad violentum: pro alijs perpetuo, vt ff. de vi & vi arma. l. 1. in princ. & hoc si ciuiliter & naturaliter possideat deiectus: si aũt naturaliter tantũ, vtile habet

Violentiã passus quod remediũ habet.

¶ Sequẽs. CASVS clarissimus est: diuidit. n. secundo modo interdicta, quod quædam sunt adipiscendæ, quædã retinendæ, quædã recuperãdæ: & procedit ad declarationẽ & exemplificationẽ terminorũ, in quibus quo ad positionem casus nulla subest difficultas, & si qua erit declarabitur in notabilibus. Not. aliã diuisionem interdictorum, itẽ, quod interdictum, Quorũ bonorũ, est interdictũ adipiscendæ. itẽ quid operetur hoc interdictũ, Quorum bonorum. Item, quod datur bonorũ posses- SYL.

¶ Sequens diuisio interdictorum hæc est, quòd quædam adipiscendæ possessionis cã comparata sunt, quædã retinendæ, quædam recuperandæ.

¶ Adipiscendę possessionis causa interdictũ accommodatur bonorum possessori, quod appellatur. Quorum bonorum, cuiusque vis & potestas hæc est, vt q̃d ex ijs [a] bonis quisque, quorum possessio [b] alicui data [c] est, pro hærede [d] aut pro possessore possideat, id ei, cui bonorum [e] possessio data est, restituere debeat.

¶ Pro hærede [f] autem possidere videtur, qui putat se hæredem esse.

¶ Pro possessore is possidet, qui nullo iure rem hæreditariam, vel etiam totam hęreditatem sciens [g] ad se non pertinere possidet. Ideo autem adipiscendæ possessionis vocatur interdictum, quia ei tantum vtile est, qui nunc primum conatur adipisci possessionẽ rei. Itaq; si quis adeptus possessionem, [h] amiserit eam, [i] hoc interdictum ei inutile [k] est.

¶ Interdictum quoque quod appellatur Saluianum, adipiscendæ possessionis causa comparatũ [l] est, eoque vtitur dñs. fundi de rebus coloni, qua is pro mercedibus [m] fundi pignori futuras pepigisset. [n]

possessori contra eum, qui possidet pro hærede aut pro possessore. Itẽ, quis dicat possidere pro hęrede. Itẽ quis dicat possidere pro possessore. Item, quare dicat interdictũ adipiscẽdæ. Item q̃ non dat interdictum, Quorũ bonorũ ei, qui iam possedit, & postea desijt possidere: sed ei, qui primo loco quærit possessionem. Item, quod Saluianum interdictum dicitur interdictũ adipiscendæ. Itẽ ad quid detur Saluianũ interdictum. s. pro rebus inuectis, & illatis in fundũ per colonum vt declarabitur in glo.

** De interdictis possessorijs vide pulchram glo. in c. pastoralis. in versic. quod de recuperanda. extra de caus. posses. & propric.]

a ¶ Quod ex ijs. Innuitur hic, quod hoc interdictum etiã pro vna re competat. Sed contra videtur, quod sit vniuersale, vt ff. quor. bon. l. 1. §. fin. Sed certe nihilominus est vniuersale, licet ad vnam rem detur; sic enim est in hæreditatis petitione, vt ff. de pet. hær. l. regulariter. & l. licet, quam constat vniuersalem esse, vt ff. de rei vend. l. 1. 1. respon.

¶ Adde, quòd merito dicuntur vniuersalia, quia sunt apta comprehendere vniuersitatẽ hæreditatis, quod si vna tantum res occupetur, datur omnino contra illum, qui possidet illam, vnde habitu etiam tũc est vniuersale, quãuis actu, fit particulare illo casu.]

* ¶ Interdictum quorum bonorum hanc sumpsit appellationem ex primis verbis ipsius interdicti, quæ adhuc extant in l. 1. ff. quo. bo. gl. in §. recuperand. vers. vnde vi in. f. a eodem.]

b ¶ Possessio. s. decretalis.

** Quæ dicatur bon. pos. decretalis, & quæ edictalis docetur. sup. de bon. poss. §. vlt.]

c ¶ Data est, s. a voce prætoris viui; vel nodie coram quolibet iudice, vt C. qui admit. ad bon. poss. l. fin.

ADDITIO. Dic, quòd non est necesse, q̃ iudex, siue prætor, siue alius iudex bonorum possessionem concedat secundum Ang.

d ¶ Pro hærede. Sed numquid hi, tituli sunt? Resp. non vt C. in qui. ca. cess. long. tem. præ. l. hæreditatem. ergo vsucapio non potest procedere. Sed contra, ff. quo. bon. l. 1. 1. resp. Sed illud expone vt ibi.

e ¶ Bonorum possessio. s. decretalis.

f ¶ Pro hærede. Hęc oratio quandoque accipitur pro vero tit. vt ff. pro hær. per totũ. quãdoque pro falso, vt quia credebat se hæredem, cũ non sit, & ita hic accipitur, & quãdocunque agit petitione hæreditatis, vt ff. de petit. hær. l. pro hærede.

g ¶ Sciens. Vnde si quæritur ab eo, quare possideat dicit, quia possideo: vel si dicat, pro hærede tamen falsum scienter dicit, vt ff. de petit. hæred. l. qui interrogatus.

h ¶ Possessionem. Quæ est facti † Accur. † l. 1. §. sed pupillus, & l. possessionẽ, ff. de acq. poss.

i ¶ Eam. s. possessionem, quæ est facti.

K ¶ Inutile est. Sed aget a modo rei vendicatione, cum sit dominus. Accurs.

l ¶ Comparatum est. Contra colonum, directum. contra extraneos, vtile, vt C. de sal. interdic. l. 1. & ff. de sal. interd. l. 1.

** Adde, quod vtile Saluianum competit non solum locatori, sed cuilibet creditori hypothecario, vt declarat Bartol. in d. l. 1. ff. & C. eo. & Negusan. de pign. 3. memb. 4. par. num. 19.

m ¶ Pro mercedibus. Item & pro dãno si quod contulit in eodem, vt ff. de sal. interd. l. 1. & arg. ff. in qui. ca. pign. ta. con. l. † non solum. Accurs. † alias incipit Pomponius. & est, l. 2.

n ¶ Pepigisset. Scilicet tacite, vt C. de locat. l. certi iuris. Sed quid intersit inter hoc interdictum

Interdictũ quorũ bonorũ, & petitio hęreditatis, pro SYL. vna sola re potest cõpetere.

terdictum & Seruianam actionem? Respon. in Seruiana oportet locatorem probare colonum fuisse dominum tempore obligatio nis, vt ff. de pig. l. 1 §. cum predium in fin. & l. & quæ nondum sunt, §. quod dicitur.

Interdicti Saluiani & actionis Seruianæ differentia.

* Quomodo hoc probetur, docet Bart. in l. rem alienam col. 2. vers. ad probãdum aut tem dominiũ ff. de pig. acti. & ibidẽ Salyc. & Alexan. in l. rem quæ nobis, in pe. & vlt. col. de acq. poss.] Sed in interdicto isto sufficit, si probet ipsum possedisse, vt ff. de sal. interd. l. 1.

¶ Adde, quod hæc materia tractata fuit principaliter i §. Item Seruiana sup. de acti. quia sunt in hoc plures gl. diuersę, de qui bus per Doct. in l. rem alienam, ff. de pig. acti. & in l. cũ res. C. si alie. res pig. da. sit.

** Adde, quod sufficit agenti interdicto Saluiano ad obtinẽdam victoriam probare possessionẽ debitoris tpe obligationis vel postea. & possessionẽ rei cõuẽti de psenti. Et iõ lõge cõmodius est agere cõtra tertiũ possessorẽ hoc interdicto, i quo sufficit pbatio possessionis debitoris absq; probatione dñij, vt admonet Bar. i d. l. rẽ alie nã. quẽ alij sequunt. & refert Negus. vbi su.]

¶ Interdictum retinendæ possessionis dicitur Vti possidetis, & Vtrobi. Nam cum inter aliquos de proprietate quæstio est mouenda, & vterque se possessorem contendit ; propter magnum possessionis commodum, nõ potest aliter super petitorio disceptari, nisi vnus sit petitor, alius possessor: ad quod discernendum competit hæc interdicta. Et Vti possidetis pro immobilibus, Vtrobi pro mobilibus competit: & licet olim esset inter hęc interdicta differentia, hodie sunt exæquata, & is obtinet, qui tempore litis contestatæ non vi, non clam, non precario, ab aduersario possidet. h. d.

¶ Retinendæ † possessionis causa comparata sunt interdicta, Vti [a] possidetis, & † Vtrobi, cum ab vtraque parte de proprietate [b] alicuius rei controuersia sit, & ante quęratur, vter ex litigatoribus possidere & vter petere [c] debeat. Namque nisi ante exploratum fuerit, vtrius [d] eorũ possessio sit: non potest [e] petitoria † actio institui, quia & ciuilis [f] & naturalis [g] ratio facit, vt alius possideat, & ali[9] a possidẽte petat. Et qa lõge commodius est, & potius possidere, quam petere, iõ plerumque & fere semper ingens [h]

net in sua possessione. Item, quod Vtrobi datur pro mobilibus. Vti possidetis p immobilibus. Item, quod quicquid esset de iure antiquo, hodie hæc duo interdicta exæquata sunt. Itẽ, quod ille vincit in his interdictis, qui tempore litis contestatæ possidebat nõ vi, non clam, nec precario ab aduersario.

a ¶ Vti possidetis. Quod de rebus immobilibus dicit, sed Vtrobi de mobilibus, intra eodem §. sed interdicto.

† Facit ad hunc, §. q̃ dicitur c. licet in glo. super uer. titulũ ibi, sed hoc non est uerũ extra de pb. & in gl. sup uer. ut sit dẽtis. ante fin. ibi iterdictũ. extra de probat.

b ¶ Proprietate. Ob hoc quidem compara tum: sed & si ne hac contro uersia proprietatis dabitur: si de sola possessione contẽ datur, secundum io. †

† alias utrubi.

† qua agit de iure p prietatis.

c ¶ Vter petere debeat. i. qs sit actor, & qs reus.

† l. 3. §. 1. ff. uti poss. sid.

d ¶ Vtrius eorum possessio sit id est quis possideat.

e ¶ Non põt, vt §. de iud. l. inter litigantes. Accurs.

f ¶ Ciuilis. Vt quia parit actionem in rem aduersario, ut C. de alie. iu. mu. cau. fa. l. 1.

g ¶ Naturalis. Vt quia nemo a seipso posset petere secũdum naturam. ut ff. de recep. ar. l. pe. & facit ad hoc bene. ff. uti pos. l. 1. §. hoc interdictum. & ff. de acq pos. l. exitus.

h ¶ Ingens. i. magna, & hæc eadem contentio & in alijs interdictis retinendæ possessionis est, ut in illo de superficiebus, ut ff. de super. l. 1. 1. resp. Item in illo de itinere actuque pri. & uia priua. ut ff. de iti. actuque priua. l. 1. 1. respon. Item de aqua quotidiana & æstiua. Item inter eos, qui ducunt aquam per eundem riuum, qui corriuales dicũtur. Item inter eos, qui ex eodem castello, ut ff. de aqua quotidiana & æsti. l. 1. 1. rñ. & §. si inter corriuales & §. ait prætor, quo ex castello. In his enim omnibus interdictis, ubi de incorporalium quasi possessione agitur. est idẽ modus agendi, qui in duobus istis: unde in ff. nouo cõtinue post illũ tit. uti possi. illi sup.

Interdicta sunt multiplicia.

¶ Retinendæ possessionis. CASVS. Ita clare se ipsum explicat Imp. vt non sit opus noua declaratione. declarat n. alteram partẽ diuisionis. sup. positæ ponendo cãm & rationẽ interdictorum inuentorũ, & declarat ad qd dentur duo hæc interdicta retinendæ, Vti possidetis & Vtrobi. No. igitur, qd vti possidetis, & Vtrobi, sunt interdicta retinendæ. Itẽ, q̃ dantur, qñ est contentio inter aliquos de possessione, quis. s. possideat. Itẽ, q̃ vnus possidet: alius petit. Itẽ, q̃ maximũ est cõmodum possessionis. Item, q̃ si quis possidet, & actor non probet concludenter contra ipsũ, iudicatur contra actorem, & possessor rema

dicti ponuntur per ordinem.
a ¶ Remanet. Facit C. de edẽ. qui accusare, in fi. & C. de rei vẽd. l. res, & ff. si vsusf. pe. l. vti frui. ** Etiã si assũpsisset in se onus ꝓbãdi, & nõ probauerit. gl. vlt. in l. circa. ff. de ꝓb. q̃ gl. Bart. ibi valde commendat, & refert Iaso. in §. omnium, col. 19. ver. gl. fi. supra de actio.]
*¶ Quo remedio vtendum sit, vbi neutra partiũ vult in interdicto vices actoris sustinere, vide Alc. lib. Parer. 6. c. 24.]
*¶ Adde, qđ interdicto, Vti possidetis obtinet qui probat de possessione antiquiori, licet alter, q̃ hẽt possessionem iunioré, probet de dominio. si modo qui hẽt antiquiorem, fecerit exceptiones & articulos qđ aduersari⁹ possidet clã respectu suæ possessionis. Alex. in l. si de eo. §. vl. de acq. poss. Bart. Cœpol. cautel 203. in causa, vbi omnino vide, vt victoriam possis reportare.]

d ¶ Quorum. s. duorum interdictorum;
e ¶ Interdicti tempore. i. tempore, quo ꝓponitur interdictum.
f ¶ Alium Dummodo non aduersarium.
g ¶ Maiore. s. quam aduersarius, vt ff. de verbor. sign. l. maiore parte.

existit cõtentio de ipsa possessione. Commodum autem possidendi † in eo est, quod etiam si eius res non sit, qui possidet, si modo actor non potuerit suam esse probare, remanet [a] in suo loco possessio: propter quam causam cum obscura sunt vtriusque iura, contra petitorem iudicari † solet.

¶ Sed interdicto quidem, Vti possidetis, de fundi, vel ædium [b] possessione contenditur; Vtrobi [c] vero interdicto, de rerum mobilium possessione. Quorum [d] vis ac potestas plurimam inter se differẽtiã apud veteres habebat. Nam vti possidetis interdicto is vincebat, qui interdicti [e] tempore possidebat, si modo nec vi, nec clam, nec precario nactus fuerat ab aduersario possessionem: etiã si aliũ [f] vi expulerat, aut clam arripuerat alienã possessionem, aut precario rogauerat aliquem vt sibi possidere liceret. Vtrobi vero interdicto is vincebat, qui maiore [g] parte eius anni, nec vi, nec clam, nec precario ab aduersario possidebat. [h] Hodie tamen aliter † obseruatur: nã vtriusq. interdicti ptãs (quantum ad possessionem [i] pertinet) exæquata est: vt ille vincat, & in re soli, & in re mobili, qui possessionem nec vi, nec clam, [k] nec precario ad aduersario litis contestatæ tpe detinet.

h ¶ Possidebat, & sic citius vincebat in Vti possidetis quam in Vtrobi: & erat forte ratio, quia citius mobilia transferuntur, quam immobilia, vt ff. commo. l. 1. & ff. de re iud. a diuo Pio, §. 1. & ff. de acq. pos. l. si rem.
i ¶ Quantum ad possessioné. Nota, quantum ad possessionem. Nam quantum ad alia remansit dña vt olim, vt Vti possidetis in rebus immobilibus, & Vtrobi in mobilibus locũ habeat, vt hic dr̃, & supra §. proxim.
K ¶ Nec clam. Cũ multa sint genera † violẽtiarũ, quæ ad pñs omitto, de hac vi, quæ inquietatiua dr̃, quæ parit hoc interdictum, dic, vt si me arare, vel ędificare vel aliquid in meo me facere prohibes contendens te possidere, habet locum hoc interdictum, vt ff. de vi & vi arm. l. vim facti. & ff. quod vi, aut clam. l. 1. §. quid sit vi. Quid si ille non contendat se possidere, sed solum iniuriatur mihi? Resp. adhuc locum habet hoc interdictum, vt ff. vti possi. si duo. §. si vicinus. Sed & actione iniuriarum mihi tenetur. vt ff. de actio. empt. qui pendentem.
¶ Adde tex. in l. iniuriarum actio. §. si quis me prohibet, ff. de iniur.
¶ Quid si nec possessionis ratione, nec iniuriæ, sed quia seruitutẽ se habere cõtẽdit? Rñ. si possidet intẽtabo negatoriam: si ego possideo, intentabo hoc interdictũ, vt ff. si ser. ven. l. 2 §. 1. Clã autem possidet, qui clãculo me absente sibi possidere volẽs ingreditur fun-

b ¶ Vel ædiũ. ff. vti possi l. 1. 1. resp. Accurs.
c ¶ Vtrobi. Hoc dicitur ab vtrum, & vbi: vtrum, ponatur pro ad, vel apud: vbi ponatr̃ pro quem. q d. apud quem est, apud eum sit. Non fit autem mentio hic possessionis, cum mobilia proprie non possideantur: sed immobilia tantũ: cum dicatur possessio quasi pedũ positio, vt ff. de acq. pos. l. 1. in princ. Abusiue tñ mobilia dñr possideri. Accurs.
¶ Hæc opin. falsa est, & eam cõiter dãnant Doct. in l. 1. ff. de acq. pos. vt p Alex. ibi col. 7. & Ias. col. 7. in 1. lectu, & col. 9. in 2. le.]
*¶ Cauebat hoc interdicto, Vtrobi qs maiore parte anni fuisset, ibi & maneret, quod verbum, Vtrobi. Alc. l. maiore. de verb. sig. exponit pro, vtro in loco, eadẽ ratione, quã dicimus, alibi, pro alio in loco, & similia.]

Vtrobi vnde dicatur.

Possessio non est proprie de mobilibus.

Possessio vnde dicatur.

Quæ refert glossa in l. extat. ff. quod met. cau. Vis inquietatiua, quę parit interdictum quod vi, aut clam qualiter sit.

SYL.

Clandestina possessio.

fundum meum, quem ego possideo, nec tamen suspicor me posse repelli, & ita me absente & inuito sæpissime facit, vt ff. quod vi aut clam. l. 3. §. fi. & de acqui. pos. l. clam.

Possessor clandestinus habet naturalem possessionem, & deiectus ciuilem. SYL.

¶ Clam possidere proprie dicitur ille, qui cum sciret, aut scire deberet me possidere, antequam fundum ingrederetur ingreditur fundum, & me turbat antiquiorem possessorem, & dicitur clam possidere a me, quando est ingressus me absente. d. l. clã, & l. 3. §. fi. cum l. seq. ff. quod vi aut clam.] ¶ Ille enim, qui ingreditur, habet naturalem per introitum suum, & ego ciuilem. Vel dic quod ego retineo naturalem ciuiliter, ingrediens naturalem naturaliter. Sed nonne etiam naturalem perdit statim, cum de fundo exit, & ad iudicium venit, vel etiam aliàs iret? Respon. non immo animo retinet eam naturalem, vt facit fructuarius, qui solam naturalẽ habet. Vel dic, quod si amittit eam, non tamen nocet, quia adhuc hoc interdicto tenetur, licet ego possideam tantum, vt diximus p l. si duo. §. si vicinus. ff. vti possi. Precario autem possidet aduersarius à me, vt si precibus suis motus concessit sibi precario, vt ff. de preca. l. 1. in princip. & §. j. Et distingue in precario, quia aut agitur, vt omnis possessio in accipientem transferatur, quod fieri potest, vt ff. de preca. in reb. & ff. de acq. poss. Pomponius. §. si is qui. Aut vt nulla, & hoc valet, vt ff. de precar. certe. §. is qui. Aut vt habeat naturalem tantum qui accipit, & hoc valet, vt ff. de prec. l. & habet. §. eum. † Sed numquid in omni precario vinco habẽtem à me per hoc interdictum scilicet, Vti possidetis? Resp. nõ illum, qui habet omnem possessionem, cum hoc interdictũ possessorem tueatur, vt ff. vti pos. l. 1. §. 1. & §. 2. ergo vinco supradictos, etiam si ego habebã possessionẽ ab alio vi, vel clam, vel precario, vt hic, & ff. vti poss. l. 1. §. fi. & l. 2.

† Dic, q in dubio præsumitur naturalis tantũ mõ possessio trãslata, vt n. gl. Bar. & SYL. Ang in d. §. eum.

¶ Quis dicitur possidere, etiam si per aliũ possidet. Et possessio solo animo retinetur, licet solo animo non acquiratur. Ang.

¶ Possidere autem videtur quisque, non solum si ipse possideat, sed & si eius nomine aliquis in possessione [a] sit, licet is eius iuri subiectus non sit, qualis est colonus, [b] & inquilinus.

¶ Per eos quoque, apud quos deposuerit quis, aut quibus commodauerit, ipse possidere [c] videtur. Et hoc est quod dr̃, retinere [d] possessionem posse aliquẽ per quemlibet, qui eius nomine sit in possessione.

¶ Possidere. CASVS non est aliter figurandus in simplici declaratione terminorũ supra enim dixerat pluries, quod est magnũ commodum possidentis, & quod obtinet qui tempore litis contestatæ possidet: subdit, quod possidere non solum videtur qui proprio corpore & animo possidet, & sic per se, sed etiam qui per alium, & ponit diuersa exempla & declarat etiam qualiter intelligaur retineri possessio, quod non solum re tinetur per alium, sed animo etiam, & subdit, quod licet animo possessio retineri possit, animo tamen non acquiritur, & est text. notabilis & vtilis.

¶ Not. primo, quod nõ solum dicitur possidere qui per se possidet, sed q per alium. Itẽ, quod colonus possidet pro alio, & inquilinus. Item commodatarius & depositarius. Item quod possessio iã adepta per alium retinetur. Item quod retinetur solo animo. Item, quod solo animo possessio non adipiscitur.]

a ¶ In possessione sit. Caute dicit, vt ff. de acquiren. possess. si quis ante, nam non possident isti, nec ciuiliter, nec naturaliter, secundum Ioan. scilicet colonus, & inquilinus, & similes, vt hic, & ff. de vsucap. non solum, §. quod vulgo. Sed M. dicit eos naturaliter possidere, vt ff. communi diui. l. communi diuid. §. neque. Sed illud intellige colonum possidere, scilicet alij.

Colonus & inquilinus, nec ciuiliter nec naturaliter possident.

* ¶ Collige, aliud esse possidere, lõge aliud in possessione esse. Sic aliud est seruum esse, aliud in seruitute esse, §. cum autem, sup. de ingen. sicuti differunt etiam, esse in studio, (vt barbari loquuntur) & studere. Et ideo priuilegium concessum scholasticis, vel studentibus intelligitur tantum concessum iis qui studẽt, Dec. c. consultationibus, colum. 2, in ver. restitutionem. de off. dele.

b ¶ Colonus. I. in villa, sed inquilinus in ciuitate, vt ff. de acq. poss. l. re pignoris.

¶ Dic, quod non distinguitur inquilinus à colono respectu ruris, aut ciuitatis, sed respectu eius, quod colunt. SYL.

¶ Quando enim quis incolit domum, siue in ciuitate, siue ruri, ille dicitur inquilinus, si vero colit fundum principaliter, licet in eo sit domus ad recondendos fructus, siue fundus sit in ciuitate, siue ruri, dicitur colonus. l. prædium. C. de prædijs mi. l. vrbana prædia, ff. de verbo. significatio. declarat Alexand. in l. qui pignoris. ff. de acquiren. possessio.

c ¶ Possidere videtur. Si ergo pro alio possident, ergo non possident, vt ff. de acquiren. possess. l. quod meo. licet quidam dixerint eos naturaliter possidere, sicut & colonum, vt superiori casu diximus.

d ¶ Retinere. Licet animo retineatur, non tñ aio quæritur, vt ff. de acq. pos. l. quẽadmo-dum,

dū,& C. de acquiren. possess. l.licet, & infra proxime.
a ¶ Exposuimus,supra,per quas perso.nob. acqui.§. ex his.
¶ Recuperandæ possessionis. CASVS in declaratiōe terminorum, & in simplici lege corrigente, & correcta nō figuratur. No. quod interdictum recuperādæ datur vi deiectis, & quod interdictū Vnde vi, est interdictū recuperandæ. Item, q hodie occupans rem propriam per vim, cadit à dominio.Item quod occupās rem, alienam rē restituit & estimationem illius. Item, q si quis de possessione sua aliquem vi deiecit, si cum armis tenetur l. Iulia de vi publica,si sine armis, tenetur lege Iulia de vi priuata. Item, quid veniat ap pellatione armorum.]

Vnde vi concernit res i mobiles, vi bonorum raptorū res mobiles.

b ¶ Ædium. Aliud in rebus mobilibus. nā pro his compe tit Vi bonorū raptorū actio, vt ff. de vi & vi ar.l.1.§.hoc interdictū, & §.illud.& §.plane.Nisi mobilia cum immobilibus petantur hoc interdicto vt ff. de vi & vi ar.l.1. qui autem.
c ¶ Proponitur.i. datur.
d ¶ Vnde vi.Sed quare dicitur Vnde vi? Respon. quia talia erant verba prætoris, Vnde illum vi deiecisti &c.& ita a principio verborum prætoris sumpsit denominationem sicut & alia,vt Quorum bonorum,& similia,vt ff.de vi & vi arma l. 1.in princ.

e ¶ Is.s.deiect9,vt quia hodie spoliaui te, vel quia cœpi possidere rem tuam clā,vel vi,in sequenti vero die me expulisti , nam teneris mihi hoc interdicto.secus si in continēti me deijcis, vt ff.de vi & vi arma.l.3.§.eum igitur , & l. qui possessionem , quod in continenti accipe, antequam ad alios actus extraneos diuertas , vt ff. de duobus reis sti puland. duos reos.

Ponit casum.

¶ Quin etiam animo quoque solo retineri possessionem placet, id est, vt quamuis neque ipse sit in possessione, neque eius nomine alius, tamen si non relinquendæ possessionis animo, sed postea reuersurus inde discesserit, retinere possessionem videatur.

¶ Adipisci vero possessionem per quos aliquis potest,secundo libro exposuimus.[a] Nec vlla dubitatio est, quin animo solo adipisci possessionem nemo possit.

¶ Recuperandæ possessionis dicitur interdictum Vnde vi, competens spoliato pro possessione, etiam quam à spoliante habet vi, vel clam, vel precario ex interuallo, licet hodie per vim spolians, si dominus est, à dominio cadat: alias, rem spoliatam & eius æstimationem restituit,qui alias lege Iulia de vi pu bli.vel priua. criminaliter punitur, & armorum appellatione lapides & fustes continentur, hoc dicit secundum Angel.

¶ Recuperandæ possessionis causa solet interdici, si quis ex possessione fundi vel ædium [b] vi deiectus fuerit, nam ei proponitur [c] interdictum. † Vnde vi,[d] per quod is, qui deiecit, cogitur ei restituere possessionem, licet[e] ab eo, qui vi deiecit, vi, vel clam, vel precario possideat. Sed ex cōstitutionibus [f] sacris (vt supra diximus[g]) si quis rem per vim occupauerit, si quidem in bonis eius est, dominio eius priuatur, si aliena, post eius restitutionem etiam æstimationem rei [h] dare vim passo compellitur. Qui autem aliquem de possessione per vim deiecerit, tenetur lege Iulia de vi [i] priuata, aut de vi publi-

¶ Adde tu, qd in cōtinenti dicitur, quando commode fieri potest,secundum Bar.in d. §.eum igitur, Item secūdum qualitatē personæ,& rei, adeo q si dñs d sua ciuitate expellatur,licitū est recuperare, qñcūque facultas se obtulerit & post decennium, vt fuit dictū Vgo.in ca. ius naturale.1. distin. cum si. vt late prosequitur Dec.in cōs. 460.col.4.vers. venio ad secūdum.
f ¶ Sed ex constitutionibus. Vt C. vnde vi, l.si quis i tātā.
g ¶ Supra diximus.Vt sup.vi bo.rap.§. quia tamen.
h ¶ Rei.s.proprietatis,sed in terdicto vti possidetis possessio æstimatur, vt ff.vti possi. l.pen. §. fin.

† De materia huius interdicti vide pulcherrimam gl. in c. cum ad sedem. ver. inter ext. de resti.spol.

Lex Iulia de vi priuata,& vi publ. qualiter pun.

ADDITIO. Dic secundum Io. Fab.quod immo Dy.tenet,quod in hoc interdicto fiat æstimatio possessionis, sicut in interdicto Vti possi.sed ipse Io.Fab. dicit,quod ad proprietatem & ad possessionem potest fieri æstimatio, secundum quod concludit Ang.
i ¶ De vi priuata . Pœna autem huiusmodi legis est tertiæ partis bonorum publicatio,si

sine

sine armis,& relegatio etiam, si cum armis, vt inf. de publ. iud. §. ité lex Iulia vi de publ. & C. ad l. Iul. de vi publ. l. quoniam. & l. 2. & ff. de accus. l. hos accusare, §. omnibus.

ADDITIO. Vnde versus. Vis priuata reum deponit ab ordine te-rum. Sed depor tatur, si vis armata probat. Vide c. 2. extra de ordin. cogn. in glo.

* ¶ Adde, quod iure canonico inductum est, vt non solum agi possit contra ipsum detentorem, vt hic, sed etiam adversus quécunque, licet bonæ fidei possessorem rei c. sæpe, de restitut. spo liat. vbi gl. & c. redintegranda, 3. q. 1. id quod seruatur etiam in foro ciuili hodie, l. si colo ni vbi Bart. & alij, C. de agri. & cens. & traditur late per Soc. in l. rē quæ nobis. de acqu. possess.]

a ¶ Et lapides. Facit inf. de publ. iud. §. item lex, & ff. de vi & vi ar. l. 3. in princ. & ff. de verb. significa. l. armorū. Sed nūquid debet aliquis expectare se primo percuti, quam percutiat? Dicunt quidam quòd sic, vt argu. C. vnde vi. l. 1. & ff. ad l. aquil. si ex plagis, §. tabernarius. Nos contra, sed sufficit iustus timor, vt ff. ad l. aquil. sed & si quemcunque, & ff. ad l. Cornel. de sica l. is qui. & ff. de vi & vi arma. l. 3. §. qui armati. †

¶ Ex l. 2. ff. eod.

¶ Vide de hac q. gl. in l. 1. ff. ad l. aquil. si i. d. l. sed & si quem cunque & in d. §. qui armati super ver. armorum.

SYL.

¶ Dic quod ista opi. communiter approbatur per omnes criminalistas.

ca, sed de vi priuata, si sine armis vim fecerit, sin autem cum armis eum de possessione vi expulerit, de vi publica tenetur. Armorum autem appellatione non solū scuta, & gladios, & galeas, sed & fustes, & lapides[a] significari intelligimus.

¶ Interdictorum tertia est species, quia quędam sunt simplicia, in quibus actor & reus cognoscitur, vt omnia restitutoria, & exhibitoria, & quædam prohibitoria, vt Ne quid in loco sacro, & similia. Quędam vero duplicia, sic dicta, quia in eis non potest discerni actor, a reo, & quædam prohibitoria, vt est Vti possidetis, & Vtrobi. hoc dicit. Ang.

¶ † Tertia diuisio interdictorum hæc est, quod aut simplicia sūt, aut duplicia.[b] Simplicia sunt, veluti in quibus alter actor, alter reus est, qualia sunt

¶ Tertia diuisio. CASVS clarissimus est in hoc tex. qui per declarationem omnē red deretur obscurior, ponens tertiā diuisionē, quod quædam sunt simplicia, in quibus scilicet apparet quis reus, quis actor sit, & vnus petit, alter negat: duplicia, quoties vterq. sustinet partes tam rei, quam actoris. No. q. interdicta alia sūt simplicia, alia duplicia. Item quæ sint simplicia. Itē quæ duplicia. Item, quod in interdictis Vti possidetis, & Vtrobi vterq; litigans sustinet partes tam actoris quam rei, quia vterque contendit se possidere, & aduersarium non.] SYL.

omnia restitutoria, aut exhibitoria, nam actor is est, qui desiderat, aut exhiberi, aut restitui, reus autem is est, a quo desideratur, vt restituat, aut exhibeat. Prohibitoriorum autē interdictorum alia simplicia sunt, alia duplicia. Simplicia sunt veluti cum Prætor prohibet in loco[c] sacro, vel in flumine publico[d] ripave eius aliquid fieri. Nam actor est, qui desiderat, ne qd fiat, reus est, qui aliquid facere conatur. Duplicia sunt, veluti Vti possidetis interdictum, & Vtrobi.[e] Ideo autem duplicia vocantur, quia par vtriusque litigatoris in his conditio est, nec quisquam pręcipue reus vel actor intelligitur, sed vnusquisque tam rei quam actoris partes sustinet.

¶ Interdicta hodie sine solennitate proponuntur, & pro his actio in factum sibi locum vendicat. Aret.

b ¶ Duplicia. Similis potest fieri diuisio actionum ciuilium. Nā quædam duplices sunt, vt famil. ercisc un. fin. regund. & cōmuni diuidundo, vt ff. de iud. l. in tribus.

c ¶ In loco sacro. vt ff. ne qd in loco sacro. l. 1.

d ¶ Publico. vt ff. ne quid in flum. publ. per totum.

e ¶ Vtrobi. Itē interdictū de superficiebus, vt ff. de superficie. l. 1. §. proponitur & dic vt sup. eo. §. retinendæ.

¶ De ordine veteri. CA. S. Excusat se Imperat. quare non vniuersum ordinē veterum interdictorum explicauerit, & dicit hoc esse superuacuum. Nam (dicit Imper.) quoties hodie agitur extra ordinē, quo semper agitur, non est necesse proponere aut expectare inter- SYL.

interdictum, quia iudicatur, ac si esset data vtilis actio ex causa interdicti, quæ nota.

a ¶ De ordine. i. de antiqua solennitate, cum qua proponebãtur interdicta sub certis formis, vt diximus sup. eo. in princ.

b ¶ Exitu interdictorũ scilicet cum antiqua solennitate, sine ea tamen reddi potest & proponi, vt ff. de ope. nou. nun. l. prætor ait, §. nonnulli. Vel etiã in factũ actio loco cuiuslibet interdicti, quæ vtilis vocatur, vt subijcit.

¶ De ordine,[a] & veteri exitu interdictorũ,[b] superuacuum est hodie dicere. Nam quoties extra ordinem[c] ius dicitur, (qualia sunt hodie omnia iudicia) non est necesse reddi interdictum, sed perinde iudicatur sine interdictis,[d] ac si vtilis actio[e] ex causa interdicti reddita[f] fuisset.

** Vide similem gl. sup. de actio. §. actionum autẽ. in verbo ex permutatione.

f ¶ Reddita. Scilicet ab illo eodem prætore.

c ¶ Extra ordinem. i. extra antiquam solennitatem, quod semper fieri videtur vt subijcit, & sup. de succ. sub. in prin. & ff. de nego. gest. l. actio. & C. de for. & impe. act. subla. l. 1. & 2.

Actionis I factũ quatuor sunt genera.

d ¶ Sine interdictis. s. solennibus.

e ¶ Vtilis actio. s. in factum, quę datur loco cuiuslibet interdicti. Et nota quatuor esse genera actionis in factum. Vna est, quæ ex omni edicto, vel interdicto prætoris datur, vbi specialis actio non datur, vt hic. Alia est legis Aquiliæ subsidiaria, quando damnũ datur de non corpore in non corpus, vt supra ad l. Aquil. §. fi. quæ & ipsa prætoria est, vt ff. de præscrip. verb. l. quia actionum. in fin. Tertiũ genus est extraordinarium, quod ex varijs figuris causarum est introductũ: quoties æquum est actionem dari, vt C. de sacrosanct. eccles. l. sancimus. Quartũ genus est, quod æquiparatur actioni præscriptis verbis, quæ actio præscrip. verb. vna cũ ista in factum ciuilis dicitur, vt ff. de præscript. verb. l. 1. in fin. Et habet locum in tribus generibus negotiorum. Primo in contractibus innominatis tribus, do vt des, & do vt facias, & facio vt facias, vt ff. de præscriptis verb. l. naturalis, §. 1. 2. & 3. Sed in quarto innominato cõtractu, scilicet facio vt des, habet locum actio de dolo, vt ff. de præscript. verb. l. naturalis, §. quod si faciam. Itẽ in secundo genere habet locum præscriptis verbis ex omni pacto in continẽti ante vel post apposito iuxta aliquem contractũ, vt C. de pact. inter empt. & vend. l. 2. & C. de pact. l. petens.

Actio pręscr. verbis in trib. generib. negotiorum hẽt locũ.

¶ Item in tertio genere, vbicunque dubitatur de nomine contractus. vt patet in exẽplis, vt ff. de æstima. act. l. 1. & ff. de præscr. verb. l. 1. per totum. & l. 3.

ADDITIO. Quid sit actio in factum, & ad quid competat, text. cum gloss. est in l. quoties. ff. de præscrip. verb. & in l. in factũ, cum ibi. no. ff. de actio. & oblígat.

¶ Hæc gl. fin. est, & ad eam semper recurritur, vt dicit Lud. Rom. & declarat eam Bar. in l. vnica, ff. de cond. ex l. Ias. in l. certi condictio. col. 5. in prin. ff. si cer. pet. SYL.

¶ De pœna temere litigantium.

¶ Temere litigantes triplici pœna coarctantur, pecuniaria, periurij, & infamiæ. Angel. Aretin.

¶ De pœna temere litigantium.

NVnc admonendi sumus magnam

¶ Vsque nunc de propositione actionũ dictum est: sed quia contingit eas interdum temere proponi: nũc de pœna temere proponentium dicitur. Accurs. Cõtinuatio.

* ¶ Temere litigare (inquit gl. in l. eũ quem, ff. de iud.) dicitur is, qui sciens se ius non habere litigat amplius quæ significat temere litigare, quam calumniose, nam libertus qui in iussu prætoris qđ sibi a patrono debetur petit, temere vtique petit, non etiã calumniose, cum vere debitum prosequatur quis autẽ dicatur habere iustam causam litigandi, tradit Iaso. in l. properandum. §. sine autem alterutra. num. 16. vsque ad 20. C. de iudic. SYL.

NVnc admonendi. ¶ Totus iste tit. diuid. in 3. partes. Primo cõtinuat rubr. ad præcedentia. Secundo ponit tres pœnas, quæ temere litigantem coercent. Tertio dictas pœnas sigillatim per exempla declarat. Secunda ibi, Idque eo maxime. Tertia ibi, Ecce enim. Diuisio.

¶ Nunc admonendi. CASVS positio facilis est in prin. hoc quippe in eo declaratur primo, qđ maximæ curæ fuit principibus, ne homines facile ad litigandum procederent, sicuti etiam cordi fuit eisdem, vt lites quam celerrime finirentur. l. properãdum. in princip. C. de iudi. quod sibi summe atq. enixe placere testatur Iustin. qui dicit quod hac de causa tria sunt exorta remedia tam contra actorem quam contra reum temere litigantes, modo enim puniũtur mulcta pecuniaria, modo periurio, modo infamia, & procedit ad declarationẽ vniuscuiusque capitis, & primo dicit, quod quandocunque reus cõuenitur, non admittitur aliter ad respondendũ, nisi prius iurauerit se putare bona iustitia vti, aduersus vero reos negantes dantur actiones aliqñ in duplum vel in triplũ. vt in actione legis Aquiliæ, & legatorũ piorũ, de quib. sup. late visũ est in tit. de act. SYL.

in

in §.tripli,& §.quadrupli.in quibus,& multis alijs actio ab initio simplex est:at actio fur ti etiã ab ipso initio dupli.atq; quadrupli reperitur. Similiter actor de calumnia iurat, quemadmodum etiam vtriusque partis aduocati hoc facere tenentur, vt ex diuersis prouisionib.& constitutionibus Imp. constitutum est, de quibus in gl. ratio finalis omniũ harum prouisionum fuit, quæ ponitur i prin. vt homines à litibus abstinerent,siue agendo, siue se defendendo. No. q iites fugiendæ sunt. Itẽ qđ maxime principem decet operari,qđ in iurisdĩõne sua homines de facili non procedant ad litigãdum. Itẽ, qđ principes dñr sustinere iura. Itẽ,q temeritas litigãtiũ puniẽda est. Itẽ,q ad eã puniẽdã data est triplex pena,pecuniaria,ĩfamię,& periurij. Itẽ,q iureiurãdo ĩest religio. Itẽ,q nõ aliter pmittitur reo rñdere,nisi pri⁹ iuret de calu. Item formam iuramenti tel. Item,qđ negantes plectũtur pœna pecuniaria modo dupli mõ tripli. Itẽ no. Actiones,quæ crescunt per inficiationem.l.l.Aqu. & legatorũ piorũ nõ solutorũ. Itẽ qđ actio furti manifesti,& nõ manifesti ab ipso initio ẽ quadrupli, vel dupli,nec crescit p ĩficiationẽ. Itẽ,q actor iurat de cal.& similiter aduocati vtriusque partis.

curam egisse eos, qui iura sustinebant, [a] ne facile homines ad litigandum procederent, quòd & nobis studio est. Idque eo maxime [b] fieri potest, quòd temeritas tam agẽtium, quam eorũ, cum quibus agitur, modo [c] pecuniaria [d] pœna, modo iurisiurandi [e] religione, modo in famiæ [f] metu coerceatur.

¶ Reus de calũnia iurare dẽt, qđ putat se vti bona contradõne. Are.

¶ Ecce.n.iusiurandum oĩbus,qui conueniunť, ex constitutione [g] nřa defertur. Nam reus nõ aliter suis allegationib. vtitur, nisi [h] prius iurauerit, quod putans se bona † instãtia vti ad contradicẽdũ [i] puenit.

¶ Negãs id, quod debet, aliquando in duplo punitur. Aret.

¶ At † aduersus inficiãtes, ex quibusdã causis dupli, vel tripli [k] actio cõstituiť. veluti si dãni iniurię, aut legatorũ locis venerabilib. relictorum nomine agatur.

a ¶ Sustinebant.i.magistratus,qui iura reddebant, vt ff.de orig. iu.l.2.§.post originem.

b ¶ Maxime.i.certe.

c ¶ Modo .i. aliquando. Et ita communiter exponitur,quãdo bis aut ter repetitur,vt supra quod eum eo. §. ceterum. ver.sed sane.

d ¶ Pecuniaria pœna.vt inf.eo.§.fin.

e ¶ Iurisiurãdi.i. calumniæ. vt inf.prox.§. Sed quando? Respon.in futuro sęculo, licet non in isto, vt C.de reb.cred. & iureiurand. leg.2. Periurus in alio sęculo punietur.

ADDITIO. Dic vt habetur in l.4. & ibi Bar.ff.de eri.stellio.& in d.l.2. C.de iureiur. Angel.

* ¶ Adde l.1.C.de iureiur.prop.calum.dan. ibi.sacramenti timore contentiosa litigantium instantia compescitur.

f ¶ Infamiæ, infra eodem, §.ex quibusdam.

g ¶ Ecce.Constitutione, C. de iureiur.propter calum.l.2.in princ.

* ¶ Excipe tamen parentes & patronos, quibus hoc iusiurandum remittitur, l.si patronus.vbi gl.& l.iusiurãdum & ad pecunias, §.hoc iusiurandum.ff.de iure iu.propterreuerentiam, quæ eis debetur.l.licet .de obseq. lib. nam & liberto & filio semper honesta & sancta persona patris ac patroni videri debet.l.an tep.eo.titu.

h ¶ Nisi prius nõ dicit, quod prius reus, quã actor iuret,sed priusquam audiatur,actor at prius,quã reus iuret, vt C. de iur.calum.l.2. in princip.quæ est contra.

i ¶ Ad contra dicẽdum.Nor. diligenter capitula huius sacramenti. Actor enim iurat, quod bona iustitia venit ad agendum,vt C. de iura.calum.l.2.in prin.Item.quod nõ dabit vel dedit aliquid iudici,vt proferatur pro se sententia,vt in auth. vt iu.iurent in exordio litis.coll.9. Item,quod nullam exiget vel faciet probationem calumniosam, vt in auth.de ijs qui ingre.ad appella.§.ti.colla.5. Econtra reus iurat hæc eadem, nisi quod in primo capitulo iurat se vti bona contradictione.

† Legendũ est oĩno, instantia non iustitia l.2. C. de iur.cal. Iuſm de calumnia præstatiã ab actore, q̃ à reo. Iuſm de calumnia continet plura capitula.

† aliàs pe cuniaria pœna, tũ aduersus.

ADDITIO. Quid continere debeat iuramentum calumniæ. no.gl.in c.1.ex1.de iur. calu.vnde versus,Illud iuretur,q lis sibi iusta videtur. Et si quæretur verum, nõ inficietur. Nil promittetur,vt falsa sentẽtia detur. Vt lis tardetur,dilatio nulla petetur. Ang.

** Iuramen. calum. præstatur tam per reũ quam per actorem lite cõtestata c.penult.in fi.extra.eod.& est adeo de substantia iudicij quod non potest expresse remitti per partes, & si omitteretur processus esset nullus l.2.§. sed quia veremur.vbi Bar.Bal.& alij. C.eo. vnde potest tacite omitti,& valet processus, si non fuit exactum c.1.eo.tit.lib.6.& potest exigi per iudicem quandocunque etiam post conclusum in causa, Bald. in l.prima, in fi.C.eod.

K ¶ At aduersus . Tripli.vt sup.de act.§.tripli.† vbi quis per mendaciumaut;dolũ plus petẽs,quã debeat,in triplum condemnatur. Alij deponũt de lib.is suis i.iud,vel tripli,eo quod

¶ Reus in certis casibus siue neget, siue fateatur, vltra simplum condemnatur. Arec.

¶ Statim autem ab initio pluris quam simpli est actio,[a] veluti furti manifesti, quadrupli, nec manifesti, dupli, nam ex his & alijs quibusdam causis (siue quis neget, siue fateatur) pluris, quam simpli, est actio.

¶ Actor de calumnia iurare tenetur Ang. Ar.

¶ Item actoris quoque calumnia coercetur, nã etiam actor pro calumnia iurare cogitur ex nostra constitutione.†

¶ Aduocati actoris & rei de calumnia iurare debent. Are.

¶ Vtriusque etiam partis aduocati iusiurandũ subeunt,[b] quod alia nostra constitutione† cõprehensum est.

¶ Olim actor calumniose litigans in decima parte litis puniebatur, hodie vero pœna periurij & victori condemnabitur in expensis. h.d. Arec.

¶ Hæc autem[c] omnia pro † veteri calumniæ actione[d] introducta sunt, quæ in desuetudinem abijt, quia in partem decimam litis actores mulctabat, quod nusquam factum esse inuenimus, sed pro his introductum est, & præfatum iusiurandum, & vt improbus litigator, & damnum, & impensas litis inferre aduersario suo cogatur.

¶ Condemnatus vel pactus ex criminibus, quæ hic enumerantur, vel condemnatus actionibus directis, non cõtrarijs, descendentibus ex contractibus hic enumeratis, erit infamus. Auge. Arec.

quod subiecta exempla non sunt huic versic. apta.

Mẽdaciũ facit quẽ puniri.

a ¶ Agatur. Item alibi, vt C. de non numer. pecu. auth. contra qui propriam. item alibi, vt si creditor negat, sibi debitum solutum, nam postea q; sibi debitũ probare cogitur, vt ff. de proba. l. cum de indebito. Item possessor negans se possidere, si probatur, perdit possessioné, vt ff. de rei vend. l. fi. & in Auth. de trien. & se. §. Illud quoque in iudicijs. collat. 3. Itẽ alias, vt ff. de iud. l. eum.

ADDITIO.

Nota pœnas, quas patitur calumniose negans, & maxime no. quando aliquis possidet, & negat interrogatus se possidere, q; perdit possessionem, si de mendacio conuincatur, vt l. fi. ff. de rei vendic. Ang.

† C. de iur. cal. l. 2.

** Adde idem esse, si emphyteuta neget rẽ esse emphyteuticam, & vasallus fundũ, quia si conuincatur de mendacio, priuatur ille iure suo emphyteutico, hic iure feudi, vt tradit Iaso. in §. 1. col. 16. ver. Et per illum text. sup. de actio. Et no. quod hæc interrogatio, an reus possideat rem, quæ ab eo petitur, & pro qua parte, facienda est ante litis cont. nec omitti debet, ne iudicium delusorium fiat. gl. vi. in c. pe. ext. de iu. cal.]

† Quæ refert in d. l. 2. C. eo.

* ¶ Adde, q; translatio possessionis, quæ fit in casu. d. l. fi. fit officio iudicis summarissime, sine nouo libello, sine litis cõtestatione & iureiurãdo de calumnia, glo. in d. §. illud quoque. ij. in gl. magna. i Auth. de trien. & semis. quam gl. plurimum commẽdat Bar. in d. l. fi. Bal. in l. vl. C. de execu. rei iud. & Ang. in §. 1. sup. de act. Adeo vt nec audiẽdus sit eiusmodi re⁹, si velit statim pbare de dñio, sed oĩ modo ei auocari dẽt possessio. Bar. d. l. fi. i 1. & vlt. col. & in auth. itẽ possessor. post gi. C. qui po. in pig. hab. Abb. c. pe. deiu. cal.)

a ¶ Statim. Est actio. Etiam à principio, non solũ inficiatione, vt hic, & supra d act. §. sed furti.

b ¶ Vtriusque. Subeunt. s. q; iustum & fedele patrocinium præstent, vt in constitutione, dicitur. Sed in in consuetudine nõ hr̃ q; iurent, licet lege caueat, vt C. de iudi. rẽ nõ nouã, §. patroni. & facit I Auth. de testi. §. fina. col. 7.

Aduocati partiũ an debeant iurare.

¶ Adde, q; dictũ huius glo. cõliter approbatur, licet forte i se falsũ sit. s. q; patroni cãrũ de consuetudine hodie iurare nõ tenentur vt tradit Ias. in d. l. rẽ nõ nouã super glo. ibi. q idem dicit.

SYL.

¶ Hæc ãt oĩa. CASVS in lege referente correctioné. l. antiquę, ac subrogante nouã pęnã loco antiquæ, non est ni si literaliter figurandus, eius .n. rõ est illa. quã posuit, sup. in prin. titu. s. vt hoĩes a litib. abstinerent. Not. q; supra dicta oĩa disponebantur de iure antiquo, secundũ q; temere litigantes cõdemnabantur in decima parte litis. item, q; lex per desuetudinẽ tollitur. itẽ, quod temere litigãs hodie condemnatur in damnis, & expensis.]

SYL.

c ¶ Hæc autem. s. quæ de sacramẽto calumniæ dicta sunt. sup. eo. §. 1. & sup eod. §. item actoris, & §. proximi.

d ¶ Actione. Actio enim quædam erat, qua

tene-

tenebatur actor, qui per calumniam litigabat, in decimā partem litis, quod hodie corrigitur. Sed & hoc hodie iure authenticorū in antiquum rediji statum, licet non iure illius actionis, sed per iudicis officium, vt in Auth. de litig. §. ad excluden das colla. 8. † Et no. ex hoc. §. & ex d. Auth. de liti. & ex l. qui in iu. §. ne mo. de reg. iur. ex l. illud. ff. de pet. her. quòd nisi improbe, & calūniose litigauerit non debeat cōdemnari in expensis, vt ff. de iu. l. eū quē. & C. de fru. & lit. expen. l. non ignoret. licet l. C. de iu. l. properandum, §. siue autem. in distincte dicatur, victū condemnari victo ri in expensis. Sed est intelligendum cum iam dicta determinatione, si calumniose agit, vt in Auth. de iud. §. oportet. coll. 6.

† Dic vt ibi per gl. & An. & vi de text. & glos. Bart. Cy. Bal. & Sal. in Authent. generaliter, C. de Episco. & cle. sed vt dicit sup. de satisd. §. sed hodie & Bar. & in d. Authen. generaliter. hodie huiusmodi satisdatio de lite prosequenda & decima par. litis, & c. nō est in vsu. Ang.

† Cur non idem in damnato ex mutuo, vel cōmodato, vide Alci. li. 2. Pare. c. 36.

¶ Hanc glos. declarare per modum additionis longum esset, & quia materia vtilis est, vide Ia. sin l. properandum. §. siue autem al tertia. C. de iud. vbi ponit regulam & fal. ADDITIO. No ex gl. q licet vna lex generaliter loquatur, tamen per alias leges patitur limitationes & restrictiones, & sic lex patitur interpretationem passiuam, vt l. 1. §. lex Falcidia. ff. ad l. Falc. Ang.

* ¶ Hæc autem omnia dicta sunt de iudicijs ciuilibus. Certe in criminib. in quib⁹ est statuta certa pœna, calumniator eadem pœna, & sic similitudine supplicij punitur. l. vl. C. de accus. at in ijs, quæ habent pœnam extraordinariam, arbitrio iudicis pœnā sustinebit. l. & in priuatis. ff. ad Turp. Bart. l. 1. in princ. in 2. q. eo. tit. ** An autē præstetur iur. calum. in causis criminalibus tangit glos. 2. insf. tit. 2. & declarat Bal. in l. 1. C. de iur. cal.]

¶ Ex quibusdam iudicijs. CASVS Enumerat Impe. casus, in quibus quis temere, & iniuste litigans infamat, primo ponit actiones illas furti vi bono. rapto. iniuriarum, & de dolo, & in his rō est manifesta, quare l. voluerit dānatos huiusmodi criminib. infamari, quia delicta sunt contra liberā hominum societatem, ac contra ius naturæ: Similiter hoc ponit in actione tutelæ, quia cum commissum sit fidei tutoris nō in persona pupilli, sed res omnes eiusdem, si postulatus reddere rōnem libere nō restituerit, quæ penes illum sunt, censetur dolo gessisse, qd non est in contrarijs, q si pupillus ipse cōdēnatur tutori. eadē fere est rō in alijs exēplis. Not. q damnatus furti, vi bonorū raptorū, iniuriæ, & de dolo infamat. Item q requiritur infa. Itē, quod damnatus directa tutelæ, mandati, & depositi, infamat, nō con trarijs, item, q damnatus actione pro socio iā directa, quam cōtraria infamat. Itē, q illi, qui pepigerunt de furto, vi bo. rapto rū, iniuriatū & de dolo, sūt infames. Item no. ibi debitor q debitor dr̄ et ille, q debet ex delicto, contra Lud. Ro. & Alex. in l. 1. ff. si cert. pet. de quo vide Dec. ibi col. 7. Itē, quòd maxime interest, an quis ex delicto, an ex contractu sit debitor.]

¶ Ex quibusdam iudicijs damnari,[a] ignominiosi fiunt, veluti furti, vi bonorum raptorum, iniuriarum, de dolo, itē tutelæ, mandati, depositi, † directis,[b] non cōtrarijs actionibus. Item pro socio, quæ ab vtraque parte directa est, & ob id quilibet ex socijs eo iudicio damnatus, ignominia notatur. Sed furti quidem, aut vi bonorum raptorum, aut iniuriarū, aut de dolo, non solum dānati notantur ignominia, sed & pacti,[c] & recte. Plurimū enim interest vtrū ex delicto aliquis, an ex contractu debitor[d] sit.

¶ Citatio, prima pars iudicij dicitur, cuius respectu etiam fit punitio. Nam si filius & libertus in ius vocauerint parentes, vel patronos sine venia, puniuntur in quinquaginta aureis. Aret.

a ¶ Ex quibusdā. Damnari. s. suo noīe, nisi prouocauerint, nō si procuratorio, vt ff. de ijs qui not. infami. l. furti, §. si quis, & hoc si a iudice ordinario vel delegato sint cōdemnati, secus si ab arbitro, vt ff de ijs qui nota. infam. l. quid ergo §. ex compromisso.

b ¶ Directis, & ob id tutor conuentus à pupillo & damnatus infamatur. Idē in alijs directis, Secus si contra tutor pupillum faciat cōdemnari, vt hic, & ff. de ijs qui notan. infa. l. 1. Et no. q in casu et cōtrario infamat, vt ff. de ijs qui notan. infa. furti. §. mandati. Item no. q quatuor hic ponuntur exēpla de maleficijs & quatuor d cōtractib. vel quasi. ADDITIO. Et ista continentur his versibus: Iudice damnatos infames reddit vbique. Quod vi diripitur, Iniuria, furta, doliq; Actio mandati, tutelæ depositique. Directo, si pro socio, communis vtrique. Actiones octo sunt, quæ infamant.

* Diuersum autem seruatur in contrarijs actionibus quia in illis non quæritur de dolo, aut fide rupta, sed potius de calculo, & vt consulatur eorū indemnitati, si quis in rem eorum, cum quibus agitur impensum est, l. Sabinus, ff. de dolo. & l. vt ff. depos. SYL.

c ¶ Sed & pacti. s. pretio æris sine iussu prætoris, vt ff. de ijs qui notan. infa. l. in actionibus, & l. furti. §. pactus. Accur.

d ¶ Debitor sit. vt ff. de infami. furti. §. finali.

¶ Om-

SYL. ¶ Omnium autem actionum. CASUS clarus est, quia ponit regulam generalem, quod omnia iudicia initium capiunt a citatione. Ratio autem naturalis reuerentię, quæ debetur parentibus, patronisque & ceteris hic nominatis dictabat ne in ius sine venia vocarentur. Ideo dicit. q̄d si quis eos sine venia in ius vocauerit, punit̄ pœna quinquaginta solidorum. Ideo not. quod iudicia incipiunt a citatione. Item, quod parentibus, patronis, & parentibus, & liberis patronorum debetur honor, & non sunt vocandi in ius sine venia. Item, quod debet venia postulari, & impetrari. Item, quod nō parēs punitur pœna quinquaginta solidorum. Item not. ex hoc tex. ibi vtique enim in primis aduersarius dicitur etiam ante litem inchoatam, & ad hoc sin. no. hunc text. Dec. in l. 1. in princ. C. de eden.

† Facit ad hunc §. cle. 1. iuncta gl. super ver. citationes in 6. de iu.

liberi libertique pænitentia ducti renūcieīt liti, vel si parentes patronique in ius vocati non venerint, vel si non inuiti vocati sint l. quamuis. de in ius vocan. Idem iuris est, & si alieno, non suo nomine in ius reuocauerint l. quæsitū. eo. tit. ** Item fallit in filio nato ex incestuoso aut alias damnato, & punibili coitu, quia poterit in ius vocare patrem sine venia, sicuti nec illum constitutum in necessitate alere tenetur, vt scribit Iaso. post alios ab eo relatos in d. §. pœnales, col. 10. vbi etiam dispositionem huius text. loquentis de patre extendit ad patrem spiritualem, qui leuauit aliquem de sacro fonte, vt & hic sit necessaria impetratio veniæ, si in ius vocandus sit.

Pater spiritualis quis sit.

¶ Omnium † autem actionum instituendarum principium ab ea parte edicti proficiscitur, qua Prætor edicit,[a] De in ius vocando. Vtique enim in primis aduersarius in ius vocandus est, id est, ad eum vocandus, qui ius dicturus [b] sit. Qua parte prætor parentibus, & patronis, item parentibus liberisque patronorum & patronarum hunc præstat honorem, vt non aliter liceat liberis libertisque eos in ius vocare, quam si id ab ipso Prætore postulauerint, & impetrauerint. Et si quis aliter vocauerit, in eum pœnam solidorum [c] quinquaginta constituit.

¶ De officio iudicis.

¶ Iudex debet iudicare secundum ius scriptum, vel consuetudinarium, & sententiam suam secundum naturam actionis propositæ ferre, quod primo ostenditur in noxali actione. Ang.

SVper--

a ¶ Edicit, id est edictum proponit de in ius vocando, vt ff. de in ius vocan. l. 4. §. prætor, & per totum tit.

b ¶ Dictum sit, vt ff. de in ius voc. l. 1.

c ¶ Solidorū quinquaginta. Alias quasi inofficiosus castigatur, si præ inopia pœnam soluere non possit, vt ff. de in ius voc. l. pen. & fin. Et intellige hoc in emancipatis filijs, alias non posset esse iudicium inter patrem & filium, vt C. de in ius vocan. l. fin. & diximus, sup. de actio. in §. pœnales. Itē no. hic, quod aureus pro solido accipitur, cum ff. de in ius vocan. l. si libertus, & l. in eum, dicat, quinquaginta aureorum, & h. d solidorum. Item no. quod 72. aurei faciūt libram auri, vt C. de susce. & ar. l. quotiescunque lib. 10.

Aureus pro solido sumitur, libra auri continet 72. aureos.

* ¶ Vide ad hæc, quæ ait gl. de aureis, Bude. in l. qua vulgo, ff. de ædil. edic. & Alciat. in l. etiam, & l. hæc enunciatio, de verb. signific. ** & lib. dispunc. 3. c. 9. hincq; licet colligere, aureos nostri temporis esse leuioris ponderis & æstimationis, cum nonaginta sex ex eis libra contineat, qua de re Alc. vbi sup. & Ant. Aug. lib. emen. 2. c. 9.

* ¶ Declara, huic pœnæ locum non esse, si

¶ De officio iudicis.

¶ Ista rub. continuatur secundum Ioā. Fab. Visum est. sup. de actioni. verum quia officium iudicis loco actionis aliqn̄ habetur, vt l. actionis. verbo. ff. de act. & obl. ideo post actiones ponit de officio iudicis, Vel potes continuare, quòd iudiciū consistit ex tribus personis, videlicet ex persona actoris, rei, & iudicis, vt c. forus. de ver. sign. sed sup. dictū est de actionibus, & sic de persona actoris, de exceptionibus, & sic de reo, sequitur necessario videre de tertio. & sic de iudice, & de eius officio. Et etiam continuationem infert glo. hic in nigro.

Continuatio rubricæ duplex.

* ¶ Pro intelligentia istius tit. sciendum est duplex esse iudicis officium, vnum quod vocatur nobile, & obtinet locum actionis. l. quod si minor. §. fina. ff. de mino. alterum mercenarium. i. deseruiens actioni intentatæ, de quo tractatur hoc tit. SYL.

SVpereft. ¶ Totus iste titu. diuiditur in sex partes. Primo ponit generaliter quid spectet ad officium iudicis circa sentētiam. Secundo, quid ad ipsum pertinet circa condēnationem malorum seruorū. Tertio, quid in actione in rem, Quarto, quid in actionibus

Diuisio.

bus vniuersalibus. Quinto, quid in personalibus. Sexto, quid in iudicijs diuisorijs. Secunda ibi, Ideoque. Tertia ibi, Etsi in rem. Quarta ibi, Etsi hæreditas. Quinta ibi, Si ad exhibendum. Sexta ibi, Si familiæ erciscundæ.

¶ Superest. CASVS clarus est. primo enim continuat se ad præcedentia, secundo admonet iudicē debere iudicare secundum ll. cōstitutiones, ac consuetudines, demum procedit ad ostendendū qualiter iudex debeat pronunciare in causis, & sumit initium a noxali. verba & sensus clarissima sunt. ideo not. ex hoc tex. primo. quod iudex debet iudicare secūdum ll. aut constitutiones aut consuetudines. hoc enim dictum est ad hoc, vt iudex non iudicet secundum suam prudentiam, sed secundum statuta a ll. vel a consuetudine, & ꝯ sic a iure scripto, vel non scripto, de quo late ponit Decius in capit. ne innitaris. de constitut. in prima lectu. in primo notabil. & potius debet iudex iudicare secundum consuetudinem, quam secundum ll. de ꝯ quo vide eundem Decium in captt. primo, in secunda lectu. columna sexta, de constitutio. & in rubrica de rescrip. columna prima in principio. Item nota formam ꝯ sententiæ in iudicio noxali, vt scilicet condemnet in q tantitate, vel noxæ dedere ꝯ.

¶ al. q̄ ꝙ.

¶ alias noxæ, quæ lectio ducit ex l. miles. ff. de re iudic.

† & ita legendū esse, Theophilus hic significat.

est [a] vt de officio iudicis dispiciamus. Et quidem in primis [b] illud obseruare debet iudex, ne aliter iudicet, † quā legibus aut constitutionibus, [c] aut moribus, [d] proditum est. Ideoque si noxali [e] iudicio aditus [f] est, obseruare debet, vt, si condemnandus videtur dominus, ita debeat condemnare: Publium Mæuium Lucio Titio in decem aureos condemno, aut † noxam [g] dedere.

¶ Iudex in actione reali reum ad restitutionē rei cum fructibus condemnat: in quo statim fiet executio, nisi reus non habeat facultatem rei restituendæ, nam tunc datis fideiussoribus executio differtur. Aret.

¶ Et si in rem actum sit coram iudice, siue contra petitorem iudicauerit, absoluere dēt possessorē, siue contra possessorē, iubere ei [h] debet, vt rem ipsam [i]

a ¶ Superest. Sed vnde superest? Respō. quia de actoribus diximus, & de reis, sequitur vt de iudice, qui sedet in medio, dicamus, & ꝯ eius officio circa quæ versatur.

b ¶ In primis. i. in principalib. vel inter principalia. Nā primo libellus dandus est, vt C. de lit. com. auth. offeratur. & causæ examinatio præcedere dēt hanc obseruantiā, quæ circa sniam adhibetur, vt C. de iud. l. iudices. Vel dic in primis, s. obseruātijs. s. circa sniē tiam adhibēdis. Nā & alia sunt obseruāda. s. ꝙ detur in scriptis, vt C. de sen. ex breui. recit. l. fin. & sedendo, vt in auth. vt ab illust. & q̄ super §. sancimus. coll. 5. Sed hoc est principa. e. ꝙ secundum leges iudicet. vt hic dr̄.

Libellus ī causa est dandus.

Snia ī scriptis, & sedendo ferenda est.

¶ Adde, & dic in primis, id est ante omnia non respectu temporis, sed ante omnia respectu modi pronunciandi.]

c ¶ Constitutionibus. Scilicet Imperatorum.

d ¶ Moribus. Id est cōsuetudine, quæ pro lege seruatur, vt sup. de iure nam. §. ex non scripto. Sed quid si vnum eorum alteri contradicit? Respond. constitutio legi antiquæ præiudicat, vt ff. de legi. & senatuscons. l. non est nouum. cōsuetudo præiudicat vtrique si ue in generalis vt ff. de legi. & senatuscons. l. de quibus. in fi. siue specialis sit illo loco scilicet tantū, præiudicat vtrique, vt ff. cōmunia prædi. l. venditor. §. si constat.

Constitutio legem, & vtrū q. consuetudo vincit.

Consuetudo est duplex.

¶ Melius declarat glo. in ver. imitātur. sup. de iur. nat. gen. & ciu. in §. ex non scripto. & ibi diximus.]

e ¶ Noxali. i. super Accur.

f ¶ Aditus est. s. iudex. Accur.

g ¶ Noxam dedere. s. pei mitto Nam damni æstimatio tātum est in condemnatione, vt ff. de re iudic. l. miles §. 1. & 2. alias esset in certa sententia, quod esse non debet, vt sup. de actio. §. curare.

¶ Et si in rem. CASVS positio nullam prorsus habet difficultatem, quia ponit tantum modū pronunciandi in actione reali, nam si contra actorem erit iudicādum, tūc sententiæ forma est, reus absoluitur, si contra reum possessorem pronunciandum est, condemno ad restituendam rem cum fructibus, & si reus condemnatus neget se tunc posse restituere, tunc si iudici constet, & eidem videbitur, quod sine calumnia petat tempus ad restituendum, tunc iudex debet eidem, dictum terminum assignare datis fideiussoribus de restituēdo tempore statuto, rationes in vnoquoque capite sunt manifestæ, ita quod non egeant aliqua disceptatione. quæ not. Item, ꝙ petens dilationem post sniam nunquā est audiendus, nisi caueat de parendo sententiæ tempore dilationis.]

SYL.

SYL.

h ¶ Ei. s. possessori.

i ¶ Vt rem ipsam. Idem & si in personam,

nam, † vt si res petatur vi possessa per actionem. Quod me.cau. vel ex stipulatu ad rem tradendam. Si autem quantitas, vel in genere aliquid petatur, tunc a petitione actoris absoluitur, vel condemnatur in re petita.

† Cagatur non solū si in rem.

a Cum fructibus. Sed de quibus fructibus loquitur hic, numquid de naturalib⁹, vt de pomis, & cerasis, & similibus (i) an vero de industrialibus? Respon. de naturalibus, non quia illi aut ex tant, & tunc p rei vendicatio nem petuntur, sicut res ipsa,

† l.calumnia, & cauillatiōe, l.si calum nietur, de verb.sign. Possessor malę fidei quo iure tenet' fructus restituere.

† Litem æstimare quid sit, exponit Alc. lib.4. Pare.c.38.

restituat cum fructibus. a Sed si possessor neget in præsenti b se restituere posse, & sine frustratione † videbitur tempus restituendi causa petere, induigendum est ei, vt tamen de litis † æstimatione caueat cum fideiussore, si intra tempus, quod

cum nullus etiam bonę fidei possessor faciat suos, vt ff. de vsur. l. fructus. Aut non extant, & tunc non tenetur, cum nec habeat, nec do lo fecerit, quo minus habeτ rei, sed condictio ne sine causa æstimatio debetur, ff. si certū petatur, l. si & me. & vtroque casu cessat officium iudicis, de quo hic agitur, cum iure actionis petantur. Item de industrialibus non, si a bonæ fidei possessore percepti sunt, quia percipiendo eos, & separando a solo, suos facit & lucratur, vt supra de rerum diui. §. si quis a non domino, siue habeat titulum, siue non, vt ff. quibus mod. vsusfruct. amit. l. si vsufructuari⁹, & ff. fini. regūd. l. 2. §. post litem autem. si non separauit adhuc, ipsius fundi sunt, vt ff. de rei vendicat. l. fructus. Sed dic de industrialibus hic loqui qui sunt percepti, sed non consumpti a bona fidei possessore, nam cum sunt facti possessoris, non rei vendicatione, sed iudicis officio petuntur, vt hic, & C. de rei vendicatio. l. certum. §. bonæ fidei. Si autem malæ fidei sit, de consumptis tenebitur condictione sine causa, de extantibus rei vendicatione, non dico eadem rei vendicatione, qua petitur res, sed alia omnino, licet i petitione hæreditatis sit secus, vt C. de rei vendicatione, l. certum. primo respon. de percipiendis † autem tenetur officio iudicis, vt infra eodem. §. 1. versi. Illorum, & ff. de rei vend. l. si nauis, §. fina. Si vero malæ fidei possessor titulum habeat. de consumptis tenetur condictione sine causa, de extantibus rei vendicatione; a percipiendis propter titulum excusatur, vt C. de rei vendi. ca. l. si fundum. nisi in quattuor casibus, vbi de percipiendis tenetur, qui habet titulum, quos dic vt supradiximus de rerū diui. §. si quis a non domino.

† l. qui percepti non fuerit, sed pcipi potuerunt.

¶ Hæc materia amplissima est, & g'o. nostra magistralis, & habet aliam similem in l. & ex diuerso, si de rei vendica. vbi Barto. latissime tractat hanc materiam, & latius Abb. in c. grauis de restitu. spo. & qui docent alios videant pro instructione Alex. in consil. 90. in fin. lib. 2. & Cur. in cons. 71. col. 3. & tex. & gl. & quæ ibi annotauimus, in §. si quis a non domino, sup. de rer. diu.

ei datum est, non † restituerit.

¶ In iudicio vniuersali ita fructus veniunt sicut in singulari, & in vtroque iudicio malæ fidei possessor de non perceptis tenetur, secus in bonæ fidei possessore nisi post litem contestatam. Ang.

† alias restitu isset.

ADDITIO. (i) Quid de oliua & sylua an dicantur fructus naturales vel industriales? dic quod dicuntur industriales, sicut seges. l. si seruum. §. si oliuam, ff. ad l. Aquil. & ibi Doct. Ang.

b In præsēti. No. in actione in rem in continenti fieri executionem, secus in personalibus, quia quattuor mensiū spacium datur, vt Cod. de vsu. rei iudi. l. 2. & 3. & fin.

ADDITIO. Et in criminali statim sententia est executioni mandanda, C. de pœnis l. cum reis. Nisi in casibus, qui notantur 11. quæst. 3. cū apud glo. in c. quærenti. extra de offic. de leg. Primus casus est, quādo quis est confessus de crimine, differtur executio, donec appareat, an velit in confessione perseuerare. Secundus est, cum sententia lata est cōtra mulierem prægnantem, differtur executio vsque ad tēpus partus. Tertius casus est, quando princeps ex iracundia tulit sententiam, tunc enim differtur executio vsque ad triginta dies ad videndum, si princeps illam relaxabit. Quartus est, quādo insula est assignanda a principe ad quam debeat malefactor deportari. Quintus, est si sententia est in seruum lata, differtur executio donec ratiocinia reddiderit domino. Vnde versus. In personali post mēses, quatuor in re Protinus est omnis sententia perficienda. Sic in criminibus, sed casus excipe quinque. Confessus, prægnans, iratus, & insula, seruus.

Snia, aut statim sit executioni mandanda.

Versus.

¶ Et hæreditas. CASVS. Prosequitur Imperator eandem doctrinam circa condemnationem fructuum, hoc præmisso, quod siue simus in petitione hæreditatis, & sic in iudicio vniuersali, siue in singulari, eadem ratio habetur quo ad fructus. Trāsit post ad aliā fructuū diuisionē, quia aliqui sunt fructus percepti, alij non, sed tamen percipi potuerunt, & circa hos dicit, quod possessor malæ fidei, & sic prædo, restituit tam perceptos, quam non, bonæ fidei autem post litē cōtestatam tantum perceptos extantes. ratio est. q2 in primo casu mala fides operatur, vt quātum abest ei, cui voluit rem occupare, tantum restituat, siue in eius sit vtilitatem cōuersum,

SYL.

uerfum, fiue non. In fecundo vero cafu bona fides illa facit, vt non teneat reftituere nifi quod eft apud me, quia cum confumpferim putans probabilibus caufis ad me fpectare, non debeor teneri ad reftituendum, & hæc de caufa in non perceptis, & confumptis poft litem conteftatã tenetur poffeffor.

¶ Nota, quod eadem diftinctio fructuum adhibetur iudicio vniuerfali, quæ in particulari. Item, quòd poffeffor malæ fidei tenetur ad fructus non folũ perceptos, & confumptos vel extantes, fed etiam ad eos, qui percipi potuerunt. Item, quod bonæ fidei poffeffor non tenetur de non perceptis, vel de perceptis, & confumptis, præterquam a tempore litis conteftatæ citra.]

¶ Et fi hæreditas a ᵃpetita fit, eadem circa fructus interueniunt, quæ diximus interuenire de fingularum rerum petitione. ᵇ Illorum autem fructuum, quos culpa fua poffeffor nõ perceperit, ᶜ fiue illorum, quos perceperit, in vtraque actione, ᵈ eadem ratio pene ᵉ habetur, fi prædo fuerit. Si vero bonæ fidei poffeffor fuerit, non habetur ᶠ ratio neque confumptorum, neque non perceptorum. Poft inchoatam autem petitionem etiam illorum fructuum ratio habetur ᵍ qui culpa poffefforis percepti non funt, vel percepti confumpti funt.

¶ Reus non exhibens rem, quæ iudicio expeto exiftit vfucapta, actori pro eo quod moram in exhibendo commifit, condemnabitur: in quo veniunt fructus percepti poft litem conteftatam. Et reo non habente facultatem rei exhibendæ, tempus, infra quod exhibeat, ftatuitur, qui fi contumax in exhibendo fuerit, condẽnabitur in quantum actor in litem iurauerit. Ang.

¶ Si ad exhibendum actum fuerit, non fufficit, fi exhibeat rem is, cum quo actum eft, fed opus eft, vt etiam rei caufam debeat exhibere, id eft, vt eam † caufam habeat actor, quam habiturus effet, fi cum primum ad exhibendum egiffet, exhibita res fuiffet. Ideo-

Petitio hæreditatis ẽ realis, & pfonalis.

a ¶ Et fi hæreditas petita fit, id eft fi hæreditatis petit. actum fit, & condemnatio fecuta, nam & ipfa eft in rẽ, & in perfonam, vt fupra de action. paragrapho quædam.

b ¶ Petitione. vt reftituantur fructus cum re, vt fup. proxi. §.

c ¶ Non perceperit. fcilicet qui titulum nõ habebat, alias ab iftis percipiẽdis excufatur vt modo diximus,

d ¶ In vtraque actione, f. in rem, & petitione hæreditatis.

e ¶ Penè. penè dicit, quia in petitione hæreditatis veniunt eadem actione qua res, fed in rei vendicatione alia eft pro re, alia pro fructibus.†

† l. itẽ veniunt, §. fructus. l. his furiofi, ff. de peti. hære.

f ¶ Non habetur ratio. hoc eft verum per rei vendicationem, vel per iudicis officium, fed per condictionem fine caufa fic, cum bonum & æquum fit, vt ff. fi certum petat, l. fi & me. fecundum quofdam.

g ¶ Ratio habetur. Nifi infans, vel pupillus fuerit poffeffor, vt ff. de rei vendicati. l. quod infans. §. 1.

* ¶ Quia poft litem conteftatam omnes intelligũtur effe malæ fidei poffeffores. l. fed & fi lege. §. fi ante. de petit. hæred.

SYL.

¶ Si ad exhibendum. CASVS facilis eft. Dicitur .n. quod fi actum fuerit actione ad exhibendũ, debet conuentus rem exhibere in eo ftatu, in quo erat tempore, quo actum fuit, ita quod fi medio tempore, id eft inter principium iudicij, & tempus exhibitionis, res fuerit forfan vfucapta, vel eidẽ fit aliquod factum præiudicium nihilominus condemnabitur, ac fi non effet poffidenti ius aliquod quæfitum. ratio eft, quia hæc mora & huiufmodi diffugia nõ debent patrocinari negligenti, vel tergiuerfanti facere illud, ad quod tenetur. Qua ratione tenetur iudex habere rationem etiam fructuum perceptorum a die petitæ exhibitionis vfque ad diem fententiæ, quia per ipfius moram non debet effici conditio petentis deterior. Dicit infuper Imperat. quod fi tempore exhibitionis cõuentus neget fe reftituere poffe, tunc & tempus petat ad exhibendum, nec dolo hoc petat, confulitur petenti per cautionem, illa (vt dixi) ratione, ne fit in poteftate contenti differre tempus exhibitionis in fraudem actoris, quod fi vel ftatim non exhibeat, vel caueat, tunc iuratur in litem contra reum, quãti interfit actoris rem non exhiberi, in odium contumacis inuentum.

† Hoc. n. exigit vis verbis exhibere, l. Iulianus. §. quantũ, ff. ad exh.

¶ Nota, quod res non folum exhibenda eft,

sed debet exhiberi in eo statu, in quo erat tẽpore petitionis, & hoc est quod tex. dicit, causam rei exhiberi debere.

¶ Item, quod vsucapio finita post actionem ad exhibendum propositam non iuuat possidẽtem. Item, quod debentur fructus medij temporis, Itẽ, quod si cõstat iudici reum exhibere nõ posse, præstita cautione conceditur dilatio. Itẽ, quod iuratur in litem eo nõ exhibente vel non cauente.

† l. sicuti, §. sed si q. ratur. ff. si ser. ven. & l. nec bon. C. de præscri. long. temp.

Vsucapio rerũ mobilium nõ interrũpit per litis cõtestationẽ.

a ¶ Vsucapta sit. Sed quemodo potest vsucapi, cũ interruptione facta in actione ad exhibendum, videatur facta etiã in rei vendicatione, vt C. de anna. excep. l. fin.

¶ Respond. secundum Ioan. l. ita intelligitur in tribus casibus ibi in litera positis, nõ alias, vt ff. ad exhib. l. Iulianus. in fine. Alij dicunt illam generaliter intelligi per l. ff. de iudi. solemus.

† l. Iulian. §. vlt. ff. eo. ad exhi.

¶ Et quod hic dicit, circa res mobiles intellige, in quibus non interrumpitur vsucapio per litis contestationem, vt ff. de rei vendic. l. si post. Prima sententia verior est.

que si inter moras exhibendi vsucapta [a] sit res a possessore, nihilo minus condemnabitur. † Præterea fructuũ medij temporis, id est eius, quod post acceptum ad exhibendum iudicium ante rem iudicatam intercesserit, rationem debet habere iudex. Quod si neget reus, cum quod ad exhibendum actum [b] est, in præsenti se exhibere posse, & tempus exhibendi causa petat; idemque sine frustratione postulare uideatur, dari ei debet, ut tamen [c] caueat se restituturum. Quod si neque statim iussu iudicis rem exhibeat, neque postea exhibiturum se caueat, condemnandus [d] sit in id, quod actoris intererat, † si ab initio res exhibita esset.

in litem, vt ff. de in lit. iur. l. in actionibus.

¶ Si familiæ erciscundæ. CASVS positio nullam prorsus habet difficultatem, & totius huius §. ratio est æqualitas, quæ seruari debent inter cohæredes quo ad eorum portiones, siue sint æquales, siue non, & difficultas, quę reperitur in partiẽda hæreditate, quod inueniri possint res hæreditariæ æqualis pretij. vtergo consulatur & æqualitati & difficultati prædictæ, prouisum est, vt facta vnius adiudicatione supplicatur qđ inæqualitatis esset, data certa pecunia. Not. ꝙ in iudicio fam. ercisc. res hæreditariæ, si commode hoc fieri possit, æqualiter diuidũtur. quod si fieri nõ possit, recõpensantur pecunia, & eadem rõne dẽt alter ex cohæredibus qui vel rem hæreditariam corrupit, vel cõsumpsit, aut fructus percepit, alios recõpensare. Itẽ, ꝙ quę de duobus hæredibus dicuntur, habent locum in pluribus. Itẽ, ꝙ hæc omnia locum habent in iudicio cõmuni diuidundo. Item, quod indiuidua non diuidũtur per adiudicationem in totũ vni, & recompensationem factam alteri.

SYL.

¶ Iudex in actione familiæ erciscundæ res singulas singulariter adiudicabit, & si una plus ualeat, quam altera, in pecunia condemnabit, & hæres, qui percepit fructus, uel male uersatus fuit in re cõmuni, tenebitur cohæredibus Are.

¶ Si familiæ erciscundæ iudicio actum sit, singulas res singulis hæredibus adiudicare † debet, & si in alterius persona prægrauare videatur adiudicatio, debet [e] hunc inuicem cohæredi certa pecunia (sicut iam dictum est [f]) condemnare. Eo quoque nomine cohæredi quisque suo condemnandus est, quod solus fructus hęreditarij fundi perceperit, aut rem hæreditariam corruperit, [g] aut consumpserit. [h] Quæ quidem

† Adiudicare, est rẽ de qua lis ex stit, per sẽtẽtiam addicere.

¶ Quid si exhibeatur res deterior facta? & certius est, eum ad exhibendum iudicio absoluendum esse, teneri autem actione in factum ex l. Aquilia, l. exhibitionis, C. ad exhib. l. si quis hominem, ff. eo. tit.

b ¶ Actum est. Et obtentum.

c ¶ Et tamen caueat. Vt sup. eo. §. 1. ver. sed si possessor neget. & ff. ad exhib. l. de eo. §. si iusta.

d ¶ Condemnandus. De iato iureiurando

e ¶ Debet. s. iudex.

f ¶ Dictum est. Supra de actio. §. quædam actiones.

g ¶ Corruperit.

ADDITIO No. ꝙ cohæres, qui corrupit, deuastauit, vel maculauit, vel consumpsit rem communem, tenetur alteri cohæredi isto iudicio. Ang.

h ¶ Consumpserit. Vt hic, & ff. famil. ercisc.

l &

l.& puro.§.sed & si dolo.
a ¶ Eadem interueniunt. scilicet vt fiat adiudicatio rerum & pecuniæ, vt sup.eod.§.si familiæ.aut circa damna data,i reb.vt sup. eod.§.proxi.& ff.commu.diuid.l.3.
* ¶ Adde idē in fructibus,l.6.§.fiue, ff.cō. diui.]
b ¶ Non possit. Nota non posse fieri q̄d ne cōmodiate fit, vt hic. & ff. de verb.sig. l. nepos Proculo. Itē no.corpus aliud diuiduum, vt fundus qui diuiditur secundum volūtatem patrisfami.vt ff. de leg.j.l. quod in rerum nā.§. secundo.aliud indiuiduū. vt homo. vt hic, & ff. de vsufr. l.rerum mistura.
** Adde, quod tunc res dicitur non posse commode diuidi, quādo non potest sine deteriorarione, diuidi, vt docet Bald. in l.sancimus. in vlt.col.C.de don.facit.l.1. C.cōmu.diui.
SYL. ¶ Si finium regundorū. ex eisdē rationibus supradictis pendet in iudicio finium regundo. Nā debent fines poni sine aliqua adiudicatione,præter quam si datur casus,q, in partiendo & ponendo fines, si certis locis ponerentur,essent ita obscuri, vt de facili materia rixarum oriretur. debent enim eo casu poni fines euidentiores,& si quid alteri adiudicatur,pecunia resarciendum est.cetera clara sunt, & ex notabilibus fient euidentiora.

† l.1.§.dubitandū. ff.eo.tit.

similiter inter plures quoque, quam duos cohæredes, subsequuntur. †

¶ In actione communi diuidundo, si sint plures res communes, singulas singulariter iudex adiudicabit, & si vna plus valeat, quam altera, in pecunia condemnabit. Si vero vna res sit, quæ diuisionem non recipiat, adiudicabitur vni in solidum, qui condēnabitur consocio in pecunia. Arc.

¶ Eadem [a] interueniunt, & si Communi diuidundo de pluribus rebus actum sit. Quod si de vna re, veluti de fundo, si quidem iste fundus commode regionibus diuisionem recipiat, partes eius singulis adiudicare debet, & si vnius pars prægrauare videbitur, is inuicem certa pecunia alteri condemnandus est; Quod si commode diuidi non possit, [b] veluti si homo forte, aut mulus erit, de quo actum sit, tunc totus vni adiudicandus est, & is inuicem alteri in certa pecunia condemnandus est.

¶ In iudicio finium regundorum iudex de fundo vnius alteri adiudicat, si viderit expedire, cumque, cui de fundo alieno adiudicat, condemnat in pecunia, & si quid maliciose reperit circa confinia gestum esse, eo nomine condemnat, & adiudicans rei dominium in eum, cui adiudicauit, transfert. Ang. Arct.

¶ Si † finium regundorum [c] actum fuerit, dispicere [d] debet iudex, an necessaria sit † adiudicatio: [e] quæ sane vno casu necessaria est, si euidentioribus finibus distingui agros commodius sit, quam olim fuissēt distincti. Nam tunc necesse est, ex alterius agro partem aliquam alterius agri domino adiudicari: quo casu conueniat.

Nota, quod in iudicio finium regundorum nunquam quis debet priuari a iudice dominio rei suæ nisi ex magna,& necessaria causa. Item, quod ex causa necessaria potest iudex alteri adiudicare partem rei, facta alteri recompensatione in pecunia. Item, quod qui Lapides pro finibus positos corrupit, amouit, effodit, furatus est, punitur etiam iudicio finiū regundorum. Item, quod qui spreto iudicis mandato fines poni, aut agrū metiri nō permisit, eodem iudicio tenetur.
¶ Item, quod ille, cui fuit adiudicata aliqua res in his superioribus iudicijs, finium regundorum, familia ercifcū. & cōmuni diuidundo, nanciscitur statim dominium. ratio est. quia datio ipsius iudicis succedit quodammodo loco dationis partis. Item, quod sententia transfert dominium.
c ¶ Si finium regundorum. Quo iudicio agitur, vt agris confinibus termini ponātur: sed pro dominibus vicinis hoc iudicio nō agitur. Si autem sit domus in prædio rustico. agitur vtili ff.regu. nō directa, vt ff.fi. regund l.2.in princ. & l.sed & loci.§.fin.
d ¶ Dispicere. Hoc scilicet quod sequitur, si euidentioribus.
e ¶ Adiudicatio. facit ff.fin. regundo. leg.2. §.fi.& l.3.& 4.in princ.

† De hoc iud.extat. pulcher tex.in c.ex literis,& ibi gl. ext. de prob.
† Gl.vers. cōfines.in §. quædā. sup.de ac. † al.ab iudicatio.

niens est, vt is alteri † certa pecunia debeat cõdemnari. Eo quoque nomine condemnãdus est quisque hoc iudicio, quod forte circa fines aliquid malitiosè commisit, verbi gratia, quia lapides finales furatus [a] est, vel arbores finales excidit. Contumaciæ quoque nomine quisque eo iudicio condemnatur, [b] veluti si quis iubente iudice metiri [c] agros passus non fuerit. Quod autem istis iudicijs alicui † adiudicatum fuerit, id statim eius fit, [d] cui adiudicatum est.

Lapides finales surripiens, ad quid puniatur.

† al. certæ pecuniæ.

a ¶ Furatus est. Ad quid damnabitur? Resp. quanti in litem iurauerit actor. Potest etiam criminaliter puniri in quinquaginta aureis ex l. agraria pro qualibet vice, quæ applicatur fisco, vt ff. de ter. mo. l. agraria. Nec ciuilis tollitur per criminalem, cum ad rei persecutionem altera detur, vt C. quando ciuilis actio præiudi. crim. l. 1. nisi interim donec altera exercetur, vt ff. de publi. iud. l. is qui.

b ¶ Condemnatur. scilicet ad interesse, delato iureiurando in litem. Accur.

c ¶ Metiri.

ADDITIO.

No. quod ille, qui non patitur metiri fundum suum ad mandatum iudicis, vt contumax & inobediés potest puniri. Ang.

† aliàs adiudicatũ.

Snĩa & secundũ decretũ trãsferunt dominium.

d ¶ Eius fit.

Nota ex sententia iudicis dominium transferri, sic est in missione quæ fit ex secundo decreto, vt ff. de acquirenda possessione, l. tertia, §. finali, ff. si ex noxa. cau. agatur, l. secunda, in fine. & ff. communi diuidundo, l. sed si res, quæ sic accipe, si fuerit facta missio per ipsum prætorem.

¶ Adde, quod Imo. in rub. ff. de re iud. dicit, quod hæc glo. est sing. & eam declarat, & vide etiam Dec. in l. traditionibus, in 1. ampli. C. de pact.]

¶ Nam sola sententia non facit dominium, sed traditio, vt C. de pact. l. traditionib. & supra de re. diui. §. per traditionem, & ff. de acquiren poss. iuste. Sed quid in rei vendicatio. si res est aliena, & mea pronuncietur, & ex ea causa mihi traditur? Resp. idem, cum enim publiciana mihi detur, quando a non domino mihi adiudicatur & traditur, vt ff. de publi. l. 3. in fin. ergo vbi dominus est, debet ex sententia traditio me dominũ facere, vt ff. de pub. l. quecunque. Preterea lex videtur expressa, vt ff. de procur. l. non solum. alias est l. Pomponius, §. sed & is & ff. de excep. rei iudi. l. si inter. in fi. Nec ob quod ibi fit error, ex quo uideatur dominium non transire, quia hic error iam reprobari non potest, iudicis sententia purgatus, à quo non fuit appellatum, item nec obstat, quod sententia lata in actione personali reo absoluto remanet debitor, vt ff. de condic. indeb. l. Iulianus. quia illud habet locum in obligatione, quæ est res incorporalis: hic autẽ dicimus de dominio rei corporalis, quod facile & prorsus potest separari ab vno & alijs dari. sed nõ sic in icorporali, vt ff. pro soc. l. ea vero.

Dominiũ rei corporalis facilius perditur, q̃ corporalis.

¶ De publicis iudicijs.

¶ Iudicia ex edictis publicis descendentia in multis ab actionibus differunt. Et quia vnicuique permittitur accusatio, ideo dicuntur publica, quorum pœna aliquando est corporalis, aliquando irrogat infamiam cum pœna pecuniaria. Aret.

Publica iudicia neque per actiones [e]

¶ De publicis iudicijs.

¶ Quia ciuilia iudicia dicta sunt vsq; huc, & etiam quædam criminalia, scilicet circa priuata delicta, vt sup. in princip. huius quarti libri vsque ad titu. de actionib. ideo nunc ponit de publicis accusationib⁹ siue iudicijs.

Continuatio.

Publica iudicia. Totus iste titulus diuidit in quatuor partes. Primo ponit, q̃ publica iudicia non habent conformitatem cum priuatis. Secũdo, vnde dicta sunt publica iudicia. Tertio ponit in genere, quæ pœna sit in publicis iudicijs. Quarto sigillatim demonstrat publica iudicia, & pœnas vniuscuiusque. Secunda ibi, Publica autem dicta. Tertia ibi, Publicorum iudiciorum. Quarta ibi, Publica autem iudicia.

Diuisio.

¶ Publica iudicia. CASVS in diuisione, & terminorum declaratione nõ est figurandus nisi literaliter. No. q̃ iudicia publica nõ ordinantur per actiones, & sic nota, q̃ appellationes actionũ non veniunt accusationes. Item, quod non habent aliquid simile cum iudicijs priuatis. Item, quod licet aliquid aliquam habeat similitudinem cum alio, potest dici nullam habere similitudinem, si inter ea sit magna diuersitas. Item quæ dicantur publica iudicia. Item, quod cuiuis de populo licet accusare. Item, quod quædam sunt capitalia, quędam non. Item, quod capitalia dicuntur non solum ea, quę imponunt mortem naturalem, sed ciuilem.

SYL.

¶ Item quod ea, quæ imponunt pœnam pecuniariam, licet publica sint, non tamen dicuntur capitalia.]

e ¶ Neque per actiones. Immo per accusationes.

ordinantur, neque omnino quicquã simile [a] habent cum ceteris iudicijs, de quibus locuti sumus, magnaq. diuersitas eorum est, & in † instituendis, [b] & in exercendis. Publica [c] autem dicta sunt, quod cuiuis ex populo † executio eorum plerũque [d] datur. ¶ Publicorum [e] iudiciorum quædam capitalia sunt, quædam non capitalia. Capitalia dicimus, quę vltimo supplicio [f] afficiunt homines, † vel aquæ & ignis interdictione, [g] vel deportatione, vel metallo. [h] Cetera, † si quam infamiam [i] irrogant cum damno pecuniario, † hæc publica quidẽ sunt, non tamen capitalia. [k]

¶ Crimen læsæ maiestatis est publicum, & in duobus casibus morte non extinguitur sed memoria defuncti damnatur.

ADDITIO. No. quod actio significat ad vtilitatem partis priuatæ, & ciuiliter, facit quod notat Barto. in l. agraria, ff. de ter. mo. Angel.

a ¶ Nec omnino quicquam simile. Hoc verbũ nimis large positum sic intellige, quia in ciuilibus agitur, vt aliqd detur actori in istis autem nõ vt aliquid detur, sed ut puniatur accusatus, & ita cõsiderata persecutione conquerentis nihil habẽt simile inspecto fine. Nec in principio, cũ vnũ per actionem, alterum per accusationẽ instituit. Nec in exercitio, cum in ciuilibus probet actor tantum, vt C. de eden. l. qui accusare. sed in criminalibus actor & reus quandoque, ut C. de abol. l. fallaciter, & C. ad l. Corneliã de fal. l. vbi. in alijs autem multa sunt similia. nam in utrisque fit libellus, vt C. de lit. contest. authen. offeratur, & ff. de accu. l. libell. Item in vtrisque de calum. iur. vt C. de iureiu. l. 1. in princ. & C. de fide instr. l. vlt. licet quidam dixerunt contra, vt arg. ff. de bon. eo. l. j.

b ¶ Et in instituendis. Sed qualiter formatur libellus? Respon. sicut contineat nomen accusantis, & accusati, & crimen, & mensem, quo commissum fuit crimen & locum ( ) vbi fuit commissum. & cõsules, sub quibus est admissum. Itẽ dies dati libelli debet inseri, sed dies commissi criminis vel hora non est necess. vt ff. de accusa. l. libellorum. in princip. & in Authen. de exhiben. re. §. sin. scepto collat. vj. & habet hoc locũ in publico, & in priuato crimine, quando criminaliter agitur, vt ff. de priua. deli. l. fina. (Et ista possunt haberi his versibus.) Consule mense, dic, coram prætore professus. Te deferre reum, crimen, loca, pone sodalem. Et licet hora, dies, non tempus prætereatur. cap. tuæ. extra de procur.) quandoque tamen solennitas non est necessaria, vt in leui crimine & notorio, vt ff. de accus. l. leuia. & C. de accus. l. ea quidem quæ. Et idem in casibus, in quib. sine accusatore quis damnari potest, qui. s. casus his leg. b. notantur, ff. ad l. Iul. de adul. l. 1. §. si publico. & C. de test. l. nullum. & C. de prob. l. pe. & ff. de susp. tut. l. tutor. §. pręterea, & de calum. l. 1. & ff. de bon. lib. l. qui cũ maior. §. si libert⁹ & idẽ in notorio crimine ut dixi, per l. ea quidẽ quæ. C. de acc. & idẽ in crimine falsi secundum B. & C. de fals. l. vbi. Sed Io. contra. & dicit q. ibi principaliter fuit accusatio falsi instituta.

ADDITIO. (i) Ad minus cum duobus confinibus, vt l. forma, ff. de censibus, & l. si quis in fundi vocabulo, ff. de legatis 1. nisi locus esset insignis & notorius per se, vt in palatio potestatis, vt l. 1. in fin. ff. de do. præleg. & l. demonstratio, in princip. ff. de conditio. & demonstra. Ang.

c ¶ Publica. Hęc est ratio, quare dicantur publica, scilicet, quasi populica. sic supra, de suspect. tut. §. consequens. Et intellige, quod alias possit esse habilis ad accusandum, nõ alias, ut ff. de accu. l. qui accusare.

d ¶ Plerumque. Hoc ideo dicit, quia quandoque est publica accusatio, & tamen non competit cuilibet ius accusandi, vt in crimine suppositi partus, vbi accusant soli parentes, vt ff. de fal. l. lege Corne. §. 1. Item propter accusationem adulterij, quæ primo defertur certis personis, vt C. ad l. Iul. de adul. l. quamuis. ij. Accur.

*¶ Theophilus putat verbum, plerumque, appositum esse propter eos, qui accusare prohibentur, qui multi sunt. l. qui accusare, & pluribus sequẽtibus, ff. de accusa. sane si plures existant qui eundem in publicis iudicijs accusare uolunt, iudex eligere debet eum, qui accuset, causa. s. cognita. quæ uero in causæ cognitione versari debeant, exponit diligenter Vlpianus. l. si plures, de accusa.

e ¶ Publicorum. Facit ff. eo l. 2. Accur.

f ¶ Vltimo supplicio, quod interpretamur mortem, vt ff. de pęn. l. vltimum.

*¶ Primum capitis iudicium actum est in Areopago, teste Plinio lib. 7. nat. hist.

g ¶ Interdictione. Quæ est mors ciuilis, vt ff. de contra tab. l. 1. in fi.

h ¶ Deportatione, vel metallo. Has pœnas expone vt diximus sup. quib. mo. ius pa. pot. solui. §. cum autem.

i ¶ Infamiam, vt in l. Iulia de vi priuata, vt inf. eo. §. item l. Iulia de vi publica.

K ¶ Capitalia. Et ista appellantur relega-

Publica iudicia differunt a ciuilibus.

† al. instituendo & exequendo iudicia publica & ciuilia in aliquib. cõueniunt.

† Vide ibi Bald.

† i. accusatio. l. si tibi. iuncta l. qui accusare, ff. de accusa.

Libellus in criminalibus, quid cõtinere dẽt.

Addicio.

† aliàs vel etiam.

† al. si quę

† aliàs ea.

Part⁹ suppositi & adulterij accusatio, nõ oĩbus conceditur.

tiones, vt ff. eodem, l. secunda, §. fin.

SYL. ¶ Publica autem iudicia, &c. CASVS clarissimus est, ponit enim vnum exemplum publicorum iudiciorum in lege Iulia maiestatis, qua tenentur qui contra principem, vel rempublicam moliuntur: cuius quidē delicti pœna est mors naturalis: & si mortuus iam sit, fit memoriæ damnatio. Nota, quòd crimine læsæ maiestatis tenetur qui meditatur aliquid contra Imper. vel contra rempubl. Itē quòd pœna est mors naturalis. Item quòd si mortuus iam sit delinquens, damnatur eius memoria post mortem.

† Vide ad hunc locum optimā g'o. in ver. l. damnata. sup. de hæred. quę ab intest. defer. §. interdū.

¶ Publica autem iudicia hæc sunt, lex Iulia maiestatis, quæ in eos, qui contra Imperatorem, vel rempublicā [a] aliquid moliti [b] sunt, suum vigorem extendit, cuius pœna animę [c] amissionem sustinet; [d] & memoria [e] rei etiam post mortem damnatur. †

¶ Ex lege Iulia de adulter. in omnibus capitulis est crimē publicum: cuius pœna aliter honestiores, aliter humiles puniuntur. Aretinus.

¶ Item lex Iulia [f] de adulterijs coercendis, quę [g] non solum temeratores alienarum nuptiarū gladio punit, [h] sed & eos, qui cum masculis [i] nefandam libidinem exercere audent.

¶ † Eadem lege Iulia [k] etiam stupri flagitium punitur, cum quis sine vi [l] vel virginem, vel

† aliàs, sed eadem.

¶ Item l. Iulia. CASVS non exigitur in declaratione simpliciū terminorum istatū ll. No. quod adulteri puniuntur pœna mortis. Item, quod sodomitę puniuntur eadē pœna mortis. Item, quod stuprum est cum virgine vel cū vidua. Item, ꝙ pœna stuprū sine vi cōmittentis, est publicatio dimidiæ partis bonorū in honestis personis id cōmittentibus: in humilioribus est coerctio corporis cū relegatione. Item quod nobiles non sunt puniendi eisdē pœnis quibus ignobiles. Itē, ꝙ mulier inhonestè viuēs, licet patiatur stuprū, vel adulterium, facit quod quis puniatur eadem pœna ordinaria.]

a ¶ Rempublicam. scilicet Romanorum. Accursius.

b ¶ Moliti sunt. Cum effectu: tamē sola voluntas sufficit, vt C. ad l. Iul. maie. l. quisquis.

* ¶ Lata fuit lex hæc Iulia a C. Cæsare, in primo, vt fertur, consulatu, aut post victum in Pharsalia Pompeium. nam secundo consulatu vix est vt potuerit, bello Pompeiano, vel Alexandrino impeditus.]

Anima est in Dei potestate.

c ¶ Animæ. i. animati corporis. Nā anima non in hominis, sed in potestate Dei consistit. sic, C. de sacros. eccl. l. sancimus. t. in fi.

SYL. ¶ Adde, ꝙ anima hoc in loco sumitur pro vita: est enim anima, qua viuimus: animus, quo sapimus.

d ¶ Sustinet. id est, infert. Accursius.

Accusatur quis etiā post mortem.

e ¶ Et memoria. i. dicere, etiam post mortē potest accusari, vt bona deferantur in fiscū, & auferantur hæredib. tāquam indignis, vt C. ad l. Iul. maiest. l. quisquis, & l. seq & quod dixi, post mortē accusari, intelligas in duobus capitulis illius legis, hoc est, cum contra principē, vel contra remp. Rom. est machinatus. i. nisus ad malum: alias finitur morte vt cætera crimina, vt ff. ad l. Iul. maiest. l. fi.

* ¶ Persequitur hoc in loco Imper. pœnam solum perduellionis, quod omnium de maiestate criminum atrocissimum existimatur: nam perduellio est, quam coniurationem historici appellāt, cum hostili animo quis aduersus rempub. vel principem animatus est, l. vlt. ff. eod. Etenim & multis alijs modis læditur maiestas, quos diligenter Iurisconsulti tradidere in tractatu ad l. Iulia m maiest. * & Tacit. quoque de hac re grauissimè disserit lib. 1. annal.]

f ¶ Item lex Iulia. scilicet inter publica iudicia numeratur.

g ¶ Quæ. s. lex Iulia de adulterijs.

* ¶ Hāc legem tulit D. Augustus, l. 1. ff. eod. quā fortasse Iuliam appellauit in honorem C. Cæsaris, qui eum adoptauit.

h ¶ Gladio punit. Sacrilegos enim nuptiarum gladio feriri oportet, vt C. de adulter. quamuis. 2. in fine.

* * Aliud est, si tantum solicitauerint, non etiam effectu flagitij potiri potuerint. l. 1. de extraord. crimin.

ADDITIO Dic quòd in adulterio pœna mortis fuit hodie inuenta, quæ nō erat olim tempore Digestorum, vt not. gl. in l. qui cum vno. § adulterij, ff. de re mil. † & dicas, quod in talibus delictis etiam per viam inquisitionis potest procedi, vt l. 2. §. si publico, ff. de adult. Ang.

† l. si quis viduā, ff. eodē. & l. Claud. de ijs quibus vt indig.

* * Mulier hodie in monasterium detruditur, auth. sed hodie. C. ad l. Iul. de adult.]

i ¶ Cum masculis. Nam in hoc casu armantur iura, vt gladio feriantur, vt C. ad legem Iul. de adult. l. cum vir nubit.

* ¶ Extat hac de re peculiaris, & sanctissima quidem constitutio, in auth. coll. 6.

k ¶ Lege Iulia. s. de adulterijs. Nam habet hæc lex multa capitula, vt ff. de minoribus, l. auxilium, §. sed vt ad legis, & ff. ad leg. Iul. de adult. l. capit. 5.

l ¶ Sine vi. Quid si vi, habetur infra eod §. item lex Iulia de vi, vers. si autem per vim.

** Adde, quod nati ex incestu, vel alio simili coitu punibili, non succedunt patri. auth. ex complexu. C. de incest. nupt. & authen. licet.

C. de

C. de natu. lib. idem econuerso, secũdũ Azo. in summa in tit. C. de leg. hære. quẽ sequitur Bart. in l. fin col. 2. ff. de ijs quibus vt ind g. & Bald. in d. auth. licet. & Ias. in §. pœnales, colum 10. sup. de actio.

viduam [a] honeste viuentẽ, stuprauerit. Pœnam autem † eadẽ lex irrogat † stupratorib. si honestæ sunt, publicàtionem partis dimidiæ bonorum: si humiles, [b] corporis coerctionẽ cum relegatione. [c]

¶ Hominem telo, idest quocunque, qđ manu emittitur, occidens, vel cum telo causa occidendi persequens, lege Cor. de sica. puniẽ: qua lege castigabiẽ veneficus, vel arte magica hominem occidens, vel malo medicamẽto publice occidens. Aretinus.

a ¶ Viduam. Adijcias, vel puerum, & dic de vidua & de virgine, nisi sint meretrices, vel licitæ (i) concubinæ, vt hic subijcit, honestæ &c. & ff. de adul. l. stuprum. t. respon. & §. 1.

† In hunc locũ vide Alcia. lib. 5. Parer. c. 9.

† alias peccatorib.

ADDITIO.

(i) Dic q; hoc procedit de iure ciuili: sed de iure canonico non est pmissum, vt cle. ad nostrũ, de heret. v̄i̇ṙ &c. Ang.

b ¶ Humiles. Qui sunt humiles, vel honesti, dic vt C. de incest. nup. l. humilem.

c ¶ Cũ relegatione. Hæc distinctio pœnę fallit in tribus casib. in quib. cõmittitur stuprum, & tamen maior pœna imponitur. primus est, si quis in puerum committit: quia tunc gladio feritur, vt sup. eod. §. Et quando tutor stuprauerit eam, cuius est tutor, vt C. si tutor pup. suam l. 1. Item si fuerit stuprata aliqua a suo proprio seruo, vt C. de mu. quæ seru. pro se. iunx. l. 1. Et no. pœnam stupri esse quinquennalem, nisi quando per vim cõmittitur: tunc. n. sine pręfinitione temporis potest institui, vt ff. ad l. Iul. de adult. mariti. § quinquennium, & §. fin.

Stuprũ in trib. casibus grauiter puniẽtur.

Stupri pęna est quinquennalis.

** Adde, quòd per tit. de extraord. crim. stuprator pœna capitis punitur. l. 1. d. tit.

SYL. ¶ Itẽ lex Cor. Casus planus est: ponit enim quos puniat lex Cornelia de sicarijs. & vnde dicatur, cum pluribus declarationibus. Itẽ not. q; homicidę puniuntur pœna l. Cor. de sicarijs. Itẽ, q; paria sunt occidere, vel ambulare cũ telo hominis occidendi causa. Item, quid sit telum. Itẽ, q; lignũ, lapis, & ferrum appellatione teli veniũt, eo quod manu mittantur. Item, q; pñt etiã epigrãmata allegari & auctoritates poetarum. Item, qui dicantur sicarij. Item q; venefici puniuntur l. Cor. de sicar. Itẽ, quod lex Cornelia habebat caput veneficij. Item, q; magica ars est prohibita. Item, quòd qui mala medicamenta vendit publice tenetur eadem lege.

d ¶ Item lex Cornelia, l. computatur inter publica iudicia.

* ¶ Quam tulit L. Cornelius Sylla Dictator reipub. temporib⁹ facit l. 2. §. deide Cornelius Sylla, de orig. iur.

¶ Item lex Cornelia, [d] de sicarijs, [e] quæ homicidas vltore ferro persequitur: [f] vel eos, qui † homines occidendi causa cum telo ambulant. [g] Telum autem, (vt Caius noster ex interpretatione legum duodecim tabularum scriptum reliquit) vulgo quidem id appellaẽ, quod ab arcu mittitur: † sed † & omne significat, qđ manu cuiusque iacitur. Sequitur ergo vt lignũ & lapis, [h] & ferrum hoc nomine contineãtur, dictum ab eo quod in longinquum mittiẽ, a græca [i] voce † τηλοῦ

e ¶ De sicarijs, quare sic dicãtur, dic, vt in f. eo. §. vers. sicarij.

† alias hominis.

f ¶ Persequitur. i. persequitur eos, qui homicidiũ fecerunt cum ferro: nec enim per hanc legẽ occiduntur occidens, sed deportaẽ. & oĩa bona sua publicantur, vt ff. ad l. Cor. de sic. l. eiusdem, §. legis, & l. pe. Vel dic quòd persequitur homicidas ferro, quia eos hodie occidim⁹, vt d. l. eiusdẽ, §. fina.

† concor. c. si perfodiens, tuncta gl. sup. ver. telo. extra de homi.

† alias sed nunc omne &c.

† alias πήλεθεν.

i. Longe.

ADDITIO.

Dic quod pœna legis Corn. de sicarijs est mors, vt not. in l. j. & l. is qui cum telo. C. de sicar. Ang. Arer.

g ¶ Cum telo ambulant. Licet eos non occidant, vt C. ad l. Cornel. de sica. l. is qui. Et not. capitula, ex quib. aliquis hac l. tenetur, vt ff. ad l. Corn. de sic. l. 1.

* ¶ In delictis, an & quando solus affectus puniatur, licet non sequatur delictum & an eadem pęna, an minore, vide Thom. Gram. decis 2.

h ¶ Lapis. Facit sup. de interd. §. recuperandæ, in fine.

i ¶ Græca. & hoc totum quod sequitur ominas. Accur.

* ¶ Hic locus sumptus est ex Xenophonte lib 5. expeditionis Cyri, quem sic Latinitate donauit Alcia. in l. si calumnietur. ff de verbor. sign Huiusmodi tela simul ab eis habebantur lanceæ, spicula, fundæ, plurimis autem & sagittæ. SYL.

* ¶ Hic locus in aliquibus exẽplarib. legitur his verbis, Admonent nos epigrammata in Xerolopho vrbis faustissimę scripta, quę lectura sane non improbãda videtur. Xerolophus. n. vt Priscianus Grãmat. lib. 1. & 6. scriptũ reliquit, locus erat Byzantij, in quo extabant

bant epigrámata vetustissima in sripoetib⁹, literis antiquissimis scripta, ex quo etiã facile intelligitur, per vrbem faustissimam hic accipi Constantinopolim. Meminit Xenolophi. & Suidas, ponitq. pro tumulo ex congestis lapidib. facto. Anto.tum August. in archetypo Florẽtino sic legi scribit: Admonet nos Xenophon, nam ita scribit, kæ tabele homesti ephereto lonchkæ, toxeumata, sphendonç, plisti de kkilihi.

a ¶ A sica. vnde videbatur, quod tantum qui cũ sica occiderẽt, hac lege tenerentur. Sed tamen generalius hodie accipitur sica & telũ per interpretationẽ: vt supra eo. §. est autem sica (vt subijcit) cultellus vtrinque scindens, quẽ portant peregrini quandoque in baculo quodã ita qd non apparet: vnde versus, Mucro latens sica, sicarius inde vocatur.

figuratũ, & † sic hanc significationem inuenire possumus & in Græco nomine. Nam quod nos telum appellamus, & illi βέλος appellant ἀπὸ τοῦ βάλλειν, Admonent nos epigrámata in † Xenophonte his verbis † faustissimè scripta, κὴ τὰ βέλει ὁμῶς ἔχοντο λόγχαι τοξεύματα σφενδόναι πλεῖστοις δὲ κὴ οἶσοι. Sicarij autem appellantur à sica, [a] quod significat ferreum cultrum.

¶ Eadem lege [b] & venefici [c] capite damnantur: qui artib. odiosis, [d] tam venenis, quàm susurris [e] magicis homines occiderint, [f] vel mala medicamenta publicè vendiderint.

¶ Lex Pompeia de parricidijs, qua cauetur, quod occidens parentes, vel alios, de quibus hic, singulari pœna plectatur, est publici iudicij. Et committens delictum in se plus punitur, quàm committens in alio. Angelus Aret.

¶ Alia deinde lex asperrimum crimen noua pœna persequit; quæ † Pompeia de parricidijs vocatur: qua cauetur, vt si quis parentis, [g] aut filij, aut omnino affinitatis [h] eius, quæ nuncupatione parentũ continetur, [i] fata præparauerit, [k] (siue clam, siue palam id ausus fuerit) necnon is, cuius dolo malo id factum est, vel cõscius † criminis † existit, licet extraneus sit, [l]

quę clara oĩa sunt, & vbi aliquid erit difficultatis, in notabilibus declarabitur. No. ꝙ crimen parricidij est asperrimũ. Item ꝙ in eo puniendo imponit noua pœna. Item ꝙ non solum dr̃ committere parricidiũ, qui aliquẽ ex parẽtib⁹ occidit, sed etiam alios affinitate coniunctos, de quib⁹ in l. 1. & seq. ff. eo. Item ꝙ eadẽ pœna punitur aperiè & ciã faciens. Itẽ mãdans & conscius criminis. Itẽ no. excogitatã pœnã & rõnẽ quære. Item, quod pœna imponitur etiã cum rõne. Itẽ, quod occidens personas coniunctas extra illum gradum punitur pœna l. Cor]

* ¶ L. Pompeia à Cor. Pompeio Magno, qui eam tulit, dicta est.]

g ¶ Parentis. Accipe parentes & filios vsque in infinitũ, vt ff. de in ius vo. l. qunq. § fin. & l. sed si hac. §. libeos. ** Adde, hac lege teneri etiam filium naturalem tantum, secus si sit incestuosus, aut ex alio damnato coitu natus, secundum Ias. qui alios refert, in §. pœnales, col. 10. supra, de actio.

h ¶ Affinitatis. Aliás affinitatis, & aliás, † affectionis.

i ¶ Continetur. Sed qui sunt ij, qui hac appellatione continentur? Respon. superiores & inferiores, vt diximus. Item collaterales: vt fratres, consobrini & patrueles, & proximiores eis. Item affines quidam: vt vxor, nurus, gener, vitricus, priuignus, socer, & etiam patronus, vt ff. eod. l. 1. & l. sed sciendum. & l. cum pater.

K ¶ Præparauerit. Forte & si non occiderit, secundum P. & facit pro eo. ff. eod. l. in fine. Vel dic illum specialem casum.

ADDITIO Primam opi. sequitur hic Io. Fab. propter atrocitatẽ criminis, facit l. fin. C. de sic. & hãc tenet gl. in l. vnica. C eo. Ang.

l ¶ Extraneus sit. No. extraneum plus puniri,

b ¶ Eadem lege. Quæ dicitur Corn. de sica. ** Quod dicitur, in hoc tex. capite damnantur, intellige, si fuerint serui. in liberos enim huius l. pœna est deportatio, §. item l. Corn. ad fin. infra eod.]

c ¶ Venefici. Nam plus est hominem veneno extinguere, quàm gladio occidere, vt C. de mathema. l. 1.

d ¶ Artibus odiosis. i. artificijs odiosis. Nam omnis ars bona est.

e ¶ Susurris. i. incantationibus. Nam hæc scientia reprobranda est, vt C. de male. & mathema l. eorum.

f ¶ Occiderit. etiam sine dolo, vt ff. de pœn. l. si quis aliquid 2. §. qui abortionis. Secus in Corn. quia dolus est necessarius, nec sufficit etiam lata culpa, vt ff. ad leg. Cornel. de sicarijs. l. in lege.

¶ Alia deinde. CASVS. Exemplificat vlterius Imp. in pœna l. Pompeiæ de parricidijs;

† aliás Xenolopho verbis laudissimæ scripta.

† aliás cautissime.

Aliás bona est.

Dolus in lege Cornelia est necessarius.

† Ad hunc locũ vide M. Tull. in Orõne ꝓ Rosc. Amerino, vbi de hac lege elegantissime, ac sapientissime disserit.

† Ex l. vtrũ, ff. eo. titu.

† aliás extitit.

† Et ita legit Theophilus. sic l. 1. C. de ijs qui patrẽ vel lib. occid.

Parricidiũ quas personas concernit.

poena parricidij puniatur, & neque gladio, neque ignibus, neque vlli alij solenni pœnæ subijciantur, sed insutus culeo † cum cane, gallogallinaceo, vipera, & simia, & inter eas ferales angustias comprehensus, (secundum quod regionis qualitas tulerit) vel in vicinum mare, vel in amnem [a] proijciatur: vt omnium elementorum vsu viuus carere incipiat, & ei cœlum superstiti, & terra mortuo auferatur. Si quis autem † alias cognatione vel affinitate coniunctas sibi personas necauerit, pœnam legis Corneliæ de sicarijs sustinebit.[b]

¶ Publici iudicij crimē legis Corneliæ de falsis censetur qua tenetur quicunque aliquid de ijs, quę exprimuntur in textu, commiserit: & pœna eius in seruo est vltimum suppliciū, in libero deportatio. Ang. Aret.

¶ Item lex Cornelia de falsis, quæ etiam testamentaria [c] vocatur, pœnam irrogat ei, qui testamentum, vel aliud instrumentū [d] falsum scripserit,[e] signauerit,[f] subiecerit, vel signum [g] adulterinum fecerit, sculpserit, expresserit, sciens, dolo malo. Eiusque legis pœna in seruos vltimum [h] supplicium est (quod etiam in lege de sicarijs & veneficis seruatur) in liberos vere deportatio.[i]

¶ Vim committens cum armis aliter, quam virginem rapiendo deportabitur: si sine armis, tertiæ partis bonorum publicatione damnabitur. Sed per vim virginem, vel monialem rapiens, vel præstans opē, capite punitur. Aret.

ri, quam si ipse occidisset, vt hic, & ff. eod. l. vtrum, & l. si sciente.

a ¶ Vel in amnem. i. flumen, vel si hæc vicina non sunt bestijs subijciatur, vt ff. eodem l. penultima.

b Sustinebit. Sed nonne & qui superiores personas occidit hac l. Cor. tenetur. Videtur quòd sic, vt ff. eod. l. 1. Sed contra. C. eod. l. 1. Dic ergo, quod hac lege Cornelia tenetur, sed nō accusatur. Vel dic secundum Ioan. quod tenetur eadem pœna. s. capitali, sed maior hic imponitur.

* ¶ Excipe occisorem parētum & liberorum, qui in patriam aliquid moliuntur, l. minime. ff. de relig. & sump. fun. ** Plato etiam alias irrogat pœnas his, qui parentes occidisse pulsasseue cōuicti essent li. 10. de leg. prope fi. quem videas.]

¶ Itē lex Cor. &c. CASVS. Prosequitur imperat. exempla proposita, & nunc ponit dicta l. Corn. de falsis. Not. quod l. Corn. de falsis appellatur etiam testamētaria. Item, quod testm̄ aut instrm̄ falsum scribens punitur pœna huius legis l. ē, quod eadē pœna tenetur q sigillauerit, aut falso mō recitauerit dolo malo. Itē qui adulterinū signū fecit vel eo visus est. Itē, quod pœna l. Cor. de falsis est in seruis vltimum supplicium, in liberis deportatio.

* ¶ Hāc quoque legem tulisse fertur l. Cor. syl. l 2 §. deinde Cor. de orig. iu.

c ¶ Testamentaria. ideo sic dicta, quia & de testamento falso ibi agitur.

* ¶ Testamētariam vocat Modestinus, l. lege Corn. ff. eod.

d ¶ Instrumentum. s. emptionale, vel alicuius contractus.

e ¶ Falsum scripserit. Et ita veritatē, mutauit, vt in auth. de fid. instr. §. 1. in princip. collat. 6.

* ¶ Legendū esse ibi, imitatio, non, mutatio, admonet verbum Græcum ibi missis positum in authen. Græcis, & ita vertit Haloander.

f ¶ Recitauerit. ADDITIO. No. contra illos, qui hn̄t instrumēta & scripturas alienas in custodiam, & tamen alijs ostēdunt & recitant, & copiā faciunt, quia incidunt in falsum, vt hic & l. 1. §. is qui s. ad l. Cor. de fal. iuncta, l. qui testamentum. Ang.

g Signum. † Id est sigillū, quod in testamētis apponitur, vt sup. de testame. §. sed prædicta. Itē signum, quod chartis imponitur, vt quo facilius fiat cōparatio ex instrumentis, vt in auth. de instrumen. caut. §. oportet autem, coll. 6. Accur.

** Facit l. vlt. ver. & si non consiliarij signū. C. de assess. & vide ad hanc glo. Bar. in rubr. ff. vete num. 5 & 6.]

h ¶ Vltimum supplicium. Quod interpretamur mortem, vt ff. de pœn. l. vltimum.

i ¶ Deportatio, & omnium bonorum publicatio, & sic not. quod ex eodem commisso plus serui, quam liberi puniuntur vt hic, & ff. ad l. Corn. de fal. l. 1. §. fin. quod ff. si ex noxa. ca. aga. l. pen. & ff. de pœn. l. seruorum, immo &

† Culeus viginti amphoras continebat.

† In aliquib. exēplaribus habetur, alias qui.

SYL.

† Sig. glo. secūdum Amanellū in sing. suis ad hoc, quod si Notarius mutauerit signū puniatur pœna falsi.

Pœnæ diuersi fi cā tur ex personarum diuersitate.

& inter liberos magis puniuntur minores, q̃ maiores, vt ff. de incend. rui. nau. l. Pœdi. * ¶ Aliud iuris in pœnis pecuniarijs, in his enim maiores grauius mulctantur, l. properandum. §. sin autem vtraque. C. de iudi. furati fuerint. Item, q̃ furans pecuniam reipubl. vel principis non tenetur simpliciter furti, sed l. Iul. peculatus. Item, q̃ administrator, vel præfectus rebus publicis, si publicas pecunias subtrahit, capite punitur. Itē, quòd

Pęna maior maiori delicto debetur.

* ¶ Adde, q̃ ex l. 12. tab. qui falsum testimonīū dixisse cōuictus erat, e saxo Tarpeio deijciebat', vt scribit Aul. Gel. lib. 20. c. 1. a ¶ In tertiam partem. Not. ex maioritate delicti maiorē pœnam imponi, vt hic, & C. ad l. Iul. de vi l. 2. & facit, sup. de interd. §. recuperādæ, ver. qui autem. Itē hic dānatus fit infamis, vt ff. ad l. Iuliā de vi pri. l. 1. rsi. Acc. * ¶ Sic dicta hæc lex a C. Iulio Cesare, qui eā tulisse traditur post victū Pōpeium. Q̄d ad raptū virginis attinet, ita l. 12. tabu. cautū esse accepimus, Vim ingenuæ virgini inferre, aut eā suasione ī suā sententiam trahere caueto. b ¶ Sin aūt. Dixit. sup. quando sine vi aliquis commiserit stuprum vt sup. eo. §. ea l. Iulia, nūc qñ vi. Vel continua cum superiori proxi. §.

†Cōcor. c. peruenit iun&tā glo. 1. in fi. extra de adulte. & stup.

¶ Item lex Iulia de vi publica, seu priuata aduersus eos † exoritur, qui vim vel armatam, vel sine armis commiserint. Sed si quidem armata vis arguatur, deportatio ei ex lege Iulia de ui publica irrogatur: si vero sine armis, in tertiam partē [a] bonorum suorum publicatio imponitur.

¶ Sin autem [b] per vim raptus virginis, vel viduæ, vel sanctimonialis, vel alterius, fuerit perpetratus, tunc & raptores, & ij, qui opem huic flagitio dederunt, capite puniuntur, † secundum nostrę constitutionis [c] definitionē: ex qua hoc apertius possibile est scire.

¶ Publicam, sacram, vel religiosam rē furto subtrahēs, & talibus opē præstans, ex lege Iulia peculatus, quę publica est, capite punit: aliter aūt ex ea delictū committens deportatur. Aug. Aret.

¶ Itē lex Iulia peculatus eos punit, qui publicā pecuniā, [d] vel rem sacram, [e] vel religiosam [f] furati fuerint. [g] Sed si quidem ipsi iudices tēpore administrationis publicas pecunias subtraxerint, capitali animaduersione puniuntur: & non solum hi, sed etiam qui ministerium eis [h] adhoc † exhibuerint, vel qui subtractas ab his scientes susceperint. [i] Alij vero, qui in hanc legem inciderint, pœnæ deportationis [k] † subijcientur.

¶ Lex Flauia de plagiarijs quandoque pœ-

auxiliū furanti pecunias publicas administrans, vel eas scienter recepłans, tenetur eadem lege. Item, quòd alij, qui non habēt administrationem, aut iurisdictionem, si publicas pecunias furentur deportantur. * ¶ Et hæc lex a C. Cæsare lata est, Ante eā aūt nō capitis, sed pecuniæ pęna fuerat constituta, vt ex Liuij historia li. 38. facile est intelligere. d ¶ Publicam pecuniā. s. ciuitatis Romanæ non alterius, vt ff. de fur. l. ob pecuniā. & ff. ad l. Iul. pe. l. 4. §. pen.

† alias adhibuerint.

ADDITIO. Gl. debuit alle gare. §. fi. Io. F.

e ¶ Rem sacrā. Vt calices, & thuribula, q̃ sacra sunt, vt sup de re. diui. §. nullius. f ¶ Religiosā. Vt ornamenta sepulcrorum.

† alias subiungētur vel subiungantur.

SYL. * ¶ Adde huic §. locū esse etiam econuerso, si mulier virū rapiat. glos. in l. 1. C. de rap. virg. quam sequitur, ac multis ornat similib. Mat. ibi nu. 223. & in l. si quis viduam. n. 6. ff. de quæst. Item intellige istum tex. in raptu libidinis causa patrato, secundum Dec. cōsi. 234. num. 8.

c ¶ Constitutionis. Vt C. de rapto. virg. l. 1. ** Adde q̃ nati ex tali coitu non succedunt patri, nec econuerso, vt annotaui, sup. eod. §. item l. Iul. & tradit Deci. consi. 103. vol. 2.

¶ Item lex. CASVS. No. ad quid inuenta sit l. Iul. peculatus, ad puniendos. s. eos, qui publicā pecuniam, rem sacram, vel religiosa m

g ¶ Furati fuerint. Vel etiam immiscuerint, ita q̃ damnificauerint rem publicam. vt ff. ad l. Iul. pecu. l. 1.

h ¶ Ministerium. i. adiutorium.

i ¶ Susceperint. s. ad custodiendum.

k ¶ Deportationis. deportantur. n. Et not. q̃ quinquennio durat hæc actio vt ff. ad l. Iul. pec. l. peculatus. (l) Item est speciale in ea, q̃ contra hæredes inchoetur, vt ff. ad l. Iul pe. l. fin. Accur.

Peculatus actio quinquennio durat.

ADDITIO Dic idem in adulterio, & stu pr. vt no. gl. sup. eo. §. 2. regulariter autē durat per ann 20. vt l. querela. cum ibi not. C. de fal. & c. Ang.

¶ Est & inter pub. CASVS. Quæ sequūtur quia

quia per simplicem relationẽ absque aliqua declaratione ponuntur ab Imp. qui ratus est ea, quæ sup. dicta sunt, satis esse ad iuuenum cognitionem, nos eadem ratione secuti eius exemplum, relinquemus cognoscenda in latiorib. ff. libris finemq; filioli carissimi imponem⁹ huic labori nostro, vestrũ gratia sumpto cum laude Dei omnipotentis, cui honor sit & gloria in æternum.]

a De plagiarijs. ideo sic dicta quia orbato patre, filio, vel domino, seruo hæc lex punit orbantem siue talem plagam inferentem. habet.n. locum, quãdo aliquis distrahit alienũ seruũ, vel filium, ita ꝙ pater vel dominus non põt rehabere, vt ff. ad l. Flaui. de pla. l. 1. & l. lege & l. cum & l. pen. §. fi. l. é tenetur qui liberum hominé de loco in locum transportat, vt C. ad l. Flaui. de pla. l. quoniam. & hoc si dolo facit, nõ aliter, vt ff. ad l. fla. de pla. l. legis flauiæ. Item hac lege tenetur, si quis seruum in fuga constitutum vendat, ita vt emptio statim teneat vt C. ad l. fla. de pla. l. in fuga.

* Adde, ꝙ eadem l. tenetur & qui liberum hominem sciens emerit d. l. 1. ff. eo.

b Capitis pœnam s. maioré, aliqñ minoré capitalem, cũ capitalis alias sit minor, alias maior. Nam ingenuus nobilis in metallum, ignobilis gladio feritur, seruus vel libertus bestijs subijcitur, vt C. ad l. Flaui. de pla. l. fi. & ff. ad l. Flaui. l. fin. in fin. Item quædam ciuilis pœna olim imponebatur, quæ cessat hodie, vt ff. eo. l. fin.

* Adde, ꝙ lege quoq. Mosaica plagiarijs capitis pœna irrogabat̃, vt legit̃ Deuter. c. 24.

Lex Iulia de ambitu in quatuor casibus habet locum.

c Sunt præterea. Lex Iulia de ambitu quæ hẽt locũ in quatuor casibus. Primo, si quis dederit clam pecuniam, vt aliquem fortuat̃ honorem non in ciuitate Romana. nam ibi cessat hæc lex, cum princeps ibi eligat, vt ff. ad l. Iul. de ambitu. l. 1. in princip. Ideo dixi clam quia palam potest (1) vt ff. de pollic. l. i. §. 1. & ff. de offi. præto. l. Barbarius. Secũdo habet locum, qñ quis stat in magistratu vltra annum, vt Cod. ad l. Iul. de ambitu. l. 1. Tertio si quis ingreditur domum iudicis cognoscentis de causa criminali, vt ff. ad l. Iuliam de ambitu. l. 1. Itẽ quarto, si quis iudex

nam capitis, quandoque leuiorem irrogat. Angelus.

Est & inter Publica iudicia Lex Flauia de plagiarijs,[a] quæ interdum capitis pœnam[b] ex sacris constitutionibus irrogat, interdum leuiorem.

Lex Iulia de ambitu repetundarum, de annona, & residuis, quæ in diuersis capitulis loquuntur diuersas pœnas (præterquam mortis) inferunt. Angelus.

Sunt præterea publica iudicia, lex Iulia de ambitu,[c] lex Iulia repetundarum,[d] lex Iulia de annona,[e] & lex Iulia de residuis:[f] quæ de certis capitulis, loquuntur, & animæ quidem amissionem non irrogant, alijs autem pœnis

nouum vectigal, instituerit: & est pœna centum aureorum, vt ff. ad l. Iuliam de amb. l. 1. Sed in casu deportatur, quando. s. bis idem officium continue est assecutus. vt C. ad l. Iulia. de amb. l. 1. Sed fallit in assessore, vt C. de assess. l. liceat. item in Proconsule, vt ff. de offic. procons. l. antepen. Vel dic ibi sex fascib. id est sex mẽsibus, quia tantum durabat eius officium.

* Verissima interpretatio illius l. est ea, quam ibi facit Bud. nihil .n. magis abest a vero sensu, q̃ fasces pro mẽsibus exponere, quos palam est fuisse virgarum fascicu los cum securi illigata, quos lictores magistratibus præferebant.

SYL.

ADDITIO. (1) Dicit Icã. Fab. quod hoc non est verum, vt l. in eos. ff. de iure. & in authen. vt iudi. sine quo. suf. per totum. & ff. de mune. & hon. l. existimationem, tu autem dic pro honore sine administratione consequendo dari, non autem cum administratione, secundum Bar. & Ang.

Lex Iulia repetundarum.

d Lex iulia repetundarum. Quæ habet locum, quando iudex per pecuniam facit aliquid vel omittit, vt ff. ad l. Iul. repet. l. 1. 3. 4. 5. 6. & 7. Esculentum tamen potest accipere iure veteri, dummodo non nimis magnum, vt ff. de offic. proconf. solent. in fin. sed iure nouo non, nisi quando deficeret salarium, vt in authen. vt iu. sine quo. suff. §. scriptum est exemplar huius vers. qua propter, ibi, aut si non est. collat. 2. Pœna autem huius legis est ciuilis in quadruplum, vt C. ad l. repe. l. 1.

** Ante illam l. pœna dãnatis de repetundis dupli fuit. vt ex Ascon. Pœdia satis liquet.] Criminalis extra ordinem, vt ff. ad l. Iul. repetun. l. lex Iulia. §. hodie.

* At l. 12. tab. qui iudex arbiterve ob rem dicendam pecuniam accepisse cõuictus fuisset, capite puniebatur, vt satis liquet ex Gellio lib. 20. c. 1.

Lex Iulia de annona.

e Lex iulia de annona. Hęc lex locum habet, quoties quis facit, vt annona carior sit. Et est pœna in eo statuta 20. aureorum, vt ff. ad l. Iul. de annona. l. 2.

Lex Iulia de residuis.

f Lex Iulia de residuis. Et hæc lex habet locum, quando aliquid superfuit ex aliqua admi-

administratione publica, & ipse i vsum suũ conuertit, cui erat illa administratio commissa, vt ff. ad l. Iul. pe l. 2. & 4. §. lege. Pœna autem huius legis est tertia parte amplius quam debeat: quod P. sic dixit, vt esset in quadruplum. Vel dic amplius tertia parte q a punitur i simplum, & in tertia parte simpli, vt ff. de l. Iul. pecu. l. 4. §. sed & qui pecuniam. in ff. maxime quia pœnæ restringendæ sunt, vt ff. de pœnis. l. Interpretatione.

Pœnæ sũt restringẽdæ.

C. de leg. & cõ. l. non dubium. Item in criminalib. variæ cõstituũtur pœnæ: quarũ quędam sunt ordinariæ, quæ. s. habent certã pœnam aliqua lege inductam, vt patet per multas rubricas, ff. de publ. iud. & in sequẽtibus: aliæ sunt extraordinariæ, vt ff. ad turp. l. & in priuatis, & ff. de extraordi. cri. l. 1. & in sequentibus tit. vsque ad ti. de publ. iudi.

Pœnæ in crialibus sunt ordinariæ & extraordinariæ.

eos subijciunt, [a] quam præcepta earum [b] neglexerint.

¶ Iustinianus finem facturus, ampliorem publicorũ iudiciorum determinationem Digesta continere dicit.

¶ Sed de publicis iudicijs hæc exposuimus, vt vobis possibile sit summo [c] digito, & quasi per indicem [d] ea tetigisse: alioquin diligentior eorum scientia vobis ex latioribus Digestorum seu Pandectarum libris Deo propitio aduentura [e] est.

c ¶ Sed de publicis. Summo digito .i. longiori digito: cum quo quis tangere potest altius, quam cum alijs, qui dicitur medius. Accursius.

ADDITIO.

Nota, quod in istam legẽ incidunt officiales siue camerarij, qui habent ex administratione publicas pecunias, & finito officio aliqd retinent, quia tenentur ista lege & pœna supradicta. Et etiã aduertas, quod ista pœna & lege tenentur officiales, qui habent vnam collectam impositam in cõmuni destinatam pro vsu & necessitate communis, & ipsi conuertunt dictam pecuniam in alium vsum, etiam si esset pro necessitate communis, vt est casus in l. 2. ff. ad l. iul. pec. secundum Angel.

a ¶ Subijciunt, scilicet leges prædictæ quatuor. Vel dic, ꝙ loquitur indefinite, vt patet in inferioribus.

b ¶ Earum. s. legum. Nam in contractibus & alijs, quæ debent de iure sortiri effectum, & non sortiuntur, iudicat lex non valere, vt

¶ Tu dic summo digito .i. leuiter, metaphora sumpta a corpore. Quando. n. aliqua res leuiter a nobis tangitur, eam summo digito attingere solemus, & (vt ipse paulo post exponit) per indicem .i. summarie, & breuiter.

SYL.

d ¶ Per indicem. s. per illum digitum, qui dr̃ index. Vel dic & melius, ꝙ hæc dicta sunt vt sint index siue demõstratio aliorũ dicendorũ: sicut & sub gallina ouũ dimittitur, vt sit index ad hoc, vt ibi alia faciat oua: & idem in ijs qui aucupantur ad columbas.

* ¶ Indicem hic posse etiam pro tabula, seu vt Græci dicunt, elencho accipi, affirmat Alciat. noster lib. 4. de verb. sign.

e ¶ Aduentura est. Vt ff. de public. iud. per totum lib. vsque ad tit. ad appellatio. qui sequitur. Accursius.

Iuxta Serenissimi Dominij Veneti mandatum diligenter reuidit, & per incuriam omissa ex veteribus Codicibus fideliter inseruit, atque correxit M. Matthias Coldiz Alemanus, fine feliciter imposito VII. Calend. Octob. M. DC. XVIII.

FINIS.

EX THEATRO IVRIS CIVILIS VNIVERSI,

Virgilij Caprioli Iurisconſ. Hiſtonienſis

SECTIO.

Annotationes ad quatuor libros Inſtitutionum Imperat. Iuſtiniani.

CVM PRIVILEGIIS.

VENETIIS, APVD IVNTAS.

M DC XVIII.

EX CVIACIO
Obseruat.lib. 11.cap. 38.

EX libris iuris ciuilis, quibus solis nos vti Iustinianus voluit in respondendo, litigando, iudicando, libello Institutionum, neque comptior, neque facilior vllus est, quivè interpretem desideret minus, vt planè illorum videatur otium ignobile, qui eum libellum longissimis onerant Commentarijs, quod positum est in vna cognitione in infinita dispartientes, quo, scilicet, plura scire videantur? Nam quæ scientia hæc est, quæ modum non habet vllum? quæ fines suos egreditur? quæ tota deerrat à præceptis suis, & summo illo præsertim, nec à Iustiniano prætermisso, vt incipientibus iura tradantur leui, ac simplici via, ne difficultate institutionis tam numerosæ, atque perplexæ ab hoc studio deterreantur? Quæ me ratio impulit olim potissimum, vt corrigendo Institutionum contextui, qui hiabat locis plerisque, potius quam interpretando, operam darem. Sciebam enim nitidissimum libellum interprete nihil indigere. Rursus. Facilitas verò in Institutionibus, quam prædicto, vt non potest esse magna, conditis ordine, & arte tanta, quantam vix vllus hodie nobis conficere potest, aut poterit vnquam, definitionum, & diuisionum, vel partitionum elegantissimarum plena omnia, iuris veteris à iure nouo separatio perspicua, veteris sermone purissimo veterum, noui sermone Triboniani recenti, & in his singularia innumera, quæ vix in alijs inuenias nostris, alienisvè authoribus, vt de lege Hostilia, quod est scriptum furti agere licere eorum nomine, qui apud hostes sunt, aut Reipubl. causa absunt, quivè in eorum, cuius tutela sunt: & inueniendorum codicillorum historia, & quod prima specie iniquum videtur, de noxalibus actionibus. Seruus noxæ deditus, si damnum resarcierit ei, cui deditus est quæsita pecunia, vt auxilio prætoris, inuito domino, manumittatur. Rursus. At non illi tantum singulares loci in Institutionum præclarissimo, & eruditissimo libro, verùm & alij plures, de fiduciaria tutela: cur liberi parentis manumissoris sint fiduciarij, liberi patroni legitimi: de tribus generibus testamentorum, de oratione Pertinacis in tit. quib mod. testam. infirm. oculis subiecta graduum descriptio, & enumeratio actionum bonæ fidei perfectissima, & alia de iure antiquo non pauca. Hæc indicasse satis erit, quæ simul etiam totus liber qualis sit, quantique momenti, satis, vt arbitror, indicabunt.

LIBER PRIMVS.

Titul. 1. De Iustitia, & Iure.

§.1. Iustitia. De definitione iustitiæ. Vide Hadr. Turneb. aduers. lib. 8. cap. 20. Iacob. Concennat. in Epitom. Oeconomicæ artis iur. ciu. in princ. vbi docet hanc definitionem a Simonide Philosopho desumptam, & a Plat. lib. 1. de rep. & a Rodulph. Agricol. de inuention. dialect. lib. 1. controuersam, ab ipso Concennatio tamen defensam. Vide Alciat. parerg. lib. 1. c. 31. & quos citat Petr. Ceneda in Collectan. ad ius cano. p. 2. collectan. 56. nu. 1. ex. & quæ notauimus in l. 10. ff. eodem.

Priuatum] ius priuatum tripartitum. Diuus Thom. 2. 2. q. 5. art. 3.

§. Iuris præcepta. vide tex. in l. 1. §. 1. ff. eo. vbi per nos plene notata. Lorioi de iur. arte, in tract. iur. axio. 9. Concennat. in Oeconom. iur. lib. 1. cap. 4. 10. Robetr. sent. lib. 3. cap. 12.

Tit. 2. De iure naturali.

§. 1. Ius naturale. Sumptum ex l. 1. §. 2. ff. de iust. & iur. Vide vltra, quæ ibi notauimus, glo. in c. ius naturale, dist. 1. Vacun. declarat. 1. & seqq. & declar. 15. n. 2. Paul. Leon. in repet. rub. ff. de verb. oblig. num. 15. & seqq. Forcatul. in Autar. c. 2. nu. 1

§. Ius autem ciuile. vide tex. in l. 9. ff. de iust. & iur. & ibi notata.

Legibus, & moribus] legibus, aut moribus, emendat Franc. Cosc. in repet. ca. de offic. deleg. nu. 50. Ad intell. vide Duar. in tit. ff. de iust. & iur. c. 5. Tiber. Decian. rer. crim. lib. 2. tit. 23.

Quod vero.] Ad intel. vide Aluar. Valasc. de iur. emphyt. q. 3. nu. 4. allegat Couarru. in regul. peccatum, p. 2. §. 11. nu. 4

§. Sed ius. vide Vacun. declar. 1. nu. 4. deci. 87. sub nu. 7. & declar. 95. nu. 1

§. Sed quoties, Fallit, vt per Zoannet. rer. quotidian. c. 60. n. 3. Ad intel. vide Alex. Raud. in tract. de analog. c. 13. n. 16. Hier. Magg. Miscellan. lib. 1. ca. 16. Benincas. §. 1. num. 279. instit. de act. Dec. conf. 685. nu. 7. Gomes. instit. de act. in princ. num. 42. Marc. Anton. Blanc. in tract. de compromit. q. 1. nu. 19. Dec. in c. licet causam. nu. 26. extra de probat. Aldobr. hic nu. 7. Aquil. in l. si is, qui pro emptore. in princ. nu. 170. ff. de vsucap.

Virgilius] Vir. an ver. sit legendum, vide Pierium in Annot. Virgilian. quem reprobat Iosephi Castalion. variar. lib. 1. c. de nomine Virgilij. vide tamen Politian. epistolar. lib. 5. ad Bart. Scalam. & Miscel. c. 77

§. Ius autem gentium. Ad intell. vide Card. Bolognet. de lege iur. & æquit. c. 77. nu. 17. & quæ notauimus in l. 5. §. & ius gentium, ff. de iust. & iur.

§. Constat. vide Per. Pand. in prag. 1. nu. 80. tit. de ord. iudicior.

Scriptum.] Vide Alex. Neap. Gen. dier. lib. 6. c. 23 Cenedam, in Collect. ad ius canon. in princ. nu 4

§. Lex est. vide Annib. de Canon. in repet. l. nemo potest. nu. 511. ff. de leg. 1. Connan. Commentar. iur. lib. 1. c. 14. Paul. Manut. in libel. de legib. & quos cumulat Petr. Ceneda ad ius cano. collecta. 1. & per nos in l. 1. ff. de legibus.

§. Plebiscitum. vide Tiber. Decian. rer. criminalium lib. 2. cap. 27. Beroald. ad Apul. de Asin. lib. 7. Connan. d. lib. 1. c. 14

Plebs.] Vide Alex. Raud. de analog. cap. 26. num. 3

Hortensia.] Horatia, emendat Connan. Commentar. iur. li. 1. c. 13. in fine, Gouean. var. lect. lib. 1. c. 22. quos damnat, retenta vulg. lectione Contius lect. subseciu. lib. 2. ca. 8. cui assentior, per ea quę notaui in l. 2. §. deinde cum essent plebiscita. verb. lege Hortensia. ff. de orig. iur.

§. Senatusconsultum, vide Connan. lib. 1. ca. 14. Commenta. iur. Tiber. Decian. rer. crimin. lib. 2. c. 28.

§. Sed quod principi, vide Connan. Comentr. li. 1. c. 16. Bart. Vacc. Coras. Baron. & alios in l. 1. ff. de constitut. princ. Coras. Misc. lib. 6. c. 8. Duar. in Commentar. de constit. princip. c. 1. & disputat. lib. 2. c. 19. Decian. tract. criminal. lib. 2. c. 30. Vasq. de success. progress. in præfat. nu. 45. & illustr. quęst. lib. 2. c. 43. & 45. Ioan. Petr. Surd. conf. 149. num. 34. vol. 1. Alex. Turamin. in rubr. ff. de legib. lib. 2. c. 4. num. 2. Anto. Burgos. in repet. rub. extra de constit. nu. 81. Gouean. var. lect. lib. 2. c. 20

§. Prętorum edicta. vide Decian. rer. crimin. lib. 2. c. 29. Bellon. supputat. li. 1. c. 9. Rain. Cort. indagat. lib. 3. c. 4. nu. 15. Alex. Turamin. in rub. de legib. lib. 2. c. 3. nu. 48. Connan. Comm. lib. 1. c. 15. & quos citauimus in l. 2. §. eod. tempore, ff. de orig. iur.

Ad intell. vide Fulu. Constant. instit. de interd. in rubr. nu. 2. Hippo. Rimin. in rubr. C. qui admit. nu. 70. & seqq.

Ædiles curules.] vide Petr. Grego. Syntagm. iur. lib. 47. c. 31. Franc. Pollet. Histor. fori Rom. lib. 3. c. 6. Valent. Forster. histor. iur. ciu. mihi. fol. 33. Fenest. Magistrat. lib. 2. c. 16. Alexan. Bud. & ceteros in l. 2. §. deinde cum post. ff. de orig. iur.

§. Responsa prudentum. vide Cōnan. Cōm. li. 1 c. 11. n. 3. & seq. Alex. Turam. in rubr. de legi. c. 3. n. 576. ff. de orig. iur. Federi. Scot. in l. 1. n. 53. ff. si cert. pet. Tiber. Decian. rer. crim.

ctimin. lib. 2. cap. 31. & in apolog. cap. 2.

§. Sine scripto. Ius non scriptum appellatur consuetudo. Vide Diaz. reg. 141. cōsuetudo. Ad intel. vide Loriot. de iur. atte. in trac. iur. axio. 63. Connan. Commen. li. 1. c. ex text. & dd in c. diuturni. distin. 12. & q̄ notauimus in l. 32. de quib. ff. de legib.

§ Sed naturalia. vide Alex. cōs 75. n. 1. vol. 1. vbi Rouesc. in add. Ferrand. Aduēs. explicat. lib. 2. Loriot. de iur. arte. in tracta. iur. axio. 34. Duar. in tit. ff. de iust. & iur. ca 5. tex & dd. in l. iura sāguinis, ff. de reg. iur. Rain. Corf. indagat. iur. l. b. 1. c. 28. Cagn. in l. frater a fratre. num. 172. ff. de cōdict. indeb. Alex. Turamin. in rub. de legibus, lib. 1. cap. 3. num. 1.

§. Omne. Desumptum ex l. 1. ff. de stat. hom. vide Cōnan. Commen. l b 2. c. 1. in prin. Duar. Disputat. lib. 1. c. 55. in fin.

Tit. 3. De iure personarum.

§ 1. Summa. Ex l. 3. ff de stat. hom. Ad intel. Vide Connan. Commen. lib. li. 2. c. 1. n. 3.

§. Et libertas.] Ex l. 4. ff. de stat. homin. vide Connan vbi sup. Pet. Fab. Semest li. 2. c. 3.

§ Seruitus.] vide Pet. Fab d c. 3. Vacun. declarat. 10. Forcatul. in rubr. ff. de seruitut. nu. 1. & 10. Coras. ibid. n. 13

§. Serui autem ex eo.] Ex l. pupillus § 1. ff. de verb. sig. vbi vide scribētes Alc. & Brech. Isid. etymolog. lib. 8. c. 4. Alciat parerg li. 1. c. 14. Ant. Aug. ad Modestin. in l. sed & si milites ff de excus. tutor. Paid. Prat. de med. iurisprud. lib 2. c. 38. August. de Ciuita. Dei lib. 19. c. 15

§ Serui autem. Ex l 5. ff. de stat. ho vide Cōnan. Cōm. li. 2. c. 1. n. 3. Iul. Pacii Enātioph. cētur. 1. c 22. Pet. Fab Semest. li. 2. c. 12.

Tit. 4. De Ingenuis.

§. 1. Ingenuus. Ex l. 5. ff. de sta. hom. vide Cōnan. Comment. l b. 2. c. 11. n 5.

Ex his.] Ad intel. vide Gouean. var. lect. li. 2. c. 11 Rauard. varior. lib. 5 c. 13.

§. Cum autem. vide text. & scribentes in l. 2 C. de ingen. manumiss.

Tit. 5. De Libertinis.

§. 1. Libertini. Ex l. 6 ff. de stat. ho. vide Lauren. Val. elegant. li. 4. ca. 182. Ant. Aug. ad Modest. in l. 1. ff. de excus. tut. Cuiac. obser. lib. 3. cap. 37. Ferrād Aduens. explicat. lib. 2. icā Mercer. opi. lib. 1. c. 10 Ald. Manut. de quæst. per epist. lib. 1. c. 7. Connan. Commen. iur. lib 2. c. 6.

Manumissio.] Ex l. 4. ff. de iust. & iur. vbi vide Anton. Vacc. & Coras. Connan. comment. lib. 1. c. 5. nu. 7. & li. 2. c. 4. Vasq. de success. creat. § 1 num. 35. & de success. progress. in præfatat. 135. & Loriot. de iur. arte. in tracta. iur. axio. 34. Guil. Donat. in respons. iurisconsultatus enarrat. 7. Ferrand. Aduens. explicat. lib. 1. Ant. Rusc. memorab. lib. 2. capit 8. Vacun. declar. 86.

§. Multis. Ad intel. vide Menoch. de adipisc. possess remed. 4. num. 424. Ruin. in l. 1. n. 25. ff. de leg. 1. tex. & ibi notata in l. 1. C. de latin. liberi. toll.

Libertinorum.] Libertinorum species. vide apud Ferr. Aduens. explicat. lib. 2. Connā. comment. iur. lib. 2. c. 6. Ad intell. vide tex. in l. 1. C. de latin. lib. tollen. vbi notata.

Lege Iunia Norbana.] De qua Anton. Aug. de legibus.

Lege Aelia Sentia.] Sexto Aelio Catulo, & C. Sentio Saturnino. Cons. lata. ann. ab vrbe condita. 756. quo anno Tiberius adoptatus est ab Aug. vt ex Anton. August. vide Connan. Comment. li. 2. c 5.

Sed dedititiorum.] Qui sint vide per Politian. Miscel. lib. 1. c. 84. Connan. Commē. lib. 2 c. 6. num 2.

Et oēs domini.]. 1. dominij. Anton. Augu. emendat. li. 3. c. 7. & in l. Iunia Norbana.

Tit. 6. Quib. ex caus. manumit. non licet.

§. 1. Non tamen. Ad intel. vide Pau. Leon. in l. qui Romæ. § duo fratres, nu. 41. & seq. Soc. in l. stipulationes non diuiduntur, nu. 240. ff. de verb. oblig.

§. In fraudem. Ex l. in fraudem ff. qui, & à quibus manumiss. liber. non fiūt. Ad intell. vide Cōnan. Comment. lib. 2. c. 5. nu. 4. Gomes. in §. item si quis in fraudem. Inst. de act. Petr Fabr. in l. generaliter, ff. de reg. iur Pinel. in l. 2. p. 1. ca. 2. nu. 32. & seq. C. de rescind. vendit.

§. Eadem. Ex l. si minor. & seqq. ff. de manumiss. vindict. Ad intel. vide Connan. comment. lib. 2. c. 5. n. 2. Quid sit vindicta manumittere, vide Rauard. varior. lib. 4. c. 9. Sigon. de iudic. li. 1. c. 13. Briss. de formu. lib. 8. f. 827. Connan. comment. lib. 2. c. 4. nu. 3. Alex. Neap. Gen. dier. lib. 4. c. 10. Coras. Miscel. lib. 2. c. 10. sub nu. 10.

§ Semel.] vide tex. & ibi not. in l. 1. C. de vindict. libertat.

§. Cum ergo. Sed cum libertas. Ex l. 106. libertas ff. de reg. iur.

Et ideo. Vide Connan. Comm. li. 2. c. 5. n. 3.

Tit. 7. De lege Fusia Caninia tollenda.

Publ. Furio Camillo, & C. Caninio. Cōs. lata. an. 752. ab vrbe cōdita, de qua vide Cuiac. ad Vlpian. t. 1. & Paul. sent. lib. 4. tit. vlt.

Tit. 8. De his, qui sunt sui, vel alieni iur.

§. Sequitur. Ex l. 1. ff. eod. vbi vide dd. Vacc. & Coras. Connan. commen. lib. 2. c. 2. Concenat. Epit. Oeconom. atus iur. ciuili l. 1. c. 10. Iul Pac. enantioph. cent. 1. q. 28. & seq.

§. In potestate. Ex l. 1. ff. eod. vbi vide.

§. Sed & maior. Ex l.2.ff.eod. ad intell. vide Macrob.Saturnal.lib.1.c.11.Connan. Cōmen. lib.2.c.2.num.6.& 7. Hipp. Rimin. in §.1. nu.74.Instit. de donat.Iul.Pac.enātioph.cent.1.q.29.& 30.

Tit. 9. De patria potestate.

§.1. In potestate. Ex l.3.§. item in potestate, ff. de his,qui sūt sui, vel alien.iur. Limita apud Neapolitanos, Lōgobardos, Hispanos in filijs vxoratis, in filijs Gallorum, & Iudæorum, in filijs Episcopi, Monachi, & Canonici, per ea, q̄ notauimus in d.l.3. Itē in filijs vxoratis apud Biturigos, Senenses, Blesenses,& Burgūdos,vt p Pet. Gregor. Syntagm.iur.lib.11 c.10. nu.10.

Ad intell. Vide Aul. Gel. noct.att. lib.2.c 7. Cōnan. Commentar. lib.2.c.13.Pet.Greg. d.lib.11.cap 5.Reuard.ad leg 12.tabul.l 3. Aquil. in l. centurio p.1. nu.88.ff. de vulg. Duar. in tit.ff. sol.mat.c.de nupt.1. Pinel. in rub.C de bon.mat p.2.nu.11.

§. Ius autem.Patria potestas est de iure ciuili Rom. secund.Theoph.& Balduin. hic. Sed quod sit de iure naturæ, vide Arist.po liti.li.1.c 8.& Eth hic. lib.5.cap.6 vide Vacien. declar.8.& declar.50. nu.2. Forcat. in Necyom.dial.15.nu.2.

§. Qui igit. Ex l.4.ff. de his,qui sunt sui,vel alien.iur. Ad intell. vide Cōnan. Comm. lib.2.c.13.& lib.8.c.3.post num.2.

Tit. 10. De Nuptijs.

§. Iustas,Masculi puberes,Qua ætate matrimoniū contrahatur,vide Ioan Borcholt. in tract.de gradibus,mihi f.91.

Consensum parentum.] Falli de iure can. c.sufficit 27 q.2 Concil. Trid. sess.24. de reformat matr.c.1.Bellon.in antinom.li.2. num. 3. & quæ abunde notauimus in l. Paulus, ff.de statu homin.

Ad intell. vide Brisson. de iure cōnub. mihi f.645.Dec.in l.nup. nu.8.ff de reg.iur.

Nostra decisio.] est tex.in l.si furiosi.25.C. de nup. Ad intell. Vide Eman. à Costa ad l.cum tale.§ si arbitratu. ampl.9.nu.4.ff. de condit.& demonstr.

§. Ergo.Vide tex.in l.fi.ff. de rit. nupt. Brisson.de iure connub.f.622.& seqq.

Et hæc adeo,] vide in l.quin etiā,55.ff.de rit. nup.Ant.Cōt.lectio.subseciu.li.5.c.5.nu.4.

§. inter eas. Vide in l.vlt.ff.de rit.nupt. Brisson.de iure connub.f.626.& seq.

Sed si qua.] Sumptum ex l.17.per adoptionem.ff.de rit.nupt. vbi vide.

§. Fratris,vide tex.in l.17.nemo, C. de nupt. & in l. sororis. ff. de ritu nupt. Cuiac. ob ser.lib.16 c.37.

Eius vero. vide tex.in l.si qua mihi,§.adoptiuæ,ff.de ritu nupt. & ibi gl. Petr. Beloi, variorum.lib.4.cap.3.

§. Duorū vide tex.in l.3.§.si neptem,ff.de ritu nup. fal it de iure cano: Turrecrem. in c. constitutiones,n.9 1. dist.10. vel intellige de adoptiuis,vt per gl.hic. Ad intell.vide plene per Cont. lect.subseciu.lib.2.cap. 1.Brisson.de iure connub.f.638.

§. Item amitam. Ex l. 17. per adoptionē. §. amitam,ff. de ritu nupt.Ad intell.vide lection. subsectua.lib.1.cap.5.Petr. Loriot. de gradibus. axio.67.

§. Affinitatis. Affinitas est diuersarum cognationū non per sanguinem,sed per nuptias copulatio. Loriot. de gradibus affinitatis axio.69.

Causa vna cessante, non cessat cōcessio. vbi aliquid cōceditur ex duabus causis. Di az. reg.1.70.

Ad intell. vide Alciat. de verb.sign.lib.1.nu. 12. Raphael.Seisler.in remis.f.1. Soc.Iun. in l. moribus, num. 106.ff. de vulg.Pirr. Alphan. in l.1.nu.117.C. de edend. Tiraq. in reg.cessante causa limitat.22.Galles.de exercitat.iurisper.lib.3.nu.39.

§. Mariti. Ex l. 34. generali, §. inter priuignos, ff. de ritu nupt. Ad intell. vide Loriot de gradibus affinit.axio.77.

§.Illud,vide tex.in l libertinus,& in l.adoptiuus,§.seruiles,ff.de ritu nupt.

§. Si aduersus. Ad intell.& vnde spurij sint dicti vide Cont. lection.subseciu.lib.2.c. 1. Concennat.in Oeconom iur.ciu lib.2, c.19.Cott. in memorab. verb.spurij. Costas.in l.vulgo.nu.3.ff. de stat.hom. Beroald. ad Apul.de asin.lib.1. Palæot.in tractat.de not.& spur.c.18.n 3.

§. Aliquando,curiæ datus,] vide in l.9.com munium.C. de natural.liber.§ quā varie. Auth. quibus mod. natural.efficiant. sui. Quod qn procedat vide loā Borcholt. in tract.de gradib.mihi.fol.193.

Nec non is.] vide Duenn reg.350. filius naturalis, Amplia in matrimonio in mortis articulo, vel à sene decrepito cōtracto. Cras. cōm. opi.li.2.c.5. q. 6. Amplia inter nobilem,& rusticam.Crass.ibid.q.8.

Ad intell.vide Gomes.in l.12 Taur.nu.56.& seqq. Anton. Ross. in tract. de legitimar. tit. de caus.fina.leg.n.26.& multa ad materiam vide per dict. Palæot. vbi supra. & Dilect. meum in tract. de success. ab intest.lib.1.num.155.

An filij sic legitimati succedant in feudis,vide Andr. Fachin. controuers l:b.7: ca. 51. & Dilect.meum vbi sup.n.162. & seqq.

Tit. 11. De Adoptionibus.

§. Nō solum,adoptio. Ex l.2.ff.eo. Ad intel. vide Connan. Cōmentar. lib.2 c.15. Aul. Gell.noct.attic.lib.5.c.19. Hier. Magg.Miscel. lib.4.c.6.Brisson.de formul & solennibus verb. popul.Rom.li.8. Frāc.Pollet. Histor. fori Rom. lib.3.c.2.Sigon. de iud. lib.1,c,12. Gul,Forner, select,li.1. c.19.Alciat.

ciat. in l. derogatur, nu. 3. ff. de verbo. sign. & parerg. lib. 9. c. 5. & quos citamus in d. l. 2. ff. eod.

§. Adoptio Vide in l. cum in adoptiuis. C. e. Ad intell. vide Valer. Max. lib 6. c. de filio M. Anci Curseolani, quem excitat Petr. Aerod decret. ad Thrian. lib. 2. tit. 13.

§. Cum autem. Vide text. in l. 18. non enim. ff. eod. & in l. 2. C. eod. Connan. Commẽ. lib. 2. c. 15. nu. 11.

Personæ publicæ.] id est Notario. Hipp. Rimin. consi. 242. nu. 122. & seqq. vol. 3. Connan. Cõment. lib. 2. c. 2. nu. 3. Tiraq. de iure constit. p. 3. limi. 30. nu. 42. Guid. Pancirol. in Notit. dignit. lib. 1. c 14. ab actis, Gouean. var. lect. lib. 2. c. 10. qui videntur intelligere de actuario.

§. Minorẽ. vide tex. in l. si paterfam. §. in arrogationibus in l. adoptio, in l. arrogato, §. non tãtum. ff. eod. Rainald. Corf. indagat. iur. lib. 2. c. 15. Alciat. parerg. lib. 6. c. 1. Connan. lib. 2. c. 15. num. 8. Ioan. Mercer. opin. lib. 1. cap. 8.

Licet.] Ex tex. in l 37. adoptare. ff. eo. Ad intell. vide Connan. d. lib. 2. ca. 15. sub n. 14. Cont. lect. subseciu. lib. 1. c. 6.

§. Sed & illud, vide tex. in l. 2. §. illud. ff. eod. Quid spadones, & Eunuchi, vide Ferrand. Aduens. Explicat. lib. 2. Connan. d. li. 2. c. 15. nume. 9. qui taxatur a Hier. Magg. Miscel. l. 2. cap. 5. Stepha. Forcat. in autar. c. 8. num. 1. & quos citamus in d. §. illud, vbi plura.

§. Feminæ, vide in l. 5. mulierem, C. eo. Connan. d. lib 2. c. 15. nu. 6. vbi de ratione. Fallit in matre nutrice. Cabal. milleloq. 552.

§. Illud. Ex tex. in l. 2. §. hoc vero, ff. eo. Proprium est, quod alteri non communicatur, Bart. in d. l. 2.

§. Apud Catonem. Marci Portij Catonis Cẽsorini principis Portiæ familiæ filius, vt in l. 2. ff. de orig. iur. plurimos libros in legibus cõscripsit. & adhuc superest in lib. legum regula Catoniana, vt per Bernard. Rutil. in vita Catonis.

Vnde constitutione,] est in l. vn. §. similiq. modo, v. C. de latin. libert. tol. Ad intel. vide Pau. l. eo. in l. 1. si quis ita nu. 104. ff. de verbor. obligat.

Tit. 12. Quib. mod. Ius pat. potest. soluitur.

§. 1. Videamus, mortuo. vide tex. in l. 5. nepotes, ff. de his, qui sunt sui, vel alien. iur.

§. Cum autem, Deportati, & relegati, qui, vide Menoc. de arbitrar. lib. 1. q. 90. nu. 89. Ioan. Rober. sent. lib. 4. c. 11. Cel. Rhodig. lect. antiq. lib. 15. cap. 4. Turneb. aduersar. li. 20. ca. 16. Bud. in annot. poster. in l. capitalium, §. in exulibus, ff. de pœn. Pet. Fabr. Semest. lib. 2. c. 5.

Ac si eo mortuo.] Deportati habentur loco demortuorum, l. 1. §. si. ff. de contra tab. vide Vacun. declar. 18. nu. 5. Connan. Commentar. lib. 2. c. 3. nu. 9. Lorior. in trac. mortis, axio. 3. Herman. Vultei disceptat. ca. 12. vbi optime.

§. Relegati. vide tex. in l 4. relegatis, ff. de interdict. Petr. Fabr. Semestr. lib. 2. c. 13. mihi. f. 357. & f. 362. non procedit in bannitis nostri temporis. Coin. in l. qui deportati. nu. 1. 5. & seqq. C. de hære. instit.

§. Pœnæ. Hodie non procedit per § quod autem, Auth. de nupt. & auth. sed hodie, C. de donat. inter vir. & vxor. Item corrigitur apud Hispanos per l. 4. Tauri, vbi Gomes. n. 1. & 3. Ad intell. vide Hipp. Marsil. consi. 131. num. 41. vol. 2. Aquilin. in l. Gallus, §. & si tãtum, vers. quid enim, nu. 59. ff. de lib. & posth. Ioan. Franc. de Ponte. consi. 73. num. 26.

§. Filiusf. constitutione nostra, vide text. in l. fin. C. de consulib. lib. 12. Ad intell. vide Castald. in tract. de Imper. q. 98. n. 9. Connan. Comment. iur. lib. 2. c 14. nu. 1.

§. Si ab hostibus: vide tex. in l. in bello. §. 1. ff. de captiu. dictũ.] Postliminiũ vnde dicat, vide Corr. Brugens. Icaro ad Colleg. lib. 2. c. 23. Beroald. ad Apul. de asino. li. 1.

§. Præterea. Qũo fieret imaginaria venditio vide Brisson. select. antiq. lib. 1. c. 11. Ferrand. Aduens. explicat. l. b. 2. Vacun. deci. 16. n. 10. Ad intel. vide Alciat. parerg. li. 4. c. 3. Vigl. in §. excessit. instit. de testam.

Nostra prouidentia,] in l. vlt. C. de emãcip. Ad intell. Vide Vacun. declar. 16. num. 12. Connan. Comment. iur. li. 2. c. 14. nu. 6.

§. Admonendi, Ex tex. in l. 28. liberũ, ff. de adopt. Ad intel. vide Connan. lib. 2. ca 15. sub nu. 14. Ioan. Droseum in metho. iur. ciu. mihi. fol. 116.

§. Sed & si pater, nostras constitutiones,] in l. penul. & vlt. C. de adopt. Ad intell. vide Annibal. de Can. in reper. l. nemo potest. nu. 617. ff. de leg. 1.

Tit. 13. De Tutelis.

§. Est autem tutela, vis, atque potestas, id est violenta potestas gl. hic, quã sequitur Loriot. de tutel. axio. 1. Vinc. Manzin. de tut. in princ. & passim ceteri quos citamus in l. 1. ff. e. q. maxime se torquent, vnde fit vt magis credam Harmenop. Epitom. li. 5. tit. 11. & Theoph. Instit. li. 1. tit. 13. §. atq. in primis; vbi legunt, ius, atque potestas: vide tamẽ Sigon. de antiq. iure ciu. Rom. lib. 1. c. 13. Petr. Greg. Syntagm. iur. li. 12. c. 2. Alciat. parerg. lib. 1. c. 28. Sebast. Med. de diffinit. p. 2. c. 86.

§. Permissum, Ex leg. 12. tabul. vt in l. 1. ff. de testamen. tutel. cuius verba sunt, vti legasset suæ rei, ita ius esto, vt in l. verbis, 120. ff. de verb. sign. An possit pater filio tutorem dare in testamento imperfecto, vide Crass. commun. opin. lib. 1. c. 9. q. 1.

§. Cum autem, Ex l. 1. §. item scire, ff. de te-

ff am.tut Ad intel.vide Aquilin. in l. Gal. §.& quin ff tantum,in princ.nu.30. ff. de lib.& posth.

Tit. 14. Qui testã tutores dari possunt.

§.1. Dari. vide tex. in l.9 filiusfam. ff. de his, qui sunt sui, vel alien. iur. Loriot. de tutel. axio4.

§. Sed sciendum Conciliatur l. & si nõ ascripta, C. de fideicommiss. liber. per Connã. comment. iur. lib.2.c.24.nu.7.& 8. Bello. in antinom.nu.10.

§. Furiosus. Ex l. furiosus, ff. de tutel. Ad intel. vide Petr. Loriot. de tut. axio.46. Procedit in tutel. testamen. non datiua. Cagno. in l. actus legitimi, nu.17. ff. de reg. iur.

§. Ad certum. Conciliatur cum l. actus legitimi, ff. de reg. iur. per Straitman. seu Bellon in antinom.n 22. Ad intel. vide Barr. in l. si is qui ducenta, §. vttum, nume.2 ff. de rebus dub.

§. Certe. vide Crass. com. opin. li 1.ca.9. q.12.

§. Si quis. Ex l. si quis filiabus, ff. de testamẽ. tutel. Ad intel. vide Duar. in l.17. qui filiabus. de leg.1.& quæ notauimus in d.l. 17. qui filiabus.

Tit. 15. De legitim. agnat. tutel.

§.1. Quibus. vide in l.1. ff. de legit. tut.

Lege 12. tab. Cuius verba sunt, secundum Cuiac. obseruat. lib.10.c.11. Agnatus pximus tutelã nancitor. Cõcordat cum iure Saxon. vt per Fach. de differ. iur. ciu.& Saxon. lib.2. differ.15. corrigitur per Authẽt. hẽditas, C. de legit. tutor. quia tutela defectũ agnatis, quam cognatis. Ad intell. vide Alex. Neap. genial. d lib.6. cap.10. mihi fol. 342. Loriot. de tute. axio.10. Sigo. de antiq. iure ciu. Rom lib.1.c.13. Pratei, de veter. iurisprud. in l.19 Sol.& in l.26. duod. tab.

§. Sunt autem. Ex text. in l.7. sunt autẽ, ff. de legit. tut. Ad intel. vide text. in l.2. §. agnati, ff. de suis,& legit.& in §.1. Instit. de legit. agnat. success. vbi scribentes.

§. Atque, cognati qui, vide tex. in l. Iurisconf. §.1. ff. de gradibus affinit. vbi Loriot. Iac. Ræuar. varior. lib.5.c.1.

§. Quod autem, vide tex. in l.6. intestato, ff. de legit tut.

Lex.] id est duodecim tab. vt in princip. & Anton. Aug. in legibus, 12 tabu. nume 10. Ad intel. vide Ioan. Petr. Surd. decis. Mantuan 272.num.37.

Tit. 16. De Capitis diminut.

§.1 Est autem. vide in l.1.& vlt ff. eod.

§ Maxima. Ex d.l. vlt. § consumitur, ff. eod. & l 5.§. fl. ff de var. & extraordin cognit. vbi quos citamus. Ad intel. vide Ræuard. varior. lib.3. cap.5. optime Herman. Vulteī. d sceptat. iur. cap.12. Io. Robert. Senten. lib.3. cap.9. Duar. disputat. lib.1. cap.9.

§. Minor. aqua,& igni. vide Alexand. Neap. Gen. dier. lib.4.c.3. Vacun. declar. 18. nu. 7.& seq. Vultei, vbi supra Carõd. in Vlp. tit.11. & quos citauimus in §. cum autẽ, sup. quib. mod. ius patr. por.

§. Minima. Vide text. in d.l. fi. ff. eod. Anton. Gouean. var. lec. li.1.c.26. Vulteū, vbi su.

§. Seruus, vide in l.3.§. emancipato. in fin. ff. eod. Quomodo manumittebantur serui, vide Brisson select. antiq. lib.1.c.11. Ad intel. vide Connan. commen. lib.2. cap.3. in prin.

§. Quibus. Ex tex. in l.3. ff. de Senatoribus.

§. Quod autem. Quando procedat de iure ca non. vide Turrectem. in c. sequuti, §. quia ergo, nu.7.2.q.7.

§. Quum autem. vide text. in l.6. si plures, ff. de legit. tut. processisse ex leg.12. tab. autumat Cuiac. obser. lib.10.c.11.

Tit. 17. De legitim. patron. tutel.

§.1. Ex eadem. vide tex. in l.3. de legit. tut.

Lege. 12. tabul.] Cuius verba sunt secund. Prateium in l.35. intestato liberto mortuo, primum sui succeduntо, si hi non fuerint, patronus.

Tit. 18. De legit. parent. tutel.

§. Exemplo. Sumptum ex l.3.§. fin. ff. de legi. tut. Ad intell. Vide Petr. Loriot. de gradib⁹ axio.82.& de tutel. axio.12.

Tit. 19. De fiduciar. tutel.

§.1. Etsi quod defuncto. Ex l. quo defuncto. ff. de legit. tut. per quã hic, verb. virilis sexus emendatur perfectæ ætatis. Ad intel. vide Loriot. de gradib. axio.83. & de tutel. axiom.14.

Tit. 20. De Attilian. tutor. & eo, qui ex l. Iul. & Titia dabatur.

§.1. Si cui lege Attilia. Lex Attilia iubebat mulieribus, Pupillisve non habẽtibus tutores, dari tutores a Prætore, & maiori parte tribunorũ plebis, quos tutores Attilianos vocamus, sed quia lex Attilia tantum locum habebat Romæ: lege Iulia,& Titia prospectũ est, vt in prouincijs quoque similiter a Præsidibus earum darentur tutores, vt auctor est Vlpia. in fragm. tit.11.& recẽset Iacob. Ræuard. varior. lib. 1.c.16. Quam legem latam ante Philippum,& Albinum Conf. anno.567. conuicit Sigon. de antiq. iure ciu. Roman. lib.1. c.3. mihi fol.62. Ab A. Attilio Calatino, vel a C. Attilio Regulo, qui bello punico primo Consulatum gesserunt. Petr. Greg. Syntagmat. iur. lib.12.c.13.nu.13.

bx

Ex lege Iulia,& Titia.) Vide Anto. Aug. in his legibus.
§.Sed & si. Vide in l.1 t.si quis. ff. de test. tut.
§.Item si pure. Vide in l.10. si hæreditas, ff. de test. tu.
§.Ab hostibus. Vide in l.14. si arrogati, ff. de tutel.
Iure postliminij.) Vide in l.8. quamuis, ff. de tut. & rationibus distrah.
§.Sed ex his. Ad intell. Vide Iacob. Ræuar. var ior. lib. j.c.16. Pet. Gregor. Syntagm. d. lib. 12.c.13.nu.15.
§.Sed hoc iure. V de tex. in l.48. Titius, §. Romæ ff. de excusa. tuto. Ad intell. Riminal. iun. in l.1.nu.305. ff. de off. eius. Loriot. de iur. arte. in tract. tute. axio.21.
§.Nos autem. Ex l 30 Sancimus in curationi bus, C. de episc. aud. quæ non extat in vulgatis, sed Contius ex græco Latinam tepo suit in Pandectis Ad intell. Vide Ioseph. Gonzales var. q.c.24.nu.6. Riminal. iun. in l.1.nu.327.& 333. Palesat. nu.187.& seq. ff. de offi. eius.
Quingentos solidos)id est aureos, Vide Couarr. var. resol. l b.1.c.11.nu 3.& de veter. numismat. colla. c.3. nu.3.& 4. & c.3 §.2. nu.5. ex Bud. & Alcia. vt ibi.
Iurid cum Alexandriæ.) cui datio tutoris ex Constitut. D. Marc. est concessa. l 2 ff. de off. iurid. Alex. de quo vide Guid. Pācirol. in Notit. dignit. lib 1.c.121.
§.Impuberes. V de in l.1. ff. de minoribus.

Tit.21. De Auctorit. tutor.

§.1. Auctoritas. Vide tex. in l.9. obligari ff. eo. & quæ ibi notauimus. Io Gutter. in l. nemo potest, nu 146.& seq. ff. de leg 1.
Namque placuit., Vide Duar. de benefic. lib. 7 c.9.
§ Neque. Ex d.l § pupillus, ff. eo.
Ne vllum.) nec vllum, emendat Ferran. Aduersf. explicat. lib.2. Ad intel. Vide Loriot. de iur. arte in tract adition. axio.22.
§.Tutor statim. Ex d.l.9.§. tutor ff eo. Ad intell. vide in Cuiac. obs l 13.c.30. Hippol. Rimin. cons.239 nu.80. vol.3. Crass. com. opin. lib.1.c 9.q.21. cum sub seqq.
§.Si inter. Vide tex. in l.1. C. de in litem dan. tut. Loriot. de iur. arte. in tracta. tutel. axio.66.

Tit.22. Quib. mod. tutel. finitur.

§.1 Pupilli sancta constitutione,) in l. fina. C quand. tut. aut cura esse desier. in Saxonia pubes dicitur 14. anno Fach de differ. iur. ciu.& Saxon. p.v. dist.16. apud Germanos tutela durat vsque ad 25. annum. Andre. Gail. pract. obs lib 2.c.56. In hoc Regno Neapolit. tutela non egreditur annum 14. per Constit. Minorum cura,

Tit.23. De Curator.

§.Dantur. Ad intell. vide Petr. Loriot. de iur. arte, in tract. de tutel. axiom 27
§ Item inuiti Vide Duar. in tit. ff. de minori ver. quod cum minore.
§.Furiosi. Ex l.1. C. eod. Prodigo an ipso iure interdicat administratio. Vide Mynsinge. hic, nu.6. Crass. commu. opi. lib.1. c.9. q.31. vbi pro negatiua. Boer. decis.32. nu. 35.& seq. Ad intell. vide quos citamus. in d.l.1. C. eod.

Tit.24. De satisd. tut.

§.1. Ne tamen. tutores testamento dad.) Vide in l.4. non omnium. C. de tut. qui non satisd.
Ex inquisitione.) Vide in l. 17. in princ. ff. de test. tut.
§.Sed & si.) Vide in d.l.17. testamento, ff. de test. tutel.
§.Sciendum. Vide in l.j. ff. de magistrat. conuen.& Crass. comm. opin. l b.1.c.9.q.43
Prudentium responsis.) in d.l.1.& tot. tit. ff. de magistr. conueniendis.
Cōstitutionibus Imperialibus.) in l.2. C. de mag stra t. conuen.
§.Quibus. Vide in l.3. C. de suspect.
§.Neque exigere solent.) id est scribæ, vt in l. si. C. de magistrat. conuen.

Tit. 25. De excusat. tut.

§.1. Excusantur. Vide tex. in l.j. C. qui nume. liber. lib.5. ex lege Pappia Poppea, vt per Ant. Aug. in dicta lege,& Iust. Lips. ad Tacit. anna. lib.3. nu.45. mihi fol. 78. Ad intell. vide plene per Duare. disputat. lib.1. cap.40.
Publicum munus.) vide Loriot. de iur. arte. in tract. tutel. axio.48
Vtitere intelligatur.) Ad intell. vide tex. in l. 21. bell. ff. eo. Ferran. Aduersf. explicat. li.2. & Ferdi. Pacz in tract. de excusat. parent. ob nu. filior. lib.1. nu.42
§. Item D. Marcus. vide tex. in l.10. exactores C. eod.
§.Item qui reip. Tex. in l.1. C. si tut. vel cura.
Nā nec anni.) vide tex. in l.2. C. si tu. rei. cau.
§.Item propter litem. Ex l.24. propter litem, ff. eod.
§.Itē tria onera. ex tex. in l. tria onera. ff. eod.
§.Sed & propter paupertatem. Ex l.9. paupertas, ff. eod.
§.Item propter aduersam. Vide in l.14. idem Vlpia. ff. eo.
§.Similiter. Videtur contrarium in l.8. athletæ, §. mediocritas, ff. eod. Ad intell. vide Duar. disp. lib.1.c.3. Herman. VVltei. disceptatur. lib.1.c.8

§.Item

§.Item propter inimicitias. Vide in d. l. 8. athletę §.dat remissionem.ff.eo.Capitalis inimicitia quæ. Vide per Ræuard.variar. lib.5.c.16.Bar.in l.4.§.fi.nu 3. ff.de adim. leg.Cou.in memor.ver.inimicitia.

§.Inimicitiæ Vide in d.§.dat remissionem Couarr.pract.q.18.nu 3 quem citat Meno ch.de arbi.lib.1 q.28.nu.8.

§.item qui status.Vide in d. l.athletæ.§.amplius ff.eo.

§.Item maior.Vide in l.2 excusantur, ff.eo. & in l.1.C.qui ætate se excus.

Nostra constitutione, in l.fin. C.de legitim. tutor.

§.Item.Romæ,Ex tex.in l.6.si duar. §.grammatici,ff.eo.

§.Quod aut.ex l 1 5.scire oportet.ff.eo.

§.Qui tutelam.Vide tex.in l.curator, C.eod. & in l.cuius ff.eo.

§.Idem rescripserunt.Vide Loriot. de iur.ar te.in tract.tutel.axio.45.

Tit.26.De suspect.tutor.

§.Sciendum.Ex l.1.§.sciendum,& §.damus, ff.eo. Delegari an possit suspicio tutoris. Vide quos notauimus in d.§.damus,Petr. Fabr.i l.nemo potest ius gladij, ff.de reg. iur.Loriot.de iur.arte in tract. tutel. axio. 24.& 25.& 26 vbi optime.

Ex lege 12.tab.)cuius verba secũd. Pretei.in lege 30.suspect.tutoris iudicium esto.,

§.Consequens.ex l 1.§.consequens.ff eo.

§.Impuberes.Ex l.7.impuberibus,ff.eo.

§.Suspectus. Sed antequã) Videtur pugnare cũ l.3 §.quod si quid admissi, ff.eo. vt ibi in glo. verb.crimine.in fi.Sed dic vltra gl. hic quod,§.iste innuit tutorem esse creatum & antequam incipiat,&c. Sed in d.§. quod si quid antequam tutor esset:& ratio est,qui,delictum tutelam præcessit, & hic loquitur in genere.ibi,in specie,& generalis clausula non porrigitur ad ea, quę specialiter sunt comprehensa, l. doli clausula,ff.de verb.oblig.

§.Si quis autem.Vide tex.in l.eum quem. C. eo.intellige post litem contestatam. Affl. decis.357.nu.6 Franc.Marc.q.652

§.Si quis tutor.Vide in l.3.§.tutor,ff.eo.

§.Libertus.Ex l.2.libertus,ff.eo.

§.Nouissime.Vide in l.5.suspectus,ff eo.Ad intell.Vide Iust.Bonden.cons.104.num.2, inter cons.crimi.Ziletti vol.2 2.impres.

Quia.ex tex.in l 6 quia,ff.eo.

Suspectum.)ex l.8,suspectum, ff.eo.

LIBER SECVNDVS.

Tit. I. De rerum diuisione.

§ Quædam. Ex l. Quædam ff. eo. Ad intell. vide Connan. Comment. iur. lib. 3. c. 2. n. 2 Ioan. Drosœum in method. iur. ciu. mihi, fol. 127

§. Nemo. Ex l. 4. nemo, ff. eo. vbi vide Cota. & Vaec. Connan. lib. 3. c. 2 sub nu. 3

§. Flumina. Vide in l. 4. & 5. ff. eod. & in l. 3. ff. de flumi. Ad intell. Vide Connan. lib. 2. c. 2. n. 5. Forcatu. in Neciom. dial. 86. Scip. Ianuar. reg. 220 piscare Hartman. pract. Forens. lib. 2. tit. 23. obs. 3. An habeat locũ in molendinis, vide Capic. in Inuestit. feudal. verb. molendinis.

§. Est Littus, Idque Marc. Tullium aiunt cõ stituisse cum arbiter esset l. 96. Litus. ff. de verb. sig. Procedit & in lacu, nisi is totus sit priuatus l. 112 Litus, ff. de verb signif. Litus est terra aquæ & mari vicina, & di ctum Litus, quia fluctu eliditur. Cicer. in Topic. Litus est, qd̃ fluctus allidit isid. Origi. lib. 14 c. 8. Ad intel l. vide Connan. lib 3. c. 2. n. 1. Alciat. Dreche & Hector, Forest. supplente Cep. hic.

§. Riparum. Ex l. 5. riparum. ff. eod. Ad intell. vide Afflict c. 1. verb. ripatica. tit. quæ sint regal. in vsib. feud. Connan. lib. 3 ca. 2. nu. 4. Forcatul. in Neciomant. dial. 86. num. 2. & seqq. Petr. Greg. Syntagm. lib. 3. cap. 14. num. 8

§. Littorum. Vide in l. 4. in Littore, ff. ne quid in loco publ. Connan. lib. 3. cap. secũdo, num. 4

§. Vniuersitatis, Ex l. 6. in tantum §. vniuersitatis, ff. e. vbi vide quæ notauimus. Ad intell. vide Connan. lib. 3. c. 2. nu. 7

§. Sacræ. Ex d. l. 6. In tantum, §. sacræ, ff. eod. vide Macrob. Saturnal. lib. 3. c. 3. Fest. Pompei. in voce Sacer. Alex. Neap. Genial. dier. lib 6. c. 14. Ald. Manut. lun. de quæsit. per epist. lib. 3. c. 10. Connan. lib. 3. c. 1. nu. 1

Nostram constitutionem.) in l. sancimus, C. de sacros. eccles.

Papinianus scripsit.) in l. æde. ff. de contrahen. empt.

§. Religiosum. Ex d. l. 6. in tantum, §. religiosum ff. eo. vide Macrob. Alex. Neap. Connan. & Ald. vbi sup. Aul. Gell. lib. 4. cap. 9. Brisson. select. antiq. lib. 2. c. 15. Non. Marcell. de propriet. Sermon. c. 4. & Ferrand. Aduens. explicat. lib. 2 hic.

§. Sanctæ. Vide tex. in l. 9. Sacra, §. proprie, ff. eo. Ad intell. Vide Connan. lib. 3. c. 1. nu. 5. & 6. Ferrand. Aduens. explicat. lib. 1. tex. in l. 8. sanctum ff. eo. vbi quæ notauimus.

§. Singulorum commodius.) Vide tex. in l 1. ff. de acq. rer. dom. Dominium est de iure naturali. Vide Vactin. declar. 11. nu. 6. Ad intell. vide Valaic, de iure emph. num. 3. Fortun. Garz. in tract. de vl. si iur. canon. nu. 448. Duaren. in tit. ff de iustit. & iur. c. 5 Soc. iun. in rub. n. 18. & in l. 1. nu. 395. ff. de acq. poss. Alber. Bolognet. de lege iu. re. & æquit. c. 23. nu. 19 Pinell. in l. 2 ca. 1. num. 7 & seq. C. de rescind. vend. l. orior. de iur. arte in tract. iur. axiom. 33. Coras. Miscel. c. fin. Petr. Fabr. Semest. lib. 2. c. 1. & c 4. Connan. lib 3. c. 3 nu 2

§ Feræ. Sumptum ex l. 1. §. v li. ff. de acq. rer. domin. Venatio subditis prohiberi non potest. Vide Kircou. com. opin. centur. 4. conclus. 99. Forcatu. in auiar. c 4. Fberar. Spekan. centur. 1. q 97. & 98. Zuannett. in tract. de dupl. venat. Omphal. de ciuil Politia. lib. 1. c. 93. Sebast. Medic. in tract. de venat. p. 1. q 5. Cepoll. de seruit. rustic. pd. tit. de aucup. Guid. Pap. q. 218. Hartman. pract. forens. lib. 2. tit. 23. obser 6. & quos citat Petr. Cened. in Collectan. ad ius canon p. 1. collect. 56 & seqq. & nos notauimus in §. venatio. titu. quæ sint regal. in vsibus feud. vbi multa.

§ Plane. Ex l. 3 § plane. ff. de acq. rer. domin. Ad intell. vide, Cuiac. obs. lib. 4. c. 2. Connan. lib 3. c. 3. nu. 2

§. Naturalem. Ex tex. in l 5. naturalem, ff de acq. rer. domin. Ad intell. vide Mascard. de prob concl. 157. Connan. lib. 3. c. 3. n. 2. Forcatul. in auiar. c. 9. & 11.

§. Illud quæsitum. Et tex. in l. 5. naturalẽ. §. illud quæsitum, ff. de acquiren. rerum domin.

§. Apium. Ex d. l. 5. §. apium ff. de acquiren. rer. domin. Ad intell. vide Quintilian. in declamat. de apibus pauper. Forcatul. in auiar. c. 1. nu. 2 & c 7. per tot. Hier. Magg. Miscellan. lib. 1. c. 3. Connan. d. lib. 3. c. 3. num. 2

§. Pauonum. Ex d. l. 5. §. pauones, ff. de acq. rer. domin. male dictum pauones, & columbas esse ferarum. Ferrand. Aduẽs explicat lib 1. hic. Vide Forcatu. in auiar. c. 6. per totum.

§. Gallinarum. Ex d. l. 5. §. gallinarum. ff. de acqu. rer. domin. Furtum committitur in re minima, vt in gallina. Viu. in Sylua cõ. opi. 345. & quos citat Petr. Cened. in Collectan. ad ius canon. p. 1. collect. 8. n. 1. Ad intell. vide Cæsar. Cost. var. lib. 1. c. 9. Forcatul. in auiar. c 9 & 11. per tot.

§. Item ea. Ex d. l. 5. §. si ff de acq. rer. domin. Capta in bello fiunt occupantis. Fallit in bello inter Christianos, in rebus immobilibus, & sacris, per ea, quæ notauimus in d. l. 5. vbi multa.

§ Item lapilli. Ex l. 3. §. item lapilli, ff. e. vbi vide Anton. Vacc. & Coras. Laur. Vall. eleg. ant.

gant. lib.6.cap.64.& ibi Alciat. Connan. lib.3.c.3.num.... Soc. iun. in l.1.nu.41.ff. de acqu.poss.

§. Item ea quæ ex animalib⁹. Ex l.6.itemq. ff.de acq.rer.dom.

§. Præterea. Ex l.7. adeo.§. pterea.ff.de acq. rer. dom. Ad intell. vide Ioan. Buteon. in tract. de fluuiat. insul. Connan. lib.3.c.5. nu.1. Baptist.Aymum. in tract.de alluui. lib.1.c.6.§.1. & §.quod si totum. & lib.2. cap.23.§.2.n.26. Fulu. Constan.in §.iure ciu.nu.2.Instit.de vsucap.

§. Insula. Ex d.l.7.§.insula,ff. de acq.rer.do. Ad intell. vide Menoch. de arbitr. lib. 2. cas.245. nu.7.Alex. Turamin.in l.4. n.11. ff.de legib.Connan.lib.3.c.5.nu.6.

§. Quod si naturali. Ex d.l.7. §. insula. Ad intell. vide Soc. iun. cons.28.nu.25. vol.4. Connan.d.li.3.c.5.nu.6.

§. Cum ex aliena, Ex d l.7.§.cum quis.ff.de acq. rer.do. Ad intell.vide Connan. lib.3. c 6.num.3.

Proculianorum, & Sabinianorum.] in locis vt per Petr. Beloium. varior.lib.4.c.6.

Media sententia.] vide Ferrand. Aduens. explicat.lib.2.

§. Si tamen. Vide in l.7 tigni.§. idem est, ff. ad exhiben Connan.li.3.c.7.nu.3.

§. Si duorum. Ex d.l.7.§.voluntas.ff.de acq. rer.domin.Vide Connan.li.3.c.6.n.3.

Quod si frumentum.] vide Menoch.de arb. li.2.cas.252.per tot.

§. Cum in suo. Ex d.l.7.§.cum in suo,ff.de acq.rer.dom.

§. Nec tamen. vide in l.1. ff.de tign. iniuncto.

Lege 12. tabul.]cuius verba vide apud Fest. verb. tignum, & Iacob. Ræuard.de legibus 12.tab.c.22.

§. Appellatione Ex d.l.1. de tigno.l niūct. & l.tigni.ff.de verb. sig.Ad intell.vide Cuia. obser.lib.9.c.26.& lib.23.c.19. Beroal. ad Apul. de Asino.lib.1.& lib.9. Henric. Salmut. ad Pancirol. memorabil.lib.1.tit.de ædific. mihi fol.124.p.1.

§. Ex diuerso.Ex l.7.§.ex diuerso.ff. de acq. rer. domin. Aedificiū solo cedit vide Socin.reg.88. ædificium. Firman. in repert. verb. ædificium. num.9. Fallit in ædificāte in mari, vel littore maris. Item de pecunia Ecclesiæ, item quando ædificans, non habuisset animum ædificare in solo alieno. Pet. de Rauen. in Alfab.verb ædificium. An repetatur expensæ,vide Firm. in reper.ver.expensæ, nu.85. Caball. Milleloq.44. Ad intell. vide Franc.Sarmient. Select. interpret. lib.1.c.10.nu.8.Connan. lib.3.c.6.nu.3.

§. Si Titius.Ex d.l.7.§.si alienam, ff. de acq. rer.dom. De fructibus arboris in cōfinio, n atæ. Vide Hier. Magg. Miscell.lib.4 c.7. Connan. lib.3. c.5. num.9. & ex professo, Ioan. Buteon. in comment. ad d.§. si alienam.

§. Literæ, Ex l.9. qua ratione, §.literæ ff.de acq.rer.do. Cōciliatur cum l.in rem.§.sed & quod in charta ff.de rei ven.p Stratum, seu Bellon. in antinom. nu.17. Ad intell. Vide Monticul. hic Connan. lib.3.c. 6.n. 6.Forcatul.in Cupidin.iurisper.c.12.

§. Si quis in aliena. Ex l.9.§. sed non vti literæ ff. de acq.rer.do. Cur pictura cedat tabulę. Vide Ferrā. Aduens. explicat.l.2.Sic.

Alijs videtur.] Paulo in l.2.in rē actio.§.3. ff. de rei vendicat. ad conciliationem, vide Bellon.d.num.17. Iulium Pac.enātiophan.centur.3.q.44.& Petr. Beloium varior.lib 4.c.6.

§. Si quis à non domino. Videtex.in l.48.bonę fidei.ff.de acq.rer.do.Bonę fidei possessor,an,& quādo faciat fructus suos. Vide Firman. in repet. verb. bonæ fidei,nu.12. Curt.Brugens.Icaston. ad fratr. li. 2.c.44. Lud.Vital. var.lect.li.1.c.19. Vacun.declarat. li 2.c.41.num.11. & 15.Ad intell.vide Sorcat. de penu. iur.c.18.& in trac.de mora.p.2. nu.30. Harmenop. in prompt.li.2. tit.1.n 14. & seqq. Cuiac. obser.li.24.c.14. Loriot.de iur.arte.in tract. fruct. axio.21. & 47. Bar.in l. pemptore §.si a pupillo, n.2.ff. pro empt. And. Fachin.controuer. lib.1.c.57. Herman. Vultei disceptat. iur. lib.1.c.20.Anton. Fabr. conject.li.3. c.17. Ludou. Vital. var.lect.li.1.c.19.nu.7. Iul. Pac. enantiophan.cētur.5.quæst.45. & in l fructus, ff.de vsur.vbi etiam quæ notanimus.

§. Is vero. vide in l.13 si vsufructuarius, ff. quib. mod.vsusfruct.amit. Vinc.de Franch. decis.168.nu.8. Loriot. de iur. arte in tract.fruct.axio.21.

§. In pecudū. Ex l.28.in pecudū, ff. de vsur.

Partus.] Ad intell.vide Zoannet. in trac. de duplic. venat.in princ. Loriot. de iur.art. in trac.fruct.axio.2.Menoch de arbit.l.2. cas.49.nu.7. & seq. & cas.210. Hugo. Donel. in tract.de fruct.mihi.fol.74.Conna. lib.4.c.2. nu.2.Alex. Neap. Genial.dier.li. 1.c.10. Coral miscell.lib.5. c.8. Anton. a Gama.decis Lusitan. 135.

§. Sed si gregis Vide in l. vetus.& in l. 77. quid ergo.ff.de vsufr.

§. Thesauros.Vide in l.63.si is qui.ff.de acq. rer. do. Cōciliatur cū l.3 §. si in locis ff. de iure fisci. per Feder. Scot. cons.15.10.1. lib.6. nu 3.Conna.li.3.c.4.n.3. & per Ifer. in §. thesauros.et quę sint regal. in vsibus feud. Ad intell.vide Conna. vbi sup. Duaren. in tit.ff. de acq.rer.dom.c.4.Ferrand. Aduens. explicat. lib 2.Marc. Ant.Peregr. in tract.de iu.fisc lib 4.tit.2. Io. Percottē. de feud. in c. vn.tit.quæ sint regal.Arism. Tepat. var.iur.sent.lib.2. tit.de thesaur.& quæ diximus in l.1.C.de thesau. lib.10.

§. Per traditionē. Ex l.9.qua rōne, §.se quoque res.ff.de acq.rer.do Conciliatur cum §.1.Inst. de donat. per Lud Vital.var.lec. lib.1.c.15.n.2. Quomodo traditione quęratur dñium. Vide Conna li.3.c.7 per to. & quæ sit traditio.Cuiac.obser.li.11.c 19.

lta-

Itaque.) Vide in l.vn. Cod.de vsucap. transform.

Venditæ res) l.19. quod vendidi. ff.de contrahen.empt. Vide Firman. in reper.verb. venditor rei suæ. num 30.& verb dominium. nu.49. & 124. vbi quod pugnet cũ l.si procurator § fi.ff.de iur.fisc.And.Gal. pract obseru.lib.2.c.15 num 3.Viu.in sylua commu.opin.125.Rom.consf.6. nu.3. & quæ notauimus in d.l.si procurator.§. fi.ff.de iure fisc.

Lege 12 Tabul. Cuius verba sunt,vt hic,Vẽditæ, & traditæ res non aliter emptori acquiruntur, quam si is venditori pretium soluerit,vel alio modo satisfecerit.Prate. in legib.12.tab.c.16.

§.Nihil autem.Ex d l.9.qua ratione, §.nihil ff.de acquirend.rer.domin. Ad intell.Vide Hipp.Riminald.in §.1. nu.177 Inst quib. alien.lic.Dominic.Soto de iust.& iur. li.4. q.5.art.1.

§.Interdum.Ex d.l.9. §.interdum. Ad intell. vide Soc.iun.in l.4 n.490. ff.de acq.possess. Connan.li.3.c 7.nu.1

§.Item si quis merces. Ex d.l.9.§.item si quis merces ff de acq.rer.domi.Ad intell. vide tex. & scribentes in l.clauibus. ff de contrah.empt.vbi quos cumulauimus.

§.Hoc amplius.Ex d.l.9 §.hoc amplius. Ad intell.vide Connan. lib 3. cap.3. numero tertio.

§.Alia sane. Ex d.l.9. §.alia sane. Vide Connan vbi supra, & c.4. nu.5. lib.3. Rebuff. de pac.si poss.nu.171. Menoch.in tract.de recup.poss.rem.13. nu 22.tex.in l.qui leuãdæ,ff.ad legem Rhod.de iac.

Nec longe.) vide tex.in l.falsus, §.qui alienũ, ff.de furt.vbi quæ notauimus.

Tit.2. De reb.corporalibus,& incorporalibus.

§.1.quædam.Ex l.1.§ quædam, ff.de rer. diuis.Ad intell.Vide Connan.commen.iur. lib.3 c.2. nu.10. & seq. Petr. Greg. Syntag. iur.lib.1.c.1.nu.3.& c.10.

Tit.3. De seruitut. præd.rustic.

§.1.Rusticorum.Ex l.1.ff eod Ad intell.vide Io.Rober.sent.lib.4.c. 5. Alex. Neap. Gen. dier.libro 2.capit.20.& quæ notauimus in d.l.1

§.Prædiorum.Vide tex.in l 198.vrbana ff.de verb.signif. vbi per nos notata, & in l.1. ff.comm.præd. Duaren.in l item quia, ff. de pact.Connan.lib.4.c.10.nu.5

§.Inter.Ex l.1. §.in prædijs, ff.de seru.rustic. præd.

§.Ideo.Ex l.1.§.ideo. ff.commu.præd.

Tit.4. De vsufruct.

§.1.vsusfructus.Ex l.1.ff eod.Ad intell. vide Connan lib 4.c.3.nu 1.Hugon.Donell. in l.56.qui proprietatem. num.7. ff.de verb. oblig.Hostien. in summ.tit. de pignorib. num.11.Sebast. Medic. de diffinitio.par.2. cap.70

Est enim.)Ex l.2.§.est enim.ff.eod. Qualitas non est sine Subiecto. vide Sebast.Medic. de reg.iur.c.6

§.Sine testamento. Ex l.3.§.sine testamento, ff.eod.

§.Constituitur.Ex d.l.3.§.cõstituitur, ff.eo. Ad intell.vide Sebastia. de Perus.consil 79. nu 2.inter consf.vltim.volunt Feder.Scoc. consf.2.nu 12.tom.1.lib 1

Nam hæres.)vide in l.1.2.& 3. ff.de vsufru. ear.rer.quæ vsu consum.Alc.parerg.lib.7. c.2.Connan.lib.4.c,4.nu.2.

§.Ceteræ. vide in l.7.si vini, ff.de vsufr. ear. rer.Maxil in Consue. Bart.in.de iure dot. §.mulier licet.nu.82.Viu.in Sylua.comm. opi .1045

§.Finitur.nostra constitutio.)in l.16. corruptione §.morte,C.eo.Ad intell.vide Pinel. in l.cap.1.nu.38. & seq.C.de bo.mater,Fabian.de Monte.in tracta. de emption q 4. princ.nu.45.Fed.Scot.consil.2. nu.63.to.1. lib.1.Caroc.de Locat.verb.vsufruct.q.27. num.22

§.Item finitur.Ad intell. vide tex.in l.13. arboribus.§.vsufructuarius,& ibi glo.verb. vel donat.ff.eod. Sarmient. Selectar. interpre.lib.3.c.9.tac.Omphal. ciuil.polit. lib. 1.c.92.nu.22.& seq.

Consolidatio.) vt in l.3. ff.de vsufr. accresc. vide Tiraq.de retract.li.1.§.1.gl.7.n.60. & Curt.Brugens.Icaston ad frair.lib.2. c.46.

Tit.5. De vsu, & habitation.

§.Minus.Ex l.10.§.si vsus,ff.eo.

Nihil vlterius.)vide in l.12.ff.eo.

In eo fundo.)vide in l.11.ff.eo.

Aut locate.)vide Caroc.de loca.tit.de vsu,& habit.q.1.vbi cum Accur.tenet, quod possit proprietario.

§.Item is.vide in l.2.& 3.ff.eo.

§.Sed si cui nostra decisione.) in l.cum antiquitas C.de vsufr.

§.Exposuimus. vide Hippol. Rim. Insti. de testam.in princ.nu.294

Tit.6. De vsucap.& long. temp. præscript.

§.1.Iure ciuili, id est duodec.tabul.vt in legibus 12.tabul.l.17. vbi Pratei,& Rævard. vide tex.in l.vn. C.de vsucap. transform. Cairel de exercit. iurisper. lib.3. nume.40

Iacob.Ræuard. in libell.de veris vsucap. differ.num.10

Res mobiles per triennium.) Vide Soci.reg. 426.res mobilis.

§.Sed aliquando.Vide tex.in l.9.vsucapioné, ff.eo.Connan.lib.3 c.15 nu.1

§.Furtiuæ.Vide in l 3.sequitur. §.quod auté, ff.eod.

Lex duodec.tabul.) Cuius verba sũt.Rei fur tiuæ æterna authoritas esto.vt per Prat.in l.19.& A.Gel.lib.17.c.7

Lex Atinia.) Attilia legit Theophil. §.idem dicendum.Instit.de vsucap. & male,vt per Tiber.Decia.tract.crimin.lib.2 c.27. num.7. Ipsa autem,dum Gell.lib 14.c.vlt. métioné facit de Atinio plebiscito, suspicor legédum,Catinia lege, ex Catinio Labeone Tribuno pleb.apud Liu.decad 4.lib 3.aut ibi legas C.Atinium. De hac lege vid.Gel. d.lib.17.c 7.Cicer.in Verr.act 3. & ex professo Hadr. Pulu. in tractat. de rei furtiuæ prohib.vsucap.

Lege iulia,& Plauda) Vide in l.non solum, § si dominus,ff.eo.l.ex Plautio,Catulo,& Lepido Consf.lata,Publ.Plautio Tribuno pleb.vt per Carol.Sigon. de Iudic.i.2.c.33. anno ab vrbe condita. 676. ex Panuin. in fast.Ad intell. vide Aquilin. in l.generaliter § nihil cõmune, in præfat. nu.3. ff.de acq.poss.

§.Sed tamen.Ex l.36.potest pluribus, ff.eod. Vide Connan.lib.3.c.13.nu.1

Furtum enim.)Ex l.37.furtiuum, ff.eod. Vide Connan.d.lib.3.c.13.nu.1

§.Quod autem.Vide in l.37.furtũ, §.fundi. ff.eod.Menoch.de recuper.poss.remed.13. num.15

§.Abolita.Ex l.38 quare.§.abolita. ff.eo. Ad intell.vide tex.& scribentes in l.fi. C.vnde vi,vbi per nos notata.

§.Aliquando. Vide in l.4. §.quod autem, ff. eo.Cæpol.in l.1.num.9. C de vsucap. pro empt.

Res fisci.)Vide tex.in l.2.iam pridem, C.cõmun.de vsucap.

Sed Papinianus.) Concordat.l.8.quamuis, ff.eo. Ad mater. Vide Franc.Balb.de præscr.p.2.5.p.princ.

§.Nouissime. Vide tex.in l.27. Celsus. C.eo. Connan.lib.3.cap.13.num.2.Franc.Balb. in repet. d.l.Celsus post suum tracta. de præscrip.Claud.Seisel.in l.4 §.hæres.nu. 3.ff ad Trebell. Mascard de probat.conclus.228. vbi quod bona fides præsumatur ex titulo.

§.Diutina possessio. Vide tex.in l.43. hæres, ff.eod.

Nostra constitutio.)in l.vn. C.de vsucapio. transform.

§.Edicto. Vide in l.edicto. Co.si aduer. fisc. Duar.in tit.eodem. Duen. reg.238. emens a fisco.

Constitutio Zenonis.)est in l.2.omnes.C.de quadrien.præscrip.vbi quæ plene notauimus.Balb.de præscriptio.p.2. 5.par.princip.l.quæst.8.Duar.tit.eod.

§.Nostra constitutio.) est l.bene à Zenone, C.de quadrien.præscrip.vbi ad intell.vide quæ notamus.

Tit 7. De donationibus.

§.1.Mortis causa.) Vide text.in l.29 mortis causa, ff. mort.cau.donat. Corrigitur per Longobard.l. si quis Longobardus.cũ l. præceden.& seq.tit.de vltim.volunt.Conciliatur cum §. per traditioné. Institut de rer.diuis.per Ludo.Vitai.var.lect.l.1.c 15. num.2.Ad intell.vide Riminal iun.Instit. eo.in prin.n.&47. Alex.Raudens. in tract. de Analog.c.26.nu.33

Ad exemplum legatorũ,) Vide in l.15.Marcellus,ff de donat.caus.mort.

Et in summa) Ex l.1.ff.de mortis caus.donat.

Homer.)Odiss lib.17.in prin.

§.Aliæ autem. Vide Concennat. Oeconom. art.iur ciu.lib.2.c 21

§. Perficiuntur. vide Petr. Beloium var.iur. ciu.lib.2.c.5

§.Est & aliud genus,Ad intel. Vide Ruin. in rub.ff sol.matr.num.278.io.Lup. in repe. rub.ext.de don.int. vir & vxor.§.17

§.Sed primus.Vide in l si constante. C.de donat.ant.nup.Anton.Cordub. in §.item rescriptum nu.55. Fallit in Lusitania,vt per Aluar.Valasc.decis 4.nu.2

§.Sed nos.in l.cum multæ. C.de donat.ante nupt.Ad intell. vide Socin. regu.313. maritus.

Tit. 8. Quibus alienar.licet.

§. Nunc admonendi. Vide reg.cum 12.ampliat.& 7.limit.per Sebast. Medic.in tract. de conseruand.possess.in prin.nu 76

Tit. 9. Per quas person.nob. acquir.

§.1.Acquiritur. Ex l.10.acquiritur. ff.de acq. rer.dom. Ad mater.& intell. Vide Cõcennat.Oeconomic.art.iur.ciuil.lib.2 c.2.Menoch.de arbit lib.2.cal.126 num 2 Vacu. declar. 12. num.2. Hug.Donell.in l.stipulatio ista.§.alteri.num.27.ff.de verb.obli. Hipp. Rimin. in l.1.nu.346. & seq. C. qui admitt.Firman.in repet.ver.Filius acquiiit.num.16

§.Igitur exceptis castrensibus.) dic etiam, & in aduentitijs, in quibus filio quæritur dominium.Viu.in Sylua commu.opin.316. vsufructus autem patri.fallit tamẽ vt per Hipp Rimi.hic.nu 138 & seq.

§.Quod nobis. Vide in l.cum oportet,C. de bon quæ liber.vbi quæ notauimus.

§.Hoc

§. Hoc quoque. Vide in l. 1. & 2. Cod. de bon. matern.
§. Item vobis. Ex d. l. 10. §. igitur, ff. de acqui. rer. domin. Ad intell. vide Connan. lib. 2. c. 3. num. 1. & lib. 3. c. 7. num. 5. Soci. in l. 1. nu. 47 ff. de acq. pos. Soci. iun. in repet. l. 1. p. 3. nu. 8. & in l. cum filiusfam. ver. deuenio. num. 8. ff. de leg. 1. Rimin. iun. in l. 1. num. 169. & 612. C. qui admit. Rui. in l. 1. §. item. nu. 15. ff. de acq. poss.
§. De iis. Ex d. l. 10. acquiritur. §. de his. ff. de acquir. rer. dom. vbi vide describentes.
§. Idem placet. Vide Connan. libro 3. cap. 7. num. 5.
§. Fructuarius. Qui vsucapere non possint. Vide Iacob. Bomour. ænigm. 16.
§. Non solum. Vide Rui. in l. 1. §. item. num. 15. ff. de acq. poss.
§. Ex his. Vide Hippo. Rimin. inst. eo. in rub. num. 9.
§. Et hoc est. Vide in l. 1. C. per quas person. nob. acq. & in l. 1. C. de acquir. poss. Connan. lib. 3. c. 7. nu. 5.

Tit. 10. De Testamen. ordinand.

§. 1. Testamētum. Carpit Iustinianum Gell. lib. 6. c. 12. & Laur. Vall. elegā. lib. 6. c. 36. refert Cott. in memorabil. verb. testam. & Vigl. hic. Defenditur tamen ab Alciat. ad Vall. vbi sup. Vigl. & Hippol. Rimin. hic. Connan. lib. 9. c. 1. num. 1. Crass. de success. §. testamentum. q. 2. Loriot. de iur. arte. in tract. de testam. axio. 1. Cęs. Cont. variar. lib. 1. c. 13. Ioan. Robert. Sentēt. lib. 2. c. 19. & vt notauimus in l. 1. ff. eod. Testamentorū genera. Vide per Stephan. Forcatul. in Neciom. dial. 14. Alexan. Neapol. Gen. dier. lib. 4. c. 1. Ferrand. Aduers. Explicat. lib. 2. Loriot. de testamen. axio. 3. Gel. noc. attic. li. 15. c. 27. Vacun. declar. 78. Brisson. de formu. & solennib. verb. Roman. lib. 7. mihi. fol. 652.
§. Accessi. Vide Bolognet. in rubr. ff. de leg. 1. num. 16.
§. Sed enim. Vide in l. hac consultissima, C. eo. vbi quæ notauimus. Fallit de iure can. vt per Bellon. in antinom. libro 2. numero 7.
§. Testes. Vide Ioan. Bapt. Plot. cons. 50. nu. 19. & inter cons. crim. Zileti vol. 1. 2. impres. cons. 132.
Neque mulier.] Vide Duenn. reg. 314. & sequen. Soc. reg. 511. Viu. in Sylua commun. opin. 968. & quæ notauimus. in l. 20. qui testamento, §. mulier ff. eo.
Intestabiles.] Vide Connan. comment. iuris lib. 9. c. 3. nu. 2. vbi egregie, quod dicantur a testimonio, non a testamento. Sigon. de iudic. lib. 2. cap. 5. A. Gell. noct. attic. lib. 6. c. 7. Rænard. ad leges. 12. tabul. c. 10. Turneb. aduersar. lib. 29. c. 14. Isid. Origin. libro 10. litt. I. Quicquid dicat in contrarium glo. in l. ob carmen. ff. de test. b. Barto. hic in princ. quem sequitur Hipp. Riminald. in l. 1. num. 65. C. qui admitt. & communiter Doctores, per l. is cui. §. fi. ff. de testa. quæ est intelligenda cū Connan. vbi supra, & clare liquet, pœnam ibi in damnato ob carmen famosum esse solummodo remotionem a testimonio, nō a testamēto. ob carmen. ff. de testib. & l. lex Cornelia, §. fi. ff. de iniur. vt audeam affirmare, verba, ibi, ergo nec testamentum facere esse apposititia, vt fecit Theoph. hanc vocem interpretās, secus ac alij vnquam fecerint in §. hi autem. Instit. de testam. ordin. & Vigl. hic.
§. Pater. Vide doctores in l. pater. ff. de testibus.
§. In testibus. Ad intell. vide in l. 20. qui test. ff. eod.
§. Sed neque. Vide in d. l. 20. quod testamento, ff. eo. Pinel. in l. 1. p. 1. num. 16. C. de bo. matern. Crott. in tracta. de testib. num. 16. Amplia. in fideicōmisso vniuersali. Sublimita tamen in fideicommisso sub conditione incerta. Crott. vbi supra, num. 17. & 20.
§. Legatarijs. Vide Dilect. de arte test. titu. 2. caut. 9. Viu. in Sylua comm. opi. 985. Pet. de Rauen. in Alfab. verb. Legatarius. Loriot. de iur. arte. ti. 1. de testament. axiom. 14. Duar. ti. eod. c. de testibus, in testamē. idon. Eman. a Costa. in repet. cap. si pater. verb. Superstite matre. num. 24. extra eod. Crot. de testibus, p. 1. num. 18. vbi Petr. de Moncada. in add. Menoch. de arbit. lib. 2. cas. 106. num. 14. & text. in l. dictantibus. C. eod. & quæ notauimus in d. l. quod testamento, vbi quod procedat in substituto, & quod fallat, quando in testamento requiritur minor numerus.
§. Sed & vnum. Ex l. 24. vnum. ff. eo. Conciliatur cum l. 1. §. si quis in duob. ff. de bonor. poss. secund. tab. per Pitr. Alphan. in Auth. si quis in aliquo, nu. 78. C. de eden. Exēplum quando probet, vide Caball. in millel. 59. Ad intell. vide Brisson. de formu. libro 7. fol. 657. & quæ notauimus in d. l. vnum.

Tit. 11. de Militar. testam.

§. Plane. Ex l. 25. ff. eod. vbi pro Catilio, legitur Staulio Seuero, & male, D. Marci proauo materno. Capitolin. in Marco. Catilio Seuero scribit Plin. epistolar. lib. 1. mihi. fol. 36. Ad intell. vide Riminal. iun. Instit. de test. in princ. num. 363. Corn. consi 149. & 215. lib. 1. Natt. in l. hac consultissima, §. ex imperfecto. q. 30. nu. 160. C. de testa. & Vigl. hic.

Tit. 12. Quibus non est permiss. facere testam.

§. Non tamen. Vide in l.qui in potestate. ff. de testamen. Corrigitur,apud Hispanos, per l.5.Tauri. vbi Gomes. Ad intell. vide Loriot.de iur.arte,in tit.de tutel. axio. 68, & seq. Soc.reg.153. fallentiam. Alphan. in Collectan.num.198.Crass.de success. §. testamen tit.1 caut.1. Iul. Clar.§.testamentum.q.18. Connan. lib.9 c.4. nu.1.& seq. & quæ notauimus in d l.qui in potestate. vbi vide.

§. Prætetea. Vide in l.5 a qua ætate,ff.eo. Dilectum meum in tract.de success ab intestat in protheor.nu.240. & seqq. Duar. in tit.hoc,c.d.his,qui testam.facere possunt, colum 1.Anton Aug.emendat. lib.4.c.13. Connan.lib 3.cap.12.Ioan.Robet. sententia lib.1.c.2 Eman. a Costa in repet. c. si pater.verb.defunctis ante tempus pubertatis,nu.1.extra de testamen & quæ notauimus in d l. a qua ætate. An possit per Principem dispensari. vide Thesau.decisione 87.

§. Item furiosi.vide Valer. Maxim.lib.7.c.8. in princ. Diaz. reg.390. furiosus. Duenn. reg.400 furiosus. Dilectum meum in tracta.de success.ab intest.in protheor.num. 249 & seqq.vbi vide.

§. Item prodigus. Vide tex.in l.18 Is cui,ff.de testamen.Crassum,de success. §.testamentum,quæst.33. Gomes.var.resol tom.2 c. 14,nu.30.& seq Connan. lib.9 c.4.nu.11. Hugon. Donel.in l.is cui,nu.11. ff.de verbor obligat. Amplia.& limita, vt per nos in p.l.18.ff.de testamen.& per Dilectum meum in d.tract.in protheo.num. 264.& sequen.

§. Item Surdus. Vide in l.6. qui in potestate, §.mutus. ff.de testamen. Non corrigitur per l discretis, C.qui testamen. facer.poss. vt per Aquilin. in l 1. in princip. nu.158. & seq.ff.de verb.oblig. Gratian.de Concilia.legū lib.2. nu.23. Ad intell. vide Dilectum meum,vbi sup.num.269 Crass.de succes.§.testamentum, q.30. Aquilin vbi supra, Vasq. quæstio. illust. 103.num. 12. & seq.

Fallit si fuerit surdus, aut mutus tantum, item ad pias causas,& ex dispensatione Principis, vt per nos in d.l.qui in potest. Harmenop in Promptuar.lib 4 titu.1. in Nouel. Cæsa.Leonis,vers.qui aduersa,& ibi in scholio.

§. Cecus. Vide Dilectum meum vbi sup.nu. 273.& seq.Eman.a Costa.in l.Gallus, § & quid si tantum.p.3.num.90.ff de liber. & posthum & in repet.c.si pater.verb.adijciens,num.10.extr. de testa.

§. Eius qui. Ex tex in l eius qui.ff.de testam. vide Dilectum meum vbi sup. num. 137. Ferrand.Vasqu.quæstio.illustr.103.quem sequitur Crass.de success.§.testamen.quæstio.25.

Tit. 13. de exhæred. liber.

§. 1 Non tamen. Ad intell.vide Alcia. Parad. lib.3.c.5.Couarr.in c.Raynutius, in prin. extra de testa. Loriot.de iur.arte, in tit.de exhæredat.axiom.8 & 46.

§. Sed nos in fine. Dum dicit inter ceteros, intellige, filios, vt non valeat, si plures sint, quam duo,secus in filiabus. Vasq.de succes.creat.§.20.nu.58.

§. Postumi. An postumus possit exhæredari. Vide Alciat.Parad.lib.4 c.10.Crass.de success §. testamentum.q.42.nu.14 Ad intell. vide Vasq.de success.creation.§.19. nu.66. Pinell.in rubr.C.de bon. matern. p.2.nu. 31.Aquil.in l.Gallus,§. & quid si tantum. in prin.nu.10. ff.de liber. & posthu. Alex. Galuan.in d.l.Gallus,in prelud.c.2 num. 66 Hippol.Rimi.in l. posthumo, nu.339. & seq.C.de contra tab.

§. Sed feminini. Vide Loriot.de iur.arte, tit. de exhæred.axiom.3.

§. Posthumorum. Ex l.posthumorum,ff.de iniust.rup.Corrigitur apud Hispanos.per l 18.Taur.vbi Gomes.

§. Iunia Velleia. Iulia Velleia, legendum docet Anton. Aug. in hac lege. de qua vide scribentes,& tex.in l.Gallus,§.nunc de lege Velleia. ff. de lib. & posthu. Ad intell. vide Anton.Aug.in hac lege, & quæ notauimus,in d §.nunc de lege Velleia.

§. Emâcipatos.in casu h §. an hodie vtamur iure ciuili,vel prætorio.vide per Barto.in Aut.ex causa.sub nu.10.vers.si vero,C. de liber.præter. Crass.de success §.testamentum.q.36.num.3.

§. Adoptiui.vide Io. Gutter. in §.sul. nu.153. Inst de hær qual.& diff.

§. Mater. Corrigitur per §.aliud quoq; Capitulum.Auth.vt cum de appellat.cognosc. Dilect.de arte test.tit.3. caut.15. Ad intell. Vide Clar.§ testamentum. q.47 Petr. de Rauenna.in sing.388. Gulielm. de Ludo. sing 67.Ant.Gomes.var. resol.lib 1.ca.11. nu.1.Plaza.de delict.c.1. nu. 16. in medio. Firman. in repert. verb. præteritio cum causa, nu.4. Hippol. Rimin. in l.posthumo.nu 355.C.de contra tab.

Tit. 14. De hæred. Instit.

§. 1. Hæredes. Vide in l.3.ff.eod.

§. Proprios Secundum plurium sententias. vide Viu.in Sylua commu. opin.398.tex. in l.quidam.C.de necessar.seru.

§. Est tamen. Vide in l.49.his verbis,§.interdum ff eod.

§. Seruus. Vide text.in d.l.quidam, C. de necessar.

ceſſat. & ſerui. Conna. lib. 2. ca. 4. num..... Hippol. Rim. inſt. de don in prin. n. 342. & in l. item nobis, nu. 246. & ſeqq Inſtitu. per quas perſon. nob. acq. Aquil in l. naturaliter, §. nihil commune. p. t. nu. 158. ff. de acq. poſſ.

§. Alienas quoque, vide Aquilin. in l. naturaliter § nihil commune. p. 2. num. 55. ff. de acq. poſſ.

§. Seruus autem plurium, Corrigitur apud Hiſpanos, ubi in tota hæreditate ſeruus, vt ſit liber, eſt inſtituendus, Ioan. Martin. de Olan. in antinom. iur. ciuil. & Hiſpan. litt. S. num. 16

§ Et vnum, vide Craſſ de ſucceſſ. §. inſtitutio, q. 20. & ſeq. Franc. Sarmient. in tracta. de reddit. eccleſ. p. t. c. 1. nu. 20.

§. Hæreditas. Ad intel. Vide Vacun. declarat. 77. nu. 5. Hippol. Rim. in l. 1. num. 155. C. qui admitt. tex. in l. ſeruum. §. hæreditas & in l. interdum §. paterfam ff. eod. Alexan. Neap. Genial. dier lib. 1. c. 1. Lorior. de iur. arte. in tit. de hęr. inſt. axiom. 15 Connan. lib. 10. c. 6. num. 10 Anto. Aug. Emen. lib. 2. cap 8

§ Non autem, vide in l. ſi ita ſcriptum, 1. & in l. interdum. §. 1. ff. eo. vbi ſcrib.

§. Impoſſibilis. Conciliatur cum §. impoſſibilis. Inſtit. de inutil. ſtipulat. per Straium. ſeu potius Belion. in antinom. nu. 14 Ad intell. vide Lorior. de iur. apicib. in tract. regul. axio. 103

§. Si plures, vide text. in l. 5. ſi hæredi ff. de hæredi. inſt. Diaz. reg. 157. copula. Nicol. Euerard. in Topic. loco, à natura copulæ, poſt med. & loco, à natura alternatiuæ, mihi fol. 247. à tergo, & quæ notauimus in d. l. ſi hæredi.

§. Hi quos. Peregrinantes, vide Io. Robert. Senten. lib. 3. c. 9. mihi fol. 179

Tit. 15. De vulgar. ſubſtitut.

§. 1. Poteſt. Ex l. 36. poteſt, ff. eo. Ad intell. vide Connan lib. 10 c 8. nu. 9

§. Si ſeruum, vide in l. 40. ſi pater ff. de hære. inſtitut. Vacun. declar. 85 Gapr. in trac. de ſubſtit. in 1. ſpecie, nu. 85. Bologn. in l. eu filiusfam. nu. 184. ff de lega. 1. Duaren. in tit. ff. eod c. de effect. ſubſtitut. vulg. col. 8. Henric. à Suerin. repetit, lect. c. 37. Claud. Chiflet. de ſubſt. t. c. 12. col. 5. Trentacinq. de ſubſtitut. p. t. c. 5. nu. 2. c. 6. nu. 2. & c. 9. nu. 2. Alciat. Diſpunct. libro 1. c. 2. Vaſq. de ſucceſs. progreſ. §. 5. nu. 14. & ſeqq. Cuiac. obſ. lib. 17. c. 21. Amplia. & limita, vt per nos in d. l ſi paterfam.

Idque Tiberius Cæſar.] Ex l. 41. & hoc ff. de hæred. inſtit. vide Alciat. diſpunct. libro 1. c. 2. Cotta. in memorabil. verb. teſtamentū vbi pro. Tiberius Cæſar, legit Titus Cæſar. Vide tamen Vigl. hic, nu. 12

Tit. 16. De pupil. ſubſtit.

§. Qua ratione, vide tex. in l. humanitatis, C. de impub. & alijs ſubſtit. Lancel. Polit. de ſubſtit. n. 20. Vaſq. controuerſ. illuſt. 166. nu. 8. & 30. Coſtantin Roger. de exempl. ſubſtit. q. 5. nu. 2. & ſeqq. & de pupillar. q. 8. & ſeq. Loriot. de iur. arte, in tract. ſul ſtit. axiom. 74 Stephan. Forcat. in Necio. dial. 32. Duar. in tit. ff. de vulg. c. de quaſi pupil. ſubſtit. & cap. ſeq. Ioan. Vand vat. quæſt. lib. 2 c. 9. Craſſ. de ſucceſſ. §. ſubſtitu. q. 41. Capra. in tract. de ſubſtit. in 2. ſpecie, nu. 105. & in 3. ſpecie, nu. 13. 119. 118. & 128. Bald. de Vbald de ſubſtitu. nu 25 & ib. d. parte 2. nu. 18. Alphan. in Collect. num. 489. & quod diximus in d. l. humanitatis.

§. Sin autem, inferioribus partibus.] Caius, inſtit. lib. 2. c. 4 vocat, imam ceram, quem refert Briſſon. de formul. lib. 7. fol. 661. ſic etiam Suet. in Iul. Cæſ. c. 83. vt per Alexan. Neap. Gen. dier. lib. 1. c. 1. fol. 4

Non ſolum, vide Eman. à Coſta in repet. c. ſi pater verb. poteſt num 4 extra de teſtamen.

§. Vel ſingulis. Ex l. 37. vel ſingulis. ff. eo. Ad intell. vide, vltra Vigl. hic, Couarr. in cap. Ranutius, §. 8. per totum. Zanc. in l. hæredes mei. §. cum ita, nu. 590. 918. & 499 ff. ad Trebel Paul. de Caſt. conſ. 404. num 2. vol. 1. in nou. Alex. Trentacinq de ſubſtit. p. 5. c. 2. num. 11. Aquilin. in l. Gallus, §. & quid ſi tantum, in præfat. nu. 78. Rimin. ſenior, conſ. 189. nu. 18, Mantic. de coniect. vltim. vol. lib. 11, tit. 2, nu. 8. Connan, lib. 10 c. 8. nu. 9. Limita per ea quę notauimus in d. l. vel ſing.

§ Maſculo. Ad intell. vide Eman. à Coſta in repet. c. ſi pater, verb. defunctis ante tempora pubertatis, nu. 2. ext. de teſtam.

§. Extraneo. Ad intell. Vide Aquilin. in Lcenturio. p. 4. nu. 40. ff. de vulg. Duar. in tit ff. eod. c. de effect. ſubſtit. vulg. col 8. Eman. à Coſta in repet. c. ſi pater. verb. interdum, num. 64. & verb. habens, num. 10. extra de teſtamen. Vaſqu. de ſucceſſ progreſſ. §. 11. num. 30

Tit. 17. Quibus mod. teſtamen. infirmentur.

§. Teſtamentum. Corrigitur In Francia, vbi adoptio non rumpit teſtamentum. Per. Gregor. Syntagm. iur. lib. 44. c. 1. nu 1. Ad intell. vide Ioan. Gutier. in §. ſui. nu. 153. Inſtit. de hær. qual. & differ. & late per Dilectum meum in tract. de ſucceſſ. ab inteſ. lib. 1. nu. 290. & ſeqq.

§. Poſteriore, vide quos citat Alphan. in Collecta. num 895 Craſ de ſucceſ. §. teſtamentum. q. 86. Sebaſt. Medic. in tract. de nouat.

par.2.num.91.Vasq.de success.creat. §.11. num.8.Hippol.Rimin.cons.269. num.70. vol.3.Mascard.de probatio.conclus.1282. Corn.in l.si quis autem,nu.2.C.de testam. Petr Peralt.in l.si quis, in prin. ff.de leg.3. vbi plenè. Menoch.de præsump.lib.4.præ sumpt.165.nu.28

§.Sed si quis. Ex l.29.si quis priore.ff ad Trebell.Ad intell. vide Duran. de arte test. tit. 10.caut.1

§.Non tamen.Ad intell.vide Vasq.de success. creat.§.11.nu.24.Iaco.Concennat. q.lib.3. c.2.num.22. Duare.in tit. ff.de iniust.rup. c.de irrit.testa.Vasq.controu illust.64 nu. 23.& quæ notauimus in d.l.pen. ff.de statu lib.

§.Ex eo. Conciliatur cum l.1. §.si tabulæ,ff. si tab.testamen. nul. extab. per Connan. lib.9 c.7. n.7. Corrigitur apud Hispanos, vt per Ioan.Martin.de Olan. In antinom. iur.ciuil.& Hispan.lit.T. nu.14.Ad intell. vide Ann. de Canon. in repet. l.nemo potest,num.672.ff.de lega.1. Durand. de arte test.tit.10.cau.3.Constant.Roger.in l.hæres palam,§ si quid post.nu.17.ff.de testa. Menoch.de præsumpt.lib.4.præsumptio. 173.nu.24

Tit.18.De inoffic.testam.

§.Sed hoc.Vide in l.2.hoc colore,ff.eo.Connan.lib.9.c.8 num 1

§.Soror. Vide in l.fratres, C.eod.vbi quæ plene notauimus.

§.Igitur.Ad intell. vide Eman,a Costa.in repet.c.si pater.verb.instituit.num.14. de testam.text.& scrib.in l.Papinian. ff.eod.

Tit.19. De hæred.qualit. & differ.

§.1.Hæredes.vide Paul.Leon.in l.qui Romæ §.duo fratres num.41. & 43. ff.de verbor. obligat.

§.Sui. Corrigitur de iure feu.cap.1. an agna. vel fil.& c.1.§.filius.de capit. qui cur.vendi. vbi filius potest repudiare hæreditatē, & retinere feudum paternum. Requisita ad inducendum suitatem vide per Craff. de success.§.suitas,q.4.& 5. Ad intell.vide Ioan.Gutter.hic.

§.In extraneis.vide Vasq. in l.si alienum, ff. de hæred.inst.Craff. de success. §.institur. q.28.vbi ait locum habere in instit.puris, secus in conditionalibus.

§.Item extraneus, vide Aquilin. in l.1. in princ.nu.16.ff de verb.obli.Gouean.vari. lect.lib.1.c.25.Petr.Loriot. de iur. artic,in tract.adition.axiom.37

Tract.20.De Legatis.

§.1.Post hæc.vide Marc.Ant.Eugen. cons. 26.nu.15.& seq.

§.Sed olim vide Ioan. Robert. Sentent. lib.2. c.35.Vlpian.in fragm.tit.24. Caium.inst. lib.2.tit.5.Brisson. de formul. lib.7. f.698. vbi fuse.

§.Nostra.in l.1.C.comm.de legat. Ad intel. vide Alciat.Parerg.lib.3.c.1.Vasq.de success.crea §.17.nu.116. & seqq. Duaren.in l. legato generaliter,ff.de leg.1.& quæ notauimus.in d.l.1

§.Sed non vsque. An hodie sit aliqua differentia inter legata,& fideicommissa particularia.Vide Vacun.declarat.53.Ad intell. vide Io.Robert.Sentent.lib.2. cap.23. Ferret.in l.1.nu.11.ff.de leg.1

Necessarium esse.) vide Soc.iun.in l.1. num. 120.& 127.ff.de leg 1

Omnia legata.] vide text.in l.1.ff.de lega.1. vbi quæ abunde notauimus.& Prateium. reg.467.legata.

§.Non solum.vide Bened.Capra. regu.105. par.1.Socin.iun. cons.74. numero 18. volum.1

§ Quod autē. vide Capram reg.106. & 107. Ignorantia regulariter præsumitur. Vide Marant.in l.15.potest.ff.de acqu.hæredit. Soc.reg.177.Andr.Gail.pract. obser. lib.2. c.48.num.14 Cumiam.in tract.de Syndic. c.2.num.11. Menoch.de præsumpt. lib.6. præsumpt.23.Gabr.reg.li.6.tit.de reg.con clu.5.Brunor.a Sole in Compéd. resolut. verb.ignorantia præsumitur.

§.Et verius.Ex l.21.veritus. ff.de probat. vide Mascar.de prob.concl.881

§.Si res aliena.vide Peralt.in l.hæredem.nu. 4.ff.de leg.2

§.Nam traditū. vide Soc.reg.72. causæ duæ tex.& ibi notata.in l.Mæuius. §.duorum. ff.de legat.2. & in l.ex promissione, ff.de actio.

§.Si eadem res.Duaren.de iure accresc.lib.1. c.18.Ioan.Robert.Senten.lib 2.c.24. & 25. Bolognett.in rubr. C.quando. non petent. par.num.26.Andr.Fachin. controuer.iur. lib.4.c.97

§.Si cui.Vide in l.84.non quocumque, §.fundus.ff.de leg.1

§.Si quis rem. Conciliatur cum l.is, qui putat.ff.de acq.hæred.p. r Straitman. seu Bello.in antinom.nu.23.Ad intel. vide Aquilin.in l.Gallus.§.& quid si tantum.versic. sed ex sententia num.69 ff.de libe.& posthum.

Iidem rescripserunt in l.qui post testamentum,C.eo.vide Diaz. reg.738. testator pignorando.Ancar q.75.lib.1

§.Ex contrario. Vide in l.legati, §.vlt. ff.de liber.leg.

Quod si viuo. Conciliatur cum l.debitor, ff.de

ff.de leg.1.per Straituma.seu.Bellon.in annom.num.21

Non enim placuit.] Conciliatur cum l.In ambiguis.§.1.ff.de regul.iur.per Hugon. Donel. in l.140.in pluribus, num.4.ff.de ver.oblig.

§.Si res legata. vide in l.26. non amplius,§. 1.ff.de leg.1

Si vero hæredis seruus.] Ad intell. vide Decium in l.quod te.in vlt.lect,num.39.ff.si cert.pet.

§.Si quis ancillas.vide in l.3.ff.de pecul.leg. & in l.66. si ancillas,ff.de leg.1.Conciliatur cum l.siue.ff. de fundo instruct. per Straitman.seu Bellon.in antinom.numero 19

Ordinarij serui.cum Vicarijs.) vide Conna. lib.2.c.2.nu.3.Iacob. Reuard. varior.lib. 5.cap.20.

§.Si peculium Iulianus ait.] in l.8.denique, §.vtrum ff.de pecul.leg.

§.Si generaliter. vide Ioan.Robert.sent.li.2. cap.14

§.Optionis. vide Petr.Fabr.in l.actus legitimi.ff.de reg.iur.

§.Incertis. Hodie est correctū, vt per Aquilin.in l.Gallus.§.& quid si tantum.in præfat.nu.75. ff.de lib.& posth. Ad intell. vide Duaren.in tit.ff.de hær.instit.c.2.Emanu.a Costa in repet.c.si pater. verb. pauperes,nu.2.14 & 15.extr.de test.

§.Posthumo.Hodie est correctus,vt p Aquilin.d.nu 75. Pugnat cū §.posthumus, infra eod.vide Ioan.Bassum paradox.lib.4. c.1.Ruin. in d.l.Gallus, num.3.Ad intell. vide Lancel. Galiaul.in repe.l.Gallus.sub nu.12 ff de lib. & post. Duaren. disputa. lib.2.c.30. Carond.verisimili.li.1.c.15 Alciat.parad.lib.3.c.2. Vigl.in §.seruum autem. Insti. de hær. instit. Cuiac.obseruat. lib.7.c 4.Rui.consi.162.nu.9. & 12.vol.2. Alex Galuan. in l.Gallus. in præiud.c.11. num.351.Loriot.de iur.arte,in tract.nauuit.axiom.8. Forcatul. in Neciom.dial.9. num.12. & quos citat Alphan.in Collect. num 63

Est autem.vide Alex.Galuan.vbi supra c 3. num.95. & seq. Boe.Epon.in d.l.Gallus. in princ.num.35

§.Sed nec huiusmodi.vide Eman.a Costa in repet.c.si pater verb.pauperes,nu.16.extr. de testam.

§.Tutor incertus vide Eman.vbi sup.

§.Posthumus.Vide quæ notauimus in §.posthumo.sup. eo.Alci.pareig.li.9.c.1.Soci. iun.in l.Gallus in prin. num. 14 & Boet. Epo.nu.19 ff.de lib. & post.

§.Si quis in nomine. Vide tex.in l.In nomine.C.de testam.Diaz.reg.256.Soc.reg.256. error in nomine. Duaren.in l Titia § nihil differt ff. de leg.1.Io.Rob.senten.lib.1. c.16.Ferrand Aduens explicat.lib.2.

§.Huic proxima. vide in l.17.demonstratio falsa ff.de condit.& demonstr.Fallit,quādo est expressa certa quantitas. Ioan.Petr. Surd.decis.142.nu 2. Item quando constat de corpore.idem Surd.decis.241.num.22. Ad mater. vide Fitman.in repertor.verb. Falsa demonstratio, vbi sunt concordantes.

§.An seruo. vide Aquilin.in l.naturaliter,§. nihil cōmune.p.1.nu.158.ff. de acq.pos. Vacu.declar.57.nu.9

§.Ante hæredis. vide Vasq. de success. creat.§.9.num.13.& seq.Cras.de success.§. institutio.q.1. Aquilin. in l. Gallus. §. & quid si tantum. vers. quid si.num.31.late Eman. à Costa in repet.c.si pater. verb. adijciens, num. 4. extra de testam.

§.Post mortem. vide Soc. iun.in l.1.nu.146. ff. de legat.1.Ioan.Rober Sententi.libro 2. cap.23

§.Pœnæ.vide Eman.a Costa.in l.cum tale,§. si arbitratu.ampl. vir. num.45.ff.de condict.Vigl.in §.impossibilis.num 3.Instit. de hær.instit.Hugon.Donel.in l.si homo, nu.9.ff.de verb.obl.

Tit.21.De Adempt.legat.

§.1.Ademptio.vide Duar.in tit.ff.de testam. c.de nuncupatiuo testa.& c. de testibus in testam.idon.

Tit.22.De Leg Falcid.

§.Superest. vide Constantin. Roger. in l.3. nu 4.ff.de testam.

§.Quantitas.vide tex.in l.quantitate,ff.eod. Vbi Doctores.

Tit.23.De fideicommis.hæred. & S.C. Trebell.

§.Restituta.Ad intell. vide Rui.in l.1.nu.11. ff.ad Trebell.tex.& quę ibi notauimus,in l.1.ff.eod.

§.Sed quid hæredes. Ad intell. vide Cephal. cons 189. nu.27.Viu.in Sylua.com.opin. 557.& seq.Duar.in tit.ff.ad l.Falcid.cap.7. Claud.Chiflet de iure fideicommiss.li.1. c.2.colum.3. Petr.Peral.in l.cum autem. num.8.& 9.ff.de leg 2.Franc.Hufman.ad l.Falcid.paradox.8.Eman.a Costa in rep. c.si pater. verb.treb.nu.28.de testa.Andr. Fachi. controuer. lib.5.c.12. Crass.de success.§.Falcid.q.3.

§.Ergo. vide Eman.a Costa. in d.repet.c. si pater.verb.censendum, nume. 5. de testamen.

§.Sed quia stipulatione.Vide Durand.de arte test.tit.5.caut.31.

§.Præterea.Ad intell.late per Vasq.de succe. creat.§.17. num.130. vbi quod hodie non procedat. Soc.iun.in l.1.nu.14 ff.de leg 1.

§. Et quia vide Alphan. in Collect. nu. 207. Boet. Epon. in c. iudicante num. 9 extra de testam. tex, & quę ibi notauimus, in l. fin. C. de fideicom.

Tit. 24. de singul. reb. per fideicommiss. relict.

§. Potest. Hodie non procedit, Vasq. de succes. creat. §. 17. nu. 130

Tit. 25. De Codicillis.

§. 1. Sed cum ante. vide in l. 5. ante tabulas, ff. de iur. codi. Duar. disp. lib. 2. c. fi. Cuiac. obser. lib. 18. c. 7. Connan lib. 9. c. 6 nu. 6

§. Directe. vide in l. Scæuola, ff. de iure codicil. & in l. 2. C. eod. Socin. reg. 215. hæredit. Diaz. reg. 309. hæreditas non potest. Cras. de succes. §. codicilli. q. 1. nu. 15. Lud. Molin. de Hispan. primogen. li. 2. c. 10. nu. 38. vbi, quod non procedat apud Hispanos.

INSTITVTIONVM LIBER TERTIVS.

Tit. I. De hæreditatibus, quæ ab intestato deferuntur.

§. Intestatus. Vide Aquilin. in l. Gallus, §. & quid si tantum. versic. quid si enim, n. 64. ff. de liber. & post Hippol. Riminal. in l. qui se patris, num. 305. C. vnde liberi. Dilectum meum. in tract. de succes. ab intesta. in proth. nu. 154. & seqq. tex. & ibi notata in l. 1. ff. de suis, & legit. hæred.

Intestatorum.] Lege 12. Tabul.] Cuius verba sunt, ex Vlp. tit. 26. Si intestatus moritur, cui suus hæres nec extabit, agnatus, proximus familiã habeto, vt notat Ræuard. in legib. 12. tabu. cap. 19. vide tamen Pratei. in l. 33. 12. tabul. & Vlpia. d. tit. 26. §. primo.

§. Sui. vide tex. in §. sui, sup. de hæred. qual. & differ. Vacun. declar. 50.

§. Quibus. Cuijs ciuitatum.] vide in §. vlt. supra de nupt.

§. Necnon. vide Duenn. reg. 350. filius naturalis, & quæ notauimus in §. Aliquando sup de nupt.

§. Ita demum. Corrigitur apud Hisp. per l. 18. Taur. vbi Gom. & in l. 13. n. 2.

Posthumi quoque.] vide Ioan. Gutier. in §. sui, nu. 19. & seqq. Instit. de hæred qualit. & differ.

§. Si autem, & statim. vide Tiraq. in tracta. de morte.

§. Interdum vide Ioan. Rober. sentent. iur. lib 2 c. 22

§. Cum filius. Ad intell. vide Rolan. cõs 68. num. 11. & seq. vol. 1. Tibe. Declan. cõs. 9. nu. 52. vol. 2. Gabriel. regu. lib. 9. tit de succeff. ab intest. concl. 1. Ann. Robert. rer. iudicatar. lib. 3. c. 15. Alphon. in Collectan. nu. 17. Parii. cons. 27. num. 71. & 83. vol. 2. Antonin. Thesaur. decis. 162. & omnium latissime Dilect. meum in tract. de succes. ab intest. lib. 3. nu 2. & seqq.

§. Cum autem. vide Minad. in Const. in aliquibus. §. secundo nota. nu. 39.

§. Hac ratione. vide in l. scripto, ff. vnde liberi, vbi quos cumulauimus.

§. Emancipati. vide Aquilin. in l. Gallus, §. & quid si tantum. ver. quid si. nu. 75. ff de lib. & posthum.

§. Eadem. vide Ioa. Bas. paradoxor. li. 2. c. 6. Hippol. Rimin. in l. posthumo. n. 339. & seq. C. de contra tab. Anch. q. 47. lib. 2.

§. Item vetustas. vide Oliuer. Text. in trac. de succes. ab intest. in princ. n. 12. Hippol. Rimin cons. 401. nu. 32. vol. 5.

Diui.] in l. si defunctus C. de suis, & legit. hær. vbi vide quæ notauimus.

§ Sed nos nostra constitutio.] in l. fi. C. de suis, & legit. hær.

Tit. 2. De legitima agnat. succesſ.

§. 1. Lege. 12. Tab. Cuius verba sũt. Agnatus proximus familiam habeto. ex l. 195 §. 1. ff. de verb. sig. vide quæ notauimus. §. intestatorũ. sup. tit. prox. Ad intel. vide tex. & notata in l. 2. ff. de suis, & legit. hæred.

Sunt autem agnati.] vide in §. 1. supra de legit. agnat. tut.

§. Ceterũ. ideo nos.] Ad intell. vide Hipp. Riminal. in l. qui se patris. nu. 304. C. vnde liberi.

Nostra constitutione.] in l. pen. C. de hæred. vbi vide quæ notauimus.

§. Hoc etiam. vide Alphan. in Collectan. num. 978

§. Si plures. vide Marzar. in resp. p̃ Triuul. num. 7

§. Placebat. Ad intell. vide Sebast. Sap. in rep. l. qui se patris. nu. 13. & 51. Hipp. Rimin. num. 273. C. vnde liberi. Vacun. decla. 49. num. 24. Aquilin. in l. Gallus, §. & quid si tantum. vers. & quid. num. 238. ff. de libe. & posthum.

§. Ad legitimam. vide Alc. parerg. li. 3. c. 26. Connan. Comment. iur. lib. 2. c. 14. nu. 5. Hug. Donel. in l. vlt. nu. 4. C. de pact.

Nostra constitutione.] in l. fi. C. de emanc. vide Caium Inst. lib. 1. c. 6. § 4

Tit. 3. De S. C. Tertulliano.

§. 1. Lex. 12. Tab. vide Rœuard. ad leg. 12. tab. cap 19.

§. Sed hæ. Diuus Claud.] vide Sueton. in Claud. c. 19.

§. Postea. S. C. Tertulliano.] Tertullo, & Sacerdote Cõsulibus anno ab vr. c. 911. sub Diuo Pio.

§ Præferuntur. vide in l. 2. §. liberi. ff. eodem.

§. Pater vero. Corrigitur per §. si igitur. Auth. de hær. ab intest.

§. Sed nos. in l. 2. C. vnde liberi.

§. Sed cum antea Constantin. in C. Theodos. l. 1. tit. de legit. hær. nobis visum est.] in l. vlt. C. eod.

§. Sed quemadmodum. vide textum in l. 2. §. si

§.si mater.ff.eo.Gabriel.reg.lib.6.titu. de tutel.conclus 1.& quæ notauimus in d.§. si mater.

Tit.4. De S.C.Orphiciano.

§.Per contrarium.Conciliatur cum l.sacratissimi.ff.ad Tertu.per Nico.Bellon.Supputat.iur.lib.4.c.5.nu.5
Orphicio,& Ruffo cos.] anno ab vr.cõ.931. sub Marco.vt ex Panuin. Vide quæ notauimus in rub.ff.eo.Cassio.in Fast.& Capitolin in Marco.
§.Sciendum. Vide in l.1. §.capitis. ff.eodem.
§.Si ex plurib⁹.Ex l.si ex pluribus, ff.de suis & legit.hær.vbi quæ notauimus.

Tit.5. De successione cognatorum.

§.1.Post suos.nostra constitutio.] in l.pen. C.de legit.hær.
§.Qua parte,vide in l.11. capitis. ff.de suis, & legit.
Lex Anastasiana.) in l.4. Codice de legitim. tutel.
§.Vulgo quæsitus.Ad intell. vide Bened.Capr.consi.108.nu.31
§.Hoc loco, Non procedit in Saxonia,vbi non excedit septimum gradum. Fach. de differ.tur.ciu.& Saxon.p.2.diff.30.Ad intell.vide Dilectum meum,de succes. ab intest.lib.3.nu.134.& sequ.

Tit.6. De gradibus agnatio.

§.Primo gradu.vide in l.1.& vlt.ff.eo.
§.Agnationis. vide Paul. Manut. in Adag. Pluris est oculatus testis, quam auriti decem.Lambin.in Horat.de Arte poe.Plau. in Trucul.& Mynsing. hic. De ratione, vide Ferrand. Aduent. explication. lib.2. hic.

Tit.7. De seruili cognation.

Hunc titulum esse delendum, & coniungi cum titu. superiori de gradibus sumitur coniectura ex gl.in l.1.§.pertinet.verb.seruilis.ff.vnde cognati.
§.Illud.Vide Aquil.in l.Centurio.p.3.nu.71. ff.de vulg.Ioan.Rob.animaduer.lib.3.c. 25.vbi Cuia.615

Tit.8. De successione libertorum

§.1.Nunc, vide Connan. Commentar.iur. lib.2.c.9 nu.1
Intestatus decesserit.] Testatus emendat Cuiac.obser.lib.3.c.13.& li.17.c.13. vide Io. Rob.animaduert.lib.3.ca.25.& receptar. lect.lib.2.c.24.Connan. Comment.lib.2. cap.9.nu.2
§.Sed nostra.centum aurei.] vide Alcia. parerg.lib.12.c.11. quem refert Menoch. de arbit.iud.lib.2.cas.65.num.4. Bud.de Asse. lib.1.mihi.fol.147.Connan.Comment.li. 2.c.9.nu.2
Ita sine onere. vide Peralt. in l. cum patronus.nu.2.ff.de lega.2.Ad intell.vide Emanuel.a Costa.in repet.c.si pater. verb.instituit.nu.17.ext.de test.
§.Sed hæc.dedititijs, & latinis.] vide Alciat. parerg.lib.1.c.16.Connan. Commen.lib. 2.c.6.tex.in l.1.C.de dedit. libert. & C.de latin.liber.toll.
Nostra constitutio.] in l.vlt.C.de latina.libert.
Adiectionibus.] id est,modis ius assequendę Romanæ ciuitatis,familiarumque Romanorum.Alci.vbi supr. quẽ sequitur Strac. in tract.de Adiecto.p.1.nu.12.vide Cuiac. obs.lib.18.c.21

Tit.9. De Assignatione Libertorum.

Vide quæ notauimus in rubrica, ff. eodem.
§.1.In summa.Sabellio Ruffo, & Asterio Scapula cons.] Velleo Ruffo, & Osterio Scapula cons.emendandum, vt in l.1.ff. eod.Suffectis anno ab V.C.799.vt per Panuin.ex tabul.capitol.

Tit.10. De bonorum posses.

§.1.Ius bonorum. vide Aquilin.in l.Gallus, §.& quid si tantum. in præfat. num.227. ff.de lib.& posth.
Nec solum. vide Crass. de success. §.bonorũ poss.q.20
§.Quos autem.vide Andr.Fachin.Controu. iur.li.5.c.72. vbi, cur Prætor hæredem facere non possit.
§.Adhuc.vide Mich.Crass. d.trac.de succes. §.bonorum poss.q.4
Nam angustissimis.] Lex 12.tabul. gentis, & familiæ, Prætor sanguinis, & naturæ rationem habuit.
§.Sunt autem.vide Theoph.hic.

Quin-

Quinto, tamquam ex familia.] tum quē ex familia, emendat Cuiac. sed vulgatam lectionem sequitur Theophil. hic, vbi exēplificat, in agnatis patroni. vide Ioa. Borcholten. hic.

§. Sed eas. Vide Vacun. declar. 16. nume. 12. Anton. Lescur. de iurisdict. numero 50. & seq.

Nostra const.] in l. vlt. C. de Emācip. liber. vbi vide per nos notata.

§. Septima. Vide Bellon. Supput. lib. primo, cap. 15.

§. Cum igitur. Ad intell. vide Cagn. in l. vn. p. 5. num. 30. C. quando non petent. par. Duar. de iure accresc. lib. 1. ca. 20. Eman. a Costa in repet. c. si pater, verb. subsequenter, & filios. nu. 25. ext. de test.

Tit. 11. De Acquisitione per Arrogationem.

§. 1. Nostra const.] in l. corruptionem, C. de adopt.

§. Mortuo. Ad intell. vide Mathesila. in tracta. de success. ab intest. memb 3. art. prin cipal. 2. num. 7. & sequen. vbi Bolognin. in additio. & text. in l. vlt. C. commun. de success.

Tit. 12. De eo cui liber. causa bona addicuntur.

§. 1. Accessit. Ex tex. in l. vlt. C. de testament. manumiss. Ad intell. vide in l. 2. & 4. ff. de fideicommiss. libert.

§. Fin. plenius. const.] in l. vlt. C. de testa. manumiss.

Tit. 13. De success. sublat. &c. ex S.C. Claudiano.

Quomodo venderentur bona debitoris. vide Ferrand. Aduens. Explication. lib. 2. ex Theoph. quem vide, Ræuard. pro tribunal. cap. 3.

Senat. consultum Claudianum.] factum an no ab V.C. 805. de quo multa differit Cornel. Tac. annal. lib. 12. vbi vide Iust. Lips. nume. 117. citat Petr. Fabr. Semestr. lib. 1. cap. 25.

§. Erat. Ex l. vn. Co. de Senat. Conf. Claud. toll. Ad intel. vide quos supra citauimus, & Roffred. de Libell. par. 6. titu. de S. C. Claudiano.

Tit. 14. De obligat.

§. 1. Nunc. Obligatio quid. vide Sebast. Medi. de diffini. p. 2. c. 44. Concennat. in Oeconom. iur. ciu. lib. 2. c. 9.

§. Prius. vide Alber. Bologn. ad rubr. ff. de ver. obl. c. 7. nu. 22.

Tit. 15. Quib. mod. re contrahit. obligatio.

§. 1. Re contrahitur. Ex l. 1. ff. de act. & obl. vbi vide quæ notauimus. Ad intell. vide Forcatul. in auiar. c. 5. num. 4. Vacun. declarat. 46. num. 11. Hippol. Riminald. in l. 1. p. 2. num. 64 69. & seq. ff. quod quisque iur. vbi de litera. Bellon. in rubr. inst. eo. num. 15. Iacob. Cagnacin. in repet. c. quoniam contra. nu. 17. ext. de probat.

§. Is quoque. Vide in l. 4. ex maleficijs, §. is quoque, ff. de actio.

§. Item is. Ex d. l. 1. ff. de action.

§. Creditur. Corrigitur per Longobard. l. nulli liceat titu. de debitor. & guadimon. qua creditor debet præstare in pignore exactissimam diligentiam. Ad intell. vide Gom. var. resolu tom. 2. c. 3 circa fi. vbi Suarez. in addit. lit. O. Lotot. de iur. arte in trac. pactor. axiom. 60. Duaren. in tit. ff. de pignor. cap. 1.

Tit. 16. De verb. oblig.

§. 1. Verbis Sumptum ex l. 1. §. verbis, ff. de act. & oblig. Ad intell. vide Gouean. var. lect. lib 1. c. 34. Connan. comment. lib. 6. c. 1. in prin. Cott. in memorabilib. verb. stipulum. Alciat. parerg. lib. 1. cap. 39. & quæ notauimus in rub. ff. eo. vbi multa.

§. In hac. Vide Brisson. de formul. & solennibus verb. Rom. lib. 6. mih i. f. 628.

§. Verum Leoniana const.] in l. 10. omnes, C. de cōtrah. stipul. Ad intell. Paul. Leon. in repet. l. 1. §. si quis ita. nu. 8. ff. de verbo. oblig. Ioseph. Gonzal. var. quæst. iur. c 24. nu. 28. Coras. in d. l. 1. §. eadem. nu. 4. ff. de verb. oblig.

§. Omnis. Vide Hugon. Donell. in l. eum qui ita stipulatur. §. qui ita stipulatur, numero 5. ff. de verbo. obligat. Brisson. vbi sup. fo. 633.

§. At si ita. vide Hugon. Donel. in l. qui hoc anno, nu. 6. ff de verb. obl.

§. Sub conditione, vide in l. 54. conditionales. ff. de verb. sig. Concennat. in Oecono. iur. ciu. lib. 2. c. 13.

§. Si quis ita. vide in l. 115. ita stipulatus, §. Sed & si ita, ff. de verbo. obl. vbi Duaren. adde Cuiac. obseru. lib. 14. c. 32.

§. Ex conditionali. Ad intell. vide Duar. in Scæuol. num. 14. & seq. Petr. Stell. in reper. l. qui Romæ, §. Augerius. vers. ad intellectum. mihi fol 208. ff. de verb. obl. Hug. Donell. in l. si quis si Titius, num 2. ff. de verb. obl, Alex. Raud. in tract. de Analog. ca 27. num. 12. Connan. in comment. iur. lib 6. c. 3. num. 11.

§. Loca. vide in l. 2. §. qui ita, ff. de eo, quod

cert.loco. Loriot.de iur.apicibus in tract. regu.axio.103. Duare.in l.si mihi, & tibi, §.si quis seruos ff.de ieg.1. Alc. parerg. li. 1.c.49. Aemil Ferre.in d. §. si quis seruos. numero 18. vbi hos paragraphos conciliat.

§.Conditione. vide in l.100. conditio. ff. de verb.obl.& quae notauimus ibi.

§.Non solum. vide Aquilin. in l.2. item si facto.p.3.n.3.ff.de verb.oblig. Concenn. in Oeconom.iur.lib.2.c.14.

Itaque.] vide Soc.iun.in l.4. §.Cato. nu.14. ff.de verb.oblig.

Tit.17. De duobus reis, stipulandi,& promittendi.

Qui stipulatur,reus stipulandi, qui promittebat, reus promittendi dicebatur. vide Brisson.de formul.lib.6 f.629.lib.1.ff.eo. vbi quaere nostras notas.

§.Duo.vide Connan.commentar. iur.lib.6. c.5.nu.1.tex.in l.4.duo rei.ff.eo.

§.Ex huiusmodi.in solidum,] vt in l. 2. ff. eo.Hodie fallit per Auth. de duobus reis. in princ.vt in gl.d.l.2.

§.Ex duobus.Sumptum ex l.7.ex duobus ff. eod. Ad intell. vide Alex. cons.184. nu.11. vol.2.vbi Ronescal. in add. Coras. in l 1. §.si quis simpliciter. nu. 13. ff. de verborum obligat.

Tit. 18. De stipulatione seruorum.

§.Sed cum.Ad intell.vide Vacun.declar. 73. nu.10.tex.in l.38.stipulatio ista, §.hi qui, ff.de verb.obl. vbi quos citamus.Caballi. de illud.& in illud.in princ.n.11.

§.Seruus communis.vide in l. 5. seruus, ff. eo.vbi per nos notata.

Tit.19. De diuisione stipulationum.

§.1. Stipulationum. Sumptum ex l. 5. ff.de verb.oblig.Ad intell. Vide Cuiac.& Duaren. ibi,& in tit.ff.de stipul.seruor. cap.7. Alc.paradox.lib.1.c.1.

Tit.20. De inutilibus stipulationibus.

§.1.Omnis.De Hippocetauro. vide late per Hier.Magg. Miscell. lib.1.c.10. Pet. Greg. Syntagm.iur.lib.7.c.3.Aleia.parerg.lib.9. c.13.Coras.Miscell.lib.5 c.2. Conar. var. resolut li.3.cap 2.Ioann. Robert. Sentent. iur.lib.3.cap.15. Plin. natural. hist. lib.7. cap.3.

§.Idem iuris,vide tex.in l.83. inter stipulantem,§.sacram,ff.de verb.obligat.vbi quae notauimus.Connan.Comment.lib.6.c.4. num.4.

§ Si quis alium. vide Maran.disput.7.

§ Si quis alij.vide Gabriel.tit. de verbo.obl. conclus.1. Alphan. in Collectan. nu. 107. & quae notauimus in l.stipulatio ista. §. alteri,ff de verb.oblig.

§. Plane. Quae sit differentia inter haec verba, Si mihi,& Titio,aut, mihi, & Titio, vide Vasq.de success.creation.§.17.nu.94. Ad intell.vide Brisson. in tract. de solut. lib.1.mihi.fol.317.

§.Quod si quis, vide text. in l.38. stipulatio ista,& in l.110.si mihi.ff.de verbo. oblig. vbi doctores.& quae ibi notauimus.

§.Ei vero.Ad intell.vide Loriot.de iur.arte, in tract.pactor.axio.152.Hugo, Donel. in l.stipulatio ista.§.alteri,nu.26. Ruin.in l. quicunque,nu 3.ff.de verb.obl.

§.Praeterea.Conciliatur cum l.1.§.si stipulati,ff.de verbo.oblig. per Alber. Bolognett. ad rub.ff.de verb.oblig. c.31.nu.6. & per Bellon.in Antinom. nu.9. Ad intell. vide Vacun.declar.71. num.4 Aquilin. in d.l. 1.§ si quis simpliciter.nu.47. ff. de verbo. obl. Soc.iun. ibid. nu.17. & seq. Duaren. in d.§.si stipulanti. col.1. Hugon. Donell. nu 9.Coras. num.3. Connan. Comment. lib.6.c.1.nu.5.Cuiac.in d.l.1 §.si quis ita, ff.de verb.oblig.

§.Item inutilis,vide Io.Mercer. in l. frater a fratre,col.16.ff.de cond.indeb.

§.Mutum. Ex tex.i l 1.§.mutum, ff.de obli. & act.Aquilin.in l.1. in princ. num. 161. Pau.Leon.nu.166 & seq. Ruin. in 2. lect. nu.17.ff.de verb.oblig.

§.Furiosus. vide text.in l.1.ff.de actio. in l.5. in negotijs,& l.40.furiosi.ff.de regul.iu.& in l.70 si a reo.§.3.ff.de fideiussor.

§.Pupillus.vide Bolognett.in l. r. nu.184. & seq Soc.iun.nu.98. Aquilin. in princ. nu. 104.ff.de verbo.oblig. Alphan.in Collect. num.788.

§. Nam infans.vide Menoch.de arbitr. iud. lib.2.cas.57.nume.13.Io. Rober. animaduers.iur.lib 3 c.23.

§.Sed in proximis. Pubertati proximus quis, vide Rolan.cons.57. num.25. vol.1. Kirrou. commun. opinio. centur.3.concin.100.

§.Si impossib lis.Cōcilliatur cum §. impossibilis.Instit.de haeredib.instit. per Strafman. seu potius Bellon.in antino. nu.14. Ad intell. vide Loriot. de iur. apicib. in tract.reg.axiom.103. Concennat.in Oeconom.iur.ciu.l.b.2.c.35.tex. & scrib.In l.1. §.si id quod, & in l. 31. non solum, ff.de act.& oblig.vbi quae notauimus.

§.Item verborum.nostra constitutio.] in l. optimam,C.de contrah.stip.vbi vide,quae fuse notauimus.

§.Post mortem. Vide tex. in l.11. scrupulosam.C.de contrah.stipul.& Socin.iun. in l.1.nu.147.ff.de leg.1.

§.Item

§. Item si quis. vide text. in l. præposteri, C. de testamen.
§. Scriptum, Sunt verba Pauli sentent. lib. 5. tit. 7. de obligat. vbi id notat Cuiac. Ad intell. vide Aquil. in rubr. nu. 167. Soc. iunior. nu. 48. & 50. & Paul. Leon. in l. 1. nu. 43. ff. de verb. oblig. Viu. in Sylua comm. opin. 1056. & quos citat Alphan. in Collect. nu. 505.
§. Quoties. vide text. in l. 29. Scire debemus. in l. 86. quod dicitur, & in l. 134. Titia. in ff. ff. de verb. oblig. vbi quæ notamus.
Et ad singulas,) non singulas, quidam emendat, quod non probo, ex Theophil. hic.
§. Alteri, vide Alphan. in Collect. nu. 107. Gabriel, tit. de verb. oblig. conclus. 1. Firmã. in repert. verb. stipulatio. num. 81. Fallit in Notario. Viu. in Sylua commu. opin. 521.
§. Quod turpi. vide text. in l. generaliter. 76. & l. 27. veluti. ff. de verbo. obliga. Connan. Comment. lib. 6. cap. 4. num. 1. & li. 5. c. 11. num. 2.
§. Qui hoc anno. Ex l. qui hoc anno. 42 ff. de verbor. oblig. Vide in l. 138. eum qui, ff. de verb. oblig. vbi Cuiac. Conn. comment. lib. 6. c. 4. nu. 8. Donell. in l. eum qui calẽdis, §. quoties, nu. 32. ff. de verb. oblig.
§. Si fundum. Vide text. in l. 105. quod dicitur, ff de solu. Menoch. de arbit. iud. lib. 2. cas. 27. Marc. Mant. Dialogis in. famular. lit. S. num. 1.

Tit. 21. De fideiussoribus.

§. 1. Pro eo. Vide text. in l. 1. §. 3. ff. de action. & oblig. Connan. Comment. lib. 6. cap. 6. in princip.
§. In omnibus. Ex l. Græce ff. eod. Vide Connan. d. c. 6. nu. 4. naturalis obligatio,) quæ sit, Vide in l. Stichũ, §. naturalis, ff. de solu. quem citat Vacun. declar. 19. Vide Alciat paradox. l. b. 4. c. 7. Bellon. suppu. l. 2. c. 1. & quæ diximus in d. §. naturalis.
§. Fideiussor non tantum, vide in l. 4. §. fideiussor. ff. eod.
§. Fideiussor & vide in l. stipulatus, ff. eodẽ. Connan. comment. lib. 6. c. 6. nu. 4.
§. Si plures, vide text in l. 26. inter. ff. eod. Cõnan. d. l. 6. c. 7. nu. 10.
Epistola D. Adria. vide Cuiac. ad Paul. sent. li. 1. c. 20. Huius Epistolæ verba non habemus, vt per Specul. tit. de renunc. & conclusio. §. 1. nu. 10. vbi ad intell. & Vital. Cãpan. in tract. clausul. tit. an possit renũciari epistolæ Diui Adriani. mihi fol. 642.
§. Fideiussores ita. Vide text. in l. Græce, §. illud. & in l. hi qui. 34. ff. e. Connan. comment. lib. 6. c. 6 num. 6. Couarr. de pact. p. 2. § 6. num. 3. Caballin. milleloq. 250. Ioseph. Ludouic. decis. Peru. 57. nu 6. & quos citamus in d. §. illud.
§. Si quid autem. vide Duen. reg. 337. fideiussor soluens.
§. Græce. Ex l. Græce, 8. ff. eod.

§. In stipulationibus, vide in l. 30. sciẽdam, ff. de verb. oblig. Soc. reg. 465. Solennitas intrinseca. Alciat. de præsumpt. reg. 3. præsumpt. 10 Mascard. de probatio. conclu. 1314. Soci. iun. in l. 1. in princ. n. 32. & seq. ff. de verb. oblig. Menoch. de præsumpt. li. 3. præsumpt. 132. Alber. Brun. de form. & solennit. titul. de probat. & præsumpt. formæ, col. 3. versi. quo ad primam regulam, & quæ notauimus in d. l. sciendum.

Tit. 22. De literar. oblig.

Vide Concennat. in Oeconom. iur. ciuil. li. 2. c. 37. Arimin. Tepat. in compend. var. iur. senten. lib. 2. tit. eod.
§. 1. Olim. Quæ obligatio fieri dicatur nominibus, vide doctissimum Ræuard. variorum. lib. 3. cap. 1. ex Mynsing. hic. Hodie p literas cambij dicimus. Alciat. in l. qui pecuniam, nu 9. ff. si cert. petat. & videtur annuere Cuiac. obser. lib. 2. c. 4. vide tex. in l. 1. ff. de ann. legat. & Brisson. de formul. lib 6. mihi fol. 600.
§. Planè, Vide Eman. à Costa in l. si ex cautione, c. secundum hæc, verb. si ex cautione, nu. 3. & cap. 2. ex eiusdem, num. 2. C. de non numer. pecu. & quos citat Alphan. in Collect. nu. 788. Andr. Fachin. controuers. iur. lib. 2. c. 81.
Constitutionem nostram,) in l. in contractibus, C. de non num. pecun. Ad intell. vide Diaz. regul. 249. Exceptio non numeratæ. Viu. in Sylua. commu. opin. 137. Duen. reg. 261. & quæ notauimus in d. l. in contractibus, vbi late.

Tit. 23. De obligat. ex consensu.

§. 1. Consensu. Sumptum ex l. 2. consensus, ff. de action. & obligat. vbi vide quos citamus.

Tit. 24. De emptione, & venditione.

§. 1. Emptio. vide text. in l. 1. in fin. & in l. 38. quod sæpe, ff. de contrah. empt. vbi scrib. Andr. Fachin. controuers. lib. 2. c. 28.
Constituimus,) in l. cõtractus, C. de fide instrument. vbi vide quæ notauimus.
§. Pretium, vide in l. 9. empti, & in l. 2. ff. de contrahen. empt.
Nostra decisio.) in l. vlt C. de contrah. empt. Ad intell. vide Vinc. de Anna. singul. 175. vbi filium in addit. Hugon. Donel. in l. si quis arbitratu, num. 19. ff. de verb. oblig. Guliel. Bened. in repet. c. Raynutius. verb. condidit. 1. nu. 16. extra de testam. Decius cons. 340. in princ.
Res tradatur.) Andr. Fachin. controuers. iur.

ftir lib.2.c.30.Fallit in dote, Couar.pract. quæst.c.28.n.7.& q notauimus,in d.l.vlt.

§.Item pretium,Ex l.1.ff. de contrah. empt. vbi vide quę diximus,adde Vacun.declarat 13.& declarat.27.nu.3. Pinel. in rubr. C.de rescind vendit.p.2 c 1. nu.10. Lotior de iur.arre.in tract.pactor.axio.t 26. Hip. Riminal. Inst.de donat.in rubr. nu. 189. De Poetarum, & aliorum scriptorum authoritate vide per Ferrand.Aduensem.explicat.lib 2.hic,Carr.& doctores in l r. ff. si cert.petat.

§.Cum autem, vide text. in l.8. id quod, & tot.tit.ff.de peric.& commod. rei vendit. Duen.reg.203.diminutionis.

§.Emptio.vide tex.in l. hæc venditio, ff. de contrah.empt.vbi quæ notauimus, Ioan. Rober.Senten.iur.lib.2.ca.12 Donel. in l. si quis arbitratu,nu.12.Bolognet. nu.103. seqq.Ruin.nu.20.ff.de verb.oblig.

Tit.25. De Locatione, & Conductione.

§.1.Locatio,ex l.2.ff.eod. vide Cuiac.obseruа.lib 4.c.26.Connan. comment. lib.7. c. 11.num.2.

§.Qua de causa,vide in l.22. si tibi pollenda ff.de præscrip.verb.Pinel.in rubr.C.de rescind.vend.p.2.c.1.nu.23. Donel. in tit. de præscript.verb.c.53.

Nulla autem côstituta mercede, venit actio mandati,vt § si.in fine infra mandati.

§.Præterea,vide tex.in l.17.si gratuitam, §.si vnum bouem, ff. de præscript. verb. vbi Doctores.

§.Adeo.Conciliatur cum l.1 §.qui in perpetuum,ff.si ager vectig.l.si domus; in fine, ff.de legat.1 l.3.§.si vis,ff.de reb.eor.l 1.2. & 3.C.de iure emphyt.l fundi,& l.possessiones,C.de fund.patrimonial.lib.11. per Aquilin.in l.naturaliter, §.nihil commune.nu.71 ff.de acquir.poss. Ad intell. vide Sarment.Selectar,interpret.ca.2.num.17. & seq. Aluar.Falasc.de emphyteu.q.3.nu. 9 Alfan.in collectan.nu.79.

Lex Zenoniana.] In l.1.C.de iure emphyt.

Ac si naturalis,) ac si natura talis,legit Cuiac hic.

§ Item quæritur,vide in l.2.§.adeo, ff.de Locat.& in l.20.Sabinus ff de contrah empt. Caroc.de Locat.tit.de similitud.Locat.allegat Menoch.de retinend possess. remed. 4.nu.9.& seqq.quos vide.

§.Qui pro vsu.Ad intel.vide Petr.Fabr.in l. contractus.ff.de reg.iur.

§.Mortuo,vide Scribentes in l.4. §.Cato, ff. de verb.oblig.vt per Caroc.de Locat.titu. de contrauent.

Tit.26. De Societate.

§.1.Societatem, Kinonian.] Kinopraxian. Theoph.l.hic.

§ De illa,Seruius.Sulpicius,)in l.80.Muthis, ff.pro socio.Ad intell.vide Couar.var. resolut.l b 3.c.2.nu.3.Hipp. Rim.in consil. 400.n.64.vol.5.Pet.de Vbal.de duob. frat. p.4.n.5.Ioan.Crott.in repet.ca.nauiganti nu.24.extra de vsur & quos citauimus,in l.29.si non fuerint,ff.eod.vbi multa.

§.Socius.Vide Pet.Fabr.in l.côtractus. ff. de reg.iur.

Tit 27. De Mandato.

Vide Concennat. in Oeconom. Iur. ciuil. lib.2.c.27.

§.1.Mandatum.Ex l.2.ff.eo. vbi vide scrib.

§ Tua Ex d.l.2.§ fi.ff.eod. Concordat cû l. consilij ff.de reg.iur. & c.nullus ex consilio extra de regul.iur vbi. Ad intell. vide scrib.adde Firman. in reper verb consilium nu.30 & quos citamus in d.§.fin.

§.Illud.vide in l.6.si remunerandi.§.re turpis,ff.eodem.

§.Is qui,vide in l 5,diligenter,ff.eod.vbi cumulata per Alfan in Collect.n.306.Socin. reg 309.mandati.Viu.in Sylua commun. opin.648.Gell.noct. Atticar.lib 1.c.13.quê citat Stracc.in tract.de mandat. nu.2.

§.Recte,vide in l.si vero,§,si mandauero ff. eo.Duar.in tit.ff.de acquir hæred. cap.de seruo.col.4.

§.Item si adhuc. Vide in l.mandatum,C.eo. & in l.& quia.ff.de iurisd.omn.iud.& in l.Inter causas.ff.eod.&vbi per nos notata. Gabriel.lib 2.tit.de pro attrat.côcl.2. Brunor.à Sole in compend.resolut. verbo mâdatum,Firma.in repert.verb.mandatum finitur,nu 2.Alfan.in Collect.nu.205

§.Sed vtilitatis. vide in d.l.26. Inter causas, ff.eodem.

§.Et huic simile,Argumentum à simili valldum, vide Diaz.regul.52. argumentum, Euerard.in Topic.legal.loco,a simili, quê vide.

§.Mandatum non suscipere. vide in l.22. si mandauero,§.fin.& in l 27. si quis alicui. §.qui suscipit,ff.eod.

§.Mandatum in diem.Ex l.1.§.item mâdatum,ff.eod.

§.In summa,Ex l,1 §.mandatum,ff.eod.

§.Et ideo. Vide in §.qua de causa, supra de Locato.

Tit.28. De obligat.quæ ex quasi contract.

Vide Arismin.Tepat.in Compend. var. iur. sentent.lib.2.tit.eod.

§.Igitur.Ex l.4.§.si quis absentis,ff.de actio, & oblig.

§.Tutores. Ex l.4.§.tutelæ, ff.de actione& oblig.

§.Item si Vice Vasq. de success. creat. §.17. num.50.

§.Hæres,

§.Hæres. Vide in d.l.3. §.hæres,ff de actio. Petr.Peralt.in omnia, num.9. ff.de leg.2. Eman.a Costa in repe.c.si pater.verb.Trebellianicæ.nu.10.extra de testam.

§.Item is. Vide in l.4.is quoque. ff de actionibus.

§.Ex quibusdam. Vide in l.4 C.de condict. indeb.Petr.Fabr. in l.quod a quoquo.ff.de reg.iur.

Nostra constitutio.] Concius in notis marginal. intelligit Græcam constitutionem, quæ est l.45. C, de Episc. & Cler. vt apud Gothofred.

Tit.29. Per quas personas nobis acquir.

Vide Concennat.in Oeconomia Iur.ciuil.libro 2.c.3

§.1.Expositis,nostra constitutio,] in l.cum oportet,C.de bon.quæ liber. vbi vide plene per nos notata.

§.Item per liberos. Vide in l.10.acquiritur, C.de acquir.rer.dom.Connan. commen. lib.4.c.5.post num.10

§.Communem.Vide in l.5.ff.de stipul.seru, vbi per nos citata.

Nostram decisionem.] in l.fi.C.eod.

Tit.30. Quibus mod. tollit. obligatio.

§.1. Tollitur, aliud pro alio.] Vnũ pro alio solui non potest inuito creditore.Fallit in ecclesia debitrice. Auth. hoc ius. C.de sacrosf.ecclef.Item in casu Auth. hoc nisi debitor,C.de solut.& l.si domus. §.qui cõfitetur,ff.de leg.1. Item in noxali actione, l. miles,§.1. & 2. ff.de re iud. & clarius Clauas.in summa,verb.solutio,nu.15.

§.Item per acceptilationem, vide Aquil. in l.1.§.si quis ita,nu.13.ff.de verb.obl.

Græce.] vide in l.an inutilis, ff.de acceptil. vbi quæ notamus.

Verba Græca exponuntur,l. quod promisit ubi.habes ne acceptum? habeo.

§.Est autem prodita.Ex l.18.& vno,ff.de acceptil. Bologn.in l.qui Romę, §.Diui,nu. 142.Pau.Leon.nu.455.ff.de verb.obl.

§.Præterea. Vide Duaren. tit.de reputat. quæ fiunt in iud c.tom.1

Nostra constitutio.) in l.fi C.de nouat.

§.Hoc amplius. Vide in l.80. prout. ff.de solut.Petr.Fab.in l.nihil tam naturale, ff.de regul.iur.

LIBER QVARTVS.

Tit. I. De obligat. quæ ex delicto nascuntur.

§.1.Cum sit, vide Duaren. tit. de iudic. ca.de var.iudic.præcept.col.3

§.Furtum.Ex l.1 ff de furt vbi vide quæ notauimus.In quibusdã codicibus, additur, inuito domino, quod non placet Alciat. dispunct lib.3. c.10. quẽ reijcit Forcat. in Neciom.dialog.29.nu.1.& per totum.

§.Furtorum, ex l 2. ff de furt. vide Sigon. de iudic lib.1.c.5 prope finem Cuiac. obseruat.lib.6.c.2.Paul.senten.lib.2. tit.31. Petr. Greg.Syntagm.lib.37.c 1

§.Manifestus,ex l.3. ff.de furt. De Græca dictione,vide Alc.prætermiss.li.2. Cæl.Rhodig.lec antiq.li.16.c.sequitur Ferr.Aduens. explicat.lib 1. & Forcatul. in Neciomant. dialog 29.nu.6. vide Bud.in annotat.ad d. l.3 & Gell.noct.attic.lib.11.cap.18

§.Immo.Ex l.5.§ siue igitur,ff.de furt.ibi recurre.

§.Nec manifestum Ex l.8.nec manifestum, ff.de furt.vbi vide Bud. in annot. Sigo. de iud d.lib.1.c.5

§.Conceptum,vide Paul. sentent. lib.2.titu. 31.Petr.Greg.vbi sup.

§ Oblatum,vide Paul. vbi supra. ait enim. Oblati is agere põt, penes quem res concepta & inuenta est. Itẽ. Oblati hæredi quidem competit,sed in hæredem non datur rursus.Furti oblati actio aduersus eũ, qui obtulit,tripli est pœna,& ipsius rei repetitio. Vide Gel.lib.11.c.18.Hodie hæc cessãt, vt in f.eo quare amplius non insisto.

§.Placuit Ad intell. vide Angel. de Nicolin. cons.23.nu.28. inter cons.crim. Zileti vol. 2.2.impres.

§.Sed si, vide text. in l.46. inter omnes, §.recte ff.de fur.Honufr.de Perus.consil.28 n. 5 & August. de Oronib.cons.23. num.28. inter cons.crimin.Zileti, vol.2.2. impression.Alphan.in Collectan.nu.343.

§.Vnde,nostram decisionem,] in l.20.si quis. de fur.vbi vide per hos notata.

§.Interdum etiam vide tex.in l.14. eum qui. §.si filius.ff de furt.

§.Aliquando, vide in l.19. in actione,§.qui rem ff.de furt.

§.Interdum quoque, vide in l.51.in furti. ff. de furt.

§.Et hoc.panno rubro.] vide in d.l.in furti, §.cum eo ff de furt.

§.Ope vide in l.56.si pignore,§.qui ferramẽta,ff.de furt.Plaz.de del ct.lib.1.c.16.vbi allegat.Dec in c.1.nu.11 de offic.deleg.

§.Certe,vide in l 53.sæpe. §.item dubitatum, ff.de verb.sign.

§ Hi qui.Ex l.serui,& filij,17. ff.de furt.vide Connan.comment.li 2.c.2.in fi.

§.Si vero,vide in 36 qui seruo,§.1. ff.de furt.

§.Item si fullo.Ex l.12. itaq. fullo, ff.de furt.

§.Quæ de fullone, nostris decisionibus.] in l.vlt. C.de furt.

§.Sedis apud.vide in l.14.cum qui,§.is autẽ, ff.de furt.

§.In summa,Ex l.24.impuberem. ff.de fur.

Tit.2. De vi bonor.rapt.

§.Qui res,dictum est,] a Iulian. in l 2.§.ceterum,ff.eo. De furti pœna vide per Ferr. Aduens. explicat. lib.2. Cæl.Rhodig. lect. antiq.lib 10.c.6

§.Ita tamen.Procedit in rustico. Menoch.de recup.poss.remed 9.nu.29

§.Sane.Ad verbum ex l.2. §.In hac. ff.eodẽ, Ad intell.vide Connan. comment. iur. li. c.2.num.10.Ruin. in repet.rubr.ff.de nou. oper. nunc nu.18. Bologn. num.104. Syl. Spanocch.lib.2.nu.23.& 104

Tit.3. De Lege Aquilia.

Vide Vasq.controuers.illustr.48.num.55. & controuers.54.nu 14

§.1.Damni.Ex l.2.ff.eod.vbi vide.

§.De suibus. Restituitur Græca litera per Alciat.in l.Legatis, ff.de legat.3. & prætersm. lib.2. quæ interpretatur. Hunc inuenies suibus assidentem,quæ pascunt prope Coracis saxum,ad fontem Arethusam.

Martianus.] vt in l.65. legãs, §.ornatricibus, ff.de leg 3

§.Iniuria,vide Petr. Fabr. Semest. lib.1.c.23. mihi,fol.250

§.Item si putator,Ex l.31.si putator ff eod.

§.Præterea.vide in l.8.idem iuris. ff.eod.

§ Liberum, vide in l.27.si seruus, §.huius legis.ff.eod.secundum caput l.Aquil. cuius hic fit mentio, quid continebat, vide per Claud.Chiflet.in disput de hac re edita.

Tit. 4. De iniurijs.

§.Generaliter.Ex l.1.ff.de iniur.Iniuria à cõtumelia hoc distat, Iniuria.n.leuior est, Pacuuius Peribea. Patior facile iniuriã, si est vacua a contumelia,Non Marcell. c.5.nu 35. Corn Front. Contumeliam inferunt iniuriam patiuntur homines,Cõtrarium asserit Gell. lib.9.c.12. eam referens ad vtrumque.

§ Iniuria, vide in l.15.item.ff.eod.

§.Patitur.vide in l 1.§ 2.& fi. & in l.2. ff.eo. non habet locum de iure Longobard.tit. de iniur. vbi maritus non agit suo, sed vxoris nomine.

§.Pœna, Ad intel.vide Vigl. in §.plures,n.5. instit.

Instit. de hæred. inst. allegat Gell. lib. 10. c. 1. Adde Anton. Burgos in repet. c. cognoscentes, nu. 77. de Constit.

Lege 12. tab.) cuius verba apud Gell. d. cap. 1. sunt, si iniuriam alteri faxit 25. æris pœnę sunto si membrum rupitur cum eo pacis talio esto, vide Reuard. ad l. 12. tab. c. 25.

§ Atrox, vide in l. 7. in fi. ff. eo Reuar. varior. lib 1. c 9 Menoch. de arbi. iud. l. 2. cas. 263. Forner selection. lib. 1. c. 21.

§. In summa, Zenoniana constituit.) in l. vlt. C. eod Corrigitur in Regno per constitut. varietates pœnarũ tit. de considerat. iniur. vbi agens iniuriarum habet tertiam partē, & fiscus duas. Arnou. d ffer. 62 Ad intell. vide Duaren. disput. anniuers. lib 1. c. 35. Ioan Robert. sentent. l. b. 4 cap 9. Andr. Gail. pract. obser. lib. 1. c. 65

§ Non solum. Ex l. non solum. 11. ff. eod.

§. Hæc actio. vide Vasq. controuer. illust. 72. num. 10 Plaz. de delict. c. 6. nu. 41. Kircou. comm. opin. centur. conclus 53

Tit. 5. De obligat. quæ ex quasi delict. nascuntur.

Vide Arisimin. Tepat. in compend. var. iur. sent. lib 2. tit. eod.

§ 1. Si iudex. Ex l. 4. ex maleficio, §. si iudex, ff. de act. & obligat. & l. vlt. ff. de var. & extraord cognit. Ad intell. vide Ioan. Rober. sent. l. 3. c. 5. Bart. q 9

§. Item is, vide in l. 1. ff. de his, qui deiecer. & in l 4. Is quoque ex cuius, ff. de act.

§. Si filiusfam. Ex d. l. 4. §. ideo, ff. de act.

§. Quod & in filiofam. vide in l. si filiusf. ff. de iud.

§. Item exercitor. Ex d. l. 4. ex malefi cio, §. itē exercitor, ff. de action.

§. In his, Vide in l. fin. § hæc iudicia, ff. naut. caupon.

Tit. 6. De Actionibus.

Actio vnde dicatur. vide Curt. Brugen. Icaston ad fratrem lib. 5. c. 15

§. 1. Superest. Ex l. 50. nihil, ff. eod.

Ad intel. vide Aquil. in l. naturaliter, §. nihil cōe. p 1. n. 181. & 184. ff. de acquir. poss. Loriot, de iur. apic. in tract. actio. axio. 1. Petr. Greg. Syntag. iu. li. 21. c. 8 n. 2. Duaren. in l. 3. ff. de pac. & in tit. ff. eo. c. 1. & c. 8. Bolog. in l. si vnus, § pactus. nu. 27. ff. de pact. Sigon. de iud. lib. 1. c. 17. Christoph. Ehem. de princ iur. lib. 4. c. 6. mihi fol. 228

§. Omnium, vide Herman. Vultei. Discepta. iur. li. 1. c. 4. Sigo. vbi sup. Arnol ab Herlo. de act. in prologome. nu. 8. & seq vbi late.

§. Aeque. Ad intel. Vide Bellon. sup puta. li. 1. c. 19. nu. 1. Pet. Loriot. de iur. arr. in tract. cō sanguin. axio. 10. Duar. ti. de Proba. c. 13. & in l. si priusquā. prælect. 17. ff. de nou. oper. nunc & tit. C de prob. c. 4. col. 4. Forcat. in Neciomā. dial. 19 n. 9. Herm. Vult. Discep. iur. li. 1. c. 5 Meno h. de retin. pos. remed. 3. nu 17 Coras. Miscel. lib. 3. c. 23. & in l. tertiis utis. nu. 18. & in l. ei qui. nu. 9. ff de seru.

§. Contra. sane vno casu,) Hanc lectionē sequitur Ant. Cont. lect. subleciu. lib. 1 cap. 1. Gouean. var. lect. l b 1. c. 41 & passim oēs Hugo Donell. hic, emendat sane non vno casu. Cuiac. aūt. Sane hoc vno casu, quē sequit Lud. Vnal. var. lect. li. 2 c. 12. nu. 2. De actione negatoria, & cōfessoria vide Arisimin. Tepat. in Cōpend variar. iur sent. li. 2. ti. de actio. neg. Coras. in l. equt. iur ff. de ser.

§. Aliæ, vide Menoch. de retinend poss. remedijs, nu. 16. Siracc. ad Crauet. cons. 1. nu. 7

§. Nāque. Publiciana à Publicio Prætore.] Q. Publicius Prætor Vrbanus cum M. Iunio, vt Cic. in Cluentiana ex Cuiac.

§. Rursus, vide Gouean. var. lect. lib. 1. cap. 10. Fusc. sing. 65. litt. A. Ludou. Main. de act. lib 2. c. 4

§ Item si quis in fraudem. Fallit in debitore renunciante hæred tati, vel aliquo lucro, Rolan. in tract. de lucro dot. q 40. nu. 7

§. Itē Seruiana. Dicta sic ab auhore Seruio Prætore. Vir damnatæ memoriæ, & Don. hic, nu 2. Quid differat cum Saluiano interdicto. vide per Menoch. de adipisc. poss. remed. 3. nu. 8. Ad intel. vide Loriot. de iur. arte, in tract. pactor. axio. 64. Duaren. in l. item quia, ff. de pact. Connan. Comment. lib. 4. c. 13. nu. 1. Forcatul. in Neciom. dialog 13. nu. 2. Menoc. vbi supra.

§. Inter pignus. Vide in l. 5. res hypot. in fi. ff. de pig. l. 9. §. proprie. ff. de pign. act. & in l. plebis § pign. ff. de verb. sign Ad intell. vide Connan. comm. iur. li. 4. c 13. in princ. Laurent. Val. elegant lib 6. c. 57. vbi Alciat. in add. qui dicta reassumit in tract. de verbo. sig. li. 4 sub n. 24. vers 22. Donel. in trac. de pig. c. 2. Franc. Balduin. in eo. tract. c. 1.

§. In persona, vide in l. 2. C. de constit. pecu.

§ De constituta, vide Hipp. Rim. Inst. de donat. in prin. n. 564. & seqq Alpha. F. in collecta. nu. 996. Loriot. de iur arte. in tract. pactor. axio. 148. Benincas. §. 1. n. 248. sup. eo. Forcatul. in Neciom. dial 71. nu. 2. Aquil. in rub. ff. de verb. oblig. nu. 259. Ruin. in 2. lec. nu. 74. Socin. iun. nu 299. Bologn. num. 40. Vacun. declar 68. nu. 1

§. Pœnales, vide Ramal. Cors. Indagat. iur. li. 3. c. 4. nu. 17

§. Præiudiciales, vide Ræuard. var. lib. 1. cap. 18. & de præiud. li. 1. Loriot. de iur. arte, in tract. consanguinit. axiom. 7. Duaren. in tit. ff. de probat. c. 13. & in tit. ff. de obligat. cap. 7. & Disputat. anniuers. lib. 2. c. 2. Ioan. Robert sent. iur. lib. 1. c. 13. Herman. Vultel. Disceptat. iur. lib. 1. c. 3. Alciat. parerg. lib. 8. c. 4

§. Sic itaque, vide in l. vlt. §. vlt. ff. de verbor. oblig. Duaren. in l. scire debemus, §. vlt. ff. de verbor. oblig. Io. Robert. senten. lib. 4. c. 15. Benincas. in §. actionum, Instit. eod.

§. Om-

§.Omnes autem. Fallit dupliciter, vt per Sebast. Sap. in l. vn. n. 84. C. de sent. quæ pro eo, quod inter. Item fallit de iure can. vt in c. quisquis in fi. 17. q. 4. inc. cum deuotissimam. 12. q. 2

§. Tripli, vide Anton. Vr fil. ad cõstit. de var. præsid. author. c. 3. Sportula quid, vide p Alcia. dispunct. lib. 3. c. 17

§. Quadrupli, vide Duar. in tit. ff. quod met. caus. c. 3. Arnald. ab Hersolt de actionib⁹ in prolegomen. nu. 33. & seqq.

§. Sed furti. Ad intel. Vide Caballi. Milleloq. 405

§. Actionũ. vide Coras. Miscellan. lib. 2 c. 8. Galles. de iud. bonę fid. n. 10. Ioã. Rogerat. Troch. de diffe. iudic. bonæ fid. & strict. iur. mihi fol. 8. Cõcenn. in Oeconom. iur. ciuil. lib. 2. c. 16. Strictũ ius quid. vide per Iac. Omphal. de ciuil. polit. lib 1. c. 65

§. Quamuis Petitio hæreditatis est actio bonæ fidei, Diaz. reg. 554. petitio hęreditatis. Nostra cõstitutio.) i i. vlt. C. de pet. hæredit.

§. Fuerat. Amplia in marito, vt dos tradatur. Craff. cõm. opin. lib. 1. c. 6. nu. 43. Ad intell. vide Aquil. in l. 1. in prin. n. 35 ff. de verb. obl. Ioã. Rogerat. Troch. de differt. Iudic. strict. iur. & bonę fid. mihi fol. 51. Ruin. in l. 3. n. 46. & 74. Duaren. ibi. ff. solut. matr. & quæ notauimus in rub. C. de rei vxor. act.

§. In bonę fidei. vide Diaz. reg. 98. cõpensatio, Viu. in Sylua comm. opin. 1154. Brisson. de cõpẽsat. mihi fol. 422. Io. Roger. Troch. in dict. tract. de iudic. bonæ fid. & strict. iur. mihi fol. 70. Bẽnincas. in §. actionum. nu. 266. Instit. eodem.

Nostra cõst tutio.) In l. vlt. C. de compẽsat.

§. Præterea. Ad intell. vide Menoch. de arbi. iud. lib. 1. q. 3. n. 20 Coras. Miscellan. lib. 1. c. 12. Galles. de iudi. bona fid. n. 50. Loriot. de apicibus iur. in tract. actio. axio 66. Ludouic. Main. de action. lib. 3. c. 1 Duaren. in paradox. de In lit. iur. 36. & seqq.

§. Curare. Iudex dare dẽt sniam certam. Alphan. in Collect. nu. 243. Et incerta nõ valet. Firman. in repet. verb. sententia incerta. Lanfranc. in repet. ca. quoniam contra verb. interlocut. nu. 40. & seqq. & in add. lit. B. extra de probat. Ad intell. Vide Mascar. de probat. tom. 2. concl. 933. n. 13. Cagnol. in rubr. C de sent. quæ pro eo, quod inter nu. 6. & in l. 1. in princ. num. 89. ff. si quis ius dic non obtemp.

§. quis agens, vide Ioan. Rober. Senten. lib. 2. c. 9. tex. in l. 1. ff de minor.

Causa cadebat.] vide Ald. Manut. in Adag. Causa cadere.

§. Hinc autem, vide Duaren. In l. si re incertus, ff. de legat. 1

§. Sed hęc. Corrigitur apud Hispanos, vt per Io. Martin. de Olan. in antinom. iur. ciuil. & Hispan. lit. A. n. 52. vbi ad intell. n. 33.

Lex Zenoniana,] Non extat. sed ei⁹ fit mẽtio, §. hodie inst de excep. vbi vide quę notauimus ad intel.

§. Si minus. Est difficillimus, vide Cagno. in l. edita. n. 77. Hugo. Donel. nu. 18. Riminal. Sen. col. 3. & seq. ff. si cert. per.

§. Si quis aliud. Ad intel. vide Vacun. declarat. 89. nu. 6

§. Item si. vide Aquil. in l. naturaliter, §. nihil commune, 1. nu. 181. ff. de acquir. poss.

§. Idem est. vide Diaz. reg. 210. donans.

§. Eum quoque, Cedens bonis non tenetur, nisi in quantũ facere potest. Socin. regu. 66. cedens. An habeat locum si sit renũciatũ cũ iuramento. Et an procedat in milite, vide Thesaur. decis. 36. An pcedat I delictis, & sic cõtra fiscũ. & in parte creditri ce ex delicto eund. deci. 182. Ad intel. vide Claud. Seisel. in l. 1. §. si quis, num. 10. ff. de verb. oblig. Scaglion. & Rouit. in pragm. de cessi. bon. Sebast. Medi. in tract. de Cõsecu. poss gl. 2. p. n. 27. & seqq.

Tit. 7. Quod cum eo, qui in alien. potest. est, neg. gest. esse dicitur.

§. Eadem, vide in l. 1. ff. de exercit. & in l. 1. de institor. Duaren. in titul. ff. de exercit. act. c. 1. & 2

§. Introduxit, vide Arnold. ab Hersolt. de action. p. 3. act. 23.

§. Præterea, ad intel. vide Ludou. Main. de act lib. 2. c. 34

Tit. 8. De noxalib. actionib.

§. 1. Ex maleficijs, vide Forcatul. in autar. c. 10. num 6

Noxæ dedere,) Inuehit contra Iustinian. Laurent. Valla elegant. lib. 6. c. 3. defenditur tamen ab Alciat. de verb. sign. lib. 4

Namque erat,) vide Connan. Commen. iur. lib. 2. c. 3. nu. 1. dominus, vide. Cuiac. obs. lib. 13. c. 9

§. Sunt autem. vide Ferrãd. Aduens. explicat. iur. lib 2

§. Oĩs. Corrigitur per Lõgobard. l. 2. de pauper. l. si quis alium, & l. seq. de culpa setu. quibus noxa sequitur caput, sed actio noxalis semper remanet cũ priori domino.

§. Sed veteres, ex l. 12. tab. vt per Mynsinger. hic. Ad intel. vide Cuiac d. lib. 13. c. 9

Tit. 10. De his per quos agere possumus.

§. 1. Nunc vide Io. Rober. Senten. iur. li. 2. c. 1

Lege Hostilia) dicta ab A. Hostilio cons. cũ A. Attilio anno ab V. C. 583. Pard. Pratei. in indic. leg. Rom. Sed Anton. August in præterміss. hoc reuocat in dubium, si sic regia consularis aut tribunitia. vide Frãc. Polet. Histor fori Rom. lib. 2. c 1. in fine.

Tit. 11. De Satisdationibus.

§. 1. Satisdationum. Vide Carol. Sigon. de iudic. lib. 1. c. 27.

Iudi-

Iudicatum solui.] vide Cuiac. obseruat. lib. 10. c. 19. vbi de formula, & ad satietatem Barnab. Brisson. de formul. & solenn. 6. verb. Rom. lib. 9. mihi fol. 437.
§. Sed hodie vide Ioan. Robert. Sentent. Iur. lib. 3. c. 21.
§. Sin autem. Per quam ipse sui,] vide Ioan. Robert. vbi sup. lib. 2. c. 2.
§. Si vero reus, vide in l. vn. C. de satisd.

Tit. 12. De perpet. & temp. action.

§. 1. Hoc loco, eas vero,] vide Connan. comment. iur. lib. 1. c. 15. nu. 2.
§. Aliquando. vide Duaren. to. 2. tit. de oblig. & act. c. 8.
§. Non aut, vide Vurnifer pract. forens. li. 1. ti. 50. in Miscel. obseruat. 3. mihi fol. 155.
§. Hæredibus, ex contractib. vide Pard. Pratei. reg. 410. hæredibus.
§. Aliquando, ad intel. vide Cuiac. obser. lib. 21. c. 1. Hugon. Donel. in l. ex ea parte §. ex facto rei. nu. 5. ff. de verbor. oblig.
§. Superest. Vide Vasq. de success. creat. §. 5. nu. 40. Duaren. in Parad. de in lit. iur. nu. 42. Alci. parerg. li. 7. c. 19. Forcatul. in tract. de mora. p. 3. nu. 14. Lotiot. de iur. arte, in tract. de mora. axio. 34.
Omnia iudicia absolutoria, vide Sigon. de iudic. lib. 1. c. 29. Alciat. de eo, quod inter. cap. 8. nu. 17. Bart. & dd. in l. si insulam, ff. de verb. oblig.

Tit. 13. De Exceptionibus.

Vide Fran. Pollet. Histor. for. Rom. li. 1. c. 4. in fin. Brisson. de Formul. li. 5. fol. 449.
§. Idem iuris, vide Eman. a Costa, in l. si ex cautione, c. secundum hæc. verb. si ex cautione, nu. 8. C. de non num. pecun.
Constitut. nostra,] in l. 14. in contractibus, C. de non num. pecun.
§. Appellantur. Ex l. 2. exceptiones ff. eod. Ad intel. vide Hugon. Donel. in l. eum qui calendis, § quoties, nu. 42. ff. de verb. oblig.
Rem amittebant,] id erat causa cadere, §. si quis agens, sup de action. vbi vide.
§. Hodie. Corrigitur per Longobar. l. si quis alium ante constitutū tēpus, tit. de debit. & guadimon. quia creditor pignorans creditorem ante cōstitutum tempus tenetur pignus reddere, & soluere pœnam. Ad intel. vide Don. in d. §. quoties, nu 42. & Speculat. lib. 4. tit. de plus petit. & text. in ca. 1. extra de plus petit. & ibi glos.
Zenonianæ constit.] vide quæ notauimus, in §. sed hæc, sup. de action.
§. Eas vero, Infames possunt esse procuratores ad lites. Tiraqu. comm. opin. 85. Fallit de iure can. vt per Tiber. Decian. tract. crimin. lib. 2. c. 20. num. 4. vide Viu. in Sylua comm opin. 647. Boer. ad Din. in cap. infamibus, lit. A, extra de reg. iur.

Quæ olim.] Vide Quintilian. lib. 3. cap. 6. & lib. 7. cap. 5.

Tit. 14. De Replicationibus.

Vide quos citauimus sup. in rubr. de except.
§. 1. Interdum. Vide Franc. Pollet. Histor. fori Roman. lib. 4. c. 8.
§. Sanè quædam, vide Connan. commentar. iur. lib. 6. c. 7. nu. 6.

Tit. 15. De interdictis.

Multa ad hunc tit. pertinētia cōgerit Cuiac. obseruat. lib. 5. c. 17. Carol. Sigon. de iudi. lib. 5. ca. 16. Brisson. de Formul. lib. 5. mihi fol. 434. Pollet. Hist. fori Rom. libro 5. c. 4. in fin. vbi ait, hodie interdicta esse sublata sed possunt dici, hodie esse interlocutiones iudicum. quæ dicuntur decreta interlocutoria, vide Alc. parerg. lib 3. c. 15.
§. 1 Sequitur, vide Ioan. Robert. Sentent. iur. lib. 3. c. 19.
§. Summa. Vide Ioan. Robert. vbi supra. Menoch. de adipisc. poss. in prælud. num. 2. ext. in l. 1. §. interdictum autem. ff. eodem vbi quæ notauimus.
§. Sunt tamen, vide Alciat. parerg. lib. 3. c. 15. vbi litera, (quia inter duos) emendat interdum quē refert Silu. Spannoch. ad rub. ff. de noui oper. nunc. lib. 6. nu. 60. vbi ad intell. adde Socin. iun in l. 1. nu. 165. ff. de acquir. poss.
§. Adipiscendæ, vide Menoch. in tractat. de adipisc. poss.
Saluianum.] dictum à Saluio Iuliano, vt per Menoch. de adipisc. poss. remed. 3. num. 1. Procedit solum in locatione prædiorum rusticorum, secus in vrbanis. Brunot. a Sole in comped. resolu. verb. interdictum Saluianum.
§. Retinendæ. vide Menoch. in tract. de retinend. poss.
§. Commodum autem. Ad intel. Vide Cagn. in rub. C. qui admitti, nu. 62. & seq. Cæsar Contard. in l. diffamari. cap. 4. nu 22. C. de ingen. & manumiss. Viu. in Sylua. comm. opin. 378.
§. Hodie. Vide Alex. cōs. 54 nu. 1. vol. 5. Rip. in l. naturaliter, §. nihil commune. n. 180. & seq. ff. de acq. poss. Bapt. de Cōtell. cons. 15. nu. 8. & 18. inter cons. Ziletti, vol. 2. 2. impress. Menoch. de recun. poss. remed. 2. num. 3. & seq.
§. Recuperandæ, vide Menoch. de recuper. poss. ff.
Sed ex constitutionibus,] l. si quis in tātum. C. vnde vi. vide Ioan. Robert. sentent. iur. lib 3. c. 12.
§. Qui autē. Cur vis cū armis dicat publica, & sine armis priuata? Vide Ioan Robert. sentent. lib. 3. c. 22. Duaren. disputat. anniuers. lib. 1. c. 22. & tit. ff. eo. & ff. ad l. Iul. de vi.

vi.publ.c.1.Menoch. de arbitr. lib.2. cas. 394.vbi latè.

§.Tertia.ex l.2.ff.eo.vbi vide, q notauimus.

§.De ordine.Vide Ioan.Vaud.lib.1.q.10. Benincas.§.1.nu.204.Inst.de actión.

Tit. 16. De pœna temere litigant.

§.Ecce.Vide in l.2.C.de iuramen. propt. calum.vbi per nos notata.

§.Vtriusque.alia nostra constitut.] In l.rem non nouam.12.§.patroni. C.de iudic. vbi gl.ait,quod non obseruatur de consuetudine.Specul. tamen dicit,quod non potest consuetudine tolli.in tit.de aduocat. §.1; vers.item excipitur.prope fin.

§.Hæc autem.Vide in C.Hermogen .l.iudicium.tit.de calumniat., quem citat Poller. Histor.fori Roman.lib.5.cap.1.

Improbus litigator.] Vide in l. eum quem. 79.ff.de iudic.& in l.properandum, §.siue autem , C.de iudic.quib.in locis vide quæ abunde notauimus.

§.Omniū.in ius vocare.quid . Vide Duaren. disputat.anniuers. lib.1. c.1. Hugon. Donel.in titu.C.de in ius voc.nu.8.Ad intell. vide Caroc.decis.79 nu.18.& quæ notauimus in rubr.ff.de in ius vocand.

§.Qua parte.Vide in toto titu.& ibi per nos notata.ff.de in ius voc.Plaz. de delict.c.2. nu.13.Rebuf.in constit. Gall. in procem. glos.5.nu.4.Cęs.Cost.variar.lib.1.cap.31. Roland.cons.18.volum.2.

Tit. 17. De officio Iudicis.

§.1.Superest.Vide Soc.in l. a Diuo Pio. §. in venditione,ff.de re iud. text. & ibi per nos notata in l.1.§.fi.cum contra.ff.de senten. quæ sine appellat.

§.Et si hæreditas.Vide Lorior.de iur.arte, in tract.fruct.axiom.50.& seq.

Tit. 18. De Publicis iudicijs.

In hoc Regno Neapolitano hic tit cessat,cū nemo accusare possit,nisi suam,vel suorū prosequatur iniuriam.Carrer.in tract.de hæret.nu.106.quem refert Tiber. Decian. tract.crim.lib.5.c.4.nu.19.

§.1.Publica iudicia. Vide Gouean. var.lect. lib.1.c.27.Duaren.disputar. anniuers. lib. 1.c.37.Ioan.Robert.Senten. iur.lib.4. c.9. Decian.tract.crim.lib.5.c.3.num.5. & quę notauimus in rubr.ff.eod.

§.Publicorū.Ex l.2 ff.eo.vbi vide scribētes.

§.Publica autem,cuius pęna,] vide in l.quisquis,C.ad l.Iul.maiest.

§.Item lex Iul. de adulter. Adulteriū hodie punitur pœna capitis. Roland.consil.74. nu.3.vol.1.Kircou commun opi.cent.1. conclus.7.Vin.comm.opi.33.Fallit de iure can.Straitman.seu Bellon.in antinom. lib.2.dist.19 Fab.Mōteleon.in prax. arbitral.lib.4.nu.597 Decian.tract.crim.lib.2. ca.20.nu.3.item fallit in muliere, quæ detrudi debet in Monasterium. Aut.sed hodie C.de adulter. Quæ sit ratio diuersitatis,vide per Augu. Paraut. in add.ad Sūm. Ang.verb.adulterium , §.3.lit. E. Ad intell.vide Menoc.vbi sup.Ioan. Papi. Piot. cons.132.nu.13.inter cons. crim. Ziletti, vol.1.2.impress. & Foller.cons.79.num.2. vol.2.2.impress Duaren.disputat. libro 1. c.22.Ioan Rober.Sentent.lib.3.c.22. Anto. de Padigl.in l.transigere,n.84. C. de transact. Anton.Thesaur.decis.3. Alphan. in collect.nu.236.

Sed eadem lege.Stupratoribus,]prædicatoribus,emēdat Cott.in memoral. verb.pedicones,quē sequitur Bapt.Pius,in annotat. recentior,refert Alciat.parad.lib.5.c.10. & Menoc.de arbitr.iud.lib.2. cas. 288.& Decian.in tract.crimi.lib.1.c.2.nu.5. Cuiac. tamen cum Ioan. Cruc. in annotat. hic , & Cot.vbi sup.legit,peccatoribus ,vbi ad intell.Adde Isern. in Constitur. si quis rapere,vers.& pro solo raptu,& Afflict.in c. vn.nu.2.tit.quæ sint regal.in vsib.feud.

§.Item lex Cornel.de Sicar. telum autem.] Ex l.233.si caluitur,§.telum, ff.de verbor. sign.vbi vide,quæ notauimus.

Xerolopho,] hanc lectionem sequitur Nebrissens.in lex.ex Priscia .de octo partibus orat.lib.1.quā etiam refert Cęl. Rhodigi. lect.antiq.lib.8.c.16.& Bapt. ius annotat. poster.c.176.Erat Monasteriū Cōstātinopoli,vt per Nicephor.Greg. Histor. lib.6. cap.de Athanasij recusat.one patriarchat. & lib.7.c.1. At Anton. Aug. emendat. lib. 4.cap.5.legit,Xenophon.ex Theophil.hic, ex pandectis Florētinis in d.l. si caluitur. Quarum authoritate motus , cum in eisdem,hic legatur.Xerolophon , vtramque lectionem sustineo, vt sit , Epigramma Xenophontis in Xerolopho scriptum.

§.Item lex Cornel. de fals. Corrigitur apud Hispan.per l.83. Taur.vt per Gomes.161. Nec procedit de generali consuetudine, sed relinquitur iudicis arbitrio. Rebuff. procem.constit.Gal.glos.5.nu.110.

§.Alia.Vide Plaz.de delict.ca.22. nu.6. Cott. in memoral.verb.Culeus .

§.Item lex Iulia.de vi public.nostræ const.] in l.1.C.de rapt.Virg.

§.Fin. sed de publicis per indicem.] Vide Cuiac.obs.lib.5.cap.25.

F I N I S.

NOVELLÆ CONSTITVTIONES, AC DISSOLVTIONES ANTINOMIARVM,

Singularesquè intellectus ad principales Institutionum locos.

AVCTORE

FABIO RANVCCIO IVRISC.

MACERATENSE,

In Patrio, & in Firmano olim Gymnasio, nunc verò in Parmensi, vespertinis horis, Iuris Ciuilis Interprete Ordinario.

CVM PRIVILEGIIS.

VENETIIS, APVD IVNTAS.

M DC XVIII.

CVPIDAE LEGVM IVVENTVTI

Fabius Ranuccius Maceratensis.

HAEC prima legum elementa, quæ lacte materno puriora imbibēda sunt a Tyronibus iuris ciuilis, adeò nonnullis in locis, vetustate corrosa, & corrupta inueniuntur; vt putredinem sapiant, ac facile iuuenum mentes titubare compellant, Quapropter cum primùm hoc opus publice interpretandum assumpsi, loca illa indicare proposui, & quæ emendatione indigent, nouis constitutionibus illustrare: Irnerij glossatoris antiqui vestigijs inhærendo; Compendiose tamen ac breuiter, ne diffusus tibi, vel nauseam, vel confusionem parerem, cui breuitatem, & facilitatem melius conuenire edocet huius voluminis auctor in sui principio. Etenim sic fiet, vt qui, vel propter librorum egestatem, vel propter iuuenilem imperitiam, correctum ius non agnoscerent, paucis hisce constitutionibus additis, facilimè interna iuris penetrent: magisque ac magis per hæc quotidiana exercitia, studeant ad meliora se præparare. Quod si forte locus aliquis emendatione dignus prætermissus fuerit, id iusta ratione factum agnosce: vel quod ne pluries inserta eademmet decisio stomachum tibi commoueat: vel quod omnia non possumus omnes: erit enim alijs fortasse addendi locus. Illud tamen a me factum esse velim, verba nouellarum constitutionum fideliter, & paucis fuisse relata. Quamuis autem Irnerius sua illa capita in Codice apposita, Authenticas dixerit: ego Nouellas constitutiones appellandas magis existimaui: quòd nouissimi iuris apices sint. Addidi præterea Antinomiarum, seu contrarietatum dissolutiones, ad principales huius voluminis locos, in quibus quantum insudauerint alij, quantumve & ipsi, & ego profecerim, inspicies. Faxit Deus, vt hæc tibi ita proficiant, vt equidem spero. Quod si intelligam, difficiliores Controuersias ad quatuor, vt aiunt, annuos ordinarios Institutionum harum, distincte, atque vbertim quam primum emittam.

AD PRIMVM LIBRVM INSTITVTIONVM.

N §.fin.Quibus ex caus. man.non licet, f.21.ibi. ¶ Nisi 17.annum impleuerit,& decimū octauū attigerit.

Ex Authent. vt spons. larg.collat.9.§.1.

Ex Auth. sed hodie, C. qui man non poss.

1 Licentia fit minoribus in ipso tempore, in quo licet eis testari de alia substātia, etiam suos seruos in vltimis volūtatibus manumittere:nullo eis impedimento ætatis faciendo,sed vacante lege, quæ hoc primitus prohibebat.

In princ.De nupt. fol.26. ibi. ¶ Inter se ciues Romani contrahunt.]

Ex cap.primo,de coniug.seru.ex §.si vero.Auth.de Nupt.coll.4

2 Hodie inter seruos matrimonia nullatenus debent prohiberi: & si contradicentibus dominis, & inuitis cōtracta fuerint, nulla ratione sūt propter hoc dissoluēda.

In eodem §.primo, de Nupt. fol.26. ibi. ¶ Consensum habeant parentum, quorū in potestate sunt.]& ibi.¶ Et iussus parentis præcedere debeat.

Ex cap.1.de desp.impub.ex can.fin. 32. q.2.Ex Concil.Trid.sessio 24.c.1

3 Non est necessaria patris volūtas quantum ad hoc,vt teneat matrimonium filij, licet requirendus sit patris consensus de honestate in nuptijs filiorū. Vnde anathemate damnantur illi,qui falso affirmant. matrimonia a filijsfam. sine consensu parentum contracta, irrita esse: & parentes ea rata,vel irrita facere posse.

In §.Duorū de Nupt.fol.28. ibi.¶ Duorum autem fratrum, vel sororum liberi, vel fratris,& sororis, coniungi possunt.

Ex c.non debet. §.prohibitio. de Cons. & affin.ex can.quædam.35.q.3

4 Experimento didicimus, ex tali coniugio sobolem non posse succrescere. Vnde necesse est de cetero, copulæ coniugalis prohibitionem, quartum consanguinitatis,& affinitatis gradum tenere.

In §.fin.De nuptijs.fol.31

Ibi.¶ Dotalibus instrumentis cōpositis.

Ex cap.Tanta.Qui filij sint legit.

5 Tanta est vis matrimonij, vt qui antea sunt geniti, post contractum matrimonium legitimi habeantur. Vnde hodie talia instrumēta non requiri,compertū est.

In §.filiusfa. Quib.mod. ius patriæ potest.solut.fol 39

Ibi.¶ Militia enim vel cōsularis dignitas,de patris potestate filium non liberat.

Ex Auth.Const.quæ de dignit. §.1. & §. generaliter.coll.6

Ex l.fi.C.de decur.lib 10

6 Sola collatione dignitatis Patriciatus, & Consulatus, & generaliter cuiuslibet alterius dignitatis. quæ a Curiali fortuna liberat, filius a nexibus patriæ potestatis soluitur.

In §.& quidem. Quibus mod.ius patr. pot.solu.fol.42

Ibi.¶ Neq; naturales liberi,neq; adoptiui, vllo penè modo possunt cogere parentes.

Ex Authent.Quibus mod.nat.effic.sui, §.generaliter,coll.7

7 Sic soluere ius patriæ potestatis, inuitis filijs non est permissum parentibus.

In §.vnico.De leg patron.tut.fol.51

Ibi.¶ Quia si a femina impubes manumittatur, ipsa ad hæreditatem vocatur, cum alius est tutor.

Ex Auth.De hær, ab intest. venien. §.ex his,coll.9

Ex Auth. Matri & auiæ, & ex Auth. Ad hæc C.quando mulier.&c.

8 Mulieribus etiā nos interdicimus tutelę subire officium:nisi mater,& auia fuerit: quibus etiam ante agnatos, tutelam subire permittimus: solis testamentarijs tutoribus eas præcedentibus. Et si debitum inter ipsas, & filios quoquomodo vertatur, non ideo minus tutela materna admittitur,debito in sua natura durante.

In §.vnico.De legitim.parent. tut.f.50

Ibi. ¶ Exemplo patronorū recepta est, & alia tutela, quæ & ipsa legitima vocat.

Ex Auth.de hær. ab intest.venien.§,nullam & §.ex his collat.9

Ex Authent.Sicut, C.de legit.tut.

9 Cum tutela deferatur secundum ordinē successionis, & pater vocetur ad legitimā filiorum hæreditatem,sublata differentia emancipationis,& patriæ potestatis, legitimam tutelam filiorum emancipatorū ex verbis hodie pater consequitur, non exemplo.

In §.vnico.de Fiduc.tutela, fol.51

Ibi.¶ Quo defuncto &c.fiduciarij tutores filiorum suorum,vel fratris, vel sororis, vel ceterorum efficiuntur.

Ex Auth.de hæred.ab intest.ven.§.reliquum,collat 9. Ex Authent. Cessante,& ex l.meminimus,C.de leg. hær.ex l.frater. C. de legit.tutor.

10 Fratres, siue in ptāte, siue emancipati, hodie ad legitimam fratrū, & sororū,nec non liberorū alterius fratris in potestate,

 vel

vel emancipati tutelam vocantur: quasi nulla relaxatio patriæ potestatis per emãcipationem intercesserit: cum ad legitimã eorũ hæreditatẽ vocentur; cessante omni differentia sexus, & emancipationis.

In §.Item propter litem. De excus.tut. fol.65

Ibi ¶ Excusari non potest, nisi forte de omnibus bonis, vel hæreditate controuersia sit.

Ex auth.vt ij qui oblig. se hab. perhib. §.1.& seq.coll.6

Ex Auth.minoris, C.qui dare tur.

11 Nullus eorum, qui obligatas perhibent habere res defuncti, ipsumque minorem, & eius res, aut etiam qui apertè obligatus eis existit, ad curationem, vel tutelã eiusdem accedat. Quod si quis iam curam, vel tutelam gerens, efficiatur minoris creditor, vel debitor, cõiungi tutorem alterum, vel curatorem sancitum est.

Ad secundum librum Instit.

In §.Diuina.De vsucap.fol 102

Ibi.¶ Licet iure sciat, prædiũ alienũ esse.

Ex cap.fin.De præscript.

12 Absq; bona fide, nulla valet præscriptio tam canonica, quam ciuilis: vnde oportet, vt qui præscribit, in nulla temporis parte, rei habeat conscientiam alienæ.

In §.1.Quibus alien. licet, vel non.f.107

Ibi.¶ Neque consentientibus mulierib.

Ex c.cum contingat, de iureiuran. ex c. licet, de iureiuran. in 6.

13 Mulieres, quæ alienationibus dotiũ, & donationum propter nuptias cõsentiunt, & non contrauenire proprio iuramento firmant, seruate iuramentum huiusmodi non vi nec dolo præstitum, de iure Canonico tenentur.

In §.1.de testamen.ordin. fol.114

Ibi.¶ Hoc additũ est, p manus testatoris, vel testiũ, nomẽ hæredis exprimatur.

Ex Auth.Vt spõs.larg. §.qa vero.coll 9.

Ex Auth. Et non obseruato. C de testa.

14 Firmum testamentum esse sancimus, siue per se, siue per alterius personam, nomen hæredis inscripserit testator.

In §.1. Quibus non est perm. fac.testa. fol.120

Ibi.¶ Ad parentes eorum iure communi pertinebit.

Ex Auth.de hær.ab intest.ven. § si vero cum ascendentib.coll.9

Ex Auth.Defuncto. C.ad Tert.ex Auth. Itaque.C.commun.de success.

15 Si defunctus intestatus decedat, & descendentes non relinquat, vocantur ad hæreditatem fratres, & sorores cum ascẽdentibus, pro æquali. In eadem vero successione præferuntur ex vtroque parente coniuncti alijs ex altero tantum parente natis.

In §.Posthumi.De exhær.lib.fol.123.

Ibi.¶ Vel hæredes institui debent, vel exhæredari.)

Ex Authen.Vt cum de appel.cognosc.§. aliud quoque capitulum.coll.8

16 Cũ posthumi causas, ex quibus ingrati liberi debent hodie iudicari, committere nequeant, exhæredatione digni non sunt.

In §.Mater.de exhær.lib fol.126

Ibi.¶ Necesse non habent liberos suos hæredes instituere aut exhęredare.

Ex d.Auth. Vt cũ de app; el cog. §.aliud.

Ex Auth.Non licet.C.de liber.præt.

17 Matri hodie, sicut alijs parentibus, non licet aliquem ex liberis prętererire, vel exhęredare, nisi probetur ingratus.

In §.Liberis.De pupill.subst.fol.136

Ibi.¶ Adeo vt si patris testamentum nõ valeat nec filij quidem valebit.

Ex Authẽ. vt cum de app.cogn. §.Aliud quoque.§.siue igitur, §.ad hæc.collat.8

18 Si irritum sit testamẽtum patris ex causa exhæredationis, vel præteritionis, valebit tamen substitutio, cum cetera firma permaneant.

In §.posteriore.Quibus mod.testamen. infirm.fol.138

Ibi.¶ Aut conditione sub qua hæres institutus est defectus sit.

Ex l.quoniã in priorib.C de inoffi.testa.

19 Conditio, vel dilatio, vel alia dispositio moram, vel quodcunque onus introducens, de legitima tollatur: quasi nihil eorũ testamento additum esset.

In §.1.De inoff.testam.fol.140

Ibi.¶ Non autem liberis tantum, &c. verum etiam liberorum parentibus.

Ex Authen.vt cum de app.cog. §.aliud, & §.iustum coll.8

Ex Authen non licet, C.de liber.præter.

20 Cum non liceat hodie parentibus aliquem ex liberis præterire, vel exhæredare (nisi probetur ingratus) id etiam neque liberis facere erga proprios parẽtes absque causa licitum erit. Quod si secus factum fuerit, nullum erit testamẽtum: neque ob id inofficiosi querela necessaria. Causæ vero ingratitudinis filiorum erga parentes sunt quatuordecim: Parentum vero erga filios septem, quæ suis locis enumerantur.

In d.§.1.De inoff.testam.fol.142

Ibi.¶ Soror autẽ, & frater turpibus personis scriptis hæredibus, ex sacris constitutionibus prælati sunt. Non ergo, &c.

Ex auth.de Nupt. §.ingratitudinẽ.col.4

Ob

21 Ob tres tamen causas frater a fratre, vel sorore exhæredari potest, cuã turpi persona institutã, vt puta, si mortem voluit fratri, aut criminalem inducere contra eum inscriptionem: Aut substantiæ ei præparauit inferre iacturam.

In §.sed hæc. De inoffi. testam. f. r41 Ibi. ¶ Id quod eis deest vsque ad quartam legitimæ partis repleatur.

Ex auth. De trien. & semisse. in princip. collat. 3

22 Si vnius est filij pater, vel mater, aut duorum, vel trium, vel quatuor: non triũcium eis relinqui solum, sed tertiam propriæ substantiæ partem, determinatum est. Si vero quis vltra quatuor habuerit filios, mediam eius totius substantiæ partem relinqui necesse est: ita vt sexuncium sit omnino quod debetur: singulis ex æquo diuidendum.

In §. igitur. De inoffic. testam f. 142 Ibi. ¶ Siue iure hæreditario, siue iure legati, vel fideicommissi.

Ex authen. vt cum de appellar. cognos. §. aliud. collat. 8

Ex authen. Non licet. C. de lib. præt.

23 Parentibus non licet in suo testamento liberos præterire, vel absque causa exhæredes facere, vel eis legitimam portionẽ, præterquam iure institutionis relinquere.

In §. & cum quæsitum. De lege Falcidia. fol. 162. Ibi.

¶ Vt quartam partem suæ partis saluã habeat, placuit posse retinere.

Ex Authent de hæredit. & Falc. §. si vero expressim coll. 1

Ex auth. sed cum testator. C. ad legem Falcidiam.

24 Si vero expressim testator designauerit, non velle hæredem retinere Falcidiã, necessarium est, testatoris valere sententiam. Quod si parere noluerit hæres testatori, receditur ab huiusmodi institutione, & locus fit substitutis, & cohæredibus, & fideicommissarijs, & legatarijs, & seruis, & ijs, qui ab intestato sunt.

In §. fin. De singul. rebus per fideicom. rel. fol 170. ibi.

¶ Verba autem fideicommissorũ hæc maxime in vsu habentur.

Ex l. 2. C. comm. de legat.

25 Omne verbum, significans testatoris legitimum sensum, legare, uel fideicommittere uolentis, utile, atque ualidum est.

Ad tertium Librum Inst.

In §. Ita demum. De hæred. quæ ab in test. def. fol. 173. ibi.

¶ Veluti emancipatione.

Ex authen. De hæred. ab intestat. veni. §. nullam. col. 9.

26 Differentia nulla est hodie in quacunque successione, aut hæreditate inter eos, qui in potestate sunt, & emancipatos.

In § emancipati. De hæred. quæ ab intest. def. fol. 175. ibi.

¶ Euenit vt suus hęres pro parte hæres fiat.

Ex Auth. de hęr. ab Inte. veni. §. 1. vers. hoc. collat. 9.

Ex Auth. ĩ successione. C. de suis & leg.

27 In successione defuncti intestati, omnibus alijs præferuntur liberi, non distinguendo sexũ, vel iura potestatis. Ita tamẽ, vt primi gradus æqualiter. Nepotes, & vlteriores, in stirpes succedant.

In §. 1. De legit. agnat. success. fol. 179. ibi. ¶ Nec requiritur, an etiam eandem matrem habuerint.)

Ex auth. de cõs. & vter. frat. §. vult autẽ. coll. 6 ex auth. de hær. ab int. veni. §. si igitur. col. 9. Ex auth. Cessante. C. de leg. hær.

28 Vult autẽ noua lex, ex vtroque decoratos, & simul quidẽ consanguineos, simul autem vterinos fratres, ad successionem morientis, meliores esse quàm illos, qui solummodo consanguinei aut solũ modo vterini sunt. Et quidem fratris ex vtroque parente filius præfertur fratribus defuncti, qui ex vno tñi parente cõiuncti sunt.

In §. Hoc etiam. De legit. agn. success. f. 180. ibi. ¶ Vt trãsferatur vnus tantummodo gradus a iure cognationis in legitimã successionem.

Ex sæpius citata auth. De hær. ab intest. veni. §. nullam vero. coll. 9

29 In omnibus intestatorum successionibus agnatorum cognatorumque differentia vacat: totusque gradus cognationis in agnationem translatus est.

In eodẽ §. Hoc &c. De leg. agn. success. f. 181. ibi. ¶ His etenim personis præcedentibus, & successionẽ admittentibus, ceteri gradus remanent penitus semoti, &c.)

Ex Authent. Vt fratrum filij. § 1. coll 9

Ex Auth Cessante. C. de legit. hæred.

30 Vocentur etiam præmortui fratris filij cum suis patruis: & tantam accipiant portionem, quãtam eorum pater accepturus erat, si vixisset. Hoc vero sancitum est de illis filijs fratris, quorum pater ex utroque parente iungebatur defuncto.

In §. si plures. De legit. agn. succes. f. 181. Ibi. ¶ Frater potior habetur.

Ex Auth. Vt fratrum filij, §. 1. collat. 9

Ex Auth. Cessante. C. de leg hæred.

31 Si quis moriens relinquat ascendẽtium aliquem, & fratres qui possunt cum parentibus uocari, & alterius præmortui fratris filios, Cum ascendẽtibus, & fratribus

 vocan-

vocantur etiam præmortui fratris filij in stirpes.

In §. sed cum ante. De Senat. conf. Tertull. f. 183. in finalibus verbis.
Ex auth. de hæredit. ab intest. venient. §. consequens. coll. 9
Ex authent. vt fratrum filij. §. 1. collat. 9
Ex auth. Defuncto. C. ad Senatusconf. Tertullian.

32 Nouo iure si defunctus sine descendentibus moriatur, parentes illius admittuntur, salua gradus prærogatiua: quod si pari gradu plures sint, omnes pariter succedunt. Si vero cū ascendentibus inueniantur fratres, aut sorores ex vtrinque parentibus, vocantur cū proximis gradu ascendentibus pro æquali portione, sexus, & patriæ potestatis differentia sublata. Simulque cum iis admittuntur prædictorum fratrum defunctorum, sororumve defunctarum filij in stirpes.

In §. Nouissime. De Senat. conf. Orph. f. 184. in fine illius textus.
Ex auth. quibus mod. nat. effic. sui. §. fi. collat. 7
Et ex c. cum haberet. De eo qui duxit in matr. &c.

33 Omnis, qui ex complexibus aut nefariis, aut incestis, aut damnatis processerit, iste neque naturalis nominatur, neque alendus est a parentibus, neque habebit quoddam ad præsentem legem participium. Ei tamen necessaria fore subministranda (si parentum suppetant facultates) æquitas canonica mandauit.

In §. fin. in fine. De success. cogn. f. 186
Ex auth. de hær. ab intest. veni. §. nullā. colla. 9

34 Cum agnatorum, cognatorumve differentiam in omnibus successionibus vacare præceptum sit, siue per femineam personam, siue per emancipationem, siue per alium quemlibet modum, omnes sine qualibet vltima differentia (secundum proprium agnationis, cognationisve gradum) ad successionem agnatorum, cognatorūve ab intestato venire iussum est.

In §. 1. in fine. De gradibus. f. 186
Ex can. Ad sedē Apostolicam, XXXV. quæstio. 5

35 In Lateranensi Consistorio, diu ventilatis legibus, & sacris canonibus distinctè inuenimus, ob aliam, atque aliā causam, alteram legum fieri, alteram canonum gradus computationem.

Ad quartum Librum Instit.

In §. Item lex Iulia. de adulterijs. De publ. iud. fol. 286
Ibi. ¶ Quæ non solū temeratores aliarum nuptiarum gladio punit.
Ex authent Vt nulli iud §. si quando vero, collatio. 9. & ex authen. sed hodie, C. ad leg. Iul. de adult. & ex cap. gaudemus. de conuers. coniugatorum.

36 Adultera mulier, competentibus vulneribus subacta, in monasterium mitti debet. Daturque viro suo, si voluerit, eam intra biennium recipere, & copulari ei. Biennio trāsacto, vel viro priusquam recipiat mulierem mortuo, tondi debet, & monasticum habitum accipere, & habitare in ipso monasterio in omni propriæ vitæ tempore. Eiusque substantiæ tertia pars monasterio, in quod mittitur, datur: Duas vero partes accipient descendentes: quod si descendentes nō fuerint, sed ascendentes inueniantur, non cōsentientes huiusmodi iniquitati, quatuor vncias accipient, octo vero vnciæ monasterio dantur. Si vero neque descendentes, neq. ascendentes habeat mulier, omnem eius substantiam accipiet monasterium: Ita vt viro pacta, dotalibus illata instrumentis, seruentur.

In d. §. Item lex Iulia. in fine. f. 286
Ex cap. 1 & 2. De adult. & stupro.

37 Si seduxerit quis virginem nondum desponsatam, dormieritque cum illa, dotabit eam, & habebit vxorem. Si vero pater virginis dare noluerit, reddat pecuniam iuxta modum dotis, quam virgines accipere consueuerunt. Si vero stuprator renuat accipere, vltra dotem, corporaliter castigabitur.

Dissolutiones Antinomiarum, singularesq; intellectus ad §§. subsequentes.

Index

Index §§. qui in hoc opere enodantur.

Ad §. fi. De Iuſtit. & iure.

ANtequam principales Antinomias, accipiam enodandas, illud animaduertere placuit: Cur hic Imperator edoceat, ius tripartitè collectum eſſe: nempe ex preceptis naturalibus, iuris gentium, & iuris ciuilis? Atque in § conſtat, inf. tit. ſubſequen. Iterum ius diuidat in ſcriptum, & non ſcriptum? Et iterum in §. fi. eod. tit. ſubſequen. dicat, ius omne uel ad perſonas, uel ad res, uel ad actiones pertinere. Etenim, cur hæc triplex iuris diuiſio fiat a Iuſtiniano quærunt plerique, & ignorant. Sed audi quid in hoc ſentiam. Primam iuris diuiſionem, originalé eſſe: Alteram, accidentalem, accidit enim iuri, ut Interdum ſcribatur, interdum non ſcribatur. Tertiam uero ſubiectiuam. Habet enim pro ſubiecto ius, uel perſonas, uel res, uel actiones, §. finali de iur. nat. gentium & ciuill.

Ad §. duorum. De nupt.

Contra deciſionem huius. §. pugnat ſanctiſſima iuris Canonici conſtitutio, in c. nô debet, §. prohibitio. de conſanguin. & affin. can. quædam. 35 q. 3. quam ut tolleret hoc loco gloſa, putauit hunc textum loqui de fratribus adoptiuis: quod ſane ex præcedentibus, & ſubſequentibus ſatis côprobari poſſe ui. Nam dixerat ſuperius, licere in uxoré ducere filium ex ſorore adoptiua: & in §. immediaté ſequent. de Amita adoptiua loquitur Imperator. Verum de fratribus naturalibus loqui a pleriſque non dubitatur, iuxta diſpoſitionem, C. l. celebrandis. 19. C. de nupt. ideo ad hunc. §. nouellam inſerere uolui: ut hodie ſectis eſſe de iure canonico in filijs duorum fratrum naturalium, ſororumve agnoſceres: quicquid olim deciſum fuerit per Imp. Arcadium, & Honor. in d. l. celebrandis, quibus ſe ſubſcripſit Iuſtinianus hoc loco.

Ad §. fin. De nupt.

Mendoſum eſſe hûc textum in verſiculo. ¶ Quod & alijs liberis, &c.] nemo eſt, qui non uideat. Etenim, cui uel imperito dubiû eſt, filios natos poſt legitimum matrimonium eſſe legitimos? Quamobrem hunc textû ita reſtituamus. Quod & ſi nulli alij liberi ex eodé matrimonio poſtea fuerint procreati ſimiliter noſtra conſtitutio præbuit,] Vt ſit ſenſus amplificatiuus, non ſolum illos filios naturales tantum ab initio, legitimari per ſubſequens matrimonium, ſi alij poſtea filij ex eodem matrimonio legitime celebrato fuerint nati: uerum etiam legitimos intelligi, & ſi poſt celebratas nuptias, nulli alij liberi ex illo matrimonio fuerint procreati. Exprimit hoc idem Imper. inf. de hæred. quæ ab inteſt. §. 1. in illis verbis. ¶ Quod obtinere cenſuimus, & ſi non progeniti fuerint poſt dotale inſtrumétum confectum liberi, uel etiam nati ab hac luce fuerint ſubtracti.] Idemque colligitur ex l. Nuper. C. de nat. lib. ibi. ¶ Non ſolû ſecundos liberos, qui poſt dotem editi ſût, iuſtos & in poteſtate eſſe patribus, ſed etiam anteriores, qui & ijs, &c.] Et ſubdit ibidé Iuſtin. ¶ Quam legem quidam putauerunt ſic interpretari, ut ſiue nô progeniti fuerint poſt dotem côſcriptam liberi, ſiue etiam ab hac luce fuerint ſubtracti, non anteriores filios iuſtos haberi, niſi vtroque tempore viuentes, & ſuperſtites liberi inueniantur. Quorû ſuperuacuam ſubtilitatem penitus inhibendam cenſemus.] Hanc itaque ſubtilitatem explodit in hoc textu ſub his uerbis Imperat & in dicto §. 1. in fin. inf. de hæredit. quæ ab inteſtat.

Ad §. primum. Qui teſtamento tut. dari poſſ.

Deciſum hic legitur, Directam libertaté accepiſſe uideri ſeruum illum, qui ſine libertate tutor datus eſt à domino ſuo. Hoc exprimût illa uerba. ¶ Sed & ſeruus proprius teſtamento cum libertate, &c.] Sed huic deciſioni aduerſantur uerba l. & ſi non aſcripta. 9. C. de fideic. libert. ¶ Receptum eſt tamen, & libertatis, & pupillorum fauore, ut per fideicommiſſum manumiſiſſe eum uideatur.] In uno itaque loco, huic ſeruo côpetere directam libertatem ſtatuitur. In alio uero fideicommiſſariam. Quid igitur?

Communis interpretum ſolutio eſt iſta, quam ponit gloſa hic in uerbo Directam. In hoc §. datum fuiſſe tutorem in teſtamento. At in l. contraria, tutorem datum fuiſſe in codicillis, vel per epiſtolam, Verum hæc ſolutio, tum falſa, tum diuinatiua eſt. Falſa, quia etiam in codicillis dantur directæ libertates. l. 1. C. de teſtam. manum. Falſa quoque, quia nullo pacto dici poteſt, per epiſtolam datam fuiſſe libertatem. Et quia diuinatiuum, & quia in d. l. & ſi non aſcripta. fit expreſſa mentio de teſtatore.

Altera eſt ſolutio quorundam, qui dicunt hic conſequi directam libertatem, quia teſtator ſciebat ſuum eſſe ſeruum: At in lege contraria credebat alienum. Hæc ſolutio pariter falſa uidetur. Nam ibi ſic legitur teſtator ſeruum ſuum tutorem, &cetera.]

Tertio loco ſoluebat Gloſa in d. ct. l. & ſi non aſcripta, quam ſequitur ibi Salycet. & ſequuntur hoc in loco Claud. Cantiun. Myns. & Aldobrand. num. 50. Legem illam corrigi per hunc textum. Sed hæc ſolutio non placet ob tritiſſimam illam regulam. l. præcipimus. C. de appellat. In dubio

bio legem non censeei correctam. Accedat, quod quando aliquid Iustinianus emendat, semper de correctione expresse meminit; vt sexcentis locis apparet in hoc volumine Institutionum.

Ego sic solui posse hactenus existimaui. Diuersas fuisse antiquitus sententias Iurisconsultorum in hac ambiguitate; & præcipuè inter Vlpianum, & Papinianum. Si quidem Vlpianus affirmauit, fideicommissariam libertatem competere in l. si hæreditas ro. in fine.ff.de testam.tutel. Papinianus verò, illum directò liberum esse. l.qui tutelam. 28. §.1.ff.de test.tutela.Cui assentitur Paulus in l. quarto.32. in fine, eiusdemmet tituli Vlpiani sententiam sequi voluerunt Impp. Valer.& Gallien. in d. l. & si non ascripta. C. de fideicommiss. libert. Papiniano autem, quem pluries excelsi ingenij appellat, consentire voluit Iustinianus hoc in loco, semper enim Imp. Iustin. multum detulit Papiniano, vt non vno in loco colligere est, signanter verò in epistola ad Tribonianū, in procem.Digestorum.in l.cum acutissimi. 30.C.de fideicomm. & quod Valer. & Gallien. sectati fuerint sententiam Vlpiani, innuunt illa verba dict.l.& si non ascripta. ¶ Et libertatis, & pupillorum fauore.] Quæ verba Vlpiani sunt in d. l.si hęreditas.

Sed quia hoc probari sine diuinatione vix potest; accipe aliam solutionem F.Connani.lib.2.Comment.cap.4.num.8. Scriptum, & verba Iustinianum spectasse; vim & exitum rei Vlpianum, ipsiusque sequaces Valer.& Gallienum. Vel dic melius; Eandem sententiam fuisse Vlp. Papiniani,& Iustiniani,nempè, Vt directa sit libertas, si detur in testamento: Sit autem fideicommissaria, si in codicillis, vel in aliqua alia obliqua voluntate fuerit relicta libertas, & tutela, vel tutela tantum. Ne confundatur ius testamētorū,& codicillorū. Hoc clarè patet ex verbis huius rubricæ,& ex verbis huius parag. ¶ Dari autem tutor potest testamento. Sed & seruus proprius testamēto.] Apparet quoque ex rubrica sub qua posita est d. l. & si nō ascripta;Nempè,De fideic. libert. Et hoc voluit dicere glossator hic, dū sic loquitur. ¶ Sed certè hic testamento hoc fit.] Quamuis autem directæ libertates possint dari in codicillis, vt dictum est supra; hoc tamen procedit si testamento fuerint codicilli confirmati.Sed de sui natura libertas data in codicillis dumtaxat erit obliqua. §. pen. infr. de codicill. l.conficiuntur, & l. ab intestato.ff.de iure codicill.

Ad §.Seruus aūt alienus. Qui test.tut.

Difficillimā esse cōtrarietatem huius §. cū l.si hęreditas.§.si.ff.de test.tut.fatentur nōnulli interpretes alioquin doctissimi; nihil super hoc determinantes.legitur hoc in loco. ¶ Seruus autem alienus purè inutiliter testō datur tutor;sed ita cum liber erit, vtiliter datur.] Contrarium verò statuitur in dicta l. si hæreditas. sub his verbis. ¶ Seruus alienus ita dari tutor potest. Si liber erit, tutor est. Quinimò & si purè datus sit, videtur inesse hæc conditio, cum liber erit.) Soluit primo loco ibi glossa hoc pacto;Non valere, vt statim administret, vt hic: valere,cum liber erit, vt ibi. Idem sentit glossa hic exprimens hoc per alia uerba. Inutiliter ut statim fit, sed cum liber erit. Sed si rem bene pensitauerimus,nugas has esse inueniemus: Quia nunquam inutiliter seruus alienus testamento tutor daretur, cum semper illa conditio uideatur inesse, cum liber erit; Semperq; esset idem casus:nam ante aduentum libertatis nūquam erit tutor. Quamobrem Sylu. Aldob. hic numero 5. dicebat, non uidere quomodo bene soluatur hoc contrarium;cum ueniant aduersatiue illa uerba subsequentia in hoc textu. ¶ Sed ita cum liber erit utiliter datur.] Et concludit super hoc per ista uerba. Cogita: quia est difficillimum contrarium propter illam adiectionem, sed cum liber erit, &c. Connanus in d.l.si hęreditas.§.si soluebat hoc modo. Seruus alienus purè inutiliter datur tutor testamento quo ad uerba, & sententiam. Nam illa datio, Stichus tutor esto: non est pura quo ad sententiam:cum subaudiatur conditio,cum liber erit. Sed non placet. Quia cum per hæc uerba. ¶ Cum liber erit.] intelligatur data fideicommissaria libertas.d.§.fin.uers.potest.& l.& si nō ascripta.in fine.C.de fideic.liber. Vtique quo ad uerba,& sententiam utiliter datur tutor; Ex his enim uerbis fideicommissaria libertas sequitur, & tutela. Nouissimi Galli ad hunc locum existimant idem in hac formula iuris esse,quod in proxima Iustinianus dicit de furioso,& de minore: ut tunc minor, & furiosus tutor sit,cum in uno furor cessauerit,in alio maior ætas aduenerit §.furiosus.inf.eod.tit.& d.l.hæreditas.§ Si furiosus. Sed quemadmodum in illa formula furiosi dissensio extitit inter Iurisconsultos.d.§ si furiosus,eodem modo in hac quoque de seruo fuisse arbitrantur. Sed hoc non sine diuinatione dictum puto, unde alia quærenda est solutio. Illud tamen certissimum est,Cui seruo alieno tutela data est, eidem data libertas intelligitur: Non tamen directo,quia rerum natura hoc non patitur; sed testator iubere intelligitur hæredem suum emere seruum illum,& emptum manumittere.d.l.& si non ascripta.

Melior itaque solutio uidetur. Non posse constitui tutorem seruum alienum purè,quā testator uolebat eum purè,& directe liberū, & tutorē esse; ut in hoc textu. Valere tamen constitutionem eius serui in tutorem;quando ambigua esse testatoris uoluntas; quia uidetur subintellexisse conditionem, quam non expressit. Ita Franc. Connan. dicto libro 2. cap.4.numero 9. Pro hac sententia faciunt uerba finalia dict. l. si hæreditas.

¶ Potest

¶ Potest igitur & huic fideicommissaria libertas defendi, si voluntas apertissime non refragetur.] Est igitur intelligenda dispositio Iustiniani in hoc.§.cum voluntas testatoris cōditioni refragatur. Hoc est, cum omnino voluit pure libertatem, & tutelam seruo alieno mādare, qd facere testator nequit.

Ad §. Minima. De cap.dimin.

Anton. Goueanus lib.1.cap.26. lectionum iuris variarum, mirum esse ait, qua ratione Imperator dicat hoc in loco, emancipationem capitis diminutionem facere; cum venditiones, per quas olim emancipatio fiebat, sustulerit idem Imper. in §.præterea. supra quibus modis ius pat.pot.soluit. Nam ijs venditionibus sublatis, nullo modo emancipationem esse capitis diminutionem, putat: cum eius, qui ex filiofam. fit paterfamilias, caput minui non videatur. Olim minuebatur: quia semel, iterum, tertio vendebantur; vt ex Caio in Instit. & ex Paul. in l. liberos. 3.ff.de capit.dimin.in illis verbis.

¶ Cum emancipari nemo possit, nisi in imaginariam seruilē causam deductus.] Vnde mortalitati comparatur emancipatio. l. Gallus. §. & quid sit tantū. ff. de lib. & posth. l. si ita. ff. quādo dies leg. cedat. Non secus ac seruitutem comparat mortalitati Iurisconf. in l. seruitutē. 210. ff. de reg. iur. Et propter eam causam accidebat, vt emancipatione amitteretur vsusfructus, teste Iulio Paulo lib.3. sententit.tit.de vsufructu. Cum.n. venderetur is, qui emancipabatur, si penes ipsum remansisset vsusfructus, domino esset acquisitus; & sic transiret de persona vnius, in personam alterius, contra naturam vsusfructus. Quod emendauit Iustinianus. in l.corruptionem. 16. C.de vsuf. statuens, non finiri vsumfructum minima capitis diminutione; sed tantum maxima, vel media. Hæc Goueanus aduersus hunc paragraphum Imperatorem nostrū redarguens; licet inscriptionem constituat sub figmento intellectus ad §. minima. De capitis dimin. Sed hæc Goueani doctrina [me iudice] aduersatur veritati. Siquidem filius dicitur capite minui per emancipationem, quamuis hodie emancipatio nō fiat per imaginariam venditionem, vt olim, glossa communiter recepta in d.§.præterea. in verbo per imaginarias. Et ratio est; quia iste ad minus mutat statū. Neque vera venditio olim interueniebat in emancipatione, sed imaginaria; vt apertè demonstrant iura superius deducta. Est aūt imaginaria vēditio, quædam similitudo venditionis. Vnde licet hic modus fuerit sublatus, remansit tamen emancipatio ipsa, sub minima capitis diminutione, per quam non tollit vsumfructum, bene potuit constitui per Imp. Iustin. cum per ipsum fuerit etiam sublata differētia emancipationis, & patriæ potestatis. §. nullam verò. Auth. de hæred. ab intest. venien. coll.9.

Ad §.1. de fiduc.tut. In vers. Atqui.

Hunc textum esse multum obscurum, & nō declaratū per Doctores; multumq; in ipsius intelligentia laborasse, testatur Iason hoc in loco in addi. ad Portium; Qui tandem aurimans germanum intellectum adinuenisse, ait: Lauda Deum. quia non inuenies declaratum ab alio. Sed pace Iasonis, alius delitescit intellectus sub hoc sensu verborum. Atq; vt medullam omnium eorum, quę hic habentur, degustare possis; scias textum hūc tres habere partes; Nam in prima dictum ponitur, in secunda declaratio, in tertia oppositio, cum solutione. Partes patent. Et hoc dicit in summa, Datur alia tutela, quę appellatur fiduciaria; nam si parens emancipet descendentes impuberes, dum ipse parens vixerit legitimus tutor erit; eo tamen mortuo, illius emancipati minoris fiūt tutores fiduciarij fratres, & alij hoc loco descripti: Quamuis liberi ipsius patroni fiant tutores legitimi libertinorum, patrono, qui manumissit, mortuo. Difficultas est dum imperator reddit rationem differentiæ inter filios parentis emācipantis, & inter filios patroni manumittentis seruum: Nam ita deberet remanere tutor legitimus filius proprij sui nati emancipati ab auo, Auo ipso mortuo; Sicut legitimus tutor remanet fili⁹ patroni, patrono mortuo, serui illius emācipati. Neque videtur in hoc bona ratio reddita per Imperatorem. Nota itaque illa verba.

¶ Filiorum suorum.] Intelligenda pro vt stant, in filijs illius, qui tutelam fiduciariam nanciscuntur: Et sic, nepotum defuncti, vt glossa interpretatur. Et illa verba.

¶ Ideoq; nec in tutelam.] Intellige nec in tutelam legitimam parentum; prout in legitimam patronorum tutelam reincidere debuisset seruus manumissus. §. vnic. de legit. pat.tut. Et iste est sensus Accursij in glossa in verbo, nec in tutelam, quem non intelligētes moderni in additionibus damnauerunt. Et alia verba, quæ idem Accursius subdit in eadem glosa, nempè.

¶ Sed fiduciariam.] Malè quoq; reprehenduntur ab eisdem modernioribus. Quoniā non vult dicere Accursius, futurū illum esse fiduciarium tutorem, si facta non fuisset emancipatio. Nam hoc esset contra. §. si. supra de capit. dimin. quem Accursius optimè tenebat: sed in fiduciariam, hoc est, in legitimam tutelam fiduciariam recasurus; cū facta fuerit emancipatio. Sed dices tu, rationē positam in versiculo. Atqui patrono, & c. nō esse generalem; & non adaptari tutelæ fiduciariæ, quam haberet filius in persona sui nati, & sic in nepote emancipato ab auo. Nam si T. auus non emancipasset N. nepotē ex filio F. vtique filius ille F. potuisset emancipare N. nepotē impuberem; ipsi usque tutelā legitimā parentum fiduciariam cōsequi. Respondeo, hoc in iure nō esse inconueniēs, vt ratio

vt ratio reddita multoties non ſit generalis. Et in reddendis rationibus multa deſiderari poſſe in Iureconſultis, late demonſtrat noſter Coſta Maceraten.lib.3. variarū ambig. cap.4. Exemplo. l. cui dens. ff. de ædil. edicto. Et nihilominus puto in illo caſu hanc rationem reddi poſſe. Quia ſcilicet propter emancipationem factam ab auo, nullum ius habiturus erat filius in perſona ſui nati, ſeu nepotis reſpectu aui. §.1.§. præterea. ſupra quib. mod. ius pat.poteſt.ſolut. At non ſic in patrono, filioque patroni. Nā patroni filius habiturus erat idē ius in perſona ſerui manumiſſi, vel non manumiſſi. Etenim ſi non fuiſſet manumiſſus filius domini erat habiturus dominicam poteſtatem in ſeruo illo. Et ſi manumiſſus fuiſſet, habiturus erat iura patronatus, vt toto titulo ff. de iure patron. Fateor tamen, diſpoſitionem huius textus hodie nullius eſſe momenti præterquam ad cognitionē iuris correcti: Cum fiduciaria hodie facta ſit legitima tut. la.l.4 C. de leg.tut.l. meminimus, C. de leg. hæred. Vnde vnus hic locus eſt, qui cum alijs Nouella Conſtitutione à me decoratus fuit. Et ſi rectè perpendas quæ dixi, fateberis magis hęc conuenire huic literæ quā Haloandri intellectus, quem refert, & ſequitur hic Mynſing.

Ad §. Similiter eos. De excuſat. tutor.

Qui literas neſciūt, excuſantur à tutela & cura, ex D. Pij reſcripto. Hoc cauetur in præſenti textu. Cuius contrarium legitur in l. Athletæ 8.§.fin.ff.de exc.tut. Vbi Vlp. ¶ Eius autem, qui ſe negat literas ſcire excuſatio accipi non debet, ſi modo expers non ſit negotiorum.] Pugnant itaque hæc iura de diametro. Neque eſt quod quis exiſtimet, vel a ſcriptoribus, vel a compilatoribus erratum fuiſſe, cum Theophilus hic in ſuis Inſtitut. clarius hoc denegat, ſub his verbis. ¶ Is qui literas neſcit, iuſtam habet excuſationem, vt Diuus Pius reſcripſit.] Notauit hanc contrarietatem gloſſa pen. in d.l. Athletæ. Putāt itaque interpretes fœdere diſtinctionis conciliari poſſe. Vt tunc demum neſciens literas excuſetur ſi ſit inexpertus, vel imperitus negotiorum: alias ſecus. ita gloſſa mox citata, quam ſequuti ſunt hoc loco Aldobr. Balduinus Otnotom. & alij nonnulli. Pariterque Anton. Aug. lib. ſing. ad Modeſt. Duaren diſput.anniu.lib.1.cap.3.in fine. Iacob.Menoch. de arbit.iud. caſu 425. nu.10. Atque hanc cognitionem experientiæ, dependere ab officio iudicis, volunt Aldobran. hic latiſſimè. Menoch.d.nu.10.

Verū hæc conciliatio patitur difficultatē hanc. Expreſse.n.præſupponit hic textus, illū, qui literarū neſcius ſit, habere excuſationē, dato ꝙ non ſit expers negotiorū. Patet ex illis verbis. ¶ Quamuis & imperiti literarum poſſint ad adminiſtrationem negociorum ſufficere.] Putas ne malè relatum fuiſſe reſcriptū Pij Antonini à Triboniano hoc loci? Fortaſſe ita dicere nefas exiſtimaretur. Attamē erraſſe potius Tribonianum, quā Paul. & Vlp. putat Aldobr. hac rōne motus: Quia maxime conueniens eſt æquitati, non eſſe admittendā excuſationem eorum, qui literas neſciunt, ſi alias non ſint negotiorū experies. d.§.fi. Alioquin nūquam haberet, locū legitima tutela ruſticorū, qui à cōiter accidentibus literas neſciunt, hoc eſt legere, & ſcribere. Bart. in auth. ſed nouo iure. C. ſi cert. pet. Fel. & Dec. in c. ſciſcitatus. in gloſſa in verbo impedimentū. De reſcrip. Et hoc ipſū affirmat Ant. Aug. d. lib. Syntag. ad Modeſt. ad d. l. Athletæ, ſub his verbis. ¶ Sed æquius eſt, vt tn̄ Pauli ſententiā, reſcriptum Diui Pij intelligatur, vt negotiorū expertes illiterati excuſentur. non qui eorū negotia, aut ſua, rectè adminiſtrare cognoſcuntur.] Cred tn̄ hic quidam Differentiam eſſe inter hæc duo, quæ vnū & idem importare videtur, neſcire literas, & eſſe literarum imperitum, vt neſciens literas excuſetur, imperitus verò literarum nō i ē. Prouerbiali aūt figura Iuſtinianū dixiſſe, neſcire literas, ꝓ, idem tam & imperitū eſſe: quod auctoritate humaniorum cōprobar, & præcipuè Suetonij. Verū cū vtroque in loco vtatur eodē loquēdi mō Vlpia Paul. & Tribon. hanc verborū differentiā non tollere difficultatē autumo.

Ad §. Riparum De rer. diuiſ.

Dum edocet Imper. cuius ſit proprietas Riparum fluminum, inquit. ¶ Sed proprietas earum illorum eſt, quorum prædijs adhærent.] Sed cum hoc dicto pugnat. l.3. ff. de flumin. vbi ripæ fluminum publicæ dicuntur, perinde ac ipſa flumina. Leguntur enim hæc verba. ¶ Flumina publica, quæ fluunt, ripæque eorum publicæ ſunt.] Soluit gloſſa in d.l.3. ripas publicas eſſe quo ad vſum, licet flumina ſint publica, etiā quo ad proprietatem. l. nemo 4. in fi. cum l. ſeq. ff. de rerum diuiſ. l. ergo. 30. §.1. ff. de acqu. rerum domin.

Ego ſatis apertè colligi poſſe autumo conciliationem ex diffinitione Ripæ, quam ſic diffiniuit Vlpian. in l.1. §. ripæ. ff. de flumin. ripa eſt id, quod flumen continet naturalē rigorem curſus ſui tenens, & Paulus in l.3. ff. eod. Ripa eſt quæ pleniſſimum flumen continet. Dico itaque ripæ principiū, quod eſt vnde arenoſus locus acclinis eſſe incipit, iure gentium publicum, & commune eſſe, ſupra eum locum, ripam non eſſe, & ob eā cauſam proprietatem eius priuatam dici, illorum ſcilicet, qui habent prædia vicina, vt in hoc §. Riparum. Confert ad hoc d.l. ergo. in illis verbis. ¶ Celſus filius, ſi in ripa fluminis, quæ ſecundum agrū meū ſit,

arbor

arbor nata ſit, meam eſſe ait, quia ſolum ipſum meum priuatum eſt, vſus autem eius publicus intelligitur, & ideo cum exſiccatus eſt alueus proximorum fit.] Ripa igitur cõſtituitur, ex quo primũ è plano incipit vergere ad aquam, vt vtar verbis Pauli in d.l. 3. ſequitur Balduin. hoc loco.

Ad §. Religioſum. De rer. diui.

Ingens eſt dubitatio, quonam pacto hic textus legi debeat in vltimis verbis: Cum negatiua non, an ſine? ibi. ¶ Et licet poſtea ratum non habuerit, quam illatus eſt mortuus, tamen locus religioſus ſit.] Antonius. Aug. expungendam eſſe negationem putat, quem multi ſequuntur, teſtantes ita legi in Florentinis codicibus. Ego vtroq. modo legi poſſe autumo. Vt cum negatiua ſit ſenſus: Si ſemel placuerit domino mortuum inferri, quamuis poſtea ratum nõ habeat, quam illatus eſt mortuus, locus tamen religioſus erit. Ea ratione, quia quod ſemel placuit, amplius diſplicere non poteſt. Regula, qđ ſemel. de reg. iur. in 6. Et ſine negatione, erit ſenſus; idem operari ratihabitionem, quod operatur præcedens conſenſus. cap. ratihabitionem, de reg. iur. in 6. Contrarium vero de l. 2. §. ſi vſumfructum, ff. de relig & ſumpt. fun. tollere debemus cum glo. hic in verſic. proprietarium. Ibi. ſ. ſpeciale eſſe in teſtatore, qui vſumfructum illius fundi legauit, cum in alium locũ inferri tam opportune non poſſet, vt ibi legitur: quod frequentius ſequuntur vtrobique interpretes.

Ad §. illud quæſitum De rer. diui.

Hoc loco Iuſtinianus ad inſtar Caij in l. naturalem. 5. §. illud ff. de acq. rer. dom. Trebatij opinione reiecta, amplectitur cõtrariã ſententiam, quam plerique Iuriſprudentes ſectati fuere. Verum opinionem Trebatij amplexa eſt modernorum conſuetudo, ita vt hodie receptiſſima, & verior dici poſſit, quam etiam ſequuti ſunt glo. in ver. verius. in d. l. naturalem, & hoc loci. Port. Aret. Iaſ. Nicas. & alij poſteriores. Idemq. voluit Bar. in l. quo minus, q. 5. ff. de flum. Gramm. deciſio. 71. nu. 9. & in facti contingentia pro Illuſtri Capitaneo Militiæ Hieroſolymitanę aduerſus quoſdam de Inſula Corſicæ conſuluit Ioan. Cephal. cõſ 136. proponitur, vol. 1. Hæc te ſcire volui, ſtudioſè adoleſcens, ne caſu eueniente, decipiaris.

Ad §. Quod ſi naturali. eod. tit.

Contra deciſionem huius §. ſatis apertè pugnare videtur l. ergo 30. § pen. ff. de acqu. rer. dom. Hic deciditur, quod ſi flumen, mutato ſecundo alueo, ad primum redierit, ſecundus alueus fit eorum, qui prædia vicinia poſſident. At contrarium determinat Iuriſconſ. in d. l. ergo. §. pen. ſub his verbis. ¶ Eius eſſe debet cuius antea fuerat.] Aliorum ſolutionibus omiſſis, diſſolui hunc nodũ ita poſſe autumo. Si flumẽ ſenſim receſſerit, alueus eorum fiet, qui habẽt prædia confinia, l. ſi ager 23 ff. quib. mod. vſusf. amit. Quod ſi vno impetu recedat aqua, reſtituendus erit alueus priori domino. d. l. ergo. §. pen.

Ad §. Cum ex aliena. De rerum diuiſ.

Adeo ardua eſt huius paragraphi contrarietas cum l. adeo 7. §. cũ quis, ff de acq. rerũ dom. vt coactus fuerit vir, alioquin doctiſſimus, F. Balduinus incuſare librariorum incuriam, qui temere addiderunt hoc in loco frumenti exemplum, cuius mentionem oportuit expunctam eſſe. In hoc pariter admodum decepti ſunt Moderniſſimi Vltramontani, qui audacter exiſtimauerunt, nimium hoc in loco Tribonianũ feſtinaſſe, atque feſtinando illud prætermiſiſſe, quod Caius I. C. appoſuit in præcitata l. Adeo.

Sed antequam aliorum ſolutiones referã, meamque ſtatuam ſententiam, audi ſtudioſe adoleſcẽs in quibus poſita ſit difficultas, Legitur in hoc textu, frumentum cedere ſpecificanti, cum ad ſpicas reuerti non poſſit. At in d. l. Adeo. §. cum quis. contrarium ſub his verbis legitur. ¶ Videtur tamen mihi quidem recte dixiſſe, non debere dubitari, quin ex alienis ſpicis excuſſum frumentum eius ſit, cuius & ſpicæ fuerunt.]

Primo loco dicebat Azo, quem refert & ſequitur Accurſius in d. l. Adeo. in verbo dixiſſe. Et hoc in loco in verbo ſpicas. legem illam corrigi per hãc Iuſtiniani deciſionẽ. Sed hanc ſolutionem irrident cõiter, conſiderantes ei fidendum non eſſe, ob illam tritiſſimam regulam, quod legũ correctio euitari debet in quantum poteſt l. vn. C. de inoffic. dot. l. præcipimus. C. de appell. Bartol. in l. omnes populi. nu. 2. ff. de iuſt. & iure. Abbas in c. 1. de reſcript. nu. 14. textus in c. cum expediat. de elect. in 6. quod cum ſit, apertiſſimis verbis ſolet Imper. indicare in hoc volumine.

Secundo dicebat Placent. vt eadem gloſa hic teſtatur. Imper. Iuſtinian. hoc potuiſſe gratia exempli pro pueris: exempla vero declarant, non reſtringunt regulam. l. fina. ff. de iuris, & facti ignoran cum ſimilibus. Sed caue ab hoc dicto: Ridiculum enim eſt dicere, propter iuuenes male exemplificari: & maximè in re dubia, & fortaſſe non vera.

Tertio ſoluebat Sylueſter Aldobrand. hic in addit. Aſſeuerando, ſupplendum eſſe hunc textum ex verſiculo.
Videtur tamen. dicta lege. Adeo. §. cum

quis,

quis, qui incuria Triboniani huc relatus nõ est: Verùm ita dicere, est ictas manus aduersarijs dare, & fateri Tribonianum aberrasse, & perperam loquutum fuisse; prout Balduinus, & alij constituerunt.

Sileo aliorũ dicta, & præcipuè quod notauit ad hunc locum nouissimè Virgilius Capriolus Histoniensis, volens ad intellectũ huius §. videndum esse Connanum. lib. 3. cap. 6. num. 3. Cum nihil ad hoc locus ille.

Quamobrẽ vt omnem tollas difficultatẽ, à nemine quem viderim ante hac sublatã, Scias verba illa posita in d. l. Adeo. versic. videtur tamen mihi.] Relata esse vltimo loco a Caio I. C. auctore d. legis, post omnium sententias; vt quid ipse sentiret exprimeret, & comprobaret. Rursus illud adnotandum est ex textu hoc nostro in versiculo. ¶ Et post multam Sabinianorum] a Iustiniano post longam, multamq; ambiguitatem inter Sabinum, & Proculum iureconsultos, eorumq; sectatores, approbari mediam illam sententiam, existimantium, quod si ea species ad priorẽ, & eandem materiam reduci possit, is videatur esse dominus, qui materiæ dominus fuerat alias secus. Vnde opinio illa à Caio I. C. approbata in dic. versicul. Videtur tamen mihi, &c. dictæ l. Adeo. verbis expressis confutatur per eundem Iustinianum hoc in loco. Est autem hæc media sententia, de qua in eadem. l. Adeo. sic legitur, ¶ Est tamen etiam media sententia rectè existimantium, si species ad materiam reuerti possit; verius esse &c.] Igitur opinione Caij & aliorum confutata, media illa sententia comprobatur. Et si ita hæc intelligas [prout verè intelligenda sunt.] Vbi pugnantia? Vbi librariorum incuria? Vbi Triboniani festinatio, & omissio? Vbi in summa Antinomia, vel contrarietas? Atque hoc dicere voluit Azo, cuius mentem sectatus est Accursius, & patet ex textu ibi. ¶ Placuit media sententia.] Quasi dicat, aliorum opinionibus reiectis. Quod si cupias studiosè adolescens, inquirere rationem; Cur res specificantis efficiatur, quando ad antiquam materiam res nequit reuerti; cum alias eiusdem rem maneat cuius erat olim; vt in hoc §. dicitur. Inspice Cæs. Costam nostrum Maceraten. lib. 3. variarum ambig. c. 21. qui eam . ferre conatur tam ex l. quæsitum. 76. §. illud fortassis. ff. de leg. 3. quam ex Baldo. n. 16. in l. qui se patris. C. vnde libe ri. Habes itaque ex his verbis huius textus. ¶ Placuit media sẽtentia existimantiũ, &c.] Impp. Iustinianum confutare in hoc quasi omnium opiniones, & mediam illam sententiam comprobare duntaxat.

Ad §. Ex diuerso. De rerum diuis.

Difficilis sanè, ac indissolubilis prima facie videtur contrarietas huius §. ex diuerso. cum l. 2. C. de rei vend. in qua tollenda plurimum laborarunt in hanc vsque diem interpretes, & quæ sit vera solutio ignoratur. Posita est aũt Antinomia in illis verbis. ¶ Sed hoc casu materiæ dominus proprietatem eius amittit: quia voluntate eius intelligitur esse alienata, &c. Et ideo licet diruta sit domus, materiam tamen vendicare non potest.] Ex quibus desumitur hoc axioma. Ædificãs in alieno solo scienter ex sua materia proprietatem materiæ amittit: ita vt nec diruto ædificio materiam vẽdicare possit. Concordat. l. Adeo. 7 §. ex diuerso. ff. de acq rer. dom.

Contrarium tamen habetur in l. 2. C. de rei vend. Vbi in quod in solo tuo ædificatum est, quo ad in eadem causa manet, iure ad te pertinet, si verò fuerint dissolutum, eius materia ad pristinum dominum redit siue bona fide siue mala fide ædificium extructum sit si non donandi animo ædificia alieno solo imposita sint. Et huic sententiæ consona est decisio l. Volo. 42. ff. de per. hæred. in fine. Vbi etiam prædoni, qui in alienam rem superuacuas impensas fecit, potestas sit tollendorum eorum quæ sine detrimento ipsius rei tolli possunt. Et tale respõsum est Caij cuius est. d. . Adeo. §. ex diuerso. Sed insistamus principaliter in §. hoc nostro, & in d. l. 2. C. de rei vend. Atq; enitamur hæc duo iura concordare.

Quamuis autem vir doctissimus And. Fachineus l. 1. c. 55. contro. iuris, adeo in hac difficultate insistat, vt cõfutatis aliorum solutionibus, suam cum Iacobo Curacio ferè statuat sententiam, ita vt nihil vltra optari posse uideatur, dicam tamen paucis, ac sincere quid sentiam, nonnullorum prius solutionibus relatis, & si opus fuerit confutatis.

Sit itaq; prima in ordine solutio Mynsingerij, qui putabat hoc in loco ita distinguẽdum. Dictam l. 2. debere intelligi de ædificio extructo a Colono, vel Inquilino, vel emphyteuta: & idcirco hos vendicare posse materiam ædificio dissoluto: quia ius ædificandi habuisse videntur. Textum autem hunc nostrum loqui in alijs, qui ædificandi nullam à domino soli causam habent, vel possidendi, vel ædificandi.

Verùm hæc solutio admitti non debet; tum quia diuinatiua; nullum etenim verbum est in d. l. 2. quod Mynsingerij suadeat interpretationum. Tum pariter quia ibidem legitur, hoc procedere siue bona fide, siue mala fide fuerit ædificium constructũ. Accedat insuper Inquilinum, & alios supra nominatos, non solum posse vendicare materiam diruto ædificio; verum etiam agere cum domino ad recipiendum ea, quæ impendit necessario, vel vtiliter auxerit. l. dominus horreorum. 57. §. 1. ff. locati. l. in fundo. 59. ff. de rei vend.

Altera tum solutio Eguinarij Baronis hoc in loco. Malæ fidei possessorem

ædi-

ædificando in alieno solo, censeri ædificasse animo donandi: & ob id materiam vendicare non posse, etiam diruto ædificio. d §. Ex diuerso. Posse tamen ipsum probare, se non animo donandi impendisse; & tunc poterit materiam vendicare, vt in d.l. 2. cauetur.

Huic tamen interpretationi repugnant verba.d.l.2.vbi axionia illud ponitur, Malæ fidei possessorem posse materiam vendicare, nisi probetur animo donadi ędificia alieno solo imposuisse. Probandi igitur onus ad dominum soli, non autem ad instruentem ædificia pertinebit, si materiam diruto ædificio restituere noluerit.

Referamus tertio loco Iacobi Culacij intelligentiam, quæ talis est. Textum hunc nostrum in §. Ex diuerso. loqui de rigore iuris, de quo vendicari nō potest materia, etiam diruto ædificio. Textum verò in d l. 2. loqui de benignitate iuris. Benignius enim est, vt eam materiam vendicare possit; ne possessor cum illius iactura locupletetur. argumento l. planè. 41 ff. de pet. hær. & l. Iulianus. 38. ff. de rei vendicat. Et maximè si sciente domino ædificauerint, argumento. l. purè § §. si donati. ff. de doli mali except. Sed contra hoc pugnare. l. sumptus. 49 ff. de rei vend. adnotauit A. Fachineus post Antonium Fabrum, quem allegat. Siquidem inquit ibi Papinianus; sumptus in prædium alienum factos peti quidem non posse, sed exceptione doli opposita per officium iudicis æquitatis ratione seruari, si à bonæ fidei possessore facti sint. Ergo si à malę fidei possessore facti, secus erit.

Præterea, quis non videt hanc intelligentiam colligi nullo modo posse ex verbis dictorum iurium? Vnde merito diuinatiuus sensus dici poterit.

Quarto loco. Andr. Fach. d. l b. 1. cap. 55. hanc statuit solutionem, vt Imper. Iust hoc in loco, & Caius in d. l. adeo. §. ex diuerso. loquantur de ædificante in alieno solo, nesciente domino. Impe. vero Antoninus in d. l. 2. loquatur, cum aliquis ædificat in alieno solo, sciente & patiente domino. Nam talis scientia, & patientia operatur vt materia vendicari possit. argumento. l. purè. 5. §. si donati. ff de doli mali, & met. except. in illis verbis. ¶ Dolo enim feci, quia passus sum eum ædificare, & non reddo impensas.] Non negligendus tanè intellectus, nisi diuinatiuus. Vbi enim scientia, & patientia domini illius partis inferioris probabitur in d. l 2. Dices forte cum Fachineo, in illis verbis textus. ¶ Eam, quam vicinus tuus imposuit, &c.] Et sic ex præsumptione, quia vicinus. c. quodam. de præsumpt. Sed hoc valde remotum; quia adesse, & abesse potuit vicinus iste tempore cōstructi ædificij, vt in casu de quo Alex. cons. 82. num 10. vol. 3. latè Mascard. conci. 1406. nu. 14. Vnde non probat hoc esse, quod ab hoc contingit abesse l. non hoc. C. vnde legit. Preterea nō sola scientia & patientia operatur in d. l. purè. ut materia uendicari possit; uerum etiam iustus titulus donationis, prout ibi apertè legitur.

Quamobrem perpendamus vltimo loco glossæ in verbo non potest. solutionem, quę communiter ab interpretibus recipitur, & quæ talis est. Iustinianum hic loqui de eo, qui ex propria materia ædificat in alieno solo. Antoninum uerò in d. l. 2. Loqui de eo, qui ex aliena materia ædificat in alieno solo. unde materiæ dominus, dissoluto ædificio. eam materiam vendicare poterit: quia non præsumitur in hoc casu donatio materiæ, prout in casu priore, quando. s. quis ædificat ex propria materia. d. §. ex diuerso. quod alias regulariter non præsumatur donatio. extat Pauli responsum. in l. Campanus. ff. de oper. liber. latè Mascard. conclus. 555. vol. 1. de probat.

Et si eum Fachineo opponas, nullum esse uerbum in d. l. 2. per quod significetur ibi Antoninum imperatorem loqui in eo casu, in quo quis ædificat ex aliena materia. Respondeo illa uerba hoc exprimere. ¶ Si non donandi animo ædificia alieno solo imposita sint.] Nam si quis ex sua materia ædificando in solo alterius scienter eam donare iudicatur. d. §. ex diuerso. Ergo præcitata l. 2. non potest intelligi in casu, in quo de sua materia quis ædificat, cum diruto ædificio dominus soli nolens restituere materiam, probare teneatur, donandi animo ædificia suo solo imposita fuisse. Et si cum codē doctissimo Fachineo replicares, illa uerba. ¶ Si non donandi animo, &c.] Magis proprie cōuenire, ei q dominus materiæ sit. Responderem potius referenda fore ad dominum soli, qui ne cogatur restituere materiā diruto ædificio, probabit, suo solo donandi animo ædificia imposita fuisse; hoc est ædificantem fuisse dominum materiæ. Præterea esto, quod illa uerba referantur ad dominū materiæ, non ne ex hoc pariter comprobabitur intellectus glossæ? Siquidem dominus materiæ volens eam uendicare, probabit ædificantem in alieno illo solo, non animo donandi ædificasse; cum non ex sua ædificantis materia, sed ex aliena, nempè sui repetentis, ædificium dirutum construxerit.

Ad §. Si quis in aliena. De rer. diuis.

* Eos qui Iustiniano credunt nullā in pandectis esse Antinomiam relatam, huc remittere solebat Eguinarius Baro; Cū inter Iulij Pauli, & Caium extet maxima cōtrarietas, ut mox intelligetis. Itaq; tabula picturæ cedere, apertis uerbis legitur in hoc. §. si qs in alien. de rerum diu. Cū quo concordat Caij responsum in l. qua ratione 9. §. literæ. ff. de acquir. rer. dom. Sed aduersatur de diametro Iulij Pauli responsum in l. in rem. 24. §. sed & id. ff. de rei uendicat. Picturam, scilicet

licet tabulæ cedere; cum necesse sit ei rei cedere id, quod sine illa esse non potest. Vnde formata est hic glossa in verbo cedere. & in d.l. in rem. glossa in verbo necesse.

Primo Azo dicebat. d.l. in rē. corrigi per d. §. literæ. & per hunc §. si quis in aliena. Sed Azo clarius loqui poterat, licet eius sēsus verissimus sit, vt dicā infra in finalibus verbis.

Secundo soluebat Ioan. dicendo. Ibi formari questionē de scriptura, & pictura; sed fieri decisionem dumtaxat de scriptura. Quod sanè falsum est, vt ex inspectione illius. l. in rem. apertè patet.

Tertio loco Placētinus distinguebat sic; vt pretiosiori rei cedat minus pretiosa. Comprobari hoc videtur ex d.l. in rem. in illis verbis. ¶ Licet de pictura quidam cōtra senserint, propter pretium picturæ.] Et ex textu nostro ibi.

¶ Ridiculum est enim, picturam Apellis, vel Parrhasij in accessionem vilissime tabulæ cedere.] Vnde fit, vt hodie propter vilissimum pretium chartę, literis charta cedat. Ita glossa in d.l. in rem. quam sequutūr Azo Mynsing. & Ioan. Oinot. in §. literæ. supra eod. Licet in hoc contrarium teneat Accurs. in glossa ibi, necnon Præpos. Senen. casu 3. q. 1. & Aldob. in addit. ad glossam in textu mox citato. Et hanc opinionem Placentini distinguentis circa picturam, dicit communem Præpos. Senen. in præallegato loco. & sequitur glossa nostra hic.

Hæc opinio Placētini non debet admitti: quia secundum hoc non debebat fieri differentia inter scripturam, & picturā; & tamen fit; cum literæ licet aureæ sint, chartis membranisve cedant. d. §. literæ. Indistinctè itaque scriptura cedit chartis; & tabula cedit picturę propter eius æstimationē, & excellentiam. & artificium. Benè tamen verum est, quod nonnullis modis hoc dictum de pictura restringitur per interpretes. Primo si pictura sit vilis, tabula pretiosior. iuxta opinionem Plateæ, quem Port. & alij. Tunc enim pictura cederet tabulæ. Secundo si pictura sit imposita rei immobili, vt in pariete: Nam tunc quoque pictura cederet muro: vt dicebat Platea, quem Ioan. Oinot. hic. Tertio si pictor tabulæ pretium nō soluerit; secundum distinctionem hic traditam. Erit itaque vtilis hęc indagatio ad dirimendam contentionem, quæ posset oriri. Pictor, qui pinxit in aliena tabula, offert pretium tabulæ. Dominus vero tabulę, pretium picturæ. Quis eorum præferri debet? Pictor. Ita Platea, & alij post glossā hic, & nouissimè Oinotom. His habitis, reponamus nos in via, atque dubitationem hanc absoluamus.

Quarta itaque fuit sententia Aldob. hic post Præpos. Senen. in d. casu 3. q. 1. ex varijs veterum altercationibus Caij sententiam comprobari à Iustiniano, vt tabula cedat picturæ propter illam rationem hic positam in versic. Ridiculū est enim &c. Et hoc voluit dicere Azo.

Ad §. Thesauros. De rer. diuis.

Thesaurus in sacro aut religioso loco inuentus fortuito casu, perinde conceditur inuentori, ac si illum inuenisset in proprio suo loco.

Hæc est decisio huius textus. Cui de diametro aduersatur. l. 3. §. si in locis. ff. de iure fisci. sub his verbis. ¶ Si in locis fiscalibus, vel publicis, religiosisve, aut in monumentis thesauri reperti fuerint. Diui fratres constituerūt, vt media pars ex his fisco vendicetur.] Glossa in verbo Religioso. conat' hūc nodum varijs modis soluere, nihil tamen vel ipsa, vel Port. vel nouissimè Aldobr. in additionib. efficiunt. Sed vera solutio colligitur ex dictis Franc. Connan. lib 3. comm. iuris. cap. 4. Hunc scilicet textum nostrum loqui de sacro, & religioso loco, posito in fundo, vel ædibus ipsius inuentoris. Sunt enim teste Caio in l. 5. ff. de relig. & sumpt. fun. quædam familiaria, & hæreditaria sepulcra. Vnde habes ita cōcepta verba huius literæ.

¶ Thesauros quos quis in loco suo inuenerit.] Siue puto, dicas tu, siue sacro, siue religioso, iure ciuili, cadaueris illatione ✓. At I.C. Callistratus in d.l. 3. loquitur de thesauris inuentis in locis religiosis monumētisve alienis. Sensit hanc veritatem Balduinus hic; Addens nonnullos aliter legere hūc textum, addita negatiua hoc pacto.

¶ Publicis non etiam religiosis.]

Ad §. Finitur. De vsufructu.

Inuoluta satis videtur à Glossa, & à Doctoribus contrarietas huius §. in quo deciditur, nihil agere vsufructuarium cedendo vsumfructum extraneo. Concordat. l. si vsusfructus. 67. ff. de iure dot. vbi sic Pompon.

¶ Quoniam dicimus vsumfructum a fructuario cedi non posse, nisi domino proprietatis: Et si extraneo cedatur, id est ei, qui proprietatem non habeat, nihil ad eum transire, sed ad dominium proprietatis reuersurum vsumfructum.] Ex quibus habes, fructuarium alienare non posse, & alienando perdere vsumfructū. Vnde glossa hic in verbo cedendo. apertè velle videtur, quod si fructuarius alienet suum vsumfructum extraneo, nec exprimat se alienare commoditatem seu facultatem percipiendi fructus, alienatio non tenebit: & insuper vsumfructū amittet, & cum proprietate consolidabitur. Atq; id voluit Azo originaliter in summa. C. de vsuf. n. 20. quem Castr. in l. 4. ff. de nouat. in l. qui Romæ. §. duo fratres. nu. 4. ff de verb. oblig. Ibique Alex. col. pen. Ias. nu. 80. Ripa nu. 88. Et hoc receptissimum, & indubitatum tradit ex Soc. Couarr. & alijs, Arius Pinell. ad l. 1. C. de bo. mat. in 3. parte, numero 38. Et hoc sine dubio ab omnibus probatum esse, tradit. Paris. consil. 71. num. 3. lib. 2.

Quamuis

Quamuis alijs patres minorem colligentes conclusionem dicant; Fructuarium alienantem vsumfructũ intelligi in dubio alienare commoditatem, vt actus sustineatur, & pœna vitetur. Socin. cons. 66. num. 7. lib. 3. Sileo Bald. Aretin. & alios, quos idem Pinel. d. numero 38. vers. Alij autem ex proximis, &c.

Cuius cõtrariũ exprimitur in §. 1. in fine. inf. de vsu & habitat. in illis verbis. ¶ Vsuarius nec vlli alij ius, quod habet, aut locare, aut vendere, aut gratis cõcedere potest, Cum is qui vsumfructum habet possit hęc omnia facere.] Concordat Vlpiani responsum in l. arboribus. 13. § vsufructuarius. ff. de vsufr. ¶ Vsufructuarius, vel ipse frui ea re, vel locare, vel vendere, vel alij fruendam cõcedere potest.] Confert Iuliani dictũ in l. Cui vsusfructus. 74. ff. de vsuf. ¶ Cui vsusfructus legatus est, etiam inuito hærede eum extraneo uendere potest.] Ex quibus quasi indubitatum præsupponendum est, quemlibet vsufructuariũ posse iure distrahere suũ vsumfructum; atque id quod habet in aliũ transferre, non expectato consensu proprietarij: neque ex tali alienatione usumfructum ad proprietatem reuerti. Glossa hic in uerbo cedẽdo, communiter recepta, soluit sic: Non posse cedi usumfructum quo ad ius utendi; cum sit personale, & a persona regatur; Cedi autem posse commoditatem percipiendi fructus prouenientem ex usufructu, Vult dicere glossa, Non potest cedi usufructus quo ad effectum constituendi in eo, cui usufructus conceditur, nouum usumfructum, qui ex persona usufructuarij durare, & cẽseri debet. Et hoc probat textus in glossa allegatus, nempè l. necessario. 8. §. fi. ff. de per. & commodo rei uendit. Vbi, si mihi uendideris usumfructum, id est ius utendi fruẽdi, quod tuum solummodo sit, etiam si statim morieris, nihil mihi hæres tuus debebit. Facit ad idem d. l. si usufructus. ff. de iure dotiũ. in fine. Vbi I. C. utitur his uerbis loquendo de usufructu uendito à marito uxori. ¶ Ipsum quidem ius remanet penes maritum, perceptio uero fructuum ad mulierem pertinet.]

Aliam solutionem posuit Pinellus. d. nu. 38. cum seq. interpretando illa uerba huius paragraphi. ¶ Nam cedẽdo extraneo nihil agit.] Nempè quo ad consolidationem, cedi autẽ posse in uiuente usufructuario cessionarius utatur usufructu. Nã sic legitur hoc in loco. ¶ Item finitur usufructus, si domino proprietatis ab usufructuario cedat: Nam cedendo extraneo nihil agitur. ¶ Ex quibus uerbis patet hic agi de consolidatione, sicuti & in sequentibus uerbis. ¶ Vel ex contrario si usufructuarius proprietatẽ acquisierit.] Quæ Pinelli conciliatio satis confert ad intellectum huius paragraphi. Ceterum quo ad resolutionem huius contrarietatis, arbitror usufructuarium nihil agere; non solum quo ad cõsolidationem, de qua stultum esset dubitare; sed etiam quo ad ius utendi, ut dicebat Accursius, quod cum personale sit, cedi nõ poterit, nisi quo ad commoditatem ex eo resultantem, ut supra dixi.

Et si adhuc contra Accursium quis insisteret dicendo, per eius responsionem non tolli obicem ex d. § 1. inst. de usu, & habit. cum ille textus loquatur quo ad ius, non quo ad commoditatem; Nam inquit. ¶ Vsuarius nec ulli alij ius, &c. cum is qui usumfructum habet, &c.] Responderem IVS ibi accipi, uel pro seruitute, ut dicebat Accur. in diffinitione usufructus. supra & est textus ad hoc in l. creditori 9. ff. de oper. nou. nunciat. Vel pro commoditate resultante ex illa seruitute. l. 3. ff. de seruit. rusticorum prædiorum.

Ad §. Nouissime. De Vsucapionibus.

Non opinionem iusti tituli, sed iustum titulum parere usucapionem hic deciditur in uers. Error autem falsæ causæ, &c. Quod & in l. Celsus. 27. ff. de usucap. in l. 1. ff. pro donato. in l. nemo potest. 6. ff. pro derel. in l. 2 & 3. ff. pro legato, comprobarunt Vlpia. Iulian. & Paulus. Sed an hoc ita generaliter, & indiffinite pronunciatum uerum sit, uideamus. Et sanè falsum esse uidetur, per l. quod vulgo. 11. ff. pro emptore. Vbi iustissima causa erroris in titulo pro emptore, usucapiendi causam tribuit. Per l. 3. ff. pro soluto. Vbi titulo pro soluto, etiam putatiuo procedit usucapio. Per l. 3. ff. pro suo. Vbi sola traditio ex causa, quam ueram esse existimat accipiens, sufficit ad usucapionem. Per l. 4. in fine. ff. pro suo. Vbi Pompon. ¶ Quod legatum non sit, ab hærede tamen perperam traditum sit, placet a legatario usucapi: quia pro suo possidet.] Et hoc dictum Pomponij pugnare uidetur in specie cum d. l. 2. ff. pro legato. Vbi sic Paulus. ¶ Si possideam aliquam rem, quam putabam mihi legatam, cum nõ esset, pro legato non usucapiam.] Distingui igitur rem sic oportet. Nam aut tradita res est, aut non est. Si tradita est, idque bona fide accipienti, iusti tituli opinio parit usucapionem, sin minus; Quãuis aliquo modo possessio adepta sit, non parit usucapionem. Sed hæc distinctio traditionis alijs quidem in causis ualet, in emptione non ualet. l. penult. ff. pro soluto. l. 2. ff. pro empt. Propterea quod in hoc contractu emptionis bona fides non solutionis tantum, sed & contractus tempore requiritur. d. l. penult. & d. l. 2. Et ita intellige, & declara glossam hanc in uerbo error, & opinionem Azonis in glossa relatam. Neque ulla est contrarietas inter Pomponium & Paulum; cũ Pomponius loquatur in usucapione pro suo. d. l. 4. Paulus uerò in usucapione pro legato, in d. l. 2. Facilior enim est usucapio pro suo, quam pro legato; cum titulus pro suo procedat cum de-

de-

dominium nobis acquiri putamus. l. 4. ff. pro suo. Et sic ex nostra opinione. At vsucapio pro legato nulli alij quam ei, cui legatum est, competit. d. l. 1. ff. pro legato.

Ad §. primum. De testamentis.

Pugnantia loqui videtur in hocmet textu Imper. Iust. Hic enim potius legitur, Testamentum per æs, & libram solitum fieri coram quinque testibus & libripende ciuibus Romanis puberibus. Mox subdit, septem testes quodammodo fuisse necessarios ex eodem iure ciuili in hoc testandi genere. Audi verba textus. ¶ Accessit deinde tertium genus testamentorum, quod dicebatur per æs, & libram: quia per mancipationem, id est imaginariam quandam venditionem agebatur, quinque testibus, & libripende, ciuibus Romanis puberibus præsentibus, & eo qui familiæ emptor dicebatur.] Subdit postea, in versiculo, sed cũ paulatim. ¶ Vt vno eodemque tempore, quod ius ciuile quodãmodo exigebat, septẽ testib⁹ adhibitis, &c.] Quæ ab Accursio in verbo libripende, & in verbo quodammodo. afferuntur, & ab aliis interpretibus ad huius loci solutionẽ, confutantur nouissime a Cæsare Costa nostro, Variarum ambig. lib. 1. cap. 13. qui post modum. ita soluere conatur. Quinque puberes ciues Romanos requisitos. & duos alios pro illo, qui & Libripens, id est stateram tenẽs, & Antestatus appellabatur, cuius defectus numero duorum testium supplebatur. Nõ negligenda sanè interpretatio, quæ satis cõprobari videtur ex Caij Institut. lib. 1. cap. 6. in his verbis. ¶ Vbi quinque testes ciues Romani in præsenti erunt, & pro illo qui Libripens appellatur, id est stateram tenens, & qui Antestatus appellabatur, alij duo; vt septem testium numerus impleatur.] Mihi tamen semper hæc litera satis clara visa est, nullamque continere contrarietatem, altero ex his duobus modis interpretando, & dicendo. Primo de iure ciuili fuisse necessarios quinque testes cum libripende in illo testamento per æs, & libram. Postea verò ex forma composita ex triplici iure, erant adhibendi septem testes. Neque obstabunt illa verba. ¶ Quod ius ciuile quodammodo exigebat.] Quia dictio illa Quodammodo, exponi debet pro Quasi, vt fit in §. sanctæ. supra de rerum diuis. in §. fui autem. de hæred. qualit. & differ. Vt sit sensus. in testamento ex triplici iure composito necessarium esse numerum septem testium, quem numerum quasi exigebat ius ciuile. Etenim (connumerato libripende) interueniebant sex testes in illo testamẽto de iure ciuili per æs, & libram. Vel dicamus secundo loco, & melius, quod Libripens, & Antestatus differebant: Nam Libripens imaginariæ venditioni præerat. Antestatus verò conuocabat, sistebatque testes illos quinque. Ita Stephan. Budæus ad hunc locum. Vnde bene hic legitur illa dictio, Quodammodo: quia fere septem testes adhibebantur, habita consideratione Antestati. Et vt inquit Viglius quem Mynsing. hic sequitur, si Libripendem, & Antestatum computauerimus, septenarius explebitur numerus. Itaque Libripens, & Antestatus in numero testium quodammodo habebantur, vt pariter ad hunc locum adnotauit Eguin. Baro. Sed remanet, vt Caij locum perpẽdamus, quem supra retulimus, ne ex eo, vnum & idem fuisse Libripendem, & Antestatum colligamus cum nostro Costa mox citato. Itaque illud colligi ex dictis commentarijs Caij nullo pacto potest. Nam dum dicit Caius. Et pro illo qui Libripens appellatur, id est stateram tenens, & qui Antestatus appellatur alij duo. Diuersum officium, diuersasque personas fuisse satis aperte colligi etiam poterit. Quasi diceret, & pro Libripende, & pro eo qui Antestatus appellatur. Vt differentia nominis, officij differentiam denotet.

Ad §. Sed neque hæres. De testam.

Silentio prætereundum minimè censui hunc locum, quem Accursius imperfecte videtur interpretatus. Posita est difficultas in illis verbis. ¶ Hæredi autem, & ijs qui per potestatem ei coniuncti fuerant, concedebat testimonia in testamentis præstare.] Siquidem dubitatur, quodnam fuerit illud testamentum, in quo hęres, & personæ eius per potestatem contingentes, ad testimonium admittebantur. Non in testamento per æs, & libram: quia familiæ emptor, qui heredis locum obtinebat, & qui per potestatem ei coniuncti fuerant, à testimonio repellebantur, vt hic legitur. Vnde Accursius in verbo hæredi de testamento Procincto, & Calatis Comitijs, intelligit; quem alij sequuntur. At Viglius hoc reprobat & bene; tum quod in desuetudinem illa abierunt; tum quod nulla ratio differentiæ, appareret, vt magis familiæ emptor excluderetur, quàm hæres in testamento Calatis Comitijs, vel Procincto. Quamobrem cum Viglio, quem moderniores sequuntur, de testamento in scriptis intelligi debet, de quo loquitur Imper. in hoc titulo vsque ad §. finalem. Siquidem esse poterat, quod plerumque ipse hæres institutum se ignoraret. Poterant enim ipsum latere, quæ in tabulis signatis scribebantur. Sed cum subinde hoc ipse scire posset, suadebant vt abstineret a testimonio, ne suspicionem de se præberet. Et hoc veteres pro concilio suadebant, vt patet ex illis verbis. ¶ Licet ij qui id permittebant, hoc iure minime abuti eos debere suadebant.] Sed hoc in necessitatem legis, speciali constitutione Iustinianus vertit.

D Ad

Ad §. Videamus. De hæred. instit.

Triplex exoritur difficultas ex hoc textu, quarum tertia satis obscura,& sub nube singulas quàm breuissimè expediam. Sed literaliter textũ hunc prius enodemus.Hic quatuor constituamus partes, in quarũ prioribus tria dicta ponũtur.in vltima vero Ampliatio.Secunda,ibi.¶ Et ex diuerso.Tertia. Et si plures.Quarta. Ideq.Hoc dicit in summa,secundũ Aretinum.Pars non distributa alijs accrescit, sicut amplius erogata decrescit.Distributis autẽ vltra assem partibus fit transitus ad dupondiũ. Vel sic. Non distributa pars accrescit alijs. 2. si pars amplius erogetur decrescit alijs.3. si plures vncias,q̃ duodecim testator distribuerit,& sine parte aliũ instituerit, quod dupondio deest is habebit 4. Idemq; erit dupondio expleto; nam ad tripondium deuenitur, & istæ partes ad assem reuocantur.Casum pone literaliter in qualibet parte. Sed contra illud dictũ in vltima parte,quod expleto dupõdio deuenlendũ sit ad tripondium. Primo obstat.l.Item qđ Sabinus 17.in fine.ff. de hæred.insti.Vbi ex sententia Labeonis. expleto dupõdio deuenitur ad Trientem Solutio.Triens ibi importat idem qđ tripondium: Nam omnes partes ad assem postea reuocãtur, vt expressis verbis legitur in calce huius §.Altera difficultas ex eadem l.Itẽ qđ Sabinus.verf.sed si asse. Vbi nullam partẽ consequitur vltimus hæres. si totus as fuerit expletus.Solutio vera est.Hæredẽ vltimo loco scriptũ.aliquam partem hæreditatis non consequi, si sub his verbis instituatur.¶ Ex reliqua parte H.hæres esto.] Pro vt ibi, At secus si simpliciter hæres scribatur, pro vt hic.Ita Accursius ad hunc §.in 1. glossa quẽ cetera turba Institutarũ sequitur.Sed maiorexoritur contrarietas ex l.cũ quæstio.C. de legatis. Vbi neq; ad dupondium,neq; ad tripondiũ fit transitus;sed cauetur ibi,tm̃ adimi a primo,quantum consertur secundo. Summè difficile,ac terribile contrariũ appellatur istuda Iasone in d.l. cũ quęstio. Sed dices,quę inde vtilitas in praxi? Maxima,quæ desumit ex casu proposito in l. Interdum.13.§. sed si excesserit. ff.de hæred.instit.vt puta Titius me ex duodecim vncijs hæredẽ instituit,te in sex vncijs. Inquit I.C.Vlpia.eo loco, me ex besse,te ex triente hæredẽ fore. Quod apprime congruit cũ textu nostro in prima sui parte,vbi pars nõ distributa accrescit alijs pro rata. Si sic, ergo ego quatuor, tu duas alias vncias habebis, vt dupondiũ impleatur.Quæ partes si ad assem reuocentur,vt in fine huius §. dicitur, verissimũ inuenies Vlpiani responsum mox citatum. Quod si meis 12. vncijs adimãtur sex illæ vnciæ tibi relictæ;Ego dimidiam,tu alteram dimid ã partẽ hæreditatis Titij consequeris. iuxta d.l. cũ quæstio.

Plures afferuntur à glossis, & ab Interpretibus solutiones, an audietis, sed vereor ne illud Iasonis dictum in præallegato loco, verum sit. ¶ Quamcunque solutionem teneas vix bonam reperies.]

Priori loco soluebat glossa prima hic. versic. sed distingue. Aut testator voluit excedere assem, vel dupondium (quod facere potest) §. hæreditas.versic. non autem, supra eodem.& tunc deuenitur ad dupondiũ, & ad tripondium; vt hic. Aut noluit excedere assem, & tunc tantum detrahitur primo quantum relictum fuit secundo, vt in d l.cum quæstio. Aut sumus in dubio quid voluerit facere testator. Et tunc idem,quod in d.l.cum quæstio. Hanc solutionem tenẽt Bartol. & alij Doctores communiter, teste Iasone in d.l.cum quæstio. columna tertia, versic. sed certe licet. sequitur quoque Syluestr. Aldobrand.in addit. ad glossam hanc nostram.

Sed ista solutio non valet, vt vtar verbis Iasonis, Quia neque hic, neque ibi aliquid constat de voluntate testatoris. Imò si constaret de voluntate testatoris non esset dubia. Præterea, inquit Iason,est contra l.qui non militabat.78.§ pen. incipiente Filij,ff. de hæred.instit.vbi &c.

Quamobrem aliter soluebat Accurs. hic in fine huius primæ glossæ, & in d.l cum quæstio.in verbo migrate Hunc textũ corrigi per illã legem. Et idem tenuit glossa in verbo portionem. in d.l.qui non militabat. §.pen. ff.de hæred.inst. sequutus est Fulg. in d.l.cum quæstio. Et inquit ibi Iason. Forte oportet ita dicere: quia non video quo minus male respondeatur.Sed cuitemus legum correctionem,si fieri poterit.

Successit tertia solutio Pauli de Castro, quam sequitur quoque Cumanus, videlicet. Aut in vnamet voluntate, & scriptura testator reliquit vni 12. vncias & alteri sex:Et deuenitur ad dupondium, vt in textu nostro. & in d.l.interdum, §.sed si excesserit, cum simil. Ratio, ne in vna voluntate intelligatur se corrigere contra l.nã ad ea.ff.de cond. & demonstr. Aut in diuersis voluntatibus, & scripturis, & tunc procedit dispositio.d.l. cum quæstio. Probant hoc ex illo textu vbi ponitur dictio Postea,& dictio,Deinde.

Sed iste intellectus diuinatiuus est, vt ipsemet Cuman. fatetur. Licet dicat ipse ita tenendum, vt iura iuribus concordentur.

Quarto loco soluebat Fulgosius sic. Testator si reliquit, vel legauit vni xij.vncias, & antequam aliud disponeret legauit alteri sex vncias, tunc fiet transitus ad dupondiũ, ne videatur in continenti se corrigere. Et ita loquitur d.l. interdum, & textus hic noster Institut. At si primo reliquerit vni 12. vncias, deinde multa alia disposuerit, & postea legauerit alteri 6.vncias, Tunc intelligitur adimere sex à primo,Et ita procedet d.l.cum quæstio.

Hæc

Hæc solutio fuit Gugl. teste Iasone in sæpius allegato loco, dicens quoque ita tenere Paul. Castr. in d. l. interdum.

Probari videtur hæc conciliatio ex d. l. cũ quæstio. in illis verbis. ¶ Cum enim manifestum est eum, qui ab initio duodecim vncias rei cuidam reliquit, alij autem postea sex. &c.] Reprobatur ab Alexan. quia dictio Postea, non semper denotat interuallum iuribus adductis per ipsum.

Replicat tamen Iason tuendo hanc solutionem; satis esse habere regulam pro se. Bartol. in l 2. ff. si quis in ius vocatus, & quod regulariter dictio Postea denotat interuallum, l. fructus. ff. solut. matr. Sed neque hanc solutionem procedere sine diuinatione apparet.

Tollamus itaque hanc cõtrarietatem hoc pacto. Vt d. l. cum quæstio. loquatur in legatis, vel in institutione alicuius rei particularis; puta agri Corneliani, vel similium. Tribonianum verò hic, & Iurisconsultum in d. l. interdum. loqui de institutione vniuersali, seu de quota hæreditatis. Cogita: quia ex inspectione vtriusque literæ, videbis satis congruere hanc responsionem, nec non ex titulo sub quo d. l. cum quæstio. reposita est. Sed certe obstant contra hunc intellectum verba illa. d. l. cum quæstio. ¶ Si quis itaque vel agrum, &c. Vtrumque in sex vncias esse. vel dominum rei legatæ, vel hæredem.] Replico, de hærede rei particularis semper hũc textum esse intelligendum.

Ad §. Non solum. De pupill. substit.

Tria habes (iuuenis) ex hoc textu. Primo dictum, nempè, substitutio Pupillaris potest fieri etiam liberis exhæredatis. Secundo illationem. s. substituto pupillariter tunc omnia bona quoquomodo exhæredatis acquisita debentur. Tertio extensionem, videlicet: Hæc omnia sibi locum vendicare etiam in posthumis. Sed an sibi locum vendicabit hodie cõstitutio primæ partis huius textus, ex quo exhæredatio sine causa fieri non potest? §. Aliud quoque. Auth. vt cum de appell. cognoscitur. Minor vero 14. immunis ab illis causis esse videtur. Respondeo vendicare locum sibi posse, si proximus pubertati fuerit, cum tales impuberes puniri lex permittat. l. excipiuntur 14. ff. ad Sen. consf. Syllan. lure tamen nouo exhæredari posthumũ non posse cognoscis.

Difficultas huius §. in eo reposita est, vt Antinomiam huius textus in 2. sui parte tollamus cum l. miles ita. 42. §. exhæredato. ff. de mil. test. Habes hic. Omnia bona pupilli exhæredati vndecumque obuenientia pertinere ad substitutum pupillariter. si infra pupillares annos ipsum mori contigerit. At in d. §. exhæredato, contrarium; nempè substitutum a milite datum filio exhæredato, ea tãtum accipere, quę à testatore prouenerũt.

Hanc contrarietatem excitauit hic glossa in verbo. Id omne, quæ & hanc tradit solutionem. Triphonium I. C. in d. l. miles ita. loqui in milite, qui substituerat filio emancipato, quod a pagano fieri nequit. §. extraneo. infr. eod. titu. & sic speciale in milite quo ad hoc. Vnde fuit restrictum procedere in ijs dumtaxat, quæ a testatore proueniunt. Sed hæc solutio reijcitur quia. § exhæredato. d. l. miles, ita loquitur non solum in emancipato, sed etiam in filio exhæredato, in quo idẽ licet pagano quod militi. Soluebat secundo loco Christ. quem sequutus est Silu. Aldobr. in additio. ad glossam hic. Bene loqui glossam, circa filium emancipatum. Sed dum loquitur I. C. in d. l. miles ita. de filio exhæredato, cui datur a patre substitutus pupillaris, esse speciale in milite; vt ea dũtaxat substitutus accipiat, quæ in filium a patre milite obuenerunt. Ratio: quia sicut miles potest pro parte testatus, pro parte intestatus decedere. l. quæritur. ff. de mil. testam. ita filius militis. Quod cum secus sit in pagano, mirum videri non debet, si contrarium decidatur in hoc textu nostro.

Tertio loco soluebat Viglius. Verbum illud (exhæredato) legendum esse in d. l. miles ita, cum superiori. § Adeo, vt finalis. §. d. l. miles ita, incipiat ibi. ¶ Miles & emancipato.] Et ita legendo comprobatur solutio glossæ, vt d. l. lex loquatur in emancipato dũtaxat in illo. §. fina. Celebris sanè solutio, quam & Mynsin. & alij frequẽtius amplexi sunt, & videtur ipsa veritas. Hoc tamen vnũ etiam admonere libet quo ad textum in d. l. miles ita. in fine. illa verba. ¶ In ijs exercebitur.] Non referri ad personas, sed ad bona: vt iste sit sensus. ¶ Vertim hoc ius in ijs bonis exercebitur, quæ ab ipso ad eum, cui substituit, peruenerint.

Ad §. Vel singulis. De pupil. substit.

Ex hac litera, quæ descripta est ad verbũ ex responso Florentini in l. vel singulis. 37. ff de vulg. & pupil. desumitur hoc axioma. Substituens vltimo morienti impuberi non videtur instituisse liberos inuicem substitue re, sed velle inter eos ius legitimatum hæreditatum integrum custodiri. In contrarium pugnat de diametro l. Titia. Seio. 89. §. Seia libertis. ff. de leg. 2. Vbi legatarij censentur substituti inter se, si vltimo morienti substituatur. Multum se torquẽt Interpretes in hac Antinomia tollenda, ob quam formata est hic glossa prima satis longa. & in d. §. Seia libertis. in verbo vltim⁹. Difficilis sane quæstio, cuius vtilitas infra explicabitur. Et vt ab ipsis glossis incipiamus. Prima fuit earũ sententia. Ex prohibitione facta a testatore, ne legatarij venderent fundum legatum, induci substitutionem inter legatarios in d. §. Seia libertis. Ipp regulã posita in l. is qui 92. ff. de

ff. de leg. 3. Non autem ex eo quod vltimo morienti fuerit substitutum, vt in textu nostro.

Sed hæc solutio reprobatur ab Alexand. num. 5. in d. l. vel singulis, & ab alijs communiter, vt testantur Viglius & Ozzer. hic, nec non Couarr. in capit. Raynutius. §. 8. in princ. de testam. ex eo, quia I. C. in d. §. Seia. ad eius decisionem non considerauit prohibitionem alienationis; sed illam substitutionem vltimo morienti factam.

Altera fuit solutio Dini, quā sequuti sunt Bart. Albert. & Castren. in d. §. Seia. nec non Alex. in l. penult. C. de impub. Textum nostrum loqui in directa substitutione. At §. Seia. loqui in fideicōmissaria. Directa enim substitutio ex coniecturis non inducitur. l. iubemus. C. de testam. Sed reprobatur: quia etiam ex coniecturis directa substitutio inducitur. l. iam hoc iure. ff. de vulg. sicuti & fideicommissaria ex coniecturis deducitur à testatoris intentione. l. fideicommissa. §. hæc verba. ff. de leg. 3. l. vnum ex familia. §. fin. ff. de leg. 2.

Tertia fuit sententia Bartoli, differētiam esse, An substitutio fiat in toto, seu in omnibus bonis, vt in d. l. Titia. §. Seia. An vero fiat simpliciter, vt in casu huius textus. Nā primo casu, nempè si fiat in tota al qua re, substitutio inter primos censetur inducta. In altero casu, nempe si fiat simpliciter, substitutio non censetur inter primos inducta. Ratio: quia quando testator exprimit rē in qua substituit, censetur potius facere substitutionem in rem, quam Personæ. Vnde debet res omnimodo ad substitutū peruenire, qd nō posset fieri, nisi esset inducta reciproca substitutio inter illos legatarios vt in casu d. §. Seia. Quādo verò substituit simpliciter vltimo decedenti, fit substitutio persone. Neque est necesse, vt ad eum aliorū partes deueniāt. Hanc opinionē sequuntur Alex. In fine Ias. nu. 10. dicens cōmunem in l. pōt. ff. de vulg. Couar. in d. c. Rayn. §. 8. Vigl. & Mynf. nu. 3. hic Ozzer. in fi. Bellon. nu. 4 Aldobr. in add. ad hanc glossam. Et dicebat Ang. in l. vel singulis. ff. de vulg. se vidisse semper ita practicari. Hæc opinio mihi dubia vr̄ pp illam vulgarem regulā, quod indiffinita æquipollet vniuersali. l. si plurib. ff. de leg. 2. Et maximè si affirmatiuè placuit sic, vt hic; ex deductis p Ceph. cōs. 45 n. 8. Vnde idem erit substituere in tota re. & substituere simpliciter.

Quarta fuit distinctio Alex. cōs. 91. Pōderatis. n. 2. vers. nec ad hoc. lib. 1. Aut instituunt plures filij, & sit substitutio vltimò morienti, vt hic; & tūc nulla inducit substitutio inter substitutos. Aut pdicta substitutio fit vltimo decedēti plurib. extraneis hēdib. institutis, vt in d. §. Seia; & tunc censetur facta reciproca substitutio. Rō driæ est ex Fulgos. quē Ang. Aret. hic, & Card. Mantica. lib. 11. tit. 2. nu. 8. de coniect. vlt. vol. Quia mens testatoris videtur esse, vt ad substitutū oēs institutorum partes deueniant per vltimo morientem. Quod cū fieri possit in casu huius §. per ius legitimarū hęreditatum, nō fuit opus inter ipsos inducere tacitā substitutionē. At cum extranei sunt, ex quibus ei, qui vltimo morietur, substitutio facta est, vt satisfiat dictæ voluntati testatoris, alterū m substitutionis gradum inducere opus fuit; vt in d. §. Seia. Impugnat hanc rationem Viglius. num. 2. Sed bene responsum fuit per me in voce. Hanc igitur potes Alexandri sustinere sententiam. vel illam Dini distinctionem.

Ad §. Item extraneus. De hæred. qual. & diff.

Antonius Goueanus lib. 1. c. 25. lectionum iuris variarum, notam intulit Iustiniano, quod hoc in loco confuderit Aditionem hæreditatis, & Gestionem pro hærede, cum tamen hæc duo valde inter se differant. Nam in aditione, necessaria sunt verba, quæ tamen in gestione pro hærede minime requiruntur. l. mutum. §. l. pupillus 9. l. si quis mihi. 25. § sed quid. l. eum qui. 51. § fin. ff. de acq. hær.

Ista tamen oppositio facilè subuerti potest. quia quamuis apertè Iustin. hanc differentiam non declaret, fortè quia nō erat hic locus, apprime tamen hoc discrimen colligi potest ex verbis huiusce literæ. ¶ Et quoquomodo voluntatem suam declaret; vel re, vel verbo, de adeunda hæreditate.] Præterea de adeunda hæreditate loquutus fuerat Imperat. in præcedenti §. extraneis. Vbi edocuit, extraneis hæredibus ius esse adeundi hæreditatem. licet eis fas non sit regulariter aditam hæreditatem derelinquere Hic verò loquitur quando extraneus hæres non expresse, sed nuda voluntate adit, gerendo se pro hærede. Atque insistit in declarando, quid sit gerere se pro hærede.

Sed maior difficultas est. An Mendosus dici possit hic textus in versiculo. ¶ Veteres enim hæredes pro dominis appellabant.] Hoc enim se nunquam legisse, ait idem Goueanus, sed bene heres pro domino. Verùm pro Domino capi Hæredem aperit Festus. lib. 8. sic dicens. ¶ Hæres apud antiquos pro domino ponebatur.] Vtriusq; auctoritatem comprobat Plaut. in Menechmis sub his verbis. ¶ Prādi, potaui. atq; abstuli hāc, cuius hæres nunquam erit post hunc diem.] Vnde tamen hæres dicatur, latè insistit hoc in loco. F. H. ad quē recurrere quilibet poterit.

Ad §. Legatum. De legatis.

Legati diffinitio, quæ hic ponitur, vr̄ pugnare cū diffinitione tradita per Florentinū in l. legatum. 119. ff. de leg. 1. nec nō cum illa Modestini recondita in l. legatum 37. ff. de leg. 2. quarū verba hic referre superuacuum existimatis. Circa istud multi multa dixere.

Ego

Ego fic. Florentini diffinitionẽ effe diffinitionem legati, prout legati appellatione cõtinentur fideicommiffa, & donationes caufa mortis. iuxta l. & fideicommiffum 85. ff. de leg. 3. Modeftini diffinitionem effe diffinitionem legati proprij fecundum illa tempora, quibus in teftamento duntaxat legata fieri poterant. §. præterea inf. de fideic. hæred. quod clarum fit ex illis verbis ibi infertis. ¶ Teftamento relicta.] Diffinitio verò hic tradita, eft diffinitio legati, prout hodie legatum poteft fieri etiam ab inteftato, iuxta communem fententiam interpretum in d. §. præterea. Dixi latius in mea repet. Firmana ad rubr. & l. 1. ff. de leg. 1. in 1. lect. rubricæ, ad quam volentes remitto.

Ad §. Sed non vfque. De legatis.

Famofiffima eft huius §. Antinomia cũ infcriptione, & refponfo Vlpiani in l. 1. ff. de leg. 1. vbi ipfe Vlpianus fibi afcribit exæquationem legatorum & fideicõmifforum fub illis verbis. ¶ Per omnia exæquata funt legata fideicõmiffis.] E cõtrario verò profitetur hic Iuftinianus, fe omnia legata fideicõmiffis exæquaffe. Quatuordecim principales intellectus ad illud refpõfum enumeraui, & confutaui in mea repet. typis adita ad illam in 1. lect. Quibus adde nunc. 15. Mynfing. in §. præterea. nu. 4. De fideic. hæred. Vt verba in illa lege pofita ab alio adiecta fint. Quod minime dicendum arbitror, cum fideliter illa omnia verba legantur in Pifanis, & Florentinis Pandectis. Adde infuper, fi placet XVI. Ioan. Corafij. lib. 5. Mifcellan. cap. 17. quem nouiffimè fequitur Andr. Fachin. lib. 5. Controu. iuris cap. 30. Credentes ambo, exæquationem factam ab Vlpiano, licet hic dicat Iuftinian. fe exæquaffe. Quòd ei folenne fit multa à veteribus iurifconfultis ordinata, & cõftituta fibi afcribere. Putantes tñ, totã hanc rem Triboniano, ceterifque compilatoribus tribuendã. Sed abfit à me tale hoc excogitare, ne dicã affeuerare. Quid plura? Viginti duos intellectus ad illam legem primã enumerat Pet. Ricciardus Piftorien. hoc in loco a num. 4. ad num. 26. Mihi tamen illa femper vifa eft genuina folutio, quam edidi fuper illius legis primæ repetitione. Exæquationem Vlpiani fuiffe particularẽ in materia interpretationis edicti. Quorum legatorũ, in qua, ipfe Vlpiani per omnia exæquata erant legata fideicommiffis. Generalem verò fuiffe in omni cafu exæquationem factam per Iuftinianum Imper. Apertè hoc demonftrãt verba huius textus. ¶ Neceffarium effe duximus, omnia legata fideicommiffis exæquare, vt nulla fit inter ea differentia.] Hoc ipfum legitur in l. vn. §. nos autẽ. C. de caduc. tollen. ¶ Vnam omnibus legatis naturã, & fideicommiffis imponentes.] Omnia itaq. legata & fideicommiffa exæquata funt per Iuftinianũ. Aliqua vero per Vlpianum facta fuit exæquatio, in materia. f. edicti quorum legatorũ, vt latius aperui in fupracitata repet. Et hanc intelligentiã pofuit Iacob. Cuiac. lib. 8. obferuat. cap. 4. tenetque Iaco. Ręuard. lib. 3. cap. 4. de iuris ambiguit.

Ad §. Non folum. De legat.

Legatum rei alienæ valere regulariter, faltem quo ad æftimationem de iure ciuili, expreffis verbis legitur in hoc textu, & in alijs fimilibus. Sed an hoc immutatum fit de iure Canonico per c. filius nofter. de teftam. fatis multumque dubitant interpretes. Siquidem non valere legatum rei alienæ de iure Canonico docuere Abbas tam ibi, quam in cap. cum effes. de teftam. Gloffa. Alex. Iaf. & quidam alij in l. cũ alienam. C. de legat.

Sed dicamus, nihil immutatum fuiffe de iure Canonico circa legatũ rei alienę, præterquam in ea fpecie, de qua loquitur Greg. Summus Pont. in d. c. filius, Nempè, quãdo teftator legauit Ecclefiæ rem alterius Ecclefiæ, fepulturæ fuæ gratia, & filius inftituit hæredes, quibus non amplum patrimoniũ reliquerat. Tunc enim nec res legata debetur, neq. eius ęftimatio. Ita poft Innocentiũ, Butrium, Anchar. & Imol. in d. c. filius, docuerunt Didac. Couarr. in comm. de teftam. Card. Mant. de conieft. vlt. volunt. lib. 9. tit. 9. nu. 7. quos refert, & fequitur And. Fachin. lib. 5. cap. 38. referibens originale Epiftolæ Gregorij Papæ ad Epifcopum Mefalen. ex ea hanc veritatem apertiffimè comprobãs. Hoc ipfum præterea innuunt verba illius. cap. ¶ Valde mihi videtur iniuftum, vt res tibi legatæ, quæ cuiufdam Ecclefiæ effe perhibentur, à te teneantur, qui aliena reftituere debuifti.] Aliquid quoque de hoc Mich. Craff. in §. legatum. q. 14. ad finem.

Ad §. Si cui fundus. De legat.

Vfumfructum feruitutis locum obtinere, cauetur in hoc §. cui conformis eft decifio Pauli in l. rectè dicimus. 25. ff. de verb. fig. in illis verbis. ¶ Quia vfusfructus non dñij pars, fed feruitutis fit.] Sed hoc ipsũ abnegat idem Paul. in l. 4. ff. de vfu. fr. ita dicens. ¶ Vfusfructus in multis cafib⁹ pars dñij eft. Putauit glo. plures poffe accõmodari folutiones, vt per ipfe in d. l. 4. Illam tñ commu niter amplexi funt Scribentes, vt ad plenũ dñium cõftituendũ vfusfructus fit pars integralis: vt partes dicitur pars domus. Vnde vfusfructus eft pars dominij in genere fumpti. Et fic fpecies illius dominij, quod fub fe habet nudã proprietatem, & vfumfructum. Ita Petr. quem refert, & fequitur Bart. in d. l. 4. & Bald. ibidẽ appellauit par ẽ pdicamentalem,

talem. Declarat hoc latius Aret. in §. alienus seruus. De hæred. instit. Ista prima conciliatio reijcitur per Fulgosium, & post ipsũ per Vigliũ in d. §. alienus. Quia si hoc esset verũ, semper & indistincte vsusfructus diceretur pars dominij non autẽ in multis casibus, vt in d. l. 4. cauetur. Insuper dr noster esse totus fundus, & si vsusfructus alterius sit. d. l. rectè dicimus. In toto autẽ nulla pars deesse potest. Ergo vsusfructus non est pars integralis dominij.

Altera est solutio, Vt vsufructuarius dicatur dominus vsusfructus, sed non dñs rei. Ita Bart. ad rubr. C. de vsuf. quem Aretin. in d. §. alienus. Ias. nu. 2. in d. l. 1. §. vsufructuarius. ff. de oper. nou. nunc. Alex. nu. 6. in famosissimo. §. nihil commune. Hæc doctrina licet in se vera sit, non tamen tollit contrarietatem. Namque in vno loco dicitur vsusfructus pars dominij, in alio vero pars seruitutis.

Tertio loco Viglius in d. §. alienus. autumat, vsumfructum esse partem dominij in his rebus tantum, in quibus fructus est in corporum perceptione, vt in fructibus agri, & in fœtu animalium. Namque in his vr vsufructuari⁹ dominus partis vnius esse. Quod non est in vsufructu ædiũ argumento. l. Vaccæ. 43. de euictio. Ista solutio non placet Arrio Pinello, ad l. 1. C. de bon. mat. parte 3. nu. 3. cum d. l. 4. loquatur vniuersaliter in cuiusque rei vsufructu. Neque se magis restringit ad vsumfructum agri, quam ædium. Imo d. l. rectè dicimus. quæ abnegat vsumfructum esse partẽ dominij, loquitur de vsufructu fundi, & non de vsufructu ædium. sic enim ibi legitur. ¶ Rectè dicimus eum fundum totũ nostrum esse, &c.]

Quarta fuit conciliatio glossæ in d. l. 4. q̃ tenuere Bart. num. 1. Iason. nu. 2. & 3. in l. 1. §. vsufructuarius ff. de oper. nou. nũc. Bald. & Fulgos. in d. l. 4. Franc. Connan. lib. 4. ca. 3. & 4. Pinell. vbi sup. n. 3. dicens ita concludere Alciat. in d. l. rectè dicimus. nu. 7. Vt in multis casibus vsusfructus dicatur pars dominij, id est habere similitudinẽ dominij: Cum multa concedãtur vsufructuario, quæ rei domino congruunt, solique dño cõpetere videntur, quos casus enumerat supracitata gloss. in d. l. 4. versic. Vel verius dic. Nõ autem dicatur vsusfructus propriè pars dominij, iuxta §. nostrum, & iuxta dic. l. rectè dicimus.

Sed neque ista conciliatio me iudice, tuta videtur. Mouet me, quia diuinandum est, vt ex verbis. d. c. l. quartæ. mens istorũ interpretum colligatur. Inquit enim ibi Paulus. ¶ Vsusfructus in multis casibus pars dominij est.] Et non dixit. Vsusfructus in multis casibus similis est dominio. Quod sanè exprimere scivisset illius legis author, si voluisset.

Quamobrem ita solitus sum dicere. Regulariter verum, & formalem vsumfructũ non esse partem dominij, sed seruitutis: vt hic & in dic. l. rectè dicimus. Sed hæc regula fallit in multis casibus, in quibus vsusfructus est pars dominij. d. l. 4. Sunt autem illi casus enumerati in d. l. 4. & 5. ff. de vsufruc. Quia præsens, vel ex die, vel ad diem dari potest vsusfructus. Quod secus est in ceteris seruitutibus. l. 4. ff. de seruit. Insuper quia pro parte diuisa, & indiuisa constitui potest vsusfructus. Quod secus est in seruitute. l. pro parte. xi. ff. de seruit. cum simil. Et quia vsusfructus per legem Falcidiam minui potest. d. l. 5. ff. de vsufruct. l. 1. §. si vsusfructus, ff. ad leg. Falcid. quod secus est in alijs seruitutibus. l. viæ itineris. 17. ff. de seruit. Et sic de similibus, de quibus in d. l. 5. Et hanc meam sententiam satis fulciũt verba. dic. l. 4. ¶ Vsusfructus in multis casibus pars dominij est.]

Ad §. Sed si rem. De legatis.

Maximi ponderis est Antinomia, quæ latitare videtur in fine huius §. cum l. 1. ff. de reg. Caton. Decisum hic legitur: Inutile esse legatum illius rei, quæ tempore testamenti fuerit legatarij, & licet eam legatarius alienauerit, non deberi neque ipsam rem, neque eius æstimationẽ. Concordat Pauli responsum in l. cetera. 43. §. tractari. ff. de leg. 1. l. proprias. 13. C. de leg.

At cõtrarium Celsus in d. l. 1. in fine, cuius hæc sunt verba. ¶ Si tibi legatur est fundus, qui scribendi testamenti tempore tuus est, si eum viuo testatore alienaueris, legatum ubi debetur: quod non deberetur si testator statim decessisset.] Hunc nodum varijs modis conati sunt tollere interpretes, vt videre est per glossam hic in verbo. Alienauerit. Et per glossam in dic. l. 1. in verbo. liem si ubi.

Prima solutio fuit Bulgari, dicentis in d. c. l. 1. legatarium alienasse rem sibi legatam, viuo testatore. Hic verò alienasse mortuo testatore.

Ratio: quia post alienationem censetur durare eadem testatoris voluntas. leg. 4. ff. de adim. legat. sequitur Balduin. sed vti diuinatiua à nonnullis reijcitur. Præterea non est hoc sine Triboniani negligentia, qui simpliciter loquutus est in illis verbis. ¶ Et licet alienauerit eam, non debetur.]

Altera fuit solutio Ioannis: Hic factum fuisse legatum purum. At in dicta l. 1. factum fuisse sub conditione. Siquidem ibi legitur. ¶ Si eam viuo testatore alienaueris.] sequitur Aldobrand. in addit. ad glossam nostram. nec non Balduin. num. 7. & Donellus. lib. 8. suorum Comment. cap. 13. Dubia tamen hæc solutio videtur: quia illa verba. ¶ Si eam, &c. potius denotant factũ, & qualitatem sequutam post conditum testamentum, quàm conditionem sapiant.

Tertia

Tertia fuit solutio Eguin. Baronis ad hūc locum, cui Mynsing. adhæret. Pauli responsum in d.l. cetera. §. tractari. quod consonum est cum §. nostro, Celsi distinctione, veluti quadam exceptione corrigi. Nempe, si proprium tuum fundum, tibi ab aliquo legatum, viuo testatore alienaueris, vel fundum, vel eius æstimationem consequeris. Quod si mortuo testatore alienatio facta sit nec fundus, neque eius æstimatio legatario debebitur. Ratio: quia absurdū non est in iure nostro, vt iura iuribus concordētur. l. sed & posteriores. ff de legib. Verum, hac solutione pariter notam inferimus Triboniano, quod loqui nesciuerit, & simpliciter illa verba protulerit. ¶ Et licet alienauerit eam, non debetur, nec ipsa res, nec æstimatio eius.] itaque amplectamur Ioannis sententiam tanquam minus periculosam, quæ satis comprobari videtur ex verbis. d.l. cetera. §. tractari. in fine. tt. de leg. 1. ¶ Purū igitur legatum Catoniana Regula impedit: Conditionalia non: quia ad conditionalia legata Catoniana non pertinet.]

Ad §. Si quis ancillas. De legat.

Altercantur summoperè nostri iuris Interpretes, circa intelligentiam huius §. in vltima sui parte, ne aduersetur de diametro. l. si cui. §. ff. de fundo instr. Qua de re fabricata est tam hic glossa in verbo instructus, q̄ in d.l. si cui. in verbo. ex ceteris. Paucis veritatem inueniamus. Decisum hic legitur, quod si cui fundus instructus, vel cum instrumento legatus fuerit, alienato fundo, ei legatario nihil debebatur: Nullaque constituitur hic differentia inter fundum instructum, & fundum cum instrumento. At non sic Paulus in d.l. si cui. Vbi confutata sententia Labeonis ait. Differre legatum fundi cum instrumento, legatum fundi instructi, seu fundi, & instrumenti. Nam si legetur fundus cum instrumento, fundo alienato nihil debebitur legatario: In alijs duobus casibus, poterit instrumentum esse legatū. Huiusce rei hæc ratio affertur a Donello. li. 8. cap. 17. Quia in illis vltimis casibus appa ret testatorem hæc disiuncta esse velle, & tanquam res æquè principales facere.

Hunc nodum primo sic soluebat Regger Imperatorem simpliciter hic loqui propter iuuenes, nulla prorsus facta distinctione: quia leui, ac simplici via iuuenibus hæc prima legum elementa traduntur. §. igitur. supra in procem. At in Pandectis, exactissima Methodo singula traduntur prouectis: Vnde ibi opus erat distinguere, nō hic. Reijcit glossa, & cum ea Bar. num. 3. in d.l. si cui. Quia nō debuit Imper. hic malè loqui propter rudes iuuenes.

Secundo dicebat Ioannes. Illud dictum. ¶ Idem est si fundus instructus.] referendū est: ad illos duos primos casus, scilicet de Ancilla cum natis, & de seruis Ordinarijs cum Vicarijs. At quod subijcit postmodum. ¶ Vel cum instrumento legatus fuerit.] Referendum ad proximum casum, quo ad legatum factum de seruo cum peculio. Sed neque hoc placet glossæ in d.l. si cui. Imò cauendum omnino est ab hac solutione: quia admodum inepta esset hæc contrapositio literæ, in qua distinguuntur clarissimè duo primi casus ad fauorem legatarij contra hæredem: Alij vero duo vltimi contra ipsum legatarium.

Tertio dicebant quidam, teste eadē glossa. Per hunc textum corrigi dispositionem. d.l. si cui. Quasi quod Imper. tacite reprobata Pauli sententia hoc in loco Labeonis opinionem sectetur, & huic solutioni adhæret glossator noster hic. Sed non placet ex duobus. Primo per regulam. l. præcipimus. C. de appellat. quia legum correctio euitanda. Secundo, quia dum Imper. reprobat alicuius opinionem, expressè hoc admonet. Et præcipuè in hoc libro instit. vt pluries admonui.

Quarto loco soluebat Azo sic: legato fundo instructo, & postea alienato, extinguitur legatū instrumēti, vt hic dī. Nēpe extinguitur legatū instrī illius fundi. At non extinguitur legatū instrī patrisfamil. quo instructior paterfam. in eo fundo esset. l. quæsitū. 12. §. sed si fundus. ff. de fundo instr. & hanc solutionē Azonis, Mynsing. nu. 9. hic tribuit Balduino, cuq. sectatus est, nulla facta mentione Azonis. Ista solutio cōiter recepta est, teste Iasone in vlt. add. ad Port. tenux Bart. in d.l. si cui. nu. 3. sequiturque Donel. lib. 8. c. 17. suorū cōment iuris. vers. alienatio quoq. Ioan. Otnot. hic ad finē. Et hanc solutionē tenendā esse, omnesque alias esse falsas, inqt Aldobr. in addit. ad glos. Verùm huic solutioni non assentior. Motus primo, quia sciuisset Paulus distinguere talia instrā, pro vt sciuit ponere diam illorum vtrorū contra Labeonē in d.l. si cui. Præterea hic dī, legatum instrī extingui, si fundus instructus legatus fuerit, alienato fundo per testatorē. At in d.l. si cui. hr. Legato fundo instructo, fundoque alienato, legatū instrī debere. Vnde vterque textus loquitur in instrīs fundi legati, & sic in instrīs necessarijs ad illū fundum. Vnde restringere ad propria instrā patrisfam. testatoris, quæ ad tutelam fundi, & vsus sui gratia habebat, vt instructior ibi esset, illorumque dumtaxat legatū deberi, est textū admodum restringere, ne dicam violare. insuper quærā adhuc de ratione diuersitatis, Cur magis extinguatur legatum instrumenti fundi, quàm legatum instrumēti patrisfamilias? Scio F. H. hoc in loco dicere, Quod qui locos istos conciliare studet, Pauli cum Labeone simultatem instiam ignorare videtur.

Quamobrē, vt quid sērio ingenue fatear. Veritus sū hactenus, ne vnus hic sit locus, in quo Tribonianus nimiū properans, fa-

cilitatiq. iuuentũ ſtudens, Pauli diſtinctionem ſcienter, & cõſulto præter miſerit: vt ex latioribus Digeſtorũ libris perfectius id haberet, q, aduerſus Labeonem adnotauit Paulus. Et hoc fortaſſe voluit dicere Roggerius, cuius forè mentem nõ bene huiuſque intellexerunt interpretes. Hoc ſi non placet, alterã accipe ſolutionẽ. Mendoſum hunc ſortè textum eſſe, delendamq. ex eo eſſe dictionem VEL. & legendum hoc pacto. ¶ Idẽ eſt ſi fundus inſtructus cum inſtrumẽto legatus fuerit. Nam fundo alienato, &c.] Vt ſit ſenſus. Idem eſſe ſi legatus fuerit fundus, qui inſtructus eſt, cum inſtrumento. Nã fundo alienato, & inſtrumentũ legatũ extinguitur. Hæc intelligentia clara ex hoc redditur: quia in hoc § quatuor caſus ſimiles decidũtur, ſed diuerſi mode. Cũ ſi legentur ancillæ cũ natis, ſi legentur Ordinarij ſerui cum Vicarijs, ſi legetur ſeruus cum peculio, ſi legetur fundus inſtructus cum inſtrumẽto. In duobus primis caſibus ad fauorem legatarij deciditur. In poſtremis verò ad fauorem hæredis. Cogita quia puto hoc eſſe verũ. Quando autem per alienationem rei legatæ extinguatur legatum, tradit magiſtraliter Donel. d. lib. 8. cap. 17. verſ. Alienatio.

Ad §. Si generaliter. De legatis.

Legati in genere electionem eſſe legatarij in dubio, admonet hoc in loco ſimpliciter Imp. Cõcordat. l. ſi ſeruus. 1 1 1. §. cũ homo. ff. de leg. 1. l 2. ff. de opt. leg. l. ſi domus. 74. l. q duos. 20 ff. de leg. 1. Huic tñ deciſioni aduerſantur plura iura de diametro, & præcipuè l 3. & 4. ff de tritico. vino, & oleo leg. l. Idem Iulian. 41. §. Seio. ff de leg. 1. & ſub eo. tit. l legato generaliter. 37. Imo, hoc eſſe obſeruandũ contra huius text. deciſionẽ patet: quia etiam in cõtractibus datur electio debitori. l. cõprehenſum. 60. ff. de contr. empt. Vbi dat vẽditor emptori dolia, q vult, nec põt emptor eligere. Hoc ipſum ſuadetur ratione: quia ſi electio daretur legatario ĩ hoc legato generali, propemodum infinita eſſet auctoritas legatarij, & videretur hæres nimium grauari, quem teſtator minus grauare præſumitur, quam fieri poſſit l. vnũ ex familia. §. ſi rem. ff. de leg 2. Finge modo domum, fundum, ſeruũ in genere legatum, quem putas eliget legatarius? Hunc nodum varijs modis conantur ſoluere interpretes. Primo quidã dicebant. tunc legatarij eſſe electionem, cũ legatum ſit generaliter per Vẽdicationem: quia dictum ſit legatario: Vendica tibi ſeruum. Tunc verò eſſe hæredis electionem, cum legatum generis per Damnationem fuerit relictum. Quia ſic dictum: Hæres mi damnas eſto dare Titio ſeruum. Motum per l. ſi is cui. 19. ff de leg. 2.

Hæc prima ſolutio exiſtimatur friuola: cum ſit ſublata hæc differentia legatorũ: §. ſed olim, ſup. eod. Nec quicquam facit, d. l. ſi is cui. In qua illud probatur dũtaxat, facta ſemel electione, nõ licere illam amplius immutare.

Secundo loco Ioan. Oinot. nu. 1 5. hic, putat tunc dandam electionem legatario, cũ verba ad ipſum legatarium fuerint directa. Quod ſi ad hæredem dirigantur, ſecus ſit, l. qui concubinam. 29. §. 1. in fi. ff. de leg. 3.

Hæc diſtinctio nõ ſatisfacit, quia imperfecta Nã adhuc q̃ri poſſet, cuius ſit electio, ſi verba impersonaliter concipiãtur, vt hodie in teſtamentis frequentius fit, in quibus ſic dr̃. Item reliquit iure legati N. &c. Niſi diceres, ad hæredem tunc ſpectare electionem. d. l. qui concubinam. §. 1. Quod eſſet contra regulam huius literæ.

Tertio itaque loco ſoluũt hoc pacto. Tũc demum in dubio competere electionem legatario, cum res legata eſt in hæreditate. d. l. ſi domus. ff de leg 1. Hrdis verò tunc eſſe electionẽ in hoc legato generali, cũ res legata extra hæreditatẽ fuerit. d. l. 3. & 4. ff. de tritico vino, &c. Ita gl. tam hic, q̃ in d. l. legato generaliter, quæ communiter recepta eſt ab interpretibus, vt per Donell. lib. 8. cap. 19.

Probatur expreſſe in d. l. ſi domus, ff. de leg. 1. in d. l. 3. & 4 ff. de tritico vino, &c. Cõprobatur quoq. ratione: Quia rebus alienis legatis, legatarius habet vnam actionem ſolummodo, in perſonam ſcilicet aduerſus hæredem, nullam in rem, quia legatarius non poteſt fieri dominus alienæ rei legatæ antequam illam conſequatur, latè Donell. mox citatus. Sed cur ſic dicet aliquis? Quia sũt magis in legandis ſuis rebus, quam in alienis cõparandis, & in onerandis hæredibus faciliores voluntates defunctorum. d. l. vnum ex familia 69. §. ſi rem. ff de legat. 2. Præterea electio legatarij infinita eſſet, ſi hæc ſibi in rebus al enis concederetur. Vnde certis finibus legatariorum electio incluſa eſt, vt modum interdum faciant electioni, d. l. legato generaliter.

Ergo re aliqua generaliter legata, in his rebus quas teſtator habuit eius gñis, electio erit legatarij. Si nullas habuit, tunc hæredis erit electio, quas aliunde emat, & legatario præſtet. Sed cur hæc deciſio tam cõciſe ſcripta fuit hic per Tribonianum, cũ adeo diffuſa ſit huius §. materia? Quia per illud verbum, electio, ſatis nos admonemur, Tribonianum ſenſiſſe ſuperius poſtiam diſtinctionem. Eſt enim eligere, vnam ex his reb. ſumere, quæ poteſtati suæ ſubijciuntur, latè Donel. d. c. 19. q̃ verò poſſunt ſubijci poteſtati ipſius legatarij a teſtatore, niſi q̃ ſunt teſtatoris propriæ? Siquidẽ in alienis, cũ nihil iuris teſtator habuerit, nec ipſe potuerit ex his vllã ſumere, multo minus nec poterit in aliũ trãsferre ius iſtud ſumẽdi, q, nõ habuit, l. nemo. ff. de reg. iu. Quã igit̃ poterit eligere ſpẽm ille, cui electio debetur? Caſtren. nu. 5. in d. l. legato gñaliter, dicebat ſic. ſi reperitur ſpecies mediocris, illa eligenda eſt, d. l. legato. Si verò mediocris non reperit̃, quod mi-

minimũ est censetur legatum. glossa in d.l. legato generaliter. Et hæc in speciebus. In quantitatibus verò, & summis semper eligi debet quod est minimum, l. nũmis. 73. ff. de leg. 3. Din. in cap. in obscuris. de reg. iur. in 6. Oinot. hic in fine.

Ad §. Optionis. De legatis.

Si legatarius olim non optasset legatum optionis, simul cum eo extinguebatur, neq; ad ipsius hæredes transibat. Ita cauetur in 1. pat. huius textus. qui sanè pugnat cum l. illud, aut illud. 19. ff. de opt. leg. Vbi ad hæredem transmittit electionem inquit Paulus. Ergo legatum optionis olim transmittebatur, vt hodie. Primo Bart. in d. l. illud. dicebat, quod olim. i. ante iura Digestorum, legatum optionis habebat in se conditionem & nisi legatarius viuus optasset, legatum nõ transmittebatur ad hæredem: Secus verò de iure Digestorum, de quo idem erat, quod olim. Sed contra hanc Bartoli sn̄iam pugnat litera huius §. in qua profitetur Impe expresse, id sua constitutione emendasse, & hoc in meliorem statum reformasse; nempe in l. fi. C. cõm. de leg. Quæ sanè emendatio necessaria non fuisset, si per iura Digestorum facta esset. Insuper hæc Bartoli solutio videtur diuinatiua, & ob id reijcienda. Alteram solutionem dabat glossa finalis l. d. l. illud. Negationem ibi à Triboniano sublatam, & dum legebatur illa litera cũ negatiua hoc pacto. ¶ Ad hæredem non transmitti placuit.] Hodie sic legitur. ¶ Ad hæredem transmitti placuit.] Hunc intellectũ sequuti sunt nouissimi Vltramõtani hoc loco. Sed vti diuinatiuus nõ placet. Vnde tertia est solutio eiusdẽ glossæ; Vt olim legatũ optionis ex omni familia nõ trãsmitteretur; secus verò si legatũ optionis fuisset ex certis duobus, vt in d. l. cõtraria. Hæc solutio satis consona videtur cũ hoc textu. qui declarat, hoc legatũ optionis, quod in se olim conditionem habeat, generale esse. Inquit. n. ¶ Optionis legatum. i. vbi testator ex seruis suis, vel alijs reb. optare legatariũ iusserat.] Legatũ verò, de quo in d. l. illud. esse ex certis duob. non ambigitur: sic. n. cãtat. ¶ Illud aut illud, vtrũ elegerit.]

Ad §. Posthumus. De legatis.

Intelligentia huius §. adeo inuoluta videtur, vt vir doctiss. Alc. lib. 9 par. c. 1. coactus fuerit hanc literam ita legere. ¶ Posthumus autem non alienus.] Cum frequentius ita legitur. ¶ Posthumus autem alienus.) Agunt de intellectu huius §. idem Alci. lib. 3. cap. j. Parad. Donel lib. 6. c. 11. Piaur. ad rubr. C. de bon. poss lib. 1. c. 1. Costa. lib. 1. c. 24. Sed rem hanc totam explicemus. Hic tex plures patitur difficultates. Prima quãdo iste posthumus alienꝰ potuerit hæres institui. Cui quęstio respondẽt interpretes. Hunc posthumũ rectè potuisse hr̃dem institui de iure prætorio, non autem de lege 12. tabul. vel de iure ciuili; vt inf. de bon poss. in princ. l. Gallus. §. ille casus. ff. de lib & posth. Donel. lib 6. c. 11. Is autem alienus. Posthumus dr̃, qui si tẽpore testi natus fuisset, suus hæres non fuisset. § posth. su. e. ti. Sed cur Posthum. alienus non potuit antiquissimo iure institui hæres? Respondent communiter: quia hoc lege prohibebatur. Ita dd. in prin. de bon. possess. inf. Sed ista opinio displicet quibusdã ibidẽ, putantibus id nulla lege cautum fuisse. Costa. li. 1. c. 24. ex eo id factum esse autumat: Quia fiebat testamentum per æs & libram: nam testam. Calatis Cõ. & Procinctum, desierunt esse in vsu. §. 1. de testam. Sed in hoc testõ per æs, & libram non poterat posthumus hæres fieri; cum in rerum natura non esset. Hæc opinio mihi semper dubia visa est: Nam sequerentur duo absurda. Primũ quod statim, ac fuit introductum testamentum. Nuncupatiuum quod ante Iustiniani tempora fuerat. §. fin. sup. de testam. alienus posthumus potuerit hæres institui; quod nõ potuit, vt hic dicitur, & in d. §. 1 de bon. poss. Secundum, quod neque suus posthumus eo tempore potuerit institui hęres; quod falsum est. §. posthumi. sup. de exhær liber.

Alia itaque ratio reddi põt ex coniunctione huius textus cum superiori versic. Incertis. Nempe: quia olim: incertis personis relinqui non poterat, vt dicitur in d. §. incertis Posthumus autem alienus similis est incertis personis. ita Theophil hic quem Viglius in §. seruus etiam; num 3. supr. de hęred. instit. Forcat. in Nęcyom. dial. 8. respondendo obiectioni, quod eadem incertitudo versetur in suis. Sed quęramus adhuc, Cur posthumus iste per bon. poss. consequebatur hęreditatem; ad legata verò non admittebatur? §. posthumo, sup. eod. Respondeo, quia prętor prouidit quo ad institutionem, & non quo ad legata. Sed cur sic? Quia bonorum possessio, secũdum tabulas, per quam posthumus alienus institutus hæres efficiebatur successor de iure pretorio, non se extendebat ad legata. Pętor. n. legatorum curam nõ habuit. Ea forte ratione; quia de minimis non curabat l. 4. ff. de rest. in integ. Vnum superest, vt vltima verba huius §. declaremus. ¶ Nisi in vtero eius sit, quę iure nostro vxor esse non põt.) De sorore, & Nepte istud interpretari nulla ratio est: quia cum liceat etiam alienissimũ instituere sup. de hr̃d. inst. ad finem. multo magis nasciturũ ex sorore, nepte, vel ex alia cognata. Quidam ad Vestales, & Meretrias hoc referebat. q̃ cuiq̃ nuptę esse nõ poterãt. Sed non placet, ꝑꝑ illa verba. ¶ In vtero est.) In talibꝰ. n. detestãda hęc sũt vt inquiũt Nouissimi. Itaq; intellige hęc verba iuxta. §. si aduersus. su. de nup. Vt excipiat hic Imp. § posthumũ cõceptũ ex prohibita. Ita glossa finalis hic, quam sequẽdam puto.

Ad rubr. & §. 1. De lege Falcidia.

Clarum est, legem Falcidiam latam fuisse Falcidio Tribuno plebis interrogante. Can-

que

quædam.dift.n.2. Atque hoc ex plurib. com probarunt Faber,& Ald.fenti.Bar.in l.1.ff. de reg.Cat.& eft mera veritas,vt inquit Prepof.Senen. cafu 2.q.11. Comprobauit alios congerens Frumag.ad l. in quartam. nu.8. ff.ad leg.Falc.Donel.lib.8.c.22.Card.Manr. lib.9.tit.13.in princ. Quamuis à falce, crebrius autument Interpretes dictam eff,poft glof.hic,& in l.1.ff.eod fed malè vt per dd. mox relatos. Maxima tamen exoritur dubitatio ex §.plebifcitum.fup.de iur.nat.Cur Falcidia dicatur Lex,& non Plebifcitum:cù iftæ fint duæ fpecies oppofitæ inter fe. & vna fpecies oppofita non poffit fieri altera fpecies oppofita.gloffa in §.l.torum. fup. de rer.diu.Omitto hic referre aliorum opiniones,& illa confutare,pro vt alias feci.Dicam tamen duobus modis poffe tolli hanc difficultatem.Primo cum Donel.d.c.22 Falcid à effe legem Tribunitiam: quia ita Plebifcita dici cœperunt poft legem Horten.Vel & fecundo,Legem tripliciter fumi poffe. Latè, ftrictè,ftrictiffime.Latè lex dicitur quicquid naturalis,& diuina æquitas dictitat,atq.d finit.Strictè capitur pro quacumque fcripta conftitutione.Strictiffime verò pro illa Specie iuris fcripti,quam legem denominamus. Ita dd quos Mynf.& Omot.ad §.lex eft fup. de iure nat. Vnde accipiendo legem in fecūdo fignificatu, dubium nemini videri debet.fi Plebifcitum quoque hoc legis nomine decoratur, vt hic & infra de lege Aquil. Stricto itaque fumpto vocabulo Plebifcitum appellatur lex.

Ad.1. De fideic.hæreditatibus.

Profitetur Tribonianus hoc in loco, de vniuerfalibus fideicommiffis prius agere, quam de fingularibus; Dum in primis verbis huius § fic loquutus eft. ¶ Sed prius eft, vt de hereditatibus fideicommiffarijs videamus.) Quod dubio procul adimpleuit;nam hic de vniuerfalibus,in fubfequenti verò titulo de fingularibus fideicom.agitur. At in Pandectis hic ordo pofterior effe videtur,& contrarius.l.1.ff.ad Trebel.vbi fic legitur. ¶ Explicito tractatu, qui ad fideicommiffa fingularum rerum pertinet, tranfeamus nunc,&c) Hoc præbuit anfam nouiff. Vltramontanis dicendi, Ineptos illos effe, qui ordinem in hoc Animali notari,atque obferuari poffe exiftimarūt (de Triboniano Inftitu.compilatore intelligentes)fed alius delitefcit fenfus in illis verbis.d.l 1.ff.ad Trebellian. Etenim prima illa verba ibi pofita, ¶ Explicito tractatu,&c.] Sunt Vlpiani authoris illius.l.referentis fe ad quendam tractatum per ipfum compofitum,in quo prius de fideicomm. fingularum rerum pertractauerat.Quod fanè ex duobus apprimè apparet. Primo,quia illius legis infcriptio fic fonat. ¶ Vlpianus,lib.3.fideicomm.) Habuit itaque author relationem ad alios fuos libros de eadem re per ipfum compofitos;

non autem ad titulos fuperius pofitos in volumine Infortiati per compilatores. Secundo & melius: quia fi illa verba. ¶ Explicito tractatu,&c.] deberent referri ad titulos precedentes, alterum de duobus neceffario fequeretur;vel non effe Vlpiani, fed Compilatorum; vel Vlpianum fuiffe vnum ex compilatoribus Pandectarum. Quodcumq; verò iftorum dicatur,abfurdiffimum erit. Dices tu. Ergo in Pandectis non agitur prius de fideicomm.particularibus,quam de vniuerfalibus(hoc enim vno ore fatentur omnes interpretes. Refpondeo æqualiter,& cōiunctim de particularibus,& de vniuerfalibus fideicomm.agi in ff. non autem de particularibus prius,vt putabat Iafon.nu.20.in rubr ff.de legat.1.quem tota cohors interpretum fequitur, excepto Bologn. ibidem. fub nu.84.cuius fententia vera eft.

Ad §. Finalem. De fideic hæredit.

In fideicommiffis numerus quinque teftiū debet neceffario interuenire,vt in quali bet vltima voluntate, præterquam in teftamento.l.fin.C.de codic. Hic verò conftituitur, valere fideicommiff.fi pauciores quam quinq; vel fi nemo penitus teftis interuenerit. Vñ tollēda eft hec Antinomia,& vera huius §.intelligētia demōftranda. Qđ vt facilius cōtingat,quærēda iō eft,Cur per Inft.id fuerit conftitutū hoc in loco,& in l.fi. C.de fideic. vnde hic tex.defumptus eft. Ioan. vt refert glo.in d.l.fi.putabat in cafu noftri textus,primò hæredem negaffe relictum, mox fuiffe confeffum;feq; tueri velle ex minus folenni voluntate. fequitur Balduin. Sed expreffis verbis iftud aperit Imper.in calce huius §. Vnde potius eft quædam declaratio, quam ratio. Quærimus.n.cur valeat hoc fideicomm. fine debito numero quinque teftiū. Dices tu,forfan in pœnam quia negauit. Addam ego,Si confiteatur relictum hæres, cur fideic. valere dēt fine debito nume. teftiū Dices fortaffe cū Bald.qa hīs vfus eft imperfecto,minufq; folēni teftamento.Replicarē tunc,Textum hūc loqui etiam in cafu fucceffionis ab inteftato. & quando à legatario,vel a fideicommif.fimiliter aliquid relictum fuerit; vt hic legitur in verf. Eadē obferuari,&c. Quamobrem altera eft intelligentia frequentius recepta,tefte Iaf n.12.in d.l.fin. Hunc effe cafum fpecialem propter duo:Et quia teftator noluit folenniter teftari:Et quia hoc ponere voluit in fide heredis. Ita gloffa,Fab.& alij hoc ī loco. Quafi quod ifta fit limitatio ad regulam.l.fi. veritas.23. C.de fideic.Relicta in teftamento minus folenni non debentur. Hæc opinio femper mihi dubia vifa eft. Quia fideicom.pōt fieri & in teftō,& ab inteftato.§.præterea.fupr. hoc eo.tt.& huius textus decifio habet locū, & quando factū eft teftamentum, & quādo veniens ab inteftato rogatus eft;& tam fi rogetur hæres,quam fi rogetur legatarius, vel fideicommiffar.Hoc patet ex his verbis.

¶ Siue

¶ Siue pater hæredis.] Et ex illis. ¶ Eadem obſeruari cenſuimus. & ſi a legatario, vel fideicommiſs. aliquid ſimiliter relictum ſit.] Tertio dicebat Port. Id ex eo eſſe: quia teſtator prius fecerat teſtñ validũ, & ſolẽne, in quo heredẽ inſtituerat: Mox in alia vltima voluntate minus ſolẽni, fecerat quibuſdã legata, & fideicõmiſſa. Illa.n. valere debẽt: quia hęc vltima volũtas non ſolennis, ſuſtinetur pp teſtñ ſolẽne. Reijcitur a Iaſ. i d. l. ſi. n. 8. Ex eo: quia hic tex. non ſolũ ſe fundat in teſtamento, q præceſſerat. ſed vel ſuper negatione hæredis, vel quia fidẽ hæredis ſecutus ſit. Omiſſo Iaſ. ſniam. ibi. n. 18. coniungendo primũ, & ſcdm intellectum. Quarto igitur loco Barto. in l. nemo poteſt. col. 1. ff. de leg. 1. huius deciſionis hanc eſſe rõnem ait. Quia teſtator non poſuit ſimpliciter relictũ in fide heredis. Nã tunc requireretur numerus 7. teſtium ſi teſtñ condereł, vel 5. ſi codicillos: ſed teſtator fecit hæredẽ ſibi promittere de præſtando legatum. vel fideicõ. iuxta l quidã 46. ff. de hæred. inſt. & l. ſpadonẽ. 17. §. 1. ff. de exc. tut. ſequuntibid. Imo. col. 2. Alex. n. 9 Rõ autẽ tõnis eſt: quia tale fideicõ. tranſit in vim contractus, teſte Bart. vbi ſup. in 2. oppoſ. Vnde hæres, qui hoc promiſit, põt cõueniri. latè Bart. Veronen. cautela 129. Iaſ. nu. 18. in d. l. nemo põt. Et hæc eſt ipſa veritas, quæ ex hoc textu limpide apparet, non vno in loco. ibi. ¶ Si hæres perfidia ſeius adimplere fidem recuſat.] Et ibi. ¶ Ne depereat vltima voluntas teſtatoris, fidei hæredis cõmiſſa.] Et ibi. ¶ Siue pr̃ hæredis, ſiue alius quicũque ſit, qui fidẽ hæredis elegerit.] Illud quoque admonere libet, in vetuſtiſſimis codicibus non legi illa verba. ¶ Poſtquam negauerit.] Ita admonuit hoc loco Ferret. & H. Atque hic Theophil. nullius negationis meminit.

Ad §. 1. De ſingulis rebus per fideic. relictis.

Prætermittenda non eſt enodatio Antinomiæ, quã autumãt plerique eſſe in hoc tex tu. cũ ſequẽti. §. & cũ l. 1. §. pen. C. comm. de legat. Etenim hic legitur. ¶ Quãuis à legatario legari non poſſit.] At in ſequenti §. ſic cauetur. ¶ Itaque, & legatarius, & fideic. nõ ſolũ de ea re rogari poteſt, &c.] Et in d. l. 1. §. pen. habes. ¶ Et hæc diſpoſuimus non tñ ſi ab hærede fuerit legatũ derelictum, vel fideicom. ſed & ſi à legatario, vel fideicõ. &c. Putant plerique poſt gloſſam, Id quod habetur in hoc. §. procedere de iure antiquo. ſ. vt a legatario legari non poterit: ſed nouo iure poſt generalem exæquationem legatorũ, & fideicom. iſtud licere. Et cõſequenter, correctiuè loqui, §. ſubſequentem, & d. l. 1. §. pen. Vnde inquit Bald. ¶ Sed hodie ex Iuſtiniani conſtitutione in l. 2. C. comm. de leg. nõ mo ramur has verborum formas.] Hæc ſolutio, non modo dubia, verum etiam falſa videtur. Cum exæquatio intactam reliquerit directionem legatorum, & obliquitatẽ fideicom. Vt poſt Bald. Ang. & aliòs demõſtraui in l. 1. ff. de leg. 1. in 3. lect. ex multis. ſignãter verò ex l. ſi. C. de ſacr. eccl. vbi ſancitum eſt ſpecialiter: Dñium rei relictæ per fideicõ recta via tranſire in Eccleſia. & in alias perſonas ibi enumeratas. Vnde etiam hodie in legatis datur directus tranſitus, & in fideicommiſſis obliquus. l. à Titio. 66. ff. de furt. Vnde hic erit (ni fallor) genuinus ſenſus huius §. à legatario non poſſe legari directo, neque hodie poſſe, ſed poſſe per fideicommiſſum. Quod ſi directo ab eo legetur, in vim fideicõ miſſi valere, propter virtutem exæquationis, quæ virtutẽ vnius tribuit alteri. Bart. in d. l. 1. nu. 1. facit l. 2. C. cõm. de leg. Probatur hoc apertè ex verbis ſubſequent. §. ¶ Itaque & legatarius, & fideicom. non ſolum de ea re rogari poteſt, &c.] Et ſic ponitur verbum illud ROGO, quod denotat fideicommiſſum, §. fi. inſt. cod. tit. Idem quoque probatur ex d. l. 1 § pen. C. com. de leg. Et apertiſſimè edocet Caius. lib. 2. inſtit. tit. 7. ſic dicens, Et à legatario, licet legatum dimitti non poſſit, fideicommiſſum poteſt, Concordat. l. ſi fuerit. 5. in prin. ff. de leg 3.

Ad §. Ita demum. verſ. Poſthumi. De hæred. quæ ab inteſt.

Pluribus modis interpretantur DD. hunc §. vt euitent contrarietatẽ, de l. fi. ff. de collat. bon. & de l. fi. ff. de aſſ. lib. Rẽ paucis enodabo, cũ ſatis amplã annotationem de hoc habeamus ad gl. fi. Receptiſſimũ eſt apud oẽs. Poſthumũ non dici hæredẽ antequã naſcał. d. l. fi. Vnde in poſthumo ſpes tantũ, non exiſtentia ſui hæredis tunc cõſideratur. l. 1. §. toties. ff. de vent. in poſſ. mitt. Sed huic veritati aduerſatur noſtra litera, in qua poſthumus hæres dr̃ antequã naſcatur. Puto illã eſſe verã ſolutionem, quã poſuit Curt. Iun. in l. poſthumus. C. de coll. Gozz. in l. qui ſe patris. C. vnde lib. Pinell. ad rubr. C. de bon. matr. in 2. p. nu. 37. Nempè, hunc textũ loqui in poſthumo iã nato. Etenim frequẽtius in iure Poſthumus non dr̃ ille, qui eſt in vtero, ſed qui natus eſt. Nã ante natiuitatẽ, vel venter dr̃, vel in vtero eſſe. l. 1. & per totum. ff. de vent. in poſſ. mitten. l. qui in vtero. 7. de ſta. hom. l. venter. 83. ff. de acq hær. cũ ſimil. Conferunt ad hoc verba huius tex. ¶ Qui ſi viuo parente nati eſſent.] Ergo de poſthumis iã natis loquitur tex. iſte. Sed dicat aliquis, Qui in rebus humanis eſt, poſthumus nominari non debet l. nomẽ 164. ff. de verb. ſign. Ergo hæc ſolutio falſa. Rñdeo. Appellati poſthumũ hoc loco, quia non erat natus viuo illo, de cuius hæreditate agebatur. Erat. n. hic quæſtio, An nepotes, & alij vlteriores liberi in poteſtate, inter ſuos hæredes connumerari debeant, &

& inquit Imper.connumeratdos, si nemo eos præcedat in gradu. Etiam si nascantur post mortem eius, de cuius hæreditate agitur.

Ad §.Quos autem.De bonorum possess.

Difficilem esse hunc §, post Roncag.' & alios testatur Costa.lib.2. c.22. late super hoc insistens. Et nouissimè Fachin.lib.5. cap.72. confutatis aliorũ opinionibus aliam tradit explanationẽ, quæ licet, me iudice, melior sit ceteris, latiùs tñ pro veritate declarabit. Costæ itaq. & Fachinei intelligentias perpẽdamus. Dicebat Costa. Ipso iure fieri, & dici hęredem qui sine aliquo facto ẽt non solenni hæres fit, sola legis opera. l.in suis. 14.ff.de suis, & leg.l.pen.ad si.ff.de bon. lib. Prætore verò non posse hæredẽ facere ipso iure, qa Prætor q̃nque prius rescindit emancipatione, q̃nque petita bon.poss.successorem facit, & sic non ipso iure. Verum, hoc crediderim procedere in hæreditatibus, & successionib⁹ ab intestato, in quibus hæres fit sola legis opera. In hæreditatibus verò, quæ ex testõ obueniunt, non fit quis hæres sine facto solenni, vt apparet ex tit.de test.ord. De hær.insti. cum simil. Vnde hoc dictum non est sine scrupulo. Fach.ita soluit. Prætorem nõ posse facere hæredẽ ipso iure.i. iure ciuili. Sicuti hoc verbũ exponitur per glo. in §.non autẽ. inf.de perp.& tẽp.Act. Vnde prætor non poterit facere hæredẽ in hunc modũ, vt iure ciuili hæres fit, quia per legem tantũ, vel similẽ iuris constitutionem hæredes fiunt iure ciuili, sed loco hæredis erit.l.1.§.Idẽ Põp.ff.quod falsò tut.auct. Mihi facilis, ac plana sẽper visa est loci huius explanatio, si prius perpendamus intentionem Imper hoc in loco, quã hanc esse fateamur oportet. Constituere.s.differentiã inter hæredẽ, & bonorũ possessores. Hæres.n.de iure ciuili. Bonorũ possessor de iure prætorio successor dr. Differũt.n.vt spés oppositæ, Hæres, & Bon.poss.§.fi.sup.p quas pers.nob.acq. Vbi enumerant quatuor modi acquirẽdi dñium per vniuersitatem népe, per Hæreditatẽ per Bonorũ possessionẽ, per Arrogationẽ, per Addictionẽ bonorũ causa conseruandarũ libertatũ. Hæres aũt fit à iure ciuili. Bonorũ possessor à iure Prætorio. Vnde impossibile erit, Hæredem fieri posse à Prætore. Sicuti impossibile est, Bonorũ possessorem fieri ab alio, quã à Prætore. Et impossibile est, vnã speciem effici alteram speciem oppositã. Quamobrem illi, quos solus vocat prætor ad hæreditatẽ hæredes quidem ipso iure ciuili non fiunt. Nam prætor hæredem de iure ciuili facere non potest. Quia per legem tantum, vel similem iuris ciuilis constitutionem fiunt hæredes. Sed cum Prætor dat bon.possess.alicui, loco hæredis ille constituitur, & dicitur bonorum possessor. Vt.s.specie differat hæres, qui fit à iure ciuili, à Bonorũ possessore, qui fit à iure Prætorio. Et ex his habes intelligentiã huius tex.de qua latè dd.in rub.C.qui admitti.

Ad §.Is quoque.Quibus mod.re contr. oblig.

Obligationẽ indebiti prouenire ex cõtractu, satis superq. constare tñ ex §.fi. sup.tit. de oblig.& ex præsentis §. fintatione, dũ ponitur sub hoc tit.Quib.mod.re cont.obl. Sed hanc speciẽ obligationis indebiti non ex cõtractu, sed ex quasi cõtractu prouenire, apertis verbis exprimit hic Imp. & magis apertè in §.pen.infr.de oblig.quæ ex quasi cõtr. Pluribus modis conantur Doct.tollere hãc contrarietatẽ post glo.hic in verbo ex cõtractu. Hactenus satis mihi placuit Rayn. Corsi opin.li.1.c.31.indag.iur. Vtrumq. verissimum esse, Et quod indebiti obligatio proueniat ex cõtractu, & quod pariter proueniat ex quasi contractu, diuerso tñ respectu, factaq. diuersa personarũ cõsideratione. Nã respectu personæ accipientis indebitũ, obligatio indebiti prouenit ex contractu. Sed respectu personæ dantis, vel soluentis indebitũ, dr prouenire ex quasi contractu. Cũ is qui soluẽdi animo dat, magis velit negotiũ distrahere, quã contrahere. vt in fine huius §. legitur. Placebat hæc distinctio ex his verbis positis, in d.§ penul. ¶ Nã, qui soluendi animo pecuniã dat, &c.] Et ex verbis primis huius litteræ. ¶ Is quoq. qui non debitũ accepit.] Et sic, inspecta persona accipiẽtis indebitũ, ex contractu prouenit, vt hic: inspecta persona soluentis indebitum, ex quasi contractu descendit, vt in d.§.pen. Mouebat me quoque hoc, quod Imp.in fi.huius tex. format istã contrarietatẽ.s.speciem obligationis indebiti nõ videri ex contractu consistere. Et nullã afferri solutionẽ. Quasi qđ vtrũq. verũ esse fateatur, diuerso tñ respectu, vt dicebat Corsus. Sed re melius ppensa, hic Corsi intellectus nõ placet. Qm̃ is, qui accipit indebitum, tenetur ex quasi contractu, non ex contractu, vt ipse dicebat.d.§.pen. Cuius hæc sunt verba ¶ Itẽ is, cui quis per errorem nõ debitũ soluit, quasi ex contractu debere videtur.] Nec dicat aliquis, illud verbum (videtur) denotare improprietatem. Nam respondeo, denotare proprietatem quando profertur à lege, text. apertissimus in l.4.§.is quoq.ff.de act.& obl. vnde p̃fatus.§.pen.desuptus est, q ita sonat. ¶ Is quoque, qui non debitũ accepit, non põt intelligi ex contractu obligatus esse.] Quid igitur? Dicamus, indebitũ non ex contractu, sed ex quasi cõtractu, re vera, prouenire, vt ex citata.l.4. apparet, & tenuere Baldu. Mynf.& Omor.in d.§.pen. Et vltra ipsos suadetur apprimè ex l.1.ff.de act. & obl. Vbi Caius enumerando obligationes prouenientes ex contractu, omnes illas connumerat quę hoc titulo a Triboniano recensentur, præter Indebitum. Et ab eodem Caio ponitur Indebitum in d.l.4.§. is.quoq.inter obligationes ex quasi

ex quasi contractu descendentes. Dices tu. Quare igitur Indebitum hic ponitur inter reales contractus? Respondeo. Non quod sit verè contractus, vt probaui: sed qm̃ habet in debitum magnam conformitatem cũ mutuo. Hinc legitur in d.l.4. ¶ Is quoque, q non debitum accepit, obligatur soluentibus quasi ex mutui datione.) Vnde ad eius mutui similitudinem datur pro indebito repetendo Condictio: Nec oritur obligatio, nisi res, id est solutio indebiti, actualiter interueniat.

Ad §. Præterea. De Inutilib. stipul.

Magna est contrarietas præsentis §. cum l.1. §. si stipulanti. ff. de verb. oblig. Deciditur hic, Inutilem esse stipulationem, si stipuletur quis decem aureos, ille verò quinque promittat. Cuius contrarium asserit Vlp. in d.l. 1. scilicet, contrahi obligationem in decem, si stipulanti viginti, quis decem promittat. Recepta est frequentius hæc solutio: Stipulationem illam non valere in totum, seu in tota summa petita; valere tamen in ea parte, in qua consensere, vt placuit Vlpiano. Et hoc est quod voluit glossa hic, dum dicit. ¶ Si verò in quantitate, in eo quod consonat valet, siue detrahat, siue adijciat, &c.) ista solutio neque congruit verbis huiusce literæ, neque ratione fundatur. Siquidem nõ inest in hac stipulatione cõsensus vtriusque. Nã qui decẽ petit, non eo semper animo est, vt velit quinque tantum accipere, cum ea decem, quæ illi opus erant, ab vno, eodemque solida accipere, non a diuersis velit. Et qui stipulanti 10. offert 15. non vult plerumque minus dare: Vnde neque in minori summa consentiunt Accedat, quia vnius summæ vna est stipulatio: Vnde diuersa est omnino illa, qua decẽ petuntur, ab ea qua quinque promittũtur; licet in rebus aliud sit: cum tot sint stipulationes, quot res. l.1. §. sed si mihi Pãphilũ. ff de verb. obl. Conatur hunc nodũ aliter soluere Vacon. decl. 71. qui licet diuersis verbis multa proferat: ipsius tñ solutio in idẽ reincidit cum cõi. Quapropter hanc difficultatem dirimendam puto cum F. Con lib. 9. c. 1. num. 7. Vt si stipulanti decem quinque promittã, sit re ipsa inutilis stipulatio: vt hic edocet lustin. cum responsio non congruat interrogationi. At in iudicijs sequenda est Vlpiani sententia: vt in quinque valeat obligatio. Et ratio est: quia petitor non decem solum, sed octo, quinque, aut quamlibet aliam illius summæ partem se stipulatum esse affirmabit: cum in maiori summa minor insit d.§. si stipulanti. Et hoc videtur de mente Pauli in l. inter stipulantem. 83. ff. de verbor. obligat. ¶ Si Stichum stipulatus de alio sentiam, tu de alio: nihil actum erit. Quod & in iudicijs Aristo existimauit. Sed hic magis est, vt is petitus videatur, de quo actor senserit.) Subdit postea. ¶ Alioquin semper negabit reus se consensisse.) Vnde actori potius credendum esse ait. De hoc agunt quoque Covras, num. 3. Ferret. num 4. Alb. Bolog. In rub. ff. de verb. oblig. c. 31. nu. 6. ad quos in d.l.1. §. si stipulanti. volentes remitto.

Ad §. Item per liberos. Per quas perso. nob. ob. acq.

Multis obducta tenebris videtur huius §. Antinomia, cum l. per seruum. 14. ff. de vsu & habit. Etenim hic legitur, Per seruum, in quo vsumfructum, vel vsum habemus, nobis acquiri ex duabus istis causis: si quid ex operis suis, vel ex re nostra acquirat. Quod sanè verum est in seruo, in quo habemus vsumfructum, sed falsum est quo ad seruũ in quo habemus vsum, quia tantummodo ex re nostra nobis acquirit. d.l. per seruum. ¶ Per seruũ vsuarium si stipuler, vel per traditionem accipiam, an acquiram quæritur, si ex re mea, vel ex operis eius. Et siquidem ex operis eius non valebit, quia nec locare eius operas possumus.) Hac de causa facta est glossa hic in verbo vsumfructũ. Et ibi in verbo non valebit. Quidam dicunt, Vlpiani dictum corrigi per hunc §. Quod non placet: cum legum correctio in dubio euitanda sit iuribus vulgaribus.

Secundo volebat Ioan. illud verbum (ex duabus) referri ad solum vsumfructum, seu ad seruum in quo habemus vsumfructum. Sed huic expositioni obstat regula; Vnum verbum respiciens plura determinabilia, &c. l. si legatarius. § fin. ff. de leg. 3. Tertia solutio est, in emendatis Codicibus non legi illud verbum (vel vsum) quod si fateamur, cessabit omnis difficultas. Et cum hac solutione videtur persuasisse hic Accur. Sed cum in omnibus emendatis codicibus verbum illud reperiatur, & præcipuè in Pis. & Florent. Pandectis, nec nõ in Instit. Theoph. admitti hæc solutio non debet. Quamobrem quarta est solutio glossæ in d.l. per seruum. Tribus modis quærere seruum ex opera. Primo, si locet eas alteri. Et hoc modo nõ quæritur, si domino vsuario. sed domino vsufructuario. d.l. per seruum. Secundo, operando in re vsuarij; Et tunc ei acquirit. §. item is. supra de vsu & habit. Tertio operãdo in re alterius, quam vsuarius expediendam conduxit; Et poterit ad hæc vsuarius vti opera serui; in quo hẽt vsum. l. plenũ. 12 §. fi. ff. de vsu & habit. Vbi redditur hæc rõ. ¶ Sibi enĩ facere videbitur, qui non operas eius locabit, sed opus qd cõduxit expediens.] Igitur vsuarius lucrabitur ex operis serui ex duab. istis causis: si seruus operetur in re vsuarij; vel in re alterius, quam vsuarius expediendam cõduxit: Nõ autem lucrabitur vsuarius ex operis serui, eas alteri locando. Cum itaque in hoc vna dumtaxat casu vsuarius nõ lucretur ex operis serui, vt dixi: lucret verò in alijs duobus casibus, defensari apprimè poterit Triboniani loquutio. Reddit hoc clarissimũ d.l. per seruũ. ibi. ¶ Quia nec locare eius operas possumus.] Loquens de seruo vsuario.

Ad

Ad §. 1. De vi bonorum rapt.

Non bene videtur hic loquutus Tribonian. in his verbis. ¶ Siue comprehendatur raptor in ipſo delicto, ſiue non.) Raptor enim ſemper præſens eſt; cum rapere ſit, vi de manu eripere. l. 4 ff. ne quis eum. Quomodo igitur raptor non poteſt non deprehendi? Non inſiſtam circa ſolutionem gloſſæ hic, quæ an bona ſit quilibet iudicet. Ego ſic ſoluerem. Comprehendere, ſiue Deprehendere, idem eſſe quod teſtibus præſentibus arguere, conuincere, teſtificari; vt ex humanioribus comprobarunt hic latè moderni Vltramontani. Vel dic, iſta verba poſſe exemplificari in occupante per vim rem immobilem; vt in ſequenti textu, & in l. ſi quis in tantam. C. vnde vi. Atque in rapiente de domo, in qua nemo erat. l. ſi quis ex domo. 54. ff. de furt. Vnde non facit vim Tribon. in verbo RAPERE, ſed in verbo Comprehendi. Siquidem eſt etiam raptor, qui de domo rapit, vt dixi. Et circa §. fin. eiuſdem tit. Satis obſcura videntur illa verba.

¶ Non vt dominium accipiat, ſed illud ſolum, quod ex bonis eius &c.] Quæ reſcripta ſunt ex l. 2. §. in hac ff. vi bon. raptor. Id autem ſibi volunt: Vt ſi alicuius intereſſet rem non fuiſſe ſubreptam, hoc caſu ille non agat ad quadruplum ipſius rei per vim ſubtractæ, ſed ad quadruplum intereſſe ipſius. Exemplum Scyphum valoris 100. oppignoraui tibi pro 20. Titius rapuit; Per hanc actionem vi bonorum raptorum non conſequeris 400. ſed ſolum 80. Nam 20. aurei hoc caſu duplicantur, & non 100.

Ad §. Aeque. De actionibus.

In hoc volumine Inſtit. nullus difficilior textus eſt iſto, quem decreui pro viribus exactè explicare. Ipſius tamen difficultas duobus in locis poſita eſt. Prior circa intelligentiam iſtorum verborum. ¶ Veluti ſi quis agat ius ſibi eſſe altius ædes ſuas tollendi.] Altera verò ibi. ¶ Sanè vno caſu qui poſſidet, nihilominus is actoris partes obtinet.]

Circa primum quærunt Interpretes, quomodo exemplificari debeant illa verba.

¶ Veluti ſi quis agat.) Cum nemo qui poſſidet agat, vt dicitur in hoc textu, & liceat cuique ſupra ſuũ imponere vſque ad cęlũ. l. altius. C. de ſeruit. & aqua, etiam ſi tollendo obſcuret vicini ædes, quibus non ſeruiat. l. cum eo. 8. ff. de ſeruit. vrb. præd. Gloſſa in verbo tollendi. Primo loco putabat hic poni exemplum actionis. Negatoriæ, verbis tamen affirmatiuis. Sed hoc dictum reijcit ex pluribus Præpoſ. Senen. caſu. 7. q. 1. Nec non Donellus ad hũc §. nu. 14. Atq; iſtius opinionis confutatio parere videtur ex verſiculo.

¶ Cõtra quoq.) Vbi de Negatoria, & de eius exemplo agitur. Ergo dum hic tractatur de Confeſſoria, eiuſdem actionis Confeſſoriæ ponuntur exempla. Scimus quoque veteres vocare Confeſſoriã, non quæ confeſſoria eſt de libertate, ſed quæ confeſſoria eſt de ſeruitute, q̃ deberi ſibi confitetur quis. Sicuti Negatoriã, non quæ eſt Negatoria de libertate, ſed quæ Negatoria eſt de ſeruitute, quam negat. l. 2. ff. ſi ſeruit. vend. Etenim res ſua nemini ſeruit. l. in re cõi. 25. ff. de ſeruit. vrban. præd. Dicebat ſecundo loco eadem gloſſa. Hic poni exemplum in Confeſſoria; nempè ſi talem mihi debeas ſeruitutem, vt altius te neas ædificatum. l. ſi deberem. 16. §. interdũ. & l. eum debere 32. ff. de ſeruit. vrb. præd. Et hanc intelligentiam ſequutus eſt hic Iaſon. Sed hoc repugnat verbis literæ huius quę de ædibus ſuis proprijs loquitur, non autem de vicini ædibus. Et interpretari illud verbum (ſuas) i. vicini, vt fecit Iaſon, & ſequuti ſunt quidam alij, eſt deſtruere tex. & redarguere Tribonianum quod neſcierit loqui.

Tertio loco Præpoſ. Senen. vbi ſupra confutato exemplo Perticen. & reiecto exemplo Fabri, ſubdit, Doctores hucuſque nõ intellexiſſe hunc textum. Atque hunc ponit intellectum, Vt procedat quando inter meã, & vicini mei domum, erat paries intermedius illius vicini: Et cum non poſſem altius ædes meas tollere, niſi ædificando ſupra parietẽ illius vicini; agam contra vicinum, mihi ius eſſe altius ædes meas tollendi, ædificando ſupra parietem vicini; & ſic erit Confeſſoria. Verùm iſte intellectus repugnat literæ, quæ non de muro, ſeu de vicini ædibus; ſed tantum de ſuis ædibus altius tollendis loquitur, non ſupra murum vicini. Etenim exemplum iſtud Præpoſiti potius verificari poterit in illis alijs verbis huius §.

¶ Vel immittendi tignum in vicini ædes.] ſuper quibus nulla eſt dubitatio. Quarto Coraſ. lib. 3. Miſcell. cap. 24. præter omnes alios Interpretes, quos omnes in errore, & luto iacere putat, ſic fore exemplificandam hãc literam ait. Nam cuique licitum eſt ſupra ſuum imponere vſque ad cœlum. d. l. altius, etiam vicini lumina obſcurando d. l. cũ eo. Quatuor caſibus exceptis. Primus in area, in qua frumẽta conteruntur. l. fi. §. fi. C. de ſeruitutibus, & aqua. Alter ſi fiat ad æmulationem. l. opus nouum. 3. ff. de oper. publ. æmulatio autem non præſumitur, ſed in arbitrio iudicis perſiſtit. latè Menoch. de arbit. iud. caſu. 156. Tertius caſus in ædibus legatis obſcurandis. l. binas. 9. ff. de ſeruit. vrban. præd. Quartus ſi præſtitutus modus in ædificijs excedatur. l. 1. C. de ædif. priu. Modo inquit Coras. finge aliquem à vicino quæſiuiſſe facultatem, vt ſibi liceat aliquo caſu ad libitum ſuum ædes tollere: ſi iſte, qui ſeruitutem ſibi quæſiuit, tollere velit, & prohibeat alter, intentabit actionem Confeſſoriam, qua dicet, ius ſibi eſſe altius ædes ſuas tollere: Non quod res ſua ſibi ſeruiat, ſed vt ſeruitute impoſita vtatur. Et hãc opinionẽ ſequuti ſunt hoc in loco Mynſ. nu. 13 & Qinot.

& Olndt. in fine. Sed aduersus hunc intellectum obstat vulgaris illa regula. Pacto priuatorum iuri publico non derogatur, l. ius publicum. 39. ff. de pact. cap si diligenti, de foro comp. sed in isto casu derogaretur iuri publico per pactum priuatorum, merito. Donellus hic nu. 22. restringit istum intellectum ad casum, in quo forma legis municipalis, ita constituta esset, Vt non liceat altius ædificare inuitis vicinis. Nam si seruitus vicino constituatur, mox prohibeat ædificantem, aget ille, ius sibi esse altius ædes suas tollendi. Neque obstabit id quod dicebatur de l. ius publicum. ff. de pact. Cum id solū vendicet sibi locum, vbi lege cautum præcisè esset, ne quis supra certam altitudinem ædificaret; vel propter incendia, vel propter ruinas ædificiorum; & sic propter publicam vtilitatem, ob quam constituta videtur. d. l. 1. C. de ædif. priu. Sed cog taſſe Imperatorem de hoc casu legis municipalis, admittam sine rubore? Opinor itaque hāc literam planam reddere ex Aphr. in l. si prius 15. ff. de oper. nou. nūc. Vbi deciditur, quod si priusquam vicinus suus ædificaret, ageret ius sibi non esse, altius ædes suas tollere; nec ab eo res ipsa defenderetur; cum facile posset, tutus iuris præsumptione, qua quælibet domus libera præsumitur. d. l. altius. etiam si ille vicinus in possessione fuerit, non prius ædificabit, quam victo agat, ius sibi esse, inuito aduersario, altius ædes suas tollere. Vnde reo existente contumace, in pœnam contumaciæ rota conuertitur, & ob id contumax de reo efficitur petitor; adeo vt si postea eum, qui antea egerat, repellere velit, actionem cōtra eum instituere, & libertatem quam asserit probare teneatur; scilicet, quod nulla plus iuris præsumptione adiuuetur, Probabit autem id, quod in hoc. §. habetur; ius sibi esse altius ædes suas tollendi. Atque hæc longè melior est interpretatio, quam illa Bernardini Valtherij in Miscellaneis, quā commendauit Brossens in notis ad Accursium. Alteram explicemus difficultatem huius §. illis verbis. ¶ Sanè vno casu, &c.] Etenim, quinam sit iste casus, non satis constare videtur apud interpretes. Glossa in verbo vno casu, exemplificat dupliciter. Primo in duplicibus iudicijs, nempè familiæ ercisc. Cōmuni diuidun. Finiū regun. in quibus vterque actor, & reus est. l. in tribus. 13. ff. de iudic. §. quedam. inf. eod. impugnatur tamen hoc a Petro Perticense, Fabro, Angel. & alijs; cum de vno tantum casu loquatur hic Imperat. isti verò tres sint. Aliud exemplum Accursij est, in qualibet exceptione proponēda. Nam in exceptionibus reus fungitur parte actoris. l. 1. ff. de except. Sed neque hoc exemplum quadrare ad præsentem locum putant dd. Quia non vnus, sed supra centum casus essent. Tertio loco Bellapert. quē Faber, Aret. Iason, & alij gregatim sequuntur, ponebat exemplum in reo, qui sua sponte suscepit onus probandi rem ab actore petitam suimet esse; & non actoris, l. circa. 14. ff. de probatio. Sed te diligenter perpensa totum hoc dici probabiliter, & in specie magis, quàm vere, edocet Donellus numero 31. hic. Demonstrans, eandem in hoc casu probandi necessitatem esse, quę in superioribus, de quibus in hacmet litera, cum intendat id quod est in exceptione. Quarto loco Corras. 3. Miscel. cap 23. quem Mynsinger. in fine huius §. & Menoch. in 3. remedio Recupen. numero 16. Intelligebat hunc casum esse in interdicto. Vti possidetis; in quo sustinet vices actoris ille, qui possidet. l. 1. § interdictum. ff. vti possid. Sed non plenè satisfacit: quia idem dicendum esset in interdicto Vtrobi. Vnde non esset vnus casus, vt hic legitur. Quinto A. Gouean. lib. 1. ca. 41. putat hunc casum esse illum; qui ponitur in l. & si for. è. §. sciendum. ff si seru vendi. Sed istud torquere fuisset, non docere: cum dicat in Pandect. lib. ris 50. casum hunc latere. Preterea non ille solus casus est, vt vidimus. Accedat insuper d. §. sciendum. loqui de seruitutibus, & sic de rebus incorporalibus: at Imper. a veri. Quod genus, huc vsque, loquitur de rebus corporalibus. Sexto quidam sic legit. ¶ Sanè illo casu.] Vt superiorem casum significaret Tribon. quo rei ū incorporaliū nomine, actio negatoria conceditur. Nam illo sanè casu, is qui possidet actoris partes subire cogitur; probareq; aduersarium, ius aliquod seruitutis non habere. l. vti frui. 5. §. fi. ff. si vsusf. pet. Non placet propter subsequentia verba. ¶ Sicuti in latioribus Digestorū libris.] Ad quos vix necessaria fuisset relatio, si tantum de illo superiore casu iust. intelligeret. Igitur cum Balduino & Donel. nu. 35. dicendum arbitror, hunc textum mendosum esse, atque ita fore restituendum. ¶ Et sanè non vno casu.] Atq; ita legendo cessabunt tot, tantæque interpretum altercationes: Et quilibet eorum casus veritati consonus erit. Scio Contium hanc emendationem non admittere, sed nihil mihi honorificentius contingere posse existimo, quàm cum grauissimis ijs viris sentire, vt omnis difficultas horum verborum tollatur.

Ad §. Item si quis in fraudem. De Act.

Quod receptum est ab interpretibus vno ore circa sensum huius §. defendi aliquo pacto non potest: nempè hic constitui actionē Paulianā, seu Fauianam: licet istæ actiones non nihil commune habeant cū casu actionis eius, quę hoc in loco declaratur. Sed sa tendum est, hic agi de actione in rē de Pretorio pignore, iuxta l. fin. C. de præt. pign. & l. non est mirū. 26. ff. de pign. act. quāuis totus orbis clamet contrarium. Quod adeo clarè per Donel. huius sententię authorem comprobatur, vt superfluum sit, vel eius fundamenta,

menta, & rationes recensere; vel aliquid excogitare quod a me illis addi possit. Mouét me tamen præcipuè illa duo per Donellum adducta. Primum, quod cum Pauliana, & Fauiana sit actio personalis Prætoria. l. 1. §. hæc actio. ff. si quid in fraud. pat. l. ait prætor. §. fina. ff. quæ in fraud. credit. collocari nequaquam debuisset ab Imperatore inter reales Prætorias, de quibus agitur a §. sed istæ vsque ad §. in personam. Alterum est, quia dicendo hic agi de actione in rem de prætorio pignore, inspiciemus ordinem, paratumque aditum ad subsequentem. §. Item Seruiana. Siquidem cadens a detentione pignoris Pretorij, eam recuperat per hypothecariam d. l. fin. C. de præt. pign. Adde tertiam rationem, quia si Imperator ageret de Pauliana, seu Fauiana, vtiq; eius nomen expressisset apertis verbis, sicuti factũ inuenimus in quolibet §. huius tituli. Opitulantur quoque verba illa posita in hoc §. ¶ Bonis eius a creditoribus possessis.] Ex primo scilicet decreto intelligenda, iuxta l. Misso. 12. ff. pro emptore l pignoris. ff. & C. de pignor. Cetera cum Donello.

Ad §. 1. De his per quos agere poss.

Iuuenibus satis inuoluta videtur constructio horum verborum. ¶ Quive in eorum, cuius tutela essent.] Sensus est. Lege Hostilia prouisum fuerat, furti agere eorum nomine qui apud hostes essent, aut causa Re publicæ abessent. Eorum quoque pupillorum nomine, quorũ tutores vel Reipublicæ causa erant absentes, vel apud hostes. ita glossa in verbo, cuius tutela, quam Balduin. Mynf. & alij. Sed constructio erit ista Lege Hostilia permissum erat, furti agere eorum nomine, qui apud hostes essent, aut Reipublicæ causa abessent, quive in tutela alicuius eorũ essent. Et si quæras. Cur lege Hostilia de solo furto cautum sit; cum in alijs quoque fautorem mereantur qui causa Reipublicæ absunt, vel qui pro patria capti sunt? Respondeo. Id ex eo factum fuisse: quia absentibus non tam facilè homines ceteras iniurias inferre solent.

Ad §. Hæc exempli. De exception.

Colligitur ex finalibus verbis huius literæ. Exceptionum aliàs ex legibus, ipsve, quæ legum vicem obtinent; alias ex edicto Prętoris institutas fuisse. Quod satis obscurum est, vt lex vlla exceptionem instituerit. Negotium enim aut valere omnino, aut pro nihilo haberi lex iubet. Quamobrē videndum, vtrum leges dixerit pro constitutionibus, ex quibus non numeratæ pecuniæ nascitur exceptio. An potius exceptiones ex legibus eas appellet, quas Prætor quidem ipse instituit & quarum formulas concepit; sed ex legum, aut constitutionum, aut Senatusconsultorũ vi, ac præscripto delibatas. Omnes enim exceptiones ex prætoris beneficio pendent. vt non obscurè demonstrant hoc in loco Moderni. Ad quod inspice totam l. iuris gẽtium. 7. ff. de pact. & præcipuè §. Prętor ait. Vel adde, & dic verbis; ex legib. quoque, ex Senatusconsultis, & ex Principum placitis, quæ legis vicem obtinent, prouenire exceptiones. Et pone in singulis exempla. Ex legibus; vt exceptio declinatoria fori; vel vt inquit glossa h. c; ne quis cõueniatur, nisi coram suo iudice. l. fin. C. de except. Ex Senatusconsultis; Cuiusmodi sunt exceptiones Velleiani, & Macedoniani. Ex Principum placitis: qualis est exceptio diuisionis inter plures fideiussores ex Adriani constitutione. §. si plures. sup. de fideiuss. Et inter plures reos debendi ex Nouella Iustiniani in Authent. de duobus reis. collat. 7.

Ad §. Hodie de Exception.

Hodie multiplicandas esse inducias aduersus actorem petentem plus tempore, decitur in hoc §. Sed quod tẽpus duplicari debeat quando agitur post transactam aliquã temporis partem, discuti solet. Exemplum. Per stipulationem promisi dare Titio centum, transacto demum quinquennio. Titius biennio tantum elapso agit aduersus me. Ego ante litis contestationem proposui hãc temporalem exceptionem pacti conuenti. Debet ne Titius cõdemnari, vt expectet adhuc sexennium, vel Decennium? Magis cõmunis opinio est, totum quinquennium fore duplicandum; vt per Doctores in §. sed hæc quidem. sup de action. Pro qua facit noster text. ibi. ¶ Vt & inducias, quas ipse actor spontè indulserit, &c.] Non desunt tamen qui putant, tempus quod contempsit dumtaxat fore duplicandum. Cui sententiæ astipulatur hic Theophilus in suis Institut. sequuntur Balduin. & Mynf. nu. 3. pro qua videtur textus in l. aut damnum. 8. §. quisquis. ff. de pœn.

FINIS.

55371003

